ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ζ΄. — ΤΕΥΧΟΣ Α΄.

31 Ἰανουαρίου 1883

7

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ

Παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως

1883

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τμῆμα ἀρχαιολογικόν.

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ζ' 1883

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
Παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως
1883

Meinot kaus.

'Αριθ. πρωτ. 651.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κκ. Γυμνασιάρχας.

Ὁ ἐνταῦθα «Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς» πρὸς ἄλλαις κοινωφελέσιν ἐργασίαις αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐθνικῆς παιδεύσεως καὶ τῆς τῶν γραμμάτων προαγωγῆς καὶ διαδόσεως, ἤρξατο ἀπὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους ἐκδίδων καὶ ἄξιον λόγου μηνιαῖον περιοδικὸν φιλολογικὸν καὶ ἐν γένει ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παρνασσός**. Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐκδοθέντων τευχῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καταδεικνύεται ἡ χρησιμότης του. Ἐπιθυμοῦντες νὰ παράσχωμεν τὴν δυνατὴν ἡμῖν ὑποστήριξιν εἰς τὸ προκείμενον κοινωφελὲς ἔργον συνιστῶμεν ὑμῖν τε καὶ τοῖς παρ' ὑμῖν κκ. καθηγηταῖς αὐτό, ἵνα γένωνται ὅσοι ἂν προαιρῶνται συνδρομηταὶ αὐτοῦ, ὅπως διὰ τούτου ἐνισχυθῇ ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1877.

Ὁ ὑπουργὸς
Θ. Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ

'Αριθ. πρωτ. 5133.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τοὺς κκ. Γυμνασιάρχας καὶ Σχολάρχας

Καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 651 ἐγκυκλίου τοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπουργείου, τῇ 8 'Οκτωβρίου 1877 ἐκδοθείσης, γνωρίζετε ὅτι ὁ ἐνταῦθα φιλολογικὸς σύλλογος «Παρνασσὸς» ἐκδίδει χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας, συμφώνως δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ περιοδικὸν σύγγραμμα φερώνυμον τοῦ συλλόγου. 'Εν τούτῳ καταχωρίζονται λόγου ἄξιαι διατριβαὶ καὶ ποικίλων γνώσεων πάροχοι σημειώσεις, ἔργα λογίων. 'Επιθυμοῦντες χάριν τῆς ἐκ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὠφελείας νὰ ἐνισχυθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτό, ἐθεωρήσαμεν ὅτι συμβάλλεται ἱκανῶς εἰς τοῦτο ἡ ἐν αὐτῷ καταχώρισις διατριβῶν καὶ σημειώσεων ἀρχαιολογικῶν ἀνακαλύψεων, περὶ λειψάνων ἀρχαίων ἠθῶν καὶ ἐθίμων σωζομένων αὐτουσίως ἢ καὶ κατὰ τύπον καὶ παραλλαγὰς ἐν ταῖς νῦν συνηθείαις τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, περὶ λέξεων καὶ ὅρων ἐν τῇ διαλέκτῳ τοῦ κοινοῦ λαοῦ διατηρουμένων ἐν τύπῳ παροιμιῶν ἢ ἀξιωμάτων. 'Η διὰ περιοδικοῦ διακοίνωσις τοιούτων ἀντικειμένων, παρέχει ἀφορμὴν ἄλλως καὶ τοῖς λογίοις εἰς περαιτέρω ἐρεύνας καὶ ἐξιχνιάσεις τῶν φυλετικῶν σχέσεων τῶν διαφόρων κοινοτήτων καὶ τοῦ ἐθνικοῦ βίου, σώζει δὲ ταῦτα καὶ τοῦ ἐξαφανισμοῦ εἰς ὃν ὁ χρόνος καὶ ἡ δσημέραι ἐπισυμβαίνουσα μετατροπὴ τῆς βιώσεως τὰ καταδικάζει.

Οἱ προαιρούμενοι ἵνα καὶ οὕτω χρήσιμον τὴν φιλομουσίαν καὶ ἱκανότητα αὐτῶν καταστήσωσι θέλουσι στέλλει τὰ ἑκάστοτε εἰς γνῶσιν αὐτῶν περιερχόμενα ὁπωςδήποτε τοιαῦτα εὑρήματα κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὴν ἐπιστασίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ οὑτωσὶ συστεινομένου περιοδικοῦ ὁ «Παρνασσός».

'Εν 'Αθήναις τῇ 23 'Ιουνίου 1880.

'Ο ὑπουργὸς
Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. **Παναγιώτου Ι. Φέρμπου**, **Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου**, **Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλβη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Η ΠΡΟΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΠΕΣΙ ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΩΝ *

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος προέβη πρὸ μικροῦ εἰς σπουδαιότατόν τι βῆμα ἀφορῶν τὸ μέλλον τοῦ κλήρου τῆς Ἑλλάδος, εἰς πρᾶξιν, ἥτις καθ' ἡμᾶς εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα πρᾶξις αὐτῆς ἀπὸ τῆς συστάσεώς της, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1833. Ἡτοίμασε δηλ. καὶ προὔτεινε τῇ κυβερνήσει σχέδιόν, δι' οὗ ὑπέδειξε πῶς δύναται νὰ συστῇ ταμεῖον ἐκκλησιαστικόν, ἐξ οὗ νὰ μισθοδοτηθῇ ἅπας ὁ κλῆρος, καὶ πῶς οὕτω δύναται νὰ ἐξέλθῃ ὁ κλῆρος ἡμῶν ἀπὸ τῆς οἰκτρᾶς ἀληθῶς θέσεως, ἐν ᾗ εὑρίσκεται καὶ καταστῇ ἄξιος τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ. Τὸ ταμεῖον τοῦτο κατὰ τὴν πρότασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἠδύνατο νὰ συστῇ, ἐὰν πρῶτον διὰ νόμου ὠρίζετο, ἵνα ἑκάστη ἑλληνικὴ ὀρθόδοξος οἰκογένεια προσφέρῃ ὑπὲρ αὐτοῦ κατ' ἔτος δραχμὰς 5. Ἐπειδὴ δὲ ὑπολογίζονται ἐν συνόλῳ τοὐλάχιστον 300 χιλιάδες ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν ἐν ἅπαντι τῷ κράτει, ὁ πόρος οὗτος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου θὰ ἔφθανε τὸ 1 1/2 ἑκατομμύριον δραχμῶν. Κατὰ τὸν νόμον αἱ πτωχαὶ οἰκογένειαι ἠδύναντο νὰ ἐξαιρεθῶσι, τοιουτοτρόπως δὲ ἡ εἰςφορὰ αὕτη δὲν θὰ ἐπεβάρυνε τὴν ἄπορον τάξιν καὶ θὰ ἦτο οἱονεὶ ἑκουσία. Τὸ ἐκ τῶν ἀπόρων δὲ οἰκογενειῶν προερχόμενον ἔλλειμμα θὰ ἀνεπληροῦτο ἐκ τῶν ἑκουσίων συνεισφορῶν τῶν πλουσιωτέρων, αἵτινες βεβαίως θὰ ὑπερέβαινον τὸ ὡρισμένον ὡς ἐλάχιστον ποσὸν τῶν 5 δραχμῶν κατ' ἔτος. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ διὰ νόμου ἐπιβολὴ τῆς εἰςφορᾶς ταύτης τῶν 5 δραχμῶν δὲν θὰ ἦτο κυρίως ἐπιβάρυνσις τοῦ λαοῦ διὰ νέου βάρους· διότι ἤδη ὁ λαὸς ἐν τοῖς πλείστοις μέρεσι τῆς Ἑλλάδος κατ' ἔθος προσφέρει ἐκ τῶν προϊόντων τῆς γῆς ὡρισμένον ποσὸν εἰς τοὺς ἱερεῖς. Ἡ ἐκ σίτου ἢ ἄλλων προϊόντων εἰςφορὰ αὕτη ἤθελε παύσει, ὁριζομένης τῆς τῶν 5 δραχμῶν κατ' ἔτος. Δεύτερος πόρος ὁρίζεται τὸ ἐκ τῶν κατὰ τὸ 1834 διαλυθεισῶν μονῶν ἐτήσιον

* Ἡ διατριβὴ αὕτη ἀνεγνώσθη ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ «Συλλόγου Παρνασσοῦ» τῆς 21 Δεκεμβρίου τοῦ 1882.

εἰσόδημα ἐκ 240 χιλ. δραχμῶν, τὸ ὁποῖον εἰσπράττει νῦν ἡ κυβέρνησις καὶ ἐξ οὗ μισθοδοτοῦνται νῦν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἱεροκήρυκες, οἵτινες τοῦ λοιποῦ ἤθελον μισθοδοτεῖσθαι ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου. Τρίτος πόρος προσδιορίζεται ἐν 5 τοῖς $^0/_0$ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν διατηρουμένων μοναστηρίων, ὅπερ ὑπολογίζεται εἰς 100 περίπου χιλ. δραχμῶν. Ἐκτὸς τούτων θὰ εἶχε βεβαίως τὸ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον καὶ ἐκτάκτους δωρεὰς πλουσίων εὐσεβῶν. Τοιουτοτρόπως ἠδύνατο νὰ σχηματισθῇ ταμεῖον ἐκκλησιαστικὸν ἔχον εἰσόδημα ἐπὶ μὲν τοῦ παρόντος ὑπὲρ τὰ 2 ἑκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἔτος, βραδύτερον δὲ καὶ πλειότερον. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος προστίθησιν, ὅτι, σχηματιζομένου τοῦ ταμείου, θὰ ἔπαυεν ἀναγκαίως ἡ χειροτονία ἀγραμμάτων ἱερέων, καὶ μόνον νέοι φέροντες δίπλωμα μιᾶς τῶν θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν σχολῶν τοῦ κράτους ἤθελον τοῦ λοιποῦ χειροτονεῖσθαι. Καὶ οἱ μὲν ἔχοντες δίπλωμα τοῦ Πανεπιστημίου θὰ ἐλάμβανον μηνιαῖον μισθὸν 200 φράγκων, οἱ δὲ τῆς Ῥιζαρείου σχολῆς 150, καὶ οἱ τῶν ἄλλων σχολῶν, οἵτινες θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὰς κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία 100. Οἱ δὲ νῦν ὑπάρχοντες, ὅπως καὶ αὐτῶν ἡ θέσις βελτιωθῇ καὶ παύσῃ καὶ αὐτῶν ὁ ἐξευτελισμός, ὁρίζεται νὰ λαμβάνωσι καὶ οὗτοι 60 δραχμὰς κατὰ μῆνα, ἕως οὗ ἐκλίπωσι κατὰ μικρόν· Μετὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ μισθοῦ θὰ ἔπαυον πάντα ἐκεῖνα τὰ ἐξευτελιστικὰ μέσα τοῦ πορισμοῦ, τὰ ὁποῖα σήμερον ταπεινοῦσι τὸν ἡμέτερον κλῆρον· θὰ ἔμενον ὅμως τὰ ἄλλα τυχηρὰ εἰσοδήματα τὰ μὴ προσβάλλοντα τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἱερατείου, οἷον τὰ ἐκ τῶν βαπτίσεων, γάμων καὶ κηδειῶν καὶ τοιούτων ἱεροτελεστιῶν. Τοιουτοτρόπως ἤθελε καταστῇ δυνατόν, ἵνα ὁ ἐφημέριος ζῇ ἀξιοπρεπῶς, καὶ θὰ ἐξευρίσκετο τέλος ὁ τρόπος, δι' οὗ θὰ ἀνυψοῦτο ἡ θέσις τοῦ κλήρου καὶ θὰ ἔπαυε τὸ πάντων ἐντιμότατον ἔργον νὰ θεωρῆται τὸ πάντων εὐτελέστατον καὶ ταπεινότατον. Πᾶς νέος εὖ ἠγμένος καὶ εὐπαίδευτος ἐν τῷ μέλλοντι, ὅστις ἤθελεν αἰσθανθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ του ζωηρὸν θρησκευτικὸν αἴσθημα, βλέπων ὅτι ἀσπαζόμενος τὸ κληρικὸν στάδιον, οὐ μόνον δὲν θὰ ἔτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ λιμοκτονήσῃ καὶ νὰ ἐξευτελισθῇ, ὅπως σήμερον συμβαίνει τοῖς ἱερεῦσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ τιμηθῇ καὶ νὰ ζήσῃ ἀξιοπρεπῆ καὶ ἀνεξάρτητον βίον, ἤθελε προθύμως κατταταχθῇ εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου, καὶ οὕτως θὰ ἐβλέπομεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου τὸν κλῆρον ἡμῶν μορφούμενον καὶ ἀνυψούμενον καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν ἀναγεννωμένην, τὴν δὲ εὐσέβειαν παρὰ τῷ λαῷ ἡμῶν ἀναθάλλουσαν πάλιν καὶ ἐπικρατοῦντα παρ' αὐτῷ ἤθη χρηστότερα καὶ αὐστηρότερα. Ἡ ἰδέα τῆς εἰρημένης προτάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὑπῆρξεν ἀρίστη, ὀφείλεται δὲ ἔπαινος μέγιστος εἰς τὰ μέλη αὐτῆς τὰ συλλαβόντα καὶ προτείναντα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον, τὸ ἐπαγγελλόμενον καθ' ἡμᾶς τὴν ὁριστικὴν βελτίωσιν τοῦ ἡμετέρου κλήρου καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Μέχρι τῆς σήμερον εἴχομεν

μόνον θεολογικὰς σχολάς, ἀλλ' ὀλίγοι τῶν ἐν αὐταῖς ἐκπαιδευομένων εὐλόγως ἀπεφάσιζον νὰ ἀσπασθῶσι τὸ κληρικὸν στάδιον, τὸ ὁποῖον ἀφεύκτως ἤθελεν ὁδηγήσει αὐτοὺς εἰς τὴν ἔνδειαν καὶ τὸν ἐξευτελισμόν. Συσταινομένου ὅμως ταμείου ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ἀσφαλιζομένου τοῦ μέλλοντος τῶν ἐφημερίων, θὰ λειτουργήσωσι καρποφόρως καὶ αἱ παρ' ἡμῖν θεολογικαὶ σχολαί. Διὰ ταῦτα συγχαίρομεν ἀπὸ καρδίας τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτῆς, ἐπαναλαμβάνοντες, ὅτι ἀπὸ τοῦ 1833, ἀφ' ὅτου ἔχομεν Ἱερὰν Σύνοδον, δὲν ἐξῆλθε σπουδαιότερον ἔγγραφον ἐκ τοῦ γραφείου αὐτῆς τοῦ ἐγγράφου τοῦ περιέχοντος τὴν εἰρημένην πρότασιν.

Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ, ὅτι ἐγένετο ἡ εἰρημένη πρότασις περὶ σχηματισμοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου καὶ μισθοδοσίας κλήρου κεκτημένου ἐπιστημονικὰ προσόντα. Πρέπει ἡ πρότασις νὰ πραγματοποιηθῇ, καὶ τότε ἡ χαρὰ ἡμῶν τῶν ποθούντων τὴν ἀνύψωσιν τοῦ κλήρου καὶ τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ θὰ ἦναι πλήρης. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἆρά γε ἐλπίδες περὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς μεγάλης ταύτης ἰδέας τῆς οὕτως ἐπισήμως παρὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου προταθείσης; Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ δύο τινῶν, πρῶτον ἐκ τῆς ἐπιμονῆς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῶν διευθυνόντων αὐτὴν καὶ δεύτερον ἐξ ὑπουργείου ἐμφορουμένου ὑπὸ εἰλικρινοῦς ἀγάπης πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὑπὸ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἀφοῦ ἅπαξ ἐπισήμως ἐκήρυξεν ὅτι θεωρεῖ ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ μισθοδοτηθῇ ὁ κλῆρος, ἀφοῦ πρῶτον ὁρισθῶσι τὰ ἐπιστημονικὰ προσόντα αὐτοῦ, πρέπει νὰ ἐγκολπωθῇ θερμῶς τὴν ἰδέαν ταύτην, μεθ' ἧς συνδέεται τὸ μέλλον καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ τὸ ἐθνικὸν ἐν γένει μέλλον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ πᾶν ἄλλο ἔργον ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ τιθεμένη, νὰ ἔχῃ πάντοτε πᾶσαν αὐτῆς τὴν προσοχὴν ἐστραμμένην καὶ πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς συγκεντρωμένην εἰς τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς. Οὐ μόνον δὲ ἡ παροῦσα σύνοδος, ἀλλὰ καὶ αἱ ἑπόμεναι δέον νὰ ὑπομιμνήσκωσι πολλάκις ἐντόνως ταῖς κατὰ καιροὺς κυβερνήσεσι τὴν σπουδαίαν ταύτην πρότασιν καὶ νὰ ζητῶσι παρ' αὐτῶν τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς, δεικνύουσαι ὅτι ἐνόσῳ ὁ κλῆρος τῶν ἐφημερίων ὁ ἐρχόμενος εἰς ἄμεσον συνεπαφὴν μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἔχων κυρίως εἰς χεῖράς του τὴν θρησκευτικὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ μένει ἀπαίδευτος καὶ ἐξηυτελισμένος, ἡ ἐκκλησία ἐν Ἑλλάδι θὰ διατελῇ ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει, ὁ δὲ λαὸς θέλει μένει σχεδὸν ἄνευ θρησκείας καὶ θέλει ὁσημέραι ἀποβαίνει ἀσεβέστερος καὶ φαυλότερος. Ἄνευ τῆς ὑποδεικνυομένης μερίμνης περὶ τῶν ἐφημερίων ἡ διατήρησις σχολῶν θεολογικῶν, δι' ἃς τοσαῦτα δαπανῶνται, εἶναι ματαία· αὐτὴ δὲ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐνόσῳ ἡ Ἑλλὰς μένει ἄνευ μεμορφωμένου κατωτέρου κλήρου, οὐδένα ἐκπληροῖ σπουδαῖον σκοπόν. Οὐδὲν ὠφελεῖ, ὅτι ἐλήφθη πρόνοιά τις, ὥστε ὁπωσδήποτε εὐπαίδευτοι ἄνδρες νὰ καταλαμβάνωσι τὰς θέσεις τῶν ἀρχιερέων καὶ ἱεροκηρύκων. Ὁ

ἐπίσκοπος ὑπάρχει κυρίως ἵνα διευθύνῃ τὸν κλῆρον· τὰ ὄργανα αὐτοῦ εἶναι οἱ ἐφημέριοι. Μὴ ὑπαρχόντων ἐφημερίων καταλλήλων οὐδὲν κατορθοῖ ὁ ἐπίσκοπος. Ὡσαύτως καὶ ὁ ἱεροκῆρυξ ὁ κηρύττων ἐν ὁλοκλήρῳ νομῷ ὀλίγην δύναται νὰ προξενήσῃ ὠφέλειαν, μὴ ἐπαρκῶν φυσικῷ τῷ λόγῳ εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων ὁλοκλήρου τοῦ νομοῦ. Οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἱεροκήρυκες δύνανται νὰ ὠφελῶσι πολύ, ὅταν ὁ λαὸς ἦναι παρεσκευασμένος ὑπὸ τῶν ἐφημερίων καὶ προπεπαιδαγωγημένος θρησκευτικῶς. Ὁ λαὸς κυρίως προσμένει πανταχοῦ νὰ ὁδηγηθῇ καὶ στηριχθῇ εἰς τὴν εὐσέβειαν παρὰ τοῦ ἐφημερίου του. Οὗτος εἶναι ὁ ἄμεσος καὶ πρῶτος διδάσκαλος τῆς θρησκείας καὶ εὐσεβείας πρὸς αὐτόν, ὁ πνευματικὸς πατὴρ πάσης οἰκογενείας, ὁ παρηγορῶν αὐτὴν ἐν ταῖς θλίψεσι τοῦ βίου, ὁ στηρίζων αὐτὴν ἐν ταῖς δειναῖς περιστάσεσιν, ὁ ποδηγετῶν αὐτὴν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Τοιουτοτρόπως ὀφείλουσιν οἱ Συνοδικοὶ καταδεικνύοντες τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνυψώσεως τῶν ἐφημερίων νὰ ἐπιδιώκωσι τὴν πραγματοποίησιν τῆς γενομένης προτάσεως Καὶ ἐὰν δὲ κυβερνήσεις τινὲς δείξωσιν ἀδιαφορίαν πρὸς τὴν φωνὴν αὐτῶν, θὰ εὑρεθῇ ὅμως, ὡς ἐλπίζωμεν, ἐν τῷ μέλλοντι καὶ τοιαύτη κυβέρνησις, ἥτις νὰ ἐννοήσῃ τὴν σπουδαιότητα τῆς προτάσεως ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ μέλλον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Πρὸ πάντων δὲ τὸ μέγα ἔργον δύναται νὰ κατορθωθῇ, ἐὰν ὁ πανιερώτατος μητροπολίτης Ἀθηνῶν ὁ καὶ διαρκὴς τῆς Ἱ. Συνόδου πρόεδρος καὶ ἡ ψυχὴ αὐτῆς, ἐγκολπωθῇ τὴν ἰδέαν ταύτην καὶ ἀφοσιωθῇ ἀπὸ καρδίας καὶ ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς. Ἡ ἀξιοπρεπὴς ἀποκατάστασις παντὸς τοῦ κλήρου καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ μόρφωσις αὐτοῦ ἐάν ποτε γίνωσι πράγματα παρ' ἡμῖν, θὰ ἦναι μέγα γεγονὸς ἐν Ἑλλάδι καὶ θὰ ἔχῃ σπουδαιότατα ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐὰν ὁ παν. μητροπολίτης κατορθώσῃ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον, καὶ τοῦτο μόνον θὰ ἀρκέσῃ νὰ ἀποθανατίσῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἡ δὲ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς θὰ μνημονεύῃ πάντοτε μετ' ἐπαίνων τὸ ὅτι ἐπὶ Προκοπίου μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ προέδρου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἤρξατο ἡ ἀνακαίνισις τῆς ἐκκλησίας ἐν Ἑλλάδι, ἐσώθη ὁ κλῆρος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ τῆς ἀμαθείας καὶ ὑψώθη εἰς τὴν πρέπουσαν αὐτῷ κοινωνικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν περιωπήν. Κατορθώσατε τοῦτο, πανιερώτατε, καὶ θὰ ἔχητε τὸν ἔπαινον οὐ μόνον τῆς παρούσης ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν! Καταστήσατε τοῦτο τὸ ὄνειρον τοῦ βίου ὑμῶν, τὸν κύριον πόθον τῆς καρδίας ὑμῶν, τὸν μόνον σκοπὸν τῶν ἐνεργειῶν ὑμῶν. Μεταχειρίσθητε πᾶσαν τὴν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς σας σημαίνουσαν ἐνέργειαν ὑμῶν καὶ πᾶσαν τὴν ὑψηλὴν ὑμῶν ἐπιρροὴν παρὰ τῷ ἀνωτάτῳ ἄρχοντι, παρὰ τοῖς ἑκάστοτε ὑπουργοῖς, παρὰ τοῖς βουλευταῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἰσχύουσι καὶ θέλετε βεβαίως ἐπὶ τέλους πείσει αὐτοὺς νὰ ἔλθωσιν ἀρωγοὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ

ἐκτελέσωσιν ἔργον μεγάλως μέλλον νὰ ὠφελήσῃ οὐ μόνον τὴν ἐκκλησίαν ἀλλὰ καὶ τὸν ἑλληνικὸν λαόν!

Ἔπειτα ἐξαρτᾶται ἡ πραγματοποίησις τῆς προτάσεως καὶ ἐξ ὑπουργείου ἀποδεχομένου αὐτὴν καὶ ἀποφασίζοντος τὴν ἐκτέλεσίν της. Ἀγνοοῦμεν τί θὰ πράξῃ τὸ παρὸν ὑπουργεῖον περὶ τοῦ προκειμένου, δὲν θέλομεν δὲ νὰ πιστεύσωμεν ὅπερ λέγεται, ὅτι οὐ μόνον ἐδέχθη δῆθεν ψυχρῶς τὴν γενομένην πρότασιν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἵνα καταστήσῃ τὴν πραγματοποίησίν της ἀδύνατον, ἔσπευσε νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τῆς βουλῆς νόμον περὶ συστάσεως ταμείου τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως διαθέτον ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ ὑπὸ τῆς Συνόδου χάριν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου ὑποδειχθὲν 5 τοῖς $^0/_0$ ἐκ τῆς μοναστηριακῆς προσόδου. Τοῦτο μόνον γνωρίζομεν, ὅτι ἐπὶ τῇ ἀποφάσει τῆς κυβερνήσεως νὰ ὁρισθῇ εἰς τοιαύτην χρῆσιν τὸ εἰρημένον ποσὸν ἐκ τοῦ μοναστηριακοῦ εἰσοδήματος, τρία μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μετέβησαν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, καὶ ἐξέφρασαν τὴν λύπην των.[1] Ὁ νόμος ὅμως μεθ' ὅλας τὰς παραστάσεις ταύτας καὶ τὴν διαμαρτύρησιν βουλευτῶν τινων ἐπεψηφίσθη. Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν τί κυρίως τὸ ὑπουργεῖον σκέπτεται ὡς πρὸς τὴν πρότασιν τῆς Συνόδου. Φοβούμεθα ἐν τούτοις μὴ οὐ μόνον οἱ πολιτευόμενοι οἱ σήμερον τὰ κοινὰ διαχειριζόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα πολιτικὰ κόμματα τὰ μέλλοντα κατόπιν νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἀκούσωσι ψυχρῶς τὴν εἰρημένην πρότασιν περὶ τοῦ κλήρου· διότι εἶναι ἡμῖν γνωστὴ ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία ἡ παρὰ τοῖς πολιτικοῖς ἡμῶν κύκλοις ἐπικρατοῦσα καὶ ἡ ἔλλειψις ἐνδιαφέροντος ζωηροῦ ὑπὲρ τῆς ἀνυψώσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ. Εἶναι δὲ λυπηρόν, ὅτι ἡ ἀδιαφορία αὕτη παρά τισι τῶν πολιτευομένων φθάνει μέχρι κεκηρυγμένης ἔχθρας καὶ ἀποστροφῆς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Εἶναι γνωστόν, ὅτι καὶ ἐν τῇ περυσινῇ βουλῇ καὶ ἐν τῇ τοῦ ἔτους τούτου ἐξεφράσθη παρὰ τῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπῆς ἡ γνώμη, χάριν δῆθεν οἰκονομίας νὰ καταργηθῶσιν αἱ θέσεις τῶν ἱεροκηρύκων καὶ τῶν καθηγητῶν τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐν τοῖς γυμνασίοις! Καὶ ἀπερρίφθη μὲν καὶ πέρυσι καὶ ἐφέτος πιστεύομεν ὅτι θέλει ἀπορριφθῇ ἡ πρότασις αὕτη, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ γίνῃ μόνον τοιαύτη πρότασις τί ἄλλο δεικνύει, εἰ

1 Εἶναι μὲν ἱερὸς καὶ μέγας καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐνισχύσεως τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλ' ὁ ἐκκλησιαστικὸς πλοῦτος ἔπρεπε κατὰ πρῶτον λόγον νὰ δαπανηθῇ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἀφέθη μέχρι τοῦδε ἐν τελείᾳ καταπτώσει. Ἡ δημοτικὴ καὶ ἄλλη ἐκπαίδευσις εἶναι ἀναγκαιοτάτη εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ. Ἀπαιτεῖται καὶ δεύτερός τις παράγων πρὸς τοῦτο, ἡ διὰ τῆς Ἐκκλησίας θρησκευτικὴ ἐκπαίδευσις τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐν τῷ σχολείῳ ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευσις καρποφορεῖ, ὅταν ἡ Ἐκκλησία προπαρασκευάζῃ τὸν παῖδα καὶ μετὰ ταῦτα δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ συμπληροῖ τὸ ἔργον τοῦ σχολείου. Τὸ σχολεῖον δὲν ἔχει ὑπὸ τὴν ἐπιρροήν του εἰ μὴ ἐπ' ὀλίγα ἔτη τὸν ἄνθρωπον, οὐδὲ εἶναι εὔκολον ὁλόκληρος ὁ λαὸς ἀνεξαιρέτως νὰ διδαχθῇ. Ἡ Ἐκκλησία ἐπιδρᾷ ἠθικῶς καὶ θρησκευτικῶς ἐπὶ πάντας καὶ δι' ὅλου τοῦ βίου ἀπὸ τοῦ λίκνου μέχρι τοῦ τάφου.

μὴ ὅτι πνεῦμα ἐχθρικὸν πρὸς τὴν θρησκείαν ἔχει εἰςχωρήσει μεταξὺ τῶν τάξεων τῶν πολιτευομένων παρ' ἡμῖν; Νὰ καταργηθῶσιν οἱ ἱεροκήρυκες, ἀντὶ νὰ πολλαπλασιασθῶσιν, εἰ δυνατόν, καὶ νὰ ἔχῃ ἑκάστη ἐπαρχία τὸν ἱεροκήρυκα αὐτῆς, ὅστις νὰ διδάσκῃ τὸν λαὸν τὴν εὐσέβειαν καὶ νὰ ὁδηγῇ αὐτὸν εἰς τὴν ἀρετήν! Καὶ δὲν ἐννοοῦσιν οἱ τοιαύτας προτάσεις ποιοῦντες, ὅτι ἂν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δσημέραι ἐξαχρειοῦται ἔτι μᾶλλον, ἂν τὰ ἐγκλήματα ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἂν ἡ πίστις ἐξέλιπε καὶ ἡ ἀπάτη κατέλαβε τὴν θέσιν αὐτῆς, τοῦτο προῆλθε κυρίως ἐκ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς ἀπιστίας; Τὰ ἱερὰ μαθήματα νὰ καταργηθῶσιν ἐν τοῖς γυμνασίοις, ἐνῷ κυρίως ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ἐνισχυθῶσι ταῦτα, διότι δι' αὐτῶν κυρίως δύναται νὰ μορφωθῇ τὸ ἦθος τῶν μαθητῶν καὶ νὰ πλασθῇ νέα ἠθικὴ γενεά; Εἶναι δυνατή ποτε ἡ μόρφωσις τῶν νέων ἄνευ θρησκείας; Ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον φέρουσιν, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν νῦν ἱεροκηρύκων καὶ διδασκάλων τῶν ἱερῶν μαθημάτων εἶναι δῆθεν ἀνίκανοι, καὶ ἀληθὲς ἂν ἦτο τοῦτο, θὰ ἦτο ἄλογος καὶ ἀνάξιος ἀπαντήσεως. Δὲν εἶναι ἄξιοι, λέγετε, οἱ παρόντες ἱεροκήρυκες καὶ ἱεροδιδάσκαλοι; Φροντίσατε νὰ μορφώσητε καταλλήλους καὶ ἱκανούς. Τοῦτο ὑπαγορεύει ἡ στοιχειωδεστέρα λογική. Ἕνεκα τῆς τοιαύτης πανθομολογουμένης θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας τῶν ἡμετέρων πολιτικῶν κύκλων θλιβόμεθα βαθέως, προβλέποντες κακὰ ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τὸ μέλλον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡμεῖς τοὐλάχιστον ἔχομεν τὴν πεποίθησιν, ὅτι μόνοι ἐκεῖνοι οἱ λαοὶ δύνανται ἀσφαλῶς νὰ προοδεύσωσι καὶ νὰ ἔχωσι μέγα μέλλον, ὅσοι εἶναι θρησκευτικῶς καλῶς μεμορφωμένοι καὶ κέκτηνται ἤθη χρηστά. Λαοὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀνήθικοι δὲν δύνανται νὰ ἀκμάσωσιν ἀληθῆ καὶ διαρκῆ ἀκμὴν καὶ στερεῶς νὰ προοδεύσωσιν. Ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ ἠθικὴ εἶναι ἡ ὑγεία τῶν λαῶν. Ἐρωτήσατε τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν καὶ αὕτη θέλει διδάξει ὑμᾶς, ὅτι ἡ ἀληθὴς καὶ γνησία εὐσέβεια συνεπήγαγε πάντοτε καὶ τὴν ἠθικὴν ἐπίδοσιν τῶν ἐθνῶν καὶ ὅτι μετὰ τῆς ἠθικῆς συνεβάδισε πάντοτε καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ πολιτικὴ αὐτῶν ἀκμή. Τοὐναντίον μετὰ τῆς ἀσεβείας συνεισέφρυσε πάντοτε καὶ ἡ ἀνηθικότης, ἡ ἔκλυσις τῶν ἠθῶν, καὶ μετὰ τῆς ἀπωλείας τῆς ἠθικῆς συναπωλέσθη καὶ ἡ ἐλευθερία. Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἤρχισε νὰ διαφθείρηται μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν σοφιστῶν, οἵτινες διέσεισαν τὰς θρησκευτικὰς τοῦ λαοῦ πεποιθήσεις καὶ ἐζήτουν νὰ ἀποδείξωσι τὸν ἥττονα λόγον κρείττω καὶ τὸν κρείττονα ἥττω, τὸ ἀγαθὸν κακὸν καὶ τὸ κακὸν ἀγαθόν. Καὶ ἡ Ῥώμη δὲ ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ, ὅταν τὰ ἀκόλαστα μυθολογήματα τῶν ξένων θρησκευμάτων καὶ αἱ ξέναι ἐν γένει ἰδέαι διαδοθεῖσαι ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ κράτει, ἐκλόνισαν τὴν πίστιν εἰς τοὺς ἀρχαίους τῆς Ῥώμης θεούς. Καὶ σήμερον δὲν εἶναι μεγάλοι μόνοι οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι, παρ' οἷς ἡ θρησκεία εἶναι ἰσχυρὰ δύναμις, ἠθικῶς ἐξαγνίζουσα καὶ κρατύνουσα αὐτούς, οἱ βόρειοι

γερμανοί, οἱ ἄγγλοι, οἱ τῆς βορείου Εὐρώπης ἐν γένει λαοὶ καὶ οἱ Ἀμερικανοί; Δὲν πάσχουσι δὲ τοὐναντίον πολιτικῶς καὶ δὲν ἀδυνατοῦσι νὰ ὑψωθῶσιν εἰς στερεάν τινα καὶ διαρκῆ πολιτικὴν εὐεξίαν οἱ καθολικοὶ λαοί, παρ' οἷς ἡ θρησκεία μόνον παρὰ τῷ ὄχλῳ διατηρεῖ κράτος τι, ὅπως κρατῇ αὐτὸν ἐν δεισιδαιμονίᾳ (ἥτις εἶναι διαστροφὴ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας), ἐνῷ παρὰ πάσαις ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι τοῦ λαοῦ ἐπικρατεῖ ἡ φοβερωτέρα ἀπιστία καὶ ἔχθρα πρὸς τὴν θρησκείαν; Εἶναι ἆρά γε πεπρωμένον καὶ ἡ Ἑλλὰς νὰ βαδίσῃ τὴν ὁδὸν ταύτην τῶν λατινικῶν φύλων; Ἀπευχόμεθα τοῦτο ἀπὸ καρδίας, διότι φρίττομεν ἐνώπιον τῶν ἐνδεχομένων ἀποτελεσμάτων τοιαύτης καταστάσεως.

Οἱ παρ' ἡμῖν πολιτευόμενοι οἱ ἀδιαφόρως ἢ ἐχθρικῶς πρὸς τὴν θρησκείαν διακείμενοι ἔπρεπε νὰ μὴ ἀγνοῶσι δύο μεγάλας ἀληθείας, ὅτι ἄνευ θρησκείας ἤθη χρηστὰ παρὰ τῷ λαῷ εἶναι ἀδύνατα, καὶ ὅτι ἄνευ ἠθῶν χρηστῶν πολιτικὸς ἐλεύθερος βίος τῶν ἐθνῶν εἶναι ὡσαύτως ἀδύνατος. Ἡ θρησκεία ἢ ἡ εὐσέβεια πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι ἡ ῥίζα τῆς ἠθικῆς. Μεθ' ὅσα δὲ καὶ ἂν λέγωσιν οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν ἀπὸ τῆς θρησκείας ἀνεξάρτητον ἠθικὴν εἶναι ἀναντίρρητον, ὅτι ἐν τῷ βίῳ καὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν εἶναι πάντοτε ἐσώτατα ἡνωμένα τὰ δύο ταῦτα, ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἠθική. Ὁ ἠθικὸς νόμος ὁ ἐν τῇ συνειδήσει ἑκάστου ἀνθρώπου ἐγγεγραμμένος, ἄνευ Θεοῦ νομοθέτου, δικαστοῦ καὶ ἐκτελεστοῦ αὐτοῦ εἶναι φαινόμενον ἀκατανόητον καὶ ἀπόλλυσι πᾶν κῦρος, εὐκολώτατα δὲ περιφρονεῖται καὶ καταπατεῖται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Πόθεν ὁ ἠθικὸς οὗτος νόμος, ὅστις δὲν ἐπεβλήθη ὑπὸ ἀνθρώπου τινός, οὐδὲ προῆλθεν ἐκ συμφωνίας τινὸς ἀνθρωπίνης, ἀλλ' ἵσταται ὑπεράνω τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν; Πόθεν ὁ νόμος οὗτος, ὅστις ἦτο τοιοῦτος πρὸ χιλιάδων ἐτῶν καὶ θέλει εἶναι τοιοῦτος καὶ μετὰ χιλιάδας; Δὲν μένει αἴνιγμα ἄνευ παραδοχῆς τοῦ Θεοῦ ὡς νομοθέτου αὐτοῦ, οὗ τινος ἐκφράζει τὴν θέλησιν ἢ μᾶλλον τὴν οὐσίαν; Ἔπειτα ἡ εὐθύνη, ἣν αἰσθανόμεθα ὅτι φέρομεν πάντες ἐπὶ τῇ παραβάσει τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἔχει ἔννοιάν τινα ἄνευ μελλούσης ζωῆς καὶ ἄνευ ἀνωτέρας τινὸς δυνάμεως ἀσφαλιζούσης τὸ κῦρος τοῦ νόμου τούτου; Ἰδοὺ διὰ τί ὁ μέγιστος τῶν νεωτέρων φιλοσόφων, ὁ Κάντιος, ἐθεώρησεν ὡς γνωστὸν ὡς ἀναγκαῖα αἰτήματα τῆς ἠθικῆς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀθανασίαν. Οὕτω σκέπτεται ἀναγκαίως πᾶς ἄνθρωπος, ταύτην τὴν λογικὴν ἀκολουθεῖ πρὸ πάντων ὁ λαός. Πείσατε τὸν ἄνθρωπον τοῦ λαοῦ, ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεὸς καὶ μέλλουσα ζωή, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ κρατήσητε αὐτὸν ἀπὸ τῶν φοβερωτέρων ἐγκλημάτων. Τοῦτο ἠνάγκασεν ὡς γνωστὸν τὸν Ῥοβεσπιέρον κατὰ τὴν μεγάλην γαλλικὴν ἐπανάστασιν νὰ πείσῃ τὴν ἐθνικὴν σύνοδον νὰ ἀνακηρύξῃ ὅτι le peuple français reconnait l' être suprême et l' immortalité de l' âme! ἤτοι ὁ γαλλικὸς λαὸς ἀναγνωρίζει τὸ ὑπέρτατον ὂν καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς (1794).

Ἡ ἄρνησις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κατάργησις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἥτις εἶχε ψηφισθῇ ἐν τῇ ἐπαναστατικῇ μέθῃ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, εἶχε μεταβάλει τὴν Γαλλίαν εἰς κοινωνίαν θηρίων κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς τρομοκρατίας. Περὶ τοῦ στενοῦ τούτου συνδέσμου τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς πραγματευόμενος ὁ Guizot ἐν ταῖς μελέταις αὐτοῦ περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, λέγει τὰ ἑξῆς· «Ἀπεδείξαμεν τὸ γεγονὸς τοῦτο ὅτι ὁ ἠθικὸς νόμος δὲν εἶναι οὔτε ἐπίνοια, οὔτε σύμβασις ἀνθρωπίνη, οὔτε εἷς τῶν πεπρωμένων ἐκείνων νόμων, διὰ τῶν ὁποίων κυβερνᾶται ὁ ὑλικὸς οὗτος κόσμος. Εἶναι ὁ νόμος τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἐλευθέρου κόσμου, νόμος ἀνώτερος τοῦ κόσμου τούτου, ὅστις ἀναγνωρίζων αὐτόν, ἀναγνωρίζει ἑαυτὸν συγχρόνως ἐλεύθερον καὶ ὑποτεταγμένον. Τίς εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ νόμου τούτου; Τίς τὸν ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου αὐτὸς δὲν εἶναι ἔργον καὶ ὅστις κυβερνᾷ αὐτὸν χωρὶς νὰ τὸν ὑποδουλώσῃ; Ποῖος ἔθεσε τὸν νόμον τοῦτον ὑπεράνω τοῦ κόσμου, ὅπου παρέρχεται ὁ παρὼν βίος τοῦ ἀνθρώπου; Φανερῶς ὑπάρχει ἀνωτέρα ἐξουσία, ἀφ' ἧς πηγάζει ὁ ἠθικὸς νόμος, καὶ ἥτις ἀποκαλύπτει αὐτόν. Μετὰ τοῦ κοινοῦ αὐτοῦ νοός, τὸν ὁποῖον ἕνεκα τῆς ἀσεβείας του καὶ τοῦ κυνισμοῦ του τόσον συχνάκις ἐλησμόνει, εἶπεν ὁ Βολταῖρος, ὁμιλῶν περὶ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, καὶ τῆς τάξεως, ἥτις βασιλεύει ἐν αὐτῷ. «Δὲν δύναμαι νὰ ὑποθέσω ὅτι τὸ ὡρολόγιον τοῦτο ὑπάρχει καὶ δὲν ἔχει τὸν ὡρολογοποιόν του.» Ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ πρόκειται περὶ πολὺ διαφορωτέρου πράγματος ἢ περὶ ὡρολογίου· δὲν ἔχομεν ἐνταῦθα ἐνώπιον ἡμῶν κατεσκευασμένην τινὰ καὶ κεκανονισμένην ἅπαξ διὰ παντὸς μηχανήν. Ὁ νόμος τῆς τάξεως, τ. ἔ. ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ἀδιαλείπτως εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας· ἡ ἐλευθερία ἀναγνωρίζει τὸν ἠθικὸν νόμον, τὸν ὁποῖον δύναται νὰ πληρώσῃ ἢ νὰ παραβῇ. Ὁ νόμος ἀποκαλύπτει τὸν ἀνώτατον νομοθέτην, τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ νόησις καὶ ἡ θέλησις. Ὁ Θεὸς ἠθικὸς κύριος καὶ ὁ ἄνθρωπος πρόσωπον ἐλεύθερον ὑποκείμενον περιέχονται ὁμοῦ ἐν τῷ γεγονότι τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ἐν τῷ ἠθικῷ τούτῳ νόμῳ μόνον εὗρεν ὁ Κάντιος τὸν Θεόν· εἶχεν ἄδικον νὰ μὴ εὑρίσκῃ αὐτὸν καὶ ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ἀληθῶς ἐν τῷ ἠθικῷ νόμῳ, τῷ κανόνι τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, φανεροῖ ὁ Θεὸς ἑαυτὸν τῷ ἀνθρώπῳ μετὰ ζωηροτέρας καὶ μᾶλλον ἀμέσου ἐναργείας. Καθὼς δὲ ὁ ἠθικὸς νόμος ἄνευ κυριάρχου νομοθέτου, ὅστις τὸν ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι ἐλλιπὲς καὶ ἀνεξήγητον γεγονός, ποταμὸς ἄνευ πηγῆς, ἐπίσης καὶ ἡ ἠθικὴ εὐθύνη τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου ἄνευ τοῦ ἀνωτάτου δικαστοῦ, ὅστις ἐφαρμόζει αὐτήν, εἶναι γεγονὸς ἀτελὲς καὶ ἀνεξήγητον, πηγὴ ἄνευ ἐκβολῶν, ἥτις ῥέει καὶ ἀφανίζεται, οὐδεὶς οἶδε, ποῦ! Καθὼς ὁ ἠθικὸς νόμος ἀποκαλύπτει τὸν ἠθικὸν νομοθέτην, οὕτως ἡ ἠθικὴ εὐθύνη ἀποκαλύπτει τὸν ἠθικὸν δικαστήν. Ὅπως ὁ ἠθικὸς νόμος δὲν δύναται νὰ συνταυτισθῇ μετ' οὐδενὸς ὑπ' ἀνθρώπων ἐπινοηθέντος θετικοῦ νόμου, οὕτως

αἱ κρίσεις αἱ παρὰ τῶν ἀνθρώπων γινόμεναι ἐν ὀνόματι τῆς ἠθικῆς εὐθύνης, δὲν εἶναι σχεδὸν ποτὲ ἡ ἐντελῶς ἀληθὴς καὶ δικαία ἐκείνη κρίσις, οἵαν ἡ εὐθύνη αὕτη προσδοκᾷ καὶ ἐπικαλεῖται. Ἡ ἠθικὴ εὐθύνη ἀπαιτεῖ ἀνωτέραν τινὰ ἄπταιστον ἱκανοποίησιν. Τοιουτοτρόπως καθὼς ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἠθικῷ νόμῳ περιέχεται ὡς ἀρχικὸς ποιητής του, οὕτως ἐν τῇ ἠθικῇ εὐθύνῃ περιέχεται ὁ Θεὸς ὡς ὁ ὁριστικὸς αὐτοῦ δικαστής. Κατὰ ταῦτα ἡ ἠθικὴ τάξις, τὸ κράτος τοῦ ἠθικοῦ νόμου, εἶναι ἀκατάληπτος καὶ ἀδύνατος, ἐὰν δὲν εἶναι Θεός, ὅστις νὰ τηρῇ αὐτὴν ὑπεράνω τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀνορθώνῃ ὅταν ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου διαταράσσῃ αὐτήν. Τοιουτοτρόπως τὰ ἠθικὰ γεγονότα, τὰ ἔμφυτα καὶ ἰδιάζοντα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, δηλ. ἡ διάκρισις τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἡ ἠθικὴ ὑποχρέωσις, ἡ ἠθικὴ εὐθύνη, ἡ ἠθικὴ ἀξία ἢ ἀπαξία εἶναι ἐσώτατα ἀναγκαίως συνδεδεμένα μετὰ τῶν θρησκευτικῶν γεγονότων, δηλ. τοῦ Θεοῦ, ὡς ἠθικοῦ νομοθέτου καὶ ὡς τηρητοῦ καὶ κριτοῦ. Ἄλλαις λέξεσιν ἡ ἠθικὴ εἶναι οὐσιωδῶς καὶ φυσικῶς συνδεδεμένη μετὰ τῆς θρησκείας».[1] Τὰς σκέψεις ταύτας τοῦ Γκιζώτου, αἵτινες εἶναι πόρισμα βαθυτάτων μελετῶν καὶ μακρᾶς πείρας τοῦ βίου, ἔπρεπεν οἱ παρ' ἡμῖν πολιτευταὶ νὰ μελετήσωσι καλῶς. Χρηστὰ ἤθη εἶναι ἀδύνατα παρὰ τοῖς λαοῖς ἄνευ θρησκείας. Χρηστὰ ἤθη θὰ μορφωθῶσι καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἂν ὁ λαὸς καταστῇ εὐσεβής, ὅπως ἦτο ὁ λαὸς ἐπὶ τῶν πατέρων ἡμῶν. Ἵνα δὲ τοῦτο ἐπιτύχωμεν πρέπει νὰ μορφώσωμεν κλῆρον πεπαιδευμένον δυνάμενον νὰ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν θρησκείαν τὴν παροῦσαν γενεὰν κεκτημένον πάντα τὰ φῶτα τῶν νῦν χρόνων καὶ μεταχειριζόμενον πᾶσαν τὴν σημερινὴν παιδείαν πρὸς ὑποστήριξιν ἀληθοῦς, πεφωτισμένης, συμφώνου πρὸς τὴν σήμερον πρόοδον εὐσεβείας, οὐχὶ δὲ δεισιδαίμονος καὶ φανατικῆς, ὁποία σήμερον παρ' ἡμῖν καὶ ἄχρηστος καὶ ἀδύνατος εἶναι.

Δευτέρα ἀλήθεια, ἣν οἱ πολιτευόμενοι παρ' ἡμῖν δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωσιν, εἶναι, ὅτι ἂν πάντες οἱ λαοὶ ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς θρησκείας, πρὸ πάντων ὅμως χρῄζουσιν αὐτῆς οἱ ἐλεύθεροι λαοί. Διότι πρῶτον ἡ ἐλευθερία προϋποθέτει ἠθικὸν τὸν λαόν, ἔχοντα αὐταπάρνησιν καὶ ἀρκετὴν δύναμιν ψυχῆς, ὅπως ἀνθίσταται κατὰ παντὸς δεσποτισμοῦ καὶ ματαιοῖ πᾶσαν ἀπόπειραν ὑποδουλώσεως. Ὁ ἀνήθικος καὶ ἐκνενευρισμένος λαὸς εἶναι ἀνίκανος νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἡ τυραννία εὐκόλως ὑποτάσσει τὸν λαὸν τὸν μὴ ἔχοντα τὸ θάρρος νὰ ῥιψοκινδυνεύσῃ ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο πάντοτε τῆς ὑποδουλώσεως τῶν λαῶν προηγήθη ἡ ἐκφαύλισις τῶν ἠθῶν αὐτῶν, ἥτις ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. Ἔπειτα ἔχει ἀνάγκην ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκείας καὶ διότι ἄλλως εὐκόλως καταντᾷ εἰς τὴν ἀκολασίαν, εἰς τὴν ἀπόρριψιν παντὸς ἠθικοῦ, πολιτικοῦ καὶ

1 Μελέται περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν πνευμάτων. Κατὰ τὴν ἡμ. μετάφρασιν σελ. 60.

κοινωνικοῦ χαλινοῦ. Οἱ φιλελεύθεροι νόμοι ἀφίνουσιν εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πολίτου πολλὴν ἐλευθερίαν, ἧς εὐκόλως λαοὶ ἀνήθικοι καταχρῶνται. Καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλως τοιοῦτοι λαοὶ τὴν ἐλευθερίαν παρεξηγοῦντες καταντῶσιν εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ εἰς τὴν τελείαν ἀκολασίαν, ἥτις ἄγει εὐθὺ εἰς τὴν τυραννίαν. Ἰδού διὰ τί ἐν Ἀγγλίᾳ, Ἀμερικῇ καὶ ἄλλαις χώραις, ἔνθα τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἀκμάζει καὶ ἡ θρησκεία εἶναι ἰσχυρὰ κοινωνικὴ δύναμις, θάλλουσι καὶ οἱ δημοκρατικοὶ φιλελεύθεροι θεσμοί. Τοὐναντίον ἐν χώραις, ἐν αἷς παλαίουσι περὶ τῆς ὑπεροχῆς ἡ ἀπιστία καὶ ἡ δεισιδαιμονία, ἥτις εἶναι παρῳδία τῆς ἀληθοῦς θρησκείας, ἡ ἐλευθερία δὲν δύναται νὰ ῥιζώσῃ, καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ ὁριστικῶς. Ἰδοὺ πῶς καὶ περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης ἐκφράζεται ὁ αὐτὸς ἐπιφανὴς Γάλλος συγγραφεύς, ὅστις εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐμελέτησε τὰ τῆς παρούσης καταστάσεως τῶν κοινωνιῶν καὶ τῶν πνευμάτων ὑπὸ ἔποψιν θρησκευτικήν.

«Τίνας κινδύνους καὶ τίνα προσκόμματα ἀπαντᾷ σήμερον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνικῇ καταστάσει καὶ ἐν τοῖς ἤθεσιν ἡμῶν ἡ ἀποτελεσματικὴ καὶ διαρκὴς ἀποκατάστασις τῆς ἐλευθερίας; Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι τοιοῦτος, ὥστε νὰ ὠφελῇ ἡμᾶς ἢ νὰ βλάπτῃ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ; Συντηρητικοὶ ἢ φιλελεύθεροι, χριστιανοὶ ἢ ἐλευθερόφρονες, καθολικοὶ ἢ προτεστάνται πάντες οἱ σπουδαῖοι καὶ πεφωτισμένοι ἄνθρωποι συμφωνοῦσι σήμερον εἰς τοῦτο, ὅτι θρηνοῦσι τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἡμῶν ἐπικράτησιν τῶν ὑλικῶν συμφερόντων, τὴν δίψαν τῶν φυσικῶν κοινῶν ἀπολαύσεων καὶ τὰς ἐκεῖθεν πηγαζούσας ἕξεις τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς τρυφηλότητος. Ἔχουσι δὲ δίκαιον. Κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν πρὸς τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐποχῆς ἡμῶν εἶναι τοῦτο τὸ μεγαλήτερον κακόν, ὅσον δὲν φαντάζονται τοῦτο ἴσως καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες θρηνοῦσιν αὐτό. Μετὰ τῆς ζωηρᾶς καὶ ἰσχυρᾶς γλώσσης του ἔλεγεν ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων ὁ Α'· «Δὲν φοβοῦμαι τοὺς συνωμότας τοὺς ἐγειρομένους ἀπὸ τῆς κλίνης των κατὰ τὴν 10ην ὥραν τῆς πρωΐας.» Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ συνωμοτῶν, καὶ ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς δὲν ἀπαιτεῖ ἀπολύτως νὰ μὴ λαμβάνῃ τις περὶ ἑαυτοῦ μηδεμίαν πρόνοιαν. Ἀλλ' ὅ,τι ἔχει σημασίαν ὡς πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις θέλει νὰ ἦναι ἐλεύθερος, ἄτομον ἢ λαός, εἶναι νὰ μὴ ἦναι τυφλῶς καὶ ἐμπαθῶς ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τῆς ὑλικῆς του εὐημερίας καὶ τῶν μικρῶν του προσωπικῶν ἐπιθυμιῶν· εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἀπομακρύνῃ ὁ τοιοῦτος ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν ἐγωϊσμὸν καὶ τὰς ἐπικουρείους ἀρχάς. Βάναυσος ἢ λεπτὸς ὁ ἐπικούρειος δυσκόλως ἀναδέχεται ἀγῶνας καὶ θυσίας, καὶ εὐκόλως ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ γνωρίζῃ ἐξησφαλισμένας τὰς ἡδονάς του καὶ τὴν ἀνάπαυσίν του. Καὶ ὅταν ἦναι συνετὸς καὶ ἤπιος ὁ ἐγωϊσμός, εἶναι πάθος ψυχρὸν καὶ ἄγονον καὶ δὲν κυριεύει τὸν ἄνθρωπον ἄλλως εἰ μὴ ἐξαντλοῦν καὶ καταβιβάζον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἡ ἐλευθερία ἀπαιτεῖ ἤθη αὐστηρότερα, τάσεις ὑψηλοτέρας, ἀντιστάσεις ἰσχυροτέρας, κατάστασιν ψυχῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ ἠθι-

κότης καὶ ἡ αὐταπάρνησις ἐπικρατοῦσιν. Ἀκριβῶς δὲ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δύναται νὰ δώσῃ εἰς τὴν νεωτέραν κοινωνίαν τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐλλείπει ἀπ' αὐτῆς. Ὁ χριστιανισμὸς διδάσκει εἰς πάντας μεγάλους καὶ μικρούς, πλουσίους καὶ πένητας νὰ μὴ κατατρίβωσιν εἰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις πᾶσαν τὴν ζωήν των· καλεῖ αὐτοὺς εἰς σφαίρας ὑψηλοτέρας, καὶ ἐνῷ ἐμπνέει αὐτοῖς πόθους καθαρωτέρους, ἀνοίγει αὐτοῖς καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν εὐδαιμονίαν των τὰς ὡραιοτέρας ἐλπίδας. Ἰσχυρὸς ἢ ταπεινός, πλήρης πεποιθήσεως εἰς ἑαυτὸν ἢ μετριόφρων ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς δὲν θὰ ζητήσῃ ἐν τῷ συμφέροντι καὶ αὐτῷ τῷ καλῶς ἐννοουμένῳ, τῇ πανακείᾳ ταύτῃ τῶν πολιτικῶν, τὸ ἀποκλειστικὸν ἔργον του καὶ τὸ μόνον ἐλατήριόν του εἴτε πρὸς τοὺς ὁμοίους του εἴτε πρὸς ἑαυτόν· ἔχει ἄλλο τέλος νὰ ἐπιδιώξῃ, ἄλλους εὐγενεστέρους νόμους νὰ ἐκτελέσῃ, ἄλλα ὑψηλότερα αἰσθήματα νὰ ἐκδηλώσῃ καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ· δὲν δύναται νὰ ἦναι οὔτε ἐπικούρειος οὔτε ἐγωϊστής. Αὕτη εἶναι μία τῶν μεγαλητέρων ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δύναται νὰ παράσχῃ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν εἰς τὰς κοινωνίας, αἵτινες τείνουσιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ἰδοὺ ἡ δευτέρα. Ἡ ἐλευθερία δὲν ἔρχεται χωρὶς νὰ ἀνοίγῃ καὶ εὐρὺ στάδιον εἰς τὴν ἀκολασίαν (licence). Εἶναι ὀνειροπόλημα νὰ ἐλπίζῃ τις, ὅτι θὰ ἀπολαύσῃ τῶν εὐεργετιῶν τῆς μιᾶς χωρὶς νὰ διατρέξῃ τοὺς κινδύνους καὶ ὑποστῇ τὰ ἀτοπήματα τῆς ἄλλης, ἐπίσης εἶναι ὀνειροπόλημα νὰ πιστεύῃ τις ὅτι διὰ τῶν ποινικῶν νόμων, τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν χωροφυλάκων θὰ καταβάλῃ ἀποτελεσματικῶς τὴν ἀκολασίαν. Ἡ νόμιμος ὑλικὴ βία εἶναι βεβαίως ἀναγκαία, ἀλλ' εἶναι ἀνεπαρκής. Ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ εἶναι ἀνάγκη ἐκτὸς τῶν δικῶν καὶ τῶν κοινῶν καὶ ἄλλου τινός. Ἡ ἠθικὴ καὶ αὐθόρμητος προδιάθεσις τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἐπιρροὴ αὕτη τῆς καλῆς καταστάσεως τῶν πνευμάτων καὶ τῶν ἠθῶν, εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία ὡς πρόχωμα κατὰ τῆς ἀκολασίας, ἥτις ἀναποφεύκτως ἀκολουθεῖ τὴν ἐλευθερίαν. Δύο πράγματα εἶναι βέβαια, πρῶτον, ὅτι ἐν ἐλευθέρῳ τόπῳ οὐδεὶς θὰ ἠξίου, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ ἐντελῶς τὴν ἀκολασίαν· δεύτερον ὅτι αἱ ἠθικαὶ καὶ ἐξ ἀγαθῆς προδιαθέσεως πηγάζουσαι δυνάμεις αὐτῆς τῆς κοινωνίας θέτουσι μόναι τὰς κυβερνήσεις καὶ τοὺς λαοὺς εἰς θέσιν νὰ ἀντιπαλαίωσι κατὰ τῶν κακῶν τῆς ἀκολασίας, τὰ ὁποῖα θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐμποδίσῃ τις ἐντελῶς. Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ἡ ἀποτελεσματικωτέρα, ἡ δημοτικωτέρα καὶ δοκιμωτέρα τῶν δυνάμεων τούτων. Εἶναι ἀποτελεσματικὴ κατὰ τῆς ἀκολασίας ἕνεκα δύο λόγων καὶ διὰ δύο μέσων· κατ' ἀρχὴν σώζει εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸ δικαίωμα καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς, καὶ οὐδέποτε ταπεινόνει αὐτὴν ἀπέναντι τῆς ἐλευθερίας, ἧς ἀναγνωρίζει ἐν τούτοις καὶ προκηρύττει τὸ δικαίωμα. Πράγματι δὲ ἐμπνέει εἰς τοὺς ἀνθρώπους αἴσθημα, τὸ ὁποῖον ἡ ἐξουσία δὲν πρέπει νὰ παραβλέψῃ, τὸν σεβασμόν. Ἡ ἀπουσία τοῦ σεβασμοῦ εἶναι ὁ μεγαλήτερος πολέμιος τῆς ἐξου-

σίας, ἥτις βλάπτεται περισσότερον ἐκ τῆς ὕβρεως ἢ ἐκ τῆς βίας. Καὶ ἀκριβῶς εἰς τοῦτο τείνουσιν οἱ σφοδρότεροι αὐτῆς ἐχθροί, εἰς τὸ νὰ ὑβρίζωσιν αὐτὴν καὶ ἐξευτελίζωσι συστηματικῶς. Ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἡ διαφθορὰ καὶ ἀκολασία οὐδέποτε δύναται νὰ κορυφωθῇ ἐν ταῖς χριστιανικαῖς κοινωνίαις. Ὑπάρχουσι βεβαίως ἄνθρωποι ἀκόλαστοι, ταραξίαι καὶ κακοήθεις ἐν ταῖς χριστιανικαῖς κοινωνίαις, ὅπως καὶ ἐν ἄλλαις ὑπάρχουσιν· ἀλλ' αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις καὶ τὰ χριστιανικὰ ἤθη ἐγείρουσι καὶ διατηροῦσι παρὰ τοῖς χριστιανικοῖς λαοῖς καὶ παρὰ τοῖς ὄχλοις καὶ μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων σεβαστοὺς φίλους τῆς νομίμου καὶ ἠθικῆς τάξεως, ἄνδρας, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἀκολασία καὶ αἱ ὕβρεις ἐμποιοῦσιν ἀποστροφὴν τοσαύτην, ὅσον καὶ φόβον ὑπὲρ τῆς τάξεως, καὶ οἵτινες ἐπίσης ἐλεύθεροι ὄντες καταφεύγουσιν ὑπὲρ ταύτης εἰς τὰ ἀξιώματα καὶ τὰ ὅπλα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἱστορία παρέχει ὡς πρὸς τοῦτο ἀποδεικτικὰ παραδείγματα. Οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ εἶναι οἱ μόνοι, παρ' οἷς ἡ ἀκολασία δὲν κατήντησεν ὁριστικῶς εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀναρχίαν ἢ τὸν ἀπόλυτον δεσποτισμόν, εἶναι οἱ μόνοι, οἵτινες διὰ διαφόρων μεταβολῶν καὶ διὰ σωτηρίων ἀντιδράσεων διῆλθον τὰς παρεκτροπὰς τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐλευθερίας, χωρὶς νὰ ὑποκύψωσιν εἰς αὐτὰς ἠθικῶς ἢ πολιτικῶς. Οὔτε τὰ κράτη τῆς ἐθνικῆς ἀρχαιότητος, οὔτε τὰ τῆς βουδδιστικῆς ἢ μουσουλμανικῆς ἀνατολῆς ἠδυνήθησαν νὰ ὑποστῶσι τοιαύτας δοκιμασίας. Ἔσχον μὲν τὰς ἰδίας ἡμέρας τῆς ὑγείας καὶ τῆς δόξης των· ἀλλ' ὅτε τὸ κακὸν τῆς ἀκολασίας ἢ τῆς τυραννίας κατέλαβεν αὐτό, ἔπεσον ἀνεπιστρεπτεί, καὶ ἡ πτῶσίς των βιαία ἢ βραδεῖα, καταστρεπτικὴ ἢ ἤρεμος, ὑπῆρξε τὸ τέλος πάσης τῆς ἱστορίας των. Εἶναι δὲ τιμὴ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὅτι κέκτηται τὴν δύναμιν νὰ ἀνυψοῖ τὰς κοινωνίας ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν των, ὅπως τὰ ἄτομα ἀπὸ τῶν ἀποπλανήσεών των, καὶ ὅτι διὰ τῆς πίστεώς της καὶ τῶν αἰσθημάτων της, ἅτινα ἐγείρει, παρέσχεν ἤδη πλέον ἢ ἅπαξ ὁτὲ μὲν εἰς τοὺς φίλους τῆς τάξεως, ὁτὲ δὲ εἰς τοὺς φίλους τῆς ἐλευθερίας ἄσυλον κατὰ τὰς ἀποτυχίας των, ἵνα ἐπανακτήσωσι τὸ ἀπολεσθὲν πεδίον. Θὰ ἦτο δὲ σήμερον διὰ τοὺς φίλους τῆς ἐλευθερίας ἀφροσύνη καὶ ἀχαριστία, ἐὰν παρεγνώριζον τὸ μέγα τοῦτο γεγονὸς καὶ τὰ σωτήρια αὐτοῦ διδάγματα»[1]. Οὕτως εὐγλώττως καὶ πειστικῶς ὁ Γκιζῶτος δεικνύει τὴν σημασίαν, ἣν ἔχει ἡ θρησκεία ὡς πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν. Κατὰ ταῦτα ἂν καὶ ἡμεῖς ὑψοῦμεν φωνὴν ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῆς θρησκείας παρ' ἡμῖν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς μορφώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ κλήρου, δὲν πράττομεν τοῦτο, διότι ἐμφορούμεθα δῆθεν ὑπὸ ἀντιδραστικοῦ καὶ μισελευθέρου πνεύματος. Πᾶν τοὐναντίον· ὑψοῦμεν φωνὴν ὑπὲρ τῆς θρησκείας ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προόδου, διότι εἴμεθα πεπεισμένοι, ὅτι οἱ ἐλεύθεροι θεσμοὶ θὰ στερε-

1 Αὐτόθι σελ. 21.

ωθῶσι παρ' ἡμῖν, ἐὰν ὁ λαὸς ἔχῃ ἤθη χρηστά, καὶ ἤθη χρηστὰ ἄνευ θρησκείας εἶναι ἀδύνατον λαός τις νὰ ἀποκτήσῃ καὶ διατηρήσῃ. Διὰ ταῦτα οἱ φίλοι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προόδου δὲν ἔπρεπε νὰ ἦναι παντάπασι κατὰ τῆς ἐνισχύσεως τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ.

Πρὶν ἢ θέσωμεν πέρας εἰς τὴν παροῦσαν διατριβὴν ἡμῶν θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ ἀποκρούσωμεν καὶ ἐνστάσεις τινὰς πολλάκις ἐπαναληφθείσας κατὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀνυψώσεως τοῦ κλήρου.

Τινὲς τῶν ἐνστάσεων τούτων εἶναι ἐντελῶς γελοῖαι, οἵα ἡ ἑξῆς· «Οἱ ἱερεῖς ἐκπαιδευόμενοι γίνονται, λέγουσιν, ἄπιστοι, ἐνῷ οἱ ἱερεῖς πρέπει νὰ συμμερίζωνται τὰς προλήψεις τοῦ ὄχλου, οὗ χάριν ὑπάρχει ἡ θρησκεία.» Τοιαύτας μωρὰς ἐνστάσεις δικαιοῦταί τις νὰ παραδράμῃ ὡς ἀναξίας προσοχῆς καὶ ἐλεγχούσας τελείαν ἄγνοιαν τῆς θρησκείας καὶ τῆς σημασίας αὐτῆς. Οἱ οὕτως ὁμιλοῦντες περὶ θρησκείας νομίζουσιν ἕνεκα τελείας ἀγνοίας τῶν θρησκευτικῶν ζητημάτων ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι σύνολον προλήψεων, δι' ὧν ὁ λαὸς ἀπατᾶται, ἵνα κρατῆται ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων! Πόσον πλανῶνται οἱ οὕτω περὶ θρησκείας σκεπτόμενοι! Ἐν τῇ οὐσίᾳ τῆς θρησκείας ἔγκεινται αἱ ὕψισται ἀλήθειαι τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, αἱ ἀλήθειαι περὶ Θεοῦ, προνοίας, πνευματικότητος τῆς ψυχῆς, ἀθανασίας, καὶ μελλούσης ζωῆς, ἀντικείμενα, ὧν ὑψηλότερα δὲν ὑπάρχουσι διὰ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, καὶ εἰς ὧν τὴν ἔρευναν ἀφωσιώθησαν τὰ μεγαλήτερα πνεύματα πάντων τῶν αἰώνων ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος, μέχρι τοῦ Ὠριγένους, Αὐγουστίνου, Βοσσουέτου, Σλαιερμαχέρου, Καντίου καὶ Φιχτίου. Ἡ θρησκεία εἶναι ἡ βαθυτάτη καὶ εὐγενεστάτη ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, πάσης ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἡ βάσις ὁλοκλήρου τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος. Οὐ μόνον λοιπὸν ἡ θρησκεία δὲν εἶναι σύνολον προλήψεων, ἂν καὶ ἡ μωρία καὶ ἡ ἀμάθεια τῶν ἀνθρώπων πολλάκις ἠθέλησε νὰ ἀναμίξῃ αὐτὴν μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλως τοὐναντίον ἐγκρύπτει ἐν ἑαυτῇ τὴν ὑψίστην ἀνθρωπίνην σοφίαν. Οὐ μόνον δὲν εἶναι προνόμιον τῶν ὄχλων, ἀλλ' ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενον τῶν πόθων καὶ σκέψεων τῶν ὑψίστων νόων τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ὅσον σοφώτεροι γίνονται οἱ ἱερεῖς, τοσοῦτον βαθύτερον καὶ καθαρώτερον ἐννοοῦσι τὴν θρησκείαν, καὶ τοσοῦτον ἀσφαλέστερον ὁδηγοῦσι τοὺς λαοὺς εἰς ἀληθεστέραν καὶ ἁγνοτέραν εὐσέβειαν, ἀπηλλαγμένην προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν, αἵτινες ἀσχημίζουσι καὶ διαστρέφουσι τὴν θρησκείαν.

Ἐρχόμεθα εἰς ἄλλην ἔνστασιν· «Οἱ ἱερεῖς μισθοδοτούμενοι, λέγουσι, θὰ γίνωσιν ὑπάλληλοι τῆς κυβερνήσεως, καὶ θὰ ἐξαρτῶνται ἐξ αὐτῆς, θὰ χρησιμεύωσι δὲ ὡς ὄργανα πολιτικῶν σκοπῶν, ἐνῷ συγχρόνως θὰ ἀνοιχθῇ νέον στάδιον εἰς τὴν θεσιθηρίαν, ἐξ ἧς πάσχει ἡ Ἑλλάς.» Ἀληθῶς γνωρίζομεν ὅτι ὑπάρχουσι χῶραι ἐν αἷς οἱ ἱερεῖς εἶναι πεπαιδευμένοι καὶ συντηροῦνται ἀξιοπρεπέστατα διὰ τῶν ἑκουσίων συνδρομῶν τῶν θρησκευτι-

κῶν κοινοτήτων, ὧν προΐστανται. Τοῦτο γίνεται ἐν Ἀμερικῇ. Οἱ κήρυκες τοῦ θείου λόγου ἐκεῖ εἶναι διὰ τοῦτο ἐντελῶς ἀπὸ τῆς πολιτείας ἀνεξάρτητοι. Ἀλλ' ἡ ἀμερικανικὴ κοινωνία διαφέρει οὐσιωδῶς τῶν εὐρωπαϊκῶν κοινωνιῶν. Ὁ ἀμερικανικὸς λαὸς γνωρίζει νὰ αὐτοδιοικῆται, καὶ μηδόλως προσμένων τὰ πάντα παρὰ τῆς κυβερνήσεως, μεριμνᾷ αὐτὸς ἰδιωτικῶς περὶ τῶν ἀναγκῶν του. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀμερικὴ εἶναι ἡ μόνη χώρα, ἥτις ἀληθῶς δημοκρατεῖται. Ἐκεῖ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα εἶναι ζωηρότατον, ὥστε ἡ κοινωνία δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς προστασίας καὶ βοηθείας τῆς κυβερνήσεως πρὸς πλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν της. Ἐκεῖ οὐ μόνον αἱ θεολογικαὶ σχολαὶ διατηροῦνται ὑπὸ ἰδιωτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ Πανεπιστήμια καὶ τὰ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καθὼς καὶ τὰ ἄλλα σχολεῖα καὶ ἐν γένει ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι εἰς χεῖρας ἰδιωτῶν, ἐπαρκούσης εἰς πάντα ταῦτα τῆς ἰδιωτικῆς ἐνεργείας, ἀλλ'ὅ,τι εἶναι δυνατὸν εἰς τὸν δραστήριον, πλήρη ζωῆς καὶ αὐτοβουλίας ἀμερικανικὸν λαόν, δὲν εἶναι δυνατὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, οἵτινες ἐκ τοῦ παρελθόντος φέρουσιν ἄλλας ἕξεις, καὶ οἱ ὁποῖοι ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη χρόνον θὰ χρήζωσι τῆς κυβερνητικῆς προστασίας καὶ κηδεμονίας. Ἀφήσατε ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ τὴν περὶ Πανεπιστημίων, γυμνασίων καὶ ἐκπαιδεύσεως ἐν γένει μέριμναν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἐνέργειαν, καὶ τάχιστα θὰ ἴδητε, εἰς ποῖον ἀθλιότητος βαθμὸν πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης θὰ καταπέσῃ ἡ ἐθνικὴ ἐκπαίδευσις. Εἰς ποῖον σημεῖον ἐλεεινότητος ἤγαγεν ἐν Ἑλλάδι ἡ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἐνέργειαν ἢ τὴν τύχην ἐγκατάλειψις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς μορφώσεως καὶ συντηρήσεως τοῦ κατωτέρου ἰδίως κλήρου, περὶ τούτου εἴμεθα πάντες μάρτυρες. Δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ ὑφηλίῳ τόπος, ἐν ᾧ νὰ ἐξηυτελίσθη καὶ ἔφθασεν εἰς μεγαλήτερον ἀμαθείας βαθμὸν ὁ κλῆρος καὶ μετ' αὐτοῦ νὰ κατέπεσεν ἡ θρησκευτικὴ μόρφωσις τοῦ ἔθνους περισσότερον ἢ ὅσον ἐν Ἑλλάδι. Τοὐναντίον ἀκμάζει ὁ κλῆρος καὶ ἀνταποκρίνεται τελείως εἰς τὸν ὑψηλὸν προορισμόν του ἐν πάσαις ἐκείναις ταῖς εὐρωπαϊκαῖς χώραις,ἐν αἷς μισθοδοτεῖται καὶ συντηρεῖται ἀξιοπρεπῶς. Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ πρὸ πάντων ὁ λόγιος θεωρεῖ τιμήν του νὰ ἦναι κῆρυξ τοῦ θείου λόγου. Δὲν γνωρίζομεν σήμερον χώραν ἄλλην ἐν Εὐρώπῃ (πλὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς), ἐν ᾗ ὁ κλῆρος νὰ ζῇ δίκην ἐπαίτου ἐξ ἐλεῶν. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Βλαχίᾳ, ἥτις πέπρωται φαίνεται ἐν πᾶσι νὰ προηγηθῇ ἡμῶν, ὡρίσθη μισθὸς τοῖς ἐφημερίοις καὶ τοῦ λοιποῦ δὲν ἐπιτρέπεται εἰ μὴ μόνον τελειοδιδάκτοις θεολογικῶν σχολῶν νὰ χειροτονῶνται ἱερεῖς. Ἔπειτα δύναται ὁ τρόπος τοῦ διορισμοῦ τῶν ἐμμίσθων ἱερέων νὰ ἦναι τοιοῦτος, ὥστε νὰ μὴ ἐξαρτῶνται οὗτοι ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ὅταν ὁ ἱερεὺς διορίζηται ὡς μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐπιτρόπων ἑκάστης ἐνορίας, δὲν ἐννοοῦμεν κατὰ τί θὰ μετέβαλε τὴν πρὸς τὴν κυβέρνησιν

θέσιν του τὸ ὅτι ἀντὶ νὰ ἐπαιτῇ ἐξευτελιστικῶς τὸν ἄρτον του παρὰ τῶν πιστῶν ἤθελε λαμβάνει κατὰ τρόπον ἀξιοπρεπῆ μισθὸν ἐκ ταμείου *ἐκκλησιαστικοῦ*, οὗ τινος ἤθελε προΐστασθαι ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν καὶ πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὡς ὁρίζει τὸ νομοσχέδιον. Μήπως οἱ ἐπίσκοποι διότι μισθοδοτοῦνται παρὰ τοῦ δημοσίου ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῶν κατὰ τὸ 1834 διαλυθεισῶν μονῶν ἀπώλεσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἀπέναντι τῆς πολιτείας; Ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ μισθοῦ, ὃν λαμβάνει τις ἔν τινι θέσει, ἀλλ' ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ. Οἱ ἱερεῖς δύνανται νὰ μισθοδοτῶνται ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, χωρὶς νὰ μεταβληθῇ παντάπασι διὰ ταῦτα ἡ πρὸς τὴν πολιτείαν ἀνεξάρτητος θέσις των. Ἂν δὲ ὁμολογουμένως πάσχει ἡ Ἑλλὰς ἐκ τοῦ κακοῦ τῆς θεσιθηρίας, ἐκ τοῦ ὅτι δηλ. πλεῖστοι παρ' ἡμῖν ἀντὶ νὰ τρέπωνται εἰς ἰδιωτικὰς ἐργασίας, ἐξ ὧν δύνανται νὰ ἔχωσι κέρδη μεγάλα καὶ νὰ εὐτυχῶσι, προτιμῶσι νὰ λαμβάνωσι δημοσίας θέσεις καὶ νὰ τρέφονται ἔστω καὶ διὰ γλίσχρου μισθαρίου ἐκ τοῦ δημοσίου, δὲν ἕπεται ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ ἐμποδίσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τοῦ νὰ συντηρῇ δημοσίᾳ δαπάνῃ ὅσας θεωρεῖ ἀναγκαίας θέσεις. Ἄλλως κατὰ τοιαύτην τινὰ σκέψιν ἔπρεπε ὅπως ἀπαλλαγῶμεν τοῦ κακοῦ τῆς θεσιθηρίας νὰ καταργηθῶσι καὶ αἱ λοιπαὶ ἔμμισθοι θέσεις τοῦ κράτους, τῶν δικαστῶν, τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων, τῶν ἀξιωματικῶν καὶ λοιπῶν, ἀλλ' ὅμως θὰ ἦτο τοῦτο ὀρθόν;

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τελευταίαν τινά, σπουδαιοτέραν ἔνστασιν. «Πεπαιδευμένοι, λέγουσι, κληρικοὶ καὶ κατέχοντες μεγάλην κοινωνικὴν θέσιν θὰ ἦσαν ἐπικίνδυνοι εἰς τὸ κράτος. Θὰ σχηματισθῇ καὶ παρ' ἡμῖν δύναμίς τις ἐχθρὰ τοῦ κράτους, ὅπως ἐν ταῖς καθολικαῖς χώραις τῆς Εὐρώπης». Ἡ ἔνστασις αὕτη στηρίζεται ἐπὶ προφανοῦς παραγνωρίσεως τοῦ πνεύματος τῆς ἡμετέρας ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου αὐτῆς καὶ ἐπὶ συγχύσεως αὐτῶν μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου αὐτῆς. Ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία, εἶναι ἀληθές, ἕνεκα τοῦ παπισμοῦ παρουσιάσθη πάντοτε ὡς κράτος καὶ ἐζήτησε νὰ καταλάβῃ πανταχοῦ θέσιν κράτους ἐν κράτει. Ἐσπούδασε μάλιστα πολλάκις νὰ δεσπόσῃ τῆς πολιτείας· καὶ νῦν δὲ μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ ἀλανθάστου, δι' οὗ ἐτέθη ἡ κορωνὶς εἰς τὸν κολοσσὸν τοῦ παπικοῦ δεσποτισμοῦ, ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία παρουσιάζεται εἰς τὸν κόσμον μετὰ τῶν αὐτῶν δεσποτικῶν πρὸς τὴν πολιτείαν ἀξιώσεων. Ἀλλὰ τοιοῦτο πνεῦμα παρετηρήθη ποτὲ ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ; Ἠξίωσέ ποτε ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία νὰ παραστῇ ὡς κράτος ἐν κράτει, ἢ ἐπεδίωξέ ποτε ὁ ἀνατολικὸς κλῆρος ἴδια συμφέροντα ἀντικείμενα εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα χώρας τινός; Ἐν τῇ ἀνατολῇ ἑκάστη χώρα ἔχει τὸν ἴδιον ἑαυτῆς ἐθνικὸν κλῆρον, ὅστις ἐμφορεῖται τελείως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, ὑφ' οὗ καὶ ὁ λοιπὸς λαός, οὗτινος εἶναι ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων του καὶ σὰρξ ἐκ

τῆς σαρκός του. Ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία οὐ μόνον δὲν ἐδέσποσε τοῦ κράτους, ἀλλ' ἦτο μάλιστα τελείως ὑποτεταγμένη αὐτῷ. Ἐπὶ δὲ τῆς μακρᾶς δουλείας ἡ ἐκκλησία ἡμῶν παρεμύθει τὸ γένος καὶ παρεσκεύαζε τὴν ἀναγέννησιν καὶ ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ. Ὁ Ἕλλην κληρικὸς κατὰ τοὺς θλιβεροὺς ἐκείνους χρόνους ἦτο οὐ μόνον ὁ ἱερεὺς τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλος ὁ μυῶν αὐτὸν εἰς τὸν ἑλληνισμὸν διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Κληρικοὶ ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους καθ' ὅλον τὸ μακρὸν τοῦτο τῆς δουλείας διάστημα. Ἔπειτα ἡ φιλικὴ ἑταιρεία, ἐν ᾗ ἐγκυμονήθη ἡ ἑλληνικὴ ἐλευθερία, πρώτιστα ὄργανα εἶχε τοὺς κληρικούς. Ὅτε δὲ ἤχησεν ἡ σάλπιγξ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, οἱ Ἕλληνες ἱερεῖς πανταχοῦ ηὐλόγησαν τὰς σημαίας τοῦ ἐξεγερθέντος λαοῦ, καὶ τὴν σπάθην ζωσθέντες, ἠγωνίσθησαν ἐν τοῖς πρώτοις ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀπέθανον τὸν θάνατον τοῦ μάρτυρος τῆς ἐλευθερίας. Τὰ ἀθάνατα ὀνόματα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, τοῦ Παπαφλέσα, τοῦ Βρεσθένης Θεοδωρήτου, τοῦ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, τοῦ Ταλαντίου Νεοφύτου, τοῦ Καρύστου Νεοφύτου, τοῦ Ἕλους Ἀνθίμου, καὶ τοσούτων ἄλλων κληρικῶν προμάχων γενομένων τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας θέλουσι μένει πάντοτε ἀδιαρρήκτως ἡνωμένα μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως διαπρύσιοι κήρυκες τοῦ ὅτι ὁ ἑλληνικὸς κλῆρος ἔδειξε ἐθνικωτάτην διαγωγὴν κατὰ τὴν μεγάλην ἡμῶν ἐθνικὴν ἐξέγερσιν. Τὸ αὐτὸ δὲ ἐθνικὸν φρόνημα ἐπεδείξαντο οἱ Ἕλληνες κληρικοὶ καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων. Τίνες πεπαιδευμένοι Ἕλληνες κληρικοὶ ἔδειξάν ποτε τάσεις νὰ δεσπόσωσι τῆς πολιτείας ἢ νὰ καταπολεμήσωσι τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τόπου; Ὁ Βάμβας, ὁ Κωνσταντᾶς, ὁ Γαζῆς, ὁ Δούκας, ὁ Φαρμακίδης οἱ κορυφαῖοι οὗτοι τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ κλήρου, ὑπῆρξαν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι τῆς ἐθνικῆς παιδείας καὶ προόδου ἢ οἱ κράτιστοι σκαπανεῖς αὐτῆς καὶ πρωταγωνισταί; Ἢ μήπως σήμερον ἐν τῇ ἀνατολῇ δὲν εἶναι οἱ κληρικοὶ οἱ πρόμαχοι τοῦ πανταχόθεν πολεμουμένου ἑλληνισμοῦ; Πόσον πατριωτικὴν καρδίαν ἐγκρύπτουσι τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων κληρικῶν, ἔδειξαν καὶ ἐπ' ἐσχάτων οἱ Κρῆτες ἱερεῖς ἐν τῇ μαρτυρικῇ νήσῳ κατὰ τὰς τελευταίας ἐπαναστάσεις, εἰς ἃς πανταχοῦ ἐπρωταγωνίστησαν, καὶ ἡ πατριωτικὴ κατὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ τὴν περὶ ὁρίων τελευταίαν ἔριν διαγωγὴ τοῦ ἀοιδίμου Κίτρους Νικολάου, τοῦ ἁγίου Πλαταμῶνος Ἀμβροσίου, τοῦ νῦν διευθυντοῦ τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς, καὶ ἐν γένει ὁλοκλήρου τοῦ κλήρου τῶν προσαρτηθεισῶν χωρῶν. Δὲν ὑπῆρξε δὲ ἐθνικὸς μόνος ὁ ἑλληνικὸς κλῆρος, ἀλλὰ καὶ ὁ κλῆρος τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων λαῶν. Καὶ ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ἐν Σερβίᾳ, καὶ ἐν Βλαχίᾳ καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ πανταχοῦ, ὅπου ὑπάρχει ἀνατολικὴ ἐκκλησία, ὁ κλῆρος εὑρίσκεται ἐν πλήρει

συμπνοίᾳ καὶ τελείᾳ ἁρμονίᾳ μετὰ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ τάσεων, ὑπείκει δὲ προθύμως εἰς τὸ κράτος καὶ ἐργάζεται ἐκθύμως ὑπὲρ τῶν κοινῶν συμφερόντων. Δὲν ὑπάρχει ἄρα ἀδικωτέρα μομφὴ ἢ τὸ νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς κλῆρος ἐζημίωσέ ποτε τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, εἶναι δὲ ἐντελῶς ἀβάσιμος ἡ ὑπόνοια, ὅτι ἐκπαιδευόμενος ὁ κλῆρος ἡμῶν θὰ ἀποβῇ ἐχθρικὴ δύναμις τῇ προόδῳ καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ. Ἡ θεολογικὴ παιδεία ἐν Ἑλλάδι, ὡς γινομένη ἐν τόπῳ ἐλευθέρῳ, ὅπου ἡ ἐλευθερία τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἀρχὴ κεκηρυγμένη ἐν τοῖς ἡμετέροις θεσμοῖς, καὶ ὡς συνδεδεμένη στενῶς μετὰ τῆς ὅλης ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως, οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμπνευσθῇ ὑπὸ τοῦ στενοῦ ἐκείνου καὶ ἀντιδραστικοῦ καὶ μισελευθέρου πνεύματος, ὑφ᾽ οὗ κατέχεται ἡ θεολογικὴ ἐκπαίδευσις ἡ διδομένη ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς σεμιναρίοις τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ἅτινα σινικὰ τείχη χωρίζουσιν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπρόσιτα εἰς τὰς προόδους καὶ κατακτήσεις τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης. Ἡ θεολογικὴ ἐπιστήμη ἐν Ἑλλάδι ὡς ἐν ἐλευθέρῳ τόπῳ καλλιεργουμένη καὶ διὰ τὸν στενὸν αὐτῆς σύνδεσμον μετὰ τῆς ὅλης ἐθνικῆς παιδείας, εἶναι καὶ θὰ ἦναι πάντοτε ἐλευθέρα καὶ ἐθνική. Ὅσοι λοιπὸν ὑποπτεύονται τὸν κλῆρον, ἐὰν ἐκπαιδευθῇ, παραγνωρίζουσι καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς καὶ τοὺς ὅρους, ὑφ᾽ οὓς ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ κλήρου τελεῖται καὶ θέλει τελεῖσθαι πάντοτε ἐν Ἑλλάδι. Οἱ ἐκφραζόμενοι κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου ἀδικοῦσιν ἀληθῶς αὐτόν· μεταφέρουσι δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐφαρμόζουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν καὶ τὸν κλῆρον αὐτῆς τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον δικαίως πολλοὶ λόγιοι καὶ πολιτικοὶ τρέφουσιν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ καθολικῇ Γερμανίᾳ κατὰ τοῦ καθολικοῦ κλήρου καὶ τοῦ παπισμοῦ. Ἐκεῖνοι δικαιοῦνται νὰ πράττωσι τοῦτο, διότι καὶ ἄλλοτε μέν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ὑπηρετοῦσα τὰς δεσποτικὰς τάσεις τοῦ παπισμοῦ καὶ ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν μισελευθέρων καὶ ἀντιπροοδευτικῶν Ἰησουϊτῶν ἱσταμένη, ὑπῆρξε καὶ εἶναι ὁ ἀδιαλλακτότερος καὶ ἀσπονδότερος ἐχθρὸς τῆς προόδου καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν καθολικῶν λαῶν. Ἀλλὰ τίνα σχέσιν ἔχουσιν αἱ τάσεις αὗται τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας πρὸς τὰς τάσεις τῆς ἡμετέρας ἀνατολικῆς ἐκκλησίας; Τὸ παρελθὸν τῆς ἡμετέρας ἐκλησίας καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς πρέπει τοὐναντίον νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς ἡμᾶς τελείαν ἐμπιστοσύνην. Ἡμεῖς οὐ μόνον δὲν ἔχομεν ἀφορμὰς νὰ τρέφωμεν μῖσος πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἡμῶν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἔχομεν αἰτίας νὰ ἀγαπῶμεν αὐτήν, νὰ εὐγνωμονῶμεν αὐτῇ καὶ νὰ σεμνυνώμεθα ἐπὶ τῷ ἐθνικῷ φρονήματι καὶ ταῖς ἐθνικαῖς ἐκδουλεύσεσι τοῦ κλήρου αὐτῆς.

Διὰ πάντα ταῦτα ἀποτεινόμενοι καὶ πρὸς τὴν παροῦσαν κυβέρνησιν καὶ πρὸς τὴν ἀντιπολίτευσιν καὶ πρὸς πάντα τὰ πολιτικὰ κόμματα παρ᾽ ἡμῖν, συνιστῶμεν θερμότατα αὐτοῖς τὴν ὑποστήριξιν καὶ πραγματοποίησιν τῆς

προτάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ κλήρου. Δὲν ἔχομεν κλῆρον· οἱ ὑπάρχοντες ἐφημέριοι, πολλῶν τῶν ὁποίων ἀναγνωρίζομεν τὴν χρηστότητα, ὡς γενόμενοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἄνευ τινὸς ἐπιστημονικῆς παρασκευῆς, δὲν ἐπαρκοῦσιν εἰς τὰς σημερινὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας ἡμῶν. Ἄλλοτε ἀμαθεῖς ἐφημέριοι ἐποδηγέτουν τὸ ἀμαθὲς ἔθνος ὑπὸ τὴν δουλείαν· ἀλλὰ σήμερον μετὰ τὴν τοσαύτην ἐξάπλωσιν τῶν φώτων, ἔχομεν ἀπόλυτον ἀνάγκην πεπαιδευμένων ἐφημερίων. Θέλομεν, ὁ ἐφημέριος ὁ ἐρχόμενος καθ' ἑκάστην εἰς τὰς οἰκίας ἡμῶν, νὰ ἔχῃ τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν παιδείαν ἡμῶν, ὥστε καὶ ἐκ τοῦ βίου του καὶ ἐκ τῆς παιδείας του νὰ ἐμπνέῃ ἡμῖν πεποίθησιν καὶ σεβασμόν· νὰ παραμυθῇ ἡμᾶς ἐν τοῖς δεινοῖς τοῦ βίου· νὰ φωτίζῃ ἡμᾶς ἐν ταῖς ἀπορίαις ἡμῶν· νὰ ἦναι ὁ διδάσκαλος τῆς θρησκείας ἐν ταῖς οἰκογενείαις ἡμῶν, τὰ δὲ τέκνα ἡμῶν νὰ ὁδηγῶνται παρ' αὐτοῦ ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀρετῆς. Τοιούτων ἐφημερίων ἔχομεν σήμερον ἀνάγκην· καὶ τοιούτους ἐφημερίους δὲν ἔχομεν. Οἱ ναοὶ εὑρίσκονται ὡς ἐκ τούτου ἐν πλήρει ἀταξίᾳ καὶ ἀκοσμίᾳ· ἡ λατρεία ὅπως εἶναι νῦν παρημελημένη, ἐλαχίστους τῶν χριστιανῶν οἰκοδομεῖ καὶ στηρίζει· τοὐναντίον τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ λαοῦ ἀποκρούεται ὑπ' αὐτῆς καὶ ἀπομακρύνεται· διὰ τὰς πλειοτέρας τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι σήμερον ἀναγκαῖοι ἐφημέριοι εὖ ἠγμένοι καὶ πεφωτισμένοι, οἵτινες καὶ εὐκοσμίαν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν λατρείαν καὶ ἱκανοὶ νὰ ὦσι νὰ κηρύττωσι κατὰ κυριακὴν καὶ διδάσκωσι τὸν λαόν, ἐξηγοῦντες αὐτῷ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἀναπτύσσοντες αὐτῷ τὰς ὑψηλὰς αὐτοῦ ἀληθείας, δυνάμενοι ἐν γένει νὰ ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ ἤθους τοῦ λαοῦ καὶ νὰ σώζωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀπιστίας, τοῦ ὑλισμοῦ, τῆς κακίας. Τὸ σχέδιον τῆς Συνόδου εἶναι ἄριστον. Ἂς σχηματισθῇ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον. Εἴμεθα πρόθυμοι νὰ προσφέρωμεν ἑκάστη οἰκογένεια οὐ μόνον τὸ προτεινόμενον εὐτελὲς ποσὸν τῶν 5 δραχμῶν ἐτησίως, ἀλλὰ καὶ μεῖζον. Ἂς ψηφισθῇ ὁ ἀναγκαῖος νόμος περὶ τούτου. Ἐὰν ἐξασφαλισθῇ ἀξιοπρεπὴς συντήρησις εἰς τὸν κλῆρον, θὰ προσέλθωσιν ἀφεύκτως εἰς τὰς τάξεις του πολλοὶ πεπαιδευμένοι νέοι, οἵτινες ταχέως θὰ ἀνυψώσωσι τὴν ἐκκλησίαν καὶ θὰ ἀναμορφώσωσιν ἠθικῶς τὸν λαόν. Ἂν ὅμως ἡ πρότασις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου δὲν εὕρῃ ἀκρόασιν παρ' οἷς δεῖ, πρέπει νὰ θρηνήσῃ τις τὸν τόπον τοῦτον καὶ νὰ οἰκτείρῃ ἀπὸ τοῦδε τὸ μέλλον αὐτοῦ. Μένων ἄνευ θρησκείας θὰ διαφθείρηται ὁ λαὸς ὁσημέραι ἔτι μᾶλλον· τότε δὲ οὔτε ἡ ἐλευθερία, οὔτε ἡ πρόοδος θὰ δυνηθῶσι ποτὲ νὰ στηριχθῶσιν ἐπὶ στερεῶν καὶ ἀσφαλῶν βάσεων· ὁ μαρασμὸς δὲ καὶ ὁ ἐθνικὸς θάνατος θὰ ἦναι τὸ μέλλον ἡμῶν. Ἀλλ' ὄχι! Δὲν εἶναι δυνατὸν τοιοῦτο μέλλον νὰ π οσμένῃ τὴν ἀγαπητὴν ἡμῶν Ἑλλάδα. Ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς μορφώσεως τοῦ κλήρου καὶ ἡ σημασία ταύτης ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους θὰ κατανοηθῇ ἐπὶ τέλους· ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος θὰ πράξῃ πᾶν τὸ

ἐπ' αὐτῇ, ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως ἔργου τοσοῦτον ἐθνικοῦ· ἂς ἐλπίσωμεν, ὅτι θὰ εὑρεθῇ τέλος ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ὅστις θὰ φέρῃ εἰς πέρας ἔργον, τὸ ὁποῖον καὶ τῇ Ἑλλάδι θὰ γίνῃ μεγίστων ὠφελειῶν πρόξενον, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ δύναται νὰ ἀπαθανατίσῃ. Γένοιτο!

Δ. Διομήδης Κυριακός.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΟΡΩΤΕΡΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ*

Τὸ θέμα, ὅπερ θὰ ἔχω τὴν τιμὴν ν' ἀναπτύξω κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην ἀντικείμενον ἔχει τὸ ζήτημα περὶ τοῦ προσφορωτέρου διὰ τὴν Ἑλλάδα σωφρονιστικοῦ συστήματος. Εὑρισκόμενοι εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἄρσεως τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως, ἐν ᾗ διατελοῦσιν αἱ ἡμέτεραι κατ' εὐφημισμὸν καλούμεναι φυλακαὶ διὰ τῆς καθιερώσεως συστήματός τινος φυλακῶν, ἐνόμισα καλὸν νὰ προκαλέσω δημοσίαν περὶ τούτου συζήτησιν ὅπως δώσω ἀφορμὴν πρὸς ἐξεύρεσιν τοῦ σχετικῶς μᾶλλον συνᾴδοντος πρὸς τὰς κλιματικὰς ἰδιότητας τῆς χώρας ἡμῶν, πρὸς τὰς ἕξεις, πρὸς τὴν δίαιταν καὶ πρὸς τὸν φύσει ζωηρὸν καὶ εὔθυμον χαρακτῆρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Γενικῶς, κύριοί μου, παρετηρήθη ὅτι ἡ τυφλὴ ἀπομίμησις θεσμῶν εὐδοκίμως ἀλλαχοῦ λειτουργούντων, δὲν ἐπιφέρει συνήθως τ' ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, οὐδὲ ἱκανοποιεῖ τοὺς λόγους τοὺς προκαλοῦντας τὰς τοιαύτας μεταφυτεύσεις. Ἡ ἐπιτυχὴς ἐφαρμογὴ καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ ἀρίστου κατὰ θεωρίαν θεσμοῦ, ἤρτηται ἐκ πλείστων κοινωνικῶν προϋποθέσεων, ἐκ τῶν ἕξεων δηλ. τῶν ἠθῶν, ἀναγκῶν καὶ σχέσεων τῆς κοινωνίας, ἐν ᾗ πρόκειται νὰ λειτουργήσῃ. Ὅθεν πᾶς σώφρων νομοθέτης πρὶν ἢ μεταφυτεύσῃ ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι τὸν ἀλλαχόσε πλουσίως καρποφοροῦντα θεσμόν, πρώτιστον καθῆκον ἔχει νὰ ἐξετάζῃ ἂν ὑπάρχωσι καὶ ἐν αὐτῇ αἱ προϋποθέσεις ἐκεῖναι, αἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὴν παραγωγικότητα τοῦ θεσμοῦ ἐκείνου. Οἱ πολιτικοὶ θεσμοί, εἰσὶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπόρροια δεδομένων κοινωνικῶν σχέσεων καὶ ἀναγκῶν, δι' ὃ οὐδαμῶς ἀπρόσφορος τυγχάνει ἡ παραβολὴ αὐτῶν πρὸς εὔκαρπα ὀπωροφόρα δένδρα. Ὅπως ταῦτα ἀποβάλλουσιν οὐ μόνον τὴν γονιμότητα ἀλλὰ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ζωήν, ὅταν ὁ τόπος ἐν ᾧ μεταφυτεύωνται, διατελῇ ὑπὸ ἀλλοίας κλιματικὰς περιστάσεις καὶ γεωλογικὰς ἰδιότητας, οὕτω καὶ οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ ἀποβάλλουσι κατὰ πολὺ τὴν χρησιμότητα αὐτῶν καὶ καθίστανται ἐπιβλαβεῖς ἕνεκεν

* Ἀνεγνώσθη ἐν ἐκτάκτῳ συνεδριάσει τοῦ Συλλόγου.

πάσης ἀλλοιώσεως τῶν κοινωνικῶν ἐκείνων σχέσεων ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐβλάστησαν. Ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ μάλιστα τοῦ τρόπου τῆς ἐκτίσεως τῶν ποινῶν, ἡ ἐξέτασις τοῦ χαρακτῆρος, τῶν ἠθῶν τῶν προσώπων καὶ τοῦ κλίματος τῆς χώρας, ἔνθα πρόκειται νὰ ἐφαρμοσθῇ, μεγίστην ἐνέχει τὴν σπουδαιότητα, διότι ὁ θεσμὸς οὗτος ἄμεσον ἀντικείμενον ἔχει αὐτὰ τὰ πρόσωπα. Ταῦτα λοιπὸν ὑπ' ὄψει ἔχοντες, ἂς προβῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ κρατούντων σωφρονιστικῶν συστημάτων, ὅπως διὰ τῆς ἀντιπαραθέσεως αὐτῶν ἐξεύρωμεν ὁποῖον τούτων, μεταρρυθμιζόμενον εἰς τρόπον συνᾴδοντα πρὸς τὸν εὔθυμον καὶ ζωηρὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἕλληνος, δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπιτυχῶς καὶ παρ' ἡμῖν.

Τρία εἶνε, κύριοι, τὰ συστήματα, ἅτινα λειτουργοῦσιν ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ Πενσυλβανικόν, τὸ Ὠβούρνειον καὶ τὸ Ἰρλανδικόν, τὸ καὶ προοδευτικὸν καλούμενον. Καὶ ἡ μὲν κρατοῦσα ἰδέα εἰς τὰ δύο πρῶτα τῶν συστημάτων τούτων, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν ἀμφοτέρων αὐτῶν, εἶνε ἡ *ἀπομόνωσις τῶν καταδίκων*. Ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ἀπομονώσεως εἶνε τὸ ἀντίθετον ἄκρον τῆς ἐν κοινῷ συμβιώσεως. Ἡ κατὰ τάξεις διαίρεσις τῶν καταδίκων, εἰς ἣν τὸ πρῶτον κατέφυγον ὅπως προλαμβάνωσι τὴν ἐκ τῆς συγκοινωνίας αὐτῶν προερχομένην ἐξαχρείωσιν, ἀποχωριζομένων ἰδιαιτέρως πάντων τῶν διαπραξάντων εἴτε τὸ αὐτὸ εἶδος τοῦ ἀδικήματος, εἴτε τῶν ὁρμηθέντων ὑπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας, ἀπεδείχθη μέτρον ἀπρόσφορον, ἅ τε διαφόρου οὔσης τῆς ἠθικότητος τῶν ὑποπιπτόντων εἰς τὸ αὐτὸ ἀδίκημα. Ἡ ταὐτότης τοῦ μέτρου, ἢ τοῦ εἴδους τῆς ποινῆς, ὡς καὶ τοῦ ἀδικήματος, ἢ τῆς αἰτίας ἐξ ἧς τοῦτο προῆλθε, δὲν προϋποτίθησι πάντοτε καὶ τὴν αὐτὴν ἠθικὴν ποιότητα τῶν προσώπων τῶν ἐπιτελούντων αὐτά. Ὡς τὸ ἀσφαλέστερον ὅθεν μέτρον ἐθεωρήθη ἡ ἀπομόνωσις, καθ' ὃ παρέχουσα ἐκ προοιμίου πάσας τὰς ἀπαιτουμένας ἐγγυήσεις πρὸς πρόληψιν τῆς ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως τῶν καταδίκων.

Ἑτέρα τις ἐξ ἴσου σπουδαία ἀρχή, ἥτις πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἐπίσης ὡς κοινὴ βάσις τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος συστημάτων, εἶνε ἡ *διὰ τῆς ἐργασίας ἐνασχόλησις τῶν καταδίκων*. Μετὰ τὰ δυσάρεστα καὶ λυπηρὰ ἀποτελέσματα εἰς ἃ ἤγαγον αἱ ἐν Φιλαδελφείᾳ καὶ Νέᾳ Ὑόρκῃ δοκιμασίαι τῆς ἄνευ ἐργασίας ἀπομονώσεως, ἐπεκράτησεν ὁμόφωνος γνώμη περὶ τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου, διά τε τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα τῶν καταδίκων, τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐργασίας εἰς τὰ δεσμωτήρια. Ἡ ἀργία, ἡ μήτηρ αὕτη πάσης κακίας, ἀπεδείχθη ἐνωρὶς ἐπίσης μήτηρ πλείστων τοῦ σώματος νοσημάτων, διότι ἐξασθενούμενος ὁ ὀργανισμὸς τοῦ σώματος, ἀποβαίνει εὐχίνητος εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν αἰτιῶν ἐκείνων, αἵτινες προκαλοῦσι τὰς νόσους.

Ἡ *μετ' ἐργασίας ἀπομόνωσις* λοιπὸν εἶνε ἡ ἀρχή, ἡ ἀποτελοῦσα τὴν βάσιν ἑκατέρων τῶν συστημάτων τούτων, εἰς ἣν προστίθεται καὶ ἡ διὰ

τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς διδασκαλίας, ὡς καὶ ἡ διὰ τῶν συχνῶν ἐπισκέψεων τοῦ καταδίκου ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ, τοῦ ἱερέως, καὶ τοῦ διδασκάλου τοῦ δεσμωτηρίου, ἐπιδιωκωμένη ἠθικὴ ἀναμόρφωσις αὐτοῦ. Τὰ συστήματα ὅμως ταῦτα διίστανται ἀλλήλων ὡς πρὸς τὸν τρόπον, δι' οὗ ἕκαστον τούτων ἐπιδιώκει τὴν πραγμάτωσιν τῆς κοινῆς αὐτῶν βάσεως.

Κατὰ μὲν τὸ *Πενσυλβανικὸν* σύστημα ἡ ἀπομόνωσις τοῦ καταδίκου ἐπιδιώκεται διὰ τοῦ εντελοῦς ἀποχωρισμοῦ αὐτοῦ ἀπὸ πάσης μεταξὺ τῶν ὁμοίων του ἐπιμιξίας. Ὁ κατάδικος ἀπὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ μέχρι τῆς ἐξόδου ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς φυλακῆς, εἰς οὐδεμίαν ἔρχεται συνάφειαν μετὰ τῶν λοιπῶν συγκαταδίκων. Οὗτος ἐγκλείεται εἰς τὸ δι' αὐτὸν ὁρισθὲν κελλίον, ὅπερ εἶνε ἐφωδιασμένον μὲ πάντα τὰ ἀναγκαῖα ἔπιπλα καὶ οἰκιακὰ σκεύη, εἰς τρόπον ὥστε ὁ κάτοικος αὐτοῦ οὐδενὸς λαμβάνει ἀνάγκην ἵνα ἐξέλθῃ. Ἐνταῦθα λαμβάνει τὴν τροφὴν αὐτοῦ καὶ ἐργάζεται ἔχων πᾶν ὅ,τι πρὸς τοῦτο τῷ ἀναγκαιοῖ. Δὲν ἐξέρχεται, ἢ ἵνα μεταβαίνῃ εἰς τὸ ἐντὸς τοῦ δεσμωτηρίου εὑρισκόμενον σχολεῖον, ὅτε ὅμως ὀφείλει νὰ καλύπτῃ τὸ πρόσωπον διά τινος προσωπείου ἐρραμμένου ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθίου μέρους τοῦ καλύμματος τῆς κεφαλῆς, ὅπερ σκοπεῖ νὰ προλαμβάνῃ πᾶσαν τυχὸν μεταξὺ τῶν καταδίκων γνωριμίαν κατὰ τὰς συναντήσεις αὐτῶν εἰς τοὺς διαδρόμους τοῦ δεσμωτηρίου. Τὸ αὐτὸ γίνεται κατὰ τὰς ὥρας τοῦ περιπάτου καὶ τῆς ἐκκλησίας. Τὸ κάλυμμα τοῦτο τοῦ προσώπου φέρει ὁ κατάδικος ἐφ' ὅσον εὑρίσκεται ἐκτὸς τοῦ κελλίου του.

Αἱ ὧραι τῆς ἐργασίας εἶνε ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ ὡρισμέναι, ἡ δὲ μονοτονία αὕτη διακόπτεται μόνον ὑπὸ τῶν ἐπισκέψεων, τὰς ὁποίας οἱ ἀνώτεροι τῆς φυλακῆς ὑπάλληλοι εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ κάμνωσιν, ἢ διὰ τῆς παρεχομένης εἰς τὸν κατάδικον ἀδείας τοῦ ἐπασχολεῖσθαι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Χάριν δὲ τούτου διακρίνεται μεταξὺ τῶν διαφόρων τοῦ κελλίου ἐπίπλων ἡ μικρὰ τοῦ καταδίκου βιβλιοθήκη, ἥτις ἀποτελεῖται ἐξ ὀλίγων τόμων θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀναγνωσμάτων, λαμβανομένων ἐκ τῆς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὑπαρχούσης κεντρικῆς βιβλιοθήκης.

Αἱ ἐπισκέψεις τοῦ διευθυντοῦ καὶ ἱερέως, αἵτινες ὡς ὑποχρεωτικαὶ ἀναγράφονται ἐν τῷ κανονισμῷ, δέον νὰ γίνωνται τακτικῶς καθ' ἑκάστην παρ' ἅπασι τοῖς καταδίκοις, διότι διὰ τῆς ἀπομονώσεως σκοπεῖται μόνον ὁ ἀποχωρισμὸς ἀπὸ τῶν ὁμοίων των, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ ἀποφυγὴ πάσης μεταξὺ ἄλλων ἀνθρώπων ἐπικοινωνίας. Ἡ συγκοινωνία μετὰ προσώπων ἠθικῶν ἐπιτάσσεται τοὐναντίον καὶ θεωρεῖται ὡς τὸ δραστικώτερον μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου τέλους τῆς ἠθικῆς ἀναμορφώσεως τοῦ καταδίκου.

Ἵνα δὲ ἀποτελεσματικώτερον πραγματοποιῆται ὁ χωρισμὸς τῶν καταδίκων, ἐξηυρέθη ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατάλληλος διασκευὴ τοῦ δεσμωτηρίου. Ὅπως εἶνε ἡ ἀπομόνωσις ἐντελὴς ἔπρεπε νὰ ληφθῶσι μέ-

τρα ἐξασφαλίζοντα αὐτὴν καὶ κατὰ τὰς ὥρας τοῦ περιπάτου, τοῦ σχολείου καὶ τῆς ἐκκλησίας. Πρὸς τοῦτο δὲ ἡ αἴθουσα τοῦ σχολείου καὶ ἡ ἐκκλησία διαιροῦνται εἰς πολλὰς σειρὰς μικρῶν θεωρείων, ἀμφιθεατρικῶς ἀλλήλοις ἐπικειμένων, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰσερχόμενος ὁ κατάδικος, βλέπει καλῶς τὸν διδάσκαλον ἢ τὸν ἱερέα, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς παρακαθημένους συγκαταδίκους.

Κατὰ τὸ *Ὠβούρνειον* σύστημα τοὐναντίον, ἐπιδιώκεται ἡ ἀπομόνωσις τῶν καταδίκων οὐχὶ διὰ τῆς σωματικῆς ἀποχωρήσεως αὐτῶν, ἀλλ' οὕτως εἰπεῖν διὰ τῆς *πνευματικῆς*, ἥτις συνίσταται εἰς τὴν αὐστηρὰν ἀπαγόρευσιν πάσης μεταξὺ τῶν καταδίκων συνομιλίας. Ἡ ἀνακοίνωσις τῶν ἰδεῶν εἶνε ἀληθῶς τὸ χαρακτηριστικὸν πάσης μεταξὺ δύο προσώπων συγκοινωνίας. Ἄνευ αὐτῆς ἡ συγκοινωνία εἶνε φαινομενική. Ὑπάρχει ἁπλῆ συνάφεια σωμάτων καὶ οὐχὶ τοῦ πνεύματος, ὅπερ κυρίως χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπον. Οἱ κατάδικοι ζῶσιν ἀληθῶς ἐν κοινῷ, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ γεννᾶται μεταξὺ αὐτῶν ὁ ἐλάχιστος ἠθικὸς δεσμός, ἕνεκεν τῆς ἐπιβαλλομένης εἰς αὐτοὺς σιωπῆς. Δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι οὗτοι δρῶσιν ἀλλήλοις χωρὶς καὶ νὰ γνωρίζωνται, ἔτι δὲ ὅτι ζῶσιν ἐν κοινωνίᾳ χωρὶς νὰ συγκοινωνῶσι καὶ πράγματι πρὸς ἀλλήλους. Διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου πραγματοποιεῖται ἐπίσης, ὡς καὶ διὰ τῆς σωματικῆς ἀπομονώσεως τοῦ Πενσυλβανικοῦ συστήματος, ἡ πρόληψις τῆς ἀμοιβαίας ἐξαχρειώσεως καὶ διαφθορᾶς τῶν καταδίκων, μὴ οὔσης δυνατῆς τῆς μεταδόσεως τῶν ἀμοιβαίων ἀνηθικοτήτων.

Τοιαύτη περίπου εἶνε ἡ λογικὴ βάσις τοῦ Ὠβουρνείου συστήματος, κατὰ τὸ ὁποῖον οἱ κατάδικοι, ἄκραν σιγὴν τηροῦντες, ἐργάζονται τὴν μὲν ἡμέραν ἐν κοινοῖς ἐργοστασίοις ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν τοῦ διευθύνοντος τὴν ἐργασίαν ἐπόπτου, τὴν δὲ νύκτα ὑπνώττουσιν ἕκαστος εἰς τὸ ἰδιαίτερον αὐτοῦ κελλίον.

Μετὰ τὴν σύντομον ἀλλ' ὅσον οἷόν τε ἀκριβῆ ἔκθεσιν τῶν βάσεων τοῦ τε Ὠβουρνείου καὶ Πενσυλβανικοῦ συστήματος ὡς καὶ τοῦ ἰδιάζοντος τρόπου, δι' οὗ ἕκαστον τούτων τείνει εἰς τὴν πραγμάτωσιν αὐτῆς, θεωροῦμεν ἐπάναγκες νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὰς διαφόρους ὑπὲρ καὶ κατὰ κρίσεις, ἃς κατὰ καιροὺς ἐξήνεγκον οἱ περὶ τὴν μελέτην τούτων ἀσχοληθέντες. Ἡ καλὴ περὶ τὴν συζήτησιν πίστις ἐπιτάσσει ἡμῖν τὴν διὰ βραχέων ἀνάπτυξιν τῶν προτερημάτων καὶ μειονεκτημάτων ἑκάστου, καθόσον τὸ τοιοῦτον συντελεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν, ὅστις εἶνε ἡ διὰ τῆς ἀντιπαραθέσεως τῶν διαφόρων τῶν φυλακῶν συστημάτων ἐξεύρεσις τοῦ διὰ τὴν Ἑλλάδα προσφορωτέρου.

Καὶ αἱ μὲν ὑπὲρ τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως κρίσεις ἔχουσι περίπου ὡς ἑξῆς.

1) Ὅτι διὰ τοῦ συστήματος τούτου παρέχεται ἐκ προοιμίου πᾶσα

βεβαιότης περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἀμοιβαίας ἐξαχρειώσεως τῶν καταδίκων.

2) Ὅτι διὰ τῆς ἀπομονώσεως καθίσταται ἡ ποινὴ τῆς φυλακίσεως ἐπαισθητοτέρα καὶ βαρυτέρα, συνεπῶς δὲ διὰ ταύτης ἐνισχύεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκφοβίσεως, ἥτις ἐνυπάρχει ἐν τῇ ποινῇ. Ἡ ἁπλῆ ἰδέα τῆς ἐν τῇ μονώσει καθείρξεως ἐμπνέει εἰς τὸ ἐν ἐλευθερίᾳ εὑρισκόμενον ἄτομον, ὅπερ μελετᾷ τὴν διάπραξιν ἀδικήματός τινος, μείζονα φόβον, ἢ ἡ ἐν κοινῷ φυλάκισις.

3) Ὅτι ἐν τῇ ἀπομονώσει συγκεντρώνει ὁ κατάδικος ἅπασαν αὐτοῦ τὴν προσοχὴν πρὸς ἑαυτὸν μόνον, ἕνεκεν τῆς ἐλλείψεως ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων. Μένων μόνος διέρχεται ὁ κατάδικος τὰς ἀτελευτήτους ὥρας τῆς φυλακῆς σκεπτόμενος τὸ παρελθὸν αὐτοῦ καὶ μελετῶν τὰς πράξεις του. Διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου ἐξεγείρονται ἐν αὐτῷ τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα καὶ ἐνισχύεται ἡ δύναμις τῆς τέως ἀσθενοῦς οὔσης φωνῆς τῆς συνειδήσεως, ἥτις διὰ συνεχοῦς ἐλέγχου φέρει αὐτὸν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν παρεκτροπῶν του καὶ ἑπομένως εἰς τὴν μεταμέλειαν.

4) Ὅτι ἡ ἀπομόνωσις καθίστησι δυνατὴν τὴν μεταχείρισιν ἑκάστου καταδίκου συνῳδὰ πρὸς τὴν ἀτομικότητα αὐτοῦ.

5) Ὅτι διὰ τῆς ἀπομονώσεως προφυλάσσεται ἡ φιλοτιμία τοῦ πρώτην φορὰν τιμωρηθέντος, διότι τὸ τῆς αἰδοῦς αἴσθημα ἀπόλλυται εὐχερῶς ἐν τῇ κοινωνίᾳ πλειόνων καταδίκων.

6) Ὅτι ἡ ἀπομόνωσις δὲν παρέχει ἀφορμὴν πρὸς τὴν ὑπέρμετρον χρῆσιν πειθαρχικῶν ποινῶν, ὡς συμβαίνει ἐν τῷ Ὠβουρνείῳ συστήματι, διότι ἐνταῦθα δὲν εὑρίσκεται ἐκτεθειμένος ὁ κατάδικος εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς παραβιάσεως τοῦ κανονισμοῦ.

7) Ὅτι ἀποφεύγεται πᾶσα περὶ ἀποδράσεως συνεννόησις τῶν καταδίκων, διὰ τὴν φύλαξιν τῶν ὁποίων ὀλίγιστοι ἀρκοῦσιν.

Οἱ τοῦ Ὠβουρνείου συστήματος θιασῶται ἰσχυρίζονται τοὐναντίον ὅτι διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως πάσης συνομιλίας μεταξὺ τῶν καταδίκων, διατελοῦσιν οὗτοι, οὕτως εἰπεῖν, πνευματικῶς ἢ ψυχικῶς ἀποκεχωρισμένοι καὶ ἑπομένως ἀποφεύγεται ἐπίσης διὰ τοῦ συστήματος τούτου πᾶσα συνεννόησις ἔχουσα ὡς συνέπειαν τὴν ἀμοιβαίαν αὐτῶν διαφθοράν, ἢ τὴν ἀπόδρασιν αὐτῶν. Ὁ περὶ τοῦ ἐναντίου ἰσχυρισμός, χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῶν Beaumont καὶ Toqueville ὡς μὴ συνᾴδων πρὸς τὰ πράγματα αὐτά. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἀναφέρουσιν οὗτοι τὸ ἑξῆς γεγονός, ἐξ οὗ δύναταί τις εὐχερῶς νὰ συμπεράνῃ μέχρι τίνος βαθμοῦ ἐκτείνεται ἡ μεταξὺ τῶν καταδίκων πνευματικὴ συγκοινωνία. Ἐννεακόσιοι κατάδικοι τοῦ δεσμωτηρίου Singsing ἠσχολοῦντο εἰς λατομεῖον ἀπομεμακρυσμένον, ὑπὸ τὴν μόνην ἐπιτήρησιν 30 ἐποπτῶν, χωρὶς οὐδεμία ἅλυσις νὰ βαρύνῃ τοὺς πόδας, ἢ νὰ δεσμεύῃ τὰς χεῖρας ἐκείνων. Ἡ πρὸς ἀπόδρασιν τῶν καταδίκων τούτων ἐλευθερία οὐδαμῶς ὑπηρεάζετο ὑπὸ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τῶν φυ-

λάκων, τῶν ὁποίων μάλιστα καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξις ἤρτητο ἐκ τῆς θελήσεως ἐκείνων. Ἐν τούτοις οἱ κατάδικοι οὗτοι ἐξηκολούθουν ἐπὶ πολὺ νὰ ἐργάζωνται ἐπιμελῶς καὶ ἡσύχως, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι ἔλειπεν ἐξ αὐτῶν ἡ δύναμις ἐκείνη, ἥτις πάντοτε προέρχεται ἐκ τῆς ἀμοιβαίας τῶν πλειόνων συνεννοήσεως. Ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως δὲ ταύτης οἱ ἐπόπται παρίσταντο ἰσχυρότεροι τῶν καταδίκων, διότι ἐκεῖνοι μὲν συνεννοούμενοι ἐλευθέρως ἥνωνον τὰς δυνάμεις των, ἐν ᾧ οὗτοι, ὄντες ἀποκεχωρισμένοι διὰ τῆς σιωπῆς, ᾐσθάνοντο ἁπάσας τὰς ἀδυναμίας τῆς μονώσεως μεθ' ὅλην τὴν μείζονα ἀριθμητικὴν αὐτῶν ὑπεροχήν.

2) Τὸ Ὠβούρνειον σύστημα εἶνε τὸ μόνον πρόσφορον πρὸς ἔμπνευσιν τῶν ἀναγκαίων ἕξεων διὰ τὴν συγκράτησιν τῆς κοινωνίας, διότι συνειθίζει τοὺς ὑποβαλλομένους εἰς αὐτὸ εἰς τὴν πρὸς τοὺς νόμους ὑπακοήν, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῆς ὁποίας προέρχονται συνήθως τὰ ἀδικήματα. Κατὰ τὸ Πενσυλβανικὸν σύστημα ἐγκλείεται, ὡς εἴδομεν, ὁ κατάδικος εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ χωρὶς νὰ ἀφίηται ἐκτεθειμένος εἰς τοὺς πειρασμοὺς τῆς παραβιάσεως τῶν πειθαρχικῶν νόμων οἵτινες διέπουσι τὰ τῶν φυλακῶν. Ἡ παθητικὴ καὶ οὕτως εἰπεῖν ἡ κατ' ἀνάγκην αὕτη ὑπακοὴ δὲν εἶνε ὠφέλιμος δι' ἀνθρώπους, οἵτινες πρέπει νὰ συνειθίσωσι νὰ ὑπακούωσιν *ἑκουσίως* εἰς τὰ παραγγέλματα τῶν νόμων.

3) Διὰ τοῦ Ὠβουρνείου συστήματος ἀποφεύγεται ἡ ἐξασθένησις τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων τῶν καταδίκων, καθόσον διὰ τούτου εἶνε δυνατὴ ἡ ἐν ἐλευθέρῳ ἀέρι ἐργασία, καθὼς καὶ ἡ εἰσαγωγὴ ἀσχολημάτων εἰς ἐργασίας συντελούσας εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ῥώμης τοῦ σώματος.

4) Αἱ συχναὶ ἐπισκέψεις αἵτινες καθ' ἑκάστην πρέπει νὰ γίνωνται ἐπὶ τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς ὁ πρώτιστος τῶν ὅρων τῆς καθιερώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων ὑποστηρικτῶν του, ἀπεδείχθησαν ὑπὸ τῆς πείρας ὡς εὐσεβὴς εὐχή, μὴ δυναμένη νὰ τύχῃ πραγματώσεώς τινος ἕνεκεν τῆς πληθύος τῶν καταδίκων, οἵτινες ὑπάρχουσι πάντοτε ἐν ταῖς φυλακαῖς.

5) Διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς δὲν σκοπεῖται μόνον ἡ ἐξασθένησις τῆς κακοβόλου θελήσεως, ἡ ἐν τῷ ἀδικήσαντι ἐκδηλωθεῖσα, πρὸς ἣν κυρίως τείνουσι τὰ ἐκβιαστικὰ τῆς ἀπομονώσεως μέτρα, ἀλλὰ κυρίως ἡ μόρφωσις καὶ διάπλασις νέας ἰσχυροτέρας θελήσεως, δι' ἧς ὁ κατάδικος θέλει δυνηθῇ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ διέρχηται ἀσφαλέστερον τὸ θυελλῶδές καὶ πλῆρες σκοπέλων κοινωνικὸν πέλαγος. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο μόνον διὰ τοῦ Ὠβουρνείου συστήματος δύναται νὰ ἐπέλθῃ, διότι τοῦτο προκαλεῖ τὴν αὐτενέργειαν τοῦ καταδίκου πρὸς τήρησιν τῶν διατάξεων τοῦ κανονισμοῦ, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς ἀπομονώσεως ἠρεμεῖ ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ.

Τοιαῦτα περίπου εἶνε τὰ οὐσιωδέστερα τῶν ἐπιχειρημάτων, ἅτινα προὐτάθησαν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος συστημάτων.

Τὰ συστήματα ὅμως ταῦτα ὑποβληθέντα ὑπὸ τὴν βάσανον τοῦ πρακτικωτάτου πνεύματος τῶν Ἄγγλων, ἀπεδείχθησαν ὡς ὑστεροῦντα ἐν πολλοῖς τῶν προσόντων ἅπερ δέον νὰ ἐνυπάρχωσιν ἐν παντὶ καλῷ συστήματι ἐκτίσεως ποινῶν. Ἐκτὸς τῶν ἐλαττωμάτων ἅτινα ἀποδίδουσιν εἰς τὸ Πενσυλβανικὸν καὶ Ὠβούρνειον σύστημα οἱ θιασῶται τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου τούτων, παρετηρήθη ὅτι οὐδαμῶς εἶνε ἐφικτὴ ἡ ἐπίτευξις τῶν δύο σκοπῶν τῆς ποινῆς δηλ. τοῦ τῆς ἐκφοβίσεως καὶ βελτιώσεως, δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μέσου, ἤτοι δι' ἑνὸς καὶ μόνου τύπου ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς, ὡς τοῦτο γίγνεται εἰς τὰ ἄνω συστήματα, διότι ἕκαστος τῶν σκοπῶν, καθ' ὃ ἀντιθέτων, δεῖται ἰδίων μέσων ἀναλόγων πρὸς τὸ τέλος πρὸς ὃ τείνουσι, τὰ δὲ μέσα ταῦτα δέον νὰ ἐπιδιώκωνται διὰ τῆς εἰσαγωγῆς διαφόρων τρόπων ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς καταλλήλων πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς ἐκφοβίσεως καὶ τῆς βελτιώσεως. Ἐπίσης παρετηρήθη ὅτι τὸ ὁμοιόμορφον τῆς ἐκτελέσεως ἐπὶ πολυετοῦς φυλακίσεως, ἐξασθενεῖ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὴν ἠθικὴν ἐπίδρασιν τῆς ποινῆς ἐπὶ τοῦ καταδίκου εἰς τρόπον ὥστε ἐξοικειούμενος οὗτος μὲ τὴν κατάστασιν, ἐν ᾗ ἀπὸ πολλοῦ διατελεῖ, συνειθίζει νὰ φέρῃ ἀπόνως καὶ ἀναισθήτως τὸ τῆς ποινῆς *βάρος*. Ἡ ἐν ἄκρᾳ μονοτονίᾳ πάροδος ἑβδομάδων, μηνῶν, ἐτῶν, ἐπιδρᾷ λίαν ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τὴν εὐαισθησίαν τοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐπὶ τέλει ἀποναρκώνει.

Ἡ σπουδαιοτέρα ὅμως ἔλλειψις τῶν ἀνωτέρω συστημάτων, εἶνε ὅτι διὰ τούτων οὐδεμία φροντὶς λαμβάνεται, ὅπως οἱ κατάδικοι ἐξερχόμενοι τῶν φυλακῶν, προφυλάττωνται κατὰ τὸ δυνατὸν ἀπὸ τοὺς κινδύνους οὓς συνεπιφέρει ἡ ἀπότομος ἀπὸ τοῦ ἄκρου περιορισμοῦ εἰς τὴν ἄκραν ἐλευθερίαν μετάβασις. Πεῖρα μακρὰ ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ἄνευ προφυλάξεως καὶ προετοιμασίας τινὸς ἀπολυόμενος κατάδικος, στερεῖται τῆς ἀπαιτουμένης δυνάμεως τῆς θελήσεως, ὅπως ἀνθίσταται μετ' ἀποτελέσματος εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν συνήθων παντὶ ἀνθρώπῳ παθῶν, ἅτινα ἀνωτέρα δύναμις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν τῷ καταδίκῳ περιέστειλαν. Ἡ πολυετὴς φυλάκισις καθίστησιν ἀδρανῆ τὴν αὐτενέργειαν καὶ κρίσιν τοῦ καταδίκου ὡς ἐκ τῆς ἐπικρατούσης εἰς τοὺς κανονισμοὺς τῶν δεσμωτηρίων τακτικῆς. Ὁ κανονισμὸς κανονίζει τὴν ἐν γένει δίαιταν καὶ τὰς πράξεις τῶν καταδίκων μέχρις αὐτῶν τῶν ἐλαχίστων καὶ ἀπορροφᾷ τέλεον τὴν θέλησιν αὐτῶν, οἵτινες ἐπὶ τέλει ἀπομανθάνουσι νὰ σκέπτωνται καὶ μεριμνῶσι περὶ ἑαυτῶν. Δι' ὃ λίαν δικαίως ὁ **Mittermaier** (die **Gefangnissverbesserung**, σελ. 42-46 καὶ 147 καὶ ἑπ.) θεωρεῖ ἀναγκαῖον πρὸς ἀποφυγὴν ὑποτροπῶν, ὅπως οἱ ἐπὶ πολυετίαν διατελέσαντες ἐν ἀπομονώσει κατάδικοι ὑποβάλλωνται, ἀπολυόμενοι τῶν φυλακῶν, ὑπὸ ἐπιτροπείαν ἀνάλογον τῆς τῶν ἀνηλίκων, πρὸς οὓς κατὰ πολὺ ὁμοιάζουσι, καθόσον ἀμφότεροι ἐθίζονται νὰ ῥυθμίζωσι τὰς πράξεις καὶ τὰ βήματα αὐτῶν κατὰ τὴν θέλησιν ἄλλων.

Πρὸς τὰ κοινὰ ταῦτα ἐλαττώματα τοῦ Πενσυλβανικοῦ καὶ τοῦ Ὠβουρ-

νείου συστήματος, παρετηρήθη ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ θεσμοῦ τῆς ὑπὸ ὅρον ἀπελευθερώσεως, ὅστις ἐπικρατεῖ ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπέβαινον ὅλως ἐναντίον τῶν σκοπουμένων. Ἡ ὑπὸ ὅρον ἀπελευθέρωσις εἶνε χάρις τοῦ [1])$_2$ τῆς ποινῆς παρεχομένη ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῶν φυλακῶν εἰς τοὺς ἐκτίσαντας σωφρόνως καὶ ἐπιμελῶς τὰ [2])$_3$ τοὐλάχιστον τῆς ποινῆς των, πρὸς οὓς ἡ διεύθυνσις ἔδιδε συγχρόνως πιστοποιητικὸν περὶ τῆς καλῆς αὐτῶν διαγωγῆς, σκοπὸν ἔχον τὴν διευκόλυνσιν τῶν ἀπολυομένων καταδίκων πρὸς εὕρεσιν ἐργασίας παρὰ τοῖς ἐργοστασίοις. Διὰ τοῦ πιστοποιητικοῦ τούτου ἐπεδιώκετο τρόπον τινὰ ἡ ἄρσις τῆς συνήθως παρὰ τῇ κοινωνίᾳ ὑπαρχούσης κατὰ τῶν καταδίκων προκαταλήψεως. Οἱ ἐργοστασιάρχαι ὅμως οὐδαμῶς ἔπαυον δυσπιστοῦντες περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἐν τῷ πιστοποιητικῷ ἀναφερομένων, ὅπερ ὑπελάμβανον μᾶλλον ὡς ἐπίσημον ἀπόδειξιν τῆς ἐν τῷ ἀπολυθέντι ὑπάρξεως μεγάλου βαθμοῦ ὑποκρισίας καὶ πονηρίας, δι' ὧν οἱ κατάδικοι ἐπετύγχανον ἐκεῖνο, καθόσον διὰ τῶν ὑπαρχόντων σωφρονιστικῶν συστημάτων οὐδεμία παρείχετο ἀσφαλὴς δοκιμασία πρὸς ἐκτίμησιν τῆς ἀληθείας τοῦ πιστοποιητικοῦ. Ἐν αὐτοῖς οὐδεμία εὐκαιρία δίδοται ὅπως τίθεται ἡ διεύθυνσις εἰς θέσιν νὰ κρίνῃ μετὰ βεβαιότητός τινος περὶ τῆς ἀληθῶς ἐπελθούσης βελτιώσεως τοῦ καταδίκου, ὅστις ὡς εἴδομεν ἐστερεῖτο πάσης αὐτενεργείας.

Ὅθεν πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκτεθέντων ἤδη μειονεκτημάτων ἐπήνεγκον οἱ Ἄγγλοι τὰς καταλλήλους μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ Πενσυλβανικὸν καὶ Ὠβούρνειον σύστημα, μορφώσαντες ἐξ ἀμφοτέρων νέον σύστημα ἐκτίσεως τῶν ποινῶν, Ἰρλανδικὸν ἢ μικτὸν καλούμενον. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο ἐπιδιώκονται οἱ τῆς ποινῆς σκοποὶ δι' ἰδιαιτέρων μέσων, ἤτοι ὑπὸ τρία διάφορα στάδια, ἅτινα ὁ κατάδικος ὀφείλει νὰ διέλθῃ.

Καὶ τὸ μὲν *πρῶτον* στάδιον, δι' οὗ κυρίως ἐξυπηρετεῖται ὁ σκοπὸς τῆς ἐκφοβίσεως, εἶνε τὸ τῆς ἀπομονώσεως, οὗτινος ἡ διάρκεια, εἰς 9 μῆνας ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένη, δύναται νὰ μειωθῇ κατὰ ἕνα μῆνα, συνεπείᾳ καλῆς διαγωγῆς τοῦ καταδίκου. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο οὐδεμία ἐπιβάλλεται ὑποχρέωσις πρὸς ἐργασίαν, ἀλλ' ἡ διεύθυνσις ἐντείνει ἅπασαν τὴν προσοχὴν αὐτῆς εἰς τὴν διὰ θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς διδασκαλίας ἐσωτερικὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ καταδίκου. Οὗτος ἀφίεται ἐλεύθερος νὰ δίδωται εἰς τὰς περὶ τοῦ παρελθόντος σκέψεις του, τοῦθ' ὅπερ οἱ θιασῶται τοῦ συστήματος τῆς ἀπολύτου ἀπομονώσεως ὑπολαμβάνουσι τοσοῦτον συντελεστικῶς διὰ τὴν μεταμέλειαν τοῦ καταδίκου. Μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τῆς ἀπομονώσεως μεταφέρεται ὁ κατάδικος εἰς τὸ δεύτερον στάδιον, ἐν ᾧ καλεῖται νὰ θέσῃ, οὕτως εἰπεῖν, εἰς ἐνέργειαν ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν τῆς διευθύνσεως ἐποπτείαν, τὰς ἠθικὰς ἐκείνας ἀρχὰς ἃς ἐδιδάχθη θεωρητικῶς ἐν τῷ πρώτῳ σταδίῳ. Πρὸς τοῦτο δὲ τίθεται ὁ κατάδικος ἐν συγκοινωνίᾳ μετ' ἄλλων συγκαταδίκων, ὑποχρεούμενος ἅμα πρὸς ἐκμάθησιν ἐπωφελοῦς

τινος ἐπαγγέλματος. Ἡ πρὸς ἐργασίαν ὑποχρέωσις ἀποτελεῖ ἐνταῦθα τὸ κυριώτερον ὄργανον δι' οὗ ἐπιδιώκεται ὁ ἕτερος τῆς ποινῆς σκοπός, ὁ τῆς βελτιώσεως τοῦ καταδίκου.

Τὸ δεύτερον τοῦτο στάδιον διαιρεῖται εἰς 4 τάξεις, ἑκάστη τῶν ὁποίων διακρίνεται δι' ἰδιαιτέρου ἐνδύματος καὶ ἐκ τοῦ διαφόρου τρόπου τῆς μεταχειρίσεως τῶν εἰς αὐτὰς ὑπαγομένων. Οὕτω δὲ οἱ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις ἀνήκοντες ὑφίστανται βαρύτερον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς, ἢ οἱ τῆς ἀνωτέρας, οἵτινες ἐκτὸς τινῶν ἄλλων προνομίων, ἀπολαμβάνουσι μείζονος κέρδους ἐκ τῆς ἐργασίας των. Ἡ ἀπὸ τῆς κατωτέρας δὲ εἰς τὴν ἀμέσως ἀνωτέραν τάξιν μετάβασις, ἐπέρχεται πάντοτε συνεπείᾳ καλῆς συμπεριφορᾶς τοῦ καταδίκου, ὅταν οὗτος συμπληρώσῃ τὸν πρὸς προβιβασμὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν τῶν διδομένων εὐσήμων καλῆς διαγωγῆς καὶ ἐπιμελείας. Ὁ χρόνος τῆς διαρκείας τοῦ σταδίου τούτου εἶνε ἀόριστος. Οὗτος δύναται νὰ ἦνε ἢ ἐλάχιστος, ὅταν ὁ κατάδικος διέρχηται ταχέως ἁπάσας τὰς τάξεις διὰ τῆς ἐπιμελείας του, ἢ τοὐναντίον νὰ παραταθῇ μέχρι τῆς ὁλοσχεροῦς ἐκτίσεως τῆς ποινῆς τῆς ἐπιβληθείσης τῷ καταδίκῳ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου.

Ἐκ τῶν λεχθέντων τούτων ἐξάγεται ὅτι τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον στάδιον τῆς ποινῆς, ὅπερ κυρίως ἀποτελεῖ τὸ ἰδιάζον τοῦ Ἰρλανδικοῦ συστήματος, εἶνε προωρισμένον μόνον διὰ τοὺς διελθόντας ἐπιμελῶς καὶ σωφρόνως τὸ δεύτερον στάδιον. Οἱ κατάδικοι οὗτοι μεταφέρονται εἰς τὸ τρίτον στάδιον, ἔνθα δίδοται αὐτοῖς εὐκαιρία νὰ πείσωσι τὴν διεύθυνσιν τῶν φυλακῶν ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε καλὴ αὐτῶν συμπεριφορὰ δὲν ἦτο ἀπόρροια ὑποκρισίας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο στάδιον εἶνε ἡ Λυδία λίθος ἐν ᾗ θέλει δοκιμασθῇ ἡ ἐν τοῖς προηγουμένοις σταδίοις ἐκδηλωθεῖσα βελτίωσις τοῦ καταδίκου, εἶνε ἡ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου βάσανος, ἣν ὁ κατάδικος ὑφίσταται πρὶν ἢ τύχῃ τοῦ εὐεργετήματος τῆς ὑπὸ ὅρον ἀπελευθερώσεως. Διὰ τοῦ τρίτου σταδίου ἐπιδιώκεται σὺν τοῖς ἄλλοις ἡ μικρὸν κατὰ μικρὸν προπαρασκευὴ τοῦ καταδίκου πρὸς καλὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας του, ἀφιεμένου τούτου ἐλευθέρου νὰ ἐνεργῇ αὐτοβούλως καὶ ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην διαφόρους ὑπηρεσίας ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ τόπου τῶν φυλακῶν, καὶ τὰς ὁποίας ἐκτελοῦσι μετὰ μεγίστης ἀκριβείας. Μάλιστα δὲ πρὸ τῆς ὁριστικῆς ἀπολύσεως τοῦ καταδίκου πέμπεται οὗτος πρὸς ἐργασίαν εἰς ἰδιωτικόν τι ἐργοστάσιον, ἔνθα ἀσχολεῖται ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν, τὴν δ' ἑσπέραν ἐπανέρχεται εἰς τὸν τόπον τῆς φυλακῆς. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τίθεται ὁ κατάδικος εἰς συνάφειαν μετὰ τῆς ἀεὶ δυσπίστως πρὸς τοὺς καταδικασθέντας ἐχούσης κοινωνίας καὶ μετὰ τῶν ἐργοστασιαρχῶν, οἵτινες πολλάκις εὑρίσκουσιν ἐν τοῖς καταδίκοις τοὺς ἐπιμελεστέρους τῶν ἐργατῶν.

Ὡς ἀντίρροπον δὲ τῆς ἐλευθερίας ταύτης ἐπικρατεῖ ἐν τῷ τρίτῳ τούτῳ σταδίῳ ἡ ἀρχὴ τῆς μεταθέσεως τοῦ μὴ συμμορφωθέντος πρὸς τὸν κανο-

νισμὸν καὶ παρεκτραπέντος καταδίκου εἰς τὰ προγενέστερα στάδια ὡς ἡ μόνη πειθαρχικὴ ποινή. Τὸ μέτρον δὲ τοῦτο, τοσαύτην ἐξασκεῖ ἐπενέργειαν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν καταδίκων, ὥστε κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ Holtzendorff (ἰδὲ τὴν περὶ Ἰρλανδικοῦ συστήματος πραγματείαν αὐτοῦ. σελ. 65 καὶ ἑπόμ.), ὅστις ἐπιτοπίως ἐμελέτησε τὸ σύστημα τοῦτο, ἐκ 1300 καταδίκων, οἵτινες διῆλθον ἐν διαστήματι 1 $^{1}/_{2}$ ἔτους διὰ τοῦ τρίτου σταδίου, 20 μόνον ὑπεβιβάσθησαν εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις, ἕνεκεν παραβάσεως τοῦ κανονισμοῦ.

Πρὸς τὰ τρία στάδια, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ Ἰρλανδικὸν σύστημα, δύναταί τις νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς τέταρτον, τὴν κατάστασιν ἐκείνην ἐν ᾗ διατελεῖ ὁ ὑπὸ ὅρον πρὸ τῆς ἐκτίσεως τῆς ποινῆς ἀπελευθερούμενος. Ἡ χάρις αὕτη ἀφεθεῖσα ἐν ταῖς χερσὶ τῆς διευθύνσεως, ἀπεδείχθη ἐν Ἀγγλίᾳ ὡς μέτρον λίαν συντελεστικὸν πρὸς βελτίωσιν τῶν καταδίκων, διότι οὗτοι ὅπως ἀπολαύσωσι τοῦ εὐεργετήματος τῆς χάριτος εἶνε ὑποχρεωμένοι διὰ μακρᾶς σειρᾶς ἀγαθῶν πράξεων καὶ καλῆς διαγωγῆς νὰ πείσωσι τὸν διευθυντὴν ὅτι ἀπέβαλον τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ ὅτι εἰσὶν ἀληθῶς ἄξιοι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν. Οὕτω δ' ἐθίζονται οὗτοι εἰς βίον τακτικὸν καὶ ἥσυχον, καθόσον ἡ ἐπὶ χρόνον τινὰ ἐπανάληψις ἀγαθῶν πράξεων καθίστησιν εὐχερεστέραν τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, διὰ δὲ τῆς συχνῆς ἐκτελέσεως ἐπέρχεται ὡς γνωστὸν ἡ ἕξις, ἣν καὶ μετὰ τὴν χάριτα ὑποχρεοῦνται νὰ ἐξακολουθῶσι, διότι ἄλλως τὸ ἐλάχιστον παράπτωμα ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ἐκ νέου φυλάκισιν αὐτῶν. Ἡ ἀνάκλησις γίνεται διὰ πράξεως τῆς διευθύνσεως τῶν φυλακῶν, ἥτις εὑρίσκεται ἐν ἀκριβεστάτῃ γνώσει τοῦ βίου ὃν διάγουσιν οἱ ὑπὸ ὅρον ἀπολυθέντες, διατελοῦσα εἰς ἀλληλογραφίαν μετὰ τῆς ἀστυνομίας τοῦ τόπου ἔνθα ἐκεῖνοι διαμένουσι.

Τοιοῦτον εἶνε, Κύριοι, τὸ σύστημα ὅπερ μακρὰ πεῖρα ἀπέδειξεν ὡς τὸ προσφορώτερον τῶν ἄλλων. Ὁ εὐφυὴς συνδυασμὸς τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως μετὰ τοῦ Ὠβουρνείου συστήματος δι' οὗ ἀποτελεῖται τὴν βάσιν τοῦ Ἰρλανδικοῦ συστήματος, δύναται κάλλιστα νὰ χρησιμεύσῃ ἡμῖν ὡς ὑπόδειγμα τῆς μορφώσεως τοῦ τρόπου τῆς ἐκτίσεως τῶν ποινῶν καὶ ἐν Ἑλλάδι. Τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε προϊὸν βαθείας μελέτης καὶ μακρᾶς πείρας, ἀμφότερα δ' ἔχομεν συμφέρον νὰ σεβασθῶμεν καὶ ν' ἀποφύγωμεν πειράματα, τελεσθέντα ἤδη ὑφ' ἑτέρων πολλῷ ἡμῶν ἱκανοτέρων, καὶ ἅτινα κατέληξαν εἰς ἀποτελέσματα λίαν ἀποθαρρυντικὰ ἀναφορικῶς ὡς πρὸς τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως. Ἡ ἐφαρμογὴ μάλιστα τοῦ συστήματος τούτου ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος, θέλει ἔχει κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ὡς ἄφευκτον συνέπειαν τὴν ἐπαύξησιν τῶν ἐπιβλαβῶν ἐκείνων ἐπιδράσεων ἐπί τε τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος, αἵτινες ἀλλαχοῦ παρετηρήθησαν, ἕνεκεν τοῦ ὑπὲρ ἄγαν ζωηροῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ ἡμῶν, ζῶντος ὑπὸ τοσοῦτον λαμπρὸν καὶ μαγευτικὸν ὁρίζοντα.

Ἡ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμιχλώδης καὶ ζοφερὰ ἀτμόσφαιρα τῶν βορείων κλιμάτων, ἡ καθιστῶσα ψυχροὺς καὶ σοβαροὺς τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ἐξοικειοῖ τούτους εἰς βίον περιωρισμένον ἐντὸς τοῦ τόπου τῆς ἀσχολίας των, καθισταμένης ἀδυνάτου, ἕνεκεν τοῦ σφοδροῦ χειμῶνος, πάσης ἐπασχολίας ὑπὸ ἐλεύθερον οὐρανόν. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀπομονώσεως ἐπὶ τῶν κατοίκων τῶν βορείων κλιμάτων δὲν δύναται ἑπομένως νὰ ἦνε τόσον ἐπαισθητὴ ὅπως παρ' ἡμῖν, ἔνθα ἡ εὔχαρις καὶ θελκτικὴ φύσις ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους εὐθύμους, ζωηρούς, ὁμιλητικωτέρους καὶ κοινωνικωτέρους. Ἡ ὑπὸ τοιαύτας δὲ περιστάσεις ἐφαρμογὴ καὶ παρ' ἡμῖν τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως φοβοῦμαι πολὺ μήπως μετασχηματίσει τὰς φυλακὰς ἡμῶν εἰς φυτώριον πελατείας διὰ τὸ κατάστημα περὶ οὗ ὁ μακαρίᾳ τῇ λήξει φιλογενὴς Δρομοκαΐτης προέβλεψεν.

Ἀδιαφόρως ὅμως τῶν τοπικῶν τούτων αἰτιῶν, αἵτινες δὲν φαίνονται συντελεστικαὶ διὰ τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως, ἡ βαθυτέρα μελέτη τῆς βάσεως αὐτοῦ φέρει ἐπίσης εἰς συμπεράσματα οὐχὶ τόσον ἐνθαρρυντικά, ὅπως οἱ πολλοὶ τῶν Ποινικολόγων φρονοῦσι. *Κατὰ τοὺς θιασώτας τοῦ Πενσυλβανικοῦ συστήματος, τοῦτο σκοπεῖ τὴν διὰ τῆς ἀπομονώσεως ἐξέγερσιν τῆς τέως ὑπνωττούσης συνειδήσεως τοῦ* καταδίκου, ἥτις ἄγει αὐτὸν διὰ τοῦ συνεχοῦς ἐλέγχου πρὸς μεταμέλειαν καὶ ἑπομένως εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ βελτίωσιν αὐτοῦ. Εὑρισκόμενος μόνος ὁ κατάδικος, λέγουσιν οὗτοι, σκέπτεται κατ' ἀνάγκην ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων περὶ τοῦ παρελθόντος, περὶ τοῦ κακοῦ ὅπερ διεπράξατο, διὰ τῆς τοιαύτης δὲ σκέψεως ἰσχυροποιοῦνται τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα τέλος δύνανται νὰ ἐπικρατήσωσιν, ἀφ' οὗ τὰ κακὰ ἀπαύστως ὑπὸ τοῦ ἐλέγχου τῆς συνειδήσεως καταδικάζονται. Ἰδοὺ τῷ ὄντι μία ὑπόθεσις ἥτις, ἐὰν δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἁπλοῦν ὑποκειμενικὸν συμπέρασμα τῆς ἄκρας αἰσιοδοξίας τῶν θιασωτῶν τοῦ ἀπομονωτικοῦ συστήματος, ἤθελε φέρει εἰς τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου διὰ τὴν ἀνθρωπότητα προβλήματος, τουτέστι τῆς ἐξευρέσεως τοῦ τρόπου τῆς ἠθικοποιήσεως καὶ τελειοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀπομόνωσις θὰ ἦτο τότε διὰ τοὺς παιδαγωγοὺς τὸ προσφορώτερον πρὸς ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρώπου ὄργανον. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ὑπόθεσις αὕτη ὑποβαλλομένη εἰς τὴν βάσανον τῆς ψυχολογικῆς ἐρεύνης τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, ἰδίᾳ δὲ τῆς ἐρεύνης τῶν κακουργούντων, ἀποβάλλει τοσοῦτον τῆς ἰσχύος αὐτῆς, ὥστε δύναται νὰ φέρῃ εἰς συμπεράσματα ὅλως ἐναντία.

Γνωστὸν εἶνε ὅτι οἱ ἐπιτελοῦντες ἀξιόποινόν τινα πρᾶξιν, ἢ ὁρμῶνται πρὸς τοῦτο ἐκ τῆς τάσεως καὶ ἕξεως αὐτῶν πρὸ τὸ κακουργεῖν, ἵνα κορέσωσι τὰ ἑαυτῶν πάθη καὶ ἱκανοποιήσωσι τὴν κακότητα τῆς θελήσεώς των, ἢ τοὐναντίον ἕνεκεν στιγμιαίας ἐξάψεως πάθους, ὅπερ πολλάκις, ὡς ἐκ τοῦ ἀπροόπτου τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ, οὐδὲ ὁ βέλτιστος τῶν ἀνθρώπων

δύναται νὰ κατασταλῇ. Καὶ ἡ ἰσχυροτέρα θέλησις δύναται ἐνίοτε νὰ παρασυρθῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν πρὸς διάπραξιν ἀδικήματος, μεθ' ὃ ὅμως ἐπέρχεται ἀμέσως μεταμέλεια. Ἐὰν λοιπὸν θελήσωμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν ἐπὶ τῆς τελευταίας ταύτης τάξεως τῶν ἐγκληματούντων τὴν ἐν ἀπομονώσει φυλάκισιν, θέλομεν παραβιάσει τὴν βάσιν αὐτὴν τοῦ συστήματος τούτου, διότι οἱ ἀδικήσαντες, μεταμεληθέντες ἤδη ἅμα τῇ ἐκτελέσει τῆς πράξεως, εἶνε ἐντελῶς περιττὸν καὶ ἐνταυτῷ ἄδικον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς μέτρα, οὐδένα πλέον ἔχοντα λόγον. Οἱ τοιοῦτοι κατὰ σύμπτωσιν παραβάται τοῦ νόμου, ἐμφορούμενοι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἠθικῆς, δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν.

Εἰ δὲ τοὐναντίον πρόκειται περὶ ἀνθρώπων φύσει, ἢ ἐξ ἐπαγγέλματος κακούργων, παρὰ τοῖς ὁποίοις ἡ ἕξις τοῦ ἐγκληματεῖν, συναρωγὸν ἔχουσα τὴν ἔλλειψιν ἀνατροφῆς, κατέστειλε πᾶν εὐγενὲς τῆς καρδίας αἴσθημα καὶ τὴν συνείδησιν μέχρις ἐντελοῦς ἀναισθησίας ἐπώρωσε, τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως φρονοῦμεν, ὅτι δὲν θὰ ἦνε ἐπίσης τὸ κατάλληλον πρὸς ἀναμόρφωσιν καὶ βελτίωσιν αὐτῶν. Ἡ ὑπόθεσις, ὅτι οἱ κακοῦργοι οὗτοι, οἱ ἐν κακίαις ἀνδρωθέντες, οἵτινες μέχρι τῆς χθὲς οὐδέποτε τὸ καλὸν ἐσκέφθησαν καὶ παρὰ τοῖς ὁποίοις ἡ ἕξις τοῦ ἀσχολεῖσθαι περὶ πᾶν ὅ,τι αἰσχρὸν καὶ κακόηθες κατέστη δευτέρα φύσις, εὑρισκόμενοι ἐν ἐξαναγκαστικῇ ἀπομονώσει, θέλουσι μεταβάλει τὰς παλαιὰς καὶ βαθέως ἐρριζωμένας ἕξεις των καὶ θὰ δοθῶσιν εἰς σκέψεις ἀγαθάς, φαίνεται ἡμῖν κάπως αὐθαίρετος καὶ οὐδόλως πρὸς τὸ συνήθως συμβαῖνον συνᾴδουσα. Einsamkeit brütet manche schlechte Neigungen und Leidenschaften aus: «Ἐν τῇ ἀπομονώσει ἐπωάζονται οὐκ ὀλίγα κακὰ πάθη καὶ ἐπιθυμίαι» λέγει ὁ γερμανὸς συγγραφεὺς Volkmar ἐν τῇ ψυχολογίᾳ αὐτοῦ (σελ. 505 σημ. 2.). Καὶ ἀληθῶς, κύριοι, ἀντὶ παντὸς ἄλλου παραδείγματος, ἂς ἀναδράμῃ τις εἰς τὰ χρονικὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἱστορίας, καὶ θέλει πεισθῇ ὅτι ἡ ἀπομόνωσις, καίτοι ἐνταῦθα ἑκουσία, ἐκτίθησι τοὺς ὑποβαλλομένους εἰς αὐτήν, μᾶλλον εἰς τοὺς πειρασμοὺς τοῦ κακοῦ, ἢ τοῦ ἀγαθοῦ. Οὕτω δὲ βλέπομεν τοὺς διὰ τῆς ἀπομονώσεως τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἐπιδιώκοντας ἐρημίτας ὑφισταμένους σφοδρότερον, ἢ οἱ ἐν κοινωνίᾳ ζῶντες τοὺς πειρασμοὺς τοῦ δαίμονος, ἐὰν ἐπιτρέπηται νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν θρησκευτικὴν ταύτην τοῦ κακοῦ παράστασιν. Οἱ τοιοῦτοι δὲ πειρασμοὶ οὐδὲν ἕτερον εἶνε, ἢ αἱ συνήθεις ἐκδηλώσεις τῆς ὑλικῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως, αἵτινες αὐξάνουσι καὶ ἐπικρατοῦσιν ἐν αὐτῷ κατὰ μέτρον ἀνάλογον τῆς παραμελήσεως τῆς ἐν αὐτῷ ἑτέρας φύσεως, δηλαδὴ τῆς λογικῆς [1].

1 Ἴδε Grellet-Wammy, manuel des prisons σελ. 144. «Ἐπαναλαμβάνουσι, λέγει ὁ συγγραφεὺς οὗτος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐν ἀπομονώσει εὑρίσκεται ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ». Ἐν τούτοις τολμῶμεν ἡμεῖς νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς παρατεταμένης ἀπομονώσεως τί-

Ὅσον λοιπὸν αὕτη εἶνε ἐπικρατεστέρα τῆς λογικῆς φύσεως, ἐπὶ τοσοῦτον αὐξάνει τὸ κράτος αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τοιοῦτον εἶνε τὸ συνήθως συμβαῖνον ἐπὶ ἀνθρώπων δεδομένων εἰς τὸ ἐγκληματεῖν, ἕπεται ὅτι οὔτε φρόνιμον, οὔτε συντελεστικὸν εἰς τὴν βελτίωσιν αὐτῶν εἶνε νὰ καθειργνύωνται ἐν τῇ ἀπομονώσει, ἔνθα ἀφίενται λεία τοῦ ὁρμητικοῦ ῥεύματος τῶν παθῶν τῆς ὑλικῆς αὐτῶν φύσεως.

Ἀλλ' ἔστω. Ἂς παραδεχθῶμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι ὁ ἐρημιτικὸς βίος συντελεῖ εἰς τὸν ἁγνισμὸν τῆς καρδίας και τῆς ψυχῆς, καὶ ὅτι συνεπῶς ἐπαναφέρει τοὺς οὕτω βιοῦντας ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀρετῆς. Διὰ τίνος ὅμως τρόπου θέλει κατορθωθῇ τοῦτο; Οὐχὶ βεβαίως διὰ τῶν ἐξαναγκαστικῶν ἐκείνων μέτρων, οἷς σήμερον χρῶνται ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἀπομονώσεως. Ἡ μετάνοια δὲν εἶνέ τι δυνάμενον νὰ ἐκβιασθῇ. Αὕτη προϋποτίθησιν ὡς ἀναγκαῖον καὶ πρώτιστον ὅρον τὸ ἑκούσιον τοῦ ἀτόμου. Τοῦτο ὅμως οὐ μόνον ἐλλείπει ἐπὶ τῆς ἀπομονώσεως, ἀλλὰ τοὐναντίον ἡ ἰδέα ὅτι τις ἐξαναγκάζεται πρὸς μεταμέλειαν, ἥτις ἀνὰ πᾶν δευτερόλεπτον παρίσταται ὑπὸ τὸ ζοφερότερον εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ἐν ἀπομονώσει βιοῦντος καταδίκου, ἄγει πρὸς ἀποτελέσματα ὅλως ἐναντία τῆς βελτιώσεως.

Ἡ διὰ τῆς ἐξαναγκάσεως εἴσοδος, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ ὁδὸν ὑπῆρξεν ἐπὶ πολὺ τὸ κρατοῦν ἐν τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ δόγμα, ἐξ οὗ τοσαῦτα κακὰ ἐπήγασαν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Τὸ δόγμα ὅμως τοῦτο, ὅπερ πρὸ πολλοῦ κατεδίκασεν ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἀναμορφωτοῦ Λουθήρου, εἰς ἑτέραν ὅλως ἀντίθετον ἀρχήν, εἰς τὴν ἀρχὴν τουτέστι τοῦ ἑκουσίου. Τοιοῦτόν τι λοιπὸν ἐπιθυμοῦμεν σήμερον καὶ ἡμεῖς διὰ τοὺς ἀποπλανηθέντας τῆς ὁδοῦ τῆς νομιμότητος. Τὴν ἐξανάγκασιν λόγῳ ποινῆς, ἐννοοῦμεν πληρέστατα. Ὅτι ὅμως διὰ ταύτης εἶνε δυνατὴ ἡ ἠθικὴ ἀναμόρφωσις καὶ βελτίωσις τοῦ καταδίκου, τοῦτο οὐδαμῶς δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν. Ἂν λοιπὸν ἐπιθυμοῦμεν ν' ἀποφέρῃ ἡ ποινὴ καρποὺς τινας βελτιώσεως, ῥυθμίσωμεν τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς οὕτως, ὥστε ὁ κατάδικος, ὑφιστάμενος τὴν ποινὴν ἐν κοινωνίᾳ μετ' ἄλλων, ν' ἄγηται ἑκουσίως πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἀ-

θεται μᾶλλον ἀπέναντι τοῦ δαίμονος. Ἡ ὑπεροψία τοῦ καταδίκου πληγεῖσα καιρίως διὰ τῆς καταδίκης, τρέφεται διὰ νέων ἐπιθυμιῶν, μὲ νέα μέσα καὶ σχέδια ἐκδικητικά. Εἰ δ' οὗτος τυγχάνει κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ βδελυροῦ ἐκείνου ἐλαττώματος, ὅπερ δυστυχῶς εἶναι σύνηθες ἐν ταῖς φυλακαῖς, οὐδὲν τότε δύναται νὰ σταματήσῃ τὴν διαφθορὰν αὐτοῦ. Ἡ ἠθικότης αὐτοῦ καταπίπτει κατὰ μέτρον ἀνάλογον τῆς καταρρεούσης ὑγείας του, αὐτὸς δὲ ὁ κατάδικος ἀποβαίνει πρὸς ἑαυτὸν ὁ ἐπικινδυνωδέστερος τῶν ἐχθρῶν του. Ὅπως ἀποφύγωσι τὴν ἀνταλλαγὴν ὀλίγων ἀσυναρτήτων λέξεων, ἐγκαταλείπουσι τὸν κατάδικον οἱ θιασῶται τοῦ Πενσυλβανικοῦ συστήματος, εἰς τὴν λείαν παθῶν ἐπονειδίστων, παθῶν ὑποσκαπτόντων τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ».

Ἀναλόγως ἐκφράζονται οἱ κ. κ. Beaumont καὶ Toqueville ἀναφέροντες τὸν στρατηγὸν Lafayette, ὅστις περιορισθεὶς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Olmutz ἕνεκεν στάσεως, οὐδὲν ἕτερον ἐσκέπτετο κατὰ τὰς μακρὰς ὥρας τῆς μονώσεως αὐτοῦ, ἢ νέας στάσεις καὶ σχέδια ἀσφαλίζοντα τὴν ἐπιτυχίαν.

ρετῆς, ὑποδαυλιζούσης τῆς διευθύνσεως τῶν φυλακῶν τὴν ἐξέγερσιν τῶν ἀγαθῶν ἐν τῷ καταδίκῳ τάσεων. Ἂς προκαλέσωμεν διὰ καταλλήλων μέτρων τὴν ἑκουσίαν συμμετοχὴν καὶ ἐνέργειαν αὐτοῦ τοῦ τιμωρουμένου πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου τέλους τῆς ποινῆς ὡς τοῦτο γίνεται ἐν τῷ Ἰρλανδικῷ συστήματι.

Πᾶν καλὸν σωφρονιστικὸν σύστημα δέον νὰ τείνῃ εἰς τὴν μείωσιν πάσης ἐξωτερικῆς ἐξαναγκάσεως ἀναφορικῶς ὡς πρὸς τὴν βελτίωσιν τοῦ καταδίκου, σύναμα δὲ εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατανόησιν τῶν ὑποχρεώσεων ἃς πᾶς ἄνθρωπος ὀφείλει πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν, τὰς ὑποχρεώσεις δὲ ταύτας νὰ συνειθίζῃ οὗτος νὰ ἐκτελῇ *ἑκουσίως*, καθόσον μόνον διὰ τῆς τοιαύτης ἕξεως θέλει δύνασθαι ὁ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐπανερχόμενος κατάδικος ν' ἀντιτάσσηται κατὰ τῶν ἀπείρων πειρασμῶν τοῦ κακοῦ, οἵτινες ἐπιπολάζουσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Διὰ τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως τοιοῦτόν τι δὲν ἐπιτυγχάνεται, ἕνεκεν τῆς ἀδρανείας τῆς θελήσεως τοῦ ὑφισταμένου τὴν ποινήν. Διὰ τῆς ἐν κοινῷ ὅμως φυλακίσεως γεννῶνται ἀπαύστως ἐν τῷ καταδίκῳ ποικίλαι ἐντυπώσεις ἔξωθεν προερχόμεναι, αἵτινες ὁτὲ μὲν προκαλοῦσι τοῦτον εἰς τὴν εἰλικρινῆ ἀπομίμησιν τῆς ὑπὸ τῶν λοιπῶν συγκαταδίκων δεικνυομένης καλῆς συμπεριφορᾶς, ὁτὲ δὲ δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς σκέψεις ἐχούσας ἀντικείμενον διαφόρους περιστάσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἔνθα μετ' ὀλίγον ὁ κατάδικος θὰ ἐπανέλθῃ. Μεριμνήσωμεν λοιπὸν ἵνα αἱ ἐντυπώσεις αὗται τοῦ καταδίκου ὦσι τοιαῦται, ὥστε νὰ φέρωσιν αὐτὸν εἰς σκέψεις ἠθικὰς καὶ ἀφήσωμεν αὐτὸν ἐν κοινωνίᾳ μετ' ἄλλων, διότι μόνον ὡς τοιοῦτος, δηλ. *ὡς μέλος τῆς κοινωνίας ἐνδιαφέρει ὁ κατάδικος τὴν Πολιτείαν*.

Ἀπέναντι τῶν σοβαρῶν τούτων λόγων οἱ ὑποστηρικταὶ τοῦ ἀπομονωτικοῦ συστήματος ἀντιτάσσουσι τὸν κίνδυνον τῆς ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως τῶν καταδίκων εἰς ἣν ἄγει πᾶσα μεταξὺ αὐτῶν συγκοινωνία. Αἱ ὀλέθριαι ἐπιδράσεις ἐπὶ τὴν ἠθικότητα τῶν καταδίκων αἵτινες πρὶν προήρχοντο, ἐπέφερον τόσον κακὰς ἐντυπώσεις περὶ πάσης συναφείας μεταξὺ πλειόνων συγκαταδίκων, ὥστε δυσχερῶς λίαν δύναταί τις νὰ καταπολεμήσῃ τὰς ἐντεῦθεν πηγαζούσας προκαταλήψεις. Ἐπιμένουσιν ὅτι ἡ συγκοινωνία τῶν καταδίκων ἀποβαίνει αὐτοῖς καταστρεπτικὴ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἀμοιβαίας ἐξαχρειώσεως. Οἱ φόβοι ὅμως οὗτοι εἶνε, ὡς θέλομεν ἀποδείξει, ὑπερβολικοί. *Ὁ κατάδικος* πρέπει μάλιστα νὰ συνειθίζῃ πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τὸ νὰ δύνηται ν' ἀποφεύγῃ τὰς ἐπιβλαβεῖς ἐπιδράσεις τῶν κακῶν συναναστροφῶν, διότι ἐξερχόμενος οὗτος τῶν φυλακῶν θὰ εὑρίσκηται κατ' ἀνάγκην ἐν συγκοινωνίᾳ μετ' ἄλλων ἀνθρώπων οἵτινες, ὡς γνωρίζομεν, δὲν δύνανται νὰ ὦσιν ἅπαντες ἅγιοι. Τὴν ἕξιν δὲ ταύτην μόνον ἐν τῇ κοινωνίᾳ μετὰ τῶν συγκαταδίκων δύναται ν' ἀποκτήσῃ, καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ἀπομονώσει.

Εἴδομεν λοιπὸν κατὰ πόσον ἡ ἐν κοινῷ φυλάκισις, κατὰ τοὺς νεωτέρους

τρόπους γενομένη, δύναται φέρει ἀληθῶς εἰς τὴν ἀμοιβαίαν τῶν καταδίκων ἐξαχρείωσιν. Καὶ ἐν πρώτοις ἰσχυριζόμεθα ὅτι, ἂν συμβαίνῃ ἀμοιβαία τις διαφθορά, αὕτη προέρχεται κυρίως οὐχὶ ἐκ τῆς ἁπλῆς συμβιώσεως τῶν καταδίκων αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἕνεκεν τῆς εἰς αὐτοὺς παρεχομένης ἄκρας ἐλευθερίας τοῦ ζῆν καὶ συμπεριφέρεσθαι κατὰ τὸ δοκοῦν ἑκάστῳ, ὡς τοῦτο εἴθισται καὶ σήμερον ἔτι ἐν ταῖς ἡμετέραις φυλακαῖς. Διὰ τῆς καθείρξεως πλειόνων καταδίκων ἐντὸς τῆς αὐτῆς αἰθούσης καὶ τῆς ἀφέσεως τούτων ἐντελῶς ἐλευθέρων ἄνευ ἐλαχίστης ἐποπτείας, παρείχετο εὐκαιρία εἰς τοὺς ἀνηθικωτέρους καὶ αἰσχροτέρους ἐξ αὐτῶν νὰ λέγωσι καὶ πράττωσι τὰ αἴσχιστα, οὐδὲν τὸ παράδοξον ἑπομένως ἂν ὁ τόπος ὅστις προώρισται πρὸς ἁγνισμὸν τῶν ἀδικούντων, μεταποιεῖται εἰς διδασκαλεῖον τῆς ἀνηθικότητος καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἐξαχρειώσεως τῶν καταδίκων, ἐνταυτῷ δὲ τόπος συλλήψεως καὶ κυοφορήσεως νέων ἀδικημάτων. Προκατειλημμένοι ὄντες ἐντεῦθεν οἱ θιασῶται τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως, ἀποφαίνονται ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐπιφυλάξεως κατὰ πάσης συγκοινωνίας τῶν καταδίκων· διότι, λέγουσιν, ὁ ἐν τῷ Ὠβουρνείῳ συστήματι ἐπιδιωκόμενος διὰ τῆς σιωπῆς ψυχικὸς ἀποχωρισμὸς τῶν καταδίκων ἀπεδείχθη διὰ τῆς πείρας ὡς ἀπραγματοποίητος, μόλας τὰς σκληρὰς καὶ συχνοτάτας πειθαρχικὰς ποινάς, ἃς τὸ σύστημα τοῦτο συνεπιφέρει.

Ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος στηρίζεται μέχρι τινὸς ἐπὶ τῆς ἀληθείας. Ὁ ἄνθρωπος, φύσει κοινωνικὸς ὤν, ἄγεται ὁρμεμφύτως πρὸς ἀνακοίνωσιν τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ, τὴν δὲ τοιαύτην ἔμφυτον τάσιν, οὐδὲν ἐξωτερικὸν μέσον δύναται νὰ ἐξουδετερώσῃ, ἢ ὁλοσχερῶς νὰ περιστείλῃ. Οἱ ἐκ τῆς παραβιάσεως ὅμως τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς σιωπῆς γεννηθέντες ἐνδοιασμοὶ περὶ τοῦ λυσιτελοῦς τοῦ Ὠβουρνείου συστήματος εἶνε, φρονοῦμεν, ὑπερβολικοί, μάλιστα δὲ τολμῶμεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι προέρχονται ἐκ τῆς παραγνωρίσεως τοῦ τέλους πρὸς ὃ τὸ σύστημα τοῦτο τείνει. Ὁ ὑπὸ τούτου ἐπιδιωκόμενος τελικὸς σκοπός, δὲν εἶνε ἡ ἐπίτευξις καταστάσεως ἐν ᾧ πάντες οἱ κατάδικοι νὰ διάγωσιν ἐν ἄκρᾳ καὶ ἀπολύτῳ σιωπῇ, ὥστε τὸ ἀδύνατον τοῦ τοιούτου ἀποτελέσματος ν' ἀναγκάζῃ ἡμᾶς νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸ σύστημα τοῦτο ὡς ἐλλειπές, καθ' ὃ μὴ φέρον πρὸς τὸ τέλος ὅπερ σκοπεῖ. Τὸ ἐπιδιωκόμενον τέλος εἶνε ἡ βελτίωσις τῶν ὑποβαλλομένων εἰς αὐτὸ καταδίκων, ἢ τοὐλάχιστον ἡ προφύλαξις αὐτῶν ἀπὸ πάσης ἀμοιβαίας ἐξαχρειώσεως καὶ διαφθορᾶς. Τὸ ζήτημα λοιπὸν εἰς τοῦτο κυρίως πρέπει νὰ περιορισθῇ, ἂν δηλ. διὰ τῆς μὴ τηρήσεως τῆς ἀπολύτου σιωπῆς ἐπέρχονται τὰ ἐπιβλαβῆ ἐκεῖνα διὰ τὴν ἠθικότητα ἀποτελέσματα, ἅτινα πᾶν καλὸν σύστημα πρέπει νὰ κωλύῃ.

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος δὲ τούτου ἀπαντῶντες, δὲν διστάζομεν τὸ παράπαν νὰ ἀποφανθῶμεν ἀρνητικῶς. Ἂν οἱ κατάδικοι κατορθώνουσιν, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ ἀντιφρονοῦντες, νὰ μορφώσωσι διὰ τοῦ χρόνου συμβολικὰς διὰ

νευμάτων καὶ χειρονομιῶν συνεννοήσεις, ἐκ τούτου καὶ μόνον δὲν ἕπεται ἀναγκαίως ἡ ἀμοιβαία ἐξαχρείωσις καὶ διαφθορὰ αὐτῶν. Τοιαῦται συνθηματικαὶ ἀνταποκρίσεις ἔχουσι πάντοτε ἀντικείμενα λίαν περιωρισμένα καὶ ἀναφέρονται εἰς πράγματα συνήθως συμβαίνοντα καὶ ἐπαναλαμβανόμενα. Παραδέχομαι πληρέστατα, ὅτι εἷς τῶν καταδίκων δύναται διὰ νεύματος νὰ ἐρωτᾷ τὸν ἕτερον, πῶς ἐκοιμήθης; τί ἔχεις; διὰ τί εἶσε ἀνήσυχος; τί αἰσθάνεσαι; τίς ὁ ἐπισκέπτης οὗτος; νὰ ἐκφράζῃ δισταγμοὺς ἐπιδοκιμασίας καὶ ἀποδοκιμασίας, ταῦτα ὅμως οὐδεὶς δύναται, λογικῶς σκεπτόμενος, νὰ παραδεχθῇ ὡς ἐπιδρῶντα ἐπιβλαβῶς εἰς τὴν ἠθικοποίησιν τῶν καταδίκων. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρὶν ἔβλαπτε καὶ ἐξηχρείου τοὺς ἐν κοινῷ βιοῦντας καταδίκους, ἦτο ἡ ἀναιδὴς καὶ ἐπὶ τὸ ἀνηθικώτερον ἐξιστόρησις τῶν κατορθωμάτων τῶν καταδίκων, ἥτις ἐγένετο κατὰ διαδοχὴν παρ' αὐτῶν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς φυλακίσεώς των. Εὑρισκόμενοι οὗτοι ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπασχολήσεως καὶ ἀφιέμενοι ἐντελῶς ἀνεπιτήρητοι, ἐπεδίωκον νὰ συντέμνωσι τὰς μακρὰς τῆς φυλακῆς ὥρας διὰ διασκεδάσεως τινός, ἣν ὁ μᾶλλον διεφθαρμένος μεταξὺ αὐτῶν ἀνελάμβανε νὰ παρέχῃ. Οὕτω πως λοιπὸν ἐπήρχοντο αἱ ἐξιστορήσεις τῶν κατορθωμάτων ἃ ἕκαστος τῶν καταδίκων διεπράξατο καὶ αἱ λοιπαὶ αἰσχραὶ διηγήσεις, τῶν ὁποίων τὸ ἀντικείμενον εὐχερῶς δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ. Οὐδὲν λοιπὸν τὸ παράδοξον ἐὰν ἡ τοιαύτη συγκοινωνία ἤθελε φέρει εἰς τὰ μύρια ἐκεῖνα τῆς ἐξαχρειώσεως τῶν καταδίκων ἄτοπα. Λέξεις ὅμως μεμονωμέναι κατὰ τῆς ἠθικότητος διαφεύγουσαι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τῶν χειλέων τῶν καταδίκων, ὡς καὶ αἱ περιωρισμέναι συνθηματικαὶ ἀνταποκρίσεις, αἵτινες δύνανται νὰ συμβαίνωσιν ἐν τῷ Ὠβουρνείῳ συστήματι, ἀπέχουσι κατὰ πολὺ τῶν ῥητορικῶν ἐκείνων βαναύσων διηγήσεων αἵτινες πρὶν ἐγένοντο. Αἱ ἀνήθικοι ἰδέαι ἀποκτῶσι δύναμιν καὶ σάρκα ὁσάκις ἀναπτύσσονται ἐλευθέρως καὶ εὑρίσκουσιν ὦτα ἀκροώμενα μετ' ἀπληστίας, τοὐναντίον δὲ ἀποβάλλουσι πᾶσαν δύναμιν, ὅταν ἀμφότερα ἐλλείπωσι.

Συνοψίζοντες τὰ λεχθέντα καὶ ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς λόγους οὓς ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν ὑπὲρ τοῦ Ἰρλανδικοῦ συστήματος, φρονοῦμεν ὅτι ἡ παραδοχὴ τοῦ συστήματος τούτου ἐν Ἑλλάδι, ὑπὸ τὰς ἑξῆς ὅμως τροποποιήσεις, εἶνε ἡ προτιμωτέρα τῶν λοιπῶν.

Πρῶτον. Νὰ μετριασθῇ ὁ χρόνος τῆς ἀπομονώσεως εἰς μῆνας 5, ἕνεκεν τῆς ὑπερβολικῆς ζωηρότητος τοῦ Ἕλληνος, παραβαλλομένου πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἄγγλου. Ὁ χρόνος οὗτος εἶνε, φρονοῦμεν, ἐπαρκὴς πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκφοβίσεως τῶν ποινῶν, ὅστις ἐπιδιώκεται διὰ τοῦ πρώτου τούτου σταδίου.

Δεύτερον. Ἡ ἐν τῷ τελευταίῳ σταδίῳ ἐνασχόλησις νὰ συνίσταται εἰς γεωργικὰς καὶ γεωπονικὰς ἐργασίας, καθόσον παρ' ἡμῖν οἱ κατάδικοι ἀνήκουσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν γεωργικὴν τάξιν καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς

ἐργάτας τῆς βιομηχανίας, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ συμβαίνει. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θέλομεν κατορθώσει νὰ διαδόσωμεν ταχέως τὰς νεωτέρας μεθόδους τῆς ἐπιστημονικῆς καλλιεργείας τῆς γῆς, συνεπῶς δὲ θ' ἀναπτύξωμεν τὴν πάσχουσαν γεωργίαν, ὡς ἐκ τῆς παραμελήσεως τῆς ὁποίας πλεῖσται ὅσαι ἠθικαὶ καὶ ὑλικαὶ ζημίαι ἐπέρχονται εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν. Ἂς καταστήσωμεν τὰς φυλακὰς ἡμῶν σχολεῖον πρότυπον τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐργατικῶν τάξεων, σύναμα δὲ ἂς ἀνοίξωμεν πηγὰς νέας πρὸς διάδοσιν γνώσεων γεωπονίας, κτηνοτροφίας, δασονομίας, κλπ. ἀπομιμούμενοι κατὰ τοῦτο τὴν Ὁλλανδίαν, ἥτις ἐμόρφωσέ ποτε τὰς φυλακὰς αὐτῆς εἰς σχολεῖον βιομηχανίας. Πάντες ἀνομολογοῦσι τὴν οἰκτρὰν θέσιν εἰς ἣν ἡ γεωργία ἡμῶν εὑρίσκεται. Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς διὰ τῆς ἱδρύσεως γεωργικῶν σχολῶν ἀπέτυχεν. Ἑπομένως οὐδεμία ἄλλη ἐλπὶς ὑπολείπεται ἡμῖν, ἢ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν ποινὴν ὡς ὄργανον πρὸς ἐμψύχωσιν τοῦ ζωτικοῦ τούτου διὰ πᾶσαν Πολιτείαν κλάδου. Διὰ τῆς ἐπὶ τὸ χρησιμώτερον μεταρρυθμίσεως τοῦ τρόπου τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς, ἡ γεωργία ἡμῶν θέλει ἀποβῆ ἀναντιλέκτως παραγωγικωτέρα, συνεπῶς δὲ θέλει συντελέσει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑλικῆς εὐημερίας τοῦ λαοῦ ἥτις, ὡς γνωστόν, οὐκ ὀλίγον συντελεῖ εἰς τὴν μείωσιν τῶν ἀδικημάτων.

Δαμιανὸς Βορρές.

ΠΕΡΙ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ Η ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΣ

ΚΡΙΤΙΚΟΙ, ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ, ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ.

Ἐξεδόθη ἐν Λονδίνῳ τομίδιον «Κριτικῆς περίεργα»[1] ἐπιγραφόμενον, οὗ ὁ συγγραφεὺς προτίθεται νὰ ὁρίσῃ τὴν θέσιν ἣν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίᾳ κατέχει ὁ ἔργον ἔχων νὰ κρίνῃ τὰ ἑκάστοτε ἐκδιδόμενα βιβλία, ὁποίαν τινὰ γνώμην ἔχει περὶ αὐτοῦ τό τε κοινὸν καὶ οἱ λόγιοι, καὶ πῶς αὐτὸς νοεῖ καὶ πληροῖ τὸ ἔργον του. Ὁ συγγραφεὺς οὔτε ἐπιτίθεται οὔτε ὑπερασπίζει, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν καὶ ἐπιτίθεται καὶ ὑπερασπίζει ἐναλλάξ. Εἶνε δὲ μάρτυς ἀμερόληπτος καὶ νοήμων καὶ οἱ λόγοι του εὐαρεστοῦσιν ἅμα καὶ ὠφελοῦσι. Παρατηρητέον δ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ἀμερολήπτου κριτικῆς, οὐχὶ δὲ περὶ τῶν ἄρθρων τῶν ἐπὶ μισθῷ γραφομένων εἴ τε πρὸς ἔπαινον εἴ τε πρὸς ψόγον νέου τινὸς βιβλίου· λέγομεν δὲ τοῦτο, διότι ὡς ἔχουσι τἀνθρώπινα τὴν σήμερον ἡ διάκρισις αὕτη εἶνε τῶν ὧν οὐκ ἄνευ.

1. Jennings, Curiosities of criticism, ἐν Λονδίνῳ, εἰς τομ. παρὰ Chatto and Windus.

Α'

Πρὸ παντὸς δὲ εἶνε ἀπαραίτητον χάριν τῶν μὴ φροντισάντων ποτὲ περὶ τοῦ πράγματος, νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς ὁποῖόν τι εἶνε τὸ τοῦ κριτικοῦ ἔργον. Ἂς ἐρωτήσωμεν πρῶτον Γερμανόν τινα.

«Ὑπάρχουσι πόλεις, ἀποκρίνεται ὁ μέγας Ἰωάννης Παῦλος [1], ἐν αἷς συναντᾷ τις παράδοξον τάξιν ὑπαλλήλων, τοὺς ἐκτιμητὰς τοῦ κρέατος, οὕτως εἰπεῖν, τῶν συγγραφέων, ὁμοιάζοντάς πως πρὸς τοὺς ἀγορανόμους τῶν ἀρχαίων. Τούτους δὲ κοινῶς ἐπονομάζουσι προγευτὰς ἢ προγεύστας, διότι αὐτοὶ πρῶτοι ἀπογεύονται ἐξ ἑκάστου νέου βιβλίου καὶ λέγουσιν ἔπειτα πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐὰν εἶνε νόστιμον· οἱ τοιοῦτοι συνήθως δὲν συγγράφουσιν ἴδια βιβλία, ὥστε ἀπομένει εἰς αὐτοὺς καιρὸς πρὸς ἔλεγχον καὶ ἐκτίμησιν τῶν ἀλλοτρίων, ἢ ἐάν ποτε συγγράφωσι, τὰ βιβλία των εἶνε κακῆς ποιότητος, πρᾶγμα εἰς αὐτοὺς ὠφελιμώτατον· διότι τίς ἄλλος θὰ δυνηθῇ μᾶλλον νὰ κατανοήσῃ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις βιβλίοις τὴν περὶ τοῦ κακοῦ θεωρίαν ἢ ὁ μαθὼν αὐτὴν καὶ ἀσκήσας ἐν τοῖς ἰδίοις ἑαυτοῦ συγγράμμασιν; Ἐπονομάζουσι δὲ αὐτοὺς οἱ ἄνθρωποι προστάτας τῆς φιλολογίας καὶ τῶν λογίων, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δι' ὃν καὶ ὁ ἅγιος Νεπωμουκηνὸς [2] εἶνε ὁ προστάτης τῶν γεφυρῶν καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν διερχομένων, διότι ὁ ἅγιος οὗτος ἐφονεύθη ὑπὸ γεφύρας».

Γινώσκων δὲ ὅτι τινὲς τῶν ἀναγνωστῶν μου νομίζουσι σκοτεινοὺς τοὺς Γερμανικοὺς ὁρισμούς, ἀναγράφω χάριν αὐτῶν δεύτερον ὁρισμὸν τῆς βιβλιοκρισίας, παραλαβὼν αὐτὸν παρ' Ἄγγλου, ὅστις εἶχεν ὄνομα μέγα ὡς σαφέστατος, καὶ ὡς λέγων τὰ σῦκα σῦκα καὶ τὴν σκάφην σκάφην, λέγω τὸν Σουίφτ [3]. Ἰδοὺ πῶς ἐξεικονίζει τὴν Κριτικήν.

«Ἡ κακοποιὸς αὕτη θεότης κατοικεῖ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄρους χιονοσκεποῦς τῆς νέας Ζέμβλης, ἔνθα ἀνεῦρεν αὐτὴν ὁ Μῶμος ἐξηπλωμένην ἐπὶ τῶν λειψάνων μυριάδων ἡμιβρώτων βιβλίων. Καὶ ἐκ δεξιῶν μὲν ἐκάθητο ἡ μήτηρ αὐτῆς Ἀμαθία, ἐξ εὐωνύμων δὲ ὁ πατὴρ αὐτῆς Τῦφος ἐστολισμένος διὰ τεμαχίων χάρτου, ἃ εἶχεν ἀπό τινος ἴσως βιβλίου ἀποσπάσῃ. Περὶ αὐτὴν δὲ ἔπαιζον τὰ τέκνα της ὁ Θόρυβος καὶ ἡ Ἀναίδεια, ἡ Μωρία καὶ ἡ Ματαιότης, ἡ Σχολαστικότης καὶ ἡ Ἀπειροκαλία. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ θεὰ εἶχεν ὄνυχας γαλῆς, ὦτα καὶ φωνὴν ὄνου, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ ἔσω

1. Ἰωάννης Παῦλος Ριχτῆρος διάσημος Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ συγγραφεὺς (1763—1825) γράψας πλὴν ἄλλων Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν καλολογίαν, Περὶ παίδων ἀγωγῆς, Τερπνὰς διαλέξεις, κλπ.

2. Ὁ πολιοῦχος τῆς Βοημίας ἅγιος Ἰωάννης, ἐπιλεγόμενος Νεπωμουκηνὸς ἐκ τῆς κωμοπόλεως ἐν ᾗ ἐγεννήθη (1330—1383).

3. Ὁ γνωστὸς Ἄγγλος σατυρικὸς συγγραφεὺς τῶν Ταξιδίων τοῦ Γόλλιβερ (1667—1745).

ἐστραμμένους ὡς ἑαυτὴν καὶ μόνην βλέπουσαν, ἐτρέφετο δὲ ὑπὸ τῆς χολῆς αὐτῆς, ἥτις ἦτο μαστὸς τεράστιος».

Οὐδεὶς ἤδη ὁ μὴ φανταζόμενος σαφέστατα καὶ εὐκρινέστατα τὸ ἔργον τῆς κριτικῆς. Διὸ μεταβαίνομεν εἰς τὸ Α΄ κεφάλαιον τοῦ ἐν ἀρχῇ μνημονευθέντος βιβλίου. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐπιγράφεται: *Περὶ τοῦ ὠφελίμου τῆς κριτικῆς*. Εὐνόητον δὲ ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ εἴπῃ περὶ τῆς ὠφελείας ὡς νοοῦσιν αὐτὴν οἱ συγγραφεῖς, διότι τότε τὸ κεφάλαιον ὑπὸ δύο μόνον στίχων ἠδύνατο νὰ ἀποτελεσθῇ, τουτέστι κατὰ τὴν γνώμην τῶν συγγραφέων ἂν μὲν λέγῃ περὶ αὐτῶν καλά, ἡ κριτικὴ εἶνε ὠφέλιμος, εἰ δὲ μή, εἶνε λώβη καὶ ὄλεθρος. Τὴν γνώμην ταύτην ἀείποτ' ἐθεώρησα ἀναμφισβήτητον. Ὁ κ. Ἰένιγγ πραγματεύεται περὶ τοῦ ὠφελίμου τῆς κριτικῆς κατὰ λόγον τοῦ κοινοῦ· λέγει δὲ ἐξαίρετα περὶ αὐτῆς πράγματα, ἃ εἰς τὸ ἡμέτερον ἔργον ἀναφερόμενα ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παραλίπωμεν, ἄλλως θὰ ἐφαινόμεθα συνηγοροῦντες pro domo nostra. Ἀφέντες λοιπὸν τὸ περὶ τοῦ ὠφελίμου, ἄς ἴδωμεν τί λέγει ὁ πλεῖστον ἐξετάσας τὸ ζήτημα κ. Ἰένιγγ περὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῆς κριτικῆς.

Β΄

Τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ εἶνε τάδε: «Οἱ κριτικοὶ εἶνε γένος ἀνθρώπων μετρίως δημοτικόν. Δημοτικὸς ἀνὴρ εἶνε ὁ τὰ πάντα εὑρίσκων καλὰ καὶ ἅγια, οὐδέποτε δὲ μεμψιμοιρῶν· οἱ δὲ κριτικοὶ θεωροῦνται ἐκ μιᾶς γνώμης ὡς τινες δύσκολοι καὶ φιλέριδες, ὀλίγην μὲν ἐμπνέοντες ἀγάπην μάλιστα δὲ καί τι ἄλλο παρεμφερὲς πρὸς τὴν ἀντιπάθειαν».

Βαρὺ μὲν τοῦτο, ἀλλ' ἀληθές. Οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ ζήσωσιν ἄνευ τῆς ἀγάπης τῶν ἀνθρώπων ὀφείλουσι νὰ μὴ ἐπιδίδωνται εἰς τὸ τοῦ κριτικοῦ ἔργον, διότι θά την πάθωσιν. Ἐν παντὶ χρόνῳ ἔλαβον οἱ συγγραφεῖς τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο ὡς σκοπὸν τῶν ὀξυτάτων αὐτῶν βελῶν. «Δέκα κακοὺς κριτικοὺς ἔχει εἷς κακὸς συγγραφεύς;» ἔλεγεν ὁ Ἄγγλος ποιητὴς Πώπ, ὁ Γολδσμὶθ κατεπολέμει αὐτὸ ὡς διαταράσσον τὸν βίον καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀρίστας ἐχόντων προθέσεις καὶ ἀγωνιζομένων νὰ τέρψωσιν ἢ νὰ διδάξωσι τὸ κοινόν. Κατὰ τὸν Βύρωνα τὴν αὐτὴν πίστιν ὀφείλει τις νὰ ἀποδίδῃ εἰς τὴν γυναῖκα καὶ εἰς τοὺς ἐπιταφίους, ἣν καὶ εἰς τὴν κριτικήν, ὁ Ἄγγλος συγγραφεὺς Καρλὺλ ἔλεγε τοὺς κριτικοὺς σάρακας τῆς φιλολογίας. Ἄλλοι τοὺς εἶπον φθονερούς, συκοφάντας μισθάρνους, κανθηλίους, ἀνάνδρους δολοφόνους, ἑρπετά, βλάκας καὶ ἄλλα τοιαῦτα κοσμητικά, ἃ εὑρίσκει τις εὐκόλως συνηνωμένα ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Βολταίρου τοῦ πάντων ἀνθρώπων ἐλάχιστον τηρήσαντος τὴν ἐντολήν: «Ὃ σὺ μισεῖς ἑτέρῳ μὴ ποιήσῃς.»

Λυποῦμαι τοὺς κριτικοὺς θλιβομένους ἕνεκα τῆς καταστάσεως ταύτης

τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ θαυμάζω ἐπὶ τῇ θλίψει αὐτῶν. Ἂς εἴμεθα δίκαιοι καὶ ἂς ἔλθωμεν εἰς τὴν θέσιν τῶν συγγραφέων. Μετὰ πολλῶν πόνων καὶ μόχθων συνέγραψέ τις βιβλίον, μετὰ πλειόνων δὲ ἴσως ἀνεῦρεν ἐκδότην, ὠνειροπόλησε τὴν δόξαν ἢ τὸν πλοῦτον ἢ καὶ συναμφότερα· καὶ ἰδοὺ προβάλλει ὁ δεῖνα καὶ λέγει πρὸς τὸ κοινὸν νὰ μὴ θαυμάζῃ, νὰ μὴ δώσῃ τὰς τρεῖς δραχμάς του, διότι θὰ τὰς ρίψῃ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἔπειτα θέλετε ὁ συγγραφεὺς νὰ εὐγνωμονῇ! διατείνεσθε ὅτι ὀφείλει νά τον ἀγαπᾷ! Ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο ἄνθρωπος ἐὰν μὴ κατελαμβάνετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νά τον πνίξῃ, θὰ ἦτο ἄγγελος· οἱ δὲ συγγραφεῖς δὲν εἶνε ἄγγελοι. Καὶ τίνος ἕνεκα τάχα νὰ εἶνε ἄγγελοι;

Κριτικοί τινες παρηγοροῦνται διανοούμενοι ὅτι ἐπισπῶνται μὲν ἐπὶ καλῇ τῇ πίστει τὴν ἀχαριστίαν τῶν συγγραφέων, ἀλλ' ἔχουσιν ὅμως τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ κοινοῦ. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶνε πλάνη. Δὲν θὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ κ. Ἰένιγγ ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτῶν τῶν ἀνεπτυγμένων κατατάσσουσιν ἐν τῇ κοινωνικῇ κλίμακι τοὺς κριτικοὺς ἀμέσως ὑπεράνω τῶν μοχθηρῶν καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων, οὐχί· διότι κατὰ τὴν παρ' ἡμῖν τῶν πολλῶν γνώμην ὁ κριτικὸς εἶνε ξηρὸς καρπὸς τῆς φιλολογίας, κρίνων τὰ ἀλλότρια βιβλία, διότι αὐτὸς δὲν δύναται νὰ συγγράψῃ. Μᾶλλον δὲ διακείμενοι ὑπὲρ τῶν κριτικῶν εἶνε οἱ συντασσόμενοι τῇ γνώμῃ εὐφυοῦς τινος ἀνδρός, ὅστις βλέπων τοὺς κριτικοὺς «ἀναμιμνήσκεται ζῴων τινῶν ὄνων ὀνομαζομένων, οἵτινες περιτρώγοντες τὴν ἄμπελον ἐδίδαξαν τὸν ἄνθρωπον πόσον εἶνε ὠφέλιμον τὸ κλαδεύειν αὐτήν.» Καὶ ναὶ μὲν ἡ συγχώρησις αὕτη δὲν ὑπετυπώθη χαριέντως, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν εἶνε ἐπαρκεστάτη. *Πάταξον μὲν ἄκουσον δὲ* ὀφείλει νὰ εἶνε τὸ ἔπακρον τῆς φιλοδοξίας τῶν κριτικῶν, θὰ ἦτο δὲ ἁπλότης τὸ νὰ ἀπαιτήσῃ τις πλέον τι τούτου.

Γ'.

Παραλείποντες ἄλλα τινὰ ἐπουσιωδέστερα, μεταβαίνομεν εἰς τὸ περιεργότατον μέρος τοῦ βιβλίου, ἐν ᾧ ἐκτίθεται ἡ σχέσις τῆς Ἀγγλικῆς κριτικῆς πρὸς τὸν Ἀγγλικὸν νόμον, ἐξ οὗ καταδείκνυται τὸ πρακτικὸν τῶν Ἄγγλων.

Καὶ ἐν μὲν τῇ Γαλλίᾳ ὅταν ὁ συγγραφεὺς κρίνῃ ὅτι ὁ ἐπικρίνας τὸ βιβλίον του ὑπερέβη τὰ τῆς κριτικῆς δίκαια, ἀποστέλλει πρὸς αὐτὸν τοὺς μάρτυράς του καὶ ἀλληλοκτονοῦνται. Τὸ μέσον τοῦτο προφανῶς εἶνε φροῦδον καὶ μάταιον· διότι ἐὰν εἶνε εὐαπόδεικτον ὅτι συχνότατα οὐδένα βλάπτει, εἶνε ὅμως ἀδύνατον νὰ μνημονευθῇ καὶ μία μόνη περίστασις καθ' ἣν ὠφελήθη τις ἐξ αὐτοῦ.

Ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ ὁ ὑπὸ τοῦ ἐπικριτοῦ ἀδικηθεὶς συγγραφεὺς ἀναφέ-

ρεται εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀπαιτεῖ ἀποζημίωσιν, τὸ δὲ δικαστήριον ἀποφασίζον ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἐπικριτὴν τόσον μὲν πρόστιμον διότι ἔβλαψε τὸν δεῖνα συγγραφέα χαρακτηρίσας τὰς μυθιστορίας του ὡς ἀνηθίκους, τόσον δὲ διότι ἔγραψε νὰ μὴ ἀγοράσωσι τὴν *Λατινικὴν γραμματικὴν* τοῦ δεῖνα καθηγητοῦ· τὸ δικαστήριον ἀποφασίζει ἀφ' οὗ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀναγνωσθῇ ἡ Λατινικὴ γραμματική, ἡ μυθιστορία, τὸ καταγγελλόμενον ἄρθρον. Ἐὰν δέ τις τῶν δικαστῶν ἀγνοῇ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν ἢ τὰ στοιχεῖα τοῦ τί ἐστιν ἀνήθικον ἐν τῇ φιλολογίᾳ, τόσον χειρότερα· διότι δικάζει ὁπωσδήποτε· δικαστήριον δὲ δὲν δύναται νὰ μὴ δικάζῃ. Τινὲς δὲ τῶν ἀποφάσεων τοῦ δικαστηρίου ἀναμιμνήσκουσι τὸν φαρμακοποιὸν ὅστις εἰσέποτε τὸ αὐτὸ ἀπέστελλε φάρμακον.

Τὸ περιοδικὸν σύγγραμμα *Ἀθήναιον* οὗ τὰ ἄρθρα καταχωρίζονται ἀνωνύμως, κατεμηνύθη τῷ 1875 ὑπό τινος ἐκδότου ἐν Ἐδιμβούργῳ, διότι κατέκρινε γεωγραφικὸν ἄτλαντα ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τούτου ἐκδοθέντα. Ἡ ἐν τῷ *Ἀθηναίῳ* βιβλιοκρισία μετά τινας ἐπαινετικοὺς ἐν ἀρχῇ λόγους, περιεῖχε διαφόρους ἐπιφυλακτικὰς παρατηρήσεις, ὅτι δῆλα δὴ οἱ γεωγραφικοὶ πίνακες ἦσαν ἀσαφεῖς καὶ πεπληρωμένοι ὀνομάτων, τὸ δὲ πόνημα δὲν ἐκρίνετο ἄξιον τῆς φήμης τοῦ ἐκδόντος αὐτὸ καταστήματος, κττ. Παρατηρητέον δ' ἐν παρενθέσει ὅτι οὐδὲν δυσπαραδεκτότερον τῶν μετ' εὐλαβείας καὶ ἐπιφυλάξεως λεγομένων. Τὸν εἰλικρινῆ καὶ μετὰ παρρησίας γινόμενον ψόγον εὐκολώτερον ἀποδέχεται ὁ συγγραφεὺς ἢ τὰς κατ' ἐπιφάνειαν φιλοφρονήσεις. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ τὸ *Ἀθήναιον* ἀπολογούμενον κατέδειξεν εἰς τοὺς δικαστὰς τὰ σφάλματα τοῦ γεωγραφικοῦ ἄτλαντος. Ἀλλ' ἐνέτυχεν ἀνθρώποις ἔχουσιν αἴσθησιν τοῦ συμφέροντος τοῦ ἐμπορίου μᾶλλον ἢ τῆς τελειότητος τῆς πινακογραφικῆς τέχνης, καὶ κατεδικάσθη νὰ ἀποζημιώσῃ τὸν ἐκδότην διὰ χιλίων διακοσίων ἑβδομήκοντα πέντε λιρῶν.

Ὁ κ. Κάρολος Ῥὴδ μυθιστοριογράφος καὶ δραματοποιὸς ἐδίδαξεν ἐν Λονδίνῳ δρᾶμα ἐξαχθὲν ἔκ τινος τῶν μυθιστορημάτων τοῦ κ. Ἀντωνίου Τρόλλοπ. Ὁ τοῦ Morning Advertiser συντάκτης τῶν θεατρικῶν κρίνας τὸ δρᾶμα ὡς ἀνήθικον, καθῆκόν του ἐνόμισε νὰ ὑποδείξῃ «εἰς τοὺς προτιθεμένους νὰ φέρωσιν εἰς τὸ θέατρον τὰς θυγατέρας των ἢ τὰς ἀδελφάς των» τί ἔμελλον νὰ ἀκούσωσιν· παρετίθεντο ἔπειτα φράσεις τινὲς τοῦ δράματος καὶ ἐπιτιμήσεις πρὸς τοὺς ἀκροατὰς διότι δὲν κατεξανέστησαν. Μάτην ὁ κατηγορούμενος ἀντέτασσεν ὅτι καὶ ἄλλαι ἐφημερίδες κατέδειξαν τὸ χυδαῖον τοῦ δράματος, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ *Χρόνος* εἶπεν ὅτι τὸ δρᾶμα περιεῖχε «τρία τοὐλάχιστον ἄσεμνα χωρία», οἱ δικασταὶ οὐδὲν ἠθέλησαν νὰ ἀκούσωσι καὶ κατεδίκασαν τὸν κριτικὸν εἰς διακοσίων λιρῶν ἀποζημίωσιν. Ὁ δραματοποιὸς ὑπεστήριξεν εἰς τὸ δικαστήριον ὅτι τὸ δρᾶμά του ἦτο ἀνεπιλήπτου κοσμιότητος, αἱ δὲ καταγγελλόμεναι ἀκοσμίαι ἦσαν λόγια

τῶν φανταζομένων ὅτι βλέπουσιν ὑπαινιγμοὺς ἐκεῖ ἔνθα ὁ συγγραφεὺς οὐδένα τοιοῦτον ἔθηκε· τὸ δικαστήριον, βλέπετε, ἐθαύμασε τὸ σύστημα τοῦτο, ὡς ἐμπρέπει εἰς ἀξιοπρεπεῖς ἄνδρας ἀνικάνους νὰ ἴδωσιν ὑπαινιγμοὺς ἐκεῖ ἔνθα δὲν ὑπάρχουσιν ἴσως δὲ καὶ ἐκεῖ ἔνθα ὑπάρχουσι.

Ἀλλ' ὁ κ. Η. Δίξων γνωστὸς ἐκ τῶν περὶ Ἀμερικῆς καὶ περὶ Ῥωσίας πονημάτων του, ἐγένετο ἧττον εὐτυχὴς τοῦ Ῥήδ. Κατήγγειλε τὴν ἐφημερίδα Pall Mall ὡς σφόδρα κατακρίνασαν τὰ βιβλία του ὡς ἀνήθικα. Ἡ δὲ ἐφημερὶς ἀπολογουμένη ἀνέγνω εἰς τὸ δικαστήριον χωρία τινὰ ἐκ τῶν *Εὐφυῶν γυναικῶν* καὶ ἄλλων βιβλίων, ἐν οἷς ὁ συγγραφεὺς ἐδιηγεῖτο τί εἶδε κατὰ τὰς περιηγήσεις του. Ὁ κ. Δίξων ἐνέτυχε δικασταῖς εὐπτοιήτοις, παρ' ὧν ἐπετιμήθη μὲν αὐστηρότατα ἔλαβε δὲ ἀποζημίωσιν ἕνα ὀβολόν.

Ἀλλ' ἐκ τῶν περιεργοτάτων δικῶν εἶνε ἡ κατὰ τοῦ ἐξόχου τεχνοκρίτου κ. Ruskin. Ὁ κύριος οὗτος ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι «*ἐσακάτεψε*» τὰς εἰκόνας Ἄγγλου τινὸς ζωγράφου τοῦ κ. Whistler βλάψας πολὺ τὴν πώλησιν αὐτῶν. Ὁ ζωγράφος καταγγείλας τὸν τεχνοκρίτην, ἐξήγησεν εἰς τὸ δικαστήριον τὸν τρόπον τῆς ζωγραφίας του. Καὶ ἀνεγνώριζε μὲν ὅτι πολλάκις τῷ συνέβαινε νὰ χρωματίζῃ ἐν δύο μόνον ἡμέραις τὰ ὑφάσματα, ἀνθ' ὧν ἐζήτει ἔπειτα πεντακισχίλια φράγκα, ἀλλ' ὑπεστήριζεν ὅτι «οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ», καὶ πάντως θὰ εἶχε δίκαιον, ἐὰν ταυτοχρόνως παρεδέχετο ὅτι καὶ ὁ κ. Ruskin εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μή τῳ ἀρέσκωσι τὰ αὐτοσχεδιάσματά του. Ὅθεν προσεκλήθησαν πραγματογνώμονες, οἵτινες ὅμως διῃρέθησαν, καὶ οἱ μὲν ἀπεφήναντο ὅτι αἱ εἰκόνες ἦσαν ἐξαίρετοι, οἱ δὲ ὅτι οὐδενὸς ἦσαν ἄξιαι, καὶ ὁ κ. Ruskin κατεδικάσθη ἠθικῶς, ἀποτίσας ἕνα ὀβολὸν ἀποζημίωσιν.

Δ'

Ἄξιαι δὲ παρατηρήσεως εἶνε αἱ μεταξὺ τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς κριτικῆς σχέσεις. Τὸ κοινὸν προθύμως ψέγει τοὺς κριτικοὺς ὅτι κρίνουσιν ἐκ προκαταλήψεως· καὶ ὅμως οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι οἱ ψέγοντες τοὺς κριτικοὺς ὁσάκις αἱ γνῶμαί των συγκρούονται, ἐπαινοῦσιν αὐτοὺς ὁσάκις εὑρίσκονται ὁμόφρονες. Ἀλλ' ὄντως ὅ τι ὁ ἀναγνώστης ἀπαιτεῖ εἶνε οὐχὶ νὰ μὴ κρίνῃ ὁ κριτικὸς ἐκ προκαταλήψεως, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὸς προκατάληψιν. «Τὸ κοινόν, ὡς πάνυ δικαίως εἶπεν ὁ κ. Ruskin, εἶνέ τι σύγκραμα διαφόρων κοινῶν, πᾶς δὲ συγγραφεύς, πᾶς ζωγράφος ἔχει τὸ ἴδιον αὐτοῦ κοινόν». Ἕκαστον τῶν μικρῶν τούτων κοινῶν θέλει νὰ ἐνθαρρύνωσιν οἱ ἄλλοι τὰς πεποιθήσεις του καὶ οὐχὶ νά τας ἐπανορθῶσιν. Ἡ αὐτὴ δὲ ἀπάτη εἶνε τὸ νὰ φαντάζεταί τις ὅτι ὁ ἀναγνώστης πέποιθεν ἐπὶ τὸν

κριτικὸν ἵνα ταράσσηται ὑπ' αὐτοῦ προσβάλλοντος τὰς κλίσεις καὶ τὰς προλήψεις του, καὶ τὸ νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν αἰκιζομένων συγγραφέων. Κρίνατε δὲ ὡς νοοῦσιν οἱ ὑμέτεροι ἀναγνῶσται καὶ θὰ κρίνητε καλῶς· εἰ δὲ μή, «φωνὴ βοῶντος ἐν ἐρήμῳ» θὰ εἶνε ἡ φωνή σας. Περιττὸν δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπάρχουσι καὶ ἐξαιρέσεις· ἀκούσιαί τινες φωναὶ θὰ ἀκουσθῶσιν ἐκ τοῦ πλήθους, ἀλλὰ πόσον εἶνε τοῦτο σπάνιον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις!

Τὸ κοινὸν παντὸς ἀνεξαιρέτως τόπου ἀγαπᾷ τὸ *σακάτεμα* τῶν συγγραφέων, διότι πάντοτε σχεδὸν ἐνέχει τι τὸ διασκεδαστικόν· οὐδὲν δὲ πνεῦμα εὐκολώτερον τοῦ πειρακτικοῦ πνεύματος. Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ τὸ *σακάτεμα* εἶνε ἐμπόρευμα ἀσφαλὲς καὶ ἐπικερδές, ὡς λέγει ὁ κ. Ἰένιγγ, ᾧπερ ὀφείλομεν νὰ πιστεύσωμεν, διότι ἡ πατρὶς αὐτοῦ ἐπιμένει ὑπὲρ τῆς τραχύτητος τῆς κριτικῆς. Καίτοι δὲ ἀπὸ ἡμίσεος αἰῶνος οἱ κρίνοντες προώδευσαν σφόδρα, γενόμενοι φιλοφρονέστεροι, διότι παρῆλθον οἱ χρόνοι καθ' οὓς διέτρεχέ τις ὁδὸν χιονοσκεπῆ εἰκοσιπέντε λευγῶν μόνον καὶ μόνον ἵνα, ἐξετάσας ληξιαρχικὸν βιβλίον, λάβῃ τὴν ἀνεκλάλητον ἡδονὴν νὰ δημοσιεύσῃ τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐαν ὅτι ἡ κυρία δεῖνα ἦτο πρεσβυτέρα ἢ ὅσον διετείνετο· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὅμως τὰ Ἀγγλικὰ ἄρθρα εἶνε οὐχὶ σπανίως αὐστηρὰ μὲν καὶ δριμέα, ἐνέχουσι δὲ μεγάλην τὴν φιλολογικὴν εὐθύτητα καὶ χρηστότητα.

Τὴν δευτέραν τάξιν κατὰ τὴν αὐστηρότητα κατέχει, νομίζω, ἡ Γαλλία· καὶ μετὰ τὴν Γαλλίαν ἔρχεται ἡ Γερμανία, ἔνθα μεγίστη κατάχρησις γίνεται τῶν μεγάλων λόγων, καὶ ὁ ἐλάχιστος τῶν μυθιστοριογράφων ἀποκαλεῖται *ὁ ποιητής* der, Dichter· ἀλλὰ τὸ καλὸν εἶνε ὅτι κατὰ συνθήκην εἶνε ὡρισμένη ἡ ἀξία ἑκάστης τῶν λέξεων τοῦ κριτικοῦ λεξιλογίου, καὶ πᾶς τις νοεῖ τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῶν πομπωδῶν ἐγκωμίων. [1]

Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ κριτικοὶ αἰσιοδοξότατοι, τὰ πάντ' ἀνεξαιρέτως καλὰ καὶ ἅγια εὑρίσκοντες, περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ Σίδνεϋ Σμίθ, ὅτι ἀφειδῶς διανέμοντες φήμην καὶ ὄνομα πρὸς τοὺς ἄλλους, αὐτοὶ ἀπομένουσιν ἄνευ τινὸς φήμης καὶ ὀνόματος. Φοβούμενοι μήπως πικράνωμέν τινα, δὲν λέγομεν ποῦ γῆς ἀκμάζει τὸ εἶδος τοῦτο τῆς κριτικῆς. Ἄλλως τε ἀποδεικνύει καὶ ἀγαθὴν φύσιν καὶ μακαρίαν αὐτάρκειαν. Τοῦτο δὲ μόνον παρατηροῦμεν, ὅτι ὀφείλομεν νὰ μὴ συγχέωμεν τὴν ἀηδῆ ἕξιν τοῦ τὰ πάντα νομίζειν καλῶς ἔχοντα, καὶ τὴν πρωτίστην τοῦ κριτικοῦ ἀρετήν, τὴν συμ-

1 Μετὰ λύπης βεβαίως ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης μάτην ἀναζητεῖ σημείωσίν τινα περὶ τῆς θέσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι κριτικῆς. Ἀλλὰ τί νὰ γράψῃ τις περὶ ἀγαθοῦ ἀνυπάρκτου. Τὴν κριτικὴν ἐν Ἑλλάδι ἀντικαθιστῶσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος αἱ ὀλίγαι ἐκεῖναι λέξεις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κεναὶ ἐννοίας, αἱ προστιθέμεναι μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἑκάστοτε ἀναγγελλομένων βιβλίων. Τοῦτο δὲ ἐξ ἀνάγκης θὰ συμβαίνῃ ἕως οὗ μορφωθῇ καὶ παρ' ἡμῖν τάξις λογίων ἰδίᾳ ἀσχολουμένων περὶ τὸ ἐπίμοχθον καὶ φιλανθρωπότατον τοῦτο ἔργον· τότε δὲ πάντως θὰ ἐκλίπῃ καὶ τὸ σήμερον παρατηρούμενον ἄτοπον, καθ' ὃ πλεῖστα μὲν βιβλία παντὸς λόγου ἄξια ἐκδίδονται ἀπαρατήρητα, πλείστων δὲ ἐξαμβλωμάτων ἡ ἐμφάνισις ἀφορμὴ ἀκρισιῶν οὐχὶ σπανίως γίνεται. (Σ. Μ.).

πάθειαν· διότι ὁ τὰ πάντα καλὰ νομίζων, οὐδεμίαν διορᾷ διαφορὰν ἐν τῷ μετριωτάτῳ συγγραφεῖ καὶ ἐν τῇ Γεωργίᾳ Σάνδη, πλὴν ἐὰν ποιῇ τοῦτο ἐξ εὐγενοῦς ἀδιαφορίας, οὐδὲν ἄλλο ἐπιθυμῶν ἢ νὰ ἀρέσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὧν τὰ ἔργα κρίνῃ. Ἐν ᾧ ἡ συμπάθεια, ἥτις εἶνε ἀχώριστος τοῦ ἐναντίου αὐτῆς, τῆς ἀντιπαθείας, εἶνε ἀπαραίτητος πρὸς πλήρη γνῶσιν τοῦ κρινομένου. Ὑπὸ τῆς συμπαθείας ὁ κριτικὸς βοηθούμενος καὶ φωτιζόμενος, κατορθοῖ νὰ διεξαγάγῃ τὸ κράτιστον μέρος τοῦ ἔργου ὅπερ ἐπεβάλετο, τουτέστι νὰ ὑποβοηθήσῃ καὶ συντελέσῃ, ὅπως τὸ κοινὸν διακρίνῃ τὰς καλλονὰς καὶ γεύηται αὐτῶν· ἡ συμπάθεια γίνεται ἀφορμὴ ἑκατονταπλασίας ἡδονῆς ἐπὶ τῇ ἀνακαλύψει κόκκου εὐφυΐας ἢ ὄρους ἀνοησιῶν δυναμένων νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς σκοπὸς τῶν βελῶν. Ὁ δὲ μὴ ὑπὸ συμπαθείας πεπροικισμένος μάτην θὰ ἀγωνίζηται, ἡ κριτικὴ αὐτοῦ θὰ μείνῃ στεῖρα, ἄγονος, ὅσην δήποτε καὶ ἂν ἔχῃ ὀξύνοιαν καὶ πολυμάθειαν, ἀνεπαισθήτως οἱ πολλοὶ θά τον φυλάσσωνται, καὶ ναὶ μὲν θὰ τυγχάνῃ τιμῆς καὶ θαυμασμοῦ, ἀλλ' οὐδόλως θὰ ἐπιδράσῃ τί ποτε.

Ὁ κ. Ἰένιγγ ἀποπερατοῖ τὸ βιβλίον του ἀποτείνων παραμυθητικούς τινας λόγους πρὸς τοὺς κριτικοὺς ὅσους τυχὸν ἐλύπησε διὰ τῆς εἰλικρινοῦς αὐτοῦ περιγραφῆς· καθ' ὅσον, ἐπιλέγει, πολλαπλασιάζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσιεύσεων, ὁ ἀναγνώστης μᾶλλον καὶ ἔτι μᾶλλον δεῖται ὁδηγοῦ πρὸς ἐκλογήν· διὰ τῆς βίας δὲ τῶν πραγμάτων ἥ τε ἀξία καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς κριτικῆς ὁσημέραι ἐπιτείνονται, καὶ δύναταί τις νὰ προείπῃ ὅτι μεγάλως αὕτη θὰ διαπρέψῃ ἐν τῇ πνευματικῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἔχει μὲν ἡ πρόρρησις αὕτη πολὺ τὸ πιθανόν, ἀλλ' ἐντοσούτῳ, δεδοξασμένος ἔστω ὁ ὄνος ὅστις περιτρώγων τὸ κλῆμα ὑπέδειξε τὸ κλαδεύειν! Οὐχὶ δὲ ὅμως καὶ πάντες οἱ ὄνοι τυγχάνουσι τῆς τοιαύτης ἐπιτυχίας, ἄπαγε! Διότι ἴδετε τοὺς τῆς Ἀγγλίας, μάτην πρὸ εἰκοσαετίας περιτρώγουσι τὰ τρίτομα μυθιστορήματα ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ ἀναγκάσωσι τοὺς μυθιστοριογράφους νὰ περικόψωσιν ἕνα ἢ δύο τόμους, τί λέγω; οὐδὲ μίαν κἂν σελίδα κατώρθωσαν νὰ ἀφαιρέσωσι. Μετὰ πόσης δὲ ὀρέξεως θὰ ἔτρωγον οἱ ἄνθρωποι τὰς Γερμανικὰς ἀρχαιολογικὰς μυθιστορίας, ἐὰν ἦσαν βέβαιοι ὅτι αἱ ἐν τῷ μέλλοντι ἐκδοθησόμεναι θὰ εἶνε ἧττον σχοινοτενεῖς! Ἀλλ' οὐδεὶς γινώσκει τί ἐπιφυλάσσει ἡμῖν τὸ μέλλον· ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅσον τι μᾶλλον περιτρώγεται τοσοῦτον καὶ ἀναβλαστάνει, πᾶς ἄλλος λόγος περιττός.

(Ἐκ τῆς Revue Polit. et litt. 1882 No 26, ὑπὸ Arvède Barine).

Π. Ι. Φ.

ΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΝ ΜΑΔΕΡΑ[1]

ΥΠΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΜΑΝΤΕΓΑΤΣΑ

ΕΚ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΚΗΣ

Ὑπὸ ΜΑΡΙΑΣ ΜΙΑΤ. ΘΕΟΧΑΡΗ

Ὀλίγαι λέξεις περὶ τοῦ συγγραφέως.

Παῦλος ὁ Μαντεγάτσας, ὁ κορυφαῖος τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἀνθρωπολόγων ἐγεννήθη ἐν Μόντζῃ (Mouza) τῇ 31ῃ Ὀκτωβρίου 1831 ἐκ πατρὸς Ἰωάννου καὶ μητρὸς Λαύρας Σολέρας Μαντεγάτσα. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ ηὐπόρει ἱκανῶς, ἡ δὲ μήτηρ ἐκοσμεῖτο ἀρεταῖς, ἔχουσα ὀρθὸν καὶ δεξιὸν νοῦν, ἔνθερμον φιλοπατρίαν καὶ λίαν φιλάνθρωπον καρδίαν· διὸ οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἐλατρεύετο, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, ὀφείλων πολλὰ τῇ μητρὶ ἕνεκα τῶν γενναίων αἰσθημάτων, ἅτινα αὕτη τῷ ἐνέπνευσεν, ἀλλ' ἔτι νῦν ἅπασα ἡ Λομβαρδία ἐξαίρει τὴν μνήμην αὐτῆς ἕνεκα τῶν πρὸς τὸν λαὸν αὐτῆς εὐεργεσιῶν. Ἡ πρὸς αὐτὴν λατρεία τοῦ υἱοῦ καταφαίνεται ἐκ τῶν ἑπομένων ἐπιστολῶν.

«*Φιλτάτη μῆτερ.*

9 1/2 π. μ.

«Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐξέρχομαι τῆς οἰκίας, ἵνα πρώτην φορὰν ἐκτελέσω τὴν ἐγχείρησιν τοῦ ὑποχύματος· μὴ ὢν δὲ πλησίον σου, ὅπως ἀσπαζόμενός σε ἐμπνευσθῶ, σὲ ἐπικαλοῦμαι διὰ τῶν γραμμῶν τούτων ἵνα δυνηθῶ ν' ἀποδώσω τὴν ὅρασιν εἰς ἀτυχῆ αἰθιοπίδα ἀπὸ τεσσάρων ἤδη ἐτῶν βεβυθισμένην ἐν τῷ σκότει».

4 1/2 μ. μ.

«Ἡ πρὸς τὴν μητέρα μου ἐπίκλησις ὑπῆρξε παντοδύναμος· ἐχορήγησα τὴν ὅρασιν εἰς τὴν ἀτυχῆ τυφλὴν καὶ μόλις αὕτη λαβοῦσα τὴν αἴσθησιν τῆς ὁράσεως μὲ ἐνηγκαλίσθη καὶ ἔκλαυσεν εὐλογοῦσα με, οἱονεὶ καταληφθεῖσα ὑπὸ ἀνεκφράστου παραφροσύνης. Ἠσθάνθην χαρὰν ἐκ τῶν ἀγνοτάτων τοῦ βίου μου καὶ τοσοῦτον συγκεκινημένος εἶμαι, ὥστε ἡ γραφὶς τρέμει ἐν τῇ χειρί μου. Ἄχ! μῆτέρ μου, σὺ ἡ τοσαῦτα δάκρυα ἀπομάξασα ἐν τῷ βίῳ τούτῳ θὰ ἐδοκίμασας πολλάκις τοιαύτην χαράν. Ἄχ! μῆτερ μου, θὰ ἐπεθύμουν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην νὰ σε ἐναγκαλισθῶ καὶ κλαύσω μετὰ σοῦ. Ἐγὼ αὐτὸς ἀγνοῶ πῶς καὶ τί γράφω».

Ἡ ἑτέρα ἐπιστολὴ ἐγράφη τῇ 3ῃ Σεπτεμβρίου 1872 ἐν ἁγίῳ Τερεντίῳ καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Μαντεγάτσας διὰ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ᾠκοδόμει κομψὴν ἔπαυλιν ἣν ὠνόμασεν *Εὐθυμήν*.

«Ἐνθυμήθητι νὰ μοὶ ἀποστείλῃς μικρὸν βόστρυχον τῆς κόμης σου, διότι ἀφ' οὗ δὲν δύνασαι νὰ εἶσαι μεθ' ἡμῶν, θέλω ὅταν κατατεθῇ ὁ πρῶτος λίθος τοῦ οἰκίσκου μου νὰ ὑπάρχῃ ἐν αὐτῷ τι τῶν σῶν, ἵν' ἁγιασθῇ ἡ οἰκία μου, καὶ ἵνα τὰ τέκνα τῶν τέκνων μου ἐς ἀεὶ μάθωσιν ὅτι ἐν τοῖς θεμελίοις αὐτῆς οὐδεμία περγαμηνή, οὐδὲν νόμισμα κατετέθη, ἀλλ' ὁ βόστρυχος ἁγίας γυναικός, πρὸς ἣν ὁ θεμελιωτὴς τῆς οἰκίας ὀφείλει πᾶσαν ἀγαθὴν σκέψιν καὶ πᾶσαν ἀγαθὴν πρᾶξιν. Συγχώρησόν μοι τὴν δεισιδαιμονίαν ταύτην ἀλλὰ θέλω ἵνα ἡ οἰκία μου οὕτω διὰ σοῦ ἁγιασθῇ. Θὰ θέσωμεν τὰ πρῶτα θεμέλια τῇ 15ῃ Ὀκτωβρίου».

Ὁ Μαντεγάτσας πενταετὴς καταλιπὼν τὴν γενέτειραν μετέβη εἰς Μεδιόλανα, ὅπως διακούσῃ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐν τῷ σχολείῳ τινὸς Βοσέλη, πρὸς ὃν οὗτος ὁμολογεῖ εὐγνωμοσύνην, καθὸ ὠφεληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ ἐν μὲν ταῖς τάξεσι τοῦ σχολείου δὲν ὑπερεῖχε κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν λοιπῶν μαθητῶν, διὸ οὔτε μεταξὺ τῶν πρώτων οὔτε μεταξὺ τῶν τελευταίων συγκατηριθμεῖτο· ἀλλὰ μόλις μεταβὰς εἰς τὰς γυμνασιακὰς τάξεις ὁ εὐφυὴς νεανίας κατέδειξεν ἄκρατον πρὸς τὴν σπουδὴν τῶν φιλοσοφικῶν, ῥητορικῶν καὶ φιλολογικῶν μαθημάτων ζῆλον. Μαθητὴς ἔτι ὢν συνέθεσε ὡραῖον ποίημα «Περὶ τοῦ Κράτους τοῦ ἀνθρώπου», ὅπερ ἀνέγνω ἐνώπιον δημοσίας συνελεύσεως, διανεμούσης ἀριστεῖα. Ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου πάραυτα κατενόησαν τὴν ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσαν πλουσίαν φαντασίαν, καὶ τὸ ὀξυδερκὲς παρατηρητικὸν τοῦ νεανίου πνεῦμα, διὸ πολλοὶ διαπρεπεῖς ἄνδρες τὰς χρηστοτάτας τῶν ἐλπίδων ὑπὲρ αὐτοῦ τρέφοντες διαφερόντως ἠκολούθων τὰς σπουδὰς αὐτοῦ. Τὸ ποίημα λοιπὸν αὐτοῦ λίαν ἐπευφημισθὲν ὑπὸ τῶν περιεστώτων προσείλκυσεν ἰδίᾳ τὴν προσοχὴν τοῦ Καρόλου Βελγιόζου, προέδρου τῆς Ἀκαδημείας τῶν *Καλῶν Τεχνῶν* ἐν Μεδιολάνοις, μέλλοντος ἀκολούθως μεγάλως νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν νεανίαν εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Πόσον ὁ ἀγαθὸς οὗτος ἀνὴρ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ νεανίου ἐπενήργησε διδάσκει ἡμᾶς προσφώνησις, ἣν ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ἀποτείνει πρὸς αὐτὸν ἔν τινι τῶν κατωτέρω μνημονευομένων *Ἡμερολογίων* του. «Οὐδέποτε καθ' ὅλον μου τὸν βίον θὰ λησμονήσω ἡμέραν, ἀναπολοῦσάν μοι χρέος, ὅπερ οὐδέποτε θὰ δυνηθῶ ν' ἀποτίσω. Ἐγὼ μὲν ἤμην ἔτι νεανίας ἢ μᾶλλον παῖς· ὑμεῖς δὲ νεαρὸς τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ φιλόπονος, καὶ διὰ τῆς ὑμετέρας δραστηριότητος δίδων εὐγενὲς ὑπόδειγμα τῇ τοσοῦτον ὀκνηρᾷ ἀριστοκρατίᾳ προΐστασθε τῶν γραφικῶν μελετῶν τῆς πόλεως. Ὑμεῖς σοβαρὸς ἐκάθησθε ἐπὶ χρυσῆς καὶ διὰ βελούδου ἐστρωμένης ἕδρας· ἐγὼ ὅμως ἐπὶ ξυλίνης, καὶ σοβαρώτερος Ὑμῶν, διότι ἔμελλον ν' ἀπαγγείλω ποίημά μου «Περὶ τοῦ Κράτους τοῦ ἀνθρώπου».

Ὀνομάζω δὲ αὐτὸ ἐμὸν καθὸ ἐπινοηθὲν καὶ συνταχθὲν ὑπ' ἐμοῦ· ἀλλὰ δέον νὰ εἴπω ὅτι ὁ καλὸς διδάσκαλός μου Ἀχιλλεὺς Μάουρη τὸ εἶχε κάπως καλλωπίσῃ. Ἀνέγνων αὐτό, μὲ ἐπευφήμησαν, καὶ συνεχάρησαν. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἐμὴν θέσιν δὲν ἤμην πλέον σοβαρός, ἀλλ' ὑμεῖς διετελεῖτε εἰσέτι, τούτου ἕνεκα βαρέως ἔφερον τὸ πρᾶγμα. Τὴν ἐπιοῦσαν ὑμέτερον γραμμάτιον μὲ προσεκάλει νὰ ἐπισκεφθῶ ὑμᾶς· ἐγὼ δὲ δειλὸς καὶ στενοχωρούμενος ὡς νεανίας μόλις ἐκλεπιζόμενος ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἐλθὼν ὅπως σᾶς ἐπισκεφθῶ, εὗρον Ὑμᾶς πρὸ τοῦ ὀκρίβαντος ἀτενῶς ζωγραφοῦντα ἱστορικὴν εἰκόνα. Ὑμεῖς μοὶ παρέσχετε ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσω ἐπὶ μίαν καὶ ἐπέκεινα ὥραν, ἀπτόμενος οὕτω πασῶν τῶν χορδῶν τοῦ νεαροῦ μου ἐγκεφάλου καὶ προσαγορεύων με μοὶ εἴπατε μετὰ μειδιάματος, ὅπερ ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσω· «Σήμερον συγχαίρω ὑμῖν ἐπὶ τῷ χθεσινῷ ποιήματι, διότι σήμερον ἐννοῶ ὅτι ὑμεῖς συνεθέσατε αὐτό... Ἔλθετε νά μ' ἐπισκεφθῆτε». Ἐγὼ πράγματι ἦλθον πολλάκις καὶ ἐν ταῖς φληναφίαις ἐκείναις ἔμαθον πολλά. Ἐργαζόμενος πρὸ τοῦ ὀκρίβαντος, ἐν ᾧ ἐγὼ ζηλοτύπως ἔβλεπον ὑμᾶς, ἀγαπῶν τὴν καλλιτεχνίαν καὶ μὴ ἔχων τὰς χεῖρας δι' αὐτήν, μὲ ἐδιδάσκετε τὸ σκέπτεσθαι καὶ μὲ ἐπαρηγορεῖτε ἕνεκα τῆς ζηλοτυπίας μου αὐτῆς, λέγων μοι ὅτι καὶ ἡ γραφὶς ἠδύνατο νὰ καταστῇ καλλιτεχνικὸν ὄργανον, καὶ πρὸ πάντων ἐπαναλαμβάνων μοι ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ δέον νὰ ἐργασθῇ τις καὶ ἀποβῇ ὠφέλιμος· τούτου ἕνεκα θέλω νὰ εὐχαριστήσω ὑμᾶς δημοσίᾳ ἕνεκα τῆς καλῆς αὐτῶν ἐπενεργείας. Θὰ ἐπεθύμουν νὰ γράψω τὸ τοσοῦτον προσφιλὲς τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι ὄνομα ὑμῶν ἐπὶ ὀγκωδεστάτου βιβλίου (διότι ἐνίοτε συγγράφω τοιαῦτα) ἀλλὰ ταῦτα περιέρχονται εἰς χεῖρας τῶν ὀλίγων· καὶ ἐγὼ ἤθελον ἵνα τὸ ὑμέτερον ὄνομα ἐκτυπωθῇ δεκαπεντακισχιλίας τοὐλάχιστον φορὰς καὶ ἀναγνωσθῇ ἑξακισχιλίας τοὐλάχιστον. Ἠθέλησα νὰ πράξω ὡς οἱ μύρμηκες, οἵτινες διὰ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ μεγεθύνουσι τὴν ἀτελεύτητον αὐτῶν σμικρότητα. Ὑμεῖς πλὴν καλῶν πράξεων καὶ καλῶν βιβλίων ἐποιήσατε πολλὰς ὡραίας εἰκόνας, καὶ ἐγὼ δὲν ἠδυνήθην οὐδὲ μίαν νὰ ἐκτελέσω· οὐχ ἧττον ὅμως διαφυλάττω μίαν ἐν τῇ ἐμῇ μνήμῃ ζωηρὰν καὶ ὡραίαν, οἱονεὶ χθὲς ἐκτελεσθεῖσαν, παριστῶσαν μετριόφρονα καὶ πεπαιδευμένον φιλόσοφον, ὅστις ἔχει τὸ προσὸν νὰ εἶνε καὶ καλλιτέχνης, καὶ ὅστις πρὸ ὀκρίβαντος καθήμενος διδάσκει τὸν παῖδα πῶς νὰ σκέπτηται».

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ γυμνασίου ἡ τοῦ Μαντεγάτσα φύσις ὁρμητικῶς ἦγεν αὐτὸν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διὸ ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης. Καὶ πρῶτον μὲν ἐφοίτησεν ἐν Πίσῃ ἐνιαυτὸν διαμείνας, εἶτα δὲ ἐν Μεδιολάνοις καὶ ἐπὶ τέλους ἐν Παυίᾳ, ἔνθα καὶ διδάκτωρ ἀνεκηρύχθη. Τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος ἤδη ἄγων ἐπεχείρησε τὴν συγγραφὴν ἰδίου περιοδικοῦ, δεκαεννεέτης δὲ ἀνέγνω ἐνώπιον τοῦ ἐπιστημονικοῦ Λομβαρδικοῦ συλλόγου τὴν πρώτην αὐτοῦ διατρι-

βὴν «Περὶ τῆς αὐτομάτου γενέσεως», καὶ φοιτητὴς ἔτι ὢν ἐν Παυίᾳ προσεκλήθη καθηγητὴς τῆς χημείας ἐν τῷ πολυτεχνείῳ τῶν Μεδιολάνων ἵν' ἀναπληρώσῃ τὸν καθηγητὴν Πόλλην. Ἀλλ' ἐν ᾧ σπουδαίως καὶ ἐπιμελῶς κατεγίνετο ὑπὲρ τοῦ ἀνατεθέντος αὐτῷ ἔργου, σφοδρὸν καὶ ἀτυχὲς πάθος κατετάραξε τοσοῦτον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ὥστε μικροῦ δεῖν ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον. Πρὸς διασκέδασιν αὐτοῦ συνεβούλευσαν αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ μακρὰ ταξείδια, ἅπερ καὶ πράγματι ἐξετέλεσε περιελθὼν τὴν Ἐλβετίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ὀλλανδίαν, τὸ Βέλγιον, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Σκωτίαν. Ἐν Γαλλίᾳ ἔτι εὑρισκόμενος τῷ 1854 ἐπέρανε τὸ πρῶτον αὐτοῦ βιβλίον τὴν *φυσιολογίαν τῆς τέρψεως* (ἑπτάκις μέχρι τοῦδε ἐκδοθεῖσαν), ἣν ἀφιεροῖ τῇ μητρὶ αὐτοῦ διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων. «Τῇ ἐμῇ μητρὶ προσφέρω τὸν στάχυν τοῦτον ἐκ τοῦ ὑπ' αὐτῆς μετὰ τοσούτου ζήλου καλλιεργηθέντος ἀγροῦ». Ἐκεῖθεν πάλιν ἔγραφε τῇ 15ῃ Ἀπριλίου 1854 πρὸς τὴν μητέρα περὶ τοῦ βιβλίου. «Τὴν ἰδέαν τοῦ βιβλίου τούτου ἐν Παυίᾳ συλλαβὼν τῇ 22ᾳ Νοεμβρίου 1852, καθ' ἣν ἡμέραν ἔγραψα καὶ τὸ γενικὸν σχέδιον, ἐπέρανα αὐτὴν τῇ 15ῃ Ἀπριλίου 1854 ἐν Παρισίοις. Συνέγραψα δὲ αὐτὸ ἐν διαστήματι 185 ὡρῶν, ὑποδιαιρεθεισῶν εἰς ἐργασίαν 48 ἡμερῶν. Δὲν ἠθέλησα ν' ἀναγνώσω οὐδὲν βιβλίον πραγματευόμενον περὶ τῆς τέρψεως, φοβούμενος μήπως ὑπ' αὐτοῦ ἐπηρεασθῶ καὶ ἵνα μόνος ὁδηγηθῶ ὑπὸ μόνων τῶν παρατηρήσεων ἐμοῦ καὶ τῆς κοινωνίας. Οὕτω δὲ τὸ ἐμὸν βιβλίον εἴτε κακὸν εἴτε καλὸν παριστᾷ τὸν καθαρὸν καὶ ἀφελῆ τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι ἑνὸς ἀνθρώπου. Μέχρι τοῦδε ἔτι ἐμμένω εἰς τὴν ἰδέαν, ὅτι καὶ κάκιστον φιλοσοφίας βιβλίον, οὐδενὶ θὰ εἶνε πάντῃ ἀνωφελές, ἐὰν τοῦτο συνεγράφῃ ἄνευ τῆς βοηθείας βιβλίων. Δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἱστορικὴ ἀπόδειξις εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἁμαρτήματος. Αἱ τοιούτων συγγραμμάτων συλλογαί, ὁσάκις κατ' οὐδὲν ὠφελοῦσι τὴν ἐπιστήμην κατέχουσι μόνον χῶρον ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις, ἐμποδίζουσαι τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις ἀριθμεῖται ὑπό τινων διὰ τῆς στατιστικῆς τῶν τυπογραφείων. Τὸ βιβλίον τοῦτο συνέγραψα ἐν τῇ μᾶλλον θυελλώδει τοῦ ἐμοῦ βίου ἐποχῇ, καθ' ἣν αἱ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδες, οἱ παλμοὶ τῶν παθῶν, ἡ τῆς νεότητος φαντασία προσέκρουον τὸ πρῶτον ἤδη κατὰ δεινοῦ ἀγῶνος, συνοδευομένου ὑπὸ τῆς λυπηρᾶς τοῦ ἐνεστῶτος πραγματικότητος, τῆς παγερᾶς τῆς διανοίας αὔρας καὶ τῆς τοῦ βίου ἀπελπισίας. Οἱ ὀξεῖς παρατηρηταὶ εὑρήσουσιν ἐν τῇ βίβλῳ τὰ ἴχνη τῆς θυέλλης. Ἄλλως τὸ ἔργον τόδε προσφέρω ὡς λείψανα θέματος, ὅπερ ἵνα ἐπαξίως τις πραγματευθῇ ἀπαιτεῖ ὡριμωτέραν διάνοιαν. Μοὶ εἶπον, ὅτι αἱ τέρψεις ἐλαττοῦνται μετὰ τὴν νεότητα, καὶ ὅτι αὕτη εἶνε ἡ ἡλικία τῆς χαρᾶς· διὸ ἠθέλησα νὰ ἐνασχοληθῶ εἰς τὴν μελέτην τοῦ θέματος τούτου τὸ 22 ἔτος ἄγων. Ἡ μελέτη αὕτη εἶνε τὸ πρῶτον βῆμα, ὅπερ ἐκτελῶ ἐπὶ ἀτραποῦ, ἣν ἐξέλεξα πρὸς ὁδηγίαν τοῦ ἐμοῦ βίου· εἶνε δοκιμὴ τῆς μεθόδου

ἣν προτίθεμαι ν' ἀκολουθήσω εἰς τὴν φυσιολογικὴν μελέτην τοῦ ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν ἀνθρώπου, καὶ εἰς ἣν θέλω ν' ἀφιερώσω τὰς ἀσθενεῖς μου δυνάμεις».

Τὸ ἐν τῇ φυσιολογίᾳ τῆς τέρψεως ἀναπτυσσόμενον μεγαλοφυὲς καὶ ὀξυδερκὲς παρατηρητικὸν πνεῦμα, πρὸς δὲ τὸ πρωτότυπον τῆς ὕλης, μεθ' οὗ ὁ συγγραφεὺς πάντη ἀνεξαρτήτως ἐπραγματεύσατο αὐτήν, ἐγένετο λίαν ἀποδεκτόν, ὅθεν καὶ οὐκ ὀλίγας εὐνοϊκὰς βιβλιοκρισίας ὑπὲρ αὐτοῦ προεκάλεσε. Περὶ τοῦ ποιήματος τούτου νομίζομεν ὅτι οὐκ ἀκατάλληλον ἔσεται ἐὰν ἀναφέρωμεν τὴν ἀξιόλογον κρίσιν τοῦ Ἰωσὴφ Ροβάνη, συντάκτου τῆς ἐν Μεδιολάνοις βιβλιοκριτικῆς ἐφημερίδος τῆς 8 Αὐγούστου 1855. «Ἡ φυσιολογία τῆς τέρψεως εἶναι βιβλίον ἀναγινωσκόμενον μετὰ ζωηρᾶς εὐχαριστήσεως, διότι ἐν τούτῳ πράγματι φαίνεται τὸ παρατηρητικὸν τοῦ συγγραφέως πνεῦμα, ἡ ἐπίμονος ἔρευνα ἑαυτοῦ, τῶν ἄλλων καὶ παντὸς τοῦ περὶ αὐτόν· οὗτος δὲ μόλις τὸ εἰκοστὸν δεύτερον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος ἄγων ὑπισχνεῖται νὰ καταλίπῃ βαθεῖαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ αὔλακα. Ἐπὶ τέλους τὸ κομψὸν καὶ εὐφάνταστον αὐτοῦ ὕφος, καί τοι ἔν τισι κατὰ τὰ φαινόμενα ἄξεστον, ἀποκαλύπτει τόσον πλουσίαν φαντασίαν καὶ τοιαύτην εὐχέρειαν σκέψεων, ὥστε θέλοντες νὰ δώσωμεν ἰδέαν περὶ τῆ εὐφυΐας τοῦ νεανίου τούτου δὲν δυνάμεθα εἰμὴ νὰ παραβάλλωμεν αὐτὸν πρὸς τοὺς γενναίους καὶ ταχύποδας ἐκείνους ἵππους, οὓς ἅπαξ ὁρμήσαντας ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ πρέπει ν' ἀναχαιτίσῃ τις διὰ χαλινοῦ καὶ τέχνης πρὸς ἀποφυγὴν τῶν θανασίμων ἁλμάτων. Εὐλογητέαι ὅμως αἱ φύσεις αὗται, προτιμητέαι οὖσαι τῶν μεμετρημένων ἰσχνῶν καὶ ἀπόρων ἐκείνων πνευμάτων, τῶν δεικνυόντων ἐν τῇ ζέσει τῆς νεότητος ἑξηκονταετῆ περίσκεψιν».

Ὁ Μαντεγάτσας δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν φήμην τοῦ πρώτου ἔργου, ἀλλὰ τοὐναντίον οὐ μόνον ἐξηκολούθησεν ἐρευνῶν, μελετῶν τὸν ἄνθρωπον, ἰχνηλατῶν τὰ τῆς φύσεως μυστήρια, ἀποκαλύπτων ταῦτα διὰ τῶν συγγραμμάτων του, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1860 γενομένῃ ἐκδόσει τοῦ μνημονευθέντος ἔργου, κατέθεσε τὰς ἑξῆς λέξεις. «Ἐπαναγινώσκων τριακονταετὴς ὅ,τι συνέγραψα τὸ 22 ἔτος ἄγων, ἐπεθύμουν ν' ἀποπλύνω τὰς χεῖρας ἔκ τινων ἐπιτροχάδην γραφεισῶν γραμμῶν καὶ διὰ τῆς ψαλίδος νὰ κλαδεύσω τὸ ἐμὸν βιβλίον τὴν νεανικὴν παραφοράν· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ὁ ἅπαξ τοὺς δακτύλους αὐτοῦ ἐμβάψας ἐν τῇ μελάνῃ καὶ ἀποφασίσας καθ' ὅλον τὸν βίον ν' ἀκολουθήσῃ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο, ὤφειλε νὰ διορθώσῃ ἑαυτὸν ἐν νέοις βιβλίοις, καὶ μόνον κατ' ἐλάχιστον νὰ καταρρινίσῃ τὰ παλαιά, ἵνα ὁ ἰὸς μὴ βλάψῃ τὸν ἀναγνώστην. Τοιουτοτρόπως ἅπαντες οἱ τείνοντες νὰ καταλάβωσι μικρὸν χῶρον ἔν τε τῷ φιλολογικῷ ἢ ἐπιστημονικῷ τῆς πατρίδος αὐτῶν κόσμῳ (ἔστω καὶ ἐλάχιστον) ἤθελον παρέχει σὺν ταῖς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς προσενεχθείσαις ὀπώραις πολυτιμοτάτην ὕλην διὰ φυσικήν τινα ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπίνης εὐφυΐας καὶ τῶν

μεταβολῶν αὐτῆς. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ βιβλίον τὸ κατὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς ἐνίοτε μεταβολὰς τῶν ἰδεῶν τοῦ συγγραφέως ἐκτυπούμενον, πτυσσόμενον καὶ παραμορφούμενον οὕτως, ὥστε μόλις ἀναγνωρίζει τις αὐτό, μὲ ἀνιᾷ καί μ' ἀπαρέσκει. Εἶνε ἁπλῆ καὶ ἀγροῖκος ἔπαυλις, μεταβαλλομένη εἰς ἀνάκτορα, ἢ κῆπος, εἰς ἀγοράν· διότι διὰ τῆς ἐπιδιορθώσεως ταύτης τὸ βιβλίον εἴτε ἐπὶ τὸ βέλτιον εἴτε ἐπὶ τὸ χεῖρον τραπῇ, ὁπωσδήποτε ὅμως πάντοτε θ' ἀπολέσῃ τι.

Μετὰ τὸ πόνημα τοῦτο ἡ πρὸς τὴν ἀνθρωπολογίαν πλασθεῖσα αὐτοῦ φύσις φέρει αὐτὸν εἰς τὸν νέον κόσμον καὶ δὴ εἰς Βουένος Ἄϋρες, Ἰανέϊρον, Παραγουάην καὶ Σάλταν, ἵνα ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης θησαυροὺς ἀποταμιεύσῃ, χρησιμοποιῶν συγχρόνως καὶ τὰς περὶ ἰατρικῆς αὐτοῦ γνώσεις. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ χώρᾳ ἐνυμφεύθη τὸ 25 ἔτος ἄγων, τὴν Ἰακωβίταν de Jejada, ᾗ ὀφείλει, ὡς ὁμολογεῖ, τὰ εὐτυχέστατα τοῦ βίου αὐτοῦ ἔτη καὶ μεθ' ἧς ἐπανῆλθεν εἰς Εὐρώπην. Τὸ 29 ἔτος ἄγων προσεκλήθη γενικὸς καθηγητὴς τῆς παθολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Παυίας, ἐν ᾗ καὶ συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἱδρύσεως τοῦ πειραματικοῦ αὐτοῦ παθολογείου, τοῦ πρώτου κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἐν Ἰταλίᾳ, ἐφαμίλλου τῶν ἐντελεστάτων εὐρωπαϊκῶν. Ἐκ τῆς ἐν Παυίᾳ διδασκαλίας αὐτοῦ ἀνέδειξε καὶ μαθητὰς ἀξίους αὐτοῦ· τοιοῦτοι οἱ Βιτζοτζέρο, Γεραρδίνης καὶ Ροβάνης. Ἀκολούθως προσεκλήθη καθηγητὴς τῆς ἀνθρωπολογίας ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅπου καὶ νῦν ἔτι διαμένει, μετενεγκὼν εἰς τὴν πόλιν ταύτην τὸ παθολογεῖον αὐτοῦ, ὅπερ ἀριθμεῖ εἰκοσιπενταετίαν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ, καὶ δι' οὗ πλουτίζει τὴν ἐπιστήμην διὰ λαμπρῶν πειραματικῶν προϊόντων. Ἔκτοτε ὁ βίος τοῦ Μαντεγάτσα, πλὴν τῆς καρποφόρου αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διδασκαλίας, ἀποτελεῖ ἅλυσιν σπουδαιοτάτων συγγραμμάτων, συνάψας ἐν τούτοις τὴν διὰ τῆς ἐρεύνης του καταπληκτικὴν κατανόησιν τῆς τε γῆς καὶ τῆς τῶν ὄντων φύσεως, μετὰ τοσοῦτον γλαφυροῦ ὕφους καὶ λαμπρᾶς φαντασίας, ὥστε πολλὰ τῶν ἔργων του, πλὴν τῆς μεγάλης αὐτῶν ἐπὶ τῆς σπουδαζούσης νεολαίας ἐπιδράσεως, δημοτικώτατα κατέστησαν. Καὶ ὁ λόγος προφανής, διότι ἡ τοῦ Μαντεγάτσα καρδία ἐνθουσιᾷ, πάλλεται ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ ὠφελίμου· διὸ τὰς λαμπρὰς ταύτας αἰσθήσεις θαυμασίως ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἐξωτερικεύει, τοῖς ἀείποτε καταλείπουσι τὸν ἀναγνώστην, οὐ μόνον λίαν μεγίστην τέρψιν αἰσθανόμενον, ἀλλὰ καὶ ὠφεληθέντα. Καὶ πράγματι ὁ Μαντεγάτσας προσπαθεῖ πρὸ πάντων ν' ἀποβῇ ὠφέλιμος, τούτου δ' ἕνεκεν ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὁρμώμενον βλέπει τις αὐτὸν ἐλαύνοντα εἰς τὰς μᾶλλον ἀπεχούσας χώρας, ἀψηφοῦντα πάντα κίνδυνον, μὴ ἀρκούμενον εἰσέτι εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ συλλεχθέντα γεγονότα καὶ ἐπισωρευθέντα πειράματα, ἀλλὰ πάντοτε ποθοῦντα νέας μελέτας, ἀνακαλύψεις, ἢ κάλλιον εἰπεῖν ταῦτα πάντα πράττοντα ὑπὲρ τῆς τοῦ ἀνθρώπου εὐημερίας. Αὐτὸς οὗτος ἀνέλαβε νῦν ἔτι τὸν Ὀ-

κτώβριον τοῦ 1881 ἐπιστημονικὴν περιοδείαν καὶ δὴ εἰς Λαπωνίαν καὶ Ἰνδίας, καὶ ἐπανῆλθεν τὸν Μάϊον τοῦ 1882 μεστὸς πειραματικῶν μελετῶν, ἐντυπώσεων καὶ παρατηρήσεων, αἵτινες μεγάλως συνέτειναν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν καὶ ἄλλως σπουδαίων αὐτοῦ συγγραμμάτων, περὶ ὧν ἕπονται κατωτέρω ὀλίγαι σημειώσεις.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων λοιπὸν αὐτοῦ ἰδίας ἄξια μνήμης εἰσίν. *Ἡ δόξα καὶ ἡ χαρὰ τῆς ἐργασίας*, μικρὸν ἔργον, ἐν ᾧ διαλάμπει ἡ πρὸς τὴν ἐργασίαν στοργὴ αὐτοῦ, καὶ ἡ πραγματικὴ ἀγάπη ἣν πρὸς αὐτὴν ἔχει. Τὸ ἔργον τοῦτο, οὐχὶ ἐπιστημονικόν, ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν ἀληθῶς ἠθικῶν βιβλίων ἐν ᾗ πρωτεύουσαν κατέχει θέσιν τὸ ἀριστούργημα τοῦ Ἄγγλου Smiles, Self Help. Ἐπίσης εἰδικώτερον ἠθικὸν χαρακτῆρα ἔχουσι τὰ ἔργα αὐτοῦ *Τάξις καὶ ἐλευθερία*, ἤτοι συνδιαλέξεις πολιτικῆς τοῦ λαοῦ, καὶ *Τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν*, ἔργον βραβευθέν. Τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἐπισημότερα ἔργα, ἐκτὸς τῶν ὅλως ἐπιστημονικῶν, διαιροῦνται εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας, καὶ δὴ τὰ τὴν ἀνθρωπολογίαν πραγματευόμενα καὶ τὰ τὴν ὑγιεινήν. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουσιν ἀφ' ἑνὸς ἡ *Λαπλάτα καὶ Τενερίφη*, (Rio de la Plata e Teneriffe) ἐν ᾧ διὰ ζωηρᾶς καλλιτεχνικωτάτης γραφίδος ἀπεικονίζει τὴν Ἱσπανικὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Καναρίους νήσους, *Διαγράμματα καὶ τοπειογραφίαι τῆς Σαρδηνίας* (Profili e paesaggi della Sardegna), *Εἰκόνες τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως* (Quadri della natura umana), *Ὁ ἄγνωστος Θεὸς* (il Dio ignoto), ἀφ' ἑτέρου ἡ *Φυσιολογία τῆς τέρψεως* (Fisiologia del piacere), ἡ *Φυσιολογία τοῦ ἄλγους* (Fisiologia del dolore) καὶ ἡ *Φυσιολογία τοῦ ἔρωτος* (Fisiologia dell'amore).

Καὶ περὶ μὲν τῆς Φυσιολογίας τῆς τέρψεως, ὁ λόγος ἦν ἤδη ἐν τοῖς προηγουμένοις, ἀπολείπεται νὰ λεχθῶσι ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς φυσιολογίας τοῦ ἄλγους καὶ τῆς τοῦ ἔρωτος. Ἡ μὲν φυσιολογία τοῦ ἄλγους μεστὴ οὖσα ἐπιστημονικῶν πειραμάτων ἐπὶ τοῦ θέματος, διακρίνεται διὰ τὸ ὀρθὸν καὶ τολμηρὸν τῶν σκέψεων καὶ τὸ νέον τῶν πορισμάτων. Ἡ δὲ Φυσιολογία τοῦ ἔρωτος ἀνήκει εἰς τὰ κάλλιστα αὐτοῦ ἔργα. Θαυμαστὸς δὲ ἐν αὐτῇ ὁ τρόπος, μεθ' οὗ γινώσκει νὰ ἐξετάζῃ τὴν φύσιν καὶ νὰ παρακολουθῇ τοὺς παλμοὺς τοῦ ἔρωτος, ἀφ' ἑνὸς μέχρι τῶν κατωτάτων ὀργανικῶν ὄντων, καὶ ἀφ' ἑτέρου μέχρι τῶν ποικιλωτάτων ἐκφράσεων αὐτοῦ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ.

Εἰς τὴν δευτέραν τάξιν τῶν εἰς τὴν ὑγιεινὴν ἀναφερομένων βιβλίων ἀνήκουσιν ἡ *Ὑγιεινὴ τοῦ ἔρωτος*, τὰ *Στοιχεῖα τῆς ὑγιεινῆς*, καὶ ἐπὶ τέλους τὸ ἔργον ἐκεῖνο, εἰς ὃ ὀφείλει ὁ Μαντεγάτσας τὴν μεγάλην αὐτοῦ δημοτικότητα, *Ἡ ὑγιεινὴ ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ λαοῦ*. Ἡ ἐγκυκλοπαιδεία αὕτη σχηματισθεῖσα βαθμηδόν, ἐν διαστήματι 15 ἐτῶν, συνίσταται ἐκ 15 τομιδίων ἐκδιδομένων ἐν εἴδει ἡμερολογίων, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ νέου ἔτους. Ἕκαστον τομίδιον τιμᾶται 50 λεπτῶν, γεγραμμένον δὲ τοσοῦτον

λαμπρῶς καὶ περιέχον τοσαύτας τερπνὰς καὶ ὠφελίμους γνώσεις, τυγχάνει μεγίστης διαδόσεως, ὥστε ἄνευ ὑπερβολῆς εὑρίσκεται ἐπ' ἴσης ἐν ταῖς κατωτάταις τῆς Σικελίας οἰκογενείαις, ὡς ἐν ταῖς ἀριστοκρατικωτάταις τῆς ἄνω Ἰταλίας. Ἐν αὐτῷ ὁ Μαντεγάτσας εἶνε ἀμείλικτος ἐχθρὸς πάσης προλήψεως πρὸς τὴν ὑγιεινὴν ἀντιβαινούσης, ὑπερασπιστὴς δὲ ἀκάματος πάσης νέας γνώσεως, μὴ διαδεδομένης ἔτι παρὰ τῷ λαῷ. Ὡς περίεργον ἀναφέρω ἐνταῦθα τὸ ἑξῆς. Ἐν τοῖς ἡμερολογίοις αὐτοῦ ἐντόνως κατέκρινε τὴν χρῆσιν τῆς λεγομένης Revalenta Arabica, ἥτις ὑπὸ καταχραστῶν πωλουμένη ἐφημίζετο, καὶ δυστυχῶς ἔτι παρά τισι φημίζεται, ὡς καλλίστη τῶν νεογνῶν τροφή, ἐν ᾧ πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ εἶνε τοιαύτη. Ἡ κατὰ τῆς χρήσεως ταύτης καταφορὰ τοῦ Μαντεγάτσα ἤρκεσεν ἵνα ἡ χρῆσις αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ ἐπὶ τοσοῦτον μειωθῇ, ὥστε οἱ πρότερον ἐκ τῆς πωλήσεως αὐτῆς πλουτοῦντες φαρμακοπῶλαι ἤρχισαν νὰ γογγύζωσι κατ' αὐτοῦ. Ἡ ἐν τοῖς ὑγιεινοῖς τούτοις ἡμερολογίοις τάσις αὐτοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν φώτων εἶνε ὁ ἀληθὴς χαρακτὴρ τοῦ ἀνδρός, χαρακτήρ, ὃν πᾶς τις ὀφείλει νἀγαπήσῃ καὶ νὰ θαυμάσῃ. Τὸ ἔργον ὅμως, ὅπερ τὴν θέσιν ὡραίου μαργαρίτου ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ κατέχει εἶνε ἀναμφιλέκτως *Μία ἡμέρα ἐν Μαδέρᾳ*, ἐν ᾧ διαλάμπει συγκινητικὸς καὶ θερμὸς ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ ἀνθρώπου ἔρως, ἀκτινοβόλος φαντασία καὶ ἐξαισία καλλιτεχνικὴ γραφίς. Ἐν τοῖς ἑπομένοις εὕρηται ἡ μετάφρασις τοῦ τελευταίου τούτου συγγραμματίου, ὅπερ ἐσχάτως καὶ γερμανιστὶ ἐδημοσιεύθη. Ἔχουσα δι' ἐλπίδος, ὅτι πᾶς τις θ' ἀναγνωρίσῃ τὸν ἠθικὸν σκοπὸν τοῦ ἔργου, ἐπικαλοῦμαι ὑπὲρ τῆς ἐμῆς μεταφράσεως καὶ τῶν ὀλίγων βιογραφικῶν εἰδήσεων τὴν εὐμένειαν τοῦ ἀναγνώστου.

Ἐ Μονάχῳ τῆς Βαυαρίας λήγοντος τοῦ ἔτους 1882.

Μαρία Μιλτ. Θεοχάρη.

Α'
Ἐπὶ τῆς θαλάσσης

«Molte fiate già pianser li figli
Per la colpa del padre....»
Dante, Paradiso, Canto VI.

Τὴν πρωΐαν τῆς 9ης Ἰουνίου 185..., ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἑνδεκάτην, ἐπέβην, ἐν τῷ κόλπῳ *Southamptou Water*, μικροῦ ἀτμόπλου μέλλοντος ἵνα μὲ φέρῃ εἰς τὸν *Τάμεσιν*, μέγα ταχυδρομικὸν ἀτμόπλουν, ὅπερ, ἔχον τὸ πῦρ ἐν ταῖς μηχαναῖς ἀνημμένον καὶ ἀνυψωμένας τὰς ἀγκύρας, περιέμενε τοὺς διὰ τὴν Βρασιλίαν καὶ Λαπλάτην ἐπιβάτας.

Ἐπὶ τοῦ ἀτμόπλου ἐκείνου ὑπῆρχε τοσοῦτον πλῆθος, ὥστε οὐδὲ νὰ κινηθῶ ἠδυνάμην, οἱ δὲ συγγενεῖς καὶ φίλοι συνεσωρεύοντο πέριξ τῶν ἐπιβατῶν, σφίγγοντες αὐτοῖς τὰς χεῖρας, θωπεύοντες αὐτοὺς καὶ κλαίοντες σὺν αὐτοῖς. Ὁποῖα πάθη, ὁποῖαι ἐλπίδες, ὁποῖαι ὀδύναι ἐπὶ τοῦ τόπου ἐκείνου! καὶ τὰ πάθη καὶ αἱ ἐλπίδες καὶ αἱ ὀδύναι διεχέοντο ἐν ἀδιαφορίᾳ ἐνώπιον τῶν διερχομένων ναυτῶν, τῶν μεθυόντων ὑπὸ τῶν νυκτερινῶν ὀργίων, καὶ οἱ ἐρωτικοὶ λόγοι καὶ οἱ στεναγμοὶ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τοῦ θορύβου τῶν μεγάλων τε καὶ μικρῶν κιβωτίων καὶ τοῦ πατάγου τοῦ ἀτμόπλου, ὅπερ, ἀκίνητον πρὸ τοιαύτης ποιήσεως, ἐξέπεμπε τακτικῶς μέλανα καὶ λευκὸν καπνὸν καί, ἀτάραχον πρὸ τοιούτου ἐκτάκτου σπαραγμοῦ ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, ἔστρεφε τοὺς τροχοὺς αὐτοῦ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας. Ἐν τοσούτῳ ὠθισμῷ, ἐν τοσαύτῃ ταραχῇ ἐζήτησα κενόν τινα χῶρον μεταξὺ τῶν ἁλύσεων τῆς ἀγκύρας καὶ πυραμίδος τινὸς ἐκ κιβωτίων· ἐκεῖ δέ, στρέφων τὰ νῶτα πρὸς τὴν πρῷραν, ἐχαιρέτισα τὴν Εὐρώπην, ἐν ᾗ κατέλειπον τοσοῦτον θησαυρὸν πόθων, ἐχαιρέτισα τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ, τελευταίαν εἰκόνα τῆς ἀγγλικῆς χώρας, ἣν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔμελλον νὰ καταλίπω.

Ὁ ἄνθρωπος, συνειθισμένος ὢν νὰ καταναλίσκῃ τὸ ζῆν ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὥραν πρὸς ὥραν, στιγμὴν πρὸς στιγμήν, κατὰ ἀμετάβλητον ῥοῦν σταματᾷ, μετὰ ἐμπαθοῦς τέρψεως, πρὸ τῶν σπανίων ἐκείνων στιγμῶν, καθ' ἃς αἴφνης τὸ νῆμα, ὅπερ κατὰ τὴν τοῦ βίου τροχιὰν ὡδήγει αὐτόν, θραύεται καὶ εὐαρεστεῖ αὐτὸν ἡ στιγμὴ ἐκείνη, ἐν ᾗ ἡ ἀπότομος μεταβολὴ τῶν προσφιλεστάτων ἐθίμων, ἡ κατεσπευσμένη ἀλλαγὴ χώρας, ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων παραδίδωσιν ὅλως αὐτὸν καθ' ἑαυτόν, ἐν μέσῳ μεγάλου κενοῦ, ὡς εἰ ἐκ δευτέρου ἐγεννᾶτο.

Ἐν ταῖς στιγμαῖς ἐκείναις ὁ ἄνθρωπος ἀτενίζει, παρατηρεῖ μετὰ φειδωλῆς ζηλοτυπίας τὰ μέλλοντα ἵνα καταλίπῃ ἀντικείμενα, καὶ ἡ τελευταία

εἰκὼν τῆς ἐξαφανιζομένης σκηνῆς διαμένει αἰωνίως καὶ πιστῶς ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἐντετυπωμένη.

Οὕτω συνέβη καὶ ἐμοὶ τὴν πρωΐαν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐχαιρέτιζον μετὰ μεγίστης στοργῆς τὴν χώραν τῶν ὁμιχλῶν καὶ τῶν γαιανθράκων, τῶν ὡραίων χλοαζόντων λειμώνων, τῶν φαιῶν καὶ μικρῶν οἰκιῶν καὶ τῶν πυργωτῶν καπνοδόχων τῶν ἐργοστασίων. Ἐχαιρέτιζον τὴν γῆν ἐκείνην, ἐν ᾗ ἡ μουσική, τυχαίως τὸν πόδα αὐτῆς θεῖσα, διὰ παντὸς ἀπῆλθε, κλείουσα τὰ ὦτα, μὴ θέλουσα οἱονεὶ ν' ἀκούσῃ τὸν ἄπαυστον τῶν μηχανῶν κρότον. Ἐχαιρέτιζον τὴν γῆν ἐκείνην, ἐν ᾗ οἱ ἄνθρωποι ἀγροῖκοι μέν εἰσιν, ἀλλ' ἀκαταπόνητοι καὶ ἐνάρετοι, ὀρεγόμενοι δυσκόλων καὶ νέων πραγμάτων, τὴν γῆν ἐκείνην, ἐν ᾗ ἕκαστος ἄνθρωπος ἀνεξάρτητόν ἐστιν ἄτομον, ἑκάστη σκέψις κατάκτησις.

Ἐν τοσούτῳ τὸ ἡμέτερον μικρὸν ἀτμόπλουν εἶχε φθάσῃ καὶ πλησιάσῃ τὸν *Τάμεσιν*· ὁ ὑπερμεγέθης οὗτος γίγας ἐφαίνετο κύπτων, ὅπως εἰς τὰς ἀγκάλας του δεχθῇ αὐτό. Συνήνεσεν ἵνα ἐπιβιβασθῶσιν ἐπὶ τοῦ κολοσσαίου αὐτοῦ σκάφους πάντα τὰ ἐν τῷ ἡμετέρῳ πυγμαίῳ πλοίῳ ἔμψυχά τε καὶ ἄψυχα.

Ἦτο καταχθόνιος σκηνή! Ἔτι δὲ χείρων κατέστη, ὅτε οἱ φίλοι καὶ συγγενεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποβιβασθῶσι τοῦ *Ταμέσεως*, καὶ ἀφήσωσι μόνους τοὺς προσφιλεῖς αὐτῶν. Ὁποῖος σπαραγμὸς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ! Δι' ὁποίων ἀλγηδόνων δύναταί ποτε νὰ διαβρεχθῇ ὁ σπόγγος ἐκεῖνος, ὃν ὀνομάζομεν καρδίαν!

Οἱ τροφοδόται, οἱ ἀξιωματικοὶ παρεκάλουν τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἵνα καταβῶσι, καὶ οἱ ναῦται μεθ' ἥττονος φιλοφροσύνης ὤθουν αὐτοὺς πρὸς τὰς κλίμακας· κύπτοντες δὲ ἐκεῖνοι εἰς τὰς παραινέσεις, ἐχώρουν ὀλίγα βήματα πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἐκ νέου εἶτα ἐπέστρεφον εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν κιβωτίων καὶ τῶν σχοινίων, ἵνα ἐπανέλθωσιν εἰς μακρότερον ἔτι ἀποχαιρετισμόν, εἰς θερμότερον ἀσπασμόν· ἐπὶ δὲ τῶν κλιμάκων τοῦ πλοίου ἔβλεπέ τις ἄλυσιν βραχιόνων καὶ σωμάτων, πρὸς ἄλληλα συσφιγγομένων καὶ μετὰ σκληρᾶς βίας ἀποσπωμένων, ἥτις διελύετο καὶ πάλιν συνηνοῦτο μεταξὺ τῶν ἀγρίων τῶν ναυτῶν ὠθήσεων. Ὤφειλεν ὁ ξηρὸς καὶ ἀδυσώπητος κώδων νὰ σημάνῃ τὴν ἀναχώρησιν, ὤφειλεν ἵνα ὁ *Τάμεσις*, οἱονεὶ ὀργισθεὶς διὰ τὴν τοσαύτην ἀπείθειαν, κινήσῃ τοὺς τροχοὺς αὐτοῦ, ἵνα ἡ πικρὰ ἀναχώρησις λάβῃ χώραν καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἀτμόπλων, τοσοῦτον ἀνομοίων τὸ μέγεθος καὶ τοσοῦτον ἀλλήλοις πλησιαζόντων, ἵνα ἴδῃ τις πληθὺν βραχιόνων διὰ ῥινομάκτρων, ἀποχαιρετιζόντων ἀλλήλους καὶ ἀποστελλόντων μετὰ κλαυθμοῦ καὶ κραυγῶν μυρίους χαιρετισμούς, μυρίους πόθους, μυρίας ἐλπίδας.

Τὸ μικρὸν ἀτμόπλουν συνώδευσεν ἡμᾶς εἰσέτι, ἁμιλλώμενον πρὸς τὸν *Τάμεσιν*· ὅλος ὁ κλαυθμὸς ἐκεῖνος, ἡ κίνησις τῶν βραχιόνων καὶ τρυφερώ-

τατοι ἐκεῖνοι χαιρετισμοὶ ἐφαίνοντο συντείνοντες, ἵνα διπλασιάσωσι τὴν ἔντασιν τῶν κινήσεων τοῦ πλοιαρίου ἐκείνου, ὅπερ, συρίζον, διέτρεχεν ἐν τῷ γλαυκῷ καὶ ἀφρίζοντι αὔλακι, ἐν ᾧ τὸ ἡμέτερον ἀτμόπλουν ἀνήγετο ἐπὶ τῶν τῆς Ἀγγλικῆς θαλάσσης κυμάτων. Καὶ μέχρις οὗ ἕκαστος δυνηθῇ ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ πρόσωπον τῶν προσφιλῶν αὐτῷ ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγχύσεως ἐκείνης τοῦ πλήθους, καὶ μέχρις οὗ ἡ καρδία δυνηθῇ ἔτι ἀπώτερον νὰ διακρίνῃ ποία ἦτο ἡ τὸ ῥινόμακτρον κινοῦσα χείρ, ὁ νάννος συνώδευσε τὸν γίγαντα· ὕστερον δὲ στρέψας, διηυθύνθη πρὸς τὴν παραλίαν. Τότε ἀπομεμακρυσμένη κραυγή, σπαραξικάρδιος ἁρμονία ὀλολυγμῶν καὶ θρήνων ἀντήχησε δι' ἐσχάτην φορὰν ἐξαφανιζομένη ἐν τῇ κυκλωπείῳ σφυρηλασίᾳ τῆς μηχανῆς, καταπτώσης ἤδη τὸν Ὠκεανὸν διὰ τῶν πελωρίων αὐτῆς τροχῶν.

Ἐγὼ μὲν παρετήρουν καὶ διελογιζόμην λυπηρά, οἱ δὲ συμπλωτῆρές μου διῃρέθησαν πάραυτα εἰς δύο τάγματα, ὡς εἰ ὑπὸ διαταγῆς ἀφώνου ἐπετάσσοντο. Οἱ μὲν πλειότεροι ἦσαν ἐπὶ τῆς πρύμνης, οἱ δὲ ὀλιγώτεροι ἐπὶ τῆς πρῴρας.

Οἱ πρῶτοι, ἱστάμενοι ὄπισθεν τοῦ πηδαλίου ἐπὶ τῆς τελευταίας τοῦ πλοίου πτέρυγος, δὲν ἠδύναντο ν' ἀποσπασθῶσιν ἐκ τῆς γῆς, ἣν ὁ ὀφθαλμὸς ἠδύνατο εἰσέτι νὰ διακρίνῃ. Οὗτοι μέχρι τῆς ἐσχάτης στιγμῆς ἐπεθύμουν ν' ἀπολαύσωσι τῶν φωνῶν, τῆς αὔρας τῆς πατρίδος, ἐν ᾗ κατέλιπον τοσοῦτον ἑαυτῶν μέρος. Οἱ τῆς πρύμνης ἐπιβάται ἦσαν οἱ ἀτυχεῖς ἐκεῖνοι, οἱ ἀπομακρυνόμενοι τῆς γῆς τῆς ἰδούσης τὴν γέννησιν αὐτῶν. Ἐκεῖ ἔνθα ἠτένιζον εἶχον τὸν τῆς μητρὸς τάφον, τὴν κοιτίδα τοῦ ἰδίου βρέφους, τὴν δρῦν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἔδωκαν τὸν πρῶτον τοῦ ἔρωτος ἀσπασμόν. Ἔνιοι μὲν ἔκλαιον, ἢ εἶχον τοὺς βραχίονας ἐσταυρωμένους ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ σχεδὸν πεπηγότας.

Ἐπὶ τῆς πρῴρας τοὐναντίον ἦσαν οἱ εὐτυχεῖς, μειδιῶντες, πλήρεις ἐλπίδος καὶ χαρᾶς. Οὗτοι ἠτένιζον πρὸς τὴν Ἀμερικήν, πρὸς ἣν ἕκαστον τῶν τροχῶν κτύπημα ἐπλησίαζεν αὐτούς, ἠτένιζον πρὸς τὴν φωκεάν των, ἔβλεπον ἤδη τὴν αὐτῶν πατρίδα, ἤκουον τὰς κραυγὰς τῶν ναυτῶν τῆς Βρασιλίας καὶ Λαπλάτης, καί τινα δρομέως κατερχόμενον τὴν κλίμακα γνωστῆς τινος οἰκίας, ὅπως αὐτοὺς ἐναγκαλισθῇ. . . . .

Μεταξὺ τῶν εὐτυχῶν ἐκείνων τῆς πρῴρας, ἄλλοι μὲν δὲν εἶχον πατρίδα, ἢ εἶχον ἀρνηθῇ αὐτήν, ἄλλοι δὲ τολμηρῶς μετέβαινον εἰς νέον κόσμον, ἵνα ἐπιδιώξωσι χρυσόν, δόξαν ἢ περιπετείας. Ἔστρεφον τὰ νῶτα εἰς τὴν πενίαν, τὴν ἀνίαν ἢ εἰς τὴν ἀπάτην, καὶ δι' αὐτοὺς ἡ ἠὼς τῆς ἐλπίδος ἔχριε διὰ κυανῶν καὶ ἀκτινοβόλων χρωμάτων τὰ πρὸ αὐτῶν ἀχανῆ τοῦ Ὠκεανοῦ ὕδατα.

Μεταξὺ τῶν θρηνούντων ἐπὶ τῆς πρύμνης καὶ τῶν χαιρόντων ἐπὶ τῆς πρῴρας, ἐν ἀποστάσει ἀπ' ἀλλήλων ὀλίγων μέτρων ξύλου καὶ σιδήρου κει-

μένων, ἄβυσσος ἄνευ ὁρίων καὶ βάθους, ὁλόκληρος ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ὑπῆρχε.....

Γνοὺς δὲ ἐγὼ διὰ σιδηρᾶς χειρὸς νὰ κρατῶ τὴν καρδίαν, ὥστε νὰ καθιστῶ αὐτὴν κατὰ τὰς περιστάσεις ἤρεμον καὶ πάλλουσαν, θερμὴν καὶ περιφλεγῆ, ἐθεώρουν καὶ διελογιζόμην. Μεταξὺ τῶν ἐπὶ τῆς πρώρας ἱσταμένων, μεταξὺ τοῦ πλήθους ἀμαθοῦς ὄχλου, ὃν εὑρίσκει τις πάντοτε, ἔνθα πολλοὶ συχνάζουσι, διέλαμπεν ὡραία καὶ μεγάλη μορφή, τοιοῦτον θαυμασμὸν διεγείρουσα, ὥστε ἤθελες πάραυτα εἴπῃ. *Ἰδοὺ ἄνθρωπος*.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος καίτοι μέλαιναν κόμην ἔχων καὶ ἀτινοβόλους ὀφθαλμούς, ἦτο Ἄγγλος, ὡς ἐδήλου ἡ λεπτὴ καὶ ῥοδόχρους αὐτοῦ ῥὶς καὶ πρὸ πάντων τὸ ἄγριον πλὴν θαρραλέον στόμα, ὅπερ μόνον οἱ Ἄγγλοι ἔχουσι· στόμα πεπλασμένον ἵνα ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτάττῃ, στόμα, ὃ ἐπὶ σιδηροῦ γενείου στηριζόμενον, φαίνεται, ὡς εἰ ἤθελε, ἵνα στερρῶς ὑποστηριχθῇ, ὅπως ἔτι θαρραλεώτερον τὴν θέλησιν αὐτοῦ ἐπιβάλῃ. Ἐπὶ τῶν χειλέων τῶν Ἄγγλων ἐνυπάρχει πᾶσα ἡ ἐπιμονὴ αὐτῶν, ἡ ἀγριότης τῆς θελήσεως καὶ ἡ ἀνεξάντλητος καὶ ἀκάμαντος αὐτῶν δραστηριότης. Ὁ ὡραῖος καὶ περιπαθὴς οὗτος νεανίας τοιαῦτα εἶχε χείλη. Οὐδέποτε εἶδον καθαρωτέραν χαρὰν ἐπὶ ὡραιοτέρου προσώπου. Ἡ χαρὰ ἐκείνη, ἥτις ἄφατος ἐλπὶς ἐφαίνετο, θὰ ἦτο πράγματι μεγίστη, διότι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅστις βεβαίως οὐδόλως ἦτο ἐγωϊστής, ἐν τῷ μέσῳ τοσούτου θρήνου καὶ τοσούτων θλιβερῶν σκηνῶν, ἃς πρὸ ὀλίγων στιγμῶν εἶδε, οὐδαμῶς ἔκρυπτε τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ.

Ἁβρῶς στηριζόμενος διὰ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος ἐπί τινος τῶν σχοινίων τῆς κεραίας, ἐφαίνετο τερπόμενος ἐπὶ τῷ βραδεῖ τοῦ πλοίου κυματισμῷ, ἐκτὸς δὲ τοῦ ὑποστηρίγματος ἐκείνου, εὑρίσκετο οὗτος ἐν τῷ οὐρανῷ, ὑπὸ ἀνωνύμου παραφερόμενος χαρᾶς. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἦσαν εὐρεῖς, ἀνεῳγμένοι, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος δύναται αὐτοὺς ν' ἀνοίξῃ· τὸ δὲ πρόσωπον, ὁ λαιμὸς καὶ τὸ στῆθος ἐφαίνοντο ἐξογκωμένοι ὑπὸ ἐσωτερικῆς ὠθήσεως δυνάμεώς τινος. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κατέτρωγε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὸν Ὠκεανόν, ἐν ᾧ ἐφαίνετο ἐνορῶν τὸν αὐτοῦ παράδεισον, καὶ ἡ χαρὰ ἠνάγκαζεν αὐτὸν ἵνα ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐκ βάθους ψυχῆς στενάζῃ, εἰσπνέων οὕτω τὸ ἁλμυρὸν τοῦ θαλασσίου ἀνέμου ἄρωμα. Βεβαίως ὁ νέος οὗτος Ἄγγλος πρὸ πολλοῦ δὲν ᾐσθάνθη τοιαύτην οὐδὲ τηλικαύτην χαράν. Κατὰ τὴν τοῦ γεύματος ὥραν, ἀφαιρεθεὶς ὑπὸ τῆς φροντίδος τῆς ἐν τῷ θαλαμίσκῳ μου τακτοποιήσεώς μου, δὲν ἤκουσα τὸν καλοῦντα κώδωνα καὶ ἔφθασα εἰς τὴν τράπεζαν ὁ τελευταῖος πάντων. Βαρυθυμῶν, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐκλέξω τοὺς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐμοὺς γείτονας, ἠναγκάσθην νὰ καθίσω ἐπὶ τῆς μόνης ὑπολειπομένης θέσεως. Παράδοξον συμβάν! Ἡ θέσις αὕτη δὲν ἦτο τις ἐκ τῶν εἰς τὰ ἄκρα, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς τραπέζης· δύο δὲ ἄνθρωποι ὑπὸ ἀμοιβαίας φερόμενοι ἀντιπαθείας, ἀλλήλοις πρῶτον πλησιάσαντες,

ἀπεχωρίσθησαν εἶτα καὶ κατέλιπον οὕτω κενὴν μεταξὺ αὐτῶν ἕδραν.

Ἅμα καθίσας ἠθέλησα ν' ἀνακαλύψω τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου ἐκείνου ἠθικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, τούτου ἕνεκα παρετήρησα τοὺς δύο πλησίον μου καθημένους. Εἷς ἐξ αὐτῶν (καὶ ὑπῆρξα εὐτυχέστατος) ἦτο ὁ Ἄγγλος, ὃν ἐπὶ τῆς πρῴρας εἶδον, ὁ δὲ ἕτερος ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, τῶν γνωριζομένων ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς μετὰ παρέλευσιν ὥρας· καὶ πράγματι μετὰ μεσημβρίαν ἠδυνήθην νὰ κατατάξω αὐτὸν ἐν τῷ ἐμῷ *Systema hominis* διὰ τοῦ ἑξῆς ζῳολογικοῦ ὁρισμοῦ· «Ἔμπορος ἐξ Ἀμβούργου, ἐτῶν 35, ἔχων 32 ὑγιεστάτους ὀδόντας καὶ στόμαχον ἱκανὸν ἵνα χωνεύσῃ ἐργασίαν 320 ὀδόντων, ξανθός, ἐρυθρός, λελιπασμένος καὶ εὐτραφέστατος. Ἀείποτε γελᾷ, ἀείποτε πεινᾷ καὶ εὑρίσκει μακρὸν τὸν μεταξὺ τοῦ προγεύματος (ὥρα 1 μ. μ.) καὶ τοῦ γεύματος (ὥρα 4) χρόνον».

Οὔτε τὴν ἡμέραν ἐκείνην, οὔτε εἰς Βαΐαν, πρὸς ἣν ὁ γείτων μου οὗτος διηυθύνετο, ἠδυνήθην ἵνα εἰσχωρήσω οὐδὲ κατὰ κεραίαν διὰ τῶν ἀμβουργείων ἐκείνων λιπασμάτων. Ὅπου καὶ ἂν ἤθελον ῥίψῃ τὴν βολίδα, εἰς οἱανδήποτε πτυχὴν ἤθελον ἵνα εἰσχωρήσῃ ἡ κατασκοπεύουσα τρίγωνός μου μήλη, οὐδὲν ἄλλο εὕρισκον ἢ λιπάσματα καὶ ἀτελεύτητον γηθοσύνην.

Ἀπετάθην λοιπὸν πρὸς τὸν ἕτερον γείτονα, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρώτην ἐκείνην ἡμέραν μόνον διὰ μονοσυλλάβων λέξεων· προσεῖχον δὲ σφόδρα μὴ διαταράξω τὴν ἄπειρον ἐκείνην εὐδαιμονίαν, ἥτις οὔτε ἠδύνατο οὔτε ἤθελε περὶ ἄλλου νὰ ἐνασχοληθῇ. Ἦτο ἐκτάκτως ἀφῃρημένος, ὥστε, ὅταν ἐζήτουν αὐτῷ τὸ ἅλας, μοὶ ἔδιδε τὸν οἶνον καί, ἐάν τις ἐκ τῶν πόρρω συνδαιτυμόνων ἐζήτει αὐτῷ καρύκευμά τι, ἔδιδεν αὐτῷ ἄρτον. Λαμπρὰ ἀφαίρεσις τῶν ἀληθῶς εὐδαιμόνων ἀνθρώπων! Ἀδιαχώρητος ἀτμόσφαιρα θωρακίζουσα καὶ ἀπομονοῦσα αὐτοὺς τοῦ κόσμου! Μετὰ τὸ γεῦμα τὰ κύματα ἐξωγκώθησαν καὶ οἱ ἐπιβάται ἀπεσύρθησαν εἰς τοὺς θαλαμίσκους αὐτῶν, ἵνα ἐξορκίσωσι τὸν δαίμονα ἐκεῖνον, ὃς ὀνομάζεται ναυτία· ἐγὼ δὲ καταληφθεὶς μέχρι βαθείας νυκτὸς ἐπί τινος ἑδωλίου τοῦ καταστρώματος, εἶδον στερεῶς πάντοτε μένοντα τὸν ἐμὸν Ἄγγλον ἐπὶ τῆς πρύμνης, πρὸ αὐτοῦ ἀτενίζοντα καὶ κατὰ τὸν βραχὺν περίπατον, ὃν ἔκαμνε, μὴ δυνάμενον οὐδέποτε νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ μεγάλου ἱστοῦ, ἀλλ' ἐπιστρέφοντα ταχύτατα μετὰ θερμῆς ἀνησυχίας εἰς τὴν πρύμναν καὶ εἰς τὸν ὁρίζοντα εὐτυχίας, ἣν τὸ τῆς νυκτὸς σκότος δὲν ἠδύνατο νὰ κρύψῃ αὐτῷ.

Ὑπάρχουσι πυρετώδεις, φλογεραί, κνησμώδεις περιέργειαι, ἔχουσαι ἰσχὺν πάθους, καὶ τοιαύτη ἦτο καὶ ἡ ἐμὴ ἐπιθυμία ἵνα γνωρίσω τὸν εὐτυχῆ ἐκεῖνον ἄνθρωπον, τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, Ἄγγλον μὲν τὰ χείλη, Ἰταλὸν δὲ τὴν κεφαλήν. Προαίσθημά τι μοὶ ἔλεγεν, ὅτι ἡμέραν τινὰ ὁ ἄνθρωπος οὗτος θὰ ἐγίνετο φίλος μου. Ἤμην τότε εἴκοσι καὶ δύο ἐτῶν, τὸ δὲ ἄγνωστον καὶ τὸ φανταστικὸν μὲ ἐμέθυον, ἐν τῇ θερμῇ ἐκείνῃ εὑρισκομένον νεότητι. Τὴν ἐπαύριον πρὸ τοῦ προγεύματος ἐγίνωσκον ὅτι ὁ Ἀγ-

γλος ὠνομάζετο Οὐϊλιέλμος Β... Μετὰ παιδικῆς ἀφελείας ἐνόμιζον ὅτι διὰ τῆς γνώσεως ταύτης ἀνεκάλυψα μέγα τι. Τοῦ λοιποῦ, οὔτε κατὰ τὸ πρόγευμα, οὔτε κατὰ τὸ γεῦμα, οὔτε κατὰ τὰς μακρὰς ὥρας τῆς θαλασσίου ἀνίας, καθ' ἣν ἅπαντες οἱ ἐπιβάται συναθροίζονται καὶ ἀποτελοῦσι μίαν μόνην σχεδὸν οἰκογένειαν, δὲν ἠδυνήθην ν' ἀρχίσω ὁμιλίαν μετὰ τοῦ Οὐϊλιέλμου. Δὲν ἀπέφευγε μὲν τοὺς ἐπιβάτας, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπεζήτει αὐτούς, ἀπήντα δὲ τοσοῦτον ἀφῃρημένος πρὸς ἁπάσας τὰς ἐρωτήσεις, αἵτινες τῷ ἀπηυθύνοντο, ὥστε ἤθελε τῷ ὄντι ἀποθαρρύνῃ τὸν μᾶλλον ἀγροῖκον καὶ αὐθάδη τῶν ὀχληρῶν περιέργων. Ἐμειδία, ἐμειδία πάντοτε, ὡς πάντες οἱ εὐτυχεῖς, ἀλλ' ἐπάγονε τὴν ὁμιλίαν ἐπὶ τῶν χειλέων

Εἶχε συχνάκις μεταξὺ τῶν χειλέων σιγάρον, ἀλλὰ δὲν ἐκάπνιζεν, εἶχε συχνάκις βιβλίον ἀνὰ χεῖρας, ἀλλὰ δὲν ἀνεγίνωσκεν, ἦτο μόνος, ἐντελῶς μόνος, πάντῃ βεβυθισμένος ἐν εὐαρέστῳ λουτρῷ ἀπείρου εὐτυχίας. Ἁπλῆ δὲ σύμπτωσις μοὶ ἔδωκε τὴν κλεῖδα ἵνα εἰσδύσω εἰς τὸ φρούριον ἐκεῖνο.

Ἀφικόμεθα εἰς Λισβῶνα τῇ 14 Ἰουνίου καὶ κατὰ τὴν ἑσπέραν ἀπεπλεύσαμεν. Τὴν πρωΐαν τῆς 15 ἠγέρθην λίαν ἐνωρὶς καὶ ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἵν' ἀναπνεύσω τὴν δροσερὰν τῆς πρωΐας αὔραν. Ὁ Οὐϊλιέλμος ἦτο ἤδη ἔξω τῆς κλίνης καὶ περιεπάτει, ἔχων τὰς χεῖρας ἐντὸς τῶν θυλακίων αὐτοῦ. Ἠσθάνθην πάραυτα τὴν ἀνάγκην ἵνα περιπατήσω ἐπὶ τοῦ ἀντιθέτου πρὸς αὐτὸν μέρους, σεβόμενος τὴν εὐτυχῆ αὐτοῦ ἀπομόνωσιν· ἀλλ' ἐν τοσούτῳ παρετήρουν αὐτόν, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, ἐμελέτων αὐτόν. Αἴφνης εἶδον τοῦτον νεύοντα, ὡς ὁ λαμβάνων ταχεῖαν καὶ ἰσχυρὰν ἀπόφασιν· πλησιάσας δὲ τὸν πηδαλιοῦχον, ἀπηύθυνεν αὐτῷ τὸν λόγον.

Τότε λησμονήσας τὴν ἀβροφροσύνην, λησμονήσας τὸ ἱερὸν σέβας, ὅπερ πάντοτε σφοδρῶς ᾐσθάνθην πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἐλευθερίαν καί, ὡς εἰ ἀκουσίως, εἶχον φθάσῃ πλησίον τοῦ πηδαλίου, ἔστην ἀκούων, ἀκούων τὸν διάλογον τῶν δύο ἐκείνων ἀνθρώπων, γεννηθέντων καὶ ζησάντων τόσον διαφοροτρόπως καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην πλησιαζόντων.

— Λέγετε λοιπόν, πηδαλιοῦχε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας θὰ εἴμεθα ἐν Μαδέρᾳ;

— Μάλιστα κύριε, ἐὰν ἡ θάλασσα ἐξακολουθήσῃ τόσον ἤρεμος, ὅσον τώρα.

— Λοιπὸν μετὰ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ ὥρας ἐν Μαδέρᾳ, εἶπε μεγαλοφώνως ὁ Οὐϊλιέλμος, εὖγε, εὖγε, φίλε πηδαλιοῦχε, προσέθηκε, προστρίβων τὰς χεῖρας μετὰ παραδόξου ταχύτητος καὶ συστρεφόμενος μετὰ πραγματικοῦ κλονισμοῦ χαρᾶς... θὰ εἶνε παράδεισος ἡ νῆσος αὕτη.

Οὐδεμία ὑπῆρχε πλέον ἀμφιβολία ὅτι ὁ μυστηριώδης ἐκεῖνος ἄνθρωπος εἶχεν ἐν Μαδέρᾳ μέρος ψυχῆς. Ἡ καρδία αὐτοῦ ἐφλέγετο ὑπὸ τυφλῆς ἕλξεως, οἱ σπινθηροβολοῦντες αὐτοῦ ὀφθαλμοί, ἐπὶ τῆς ὁμίχλης τῆς πρωΐας προσηλωμένοι, ἐζήτουν ἐπὶ μακρὸν καὶ μετὰ χαρᾶς τὴν Μαδέραν.

Ὁ εὐτυχὴς εἶνε καὶ ἐπιεικής, εἶπον κατ' ἐμαυτόν, καὶ ἐξ ἀβρόφρονος

γενόμενος ἀναιδής, ἀπήντησα ἀντὶ τοῦ πηδαλιούχου εἰς τὴν ἐρώτησιν σχεδὸν ἐκείνην, ἣν ἀπηύθυνεν αὐτῷ.

— Ναί, κύριε, ἡ Μαδέρα εἶνε πράγματι παράδεισος.

Ὁ Οὐϊλιέλμος ἐστράφη ἀποτόμως πρός ἐμὲ καί, τότε μόνον νοήσας με μοὶ εἶπε.

— Διεμείνατε ἄλλοτε ἐν Μαδέρᾳ;

— Οὐχί, ἀλλ' ἐμελέτησα περιπαθῶς τὴν νῆσον ταύτην, διενοήθην πολλάκις ἵνα διέλθω ἐν αὐτῇ μέρος τοῦ βίου μου, εἰς τρόπον ὥστε μοὶ φαίνεται ὅτι γινώσκω καὶ πολλάκις εἶδον αὐτήν.

— Ἀληθές, ἀληθές! Εἴπατέ μοί τι περὶ αὐτῆς· εὐχαριστήσας δὲ καὶ χαιρετίσας μετ' αὐστηροῦ ἀλλὰ φιλόφρονος νεύματος τὸν εὐτυχῆ καταστήσαντα αὐτὸν ταύτην, ὁ Οὐϊλιέλμος ἤρχησε νὰ περιπατῇ παρὰ τὸ πλευρὸν μου ἀπὸ τῆς πρύμνης μέχρι τῆς καπνοδόχης τοῦ πλοίου.

Ὁ Οὐϊλιέλμος ἐγένετο τότε ἴδικός μου. Ὡς πολλάκις συμβαίνει, ἁπλοῦν τι συμβάν, ὡς τὸ νὰ ἐγερθῶ ἐνωρίτερον τοῦ συνήθους, τὸ νὰ εὑρεθῶ τότε πλησίον τοῦ πηδαλίου, συνέδεσέ με διὰ παντὸς πρὸς ἄνθρωπον, πρὸς ὃν οὐδεμία πλέον ὑπῆρχεν ἐλπὶς ἵνα συσχετισθῶ.

Εἶπον τῷ Οὐϊλιέλμῳ ὅτι εἶχον ἐμβριθῶς μελετήσῃ τὸ κλίμα τῆς Μαδέρας, διότι πρό τινος χρόνου, καταληφθεὶς ὑπὸ τῆς ἰδέας ὅτι ἤμην φθισικὸς διενοούμην πάντοτε νὰ διαφυλάξω τὸν παράδεισον ἐκεῖνον ὡς τελευταίαν σωτηρίας ἄγκυραν ἢ ὡς ἠνθισμένον φέρετρον, ἵνα τὰ ὀστᾶ μου ἐν αὐτῷ ἀναπαυθῶσι.

Γνοὺς ὁ νέος μου φίλος ὅτι ἤμην ἰατρὸς καὶ ὅτι εἶχον μελετήσῃ τὸ τῆς Μαδέρας κλίμα, ὑπερμέτρως ἐχάρη καὶ ἂν δὲν εἶχον καθαρῶς διακρίνῃ ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ὅτι δὲν ἐδεῖτο ἀλλαγῆς κλίματος πρὸς ἴασιν τῶν πνευμόνων αὐτοῦ, ἤθελον φαντασθῆ ὅτι μετέβαινεν εἰς Μαδέραν πρὸς θεραπείαν τῆς ἰδίας ὑγείας. Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἡ ὥρα τοῦ προγεύματος κατέλαβεν ἡμᾶς ὁμιλοῦντας εἰσέτι περὶ Μαδέρας, ἐγὼ δὲ ἐξεκένωσα τὸν σάκκον τῆς πολυμαθείας μου, περὶ τῆς νήσου ταύτης ὑπολαβὼν ἐμαυτὸν εὐτεχέστατον ὅτι ἐμελέτησα αὐτήν.

Μετὰ παρέλευσιν δύο ἡμερῶν ὁ Οὐϊλιέλμος κατέστη φίλος μου, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπηύθυνα αὐτῷ τὴν ἐλαχίστην ἐρώτησιν, οὐδὲ ἐτόλμησα ἵνα ἐρωτήσω αὐτὸν τὸν σκοπὸν τοῦ ταξειδίου του. Πλησίον αὐτοῦ ἠσθανόμην ἰσχυρότατα τὸ γόητρον ἐκεῖνο, ὃ αἱ ἔξοχοι διάνοιαι καὶ οἱ γενναῖοι χαρακτῆρες πάντοτε ἐπ' ἐμοῦ ἐξήσκησαν, πλησίον αὐτοῦ ᾐσθανόμην τὴν ἰσχυρὰν ἐκείνην ἐπίδρασιν, ἣν πάντοτε τὰ μεγάλα πάθη προξενοῦσι. Ἠγνόουν ποῖον ἦτο τὸ πάθος τοῦ Οὐϊλιέλμου, ἀλλ' ἤμην πεπεισμένος ὅτι θὰ ἦτο ἐκ τῶν φλογερωτάτων ὅσα κατατήκουσι τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν καὶ δύνανται ἐν μιᾷ στιγμῇ νὰ καταστήσωσι τὸν ἄνθρωπον θεὸν ἢ τέρας, θαῦμα εὐτυχίας ἢ κόλασιν θλίψεως.

Β'

Μία ἡμέρα ἐν Μαδέρᾳ.

Κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς εἰς Μαδέραν ἀφίξεως μας ἡ τοῦ Οὐϊλιέλμου ἀγαλλίασις ἦτο πλήρης ἀδημονίας, καὶ σπασμώδης πλέον κατέστη. Ὡμίλει μετὰ φωνῆς διακεκομμένης, ἑκατοντάκις τῆς ἡμέρας ἐκλείετο ἐν τῷ θαλαμίσκῳ του καὶ ἑκατοντάκις ἀνέβαινεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Πολλάκις ἐντὸς τῆς ἡμέρας συνεβουλεύθη τὸ ὡρολόγιόν του, ἔφαγε μετὰ τῶν ἄλλων, ἀλλ' εἰς οὐδένα βεβαίως θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ μετὰ τίνος ἔπιεν ἢ ἔφαγε. Διῆλθε τὴν νύκτα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος.

Τὴν πρωΐαν τῆς 17ης ἅπαντες οἱ ἐπιβάται ἠγέρθησαν οἱονεὶ καταβιβρωσκόμενοι ὑπὸ τῆς αὐτῆς περιεργίας, νὰ ἴδωσι γῆν καὶ ἰαθῶσιν ἀπὸ τῆς μακροχρόνου ναυτίας. Ὁ Οὐϊλιέλμος ἦτο ἀπών· καίτοι δὲ ὀλίγον ἐγίνωσκον αὐτόν, ἐνόησα τὸ αἴτιον τῆς ἀπουσίας ταύτης. Οὗτος παρετήρει βεβαίως τὴν γῆν ἐκ τοῦ παραθύρου τοῦ θαλαμίσκου του, ἔχων μᾶλλον ἡμῶν περιωρισμένον ὁρίζοντα, ἀλλὰ βλέπων αὐτὸν μόνος, μὴ ἀκούων τὴν πέριξ αὐτοῦ ὀχληρὰν πληθὺν τῶν ἀδιαφόρων καὶ μὴ ταραττομένης τῆς ἁρμονίας τῆς καρδίας αὐτοῦ ὑπὸ τῆς φλυαρίας τῶν βεβήλων.

Κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν ὁ παράδεισος τῆς Μαδέρας ἐφαίνετο μᾶλλον σκηνὴ τοῦ δαντείου Ἅδου. Γιγαντιαῖοι ὄγκοι μελανῶν βασαλτῶν καὶ ἀποτόμων κρημνῶν, τοὺς πόδας ἐχόντων ἐν τῇ θαλάσσῃ, δυσειδῶν, ἄνευ χλόης, ἄνευ μιᾶς οἰκίας καὶ τὰ ἀφρίζοντα ὕδατα θραυόμενα ψοφωδῶς ἐνώπιόν των. Πλησίον τῆς παραλίας διεσπαρμένα νησίδια ἐπ' ἴσης μελανᾶ, ἄνευ δένδρων, ἄνευ ἀνθέων κατεσκαμμένα ὑπὸ τῶν κυμάτων, συντετριμμένα καὶ κατακεκομμένα ὡς ἐρείπια κόσμου ὑπὸ πυρὸς καταστραφέντος. Ἀφικόμεθα εἰς *Ponto Saó Lourenco*, ἀριστερόθεν ἐνεφανίσθησαν αἱ τρεῖς νῆσοι, αἱ φέρουσαι ἐν τῷ ὀνόματι τὴν ἁπλῆν πλὴν καὶ λυπηρὰν ἱστορίαν αὐτῶν «*Desertas*» (ἔρημος)· μετὰ ὀλίγα λεπτὰ διήλθομεν ἀκρωτήριον βασάλτου, ὀγκωδέστερον τῶν ἄλλων τὸ *Cado Garajó*. Τὸ ἀκρωτήριον ἐκεῖνο ὥριζε τὰ ὅρια τοῦ παραδείσου.

Ἀφ' οὗ διήλθομεν τὸ *Cado Garajó*, ἄρωμα ἠνθισμένου κήπου σὺν τῇ τῆς ξηρᾶς αὔρᾳ προσέβαλε τὰς ἡμετέρας αἰσθήσεις· καὶ ἡ γῆ αὐτὴ ἦτο θέλγητρον, μειδίαμα κήπων καὶ ἐπαύλεων, χλοαζόντων ἀγρῶν καὶ ποικίλων δασῶν· στέφανος τῶν ἀνθέων ὅλων, μία ἐκ τῶν εἰκόνων ἐκείνων τῶν ζωογονουσῶν τὴν τοῦ ἀνθρώπου καρδίαν καὶ ἀναγκαζουσῶν αὐτὴν ἵνα ἐκ βάθους ἀναπνεύσῃ. (ἕπεται συνέχεια)

ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΦΡΟΣΥΝΗΣ

(Μάθημα τοῦ κυρίου Ball ἐν τῇ ἰατρικῇ τῶν Παρισίων Σχολῇ).

Κατὰ τὰ παρελθόντα τρία ἔτη τὸ μάθημα ἡμῶν περιεστράφη περὶ τὰ ἀφορῶντα τὴν φρενοβλάβειαν, ἐλάχιστα δὲ ταύτης σημεῖα ἔμειναν ἀνεξερεύνητα.

Ἐν τούτοις παμμέγιστον ταύτης τμῆμα διέμεινεν ἄγνωστον ἡμῖν, καθ' ὅτι μόλις ἐθίξαμεν αὐτοῦ· τοῦτο δ' εἶναι ἡ μεθοριακὴ ζώνη ἡ διαχωρίζουσα τὸν φρενήρη ἀπὸ τοῦ παράφρονος.

Τὸ κοινὸν ἢ μᾶλλον οἱ μῦσται τῆς ἐπιστήμης, οἱ οὐδέποτε τὴν φλοιὰν ἀσύλου φρενοβλαβῶν διελθόντες, νομίζουσιν ὅτι ἀκριβὴς μαθηματικὴ γραμμὴ διακρίνει τὸν ὀρθὰς τὰς φρένας ἔχοντα ἀπὸ τοῦ παράφρονος, ὅτι ἀφ' ἑνὸς ὑπάρχει ἡ ἀλήθεια, ἀφ' ἑτέρου ἡ πλάνη, ἐντεῦθεν ἡ παραφροσύνη, ἀφ' ἑτέρωθεν ἡ ὀρθοφροσύνη, ἐν ἄλλαις λέξεσι, παραδέχονται ὅτι ἢ εἶναι τις παράφρων, ἢ δὲν εἶναι· αἱ ἁπλούσταται ἀλλ' ἐντελῶς ψευδεῖς ἰδέαι αὗται εὐχαριστοῦσι μόνον τοὺς ὑπὸ μίαν ἔποψιν ἐξετάζοντας τὰ πράγματα. Οὕτως εὐκόλως ἐννοεῖται διατί, τοσαύτην πρὸς ταύτας τρέφει ἀγάπην τὸ κοινόν, καὶ τοσαύτην ἔχουσιν ἐπιρροήν. Ὑπὸ τοιαύτης ἐμπνεόμενος ἰδέας διάσημός τις ῥήτωρ ἔλεγεν ἄλλοτε, ὅτι ἤρκει τετάρτου μόνον συνδιάλεξις μετά τινος ἀνθρώπου, ὅπως ἐννοήσῃ ἂν οὗτος ἦτο φρενοβλαβὴς ἢ ὑγιεῖς εἶχε τὰς φρένας.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς ἀνακοινώσω ἱστορικόν τι γεγονός. Πρὸ ἡμίσεως αἰῶνος ἀπὸ τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου Φιλίππου ἀπεστάλη ὁ στρατηγὸς κόμης de la Rue νὰ διαπραγματευθῇ συνθήκην τινὰ μετὰ τοῦ Μαρόκου, δι' ἧς ἐχαράσσοντο τὰ δυτικὰ τῆς Ἀλγερίας ὅρια. Ἐγένετο δεκτὴ γραμμή τις ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Μεσογείου εἰσέδυεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας· ἀλλ' ἀπό τινος σημείου, τῇ κοινῇ συναινέσει ἐγκατελείφθη ἀμφίβολον τὸ ὅριον, διότι κατὰ τοὺς διϊσχυρισμοὺς τῶν Μαροκίων πέραν τούτου ὑπῆρχεν ἔρημος ἀοίκητος. Ἡ ὑπουλότης τῶν Μουσουλμάνων ἐθριάμβευσε τῆς γαλλικῆς εὐφυΐας τοῦ ἡμετέρου πράκτορος, ἐπειδὴ καθ' ἃ σήμερον γιγνώσκομεν, ἡ λεγομένη ἀοίκητος αὕτη χώρα, κατοικεῖται ὑπὸ πληθυσμοῦ ἑξακοσίων χιλιάδων ψυχῶν.

Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐν τῇ μεταξὺ τῆς παραφροσύνης καὶ τῆς ὀρθοφροσύνης χώρᾳ, ἥτις κοινῶς μὲν νομίζεται ἀοίκητος, ἀλλ' ὅμως περιέχει οὐχὶ ἴσως ἑξακοσίας χιλιάδας, ἀλλὰ πολλὰ ἑκατομμύρια κατοίκων. Ἐπιθυμῶ νὰ καθοδηγήσω ὑμᾶς μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς ἀξίας μελέτης ταύ-

της χώρας, ὅπως σπουδάσητε τὴν φυσιογνωμίαν, ἐξετάσητε τὰ ἤθη καὶ ἐξακριβώσητε τοὺς χαρακτῆρας.

Ἱσπανική τις παροιμία λέγει.

de medico, poeta, y loco
Todos tenemos un poco
«ὅλοι εἴμεθα ὀλίγον ἰατροί, ποιηταὶ ἢ τρελλοί»

Πράγματι δὲ ὀλίγιστοι ἄνθρωποι δύνανται νὰ καυχηθῶσιν ὅτι καθ' ὅλον τὸν βίον των παρηκολούθησαν τὴν εὐθεῖαν γραμμήν, καὶ ὅτι ἡ διαγωγή των οὐδέποτε παρεξέκλινε τῶν ὑπὸ τῆς φρονήσεως παρακεκλεισμένων.

Ὁ εὐφυὴς ποιητὴς ὁ τὰς μανίας τοῦ Ρολάνδου διηγηθείς, περιγράφει ὅτι ὁ ἱππότης Ἀστόλφος δι' ἐκτάκτου εὐνοίας μετηνέχθη εἰς τὴν σελήνην (ὅπου ὡς γνωρίζετε, εὑρίσκονται αἱ φρένες τῶν *σεληνιαζομένων*) ὅπως ἀνεύρῃ ἐκεῖ καὶ μεταφέρῃ εἰς τὴν γῆν τὰς φρένας τοῦ ἐνδόξου ἐξαδέλφου του. Ἐδεξιώσατο δ' αὐτὸν ἐκεῖ σεβαστός τις γέρων, ὅστις ἦτο ὁ ἀπόστολος ἅγιος Ἰωάννης, ἀφοῦ δὲ περιηγήθη μετ' αὐτοῦ πάντα τὰ θαυμάσια τῆς χώρας, τὸν ὡδήγησε καὶ εἰς οἱονεί τινα ἀποθήκην ἢ φαρμακεῖον, ἐν ᾧ ἀναρίθμητοι φιάλαι εὑρίσκοντο τεθειμέναι ἐν τάξει, ἑκάστη δ' αὐτῶν περιεῖχε τὰς φρένας θνητοῦ τινος ἐκ τῶν ἐνταῦθα ὑπαρχόντων, ἐπιγραφὴ δὲ ἐφ' ἑκάστης ἐδήλου τ' ὄνομα τοῦ κατόχου αὐτῶν. Ἀναζητῶν τὰς φρένας τοῦ ἐξαδέλφου του, ὁ Ἀστόλφος ἐξεπλάγη ἢ μᾶλλον ἐσκανδαλίσθη ἀνευρὼν φιάλην φέρουσαν ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς *Φρένες τοῦ Ἀστόλφου*. «Πῶς! ἀνέκραξε. Δὲν εἶμαι ὅμως παράφρων, ἐννοῶ κάλλιστα ὅτι ὑγιεῖς ἔχω τὰς φρένας»· Ἡσύχασε, εἶπεν αὐτῷ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, ἐπειδὴ δὲ ἡ θεία Πρόνοια σ' εὐνοεῖ, ἄνοιξον τὴν φιάλην ταύτην καὶ ἀνάπνευσον τὸ περιεχόμενον», ὁ Ἀστόλφος ὑπήκουσε, μόλις δ' ἀνέλαβε τὰς φρένας του, ἐνόησε ὅτι καθ' ὅλον τὸν βίον του ἀνοησίας μόνον διέπραττεν.

Ἀλλὰ τοιούτου εἴδους μανίαι ἐνδιαφέρουσι τὸν ἠθικὸν φιλόσοφον, ἐνῷ ἐγὼ ἐπιθυμῶ νὰ λαλήσω πρὸς ὑμᾶς ὡς ἰατρός.

Προτίθεμαι ν' ἀποδείξω ὑμῖν, ὅτι πλεῖστοι ἐκ τῶν συμπολιτῶν μας οὓς καθ' ἑκάστην συναντῶμεν καὶ παραγνωρίζομεν ἐν ταῖς δημοσίοις ὁδοῖς, ἐξεταζόμενοι κατὰ τοὺς κοινοὺς τῆς διαγνωστικῆς κανόνας, δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς παράφρονες, ἀλλ' ἐν τούτοις νομίμως ἐν οὐδεμιᾷ ἐποχῇ τοῦ βίου των δυνάμεθα νὰ περιορίσωμεν αὐτούς. Ὅπως δὲ βαδίσωμεν ἐν τάξει, διαφωτίσωμεν δὲ συγχρόνως τὸ ἀντικείμενον τοῦ μαθήματος τούτου, ἀνάγκη νὰ διαχωρίσωμεν ἐπὶ τῆς ἐκτεταμένης ταύτης χώρας διαμερίσματά τινα, καὶ σημειώσωμέν τινας ἐκ τῶν κατηγοριῶν, ἐν αἷς δύνανται νὰ καταταχθῶσιν ἔκτακτοι, λαμπραὶ καὶ ἐκτάκτως πεπροικισμέναι εὐφυΐαι, αἵτινες ὅμως ἀφ' ἑτέρου εὑρίσκονται ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς ὀρθοφροσύνης. Ἀναμφήριστον βεβαίως τυγχάνει, ὅτι ἐκ τῶν *ὀρθοφρονούντων φρενοβλαβῶν*, ἂν τοιαύτη τις λέξις ἐπιτρέπεταί μοι, μᾶλλον ἐνδιαφέρον-

τες εἶναι ἐκεῖνοι ὧν αἱ πράξεις καὶ οὐχὶ οἱ λόγοι προδίδουσι τὴν μανίαν.

Κατ' ἀξίαν ἡ πρώτη θέσις ἀνήκει τοῖς *παρορμωμένοις*· οὗτοι εἰσὶν ἀσθενεῖς (μεταχειρίζομαι τὴν λέξιν ὑπὸ ψυχικὴν σημασίαν), οἵτινες χωρὶς κατ' οὐδὲν νὰ παραβλαφθῇ ἡ κρίσις αὐτῶν, παρορμῶνται ὑπὸ παράφρονος θελήσεως καθιστάμενοι πολλάκις ἐγκληματίαι.

Τοιαῦταί τινες παρορμήσεις ὅλως ἀκίνδυνοι ὑφίστανται πολλάκις. Ἀναμιμνήσκομεν τὴν ἀθώαν μανίαν τοῦ διδάκτορος Johnson, διασήμου συγγραφέως τοῦ τελευταίου αἰῶνος, ὅστις περιδιαβάζων εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Λονδίνου ἐμέτρει ἀνὰ μίαν τὰς δοκούς. Ὅτε δὲ ἐλησμόνει τινὰ ἐπανήρχετο ὅπως ἅψηται αὐτῆς.

Εἰς τὸν ἀθῶον τοῦτον τύπον δυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν ἑτέρους, ὧν αἱ ἀπαιτήσεις μόνον εἰς αὐτοὺς καθίστανται δυσάρεστοι. Ὑπάρχουσι πολλοὶ ἄνθρωποι ὅπως πρέπει καὶ κάλλιστα ἀνατεθραμμένοι, οἵτινες ἐν ἑκάστῃ στιγμῇ παρορμῶνται ὅπως τὰς χυδαιοτέρας προφέρωσι λέξεις· ὑπάρχουσιν εὐσεβέστατοι ἄνθρωποι, παρορμώμενοι νὰ βλασφημῶσι. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Ἄγγλος συγγραφεὺς ἐπίσκοπος Butler, ὅστις καθ' ὅλον του τὸν βίον ὑπὸ τῆς παρορμήσεως ταύτης ἐταράττετο, κατώρθου δὲ διὰ τῆς σταθερᾶς θελήσεώς του νὰ τὴν ἀποφεύγῃ.

Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ παρορμήσεις ἐμβάλλουσαι εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου. Φίλος μου ἰατρὸς διηγήθη μοι, ὅτι μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐπεσκέφθη αὐτὸν ὅπως τὸν συμβουλευθῇ κύριός τις μέγα φέρων ὄνομα, ὅστις ἐπεθύμει νὰ νυμφευθῇ νέαν χήραν, ἧς ἡ ἀξία καὶ ἡ περιουσία πᾶσαν κλίσιν του ηὐχαρίστει. «Ἀλλ' ἔλεγεν, ἀγαπητὲ ἰατρέ, μ' εἶναι ἀδύνατον νὰ νυμφευθῶ, διότι ἡ μνηστή μου ἐπιθυμεῖ νὰ μεταβῶ πρὸς αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ κατοικεῖ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, πρεπει νὰ μεταβῶ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου· τοῦτο δὲ μοὶ εἶναι ἀδύνατον, διότι πάντοτε παρορμῶμαι νὰ ριφθῶ ἀπὸ τῆς θύρας τῆς ἁμαξάμαξης. Προτιμῶ νὰ παραιτηθῶ τοῦ γάμου τούτου». Ἐσυμβούλευσαν αὐτὸν ὅπως συνειθίσῃ νὰ ταξιδεύῃ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου τοῦ περιζώννυντος τοὺς Παρισίους, ἀλλ' οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ, εἰς δὲ τὸν πρῶτον σταθμὸν κατήρχετο φοβούμενος μὴ πάθῃ τι.

Αἱ τοιαῦται παρορμήσεις, αἵτινες εἶναι πολὺ συνηθέστεραι παρ' ὅσον νομίζεται, φέρουσιν ἡμᾶς ὅλως φυσικῶς εἰς τὴν ὤθησιν πρὸς αὐτοκτονίαν, ἥτις συχνότατα ἀναπτύσσεται ἐν ἀνθρώποις σῶας ἔχουσι τὰς φρένας, παρορμῶσα αὐτοὺς εἰς αὐτοκτονίαν ἕνεκα μηδαμινῶν λόγων. Πλεῖστα ὅσα παραδείγματα μοὶ εἶναι εὔκολον νὰ παραθέσω. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ εἶναι φανερόν, ὅτι εἴτε ἐξαλείφεται ἢ ἐξασθενεῖ ἓν ἐκ τῶν μεγίστων ψυχικῶν φαινομένων, τὸ ἔνστικτον τῆς ἰδιοσυντηρησίας.

Μετὰ ταύτην ἢ παρὰ ταύτην εὕρηται ἡ πρὸς ἀνθρωποκτονίαν παρόρμησις, ἥτις συχνότατα ἐπέρχεται εἰς ἀνθρώπους κατὰ τὸ φαινόμενον σώας ἔχοντας τὰς φρένας. Γινώσκομεν τὴν ἱστορίαν ὑποδηματοποιοῦ τινος, ὅστις

μετέβη ἡμέραν τινὰ νὰ συμβουλευθῇ τὸν Moreau de Cours, διότι ἔλεγεν, ὁσάκις ἔκυπτε τὴν κεφαλὴν ᾐσθάνετό τι, ὅπερ ὤθει αὐτὸν νὰ δολοφονήσῃ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του. Παραθέσωμεν τὴν ἐπώδυνον ἱστορίαν τοῦ Thonviat, ὅστις ὠθούμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης νὰ δολοφονήσῃ γυναῖκά τινα μετὰ μακρὰς ταλαντεύσεις, ἐφόνευσε κόρην, ἣν οὐδέποτε εἶχεν ἰδῇ, συναντήσας ταύτην ἐν τῷ μαγειρείῳ ἑστιατορίου τινός· θέλομεν δ' ἴδῃ ὅτι αἱ τερατωδέστεραι τῶν παρορμήσεων δύνανται ν' ἀναφανῶσι εἰς τοὺς κατὰ τὸ φαινόμενον μᾶλλον ὀρθοφρονοῦντας.

Ἡ κλεπτομανία παρέχει ἡμῖν ἕτερον παράδειγμα. Ἡ πρὸς κλοπὴν σμικροτάτων ἀντικειμένων διάθεσις ἐκδηλοῦται πολλάκις ὡς ἀσθένεια, παρ' ἀνθρώποις οὓς ἡ κοινωνικὴ θέσις ἀπομακρύνει τοιούτων ταπεινῶν διαθέσεων. Φέρεται ὡς παράδειγμα περίφημος πολιτικὸς ἀνήρ, εἰς τὰ ὑψηλότατα ἀξιώματα τῆς χώρας του ἀνελθών, ὅστις ὁσάκις δειπνᾷ παρά τινι, συνοδεύεται πάντοτε ὑφ' ὑπηρέτου ἐντεταλμένου νὰ μεταφέρῃ οἴκοι τὰ ἀργυρᾶ σκεύη, ἅτινα πάντοτε κλέπτει ὁ κύριός του.

Ἄλλοι τινὲς κλεπτομανεῖς περιορίζονται εἰς τὸ νὰ κλέπτωσιν ὡρισμένα πάντοτε ἀντικείμενα, ὅπερ ἀποδεικνύει τὴν μανίαν.

Ὁ Peddie διηγεῖται τὴν ἱστορίαν εὐσεβεστάτου τινὸς ἀνδρός, ὅστις εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ κλέπτῃ, ἀλλὰ μόνον τὰς ἁγίας Γραφάς.Ἐσυγχώρουν αὐτῷ τὰ κλοπιμαῖα ὡς ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας μανίας, μετὰ τὴν ἑβδόμην ὅμως ὑποτροπὴν δικασθεὶς κατεδικάσθη ἐπὶ κλοπῇ.

Ἕτερός τις κλεπτομανὴς ἔκλεπτε τοὺς κάδους τῶν λευκαντριῶν, ἐπειδὴ δ' ἠγνόει τί νὰ τοὺς κάμῃ τοὺς ἐπεσώρευεν οἴκοι ἀνωφελῶς.

Τελευταίως μ' ἐσυμβουλεύθη ἀσθενής τις, παρουσιάζων συγχρόνως πολλὰς νοσηματώδεις παρορμήσεις. Εἶναι τεχνίτης σπουδαίων προτερημάτων, γεννηθεὶς ἐν ταπεινῇ σφαίρᾳ, καὶ στοιχειωδεστάτης τυχὼν παιδεύσεως, κατορθώσας ὅμως διὰ τῆς δυνάμεως τῆς θελήσεως νὰ ὑψωθῇ ἄνωθεν τῆς θέσεώς του. Ἐνυμφεύθη νέος· ἀποκτήσας ἐνωρὶς τέκνα, κατεπληρώθη φροντίδων. Ἠναγκάσθη νὰ διπλασιάσῃ τὸ θάρρος του, καὶ κατὰ τὸ τριακοστὸν ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας, χωρὶς προφανοῦς τινος ἀσθενείας, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἐκάμφθη. Ἤρξατο παρορμώμενος ὑπὸ περιέργων ἀπαιτήσεων, εἰς ἃς μόλις διὰ τῆς θελήσεως ἀνθίστατο. Ἐὰν ἔβλεπε κάτοπτρόν τι, ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ τὸ κατασυντρίψῃ δι' ἑνὸς γρονθοκοπήματος· ἂν εὑρίσκετο παρά τι παράθυρον, ᾐσθάνετο ὅτι ἔπρεπε νὰ ῥίψῃ ἑαυτὸν ἐκεῖθεν κάτω. Ἂν ἐλάμβανε χαρτονομίσματά τινα, ὡς ἀντίτιμον τῆς κοπιώδους ἐργασίας του, παρωρμᾶτο νὰ σχίσῃ ταῦτα καὶ τὰ ῥίψῃ εἰς τὸν ἄνεμον. Ἐπὶ τέλους ἐπικινδυνωδέστεραι ἄλλαι διαθέσεις κατέλαβον αὐτόν. Ἑκάστην στιγμὴν ᾐσθάνετο ἑαυτὸν παρορμώμενον νὰ κατασφάξῃ τὰ τέκνα του. Ἡ μικροτέρα του κόρη προσβληθεῖσα ὑπὸ διφθερίτιδος ἀποθνήσκει. Κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα ἠγρύπνησε παρὰ τὸ λίκνον αὐτῆς καὶ

κατὰ τὰς ἰδίας του φράσεις «καθ' ἣν στιγμὴν προσηυχόμην τῷ Θεῷ, μετὰ ἀφθόνων δακρύων, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ σώσῃ τὸ τέκνον μου, ᾐσθανόμην τὴν ἀποτρόπαιον ἐπιθυμίαν, νὰ τὸ λάβω ἐκ τοῦ λίκνου καὶ τὸ ῥίψω εἰς τὸ πῦρ». Αἱ φοβεραὶ διαθέσεις αὗται ἐπολλαπλασιάσθησαν τοσοῦτον, ὥστε κατέστη αὐτῷ ἀνυπόφορος ὁ βίος, πολλάκις δ' ἀπεφάσισε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Τέλος τὴν τελευταίαν φορὰν καθ' ἣν ἦλθε νὰ μὲ συμβουλευθῇ, μ' εἶπεν, ἀφοῦ με διηγήθη τὰ βάσανά του. «Καθ' ἣν στιγμὴν σᾶς ὁμιλῶ, αἰσθάνομαι μεγίστην εὐχαρίστησιν νὰ σᾶς στραγγαλίσω· ἀλλὰ κρατῶ ἐμαυτόν». Ἡ εἰλικρινὴς αὕτη ὁμολογία προερχομένη ἐξ ἀνδρὸς ἡρακλείου ῥώμης μ' ἐνέβαλεν εἰς σκέψεις. Ἔκτοτε δὲν ἐπανεῖδον αὐτὸν πλέον, ἀγνοῶ δὲ τί ἀπέγεινε. Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐδέποτε διέπραξε καταδιωκτέον τι, διέμεινε καὶ τότε ὀρθοφρονῶν, συγκρατῶν ἑαυτὸν κατὰ τὰς ἐπικαίρους στιγμάς. Εὑρίσκετο πράγματι οὗτος ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς παραφροσύνης.

Μεταβῶμεν ἤδη εἰς ἑτέρου γένους παρατηρήσεις.

Οἱ εἰς τὰ *θεῖα ἔκδοτοι* σπουδαιοτάτην κατέχουσι θέσιν μεταξὺ τῶν φρενοβλαβῶν. Δὲν ἐπιμένω ἐφ' ὅλων τῶν ἀνοησιῶν τῶν ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος παραχθεισῶν· δὲν θέλω περιγράψει τὴν ἱστορίαν πασῶν τῶν τερατωδῶν αἱρέσεων ἃς ἐκυοφόρησεν ὁ φανατισμός. Ὀφείλω ὅμως νὰ συστήσω ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, οἱ τὰ περιεργότατα πιστεύοντες ἐν τῇ πράξει, εἰσὶ λίαν νοήμονες, γνωρίζουσι δὲ καλῶς τίνι τρόπῳ κερδαίνεται τὸ χρῆμα, ὅπερ δεικνύει ἀναμφιβόλως τὴν ὑγείαν τῶν φρενῶν αὐτῶν. Μᾶλλον ὅμως ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι αἱ τοιούτου εἴδους ἰδέαι δύνανται ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ διαμείνωσιν οὕτως εἰπεῖν λανθάνουσαι, ἔκτακτον δὲ μόνον συμβεβηκὸς νὰ τὰς φέρῃ εἰς φῶς.

Ἰδοὺ δὲ ἓν τοιοῦτον παράδειγμα. Πρό τινων ἐτῶν ἐν Neuchâtel ἀπέθανε γέρων συμβολαιογράφος, ὅστις κατὰ τὸν βίον του ἐθεωρεῖτο δικαίως ὡς τιμιώτατος καὶ εὐθύτατος· ἦν δὲ εὐσεβέστατος, θεωρούμενος καὶ μετά τινας ἐκτάκτους παρεκτροπάς, ὡς φρονιμώτατος ἀνήρ· ἀπεβίωσε τέσσαρα ἔτη πρὸ τῆς γυναικός του, μετὰ δὲ τὸν θάνατον ταύτης οἱ κληρονόμοι εὗρον κεκλεισμένον φάκελλον, ὅστις ἔπρεπε ν' ἀποσφραγισθῇ, μόνον μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο συζύγων. Ἀποσφραγισθέντος δέ, εὑρέθη ἐν αὐτῷ τὸ ἀκόλουθον συμβόλαιον.

Συμβόλαιον Ἑταιρείας. Μεταξὺ τοῦ κυριάρχου Θεοῦ, αἰωνίου παντοκράτορος καὶ πανσόφου ἀφ' ἑνός,

Καὶ τοῦ ὑποφαινομένου, Ἰσαὰκ Vuagueux, συμβολαιογράφου, τοῦ εὐτελοῦς καὶ ταπεινοῦ ὑπηρέτου καὶ ζηλωτοῦ λατρευτοῦ του ἀφ' ἑτέρου· ἐγένετο καὶ κατεχωρήθη τὸ ἀκόλουθον ἑταιρικὸν συμβόλαιον, οὗτινος τὸ περιεχόμενον ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἄρθρον πρῶτον. Ὁ συνεταιρισμὸς οὗτος σκοπὸν ἔχει τὸ ἐμπόριον διὰ τῆς προβλέψεως ὑγρῶν.

Ἄρθρον δεύτερον. Ὁ ἀξιοσεβαστότατός μοι καὶ πολυεύσπλαχνος συνέταιρος, θέλει ἀξιώσει, ὡς χρηματικὴν κατάθεσιν, νὰ καταβάλῃ τὴν εὐλογίαν του ἐπὶ τῆς ἐπιλαμβανομένης ἐργασίας, εἰς τόσον ποσὸν ὅσον ἤθελε νομίσῃ τοῦτο σύμφωνον ταῖς πατρικαῖς του ἐπιβλέψεσι, καὶ τῇ ἐκτελέσει τῶν ἀμεταβλήτων διαταγμάτων τῆς αἰωνίου αὐτοῦ σοφίας.

Ἄρθρον τρίτον. Ἐγὼ δὲ ὁ ὑποφαινόμενος, Ἰσαὰκ Vuagueux, ὑπόσχομαι ἐν τῇ Ἑταιρείᾳ ᾗ συμβάλλομαι, νὰ καταθέσω πάντα τ' ἀναγκαῖα κεφάλαια· νὰ ἐνοικιάσω τὰς οἰναποθήκας, νὰ τελέσω ἀγοραπωλησίας, νὰ τηρῶ τὰ κατάστιχα, ἐν μιᾷ λέξει, ν' ἀφιερώσω τὸν χρόνον μου, τὴν ἐργασίαν μου, καὶ πάντα τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικά μου κεφάλαια, διὰ τὸ καλὸν καὶ πρὸς ὠφέλειαν τῆς θείας εὐλογίας, τὰ πάντα εὐσυνειδήτως καὶ τιμίως.

Ἄρθρον τέταρτον. Τὰ καλῶς τηρούμενα βιβλία θέλουσι δηλοῖ πάσας τὰς γινομένας πράξεις, τὰ δὲ εἰς τὸ δοῦναι καὶ λαβεῖν τῶν λογαριασμῶν ἀναφερόμενα ποσά, μετὰ τῶν κερδῶν αὐτῶν, θὰ ἰσολογίζωνται κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου ἑκάστου ἔτους, ὅτε θέλει τελεῖται ἡ τοιαύτη πρᾶξις.

Ἄρθρον πέμπτον. Τὰ καθαρὰ κέρδη θέλουσι διαμοιράζεσθαι ἐξ ἡμισείας μεταξὺ τοῦ παντοδυνάμου συνεταίρου μου καὶ ἐμοῦ».

Παραλείπομεν τὰ λοιπὰ ἄρθρα τοῦ περιέργου τούτου συμβολαίου.

Ἐν συνόψει, ἀπέληξε νὰ καταβάλῃ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν 7323 φράγκα καὶ 35 ἑκατοστά, ἅπερ ἐδόθησαν τοῖς ἰθαγενέσι τοῦ Neuchâtel.

Ὁ ἰατρὸς Chatelain εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλω τὴν περίεργον ταύτην ἐξιστόρησιν, παραδέχεται ὅτι ὁ συμβολαιογράφος εἶχε σώας τὰς φρένας του, ἀλλ' ὅτι περιέργως μόνον ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ τὰ αἰσθήματα τῆς φιλανθρωπίας του. Παραδεχόμεθα τοὐναντίον ὅτι ὁ κ. Ἰσαὰκ εὑρίσκετο ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς παραφροσύνης, καὶ ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου εὑρισκόμεθα ἀπέναντι λανθανούσης τινὸς φρενοβλαβείας, κεκρυμμένης εἰς τὰ μυχιαίτατα τοῦ ἀνθρώπου, σπανίως δὲ ἀναδεικνυομένης εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.

Παρὰ τοῖς εἰς τὰ *θεῖα ἐκδότοις*, ἔρχονται οἱ *προκατειλημμένοι*. Εἰς αὐτοὺς ἡ αὐτὴ λέξις, ὁ αὐτὸς τύπος, ἡ αὐτὴ ἰδέα παρουσιάζεται πάντοτε αὐτομάτως. Ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις εἰς πόσον ἀνοήτους πράξεις φέρει ἡ τυραννία αὕτη τῶν διανοητικῶν παρορμήσεων.

Νέος τις, κατὰ τὰς σπουδάς του, ἀκούσας ἡμέραν τινὰ φίλων του ἀστειευομένων ἐπὶ τῇ εἰς τὸν ἀριθμὸν *δέκα τρία* ἀποδιδομένῃ κακῇ σημασίᾳ, κατέστη θῦμα προκαταλήψεως, ἀναγκαζούσης αὐτὸν νὰ προσφέρῃ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν διανοητικήν τινα εὐχήν. *Θεὸς δέκα τρία! αἰώνιος δέκα τρία! ἄπειρος δέκα τρία!* Ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς σπουδάς του καὶ νὰ ταφῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν του.

Ἕτερος ἀνὴρ ὑγιέστατος καὶ σώας ἔχων τὰς φρένας ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀναγνώσεως· διότι μόλις στρέφει μίαν σελίδα, νομίζει ὅτι ὑπερεπήδησε μίαν, ἄρχεται δὲ ἐκ νέου χωρὶς νὰ δύναται νὰ προχωρήσῃ. Ἕτερός τις δὲν δύναται εἰσερχόμενος εἴς τι δωμάτιον νὰ μὴ μετρήσῃ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ εὑρισκόμενα ἀντικείμενα, ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐρριμμένων βιβλίων μέχρι τῶν κομβίων τοῦ μετ' αὐτοῦ συνδιαλεγομένου. Αἱ τοιούτου εἴδους πνευματικαὶ τάσεις συνορεύουσι μετὰ τῆς *ἐπ' ἀμφιβολίᾳ παραφροσύνης*, ἧς τινος πρό τινος χρόνου ὑπέδειξα ὑμῖν ἀξιοσημείωτον παράδειγμα. Προὔκειτο περὶ νέου τινὸς ὑπαλλήλου ἔν τινι τραπέζῃ, διάγοντος τακτικώτατον βίον, καὶ ἐκτελοῦντος ἀκριβέστατα τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, ὅστις ὅμως πρὸ ὀκταετίας *ἀμφέβαλλε* περὶ τῆς ὑπάρξεώς του καὶ τῶν περὶ αὐτῶν ἀντικειμένων. Τυραννούμενος ὑπὸ τῆς φρικτῆς ταύτης διαθέσεως τοῦ πνεύματος, ἦλθε παρακαλῶν με νὰ τὸν ἐγκλείσω εἴς τι φρενοκομεῖον· ἐνόει λοιπὸν κάλλιστα τὴν διανοητικήν του κατάστασιν. Ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ εἴπωμεν ὅτι εὑρίσκετο ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς παραφροσύνης;

Πρὸς τοὺς τοιούτου εἴδους ἀσθενεῖς παρεμφέρουσιν οἱ *Ἰλιγγιῶντες*. Νομίζω ὅμως ὅτι ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην λίαν ἀνάρμοστον, εὐνόητον ὅμως, πρέπει νὰ περιλάβωμεν καὶ τοὺς πάσχοντας *ἀγοραφοβίαν* καὶ *τοποφοβίαν*, ἀσθενείας ἀπαντώσας παρ' ἀνθρώποις σώας ἔχουσι τὰς φρένας.

Τοιοῦτον περίεργον παράδειγμα ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Cabadé. Ὁ ἀσθενής, εὐφυέστατος ἀνήρ, ἱκανώτατος ἐν ταῖς ἐργασίαις του καὶ ἀγαστὸς ἐν ταῖς συνδιαλέξεσι, καθίστατο πολλάκις ἀνίκανος εἰς ἐκτέλεσιν τῶν κοινοτάτων πραγμάτων. Ὅπως διέλθῃ τὴν φλοιὰν δωματίου τινός, ἔπρεπε νὰ ὠθήσωσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ ὄπισθεν, ὅπως ἐγερθῇ ἐξ ἀνακλίντρου ἐφ' οὗ ἐκάθητο ἔπρεπε νὰ τὸν σύρῃ τις διὰ τῆς χειρός. Ἵνα ὑπερπηδήσῃ καθ' ὁδὸν φανταστικόν τι ἐμπόδιον, ἔπρεπε νὰ ἐπαναλάβῃ πολλάκις τὸν δρόμον του. Ἐν τούτοις ἂν κατὰ τὰς ἰσχυροτέρας του ἀμφιβολίας, ἔβλεπεν ὅτι παρετηρεῖτο, μετὰ μεγίστης ἐπιτηδειότητος ἐπλάνα τοὺς θεατάς. Ἂν, παραδείγματος χάριν, ἠναγκάζετο νὰ κατέλθῃ ἐξ ἁμάξης εἰς ἣν πρὸ μικροῦ ἀνῆλθε, προσεποιεῖτο ὅτι τοῦ ἔπεσέ τι, ἢ ὅτι παρετήρησε λάθος τι τῆς ἁμάξης.

Πρὸ δύο ἐτῶν, ὁ ἀσθενὴς ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς τὸν στρατὸν ὡς ἔφεδρος ἐπὶ εἴκοσι ὀκτὼ ἡμέρας. Παρεκάλεσε τὸν ἰατρόν του νὰ ἐνεργήσῃ νὰ ἐξαιρεθῇ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης. Οὗτος προσεκάλεσε τοὺς δύο στρατιωτικοὺς συναδέλφους, τοὺς ἐν τῇ τοιαύτῃ περιπτώσει ἀποφαινομένους, νὰ προγευματίσωσι παρ' αὐτῷ μετὰ τοῦ ἀσθενοῦς. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς εὐωχίας ὁ κ. Χ. ἦτο τόσον χαρίεις καὶ εὐφυής, ὥστε οἱ ἰατροὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ἠρώτησαν τὸν συνάδελφόν των ἂν δὲν ἤθελε νὰ τοὺς ἀπατήσῃ. Ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως ὡδήγησεν αὐ-

τοὺς εἰς τὸ παράθυρον τοῦ γραφείου του, δι' οὗ ἔβλεπον τὴν λεωφόρον δι' ἧς ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ κ. Χ. ἐκεῖθεν εἶδον αὐτὸν κατειλημμένον ὑπ' ἀπιστεύτου ταραχῆς, μὴ δυνάμενον νὰ διέλθῃ, ἓν δένδρον, ἕνα λίθον ἢ τὴν σκιὰν οἰκίας τινος, εἰμὴ μετὰ πολλὰς ἀναβολάς. Ἐπανήρχετο ὄπισθεν, ἐπανελάμβανε τὸν δρόμον ὅπως ὑπερπηδήσῃ τὸ ἐμπόδιον καὶ ἐπανήρχιζε πάλιν.

Οἱ τοιοῦτοι εἴδους ἀσθενεῖς συγγενεύουσι μετὰ τῆς ἀναριθμήτου καὶ ἀνυποφόρου ὁμάδος τῶν *Ὑποχονδριακῶν*. Ὅταν ἡ ὑποχονδρία ὑπερβῇ ὅριά τινά, καθίσταται ἀληθὴς φρενοβλάβεια. Πάντες οἱ ἰατροὶ παρετήρησαν ὅτι ἐπὶ τῶν ὑγιεστάτων ἀνθρώπων ἀνεπτύχθησαν ἀντιλήψεις ὅλως παράφρονες περὶ τῆς ὑγείας των. Παραθέσωμεν ἓν παράδειγμα. Κυρία τις παρουσιάζεται εἰς γνωστότατον εἰδικὸν ἰατρὸν καὶ λέγει αὐτῷ· «Κύριε ἔρχομαι νὰ σᾶς συμβουλευθῶ διὰ μίαν ἀσθένειαν τοῦ προστάτου ἀδένος. — Ἀλλὰ Κυρία! λέγει αὐτῇ ἐκπεπληγμένος ὁ ἰατρός, τοιοῦτον ἀδένα δὲν ἔχετε! — Πῶς! Κύριε, ἀπαντᾷ, ἡ Κυρία μετὰ περιφρονήσεως, δὲν ἔχω τοιοῦτον ἀδένα! Ἐγὼ ἀνέγνων σύγγραμμα τῶν ἀσθενειῶν τοῦ προστάτου ἀδένος, αἰσθάνομαι δὲ ὅλα τὰ συμπτώματα!»

Κύριοι, σπεύσωμεν. Ἐπεθύμουν νὰ λαλήσω ὑμῖν περὶ τῶν *ἐκκεντρικῶν*, τῶν *εὐερεθίστων*, τῶν ἐκ γήρατος *μωραινομένων*, τῶν *ἐφευρετῶν*, καὶ πολλῶν ἄλλων κατηγοριῶν ἡμιφρενοβλαβῶν, παρέρχομαι ὅμως αὐτὰς ὅπως ἐνασχοληθῶ κυρίως περὶ τῶν *παραλογιζομένων*.

Κύριοι· δικαίως ὁ ἐξαίρετος φίλος μου ἰατρὸς Luys ταξινομεῖ εἰς ἰδίαν τάξιν τοὺς παραλογιζομένους. Ἀναμφιλέκτως οἱ *παραλογισμοὶ* δεικνύουσι πάντοτε πνευματικὴν ἀσθένειαν ἐπηρεάζουσαν πᾶσαν τὴν κατάστασιν τοῦ ἀσθενοῦς.

Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀνάγκη νὰ ὁρίσωμεν δύο τάξεις· οἱ μὲν διατηροῦσι τὴν ἀναγκαίαν ἰσορροπίαν ὅπως κρίνωσι τοὺς παραλογισμούς των, οἱ δὲ πάσχουσι πᾶσαν τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν· οἱ πρῶτοι εὕρηνται ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς παραφροσύνης, οἱ δεύτεροι ὑπερεπήδησαν ταῦτα ἐντελῶς.

Μεταξὺ τῶν παραλογιζομένων, ἀλλὰ πλήρη ἐχόντων συνείδησιν καταλέγεται καὶ ὁ νέος ὅντινα θέλω σᾶς παρουσιάσει μετὰ τὸ τέλος τῆς παρούσης ὁμιλίας. Εἶναι ἐκ τῶν εὐφυεστέρων χημικῶν, ὅστις κατέγεινε νὰ λύσῃ ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων βιομηχανικῶν προβλημάτων· ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ νέαν μέθοδον χρυσώσεως. Ἕνεκα δὲ τῆς εἰσπνοῆς τῶν κατὰ τὰ χημικὰ αὐτοῦ πειράματα ἐξεταζομένων οὐσιῶν, προσεβλήθη κατ' αὐτὸν ἡ ὑγεία του. Ἤρξατο ἀκούων φωνήν τινα ἥτις ἔλεγεν αὐτῷ· *Ἄπελθε ἐξ αὐτοῦ τοῦ μέρους*. Μετὰ ταῦτα ᾐσθάνθη μυρμηκιάσεις καὶ κεντήματα εἰς πολλὰ τοῦ σώματός του μέρη, τέλος δέ, ἀπό τινος καιροῦ νομίζει ὅτι ἀναπνέει διαρκῶς *ὑδροκυανικὸν ὀξύ*. Ὅπως ἀπαλλαγῇ τῶν παραλογισμῶν τούτων, ὧν ἐννοεῖ τὸν φανταστικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' οἵτινες δικαίως ἀνη-

συχοῦσιν αὐτόν, ἐζήτησε νὰ γίνῃ δεκτὸς ἐν φρενοκομείῳ ὅπως τακτικὴν ἀκολουθήσῃ θεραπείαν. Εἶναι λοιπὸν ἐν συνειδότι παραλογιζόμενος, εὑρισκόμενος ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς παραφροσύνης· διότι συνήθως, ἀσθενής τις, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀντέστη εἰς τοὺς παραλογισμούς του, ἐπὶ τέλους πιστεύει εἰς αὐτοὺς καὶ καθίσταται πράγματι παράφρων.

Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις ἄνθρωποι, οἵτινες ἐπὶ μακρὰν περίοδον ἐτῶν ὑποστάντες παραλογιστικὰς ταραχάς, οὐδέποτε ἐπίστευσαν εἰς ταύτας. Τοιοῦτος ἦτον ὁ ἀσθενὴς ὃν ἀναφέρει ὁ Wynter, ὅστις ᾐσθάνετο ὅτι ὅλον τὸ σῶμά του ἦτο περιηλειμμένον διὰ λίπους, καὶ ὅτι λιπαρὰν παρουσίαζεν ἁφήν. Τοιοῦτος ἦτο ἰδίᾳ ὁ περίφημος ἐκεῖνος Lelogue de Savigny, ὅστις καταδιωκόμενος ὑπὸ φρικτῶν παραλογισμῶν τῶν ὀφθαλμῶν του, τῶν ὁποίων ἐγκατέλειπεν ἡμῖν λεπτομερῆ περιγραφήν, ἐνεκλείσθη ἐπὶ τέλους εἰς πλῆρες σκότος, εὑρίσκων τοῦτον μόνον τόν τρόπον ὅπως διαφύγῃ τὸ θλιβερὸν πάθος του.

Σημειώσατε ὅμως ὅτι καὶ οἱ μᾶλλον εὐσυνείδητοι παραλογισμοί, δύνανται νὰ ἐπενεργήσωσιν ἐπὶ τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἐξαίρετός μοι φίλος ἰατρὸς Mesuet, ὑπέδειξέ μοι *ἀλκοολικόν* τινα εὐφυέστατον, ὅστις ὑπέφερεν ἐκ παραλογισμοῦ τῆς ἀκοῆς, οὕτινος ἐγνώριζε κάλλιστα τὸν χαρακτῆρα. Ἠγείρετο τὴν πρωΐαν πλήρης καλῶν διαθέσεων καὶ ἀνεχώρει μεταβαίνων εἰς τὴν ἐργασίαν του. Δυστυχῶς, ὅπως μεταβῇ εἰς τὸ ἐργοστάσιον, διήρχετο ἔμπροσθεν καπηλείου τινός, οὕτινος κάλλιστα ἐγίνωσκε τὴν τοποθεσίαν. Ὅσον ἐπλησίαζεν εἰς αὐτό, ἤκουε δύο φωνάς, μίαν τοῦ καλοῦ καὶ μίαν τοῦ κακοῦ ἀγγέλου. Ἡ πρώτη ἔλεγε, *δὲν θὰ ἔμβῃ*, ἡ δευτέρα ἔλεγε, *θὰ ἔμβῃ, θὰ ἔμβῃ*. Μόλις ἐπλησίαζεν ἡ τοῦ κακοῦ ἀγγέλου φωνὴ καθίστατο ἰσχυροτέρα. Ἐπὶ τέλους εἰσήρχετο, ἀφοῦ δ' ἔπινεν, οἱ παραλογισμοὶ κατέπαυον ὡς ἐκ θαύματος. Ἡμέραν τινὰ διήρχετο οὗτος ἐκ τῆς προκυμαίας τοῦ ποταμοῦ Σηκουάνα. Ἡ φωνὴ διατάσσει αὐτὸν νὰ ῥίψῃ εἰς τὸν ποταμὸν δύο πεντόφραγκα ἅπερ εἶχε.. Ὑπακούει πάραυτα, μόλις δ' εἶχε τελέσει τὴν πρᾶξιν, αὐτὸς ὁ ἴδιος ἠθέλησε νὰ ῥίψῃ ἑαυτὸν εἰς τὸν ποταμόν· διότι ἔλεγε δὲν ἔχομεν σήμερον εἴκοσι φράγκα εἰς τὴν οἰκίαν. Οὕτω λοιπόν, παρὰ τῷ μεθύσῳ τούτῳ, παραλογισμοί, κρινόμενοι κατ' ἀξίαν ὑπ' αὐτοῦ, ὡδήγουν τὸ θῦμά των ὅπως διαπράττῃ ἀνοήτους πράξεις.

Κύριοι, νομίζω ὅτι ἀπέδειξα ἀρκετὰ τὴν πρότασίν μου, ἣν ἐν ἀρχῇ τοῦ μαθήματος ὥρισα. Περικυκλούμεθα ὑπ' ἀνθρώπων, ὑψηλὰς κοινωνικὰς κατεχόντων θέσεις, καταγινομένων εἰς τὰ ἔργα των, ἐκτελούντων κατὰ τὸ φαινόμενον πάντα τὰ καθήκοντα αὐτῶν, ὧν τινων ὅμως τὸ πνεῦμα παρουσιάζει ἀσθενῆ τινα μέρη, παράφρονας διαθέσεις, ἀνοήτους παρορμήσεις, χωρὶς ὅμως νὰ δυνάμεθα νὰ ἐγκλείσωμεν αὐτοὺς εἰς φρενοκομεῖον, διότι κατηγορηματικῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ταχθῶσι μεταξὺ τῶν παραφρόνων.

Δὲν εἶναι βέβαια ἀρκετὰ εὐχάριστον τὸ σκέπτεσθαι, ὅτι ὁ ὁδηγῶν τὸν σιδηροδρομικὸν συρμὸν μηχανικός, δύναται νὰ ἔχῃ παραλογισμούς, ὅτι ὁ δικηγόρος ὅντινα συμβουλευόμεθα, εἶναι προσβεβλημένος ὑπὸ τῆς ἐπ' *ἀμφιβολίᾳ* παραφροσύνης· ὅτι ὁ συμβολαιογράφος ὁ συντάσσων τὰ συμβόλαια ἡμῶν, εἶναι συμβεβλημένος διὰ τακτικοῦ ἐγγράφου μετὰ τοῦ Δημιουργοῦ τῶν κόσμων. Ἀνάγκη ὅμως νὰ σιωπῶμεν. Οἱ ἡμιπαράφρονες οὗτοι, εἰς ὑψηλὰς ἀνέρχονται πολλάκις θέσεις, συχνότατα μάλιστα ἐξασκοῦσι σπουδαιοτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοὺς περικυκλοῦντας αὐτούς, ἐπὶ τὴν χώραν καὶ τὸν αἰῶνα ἐν ᾧ ζῶσιν. Οἱ τῆς Ἰωάννας Δάρκ παραλογισμοὶ κατώρθωσαν τὸ μεγαλείτερον θαῦμα, ὅπερ ὁ καλλίτερος τῶν ἡρωϊσμῶν τῶν στρατηγῶν δὲν ἤθελεν ἐπιτύχει· καὶ μεταξὺ τῶν περιφήμων ἀνδρῶν τῶν ἐκ βάθους συνταραξάντων τὴν ἐποχήν των, ὑπάρχουσι πολλοί, οἵτινες ἂν μὴ ἐντελῶς ἦσαν παράφρονες, ἦσαν τοὐλάχιστον ἡμιπαράφρονες. Διότι πράγματι, τὰ πνεύματα τὰ κείμενα εἰς τὰ ἄκρα μεταξὺ τῆς παραφροσύνης καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου εἶναι εὐφυέστερα τῶν ἄλλων, εἶναι κυρίως ἐνεργητικώτατα διότι εἶναι *τεταραγμένα*· ἐπὶ τέλους μεγίστην κέκτηνται πρωτοτυπίαν, διότι ὁ ἐγκέφαλός των ἔχει πληθώραν ἰδεῶν ὅλως πρωτοτύπων. Ἀναγνώσατε τὴν ἱστορίαν καὶ θὰ ἴδητε ὅτι κυρίως οὗτοι ἐπανέστησαν τὸν κόσμον, ἐδραίωσαν νέας θρησκείας, ἐδημιούργησαν καὶ κατέρριψαν αὐτοκρατορίας· ἔσωσαν ἔθνη ἢ ἀπώλεσαν ταῦτα· τῶν ἰχνῶν αὐτῶν ἐγκατέλειψαν σημεῖα ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, τῇ φιλολογίᾳ καὶ τοῖς ἤθεσι τῆς χώρας των καὶ τῆς ἐποχῆς των.

Ὁ πολιτισμὸς συχνότατα θὰ ἔμενεν ὀπίσω, ἂν μὴ εὑρίσκοντο παράφρονές τινες, ὅπως ὠθήσωσιν αὐτὸν πρὸς τὰ πρόσω. Μάθωμεν λοιπὸν νὰ ἐκτιμῶμεν τὴν παραφροσύνην, καὶ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι αὕτη εἶναι μέγιστος παράγων προόδου ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις κοινωνίαις, καὶ μία ἐκ τῶν μεγαλειτέρων δυνάμεων τῶν τὴν ἀνθρωπότητα κυβερνουσῶν.

Ἐκ τῆς «Ἐπιστημονικῆς Ἐπιθεωρήσεως» μετάφρασις

Ν. Χ. Ἀποστολίδου.

ΘΑΛΑΣΣΟΠΤΕΡΙΣ Η ΦΩΣΦΟΡΙΖΟΥΣΑ

ΦΥΣΗΤΗΡ Ο ΜΑΚΡΟΚΕΦΑΛΟΣ*

Οὐδεμίαν ἰδιαιτέραν προσάπτω ἐμαυτῷ δόξαν, ἀνακοινῶν σήμερον ὑμῖν, ὅτι συναντῶνται ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς θαλάσσαις, τινὰ ἐκ τῶν σπανιωτέρων

* Ἀνακοίνωσις γενομένη ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 11 Ἰανουαρίου τοῦ φυσιογνωστικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου.

ἐν τῷ ἡμετέρῳ κόσμῳ ζώων.—Ἂν μετὰ τὰς πολλὰς πλείστων ἀναζητήσεις, τοιοῦτόν τι κατόρθωμα ἐτέλουν, ἥ τε ἀξία αὐτοῦ καθὼς καὶ τοῦ διαπράξαντος μεγίστην θὰ εἶχε σημασίαν. Ἡ ἀνακάλυψις λοιπὸν οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν σπουδαιότητος, προσθετούσης μέγα τι ἐμοὶ προσωπικῶς, καθίστησι μόνον γνωστὸν τοῖς ζωολογοῦσι καὶ τοῖς δι' ἐπιστημονικῶν μόνον ἔργων ἐπιθυμοῦσι νὰ ἑδραιώσωσι τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν ἀξίαν, καὶ οὐχὶ δι' ἀτόπων ἀπαιτήσεων καὶ ἀκαίρων συζητήσεων, ὅτι ἐν ταῖς ἡμετέραις θαλάσσαις, ταῖς ἐν τῷ μεταιχμίῳ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως κειμέναις, μέγας ἐνυπάρχει θησαυρὸς ἀξίων διὰ σπουδὴν ἀντικειμένων, ἀπαιτεῖται δὲ μόνον ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ πρὸς τοῦτο. —Ἕτεροι ὅμως ἐπίσης λόγοι παρὰ τὸν τῆς διαβεβαιώσεως ὅτι ἐν τῇ ἑλληνικῇ θαλάσσῃ πλούσια καὶ σπάνια ἔγκεινται εὑρήματα, φέρει ἐμὲ ἐπὶ τὸ βῆμα σήμερον.

Ἡ θάλασσα κρύπτει ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς, πληθὺν ζῴων, ἀληθῶν ἀριστουργημάτων τέχνης κατὰ τὴν κατασκευὴν ὄντων· ἡ τῶν κοραλιοειδῶν ὅμως οἰκογένεια ὑπερτερεῖ ἁπάντων, κατὰ τὴν ὡραιότητα, οὐ μόνον τῆς κατασκευῆς,ἀλλὰ καὶ τὸ θαυμάσιον τῆς διατάξεως αὐτοῦ καθ' ἑαυτοῦ τοῦ ὀργανισμοῦ. Τὰ ἐκ τῶν χρυσίων ἡμῶν ἁλύσεων ἐκκρεμάμενα τεμάχια κοραλίου, ἅτινα ὡς μεγίστης λογίζονται ἀξίας, ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῶν καταστάσει, εἶναι ὅ,τι θαυμασιώτερον δύναταί τις νὰ φαντασθῇ. Ἐκ τῶν σμικρῶν ὀπῶν, τοῦ σχῆμα κλαδίσκου ἔχοντος σώματος, ἐπανθίζουσιν ὡραιότατα ζωάρια, θαυμασιωτάτης καὶ λεπτοτάτης κατασκευῆς. Οὐδὲν τῶν γηΐνων ἀνθέων δύναται νὰ παραβληθῇ κατὰ τὴν ὡραιότητα καὶ τὸ κανονικὸν πρὸς τοὺς σμικροὺς ὀργανισμοὺς τοὺς ἐνοικοῦντας εἰς κορμὸν κοραλίου, τοὺς ὀργανισμοὺς τούτους τοὺς διατρεφομένους ἰδίᾳ μὲν ἑκάστους, ἀλλ' ὧν τὸ τῆς διατροφῆς ἀποτέλεσμα μεταδίδεται εἰς ἅπασαν τὴν συνοικίαν. Οἱ ἐπιζητοῦντες πολιτεύματα κοινωνιστικά, κάλλιστον ἐν τοῖς ζώοις τούτοις εὑρίσκουσι παράδειγμα σύναμα καὶ διδασκαλίαν· ὅπως ἡ κοινότης ζῇ, ἕκαστος ὀφείλει νὰ ἐργάζηται, διατρέφων πάντας καὶ ὁ ἴδιος διατρεφόμενος.

Οἱ ζωολογοῦντες ἐπιζητοῦσι πρὸ πολλοῦ,νὰ ἐπιτύχωσι καταλλήλου τρόπου, ὅπως διατηρήσωσι τὰ τοιαῦτα ζῶα ἐν τοῖς μουσείοις, ἐντὸς ὑγρῶν, ὡς ἐν τῇ φύσει εὕρηνται καὶ φαίνονται πλήρη κάλλους καὶ ζωῆς.Ἡ δυσκολία ὅμως εἶναι μεγίστη, καθότι τὰ ζῶα ταῦτα ζῶντα ἐντὸς ὕδατος ἁλμυροῦ πυκνοτέρου ὄντος τοῦ γλυκέος ὕδατος, ἐξαγόμενα τῆς θαλάσσης, ἀπόλλυσι πᾶσαν αὐτῶν καλλονήν, ἅ τε τῶν κυψελίδων αὐτῶν ἐκρηγνυμένων, ὡς ἐκ τῆς αἰφνιδίου ταύτης μεταλλαγῆς τῆς πυκνότητος.Τὸ ζῶον ὅπερ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἢ ἐν τῷ ἁλμυρῷ ὕδατι ἦτον ὡραῖον, ἐξαγόμενον καὶ τιθέμενον ἐντὸς οἰνοπνεύματος οὐδεμίαν δύναται νὰ δώσῃ ἰδέαν τῆς προτέρας αὐτοῦ καταστάσεως. Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περιοδείᾳ τῆς περισυναγωγῆς καταλλήλου συλλογῆς ἐργαλείων καὶ προϊόντων διὰ τὴν ἐν Λονδίνῳ τὸ ἔτος

τοῦτο τελουμένην μεγάλην διεθνῆ ἁλιευτικὴν ἔκθεσιν, ὅπου τὰ πράγματα μοὶ ἐπέτρεπον, ἐθεράπευον καὶ τὴν ἐπιστήμην, προσκομίζων οὕτω παρὰ τὰς ἁπλᾶς περιγραφὰς κοινῆς ἐπιθεωρήσεως καὶ ἐπιστημονικὸν πλοῦτον, ὅστις πέποιθα ὅτι θέλει μοὶ χρησιμεύσει, ἂν μὴ ἐνταῦθα, ἔνθα εἰσέτι δὲν κατέστημεν ὥριμοι καὶ ἀρκετὰ πεπολιτισμένοι, ὡς ὁ Κοραῆς λέγει,διὰ νὰ καταγίνωμεν εἰς τὰς τὴν φύσιν ἐρευνώσας ἐπιστήμας,ἀλλαχοῦ ὅμως ὁπόθεν κάλλιον καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς θὰ ὠφελήσωμεν καὶ τὴν πατρίδα θὰ τιμήσωμεν.

Ἐπειράθην λοιπὸν πολλάκις διαφόρων χρώμενος μέσων νὰ διατηρήσω καταλλήλως θαλάσσια ζῶα, ἐκ τῶν εὐαισθητοτέρων. Ἰδοὺ δὲ ποῖον μέσον διατηρήσεως καταλληλότερον εὗρον μετὰ πολλὰς καὶ σᾶς βεβαιῶ πολλάκις λυπηρὰς δοκιμάς· καθότι ἐνῷ μόλις καὶ μετὰ βίας, γνωστῆς οὔσης τῆς ῥαθυμίας τῶν Ἑλλήνων ἁλιέων καθὼς καὶ παντὸς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀνούσια δι' αὐτοὺς πράγματα, τὰ μὴ ὄζοντα μήτε σταφίδος μήτε μετοχῶν, κατώρθωσα νὰ εὕρω ἓν μόνον ἀντικείμενον ἄξιον λόγου, ἔπρεπε καὶ νέαν νὰ δοκιμάσω μέθοδον διατηρήσεως, ἥτις συνήθως μοὶ κατέστρεφεν ὅ,τι διὰ τόσων κόπων συνέλεξα καὶ μετὰ τόσης εὐχαριστήσεως ἐθεώμην ζῶν. Τὸ ζῶον ἂν ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν σκωληκοειδῶν ἢ ἀρθροζώων, ἐξαγόμενον τῆς θαλάσσης τίθεται ἐν φιάλῃ, περιεχούσῃ θαλάσσιον ὕδωρ προσφάτως ἀντληθέν, μετ' ὀλίγον ἐκεῖ τοῦτο ἐθιζόμενον ἀναλαμβάνει ἂν μὴ τὴν μορφὴν ἣν ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης πλήρη ζωῆς ἔφερε, παρεμφερῆ ταύτης. Ὅταν δὲ οὕτω τοῦ ζώου ἐπανθίσαντος, κριθῇ ἡ κατάλληλος στιγμή, ἐπιχέεται ζέουσα διάλυσις διττοχλωρούχου ὑδραργύρου κατ' ἀναλογίαν δύο $^{0}/_{0}$ ἐπὶ ἴσου ποσοῦ θαλασσίου ὕδατος ἐν ᾧ τὸ ζῶον ἔχει τεθῆ. Ἡ διάλυσις φονεύει ἐν ἀκαρεῖ τὸ ζῶον, καὶ ἐν ᾗ εὑρίσκετο καταστάσει. Οὕτω δὲ κατορθοῦται νὰ διατηρηθῇ κάπως τὸ ζῶον εὐπρεπῶς καὶ δώσῃ ἀμυδρὰν ἰδέαν τῆς ἐν τῇ φύσει μορφῆς αὐτοῦ.

Τοιουτοτρόπως εἶναι διατετηρημένον καὶ τὸ ἀντικείμενον ὅπερ λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω ὑμῖν σήμερον. Τὸ ζῶον καλεῖται θαλασσοπτερὶς ἡ φωσφορίζουσα, Pennatula Phosphorea, εἶναι δ' ἐκ τῶν σπανίων τῆς Μεσογείου. Ὁ Forbes κατὰ τὸ ταξείδιον ἐν τῷ Αἰγαίῳ (1836) δὲν ποιεῖ μνείαν αὐτοῦ ἐν τῷ δημοσιευθέντι καταλόγῳ τῶν ζώων τῆς θαλάσσης ταύτης. Ἁλιεύθη δ' ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Πατρῶν.

Ἑτέρου ἐπίσης ἀντικειμένου νομίζω πρόσφορον τὴν στιγμὴν ὅπως ποιήσω ἀνακοίνωσιν.

Ἐν τοῖς τοῦ Ἀριστοτέλους βιβλίοις ἀναφέρεται συχνὰ τὤνομα τῆς Φαλαίνης, καίτοι εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ γένος τοῦτο δὲν ζῇ ἐν Μεσογείῳ. Φαίνεται ὅμως,ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς κυρίως Φαλαίνης ***Balaena mysticetus*** (Cuv ἀλλὰ περὶ τοῦ Φυσητῆρος ἢ Κατόδοντος Cachalot.Ἡ παρουσία του ἐν τῇ Μεσογείῳ δὲν εἶναι βεβαίως κοινή, εἶναι ὅμως σχεδὸν βεβαία καίτοι σποραδικῶς συμβαίνουσα.

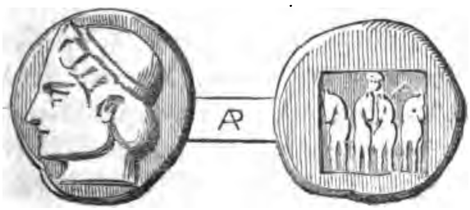
Ἐν τῷ Φυσιογραφικῷ μουσείῳ, ὑπάρχουσι μέρη σκελετῶν δύο τοιούτων ζώων προσαραξάντων ἐν Τήνῳ κατὰ τὸ 1840. Ἐκτὸς ὅμως τῶν δειγμάτων τούτων, καὶ κατ' ἄλλας προγενεστέρας ἐποχὰς σκελετοὶ τοιούτων ζώων ἀνεύρηνται. Ἅπαντα σχεδὸν τὰ ὀστᾶ ἅτινα παρὰ ταῖς πύλαις διαφόρων Ἑλληνικῶν πόλεων διατηροῦνται ὡς λείψανα γιγάντων, εἰσὶν ὀστᾶ Φυσητήρων. Ἐν τῇ πύλῃ τοῦ φρουρίου Βώλου ὑπάρχει τοιούτου ζώου εἷς σπόνδυλος καὶ μία πλευρά, πρὸ πολλῶν χρόνων ἐκεῖσε ἄνωθεν ταύτης κρεμαμένη. Ἐν Χαλκίδι ὑπῆρχε πλευρὰ τοιούτου ζώου, κρεμαμένη ἀπὸ τῆς ὀροφῆς πύλης τινος τοῦ φρουρίου. Ἐν μικρῷ χωρίῳ παρὰ τὴν Κάρυστον, ὡς μ' ἐδιηγήθησαν ἀξιόπιστοι μάρτυρες, ἅπαντα τὰ καθίσματα καφενείου τινος ἀναπληροῦσι σπόνδυλοι τοιούτου ζώου. Ἐσχάτως ἐν τῇ ὁδῷ Αἰόλου, ἐπεδεικνύετο πλευρὰ Φυσητῆρος, προσαράξαντος κατὰ τὸ λέγειν τοῦ ἐπιδεικνύοντος αὐτὸν ἐν τῷ λιμένι Βοιῶν. Τελευταίως κατ' Ἰούλιον τοῦ παρελθόντος ἔτους προσήραξεν ἐν Ἀλοννήσῳ τῶν βορείων Σποράδων, τοιοῦτον κῆτος, οὗτινος κατώρθωσα ν' ἀνεύρω λείψανά τινα, τὴν ἄνω σιαγόνα, δύο σπονδύλους, καὶ ἕνα ὀδόντα ὃν παρουσιάζω σήμερον ὑμῖν, ὅπως γίνῃ καταληπτὸν τὸ μέγεθος καὶ εἶδος τοῦ ζώου.

Ν. Χ. Ἀποστολίδης

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

α') ΤΗΣ ΕΝ ΕΥΒΟΙΑι ΧΑΛΚΙΔΟΣ

Κατὰ τὴν ἐν Εὐβοίᾳ περιοδείαν μου, τῇ 16 Νοεμβρίου ε. ε. ἀπέκτησα λίαν περίεργον τετράδραχμον, τοῦ πέμπτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος, γραμμαρίων 15,7, φέρον ἀφ' ἑνὸς ἀρχαϊκὴν κεφαλὴν Ἀπόλλωνος ἐστραμμένην πρὸς ἀριστερὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐντὸς ἀβαθοῦς τετραγώνου Νίκην ἐφ' ἅρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἵππων βαδιζόντων κατὰ μέτωπον. Ἐν τῷ πεδίῳ δεξιὰ διακρίνονται ἀμυδρῶς πως τὰ ἴχνη τοῦ γράμματος Α. Ἀνευρέθη δὲ ἐν τῷ δήμῳ Ἀηλαντίων τῆς ἐπαρχίας Χαλκίδος, τουτέστιν ἐν τῷ ἱστορικῷ πεδίῳ τοῦ Ἀηλάντου, τοῦ κειμένου ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς

Εὐβοίας, ἔνθα ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς πληροφορίας ἀνδρῶν ἀξιοπίστων πολλὰ ἀρχαϊκὰ νομίσματα διαφόρων ἑλληνικῶν πόλεων. Ἐπὶ οὐδενὸς ἀρχαίου νομίσματος ἢ νομισματικοῦ μνημείου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀπαντᾷ ἀκριβῶς, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἡ παράστασις αὕτη, ἐκτὸς ἐφ' ἑνὸς συμβολικοῦ κερματίου μολυβδίνου ἀνεκδότου τῆς ἐμῆς συλλογῆς. Ἀποδίδομεν δὲ τὸ νόμισμα εἰς τὴν πόλιν τῶν Χαλκιδέων διὰ τοὺς ἑξῆς τέσσαρας λόγους, πρῶτον, διότι φέρει πάντα τὰ συστατικὰ νομίσματος πόλεως τῆς κυρίως Ἑλλάδος, δεύτερον, διότι καὶ ἄλλα χαλκᾶ νομίσματα τῆς ἰδίας πόλεως φέρουσι τέθριππον πρὸς δεξιὰ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΧΑΛΚΙΔΕΩΝ, ὡς καὶ δραχμαὶ μετὰ τροχοῦ, ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν τὸ ἀμφίβολον τετράδραχμον τὸ ὑπὸ τοῦ J. Millingen δημοσιευθέν, τρίτον, διότι τὰ ἴχνη τοῦ γράμματος Α προδίδουσι τὴν ὕπαρξιν τοῦ πρὸ αὐτοῦ Χ καὶ τελευταῖον, διότι πλησίον τῆς Χαλκίδος ἀνευρέθη. Οἱ δὲ ἄλλοι ἄλλως φρονοῦντες ἂς ἀποφανθῶσιν ἐπιστημονικώτερον περὶ αὐτοῦ.

ϛ') ΤΗΣ ΕΝ ΑΜΟΡΓΩι ΜΙΝΩΑΣ

Ὁ κύριος Waddington (Revue Numismatique, 1853, σελ. 250—251), ἐδημοσίευσε νόμισμα ἀνέκδοτον τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων τῆς πόλεως Μινώας τῆς κειμένης ἐπὶ τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, κατατασσόμενον ἐσφαλμένως ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ μεταξὺ τῶν ἀγνώστων τῆς Φρυγίας νομισμάτων, φέρον ἀφ' ἑνὸς τὴν προτομὴν τῆς Ἰουλίας Μαμαίας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΙΟΥΛΙΑ ΜΑΜΕΑ С ΕΒΑ καὶ ἀφ' ἑτέρου Ἀπόλλωνα ἱστάμενον, ἐνδεδυμένον ποδήρη χιτῶνα καὶ κρατοῦντα λύραν, πέριξ δὲ τῆς ὅλης παραστάσεως τὰ γράμματα ΕΠΙ. Τ. ΦΛΑ. ΕΡΓΙΝΟΥ. ΜΙΝΟΗΤΩΝ. ΑΡΧ. Χαλκοῦν, 8 $^1/_2$ κατὰ τὴν κλίμακα τοῦ Γάλλου Mionnet. Ἀκριβῶς ὅμοιον τῷ ἀνωτέρῳ περιγραφέντι νομίσματι κεῖται ἐν τῷ Μουσείῳ τῶν Παρισίων, καὶ ἴσως εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Waddington.

Ὁ δὲ ἡμέτερος κ. Π. Λάμπρος ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσῃ διατριβῇ τῷ 1870 (νομίσματα τῆς νήσου Ἀμοργοῦ καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς πόλεων Αἰγιάλης, Μινώας καὶ Ἀρκεσίνης, σελ. 17, ἀριθ. 24), ἕτερον τῆς ἰδίας πόλεως, φέρον ἀφ' ἑνὸς τὴν προτομὴν τῆς Ἰουλίας Παύλας καὶ τὰ γράμματα ΙΟΥΛΙΑ —ΠΑΥΛΑ CEB, ἀφ' ἑτέρου δ' Ἀρτέμιδα κυνηγέτιδα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΜΙΝΩ—Η—ΤΩΝ. Ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Ἐθνι-

κοῦ Νομισματικοῦ Μουσ είου, χαλκοῦν 6, καὶ ἐν τῷ Μουσείῳ τῶν Παρισίων ὑπ' ἀριθ. 3,121.

Ἐν δὲ τῷ Μουσείῳ τῶν Παρισίων κεῖται ἀνέκδοτον ἴσως νόμισμα τῆς Μινώας τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων τοῦ Καρακάλλα, φέρον ἀφ' ἑνὸς κατὰ τὰς προχείρους σημειώσεις, ἃς πρὸ διετίας ἔλαβον, τὴν προτομὴν τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς δεξιὰ ἐστραμμένην καὶ τὰ γράμματα ΑΥ—Τ—ΚΑΙ... ΑΝΤΩΝΕΙΝΟ(C) καὶ ἀφ' ἑτέρου γυναῖκα κρατοῦσαν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κέρας ἀμαλθείας διὰ τῆς δεξιᾶς δὲ δισδιάκριτόν τι σύμβολον, πέριξ δὲ τὰ γράμματα ΜΙΝΟΗΤΩΝ. Χαλκοῦν 5, ὑπ' ἀριθ. 3,092.

Εἰς τὰ τρία ταῦτα προστίθεται καὶ τρίτον κακῶς ἀποδοθὲν ὑπὸ τοῦ Sestini τῇ μικρᾷ νήσῳ Μινώᾳ τῇ πρὸ τοῦ ἐπινείου τῶν Μεγάρων κειμένῃ, ὅπερ ὁ κ. Λάμπρος λίαν ὀρθῶς ἀπέδωκε τῇ Μινώᾳ τῆς Ἀμοργοῦ. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος νόμισμα φέρει προτομὴν Ἰουλίας Παύλας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΙΟΥΛ ΚΟΡΝ ΠΑΥΛΑCΕΒ, καὶ ὄπισθεν ΜΙΝΟ—Η—ΤΩΝ καὶ Ἄρτέμιδα κυνηγέτιδα. Χαλκοῦν, 5 $^{1}/_{2}$.

Ταῦτα ἦσαν τὰ μέχρι σήμερον γνωστὰ τοῖς νομισματολόγοις νομίσματα τῆς Μινώας τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Πρὸ τριῶν περίπου μηνῶν ἀνευρέθη ἕτερον τῆς ἰδίας πόλεως ἀνέκδοτον καὶ κατετέθη ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ, φέρον ἀφ' ἑνὸς τὴν προτομὴν τοῦ Καρακάλλα πρὸς δεξιὰν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΑΥΤΚΜΑ.... C καὶ ἀφ' ἑτέρου Ἥραν ἱσταμένην ἐπὶ γραμμῆς, ὡς ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Σάμου, καὶ τὰ γράμματα ΜΙΝΟ—ΗΤΩΝ. Τὸ ὅλον ἐντὸς κύκλου ἐκ σφαιριδίων. Χαλκοῦν, 5 $^{3}/_{4}$.

Διὰ τοῦ σήμερον τὸ πρῶτον δημοσιευομένου νομίσματος νέον προστίθεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὀλίγων καὶ σπανίων νομισμάτων τῆς μικρᾶς πόλεως Μινώας.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

. . . .	. . . .	. . . .	. . . .
Ν	ΧΟΡΑΤΙΩΝ	ν	Χορατίων
ΗΣ	ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ	ης	Καλλίμαχος
ΩΝ	ΑΡΧΙΚΡΑΤΗΣ	ων	Ἀρχικράτης
ΕΙΔΑΣ	ΠΡΑΞΙΔΑΜΑΣ	ειδας	Πραξιδάμας
Σ	ΑΡΧ[ΕΛΑΣ]	ς	Ἀρχ[έλας]
ΔΑΣ	ΑΡΙΣΤ[Ο]ΛΑΣ	δας	Ἀριστ[ό]λας
ΕΙΔΑΣ	ΠΡΟΝΟΟΣ	ειδας	Πρόνοος
Σ	ΛΑΚΡΑΤΗΣ	ς	Λακράτης
	ΤΙ.........		Τι.......

Ἐπὶ τεμαχίου λίθου ἐγχωρίου τεθραυσμένου, ὕψους 0,17, πλάτους 0,18, πάχους 0,10, ἀνευρεθέντος ἐσχάτως ὑπό τινος ἐργάτου ἐπὶ τῆς ἀκροπό-

λεως τῶν Τροιζηνίων, πλησίον τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τῆς Σθενιάδος καλουμένης Ἀθηνᾶς κατὰ τὸν Παυσανίαν (Κορινθιακά. Βιβλ. II, 187, 4.). Ὑπάγεται δὲ πιθανῶς εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν ὡς ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας κοιλώματος τετραγωνικοῦ, ἔνθα θὰ ἵστατό ποτε ἀγαλμάτιον θεοῦ τινος, ἢ τρίπους, ἤ τι παραπλήσιον τούτοις.

Πλὴν δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφανθῶμεν ὁριστικῶς περὶ τοῦ εἴδους τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, διότι ὁ πρῶτος στίχος ἐντελῶς σχεδὸν κατεστράφη, τὸ δὲ σωζόμενον κάτω τόξον ἑνὸς Ο δεσμεύουσι καθολοκληρίαν τὴν φαντασίαν τῶν ἀρχαιολογούντων. Τὸ κύριον ὄνομα Χορατίων δὲν ἀπαντᾷ ἐν τοῖς προχείροις λεξικοῖς.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΕΥΣΟΙΣΚΗ — Εὐσοίσκη

Ἐπὶ στήλης, τὰ κάτω τεθραυσμένης, μετὰ γείσου κεκοσμημένου ἀκρωτηρίοις, λίθου ὑμηττίου, ὕψους 0,45, πλάτους 0,16, πάχους 0,04. Τὸ κύριον ὄνομα Εὐσοίσκη δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῷ λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων τοῦ Pape.

ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ — Νίκανδρος
ΠΑΡΜΕΝΟΝΤΟΣ — Παρμένοντος

Ἐπὶ στήλης, τὰ κάτω τεθραυσμένης, λίθου πεντελησικοῦ, ὕψους 0,41, πλάτους 0,25, πάχους 0,05, φερούσης γεῖσον μετὰ ἀετωματίου κεκοσμημένου ἀκρωτηρίοις. Ἐπὶ γραμμῆς δὲ παριστώσης τὸ ἔδαφος ἵσταται ἐν λίαν ἀναγλύφῳ παραστάσει παῖς γυμνὸς πρὸς δεξιὰ ἐπ' ὤμου ἔχων χλαμίδα, ἣν κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς προτεινομένης ἅπτεται τῆς δεξιᾶς χειρὸς παιδίσκης ἱσταμένης ἐνώπιον αὐτοῦ. Ὁ χαιρετισμὸς οὗτος, ἢ ἀποχαιρετισμὸς δύω παιδίων οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ ἐν τοῖς ἐπιτυμβίοις ἀναγλύφοις καθόσον γνωρίζομεν.

Τὰ μάρμαρα κεῖνται ἐν τῇ συλλογῇ τῶν Ν. Μελετοπούλου υἱῶν.

ΙΠΠΟΣ ΧΑΛΚΟΥΣ

«Μεταξὺ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ σπουδαιοτέρων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος πόλεων κατατάσσεται ἀναμφηρίστως ἡ μικρὰ καὶ ἔρημος νῦν Δῆλος. Ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος κατέστη ἡ κοινὴ ἑστία τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων, ἡ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἀληθείας ἀγάπη τῶν προγόνων ἡμῶν παντοιοτρόπως ἐξεδηλώθη. Ἄνδρες ἐπίσημοι, Ἕλληνες βασιλεῖς, ῥωμαῖοι στρατηγοὶ καὶ ὕπατοι προσέφερον τῷ Θεῷ λαμπρὰς θυσίας καὶ πλούσια ἀναθήματα, ἐτέλουν δὲ πολυτελεῖς ἑορτάς. Ἐκεῖ ἵστατο ὑπερηφάνως τὸ κολοσσιαῖον τοῦ Ἀπόλλωνος ἄγαλμα ἔργον θαυμαζόμενον ὑπὸ τῶν περιφήμων ἀριστοτεχνῶν Τεκταίου καὶ Ἀγγελίωνος, ναοὶ δὲ καὶ ἀγάλματα ἐκόσμουν τὴν ἱερὰν νῆσον.

Παρὰ τὸν ἀκίνητον τῆς Δήλου βράχον, εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης καὶ εἰς βάθος πέντε περίπου μέτρων, ἁλιεῖς σπόγγων Αἰγινῆται ἁλιεύοντες, ἀνεκάλυψαν πρὸ τετραετίας ἵππον χαλκοῦν ὑπὲρ τὸ φυσικὸν μέγεθος ὑπὸ ὀστράκων κεκαλυμμένον. Μετὰ μεγάλου κόπου κατώρθωσαν ν' ἀφαιρέσωσι δυστυχῶς τὸν ἕνα τῶν ποδῶν τοῦ ἵππου, ὃν μετέφερον εἰς Αἴγιναν, ἔνθα ἠγοράσθη καὶ κατετέθη ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ. Ἐκ τοῦ καλλιτεχνικοῦ ποδός, ὡς ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα, ἐννοοῦμεν τὴν τέχνην, τὴν χάριν καὶ τὴν κίνησιν τοῦ περιφήμου τούτου μνημείου, ὅπερ ἀναμφιβόλως θὰ ἵστατο τὸ πάλαι πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς λατρευομένης θεότητος, ὡς ἀνάθημα ἐπισήμου τινὸς ξένου, ἢ ὡς ἀνδριὰς ἐπιφανοῦς τινὸς ἀνδρός.

Ἀναγγέλλοντες μετὰ χαρᾶς τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην προτρέπομεν τὴν ἐν Ἀθήναις σεβαστὴν ἐφορείαν τῶν ἀρχαιοτήτων ὅπως ἐξαγάγῃ πάσῃ δυνάμει τὸ ἐν λόγῳ ἄγαλμα καὶ θέσῃ αὐτὸ ἐν τῷ ἐθνικῷ τῆς Ἑλλάδος μουσείῳ, ὅπου ἀπόλυτος ἐρημία, ἵνα ἐκφρασθῶμεν ποιητικῇ ἀδείᾳ χαλκίνων ἀγαλμάτων βασιλεύει. Ἐν τέλει δηλοῦμεν τῇ Σ. ἐφορείᾳ, ὅτι θέλομεν εὐχαρίστως προσφέρει τὸν πόδα, ὅταν ἴδωμεν τὸν ἵππον μετακομιζόμενον εἰς Ἀθήνας».

Δημοσιεύσαντες τ' ἀνωτέρω ἐν τῇ «Σφαίρᾳ» τοῦ Πειραιῶς δικαίως ἐνομίζομεν, ὅτι πρῶτος ὁ γενικὸς τῶν ἀρχαιοτήτων ἔφορος ἤθελε κατέλθει καὶ λάβει παρ' ἡμῶν ἐκτενεστέρας πληροφορίας περὶ τοῦ ἀνακαλυφθέντος ποδός, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐγένετο.

Ἀναφέροντες τοῦτο ἐνταῦθα εὐχόμεθα, ἵνα τὸ ἀρχαιολογικὸν τμῆμα τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, συνεννοούμενον μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστ.κῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, φροντίσῃ περὶ τῆς ἀνελκύσεως τοῦ μόνου σωζομένου χαλκοῦ ἵππου τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ἀλέξ. Ν. Μελετόπουλος.

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Τὸ ἐν Πειραιεῖ Μουσεῖον προσεκτήσατο κατὰ τὸ τοῦ μηνὸς τοῦτο διάστημα· α') τὴν τοῦ θείου Ὁμήρου κεφαλήν, περὶ ἧς ὀλίγα καὶ ἐν τῷ προλαβόντι ἐλέχθησαν τεύχει, καὶ προσεχῶς πλείῳ ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὰς κυριωτέρας τῶν σωζομένων δημοσιευθήσονται μετὰ τῆς εἰκόνος τοῦ ποιητοῦ·

β') Κάλπην μεγάλην νεκρικὴν λίθου λευκοῦ, ὕψους 0,70 περίπου, ἐπιμελῶς τὰ ἔσω εἰργασμένην, ἀμελέστερον δὲ τὰ ἔξω, μετὰ πώματος καὶ βάσεως φερούσης σπεῖραν ἁπλῆν καὶ κάτωθεν πλίνθον τετράγωνον. Τὸ σῶμα τῆς κάλπης φέρει δύο τετραγώνους κατὰ τὰ χείλη ἐξοχὰς ἀν-

τικρὺ ἀλλήλων κειμένας ἐν λαβῶν μέρει. Τί ἐνεῖχεν ἄγνωστον, διότι ἀνευρέθη κατὰ τὴν θέσιν Ῥέντη, μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς καὶ ἐν τῇ ἐκχωματώσει τοῦ ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Πάτρας σιδηροδρόμου ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἐργατῶν.

γ΄) Κατὰ τὸ αὐτὸ ἀνευρέθη καὶ στήλη κυλινδρικὴ ἐπιτυμβία, λίθου φαιοῦ τῶν συνήθων, ὕψους 0,77 καὶ ἄνω διαμέτρου 0,24. Καλοῖς γράμμασι φέρει ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτῆς ἐν τρισὶν ὁριζοντίοις στίχοις τάδε:

ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ		Μιλτιάδης
ΟΦΕΛΟΥ	ἤτοι	Ὀφέλου
ΛΑΚΙΑΔΗΣ		Λακιάδης

Περίεργον τὸ ἐπώνυμον τοῦ Μιλτιάδου ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, τὸ Ὀφέλου δηλαδή. Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πρώτου στίχου ἀντὶ Λ κατὰ σφάλμα τοῦ τεχνίτου ἐγράφη Α. Ἵνα δὲ γραφῶσι τὰ γράμματα καὶ τῶν τριῶν στίχων ἐχαράχθησαν ἐπὶ τοῦ λίθου γραμμαὶ κατὰ τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων παράλληλοι ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶνε γεγραμμένα τὰ τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἰάκωβος Ι. Δραγάτσης.

ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΓΓΕΙΟΝ ΕΥΡΕΘΕΝ ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩι

Ἄξιον προσοχῆς ἐστιν ὅτι ἡ Ἀργολικὴ πεδιὰς ἐστὶν ἡ πρώτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μνημονευομένη χώρα. Οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Ἡρόδοτος, ἀπὸ ταύτης τῆς χώρας ἄρχεται τῆς ἱστορίας του, ὁ δὲ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης μετὰ τὴν περιγραφὴν τῆς Αἰγύπτου, καὶ πόλεις ὑπαρχούσας ἐν Ἑλλάδι μνημονεύει Κορίνθου τε καὶ Ἄργους ἔνθα ὁ παῖς Ἡρακλῆς τοὺς δράκοντας κατέπνιξεν. Ὅθεν ἡ μελέτη τῆς χώρας ταύτης ἐστὶ τὸ πρῶτον μέλημα τὸ ἑφελκύον τὴν προσοχὴν τοῦ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μελετῶντος πρὸς ἀνίχνευσιν αὐτῆς κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς χρόνους. Πόσον αἱ γενόμεναι ἐν ταύτῃ κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους ἀνακαλύψεις, ἐναργῶς κατέδειξαν τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ πόσον κατέδειξαν ὅτι οἱ ἀρχαιότατοι ταύτης κάτοικοι, οἱ τὰ ἴχνη τῆς ὑπάρξεώς των τοσοῦτον καταφανῆ ἀφήσαντες δὲν ἦσαν οἱ γηγενεῖς ἢ αὐτόχθονες τῆς χώρας τοιοῦτοι.

Ἐλλείψει ἀκριβοῦς ἱστορίας τῆς ἐποχῆς καταφεύγομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν λειψάνων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς σῳζομένας τῆς μυθολογίας παραδόσεις. Ἡ ἐξέτασις τῶν λειψάνων καταδείκνυσι τὴν πορείαν ἣν ἠκολούθησε φυλὴ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς Φοινίκης καὶ διὰ τῆς νήσου Κύπρου καὶ τῶν τοῦ Αἰγαίου πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος. Πρώτη χώρα δυναμένη νὰ ἑφελκύσῃ τὴν ἐγκατάστασιν τοιούτων φυλῶν ἐν Ἑλ-

λάδι παρουσιάζεται μετὰ τὴν εἰς Κύθηρα προσόρμισιν καὶ τὸν παράπλουν τῶν ἀγόνων καὶ βραχωδῶν ἀκτῶν τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἡ ἐν τῷ μυχῷ τοῦ ἀργολικοῦ κόλπου ἐκτεινομένη πεδιάς. Καὶ ὄντως ἐν ταύτῃ φαίνεται ἡ πρώτη τῶν λαῶν τούτων ἐγκατάστασις.

Ὁ Θουκιδίδης ἀρχόμενος τῆς ἱστορίας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἀνατρέχων εἰς τὰς περὶ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς χώρας παραδόσεις (I. 8.) «Κᾶρες καὶ Φοίνικες λέγει ἦσαν οἱ νησιῶται καὶ (I. 9.) «Πέλοπα πρῶτον πλήθει χρημάτων ἃ ἦλθεν ἐκ τῆς Ἀσίας ἔχων εἰς ἀνθρώπους ἀπόρους δύναμιν περιποιησάμενον τὴν ἐπωνυμίαν τῆς χώρας ἐπηλύτην ὄντα ὅμως σχεῖν». Τῶν ἀπόρων τούτων ἀνθρώπων, ἐζήτησα νὰ εὕρω τὰ ἴχνη ἐν τῇ τῆς Ἀργολίδος γῇ, κατὰ τὴν ἐκεῖσε διαμονήν μου, ἀλλ' ἀτυχῶς οἱ ἐν τῷ βίῳ ἄποροι δὲν ἀφίνουσι κληρονομίαν, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς μετὰ τοσούτους αἰῶνας ζητοῦντας τοιαύτην.

Εἶναι ἀναμφίβολον σήμερον μετὰ τὰς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ γενομένας ἐρεύνας τῶν ἀρχαιολογούντων καὶ ἰδίως ἐσχάτως τοῦ Ramsay, ὅτι πολιτισμὸς ὅλως ἰδίου τύπου ἀναπτυχθεὶς ἐν ταῖς χώραις τῆς Φρυγίας καὶ Καππαδοκίας, ἐξηπλώθη πρὸς τὰ παράλια αὐτῆς καὶ ἐκ τούτων διὰ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολὺ πρότερον τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Φοινικο-αἰγυπτίων καὶ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐκ παραδόσεων γνωστῶν ἡρωϊκῶν χρόνων. Αἱ Μυκῆναι, οἱ τάφοι τῆς Ναυπλίας (ὧν μόνον δύο ἢ τρεῖς ἠνεώχθησαν, ἐνῷ παρετήρησα τὰ ἴχνη τῆς ὑπάρξεως πεντήκοντα καὶ πλέον τοιούτων), τοῦ Σπάτα, τοῦ Μενιδίου, ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Ramsay εὑρεθέντα παρὰ τὸ χωρίον Ἐγιαζῆν τῆς Φρυγίας, πείθουσι περὶ τούτου. Λέοντες ἐργασίας παρεμφεροῦς τῆς τοῦ Μυκηναίου τοιούτου εὑρίσκονται ὑπὲρ τὰς εἰσόδους τῶν μνημείων. Ὁ λέων ἦτο τὸ σύμβολον τῆς Λυδίας καὶ Φρυγίας. Καὶ ὁ ἐν Κυθήροις λέων, περὶ οὗ ἐποιησάμην λόγον ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ ἀνήκει ὁμοίως εἰς τὴν τέχνην τῆς τοιαύτης ἐποχῆς.

Πᾶσαι λοιπὸν αἱ ἐνδείξεις πείθουσι περὶ τοιαύτης τινὸς ἐπιδρομῆς προηγηθείσης τῆς Φοινικικῆς ἥτις εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τε Ἀσιατικοῦ καὶ Αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ, ὅστις εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐξαπλοῦται κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς χώρας ταύτας. Οἱ δυνατοὶ λοιπὸν καὶ πλούσιοι ἄρχοντες ἐπιδραμόντες ἐπὶ κεφαλῆς πολεμιστῶν δὲν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὴν ἐπιγραφικήν, διότι ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Bradfort ἡ γραφικὴ ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς ἰδίαν τάξιν τῶν ἀνθρώπων ἥτις καὶ δὲν ἐξεπατρίζετο. Οἱ χρυσοχαλκένδυτοι λοιπὸν οὗτοι ἐπιδρομεῖς καταλαβόντες τὴν χώραν ἀνήγειρον τὰς ἰσχυρὰς σωζομένας ἀκροπόλεις μεταχειρισθέντες πρὸς τοῦτο τοὺς ἀδυνάτους ἐγχωρίους κατοίκους, πρός τε προφύλαξιν κατ' αὐτῶν τούτων καὶ κατ' ἐπιδρομέων ἐπομένων, καθ' ὅλου καθὼς κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ Φράγκοι, ἡ δὲ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος τῶν χρόνων τούτων ἐστὶν ἡ τῶν ἐπιδρομέων, καθὼς ἡ τοῦ μεσαίωνος πε-

ριορίζεται εἰς τὴν τῶν φράγκων δυναστῶν, ἀτυχῶς δὲ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ ἀναδιφίζοντες τὴν τῶν ἐγχωρίων τοιαύτην κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Οἱ μὲν φράγκοι ὅμως ἀπῆλθον, ἐνῷ οἱ ἐπιδρομεῖς τῶν μυθικῶν χρόνων ἐγκατασταθέντες ἐγένοντο οἱ ἐγχώριοι τῆς χώρας κάτοικοι. Ἀλλὰ πᾶσα ἡ κατάστασις, πᾶσαι αἱ θρησκευτικαὶ δοξασίαι τῶν ἀπόρων τοῦ Θουκιδίδου; τοῦτο ἐστὶν ἐντελῶς ἄγνωστον ἐλλειπουσῶν πασῶν τῶν ἐνδείξεων.

Κατὰ τὴν ἐν Ἀργολίδι διαμονήν μου ὡς προεῖπον, προσεπάθησα ἵνα εἰ δυνατὸν εὕρω ἴχνη τῶν πρὸ ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἐπιδρομῶν ἐγχωρίων κατοίκων, ἀλλὰ τοῦτο ἀπῄτει ἔρευναν προκαλοῦσαν δαπάνας· ἐξ αὐτῆς τῆς ἐξετάσεως τῆς ἐπιφανείας τῆς ἀργολικῆς πεδιάδος, πᾶς τις πείθεται ὅτι αὕτη ἦτο πολὺ διάφορος κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Πανταχόθεν περικεκλεισμένη ὑπὸ ὀρέων, ἐκτὸς τῆς πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου χθαμαλῆς ἀκτῆς, ὑπέστη ἕνεκα τῶν πανταχόσε κατερχομένων χειμμάρων μεγίστας προσχώσεις. Οἱ ποταμοὶ Ἴναχος καὶ Χάραδρος, οὓς ὡς τοιούτους μνημονεύει καὶ αὐτὸς ὁ Παυσανίας, ῥέοντες σήμερον ἐπὶ δαπέδου πολὺ ὑψηλοτέρου, δὲν εἰσὶν ἢ ἁπλοῖ χείμαρροι. Ἐπειδὴ τὸ δάπεδον ἦτο τότε πολὺ χαμηλότερον φανερὸν ὅτι ἡ ἀκτὴ ἔκειτο ἐνδότερον τῆς σημερινῆς. Ἡ θάλασσα ἔκειτο πολὺ πλησιέστερον τοῦ Ἄργους καὶ ἡ προσόρμησις δυνατὴ ὅτε (Ἡροδ. Ι.) αἱ θυγατέρες τῶν Ἀργείων μετὰ Ἰοῦς τῆς Ἰνάχου κατῆλθον καὶ στᾶσαι κατὰ πρύμνην τῆς νεὸς ὠνέοντο τῶν φορτίων. Ἡ δὲ Τίρυνς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διεβρέχετο ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ἀντιλαμβανόμενος ἐσκέφθην ὅτι ἡ θέσις περὶ τὸν μυχὸν μεταξὺ τῶν βράχων Ναυπλίας καὶ Τίρυνθος ἦτο πρόσφορος πρὸς κατοικίας ἐπὶ πάλων, ἐξ ἐκείνων ἃς οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῶν χθαμαλῶν παραλίων καὶ παροχθίων λιμνῶν ἀνήγειρον. Τοιαῦται εὑρέθησαν πλεῖσται ἐν ταῖς λίμναις τῆς Ἐλβετίας, καὶ ὁ Ἡρόδοτος (V. 16.) ἀναφέρει ὁμοίαν ἐν τῇ λίμνῃ Πρασιῶν. Κατὰ τὸν Lyell αἱ τοιαῦται κατοικίαι ἠγείροντο ἐν τοῖς μυχοῖς τῶν κόλπων ἔνθα τὸ βάθος ἠρήμων ὑδάτων δὲν ὑπερέβαινε τὰ 5μ. Ἡ ἔρευνα τοῦ τοιούτου ἀπῄτει οὐχὶ ἁπλῆν παρατήρησιν ἀλλ' ἀνασκαφὰς ἕνεκα τῶν ἐπιχώσεων αἵτινες ἔλαβον χώραν. Τούτων ὅμως ἕνεκα ἔδωκα προσοχὴν κατὰ τὴν ἐκβάθυνσιν τῆς ἀκτῆς πρὸς τὸν παρὰ τὸ ὁπλοστάσιον μυχόν, ἐν τῇ ἀνασυρομένῃ δὲ ἰλύϊ εὗρον ἴχνη κεραμικῆς τέχνης ὅλως πρωτοπλάστου, ἀκολούθως δὲ ἐκ βάθους 2,50μ κάτωθεν τοῦ προσχωσθέντος πυθμένος τῆς παραλίας ἀνεσύρθη ἀγγεῖον σχεδὸν ἀνέπαφον. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο μακροκωνικοῦ σχήματος ἔχει 0,28 περίπου ὕψους. Ἐστὶν ἐξ ὀπτῆς γῆς πλὴν κατειργασμένον φρονῶ διὰ τῶν δακτύλων, ὧν οἱ τύποι σώζονται ἔτι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας περιστροφικῶς ἐντετυπωμένοι. Φέρει δύο μικρὰ ὠτία ἀτέχνως καὶ ταῦτα κατεσκευασμένα, ἄνισα σχεδόν, καὶ διχαζόμενα κατὰ τὴν θέσιν τῆς πρὸς τὸ ἀγγεῖον προσκολλήσεως, καὶ ἐν γένει δεικνύει τέχνην πρωτοπείρου ἢ ἡμια-

γρίου ἀνθρώπου. Οὐδεμίαν ὁμοιότητα κέκτηται πρὸς αὐτὰ τὰ ἀρχαιότατα κεραμικὰ ἔργα τῶν Μυκηνῶν, Ναυπλίας, Σπάτα κλπ. Οἱ ἰδίως περὶ τὰ ἀγγεῖα ἀσχοληθέντες Martha, Colignon καὶ Heydemann ἐξήτασαν ταῦτα ὡς πρὸς τοὺς χρωματισμοὺς καὶ τὴν εἰκονογραφικὴν ἐξάγοντες πορίσματα ὡς πρὸς τὰ ἔθιμα καὶ τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας τῶν ποιησάντων, ἀλλὰ τὸ προκείμενον ὅλως ἄτεχνον καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς εἰκόνος συμβόλου ἢ χρωματισμοῦ δὲν δύναται ἢ νὰ ἀναχθῇ εἰς προηγηθεῖσαν τινα ἐποχήν. Παρὰ φίλου ἤκουσα ὅτι τοῦτο ὁμοιάζει πρὸς τὰ ἐν Κύπρῳ εὑρεθέντα προϊστορικὰ καὶ τὰ ἐν Θήρᾳ, πλὴν κατὰ τὴν ἐργασίαν, καὶ ἅτινα ἀποδίδονται εἰς τὰς καθόδους τῶν Φοινίκων. Ταῦτα δὲν εἶδον, ὅθεν δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω συνάφειαν τινὰ πρὸς αὐτά, ὅτι ὅμως ἄξιον πολλῆς προσοχῆς, ἐστὶ τὸ σχῆμα, ὅπερ διαφέρει πολὺ τῶν σχημάτων τῶν ἀγγείων τῶν εὑρεθέντων ἐν τοῖς παρακειμένοις τάφοις τοῦ Παλαμηδίου, ὧν ἔτι διαφέρει κατά τε τὴν ἐργασίαν καὶ χρωματισμόν. Δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἐν τῷ σχήματι τούτου ἀρχέτυπόν τινα ἰδέαν τῆς μετὰ ταῦτα Ληκύθου, ἥτις τοσοῦτον ἄφθονος εὑρίσκεται ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς τάφοις τῆς μετέπειτα ἐποχῆς. Τὸ σχῆμα τῆς Ληκύθου ἦτο τὸ ἰδίως ἐντάφιον τῶν ἑλληνικῶν ἀγγείων. Πολὺ δ' ὀρθῶς ὁ Heydemann παρατηρεῖ, ὅτι ἡ Λήκυθος δέον νὰ μελετηθῇ ἐπισταμένως. Αὕτη κέκτηται χαρακτῆρας καθ' ὅλου ἐνταφίους, ἰδίως δ' ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς τάφοις τοῦτο δείκνυται σαφῶς, ἐνῷ ἐλλείπει παντελῶς ἐκ τῶν τοιούτων τῶν ἐξ Ἀσίας ἐπιδρομέων. Ὁπωσδήποτε τὸ προκείμενον ἀγγεῖον δεικνύει τὴν ὕπαρξιν κατοίκων ἐν ταῖς χώραις ταύταις, πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν κατακτητῶν, τῶν ἀπόρων ἴσως τοῦ Θουκιδίδου, ἴσως τῆς χαλκίνης ἐποχῆς ἢ καὶ αὐτῆς τῆς λιθίνης, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀμέσως ἑπομένη τῇ πλειοκένῳ.Ἐν ταύτῃ συνεχωνεύθησαν οἱ κατακτηταί, καὶ προέκυψεν ἡ μεγάλη ἐκείνη φυλὴ ἧς τὰ ἔργα κατὰ Pouqueville οὐδέποτε οἱ νεώτεροι θὰ δυνηθῶσι νὰ φθάσωσιν.

Ν. Σολωμός.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΣΜΥΡΝΑΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ

Ἐν τῷ ἀγροκηπίῳ τοῦ κ. Σ. Γαϊτάνη, τῷ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ Πάγου ἀνεσκάφησαν τάφοι τινές, ἐν οἷς εὑρέθησαν αἱ ἑξῆς ἐπιτύμβιοι ἐνεπίγραφοι πλάκες.

Ἐπὶ πλακὸς μετ' ἀετώματος, ὕψους 0,76, πάχους, 0,10, πλάτους πρὸς μὲν τὰ ἄνω 0,32, πρὸς δὲ τὸ κατωτέρω μέρος 0,35.

Διονύσιον Ποσειδωνίου
ὁ δῆμος
Ἑπτά που ἐξ ἐτέων δεκάδας καὶ βαιὸν ἐπόν τι
εὑρήσεις ἀριθμέων (;) μῆκος ἐμῆς βιοτῆς,

Βάκχου κυδίστοιο νεώκόρον· ἐγ δὲ πόλειος
ἀρχὰς εὐθύνης ἐκτὸς ἐμῆς ἐθέμην
εἰς ἀρετὴν λεύσσων Διονύσιος· ἀντὶ δὲ τῶν δε
χρύσεος ἐγ δήμου κεῖτ' ἐπ' ἐμοὶ στέφανος.
Ποσειδώνιον Διονυσίου τοῦ Ποσειδωνίου
ὁ δῆμος

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων δύναταί τις νὰ ἀναγάγῃ αὐτὴν εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους, καθότι τὸ τοῦ Π δεξιὸν σκέλος εἶναι βραχύτερον τοῦ ἑτέρου τοῦ πρὸς τὰ ἀριστερά, τὸ δὲ Σ ἔχει τὰς δύο ὁριζοντείους γραμμὰς ἀναπεπταμένας κατά τι.

Ἡ ἐν τέλει πρὸς Ποσειδώνιον τὸν υἱὸν τοῦ Διονυσίου τοῦ Ποσειδωνίου ἐπιγραφὴ εἶναι κεχαραγμένη μὲ μεγαλήτερα ἀπὸ τὰ τῆς ἄλλης ἐπιγραφῆς γράμματα καὶ οὐχὶ μεθ' ὅσης ἡ ἄλλη φιλοκαλίας.Ἀμφότεραι αἱ λέξεις «ὁ δῆμος» εἶναι ἐντὸς στεφάνης, πλὴν τὰ τῶν δύο στεφάνων φύλλα διαφέρουσιν.

Ἐπὶ ἑτέρας πλακὸς μετ' ἀετώματος ἧς ἐλλείπει τὸ ἀνάγλυφον, ὅπερ ἔφερεν:

ὁ δῆ- χαῖρε χαῖρε
μος
Νίκανδρον Μηνίου.

Ἐπὶ ἑτέρας ὁμοίως:
Σῶσον (;) Ἡρακλείδου

Ἐπὶ μικρᾶς πλακός.
Μαξιμῖνος
ἰδία συμβίω
μνείας χά-
ριν.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 8 Ἰανουαρίου 1885.

Ὁ κ. *Καΐλερ* ὁμιλεῖ περὶ κορμοῦ Πανὸς ἀποκειμένου ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Μαγχάϊμ.

Ὁ *αὐτὸς* περὶ σιδηρῶν νομισμάτων τῆς Ἡραίας.

Ὁ κ. *Χελδράϊχ* περὶ σφραγῖδος ἀρτοποιοῦ ἐξ Αἰγίου.

Ὁ κ. *Λόλλιγκ* περὶ τῆς τοποθεσίας τῶν θεσσαλικῶν πόλεων Ἄτρακος, Φακίου καὶ Φαιστοῦ.

Συνεδρία τῆς 19 Ἰανουαρίου 1885.

Ὁ κ. *Καῖλερ* περί τινος εἰκονικῆς κεφαλῆς εὑρεθείσης κατὰ τὴν νοτίαν κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὁ *αὐτὸς* περί τινος ἐπιγραφῆς ἐξ Ἀμοργοῦ.

Ὁ κ. *Κολδβαΐϋ* περὶ τῶν Ἀμερικανικῶν ἀνασκαφῶν ἐν Ἄσσῳ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Τὴν 16 Ἰανουαρίου ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν αἰθουσῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν μελῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ ἀφοῦ ὁ πρόεδρος κ. Α. Κοντόσταυλος προσηγορεύσατο τοὺς ἑταίρους ὁ γραμματεὺς κ. Σ. Α. Κουμανούδης ἀνέγνω ἔκθεσιν περὶ τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐργασιῶν τῆς Ἑταιρίας, ἀφορῶσαν κυρίως εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἐλευσῖνος, τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῶν Θεσπιῶν καὶ τὰς ἐν αὐταῖς γενομένας ἀνακαλύψεις. Συγχρόνως ἀνήγγειλεν ὅτι ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἔκδοσις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος, ἥτις θέλει ἐκδίδοσθαι τετράκις τοῦ ἔτους, τὸ δὲ α' τεῦχος θέλει ἐκδοθῇ περὶ τὰ τέλη Μαρτίου. Ἐξελέχθησαν ἐν τέλει οἱ ἐλεγκταὶ καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως ἡ προσεχὴς συνέλευσις συγκροτηθῇ τὴν 6 Φεβρουαρίου πρὸς ἐκλογὴν τοῦ νέου συμβουλίου.

— Ἐν Θήβαις ἐνεργουμένων ἀνασκαφῶν παρὰ τὸ νέον ὑδραγωγεῖον πρὸς τοποθέτησιν σωλήνων ἀνευρέθησαν δύο κεφαλαὶ ἀρχαίων ἀγαλμάτων καλῆς τέχνης ὡς ἔστιν εἰκάσαι. Ἐκ τούτων ἡ μὲν ἀνήκει εἰς ἄγαλμα ἀνδρός, ἡ δὲ εἰς γυναικός, εἶναι δὲ κατὰ τὴν ῥῖνα ὀλίγον βεβλαμμέναι.

— Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τὰς γενομένας τῷ 1881 ἐν Τανάγρᾳ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας ἀνευρέθησαν πλὴν ἄλλων δύο ἐξ ὀπτῆς γῆς πολύχροα ἀγγεῖα κεκοσμημένα ἀμφότερα κατὰ τὸ ἔμπροσθεν αὐτῶν μέρος ἐκτύποις παραστάσεσι. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα περὶ ὧν ἔκτοτε ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τῷ *Παρνασσῷ* δημοσιεύει ὁ κ. Κ. Μυλωνᾶς ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει (Δ'. τοῦ Ζ'. ἔτους) τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου. Τὸ μὲν τῶν ἀγγείων ἔχει σχῆμα θαλασσίας κόγχης ἠνεῳγμένης ἐξ ἧς προβάλλει προτομὴ Ἀφροδίτης ἀναδυομένης, τὸ δὲ παριστᾷ σύμπλεγμα νεανίου ἀποκομίζοντος νεάνιδα. Εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο διάφοροι ἐδόθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐξηγήσεις. Κατὰ τὴν μὲν τούτων ὁ νεανίας εἶναι Ἑρμῆς ἡ δὲ νεᾶνις Ψυχή, κατὰ τὴν δὲ εἶναι Ἔρως ἀπάγων νεάνιδα, κατὰ

τὴν δὲ τρίτην τὴν ἀνακοινωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Σεμιτέλου ὁ νεανίας εἶναι Βορέας ἁρπάζων τὴν Ὠρείθυιαν.

— Ἐν Σπάτᾳ τῆς Ἀττικῆς ἀνευρέθη μέγα ἐπιτάφιον ἀνάγλυφον ὅπερ κατασχεθὲν ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας ἐκομίσθη εἰς Ἀθήνας. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ὅπερ καταλήγει εἰς ἀέτωμα παριστᾷ πεπλοφόρον γυναῖκα ἐπὶ θρόνου καθημένην καὶ πρὸ αὐτῆς ἱστάμενον κοράσιον κρατοῦν ἐν τῇ μιᾷ τῶν χειρῶν πυξίδα. Φέρει δὲ καὶ τὴν ἐπιγραφήν:

.ΚΑΛΛΙϹΤΩ ΦΙΛΟΚΡΑΤΟΥϹ ΚΟΝΘΥΛΗΘΕΝ

Ἡ παράστασις καὶ ἡ μορφὴ αὐτοῦ εἶναι συνήθης, περίεργος δ' εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν εἶναι ἐσχηματισμένη καὶ πεπλασμένη ἡ κόμη.

— Ἀπεστάλη εἰς Κεφαλληνίαν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Καββαδίας ὅπως προσδιορίσῃ τὸν χῶρον τῆς ἀρχαίας πόλεως Σάμης ἐκ τῆς κοινοτικῆς κτηματικῆς περιουσίας. Ὁ κ. Καββαδίας προσδιώρισε τὸν χῶρον τῆς προϊστορικῆς ταύτης πόλεως ἐκχωρίσας ἐννέα κτήματα τῆς κοινοτικῆς περιουσίας, ἐφ' ὧν ὑπάρχει ἡ Ἀκρόπολις, ἧς τὰ Κυκλώπεια τείχη εἶναι ἄξια σπουδῆς καὶ ἐν ᾗ εὑρίσκονται ἀρχαιότατοι τάφοι ὡς οἱ τῶν Μυκηνῶν.

— Ἐντὸς τοῦ Φεβρουαρίου θέλει ἀνοιχθῇ μία τῶν αἰθουσῶν τῶν ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ μετακομισθεισῶν συλλογῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ κατετάχθησαν προσηκόντως τὰ πήλινα ἀντικείμενα καὶ τὰ ἀγγεῖα.

— Ἐν Τρικκάλοις ἐν τῷ παρὰ τὰ σφαγεῖα τῆς πόλεως Ὀθωμανικῷ νεκροταφείῳ ἵσταται στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος ἀνθεμίῳ κεκοσμημένη φέρουσα τὰ γράμματα τάδε:

ΜΕΝΙΠΠΟϹ ΠΕΤΘΑΛΕΙΟϹ

Παρατηρήσεως ἀξία εἶναι ἡ χρῆσις τῆς τάξεως Πετθάλειος ἀντὶ Θεττάλειος.

— Ἐν Γκιοὺλ-μπακτσὲ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι τῆς νήσου Ῥόδου ἐγένοντο ἐπ' ἐσχάτων ἀνασκαφαὶ ὑπὸ Αὐστριακῶν ἀρχαιολόγων. Κατ' αὐτὰς ἀνεκαλύφθη ὁλόκληρον μαυσωλεῖον λίαν ὁμοιάζον πρὸς τὸ ἐν Ἁλικαρνασσῷ καὶ φέρον ἀνάγλυφα ἀρίστης ἐργασίας ἀνακαλοῦντα τὰ γλυπτικὰ ἔργα τοῦ μεγάλου ἐν Περγάμῳ βωμοῦ. Παριστάνουσι δὲ ταῦτα σκηνὰς ἐκ τῆς Ὀδυσσείας, ἀμαζονομαχίαν κτλ. Αἱ παραστάσεις ἀνήκουσι κατά τε τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἐνδυμασίαν εἰς τὴν ἀρίστην περίοδον τῆς ἑλληνικῆς τέχνης· ἀλλά τινα τούτων εἶναι περιβεβλημένα ἀσιατικὴν ἐνδυμασίαν. Δυστυχῶς αἱ παραστάσεις εἶναι ἐγγεγλυμμέναι ἐπὶ ψαμμίτου λίθου, ὅστις δὲν ἔχει οὔτε τὴν στερεότητα, οὔτε τὴν διαύγειαν τοῦ μαρμάρου. Ἀλλ' οὐχ ἧττον διατηροῦνται ἐν καλῇ καταστάσει, ὥστε εἰκάζεται ἐντεῦθεν, ὅτι ἤδη ἐνωρὶς ἐκαλύφθησαν ὑπὸ στρώματος γῆς προφυλαξάσης αὐτά. Τἀνάγλυφα μέλλουσι νὰ ἐπισκευασθῶσιν ἐν Βιέννῃ.

—Περίεργον εὕρημα ἐγένετο ἐν Πρωσσίᾳ πλησίον τῆς πόλεως Φραγκφούρτης τῆς ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὄδερ. Χωρικὸς καλλιεργῶν τὸν ἀγρόν του ἀνεῦρε χρυσοῦν ἀντικείμενον ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης, μήκους 40 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου. Ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἦν περίπου 5,000 φράγκων, τὸ δ' ἀντικείμενον ἦν ἰχθῦς χυπρῖνος. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τῆς ῥάχεως καὶ τῆς οὐρᾶς τοῦ ἐν λόγῳ ἰχθύος παρίστανται κεχαραγμέναι σκηναὶ κυνηγετικαί, τίγρεις δ'ἔλαφοι καὶ πτηνὰ πολλὰ καὶ ποικίλα εἰσὶν ἐγγεγλυμμένα· τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἠγοράσθη ἀντὶ φρ. 7,500 ὑπὸ τοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου. Ἀμφιβολίαι τινὲς ἐξεφράσθησαν ἂν ἀληθῶς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἦν ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἀλλ'οἱ Γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι ὑποστηρίζουσι τοῦτο καὶ ὁρίζουσι μάλιστα ὅτι θὰ προέρχηται ἐκ τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, γνωστὴ δ' ἦν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἡ ἐπικοινωνία τῶν παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου κατοικούντων μετὰ τῶν κατοίκων τῶν Βαλτικῶν χωρῶν, διὰ τῶν ποταμῶν Δανάπριος, τοῦ Οὐϊστούλα καὶ τοῦ Ὄδερ.

—Ἐν τῇ πόλει Βαρκελοννέτῃ παρὰ τὰ Γαλλοϊσπανικὰ σύνορα ἀνευρέθη κοιμητήριον ἀρχαῖον τῆς ἐποχῆς τῶν Μεροβιγκίων· οἱ τάφοι ὑπέρκεινται εἰς δύο ἢ καὶ τρεῖς σειράς, περιέχουσι δὲ πολλὰ καὶ ποικίλα ἀρχαιοτάτης τέχνης ἀντικείμενα.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἰανουάριος 1885.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Τὸν λήξαντα μῆνα δύο ἐγένοντο τακτικαὶ συνεδρίαι τοῦ Συλλόγου.

Ἐγένοντο δὲ τὰ ἑξῆς ἀναγνώσματα:

Ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου ἐπισκόπου Πλαταμῶνος Ἀμβροσίου ἐπιτίμου μέλους *περὶ τοῦ ζητήματος τῆς μισθοδοσίας τῶν ἐφημερίων.*

Ὑπὸ τοῦ κ. Ἰω. Παπαλουκᾶ Εὐταξίου τακτικοῦ παρέδρου μέλους *περὶ ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως.*

Ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Γεωργιάδου ἀντεπιστέλλοντος μέλους *περὶ πνεύματος καὶ ὑλισμοῦ.*

Ὑπὸ τοῦ κ. Ἀχιλλέως Παράσχου ἀντεπιστέλλοντος μέλους *ἀνέκδοτοι λυρικαὶ ποιήσεις.*

Ὑπὸ τοῦ κ. Τιμολ. Ἀργυροπούλου τακτικοῦ ἐνεργοῦ μέλους *περὶ τῶν ἐφαρμογῶν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.*

Ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Σπηλιωτάκη ἐπιτίμου μέλους *περὶ τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας καὶ τῶν μέσων πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς.*

Ὑπεβλήθησαν τῷ Συλλόγῳ προτάσεις περὶ διδασκαλίας τῶν πεφυλακισμένων καὶ περὶ συστάσεως σώματος κομιστῶν διὰ τῶν παίδων τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων.

Ἀπεστάλησαν αἱ ἐκθέσεις τῶν κοσμητειῶν καὶ τῶν ἐξελεγκτικῶν ἐπιτροπῶν τῶν ἐπαρχιακῶν Σχολῶν Πατρῶν Νέας Πικέρνης καὶ Ζακύνθου.

Ὑπεβλήθη αἴτησις τῷ Συλλόγῳ, ὅπως ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὴν ἐν Πύργῳ συστᾶσαν σχολὴν τῶν Ἀπόρων Παίδων.

Ἐπανελήφθησαν τὰ ἕνεκα τῆς εὐλογίας διακοπέντα μαθήματα τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων Ἀθηνῶν. Αἱ ἐγγραφαὶ τῶν ἐν αὐτῇ μαθητῶν ἀνῆλθον κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα εἰς 432. Αἱ δ' εἰσπράξεις τοῦ ταμιευτηρίου ἀνῆλθον ὁμοίως τὸν λήξαντα μῆνα εἰς δρ. 341.05.

Τὴν 29 Ἰανουαρίου ἐδόθη ἐν τῷ δημαρχείῳ Ἀθηνῶν εὐμενῶς παραχωρηθέντι, εὐεργετικὸς χορὸς ὑπὲρ τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν εὐγενῶν κυριῶν Ῥόζας Σ. Βαλαωρίτου, Τερψιχόρης Β. Μελᾶ, Ἰφιγενείας Α. Συγγροῦ, Ναταλίας Α. Σούτσου καὶ Σοφίας Σ. Σχλίεμαν.

Ἀπεβίωσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ **Γεώργιος Κωνσταντινίδης** ἐπίτιμον μέλος τοῦ Συλλόγου ἀπὸ τοῦ 1870 καὶ εὐεργέτης αὐτοῦ.

Ἐξελέχθησαν νέα μέλη οἱ ἑξῆς. Τακτικὰ ἐνεργὰ οἱ κκ. Α. Μικούλης πλωτάρχης, Ἀγ. Πάλλης λοχαγὸς τῶν γενικῶν ἐπιτελῶν, Ἀλ. Θ. Ζαΐμης διδάκτωρ τὰ νομικά, Ἐμμ. Γιαννόπουλος ὀρυκτολόγος, Χ. Ἀναστασιάδης ἰατρός, Ν. Γουναράκης ὑφηγητής, Ν. Παπαλεξανδρῆς δικηγόρος, Γ. Ζέζος μηχανικός. — Τακτικὰ πάρεδρα οἱ κκ. Κ. Μητσόπουλος καθηγητής, Ἰω. Χατζιδάκης ὑφηγητής, Μ. Χρυσοχόος γεωγράφος καὶ Ἰω. Νεγρεπόντης διαχειριστὴς τῆς Πανελληνίου Ἀτμοπλοϊκῆς Ἑταιρίας. — Ἐπίτιμα μέλη οἱ κκ. Ἀρθοὺρ Μένσελ ἐν Χαλκίδι, Οὐΐλλιαμ Γοῦδβιν, Θ. Ἀρεταῖος, Μ. Βενιζέλος, Π. Γ. Κυριακός, Β. Λάκων, Α. Κυζικηνός, Χρ. Παπαδόπουλος, Θ. Χελδράϊχ. Ἀντεπιστέλλοντα τέλος οἱ κκ. Κ. Παρλαπᾶς ἐν Αἰτωλικῷ, Ξ. Νίδερ ἐν Μεσολογγίῳ, Κ. Χρυσοσπάθης ἐν Καλάμαις, Α. Σιβίνης καὶ Σπ. Σοκόλης ἐν Πειραιεῖ, Λουδ. Μιλάνης ἐν Φλωρεντίᾳ, Σπ. Σκλιᾶς ἐν Μασσαλίᾳ, Δ. Φίλιος ἐν Ἐλευσῖνι, Κ. Δαμιράλης ἐν Τρικκάλοις.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα θεολογικόν. Μετὰ τὰς ἀρχαιρεσίας αὐτοῦ τὸ τμῆμα τοῦτο συνῆλθε καὶ ἐψήφισε τὸν ὀργανισμὸν αὐτοῦ, θέλει δὲ προσεχῶς ποιήσει ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν του.

Τμῆμα νομικὸν καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Συνῆλθεν εἰς τακτικὴν συνεδρίαν καθ' ἣν μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ συνόλου τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ τμήματος ὑπεβλήθησαν αἱ ἑξῆς προτάσεις :

α') Ὑπὸ τοῦ κ. Σίμου Μπαλάνου περὶ τῶν ἐπενεκτέων βελτιώσεων εἰς τὴν κατάστασιν τῶν δικαστηρίων.

β') Ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Δ. Λεβίδου 1) νὰ ταξινομηθῶσι καθ' ὕλην καὶ χρονολογικῶς οἱ δημοσιευθέντες ἐν Ἑλλάδι νόμοι καὶ τὰ βασιλικὰ διατάγματα, Νὰ δημοσιευθῇ δὲ ὑπὸ τοῦ τμήματος συλλογὴ περιέχουσα τοὺς τίτλους αὐτῶν μετὰ παραπομπῆς εἰς τὸ οἰκεῖον φύλλον τῆς *Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως*· 2) νὰ γίνῃ σκέψις περὶ ἀναθεωρήσεως τῶν τμημάτων ἐκείνων τῆς νομοθεσίας, ἅτινα ὡς ἐκ τῆς πληθύος τῶν νόμων καὶ τῶν σχετικῶν διαταγμάτων προκαλοῦσι τὴν σύντονον μέριμναν τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας καὶ νὰ ὑποβληθῶσι τῇ Βουλῇ ἁρμοδίως αἱ δέουσαι περὶ τούτων σκέψεις καὶ προτάσεις τοῦ τμήματος· 3) νὰ ἐκφράσῃ τὸ τμῆμα εὐχήν, ὅπως ψηφισθῇ ὁ ἀστικὸς κώδιξ.

γ') Ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Σπηλιωτάκη περὶ συστάσεως κεντρικῆς ἑταιρίας ὑπὲρ τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ συστάσεως ἑταιρίας τῆς στατιστικῆς.

δ') Ὑπὸ τοῦ κ. Δαμ. Βορρὲ 1) περὶ ἐπενεκτέων τροποποιήσεων εἰς τὸ ὁρκωτικὸν σύστημα· 2) περὶ ἐπενεκτέων προσφόρων μεταβολῶν εἰς τὸν ἐκλογικὸν νόμον.

Τὸ τμῆμα παραδεχθὲν ὡς κατεπειγούσας τὰς προτάσεις τῶν κκ. Σ. Μπαλάνου καὶ Ν. Λεβίδου συνέστησεν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Σ. Σπηλιωτάκη, Ι. Τυπάλδου, Ν. Λεβίδου, Ι. Ἀραβαντινοῦ καὶ Δ. Βορρέ, ὅπως ἐπεξεργασθῇ αὐτὰς καὶ ὑποβάλῃ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ Φεβρουαρίου τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς.

Τμῆμα καλῶν τεχνῶν. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ τμήματος ὑπεβλήθησαν δύο προτάσεις ἡ μὲν περὶ διοργανώσεως ὑπὸ τοῦ τμήματος διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς 25 Μαρτίου ἐκθέσεως ἱστορικῶν ἀντικειμένων ἀναφερομένων εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, ἡ δὲ περὶ φροντίδος πρὸς ἵδρυσιν ἑλληνικοῦ θεάτρου καὶ σύστασιν ἑλληνικοῦ θιάσου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ τμήματος. Ἡ πρώτη πρότασις ἐγένετο κατ' ἀρχὴν δεκτὴ καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως συζητηθῶσιν αἱ λεπτομέρειαι ἐν προσεχεῖ συνεδρίᾳ, πρὸ πάντων δ' ὡρίσθη ὅπως διὰ τοῦ προεδρείου ζητηθῇ ἡ συνεργασία τῶν ὑπουργείων ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν.

Ἐπὶ τῆς β' προτάσεως ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Μελᾶ τὰ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀναφερόμενα ὑπομνήματα τοῦ μουσικοῦ καὶ δραματικοῦ Συλλόγου, ἀπεφασίσθη δὲ ὅπως πρὶν ἢ τὸ τμῆμα συζητήσῃ τὴν πρότασιν εἰδικὴ ἐπιτροπὴ μελετήσῃ τὸ ζήτημα καὶ ὑποβάλῃ τὰς σκέψεις αὐτῆς ἐν προσεχεῖ συνεδρίᾳ. Μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἐξελέγχθησαν οἱ κκ. Ι. Ἰσιδωρίδης Σκυλίσσης, Μ. Π. Λάμπρος καὶ Α. Α. Ῥαγκαβῆς.

Τμῆμα φυσιογνωστικόν. Κατὰ τὴν τακτικὴν συνεδρίαν τοῦ τμήματος τούτου ὁ μὲν κ. Α. Χρηστομάνος ἀνεκοίνωσε νέον χημικὸν φάρμα-

κον, τὴν καϊρίνην, ἐσχάτως κατασκευασθὲν ὅπερ ἔφερεν ὡς παράδειγμα ὅτι ἡ θεωρητικὴ χημεία ἀποδίδει καὶ τὴν φυσιολογικὴν ἐνέργειαν τῶν παρ' αὐτῆς παρασκευαζομένων φαρμάκων εἰς τὰς ἐκ τῆς διαφόρου διαθέσεως τῶν ἀτόμων ἐν τῷ χώρῳ τῶν μορίων διαφοράς.

Ὁ κ. Τιμολέων Ἀργυρόπουλος ἀνεκοίνωσεν ἐρεύνας αὐτοῦ περὶ εὑρέσεως μονάδος πρὸς καταμέτρησιν τῆς ἐντάσεως τοῦ φωτὸς καὶ συγκρίσεως τῆς ἐντάσεως δύο φώτων ἄνευ χρήσεως ὀπτικοῦ φωτομέτρου, ἀλλὰ διὰ καταμετρήσεως τῆς ἐντάσεως ταύτης διὰ γαλβανομέτρου.

Ὁ κ. Ν. Χ. Ἀποστολίδης ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς θαλάσσαις πλεῖστα ὅσα σπάνια ἀπαντῶνται ζῶα καὶ ἐπέδειξε παρασκευὴν σπανιωτάτου ζώου ἁλιευθέντος ἐν τῷ κόλπῳ Πατρῶν *Θαλασσοπτερίδος τῆς φωσφοριζούσης*, ἥτις δι' ἰδιαιτέρας μεθόδου ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτευχθείσης παρουσίαζε τὸ ζῶον ὡς ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ καταστάσει εὑρίσκεται. Ἐπέδειξε δὲ καὶ ὀδόντα *φυσητῆρος τοῦ μακροκεφάλου* τελευταίως προσαράξαντος ἐν Ἁλονήσῳ μιᾷ τῶν Σποράδων.

Ὁ κ. Ἐμμ. Δραγούμης καταδείξας ὅτι τὸ τμῆμα δέον πρὸ πάντων νὰ καταγίνῃ εἰς τὴν σπουδὴν τῶν καθ' ἡμᾶς προέτεινεν ὅπως τῇ ὑποδείξει τοῦ τμήματος καὶ δαπάναις τοῦ Συλλόγου συσταθῶσιν εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Ἑλλάδος μετεωρολογικοὶ σταθμοί, ἵνα οὕτως ἔχωμεν καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν πλὴν τῶν Ἀθηνῶν μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις· προέτεινε δὲ πρὸς σύστασιν μετεωρολογικῶν σταθμῶν τρεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος πόλεις τὴν Λάρισσαν, τὴν Τρίπολιν καὶ τὰς Καλάμας. Εἶπε δὲ συγχρόνως ὅτι ὁ σοφὸς διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου κ. Ἰούλιος Σμίθ, κωλυόμενος νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν συνεδρίαν τοῦ τμήματος, ἐδήλωσεν αὐτῷ ὅτι προθύμως ἀναλαμβάνει ἐργασίας ἀναγομένας εἰς τὰς παρατηρήσεις τῶν σταθμῶν τούτων.

Ὁ κ. Δ. Κοκκίδης ὑπεστήριξε τὴν πρότασιν, ὁ δὲ κ. Α. Κορδέλλας προσέθηκεν ὅτι καλὸν εἶναι νὰ ἱδρυθῇ καὶ τέταρτος μετεωρολογικὸς σταθμὸς ἐν Πάρῳ, ὅπως ἔχωμεν καὶ παρατηρήσεις τοῦ νησιακοῦ κλίματος.

Τὸ τμῆμα παρεδέξατο τὴν σύστασιν τεσσάρων μετεωρολογικῶν σταθμῶν ἐν Λαρίσσῃ, Τριπόλει, Καλάμαις καὶ Πάρῳ καὶ ἐξελέξατο ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Δ. Κοκκίδου, Ε. Δραγούμη καὶ Τ. Ἀργυροπούλου, ὅπως συντάξῃ τὸν ὀργανισμὸν τῶν σταθμῶν τούτων.

Ὁ κ. Σταμ. Κρῖνος προέτεινεν ὅπως τὸ τμῆμα ἐκλέξῃ ἐπιτροπὴν πρὸς φυσικὴν ἐξέτασιν τῆς Ἀττικῆς. Ἡ πρότασις ἀνεγράφη πρὸς συζήτησιν εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς ἐπομένης συνεδρίας.

Τμῆμα ἀρχαιολογικόν. Τὸ τμῆμα τοῦτο ἕνεκα τῆς πληθύος τῶν ἀνακοινώσεων συνεκρότησε δύο συνεδρίας κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα.

Ἐν τῇ πρώτῃ τούτων ἐν ᾗ παρῆν καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Λομβάρδος, ὁ κ. Α. Μελετόπουλος ἐπέδειξε πόδα χαλκοῦν ἵππου ἀπὸ τοῦ ὄνυ-

χος μέχρις ἄνω τοῦ γόνατος μεγέθους ὑπερφυσικοῦ καλλίστης δ' ἐργασίας καὶ διατηρήσεως. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν εὑρόντων αὐτὸν ἁλιέων, ἐν τῷ αὐτῷ μέρει ὑπάρχει καὶ ἄλλος μέγιστος ὄγκος, ἴσως τὸ ἐπίλοιπον σῶμα τοῦ ἵππου καὶ ὁ ἀνδριάς, ὃν ἕνεκα τοῦ βάρους δὲν ἠδυνήθησαν νἀνελκύσωσιν. Ἐπειδὴ δ' οὐδεμία ἐλήφθη πρόνοια ὑπὸ τῆς γενικῆς ἐφορείας τῶν ἀρχαιοτήτων πρὸς ἐξέτασιν τοῦ πράγματος, ἀπεφασίσθη, προτάσει τοῦ κ. Μελετοπούλου, νὰ παρακληθῇ τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν περὶ ἀνελκύσεως τοῦ καλλίστου τούτου μνημείου τῆς ἀρχαιότητος, ἂν πράγματι σώζεται ἀκόμη ἐν τῷ πυθμένι τῆς θαλάσσης. Ὁ κ. ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ὑπεσχέθη πᾶσαν πρὸς τοῦτο σύμπραξιν.

Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης ἐποιήσατο λόγον περὶ τοῦ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ἀκροπόλεως ἀποκειμένου ἀρχαϊκοῦ ἀγάλματος, τοῦ ἀπεικονίζοντος δαμαλοφόρον ἄνδρα. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἐν ἀρχῇ ὑπετέθη, ὅτι παρίστησι τὸν Νόμιον Ἀπόλλωνα ἢ τὸν Ἑρμῆν, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη ἑρμηνεία ἐνωρὶς κατεδικάσθη, περὶ δὲ τῆς δευτέρας πολλὰς παρουσιάζουσιν ἀντιρρήσεις οἱ ἀρχαιολογοῦντες, ὧν τινες φρονοῦσιν, ὅτι τὸ ἄγαλμα εἶναι ἁπλῆ παράστασις θυτῆρος φέροντος ἐπ' ὤμων τὸ ἱερεῖον. Συσχετίσας τὴν παράστασιν ταύτην τῇ κοινοτάτῃ τοῦ κριοφόρου Ἑρμοῦ, καὶ ταῖς ἐπὶ καθαρμῷ ἱεροτελεστίαις τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, πρὸς δὲ συνηθείαις τισὶ πρὸς ἀποσόβησιν ἐπιδημικῶν νόσων, διατηρουμέναις μέχρι τοῦδε ἐν Ἑλλάδι καὶ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ὁ κ. Πολίτης ἐγνωμάτευσεν, ὅτι οὐ μόνον τὸ ἄγαλμα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ εἰκόνες τοῦ κριοφόρου Ἑρμοῦ εἰσὶ παραστάσεις τοῦ θεοῦ ὡς Ἀλεξικάκου, καὶ οὐχί, καθὼς κοινῶς εἶναι παραδεδεγμένον, ὡς Νομίου ἢ Ἐπιμηλίου.

Ὁ κ. Κ. Καραπάνος ἐπέδειξεν εἰκόνα οἰκοσήμου ἀναγλύφου ἐπὶ πλακός, εὑρεθείσης ἐνταῦθα. Τὸ οἰκόσημον ἀνήκει, ὡς μαρτυρεῖ ἐπιγραφὴ ὑπ' αὐτό, εἰς τὴν οἰκογένειαν Δελαγραμμάτικα, καὶ φέρει ἔτος 1679, εἶναι δὲ κατὰ τοῦτο περίεργον, ὅτι τοιοῦτο οἰκογενειακὸν ὄνομα, συνηθέστατον ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου, εἶναι ἄγνωστον ἐν Ἀθήναις.

Ὁ κ. Ι. Δραγάτσης παρετήρησεν, ὅτι τὸ αὐτὸ οἰκόσημον εἶναι κεχαραγμένον ἐπὶ πλακὸς ἐν τῷ ἐν Ἄνδρῳ πύργῳ τοῦ Δελαγραμμάτικα.

Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Σ. Π. Λάμπρος ἐπραγματεύθη ἐν ἐκτάσει περὶ δύο χειρογράφων ἐν μοναῖς τοῦ Ἄθωνος εὑρισκομένων τοῦ *Χρονικοῦ Μονεμβασίας*, ὅπερ ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Ταυρίνῳ βιβλιοθήκης ἐκδοὺς ὁ Φαλμεράϋερ ἐν τοῖς Fragmenten aus der Orient, ἐζήτησε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν θεωρίαν του περὶ τῶν σλαβικῶν ἐποικήσεων ἐν Πελοποννήσῳ. Τὸ ἕτερον ἰδίως τῶν χειρογράφων τούτων περιέχει συμπληρώσεις τοῦ γνωστοῦ χρονικοῦ καὶ ὀρθοτέρας γραφάς, ἅτινα πάντα κρατύνουσι τὰς περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς συντάξεως τοῦ χρονικοῦ τούτου γνώμας τοῦ Zinkeisen, τοῦ κ. Κ.

Παπαρρηγοπούλου καὶ τοῦ Καρόλου Χόπφ. Παρατηρήσας δέ τινα περὶ τοῦ γράψαντος τὸ χρονικὸν καὶ περὶ τοῦ χρόνου τῆς συντάξεως αὐτοῦ, μετέβη εἰς ἀνάλυσιν ἑτέρου περιέργου χρονικοῦ, ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι τῆς μονῆς Κουτλουμουσίου περιλαμβανομένου καὶ περιέχοντος μυθικὴν ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου· εἶναι δὲ τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο, κατὰ τὸν κ. Λάμπρον, ἀντιγραφὴ καταλογάδην ἐπυλλίου μεσαιωνικοῦ εἰς πολιτικοὺς στίχους, ὡς μαρτυροῦσιν εὐκόλως διακρινόμενα λείψανα στίχων καὶ στίχοι ὁλόκληροι.

Ὁ κ. Ι. Δραγάτσης ἐπέδειξε κεφαλὴν Ὁμήρου, ἄριστα διατηρουμένην καὶ ἀνήκουσαν εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς ἑλληνικῆς τέχνης· τὴν κεφαλὴν ταύτην προσεκτήσατο νεωστὶ ἐξ ἀγορᾶς τὸ ἐν Πειραιεῖ μουσεῖον. Παρουσίασε δὲ καὶ πανομοιότυπον ἐπιγραφῆς, σωζομένης ἐν ἀποκρήμνῳ βράχῳ τῆς Σίφνου, ἣν παρετήρησε μὴ κατορθώσας νἀντιγράψῃ καὶ ὁ Λουδ. Ῥὸς (ἐν ταῖς Inselnreisen). Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη φέρει γράμμασιν ἀρχαϊκοῖς καὶ λίαν περιέργοις ἐν δυσὶ στίχοις ταῦτα: ΝΥΦΕΟΝ ΗΙΕΡΩΝ.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ συνεδρίᾳ ὁ κ. Ν. Γ. Σολωμός, ὡμίλησε περὶ τῶν προϊστορικῶν κατοίκων τῆς ἀργολικῆς πεδιάδος, οἵτινες εἰκάζει, ὅτι διῃτῶντο ἐν κατοικίαις ἐπιθαλασσίοις. Τὴν δ' εἰκασίαν του ταύτην ἐστήριξεν εἰς τὴν θεωρίαν, ὅτι ἐν παλαιτάτῃ ἐποχῇ ἡ θάλασσα ἔκειτο ἐγγύτερον τοῦ τε Ἄργους καὶ τῆς Τίρυνθος, βαθμηδὸν δ' ἐπεχώσθη διὰ τῆς ἰλύος τοῦ Ἰνάχου· τοῦτο ἀποδεικνύασι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τεμάχη ἀγγείων καὶ ἓν ὁλόκληρον ἀγγεῖον, εὑρεθέντα κατὰ τὴν ἐκβάθυνσιν τῆς θαλάσσης πλησίον τοῦ ἐν Ναυπλίῳ ὁπλοστασίου. Ἐπέδειξε δὲ τὸ ἀνευρεθὲν ἀγγεῖον, ὅπερ φαίνεται πολλῷ ἀρχαιότερον τῶν Μυκηναίων, παντελῶς δὲ διάφορον τούτων, προσθείς, ὅτι τὸ σχῆμα αὐτοῦ φαίνεται ὡς τὸ ἀρχέτυπον τῆς ληκύθου.

Ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἀνακοινώσεως, ἣν ἐποίησε κατὰ τὴν προλαβοῦσαν συνεδρίαν, ἐπέδειξεν εἰδώλιον πήλινον, ἐν Ἀθήναις εὑρεθὲν καὶ ἀποκείμενον ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ κ. Τ. Φιλήμονος. Τὸ εἰδώλιον τοῦτο παναρχαιοτάτης ἐργασίας, ἀλλὰ κακῆς σχεδὸν διατηρήσεως καὶ κολοβόν, ἀπεικονίζει δαμαλοφόρον Ἑρμῆν, καὶ εἶναι τὸ δεύτερον ἀπεικόνισμα τοῦ τύπου τούτου.

Μετ' αὐτὸν ὁ κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλους, ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τῆς κατὰ τὴν παρελθοῦσαν συνεδρίαν γενομένης ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Κ. Καραπάνου, εἶπεν ὅτι οἰκογένεια Δελαγραμμάτικα εὑρίσκετο μόνον ἐν Ἄνδρῳ καὶ ἐν Πάρῳ, οὔτε ὑπάρχει δέ, οὔτε ὑπῆρξέ ποτε ἐν Ἀθήναις. Τὸ δὲ οἰκόσημον, ὅπερ ἐπληροφόρησαν τὸν κ. Καραπάνον, ὅτι εὑρέθη ἐνταῦθα, μετεκομίσθη ἐξ Ἄνδρου, ὡς πρὸ πολλοῦ ἔμαθε. Προσθεὶς δὲ περιεργότατα τινὰ περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις οἰκογενειῶν, αἵτινες ἐπὶ τουρκοκρατίας διῃροῦντο εἰς τέσσαρας τάξεις διακεκριμμένας ἀλλήλων, τὴν τῶν ἀρχόντων, τῶν νικοκυ-

ραίων, τῶν παζαριάνων καὶ τῶν ξωτάρηδων, εἶπεν, ὅτι ἡ τῶν εὐπατριδῶν τάξις ἀπετελεῖτο ἐκ δώδεκα οἰκογενειῶν, αἵτινες δὲν εἶχον οἰκόσημα· ἐπὶ δὲ τῆς πλακὸς τοῦ τάφου τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὰς ἐχαράσσετο δικέφαλος ἀετός. Ἐπέδειξε δὲ καὶ τὸ ἐκμαγεῖον τοιούτου ἀναγλύφου, ἐπὶ τῆς πλακὸς τοῦ τάφου Λεονάρδου τοῦ Κοδρικᾶ (1783), διατηρουμένης ἐν τῇ στοᾷ Ἀδριανοῦ.

Ὁ κ. Ν. Φιλιππίδης ἀνεκοίνωσεν εἶτα πληροφορίας τινὰς περὶ ἀρχαιοτήτων, σωζομένων ἐν τῇ μακεδονικῇ μονῇ τῆς Κοσυφινίτσης καὶ ἐπιγραφὰς ἐκ τοῦ χωρίου Δοξάτου τῆς Μακεδονίας.

Ὁ κ. Α. Μελετόπουλος ἐπέδειξε φωτογραφίαν ἀναγλύφου ἐπιτυμβίου, ἔχοντος πρωτοφανῆ παράστασιν ἀποχαιρετισμοῦ δύο παίδων καὶ δίστιχον ἐπιγραφὴν ΝΙΚΑΝΔΡΟΣ ΠΑΡΜΕΝΩΝΟΣ, ἔτι δ' ἐπιγραφήν τινα τῆς Τροιζηνίας.

Ὁ κ. Παῦλος Λάμπρος ἀνέγνω ἔγγραφα, δι' ὧν ἀναιροῦνται πλάναι τινὲς ἱστορικαὶ περὶ τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου· τὰ ἔγγραφα ταῦτα εἶναι χρεωστικὰ ὁμόλογα τῶν κοινοτήτων Λεβαδείας καὶ Ἀθηνῶν διὰ πολλὰς χιλιάδας γροσίων, ἃς παρὰ τοῦ Ἀνδρούτσου ἔλαβον αὗται διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς ἐπίμετρον δὲ ἀνέγνω καὶ τὸ βασιλικὸν Διάταγμα, δι' οὗ οἱονεὶ πρὸς ἐξόφλησιν τῶν ὁμολόγων ἐκείνων ἐχορηγήθη ἐπὶ διετίαν ἐπιχορηγία 60 δρ. κατὰ μῆνα εἰς τὴν χήραν τοῦ Ἀνδρούτσου.

Ὁ κ. Γ. Κρέμος εἰπών τινα προεισαγωγικῶς περὶ τῶν ἀνακριβειῶν, ὧν βρίθουσι τὰ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἱστορικὰ συγγράμματα, διέλαβε διὰ μακρῶν περὶ τῆς ἐπικρατούσης συγχύσεως ἐν πᾶσι τοῖς ἀφορῶσιν εἰς τὸν Ἀθανάσιον Διάκον. Ὡς προκύπτει ἐξ ἱστορικῶν ἐγγράφων, ἃ κατέχει ὁ κ. Κρέμος, καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ στόματος παραδόσεων, ἃς πολλαχόθεν μάλιστα δ' ἐκ συγγενῶν τοῦ Διάκου περισυνήγαγεν, ὁ Διάκος οἰκογενειακὸν ὄνομα δὲν εἶχε, νεώτατος ὢν υἱὸς Γιάννη τινὸς ἀγνώστου καταγωγῆς, μεταβάντος ἐν ὑπερμεσοῦντι δεκάτῳ ὀγδόῳ αἰῶνι εἰς Ἀρτοτίναν τῆς Δωρίδος καὶ ἐκεῖ νυμφευθέντος, ὑποστάντος δὲ τὸν αὐτὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὃν ὑπέστη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ ἥρως υἱός του. Ὁ Διάκος ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1781, δηλονότι ἦν πρεσβύτερος τοῦ Ἀνδρούτσου, ὥστε εἶναι ἀνακριβὲς τὸ ἱστορούμενον, ὅτι ἐχρημάτισε ψυχογυιὸς τούτου. Ἐν ἔτει 1809 εἰσῆλθεν εἰς μοναστήριον, ὅπου ἐχειροτονήθη διάκονος, ἓν δ' ἔτος ὕστερον ἐβγῆκε κλέφτης, καὶ ὡς τοιοῦτος διετέλεσεν ἐπὶ διετίαν ὑπὸ τὸν Τσάμ Καλόγερον. Τῇ 26 Ὀκτωβρίου 1820 διωρίσθη παντούρης καὶ δερβέναγας τοῦ καζᾶ Λεβαδείας μὲ χάρτσια (σιτηρέσια) 40 καὶ μηνιαῖον μισθὸν γρ. 20 ὁ καπετάνος, καὶ ἀνὰ πέντε οἱ στρατιῶται αὐτοῦ, ὡς ἐξάγεται ἐκ πρωτοτύπου ἐγγράφου, ὅπερ ὁ κ. Κρέμος ἐπέδειξε, φέροντος τὰς ὑπογραφὰς καὶ τὰς σφραγῖδας τῶν προυχόντων Ὀθωμανῶν τῆς Λεβαδείας.

Τέλος ὁ κ. Ἰάκωβος Δραγάτσης ἐπέδειξεν ἀγγεῖον φέρον ἐν ἀναγλύφῳ κεφαλὴν Ἥρας, καλλίστης ἐργασίας.

Ἀνεκοινώθησαν δ' ὑπὸ τοῦ Προεδρείου καὶ ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι Μακεδονίας σταλεῖσαι ὑπὸ τοῦ κ. Α. Λασποπούλου.

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΟΥ 1882

Κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινωθείσας ἡμῖν εἰδήσεις τὸ μετεωρολογικὸν ἔτος 1882 παρουσίασε τὰ ἑξῆς φαινόμενα ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση βαρομετρικὴ θλῖψις ἦν χμ. 753.07, ἐνῷ ἡ τοῦ 1881 ἦν 752.01. Καὶ ἐλαχίστη μὲν θλῖψις ἦν τὴν 15 Ἰανουαρίου (768.63) ἐλαχίστη δὲ τὴν 13 Ἰουλίου (742.38). Πᾶσαι δ' αἱ παρατηρήσεις αὗται εἶναι ἀνηγμέναι εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ εἰς θερμοκρασίαν 0 τοῦ ὑδραργύρου.

Ἡ μέση θερμοκρασία τοῦ ἔτους ἦτο εἰς βαθμοὺς τῆς ἑκατονταβάθμου διαιρέσεως, Κελσίου, 17.98, ἤτοι περίπου ἡ αὐτὴ καὶ τῷ 1881, ἥτις ἦν 18.31. Καὶ μεγίστη μὲν θερμοκρασία ἦν τὴν 10 Ἰουλίου (37.1) ἐλαχίστη δὲ τὴν 2 Φεβρουαρίου (—6.2).

Ὁ μέσος ὅρος τῆς θερμοκρασίας τῶν τεσσάρων τοῦ ἔτους ἐποχῶν ἦν ὁ ἑξῆς:

Χειμὼν 8.08
Ἔαρ 16.43
Θέρος 27.02
Φθινόπωρον 20.34

Ὁ χειμὼν τοῦ 1882 ἦν ἐκ τῶν βαρυτέρων καὶ ἡ ἐλαχίστη θερμοκρασία —6,2 ἦν ἐκ τῶν ταπεινοτέρων ἐν Ἀθήναις. Τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος δὲν παρουσίασαν ἔκτακτα φαινόμενα, τὸ δὲ φθινόπωρον ἦν σχετικῶς ἤπιον.

Ἡμέρας καταπτώσεως ὕδατος εἴτε ὡς βροχῆς, εἴτε ὡς χιόνος, εἴτε ὡς δρόσου ἔσχομεν 101 ἐνῷ πέρυσιν ἔσχομεν 94, ἐκ τούτων δ' ἡμέραι χιόνος ἦσαν 9. Τὸ δὲ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνῆλθεν εἰς 561.97 χμ. ἱκανῶς μέγα διὰ τὰς Ἀθήνας. Πέρυσι τοῦτο συνεποσώθη εἰς 358.42.

Ἄνεμοι δ' ἔπνευσαν ἐν συνόλῳ ΒΑ. 129. ΝΔ. 118. Ν. 46. ΝΑ. 5. Β. 41. ΒΔ. 7. Α. 4. Δ. 13. Ὥστε ὡς πάντοτε ἐν Ἀθήναις ἐπεκράτησαν οἱ ΒΑ. καὶ οἱ ΝΔ.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. **Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλβη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ κ. **Σαράντην Π. Οἰκονόμου** (ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεεων πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπῆς (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4),

---

Ὁ Παρνασσὸς ἐκδίδοται τὸ τέλος ἑκάστου μηνός.

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	**15**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	**20**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδένα στέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Σώματά τινα τῶν ἐξ ἐκδεδομένων τόμων τοῦ **Παρνασσοῦ** εὑρίσκονται καὶ πωλοῦνται ἐν τῷ τυπογραφείῳ *Παρνασσῷ*, κειμένῳ παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως (οἰκία Ὀλυμπίου).

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ Ἰονικῆς Τραπέζης. Τοῦ δ' ἐξωτερικοῦ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ζ'. — ΤΕΥΧΟΣ Β'.
28 Φεβρουαρίου 1883

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
Παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως
1883

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τμῆμα Ἀρχαιολογικόν.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. **Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλβη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ *

Κατὰ τὴν πολλάκις δηλωθεῖσαν γνώμην μου ἀπαραίτητος ὅρος τῆς ἀπταίστου καὶ ἀπροσκόπτου ἐφαρμογῆς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος εἶναι ἡ μετ' αὐτοῦ συμβίωσις νομοθεσίας ἀποκεντρωτικῆς, στηριζομένης δηλονότι εἰς τὸν καταμερισμὸν τῶν καθηκόντων ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς διοικήσεως καὶ εἰς τὴν προσήκουσαν ἀσφάλισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν δημοτικῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχῶν. Τῆς κυβερνήσεως ἐρειδομένης εἰς τὴν πρὸς αὐτὴν εὔνοιαν τῆς πλειονοψηφίας τῆς βουλῆς, ἥτις σύγκειται ἐκ βουλευτῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ ἐκλογικῶν συλλόγων, ὧν πολλὰ μέλη εἰς χορήγησιν τῆς ψήφου αὐτῶν ἀπαιτοῦσι τὴν εἰς αὐτὰ παροχὴν θέσεων ἢ ἄλλων προσωπικῶν συμφερόντων τὴν ἱκανοποίησιν, ἀναγκαίως ἕπεται, ὅτι ἐν κοινοβουλευτικῇ πολιτείᾳ τὰ ἀπὸ τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας ἐξαρτώμενα πολλαπλᾶ συμφέροντα διατίθενται ἐπὶ ζημίᾳ τῆς χώρας, διανεμόμενα ὡς λάφυρα πρὸς ἄγρευσιν βουλευτικῶν ψήφων ἐν τῇ βουλῇ ἢ ψήφων ἐκλογέων ὑπὲρ τῶν ὑπουργικῶν ὑποψηφίων ἐν τοῖς ἐκλογικοῖς συλλόγοις. Ἄλλως ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία, προνοοῦσα γενικῶς περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν νόμων, ἀδυνατεῖ νὰ κατέλθῃ εὐδοκίμως εἰς τὰς συγκεκριμένας περιπτώσεις τῆς διοικητικῆς ἐνεργείας, ἀμέσου καὶ προχείρου δεομένας ἀντιλήψεως. Ὅθεν ἀνάγκη ἀρχῶν προχείρως ἐνεργουσῶν πρὸς εὔρυθμον διοίκησιν· διὰ μόνου δὲ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ἐν τῇ διοικήσει εἶναι ἀριδήλως κατορθωτὴ ἡ ἐφ' ἑκάστῃ μερικῇ διοικητικῇ ἐνεργείᾳ ὕπαρξις ἀρχῆς ἐγγυτάτης, προσφυοῦς εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ πρόσφορον ἐνέργειαν, τῆς συγχωνεύσεως τῶν διοικητικῶν καθηκόντων εἰς τὴν κεντρικὴν ἀρχὴν οὐ μόνον προκαλούσης τὴν παρανόησιν καὶ τὴν παραμέλησιν τῶν μερικῶν συμφερόντων, τῶν συσσωρευομένων εἰς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τὸν ζῆλον τῶν δημοτικῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχῶν ἐξαφανιζούσης καὶ τὴν τοσοῦτο χρήσιμον εἰς πιστὴν τοῦ καθήκοντος ἐκπλήρωσιν διέγερσιν τῆς φιλοτιμίας αὐτῶν παρακωλυούσης. Ἑπομένως κατὰ τὴν γνώμην μου κύριος λόγος τῆς ἐλαττωματικῆς καὶ ἀνεπιτυχοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ κρατοῦσα ἐν αὐτῇ φοβερὰ πολιτικὴ συγκέντρωσις, καὶ ἰδίως ἡ περὶ τὴν δημοτικὴν καὶ ἐπαρχιακὴν διοίκησιν, ἥτις τυγχάνει οὖσα πιεστικωτέρα καὶ μᾶλλον ἐπιτεταμένη ἢ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ.

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ κατὰ Δεκέμβριον 1882.

Εἰς ἀπόδειξιν τούτου ἐπιτραπήτω νὰ παραβάλωμεν σήμερον ἐν συντόμῳ τὴν ἐπαρχιακὴν ἡμῶν διοίκησιν πρὸς τὴν ἐπαρχιακὴν διοίκησιν τῶν ἐπικρατειῶν ἐκείνων, εἰς ἃς ἀνήκει ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἰσχὺς τῶν ὅπλων καὶ ἡ ἡγεμονία ἐν ταὐτῷ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Καὶ πρῶτον ἐν τῇ ὑπερηφάνῳ Ἀλβιόνι ἡ ἐπαρχιακὴ διοίκησις στηρίζεται κατὰ πάντα ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιοικήσεως, τῆς ἀγγλιστὶ ὀνομαζομένης *self Governement*. Ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ διοικήσει τέσσαρες ἄμισθοι ἐπιμεληταί, ἐκ τῶν ἐγκριτοτάτων ἐν πλούτῳ καὶ παιδείᾳ, συγκεντροῦσιν ἅπασαν τὴν ἰσχύν, ὁ *Sheriff*, ὁ τοποτηρητής, ὁ *Coroner* καὶ ὁ εἰρηνοδίκης, καὶ αἱ σύνοδοι αὐτῶν. Ἐκ τούτων ὁ *Sheriff* ἄλλοτε μέν, μέχρι τῶν χρόνων Ἐδουάρδου τοῦ Β',ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν κατοίκων ἑκάστης κομητείας, ἔκτοτε δὲ διορίζεται μὲν ἐν συνεδριάσει τοῦ ἐξ ἀπορρήτων συνεδρίου διὰ βελονισμοῦ, ἤτοι διὰ διατρυπήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ διοριζομένου διὰ τῆς χρυσῆς βελόνης τῆς βασιλίσσης, διορίζεται δὲ ἐνιαυσίως μεταξὺ τριῶν ὑποψηφίων μεγαλοκτημόνων, προτεινομένων ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργοῦ, τοῦ λόρδου Καγκελλαρίου, τῶν δικαστῶν καί τινων ἄλλων μελῶν τοῦ ἐξ ἀπορρήτων συνεδρίου· ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία αὐτοῦ, βάρη μόνον πολλὰ ἐπάγουσα, εἶναι, ὡς εἴρηται, ἄμισθος· ὑποχρεοῦται δὲ ὁ διορισθεὶς νὰ δεχθῇ καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ τῆς θέσεως καθήκοντα ἐπὶ ἕνα ἐνιαυτόν, οὐ μόνον ἀπαγορευομένης τῆς παραιτήσεως, ἀλλὰ καὶ κολαζομένης ποινικῶς. Ὁ *Sheriff* οὗτος ἀντιπροσωπεύει ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ διοικήσει τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπιμελεῖται τῆς τακτικῆς εἰσπράξεως τῶν κυβερνητικῶν τελῶν καὶ τῆς προστασίας τῶν ἡγεμονικῶν νομίμων· πρὸς δὲ δικάζει μετὰ τῶν εἰρηνοδικῶν τὰς ἀστυνομικὰς παραβάσεις καὶ λοιπὰ πταίσματα δίκην κατωτέρου ποινικοῦ δικαστοῦ, ἐκτελεῖ δ' ἔστιν ὅτε καὶ καθήκοντα ἀστυκοῦ δικαστοῦ, ἐπιφορτιζόμενος ὑπὸ τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων τὴν βεβαίωσιν καὶ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ζημίας καὶ τὴν σύλληψιν καὶ προσωποκράτησιν τοῦ διαταράξαντος τὴν κατοχήν· ἀλλ' ἔχει ὡσαύτως καὶ εἰσαγγελικά τινα καὶ διοικητικὰ καθήκοντα, καταδιώκων μὲν αὐτεπαγγέλτως τοὺς φονεῖς καὶ τοὺς αὐτουργοὺς τῶν βαρυτέρων ἀδικημάτων, δυνάμενος δὲ πρὸς τοῦτο νὰ ὁπλίσῃ πάντας τοὺς ἱκανοὺς φέρειν ὅπλα ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ· οὐχ ἧττον δὲ διευθύνει τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς τῆς κομητείας καὶ ἀναγγέλλει τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν εἰς Λονδῖνον.

Ὁ *Sheriff* ἄλλοτε, ἐν καιρῷ δηλονότι τῆς Νορμανδικῆς κατακτήσεως, ἦτο καὶ ὁ ἀνώτατος στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς ἐν τῇ κομητείᾳ· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Τουδόρων τὰ στρατιωτικὰ αὐτοῦ καθήκοντα περιῆλθον εἰς τὸν καλούμενον τοποτηρητήν, ἰσοβίως διοριζόμενον ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας μεταξὺ ὡσαύτως τῶν μεγαλοκτημόνων κατοίκων τῆς κομητείας, ἀλλ' ἀμίσθως καὶ τοῦτον ὑπηρετοῦντα. Ὁ τοποτηρητὴς οὗτος

εἶναι δ' ἀνώτατος διοικητὴς τῆς ἐν τῇ κομητείᾳ ἐνόπλου δυνάμεως, δηλονότι τῶν τε κυρίως στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς κομητείας καὶ τῶν ἐνόπλων πολιτικῶν δυνάμεων αὐτῆς, τῶν σχηματιζομένων ἐκ τῶν ἐνόπλων ἀγροτῶν, ἔχων προσέτι τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀναπληρωτήν, τοὺς ἀξιωματικοὺς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ τὴν ἐπιτροπὴν τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἐπαρχιακοῦ στρατοῦ· ἀλλ' ἐκπληροῖ οὐχ ἧττον καὶ καθήκοντα ἀρχειοφύλακος, ἐντεταλμένος ἕνεκα τούτου τὴν φύλαξιν τῶν πρακτικῶν τῶν τριμηνιαίων δικαστικῶν συνόδων. Τοῦ *Coroner* τὸ ἀξίωμα εἶναι ὡσαύτως ἰσόβιον, ἀλλὰ δὲν πηγάζει τανῦν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, ὡς τὸ τοῦ τοποτηρητοῦ. Ἄλλοτε περιεβάλλοντο καὶ οἱ Coroners τὸ ἀξίωμα αὐτῶν διὰ βασιλικῆς ἐκλογῆς, καὶ εἶχον εὐρεῖαν δικαιοδοσίαν, οὐ μόνον ἀναπληροῦντες τοὺς *Sheriffs*, ἀλλὰ καὶ ἀντιπροσωπεύοντες ἐν πολλοῖς ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ τὸ στέμμα, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐκ τῆς λέξεως *corona*· ἀλλ' ἀπὸ πολλοῦ οἱ *Coroners* ἐκλέγονται μὲν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἰσοβίως, δυνάμενοι οὐχ ἧττον νὰ ἀπολυθῶσιν ὑπὸ τοῦ λόρδου καγκελαρίου ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν γαιοκτημόνων δι' ἀμέλειαν ἀποδεδειγμένην ἢ ἀνικανότητα καταφανῆ περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος αὐτῶν ἢ διὰ βαθὺ γῆρας· ἔχουσι δὲ κύριον καθῆκον τὴν βεβαίωσιν τῶν αἰτιῶν τοῦ βιαίου ἢ δολοφονικοῦ θανάτου, τῶν ναυαγίων, τῶν πυρκαϊῶν καὶ τοιούτου εἴδους ἐν γένει δυστυχημάτων, ἀποφαινόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν συμπράξει μετὰ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐνόρκων. Τοῦ Εἰρηνοδίκου τέλος τὸ ὑπέρτιμον ἀξίωμα, ἄμισθον καὶ τοῦτο, ἀπονεμόμενον ἄλλοτε διὰ τῆς ἐκλογῆς, ἕως Ἐδουάρδου τοῦ Γ', ἀπονέμεται ἔκτοτε διὰ κυβερνητικοῦ διορισμοῦ· ἀλλ' ἀπαραίτητον προσὸν πρὸς διορισμὸν εἶναι ἡ κατοχὴ μεγίστης ἀκινήτου καὶ κινητῆς περιουσίας, ἀποφερούσης ὡρισμένην ἐτησίαν πρόσοδον, πρὸς δὲ βαθμοῦ γενεαλογικοῦ καὶ κοινωνικοῦ μεγάλου. Οὕτω διορίζονται εἰρηνοδίκαι ὁμότιμοι καὶ λόρδοι τοῦ κοινοβουλίου, οἱ υἱοὶ καὶ κληρονόμοι αὐτῶν, τὰ μέλη τοῦ ἐξ ἀπορρήτων Συνεδρίου, δικασταί, δικηγόροι ἔξοχοι, οἱ ἀντιπρυτάνεις καὶ κοσμήτορες τοῦ Πανεπιστημίου. Τοῦ εἰρηνοδίκου κύριον μὲν καθῆκον εἶναι ἡ τήρησις τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἡσυχίας, ἐξ οὗ τὸ δικαίωμα τῆς λήψεως μέτρων εἰς καταστολὴν τῶν στάσεων καὶ τῶν ταραχῶν καὶ τῆς ἀνακρίσεως τῶν ἀδικημάτων, ἀλλὰ καὶ ἡ φροντὶς περὶ προαγωγῆς καὶ ἀναπτύξεως τῶν ἐπαρχιακῶν συμφερόντων, ὅθεν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδόσεως ἀδειῶν πρὸς σύστασιν ἐργοστασίων καὶ βιομηχανικῶν καταστημάτων, τῆς διανομῆς καὶ εἰσπράξεως τῶν ἐπαρχιακῶν φόρων, τοῦ διορισμοῦ τῶν ἐφόρων τῶν πτωχοκομείων καὶ τῶν λοιπῶν δημοσίων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων· πρὸς δὲ τοῦ εἰρηνοδίκου μέλημα εἶναι ἡ ἐπιτήρησις τῶν ἐν τῇ κομητείᾳ φυλακῶν καὶ φρενοκομείων, καὶ ἡ ἔκδοσις δικαστικῶν ἀποφάσεων ἀστυκῶν καὶ ποινικῶν ἐπὶ τῶν ἁπλουστέρων ὑποθέσεων. Σημειωτέον, ὅτι πολλὰ τῶν εἰρηνοδικιακῶν ἔργων, τὰ

σπουδαιότερα δηλονότι, δὲν δύνανται νὰ τελέσωσιν οἱ εἰρηνοδίκαι μεμονωμένως, ἕκαστος καθ' ἑαυτόν, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ συνέλθωσιν ἀπὸ κοινοῦ εἴτε εἰς εἰδικὰς συνόδους, εἴτε καὶ εἰς τὰς κοινὰς ἢ τακτικὰς συνόδους, τὰς κατὰ τρίμηνον συνερχομένας καὶ τριμηνιαίας λεγομένας, αἵτινες ἀποτελοῦνται ἐκ πάντων μὲν τῶν εἰρηνοδικῶν τῆς κομητείας, ἀλλὰ προσέτι καὶ τῶν μελῶν τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ὁρκωτικοῦ δικαστηρίου (τοῦ τε περὶ τῆς παραπομπῆς δηλονότι ἀποφαινομένου καὶ τοῦ δικάζοντος τὴν οὐσίαν), ὡς ἐπίσης τοῦ *Sheriff*, τοῦ ἀρχειοφύλακος τοποτηρητοῦ, τῶν *Coroners* καὶ τῶν ἐπιστατῶν τῶν φυλακῶν. Τῶν τριμηνιαίων τούτων συνόδων προεδρεύει ἐπιτίμως ὁ τοποτηρητής, γραμματεύει δὲ ὁ καλούμενος γραμματεὺς τῆς κομητείας, ὅστις διορίζεται ἰσοβίως παρὰ τοῦ τοποτηρητοῦ μεταξὺ τῶν διδακτόρων τοῦ δικαίου, τῶν ἐξασκησάντων τὸ τοῦ δικηγόρου ἐπάγγελμα. Τῶν συνόδων τούτων ἔργον ἰδίως εἶναι ἡ εἰς τὴν κομητείαν ἐπιβολὴ φόρων χάριν τῶν ἐπαρχιακῶν ἀναγκῶν, ἡ φροντὶς περὶ οἰκοδομῆς φυλακῶν καὶ δικαστικῶν καταστημάτων, ὁ μετασχηματισμὸς διὰ νέας ὁροθετήσεως τῶν διοικητικῶν καὶ δημοτικῶν περιφερειῶν, ἡ προμήθεια τῶν εἰς συντήρησιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ στρατοῦ ἀναγκαιούντων, ἡ χορήγησις ἀδειῶν πρὸς σύστασιν ἰδιωτικῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ὁ διορισμὸς τῶν ἐν τῇ κομητείᾳ κατωτέρων ἀστυνομικῶν ὑπαλλήλων ὡς καὶ τοῦ ταμίου τῆς κομητείας, τῶν ἐπιτηρητῶν τῶν γεφυρῶν καὶ τῶν εἰσπρακτόρων τῶν διοδίων, ἡ ὁριστικὴ διάλυσις τῶν κατὰ τὴν διανομὴν τῶν φόρων ἐγειρομένων διαφορῶν καὶ ἡ κατ' ἔφεσιν μεταρρύθμισις τῶν πρωτοδίκων ἀποφάσεων τῶν ὑπὸ τῶν εἰρηνοδικῶν κατὰ μέρος ἐκδοθεισῶν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων σαφῶς δηλοῦται, ὅτι ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία, ἡ παντελῶς ξένη οὖσα πρὸς τὴν δημοτικὴν διοίκησιν, εἶναι πάντη ξένη καὶ πρὸς τὴν ἐπαρχιακὴν διοίκησιν. Αἱ εἰρημέναι σύνοδοι ἐπιβάλλουσι κατὰ τὸ δοκοῦν τοὺς ἀναγκαίους φόρους καὶ λύουσι τὰς κατὰ τὴν διανομὴν αὐτῶν διαφοράς, μετασχηματίζουσιν αὐτοβούλως τὰς διοικητικὰς περιφερείας καὶ τοὺς δήμους, προμηθεύουσι τὰ χρειώδη εἰς τὸν στρατὸν τῆς κομητείας, καταρτίζουσιν ὡς βούλονται τὸ προσωπικὸν τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως· αὐτὴ δὲ ἡ ἐπαρχιακὴ διοίκησις ἡ συνήθης ἐνασκεῖται ὑπὸ μεγαλοκτημόνων καὶ πεφωτισμένων ἀμίσθων λειτουργῶν, ὑποχρεωτικῶς ὑπηρετούντων, παρ' οἷς οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχει ἡ κεντρικὴ ἐξουσία καὶ ἡ κομματικὴ πολιτική. Τὸ ἀξίωμα τοῦ *Sheriff* ἀπονέμεται μὲν ἀπὸ τῶν χρόνων Γεωργίου τοῦ Β' διὰ βασιλικοῦ διορισμοῦ, ἀλλ' ἐν πρώτοις εἶναι ἄμισθον, ἑπομένως ἔχει θηρευτὰς μόνον φιλοτίμους ἄνδρας, οὐδαμῶς συναινοῦντας νὰ σκιάσωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὑπόληψιν διὰ διαγωγῆς φατριαστικῆς· ἄλλως ἡ βασιλικὴ ἐκλογὴ πίπτει μόνον ἐπὶ ἕνα ἐκ καταλόγου ὑποψηφίων καταρτιζομένου ὑπὸ πολυμελοῦς Συνεδρίου ἀνωτάτων τῆς πολιτείας λειτουργῶν. Ὁ τοποτηρητὴς ὀφείλει ὡσαύτως τὸν διορισμὸν αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλικὴν

ἐξουσίαν, ἀλλ' οὗτος οὐ μόνον εἶναι ἄμισθος, ἀλλὰ καὶ ἰσόβιος, οὐδένα διατρέχων κίνδυνον ἀπολύσεως. Τῶν *Coroners* τὸ ἀξίωμα εἶναι ἤδη αἱρετὸν καὶ ἰσόβιον. Τέλος τῶν εἰρηνοδικῶν τὸ ἀξίωμα ἀπονέμεται μὲν διὰ κυβερνητικοῦ διορισμοῦ, ἀλλ' εἶναι ἐν πρώτοις ἄμισθον μὲν καὶ τοῦτο, καλοῦνται δ' εἰς αὐτὸ μόνον βαθυκτήμονες καὶ πολυτάλαντοι εὐπατρίδαι, θεωροῦντες τρόπον τινὰ αὐτὸ ὡς πρωταγώνισμα καὶ ὡς σταθμὸν εὐρυτέρου καὶ ἐπιφανεστέρου μέλλοντος πολιτικοῦ βίου, ἑπομένως οὐ μόνον οὐδαμῶς ἐπιζητοῦντες αὐτό, ἵνα βιώσωσιν ἐκ τῶν ὠφελημάτων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ θέλοντες ν' ἀρυσθῶσι πολιτικὴν δύναμιν ἐκ τῆς ἐντίμου καὶ εὐσυνειδήτου αὐτοῦ διαχειρίσεως.

Ἐν δὲ τῇ περικλεεῖ παραφυάδι τῆς Ἀγγλίας, τῇ ἐπιφανεῖ ὁμοσπονδίᾳ τῶν Βορείων Ἀμερικανικῶν πολιτειῶν, δὲν ἐρείδεται μὲν εἰς τὴν ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐγενείας ἀνεξαρτησίαν τοῦ χαρακτῆρος ἡ ἐπαρχιακὴ αὐτοδιοίκησις, ἀλλ' οὐχ ἧττον τυγχάνει οὖσα καὶ ἐκεῖ πάντη ἀνεξάρτητος τῆς κυβερνητικῆς αὐτογνωμοσύνης καὶ τῆς φατριαστικῆς πολιτικῆς. Ἐκεῖ ἡ δημοτικὴ ἐξουσία εἶναι κυρίως εἰπεῖν παντοδύναμος, ὑπὸ ὅρους παρέχοντας πᾶσαν ἐγγύησιν· καὶ αὕτη εἶναι ἡ βάσις τῆς ἐν γένει διοικήσεως τῶν πολιτειῶν· οὐχ ἧττον καὶ ἐκεῖ ἔχει εὑρεῖαν δικαιοδοσίαν τὸ εἰρηνοδικειακὸν ἀξίωμα, ἀπολαῦον οἵας τιμῆς καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ· καὶ ἐκεῖ διαδραματίζουσιν ἐπιφανέστατον ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ διοικήσει πρόσωπον αἱ σύνοδοι τῶν εἰρηνοδικῶν. Ἔν τισι μὲν τῶν Ἀμερικανικῶν πολιτειῶν διορίζονται οἱ εἰρηνοδίκαι δι' ὡρισμένον χρόνον ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας, ἐν ἄλλαις δὲ ὑπὸ τῆς γερουσίας. Εἰς τὰς συνόδους δὲ τῶν εἰρηνοδικῶν ἀπόκειται πανταχοῦ ἡ μέριμνα τῆς συστάσεως καὶ ἐπιστασίας τῶν φυλακῶν, τῆς διανομῆς τῶν ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας ψηφισθέντων φόρων εἰς τοὺς δήμους, τῆς παραχωρήσεως ἀδειῶν εἰς ἐξάσκησιν ὡρισμένων ἐπιτηδευμάτων, τῆς ἐπιβολῆς ποινῶν κατὰ τῶν λειτουργῶν τῶν παραβιαζόντων τοὺς νόμους καὶ τοὺς κανονισμοὺς κτλ. Ἐν ταῖς μεσημβρινωτέραις δὲ πολιτείαις οἱ κάτοικοι τῶν κομητειῶν ἐκλέγουσι καὶ ἰδίους ἐπαρχιακοὺς ἀντιπροσώπους, δικαιουμένους νὰ ἐπιβάλλωσιν αὐτοθελήτως φόρους ἄνευ τῆς συναινέσεως τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ἐκ τῶν εἰρημένων διατρανοῦται, ὅτι οὐδ' ἴχνος δυνάμεως ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ διοικήσει ἔχει ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία. Ἡ γερουσία ὡς σῶμα διορίζει ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πολιτειῶν τοὺς εἰρηνοδίκας, ἀλλὰ καὶ ὅπου διορίζει αὐτοὺς ὁ πρόεδρος, διορίζει ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἐν Μασσαχουσέτῃ ἐπὶ ἑπταετίαν· ἄλλως διορίζονται ἀείποτε πρόσωπα, διακριθέντα πρότερον ἐν ἄλλαις ὑπηρεσίαις καὶ ἀπολαύοντα τῆς κοινῆς ὑπολήψεως καὶ ἀγάπης· καὶ τούτου αἴτιον, ὅτι ἐτιμήθη μεγάλως ἡ θέσις αὕτη διὰ τῆς ἐπιζητήσεως καὶ κατοχῆς αὐτῆς ὑπ' ἀνδρῶν περιφανῶν, οἵτινες κατέσχον πρότερον αὐτὴν τοῦ προέδρου τῆς Ἀμερικανικῆς δημοκρατίας τὴν ἐπιφανῆ ἕδραν.

σπουδαιότερα δηλονότι, δὲν δύνανται νὰ τελέσωσιν οἱ εἰρηνοδίκαι μεμονωμένως, ἕκαστος καθ' ἑαυτόν, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ συνέλθωσιν ἀπὸ κοινοῦ εἴτε εἰς εἰδικὰς συνόδους, εἴτε καὶ εἰς τὰς κοινὰς ἢ τακτικὰς συνόδους, τὰς κατὰ τρίμηνον συνερχομένας καὶ τριμηνιαίας λεγομένας, αἵτινες ἀποτελοῦνται ἐκ πάντων μὲν τῶν εἰρηνοδικῶν τῆς κομητείας, ἀλλὰ προσέτι καὶ τῶν μελῶν τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ὁρκωτικοῦ δικαστηρίου (τοῦ τε περὶ τῆς παραπομπῆς δηλονότι ἀποφαινομένου καὶ τοῦ δικάζοντος τὴν οὐσίαν), ὡς ἐπίσης τοῦ *Sheriff*, τοῦ ἀρχειοφύλακος τοποτηρητοῦ, τῶν *Coroners* καὶ τῶν ἐπιστατῶν τῶν φυλακῶν. Τῶν τριμηνιαίων τούτων συνόδων προεδρεύει ἐπιτίμως ὁ τοποτηρητής, γραμματεύει δὲ ὁ καλούμενος γραμματεὺς τῆς κομητείας, ὅστις διορίζεται ἰσοβίως παρὰ τοῦ τοποτηρητοῦ μεταξὺ τῶν διδακτόρων τοῦ δικαίου, τῶν ἐξασκησάντων τὸ τοῦ δικηγόρου ἐπάγγελμα. Τῶν συνόδων τούτων ἔργον ἰδίως εἶναι ἡ εἰς τὴν κομητείαν ἐπιβολὴ φόρων χάριν τῶν ἐπαρχιακῶν ἀναγκῶν, ἡ φροντὶς περὶ οἰκοδομῆς φυλακῶν καὶ δικαστικῶν καταστημάτων, ὁ μετασχηματισμὸς διὰ νέας ὁροθετήσεως τῶν διοικητικῶν καὶ δημοτικῶν περιφερειῶν, ἡ προμήθεια τῶν εἰς συντήρησιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ στρατοῦ ἀναγκαιούντων, ἡ χορήγησις ἀδειῶν πρὸς σύστασιν ἰδιωτικῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ὁ διορισμὸς τῶν ἐν τῇ κομητείᾳ κατωτέρων ἀστυνομικῶν ὑπαλλήλων ὡς καὶ τοῦ ταμίου τῆς κομητείας, τῶν ἐπιτηρητῶν τῶν γεφυρῶν καὶ τῶν εἰσπρακτόρων τῶν διοδίων, ἡ ὁριστικὴ διάλυσις τῶν κατὰ τὴν διανομὴν τῶν φόρων ἐγειρομένων διαφορῶν καὶ ἡ κατ' ἔφεσιν μεταρρύθμισις τῶν πρωτοδίκων ἀποφάσεων τῶν ὑπὸ τῶν εἰρηνοδικῶν κατὰ μέρος ἐκδοθεισῶν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων σαφῶς δηλοῦται, ὅτι ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία, ἡ παντελῶς ξένη οὖσα πρὸς τὴν δημοτικὴν διοίκησιν, εἶναι πάντη ξένη καὶ πρὸς τὴν ἐπαρχιακὴν διοίκησιν. Αἱ εἰρημέναι σύνοδοι ἐπιβάλλουσι κατὰ τὸ δοκοῦν τοὺς ἀναγκαίους φόρους καὶ λύουσι τὰς κατὰ τὴν διανομὴν αὐτῶν διαφοράς, μετασχηματίζουσιν αὐτοβούλως τὰς διοικητικὰς περιφερείας καὶ τοὺς δήμους, προμηθεύουσι τὰ χρειώδη εἰς τὸν στρατὸν τῆς κομητείας, καταρτίζουσιν ὡς βούλονται τὸ προσωπικὸν τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως· αὐτὴ δὲ ἡ ἐπαρχιακὴ διοίκησις ἡ συνήθης ἐνασκεῖται ὑπὸ μεγαλοκτημόνων καὶ πεφωτισμένων ἀμίσθων λειτουργῶν, ὑποχρεωτικῶς ὑπηρετούντων, παρ' οἷς οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχει ἡ κεντρικὴ ἐξουσία καὶ ἡ κομματικὴ πολιτική. Τὸ ἀξίωμα τοῦ *Sheriff* ἀπονέμεται μὲν ἀπὸ τῶν χρόνων Γεωργίου τοῦ Β' διὰ βασιλικοῦ διορισμοῦ, ἀλλ' ἐν πρώτοις εἶναι ἄμισθον, ἑπομένως ἔχει θηρευτὰς μόνον φιλοτίμους ἄνδρας, οὐδαμῶς συναινοῦντας νὰ σκιάσωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὑπόληψιν διὰ διαγωγῆς φατριαστικῆς· ἄλλως ἡ βασιλικὴ ἐκλογὴ πίπτει μόνον ἐπὶ ἕνα ἐκ καταλόγου ὑποψηφίων καταρτιζομένου ὑπὸ πολυμελοῦς Συνεδρίου ἀνωτάτων τῆς πολιτείας λειτουργῶν. Ὁ τοποτηρητὴς ὀφείλει ὡσαύτως τὸν διορισμὸν αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλικὴν

ἐξουσίαν, ἀλλ' οὗτος οὐ μόνον εἶναι ἄμισθος, ἀλλὰ καὶ ἰσόβιος, οὐδένα διατρέχων κίνδυνον ἀπολύσεως. Τῶν *Coroners* τὸ ἀξίωμα εἶναι ἤδη αἱρετὸν καὶ ἰσόβιον. Τέλος τῶν εἰρηνοδικῶν τὸ ἀξίωμα ἀπονέμεται μὲν διὰ κυβερνητικοῦ διορισμοῦ, ἀλλ' εἶναι ἐν πρώτοις ἄμισθον μὲν καὶ τοῦτο, καλοῦνται δ' εἰς αὐτὸ μόνον βαθυκτήμονες καὶ πολυτάλαντοι εὐπατρίδαι, θεωροῦντες τρόπον τινὰ αὐτὸ ὡς πρωταγώνισμα καὶ ὡς σταθμὸν εὐρυτέρου καὶ ἐπιφανεστέρου μέλλοντος πολιτικοῦ βίου, ἐπομένως οὐ μόνον οὐδαμῶς ἐπιζητοῦντες αὐτό, ἵνα βιώσωσιν ἐκ τῶν ὠφελημάτων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ θέλοντες ν' ἀρυσθῶσι πολιτικὴν δύναμιν ἐκ τῆς ἐντίμου καὶ εὐσυνειδήτου αὐτοῦ διαχειρίσεως.

Ἐν δὲ τῇ περικλεεῖ παραφυάδι τῆς Ἀγγλίας, τῇ ἐπιφανεῖ ὁμοσπονδίᾳ τῶν Βορείων Ἀμερικανικῶν πολιτειῶν, δὲν ἐρείδεται μὲν εἰς τὴν ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐγενείας ἀνεξαρτησίαν τοῦ χαρακτῆρος ἡ ἐπαρχιακὴ αὐτοδιοίκησις, ἀλλ' οὐχ ἧττον τυγχάνει οὖσα καὶ ἐκεῖ πάντη ἀνεξάρτητος τῆς κυβερνητικῆς αὐτογνωμοσύνης καὶ τῆς φατριαστικῆς πολιτικῆς. Ἐκεῖ ἡ δημοτικὴ ἐξουσία εἶναι κυρίως εἰπεῖν παντοδύναμος, ὑπὸ ὅρους παρέχοντας πᾶσαν ἐγγύησιν· καὶ αὕτη εἶναι ἡ βάσις τῆς ἐν γένει διοικήσεως τῶν πολιτειῶν· οὐχ ἧττον καὶ ἐκεῖ ἔχει εὐρεῖαν δικαιοδοσίαν τὸ εἰρηνοδικειακὸν ἀξίωμα, ἀπολαῦον οἵας τιμῆς καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ· καὶ ἐκεῖ διαδραματίζουσιν ἐπιφανέστατον ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ διοικήσει πρόσωπον αἱ σύνοδοι τῶν εἰρηνοδικῶν. Ἔν τισι μὲν τῶν Ἀμερικανικῶν πολιτειῶν διορίζονται οἱ εἰρηνοδίκαι δι' ὡρισμένον χρόνον ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας, ἐν ἄλλαις δὲ ὑπὸ τῆς γερουσίας. Εἰς τὰς συνόδους δὲ τῶν εἰρηνοδικῶν ἀπόκειται πανταχοῦ ἡ μέριμνα τῆς συστάσεως καὶ ἐπιστασίας τῶν φυλακῶν, τῆς διανομῆς τῶν ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας ψηφισθέντων φόρων εἰς τοὺς δήμους, τῆς παραχωρήσεως ἀδειῶν εἰς ἐξάσκησιν ὡρισμένων ἐπιτηδευμάτων, τῆς ἐπιβολῆς ποινῶν κατὰ τῶν λειτουργῶν τῶν παραβιαζόντων τοὺς νόμους καὶ τοὺς κανονισμοὺς κτλ. Ἐν ταῖς μεσημβρινωτέραις δὲ πολιτείαις οἱ κάτοικοι τῶν κομητειῶν ἐκλέγουσι καὶ ἰδίους ἐπαρχιακοὺς ἀντιπροσώπους, δικαιουμένους νὰ ἐπιβάλλωσιν αὐτοθελήτως φόρους ἄνευ τῆς συναινέσεως τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ἐκ τῶν εἰρημένων διατρανοῦται, ὅτι οὐδ' ἴχνος δυνάμεως ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ διοικήσει ἔχει ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία. Ἡ γερουσία ὡς σῶμα διορίζει ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πολιτειῶν τοὺς εἰρηνοδίκας, ἀλλὰ καὶ ὅπου διορίζει αὐτοὺς ὁ πρόεδρος, διορίζει ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἐν Μασσαχουσέτῃ ἐπὶ ἑπταετίαν· ἄλλως διορίζονται ἀείποτε πρόσωπα, διακριθέντα πρότερον ἐν ἄλλαις ὑπηρεσίαις καὶ ἀπολαύοντα τῆς κοινῆς ὑπολήψεως καὶ ἀγάπης· καὶ τούτου αἴτιον, ὅτι ἐτιμήθη μεγάλως ἡ θέσις αὕτη διὰ τῆς ἐπιζητήσεως καὶ κατοχῆς αὐτῆς ὑπ' ἀνδρῶν περιφανῶν, οἵτινες κατέσχον πρότερον αὐτὴν τοῦ προέδρου τῆς Ἀμερικανικῆς δημοκρατίας τὴν ἐπιφανῆ ἕδραν.

Ἐν Πρωσσίᾳ δὲν ὑπάρχει μὲν κυρίως εἰπεῖν ἐπαρχιακὴ αὐτοδιοίκησις, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας ἐνασκούσης σύντονον καὶ τελεσφόρον ἐπιτήρησιν δυνάμει τῶν νόμων ἐπὶ τῆς τοπικῆς διοικήσεως· ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ οἱ διακρινόμενοι ἐπὶ περιουσίᾳ πολῖται ἐνασκοῦσιν ἐξ ἄλλου ῥοπὴν σπουδαιοτάτην εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ τὰς πράξεις τῶν διοικητικῶν λειτουργῶν, ἐπιτηροῦντες μὲν καὶ ἐλέγχοντες δικαιωματικῶς τὴν πορείαν αὐτῶν ἐν πολλοῖς, συμπράττοντες ἐν ἄλλοις μετ' αὐτῶν, πολλῶν δὲ διοικητικῶν ἔργων τὸ δικαίωμα τῆς κατ' ἰδίαν θέλησιν διευθετήσεως κεκτημένοι. Ἡ Πρωσσία ἀποτελεῖται ἐξ ἐλαχίστου ἀριθμοῦ ἐπαρχιῶν, μεγίστων τμημάτων τῆς ὅλης Πρωσσικῆς ἐπικρατείας, ὧν ἑκάστη ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο ἢ τρία μικρότερα τμήματα, τὰς διοικήσεις, παραβλητέας ἐν μέρει πρὸς τοὺς Γαλλικοὺς νομούς, ἀποτελουμένας πάλιν ἐκ πλείστων ὅσων νομῶν, ἰσοφαριζόντων σχεδὸν πρὸς τὰς Γαλλικὰς ἐπαρχίας. Καὶ αἱ μὲν Πρωσσικαὶ ἐπαρχίαι, δηλονότι τὰ μεγάλα διοικητικὰ τμήματα τῆς Πρωσσίας, διοικοῦνται ὑπὸ ἀνωτάτων διοικητῶν ἢ προέδρων, παρ' οἷς ἑδρεύουσιν ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι, ἐκλεγόμεναι καθ' ἑξαετίαν ὑπὸ τῶν ἐχόντων ὡρισμένην ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν ἐκλογέων, ἀνανεουμένου ὅμως τοῦ ἡμίσεως κατὰ τριετίαν. Καὶ αἱ μὲν ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι οὐ μόνον γνωμοδοτοῦσι περὶ τῶν ληπτέων νομοθετικῶν καὶ διοικητικῶν μέτρων εἰς ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τῶν ἐπαρχιακῶν συμφερόντων, ἀλλὰ καὶ διεξάγουσι κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν τῆς ἐπαρχίας καταστημάτων, διανέμουσι τὸν ἐπὶ τῆς προσόδου φόρον καὶ ῥυθμίζουσι τὰς μεταξὺ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς ἐπαρχίας σχέσεις. Οἱ δὲ ἀνώτατοι διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν διορίζονται μὲν ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἀριστευσάντων ἐν ταῖς δημοσίαις θεωρητικαῖς καὶ πρακτικαῖς ἐξετάσεσι μεγάλων εὐπατριδῶν, καὶ ὑπόκεινται οὐχὶ κυρίως εἰς τὸν ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργόν, ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον. Τῶν δὲ διοικήσεων προΐσταται διοικητικὸν Συνέδριον, ἐκ πεφωτισμένων ἀνδρῶν συγκείμενον καὶ προεδρευόμενον ὑπὸ εἰδικοῦ προέδρου, οὗτινος τὰ μέλη διορίζονται ὑπὸ τοῦ βασιλέως μεταξὺ τῶν κατεχόντων ἄλλοτε ἄλλας ἐπιφανεῖς λειτουργίας καὶ ὑποστάντων εὐδοκίμους ἐξετάσεις· ἀλλ' αἱ πράξεις αὐτοῦ ὑπόκεινται εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων, πρὸς ἃς δικαιοῦνται νὰ ὑποβάλλωσιν οἱ πολῖται τὰς παραστάσεις καὶ τὰς αἰτιάσεις αὐτῶν κατὰ τῶν πράξεων τοῦ Συνεδρίου καὶ τῶν ὑπαλλήλων αὐτοῦ. Τέλος τῶν νομῶν προΐστανται οἱ Νομάρχαι καὶ αἱ νομαρχιακαὶ σύνοδοι, ὧν οἱ πρῶτοι διορίζονται μὲν κατὰ τύπον ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ πράγματι ἐκλέγονται ὑπ' αὐτῶν τῶν νομαρχιακῶν συνόδων, περιοριζομένης τῆς Κυβερνήσεως εἰς ἁπλῆν κύρωσιν τῆς ἐκλογῆς, μεταξὺ τῶν εὐδοκιμησάντων ἐν ταῖς δημοσίαις ἐξετάσεσι, ταῖς ὁριζομέναις ὑπὸ τοῦ νόμου εἰς κατοχὴν διοικητικῆς θέσεως, αἱ δὲ δεύτεραι ἀποτελοῦνται ἐκ

τῶν κτηματιῶν τῶν ἐχόντων δικαίωμα ἐκλογῆς ἐν ταῖς ἐπαρχιακαῖς συνόδοις καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πόλεων καὶ τῶν ἀγροτικῶν δήμων, ἐκλεγομένων συνήθως μεταξὺ τῶν δημοτικῶν συμβούλων καὶ δημαρχικῶν παρέδρων. Καὶ αἱ μὲν νομαρχιακαὶ σύνοδοι συντρέχουσιν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ νομοῦ τὸν Νομάρχην, ἐκλέγουσι διμελῆ ἐπιτροπὴν συνεργαζομένην διαρκῶς μετὰ τοῦ Νομάρχου, καὶ ἀναπληροῦσαν ἐν περιπτώσει κωλύματος, (ἧς ὅμως ἀπαιτεῖται ἡ κύρωσις ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ Συνεδρίου), διορίζουσι τοὺς οἰκονομικοὺς ὑπαλλήλους τοῦ νομοῦ, αἱροῦνται τὰ μέλη τοῦ ἀναθεωρητικοῦ στρατολογικοῦ Συμβουλίου, καὶ ἀποφαίνονται περὶ τῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ νομοῦ ἐπιβλητέων φόρων, ψηφίζουσι δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς ἐγκρίσεως παρὰ τοῦ διοικητικοῦ Συνεδρίου φόρους πρὸς ἐκτέλεσιν κοινωφελῶν ἔργων ἐν τῷ νομῷ· οἱ δὲ Νομάρχαι διοικοῦσι τὸν νομὸν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν καὶ τὸν ἔλεγχον ἐκ διαλειμμάτων μὲν τῶν νομαρχιακῶν συνόδων καὶ διαρκῶς τῶν διμελῶν ἐπιτροπῶν. Σημειωτέον, ὅτι ὀφείλει μὲν ἅπαξ τοὐλάχιστον τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ Νομάρχης νὰ συγκαλῇ τακτικῶς τὴν νομαρχιακὴν σύνοδον, δύναται δὲ νὰ συγκαλῇ αὐτὴν καὶ ἐκτάκτως· ἀλλὰ καὶ ἕκαστον μέλος τῆς νομαρχιακῆς συνόδου δύναται νὰ ἀξιοῖ παρὰ τοῦ Νομάρχου τὴν ἔκτακτον σύγκλησιν αὐτῆς διὰ κατεπειγούσας ὑποθέσεις· ἐν ἀρνήσει δὲ αὐτοῦ δύναται νὰ προσφύγῃ εἰς τὸ διοικητικὸν Συνέδριον. Ἐκ τούτων ἐμφαίνεται, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πρωσσίᾳ, ἧς οἱ συνταγματικοὶ θεσμοὶ εἶναι πολλῷ συγκεντρωτικώτεροι καὶ μοναρχικώτεροι ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ παρ' ἡμῖν, ὁ ὁρίζων τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως εἶναι πολλῷ εὐρύτερος ἢ ὅσον δύναται νὰ εἰκάσῃ ὁ ἀγνοῶν τὴν διοικητικὴν αὐτῆς διοργάνωσιν. Ὁ ἀνώτατος τῆς ἐπαρχίας πρόεδρος, ὁ ἔχων τὴν ἀνωτάτην ἐπίβλεψιν τῶν ὑπ' αὐτὸν διοικήσεων καὶ διενεργῶν ἀπ' εὐθείας πᾶσαν ὑπόθεσιν ἀφορῶσαν εἰς τὰ γενικὰ συμφέροντα τοῦ μεγίστου διοικητικοῦ τμήματος, ὃ διευθύνει, παρέχει πᾶσαν ἐγγύησιν εὐσυνειδήτου τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἐκπληρώσεως, οὐ μόνον ὡς ἀνήκων εἰς ἕνα τῶν βαθυκτημόνων καὶ ἱστορικῶν οἴκων τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ ὡς φέρων ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἀπόδειξιν ἐπίσημον τῶν μεγάλων αὐτοῦ θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν γνώσεων, καὶ ὡς εὐθυνόμενος προσέτι ἐνώπιον ὅλου τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Οὐχ ἧττον ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ περιορίζεται ἢ μᾶλλον ῥυθμίζεται ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας ἐπαρχιακῆς συνόδου. Τὸ διοικητικὸν Συνέδριον ἀπορρέει ὡσαύτως ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ τὸ πολλαπλοῦν τοῦ σώματος ἐξ ἑνὸς συντελεῖ διὰ τῆς ἐνασκήσεως ἀμοιβαίου ἐλέγχου τῶν διοικητικῶν λειτουργῶν ἐπ' ἀλλήλων εἰς τὴν ἀποτροπὴν τῆς διοικητικῆς αὐθαιρεσίας ἢ μεροληψίας· ἐξ ἄλλου δὲ συμβάλλεται εἰς τοῦτο ὁ ἔλεγχος τῶν πράξεων αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων. Τέλος τὴν ὀρθὴν καὶ ἀμερόληπτον τῶν νομαρχῶν διοίκησιν ἐγγυᾶται ἀποχρώντως ἡ ἀπόρροια αὐτῶν καὶ ὁ ἔλεγχος ὑπὸ τῶν νομαρχιακῶν συνόδων.

Ἐν Γαλλίᾳ ἄλλοτε, πρὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789, ἑκάστη ἐπαρχία εἶχεν ἀπὸ μακρῶν αἰώνων ἰδίαν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, τὰς συνόδους τῶν τάξεων (*états*), καὶ διεχείριζεν αὐτοτελῶς τὰ οἰκονομικὰ αὐτῆς πράγματα· ἀλλὰ καὶ ἰδίαν τρόπον τινὰ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἰδίαν δικαστικὴν ἐξουσίαν διὰ τῶν λεγομένων *parlements*, ἐξ οὗ καὶ προῆλθε δεινὸς πόλεμος μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς βασιλείας, ἥτις ἔληξε διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789, ἀνατρεψάσης ὁλόκληρον τὸ τότε καθεστώς. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης καὶ τῆς διαδεξαμένης αὐτὴν συγκεντρωτικωτάτης αὐτοκρατορίας Ναπολέοντος τοῦ Α' ἐπεκράτησεν ἡ συγκέντρωσις ἐν τῇ διοικήσει. Ἡ δημοτικὴ ἐξουσία ὑπόκειται ἐν πολλοῖς εἰς τὴν νομαρχιακὴν καὶ τὴν κυβερνητικήν, οὐ μόνον διότι ὁ δήμαρχος ἐπιτηρεῖται καὶ ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ Νομάρχου, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν τοῖς πλείστοις αἱ ἀποφάσεις τοῦ δημοτικοῦ Συμβουλίου χρῄζουσι τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Νομάρχου καὶ τῆς προϊσταμένης αὐτοῦ κεντρικῆς ἐξουσίας. Ὁ Νομάρχης εἶναι ἔκτοτε ἐν Γαλλίᾳ ὁ ἀληθὴς ἄρχων τῆς τοπικῆς διοικήσεως· ὅθεν 1) μὲν ἐνασκεῖ ὡς τοιοῦτος τὸ δικαίωμα τῆς ἐγκρίσεως καὶ τοῦ ἐλέγχου τῶν δημοτικῶν πράξεων καὶ ἀποφάσεων, 2) δ' ἐκδίδωσι κανονιστικὰς διατάξεις ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν νόμων καὶ τῶν γενικῶν διαταγμάτων, ὁσάκις πρόκειται νὰ διαταχθῶσιν ἐπιτόπια προφυλακτικὰ μέτρα περὶ ἀντικειμένων ἀνατεθειμένων εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, 3) δὲ ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον δικαιοδοσίας βαθμὸν ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ, 4) εἰς τὸν Νομάρχην προσέτι ἀπόκειται ἡ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὑποστήριξις καὶ ἀντιπροσωπεία τῶν νομίμων συμφερόντων καὶ δικαιωμάτων τῶν ἐπαρχιῶν, ὁσάκις δι' εἰδικῶν διατάξεων δὲν ἀνετέθη εἰς ἄλλας ἀρχὰς ἡ ἀντιπροσωπεία αὕτη. Ἀλλ' ἐν ταῖς πλείσταις τῶν νομαρχιακῶν ἐνεργειῶν καὶ ὑποθέσεων ὑπῆρχεν ἀνάγκη τῆς προτέρας ἐγκρίσεως καὶ ἀποφάσεως τοῦ προϊσταμένου ὑπουργείου, ἐξ οὗ ἐπήρχετο δυσχέρεια μεγίστη εἰς τὴν αἰσίαν καὶ ταχεῖαν τῶν ἁπτομένων τῆς τοπικῆς διοικήσεως ὑποθέσεων ἔκβασιν. Τοῦτο προὐκάλεσε τὴν ἐπὶ Ναπολέοντος τοῦ Γ'. ἔκδοσιν τοῦ περὶ διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως αὐτοκρατορικοῦ ψηφίσματος τῆς 25 Μαρτίου 1852, τροποποιηθέντος ἐν μέρει διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς 13 Ἀπριλίου 1861, δι' ὧν πολλαὶ ὑποθέσεις ἐπιτόπιοι ἀπαιτοῦσαι ἕως τότε τῶν ὑπουργείων τὴν ἀπόφασιν καὶ διὰ τοῦτο βραδύνουσαι καὶ διαιωνιζόμεναι ἐν τοῖς ὑπουργικοῖς γραφείοις, ἀνετέθησαν ὁριστικῶς εἰς τῶν Νομαρχῶν τὴν κρίσιν καὶ ἀπόφασιν, ἀπενεμήθη δ' εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ ἀπ' εὐθείας διορισμὸς ἄνευ τῆς κυβερνητικῆς ἐγκρίσεως τῶν μελῶν τῶν ἐφορευτικῶν ἐπιτροπῶν τῶν καταστημάτων τῶν φυλακῶν καὶ τῶν ἰατρῶν, ἐπιστατῶν καὶ φυλάκων αὐτῶν, τῶν νομαρχιακῶν ἀρχειοφυλάκων, τῶν ὑπεραρίθμων φυλάκων καὶ ἐπιστατῶν τῶν τηλεγραφικῶν γραμμῶν, τῶν ἀστυνόμων τῶν ἐχουσῶν ὀλιγωτέρας τῶν 6 χιλ. κατοίκων

πόλεων, τῶν ἐν καιρῷ ἐπιδημίας ὑγειονομικῶν ἰατρῶν, τῶν φυλάκων τῶν ἁλυκῶν καὶ ἄλλων τινῶν ὑπαλλήλων καὶ ὑπηρετῶν νομαρχιακῶν καὶ ἐπαρχιακῶν.

Μετέχουσι μέχρι τινὸς τῆς νομαρχιακῆς διοικήσεως καὶ δύο συνέδρια ἢ σωματεῖα, τὸ νομαρχιακὸν συμβούλιον (*conseil de préfecture*), ἑδρεῦον μονίμως ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ νομοῦ, καὶ τὸ γενικὸν συμβούλιον τοῦ νομοῦ (*conseil général*), συγκαλούμενον ἐτησίως, ὧν τὸ μὲν πρῶτον, ἀποτελούμενον ἐκ τεσσάρων μελῶν, διοριζομένων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως μεταξὺ τῶν διδακτόρων τοῦ δικαίου ἢ τῶν ὑπηρετησάντων ἐν τῷ δικαστικῷ ἢ διοικητικῷ κλάδῳ ἐκτελεῖ κυρίως μὲν καθήκοντα πρωτοβάθμου διοικητικοῦ δικαστοῦ, ἀλλὰ καὶ συμπράττει μετὰ τοῦ Νομάρχου ἐπὶ ὡρισμένων τινῶν ἀντικειμένων φορολογικῶν καὶ κοινοτικῶν, τὸ δὲ δεύτερον, ἀποτελούμενον ἐκ 30 τὸ πολὺ μελῶν, ἐκλεγομένων διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, ἔχει ἐν τῇ νομαρχιακῇ διοικήσει περίπου οἷα παρ' ἡμῖν δικαιώματα τὸ ἐπαρχιακὸν συμβούλιον, προκειμένου περὶ τῶν ἐπαρχιακῶν πραγμάτων, δηλονότι τὸ τῆς ἐρεύνης τῶν νομαρχιακῶν προϋπολογισμῶν καὶ ἀπολογισμῶν, τῆς ἐπιψηφίσεως καὶ ἐγκρίσεως αὐτῶν, καὶ τὸ τῆς γνωμοδοτήσεως περὶ διαφόρων ἀντικειμένων.

Σημειωτέον, ὅτι ἐν Γαλλίᾳ κατὰ μὲν τὸ Σύνταγμα τοῦ 1791 καὶ τοῦ 1795 ἡ διαίρεσις καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν δήμων ἐτελεῖτο δι' ἀποφάσεων τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας· μόνον δὲ ἀπὸ τῆς ὑπατείας τοῦ μεγαλωνύμου Ναπολέοντος ἐξ ἀναλογίας δῆθεν νόμου τινὸς περὶ δικαιοδοσίας τῶν εἰρηνοδικείων ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐθεώρησεν ἀνῆκον εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα καὶ τῆς διὰ διατάγματος διαιρέσεως καὶ μετασχηματίσεως τῶν δήμων, ἀλλὰ καὶ τότε μετὰ προτέραν σύμφωνον γνωμοδότησιν τῶν διαμεριζομένων ἢ συνηνωμένων δήμων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1837 πάλιν ἀπαιτεῖται νόμος, ὁσάκις ὁ μετασχηματισμὸς ἢ ἡ διαίρεσις τῶν δήμων μεταποιεῖ τὴν περιφέρειαν διοικητοῦ τινος τμήματος οὕτως, ὥστε ἡ μεταποίησις ἐφάπτεται τῆς περιφερείας τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν ἐκλογικῶν συλλόγων.

Οὕτως ἐν συντόμῳ ἔχουσι τὰ τῆς Γαλλικῆς νομαρχιακῆς καὶ ἐπαρχιακῆς διοικήσεως. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν Γαλλικῶν ἀρχῶν καὶ κειμένων κατηρτίσθη καὶ ἡ ἡμετέρα διοίκησις. Καὶ παρ' ἡμῖν ὑπάρχει διοίκησις νομαρχιακή, στηριζομένη ἐπὶ τῆς διαιρέσεως τοῦ κράτους εἰς νομούς· καὶ παρ' ἡμῖν ὑπάρχει ὑποδιαίρεσις τῶν νομῶν εἰς ἐπαρχίας, ὧν προΐστανται ἔπαρχοι, συνερχομένων κατ' ἔτος καὶ ἐπαρχιακῶν συμβουλίων, ὡς καὶ ἐν Γαλλίᾳ. Ὡς δὲ ἐν Γαλλίᾳ, καὶ παρ' ἡμῖν ὁ Νομάρχης εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ τῶν γενικῶν διαταγμάτων ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ νομοῦ καὶ ἐντολοδόχος τῆς κεντρικῆς διοικήσεως πρὸς ἐπιχείρησιν τῶν ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἀναγκῶν ὑπαγορευομένων μέτρων. Ὡς ἐν Γαλλίᾳ, καὶ παρ' ἡμῖν οἱ ἔπαρχοι τυγχάνουσιν ἁπλῶς ὄρ-

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τμῆμα Ἀρχαιολογικόν.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. **Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλβη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ *

Κατὰ τὴν πολλάκις δηλωθεῖσαν γνώμην μου ἀπαραίτητος ὅρος τῆς ἀπταίστου καὶ ἀπροσκόπτου ἐφαρμογῆς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος εἶναι ἡ μετ' αὐτοῦ συμβίωσις νομοθεσίας ἀποκεντρωτικῆς, στηριζομένης δηλονότι εἰς τὸν καταμερισμὸν τῶν καθηκόντων ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς διοικήσεως καὶ εἰς τὴν προσήκουσαν ἀσφάλισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν δημοτικῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχῶν. Τῆς κυβερνήσεως ἐρειδομένης εἰς τὴν πρὸς αὐτὴν εὔνοιαν τῆς πλειονοψηφίας τῆς βουλῆς, ἥτις σύγκειται ἐκ βουλευτῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ ἐκλογικῶν συλλόγων, ὧν πολλὰ μέλη εἰς χορήγησιν τῆς ψήφου αὐτῶν ἀπαιτοῦσι τὴν εἰς αὐτὰ παροχὴν θέσεων ἢ ἄλλων προσωπικῶν συμφερόντων τὴν ἱκανοποίησιν, ἀναγκαίως ἕπεται, ὅτι ἐν κοινοβουλευτικῇ πολιτείᾳ τὰ ἀπὸ τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας ἐξαρτώμενα πολλαπλᾶ συμφέροντα διατίθενται ἐπὶ ζημίᾳ τῆς χώρας, διανεμόμενα ὡς λάφυρα πρὸς ἄγρευσιν βουλευτικῶν ψήφων ἐν τῇ βουλῇ ἢ ψήφων ἐκλογέων ὑπὲρ τῶν ὑπουργικῶν ὑποψηφίων ἐν τοῖς ἐκλογικοῖς συλλόγοις. Ἄλλως ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία, προνοοῦσα γενικῶς περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν νόμων, ἀδυνατεῖ νὰ κατέλθῃ εὐδοκίμως εἰς τὰς συγκεκριμένας περιπτώσεις τῆς διοικητικῆς ἐνεργείας, ἀμέσου καὶ προχείρου δεομένας ἀντιλήψεως. Ὅθεν ἀνάγκη ἀρχῶν προχείρως ἐνεργουσῶν πρὸς εὔρυθμον διοίκησιν· διὰ μόνου δὲ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ἐν τῇ διοικήσει εἶναι ἀριδήλως κατορθωτὴ ἡ ἐφ' ἑκάστῃ μερικῇ διοικητικῇ ἐνεργείᾳ ὕπαρξις ἀρχῆς ἐγγυτάτης, προσφυοῦς εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ πρόσφορον ἐνέργειαν, τῆς συγχωνεύσεως τῶν διοικητικῶν καθηκόντων εἰς τὴν κεντρικὴν ἀρχὴν οὐ μόνον προκαλούσης τὴν παρανόησιν καὶ τὴν παραμέλησιν τῶν μερικῶν συμφερόντων, τῶν συσσωρευομένων εἰς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τὸν ζῆλον τῶν δημοτικῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχῶν ἐξαφανιζούσης καὶ τὴν τοσοῦτο χρήσιμον εἰς πιστὴν τοῦ καθήκοντος ἐκπλήρωσιν διέγερσιν τῆς φιλοτιμίας αὐτῶν παρακωλυούσης. Ἑπομένως κατὰ τὴν γνώμην μου κύριος λόγος τῆς ἐλαττωματικῆς καὶ ἀνεπιτυχοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ κρατοῦσα ἐν αὐτῇ φοβερὰ πολιτικὴ συγκέντρωσις, καὶ ἰδίως ἡ περὶ τὴν δημοτικὴν καὶ ἐπαρχιακὴν διοίκησιν, ἥτις τυγχάνει οὖσα πιεστικωτέρα καὶ μᾶλλον ἐπιτεταμένη ἢ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ.

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ κατὰ Δεκέμβριον 1882.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τμῆμα Ἀρχαιολογικόν.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. **Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλβη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ *

Κατὰ τὴν πολλάκις δηλωθεῖσαν γνώμην μου ἀπαραίτητος ὅρος τῆς ἀπταίστου καὶ ἀπροσκόπτου ἐφαρμογῆς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος εἶναι ἡ μετ' αὐτοῦ συμβίωσις νομοθεσίας ἀποκεντρωτικῆς, στηριζομένης δηλονότι εἰς τὸν καταμερισμὸν τῶν καθηκόντων ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς διοικήσεως καὶ εἰς τὴν προσήκουσαν ἀσφάλισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν δημοτικῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχῶν. Τῆς κυβερνήσεως ἐρειδομένης εἰς τὴν πρὸς αὐτὴν εὔνοιαν τῆς πλειονοψηφίας τῆς βουλῆς, ἥτις σύγκειται ἐκ βουλευτῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ ἐκλογικῶν συλλόγων, ὧν πολλὰ μέλη εἰς χορήγησιν τῆς ψήφου αὐτῶν ἀπαιτοῦσι τὴν εἰς αὐτὰ παροχὴν θέσεων ἢ ἄλλων προσωπικῶν συμφερόντων τὴν ἱκανοποίησιν, ἀναγκαίως ἕπεται, ὅτι ἐν κοινοβουλευτικῇ πολιτείᾳ τὰ ἀπὸ τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας ἐξαρτώμενα πολλαπλᾶ συμφέροντα διατίθενται ἐπὶ ζημίᾳ τῆς χώρας,διανεμόμενα ὡς λάφυρα πρὸς ἄγρευσιν βουλευτικῶν ψήφων ἐν τῇ βουλῇ ἢ ψήφων ἐκλογέων ὑπὲρ τῶν ὑπουργικῶν ὑποψηφίων ἐν τοῖς ἐκλογικοῖς συλλόγοις. Ἄλλως ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία, προνοοῦσα γενικῶς περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν νόμων, ἀδυνατεῖ νὰ κατέλθῃ εὐδοκίμως εἰς τὰς συγκεκριμένας περιπτώσεις τῆς διοικητικῆς ἐνεργείας, ἀμέσου καὶ προχείρου δεομένας ἀντιλήψεως. Ὅθεν ἀνάγκη ἀρχῶν προχείρως ἐνεργουσῶν πρὸς εὔρυθμον διοίκησιν· διὰ μόνου δὲ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ἐν τῇ διοικήσει εἶναι ἀριδήλως κατορθωτὴ ἡ ἐφ' ἑκάστῃ μερικῇ διοικητικῇ ἐνεργείᾳ ὕπαρξις ἀρχῆς ἐγγυτάτης, προσφυοῦς εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ πρόσφορον ἐνέργειαν, τῆς συγχωνεύσεως τῶν διοικητικῶν καθηκόντων εἰς τὴν κεντρικὴν ἀρχὴν οὐ μόνον προκαλούσης τὴν παρανόησιν καὶ τὴν παραμέλησιν τῶν μερικῶν συμφερόντων, τῶν συσσωρευομένων εἰς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τὸν ζῆλον τῶν δημοτικῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχῶν ἐξαφανιζούσης καὶ τὴν τοσοῦτο χρήσιμον εἰς πιστὴν τοῦ καθήκοντος ἐκπλήρωσιν διέγερσιν τῆς φιλοτιμίας αὐτῶν παρακωλυούσης. Ἑπομένως κατὰ τὴν γνώμην μου κύριος λόγος τῆς ἐλαττωματικῆς καὶ ἀνεπιτυχοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ κρατοῦσα ἐν αὐτῇ φοβερὰ πολιτικὴ συγκέντρωσις, καὶ ἰδίως ἡ περὶ τὴν δημοτικὴν καὶ ἐπαρχιακὴν διοίκησιν, ἥτις τυγχάνει οὖσα πιεστικωτέρα καὶ μᾶλλον ἐπιτεταμένη ἢ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ.

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ κατὰ Δεκέμβριον 1882.

Εἰς ἀπόδειξιν τούτου ἐπιτραπήτω νὰ παραβάλωμεν σήμερον ἐν συντόμῳ τὴν ἐπαρχιακὴν ἡμῶν διοίκησιν πρὸς τὴν ἐπαρχιακὴν διοίκησιν τῶν ἐπικρατειῶν ἐκείνων, εἰς ἃς ἀνήκει ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἰσχὺς τῶν ὅπλων καὶ ἡ ἡγεμονία ἐν ταὐτῷ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Καὶ πρῶτον ἐν τῇ ὑπερηφάνῳ Ἀλβιόνι ἡ ἐπαρχιακὴ διοίκησις στηρίζεται κατὰ πάντα ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιοικήσεως, τῆς ἀγγλιστὶ ὀνομαζομένης *self Governement*. Ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ διοικήσει τέσσαρες ἄμισθοι ἐπιμεληταί, ἐκ τῶν ἐγκριτοτάτων ἐν πλούτῳ καὶ παιδείᾳ, συγκεντροῦσιν ἅπασαν τὴν ἰσχύν, ὁ *Sheriff*, ὁ τοποτηρητής, ὁ *Coroner* καὶ ὁ εἰρηνοδίκης, καὶ αἱ σύνοδοι αὐτῶν. Ἐκ τούτων ὁ *Sheriff* ἄλλοτε μέν, μέχρι τῶν χρόνων Ἐδουάρδου τοῦ Β', ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν κατοίκων ἑκάστης κομητείας, ἔκτοτε δὲ διορίζεται μὲν ἐν συνεδριάσει τοῦ ἐξ ἀπορρήτων συνεδρίου διὰ βελονισμοῦ, ἤτοι διὰ διατρυπήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ διοριζομένου διὰ τῆς χρυσῆς βελόνης τῆς βασιλίσσης, διορίζεται δὲ ἐνιαυσίως μεταξὺ τριῶν ὑποψηφίων μεγαλοκτημόνων, προτεινομένων ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργοῦ, τοῦ λόρδου Καγκελλαρίου, τῶν δικαστῶν καί τινων ἄλλων μελῶν τοῦ ἐξ ἀπορρήτων συνεδρίου· ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία αὐτοῦ, βάρη μόνον πολλὰ ἐπάγουσα, εἶναι, ὡς εἴρηται, ἄμισθος· ὑποχρεοῦται δὲ ὁ διορισθεὶς νὰ δεχθῇ καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ τῆς θέσεως καθήκοντα ἐπὶ ἕνα ἐνιαυτόν, οὐ μόνον ἀπαγορευομένης τῆς παραιτήσεως, ἀλλὰ καὶ κολαζομένης ποινικῶς. Ὁ *Sheriff* οὗτος ἀντιπροσωπεύει ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ διοικήσει τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπιμελεῖται τῆς τακτικῆς εἰσπράξεως τῶν κυβερνητικῶν τελῶν καὶ τῆς προστασίας τῶν ἡγεμονικῶν νομίμων· πρὸς δὲ δικάζει μετὰ τῶν εἰρηνοδικῶν τὰς ἀστυνομικὰς παραβάσεις καὶ λοιπὰ πταίσματα δίκην κατωτέρου ποινικοῦ δικαστοῦ, ἐκτελεῖ δ' ἔστιν ὅτε καὶ καθήκοντα ἀστυκοῦ δικαστοῦ, ἐπιφορτιζόμενος ὑπὸ τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων τὴν βεβαίωσιν καὶ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ζημίας καὶ τὴν σύλληψιν καὶ προσωποκράτησιν τοῦ διαταράξαντος τὴν κατοχήν· ἀλλ' ἔχει ὡσαύτως καὶ εἰσαγγελικά τινα καὶ διοικητικὰ καθήκοντα, καταδιώκων μὲν αὐτεπαγγέλτως τοὺς φονεῖς καὶ τοὺς αὐτουργοὺς τῶν βαρυτέρων ἀδικημάτων, δυνάμενος δὲ πρὸς τοῦτο νὰ ὁπλίσῃ πάντας τοὺς ἱκανοὺς φέρειν ὅπλα ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ· οὐχ ἧττον δὲ διευθύνει τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς τῆς κομητείας καὶ ἀναγγέλλει τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν εἰς Λονδῖνον.

Ὁ *Sheriff* ἄλλοτε, ἐν καιρῷ δηλονότι τῆς Νορμανδικῆς κατακτήσεως, ἦτο καὶ ὁ ἀνώτατος στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς ἐν τῇ κομητείᾳ· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Τουδόρων τὰ στρατιωτικὰ αὐτοῦ καθήκοντα περιῆλθον εἰς τὸν καλούμενον τοποτηρητήν, ἰσοβίως διοριζόμενον ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας μεταξὺ ὡσαύτως τῶν μεγαλοκτημόνων κατοίκων τῆς κομητείας, ἀλλ' ἀμίσθως καὶ τοῦτον ὑπηρετοῦντα. Ὁ τοποτηρητὴς οὗτος

εἶναι ὁ ἀνώτατος διοικητὴς τῆς ἐν τῇ κομητείᾳ ἐνόπλου δυνάμεως, δηλονότι τῶν τε κυρίως στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς κομητείας καὶ τῶν ἐνόπλων πολιτικῶν δυνάμεων αὐτῆς, τῶν σχηματιζομένων ἐκ τῶν ἐνόπλων ἀγροτῶν, ἔχων προσέτι τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀναπληρωτήν, τοὺς ἀξιωματικοὺς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ τὴν ἐπιτροπὴν τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἐπαρχιακοῦ στρατοῦ· ἀλλ' ἐκπληροῖ οὐχ ἧττον καὶ καθήκοντα ἀρχειοφύλακος, ἐντεταλμένος ἕνεκα τούτου τὴν φύλαξιν τῶν πρακτικῶν τῶν τριμηνιαίων δικαστικῶν συνόδων. Τοῦ *Coroner* τὸ ἀξίωμα εἶναι ὡσαύτως ἰσόβιον, ἀλλὰ δὲν πηγάζει τανῦν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, ὡς τὸ τοῦ τοποτηρητοῦ. Ἄλλοτε περιεβάλλοντο καὶ οἱ Coroners τὸ ἀξίωμα αὐτῶν διὰ βασιλικῆς ἐκλογῆς, καὶ εἶχον εὐρεῖαν δικαιοδοσίαν, οὐ μόνον ἀναπληροῦντες τοὺς *Sheriffs*, ἀλλὰ καὶ ἀντιπροσωπεύοντες ἐν πολλοῖς ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ τὸ στέμμα, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐκ τῆς λέξεως *corona*· ἀλλ' ἀπὸ πολλοῦ οἱ *Coroners* ἐκλέγονται μὲν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἰσοβίως, δυνάμενοι οὐχ ἧττον νὰ ἀπολυθῶσιν ὑπὸ τοῦ λόρδου καγκελαρίου ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν γαιοκτημόνων δι' ἀμέλειαν ἀποδεδειγμένην ἢ ἀνικανότητα καταφανῆ περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος αὐτῶν ἢ διὰ βαθὺ γῆρας· ἔχουσι δὲ κύριον καθῆκον τὴν βεβαίωσιν τῶν αἰτιῶν τοῦ βιαίου ἢ δολοφονικοῦ θανάτου, τῶν ναυαγίων, τῶν πυρκαϊῶν καὶ τοιούτου εἴδους ἐν γένει δυστυχημάτων, ἀποφαινόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν συμπράξει μετὰ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐνόρκων. Τοῦ Εἰρηνοδίκου τέλος τὸ ὑπέρτιμον ἀξίωμα, ἄμισθον καὶ τοῦτο, ἀπονεμόμενον ἄλλοτε διὰ τῆς ἐκλογῆς, ἕως Ἐδουάρδου τοῦ Γ', ἀπονέμεται ἔκτοτε διὰ κυβερνητικοῦ διορισμοῦ· ἀλλ' ἀπαραίτητον προσὸν πρὸς διορισμὸν εἶναι ἡ κατοχὴ μεγίστης ἀκινήτου καὶ κινητῆς περιουσίας, ἀποφερούσης ὡρισμένην ἐτησίαν πρόσοδον, πρὸς δὲ βαθμοῦ γενεαλογικοῦ καὶ κοινωνικοῦ μεγάλου. Οὕτω διορίζονται εἰρηνοδίκαι ὁμότιμοι καὶ λόρδοι τοῦ κοινοβουλίου, οἱ υἱοὶ καὶ κληρονόμοι αὐτῶν, τὰ μέλη τοῦ ἐξ ἀπορρήτων Συνεδρίου, δικασταί, δικηγόροι ἔξοχοι, οἱ ἀντιπρυτάνεις καὶ κοσμήτορες τοῦ Πανεπιστημίου. Τοῦ εἰρηνοδίκου κύριον μὲν καθῆκον εἶναι ἡ τήρησις τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἡσυχίας, ἐξ οὗ τὸ δικαίωμα τῆς λήψεως μέτρων εἰς καταστολὴν τῶν στάσεων καὶ τῶν ταραχῶν καὶ τῆς ἀνακρίσεως τῶν ἀδικημάτων, ἀλλὰ καὶ ἡ φροντὶς περὶ προαγωγῆς καὶ ἀναπτύξεως τῶν ἐπαρχιακῶν συμφερόντων, ὅθεν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδόσεως ἀδειῶν πρὸς σύστασιν ἐργοστασίων καὶ βιομηχανικῶν καταστημάτων, τῆς διανομῆς καὶ εἰσπράξεως τῶν ἐπαρχιακῶν φόρων, τοῦ διορισμοῦ τῶν ἐφόρων τῶν πτωχοκομείων καὶ τῶν λοιπῶν δημοσίων φιλανθρωπικῶν καταστημάτων· πρὸς δὲ τοῦ εἰρηνοδίκου μέλημα εἶναι ἡ ἐπιτήρησις τῶν ἐν τῇ κομητείᾳ φυλακῶν καὶ φρενοκομείων, καὶ ἡ ἔκδοσις δικαστικῶν ἀποφάσεων ἀστυκῶν καὶ ποινικῶν ἐπὶ τῶν ἁπλουστέρων ὑποθέσεων. Σημειωτέον, ὅτι πολλὰ τῶν εἰρηνοδικιακῶν ἔργων, τὰ

σπουδαιότερα δηλονότι, δὲν δύνανται νὰ τελέσωσιν οἱ εἰρηνοδίκαι μεμονωμένως, ἕκαστος καθ' ἑαυτόν, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ συνέλθωσιν ἀπὸ κοινοῦ εἴτε εἰς εἰδικὰς συνόδους, εἴτε καὶ εἰς τὰς κοινὰς ἢ τακτικὰς συνόδους, τὰς κατὰ τρίμηνον συνερχομένας καὶ τριμηνιαίας λεγομένας, αἵτινες ἀποτελοῦνται ἐκ πάντων μὲν τῶν εἰρηνοδικῶν τῆς κομητείας, ἀλλὰ προσέτι καὶ τῶν μελῶν τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ὁρκωτικοῦ δικαστηρίου (τοῦ τε περὶ τῆς παραπομπῆς δηλονότι ἀποφαινομένου καὶ τοῦ δικάζοντος τὴν οὐσίαν), ὡς ἐπίσης τοῦ *Sheriff*, τοῦ ἀρχειοφύλακος τοποτηρητοῦ, τῶν *Coroners* καὶ τῶν ἐπιστατῶν τῶν φυλακῶν. Τῶν τριμηνιαίων τούτων συνόδων προεδρεύει ἐπιτίμως ὁ τοποτηρητής, γραμματεύει δὲ ὁ καλούμενος γραμματεὺς τῆς κομητείας, ὅστις διορίζεται ἰσοβίως παρὰ τοῦ τοποτηρητοῦ μεταξὺ τῶν διδακτόρων τοῦ δικαίου, τῶν ἐξασκησάντων τὸ τοῦ δικηγόρου ἐπάγγελμα. Τῶν συνόδων τούτων ἔργον ἰδίως εἶναι ἡ εἰς τὴν κομητείαν ἐπιβολὴ φόρων χάριν τῶν ἐπαρχιακῶν ἀναγκῶν, ἡ φροντὶς περὶ οἰκοδομῆς φυλακῶν καὶ δικαστικῶν καταστημάτων, ὁ μετασχηματισμὸς διὰ νέας ὁροθετήσεως τῶν διοικητικῶν καὶ δημοτικῶν περιφερειῶν, ἡ προμήθεια τῶν εἰς συντήρησιν τοῦ ἐπαρχιακοῦ στρατοῦ ἀναγκαιούντων, ἡ χορήγησις ἀδειῶν πρὸς σύστασιν ἰδιωτικῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ὁ διορισμὸς τῶν ἐν τῇ κομητείᾳ κατωτέρων ἀστυνομικῶν ὑπαλλήλων ὡς καὶ τοῦ ταμίου τῆς κομητείας, τῶν ἐπιτηρητῶν τῶν γεφυρῶν καὶ τῶν εἰσπρακτόρων τῶν διοδίων, ἡ ὁριστικὴ διάλυσις τῶν κατὰ τὴν διανομὴν τῶν φόρων ἐγειρομένων διαφορῶν καὶ ἡ κατ' ἔφεσιν μεταρρύθμισις τῶν πρωτοδίκων ἀποφάσεων τῶν ὑπὸ τῶν εἰρηνοδικῶν κατὰ μέρος ἐκδοθεισῶν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων σαφῶς δηλοῦται, ὅτι ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία, ἡ παντελῶς ξένη οὖσα πρὸς τὴν δημοτικὴν διοίκησιν, εἶναι πάντη ξένη καὶ πρὸς τὴν ἐπαρχιακὴν διοίκησιν. Αἱ εἰρημέναι σύνοδοι ἐπιβάλλουσι κατὰ τὸ δοκοῦν τοὺς ἀναγκαίους φόρους καὶ λύουσι τὰς κατὰ τὴν διανομὴν αὐτῶν διαφοράς, μετασχηματίζουσιν αὐτοβούλως τὰς διοικητικὰς περιφερείας καὶ τοὺς δήμους, προμηθεύουσι τὰ χρειώδη εἰς τὸν στρατὸν τῆς κομητείας, καταρτίζουσιν ὡς βούλονται τὸ προσωπικὸν τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως· αὐτὴ δὲ ἡ ἐπαρχιακὴ διοίκησις ἡ συνήθης ἐνασκεῖται ὑπὸ μεγαλοκτημόνων καὶ πεφωτισμένων ἀμίσθων λειτουργῶν, ὑποχρεωτικῶς ὑπηρετούντων, παρ' οἷς οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχει ἡ κεντρικὴ ἐξουσία καὶ ἡ κομματικὴ πολιτική. Τὸ ἀξίωμα τοῦ *Sheriff* ἀπονέμεται μὲν ἀπὸ τῶν χρόνων Γεωργίου τοῦ Β' διὰ βασιλικοῦ διορισμοῦ, ἀλλ' ἐν πρώτοις εἶναι ἄμισθον, ἐπομένως ἔχει θηρευτὰς μόνον φιλοτίμους ἄνδρας, οὐδαμῶς συναινοῦντας νὰ σκιάσωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὑπόληψιν διὰ διαγωγῆς φατριαστικῆς· ἄλλως ἡ βασιλικὴ ἐκλογὴ πίπτει μόνον ἐπὶ ἕνα ἐκ καταλόγου ὑποψηφίων καταρτιζομένου ὑπὸ πολυμελοῦς Συνεδρίου ἀνωτάτων τῆς πολιτείας λειτουργῶν. Ὁ τοποτηρητὴς ὀφείλει ὡσαύτως τὸν διορισμὸν αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλικὴν

ἐξουσίαν, ἀλλ' οὗτος οὐ μόνον εἶναι ἄμισθος, ἀλλὰ καὶ ἰσόβιος, οὐδένα διατρέχων κίνδυνον ἀπολύσεως. Τῶν *Coroners* τὸ ἀξίωμα εἶναι ἤδη αἱρετὸν καὶ ἰσόβιον. Τέλος τῶν εἰρηνοδικῶν τὸ ἀξίωμα ἀπονέμεται μὲν διὰ κυβερνητικοῦ διορισμοῦ, ἀλλ' εἶναι ἐν πρώτοις ἄμισθον μὲν καὶ τοῦτο, καλοῦνται δ' εἰς αὐτὸ μόνον βαθυκτήμονες καὶ πολυτάλαντοι εὐπατρίδαι, θεωροῦντες τρόπον τινὰ αὐτὸ ὡς πρωταγώνισμα καὶ ὡς σταθμὸν εὐρυτέρου καὶ ἐπιφανεστέρου μέλλοντος πολιτικοῦ βίου, ἑπομένως οὐ μόνον οὐδαμῶς ἐπιζητοῦντες αὐτό, ἵνα βιώσωσιν ἐκ τῶν ὠφελημάτων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ θέλοντες ν' ἀρυσθῶσι πολιτικὴν δύναμιν ἐκ τῆς ἐντίμου καὶ εὐσυνειδήτου αὐτοῦ διαχειρίσεως.

Ἐν δὲ τῇ περικλεεῖ παραφυάδι τῆς Ἀγγλίας, τῇ ἐπιφανεῖ ὁμοσπονδίᾳ τῶν Βορείων Ἀμερικανικῶν πολιτειῶν, δὲν ἐρείδεται μὲν εἰς τὴν ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐγενείας ἀνεξαρτησίαν τοῦ χαρακτῆρος ἡ ἐπαρχιακὴ αὐτοδιοίκησις, ἀλλ' οὐχ ἧττον τυγχάνει οὖσα καὶ ἐκεῖ πάντη ἀνεξάρτητος τῆς κυβερνητικῆς αὐτογνωμοσύνης καὶ τῆς φατριαστικῆς πολιτικῆς. Ἐκεῖ ἡ δημοτικὴ ἐξουσία εἶναι κυρίως εἰπεῖν παντοδύναμος, ὑπὸ ὅρους παρέχοντας πᾶσαν ἐγγύησιν· καὶ αὕτη εἶναι ἡ βάσις τῆς ἐν γένει διοικήσεως τῶν πολιτειῶν· οὐχ ἧττον καὶ ἐκεῖ ἔχει εὑρεῖαν δικαιοδοσίαν τὸ εἰρηνοδικειακὸν ἀξίωμα, ἀπολαῦον οἵας τιμῆς καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ· καὶ ἐκεῖ διαδραματίζουσιν ἐπιφανέστατον ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ διοικήσει πρόσωπον αἱ σύνοδοι τῶν εἰρηνοδικῶν. Ἔν τισι μὲν τῶν Ἀμερικανικῶν πολιτειῶν διορίζονται οἱ εἰρηνοδίκαι δι' ὡρισμένον χρόνον ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας, ἐν ἄλλαις δὲ ὑπὸ τῆς γερουσίας. Εἰς τὰς συνόδους δὲ τῶν εἰρηνοδικῶν ἀπόκειται πανταχοῦ ἡ μέριμνα τῆς συστάσεως καὶ ἐπιστασίας τῶν φυλακῶν, τῆς διανομῆς τῶν ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας ψηφισθέντων φόρων εἰς τοὺς δήμους, τῆς παραχωρήσεως ἀδειῶν εἰς ἐξάσκησιν ὡρισμένων ἐπιτηδευμάτων, τῆς ἐπιβολῆς ποινῶν κατὰ τῶν λειτουργῶν τῶν παραβιαζόντων τοὺς νόμους καὶ τοὺς κανονισμοὺς κτλ. Ἐν ταῖς μεσημβρινωτέραις δὲ πολιτείαις οἱ κάτοικοι τῶν κομητειῶν ἐκλέγουσι καὶ ἰδίους ἐπαρχιακοὺς ἀντιπροσώπους, δικαιουμένους νὰ ἐπιβάλλωσιν αὐτοθελήτως φόρους ἄνευ τῆς συναινέσεως τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ἐκ τῶν εἰρημένων διατρανοῦται, ὅτι οὐδ' ἴχνος δυνάμεως ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ διοικήσει ἔχει ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία. Ἡ γερουσία ὡς σῶμα διορίζει ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πολιτειῶν τοὺς εἰρηνοδίκας, ἀλλὰ καὶ ὅπου διορίζει αὐτοὺς ὁ πρόεδρος, διορίζει ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἐν Μασσαχουσέτῃ ἐπὶ ἑπταετίαν· ἄλλως διορίζονται ἀείποτε πρόσωπα, διακριθέντα πρότερον ἐν ἄλλαις ὑπηρεσίαις καὶ ἀπολαύοντα τῆς κοινῆς ὑπολήψεως καὶ ἀγάπης· καὶ τούτου αἴτιον, ὅτι ἐτιμήθη μεγάλως ἡ θέσις αὕτη διὰ τῆς ἐπιζητήσεως καὶ κατοχῆς αὐτῆς ὑπ' ἀνδρῶν περιφανῶν, οἵτινες κατέσχον πρότερον αὐτὴν τοῦ προέδρου τῆς Ἀμερικανικῆς δημοκρατίας τὴν ἐπιφανῆ ἕδραν.

Ἐν Πρωσσίᾳ δὲν ὑπάρχει μὲν κυρίως εἰπεῖν ἐπαρχιακὴ αὐτοδιοίκησις, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας ἐνασκούσης σύντονον καὶ τελεσφόρον ἐπιτήρησιν δυνάμει τῶν νόμων ἐπὶ τῆς τοπικῆς διοικήσεως· ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ οἱ διακρινόμενοι ἐπὶ περιουσίᾳ πολῖται ἐνασκοῦσιν ἐξ ἄλλου ῥοπὴν σπουδαιοτάτην εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ τὰς πράξεις τῶν διοικητικῶν λειτουργῶν, ἐπιτηροῦντες μὲν καὶ ἐλέγχοντες δικαιωματικῶς τὴν πορείαν αὐτῶν ἐν πολλοῖς, συμπράττοντες ἐν ἄλλοις μετ' αὐτῶν, πολλῶν δὲ διοικητικῶν ἔργων τὸ δικαίωμα τῆς κατ' ἰδίαν θέλησιν διευθετήσεως κεκτημένοι. Ἡ Πρωσσία ἀποτελεῖται ἐξ ἐλαχίστου ἀριθμοῦ ἐπαρχιῶν, μεγίστων τμημάτων τῆς ὅλης Πρωσσικῆς ἐπικρατείας, ὧν ἑκάστη ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο ἢ τρία μικρότερα τμήματα, τὰς διοικήσεις, παραβλητέας ἐν μέρει πρὸς τοὺς Γαλλικοὺς νομούς, ἀποτελουμένας πάλιν ἐκ πλείστων ὅσων νομῶν, ἰσοφαριζόντων σχεδὸν πρὸς τὰς Γαλλικὰς ἐπαρχίας. Καὶ αἱ μὲν Πρωσσικαὶ ἐπαρχίαι, δηλονότι τὰ μεγάλα διοικητικὰ τμήματα τῆς Πρωσσίας, διοικοῦνται ὑπὸ ἀνωτάτων διοικητῶν ἢ προέδρων, παρ' οἷς ἑδρεύουσιν ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι, ἐκλεγόμεναι καθ' ἑξαετίαν ὑπὸ τῶν ἐχόντων ὡρισμένην ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν ἐκλογέων, ἀνανεουμένου ὅμως τοῦ ἡμίσεως κατὰ τριετίαν. Καὶ αἱ μὲν ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι οὐ μόνον γνωμοδοτοῦσι περὶ τῶν ληπτέων νομοθετικῶν καὶ διοικητικῶν μέτρων εἰς ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τῶν ἐπαρχιακῶν συμφερόντων, ἀλλὰ καὶ διεξάγουσι κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν τῆς ἐπαρχίας καταστημάτων, διανέμουσι τὸν ἐπὶ τῆς προσόδου φόρον καὶ ῥυθμίζουσι τὰς μεταξὺ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς ἐπαρχίας σχέσεις. Οἱ δὲ ἀνώτατοι διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν διορίζονται μὲν ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἀριστευσάντων ἐν ταῖς δημοσίαις θεωρητικαῖς καὶ πρακτικαῖς ἐξετάσεσι μεγάλων εὐπατριδῶν, καὶ ὑπόκεινται οὐχὶ κυρίως εἰς τὸν ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργόν, ἀλλ' εἰς ὁλόκληρον τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον. Τῶν δὲ διοικήσεων προΐσταται διοικητικὸν Συνέδριον, ἐκ πεφωτισμένων ἀνδρῶν συγκείμενον καὶ προεδρευόμενον ὑπὸ εἰδικοῦ προέδρου, οὗτινος τὰ μέλη διορίζονται ὑπὸ τοῦ βασιλέως μεταξὺ τῶν κατεχόντων ἄλλοτε ἄλλας ἐπιφανεῖς λειτουργίας καὶ ὑποστάντων εὐδοκίμους ἐξετάσεις· ἀλλ' αἱ πράξεις αὐτοῦ ὑπόκεινται εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων, πρὸς ἃς δικαιοῦνται νὰ ὑποβάλλωσιν οἱ πολῖται τὰς παραστάσεις καὶ τὰς αἰτιάσεις αὐτῶν κατὰ τῶν πράξεων τοῦ Συνεδρίου καὶ τῶν ὑπαλλήλων αὐτοῦ. Τέλος τῶν νομῶν προΐστανται οἱ Νομάρχαι καὶ αἱ νομαρχιακαὶ σύνοδοι, ὧν οἱ πρῶτοι διορίζονται μὲν κατὰ τύπον ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ πράγματι ἐκλέγονται ὑπ' αὐτῶν τῶν νομαρχιακῶν συνόδων, περιοριζομένης τῆς Κυβερνήσεως εἰς ἁπλῆν κύρωσιν τῆς ἐκλογῆς, μεταξὺ τῶν εὐδοκιμησάντων ἐν ταῖς δημοσίαις ἐξετάσεσι, ταῖς ὁριζομέναις ὑπὸ τοῦ νόμου εἰς κατοχὴν διοικητικῆς θέσεως, αἱ δὲ δεύτεραι ἀποτελοῦνται ἐκ

τῶν κτηματιῶν τῶν ἐχόντων δικαίωμα ἐκλογῆς ἐν ταῖς ἐπαρχιακαῖς συνόδοις καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πόλεων καὶ τῶν ἀγροτικῶν δήμων, ἐκλεγομένων συνήθως μεταξὺ τῶν δημοτικῶν συμβούλων καὶ δημαρχικῶν παρέδρων. Καὶ αἱ μὲν νομαρχιακαὶ σύνοδοι συντρέχουσιν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ νομοῦ τὸν Νομάρχην, ἐκλέγουσι διμελῆ ἐπιτροπὴν συνεργαζομένην διαρκῶς μετὰ τοῦ Νομάρχου, καὶ ἀναπληροῦσαν ἐν περιπτώσει κωλύματος, (ἧς ὅμως ἀπαιτεῖται ἡ κύρωσις ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ Συνεδρίου), διορίζουσι τοὺς οἰκονομικοὺς ὑπαλλήλους τοῦ νομοῦ, αἱροῦνται τὰ μέλη τοῦ ἀναθεωρητικοῦ στρατολογικοῦ Συμβουλίου, καὶ ἀποφαίνονται περὶ τῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ νομοῦ ἐπιβλητέων φόρων, ψηφίζουσι δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς ἐγκρίσεως παρὰ τοῦ διοικητικοῦ Συνεδρίου φόρους πρὸς ἐκτέλεσιν κοινωφελῶν ἔργων ἐν τῷ νομῷ· οἱ δὲ Νομάρχαι διοικοῦσι τὸν νομὸν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν καὶ τὸν ἔλεγχον ἐκ διαλειμμάτων μὲν τῶν νομαρχιακῶν συνόδων καὶ διαρκῶς τῶν διμελῶν ἐπιτροπῶν. Σημειωτέον, ὅτι ὀφείλει μὲν ἅπαξ τοὐλάχιστον τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ Νομάρχης νὰ συγκαλῇ τακτικῶς τὴν νομαρχιακὴν σύνοδον, δύναται δὲ νὰ συγκαλῇ αὐτὴν καὶ ἐκτάκτως· ἀλλὰ καὶ ἕκαστον μέλος τῆς νομαρχιακῆς συνόδου δύναται νὰ ἀξιοῖ παρὰ τοῦ Νομάρχου τὴν ἔκτακτον σύγκλησιν αὐτῆς διὰ κατεπειγούσας ὑποθέσεις· ἐν ἀρνήσει δὲ αὐτοῦ δύναται νὰ προσφύγῃ εἰς τὸ διοικητικὸν Συνέδριον. Ἐκ τούτων ἐμφαίνεται, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πρωσσίᾳ, ἧς οἱ συνταγματικοὶ θεσμοὶ εἶναι πολλῷ συγκεντρωτικώτεροι καὶ μοναρχικώτεροι ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ παρ' ἡμῖν, ὁ ὁρίζων τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως εἶναι πολλῷ εὐρύτερος ἢ ὅσον δύναται νὰ εἰκάσῃ ὁ ἀγνοῶν τὴν διοικητικὴν αὐτῆς διοργάνωσιν. Ὁ ἀνώτατος τῆς ἐπαρχίας πρόεδρος, ὁ ἔχων τὴν ἀνωτάτην ἐπίβλεψιν τῶν ὑπ' αὐτὸν διοικήσεων καὶ διενεργῶν ἀπ' εὐθείας πᾶσαν ὑπόθεσιν ἀφορῶσαν εἰς τὰ γενικὰ συμφέροντα τοῦ μεγίστου διοικητικοῦ τμήματος, ὃ διευθύνει, παρέχει πᾶσαν ἐγγύησιν εὐσυνειδήτου τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἐκπληρώσεως, οὐ μόνον ὡς ἀνήκων εἰς ἕνα τῶν βαθυκτημόνων καὶ ἱστορικῶν οἴκων τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ ὡς φέρων ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἀπόδειξιν ἐπίσημον τῶν μεγάλων αὐτοῦ θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν γνώσεων, καὶ ὡς εὐθυνόμενος προσέτι ἐνώπιον ὅλου τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Οὐχ ἧττον ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ περιορίζεται ἢ μᾶλλον ῥυθμίζεται ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας ἐπαρχιακῆς συνόδου. Τὸ διοικητικὸν Συνέδριον ἀπορρέει ὡσαύτως ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ τὸ πολλαπλοῦν τοῦ σώματος ἐξ ἑνὸς συντελεῖ διὰ τῆς ἐνασκήσεως ἀμοιβαίου ἐλέγχου τῶν διοικητικῶν λειτουργῶν ἐπ' ἀλλήλων εἰς τὴν ἀποτροπὴν τῆς διοικητικῆς αὐθαιρεσίας ἢ μεροληψίας· ἐξ ἄλλου δὲ συμβάλλεται εἰς τοῦτο ὁ ἔλεγχος τῶν πράξεων αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων. Τέλος τὴν ὀρθὴν καὶ ἀμερόληπτον τῶν νομαρχῶν διοίκησιν ἐγγυᾶται ἀποχρώντως ἡ ἀπόρροια αὐτῶν καὶ ὁ ἔλεγχος ὑπὸ τῶν νομαρχιακῶν συνόδων.

Ἐν Γαλλίᾳ ἄλλοτε, πρὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789, ἑκάστη ἐπαρχία εἶχεν ἀπὸ μακρῶν αἰώνων ἰδίαν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, τὰς συνόδους τῶν τάξεων (*états*), καὶ διεχείριζεν αὐτοτελῶς τὰ οἰκονομικὰ αὐτῆς πράγματα· ἀλλὰ καὶ ἰδίαν τρόπον τινὰ ἐκτετελεστικὴν ἐξουσίαν καὶ ἰδίαν δικαστικὴν ἐξουσίαν διὰ τῶν λεγομένων *parlements*, ἐξ οὗ καὶ προῆλθε δεινὸς πόλεμος μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς βασιλείας, ἥτις ἔληξε διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789, ἀνατρεψάσης ὁλόκληρον τὸ τότε καθεστώς. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης καὶ τῆς διαδεξαμένης αὐτὴν συγκεντρωτικωτάτης αὐτοκρατορίας Ναπολέοντος τοῦ Α' ἐπεκράτησεν ἡ συγκέντρωσις ἐν τῇ διοικήσει. Ἡ δημοτικὴ ἐξουσία ὑπόκειται ἐν πολλοῖς εἰς τὴν νομαρχιακὴν καὶ τὴν κυβερνητικήν, οὐ μόνον διότι ὁ δήμαρχος ἐπιτηρεῖται καὶ ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ Νομάρχου, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν τοῖς πλείστοις αἱ ἀποφάσεις τοῦ δημοτικοῦ Συμβουλίου χρήζουσι τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Νομάρχου καὶ τῆς προϊσταμένης αὐτοῦ κεντρικῆς ἐξουσίας. Ὁ Νομάρχης εἶναι ἔκτοτε ἐν Γαλλίᾳ ὁ ἀληθὴς ἄρχων τῆς τοπικῆς διοικήσεως· ὅθεν 1) μὲν ἐνασκεῖ ὡς τοιοῦτος τὸ δικαίωμα τῆς ἐγκρίσεως καὶ τοῦ ἐλέγχου τῶν δημοτικῶν πράξεων καὶ ἀποφάσεων, 2) δ' ἐκδίδωσι κανονιστικὰς διατάξεις ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν νόμων καὶ τῶν γενικῶν διαταγμάτων, ὁσάκις πρόκειται νὰ διαταχθῶσιν ἐπιτόπια προφυλακτικὰ μέτρα περὶ ἀντικειμένων ἀνατεθειμένων εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, 3) δὲ ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον δικαιοδοσίας βαθμὸν ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ, 4) εἰς τὸν Νομάρχην προσέτι ἀπόκειται ἡ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὑποστήριξις καὶ ἀντιπροσωπεία τῶν νομίμων συμφερόντων καὶ δικαιωμάτων τῶν ἐπαρχιῶν, ὁσάκις δι' εἰδικῶν διατάξεων δὲν ἀνετέθη εἰς ἄλλας ἀρχὰς ἡ ἀντιπροσωπεία αὕτη. Ἀλλ' ἐν ταῖς πλείσταις τῶν νομαρχιακῶν ἐνεργειῶν καὶ ὑποθέσεων ὑπῆρχεν ἀνάγκη τῆς προτέρας ἐγκρίσεως καὶ ἀποφάσεως τοῦ προϊσταμένου ὑπουργείου, ἐξ οὗ ἐπήρχετο δυσχέρεια μεγίστη εἰς τὴν αἰσίαν καὶ ταχεῖαν τῶν ἁπτομένων τῆς τοπικῆς διοικήσεως ὑποθέσεων ἔκβασιν. Τοῦτο προὐκάλεσε τὴν ἐπὶ Ναπολέοντος τοῦ Γ'. ἔκδοσιν τοῦ περὶ διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως αὐτοκρατορικοῦ ψηφίσματος τῆς 25 Μαρτίου 1852, τροποποιηθέντος ἐν μέρει διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς 13 Ἀπριλίου 1861, δι' ὧν πολλαὶ ὑποθέσεις ἐπιτόπιοι ἀπαιτοῦσαι ἕως τότε τῶν ὑπουργείων τὴν ἀπόφασιν καὶ διὰ τοῦτο βραδύνουσαι καὶ διαιωνιζόμεναι ἐν τοῖς ὑπουργικοῖς γραφείοις, ἀνετέθησαν ὁριστικῶς εἰς τῶν Νομαρχῶν τὴν κρίσιν καὶ ἀπόφασιν, ἀπενεμήθη δ' εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ ἀπ' εὐθείας διορισμὸς ἄνευ τῆς κυβερνητικῆς ἐγκρίσεως τῶν μελῶν τῶν ἐφορευτικῶν ἐπιτροπῶν τῶν καταστημάτων τῶν φυλακῶν καὶ τῶν ἰατρῶν, ἐπιστατῶν καὶ φυλάκων αὐτῶν, τῶν νομαρχιακῶν ἀρχειοφυλάκων, τῶν ὑπεραρίθμων φυλάκων καὶ ἐπιστατῶν τῶν τηλεγραφικῶν γραμμῶν, τῶν ἀστυνόμων τῶν ἐχουσῶν ὀλιγωτέρας τῶν 6 χιλ. κατοίκων

πόλεων, τῶν ἐν καιρῷ ἐπιδημίας ὑγειονομικῶν ἰατρῶν, τῶν φυλάκων τῶν ἑλυκῶν καὶ ἄλλων τινῶν ὑπαλλήλων καὶ ὑπηρετῶν νομαρχιακῶν καὶ ἐπαρχιακῶν.

Μετέχουσι μέχρι τινὸς τῆς νομαρχιακῆς διοικήσεως καὶ δύο συνέδρια ἢ σωματεῖα, τὸ νομαρχιακὸν συμβούλιον (*conseil de préfecture*), ἑδρεῦον μονίμως ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ νομοῦ, καὶ τὸ γενικὸν συμβούλιον τοῦ νομοῦ (*conseil géneral*), συγκαλούμενον ἐτησίως, ὧν τὸ μὲν πρῶτον, ἀποτελούμενον ἐκ τεσσάρων μελῶν, διοριζομένων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως μεταξὺ τῶν διδακτόρων τοῦ δικαίου ἢ τῶν ὑπηρετησάντων ἐν τῷ δικαστικῷ ἢ διοικητικῷ κλάδῳ ἐκτελεῖ κυρίως μὲν καθήκοντα πρωτοβάθμου διοικητικοῦ δικαστοῦ, ἀλλὰ καὶ συμπράττει μετὰ τοῦ Νομάρχου ἐπὶ ὡρισμένων τινῶν ἀντικειμένων φορολογικῶν καὶ κοινοτικῶν, τὸ δὲ δεύτερον, ἀποτελούμενον ἐκ 30 τὸ πολὺ μελῶν, ἐκλεγομένων διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, ἔχει ἐν τῇ νομαρχιακῇ διοικήσει περίπου οἷα παρ' ἡμῖν δικαιώματα τὸ ἐπαρχιακὸν συμβούλιον, προκειμένου περὶ τῶν ἐπαρχιακῶν πραγμάτων, δηλονότι τὸ τῆς ἐρεύνης τῶν νομαρχιακῶν προϋπολογισμῶν καὶ ἀπολογισμῶν, τῆς ἐπιψηφίσεως καὶ ἐγκρίσεως αὐτῶν, καὶ τὸ τῆς γνωμοδοτήσεως περὶ διαφόρων ἀντικειμένων.

Σημειωτέον, ὅτι ἐν Γαλλίᾳ κατὰ μὲν τὸ Σύνταγμα τοῦ 1791 καὶ τοῦ 1795 ἡ διαίρεσις καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν δήμων ἐτελεῖτο δι' ἀποφάσεων τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας· μόνον δὲ ἀπὸ τῆς ὑπατείας τοῦ μεγαλωνύμου Ναπολέοντος ἐξ ἀναλογίας δῆθεν νόμου τινὸς περὶ δικαιοδοσίας τῶν εἰρηνοδικείων ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐθεώρησεν ἀνῆκον εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα καὶ τῆς διὰ διατάγματος διαιρέσεως καὶ μετασχηματίσεως τῶν δήμων, ἀλλὰ καὶ τότε μετὰ προτέραν σύμφωνον γνωμοδότησιν τῶν διαμεριζομένων ἢ συνηνωμένων δήμων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1837 πάλιν ἀπαιτεῖται νόμος, ὁσάκις ὁ μετασχηματισμὸς ἢ ἡ διαίρεσις τῶν δήμων μεταποιεῖ τὴν περιφέρειαν διοικητοῦ τινος τμήματος οὕτως, ὥστε ἡ μεταποίησις ἐφάπτεται τῆς περιφερείας τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν ἐκλογικῶν συλλόγων.

Οὕτως ἐν συντόμῳ ἔχουσι τὰ τῆς Γαλλικῆς νομαρχιακῆς καὶ ἐπαρχιακῆς διοικήσεως. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν Γαλλικῶν ἀρχῶν καὶ κειμένων κατηρτίσθη καὶ ἡ ἡμετέρα διοίκησις. Καὶ παρ' ἡμῖν ὑπάρχει διοίκησις νομαρχιακή, στηριζομένη ἐπὶ τῆς διαιρέσεως τοῦ κράτους εἰς νομούς· καὶ παρ' ἡμῖν ὑπάρχει ὑποδιαίρεσις τῶν νομῶν εἰς ἐπαρχίας, ὧν προΐστανται ἔπαρχοι, συνερχομένων κατ' ἔτος καὶ ἐπαρχιακῶν συμβουλίων, ὡς καὶ ἐν Γαλλίᾳ. Ὡς δὲ ἐν Γαλλίᾳ, καὶ παρ' ἡμῖν ὁ Νομάρχης εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ τῶν γενικῶν διαταγμάτων ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ νομοῦ καὶ ἐντολοδόχος τῆς κεντρικῆς διοικήσεως πρὸς ἐπιχείρησιν τῶν ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἀναγκῶν ὑπαγορευομένων μέτρων. Ὡς ἐν Γαλλίᾳ, καὶ παρ' ἡμῖν οἱ ἔπαρχοι τυγχάνουσιν ἁπλῶς ὄρ-

γανα βοηθητικὰ τοῦ προϊσταμένου Νομάρχου καὶ τῶν ὑπουργείων διὰ τὴν τοπικὴν διοίκησιν καὶ ἀναπληροῦσι μόνον τὴν τοῦ Νομάρχου δικαιοδοσίαν κατ' ἐξαίρεσιν ἐν ἐλαχίσταις ὡρισμέναις ῥητῶς ὑπὸ τῶν νόμων περιπτώσεσιν, οὐδέποτε δὲ τὴν τῶν ὑπουργῶν. Ὡς ἐν Γαλλίᾳ, καὶ παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν ἐπαρχιακὰ συμβούλια, διανέμοντα τοὺς φόρους τοὺς ἐπιβαλλομένους εἰς ἱκανοποίησιν τῶν ἐπαρχιακῶν ἀναγκῶν καὶ διανέμοντα τοὺς δημοσίους φόρους εἰς τοὺς δήμους τῆς ἐπαρχίας, ἐκδικάζοντα τὰ παράπονα κατὰ τῶν δημοτικῶν διανομῶν τῶν ὑπὸ τοῦ οἰκείου ἐπαρχιακοῦ Συμβουλίου ἐπινεμηθέντων εἰς τοὺς δήμους τῆς ἐπαρχίας δημοσίων καὶ ἐπαρχιακῶν φόρων, καταρτίζοντα τὸν προϋπολογισμὸν καὶ τὸν ἀπολογισμὸν τῶν ἐπαρχιακῶν δαπανῶν καὶ ἐν γένει κανονίζοντα τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν τῆς ἐπαρχιακῆς περιουσίας ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς ἐγκρίσεως τῆς Κυβερνήσεως, γνωμοδοτοῦντα ἐφ' ὧν ἀντικειμένων ἤθελε τυχὸν προκληθῆ ἡ γνώμη αὐτῶν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑποβάλλοντα εἰς τὴν Κυβέρνησιν προτάσεις ἐν εἴδει εὐχῶν καὶ δι' εὐπρεπῶν παραστάσεων ὡς πρὸς τὰ γενικὰ τῆς ἐπαρχίας συμφέροντα καὶ ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν διοικητικῶν αὐτῆς κλάδων. Ὁμολογητέον μάλιστα, ὅτι παρ' ἡμῖν ἀπενεμήθη εὐρυτέρα πως δικαιοδοσία τοῖς ἡμετέροις ἐπαρχιακοῖς Συμβουλίοις τῆς τῶν γαλλικῶν ἐπαρχιακῶν Συμβουλίων. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐν γένει καὶ ὁ τῆς τοπικῆς διοικήσεως τῆς Γαλλίας ὁρίζων εἶναι ἐν γένει εὐρύτερος τοῦ τῆς ἡμετέρας, διότι, ὡς παρετηρήσαμεν, ἐν Γαλλίᾳ μὲν ὑπάρχουσι γενικὰ συμβούλια τοῦ νομοῦ, ἐξετάζοντα καὶ ἐπιψηφίζοντα τοὺς νομαρχιακοὺς προϋπολογισμοὺς καὶ ἀπολογισμοὺς καὶ ἐκφέροντα ἀποφάσεις περὶ ὁδοποιΐας, περὶ φυλακῶν καὶ περὶ ἄλλων δημοσίων τοῦ νομοῦ καταστημάτων, πρὸς δὲ βουλευόμενα περὶ ἐκποιήσεως καὶ ἀπαλλοτριώσεως τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου τῶν νομῶν περιουσίας, περὶ εἰσαγωγῆς δικῶν, περὶ συμβιβασμῶν, κτλ. ἐνῷ παρ' ἡμῖν, εἰ καὶ ῥητῶς τὸ ἄρθρον 15 τοῦ νομοῦ τῆς 5 Δεκεμβρίου 1845 περὶ τῆς διαιρέσεως τῶν νομαρχιακῶν καὶ ἐπαρχιακῶν ἀρχῶν ἐπανέλαβε τὴν ἀρχικὴν διάταξιν τοῦ διατάγματος τῆς 3)15 Ἀπριλίου 1833 περὶ συστάσεως γενικῶν νομαρχιακῶν συμβουλίων εἰς τοὺς νομούς, οὐχ ἧττον δὲν συνέστησαν τοιαῦτα νομαρχιακὰ συμβούλια.

Ἐν Γαλλίᾳ ἐπίσης ὑπάρχουσι συμβούλια τῶν νομαρχιῶν, ὧν καθῆκον τὸ γνωμοδοτεῖν μὲν ἐπὶ τῶν φορολογικῶν καὶ κοινοτικῶν ἀντικειμένων, τὸ δικάζειν δὲ μετὰ τοῦ νομάρχου τὰς διαφορὰς τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ· ἐν ᾧ παρ' ἡμῖν τὰ μὲν τῆς καθαρᾶς διοικήσεως καθήκοντα ἀπενεμήθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Νομάρχην, τὰ δὲ εἰς τὰς τοπικὰς διοικητικὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλίας ἀνατεθειμένα ἔργα τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ ἀπεδόθησαν τινὰ μὲν εἰς τὸν νομάρχην μόνον, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἡ ἐξέτασις τῶν λογαριασμῶν τῶν δημοτικῶν ὑπολόγων, ἄλλα δὲ εἰς τὸν νομάρχην συμπράττοντα μετ' ἄλλων δημοσίων ἢ δημοτικῶν λειτουρ-

γῶν καὶ σχηματίζοντα μετ' αὐτῶν εἰδικὸν διοικητικὸν δικαστήριον πρὸς ἐκδίκασιν ὡρισμένων διαφορῶν. Πλὴν δὲ τούτου παρ' ἡμῖν εἶναι μὲν ὑπόχρεως ἡ κυβέρνησις εἰς μετασχηματισμὸν ἢ διαίρεσιν δήμου νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τοῦ ἁρμοδίου δημοτικοῦ καὶ ἐπαρχιακοῦ συμβουλίου, ἀλλ' οὐδαμῶς αὕτη εἶναι ὑποχρεωτικὴ διὰ τὴν κυβέρνησιν, ἐν ᾧ ἐν Γαλλίᾳ ἐπ' αὐτῆς τῆς παντοκρατορικῆς δυνάμεως Ναπολέοντος τοῦ Α'· ἀπῃτεῖτο εἰς διαίρεσιν ἢ μετασχημάτισιν δήμου ἡ προηγουμένη σύμφωνος γνώμη τῶν τοπικῶν σωματείων. Ἐπίσης ἐν Γαλλίᾳ ἀπαιτεῖται ἡ γνωμοδότησις τῶν γενικῶν συμβουλίων τῶν νομῶν καὶ διὰ τὸν μετασχηματισμὸν τῆς περιφερείας τῶν νομῶν καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ὡς καὶ διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν πρωτευουσῶν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ διὰ τὴν σύστασιν, μεταρρύθμισιν ἢ κατάργησιν τῶν ἀγορῶν καὶ πανηγύρεων, ἐν ᾧ παρ' ἡμῖν οὐδεμία τοπικοῦ σωματείου γνωμοδότησις προτέρα ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο. Πρὸς δὲ ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν αὐτοκρατορικῶν ψηφισμάτων Ναπολέοντος τοῦ Γ' ἐγένετο ἄλλο βῆμα πρὸς τὴν διοικητικὴν ἀποκέντρωσιν, ἀνατεθείσης μὲν τῆς ὁριστικῆς ἀποφάσεως ἐπὶ πολλῶν ὑποθέσεων θιγουσῶν τὰ συμφέροντα τῶν νομῶν καὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν δήμων εἰς τοὺς Νομάρχας, ἀπονεμηθέντος δὲ αὐτοῖς καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς ἀπολύσεως πολλῶν ἐν τῷ νομῷ κατωτέρων ὑπαλλήλων καὶ ὑπηρετῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι, τῶν Νομαρχῶν ὄντων ἐξηρτημένων ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως, μικρὰ δύναμις ἀφῃρέθη κατ' οὐσίαν ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀφῃρέθη ὁπωσδήποτε μικρὰ δύναμις, διότι εἰς τοὺς ἐν Γαλλίᾳ Νομάρχας, διακρινομένους ἐπὶ ὑπερτέρᾳ κοινωνικῇ θέσει καὶ ἐπὶ εὐρείᾳ παιδεύσει, δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπὶ ἀπειλῇ χορήγησις ἐμπιστευτικῶν διαταγῶν καθ' ἑκάστην περὶ τῆς τηρήσεως τοιαύτης ἢ τοιαύτης πορείας κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τῆς ἐξουσίας αὐτῶν. Προφανῶς ἐκ τούτων ἐμφαίνεται τὸ ἀληθὲς τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου, ὅτι καὶ τῆς Γαλλίας ἡ διοικητικὴ συγκέντρωσις εἶναί πως μᾶλλον περιωρισμένη τῆς παρ' ἡμῖν. Ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ ἐπῆλθεν ἔτι εὐρυτέρα ἀνάπτυξις τῆς αὐτοδιοικήσεως διὰ τοῦ νέου νόμου τῆς 10 Αὐγούστου 1871 *περὶ γενικῶν συμβουλίων τῶν νομῶν*, ψηφισθέντος μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον τὸ γενικὸν συμβούλιον ἐκλέγει ἐτησίως ἰδίαν ἐπιτροπὴν νομαρχιακὴν (***commission départementale***), ἑδρεύουσαν ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ νομοῦ, ἥτις κανονίζει καὶ διευθετεῖ τὰς σχετικὰς πρὸς τὸν νομὸν ὑποθέσεις, ὧν τὴν διεύθυνσιν ἀνέθηκεν αὐτῇ τὸ γενικὸν τοῦ νομοῦ συμβούλιον, καὶ γνωμοδοτεῖ περὶ πασῶν τῶν τοῦ νομοῦ ὑποθέσεων, ἐφ' ὧν ἤθελε κρίνει πρέπον νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ Νομάρχου ἢ ἐφ' ὧν ἤθελε προκληθῇ ὑπ' αὐτοῦ, διανέμει τοὺς ἐν τῷ νομαρχιακῷ προϋπολογισμῷ προσθέτους φόρους, ὁρίζει τὸν χρόνον καὶ τὸν τρόπον τῆς κατακυρώσεως ἢ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν νομαρχιακῶν δανείων, ὁσάκις δὲν ὡρίσθη οὗτος ὑπὸ τοῦ γενικοῦ συμβουλίου,

ὁρίζει ὡσαύτως τὸν χρόνον τῆς κατακυρώσεως τῶν ἔργων νομαρχιακῆς ὠφελείας.

Αὐτὸ δὲ τὸ γενικὸν συμβούλιον διανέμει κατ' ἰδίαν κρίσιν κατ' ἔτος τοὺς ἀμέσους φόρους, ψηφίζει ἐξ οἰκείας ἁρμοδιότητος τὰ πρόσθετα ἑκατοστά, ὧν ἡ εἴσπραξις ἐπιτρέπεται ὑπὸ τῶν νόμων καὶ ἀποφαίνεται ὁριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν δημοτικῶν συμβουλίων, τῶν ἀφορωσῶν εἰς τὴν σύστασιν, κατάλυσιν ἢ μεταβολὴν τῶν ἀγορῶν καὶ πανηγύρεων ἢ εἰς τὴν παράτασιν καὶ ὑπέρθεσιν τῶν προσθέτων φορολογικῶν δόσεων τοῦ δημοτικοῦ φόρου, ὡς ἐπίσης ἐπὶ τῆς διευθύνσεως καὶ χαράξεως τῶν νομαρχιακῶν ὁδῶν, ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς διαχειρίσεως τῶν τοῦ νομοῦ κτημάτων· ἀποφαίνεται δ' οὐχ ἧττον τελεσιδίκως καὶ ἐπὶ τῶν αἰτήσεων τῶν δημοτικῶν συμβουλίων διὰ τὴν σύστασιν ἢ ἀνανέωσιν προσθέτων φόρων, καὶ ἐπὶ τῆς κτήσεως, ἀπαλλοτριώσεως καὶ ἀνταλλαγῆς τῶν νομαρχιακῶν κτημάτων τῶν χρησιμευόντων εἰς νομαρχιακὰ καταστήματα, εἰς σχολεῖα, εἰς δικαστήρια, εἰς φυλακὰς καὶ εἰς στρατῶνας τῆς χωροφυλακῆς. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι καὶ κατὰ τοῦτον τὸν Γαλλικὸν νόμον ἡ ἔκδοσις διατάγματος κυβερνητικοῦ προσηκόντως ἠτιολογημένου ἐντὸς τῆς ὡρισμένης ὑπὸ τοῦ νόμου προθεσμίας δύναται νὰ ἀνατρέψῃ τὰς ἀποφάνσεις ταύτας.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων προδήλως συνάγεται, ὅτι ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως τῆς Ἀγγλίας, τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Πρωσσίας καὶ αὐτῆς τῆς Γαλλίας, τῶν προεξαρχόντων ἔν τε τῷ πολιτισμῷ καὶ τῷ πληθυσμῷ ἐθνῶν, στηρίζεται ἐπὶ βάσεων πολλῷ ἀποκεντρικωτέρων ἢ παρ' ἡμῖν. Ἕνεκα δὲ τούτου οὐ μόνον ἡ ἐπαρχιακὴ διοίκησις παρ' ἡμῖν εἶναι πολλῷ ὑποδεεστέρα κατὰ τὴν εὐστοχίαν τῆς ἐκπληρώσεως τῶν καθηκόντων αὐτῆς τῆς τῶν ἐθνῶν τούτων, ἀλλ' ἡ συγκεντρωτικὴ αὐτῆς διοργάνωσις συντελεῖ μετὰ καὶ τῶν ἄλλων συγκεντρωτικῶν παρ' ἡμῖν θεσμῶν εἰς τὴν διαφθορὰν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, παράγουσα ἀκαθέκτως ἰδιοτελεῖς συνεταιρισμοὺς οὐχ ἧττον μεταξὺ ἐκλογέων καὶ βουλευτῶν ἢ μεταξὺ βουλευτῶν καὶ ὑπουργῶν, ἐξ οὗ ἡ ἀπαισία ἅλυσις καταστρεπτικῆς ἀλληλεξαρτησίας αὐτῶν καὶ ἡ διάθεσις τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν πρὸς αὐτὴν συναπτομένων συμφερόντων ὑπὲρ ἀηδοῦς καὶ ὑπολογιστικῆς φιλαρχίας καὶ ταπεινοτάτης φιλοδοξίας. Ἐκ τούτου καταφαίνεται, ὅτι πρὸς εἰλικρινῆ καὶ ἀνόθευτον τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἐφαρμογὴν ἀνάγκη ταχείας ἀναδιοργανώσεως τῶν διαφόρων ἡμῶν ὀργανικῶν ὑπηρεσιῶν, καὶ ἰδίως τῆς παρ' ἡμῖν ἐπαρχιακῆς διοικήσεως ἐπὶ βάσεων ἀποκεντρικωτέρων, οὐ μόνον περιοριζομένης τῆς ἐξαρτήσεως τῶν κατὰ τόπους διοικητικῶν ἀρχῶν ἀπὸ τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ καὶ ἀναπτυσσομένης τῆς ἐπιδράσεως τῆς βουλήσεως τοῦ λαοῦ ἐπὶ τὴν ἐπαρχιακὴν διοίκησιν.

Καὶ ὁ μὲν περιορισμὸς τῆς ἐξαρτήσεως τῶν νομαρχῶν ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐπιτυγχάνεται τὸ μὲν διὰ τοῦ ὁρισμοῦ προσόντων εἰς κατάληψιν νομαρχιακῆς θέσεως πολυετοῦς ὑπηρεσίας προτέρας ἐν ἀξιώμασιν αἱρετοῖς ἢ πολιτικαῖς λειτουργίαις ἄλλαις ἢ γνώσεων ἐπιστημονικῶν καὶ πρακτικῶν καὶ διὰ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπολύσεως αὐτῶν, ὑποβαλλομένου εἰς τὴν συναίνεσιν πολυμελοῦς ἐν Ἀθήναις συμβουλίου ἐξ ἀνδρῶν παρεχόντων ἐγγυήσεις, διατηροῦντος ὅμως τοῦ κέντρου τὸ δικαίωμα τοῦ ἐλέγχου καὶ τῆς ἐπιβολῆς ἐλαφρῶν πειθαρχικῶν ποινῶν· τὸ δὲ διὰ τῆς ἀναθέσεως εἰς αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοπικῶν συμβουλίων πολλῶν δικαιωμάτων, ἅτινα κέκτηται νῦν ἡ κεντρικὴ ἐξουσία. Ἡ δὲ τῆς ἐπιδράσεως τῆς τοῦ λαοῦ βουλήσεως ἀνάπτυξις καὶ ἰσχυροποίησις κατορθοῦται διὰ τῆς ἀναθέσεως πολλῶν δικαιωμάτων, ἀπονεμομένων τανῦν εἰς τοὺς νομάρχας ἢ τὸ κέντρον, εἰς τοπικὰ συμβούλια, καταρτιζόμενα ἐπὶ τῇ βάσει σπουδαίων προσόντων ὑπὸ τοῦ λαοῦ δι' ἀμέσου ἢ ἐμμέσου ἐκλογῆς. Τὴν τιμίαν καὶ ἔμφρονα τῶν συμφερόντων τῶν δήμων οἰκονομικὴν διαχείρισιν ἐγγυᾶται ἀποχρώντως ἡ ὑποβολὴ τῶν εἰς τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν ἀναγομένων δημοτικῶν ψηφισμάτων εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν κρίσιν καὶ ἀπόφασιν ἐπαρχιακῶν συμβουλίων, συγκροτουμένων ἐκ μελῶν, ἐκλεγομένων μὲν δι' ἐμμέσου ἐκλογῆς, εἴτε δι' ἐκλογῆς ὑπὸ τῶν ἐκλογέων ἑκάστου δήμου ἐκλεκτόρων, εἴτε δι' ἐκλογῆς ὑφ' ἑκάστου δημοτικοῦ συμβουλίου ὡρισμένου ἀριθμοῦ ἐπαρχιακῶν συμβούλων, κεκτημένων δὲ ὡρισμένα προσόντα· προσήκοντα δὲ προσόντα ἐπαρχιακῶν συμβούλων δύναταί τις νὰ θεωρήσῃ τὴν προτέραν ὑπηρεσίαν ἐπί τινα ἔτη εἰς ἀνωτέραν πως δημοσίαν λειτουργίαν ἢ τὴν ἐπανειλημμένην προτέραν ἐκλογὴν εἰς βουλευτικὴν ἢ δημοτικὴν λειτουργίαν ἢ τὴν κατοχὴν διδακτορικοῦ διπλώματος μετὰ καὶ πρακτικῆς διετοῦς ἢ τριετοῦς ἀσκήσεως ἐπιστημονικοῦ ἐπαγγέλματος.

Ἀρκοῦσαν, νομίζω, παρέχει ἐγγύησιν ἡ τοιαύτη τῶν ἐπαρχιακῶν συμβουλίων κατάρτισις καὶ εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων τῶν ἐπαρχιῶν, ἐποπτείαν καὶ ἐπιθεώρησιν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ δημοτικῶν καὶ ἑλληνικῶν σχολείων, ἐπιτήρησιν τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων τῆς ἐπαρχίας, ὑπόδειξιν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχιακῇ περιφερείᾳ ἐπισκευαστέων καὶ κατασκευαστέων ὁδῶν καὶ τὴν διὰ τῶν 3)4 τῶν ψήφων αὐτῶν ἀπόφασιν περὶ τῶν ἀναγκαίων τυχὸν μεταρρυθμίσεων εἰς τὰς τῆς ἐπαρχίας δημοτικὰς περιφερείας. Εἰρήσθω, ὅτι ὁσάκις ἐπιβάλλονται διὰ δημοτικῶν ἢ ἐπαρχιακῶν ψηφισμάτων ὑποχρεώσεις τοῖς δημόταις ἢ ἐπαρχιώταις, ἀναγκαῖος ὁ ἔλεγχος αὐτῶν κατὰ τὴν πεποίθησίν μου ὑπὸ τῶν δικαστηρίων πρὸς βεβαίωσιν τῆς πρὸς τοὺς νόμους συμφωνίας τῶν ψηφισμάτων. Ἀλλ' ἡ ἔμμεσος μετοχὴ τοῦ λαοῦ, δι' ἐφημέρων πολυμελῶν ἀρχῶν, πηγαζουσῶν ἀπὸ τῶν τοπικῶν συμβουλίων, ἰδίως τῶν ἐπαρχιακῶν, ἢ καὶ

κατ'εὐθεῖαν ἐκλεγομένων διὰ περιωρισμένης ψηφοφορίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀναγκαία ἐστιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ κατὰ διαφόρους ἄλλας περιστάσεις τῆς διοικήσεως, καθ' ἃς ἐπίκειται κίνδυνος προσωποληψίας ἢ ἀκαίρου ζήλου τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν, Τοιαῦται δὲ ἰδίως τὰ ἐκλογικὰ καὶ φορολογικὰ ἀντικείμενα, καθ' ἃ πλὴν τῆς τοῦ λαοῦ μετοχῆς ὀρθὸν νὰ χωρῇ καὶ ἀνάμιξις κατὰ διαφόρους τρόπους τῶν δικαστικῶν ἀρχῶν πρὸς ἀκριβεστέραν τῶν νομίμων ὅρων διαφύλαξιν.

Οὕτω τῶν δημοτικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν πραγμάτων διευθετουμένων, ἐξ ἑνὸς μὲν καθίσταται ὁμαλὸν τὸ στάδιον τῆς λειτουργίας τῶν νόμων ἐν τῇ διοικήσει, ἐξαφανιζομένης τῆς ἐκθέσμου καὶ ἐκτόπου ἰσχύος τοῦ φατριασμοῦ, εἰς ὃν ὑποτάσσεται τανῦν κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ διοικητικὴ ἐνέργεια, διὰ τῆς λύσεως τῶν πλείστων περὶ τὴν διοίκησιν ζητημάτων ἐν τῷ φατριάζοντι κέντρῳ, καὶ διὰ τῆς καθυποτάξεως καὶ αὐτῶν τῶν ἐπαρχιακῶν διοικητικῶν ἀρχῶν εἰς τὴν βούλησιν τῆς φατρίας, ἐξ ἄλλου δὲ ἱκανοποιοῦνται ταχύτερον, σωφρονέστερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον αἱ ἐκ φυσικῶν καὶ κοινωνικῶν λόγων προερχόμεναι διάφοροι καὶ παραλλάττουσαι δημοτικαὶ καὶ ἐπαρχιακαὶ ἀνάγκαι, αἵτινες αὐτοτελεῖς ὡς εἰπεῖν ἐν πολλοῖς οὖσαι, ἰδίας διαρρυθμίσεως χρῄζουσι, εἰκότως προκαλοῦσαι ἀνεξάρτητον διοικητικήν, οὐχ ἧττον δὲ καὶ νομοθετικὴν πολλάκις, ἐνέργειαν· ἀλλ'οὐδόλως κωλύεται καὶ ἡ διηνεκὴς τῶν δήμων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν διοικητικὴ ἐπίβλεψις ὑπὸ τῶν δημοσίων διοικητικῶν ἀρχῶν, συνισταμένη εἰς τὸ καταδεικνύειν συμβουλευτικῶς ταῖς τοπικαῖς ἀρχαῖς τὰ ἐνδεχόμενα ἔκ τινος ἐνεργείας κακὰ καὶ εἰς τὸ δι' ἐπιμελοῦς παρατηρήσεως ἐγκαίρως γινώσκειν τὰς οὐσιώδεις ἐνεργείας τῶν τοπικῶν ἀρχῶν καὶ ἀντλεῖν τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα πρὸς ἔλεγχον αὐτῶν, διατηρουμένης ὅμως ἀείποτε τῆς αὐτοτελείας τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν δήμων.

Θεόδωρος Ν. Φλογαΐτης.

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΑΙ ΕΤΑΙΡΕΙΑΙ*

'Επιτρέψατέ μοι Κύριοι, ἄνευ προοιμίου νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν οὐσίαν θέματος, τὸ ὁποῖον καίτοι λίαν ἐκτεταμένον, ὅλως νέον καὶ ὑποκείμενον εἰς κρίσεις, θὰ προσπαθήσω νὰ σκιαγραφήσω, οὐχὶ ὡς οἰκονομολόγος, ἀλλ' ὡς ἁπλοῦς ζηλωτὴς τῆς ἐργατικῆς βιομηχανικῆς οἰκονομίας, ἐπιθυμῶν νὰ διδάσκωμαι καὶ ἄνευ ἀπαιτήσεως τοῦ διδάξαι.

Βεβαίως ἐν ἀρχῇ θὰ βαδίσω ἐπὶ σκοτεινοῦ ἐδάφους διότι ὁ συνεταιρισμὸς εἶναι ζήτημα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι τελεία ἢ τοὐλάχιστον εἶναι ἀμφίβολος, τὰ ἐξοχώτερα δὲ πνεύματα εὑρίσκονται διῃρημένα

* 'Ανεγνώσθη κατὰ Νοέμβριον 1882 ἐν τῷ Συλλόγῳ.

ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα ἀνακαλύπτει ἡ ἰδέα τούτου. Αἱ συνεργατικαὶ ἑταιρεῖαι εἶναι οἰκονομικὰ γεγονότα ἐν τῇ γενέσει των μᾶλλον, ἢ θεσμοὶ ἐν πλήρει ἀναπτύξει. Αὗται μόλις ἤρχισαν στάδιον ἀβέβαιον, ἀλλ' ὁποιονδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ μέλλον των, ἔχουσι δικαίωμα, ὡς πᾶσα σοβαρὰ καὶ εἰρηνικὴ προσπάθεια τῶν ἐργατικῶν τάξεων πρὸς καλητέρευσιν τῆς τύχης των, εἰς ἰδιαιτέραν μελέτην, δύναμαι δὲ νὰ προσθέσω εἰς συμπαθητικὴν μελέτην.

Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα σήμερον εἶναι ἐν τῇ ὁδῷ τῆς γονιμοποιήσεως νέας βιομηχανικῆς τάξεως, αἱ δὲ συνεργατικαὶ ἑταιρεῖαι παρουσιάζονται ὡς ὄργανα τῆς μεγάλης ταύτης ἀναμορφώσεως· ἀλλ' αὗται εἶναι ἀκόμη ὡς τὸ βαλανίδιον ἐν τῷ φλοιῷ του, ὡς τὸ φυτώριον ἐν τῷ δάσει, καὶ δὲν τὸ ἀποκρύπτω ὅτι εἶναι ἀνάγκη καλῆς θελήσεως διὰ νὰ θαυμάσωμεν ἐν τῷ φυτωρίῳ τοῦ παρόντος τὸ δάσος τοῦ μέλλοντος· τὸ αἴσθημα λοιπὸν τῆς συμπαθείας χάριν ἰδέας ἥτις εἶναι ἀκόμη εἰς τὰς ἀπαρχάς της καὶ δὲν δύναται νὰ ἐπιδειχθῇ καθολοκληρίαν διὰ τῶν πράξεων, εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ διεγείρω ἐν ταῖς καρδίαις τοῦ νοήμονος τούτου ἀκροατηρίου, ἂν καὶ ὡς ἐλπίζω, τοῦτο πρὸ πολλοῦ ὑπάρχει.

Ἡ ὀνομασία *συνεργασία* ἢ *συνεργατικὴ ἑταιρεία* διττῶς κατεκρίθη· οἱ μὲν ἐθεώρησαν αὐτὴν πολὺ ἀφῃρημένην καὶ πᾶν ἄλλο ἐκφράζουσαν· ἢ ὅ,τι τῇ ἀποδίδεται· ἑκάστη παραγωγή, εἶπον, ὑπονοεῖ τὴν συνεργασίαν ἐκείνων οἵτινες λαμβάνουσι μέρος: μαθητευόμενοι, ἐργάται, ἐργοστασιάρχαι, κεφαλαιοῦχοι πάντες συνεργάζονται εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἔργου ὅπερ εἶναι τὸ κοινὸν προϊὸν ἁπασῶν τῶν ἐνεργειῶν. Ἄλλοι εἶπον συνεργατικὴ ἑταιρεία εἶναι ἔκφρασις ἀτελής, πλημμελής, διότι δὲν ἐμφαίνει τὴν ἰδέαν τοῦ συνεταιρισμοῦ· τῷ ὄντι ἐν τῇ ἀγροτικῇ ζωῇ ὡς καὶ ἐν τῇ βιομηχανικῇ ἡ συνεργασία ὅλων τῶν προσπαθειῶν δὲν συνεπάγει τὴν ἰδέαν συνεταιρισμοῦ εἰς τὴν ἐργασίαν, εἰς τὴν πρόσοδον καὶ εἰς τὰ κέρδη, συνεταιρισμοῦ ὅστις εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ ἰδέα τῆς *συνεργατικῆς ἑταιρείας*.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἐπειδὴ ἡ ὀνομασία αὐτὴ ἔσχε τὸ σπάνιον πλεονέκτημα νὰ τύχῃ τῆς γενικῆς παραδοχῆς καὶ νὰ καταστῇ οὕτως εἰπεῖν διεθνής, ἄνευ οὐδεμιᾶς θυσίας περὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐκφράσεως, παρεδέχθημεν αὐτὴν διότι ἄλλως τε ἔχει καὶ τὸ μέγα πλεονέκτημα νὰ εἶναι εὔρεία, ἐλαστική, νὰ συμπεριλαμβάνῃ τὰς ποικιλοτέρας ἐννοίας ἔχουσα πάντοτε τὴν αὐτὴν τάσιν· δὲν παρεδέχθημεν δὲ τὴν ὀνομασίαν *ἐργατικοὶ συνεταιρισμοὶ* ὡς ἄλλοι, διότι αὕτη εἶναι ἧττον ἀκριβής· ἡ συνεργασία δὲν περιορίζεται εἰς τοὺς ἐργάτας μόνον ἀλλ' αὕτη δύναται νὰ ἐπεκταθῇ εἰς διαφόρους τάξεις τῆς κοινωνίας αἵτινες νομίζουσι ὅτι δι' αὐτῆς προοδεύουσι.

Τίς ἐν τούτοις ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς συνεργασίας; ὁ Γαληνὸς ὁ σοφὸς τῆς ἀρχαιότητος ἰατρὸς ἀφοῦ περιέγραψε τὰ θαυμάσια συστατικὰ τοῦ ἀνθρώπου, προσέθηκε· «Ἐν τούτῳ τῷ ἀριστουργήματι τῆς φύσεως τὸ πᾶν συν-

»τρέχει, τὸ πᾶν συντελεῖ εἰς τὴν θαυμασίαν ἁρμονίαν ἥτις ἀποκαλύπτει «ἕνα Θεὸν μέγαν». Ἡ συνεργασία εἶναι ἡ αὐτὴ ἰδέα ἐφαρμοζομένη εἰς τὸ βιομηχανικὸν καὶ ἐν γένει εἰς τὸ κοινωνικὸν σῶμα· εἶναι τὸ σύστημα τῆς ἐνεργείας δι' οὗ τὸ πᾶν συντρέχει, τὸ πᾶν συντείνει καὶ τὸ πᾶν συντελεῖ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, εἶναι ἡ συμφωνία τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος πρὸς τὸ γενικόν, εἶναι ἡ τακτικὴ ἀλλ' ἐλευθέρα συναρμολογία ὅλων τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα ἐργάζονται πρὸς ἓν κοινὸν ἔργον· ἐν τέλει εἶναι ἡ ἕνωσις ἢ ὁ συνεταιρισμὸς ὅλων τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσιν ἕνα μηχανισμὸν βιομηχανικὸν ἢ κοινωνικὸν ἴσον ὡς πρὸς τὰ τιμητικὰ ἢ ἐπικερδῆ ἀποτελέσματα ὡς καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν· τοιαύτη εἶναι ἡ οὐσιώδης ἰδέα τῆς *συνεργασίας*· διαφέρει δ' οὐσιωδῶς τοῦ *σωματείου*, διότι τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς ἑστία προνομίων καὶ τείνει εἰς τὴν ἀπομόνωσιν ἥτις ἀναγκαία μὲν ἄλλοτε, οὐδένα σκοπὸν ἔχει σήμερον, διότι οὐδεὶς προσβάλλει τοὺς ἐργάτας τοὺς ὁποίους τὸ κοινὸν δίκαιον ὑπερασπίζει· ἡ *συνεργασία* τοὐναντίον συνενώνει τὰ στοιχεῖα τῆς αὐτῆς τέχνης, τῆς αὐτῆς τάξεως καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος χωρὶς νὰ προσδοκᾷ νὰ καταστήσῃ τὴν τέχνην αὐτὴν ἢ τὴν τάξιν ἢ τὸ ἐπάγγελμα ἀμυντικὰ ἢ ἐπιθετικά. Ἐν τοῖς κόλποις ἑκάστης τάξεως αὕτη εἰσάγει πολλαπλάσιον σωρείαν ἀνθρώπων οἵτινες συναμιλλῶνται μεταξύ των περὶ ἱκανότητος, ἀπέχει δὲ πάσης ἀπαιτήσεως τοῦ νὰ συναθροίζῃ τὰ μέλη τῆς αὐτῆς τέχνης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ τὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τῆς περὶ αὐτὰ κοινωνίας· αὕτη δὲν καταγίνεται νὰ σχηματίσῃ τὴν ἀθροιστικὴν αὐτὴν δύναμιν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ν' ἀπωθήσῃ τὰς κοινωνικὰς ἐπιθέσεις, ἐν ἑνὶ λόγῳ αὕτη ἀφοπλίζει, καὶ ὅταν ἡ συνεργασία ἀφοπλίζει παύει τοῦ νὰ εἶναι σωματεῖον γίνεται δὲ *συνεταιρισμὸς ἐλεύθερος καὶ ἀνοικτός*.

Τούτου τεθέντος, ἡ ἰδέα, κύριοι, τῆς συνεργασίας, δηλ. τῆς ἐλευθέρας συναθροίσεως ὁμάδος τινὸς ἀνθρώπων διαφόρων ἐπαγγελμάτων ἢ συμφερόντων πρὸς κοινὸν ἔργον, τοῦ ὁποίου νὰ διανέμωνται τὰ ὀφέλη, ἡ ἰδέα αὕτη εἶναι νέα ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τὸ παρελθὸν οὐδόλως τὴν ἐγνώρισε, καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους αὕτη εἶναι ἐπινόημα τῆς ἐποχῆς μας.

Κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα τὰ σωματεῖα ὑπέκυψαν ὑπὸ τὰ περιεσκεμμένα βέλη τῆς ἐπιστήμης καὶ ὑπὸ τὰ ἐντονώτερα καὶ σφοδρότερα τούτων ἐκ τῆς πολιτικῆς, ἀλλ' ἡ ἀνακήρυξις τῆς ἐλευθερίας καὶ ὁ θρίαμβος τοῦ συναγωνισμοῦ ὑπέκρυπτον εἰς τὸ πνεῦμα τῶν τε σοφῶν καὶ πολιτικῶν τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος τὴν ἐντελῆ ἄρνησιν τοῦ συνεταιρισμοῦ εἰς τὴν ἐργασίαν. Μόλις δὲ κατὰ τὸ πρῶτον τριτημόριον τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος εὑρέθησαν τολμηροί τινες ὅπως στήσωσιν ἐν αὐτῷ τὴν σημαίαν τοῦ συνεταιρισμοῦ· μεταξὺ τούτων ἀναφέρω τοὺς τολμηροτέρους τὸν Jourier καὶ Saint-Simon ἐν Γαλλίᾳ καὶ τὸν Ovveu ἐν Ἀγγλίᾳ. Τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς δοξασίας τούτων, πολλοῦ χρόνου δεομένας, παραλείπω, ἀναφέρων

ἐν τῇ ῥύμῃ τῆς ὁμιλίας μου τὰ ὀνόματά των μόνον ὡς προφήτας τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν συμφερόντων καὶ κατὰ συνέπειαν ὡς προδρόμους ὑπὸ διάφορα ὀνόματα καὶ τίτλους τοῦ ἔργου ὅπερ σήμερον ὀνομάζομεν συνεργατικόν.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ διὰ διαφόρων ὁδῶν ὁ συνεταιρισμὸς κατέκτησε καὶ τὰ ἔξοχα πνεύματα μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Michel Chevalier, ὅστις μετὰ μεγάλης ἀφοσιώσεως ἐνεκολπώθη τοῦτον καὶ μένει πιστὸς εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἰδίως τῶν κεφαλαίων. Κατὰ τὸ ἔτος 1840 ὁ κ. Louis Reybaud ὁ συγγραφεὺς «τῶν Μελετῶν ἐπὶ τῶν συγχρόνων ἀναμορφωτῶν ἢ μεταγενεστέρων κοινωνιστῶν» ἐν τῇ ἐπικρίσει τῶν ἰδεῶν τοῦ Fourier, λέγει: «τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τὸν συνεταιρισμόν· οὗτος μόνος δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ῥιζικὴν θεραπείαν εἰς τὰ κακὰ τῆς κατακερματισμένης γεωργίας, εἰς τὸν διασκορπισμὸν τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων, εἰς τὰς καθημερινὰς συγκρούσεις ἐν αἷς αὗται συσσωρεύονται καὶ καταναλίσκονται, καὶ εἰς τὰς θυσίας εἰς τὰς ὁποίας ὁδηγεῖ συναγωνισμὸς ἀκανόνιστος. Εἶναι δὲ ἡ μόνη δύναμις ἥτις θέλει θέσει τέρμα εἰς τὴν αἰωνίαν διαμάχην μεταξὺ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐξουσίας· ἐν τῷ κόσμῳ τῶν παθῶν, τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῶν συμφερόντων, ἡ ἁρμονία θὰ ἑδραιωθῇ διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ· οὐδὲν ἀκόμη εἶναι ἕτοιμον διὰ τὴν ἔλευσίν του, κυβερνήσεις καὶ λαοὶ οὐδεὶς εἶναι ὥριμος· τὸ πᾶν ἐναντιοῦται, καὶ ὅμως ἡ ἀνάγκη τῆς ἑνώσεως, τῆς συμφωνίας, πανταχόθεν προμηνύεται. Πανταχοῦ ὅπου ὁ συνεταιρισμὸς προσέφερεν ἀσφάλειαν ἢ ἐγγύησίν τινα, ἄνευ ἐπιφυλάξεων καὶ μετ' ἀφοσιώσεως ἔσπευσαν πρὸς αὐτόν. Τὸ δημόσιον χρέος, αἱ Τράπεζαι, αἱ μεγάλαι ἐμπορικαὶ καὶ βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὡς αἱ διατρήσεις ἰσθμῶν, αἱ ἀποξηράνσεις λιμνῶν κτλ. εἶναι τὸ προϊὸν τῆς ἐμφύτου τούτοις ῥοπῆς, τῆς ἀνάγκης ταύτης· εἰς ὑποδεεστέραν τινα κλίμακα ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἐπικρατεῖ ἐπὶ ὅλων τῶν ἐργασιῶν. Τὰ κεφάλαια ζητοῦνται καὶ συναθροίζονται, τὰ συμφέροντα συνδυάζονται καὶ συμμαχοῦσι. Ὁ συνεταιρισμὸς εἰσήχθη ἐπίσης ἐπὶ ὅλων τῶν ἠθικῶν κύκλων καὶ πρὸς σκοποὺς ὅλως αἰσθηματικούς. Ἐντεῦθεν σχηματίζονται εὐεργετικαὶ καὶ φιλανθρωπικαὶ ἑταιρεῖαι, ἐκεῖθεν ἑταιρεῖαι ἀλληλοβοηθείας. Τὰ σημεῖα λοιπὸν εἶναι ἐνθαρρυντικὰ καὶ ἂν ἡ καρδία μας δὲν μᾶς ἀπατᾷ τὸ μέλλον θὰ ἦναι ὡραῖον. Εἰς τὴν πρόοδον δὲ ταύτην τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν γεγονότων οὐδὲν γίνεται ξένον τῆς αὐστηρᾶς λογικῆς καὶ τῆς ἀκαταμαχήτου ἀλληλουχίας. Αἱ καταχρήσεις τῆς ἐξουσίας ἔφερον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν δηλ. ἀνάπτυξιν τῆς ἀτομικῆς δυνάμεως· αἱ καταχρήσεις τῆς ἐλευθερίας θὰ φέρωσι πρὸς τὸν συνεταιρισμὸν ὅστις πρέπει νὰ ἦναι ἡ τελειοτέρα ἔνδειξις τῆς ἀθροιστικῆς δυνάμεως. Ἡ ἐξουσία παρέλαβε μεθ' ἑαυτῆς τὸν σφετερισμόν, ἡ ἐλευθερία τὴν ἀπομόνωσιν· ὁ συνεταιρισμὸς ὑπερπηδᾷ τοὺς δύο αὐτοὺς

»κινδύνους καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ὅλων τῶν συμφερόντων, »ὅλων τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ζωῆς, ὡς ἐπίσης εἰς τὴν βαθμιαίαν κατά»παυσιν τῶν παθῶν καὶ πρὸ πάντων τῆς ζηλοτυπίας καὶ τῆς ματαιότητος »τῶν ἀνθρώπων, αἵτινες εἶναι συχνάκις κακὰ ὀλεθριώτερα τῆς ἀνάγκης.

«Οὕτω λοιπὸν ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη πρὸς δύο σκοποὺς ἀποβλέπει, τὸν »ἕνα ἄμεσον καὶ τὸν ἕτερον ἔμμεσον· διὰ τῆς νοήμονος χρήσεως τῆς ἐλευ»θερίας, πρέπει ν' ἀπολήγῃ εἰς τὸν συνεταιρισμόν· εἶναι ὁ πόλος πρὸς τὸν »ὁποῖον πρέπει νὰ τείνῃ, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶχεν ἐλπίδας νὰ φθάσῃ....» Βεβαίως μεγίστη τιμὴ ὀφείλεται εἰς τὸν γράψαντα τὰς σελίδας ταύτας ἔκτοτε, διότι αἱ προρρήσεις του ἐπηλήθευσαν.

Τοιαῦται, κύριοι, ἰδέαι κατεῖχον τὴν νοήμονα τῆς ἐποχῆς τοῦ 1840 κοινωνίαν ὡς καὶ τὰς κατωτέρας τάξεις, ὡς πρὸς τὸν συνεταιρισμὸν ἐν τῇ οἰκονομικῇ καὶ βιομηχανικῇ τάξει. Ὁ συνεταιρισμὸς περιΐπτατο οὕτως εἰπεῖν ἐν τῷ αἰθέρι ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ κατὰ διαφόρους βαθμούς, ἧτο ἡ φιλοδοξία παντὸς πρὸς τὴν κοινωνικὴν πρόοδον ἐνδιαφερομένου. Ὅταν αἱ ἰδέαι φθάσωσιν εἰς αὐτὸν τὸν βαθμὸν τῆς δημοτικότητος δὲν ἀργοῦσι νὰ πραγματοποιηθῶσι, καὶ τοῦτο συνέβη ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου ὑπέθεσαν ὅτι ὁ συνεταιρισμὸς εἶναι ἔργον τῆς δημοκρατίας τοῦ 1848, ἐνῷ τὸ πᾶν προϋπῆρχε καὶ ἐν τῇ πράξει μάλιστα διὰ τῆς ὑπάρξεως τῆς **Association ouvrière des bijoutiers en doré** συστηθείσης κατὰ τὸ 1834 καὶ τῆς **Union agricole d'Afrique** συστηθείσης κατὰ τὸ 1840, εἶναι οὐχ ἧττον ἀληθές, ὅτι ἡ Δημοκρατία ηὐνόησε διὰ τῆς προκηρύξεως τῆς ἐλευθερίας τὰς παντοειδεῖς πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ συνεταιρισμοῦ προσπαθείας.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι τῶν ἡμερῶν μας οἱ συνεταιρισμοὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν καθ' ἑκατοντάδας· καὶ βιβλία, φυλλάδια, ἐφημερίδες, συγγραφεῖς, καθηγηταί, ἐξ αἰσθήματος δικαίου καὶ γενναίου, ἐξύμνησαν τὰ διάφορα τῆς *συνεργασίας* ἔργα τὰ ἐπιτευχθέντα ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Βελγίῳ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ. Πρὸς τὴν εὐγενῆ καὶ διεθνῆ ταύτην ἐργασίαν εἰλικρινῶς συνεννοούμενος καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς συνεργασίας καὶ ἐν Ἑλλάδι, ἐν τῇ ἑστίᾳ πάλαι ποτὲ ταύτῃ τῶν φώτων ἐπιθυμῶν νὰ διαδόσω, ὄχι μόνον διὰ διδαχῆς ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς τῇ προθύμῳ συμπράξει εὐγενῶν ὁμοφρόνων, ἐπελήφθην τοῦ θέματος αὐτοῦ καὶ χαράττω αὔλακα· ἂν ἡμέραν τινὰ θερίσωμεν ἡ συγκομιδὴ ἔσεται ὁ καρπὸς τῶν κόπων μας.

Αἱ συνεργατικαὶ ἑταιρεῖαι αἱ μέχρι σήμερον ἱδρυθεῖσαι καὶ πολλαπλασιαζόμεναι εἰς διαφόρους τόπους, διαιροῦνται εἰς ἀριθμόν τινα διακλαδώσεως πολὺ μεγαλήτερον παρ' ὅσον φαντάζεταί τις. Πρὸς στιγμὴν ἐνόμισαν ὅτι διὰ τῶν ὀνομασιῶν *ἑταιρεῖαι τῆς παραγωγῆς, τῆς καταναλώσεως ἢ τῆς πίστεως*, συμπεριέλαβον ἁπάσας· ἡ ἀπαρίθμησις ὅμως αὕτη εἶναι λίαν ἀτελής· ἡ ἰδέα τοῦ συνεταιρισμοῦ ἢ τῆς συνεργασίας δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐφ' ὅλων τῶν κλάδων τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, διὰ τοῦτο ἐπιτρέψατέ μοι

νὰ ἐκθέσω, ἄνευ ἀπαιτήσεως ὅτι εἶναι ἐντελὴς σειρά, διαφόρους κατηγορίας αὐτῶν τὰς ὁποίας ἁπλοῦν βλέμμα ἀνακαλύπτει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ παρόντος πεπολιτισμένου κόσμου· καὶ αὗται εἶναι:

Ἑταιρεῖαι πρὸς συλλογὴν κεφαλαίων, πρὸς σχηματισμὸν ταμιευτηρίων κτλ.
» ἀμοιβαίας πίστεως: Τράπεζαι τοῦ λαοῦ, πιστωτικαὶ ἑταιρεῖαι κτλ.
» Ἐμπορικῆς καταναλώσεως: παντοπωλεῖα καὶ κρεοπωλεῖα ἑταιρικά, ἀποθῆκαι ἐδωδίμων ἑταιρικαί.
» Οἰκιακῆς καταναλώσεως: συνεταιρισμοὶ πρὸς διατροφήν, οἰκίαι, καφενεῖα, ἑστιατόρια ἑταιρικά.
» βιομηχανικῆς παραγωγῆς.
» γεωργικῆς παραγωγῆς: Τυροκομεῖα, ὀπορωπωλεῖα.
» ἀγορᾶς τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ χρησίμων.
» πωλήσεως κατειργασμένων προϊόντων.
» κατοικιῶν καὶ οἰκοδομημάτων.
» διδασκαλίας καὶ διδαχῆς· δημόσια μαθήματα καὶ βιβλιοθῆκαι τοῦ λαοῦ.
» διασκεδάσεων· λέσχαι, ἐντευκτήρια, γυμναστήρια, φιλαρμονικαὶ ἑταιρεῖαι, κτλ.
» ἀδελφικῆς βοηθείας.
» ἀμοιβαίας βοηθείας κτλ.

Ἐξετάσωμεν δ' ἤδη ἐν συντόμῳ ταύτας.

Αἱ ἑταιρεῖαι πρὸς συλλογὴν κεφαλαίων εἶναι μετασχηματισμὸς τῶν ὑπαρχόντων ἰδιωτικῶν Ταμιευτηρίων. Τῇ ἀληθείᾳ τὰ Ταμιευτήρια, τὰ εὐεργετικὰ ἐκεῖνα καθιδρύματα, ἐν οἷς κατατιθέμεναι καὶ αἱ εὐτελέστεραι οἰκονομίαι τοῦ πτωχοῦ διατηροῦνται καὶ αὐξάνονται ἀποδιδόμεναι ἐν τῇ ἀπαιτήσει των μετὰ τόκου, ἀφοῦ πρότερον διασωθῶσιν ἀπὸ στιγμιαίας ἐπιθυμίας συνήθους εἰς τοὺς ἡμεροβίους ἐργάτας, τὰ ταμιευτήρια, λέγω, εἶναι θεσμὸς ὅστις παρέσχεν καὶ παρέχει τόσον μεγάλας ἐκδουλεύσεις, ὥστε θὰ ἦτο ἄδικον νὰ παρεγνωρίζετο ἡ ἐν τῷ παρελθόντι καὶ νῦν εὐεργετικότης των καὶ νὰ ἐπιζητῆται ὁ μετασχηματισμός των, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον πολλὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων, ὡς εἴδομεν, ἐπιθυμοῦσι νὰ εἶναι μακρὰν πάσης ἀνησυχίας ὡς πρὸς τὴν κατάθεσιν καὶ χρῆσιν τῶν οἰκονομιῶν των, ὅπου οἱ κίνδυνοι ν' ἀπατηθῶσι καὶ νὰ κλαπῶσι παρὰ τῶν κερδοσκόπων εἶναι ἄπειροι· ἀλλ' ἀφ' ὅτου ὁ θεσμὸς οὗτος τῶν Ταμιευτηρίων λαβὼν σπουδαίαν ἐπίτασιν ἔλαβε χαρακτῆρα ἐθνικὸν παρὰ τοῖς πλείστοις πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν ἡ δὲ χρῆσίς του ἀνετέθη ἐν τοῖς ταχυδρομικοῖς γραφείοις τοῦ Κράτους ὑποβοηθουμένοις διὰ τῶν σχολειακῶν καὶ βιομηχανικῶν ταμιευτηρίων, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἀπώτατα σημεῖα τοῦ Κράτους ἐπεκταθῇ καὶ ἀπὸ τῆς νεκρᾶς ἡλικίας ἔξουσι τὰ ἠθικὰ καὶ ὑλικὰ πρὸς τὸν λαὸν ὠφελήματα, τὰ ἰδιαίτερα ταμιευτήρια, ἐκ τοῦ συναγωνισμοῦ ἐστερήθησαν τῆς πελατείας των,

οἱ δὲ διευθύνοντες αὐτὰ ἐπενόησαν τὸν μετασχηματισμὸν τούτων εἰς ἄλλα εἴδη ἑταιρειῶν λίαν ἐνδιαφέροντα, ἰδίως δὲ εἰς ἑταιρείας συλλογῆς κεφαλαίων καὶ εἰς ἑταιρείας πιςωτικὰς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ παρέχωσι βοήθειαν ἐπὶ μετρίῳ τόκῳ εἰς ἔργα δυνάμενα ν' ἀναπτυχθῶσι καὶ στερούμενα μέσων, ἀδελφικῶς δὲ καὶ οἰκονομικῶς πολλάκις ἦλθον εἰς βοήθειαν διαφορο-τρόπως ἐκπληροῦσαι τὸν κυρίως σκοπὸν αὐτῶν, ὅστις εἶναι ἡ ἠθικὴ ἕνωσις τῶν καρδιῶν καὶ τῶν διανοημάτων. Καὶ κατ' ἀρχὰς πολλαὶ τοιαῦται ἑταιρεῖαι συνεστήθησαν τῶν ὁποίων τὰ μέλη δι' ἑβδομαδιαίας ἢ μηνιαίας καταβολῆς, ἐσκόπουν τὸν σχηματισμὸν κοινοῦ κεφαλαίου τὸ ὁποῖον νὰ δανείζωσι ἐν ὅλῳ ἢ κατὰ μέρος κατὰ τὰς περιστάσεις, πρὸς ἐκεῖνον ἐκ τῶν ἑταίρων ὅστις ἤθελεν ἔχει ἀνάγκην. Ἡ ἁπλουστάτη αὕτη ἀρχὴ δὲν ἤργησε νὰ ἐπεκταθῇ, καὶ ἐξ οἰκονομιῶν νὰ συλλεγῶσι χρήματα πολλὰ χρησιμεύοντα πρὸς βοήθειαν τῶν συναδέλφων των καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων ἑταίρων· ἡ ὤθησις ἐδόθη, ὡς δὲ βῶλος χιόνος ἐξ ὄρους κατερχόμενος γίνεται ὄγκος, καὶ αὗται ἀπὸ ἐμβρύων ἐν τῇ γενέσει των σήμερον εἶναι μέγισται ἑταιρεῖαι ὠφελοῦσαι ποικιλοτρόπως τὴν κοινωνίαν.

Σπουδαιότεραι ἑταιρεῖαι εἶναι αἱ *πιστωτικαὶ* λεγόμεναι ἑταιρεῖαι δηλ. αἱ ἑταιρεῖαι τῆς ἀμοιβαίας πίστεως καὶ αἱ ἑταιρεῖαι τῶν Τραπεζῶν τοῦ Λαοῦ· εἶναι δύο τύποι, τῶν ὁποίων αὐτὴ ἡ ὀνομασία δεικνύει τὴν διαφοράν· αἱ ἑταιρεῖαι αὗται σχηματίζονται ἰδίως ἐκ τῶν καταθέσεων τὰς ὁποίας οἱ ἑταῖροι καταθέτουσιν εἰς ποσότητας ἢ καθ' ὡρισμένας περιόδους καὶ αἵτινες αὐξάνουσαι σχηματίζουσι κεφάλαιον τοῦ ὁποίου ἡ διαχείρισις καὶ ὁ σκοπὸς ἐκτελεῖται κατὰ τὸ καταστατικόν. Ὅταν τὸ δάνειον γίνεται μεταξὺ τῶν συνεταίρων ἡ ἑταιρεία εἶναι τῆς ἀμοιβαίας πίστεως, ὅταν δὲ τοῦτο ἐκτείνεται καὶ πέραν εἰς μέλη ξένα τῆς ἑταιρείας, αἱ πράξεις πλησ.άζουσι τότε πρὸς τὸ σύστημα τῶν συνήθων τραπεζῶν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο γίνεται εἰς τὰς ἧττον εὐτυχεῖς τάξεις προσέλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Τράπεζαι τοῦ Λαοῦ· οἱ πάντες γινώσκομεν μεθ' ὁπόσου ἐνθουσιασμοῦ καὶ μετὰ πόσης ἐπιτυχίας ἀξίας θαυμασμοῦ ἐγένετο παραδεκτὸν παρὰ τῆς Γερμανίας τὸ σύστημα τοῦτο τῶν τραπεζῶν· ὁ κ. Schultze-Delitzsch ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἰδέας ταύτης ἀπέκτησε τὴν νομιμοτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν δόξαν. Παρ' ἡμῖν δυστυχῶς, καίτοι ἐγένετο ἀπόπειρα πρὸς εἰσαγωγὴν τούτων πολλὰ γράψαντος καὶ ἐπὶ πολὺ ἀσχοληθέντος τοῦ ἀειμνήστου Δ. Μαυροκορδάτου τοῦ ἐκδότου καὶ τῶν Θρησκευτικῶν Μελετῶν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἑδραιωθῶσιν ἕνεκα καὶ ἄλλων αἰτιῶν, ἰδίως ὅμως ἕνεκα τῆς ἀποτυχίας τῶν πρὸς διεύθυνσιν αὐτῶν κληθέντων προσώπων· ἀλλὰ περὶ τούτων ἄλλοτε καὶ ἰδιαιτέρως θέλομεν ὁμιλήσει προκαλοῦντες τὴν μέριμναν τῶν ἁρμοδίων.

Παραπλήσιαι τῶν ἑταιριῶν τούτων, τὰ μάλα καὶ αὗται ἐπιτυχοῦσαι εἶναι αἱ *πιστωτικαὶ ἑταιρεῖαι τῆς ἐργασίας* καὶ αἱ *προεξοφλητικαὶ ἑταιρεῖαι.*

Αἱ πρῶται συνιστῶνται ἐκ κεφαλαίων συλλεγομένων καὶ ἐκτὸς τῆς τάξεως τῶν ἐργατῶν. Πλούσιοι καὶ πτωχοὶ ἀστοὶ ἢ λαὸς θέλοντες νὰ βοηθήσωσι βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις νέας τάξεως, ἐγγράφονται εἰς καταβολάς, λαμβάνουσι μετοχὰς καὶ γίνονται κεφαλαιοῦχοι δανεισταὶ τῶν ὁποίων τὸ χρῆμα χρησιμεύει εἰς σύστασιν *ἑτερρυρύθμων ἐργατικῶν ἑταιρειῶν* ἰδίως λεγομένων· τὸ προεξοφλητικὸν δὲ Ταμεῖον τοῦ ἐργατικοῦ συνεταιρισμοῦ ἐν Παρισίοις ὑπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα εἶναι συστημένον, ἐκ κεφαλαίων δηλαδή, κατὰ μέγα μέρος προερχομένων ἐκ τῆς οἰκονομίας τοῦ λαοῦ, πρὸς τὰ ὁποῖα ἑνούμενα καὶ τὰ παρά τινων πλουσίων κατατιθέμενα, χρησιμεύουσιν εἰς σύστασιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν συνεργατικῶν ἑταιρειῶν τῶν Societés cooperatives τῶν Εὐρωπαίων.

Αἱ ἄνω μνημονευθεῖσαι ἑταιρεῖαι δὲν εἶνε βεβαίως αἱ καθαυτὸ συνεργατικαὶ περὶ ὧν προτιθέμεθα, συντείνουσιν ὅμως πρὸς τὸν πρὸς σύστασιν αὐτῶν σκοπόν.

Αἱ ἑταιρεῖαι τῆς *καταναλώσεως* τῆς consommation τῶν Γάλλων, διαιροῦνται εἰς δύο τάξεις ἐντελῶς διαφόρους· εἰς ἑταιρείας τῆς *ἐμπορικῆς καταναλώσεως* ὧν ἀντικείμενον εἶναι ἡ σύστασις καταστημάτων καὶ ἀποθηκῶν stores ἐν Ἀγγλίᾳ λεγομένων καὶ διαχειριζομένων παρ' αὐτῆς τῆς ἑταιρείας ἢ ἐπ' ὀνόματί της· καὶ εἰς ἑταιρείας τῆς *ὑπηρετικῆς* ἢ *τροφοδοτικῆς καταναλώσεως*· τῶν πρώτων ἔργον εἶναι ἡ ἀγορὰ καὶ προμήθεια ἐμπορευμάτων χονδρικῶς πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἑταίρων τῶν μᾶλλον χρησίμων εἰδῶν, ὡς ἄρτου, οἴνου, κρέατος καὶ ἄλλων ἐδωδίμων, διὰ νὰ μεταπωλήσωσι πρὸς τὸ κοινόν, αὗται γεννῶσι συναγωνισμὸν νόμιμον καὶ δίκαιον πρὸς τὸ λιανικὸν ἐμπόριον, καὶ παρέχουσι πρὸς τὰς οἰκογενείας ὄχι μόνον καλὰ εἴδη, εἰς τιμὰς μετρίας, καλῶς μεμετρημένα καὶ ἀκριβῶς ἐζυγισμένα, ἀλλὰ συνειθίζουσιν αὐτὰς εἰς τὴν πληρωμὴν τοῖς μετρητοῖς ἥτις εἶναι ἐκ τῶν οὐσιωδεστέρων ὅρων τῶν ἑταιρειῶν τούτων· ἡ ἑταιρεία τῆς καθαυτὸ ἐμπορικῆς καταναλώσεως εἶναι ἐμπόριον ἐκτελούμενον παρὰ τῶν ἑταίρων ἀντὶ τῶν ἐμπόρων μόνων ἢ συνεταιριζομένων εἰς μικρὸν ἀριθμόν, ἀποφέρει δὲ κέρδος πρὸς τοὺς ἑταίρους 10, 12 καὶ 15 $^0/_0$ ἀρκετόν, ἀναλόγως τῶν κατὰ μέσον ὅρον ἐτησίων ἐξόδων ἑκάστης οἰκογενείας ἐκ φρ. 500 ἢ 800, πρὸς συντήρησιν ταμείου ἀλληλοβοηθείας καὶ ἀπομαχικοῦ διὰ τὰ γηρατεῖα. Τῶν δευτέρων δηλ. τῶν ἑταιρειῶν τῆς *ὑπηρετικῆς* ἢ *τροφοδοτικῆς* καταναλώσεως ἔργον εἶναι, ἡ ἵδρυσις μεγάλων μαγειρείων, ὅπου οἰκονομικῶς προετοιμάζονται τροφαὶ καταναλισκόμεναι ἐπὶ τόπου ἢ μεταφερόμεναι ἐν τῇ κατοικίᾳ. Τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἑταιρειῶν ἔλαβεν ὀνόματα ποικίλλοντα ἀναλόγως τοῦ τόπου καὶ τῶν ἐποχῶν· π. χ. ἑταιρικὸν ἑστιατόριον, ἑταιρικὴ οἰκονομία, ἑταιρεία πρὸς διατροφὴν κτλ. ἡ κατὰ βάθος ἰδέα τῆς συστάσεώς των εἶναι αὕτη: οἰκονομία ἐπὶ τῆς προετοιμασίας τῶν φαγητῶν κατ' οἶκον ἰδίως διὰ τοὺς ἀγάμους καὶ διὰ τὰς ἐργατικὰς οἰκογενείας,

κατὰ συνέπειαν γενικαί τινες οἰκονομίαι ἐν τοῖς ἐξόδοις τῶν οἰκογενειῶν.

Ἰδοὺ δὲ ἓν παράδειγμα τοιαύτης ἑταιρείας, ὁ *Τροφοδοτικὸς συνεταιρισμὸς* τῆς Grenoble ἐν Γαλλίᾳ, διὰ νὰ γείνῃ καταληπτὸν πόσον ἡ ζωὴ εἶναι οἰκονομικωτέρα διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἢ τῆς συνεργασίας· ἐν τῇ ἑταιρείᾳ ταύτῃ ὁ τίτλος τοῦ ἑταίρου ἀποκτᾶται ἀντὶ 25 ἑκατοστῶν ἐτησίως, ἂν λαμβάνῃ τὴν τροφοδοσίαν κατ' οἶκον, καὶ ἀντὶ ἑνὸς φράγκου, ἂν τρώγῃ ἐν τοῖς ἑταιρικοῖς ἑστιατορίοις τὰ ὁποῖα εἶναι εὐάερα, καθαρὰ καὶ εἰς λίαν καλὴν κατάστασιν· τὸ πᾶν δὲ γίνεται τοῖς μετρητοῖς διὰ σημάτων ἀγοραζομένων πρότερον. Αἱ μερίδες δὲ σύγκεινται καὶ τιμῶνται ὡς ἑξῆς:

1. Σοῦπα 1 λίτρας	10	ἑκατοστὰ
2. Κρέας βραστὸν ἢ ψητὸν 130 γραμμάρια ἢ παστὸν ὀψάριον 200 γραμ. . . .	20	»
3. Χορταρικὰ	10	»
4. Οἶνος $^1]_4$ τῆς λίτρας	10	»
5. Ἄρτος 132 γραμ.	05	»
6. Ὀπωρικὰ	10	»
Τὸ ὅλον	65	ἑκατοστὰ

Οὐδέποτε ἐπιτρέπεται περισσότερον τῆς $^1]_2$ λίτρας οἴνου εἰς ἕκαστον.

Ἔχει δωμάτια ἰδιαίτερα διὰ τὰς γυναῖκας αἵτινες θέλουσι νὰ ἦναι μόναι καὶ διὰ τὰς οἰκογενείας.

Ἐξοδεύει δὲ μερίδας 1,300,000—1,500,000 ἐτησίως φαίνεται δὲ κατανάλωσις ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς ἑταιρίας κατὰ τὴν τριακονταετῆ διάρκειάν της φρ. 3,600,000· ἂν 15 $^0]_0$ ὑπολογίσῃ τις τὸ προσγινόμενον ὄφελος τῶν καταναλωτῶν, ἐπῆλθε οἰκονομία πρὸς αὐτοὺς 540,000 φρ. τὰ ὁποῖα ἐν τοῖς ταμιευτηρίοις κατατεθέντα ἐχρησίμευσαν πρὸς ὄφελος αὐτῶν τῶν ἰδίων διὰ προικίσεως ἀσφαλιστικοῦ ταμείου τοῦ γήρατος καὶ ἄλλων φιλανθρωπικῶν ἔργων· οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἐκ τῶν περισσευμάτων ἡ ἑταιρεία ἔρχεται εἰς βοήθειαν πολλῶν φιλανθρωπικῶν ἔργων ἰδίᾳ πρὸς τοὺς ἑταίρους, ἔκτισε μεγάλα καταστήματα, ἀπέσβεσε τὴν ἀξίαν ὅλων τῶν ἐπίπλων της καὶ τὴν 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1880 εἶχε ἀποθεματικὸν κεφάλαιον 50,000 φρ.

Τὰ ἑταιρικὰ κρεωπωλεῖα καὶ τὰ ἀρτοποιεῖα, προσεγγίζουσι τὰς ἄνω ἑταιρείας ὡς πρὸς τὸν κύριον σκοπὸν τὴν διατροφήν, ἀλλὰ μετά τινος δόσεως βιομηχανικῆς τέχνης.

Αἱ *ἑταιρεῖαι τῆς παραγωγῆς* ἐφαρμόζονται ἐπὶ τῆς βιομηχανίας ἢ τῆς γεωργίας καὶ εἶναι ποικίλαι· εἶναι τὸ εἶδος τὸ προτιμητέον ἐν Γαλλίᾳ, ἐνῷ τὸ τῆς καταναλώσεως εἶναι προτιμότερον εἰς Ἀγγλίαν καὶ τὸ τῶν πιστωτικῶν ἑταιριῶν εἰς Γερμανίαν, εἰς Παρισίους ἰδίως αἱ ἑταιρεῖαι τῆς παραγωγῆς εὗρον τὸ ἀληθὲς στάδιόν των, εἰς τὰς πλείστας τῶν Παρισινῶν βιομηχανιῶν, ἡ ἐργασία ὑπερέχει τῆς ὕλης καὶ τὰ πνεύματα εἶναι προη-

τοιμασμένα διὰ τῶν δημοσίων ἀναγνωσμάτων, τῶν προφορικῶν κατηχήσεων καὶ τῆς ζωηροτέρας ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ὅλους τοὺς νεωτερισμούς, ὥστε καὶ ἡ συνεργατικὴ κίνησις πρὸ πολλοῦ ἔδωκε σημεῖα ζωῆς, σήμερον δὲ οἱ Παρίσιοι εἶναι ἡ ζωηροτέρα ἑστία, ὑπό τε θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν ἔποψιν τῶν συνεργατικῶν ἑταιρειῶν· ἱδρύθησαν συνεταιρισμοὶ ἐργατικοὶ πρὸς οἰκοδόμησιν (λεπτουργῶν, ζωγράφων κτλ.) πρὸς διασκευὴν οἰκιῶν (λευκοσιδηρουργῶν, φανοποιῶν, κλειθροποιῶν κτλ.), πρὸς ἐνδυμασίαν (πιλοποιῶν, ῥαπτῶν κτλ.), συνεταιρισμοὶ βιομηχανικῶν τεχνῶν (ἀδαμαντοπωλῶν, χαρακτῶν ἐπὶ ξύλου καὶ μετάλλων, μουσικῶν ἐργαλείων καὶ λιθογράφων κτλ.) καὶ διαφόρων ἄλλων ἐπαγγελμάτων ὡς καλαποδοποιῶν, σκυτολευκαντῶν, ῥινιποιῶν, χαρτοποιῶν, βυρσοπωλῶν, πρὸς κατασκευὴν ἐπιστομίων βρύσεων κτλ. πρὸς δὲ καὶ ὑπάλληλοι ἐσχημάτισαν ἑταιρείαν ἀντιγραφέων καὶ μεταφραστῶν.

Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ παραγωγὴ ἑνοῦνται εἰς τὰς ἑταιρείας *τῆς ἀγορᾶς τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ χρησίμων* ἐν χρήσει πρὸ πάντων εἰς τὴν Γερμανίαν· ἐργάται τοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος ἐργαζόμενος συμφωνοῦσι ν' ἀγοράζωσι χονδρικῶς τὰς ὕλας καὶ τ' ἀντικείμενα ὧν ἔχουσιν ἀνάγκην· ἐκτελοῦσι οὕτως εὔκολον καὶ προφανῆ οἰκονομίαν ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῆς ἀγορᾶς των τὰ ὁποῖα διανέμονται κατόπιν μεταξύ των φιλικῶς μὲ ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερα ἔξοδα χωρὶς νὰ ἐμπορεύωνται δημοσίως.

Ἄλλο εἶδος συμπληροῦν τὸ προηγούμενον εἶναι ἡ σύστασις *ἑταιρειῶν διὰ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων*· σκοπὸς τούτων εἶναι νὰ δέχωνται ἐπὶ ἰδικῶν ἀποθηκῶν τὰ προϊόντα τῆς τέχνης ὅλων τῶν ἑταίρων τὰ κατεργαζόμενα ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις των καὶ νὰ τὰ πωλῶσι διὰ λογαριασμὸν τῶν εἰς οὓς ἀνήκουν· ἐν Γερμανίᾳ ἐπίσης εὐδοκιμεῖ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μερικῆς συνεργασίας.

Ἡ ἑταιρία *τῆς οἰκήσεως* ὡς ἀντικείμενον ἔχει τὴν ἀγορὰν οἰκιῶν ἢ ἐνδιαιτημάτων παρὰ τῶν ἐργατῶν ἢ καὶ παρὰ παντὸς πολίτου· εἶναι δ' ἐπινόησις πρὸς ἀνακούφισιν ἐκ τῆς ἀκριβείας καὶ ἐκ τῆς κακῆς διασκευῆς τῶν κατοικιῶν τῶν μὴ εὐπορουσῶν τάξεων. Δύο τύποι ταύτης εἶναι ἐν χρήσει· ὁ εἷς εἶναι ἐκ κεφαλαιούχων οἵτινες ἀγοράζουσιν οἰκόπεδα ἐφ' ὧν κτίζουσιν οἰκίας, τὰς ὁποίας πωλοῦσι πρὸς τοὺς ἐργάτας, τοὺς μικροὺς ὑπαλλήλους, εἴτε εἰς ὅντινα θέλει ν' ἀγοράσῃ, ὑπὸ ὡρισμένας ὅμως συμφωνίας, ὥστε ἡ τακτικὴ πληρωμὴ τοῦ ἐνοικίου αὐξανομένου διά τινος μετρίου χρεωλυσίου, νὰ ἐπιτρέπῃ εἰς τὸν ἀγοραστὴν μετὰ 14 ἔτη νὰ γίνηται ἰδιοκτήτης τῆς οἰκίας· τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἑταιριῶν ἐφαρμοσθὲν ἐν Mulhouse ἐπεξετάθη ἐφ' ὅλης τῆς Ἀλσατίας καὶ γιγαντιαίως μετεδόθη καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, διότι πολλὰ παρέχει τὰ καλά. Καίτοι ἐν τούτοις αἱ κατοικίαι αὗται παρέχουσι πᾶσαν τῆς μεταγενεστέρας ἐπιστήμης τελειότητα πρὸς κατοικίαν εὐχάριστον, εὐπρεπῆ καὶ οἰκονομικὴν τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἡ πεῖρα

ἀποδεικνύει καθ' ἑκάστην ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς ὅλας τὰς ἀνάγκας, ὥστε ἄλλαι ἑταιρεῖαι ἱδρύθησαν μετὰ διαφορᾶς σχεδίου,αἵτινες παρέχουσι πρὸς τὰς ἐργατικὰς οἰκογενείας, τὸ ἀναγκαῖον κεφάλαιον πρὸς οἰκοδόμησιν, ἀφίνουσαι τὴν φροντίδα πρὸς αὐτάς, κατὰ τὴν διάθεσίν των, τὴν ἐπιθυμίαν των καὶ ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν των, τοῖς δανείζεται δὲ τὸ κεφάλαιον ὑπὸ ἀναλόγους τῶν ἐν Mulhouse ἑταιρειῶν ὅρους,δηλαδὴ μετὰ μακροχρονίου ἐπιστροφῆς ἐπὶ πληρωμῇ ἐτησίου τόκου καὶ χρεωλυσίου. Ἕκαστος οὕτω δύναται νὰ ἔχῃ τὴν οἰκίαν του κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, ὅπως ἔχῃ τὰ ἐνδύματά του ἐπὶ τοῦ σώματός του καὶ κατὰ τὴν διάθεσίν του βεβαίως τὸ εἶδος τοῦτο περιέχει τάσιν πρὸς τελειοποίησιν ἥτις δὲν εἶναι κατακριτέα. Εὐχῆς ἔργον εἶναι ἡ ἰδέα αὕτη νὰ ἐπιτύχῃ ἂν καὶ εἰς τὰς μεγάλας πόλεις εἶναι δύσκολος ὡς ἐκ τῆς ἀκριβείας τῶν οἰκοπέδων· ἐν τούτοις διὰ νὰ χαιρετήσωμεν ἐν αὐτῇ τὴν ἀληθῆ συνεργασίαν πρέπει τὸ κεφάλαιον τὸ προωρισμένον δι' οἰκοδομὰς νὰ σχηματισθῇ καὶ νὰ διαχειρίζηται ἀπὸ ἐργάτας ἢ ἄλλους προτιθεμένους νὰ γίνωσιν ἰδιοκτῆται τῶν οἰκιῶν, ἄλλως εἶναι ἑταιρεία εὐφυῶν καὶ ἐπιχειρηματειῶν κεφαλαιούχων. Ὅσον παράδοξος καὶ ἂν φαίνεται ἡ ἰδέα τοῦ ὅτι εἶναι δυνατὸν οἱ ἐργάται ἐκ τῶν οἰκονομιῶν των νὰ κτίσωσιν οἰκίαν, ἐν τούτοις ἔσχεν αὕτη μεγάλην ἐπιτυχίαν ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα Land-Societies ἢ Building-Societies ἑταιρεῖαι γηπέδων ἢ οἰκοδομήσεως· τὸ κεφάλαιον τῶν ἑταιρειῶν τούτων σχηματίζεται ἀπὸ ἐλαχίστας ἑβδομαδιαίας καταβολὰς τῶν ὁποίων ἡ ποσότης μετά τινα χρόνον ἐπιτρέπει τὴν ἀγορὰν γηπέδου· γενόμεναι οὕτω αἱ ἑταιρεῖαι μετὰ τὴν ὑποδιαίρεσιν αὐτοῦ εἰς οἰκόπεδα,κύριαι οἰκοπέδων πρὸς οἰκοδομήν, τὰ πωλοῦσιν ἢ τὰ θέτουσιν εἰς κλῆρον, ἂν εἶναι συναγωνισμός· ἡ πληρωμὴ γίνεται διὰ χρεωλυσίου περιλαμβάνοντος ἐκτὸς τῆς τακτικῆς τιμῆς τοῦ ἐνοικίου, ποσόν τι ὑπερβάλλον πρὸς ἐξόφλησιν, καὶ ἡ ἐργασία ἀνανεοῦται οὕτως αἰωνίως· τὸ σύστημα τοῦτο τόσον ἁπλοῦν καὶ καλόν, παρέσχε θαυμάσια ἀποτελέσματα οἰκονομίας εὐξίας καὶ ἠθικότητος. Λεπτομερείας τῶν ἑταιρειῶν τούτων ὁ ἐπιθυμῶν δύναται νὰ εὕρῃ ἐν τῷ σπουδαίῳ βιβλίῳ τοῦ Jules Simon «ἡ ἐργασία».

Μεταβαίνω ἤδη εἰς ἄλλας ἑταιρείας τὰς ὁποίας ὀνόματι μόνον θ' ἀναφέρω ἐλλείψει χρόνου πρὸς ἀνάπτυξίν των· τοιαῦται εἶναι αἱ ἑταιρεῖαι τῆς *ἐκπαιδεύσεως* π. χ. ἡ παιδεία σήμερον παρέχεται ἄνωθεν παρὰ τοῦ ἔθνους ἢ παρὰ τῆς ἐπαρχίας ἢ τοῦ δήμου, ἀλλὰ τὰ σπουδάζοντα πλήθη τὰ ὁποῖα ἀπολαμβάνουσι ταύτης, εἶναι, οὕτως εἰπεῖν εἰς παθητικὴν θέσιν, οὐδόλως ἀναμιγνυόμενα εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν διδασκάλων οὔτε εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης τῶν διδασκομένων, πολὺ ὀλιγώτερον, εἰς τὴν διαχείρισιν ἢ τὴν μισθοδοσίαν· εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Γαλλίας ἰδίως εἰς Lyon ἐσχηματίσθη νέον εἶδος ἑταιρειῶν ἐν ταῖς ὁποίαις οἱ ἀκροαταὶ ἐπεμβαίνουσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μεθόδων ὡς καὶ εἰς τὴν διαχείρι-

σιν τοῦ παρ' αὐτῶν ἐν ὅλῳ ἢ κατὰ μέρος διὰ τῶν συνεισφορῶν των σχηματισθέντος κεφαλαίου. Ὑποθέσατε π.χ. ὅτι Σεῖς ὅλοι, κύριοι, οἵτινες τόσον εὐγενῶς μὲ ἀκούετε καὶ τοὺς ὁποίους εὐχαριστῶ, ἐμπνέεσθε ἡμέραν τινα ἀπὸ μίαν ἰδέαν νὰ διδαχθῆτέ τι μόνοι Σας, νὰ ἐκλέξητε τῇ βοηθείᾳ τῶν ἰδίων σας συνδρομῶν τὴν αἴθουσαν, τοὺς καθηγητάς, τὴν ὕλην τῆς διδαχῆς, εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς παρουσίας σας θὰ εἶναι μεγαλήτερος, ἀντὶ νὰ εἶσθε μόνον ἀκροαταὶ προσεκτικοὶ καὶ ἐπιμελεῖς, θὰ εἶσθε καὶ συνεργάται, διότι Σεῖς οἱ ἴδιοι θὰ ἀντιπροσωπεύεσθε ἐν τοῖς καθηγηταῖς τῆς ἐκλογῆς σας οἵτινες θὰ διδάσκωσιν. Ὁποῖος βαθμὸς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς προόδου τῶν λαῶν! Πόσον καλὸν θὰ ἦτο ἂν ὁ τύπος οὗτος τῶν ἑταιρειῶν ὁ πρὸ ὀλίγου ἀρξάμενος ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλ' ἀπὸ πολλοῦ συνήθης καὶ εὐδοκιμῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀρχίσῃ νὰ γενικεύηται περισσότερον ὅπως φθάσῃ καὶ μέχρις ἡμῶν.

Μεταξὺ τῶν *ψυχαγωγικῶν* ἑταιρειῶν, καὶ νομίζω τὴν λέξιν ἐπιτυχῆ, ἀναφέρω τὰς φιλαρμονικὰς ἑταιρείας, διαδεδομένας εἰς τὴν Γαλλίαν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς μεγαλειτέρας πόλεις, τὰς γυμναστικὰς ἑταιρείας, τῶν ὁποίων ἐν Γερμανίᾳ μέγας εἶναι ὁ ἀριθμός, τὰς ἑταιρείας τῆς σκοποβολῆς ἐν Ἐλβετίᾳ καὶ τὰς ἑταιρείας τοῦ cricket ἐν Ἀγγλίᾳ, εἰς ἄλλα δ' ἔθνη τὰς ἑταιρείας τοῦ ζατρικίου, τὰς ἑταιρείας τῶν ἱπποδρομίων, τῶν λεμβοδρομιῶν, κτλ. Αἱ αἴθουσαι τῶν ἀναγνωστηρίων καὶ τῶν παιγνιδίων εἶναι σχεδὸν τῆς αὐτῆς κατηγορίας· εἰς ὅλας ταύτας τὰς ἑταιρείας ἐνυπάρχει τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας διότι ὅλα τὰ μέλη συμμετέχουσι τῶν ἐξόδων ὡς καὶ τῶν κερδῶν, ὅλα ψηφίζουσι τὴν ἐκλογὴν τῶν διευθυντῶν, ὅλα δύνανται νὰ ἔχωσιν ἀπαιτήσεις εἰς τὰς τιμὰς καὶ εἰς τὴν διαχείρισιν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἑταιρεῖαι αὗται εἶναι αὐτόνομοι καὶ διοικοῦνται μόναι των ἐκπληροῦσαι τὸν κυριώτερον τῶν σκοπῶν τῶν συνεργατικῶν ἑταιρειῶν, δικαίως τὰς συμπεριλαμβάνω εἰς ταύτας, καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος σκέπτεται καὶ περὶ τῶν εὐχαριστήσεών του ὡς καὶ περὶ τῆς ἐργασίας του.

Μετὰ τὴν σύντομον καὶ ἐν παρόδῳ, οὕτως εἰπεῖν, ἐξέτασιν διαφόρων συνεργατικῶν ἑταιρειῶν, ἀποδεικνύεται σαφῶς ὅτι ἐν τῇ συνεργασίᾳ ἀπαιτεῖται τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ γνῶσις τοῦ περιορισμοῦ, τῆς τακτοποιήσεως καὶ τῆς συγκεντρώσεως ὅλων τῶν δυνάμεων πρὸς σχηματισμὸν τῆς πρώτης μικρᾶς οἰκονομίας, τούτου τευχθέντος, τὰ ἑπόμενα ἔρχονται ἀκόπως· πρέπει ὅμως πᾶν βῆμα πρὸς τὰ πρόσω νὰ γίνεται ἐπὶ ἀσφαλοῦς ἐδάφους. Αἱ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις καὶ αἱ μεγάλαι συσσωρεύσεις κεφαλαίων δὲν εἶχον βεβαίως ἀπ' ἀρχῆς τὰς διαστάσεις τὰς ὁποίας βλέπομεν ἐν αὐταῖς· ἡ ἰσχύς των ἐν τούτοις καὶ ἡ ὠφελιμότης των εἶναι εἰς τὸ ἑξῆς ἀναμφισβήτητος. Πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν οὐδεὶς ἦτο διατεθειμένος νὰ συνεταιρισθῇ εἰς κολοσσαῖα ἔργα, ὡς τοῦ ὑπερωκεανείου τηλεγράφου, τῆς διατρήσεως ἰσθμῶν κτλ. μόλις εἶχον τὴν τόλμην οἱ ἄνθρωποι νὰ λαμβάνωσι μετοχάς τι-

νας εἰς τοὺς πρώτους σιδηροδρόμους· πολὺ δὲ φυσικωτέρα ἦτο ἡ ἄγνοια τῆς δραστικότητος τῆς δημοκρατικῆς οἰκονομίας, ἥτις μόλις φαίνεται γεννωμένη, ἥτις ὅμως ὁμοιάζει πρὸς συρροὴν πολλῶν ὑδάτων σχηματίζουσαν ἀφανῆ ἀλλὰ πολυάριθμα ῥυάκια τὰ ὁποῖα καταλήγουσιν εἰς σχηματισμὸν ποταμοῦ χυνομένου εἰς τὴν θάλασσαν. Ἕκαστος ἡμῶν δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ ἀκόμη ἀλλὰ τ' ἀποτελέσματα καὶ οἱ ἀριθμοὶ ἔχουσιν ἀδιαφιλονείκητον εὐγλωττίαν ὡς παρακατιόντες ἐν παραδείγμασι θέλομεν ἴδει.

Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι, πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς συνεργασίας ἀπαιτεῖται δύναμις θελήσεως, ἀλληλουχία πνεύματος, ἐπιμονὴ εἰς τὴν προσωπικὴν ἐνέργειαν, διότι οὐδὲν γίνεται μόνον· εἶναι ἀναγκαία, χωρὶς νὰ προσβάλλωνται οἱ συνεργάται, ἡ ἐπίβλεψίς των καὶ ἡ ἐξέλεγξις τῶν πράξεών των· πρέπει δὲ ἀλληλοδιαδόχως κατὰ τοὺς πρώτους τοὐλάχιστον μῆνας, οἱ νοημονέστεροι καὶ οἱ σπουδαιότεροι τῶν συνεργατῶν νὰ δεχθῶσι προσωρινῶς καὶ δωρεὰν τὴν ἐργασίαν τοῦ διευθυντοῦ, τοῦ διαχειριστοῦ, τοῦ διανομέως τῶν εἰδῶν, τοῦ ὑπαλλήλου τῆς ἀποθήκης ὡς καὶ τοῦ λογιστοῦ ἀκόμη, μέχρις οὗ ἡ ἑταιρεία γείνῃ πολυάριθμος, ἑδραιωθῇ καὶ εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ πληρόνῃ τὴν πολυτέλειαν ἑνὸς διευθυντοῦ καὶ σωρείας ἀναγκαίων ὑπαλλήλων. Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ αὐξηθῇ ἡ λιτότης καὶ ἡ οἰκονομία, ἕκαστος δὲ ἑταῖρος συνεργάτης ν' ἀποποιηθῇ δι' ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του τὰς προσφορὰς τῶν ἐπὶ πιστώσει παροχῶν τὰς ὁποίας μεταχειρίζονται οἱ ἔμποροι καὶ οἱ προμηθευταί, πρὸς τὸν σκοπὸν ἄλλως λίαν θεμιτόν, τοῦ διατηρεῖν τὴν πελατείαν των.

Ἀναμιγνυόμενος δέ τις ἐν τῇ συνεργασίᾳ δὲν γίνεται ὡς ἐλέχθη ὁ ἀντίπαλος τῶν ἐμπόρων ἀλλ' ὁ συνάδελφός των, ὁ ἔντιμος συναγωνιστής των, μόνον διατρέχει ὀλιγωτέρους κινδύνους ἐκείνων, ἔχει ἀναγκαίως ὀλιγώτερα ἔξοδα, καὶ ἀπολαμβάνει μικρὸν μὲν κέρδος ἀλλὰ τὸ ὁποῖον δικαίως τῷ ἀνῆκε· οὕτω δὲ πράττων πραγματοποιεῖ ὄχι τὴν κινδυνώδη ἰδανικότητα *τῆς οἰκονομίας ἐν τῇ δαπάνῃ* ἀλλὰ τὴν πολὺ λογικωτέραν *οἰκονομίαν ἐκ τῆς δαπάνης* καὶ τοῦτο ἄνευ σπουδαίων στερήσεων, ἀλλὰ μόνον τῇ συνενώσει μετὰ συναδέλφων καὶ φίλων πρὸς ἀμοιβαίας ἐκδουλεύσεις.

Πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὅσον ἀνωτέρω περὶ συνεργατικῶν ἑταιρειῶν σᾶς ἀνέφερα, καὶ πρὸς κατανόησιν τῆς μεγάλης αὐτῶν κοινωνικῆς ὠφελιμότητος, θέλω σᾶς περιγράψει ἐν συντόμῳ δύο ἑταιρείας τοιαύτας, περιλαμβανούσας, ἑκάστη ἐν ἑαυτῇ, τὸ πλεῖστον μέρος τῶν τύπων τοὺς ὁποίους σᾶς ὑπέδειξα· ἡ μία τούτων εἶναι ἡ ἐν Γαλλίᾳ ἐν τῷ νομῷ Isere Βιομηχανικὴ καὶ ἀγροτικὴ ἑταιρεία τοῦ Beauregard, ἄγνωστος δυστυχῶς τοῖς πολλοῖς, ἡ δὲ ἑτέρα ἡ τοῖς πᾶσι γνωστὴ καὶ ὀνομαστὴ ἑταιρεία τῆς Rochdale ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ Βιομηχαν. καὶ ἀγροτικὴ ἑταιρεία τοῦ Beauregard εἶναι ἑταιρεία παραγωγῆς διὰ τὸ ὑφαντουργεῖόν της, το προπαρασκευαστήριον, τὸ ἀρτοποιεῖόν της καὶ τὸ ἀλευροποεῖόν της· εἶναι ἑταιρεία τῆς οἰκιακῆς καταναλώσεως, διὰ τὸ τρο-

φοδοτικὸν τμῆμά της, εἶναι ἑταιρεία τῆς ἐμπορικῆς καταναλώσεως, διὰ τὰς μεγάλας ἀποθήκας τῶν ξυλανθράκων, τοὺς ὁποίους πωλεῖ πρὸς τὸ κοινὸν καὶ πρὸς τοὺς ἑταίρους της, εἶναι πιστωτικὴ ἑταιρεία, διότι συντηρεῖ ταμιευτήριον, λαμβάνουσα τὰς ἐκ τῆς οἰκονομίας καταθέσεις τῶν ἑταίρων της ὡς καὶ τῶν ξένων, καρποφοροῦσα αὐτὰς ἐπὶ τόκῳ· τὸ ταμεῖόν της ἐπίσης ἐνεργεῖ διαφόρους προεξοφλητικὰς ἐργασίας τῶν ἑταίρων της· εἶναι ἑταιρεία ἀγροτικῆς παραγωγῆς, διότι εἶναι ἰδιοκτήτρια μικρᾶς ἐπαύλεως ἐξ μυριομέτρων, ἐργαζομένη εἰς τὴν γεωργίαν· καί, ὅπερ καὶ σπανιώτατον, εἶναι σχολεῖον ἀνατροφῆς, ἔχουσα ἐν τῇ μικρᾷ ἐπαύλει της, νοσοκομεῖον καὶ νηπιαγωγεῖον εἰς τὸ ὁποῖον προσέθεσε καὶ σχολεῖον, λαμβάνουσα καὶ τὸν τύπον τῆς ἑταιρείας τῆς διδασκαλίας· ἡ ἑταιρεία αὕτη ὡς βλέπετε, ἑνόνει ἐν τῇ ἐνεργείᾳ της ὀκτὼ ἢ δέκα κλάδους ἐργασίας οἵτινες ἀλλαχοῦ ἀποτελοῦσι ἰδιαιτέρας ἑταιρείας. Ἡ ἑταιρεία αὕτη ἔχει ἕνα μόνον διευθυντήν, ἓν διοικητικὸν Συμβούλιον καὶ ἓν μόνον λογιστήριον· ὅλοι οἱ κλάδοι εἶναι οὕτω συνδεδεμένοι μεταξύ των ὑποστηριζόμενοι ἐν τῇ ἐναντιότητι καὶ ὠφελούμενοι διὰ τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας των. Ἕκαστος κλάδος εἶναι προσκεκολλημένος τρόπον τινα εἰς τὸν κοινὸν κορμὸν καὶ καρποφορεῖ ἀναλόγως τῆς τούτου ἐνεργείας, ἀλλ' ἕκαστος κλάδος ἔχει τὴν διεύθυνσίν του καὶ τὴν ἰδιαιτέραν του διαχείρισιν, καὶ προσγίνεται μεταξὺ ὅλων σπουδαῖος συναγωνισμός.

Ἡ ἵδρυσις τῆς ἑταιρείας ἐγένετο παρὰ τῶν ἐργατῶν τῆς Βιέννης βιομηχανικῆς πόλεως τῆς Γαλλίας διὰ καταθέσεως ἑνὸς φράγκου παρ' ἑκάστου ἑταίρου· συνήρχοντο δὲ τὸ πρῶτον οἱ ἑταῖροι ἔν τινι μικρῷ μαγαζείῳ, εἶδος σκοτεινῆς τρώγλης, εἰς τὴν πτωχοτέραν καὶ ἀκαθαρτοτέραν συνοικίαν τῆς πόλεως τὸ ἑσπέρας, καὶ διενέμοντο μεταξύ των τὰ εἴδη τῶν ἐμπορευμάτων τὰ ὁποῖα εἶχον ἀγοράσει χονδρικῶς. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἐπιχείρισις εὐωδοῦτο καὶ μετά τινας ἑβδομάδας εἶχον ἀληθὲς ἐργαστήριον εἰς τὴν καλητέραν συνοικίαν· αἱ ἐργασίαι ἐπολλαπλασιάζοντο καὶ ἡ ἑταιρεία ἤνθει· μετὰ τέσσαρα σχεδὸν ἔτη ἠγόρασε τὴν μικρὰν ἔπαυλιν τοῦ Beauregard, οὕτω κληθεῖσαν, ὡς ἐκ τοῦ μεγαλοπρεποῦς ὁρίζοντος ὅστις ἐκεῖθεν ἐκτείνεται πέραν τοῦ Ῥοδανοῦ μέχρι τῶν Ἄλπεων. Τὰ πολιτικὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπέφερον τὴν βιαίαν διάλυσίν της, ἕκαστος δὲ τῶν μετόχων ἔλαβε δεκαπλῆν τὴν κατάθεσίν του. Τούτων παρελθόντων ἡ ἀνασύστασις αὐτῆς ἐγένετο ἐπεκταθεῖσα ἐφ' ὅλων τῶν κλάδων οὓς ἀνεφέραμεν. Τὸ ὑφαντουργεῖον ἀρξάμενον μετὰ ἐρίων χιλίων φράγκων ἀξίας, σήμερον παράγει 60,000 μέτρα ὑφάσματος ἐτησίως ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὴν πρόοδόν του καὶ διὰ λευκαντηρίου· τὸ οἰκονομικὸν δὲ ἑστιατόριον παρέσχε κέρδος τὸ τελευταῖον ἔτος εἰς τὴν ἑταιρείαν 3,000 φρ. ὅπως ὅμως ἐπιτευχθῇ τὸ εὐάρεστον τοῦτο ἀποτέλεσμα ἐφαρμόζονται ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ ἐκτάσει αἱ ἀρχαὶ τῆς συνεργασίας ἐπὶ τοῦ ἑστιατορίου π. χ. ἐκ

τῶν καθαρῶν κερδῶν 30 % δίδονται εἰς τοὺς ἑπτὰ ὑπαλλήλους τοὺς ἐν τῷ μαγειρείῳ ἐργαζομένους, 50 % ἀποδίδονται εἰς τοὺς καταναλωτὰς (συμποσουμένους κατὰ μέσον ὅρον εἰς 250 καθ' ἑκάστην) πρὸς τοὺς ὁποίους δίδονται σήματα ἀξίας ἀντιπροσωπεύοντα τὴν κατανάλωσιν. Ἡ ἑταιρεία δὲ κρατεῖ δι' ἑαυτὴν μόνον 20 %. Χάρις εἰς τὸ γενναῖον, εὐφυὲς καὶ ἀδελφικὸν τοῦτο σύστημα, ἡ πελατεία τοῦ τροφοδοτικοῦ συνεταιρισμοῦ αὐξάνει καθ' ἑκάστην ὥστε τὸ μέλλον της ἤδη εἶναι ἀσφαλές.

Ἡ συνεργατικὴ ἑταιρεία αὕτη τοῦ Beauregard, διακρίνεται ὅλων, διότι ἑνόνουσα διαφόρους κλάδους, ἐπιβεβαιοῖ τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης πρωτοβουλίας. Διευθύνεται μετὰ διακεκριμένης φρονήσεως καὶ πρακτικότητος, προσόντων τὰ ὁποῖα ἐξ οὐδεμιᾶς ἀνθρωπίνης ἐργασίας πρέπει νὰ ἐλλείπωσι, πολὺ ὅμως περισσότερον ἐξ ἐμπορικῶν καὶ ἐπιχειρηματικῶν ἐργασιῶν, πρὸς τὰς ὁποίας, διὰ νὰ προοδεύσωσι, πρέπει νὰ ἦναι καὶ εἰς πολλὴν δόσιν· ἐκτὸς ὅμως τούτου ἐν τῇ Διευθύνσει τῶν ἑταιρειῶν ἐν γένει εἶναι ἀναγκαία ἡ ἀφοσίωσις, ἡ αὐταπάρνησις καὶ ἡ ἀφιλοκέρδεια ἐν τῇ ὑψίστῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως· τὸ αἴσθημα τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ μάλιστα τὸ νομιμότερον προσωπικὸν συμφέρον, πρέπει νὰ ὑποκινῆται ὑπὸ ἠθικῶν προτερημάτων καὶ ἀρετῶν. Οἱ ἱδρυταὶ καὶ οἱ διευθύνοντες πρέπει ἰδίως ν' ἀπέχωσι τοῦ νὰ θεωρῶσι τὰς συνεργατικὰς ἑταιρείας βάθρον τῆς φιλοδοξίας των ἢ πηγὴν ἰδιαιτέρας περιουσίας· πρέπει εἰλικρινῶς νὰ θέλωσι τὸ καλὸν τῶν ἄλλων ὡς τὸ ἰδικόν των, εἰς τὴν ὠφέλειαν καὶ πρόοδον τῆς κοινωνίας ἀποβλέποντες.

Ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Οἱ δίκαιοι σκαπανεῖς τῆς 'Ροχδάλης» συνεργατικὴ ἑταιρεία ἐν Rochdale τῆς Ἀγγλίας συνεστήθη πρὸ 37 ἐτῶν, καὶ διὰ τῆς μεγίστης ἀναπτύξεως ἣν ἔλαβεν κατέστη ἀληθὴς δύναμις ἐμπορική, βιομηχανικὴ καὶ οἰκονομική· σκοπὸς ταύτης εἶναι ἡ κοινωνικὴ καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις τῶν μελῶν· τὸ κεφάλαιόν της ἀποτελεῖται ἐκ μετοχῶν ἐκ μιᾶς Ἀγγλικῆς λίρας ἑκάστης, πληρονομένης τοῖς μετρητοῖς ἢ κατὰ δόσεις. Τὰ κέρδη διανέμονται κατὰ τριμηνίαν μετὰ προαφαίρεσιν τοῦ τόκου 5 % διὰ τὰς ἀποπληρωμένας μετοχὰς τῆς ἀποσβέσεως, τοῦ κινητοῦ καὶ ἀκινήτου κεφαλαίου, καὶ 2 ½ % ἀφαιρούμενα δι' ἔξοδα εἰδικὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὰ ὁποῖα ἐτησίως φθάνουσι τὰς 1,000 Ἀγγλικὰς λίρας περίπου· τὸ δ' ὑπόλοιπον διανέμεται τοῖς συνεργάταις ἀναλόγως τῆς καταναλώσεώς των.

Ἐκτὸς τῆς κεντρικῆς ἕδρας, ἡ ἑταιρεία ἔχει 18 παραρτήματα καὶ καταστήματα τὰ ὁποῖα αὐτὴ ἔκτισεν ἢ ἠγόρασε, καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων κυρίως πωλοῦνται ἐδώδιμα, ὑφάσματα, ἐργόχειρα, ὑποδήματα, κρέας, ἄνθρακας κτλ.

Οἱ «δίκαιοι σκαπανεῖς» εἶναι ἰδιοκτῆται ὡσαύτως ἑνὸς ἀτμομύλου καὶ ἑνὸς ἐργοστασίου καπνοῦ· ἀποτελοῦσι συνεργατικὴν ἑταιρείαν ἀγορῶν χονδρικῶς· ἀσφαλιστικὴν ἑταιρείαν, κλωστήριον καὶ ὑφαντήριον 62,000 ἀτρά-

κτων καὶ 600 ἱστῶν, καὶ ἔχουσιν ἑταιρείαν ἀλληλοβοηθείας, παρέχουσαν εὐκολίαν πρὸς τοὺς ἑταίρους διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ ἐνοικίου καὶ τὴν κατασκευὴν ἐνδυμάτων.

Τὸ διαμέρισμα τῆς ἐκπαιδεύσεως περιέχει 13,000 τόμους καλῶν βιβλίων, 12 ἀναγνωστήρια μὲ ὅλας τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ περιοδικά, μίαν βιβλιοθήκην εἰδικὴν περιέχουσαν 1,700 τόμους βιβλίων χρησίμων πρὸς πληροφορίας· σφαίρας, ἄτλαντας, χάρτας, ἐπιστημονικὰ καὶ φυσικὰ ἐργαλεῖα κλ. Ἀπὸ τοῦ 1873 ἐσυστήθησαν καὶ τάξεις καὶ οἱ συνεργάται δύνανται νὰ μανθάνωσι ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον εἰς καλὴν βιομηχανικὴν ἀνατροφήν, καθὼς καὶ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν. Οἱ «δίκαιοι σκαπανεῖς» βεβαιοῦσιν ὅτι, ἀρχὴν ἔχοντες τὸ self help (βοήθει ἑαυτὸν) τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάπτυξις ὑπονοεῖ τὴν ἀμοιβαίαν βοήθειαν, οὐδενὸς εἰσὶν ἀνταγωνισταί, θέλουσι, λέγουσι live and let live (νὰ ζήσωσιν ἀφίνοντες καὶ τοὺς ἄλλους ζῆν)· προσπαθοῦσι νὰ συνειθίζωσι τοὺς συναδέλφους των εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ εἰς τὴν προβλεπτικότητα, καὶ αἱ κατὰ τριμηνίαν διανομαὶ τῶν κερδῶν μεγάλως βοηθοῦσί τινας ἐξ αὐτῶν, οἵτινες πρότερον κατέφευγον εἰς τὰ δάνεια μὴ πιστεύοντες εἰς τὴν δύναμιν καὶ τὴν ὠφελιμότητα τῆς οἰκονομίας. Πολὺ συγκινητικὴ καὶ ἐνθαρρυντικὴ συγχρόνως, εἶναι ἡ γνῶσις τῆς ἐνάρξεως τῆς ἑταιρείας κατὰ τὸ 1844. 28 ἐργάται τολμηροὶ καὶ πλήρη πεποίθησιν ἔχοντες εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἤρξαντο τοῦ ἔργου χωρὶς νὰ διστάσωσιν ἐνώπιον οὐδενὸς κωλύματος· τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐγένοντο 74 καὶ ἐκέρδισαν 2,000 φρ. κατὰ τὸ 1846 μόλις ἦσαν 80 καὶ ἐκέρδισαν 1800 φρ. ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1849 αἱ ἐργασίαι καὶ τὰ κέρδη ἔλαβον σημαντικὴν ἐπίτασιν· ὥστε τὸ 1880 οἱ «δίκαιοι σκαπανεῖς» τῆς Rochdale ἠριθμοῦντο εἰς 10,613 κατέχοντας κεφάλαιον μετοχῶν 7,314,250 φρ. διαχειριζομένους εἰς τὰς ἐργασίας 7,091,375 φρ. καὶ πραγματοποιοῦντας ἐτήσιον κέρδος 1,213,625 φρ. ἤτοι 17 $^0]_0$ ἐπὶ τῶν ἑταιρικῶν κεφαλαίων. Ἐκ τοῦ τελευταίου των δὲ ἰσολογισμοῦ τοῦ 1881 τὸν ὁποῖον ἔσχον τὴν εὐγένειαν νὰ μοὶ πέμψωσιν «οἱ δίκαιοι σκαπανεῖς» μετ' ἄλλων σπουδαίων ἐγγράφων τῆς διαχειρίσεως χρησίμων πρὸς ὁδηγίαν τῶν μελλόντων συνεργατῶν ἐξάγω τὰς ἑξῆς εἰς τὸ Ταμεῖον κατὰ τὴν τελευταίαν τριμηνίαν γενομένας πράξεις.

ἀποταμιεύσεις

Ἐκ πωλήσεως ἐδωδίμων	L.	51,652	φρ.	1,291,300
» ὑφάσματος καὶ μαλλίων	»	3,560	»	89,000
Διάφοροι ἐργασίαι, ῥάπται κτλ.	»	1,162	»	29,050
Κρεοπωλεῖα	»	9,335	»	233,375
Ὑποδηματοποιεῖα	»	1,332	»	33,300
Ἐκ διαφόρων πωλήσεων χονδρικῶς	»	2,030	»	50,775
Ἐκ ποσοτήτων ληφθεισῶν παρὰ τῆς Τραπέζ.	»	58,848	»	1,471,200

Αἱ εἰσπράξεις αὗται δίδουσιν ἀρκοῦσαν ἰδέαν καὶ τῶν πληρωμῶν. Ἡ λογιστικὴ διαχείρισις εἶναι ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν τάξιν καὶ ἀκρίβειαν.

Ὁ λογαριασμὸς τῶν ἐμπορευμάτων δεικνύει τὴν προσεκτικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κεφαλαίου· ὁ λογαριασμὸς τοῦ Κεφαλαίου δεικνύει τὰς τοποθετήσεις τῶν διαφόρων ποσοτήτων, τῆς πρώτης τάξεως, ὡς εἶναι αἱ μεγάλαι γραμμαὶ τοῦ σιδηροδρόμου, αἱ ὑποθῆκαι κτλ. ἀκολούθως αἱ συμμετοχαὶ πρὸς τὰς συνεργατικὰς ἑταιρείας, ἡ ἀναμφισβήτητος εὐδαιμονία τῶν ὁποίων εἶναι συνδεδεμένη μετ' ἐκείνης τῶν «δικαίων σκαπανέων»· ὁ συνεργατικὸς μῦλος π. χ. ἔδωκε κατὰ τὸ 1880 καθαρὸν κέρδος 200,000 φρ. περίπου.

Πολὺ δὲ πρὶν ἢ φθάσωσιν εἰς ἣν περιέγραψα θέσιν, οἱ συνεργάται τῆς Rochdale προσεπάθησαν νὰ κάμωσι προσηλύτους, καὶ εἰς ὅλον τὸ Ἡνωμένον βασίλειον ἡ συνεργατικὴ κίνησις ἐπέτυχε καὶ ἡδραιώθη πέραν τῶν ἐλπίδων. Καθ' ἕκαστον ἔτος Συνέδριον συνεργατικὸν συνέρχεται εἴς τινα πόλιν ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους ὁριζομένην. Αἱ περισσότεραι τῶν ἑταιρειῶν ἀποστέλλουσιν ἐκεῖ τοὺς ἀντιπροσώπους των καὶ ἀναθέτουσι τὴν προεδρείαν τῆς συνελεύσεως εἰς ἕνα τῶν ἐπισημοτέρων προσώπων τοῦ τόπου δηλ. εἰς μέλος τι τῆς φυσικῆς ἀριστοκρατίας τῆς ἀξίας καὶ τῶν γνώσεων, ἥτις δὲν ἔχει μὲν πλέον δυστυχῶς δικαιώματα ἀναμφισβήτητα ἐπὶ οὐδενὸς μέρους, ἀλλ' ἥτις ἐπιβάλλεται καὶ θὰ ἐπιβάληται πάντοτε διὰ τοῦ ἀναγκαίου γοήτρου τῆς προσωπικῆς ἀξίας.

Ἀντὶ πάσης ἄλλης περιγραφῆς τῶν Συνεδρίων τούτων καὶ τῶν ἐργασιῶν των ἐπιτρέψατέ μοι νὰ παραθέσω περίληψιν τῶν κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1880 ἐν Newcastel συγκροτηθέντος ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ δικηγόρου καὶ πρώην βουλευτοῦ Θωμᾶ Hugues.

Μετὰ τὸν ἐναρκτήριον λόγον τοῦ δόκτωρος Lightfoot ἀρχιεπισκόπου τοῦ Durham καὶ γερουσιαστοῦ, κατετέθη ὑπὸ τοῦ γραμματέως ἡ στατιστικὴ τῆς συνεργασίας ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Σκωτίᾳ μέχρι τοῦ 1878 ἐξ ἧς καταφαίνεται·

Ἀριθμὸς ἐγγεγραμμένων ἑταιρειῶν.		1,181
» τῶν μελῶν.		560,703
Κεφάλαιον ἐν ἐνεργείᾳ	φρ.	143,255,450
» εἰς ἐμπορεύματα ἐν ταῖς ἀποθήκαις	»	21,827,150
Ποσότης πωλήσεων	»	528,207,900
Καθαρὰ κέρδη αὐτῶν	»	45,448,575

Τὰ κέρδη ταῦτα ἀναλογοῦσι πλέον τῶν 8 ½ τοῖς % ἐπὶ τοῦ Κεφαλαίου τῶν ἐργασιῶν καὶ πλέον τῶν 30 % ἐπὶ τοῦ μετοχικοῦ.

Τὸ ὁλικὸν ποσὸν τῆς Βρεττανικῆς συνεργασίας εἰς 18 ἔτη ἀπὸ τὸ τοῦ 1861-1870 ἀνῆλθεν εἰς 4,472,918,000 φρ. ἀπέδοσαν κέρδη 346,090,790 ἐκ τῶν ὁποίων 150,000,000 τοὐλάχιστον κατετέθησαν ἐν τοῖς Ταμιευτη-

ρίοις, χρησιμοποιούμενα πάλιν πρὸς ὄφελος ἔμμεσον τῶν ἑταίρων καὶ ἐν γένει τῆς κοινωνίας.

Αἱ κομητεῖαι τῶν ὁποίων τὸ Newcastel εἶναι τὸ κέντρον, ἔδωκαν μόναι των διὰ τὸ 1878 τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα.

Ἑταιρεῖαι συνεργατικαὶ		107
Μέλη		71,574
Κεφάλαιον	φρ.	11,049,250
Πωλήσεις	»	52,816,300
Κέρδη	»	6,041,100
Ποσότης ἐξοδεύσεως κατὰ κεφαλὴν	»	743
» κέρδους »	»	84.40%

ἤτοι 11 ½ ἐπὶ τῆς καταναλώσεως ἑκάστου συνεργάτου.

Τοῦ ὁλικοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν ὄντος, ὡς εἴδομεν, 560,703 καὶ τῆς ἀγγλικῆς οἰκογενείας λογιζομένης κατὰ μέσον ὅρον εἰς πέντε ἄτομα μετὰ τῆς μεγαλητέρας φειδοῦς δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν συνεργατικῶν ψυχῶν εἰς 2,800,080 ἤτοι 10 % ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Ἡνωμένου βασιλείου μὴ καταλογιζομένης τῆς Ἰρλανδίας ὅπου ἡ συνεργασία εἶναι μηδέν.

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ ἐκ τῶν ἑταιρειῶν τῆς χονδρικῆς πωλήσεως προερχόμενα καθὼς καὶ τῶν μύλων καὶ τῶν ἐργοστασίων κλ. τῶν τῆς διανομῆς λεγομένων ἑταιρειῶν, διότι αἱ τελευταῖαι αὗται ἑταιρεῖαι δὲν ἐπιζητοῦσι κέρδη, ἀλλὰ σκοποῦσιν ἰδίως τὴν προμήθειαν ἐν ἀποθήκαις πλουσίως καὶ μεγαλοπρεπῶς ὀργανισθείσαις ἐμπορευμάτων πρώτης ποιότητος, διὰ πελατείαν συνεταιρικὴν μὲν ἐπίσης, ἀλλὰ τῶν ἀστῶν ἢ τῶν ἐργατῶν.

Ἀλλά, κύριοι, τίς ἡ ἀνάγκη ξένων παραδειγμάτων, τίς ἡ ἀνάγκη ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς μαρτυριῶν πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὠφελιμότητος τῆς συνεργασίας καὶ κατανόησιν τῶν θαυμασίων αὐτῆς ἀποτελεσμάτων; στρέψατε τὰ βλέμματά σας περὶ ὑμᾶς καὶ ἡ ἀπόδειξις εἶναι ἐνώπιόν σας. Μήτοι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος δὲν εἶναι συνεργατικὴ ἑταιρεία; δὲν περιέχει ὅλα τὰ συςατικὰ ςοιχεῖα τούτων μετὰ τῆς ἀπονομῆς ἀκόμη καὶ ὠφελείας πρὸς τὰ μέλη, διὰ τῆς παροχῆς πολλῶν τῆς ψυχαγωγίας ἀντικειμένων, ἔχων ὅμως κύριον σκοπὸν τὴν ὠφέλειαν τῆς κοινωνίας, διὰ τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας καὶ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως εἰς πτωχὰ καὶ ἐστερημένα προστασίας παιδία, ἀναδεικνύων καὶ καθιστῶν αὐτὰ χρηστοὺς πολίτας; καὶ ὅμως ποία ἡ ἀρχή του; πέντε ἢ ἓξ ἔφηβοι, ξένοι πάσης ἰδέας συνεργασίας καὶ συνεταιρισμοῦ ἀλλ' ὑπὸ εὐγενῶν αἰσθημάτων κινούμενοι πρὸς ἀμοιβαίαν ἠθικὴν ὠφέλειαν, συνήρχοντο ἐν μικρῷ καὶ ἐν ὑπογείῳ δωματίῳ ἀνταλλάσσον-

τες κατ' ἀρχὰς τὰς ἰδέας των, εἰς τούτους προϊόντος τοῦ χρόνου προσετέθησαν καὶ ἄλλοι, τὰ μυστήρια τῆς συνεργασίας καὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ μεμυημένοι, καὶ ἰδοὺ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος τῇ ἀμοιβαίᾳ συνεργασίᾳ ἔφθασεν εἰς ἣν σήμερον κατέχει θέσιν, γνωστὸς εἰς ἅπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ἔχων ἰδίαν περιουσίαν, εὐπρεπὲς κατάστημα, προϋπολογισμὸν 30,000 περίπου φράγκων, συντηρῶν Σχολὰς ἀπόρων ἐν ταῖς πλείσταις ἐπαρχίαις τοῦ Κράτους, πολλαχῶς ὠφέλιμος εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ μετὰ πεποιθήσεως βαδίζων πρὸς αἴσιον μέλλον· δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ «Παρνασσὸς» ἀξιομίμητον συνεργασίας παράδειγμα;

Ἀλλ' ἄν, κύριοι, ἡ συνεργασία πανταχοῦ ἐφαρμοσθῇ, καὶ διὰ ταύτης τὰ μὲν μικρὰ κεφάλαια ἐπὶ ἐκτεταμένης κλίμακος χρησιμοποιοῦνται, οὐδεμία δὲ μικρὰ οἰκονομία μένει ἄγονος καὶ νεκρὰ καὶ τὸ Self help ὁ θεμελιώδης οὗτος λίθος παντὸς καλῶς ἐννοουμένου οἰκοδομήματος, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς ἀμοιβαίας βοηθείας, ἀντικαθιστᾷ πᾶσαν ἄλλην ἐνέργειαν, καὶ αὐτὴ ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία πλησιάζει ν' ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τῆς ἀτομικῆς καὶ ν' ἀναζήσῃ ἡ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου XII, τοῦ Sully καὶ τοῦ Colvert ἐκφρασθεῖσα ἀλήθεια ὅτι, καὶ «οἱ φόροι θὰ ἐκκαρποφόρουν καλλήτερον ἐν ταῖς χερσὶ τῶν φορολογουμένων, ἢ ἐν τοῖς δημοσίοις ταμείοις».

Ἂς χρησιμοποιήσωμεν λοιπὸν τὰς οἰκονομίας μας δι' ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους μετὰ τῆς δεούσης φρονήσεως, ἂς ἱδρύσωμεν, ἂν θέλωμεν, ἂν δυνάμεθα συνεργατικὰς ἑταιρείας τῆς καταναλώσεως κατ' ἀρχάς, τραπέζας τοῦ Λαοῦ ἀκολούθως καὶ θὰ διδαχθῶμεν τὴν πρακτικὴν δημοκρατίαν, θ' ἀποκτήσωμεν τὰς γνώσεις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς οἰκονομίας, θὰ εἴμεθα ὠφέλιμοι εἰς κἄτι τι κατ' ἀρχὰς κατόπιν εἰς ὅλα.

Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον οὐδέποτε πρέπει νὰ λησμονήσωμεν εἶναι ὅτι αἱ καλλήτεραι τράπεζαι αἱ ἀσφαλίζουσαι ὄχι τὰ πλούτη ἀλλ' ἓν μέλλον εἰρηνικὸν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἐν ταῖς τελευταίαις ἡμέραις τοῦ βίου εἶναι ἡ *ἐργασία* ἡ *τάξις* καὶ ἡ *λιτότης* καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ οἰκονομία· ὅ,τι πλέον τούτου εἶναι πλεονασμός.

Κ. Χ. Βάμβας.

ΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΝ ΜΑΔΕΡΑ *

Μετά τινας στιγμὰς ἤμεθα πρὸ τῆς Φουγχάλης πρωτευούσης τῆς νήσου, ἥτις ἐφαίνετο ἀναπαυομένη ἐν τοῖς ἀγροῖς τῶν ζαχαροκαλάμων καὶ διοσκουρείων, ἐν τοῖς μᾶλλον βαθυχρόοις κήποις τῶν ἡμετέρων εὐρωπαϊκῶν δένδρων καὶ τοῖς φανταστικοῖς δάσεσι τῆς βανανέας, τῆς γιγάντια ὡραῖα τὰ φύλλα ἐχούσης· πέριξ δὲ τούτων μέγα ἀμφιθέατρον ὑψίστων ὀρέων, ἀληθῶς γιγαντιαίων κρημνῶν καὶ κατὰ τὴν κορωνίδα τέλος τῆς εἰκόνος ταύτης δύο ὠκεανοὶ λίαν μεγάλοι πιθανὸν ἀναλόγως τῆς φωλεᾶς ἐκείνης τῶν ἐρώτων, ὁ ὠκεανὸς τῆς θαλάσσης καὶ ὁ ὠκεανὸς τοῦ οὐρανοῦ, περὶ ὧν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην δὲν θὰ ἠδύνατό τις βεβαίως νὰ εἴπῃ πότερος ὡμοίαζε μᾶλλον τῷ κυανῷ ἢ τῷ σαπφειρίνῳ χρώματι. Ἐγὼ διῆλθον τρὶς πρὸ τῆς Μαδέρας καὶ ἑκάστοτε ἤκουσα ψυχικὴν κραυγὴν ἐξερχομένην ἐκ τοῦ στήθους καὶ τῶν χυδαιοτάτων ἐπιβατῶν· «διατί δὲν ἔχω οἰκίσκον τινὰ ἐν τῷ παραδείσῳ τούτῳ;»

Αἱ μέγισται τοῦ βίου ἡδοναὶ εἶνε ἅπασαι ὅμοιαι· εὑρεθεῖσαι τυχαίως ὡς ἀπολεσθὲν ἄνθος ἐκ τοῦ κόλπου νεονύμφου, παρέχουσιν ἡμῖν ἀγαλλιάσεως μέθην καὶ ἀπέρχονται πρὶν ἡ ἡμετέρα ἀεικίνητος χεὶρ δυνηθῇ ν' ἀναχαιτίσῃ ἢ ἀνακαλέσῃ αὐτάς, ἀπέρχονται ἵν' ἀπολεσθῶσιν εἰς τὴν χώραν τοῦ ἀπείρου, ὡς μικρὰ νεφέλη, ἐξαφανιζομένη εἰς τὸ ἀχανὲς τοῦ οὐρανοῦ.

Τὸ μαγευτικὸν τῆς θέας ἐκείνης ὤφειλεν ὀλίγον νὰ διαρκέσῃ· κραυγὴ ἑκατοντάδων στομάτων, πανδαιμόνιον ἑκατοντάδων πορτογαλλικῶν ἀρῶν τραχέων τὸν ἦχον καὶ ἔτι τραχυτέρων τὴν ἔννοιαν, ἀνήγγειλαν ἡμῖν ὅτι ἀνάγκη ἦτο ν' ἀποβιβασθῶμεν καὶ προμηθευθῶμεν μικρὰν ἐκ τῶν πολλῶν λέμβων, τῶν θορυβωδῶς συγκρουομένων πρὸς τὸν *Τάμεσιν*. Καὶ ἔπειτα ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὀλολυγμῶν καὶ κραυγῶν, μόλις ἀποβιβασθείς, ἠναγκάσθην διὰ τῆς βίας νὰ εὕρω διέξοδον μεταξὺ ἡμιγύμνων ἀνθρώπων προσφερόντων μοι ἵππον καὶ ἀνθρώπων εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένων, προσφερόντων μοι ξενοδοχεῖον, πωλητῶν ῥάβδων καὶ πωλητριῶν διατρήτων καὶ πλήθους ἄλλων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, οἵτινες ἐν ἀρίστῃ πορτογαλλικῇ γλώσσῃ, χειρίστῃ γαλλικῇ καὶ κακίστῃ ἀγγλικῇ ἐζήτουν τι παρ' ἐμοῦ, χωρὶς ἐγὼ νὰ ἤθελόν τι παρ' αὐτῶν. *Consummatum est*· ἡ τῆς ἡδονῆς στιγμὴ εἶχε λήξῃ, ἀλλ' ἐγὼ εἶχον ἐγχαράξῃ ταύτην ἐν τῷ μέρει ἐκείνῳ τῆς καρδίας, ἐν ᾧ οὐδὲν ἐξαλείφεται. Μετὰ ὀκταήμερον πλοῦν, σταθμίζων τὰς δυνάμεις τοῦ σώματός μου, εὗρον αὐτὰς ἐντόκως ἀνταμειφθείσας ὑπὸ τῆς ταχείας ὑπερφυοῦς θέας τοῦ πανοράματος τῆς Μαδέρας· νῦν δὲ ἡ πραγμα-

* Ἴδ. σελ. 19.

τικότης τῆς ζωῆς μὲ προσεκάλει εἰς ἀτομικὴν ὑπεράσπισιν, εἰς τὴν πρακτικὴν μελέτην τῆς Φουγχάλης, τέλος ἡ ποίησις παρεχώρει τὴν θέσιν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ βίου.

Ὁ Οὐϊλιέλμος δὲν ἀπεβιβάσθη μεθ' ἡμῶν.

Ἀκτῖνα ποιήσεως ἔλαβον καὶ κατὰ τὸ πρόγευμα· ποτήριον τουτέστι παλαιοῦ οἴνου τῆς Μαδέρας, ἐκ τοῦ οἴνου ἐκείνου, οὗ κατὰ τὴν τότε ἐποχὴν ὑπῆρχε σπάνις, καὶ ὅστις μετὰ ζηλοτύπου φειδωλίας ὑπὸ τῶν εὐτυχῶν ἐκείνων ἐπίνετο, οἵτινες διεφύλαττον αὐτὸν ἐν τοῖς μυστικοῖς ἀρχείοις τῶν οἰνοθηκῶν· ὕστερον δὲ καὶ κυαθίσκον καφφὲ τοιούτου, οἷον ὁμολογῶ ὅτι οὐδέποτε ἐν οὐδεμιᾷ τῆς Εὐρώπης, Ἀφρικῆς ἢ Ἀμερικῆς χώρᾳ ἔπιον. Πίνων αὐτὸν ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἐσκέφθην περὶ τῆς ἐπενεργείας τῆς ἀγωγῆς. Ὁ καφφὲς ἐκεῖνος δὲν ἦτο ἐκ Μόκας ἢ Ὑούγκας, ἀλλὰ ταπεινῶς ἐφύη ἐν τῷ κήπῳ τοῦ φιλοφρόνως ξενίζοντός με κυρίου, ὅστις ὁ ἴδιος μετ' ἐνθέρμου φροντίδος εἶδε τοὺς κόκκους αὐτοὺς ἕνα πρὸς ἕνα ὡριμάσαντας καὶ ἕνα πρὸς ἕνα τούτους συνέλεξεν, ὅταν ἡ μακρὰ αὐτοῦ πεῖρα κατέδειξεν αὐτοὺς ἀξίους ἵνα εἰσέλθωσιν εἰς τοὺς Σινικοὺς κεχρυσωμένους κυαθίσκους του.

Στιγμάς τινας, ἀφ' οὗ ἐρρόφησα τὸν καφφὲν ἐκεῖνον καὶ φιλοσοφικῶς ἐσκέφθην περὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ σχολείου πρὸς βελτίωσιν τῶν τοῦ κόσμου τούτου, ἤμην ἔφιππος, ὡς μετέχων ἀκολουθίας ἐπιβατῶν τοῦ *Ταμέσεως*, διανοουμένων ἐκδρομήν τινα εἰς τὸ ***Palheiro do Ferreiro***, ἔπαυλιν τοῦ κόμητος τῆς *Carvalhal*, περιφήμου Πορτογάλλου πατρικίου, εἰσαγαγόντος τοὺς πρώτους βατράχους εἰς τὴν νῆσον ταύτην, λίαν ἀτυχῆ πρὸ αὐτοῦ, μὴ ἔχουσαν τοιούτους.

Ἱππεῖς τε καὶ ἵπποι λίαν ἐσπευσμένως ὥρμησαν ἵνα διέλθωσι τὰς ὁδοὺς τῆς Φουγχάλης· καίτοι δὲ τὸ ἄρωμα τῶν ἀγρῶν τῆς ἐξοχῆς ἀκαταμαχήτως μὲ προσείλκυεν, ἠναγκάσθην νὰ σταματήσω ἐνώπιον μικρῶν τινων γραφικῶν ἐργαστηρίων, ἐν οἷς πᾶν τὸ πρὸς πώλησιν ἐπωλεῖτο καὶ ὁ λαὸς συνεσωρεύετο πρὸς ἀγορὰν ἄρτου, οἴνου, καὶ παντὸς τοῦ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίου. Τὰ παντοπωλεῖα (*vendas*) ἐκεῖνα εἶνε ὁ καταλληλότατος τόπος ὅπως μελετήσῃ τις τὸν χυδαῖον τῆς Φουγχάλης λαόν· ἐκεῖ βλέπει τις τὰς γραίας ταμβακιζούσας καὶ εἰσερχομένας ἵν' ἀγοράσωσι τὴν νευρώδη αὐτῶν τροφὴν καὶ ἀτάκτως καὶ κακῶς λαλούσας τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἀνάμεσα εἰς δύο *πρέζας* ταμβάκου· ἐκεῖ εὑρίσκει τις συνηθροισμένους τὸν *arrierio*, τὸν ἡμιονηλάτην, τὸν χωρικὸν πίνοντας ποτήριον ἐξ *aguardente* (οἰνοπνεύματος). Ἐπὶ τῆς θύρας ἑκάστου ἐργαστηρίου εἶνε γεγραμμένα τρία μυστηριώδη ἀρχικὰ γράμματα *P. A. V.* παριστῶντα τὰς μεγάλας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀνάγκας, ***Pao***, ***Aguardente***, ***Vinho*** (ἄρτον, οἰνόπνευμα καὶ οἶνον). Ἄλλοτε ἀναγινώσκει τις ***differentes bebidas*** (διάφορα ποτά).

Διήλθομεν ἤδη τὴν ***Rua da Carreira***, τὸ στάδιον, τὸ Τολέδον τῆς Φουγ-

χίλης καὶ ἤδη εἴμεθα ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἥτις καὶ μετὰ τῶν δεκαὲξ χιλιάδων αὐτῆς κατοίκων δὲν δύναται βεβαίως ἐπὶ μακρὸν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῆς νὰ κρατήσῃ ἡμᾶς· καὶ νῦν ἔνθα εὑρισκόμεθα ἄρχεται ὁ κῆπος, διότι τῷ ὄντι ἅπασα ἡ νῆσος εἶνε κῆπος. Ἀπεμακρύνθην ὀλίγα βήματα τῶν συνοδοιπόρων μου, θέλων μόνος, πάντη μόνος ν' ἀπολαύσω τῶν ἀρωμάτων τῆς πλουσιωτάτης ταύτης φύσεως. Ἀναβαίνομεν ἀνωφερεῖς ὁδούς, κεκλεισμένας δι' ἀναρμόστων μικρῶν τοίχων, ἱππεύομεν μεταξὺ ἀγροῦ καὶ ἀγροῦ, ἀλλ' εὐγενής τις καρδία παρὰ τὸν ἄρτον τοῦ ἀνθρώπου ἐφύτευσε τὰ ἄνθη καὶ ἐξ ἑνὸς καὶ ἐξ ἄλλου μέρους πίπτουσιν ἐκ τῶν ἀγρῶν παμπληθεῖς θάμνοι ἡλιοτροπίων καὶ γερανίων, ἰάσμων καὶ ῥόδων. Συχνάκις ἡ κεφαλὴ ἡμῶν κεῖται ὑπὸ τὴν σκιὰν θόλου περιελισσομένων αἰγοκλημάτων καὶ τριτῶν. Ὑψοῦμαι ἐπὶ τῶν ἀναβολέων μου καὶ τρώγω τὰς ἀρωματικὰς ὀπώρας, κλίνω πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ δαψιλῶς λαφυραγωγῶ ῥόδα, ἡλιοτρόπια καὶ ἄνθη μυρίων χρωμάτων. Ἡ ἀφθονία δικαιολογεῖ τὴν κλοπήν. Οἱ συνοδοιπόροι τε καὶ αἱ συνοδοιπόροι μου, διπλασιάζουσι τὴν λείαν ἀλλ' ἡ γόνιμος φύσις οὐδόλως φαίνεται γυμνωθεῖσα ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ἁρπαγῆς. Αἱ χεῖρες ἡμῶν ἀδυνατοῦσι ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν λεηλασίαν καὶ ἀρχόμεθα πολέμου ἀνθέων, ῥίπτοντες ῥόδα κατὰ χαρυοφύλλων καὶ πληροῦντες τούς τε φίλους ἡμῶν καὶ τοὺς ὤμους τῶν κυριῶν διὰ ἰάσμων καὶ ἴων. Ἡ μέθη τοῦ ἀρώματος πλημμυρεῖ ἡμᾶς· ἐγὼ δὲ ἐκ διαλειμμάτων στρέφω πρὸς τὰ ὀπίσω, ἀτενίζων πρὸς τὸν ὠκεανὸν καὶ συγχέων οὕτω τὸ ἄρωμα τῶν ἀνθέων μετὰ τῆς πικρᾶς ὀσμῆς τῶν θαλασσίων κυμάτων.

Ἐπὶ μακρὸν διάστημα ἡ εἰς *Palheiro* ἄγουσα ὁδὸς εἶνε δύσβατος καὶ βραδεῖ μόνον βήματι δύναται ὁ ἵππος νὰ περιπατήσῃ, ἀλλ' εὐθὺς ὡς καθίσταται ἧττον ἀνωφερὴς καὶ αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην ἵνα κεντήσω τὸν ἵππον μου, ὡς εἰ ἤθελον νὰ κατακρημνισθῶ εἰς τὴν μαγικὴν ταύτην φύσιν, εἰς τὴν θάλασσαν ἐκείνην τῶν ἡδονῶν, ἐννοῶ ὅτι ὁ *arrieiros* μου προσεκολλήθη διὰ τῶν χειρῶν του ἐπὶ τῆς οὐρᾶς τοῦ ἵππου μου καὶ τὰ σκέλη ἔχων ἀνηρτημένα σύρεται κωμικώτατος. Γελῶ καὶ παρατηρῶ τῇ πλησίον ἐμοῦ κυρίᾳ, ὅτι καὶ ὁ ἵππος αὐτῆς σύρει τὸ παράδοξον παράρτημα ἑνὸς *arriero*. Συγγελῶμεν, γελῶμεν θορυβωδῶς, ἀλλ' οἱ δύο *arriero* διαμένουσι σοβαρῶς ἐν τῇ τιμητικῇ αὐτῶν θέσει καὶ σύρονται εἴτε ὁ ἵππος μου τριποδίζει εἴτε καλπάζει.

Ἀλλ' ὅμως ὀλίγον κατ' ὀλίγον καθιστάμενος καὶ ἐγὼ σοβαρὸς καὶ πειρώμενος νὰ πορτογαλλίσω τὴν ἰταλικήν μου γλῶσσαν, λέγω πρὸς τὸν ὄπισθεν ἐμοῦ κρεμάμενον ὅτι ἐπιθυμῶ νὰ ἱππεύσω μόνος, ἀλλ' οὗτος, ἢ δὲν ἐννοεῖ τὴν πορτογαλλικήν μου γλῶσσαν, ἢ δὲν θέλει νὰ τὴν ἐννοήσῃ ὅπερ φέρει εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Δὲν χάνω ὅμως τὴν ὑπομονὴν καὶ προσπαθῶ νὰ βελτιώσω τὴν πορτογαλλικήν μου. Μάταιος κόπος! Ὁ *arrieiro* εὕρηται πάντοτε κρεμάμενος ἀπὸ τῆς οὐρᾶς τοῦ ἵππου μου. Νῦν δὲ

ἡ ὑπομονή μου ἀπόλλυται, ἡ πορτογαλλική μου ἐξαφανίζεται καὶ βλασφημῶν εἰς καθαρὰν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἄρχομαι ὁμιλῶν τὴν παγκόσμιον γλῶσσαν, τὴν ἀδελφοποιοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους καὶ καθιστῶσαν αὐτοὺς μίαν μόνην οἰκογένειαν, τὴν γλῶσσαν τῶν νευμάτων. Κτυπῶ δὶς ἢ τρὶς διὰ τῆς μάστιγός μου ἐπὶ τῆς χειρὸς τοῦ *arrieiro*, ὅστις, ἐπ' ἴσης βλασφημῶν, ἀποσπᾶται καὶ μὲ ἀφίνει ἐπὶ τέλους ἐλεύθερον.

Εἴθε μὴ εἶχον ποτὲ πράξῃ τοῦτο! Ἐκεῖνο τὸ ζωντανὸν παράρτημα ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον· διότι ἅμα τούτου ἀποσπασθέντος, ὁ ἵππος μου ἀφηνίασε, τρέχων δρομαίως διὰ μέσου τοίχων καὶ τοιχίσκων, ἐμοῦ μὴ δυναμένου οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν νὰ κρατήσω αὐτόν. Ἡ κατάστασίς μου ἦτο δυσάρεστος, ἀλλὰ μετά τινας στιγμὰς ἔτι χειροτέρα κατέστη. Ὁ ἵππος αἴφνης ὁρμήσας διὰ μέσου ἀτραποῦ τινος, δι' ἧς μόλις ἠδύνατο νὰ διέλθῃ, προσήγγιζε τὸ χεῖλος ἀβύσσου. Οἱ πόδες μου συνετρίβοντο κατὰ τῶν πετρῶν τοῦ τοιχίσκου, οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπλανῶντο ἐντὸς ἀβύσσου ἑκατοντάδων καὶ ἑκατοντάδων μέτρων καὶ ὁ ἵππος μου φρυασσόμενος καὶ ἀφρίζων ἔτρεχε μανιωδῶς. Τοῦτο συνέβη ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ· ἅπασα ἡ ἰσχύς μου ἀπέβλεπεν εἰς ἕνα μόνον σκοπόν, πῶς νὰ στηριχθῶ ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου, ἀλλ' ὁ περιπλανώμενος νοῦς μου ἐσχημάτισε τὸν ἑξῆς συλλογισμόν, ὃν οὐδέποτε θὰ δυνηθῶ νὰ λησμονήσω: ἐὰν ἐντὸς λεπτοῦ τὰ ὀστᾶ μου ἤθελον εὑρεθῇ ἐντὸς τοῦ βάθους τῆς ἀβύσσου ἐκείνης, τί ἤθελον πάθῃ; Ἠσθάνθην ἐπὶ τῇ σκέψει ταύτῃ σφοδρὸν στιγμιαῖον ῥῖγος, ὅπερ διῆλθε καθ' ὅλον τὸ σῶμά μου, ὡς αἰφνίδιος ψυχρὸς ἄνεμος ἐπὶ λίμνης.

Μετὰ μίαν στιγμὴν ἤμην κύριος τοῦ ἵππου, ἀλλ' ἀποπλανηθεὶς καὶ μὴ βλέπων πλέον τοὺς συντρόφους εὑρέθην εἰς ὡραίαν ὁδὸν μικρᾶς κλιτύος, εὐρεῖαν, ἔχουσαν ἑκατέρωθεν ἀγρὸν διοσκουρείων καὶ ζακχάρεως.

Ὁ ἵππος μου ἦτο κάθιδρως, ἀλλ' ἤμην καὶ ἐγὼ ἐπ' ἴσης. Ἐνώπιόν μου ἦτο ἡ θάλασσα καὶ ἐπὶ τῆς κυανῆς αὐτῆς ἐπιφανείας λευκὸν ἱστίον καὶ ἤρεμον ἐφαίνετο περιφερόμενον. Αἴφνης εἰς τὴν τῆς ὁδοῦ στροφὴν βλέπω ἐνώπιόν μου, εἰς ἀπόστασιν ἴσως ἑκατὸν βημάτων, ἔφιππον νέαν κυρίαν, μόνην. Ἐνόμιζον ὅτι ἔβλεπον ὄνειρον, ὅτι εὑρισκόμην ἐνώπιον σκηνῆς τοῦ Ἀριόστου. Ὁ ἵππος προέβαινε βραδέως, ἡ δὲ κυρία ἀφεῖσα τοὺς χαλινοὺς ἐλευθέρους ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ ἵππου, ἐστηρίζετο ὡς κεκμηκυῖα ἢ ἀσθενής. Τὸ σῶμα αὐτῆς ἦτο λεπτοφυὲς καὶ κομψόν, κεκαλυμμένον διὰ μακρᾶς κυανῆς ἀμαζονείου ἐσθῆτος. Ὁ τράχηλος λεπτὸς καὶ ἡ κεφαλὴ κεκλιμένη ἐπὶ τῶν ὤμων, ὑπὸ μέλανα δὲ βελούδινον πῖλον διὰ πτεροῦ φασιανοῦ κεκοσμημένον ἔπιπτεν ἐπὶ τῶν ὤμων πυκνὴ ξανθὴ κόμη.

Ἠθέλησα νὰ τρέξῃ ὁ ἵππος μου τριποδιστί, ὅπως προφθάσω τὴν φανταστικὴν ταύτην ἐμφάνισιν, ἀλλ' αὖθις μὴ μετριαζόμενος οὗτος ἐν τῇ ὁρμῇ αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ζώσης ἰσοσταθμίας, ὥρμησεν ὡς βέλος κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ, ἔφθασε τὴν κυρίαν ἐν ἀκαρεί, καὶ ἐγὼ μόλις ἔσχον καιρὸν νὰ

ἐννοήσω, ὅτε προέδραμον αὐτήν, ὅτι ὁ ἵππος αὐτῆς, καταληφθεὶς ὑπὸ αἰφνιδίας ἁμίλλης, ἐμιμεῖτο τὸν ἵππον μου. Ἐφοβούμην διὰ τὴν κυρίαν, ἀλλ' ἤμην ἀνίσχυρος καθ' ὅλα, διότι ἐπὶ τῶν πτερύγων τοῦ διαβόλου μου ἔτρεχον καὶ πάντοτε ἔτρεχον.

Μόλις δυνηθεὶς μεθ' ὅλης τῆς ἰσχύος τῶν χειρῶν μου νὰ μετριάσω τὴν ὁρμήν, ἤκουσα ὄπισθέν μου τὸν καλπασμὸν ἑτέρου ἵππου, παρετήρησα, ἀλλὰ τὸ ἐφίππιον ἦτο κενόν. Μὴ σκεπτόμενος πλέον τὰς ἰδιοτροπίας τοῦ ἵππου μου καὶ στρέψας τοὺς χαλινούς, εἶδον εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βημάτων ἐπὶ τοῦ ὁρίου ἀγροῦ τινος τὴν ὡραίαν κυρίαν, κειμένην κατὰ γῆς καὶ λιπόθυμον.

Ὅπου εἶχε πέσῃ, δὲν ὑπῆρχον πέτραι, διὸ ἤλπιζον ὅτι οὐδὲν κακὸν θὰ συνέβῃ· ἐξεπήδησα ἐκ τοῦ ἵππου, ἔδραμον εἰς τὴν πλησίον πηγὴν καὶ διὰ τοῦ δερματίνου ποτηρίου μου ἔφερον αὐτῇ ὕδωρ καὶ ἔρριψα σταγόνας τινὰς ἐπὶ τοῦ ὠχροτάτου ἐκείνου προσώπου. Αὕτη ἐκίνησε τότε τὴν χεῖρα, ἥτις ἐκράτει εἰσέτι τὴν μάστιγα, ἀλλὰ δὲν συνῆλθεν.

Ἐσκέφθην τότε νὰ λύσω τὸ ἔνδυμα, ἀλλὰ καίτοι εἴκοσι καὶ δύο ἐτῶν τὴν ἡλικίαν ὢν δὲν ἐτόλμησα, τοσοῦτον ἡ καρδία μου ἔπαλλεν ὑπὸ τῆς συγκινήσεως· διὸ ἔρριψα νέον καὶ ἄφθονον ὕδωρ ἐπὶ τοῦ ὡραίου προσώπου. Ἀνοίξασα τότε αὕτη τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἰδοῦσα με ἐξ ὠχροτάτης κατέστη ἐρυθρὰ καὶ μόλις ἠδυνήθη νὰ κλείσῃ αὐτοὺς καὶ νὰ ψιθυρίσῃ *Sir, I thank you* (Κύριε, εὐχαριστῶ). Ἡ νεᾶνις αὕτη ἦτο θαῦμα λεπτῆς ὡραιότητος καὶ βαθείας μελαγχολίας. Ἡ κόμη καστανοῦ χρυσοῦ ἐκλυθεῖσα τοῦ μικροῦ δικτύου ἔπιπτεν ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ τοῦ στήθους μετὰ μεγαλοπρεποῦς ἑλιγμοῦ. Ἡ κυρία ἰδοῦσα αὐτὴν τὴν ἀνέσυρε καὶ ἐννοήσασα ὅτι κατὰ τὴν πτῶσιν ὁ ποῦς ὑπὲρ τὸ δέον εἶχεν ἀποκαλυφθῇ, εἰ καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς ἐπόνει, ἐκαλύφθη φροντίζουσα μᾶλλον περὶ τῆς αἰδοῦς ἢ περὶ τοῦ πόνου. Κεκλιμένος κατὰ γῆς ἐνώπιον τοῦ θείου τούτου πλάσματος, εὐτυχὴς διότι παρεῖχον αὐτῇ βοήθειαν, ἐπ' ὀλίγον ἀπήλαυσα τῶν θελγήτρων ἐκείνων, διότι διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, δι' ἧς ἦλθον, ἤκουσα τὸν τριποδισμὸν ἵππου πλησιάζοντος.

Ἦτο ὁ Οὐϊλιέλμος ὠχρὸς τὴν ὄψιν, μεγάλως ἀδημονῶν. Μὲ ἀνεγνώρισεν, ἔστη καὶ εὐθὺς ὡς ἠτένισεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἤκουσα ταυτοχρόνως δύο φωνάς, ἃς οὐδέποτε ἤκουσα, καὶ ὡς νομίζω οὐδέποτε ἐν τῷ βίῳ μου θ' ἀκούσω: Οὐϊλιέλμε! Ἔμμα!...

Ὁποῖον πάθος, ὁποῖον ἄλγος, ὁποία χαρά, ὁποία παραφροσύνη ἐν ταῖς δύο ἐκείναις κραυγαῖς! Ἐν τῇ ψυχῇ μου ᾐσθάνθην μόνον τὸν ἀπομεμακρυσμένον αὐτῶν ἦχον, ἀλλὰ συνεταράχθην καὶ ὁρμήσας ἐπὶ τοῦ ἵππου μου εἶπον τῷ Οὐϊλιέλμῳ.

— Κύριε φροντίσατε περὶ τῆς δυστυχοῦς, ὑπάγω νὰ συλλάβω τὸν ἵππον της.

Συνέλαβον καὶ ὡδήγησα αὐτὸν εἰς τὰ εὐτυχῆ ἐκεῖνα πλάσματα, ἅτινα τὰς χεῖρας ἐσφιγμένας ἔχοντα ἠτένιζον πρὸς ἄλληλα καὶ ἔκλαιον· ἐν δὲ τῷ πέπλῳ τῶν δακρύων ἔλαμπεν ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν σφοδρὸν πάθος ἀτελεύτητος χαρά.

Τίς δύναται νῦν νὰ ἐνθυμηθῇ τί οἱ δύο οὗτοι ἐρώμενοι μοὶ ἔλεγον;

Ὁ Οὐϊλιέλμος δὲν ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ καὶ πιθανῶς ἐτραύλισε λέξιν τινὰ πρός με. Νομίζω ὅτι μοὶ ἔσφιγγε τὴν χεῖρα καὶ μὲ ἐκάλει φίλον, ἀλλ' ἐνθυμοῦμαι ὅτι καὶ ἡ Ἔμμα μοὶ ἔσφιγξεν αὐτήν.

Ἔσπευσα ν' ἀφήσω αὐτοὺς μόνους, πληροφορηθεὶς πρῶτον ὅτι ἡ κυρία δὲν ὑπέστη τὴν ἐλαχίστην θλάσιν καὶ ὅτι δὲν εἶχον πλέον ἀνάγκην ἐμοῦ.

Ἐπανῆλθον εἰς Φουγχάλην συγκεκινημένος, ὡς ὁ παρευρεθεὶς εἰς φοβερὰν καταστροφήν, εἰς θαυμασίαν σκηνὴν παθῶν, μεγάλων δυστυχημάτων ἢ ἀφάτου χαρᾶς. Καὶ ὅμως ἡ καταστροφὴ αὕτη οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ συνάντησις ἀνδρὸς καὶ γυναικός. Ἀλλὰ μήπως τὰ μέγιστα τῶν συμβάντων τοῦ βίου τῶν λαῶν ἢ τῶν ἀτόμων δὲν ἀναφύονται, δὲν μεταβάλλονται, δὲν λύονται διὰ τῆς ἁπλουστάτης ταύτης περιστάσεως, διὰ τῆς συναντήσεως δηλαδὴ ἀνδρὸς καὶ γυναικός;

Ὁ *Τάμεσις* εἵλκυσε τὴν ἄγκυραν ἀφ' οὗ εἶχεν ἤδη προχωρήσῃ ἡ ἑσπέρα. Ἅπαντες ὑπέστρεφον πρὸς τὸ πλοῖον, ᾄδοντες καὶ γελῶντες, εὐτυχῶς διελθόντες τὴν ἡμέραν· οἱ μὲν ἄνδρες θερμοὶ ὑπὸ τοῦ ἡφαιστείου οἴνου τῆς νήσου, αἱ δὲ γυναῖκες ἐμπεπλησμέναι τοῦ ἀρώματος τῶν ἀνθέων, ἐξημμέναι ἕνεκα τῆς κινήσεως τῶν ὁρμητικῶν ἵππων τῆς Μαδέρας· ἔχοντες ἅπαντες τὰς χεῖρας πλήρεις ὡραίων κανῶν, κομψῶν ἀθυρμάτων, ὡραιοτάτων διατρήτων, ἅπαντες ηὐχαριστημένοι, θορυβοῦντες καὶ φλυαροῦντες.

Ἐγὼ ὅμως κεκρυμμένος ἐν τῷ θαλαμίσκῳ μου, ἠτένιζον πρὸς ἑκάστην λέμβον, ἀναχωροῦσαν ἐκ τῆς ὄχθης, ἵνα μάθω, ἐὰν ἐν αὐτῇ ὑπῆρχεν ὁ Οὐϊλιέλμος. Καὶ ἰδοὺ μυστήριον τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας! ἐπεθύμουν σφοδρῶς νὰ ἴδω αὐτὸν ἐπανερχόμενον, ἔστω καὶ μόνον.

Ἐφοβούμην μήπως μείνῃ ἐν τῇ νήσῳ, καὶ ἤθελον αὐτὸν εἰσέτι μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ πλοίῳ καίτοι μεμονωμένον καὶ ἀτυχῆ.

Ἐνώπιον τῶν δύο τούτων ἐραστῶν ᾐσθανόμην ἐμαυτὸν ξένον, ἀλλὰ μοὶ ἐφαίνετο ὅτι καὶ ἐγὼ ὤφειλον νὰ θερμανθῶ εἰς τὸν ἥλιον τοῦ πάθους ἐκείνου, ἂν καὶ δὲν ἤμην ἄλλο τι ἢ τὸ κυνάριον, ὅπερ πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ λέοντος λείχει, θαυμάζει καὶ ἀγαπᾷ.

Ἀλλ' ὁ Οὐϊλιέλμος δὲν ἦλθεν ἐπὶ τοῦ πλοίου οὔτε μόνος, οὔτε μετὰ συνοδείας. Ἡ νὺξ εἶχε προχωρήσῃ, διὸ μετὰ λύπης ἔκλεισα τὴν θυρίδα τοῦ θαλαμίσκου μου.

Γ'.

Καὶ αὖθις ἐπὶ τῆς θαλάσσης.

Καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα ἔβλεπον ὄνειρα περὶ τοῦ Οὐϊλιέλμου καί, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, καὶ περὶ τῆς Ἔμμας, συχνότερον μάλιστα περὶ αὐτῆς ἢ αὐτοῦ. Ἐὰν ὁ νέος μου φίλος ἦτο δι' ἐμὲ ζῶν τύπος τῆς ῥώμης, ἀγχινοίας, ὡραιότητος, τὸ ἐμφανισθέν μοι ἐν Μαδέρᾳ ἐπ' ὀλίγας στιγμὰς πλάσμα, μεταξὺ τοῦ κυανοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ κυανοῦ τοῦ ὠκεανοῦ, ἦτο δι' ἐμὲ εἰκὼν τοῦ ἰδεώδους ἐνσαρκωθέντος ἐν γυναικί, ἐν τῷ λεπτῷ ἐκείνῳ πλάσματι, ὅπερ εἶχον ἐνώπιόν μου ἐπ' ὀλίγον, κείμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, μεταξὺ τῶν ἀρωματικῶν φυτῶν τῆς μαγευτικῆς ἐκείνης νήσου. Ἡ φαντασία μου ἐτίνασσεν ἀνυπομόνως τὰς πτέρυγας, μεταξὺ τῶν μυστηρίων ἐκείνων καὶ αἱ μᾶλλον ἀλλόκοτοι εἰκόνες κατεῖχόν με ἐν συνεχεῖ ἀγῶνι. Θὰ εἴπω τὸ πᾶν ἐν μιᾷ λέξει· ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ τύχη τοῦ ἔρωτος τοῦ Οὐϊλιέλμου, κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα ἐζήλευον αὐτόν, καὶ ἐζήλευον αὐτὸν σφοδρῶς.

Τὴν ἐπαύριον ἠγέρθην πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἠρώτησα τὸν τροφοδότην ἐὰν ἅπαντες οἱ ἐπιβάται ἐπανῆλθον ἐπὶ τοῦ πλοίου. Μάλιστα, ἀπήντησέ μοι, καὶ ὅτι καὶ ὁ ὡραῖος Ἄγγλος (οὕτως οἱ ὑπηρέται ἐκάλουν τὸν Οὐϊλιέλμον) ἐπανῆλθε βαθείας νυκτός, ὅταν αἱ ἄγκυραι ἦσαν ἤδη ὑψωμέναι καὶ ὁ *Τάμεσις* ἤρχιζε νὰ κινῇ τοὺς τροχοὺς αὐτοῦ. Ὁ πλοίαρχος ἐπέπληξεν αὐτὸν αὐστηρῶς, οὗτος ὅμως οὐδόλως προσεβλήθη, οὐδὲ λέξιν ἀπήντησε. Ἦτο ὠχρότατος καὶ ὁ τροφοδότης παρατηρήσας αὐτὸν μετὰ προσοχῆς ἐξέλαβεν αὐτὸν ὡς ἀσθενῆ ἢ παράφρονα.

Ὁ Οὐϊλιέλμος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας δὲν ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ θαλαμίσκου του. Ὁ τροφοδότης, ὁ ἰατρὸς καὶ ὁ πλοίαρχος εἰσῆλθον εἰς τὸν θαλαμίσκον αὐτοῦ ἐρωτῶντες, ἐὰν εἶχε χρείαν πράγματός τινος· ἑκάστοτε δὲ ἀρνούμενος ηὐχαρίστει αὐτούς. Ἐγὼ δὲ περιεφερόμην περὶ τὴν μικρὰν αὐτοῦ ταύτην φυλακήν, ταραττόμενος ὑπὸ συνεχοῦς καὶ τραχείας ἐνδομύχου πάλης μεταξὺ τῆς ἀνάγκης νὰ παρηγορήσω τὸν δυστυχέστατον ἐκεῖνον ἄνδρα καὶ τοῦ σεβασμοῦ, ὃν ᾐσθανόμην πρὸς τὸν σφοδρὸν ἐκεῖνον πόνον. Πλέον ἢ ἅπαξ φθάσας μέχρι τῆς θύρας, ἐτόλμησα νὰ προσψαύσω αὐτήν, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησα καὶ ν' ἀνοίξω αὐτήν· ὠπισθοδρόμησα ἐκ νέου μᾶλλον συγκεχυμένος καὶ τεταραγμένος ἢ πρότερον. Καὶ τίς ἐν τοιαύταις περιστάσεσι δύναται ὑπερηφάνως νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ πρακτέου;

Κατὰ τὴν τετάρτην ὅμως ἡμέραν εἰσῆλθον θαρραλέως εἰς τὸν θαλαμίσκον τοῦ Οὐϊλιέλμου. Τὸ θάρρος ἀνεφύη αἴφνης ἐν ἐμοὶ ἐκ τῆς ἑξῆς σκέψεως. Ἐὰν ἡ συναναστροφή μου ἀπαρέσκει αὐτῷ, δι' ἑνὸς μόνον νεύματος

διὰ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς πάραυτα θὰ μοὶ τὸ δηλώσῃ καὶ ἡ λύπη αὐτοῦ θὰ ὑπάρξῃ βραχυτάτη. Ἐὰν τοὐναντίον ἤθελε μὲ ἐπιθυμήσῃ καὶ εἶχεν ἀνάγκην νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῆς Ἔμμας, θὰ ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο εὐκόλως μετ' ἐμοῦ καὶ ἐγὼ ἤθελον ἀφάτως παρηγορήσῃ αὐτόν.

Μετὰ φωνῆς δὲ δι' ἧς τὰ πάντα ἠδύναντο νὰ μοὶ συγχωρηθῶσιν εἶπον αὐτῷ.

—Οὐϊλιέλμε, θέλετε τίποτε; Πάσχετε μεγάλως...

—Ναί, φίλε μου, πάσχω μεγάλως καὶ ἔχω ἀνάγκην ὑμῶν.

Ἀδυνατῶ νὰ ἐκφράσω ὁποίαν χαρὰν ᾐσθάνθην κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Ἐκάθισα παρ' αὐτῷ, ὅστις κατεκλίνετο ἄνευ προσκεφαλαίων, ἐνδεδυμένος εἰσέτι ὡς καὶ ἐν Μαδέρᾳ εὑρίσκετο, ὅλως τεταραγμένος, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐρυθροὺς ἔχων, ὠχρός, ἰσχνός, ὡς εἰ πρὸ μηνὸς ἠσθένει.

Ἔσφιγξα ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ καὶ οὗτος μὲ ἐνηγκαλίσθη, μὲ ἔθλιψεν ἐν ταῖς ἀγκάλαις του καὶ ἐπὶ μακρὸν ἔκλαυσε. Ἦτο ἡ ἐσχάτη ἧττα ἰσχυρᾶς καρδίας ἐνώπιον λύπης ἰσχυροτέρας. Ἡ εἱμαρμένη ὑπέτασσε τὸν γενναιότατον χαρακτῆρα, ἐξ ὅσων ποτὲ ἐγνώρισα. Ἡ ἀρχαία μυθολογία πλήρης οὖσα φιλοσοφικῆς ποιήσεως δικαίως ἐπροσωποποίησε τὴν Εἱμαρμένην.

Ἐπὶ τρεῖς ὥρας διέμεινα μετὰ τοῦ Οὐϊλιέλμου, ὅστις μοὶ ἀφηγεῖτο τὴν ἱστορίαν τῶν δεινῶν αὐτοῦ, ἅτινα ἦσαν ἐκ τῶν μεγίστων ὅσα ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ὑποφέρῃ, ἀλλ' ἦσαν καὶ ἐκ τῶν ὑπερτάτων ἐκείνων δεινῶν τῶν ἀνυψούντων τὸν ἄνθρωπον καὶ καθιστώντων αὐτὸν ἀγέρωχον διότι πάσχει αὐτά. Ἦτο ἁπλῆ ἱστορία, ὡς πάντα τὰ μεγάλα φαινόμενα, ἡ πάλη πάθους πρὸς καθῆκον· ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ ἐνέβλεπον πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν, πᾶν τὸ ἀνθρώπιον μεγαλεῖον, ὁλόκληρον τὸν ἄνθρωπον, πᾶσαν τὴν δυστυχῆ πλάσιν, δημιουργηθεῖσαν ἐκ πηλοῦ καὶ σπινθῆρος, ἣν αἱ παραδόσεις πασῶν τῶν θρησκειῶν ἐπροσωποποίησαν ὡς ἡμίθεον κατὰ τὸ μὲν ἥμισυ Θεὸν καὶ κατὰ τὸ ἕτερον ἥμισυ ζῷον, ἀληθὲς ἀμφίβιον, ζῶν ἔν τε τῷ οὐρανῷ ... καὶ τῷ βορβόρῳ.

Ἐκ τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ πρὸς τὸν Οὐϊλιέλμον φιλία μου ἐπληρώθη σεβασμοῦ. Ἐσεβόμην περισσότερον παρ' ὅσον ἠγάπων αὐτόν, καὶ τὸν ἠγάπων μεθ' ὅλης τῆς ζέσεως τῶν εἰκοσιδύο ἐτῶν μου, μεθ' ὅλης τῆς ἀφοσιώσεως, τῆς μονώσεως τῆς κατεχούσης με, εὑρισκόμενον πολὺ μακρὰν τῆς πατρίδος καὶ τῆς μητρός μου. Ἤμεθα πάντοτε ὁμοῦ, δὲν διελογιζόμην πλέον τὸν ἀνεμοστρόβιλον, τὸν ἀποσπάσαντά με ἐκ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους, οὐδὲ τὸ ἐν Ἀμερικῇ ἀβέβαιον μέλλον μου. Κατέστην ἡ ἠχὼ τοῦ Οὐϊλιέλμου καὶ μετ' αὐτοῦ συνδιελεγόμεθα πάντοτε περὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων. Τὸ παρελθόν, τὸ μέλλον, ἅπασαι αἱ δυνάμεις εὐρείας ἀνεπτυγμένης διανοίας, μεγάλης καρδίας εἶχον συγκεντρωθῇ ἐπὶ ἑνὸς μόνον σημείου καὶ δι' ἕνα μόνον ἔρωτα ἐφλέγοντο, διὰ μίαν μόνην γυναῖκα ἐφθείροντο, ἀλλ' αὕτη ἦτο πράγματι ἀξία πάντων τούτων.

Ἐὰν ἤμην ἡ ἠχὼ τοῦ Οὐϊλιέλμου, τούτου ἕνεκα δὲν ἤμην ὅμως καὶ ἡ ἠχὼ ἡ κολακεύουσα, ἡ θωπεύουσα, ἀλλ' ἡ βοηθοῦσα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν καὶ στερέωσιν τῶν ἱερῶν ἀποφάσεων. Ἐνώπιον τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ἐνώπιον τοῦ ὑψίστου αὐτοῦ ἔρωτος τοῦ ἄνευ ἐλπίδων καὶ παρηγορίας, ὁ χαρακτήρ μου εἶχε μετριασθῇ, καὶ ᾐσθανόμην ἐμαυτὸν μᾶλλον ὑπερήφανον ἢ πρότερον, ὅτι ἤμην ἄνθρωπος.

Καὶ ὅτε αἴφνης οἱ μεγαλόψυχοι σκοποὶ τοῦ φίλου μου ἐπλανῶντο ἢ διελύοντο ἐν πελάγει τρυφεροτήτων καὶ ἔρωτος, ἀπήλαττον αὐτὸν τῆς καταστάσεως ταύτης, ἀναπολῶν αὐτῷ τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, ἐνθυμίζων αὐτῷ τὰς τελευταίας λέξεις, ἃς ἡ Ἔμμα ἰσχυροτέρα αὐτοῦ ἐν Μαδέρᾳ προέφερε· «ἀγωνίσθητι καὶ προσδόκα, Οὐϊλιέλμε».

Ὁ Οὐϊλιέλμος εἶχε λάβῃ τὸ εἰσιτήριον αὐτοῦ διὰ τὴν Μαδέραν, μετὰ ταῦτα εἶχε λάβῃ αὐτὸ ἐκ νέου διὰ τὸν ἅγιον Βικέντιον. Ἤθελε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ ἐξακολουθῶν τὸ ταξείδιον, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐπεθύμει νὰ διαμείνῃ, ἐφ' ὅσον τὸ δυνατὸν πλησιέστερον αὐτῆς. Ἐν ἁγίῳ Βικεντίῳ ἐφόβισεν αὐτὸν ἡ ἔρημος παραλία τῆς χώρας ἐκείνης, ἥτις φαίνεται φλεγομένη ἐπὶ αἰῶνας πολλοὺς ὑπὸ πυρὸς μὴ ἐπιτρέποντος εἰς τὸ ἐλάχιστον χόρτον ν' ἀναφυῇ, διὸ ἐξηκολούθησε τὸ ταξείδιον μέχρι τοῦ Περναμβούκου. Καθ' ἑκάστην ὅμως καθιστάμην αὐτῷ ἀναγκαιότερος, διὸ ἀμφιρρέπων οὗτος μεταξὺ φιλίας καὶ ἔρωτος ἔφθασε μέχρι Ῥίου Ἰανείρου. Ἡ δὲ θεία καλλονὴ τῆς χώρας ταύτης ὑπερενίκησε πάντα δισταγμὸν τοῦ Οὐϊλιέλμου καὶ ἔπεισεν αὐτὸν νὰ διαμείνῃ ἐν Βρασιλίᾳ. Διῆλθον μετ' αὐτοῦ ἑβδομάδα ἐν μιᾷ τῶν καλλίστων χωρῶν τῆς οἰκουμένης, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἡ Νεάπολις καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ταπεινῶς κύπτουσι τὸν αὐχένα, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπεχωρίσθην αὐτοῦ.

Τὸ τοιοῦτον ὑπῆρξε δι' ἐμὲ σκληρὸς τῆς καρδίας σπαραγμὸς διότι οὐδέποτε θὰ ἤθελον νὰ χωρισθῶ ἀπὸ τοῦ Οὐϊλιέλμου, πλὴν ταυτοχρόνως ἰσχνὸς καὶ ἀσθενὴς ὤν, ᾐσθανόμην ὅτι τὸ κλίμα τοῦ τροπικοῦ ἤθελε μὲ θανατώσῃ. Μένων καὶ εἰς Ῥίον Ἰανεῖρον ὀλίγας ἡμέρας μετ' αὐτοῦ δὲν θὰ ἠδυνάμην βεβαίως νὰ παρατείνω τοῦτο ἐπὶ μακρότερον. Ἐκεῖνος ἐπεθύμει νὰ ταξειδεύσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Βρασιλίας, καὶ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν μεταλλουργικῶν ἐπιχειρήσεων, γεωργικῶν ἀποικιῶν, ἤθελε νὰ θάψῃ ὑπὸ σωρὸν ἐργασιῶν ἰδέαν φθείρουσαν αὐτόν, ἐπεθύμει διὰ τοῦ πυρετοῦ τῆς ἐργασίας νὰ νικήσῃ ἕτερον φλογερώτερον καὶ κινδυνωδέστερον.

Ἀπεχωρίσθημεν ἐλπίζοντες νὰ ἐπανίδωμεν ἀλλήλους καὶ ἡ σκέψις αὕτη κατέστησεν ἧττον σκληρὸν τὸν ἀποχωρισμόν. Εἴμεθα ἀμφότεροι νέοι καὶ ἐν τῇ ἡλικίᾳ τῆς ἐλπίδος, ἀμφότεροι ὠφείλομεν νὰ διαμείνωμεν ἐπί τινα ἔτη ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ· ἄρα διατί δὲν ἠθέλομεν ἐπανίδῃ ἀλλήλους;

Ἡ προσφιλὴς αὕτη ἐλπὶς δὲν ἐπέπρωτο νὰ πραγματωθῇ. Οὐδέποτε πλέον εἴδομεν ἀλλήλους.

Δ'

Μετὰ τρία ἔτη.

Συνεχῶς ἐπὶ δύο ἔτη ἔλαβον ἐπιστολὰς παρὰ τοῦ Οὐϊλιέλμου, ἀλλ' ἐκ μεγάλων διαλειμμάτων. Πολλαὶ τούτων βεβαίως ἀπωλέσθησαν καὶ ἦτο φυσικὸν νὰ συμβῇ τὸ τοιοῦτον, ἀμφοτέρων ἡμῶν νομαδικὸν διαγόντων βίον καὶ ταξειδευόντων εἰς χώρας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀγρίας. Ἔλαβον ἐπιστολὰς ἐκ Ῥίου Ἰανείρου ἐκ *Minas Geraes* μετὰ ταῦτα καὶ ἐκ Mato *Groso* καὶ ἐντεῦθεν μακρὰ σιωπή, ἀλγεινὴ διακοπὴ ἔλαβεν χώραν. Αἴφνης ἡ πρώτη ἐπιστολὴ ἤρχετο ἐκ Βαλπαραίσου μετὰ ταῦτα ἐκ Cobija, ἐκ Λίμας, ἐκ Guajaquil, ἡ δὲ τελευταία ἐκ Κουΐτου.

Τὸν γεωγραφικὸν χάρτην ἀνὰ χεῖρας ἔχων ἀνίχνευον τὸ παράδοξον τοῦ ἀτυχοῦς φίλου μου ταξείδιον καὶ ἠκολούθουν τοὺς λυπηροὺς αὐτοῦ σταθμούς. Τὰ μακροχρόνια ταξείδια, τὸ ἀλλάσσειν χώρας δὲν παρεῖχον ποσῶς εἰρήνην τῇ ἀπηλπισμένῃ ἐκείνῃ ψυχῇ, τοὐναντίον μάλιστα ὁ χρόνος ἐφαίνετο σκληρύνων τὸ ἄλγος ἐκεῖνο καὶ δηλητηριάζων τὴν πληγήν. Ἦτο ἐκ τῶν παθημάτων ἐκείνων, μεθ' ὧν ζῇ τις ἢ θνήσκει, ἀκόμη καὶ ἐὰν πέπρωται ἐπὶ αἰῶνας ὅλους νὰ ζήσῃ.

Τινὲς τῶν ἐπιστολῶν ἐκείνων εἶχον φυσιογνωμίαν φοβεράν, ὥστε πράγματι ἠδυνάμην νὰ ὑποθέσω αὐτὰς γεγραμμένας κατὰ τὴν παραμονὴν αὐτοκτονίας, ἀλλ' ὁ βαθὺς σεβασμὸς καὶ ἡ πίστις εἰς τὰ ὑποσχεθέντα, πιθανὸν δὲ πρὸ παντὸς ἄλλου, καὶ ἀκτὶς ἐλπίδος, ἐτήρουν τὸν Οὐϊλιέλμον ἐν τῇ ζωῇ.

Μετὰ τὴν τελευταίαν ἐκ Κουΐτου ἐπιστολὴν κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1856 οὐδὲ λέξιν ἔλαβον πλέον παρὰ τοῦ φίλου μου, οὐδὲ παρ' ἄλλων ἠδυνήθην νὰ λάβω εἴδησίν τινα. Ἀπὸ τοῦδε ἔκλαιον αὐτὸν τεθνεῶτα, ὅτε ὑπὸ τῆς βρεταννικῆς πρεσβείας τῆς Βουένος-Ἄϊρες ἔλαβον φάκελλον, ὃν μετὰ μεγίστης ἀδημονίας ἤνοιξα. Δὲν εἶχον οὔτε ὑποθέσεις οὔτε φίλους ἐν Ἀγγλίᾳ, διὸ ἡ καρδία μοὶ ἔλεγεν ὅτι τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἦσαν τοῦ Οὐϊλιέλμου μου. Εὗρον πάραυτα ἐν τῇ δέσμῃ ἄνευ ἡμερομηνίας τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμάς.

«*Φίλε μου*,

«Ἐνταῦθα θέλετε εὑρῇ ἡνωμένας καὶ ἐσφραγισμένας ἐπιστολάς τινας, τὸ προσφιλέστατον ὅσων ἐν τῷ κόσμῳ ἔχω. Διαφυλάξατε αὐτὰς ἐπὶ δέκα ἔτη εἰσέτι· ἐὰν κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου τούτου, οὐδεὶς ἐν ὀνόματί μου ἔλθῃ νὰ ζητήσῃ αὐτάς, δημοσιεύσατέ τας. Διὰ τῆς ἐντολῆς μου ταύτης, νομίζω, ὑπακούω τῇ φωνῇ τῆς ἐμῆς Ἔμμας, ὅταν αὕτη μοὶ ἔλεγεν« ἑκά-

στη πρᾶξις τοῦ βίου ἔστω χρήσιμος καὶ αἱ ὀδύναι ἡμῶν ἔστωσαν ὠφέλιμοι εἰς ἄλλους τινάς.»

»Φίλε, εὐχαριστῶ ὑμῖν ἐκ νέου, δι' ὅσα ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἐν Μαδέρᾳ χάριν τῆς Ἔμμας ἐπράξατε, δι' ὅσα πάντοτε ἐπράξατε ὑπὲρ τοῦ ὑμετέρου

Οὐϊλιέλμου».

Ε'

Λείψανα τοῦ Οὐϊλιέλμου καὶ τῆς Ἔμμας.[1]

«Πρᾶξον ὅ,τι πρέπει νὰ πράξῃς, καὶ ἂς συμβῇ ὅτι πρέπει νὰ συμβῇ
Τὸ τοῦ ἀνθρώπου μεγαλεῖον εἶνε ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος».

Ὁ Οὐϊλιέλμος τῇ Ἔμμᾳ.

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 12 Ἰανουαρίου, 18...

Συγχώρησόν μοι, ἐάν σοι γράφω, συγχώρησόν μοι, ἐάν σοι γράφω, ὡς ἐὰν αὕτη δὲν ἦτο ἡ πρώτη πρός σε ἀπευθυνομένη ἐπιστολή μου, ἀλλ' ἡ ἑκατοστὴ ἢ χιλιοστή. Ὁ γραπτὸς λόγος εἶνε ἰσχυρότερος τοῦ προφορικοῦ, τοῦτο εἶνε ἀληθέστατον, καὶ οὐδέποτε τοσοῦτον ὅσον νῦν ᾐσθάνθην τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος τούτου· ἀλλ' ἐγὼ νομίζω ὅτι δικαιοῦμαι νά σοι ἐκφράσω τὴν σκέψιν μου καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου.

Πρὸ ἑνὸς ἤδη ἔτους σὲ εἶδον· γιγνώσκεις δὲ ποῦ, πῶς καὶ πότε. Ἐν τῇ ταραττούσῃ με ἀμφιβολίᾳ ἔχω τὴν προσφιλεστάτην ταύτην ἡδονὴν ὅτι καὶ σὺ ἐνθυμεῖσαι ποίαν ἡμέραν, ποίαν ὥραν, ποίαν στιγμήν. Καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης, Ἔμμα, τὸ γιγνώσκεις, περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐσκέφθην ἢ περὶ σοῦ, οὐδὲν ἄλλο ἐζήτησα ἢ σέ, ἔζησα μετὰ τοῦ ὀνόματός σου καὶ μόνου ἐπὶ τῶν χειλέων, μετὰ τῆς εἰκόνος σου ἐν τῇ καρδίᾳ. Ἠγάπησα ἅπαντα τὰ διὰ κυανοῦ χρώματος ἐνδεδυμένα πλάσματα, ἐλάτρευσα τὸν κυανοῦν Οὐρανόν, τὰ κυανᾶ ἄνθη, τὰς κυανᾶς ταινίας, διότι κατὰ πρώτην φορὰν σὲ εἶδον φοροῦσαν λευκὸν ἔνδυμα, συνεσφιγμένον διὰ μακρᾶς ταινίας κυανοῦ χρώματος.

1 Αἱ ἐν τῷ ἐμῷ χειρογράφῳ ἐπιστολαὶ τῆς Ἔμμας ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου Οὐϊλιέλμου· ἑπομένως αὗται θὰ εἶνε τὰ ἀντίγραφα τῶν αὐτογράφων. Ὁ φίλος μου ἀναμφιβόλως δὲν ἠθέλησε νὰ στερηθῇ τοῦ προσφιλεστάτου θησαυροῦ αὐτοῦ· καὶ ἐγὼ ὁ γνωρίσας αὐτὸν εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἀπέθανε μετὰ τῶν ἐπιστολῶν ἐκείνων, καὶ θὰ παρήγγειλε νὰ ἐνταφιασθῇ μετ' αὐτῶν. Ἕτερον ἑλκῦον πάραυτα τὴν προσοχὴν τοῦ παρατηροῦντος τὰ χαρτία ἐκεῖνα εἶνε τὸ ἑξῆς· ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ ἐξελέχθησαν μεταξὺ τῶν πολλῶν, ἃς ὁ Οὐϊλιέλμος καὶ ἡ Ἔμμα θὰ ἔγραψαν κατὰ τὰ ἔτη 18..-18..

Τὸ τοιοῦτον θὰ ἀπέβη τῷ Οὐϊλιέλμῳ λίαν ἀλγεινὴ ἐγχείρησις, ἀλλ' οὗτος ἐξεπλήρου αὐτὴν δι' ἀγάπην τῆς Ἔμμας αὐτοῦ, ἵνα συντελέσῃ εἰς ἐπωφελῆ πρᾶξιν.

Συγχώρησον τὸν παιδαριώδη τρόπον μου, ἀλλ' ἐγὼ ἐλάτρευτα τὰ γράμματα τῆς ἀλφαβήτου, τὰ σχηματίζοντα τὸ ὄνομά σου. Καθ' ὅλον τὸ ἔτος τοῦτο ἀφάτων ἐλπίδων καὶ ἀπεριγράπτων βασάνων, θὰ ἐπεθύμουν νὰ εἶχον τὴν ἰσχὺν τοῦ Ναπολέοντος, τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Βύρωνος, τὰ πλούτη τοῦ Ῥοτσχίλδου ἵνα καταστῶ ἄξιός σου νὰ ῥίψω εἰς τοὺς πόδας σου ἰσχύν, χρυσόν, μεγαλοφυΐαν, καὶ νά σοι εἴπω, πάντα ταῦτα εἶνε ἰδικά σου, πάντα ταῦτα εἰς ἀνταλλαγὴν μειδιάματος, λέγοντός μοι «σὲ ἀγαπῶ».

Σὲ ἠκολούθησα πανταχόσε εἰς Λονδῖνον. Βάθην, Ἰταλίαν, κατώρθωσα νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὴν οἰκίαν σου καὶ νὰ καταστῶ ἀγαπητὸς τῇ θείᾳ σου, ὁδηγὸν εἶχον τὴν τροχιάν σου καὶ ἄνευ σοῦ δὲν ᾐσθανόμην ἐμαυτὸν ζῶντα. Ἐσιώπων πάντοτε. Περίφοβος, σύννους καὶ ἐνίοτε ἔντρομος ὅτι ἐτόλμησα νά σε ἀγαπήσω, ἐσιώπων πάντοτε.

Δι' ἑνὸς βλέμματος ἠδύνασο νά με καταστήσῃς τὸν δυστυχέστατον ἁπάντων τῶν ἀνθρώπων, διὰ παντὸς ἠδύνασο νά με ἀπομακρύνῃς ἀπὸ σοῦ, ἀλλὰ τοὐναντίον σὺ μοὶ ἐπέτρεψας νά σε βλέπω καὶ ὅτε ἔχυνον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου ὅλον τὸ πῦρ τῶν παθῶν μου, τῶν πόθων μου, ὅλον τὸν χείμαρρον τῶν σκέψεών μου, αἵτινες ἐκ σοῦ καὶ μόνης ἐτρέφοντο, ὅτε παρατηρῶν σε ἐμβριθῶς, θερμῶς, σπασμωδῶς, σοὶ ὡμίλουν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ἐταράσσεσο, οἱ ὀφθαλμοί σου ἔλαμπον αἴφνης καὶ ἐκρύπτοντο ἔπειτα ὑπὸ τὰ βλέφαρα. Ὦ! μὴ εἴπῃς ὅτι δὲν μὲ ἀγαπᾷς, διότι δὲν θά το ἐπίστευον. Ὀνόμασόν με ἀνόητον, ὑπερήφανον· πρόσβαλέ με διὰ τῆς αἰσχροτάτης περιφρονήσεως, ἀλλὰ μὴ ψευσθῇς εἰς μάτην. Ὑπεράνω τῶν πολλῶν προφυλάξεων τῆς ἀνατροφῆς, ὑπεράνω τῆς ὑπηρεσίας, ὑπεράνω τῶν ἑκατὸν γλωσσῶν, τῶν διαιρουσῶν τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀποκαθιστωσῶν αὐτοὺς ξένους ἀπ' ἀλλήλων, ὁ Θεὸς ἀφῆκεν ἡμῖν ἀκτῖνα φωτὸς τοῦ παραδείσου αὐτοῦ καὶ ἔθετο αὐτὴν ἐν τῷ βάθει τῆς κόρης τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. Δύο ὀφθαλμοὶ ἐν μιᾷ στιγμῇ δύνανται νὰ ἐκσφενδονίσωσι πρὸς ἀλλήλους χειμάρρους ὀργῆς, φλόγας πόθων, κύματα ἔρωτος· ὁ ὀφθαλμὸς δύναται νὰ μισήσῃ, περιφρονήσῃ, λατρεύσῃ, δύναται νὰ φρίξῃ, ἀμφιβάλῃ, δύναται νὰ ἐπιτάξῃ καὶ ὑπακούσῃ, δύναται νὰ ζητήσῃ καὶ ἀπαντήσῃ, δύναται νὰ καταρασθῇ καὶ νὰ εὐλογήσῃ. Ὁ ὀφθαλμὸς τὸ πᾶν δύναται, ἐκτὸς τοῦ ψεύδεσθαι. Καὶ σὺ δὲ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν σου μοὶ εἶπες ὅτι μὲ ἀγαπᾷς. Καὶ ἐὰν μὲ ἀγαπᾷς, διατί μὲ ἀποφεύγεις;

Καὶ ὅμως σύ μ' ἀποφεύγεις ἀπὸ μηνός, μὲ ἀποφεύγεις ἀφ' ἧς ἑσπέρας ἐπιβιβασθέντες τοῦ *Ταμέσεως* διηρχόμεθα ὁμοῦ τὴν Μάγχην. Ὑπέστρεφες μετὰ τῆς θείας σου ἐκ ταξειδίου εἰς Ἰταλίαν, ταξειδίου, ὅπερ καὶ ἐγὼ μετὰ σοῦ ἐταξείδευσα, συνοδεύων σε μακρόθεν, κρυπτόμενος καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἐμφανιζόμενος, ὁτὲ μὲν καταπολεμούμενος ὑπὸ τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς εὐκοσμίας, ὁτὲ δὲ ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς τροχιᾶς τοῦ ἡλίου μου. Ἀλλ' ὁ *Τάμεσις* συνήνωσεν ἡμᾶς ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην καὶ ἐν ὡραιοτάτῃ

ἑσπέρᾳ, ἐν ᾧ ἡ θάλασσα ἦτο γαλήνιος καὶ ἡ σελήνη ἐκρύπτετο καὶ πάλιν ἐνεφανίζετο μεταξὺ τῶν πυκνῶν θυσάνων τοῦ καπνοῦ τοῦ πλοιαρίου ἡμῶν, σὺ ἐκάθησο ἐπὶ θρανιδίου τοῦ καταστρώματος πλησίον τῆς θείας σου, ἥτις ἀκούσασα πρῶτον τὴν φλυαρίαν μου, εἶχεν ἔπειτα ἀποκοιμηθῆ.

Σὺ μὲ ἐπέτρεπες νὰ σοὶ ὁμιλῶ καί, ἀτενίζουσα τὴν σελήνην, εὐηρεστεῖσο συχνάκις νὰ ἐξαφανίζῃς αὐτὴν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου, διὰ κομψῆς κάμψεως τῆς κεφαλῆς, κρυπτούσης τὸ τῆς νυκτὸς ἄστρον ὄπισθεν τοῦ μέλανος σωλῆνος τῆς καπνοδόχης. Ἀγνοῶ τί ἔλεγον, ἀλλ' ὡμίλουν συνεχῶς, διότι μοῦ ἠκροᾶσο εὐχαρίστως. Δὲν ἔβλεπον τὴν σελήνην, οὐδὲ τὸν ἀφρίζοντα αὔλακα, ὃν ὁ *Τάμεσις* ἤνοιγεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν κυμάτων τοῦ Ὠκεανοῦ, ἔβλεπον μόνον τὸ θεῖόν σου πρόσωπον, ὅπερ ἐφώτιζε τὸ φαιδρὸν καὶ ἀργυροειδὲς τῆς σελήνης φῶς. Ἀνέσυρες πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν βοστρυχώδη σου κόμην, ἥτις ἀπλουμένη ὑπὸ τῆς ὑγρᾶς τῆς νυκτὸς ἀτμοσφαίρας ἐφίλει τοὺς ὤμους σου, ἐφ' ὅσον ἰδιότροπος ἄνεμος δὲν ἔφερεν αὐτὴν νὰ θωπεύσῃ τὴν παρειάν σου. Καθ' ὅλας ἐκείνας τὰς ὥρας μίαν μόνην λύπην ᾐσθάνθην προξενουμένην ὑπὸ τῆς θέας τῶν ὄχθῶν τῆς Ἀγγλίας, ἃς ἐφ' ὅσον ἐπλησιάζομεν, διέκρινον. Σὺ δὲ καθ' ὅλην τὴν νύκτα μίαν μόνην λέξιν μοὶ εἶπες.

«Τί λέγεις Οὐίλιέλμε; σιδηροῦς σωλὴν ἀρκεῖ ἵνα κρύψῃ ὁλόκληρον κόσμον, θύσανος καπνοῦ ἀρκεῖ νὰ κατακρύψῃ ὁλόκληρον θάλασσαν φωτός, διαχεομένου ὑπὸ τῆς σελήνης. Δὲν συμβαίνει οὕτω καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνθρώπου; Βλέπει τις τὸν οὐρανὸν καὶ δὲν δύναται νὰ τὸν ψαύσῃ, ἀκούει περὶ Θεοῦ καὶ δὲν ἐννοεῖ αὐτόν, θέλει νὰ περικλείσῃ ἐν ἑαυτῷ κόσμον ὅλον καὶ τελευτᾷ ἐκ γαστραλγίας;»

Ἀγνοῶ τί ἀπήντησα, ἀλλ' ἐνθυμοῦμαι καλῶς ὅτι μετὰ παρέλευσιν λεπτοῦ, τὸ ῥινόμακτρον, ἐφ' οὗ ἐστήριξες τὴν κεφαλήν, ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Ἐγὼ ἔκυψα νὰ τὸ λάβω καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν συνηντήθησαν ἡ δὲ χείρ σου ἔσφιγξε τὴν ἐμήν. Ὁποία ἄβυσσος κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠνεῴχθη ἐνώπιόν μου! Ἔμμα, χρόνος δὲν ὑπάρχει διὰ τὴν σκέψιν, τὸ ὡρολόγιον δὲν ἐφευρέθη ἵνα μετρῇ τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας.

Τοῦτο μόνον γιγνώσκω, ὅτι ὑμεῖς ἀφ' οὗ μοὶ ἔσφιγξες τὴν χεῖρα μετενόησες ἢ ἐφοβήθης.... Ἠγέρθης, εἶπες ὅτι ὁ ἀὴρ τῆς νυκτὸς σὲ ἔβλαπτεν ἐξύπνισες ἀποτόμως τὴν θείαν σου καὶ ἀπεσύρθης μετ' αὐτῆς εἰς τὸν θαλαμίσκον σου. Πάντα ταῦτα ἐγένοντο ἐν μιᾷ στιγμῇ, ἐγὼ ἐνόμιζον ὅτι ἐνυπνιαζόμην, ἀγνοῶ ἐὰν ἀπήντησα εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ψυχράν σου «καλὴν νύκτα, κύριε Οὐίλιέλμε.» Τοῦτο μόνον ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἔμεινα μόνος, φρίττων, τρέμων ὡς παιδίον. Τὸ ἥμισυ τῆς ψυχῆς μου ἐκραύγαζεν εἰσέτι ἀγαλλόμενον «Οὐίλιέλμε εἶσαι ὁ εὐτυχέστατος τῶν ἀνθρώπων,» ἐν ᾧ τὸ ἕτερον ἥμισυ πάσχον μοὶ ἔλεγεν «εἶσαι τὸ ἀτυχέστατον, τὸ ἀθλιώτατον τῶν πλασμάτων.»

Ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἐκείνης, Ἔμμα, ἄβυσσος ἐχώρισεν ἡμᾶς. Ἔκτοτε σὺ

μὲ ἀπέφευγες καὶ μὴ ἀρκουμένη ὅτι μετέβαλες αἴφνης τὸν τόπον τοῦ περιπάτου σου, τὴν οἰκίαν τῶν συνεντεύξεών σου, δὲν ἠθέλησες πλέον οὐδὲ ν' ἀπαντήσης τὰ βλέμματά μου, ἂν καὶ ταῦτα πάντοτε σὲ ἐζήτουν, ἐπαιτοῦντα ἓν σου βλέμμα. Διατί μοὶ ἔσφιγξες τὴν χεῖρα, ἐὰν ἡ στιγμιαία αὕτη εὐτυχία ὤφειλε νὰ μοὶ προξενήσῃ τοιαύτην λύπην; Τί ὑπάρχει ἐν σοὶ ἰσχυρότερον τῆς καρδίας σου; Πῶς! ἔχεις ἐν τῇ ψυχῇ σου δύο δαίμονας, ὧν ὁ εἷς εὐλογεῖ καὶ ὁ ἕτερος καταρᾶται. Διατί μὲ κατασπαράσσεις τοιουτοτρόπως; Δὲν γινώσκεις ἴσως τί ἐστι λύπη; Δὲν γιγνώσκεις ὅτι ζῶ μόνον διότι ἡ σκληρὰ σκέψις μὲ βασανίζει καὶ μὲ θέλγει συγχρόνως ὅτι καὶ σὺ πάσχεις, ὅτι καὶ σὺ καταρᾶσαί τι ἤ τινα, τεθέντα ὡς πρόσκομμα μεταξὺ ἐμοῦ καὶ σοῦ; Ναὶ ἐγὼ σὲ βλέπω μετ' ἀγρίας χαρᾶς δσημέραι καθισταμένην ὠχροτέραν καὶ διακρίνω συχνάκις ἐπὶ τοῦ προσώπου σου μετὰ τέρψεως φονέως τὰ ὑφ' ἡμῶν χυθέντα δάκρυα ἐν τῇ ἠρεμίᾳ τῆς νυκτός. Σὺ δὲν κοιμᾶσαι καὶ κλαίεις, ὡς ἐγὼ κλαίω καὶ δὲν κοιμῶμαι. Ἡ βάρβαρος αὕτη χαρὰ μὲ διατηρεῖ ζῶντα, ἡ σκληρὰ αὕτη ἡδυπάθεια μοὶ διατηρεῖ ἐν τάξει τὸ λογικόν, ὅπερ ὀλίγου δεῖν, ἔθραυε τὸν θόλον τοῦ κρανίου μου, διὰ τῆς ἐκρήξεως τῆς παραφροσύνης, διὰ τοῦ ἐμπρησμοῦ τῆς ἀπελπισίας.

Ἐγὼ σὲ ἠγάπων, σὲ ἠγάπων ἐν σιγῇ καὶ τοσοῦτον σὲ ἠγάπων, ὥστε ἡ ἰδέα ὅτι ἡμέραν τινὰ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἶσαι ἰδική μου, μοὶ προὐξένει παλμοὺς τῆς καρδίας, μὲ καθίστα σχεδὸν ἔντρομον. Δὲν ἐνόμιζον ἐμαυτὸν ἄξιον σοῦ, ἐπεθύμουν νά σε λατρεύσω, ἤθελον ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ σὲ περικυκλώσω δι' ἀτμοσφαίρας ἀπορρεούσης ἐκ τῆς καρδίας μου αὐτῆς. Σὺ ἀγνοεῖς ὁποίαν μεταβολὴν ἔφερες ἐν ἐμοί, ὁπόσον ἐπιμελῶς ἐξήτασα τὸν χαρακτῆρά μου, ἵνα καταστῶ ἄξιος σοῦ. Ὅπου εὕρισκον κηλῖδα, ὅπου ἀνεκάλυπτον ἀδυναμίαν, μετεχειριζόμην σίδηρον καὶ πῦρ, ὅπως ἀντὶ τῆς κηλῖδος καὶ τῆς ἀδυναμίας θέσω τὸ ὄνομά σου, τὴν θείαν σου εἰκόνα, τὸν πρὸς σὲ ἔρωτα. Περιέμενον νὰ αἰσθανθῶ ἐμαυτὸν τέλειον καὶ θεωρηθῶ ἄξιος σοῦ, ὅπως δυνηθῶ νά σοι εἴπω μὲ τρέμοντα μὲν χείλη ἀλλὰ καὶ μετὰ θάρρους: Ἔμμα ἐπιθυμῶ νὰ γείνω ἰδικός σου, δός μοι τὴν χεῖρα, εἴμεθα ἄξιοι ἀλλήλων.

Ἀλλ' ἡ ἡμέρα αὕτη δὲν εἶχεν εἰσέτι ἔλθῃ. Ἔβλεπον μακρόθεν ἐν τῇ ὁμίχλῃ τὸν ὄρθρον τῆς ἡμέρας ἐκείνης, τῆς παραδεισείου ἐκείνης ὥρας ἀνατέλλοντα καὶ σφοδρὸς πόθος καὶ ἀπερίγραπτος ἀγωνία μὲ ἐνεθάρρυνον ἵνα περιμείνω, διότι εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁδοῦ ἐκείνης, ἔβλεπον τὴν Ἔμμαν μου. Ἄχ! Ἔμμα, Ἔμμα, σύ μ' ἐννοεῖς βεβαίως, αἰσθάνεσαι καὶ σὺ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην πᾶν ὅ,τι καὶ ἐγὼ αἰσθάνομαι.

Ἀλλὰ σὺ ἔθραυσες τὸ γόητρον, σὺ κατεκρήμνιτες ἐκ θεμελίων τὸν ναόν, ἐν ᾧ ἐπεθύμουν νὰ τοποθετήσω τὸν θεόν μου, σὺ διὰ σκληρῶν χειρῶν ἀπέσπασες ἐκ τῆς ῥοδωνιᾶς τὴν φωλεάν, ἐντὸς τῆς ὁποίας διενοούμην νὰ

τοποθετήσω τὸν ἔρωτα ἡμῶν· ἔθεσες τὴν φωλεὰν ἐκείνην ὑπὸ τοὺς πόδας σου· κατεπάτησες καὶ συνέτριψες αὐτήν. Ἐγὼ δὲ ῥίψας τὴν ὁδοιπορικήν μου ῥάβδον, μεθ' ἧς ἐπορευόμην εἰς Μόκαν, ἐθρήνησα ὡς περιηγητής, ὅστις διὰ πολυχρονίου ἐργασίας καὶ πολλῶν κόπων κτησάμενος πλοῦτον, ἐν ᾧ ἐπανέρχεται εἰς Εὐρώπην συλλαμβάνεται ὑπὸ λῃστῶν ἀφαιρούντων αὐτῷ τὰ πάντα. Ναί, Ἔμμα, ὑπῆρξα ἀγροῖκος. Παρέστην εἰς τὴν θείαν σου καὶ σὲ ἐζήτησα εἰς γάμον, σὲ ἐζήτησα, ὡς ἐὰν ἦσο κοινὴ γυνή, ὡς εἰ φθάσας εἰς ὥριμον ἡλικίαν εἶχον ἀποφασίσῃ νὰ νυμφευθῶ. Ἐζήτησα διὰ τὴν αἰωνιότητα τὴν χεῖρά σου, πρὶν ἢ μάθω ἐὰν ἐπὶ τοῦ *Ταμέσεως* ἡ χείρ σου ὑπὸ ἀφαιρέσεως ἢ ἔρωτος ὁδηγουμένη ἔσφιγξε τὴν ἰδικήν μου. Ἔκρουσα τὴν θύραν τοῦ παραδείσου, ἔχων ἀργύριον ἀνὰ χεῖρας, ἵνα μοὶ ἀνοίξῃ ὁ θυρωρὸς καὶ μοὶ δώσῃ τὸ εἰσιτήριόν μου. Οὐδέποτε θὰ συγχωρήσω ἐμαυτὸν διὰ τὴν ποταπότητα ταύτην, διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην ἀνθρώπου ἀπηλπισμένου. Καὶ γινώσκεις τί μοι ἀπήντησεν ἡ θεία σου; Τὸ πρόσωπόν της ἐγένετο σοβαρόν, ἐταράχθη μεγάλως, μετὰ δυσκολίας ἠδυνήθη ν' ἀναπνεύσῃ καὶ μοὶ ἀπαντήσῃ· εἶτα αἰδημόνως μοὶ εἶπε τὰς λέξεις ταύτας. «Ἐρωτήσατε τὴν Ἔμμαν. Αὕτη ἔχει λογικὸν γηραιᾶς γυναικὸς εἶνε ὁ μόνος δικαστὴς τοιούτων ζητημάτων, ἡ θέλησις αὐτῆς εἶνε καὶ θέλησις μου.... ὁμιλοῦσα δὲ καὶ χαιρετίζουσάμε μοὶ ἐφάνη ὅτι μ' ἔβλεπε μετὰ οἴκτου καὶ τρυφερωτάτης συμπαθείας.

Καὶ νῦν κεῖμαι πρὸ τῶν ποδῶν σου, ὡς κατάδικος, ὅστις ἀδίκως ὑποστὰς μακρὰν φυλάκισιν μετὰ συντετριμμένης καρδίας καὶ ἀθυμίας ἀναμένει λέξιν γενναίαν καὶ παρήγορον ἐπαναφέρουσαν αὐτὸν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κατάστασιν....

Ἐγὼ εὑρίσκομαι ἐν ἀθύμῳ καταστάσει, Ἔμμα, διότι ἐζήτησα παρὰ θείας τὴν χεῖρά σου, διότι ἔγραψα πράγματα ἅτινα οἱ ὀφθαλμοὶ μόνον ἡμῶν ἠδύναντο νὰ εἴπωσιν, ποιήσας πρὸς σὲ ἀπρεπῆ αἴτησιν, ἀκατάλληλον, ἀναξίαν καὶ σοῦ καὶ ἐμοῦ. Τὰ σχέδιά μου ἐναυάγησαν, τὸ ἰδεῶδές μου ἐξηλείφθη καὶ εἰμὶ ὡς ῥακενδύτης καὶ πειναλέος ἐν τῷ μέσῳ ἐρήμου· ὀλίγας στιγμὰς ἀφ' ὅτου ἐθεώρουν ἐμαυτὸν βασιλέα τῶν βασιλέων, ᾔτησα παρὰ τοῦ πρώτου τυχόντος ὁδοιπόρου τὸν ἄρτον τῆς ἐλεημοσύνης... καὶ τὸν ἄρτον τοῦτον, ᾔτησα παρὰ σοῦ παρὰ σοῦ, θεὰ τοῦ οὐρανοῦ μου....

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 12 Ἰανουαρίου 18..

Κύριε Οὐϊλιέλμε, μεγάλως λυποῦμαι ὀφείλουσα ν' ἀπαντήσω εἰς τὴν ἐπιστολήν σου καὶ ἐλπίζω ὅτι θέλεις βεβαίως πιστεύσῃ ταλαίπωρον πλᾶσμα ἀτυχέστατον μὲν καὶ ἀσθενέστατον πλὴν οὐδέποτε ψευσθέν.

Πρὶν ἢ σοὶ γράψω, ἔκλαυσα ἱκανῶς· ἀλλά, κύριε Οὐϊλιέλμε, δὲν δύναμαι νὰ γείνω σύζυγός σου, δὲν δύναμαι νὰ καταστῶ σύζυγος οὐδενός. Μὴ ἐρωτήσῃς τὴν αἰτίαν, μὴ ἐπαυξήσῃς διὰ τῆς περιεργίας σου τὸ ἄλγος μου. Λησμόνησόν με, εἶσαι νέος, πλούσιος τὸν νοῦν καὶ τὴν ῥώμην, ἀφιέρωσε τὰς σπανίας ἀρετὰς τῆς καρδίας σου ἵνα καταστήσῃς εὐτυχὲς πλάσμα δυνάμενον νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὸν ἔρωτά σου. Ὁ Θεὸς εἶνε γενναῖος, ὁ κόσμος κατοικεῖται ὑπὸ εὐμορφοτάτων καὶ προσφιλεστάτων πλασμάτων ἀξίων σοῦ. Κατάστησον εὐτυχὲς ἓν τούτων καὶ ὑπερήφανον, ὅτι ἔγεινε σύζυγός σου.

Πρὸ παντὸς ἄλλου ὅμως λησμόνησόν με, σὲ ἐξορκίζω ἐν ὀνόματι τοῦ πατρός μου.

Ὁ Οὐϊλιέλμος τῇ Ἔμμᾳ

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 13 Ἰανουαρίου 18..

Ὦ, Ἔμμα, δὲν θὰ σε λησμονήσω, δὲν θὰ ἐκλέξω σύζυγον ἐκ τῶν λοιπῶν θυγατέρων τῆς Εὔας, μία μόνη γυνὴ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχει, δι' ἐμέ, καὶ αὕτη εἶσαι σύ, εἷς μόνος τρόπος τοῦ ζῆν δι' ἐμὲ ὑπάρχει, καὶ οὗτος εἶνε τὸ ζῆν μετὰ σοῦ.

Διατί δὲν ἐτόλμησε νά μοι γράψῃς ὅτι δὲν μὲ ἀγαπᾷς; Ἤθελον τότε λάβῃ τὸ θάρρος ν' ἀποθάνω, ἀλλὰ σὺ μὲ ἀγαπᾷς ἑκατοντάκις μοὶ τὸ λέγεις ἐν τῇ ἐπιστολῇ σου. Ἐν ἑκάστῃ λέξει ἀναγινώσκω τὸν ἔρωτά σου, ἐν ἑκάστῳ σημείῳ, ὅπερ ἡ γραφὶς ἐπὶ τοῦ σκληροῦ χάρτου σου ἐχάραξεν. Οὐδέποτε θὰ εἶσαι σύζυγος ἑτέρου, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ἰδική μου. Δὲν ἐννοεῖς ὅτι τὸ τοιοῦτον εἶνε ἡ σκληροτάτη βάσανος, ἐξ ὅσων οἱ σκληροὶ τῆς Ἱσπανίας ἱεροδίκαι ἠδυνήθησαν νὰ φαντασθῶσι; Δὲν ἐννοεῖς ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ κατασκευάσῃ τὴν βάσανον ταύτην; Δὲν ἐννοεῖς ὅτι ἡ μανία καὶ ἡ παραφροσύνη εἶνε προϊόντα τῶν βασάνων τούτων;

Ὁποῖον μυστήριον σὲ περιβάλλει. Ὁποῖος κακὸς δαίμων ἐτέθη μεταξὺ ἐμοῦ καὶ σοῦ. Τίς ἐστιν ὁ ἰσχυρότατος ἡμῶν; Τίς τολμᾷ ἐν τῇ σιωπῇ νὰ συντρίψῃ μίαν πρὸς μίαν τὰς ἀρθρώσεις ἀθώου βρέφους, τοῦ ἔρωτός μας; Τίς τολμᾷ νὰ ὀνομασθῇ ἰσχυρότερος αὐτοῦ; Διατί δέν μοι εἶπες ὅτι δὲν μ' ἀγαπᾷς; οὐδὲ τότε ἤθελόν σε πιστεύσῃ, ἤθελον πιθανῶς σκεφθῇ, ὅτι μὲ ἠγάπησες, ἀλλ' ὅτι τώρα ἔρως ἰσχυρότερος καὶ ἀνώτερος ἐξήλειψε τὸν ἔρωτά μου. Ὄχι, ὄχι, οὐδὲ τοῦτο ἤθελόν ποτε πιστεύσῃ. Ἀλλὰ διατί δὲν ἐπειράθης τοὐλάχιστον νά με ἀπελπίσῃς, νά με δηλητηριάσῃς καὶ θανατώσῃς διὰ μιᾶς; Τίς δίδει εἰς σὲ τὸ δικαίωμα νὰ μὲ κρατῇς μετέωρον μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἔχοντα τὸν ἕνα πόδα ἐν τῷ ᾅδῃ καὶ τὴν κόμην ἐν τῷ παραδείσῳ; Τίς σε κατέστησεν αἴφνης φονέα καὶ δήμιον;

Ἔμμα, Ἔμμα, ἐλέησόν με τὸν τοσοῦτον ἀγαπῶντά σε καὶ κλαίοντα ὡς βρέφος.... ἀλλὰ καὶ σύ μ' ἀγαπᾷς. (Ἕπεται συνέχεια).

ΕΠΙ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΩΜΕΝΗΣ ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ

Ἐν ἐκτάκτῳ συνεδρίᾳ τοῦ νομικοῦ τμήματος τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ τῇ 13 Φεβρουαρίου 1883, συζητουμένου τοῦ ζητήματος περὶ τῆς διαρρυθμίσεως τῶν φυλακῶν ὁ ἐπίτιμος ἑταῖρος κ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΥΠΑΛΔΟΣ ἀνέγνω τὴν ἑπομένην διατριβήν:

Ὁ ἀξιότιμος κ. Βορρὲς πρό τινων ἡμερῶν ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Σύλλογον ἀξιόλογον ἀνάγνωσμα, ἐν ᾧ ζητεῖ τὸ προσφορώτερον διὰ τὴν Ἑλλάδα σωφρονιστικὸν σύστημα, παραθέτων πρὸς ἀλλήλας τὰς διαφόρους τῶν Ἀμερικανῶν καὶ Ἄγγλων σωφρονιστικὰς θεωρίας. Δὲν προτίθεμαι νὰ προκαλέσω συζήτησιν ἐπὶ τούτου, καίτοι διαφωνῶν ἐν μέρει πρὸς τὸ συμπέρασμα τοῦ ἀξιοτίμου Ὑφηγητοῦ. Ὡς σωφρονιστικὸν σύστημα ἐννοεῖται μέθοδος διαίτης τῶν καταδίκων ἐν ποινικαῖς φυλακαῖς, ἀφορῶσα εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν ἕξεων καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. Ἐγὼ προτίθεμαι νὰ προσκαλέσω τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ σχετικοῦ μέν, ἀλλὰ διαφόρου θέματος, τοῦ τῆς ἱδρύσεως ἐξεταστικῶν φυλακῶν πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν προφυλακιζομένων ὑποδίκων. Τὸ θέμα τοῦτο δὲν ἔθιξεν ὁ φίλος συνέταιρος· αὐτὸ δὲ νομίζω πολὺ σπουδαιότερον, ὡς ἀφορῶν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν ἀνάγκης ἐπειγούσης μᾶλλον τῆς αναδιοργανώσεως τῶν ποινικῶν φυλακῶν, ἥτις εἶναι τὸ κοινὸν θέμα τῆς φιλανθρωπίας τῶν ποινικολόγων τοῦ αἰῶνος ἡμῶν. Μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἦτο μοναδικὸν φαινόμενον, μαργαρίτης κεκρυμμένος καὶ σχεδὸν ἄγνωστος εἰς τὸν λοιπὸν κόσμον, ἡ φυλακὴ τῆς Gand. Ὁ φιλάνθρωπος περιηγητὴς Howard ἀπεκάλυψεν αὐτήν, ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν ὁμογενῶν του, ἔκτοτε δὲ κατέστη τὸ πρώτιστον καὶ προσφιλὲς θέμα τῆς πολιτικῆς ἀγαθοεργίας ἡ ἵδρυσις φυλακῶν καταλλήλων εἰς διόρθωσιν τῶν κακούργων. Ἡ φιλανθρωπία μὴ ἀρκεσθεῖσα εἰς τὸ πρότυπον τῆς φυλακῆς τῶν Βέλγων παρήγαγε διαφόρους θεωρίας σωφρονιστικῶν συστημάτων, καὶ ὁλοσχερῶς ἀπορροφηθεῖσα ἐκ τοῦ θέματος τούτου παρημέλησεν ὡς δευτερεῦον τὸ ζήτημα τῆς τύχης τῶν ὑποδίκων.

Τὴν ἀνάγκην τῆς ἱδρύσεως ἐν Ἑλλάδι ἐξεταστικῶν φυλακῶν, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ κατ' ἄτομον χωρισμοῦ τῶν ὑποδίκων, παρέστησα πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργεῖον πρὸ δέκα ἐτῶν ὡς Εἰσαγγελεὺς παρὰ τοῖς ἐνταῦθα Ἐφέταις. Ἐπαναφέρω σήμερον τὴν συζήτησιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος διότι, ὡς ᾄδεται, ἡ Κυβέρνησις ἐπελήφθη τοῦ ἔργου τῆς αναδιοργανώσεως τῶν φυλακῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θεωριῶν σωφρονιστικοῦ τινος συστήματος, ἐν ἥσσονι μοίρᾳ τασσομένου τοῦ ζητήματος τῶν ἐξεταστικῶν φυλακῶν. Φρονῶ ὅτι περὶ τούτων πρῶτον ὀφείλει τὸ Ὑπουργεῖον νὰ προνοήσῃ, τὴν δὲ οἰκοδομὴν σωφρονιστηρίων κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἀπομονώσεως, ἢ

κατὰ τὸ ἄλλως λεγόμενον σύστημα τῶν κελλίων (systeme celulaire) ν' ἀναβάλῃ εἰς μέλλουσαν ἐποχήν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἤθελον συστήσει εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἱδρύσῃ ἐξεταστικὰς φυλακὰς εἰς τὴν ἕδραν ἑκάστου Ἐφετείου, καὶ κατόπιν ἑκάστου πλημμελειοδικείου, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ ἀπολύτου χωρισμοῦ τῶν ὑποδίκων. Συγχρόνως νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν εἰς ποινικὰς φυλακὰς μετασκευὴν διαφόρων παλαιῶν κτιρίων, τῶν μὲν σώων ὁποῖα εἶναι ἐν τοῖς φρουρίοις Ναυπλίας, Ζακύνθου, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐν Κεφαλληνίᾳ, τῆς Λευκάδος, τῶν δὲ ἠρειπωμένων ὁποῖα τὰ ἐν τοῖς φρουρίοις Ἄσσου, Χαλκίδος, Πατρῶν, Μονεμβασίας καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ἐργασία προβαίνει νὰ χωρίζῃ τοὺς ὑποδίκους ἀπὸ τῶν καταδίκων, καὶ τοὺς εἰς βαρυτέρας ἀπὸ τῶν εἰς ἐλαφροτέρας ποινὰς καταδικαζομένων, εἰσαγομένης ἀπὸ τοῦδε εἰς τὰς ποινικὰς φυλακὰς τακτικῆς διδασκαλίας πνευματικῆς, καὶ ἐνασχολήσεως εἰς τέχνας βιοποριστικὰς κατὰ τοὺς κανονισμοὺς τῶν ἐν Γαλλίᾳ κεντρικῶν φυλακῶν. Τοῦτο εἶναι τὸ σύστημα τῆς βαθμιαίας μεταρρυθμίσεως τῶν φυλακῶν, ἐφ' οὗ καλῶ τὴν προσοχὴν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ κοινοῦ.

Ὅλαι αἱ περὶ βελτιώσεως τῶν ποινικῶν φυλακῶν θεωρίαι, συνιστῶσι μεθόδους διαίτης, καὶ ἠθικῆς μορφώσεως τῶν καταδίκων, τὰς ὁποίας οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ, οἷον καθαρὸν ἀέρα, ὑγιεινὴν τροφήν, θεραπείαν τοῦ σώματος, νουθεσίαν θρησκευτικήν, ἐργασίαν, διδασκαλίαν τέχνης κτλ. Πᾶς τις δὲ ἤθελεν ἀποδεχθῇ ὡς τελειοτέραν τὴν φυλακὴν εἰς ἣν τὰ μέσα ταῦτα ἤθελον καταστῇ μᾶλλον προσιτὰ καὶ εὔχρηστα. Ἀλλ' αἱ ἐξ Ἀμερικῆς προελθοῦσαι θεωρίαι παρεδέξαντο ὡς ἐξασφαλίζοντα τὴν διόρθωσιν τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν κακούργων, μέσα δυνάμενα νὰ ἐπιφέρωσι τὴν καταστροφὴν τῶν δυνάμεων τοῦ σώματος καὶ τοῦ νοὸς τοῦ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν ταῖς φυλακαῖς κρατουμένου. Περὶ τὸ 1820 εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Pittsbrurg καὶ τῆς Φιλοδελφίας ἐν Πανσυλβανίᾳ ἐμορφώθη τὸ σύστημα τῆς ἀπολύτου ἀπομονώσεως, κρατουμένου ἐν ἰδίῳ κελλίῳ ἑκάστου καταδίκου ἡμέρας καὶ νυκτός. Ἰσχυρίζοντο ὅτι ὁ κακοῦργος μὴ βλέπων, μὴ ἀκούων ἄνθρωπον, οὐδένα ἀπολύτως, τίθεται ἀπέναντι τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ, συναισθάνεται τὸ κακὸν τοῦ ἐγκλήματος τὸ ὁποῖον ἔπραξεν, ἀναλογίζεται τὰς συνεπείας τῆς ποινῆς, καὶ διορθοῦται. Ἀλλ' ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος προϋποτίθησιν ὅτι ὁ κακοῦργος δὲν ἔχει διεστραμμένην τὴν συνείδησιν ἐκ φύσεως ἢ ἐκ κακῶν ἕξεων, ὅτι ἔχει συνείδησιν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ ἄνθρωπος φύσει κοινωνικὸς δὲν δύναται οὔτε νὰ διορθωθῇ, οὔτε νὰ ζήσῃ ἐκτὸς τοῦ μέσου τῆς κοινωνίας· καὶ ἡ πεῖρα τῶν σωφρονιστηρίων ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ κατάδικος ἐγκλειόμενος εἰς τὸ κελλίον κατὰ τὰς πρώτας ἓξ ἡμέρας ἐξαγριοῦται, μετ' αὐτὰς δὲ καταπίπτουσιν αἱ σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ δυνάμεις, ἐπέρχεται ἡ ἀπόγνωσις καὶ ἡ ἐξαχρείωσις, ἢ ἡ ἀπελπισία ζητοῦσα μέσα αὐτοχειρίας. Ὡς ἀντιφάρμακον, τὸ σύστημα τῆς Φιλαδελ-

φίας εἰσήγαγε μετὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τὰς παραμυθίας τοῦ ἱερέως, τὰς νουθεσίας τοῦ διευθυντοῦ, τὰς προτροπὰς τοῦ ἰατροῦ. Ἀλλὰ καὶ τὰ μέτρα ταῦτα εὑρέθησαν ἀνεπαρκῆ. Ἐβεβαιώθη ὅτι ἡ ἀπομόνωσις ἄνευ ἐργασίας ἐπέφερε τὴν ἀδιαφορίαν, τὴν ἀηδίαν τοῦ βίου, καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ φυλακισμένου εἰς κτηνώδη ἐκπλήρωσιν σαρκικοῦ πάθους, ἐπιταχύνοντος τὴν σωματικὴν φθίσιν καὶ τὸν πνευματικὸν μαρασμόν. Ἕνεκα τούτων ἡ θεωρία τῆς ἀπομονώσεως ἠναγκάσθη νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ κελλίον τοῦ καταδίκου ἐργασίαν· ἀλλ' ἄνευ καταναγκασμοῦ, ἄνευ διηνεκοῦς ἐπιτηρήσεως ἡ ἐργασία μένει εἰς τὴν προαίρεσιν τοῦ φυλακισμένου· καὶ ὅταν ὁ κατάδικος δὲν γνωρίζει τέχνην, ἀπέκτησεν ὡς δευτέραν φύσιν τὴν ἕξιν τῆς ὀκνηρίας, κατελήφθη ἐκ τῆς ἀηδίας τοῦ βίου, καὶ τῆς ἀποστροφῆς τῶν κανονισμῶν τῆς φυλακῆς, ἡ ἐνασχόλησις εἰς ἐργασίαν ἀποβαίνει ἀνέφικτος. Οὕτω τὸ σύστημα τῆς Φιλαδελφίας ἀπηρνήσατο τὴν βάσιν τῆς θεωρίας αὐτοῦ, τὴν τῆς ἀπομονώσεως, προσκαλεσαμένη τὰ κοινὰ μέσα τῆς ἠθικῆς διορθώσεως, ἤτοι διδασκαλίαν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικήν, καὶ ἐργασίαν. Ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα ἠδυνήθη νὰ χρησιμοποιήσῃ, διότι ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διδάσκαλος δὲν δύναται ὅσον ἂν ὑποτεθῇ χαλκέντερος νὰ διδάσκῃ πλέον τῶν πέντε ὡρῶν καθ' ἑκάστην. Ἂν λοιπὸν δοθῇ τοὐλάχιστον μιᾶς ὥρας κατήχησις εἰς ἕκαστον φυλακισμένον, θὰ μετέχωσιν αὐτῆς πέντε τὸ πολὺ καθ' ἑκάστην. Ἐὰν δὲ μεθέξωσιν ὅλοι οἱ 500, ἢ κατ' ἐλάχιστον ὅρον οἱ 300 ἐν τῷ σωφρονιστηρίῳ κρατούμενοι, θὰ δέχεται τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἱερέως ὁ κατάδικος μίαν ὥραν ἀνὰ πᾶσαν ἑξηκοστὴν ἡμέραν. Τὰς αὐτὰς δυσχερείας τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως παρουσιάζει διὰ τὴν σωματικὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἰατροῦ, διὰ τὴν διδασκαλίαν τέχνης, καὶ καθεξῆς. Ἕνεκα τούτων τὸ σύστημα τῆς Φιλαδελφίας τελευταῖον κατέφυγεν εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ χρόνου τῆς ποινῆς διὰ χαρίτων, εἴτε πρὸς ἀποτροπὴν τῶν κινδύνων τῆς ὑγιείας καὶ τοῦ νοός, εἴτε πρὸς ἀμοιβὴν τῆς καλῆς διαγωγῆς τῶν κρατουμένων ἐν τῇ φυλακῇ.

Πρὸ τοῦ συστήματος τῆς Φιλαδελφίας εἶχεν ἐφαρμοσθῇ ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ **Auburn** τῆς Νέας Ὑόρκης ἡ θεωρία τῆς ἀπομονώσεως ἐν καιρῷ νυκτός, τῆς καταναγκαστικῆς ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐν πνευματικῇ ἀπομονώσει ἐργασίας τῶν καταδίκων καθ' ἡμέραν· καὶ τὸ σύστημα τῆς Ὠβούρνης κατὰ πρῶτον ἐφάνη μᾶλλον τοῦ πρώτου ἄξιον συστάσεως, ὡς ὀλιγώτερον φθοροποιὸν τῶν δυνάμεων τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος. Ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἀποκλείεται, ἢ μένει λίαν περιωρισμένη ἡ ἐνέργεια τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς διδασκαλίας, καὶ ἀφίεται εἰς μόνην τὴν σωματικὴν ἐνασχόλησιν ἡ ἠθικὴ αναμόρφωσις τῶν κακούργων. Ἡ σωματικὴ ὅμως ἀπομόνωσις ἐν καιρῷ νυκτός, καὶ ἡ διαρκὴς καθ' ἡμέραν πνευματικὴ ἀπομόνωσις διὰ τῆς ἀδιακόπου σωματικῆς ἀπασχολήσεως, καθὸ ἀρνητικοὶ παράγοντες, δὲν δύνανται νὰ δώσωσι τὸ θετικὸν γινόμενον εἰς ὃ ἀφορᾷ τὸ σωφρονιστικὸν σύστημα, τὴν

ἀνάπλασιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ κακούργου. Ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἡ μὲν ἐν χωριστῷ κελλίῳ διανυκτέρευσις τοῦ καταδίκου ἄνευ ἐπιτηρήσεως παρέχει αὐτῷ πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὴν κτηνώδη ἐκπλήρωσιν τοῦ σαρκικοῦ πάθους, δι' ἣν κατεδικάσθη ἡ διηνεκὴς ἐγκάθειρξις· ἡ δὲ πνευματικὴ ἀπομόνωσις κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἀπεδείχθη ἀνέφικτος. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ σύστημα τῆς Νέας Ὑόρκης ἔθηκεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης,ἐν ᾗ συνεργάζονται 50 κατάδικοι, ἐπιστάτην, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὁποίου παρέδωκεν βούνευρον μὲ τὴν ἀπόλυτον καὶ ἀνεξέλεγκτον ἐξουσίαν τοῦ νὰ ἐπιβάλῃ ἀμέσως ὅσους ἐγκρίνῃ ῥαβδισμοὺς πρὸς τιμωρίαν παντὸς ψυθηρισμοῦ, παντὸς νεύματος, παντὸς κινήματος, τὸ ὁποῖον ὁ ἐπιστάτης ἤθελε κατ' ἰδίαν κρίσιν καὶ ἀπόφασιν ὑποπτεύσει ὡς σημεῖον συνεννοήσεως μετ' ἄλλου καταδίκου. Καὶ μεθ' ὅλης ὅμως τῆς αὐθαιρέτου καὶ βαρβάρου ταύτης αὐστηρότητος ὁ Crawford, ὁ D: Julius, καὶ οἱ ἐπίτροποι τοῦ Κοινοβουλίου τῆς Νέας Ὑόρκης, ἐβεβαίωσαν ὅτι ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ Auburn καὶ Sing Sing δὲν ἐμποδίζοντο αἱ συνεννοήσεις τῶν καταδίκων διὰ συνδιαλέξεων, διὰ γραφῆς, διὰ ψυθηρισμῶν, διὰ νευμάτων, διὰ διαφόρων σημείων. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὸ σύστημα τῆς φυλακῆς τοῦ Auburn ἐκρίθη ἀνεπαρκὲς εἰς τὸ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς συνεννοήσεις τῶν φυλακισμένων εἰσήχθη ἐν Πανσυλβανίᾳ τὸ σύστημα τῆς διηνεκοῦς ἀπομονώσεως, καὶ βραδύτερον εἰς Baltimore τοῦ Maryland τὸ σύστημα τῆς κοινῆς ἐργασίας, ἄνευ τῆς ἀπομονώσεως διὰ τῆς σιωπῆς. Τέλος πάντων καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἕτερον ἀφορῶντα εἰς τὴν παρεμπόδισιν τῆς συνεννοήσεως τῶν καταδίκων ἐπιδιώκουσι διὰ μεγίστων θυσιῶν καὶ ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν κέρδος φανταστικὸν ἢ ἐλάχιστον, τὴν πρόληψιν τῆς διαφθορᾶς τῶν κακούργων διὰ τῆς ἀμοιβαίας διδασκαλίας· ὅπερ ἐστὶ νὰ μὴ διαφθαρῶσι τὰ ἤθη τοῦ εἰς εἱρκτὴν ἢ δεσμὰ καταδικασθέντος λῃστοῦ ὑπὸ τοῦ κλέπτου, καὶ τ' ἀνάπαλιν, ἢ νὰ μὴ ἀποκτήσῃ χειροτέρας ἕξεις ὁ ἀπατεὼν ἐκ τῆς ὁμιλίας τοῦ πλαστογράφου, καὶ οὕτω καθεξῆς. Βεβαίως ἡ ἐν ὀκνηρίᾳ καὶ ἄνευ ἐπιτηρήσεως ἐλευθέρα συναναστροφὴ διαφόρων τάξεων καὶ κατηγοριῶν φυλακισμένων συντελεῖ εἰς μείζονα διαφθορὰν τῶν ἧττον διεφθαρμένων. Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ κατάδικος θέλει διαφθείρει τὰ ἤθη τοῦ ἀθώου ἴσως ὑποδίκου, ὁ εἰς εἱρκτὴν ἢ εἰς δεσμὰ καταδικασθεὶς κλέπτης, ἀπατεὼν ἢ πλαστογράφος θέλει διαφθείρει τὰ ἤθη τοῦ εἰς φυλάκισιν ἢ εἱρκτὴν καταδικασθέντος ἐπὶ τραυματισμῷ, ἐπὶ ἐμπρησμῷ ἐξ ἀμελείας κτλ. Ἀλλ' ὁ φόβος τῆς ἀμοιβαίας διαφθορᾶς τῶν ἕνεκα πράξεων κακοήθων εἰς δεσμὰ καὶ εἰς εἱρκτὴν καταδίκων εἶναι σκιαμαχία. Ὁπωσδήποτε ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ πεῖρα σταθμίσασαι τὰς θυσίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τοὺς καρποὺς ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἑτέρου κατεδίκασαν ἀμφότερα τὰ συστήματα τῆς Φιλαδελφίας καὶ τῆς Ὠβώρνης. Ὅπως περιορισθῶ εἰς τὴν γνώμην τῶν ἐπισημοτέρων, ὁ Crawford Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν φυλακῶν τῆς Ἀγγλίας, ἀπο-

σταλεὶς ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐπισκεφθεὶς ὅλας τὰς φυλακὰς τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης, καθὼς ὁ Ducpetiaux ὁ Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν φυλακῶν τοῦ Βελγίου, ὁ D. Julius λαβὼν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Πρωσίας ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ Crawford ἐντολήν, ὁ De Thun κλ. κατεδίκασαν ὡς ὅλως ἀνεπιτυχὲς τὸ σύστημα τῆς Ὠβούρνης καὶ συνιστῶσιν ἀντ' αὐτοῦ τὸ τῆς Φιλαδελφίας. Ἐξ ἄλλου οἱ Toqueville καὶ Beaumont ἐκπληρώσαντες παραπλησίαν ἐντολὴν τῆς γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ὁ πλεῖστα ὅσα μελετήσας καὶ γράψας ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὁ διάσημος Mittermaier, ὁ Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν φυλακῶν τῆς Γαλλίας Ch. Lucas καὶ ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν ὅσων ἔγραψαν περὶ φυλακῶν κατεδίκασαν ὡς ἄδικον, βάρβαρον καὶ καταστρεπτικὸν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς τὸ σύστημα τῆς Φιλαδελφίας.

Εἰς τὸν κατὰ πρῶτον ἐπισκεπτόμενον οἱονδήποτε σωφρονιστήριον ἐπιβάλλει ἀμέσως ἡ ἐξωτερικὴ θέα τοῦ κτιρίου, ἐσωτερικῶς ἡ διασκευή, οἱ διάδρομοι, ἡ τάξις, ἡ καθαριότης, ἡ πειθαρχία, ἡ σιγή. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι τὸ ἐξωτερικὸν τῆς φυλακῆς ὄχι τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κακούργου, ὄχι ἡ διάθεσις τῶν κατοίκων. Τὰ πάθη τὰ ὁποῖα βράζουσιν ἐντὸς τῶν ψυχῶν, ἡ σιγὴ τῆς ὑπουλότητος, ἡ ὑπόκλισις τῆς ὑποκρισίας, ἡ χαμέρπεια τοῦ φόβου τῆς τιμωρίας περιμένουσι τὸν ἐλεύθερον ἀέρα, καὶ ἐκεῖ δοκιμάζεται τὸ σωφρονιστήριον. Μὴ πλανώμεθα ἐκ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν περιηγητῶν. Ἂς ἀκούσωμεν μᾶλλον τοὺς ἄνδρας τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πείρας.

Ὡς πρὸς τὸ σύστημα τῆς Φιλαδελφίας ὁ Mittermaier λέγει: «Δὲν νομίζομεν ἀκριβεῖς τὰς τελευταίας ἀναφορὰς περὶ τῶν φυλακῶν τῆς Πανσυλβανίας ὅταν φημίζωσι τὴν ἠπιότητα τῆς μεθόδου αὐτῶν· διότι εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι πολλοὶ μὴ εὐπειθεῖς φυλακισμένοι ἀπέθανον συνεπείᾳ τῶν πειθαρχικῶν μέσων εἰς ἃ ὑπεβλήθησαν. Ἓν ἐκ τούτων συνίσταται εἰς φίμωτρον, εἶδος κλείθρου ἢ μοχλοῦ (cadenas) σιδηροῦ τιθεμένου ἐπὶ τοῦ στόματος τοῦ καταδίκου, βεβαίως δὲ ἡ φύσις τοῦ φαρμάκου τούτου δὲν παρέχει καλὴν ἰδέαν περὶ τῆς ἠπιότητος τοῦ συστήματος τῆς Πανσυλβανίας, Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἀπόλυτος ἀπομόνωσις τῶν καταδίκων εἶναι ἐπικίνδυνος εἰς τὴν ὑγίαν τοῦ σώματος, πολὺ μᾶλλον εἶναι τοιαύτη ὡς πρὸς τὴν ὑγίαν τῆς ψυχῆς. Ἐκ τῶν τελευταίων ἀναφορῶν τῶν σωφρονιστηρίων προκύπτει ὅτι ἐπὶ 48 καταδίκων ἀπολυθέντων τῷ 1834 τρεῖς ἦσαν βεβλαμμένοι τὸν νοῦν, καὶ ἐπὶ 20 ἀπολυθέντων τῷ 1833 δύο ἦσαν τρελοί, καὶ εἷς τρίτος βλάξ. Τὰ λυπηρὰ ταῦτα ἀποτελέσματα δὲν ἀντισταθμίζονται τοὐλάχιστον ὑπὸ τῆς δραστικότητος τοῦ συστήματος ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν διόρθωσιν, διότι ἐκ τῶν προμνημονευθέντων ὑπομνημάτων ἐξάγεται ὅτι ἐπὶ τοῦ ὀλίγου ἀριθμοῦ τῶν ἀπολυθέντων τρεῖς ἐπανῆλθον ἐν ὑποτροπῇ».

Τί δὲ γράφει ὁ Crawford περὶ τοῦ συστήματος τῆς Auburn; Ἐὰν αἱ θρησκευτικαὶ ἀσκήσεις εἶναι λίαν περιωρισμέναι ἐν τῷ σωφρονιστηρίῳ τῆς

Ὠβοὐρνης δὲν προέρχεται ἐξ ἐλλείψεως ζήλου καὶ δραστηριότητος τοῦ ἀξιοτίμου κληρικοῦ. Ἡ σπουδαιότης τῆς ἠθικῆς μορφώσεως τῶν φυλακισμένων οὐδέποτε ἐξετιμήθη δεόντως ἐν τῇ φυλακῇ. Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἱδρύσεως δὲν ὑπῆρχε κληρικὸς καθόσον ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία ἐνομίζετο ὡς ἐμπόδιον εἰς τὴν τήρησιν τῆς πειθαρχίας. . . . . . (κατόπιν ἐγένετο δεκτή). Ἀλλ' ὁ ἱερεὺς ὡμολόγησεν εἰς τὸν κ. Κράουφορδ ὅτι τοῦ ἦτον ἀδύνατον νὰ ἐπισκεφθῇ διὰ μιᾶς 680 καταδίκους ἀπὸ κελλίου εἰς κελλίον εἰς βραχυτέραν τῶν τριῶν μηνῶν περίοδον. . ! ! . κτλ. παρακατιών.

»Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ συστήματος ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀπομόνωσις εἶναι τελεία, καὶ ὁ πρώτιστος σκοπὸς τῆς μονώσεως τοῦ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς μεταξὺ τῶν φυλακισμένων σχέσεις ἐκπληροῦται. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν ᾖ αὐστηρὰ ἡ ἐπιτήρησις δὲν ἐμποδίζει τοὺς φυλακισμένους νὰ συνδιαλέγωνται διὰ σημείων, καὶ ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Ἐπὶ τούτῳ ἔχουσιν ἀπείρους εὐκολίας, εἴτε ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις, εἴτε ἐν ταῖς αὐλαῖς, ἢ ἄλλοθι, ὅταν βαδίζωσι φαλαγγηδόν. . Εἰς ἐπίσημόν τινα ἀναφορὰν πρὸς τὸ Κοινοβούλιον ἀναγινώσκεται. Μ' ὅλην τὴν θαυμασίαν πειθαρχίαν ἥτις εἰσήχθη ἐν τῇ φυλακῇ τῆς Ὠβούρνης οἱ ἐπίτροποι εἶδον πρό τινων ἑβδομάδων πρόσκλησιν ἐπὶ τεμαχίων δέρματος γεγραμμένην, προτρέπουσαν τοὺς φυλακισμένους εἰς στάσιν. Ὅταν δύνανται ν' ἀποφύγωσι τὴν τιμωρίαν ὁμιλοῦσι, γελῶσι, ᾄδουσι, σφυρίζουσι, φιλονεικοῦσι, ἐρίζουσι πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς ἐπιστάτας. Καταναλίσκουσι τὸν καιρὸν προσβλέποντες εἰς τοὺς θεωμένους αὐτούς, καὶ δὲν λυποῦνται νὰ φθείρωσι καὶ καταστρέφωσι τὸ διδόμενον εἰς αὐτοὺς ἐργόχειρον. ! ! . . Ἐξακολουθεῖ δὲ ὁ Grawford. Ἀληθῶς ἡ ἐξουσία τοῦ βουνεύρου διατάσσει τὴν ἄμεσον καὶ ἀναντίλογον ὑποταγήν, ἀλλ' αὕτη εἶναι στιγμιαία. Δὲν συνεπιφέρει ἐγγύησίν τινα ἀποτροπῆς ἀπὸ νέων ἀνομημάτων καὶ διορθώσεως τοῦ χαρακτῆρος τῶν φυλακισμένων».

Ὁ «Κράουφορδ (ἀκολουθεῖ ὁ Ducpétiaux ἀναλύων τὴν ἀναφορὰν αὐτοῦ) διὰ τῶν πολλῶν αὐτοῦ συνεντεύξεων μετὰ τῶν φυλακισμένων, οἱ ὁποῖοι ἐδιοικοῦντο διὰ τοῦ τρόμου τοῦ βουνεύρου, ἐβεβαιώθη ὅτι ἡ βάρβαρος αὕτη μεταχείρισις ἐγέννα ἐν αὐτοῖς αἰσθήματα μίσους καὶ ἐκδικήσεως, καὶ καθίστα διηνεκῆ τὸν ἐξευτελισμὸν τῶν δυστυχῶν τοὺς ὁποίους ἠπείλει».

Ἡ αὐστηρότης τῆς φυλακῆς τῆς Ὠβούρνης ἐθεωρήθη ἀνεπαρκής, καὶ μᾶλλον ἐπεξετάθη ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ Sing-Sing. Ἂν καὶ ἀσθενὴς καὶ οὐχὶ πλήρης ὑπάρχει τοὐλάχιστον εἶδος τι ἐγγυήσεως κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν ὑπαλλήλων ἐν Ὠβούρνῃ. Ἐν Sing-Sing οὐδεμία ὑπάρχει. Οἱ ἐπιτηρηταὶ τῶν ἐργαστηρίων δὲν ὀφείλουσι λόγον εἰς κανένα περὶ τῶν ποινῶν τὰς ὁποίας ἐπιβάλλουσι κτλ».

Ἰδοὺ δὲ τί κατὰ, καὶ τί ὑπὲρ τῆς αὐστηρότητος ταύτης ἀναφέρουσιν οἱ ἀπεσταλμένοι ἐκ Γαλλίας Blouet καὶ Metz.» Γνωστὸν ὅτι πρό τινος ἄκρα αὐστηρότης ἐτήρει τὴν πειθαρχίαν ἐν τοῖς σωφρονιστηρίοις τοῦ Auburn

καὶ τοῦ Sing Sing. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἀπό τινος ἡ πειθαρχία αὕτη ἐχαλαρώθη. Τοῦτο δὲ ἀποδοτέον εἰς τὸ ἀδύνατον τῆς τηρήσεως τοῦ συστήματος τῆς σιωπηρᾶς συνεργασίας διὰ τιμωριῶν, τῶν ὁποίων ἡ αὐστηρότης μόνη ἤρκει πρὸς ἐξουδετέρωσιν πάσης σωφρονιστικῆς ἐπιδράσεως. Οἱ διευθυνταὶ τῶν καταστημάτων τούτων ἀνεγνώρισαν ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν ἐφαρμογὴν συστήματος ἀπαιτοῦντος ἑκάστοτε μέτρα σκληρότερα, καὶ συχνοτέρας τιμωρίας. Ἐξ ἄλλου ὅμως φαίνεται ὅτι ἐν τῷ σωφρονιστηρίῳ τοῦ Wetherfild, ἐν ᾧ ἡ πειθαρχία ἦτο σχετικῶς ἠπιωτέρα, ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν χρῆσιν αὐστηροτέρων μέσων, ὅπως τηρήσωσι μέχρι τινὸς τὴν δραστικότητα τῆς τιμωρίας. Τὰ δύο ταῦτα γεγονότα ἐπίσης μαρτυροῦσι κατὰ τοῦ συστήματος τῆς ἐν σιωπῇ ἐν κοινῇ αἰθούσῃ ἐργασίας. Τῷ ὄντι τὸ παράδειγμα τῆς Wetherfield ἀποδεικνύει ὅτι τὸ σύστημα μένει ἀνίσχυρον ἂν δὲν ἔχῃ ἐπίκουρον τὴν αὐστηρότητα τῆς τιμωρίας. Ἐνῷ τὸ παράδειγμα τῆς Auburn καὶ τοῦ Sing-Sing βεβαιοῖ ὅτι ἡ αὐστηρότης αὕτη μένει ἀνεπαρκὴς ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, οὐδὲ δύναται ν' ἀποδεχθῇ αὐτὴν ἡ κοινὴ γνώμη».

Μετ' αὐτὰ παρουσιάζεται τὸ μικτὸν σύστημα, τὸ Ἰρλανδικὸν καλούμενον, τὸ ὁποῖον συνιστᾶται ὡς συνενῶνον τὰ πλεονεκτήματα τοῦ Ὠβουρνείου καὶ τοῦ τῆς Φιλαδελφίας. Ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον συνενώνει καὶ τὰ ἐλαττώματα ἀμφοτέρων. Παραδέχεται τὴν σωματικὴν ἀπομόνωσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν κελλίῳ ἐπὶ 9 ἢ τοὐλάχιστον 8 μῆνας. Μετ' αὐτοὺς ὁ κατάδικος ὑποβάλλεται εἰς τὸ σύστημα τῆς φυλακῆς τῆς Ὠβούρνης, καὶ ἂν εἰς τοῦτο δείξῃ εὐπείθειαν καὶ προκοπὴν μεταβαίνει εἰς τὸ ἰδιάζον τοῦ συστήματος τρίτον στάδιον τῆς ἐργασίας ἐν ὑπαίθρῳ εἰς ἀγροκήπιον τῆς φυλακῆς, ἢ τῆς θητείας εἰς ἰδιωτικὰ ἐργοστάσια ὑπὸ ἐπιτήρησιν. Τὸ τελευταῖον στάδιον κολακεύει τὴν φιλανθρωπίαν παντὸς σπουδαστοῦ τῶν σωφρονιστικῶν θεωριῶν. Ἀλλὰ τὸ στάδιον τοῦτο εἶναι ἀπρόσιτον εἰς τὸν κατάδικον ἂν δὲν διορθωθῇ εἰς τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἀπολύτου ἀπομονώσεως, τοῦ ὁποίου εἴδομεν τοὺς κινδύνους, ἂν δὲν ἐπιτύχῃ τὴν ζητουμένην θεραπείαν εἰς τὸ δεύτερον στάδιον, τὸ οὐχ ἧττον ἐπικίνδυνον. Ὁπωσδήποτε τὸ Ἰρλανδικὸν σύστημα ἐπαινεῖται καθὰ νεώτερον, ἀλλὰ δὲν παρήγαγεν εἰσέτι καρποὺς καθιστῶντας ἀναμφίλεκτον τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ. Τί δὲ ἐκ τῶν προτέρων ἀποδεικνύει τὸ Ἰρλανδικὸν σύστημα; Τὴν ἀποτυχίαν τῆς θεωρίας καὶ τῆς Ὠβούρνης καὶ τῆς Φιλαδελφίας. Ἀλλ' εἰς ταύτας δὲν ἀντικαθιστᾷ ἴδια μέσα πρὸς διόρθωσιν τῶν φυλακισμένων. Μεταχειρίζεται ἀλληλοδιαδόχως μεθόδους τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης, τὰς ὁποίας ἡ ἰδία κατέκρινεν ὡς ἐπικινδύνους ἢ ἀνεπαρκεῖς.

Ποῖον ἐκ τῶν συστημάτων τούτων πρόκειται νῦν νὰ ἐφαρμοσθῇ παρ' ἡμῖν, ἀγνοῶ. Ἀλλά, καθὰ λέγεται, φαίνεται προτιμώμενον τὸ τῆς Φιλαδελφίας. Τὸ Ὑπουργεῖον τῷ 1873 ἐπέμενεν ὅπως ἐν τῇ φυλακῇ Αἰγίνης

εἰσαχθῇ τὸ σύστημα τῶν κελλίων ἀνὰ δύο ἐν καιρῷ νυκτός, ὅπερ ἀπεδείχθη χειρότερον τοῦ τῆς ἀπομονώσεως. Ἐν τῇ ἀβεβαιότητι τῆς ἐκλογῆς ἂς ἐξετάσωμεν τὰς ἐλπίδας τῆς ἐπιτυχίας κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν ἑνὸς ἑκάστου παρ' ἡμῖν· καὶ πρώτου τοῦ τῆς Φιλαδελφίας.

Ἐν τῇ βραχείᾳ ταύτῃ ἀνακοινώσει δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐκθέσω ὁπωσοῦν ἀκριβῶς τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου σωφρονιστικοῦ συστήματος, καθὼς ἐπιτυχῶς ἔπραξεν ἐν τῷ ἀναγνώσματι αὐτοῦ ὁ ἀξιότιμος κ. Βορρές. Ὑποθέτω ὅτι ἂν οὐχὶ ὅλοι, οἱ πλεῖστοι ἐξ Ὑμῶν ἀνέγνωσαν τὴν μελέτην τοῦ κ. Βορρὲ ἐν τῷ τελευταίῳ φυλλαδίῳ τοῦ «Παρνασσοῦ». Περιορίζομαι λοιπὸν ἵνα ἀνακαλέσω εἰς τὴν μνήμην Ὑμων ὅτι οἱ ὀπαδοὶ τοῦ συστήματος τῆς Ὠβούρνης κατέκριναν τὴν διηνεκῆ ἐν κελλίοις ἀπομόνωσιν τῶν καταδίκων ὡς ἀνεπαρκῆ, διότι δι' αὐτῆς δὲν ἀποκτᾷ νέα ἤθη, οὐδὲ ἀποβάλλει τὰς παλαιὰς ἕξεις ὁ κατάδικος· ὡς ἄδικον, διότι καθιστᾷ βαρυτέραν, σκληροτέραν τὴν ποινὴν χωρὶς νὰ διορθώνῃ τὸν κακοῦργον· ὡς ἀπάνθρωπον διότι ἐκθέτει εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον τὴν ζωὴν καὶ τὸν νοῦν τοῦ καταδίκου. Ἆρα ἡ ἐν τῷ κελλίῳ ἐγκάθειρξις ἐπὶ ἔτη, ἐπὶ μῆνας, εἶναι ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος εἰς τὸν Ἕλληνα ἢ ὅσον εἰς τὸν Ἀμερικανὸν καὶ τὸν Ἄγγλον ; Μήπως ὁ Ἕλλην ἐξ ἰδιοσυγκρασίας, ἢ ἐκ τῆς ἀνατροφῆς εἶναι μᾶλλον ψυχρὸς, μᾶλλον καρτερικὸς, ὀλιγώτερον βίαιος, ὀλιγώτερον εὐαίσθητος, μᾶλλον εὐπειθὴς εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας καὶ τοὺς κανονισμοὺς τῆς φυλακῆς ; Ἡ πεῖρα τοῦ συστήματος τῆς Φιλαδελφίας ἔσπευσε νὰ συστήσῃ πρὸς τοὺς μηχανικοὺς τῶν σωφρονιστηρίων ὅπως οὐδὲν εὑρίσκηται ἐν τῷ κελλίῳ τεμάχιον σιδήρου δυνάμενον ν' ἀποσπασθῇ, καὶ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν φυλακισμένον ὡς ὄργανον αὐτοχειρίας. Εἰς τὸ λεγόμενον σωφρονιστήριον τῆς Κεφαλληνίας, δύο ἢ τρία ἔτη μετὰ τὴν ἕνωσιν τῶν νήσων, ἐκλείσθη ἔν τινι κελλίῳ, χάριν τῆς μυστικότητος τῆς ἀνακρίσεως, εἷς ὑποτιθέμενος πρώην λῃστὴς ἐν τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι, καὶ μηνυθεὶς ὅτι ἐμελέτα λῃστρικὴν ἀπόπειραν εἰς Ἰθάκην, ἀλλὰ δὲν ἐλήφθη πρόνοια ὅπως μὴ εὑρεθῇ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ σίδηρος. Ὅτε μετά τινας ἡμέρας τὸν ἐζήτησεν ἡ ἀνάκρισις εὑρέθη ἐν τῷ κελλίῳ αὐτόχειρ.

Προσδοκᾶται ἆρα ἐπιτυχεστέρα παρ' ἡμῖν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Ὠβουρνείου συστήματος ; Φαντασθῆτε ἐγκαθειργμένους ἐν μιᾷ αἰθούσῃ πεντήκοντα ἢ τριάκοντα λωποδύτας, πλαστογράφους, φονεῖς, λῃστάς, εἰς οὓς ἐπιβάλλεται νὰ ἐργάζωνται ἐν σιωπῇ χωρὶς νὰ σηκώσωσι τὸ βλέμμα ἀπὸ τὸ ἐργόχειρον αὐτῶν ἐπὶ τέσσαρας συνεχεῖς ὥρας, καὶ ἀναμέσον αὐτῶν ἐπιστάτην μὲ τὸ βούνευρον ἀνὰ χεῖρας, καὶ μὲ τὴν ἐξουσίαν τοῦ νὰ τιμωρήσῃ διὰ ῥαβδισμῶν τὸν κατάδικον, ὅστις ἤθελε κάμει τὸ ἐλάχιστον κίνημα ἀποπτύων, ἢ ἀπομυσσόμενος, ἢ κινῶν τὸ σῶμα, ἢ τὸν δάκτυλον. Ἆρα θὰ εὑρεθῇ παρ' ἡμῖν νομοθέτης χορηγῶν τοιαύτην ἐξουσίαν εἰς τὸν ἐπιστάτην ; θὰ εὑρεθῶσι παρ' ἡμῖν πολλοὶ ἀναδεχόμενοι τὴν θέσιν τοῦ ἐπιστάτου ; θὰ

ἔχει ὁ ἐπιστάτης τὸ θάρρος νὰ ὑψώσῃ τὸ βούνευρον ἐπὶ τοῦ λῃστοῦ ἐν μέσῳ τῶν 49 ἢ τῶν 29 συντρόφων αὐτοῦ; θὰ ἐπιζήσει εἰς τὴν πρώτην ἀνύψωσιν τοῦ βουνεύρου; θὰ διατηρηθῇ τὸ σωφρονιστήριον ἂν ὁ κανονισμὸς κατορθώσῃ νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ μίαν ἡμέραν εἰς τοὺς καταδίκους;

Περιττὸν νὰ ἐπαναλάβω τὰς αὐτὰς παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὸ ἀνέφικτον τῆς ἐφαρμογῆς παρ' ἡμῖν τοῦ Ἰρλανδικοῦ συστήματος κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ὀκταμήνου διηνεκοῦς σωματικῆς ἀπομονώσεως ἐν κελλίῳ, καὶ κατὰ τὸ δεύτερον στάδιον τῆς πνευματικῆς ἀπομονώσεως ἐν σιωπηρᾷ ἐργασίᾳ.

Ἴσως τις ἐπικαλεσθῇ τὰ προηγούμενα τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ σωφρονιστικοῦ συστήματος εἰς τὰς φυλακὰς τῆς ἑπτανήσου. Μὴ ἀπατώμεθα ἐκ τῶν ἐκθέσεων τοῦ κ. Κοτσίρη. Τὸ τῆς Ζακύνθου λέγεται, ἀλλ' οὔτε ἦτο ποτὲ οὔτε εἶναι σωφρονιστήριον· εἶναι ἁπλῆ φυλακή. Ἐν Κεφαλληνίᾳ πρὸ 50 ἐτῶν, καὶ ἐν Κερκύρᾳ πρὸ τριάκοντα καὶ πέντε ᾠκοδομήθησαν δύο σωφρονιστήρια πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ Ὠβουρνείου συστήματος. Ἀλλ' εἰς οὐδέτερον ἐφηρμόσθησαν ποτὲ οἱ κανονισμοὶ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς σωφρονιστικῆς θεωρίας. Ὁ Κοτσίρης ὅστις ἀπεστάλη παρὰ τῆς Ἰονίου κυβερνήσεως, καὶ εἰς διάφορα καταστήματα τῆς Εὐρώπης ἐσπούδασε τὴν θεωρίαν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν ἰδίως τοῦ Ὠβουρνείου συστήματος, καὶ ἔνθερμος αὐτοῦ ὀπαδὸς ἀνέλαβε τὴν γεν. διεύθυνσιν τῶν φυλακῶν τῆς ἑπτανήσου, κατώρθωσεν ἀληθῶς νὰ εἰσαγάγῃ ἐν αὐταῖς ἐπί τινα ἔτη τάξιν καὶ ἐνασχόλησιν τῶν φυλακισμένων εἰς διάφορα ἔργα βιομηχανίας ἐντὸς τῶν φυλακῶν, ἢ κεραμοποιείου καὶ κηπουρικῆς εἰς συνεχομένους μετὰ τῆς φυλακῆς κήπους. Ἀλλ ἐὰν ἐπί τινα χρόνον ἐν τῷ σωφρονιστηρίῳ Κερκύρας ἐξετελέσθη ἡ ἐν τοῖς κελλίοις διανυκτέρευσις τῶν καταδίκων, αὕτη οὐδέποτε ἐφηρμόσθη ἄλλοτε καὶ ἀλλαχοῦ· ἐν Κεφαλληνίᾳ μὲν διὰ τὸ λίαν στενόχωρον τῶν κελλίων, ἐν δὲ ταῖς φυλακαῖς τῶν ἄλλων νήσων διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν τοιούτων. Ἐνῷ δὲ εἰς τὴν αὐτὴν φυλακὴν ἐκρατοῦντο κατάδικοι καὶ ὑπόδικοι ἀναμίξ, ὅσοι ἐνησχολοῦντο εἰς ἐργασίας κοινὰς διεσκέδαζον χωρατεύοντες καὶ συνδιαλεγόμενοι ἐλευθέρως πρὸς ἀλλήλους, καὶ μετὰ τῶν ἐργοδιωκτῶν. Τὰ προηγούμενα λοιπὸν τῶν φυλακῶν τῶν Ἰονίων νήσων οὐδόλως ἀποδεικνύουσιν ὅτι δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσι τὰ σωφρονιστικὰ συστήματα τῆς Φιλαδελφίας, τῆς Ὠβούρνης, ἢ τῆς Ἰρλανδίας. Ἀλλὰ διὰ τὴν παρ' ἡμῖν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἀπολείπεται ἡ ἐξέτασις τοῦ σπουδαιοτέρου ζητήματος, τῆς οἰκοδομῆς τῶν σωφρονιστηρίων ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἔποψιν.

Δὲν λαμβάνω ὡς ὁδηγὸν τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα ἐδαπανήθησαν διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν σωφρονιστηρίων τῆς Ἀμερικῆς, καὶ τῶν προτύπων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας· τὸ μὲν διότι εἴς τινα ἐγένοντο περιτταὶ δαπάναι ἕνεκα τῶν ὁποίων ἡ οἰκοδομὴ τοῦ Milbank λ. χ. ἐν Ἀγγλίᾳ ἐστοίχισε 18,000,000 φρ. ἡ τοῦ σωφρονιστηρίου τῆς Pittsbonrg ἐν Ἀμερικῇ 9,000,000

ἡ Roquette τῶν Παρισίων πλέον τῶν 3,000,000, ἡ τῆς Φιλαδελφίας ἀνὰ 6,000 φρ. δι' ἕκαστον κελλίον. Τὸ δὲ διότι εἰς ἄλλα εἰργάσθησαν οἱ κατάδικοι αὐτοί, ἢ ἡ χώρα παρεῖχεν εὐκολίας οἰκονομιῶν τὰς ὁποίας ἡμεῖς δὲν ἔχομεν. Δὲν λαμβάνω ὑπ' ὄψει οὐδὲ τὴν πολυδάπανον, καί τοι ἁπλουστάτην, καὶ ἀτελῆ οἰκοδομὴν τοῦ σωφρονιστηρίου Κερκύρας, ἥτις ἐστοίχισεν 800,000 φράγκων διὰ 120 κελλία. Θετικωτέραν βάσιν ὑπολογισμοῦ παρ' ἡμῖν λαμβάνω τοὺς προϋπολογισμοὺς τοῦ ἀξιοτίμου, καὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου πρὸ ἐτῶν ἐργαζομένου ἐπὶ τούτῳ, τοῦ νομομηχανικοῦ κ. Κατζαροῦ. Ἐκπονήσας σχέδιον σωφρονιστηρίου κατὰ τὸ σύστημα τῆς φυλακῆς τῆς Ὠβούρνης ὅσον οἷόν τε οἰκονομικόν, καὶ ἀνάλογον πρὸς τὰ μέσα τῆς χώρας, ὑπολογίζει εἰς δραχμὰς 2,300 ἕκαστον κελλίον· ὅπερ ἐστὶ τὸ σωφρονιστήριον τοῦτο διὰ 300 φυλακισμένους ἀπαιτεῖ δαπάνην 700,000 δραχ. ἄνευ τῆς ἀξίας τοῦ γηπέδου. Ἀμφιβάλλω ἂν τὸ ποσὸν τοῦτο θὰ ἐπαρκέσῃ, ἂν καὶ ὁ κ. Κατσαρὸς ἀπέκοψε τὴν δαπάνην ἥτις εἰς τὰ σωφρονιστήρια ἄλλων πολιτειῶν κατεβλήθη διὰ τὸν τελειότερον φωτισμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν κελλίων καὶ τοῦ ὅλου καταστήματος, διὰ τὴν διοχέτευσιν ἐν ἑκάστῳ κελλίῳ θερμάνσεως, ὕδατος πρὸς διαφόρους χρήσεις, διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν πάσης σωματικῆς ἀνάγκης τοῦ καταδίκου ἐντὸς τοῦ κελλίου ἄνευ ἐλαττώσεως τῆς καθαριότητος, τῆς εὐρυχωρίας, τῆς ἀναπαύσεως κτλ. Ὁπωσδήποτε προστιθεμένης τῆς ἀξίας τοῦ γηπέδου ὁ ἐλάχιστος ὅρος τῆς δαπάνης δὲν δύναται νὰ ἦναι κατώτερος τῶν 2,500 δραχμῶν. Σήμερον ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς φυλακαῖς 2,773 κατάδικοι, καὶ κατ' ἀκριβεστέραν πληροφορίαν τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργείου 3,111, ἤτοι εἰς τὰς φυλακὰς Πύλου 195, τῆς Αἰγίνης 225, τῆς Ναυπλίας 336, εἰς τὰς λοιπὰς 2,335· παρεκτὸς τοῦ κινητοῦ ἀριθμοῦ 200 ἐλαφροποινητῶν. Ὑπολογίζοντες λοιπὸν ὅτι κατὰ τὴν περαίωσιν τῆς οἰκοδομῆς τῶν σωφρονιστηρίων, ἤτοι μετὰ δέκα ἔτη τοὐλάχιστον, θὰ ὑπάρχουσι 3,000 κατάδικοι, εὑρίσκομεν δαπάνην καταβλητέαν διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν σωφρονιστηρίων κατὰ τοὺς μετριωτάτους προϋπολογισμοὺς τοῦ κ. Κατσαροῦ ἐξ 7,500,000 δραχμων τοὐλάχιστον. Δὲν ἐκπίπτω τὴν χρῆσιν τοῦ σωφρονιστηρίου Κερκύρας διότι δὲν προσφέρει πλείονα τῶν 120 κελλίων, ἤτοι χῶρον δι' 120 καταδίκους ἐφαρμοζομένου τοῦ Ὠβουρνείου συστήματος· οὐδὲ τὴν τοῦ σωφρονιστηρίου Κεφαλληνίας διότι τὰ κελλία εἰσὶν ἄχρηστα πρὸς τὴν νυκτερινὴν ἀπομόνωσιν ἕνεκα τῆς σμικρότητος καὶ τῆς στενοχωρίας αὐτῶν. Τὸ Ὠβούρνειον σύστημα εἶναι τὸ εὐθυνότερον ὅλων διότι τὸ σωφρονιστήριον δύναται νὰ εἶναι πολυόροφον (τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Κατσαροῦ σχεδιασθὲν εἶναι τριόροφον) καὶ διὰ 300 —500 καταδίκους ἀπαιτεῖται νὰ περιέχῃ ἀνὰ ἓν κελλίον δι' ἕκαστον, καὶ περὶ τὰς δέκα αἰθούσας κοινῆς ἐργασίας. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κατάδικοι διανυκτερεύουσι μόνον ἐν τοῖς κελλίοις, λίαν πρωῒ ἐξερχόμενοι ἵνα μεταβαίνωσιν εἰς τὰ ἐργοστάσια, ἀερισθέντα ἤδη, τὰ κελλία δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην με-

γάλων διαστάσεων, οὔτε πολλῶν μηχανημάτων πρὸς ἀνανέωσιν τοῦ ἀέρος, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν τῶν φυλακισμένων κτλ. Ἀλλ' εἰς τὸ σύστημα τῆς Φιλαδελφίας ἕνεκα τῆς ἡμερησίας ἀπομονώσεως, καὶ τῆς ἐν τῷ κελλίῳ ἀκινησίας τοῦ καταδίκου εἶναι ἀνάγκη νὰ παρέχηται αὐτῷ διπλοῦς χῶρος διαμονῆς, εἴτε δύο κελλία εὐρυχωρότερα τῶν τῆς φυλακῆς τοῦ Auburn, τὸ μὲν πρὸς ὕπνον, τὸ δὲ πρὸς ἐργασίαν ἢ ἀνανέωσιν τοῦ ἀέρος. Ἀμφότερα δέ, καθὼς ὁ ναὸς καὶ τὰ λοιπὰ παραρτήματα τοῦ σωφρονιστηρίου ἀπαιτοῦσιν ἄπειρα μηχανήματα διὰ τὴν ἀποτροπὴν τῆς συνεννοήσεως τῶν καταδίκων. Τὸ δὲ Ἰρλανδικὸν καλούμενον σύστημα πρὸς ὅλα ταῦτα προσαπαιτεῖ καὶ τρίτον κεφάλαιον δαπάνης διὰ τὴν προσάρτισιν μεγάλου χώρου, ἰδίως ἀποθηκῶν καὶ οἰκημάτων χάριν τῶν ἐν ὑπαίθρῳ ἐργασιῶν τῶν φυλακισμένων μετὰ μείζονος ἐλευθερίας.

Ἃς ὑποθέσωμεν ἐπαρκοῦν τὸ κεφάλαιον τῶν 8 ἑκατομμυρίων διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν σωφρονιστηρίων.[1] Ἐὰν προσθέσωμεν εἰς τοῦτο τὴν ἀποζημίωσιν τῶν μηχανικῶν, τῶν ἐργοδηγῶν, ἰδίως τῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς μετακαλουμένων συμβούλων καὶ τεχνιτῶν, καὶ τὰς συνήθεις ὑπερβάσεις τῶν προϋπολογισμῶν μεγάλων κτιρίων, θὰ θέσωμεν ὡς ἐλάχιστον ὅρον δαπάνης 12,000 000 διὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἁπλουστέρου συστήματος τῆς ἀπομονώσεως διὰ κελλίων μόνον ἐν καιρῷ νυκτός. Ἀνάγκη ὅμως νὰ προσθέσωμεν καὶ τὴν οὐ σμικρὰν ἐτησίαν δαπάνην τῆς συντηρήσεως. Διότι μὴ ἀπατώμεθα ἐκ τῆς κοινῆς πλάνης ὅτι διὰ τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας τῶν καταδίκων καλύπτεται ἡ δαπάνη αὕτη. Μόνον ἐν Βελγίῳ κατωρθώθη τοῦτο, διότι ἐν ταῖς αὐτόθι φυλακαῖς τὰ ἐργόχειρα εἶχον εἰσαχθῆ ἕως ἀπὸ τοῦ 1775, οἱ ἐν αὐταῖς κρατούμενοι κατάδικοι ἀνήκουσιν εἰς λαὸν φίλεργον, εἰθισμένον εἰς τὴν τάξιν, τὸν φόβον καὶ τὴν ὑποταγὴν πρὸς τοὺς νόμους, καὶ αἱ φυλακαὶ διετέλεσαν ἀδιαλείπτως ὑπὸ τὴν ἐπαγρύπνησιν Κυβερνήσεων συνετῶν, προορατικῶν, φειδωλῶν, καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν καὶ ἐπιτήρησιν ὑπαλλήλων ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἠσκημένων εἰς τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν. Ἂν καὶ εἰς ἄλλας πολιτείας δὲν ἐλλείπουσι τὰ αὐτὰ στοιχεῖα προαγωγῆς, εἰς τὰ πλεῖστα τῶν σωφρονιστηρίων αὐτῶν ἡ δαπάνη τῆς συντηρήσεως, τουτέστι τροφῆς, ἐνδυμασίας, διδασκαλίας, ἐργαλείων τέχνης κτλ. τῶν καταδίκων ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὸ προϊὸν τῆς ἐργασίας.

Δέον ν' ἀπαντήσω εἰς τὴν ἐνδεχομένην παρατήρησιν ὅτι δὲν ἔχομεν ἀνάγκην τῆς ἀμέσου καταβολῆς 10—12 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, διότι αἱ ἐργασίαι τῆς οἰκοδομῆς θὰ προβαίνουσι κατὰ μικρόν, καὶ ἀρκεῖ ἡ προσθήκη 500 ἢ 300 χιλιάδων δραχμῶν εἰς τοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν ἐξόδων τοῦ Κράτους. Τοῦτο ἐν μέρει ἀληθεύει. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἐπιστήμης τὸ σωφρονιστήριον δὲν πρέπει νὰ οἰκοδομῆται δι' ὀλιγωτέρους

1 Ἡ δαπάνη τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Θεοφιλᾶ σχεδιασθέντος προϋπολογίζεται παρ' αὐτοῦ εἰς 1,100,000 διὰ 400.

τῶν 300 καταδίκων, τουτέστι διὰ τὴν περαίωσιν αὐτοῦ ἀπαιτεῖται κεφάλαιον τοὐλάχιστον 800,000 δραχμῶν. Ἐὰν εἰς τοῦτο περιορισθῶμεν θὰ ἔχομεν 300 προνομιούχους καταδίκους ἀπέναντι 2,500 ἀδίκως ἐγκαταλελειμμένων εἰς τὰς κοινὰς φυλακάς, καὶ ἡ ἀνισότης αὕτη καὶ ἀδικία ἐνώπιον τοῦ νόμου θέλει διαρκέσει ἐπὶ 20—30 ἔτη,ἐὰν ἐξακολουθήσωμεν κατ' ἔτος τακτικῶς δαπανῶντες εἰς οἰκοδομὴν σωφρονιστηρίων ἀνὰ 500,000 δραχμῶν. Ἐν δὲ τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι ποία ἔσεται ἡ πολὺ μᾶλλον ἀξία μερίμνης κατάστασις τῶν ὑποδίκων, ἂν ἀνάλογον ποσὸν δὲν προστεθῇ εἰς τοὺς προϋπολογισμοὺς καὶ διὰ τὰς ἐξεταστικὰς φυλακάς;

Ἂς θέσωμεν ὅμως τὴν τακτικὴν κατ'ἔτος καταβολὴν τῶν 500 ἢ 300 χιλιάδων δραχμῶν. Εἶναι ἄρα μικρὸν τὸ βάρος τοιούτου ποσοῦ ἐπιβαλλόμενον εἰς τοὺς φιλονόμους καὶ παραγωγικοὺς κατοίκους τοῦ βασιλείου πρὸς ἀνίδρυσιν φυλακῶν διὰ τοὺς κακούργους; Ναὶ ἡ κοινωνία ὀφείλει νὰ θυσιάσῃ καὶ ὑπὲρ τούτων. Ἀλλὰ ἡ πολιτεία δὲν ὀφείλει νὰ ἐνθυμῆται καὶ τὸν γεωργόν, ἢ τὸν βιομήχανον τοῦ ὁποίου ἡ οἰκογένεια ῥιγεῖ ἐντὸς ἀχυρίνης καλύβης, ἢ πιέζεται ἐντὸς πενιχροῦ δωματίου, ὅταν ἀπ' αὐτοῦ ζητῇ ν' ἀποκόψῃ ἓν τεμάχιον τοῦ ἄρτου, ἢ τὴν μικρὰν δόσιν τοῦ οἴνου τῶν τέκνων αὐτοῦ διὰ νὰ οἰκοδομήσῃ τριῶν χιλιάδων δραχμῶν κατοικίαν τοῦ κακούργου; Ἡ θυσία θὰ ἦτον δικαία, θὰ ἦτον ἐπαινετή, ἂν τοὐλάχιστον ἦτο πιθανὸν τὸ κέρδος ὅτι οἱ ἐν τοῖς σωφρονιστηρίοις ἐγκλειόμενοι κακοῦργοι μετὰ 5, μετὰ 10, μετὰ 20 ἐτῶν ἐγκάθειρξιν θὰ ἐπανέλθωσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ χρηστοὶ καὶ τίμιοι πολῖται. Ἀτυχῶς τοῦτο δὲν κατωρθώθη διὰ τῶν σωφρονιστηρίων, τὰ ὁποῖα ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν διοίκησιν ἀνδρῶν πολλῆς μελέτης, μακρᾶς πείρας, ἀπείρου ζήλου, καὶ ἀφθόνων βοηθημάτων τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας. Οἱ συγγραφεῖς τῶν θεωριῶν, καὶ οἱ διευθυνταὶ τῶν σωφρονιστηρίων, συνιστῶντες ἕκαστος τὸ ἴδιον σύστημα, καυχῶνται ὅτι διὰ τούτου, δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἡ διόρθωσις τόσων ἢ τόσων ἐπὶ τῶν 100 ἀπολυομένων,ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διὰ χαρίτων· καὶ εἰς ἀπόδειξιν ἐπικαλοῦνται τὰς στατιστικὰς τῶν ὑποτροπῶν. Ἡ πεῖρα ὅμως ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἀπολογισμοὶ οὗτοι δὲν εἶναι βάσιμοι, τὸ μὲν ἕνεκα μὴ ἀκριβῶν πληροφοριῶν τῶν διευθυντῶν τῶν σωφρονιστηρίων, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς ὑποκρισίας τῶν πονηρῶν καταδίκων, ἐξαπατώντων τοὺς ἐπιστάτας διὰ προσποιητῆς μετανοίας. Ἰδοὺ κύριοι ἡ ἀληθὴς μαρτυρία τοῦ Crawford ἐν τῇ ἀναφορᾷ δι' ἧς δίδει λόγον τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸ Κοινοβούλιον τῶν Ἄγγλων (ἀναγινώσκω ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῆς ἀναφορᾶς τοῦ Crawford ὑπὸ τοῦ Ducpetiaux). Ἐν ἔτει 1828 (ὅτε δὲν ὑπῆρχεν τὸ σύστημα τῆς διὰ χαρίτων ἀπολύσεως καὶ ὁ κατάδικος διήνυεν ἐν τῷ σωφρονιστηρίῳ ὅλον τὸν χρόνον τῆς ποινῆς). «Ὁ διευθυντὴς τοῦ σωφρονιστηρίου τῆς Ὠ»βούρνης ἐδημοσίευσε συγγραφὴν ἐν ᾗ κατεχώρει κατάλογον 160 καταδί»κων ἀπολυθέντων, ἐξ ὧν τὰ $^4]_5$ ἐσημειοῦντο διὰ τὴν καλὴν διαγωγὴν

αὐτῶν διὰ τὴν σεβαστὴν θέσιν ἣν ἀνέκτησαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ· ἀλλ' ἐν τῇ ἐπισκέψει τοῦ σωφρονιστηρίου τοῦ Sing-Sing ὁ κ. Κράουφορδ ἔμαθεν ὅτι τριάκοντα ἐκ τῶν ἀπολυθέντων τούτων εὑρίσκοντο ἐν ὑποτροπῇ ἐν τῇ φυλακῇ ταύτῃ, καὶ 20 ἄλλοι εἶχον φυλακισθῆ ἀμέσως μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς στατιστικῆς περὶ ἧς ὁ λόγος. Οὐχ ἧττον καὶ ἂν ἦτον ἀληθὲς ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ συστήματος τῆς Ὠβούρνης ἦσαν τοσοῦτον εὐνοϊκὰ ὅσον ᾄδεται, εἶναι οὐχ ἧττον ἀληθὲς ὅτι τὰ μέσα τῶν ὁποίων γίνεται χρῆσις πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτοῦ εἶναι *ἀπάνθρωπα* καὶ *ἀσυμβίβαστα* πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τοῦ πολιτισμοῦ» (repugnent à l'humanité et sont incompatibles avec l' etat actuel de la civilisation). Ταῦτα βεβαιοῖ ὁ Crawford περὶ τοῦ συστήματος τῆς Ὠβούρνης. Τί δὲ βεβαιοῦσιν ἄλλοι περὶ τοῦ τῆς Φιλαδελφίας; Ὁ Mittermaier· «Ἐὰν ἡ ἀπόλυτος ἀπομόνωσις τῶν καταδίκων εἶναι ἐπικίνδυνος εἰς τὴν ὑγιείαν τοῦ σώματος, εἶναι πολὺ μᾶλλον τοιαύτη ὡς πρὸς τὴν ὑγιείαν τῆς ψυχῆς. Ἐκ τῶν τελευταίων ἐκθέσεων περὶ τῶν σωφρονιστηρίων ἐξάγεται ὅτι ἐκ 48 ἀποφυλακισθέντων τῷ 1834, τρεῖς ἦσαν βεβλαμμένοι τὸν νοῦν καὶ ἐπὶ 20 ἀπολυθέντων τῷ 1833 δύο ἦσαν τρελοὶ καὶ εἷς βλάξ». Παρακατιόν· «Τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως εἶναι σύστημα ὑλικῆς βίας κρατοῦν τὸν κατάδικον ὑπὸ τοὺς μοχλοὺς ὡς ἄγριον θηρίον ἐντὸς κλωβίου, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν βλάβην αὐτοῦ· ἐνῷ ἡ ἀληθὴς σωφρονιστικὴ θεωρία συνίσταται εἰς τὴν χρῆσιν ἠθικῆς δυνάμεως ἀποτρεπούσης τὸν φυλακισμένον ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτοῦ ἕξεων κτλ».Ἰδοὺ δὲ τί ὁ Γερουσιαστὴς καὶ Ὑφυπουργὸς τῆς Γαλλίας κόμης Γασπαρῖνος ἀνέφερεν ἐν ἐκθέσει τὴν 6 Σεπτεμβρίου 1836 πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν Montalivet. «Τὰ ἄτοπα τῆς ἀπολύτου ἀπομονώσεως ἐφάνησαν παρὰ τοῖς λαοῖς οἵτινες ἐδοκίμασαν αὐτήν. Ὁ φυλακισμένος ἐγκαταλιμπανόμενος εἰς ἑαυτόν, περιστρεφόμενος εἰς τὸν κύκλον τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ ἀπηλπισμένος πίπτει εἰς παραφροσύνην. Θέλουσα νὰ διορθώσῃ τὴν ἐκπεσοῦσαν ψυχὴν ἡ κοινωνία δὲν ἐσκόπει νὰ δολοφονήσῃ αὐτήν· τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα βεβαιωθέντα παρὰ λαοῖς ἧττον τοῦ ἡμετέρου κοινωνικοῖς, ἤθελον καταστῇ παρ' ἡμῖν βαρύτερα τοσοῦτον, ὅσον μεγαλητέρα εἶναι ἡ δραστηριότης τοῦ πνεύματος,καὶ ἡ κοινωνικότης (sociabilité) αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἡμετέρου λαοῦ.» Καὶ ὅμως ἐκεῖ ἔνθα τόσαι προσπάθειαι κατεβλήθησαν ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ σωφρονιστικοῦ συστήματος ὁ κατάδικος ἐξερχόμενος τοῦ σωφρονιστηρίου, εἰς τὴν θύραν αὐτοῦ ἀπαντᾷ τὴν φιλανθρωπικὴν ἑταιρίαν, ἥτις τῷ προσφέρει ὅλα τὰ μέσα τῆς περιθάλψεως, τῆς ἀσφαλοῦς ἀποκαταστάσεως, τῆς ἐντίμου ἐπανόδου εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνίας. Ἡ ὑποτροπὴ εἰς τὸ ἔγκλημα δὲν εἶναι συνέπεια δυστυχῶν περιστάσεων· εἶναι ἀποτέλεσμα διεστραμμένου χαρακτῆρος, καὶ πεπαλαιωμένων ἕξεων, τὰ ὁποῖα οὐδὲ ἡ ἀπομόνωσις,οὐδὲ ἡ ἐργασία ἐντὸς τῆς φυλα-

κῆς ἠδυνήθησαν νὰ μεταβάλωσιν, ἀλλὰ ἐντέχνως καὶ ὑπούλως ὁ κακοῦργος κατώρθωσε ν' ἀποκρύπτῃ ἀπὸ τῶν ὀμμάτων τῶν προϊσταμένων τῆς σωφρονιστικῆς φυλακῆς. Ἀπέναντι μαρτυριῶν τοιούτων τίς ἐν τῇ ἀβεβαιότητι τῆς ἐπιτυχίας, μᾶλλον εἰπεῖν ἐν τῇ πιθανότητι τῆς ἀποτυχίας τοῦ ποθουμένου, ἤθελεν ἐν ἡσύχῳ συνειδότι ἀποφασίσει νὰ ἐπιβαρύνῃ τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸ χρέος δώδεκα ἑκατομμυρίων δραχμῶν χάριν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς θεωρίας τῆς ἀπολύτου ἢ τῆς περιωρισμένης ἀπομονώσεως; Μεθ' ὅλον τὸν ἐπὶ ὀγδοηκονταετίαν γενόμενον πάταγον ὑπὲρ τοῦ σωφρονιστικοῦ συστήματος, ἀπέναντι τῶν διστγμῶν περὶ τῆς ἐπιτυχίας, καὶ τῆς ὑπερόγκου δαπάνης τῆς οἰκοδομῆς τῶν σωφρονιστηρίων ἐσταμάτησαν τὰ μεγάλα καὶ πλούσια Κράτη τῆς Εὐρώπης, καὶ οὐδ' αὐτὴ ἡ Γαλλία, οὐδ' αὐτὴ ἡ Ἀγγλία μετέβαλον εἰς σωφρονιστήρια, ἂν καὶ πολὺ ἐβελτίωσαν τὰς ποινικὰς αὐτῶν φυλακάς. Ὠκοδόμησαν τινὰς προτύπους χάριν δοκιμῆς, ἀλλ' αἱ πραγματικαὶ εἶναι αἱ παλαιαὶ κεντρικαὶ φυλακαί, καὶ αἱ τῶν νεωρίων, μᾶλλον ἢ ἧττον μεταρρυθμισθεῖσαι πρὸς εἰσαγωγὴν μᾶλλον ἐπωφελοῦς ἐργασίας, πρὸς ἀνετωτέραν δίαιταν, καὶ πρὸς πνευματικὴν διδασκαλίαν τῶν καταδίκων.

Παρ' ἡμῖν ἐν τούτοις ἀνακινεῖται τὸ ζήτημα τῆς εἰσαγωγῆς τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ συστήματος τῆς διὰ κελλίων ἀπομονώσεως τῶν καταδίκων, καὶ φαίνεται ὅσον οὐκ ἔδει παροραθὲν τὸ ζήτημα τῶν ἐξεταστικῶν φυλακῶν. Ἡ ἀνάγκη τῆς μεταρρυθμίσεως τούτων παρουσιάζεται ὑπὸ τρεῖς ἐπόψεις· α΄) τοῦ δικαίου τοῦ ὑποδίκου, β΄) τοῦ δικαιώματος τοῦ νόμου, γ΄) τοῦ συμφέροντος τῆς πολιτείας.

Ὅλα τὰ προταθέντα συστήματα περὶ διακρίσεων τῶν ὑποδίκων καθ' ἡλικίαν, κατ' εἶδος τῶν ἀξιοποίνων πράξεων, κατὰ τὴν ἐπαπειλουμένην ποινὴν ἐγκατελείφθησαν ὡς ἀλυσιτελῆ. Τὸ μόνον ὅπερ ἡ πεῖρα ἔδειξε χρήσιμον καὶ ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως εἶναι ὁ χωρισμὸς τῶν ὑποδίκων εἰς κελλία καθ' ἕνα ἕκαστον. Ἀλλ' ὁ χωρισμὸς τῶν ὑποδίκων ἔχει σκοπὸν πάντη διάφορον τῆς ἀπομονώσεως τῶν καταδίκων. Ἡ ἀπομόνωσις ἐν ταῖς ποινικαῖς φυλακαῖς σκοπὸν ἔχει τὴν πρόληψιν τῆς ἀμοιβαίας διαφθορᾶς τῶν καταδίκων. Ἀλλ' ὁ ὑπόδικος ὑποτίθεται ἀθῷος εἰσέτι, καὶ ἀνεπιλήπτων ἐνώπιον τοῦ νόμου ἠθῶν. Ὅταν δὲ ἡ πολιτεία στερῇ αὐτὸν τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τῷ λόγῳ, μᾶλλον εἰπεῖν ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ νὰ προλάβῃ τὴν ἀπόδρασιν, ἢ τὴν ἐξάλειψιν τῶν ἐνδείξεων τῆς ἐνοχῆς αὐτοῦ, ὁ φυλακιζόμενος ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ ν' ἀπαιτήσῃ τοὐλάχιστον ἓν δωμάτιον ὅπως μένῃ ἐν αὐτῷ ἀνενοχλήτως, χωρὶς νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν τιμωρίαν τοῦ θεάματος ἑκατὸν κακούργων ῥυπαρῶν, κακοήθων, ἀσχημονούντων, χωρὶς νὰ ἦναι ἠναγκασμένος εἰς τὴν ἀηδίαν τῆς συναναστροφῆς, τῆς ὁμιλίας, καὶ τῆς κοινῆς μετ' αὐτῶν διαίτης, χωρὶς νὰ ὑποβάλληται εἰς τὸν κίνδυνον τῆς διαφθορᾶς τῶν χρηστῶν ἕξεων καὶ τῶν ἠθῶν αὐτοῦ.

Εἰς τὸ σωφρονιστήριον ἡ ἐν τῷ κελλίῳ ἀπομόνωσις εἶναι τὸ μέσον τοῦ νὰ αἰσθανθῇ ὁ κατάδικος τὸ βάρος τῆς ποινῆς. Εἰσερχόμενος ἐν τῇ φυλακῇ ἐνδύεται τὸν μανδύαν τοῦ κακούργου, ἐγκλείεται εἰς εἶδός τι κτιστοῦ σπηλαίου, ἐν ᾧ διὰ μηχανήματος εἰσάγεται εἰς αὐτὸν καθ' ἑκάστην ὥραν ἡ κανονισμένη τροφὴ καὶ ὀλίγον ὕδωρ· ἀλλ' ἄνθρωπος δὲν φαίνεται. Ὁ κατάδικος κράζει τὸν ἐπιστάτην, ζητεῖ τὸν διευθυντήν, οὐδεὶς ἀκούει. Οὕτω λοιπὸν θὰ ζήσει ὡσεὶ κλεισμένος ἐν τάφῳ ἐφ' ὅρου ζωῆς! ἐπὶ δέκα ἔτη! ἐπὶ ἓξ ὅλα ἔτη! Ἀπελπισία! προτιμώτερος ὁ θάνατος. Ἀπεναντίας ὁ ὑπόδικος εἰσέρχεται εἰς τὴν φυλακὴν μὲ τὴν πεποίθησιν ἂν ἦναι ἀθῶος ὅτι τὴν ἐπιοῦσαν, μετὰ πέντε, τὸ πολὺ μετὰ δέκα ἡμέρας θὰ ἐξέλθῃ· καὶ ἔνοχος ἂν ἦναι ἴσως ἡ ἀνάκρισις δὲν θὰ εὕρῃ τὰς ἀποδείξεις τῆς ἐνοχῆς· τὸ συμβούλιον δὲν θὰ τὸν παραπέμψῃ· οἱ ἔνορκοι θὰ τὸν ἀθωώσωσι. Ἐξ ἄλλου ἐν τῇ φυλακῇ δὲν ἀλλάσσει ἔνδυμα, οὔτε τρόπον ζωῆς. Οἱ οἰκεῖοι, οἱ φίλοι τῷ χορηγοῦσι τὴν συνήθη τροφήν. Μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ἀνακριτοῦ δύναται νὰ βλέπῃ αὐτοὺς καὶ νὰ συνδιαλέγηται μετ' αὐτῶν ἐπὶ ὥραν. Ἐν τῷ κελλίῳ δύναται νὰ βλέπῃ τὸν ὑπηρέτην, τὸν ἐπιστάτην τῆς φυλακῆς, καὶ νὰ ζητῇ παρ' αὐτῶν πᾶν ὅ,τι θεμιτόν. Δύναται ν' ἀναγινώσκῃ πᾶν βιβλίον μὴ ἐπικίνδυνον εἰς τὰ χρηστὰ ἤθη, νὰ γράφῃ, νὰ ἐργάζηται ἂν γνωρίζῃ τέχνην, νὰ διασκεδάζῃ ἂν γνωρίζῃ μουσικὴν κτλ. Τὸ κελλίον λοιπὸν τῆς ἐξεταστικῆς φυλακῆς εἶναι ἓν δωμάτιον, μικρὸν ἐξ ἀνάγκης, τὸ ὁποῖον τῷ χορηγεῖται ἵνα μὴ ταπεινοῦται ἀπέναντι τῶν λοιπῶν φυλακισμένων ὡς σύντροφος αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐνοχλῆται ὑπὸ τῆς συναναστροφῆς καὶ τῆς ὁμιλίας ἄλλων ῥυπαρῶν ἢ κακοήθων συντρόφων, ἵνα ἐπανέλθῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οἷος εἰσῆλθεν ἐν τῇ φυλακῇ, δι' ὀλίγας ἡμέρας ἀποχωρισθεὶς τῶν οἰκείων καὶ τῶν φίλων. Τὸ κελλίον λοιπὸν τῆς ἐξεταστικῆς φυλακῆς εἶναι μέσον οὐχὶ ἀπομονώσεως, ἀλλὰ χωριστῆς διαμονῆς.

Ἕκαστος ὑμῶν ἔχει μᾶλλον ἢ ἧττον ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν μας· ἀλλ' ἐγὼ ἐκ καθήκοντος δημοσίας ὑπηρεσίας ἐπεσκέφθην αὐτὰς πολλάκις, καὶ ἰδίως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ παραστήσω τὴν κατάστασιν αὐτῶν εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ἰδοὺ ὁποίας τὰς εὗρον τότε, καὶ πιστεύω ὅτι σήμερον δὲν εἶναι εἰς καλητέραν κατάστασιν. Σᾶς ἀναγινώσκω μικρὰν περικοπὴν ἀναφορᾶς τὴν ὁποίαν ὑπέβαλον εἰς τὸ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης ὑπουργεῖον τὴν 24 Ἰανουαρίου 1873. «Ὁ ἐκ περιεργείας, ἢ κατὰ καθῆκον, ἐπισκεπτόμενος τὰς φυλακὰς ταύτας παρὰ τὴν εἴσοδον ἀναγκάζεται νὰ φράξῃ τὴν ἀναπνοὴν ἕνεκα τῆς ὄζης τοῦ ἀποπνέοντος ἀέρος. Τὰ δωμάτια, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρόσγαια, στενά, καὶ βαθέα σπήλαια, διὰ μόνης τῆς θύρας δέχονται ἀμυδρὸν φῶς καὶ ὀλίγον ἀέρα, περικλείουσι δ' ἕκαστον πλείονας τῶν δύο, ἐνίοτε 30—50 ῥακενδύτας καὶ ῥυπαρούς, ἐπὶ τῶν προσώπων τῶν ὁποίων παρίσταται ἐζωγραφημένη ἡ ἀναίδεια τῆς ἐξαχρειώσεως, ἡ διαφθορὰ τῆς ψυχῆς, καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν

ζωτικῶν δυνάμεων. Μετὰ φρίκης καὶ ἀθυμίας βλέπει τις τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῶν φυλακῶν τούτων, ἐν αἷς ὑπόδικοι καὶ κατάδικοι, νέοι καὶ γέροντες, πάσης τάξεως καὶ παντὸς ἐπαγγέλματος, ἐν ἀργίᾳ καὶ κακοηθείᾳ σηπόμενοι ἐντὸς τῆς ὑγρασίας συνωθοῦνται παραδεδομένοι εἰς παντὸς εἴδους κατάχρησιν καὶ αἰσχρουργίαν, μεταδίδοντες ἀλλήλοις τὰ ἐλαττώματα καὶ τὴν διαφθορὰν ἑνὸς ἑκάστου, καὶ διὰ κτηνώδους ἀδιαφορίας, ἢ διὰ σαρκασμῶν ἀναιδῶν, βλασφημοῦντες εἰς τὴν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐμπαίζοντες εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν ἀνθρώπων».

Ἐννοεῖτε ὁποία εἶναι ἐν ὁμίλῳ τοιούτῳ ἡ θέσις τοῦ χρηστοῦ πολίτου, ὅστις προφυλακίζεται ὡς ὕποπτος ἀξιοποίνου πράξεως, τῆς ὁποίας ἴσως εἶναι ἀθῷος, τὴν ὁποίαν ἴσως ἔπραξεν ἐν καταστάσει ἀμύνης, ἢ εἰς βρασμὸν ψυχικῆς ὁρμῆς, ἢ ἐξ ἀμελείας, ἡ ὁποία ἴσως ἐπὶ τέλους χαρακτηρισθῇ ἁπλοῦν πλημμέλημα ἢ πταῖσμα. Εἰς τὰς ποινικὰς φυλακὰς πάντως ἔχει καθῆκον ἡ πολιτεία νὰ χορηγῇ εἰς τὸν κατάδικον ἀέρα καθαρόν, τροφήν, ἐργασίαν, διδασκαλίαν. Ὅταν δὲν ἔχῃ τὰ πρὸς τοῦτο μέσα, δικαιολογεῖται ἀπέναντι τοῦ κακούργου, διότι οὗτος ἐξ ἰδίου ἁμαρτήματος ἔθηκε τὴν πολιτείαν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ τὸν κλείσῃ ἐν τῇ φυλακῇ. Εἶναι ὅλως ἀδικαιολόγητος ἡ πολιτεία, πράττει αὐτόχρημα κακουργίαν, ὅταν ἐν τῷ Μενδρεσέ, ἢ ἄλλῃ φυλακῇ τοῦ Κράτους, ἐγκλείῃ τὸν πολίτην ἐπὶ τρεῖς, ἐπὶ ἕξ, ἐπὶ δώδεκα μῆνας, καὶ μετὰ παρέλευσιν αὐτῶν τῷ λέγει δι' ἑνὸς βουλεύματος ἢ διὰ μιᾶς ἀποφάσεως «εἶσαι ἀθῷος, ἦτον ἄδικος ἡ προφυλάκισις· ἐπάνελθε εἰς τὸν οἶκόν σου, ἵνα εὕρῃς αὐτὸν ἐρειπωμένον· ἐπάνελθε εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνίας τελειοδίδακτος κακοῦργος πλέον, λωποδύτης ἢ πλαστογράφος, διὰ νὰ σὲ συλλάβω ἐκ νέου, καὶ νὰ σὲ στείλω εἰς τὸ σωφρονιστήριον». Τοῦτο λέγεται κυβερνητικὴ πρόνοια, καὶ δικαιοσύνη παρ' ἡμῖν! Εἶναι λοιπὸν ἐπικατάρατος ὁ πταίστης ἐν τοιαύτῃ πολιτείᾳ; Ἡ τροφὸς ἥτις ὤφειλεν εἰς τὸν πολίτην γάλα χρηστοηθείας καὶ τροφὴν ἀρετῆς τὸν διέθρεψεν ἐπὶ ἔτος μὲ τὴν ἀπανθρωπίαν τοῦ κακούργου, καὶ τὴν χολὴν τοῦ δεσμώτου. Τὰ πάθη καὶ τὰ ἤθη αὐτῶν ἐδιδάχθη ὁ ὑπόδικος ἐν τῇ φυλακῇ, ἐξερχόμενος δὲ τούτων ἀποδίδει τῇ κοινωνίᾳ τροφεῖα ἀντάξια ἧς ἔλαβεν ἀνατροφῆς. Τί συμβαίνει ὅταν πρόκηται νὰ προφυλακισθῇ πρόσωπον ἀνῆκον εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας; Ἡ πολιτεία ἐνοικιάζει τινὰ ἰδιωτικὴν οἰκίαν διὰ τὴν προφυλάκισιν τοῦ καταδιωκομένου. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ποῦ ἡ συνταγματικὴ ἰσότης ἐνώπιον τοῦ νόμου; Ἆρα ὁ ἐργάτης, ὁ βιομήχανος, ὁ ἔμπορος, προφυλακιζόμενος ἐπὶ τῇ ἁπλῇ ὑπονοίᾳ ἐνοχῆς δὲν ἔχει τὰ αὐτὰ ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης δικαιώματα, ὁποῖα ὁ συντάκτης ἑνὸς πολιτικοῦ ἄρθρου, ὁ εὐγενὴς ὕποπτος περιθάλψεως ἑνὸς λῃστοῦ, ὁ ὑπάλληλος ὁ καταδιωκόμενος ἐπὶ παραβάσει τοῦ καθήκοντος τῆς ὑπηρεσίας;

Ἡ ἐγκάθειρξις πολλῶν ὑποδίκων ἐν τῇ αὐτῇ φυλακῇ ἔχει ἄλλο οὐχὶ

ἀνάξιον λόγου ἄτοπον. Ὁ συλληφθεὶς ὡς ὕποπτος ἀξιοποίνου πράξεως εἰσερχόμενος ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ Μενδρεσὲ ἢ τοῦ Κόκλα, εὑρίσκεται ἀναμέσον 170 ἢ 190 ὑποδίκων καὶ καταδίκων, μεμυημένων ὅλα τὰ μυστήρια τῆς ἀνακριτικῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς τέχνης ἵν' ἀποπλανήσωσι τὴν δικαιοσύνην ἀπὸ τὰ ἴχνη τοῦ ἐγκλήματος. Ὅλοι οὗτοι μετὰ πάσης ἀφιλοκερδείας παρέχουσιν εἰς τὸν νεόφυτον λεπτομερεῖς ὁδηγίας καὶ συμβουλάς, ὅπως ἐξαπατήσῃ τὴν ἀνάκρισιν, καὶ καλύψῃ τὴν ἀλήθειαν. Εἰς τὰς πόλεις τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης, ἐν αἷς ἱδρύθησαν ἐξεταστικαὶ φυλακαὶ κατὰ τὸ σύστημα τοῦ κατ' ἄτομον χωρισμοῦ τῶν ὑποδίκων, ἡ δικαστικὴ ἀνάκρισις προβαίνει ἀσφαλῶς καὶ ταχέως εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς, καὶ ὁ νόμος ἐφαρμόζεται ἀκριβῶς μὴ παρεντιθεμένων τῶν προσκομμάτων, τὰ ὁποῖα παρ' ἡμῖν γεννᾷ ἡ διδασκαλία τῶν φυλακισμένων εἰς τὸν εἰσερχόμενον ἐν τῇ ἐξεταστικῇ φυλακῇ. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν εἷς τῶν δικαιολογητικῶν σκοπῶν τῆς προφυλακίσεως εἶναι ἡ ἐξιχνίασις τῆς ἀληθείας διὰ τῆς ἀπομονώσεως τοῦ ὑπόπτου, ὁ σκοπὸς ἐντελῶς ἀποτυγχάνει ἄνευ καταλλήλων ἐξεταστικῶν φυλακῶν.

Σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ τρίτη ἔποψις τῆς ἀνάγκης αὐτῶν. Τὸ ζήτημα τῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν ποινικῶν φυλακῶν ἀφορᾷ εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν ἠθῶν τοῦ κακούργου. Ἐὰν ὁ σκοπὸς ἐκατορθοῦτο τὸ κέρδος θὰ ἦτο μέγα. Ἀτυχῶς ἡ ἐπιτυχία εἶναι λίαν ἀμφισβητουμένη. Ὁ Crawford, ὁ Ducpetiaux, ὁ De Thun, ὁ Dr Julius βεβαιοῦσιν ὅτι τὸ σύστημα τῆς καταναγκαστικῆς ἐν πνευματικῇ ἀπομονώσει ἐργασίας ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Ὁ Mittermaier, ὁ Toqueville καὶ Beaumont, ὁ Ch. Lucas, ὁ Moreau Cristophe, ὁ Berenger καταδικάζουσι τὸ σύστημα τῆς ἀπολύτου ἀπομονώσεως. Ἡ ἀναδιοργάνωσις λοιπὸν τῶν φυλακῶν κατὰ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ σωφρονιστικὸν σύστημα οὐδόλως ἐγγυᾶται τὴν εἰς τὴν κοινωνίαν ἀπόδοσιν τῶν καταδίκων ἐναρέτων καὶ φιλονόμων. Ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸ ζήτημα τῆς μεταρρυθμίσεως τῶν ἐξεταστικῶν φυλακῶν ἀφορᾷ εἰς τὴν πρόληψιν τῆς διαφθορᾶς τοῦ ὑποδίκου εἰσερχομένου ἐν τῇ φυλακῇ ἐναρέτου καὶ χρηστοήθους.

Κρατοῦνται νῦν ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ βασιλείου 1630 ὑπόδικοι ἀναμεμιγμένοι μετὰ καταδίκων εἰς θάνατον, εἰς δεσμὰ ἰσόβια ἢ πρόσκαιρα, εἱρκτὴν καὶ φυλάκισιν λ. χ. ἐν τῷ Μενδρεσὲ κρατοῦνται 83 ὑπόδικοι μετὰ 101 καταδίκων, ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ Κόκλα 143 ὑπόδικοι μετὰ 30 καταδίκων. Ἡ αὐτὴ ἀνάμιξις ὑπάρχει εἰς ὅλας τὰς φυλακάς. Ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν 1600—1700 ὑποδίκων δὲν ἀποτελεῖται ἐκ τῶν αὐτῶν προσώπων ἐπὶ ἔτος, ἢ ἐπὶ μῆνα. Καθ' ἑκάστην ἐξέρχονται ὑπόδικοι μετὰ τριῶν, ἕξ, δώδεκα, ἢ καὶ περισσοτέρων μηνῶν προφυλάκισιν, καὶ εἰσέρχονται νέοι. Ἔχετε δὲ ὑπ' ὄψει ὅτι ἐκ τῶν εἰσερχομένων ἐξέρχονται ἀπολυόμενοι διὰ βουλευμάτων 50 τοῖς $^{0}]_{0}$ ἀθωούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Κακουργιοδικείων, ἢ καταδικαζόμενοι

εἰς ὀλίγων μηνῶν φυλάκισιν οἱ ἡμίσεις τῶν παραπεμπομένων εἰς δίκην. Ὥστε ἔχομεν 75 ἐκ τῶν 100 προφυλακιζομένων ὡς ἀθώους ἐπανερχομένους εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνίας μετὰ ἓξ μηνῶν, ἢ ἑνὸς ἔτους διαμονὴν ἐν ταῖς φυλακαῖς. Ἐνθυμηθῆτε τὰ διδάγματα καὶ τὴν ἀνατροφὴν τὰ ὁποῖα οὗτοι ἔλαβον ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ φαντασθῆτε ὁποία καθημερινὴ καὶ ἀδιάκοπος διαμοιβὴ αἰσθημάτων καὶ ἠθῶν μεταξὺ τῶν ἀποφοίτων τῶν ἐξεταστικῶν φυλακῶν καὶ τῶν ἐργατῶν τῆς κοινωνίας. Ἰδού τι περὶ τούτου ἀνέφερον πρὸ δεκαετίας πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης ὑπουργεῖον. «Ἐπιτρέψατέ μοι, κ. Ὑπουργέ νὰ προσθέσω ὅτι ὑπηρετῶν κατὰ τὸ 1852 ὡς εἰσαγγελεὺς Πλημμελειοδικῶν ἐν Ἀθήναις ἐπεσκέφθην πολλάκις τὴν φυλακὴν τοῦ Μενδρεσὲ κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας, καθ' ἃς οἱ φυλακισμένοι ἔμενον περιωρισμένοι ἐντὸς τῶν θαλάμων, καὶ διὰ τῆς μικρᾶς θυρίδος, ἥτις ἐκ τῆς θύρας ἑκάστου θαλάμου χρησιμεύει εἰς ἐπιτήρησιν τοῦ φύλακος, ἠθέλησα νὰ βεβαιωθῶ ἰδίοις ὄμμασι περὶ τῆς διαίτης τῶν φυλακισμένων. Ἡ συνήθης αὐτῶν ἀσχολία καὶ διασκέδασις κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀγρυπνίας ἦτο, καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος διὰ ν' ἀμφιβάλλω ὅτι ἐξακολουθεῖ πάντοτε νὰ ἦναι, τὸ νὰ κάθηνται χαμαὶ διπλοποδιτὶ εἰς κύκλον ἅπαντες οἱ ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ διανυκτερεύοντες, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἴς τινα δωμάτια ἀνέρχεται μέχρι τῶν 30, ἕκαστος δὲ τούτων κατὰ σειρὰν εἰσερχόμενος εἰς τὸ κέντρον τοῦ κύκλου, εἴτε νὰ διακωμῳδῇ τὴν δίκην αὐτοῦ, εἴτε νὰ διηγῆται ὡς ἐπίζηλον ἆθλον πᾶσαν παρ' αὐτοῦ, ἢ παρ' ἄλλου κατορθωθεῖσαν κακουργίαν ἢ κακοήθειαν, εἰς βλάβην καὶ ἐμπαιγμὸν τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ νόμου. Τὴν ἡμέραν ὅλοι οἱ φυλακισμένοι ἐντὸς τῆς αὐτῆς αὐλῆς συμπεριπατοῦντες ἀνακοινοῦσιν ἀλλήλοις τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν διασκέδασιν τῆς παρελθούσης νυκτός, καὶ συλλέγουσιν ὕλην διὰ τὴν ἐπερχομένην. Αὕτη εἶναι ἴσως ἡ ὀλιγώτερον κακοήθης τῶν διασκεδάσεων, συνάμα δὲ καὶ ἡ μόνη ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ διδασκαλία, τὴν ὁποίαν εὑρίσκει ἐν τῇ φυλακῇ πᾶς, εἴτε δικαίως εἴτε ἀδίκως, ἐπὶ πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον ὡς ὑπόδικος εἰσερχόμενος ἐν ταῖς φυλακαῖς. Ἀφ' ἑαυτῆς δὲ ἐξάγεται ἡ συνέπεια ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη τῆς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐγκαθείρξεως τοῦ ἠθικωτέρου ἐκ τῶν τῆς μέσης τάξεως πολιτῶν, οἵτινες συνήθως ὑπόκεινται εἰς προφυλάκισιν, ὅπως ἀποκαταστῇ τελειοδίδακτος εἰς πᾶν εἶδος κακουργίας καὶ κακοηθείας».

Τοῦτο εἶναι τὸ σχολεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἡ πολιτεία στέλλει καθ' ἕκαστον ἔτος τέσσαρας χιλιάδας πολιτῶν κατ' ἐλάχιστον ὅρον, καὶ μετὰ τὴν ἐκμάθησιν πάσης αἰσχρουργίας καὶ κακουργίας ἀποστέλλει τρεῖς χιλιάδας ἐξ αὐτῶν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ βασιλείου, ἵνα ἐφαρμόσωσιν ὅσα ἔμαθον ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ διδάξωσι καὶ ἄλλους. Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὰς μετὰ μακρινὰ διαλλείμματα δημοσιευθείσας στατιστικὰς τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης εὑρίσκομεν πάντοτε προβαίνοντα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀξιοποίνων κακοήθων πρά-

ξεων, καὶ καθ' ἕκαστον ἔτος αὐξάνοντα τὸν ἀριθμὸν τῶν χαρίτων δι' ἔλλειψιν χώρου ἐν ταῖς φυλακαῖς. Καὶ μολαταῦτα ὀφείλεται εἰς τὴν ἀγαθὴν φύσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅτι δὲν εἶναι χειροτέρα ἡ κοινωνικὴ κατάστασις ἡμῶν.

Πρὸς διόρθωσιν τῶν μεγάλων τούτων ἀτοπημάτων, καὶ τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τῶν ἐξεταστικῶν φυλακῶν δὲν ὑπάρχουσιν οἱ δισταγμοί, αἱ ἀμφισβητήσεις, αἱ ἀντεγκλήσεις τῶν πολλῶν, καὶ διαμαχομένων θεωριῶν τῶν σωφρονιστικῶν συστημάτων. Ἓν σύστημα διὰ τὰς ἐξεταστικὰς φυλακάς· καὶ τοῦτο παρεδέχθη ἡ θεωρία καὶ ἐπεδοκίμασεν ἡ πρακτική. Εἰς τὴν ἐξεταστικὴν φυλακὴν ἓν μικρὸν δωμάτιον, ἤτοι ἓν κελλίον μὲ ὁπωσοῦν μεγαλητέρας διαστάσεις δι' ἕκαστον ὑπόδικον, ἔχον μικρὸν χῶρον εἰς τὴν αὐλὴν ἢ τὸν διάδρομον τῆς φυλακῆς, ὅπως ἀλλάσσῃ τὸν ἀέρα τοῦ κελλίου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐργασία εἶναι προαιρετικὴ διὰ τὸν ὑπόδικον, καθὼς καὶ ἡ διδασκαλία τέχνης, ἡ ἐξεταστικὴ φυλακὴ δὲν ἔχει ἀνάγκην οὔτε διπλῶν κελλίων, οὔτε αἰθουσῶν κοινῆς ἐργασίας, οὔτε ἀποθηκῶν, οὔτε ἐργαλείων, οὔτε ἀγρῶν ἢ κήπων. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ λοιπὸν εἶναι ἁπλουστάτη καὶ τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα πολὺ ὁμαλώτερον. Ἐὰν χρειάζωνται 800,000 δραχ. διὰ σωφρονιστήριον χωρητικότητος 300 καταδίκων, ἀρκεῖ τὸ ἥμισυ δι' ἐξεταστικὴν φυλακὴν τῆς αὐτῆς χωρητικότητος ἐν Ἀθήναις. Ἀλλ' εἰς τὰς ἕδρας τῶν λοιπῶν δικαστηρίων δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ἐξεταστικῆς φυλακῆς εἰμὴ ποῦ μὲν δι' ἑκατόν, ποῦ διὰ πεντήκοντα, καὶ ποῦ δι' ὀλιγωτέρους ὑποδίκους. Ὥστε ἄνευ δυσχερείας τινος δύναται ἡ Κυβέρνησις νὰ οἰκοδομῇ ἀνὰ μίαν, ἢ πλειοτέρας συγχρόνως, ἀναλόγως τῶν κεφαλαίων τὰ ὁποῖα δύναται κατ' ἔτος νὰ διαθέτῃ. Εἶπον ἤδη ὅτι εἰς ἑκάστην τῶν φυλακῶν τούτων δύναται νὰ προστεθῇ μία πτέρυξ διὰ τοὺς ἐλαφροποινίτας, ἡ ἐγκάθειρξις τῶν ὁποίων μετὰ τῶν καταδικαζομένων εἰς ἐγκληματικὰς ποινὰς ἐπιφέρει τὸν αὐτὸν κίνδυνον τῆς διαφθορᾶς τὸν ὁποῖον διατρέχουσιν οἱ ὑπόδικοι.

Λοιπὸν, Κύριοι, ἀφοσιούμενοι εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν ποινικῶν φυλακῶν, κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως διὰ κελλίων, διώκομεν τὴν χείμαιραν τῆς διορθώσεως τῶν κακούργων καὶ ἀφίνομεν ἕρμαιον τῆς διαφθορᾶς τοὺς ὑποδίκους. Ἐπιχειροῦντες τὴν οἰκοδομὴν σωφρονιστηρίων ἢ σωφρονιστηρίου ἀπαιτοῦντος τὴν δαπάνην 800,000 δραχμῶν, κινδυνεύομεν, ἀφοῦ δαπανήσωμεν τὰς 300,000 εἰς ἀποζημίωσιν συμβούλων, μηχανικῶν, ἐργοδηγῶν ἀλλοδαπῶν καὶ ἡμεδαπῶν, ἀγορὰν γηπέδου, προμήθειαν ὑλικοῦ νὰ μείνωμεν ἐπὶ ἔτη πολλὰ ἔχοντες τὸ θέαμα τῶν θεμελίων τοῦ νέου θεάτρου, ἢ μόνους τοὺς βόθρους τῶν θεμελίων διὰ ν' ἀναγινώσκομεν τὰς ἐκθέσεις τοῦ ἀξιοτίμου κ. Βάφα περὶ τοῦ περιεχομένου ἐν αὐτοῖς.

Δὲν ἔχω ψῆφον πολιτευτοῦ, οὐδὲ φωνὴν πλέον ὑπαλλήλου ἢ ἀρχῆς. Ὡς

πολίτης καλῶ τοὺς ἔχοντας ψῆφον ἢ φωνὴν νὰ εἴπωσι πρὸς τοὺς Ὑποργοὺς τοῦ Βασιλέως. Ἐκ τῶν ἐνόντων βελτιώσατε τὰς ὑπαρχούσας φυλακὰς διὰ τοὺς καταδίκους, καὶ πρὸς τοῦτο μεταποιήσατε ἄχρηστα ἢ ἐρειπωμένα παλαιὰ κτίρια, καὶ εἰσαγάγετε ἐν αὐταῖς ἀέρα καθαρόν, τροφήν, περίθαλψιν τοῦ σώματος, θεραπείαν τῆς ψυχῆς, ἐργασίαν καὶ θρησκείαν. Ἀφίσατε αὐτοὺς ἀνὰ δέκα, δώδεκα, ἢ καὶ πλείονας εἰς κοινὰ ἐργαστήρια καὶ ὑπνωτήρια. Οὐδέποτε εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐξαλείφεται τὸ αἴσθημα τῆς κοινωνικότητος, καὶ ὁ κακοῦργος ζητεῖ ἕνα φίλον παρηγορίας καὶ ἀγάπης, καὶ ὁ ἔσχατος τῶν κακούργων διατηρεῖ ἓν ἴχνος αἰδοῦς. Ἐν τῇ ἀπομονώσει ὁ ὅσον δήποτε ἀσθενὴς οὗτος χαλινὸς ἐκλείπει· ἐν τῷ κελλίῳ ὁ κακοῦργος μεταβάλλεται εἰς ἀσελγῆ πίθηκον ἢ ἄγριον πάνθηρα. Ἐὰν μὴ τοῦτο, διὰ προσποιητῆς ὑπομονῆς καὶ ὑπουλότητος ζητεῖ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ σωφρονιστηρίου ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὰς παλαιάς του ἕξεις. Ἀφίσατέ τον λοιπὸν ἐργαζόμενον ἐν μικρᾷ τινι ἐλευθερίᾳ, καὶ προσπαθήσατε διὰ τῆς γλυκύτητος καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας νὰ τὸν καταστήσητε συμπαθῆ ἐν μέσῳ τῆς μικρᾶς κοινωνίας τῶν συνεργατῶν του. Διὰ τοιαύτης τῶν φυλακῶν μεταρρυθμίσεως ἐξεπληρώσατε τὸ καθῆκον τῆς πολιτείας πρὸς τὸν κατάδικον. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πρωτίστως στρέψατε τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ὑπόδικον, μεριμνήσατε διὰ νὰ μὴ χάσητε, νὰ μὴ κάμητε διαφθορέα καὶ ἀδιάλλακτον ἐχθρὸν τῆς κοινωνίας τὸν χρηστοήθη, καὶ ἀθῶον ἴσως πολίτην, τὸν ὁποῖον ἀτυχεῖς περιστάσεις, παρεννόησις, ἐνίοτε ἡ κουφότης τοῦ ἀνακριτοῦ, ἢ τοῦ δικαστικοῦ Συμβουλίου, ἀπέστειλαν εἰς προσωρινὴν φυλάκισιν. Διὰ τοῦτον φροντίσατε ἵνα μὴ διαφθαρῇ ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐξερχόμενος διαδώσῃ τὸ μίασμα τοῦ ἐγκλήματος εἰς ὅλην τὴν κοινωνίαν. Οἰκοδομήσατε λοιπὸν πρὸ πάντων φυλακὰς διὰ τοὺς ὑποδίκους καὶ τοὺς ἐλαφροποινίτας, καὶ παύσατε πᾶσαν μελέτην καὶ πᾶσαν ἀνωφελῆ δαπάνην πρὸς ἀνέγερσιν σωφρονιστηρίων τῆς Φιλαδελφίας. Φείδεσθε τῶν ἱδρώτων τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοῦ λαοῦ. Μὴ σπαταλᾶτε τὰς μικρὰς οἰκονομίας τοῦ βιομηχάνου καὶ μὴ καταναλίσκετε τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, τὸν ὁποῖον ἀφαιρεῖτε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ γεωργοῦ, εἰς ἐπιχειρήσεις ἀπερισκέπτους καὶ ἀγόνους, χάριν προσποιητῆς καὶ κακῶς ἐννοουμένης φιλανθρωπίας. Ναὶ φιλανθρωπία· ἔλεος. Πρῶτον διὰ τὸν χρηστοήθη, καὶ ἴσως ἀθῶον ὑπόδικον. Ἔπειτα διὰ τὸν κατάδικον ἀπαταιῶνα καὶ λῃστήν. Πρὸ πάντων, διὰ τὸν φορολογούμενον ἐργάτην.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΟΤΙΜΩΝ ΥΔΑΤΩΝ ΤΟΥ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΥΠΟ ΧΗΜΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ

Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ ΚΑΙ ΩΡΩΠΩι ΠΗΓΑΙΩΝ ΥΔΑΤΩΝ

Προκειμένου νὰ μελετηθῇ τὸ ζήτημα τῆς ἐφικτῆς διοχετεύσεως τῶν ἐν τοῖς πέριξ τῶν Ἀθηνῶν αὐτοφυῶν ὑδάτων ἐπεσκέφθην μετ' εἰδημόνων ὑδραυλικῶν τὰς κυριωτέρας καὶ ἀφθόνους πηγὰς τῆς ὄπισθεν τοῦ Πεντελικοῦ πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦ ὄπισθεν τοῦ Πάρνηθος Ὠρωποῦ. Ὁ κ. Δήμαρχος Ἀθηναίων μοὶ ἀνέθηκε τὸ χημικὸν μέρος τῶν μελετῶν τούτων, ἐνῷ εἰς ἑαυτὸν καὶ τὸν καθηγητὴν κ. Γ. Σούλην ἐπεφυλάξατο τὸ ὑδραυλικὸν μέρος. Ἐνηργήσαμεν δὲ ὁμοῦ πρῶτον ἐπιτοπίους ἐρεύνας καὶ κατόπιν ἐγένοντο, ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ δέουσαι καταμετρήσεις καὶ οἱ μηχανικοὶ ὑπολογισμοί, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ ἐπὶ τῶν συλλεγέντων δειγμάτων τῶν ὑδάτων τούτων χημικαὶ ἀναλύσεις.

Περὶ τῶν τελευταίων τούτων λοιπὸν ἐργασιῶν ἔσται ἡμῖν σήμερον ἐν συντόμῳ ὁ λόγος, καὶ πρὶν ἢ εἰσέτι συντελεσθῇ τὸ ὑδραυλικὸν μέρος τῶν γενομένων ἐρευνῶν, διότι φρονῶ ὅτι ὡς πρῶτον καὶ σπουδαιότερον παρίσταται τὸ ζήτημα ἂν τὰ ἐν λόγῳ ὕδατά εἰσι πότιμα καὶ ὑγιεινά, κατόπιν δὲ μόνον συμφέρει νὰ γένηται λόγος περὶ τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου τῆς ἀνυψώσεως καὶ διοχετεύσεως αὐτῶν μέχρι τῶν Ἀθηνῶν καὶ περὶ τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς τοῦτο δαπάνης.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ μεταξὺ τοῦ Πάρνηθος, τοῦ Πεντελικοῦ καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ κειμένη λεκάνη τῶν Ἀθηνῶν δὲν στερεῖται πηγαίου ὕδατος καὶ ὅτι οὐδ' ἐστερεῖτο τοιούτου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀρχαιότητος, ὅτε, ὥς γε ὁ Παυσανίας ἱστορεῖ. ἐσεμνύνετο ἡ Ἀττικὴ ἐπὶ φυτείαις καὶ δάσεσιν. Ἐὰν δὲ ὑποθέτωμεν ὅτι ἡ τότε περισυναγαγοῦσα τὸ ὕδωρ αἰτία καὶ σήμερον ἔτι ὑφίσταται ἐν μέρει, διότι ἐξηφανίσθησαν μὲν τὰ δάση, οὐχ ἧττον ὅμως ἔμειναν τὰ τρία ὄρη, ἅτινα κατέχουσι σήμερον καθὼς τότε πάντας τοὺς εὐνοϊκοὺς εἰς τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ὕδατος ὅρους, ἀμηχανοῦμεν μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν σήμερον τοσοῦτον ἐπαισθητὴν ἀνυδρίαν τῆς λεκάνης τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς πίπτον ἢ ἐπ' αὐτῆς ῥευστοποιούμενον ὕδωρ εἰσδύει διὰ τῶν χωμάτων καὶ πορωδῶν βράχων τοῦ ἐδάφους εἰς βαθύτερα στρώματα μέχρισοῦ συναντήσῃ διαστρώσεις πετρωμάτων ἀδιαβρόχους· ἐπ' αὐτῶν εἴτε κυλινδεῖται καὶ ῥέει τότε πρὸς σημεῖα κατωφερέστερα, εἴτε

πολίτης καλῶ τοὺς ἔχοντας ψῆφον ἢ φωνὴν νὰ εἴπωσι πρὸς τοὺς Ὑποργοὺς τοῦ Βασιλέως. Ἐκ τῶν ἐνόντων βελτιώσατε τὰς ὑπαρχούσας φυλακὰς διὰ τοὺς καταδίκους, καὶ πρὸς τοῦτο μεταποιήσατε ἄχρηστα ἢ ἐρειπωμένα παλαιὰ κτίρια, καὶ εἰσαγάγετε ἐν αὐταῖς ἀέρα καθαρόν, τροφήν, περίθαλψιν τοῦ σώματος, θεραπείαν τῆς ψυχῆς, ἐργασίαν καὶ θρησκείαν. Ἀφίσατε αὐτοὺς ἀνὰ δέκα, δώδεκα, ἢ καὶ πλείονας εἰς κοινὰ ἐργαστήρια καὶ ὑπνωτήρια. Οὐδέποτε εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐξαλείφεται τὸ αἴσθημα τῆς κοινωνικότητος, καὶ ὁ κακοῦργος ζητεῖ ἕνα φίλον παρηγορίας καὶ ἀγάπης, καὶ ὁ ἔσχατος τῶν κακούργων διατηρεῖ ἐν ἴχνος αἰδοῦς. Ἐν τῇ ἀπομονώσει ὁ ὅσον δήποτε ἀσθενὴς οὗτος χαλινὸς ἐκλείπει· ἐν τῷ κελλίῳ ὁ κακοῦργος μεταβάλλεται εἰς ἀσελγῆ πίθηκον ἢ ἄγριον πάνθηρα. Ἐὰν μὴ τοῦτο, διὰ προσποιητῆς ὑπομονῆς καὶ ὑπουλότητος ζητεῖ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ σωφρονιστηρίου ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὰς παλαιάς του ἕξεις. Ἀφίσατέ τον λοιπὸν ἐργαζόμενον ἐν μικρᾷ τινι ἐλευθερίᾳ, καὶ προσπαθήσατε διὰ τῆς γλυκύτητος καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας νὰ τὸν καταστήσητε συμπαθῆ ἐν μέσῳ τῆς μικρᾶς κοινωνίας τῶν συνεργατῶν του. Διὰ τοιαύτης τῶν φυλακῶν μεταρρυθμίσεως ἐξεπληρώσατε τὸ καθῆκον τῆς πολιτείας πρὸς τὸν κατάδικον. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πρωτίστως στρέψατε τὸ βλέμμα πρὸς τὸν ὑπόδικον, μεριμνήσατε διὰ νὰ μὴ χάσητε, νὰ μὴ κάμητε διαφθορέα καὶ ἀδιάλλακτον ἐχθρὸν τῆς κοινωνίας τὸν χρηστοήθη, καὶ ἀθῷον ἴσως πολίτην, τὸν ὁποῖον ἀτυχεῖς περιστάσεις, παρεννόησις, ἐνίοτε ἡ κουφότης τοῦ ἀνακριτοῦ, ἢ τοῦ δικαστικοῦ Συμβουλίου, ἀπέστειλαν εἰς προσωρινὴν φυλάκισιν. Διὰ τοῦτον φροντίσατε ἵνα μὴ διαφθαρῇ ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐξερχόμενος διαδώσῃ τὸ μίασμα τοῦ ἐγκλήματος εἰς ὅλην τὴν κοινωνίαν. Οἰκοδομήσατε λοιπὸν πρὸ πάντων φυλακὰς διὰ τοὺς ὑποδίκους καὶ τοὺς ἐλαφροποινίτας, καὶ παύσατε πᾶσαν μελέτην καὶ πᾶσαν ἀνωφελῆ δαπάνην πρὸς ἀνέγερσιν σωφρονιστηρίων τῆς Φιλαδελφίας. Φείδεσθε τῶν ἱδρώτων τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοῦ λαοῦ. Μὴ σπαταλᾶτε τὰς μικρὰς οἰκονομίας τοῦ βιομηχάνου καὶ μὴ καταναλίσκετε τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, τὸν ὁποῖον ἀφαιρεῖτε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ γεωργοῦ, εἰς ἐπιχειρήσεις ἀπερισκέπτους καὶ ἀγόνους, χάριν προσποιητῆς καὶ κακῶς ἐννοουμένης φιλανθρωπίας. Ναὶ φιλανθρωπία· ἔλεος. Πρῶτον διὰ τὸν χρηστοήθη, καὶ ἴσως ἀθῷον ὑπόδικον. Ἔπειτα διὰ τὸν κατάδικον ἀπαταιῶνα καὶ λῃστήν. Πρὸ πάντων, διὰ τὸν φορολογούμενον ἐργάτην.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΟΤΙΜΩΝ ΥΔΑΤΩΝ ΤΟΥ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΥΠΟ ΧΗΜΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ

Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ ΚΑΙ ΩΡΩΠΩι ΠΗΓΑΙΩΝ ΥΔΑΤΩΝ

Προκειμένου νὰ μελετηθῇ τὸ ζήτημα τῆς ἐφικτῆς διοχετεύσεως τῶν ἐν τοῖς πέριξ τῶν Ἀθηνῶν αὐτοφυῶν ὑδάτων ἐπεσκέφθην μετ' εἰδημόνων ὑδραυλικῶν τὰς κυριωτέρας καὶ ἀφθόνους πηγὰς τῆς ὄπισθεν τοῦ Πεντελικοῦ πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦ ὄπισθεν τοῦ Πάρνηθος Ὠρωποῦ. Ὁ κ. Δήμαρχος Ἀθηναίων μοὶ ἀνέθηκε τὸ χημικὸν μέρος τῶν μελετῶν τούτων, ἐνῷ εἰς ἑαυτὸν καὶ τὸν καθηγητὴν κ. Γ. Σούλην ἐπεφυλάξατο τὸ ὑδραυλικὸν μέρος. Ἐνηργήσαμεν δὲ ὁμοῦ πρῶτον ἐπιτοπίους ἐρεύνας καὶ κατόπιν ἐγένοντο, ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ δέουσαι καταμετρήσεις καὶ οἱ μηχανικοὶ ὑπολογισμοί, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ ἐπὶ τῶν συλλεγέντων δειγμάτων τῶν ὑδάτων τούτων χημικαὶ ἀναλύσεις.

Περὶ τῶν τελευταίων τούτων λοιπὸν ἐργασιῶν ἔσται ἡμῖν σήμερον ἐν συντόμῳ ὁ λόγος, καὶ πρὶν ἢ εἰσέτι συντελεσθῇ τὸ ὑδραυλικὸν μέρος τῶν γενομένων ἐρευνῶν, διότι φρονῶ ὅτι ὡς πρῶτον καὶ σπουδαιότερον παρίσταται τὸ ζήτημα ἂν τὰ ἐν λόγῳ ὕδατά εἰσι πότιμα καὶ ὑγιεινά, κατόπιν δὲ μόνον συμφέρει νὰ γένηται λόγος περὶ τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου τῆς ἀνυψώσεως καὶ διοχετεύσεως αὐτῶν μέχρι τῶν Ἀθηνῶν καὶ περὶ τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς τοῦτο δαπάνης.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ μεταξὺ τοῦ Πάρνηθος, τοῦ Πεντελικοῦ καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ κειμένη λεκάνη τῶν Ἀθηνῶν δὲν στερεῖται πηγαίου ὕδατος καὶ ὅτι οὐδ' ἐστερεῖτο τοιούτου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀρχαιότητος, ὅτε, ὥς γε ὁ Παυσανίας ἱστορεῖ, ἐσεμνύνετο ἡ Ἀττικὴ ἐπὶ φυτείαις καὶ δάσεσιν. Ἐὰν δὲ ὑποθέτωμεν ὅτι ἡ τότε περισυναγαγοῦσα τὸ ὕδωρ αἰτία καὶ σήμερον ἔτι ὑφίσταται ἐν μέρει, διότι ἐξηφανίσθησαν μὲν τὰ δάση, οὐχ ἧττον ὅμως ἔμειναν τὰ τρία ὄρη, ἅτινα κατέχουσι σήμερον καθὼς τότε πάντας τοὺς εὐνοϊκοὺς εἰς τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ὕδατος ὅρους, ἀμηχανοῦμεν μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν σήμερον τοσοῦτον ἐπαισθητὴν ἀνυδρίαν τῆς λεκάνης τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς πίπτον ἢ ἐπ' αὐτῆς ῥευστοποιούμενον ὕδωρ εἰσδύει διὰ τῶν χωμάτων καὶ πορωδῶν βράχων τοῦ ἐδάφους εἰς βαθύτερα στρώματα μεχρισοῦ συναντήσῃ διαστρώσεις πετρωμάτων ἀδιαβρόχους· ἐπ' αὐτῶν εἴτε κυλινδεῖται καὶ ῥέει τότε πρὸς σημεῖα κατωφερέστερα, εἴτε

συνάγεται ἐντὸς κοιλωμάτων καὶ εἰσοχῶν ὡς ἐν φυσικαῖς δεξαμεναῖς. Οὕτω δὲ πορευόμενον τὸ ὕδωρ εἴτε ἀναφαίνεται πάλιν ποῦ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ ἀποτελεῖ τὰς πηγάς, τοὺς ῥύακας κτλ, εἴτε ῥέει ὑπὸ τὴν γῆν. Τὸ ἐπὶ ὑψηλῶν ὀρέων ἀποτιθέμενον ὕδωρ ἀναφαίνεται συνήθως παρὰ τοὺς πρόποδας αὐτῶν, ἐνῷ τὸ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῶν κοιλάδων συγκεντρούμενον, ῥέει ὑπογείως πρός τι χθαμαλώτερον σημεῖον καὶ δὲν δύναται πλέον ν' ἀναφανῇ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. Τοὺς ῥόας τούτους ὁρίζουσιν ὅμως καὶ ῥυθμίζουσιν αἱ γεωλογικαὶ διαστρώσεις τοῦ ἐδάφους καὶ εἶναι εὐνόητον ὅτι τὸ ὕδωρ δὲν δύναται νὰ κρατηθῇ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας πορώδους ἐδάφους, οὐδὲ νὰ διέλθῃ διὰ τοιούτου ὑδατοστεγοῦς, καθὼς ἐπίσης ὅτι θέλει ἀκολουθήσει τὴν διεύθυνσιν καὶ κλίσιν τῶν διαστρώσεων καὶ τῶν ἐν αὐταῖς χαραγμῶν καὶ ῥηγμάτων.

Εἶναι λοιπὸν ἀναντίρρητον ὅτι τὰ τρία περιορίζοντα τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ὄρη εἰσὶν ὑδροφόρα, διότι εἰσέτι βλέπομεν τὰς σπουδαίας πηγὰς τῆς Βάρης, τοῦ Καρρᾶ, τῆς Καισαριανῆς, τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Σπάτα, τῆς Πεντέλης, τῆς Ῥαφίνας, τοῦ Μαραθῶνος, τοῦ Σουλίου, τῆς Σταμάτας, τῆς Χελιδονοῦς καὶ τῶν Ἀδαμῶν, τῆς Κηφισσίας, τοῦ Ἀμαρουσίου, τῆς Δεκελείας, τοῦ Ὠρωποῦ, τοῦ Καλάμου, τῆς Μονῆς τῆς ἁγίας Τριάδος, τοῦ Βαρυπόμπι, τῆς λίμνης τοῦ Κουμουνδούρου, τῶν Καλυβίων τῆς Μάνδρας, τοῦ Δαφνίου, τοῦ Σκαραμαγκᾶ κτλ. χυνούσας τὸ ὕδωρ αὐτῶν ἐκ τῶν ὀρέων τούτων κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Ἀλλὰ τοῦθ' ὅπερ φαίνεται παράδοξον, ὅτι δηλαδὴ πάντα σχεδὸν τὰ ὕδατα δὲν χύνονται πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀντιθέτων ὑπωρειῶν εἰς τὰς πέριξ θαλάσσας, ἐλέγχεται ὡς φυσικώτατον ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐν Λαυρίῳ ἀκρωτηρίου τοῦ Σουνίου μέχρι τοῦ Πάρνηθος, αἱ δύο πρῶται γεωλογικαὶ διαστρώσεις σύγκεινται ἐξ ἀσβεστολίθου καὶ ἐκ σχιστολίθου λίαν ἀργιλλώδους, ὅτι ὁ ἀσβεστόλιθος οὗτος διαβρέχεται καὶ διαπερᾶται ὑπὸ τοῦ ὕδατος, ὁ δὲ ὑπ' αὐτὸν εὑρισκόμενος σχιστόλιθος, ὅστις εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ὑδατοστεγής, διευθύνεται μὲν ἀπὸ ΝΔ. πρὸς ΒΑ., ἔχει δὲ κλίσιν ἐκ ΒΔ. πρὸς ΝΑ. καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν τὴν κλίσιν ταύτην ἀκολουθοῦσι τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τούτοις ἀναβλυζόντων ὑδάτων καὶ ῥέουσι πρὸς ΒΑ. Α. καὶ ΝΑ. τῶν Ἀθηνῶν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐκ πολλῶν δεδομένων πειθόμεθα ὅτι δὲν ἔπαυσαν νὰ ῥέωσι καὶ πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν τὰ ἐπὶ τῶν ἐντεῦθεν ὑπωρειῶν συσσωρευόμενα ὕδατα, ἂν καὶ ταῦτα φυσικῷ τῷ λόγῳ ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης καὶ εἰσέτι μὴ ἐπανορθωθείσης καταστροφῆς τῶν δασῶν, τῶν παραγόντων τούτων τῶν πηγαίων ὑδάτων, εἰσὶ κατὰ πολὺ ἠλαττωμένα. Εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι κατὰ τὸν ῥοῦν τῶν αἰώνων ὁ σχιστολιθικὸς χοῦς τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν ὑπέστη χημικὰς ἀλλοιώσεις, εἰς ἃς καὶ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ σχιστολίθου δὲν ἔμεινε ξένη, εἰς τρόπον ὥστε, ἐὰν πρότερον τὰ ῥέοντα ὕδατα εὕρισκον κοίτην ὑ-

δατοστεγῆ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, νῦν μόλις εἰς βάθος μέτρων τινῶν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας εὑρίσκουσι τοιαύτας. Ὁ Ἰλισσὸς τῆς Ἐλευσῖνος, ὃν ὁ Γάλλος Lenormand εὗρεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἐλευσῖνος εἰς βάθος 6 μέτρων ἀπὸ τῆς ἀρχαίας θέσεως αὐτοῦ, τὰ ἄφθονα μεταξὺ Κερατσίνης, τοῦ νεκροταφείου Πειραιῶς καὶ τῆς ἀτμαντλίας τοῦ ὑδραγωγείου τῆς πόλεως ταύτης ἐν τοῖς ἐκεῖ ἐξορυχθεῖσι φρέασι παρατηρούμενα ῥέοντα ὕδατα, τὰ ὕδατα τῶν ἀρτεσιανῶν φρεάτων τοῦ Φαλήρου καὶ πλεῖστα κατὰ τὰς ἐν Ἀθήναις καὶ Πατησίοις ἐνεργουμένας ἀνασκαφὰς εὑρεθέντα ῥέοντα ὕδατα ἀρχαίων ὑδραγωγείων, τοιαύτην βεβαίως ἔχουσι προέλευσιν. Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου ἀπίθανον νὰ εὑρεθῶσιν ἄφθονα ὕδατα καὶ ἐντεῦθεν τῶν ὀρέων τῶν Ἀθηνῶν, ἐὰν ἀναζητηθῶσιν εἰς μεῖζον ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους βάθος· καὶ ἂν τὸ μέρος ἔνθα ἤθελον εὑρεθῇ τύχῃ νὰ κεῖται ὑψηλότερον τῆς πόλεως, ἤθελεν εἶσθαι εὔκολον νὰ διοχετευθῶσι μέχρις αὐτῆς ἄνευ τινὸς ὑδραυλικοῦ μηχανήματος. Οὐχ ἧττον ὅμως ἐνδιαφέρει τὴν πόλιν ἡμῶν, καὶ μάλιστα πόλιν τοσοῦτον γιγαντιαίως ἀναπτυσσομένην, ἧς ὁ πληθυσμὸς ἐντὸς τῶν ἑπομένων 50 ἐτῶν δύναται νὰ διπλασιασθῇ ἢ νὰ τριπλασιασθῇ, νὰ ἔχῃ ἄφθονον, ἀμόλυντον καὶ ὑγιεινὸν ὕδωρ. Πᾶσαι αἱ μεγάλαι πόλεις τῆς οἰκουμένης, ἐννοήσασαι τὴν ἀνάγκην ταύτην, μεταφέρουσι μακρόθεν καὶ διὰ κολοσσιαίων δαπανῶν πηγαῖον ὕδωρ, μέγιστον δὲ ἤθελεν εἶσθαι εὐεργέτημα διὰ τὰς Ἀθήνας ἂν ἐπιτυγχάνετο ἡ εὕρεσις καὶ μέχρις αὐτῶν διοχέτευσις τοιούτου ὕδατος.

Καὶ πράγματι αἱ πηγαὶ τοῦ Σουλίου καὶ αἱ τοῦ Καλάμου εἰσὶ τόσον ἄφθονοι, ὥστε χείμαρρον ὅλον ἠδύνατό τις ν' ἀποτελέσῃ ἐξ αὐτῶν· εὐλόγως λοιπὸν ἐστράφη ἡ προσοχὴ τοῦ κ. Δημάρχου ἐπὶ τῶν πηγῶν τούτων καὶ δὲν δύναμαι ἢ νὰ ὑψώσω καὶ ἐγὼ τὴν φωνήν μου ὑπὲρ τῆς ἰδέας ταύτης, ἡ ἐλπὶς τῆς ἐπιτυχίας τῆς ὁποίας ἀξίζει ὄντως δαπάνην τινὰ ὑπὲρ ἐμπράκτου μελέτης δι' ἐπιτοπίων ἔργων ἐξορύξεως.

I. Πηγαὶ Σουλίου.

Ἐν τῇ Β. γωνίᾳ τῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος ἀναβλύζουσι τρεῖς πηγαί, ἡ Στέρνα, τὸ μικρὸ Μάτι καὶ τὸ μεγάλο Μάτι, ἐκ τῶν ΝΑ. ὑπωρειῶν λόφου συνισταμένου ἐκ πυκνοῦ ἀσβεστολίθου, ἐπικαθημένου ὡς πανταχοῦ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐπὶ μαρμαρυγιακοῦ ἀργιλλούχου σχιστολίθου, μετρίαν κλίσιν ἔχοντος πρὸς ΝΑ.

Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν ἦτο γνωστὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Μακαρίας· ἔκτοτε δὲ καὶ νῦν ἔτι κατακλύζει τὴν χθαμαλὴν ταύτην ἄκραν τοῦ Μαραθωνικοῦ πεδίου καὶ σχηματίζει πυκνὸν ἕλος ἢ βάλτον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπνίγησαν οἱ καταδιωχθέντες Πέρσαι.

Αἱ πηγαὶ αὗται κεῖνται ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ μεγάλου κτήματος Σου

λίου τοῦ στρατηγοῦ Σκαρλάτου Σούτσου, χρησιμοποιοῦνται δὲ εἰς τὴν ἄρδευσιν τῶν εὐρειῶν σταφιδοφυτειῶν τοῦ γείτονος κ. Π. Γ. Σκουζέ, ὅστις δι' ἀτμαντλίας μεγάλης δυνάμεως ἀντλεῖ ἐξ αὐτῶν τὸ ὕδωρ καὶ μεταφέρει αὐτὸ δι' αὔλακος μέχρι τῶν κτημάτων αὐτοῦ. Ὡς ἐκ τούτου καὶ κατόπιν τῆς ἐφαρμογῆς λιθοκτίστων ὀχετῶν 2300 μέτρων, οὓς ὁ κ. Σοῦτσος ἀνώρυξεν, ἐσχάτως κατὰ πολὺ περιωρίσθη καὶ ἐξεχερσώθη τὸ ἕλος τοῦτο· τὸ δὲ ὕδωρ αὐτοῦ, ὅπερ ἄλλοτε ἐλίμναζε καὶ ἐμιγνύετο μετὰ θαλασσίου ὕδατος, διότι τὸ ὕψος τῶν πηγῶν μόλις εἶναι κατὰ 2 μέτρα ἀνώτερον τοῦ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, σήμερον ῥέει καὶ κινεῖται πρὸς τὴν θάλασσαν ἐντὸς τῶν ὡς εἴρηται ὀχετῶν, μόλις δὲ εἰς ἀπόστασιν ἑκατοντάδων τινῶν μέτρων ἀπὸ ταύτης ἀποτελεῖ καὶ τώρα ἀκόμη ἕλος ἐν διηνεκεῖ πλυμμήρᾳ διατελοῦν.

Αἱ τρεῖς αὗται πηγαί, καίτοι ἐκ χωριστῶν στομίων ἀναβλύζουσαι, συγκοινωνοῦσι προφανῶς καὶ εἰσὶν αἱ ἐκβολαὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κολοσσιαίας ὑδροφόρου φλεβός, κατερχομένης ἐκ τῆς στιβάδος τῆς μεταξὺ ἀσβεστολίθου καὶ σχιστολίθου ἐπαφῆς τοῦ μνησθέντος λόφου, καὶ ῥιπτούσης καθ' ἑκάστην (ἐν 24 ὥραις) ὄγκον 40000 κυβ. μέτρων [1] εἰς τὴν θάλασσαν.

Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν τὰ ὕδατα αὐτῶν ἐξαπλοῦνται καὶ λιμνάζουσιν ἐπὶ τοῦ βορβορώδους καὶ ὑπὸ τῆς γειτνιαζούσης θαλάσσης διαπεποτισμένου καὶ φυτειῶν οὐσιῶν γέμοντος ἐδάφους, προσλαμβάνουσι πλείστας ὅσας ξένας καὶ ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν ὑγιείαν οὐσίας· εἰς ὑψηλότερον ὅμως ὁρίζοντα, δηλαδὴ πρὶν ἢ κατέλθωσι καὶ ἐκχυθῶσιν εἰς τὴν πεδιάδα, συλλαμβανόμενα θέλουσι στερεῖσθαι τῶν οὐσιῶν τούτων καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θέλουσιν ἔχει τὴν χημικὴν σύνθεσιν πάντων τῶν ἁγνῶν καὶ καθαρῶν ὑδάτων, τῶν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τοῦ Πεντελικοῦ κατερχομένων, οἷον τοῦ λαμπροῦ ὕδατος τῆς πηγῆς Λυκουρέζας παρὰ τὸ χωρίον Σταμάτα καὶ τοῦ τῆς βρύσεως τοῦ χωρίου Μαραθῶνος.

Ἡ χημικὴ ἀνάλυσις ἀπέδειξε λίαν πιθανὴν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην· καταδεικνύει μάλιστα σαφῶς, ὡς διὰ τοῦ κατωτέρω συγκριτικοῦ πίνακος πειστικώτατα ἐμφαίνεται, ὅτι δὲν φέρουσι τὰ συστατικὰ ἁλμυρῶν πηγῶν ἢ θαλασσίου ὕδατος, ἀλλ' ὅτι αἱ πηγαὶ αὗται τρέφονται ὑπὸ ὕδατος καθαροῦ ἀναμιγνυομένου κατὰ τὴν εἰς τὴν ἑλώδη πεδιάδα εἰσβολὴν μετὰ τῶν συστατικῶν τοῦ τελευταίου τούτου. Ἐνισχύεται λοιπὸν ἡ ἐλπὶς ὅτι διὰ σχετικῶς μικρῶν ἐργασιῶν ἐρεύνης θέλει ἀποκαλυφθῇ ἡ καθαρὰ πηγὴ πρὶν ἢ συναναμιγῇ τὸ ὕδωρ αὐτῆς μετὰ τοῦ ἕλους. Πρὸς τοῦτο δὲ ἡ ἐπιτόπιος ἐξέταξις ἀπέδειξεν ὅτι εἴτε ὀλίγον ἄνωθεν τῆς Μακαρίας πηγῆς, ἔνθα πρὸ τοῦ χωρίου Σουλίου ἄρχεται ἐμφανιζόμενος ὁ ἀσβεστόλιθος τοῦ ὑπερκειμένου λόφου καὶ φαίνονται ἤδη τὰ ἴχνη τοῦ σχιστολίθου, ὀφείλει νὰ ὀρυχθῇ τάφρος

1 Δηλαδὴ δύνανται νὰ πληρώσωσιν ἐν 24 ὥραις δεξαμενὴν 4 μέτρων βάθους, 50 μέτρων πλάτους καὶ 200 μ. μήκους.

βαθεῖα ἐκ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν διήκουσα καὶ εἰς τὸ βάθος προβαίνουσα, μεχρισότου συναντήσῃ τὸ ἐκ τῶν βράχων ἀναβλύζον ὕδωρ εἰς σημεῖον κατὰ 5ἢ 6 μέτρα ὑψηλότερον τῶν σημερινῶν στομίων τῶν πηγῶν,—εἴτε ὅτι ὀφείλει νὰ ἐξορυχθῇ φρέαρ βαθὺ ἐπ' αὐτῆς τῆς Μακαρίας πηγῆς, μεχρισότου φθάσῃ τὸ συμπαγὲς τοῦ σχιστολίθου στρῶμα, καὶ νὰ προχωρήσῃ ἡ ἐκβάθυνσις αὐτοῦ μεχρισότου ὁ πυθμὴν αὐτοῦ συναντήσῃ τὴν κοίτην τῶν ἐπὶ τοῦ πρανοῦς τοῦ σχιστολίθου κατερχομένων ὑδάτων, ὅτε, ἐξαντλουμένου τοῦ ὕδατος δι' ἀτμαντλίας καὶ ἀποχετευομένου, θέλει ἀνοιχθῇ ἐντὸς τοῦ φρέατος στοά, ἀκολουθοῦσα τὴν ὑδροφόρον φλέβα μέχρις ὑψηλοτέρου σημείου καὶ μέχρι στερεῶν πετρωμάτων, ἀπηλλαγμένων πλέον τῆς τοῦ ἕλους ἐπιδράσεως.

Ἐὰν λοιπὸν τότε τὸ ὕδωρ ἀποδειχθῇ πότιμον, ὑγιεινὸν καὶ καθαρὸν καὶ ἐὰν διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῶν διακλαδώσεων αὐτοῦ ἀποτελεσθῇ τὸ σήμερον ἐκ τῶν τριῶν πηγῶν (ἢ καὶ πλειοτέρων ἴσως, νῦν εἰσέτι ἀγνώστων) ἀναβλύζον ποσὸν τοῦ ὕδατος, — συμφέρει ἐξάπαντος νὰ σκεφθῇ ὁ δῆμος περὶ τῆς εἰς τὰς Ἀθήνας διοχετεύσεως αὐτοῦ, ἀφοῦ μάλιστα ὁ γενναῖος ἰδιοκτήτης προσφέρει αὐτὸ ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου.

II. Πηγαὶ Καλάμου.

Ἐπὶ τῆς βορειότερον τοῦ Ὠρωποῦ ἀκτῆς ἀναβλύζει ὀλίγον τι ὑψηλότερον τῆς θαλάσσης ἄφθονος πηγή, ἀφθονοτέρα τῶν τοῦ Σουλίου, ἥτις ὅμως, χωρὶς νὰ προδίδῃ διὰ τῆς γεύσεως τοῦ ὕδατος αὐτῆς τὸ μέγα ἁλατῶδες φορτίον, ἀπεναντίας δεικνύουσα μόνον τὴν συνήθη γεῦσιν τοῦ γλυφοῦ, σκληροῦ καὶ ἀρρυπτικοῦ ὕδατος πολλῶν ἀθηναϊκῶν φρεάτων, ἐνέχει τοσαῦτα ξένα καὶ ἐπιβλαβῆ συστατικά, ὥστε τό γε νῦν ἔχον, δὲν δύναται κἂν νὰ γίνῃ λόγος περὶ χρησιμοποιήσεως αὐτῆς. Ἴσως ὅμως καὶ ἐνταῦθα, καθαρὸν ὕδωρ ἐκ δεξαμενῆς σιφωνοειδοῦς κατερχόμενον, συμμίγνυται παρὰ τὴν ἀκτὴν μετὰ θαλασσίου ὕδατος καὶ συμπαρασύρει αὐτὸ μετ' αὐτοῦ κατὰ τὴν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοὺ ἐδάφους ἔξοδον. Ἀνασκαφαὶ κατ' ἀσυγκρίτως μείζονα κλίμακα ἐκτελούμεναι ἐπὶ τοῦ λόφου, ἐξ οὗ προφανῶς ῥέει ἡ πηγὴ αὕτη, θέλουσιν ἴσως ἀπομονώσει τὸ ὕδωρ αὐτῆς. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ Σουλίου ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ διὰ τοῦ γαιοτρυπάνου ἔρευνα ἐπὶ σημείων ὑψηλοτέρων τῶν σημερινῶν στομίων.

III. Ἀναλύσεις τῶν ὑδάτων τούτων.

1) *Πηγὴ Σταμάτας ἤτοι Λυκούρεζα.* — Ἡ πηγὴ αὕτη ἀναβλύζει ἐπὶ τῆς Β. κλιτύος τοῦ Πεντελικοῦ ἐν τῷ ἑτέρῳ ἀπεράντῳ κτήματι τοῦ στρατηγοῦ κ. Σούτσου εἰς ὕψος 372.5 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσ-

σης, παρέχει ὡς ἔγγιστα 2 ὀκάδας ψυχροῦ, εὐφραντικωτάτου καὶ διαυγοῦς ὕδατος ἐν ἑκάστῳ δευτερολέπτῳ καὶ ἐξορμᾷ ἀκριβῶς ἐκ τῆς στιβάδος τῆς ἐπαφῆς τοῦ μαρμαροειδοῦς Πεντελικοῦ ἀσβεστολίθου μετὰ τοῦ ἀργιλλούχου μαρμαρυγιακοῦ σχιστολίθου.

Τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς ταύτης δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς τύπος καλοῦ ὕδατος, ἡ δὲ σύνθεσις αὐτοῦ ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν τῶν ὑδάτων τοῦ Κεφαλαρίου, τοῦ Μονομματίου καὶ τῆς Δεξαμενῆς τῶν Ἀθηνῶν, παρουσιάζει τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τῶν καθαρῶν πηγαίων ὑδάτων τῆς Ἀττικῆς. Οὐχ ἧττον ὅμως παρατηροῦμεν καὶ ἐνταῦθα μείζονα τῆς συνήθους εἰς τὰ πηγαῖα ὕδατα τῶν ἠπείρων ποσότητα χλωριούχου νατρίου, ὀλίγον μόνον διαφέρουσαν τῆς τῶν ὑδάτων τοῦ Κεφαλαρίου καὶ τοῦ Μονομματίου, εἰ καὶ οἱ ὅροι ὑφ' οὓς πηγάζει ἡ πηγὴ αὕτη εἶναι οἱ τῶν ἀρίστων πηγῶν καὶ οὔτε ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια μολύνσεως οἱασδήποτε εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσχωρήσῃ ἐνταῦθα, τοῦθ' ὅπερ ἐνισχύει ἔτι μᾶλλον τὴν καὶ ἄλλοτε ὑπ' ἐμοῦ ἐκφρασθεῖσαν γνώμην, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς εἶναι διαπεποτισμένον ὑπὸ χλωριούχου νατρίου (θαλασσίου ἅλατος), λειψάνου ἴσως προϊστορικῆς θαλάσσης ἀποσυρθείσης.

Ἰδοὺ ἐν περιλήψει ἡ σύνθεσις τοῦ ὕδατος τούτου. Μία λίτρα, 1000 κυβικὰ ἑκατοστόμετρα ὕδατος, περιέχουσιν

Ἀέρια ἐλεύθερα διαλελυμένα	32.0	κυβικὰ ἑκατοστόμετρα
Σύνολον στερεῶν οὐσιῶν	0,39330	γραμμάρια
Χλώριον	0.03550	»
Θειικὸν ὀξὺ	0.00040	»
Ἄσβεστον	0.16166	
Μαγνησίαν	0.00780	
Ἀνθρακικὸν ὀξὺ ἡνωμένον	0,12400	
Νιτρικὸν ὀξὺ	—	
Νιτρῶδες ὀξὺ	—	
Ἀμμωνίαν	—	
Ὀργανικὰς οὐσίας φυτικὰς	ἴχνη ἀσήμαντα.	

2) *Πηγὴ Μακαρία τοῦ Σουλίου.*—Τῆς πηγῆς ταύτης συνελέχθησαν δὶς τὰ πρὸς δοκιμασίαν ὕδατα, τὴν 23 καὶ 30 Αὐγούστου 1881. Τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ἡ πηγὴ προχείρως μόνον καθαρισθεῖσα δι' ἀποχετεύσεως τοῦ κατακλύζοντος αὐτὴν ὕδατος αὐτῆς, παρέσχε προφανῶς ὕδωρ οὐχὶ τόσον καθαρεῦον, ἂν καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἕλους, ἐγγὺς τοῦ ὁποίου ἀναβλύζει, ὑπέθετον αὐτὸ πολὺ μᾶλλον ἀκάθαρτον ἢ ὅσον εὗρον αὐτό· τὴν δὲ δευτέραν, δηλαδὴ μετὰ ὀκταήμερον ἀκώλυτον ῥοῦν τῶν ὑδάτων αὐτῆς, ἡ πηγὴ παρέσχεν ὕδωρ σχετικῶς λίαν καθαρόν, οὗτινος ὁ συγγενὴς πρὸς τὰς λοιπὰς

ἁγνὰς πηγὰς τῆς Ἀττικῆς χαρακτήρ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραγνωρισθῇ. Καὶ ὅπως σήμερον λοιπὸν ἔχει τὸ ὕδωρ τοῦτο, ἠδύνατο ἄνευ βλάβης νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς πόσιν, διότι ὅταν τις μὴ ἀποβλέψῃ εἰς τὸ τριπλάσιον ποσοστὸν τοῦ χλωρίου, ὅπερ ἐνέχει παραβαλλόμενον πρὸς τὸ τῆς Λυκουρέζης, πάντα τὰ ἐπίλοιπα συστατικά εἰσιν ὡς ἔγγιστα κανονικά, τὰ δὲ τὴν σῆψιν ὀργανικῶν ἀζωτούχων οὐσιῶν προδίδοντα ξένα σώματα σχεδὸν παντελῶς ἐλλείπουσιν ἐξ αὐτοῦ.

Ὕδωρ Μακαρίας τῆς 23 *Αὐγούστου* 1881.

Ἐν μιᾷ λίτρᾳ ὕδατος ἐνυπάρχουσιν

Ἀέρια ἐλεύθερα	29.6 κυβικὰ ἑκατοστόμετρα
Στερεὸν ὑπόλοιπον	0.53660 γραμμάρια
Χλώριον	0.11892 »
Θειικὸν ὀξὺ	0,01086 »
Ἄσβεστος	0.14130 »
Μαγνησία	0.03540 »
Νιτρικὸν ὀξὺ	0.00550 »
Νιτρῶδες ὀξὺ	—
Ἀμμωνία	0.00150 »
Ὀργανικὰ σώματα	0.05700 »
Ἀνθρακικὸνὀξὺ ἡνωμένον	0.29200 »
» » ἐλεύθερον	8.8 κυβ. ἑκατοστόμετρα

Ὕδωρ Μακαρίας τῆς 30 *Αὐγούστου.*

Ἀέρια ἐλεύθερα	28.5 κυβικὰ ἑκατοστόμετρα
Σύνολον στερεῶν οὐσιῶν	0.35660 γραμμάρια
Χλώριον	0.11715
Θειικὸν ὀξύ	0.00629
Ἄσβεστος	0.13970
Μαγνησία	0.03180
Νιτρικὸν ὀξὺ	ἴχνη
Νιτρῶδες ὀξὺ	—
Ἀμμωνία	ἴχνη
Ὀργανικαὶ οὐσίαι	ἴχνη ἐλάχιστα.

3) *Πηγὴ Μεγάλο Μάτι.* — Τὸ ὕδωρ τοῦτο λιμνάζει καὶ καθαίρεται μόνον ὁπόταν ἐργάζηται ἡ ἀτμαντλία τοῦ κ. Σκουζέ· εἶναι μὲν τὸ ἀφθονώτερον τῶν τοῦ Σουλίου, ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον εἰς οἵαν νῦν εὑρίσκεται ἡ πηγὴ αὕτη κατάστασιν νὰ γνωματεύσῃ τις περὶ τῆς πρὸς πόσιν χρησιμότητος αὐτοῦ, οἵα ἤθελε προκύψει, ἀφοῦ ἐκτελεσθῶσιν ἐπ' αὐτῆς τὰ ἀνω-

τέρω ὑποδειχθέντα ὑδραυλικὰ ἔργα. Τὸ ὕδωρ τοῦ Μεγάλου Ματίου, ὡς σήμερον ἔχει, εἶναι ὅλως ἄχρηστον πρὸς πόσιν ὡς ἐκ τῶν πολλῶν χλωριούχων καὶ νιτρικῶν ἁλάτων, τοῦ νιτρώδους ὀξέος, τῆς ἀμμωνίας καὶ τῶν ὀργανικῶν σωμάτων, ὧν γέμει. Οὐχ ἧττον ὅμως ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι καίτοι ἐμπεριέχει ἱκανὰ ἐγχευματικὰ ζωΰφια καὶ ὑδρόφυτα, διὰ τοῦ μικροσκοπίου ὁρατὰ γενόμενα, δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω ἐν αὐτῷ, καὶ διὰ 700πλασίας μεγεθύνσεως, ἀποικίας μυκήτων ἢ βακτηριδίων.

Μία λίτρα τοῦ ὕδατος τούτου περιέχει

Ἀέρια ἐλεύθερα	41.2	κυβικὰ ἑκατοστόμετρα
Σύνολον στερεῶν οὐσιῶν	1.06100	γραμμάρια
Χλώριον	0.54670	»
Θειϊκὸν ὀξὺ	0.05210	»
Ἄσβεστον	0.17670	»
Μαγνησίαν	0.05490	»
Νιτρικὸν ὀξὺ	0.02450	»
Νιτρῶδες ὀξὺ	ἴχνη	»
Ἀμμωνίαν	0.00680	»
Ὀργανικὰς οὐσίας	0.18600	»

4) *Πηγὴ Καλάμου τοῦ Ὠρωποῦ.*—Τὸ ὕδωρ τοῦτο διακρίνεται κάπως τῶν λοιπῶν κατὰ τοῦτο ὅτι ἐνέχει πολὺ τὸ πυριτικὸν ὀξὺ καὶ τὴν ἄργιλλον καὶ περιέχει ὁμολογουμένως θαλάσσιον ὕδωρ, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ ποσοστοῦ τῆς μαγνησίας, τοῦ χλωρίου καὶ τοῦ θειικοῦ ὀξέος· δὲν εἶναι ὅμως μεμολυσμένον ὑπὸ ὀργανικῶν οὐσιῶν καὶ προϊόντων τῆς σήψεως αὐτῶν· τοῦτο δὲ διότι ῥέει καὶ δὲν λιμνάζει.

Ἀέρια ἐλεύθερα[1]	20.5	κυβικὰ ἑκατοστὰ
Σύνολον στερεῶν οὐσιῶν	4.14	γραμμάρια
Χλώριον	2.68075	»
Θειικὸν ὀξὺ	0.22830	»
Ἄσβεστος	0.27220	»
Μαγνησία	0.18105	»
Πυριτικὸν ὀξὺ	0,09560	»
Νιτρικὸν ὀξὺ	ἴχνη	
Νιτρῶδες ὀξὺ	—	
Ἀμμωνία	ἴχνη σημαντικὰ	
Ὀργανικαὶ οὐσίαι	0.06080	

1 Ἡ φιάλη ἐν ᾗ μετεκομίσθη τὸ ὕδωρ τοῦτο ἦτο κακῶς πεπωμασμένη, ὅθεν εἶναι πιθανὴ ἡ ἀπώλεια ἀερίων.

Ἐπειδὴ τὰ ὕδατα τοῦ Σουλίου καὶ τοῦ Καλάμου ἔχουσιν ὁπωσδήποτε σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, παραθέτω ἐνταῦθα τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἀναλύσεως αὐτῶν, παραβάλλων αὐτὰ ἀφ' ἑνὸς πρὸς τὰ τοῦ ὕδατος τῆς πηγῆς la Mouillière τῆς γαλλικῆς πόλεως Besançon, ὅπερ κατὰ τὸν Wurtz θεωρεῖται ὡς τύπος ποτίμου ὕδατος καλοῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς τὴν ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὸ θέρος 1869 ἐκτελεσθεῖσαν ἀνάλυσιν τοῦ θαλασσίου ὕδατος τοῦ στενοῦ μεταξὺ Λαυρίου (Ἐργαστηρίων) καὶ Μακρονήσου.

Οὐσίαι περιεχόμεναι	la Mouillière	Λυκούρεζα	Μακαρία 30 Αὐγ.	Μακαρία 23 Αὐγ.	Μεγάλο Μάτι	Κάλαμος	Θάλασσα Αἰγαίου
Ἀέρια ἐλεύθερα κυβ. ἑκ.	?	32,0	28,5	29,6	11,2	20,5	35,0
Σύνολον στερεῶν οὐσιῶν	0,30850	0,3933	0,35660	0,53660	1,0610	4,1400	38,845
Χλώριον	0,00165	0,0355	0,11715	0,11892	0,5467	2,6807	21,055
Θειικὸν ὀξύ.	0,0036	0,0004	0,00629	0,01086	0,0522	0,2283	2,699
Βρώμιον.	—	—	—	—	—	?	0,282
Ἀνθρακικὸν ὀξύ	0,1544	0,1240	?	0,29200	?	?	0,095
Πυριτικὸν ὀξύ	0,0250	?	ἴχνη	?	ἴχνη	0,0956	ἴχνη
Νάτριον	0,0092	?	?	?	?	?	11,277
Κάλιον.	0,0011	?	?	?	?	?	0,188
Ἄσβεστος	0,14644	0,1617	0,1397	0,1413	0,1767	0,2722	0,390
Μαγνησία	0,0130	0,0078	0,0318	0,0334	0,0549	0,18105	2,263
Ἄργιλλος	0,0043	ἴχνη	ἴχνη	ἴχνη	ἴχνη	πολλή	?
Σιδήρου ὀξείδιον	—	—	ἴχνη	ἴχνη	πολύ	ἴχνη	0,0045
Νιτρικὸν ὀξύ	0,0103	—	ἴχνη	0,0055	0,0245	ἴχνη	?
Ἀμμωνία	—	—	—	0,0015	0,0068	ἴχνη	—
Ὀργανικαὶ οὐσίαι. . . .	—	ἴχνη	ἴχνη	0,0570	0,1860	0,0608	ἴχνη

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀποτελεσμάτων ὁρμώμενος ἀποφαίνομαι ἀδιστάκτως ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν πηγῶν τοῦ Σουλίου δύνανται νὰ ἐνεργηθῶσι προπαρασκευαστικαὶ ὑδραυλικαὶ ἐργασίαι μὲ μεγάλην ἐλπίδα ἐπιτυχίας καλοῦ πηγαίου ὕδατος, ἐπὶ δὲ τοῦ ὕδατος τοῦ Καλάμου δύναται νὰ ἐκτελεσθῇ δοκιμασία διὰ γαιοτρυπάνου, ὅπως εὑρεθῇ τὸ ὕδωρ εἰς ὁρίζοντα ὑψηλότερον καὶ ἐξετασθῇ κατόπιν χημικῶς ὡς πρὸς τὸ κατάλληλον αὐτοῦ.

Ἀναστ. Κ. Χρηστομάνος.

---

* Ἀνεκοινώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 22 Φεβρουαρίου τοῦ Φυσιογνωστικοῦ [illegible] τοῦ Συλλόγου.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΕΩΛΟΓΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΤΩΝ ΠΕΤΡΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

(Ἀνεκοινώθη κατὰ τὴν συνεδρείαν τῆς 22 Φεβρουαρίου τοῦ Φυσιογνωστικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου).

Ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν γεωλόγων, οἵτινες ἐξήτασαν διάφορα μέρη τῆς χώρας ἡμῶν ἠγέρθη ζήτημα περὶ τῆς σχετικῆς γεωλογικῆς ἡλικίας τῶν κρυσταλλοειδῶν σχιστολίθων καὶ τῶν σακχαροειδῶν ἀσβεστολίθων τῆς Ἀττικῆς, καὶ ἐπειδὴ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐνδιαφέρει ἀμέσως ἡμᾶς, οἵτινες οἰκοῦμεν τὴν χώραν ταύτην, ἐθεώρησα καλὸν ν' ἀνακοινώσω τινὰ σχετικὰ περὶ αὐτοῦ πρὸς τὰ ἀξιότιμα μέλη τοῦ τμήματος ἡμῶν.

Ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ζητήματι, ἐν ᾧ πολλοὶ τῶν διασήμων Γάλλων καὶ Γερμανῶν γεωλόγων ἐνησχολήθησαν δὲν καθυστερήσαμεν καὶ ἡμεῖς, τοὐναντίον πολλαχοῦ ἐν ταῖς ἡμετέραις συγγραφαῖς ἐξηνέγκαμεν τὰς σκέψεις ἡμῶν, σκέψεις αἵτινες ἐβασανίσθησαν καὶ ἐξητάσθησαν δεόντως ὑπὸ τῶν ξένων.

Τὸ ἔδαφος τῆς ἑλληνικῆς χώρας συνίσταται κυρίως ἐκ πετρωμάτων.

α΄) Ὑδατογενῶν ἢ Ποσιδωνείων περιεχόντων ἀπολιθώματα.

β΄) Ὑδατογενῶν ἄνευ ἀπολιθωμάτων ἢ οὔπω ἐξακριβωθέντων.

γ΄) Πυριγενῶν ἢ Πλουτωνείων.

δ΄) Ἡφαιστειογενῶν ἢ Ἡφαιστείων.

Μόνον περὶ τῶν πρώτων θὰ ὁμιλήσωμεν ἐνταῦθα διότι περὶ αὐτὰ στρέφεται τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα.

Κατὰ τὴν βαθμιαίαν ἐξέλιξιν τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ στερεοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς, ἤτοι τοῦ ἐπιπάγου, φαίνεται ὅτι ἡ ἑλληνικὴ χώρα δὲν παρηκολούθησε τὰς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις, ἃς ἔπαθεν ἡ λοιπὴ Εὐρώπη, δι' ὃ δὲν ἐσχηματίσθησαν ὑπ' αὐτῆς ὑποστάθμαι ἑπομένως δὲ οὐδὲ ἔθρεψε τὴν ποικιλίαν τῶν ἐνοργάνων ὄντων καὶ τῶν φυτῶν ἐν ταῖς διαφόροις γεωλογικαῖς ἐποχαῖς. Ἡ ἀλληλουχία τῶν γνωστῶν γεωλογικῶν στιβαδογενῶν διαπλάσεων τῆς Καμβριανῆς, Σιλουριανῆς, Δεβονίου, Ἀνθρακοφόρου, Πενητευούσης, Τριαδικῆς καὶ Ἰορασίας, φαίνεται ὅτι ἐλλείπουσι παρ' ἡμῖν ἢ τοὐλάχιστον οὐδέποτε ἀνεκαλύφθη ἢ ἐξηκριβώθη τι ἐξ αὐτῶν.

Αἱ ἑλληνικαὶ στιβαδογενεῖς ὑποστάθμαι σύγκεινται κυρίως· α΄) ἐκ κρυσταλλοειδῶν σχιστολίθων, μαρμαρυγιακῶν, χλωριτικῶν, ἀργιλλικῶν, ἀμφιβολικῶν κτλ. μεθ' ὧν συναλλάσσονται ἐφηρμοσμέναι στιβάδες σακχαροειδῶν ἀσβεστολίθων αἵτινες συνιστῶσι τὸ πλεῖστον τῶν νήσων, τὰς νοτιωτέρας ἄκρας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ μέρος τῆς Πελοποννήσου· β΄) ἐξ ἀσβεςολίθων συμπαγῶν, ἐκ ψαμμιτῶν, μάργων, γεωδῶν, στιβάδων κτλ. αἵτινες κατέχουσι σχεδὸν τὰ $^{2}]_{3}$ τῆς ἐπιφανείας τῆς Πελοποννήσου καὶ μεγάλας ἐκτάσεις

ἐπὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Περιέχουσιν ἀπολιθώματα σαφῆ, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τὴν δευτερογενῆ ἐποχήν, ἰδίως δ' εἰς τὴν κρητιδικὴν διάπλασιν, εἰς τὴν τριτογενῆ καὶ εἰς τὰς πλειστοκαίνους στιβάδας καὶ προσχώσεις.

Ἐντεῦθεν ἄρχεται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα, τουτ' ἔστιν εἰς ποίαν γεωλογικὴν διάπλασιν δέον νὰ καταταχθῶσιν οἱ μὴ φέροντες ἀπολιθώματα ἢ ἀσαφῆ μόνον κρυσταλλοειδεῖς σχιστόλιθοι καὶ σακχαροειδεῖς ἀσβεστόλιθοι (οἱ μάρμαροι), οὓς συντομίας χάριν, ὀνομάζομεν φυλλιτικὸν ἄθροισμα ἢ ἁπλῶς φυλλίτας.

Τινὲς τῶν γεωλόγων κατέταξαν τοὺς φυλλίτας εἰς ἀρχαιοτάτας γεωλογικὰς ἐποχὰς ἄλλοι δὲ κατατάσσουσιν αὐτοὺς εἰς ἐποχὰς πολὺ μεταγενεστέρας. Πρὸς ὅσον οἷόν τε σαφῆ κατάληψιν τῆς θέσεως, ἐν ᾗ διατελεῖ τὸ ζήτημα, ἀνάγκη νὰ ἐκθέσω ὑμῖν ἐνταῦθα συνοπτικώτατα, χρονολογικῶς καὶ ἱστορικῶς τὰς ἀπὸ τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἔθνους μέχρι τῆς σήμερον ἐξενεχθείσας παρὰ διαφόρων γεωλόγων γνώμας.

1ον. Ἐν ἔτει 1833 ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Γάλλων λέγει ὅτι οἱ φυλλῖται τῆς Πελοποννήσου ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῶν κρητιδικῶν πετρωμάτων, εἰσὶ δὲ καθ' ὅλα παρεμφερεῖς ταῖς φυλλίταις τῆς Ἀττικῆς.

2ον. Ἐν ἔτει 1835—1839 ἀφ' ἑνὸς ὁ κ. Russegger καὶ 1841 ἀφ' ἑτέρου ὁ κ. Fiedler θεωροῦσι τοὺς φυλλίτας ὡς πρωτογενῆ ὑδατογενῆ πετρώματα. Ὁ πρῶτος μάλιστα ὑπάγει αὐτοὺς εἰς τὴν Καμβριανὴν διάπλασιν.

3ον. Ἐν ἔτει 1845 κατὰ πρῶτον ὁ κ. Sauvage ἀποφαίνεται ὑπὲρ τῆς νεωτέρας σχετικῆς γεωλογικῆς ἡλικίας τῶν φυλλιτῶν, οὓς κατέταξεν ἐπὶ τὸ κατώτατον στρῶμα τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως, ἢ ἐπὶ τὸ ἀνώτατον τῆς ἰορασικῆς. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπενεχθεῖσα γνώμη καίτοι μὴ βασιζομένη ἐπὶ εὑρέσεως ἀπολιθωμάτων διεδώθη μεγάλως παρὰ τῆς ὀπαδοῖς τῆς θεωρίας τῆς μεταμορφώσεως τῶν φυλλιτῶν.

4ον. Ἐν ἔτει 1862 ὁ κ. A. Gaudry παρεδέχθη ἐν μέρει τὴν γνώμην τοῦ κ. Sauvage καὶ ἰδίως διὰ τὰς ἀνωτέρας στιβάδας τῶν φυλλιτῶν, ἃς θεωρεῖ ὡς ἀναλόγους πρὸς τοὺς τοῦ μεσαίου στρώματος τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως, ἤτοι τῶν ψαμμιτῶν, τῶν Ἰταλικῶν Ἄλπεων, οὓς καλοῦσι Macigno. Νομίζει ὅμως ὅτι αἱ κατώτεραι στιβάδες τῶν Πεντελησίων φυλλιτῶν εἰσὶ κατὰ πολὺ πρεσβύτεραι.

5ον. Ἐν ἔτει 1876 ὁ κ. Fuchs ὑπάγει τοὺς φυλλίτας εἰς τὴν κρητιδικὴν διάπλασιν, καὶ ἰδίως εἰς τὸ ἀνάλογον στρῶμα τοῦ Macigno τῶν Ἄλπεων.

6ον. Ἐν ἔτει 1877 — 1880 οἱ κ. κ. Bittner, Neumeyr καὶ Teller ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ σχεδιασθέντι γεωλογικῷ πίνακι τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐβοίας, διῄρεσαν εἰς τρία μεγάλα τμήματα, ἅπαντα τὰ στιβαδογενῆ πετρώματα αὐτῆς.

α') Εἰς ἀνώτατον στρῶμα περιλαμβάνον τοὺς ἱππουριτικοὺς ἀσβεστολίθους.

β') Εἰς μεσαῖον στρῶμα περιλαμβάνον τὰ θραυσματοπαγῆ πετρώματα, τοὺς ψαμμίτας καὶ ἀργιλλικοὺς σχιστολίθους (Macigno).

γ') Εἰς κατώτατον στρῶμα περιλαμβάνον τοὺς ἀσβεστολίθους.

Τὴν αὐτὴν κατάταξιν ἐφήρμοσαν διὰ τοὺς φυλλίτας τῆς Ἀττικῆς, πρὸς οὓς ἀποδίδουσιν ἀνάλογον σχετικὴν γεωλογικὴν ἡλικίαν ἤτοι:

α') Εἰς ἀνώτατον στρῶμα, μαρμάρους τῆς ἐπιφανείας ἀναλόγους πρὸς τοὺς ἱππουριτικοὺς ἀσβεστολίθους.

β') Εἰς μεσαῖον στρῶμα, σχιστολίθους μὲ ἐναλλαγὰς μαρμάρων, ἀνάλογον πρὸς τὸ Macigno.

γ') Εἰς κατώτατον στρῶμα μαρμάρων ἀποτελούντων τὴν βάσιν τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τῆς Πεντέλης.

7ον Ἐν ἔτεσι 1869, 1875, 1878 καὶ 1879, πολλαχοῦ ἐν ταῖς ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ δημοσιευθείσαις ἡμετέραις συγγραφαῖς (ἃς καταθέτω σήμερον εἰς τὸ προεδρεῖον), διαπραγματεύομαι τὸ ζήτημα τοῦτο τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς σχετικῆς γεωλογικῆς ἡλικίας τῶν φυλλιτῶν, οὓς ἐν ἔτει 1875 εἶχον κατατάξει κατὰ πρώτην φορὰν εἰς ἀνώτατον, μεσαῖον καὶ κατώτατον στρῶμα. Ἀπολιθώματα δὲν εὗρον ἐκτὸς ἀσαφοῦς τινος κρινοειδοῦς ἐκ τῆς Σιλουριανῆς διαπλάσεως. Ἕνεκα τῆς ἀσαφείας τῶν εὑρεθέντων ἀπολιθωμάτων ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀνωτέρω ῥηθέντων συγγραφέων, οὐ μόνον δὲν ἀπεδέχθην ἀβασανίστως τὴν γνώμην αὐτῶν ἀλλὰ πολλαχοῦ ἐξέφρασα τὰς ἀμφιβολίας μου.

Ὁ κ. Seebach ἐν Βιέννῃ ἀντέστη κατὰ τῆς ἐξενεχθείσης γνώμης περὶ τῆς γεωλογικῆς ἡλικίας τῶν μαρμάρων τῆς Πεντέλης, ἣν ἀποδίδουσιν αὐτοῖς οἱ ῥηθέντες κύριοι Bittner, Teller καὶ Neumeyr, ὡσαύτως δὲ ἀντέστη καὶ ὁ κ. Bücking, ὅστις ἐν ἔτει 1881 ἐν τῷ περιοδικῷ τῆς Γερμανικῆς γεωλογικῆς ἑταιρίας ἐκθέτει ἐν ἐκτάσει τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ ὅσα ἐγὼ εἶπον ἡμῖν σήμερον ἐν ὀλίγοις. Ἐν τέλει δὲ τῆς πραγματείας ταύτης ὁ κ. Bücking λέγει: «Μόνον νεώτεραι ἔρευναι ἀκριβεῖς, ὡς διατείνονται καὶ οἱ »κ. κ. Γωδρὺ καὶ Κορδέλλας δύνανται νὰ καταδείξωσι κατὰ πόσον τὸ ὑπὸ »τοῦ κ. Sauvage διεγερθὲν διὰ τὴν Ἑλλάδα ζήτημα, εἶναι βάσιμον.»

Ἐπὶ δὲ τῷ σκοπῷ τῆς ἀκριβεστέρας μελέτης τῶν πετρωμάτων τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς ἐξακριβώσεως τῆς σχετικῆς γεωλογικῆς ἡλικίας αὐτῶν, ἀφίκοντο ἐνταῦθα οἱ καθηγηταὶ τῆς γεωλογίας καὶ ὀρυκτολογίας κ. κ. Bücking καὶ Lepsius, οὓς ἔχομεν τὴν τιμὴν σήμερον νὰ ἔχωμεν ἐν μέσῳ ἡμῶν.

Ἴσως αἱ νεώτεραι ἔρευναι καταδείξωσι τὸ ἀληθὲς τῆς γνώμης τοῦ κ. Sauvage, κατ' ἐμὴν ὅμως γνώμην τὰ κατώτερα στρώματα τοῦ κρυσταλλοφυοῦς ἀσβεστολίθου τῆς Πεντέλης ἀναλόγου τοῦ τῆς Λαυριωτικῆς, τοῦ κειμένου ἐπὶ τῶν γρανιτῶν, εἰσὶ κατὰ πολὺ πρεσβύτερα τῆς κρητιδιτικῆς διαπλάσεως.

Α. Κορδέλλας.

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΟΜΗΡΟΥ ΚΕΦΑΛΗ

Τῶν πλείστων ἀρχαίων συγγραφέων ποιητῶν τε καὶ πεζογράφων αἱ φερόμεναι τὸ πάλαι εἰκόνες, πολλαπλασιαζόμεναι μετεδίδοντο ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα μέχρις οὗ πολλαὶ τούτων περιῆλθον μέχρις ἡμῶν. Ὅτι δὲ τὰ μέχρις ἡμῶν περισωθέντα λείψανα ταῦτα τῆς ἀρχαίας τέχνης ἦσαν ἀπεικάσματα ὡρισμένων ὀνομαστὶ προσώπων γνωστότατον ὑπάρχει ἢ ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν εἰκόνων αἵτινες φέρουσι πολλάκις ἀναγεγλυμμένον τὸ ὄνομα τοῦ εἰκονιζομένου ἢ ἐκ παραβολῆς πρός τε τὰ προηγουμένως ἀποκαλυφθέντα ὅμοια ἀπεικονίσματα καὶ πρὸς τὰς ἐπὶ νομισμάτων παραστάσεις, ὁσάκις τὸ πρόσωπον τὸ ἀπεικονιζόμενον καὶ διὰ τῆς ἐπὶ νομισμάτων ἀναγραφῆς ἐτιμήθη.

Μεταξὺ τῶν διαφόρων συγγραφέων οἱ ποιηταὶ φαίνεται ἐτιμήθησαν περισσότερον διὸ καὶ ἡ τέχνη περισσοτέρας τούτων διέσωσεν εἰκόνας ἢ τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς τοῦ λόγου εἴδεσι διαπρεψάντων. Ἐν τοῖς πρώτοις τὰ μάλιστα ὁ θεῖος ἐτιμήθη Ὅμηρος, ὡς ἐκ τῶν σωζομένων εἰκόνων αὐτοῦ καὶ τῶν νομισμάτων ἔστιν εἰκάσαι. Ἐκ τῶν παλαιῶν Πλίνιος ὁ φυσιοδίφης ἐθεώρει τὰς τοῦ Ὁμήρου εἰκόνας ἀποκρύφους. «Quin immo etiam qui non sunt finguntur, pariuntque desideria non traditi vultus, sicut in Homero evehit». Ποικίλαι ἀπεδόθησαν τῷ Ὁμήρῳ φυσιογνωμίαι καὶ διαφόρως διεμορφώθη τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ, ἕνεκα δὲ τούτου ἀκριβῶς μόνη ἡ τοῦ Πλινίου γνώμη δύναται νὰ ἔχῃ κῦρος μεῖζον.

Ἐκτὸς τῶν εἰκόνων καὶ ναοὶ φαίνεται ὅτι ἱδρύθησαν τῷ Ὁμήρῳ ὡς παρὰ Κικέρωνι, Στράβωνι καὶ Πλινίῳ δείκνυται. Τοὺς ναοὺς τούτους ἵδρυσαν οἱ Σμυρναῖοι καὶ Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ. Ὁ Λουκιανὸς ἐν τῷ Δημοσθένους ἐγκωμίῳ ἀναφέρει ρητῶς ἄγαλμα τούτου. Καὶ ὁ Αἰλιανός. «*Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ κατασκευάσας Ὁμήρου νεών.... κύκλῳ τὰς πόλεις περιέστησε τοῦ ἀγάλματος, ὅσαι ἀντιποιοῦνται τοῦ Ὁμήρου.*» Οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ὅμως ναοὶ οὐδὲν ἄλλο φαίνεται ὅτι ἦσαν ἢ ἡρῷα τιμητικὰ ἱδρυθέντα ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ὁμήρου ἐν οἷς καὶ τοῦ Ὁμήρου ἡ εἰκὼν ἐτηρεῖτο καὶ ἐξ ἀντιγραφῶν μετεθόθη μέχρις ἡμῶν.

Κοινῶς πολλαὶ φέρονται ὡς Ὁμήρου προτομαί, δύο ὅμως τούτων αἱ κυριώτεραι θεωροῦνται καὶ ὡς γνήσια ἀντίτυπα παλαιοῦ τινος ἀγάλματος αὐτοῦ. Καίτοι ὅμως ἀμφότεραι αἱ κεφαλαὶ θεωροῦνται ὡς ἀναφερόμεναι εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον φαίνεται ὅτι μόνον ἡ ἑτέρα ἡ ἐν τῷ τοῦ Καπιτωλίου Μουσείῳ πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ἡ μόνη ἀληθὴς τοῦ Ὁμήρου εἰκών, ἥτις καὶ πολλὰς ἀσφαλεῖς ἀποδείξεις ἔχει περὶ τῆς ταὐτότητος αὐτῆς, ὡς

παρακατιόντες καταλέξομεν. Ἡ δ' ἑτέρα καὶ ταύτης τῆς πρώτης πολὺ ἀφίσταται ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ ἄλλας ἀποδείξεις τῆς παραστάσεως αὐτῆς οὐδόλως ἔχει. Ταύτην τὴν δευτέραν μᾶλλον δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ ὡς κεφαλὴν Σοφοκλέους, πρὸς τὸ σωζόμενον ἄγαλμα τοῦ ὁποίου ὁμοία εἶναι ἢ Ὁμήρου, καθ' ὅσον ἐλλείπει ἀπ' αὐτῆς τὸ μετὰ αὐστηρότητος γλυκὺ τῆς γεροντικῆς κεφαλῆς τοῦ πατρὸς τοῦ ἔπους καὶ τὸ ὑπὸ τῶν ἐτῶν βαρὺ τῆς πολιᾶς κεφαλῆς καὶ τὸ ξηρὸν τῶν τε διηυλακωμένων παρειῶν καὶ τοῦ γενείου καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἡ στυγνότης καὶ τοῦ μετώπου τὸ ἐρρυτιδωμένον, χάρις δὲ καὶ νεάζον τι μᾶλλον ἐπιλάμπει ἐπὶ τῆς καθ' ὅλου μορφῆς καὶ εὐκινησία, τὸ ἐναντίον πρὸς τὸ λίαν δύσκαμπτον τῶν ἐτῶν τῆς ἑτέρας.

Ἔσχατον δὲ πάντων οὐδόλως συμφωνεῖ ἡ παράστασις τῆς κεφαλῆς ταύτης, πρὸς τὴν τοῦ ἐπιτηδειοτάτου καὶ διὰ μιᾶς πολλάκις λέξεως γραφέως, τοῦ χαριεστάτου Λουκιανοῦ, λέγοντος «*ἴστε δήπου τὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ τῶν Πτολεμαίων νεώ, τὸν καθειμένον τὰς κόμας*» (Δημοσθ. ἐγκ. 2.). Καὶ ἡ τοῦ Καπιτωλίνου Μουσείου παράστασις καὶ ὁ Λουκιανὸς εἰκονίζουσι καθειμένον τὰς κόμας τὸν Ὅμηρον, οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ προτομὴ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος.

Ὅτι δ' ἡ τοῦ Καπιτωλίου κεφαλὴ τὸν Ὅμηρον εἰκονίζει κατάδηλον ἐξ ἐπιγράμματος ἑλληνικοῦ ἐπὶ Ἑρμοῦ φέροντος ὁμοίαν κεφαλὴν ἐν τῇ Φαρνεσίᾳ συλλογῇ. Τοῦ Ἑρμοῦ τούτου εἶχεν ἀποκαλυφθῇ πρῶτον τὸ σῶμα, εἶτα δ' ἐν τῇ αὐτῇ ἀνασκαφῇ καὶ ἡ κεφαλὴ ἁρμόζουσα εἰς τὴν προηγουμένως ἀνευρεθεῖσαν στήλην.

Ὁλόκληρον ἀγαλμάτιον τοῦ Ὁμήρου μετὰ ταινίας ἢ στροφίου περὶ τὴν κεφαλήν, ὁμοιοτάτην πρὸς τὴν τοῦ Καπιτωλίου φέρεται καὶ παρὰ Ἰωάννῃ Φάβρῳ ἐν τῷ Imagines illustrium ex bibliothecae Fulvii Ursini.

Ἡ δὲ περὶ τῆς ὁμοιότητος βεβαιότης τῆς τοῦ Καπιτωλίου κεφαλῆς ἀσφαλίζεται ἐκ προτομῆς μαρμαρίνης ἐν τῷ κήπῳ Cesi ἐν Ῥώμῃ, μετὰ ὀνόματος τοῦ Ὁμήρου ἐπὶ τοῦ στήθους, ὁμοίας πρὸς ἐκείνην, ἐκδοθείσης παρὰ Bottari (ἐν τῷ Museo Capitol I. pl. 54). Ἐνισχύεται δ' ἔτι μᾶλλον ἡ βεβαιότης ἐξ Ἑρμοῦ τῆς αὐτῆς φυσιογνωμίας καὶ μετὰ ταινίας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἥτις καλύπτεται ὑπὸ πέπλου, ὡς ἐν ἀποθεώσεσιν εἴθιστο. Ὁ Ὅμηρος οὗτος οὕτω φέρων τὸ κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φαίνεται καὶ ἐπὶ ἀργυροῦ τῆς Ἡρακλείας ἀγγείου. Τὸ κάλυμμα τοῦτο ἦτο σύνηθες ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν αὐτοκρατειρῶν μετὰ τὴν ἀποθέωσιν εἶτα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων.

Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου ὅτι ἦτο Ὅμηρος οὐδεμία ἀμφιβολία, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ ἀλληγορικὴν παράστασιν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας ἔχει διὰ δύο ἐγγὺς κειμένων γυναικῶν, ὡς θυγατέρων πρὸς τῷ πατρί.

Ἡ δ' ἐν Ἀθήναις ἀνευρεθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ μουσείου τῶν

Πειραιέων ἀγορασθεῖσα κεφαλή, 0,25 περίπου ἑκατοστῶν ὕψος ἔχουσα ἀπὸ ἄκρου τοῦ πώγωνος, εἶνε μὲν ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ Καπιτωλίου καὶ ὡς πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ γενείου καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ταινίαν καὶ ὡς πρὸς τἄλλα τὰ κατὰ τὴν ὄψιν, ἰδίως τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς παρειάς, ἡ ὅλη ἐργασία ὅμως αὐτῆς δὲν δεικνύει ἐπιμέλειαν μεγάλην ἐν τῇ ἀντιγραφῇ, τοῦ δὲ μετώπου αἱ ῥυτίδες οὐδόλως προδίδουσι δύναμιν ἐν τῇ ἀποτυπώσει, ὡς εἶνε κατεσκευασμέναι. Καθ' ὅλα ὅμως τἄλλα συμφωνεῖ πρὸς τὸν χαρακτῆρα ἐκείνης τοῦ Καπιτωλίου, ἧς ἐξαίρετος ἡ ἀποτύπωσις καὶ ἔμπνευσις.

Αὐτὴ δ' αὕτη τοῦ Καπιτωλίου εἶνε πάλιν Ῥωμαϊκὸν κατασκεύασμα ἐξ ἑλληνικῶν πρωτοτύπων ἢ ἐκ παλαιῶν εἰκόνων τοῦ ποιητοῦ οἷα ἡ ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἥτις, κατὰ Παυσανίαν, μετὰ τῆς τοῦ Ἡσιόδου καὶ ἄλλων ἔκειντο Σμικύθου ἀναθήματα. (Παυσ. Ἠλ. V, 26). Ταῦτα δ' *ἔργα ἐστὶν Ἀργείου Διονυσίου*. Ὅμοιον πρωτότυπον ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς ἐν τῇ τοῦ ναοῦ στοᾷ ἄγαλμα Ὁμήρου, κατὰ τὸν αὐτὸν Παυσανίαν (X. 24).

Ἕτερον ἔργον εἰκονιστικὸν τοῦ Ὁμήρου ἦν ἐν Κωνσταντινουπόλει οὗ οἱ χαρακτῆρες, ὡς ὑπὸ Χριστοδώρου καὶ Κεδρηνοῦ ἀναγράφονται καθ' ὅλα συμφωνοῦσι πρὸς τοὺς τῆς νῦν ἀνευρεθείσης κεφαλῆς. Ἡ εἰκὼν αὕτη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦν χαλκῆ καὶ ἔκειτο ἐν ταῖς τοῦ Ζευξίππου θέρμαις, κατεστράφη δ' ὑπὸ τοῦ πυρός. Ἀντὶ πάσης ἄλλης περιγραφῆς τῆς κεφαλῆς ἐκείνης παρατίθημι ἐνταῦθα τὴν τοῦ Χριστοδώρου περικοπὴν ὡς κεῖται παρὰ Brunck (ἐν ἀναλέκτων II. σ. 467).

Ἔικτο μὲν ἀνδρὶ νοῆσαι
Γηραλέῳ, τὸ δὲ γῆρας ἔην γλυκύ....
Αὐχένι μὲν κύπτοντι γέρων ἐπεσύρετο βότρυς
Χαίτης, εἰσοπίσω πεφορημένος· ἀμφὶ δ' ἀκουὰς
Πλαζόμενος κεχέλαστο· κάτω δ' εὐρύνετο πώγων
Ἀμφιταθείς, μαλακὸς δὲ καὶ εὔτροχος οὐδὲ γὰρ ἦεν
Ὀξυτενής, ἀλλ' εὐρὺς ἐπέπτατο....
Γυμνὸν δ' εἶχε μέτωπον....
ἀμφὶ δ' ἄρ' ὀφρῦς
Ἀμφοτέρας προβλῆται.
.... Φαέων γὰρ ἐρημάδες ἦσαν ὀπωπαί,
Ἀλλ' οὐκ ἦν ἀλαῷ ἐναλίγκιος ἀνδρὶ νοῆσαι.
Δοιαὶ μὲν ποτὶ βαιὸν ἐκοιλαίνοντο παρειαὶ
Γήραϊ ῥικνήεντι κατάσχετοι.

Ὁ δὲ Κεδρηνὸς περὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνος θεωρῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκλεισμένους καὶ εἰς τὴν περὶ τυφλοῦ τοῦ Ὁμήρου παράδοσιν ἀποβλέπων λέγει: «*Πώγων αὐτῷ ἁπλῶς καθεῖτο, θρὶξ τε ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὁμοία, ἐν τοῖς ἑκατέρωθεν τοῦ βρέγματος ἀραιουμένη .... ῥὶς μὲν ἦν ἔχουσα μετρίως πρὸς ἅπαντα· ὄμματα δὲ συνημμένα τοῖς βλεφάροις*». (Κέδρ. Σύν. ἱστορική).

Ἐξ ἁπάντων τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐν σχέσει πρὸς τὰς σωζομένας προτομὰς ἡ νῦν ἀνευρεθεῖσα ἐξάγεται ὅτι ὁμοιάζει μὲν πρὸς τὴν τοῦ Καπιτωλίου, ἕνεκα ὅμως μικρῶν τινων παραλλαγῶν ἀπὸ ταύτης, καίπερ ἔχουσα τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς, ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εἶναι μίμησις Ῥωμαϊκὴ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει καταστραφέντος χαλκοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ὁμήρου. Τοῦτο δ' ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἐργασίας τῆς κεφαλῆς. Διότι καὶ αἱ ῥυτίδες αἱ ἐπὶ τοῦ μετώπου καί τινα διαξέσματα ἐπὶ τοῦ στροφίου ἢ τῆς ταινίας καὶ ἐν γένει τὸ παρατηρούμενον ξηρὸν τῆς ἐργασίας καὶ δύσκαμπτον δὲν εἶνε οὔτε ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἔγεινεν ἔργον τι ἀποδίδονται, οὔτε ἐκ τῶν εἰς ἀπειρίαν τοῦ τεχνίτου ἀναφερομένων, ἀλλ' εἶναι αὐτῆς ταύτης τῆς ἀπομιμήσεως τοῦ χαλκοῦ σαφῆ δείγματα, ἅτινα φαίνονται καὶ ἐπὶ ἄλλων ἔργων ἀντιγράφων παλαιῶν ἐκ χαλκοῦ παραστάσεων, οἷος εἶνε ὁ Πλοῦτος τοῦ Κηφισοδότου ἢ ὁ ἐκ τῶν Ἁλῶν παῖς ὁ τοῦ Μουσείου τοῦ Πειραιῶς, ἐφ' οὗ παρατηρεῖται ὁμοία πως ἐργασία ἔν τισιν.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ὁμήρου ἐφέρετο ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων καὶ ἐπὶ νομισμάτων. Τοιοῦτο τῶν Ἀμαστριανῶν μετὰ Ὁμήρου ἐνεπιγράφου ἀφ' ἑνός, ὄπισθεν δὲ μετὰ Ῥώμης νικητρίας. Ὅμοιον τὸ τῆς Ἴου μιᾶς ἐκ τῶν πόλεων τῶν περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ ἐριζουσῶν, ὅπερ ἔφερε τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὁμήρου μετὰ τῆς λέξεως ΙΗΤΩΝ ἀφ' ἑνός, ὄπισθεν Ἀθηνᾶς. Ὅμοιον Ἰητῶν ὑπάρχει μετὰ ὀνόματος Ὁμήρου.

Ἐπὶ τῶν νομισμάτων ὅμως παρατηροῦνται παραλλαγαί τινες, αἵτινες διάφορον καθιστῶσι τὴν κεφαλὴν τῶν ἤδη γνωστῶν καὶ ἐξ ὧν οὐδὲν πλέον δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐν σχέσει πρὸς τὴν νῦν ἀνευρεθεῖσαν κεφαλὴν ἢ ὅτι δὲν προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ πρωτοτύπου, διότι, ὡς εἶπον ἤδη, ὡς ἐξαγόμενον ἐν συνόλῳ πορίζόμεθα ὅτι αὕτη μὲν εἶναι ἀντίγραφον τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ὁμήρου αἱ δὲ ἐπὶ τῶν νομισμάτων οὔτε πρὸς ταύτην οὔτε πρὸς τὴν τοῦ Καπιτωλίου ὁμοιάζουσαι καὶ ἀτελείας τινὰς φέρουσαι πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἄλλων ὑποδειγμάτων μιμήσεις.

Τὸ πρωτότυπον τῆς κεφαλῆς ταύτης, οἱονδήποτ' ἂν ᾖ, θὰ ἔχῃ βεβαίως τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ ἐν Ἀθήναις εὑρισκομένου ἀγάλματος αὐτοῦ ὅπερ νοεῖ καὶ ὁ Λουκιανὸς διὰ τοῦ «*Ἴστε δήπου τὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ τῶν Πτολεμαίων νεώ, τὸν καθειμένον τὰς κόμας*» διαγράφων ὡς ἄριστος τεχνίτης δι' ἁπλῆς γραμμῆς τὸν κύριον χαρακτῆρα τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῦ ποιητοῦ.

Εἰς συμπλήρωσιν τῆς ὅλης Ὁμηρολογίας ἐπιπροστίθημι ὅτι καὶ Ἀρχελάου ἐσώζετο ἔργον ἐν Πριήνῃ δόξαν ἢ ἀποθέωσιν εἰκονίζον Ὁμήρου ἐν ἀναγλύφῳ.

Καὶ ἡ ζωγραφικὴ δὲ παρέλαβε τὴν ἀποτύπωσιν τῆς εἰκόνος τοῦ ποιητοῦ διότι κατ' Αἰλιανὸν (Η. 4. ΙΓ΄. 22) ὁ Γαλάτων «*ἔγραψε τὸν μὲν Ὅμηρον αὐτὸν ἐμοῦντα, τοὺς δ' ἄλλους ποιητὰς τὰ ἐμημεσμένα ἀρυομέ-*

νους» ἄγνωστον ποῦ, πιθανὸν δ' ὅτι ἐν τῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ναῷ τῷ ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος ἱδρυθέντι.

Ἰάκωβος Χ. Δραγάτσης.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΧΑΛΚΟΥΝ ΑΘΗΝΑΙΚΟΝ

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει, ἀφίνοντες κατὰ μέρος τὸν στερεότυπον καὶ ἀρχαϊκὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ γλαυκὸς τύπον, τὰ ἐπὶ τῶν ἀθηναϊκῶν νομισμάτων γράμματα, μονογράμματα, τὰ πάρεργα σύμβολα καὶ τὴν ἀτελεύτητον ποικιλίαν τῶν ἐκ τῆς μυθολογίας εἰλημμένων παραστάσεων, θέλομεν ἀναβιβάσει τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς τρεῖς καὶ πλέον χιλιάδας, ἐὰν δ' εἰς ταῦτα προσθέσωμεν καὶ τὰ νομισματικὰ μνημεῖα ὄντως ἡ τῶν Ἀθηνῶν πόλις κατέχει τὴν λαμπροτέραν καὶ πλουσιωτέραν θέσιν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ νομισματικῇ.

Πολλοὶ κατὰ καιροὺς νομισματολόγοι ἠσχολήθησαν ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἀθηναϊκῶν νομισμάτων, σοφὰς δὲ καὶ λίαν ἐνδιαφερούσας μονογραφίας καὶ μακρὰς διατριβὰς ἐδημοσίευσαν. Πλὴν δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν, ὅτι τὸ τελειότερον σύγγραμμα, τὸ περὶ τῆς σειρᾶς ταύτης τῶν νομισμάτων πραγματευόμενον, εἶναι τὸ τοῦ E. Beulé, καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ τότε βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, τὸ δημοσιευθὲν τῷ 1856 ὑπὸ τὸν τίτλον «Les monnaies d' Athènes». Ἔκτοτε πολλὰ ἀνέκδοτα νομίσματα προσετέθησαν τῷ ἀθηναϊκῷ νομισματολογίῳ, ἀλλ' οὐδεὶς ἐπεχείρησε τὴν σύνταξιν συμπληρώματος καὶ τὴν ἀναθεώρησιν τῶν ἐσφαλμένων τοῦ περισπουδάστου τούτου συγγράμματος. Σκοπὸν ἔχοντες ν' ἀναπληρώσωμεν, κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν, τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἐν ἄλλοις καιροῖς, ἀνακοινοῦμεν σήμερον τοῖς ἑταίροις τοῦ ἀρχαιολογικοῦ καὶ φιλολογικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου ἓν σύμβολον χαλκοῦν τῶν θεσμοθετῶν, εὑρεθὲν ἐν Πειραιεῖ κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῦ 1879, κείμενον δὲ ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σύμβολον φέρει ἀφ' ἑνὸς τέσσαρας γλαῦκας διευθυνούσας πρὸς κοινὸν κέντρον τοὺς πόδας· ἐν τῷ πεδίῳ, ἄνω καὶ κάτω, ἀνὰ δύο φύλλα ἐλαίας μετὰ τοῦ καρποῦ, πέριξ δὲ τὰ γράμματα ΘΕ-ΣΜΟ-ΘΕ-ΤΩΝ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐν μεγάλῳ σχήματι τὸ γράμμα Α. Κατιωμένον, 4 κατὰ τὴν κλίμακα τοῦ Mionnet.

Ὅμοιον τῷ ἀνωτέρω περιγραφέντι συμβόλῳ, πλὴν φέρον ὄπισθεν τὸ γράμμα Ε καὶ ἐν τῷ πεδίῳ σφαιρίδιον, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Prokesh-Osten, (Ined. mein. Samml.) εἶτα ἐν διαφόροις περιοδικοῖς συγ-

γράμμασι (Zeitschr. f. Num. t. III, p. 383) καὶ ὑπὸ τοῦ E. Beulé (les monnaies d' Athènes, p. 78—79). Τὸ πολύτιμον τοῦτο σύμβολον κεῖται νῦν ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Βερολίνου.

Κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ ἰδέας τῶν νομισματολόγων E. Beulé, τοῦ σεβαστοῦ μοι καθηγητοῦ François Lenormant (La monnaie dans l' antiquité, t. I, p. 69—70) καὶ τοῦ Fraenkel, ἦτο, ἢ εἰσιτήριον χρησιμεῦον ἀποκλειστικῶς τοῖς θεσμοθέταις κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν συνελεύσεων, εἰς ἃς προήδρευον, ἢ δηλωτικὸν τοῦ τμήματος ἢ τοῦ δικαστηρίου, εἰς ὃ ὑπήγοντο, διότι δέκα δικαστήρια ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ, ἢ τμήματα, διακρινόμενα διὰ τῶν δέκα πρώτων γραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, ἢ τελευταῖον καθ' ἡμᾶς, παραστατικὸν ἀξίας διδόμενον τοῖς θεσμοθέταις ἀντὶ μετρητῶν πρὸ τῶν συνεδριάσεων καὶ τῶν συνελεύσεων. Πλὴν καὶ τὰς τρεῖς ταύτας ἐκδοχὰς ὁμοῦ δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, τουτέστιν ὅτι τὸ χαλκοῦν τοῦτο σύμβολον ἦτο ταὐτοχρόνως εἰσιτήριον, δηλωτικὸν τοῦ τμήματος, ὡς ἐκ τῶν ὄπισθεν γραμμάτων καὶ παραστατικὸν ἀξίας.

Τίνες δὲ οἱ θεσμοθέται καὶ ποία ἀκριβῶς ἡ δικαιοδοσία αὐτῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δὲν εἶναι τοῦ παρόντος ν' ἀναπτύξωμεν, ἁπλῶς λέγομεν, πρὸς περισσοτέραν ἐξήγησιν τοῦ ἀνακοινωθέντος συμβόλου, ὅτι οἱ θεσμοθέται ἦσαν οἱ ἓξ τελευταῖοι ἄρχοντες, ἡ προεδρεύουσα ἀρχὴ τῶν ποινικῶν δικαστηρίων καὶ τῶν συνελεύσεων, οἱ φύλακες τῶν νόμων, τέλος, κατὰ τὸν Αἰσχίνην 3,38, «ἡ ἀρχὴ ἐκείνη ἡ διορθοῦσα τοὺς νόμους, καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν, ἀκριβῶς ἐξετάσασα καὶ σκεψαμένη εἴ τις ἀναγέγραπται νόμος ἐναντίος νόμῳ, ἢ ἄκυρος ἐν τοῖς κυρίοις, ἢ εἴπου εἰσὶ νόμοι πλείους ἑνὸς ἀναγεγραμμένοι περὶ ἑκάστης πράξεως».

Ἀλέξανδρος Ν. Μελετόπουλος

ΠΕΙΡΑΙΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Α'. Ἥρας κεφαλή.—Μεταξὺ τῶν ποικίλων μορφῶν τῶν ἀγγείων, ἅτινα μέχρι τῆς σήμερον ἐπλούτισαν τὰ διάφορα μουσεῖα, κομψότατα τὴν περιγραφὴν εἶνε τὰ ἀπομιμούμενα μέρη ὡρισμένα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, συνήθως κεφαλάς, ἀλλὰ καὶ πόδας ὁλογλύφως. Ὅμοια τούτοις τὰ ἐπὶ τῆς πρόσθεν ἐπιφανείας ἔκτυπον μόνον παράστασιν συνήθως φέροντα, διὰ χρωμάτων συνήθως κεκοσμημένην, τὰ δ' ὄπισθεν χρώματι μέλανι μετὰ γανώσεως ἐπικεχρισμένα. Τούτων ἁπάντων ἄξια λόγου τὰ κεφαλὰς εἰκονίζοντα, ἅτινα οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἄλλη τις μορφὴ τῶν ληκύθων τῶν ταπεινῶν, τῶν ἄνευ βάσεως, τῶν ὀγκουμένων τὸ σῶμα καὶ διὰ τὸν χρωματισμὸν τὸν ζωηρὸν καὶ τὸ τέλειον τῆς γανώσεως ἐξέχοντα.

Τοιοῦτον ἐν περιελθὸν πρό τινος εἰς χεῖράς μου καὶ παρ' ἐμοὶ διατηρούμενον, ἀναμφηρίστως Ἥρας κεφαλὴν εἰκονίζει. Τὸ ὅλον σωζόμενον ὕψος

τοῦ ἀγγείου εἶνε 0,10. Ἡ θεὰ φέρει ἁπλοῦν στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἄνευ διακόσμου τινός. Ἡ κόμη εἰς δύο διῃρημένη περικοσμεῖ τὸ μέτωπον καὶ τὴν ἄλλην ὄψιν εἶτα δὲ κατέρχεται εἰς δύο παχεῖς βοστρύχους μέχρι τῶν ὤμων. Ἐπὶ τοῦ προσώπου εἶνε ἐπικεχυμένη μετὰ τοῦ σοβαροῦ χάρις τις. Ἐπὶ τῶν ὤτων φέρει ἐνώτια δισκοειδῆ, ἅτινα ἐπ' οὐδεμιᾶς τῶν σωζομένων εἰκόνων τῆς θεᾶς φαίνονται. Ἀρχὴ δὲ χιτῶνος ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ λαιμοῦ μόλις ὑποφαίνεται. Καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ ἐπὶ τῆς κόμης διακρίνονται ἴχνη χρωματισμοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ στέμματος, ὅπερ ἀποτελεῖ εἶδος κυματίου. Σαφέστατα δὲ δείκνυται ὁ τῶν χειλέων χρωματισμός. Εἰς τὸν χρωματισμὸν τοῦτο ἀποδοτέον τὴν τῶν κοσμημάτων τῶν ἀναγλύφων ἀπὸ τοῦ στέμματος ἔλλειψιν, καθ' ὅσον ταῦτα βεβαίως θὰ ἦσαν ἀπεικονισμένα χρώμασι.

Τὰ ὄπισθεν μελαίνῃ βαφῇ κεκαλυμμένα οὐδὲν τὸ ἴδιον δεικνύουσι. Δυστυχῶς ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ ἀγγείου τούτου ὁ λαιμὸς ὅλος μετὰ τῶν χειλέων καὶ ἡ λαβή.

Β'. Δύο ἐπιτύμβιοι λίθοι.—Ἀμφότεροι οὗτοι κεῖνται ἐν τῇ κατὰ τὸ Νοσοκομεῖον Πειραιῶς οἰκίᾳ Κατσούλη. Ὁ ἕτερος τούτων εἶνε ὕψους 0,68, πλάτους 0,35 καὶ πάχους 0,09 περίπου. Φέρει ἐντὸς τετραγώνου ἀναγλύφου, οὗ αἱ δύο ἄνω γωνίαι κοσμοῦνται ὑπὸ δύο μικρῶν ὀκταφύλλων ῥοδάκων, ἀψῖδα, ἧς τὸ τόξον εἰς τρεῖς διαιρεῖται ταινίας. Ἐντὸς τῆς ἀψῖδος ταύτης ἵσταται νεανίσκος κατὰ μέτωπον βλέπων, φέρων χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, ὅπερ ἀφίνει ἀκάλυπτον τὴν δεξιὰν μετὰ τοῦ στήθους, περιβάλλει τὰ ἀπὸ τούτου μέχρι τῶν ποδῶν ἀνέρχεται καὶ καταπίπτει ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα εἰς πτυχάς. Ἡ δεξιὰ χεὶρ ἀνυψουμένη ἀποτελεῖ γωνίαν ὀξεῖαν κατὰ τὸν ἀγκῶνα, ἔχει δέ τι διὰ ταύτης, οἱονεὶ κύλινδρον. Ἡ ἀριστερὰ συγκρατοῦσά πως τὴν καταπίπτουσαν τοῦ ἱματίου ἄκραν ἅπτεταί πως παρακειμένου μικροῦ Ἑρμοῦ τῆς τετραγώνου ἐργασίας ἐπὶ βάσεως ἀξέστου ἱδρυμένου.

Ἡ ἐργασία ἀτελὴς καὶ ἡ τέχνη δ' οὐχὶ καλή.

Ἄνωθεν τῆς ὅλης ταύτης παραστάσεως ἐν τρισὶ στίχοις δηλοῦται ἡ παράστασις ὧδε:

ΑΙΣ[ΧΙΝ]ΗΣ
ΑΙΣΧΙ[ΝΟΥ
ΣΑΛΑΜΕΙΝ[ΙΟΣ

Ὁ δ' ἕτερος λίθος ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ κείμενος εἶνε στήλη ἢ πλὰξ λευκοῦ μαρμάρου, ὕψους 0,74 καὶ πλάτους 0,25, φέρουσα ἀετωμάτιον μετ' ἀκρωτηρίων. Ὑπὸ τὴν ταινίαν καὶ τὸ κυμάτιον εὐθὺς τοῦ ἀετωματίου τὰ γράμματα τάδε:

ΒΙΟΤΗ
ΠΥΡΡΙΟΥ

ἅτινα μικρὸν μόνον τῆς πλακὸς κατέχοντα πρὸς τὰ ἄνω, τὸ λοιπὸν ὕψος γυμνὸν ἀφίνουσιν. Ὥστε ἡ πλὰξ φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν ἐπιτυμβίων λίθων, ἅτινα ἐσχάτως ἀπεκαλύφθησαν ὅτι ἔφερον ἀντὶ ἀναγλύφου γραπτὴν τὴν παράστασιν διὰ χρωμάτων.

Γ'. Δύο ἐλλιπεῖς ἐπιγραφαί. — Ἡ ἑτέρα τούτων ἐπὶ τεμαχίου βάθρου λίθου λευκοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ Κατσούλη κεῖται. Τὸ τεμάχιον τοῦτο φέρει ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἴχνη ἐγγομφώσεως ἀνδριάντος. Τὰ σωζόμενα ἐπὶ τοῦ τεμαχίου γράμματα εἰσὶ τάδε:

. . . . Α]ΘΜΟΝΕΥΣ
. . . ΣΑ . . . . . ΦΑ]ΝΗΣ ΑΝΤΙΦΩΝΤΟΣ
. . . ΡΙΟΣ .

Ἡ δ' ἑτέρα παρὰ Ν. Χαντσηδημητρίου κειμένη εἶνε ἐπιγραφὴ λίαν ἐφθαρμένη καὶ αὕτη ἐλλιπὴς τὴν δεξιὰν πλευρὰν εἰς στίχους ὀκτὼ ἔχουσα ὧδε:

. . . .
. . . .
ΓΥΡΑϹ ΕΞΑΚΙϹ [Χ]ΙΛ[ΙΑϹ . . . . [Є
ΝΠЄ ΙΡЄ Є ΙΔΙΟΝΥϹ ωΑΙΤ . . . . .
ΝΑΙΤωΝ ΗΙΟΒΑΚωΝЄ . . . . .
ΠΟΛΙΑΔΙΑΘΗΝΑЄ ΤЄ ΡΑϹ Α[ΡΓΥΡ
ΑϹ ΠЄ ΝΤΑΚΟϹ ΙΑϹ ΜЄ . . ΡΑ . . . .
ΤωΝΑΝΤΙΠΟΛΛωΝΑΥΤΑ . . . . [Η
ΡωΟϹ Є ΠΙЄ ΙΚЄ ΙΑΤωΝΨΗ . . . .
ΚΥΡΙΑΝЄ ΙΝΑΙΤΗΝΓΝωΜΗΝ . . . .

Τὸ ὅλον σωζόμενον ὕψος τῆς ἐπιγραφῆς εἶνε 0,65.

Δ'. Ἀθηνᾶς ἄγαλμα ἐκ Πειραιῶς. —Πρὸ δύο περίπου μηνῶν ἀνευρέθη ἐγγύς που τοῦ λιμένος τοῦ μεγάλου ἀγαλμάτιον ὕψους 0,35, ἄνευ κεφαλῆς δυστυχῶς λίθου λευκοῦ ὑποφαίου ἄξιον λόγου διὰ τὸν ῥυθμὸν μόνον αὐτοῦ. Καθ' ὅσον ἐπὶ τούτου διακρίνει τις καὶ τελειότητά τινα ἐν τῇ κατὰ μέρος ἐργασίᾳ σὺν τῷ σκληρῷ καὶ ἀποτεταμένῳ καὶ μέχρι ξηρότητος κανονικῷ τῶν πτυχῶν καὶ τῆς τοῦ ἄλλου σώματος διατάξεως. Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο παριστᾷ Ἀθηνᾶν, ὡς κατάδηλον γίγνεται ἔκ τε τοῦ ἐπὶ τοῦ στήθους Γοργονείου καὶ τῶν ἰχνῶν τῶν παρὰ τὸν ἀριστερὸν πόδα τῆς ἀσπίδος.

Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, πλήρους σωζομένου, φαίνεται κατερχόμενον τὸ ἄκρον τοῦ βοστρύχου. Ἡ δεξιὰ ἐλλείπει ὅλως, ἡ δ' ἀριστερὰ ἀποκεκομμένη μέχρι που τοῦ ἀγκῶνος, ἢ μᾶλλον ὀλίγον ὑπὲρ τοῦτον φέρει ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ βραχίονος ἐξέχον ψέλλιον.

Ἡ θεὰ φέρει χιτῶνα ποδήρη, ἀχειρίδωτον μετὰ τυπικότητος μεγάλης ἐπὶ τῶν κάτω προσκολλώμενον ἄκρων, ἀφίνοντα δὲ ἐν μέσῳ τῶν δύο πο-

δῶν προεξέχουσαν βχρεῖαν πτυχήν, πρὸς τὸ κάτω μέρος μεταξὺ ἄκρων τῶν ποδῶν διανοιγομένην.

Ὅμοιαι δύο πτυχαὶ προεξέχουσιν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ σώματος, ταπεινότεραι καὶ πρὸς τὰ ἄνω, ὡς καὶ ἡ ἐν μέσῳ, μειούμεναι.

Ὑπὲρ τὸν χιτῶνα τοῦτον ἐπικάθηται διπλοῒς ἀχειρίδωτος μέχρι τῆς ἀρχῆς που τῶν μηρῶν καθικνουμένη καὶ εἰς πτυχὰς ὁμοίως κανονικὰς διηρημένη. Ζώνη στρεπτή, ὀφιοειδὴς συνέχει τῆς θεοῦ τὰ ἐνδύματα περὶ τὴν ὀσφύν, ἐπὶ δὲ τοῦ στέρνου, ἐπὶ ὑποφαινομένης τῆς αἰγίδος τὸ Γοργόνειον ἀναγέγλυπται.

Τὸ ὅλον ἀγαλμάτιον στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός, τοῦ ἀριστεροῦ πως ὑπεγειρομένου. Παρὰ τὸν ἀριστερὸν τοῦτον πόδα, μικροῦ μέρους διαλείποντος, μικρὸν προεξέχει ὕψωμα ἐφ' οὗ τεθραυσμένον δηλοῦται τὸ ἴχνος τοῦ κύκλου τῆς ἀσπίδος.

Καὶ οὕτω μὲν ἔχει τὰ ἔμπροσθεν, τὸ δ' ἕτερον ἥμισυ ὄπισθεν, ἀτελῶς εἰργασμένον, δι' ἁπλῶν γραμμῶν δεδηλωμένας φέρον τὰς πτυχὰς καὶ εἰς γωνίαν συνερχόμενον τὸ ἄκρον τῆς αἰγίδος.

Τὸ ὅλον βαίνει ἐπὶ μικρᾶς βάσεως ἐκ τοῦ αὐτοῦ τεμαχίου τοῦ λίθου, ἥτις, ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς αὐτῆς δεικνύει ὅτι εἰς κοιλότητα ἄλλου ὑποβάθρου ἐνιδρυμένον ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμα.

Ἐν ᾧ κατὰ τὸ ὅλον καλόν τι προσπίπτει εἰς ὄψιν ἐπὶ τοῦ ἀγαλματίου τούτου, καὶ κατὰ μέρος δ' ἡ γλυφὴ ἱκανῶς καλή, ὡς ἐπὶ τοῦ ἄκρου ἀριστεροῦ ποδός, ἐν τούτοις προδίδεται ἀμέλεια περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς στάσεως. Οὕτως ὁ ἄκρος ἀριστερὸς ποὺς εἶνε ἀποτετυπωμένος καθ' ὅλως διάφορον διεύθυνσιν ἢ ἡ κνήμη καὶ ὁ μηρός. Τοῦτο συνδυαζόμενον πρὸς τὸν ὅλον χαρακτῆρα τοῦ ἔργου καὶ πρὸς ὅσα ἐν ἀρχῇ εἶπον τάσσει τοῦτο εἰς τὰ τοῦ μεταβατικοῦ ῥυθμοῦ λείψανα τῆς τέχνης.

Ε'. Ἀνάγλυφος ἐρωτικῆς ἁρπαγῆς παράστασις.—Ἐν Πειραιεῖ ὁμοίως ἐγγὺς τοῦ λιμένος κατὰ τὴν ὁδὸν Φίλωνος ἀνευρεθεῖσα καὶ αὕτη κεῖται νῦν μετὰ τῆς Ἀθηνᾶς παρὰ τῷ ἀνευρόντι κ. Βάθῃ.

Τὰ κατ' αὐτὴν ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει ὅτε καὶ εἰκὼν αὐτῆς δημοσιευθήσεται. Εἶνε δὲ τὸ ὅλον ἀνάγλυφον μικρὸν ὕψους 0,12, πλάτους 0,16 ἐπὶ λίθου λευκοῦ.

Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΔΙΟΥ

1

ΘΗϹΚΕΙΑ ΠΟΛΥΝΕΙΚΗ ΤΩ
ΓΛΥΚΥΤΑΤΩ ΤΕΚΝΩ
ΕΖΗϹ α ΤΕΚΟΥϹ Η Χ ЄΙΚΟϹΙ ЄΤΗ
ΑΜΕΝΠΤΩϹ ΚΑΙ ϹЄΜΝΩϹ ΖΗϹΑϹΑ ΘΕΟΔΟ
ΤΗ ЄΝΘΑΔЄ ΚΕΙΜΑΙ—ΜΝΕΙΑϹ ΧΑΡΙΝ

Εὕρηται ἐν ἐπιγράμματι ἐπιτυμβίῳ ἐν τῷ χωρίῳ «Κουντουριώτισσα» ἀπέχοντι 1 ½ περίπου ὥρας ἀπὸ τοῦ Δίου (τῆς Μαλαθριᾶς). Αὐτόθι ὑπάρχουσιν ἐπιτύμβιοι πολλοὶ λίθοι, ὧν αἱ ἐπιγραφαὶ εἰσὶ λίαν δυσανάγνωστοι.

2

ΚΟΜΝΙΑ ΑΝΤΙΓΟΝΑ ΤΙΤΩ ΤΙΒΕΡΙΑΝΩ
ΠΑΡΜΕΝΙΩΝΙ ΤΩ ЄΑΥΤΗϹ ΑΝΔΡΙ
ΜΝЄΙΑϹ ΧΑΡΙΝ

Ὑπάρχει ἐν τῷ χωρίῳ «Στυπίῳ» ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἀπὸ τῆς Κουντουριωτίσσης καὶ ἐγγύτερον τῷ Δίῳ κειμένῳ.

3

ΕΡΩϹ ΚΑΙ ΡΩΜΗΙ ΘЄΡΙΝΗ
ΤΗ ΙΔΙΑ ΘΥΓΑΤΡΙ ΜΝΕΙΑϹ ΧΑΡΙΝ
ЄΤΩΝ λ ΙΙΙ

Ἐπὶ μεγάλου λίθου γεγλυμμένου εὑρισκομένου ἔν τινι ἀγρῷ τοῦ χωρίου «Καρίτσα» ἐγγύτατα τοῦ προηγουμένου κειμένου.

4

ΜΗΓΟΡΙΟΝ ΘЄΟΠΡЄΠΙΑϹ
ΚΑΙ ЄΡΜΙΟΝΗϹ

Ἐπὶ μικρᾶς πλακὸς εὑρισκομένης ἔν τινι γωνίᾳ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ αὐτοῦ χωρίου.

Α. Λασπόπουλος.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Συνεδρεία τῆς 2]14 Φεβρουαρίου.

Ὁ κ. *Καϊλερ* περὶ τῶν προϊστορικῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν κοσμημάτων τῶν Μυκηναίων κτερισμάτων.

Ὁ *αὐτὸς* περὶ τῶν νεωτάτων ἐρευνῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν βίον τοῦ Φειδίου καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου.

Ὁ κ. *Λόλιγγ* περὶ τῆς θέσεως τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων Αἰσωνείας καὶ Ὀρμενίου.

Συνεδρεία τῆς 16]28 Φεβρουαρίου

Ὁ κ. *Καϊλερ* ἐπιδεικνύει ὄστρακα ἀγγείων ἐξ ὀπτῆς γῆς ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Σχλίεμαν.

Ὁ κ. *Καβαδίας* περί τινος ἐν Ἐπιδαύρῳ εὑρεθείσης ἐπιγραφῆς.

Ὁ κ. *Σνάϊδερ* περὶ τῆς τοπογραφίας τοῦ Τρωαϊδικοῦ πεδίου.

Συνεδρεία τῆς 2]14 Μαρτίου.

Ὁ κ. *Καϊλερ* περί τινος ἀνεκδότου ἀττικοῦ νομίσματος.

Ὁ κ. *Καβαδίας* περὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Θόλου τοῦ Πολυκλείτου.

Ὁ κ. *Δέρπφελδ* περὶ τῶν προπυλαίων τῆς ἀκροπόλεως.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Περὶ τοῦ Ἡφαιστείου τῆς Θήρας. — Θέλω ἀνακοινώσει ἐνταῦθα ὀλίγας λέξεις περὶ τῆς τελευταίας εἰς Θήραν ἐπισκέψεώς μου. Βεβαίως δὲν προτίθεμαι ἐνταῦθα νὰ ἐκθέσω λεπτομερῶς ὅσα ἐν τῷ βραχεῖ διαστήματι τῆς ἐκεῖ διαμονῆς μου ἠδυνήθην νὰ ἴδω, ἀλλ' ἁπλῶς θὰ ἀναφέρω συνοπτικῶς εἰς ποίαν θέσιν εὗρον τὸ ἡμέτερον ἡφαίστειον, ὅπερ ἀπὸ τῆς 26 Ἰανουαρίου τοῦ 1866 μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1870 διετέλει εἰς ζωηρὰν ἐνέργειαν, ἐξεσφενδόνιζε διαπύρους μύδρους καὶ ἐσχημάτιζε τὴν ἀρτιγενῆ ἡμῶν νῆσον «Γεώργιον».

Τὴν 14 Σεπτεμβρίου π. ε. μετὰ τὴν εἰς Πάρον μετάβασίν μου πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν λατομείων μετέβην καὶ εἰς Θήραν μετὰ τῶν κ. κ. Καραπάνου καὶ Rosseels. Μόλις δὲ ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ὅστις ἐφώτιζε λαμπρῶς τὴν πολυσχήμονα Θήραν καὶ τὸ περὶ αὐτὴν νησιακὸν ἄθροισμα τῶν ἡφαιστειογενῶν νήσων, εἰσέπλεον εἰς τὸν λιμένα ἐν ἄκρᾳ νηνεμίᾳ.

Ἀριστερόθεν ἡμῶν (ἀνατολὰς) εἴχομεν τὰς ἀπορρῶγας ὄχθας τῆς Θήρας, ἐφ' ὧν ὡς ταινία λευκὴ ἐκτυλίσσονται αἱ οἰκίαι τοῦ χωρίου Ἀπανωμέρια αἵτινες κεῖνται σχεδὸν καθέτως 200 μ. περίπου ὑπὲρ τὸ ἐπίπεδον τῆς θαλάσσης· δεξιόθεν δὲ (δυσμὰς) εἴχομεν τὴν Θηρασίαν, ἐνώπιον δὲ ἡμῶν (πρὸς νότον) εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁρίζοντος διεκρίνετο τὸ σύμπλεγμα τῆς Μικρᾶς, τῆς Νέας Καϋμένης καὶ τοῦ δωδεκαετοῦς Γεωργίου, πρὸς ὃν διηυθυνόμεθα. Ἀφιχθέντες δὲ ἐγγύτατα αὐτοῦ καὶ λαβόντες πρωρέα τινὰ Θηραῖον ἠγκυροβολήσαμεν ἐπὶ τῆς ὑφάλου (Βάγκου). Τὸ βάθος τῆς θαλάσσης ἦτο ἐνταῦθα 5 $^1/_2$ περίπου ὀργυιῶν ἐν ᾧ ὀλίγον τι πέραν τοῦ Βάγκου ὁ βυθὸς τῆς θαλάσσης καταπίπτει ταχέως μέχρι 5100 καὶ πλέον ὀργυιῶν. Ἡ ἡφαιστειογενὴς νῆσος τοῦ Γεωργίου δὲν ἦτο πλέον διάπυρος, ἐκ τοῦ κρατῆρος αὐτῆς δὲν ἀνεφυσσῶντο πλέον αἱ μετεωριζόμεναι εἰς τὰ ὕψη ἀτμοδῖναι, δὲν ἐξεσφενδονίζοντο διάπυροι μύδροι, δὲν παρήγαγε πλέον τὰς φοβερὰς βροντὰς καὶ τὰς ἐκπυρσοκροτήσεις. Τὸ ἡφαίστειον ἤδη ἀνεπαύετο, ἀλλ' οὐχὶ ἐντελῶς. Ἐκ τοῦ κρατῆρος αὐτοῦ ἐξελύοντο εἰσέτι ἀέρια ἅτινα ἑνούμενα ἐσχημάτιζον μικρὰν στήλην καπνοῦ ἀνυψουμένην πολλὰ μέτρα ὑπὲρ αὐτὸν καὶ μαρτυροῦσαν ὅτι ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτοῦ ὁ Ἥφαιστος χαλκεύει νέους μύδρους πρὸς ἐκσφενδόνισιν μεταγενεστέρων ἐκρήξεων. Ἀπὸ τοῦ Βάγκου διηυθύνθημεν πρὸς τὸν Βουλκάνον, διελθόντες τὸ μεταξὺ τοῦ Γεωργίου καὶ τῆς Μικρᾶς Καϋμένης σχηματισθὲν δίαρμα.

Ἐν Βουλκάνῳ προηγγέλθη κατὰ πρῶτον τὴν 26 Ἰανουαρίου τοῦ 1866 ἡ τελευταία ἔκρηξις.

Ἐνταῦθα ἐρράγησαν οἱ τοῖχοι τῶν οἰκιῶν, ἐσχηματίσθησαν ῥήγματα ἐπὶ τῆς Νέας Καϋμένης καὶ ἤρξαντο νὰ κατακυλινδῶνται αἱ πέτραι ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ κώνου.

Τὴν ἡμέραν τῆς ἐπισκέψεώς μου ἐν τῷ ὁρμίσκῳ τοῦ Βουλκάνου τὰ πάντα διετέλουν ἐν ἄκρᾳ ἡσυχίᾳ. Ἔνθεν μὲν ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Νέας Καϋμένης ἐφαίνετο μέρος τῶν ἐρειπίων ναΐσκου τινὸς καὶ τῶν ἐξοχικῶν οἰκιῶν, αἵτινες ἐχρησίμευον διά τε τὰ θαλάσσια λουτρὰ καὶ τὰ ἰαματικὰ ὕδατα ὧν αἱ πηγαὶ εἶχον ἐξαφανισθῆ κατὰ τὴν τότε ἔκρηξιν. Ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ τοῦ Γεωργίου ἐφαίνετο σωρεία μελανῶν ἁμαξιαίων τραχιτῶν ἀτάκτως ἐπισεσωρευμένων, οἵτινες ἐπεπυργοῦντο καὶ ἔφθανον μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Γεωργίου. Ὑπὸ τοὺς τραχίτας τούτους παρὰ τὴν θάλασσαν ἀναβλύζουσι πολλαὶ νέαι ἁλιπηγαί, αἵτινες ἔχουσι 55—60^0 θερμοκρασίαν. Αἱ πηγαὶ αὗται φαίνεται ὅτι περιέχουσι μεγάλην δόσιν σιδήρου διότι ἐπὶ πολλὰς ἑκατοστυίας μέτρων ἡ θάλασσα εἶνε ἐρυθρὰ κεχρωματισμένη ὡς μίλτος. Ἀναρίθμητοι δὲ πομφόλυγες φαίνονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης δι' ὧν ἐκφεύγει ἀνθρακικὸν ὀξύ.

Ἀπὸ τοῦ Βουλκάνου ἠρξάμεθα ἀναβαίνοντες τὸ ἡφαίστειον Γεώργιον καὶ προχωροῦντες ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς ἑνώσεως τῶν δύο κώνων τῆς Νέας Καϋμένης καὶ τοῦ Γεωργίου ἐφθάσαμεν εἰς ὕψος 80 περίπου μέτρων, ὅπου σχηματίζεται ὑπὸ τῶν δύο ἡφαιστείων πύλη ἢ δίοδος. Ἀπὸ δὲ τοῦ μέρους τούτου ἡ ἀνάβασις εἶνε τὰ μάλιστα δυσχερὴς διότι μετὰ κόπου μεγάλου ἀναβαίνει τις ἐπὶ τῶν πρηνῶν κλιτύων τοῦ Γεωργίου, αἵτινες συνίστανται ἐκ σκωριούχου λάβας ὑποχωρούσης.

Εἰς ὕψος δὲ 122 μ. ἐφθάσαμεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ κρατῆρος, οὗτινος τὰ χείλη περιέχουσι γύρω διαπνοὰς ἐξ ὧν ἐκλύονται πνιγηροὶ ἀτμοὶ ὕδατος καὶ θείου. Τὸ ἔδαφος ἦτο θερμόν, ἐνιαχοῦ δὲ καθίστατο ἀνυπόφορον, οὐχ ἧττον ἠδύνατό τις νὰ περιφέρηται οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ χείλους ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κοιλότητι τοῦ κρατῆρος, ἥτις ἔχει ὡς ἔγγιστα 15 μ. βάθος. Ὁ κρατὴρ εἶναι σχήματος ἐλλειψοειδοῦς 20—25 μ. μῆκος καὶ 18—20 πλάτος. Πέριξ αὐτοῦ ὑπάρχουσιν ἐναλλὰξ κοιλώματα καὶ ὑψώματα μέχρι τῆς βορειοδυτικῆς αὐτοῦ ὀφρύος, ἥτις ἀπέχει 100 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ μικροῦ κρατῆρος καὶ ἥτις κεῖται κατὰ 4—6 μ. ὑψηλότερον αὐτοῦ.

Οἱ ἐκλυόμενοι ἀτμοὶ τοῦ ὕδατος, τοῦ θείου καὶ ἄλλων ἀερίων καταθέτουσιν αὐτοφυὲς θεῖον πέριξ τοῦ μικροῦ κρατῆρος καὶ ἀλλοιοῦσιν ὁρατῶς, οὕτως εἰπεῖν, τοὺς τραχίτας, οὓς μεταβάλλουσιν εἰς λευκὴν ἄργιλλον (καολίνην γῆν). Διαρρηγνύων τις χειροπληθῆ τεμάχια ἀλλοιωθέντος τραχίτου παρατηρεῖ ἐν τῷ κέντρῳ τὸ ἀρχικὸν μέλαν πέτρωμα, γύρω δὲ τοῦ πήρυνος τούτου τὴν σχηματισθεῖσαν ἄργιλλον πεποτισμένην διὰ κρυστάλλων ἐκ θείου καὶ ὀλιγίστων ἐκ γύψου. Ἐνιαχοῦ δὲ εὕρηνται τεμάχια θείου, ὡς τὰ σχηματιζόμενα ἐν τοῖς θειῶσι καὶ ἀπανθίσεις διαφόρων λευκῶν

κεκρυσταλλωμένων ἁλάτων. Ἡ ἀλλοίωσις δὲν ἔγινεν ἐν πᾶσι τοῖς λίθοις τοῖς ἀποτελοῦσι τὸν κρατῆρα, ἀλλ' ὅμως ἀνεξαιρέτως πάντες περιβάλλονται ὑπὸ λευκοῦ περιβλήματος, τοῦθ' ὅπερ δεικνύει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀλλοιώσεως αὐτῶν, δι' ὃ ἅπατα ἡ ἐπιφάνεια τοῦ κώνου περὶ τὸν μικρὸν κρατῆρα φαίνεται ὡς εἰ κεκαλυμμένη ὑπὸ λευκῆς σινδόνος.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ἀλλοιώσεως, ὅπερ τὴν σήμερον συμβαίνει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐγένετο ἐπὶ μέγα ἐν Μήλῳ, ἐν προγενεστέραις ἐποχαῖς, ἐν αἷς ὄρος ὁλόκληρον ἐκ τραχίτου (ὡς ἐν Ψυρῇ Πλάκᾳ) ἀλλοιωθὲν μετεβλήθη εἰς ἄργιλλον λευκὴν πεποτισμένην μὲ θεῖον.

Α. Κορδέλλας.

* *

Πλατωνικοῦ χωρίου ἐπανόρθωσις. — Ἐν τῷ τοῦ Πλάτωνος *Λύσιδι* 217 C—D κεῖται τὸ ἑξῆς χωρίον:

«Ἆρ' οὖν καὶ ἔστι τότε τοιοῦτον τὴν χρόαν τὸ ἀλειφθέν, οἷον τὸ ἐπόν; Οὐ μανθάνω, ἢ δ' ὅς. *Ἀλλ' ὧδε, ἦν δ' ἐγώ*. εἴ τίς σου ξανθὰς οὔσας τὰς τρίχας ψιμυθίῳ ἀλείψειε, πότερον τότε λευκαὶ εἶεν ἢ φαίνοιντ' ἄν; Φαίνοιντ' ἄν, ἢ δ' ὅς.»

Ἀλλὰ ποῦ ἀναφέρεται τὸ ἐπίρρημα «ὧδε»; Ἡμεῖς θαυμάζομεν ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο παρῆλθεν ἀπαρατήρητον ὑπὸ πάντων τῶν ἐκδοτῶν, νομίζομεν δ' ὅτι ἐκ τοῦ κειμένου ἐξέπεσε τὸ ῥῆμα τῆς προτάσεως *λέγω*. Γραπτέον ἄρα καθ' ἡμᾶς: «Ἀλλ' ὧδε, ἦν δ' ἐγώ, *λέγω*». Ὁμοιότατα φέρεται ἐν τῷ *Φαίδωνι* 100 A: «βούλομαι δέ σοι σαφέστερον εἰπεῖν ἃ λέγω· οἶμαι γάρ σε νῦν *οὐ μανθάνειν*. Οὐ μὰ τὸν Δία, ἔφη ὁ Κέβης, οὐ σφόδρα. *Ἀλλ', ἢ δ' ὅς, ὧδε λέγω*». Ἐπειδὴ δὲ τὸ ΔΕΓΩ (= δ' ἐγὼ) καὶ τὸ ΛΕΓΩ παλαιογραφικῶς οὐδὲν ἀλλήλων διαφέρουσι, παρελείφθη ἐν τῇ μεταγραφῇ τὸ δεύτερον, ὑποληφθὲν ὡς διττογραφία τοῦ πρώτου. Τοιαῦται δὲ παραλείψεις καὶ ἀλλαχοῦ ἐγένοντο παρὰ Πλάτωνι. Ἐν τῷ Γοργίᾳ 451 D ἔκειτο: «Λέγε δὴ τῶν *περὶ τί* ἐστι τοῦτο τῶν ὄντων, περὶ οὗ οὗτοι οἱ λόγοι εἰσίν, οἷς ἡ ῥητορικὴ χρῆται», ἀλλ' ὀρθότατα ὁ Heindorf ἔγραψε: «λέγε δὴ τῶν *περὶ τί*; τί ἐστι τοῦτο τῶν ὄντων, κτλ.». Ἴδε G. Stallbaum αὐτόσε.

Σταμάτιος Δ. Βάλβης.

* *

Διαστροφὴ τῶν σπλάγχνων τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. — Νέος εἰκοσαέτης ἐκ Κρήτης ἐν τῇ κλινικῇ τοῦ κ. Χ. Τυπάλδου Πρετεντέρη διηγήθη ἡμῖν ὅτι ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐγνώρισε τὸν κόσμον, καὶ νηπιόθεν ὡς ἔμαθε παρὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ἦτο κυανωτικὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὰ χείλη, εἶχε δύσπνοιαν συνεχῆ, βῆχα ξηρόν, παλμοὺς καὶ οἰδήματα τῶν ἄκρων ποδῶν. Ἔκτοτε ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθει ἐπιτεινομένη ἰδίᾳ ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, διὸ καὶ κατέφυγε πρὸ τριῶν μηνῶν εἰς τὸ ἐνταῦθα πολιτικὸν Νοσοκομεῖον. Ἡ παροῦσα αὐτοῦ κατάστασις παρουσίαζε τὰ ἑξῆς: Πρόσωπον οἰδαλέον καὶ κυανωτικόν. Δυσπνέει. Κυρτότης τοῦ θώρακος ἡμισφαι-

ρικὴ τὸ σχῆμα ἧς τὸ μᾶλλον προέχον μέρος εὑρίσκεται κατὰ τὸ μέσον καὶ τὴν δεξιὰν στερνομαζικὴν χώραν. Ἡ ἐπίκρουσις καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν προσθίαν μοίραν τοῦ θώρακος ἀμβλεῖα. Οἱ κτύποι τῆς καρδίας αἰσθητοὶ δεξιόθεν, ἡ δὲ κορυφὴ αὐτῆς οὐδόλως αἰσθητή. Ἀριστερόθεν οἱ βαλβιδικοὶ ἦχοι ἀκούονται σαφῶς, δεξιόθεν ὅμως ὁ πρῶτος τόνος καλύπτεται ὑπὸ φυσήματος ὀλίγον τραχέος, καλύπτοντος τὴν πρώτην παῦλαν καὶ μέρος τῆς δευτέρας. Τὸ φύσημα ἰσχυρότερον ἀκούεται πρὸς τὰ ἄνω. Παραπονεῖται διὰ συνεχεῖς σκοτοδινίας. Σφυγμοὶ μικροὶ ὁμαλοὶ περὶ τοὺς 72. Πτύελα ὀρροβλεννώδη, ἡ ἀναπνοὴ ἁπανταχοῦ τραχεῖα ἄνευ ῥόγχου. Οἱ ἄκροι πόδες οἰδηματώδεις. Οὖρα ἐμπεριέχοντα ἄφθονα ἅλατα. Τὸ ἧπαρ λίαν ἐξογκωμένον διῆκον μέχρι τοῦ ἀριστεροῦ ὑποχονδρίου. Ὁ σπλὴν δὲν φαίνεται ἐξογκωμένος. Ἡ ὄρεξις μετρία, ἡ δὲ πέψις ἐπίμοχθος. Κατὰ ταῦτα ἡ διάγνωσις ἦν στένωσις συγγενὴς τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας.

Μετὰ τρεῖς μῆνας ὁ ἀσθενὴς ἐτελεύτησεν. Ἡ νεκροψία μετὰ 24 ὥρας ἔδειξε τὰ ἑξῆς.

Ἡ καρδία πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ στέρνου κειμένη ἐφήπτετο τοῦ διαφράγματος διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐτῆς χείλους, ἦτο διπλασία τῆς φυσιολογικῆς. Ἡ πνευμονικὴ ἀρτηρία πλατεῖα ὡς ἐν φυσιολογικῇ καταστάσει ἔκειτο ὑπὸ τὴν ἀορτήν· αἱ βαλβίδες αὐτῆς συμπεφυκυῖαι ἐσχημάτιζον προεξοχὴν δίκην θηλῆς μαστοῦ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ὀπὴ κυκλοτερὴς ὅσον τριῶν χιλιοστομέτρων. Τὸ ἀορτικὸν στόμιον ἐπαρκές, αἱ δὲ βαλβίδες καλαί. Ὁ δεξιὸς κόλπος λίαν ὑπερτροφικὸς συγκοινωνῶν δι' εὐρέος στομίου μετὰ τοῦ λίαν ἀτροφηκότος ἀριστεροῦ· οἱ θηλοειδεῖς μῦς τῆς δεξιᾶς κοιλίας ὑπερτροφικοί. Ἀμφότερα τὰ κολποκοιλιακὰ στόμια καλά, ὡς καὶ αἱ βαλβίδες αὐτῶν. Ἐκ τῶν πνευμόνων ὁ δεξιὸς εἶχε δύο λοβοὺς καὶ ἕτερον ἐν ὑποσημάνσει, ὁ ἀριστερὸς ἦτο δίλοβος. Τὸ ἧπαρ μεῖζον τοῦ φυσιολογικοῦ ἔκειτο πρὸς τὰ ἀριστερά, ὁ δὲ σπλὴν πρὸς τὰ δεξιά· ἀντὶ δὲ ἑνὸς ὑπῆρχον 14 τὸν ἀριθμὸν ἐξ ὧν οἱ μὲν δύο μείζονες τοῦ κατὰ φύσιν, οἱ δὲ ἕτεροι μικρότατοι ἀπὸ ᾠοῦ περιστερᾶς μέχρις ἐρεβίνθου, ἅπαντες κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ πυλωρὸς καὶ τὸ πάγκρεας ἀριστερόθεν. Τὸ τυφλὸν ἔντερον ἔκειτο ἐλευθέρως ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ εἰλεακοῦ βόθρου. Ὁ δεξιὸς νεφρὸς χθαμαλότερον τοῦ φυσιολογικοῦ.

Μιχαὴλ Ἀθανασίου

* *
*

Ὁ χειμὼν τοῦ 1882—1883.—Ὁ χειμὼν τοῦ 1882—1883 περιλαμβάνων ὡς γνωστὸν κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις τοὺς μῆνας Δεκέμβριον, Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον παρουσίασε τὰ ἑξῆς φαινόμενα ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν κ. Ἀλεξ. Βούρλη εὐμενῶς κοινοποιηθείσας ἡμῖν εἰδήσεις.

Ἡ μέση αὐτοῦ βαρομετρικὴ θλῖψις ἦν 753.81 χμ. ἀπέναντι 758.15

χμ. τοῦ χειμῶνος τοῦ παρελθόντος ἔτους. Καὶ μεγίστη μὲν τὴν 22 Φεβρουαρίου (762.17) ἐλαχίστη δὲ τὴν 24 Δεκεμβρίου (753.58). Ἡ μέση θλῖψις τῶν τριῶν μηνῶν ἦν·

Δεκέμβριος	752.24
Ἰανουάριος	752.80
Φεβρουάριος	756.40

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βαθμοὺς τῆς ἑκατονταβάθμου διαιρέσεως Κελσίου ἦν 8.91 ἀπέναντι 10.36 τοῦ παρελθόντος ἔτους. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 9 Δεκεμβρίου (18.5), ἐλαχίστη δὲ τὴν 22 Ἰανουαρίου (—2.8).

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν ἦν·

Δεκέμβριος	10.16
Ἰανουάριος	8.92
Φεβρουάριος	7.66

Ἡμέρας καταπτώσεως ὕδατος, εἴτε ὡς χιόνος, εἴτε ὡς βροχῆς εἴχομεν 42, ἀλλὰ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἦν ἐλάχιστον παραβαλλόμενον πρὸς τὸ τοῦ παρελθόντος Ἔτους· ἦν δηλ. 93.18 χμ. ἐνῷ πέρυσιν ἦτο 307.62 χμ.

Οἱ ἐπικρατέστεροι ἄνεμοι ἦσαν τὸν παρελθόντα χειμῶνα οἱ Β. πνεύσαντες 37 ἡμέρας. ΒΑ. οἵτινες συνήθως ἐπικρατοῦσιν ἐν Ἀθήναις ἔπνευσαν μόνον 12 ἡμέρας. Οἱ λοιποὶ ἄνεμοι ἔπνευσαν ΒΔ. 7, ΝΑ. 4, ΝΔ. 11, Ν. 10, Δ. 8 καὶ Α. 1.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Φεβρουάριος 1883.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Ὁ Σύλλογος συνῆλθεν εἰς δύο συνεδρείας τὸν λήξαντα μῆνα. Ἐγένοντο δὲ δύο μόνον ἀναγνώσματα· τοῦ κ. Μ. Δέφνερ τακτικοῦ μέλους *περὶ τῶν σχέσεων τῆς συγκριτικῆς φιλολογίας πρὸς τὴν ἐθνολογίαν* καὶ τοῦ κ. Σπ. Σοκόλη ἀντεπιστέλλοντος μέλους *περὶ Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας*.

Ὁ ἐν Ὀδησσῷ κ. Π. Ῥοδοκανάκης ἐπιτελῶν τὴν ἐντολὴν τοῦ μακαρίτου πατρὸς αὐτοῦ, ὅπως διαθέσῃ ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀθήναις κοινωφελῶν ἱδρυμάτων δέκα χιλιάδας ῥούβλια εὐηρεστήθη νὰ διαθέσῃ ἐκ τούτων ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου χάριν τῶν ἀναγκῶν τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων καὶ τῶν ὑπνωτηρίων πεντακισχίλια ῥούβλια ἤτοι δρ. ν. 14128. Ὁ Σύλλογος ἀποδεχθεὶς εὐγνωμόνως τὴν δωρεὰν ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς ἀπεφάσισε νὰ

ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ πρὸς τὸν κ. Π. Ῥοδοκανάκην διὰ τὴν προτίμησιν ταύτην τοῦ Συλλόγου, ἀφ' ἑτέρου ἀνέγραψε μέγαν αὐτοῦ εὐεργέτην τὸν ἀείμνηστον πατέρα αὐτοῦ Θεόδωρον Π. Ῥοδοκανάκην καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀναρτήσῃ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τῇ κυριωτέρᾳ τῶν αἰθουσῶν τῆς Σχολῆς.

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἐνέκρινεν ὅπως οἱ συσταθησόμενοι ἐν Λαρίσσῃ καὶ Τριπόλει μετεωρολογικοὶ σταθμοὶ ἀνατεθῶσιν εἰς τὰ ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις διδασκαλεῖα. Ὁ δὲ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν κ. Γ. Ῥοῦφος προέτεινε τῇ Βουλῇ κατὰ τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν τὴν ἀναγραφὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου πιστώσεως ἐκ 1000 δραχμῶν.

Ἐψηφίσθησαν σχέσεις τῇ αἰτήσει αὐτῶν μετὰ τοῦ ἐνταῦθα Καλλιτεχνικοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Συλλόγου *Περικλέους* ἐν Πειραιεῖ.

Ὁ Σμιθσώνιος ἐν Ἀμερικῇ Σύλλογος ἀπέστειλε τῷ Συλλόγῳ τὴν α' ἐτησίαν δημοσίευσιν τοῦ παρ' αὐτῷ ἐθνολογικοῦ γραφείου. Ἡ δ' Ἑταιρεία πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ β' μέρος τοῦ γ' τόμου τοῦ περιοδικοῦ αὐτῆς.

Ὁ Σύλλογος ἐνέκρινεν ὅπως ἐγγραφῇ συνδρομητὴς εἰς 10 σώματα τῶν ἐν Κερκύρᾳ ἐκδοθησομένων ἔργων τοῦ περικλεοῦς μελοποιοῦ Νικολάου Χαλικιοπούλου Μαντζάρου.

Ὁ κ. Ι. Τυπάλδος ὡς πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ὁρισθείσης ὑπὸ τοῦ νομικοῦ τμήματος καὶ τοῦ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν πρὸς βελτίωσιν τῶν ἐν φυλακῇ ἀνεκοίνωσε τῷ Συλλόγῳ τὰς ἐνεργείας τῆς ἐπιτροπῆς καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν ὅπως υἱοθετήσῃ τὸ ἔργον. Ὁ Σύλλογος ἀποδεξάμενος τὴν πρότασιν ταύτην, ὁμοθύμως ἐψήφισε πρώτην αὐτοῦ καταβολὴν 1000 δραχμάς. Αἱ ἐργασίαι τῆς ἐπιτροπῆς καὶ αἱ εἰσφοραὶ θέλουσιν ἀνακοινωθῇ ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει.

Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ **Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου** συνελθὼν ὁ Σύλλογος ἐκτάκτως ἐξέδοτο τὸ ἑξῆς ψήφισμα·

«Ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἐξόχου πολίτου *Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου*, τοῦ πολλαχῶς αὐτὸν εὐεργετήσαντος, ψηφίζει·

1) νὰ κατατεθῇ στέφανος ἐκ μέρος τοῦ Συλλόγου καὶ ἕτερος ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν τῆς ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς εὐεργετηθείσης Σχολῆς τῶν Ἀπόρων Παίδων ἐπὶ τοῦ νεκρικοῦ φερέτρου αὐτοῦ·

2) νὰ παρευρεθῶσι κατὰ τὴν κηδείαν πάντα τοῦ Συλλόγου τὰ μέλη ἐν σώματι·

3) ν' ἀναρτηθῇ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριῶν, ἀνακηρυττομένου εὐεργέτου τοῦ Συλλόγου.

4) διαρκοῦντος τοῦ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψηφισθέντος πένθους, ὁ Σύλλογος καὶ αἱ Σχολαὶ αὐτοῦ νὰ ὦσι κεκλεισμέναι, τὸ δὲ κατάστημα νὰ πενθηφορήσῃ

5) τὸ παρὸν ψήφισμα μετὰ τῶν συλλυπητηρίων τοῦ Συλλόγου νὰ διαβιβασθῇ δεόντως εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ μεγατίμου ἀνδρός.

Ἐψηφίσθησαν νέα μέλη τοῦ Συλλόγου οἱ ἑξῆς. Ἐπίτιμον ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας κ. Νικηφόρος Καλογερᾶς. Τακτικὰ δὲ πάρεδρα οἱ καθηγηταὶ κ. κ. Σπ. Μαγγίνας, Ξ. Ψαρρᾶς, Δ. Θεοφανόπουλος, Α. Κρασσᾶς, Ζ. Ρώσσης· οἱ διδάκτορες κ. κ. Bücking καὶ Lepsius καὶ οἱ κ.κ. Φωκ. Νέγρης, Εὐγ. Ρίζος, Ἀχ. Ἀγαθόνικος, Ν. Ράδος, Βασ. Ροντήρης, Ἀνδ. Γκιών, Ἀθ. Παπαφράγκος, Γ. Παπαδόπουλος, Ἐμμ. Ἐλευθεριάδης, Γ. Φασιλάκης, Π. Γεννάδιος, Α. Παπαδιαμαντόπουλος, Θεοβάλδος Κρύπερ.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα καλῶν τεχνῶν. Συνελθὸν εἰς τακτικὴν συνεδρίαν ἀπεφάσισε τὴν σύστασιν ἐκθέσεως ἀντικειμένων ἀναφερομένων εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα διὰ τὴν 25 Μαρτίου. Ὑπεβλήθη δὲ ὑπόμνημα τῆς ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου ἐπιτροπῆς καὶ ὡρίσθη ὅπως ἐν προσεχεῖ συνεδρείᾳ συζητηθῇ τὸ ζήτημα περὶ τῆς συστάσεως θιάσου διὰ τὸ θέρος ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ τμήματος. Ὑπεβλήθησαν δὲ προτάσεις ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Σπηλιωτάκη περὶ συστάσεως ἐκθέσεως ἀνθέων καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Σολωμοῦ περὶ τῶν ἐξευρετέων τρόπων περὶ ὁμοιομόρφου ῥυθμοῦ τῶν ἱερῶν ναῶν. Ἀμφότεραι θέλουσι συζητηθῇ ἐν τῇ προσεχεῖ συνεδρίᾳ.

Τμῆμα νομικὸν καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν.— Ἐγένοντο δύο συνεδρίαι τοῦ τμήματος τὸν λήξαντα μῆνα. Κατὰ τὴν πρώτην τούτων ὁ κ. Ι. Τυπάλδος ἐξέθηκε τὰς ἐργασίας τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς ταξινομήσεως τῶν νόμων. Τὸ τμῆμα ἐδέχθη τὰ πορίσματα τῆς ἐπιτροπῆς καὶ ἐξελέξατο ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κ. κ. Ι. Τυπάλδου, Ε. Λουριώτη, Θ. Φλογαΐτου, Ι. Παπαλουκᾶ Εὐταξίου, Ι. Καρύδα, Δ. Βορρέ, Γ. Ἀγγελοπούλου, Ν. Ζηλήμονος, Π. Χρυσανθοπούλου, Σ. Μπαλάνου, Γ. Μελισσουργοῦ, Ι. Ἀραβαντινοῦ ὅπως προβῇ εἰς τὴν ταξινόμησιν ταύτην. Μεθ' ὃ ὁ κ. Σ. Μπαλάνος ὑπέβαλεν ἔκθεσιν περὶ τῆς κακῆς καταστάσεως τῶν δικαστηρίων καὶ προέτεινε διάφορα μέτρα βελτιώσεως· ἡ συζήτησις τῆς προτάσεως τοῦ κ. Μπαλάνου θέλει γίνει κατὰ τὴν τακτικὴν συνεδρίαν τοῦ Μαρτίου.

Κατὰ τὴν β'. συνεδρίαν ἐγένετο δεκτὴ πρότασις τῶν κ. κ. Κ. Ν. Κωστῆ καὶ Ν. Ζηλήμονος περὶ βελτιώσεως τῶν ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ἐξελέχθη ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ. κ. Ι. Τυπάλδου, Ι. Καρύδα, Ν. Ζηλήμονος, Δ. Βορρὲ καὶ Ι. Ἀραβαντινοῦ ὅπως ἀναλάβῃ τὴν περὶ τούτου φροντίδα. Ἐγένετο δεκτὴ ὁμοίως πρότασις τοῦ κ. Τ. Ἀμπελᾶ περὶ περιορισμοῦ τοῦ χρόνου τῆς προφυλακίσεως τῶν ἐπὶ κακουργήμασι κατηγορουμένων, ἀνετέθη δ' εἰς ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐκ τῶν κ. κ. Κ. Καραπάνου, Γ. Φιλαρέτου, Θ. Φλο-

γαΐτου, Ν. Λεβίδου καὶ Τ. Ἀμπελᾶ ἡ ἐπὶ τούτου εἰσηγητικὴ ἔκθεσις. Μεθ' ὃ ὁ κ. Ι. Τυπάλδος ὡμίλησε περὶ τῆς σκοπουμένης μεταρρυθμίσεως τῶν φυλακῶν καὶ ὁ κ. Δ. Διαμάντης ὑπέβαλε πρότασιν μετ' εἰσηγητικῆς ἐκθέσεως περὶ μεταβολῆς τοῦ συστήματος τῆς ἐγγείου φορολογίας. Ἡ ὁμιλία τοῦ κυρίου Ι. Τυπάλδου δημοσιεύεται ἐν τῷ παρόντι τεύχει.

Φυσιογνωστικὸν τμῆμα. — Καὶ τοῦτο τὸ τμῆμα συνῆλθεν εἰς δύο συνεδρίας τὸν λήξαντα μῆνα. Ἐν τῇ α'. τούτων ὁ κ. Ρήγας Νικολαΐδης ἀνεκοίνωσε πειράματά τινα αὐτοῦ περὶ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων τῆς φλεβὸς τῶν πυλῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἡπατικὴν φλέβα. Ὁ κ. Μ. Παπαδόπουλος προέτεινεν ἵνα συσταθῇ ἐκ τοῦ τμήματος ἐπιτροπὴ σκοπὸν ἔχουσα τὴν μελέτην καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν καθ' ἡμᾶς διαδιδομένων στοιχειωδῶν φυσικῶν γνώσεων. Ἡ συζήτησις τῆς προτάσεως ταύτης ἀνεβλήθη εἰς προσεχῆ συνεδρίαν. Ὁ Στ. Κρῖνος ἀνέπτυξε τὴν ἐν προηγουμένῃ συνεδρίᾳ ὑποβληθεῖσαν πρότασίν του περὶ φυσικῆς ἐξετάσεως τῆς Ἀττικῆς ἥτις καὶ ἐγένετο δεκτὴ καὶ ὡρίσθησαν μέλη τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπῆς οἱ κ. κ. Ι. Σμίθ, Ἡρ. Μητσόπουλος, Δ. Κοκκίδης, Π. Βουγιούκας, Α. Χρηστομάνος, Α. Κορδέλλας, Κ. Μητσόπουλος, Θ. Χελδράϊχ, Στ. Κρῖνος, Τ. Ἀργυρόπουλος, Ε. Δραγούμης, Μ. Χρυσοχόος καὶ Ν. Χ. Ἀποστολίδης. Ὁ κ. Ε. Δραγούμης ὑπέβαλε τὸν κανονισμὸν τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν ὅστις καὶ ἐγένετο δεκτός. Ἐξελέχθησαν δὲ μέλη τῆς κεντρικῆς μετεωρολογικῆς ἐπιτροπῆς ἥτις θέλει ἔχει τὴν ἐπίβλεψιν τῶν μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων οἱ κ. κ. Ἰούλ. Σμίθ, Α. Μιχαούλης, Δ. Κοκκίδης, Α. Κορδέλλας, Τ. Ἀργυρόπουλος καὶ Ε. Δραγούμης. Ἀπεφασίσθη δ' ὅπως ἀνατεθῇ ἡ διεύθυνσις τῶν μὲν ἐν Λαρίσσῃ καὶ Τριπόλει μετεωρολογικῶν σταθμῶν εἰς τὰ αὐτόθι διδασκαλεῖα, τοῦ ἐν Καλάμαις τῷ κ. Κ. Χρυσοσπάθῃ ἀντεπιστέλλοντι μέλει τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ ἐν Πάρῳ τῇ αὐτόθι ἑταιρίᾳ τῶν μαρμάρων. Ἐγένετο δὲ δεκτὴ αἴτησις τοῦ ἐν Πειραιεῖ διοικητοῦ τῆς Στρατιωτικῆς σχολῆς τῶν Εὐελπίδων ὅπως ἱδρυθῇ καὶ ε'. μετεωρολογικὸς σταθμὸς ἐν Πειραιεῖ, οὗ τὴν ἐπίβλεψιν θέλει ἀναλάβει ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ τμήματος αὐτὴ ἡ διοίκησις τῆς σχολῆς.

Ἐν δὲ τῇ β'. συνεδρίᾳ ὁ μὲν κ. πρόεδρος ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἐξετάσεως τῆς Ἀττικῆς ἐπιτροπὴ συνελθοῦσα ἐξελέξατο πρόεδρον τὸν κ. Ι. Σμίθ, ἀντιπρόεδρον τὸν κ. Α. Κορδέλλαν καὶ γραμματέα τὸν κ. Ν. Χ. Ἀποστολίδην ἀναγινώσκει δὲ καὶ ἐπιστολὴν τοῦ κ. Σμὶθ δηλοῦντος ὅτι ἀποδέχεται εὐχαρίστως τὴν προεδρείαν καὶ ἀνακοινοῦντος ὅτι ἤρξατο τῆς ἐργασίας τῆς μετεωρολογίας καὶ κλιματολογίας τῆς Ἀττικῆς ἣν θέλει παραδώσει τῷ Συλλόγῳ τὸν Μάϊον.

Ὁ ἰατρὸς κ. Ἀργύριος Φιλίππου κατ' ἐντολὴν τοῦ διευθυντοῦ τοῦ βρεφοκομείου κ. Α. Ζίννη ἐπιδεικνύει βρέφος θῆλυ κομισθὲν ἐκ Πειραιῶς καὶ στερούμενον ὅλως τῶν ἄνω ἄκρων. Ὁ κ. Α. Χρηστομάνος ὁμιλεῖ περὶ τῶν

ποτίμων ὑδάτων τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ κ. Ν. Χ. Ἀποστολίδης ἐπιδεικνύει *Ἀμφίοξυν* (Amphioxus lanceolatus) εὑρεθέντα ἐν Γαυρολίμνῃ. Ὁ κ. Α. Κορδέλλας ὁμιλεῖ περὶ τῆς σχετικῆς γεωλογικῆς ἡλικίας τῶν πετρωμάτων τῆς Ἀττικῆς. Ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ ἡφαιστείου τῆς Θήρας. Ὁ ἰατρὸς κ. Μ. Ἀθανασίου κατ' ἐντολὴν τοῦ κ. Χ. Πρετεντέρη Τυπάλδου περὶ περιέργου διαστροφῆς τῶν ὀργάνων τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Γίνεται δεκτὴ αἴτησις τῆς ἑταιρίας τῶν μεταλλουργείων τοῦ Λαυρίου ὅπως ἱδρυθῇ καὶ ἔκτος μετεωρολογικὸς σταθμὸς τῇ φροντίδι τοῦ τμήματος ἐν Λαυρίῳ. Ὁ κ. Ρ. Νικολαΐδης προτείνει ὅπως ἱδρυθῇ ἐν Φαλήρῳ ἢ Πειραιεῖ ζωολογικὸν ἵδρυμα ὅμοιον πρὸς τὸ ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας τοιοῦτον, ἐκλέγεται δ' ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ. κ. Θ. Χελδράϊχ, Α. Χρηστομάνου, Ρ. Νικολαΐδου, Δ. Χασιώτου καὶ Ν. Χ. Ἀποστολίδου ὅπως μελετήσῃ τὸ ζήτημα. Ὁ δὲ κ. Α. Χρηστομάνος ὑποβάλλει πρότασιν συζητηθησομένην ἐν προσεχεῖ συνεδρίᾳ περὶ τῆς καταλλήλου εἰς τὸ ἑλληνικὸν μεταγλωττίσεως τῶν χημικῶν ὅρων.

Τμῆμα ἀρχαιολογικόν. — Ἐν τῇ τακτικῇ συνεδρίᾳ τοῦ τμήματος τούτου ὁ κ. Μ. Π. Λάμπρος ὁμιλεῖ περί τινων ἀγγείων ἐν Ἠπείρῳ εὑρισκομένων ἐχόντων δ' ἐπιγεγραμμένους ἑλληνιστὶ βακχικοὺς στίχους καὶ ἅτινα κατεσκευάζοντο ἐν Πεζάρῳ τῆς Ἰταλίας ἐν τῷ πηλοπλαστικῷ ἐργαστηρίῳ τῶν κ. κ. Καλεγάρη καὶ Καζάλη. Ὁ κ. Ι. Σακελλίων ἀνακοινοῖ ἔγγραφα ἀνέκδοτα ἀναφερόμενα εἰς τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Θεόφιλον. Ὁ κ. Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐν τῷ μουσείῳ Πειραιῶς Ὁμήρου κεφαλῆς. Ὁ αὐτὸς περὶ Πειραϊκῶν ἀρχαιοτήτων παρ' ἰδιώταις κειμένων. Ὁ κύριος Στ. Βάλβης προτείνει διόρθωσιν χωρίου τινὸς τοῦ πλατωνικοῦ διαλόγου Λύσιδος. Ὁ κ. Α. Μελετόπουλος ὁμιλεῖ περὶ ἀνεκδότου Ἀθηναϊκοῦ χαλκοῦ συμβόλου. Ὁ κ. Δ. Καμπούρογλους ἐπιδεικνύει σφραγῖδα τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀρείου Πάγου. Ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος πρόεδρος τοῦ τμήματος ἀσθενῶν ἀποστέλλει τινὰ περὶ ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἄλλων ἀρχαιοτήτων εὑρεθεισῶν ἐν Δυρραχίῳ. Ὁ κ. Σ. Π. Λάμπρος ὁμιλεῖ περὶ νέας πηγῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου.

Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ γίνῃ καὶ δευτέρα συνεδρία τοῦ τμήματος ἥτις ὅμως ἀνεβλήθη ἕνεκα τῆς ἀσθενείας τοῦ προέδρου τοῦ τμήματος κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου καὶ τοῦ ἐπελθόντος θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΠΟΙΗΜΑ Α. ΧΡΗΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Τῇ ἐριτίμῳ ἐπὶ τοῦ περιοδικοῦ «Παρνασσοῦ» Ἐπιτροπῇ.

Ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ οἰκῶν, γνωστὸς δὲ τῇ ὑψηλῇ τῶν Ἀθηνῶν κοινωνίᾳ, κ. Γρηγόριος Κ. Σοῦτσος πάνυ φιλοφρόνως ἀνεκοίνωσέ μοι ἐν ἐκείνῃ διαμένοντι τῇ πρωτευούσῃ, τὸ ἔγκλειστον ποίημα ὡς ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου Χρηστοπούλου ποιηθέν, ἀνέκδοτον δὲ μέχρι τοῦ νῦν διατελοῦν. Εἶχε δὲ ἀνακοινώσει αὐτὸ εἰς τὸν κ. Σοῦτσον ὁ ἐν Οὐρλετσίῳ τῆς Ῥωμουνίας διατρίβων κ. Στέφανος Φερεκύδης, πατὴρ τοῦ νῦν ἐν Παρισίοις πρεσβευτοῦ τοῦ κράτους ἐκείνου. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ αὐτοῦ κ. Σούτσου παρεκάλεσα τὸν κ. Φερεκύδην νὰ μὲ πληροφορήσῃ ἂν τὸ ὁποῖον κατέχει χειρόγραφον τυγχάνῃ ἰδίαις τοῦ ποιητοῦ χερσὶ γεγραμμένον, μοὶ δανείσῃ δέ, εἰ δυνατόν, αὐτὸ πρὸς ἐξέτασιν, ἀπεκρίνατο οὗτος τῷ κ. Σούτσῳ, δι' ἐπιστολῆς ἀπὸ 28 παρελθόντος Ἰανουαρίου, τάδε:

«Μὲ κακοφαίνεται ὅτι δὲν εἰμπορῶ νὰ εὐχαριστήσω τὸν κύριον Ἀντωνόπουλον, ἀντιγραμμένον μόνον ἔχων τὸ ποίημα εἰς ἐπιστολὴν φίλου διατρίβοντος εἰς Πίσαν. Μὲ τὸ ἔστειλε κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1881 ἔτους μὲ τὰς ἀκολούθους λέξεις: «Τὸ κατω»τέρω ποίημα τοῦ Χρηστοπούλου εἶναι ἀνέκδοτον τὸ ηὗρα εἰς τὰ χειρόγραφά μου. Σοὶ »τὸ κοινοποιῶ ὡς εὐχάριστον». Δὲν πιστεύω οὔτε αὐτὸς νὰ ἔχῃ τὸ πρωτότυπον...»

Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ δεκάτῳ στίχῳ, καίτοι ἐν τῷ παρ' ἐμοὶ ἀντιγράφῳ καθαρῶς γέγραπται ἄσπρΗν, δὲν εἶνε, κατ' ἐμέ, ἀμφίβολον ὅτι ὁ Χρηστόπουλος ἔγραψεν ἄσπρΩν· οὕτω δ' ἐπηνωρθωμένον πρέπει, φρονῶ, νὰ δοθῇ τὸ κείμενον εἰς τὴν δημοσιότητα.

Τὸ προκείμενον ποίημα, ὅπερ ἀποπνέει ὅλην τοῦ Χρηστοπούλου τὴν χάριν, προφανῶς ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τὸ τοῦ Ἀνακρέοντος τὸ ἐκ τῶν λέξεων «Ἄγε, ζωγράφων ἄριστε» ἀρχόμενον.

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ διατελῶ, μετὰ πάσης πρὸς Ὑμᾶς ὑπολήψεως, πρόθυμον τοῦ Συλλόγου μέλος

Ἐν Ἀθήναις τῇ 4 Μαρτίου 1883.

Στ. Α. Ἀντωνόπουλος

Ἔλα ζωγράφε, πιάσε, νὰ ζήσῃς,
Μίαν ὡραίαν νὰ ζωγραφίσῃς·
Ἂς μὴ τὴν εἶδες, ἂς μὴ τὴν ξεύρῃς,
Ἐγὼ σὲ λέγω πῶς νὰ τὴν εὕρῃς·
Πάρ' τὴν εἰκόνα τῆς Ἀφροδίτης
Καὶ διὲς τὰ κάλλη καὶ τὸ κορμί της.
Ὡσὰν ἐκείνην σχεδίασέ την
Καὶ τέτοιαν ὅλην ζωγράφισέ την.
Ἔπειτα στάξε μὲ τρυφεράδα
Τριανταφύλλων ἄσπρων λευκάδα,
Καὶ χύσε τοῦτο τὸ γλυκὺ χρῶμα
Ἀπ' τὸ κεφάλι σ' ὅλον τὸ σῶμα.
Καὶ τότε πλέον σὰν λάβῃ τέλος
Καὶ πάρῃ σχῆμα τὸ κάθε μέλος,
Παρακαλῶ σε, φέρ' τὴν εἰκόνα
Νὰ τὴν λατρεύω εἰς τὸν αἰῶνα,
Καὶ νὰ τὴν ἔχω παρηγορίαν
Σ' τὸ πικρὸν γῆρας καὶ συντροφίαν.

ΛΙΘ. Φ. ΓΡΟΥΝΔΜΑΝ ΑΘΗΝΑΙ

ΟΜΗΡΟΥ ΚΕΦΑΛΗ.

J.—J. CLAMAGERAN

ΠΕΡΙ ΜΙΣΘΩΣΕΩΣ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΝΤΟΛΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ
ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΜΠΟΡΙΚΗΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΝ

Τοῦτο τὸ ἔργον, στεφανωθὲν ὑπὸ τῆς Νομικῆς τῶν Παρισίων Σχολῆς καὶ κατὰ τὴν μετριόφρονα τοῦ συγγραφέως ὁμολογίαν μίαν μόνην ἔχον ἀρετήν, τὴν *εἰλικρινῆ* τῆς ὕλης αὐτοῦ ἐξεργασίαν, ἐκρίναμεν καλὸν νὰ μετενέγκωμεν εἰς τὴν ἐγχώριον νομικὴν φιλολογίαν, τὴν κατ' ἐξοχὴν δεομένην τοιούτων συγγραμμάτων. Ἐπαυξήσαντες δὲ αὐτὸ διὰ πολλῶν σημειώσεων, περιεχουσῶν τὴν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας γενομένην πρόοδον τῆς ἐπιστήμης ἐν Γερμανίᾳ ἐπὶ τῶν δύο πρώτων κατὰ τὸ δίκαιον τῶν Ῥωμαίων θεσμῶν, ἠρξάμεθα ἤδη τῆς ἐκτυπώσεως τῆς ἡμετέρας μεταφράσεως ἀπὸ του πρώτου μέρους, ἤτοι τοῦ περὶ Μισθώσεως Βιομηχανίας de locatione canductione operis et operarum), καὶ εἰς τοῦτο νῦν ἐπικαλούμεθα τὴν συνδρομὴν τῶν ἡμετέρων λογίων, ἀποτελουμένην ἐκ τριῶν νέων δραχμῶν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1882.

ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Δ. ΒΑΛΒΗΣ

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ κ. **Σαράντην Π. Οἰκονόμου** (ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως;), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεων πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπῆς (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4),

---

Ὁ Παρνασσὸς ἐκδίδοται τὸ τέλος ἑκάστου μηνός

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	**18**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	**20**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδένα στέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Σώματά τινα τῶν ἓξ ἐκδεδομένων τόμων τοῦ **Παρνασσοῦ** εὑρίσκονται καὶ πωλοῦνται ἐν τῷ τυπογραφείῳ *Παρνασσῷ*, κειμένῳ παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως (οἰκία Ὀλυμπίου).

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ Ἰονικῆς Τραπέζης. Τοῦ δ' ἐξωτερικοῦ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ζ'. — ΤΕΥΧΟΣ Γ'.
31 Μαρτίου 1883

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
Παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως
1883

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τμῆμα ἀρχαιολογικόν.

Πίνακες.

Η ΟΚΤΩΗΧΟΣ ΚΑΙ Η ΦΥΛΛΑΔΑ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
Ή
ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΚΑΙ Ο ΛΑΟΣ*

Α΄. Ἐὰν εἰσέλθωμεν εἰς σχολεῖον καὶ τοῦ ἐλαχίστου χωρίου τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, καὶ ῥίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὸ πρόγραμμα, (ἂν ὑπάρχῃ πρόγραμμα ἀνηρτημένον), θὰ ἴδωμεν ἐν αὐτῷ πληθύν τινα μαθημάτων καθ' ὥρας διδασκομένων. Ἐὰν δὲ καθ' ὁδὸν ἀπαντήσωμεν παιδάριον, ὅπερ ἐκ τοῦ παρὰ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ κρεμαμένου σάκκου θ' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι εἶναι μαθητής, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ ἱκανῶς ἐξωγκωμένος ἐκεῖνος σάκκος ἔχει πολλά τινα καὶ πολυώνυμα βιβλία, ὧν χρῆσιν ποιεῖται ἐν τῷ σχολείῳ ὁ φέρων τὸν σάκκον παῖς.

Τοιοῦτόν τι, κύριοι, ἦτο πρᾶγμα ἄγνωστον πρό τινων δεκαετηρίδων οὐχὶ εἰς χωρία ἀλλὰ καὶ εἰς πλείστας τῶν τότε πόλεων. Τὰ τῶν σχολείων ἦσαν ἁπλούστατα· ἄγνωστα ἦσαν καὶ τὰ προγράμματα καὶ τὰ πολλὰ βιβλία.

Οἱ εἰς τὰ σχολεῖα τότε φοιτῶντες παῖδες ἔφερον ὑπὸ μάλης οἱ μὲν τὴν λεγομένην ἁπλῶς *φυλλάδα*, οἱ δὲ τὸ Ψαλτήριον, σπάνιοι δέ τινες τὸν Ἀπόστολον. Πολυαριθμοτάτην δὲ τάξιν ἀπετέλουν ὁμολογουμένως οἱ τὴν Ὀκτώηχον ἀναγινώσκοντες. Οὐδὲν ἴσως βιβλίον ἐπὶ μακρότατον χρόνον ἠξιώθη νὰ περάσῃ ἀπὸ τόσας χεῖρας, ἀφ' ὅσας ἡ Ὀκτώηχος.

Ἂς μεταβάλωμεν ἤδη σκηνήν.

Δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ διισχυρισθῶμεν ὅτι ὁ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι φιλαναγνώστης, ἢ τοὐλάχιστον, ὅτι πράγματι ἀναγινώσκει πολλά τινα· βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι, ἂν εἰσέλθωμεν εἴς τι βιβλιοπωλεῖον καὶ ζητήσωμεν κατάλογον τῶν βιβλίων, πλὴν δεκάδων τινῶν γραμματικῶν καὶ ἀριθμητικῶν καὶ γεωγραφιῶν καὶ ἄλλων διδακτικῶν, ὡς ἔχουσι τὴν ἀξίωσιν νὰ τιτλοφορῶνται, βιβλίων, θὰ εὕρωμεν ἱκανὰ τὸν ἀριθμὸν ἄλλα βιβλία, γεγραμμένα ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἢ τοὐλάχιστον ἐπὶ τῇ γλυκείᾳ ἐλπίδι τοῦ ν' ἀναγινώσκωνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

Κατὰ τὴν ἀνωτέρω ὅμως μνημονευθεῖσαν ἐποχὴν τὰ βιβλιοπωλεῖα ἦσαν ἄγνωστα καταστήματα παρ' ἡμῖν, ὡς ἄγνωστα εἶναι τὰ οἰνοπωλεῖα ἐν ταῖς γνησίαις μωαμεθανικαῖς χώραις. Μὴ ὑπολάβητε ὅμως ὅτι ἔλειπον καὶ ὅλως βιβλία ἀναγνωστικά. Πλούσιόν τι παντοπωλεῖον θὰ ἠδύνατο νὰ πωλήσῃ εἰς φιλαναγνώστην πελάτην μίαν ἱστορίαν τοῦ Μπερτόλδου, ἢ

* Ἀνεγνώσθη τὴν 7 Φεβρουαρίου ε. ε. ἐν τῷ Συλλόγῳ.

Ἁμαρτωλῶν σωτηρίαν, ἢ τὸν *χρονογράφον*, ἢ τὸν *Δαμασκηνὸν* ἢ τὸν *Ἐρωτόκριτον*, καὶ πρὸ πάντων τὴν δημοφιλῆ, ὡς λέγομεν τώρα ἐνασμενίζοντες εἰς λέξεις, *φυλλάδα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου*.

Ὁμιλῶ περὶ τοῦ πλήθους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ οὐχὶ περὶ τῆς ἀραιᾶς φιλολογικῆς ἀριστοκρατίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, παρ' ᾗ καὶ ἡ Γραμματικὴ τοῦ Λασκάρεως μετ' ἄλλων τοιούτων καὶ ὁ Χρυσολωρᾶς καὶ ἄλλα πολυτιμότερα βιβλία ἠδύναντο νὰ εὑρεθῶσιν· ὁμιλῶ περὶ τοῦ ὅλου ἔθνους, φυλαττόμενος νὰ μὴ ὑποπέσω εἰς τὴν ἑκούσιον ἢ ἀκούσιον πλάνην τινῶν ὑπολαμβανόντων ὅτι ὅλος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει τὰ ἐλαττώματα ἢ τὰ πλεονεκτήματα, τὰς κακίας ἢ τὰς ἀρετάς, τὴν εὐμάρειαν καὶ δίαιταν εὐαρίθμων οἰκογενειῶν τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ τοιαύτη πλάνη φέρει εἰς πολλὰ καὶ βλαβερὰ ἄτοπα.

Συνελόντι εἰπεῖν, ἡ μὲν Ὀκτώηχος ἦτο τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τὸ κοινότατον τῶν σχολείων βιβλίον, ἡ δὲ φυλλάδα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἦτο ἓν τῶν ὀλίγων ἀναγνωσμάτων τοῦ λαοῦ.

Τὰ μικρὰ ταῦτα πράγματα εἶναι βεβαίως εἰς πάντας ὑμᾶς γνωστά· φρονῶ ὅμως ὅτι ἀνήκοντα εἰς τὴν κοινωνικὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν δὲν εἶναι ὅλως ἀνάξια προσοχῆς. Καὶ τὰ ἐλάχιστα τοῦ βίου ἔθνους τινὸς ἔχουσι τὴν σημασίαν των καὶ δύνανται νὰ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς πορίσματα οὐχὶ ἀλυσιτελῆ. Καθὼς δὲ δὲν εἶναι πιστὴ γεωγραφία χώρας τινὸς ἡ περιλαμβάνουσα μόνον τὰ μεγάλα ὄρη, τοὺς μεγάλους ποταμούς, τὰς μεγάλας πόλεις, οὕτως ἡ Ἱστορία δὲν ἀντανακλᾷ πιστὴν τοῦ παρελθόντος εἰκόνα, ἀφηγουμένη μόνον τὰς μυριονέκρους μάχας καὶ τὰς μεγάλας πολιτικὰς μεταβολάς, ὧν τὰ αἴτια οὐχὶ σπανίως εἶναι μικρὰ καὶ διαλανθάνοντα. Οἱ δὲ τοῦ *Παρνασσοῦ* φίλοι ἀνέρχονται μὲν εἰς αὐτόν, ὅπως θαυμάσωσι τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ· δὲν ἀπαξιοῦσιν ὅμως, ἐλπίζω, νὰ προσέχωσι μετ' ἀγάπης καὶ εἰς τὰ ἐπ' αὐτοῦ φυόμενα ἀνθύλλια, μηδ' ἂν πλησίον ἢ ὑποκάτω ψυχρᾶς χιόνος εὑρίσκωνται ταῦτα.

Β΄. Ὀκτώηχος ἐν τοῖς σχολείοις, φυλλάδα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ οἴκῳ! Τί δηλοῖ ἆρά γε τοῦτο; Εἶναι ὅλως τυχαῖον; Δὲν ἤσκησεν ἐπιρροήν τινα; Δὲν εἶχε τὸ φαινόμενον αἴτια παραγαγόντα αὐτό;

Τὸ σχολεῖον εἶναι ἡ φωτογραφία τῆς ἐνεστώσης κοινωνικῆς καταστάσεως ἔθνους τινὸς καὶ συνάμα ὁ σπόρος τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ. Διαρρυθμιζόμενον κατὰ τὰς τάσεις τοῦ παρόντος, παρουσιάζει ἀνεπαισθήτως τὸ μέλλον, καὶ μεταβάλλεται πάλιν ἐπὶ τὸ βέλτιον ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἀναλόγως τῶν μεταβολῶν, ἃς αὐτὸ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρήγαγεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἀλλὰ τὸ σχολεῖον ἁπλῶς ὡς σχολεῖον δὲν εἶναι τίποτε. Σπείρατε ἐπὶ τῆς γῆς κόκκους σινάπεως φέρ' εἰπεῖν, θὰ ἴδητε μετά τινα καιρὸν φυόμενον ἀγρὸν σινάπεως. Σκορπίσατε ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ κόκκους ἄμμου, διὰ τῆς ἐπαναλήψεως θὰ ἔχητε ἔρημον!

Συνήθως λέγομεν πάνυ δικαίως ὅτι ἡ Ἀσία διατελεῖ οὖσα ἐν βαρβάρῳ καταστάσει, ἐν στασιμότητι. Καὶ ὅμως ὑπάρχουσι σχολεῖα καὶ ἐν τῇ Σινικῇ αὐτοκρατορίᾳ καὶ ἐν Ἀφγανιστὰν καὶ ἐν Τουρκεστάν. Ἐν αὐτῇ τῇ γείτονι Τουρκίᾳ ἀπατᾶται ὁ νομίζων ὅτι σχολεῖα δὲν ὑπάρχουσι. Πᾶν χωρίον μωαμεθανικόν, ἔχον τζαμίον κέκτηται καὶ σχολεῖον· διότι παντοῦ ὁ Ἰμάμης εἶναι συγχρόνως καὶ διδάσκαλος.

Τί ὠφελοῦνται οἱ λαοὶ τῶν χωρῶν τούτων ἐκ τῶν σχολείων; Ὅσον ὠφελεῖται ὁ ἀγρός, ἐφ' οὗ σπείρομεν ἄμμον. Οὐδὲν φύεται ἐν αὐτοῖς. Τὰ τοιαῦτα σχολεῖα στενῶς συνδεόμενα μετὰ τῆς ἐξωτερικῆς λειτουργίας τῆς θρησκείας, σκοπὸν ἔχουσι κυρίως νὰ μεταδώσωσιν εἰς τοὺς παῖδας μηχανικῶς τὴν τέχνην τῆς ἀναγνώσεως πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν δὲ γραφὴν δι' ἀνάγκας κοινωνικάς. Ἀλλὰ μέχρι τοῦ σημείου τούτου τὰ σχολεῖα κατ' οὐδὲν ὠφελοῦσι τοὺς διδασκομένους. Καὶ ἀπορεῖ τις, πῶς καὶ σήμερον ἔτι συνηθίζουσι πρὸς ἔπαινον ἔθνους τινὸς νὰ γράφωσιν, ὅτι τόσοι τοῖς $^0/_0$ γινώσκουσιν ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν. Ἡ ἀνάγνωσις καὶ γραφὴ ἁπλῶς ὡς τοιαῦται κατ' οὐδὲν προβιβάζουσι τὰ ἔθνη· εὐλογώτερον ἴσως ἤθελεν εἶναι, ἂν ἐσημειοῦτο πόσοι τοῖς $^0/_0$ γινώσκουσι τὴν γεωργίαν ἢ τὴν ῥαπτικήν, ἢ πόσοι τοῖς $^0/_0$ εἶναι χρημάτων κρείσσονες, φιλαλήθεις, τίμιοι.

Ὁ καταγνοὺς τοῦ Ἀριστείδου ἐξοστρακισμὸν ἦτο ἀγράμματος, ἀλλ' οἱ καταδικάσαντες τὸν Σωκράτην ἦσαν *ἐγγράμματοι*· κατὰ τί διαφέρουσιν οἱ δεύτεροι τοῦ πρώτου;

Ἡ Ὀκτώηχος ἐν τῷ σχολείῳ σημαίνει ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ σχολείου ἐντελῶς παρεγνωρίσθη ἢ ἐλησμονήθη καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ μεταδίδεται ἁπλῶς μηχανισμός τις συνδυασμοῦ οἱονεὶ ἀλγεβρικῶν σημείων πρὸς ἀνάγνωσιν λέξεων, χωρὶς οὐδὲ ὑπόνοια νὰ ὑπάρχῃ ὅτι ἐν ταῖς λέξεσι περιέχεται ἔννοιά τις. Ὀφείλω ἴσως ν' ἀνοίξω ἐνταῦθα μικρὰν παρένθεσιν, ἵνα δηλώσω ὅτι ἐγὼ δὲν ὁμιλῶ περὶ τῆς ἀξίας τῆς Ὀκτωήχου ὡς πρὸς τὸν σκοπόν, πρὸς ὃν ἐποιήθη, ἀλλ' ἐξετάζω αὐτὴν ὡς βιβλίον ἀναγνώσεως ἐν σχολείοις τοῦ λαοῦ.

Οὐχ ἧττον ὅμως ἡ ἀπόκτησις τῆς ἀναγνώσεως εἶναι πάντοτε δύναμίς τις. Ἐνδεχόμενον δὲ νὰ θελήσῃ τις μεταξὺ τῶν πολλῶν νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὴν δύναμιν ταύτην, ὅσον ἀσθενὴς καὶ ἂν ἦναι· ἐνδεχόμενον νὰ ζητήσῃ βιβλίον τι, ἐν ᾧ πλὴν τῶν συνθηματικῶν σημείων καὶ ὑπ' αὐτὰ νὰ εὕρῃ καὶ ἐννοίας.

Ὁ τολμηρὸς οὗτος νεωτεριστὴς διευθύνετο τότε εἰς τὸ πλούσιον παντοπωλεῖον καὶ ἐζήτει βιβλίον τι πρὸς ἀγοράν, ἢ ἔδιδε παραγγελίαν πρὸς τὸν εἰς Βενετίαν μεταβαίνοντα φίλον του, ὅπως τῷ ἀγοράσῃ ἐκεῖθεν καλόν τι βιβλίον. Ὁ οἶκος τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐγίνετο τότε κάτοχος ἑνὸς τῶν ἄνω μνημονευθέντων βιβλίων, ὁ δὲ οἰκοδεσπότης κατὰ τὰς ἑορτὰς ἢ τὰς μακρὰς τοῦ χειμῶνος νύκτας ἀπλήστως ἀνεγίνωσκεν, ἐνίοτε *καππακίζων*,

ἑκατοστὴν πολλάκις φορὰν βιβλίον, οὗ τὰ ἀναγινωσκόμενα δυνατὸν μὲν νὰ ἦσαν ψεύδη ἢ ὑπερβολαὶ ἢ καὶ μωρίαι, εἶχον ὅμως τὸ μέγα πλεονέκτημα ὅτι ἦσαν καταληπτὰ εἰς τὸν ἀναγινώσκοντα καὶ τοὺς ἀκούοντας. Ἡ φυλλάδα λοιπὸν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ οἴκῳ δηλοῖ ὅτι οὔτε ἡ βαρυτάτη δουλεία οὔτε τὸ ἀθλιέστατον σχολεῖον δύνανται ἐντελῶς νὰ καταπνίξωσι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ὅσας προφυλάξεις καὶ ἂν λάβῃ τις, ὅπως κρατήσῃ τὸ κενόν, πάντοτε θὰ εὑρεθῶσι πόροι τινές, δι' ὧν θὰ εἰσέλθῃ ὀλίγος ἀὴρ εἰς αὐτό.

Ὁ παῖς ἐν τῷ σχολείῳ κατ' ἀνάγκην ἐδιδάσκετο ἀνάγνωσιν ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ· ἡλικιούμενος ὅμως οὐδέποτε σχεδὸν ἐλάμβανεν ἐν ὥρᾳ ἀνέσεως εἰς χεῖρας τὴν Ὀκτώηχον πρὸς ἀνάγνωσιν· καὶ οἱ μὲν πολλοὶ οὐδὲν βιβλίον ἀναγινώσκοντες, σὺν τῷ χρόνῳ λησμονοῦσι τὸ παράπαν τὴν ἀνάγνωσιν, ὀλίγοι δέ τινες ἀνεζήτουν βιβλίον τι καταληπτὸν αὐτοῖς.

Γ'. Ἀλλὰ πῶς ἔμειναν ἡ Ὀκτώηχος καὶ τὸ Ψαλτήριον εἰς χεῖρας διδασκάλων καὶ μαθητῶν ὡς τὰ μόνα ἀναγνωστικὰ βιβλία;

Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης ἔστειλεν εἰς Δελφούς, ἵνα συμβουλευθῇ τὸν Ἀπόλλωνα περὶ τῆς μελετωμένης ἐπὶ τὴν Περσίαν στρατείας, ἡ Πυθία ἀπολέσασα μετὰ τῆς εὐτυχίας καὶ δόξης καὶ τὰ *λοξὰ* λόγια, ἔδωκε πρὸς αὐτὸν τὴν πλήρη μελαγχολίας ἐκείνην ἀπόκρισιν:

Εἴπατε τῷ βασιλῆϊ· χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά,
οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην,
οὐ παγὰν λαλέουσαν, ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

Δὲν προτιθέμεθα ἐνταῦθα νὰ συνθρηνήσωμεν μὲ τὴν Ἱέρειαν τῶν Δελφῶν· τὰ δάκρυα τῆς Ἑλλάδος εἶχον ἐξαντληθῇ πολὺ πρότερον ἐπὶ συμφοραῖς σπουδαιοτέραις. Τὸ ἔθνος πρὸ πολλοῦ εἶχε καταπέσει, ἡ δὲ πτῶσίς του ἦτο ἀνάλογος τοῦ ὕψους, εἰς ὃ εἶχεν ἀναβιβασθῇ.

Μεταξὺ τόσων ἄλλων ἀγαθῶν εἶχον παρέλθει καὶ οἱ γενναῖοι χρόνοι, καθ' οὓς οἱ Ἑλληνόπαιδες ἐμάνθανον γράμματα εἰς τὰ ἀθάνατα τοῦ Ὁμήρου ἔπη· οἱ Ἀλκιβιάδαι μὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας των ἐξέλιπον καὶ οἱ Γραμματοδιδάσκαλοι οἱ μὴ ἔχοντες τὸν Ὅμηρον ἐν τοῖς σχολείοις δὲν ἐφοβοῦντο μὴ ῥαπισθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ.

Οἱ μαργαρῖται τοῦ παρελθόντος δὲν ἦσαν πλέον καταληπτοὶ εἰς τὸν Ἕλληνα, οὐδὲ κἂν γνωστοί, τὸ δὲ παρὸν πρὸ πολλοῦ εἶχε παύσει ἀπὸ τοῦ νὰ παράγῃ γενναῖόν τι διὰ τὸν λαὸν ἀνάγνωσμα. Ποῦ καὶ ποῦ ἀνεφαίνετο Πτωχοπρόδρομός τις, ὑπὸ πενιχρὸν ἔνδυμα πενιχροτέρας γράφων ἰδέας. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐπέσκηψεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἡ τρομερωτάτη ξενικὴ κατάκτησις.

Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ἐρρέθη ὅτι ἡ Ῥωσσία συλλέγεται ἢ ἁπλούστερον *συμμαζεύεται* εἰς ἑαυτήν. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος μετὰ τὸ θανάσιμον τραῦμα, ὅπερ ἔλαβε κατὰ κεφαλῆς τὴν 29ην Μαΐου τοῦ 1453,

ἔντρομον ἐσυμμαζεύθη — ποῦ; — εἰς τὸν οἶκον καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του. Ἐν τῷ ἀποκλεισμῷ αὐτοῦ τούτῳ χρεωστεῖ οὐκ ὀλίγας ἀρετάς, ἐν τῷ στενῷ ἐκείνῳ κύκλῳ φυείσας καὶ αὐξηθείσας. Ὁ οἰκογενειακὸς καὶ κοινωνικὸς βίος ἐκτήσατο σπέρματα ἀρετῆς, ἅτινα ἐπιτηδείως καλλιεργούμενα ἠδύναντό ποτε ν' ἀποτελέσωσι στερεὰ θεμέλια βίου πολιτικοῦ.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀπορφανισθεὶς ἐντελῶς, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων, συνῆλθεν εἰς ἑαυτὸν καὶ ἀπεφάσισεν οὐχὶ ν' αὐτοκτονήσῃ ἀπαρνούμενος θρησκείαν, γλῶσσαν καὶ ἐθνότητα, ἀλλὰ νὰ ζήσῃ ὡς δοῦλος· ναί, νὰ ζήσῃ ὡς δοῦλος αὐτός, ὅπως παρασκευάσῃ διὰ τοῦ χρόνου τὴν ἐθνικὴν παλιγγενεσίαν. Ὁ λαὸς εἶχε πίστιν. Εἰς δύο πράγματα ἐπίστευσε πάντοτε, εἰς τὸν Θεὸν τῶν πατέρων του καὶ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐπιγόνων του.

Τὸ λαμπρὸν παρελθὸν πρὸ πολλοῦ σβεσθὲν εἶχεν ἐπαφήσει ἀμυδροτάτας τινὰς ἀναμνήσεις ἐν τῇ τοῦ λαοῦ μνήμῃ, ζωηρότεραι δὲ ἦσαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ αἱ θρησκευτικαί του πεποιθήσεις. Ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων στοιχείων ὁ λαός, μόνος ἄνευ διδασκάλων, ἐμόρφωσε τότε καὶ τὸ σύστημα τῆς παιδαγωγίας του, σύστημα ἁπλοῦν, ὡς τὸ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐν τῇ ἐποχῇ τῶν ἑπτὰ σοφῶν. Διὰ παροιμιῶν, διὰ διηγήσεων, διὰ ποιηματίων ἁπλῶν μέν, εἰς τὴν καρδίαν ὅμως εἰσδυόντων, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐνέπνεον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παίδων ἀληθεῖς ἰδιωτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετάς, ὧν βάσις ἦτο ἡ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβεια καὶ ἡ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἢ μᾶλλον πρὸς τὸ πάτριον δόγμα εὐσταθὴς ἀφοσίωσις, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσεπάθουν ζωηρὸν πάντοτε καὶ ἀκμαῖον νὰ διατηρῶσι τὸ πρὸς τὸν ἄγριον καὶ ἄπιστον κατακτητὴν μῖσος. Οὕτω μεταξὺ πλείστων ἄλλων ἐν ἀξιοσημειώτῳ πρὸς τὸν Ἥλιον ἐπῳδῇ, σωζομένῃ κατὰ τὴν Θρᾴκην καὶ ἐγκρυπτούσῃ ἴσως πολιτικὸν ὑπαινιγμόν, ὁ Ἑλληνόπαις ἔψαλλεν:

> Ἡλιέ μου παραήλιε,
> Χρυσό μου καλληκάρι,
> Ἔβγαλε τὰ μαῦρά σου
> Καὶ βάλε τὰ χρυσᾶ σου!
> Ὀβραιόπλα, Τουρκόπλα 'στὴν πίσσα κολλημένα
> Κ' ἡμεῖς τὰ Χριστιανόπουλα 'ςτὸν Ἥλιον πυρωμένα.

Αὕτη ἦτο ἡ πραγματικὴ τῶν παίδων ἀγωγὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους· ὅσα δὲ λόγιοι, καὶ ἰδίᾳ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, περὶ παίδων ἀγωγῆς ἔγραφον, ταῦτα ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄγνωστα καὶ ἀπρόσιτα εἰς τὰ στρώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τὸ δὲ σχολεῖον, παράρτημα ὂν κυρίως τῆς Ἐκκλησίας, ὑπηρέτει αὐτῇ κατὰ πρῶτον λόγον. Οὕτω λοιπὸν οἱ παῖδες ἐμάνθανον ἀνάγνωσιν ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ καὶ τῷ Ψαλτηρίῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις βιβλίοις, ὧν ἡ χρῆσις καθημερινὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ βιβλία, ὅσον ἄψυχα καὶ ἂν ὦσιν, ἔχουσι πάντοτε καὶ

ἑκατοστὴν πολλάκις φορὰν βιβλίον, οὗ τὰ ἀναγινωσκόμενα δυνατὸν μὲν νὰ ἦσαν ψεύδη ἢ ὑπερβολαὶ ἢ καὶ μωρίαι, εἶχον ὅμως τὸ μέγα πλεονέκτημα ὅτι ἦσαν καταληπτὰ εἰς τὸν ἀναγινώσκοντα καὶ τοὺς ἀκούοντας.

Ἡ φυλλάδα λοιπὸν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ οἴκῳ δηλοῖ ὅτι οὔτε ἡ βαρυτάτη δουλεία οὔτε τὸ ἀθλιέστατον σχολεῖον δύνανται ἐντελῶς νὰ καταπνίξωσι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ὅσας προφυλάξεις καὶ ἂν λάβῃ τις, ὅπως κρατήσῃ τὸ κενόν, πάντοτε θὰ εὑρεθῶσι πόροι τινές, δι' ὧν θὰ εἰσέλθῃ ὀλίγος ἀὴρ εἰς αὐτό.

Ὁ παῖς ἐν τῷ σχολείῳ κατ' ἀνάγκην ἐδιδάσκετο ἀνάγνωσιν ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ· ἡλικιούμενος ὅμως οὐδέποτε σχεδὸν ἐλάμβανεν ἐν ὥρᾳ ἀνέσεως εἰς χεῖρας τὴν Ὀκτώηχον πρὸς ἀνάγνωσιν· καὶ οἱ μὲν πολλοὶ οὐδὲν βιβλίον ἀναγινώσκοντες, σὺν τῷ χρόνῳ λησμονοῦσι τὸ παράπαν τὴν ἀνάγνωσιν, ὀλίγοι δέ τινες ἀνεζήτουν βιβλίον τι καταληπτὸν αὐτοῖς.

Γ'. Ἀλλὰ πῶς ἔμειναν ἡ Ὀκτώηχος καὶ τὸ Ψαλτήριον εἰς χεῖρας διδασκάλων καὶ μαθητῶν ὡς τὰ μόνα ἀναγνωστικὰ βιβλία;

Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ὁ παραβάτης ἔστειλεν εἰς Δελφούς, ἵνα συμβουλευθῇ τὸν Ἀπόλλωνα περὶ τῆς μελετωμένης ἐπὶ τὴν Περσίαν στρατείας, ἡ Πυθία ἀπολέσασα μετὰ τῆς εὐτυχίας καὶ δόξης καὶ τὰ *λοξὰ* λόγια, ἔδωκε πρὸς αὐτὸν τὴν πλήρη μελαγχολίας ἐκείνην ἀπόκρισιν:

Εἴπατε τῷ βασιλῆϊ· χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά,
οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην,
οὐ παγὰν λαλέουσαν, ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

Δὲν προτιθέμεθα ἐνταῦθα νὰ συνθρηνήσωμεν μὲ τὴν Ἱέρειαν τῶν Δελφῶν· τὰ δάκρυα τῆς Ἑλλάδος εἶχον ἐξαντληθῇ πολὺ πρότερον ἐπὶ συμφοραῖς σπουδαιοτέραις. Τὸ ἔθνος πρὸ πολλοῦ εἶχε καταπέσει, ἡ δὲ πτῶσίς του ἦτο ἀνάλογος τοῦ ὕψους, εἰς ὃ εἶχεν ἀναβιβασθῇ.

Μεταξὺ τόσων ἄλλων ἀγαθῶν εἶχον παρέλθει καὶ οἱ γενναῖοι χρόνοι, καθ' οὓς οἱ Ἑλληνόπαιδες ἐμάνθανον γράμματα εἰς τὰ ἀθάνατα τοῦ Ὁμήρου ἔπη· οἱ Ἀλκιβιάδαι μὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας των ἐξέλιπον καὶ οἱ Γραμματοδιδάσκαλοι οἱ μὴ ἔχοντες τὸν Ὅμηρον ἐν τοῖς σχολείοις δὲν ἐφοβοῦντο μὴ ῥαπισθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ.

Οἱ μαργαρῖται τοῦ παρελθόντος δὲν ἦσαν πλέον καταληπτοὶ εἰς τὸν Ἕλληνα, οὐδὲ κἂν γνωστοί, τὸ δὲ παρὸν πρὸ πολλοῦ εἶχε παύσει ἀπὸ τοῦ νὰ παράγῃ γενναῖόν τι διὰ τὸν λαὸν ἀνάγνωσμα. Ποῦ καὶ ποῦ ἀνεφαίνετο Πτωχοπρόδρομός τις, ὑπὸ πενιχρὸν ἔνδυμα πενιχροτέρας γράφων ἰδέας. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐπέσκηψεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἡ τρομερωτάτη ξενικὴ κατάκτησις.

Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ἐρρέθη ὅτι ἡ Ῥωσσία συλλέγεται ἢ ἁπλούστερον *συμμαζεύεται* εἰς ἑαυτήν. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος μετὰ τὸ θανάσιμον τραῦμα, ὅπερ ἔλαβε κατὰ κεφαλῆς τὴν 29ην Μαΐου τοῦ **1453**,

ἔντρομον ἐσυμμαζεύθη — ποῦ; — εἰς τὸν οἶκον καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του. Ἐν τῷ ἀποκλεισμῷ αὐτοῦ τούτῳ χρεωστεῖ οὐκ ὀλίγας ἀρετάς, ἐν τῷ στενῷ ἐκείνῳ κύκλῳ φυείσας καὶ αὐξηθείσας. Ὁ οἰκογενειακὸς καὶ κοινωνικὸς βίος ἐκτήσατο σπέρματα ἀρετῆς, ἅτινα ἐπιτηδείως καλλιεργούμενα ἠδύναντό ποτε ν' ἀποτελέσωσι στερεὰ θεμέλια βίου πολιτικοῦ.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀπορφανισθεὶς ἐντελῶς, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων, συνῆλθεν εἰς ἑαυτὸν καὶ ἀπεφάσισεν οὐχὶ ν' αὐτοκτονήσῃ ἀπαρνούμενος θρησκείαν, γλῶσσαν καὶ ἐθνότητα, ἀλλὰ νὰ ζήσῃ ὡς δοῦλος· ναί, νὰ ζήσῃ ὡς δοῦλος αὐτός, ὅπως παρασκευάσῃ διὰ τοῦ χρόνου τὴν ἐθνικὴν παλιγγενεσίαν. Ὁ λαὸς εἶχε πίστιν. Εἰς δύο πράγματα ἐπίστευσε πάντοτε, εἰς τὸν Θεὸν τῶν πατέρων του καὶ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐπιγόνων του.

Τὸ λαμπρὸν παρελθὸν πρὸ πολλοῦ σβεσθὲν εἶχεν ἐπαφήσει ἀμυδροτάτας τινὰς ἀναμνήσεις ἐν τῇ τοῦ λαοῦ μνήμῃ, ζωηρότεραι δὲ ἦσαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ αἱ θρησκευτικαί του πεποιθήσεις. Ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων στοιχείων ὁ λαός, μόνος ἄνευ διδασκάλων, ἐμόρφωσε τότε καὶ τὸ σύστημα τῆς παιδαγωγίας του, σύστημα ἁπλοῦν, ὡς τὸ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐν τῇ ἐποχῇ τῶν ἑπτὰ σοφῶν. Διὰ παροιμιῶν, διὰ διηγήσεων, διὰ ποιηματίων ἁπλῶν μέν, εἰς τὴν καρδίαν ὅμως εἰσδυόντων, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐνέπνεον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παίδων ἀληθεῖς ἰδιωτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρετάς, ὧν βάσις ἦτο ἡ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβεια καὶ ἡ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἢ μᾶλλον πρὸς τὸ πάτριον δόγμα εὐσταθὴς ἀφοσίωσις, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσεπάθουν ζωηρὸν πάντοτε καὶ ἀκμαῖον νὰ διατηρῶσι τὸ πρὸς τὸν ἄγριον καὶ ἄπιστον κατακτητὴν μῖσος. Οὕτω μεταξὺ πλείστων ἄλλων ἐν ἀξιοσημειώτῳ πρὸς τὸν Ἥλιον ἐπῳδῇ, σωζομένῃ κατὰ τὴν Θρᾴκην καὶ ἐγκρυπτούσῃ ἴσως πολιτικὸν ὑπαινιγμόν, ὁ Ἑλληνόπαις ἔψαλλεν:

> Ἥλιέ μου παρα̇ήλιε,
> Χρυσό μου καλληκάρι,
> Ἔβγαλε τὰ μαῦρά σου
> Καὶ βάλε τὰ χρυσᾶ σου!
> Ὀβραιόπλα, Τουρκόπλα 'στὴν πίσσα κολλημένα
> Κ' ἡμεῖς τὰ Χριστιανόπουλα 'στὸν Ἥλιον πυρωμένα.

Αὕτη ἦτο ἡ πραγματικὴ τῶν παίδων ἀγωγὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους· ὅσα δὲ λόγιοι, καὶ ἰδίᾳ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, περὶ παίδων ἀγωγῆς ἔγραφον, ταῦτα ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄγνωστα καὶ ἀπρόσιτα εἰς τὰ στρώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τὸ δὲ σχολεῖον, παράρτημα ὂν κυρίως τῆς Ἐκκλησίας, ὑπηρέτει αὐτῇ κατὰ πρῶτον λόγον. Οὕτω λοιπὸν οἱ παῖδες ἐμάνθανον ἀνάγνωσιν ἐν τῇ Ὀκτωήχῳ καὶ τῷ Ψαλτηρίῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις βιβλίοις, ὧν ἡ χρῆσις καθημερινὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ βιβλία, ὅσον ἄψυχα καὶ ἂν ὦσιν, ἔχουσι πάντοτε καὶ

παιδευτικὴν δύναμιν, τὰ ἀναγνωστικὰ ταῦτα βιβλία δύο τινὰ ἔφερον ἀποτελέσματα εἰς τοὺς παῖδας, ἐδίδασκον τὴν φιλακολουθίαν ἀφ' ἑνός, ἥτις ἐκαλλιέργει τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀνέπτυσσον τὴν πρὸς τὴν μουσικὴν τάσιν τοῦ λαοῦ. Τίς ὑμῶν ἀγνοεῖ ὅτι πλεῖστοι τῶν πατέρων καὶ πάππων ἡμῶν ἄσμενοι ἔψαλλον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ; Ὑπὸ πολιτικὰς δὲ περιστάσεις καταπιεζούσας πάντοθεν πᾶσαν τοῦ πνεύματος ἐξέγερσιν ἡ πρὸς τὴν μουσικὴν αὕτη τάσις δὲν ἦτο ἐπουσιῶδες ἀγαθόν.

Ἀλλὰ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ φυλλάδα τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐμαρτύρει τὰς κεκρυμμένας καὶ δυσδιακρίτους ἔτι τάσεις αὐτοῦ. Ὅσον καὶ ἂν διεβλήθη ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμὸς διὰ λόγους θρησκευτικούς, ὁ λαὸς ὅμως διετήρει κρυφίως συμπάθειάν τινα πρὸς αὐτόν. Οἱ ζωγράφοι περιελάμβανον ἐν τῷ κύκλῳ τῶν προειπόντων τὴν ἐκ τῆς Παρθένου γέννησιν τοῦ Σωτῆρος τὸν Σωκράτην, τὸν Σοφοκλέα, τὸν Ἀριστοτέλη· οἱ δὲ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ γράφοντες ὀλίγοι δὲν ἐτόλμων μὲν εἰσέτι νὰ ἐξυμνήσωσι τοὺς ἄθλους τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων, ἠδύναντο ὅμως νὰ ἱστορήσωσι τὸν μέγαν ἥρωα τῆς ἀρχαιότητος, τὸν δημιουργὸν τῆς ἑλληνικῆς ἑνότητος, τὸν τροπαιοῦχον νικητὴν τῆς βαρβάρου Ἀσίας, καθ' ὅσον μάλιστα δὲν ἦσαν ἠναγκασμένοι ἐν ταῖς θαυμασίαις περὶ αὐτοῦ ἀφηγήσεσι νὰ ποιῶνται χρῆσιν τῆς λέξεως *Ἕλλην*, ἥτις ἐσήμαινε τὸν εἰδωλολάτρην· ἀφόβως δὲ ἠδύναντο νὰ τὸν ὀνομάζωσι Μακεδόνα· διότι καὶ ὁ ὀρθοδοξότατος βασιλεὺς Βασίλειος ὁ δημοφιλῆ καταλιπὼν μνήμην, Μακεδὼν ἐπεκαλεῖτο. Ἐκτὸς τούτων ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο βασιλεύς, ὁ δὲ ἑλληνικὸς λαὸς διὰ μακρῶν αἰώνων εἶχεν ἐξοικειωθῆ πρὸς τὴν βασιλείαν, καὶ μέλλοντα πάλιν βασιλέα του προσεδόκα μετὰ πίστεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀπλήστως ἀνεγίνωσκε τὰ πιθανὰ καὶ ἀπίθανα θαυμάσια κατορθώματα τοῦ μεγάλου Μακεδόνος, καὶ ἐξ ἅπαντος ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας αὐτοῦ ηὔχετο, ἵνα ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ἀναστήσῃ νέον τινὰ Ἀλέξανδρον λυτρωτὴν τοῦ λαοῦ του ἐκ τῆς τυραννίας τῶν ἀπίστων.

Ἀλλ' ἡ μικρὰ αὕτη φυλλάδα τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ δι' ἄλλον λανθάνοντα λόγον ἦτο ἀγαπητὴ εἰς τὸν λαόν.

Ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς διήγειρε καὶ ἀκουσίως ἐκεῖνο, ὅπερ ἡ νεωτέρα παιδαγωγικὴ καλεῖ *πολυμερὲς ἐνδιαφέρον*. Τὸ πνεῦμα τοῦ ἀναγνώστου ἐφέρετο εἰς διαφόρους ἀγνώστους αὐτῷ χώρας, ἀνεγίνωσκε περὶ αὐτῶν καὶ τῶν κατοίκων τέρατα καὶ σημεῖα· τόσῳ τὸ καλλίτερον! Εἰς ταῦτα τέρπεται ὁ λαός. Ὁ συγγραφεὺς τῆς φυλλάδας ἦτο Ἡρόδοτός τις ἁρμόζων εἰς τοὺς ἀναγνώστας αὐτοῦ. Οὐδὲ πρὸς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν ἔμενεν ὁ ἀναγνώστης ἀδιάφορος· διότι περιγράφονται ἐν αὐτῇ τόσα ζῶα ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ τεράστια. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν φυσικὴν ἐκίνει τὸ μικρὸν ἐκεῖνο βιβλίον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου· διότι ὁ μέγας Ἀλέξανδρος

καταδυόμενος εἰς τὰ ἄδυτα βάθη τῆς θαλάσσης προεικόνιζεν οὕτως εἰπεῖν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τὸν *καταδυόμενον κώδωνα*, ὡς τὸ πάλαι ὁ μῦθος τοῦ Ἰκάρου προανήγγελλε τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν τῶν Μογγολφιέρων.

Ἐκ πάντων δὲ τούτων ἕκαστος βλέπει ὅτι τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶχε πλεονεκτήματα ἀνώτερα τῶν ἐν τοῖς σχολείοις ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ἅτινα ἰδίως ἕνεκα τῆς γλώσσης ἦσαν ὡς *σάλπιγξ ἄδηλον φωνὴν διδοῦσα.*

Δ'. Καὶ ὅμως οὐδεὶς τῶν τότε διδασκάλων εἰσήγαγε τὴν φυλλάδα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὡς ἀναγνωστικὸν βιβλίον εἰς τὸ σχολεῖόν του. Ὄχι διότι ἐπροτίμων τὰς ἰδίας των φυλλάδας· τότε ἀκόμη δὲν συνέγραφον ὅλοι διδακτικὰ βιβλία, ἀλλὰ διότι οὐδεὶς τῶν τότε διδασκάλων ἦτο ἱκανὸς νὰ διαπράξῃ τοιοῦτο τόλμημα, νὰ ῥίψῃ διά τινος ὀπῆς ὀλίγας ὠχρὰς ἀκτῖνας φωτὸς ἐκεῖ, ὅπου ἐφηρμόζετο ὁ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγος «ὅτι »βλέποντες οὐ βλέπουσι καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν οὐδὲ συνιοῦσιν». (Ματθ. 13. 14).

Ἂν ὁ ἀλεξανδρινὸς κανὼν ἐπὶ ζημίᾳ ἴσως τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας ὥρισε τοὺς μελετητέους Ἕλληνας ποιητὰς καὶ πεζογράφους, ὑπῆρχεν ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἄγραφος μέν, αὐστηρῶς ὅμως τηρούμενος κανών, ὁρίζων τὰ ἐν τοῖς σχολείοις ἀναγινωσκόμενα βιβλία. Ἀλλὰ πᾶς περιορισμὸς κωλύει τὴν ἐλευθέραν τοῦ πνεύματος ἀνάπτυξιν.

Ἡ Ὀκτώηχος ὡς βιβλίον ἀναγνωστικὸν ἀντιπροσωπεύει ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ τὴν στασιμότητα, τὸ πνεῦμα τῶν τότε διδασκάλων, ἐμμενόντων εἰς ὅ,τι παρέλαβον· οἱ δὲ ἀναγνῶσται τῆς φυλλάδας τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀντιπροσωπεύουσι τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, ἀρχομένου νὰ κινῆται καὶ ζητοῦντός τι κρεῖττον τοῦ ὑπάρχοντος. Συνήθως δὲ ἡ κίνησις δίδεται ἐκ τῶν κάτω, ἐκ τῶν πολλῶν δι' ὀλίγων περιφρονουμένων μὲν κατ' ἀρχάς, πολλάκις καταδιωκομένων, ἀλλ' ἐπὶ τέλους νικώντων καὶ ἐπικρατούντων. Καὶ εἰς ἱστορικωτέρους χρόνους ὑπῆρξαν Πανεπιστήμια βαδίζοντα τὴν πεπατημένην ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἔξω δὲ αὐτῶν παρεσκευάζοντο μεταβολαὶ καὶ πρόοδοι, αἵτινες διὰ μακροῦ πολεμηθεῖσαι, ἐν τέλει ἐγκαθιδρύθησαν ἐπὶ τῶν ἑδρῶν ἐκείνων, ἀφ' ὧν ἐρρίπτοντο τὰ κατ' αὐτῶν βέλη.

Μετὰ μακρὸν χρόνον ἡ φυλλάδα τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου αὐτὴ μέν, ὡς εἶχε, δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ λαοῦ, εἰσήγαγεν ὅμως τὴν ἑλληνικὴν Ἱστορίαν, τὴν Γεωγραφίαν καὶ ἄλλα μαθήματα. Καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲν εἰσῆλθεν αὐτὸς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ὁ Ἰσραὴλ ὅμως τροπαιοῦχος εἰσήλασεν εἰς αὐτήν. — Οὕτω μὲν ταῦτα κατὰ τὴν πρό τινων γενεῶν ἐποχήν.

Ε'. Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ τώρα ἐν τοῖς σχολείοις Ὀκτώηχοι καὶ Ψαλτήρια. Μὴ ὑπολάβητε δὲ ὅτι ἐννοῶ τὰ λεγόμενα γραμματοδιδασκαλεῖα. Ὄχι· ὑπάρχει ἡ Ὀκτώηχος ἐν ἑλληνικοῖς σχολείοις, ἐν γυμνασίοις καὶ νὴ τὸν Δία ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ αὐτῷ. Διότι μεταβάλλονται εἰς Ὀκτώηχον καὶ

ὁ γλαφυρὸς Ξενοφῶν, καὶ ὁ δαιμόνιος Δημοσθένης, καὶ ὁ θεῖος Πλάτων, καὶ ὁ θαυμάσιος Ὅμηρος καὶ πάντες οἱ διδασκόμενοι συγγραφεῖς, ὅταν διδάσκωνται οὕτως, ὥστε οἱ μαθηταὶ ἀποφοιτῶντες τῶν σχολείων, πρῶτον ἔργον ἔχουσι ν' ἀπολακτίσωσιν αὐτούς.

Καὶ δυστυχῶς δὲν ἀποκομίζουσιν ἐκ τῶν σχολείων οἱ νέοι μόνον πρὸς τὰ ἀριστουργήματα τῶν προγόνων ἡμῶν ἀποστροφὴν ἢ ὀλιγωρίαν, ἀλλὰ συνήθως καὶ πρὸς πᾶσαν σπουδαίαν καὶ ὑγιᾶ μελέτην. Οὔτε τὴν πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν σπουδὴν αὐτῆς ἀγάπην βλέπομεν, οὔτε τὴν πρὸς ἱστορικὰς καὶ γεωγραφικὰς μελέτας κλίσιν, οὔτε τὸν πρὸς τὰς ἀρχαιότητας σεβασμόν, οὔτε τὴν τάσιν ἐκείνην πρὸς τὰς ἐκδρομὰς καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας καὶ ἀναζητήσεις, ἐφ' αἷς ἐναβρύνεται ὁ καθ' ἡμᾶς αἰών. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἡ παίδευσις δὲν ἐπέδρασεν οὔτε εἰς τὴν γεωργίαν οὔτε εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, οὔτε εἰς τὰς τέχνας οὔτε εἰς τὴν ναυτιλίαν, οὔτε εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν τελειοποίησιν τῶν παραδόσεων τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου· ἔτι δὲ ψυχρότεροι καὶ σκαιότεροι παρίστανται οἱ παῖδες ἡμῶν πρὸς τὰ τεχνικὰ μαθήματα· ἡ ἰχνογραφία, ἡ μουσικὴ καὶ αὐτὴ ἡ γυμναστικὴ οὐδεμίαν εἰσέτι σπουδαίαν κατάκτησιν ἐποίησαν εἰς τὰς καρδίας τῶν ἡμετέρων νέων. Καὶ ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς Ἀθήναις περικυκλοῦμεν εἰσέτι ἀποθαυμάζοντες ἢ καὶ μυκτηρίζοντες ἀλλοδαπὸν περιηγητὴν ἰχνογραφοῦντα τὸ Θησεῖον ἢ ἀντιγράφοντα ἐπιγραφήν τινα. Δὲν ἀγνοῶ βεβαίως ὅτι ὑπάρχουσιν ἱκαναὶ ἐξαιρέσεις ἐν ταῖς τάξεσι τῶν νέων καὶ τῶν δύο φύλων· εὐκτέον ὅμως ἤθελεν εἶναι ἡ ἐξαίρεσις ν' ἀποτελῇ τὸν κανόνα.

Ἔργον τῆς ἀγωγῆς, ἧς μέρος καὶ μέσον ἡ διδασκαλία, εἶναι ν' ἀπεργάζηται ὡς οἷόν τε τελείους κατ' ἀρετὴν καὶ ἀνθρώπους. Τοιαύτην ἀγωγὴν τῶν παίδων μετήρχοντο οἱ πρόγονοι ἡμῶν, τοιαύτην ἐφαρμόζουσι τὰ καθ' ἡμᾶς ἀληθῶς πεπολιτισμένα ἔθνη, πολλὰ διδασκόμενα παρὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων, οὓς φιλοτίμως μιμοῦνται, κατ' ἐξοχὴν οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι.

Ἕνεκα δὲ τῆς περὶ τὴν ἀγωγὴν ἀτελείας ἡμῶν ταύτης πολὺ καὶ κατὰ πολλὰ ἀπολειπόμεθα τῶν πεπολιτισμένων τῆς Εὐρώπης λαῶν. Καὶ λαλοῦσι μὲν πολλοὶ καὶ πολλὰ καθ' ὁδὸν καὶ ἐν τοῖς οἴκοις γαλλιστί, προτιμῶντες, φαίνεται, νὰ νομίζωνται μᾶλλον Γάλλοι. Τὸ γαλλιστὶ ὅμως λαλεῖν καὶ ἡ λοιπὴ ἐπιπολαίων καὶ ὀθνείων τρόπων ἀπομίμησις τόσον συμβάλλεται εἰς πραγματικήν τινα μεταβολὴν τῶν ἀπομιμουμένων, ὅσον τὰ πτερὰ τῆς περιστερᾶς ἤλλαξαν τὴν φύσιν τοῦ κολοιοῦ.

Ἡ ἀγωγὴ ἡμῶν εἶναι ἀτελεστάτη πρὸ πάντων δὲ ἥκιστα ἐθνική. Ὀρθότερον ἴσως πρέπει νὰ εἴπῃ τις, ὅτι ἡ μὲν διδασκαλία εἶναι ἀτελὴς καὶ μονομερής, ἀγωγὴ δὲ οὐδεμία γίνεται. Ἀλλὰ τοιαύτη τῶν παίδων *ἀνατροφὴ* ἐν μὲν ταῖς πόλεσι παραδίδει αὐτοὺς εἰς διαφθοράν, ἐν δὲ τοῖς χωρίοις καὶ ταῖς κώμαις τῆς Ἑλλάδος διαιωνίζει τὴν ἀγροικίαν· οὕτω δὲ τὸ ὅλον ἔθνος ἀδικεῖται καὶ ὀπισθοδρομεῖ.

Ὁ Ἕλλην διδάσκαλος καὶ ὁ ἱερεὺς προσήνεγκον μεγάλας εἰς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας ἐν τοῖς δεινοτάτοις τῆς πατρίδος καιροῖς· τοῦτο οἱ πάντες ὁμολογοῦσιν, ἀποδίδοντες ὀφειλόμενον εὐγνωμοσύνης φόρον. Ἐὰν δὲ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς τὸ σχολεῖον, ὡς καὶ ἡ ἐκκλησία, δὲν ἀνταποκρίνηται εἰς τὰς προσδοκίας καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἔθνους, οὐδεμία μομφὴ ἐπὶ τούτῳ εἶναι δίκαιον νὰ ἐπιβαρύνῃ τὸν διδάσκαλον.

Ἡ τῶν ἡμετέρων σχολείων ὁσημέραι ἐπὶ μᾶλλον ἐπαισθητὴ γινομένη ἀτέλεια εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἀποτέλεσμα τῆς ἀτελοῦς προπαρασκευῆς τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκόντων, οὐχὶ δὲ ἐλλείψεως ζήλου, φιλοπατρίας καὶ φιλοπονίας αὐτῶν. Διὰ τοῦτο μέγα μὲν ἀγαθὸν καὶ ἐπιβάλλουσα ἀνάγκη εἶναι ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν σχολείων· πολλῷ ὅμως ἀναγκαιοτέρα εἶναι ἡ σπουδαία μέριμνα περὶ ἀληθοῦς βελτιώσεως τῆς ἐν αὐτοῖς διδασκαλίας καὶ παιδαγωγήσεως.

Ἡ ἐξάσκησις παντὸς ἐπαγγέλματος προϋποθέτει δύο ἀπαραιτήτους ὅρους, τοῦτ' ἔστι τὴν θεωρητικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν προπαρασκευήν. Ἑκατέρα τούτων τῆς ἑτέρας στερουμένη ἀτελῆ ἀπεργάζεται τὸν μέλλοντα νὰ μετέλθῃ τὸ ἐπάγγελμα. Ὅσον δὲ ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς εἶναι ὑψηλότερος, τόσον ἡ κατ' ἄμφω μόρφωσις εἶναι μᾶλλον ἀπαραίτητος.

Εἶναι δὲ ἄπορον πῶς παρ' ἡμῖν ἡ πρόδηλος αὕτη ἀλήθεια παρημελήθη διὰ τὸν διδασκαλικὸν κλάδον· καὶ ἐνῷ οἵ τε ἰατροὶ καὶ οἱ τῆς θέμιδος λειτουργοὶ ὑποβάλλονται εἰς πρακτικὰς δοκιμασίας, διὰ τὴν ἐξάσκησιν τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργου, τὰ μάλιστα πρακτικοῦ, ἐθεωρήθη ἱκανὴ ἐγγύησις ἡ προσαγωγὴ πτυχίου μόνον θεωρητικῶν ἐξετάσεων. Ἕκαστος βεβαίως ἐννοεῖ, ὅτι, ἵνα τις μεταδώσῃ εἰς παῖδας σειρὰν συστηματικῶν γνώσεων δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ κατέχῃ αὐτὸς τὰς γνώσεις ταύτας ἐν μείζονι βεβαίως μέτρῳ, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχῃ διδαχθῇ τὴν διδακτικὴν μέθοδον, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη καὶ ν' ἀσκηθῇ ἐπαρκῶς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν διὰ πράξεως. Σήμερον τὰ προγράμματα τῶν διδασκομένων ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις μαθημάτων εἶναι τόσον ἐξωγκωμένα, ὥστε, ἐὰν μὴ ἔρχηται ἀρωγὸς μεθοδικὴ διδασκαλία, οὐ μόνον οὐδεμία ὠφέλεια προσδοκᾶται ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ βλάβη μεγίστη σωματικὴ καὶ πνευματικὴ ἀπειλεῖ τὴν σπουδάζουσαν νεότητα.

Καὶ ὅταν δὲ συχνὴ παρίσταται ἡ ἀνάγκη τῆς κατ' οἶκον προγυμνάσεως τῶν μαθητῶν, τοῦτο συνήθως μαρτυρεῖ ἔλλειψιν μεθοδικῆς διδασκαλίας ἐν τῷ σχολείῳ. Ἀλλ' ὑπάρχει καί τι πλέον τούτου. Ἡ διδασκαλία δὲν ἔχει μόνον σκοπὸν τὴν μετάγγισιν γνώσεών τινων εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν παίδων· ἀλλ' εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων μέσων, δι' ἧς ἐπιδιώκεται καὶ τελειοῦται ἡ τῶν νέων ἠθικὴ διάπλασις. Ἐκεῖνοι λοιπόν, εἰς οὓς ἡ πολιτεία μέλλει ν' ἀναθέσῃ τὴν τῶν νέων παίδευσιν, ὀφείλουσι κεκτημένοι τὰς ἀναγκαίας γνώσεις, παρεσκευασμένοι διὰ τῆς δεούσης ἀσκήσεως εἰς τὸ

μεθοδικῶς διδάσκειν, πλήρεις ἀγάπης πρὸς τὸ ἐπάγγελμα καὶ πατρικῆς στοργῆς πρὸς τοὺς παῖδας καὶ τὴν κοινωνίαν, νὰ εἶναι θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς κατηρτισμένοι ἐν τῇ παιδαγωγικῇ.

Ὁ δὲ παιδαγωγικὸς καταρτισμὸς τῶν μελλόντων διδασκάλων τοῦ ἔθνους ἡμῖν μάλιστα εἶναι ἀπαραίτητος ἕνεκα τῆς μακρᾶς δουλείας, ἥτις διαφθείρει τὸ ἦθος καὶ τοὺς χαρακτῆρας. Ἀστεῖον ὅμως εἶναι ὅτι πρό τινος ἀνεγνωρίσθη ἡ παιδαγωγικὴ ὡς ἀναγκαία εἰς μόνους τοὺς δημοδιδασκάλους. Τί δ' ἐκ τούτου συμβαίνει; Οἱ μαθηταὶ παρατηροῦντες ὅτι ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἀνωτέρᾳ παιδεύσει οὐδεμία σχεδὸν φροντὶς λαμβάνεται περὶ τῆς συστηματικῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς αὐτῶν σχηματίζουσι τὴν ὀλεθρίαν πεποίθησιν ὅτι ὅλον τῆς ἀγωγῆς ἐκεῖνο τὸ ἔργον ἦτο παιδαριῶδές τι κατασκεύασμα, ἀνάξιον πλέον ν' ἀπασχολῇ μαθητὰς ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων.

Ἕνεκα δὲ τῶν οὐσιωδῶν τούτων ἐλλείψεων ἐν τῇ προπαρασκευῇ τῶν διδασκάλων ὁ νεκρὸς φιλόλογος διοριζόμενος ἐν ἑλληνικῷ σχολείῳ ἢ γυμνασίῳ, πρώτην φορὰν παριστάμενος ἐνώπιον ζωηρῶν νέων, οὐδέποτε σχεδὸν οὐδὲν ἀκούσας περὶ διδακτικῆς τέχνης καὶ σχολικῆς ἀγωγῆς, οὐδ' ἅπαξ ἰδὼν διεξαγομένην ὑποδειγματικὴν διδασκαλίαν ὑπὸ τοῦ ἁρμοδίου καθηγητοῦ πρὸς ὁδηγίαν του, ἀπορεῖ πόθεν ν' ἀρχίσῃ καὶ πῶς νὰ τελειώσῃ.

Τέλος δέ, μετὰ πολλὰς ἀγωνίας καὶ δοκιμὰς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀτυχεῖς, καθ' ἃς διδάσκεται νὰ ξυραφίζῃ τὸ δὴ λεγόμενον εἷς τῶν μαθητῶν του τὰς κεφαλάς, ἀναγκάζεται ν' ἀναπολήσῃ τὸν τρόπον τῆς διδασκαλίας τοῦ ἀρχαίου ἐν τῷ ἑλληνικῷ σχολείῳ ἢ τῷ γυμνασίῳ διδασκάλου του καὶ νὰ διδάσκῃ κατ' ἐκεῖνον· ἀλλ' ἵνα φαίνηται σοφώτερος ἐκείνου καὶ νεωτερίζων, κενόνει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐκ τῶν πανεπιστημιακῶν του σημειώσεων εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ἀθώων μαθητῶν του σπανιότητάς τινας καὶ γνώμας καινοφανεστέρας, καὶ ἐν τούτῳ συνήθως συνίσταται ἡ συνεισφορὰ τοῦ νεωτέρου εἰς τὰς ἐργασίας τῶν πρὸ αὐτοῦ. Περὶ δὲ ἠθικῆς ἀγωγῆς τῶν μαθητῶν συνήθως φρονεῖ ὅτι αὕτη διαφεύγει τὴν ἁρμοδιότητά του! τινὲς δὲ αὐτῶν τούτων ἕνεκα εὐχερῶς τὰ πάντα τολμῶσι καὶ ἀναδέχονται· διότι «ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει».

Δὲν ἀγνοεῖτε, βεβαίως, ὅτι ἡ ἐνταῦθα ὑποδεικνυομένη προπαρασκευὴ τῶν μελλόντων διδασκάλων γίνεται ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς Πανεπιστημίοις τῆς Γερμανίας ἔχουσι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὰ λεγόμενα φροντιστήρια, ἐξακολουθεῖ δὲ ἐπί τινα χρόνον καὶ μετὰ τὰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις.

Διὰ δὲ τοὺς Ἕλληνας διδασκάλους ἔχοντας ἀποστολὴν ὑψηλοτέραν ἀλλὰ καὶ δυσχερεστέραν ἡ τοιαύτη προπαρασκευὴ εἶναι, ὡς εἶπον, ἀναγκαιοτέρα ἢ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, τὸ μέν, διότι ἡ κατάστασις τοῦ ἡμετέρου λαοῦ ἀπαιτεῖ πρὸ πάντων παιδαγωγικὴν τῶν νέων μόρφωσιν, τὸ δέ, διότι πλεῖστοι τῶν διδασκάλων προσκαλοῦνται, ὅπως διδάξωσιν εἰς τὸ

δοῦλον ἔτι γένος, ἔνθα δὲν εἶναι βεβαίως μόνον αὐτῷ ἔργον ἡ ξηρὰ μετάδοσις γραμματικῶν καὶ ὀλίγων ἄλλων τετριμμένων γνώσεων.

Ἡ τελευταία δὲ αὕτη τοῦ Ἕλληνος διδασκάλου κλῆσις ὑπηγόρευεν ἡμῖν καὶ ἄλλην ἔτι, ὅλως ἰδιαιτέραν καὶ *κατηχητικὴν* οὕτως εἰπεῖν, προπαρασκευὴν αὐτοῦ ἥτις (εἰρήσθω ἐν παρόδῳ) καὶ εἰς τοὺς προξενικοὺς τῆς Ἑλλάδος ὑπαλλήλους ἐφαρμοζομένη λυσιτελεστάτη ἤθελεν ἀποβαίνει εἰς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.

Διὰ τοιαύτης δὲ προπαρασκευῆς ἴσως ἡ θέσις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἤθελεν εἶναι διάφορος τῆς παρούσης κατὰ τὴν Ἀνατολήν, οὐδὲ ἤθελον ἀκούεσθαι κραυγαὶ ὀδύνης καὶ ἀπελπισμοῦ ὁτὲ μὲν ἐκ Θρᾴκης, ὁτὲ δὲ ἐκ Μακεδονίας καὶ ἄλλοτε ἐξ Ἠπείρου εἰς τὴν ἐμφάνισιν ἑνὸς Βουλγάρου ἢ Ῥωμούνου, ἢ Αὐστριακοῦ, ἢ Ἰταλοῦ ἀποστόλου.

Οὕτως εἰργάσθησαν καὶ ἐργάζονται οἱ λαοὶ οἱ σπουδαίως καὶ μετὰ σχεδίου ἐπιδιώκοντες τὴν πραγματοποίησιν μεγάλου σκοποῦ, *ἱερᾶς ἰδέας*, καὶ δαπανῶσι μὲν ἀφειδῶς, ἀλλ' ἐν δέοντι καὶ λελογισμένως καὶ μετὰ βεβαιότητος, ὅτι αἱ δαπάναι καὶ αἱ ἐνέργειαι δὲν θ' ἀποβῶσιν ἄγονοι. Ἡμεῖς δὲ πολλάκις νομίζομεν ὅτι ἐξεπληρώσαμεν τὸ καθῆκον ἡμῶν ἐν πάσῃ αὐστηρότητι, ἀφοῦ διαθέσωμεν ὁπωσδήποτε ὡρισμένον τι χρηματικὸν ποσόν· εἶτα ἡσυχάζομεν, καί, ὅταν μετά τινα καιρὸν παρουσιασθῇ ἡ ἀποτυχία τῆς ἐργασίας ἡμῶν, τότε μεμψιμοιροῦμεν! Ἐὰν δὲ ἀποτυγχάνωσιν ἐνέργειαι καὶ θυσίαι ὑπὸ τὰ βλέμματα ἡμῶν γινόμεναι, ὡς π.χ. αἱ περὶ ἐθνικοῦ θεάτρου, τί δύναταί τις νὰ προσδοκᾷ περὶ τῶν πορρωτέρω γινομένων; —Τίς δὲ ἡ αἰτία; —Τὸ ὅτι ἀπαράσκευοι καὶ ἀσύντακτοι, ἄνευ σχεδίου καὶ ἐπιμονῆς καὶ ἄνευ καταλλήλων ὀργάνων καταρχόμεθα ἔργων σπουδαιοτάτων καὶ ὑψίστων τοῦ ἔθνους συμφερόντων.

Ἡ φορὰ τοῦ λόγου φαίνεται ὅτι ἀπεμάκρυνεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θέματος· νομίζω ὅμως ὅτι δὲν ἀπεπλανήθημεν εἰς χώρας ξένας· τοὐναντίον πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ σχολεῖον εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, ἐὰν δὲν εἶναι ὁποῖον πρέπει νὰ ἦναι.

Τὰ σχολεῖα πρέπει νὰ παρασκευάζωσι πολίτας ὑγιεῖς τὸ πνεῦμα, τὸ ἦθος καὶ τὸ σῶμα, οὐχὶ δὲ ἡμιμαθεῖς καὶ μαλθακοὺς νεανίσκους, νὰ ἐμπνέωσιν εἰς τοὺς μαθητὰς φρόνημα εὐγενὲς καὶ ἰδεῶδες πρότυπον ἠθικῆς τελειότητος, οὐχὶ δὲ εἰρωνίαν μὲν πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀληθές, καλὸν καὶ ἀγαθόν, ἀφοσίωσιν δὲ πρὸς τὴν ὑλοφροσύνην, τὸ κέρδος καὶ τὴν ἀπόλαυσιν. Τὰ σχολεῖα πρέπει νὰ παρασκευάζωσι μητέρας εὐσεβεῖς, φιλοπόνους, φύλακας τῶν πατρῴων ἀρετῶν, οὐχὶ δὲ ν' ἀπεργάζωνται ἀναιμικά, ὠχρὰ καὶ ὑπερευαίσθητα κοράσια καὶ γυναῖκας διασταυρούσας τὰς ὁδούς.

Τὸ ἔθνος ἡμῶν σχετικῶς πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καθὼς καὶ πρὸς τοὺς ἐπιχειροῦντας πολιτικοὺς ἐν αὐτῇ προσηλυτισμοὺς ἔχει τὰ πλεῖστα σχολεῖα ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου, καὶ ὅμως μεγίστας ὑπέστημεν

οὐχὶ μόνον ἐθνικὰς ταπεινώσεις ἀλλὰ πραγματικὰς ἀπωλείας. Ἄς ῥίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου.

Ὁ ἑλληνισμὸς πρὸ πολλοῦ ἤδη ὑπεχώρησεν ἀπὸ τῶν πέραν τοῦ Ἴστρου χωρῶν, ἀφήσας ὄπισθέν του μῖσος ζωηρὸν καθ' ἡμῶν καὶ ἀκμαίας ἄλλοτε ἀποικίας, τὰς μὲν ἄρδην ἐξαφανισθείσας τὰς δὲ πολλαχῶς ἐπιβουλευομένας. Νεωστὶ ἐσαρώθη ὁ ἡμέτερος ἐθνισμὸς ἐκ τῆς μεταξὺ τοῦ Ἴστρου καὶ τοῦ Αἵμου ἀξένου χώρας, καὶ ἐγκατέλιπεν εἰς ἀλλοφύλους γνησιωτάτας παρὰ τὸν Εὔξεινον πόντον Ἑλληνίδας πόλεις καὶ κώμας, καὶ ταῦτα ἄνευ κἂν ἐνδείξεως μεγάλης τινὸς ἀθυμίας ἡμῶν ἐπὶ τούτοις, ἐνῷ ἡ Ἰταλία φέρ' εἰπεῖν τοσοῦτον ποιεῖ πάταγον καὶ διὰ μικρὰν γωνίαν ὑπολειπομένην εἰς ξένας χεῖρας. Τοιαύτη ὅμως ἀναλγησία τῶν ἐθνῶν ἰσοδυναμεῖ μὲ θάνατον. Ἀλλὰ μὴ ἐστάθημεν ἐπὶ τοῦ Αἵμου; Ὄχι, δυστυχῶς. Παρεβιάσθη καὶ ὁ φραγμὸς ἐκεῖνος· ἡ δὲ ἄχρους καὶ διεθνὴς Ῥωμυλία παντὸς ἄλλου ὄζει ἢ ἑλληνισμοῦ, καίπερ ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν περιλαμβανομένη. Καὶ ἤδη οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἔστησαν τὰς καταχθονίους ἑλεπόλεις αὐτῶν ἐγγύτατα τῶν ἡμετέρων ὁρίων, ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἠπείρῳ!

Αἱ μεγάλαι αὗται ἐθνικαὶ συμφοραὶ μαρτυροῦσιν ὅτι οὔτε πρὸς περιφρούρησιν καὶ σωτηρίαν τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ἔθνους, οὔτε πρὸς πολιτικὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ ἀρκεῖ ἡ ἵδρυσις ἁπλῶς σχολείων.

Καμμύσαντες τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τοῦ ἔθνους καὶ ἀποστρέψαντες τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἀπὸ τῆς μελέτης τῆς καταστάσεως αὐτοῦ, μεγίστην ἐπεδειξάμεθα τάσιν πρὸς ἀπομίμησιν τῶν ἀλλοτρίων.

Βεβαίως ἡ μίμησις δὲν εἶναι κακή, ὅταν τις ζητῇ νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς πείρας καὶ τῶν φώτων τῶν ἄλλων, εἶναι ὅμως κατωφέρεια ἐπικίνδυνος, καὶ πολλάκις, ὅταν γένηται κλίσις, φέρεται πρὸς τὰ ἐπουσιώδη καὶ δὴ καὶ πρὸς ἐπιβλαβέστατα. Ὁ δὲ μέγας Περικλῆς μεθ' ὑπερηφανείας ἔλεγε: «Χρώμεθα πολιτείᾳ... παράδειγμα μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες τινὶ ἢ μιμούμενοι ἑτέρους». Ἐπὶ μακρὸν χρόνον πλεῖστα ἐγράφοντο ἐν τῷ ἡμετέρῳ τύπῳ μετὰ νεανικωτέρου ζήλου περὶ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος τῶν Ἄγγλων πρὸ πάντων, ὡς εἰ ἤρκει εἷς χάρτης καὶ διηκριβωμέναι θεωρίαι νὰ μετενέγκωσιν εἰς χώραν τινὰ τὸ ἄριστον πολίτευμα· περὶ τῆς βάσεως ὅμως τοῦ πολιτεύματος τούτου, ἤτοι τῆς τοῦ λαοῦ ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς μορφώσεως οὐδὲν σχεδὸν ἐγίνετο. Οὐδὲν σχεδὸν ἐγράφετο πρὸς γνῶσιν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν κυβερνητῶν αὐτοῦ περὶ τῶν πολυτίμων καὶ πατριωτικῶν ἐργασιῶν, ἃς ἄνδρες σοφώτατοι, ποιηταί, συγγραφεῖς, καλλιτέχναι, κατέβαλλον κατὰ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἐν Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ, Ἰταλίᾳ, Ἀγγλίᾳ ὑπὲρ ἐθνικῆς τῶν πολιτῶν μορφώσεως. Ἡ τοῦ λαοῦ ἀνατροφὴ δὲν ἐγένετο παρ' ἡμῖν διαρκῶς ἀντικείμενον σπουδαίας μελέτης καὶ ἐμβριθοῦς ἐργασίας. Πολλά-

κις δὲ καλή τις ἀρχὴ γινομένη τάχιστα ἐλησμονεῖτο καὶ διεκόπτετο, ἀλλὰ καὶ εἴ τι καλὸν ἐνομοθετεῖτο, δυστυχῶς παρ' ἡμῖν μέγα ἐστήρικται χάσμα μεταξὺ τῶν ἐν τῷ χάρτῃ γεγραμμένων καὶ τῶν ἔργῳ γινομένων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ στατιστικὴ ἄλλων ἐθνῶν ἐδείκνυεν αὔξησιν τῶν σχολείων, κατὰ μίμησιν ηὐξάνομεν καὶ ἡμεῖς τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν· ἀλλὰ περὶ τῆς ποιότητος αὐτῶν, περὶ τῶν μέσων τῆς προόδου καὶ τῆς βελτιώσεως οὐδὲν γενναῖον οὔτε ἐδουλεύθημεν οὔτε ἐπράξαμεν. Τοσαύτη μάλιστα ἦτο ἡ περὶ τούτου ἀδιαφορία ἡμῶν, ὥστε οὐδὲ παρατηροῦμεν ὅτι οἱ ἄλλοι λαοὶ δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων, ἀλλὰ καὶ γεωργικὰς καὶ τεχνολογικὰς καὶ ἐμπορικὰς σχολὰς συνιστῶσι πρὸς θεραπείαν τῶν ποικίλων τοῦ λαοῦ ἀναγκῶν. Ἡ Βουλγαρία πρὸ τεσσάρων ἐτῶν αὐτόνομος γενομένη συνέστησε διδασκαλεῖον ἐν Θεσσαλονίκῃ καθ' ὃν καιρὸν τὸ πρὸ ὀλίγου συσταθὲν ἐκεῖ ἡμέτερον ἐκλείετο! Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐθνικὴν τοῦ λαοῦ μόρφωσιν δὲν ἀρκοῦσι μόνον σχολεῖα. Ποιημάτια κατάλληλα, πραγματεῖαι περὶ τῶν ἐθνικῶν χωρῶν μετὰ στατιστικῶν ἀληθῶν, ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις οὐχὶ βεβαίως φαληρικαί, εἰκόνες ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ βίου, εἰκόνες δυνάμεναι καὶ εἰς τὴν καλύβην τοῦ τελευταίου χωρικοῦ νὰ εἰσαγάγωσι ζῶσαν τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους, ἀσκήσεις γυμναστικαί, ὧν τὰ σπέρματα ὑπάρχουσιν εὐτυχῶς παρὰ τῷ λαῷ ἡμῶν, πάντα ταῦτα τελεσφορώτατα συντελοῦσιν εἰς ὑγιᾶ ἠθικὴν καὶ ἐθνικὴν μόρφωσιν τοῦ ἔθνους καὶ προφυλάττουσιν ἐξ ἴσου ἀπό τε τῆς σκαιότητος καὶ ἀπὸ τῆς μαλθακότητος. Γερμανὸς ποιητὴς ἐποίησεν ὀλίγους στίχους γλαφυροὺς δι' ἕκαστον ποταμὸν τῆς Γερμανίας· διὰ τοῦ δημώδους δὲ τούτου τρόπου κατέστησεν οὐ μόνον γνωστὴν ἀλλὰ καὶ ἀγαπητὴν τὴν μεγάλην πατρίδα του εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν στίχων του, ὅπερ δωδεκὰς ξηρῶν γεωγραφιῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ. Ἄλλοι τινὲς ἐποφθαλμιῶντες εἰς ἡμετέρας χώρας, ἐπλήρωσαν ἐσχάτως Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν εἰκόνων, οὐχὶ πλέον *ἁγίων*, ὡς ἄλλοτε, ἀλλ' εἰκόνων ἱστορικῶν, αἵτινες ὅμως δυστυχῶς οὐδὲν κοινὸν ἔχουσαι πρὸς τὰς ἡμετέρας ἐθνικὰς παραδόσεις, εἶναι προωρισμέναι νὰ ὑπηρετήσωσι ξένους σκοπούς!

ϛ'. Ἐνῷ δὲ ἡ ὀκτώηχος ὑπὸ ἄλλην μορφὴν κατὰ μέγα μέρος ἐξακολουθεῖ ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ σχολείῳ, δυστυχῶς δὲν ἐφάνησαν πολλοὶ καλοὶ ἀντικαταστάται καὶ διάδοχοι τῆς φυλλάδας τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου. Τούτου δ' ἕνεκα ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὀλίγον ἀναγινώσκει καί, ὅπερ χεῖρον, οὐχὶ τὰ μάλιστα ἀναγνώσεως ἄξια βιβλία. Καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν δὲ ταύτην δὲν πταίει καθ' ὅλα ὁ λαός. Οὐ μόνον ἀφθονία καλῶν βιβλίων δὲν ὑπάρχει παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ εἰς τῶν ὀλίγων τοιούτων τὴν κοινοτέραν διάδοσιν ἐλλείπουσι παρ' ἡμῖν αἱ ἀλλαχοῦ μέγισται εὐκολίαι. Ἡ εὐκολία αὕτη θὰ παρείχετο ἴσως διὰ τῆς ἱδρύσεως *συνδέσμου* τινὸς τῶν βιβλιοπωλῶν καθ' ὅλον τὸ Κράτος καὶ διὰ συστάσεως βιβλιοπωλείων εἰς ὅσον οἷόν τε πλεῖστα κέν-

τρα. Ἀλλὰ νῦν ἡ πρωτεύουσα ἀδικεῖ τὰς ἐπαρχίας, ὧν τὰ ὀλίγα βιβλιοπωλεῖα σχεδὸν μόνον τὰ λεγόμενα διδακτικὰ βιβλία ἐκ τυποκλοπίας συνήθως προερχόμενα περιέχουσι. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ τοῦ λαοῦ αἱ παροῦσαι τάσεις ὑλιστικώτεραι γενόμεναι ἀποτρέπουσιν αὐτὸν πάσης σχεδὸν πνευματικωτέρας ἐνασχολήσεως καὶ ἀπολαύσεως. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ σπανία καὶ ἐπιπόλαιος ἀνάγνωσις γίνεται ἐν τοῖς καφφενείοις καὶ οὐχὶ περὶ τὴν οἰκιακὴν ἑστίαν, ὡς ἐν γένει ὁ τόσα τερψίθυμα θέλγητρα ἔχων οἰκογενειακὸς βίος ὑποχωρεῖ ὁσημέραι εἰς τὸν δημόσιον καὶ ἀγοραῖον. Τὸ δὲ ὡραῖον φῦλον τέρπεται εἰς μυθιστορίας.

Καθαρωτάτη πηγὴ ἠθικῆς τοῦ λαοῦ μορφώσεως θεωρεῖται ἡ ἐπίσκεψις μουσείων καὶ συλλογῶν. Αἱ Ἀθῆναι νῦν κατέχουσι πολυτίμους τοιούτους θησαυρούς· ἀλλὰ πόσοι εἶναι οἱ ἐπισκεπτόμενοι αὐτούς, πόσοι οἱ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνερχόμενοι; Τόσον δὲ ἐπουσιώδης θεωρεῖται ἔτι παρ' ἡμῖν τοιαύτη τις ἐπίσκεψις, ὥστε οὐδεμία τῶν ἐφημερίδων ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ γνωστοποιῇ εἰς τοὺς πολίτας καὶ ξένους τὰς ἡμέρας καὶ ὥρας, καθ' ἃς τὰ διάφορα Μουσεῖα εἶναι ἀνοικτά. Καὶ ἡ περὶ τὴν στατιστικὴν δὲ ὀλιγωρία ἡμῶν καὶ ἡ πρὸς τὰς μετεωρολογικὰς καὶ ἄλλας ἐπιστημονικὰς παρατηρήσεις ἀδιαφορία, θέτουσαι ἡμᾶς ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῶν πεπολιτισμένων λαῶν, μαρτυροῦσι κατὰ τοῦ ἐπικρατοῦντος συστήματος τῆς ἐν τοῖς σχολείοις ἡμῶν παιδεύσεως. Διὰ τοῦτο πολὺ εὐεργετεῖ τὴν κοινωνίαν ἡμῶν ὁ «Παρνασσὸς» ἐνθαρρύνων τὸ ἐφ' ἑαυτῷ ἀδιαλείπτως τὰς τοιαύτας ἐπιστημονικὰς ἐργασίας. Καὶ τῷ ὄντι πᾶσαι αὗται αἱ οὐσιώδεις ἐλλείψεις προδίδουσι μίαν κυρίως ῥιζικήν, τὴν ἔλλειψιν τῆς ἀγωγῆς ἐκείνης, ἣν ἡ νεωτέρα παιδαγωγικὴ ἐπαγγέλλεται καὶ ἥτις συνίσταται εἰς τὴν ἐξέγερσιν τοῦ *πολυμεροῦς ἐνδιαφέροντος*. Ἡ εὐθύνη ἄρα διὰ τὰς ἐλλείψεις ταύτας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους βαρύνει οὐκ ὀλίγον τὰ ἀτυχῆ σχολεῖα. Καὶ πῶς ὄχι; ἀφοῦ παρ' ἡμῖν τὰ σχολεῖα, ἡ μεγίστη αὕτη τῆς τῶν ἐθνῶν ἀναπτύξεως καὶ προόδου δύναμις, δὲν ἠξιώθησαν ἔτι νὰ ἐπισύρωσι τὴν σοβαρὰν προσοχὴν οὔτε τῆς πολιτείας οὔτε τῆς κοινωνίας; Ἂς εἴπωμεν τὴν σκάφην, σκάφην· ἐν γένει ἐπικρατεῖ περὶ τῶν διδασκάλων οὐχὶ ἡ ἀρίστη γνώμη. Τίς ὅμως ἐμερίμνησε σπουδάζων περὶ τῆς βελτιώσεως αὐτῶν; Αἱ διακοπαὶ διὰ τοὺς διδασκάλους εἶναι ἐποχὴ ἀνέσεως καὶ ἐπιρρώσεως εἰς τὸ ἱερὸν ἔργον αὐτῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον γίνονται ἀλλαχοῦ περιηγήσεις, συνελεύσεις, συζητήσεις, ἑορταί. Παρ' ἡμῖν ἀληθῶς κατ' Αὔγουστον βρίθουσιν αἱ ὁδοὶ τῶν Ἀθηνῶν διδασκάλων· ἀλλὰ τίς διενοήθη νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν συρροὴν ταύτην διδασκάλων καὶ καθηγητῶν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἠθικῆς παιδεύσεως;

Τὰ διδακτικὰ ὄργανα, εἶναι σήμερον ὁ ἐπιούσιος ἄρτος τῆς διδασκαλίας· ἡ δὲ Ἑλλάς, ἥτις ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ἀποθήκη τούτων δι' ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, στερεῖται καὶ τῶν στοιχειωδεστάτων καὶ ἀναγ-

κάζεται, ὡς ἀσιανή τις χώρα, νὰ πορίζηται αὐτὰ ἀντὶ μεγάλων δαπανῶν καὶ μετὰ πλείστων δυσχερειῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς· ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, ἡ Ἑλλὰς πρέπει ν' ἀγοράζῃ καὶ τοῦ Παρθενῶνός της τὴν εἰκόνα, ἵνα ὁ διδάσκαλος δείξῃ αὐτὴν εἰς τὸν μαθητὴν τῆς Σπάρτης!

Ἀπό τινος χρόνου ἐκθαμβούμεθα ὡς μικροὶ παῖδες εἰς τὴν θέαν μεγαλοπρεπῶν οἴκων, εἰς τὸ πλῆθος καὶ τὴν λαμπρότητα ἁμαξῶν καὶ ἵππων, εἰς τὴν πολυτέλειαν χορῶν καὶ ἑσπερίδων, εἰς ἔξαλλον συσσώρευσιν θαυμαστῶν ἀληθῶς ἀλλὰ ξένων βιομηχανιῶν, προϊόντων, μὴ ἐξαιρουμένων μηδὲ τῶν ἀθυρμάτων καὶ τῶν conserves, τοῦθ' ὅπερ κινδυνεύει ν' ἀποδείξῃ ἡμᾶς ὅτι στόμα μὲν ἔχομεν χεῖρας δὲ ὄχι· ἀλλ' ἐὰν ταῦτα ἀποτελῶσι τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐτυχίαν ἔθνους τινός, ἀπορεῖ τις διὰ τί θαυμάζεται καὶ τιμᾶται ὁ τῆς ἀρχαιότητος Δημοσθένης, ὅστις οὐ μόνον δὲν χαίρει ἐπὶ τοιούτοις τισὶν ἀγαθοῖς τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ καταμέμφεται αὐτῶν; Ποῦ δὲ οἱ σώφρονες ἐκεῖνοι λόγοι τοῦ μεγίστου τῶν Ἀθηνῶν ἀνδρὸς «φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας».

Ἐμήκυνα ὑπὲρ τὸ δέον τὸν λόγον καὶ κατεχράσθην τὴν ἐπιείκειαν ὑμῶν. Τελευτῶν δέ, εὔχομαι, καθὼς ὁ λαός, ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῆς ὀκτωήχου ἐν καιροῖς χαλεποῖς ἐζήτησε βέλτιόν τι διὰ τῆς ταπεινῆς φυλλάδος τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου, οὕτω καὶ τώρα Κυβέρνησις καὶ κοινωνία ἀνανήφουσαι καὶ μεγαλοφρονοῦσαι νὰ ἐπιζητήσωσι διὰ μέτρων σπουδαίων τὴν βελτίωσιν τῆς τῶν νέων ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως, ἥτις εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλὴς κρηπὶς ἀληθοῦς προόδου καὶ ἰσχύος παντὸς ἔθνους. Τότε δὲ ἡ Ἑλλὰς θὰ δυνηθῇ ἔτι ἅπαξ νὰ πιστώσῃ τὸν ποτὲ δοθέντα χρησμόν. «Ἀσκὸς βαπτίζῃ, δῦναι δέ τοι οὐ θέμις,» καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ μεγάλην πάλιν ἀποστολὴν ἐν τῇ εὐγενεῖ σταδιοδρομίᾳ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν.

Βλ. Γ. Σκορδέλης

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ ΘΕΑΤΡΙΚΑΙ

Ο ΚΟΙΝΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ

Α'

Πάντες οἱ δραματικοὶ συγγραφεῖς ἔχουσιν ἕνα ἀνώνυμον συνεργάτην . . . . . τὴν Τύχην. Ἡ τύχη μεγάλως ἀναμίγνυται ἐν ταῖς δραματικαῖς συλλήψεσιν. Αἱ ἰδέαι δὲν φύονται μόναι ἐν τῇ κεφαλῇ τῶν εὐφυῶν· δὲν ὑπάρχει αὐθόρμητος σύλληψις, χρειάζεται πάντοτε σπόρος τις, σημεῖόν τι. Τὸ σημεῖον τοῦτο διὰ τὸν δραματικὸν συγγραφέα εἶναι πολλάκις γεγονός τι

ὅπερ βλέπει, λέξις τις ἣν ἀκούει, βιβλίον ὅπερ ἀναγινώσκει, πρόσωπον τὸ ὁποῖον συναντᾷ, ἀνάμνησις ἥτις τῷ ἐπέρχεται. Χωρὶς ἄλλο τὰ τυχηρὰ ταῦτα συμβεβηκότα ἵνα γονιμοποιηθῶσι πρέπει νὰ εὑρεθῶσιν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ εὐφυοῦς συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ ὁ εὐφυὴς συγγραφεὺς δέον νὰ διέλθῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ τῆς ἐν λόγῳ ὁδοῦ.

Ποίου ἐνδιαφέροντος θὰ ἦτο ἐὰν διάσημοι συγγραφεῖς ἐδιηγοῦντο τὰς ἀγνώστους αἰτίας ἐξ ὧν παρήχθησαν πολλάκις ὡραιότατα ἔργα. Ἰδοὺ τινα τούτων ἅτινα συνήγαγον καὶ ἅτινα μοὶ φαίνονται περίεργα.

Ἄρχομαι δὲ ἀπὸ ἕνα τῶν μεγίστων ἡμῶν τραγικῶν. Ὁ Κορνήλιος εἰς τί ὀφείλει τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἀριστούργημα; Εἰς τὴν τύχην. Ἦν τριακονταέτης· σειρὰ δέκα περίπου ἐπιτυχιῶν ἐν τῷ θεάτρῳ ἐσχημάτισε περὶ αὐτοῦ φήμην. Συναντᾷ ἡμέραν τινὰ ἕνα τῶν συμπολιτῶν του, ἀρχαῖον ὑπάλληλον, τὸν Σαλών, ὅστις εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς Ῥουὰν τὴν πατρίδα του. Ὁ Σαλὼν τῷ λέγει. «Αἱ μέχρι τοῦδε ἐπιτυχίαι σου παροδικὴν μόνον σοὶ ἔφερον δόξαν. Δέον νὰ ἀλλάξῃς θέματα· πλούσιον μεταλλεῖον εἶναι τὸ Ἱσπανικὸν θέατρον καὶ μέχρι τοῦδε ἀνεκμετάλλευτον. Γνωρίζω κάλλιστα τὴν Ἱσπανικήν, ἐλθὲ νὰ μὲ ἴδῃς εἰς Ῥουάν, θὰ σοὶ τὴν ἐκμάθω καὶ θὰ σοὶ μεταφράσω ἀποσπάσματα δράματός τινος τοῦ Γουϊλὲν δὲ Κάστρο ὅπερ εἰς χεῖράς σου δύναται νὰ ἀποβῇ ἀριστούργημα » Τί ἐκ τούτου προέκυψεν; ὁ *Σίδ*. Ἀφαιρέσατε τὸν Σὶδ ἐκ τῶν δραματικῶν ἔργων τοῦ Κορνηλίου, καὶ μέγα μέρος τοῦ Κορνηλίου ἐκλείπει.

Μοὶ διηγήθησαν ποία σύμπτωσις ἀναγνώσεως ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Βίκτωρα Οὐγὼ ἓν τῶν ὡραιοτέρων του δραμάτων. Εἶχεν ἀναγνώσει τὸ ὡραῖον ἐκεῖνο ἀπόσπασμα τῶν Confessions ἐνῷ ὁ Ῥουσσὼ ζωγραφίζει μετὰ τόσης πικρίας τὴν λύπην του ὅτι εἶναι ὑπηρέτης. Ὁ Βίκτωρ Οὐγὼ ἐσημείωσεν ἡμέραν τινὰ εἰς νεαρόν τινα φίλον του, τὴν εἰρωνίαν ταύτην τῆς τύχης, ἥτις ἔξυπνον ἄνθρωπον κατέστησεν ὑπηρέτην καὶ τὸν συνεβούλευε νὰ ἐπωφεληθῇ τούτου ὅπως συγγράψῃ δρᾶμα· ὁ νέος δὲν ἠδυνήθη νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἰδέαν, ὁ Οὐγὼ ὅμως τὴν ἐχρησιμοποίησε καὶ οὕτω παρήχθη ὁ *Ῥοὺϋ Βλάς*.

Ἐνίοτε ἡ τύχη ἔρχεται εἰς βοήθειαν τῆς φαντασίας οὕτω προσφόρως ὥστε δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐκ προνοίας ἐρχομένη. Ἐργάζεταί τις συντόνως ὅτε ἐπέρχεται δυσκολία ἀπρόοπτος καὶ δυσκαταγώνιστος. Αἴφνης πρὸ ὑμῶν συμβαίνει τι ὅπερ ἀνοίγει τοὺς ὑμετέρους ὀφθαλμούς, δεικνύει εἰς ὑμᾶς τὸν δρόμον καὶ λύει τὸ πρόβλημα. Δύο διάσημοι συγγραφεῖς ὁ Ὠζιὲ καὶ ὁ Σαρδοὺ μοὶ παρέχουσι δύο ὡραῖα παραδείγματα.

Ἀρχίζω ἀπὸ τοῦ Ὠζιέ. Κατὰ τὸ ἔτος 1849, ἐν τῷ Γαλλικῷ θεάτρῳ, ἐμελέτων τὴν *Γαβριέλλαν*. Τὸ δρᾶμα γενόμενον δεκτὸν ἐν ἀνευφημίαις κατὰ τὴν ἐνώπιον τῆς ἐπιτροπῆς ἀνάγνωσιν, ἐκέρδαινεν ὡς εἰκὸς πολὺ ἐπὶ τῆς σκηνῆς διδασκόμενον. Οἱ ἠθοποιοὶ ἦσαν ἐνθουσιασμένοι. Ἐπέρχε-

ται ἡ ε' πρᾶξις, γενικὴ δυσαρέσκεια. Δὲν ἐπρόκειτο νὰ διορθωθῇ λάθος, ἢ ἀπιθανότης τις νὰ ἐκλείψῃ· πάντες ἦσαν δυσηρεστημένοι ὄχι δι' ὅ,τι ἦτο ἀλλὰ δι' ὅ,τι δὲν ἦτο. Κἄτι ἔλειπε. Καὶ ὁ συγγραφεὺς καὶ οἱ ἠθοποιοὶ ᾐσθάνοντο τὴν ἀνάγκην γενναίου τινὸς κινήματος ἀνελπίστου διὰ νὰ πληρωθῇ ἡ ε' πρᾶξις. Ὁ Ὠζιὲ μάτην προσεπάθει. Οὐδὲν εὕρισκε. Πρωΐαν τινὰ λίαν ἐνωρὶς περιεπάτει κατὰ μῆκος τῆς παρακτίας τοῦ Σηκουάνα ὅτε φθὰς εἰς τὴν γέφυραν τῶν Τεχνῶν εἶδε βαδίζοντα πρὸ αὐτοῦ, τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸ Ἰνστιτοῦτον, ἄνθρωπον τεσσαρακοντούτη περίπου μετὰ τῆς μικρᾶς κόρης του· ἕνεκα τῆς πρωϊνῆς ὥρας ἡ γέφυρα ἦν σχεδὸν ἔρημος· τὸ παιδίον αἰσθανόμενον ἑαυτὸ σχεδὸν μόνον, προεχώρει τινὰ βήματα, ἔπειτα ἐπανήρχετο τρέχον πρὸς τὸν πατέρα του ἐρρίπτετο εἰς τὰς ἀγκάλας του καὶ ὁ πατὴρ τὸ ἀνύψου μέχρι τῶν χειλέων του καὶ τὸ ἐνηγκαλίζετο μετὰ πάθους, ἐνῷ τὸ παιδίον ἐγέλα ἐναγκαλιζόμενον ὁμοίως τὸν πατέρα του. Τὸ θέαμα ἦν χαριέστατον. — Εὖγε, εἶπεν ὁ Ὠζιέ, ὅστις τοὺς ἠκολούθει.—Τίς ἦτο ὁ ἄνθρωπος οὗτος; Εἷς τῶν κυριωτέρων ἠθοποιῶν τῆς *Γαβριέλλας* ὁ Ῥενιὲ μετὰ τῆς θυγατρός του. — Δὲν εἶσθε πατήρ; ἐρωτᾷ τὸν Ὠζιὲ ὁ ἠθοποιός. — Ὄχι ἀποκρίνεται ὁ ποιητής· ἀλλ' ἔχω τέσσαρα τέκνα ἐκ τῶν ἀδελφῶν μου. — Οἱ δύο φίλοι ἐχωρίσθησαν. Ὁ Ὠζιὲ ἀνεχώρησε σκεπτικὸς ἢ μᾶλλον συγκεκινημένος. Τὸ θέαμα ὅπερ εἶχεν ἴδει, τὰ δύο ἐκεῖνα πρόσωπα, τὰ βλέμματα, οἱ γέλωτες, τὰ φιλήματα, πάντα ταῦτα τῷ ἀπεκάλυψαν τόσον ζωηρὰν εἰκόνα τῆς πατρικῆς στοργῆς ὥστε ἡ πέμπτη αὐτοῦ πρᾶξις τῷ ἐφάνη ὑπὸ νέαν μορφήν· βλέπει, αἰσθάνεται τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ἐν τῇ λύσει τοῦ δράματος καὶ γράφει τὴν θαυμασίαν ἐκείνην σκηνὴν ἥτις ἄρχεται διὰ τῶν στίχων τούτων.

Nous n' existons vraiment que par ces petits êtres
Qui dans tout notre coeur s' etablissent en maîtres
Qui prennent notre vie et ne s' en doutent pas
Et n' ont qu' à vivre heureux pour n' être point ingrats.

Βεβαίως ὁ Ὠζιὲ καὶ μόνος ἠδύνατο νὰ κατασκευάσῃ τοὺς στίχους τούτους ἐκ τοιαύτης συναντήσεως· πολλοὶ δραματικοὶ συγγραφεῖς ἠδύναντο νὰ διέλθωσιν ἐκεῖθεν τὴν πρωΐαν ἐκείνην, βεβαίως δὲν θὰ κατεσκεύαζον τὴν πέμπτην αὐτοῦ πρᾶξιν, ἀλλὰ διὰ τὸν Ὠζιὲ πάντως ἡ γέφυρα τῶν Τεχνῶν ἐχρησίμευσεν αὐτῷ ὡς ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ Ἰνστιτοῦτον.

Τοῦ Σαρδοὺ τὸ συμβὰν εἶναι χαρακτηριστικώτερον. Ἔγραψε τοὺς *Ἀγαθοὺς Χωρικοὺς* κωμῳδίαν ἐν ᾗ ὁ Πραδὼ διεδραμάτισε μέρος τόσον κωμικὸν καὶ ἀστεῖον. Μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν δ' πρᾶξιν, ὁ Σαρδοὺ ἐσταμάτησεν. Τὸ κωμικὸν τοῦτο πρόσωπον εὑρίσκετο ἀναμεμιγμένον εἰς μίαν τῶν παθητικωτάτων σκηνῶν τοῦ δράματος. Ὁ Σαρδοὺ δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ χωρὶς αὐτὸν ἀλλὰ δὲν ἤξευρε καὶ πῶς νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα. Ἐφοβεῖτο ὅτι ἤθελε παραβλαφθῆ ὅλη ἡ δραματικὴ σπουδαιότης τῆς πράξεως διὰ

τῆς παρεμβάσεως τοῦ κωμικοῦ ἐκείνου προσώπου, ὅπερ διὰ τῆς ἀστείας φυσιογνωμίας καὶ τῆς παραδόξου φωνῆς του προεκάλει εἰς σπασμωδικὸν γέλωτα τὸ κοινόν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀνοίγει ἡ θύρα καὶ ποῖος ἐμφανίζεται πρὸ τοῦ Σαρδοῦ; . . . Ὁ Πραδὼ αὐτός. Ἠκτινοβόλει ἐκ χαρᾶς, καὶ ἡ φυσιογνωμία του ἦτο κωμικωτέρα ἢ συνήθως, τὸ δὲ μέγα στόμα του ἔχαινε πλειότερον καὶ ἐπροκάλει ἄπλετον γέλωτα. Ἤρχετο ἐκ τοῦ Ὠδείου ὅπου ὁ υἱός του δὲν ἐνθυμοῦμαι τίνος ἠξιώθη βραβείου. Ἐνῷ διηγεῖτο τὴν χαράν του εἰς τὸν Σαρδοῦ, συγκίνησις τόσον μεγάλη καὶ πατρικὴ ἀγάπη τόσον βαθεῖα ἀνεφάνη ἐν τῷ προσώπῳ του, ὥστε δάκρυα ἤρχισαν νὰ τῷ τρέχωσιν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ὁ Σαρδοὺ δακρύων μετ' αὐτοῦ εἶπεν αἴφνης. «Ἀλλ' ἰδοὺ ἡ λαμπροτέρα σκηνὴ τῆς τετάρτης μου πράξεως, νὰ θέσω δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τούτους ἐν οἷς διαλάμπει πάντοτε ἡ χαρά, νὰ κάμω νὰ κλαύσῃ ἐκεῖνος ὅστις κάμνει τοὺς ἄλλους καὶ γελῶσιν. Εἶναι βέβαιον τὸ ἀποτέλεσμα.» Καὶ τὴν ἑσπέραν ὁ Σαρδοὺ συνέγραψε τὴν δ' αὐτοῦ πρᾶξιν. Ὁ ἠθοποιὸς ἐν ἀγνοίᾳ του ὑπέβαλε τὴν σκηνὴν εἰς τὸν συγγραφέα.

Ἠδυνάμην νὰ πολλαπλασιάσω τὰ παραδείγματα καὶ νὰ ἀναφέρω γνωστότερα. Μή τοι ἡ *Φαίδρα* δὲν εἶναι προϊὸν στοιχήματος; τὸ στοίχημα τοῦτο συνομιλίας; Ἡ δὲ συνομιλία προϊὸν συμπτώσεως; Ὁ Λεμερσιέ, ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ τοῦ *Πίντου* γράφει πῶς τὸ ἔργον τοῦτο τὸ παραδοξότατον τῶν ἔργων του, ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα στοιχήματος. Ὑπεστήριζον ἐνώπιον αὐτοῦ ὅτι πᾶσαι αἱ μορφαὶ τῶν δραματικῶν ἔργων ἀνευρέθησαν ἤδη· ὑπεστήριζε τὸ ἐναντίον καὶ ὑπεχρεώθη νὰ φέρῃ ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν δραματικὸν ἔργον γένους ὅλως διόλου νέου. Ἐκέρδησεν. Ἔφερε τὸν *Πίντον*. Τί δὲ εἶναι ὁ *Πίντος*; Ἡ κωμῳδία τραγῳδίας, ἱστορικὸν συμβὰν διαδραματισθὲν ἐν τοῖς παρασκηνίοις, ἐπανάστασις ἐν κοιτωνίτῃ. Ἔκτοτε κατεχράσθησαν πολὺ τὸ εἶδος τοῦτο. Εἴδομεν τὴν δολοφονίαν παρουσιαζομένην ὑπὸ κωμικὴν μορφήν, ἀλλ' ἡ ἐφεύρεσις ἀνήκει τῷ Λεμερσιὲ καὶ τῇ τύχῃ.

Χωρὶς νὰ ἀνατρέξω μακρὰν ἢ νὰ ἀνέλθω ὑψηλότερα, μικροῦ ἀριστουργήματος τῶν ἡμερῶν μας ἡ *χαρὰ προξενεῖ τρόμον* πλήρους αἰσθήματος καὶ πνεύματος, τὴν ὑπόθεσιν ἡ συγγραφεὺς κυρία δὲ Γιραρδὲν εἶδε καθ' ὕπνους. Ἄλλης τινὸς κωμῳδίας ἐπιγραφομένης *Γευματίζω παρὰ τῇ μητρί μου* ἥτις ἔτι καὶ νῦν παριστάνεται μετ' ἐπιτυχίας ἡ ὑπόθεσις συνελήφθη οὕτω πως. Ὁ Λαμπὲρ-Τιβοὺς εἰσέρχεται πρώτην τινὰ τοῦ νέου ἔτους παρὰ τῷ φίλῳ του Δεκουρσέλ. Ἔρχομαι νὰ γευματίσω μαζύ σου διότι σοῦ τὸ ὑποσχέθην, ἀλλὰ παρ' ὀλίγον νὰ μείνω παρὰ τῇ πτωχῇ φίλῃ μας ** Ἦτο κατατεθλιμμένη διότι ἐγευμάτιζε μόνη της σήμερον. Εἰς ὅλας της τὰς προσκλήσεις ἀπεκρίνοντο, ἀδύνατον γευματίζω παρὰ τῇ μητρί μου.— Ἆ, τί ὡραία ὑπόθεσις κωμῳδίας, ἀνέκραξεν ὁ Δεκουρσέλ. Βεβαίως ἐχρειά-

σθῆ ὅλον τὸ πνεῦμα τῶν συγγραφέων διὰ νὰ γραφῇ ἀλλ' ἡ σύμπτωσις ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὴν ὑπόθεσιν.

Ὁ Σκρὶβ βεβαίως ὑπῆρξε μεγαλοφυής· τίς τὸ συζητεῖ; Τίς ἔπλασε πλείονας αὐτοῦ θεατρικὰς περιπετείας, νέας, περιέργους, συγκινητικάς, εὐφυεῖς. Λαμπρὰ ἰδίως μνημονεύεται ἡ τῆς δ' πράξεως τοῦ *Προφήτου*. Τὴν ἐνθυμεῖσθε — Ἡ συνάντησις τοῦ προφήτου Ἰωάννου μετὰ τῆς μητρός του Φιδές. Ὁ ὑποτιθέμενος οὗτος υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὅστις θὰ κατερρίπτετο ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ θείου του μεγαλείου ἂν ἀναγνωρίσῃ τὴν μητέρα του, ἀναφωνεῖ, Τί μὲ θέλει ἡ γυνὴ αὕτη; εἶναι τρελλή. Ἔ λοιπόν, εἰς τυχαίαν τινὰ σύμπτωσιν ὀρίζει ὁ Σκρὶβ τὴν δραματικὴν ταύτην σκηνήν. Ἀνεγίνωσκε τὸ εὐαγγέλιον ὅτε ἡ πρὸς τὴν μητέρα του ἀποστροφὴ τοῦ Ἰησοῦ· «Γύναι τί ἐμοὶ καὶ σοί;» ἐνεποίησεν ἰσχυρὰν εἰς αὐτὸν ἐντύπωσιν καὶ ἐγέννησε τὴν ὡραίαν ἐκείνην σκηνήν.

Τελευταῖον παράδειγμα. Τὸ δανείζομαι καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Σαρδού. Ὁ διευθυντὴς τοῦ Γαλλικοῦ θεάτρου κ. Ε. Περρὲν ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ κωμῳδίαν τινά· ὁ Σαρδοὺ τῷ προέτεινε δρᾶμα στρατιωτικὸν μὲ μάχας, πυρίτιδα καὶ ἀναλόγους ἐνδυμασίας.

— Ὄχι, ἀπεκρίνατο ὁ κ. Περρέν, τὸ κοινὸν περιμένει παρ' ὑμῶν κωμῳδίαν τῶν ἡμερῶν μας, πίνακα σημερινῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων.

— Θὰ φροντίσω εἶπεν ὁ Σαρδού· καὶ μόλις καθεσθεὶς πρὸ τοῦ γραφείου του ἐρευνᾷ τὰ χαρτία του ἐν οἷς φύρδην μίγδην ῥίπτει τὰς ἰδέας του. Προσπίπτει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του σχέδιον κωμῳδίας διὰ τὸ θέατρον τοῦ Palais Royal ἐν ᾗ τὸ κύριον πρόσωπον θὰ ὑπεκρίνετο ὁ κωμικὸς Ζωφροά. Ἦν ἡ κωμικὴ θέσις ἀνθρώπου νυμφευθέντος τὴν πρωΐαν ἐν τῷ δημαρχείῳ καὶ μέχρι μεσημβρίας χωρισθέντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἕνεκα μυρίων ἐμποδίων. Ἐνυμφεύθη δηλαδὴ καὶ δὲν ἐνυμφεύθη. Διατρέχει τὸ σχέδιον ὁ Σαρδοὺ καὶ αἴφνης ἀναφωνεῖ. «Ἐνταῦθα ὑπόκειται βαθυτέρα τις ἰδέα· δὲν πρόκειται περὶ τῆς κωμικῆς ἀπελπισίας Ταντάλου τινὸς πρὸ τῆς ματαιώσεως τοῦ γάμου· πρόκειται περὶ τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γάμου· ἰδοὺ λοιπὸν θέμα ἄξιον τοῦ Γαλλικοῦ θεάτρου.» Καὶ ὁ Σαρδοὺ ἔγραψε τὸν *Δανιὴλ Ῥοσά*.

Τὰ μικρὰ ταῦτα παραδείγματα ἀποδεικνύουσι νομίζω τὸ ὑπ' ὄψιν ὑμῶν θέμα θὰ ἀναφέρω δὲ ὑμῖν καὶ ἕτερον παράδειγμα εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον συμβάν.

Ἔγραφον τῷ 1837 μετὰ τοῦ Γουβὼ δρᾶμα εἰς πέντε πράξεις ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ προτελευταία δημιουργία τῆς διασήμου Μάρς, τὴν *Λουΐζαν δὲ Λινιερόλ*. Ἡ ὑπόθεσις ἕνεκα τοῦ νεωτεριστικοῦ αὐτῆς μᾶς εἶχε παρασύρει. Ἦν ἡ παλλακὶς τοῦ συζύγου. Ὑπεστήριξε δὲ τὴν ἰδέαν μου ὅτι τὸ θέμα ἦν νέον καὶ τοῦτο ὅτι διηγηθεὶς αὐτὸ μεθ' ὅλων τῶν περιπετειῶν του εἰς γηραιὸν φίλον τοῦ πατρός μου, πλήρη τῶν ἰδεῶν τοῦ ιε´ αἰῶνος, τὴν ἐπεδοκίμασε πληρέστατα. Περαιωθέντος τοῦ δράματος μετέβημεν νὰ τὸ ἀναγνώσωμεν

εἰς τὸν Εὐγ. Σύην καὶ εἰς εὐφυᾶ καὶ πρωτότυπον φίλον μας τὸν Σωβάζ. Καὶ οἱ τέσσαρες λοιποὶ ἐγκατέστημεν πρὸ τοῦ ζωγραφικοῦ ὀκρίβαντος τοῦ Σύη, διότι οὗτος ἰσχυρίζετο ὅτι ποτὲ δὲν ἤκουε τόσον καλὰ εἰμὴ ὁσάκις ἤκουε ζωγραφῶν. Ἐγὼ ἀνεγίνωσκον. Αἱ τρεῖς πρῶται πράξεις ἐν αἷς μεταξύ των ἐμάλωνον ὁ σύζυγος, ἡ σύζυγος καὶ ἡ παλλακὶς ἤρεσαν πολὺ εἰς τοὺς ἡμετέρους κριτάς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δ' πράξεως σιωπὴ ψυχρὰ ἐβάρυνεν ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως, καὶ μετὰ τὴν ε' πρᾶξιν ληξάσης τῆς ἀναγνώσεως ὁ φίλος ἡμῶν Σωβὰζ ἐξαγαγὼν κλεῖδα ἐκ τοῦ θυλακίου ἤρξατο συρίζων. Διεμαρτυρήθην, ὠργίσθην, ἐφώναξα, ὁ Σύης μὲ ὑπερασπίσθη, ἀλλ' ὁ Σωβὰζ ἀνέπτυξε κριτικὴν μελέτην δηκτικωτάτην καὶ τόσον φαίνεται πειστικὴν ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ συνεργάτης μου Γουβὼ ἀποσύρας τὴν κλεῖδα τῆς θύρας ἤρξατο συρίζων ἰσχυρότερον τοῦ Σωβάζ. Λοιπὸν ἐτελείωσε, τὸ δρᾶμα ἔπεσε. Διὰ νὰ διατηρηθῇ ἔδει νὰ ἀναπλασθῇ καὶ ἀπὸ τῆς ἐπαύριον ἠρξάμεθα τοῦ ἔργου. Ἀλλ' ὅλος ὁ χειμὼν παρῆλθεν εἰς ἀγόνους προσπαθείας· οὐδὲν εὑρίσκομεν. Τέλος πρωΐαν τινὰ μεταβαίνω παρὰ τῷ Γουβὼ καὶ τῷ λέγω. Εἷς μόνος τρόπος ὑπάρχει σωτηρίας. Ἡ ἀδυναμία ἡμῶν προέρχεται ἐκ τούτου ὅτι περιστρεφόμεθα περὶ τὸν αὐτὸν κύκλον. Χρειάζεται νέον στοιχεῖον, νέον πρόσωπον καὶ τὸ πρόσωπον τοῦτο εἶναι προφανές· εἶναι ὁ σύζυγος τῆς παλλακίδος.

— Ἔχεις δίκαιον, εἶπεν ὁ Γουβώ. Συνάντησις μεταξὺ τῶν δύο συζύγων, μονομαχία!

— Ὄχι μονομαχία, ἀποκρίνομαι ἐγώ. — Ὄχι μονομαχία· μοὶ ἀποκρίνεται· ἀλλὰ τότε ποῦ ἔσται τὸ ἐνδιαφέρον; — Ἄκουσον, τῷ λέγω, δὲν μᾶς χρειάζεται πρόσωπον μόνον, μᾶς χρειάζεται χαρακτήρ, ἀκούεις χαρακτήρ. Ὁ χαρακτὴρ λοιπὸν αὐτὸς σήμερον τὴν πρωΐαν ἀνεφάνη πρὸ ἐμοῦ, ἐν τῇ αἰφνηδίᾳ ἀναμνήσει παραδόξου καὶ τραγικῆς ἱστορίας ἐν ᾗ ἄκων ἀνεμίχθην. Ἡ ἱστορία αὕτη εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δρᾶμα ὁλόκληρον, τὸ ὁποῖον παρασάγγας ὅλους μᾶς μεταφέρει μακρὰν τοῦ ἰδικοῦ μας, ἀλλ' εὑρίσκεται ἐν αὐτῇ μία λεπτομέρεια, μία λέξις, ἥτις ἀναπτυσσομένη, καλλιεργουμένη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις εἰς τὸν ἀναδιοργανισμὸν τῶν δύο τελευταίων πράξεων· θέλεις νὰ σοῦ διηγηθῶ τὴν ἱστορίαν αὐτήν;

— Καὶ βεβαίως ὑπέλαβεν ὁ Γουβώ. Πρὸ παντὸς δὲ μὴ παραλείψῃς μηδέν.

— Ἔστω καὶ ὑπομονή· ἀρχίζω.

II

Εὑρισκόμην εἰς Ρώμην κατὰ τὸ 1832. Ἤμην εἰκοσιπέντε ἐτῶν. Ἐκεῖ ἀπήντησα νέον τινὰ Γάλλον κατά τι μεγαλήτερον ἐμοῦ ὅστις μὲ ἔθελξε διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ πρωτοτυπίας τοῦ χαρακτῆρός του. Ὑψηλός, ἀθλητικός, αἱματώδης μὲ μελανὸν πώγωνα καὶ γαλανοὺς ὀφθαλμούς, πρᾶγμα τὸ

ὁποῖον δίδει πάντοτε παράδοξόν τινα ἔκφρασιν εἰς τὴν φυσιογνωμίαν, ὁ Αὔγουστος Λ.. ἐθήρευεν εἰς τὰ πέριξ τῆς Ρώμης μετὰ τοῦ Ὁρατίου Βερνέ, ἐγυμνάζετο εἰς τὰ ὅπλα μετὰ τοῦ Κωνσταντέν, τοῦ περιφήμου ἐπὶ πορσελάνης ζωγράφου, ἐζωγράφιζεν ἀρκετὰ καλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἔφερεν ἐκ τῶν κυνηγετικῶν ἐκδρομῶν του περισσότερα κομψὰ ὑδρογραφήματα ἢ κυνήγιον, ἐξώδευεν ὡς μέγας ἄρχων καὶ... ἔπληττε θανασίμως. Ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἐκ φύσεως κληρονομικὴ ἡ μελαγχολία. Ὁ πατήρ του ἐν ᾧ ἐπρογεύετο ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν ἐξοχήν του μὲ αὐτὸν καὶ τὴν ἀδελφήν του, ἐγείρεται αἴφνης σιωπηλός, καὶ μετά τινας στιγμάς, τὰ δύο παιδία ἀκούουσιν ἐκπυροκρότησιν· ὁρμῶσι πρὸς τὰ ἔξω καὶ εὑρίσκουσιν εἴκοσιν ἀπὸ τῆς θύρας βήματα τὸν πατέρα των νεκρόν. Εἶχεν αὐτοχειριασθῆ. Τὸ καταστρεπτικὸν αὐτὸ συμβὰν ἔρριψε πένθιμον πέπλον ἐπὶ τῆς φαντασίας τοῦ νεανίου. Μοὶ ἔλεγε συχνά: Θὰ ἀποθάνω ὡς ὁ πατήρ μου.

Εἰς Παρισίους ἐπανελθόντες συνεδέσαμεν στενοτέραν φιλίαν. Ἐβλεπόμεθα τρὶς τῆς ἑβδομάδος εἰς τὸ ὁπλασκητήριον. Μὲ παρουσίασε εἰς τὴν ἀδελφήν του τὴν ὁποίαν ὑπερηγάπα καὶ ἧς ἐλάτρευε τὰ τέκνα. Ὁ τραγικὸς τοῦ πατρός των θάνατος τοὺς συνέδεσε στενότερον. Συνεσφίχθησαν πρὸς ἀλλήλους ἐκ φόβου καὶ ἐξ ἀγάπης. Ἠθέλησε νὰ μὲ σχετίσῃ ἐπίσης μὲ τὸν προσφιλέστατον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸν μόνον του φίλον. Ὁ Γουστάβος Δ... ἀφ' οὗ ἐπί τινα ἔτη ὑπηρέτησεν ἐν τῷ στρατῷ, κληρονομήσας μεγάλην περιουσίαν παρῃτήθη μὲ βαθμὸν ἀντισυνταγματάρχου καὶ ἐνυμφεύθη τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν περίπου κόρην πτωχὴν καὶ ἐξαισίως ὡραίαν. Ποτὲ δὲν εἶδον μεγαλητέραν ἀντίθεσιν ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν δύο τούτων συζύγων. Ἁπλοῦς, σοβαρός, κατά τι ἄγριος ἔχων τὴν καρδίαν πλήρη τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀγαθότητος ἥτις ὡσεὶ φοβουμένη τοὺς λόγους ἐκφράζεται μόνον διὰ πράξεων, ὁ Γουστάβος Δ... μοὶ ἀνεμίμνησκε στρατιωτικούς τινας χαρακτῆρας τῆς Δημοκρατίας. Ἐκείνη δέ... κοντή, μικροκαμωμένη, παχουλή, ῥοδοκόκκινος, μὲ ἀπαστράπτοντας ὀφθαλμούς, μὲ κατταλεύκους καὶ γελαστοὺς ὀδόντας, μὲ μικροὺς κινητοὺς γελασίνους, φρίσσοντας εἰς τὰ δύο ἄκρα τοῦ στόματος, καὶ τὶ λαιμός, τὶ λάρυγξ, τί βραχίονες!... Τέλος θελκτικὸν μίγμα, θεᾶς, πλαγγόνος καὶ παρισινῆς. Ὅ,τι προησθάνετό τις, συνέβη. Ἠπάτησε τὸν σύζυγόν της ὅστις τὴν ἀνεκάλυψε καὶ ἐζήτησε συμβουλὴν ἀπὸ τὸν φίλον του.

— Πρέπει νὰ φονεύσῃς τὸν ἐραστήν, τῷ ἀπήντησεν ὁ Αὔγουστος Λ.. καὶ νὰ διώξῃς τὴν γυναῖκα.

— Ὁ ἐραστὴς ἀνεχώρησεν.

— Ἡ γυνὴ μένει, δίωξέ την.

Ἀλλ' ὁ Δ... ἦτο φοβερὰ ἐρωτευμένος· ἡ γυνὴ ἔκλαιεν, ἱκέτευε, μετενόει καὶ ὁ σύζυγος ἔκλινε πρὸς τὴν ἐπιείκειαν, ἀλλ' ὁ Αὔγουστος Λ... ἦτο ἄκαμπτος.

εἰς τὸν Εὐγ. Σύην καὶ εἰς εὐφυᾶ καὶ πρωτότυπον φίλον μας τὸν Σωβάζ.

Καὶ οἱ τέσσαρες λοιποὶ ἐγκατέστημεν πρὸ τοῦ ζωγραφικοῦ ὀκρίβαντος τοῦ Σύη, διότι οὗτος ἰσχυρίζετο ὅτι ποτὲ δὲν ἤκουε τόσον καλὰ εἰμὴ ὁσάκις ἤκουε ζωγραφῶν. Ἐγὼ ἀνεγίνωσκον. Αἱ τρεῖς πρῶται πράξεις ἐν αἷς μεταξύ των ἐμάλωνον ὁ σύζυγος, ἡ σύζυγος καὶ ἡ παλλακὶς ἤρεσαν πολὺ εἰς τοὺς ἡμετέρους κριτάς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δ' πράξεως σιωπὴ ψυχρὰ ἐβάρυνεν ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως, καὶ μετὰ τὴν ε' πρᾶξιν ληξάσης τῆς ἀναγνώσεως ὁ φίλος ἡμῶν Σωβὰζ ἐξαγαγὼν κλεῖδα ἐκ τοῦ θυλακίου ἤρξατο συρίζων. Διεμαρτυρήθην, ὠργίσθην, ἐφώναξα, ὁ Σύης μὲ ὑπερασπίσθη, ἀλλ' ὁ Σωβὰζ ἀνέπτυξε κριτικὴν μελέτην δηκτικωτάτην καὶ τόσον φαίνεται πειστικὴν ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ συνεργάτης μου Γουβὼ ἀποσύρας τὴν κλεῖδα τῆς θύρας ἤρξατο συρίζων ἰσχυρότερον τοῦ Σωβάζ. Λοιπὸν ἐτελείωσε,τὸ δρᾶμα ἔπεσε. Διὰ νὰ διατηρηθῇ ἔδει νὰ ἀναπλασθῇ καὶ ἀπὸ τῆς ἐπαύριον ἠρξάμεθα τοῦ ἔργου. Ἀλλ' ὅλος ὁ χειμὼν παρῆλθεν εἰς ἀγόνους προσπαθείας· οὐδὲν εὑρίσκομεν. Τέλος πρωΐαν τινὰ μεταβαίνω παρὰ τῷ Γουβὼ καὶ τῷ λέγω. Εἷς μόνος τρόπος ὑπάρχει σωτηρίας. Ἡ ἀδυναμία ἡμῶν προέρχεται ἐκ τούτου ὅτι περιστρεφόμεθα περὶ τὸν αὐτὸν κύκλον. Χρειάζεται νέον στοιχεῖον, νέον πρόσωπον καὶ τὸ πρόσωπον τοῦτο εἶναι προφανές· εἶναι ὁ σύζυγος τῆς παλλακίδος.

— Ἔχεις δίκαιον, εἶπεν ὁ Γουβώ. Συνάντησις μεταξὺ τῶν δύο συζύγων, μονομαχία!

— Ὄχι μονομαχία, ἀποκρίνομαι ἐγώ. — Ὄχι μονομαχία· μοὶ ἀποκρίνεται· ἀλλὰ τότε ποῦ ἔσται τὸ ἐνδιαφέρον ; — Ἄκουσον, τῷ λέγω, δὲν μᾶς χρειάζεται πρόσωπον μόνον, μᾶς χρειάζεται χαρακτήρ, ἀκούεις χαρακτήρ. Ὁ χαρακτὴρ λοιπὸν αὐτὸς σήμερον τὴν πρωΐαν ἀνεφάνη πρὸ ἐμοῦ, ἐν τῇ αἰφνηδίᾳ ἀναμνήσει παραδόξου καὶ τραγικῆς ἱστορίας ἐν ᾗ ἄκων ἀνεμίχθην. Ἡ ἱστορία αὕτη εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δρᾶμα ὁλόκληρον, τὸ ὁποῖον παρασάγγας ὅλους μᾶς μεταφέρει μακρὰν τοῦ ἰδικοῦ μας, ἀλλ' εὑρίσκεται ἐν αὐτῇ μία λεπτομέρεια, μία λέξις, ἥτις ἀναπτυσσομένη, καλλιεργουμένη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις εἰς τὸν ἀναδιοργανισμὸν τῶν δύο τελευταίων πράξεων· θέλεις νὰ σοῦ διηγηθῶ τὴν ἱστορίαν αὐτήν ;

—Καὶ βεβαίως ὑπέλαβεν ὁ Γουβώ. Πρὸ παντὸς δὲ μὴ παραλείψῃς μηδέν.

— Ἔστω καὶ ὑπομονή· ἀρχίζω.

II

Εὑρισκόμην εἰς Ρώμην κατὰ τὸ 1832. Ἤμην εἰκοσιπέντε ἐτῶν. Ἐκεῖ ἀπήντησα νέον τινὰ Γάλλον κατά τι μεγαλήτερον ἐμοῦ ὅστις μὲ ἔθελξε διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ πρωτοτυπίας τοῦ χαρακτῆρός του. Ὑψηλός, ἀθλητικός, αἱματώδης μὲ μελανὸν πώγωνα καὶ γαλανοὺς ὀφθαλμούς, πρᾶγμα τὸ

ὁποῖον δίδει πάντοτε παράδοξόν τινα ἔκφρασιν εἰς τὴν φυσιογνωμίαν, ὁ Αὔγουστος Λ.. ἐθήρευεν εἰς τὰ πέριξ τῆς Ῥώμης μετὰ τοῦ Ὁρατίου Βερνέ, ἐγυμνάζετο εἰς τὰ ὅπλα μετὰ τοῦ Κωνσταντέν, τοῦ περιφήμου ἐπὶ πορσελάνης ζωγράφου, ἐζωγράφιζεν ἀρκετὰ καλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἔφερεν ἐκ τῶν κυνηγετικῶν ἐκδρομῶν του περισσότερα κομψὰ ὑδρογραφήματα ἢ κυνήγιον, ἐξώδευεν ὡς μέγας ἄρχων καί... ἔπληττε θανασίμως. Ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἐκ φύσεως κληρονομικὴ ἡ μελαγχολία. Ὁ πατήρ του ἐν ᾧ ἐπρογεύετο ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν ἐξοχήν του μὲ αὐτὸν καὶ τὴν ἀδελφήν του, ἐγείρεται αἴφνης σιωπηλός, καὶ μετά τινας στιγμάς, τὰ δύο παιδία ἀκούουσιν ἐκπυρσοκρότησιν· ὁρμῶσι πρὸς τὰ ἔξω καὶ εὑρίσκουσιν εἴκοσιν ἀπὸ τῆς θύρας βήματα τὸν πατέρα των νεκρόν. Εἶχεν αὐτοχειριασθῇ. Τὸ καταστρεπτικὸν αὐτὸ συμβὰν ἔρριψε πένθιμον πέπλον ἐπὶ τῆς φαντασίας τοῦ νεανίου. Μοὶ ἔλεγε συχνά: Θὰ ἀποθάνω ὡς ὁ πατήρ μου.

Εἰς Παρισίους ἐπανελθόντες συνεδέσαμεν στενοτέραν φιλίαν. Ἐβλεπόμεθα τρὶς τῆς ἑβδομάδος εἰς τὸ ὁπλασκητήριον. Μὲ παρουσίασε εἰς τὴν ἀδελφήν του τὴν ὁποίαν ὑπερηγάπα καὶ ἧς ἐλάτρευε τὰ τέκνα. Ὁ τραγικὸς τοῦ πατρός των θάνατος τοὺς συνέδεσε στενότερον. Συνεσφίχθησαν πρὸς ἀλλήλους ἐκ φόβου καὶ ἐξ ἀγάπης. Ἠθέλησε νὰ μὲ σχετίσῃ ἐπίσης μὲ τὸν προσφιλέστατον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸν μόνον του φίλον. Ὁ Γουστάβος Δ... ἀφ' οὗ ἐπί τινα ἔτη ὑπηρέτησεν ἐν τῷ στρατῷ, κληρονομήσας μεγάλην περιουσίαν παρῃτήθη μὲ βαθμὸν ἀντισυνταγματάρχου καὶ ἐνυμφεύθη τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν περίπου κόρην πτωχὴν καὶ ἐξαισίως ὡραίαν. Ποτὲ δὲν εἶδον μεγαλητέραν ἀντίθεσιν ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν δύο τούτων συζύγων. Ἁπλοῦς, σοβαρός, κατά τι ἄγριος ἔχων τὴν καρδίαν πλήρη τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀγαθότητος ἥτις ὡσεὶ φοβουμένη τοὺς λόγους ἐκφράζεται μόνον διὰ πράξεων, ὁ Γουστάβος Δ... μοὶ ἀνεμίμνησκε στρατιωτικούς τινας χαρακτῆρας τῆς Δημοκρατίας. Ἐκείνη δέ... κοντή, μικροκαμωμένη, παχουλή, ῥοδοκόκινος, μὲ ἀπαστράπτοντας ὀφθαλμούς, μὲ κατάλευκους καὶ γελαστοὺς ὀδόντας, μὲ μικροὺς κινητοὺς γελασίνους, φρίσσοντας εἰς τὰ δύο ἄκρα τοῦ στόματος, καὶ τὶ λαιμός, τὶ λάρυγξ, τί βραχίονες!... Τέλος θελκτικὸν μίγμα, θεᾶς, πλαγγόνος καὶ παρισινῆς. Ὅ,τι προησθάνετό τις, συνέβη. Ἠπάτησε τὸν σύζυγόν της ὅστις τὴν ἀνεκάλυψε καὶ ἐζήτησε συμβουλὴν ἀπὸ τὸν φίλον του.

— Πρέπει νὰ φονεύσῃς τὸν ἐραστήν, τῷ ἀπήντησεν ὁ Αὔγουστος Λ.. καὶ νὰ διώξῃς τὴν γυναῖκα.

— Ὁ ἐραστὴς ἀνεχώρησεν.

— Ἡ γυνὴ μένει, δίωξέ την.

Ἀλλ' ὁ Δ... ἦτο φοβερὰ ἐρωτευμένος· ἡ γυνὴ ἔκλαιεν, ἱκέτευε, μετενόει καὶ ὁ σύζυγος ἔκλινε πρὸς τὴν ἐπιείκειαν, ἀλλ' ὁ Αὔγουστος Λ... ἦτο ἄκαμπτος.

— Ἂν τὴν συγχωρήσῃς σήμερον, αὔριον θὰ ἐπαναλάβῃ τὰ αὐτά. Ἐγὼ θὰ τὴν ἐδίωκον.

Μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, πρωΐαν τινὰ καθ' ἣν ἐξήρχετο τοῦ γραφείου τοῦ φίλου του, εὗρεν εἰς τὸ πλησίον δωμάτιον τὴν νεαρὰν γυναῖκα περιμένουσαν αὐτόν.

— Ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς ὁμιλήσω, κύριε, τῷ εἶπε.

— Εἶμαι εἰς τὰς διαταγάς σας, κυρία.

Εἰσῆλθον εἰς μικράν τινα αἴθουσαν· μόλις δὲ ἐκλείσθη ἡ θύρα προχωρεῖ κατ' εὐθεῖαν πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦ λέγει.

— Διατί τόσον μανιωδῶς μὲ καταδιώκετε κύριε, τί σᾶς ἔκαμα;

— Τί μοῦ ἐκάμετε, ἐπανέλαβε τρέμων ἐξ ὀργῆς. Μοὶ ἐπροξενήσατε ὅσον καὶ εἰς ἐκεῖνον κακόν! διατί τόσον μανιωδῶς σᾶς καταδιώκω; διότι σᾶς μισῶ καὶ σᾶς περιφρονῶ ὡς τὸ ἀθλιέστερον τῶν ὄντων! διότι διὰ νὰ ἀπατήσητε ἄνθρωπον ὅστις σᾶς ἐξήγαγε τῆς πτωχίας, τῆς ἀθλιότητος σχεδὸν καὶ ὅστις σᾶς ἠγάπησεν ἐν ταὐτῷ ὡς ἀδελφός, ὡς πατήρ, ὡς ἐραστής, ὅστις ἔχει τὴν μεγαλητέραν ἀφ' ὅσους ἐγνώρισα καρδίαν, ὅστις ἔχει ὅλα τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα γυναικὸς καὶ ὅλην τὴν δραστηριότητα ἀνδρός, διὰ νὰ ἔχητε τὸ θάρρος νὰ κτυπήσητε θανασίμως τοιοῦτον ἄνθρωπον δὲν θὰ ἔχητε βεβαίως οὔτε καρδίαν οὔτε σπλάγχνα!... Ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν συμπαθείας μου, τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης μου καὶ τῆς πρὸς ὑμᾶς ἀποστροφῆς μου, σᾶς καταδιώκω τόσον μανιωδῶς. Χαίρετε, κυρία, καὶ ἀνεχώρησε.

— Διάβολε! μοὶ εἶπε μειδιῶν ὁ Γουβώ, ὁ φίλος σου εἶναι ἄγριος! Καὶ τί ἔκαμεν ἡ γυνή;

— Τί ἔκαμεν ἡ γυνή; μάντευσε.

— Φοβοῦμαι ὅτι ἐπεχείρησε νὰ τὸν ξετρελλάνῃ διὰ νὰ ἐκδικηθῇ.

— Δὲν ἐμάντευσες.

— Μήπως τὸν ἐδολοφόνησεν ὡς κατὰ τὸν μεσαιῶνα;

— Οὔτε.

— Τί ἔκαμε λοιπόν;

— Κατελήφθη ἐξ αἰφνιδίου καὶ μανιώδους πάθους πρὸς αὐτόν.

— Ἔπρεπε νὰ τὸ ὑποπτεύσω. Αἱ γυναῖκες ἀγαπῶσιν ἐκεῖνον ὅστις τὰς ἐκπλήττει, τὰς κυριεύει, τὰς περιφρονεῖ ἀκόμη.

— Ὅπερ καὶ συνέβη! ἡ βίκιος αὐτὴ φιλία, ἡ πρὸς τὴν ἀχαριστίαν φρίκη, τὴν ἔφερε πρὸς τὸν ἐνθουσιασμόν. Τὸν ἠγάπησε διότι τὴν περιεφρόνησε, διότι τὴν ἐμίσει, διότι τῆς τὸ ἐξεφράσθη, καὶ ὠνειροπόλει ἔκτοτε περίστασιν νὰ τοῦ φανερώσῃ τὰ πάντα, νὰ ῥιφθῇ εἰς τοὺς πόδας του λέγουσα: Κτύπα, κτύπα, λατρεύω τὴν χεῖρα ἥτις μὲ κτυπᾷ!

— Ὢ! ὢ! εἶπεν ὁ Γουβώ, τὸ πρᾶγμα περιπλέκεται! Ἐὰν τῆς ἐπῆλθε

τοιαύτη ἰδέα βεβαίως καὶ τὴν ἐξετέλεσε, καὶ τότε τί ἔκαμεν ὁ ἄκαμπτος τοῦ συζύγου σύμβουλος;

— Μετά τινας ἡμέρας ἦλθε νὰ μὲ ἴδῃ καὶ μόλις εἰσῆλθεν, ἡ φυσιογνωμία του μοὶ ἐξέφρασε τὰ πάντα. Ἡ γυνὴ ὡμίλησεν! Ἦτο ὠχρός, ἰσχνός. Ἐφρικίασα. «Φίλε μου τῷ εἶπον ἓν μόνον σοὶ μένει ἐν ὅσῳ εἶναι καιρὸς ἀκόμη, ἐν ὅσῳ ἔτι δὲν ἐξεφράσθης. Φύγε! Εἰς Ἀμερικήν! εἰς Ἀφρικήν! ὅσῳ τὸ δυνατὸν μακράν! ἀλλὰ φύγε, ἄλλως κατεστράφης! τὸ πῦρ σὲ καταλαμβάνει! Νομίζεις ὅτι μόνον ἀφωπλίσθης, συνεκινήθης, συνεπάθησες, ὄχι... ἐρωτεύθης!

— Ἐγώ! ἀνέκραξεν ἀνασκιρτῶν ἔντρομος, ἐγώ. Ἀλλ' αὐτὸ θὰ ἦτο φρικῶδες! Μεθ' ὅσα εἶπον! μεθ' ὅσα ἔπραξα!... Μὲ τὴν ἀγάπην τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι πρὸς αὐτόν! Ὄχι! ὄχι! ἀδύνατον! εἶναι ἔγκλημα!

— Καὶ ὅμως ἀληθέστατον! Καὶ ἀκριβῶς διὰ ταῦτα ἐρωτεύθης!... Μήπως νομίζεις ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι πάντοτε εὐγενής! Εἶσαι ἐρωτευμένος ὅπως ἐκείνη.... ἴσον μὲ ἐκείνην.... καὶ πλέον ἐκείνης ἴσως .... Φύγε!

Εὑρισκόμεθα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου. Ἀνεχώρησα τὴν ἐπαύριον εἰς Διέππην, μὲ τὴν οἰκογένειάν μου, ὅπου πλέον τῆς ἑβδομάδος ἔμεινα ἄνευ εἰδήσεων. Πρωΐαν τινὰ ἐπανερχόμενος τοῦ λουτροῦ, εὗρον αὐτὸν περιμένοντά με.

— Σὺ εἶσαι! ἐφώνησα βλέπων κατὰ πόσον μία μόνη ἑβδομὰς ἠλλοίωσεν, ηὐλάκωσε τὴν φυσιογνωμίαν του. Τί τρέχει;

— Μὲ συνεβούλευσες νὰ φύγω, ἀπήντησε μὲ φωνὴν ἠλλοιωμένην, προστρέχω λοιπὸν πρὸς σέ· δός μοι ἄσυλον! Ἡ σύζυγός σου, τὸ τέκνον σου, ἡ εὐτυχία σου θὰ μοὶ ἀποδώσουν τὴν γαλήνην καὶ τὴν φρόνησιν! Δόξα τῷ Θεῷ δὲν ἔχω τι ἀκόμη νὰ κατηγορήσω ἐμαυτόν. Δὲν ἐπρόφερα λέξιν. Ἔρχομαι πλησίον σας διὰ νὰ εὕρω τὴν δύναμιν νὰ σιωπήσω διὰ παντός!

Ἔμεινε δέκα πέντε ἡμέρας πλησίον μας. Ποτὲ δὲν θὰ λησμονήσω τοὺς περιπάτους μας εἰς τὸ δάσος. Ἱππεύομεν καὶ οἱ τρεῖς, ἐκεῖνος, ἡ σύζυγός μου καὶ ἐγὼ μετὰ τὸ πρόγευμα καὶ ἐτρέχομεν δύο ἢ τρεῖς ὥρας κατάμονοι, διὰ μέσου τῶν ὡραίων γιγαντωδῶν φηγῶν καὶ ἀναβαίνοντες τὸν λοφίσκον ὅστις ὑπερέχει τῆς μικρᾶς πεδιάδος εἰς τὸ βάθος τῆς ὁποίας ῥέει ὁ Σόργης! Κύπτων ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ ἵππου του οὐδὲ λέξιν ἐπρόφερεν. Ἡ σιωπή του ἦτο τόσον σκυθρωπή, ὥστε καθίστατο κολλητική, ἐπεβάρυνε καὶ ἡμᾶς. Μόλις ἠδυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ἀνταλλάξωμεν λέξεις τινὰς διότι εἴμεθα βεβαρημένοι ἀπὸ τὴν μελανὴν αὐτὴν εἰκόνα τῆς ἀπελπισίας περιμένοντες τραγικήν τινα καὶ μυστηριώδη καταστροφήν.

Ἔμεινε δύο ἑβδομάδας μεθ' ἡμῶν. Ἐπιστολὴ τὴν ὁποίαν ἔλαβε κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα τὸν ἐτάραξε πολύ. Ἡ ἀδελφή του κατῴκει ἰσόγειον καὶ κῆπον μικροῦ τινος μεγάρου εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Τάμπλ. Ἡμέραν

τινὰ ἔγραψεν εἰς τὸν ἀδελφόν της ὅτι νεαρά τις καὶ ὡραία κυρία κατῴκησεν εἰς τὸ πρῶτον πάτωμα, ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἐγνωρίσθη μετ' αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων της, ὅτι ἐπλήρου αὐτὰ θωπιῶν, ὅτι τὰ ἠσπάζετο μετὰ συγκινήσεως καὶ ἀγάπης, ὅτι μάλιστα τοῖς προσέφερε μικρὰ δῶρα μετὰ τοσαύτης εὐγενείας καὶ λεπτότητος, ὥστε ἀδύνατον νὰ τὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ὅλα ταῦτα ἐφαίνοντο πηγάζοντα ἐξ ἀναμνήσεων. Ἦτο ἡ δυστυχὴς γυνὴ ἥτις περίλυπος διὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκείνου τὸν ὁποῖον ἠγάπα, περιεπλανᾶτο περὶ τὸν οἶκον τῆς ἀδελφῆς του διὰ νὰ βλέπῃ τὰ δύο παιδία τὰ ὁποῖα ἤξευρε πόσον ἐκεῖνος ἐλάτρευεν ἐνόμιζε ὅτι ἔβλεπεν ἐκεῖνον! Ἐδράξατο τῆς περιστάσεως νὰ τὰ πλησιάσῃ, νὰ ἀγαπηθῇ ὀλίγον ὑπ' αὐτῶν, ἐλπίζουσα ὅτι θὰ τὸ ἐμάνθανε διὰ τῆς ἀδελφῆς του καὶ θὰ συνεκινεῖτο.

Ἐγκατελείψαμεν τὴν Διέππην συγχρόνως· ἐκεῖνος ἐπανῆλθε εἰς Παρισίους, ἡμεῖς ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν μικρὰν ἐξοχικὴν οἰκίαν μας. Μετὰ ἕνα μῆνα ἔμαθα ἀπὸ τοῦ στόματός του ὅ,τι προέβλεπον ὅτι θὰ συμβῇ! Εἶδον πάλιν ἀλλήλους, ἠγαπήθησαν· ὁ σύζυγος τὸ ἔμαθε καὶ κατόπιν ἐξηγήσεων ὁ Αὔγουστος ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ συζύγου.

—Δὲν μονομαχῶ, κύριε, ἀπήντησε ψυχρῶς ὁ σύζυγος· διότι τοῦτο θὰ σᾶς ἐπροξένει εὐχαρίστησιν. Δέκα ἔτη ἀφιερωθέντα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος μου μοὶ δίδουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξω τὸν τρόπον τῆς ἐκδικήσεως· ἐγκαταλείπω τὸν ἕνα εἰς τὸν ἄλλον.

Ἀπεσύρθησαν πράγματι ἀμφότεροι εἰς τὴν μικρὰν ἐκείνην ἐξοχικὴν οἰκίαν πλησίον τοῦ Κομπιὲν ὅπου ὁ πατὴρ τοῦ φίλου μου ηὐτοχειριάσθη. Ἐπὶ δύο μῆνας δὲν ἔλαβα εἰδήσεις του.

Ἀνήσυχος διὰ τὴν σιωπήν του τοῦ ἔγραψα ἐπιστολὴν ἐν ᾗ τῷ ὡμίλουν περὶ τριπράκτου κωμῳδίας τὴν ὁποίαν ἔγραφον διὰ τὸν ἐρχόμενον χειμῶνα. Ἰδοὺ ἡ ἀπάντησις τὴν ὁποίαν εὐθὺς ἔλαβον· πᾶσα γραμμὴ ἔμεινεν ἀνεξαλείπτως ἀποτετυπωμένη εἰς τὴν μνήμην μου. «Ἀ! κρυψίνου φίλε! Γράφεις δρᾶμα περὶ τοῦ ὁποίου ποτὲ δὲν μοὶ ἔκαμες λόγον! Διὰ νὰ σὲ τιμωρήσω θὰ σὲ ἐσύριζον εἰς τὴν πρώτην παράστασιν ἀλλὰ μοὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ παρευρεθῶ. *Αὔριον αὐτοχειριάζομαι ὁμοῦ μετὰ τοῦ δημίου μου.* Ἂν μὲ ἔβλεπες δὲν θὰ μὲ ἀνεγνώριζες πλέον. Ἡ κόμη μου εἶναι κατάλευκος. Συνήθροισα μὲ εὐλογοφανῆ πρόφασιν, ἐντὸς μικροῦ οἰκίσκου εὑρισκομένου εἰς τὸ βάθος τοῦ κήπου ξύλα καὶ φιάλας τινὰς ἐλαίου τερεβενθίνης. Αὔριον τὴν ἑνδεκάτην τῆς ἑσπέρας θὰ ὑπάγωμεν ἐκεῖ ἐκείνη καὶ ἐγὼ συνεννοηθέντες ἐκ τῶν προτέρων. Θὰ βρέξω τὰ ξύλα μὲ τὸ ἔλαιον τῆς τερεβενθίνης, θὰ θέσω πῦρ, θὰ τὴν φονεύσω διὰ πιστολίου καὶ ἔπειτα θὰ φονευθῶ καὶ ἐγώ. Χαῖρε, εὐτύχει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐγὼ πηγαίνω νὰ ἴδω ἂν ὑπάρχῃ καὶ ἄλλος.» Ἐννοεῖτε τὴν λύπην μου καὶ τὴν ἔκπληξίν μου. Ἀνεχώρησα διὰ Παρισίους εὐθύς, ἔτρεξα εἰς Κομπιέν. Τὰ πάντα ἐτελείωσαν. Εὗρον τὸν οἰκίσκον κεκαυμένον, καὶ ἔμαθον ὅτι μεταξὺ τῶν πυριφλεγῶν ἐρειπίων εὗρον

μόνον ὀστᾶ τινα καὶ κατακεκαυμένα μέλη, τεμάχιον τῆς ὠμοπλάτης τῆς γυναικὸς καὶ τὸν καρπὸν τῆς μιᾶς χειρὸς περιβεβλημένον σιδηρᾶν ἅλυσιν. Τί συνέβη; Ποίας τρομερὰς φάσεις διῆλθε τὸ τραγικὸν αὐτὸ πάθος ὥστε νὰ λήξῃ εἰς μῖσος; Διατί ἡ κόμη του ἐλευκάνθη ἐντὸς δύο μηνῶν; διατί τὴν ἀπεκάλει δήμιόν του; Πῶς ἐφονεύθησαν ὁμοῦ, συνεννοηθέντες καὶ πῶς νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἐν τῷ θανάτῳ αὐτὴν ἕνωσιν; Καὶ ἡ σιδηρᾶ αὐτὴ περὶ τὸν καρπὸν ἅλυσις;... Παράφορος, ἠρεύνησα, ἐξήτασα... Τίποτε!... τίποτε δὲν ἐγνώριζαν! Ἡ τρομερὰ αὐτὴ τραγῳδία διεξήχθη μεταξὺ τῶν δύο των. Τὰ προξενήσαντα τὸ πρᾶγμα αἴτια, αἱ προηγηθεῖσαι σκηναί, οἱ ἀμειφθέντες λόγοι, τὰ πάντα ἠφανίσθησαν ἐν τῇ πυρκαϊᾷ, κατεβροχθίσθησαν ὑπὸ τοῦ πυρός, ἐσβέσθησαν μετὰ τῶν φλογῶν, ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια!

Συνήθροισα ἐν τοσούτῳ πληροφορίας τινὰς περὶ τῶν τελευταίων ἡμερῶν των. Καταστραφεὶς σχεδὸν ἐντελῶς ἕνεκα ἐπιχειρήσεων εἰς ἃς ἐπεδόθη διὰ νὰ ἀποδώσῃ εἰς αὐτὴν τὴν πολυτέλειαν τὴν ὁποίαν χάριν αὐτοῦ ἀπώλεσεν, ἀπεφάσισε νὰ αὐτοχειριασθῇ... Διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του τὴν παρεκάλεσε νὰ ὑπάγῃ εἰς Παρισίους χάριν προμηθειῶν τινῶν. Ἀλλ' ἐκείνη τὸν ἐμάντευσε, καὶ τοῦ εἶπεν ὅτι οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν τὸν ἐγκαταλείπει, ὅτι θὰ ἀποθάνῃ μετ' αὐτοῦ ἂν αὐτὸς ἀποθάνῃ.

— Δὲν εἶναι λοιπὸν δήμιός του, ἀνέκραξεν ὁ Γουβὼ εἶναι θῦμα, θῦμα ἑκούσιον.

— Δὲν ἐννοῶ καὶ ἐγὼ τίποτε, φίλτατε!... Ἀλλὰ μήπως ἡ λέξις αὐτὴ δήμιος ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὴν μανιώδη ἀφοσίωσίν της καὶ τὰς θυσίας; Ἰδοὺ τί μὲ φέρει εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Ὡς κυνηγὸς ἦτο περιπατητικός, ἐκείνη δὲ λεπτὴ ἀδύνατος καὶ ὡς αἱ πλεῖσται παρισιναὶ ἀκατάλληλος πρὸς περίπατον δύο ὡρῶν. Πρωΐαν τινὰ νομίζων ὅτι ἐκείνη κοιμᾶται ἀκόμη ἀνεχώρησε πρὸς τὸ δάσος φέρων τὸ ὅπλον του πλῆρες· μετὰ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας εὗρεν αὐτὴν περιμένουσαν εἰς τὴν καμπὴν μιᾶς δενδροστοιχίας. Καταληφθεὶς ὑπὸ φρενητιάσεως ἐρρίφθη διὰ μέσου τῶν δασῶν βαδίζων γοργῷ κυνηγετικῷ βήματι· τὸν ἠκολούθησεν ἀσθμαίνουσα, κατάκοπος, μὲ τοὺς πόδας καταξεσχισμένους ὑπὸ τῶν πετρῶν καὶ ὅμως περιεπάτει πάντοτε, πάντοτε εὑρίσκετο ἐπὶ τὰ βήματά του, καὶ ὁ δρόμος των διήρκεσε πολλὰς ὥρας μέχρις ὅτου τέλος ἔπεσεν ἐπ' αὐτοῦ λέγουσα ὅτι ποτὲ δὲν θὰ τὸν ἐγκαταλείπῃ, ὅτι πρέπει νὰ φονεύσῃ αὐτὴν πρώτην διὰ νὰ φονευθῇ. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνέλαβον τὸ σχέδιόν των. Αἱ τελευταῖαι ὧραί των ὑπῆρξαν παράδοξοι. Ἐκάθησαν τὴν μεσημβρίαν νὰ προγευθῶσι, καὶ ἔμειναν ἀμφότεροι, ὁ εἷς ἀπέναντι τοῦ ἄλλου σιωπηλοὶ καὶ σκυθρωποί· ὅταν οἱ ὑπηρέται ἔφεραν τὸ γεῦμα εὗρον τὸ πρόγευμα ἀνέπαφον. Περὶ τὴν ἐνάτην τῆς ἑσπέρας εἶπεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους του ὅτι δύνανται νὰ κατακλινθῶσι καὶ ἔμειναν πάλιν μόνοι οἱ δύο· ἓν μόνον κηρίον τοὺς ἐφώτιζε. Περὶ

τὴν ἑνδεκάτην ὁ ὑπηρέτης ἤκουσε θόρυβον εἰς τὸ ἑστιατόριον. Ἠγέρθη, ἤνοιξε τὸ παράθυρον καὶ παρετήρησεν ἔξω. Εἶδεν αὐτοὺς ἀνοίγοντας τὸ ἐπὶ τοῦ κήπου παράθυρον, ἔπειτα πηδῶντας ἀμφοτέρους ἐξ αὐτοῦ· κατόπιν διηυθύνθησαν πρὸς τὸν οἰκίσκον μεγάλου φύλακος κυνός, τὸν ἔλυσαν καὶ ἔλαβον τὴν ἅλυσίν του. Ἔπειτα ἀφήρεσαν τὴν κλεῖδα τῆς θύρας τῆς εἰσόδου καὶ τὴν ἔρριψαν ἄνω τοῦ τοίχου. Μετὰ τοῦτο ἐπροχώρησαν ὁμοῦ πρὸς δενδροστοιχίαν φιλυρῶν ἥτις ἔφερε πρὸς μικρὸν οἰκίσκον. Ὁ ὑπηρέτης τοὺς ἔβλεπεν ἐκ διαλειμμάτων διὰ μέσου τῶν κλάδων, νὰ διέρχωνται φωτιζόμενοι ὑπὸ τῆς σελήνης ὅμοιοι πρὸς δύο φάσματα ἢ μᾶλλον πρὸς δύο καταδίκους, διότι ἡ ἅλυσις τοῦ κυνὸς περιέσφιγγε συνδέουσα τὸν δεξιὸν καρπὸν τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν ἀριστερὸν τοῦ ἄλλου. Ἔπειτα ἐχάθησαν ἐν τῷ κήπῳ καὶ ὁ ὑπηρέτης μὴ ἀκούων πλέον τίποτε κατεκλίθη καὶ ἀπεκοιμήθη. Μετὰ μίαν ὥραν, αἱ ὑλακαὶ τοῦ κυνός, ὁ θόρυβος τῶν πιπτουσῶν δοκῶν καὶ ἡ σπινθηροβόλησις τῶν φλογῶν τὸν ἐξύπνησαν. Ὁ οἰκίσκος ἐκαίετο, ἔτρεξεν ἐκεῖ ὡς καὶ οἱ γείτονες· ἦτο ἀργά, ὁ οἰκίσκος ἦτο πυριφλεγὲς ἐρείπιον. Ἰδοὺ ἡ ἱστορία μου.

— Εἶναι τρομερὰ ἡ ἱστορία σου, μὲ εἶπεν ὁ Γουβῶ! Ἀλλὰ τί εὑρίσκεις ἐν αὐτῇ ὅπερ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ δρᾶμά μας;

— Μικρόν τι συμβεβηκὸς ἐξ οὗ ὅμως δύνανται νὰ ἐξαχθῶσι καὶ αἱ δύο πράξεις μας.

— Τὸ ποῖον;

— Ἡ ἄρνησις τοῦ συζύγου νὰ κτυπηθῇ... Ὑπάρχει ἐν ταὐτῷ δρᾶσις καὶ χαρακτήρ.

Ὁ Γουβῶ ἐπείσθη· ἠρχίσαμεν τὸ ἔργον, καὶ ἰδοὺ πῶς τὸ σπουδαιότερον τοῦ δράματος πρόσωπον, τὸ πρόσωπον διὰ τὸ ὁποῖον ἐλέχθη ὅτι ἐγένετο τὸ δρᾶμα, ὁ Ζιβρύ, μᾶς ἐνεπνεύσθη ἐν μέσῳ τῆς ἐργασίας μας ὑπὸ τῆς τύχης.

Ἡ εὐγνωμοσύνη μὲ ὤθησε νὰ δώσω τὸ ἁρμόζον μέρος εἰς τὰ θεατρικὰ ἔργα, εἰς τὸν ἀνώνυμον συνεργάτην. Δὲν θέλω ὅμως καὶ νὰ ἀναβιβάσω ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τὴν σύμπραξίν του. Παρέχει τὴν ὕλην, πρέπει ἐξ αὐτῆς νὰ γείνῃ τὸ ἔργον. Σοὶ παρουσιάζει κατὰ τύχην ἓν εὕρημα· ἡ τέχνη πρέπει νὰ ἠξεύρῃ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ.

(Μελέτη Ἐρ. Λεγουβὲ ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ Γαλλικῇ Ἀκαδημείᾳ. Μετεφράσθη ὑπὸ Δ. Π. Λ.).

ΡΩΣΙΚΑ ΠΕΡΙ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΝΥΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΜΕΘΕΡΜΗΝΕΥΟΜΕΝΑ

ὑπὸ Κ. Λ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΙϚʹ *

Ἐγκύκλιος τοῦ ὑποκαγκελαρίου πρίγκιπος Α. Μ. Γολίτζιν τοῖς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀντιπροσώποις τῆς Ῥωσίας.[1]

Ἐν Πετερχώφῃ[2] 21 Ἰουνίου 1768.

Ἡ Αὐτοῦ ἐκλαμπρότης ὁ κ. ὑποστράτηγος κόμης Ἀλέξιος Γρηγόριεβιτζ Ὀρλὸβ χάριν ἀναρρώσεως καὶ κατὰ συμβουλὴν τῶν ἰατρῶν ἀπέρχεται εἰς τὰ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἰαματικὰ ὕδατα, μεταβὰς ἤδη εἰς Γερμανίαν. Γνωστοποιῶ ὑμῖν τοῦτο κατὰ διαταγὴν τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος ἵνα καθ' ἅπασαν τὴν ἐν ταῖς ὑμετέραις χώραις διαμονὴν αὐτοῦ παρέξητε αὐτῷ πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ εὐχαριστήσῃ αὐτόν, καὶ φανῆτε αὐτῷ ὠφέλιμοι κατὰ τὸ ἐνόν· συνοδεύει αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θεόδωρος Γρηγόριεβιτζ. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ πάσης παρεξηγήσεως ἕνεκα τῆς περιηγήσεως ταύτης ἀπέρχονται ἀμφότεροι ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τῶν κυρίων Ὀστρόβ.[3] Ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ αὐτῶν εὑρίσκονται ὁ συνταγματάρχης Γέλστορφ καὶ ὁ ἴλαρχος Βοῦγχολτζ. Εὐαρεστήθητε νά μοι ἀναγγέλλετε τακτικώτατα πᾶν ὅ τι ἀναφέρεται εἰς τοὺς κυρίους κόμητας καὶ ἰδίως περὶ τῆς ἀφίξεως, διαμονῆς παρ' ὑμῖν ἢ τῇ γείτονι χώρᾳ, ὡς καὶ τὴν διεύθυνσιν ἣν θὰ λάβωσιν, ἵνα γινώσκωμεν ποῦ νὰ διευθύνωμεν τὰς πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολάς.[4]

ὑποκαγκελάριος
Α. Μ. Γολίτζιν.

* Ἴδε Παρνασσοῦ τόμ. Αʹ (1877) σελ. 915-921. τόμ. Βʹ (1878) σελ. 459-464 καὶ 708-712. τόμ. Εʹ (1881) σελ. 143-153. Ἴδε καὶ τόμ. Γʹ (1879) σελ. 34-50, καὶ τόμ. Δʹ (1880) σελ. 28-51).

1 Ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ Ἀρχείου 1876 ἀρ. 7 σελ. 270. Ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν ἐγγράφων τοῦ ὑποκαγκελαρίου Α. Μ. Γολίτζιν.

2 Θερινὴ ἔπαυλις παρὰ τῇ Πετρουπόλει.

3 Τὸ ὄνομα τοῦτο παρέλαβον ἐκ τοῦ παρὰ τῇ Μόσχᾳ κτήματος Ὀστρὸβ ἀνήκοντος τῇ οἰκογενείᾳ τῶν κομήτων Ὀρλόβ.

4 Γνωστὸν ὅτι ἡ ἀσθένεια αὕτη τῆς δυάδος τῶν ἀξιομνημονεύτων παντὶ Ἕλληνι κομήτων Ὀρλὸβ ὑπῆρξεν ὅλως πλαστή, σκοπὸς δὲ κύριος τῆς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μεταβάσεως αὐτῶν ἦτο ἡ πρὸς τὴν εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείαν προέλασις τῆς ὁδοῦ. Αὐτὴ δὴ αὕτη ἡ ἐγκύκλιος ἐμφαίνει ἐν τέλει τὴν ἐπὶ προφάσει ἀσθενείας περιήγησιν τῶν ἀδελφῶν Ὀρλόβ, ἀφοῦ ζητεῖται τοσοῦτον ἐπιμόνως παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων ἡ τακτικὴ ἀνακοίνωσις τοῦ τόπου τῆς διαμονῆς αὐτῶν πρὸς ἀνταλλαγὴν ἐπιστολῶν. Προκειμένου περὶ ἀσθενείας πραγματικῆς πᾶν ἕτερον ἢ ἡ τοιαύτη ἀκριβὴς ἐπίσημος ἀλληλογραφία ἤθελεν ὑφίσταται μεταξὺ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργείου τῆς Ῥωσίας καὶ τοῦ ἀσθενοῦντος Ὀρλόβ. Τὴν τοιαύτην δὲ ἡμῶν πεποίθησιν ἐπι-

ΙΖ'

Ἐπιστολὴ[1] *Β. Σ. Ταμάρα τῷ ὑποκαγκελαρίῳ πρίγκιπι Α. Μ. Γολίτζιν.*

Ἐν Βενετίᾳ 1|12 Μαΐου 1769

Εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ γνωστοποιήσω τῇ ὑμετέρᾳ ἐκλαμπρότητι ὅτι δυστυχῶς τὸ συνθηματικόν ἀλφάβητόν μου περιέπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ Μαρκησίου Μαρούτζη[2]. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου καὶ ἀναδιφῶν τὰ ἔγγραφά μου εὗρεν αὐτό, οὕτως ὥστε ὅτε ἐπανῆλθον εἶδον ἤδη αὐτὸν ἔχοντα ἀνὰ χεῖρας τὸ ἐν λόγῳ ἀλφάβητον. Μὲ ἠρώτησεν ἐὰν εἶνε τὸ συνθηματικὸν ἐκεῖνο ἀλφάβητον τὸ ὁποῖον προσδιωρίσθη δι' αὐτόν. Ἠναγκάσθην ν' ἀπαντήσω καταφατικῶς. Ἰδοὺ διατί ἐβράδυνα ἐπὶ τοσοῦτον νὰ γράψω ὑμῖν μὴ εὑρὼν εὔκαιρον περίστασιν. Ἐπὶ τέλους εὗρον τοιαύτην διά τινος ἐμπόρου Ἕλληνος ἐν Βιέννῃ, ὅστις πιστῶς θέλει διαβιβάσῃ τὴν ἐπιστολήν μου εἰς χεῖρας τοῦ πρίγκιπος Γολίτζιν πρεσβευτοῦ ἐν Βιέννῃ.

Μοὶ ἀνεκοίνωσαν ὅτι κατ' αὐτὰς κατέπλευσεν εἰς Τεργέστην πλοῖον ἐκ Σπάρτης πρὸς ἀνίχνευσιν μήπως εἶνε τις ἐνταῦθα ἐκ Ῥωσίας. Ὑποπτεύω λίαν ὅτι τὸ πλοῖον τοῦτο ἐκόμισεν ἀνθρώπους πρὸς διεξαγωγὴν διαπραγματεύσεων μετὰ τῶν κυρίων Ὀστρόβ[3], τόσον μᾶλλον καθ' ὅσον θετικῶς γινώσκω ὅτι ἀπεστάλησαν ἐπὶ τούτῳ ἐκ Σπάρτης ἄνθρωποι καὶ ἅμα τῷ κατάπλῳ τοῦ πλοίου ἀπέστειλαν[4] τοῖς ἐνταῦθα ἀνταποκριταῖς αὐτῶν δύο ἐπιστολάς. Ἐπὶ τέλους ὁ πατὴρ Δαμασκηνὸς[5] ἔχει γνῶσιν περὶ τούτου, καὶ ἐγὼ δὲν θὰ λείψω μεταδίδων ὑμῖν τὰ τρέχοντα. Ἤδη ἔδωκα ἐντολὴν εἴς τινα νὰ συνάψῃ σχέσεις πρὸς τοὺς ἀγνώστους τούτους ἀνταποκριτὰς τῶν κκ. Ὀστρὸβ καὶ ἀναμένω εἰδήσεις.

Τὸν Μαρούτζην σφόδρα ἀποστρέφονται ἐνταῦθα οἵ τε Ἕλληνες καὶ οἱ εὐγενεῖς Βενετοί. Οἱ κόμητες Ὀρλὸβ εἶνε λίαν κατ' αὐτοῦ ὠργισμένοι.

βεβαιοῖ φρονῶ ἀρκούντως καὶ αὐτὸ τὸ ψευδώνυμον τῶν κυρίων Ὀστρόβ. Καὶ ὅτι ἄλλως τίς ὁ σκοπὸς τῆς ὑποκρύψεως; Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ἐν Βενετίᾳ Ῥώσου διερμηνέως Ταμάρα ἣν κατωτέρω καταχωρίζομεν καταδεικνύεται ἤδη σαφέστατα ὅτι οἱ κύριοι Ὀστρὸβ πᾶν ἕτερον ἐν Τεργέστῃ ἐποίουν ἢ ἐνοσηλεύοντο. (Κ. Π.)

1 Ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ Ἀρχείου 1876 ἀριθ. 7 σελ. 283. Τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης κατεχωρίσθη πρὸ χρόνων ἐν τῷ «Παρνασσῷ» (τομ. Α'. σελ. 915) ἀπαντήσας δὲ καὶ νῦν τὸ δεύτερον ἔσπευσα νὰ δημοσιεύσω καὶ αὐτὸ ὡς μὴ στερούμενον σπουδαιότητος.

2 Τότε ἀντιπρόσωπος τῆς Ῥωσίας παρὰ τῇ Δημοκρατίᾳ τῆς Βενετίας. Κατὰ τὸ φαινόμενον ὅμως δὲν ἔχαιρε τὰ πιστὰ τῶν κομήτων Ὀρλόβ. Ὁ Ταμάρας ἦτο παρ' αὐτῷ διερμηνεύς.

3 Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τὸ ὁποῖον ἐκρύπτοντο οἱ κόμητις Ὀρλόβ.

4 Οἱ κόμητες Ὀρλόβ.

5 Ἴδε Παρνασσοῦ τόμ. Α' σελ. 915 καὶ 916.

ΙΗ'

Ἐπιστολὴ [1] *Μάρκου Batrou τῷ πρίγκιπι Δ. Μ. Γολίτζιν* [2].

Βενετίᾳ· 5 Αὐγούστου 1769.

Οὐδόλως ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ ὑμετέρα ἐκλαμπρότης γινώσκει τὴν πρόθεσιν τῶν κομήτων Ὀρλὼβ τοῦ νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἐνταῦθα τὴν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ναυτικὴν ἐκστρατείαν. Τοὐλάχιστον ὁ ἀνώτερος ἐξ αὐτῶν τῇ ἀρωγῇ φιλαρπάγων ἀνδρῶν, διψώντων λείας, συνέλεξε ἐπὶ τῷ ἀνωτέρω σκοπῷ Ἕλληνας καὶ Σλαύους ὑπηκόους τῆς δημοκρατίας ταύτης [3].

Ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ μὴ ὑποκρύπτῃ τὸ κακόν τοῦτο καὶ ἠναγκάσθη νὰ ποιήσῃ δῆλον τοῖς κυρίοις τούτοις ν' ἀπέλθωσιν ἐντεῦθεν ὅσον τάχιον, ἀπαγορεύσασα συγχρόνως τοῖς ὑπηκόοις αὐτῆς νὰ κατατάσσωνται ἐθελονταί· ἐπὶ ἀπειλῇ τιμωρίας ὡς διὰ πολιτικὸν ἔγκλημα. Ἀγνοῶ ὅμως ἐὰν ἐγένετο ὑμῖν δῆλον ὅτι οἱ κκ. Ὀρλὼβ μετέβησαν εἰς Γένουαν, ἠγόρασαν ἐκεῖ πλοῖον 20 τηλεβόλων ἐφ' οὗ προτίθενται νὰ ἐπιβιβάσωσι πλήρωμα 150 ἀνδρῶν συλλεγέντων ἐνταῦθα, ἐναντίον πάσης ἀπαγορεύσεως καὶ ὅτι ἐνόσῳ τὸ πλοῖον τοῦτο ἐξωπλίζετο, οἱ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀπαρτίζοντες ἄνδρες ἀσυστόλως διεκήρυσσον ὅτι δὲν θὰ ἀρκεσθῶσιν εἰς τὰς κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἐχθροπραξίας, ἀλλ' ὅτι θὰ ἐπιπίπτωσιν καὶ κατὰ τῶν πλοίων ἐκείνων τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων, αἵτινες ἔχουσι σχέσεις πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ ἰδίως κατὰ τῶν τῆς Ῥαγούζης ἅτινα πλέουσι δυνάμει Ὀθωμανικῶν διαβατηρίων· ὅτι ἡ Γενουαία κυβέρνησις μαθοῦσα ὅτι τὸ πλοῖον τοῦτο προδιετίθετο εἰς πειρατείαν καὶ καταδυνάστευσιν τοῦ ἐμπορίου, ἠνάγκασε τοὺς πωλητὰς τοῦ πλοίου νὰ ζητήσωσι τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ καὶ ἀποδώσωσι τὰ χρήματα, ἀπαγορεύσασα συγχρόνως πάντα ἐξοπλισμὸν ἐν τοῖς λιμέσι τοῦ κράτους αὐτῆς· ἡ αὐτὴ δὲ ἀπαγόρευσις ἀνεκοινώθη καὶ ἐν Φλωρεντίᾳ περὶ τῶν λιμένων τῆς Τοσκάνης. Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀξιότιμε κύριε, νὰ ἐπιστήσητε τὴν ὑμετέραν προσοχὴν εἰς τίνας χεῖρας ἐνεπιστεύθη ἡ τοσοῦτον ἀξιοσέβαστος σημαία τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας;

Καὶ ἐν τούτοις καί τοι ὤφειλέ τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἕνεκα πάντων τούτων οἱ κκ. κόμητες Ὀρλὼβ θὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν ἐπιχείρησιν αὐτῶν, οὕτοι ἀπέστειλαν ἰδιαίτερον ἀπόστολον πρὸς τὴν αὐλήν, ὅπως τύχωσιν ἀδείας καὶ πλοιαρχικῶν δικαιωμάτων, οὐδόλως προτιθέμενοι ν' ἀπολύσωσι τὸ

1 Ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ Ἀρχείου 1876 ἀρ. 7 σελ. 281.
2 Πρεσβευτὴς τῆς Ῥωσίας ἐν Βιέννῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.
3 Τῆς Βενετίας.

πλήρωμα· δι' ὃ οἱ ἔμποροι οἵ τε ἐγχώριοι καὶ οἱ τῶν παρακτίων, ὑπὸ μεγίστου κατέχονται φόβου, ὥστε δυσκόλως εὑρίσκει ἀσφαλιστὰς τῶν πλοίων τῶν ἐξ Ἀνατολῆς καταπλεόντων. Ἡ τοιαύτη ταραχὴ δύναται νὰ παύσῃ διὰ ἀπολύτου διακοινώσεως καὶ διαβεβαιώσεως ὅτι ἡ ῥηθεῖσα ἐπιχείρησις δὲν θὰ λάβῃ τέλος.

Ἕνεκα τῆς μεγίστης ἀνάγκης δύναμαι νὰ τολμήσω, ἀξιότιμε κύριε, προστρέχων τῇ ὑμετέρᾳ προστασίᾳ καὶ καθικετεύων νὰ συμπράξητε ἐν τῇ καταπαύσει τῶν ταραχῶν τούτων αἵτινες ἀποτελοῦσιν αὐτόχρημα δυστύχημα. Ἅπαντες οἱ ἔμποροι θὰ εἶνε ὑμῖν εὐγνώμονες καὶ ἐγὼ αὐτὸς δὲν θὰ παύσω διατελῶν κ.τ.λ.

Ἱππότης Μάρκος Βάξν.

ΙΘ´

Ἐπιστολή [1] *κόμητος Ἀλεξίου Γρηγόριεβιτζ Ὀρλὼβ τῷ ὑποκαγκελαρίῳ πρίγκιπι Α. Μ. Γολίτζιν.*

Ἐν Πίσῃ 18]29 Ὀκτωβρίου 1769.

Μετ' ἀφάτου χαρᾶς ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ λάβω τὴν ἀπὸ 22 7βρίου ἐπιστολὴν τῆς ὑμετέρας ἐκλαμπρότητος, ἐν ᾗ περιγράφετε τὰ τρόπαια τοῦ στρατοῦ ἡμῶν ποδηγετουμένου ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Α. Μ. [2] Ἀλλ' ἂς ἐκθέσω ὑμῖν καὶ τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεώς μου [3]· μεγάλας ἐλπίδας καὶ θάρρος παρέχει ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἅπασι τοῖς λαοῖς τῶν χωρῶν τούτων, οἵτινες διάκεινται ἡμῖν φιλίως· εἰς ταῦτα προσθετέον ὅτι ἀπαντῶ σπουδαιότατα προσκόμματα ἐν αὐτοῖς τοῖς ἁπλουστάτοις ζητήμασι. Εὐέλπιστῶ ἐν τούτοις νὰ τύχω τῇ θείᾳ Προστασίᾳ τοῦ σκοποῦ μου, δι' ὃ δὲν ἀποθαρρύνομαι. Νῦν δὲ πρόκειται μόνον ν' ἀναμένω τὸ ἀποστελλόμενόν μοι παρ' ὑμῶν φορτίον ὅπερ λίαν βραδέως κινεῖται, καί τοι ποθῶ νὰ ἔλθῃ ὅσον τάχιστα πρὸς πληρεστέραν καὶ μείζονα ἐπιτυχίαν, καὶ πρὶν ἀφυπνισθῶσιν οἱ μυστικοὶ καὶ κρύφιοι ἡμῶν ἐχθροί. Μέχρις οὗ δὲ δὲν λάβω τὰς ἡνίας εἰς χεῖράς μου οὐδὲν δύναμαι νὰ ἐπιτύχω.

Κόμης Ἀλέξιος Ὀρλώβ.

1 Ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ Ἀρχείου 1876 ἀρ. 7. σελ. 276.

2 Α. Μ. Γολίτζιν ἐξάδελφος τοῦ ὑποκαγκελαρίου πρὸς ὃν ἀπευθύνεται ἐν τῇ παρούσῃ ὁ κόμης Ὀρλώβ. Ἐννοεῖ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ πρώτου ἅλωσιν τοῦ φρουρίου Χοτίου.

3 Ἐννοεῖ τὴν ὑπὸ τοὺς ναυάρχους Σπυρίδοβ καὶ Ἔλφινστον ναυτικὴν μοῖραν.

Κ'

Ἐπιστολὴ[1] *τοῦ ἐν Βιέννῃ Πρεσβευτοῦ τῆς Ῥωσίας πρίγκιπος Δ. Μ. Γολίτζιν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὑποκαγκελαρίῳ πρίγκιπι Δ. Μ. Γολίτζιν.*

Ἐν Βιέννῃ 18 Μαΐου 1770.

Ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἐκστρατείας[2] ἡμῶν, καὶ οἱ Βενετοὶ ἐπελάβοντο τῆς ἐξοπλίσεως τοῦ στόλου αὐτῶν, διαβεβαιοῦντες τοὺς Ὀθωμανοὺς ὅτι παρασκευάζονται εἰς ἐνδεχομένην ἄμυναν τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν συμφερόντων. Εἰς τοῦτο οἱ Ὀθωμανοὶ ἔδιδον πίστιν μόνον μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐχθροπραξιῶν. Ἅπαξ δὲ τούτου γενομένου ἡ Πύλη ἀπετάθη πρὸς τὴν Ἑνετικὴν Κυβέρνησιν αἰτοῦσα λόγον τῶν ἐν τῷ μέλλοντι διαβημάτων τῆς δημοκρατίας.

Ἐν τούτοις τῇ 9, 12 καὶ 18 Ἀπριλίου ἤδη συνήφθησαν αἱ ἐπιτυχεῖς μάχαι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἐν Ἠπείρῳ καὶ Πελοποννήσῳ, ἐν τῷ Αἰγαίῳ δὲ πελάγει ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν Ὀθωμανικῶν φρουρίων ὑπὸ τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου.

ΚΑ' — *Τῷ αὐτῷ.*

Αὐτόθι, 6 Ἰουνίου 1770.

Ἀγγελίαι ἐκ Μελίτης νεώτεραι μεταδίδουσιν ὅτι κατεκτήσαμεν ἅπασαν σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον, τῇ ἀρωγῇ τῶν Ἑλλήνων, ἐξεγερθέντων ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ὅπως προσενέγκωσιν ὑπηρεσίαν τῇ κραταιᾷ Αὐτοκρατείρᾳ. (Ἐπισυνάπτει δὲ τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ πρίγκιψ Δ. Μ. Γολίτζιν σχέδια τῶν Ὀθωμανικῶν φρουρίων σχεδιογραφηθέντα κατὰ τὸν παρελθόντα μεταξὺ Βενετίας καὶ Τουρκίας ἀγῶνα κατὰ τὸ 1687—1688 ἤτοι· α' Ἑλλησπόντου, β' Λευκάδος, γ' Κύθνου, δ' Μονεμβασίας, ε' Χαλκίδος, ς' Μεθώνης ζ' Ναυπλίου μετὰ λεπτομεροῦς τοπογραφικῆς αὐτῶν ἐκθέσεως γερμανιστί).

ΚΒ' — *Τῷ αὐτῷ.*

Αὐτόθι, 16]27 Ἰουνίου 1770.

Ἐν Βενετίᾳ ἐλήφθη ἐπιστολὴ ἀπὸ 5|16 Μαΐου τοῦ κόμητος Ὀρλὼβ ἥτις ἐκοινοποίησεν ὅτι ὁ στρατὸς ἡμῶν ἐγένετο κάτοχος τοῦ λιμένος καὶ τοῦ φρουρίου Ναυαρίνου, ἁπάσης τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ αἰχμαλωτευθείσης. Κατ' ἄλλας δὲ εἰδήσεις ἡ μοῖρα τοῦ ὑποναυάρχου Ἔλφινστον πρὸ ἑνὸς μηνὸς

1 Ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ Ἀρχείου 1876, ἀρ. 7. σελ. 272.

2 Τῆς εἰς Πελοπόννησον.

διῆλθεν ἀπέναντι τῆς Μελίτης· ἐξ οὗ συμπεραίνω ὅτι εὑρίσκεται ἤδη ἐν Πελοποννήσῳ.

Καταπλεῦσαν ἐκ Κέας πλοῖον ἐκόμισε τὴν ἀγγελίαν ὅτι περὶ τὰ τέλη Μαΐου ὁ κόμης Ἀλέξιος [1] κατώρθωσε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς ἐρίζοντας καὶ διχονοοῦντας Ἕλληνας οἵτινες εὐγνωμονοῦσι λίαν αὐτῷ. Τὸ αὐτὸ πλοῖον ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἅπασα ἡ Πελοπόννησος ὑπετάχθη τοῖς ὅπλοις τοῖς Αὐτῆς Μεγαλειότητος.

ΚΓ' — *Τῷ αὐτῷ.*

Αὐτόθι 29 Ἰουνίου 1770.

Ἐκ Τεργέστης ἐπιβεβαιοῦσιν ὅτι κατέχομεν ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον καὶ διεκόψαμεν πᾶσαν μετ' αὐτῆς συγκοινωνίαν· ὅτι δύο εἰσέτι φρούρια κατέχονται παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τοσοῦτον στενῶς εἶνε πολιορκημένα, ὥστε ἐλλείψει τροφῶν θέλουσιν ἀφεύκτως παραδοθῆ. Ὡσαύτως ἐν τῷ λιμένι ἀπεκλείσθη ὁ Δζαφὲρ-βέης μετὰ 13 πλοίων. Ἐκ Βενετίας ἐγνώσθη ὅτι κατεβυθίσθησαν ὑπὸ δύο ἡμετέρων πλοίων παρὰ τῷ στομίῳ τῆς Ἀδριατικῆς ἐκ τῶν δώδεκα Ὀθωμανικῶν πλοίων ὀκτώ, καὶ ἐπυρπολήθησαν πέντε πλοῖα τοῦ Δζαφὲρ-βέη ἀποπειραθέντα νὰ διασπάσωσι τὴν γραμμὴν τῶν ἀποκλεισάντων τὴν ἐν λόγῳ μοῖραν ἡμετέρων πλοίων· βεβαιοῦται ὡσαύτως ὅτι ὁ κόμης Ἀλέξιος Ὀρλὸβ ἐξώπλισε πέντε τάγματα τακτικοῦ στρατοῦ, ἓν ἐκ Κεφαλλήνων, ἓν ἐκ Ζακυνθίων, ἓν ἐξ Ἀλβανῶν [2] ἓν ἐκ Σπαρτιατῶν καὶ ἓν ἐκ τῶν λοιπῶν Πελοποννησίων· ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ κόμητος καθ' ἑκάστην οἱ ἄνδρες οὗτοι γυμνάζονται. Ἐπὶ τέλους εὐελπιστοῦσιν ὅτι τῇ θείᾳ ἀρωγῇ λίαν προσεχῶς θὰ συμβῇ σπουδαιότερόν τι.

ΚΔ' — *Τῷ αὐτῷ.*

Αὐτόθι 4|15 Αὐγούστου 1770.

Ἀγγέλλεται ἡ πρώτη ναυμαχία μεταξὺ τοῦ ὑποναυάρχου Ἐλφινστῶνος καὶ τῆς ὀθωμανικῆς μοίρας παρὰ τὸ Ναύπλιον. Κατὰ τὰς εἰδήσεις ἃς ἔλαβον οἱ ἐν Βιέννῃ οἰκοῦντες Ἕλληνες τὴν 5 Ἰουλίου κατεστράφη ὁλοσχερῶς ὁ ὀθωμανικὸς στόλος. Οἱ Ῥῶσσοι δισχίλιοι ἐν συνόλῳ μετὰ 10 τηλεβόλων ἀπεβιβάσθησαν εἰς Ῥάφτη ἔνθα κατατροπώσαντες τὸ ὀθωμανικὸν σῶμα ἐγένοντο κύριοι τριῶν χιλιάδων κοιλῶν σίτου καὶ πλήθους κτηνῶν. Ἡ λεία αὕτη ἱκανοποίησε τὴν ἐπαισθητὴν ἔλλειψιν τῶν ζωοτροφιῶν. Ἅπαντες οἱ Ἕλληνες ἐξ Ἀθηνῶν, Κορίνθου καὶ λοιπῶν γειτνιαζουσῶν χωρῶν ἀπῆλθον ἔνοπλοι εἰς τὰ ὄρη. Ἐν τούτοις ὁ βεζίρης διέταξεν αὐστηρῶς ταῖς στρατιαῖς αὐτοῦ νὰ μὴ ἐνοχλῶσι τοὺς Ἕλληνας καὶ λοιποὺς χριστιανούς.

1 Ὀρλόβ.
2 Προδήλως Ἠπειρωτῶν.

ΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΝ ΜΑΔΕΡΑ *

Ὁ Οὐϊλλιέλμος τῇ Ἔμμα.

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 15ῃ Ἰανουαρίου 18...

Διατί σιωπᾷς, Ἔμμα; Διατί εἶσαι τόσον σκληρά. Ἐγεννήθης ἴσως ἐν Ἱσπανίᾳ; Διαρρέει ἴσως διὰ τῶν φλεβῶν σου τὸ αἷμα τοῦ ἁγίου Δομινίκου; Φόνευσόν με, πρὸς Θεοῦ, διὰ μιᾶς· ἑκάστη ἴς τῆς καρδίας μου αἰσθάνεται σπασμούς, ὅλαι αἱ τῆς ψυχῆς μου δυνάμεις πάσχουσι· ὀδύνη εἶνε πᾶν ὅ τι σκέπτομαι, οὐδέποτε ἤθελον πιστεύσῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ταλαιπωρηθῇ τοσοῦτον καὶ νὰ μὴ ἀπαυδήσῃ. Δικαίως ἔλεγεν ὁ Βύρων ὅτι τὸ ἄλγος καὶ ἡ ὀδύνη εἶνε τὸ ἥμισυ τῆς ἀθανασίας αὐτοῦ.

Ὁ λιμὸς κορέννυται, ἡ χαρὰ κορέννυται, ἡ ἐργασία ἀπαυδᾷ, ἡ σκέψις ἀναπαύεται, ἡ φιλοδοξία ἡσυχάζει, ἡ πλεονεξία κοιμᾶται, ἡ εὐφυΐα ἐπίσης· ἀλλὰ τὸ ἄλγος οὐδέποτε κοιμᾶται, οὐδέποτε ἀναπαύεται, οὐδέποτε κατακορέννυται· ἀλλ' ὡς Φοῖνιξ τοῦ ἀρχαίου μύθου ἀναγεννᾶται ἐκ τῆς ἰδίας τέφρας καὶ ὅταν τὰ νεῦρα δὲν ἀρκῶσιν εἰς τοσαύτην βάσανον, τὸ μὲν ἄλγος μεταβάλλει μορφήν, διαμένει δὲ σκληροτέρα καὶ νέα ἡ βάσανος. Μετὰ τὴν δάκνουσαν ὀργήν, αἰσθάνομαι τὸν διὰ τῶν ὀνύχων του συλλαμβάνοντά με σπαραγμόν, μετὰ τὸν σπαραγμὸν τὴν ἀπελπισίαν, μετὰ τὴν ἀπελπισίαν τὴν πικρίαν, μετὰ τὴν πικρίαν τὴν ἀθυμίαν καὶ μετὰ ταῦτα ἐκ νέου τὸν σπαραγμὸν καὶ τὴν βάσανον, τὸν αἱματορρόφον, τὸν καταναλίσκοντά μοι τὸ τῆς καρδίας αἷμα, τὴν ταραχὴν τρομεροῦ ὀνείρου καὶ πάντοτε ἄβυσσον σφοδροῦ, ἀπεριορίστου, αἰωνίου πεπηγότος, ἀδυσωπήτου ἄλγους

Καὶ σὺ εἶσαι ὁ δήμιος τοσαύτης βασάνου καὶ σὺ ἡ μόνη ἐννοοῦσά με δύνασαι νὰ φαντασθῇς ὁποῖον εἶνε τὸ ἄλγος μου. Σὺ δὲν καθιστᾷς ἕνα μόνον ἄνθρωπον πάσχοντα, ἀλλὰ δύο γενεάς... σὺ τὸ γινώσκεις.

Ὁ ἔρως συνέδεσεν ἐν ἐμοὶ δύο γενεάς, δύο εἱμαρμένας, δύο κόσμους. Ἡ μήτηρ μου ἦτο Ἰταλίς, ὁ πατήρ μου Ἄγγλος, δύο λίαν διάφοροι χαρακτῆρες, ἐξ ὅσων ποτὲ ἡ φύσις ἔπλασεν καὶ ὁ ἔρως, ὁ ἰσχυρότατος τῶν ἀλχημιστῶν, ἥνωσεν αὐτὰς καὶ ἐγὼ αἰσθάνομαι δύο φύσεις, δύο κόσμους σκέψεων, παθῶν, χαρᾶς καὶ πόνων. Αἰσθάνομαι ἑκάστοτε τὸν Ουεσούβιον καὶ τὴν ὁμίχλην τοῦ Λονδίνου καὶ σὺ μειδιῶσα πλέον ἢ ἅπαξ μὲ ὠνόμασες φαίστειον ἢ ὁμίχλην, καθόσον ἐν ἐμοὶ ὡμίλει ὁ Ἰταλικὸς ἢ Ἀγγλικὸς χαρακτήρ. Οὐδέποτε ὡς νῦν, ᾐσθάνθην τί σημαίνει νὰ ἔχῃ τις διπλῆν φύσιν. Τὰ θερμὰ αἰσθήματα, ἡ φλέγουσα φαντασία μὲ ἐξάπτουσι μετὰ τα-

* Ἴδ. σελ. 49 καὶ 129.

χύτητος ἀστραπῆς, αἰσθάνομαι ὅτι ὁ Μονγιβέλλης καὶ ὁ Οὐεσούβιος καίουσι διὰ μιᾶς ἐν ἐμοί, παρατηρῶ καὶ ψηλαφῶ ἐμαυτόν, νομίζων ὅτι τοσαύτη φλὸξ φθείρει τὸ ἀσθενὲς καὶ λεπτόν μου σῶμα· πάσχω, χαίρω καὶ αἰσθάνομαι ὡς τὰ τέκνα τῆς γῆς ἐκείνης, ἥτις παρήγαγε τὸν Δάντην, τὸν Λεοπάρδην, τὸν Μακιαβέλλην καὶ τοὺς Βοργίας· ἀλλὰ τὰ αἰσθήματα δὲν μὲ καταβιβρώσκουσιν, οὐδὲ ἡ φαντασία μὲ φθείρει· ἐν τῷ κρατῆρί μου οὐδέποτε εἶδον τὴν τέφραν, ἀλλὰ πάντοτε τὸ φλέγον πῦρ. Θεωρῶ ἐμαυτὸν ὡς ἄνθρωπον ἐξ ἀμιάντου ἀείποτε εὑρισκομένου μεταξὺ τῶν φλογῶν καὶ οὐδέποτε φθειρομένου. — Ἐν τῷ μέσῳ τῆς παραφροσύνης ὁ Ἄγγλος δὲν θνήσκει, οὕτω καὶ ἐγὼ διατηροῦμαι μετρῶν τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας μου καὶ βιάζων τὴν θέλησιν ἵνα σβέσῃ τὸ πῦρ, καὶ ὁ ἄνθρωπος τῶν πράξεων καὶ ὁ ἄνθρωπος τῶν αἰσθημάτων ἀναπνέουσιν ὁμοῦ, συναγωνίζονται καὶ συμπάσχουσι.

Καὶ μετὰ τὴν παραφροσύνην, ὅτε ὁ τῆς μεσημβρίας ἄνθρωπος φθαρεὶς ὑπὸ τῶν φλογῶν κοιμᾶται καὶ ἀναπαύεται, ὁ Ἄγγλος ἐγείρεται ζωηρότερος, δραστηριώτερος, ἐκκεντρικώτερος ἢ ἄλλοτέ ποτε, ἀνανεῶν τὸ πάθος καὶ ἀνακουφίζων τὸ ἄλγος. Αἰσθάνομαι ὡς Ἰταλός, ἐνεργῶ ὡς Ἄγγλος καὶ ἐὰν τὸ ἀεικίνητον ὑπάρχει καὶ ἐὰν ἡ αἰώνιος κόλασις δὲν εἶνε ὄνειρον εὑρίσκονται ἐν ἐμοὶ ἀμφότερα ταῦτα.

Ἡ φύσις, ἡ δοῦσα τὰ ἡφαίστεια τῇ Ἰταλίᾳ ἔδωκεν αὐτῇ καὶ τὸν εὔοσμον ἄνεμον τῶν πορτοκαλλεώνων, ἡ φύσις ἡ δοῦσα τῷ τροπικῷ τὴν ζηλοτυπίαν τοῦ Ἄραβος καὶ τὰς ἡδονὰς τῆς γυναικωνίτιδος, ἔδωκεν αὐτῷ καὶ τὸν μακρὸν ὕπνον καὶ τὴν μακαρίαν χάσμην, ἀλλ' ἐγὼ ἔχω τὸ ἡφαίστειον καὶ τὴν ὁμίχλην, ἔχω τὴν ἐπίτασιν καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ ἄλγους. Διατί ὁ ἔρως ἐπιτρέπει ἑαυτῷ τὰ σκληρὰ ταῦτα παίγνια; Νὰ συνδέῃ τὴν λευκὴν ἄρκτον μετὰ τῆς τίγριδος, τὴν ἄκανθαν μετὰ τοῦ ῥόδου, τὸν πάγον μετὰ τοῦ πυρός;

Ἐνῷ ἐγὼ πάσχω ἐκ σφοδροῦ ἄλγους, ὅπερ ἔδει νὰ σβεσθῇ ἐν τῷ κλαυθμῷ καὶ ἐν τῇ παραφροσύνῃ, ἡ τοῦ Ἄγγλου θέλησις θέλει νὰ ὑποτάξῃ τὸ ἄλγος, νὰ δώσῃ αὐτῷ μορφὴν ὑψηλῆς σκέψεως, νὰ μεταβάλῃ τὴν βάσανον εἰς τέχνην καὶ εἰς τὰ πάλλοντα καὶ σπαραττόμενα σπλάγχνα νὰ ἀνεύρῃ τὸ ὡραῖον.

Ἔμμα, Ἔμμα, σὺ ἐννοεῖς ταῦτα πάντα, σὺ θὰ ἠδύνασο νὰ μὲ διδάξῃς, σὺ θὰ ἠδύνασο νὰ εὕρῃς τὸ μυστήριον, ὅπως διατάξῃς τὰς δυνάμεις ταύτας ὥστε νὰ μὴ ζῶ παραδόξως, ἀλλ' ὠφελίμως καὶ καλῶς. Ἔμμα, διατί θέλεις νὰ γείνῃς αὐτόχειρ, διατί θέλεις ν' αὐτοκτονήσῃς;

Σὺ τὸ αἰσθάνεσαι, δὲν μεγαλοφρονῶ. Αἱ ψυχαὶ ἡμῶν εἶνε συνδεδεμέναι αἱ καρδίαι ἡμῶν πάλλουσιν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ἡ πνοὴ τῆς ψυχῆς σου ζητεῖ τὴν ἰδικήν μου· φονεύουσα τὸν Οὐϊλιέλμον, φονεύεις σὲ αὐτήν. Διατί θέλεις ν' ἀποθάνῃς, τοσοῦτον νέα, τοσοῦτον εὔμορφος, τοσοῦτον προσφιλής;

—Διατί θέλεις νὰ φονεύσῃς δύο πλάσματα ἅτινα συνδεόμενα θὰ ἦσαν τόσον εὐτυχῆ, θὰ ηὐλόγουν τὴν ὥραν τῆς γεννήσεως αὐτῶν, τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα καὶ τὸν πλάσαντα αὐτοὺς Δημιουργὸν χάριν ἀλλήλων; Ποῖος εἶνε ὁ λόγος, ποῖον εἶνε τὸ μυστήριον τὸ ἐξηγοῦν τὸ φρικαλέον τοῦτο ἔγκλημα;—Ἐγὼ γίνομαι δεισιδαίμων, νομίζω ὅτι εὑρίσκομαι ἐν τῷ ψυχρῷ καὶ ὑγρῷ ἄντρῳ ἀοράτου Σιβύλλης, νομίζω ὅτι αἰσθάνομαι τὴν φρικίασιν καὶ περιμένω παρὰ μαντικοῦ λόγου τὴν ἀπόφασιν τῆς εἱμαρμένης μου. Ὑπάρχει λοιπὸν ἡ εἱμαρμένη, ὑπάρχει λοιπὸν ἡ φαρμακεύτρια, ἡ μαγεία καὶ τὰ μυστήρια, ἡ ἀδυσώπητος σιωπὴ τοῦ ναοῦ καὶ ὁ λόγος ὁ φονεύων ἄνευ κρίσεως; ὑπάρχει λοιπὸν τὸ ἀόρατον ξίφος τῆς εἱμαρμένης, ὅπερ ἄνευ δικαιώματος καὶ λόγου καταπίπτει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ καθιστᾷ τὸν κυνικὸν μειδιῶντα, καταρώμενον τὴν ζωήν, τὴν πρόνοιαν, τὸν Θεόν;

Διατί δὲν καθίσταμαι παράφρων; Διατί δὲν δύναμαι ν' ἀποθάνω; Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἤμην ὁ ἐνδεέστατος, ὁ ἀτυχέστατος, ὁ μάλιστα δυσκαταφρόνητος τῶν ἀνθρώπων, εἶμαι καὶ ἐγὼ ἄνθρωπος καὶ σὺ γυνή, ἥτις πρέπει νὰ προσφέρῃ τὴν χεῖρα εἰς τὸν πάσχοντα, τὸν τοσοῦτον πάσχοντα. —Θώπευσον ἅπαξ ἔτι τὸ θῦμά σου, πρὶν ἢ παραδώσῃς αὐτὸ εἰς τὸν δήμιον, ἀπότεινον ἅπαξ ἔτι αὐτῷ τὸν λόγον.

Δὲν ζητῶ ἔρωτα, μόνον τὴν ἐλεημοσύνην μιᾶς λέξεως. Παρῆλθον τρεῖς ἡμέραι, ἀφ' ὅτου σοὶ ἔγραψα· ἐννοεῖς, Ἔμμα, τί σημαίνουσι τρεῖς ἡμέραι; Τρεῖς ἡμέραι καὶ τρεῖς νύκτες· ἑβδομήκοντα καὶ δύο ὧραι, ἀφ' ὅτου ἀνέγνων χάρτην ὑπογεγραμμένον ὑπὸ σοῦ ἐν ᾧ μοὶ ἔλεγες ὅτι δὲν δύνασαι νὰ γείνῃς σύζυγός μου! Οἱ νεώτεροι νόμοι καταγινώσκουσι μὲν εἰσέτι τὴν θανατικὴν ποινήν, ἀλλ' ὁ καταδικασθεὶς ἀκούει ἀναγινωσκομένην τὴν ἀπόφασιν, καὶ μανθάνει ἐξ αὐτῆς τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου του· καὶ σὺ μὲ μεταχειρίζεσαι χεῖρον λῃστοῦ, χεῖρον πατροκτόνου; Παρῆλθον τρεῖς ἡμέραι ἀφ' ὅτου ἔλαβες τὴν ἐπιστολήν μου, καὶ ἠδυνήθης νὰ σιωπήσῃς ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας; Δὲν εἶσαι λοιπὸν γυνή;... ἢ κάλλιον δὲν εἶσαι ἄνθρωπος; Βεβαίως θὰ ἀπέθανες δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ζῇς, γινώσκουσα ὅτι ὀλίγα βήματα μακράν σου, ὅτι πρὸ τῆς οἰκίας σου, πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ κήπου σου κατασπαράσσεται ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὅπερ ἀνήκει εἰς σέ, εἶνε μέρος τῆς ψυχῆς σου, ὅτι ἀποθνήσκει ἐκ τοῦ ψύχους καὶ οὐδεὶς ἀνοίγει αὐτῷ τὴν θύραν, ἵνα τὸ θερμάνῃ. Βεβαίως θὰ ἀπέθανες Ἔμμα. Εἶμαι θρασὺς ἴσως, ἀλλὰ ζητῶ ὡς εὐσπλαγχνίαν ἐν ὀνόματι τοῦ πατρός σου, ὃν πάντοτε ἀναφέρεις καὶ ὃν ἐγὼ μισῶ, ὡς μισῶ σὲ καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸ σύμπαν... Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρός σου μίαν λέξιν...

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ.

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 16 Ἰανουαρίου 18...

Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρός μου, ὃν μισεῖς, ἐν ὀνόματι τοῦ πρὸς μὲ ἔρωτός σου,

λησμόνησόν με Οὐϊλιέλμε. Δὲν γινώσκεις ὅτι καὶ ἐγὼ πάσχω, ὅτι καὶ ἐγὼ καταρῶμαι τὴν τύχην, τὴν εἱμαρμένην ἐκείνην, ἥτις δὲν εἶνε φανταστικὸν ὄνειρον, ἀλλ' ὑπάρχει πράγματι καὶ ἵσταται ὑπεράνω ἡμῶν, εἶνε ἰσχυροτέρα ἡμῶν; Ἀλλὰ τὸ καθῆκον ὑπάρχει πρὸ ἡμῶν, ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία ὑπάρχει πρὸ ἡμῶν καὶ εἰς αὐτὴν ὀφείλομεν νὰ θυσιάσωμεν δάκρυα καὶ τὸ πᾶν. Τὸ ἐφήμερον πλάσμα δὲν δικαιοῦται νὰ σβέσῃ τὸν ἥλιον, ὅπως θερμανθῇ.

Λησμόνησόν με, Οὐϊλιέλμε, ἐκπληρῶν οὕτω καθῆκον, ἐκτελῶν γενναίαν, εὐγενῆ, μεγάλην πρᾶξιν καὶ συγχρόνως δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐκπληρῶ καὶ ἐγὼ αὐτὴν μετὰ σοῦ. Καθ' ὅλον τὸν βίον θὰ συνδέσῃ ἡμᾶς δεσμὸς ἱεροῦ καθήκοντος, ἀλλὰ πλέον οὔ. Ἐνθυμοῦ ἐνίοτε καὶ τὴν Ἔμμαν σου, ἀλλ' ἀγάπησον ἄλλην γυναῖκα· λησμόνησόν με μάλιστα. Τὸ πᾶν τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶνε ὁ ἔρως, ὑπεράνω αὐτοῦ ἵσταται τὸ καθῆκον, ὑπεράνω αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ ἀρετή, τὸ μεγαλεῖον τῆς θυσίας καὶ ἡ εὐδαιμονία τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Ὅλα τὰ πλάσματα ἀγαπῶσιν, ὅλα τὰ πλάσματα φλέγονται ὑπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ ἔρωτος· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος μόνος δύναται νὰ σβέσῃ αὐτόν, ὅπως καταστῇ εὐγενὴς καὶ μέγας.

Σβέσον τὸν Οὐεσούβιον, Οὐϊλιέλμε, καὶ γεῖνε πάλιν Ἄγγλος. Καὶ ἐγὼ δὲν πάσχω ὀλιγώτερον σοῦ ἀλλὰ δύναμαι νὰ κρατήσω ἐμαυτήν, γινώσκω νὰ σπογγίζω τὰ δάκρυα, ἵνα μὴ πέσωσιν ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου καὶ ἀνάψωσιν ἐν σοὶ πῦρ, ὅπερ θέλει ἐξ ἅπαντος σὲ φθείρῃ, καλέ μου φίλε. Ἐγὼ εἶμαι κατὰ πάντα Ἀγγλὶς καὶ γινώσκεις τοῦτο καλῶς, καὶ ἐπὶ τέλους Οὐϊλιέλμε μου πάντοτε ὑπέφερον, ἔχω πεῖραν τῆς δυστυχίας καὶ σὺ ἐπανίστασαι κατ' αὐτῆς, διότι τοῦτο εἶνε τὸ πρῶτον κακόν, ὅπερ πάσχεις· εἶνε μέγα, ἀτελεύτητον Οὐϊλιέλμε μου, τὸ γινώσκω, Οὐϊλιέλμε μου, ὁπόσον εἶνε σφοδρόν· ἀλλ' ἐγὼ ἤδη πρότερον καὶ μυριάκις ἔκλαυσα καὶ ἐπὶ ἔτη ὑπέφερον, διὸ ὁ βίος μου μοὶ φαίνεται ἤδη λίαν μακρός.

Ἀλλὰ τὸ ἄλγος τοῦτο εἶνε τὸ μέγιστον πάντων· μὲ καταθλίβει, μοὶ ἀφαιρεῖ ἁπάσας τὰς δυνάμεις, μὲ φονεύει. Δέν σοι ἀρκεῖ, Οὐϊλιέλμε, ὅτι σοὶ ὁμιλῶ οὕτω; Δὲν ἀρκεῖ εἰσέτι; Ἐπιθυμεῖς ἀκόμη καὶ ἄλλα νὰ μάθῃς; Ἐγὼ αὐτὴ δὲν ᾐσθάνθην τὸ θάρρος νὰ παλαίσω καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἐκείνας ἡμέρας τῆς σιωπῆς, καθ' ἃς ἡ φαντασία σου μὲ παρίστα ὅλως διατεθειμένην νά σε βασανίσω, ἐζήτουν, ἐπεκαλούμην μεγαλοφώνως συμμάχους. Ἡ καλὴ θεία μου ἔκλαιε μετ' ἐμοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ εἶχεν ἀνάγκην τῆς ἐνθαρρύνσεως ἐκείνης, ἣν ἐγὼ παρ' αὐτῆς ἐζήτουν. — Μετὰ δύο ἡμέρας δακρύων, Οὐϊλιέλμε μου, ἀνέλαβον τοσαύτην δύναμιν, ὅση ἤρκει ἵνα μεταβῶ πρὸς τὸν γέροντα ἰατρὸν τοῦ πατρός μου, ὃν οὗτος μοὶ παρήγγειλεν νὰ συμβουλεύωμαι κατὰ τὰς σοβαρωτάτας τοῦ βίου στιγμάς. Καὶ λοιπὸν ὁ καλὸς οὗτος γέρων, διελθὼν πρῶτον ὁλόκληρον ἡμέραν μετ' ἐμοῦ, μοὶ ἐπέβαλε ν' ἀναχωρήσω ἐξ Ἀγγλίας. Καὶ ὅταν σὺ θ' ἀναγνώσῃς ταύτην

τὴν ἐπιστολήν, θὰ εὑρίσκωμαι ἤδη ἐπὶ τῆς ἠπείρου. Μοὶ ἐρωτήσῃς ποῦ θὰ διευθύνω τὰ βήματά μου καὶ τὸν πόνον μου. Ἄφες μόνον εἰς τὴν οἰκίαν μου γραμμὴν λέγουσάν μοι ὅτι μὲ ὑπακούεις, ὅτι θὰ ζήσῃς, ὅτι θὰ καταβάλῃς πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα μὲ λησμονήσῃς, ἵνα μεταβληθῇς εἰς ἀδελφόν μου. Καὶ ἔπειτα, Οὐϊλιέλμε, ὅμοσόν μου, ὅτι δὲν θὰ μὲ ἀναζητήσῃς, ὅτι οὐδέποτε πλέον θά μοι γράψῃς.

Χαῖρε, Οὐϊλιέλμε μου, μὴ φθείρῃς τὴν νεότητά σου, τὴν ῥώμην σου, τὴν εὐφυΐαν σου εἰς ἄγονον ὁδόν, μέλλουσαν νά σε ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ἀπελπισίαν. Εἴμεθα λίαν ἀσθενῆ πλάσματα, ὅπως ἀγωνισθῶμεν ἐναντίον πάντων. Μὴ γείνῃ ὁ βίος σου βάσανος! Παρατήρησον πέριξ, ἰδὲ ὁπόσα δύσκολα πράγματα δύνασαι νὰ ἐκτελέσῃς, ὁποίας μεγάλας ἀληθείας δύνασαι νὰ κατακτήσῃς· ἐργάσθητι, παρηγόρησον, ἀνύψωσον τοὺς ἐκπεπτωκότας, παραμύθησον τοὺς τεθλιμμένους, σπεῖρε τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἀλήθειαν πέριξ σου.

Ταῦτα πάντα πρᾶξον πρὸς ἀγάπην μου, πρὸς ἀγάπην τῆς σῆς

ἀδελφῆς Ἔμμας.

Ὁ Οὐϊλιέλμος τῇ Ἔμμᾳ.

Ναί, Ἔμμα, θὰ ζήσω ἐπειδή μ' ἀγαπᾷς, θὰ ζήσω ἐπειδὴ αἰωνίως θά με ἀγαπήσῃς, ἀλλ' οὐδέποτε θά σε λησμονήσω, σοί το ὀμνύω σὲ μόνην ἀγαπῶ θησαυρέ μου, θεέ μου, τὸ πᾶν μου.

Ὁ Οὐϊλιέλμος τῇ Ἔμμᾳ.

Ἐν Ἁγίῳ Τερεντίῳ τῇ 20 Ἀπριλίῳ 18...

Ἀδελφή μου, κατηγόρησέ με, ἀλλ' ἄκουσον· δὲν δύναμαι νὰ μή σοι εἴπω παρευθὺς ὅτι εἶμαι ἐνταῦθα πλησίον σου· τοῦτο εἶνε τοιαύτη χαρά, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ κρύψω καὶ νὰ ἀποσιωπήσω αὐτήν. Ὅπου εὑρίσκομαι, βλέπω τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ κατοικεῖς, κλειστὰ τὰ παράθυρα, ὄπισθεν τῶν ὁποίων, σὺ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, διαμένεις ὀνειρώττουσα ἢ στενάζουσα. Μεταξὺ ἐμοῦ καὶ σοῦ δύο μόνον σπιθαμαὶ κήπου ὑπάρχουσι καὶ οἱ κάλαμοι τοῦ κήπου μου, ὠθούμενοι ὑπὸ τοῦ θαλασσίου ἀνέμου, θωπεύουσιν ἐρωτύλως τοὺς τοίχους τῆς οἰκίας σου.

Δὲν ἐκοιμήθην ὅλην νύκτα. Δὲν αἰσθάνεσαι ὅτι ὁ ἀὴρ τοῦ Ἁγίου Τερεντίου ἀπὸ τῆς χθεσινῆς ἑσπέρας εἶνε διάφορος; Αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν τοσοῦτον εὐτυχῆ, ὥστε ἀπὸ χθὲς ἑσπέρας μοὶ φαίνεται, ὅτι ἅπαντες θὰ παρατηρήσωσιν ὅτι εἶμαι ὁ εὐτυχέστατος ἁπάντων· καὶ (μὴ γελᾷς) κατωπτρίσθην πλέον ἢ δεκάκις, ἵνα ἴδω ἐὰν ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὁ τοσοῦτον ἀγαλλόμενος ἤμην ἐγὼ αὐτὸς πράγματι.

Ἀφοῦ ἐτόλμησα ν' ἀθετήσω τὴν ὑπόσχεσίν μου, τοῦ νὰ μή σε ζητήσω, φαίνεταί μοι, ὅτι οὐδὲν μέγιστον τούτου ἁμάρτημα ὑπάρχει, καὶ τολμῶ

εἰσέτι νὰ παραβῶ ἕτερον ὅρκον, τοῦ νὰ μή σοι γράψω οὐδέποτε· ἀλλὰ γράφων σοι θὰ εἶχον τοσαῦτα νὰ εἴπω, ὥστε ἀγνοῶ πόθεν ν' ἀρχίσω καὶ ἐν ἐμοὶ διαταράττεται δαιμόνιον, μὴ ἐπιτρέπον εἰς τὴν σκέψιν μου ἀνάπαυσιν. Ἑκάστην δὲ στιγμὴν ὑψώνω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τοῦ χάρτου, ὅπως ἀτενίσω εἰς τὸ παράθυρόν σου, καὶ αἰσθάνομαι ὅτι ὅλη ἡ ψυχή μου περικυκλοῖ τὴν οἰκίαν σου δι' ἀτμοσφαίρας ἔρωτος καὶ θωπεύει αὐτήν, ὡς τὸ προσφιλέστατον καὶ ἱερώτατον αὐτῆς ἀντικείμενον.

Ἀδυνατῶ νὰ περιορίσω τὰς σκέψεις μου ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ χάρτου τούτου, διὸ μόνον ἐπιθυμῶ νὰ μάθῃς παρευθύς, ὅτι εἶμαι μετὰ σοῦ ἐν Ἁγίῳ Τερεντίῳ· θέλω παρευθὺ νά με ἐκδιώξῃς μακράν σου ἢ θέτουσα τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου, νά μοι εἴπῃς μειδιῶσα: «Ἀδελφὲ Οὐϊλιέλμε σὲ συγχωρῶ».

Χαῖρε, Ἔμμα, πορεύομαι εἰς ἀναζήτησίν τινος μέλλοντος ἵνα σοι κομίσῃ τὴν ἐπιστολήν μου ταύτην.

Ὁ Οὐϊλιέλμος τῇ Ἔμμᾳ.

Ἐν Ἁγίῳ Τερεντίῳ τῇ 20 Ἀπριλίου 18...

Ἐξῆλθον μετὰ τῆς ἐπιστολῆς μου, ἡ καρδία μου σφοδρῶς ἔπαλλε καὶ ἤμην τοσοῦτον τεταραγμένος, ὥστε ἐὰν ἀστυνομικὸς κλητὴρ καθ' ὁδὸν ἤθελέ μ' ἀπαντήσῃ, θά με συνελάμβανε παρευθύς, διακρίνων ἐν ἐμοὶ τὸ πρόσωπον ἀνθρώπου μέλλοντος νὰ διαπράξῃ μέγα τι ἔγκλημα. Καὶ πράγματι δὲν παρέβην τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν;

Διῆλθον πρὸ τῆς οἰκίας σου, ἦτο κεκλεισμένη, ἅπαντα τὰ παράθυρα ἐπ' ἴσης κεκλεισμένα, πάντες ἐκοιμῶντο. Ἔβαινον περὶ τὴν οἰκίαν καὶ ἔνθα ὁ τοῖχος ἀνυψοῦται ἐπὶ πεδινῆς ἀτραποῦ, παρετήρησα πέριξ· μὴ βλέπων δὲ οὐδένα ἐπλησίασα καὶ ἐφίλησα τὸν τοῖχον ἐκεῖνον. Δὲν ᾐσθάνθης σὺ τὸ φίλημα. Ἔφυγον, ὡς ἐὰν εἶχον φονεύσῃ ἄνθρωπον, ἐπὶ ἡμίσειαν καὶ ἐπέκεινα ὥραν τεταραγμένος καὶ κάθιδρως ἔτρεχον διὰ μεμονωμένων δενδροστοιχιῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐλαιώνων, ὁτὲ μὲν ἀτενίζων εἰς τὴν οἰκίαν σου ἢ εἰς τὴν θάλασσαν, ὁτὲ δὲ εἰς τὸν Οὐρανόν· μέχρις οὗ ἡ καταπόνησις τῶν μυῶν μοὶ παρέσχεν ὀλίγην ἀνάπαυσιν. Ἄχ! πῶς ποτε τὸ ἀσθενὲς τοῦ ἀνθρώπου σῶμα δύναται νὰ περικλείσῃ ἐν ἑαυτῷ τοσοῦτον πῦρ, τοσοῦτον ἐνθουσιασμόν, τοσαύτην ζωήν, ὁλόκληρον κόσμον χαρᾶς, ἀγωνιζόμενον ἐναντίον ἑτέρου κόσμου ἀλγηδόνων;

Ἐπανῆλθον εἰς τὸ χωρίον διὰ τῆς παραθαλασσίου ὁδοῦ, ἐβάδιζον λίαν ἐσπευσμένως ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ ἐτερπόμην βλέπων τὰ ὑπὸ τῶν βημάτων μου καταλειπόμενα ἴχνη ἐπὶ τῆς λεπτοτάτης ἄμμου ἐξαλειφόμενα ὑπὸ τοῦ δροσεροῦ καὶ λευκοῦ ὕδατος τῆς θαλάσσης, ἥτις ἐφαίνετο ὡς εἰ ἤθελε ν' ἀσπασθῇ τοὺς πόδας μου. Ὁποία γοητεία ἑλκύει ἅπαντας τοὺς

ἀνθρώπους ἐπὶ τῆς στενῆς αὐτῆς παραλίας, χωριζούσης τὴν ξηρὰν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, τὸ πεπερασμένον ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, τὴν ἐφήμερον ζωὴν ἀπὸ αἰωνίων ὀνείρων, ἐλπίδος καὶ πόθων!

Ἠρώτησα ἐὰν ἐν ἁγίῳ Τερεντίῳ ὑπῆρχε ταχυδρομεῖον· ὄχι μοὶ ἀπεκρίθησαν καὶ ὅτι ὤφειλον νὰ κομίσω τὴν ἐπιστολὴν εἰς *Lerici*· οὐδὲν ἕτερον μέσον ὑπῆρχεν εἰμὴ νὰ ζητήσω ἀγγελιαφόρον. Εὗρον αὐτὸν καὶ καθίσας ἐπὶ τοιχίσκου, περιέμενα τὴν ἐπάνοδον τοῦ γυμνόποδος μικροῦ ἁλιέως, ὃν ἀπέστειλα μετὰ τῆς ἐπιστολῆς μου. Δὶς ἐνόμισα ὅτι ὁ ὡροδείκτης δὲν ἐκινεῖτο καὶ ἐπλησίασα τὸ ὡρολόγιον εἰς τὸ οὖς μου· εἶτα δὲ ἀδημονῶν ἔκλεισα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἔπαιζον μετὰ τῶν μικρῶν ῥιζῶν ἡδυόσμου, ἐφ' ὧν ἐκάθισα καὶ αἵτινες εὐωδίαζον τὸν πέριξ ἀέρα.

Ἄχ! Ἔμμα μου, ἐὰν ἄνθρωπος μὴ ἐρῶν παρετήρει ἐραστήν, ὁπόσον ἤθελεν εὕρῃ αὐτὸν γελοῖον! Ὁ ἁλιεὺς ἐπανῆλθε μετά τινας στιγμάς, χοροπηδῶν ἀπὸ λίθου εἰς λίθον, ἀλλ' εἶχεν εἰσέτι τὴν ἐπιστολήν μου ἀνὰ χεῖρας. Ἔκλεισα ἐκ νέου τοὺς ὀφθαλμούς, ὡς τὰ νήπια πράττουσι, νομίζοντα ὅτι τοιουτοτρόπως δὲν δρῶνται ὑπὸ τῶν ἄλλων. Παρὰ τοῦ ἀγγελιαφόρου μου ἔμαθον ὅτι ἡ θύρα ἦτο ἀκόμη κεκλεισμένη καὶ οὐδὲ κωδωνίσκος ἢ ἄλλο τι ὑπῆρχεν, ἵνα ἐξυπνίσῃ τοὺς κοιμωμένους. Ἀλλ' ὁ εὐκίνητος ἀγγελιαφόρος μου δὲν ἠρκέσθη εἰς κεκλεισμένην θύραν καὶ ἀνερριχήθη ἐπὶ τῶν κιγκλίδων τοῦ ἰσογείου· ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ αὐτὸ τὸ μαγειρεῖον ἦσαν κεκλεισμένα, ἔλεγέ μοι οὗτος, καὶ οὐδὲ ἡ γαλῆ ἐφαίνετο. Ἦλθε δρομαίως ἵνα με ἐρωτήσῃ, ἐὰν ἠδύνατο νὰ κρούσῃ τὴν θύραν δι' ἑνὸς λίθου, ὅπως ἐγείρῃ τοὺς κυρίους ἐκείνους, οἵτινες ἐκοιμῶντο *alla pisana*... εἶπε μειδιῶν καὶ ποιῶν ζωηροτάτους μορφασμοὺς διὰ τοῦ μελανωποῦ καὶ ἀκαθάρτου αὐτοῦ προσώπου. Ὄχι, τῷ εἶπον, τὸν ηὐχαρίστησα, καὶ ἐπαναφέρων τὴν ἐπιστολήν μου διατίθεμαι νά σοι γράψω αὖθις. Ἄχ! ὁ ἔρως μεταβάλλει πράγματι τὸν ἄνθρωπον εἰς παῖδα· ἀλλ' ὁ παῖς εἶνε καὶ τὸ θερμότατον, ἀθωότατον, τὸ εὐκινητότατον τοῦ κόσμου πλάσμα. Καὶ εὑρίσκομαι ἐνταῦθα αἰσθανόμενος φλόγα ἐν τῇ κεφαλῇ, ἀλλὰ συγχρόνως ἔχων τὴν κατάλληλον ἠρεμίαν, ὅπως ζητήσω παρὰ σοῦ συγγνώμην, δικαιολογηθῶ, ὑπερασπισθῶ, ἵνα μοὶ συγχωρήσῃς τὸ ἁμάρτημά μου.

Ἀνεχώρησες ἐκ Λονδίνου καὶ ἐγὼ ἔμεινα ἐν αὐτῷ. Ἰδοὺ ὅλη ἡ ἱστορία τοῦ ἄλγους ἐκείνου, ὅπερ ἐπὶ τρεῖς μῆνας δὲν ἠδυνήθην νὰ ὑπερνικήσω καὶ πρώτην καὶ τελευταίαν, ἐλπίζω, φοράν, μὲ κατέστησεν ἐπίορκον εἰς τὴν ὑπόσχεσίν μου.

Μετά τινας ἡμέρας, ὅτε ὁ πόνος τῆς ἀπελπισίας μοὶ παρέσχε καιρὸν καὶ τρόπον ἵνα σκεφθῶ καὶ ἐπανέλθω εἰς ἐμαυτόν, ἐφεῦρον μέσον, ὅπως δυνηθῶ νὰ ζήσω. Μόλις ἐγερθεὶς σοὶ ἔγραφον καὶ ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ὥρας εὑρισκόμην οὕτω μετὰ σοῦ. Ἔπτυσσον τὴν ἐπιστολήν, ὡς εἰ πρόκειτο ν' ἀποστείλω αὐτὴν εἰς τὸ ταχυδρομεῖον, διέταττον νὰ ἐπισάξωσι τὸν ἵππον

μου καὶ τυχαίως εἰσερχόμενος εἰς τὸν πρῶτον ἐνώπιόν μου παρουσιαζόμενον κῆπον, παρεδιδόμην ἐντελῶς εἰς τὸν ἀχαλίνωτον καλπασμὸν τοῦ *Blitz* μου, τρέχων ἄνω καὶ κάτω διὰ τῶν μακρῶν δενδροστοιχιῶν καὶ φανταζόμενος ὅτι θά σε συναντήσω καὶ ἐγχειρίσω ἐγὼ αὐτὸς τὴν ἐπιστολήν μου, ἣν πάντοτε μετ' ἐμοῦ ἔφερον. Κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ἤμην ὁ μόνος ἱππεὺς ὅστις ἐπάτει τὸ ἔδαφος τῶν κήπων τοῦ Λονδίνου, καὶ ἡ φαντασία ἐξαπτομένη ὑπὸ τῆς σκέψεως πάντοτε εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον μὲ ἠπάτα· ὅτι ἐγὼ ἐντελῶς μεμονωμένος ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἔτρεχον καὶ ἔτρεχον ἐπὶ τῶν πτερύγων τοῦ ἵππου μου, ἐπεβιβαζόμην εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Μεσογείου, εὕρισκον τὴν οἰκίαν σου, σὲ ἔβλεπον εἰς τὸ παράθυρον, σὲ ἔβλεπον μειδιῶσαν, σὲ ἐχαιρέτιζον. Μετὰ ταῦτα ἀνυψούμην ἐπὶ τῶν ἀναβολέων σὺ ἐξέτεινες τὸν βραχίονα καὶ ἐγὼ σοὶ ἐνεχείριζον τὴν ἐπιστολήν. Οὕτως ἔβαινον λίαν τεταραγμένος ἐν τῷ ὀνείρῳ τούτῳ, ἐφ' ὅσον ἡ καταπόνησις τοῦ ἵππου μου δέν με ἠνάγκαζεν νὰ ἀπέλθω οἴκαδε, ἤμην εἰσέτι μετὰ σοῦ.

Ὅτε ἐπανηρχόμην οἴκαδε ἤμην τοσοῦτον κεκμηκώς, ὥστε ἠδυνάμην νὰ κατακλιθῶ καὶ διέλθω δύο ἢ τρεῖς ὥρας εἰς νάρκην καὶ ἀναλγησίαν.

Ἐγειρόμενος ἐκ τοῦ ληθάργου ἐκείνου, ὅστις θὰ ἐπεθύμουν νὰ διήρκει καθ' ὅλον τὸν βίον, ἐσκεπτόμην ἐκ νέου, ἀνεγίνωσκον τὴν ἐπιστολήν μου καὶ φανταζόμενος ὅτι ἐγὼ ἤμην σὺ αὐτή, ἀπήντων δι' ἐκτενοῦς ἐπιστολῆς τοῦ Οὐϊλιέλμου, ἣν ἐδίπλωνον καὶ ἔγραφον ἐπ' αὐτῆς τὴν διεύθυνσίν μου. Πρὸς σὲ ὀφείλω νὰ εἴπω τὰ πάντα, ἵνα μάθῃς ὁπόσον σὲ ἀγαπῶ. Πλέον ἢ ἅπαξ ἀπέστειλα εἰς τὸ ταχυδρομεῖον τὴν ἀπάντησίν σου, ὑπ' ἐμοῦ γραφεῖσαν καὶ μεγάλως ἔχαιρον, ὅτε ὁ ὑπηρέτης μου ἔφερεν αὐτὴν μετὰ τῆς σφραγῖδος τοῦ ταχυδρομείου. Δὲν ἦτο βεβαίως αὐτὸς ὁ βίος, ὃν μοὶ ἐπέβαλλες ἵνα ἄγω, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην ἄλλως, καὶ ἄνευ τούτου μόνον τὴν αὐτοκτονίαν ἠδυνάμην νὰ φαντασθῶ. Σὺ μοὶ ἔγραψες νὰ ἐργάζωμαι, νὰ ἀνυψώνω τοὺς τεταπεινωμένους, νὰ παρηγορῶ τοὺς ἀθύμους καὶ νὰ σπείρω τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἀλήθειαν πέριξ ἐμοῦ· ἀλλ' ὁ ἀτυχής σου Οὐϊλιέλμος τοὐναντίον, δὲν ἠδύνατο εἰμὴ ἓν μόνον πρᾶγμα νὰ ἐκτελέσῃ, ν' ἀγαπᾷ σέ, ν' ἀγαπᾷ σὲ μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως ἣν παρέχει ἡ ἀπελπισία.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως ἡ συνεχὴς αὕτη ἔξαψις, ἐν ᾗ εὑρισκόμην, τὸ ζωηρῶς φαντάζεσθαι κόσμον μὴ ὑπάρχοντα, μοὶ προὐξένησαν εἶδος παραφροσύνης καὶ ἀληθοῦς μανίας, ἐμποιούσης μοι τρόμον μείζονα τοῦ θανάτου· διότι ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐφοβήθην μᾶλλον τὸν θάνατον τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου, ὃν καλοῦμεν παραφροσύνην, ἢ τὸν γενικὸν θάνατον, ὅστις ἐπὶ τέλους οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἄρνησις τῆς ζωῆς, ἄρνησις λίαν οὐτιδανοῦ πράγματος!

Τότε αἴφνης ἀνετινάχθην ὥς τι πολυχρονίως πιεζόμενον μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἐπ' αὐτοῦ βάρους. Ἐν διαστήματι ὀλίγων στιγμῶν διέκρινα σαφῶς τὴν θέσιν μου, ᾐσθάνθην ὅτι ἡ ἐπὶ τρεῖς μῆνας απομόνωσις μὲ ἠνάγ-

κασαν ἔτι μᾶλλον νὰ σὲ ἀγαπήσω, ἐνόησα ὅτι ὁ βίος μοὶ ἀπέβαινε ἄχθος ἀφόρητον, ἀπεριόριστος βάσανος. Εἶχόν σοι ὑποσχεθῇ νὰ ζήσω, ἀλλ' ἐξακολουθῶν οὕτω ὡς καὶ πρὸ τριῶν μηνῶν ἔπραττον, ἤθελον καταστῇ παράφρων καὶ σὺ τοσοῦτον ἀγαθὴ οὖσα δὲν ἤθελες βεβαίως ἐπιθυμήσῃ τοῦτο. Τότε διελογίσθην νὰ σὲ ἀναζητήσω πανταχοῦ, ὅπως αἰτήσω παρὰ σοῦ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ὑποσχέσεώς μου. Τὸ τοιοῦτον ἦτο σκληρὸν δίλημμα, ἀλλ' ἄφευκτον· δὲν ἔβλεπον μέσην ὁδόν, δὲν ἠδυνάμην καλλιτέραν ταύτης νὰ ἐπινοήσω.

Ἐν τοῖς λαβυρίνθοις τοῦ ἐγκεφάλου, μεταξὺ τῶν ἡφαιστείων τῆς καρδίας μυρίαι καὶ μυρίαι σκέψεις ἐπέρχονται, ἐπισωρεύονται, περιελίσσονται, μυρίοι πόθοι οἰκοδομοῦνται καὶ παρέρχονται· ἀλλ' ἐλθούσης τῆς ἡμέρας τοῦ ἀγῶνος, ἑκάστη ὁμίχλη ἀφανίζεται, ἑκάστη μανία καταπραΰνεται, ἕκαστος σπασμὸς κατευνάζεται καὶ ἐν τῷ διαφανεῖ πεδίῳ τῆς πράξεως ἐμφανίζεται πρὸ ἡμῶν δίλημμα, τουτέστιν ἡ πάλη δύο ἀρχῶν, δύο παθῶν, δύο ἀτόμων, δύο ἐποχῶν, δύο στρατευμάτων· ἐπὶ τέλους δύο τινά, ὧν τὸ μὲν θὰ νικήσῃ, τὸ δ' ἕτερον ἡττηθήσεται, δύο ζῶντα πράγματα, ὧν τὸ ἕτερον πρέπει ν' ἀποθάνῃ.

Τὸ δὲ δίλημμα ἦτο δι' ἐμὲ ἓν μόνον, ἢ νὰ ζήσω μετὰ τοῦ ἔρωτός σου ἢ ν' ἀποθάνω.

Ἐκ τοῦ κόσμου τῶν ὀνείρων εἰσελθὼν πάλιν εἰς τὸ πρακτικὸν ἔδαφος, καὶ ἐξαντληθείσης τῆς ἰταλικῆς ποιήσεως, τῆς ἀναγκαζούσης με τοσοῦτον μανιωδῶς νὰ ἐρῶ, ἐπανῆλθον εἰς τὸν Ἀγγλικὸν χαρακτῆρα μου καὶ οὐδὲ πρὸς στιγμὴν ἀμφέβαλον, ὅτι θὰ ἠδυνάμην νά σε ἀνεύρω. Σὺ μισεῖς τὸ ψῦχος, τὰς πίτυς, τὰς φαιὰς στέγας τοῦ βορρᾶ, ἄρα μόνον ἐν Ἰταλίᾳ ἦτο δυνατὸν νὰ εἶσαι. Ἤμην βέβαιος ὅτι θὰ ἦσο ἐν Σορρέντῳ, ἢ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σπετίας. Δὲν εἶνε ψεῦδος, δὲν εἶνε φαντασία ὅτι ἡ καρδία προαισθάνεται. Δὲν δύναταί τις ν' ἀγαπήσῃ χωρὶς νὰ ἔχῃ ἐν ἑαυτῷ μέγα μέρος ἢ ἴσως πᾶσαν τὴν ψυχὴν τοῦ ἄλλου, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἐν ἑαυτῷ μέρος τῶν σκέψεων αὐτοῦ, χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ ἐν τοῖς σπλάγχνοις αὐτοῦ τὸ αἷμα τοῦ ἄλλου. Ἰδοὺ διατὶ ἡ καρδία ἀναγινώσκει καὶ μαντεύει· διότι ἀναγινώσκει ἐν ἑαυτῇ τοῦθ' ὅπερ ἀντέγραψεν ἐξ ἑτέρου βιβλίου, αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῇ συνείδησιν ἀποσπασθεῖσαν ἐξ ἑτέρας ἀδελφικῆς ψυχῆς.

Ἦλθον εἰς Σπετίαν, ἀνεζήτησα εἰς ἕκαστον ξενοδοχεῖον εἰς ἑκάστην οἰκίαν· χθὲς ἑσπέρας ἔμαθον παρά τινος λεμβούχου, ὅτι πρὸ τριῶν ἤδη μηνῶν ὡδήγησε δύο κυρίας εἰς Ἅγιον Τερέντιον, ὧν ἡ μέν, ἔλεγεν οὗτος, ἦτο ὡραιοτάτη νέα καὶ πάσχουσα· ἡ δέ, γραῖα, εὐτραφὴς καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον λίαν ἀγαθὴ κυρία. Σὺ βεβαίως θὰ ἦσο, σὺ μετὰ τῆς θείας σου. Εἶπον παρευθὺς τῷ λεμβούχῳ νά με ὁδηγήσῃ εἰς Ἅγιον Τερέντιον· ἀλλ' οὗτος μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι πνέοντος σφοδροῦ ἀνέμου, ὤφειλε νὰ συμπα-

ραλάβῃ σύντροφον· δὲν ἠθέλησα, αὐτὸς μόνος ὡδήγησεν ὑμᾶς, αὐτὸς μόνος ὤφειλε νὰ ὁδηγήσῃ καὶ τὸν Οὐϊλιέλμον.

Ἐκάθισα παρὰ τὸ πηδάλιον, τὸ ἱστίον ἦτο τοσοῦτον ἐξωγκωμένον, ὥστε μικροῦ δεῖν ἀπεσπάσθη, ἱπτάμεθα ἐπὶ τῶν κυμάτων· ἀλλ' ἐγὼ συχνάκις ὑπὸ ἀφαιρέσεως καταλαμβανόμενος πλέον ἢ ἅπαξ διεκινδύνευσα νὰ ρίψω τὸ σκάφος ἐπὶ τῶν σκοπέλων ἢ ν' ἀνατρέψω αὐτὸ ἐπὶ τῶν κυμάτων. Ὁ Γαετάνος δέν μοι ἐπέτρεψε πλέον νὰ διευθύνω τὸ πηδάλιον, τοῦτο δὲ καὶ ἐγὼ προετίμων. Ἐρρίφθην ἐπὶ τῆς πρῴρας καὶ ἐκεῖ, κεκλεισμένος μεταξὺ δύο ἱστίων, σπιθαμὴν μόνον ἀπέχων ἀπὸ τῶν κυμάτων, ἔνθα ἔφυσα ψυχρὸς ἄνεμος καὶ εἰσέδυε μέχρι τῶν ὀστῶν μου, ἠδυνάμην νὰ καταβροχθίσω οὕτως εἰπεῖν, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν πάντα τὸν παράδεισον ἐκεῖνον χαροποιῶν λόφων, σκυθρωπῶν σκοπέλων καὶ πρασίνων πεδιάδων, ὅστις ὀνομάζεται ὁ κόλπος τῆς Σπετίας. Ἠγάπων ἕκαστον φύλλον ἐλαίας, ἕκαστον πέταλον πίτυος· ἠκολούθουν δι' ἐρωτικῶν βλεμμάτων ἕκαστον ἀποσπώμενον μαργαρίτην τῶν ὑπὲρ τὴν θάλασσαν κυμάτων, ὅπως τρέξῃ ἐπὶ τὸ χεῖλος τῆς ἡμετέρας λέμβου καὶ καταστῇ ἄφαντος· ἐγευόμην μετ' ἀνοικτοῦ στόματος τὸ τῆς θαλάσσης ἄρωμα, ἀπήλαυον παντοιοτρόπως τοῦ παραδείσου ἐκείνου, διότι ἡ ἡ φωλεὰ ἐν ᾗ εἶχε κρυφθῇ ἡ ἐμὴ Ἔμμα. Περὶ τὴν δείλην ἐφθάσαμεν εἰς Ἅγιον Τερέντιον, πάραυτα μετέβην εἰς τὸ καφενεῖον τῆς '*Ενώσεως* καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης προσοχῆς ἠρώτησα περὶ σοῦ, καὶ ἔμαθον τοῦθ' ὅπερ ἐγίνωσκον· ἤδη πάραυτα ἐμίσθωσα δωμάτιον ἀπέναντι τοῦ δωματίου σου, ᾐσθάνθην ἐμαυτὸν πρὸς στιγμὴν τὸν εὐτυχέστατον πάντων· ἀλλ' ἡ εὐδαιμονία μου δέν με κατέστησε παράφρονα, διότι ἠδυνήθην νὰ περιμείνω, ἀφ' οὗ εἶδον ἑσπέρας τὸ ὠχρὸν καὶ θεῖον πρόσωπόν σου διὰ τοῦ παραθύρου, ἠδυνήθην ν' ἀνθέξω καὶ διαμείνω οἴκοι· διότι εἰς ἀπόστασιν σπιθαμῶν τινων ἀπὸ σοῦ εὑρισκόμενος, ἔγνων νὰ καταπνίξω φυσικὴν κραυγὴν «Ἔμμα, Ἔμμα» καὶ ἀπελθὼν ἐκ τοῦ παραθύρου ἐρρίφθην ἐπὶ τῆς κλίνης κρύπτων τὸ πρόσωπον καὶ πειρώμενος οὕτω ν' ἀφαιρεθῶ, ὅπως πρὸς στιγμὴν λησμονήσω αἴσθημα, δυνάμενον νά με φονεύσῃ.

Ὁ ἔρως μοὶ ἐφώνει στεντορίως ἐν τῷ στήθει· ἡ Ἔμμα σου εἶνε ἐδῶ, εὑρίσκεται πλησίον σου· ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ τὴν φωνήν σου, εἶνε ἐδῶ καὶ εἶνε ἰδική σου, διότι οὐδεὶς δύναται τοσοῦτον ν' ἀγαπήσῃ αὐτήν, ὅσον ὁ Οὐϊλιέλμος, οὐδεὶς δύναται νὰ καταστήσῃ αὐτὴν τοσοῦτον εὐτυχῆ, ὅσον οὗτος.

Ἡ δὲ ἀλαζονεία σου ἐφώνει ἐπίσης ὡς ὁ ἔρως. Ἡ Ἔμμα σου ἦτο εἰς τὴν Εὐρώπην, τοῦτο μόνον ἐγίνωσκες καὶ ἡ καρδία σου ὡδήγησέ σε ἐκεῖ, ἔνθα εὑρίσκετο, ὡς περιστεράν, ἥτις κλειστοὺς ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποχωρισθεῖσα ἐκ μεμακρυσμένων χωρῶν ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἑαυτῆς φωλεάν, ὡς βέλος ἐπιδεξίου κυνηγοῦ, ζητοῦντος ἀσφαλῶς τὴν λεία αὐτοῦ,

ὡς ὀφθαλμὸς ζῶντος πλάσματος, καὶ φύλλον ἐντεταφιασμένου φυτοῦ, ἀνευρίσκοντος τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα, ὡς ὁ τῆς ἐρήμου Ἄραψ, ὁ ὀσφραινόμενος τὸ ὕδωρ τῆς ἀπομεμακρυσμένης ὀάσεως, ὡς ὁ Οὐϊλιέλμος ζητεῖ τὴν Ἔμμαν, ὡς ἡ Ἔμμα ἤθελεν εὕρῃ τὸν Οὐϊλιέλμον.

Δὲν νομίζεις, Ἔμμα μου, κατόπιν πάντων τούτων, ὅτι ὁ Θεὸς μὲ ἔπλασε διὰ σέ, δὲν πιστεύεις ἴσως ὅτι εἴμεθα δύο κλάδοι ἀποσπασθέντες ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κορμοῦ, καὶ ὅτι ἡ ἐλεήμων χείρ σου ὀφείλει νὰ ἑνώσῃ καὶ συνδέσῃ αὐτούς, ἵνα ζήσωσιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ χυμοῦ, ἀναπνεύσωσι τὸν αὐτὸν ἀέρα καὶ αἰωνίως συνδεθέντες καὶ ἑνωθέντες ζήσωσιν ἐκ μιᾶς μόνης ζωῆς; Πλὴν τούτου δύνασαι νὰ μοὶ εἴπῃς ἓν μόνον πρᾶγμα δῆλα δὴ ὅτι ἀγαπᾷς ἄλλον. Ἐὰν τοῦτο εἶνε ἀληθές, εἰπέ μοί το, ἐντὸς μιᾶς ὥρας ἢ μᾶλλον κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ἵνα ὑπὸ ἄλγους τελευτήσω πρὸ τῆς οἰκίας σου, πρὸ τοῦ τοίχου ἐκείνου, ἐφ' οὗ πρό τινων στιγμῶν ἐνετύπωσα φίλημα θερμὸν ὡς ἡ ζωή, πιστὸν ὡς ὁ θάνατος.

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ

Ἐν ἁγίῳ Τερεντίῳ τῇ 20 Ἀπριλίου 18...

Οὐϊλιέλμε μου, προσφιλής μου Οὐϊλιέλμε, διατί ἦλθες ἐνταῦθα, Οὐϊλιέλμε μου διατί μὲ ἀγαπᾷς τοσοῦτον; Ναὶ θά σοι εἴπω τὰ πάντα, ναί, δός μοι μόνον ὀλίγας ὥρας ἀναπαύσεως, ἵνα λάβω τὸ θάῤῥος καί σοι εἴπω τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ πρὶν ἢ λάβῃς ἐπιστολήν μου, ὄμοσον ὅτι δὲν θὰ ἔλθῃς πρός με. Ἐὰν ἤθελον σὲ ἴδῃ, ἀδελφέ μου, δὲν θὰ λάβω θάῤῥος νά σοι εἴπω τὸ πᾶν, Οὐϊλιέλμε, ὑπόμενε· τώρα πλέον εἶσαι πλησίον μου· ἡ ἀδελφή σου σοὶ λέγει ὅτι δὲν ἠγάπησεν, οὐδὲ ἀγαπᾷ ἕτερον· ὅθεν περίμεινον ὀλίγας ὥρας εἰσέτι. Ναί, σοὶ τὸ ὑπόσχομαι, ἐντὸς τῆς ἡμέρας θά σοι γράψω τὸ πᾶν, Οὐϊλιέλμε μου. Χορήγησον στιγμὴν ἀνέσεως τῇ σῇ Ἔμμᾳ, ἐὰν ἀληθεύῃ ὅτι ἀγαπᾷς αὐτήν· ἔσο ἐπιεικὴς πρὸς αὐτήν, ἥτις εἶνε ἀσθενής, ἀτυχὴς καὶ μόλις ἀναλαμβάνουσα ἐκ μακρᾶς ἀσθενείας· ἄφες, ὅπως ἀναλάβῃ τὰς δυνάμεις, πάσας τὰς δυνάμεις αὐτῆς, ἵνα σοὶ εἴπῃ, διατί ἀνεχώρησεν ἐκ Λονδίνου.

Χαῖρε, φίλε, πιστέ μου φίλε.

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ

Ἐν ἁγίῳ Τερεντίῳ τῇ 20 Ἀπριλίου 18...

Οὐϊλιέλμε μου, προσφιλής μου Οὐϊλιέλμε, ἔχεις ἀνάγκην νά σοι εἴπω διὰ τίνα πάλλει ἡ καρδία μου, μετὰ παρέλευσιν τοσούτων μηνῶν κοινῆς ἀγωνίας, μετὰ τοσούτους κοινοὺς στεναγμούς, ἔχεις ἀνάγκην λόγων ἵνα μάθῃς τίνα ἀγαπᾷ ἡ ἀτυχής σου Ἔμμα; Δὲν γινώσκεις σὺ αὐτὸς τοῦτο

κάλλιον ἐμοῦ ; Ἀλλ' ἡ Ἔμμα δεν δύναται νὰ γείνῃ ἰδική σου, οὐδὲ ἄλλου τινὸς ἀνδρὸς κωλύει αὐτὴν ἱερὸς ὅρκος, οὗ ἕνεκα πρέπει νὰ ζήσῃ καὶ ἀποθάνῃ μόνη. Τὸ αἷμά μου εἶνε κατηραμένον, εἶνε ἀτυχῶς προωρισμένον ἵνα ἐν ἑαυτῷ καὶ μόνῳ σβεσθῇ, καὶ ὁ σὸς καὶ ὁ ἐμὸς ἔρως καὶ ἅπασαι αἱ ἀνθρώπιναι δυνάμεις ἑνούμεναι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξορκίσωσι τὴν ἀδυσώπητον ταύτην ἀπόφασιν, ἐνώπιον τῆς ὁποίας πρό τινων ἐτῶν ἡ Ἔμμα σου ὑπέκυψε, πρὶν ἢ σὲ γνωρίσῃ.

Ὤμοσα εἰς τὸν πατέρα μου νὰ μὴ καταστῶ οὐδέποτε σύζυγος, ὅτε ἠγνόουν τί ἐστιν ἔρως, καὶ ὅτε ἡ πρὸς τὸν πατέρα ἀφοσίωσις κατεῖχε τὴν καρδίαν μου ὅλην. Ὤμοσα, νὰ μὴ φέρω ποτὲ ἐπὶ τῶν γονάτων βρέφος, ὅπερ τρυφερῶς ἀτενίζον πρός με, ἤθελε μοὶ εἴπῃ μειδιῶν «μῆτερ!» ὅτε ἐγὼ ἡ ἰδία ἤμην ὀλίγον μεγαλητέρα βρέφους. Νῦν δὲ γινώσκω τί ἐστιν ἔρως, γινώσκω ὅτι εἶνέ τι ἀνώτερον τῆς ζωῆς, νῦν συμπεραίνω τί σημαίνει τὸ νὰ εἶνε τις μήτηρ· ἀλλ' ἐγὼ οὐδέποτε θὰ γείνω σύζυγος, οὐδὲ μήτηρ, οὐδέποτε θὰ παραβῶ τὸν ὅρκον.

Ἄχ! διατί Οὐϊλιέλμε μου, σκληρὰ τύχη σὲ ὤθησεν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μου, διατί με ἠγάπησες, διατί με ἠγάπησες τοσοῦτον; Ἐγὼ μόνη ἤθελον φέρῃ ὅλον τὸ βάρος τῆς δυστυχίας μου, μόνη μετὰ τῆς μνήμης τοῦ πατρός μου ὑπερήφανος ὅτι ἐξεπλήρωσα καθῆκον, πιστὴ ἀναδειχθεῖσα πρὸς τὴν τέφραν αὐτοῦ καὶ τὴν ὁσιότητα τῆς ὑποσχέσεώς μου. Διατί ποτε σὲ παρέσυρα εἰς τὸν στρόβιλον τοῦ ἀδυσωπήτου, ἀμεταβλήτου ὀλέθρου μου; Ἄκουσόν μου, Οὐϊλιέλμε, καὶ ἰδὲ ὁποῖον δυστύχημα ἐξισοῖ τὸ ἰδικόν μου. Ἀγνοῶ, ἐὰν ἐγεννήθην κλαίουσα, ὥσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἡ παιδική μου ἡλικία ὑπῆρξε συνεχὴς κλαυθμός, ηὔξησα θρηνοῦσα, καὶ γυνὴ καταστᾶσα ἔχυσα πικρότατα δάκρυα. Ἔζησα ἐν τῷ μέσῳ ἀπαύστων δυστυχιῶν.

Ἔπαιζον μετὰ τῶν πρεσβυτέρων ἀδελφῶν μου, εἶχον προσφιλέστατον δωδεκαετῆ ἀδελφὸν Ἰωάννην ὀνομαζόμενον, καὶ ἐν ᾧ δὲν ἠδυνάμην νὰ ζήσω ἄνευ αὐτοῦ, ἠσθένησε καὶ μετὰ ἀσθένειαν μηνῶν τινων ἐτελεύτησε· τὴν δὲ ἀδελφήν μου Ζεννήν, ἔχουσαν μορφὴν ἀγγέλλου, ἐνθυμοῦμαι ἔχουσαν πάντοτε ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν δάκρυ, οὐδέποτε ἀποξηραινόμενον· ἀλλὰ καὶ αὕτη ἐτελεύτα βαθμηδὸν ἰσχναίνουσα, ὡς τεμάχιον ζακχάρεως ἐν τῷ ὕδατι διαλυόμενον.

Κατὰ τὸ λυκαυγὲς τῶν ἀρχαιοτέρων ἀναμνήσεών μου, ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἡμέραν τινὰ εἶπον τῇ Ζεννῇ: Διατί καθ' ἑκάστην καθίστασαι ὠχροτέρα καὶ ἰσχνοτέρα, καὶ ἡ Ζεννὴ καταληφθεῖσα ὑπὸ δακρύων ἔδραμε φωνάζουσα εἰς τὸ δωμάτιόν της «Διότι ἀποθνήσκω.» Οὐδέποτε ἐγέλα τις ἐν τῇ οἰκίᾳ μου. Ὅτε οἱ μικροὶ ἀδελφοί μου ἐθορύβουν, ὁ πατήρ μου σοβαρῶς σκυθρωπάζων ἤρχετο, ὥστε θὰ ἐνέπνεε φόβον καὶ ἀνδρείῳ ἥρωϊ, καὶ ἐπέβαλλεν ἡμῖν σιωπήν. Ἀείποτε κατέκειται ἐν τῇ κλίνῃ εἷς τῶν ἐν τῇ

οἰκίᾳ ἡμῶν, ὃν δὲν ἔπρεπε νὰ ἐνοχλήσωμεν. Ὁ ἰατρός τε καὶ τὰ φάρμακα οὐδέποτε ἔλειπον. Καὶ κατὰ τὸ ἄριστον ἐσιωπῶμεν καὶ συνήθως ἐτρώγομεν ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου κρότου.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐπὶ πολλὰ ἔτη πάντοτε ἐν τῇ οἰκίᾳ μου ἐπενθηφόρουν. Ἤμεθα δώδεκα τέκνα καὶ βλέπεις ἐγὼ μόνη ἐναπέμεινα, ἐγὼ ἡ νεωτέρα, ἥτις γεννηθεῖσα ἐφόνευσα τὴν μητέρα, ἣν καὶ οὐδέποτε ἐγνώρισα. Ἡ θεία Ἄννα μὲ ἀνέθρεψε καὶ πολὺ ἀγαπῶ αὐτήν, διότι μοὶ λέγουσιν ὅτι ὁμοιάζει τῇ ἀτυχῇ μητρί μου.

Καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ μου ἠσθένει πάντοτε· ἀείποτε ἔβηχε καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐπὶ πολλοὺς χειμῶνας μετεβαίνομεν μετ' αὐτοῦ εἰς Νίκαιαν τῆς Γαλλίας ἢ εἰς Πίσαν. Ἄλλοτέ ποτε μετέβημεν εἰς Ἀλγερίαν, καὶ ἐπί τινας μῆνας διεμείναμεν ἐπί τινος πλοίου. Θὰ ἠδυνάμην ν' ἀριθμήσω τοὺς λόγους, οὓς καθ' ὅλον τὸν βίον ὁ πατήρ μου μοὶ εἶπεν· ἀλλὰ συχνάκις μ' ἐκράτει ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ ἑκατοντάκις μ' ἐφίλει καὶ διεπέρα τὴν χεῖρα αὐτοῦ διὰ τῆς κόμης μου. Αὐτὸς ὁ ἴδιος μ' ἐκτένιζε καί μ' ἐνέδυε, καὶ ἐγὼ ἠγάπων καὶ ἐσεβόμην αὐτόν· ᾐσθανόμην τῷ ὄντι πρὸς αὐτὸν εὐλάβειαν. Ὁ πατήρ μου ἦτο τοσοῦτον ἀτυχής, ἔφερεν ἐπὶ τοῦ προσώπου τὰ ἴχνη σφοδροῦ παμμεγέθους ἄλγους, ὥστε δὲν ἠδύνατό τις νὰ παρατηρήσῃ αὐτὸν χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ οἶκτον μεστὸν ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ.

Δεκαπενταέτις γενομένη, ἐναπέμεινα τῷ πατρί μου ἡ μόνη ἐξ ὅλων τῶν τέκνων του. Ἅπαντες εἶχον τελευτήσῃ ἐκ φθίσεως καὶ ὁ πατήρ μου ἐκινδύνευεν ἑκάστοτε ν' ἀποθάνῃ ἐκ τῆς αὐτῆς νόσου. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐναγκαλιζομένη αὐτόν, προσεῖχον πάντοτε νὰ μή τον σφίγξω τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔφερε πληγήν, ἣν οἱ ἰατροὶ εἶχον ἀνοίξῃ ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Πολλάκις οἱ ὑπηρέται μὲ παρετήρουν στυγνῷ βλέμματι καί μοι ἔλεγον μετὰ οἴκτου. «Ἡ δυστυχὴς αὐτὴ Ἔμμα ἀντέχει καλά, φαίνεται 'σὰν νὰ μὴ θέλῃ ν' ἀποθάνῃ, ἀλλὰ τίς οἶδε τὸ τέλος.» Θαλαμηπόλος τῆς θείας μου, εἰ καὶ ἐπίσης ἀγαθὴ γυνή, μοὶ ἐγίνετο πρόξενος μεγάλης λύπης. Ὁ πατήρ μου μοὶ εἶχεν ἀπαγορεύσῃ νὰ μεταβαίνω ἑσπέρας εἰς τὸν κῆπον τῆς οἰκίας, λέγων ὅτι ἡ δρόσος τῆς νυκτὸς ἤθελεν ἐπαισθητῶς μὲ βλάψῃ· ἀλλ' ἑσπέραν τινὰ ἡ σελήνη ἔλαμπεν ὡραιότατα ὄπισθεν τῶν πίτυων τοῦ μικροῦ ῥύακος, καὶ ἐγὼ παρεκάλεσα τὴν μὶς Μαρὴ νά με συνοδεύσῃ εἰς τὸν κῆπον. Ἠδυνήθην νὰ παρακούσω τὸν πατέρα μου, ἀλλ' ἤθελον νὰ γείνῃ ἡ Μαρὴ σύμμαχός μου, πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἁμαρτήματος τούτου. Ἡ Μαρὴ ἐν πρώτοις ἐδίστασεν· ἀλλ' εἶτα καλύψασά με διὰ θερμοῦ ἐπανωφορίου μοὶ εἶπεν. «Ὑπάγωμεν, ὑπάγωμεν, Ἔμμα, νὰ χαρῇς ἐπὶ τέλους τὰς ὑπολειπομένας σου ἡμέρας· καὶ τὰς ἀδελφὰς καὶ τοὺς ἀδελφούς σου προεφυλάξαμεν οὕτω, καὶ ὅμως ἀπέθανον· ἐλθέ, ὑπάγωμεν, ὑπάγωμεν, εἰς τὸν κῆπον.»

Ἔκλαυσα τότε πικρῶς, δὲν ἠθέλησα νὰ μεταβῶ εἰς τὸν κῆπον ὅπως

ἴδω τὴν σελήνην, τὰς πίτυς τοῦ ῥύακος, καὶ εἶπον τῇ Μαρῇ ὅτι ἐπεθύμουν νὰ ὑπακούσω εἰς τὸν πατέρα, καὶ ὅτι δὲν ἤθελον ν' ἀποθάνω. Ἔκλαυσα καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν νύκτα καὶ τὴν ἐπαύριον ἔτι.

Οὕτως, Οὐΐλιέλμε μου, παρῆλθεν ἡ παιδικὴ τῆς Ἔμμας σου ἡλικία, οὕτως ἔζησα κατὰ τὴν νεότητα, καὶ γυνὴ γενομένη, ἐν τῇ ἡλικίᾳ καθ' ἣν παραδείσιος κόσμος εἰς τὰς λοιπὰς νεάνιδας παρίσταται, μεστὸς ποιήσεως καὶ ἐλπίδων, ἐγὼ ἤμην ἤδη ἐθισμένη νὰ ζῶ ἐν λίμνῃ δακρύων, καὶ βλέπουσα τὴν οἰκογένειάν μου τοσοῦτον ἀτυχῆ, πλέον ἢ ἅπαξ διελογιζόμην διατί ὁ Θεὸς ὑπῆρξε πρὸς ἡμᾶς τοσοῦτον ἄδικος· διατί ἡμεῖς μόνοι ἐπέπρωτο νὰ ζήσωμεν ἐντὸς κοιμητηρίου οἱονεὶ ἔχοντες ἀείποτε ἀνεῳγμένον δι' ἡμᾶς τάφον.

Ἡ ἀτυχὴς θεία Ἄννα εἶνε ἀγαθή, καὶ σὺ γινώσκεις αὐτήν, Οὐΐλιέλμε μου, ἀγαθοτάτη γυνή, παρασχοῦσα ὑπηρεσίας νοσοκόμου εἰς τὴν μητέρα μου καὶ τοὺς ἕνδεκα ἀδελφούς μου. Καὶ ὅμως οὐδέποτε ἔκλαιε, διότι εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς αἰωνίως ὑγρούς, ἐρυθρούς, ὡς ἐὰν εἶχον ἤδη ἀπαυδήσῃ καὶ ἐξαντληθῇ κλαίοντες· ὅταν δὲ ἠρώτων αὐτήν, ὅπως ἀνακαλύψω, ὁποῖον τρομερὸν μυστήριον ἐπεβάρυνε τὴν οἰκίαν μας, ἀπήντα μονοσύλλαβόν τινα λέξιν καὶ πάραυτα ἐνησχολεῖτο εἰς τὸν μάλλινον χιτωνίσκον μου καὶ τὰς ὑγρὰς κνημῖδας ἤ τι τοιοῦτον· καὶ ἐγὼ δὲν ἠδυνάμην ν' ἀναπνεύσω ἅπαξ πλειότερον τοῦ δέοντος, χωρὶς ἅπαντες νὰ φοβηθῶσι καί μοι παραγγείλωσι νὰ κατακλιθῶ καὶ καλέσωσι τὸν ἰατρόν.

Καὶ ὅτε μετέβην εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ὁ πατήρ μου προσεκάλεσε ἕτερον νέον ἰατρόν, τὸν διδάκτορα Θώμ, ὃς ἔκτοτε κατέστη ὁ προσφιλέστατος αὐτοῦ φίλος, καὶ ἦτο ὁ μόνος, ὃν ἔβλεπον μειδιῶντα καὶ φέροντα ἀκτῖνα φωτὸς καὶ εὐθυμίας εἰς τὸν ᾅδην τῆς οἰκογενείας μας. Εἰς αὐτὸν ὀφείλω τὰς μόνας παρηγορίας τῆς νεανικῆς μου ἡλικίας.

Ἀπολέσας ὁ πατήρ μου πάντα τὰ τέκνα του, καὶ ἐμοῦ μόνης αὐτῷ καταλιπομένης, παρήγγελε καθ' ἑκάστην τῷ ἰατρῷ νά μ' ἐπισκέπτηται, καὶ ἀκόμη ὁσάκις δὲν ᾐσθανόμην ἐνόχλησίν τινα· ἀλλ' οὐδέποτε ὁ ἀγαθὸς οὗτος ἰατρὸς μὲ ἠνώχλει, καὶ κατέληγε πάντοτε διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων: «Ἡ δεσποινὶς Ἔμμα εἶνε λεπτοφυὴς ἀλλ' ὑγιής, καὶ οὐδεὶς φόβος ὑπάρχει.»

Φθινόπωρόν τι ὁ πατήρ μου ἠσθένει μᾶλλον τοῦ συνήθους καὶ ὁ ἰατρὸς Θώμ συνεβούλευσεν αὐτόν, νὰ μεταβῇ ταχέως εἰς Μεντόν. Ἀνεχωρήσαμεν, ἀλλ' ὁ ἀτυχὴς πατήρ μου ἦτο τοσοῦτον ἀσθενής, ὥστε ἠναγκάσθημεν πολλάκις νὰ σταματήσωμεν, οὕτως ὥστε ἐδαπανήσαμεν δεκαπέντε ἡμέρας, ὅπως μεταβῶμεν ἐκ Λονδίνου εἰς τὴν Μεσόγειον. Ἐν Μεντὸν διῆλθε τὸν χειμῶνα σχεδὸν πάντοτε ἐν τῇ κλίνῃ, καὶ ἐγὼ ὤφειλον νὰ περιπατῶ ἐπὶ τῶν πεδιάδων καὶ τῶν ὀρέων, μόνη μετὰ τῆς παιδαγωγοῦ, ἐπειδὴ ὁ πατήρ μου ἔλεγε πάντοτε, παρὰ τὴν τῶν ἰατρῶν γνώμην, ὅτι ἡ νόσος αὐτοῦ ἦτο μολυσματική, καὶ δὲν ἤθελε νὰ μείνω ἐν τῷ δωματίῳ αὐτοῦ

πλειότερον ὀλίγων λεπτῶν· καὶ ὅτε τὴν πρωΐαν καὶ τὴν ἑσπέραν ἐδίδομεν αὐτῷ τὸν πρῶτον καὶ τὸν ὕστατον τῆς ἡμέρας χαιρετισμόν, δὲν ἤθελεν οὐδέποτε νὰ με φιλήσῃ ἐπὶ τῶν χειλέων, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τοῦ μετώπου.

Λήξαντος τοῦ φεβρουαρίου ἔδειξε βελτίωσιν ὁπωσοῦν. Ὁ θεῖος Θὼμ ἐλθὼν ἐκ Λονδίνου ἐπέβαλε μεταβολὴν εἰς τὸν τῆς διαίτης τρόπον, ἐνδυναμώσαντα αὐτὸν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν. Ἐγείρετο καὶ ἐπὶ βακτηρίας στηριζόμενος διήρχετο ὥρας τινὰς ἐν τῷ κήπῳ. Ἡ θεία Ἄννα καὶ ἐγὼ μεγάλως ἐχαίρομεν ἐπὶ τῇ βελτιώσει ταύτῃ, ἀλλ' ὅτε ἐπειρώμεθα νὰ καταστήσωμεν εὔθυμον τὸν ἀσθενῆ ἡμῶν, οὗτος ἔσειε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐδείκνυεν ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπελπισίαν, ἐμπνέουσαν ἡμῖν φόβον. Ἡμέραν τινὰ ἐγείρεται ἐνωρὶς καὶ διατάττει ἡμᾶς νὰ ἑτοιμασθῶμεν, ὅπως ἐπανέλθωμεν εἰς Λονδῖνον. Ἡ θεία Ἄννα καὶ ἐγὼ ἔντρομοι καταστᾶσαι διὰ τὴν ἀπερίσκεπτον ταύτην ἀπόφασιν, ἐδράμομεν πρὸς αὐτόν, ὅπως τὸν ἀποτρέψωμεν. Ὁ ἰατρὸς Θὼμ τῷ ἐπέβαλε νὰ διαμείνῃ ἐν Μεντόν, μέχρις οὗ αὐτὸς τῷ ἐπιτρέψῃ ν' ἀναχωρήσῃ· ἀλλ' αὕτη ἦτο ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν ὁ πατήρ μου παρήκουε τὸν ἰατρόν. Ἡ θεία Ἄννα ἐφώνει καὶ ἠπείλει· ἐγὼ δὲ ῥιφθεῖσα πρὸ τῶν γονάτων τοῦ πατρός μου, καὶ ἐναγκαλιζομένη ἐξώρκιζον αὐτὸν δι' ἀγάπην μου νὰ περιμείνῃ μέχρις οὗ ἡ ἀτμόσφαιρα θερμανθῇ ὀλίγον, ἵν' ἀναλάβωμεν τὸ ῥιψοκίνδυνον αὐτὸ ταξείδιον. Τὰ πάντα εἰς μάτην ἀπέβησαν καὶ ὁ πατήρ μου ἦτο τοσοῦτον ἠρεθισμένος, ὥστε ἠγέρθη φωνάζων: «Θέλω νὰ ἀποθάνω ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐπιθυμῶ ν' ἀποθάνω ἐν τῇ οἰκίᾳ μου.» Οὐδέποτε εἶχον ἀκούσῃ παρὰ τοῦ πατρός μου τὸν τόνον ἐκεῖνον, καὶ ἀποσυρθεῖσα ἵνα προετοιμάσω τὰ κιβώτια ἡμῶν ἔκλαυσα ἐπὶ μακρόν, διότι διὰ τῶν λέξεων ἐκείνων ἐνόμισα ὅτι ἀνέγνωσα τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ ἀτυχοῦς πατρός μου.

Ἐν διαστήματι ὀκτὼ ἡμερῶν μετέβημεν εἰς Λονδῖνον, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ἔφθασεν ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει. Μόλις εἶδεν αὐτὸν ὁ ἰατρὸς Θὼμ καὶ σείσας τὴν κεφαλὴν εἶπεν: «Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἠθέλησε ν' αὐτοκτονήσῃ».

Πρὸ δέκα ἤδη ἡμερῶν ὁ πατήρ μου ἔκειτο ἐν τῇ κλίνῃ κατατηκόμενος ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, ὅτε αἴφνης ἑσπέραν τινὰ μὲ προσεκάλεσε. Ἡ ὥρα ἦτο προκεχωρηκυῖα καὶ ἐγὼ ἡτοιμαζόμην νὰ πλαγιάσω. Εὗρον αὐτὸν μόνον· ἡ λυχνία ἦτο κεκαλυμμένη καὶ κεκρυμμένη. Ὁ πατήρ μου ἐκάθητο ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ μόλις ἐπλησίασα πρὸς αὐτὸν ἔλαβε τὴν χεῖρά μου καὶ ἐγὼ τότε ἠσθάνθην ὅτι ἡ ἰδική του ἔφλεγε καὶ ἦτο κάθιδρως. Χωρὶς ν' ἀφήσῃ τὴν χεῖρά μου μὲ παρεκίνησε νὰ καθίσω ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ μοι εἶπε: «Γινώσκεις, Ἔμμα, διατί πάντες οἱ ἀδελφοὶ καὶ αἱ ἀδελφαί σου ἀπεβίωσαν; Γινώσκεις διατί ἡ οἰκία μας ἐπὶ τόσα ἔτη ὑπῆρξε νεκροταφεῖον;... Διότι ἐγὼ ἐθανάτωσα πάντα τὰ τέκνα μου»· σπογγίζων δὲ τὸν ἱδρῶτα ἐκ τοῦ τοσοῦτον ὠχροῦ καὶ οἱονεὶ κηρίνου μετώπου διεπέρασε τὴν χεῖρα διὰ τῆς κόμης αὐτοῦ. «Ναί, Ἔμμα μου, ἐφόνευσα

τοὺς ἀδελφούς σου, ἐφόνευσα τὰς ἀδελφάς σου καὶ κατεδίκασα καὶ σὲ εἰς ἀτυχῆ βίον.

— Πάτερ, φίλτατέ μοι πάτερ, παραφρονεῖς, ἐψιθύρισα.

— Ὄχι, ὄχι δὲν παραφρονῶ, ἤμην ἀσθενής, εἶχον ἐν τῷ αἵματι τὸ βλάστημα τῆς ἀσθενείας, ἥτις νῦν μὲ φονεύει καὶ μετέδωσα αὐτὴν εἰς τὰ τέκνα μου καί τα ἐφόνευσα. Δὲν ἐδικαιούμην νὰ γείνω πατὴρ καὶ ἠθέλησα οἰκογένειαν· ὤφειλον μόνος νὰ ὑποστῶ τὴν καταδίκην τῆς φύσεως, καὶ τοὐναντίον ἐπεθύμησα τέκνα καὶ ἐδηλητηρίασα αὐτὰ διὰ τοῦ αἵματός μου, τὰ ἐφόνευσα, ἐννοεῖς...

Καὶ ὁ πατήρ μου καταληφθεὶς ὑπὸ σφοδρᾶς βηχὸς ἠναγκάσθη ν' ἀναπαυθῇ, καὶ ἐπανειλημμένως νὰ πίῃ, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ὁμιλίαν αὐτοῦ.

— Καὶ σύ, Ἔμμα μου, ἔχεις ἐν τῷ αἵματι τὸ αὐτὸ δηλητήριον καὶ αἱ τῆς ἐπιστήμης προσπάθειαι καὶ τελευταία τῆς Προνοίας εὐσπλαγχνία σὲ διεφύλαξαν, ἵνα κλείσῃς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀτυχοῦς πατρός σου, ὅστις ἄνευ σοῦ ἤθελεν ἀποθάνῃ μόνος, μόνος μετὰ τύψεως συνειδότος, ἥτις θὰ λήξῃ μόνον ἐν τῷ τάφῳ· ἀλλὰ σύ, Ἔμμα μου, δὲν δύνασαι νὰ καταστῇς σύζυγος οὐδὲ μήτηρ. Ὄμοσον, Ἔμμα μου, ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου, ὃν διὰ σὲ ἔγραψα, καὶ τὸν ὁποῖον θ' ἀναγνώσῃς μετὰ τὸν θάνατόν μου. Ζῆσον μετὰ τῆς θείας Ἄννης. Ποίησον ὅ, τι θέλεις· ἀφιέρωσον τὸν βίον σου εἰς τὰς τέχνας, εἰς τὰ ταξείδια, εἰς τὴν ἀγαθοεργίαν, τὴν θρησκείαν· σοὶ ἐπιτρέπω τὰ πάντα, ἀλλ' οὐδέποτε, οὐδέποτε νὰ καταστῇς σύζυγος. Μοὶ τὸ ὀμνύεις Ἔμμα;... μόνον διὰ τοῦ ὅρκου σου τούτου ἀποθνήσκω ἥσυχος.

Ἐγὼ ἔκλαιον καὶ κατέπνιγον τὸν κλαυθμόν, ἵνα μὴ λυπήσω τὸν πατέρα, οὐδὲν ὅμως ἐξ ὅλων τούτων ἐνόουν. Ἐνόουν μόνον ὅτι λέξις μου ἠδύνατο νὰ παρηγορήσῃ τὸν ψυχορραγοῦντα πατέρα, ἀλλ' οἱ λυγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα μ' ἐμπόδιζον νὰ ὁμιλήσω.

— Ἀλλ' ὄμοσον λοιπόν, Ἔμμα μου, ὄμοσον, ἀποθνήσκω, δὲν δύναμαι νὰ περιμείνω.

Ὁ πατήρ μου ἤσθμαινε φρικτῶς.

— Ναί, ὀμνύω, πάτερ μου, ὀμνύω.

— Ὄμοσον ἐν ὀνόματι τῆς μητρός σου, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρός σου.

— Ναί, πάτερ, ὀμνύω ἐν ὀνόματι σοῦ, ἐν ὀνόματι τῆς μητρός μου. Θὰ ζήσω καὶ θ' ἀποθάνω μόνη.

Οὐϊλιέλμε μου, οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ πατρός μου τότε ἐσπινθηροβόλησαν ὑπὸ θείας χαρᾶς. Μὲ ἐνηγκαλίσθη, μὲ κατεφίλησε καὶ ἐγὼ πλησίον αὐτοῦ ἔκλαιον, ἔκλαιον καὶ ᾐσθανόμην ὅτι οἱ βραχίονες καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ καθίσταντο ψυχραί. Δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τί συνέβη μετὰ ταῦτα· τοῦτο μόνον ἐνθυμοῦμαι ὅτι μετά τινας στιγμὰς ὁ πατήρ μου ἐξέπνευσε.

Οὐϊλιέλμε μου, ἐννοεῖς τώρα διατί ἡ Ἔμμα δὲν δύναται νὰ γείνῃ ἰδική σου;

Ἐννοεῖς τώρα τὴν τύχην μου; δύνασαι εἰσέτι νά με κατηγορήσῃς;

Ἀνάγνωσον, Οὐϊλιέλμε, τὶ λέγουσι τὰ ἔγγραφα, ἅπερ ὁ πατήρ μού μοι ἀφῆκεν, ἀνάγνωσον καὶ ἰδέ, ἐάν τις δύναται ἀτυχέστερος ἐμοῦ νὰ ὀνομασθῇ.

Χαῖρε, Οὐϊλιέλμε, ἐλθὲ νά με ἴδῃς, ἀφ' οὗ ὁμότης εἰς σεαυτὸν ὅτι οὐδὲν ἄλλο δύνασαι νὰ εἶσαι, δὲν θέλεις νὰ εἶσαι, ἢ φίλος μου καὶ ἀδελφός μου.

(Ἕπεται συνέχεια)

ΡΑΦΑΗΛ ΣΑΝΤΙΟΣ

ΕΠΙ ΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΙ ΤΩΝ ΓΕΝΕΘΛΙΩΝ ΑΥΤΟΥ

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν τεχνῶν ἀπαντῶμεν συχνότατα τὴν περίστασιν, καθ' ἣν τὸ πνεῦμα περιστοιχίζεται ὑπὸ ποικίλων τοῦ βίου περιπετειῶν, μυρία εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ προσκόμματα παρεμβαλλουσῶν. Φαίνεται δ' ἡμῖν φυσικῶς ὡς ἔνδοξος καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἄξιος ἥρως ὁ δυνηθεὶς πάσας τὰς δυσκολίας νὰ ἀποκρούσῃ καὶ ἐκ πασῶν τῶν πρὸς τὰς βιωτικὰς ἀνάγκας μαχῶν νικητὴς νὰ ἐξέλθῃ. Διὰ τοῦτο ὅμως δικαιούμεθα ἆρά γε νὰ ἐκθειάσωμεν ὀλιγώτερον τὸ ἔξοχον τοῦ τεχνίτου πνεῦμα, εἰς ὃ πιστῶς ἡ εὐτυχία προσήνεγκε τὰς ἑαυτῆς ὑπηρεσίας καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν πτερύγων εὐνοϊκῶν τοῦ βίου περιστάσεων φερόμενον ἠδυνήθη νὰ μεταρσιωθῇ εἰς τὸν κολοφῶνα τοῦ μεγαλείου τῆς τέχνης;

Ὁ Ῥαφαὴλ ἦτο τοιοῦτο τεχνικὸν φαινόμενον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν εὐνοούμενον. Ὁ βίος αὐτοῦ ἔρρεεν ὡς ἤρεμος ῥύαξ, ὅστις βαθμηδὸν πλατύνεται καὶ γίνεται ῥεῦμα, τοιοῦτο ῥεῦμα, ὅπερ δὲν εἶνε ἠναγκασμένον νὰ διέλθῃ διὰ στενῶν σπιλάδων, νὰ κατακρημνισθῇ ὕπερθεν βράχων, ἀλλ' ὅπερ γονιμοποιεῖ τὰς ἀρούρας καὶ καθίσταται φλὲψ τῆς συγκοινωνίας τῶν λαῶν.

Ἂν προὔκειτο τῷ σοφωτέρῳ τῶν ἀνθρώπων νὰ ἐπινοήσῃ καὶ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τοὺς εὐνοϊκωτέρους ὅρους πρὸς εὐτυχῆ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐξόχου πνεύματος τοῦ τεχνίτου, οὐδόλως θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῶσι πάντα ταῦτα κάλλιον ἐκείνων, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ὁ μέγας καλλιτέχνης ἐπέτυχε τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ σκοποῦ. Ὁ γενέθλιος αὐτοῦ τόπος καὶ αἱ τρεῖς πόλεις ἐν αἷς ἀλληλοδιαδόχως διεβίωσέ τε καὶ εἰργάσθη, ἐπισημαίνουσιν ἡμῖν ἅμα καὶ τοὺς σταθμούς, ἐν οἷς τὴν τελειότητα τῆς ἑαυτοῦ τέχνης ἀνέπτυξεν.

Ὁ Ῥαφαὴλ ἐγεννήθη τῇ 6 Ἀπριλίου 1483 ἐν Οὐρβίνῳ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἰωάννης Σάντιος (Σάντιος παρήχθη βραδύτερον ἐκ τοῦ λατινικοῦ ὀνόματος Sanctius) ἦν εὔπορος, ζωγράφος καὶ οὗτος, φιλολογικῶς καὶ ποιητικῶς μεμορφωμένος. Τακτικαὶ οἰκογενειακαὶ σχέσεις περιέβαλλον ἐνωρὶς τὴν νεότητα τοῦ Ῥαφαήλ. Ἡ εὐσεβὴς μήτηρ ἔσπειρεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ

τοὺς ἀδελφούς σου, ἐφόνευσα τὰς ἀδελφάς σου καὶ κατεδίκασα καὶ σὲ εἰς ἀτυχῆ βίον.

— Πάτερ, φίλτατέ μοι πάτερ, παραφρονεῖς, ἐψιθύρισα.

— Ὄχι, ὄχι δὲν παραφρονῶ, ἤμην ἀσθενής, εἶχον ἐν τῷ αἵματι τὸ βλάστημα τῆς ἀσθενείας, ἥτις νῦν μὲ φονεύει καὶ μετέδωσα αὐτὴν εἰς τὰ τέκνα μου καί τα ἐφόνευσα. Δὲν ἐδικαιούμην νὰ γείνω πατὴρ καὶ ἠθέλησα οἰκογένειαν· ὤφειλον μόνος νὰ ὑποστῶ τὴν καταδίκην τῆς φύσεως, καὶ τοὐναντίον ἐπεθύμησα τέκνα καὶ ἐδηλητηρίασα αὐτὰ διὰ τοῦ αἵματός μου, τὰ ἐφόνευσα, ἐννοεῖς...

Καὶ ὁ πατήρ μου καταληφθεὶς ὑπὸ σφοδρᾶς βηχὸς ἠναγκάσθη ν' ἀναπαυθῇ, καὶ ἐπανειλημμένως νὰ πίῃ, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ὁμιλίαν αὐτοῦ.

— Καὶ σύ, Ἔμμα μου, ἔχεις ἐν τῷ αἵματι τὸ αὐτὸ δηλητήριον καὶ αἱ τῆς ἐπιστήμης προσπάθειαι καὶ τελευταία τῆς Προνοίας εὐσπλαγχνία σὲ διεφύλαξαν, ἵνα κλείσῃς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀτυχοῦς πατρός σου, ὅστις ἄνευ σοῦ ἤθελεν ἀποθάνῃ μόνος, μόνος μετὰ τύψεως συνειδότος, ἥτις θὰ λήξῃ μόνον ἐν τῷ τάφῳ· ἀλλὰ σύ, Ἔμμα μου, δὲν δύνασαι νὰ καταστῇς σύζυγος οὐδὲ μήτηρ. Ὅμοσον, Ἔμμα μου, ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου, ὃν διὰ σὲ ἔγραψα, καὶ τὸν ὁποῖον θ' ἀναγνώσῃς μετὰ τὸν θάνατόν μου. Ζῆσον μετὰ τῆς θείας Ἄννης. Ποίησον ὅ, τι θέλεις· ἀφιέρωσον τὸν βίον σου εἰς τὰς τέχνας, εἰς τὰ ταξείδια, εἰς τὴν ἀγαθοεργίαν, τὴν θρησκείαν· σοὶ ἐπιτρέπω τὰ πάντα, ἀλλ' οὐδέποτε, οὐδέποτε νὰ καταστῇς σύζυγος. Μοὶ τὸ ὀμνύεις Ἔμμα;... μόνον διὰ τοῦ ὅρκου σου τούτου ἀποθνήσκω ἥσυχος.

Ἐγὼ ἔκλαιον καὶ κατέπνιγον τὸν κλαυθμόν, ἵνα μὴ λυπήσω τὸν πατέρα, οὐδὲν ὅμως ἐξ ὅλων τούτων ἐνόουν. Ἐνόουν μόνον ὅτι λέξις μου ἠδύνατο νὰ παρηγορήσῃ τὸν ψυχορραγοῦντα πατέρα, ἀλλ' οἱ λυγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα μ' ἐμπόδιζον νὰ ὁμιλήσω.

— Ἀλλ' ὅμοσον λοιπόν, Ἔμμα μου, ὅμοσον, ἀποθνήσκω, δὲν δύναμαι νὰ περιμείνω.

Ὁ πατήρ μου ἤσθμαινε φρικτῶς.

— Ναί, ὀμνύω, πάτερ μου, ὀμνύω.

— Ὅμοσον ἐν ὀνόματι τῆς μητρός σου, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρός σου.

— Ναί, πάτερ, ὀμνύω ἐν ὀνόματι σοῦ, ἐν ὀνόματι τῆς μητρός μου. Θὰ ζήσω καὶ θ' ἀποθάνω μόνη.

Οὐϊλιέλμε μου, οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ πατρός μου τότε ἐσπινθηροβόλησαν ὑπὸ θείας χαρᾶς. Μὲ ἐνηγκαλίσθη, μὲ κατεφίλησε καὶ ἐγὼ πλησίον αὐτοῦ ἔκλαιον, ἔκλαιον καὶ ᾐσθανόμην ὅτι οἱ βραχίονες καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ καθίσταντο ψυχραί. Δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τί συνέβη μετὰ ταῦτα· τοῦτο μόνον ἐνθυμοῦμαι ὅτι μετά τινας στιγμὰς ὁ πατήρ μου ἐξέπνευσε.

Οὐϊλιέλμε μου, ἐννοεῖς τώρα διατί ἡ Ἔμμα δὲν δύναται νὰ γείνῃ ἰδική σου;

Ἐννοεῖς τώρα τὴν τύχην μου ; δύνασαι εἰσέτι νά με κατηγορήσῃς ;
Ἀνάγνωσον, Οὐϊλιέλμε, τί λέγουσι τὰ ἔγγραφα, ἅπερ ὁ πατήρ μού μοι ἀφῆκεν, ἀνάγνωσον καὶ ἰδέ, ἐάν τις δύναται ἀτυχέστερος ἐμοῦ νὰ ὀνομασθῇ.
Χαῖρε, Οὐϊλιέλμε, ἐλθὲ νά με ἴδῃς, ἀφ' οὗ ὀμόσῃς εἰς σεαυτὸν ὅτι οὐδὲν ἄλλο δύνασαι νὰ εἶσαι, δὲν θέλεις νὰ εἶσαι, ἢ φίλος μου καὶ ἀδελφός μου.

(Ἕπεται συνέχεια)

ΡΑΦΑΗΛ ΣΑΝΤΙΟΣ

ΕΠΙ ΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΙ ΤΩΝ ΓΕΝΕΘΛΙΩΝ ΑΥΤΟΥ

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν τεχνῶν ἀπαντῶμεν συχνότατα τὴν περίστασιν, καθ' ἣν τὸ πνεῦμα περιστοιχίζεται ὑπὸ ποικίλων τοῦ βίου περιπετειῶν, μυρία εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ προσκόμματα παρεμβαλλουσῶν. Φαίνεται δ' ἡμῖν φυσικῶς ὡς ἔνδοξος καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἄξιος ἥρως ὁ δυνηθεὶς πάσας τὰς δυσκολίας νὰ ἀποκρούσῃ καὶ ἐκ πασῶν τῶν πρὸς τὰς βιωτικὰς ἀνάγκας μαχῶν νικητὴς νὰ ἐξέλθῃ. Διὰ τοῦτο ὅμως δικαιούμεθα ἆρά γε νὰ ἐκθειάσωμεν ὀλιγώτερον τὸ ἔξοχον τοῦ τεχνίτου πνεῦμα, εἰς ὃ πιστῶς ἡ εὐτυχία προσήνεγκε τὰς ἑαυτῆς ὑπηρεσίας καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν πτερύγων εὐνοϊκῶν τοῦ βίου περιστάσεων φερόμενον ἠδυνήθη νὰ μεταρσιωθῇ εἰς τὸν κολοφῶνα τοῦ μεγαλείου τῆς τέχνης ;

Ὁ Ῥαφαὴλ ἦτο τοιοῦτο τεχνικὸν φαινόμενον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν εὐνοούμενον. Ὁ βίος αὐτοῦ ἔρρεεν ὡς ἤρεμος ῥύαξ, ὅστις βαθμηδὸν πλατύνεται καὶ γίνεται ῥεῦμα, τοιοῦτο ῥεῦμα, ὅπερ δὲν εἶνε ἠναγκασμένον νὰ διέλθῃ διὰ στενῶν σπιλάδων, νὰ κατακρημνισθῇ ὕπερθεν βράχων, ἀλλ' ὅπερ γονιμοποιεῖ τὰς ἀρούρας καὶ καθίσταται φλὲψ τῆς συγκοινωνίας τῶν λαῶν.

Ἂν προὔκειτο τῷ σοφωτέρῳ τῶν ἀνθρώπων νὰ ἐπινοήσῃ καὶ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τοὺς εὐνοϊκωτέρους ὅρους πρὸς εὐτυχῆ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐξόχου πνεύματος τοῦ τεχνίτου, οὐδόλως θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῶσι πάντα ταῦτα κάλλιον ἐκείνων, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ὁ μέγας καλλιτέχνης ἐπέτυχε τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ σκοποῦ. Ὁ γενέθλιος αὐτοῦ τόπος καὶ αἱ τρεῖς πόλεις ἐν αἷς ἀλληλοδιαδόχως διεβίωσέ τε καὶ εἰργάσθη, ἐπισημαίνουσιν ἡμῖν ἅμα καὶ τοὺς σταθμούς, ἐν οἷς τὴν τελειότητα τῆς ἑαυτοῦ τέχνης ἀνέπτυξεν.

Ὁ Ῥαφαὴλ ἐγεννήθη τῇ 6 Ἀπριλίου 1483 ἐν Οὐρβίνῳ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἰωάννης Σάντιος (Σάντιος παρήχθη βραδύτερον ἐκ τοῦ λατινικοῦ ὀνόματος Sanctius) ἦν εὔπορος, ζωγράφος καὶ οὗτος, φιλολογικῶς καὶ ποιητικῶς μεμορφωμένος. Τακτικαὶ οἰκογενειακαὶ σχέσεις περιέβαλλον ἐνωρὶς τὴν νεότητα τοῦ Ῥαφαήλ. Ἡ εὐσεβὴς μήτηρ ἔσπειρεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ

υἱοῦ τὸν σπόρον τῆς ἐνδομύχου εὐσεβείας ἐκείνης, ἥτις ἔμελλε βραδύτερον ἐν τῇ τέχνῃ αὐτοῦ νὰ παραγάγῃ τόσον θαυμάσια ἄνθη. Δυστυχῶς οὐδὲν ἀξιόπιστον ἔργον τῆς ἰδίας χειρὸς ἐκ τῆς περιόδου ταύτης διεσώθη ἡμῖν, ὥστε ἀδυνατοῦμεν νὰ κρίνωμεν ὁποῖαί τινες ἦσαν αἱ πρῶται πτήσεις τῆς τέχνης αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν αὐτογράφων χρονικῶν αὐτοῦ, μεγίστην σημασίαν ἔδιδεν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς σκιαγραφίας, ἐκ τούτου δυνάμεθα ἤδη νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ μικροῦ Ῥαφαὴλ ἐπὶ ἑδραίας ἐστηρίζετο βάσεως. Τὸ ἑνδέκατον δὲ περίπου τῆς ἡλικίας ἔτος ἄγων ἀπώλεσε τὸν πατέρα (7 Ὀκτωβρίου 1491). Βεβαίως τοῦτο, κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην γνώμην, μέγα διὰ τὸν Ῥαφαὴλ θὰ ἐξελαμβάνετο δυστύχημα, ἀλλ' ἡ Πρόνοια προεῖδεν, ὡς καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς σημαίνει, ἀπωτέρω· ὁ μικρὸς μαμμόθρεπτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκπαιδεύηται ἐπὶ πλέον οἴκοι, ὅθεν ἔδει νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸν κόσμον. Τοῦτο δὲ συνέβη μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1500. Μέχρι τοῦ χρονικοῦ τούτου σημείου ἴσως εἰργάσθη ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ Τιμοθέου Βίτου, ὅστις κατὰ 1495 εἶχεν ἐγκατασταθῇ ἐν Οὐρβίνῳ.

Περὶ τὰ τέλη τῆς ἑκατονταετηρίδος ὁ Ῥαφαὴλ ἦτο ἐξ ὁλοκλήρου κατηρτισμένος εἰς τὸ πρακτικὸν μέρος τῆς τέχνης, προὔκειτο δὲ μόνον νὰ διαμορφωθῇ καὶ θεωρητικῶς. Ἡ μόνη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατάλληλος ὁδὸς ἦν ἡ ἄγουσα εὐθὺ πρὸς τὸ τοῦ Πέτρου Βανουκκίου ἐν Περουγίᾳ ἐργαστήριον. Ὁ Πέτρος Περουγῖνος εὑρίσκετο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς τέχνης αὐτοῦ. Ὅ,τι ὁ Ῥαφαὴλ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τούτῳ εἶδεν, ἔμελλε νὰ καταφλέξῃ τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ψυχήν· ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ περίρημος αὐτοῦ εἰκὼν *τῆς εἰς τὸν τάφον καταβάσεως* (νῦν ἐν τῷ Ὀφικίῳ), αἱ λαμπραὶ συνθέσεις τῆς *Ἀναλήψεως* καὶ *Ὁ ἀρραβὼν τῆς Μαρίας*. Ὁποῖαι τεχνικαὶ καλλοναὶ καὶ οἷος πλοῦτος ἰδανικῶν τύπων καὶ σκέψεων κατέλαβον τὸν τεθαμβημένον νεανίαν δι' ἑνὸς καὶ μόνου βλέμματος! Μετ' ἐνδομύχου ἐνθουσιασμοῦ ἐπλησίασε τῷ μεγάλῳ τεχνίτῃ, ὅστις ὅμως καὶ αὐτὸς τάχιστα κατενόησεν οἷαν πολύτιμον λίθον ἐνεπιστεύθησαν αὐτῷ πρὸς στίλπνωσιν. Δὲν παρῆλθε μακρὸς χρόνος καὶ ὁ Ῥαφαὴλ ἀνεγνωρίσθη ὑπό τε τοῦ Περουγίνου καὶ τῶν συμμαθητῶν αὐτῷ ὡς ὁ ὀξυνούστερος μαθητὴς τοῦ ἐργαστηρίου. Ὁ τεχνίτης μετεχειρίσθη αὐτὸν καὶ ταχέως εἰς τὰ πολλὰ αὐτοῦ ἔργα. Ἐκτὸς τούτων ὁ ἔνθερμος μαθητὴς τὰς ἑαυτοῦ σπουδὰς ἐποιεῖτο κατὰ τὰ σχέδια καὶ τὰς εἰκόνας τοῦ Περουγίνου. Θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ τοιαύτη ἐργασία δὲν ἀπέβη ἄκαρπος καὶ τεθαμμένη ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ αὐτοῦ. Ἄν ποτε ἀντέγραφεν ὁμάδα τινὰ ἐκ τῶν μεγάλων τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ συνθέσεων, τοσοῦτον ἐγίνωσκε νὰ ἐπεξεργάζηται αὐτὴν ἀνεξαρτήτως καὶ νὰ μεταδίδῃ αὐτῇ ἐκ τοῦ ἰδίου λεπτοῦ αἰσθήματος, ὥστε ἐξ αὐτῆς ἐγεννᾶτο εἰκών, ἥτις ἐγίνετο ἀναφαίρετος ἰδία πνευματικὴ αὐτοῦ περιουσία.

Τοῦ Ῥαφαὴλ τὰ ἔργα ταχέως ἀπέλαυσαν γενικῆς ἀναγνωρίσεως καὶ

τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐγνώσθη καὶ πέραν τῆς Περουγίας. Τοῦτο εἰκάζεται ἐκ τῶν ἀναριθμήτων παραγγελιῶν αἵτινες ἀλλεπαλλήλως ἤρχοντο αὐτῷ καὶ αἵτινες ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ηὔξανον. Ὁ Περουγῖνος ἐτιμᾶτο διὰ τὸν πρᾶον καὶ γοητευτικὸν τύπον, ὃν αὐτὸς ἐγίνωσκε νὰ δίδῃ εἰς τὰς *Παναγίας* αὐτοῦ. Ἐν ταύτῃ τῇ θέσει ἡ τέχνη αὐτοῦ εὗρεν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ νεανίσκου ἰσχυρὰν ἠχώ, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀντηχήσασαν. Πᾶσαι αἱ μεγάλαι συνθέσεις τῆς βραδύτερον ἀναπτυχθείσης τέχνης αὐτοῦ διακόπτονται εὐαρέστως διὰ τῶν πολλῶν εἰκόνων τῆς Παναγίας, αἵτινες ὡς χρυσῆ ἅλυσος περιβάλλουσι τὸν τεχνικὸν αὐτοῦ βίον. Ἐν ἓξ καὶ τεσσαράκοντα ζωγραφίαις (πλὴν τῶν πολλῶν σκιαγραφημάτων καὶ σχεδιαγραφημάτων) ποικίλλει τὸ ἰδανικὸν τῆς Παρθένου, νέαν τινὰ πάντοτε λίθον εἰς τὸν ναὸν τῆς δόξης αὐτῆς προστιθείς. Τίς δύναται νὰ ἴδῃ τὴν πινακοθήκην ταύτην τῶν Παναγιῶν, τὴν λαμπρότητα ταύτην τοῦ κάλλους καὶ τῆς ἀρετῆς, ἄνευ συγκινήσεως, ἄνευ ἐνθουσιασμοῦ;

Μικρὸν εἰκόνιον τῆς Παναγίας, εἰς τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Ῥαφαὴλ ἀνῆκον, μεθ' οὗ θέλομεν ἐπιχειρήσει νὰ συνυφάνωμεν τὴν τεχνικὴν αὐτοῦ ἐργασίαν μετὰ τῶν βιωτικῶν αὐτοῦ περιστάσεων, εἶνε τὸ εἰκόνιον *τῆς ἐν τῇ Βίβλῳ ἀναγινωσκούσης Παναγίας μετὰ τοῦ παιδός*, ὅπερ ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ Σολλὺ εἰς τὸ ἐν Βερολίνῳ Μουσεῖον περιῆλθεν, ἔνθα καὶ δευτέρα εἰκὼν τῆς αὐτῆς ἐποχῆς, *Ἡ Μαρία μετὰ τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου καὶ τοῦ Φραγκίσκου*, εὑρίσκονται. Ἡ τελευταία ἰδίως ἀποπνέει τὸ πνεῦμα τοῦ Περουγίνου, καὶ ἡ σχεδιογραφία δὲ ἐν αὐτῇ (ἐν τῇ Ἀλβερτίνᾳ) φαίνεται ὡσεὶ προκατεγράφη ὑπὸ τοῦ τελευταίου. Καὶ τρίτη πρὸς ταύταις εἰκὼν τῆς Παναγίας παρήχθη ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ· εἶνε δ' ἐκείνη, ἣν ὁ Ῥῶσος αὐτοκράτωρ οὐχὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἀπὸ τοῦ οἴκου τῶν Κοννεστάβιλε ἀπέκτησε.

Ταχέως προσηνέχθη αὐτῷ εὐκαιρία νὰ δοκιμάσῃ ἑαυτὸν ἐν μείζοσι συνθέσεσιν. Ἡ οἰκογένεια Βιτέλλη ἐν Città di Castello παρήγγειλεν εἰκόνα τῆς Ἁγίας Τραπέζης, *τὴν στέψιν τοῦ ἁγίου Νικολάου* ὑπὸ Τολεντίνου. Ἡ εἰκὼν αὕτη ἐξηφανίσθη ἀπὸ τοῦ 1789. Κατ' ἐντολὴν τῆς Μαγδαληνῆς degli Oddi ἐζωγράφησε τῷ 1503 τὴν λαμπρὰν εἰκόνα *τοῦ ἀρραβῶνος τῆς Μαρίας* διὰ τὸν ἅγιον Φραγκίσκον ἐν Περουγίᾳ (νῦν ἐν Βατικανῷ). Εἰ καὶ ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Περουγίνου εἶνε ἔτι ἀνεξάλειπτος, ἐν τούτοις τόσον ὑψώθη ὁ ζωγράφος κατὰ τὸ κάλλος, τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν πλησμονὴν τῶν σκέψεων, ὥστε, ὡς ἀνεξαρτήτως σκεπτόμενος, αὐθυπάρκτως δημιουργὸς τεχνίτης νομίζεται.

Εἶνε πολλοῦ διαφέροντος ἄξιον νὰ παρατηρήσωμεν μεθ' ὁποίας ἀφελείας ὁ Ῥαφαὴλ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου προσεδέξατο τὴν Ἀναγέννησιν. Ἐν τῇ ἐν Λονδίνῳ ἐθνικῇ πινακοθήκῃ εἶνε μικρὰ εἰκών, ἥτις παρίστησιν ὑπὸ τὸ *δένδρον κοιμώμενον νέον ἱππότην*, ὑπὸ δύο γυναικείων μορφῶν περιστοιχιζόμενον, ἐξ ὧν ἡ μὲν κρατεῖ ἐν χερσὶ βιβλίον καὶ ξίφος, ἡ δ' ἑτέρα ἄνθη.

Ἐν τῷ καταλόγῳ ὀνομάζεται *Ὄνειρον τοῦ Ἱππότου*, καταλληλοτέρα ἐν τούτοις θὰ ἦτο ἡ σημασία ἂν ἐξελαμβάνετο ὡς *Ἡρακλῆς ἐπὶ τῆς διακλαδώσεως τῶν ὁδῶν*.

Ἐν ἔτει 1504 ἔλαβεν ὁ Ῥαφαὴλ νέον θέμα· ἔδει νὰ ζωγραφήσῃ κατὰ τὴν ἐν Città di Castello *τὸν γάμον τῆς Μαρίας*. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ τεχνίτης ἐξετέλεσε τὴν παραγγελίαν ταύτην κινεῖ τὸ ἰδιαίτερον ἡμῶν διαφέρον. Ὀλίγον πρὸ τούτου ἐζωγράφησεν ὁ Περουγῖνος τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν διὰ τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Περουγίας (νῦν ἐν Καέν· τὸ ἀριστερὸν ἥμισυ τῆς σκιαγραφίας ταύτης ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βρουνσβικ). Εἴπομεν ἤδη ὅτι ὁ Ῥαφαὴλ ἀντέγραφε σχεδιογραφίας καὶ εἰκόνας τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, καὶ ὡς ὅλως ἰδίας ἐπεξειργάζετο ταύτας. Διὰ τὴν παραγγελθεῖσαν εἰκόνα (Lo sposalizio, νῦν ἐν Βρέρᾳ ἐν Μεδιολάνοις) ἐσφετερίσθη πᾶσαν κατάταξιν, ἣν ὁ διδάσκαλος ἐν τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι ἐνέβαλεν· ἀλλ' ἔδωκεν αὐτῇ ὅλως νέον ἴδιον πνεῦμα· καὶ ὅταν τις θέσῃ ἀμφοτέρας τὰς εἰκόνας πλησίον ἀλλήλων, τότε θὰ εἴπῃ: Εἶνε βεβαίως ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους, αἱ αὐταὶ μορφαὶ ἐν ὁμοίᾳ κατατάξει, καὶ ὅμως κατὰ βάθος διαφέρουσιν ἀλλήλων ἐν τῇ ἐκφράσει, τῷ χαρακτῆρι, τῇ κινήσει· παρὰ τῷ Περουγίνῳ ἀκόμη ἐπικρατεῖ πιστὴ κατοχὴ τῶν παραδεδομένων τύπων, παρὰ τῷ Ῥαφαὴλ ἔξοδος ἐκ τῶν προτύπων εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ σκεπτομένου καὶ δημιουργοῦντος πνεύματος. Τοῦτο ὅμως τὸ ἀριστούργημα τοῦ διδασκάλου ἀναγκάζει ἡμᾶς, παρὰ τὴν ἀκριβῆ τῶν μερῶν ἐξέτασιν, νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ἐνταῦθα ἡ ἐπιρροὴ καθίσταται αἰσθητή, ἐπιρροή, ἧς δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριαρχήσῃ ἐν τῇ Ὀμβρικῇ Σχολῇ, ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ Περουγίνου καὶ ἣν ὀνομαστὶ ἀποδείκνυσιν ὁ λαμπρὸς ἐν Βραβάντῃ ναός. Ὅθεν ἴσως ἤδη ὁ φλωρεντινιακὸς τρόπος τῆς τέχνης ἔσχε πως ἐπὶ τοῦ Ῥαφαὴλ ῥοπήν· πιθανὸν δ' ὅτι ἐπεσκέψατο ἤδη τῷ 1502 σὺν τῷ Περουγίνῳ τὴν Φλωρεντίαν.

Ἡ Ὀμβρικὴ Σχολή, ἧς ὁ διαπρεπέστερος ἀντιπρόσωπος εἶνε ὁ Περουγῖνος, εἶχε τὴν ἀρχὴν νὰ παριστᾷ τὰς ψυχικὰς διαθέσεις ἐν ἠρεμούσῃ καταστάσει εὑρισκομένας καὶ νὰ φέρῃ εἰς ἀντίθεσιν τὴν ἐπίγειον ὕπαρξιν πρὸς τὸν βίον· ἐν Φλωρεντίᾳ τοὐναντίον, ἔνθα προσεκύνουν τὴν φυσικότητα καὶ προσεκολλῶντο προθυμότερον εἰς τὸ φυσικόν, ἐπεκράτησε τὸ κινούμενον ἢ δραματικὸν στοιχεῖον ἐν τῇ τέχνῃ. Ὁ Ῥαφαὴλ φαίνεται ὅτι ἐγκαίρως κατενόησε τὴν διεύθυνσιν ταύτην τῆς τέχνης. Ἐν ταῖς μικραῖς αὐτοῦ εἰκόσι τῶν ἁγίων *Μιχαὴλ* καὶ *Γεωργίου* (ἐν Λούβρῳ) ἐξέχει προφανῶς αὕτη ἡ δραματικὴ κίνησις. Ἦτο μέγα διὰ τὸν τεχνίτην εὐτύχημα, ὅτι πρῶτον εἶχε παραλάβει ἐκ τῆς Ὀμβρικῆς Σχολῆς τὸ ἄριστον αὐτῆς στοιχεῖον, πρὶν ἢ μάθῃ αὐτὸ ἐν Φλωρεντίᾳ. Οὕτω συνῆψεν εἰς ἓν τὰ προτερήματα τῶν ἀμφοτέρων τῶν Σχολῶν.

Περὶ τὰ 1504 ἐγκατέστη ὁριστικῶς ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἐνταῦθα οὐδὲν γινώσκομεν ἐκ τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν τεχνίτην, διότι ἐλλείπουσιν εἰδήσεις.

Τοῦτο μόνον περὶ τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ σχέσεων ἀναφέρεται ὅτι ἐν τῇ παρὰ τὸν Ἄρνον πόλει ὁ ζωγράφος Φρὰ Βαρθολομαῖος καὶ ὁ ἔμπορος Ἄγγελος Δόνης ἦσαν οἱ στενότεροι αὐτοῦ φίλοι. Δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐξαγάγωμεν πλείονα ἐκ τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ περατωθέντων αὐτοῦ ἔργων. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἦτο ἤδη πεφημισμένος τεχνίτης. Ὁ Λεονάρδος ἐπανέκαμψεν ἐκ Μεδιολάνων εἰς Φλωρεντίαν καὶ ὅ,τι ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ἐνταῦθα ὁ Ῥαφαὴλ ἔμελλε νὰ συλλάβῃ καὶ κυριεύσῃ τὴν εὐχίσθητον αὐτοῦ ψυχὴν εἰς τὸν ὕψιστον βαθμόν. Καὶ τὰ πολλὰ δὲ ἀριστουργήματα διαρρυεισῶν δεκαετηρίδων, ἅτινα εὑρίσκοντο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Φλωρεντίας ἐν νωπῇ, οὕτως εἰπεῖν, λαμπρότητι, εἵλκυσαν αὐτὸν ἰσχυρῶς. Ἐκεῖ εἶδε τὰ σπουδαιότερα ἔργα τοῦ Λίππη, Μασακκίου, Χιλανδαγίου, Βοτιτσέλλη, Πολλαγιούλου καὶ ἄλλων πολλῶν. Ὡς μέλισσα ἐμύζα ἐκ πάντων τῶν ἀνθέων τῆς τέχνης τὸ μέλι, ὅπως ἐπεξεργασθῇ αὐτὸ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ πνεύματι. Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ Ῥαφαὴλ ὁ τεχνικὸς τρόπος τῆς ἐκφράσεως τοῦ Βακκίου della Porta. Οὗτος ὁ τεχνίτης, φίλος τοῦ Σαβοναρόλα, εἰσῆλθε μετὰ τὸν μαρτυρικὸν τούτου θάνατον εἰς τὴν τάξιν τῶν κληρικῶν, ἐπονομασθεὶς Φρὰ Βαρθολομαῖος. Αὕτη ἡ ἐπιρροὴ τοῦ δεινοῦ τεχνίτου ἀναφαίνεται ἰδίᾳ ἐν πολλαῖς εἰκόσι τῆς Θεοτόκου, ἃς ὁ Ῥαφαὴλ συνέθετο ἐν Φλωρεντίᾳ· ἰδιαίτατα ὅμως ἐν *τῇ ἐνθεθρονισμένῃ Μαρίᾳ*, ἣν ἐζωγράφησε διὰ τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἐν Περουγίᾳ. Ἐν τῷ μέσῳ κατέχει τὸν θρόνον ὑπὸ τὸν θόλον αὐτοῦ ἡ Μαρία μετὰ τοῦ ἐνδεδυμένου παιδός, προστρέχει δὲ ὁ μικρὸς Ἰωάννης ἵνα εὐλογηθῇ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ. Ὡς μάρτυρες τοῦ συμβάντος ἵστανται ἑκατέρωθεν οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων, ὅλως κατὰ τοὺς χαρακτῆρας τοῦ Βαρθολομαίου, ἐν ᾧ αἱ δύο ἅγιαι (*ἡ Αἰκατερίνη καὶ ἡ Δωροθέα*) ὑπομιμνήσκουσι τὰς μελλονύμφους ἐν τῷ Sposalizio καὶ εἶνε γνησίως ῥαφαηλικαί. Τὸ αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ *τῆς ἐνθεθρονισμένης Θεοτόκου μετὰ τῶν ἁγίων Νικολάου καὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ*, εἰ καὶ ἀναγνωρίζομεν ἐνταῦθα καὶ τὴν ἐπαισθητὴν ἐκείνην ἠρεμίαν καὶ τὸ πανηγυρικόν, ἅτινα μόνος ὁ Ἰωάννης Βελλίνης ἐγίνωσκε νὰ μεταδίδῃ εἰς τὰς ὁμοίαν ὑπόθεσιν ἐχούσας εἰκόνας αὐτοῦ. Βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν πῶς ὁ εὐσεβὴς Βενετὸς τεχνίτης Ῥαφαὴλ ἠδυνήθη ἐν Φλωρεντίᾳ νὰ ἐπιδράσῃ· ἡ διὰ τὴν Περουγίαν γραφεῖσα εἰκὼν αὕτη εὑρίσκεται τανῦν ἐν Βλέγχαϊμ, διὰ τοῦ ὀνόματος *τῆς Παναγίας τοῦ Ἀνσίδη* γνωστή. Πλεῖσται ἄλλαι προσέτι εἰκόνες τῆς Θεομήτορος παρήχθησαν ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἐν ταύταις ἐτόνισεν ἰδίως ὁ τεχνίτης τὴν καθαρὰν ἀνθρωπίνην κλίσιν· οὕτω δ' ἀπεικόνισε τὴν ἁγίαν Παρθένον ἐν τῇ μητρικῇ αὐτῆς εὐδαιμονίᾳ, ὡς αὐτὸς ἐφαντάσθη αὐτήν. Ἐγίνωσκε νὰ δίδῃ εἰς τὸ κατὰ τὸ φαινόμενον ἁπλοῦν τοῦτο θέμα τὰς ποικιλωτάτας παραστάσεις, χωρὶς ἐν τούτοις ν' ἀπαρνηθῇ τὸ ἰδανικόν. *Ἡ Παναγία* αὐτοῦ *μετὰ τοῦ παιδὸς* εἰ καὶ πιστῶς ἀπὸ τῆς πραγματικότητος

ἐλήφθη, οὐδόλως ὅμως ἐμπνέει προκλητικὰς διαθέσεις. Αἱ σχέσεις γηΐνης μητρὸς πρὸς τὸ ἴδιον τέκνον ἐπανελήφθησαν καὶ ἐπιτυχῶς παρεστάθησαν ἐν πάσαις ταῖς σχολαῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς τοιούτοις ἀπεικονίσμασι πάντοτε ἀναγνωρίζει τις τὴν ἐκ τῆς ἐπιγείου σφαίρας καταγωγήν, ἐν ᾧ παρὰ τῷ Ῥαφαὴλ ἀναγκάζεται ἀείποτε νὰ ἀναγάγῃ τὸν νοῦν εἰς τὴν Θεοτόκον. Οὕτω παρὰ τῇ *Παναγίᾳ* τῆς Terranuova, del Granduca, Panshanger, Colonna καὶ τῇ *μετὰ τοῦ καναρίου*.

Συμπεριλαβὼν δ' ὁ τεχνίτης καὶ τὸν Ἰωάννην παῖδα ἢ καὶ τὸν ἅγιον Ἰωσὴφ ἐν τῇ παραστάσει, προσεπάθησε, καὶ ὑπὸ τοῦ Φρὰ Βαρθολομαίου προτρεπόμενος, νὰ δώσῃ εἰς τὰς ἐν ταῖς εἰκόσιν αὐτοῦ περιλαμβανομένας συνθέσεις πυραμιδοειδὲς σχῆμα, καὶ οὕτω συμμετρικῶς νὰ περατώσῃ αὐτάς. Ἀποδείξεις τούτου εἶνε ἡ *Παναγία μετὰ τοῦ καναρίου* (Ἐν Ὀφικίῳ), *ἡ ἐν τῷ δάσει*, (ἐν Βιέννῃ) *ἡ ὡραία κηπουρὸς* (ἐν Λούβρῳ) καὶ *ἡ τοῦ Κανιγιάνη* (ἐν Μονάχῳ)· ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ προστίθεται καὶ ἡ ἁγία Ἐλισάβετ εἰς τὸν ὅμιλον. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶνε καὶ τόδε· ὁ Ῥαφαὴλ ἠρέσκετο νὰ δίδῃ εἰς τὰς εἰκόνας αὐτοῦ τὰς παριστάσας ἁγίας οἰκογενείας ἐξοχικὸν ἥλιον ἐν ἔαρι εἰς τὸ βάθος.

Εἰς συνήθεις εἰκόνας τῆς Θεοτόκου, εἰς ταύτην τὴν ἐποχὴν ἀνηκούσας (ὡς *τὴν Παναγίαν μετὰ τοῦ ἐκ φοίνικος ῥιπιδίου*, τὴν *μετὰ τοῦ καρυοφύλλου*, τὴν *μετὰ τῆς καλύπτρας*, καὶ ἄλλας) δὲν δυνάμεθα νὰ ἐνδιατρίψωμεν λεπτομερῶς, εἰ καὶ αὗται, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι, αἱ ὑπὸ τοῦ Ῥαφαὴλ παραχθεῖσαι, μαρτυροῦσι τὸ ἔξοχον τῆς τέχνης αὐτοῦ.

Εἰς τὸ τελευταῖον χρονικὸν τμῆμα τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ διαμονῆς αὐτοῦ ἀνήκει μέγας τοῦ ἱεροῦ βήματος πίναξ, ἡ *Παναγία* del Baldachino ὀνομαζομένη, νῦν ἐν τῷ μεγάρῳ Πίττη. Ἡ Μαρία μετὰ τοῦ παιδὸς ἐφ' ὑψηλοῦ τινος θρόνου καθημένη, περιστοιχίζεται ὑπὸ τῶν ἁγίων Αὐγουστίνου, Ἰακώβου, Πέτρου καὶ Βρούνου· δύο αἰωρούμενοι ἄγγελοι σύρουσιν εἰς τὰ ὀπίσω τὸ παραπέτασμα. Ἐν τῇ παραστάσει, ἰδίως δὲ ἐν ταῖς μορφαῖς τῶν ἁγίων, οὐχὶ δυσκόλως φαίνεται ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Βαρθολομαίου, ἐν ᾗ ἀναγνωρίζομεν τοὺς δύο γυμνοὺς ᾄδοντας Πούττη ὡς γνησίους ἀδελφοὺς τῶν ἐπὶ τῶν εἰκόνων τοῦ Βελλίνη.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον παρήχθη τὸ ἀριστοτέχνημα, ὅπερ διὰ μιᾶς ἀνέδειξε τὸν Ῥαφαὴλ ἔξοχον. Εἶνε ἡ *εἰς τὸν τάφον κατάβασις τοῦ Χριστοῦ*, φέρουσα τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔτος 1507. Αὕτη εὑρίσκετο κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ ἁγίῳ Φραγκίσκῳ ἐν Περουγίᾳ, νῦν ἐν τῷ βοργιανῷ μεγάρῳ ἐν Ῥώμῃ. Ἡ σύνθεσις αὕτη ἐπήνεγκεν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Ῥαφαὴλ ῥιζικὴν μεταβολήν, μέχρις οὗ ἐτελειοποιήθη εἰς κλασικὴν καλλονήν. Ὁ τεχνίτης ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Περουγίνου, ὅστις τὴν ἑαυτοῦ σύνθεσιν ἐκ τῆς Mater dolorosa μετετύπωσεν. Ὁ Ῥαφαὴλ ἐσχεδιογράφησε πολλὰ σχεδιογραφήματα ὁμοίας σημασίας, μέχρις ὅτου ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ παρ' αὐτοῦ ἀποκτη-

θεῖα θεωρία τῆς τέχνης ὥρισεν ὅπως τονίσῃ ἀντὶ τῆς ἠρεμίας τὴν κίνησιν καὶ τὴν δραματικὴν δρᾶσιν. Οἱ μαθηταί, οἱ φέροντες τὸ λείψανον τοῦ Χριστοῦ, αἱ γυναῖκες αἱ κρατοῦσαι τὴν μητέρα τοῦ Ἰησοῦ καὶ περιστοιχίζουσαι αὐτὴν ἐν τῷ πόνῳ αὐτῆς εἰκονίζουσι πλουσίαν ποικιλίαν ψυχικῶν διαθέσεων ἀναλυομένην εἰς ζωηρὰν ἐκδήλωσιν τοῦ πόνου. Διὰ τῆς εἰκόνος ταύτης ὁ Ῥαφαὴλ ἐκτήσατο μεταξὺ τῶν ἀρίστων ὁμοτέχνων τῆς ἑαυτοῦ ἐποχῆς τιμητικὴν θέσιν.

Πλὴν τῶν ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας εἰλημμένων συνθέσεων τούτων, ἠσχολήθη ὁ Ῥαφαὴλ ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ εἰς προσωπογραφίας. Ἔχομεν ἐνταῦθα τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ εἰκόνα (ἐν Ὀφικίῳ), τὰς εἰκόνας τοῦ φίλου αὐτοῦ Δόγη καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ (ἐν τῇ Πινακοθήκῃ Πίττη). Αὐτόθι ὑπάρχει καὶ εἰκὼν γυναικός, ἥτις ἕνεκα τῆς παραστάσεως αὐτῆς συνήθως Donna gravida καλεῖται.

Ὅ,τι ὁ Ῥαφαὴλ ἠδύνατο νὰ εὕρῃ καὶ πόνοις καὶ κινδύνοις ἀποκτήσῃ, ἐξηντλήθη πλέον· ὅθεν ὁ εὐνοῶν αὐτὸν ἀστὴρ αὐτοῦ ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς νέον κύκλον ἐνεργείας, ἐν ᾧ ἠδύνατο νὰ ἀναπτύξῃ τὸ ἅπαξ ἀποκτηθέν. Ὁ Πάπας Ἰούλιος ὁ Β΄ προσεπάθει νὰ προσελκύσῃ παρ' αὐτῷ τοὺς διαπρεπεστέρους καλλιτέχνας· ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἐζωγράφει τὸ σιξτινικὸν ναΰδριον, ὁ δὲ Βραμάντης ἐνησχολεῖτο εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Πέτρου. Ὁ τελευταῖος οὗτος, συμπατριώτης τοῦ Ῥαφαήλ, ὡμίλησε περὶ αὐτοῦ τῷ Πάπᾳ, καὶ τῷ 1508 προσεκλήθη εἰς Ῥώμην, εἰς ἣν μετὰ προθυμίας μετέβη. Ὅθεν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου εὑρίσκομεν ἤδη τὸν Ῥαφαὴλ ἐν Ῥώμῃ. Ὅ,τι ἐνταῦθα ἐντὸς δώδεκα ἐτῶν μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐδημιούργησε φαίνεται ἡμῖν ἀληθῶς θαῦμα. Ὁ ἐν Ῥώμῃ βίος αὐτοῦ εἶνε διηνεκὴς δημιουργία καὶ ὁ προτιθέμενος νὰ διηγηθῇ τὰ κατ' αὐτὸν ἀνάγκη νὰ ἀρκεσθῇ εἰς μόνην τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν τεχνουργημάτων αὐτοῦ. Ἡ εἰς τὴν τέχνην ἐνασχόλησις οὐδὲ χρόνον οὐδὲ χῶρον καταλείπει τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ. Μόνον ἡ καρδία δὲν ἐδεσμεύθη ἐν τοῖς μυχίοις αἰσθήμασιν αὐτῆς. Διετηρήθησαν τρία δοκίμια ἐρωτικῶν ᾀσμάτων ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τοῦ Ῥαφαήλ, ἐν οἷς διὰ στίχων ἐξέφραζε τὸν ἔρωτα αὐτοῦ. Λέγεται ὅτι ἀντικείμενον τοῦ ἔρωτος τοῦ μεγάλου ζωγράφου ἦτο ἁπλῆ κόρη τοῦ λαοῦ, ἣν ἄνευ λόγου βραδύτερον εἰς θυγατέρα ἀρτοποιοῦ μετεποίησαν (τὴν Φορναρίναν). Τί εἵλκυσε τὸν Ῥαφαὴλ εἰς τὸ ὂν τοῦτο, φυσικῷ τῷ λόγῳ ἀδυνατοῦμεν νὰ εἴπωμεν, ἴσως ὅμως ἀπέριττός τις φυσικὴ ἀφέλεια, ἴσως ἡ σταθερὰ πίστις, ἣν μέχρι τοῦ θανάτου αὐτῆς αὕτη διετήρησεν αὐτῷ. Βεβαίως ὁ γαλήνιος οὗτος ἔρως ὑπῆρξεν αἰτία, ἧς ἕνεκα δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποφασίσῃ νὰ νυμφευθῇ τὴν ἀνεψιὰν τοῦ καρδιναλίου Βιβιένα, ἣν αὐτῷ οὗτος ὑπέσχετο.

Μεταβῶμεν νῦν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ μεγάλου τεχνίτου ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ αὐτοῦ· τοῦτο εἶνε πληρέστατα ἄξιον τοῦ καλλιτέχνου, εἶνε τὸ Βατικανόν·

Ὁ Ῥαφαὴλ ἦν ὁ ἀπόλυτος ἄρχων τῆς τέχνης ἐν Ῥώμῃ, ἦν τὸ κατ' ἐξοχὴν ἄστρον τῆς αἰωνίου πόλεως· μεταβαίνοντι εἰς τὸ Βατικανόν, συνώδευον αὐτῷ πεντήκοντα περίπου καλοὶ καὶ ἔξοχοι τεχνῖται, ὅπως διὰ τῆς ἑαυτῶν συνοδείας τιμήσωσιν αὐτόν. Ἐν τῷ Βατικανῷ παρήγγειλεν ὁ Πάπας νὰ κοσμηθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ τρία δωμάτια. Ταῦτα ἔκτοτε ὀνομάζονται *Αἱ αἴθουσαι τοῦ Ῥαφαήλ*. Οὐδόλως δ' ἦσαν ἀσήμαντοι αἱ ὑποθέσεις, αἵτινες προὔκειτο ἐνταῦθα νὰ εὕρωσι τὴν λύσιν αὐτῶν διὰ τοῦ χρωστῆρος. Αἱ τέσσαρες πνευματικαὶ δυνάμεις, αἱ ἄρχουσαι τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἔμελλον ἐνταῦθα προσηκόντως δι' εἰκόνων νὰ ἑρμηνευθῶσιν, ἡ *Θεολογία*, ἡ *Φιλοσοφία*, ἡ *Ποίησις* καὶ ἡ *Δικαιοσύνη*.

Κοινῆς ἀξίας τεχνίτης θὰ ἔδιδεν ἁπλῶς τέσσαρας ἀλληγορικὰς παραστάσεις, ὁ Ῥαφαὴλ ὅμως ἔδωκεν εἰς τὴν ἀπόλυτον ἔννοιαν πνεῦμα, ζωήν, σῶμα οὕτως εἰπεῖν, καὶ ταῦτα πάντα ἐν τελειοτάτῳ σχήματι καὶ κάλλει. Ἡ Ὀμβρικὴ Σχολὴ συνηνώθη εἰς ἓν μετὰ τῆς Φλωρεντινικῆς· εἰς τὴν δραματικῶς διαμεμελισμένην πρᾶξιν ἐνεπνεύσθη ὁ βαθύτερος αἰσθηματικὸς βίος. Ἐν τῇ εἰκόνι *τῆς Θεολογίας* (λίαν ἐσφαλμένως *Ἡ ἔρις τῶν ἁγίων* ὀνομαζομένη) ἐγκολποῦται ἡ θριαμβεύουσα καὶ ἀγωνιζομένη ἐκκλησία τὰ ἅγια μυστήρια· ἡ *Φιλοσοφία* παρίσταται διὰ τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναθροίσεως τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, ἧς τὸ κέντρον ἀποτελεῖ ὁ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης (Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν)· πρὸς ἀπεικόνισιν *τῆς Ποιήσεως* συνήθροισεν ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Παρνασσοῦ περὶ τὸν Ἀπόλλωνα τοὺς ἐκπρεπεστέρους ποιητὰς τῶν παλαιῶν καὶ νέων χρόνων. *Τὸ Δίκαιον*, ὅπερ κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ (ὡς τότε ἐξελαμβάνετο) εἶνε διπλοῦν, κοσμικὸν καὶ πνευματικόν, εὑρίσκει τὴν διασάφησιν αὐτῆς ἐν διπλῇ εἰκόνι· ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς τοὺς Πανδέκτας, ὁ Γρηγόριος Θ' τὰ δόγματα αὐτοῦ προσφέρουσιν αὐτῇ. Εἰς τὰ τέσσαρα θολωτὰ κοιλώματα τῶν πύργων τοποθετεῖ ὁ Ῥαφαὴλ τὰς τέσσαρας ἐπιστήμας ἐν ἀλληγορικαῖς μορφαῖς, ὁμοίαις ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν τίτλων τῶν ἱστορικῶν συνθέσεων. Αὕτη ἡ αἴθουσα ἦν ἤδη τῷ 1511 ἑτοίμη. Τὴν δευτέραν, μᾶλλον ἐκτεταμένων καὶ περιπλόκων συνθέσεων, κατειργάσθη ἐν ἔτει 1512—1514. Ἐκεῖ ὅλως παρεμερίσθη ἡ ἀλληγορία καὶ ἐν ἱστορικαῖς συνθέσεσι παρίσταται ἡ ὑπεράσπισις, ἣν ἡ ἐκκλησία ἐν μεγάλοις κινδύνοις εὑρίσκει. Ἐνταῦθα βλέπομεν τὴν ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἀποδίωξιν τοῦ Ἡλιοδώρου, τὴν πανήγυριν τῆς Βολσένας (τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ σωτηρίαν ἀπὸ τῶν πνευματικῶν κινδύνων τῆς ἀπογνώσεως καὶ ἀπιστίας), τὸν Ἀττίλαν πρὸ τῆς Ῥώμης καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἀπελευθέρωσιν τοῦ Πέτρου. Δυστυχῶς πρέπει εἰς μόνην ἁπλῆν τῶν τίτλων ἀπαρίθμησιν νὰ ἀρκεσθῶμεν, διότι διὰ βραχειῶν παρατηρήσεων δὲν περιγράφονται ἔργα ὧν ἓν καὶ μόνον ἠδύνατο νὰ ἀναδείξῃ τὸν Ῥαφαὴλ ἄξιον τῆς ἀθανασίας.

Ὁ Ἰούλιος Β' δὲν ἐπέζησεν ἐπὶ πλέον τῇ συμπληρώσει, ἀπέθανε τῷ

1513. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Λέων ὁ Ι', ὡσαύτως ἄνθρωπος τοῦ κόσμου (ἰατρός), ὡς φίλος τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἔδειξε τῷ Ῥαφαὴλ τὴν αὐτὴν ἣν καὶ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ συμπάθειαν. Εἰς πᾶν τεχνικὸν ἔργον ἐζητεῖτο ἡ συμβουλὴ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ Βραμάντης, ἐγκαθιδρύθη αὐτὸς τῇ 1 Αὐγούστου 1504 ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Πέτρου ἀναλαβὼν ἑκὼν ἄκων καὶ τὴν ἐπιστασίαν πασῶν τῶν ἀνασκαφῶν. Σπανίως εἷς καὶ μόνος ἄνθρωπος ἔσχεν ἐπὶ τῶν ὤμων τόσον πολλὰ καὶ τόσον μεγάλα ὑπουργήματα, ἀλλ' ἔτι σπανιώτερον ἐξετέλεσε ταῦτα μετὰ τοσαύτης ὑπομονῆς καὶ ἀγάπης, ὡς ὁ Ῥαφαήλ. Ἴδωμεν ἤδη καὶ τὴν τρίτην αἴθουσαν, ἥτις νῦν ἄρχεται κοσμουμένη.

Καὶ ἐνταῦθα δὲ ἱστορικαὶ ὑποθέσεις, ὡς, *Ἡ παρὰ τὴν Ὀστίαν νίκη κατὰ τῶν πειρατῶν*, *ἡ ἐν Βόργῳ πυρκαϊά*, ἀμφότερα γεγονότα τῆς ἐποχῆς Λέοντος τοῦ Δ'. Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν αἰθουσῶν τούτων τῷ 1517, ἦλθεν ἡ σειρὰ τῆς αἰθούσης ἥτις ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ κυριωτέρας εἰκόνος καλεῖται *Αἴθουσα τοῦ Κωνσταντίνου*. Ἤδη ἐν τῇ τρίτῃ αἰθούσῃ ἐγένετο ἀνάγκη νὰ βοηθῶσι τῷ διδασκάλῳ οἱ μαθηταί, ὅστις ὡς ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ἐργασίας ἐκωλύετο μόνος νὰ ἐκτελῇ πάντα ταῦτα τὰ ἔργα. Ἀλλ' ἐν τούτοις καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Ῥαφαὴλ ἐχάρασσε πάντοτε τὰ σχέδια, ὧν προηγεῖτο ἐν τῷ μεταξὺ μελέτη καὶ διδασκαλία. Ὁ Ἰούλιος Ῥωμαῖος καὶ ὁ Φραγκῖσκος Πέννης ἦσαν οἱ κατ' ἐξοχὴν μαθηταί, οὓς ὁ διδάσκαλος συχνότατα ἐχρησιμοποίει. Οὕτως ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Κωνσταντίνου, ἔνθα ἦν ἐζωγραφημένη ἡ μάχη τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ τὴν νίκην τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας παριστᾶσα, ἐξετελέσθη κατὰ τὸ σχεδιογράφημα τοῦ Ῥαφαὴλ ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Ῥωμαίου.

Ἐκτὸς τούτου ὁ Ῥαφαὴλ ἐσχεδιογράφησε βιβλικὰς ἱστορίας, αἵτινες ὡσαύτως ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐξετελέσθησαν καὶ μάλιστα ἐν ταῖς στοαῖς τῆς ὑπὸ τοῦ Βραμάντη οἰκοδομηθείσης αὐλῆς ἐν τῷ Βατικανῷ.

Ὁ Ῥαφαὴλ ἐδείκνυεν ἐν ταῖς μικραῖς ταύταις συνθέσεσι τὴν ἰδίαν τεχνικὴν τελειότητα, ἐπειδὴ διὰ τῶν ἁπλουστέρων μέσων καὶ δι' ὀλίγων τινῶν προσώπων ἐγίνωσκε νὰ παριστᾷ τὸ συμβὰν εἰς ἀνυπέρβλητον βαθμὸν τελειότητος. Οἱ διάδρομοι οὗτοι εἶνε ἄξιοι διαφέροντος καὶ ἕνεκα τῆς διακοσμήσεως αὐτῶν, ἥτις ἐκάλυπτε τὴν ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων καὶ περιέβαλλε τὰς εἰκόνας, ὡς καὶ διὰ τὴν ἐπικόσμησιν τῶν λουτρῶν ἐκείνων τοῦ Τίτου, ἅτινα ἀνεκαλύφθησαν ἐσχάτως κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων ἀπεικονίσθησαν.

Καὶ ἐκτὸς δὲ τοῦ Βατικανοῦ ὁ Ῥαφαὴλ ἐξετέλεσε τοιχογραφίας. Ἐν ταύταις ἐξέχουσιν ἰδίως αἱ ἐν τῇ Villa Farnesina, τῇ ὑπὸ τοῦ τραπεζίτου Αὐγουστίνου Κίγη οἰκοδομηθείσῃ· πρὸ πασῶν δὲ διαπρέπει ἐνταῦθα ἡ τῆς δευτέρας αἰθούσης εἰκών, *Ὁ θρίαμβος τῆς Γαλατείας*, ἥτις, ὑπὸ Τριτώνων, Νηρηΐδων καὶ Ἐρώτων περιστοιχιζομένη καὶ φερομένη, σύρεται ὑπὸ δελ-

φίνων ἐπὶ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης. Εἶνε μαγευτικὴ εἰκών, ὁμοία πρὸς μουσικὴν συναυλίαν πληροῦσαν διὰ τῆς μαγείας αὐτῆς τὴν καρδίαν ἡμῶν (Συνεπληρώθη τῷ 1515). Ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἦλθεν ἡ σειρὰ τῆς διακοσμήσεως τοῦ προστόου, ἐν ᾧ ὁ Ῥαφαὴλ ἐζωγράφησε σκηνὰς ἐκ τοῦ μύθου τοῦ Ἀπουληΐου, τὸν Ἔρωτα καὶ τὴν Ψυχήν. Ὅτι ὁ καλλιτέχνης πολλαπλῶς εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ποίημα ἐνησχολήθη, ἀποδεικνύουσι τὰ βραδύτερον ἐκτελεσθέντα 52 σχέδια.

Εἰς τὰς μετὰ ταῦτα τοιχογραφίας καταλέγονται *Αἱ Σίβυλλαι* ἐν S. Marie della pace, ἣν ὅλην μόνος ἐζωγράφησεν, *Ἡ στέψις τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς Ῥωξάνης*, ἄλλοτε ἔν τινι ἐπαύλει, βραδύτερον δ' εἰς τὸ βοργιανὸν μέγαρον μετενεχθεῖσα· ἐν ἀμφοτέροις τούτοις ἐνυπάρχει ἡ τρυφερότης τοῦ αἰσθήματος, ἐν δὲ τῷ τελευταίῳ καὶ χαρίεν τι ἀστεῖον ὕφος. Ἐν ἔτει 1516 τέλος περατοῦται ἡ ἐν τῷ λουτρικῷ δωματίῳ τοῦ καρδιναλίου Βιβιένα τοιχογραφία, ἐν ᾗ ὁ Ῥαφαὴλ ὅλως κατὰ τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα παρέστησε σκηνὰς ἐκ τῶν περὶ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἔρωτος μύθων.

Πλὴν τῶν ἀξιομνημονεύτων τούτων ἔργων, ἅτινα καὶ μόνα θὰ ἦσαν ἱκανὰ ὅπως ὁλόκληρον τὸν βίον ἑνὸς ἀνθρώπου πληρώσωσιν, ὁ Ῥαφαὴλ ἐφημίσθη καὶ διὰ πολλὰ ἐπὶ ὑφασμάτων ζωγραφήματα. Καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐξέχει ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, εἰς τὴν κατεργασίαν τῆς ὁποίας ἐπανειλημμένως ἀπησχόλησε τὴν τέχνην αὐτοῦ. Ἡ Ῥώμη ὅμως ἐπιφέρει μεταβολήν τινα εἰς τὸ ἰδανικὸν τῶν Παναγιῶν αὐτοῦ· τὸ πρόσωπον τῆς Θεομήτορος γίνεται δεσποτικὸν καὶ παρουσιάζει γνησίους ῥωμαϊκοὺς χαρακτῆρας, ὡς καὶ τὰ τοῦ σώματος μέλη καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς ἐσθῆτος πτυχαί. Ὅπου ὑπάρχει ἀνάγκη ἐξοχικῶν τοποθεσιῶν χρησιμεύει αὐτῷ ὡς πρότυπον ἡ τῆς Ῥώμης ἐξοχὴ σὺν τοῖς ἐρειπίοις αὐτῆς. Δυστυχῶς ὀλίγας τινὰς μόνον τῷ φίλῳ ἀναγνώστῃ τοιαύτας εἰκόνας δυνάμεθα νὰ καταλέξωμεν· *τὴν Παναγίαν ἐκ τοῦ οἴκου Ἄλβα* (ἐν Πετρουπόλει), *τὴν τοῦ Ἀλδοβραν-δίνη* (ἐν Λονδίνῳ), *τὴν τοῦ Λορέτου*. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡ Μαρία ὑπεγείρει τὸν πέπλον ἀπὸ τοῦ κοιμωμένου παιδίου ἵνα δείξῃ αὐτὸ τῷ μικρῷ Ἰωάννῃ. Καὶ ἐν τῇ *μετὰ τοῦ διαδήματος Παναγίᾳ* (ἐν Λούβρῳ) ὁμοία τις παρίσταται θέσις· τὸ παιδίον ἐξύπνησε, καὶ ἡ μήτηρ ἀποσύρει τὴν καλύπτραν. Τὴν θαυμαστοτέραν δρᾶσιν σὺν τῇ μεγίστῃ ἁπλότητι παρουσιάζει ἡ *Παναγία* della sedia (παρὰ τοῖς Πίττη). Οὐδεὶς καλλιτέχνης ἠδύνατο λαμπρότερον νὰ ἀπαθανατίσῃ ἐν εἰκόνι τὴν εὐδαιμονεστέραν μητρικὴν εὐφροσύνην, ὡς ἔπραξεν αὐτὸ ἐνταῦθα ὁ Ῥαφαήλ. Ἀλλὰ καὶ τὰ χρώματα εἶνε ἀπαραμίλλως ὡραῖα, ἡ σκιὰ τοσοῦτον τεχνική, ὥστε τὰ πρόσωπα φαίνονται οἱονεὶ ἀποκεχωρισμένα ἀπὸ τῆς εἰκόνος, δίκην ἀναγλύφων. Ἔπειτα παρήχθησαν δύο μεγάλαι τῆς Παναγίας εἰκόνες πρὸς κόσμον τοῦ ἱεροῦ βήματος· ἡ *Παναγία τοῦ Φουλίγνου* (ἐν Βατικανῷ) καὶ ἡ τοῦ del Pecce (ἐν Μαδρίτῃ). Ἄλλη θαυμασίου κάλλους εἰκὼν εἶνε ἡ κατὰ τὸ 1513

διὰ τὴν Βολωνίαν ζωγραφηθεῖσα *τῆς ἁγίας Καικιλίας*, ὑπὸ ἁγίων περιστοιζομένης, ἐν αἷς πάνυ ἐπιτυχῶς ἐξεικόνισε τὴν νίκην τῆς οὐρανίου κατὰ τῆς ἐπιγείου μουσικῆς. Ὅπως ἐν τῇ μεγάλῃ ἐνταῦθα εἰκόνι τὸ βλέμμα τοῦ θεατοῦ διατρέχει ἐκτάσεις μεγάλας, οὕτω καὶ ἐν τῇ μικρᾷ, ἐν *τῇ περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας ὀπτασίᾳ τοῦ Ἰεζεκιήλ* (παρὰ τοῖς Πίττη). Ἐνταῦθα προφανῶς ὁ Ῥαφαὴλ ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τῶν προφητικῶν μορφῶν τῶν ἐν τῷ Σιξτινίῳ ναΰδρίῳ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἓξ ἔτη τοῦ βίου τοῦ Ῥαφαὴλ αἱ εἰκόνες τῶν Παναγιῶν τοῦ Ῥαφαὴλ καὶ πάλιν μετεβλήθησαν οὐσιωδῶς, καταστᾶσαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεγάλα συμπλέγματα, εἰς ἃ προστίθενται περὶ τὴν ἁγίαν οἰκογένειαν καὶ ἡ Ἐλισάβετ καὶ ὁ Ἰωάννης ὡς εἴς τινα ἱερὰν καὶ οἰκείαν συνδιάλεξιν· οὕτως ἐν ταῖς εἰκόσι *τῆς ὑπὸ τὴν δρῦν Παναγίας καὶ τῆς μετὰ τοῦ μαργαρίτου* (ἀμφότεραι ἐν Μαδρίτῃ). Κατ' ἐξοχὴν λαμπρῶς παρεστάθη ἡ οἰκογενειακὴ εὐτυχία ἐν τῇ εἰκόνι, ἣν ὁ Ῥαφαὴλ ἐζωγράφησε περὶ τὰ 1518 διὰ τὸν Φραγκῖσκον Α' τῆς Γαλλίας (ἐν Λούβρῳ), ἐν ᾗ ἄγγελος ῥαίνει τὴν Παναγίαν δι' ἀνθέων. Μεταξὺ ὅμως πασῶν τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παραχθεισῶν εἰκόνων τῆς Παναγίας ὑπερέχει ὁ μαργαρίτης τῆς ἐν Δρέσδῃ Πινακοθήκης, ἡ *Σιξτίνα*, θαῦμα τῆς χριστιανικῆς τέχνης. Ἡ Μαρία μετὰ τοῦ παιδός, ὑπὲρ τὰ νέφη αἰωρουμένη, εἶνε ἐξ ὁλοκλήρου ἀπεσπασμένη τῶν γηΐνων καὶ οἱ πρὸς τιμὴν δὲ αὐτῆς περιϊστάμενοι ἅγιοι Σίξτος καὶ Βαρβάρα συμπεριελήφθησαν ἐν τῷ οὐρανίῳ τούτῳ μαγευτικῷ χορῷ. Εἶνε δὲ ἡ μόνη εἰκών, ἥτις κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Ῥαφαὴλ ἄνευ προηγουμένης μελέτης καὶ σχεδιογραφήσεως· αἱ οὐράνιαι μορφαὶ ἐρρίφθησαν ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος οἱονεὶ ἀντανάκλασις τῆς φαντασίας τοῦ Ῥαφαήλ. Ἀνερριχήθη εἰς τὴν ἀκροτάτην κορυφήν, εἰς ἥν ποτε ἡ τέχνη ἠδύνατο νὰ ἀρθῇ.

Νῦν θέλομεν ἀναγράψει τὴν εἰς πρόσωπα πλουσίαν *σταυροφορίαν* (ἐν Μαδρίτῃ) καὶ *τὸν ἀρραβῶνα τῆς Μαρίας* (ἐν Βατικανῷ). Ὁ Ῥαφαὴλ εὗρε πολλὴν εὐκαιρίαν ἐν Ῥώμῃ ἵνα εἰκονίσῃ πρόσωπα· καὶ εἰς τοῦτο δὲ τὸ στάδιον ἔχομεν νὰ καταλέξωμεν ἀριστουργήματα, ὡς τὴν εἰκόνα τοῦ *Πάπα Ἰουλίου Β'* καὶ *τὴν τοῦ Λέοντος Ι'*, τῶν προστατῶν αὐτοῦ, εἶτα *τὴν τοῦ νέου βιολιστοῦ* (ἐν Σκιάρρᾳ ἐν Ῥώμῃ), τὴν *τοῦ καρδιναλίου Βιβιένα*, *Ἰγγιράμη*, *Καστιγλιόνη*. Ἔξοχος δ' εἰκὼν γυναικὸς δεικνύει ἡμῖν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς διὰ τὸ κάλλος αὐτῆς περιφήμου *Ἰωάννης τῆς Ἀρραγονίας*.

Ὅτε ἐνησχολεῖτο ὁ Ῥαφαήλ, ὡς ἀρχιτέκτων, εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἁγίου Πέτρου, εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑπὲρ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν θόλου τοῦ ναΐσκου Κίγη ἐν S. Maria del Popolo καὶ πολλῶν ἄλλων μεγάλων καὶ ἐξοχικῶν ἐπαύλεων, συγχρόνως ἐσχεδιογράφει ἐντολῇ τοῦ Πάπα κατὰ τὸ 1515 καὶ 1516 ἕνδεκα πίνακας ἐπὶ ταπήτων διὰ τὸ σιξτίνιον ναΰδριον. Οἱ τάπητες οὗτοι ὑφάνθησαν ἐν Φλανδρίᾳ· παράδειγμα εὑρίσκεται ἐν Ῥώμῃ,

δεύτερον ἐν Βερολίνῳ· τὰ θαυμάσια ἐπὶ χαρτοχάρτου ὑποδείγματα, ὑπὸ τοῦ Ῥούβενς ἐν Βρυξέλλαις ἀνακαλυφθέντα, περιῆλθον εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ φυλάσσονται ἐν τῷ South-Kensington μουσείῳ. Ὁ δυνάμενος νὰ ἐκτιμήσῃ τοιαῦτα ἔργα, στερούμενα χρώματος, ἔχει νὰ θαυμάσῃ τὸν τέλειον κλασικὸν ῥυθμὸν αὐτῶν. Αἱ ὑποθέσεις εἰσὶν εἰλημμέναι ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς: *Ἡ διὰ θαύματος ἁλιεία, ἡ τῷ Πέτρῳ παράδοσις τῶν κλειδῶν, ἡ θεραπεία τοῦ χωλοῦ, ὁ θάνατος τοῦ Ἀνανίου, ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ Παύλου, ὁ Παῦλος ἐν τῇ φυλακῇ, ἡ ἐν Λύστρᾳ θυσία, τὸ ἐν Ἀθήναις κήρυγμα, ἡ λιθοβόλησις τοῦ Στεφάνου* καὶ *ὁ ἀρραβὼν τῆς Μαρίας*.

Τὸ κύκνειον ᾆσμα τῆς τέχνης τοῦ Ῥαφαὴλ ἦν ἡ *Μεταμόρφωσις*, ἡ ἔκλαμψις ἐπὶ τοῦ Θαβώρ. Κάτω παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἡ ἀνθρωπίνη ἐλεεινότης, ἄνω εἰς τὴν κορυφὴν ἡ λαμπρότης. Θὰ ἦτο δ' ἄλυτος ἀντίθεσις ἂν μὴ ἡ κλεὶς τοῦ αἰνίγματος τῆς ζωῆς ἔκειτο ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Πέτρου· «Κύριε καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι!» Ὁ καλλιτέχνης δὲν ἠδυνήθη νὰ συμπληρώσῃ τὴν εἰκόνα. Καταβεβλημένος ὑπὸ τῶν ἡμερησίων ἐργασιῶν ἠσθένησε τῷ 1520 καὶ ἀπέθανε τῇ 6 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡμέρᾳ τῆς μεγάλης Παρασκευῆς ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Ὁ Πάπας σὺν ἁπάσῃ τῇ Ῥώμῃ ἐπένθησε τὸν νεκρόν. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἐνεταφιάσθη ἐν τῷ Πανθέῳ, ἔνθα καὶ ἡ δι' αὐτὸν προωρισμένη καὶ πρὸ αὐτοῦ ἀποθνοῦσα μνηστὴ ἀνεπαύετο.

Παρηκολουθήσαμεν οἱονεὶ ἱπτάμενοι τὴν γιγαντιαίαν πορείαν τῆς τεχνικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως καὶ διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου καὶ διότι σκοπὸς ἡμῶν ἦτο νὰ προτρέψωμεν τοὺς φίλους τῆς καλλιτεχνίας εἰς βαθυτέραν μελέτην τῆς θαυμαστῆς ταύτης ζωῆς καὶ ἐνεργείας. Τὸν μὴ ἀσμενίζοντα δὲ εἰς ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας καὶ ἀρκούμενον μόνοις τοῖς ἀποτελέσμασι τούτων, παραπέμπομεν εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ W. Lübkes: Βίος καὶ ἔργα τοῦ Ῥαφαήλ.

Καταπαύομεν μετὰ τῶν λόγων τοῦ Göthe, λακωνικῶς μέν, ἀλλ' ἐπιτυχῶς εἰπόντος περὶ τοῦ Ῥαφαήλ: Ἐξετέλεσε πᾶν ὅ,τι ἄνθρωπος θὰ ἐπεθύμει νὰ πράξῃ.

(Ἐκ τοῦ Vom Fels zum Meer ὑπὸ J. G. Wessely).

Ἰωακεὶμ Βαλαβάνης

ΠΕΡΙ ΦΥΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΞΕΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

('Ανεκοινώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 18 Μαρτίου τοῦ Φυσιογνωστικοῦ τμήματος).

'Επειδὴ ἡ ἐν Βερολίνῳ 'Ακαδημία τῶν ἐπιστημῶν εὐμενῶς ἐδημοσίευσεν ἐναγχος ἐν τοῖς πρακτικοῖς αὐτῆς ἐμὴν ἔκθεσιν περὶ φυτολογικῆς ἐξετάσεως τῆς Θεσσαλίας, διὰ ταῦτα λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀναγνώσω αὐτὴν ἤδη ἐξελληνισθεῖσαν ἐνώπιον τοῦ ἐντίμου τούτου τμήματος τοῦ Συλλόγου. Καὶ δὴ ἄρχομαι τοῦ λόγου.

Ἡ Θεσσαλία μέχρι τοῦδε ὑπὸ βοτανικὴν ἔποψιν ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος καὶ μόνον τὸν Ὄλυμπον ἐπεσκέφθησαν καὶ ἐξήτασαν ὁπωσοῦν ἀκριβῶς ὁ Aucher-Eloy ἐν ἔτει 1836, ὁ Heldreich ἐν ἔτει 1851 καὶ ὁ Ὀρφανίδης ἐν ἔτει 1857. Περὶ πάντων τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς Θεσσαλίας, οἷον τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, τῆς παραλίας ζώνης, τῶν ὀρέων Πηλίου, Ὄσσης καὶ Πίνδου αἱ φυτολογικαὶ ἡμῶν γνώσεις εἶσαν λίαν ἐλλειπεῖς. Οὔτε ὁ Sibthorp, οὔτε ἄλλος τῶν μεταγενεστέρων βοτανικῶν ἐπεσκέφθησαν τὴν Θεσσαλίαν· διὸ ἐν τοῖς μεγάλοις περιγραφικοῖς συγγράμμασι καὶ χλωρίσιν, ὡς ἐν τῷ Προδρόμῳ τοῦ Δεκανδὼλ (De Candolle Prodromus systematis naturalis regni vegetabilis), τῇ 'Ανατολικῇ χλωρίδι τοῦ Boissier (Flora Orientalis) καὶ τῇ Εὐρωπαϊκῇ χλωρίδι τοῦ Nyman (Conspectus Floræ Europææ) εὑρίσκει τις τὴν Θεσσαλίαν, ἐξαιρουμένου ὅμως τοῦ 'Ολύμπου, δεκάκις μόλις μνημονευθεῖσαν. Ἦτο λοιπὸν λίαν εὐκταῖον νὰ πληρωθῇ τὸ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χλωρίδι κενὸν τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐπεχείρησα ἐν τῷ θέρει τοῦ παρελθόντος ἔτους βοτανικὴν ἐκδρομὴν εἰς Θεσσαλίαν, ὅπως ἐξετάσω κατὰ δίμηνον ἐκεῖ διαμονὴν ἰδίᾳ τὰ περίχωρα τοῦ Βώλου, τὸ ὄρος Πήλιον, τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα μέχρι Λαρίσσης, τὴν κοιλάδα τῆς 'Αγυιᾶς, τὸ ὄρος Ὄσσαν καὶ τὰ Θεσσαλικὰ Τέμπη.

Ἦτο ἐξ ἀρχῆς ἑπόμενον ὅτι ἡ χλωρὶς τῆς Θεσσαλίας ἤθελε παρουσιάσῃ μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὴν τῶν ὁμόρων χωρῶν, δηλαδὴ πρὸς τὴν τῆς μεσημβρινῆς Μακεδονίας πρὸς βορρᾶν καὶ τὴν τῆς Φθιώτιδος καὶ Εὐρυτανίας πρὸς νότον, καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη καθόλου ὑπὸ τῆς ἀκριβεστέρας ἐπισκοπήσεως. 'Εν τούτοις εὗρον εἴδη τινὰ φυτῶν ὅλως νέα καὶ πάλιν ἄλλα τινὰ γνωστὰ μέν, ἀλλὰ πρωτοφανῆ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χλωρίδι, περὶ ὧν γενήσεται λόγος ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Τὸ *Πήλιον* ὄρος, διαφερόντως διακρίνεται διὰ τὸ πολυάριθμον τῶν πηγῶν καὶ τὸ ὑλῶδες τῆς βλαστήσεως αὐτοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ χλωρὶς

αὐτοῦ πλουσία καὶ πολυποίκιλος. Ἤδη καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐκλείζετο ἐπὶ μεγάλῃ εὐκαρπίᾳ καὶ φυτῶν ἀφθονίᾳ, ὅπως ἰδίως ἐξάγομεν ἐκ λίαν ἐνδιαφερούσης περιγραφῆς αὐτοῦ ἐν ἀποσπάσμασι τοῦ Δικαιάρχου, ὅπου ἀναγινώσκομεν τάδε·

«Ὅτι τὸ καλούμενον Πήλιον ὄρος μέγα τ' ἐστὶ καὶ ὑλῶδες, δένδρα ἔχον τοσαῦτα καρποφόρα, ὅσα καὶ τὰς τῶν γεωργουμένων συμβαίνει χώρας. Τοῦ δ' ὄρους ἡ μεγίστη καὶ λασιωτάτη ῥίζα τῆς πόλεως κατὰ μὲν πλοῦν ζ' ἀπέχει στάδια, πεζῇ δὲ κ'. Πᾶν δ' ἐστὶ τὸ ὄρος μαλακόν, γεώλοφόν τε καὶ *πάμφορον*· ὕλης δ' ἐν αὐτῷ *πᾶν φύεται γένος*· πλείστων δ' ὀξύην ἔχει καὶ ἐλάτην, σφένδαμνόν τε καὶ ζυγίαν, ἔτι δὲ κυπάρισσον καὶ κέδρον· ἔστι δ' ἐν αὐτῷ καὶ ἄνθη, τά τε ἄγρια καλούμενα λείρια καὶ λυχνίδες. Γίνεται δ' ἐν αὐτῷ καὶ βοτάνη κτλ.»[1].

Καὶ ὁ Θεόφραστος μνημονεύει ἔν τισι χωρίοις τῆς περὶ φυτῶν ἱστορίας αὐτοῦ τὸ Πήλιον, ὀνομάζων μάλιστα αὐτὸ *φαρμακωδέστατον* (IX, 15, 4. «Τῶν δὲ περὶ τὴν Ἑλλάδα τόπων φαρμακωδέστατον τό τε Πήλιον τὸ ἐν Θετταλίᾳ καὶ τὸ Τελέθριον τὸ ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ὁ Παρνασσὸς ἔτι δὲ καὶ ἡ Ἀρκαδία καὶ ἡ Λακωνία»).

Ἀνυψοῦται τὸ ὄρος τοῦτο μέτρα 1618 ὑπὲρ τὴν θάλασσαν καὶ κατὰ μὲν τὸ ἀνατολικὸν παράλιον εὐδοκιμοῦσιν αἱ λεμονοπορτοκαλέαι καὶ εἰς ἀμφότερα τὰ πέρατα αὐτοῦ μέχρις ὕψους 1000 μέτρων ἡ ἐλαία. Ἐν τῇ ζώνῃ ταύτῃ κεῖνται τὰ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν κληθέντα «Εἴκοσι τέσσαρα χωρία», ὧν τὰ πλεῖστα ἐπίσημοι κωμοπόλεις, ἐν μέσῳ πυκνοῦ δάσους ὀπωροφόρων δένδρων, ἰδίως ἐκ *μηλεῶν*, *κερασιῶν*, *δαμασκηνεῶν*, *καρυῶν* καὶ *λεπτοκαρυῶν* συνισταμένου. Συχνοτάτη δὲ εἶνε καὶ ἡ *καστανέα*, ἀποτελοῦσα πολλάκις μικρὰ δάση. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν 1000 μέτρων μέχρι τῶν κορυφῶν, τὸ ὄρος καλύπτεται κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ *ὀξυῶν*, δυστυχῶς ὅμως οὗτοι ὑπάρχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνον ἐν ἀναστήματι ὀργυιαίων μόλις θάμνων καὶ σπανίως δενδρώδεις ἐν μεγαλητέρᾳ ἐκτάσει. Ἡ καταστροφὴ τῶν δασῶν ἦτο καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀνυπερνίκητος συμφορά· ἐντεῦθεν ἡ ἀποψίλωσις τῶν ὀρέων ἡ ἀείποτε αὐξανομένη γιγαντιαίοις βήμασι. Συχνὰ καὶ πολλάκις φύεται δενδρώδης ἡ εἰς τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος σπανία, προσαρκτίως ὅμως τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐν Μακεδονίᾳ κοινοτάτη *Κήλαστρος* (Ilex Aquifolium, κοινῶς ἀρκουδοπούρναρος). Διὰ τὸ εὐθαλὲς ὅμως καὶ τὸ μέγεθος διαπρέπει κατ' ἐξοχὴν ἡ *Πλάτανος* πανταχοῦ πλήθουσα ἔνθα ῥέει ὕδωρ. Πλάτανοί τινες ἐν τοῖς χωρίοις συνήθως ἐπισκιάζουσαι τὰς κρήνας τῶν ἀγορῶν ἔλαβον μετ' ἀναλόγου ἡλικίας διαστάσεις ἀληθῶς κολοσσιαίας, ὡς δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀλλαχοῦ τοιαύτας ποτὲ νὰ ἴδω. Ἰδίως ἐν τῇ κωμοπόλει Ζαγορᾷ ἐπὶ τῇ ἀνατο-

1 Παράβαλε Geographi Græci minores, ed. C. Müller, Paris, Didot, 1855, p. 106 (Dicæarchi, ut fertur, potius vero Athenæi descriptionis Græciæ fragmenta tria).

λικῇ πλευρᾷ τοῦ Πηλίου ὑπάρχουσι μεγαλοπρεπέστατα ἀθροίσματα τοιούτων γιγαντιαίων πλατάνων, καὶ τὸ στέλεχος μιᾶς τοιαύτης μετρηθὲν ὑπ' ἐμοῦ εἰς ὕψος ἡμίσεως μέτρου ἄνω τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ἔχει περιφέρειαν δώδεκα μέτρων, ἐνῷ ὁ κορμὸς τῆς πολυθαυμάστου ἐν Κηφισσίᾳ τῆς Ἀττικῆς πλατάνου μετρηθεὶς παρὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ἔχει περιφέρειαν μόνον μ. 9,75.

Τὰ κυριώτερα προϊόντα καὶ συγχρόνως τὰ σπουδαιότατα εἴδη ἐξαγωγῆς τοῦ Πηλίου εἶνε τὸ ἔλαιον, τὰ μῆλα, τὰ λεπτοκάρυα καὶ τὰ γεώμηλα. Οἱ μέγιστοι ἐλαιῶνες, ὁ κύριος πλοῦτος τῆς χώρας, εἶνε εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους. Αἱ μηλέαι ἀνήκουσαι εἰς τὴν ὀλίγον ἐξημερωθεῖσαν *ὀξύκαρπον* καλουμένην ποικιλίαν τῆς ἀγρίας μηλέας φέρουσι καρποὺς μικροὺς μέν, ἀλλ' ἔχοντας εὐάρεστον γλυκεῖαν γεῦσιν, οἵτινες γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *φιρίκια* εἶνε περιζήτητοι καὶ μεταφέρονται εἰς μεγάλα ποσὰ μάλιστα εἰς Ἀθήνας καὶ Κωνσταντινούπολιν. Ἡ γονιμότης τῶν δένδρων τούτων εἶνε ὅλως ἔκτακτος καὶ ὅτε κατὰ τὸ τέλος τοῦ θέρους ἔβλεπον αὐτά, κατάμεστα μέχρι θραύσεως τῶν κλάδων δι' ἡμιερυθρῶν καὶ ὠχρῶν μήλων ἐτερπόμην ἐπὶ τῷ τερπνῷ θεάματι. Τὰ γεώμηλα δὲ εὐδοκιμοῦσι κάλλιστα καὶ μετ' ἐπιμελείας καὶ κόπου καλλιεργοῦνται μέχρι τῆς ὑψίστης ζώνης τοῦ ὄρους· εἶνε τὰ κάλλιστα ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐπίσης μεταφέρονται εἰς τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Καὶ οἶνον ἐρυθρὸν ἀρίστης ποιότητος παράγει τὸ Πήλιον, ἀλλ' εἰς μικρὰν μόνον ποσότητα. Τὴν καστανέαν δὲν ἐγκεντρίζουσι καὶ τούτου ἕνεκα οἱ καρποὶ αὐτῆς εἶνε μικροὶ καὶ εὐτελοῦς ποιότητος. Τοῦ δένδρου τούτου χρησιμεύει μᾶλλον τὸ ξύλον ἐξ οὗ, σκληροῦ καὶ ἀσαποῦς ὄντος, κατασκευάζονται ἰδίως δοκοί, δόγαι καὶ βυτοστέφανοι.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν αὐτοφυῆ βλάστησιν τοῦ Πηλίου, αὕτη φέρει τὸν χαρακτῆρα τῆς Ἑλληνικῆς ὀρεινῆς χλωρίδος ἐν γένει, ἰδίως τῆς χλωρίδος τῆς ἐν Εὐβοίᾳ, οὐχὶ ἄνευ σχέσεών τινων πρὸς τὴν τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Κρήτης. Χαρακτηριστικὰ εἶνε ἰδίως ἡ πληθὺς τῆς κοινῆς πτέριδος (Pteris aquilina) στιβαδὸν φυομένης ὑπὸ τῆς ἀκροθαλασσίας μέχρι τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς Ὄσσης, τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐν Εὐβοίᾳ. Ἐκτὸς τούτου ἐπὶ ταῖς κρήναις καὶ τοῖς ῥύαξι φύονται ἀρκούντως συχνὰ διάφορα εἴδη πτερίδων καὶ βρύων, θέαμα σπανιώτατον ἄλλως ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὀρέων. Μεταξὺ τῶν βρύων καὶ συμπεπλεγμένον μετ' αὐτῶν εὗρον οὐ σπανίως τὸ κομψὸν καὶ λεπτοφυὲς φυτὸν ἐκεῖνο, ὅπερ ὑπὸ τοῦ Λινναίου ἀφιερώθη εἰς τὸν Sibthorp, τὸν Πατριάρχην οὕτως εἰπεῖν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς φυτολογίας. Ἡ Sibthorpia Africana αὕτη καὶ τὸ πτεροειδὲς Blechnum Spicant L. ἦσαν τὰ φυτὰ τὰ ἀναμνήσαντά με τὴν δυτικὴν Κρήτην, ὅπου ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν εὐκρήνων καστανώνων τῶν Ἐννεαχωρίων φύονται μετὰ τῆς Ἀναγαλλίδος τῆς λεπτοτάτης (Anagallis tenella L.), τῆς Ὀσμούνδης τῆς βασι-

λικῆς (Osmunda regalis L.) καὶ τοῦ Λαθύρου τοῦ νευρολόβου (Lathyrus neurolobus Boiss. etHeldr.). Εἰς τὴν ζώνην τῶν δασῶν εὗρον μεταξὺ τῆς κοινῆς πτέριδος ὡραιότατον 5—6 ποδῶν ὕψος ἔχον εἶδος ἐλελισφάκου, ὅπερ πιθανῶς ἀποτελεῖ νέον εἶδος (Salvia Eichleriana Heldr. Mss.). Εὗρον ἐπίσης αὐτόθι καὶ νέα τινὰ εἴδη βρύων. Τὸ δὲ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον εὕρημά μου ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἦτο τὸ τῆς *Σιφονοστεγίας τῆς Συριακῆς* (Siphonostegia Syriaca Bois. et Reut.), διότι τὸ κύριον κέντρον τῆς γεωγραφικῆς διανομῆς τοῦ ἐκ τῆς τάξεως τῶν Προσωπιδανθῶν γένους Σιφονοστέγια κεῖται ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀσίᾳ καὶ τὸ εἶδος, ὅπερ ἐκτείνεται περισσότερον πρὸς δυσμὰς εἶνε ἡ Σιφονοστέγια ἡ Συριακή, ἥτις ὅμως μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστὴ μόνον ἐκ Συρίας καὶ Κιλικίας διὰ τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ Kotschy, Boissier καὶ Balansa. Τὸ ἀξιοπερίεργον τοῦτο φυτὸν ἀποτελεῖ τύπον νέον καὶ ὅλως ἑτερογενῆ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ χλωρίδι. Φύεται δ' ἀφθόνως εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν κατὰ τὰ χθαμαλὰ μέρη τοῦ Πηλίου ἐπὶ εὐηλίων λόφων μεταξὺ τῆς δενδρώδους ἐρείκης. Εὗρον δὲ αὐτὸ καὶ κατὰ Ἰούλιον εἰσέτι ἀνθοῦν. Ἐκτὸς τῶν ἤδη μνημονευθέντων δένδρων καὶ ἄλλων φυτῶν καταλέγω ὡς ἰδίως χαρακτηριστικὰ τῆς χλωρίδος τοῦ Πηλίου τὰ ἑξῆς εἴδη. Aubrietia gracilis Sprun., Berteroa incana (L.), Cardamine acris Griseb. (φυτὸν τῆς Μακεδονίας, γνωστὸν καὶ ἐκ τοῦ Δίρφυος τῆς Εὐβοίας), Βερβερὶς ἡ Κρητικὴ (Berberis Cretica, θάμνος κοινότατος, ὡς εἰς πάντα τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος), Dianthus viscidus Bory et Chaub., Silene multicaulis Guss., Hypericum Olympicum L., Geranium striatum L., Cytisus Austriacus L., Medicago falcata L., Galega officinalis L. (ἀφθόνως), Rubus tomentosus Borkh., Potentilla hirta L., Agrimonia Eupatoria L., Myrtus communis L., Epilobium spicatum Lam. (ἀφθόνως καὶ λαμπρῶς κοσμίσον διὰ τῶν ὡραίων ἐρυθρῶν ἀνθέων του τὴν ὑλώδη ζώνην), Epil. lanceolatum Seb. et Maur., Circaea lutetiana L. (καὶ ἐπὶ τῆς Ὄσσης), Eryngium amethystinum L. β. tenuifolium Boiss. (ἐν ἀφθονίᾳ), Bupleurum semidiaphanum Boiss., Sison Amomum L. (καὶ ἐπὶ τῆς Ὄσσης), Asperula Aparine MB., Scabiosa Ucranica L, Achillea grandifolia Friv., Ach. compacta W., Achillea nov. spec., Artemisia campestris L., Centaurea Macedonica Heldr., Cent. Pelia DC., C, Salonitana Vis., Cirsium Candelabrum Griseb. (ἐν ἀφθονίᾳ καὶ ἐπὶ τῆς Ὄσσης), Cirs. Siculum Spreng., Cirs. odontolepis Boiss., Chamaepeuce Afra DC., Hieracium macranthum Ten., Hier. bracteolatum Sibth., Campanula Leutweinii Heldr. (εὑρέθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ Leutwein ἐν Εὐβοίᾳ, συχνότερον δὲ φύεται παρὰ τῆς Ὄσσης), Camp. Trachelium L. β. Orientalis Boiss., Erica arborea L. (ἀφθόνως), Primula acaulis Jacq. (ἐν πλήθει), Lysimachia punctata Jacq., Ilex Aquifolium L., Cuscuta leucosphaera Boiss. et Heldr., Verbascum mallophorum Boiss. et Heldr., Verb. epixanthinum Boiss. et Heldr., Digitalis grandiflora All., Dig. laevigata WK.

Linaria Macedonica Griseb., Odontites Linkii Heldr. et Sart. (καὶ ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ), Origanum hirtum Vogel, Sideritis Scardica Grisb., Stachys Germanica L. β. penicillata Heldr., Phlomis Samia L., Euphorbia oblongata Grisb., Euph. Myrsinites L., Alnus glutinosa (L.), Juniperus Oxycedrus L., Cyperus flavescens L., Cyp. fuscus L., Trisetum flavescens (L.), Sorghum Halepense (L.) (ἐν ἀφθονίᾳ καὶ χρήσιμον ὡς τροφὴ ζώων ὑπὸ τῆς κοινῆς ὀνομασίας 'Αγούλαρο), Fontinalis Heldreichii Müll. (νέον εἶδος), Hypnum irriguum Brid., Brachythecium rivulare Br. et Schimp., Marchantia polymorpha L. κτλ.

Φυτολογικῶς ἧττον ἐνδιαφέρον ὡς μονοτονώτερον καὶ αὐχμηρότερον ἕνεκα τῶν ὀλιγωτέρων ἐν τῇ ὑψηλῇ ζώνῃ πηγῶν, εὗρον τὸ ὄρος τῆς *Ὄσσης*, τὰ νῦν Κισσάβου. 'Εν τούτοις κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ὄσσης τὰ δάση ἔχουσι μεγαλητέραν ἔκτασιν καὶ διατηροῦνται κάλλιον ἢ ἐπὶ τοῦ Πηλίου. Ἡ καταστροφὴ αὐτῶν δὲν ἐπροχώρησε κατ' ἴσον βαθμόν· διότι ἡ Ὄσσα εἶνε μᾶλλον ἀπρόσιτος καὶ ἀγριωτέρας φύσεως καὶ ὀλιγώτερον κατῳκημένη. 'Εν τούτοις καὶ ἐνταῦθα δυστυχῶς ἐκμεταλλεύονται καὶ καταστρέφονται ἀνηλεῶς καὶ ἄνευ δασονομικοῦ κανόνος ὑπὸ ἀνθρακέων τὰ λαμπρὰ ταῦτα δάση, καὶ ὅπερ τὸ χείριστον ἐκλέγονται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὰ νεκρὰ δένδρα, τὰ πρὸς ὑλοτομίαν εὐχερέστερα. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς Ὄσσης εἶνε ἧττον ὑλώδης, εἰ καὶ ἐνταῦθα εὗρον ὡραῖα σύδενδρα μέρη ὑπὸ ὀξυῶν καὶ δενδροειδῶν πρίνων (Quercus coccifera var. Calliprinos Webb.) καλυπτόμενα. Τὸ ὡραιότατον ὅμως δάσος, ὅπερ ἕνεκα τῆς πυκνότητος καὶ τῆς ἀρχεγόνου καταστάσεως αὐτοῦ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς παρθένον δάσος, κατέχει τὴν μεταξὺ τῶν βορειοανατολικῶν ὑπωρειῶν κειμένου ὅρμου Τζάγεσι καὶ τοῦ χωρίου Καρίτζα ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ὄσσης ἐκτεινόμενον ὑψηλὰ ἐπ' αὐτῆς καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν ἀρχαίαν μονὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, γραφικώτατα ἐν μέσῳ αὐτοῦ κειμένην. Συνίσταται κυρίως, ὅπως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πάντα τὰ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πλευρῶν τῆς Ὄσσης δάση ἐκ καστανεῶν, ὀξυῶν, πλατάνων, κλήθρων (Alnus glutinosa L.), δρυῶν (τοῦ εἴδους Quercus conferta Kit.), ἀριῶν (Querc. Ilex L.), μελιῶν (Fraxinus excelsior L.), βουμελιῶν (Frax. Ornus L.), σφενδάμνων (Acer campestre L.), ἀγριομηλεῶν (Pirus malus L.), ἀχράδων (Pirus amygdaliformis Vill.), οὐῶν (Sorbus domestica L.), κερκίδων (Cercis Siliquastrum L.) καὶ δύο εἰδῶν φιλυρῶν, τῆς κοινῆς (Tilia intermedia DC.) καὶ τῆς ἀργυροφύλλου (T. argentea Desf.). Τῆς τελευταίας ταύτης ὑπάρχουσιν ἰδίως μεγάλα καὶ ὡραῖα δένδρα πλησίον τῆς ῥηθείσης μονῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Τὰς ξηρὰς ὑπωρείας τῆς Ὄσσης καλύπτουσι πυκνοὶ θαμνῶνες ἐκ Παλιούρων (Paliurus aculeatus Lam.), Τερμίνθων (Pistacia Terebinthus L.), Κοκκυγεῶν (Rhus Cotinus L., κοινῶς χρυσόξυλον), 'Ασπαλάθων (Calycotome villosa Vahl.), Σπάρτων (Spartium junceum L.), Κρα-

νειῶν (Cornus mas L.), Κομάρων (Arbutus Unedo L.), Ἐρεικῶν δενδροειδῶν (Erica arborea L.), Ἐρεικῶν σπονδυλανθῶν (E. verticillata Forsk.), Κοτίνων (Olea Europæa var. Oleaster DC.), Ὀσυρίδων (Osyris alba L.), Χαμαιπρίνων (Quercus coccifera L.), Ὀξυκέδρων (Juniperus Oxycedrus L.) κτλ. Ἡ Κρανεία φύεται τόσον ἄφθονως ἐπὶ τῆς Ὄσσης, ὥστε οἱ καρποὶ αὐτῆς ἀποφέρουσι μικρόν τι εἰσόδημα εἰς τοὺς ἐνδεεῖς τῶν χωρικῶν. Αἱ γυναῖκες συλλέγουσι τὰ ὥριμα κράνα καὶ τὰ μεταφέρουσι πρὸς πώλησιν εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν Ἀμπελακίων, τῆς Ἀγυιᾶς καὶ τῆς Λαρίσσης. Ἐκτὸς τῆς κοινῆς ἐρυθροκάρπου ποικιλίας τῆς κρανείας ὑπάρχει ἐνταῦθα καὶ ἑτέρα ἔχουσα καρπὸν μελίχρουν μικρότερόν τι, ἥτις μοὶ ἦτο ἄγνωστος. Καὶ οἱ καρποὶ τῆς ἐπὶ τῆς Ὄσσης ἐν τοιαύτῃ δαψιλείᾳ φυομένης κομάρου συλλέγονται ὑπὸ τῶν χωρικῶν, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς παρασκευὴν ἀξιολόγου οἰνοπνεύματος (ῥακίου), οὗ ἡ χρῆσις ἐνταῦθα εἶναι γενική. Ἡ ὠφέλιμος αὕτη χρῆσις τῶν καρπῶν τῆς κομάρου εἶναι σχεδὸν ἄγνωστος ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι. Ἡ καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους ἐπὶ τῆς Ὄσσης εἶνε λίαν περιωρισμένη, διότι οἱ κάτοικοι τῶν ὀλίγων χωρίων εἶναι ὡς τὸ πλεῖστον ἀνθρακεῖς, ποιμένες καὶ θαλασσινοί. Τὰ μόνα προϊόντα εἶνε ἀραβόσιτος, γεώμηλα, ὀλίγος οἶνος καὶ ἔλαιον.

Φυτὰ χαρακτηρίζοντα τὴν χλωρίδα τῆς Ὄσσης δύναμαι, πλὴν τῶν ἤδη μνημονευθέντων δένδρων καὶ θάμνων καί τινων εἰδῶν, ἅτινα ἤδη ἐσημείωσα μεταξὺ τῶν φυτῶν τοῦ Πηλίου, νὰ καταλέξω μόνον τὰ ἑξῆς. Delphinium halteratum Sibth., Lunaria biennis Mnch., Malachium aquaticum L., Herniaria incana Lam., Evonymus Europæus L., Scabiosa tenuis Sprun., Inula Britanica L., Heliotropium suaveolens MB., Solanum Dulcamara L., Physalis Alkekengi L., Linaria Sibthorpiana β. Parnassica Boiss. et Heldr., Asphodeline Liburnica Scop. κτλ.

Ἰδίως χαρακτηρίζουσα τὴν χλωρίδα τοῦ τε Πηλείου καὶ τῆς Ὄσσης εἶνε ἡ παντελὴς ἔλλειψις τῶν ἐλατοειδῶν κωνοφόρων, ἐνῷ ἡ *Παραλία Πεύκη* (Pinus Halepensis Mill.) ἐν Εὐβοίᾳ καὶ τῇ μεσημβρινῇ Ἑλλάδι πάσῃ, ἐξαιρουμένων μόνον τῶν πλείστων νήσων, εἶνε τὸ κοινότατον δένδρον ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν καὶ τῶν παραλειῶν, ἡ δὲ *Ἐλάτη* (Abies Apollinis Link.) συχνὰ ἀναμεμιγμένη μετὰ τῆς *Ἰδαίας Πεύκης* (Pinus Laricio Poir., κοινῶς μοσχοέλατος) ἀποτελοῦσιν εἰς τὰ πλεῖστα ὑψηλὰ ὄρη, ὡς εἰς τὴν Οἴτην, Παρνασσόν, Κανδύλην καὶ Δίρφυν τῆς Εὐβοίας, τὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου κτλ., εἰς ὕψος 2500 ἢ 3000 μέχρι 5000 μέτρων ἐκτεταμένην ὑλώδη ζώνην. Τὰ δύο τελευταίως ὀνομασθέντα εἴδη κωνοφόρων δένδρων, παρουσιάζονται τὸ πρῶτον πάλιν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, ὅπου σχηματίζουσιν ἐναλλὰξ μετὰ ὀξυῶν ἐκτεταμένη δάση. Ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου εὗρον καὶ ἄλλο εἶδος πεύκης, τὴν *λευκόδερμον* (Pinus leucodermis Ant., ἢ P. Heldreichii Christ) καὶ κατὰ τὸν Nyman δευτερεῦον εἶδος τῆς Αὐστριακῆς πεύκης τῆς μελαίνης,

(P. nigricans Host.), ἥτις ἐνταῦθα φθάνει εἰς τὸν μεσημβρινὸν ὅρον τῆς γεωγραφικῆς ἐκτάσεως αὐτῆς. Εἶνε δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ Δικαίαρχος ἐν τῇ προειρημένῃ περιγραφῇ τοῦ Πηλίου μεταξὺ τῶν αὐτόθι φυομένων δένδρων μετὰ τῆς ὀξύης, τοῦ σφενδάμνου, τῆς ζυγίας, τῆς κυπαρίσσου καὶ τῆς κέδρου καταλέγει καὶ τὴν ἐλάτην. Ἐφύετο ἆρα γε ἡ ἐλάτη κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ ἠφανίσθη μετέπειτα, ἢ ἡ μαρτυρία τοῦ Δικαιάρχου εἶνε ἡμαρτημένη;

Πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ὄσσης, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀρκτικοῦ μέρους τοῦ Πηλίου τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *Μαυροβοῦνι*, ἐκτείνεται ἡ εὔφορος κοιλὰς τῆς Ἀγυιᾶς μετὰ τῆς ὁμωνύμου πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας καί τινων χωρίων. Ἐν τῇ ἀφθόνως ἀρδευομένῃ κοιλάδι ταύτῃ καλλιεργοῦνται σιτηρά, ἀραβόσιτος, ἄφθονον σήσαμον καὶ ἄμπελοι. Πλησίον δὲ τῆς Ἀγυιᾶς καὶ Ῥέτζιανης ὑπάρχουσι καὶ ἐκτεταμέναι φυτεῖαι μωρεῶν πρὸς σκωληκοτροφίαν.

Εὐφορωτάτη χώρα τῆς Θεσσαλίας καὶ καταλληλοτάτη πρὸς καλλιέργειαν τοῦ ἀραβοσίτου εἶνε ἡ παραλία πεδιάς, ἥτις ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ παρὰ τῷ Τζάγεσι καὶ τῷ Λασποχῶρι ἐκτείνεται παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῶν συνόρων τῆς Μακεδονίας παρὰ τὴν Κατερίνην. Ὁ ἀραβόσιτος εἶνε τὸ κύριον προϊὸν αὐτῆς. Πλησίον τοῦ Λασποχωρίου εἶνε καὶ ἐκτεταμένοι σικυῶνες (μποστάνια) ἐν οἷς καλλιεργοῦνται ἰδίως ἐξαίρετοι ὑδροπέπονες (καρπούζια). Ἡ γονιμοτάτη χώρα αὕτη εἶνε ἐπίσης εὔδενδρος καὶ παρατηρεῖ τις ἐνταῦθα παμμεγέθη δένδρα λωτοῦ[1] (Celtis australis L, κοινῶς μικροκούκκη), Πτελέας Ulmus campestris L.), Λεύκης (Populus alba L.), Δρυὸς (τοῦ εἴδους Quercus pedunculata Ehrh.), Μελίας (Fraxinus excelsior L.) καὶ Σφενδάμνου (Acer campestre L.). Ἐν αὐτοῖς πλεονάζει στηβαδὸν ὀργυιαία πτέρις ἐξ ἧς ἀνυψοῦνται τὰ ἔτι ὑψηλότερα ἀνθοφόρα στελέχη τοῦ Ἑλενίου (Inula Helenium L.). Τὸ τελευταῖον τοῦτο εὑρίσκεται συχνὰ ἰδίως εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου, ὅπου φύεται καὶ ἐν ἀφθονίᾳ καὶ μάλιστα δενδροειδῶς ἡ Κήλαστρος (Ilex Aquifolium L.) καὶ ἡ Πύξος (Buxus sempervirens L.).

Ὁ Πηνειὸς πηγάζει ἐκ τῆς σειρᾶς τοῦ Πίνδου παρὰ τὰ δυτικὰ ὅρια τῆς Θεσσαλίας καὶ παραρρέει τὴν Τρίκκην καὶ Λάρισσαν, διευθυνόμενος δὲ πρὸς ἀνατολὰς διέρχεται τέλος τὸ 15 χιλιόμετρα περίπου κατὰ μῆκος στενὸν μεταξὺ Ὄσσης καὶ Ὀλύμπου — τὰ ἐν τῇ ἀρχαιότητι τοσοῦτον ὀνομαστὰ *Θεσσαλικὰ Τέμπη*. Οἱ ἀνάντεις βράχοι καὶ αἱ πλευραὶ τῶν ὀρέων ἀμφοτέρων τῶν μερῶν γραφικώτατα μεμορφωμένοι καὶ ἡ πλουσία βλάστησις δένδρων καὶ θάμνων, ἥτις καλύπτει πυκνῶς τὰ πάντα ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐνίοτε μέχρι τῆς μέσης αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τέλους ἡ αἰφνιδία καὶ μαγευτικὴ ἄποψις τῆς θαλάσσης πρὶν ἢ ἐκβάλῃ ἡ κοι-

1 Λωτὸς τὸ δένδρον τῶν ἀρχαίων, καὶ τὰ νῦν ἐν Θεσσαλίᾳ κοινῶς λουτός.

λάς εἰς τὴν παραλίαν πεδιάδα παρὰ τὸ Λασποχώριον ἀποτελοῦσιν ἀδιαλείπτως παραλλάσσουσαν σκηνὴν τοσοῦτον ἐξαιρετικῆς φυσικῆς καλλονῆς, ὥστε ἡ φήμη ἣν ἐπὶ τούτῳ εἶχον τὰ Τέμπη, πληρέστατα δικαιολογεῖται καὶ μεγάλως ἱκανοποιεῖ τὴν ὑπὲρ τῆς φύσεως καλλαισθησίαν τῶν ἀρχαίων, καλλαισθησίαν, περὶ ἧς ἀμφέβαλον τινὲς τῶν νεωτέρων συγγραφέων.

Προεξάρχοντα εἴδη ξυλωδῶν φυτῶν τῶν Τεμπῶν εἰσὶ τὰ ἑξῆς· ἡ πλάτανος καὶ ἡ ἰτέα (Salix alba L.) ἀμφότεροι παρὰ τὰς ὄχθας, συχνάκις δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ῥεύματος τοῦ Πηνειοῦ· ἐρινεοὶ καὶ ἄγνοι (Vitex Agnus castus L.) ἐπίσης παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, μᾶλλον δὲ ἐπὶ τῶν πλευρῶν πρίνοι, ἀρίαι (Quercus Ilex L.) γαῦροι (Carpinus Duinensis Scop.), ὀστρύαι (Ostrya carpinifolia Scop.), κότινοι (Olea Europaea var. Oleaster DC.) φιλυρέαι (Phillyrea media L.), βουμελίαι (Fraxinus Ornus L.), παλίουροι (Paliurus aculeatus Lam.), τέρμινθοι (Pistacia Terebinthus L.), κοκκυγέαι (Rhus Cotinus L.), ῥοιαὶ (Punica Granatum L.), καὶ κερκίδες (Cercis Siliquastrum L.) Ἡ κληματῖτις (Clematis Vitalba L.), ὁ κισσὸς καὶ ἡ ἀγρία ἄμπελος περιελίσσουσι γραφικώτατα τὰ δένδρα. Παρὰ τῇ ψυχροτάτῃ καὶ ἀνεκτιμήτῳ πηγῇ, ἥτις ἀναβρύει παρὰ τοὺς πόδας τοῦ «Κάστρου τῆς Ὡραίας» ἐν μέσῳ τῶν Τεμπῶν, εὗρον ἐπὶ σκιερῶν βράχων διάφορα εἴδη πτερίδων (Grammitis Ceterach L., Polypodium vulgare L., Asplenium trichomanes L.), καὶ βρύα τινὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ νέον εἶδος (Anomodon viticulosus Hook. et Tayl. καὶ Leskea Heldreichii Fehlner).

Τέλος προσθέτω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς μεγάλης Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ἥτις ὀλίγον ὑπὲρ τὴν θάλασσαν ὑψουμένη, ἐκτείνεται ἀνατολικῶς μὲν μεταξὺ Βώλου καὶ Λαρίσσης, δυτικῶς δὲ μεταξὺ Φαρσάλων, Καρδίτζης καὶ Τρίκκης· καὶ σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ διασχίζεται κατὰ μῆκος διὰ σειρᾶς μικρῶν ὑψωμάτων εἰς δύο ἀνόμοια μέρη, ὧν ἕκαστον ἔχει 60—70 χιλιομέτρων μῆκος ἐπὶ 15—30 χιλιομέτρων πλάτος. Εἶνε δὲ αὕτη λίαν μονότονος καὶ σχεδὸν πάντῃ ἄδενδρος. Καλλιεργεῖται δὲ κατὰ μέγιστον μέρος διὰ σίτου, οὗτινος ἡ ἐξαγωγὴ εἶνε τὸ σπουδαιότατον εἰσόδημα τῆς χώρας. Ἐν ὥρᾳ χειμῶνος πλημμυρεῖται καὶ κατὰ μέρος μεταβάλλεται εἰς ἑλώδεις λίμνας, τὸ δὲ θέρος παρουσιάζει ὄψιν ἀπεράντου καλαμηφόρου ἀγροῦ· ἕνεκεν δὲ τοῦ ἀφορήτου καύσωνος εἶνε μόνον κατὰ τὴν νύκτα διαβατὴ καὶ ὀλίγιστα παρέχει τῷ βοτανικῷ ἄξια παρατηρήσεως. Ἡ ὅλη χλωρὶς συνίσταται κατὰ τὸ θέρος εἴς τινα Κυναροειδῆ καὶ φυτὰ τοῦ ἀγροῦ, εἰς τὰ ὁποῖα προστίθενται παραδόξως πως εἴδη τινὰ ἀλλαχοῦ ἴδια τῶν ἁλιπέδων, ἅτινα ὅμως ἐνταῦθα εὑρίσκονται καὶ εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς παραλίας. Ὡς φυτὰ κοινὰ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ἐσημείωσα τὰ ἑξῆς· Ammi Visnaga L. (ἀφθόνως ἐπὶ τῶν ἀγρῶν), Echinops microcephalus Sibth., Centaurea Salonitana Vis., Carthamus dentatus (Vahl), Xanthium spinosum L., Marrubium peregrinum L., Peganum Harmala L. (φυτὸν τοῦ ὁποίου ἡ τέφρα χρησιμεύει

ὡς ἐρυθρὰ χρωματιστικὴ ὕλη), Hyperium crispum L., (ἐκ τούτου τε καὶ τοῦ Marrubium peregrinum κατασκευάζονται σάρωθρα ἐν χρήσει καθ' ὅλην τὴν Θεσσαλίαν), Leontice Leontopetalum L., καὶ εἰς μέρη ὑγρὰ τὰ ἀλόφιλα εἴδη Eryngium Creticum Lam., Cardopatium corymbosum (L.); Statice Limonium L. καὶ Juncus acutus L. Εἰς δὲ τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ πλησίον τῆς Λαρίσσης ἡ βλάστησις εἶνε ἐπίσης ὀλιγοποίκιλος καὶ ἐξ ὀλίγων εἰδῶν συνισταμένη περιορίζεται εἰς εἶδος ἰτέας (Salix alba L.), εἶδος μυρίκης (Tamarix Pallasii Desv.), Lythrum Salicaria L., Artemisia compestris L., γιγαντιαίαν ποικιλίαν τῆς Salsola Kali L. καὶ ἐν τῇ ἄμμῳ παρὰ τὸν ποταμὸν Glinus lotoides L., Heliotropium supinum L. καὶ Fimbristylis dichotoma (Rottb.).

Εἰς τὴν παραλίαν, πλησίον τοῦ Βώλου, εὗρον ἄφθονα τὰ ἑξῆς ἀλόφιλα φυτά· Salsola Soda L., S. Kali L., Suaeda setigera DC., Salicornia fruticosa L., Atriplex portulacoides L., Chenopodium urbicum L., Ammi majus L., Echinophora Sibthorpiana Guss, Cynanchum acutum L., Datura Stramonium L., Statice Limonium L., κτλ., καὶ ὡς ἔκκριμμα τῆς θαλάσσης τρία εἴδη θαλασσίων Ναϊαδοειδῶν, ἤτοι Zostera marina L., Z. nana Rcth. καὶ Cymodocea nodosa (Ucria) κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ μονογράφου αὐτῶν καὶ ἀξιοτίμου φίλου μου καθηγητοῦ P. Ascherson, μετὰ τῆς παρατηρήσεως αὐτοῦ, ὅτι ἡ ὕπαρξις τῶν δύο τελευταίων ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ὕδασι δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπιβεβαιωθῆ.

Ἐκ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπ' ἐμοῦ παρατηρηθέντων φυτῶν ἔχουσι παρὰ τῷ Πηλίῳ, τῇ Ὄσσῃ καὶ τῷ Ὀλύμπῳ τὸν μεσημβρινὸν ὅρον τῆς γεωγραφικῆς ἐκτάσεως αὐτῶν (τοὐλάχιστον κατὰ τὰς σημερινὰς περὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἐκτάσεως ταύτης γνώσεις ἡμῶν) τὰ ἑξῆς εἴδη· φίλυρα ἡ ἀργυρόφυλλος (Tilia argentea), Malachium aquaticum L., Geranium striatum L., Cytisus Austriacus L., Astragalus glycyphyllos L., Rubus saxatilis καὶ Rub. caesius L., Epilobium spicatum Lam. Circaea lutetiana L., Sison Amomum L., Achillea compacta W., Artemisia campestris L., Lysimachia punctata L., Gentiana verna L., Digitalis grandiflora All., Linaria Macedonica Grisb., Pinus leucodermis Ant. καὶ Cyperus flavescens L. Ἡ κήλαστρος (Ilex Aquifolium L.) φύεται, ἂν καὶ σπανίως ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐπὶ τῆς Οἴτης, ἡ δὲ Πύξος, συχνοτάτη παρὰ τῷ Ὀλύμπῳ, σπανιωτέρα δὲ ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ μεσημβρινότερα μόνον ἐν τῇ μέσῃ Εὐβοίᾳ εἰς θέσιν, ἥτις ἐκ τοῦ φυτοῦ τούτου Πυξαριὰ ὀνομάζεται.

Ἐν συνόλῳ ἐσημείωσα κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐκδρομήν μου 450 περίπου εἴδη φυτῶν· ἂν δὲ προστεθῶσιν εἰς ταῦτα καὶ 250 περίπου ἄλλα προηγουμένως ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ μάλιστα τὰ πλεῖστα ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου παρατηρηθέντα εἴδη, ἐξάγεται ὡς ὁλικὸν ποσὸν 700 μέχρι τοῦδε ἐκ Θεσσαλίας γνωστὰ εἴδη, δηλαδὴ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μόλις τὸ ἥμισυ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ αὐτοφυῶν ἀγγειοειδῶν φυτῶν. Συνέταξα ἐπὶ

τούτῳ ἀκριβῆ συστηματικὸν κατάλογον πάντων τῶν ὑπ' ἄλλων καὶ ὑπ' ἐμοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ μέχρι τοῦδε εὑρεθέντων φυτῶν, ἀλλὰ νομίζω πρόωρον τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ, διότι εἰσέτι δὲν συνεπληρώθη ἀρκούντως ὁ κατάλογος οὗτος τῆς Θεσσαλικῆς χλωρίδος καὶ πρὸς συμπλήρωσιν αὐτοῦ ἀπαιτεῖται κατ' ἐξοχὴν νέα ἐξέτασις κατὰ τὴν ἐαρινὴν ὥραν τοῦ ἔτους.

Θ. Δὲ Χελδράϊχ
διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας.

ΑΠΟΔΗΜΙΑΙ ΤΩΝ ΙΧΘΥΩΝ ΚΑΙ ΕΠΟΧΑΙ ΑΛΙΕΙΑΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ*

Ἡ μικρὰ ἔκτασις τῆς Μεσογείου καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐκείνη τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν δὲν ἐπιτρέπει ἴσως νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ παρουσίαι εἴτε αἱ ἀπουσίαι τῶν διαφόρων ἰχθύων κατὰ τὰς ἀκτάς μας, προέρχονται ἐξ ἀποδημιῶν κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῆς λέξεως σημασίαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὅρος ἀποδημία ἀπώλεσεν ἣν ἐκέκτητο ἔννοιαν ἀπό τινος χρόνου καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀποδημία ἐσήμαινε κίνησιν προερχομένην ἐξ ἐνστίκτου· καὶ σήμερον δὲ ἀποδίδεται εἰς ἀνάγκην ὀφειλομένην εἴτε εἰς τὴν ἀνεύρεσιν ἀφθονοτέρας τροφῆς εἴτε εἰς τὴν ἀναζήτησιν τόπων προσφορωτέρων διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν ἀπογόνων. Οὕτω λοιπὸν δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν αἱ ἐλεύσεις ἐκεῖναι καὶ ἀπελεύσεις τῶν ἰχθύων ἄλλοτε μὲν πρὸς τὰς ἀκτὰς καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῶν κόλπων ἄλλοτε δὲ πρὸς τὸ ἄνοικτὸν πέλαγος.

Οἱ ἁλιεῖς διακρίνουσι καλῶς τοὺς ἰχθῦς οἵτινες διαρκοῦντος τοῦ ἔτους ὁλοκλήρου δὲν καταλείπουσι τὰς ἀκτὰς καὶ ἐκείνους οἵτινες καθ' ὡρισμένας ἀναφαίνονται ἐποχάς. Τοὺς τελευταίους τούτους καλοῦσι περαστικούς, καὶ τοιοῦτοι εἶναι τὰ διάφορα εἴδη τῶν τριχιῶν (σαρδελῶν), οἱ σκόμβροι, οἱ κολιοί, τὰ σκυρίδια, οἱ θύννοι, αἱ παλαμύδαι, καὶ εἴς τινα μέρη καὶ αἱ βελονίδες (ζαργάναι).

Ἰδοὺ δὲ ποῖοι εἶναι οἱ ἰχθῦς οὓς ἁλιεύουσιν εἰδικῶς κατὰ τοὺς διαφόρους μῆνας τοῦ ἔτους.

Κατὰ τὸν Ἰανουάριον ἁλιεύονται τὰ μελανούρια, αἱ φρίσσαι καὶ αἱ συναγρίδες. Αἱ φρίσσαι μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ ἔτους κύουσιν. Ἀλλὰ πλὴν τούτων καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἰχθῦς ἁλιεύονται τὸν Ἰανουάριον.

Τὸν Φεβρουάριον εἴς τινα μέρη ὡς ἐν παραδείγματι τὴν νῆσον Πόρον ἄρ-

* Σημ. Ἐπ. Παρ. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς κατὰ τὸν προσεχῆ Μάϊον ἐν Λονδίνῳ τελουμένης ἁλιευτικῆς ἐκθέσεως ὁ διδάκτωρ κ. Ν. Χρ. Ἀποστολίδης εἰς ὃν ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν ἡ φροντὶς τῆς περισυναγωγῆς ἐκθεμάτων καὶ ἡ ἀντιπροσώπευσις τῆς Ἑλλάδος ἐξέδοτο Γαλλιστὶ βιβλίον λίαν σπουδαῖον «ἡ ἁλιεία ἐν Ἑλλάδι» ἐν ᾧ πλὴν τῆς φυσικῆς ἱστορίας τῶν ἰχθύων, ἐκτίθεται ἡ περιγραφὴ τῶν ἁλιευτικῶν ὀργάνων, οἱ διάφοροι τρόποι τῆς ἁλιείας, οἱ εἰς τὴν ἁλιείαν ἀναφερόμενοι νόμοι καὶ πᾶν ἐν γένει σχετικόν. Ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου ἀπεσπάσθη καὶ μετεφράσθη Γαλλιστὶ τὸ δημοσιευόμενον σήμερον κεφάλαιον.

χονται ἀναφαινόμενα τὰ σαυρίδια, καὶ ἐν Χαλκίδι κατά τινα ἔτη αἱ παλαμύδαι, ἀλλ' ὁ Φεβρουάριος εἶνε κυρίως ἡ ἐποχὴ διὰ τὰ γουφάρια καὶ τὰς λίτσας.

Ὁ Μάρτιος εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἁλιείας τῶν παντοίων εἰδῶν τῶν κεφάλων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ ἰχθῦς οὗτοι εἰσέρχονται εἰς τὰς λιμνοθαλάσσας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Ἀγουλινίτσας.

Ὁ Ἀπρίλιος καὶ ὁ Μάϊος εἶναι οἱ καταλληλότεροι διὰ τὴν ἁλιείαν μῆνες διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ ἰχθῦς τοῦ ἀνοικτοῦ πελάγους προσεγγίζουσι πρὸς τὰς ἀκτὰς διὰ ὠοτοκήσωσι. Ἀλλὰ κατά τινα εὐτυχῆ συνήθειαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ ἔτους οἱ ἁλιεῖς χωρὶς οὐδεὶς εἰδικὸς νόμος νὰ τὸ ἀπαγορεύῃ δὲν ἐξασκοῦσι τὴν μεγάλην ἁλιείαν ἐκείνην ἥτις ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὰ μικρὰ τῶν ἰχθύων· εὐλαβοῦνται, καὶ ἡ λέξις ἐφαρμόζεται πληρέστατα εἰς τὸν Ἕλληνα ἁλιέα, τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἰχθύων καὶ ἀφίνουσιν αὐτοὺς ἐλευθέρους εἰς τὰς φροντίδας τῆς πολλαπλασιάσεως τοῦ εἴδους.

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Μαΐου ἄρχεται ἡ τακτικὴ ἁλιεία· ἰδίως δὲ ἀξία μνείας κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶναι ἡ ἁλιεία τῶν θύννων, οὓς κοινῶς καλοῦσι *μαγιάτικα*. Διὰ τὴν ἁλιείαν τῶν θύννων οἱ ἡμέτεροι ἁλιεῖς μεταχειρίζονται ἴδιον εἶδος δικτύων τὰ καλούμενα *θυννία*, ὧν οἱ ὀφθαλμοὶ εἰσὶ κατεσκευασμένοι ἐκ χονδροῦ σχοινίου. Κατὰ τὸν μῆνα Μάϊον ἐν τῇ ὡρισμένῃ ἐποχῇ 20 καὶ πλέον πλοῖα ἐκ Σπετζῶν ὁρμώμενα, ἄλλα δ' ὁμοίως ἐκ Σκιάθου ἐπιχειροῦσι τὴν ἁλιείαν τῶν θύννων διὰ τῶν ἰδιαιτέρων τούτων δικτύων. Ὅταν ἀγγελθῇ ἡ ἄφιξις τῶν θύννων εἰς τὰς ἀκτάς των, οἱ ἁλιεῖς προετοιμάζονται. Ὅλα τὰ πλοῖα κυρίως τῶν Σπετζῶν τοποθετοῦνται εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, διότι ἐκεῖθεν διέρχονται συνήθως οἱ ἰχθῦς ἵνα εἰσέλθωσιν εἰς τὸν κόλπον· οἱ ἁλιεῖς προσεγγίζουσιν εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ ἀφίνουσιν ἐκεῖ τὴν μίαν ἄκραν τοῦ δικτύου, ἀναγόμενοι δ' εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος ῥίπτουσι τὸ ἐπίλοιπον τοῦ δικτύου. Ὅταν τελειώσῃ ἡ ἐργασία αὕτη ἐμβυθίζουσι πάσσαλον εἰς τὸ ὕδωρ καὶ καταλείπουσιν ἐπὶ τοῦ πασσάλου φύλακα· τὸ δὲ πλοῖον ἐπιστρέφει εἰς τὴν ξηρὰν διαγράφον καμπύλην καὶ ἀποφέρον ἐν αὐτῷ σχοινίον, δι' οὗ συρόμενον τὸ ἄκρον τὸ ἀφεθὲν εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος δύναται διὰ τοῦ δικτύου νὰ περικυκλωθῇ. Μόλις δ' ὁ φύλαξ διὰ σημείων συμπεφωνημένων εἰδοποιήσῃ τοὺς συντρόφους του ὅτι πολλοὶ θύννοι εὑρίσκονται ἐντός, σύρουσιν ἀπὸ τῆς γῆς τὸ δίκτυον καὶ συλλαμβάνουσι τοὺς ἰχθῦς. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲ (περὶ ζώων ἱστορίας βιβλ. δ'. κεφ. ι'. 4.) ἀναγράφει «πολλάκις δὲ καὶ οἱ θυννοσκόποι περιβάλλονται καθεύδοντας, δῆλον δ' ἐκ τοῦ ἡσυχάζοντας καὶ τὰ λευκὰ ὑποφαίνοντας ἁλίσκεσθαι·» ἐξ οὗ ἀποδείκνυται ὅτι ἀρχαιότατος ἦν ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἁλιείας.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἁλιείαν οἱ ἰχθῦς ἐκτίθενται εἰς πώλησιν· ἀλλ' ἂν τὸ

ποσὸν αὐτῶν εἶναι τοσοῦτον μέγα ὥστε δὲν εὑρίσκει καταναλωτάς, ὠθοῦσι τοὺς θύννους πρὸς τὴν ἀκτὴν ῥίπτοντες λίθους καὶ θόρυβον πολὺν ποιοῦντες, ἀναγκάζουσι δ' αὐτοὺς νὰ εἰσέλθωσιν εἰς μικρὰν διώρυγα ἐκ τοῦ προτέρου ἐν τῇ γῇ σκαφεῖσαν καὶ δι' εὐρέος στομίου μετὰ τῆς θαλάσσης συγκοινωνοῦσαν· εἰς τὴν εἴσοδον τῆς διώρυγος ἀφοῦ ἅπαξ εἰσέλθωσιν οἱ ἰχθῦς κατασκευάζουσι διὰ κλαδίσκων καὶ λίθων εἶδος τοίχου ἀπείργοντος τὴν ἔξοδον αὐτῶν, οὕτω δὲ διατηροῦσι τοὺς θύννους πάντοτε προσφάτους δέκα καὶ δεκαπέντε ἡμέρας. Ἡ ἁλιεία αὕτη τῶν θύννων καὶ ὡς ἐκ τῶν πλοίων καὶ ὡς ἐκ τῶν ἀνθρώπων οἵτινές καταγίνονται μὲ αὐτὴν εἶναι ἀφθονοτάτη καὶ λίαν παραγωγός, διαρκεῖ σχεδὸν ἕνα μῆνα καὶ οἱ ἁλιευθέντες ἰχθῦς ἀνέρχονται καὶ εἰς 15000 ὀκάδας. Ἂν ἡ Κυβέρνησις ἢ καὶ ἰδιῶται εἰσῆγον τὴν βιομηχανίαν τῆς διατηρήσεως τοῦ θύννου ἐν κιβωτίοις ἐκ λευκοσιδήρου ἠδύνατο ἡ ἁλιεία τοῦ θύννου νὰ ἀποβῇ πηγὴ πλούτου διὰ τοὺς κατοίκους ἰδίᾳ τῶν νήσων, οὓς ἡ κατάπτωσις τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας καταστρέφει καθ' ἑκάστην.

Καθ' ὅλον τὸν Ἰούνιον ἐκτὸς τῆς ἁλιείας τοῦ θύννου, ἥτις ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς 15 τοῦ μηνός, ἁλιεύονται τὰ σαυρίδια, οἱ κολιοί, αἱ τριχίαι, (σαρδέλαι) ἡ ἁλιεία τῶν ὁποίων ἐξακολουθεῖ καὶ καθ' ὅλον τὸν Ἰούλιον.

Ἀπὸ τῆς 6 Αὐγούστου τῆς ἡμέρας τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος μέχρι τῆς 14 Σεπτεμβρίου τῆς ἡμέρας τοῦ Σταυροῦ οἱ ἁλιεῖς δὲν ἐργάζονται. Φρονοῦσι γενικῶς ὅτι τὰ ὕδατα τῶν θαλασσῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, κατὰ τὴν φράσιν αὐτῶν «κόπτουν τὰ δίκτυα». Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην σχεδὸν ὅλοι οἱ ἰχθῦς ἕνεκα τοῦ ὑπερβολικοῦ καύσωνος ἀποσύρονται εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος ὅπου τὸ βάθος τῶν ὑδάτων δὲν ἐπιτρέπει ἄφθονον ἁλιείαν. Ἄλλος ἐπίσης σπουδαῖος λόγος εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐνεργεῖται ἡ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν καὶ τῶν σταφυλῶν καὶ ἐπειδὴ ἕκαστος ἁλιεὺς κατέχει καὶ ὀλίγας ἀμπέλους καὶ τρία τέσσαρα καρποφόρα δένδρα προτιμᾷ νὰ μένῃ οἴκοι ἢ νὰ ἐκτίθηται εἰς τοὺς μεγάλους καύσωνας. Μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἁλιεία καὶ τότε ἁλιεύονται αἱ βοῦπες καὶ αἱ σάλπες. Τότε δ' ἁλιεύονται κυρίως καὶ τὰ μπαρμπούνια, τὰ λεθρίνια καὶ αἱ μικραὶ σαρδέλλαι αἵτινες κατὰ τοὺς ἁλιεῖς εἶναι τὰ νεογνὰ τῶν σαρδελλῶν αἵτινες διῆλθον τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην ἁλιεύονται καὶ αἱ ζαργάνες ἢ βελονίδες αἵτινες εἶναι περαστικαὶ εἰς τὰς βορείας Σποράδας Σκίαθον καὶ Σκόπελον καὶ ὧν ἡ ἁλιεία διαρκεῖ μέχρι μέσων Νοεμβρίου.

Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον ἀναφαίνονται ἀναλόγως τῶν ἐτῶν αἱ παλαμύδαι οἱ κολιοὶ καὶ οἱ λίχνοι (λοῦτσοι)· οἱ ἰχθῦς οὗτοι καὶ ἄλλοι ὀλιγώτερον ἄφθονοι ἐξακολουθοῦσιν ἁλιευόμενοι κατὰ τὸν Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον.

Ἡ ἁλιεία ἐν Ἑλλάδι εὐνοουμένη ἀπὸ εὐκρατότατον κλῖμα δύναται νὰ ἐνεργῆται καθ' ὅλον τὸ ἔτος· οὐδεὶς νόμος προστατεύει τοὺς ἰχθῦς οὔτε

κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κυοφορίας αὐτῶν. Μόνον οἱ ἁλιεῖς ἀκολουθοῦντες ἀρχαίας παραδόσεις, ἐννοοῦσιν ὅτι διὰ νὰ ἔχωσι πάντοτε πρόχειρον λείαν πρέπει νὰ ἀφίνωσιν αὐτῇ ἀνάπαυλάν τινα.

Ἐὰν τὸ αἴσθημα τοῦτο ἐξηκολούθει νὰ διαμένῃ σοβαρὸν ὡς ἄλλοτε, ἡ ἀνάγκη προστατευτικοῦ τῶν ἰχθύων νόμων θὰ ἀπέβαινεν ἀκατανόητος· ἀλλ' ἀφ' ὅτου κυρίως πληρόνονται ἀκριβὰ οἱ ἰχθῦς, οἱ ἁλιεῖς ἤρξαντο καταλείποντες τὰς παραδόσεις καὶ παραβλέποντες τὰ πατρικὰ ἔθιμα. Ἔκτοτε κατὰ τὴν κοινὴν πεποίθησιν οἱ ἰχθῦς ὀλιγοστεύουν. Κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην οὐδόλως οἱ ἰχθῦς ἠλαττώθησαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναζητοῦνται πλειότερον καὶ ἐπειδὴ πλειότεροι νῦν καταγίνονται μὲ τὴν ἁλιείαν, ἕκαστος φυσικὸν εἶναι νὰ συλλαμβάνῃ ὀλιγωτέρους. Ἓν εἶναι βέβαιον καὶ ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ πρὸς ἁλιείαν μέσων, ἅτινα ἔδει νὰ ἀπαγορευθῶσιν, ἀπειλεῖ νὰ ἐρημώσῃ τὰ παράλιά μας ἀπὸ ἰχθύων οἵτινες πρότερον διέμενον ἐν αὐτοῖς. Ὥστε προστατευτικὸς τῶν ἰχθύων νόμος εἶναι λίαν κατεπείγων.

Ν. Χρ. Ἀποστολίδης

ΠΕΡΙ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΕΝΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΜΑΣΤΡΑΠΑΔΩΝ

(Ἀνεκοινώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 17 Φεβρουαρίου τοῦ Φιλολογικοῦ καὶ Ἀρχαιολογικοῦ τμήματος.).

Τὰ πρὸ ὑμῶν σήμερον ὑποβαλλόμενα ἀγγεῖα ταῦτα οἰκιακῆς χρήσεως τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων εἶναι γνωστὸν ὅτι εὑρίσκονται ἐν Ἠπείρῳ, κυρίως δ' ἐν Καλαρρύταις· κατεσκευάζοντο δ' ἐν Ἰταλίᾳ παραγγελλόμενα παρὰ πλουσίων Ἠπειρωτῶν ἐμπόρων οἵτινες ἐκεῖθεν μετέφερον αὐτὰ εἰς τὴν πατρίδα. Ἐχρησίμευον δὲ κυρίως πρὸς ἐναπόθεσιν τοῦ οἴνου καὶ ἐκαλοῦντο *μαστραπάδες*, παρετίθεντο δ' εἰς τὰς τραπέζας πρὸς πολυτελῆ χρῆσιν καὶ πρὸς κόσμον συνάμα. Ποῦ ὅμως ταῦτα κατεσκευάζοντο ; ἐκ τοῦ συμβόλου τοῦ ἐργοστασίου, ὅπερ εὑρίσκεται ἐπ' αὐτῶν καὶ ὅπερ εἶνε δύο CC ἐξάγομεν ὅτι κατεσκευάζοντο ἐν Πεσάρῳ πόλει κειμένῃ ἐν τῷ δουκάτῳ τοῦ Οὐρβίνου καὶ ἀπεχούσῃ ἑξήκοντα χιλιόμετρα τοῦ Ἀγκῶνος.

Ἦτο δὲ τὸ Πέσαρον περιφανὲς ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀναγεννήσεως διὰ τὰ ἐργοστάσια αὐτοῦ τῆς πορσελάνης καὶ ὁ Passeri πολλὰ ἔγραψε περὶ τῶν ἐργοστασίων αὐτοῦ ὧν διασημότερα ἦσαν τὰ τοῦ Ἱερωνύμου καὶ Βαλθάσαρ Vasaro, τοῦ Ἰακώβου Lanfranchi καὶ ἄλλων· ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ τούτων. Ταῦτα πολὺ ἀφίστανται τῶν χρόνων καθ' οὓς κατεσκευάσθησαν οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος μαστραπάδες οἵτινες μόλις ἀριθμοῦσι βίον 100—120 ἐτῶν.

Δύο τεχνῖται ἐκ τῆς πόλεως Λόδι, ὧν ὁ μὲν ἐκαλεῖτο Φίλιππος Ἀντώνιος Καλεγάρης, ὁ δὲ Ἀντώνιος Καζάλης ἵδρυσαν περὶ τὸ 1763 ἐργοστάσιον ὅπερ ἀπεμιμεῖτο ἰδίως τὰς πολυτελεῖς πορσελάνας τῆς Σέβρης καὶ ἔπλασεν εἶδος κατασκευῆς πρωτότυπόν τε καὶ ἰδιόρρυθμον. Αἱ ἐν Πεσάρῳ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον κατασκευαζόμεναι πορσελάναι ἔφερον πᾶσαι ὡς σύμβολον τὸ διπλοῦν CC, ἤτοι τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματος τῶν δύο κατασκευαστῶν Καλεγάρη καὶ Καζάλη, τόσῳ δ' ἤκμασε τὸ ἐργοστάσιον αὐτῶν ὥστε μετ' οὐ πολὺ προσηταιρίσθησαν γνωστὸν ζωγράφον πορσελανῶν τὸν Πέτρον Λέϊ ἐκ τοῦ χωρίου Sassuolo, τοῦ παρὰ τὴν Μόδεναν ὅστις ἐν πολλοῖς ἔργοις παρὰ τὰ ἀρχικὰ τῶν ἐργοστασιαρχῶν γράμματα προστίθησι καὶ τὰ ἴδια ἑαυτοῦ ἀρχικὰ P. L. Οὗτος δ' ἀπεμιμήθη λίαν ἐπιτυχῶς καὶ Κινεζικὰ πρότυπα.

Πόσον διετηρήθη τὸ ἐργοστάσιον τοῦτο τοῦ Πεσάρου εἶναι ἡμῖν ἄγνωστον, βέβαιον εἶναι ὅτι ἔχομεν προϊόντα τοῦ ἐργοστασίου τούτου φέροντα καὶ τὴν χρονολογίαν 1784. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὸ ἐργοστάσιον τοῦτο εἰργάζετο καὶ κατεσκεύαζεν ἀντικειμένων πλῆθος τὰ ὁποῖα κυρίως ἀπέστελλεν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Πρόχειρον δὲ δεῖγμα ἔστω τὸ εἶδος τῶν μικρῶν ἐκείνων μαστραπάδων μὲ κίτρινα καὶ κυανᾶ κοσμήματα καὶ μὲ δικέφαλον ἀετὸν ἢ οἰκόσημα εἰς τὸ μέσον ἅτινα εὑρίσκονται καθ' ἑκατοντάδας εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς, φέροντα τὰ πλειότερα καὶ τὸ σύμβολον τοῦ ἐργοστασίου CC.

Ἡ διάδοσις αὕτη ἡ μεγάλη τῶν ἀγγείων τούτων ἆρα ἤτις ἄλλος λόγος ἔπεισαν τοὺς πλουσίους Ἰωαννίτας καὶ Καλαρρυτιώτας ἐμπόρους νὰ παραγγείλλωσιν εἰς τὸ ἐργοστάσιον τῶν Καλεγάρη καὶ Καζάλη τοὺς μαστραπάδες περὶ ὧν ἐνταῦθα πρόκειται; Ἢ μᾶλλον ἡ παραγγελία τῶν φερόντων ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς μαστραπάδων ἔπεισαν κατόπιν τοὺς ἐν Πεσάρῳ ἀγγειοπλάστας, εὑρόντας τόπον καταναλώσεως, νὰ κατασκευάσωσι διὰ τὴν Ἀνατολὴν τὰ ἀνεπίγραφα αὐτῶν κυανοκίτρινα ἀγγεῖα ἅτινα ἔστελλον ἐν πλήθει εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας;

Εἴτε τὸ ἓν εἴτε τὸ ἄλλο παραδεχθῶμεν τὸ πιθανώτερον εἶναι τοῦτο, ὅτι τὸ Πέσαρον ἦτο ἐργοστάσιον διάσημον κεραμευτικῶν ἔργων, ἔκειτο δ' ἐγγὺς τοῦ Ἀγκῶνος, ὅστις ὡς γνωστὸν ἦτο σπουδαῖον κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους ἑλληνικὸν ἐμπορεῖον καὶ μέχρι δ' ἐπ' ἐσχάτων ἐξηκολούθει ὂν τοιοῦτον καὶ μέχρι τῆς σήμερον διατηρεῖ ἀνεξάλειπτα ἴχνη τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς ἀκμῆς. Εἶναι δὲ καὶ τοῦτο βέβαιον ὅτι οἱ Ἠπειρῶται ἔμποροι ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς ἑστίας μετέφερον πολλὰς ἐκ τῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ βίου εὐκολιῶν εἰς τὴν πατρίδα καὶ διάσημος ἦν ἡ πολυτέλεια τοῦ βίου ἥτις ἐν Καλαρρύταις καὶ Συρράκῳ εἶχεν ἀναπτυχθῆ κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους. Δὲν εἶναι δ' ἀπίθανον νὰ παρεκινήθησαν εἰς τὴν παραγγελίαν τῶν μαστραπάδων τούτων τῶν φερόντων

ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς καὶ ἐκ τούτου, ὅτι τὰ ἐργοστάσια τῆς κεραμικῆς τὰ ἐν Πεσάρῳ εἶναι τὰ πρῶτα κατασκευάσαντα ἀγγεῖα μετ' ἐπιγραφῶν ἐκ λόγων οὓς μακρὸν θὰ ἦτο ἐνταῦθα νὰ ἀναπτύξω. Καὶ πράγματι ἔχομεν τοῦ Πεσάρου ἀγγεῖα μετ' ἐπιγραφῶν περιέργων χρόνων προηγουμένων.Οἷον Chi semina virtù fama recoglie. Sola speranza el mio cor tiene. S' el dono è picolo e di poco valore basta la fede el povero se vede καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ὁπωσδήποτε εἴτε διὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν λόγον τὸ σπουδαῖον εἶναι ὅτι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος μαστραπάδες εἶναι πάντες ἐν Πεσάρῳ κατεσκευασμένοι ἐν τῷ ἄνω ῥηθέντι ἐργοστασίῳ τῶν Καλεγάρη καὶ Καζάλη.

Ἐν οὐδενὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν περὶ κεραμευτικῆς πραγματευομένων γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι κατεσκευάζοντο ἐπὶ παραγγελίᾳ, δὲν ἦσαν δὲ ἀντικείμενα ἐμπορίου. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὐτῶν ἐδίδοντο ὑπὸ τοῦ παραγγέλλοντος αὐτὰς καὶ ἀναφέρονται πᾶσαι εἰς τὸν οἶνον, πρὸς διανομὴν δὲ τούτου καὶ ἐχρησίμευον ἐν τοῖς συμποσίοις.

Ὀλίγα ἐκ τῶν ἀγγείων τούτων ἅτινα καίπερ ἔξω κατασκευαζόμενα συνδέονται ὅμως μετὰ τῶν ἡμετέρων πραγμάτων, εἰσὶ γνωστά. Ὁ πατήρ μου κέκτηται ἐν τῇ Συλλογῇ αὐτοῦ τέσσαρα φέροντα τρεῖς ἐπιγραφάς, πάντα δὲ τὸ σύμβολον τοῦ κατασκευαστοῦ CC καὶ αὔξοντα ἀριθμόν. Ἐπειδὴ δὲ δύο φέροντα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν φέρουσι τὸν ἀριθμὸν 1, εἰκότως δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ αὔξων ἀριθμὸς ἐτίθετο ἐν τῷ ἐργοστασίῳ κατὰ λόγον τῶν παραγγελλομένων διαφόρων ἀπ' ἀλλήλων ἐπιγραφῶν. Οὕτω δ' ἔχομεν ἀριθ. 1, ἀριθ. 2 καὶ ἀριθ. 4 μᾶς λείπει δ' ὁ ἀριθμὸς 3. Ἐκ τούτων δὲ τῶν γνωστῶν ἡμῖν μαστραπάδων εἷς μὲν εἶναι μικρότερος παρομοιάζων τὴν κατασκευὴν πρὸς τὰ κοινὰ ἀγγεῖα περὶ ὧν ἐν ἀρχῇ εἴπον, οἱ δὲ λοιποὶ μεγαλήτεροι διπλοῖ τὸ μέγεθος κατασκευῆς λίαν ἐπιμεμελημένης μὲ ποικίλα χρώματα καὶ ἄνθη ὡς δύναταί τις νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ παρατιθεμένου σχήματος ἐν πίνακι Β'. Περιγράφω ἕκαστον τούτων χωριστά.

1. Ἀριθ. 1. CC

Δ. Χ.

Δὲν πίνουν οἱ Τοῦρκοι τὸ κρασὶ
Τὸ πίνουν οἱ Ῥομέῃ
Τὸ πίνουν οἱ φτοχολογιὰ
Ν' ἀλησμονοῦν τὰ χρέῃ

Τὰ ἀρχικὰ γράμματα Δ. Χ. τὰ ὑπὲρ τὴν ἐπιγραφὴν κείμενα θὰ ἀνήκωσι βεβαίως εἰς τὸν παραγγείλαντα κάτοχον.

2. Ἀριθ. 1 CC

Ὅμοιον τούτου μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἐλλείπουσι τὰ ἀρχικὰ τοῦ κατόχου καὶ ὑπάρχει διαφορά τις εἰς τὴν ὀρθογραφίαν.

(Ἀμφότερα ἐκ τῆς Συλλογῆς τοῦ πατρός μου)

3. Ἀριθ 2.

Ἰωαννῆτες χέρεσται
Καὶ πίεται μὲ ειγύαν
Κρασὶ γλυκὸ καὶ κόκυνο
Π' εὐφρένι τὴν καρδίαν

(Ἐκ τῆς Συλλογῆς τοῦ πατρός μου)

Τοῦτο ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ εἰπον εἶναι μικρότερον τὸ σχῆμα καὶ ἄλλοῖον τὴν κατασκευήν.

4. Ἀριθ. 2.

Ἰωανήτες χερεσταὶ
Καὶ πίεται μὲ ἡγύαν
Κρασὺ γλυκὸν καὶ κόκυνον
Π' εὐφρένι τὺν καρδήαν

Τοῦτο μετά τινων παραλλαγῶν ὀρθογραφίας φέρει τὴν αὐτὴν ὡς τὸ ἄνω ἐπιγραφήν, εἶνε ὅμως τοῦ μεγάλου μεγέθους καὶ ἀνήκει εἰς τὴν νεωτέραν κεραμευτικὴν Συλλογὴν τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου κατατεταγμένον εἰς τὰ τοῦ Πεσάρου.

5. CC. Μεγάλου μεγέθους φέρον τὸ αὐτὸ τετράστιχον μὲ τὰς διαφορὰς ἐννοεῖται τῆς ὀρθογραφίας ἀλλ' ἀντὶ Ἰωαννῖται ἔχει:

Καλαρρυτιῶτες χαίρεσται κτλ.

Ἀνήκει τῇ Συλλογῇ τοῦ ἐν Λονδίνῳ κ. Franks ὅστις εὐηρεστήθη νὰ μοὶ ἀποστείλῃ ἀντίγραφον τῆς ἐπιγραφῆς.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τούτου τοῦ ἀγγείου καὶ τοῦ προηγουμένου καταφαίνεται σαφῶς ὅτι οἱ Ἰωαννῖται κυρίως καὶ Καλαρρυτιῶται ἔμποροι ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι παρήγγελλον εἰς Πέσαρον τὰ ἀντικείμενα ταῦτα τῆς οἰκιακῆς χρήσεως.

Ἐνταῦθα ὅμως ἀνήκει καὶ ἄλλο εἶδος μαστραπᾶ ὅπερ συνδυάζω μετὰ τῆς ἐν λόγῳ ἐπιγραφῆς καὶ ὅστις βεβαίως εἶναι μίμησις τῶν Ἠπειρωτῶν. Τοῦτον ἠγόρασα πέρυσιν ἐν Σμύρνῃ προφανῶς δὲ ἀντεγράφη ἡ ἐπιγραφὴ ἐκ τῶν ἄλλων δ' ἀφῃρέθη ἡ πρώτη λέξις Ἰωαννίτες Καλαρρυτιῶτες καὶ προσετέθη ἁπλῶς ἡ λέξις «Φίλοι μου χαίρεσται—καὶ πίεται μὲ ὑγείαν—κρασὶ γλυκὸ καὶ κόκυνο—εὐφρένη τὴν καρδίαν.» Ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ εἶναι διαφορετική, δὲν φέρει δὲ σύμβολον ἐργοστασίου καὶ ἐκ τῆς τέχνης ἐξάγω ὅτι εἶναι ἔργον ἑνὸς τῶν παρὰ τὸ Πέσαρον κεραμευτικῶν ἐργοστασίων τοῦ Castel-Durante ἢ τοῦ Urbino. Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον ὅτι ἔμποροι ἴσως Χῖοι ἰδόντες τοὺς ἠπειρωτικοὺς μαστραπάδες κατεσκεύασαν κατὰ μίμησιν τοιούτους ἐν ἄλλῳ ἐργοστασίῳ καὶ ἀντέγραψαν τὰς ἐπιγραφάς.

6. Ἀριθ. 4. C. C.

Ὅστις νέος εἴτις νέα
Πίνει ὑπερβολικὰ
Τὴν τιμήν του ἀφανίζει
Τὴν ὑγείαν του χαλνᾷ.

(Ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ πατρός μου)

Ἡ κατασκευὴ ὁμοία μὲ τὴν τῶν ἄλλων ἀλλὰ τοῦτο διακρίνεται τῶν λοιπῶν διὰ τὴν πλήρη ἔλλειψιν ἀνορθογραφιῶν.

7. Τὸ κατωτέρω δὲν περιῆλθεν εἰς τὴν ὄψιν μου, ἀγνοῶ ἑπομένως τό τε μέγεθος καὶ τὸν ἀριθμὸν ὃν ἔχει. Ἡ ἐπιγραφὴ αὐτοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς:

Μετρίως τεῖνε ποθητὲ
Μὴ μὲ φύγῃς ἀδελφὲ
Νὰ περνῶμεν φιλικὰ
Καὶ οὐχὶ ποτ' ἐχθρικά.

Ταῦτα εἶναι πάντα τὰ γνωστὰ ἀγγεῖα τὰ τοιούτου εἴδους. Ἐν τῷ Μουσείῳ Cluny τῶν Παρισίων, ἐν τοῖς Μουσείοις τῆς τέχνης καὶ βιομηχανίας τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Βιέννης, πλουσιωτάτοις εἰς κεραμευτικὰς Συλλογὰς καὶ ἐν τῷ Μουσείῳ Kensington τοῦ Λονδίνου δὲν ὑπάρχει οὐδὲν τοιοῦτον ἀγγεῖον, ὥστε δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ πλουσιωτέρα τούτων σειρὰ εὕρηται παρ' ἡμῖν. Ἀκούω ὅτι ἐν Μελίτῃ εὑρίσκονται ἀκόμη ἐνιαχοῦ τοιαῦτα, γνωστὸν δ' ὅτι ἐν Μελίτῃ πολλοὶ ἐκ τῶν Ἠπειρωτῶν ἐμπόρων εἶχον καταφύγει μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος, ἴσως δ' ἀκόμη νὰ εὑρίσκωνται τοιαῦτα καὶ κατὰ τὴν Ἤπειρον ἐν ταῖς κώμαις καὶ τοῖς χωρίοις διασωζόμενα, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐπιτόπιος δύναται νὰ ἐξακριβώσῃ μελέτη.

Περαίνων τὸν περὶ τῶν ἠπειρωτικῶν τούτων ἀγγείων λόγον δέον νὰ εἴπω δύο λέξεις καὶ περὶ ἑτέρου ἀντικειμένου εὑρισκομένου εἰς τὸ ἐν Ἐδιμβούργῳ Μουσεῖον τῶν τεχνῶν, οὗ τὸ σχέδιον (πίναξ Γ') κατεσκευάσθη κατὰ τὴν σταλεῖσάν μοι φωτογραφίαν, ἣν ὀφείλω εἰς τὴν εὐγένειαν τοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ καθηγητοῦ κ. Archer.

Εἶναι λεκάνη χρησιμεύουσα διὰ τὸν ἁγιασμὸν κατεσκευασμένη ὁμοίως εἰς τὸ αὐτὸ ἐργοστάσιον τῶν Καλεγάρη καὶ Καζάλη ἐν Πεσάρῳ καὶ παραγγελθεῖσα διά τινα τῶν ἠπειρωτικῶν ἐκκλησιῶν ὑπὸ τῶν κατασκευαζόντων καὶ τοὺς μαστραπάδες. Εἶναι κυκλοειδὲς ἀγγεῖον στηριζόμενον ἐπὶ τριῶν λεόντων, ἔξωθεν μὲν φέρον ἀνθοδέσμας, ἔσωθεν δὲ κυκλοτερῶς ἀνθίνους ταινίας. Εἰς τὸ βάθος τῆς λεκάνης εἶναι ἐζωγραφισμένη ἡ βάπτισις πέριξ δὲ εἰς δύο γραμμὰς διὰ μεγάλων ἑλληνικῶν γραμμάτων τὸ τροπάριον τῆς βαπτίσεως «Ἐν Ἰορδάνῃ κτλ.» Ἄνωθεν δὲ τῆς βαπτίσεως διὰ μικρῶν γραμμάτων «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ηὐδόκησα.» Ταῦτα δὲ πάντα φέρουσι πολλὰς ἀνορθογραφίας.

Μ. Π. Λάμπρος

ΟΛΙΓΑΙ ΛΕΞΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΦΥΛΑΚΑΙΣ *

«Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ· οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, κηρύξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτόν».

(Λουκ. δ' 18, 19).

Θέαμα ἀληθῶς συγκινητικὸν καὶ ὡραῖον πρόκειται ἡμῖν σήμερον ἐνταῦθα. Ἐκλεκτὴ τῆς κοινωνίας μερὶς συνῆλθεν εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ναόν, ἵνα διὰ τῶν εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐπικαλεσθῇ τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν ἐπὶ ἔργον κατ' ἐξοχὴν χριστιανικὸν καὶ φιλάνθρωπον, σκοποῦν τὴν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν σωτηρίαν τῶν μεθ' ἡμῶν προσευχομένων δυστυχῶν τούτων ἀδελφῶν. Κατ' εὐτυχῆ δὲ συγκυρίαν ἡ ἱερὰ αὕτη λειτουργία τελεῖται τὴν σήμερον ἡμέραν, καθ' ἣν ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν προβάλλεται εἰς προσκύνησιν τὸ ἱερὸν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλανθρωπίας σύμβολον, ὁ σταυρός. Διότι ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τούτου ὑψώθη ἐκεῖνος, ὅστις ἠγάπησε μάλιστα τοὺς πτωχοὺς καὶ ἐπαρηγόρησε τοὺς δυστυχεῖς καὶ ἠλευθέρωσε τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς δούλους καὶ ἠνέωξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἐν τῷ σκότει τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς πλάνης πορευομένων καὶ ἐξήπλωσε πανταχοῦ τὸ πνεῦμα τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἀγάπης τὸ πνεῦμα τοῦ ἀληθοῦς ἀνθρωπισμοῦ.

Ναί, εὐσεβεῖς ἀκροαταί, εἰς τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὑψωθέντα ὀφείλει ἡ ἀνθρωπότης τὸ πνεῦμα τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἀγάπης. Ποῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐξεδηλώθησαν τὰ φιλάνθρωπα ἐκεῖνα αἰσθήματα, ἅτινα ἐκδηλοῦνται ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ ἐν πάσῃ ἐποχῇ; Δικαίως ἐκλήθη ἡ θρησκεία τοῦ Ἰησοῦ θρησκεία τῆς ἀγάπης, θρησκεία τῆς ἀνθρωπότητος· διότι δι' αὐτῆς ἡ ἀνθρωπότης μετεβλήθη εἰς μίαν μεγάλην οἰκογένειαν, καὶ συνετρίβησαν τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας, καὶ ἐπληρώθησαν τὰ χάσματα τὰ χωρίζοντα λαοὺς καὶ ἔθνη ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ἤρθησαν αἱ φυλετικαὶ καὶ αἱ προσωπικαὶ διακρίσεις, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἀξία ἀνεγνωρίσθη. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, διατὶ ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ ἐτέθησαν τὸ πρῶτον τὰ θεμέλια τῶν φιλανθρωπικῶν ἐκείνων ἱδρυμάτων, ἅτινα ἠγέρθησαν πρὸς περίθαλψιν καὶ θεραπείαν τῶν πτωχῶν καὶ ἀσθενῶν, τῶν ὀρφανῶν καὶ ἐκθέτων νηπίων, τῶν τυφλῶν καὶ γερόντων. Καὶ τοῦτο, εὐσεβεῖς ἀκροαταί, κατωρθώθη οὐ μόνον διότι ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἡ ἀρχὴ τῆς καθολικῆς ἀγάπης, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ Ἰησοῦς ἐπεσφράγισε καὶ ζῶσαν κατέστησε τὴν ἀρχὴν ταύτην διὰ τοῦ θείου αὐτοῦ παραδείγματος, ὑπομείνας ἐν τέλει

* Ἀπηγγέλθησαν ἐν ταῖς φυλακαῖς Μενδρεσὲ τῇ 20 Μαρτίου, Κυριακῇ τῆς σταυροπροσκυνήσεως, τῇ παρακλήσει τῆς ὑπὲρ τῶν φυλακῶν ἐπιτροπῆς τοῦ νομικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου.

ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸν ἀτιμώτατον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θάνατον· «Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰωάν. ιε΄ 12).

Μία τῶν φωτεινοτέρων ὄψεων τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς εἰς τοὺς ἐν φυλακαῖς. Θερμότατα συνέστησεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς ἐν φυλακαῖς ἀγάπην εἰπών, ὅτι τῆς μελλούσης εὐδαιμονίας θ' ἀπολαύσωσι μόνοι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐχόρτασαν τοὺς πεινῶντας, ἐπότισαν τοὺς διψῶντας, περιεποιήθησαν τοὺς ξένους, ἐνέδυσαν τοὺς γυμνούς, ἐπεσκέφθησαν τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς. Διατί δὲ συνέστησεν ἰδίᾳ ὁ Ἰησοῦς τὴν πρὸς τοὺς ἐν φυλακαῖς ἀγάπην; Θέλων ἴσως νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς πολιτείας, ἥτις τιμωρεῖ αὐτούς; Οὐδαμῶς. Ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξεν ὁ φιλονομώτατος πάντων. Ἀείποτε συνέστησεν ὑποταγὴν εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, ἣν καὶ περιέβαλε διὰ κύρους καὶ ἀρχῆς θείας, ἵνα ἔτι μᾶλλον ἐξασφαλίσῃ αὐτὴν κατὰ πάσης προσβολῆς. Καθηγίασεν οὐ μόνον τὰ θρησκευτικά, ἀλλὰ καὶ τὰ πολιτικὰ καθήκοντα εἰπών· «Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Ματθ. κβ΄. 21). Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς ὑπήκουσε πάντοτε εἰς τὸν νόμον, οὐδέποτε κατ' αὐτοῦ στασιάσας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν παρανομώτατον τῶν θανάτων ἀγογγύστως ὑπομείνας, ἵνα μὴ ἀντιστῇ εἰς τὸν νόμον. Καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ ἄλλως. Ἐκεῖνος, ὅστις ἦλθε ν' ἀναπλάσῃ καὶ τὰ ἄτομα καὶ τὰς κοινωνίας, δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιστρατευθῇ καθ' ἑνὸς τῶν θεμελιωδεστάτων δικαιωμάτων τῆς πολιτείας, κατὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ποινῆς. Διότι πῶς ἄλλως δύναται νὰ συντηρηθῇ καὶ προαχθῇ ἡ πολιτεία ἢ τιμωροῦσα τοὺς προσβάλλοντας τὰ τῶν πολιτῶν δικαιώματα, ἅτινα προώρισται νὰ ὑπερασπίζῃ; Διατί λοιπὸν συνέστησεν ἰδίᾳ ὁ Ἰησοῦς τὴν πρὸς τοὺς ἐν φυλακαῖς ἀγάπην; Διότι, ἂν μέτρον τῆς ἀγάπης πρέπει νὰ ἦναι ὁ βαθμὸς τῆς δυστυχίας, τὸ καθῆκον τῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς ἐν φυλακαῖς περιβάλλεται τὸν ἱερώτατον καὶ ἐπιτακτικώτατον χαρακτῆρα. Καὶ ποία συμφορὰ ὑπάρχει μεγαλητέρα τῆς τῶν ἐν φυλακαῖς; Εἶναι οἱ δυστυχέστατοι τῶν ἀνθρώπων· διότι ἔχουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τιμωρὸν διαρκῆ καὶ ἀμείλικτον, τὴν συνείδησιν, ἥτις ὡς φάσμα φοβερὸν παρακολουθεῖ αὐτοὺς νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ πληροῖ φόβου καὶ τρόμου, καὶ ἐξεγείρει ἐν αὐτοῖς σκέψεις ἀλγεινάς, ἀναμνήσεις φρικαλέας, προαισθήματα ἀπελπιστικά. Εἶναι οἱ δυστυχέστατοι τῶν ἀνθρώπων· διότι ἀπώλεσαν πολυτιμότατον ἀγαθόν, τὴν ἐλευθερίαν· διότι μένουσι μακρὰν τῶν γονέων καὶ τέκνων, μακρὰν τῶν οἰκείων καὶ φίλων, μακρὰν πάσης μετ' ἄλλων ἀνθρώπων κοινωνίας. Εἶναι οἱ δυστυχέστατοι τῶν ἀνθρώπων· διότι εἶναι νεκροὶ καὶ ζῶντες, εἶναι *οἱ νεκροὶ τοῦ αἰῶνος* (Ψαλμ. ρμβ΄ 1), εἶναι οἱ ἀπόκληροι τῆς κοινωνίας. Ὦ! ποία καρδία ἀνθρωπίνη δύναται νὰ μείνῃ ἀναίσθητος εἰς τοιαύτην συμφοράν! Εἶναι ἔνοχοι, ναί· ἀλλ' εἶναι διὰ τοῦτο ἀνάξιοι οἴκτου καὶ συμπαθείας;

Εἶναι ἔνοχοι, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄνθρωποι, δὲν εἶναι ἀδελφοὶ ἡμῶν; Ἄφετε τὴν δικαιοσύνην νὰ πατάξῃ τὸ ἔγκλημα, νὰ σώσῃ τὴν κοινωνίαν, νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἔνοχον· ἀλλ' ἀνακαλύψατε ἐν τῷ ἐνόχῳ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὴ παρίδητε ἐν τῷ ἐνόχῳ τὸν δυστυχῆ, ἀλλ' οἰκτείρατε ἐν τῷ ἐνόχῳ τὸν ἀποπλανηθέντα.

Ναί, τὸν ἀποπλανηθέντα· ἀλλ' ἆρά γε εἰς τὴν ἀποπλάνησιν ταύτην εὐθύνεται μόνος αὐτός; ἆρά γε ἤθελε φθάσει μέχρι τοῦ ἐγκλήματος, ἂν ἐνωρὶς ἀνεπτύσσοντο ἐν αὐτῷ αἱ ἀρχαὶ τῆς θρησκείας καὶ ἠθικῆς, δι' ὧν ἐξευγενίζεται ἡ καρδία καὶ καταπνίγονται τὰ πάθη τὰ ὁδηγοῦντα εἰς τὸ ἔγκλημα; ἂν ἡ ἀγωγὴ καὶ ἡ παιδεία διεδίδοντο ἐγκαίρως εἰς ἁπάσας τὰς στιβάδας τῆς κοινωνίας; Ὅ,τι δ' αὕτη δὲν ἔπραξεν, ἵνα προλάβῃ τὸ ἔγκλημα, δὲν ἔχει ἆρά γε καθῆκον νὰ πράξῃ, ἵνα προλάβῃ τὴν ὑποτροπήν; Καὶ εἶναι τάχα ἡ φυλακὴ ἁπλῶς τόπος κολάσεως καὶ καταδίκης, οὐχὶ δὲ καὶ θεραπευτήριον, ἐξ οὗ ὁ ἀσθενὴς τὴν ψυχὴν ὀφείλει νὰ ἐπιστρέψῃ ὑγιὴς εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνίας;

Ἐκ τοιούτων ὁρμώμενα σκέψεων, τοιούτων ἐμφορούμενα αἰσθημάτων, εἰς τὴν γλυκεῖαν ὑπείκοντα τοῦ Ἰησοῦ φωνήν, «Ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρός με,» ἔγκριτα μέλη τοῦ Συλλόγου ἐκείνου, ὅστις καθ' ἑκάστην ἀποδεικνύει ὅτι καὶ τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν καὶ τὴν δύναμιν κέκτηται πρὸς πᾶν ἀγαθὸν κοινωνικόν, τῇ πρωτοβουλίᾳ ἀνδρὸς κατ' ἐξοχὴν χριστιανοῦ καὶ φιλανθρώπου, ἀνέλαβον νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν φυλακῶν. Ἀνελογίσαντο οἱ φιλάνθρωποι οὗτοι ἄνδρες, ὅτι ἔθνη μικρὰ καὶ ἀσθενῆ, οἷον τὸ ἡμέτερον, ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ αὐτῶν σταδίου εὑρισκόμενα, δὲν δύνανται νὰ ἐπαρκέσωσιν ἀμέσως καὶ ἐν χρόνῳ βραχεῖ εἰς πάσας τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας, ὧν μία τῶν πρωτίστων, ἀλλὰ πολυδαπανωτάτων εἶναι καὶ ἡ ἀνίδρυσις φυλακῶν καταλλήλων. Ἐνόησαν μάλιστα πάντων, ὅτι ἄνευ φυλακῶν καταλλήλων ἀδύνατον νὰ λειτουργήσῃ τελεσφόρως ἡ ποινικὴ νομοθεσία, τὸ θεμέλιον τοῦτο πάσης πολιτείας. Εἶδον μετὰ λύπης τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῶν ἡμετέρων φυλακῶν, ἐν αἷς χιλιάδες ὑποδίκων καὶ καταδίκων πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας, ἐν ἀργίᾳ σηπόμενοι, ἀλλήλους διαφθείροντες καὶ ἐξαχρειοῦντες, ἐπανέρχονται εἰς τὴν κοινωνίαν μεταδίδοντες εἰς αὐτὴν πᾶσαν τὴν διαφθορὰν καὶ τὴν ἐξαχρείωσιν τῶν φυλακῶν. Ἔσχον ὑπ' ὄψει, ὁποῖα καὶ ὁπόσα ἐγένοντο ἀλλαχοῦ ὑπὲρ τῶν φυλακῶν τῇ ἰδιωτικῇ πρωτοβουλίᾳ, καὶ συνειδόντες ὅτι καθῆκον ἐκπληροῦσιν ἱερὸν καὶ πολύτιμον προσφέρουσι τῇ πατρίδι ὑπηρεσίαν αὐθορμήτως ἀνέλαβον νὰ μεριμνήσωσιν ἐκ τῶν ἐνόντων ὑπὲρ τῶν φυλακῶν, καθιστῶντες τοὺς φυλακισμένους κοινωνοὺς τῶν ἀγαθῶν τῆς θρησκείας, διδάσκοντες αὐτοὺς τὴν ἠθικήν, τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, καὶ ἐνασχολοῦντες εἰς ἔργα βιοποριστικά. Οὔτε κόπων οὔτε θυσιῶν φειδόμενοι, ἤρξαντο μετὰ ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ χριστιανικοῦ, ἀλλ' ἐπιμοχθο-

τάτου αὐτῶν ἔργου. Γινώσκοντες δ' ὅτι εἰς ἔργα οὕτω χριστιανικὰ πρωταγωνιστεῖ πάντοτε καὶ ταχύτερον φέρει αὐτὰ εἰς πέρας ἡ φύσει εὐαίσθητος καὶ φιλάνθρωπος τῆς γυναικὸς καρδία, ἐπεκαλέσθησαν καὶ εὗρον πρόθυμον τὴν συναρωγὴν εὐγενῶν καὶ φιλανθρώπων κυριῶν, ἐκείνων, ὧν τὰ ὀνόματα συνεδέθησαν ἀναποσπάστως πρὸς πᾶν ὅ,τι χριστιανικὸν καὶ φιλάνθρωπον τελεῖται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ.

Βαίνετε, εὐγενεῖς καὶ φιλάνθρωποι καρδίαι, βαίνετε μετὰ θάρρους καὶ ἐγκαρτερήσεως εἰς τὸ χριστιανικὸν ὑμῶν ἔργον. Ἐνσπείρατε εἰς τὰς ψυχὰς τῶν δυστυχῶν τούτων ἀδελφῶν τὴν πίστιν, τὸν φόβον καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, τὸ σέβας καὶ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθῆκον καὶ τὴν κοινωνίαν, τὴν φρίκην καὶ τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὸ ἔγκλημα. Σώσατε αὐτοὺς διὰ τῆς ἐργασίας ἀπὸ τῆς τελείας διαφθορᾶς καὶ ἐξαχρειώσεως. Ἐξημερώσατε αὐτοὺς διὰ βιοποριστικῶν ἔργων, καὶ τοὺς ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ ἐγκλήματος διατελοῦντας ἀποδώσατε εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνίας πολίτας χρηστοὺς καὶ τιμίους. Ἡ κοινωνία θὰ ἔλθῃ ἀναποφεύκτως πρόθυμος ὑμῶν ἀρωγός, θὰ ἐνισχύσῃ ὑμᾶς διὰ θυσιῶν γενναίων ἐν τῷ εὐγενεῖ ὑμῶν ἀγῶνι καὶ θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πλήρη καὶ τελείαν τοῦ ἱεροῦ ὑμῶν ἔργου εὐόδωσιν.

Ὑμεῖς δὲ οἱ δυστυχεῖς, οἱ ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ τοῦ κλαυθμῶνος ἐνδιαιτώμενοι, προσπέσατε εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἐσταυρωμένου καὶ δοξάσατε τὸν Θεόν, ὅτι ἐφώτισε τὰς φιλανθρώπους ταύτας καρδίας νὰ ἐνθυμηθῶσιν ὑμᾶς καὶ ν' ἀνακουφίσωσι τὴν δυστυχίαν ὑμῶν. Πενθήσατε ἐνδομύχως καὶ μετανοήσατε ἀπὸ καρδίας ἐφ' οἷς ἐπράξατε κακοῖς. Μὴ ἀπελπίζεσθε· ἡ κοινωνία δὲν σᾶς ἐλησμόνησε. Προσπαθήσατε ν' ἀναδειχθῆτε ἄξιοι τῶν συμπαθειῶν αὐτῆς, καὶ ἄσμενος θέλει τείνει πρὸς ὑμᾶς τὴν χεῖρα. Εὐλογεῖτε τὰ ὀνόματα τῶν μεριμνώντων ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ εὔχεσθε εἰς τὸν Θεόν, ἵνα κατευοδώσῃ τὰ διαβήματα αὐτῶν ἐπ' ἀγαθῷ καὶ ὑμῶν καὶ τῆς κοινωνίας.

Ι. Μοσχάκης

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΑΘΗΝΑΣ ΙΠΠΙΑΣ

Ἐν τοῖς κειμηλίοις τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης, τοῖς εὑρεθεῖσι κατὰ τὰς γινομένας νῦν ἀνασκαφὰς ἐν τῷ πρὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος χώρῳ, συναριθμεῖται καὶ μικρὸν ἀνάγλυφον, ὕψους 0,31 καὶ πλάτους 0,23. Τὸ κολοβὸν τοῦτο ἀνάγλυφον, διότι ἐλλείπει τὸ κάτω μέρος αὐτοῦ, διατηρεῖ ζωηρὰ ἴχνη χρωμάτων, ἀπεικονίζει δὲ κατὰ κρόταφον θεάν, βλέπουσαν δεξιᾷ τῷ δρῶντι, ὑποδηλοῦσαν δὲ διὰ τῆς κινήσεως τῶν χειρῶν, ὅτι κρατεῖ ἡνίας καὶ διευθύνει ἅρμα. Οὐ μόνον δ' ἐκ τοῦ κράνους καὶ ἐκ τῆς ὄπισθεν

αὐτοῦ διαγραφῆς τῆς λοφιᾶς, ἥτις ἀρχικῶς παρίστατο διὰ χρώματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν καθόλου χαρακτήρων τοῦ προσώπου, ἀπαραλλάκτων τῷ τύπῳ τῆς κεφαλῆς τῆς Ἀθηνᾶς, ὃν φέρουσιν ἀττικὰ νομίσματα τῆς ς' ἑκατονταετηρίδος, συνάγεται ἀριδήλως, ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν εἰκόνα τῆς πολιούχου τῶν Ἀθηνῶν θεᾶς.

Ἡ παράστασις Ἀθηνᾶς ἡνιοχούσης, καίπερ τὸ πρῶτον ἤδη, καθ' ὅσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον γινώσκομεν, ἀπαντῶσα ἐν ἀναγλύφῳ, εἶναι συνήθης ἐν ἄλλοις ἔργοις τέχνης. Ἐν γραφαῖς ἀγγείων, ἀπεικονιζούσαις τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Ἡρακλέους παρίσταται ἡ Ἀθηνᾶ ἡνιοχοῦσα τέθριππον[1]. Ἐν ἀθηναϊκῷ νομίσματι τῶν καλῶν χρόνων ἀπεικονίζεται ὁμοίως Ἀθηνᾶ ἡνιοχοῦσα δίφρον[2]. Ἐπίσης ἐν ἀρχαίῳ σφραγιδολίθῳ[3], καὶ ἐν ἀργυρῷ ἀγγείῳ τοῦ ἐν Νεαπόλει βουρβωνικοῦ Μουσείου παρίσταται Ἀθηνᾶ ἐποχουμένη δίφρου[4]. Ἐν σφραγιδολίθῳ δὲ τοῦ βερολινείου Μουσείου εἰκονίζεται Ἀθηνᾶ ἐν ἅρματι, συρομένῳ ὑπὸ δύο γλαυκῶν[5]. Ἡ παράστασις δ' αὕτη σχετίζεται ἀναμφηρίστως τοῖς μύθοις, τοῖς ἀναφερομένοις εἰς τὴν λατρείαν τῆς θεοῦ, ὡς Ἀθηνᾶς Ἱππίας. Ἡ Ἱππία Ἀθηνᾶ ἐλατρεύετο ἐν Κολωνῷ, μετὰ τοῦ Ποσειδῶνος Ἱππίου[6], καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ μετὰ τοῦ Ἄρεως Ἱππίου[7]. Ὁμοίως ἐλατρεύετο ὡς Ἱππία ἐν Ἀχαρναῖς τῆς Ἀττικῆς[8], καὶ ἐν Μανθυρέᾳ τῆς Ἀρκαδίας, ἔνθα ἡ λατρεία αὐτῆς ἐσχετίζετο τοῖς περὶ γιγαντομαχίας μύθοις: «ὅτι τῷ ἐκείνων λόγῳ γινομένης τοῖς θεοῖς πρὸς γίγαντας μάχης ἐπήλασεν Ἐγκελάδῳ ἵππων τὸ ἅρμα.»[9] Κατὰ τὸν Πίνδαρον (Ὀλ. ΙΓ, 115) ὁ Βελλεροφόντης ἀνήγειρε βωμὸν Ἱππίᾳ Ἀθηνᾶ, διότι κατὰ τοὺς Κορινθιακοὺς μύθους, ἡ Ἀθηνᾶ ἐδίδαξεν αὐτῷ τὴν χαλίνωσιν τοῦ Πηγάσου[10], καὶ τούτου ἕνεκα ἐλατρεύετο ἐν Κορίνθῳ ὡς Χαλινῖτις καὶ Δαμάσιππος[11]. Οὐχὶ ἄσχετος δ' εἶναι καὶ ἡ λατρεία τῆς Ἀθηνᾶς ὡς Ἱππολαΐτιδος ἐν Λακωνικῇ παρὰ τὸ Ταίναρον[12].

Ἐμυθεύετο δὲ ἡ Ἀθηνᾶ ὡς πρώτη διδάξασα τὴν τῶν ἁρμάτων ποίησιν. Κατὰ τὸν Ὁμηρικὸν ὕμνον εἰς Ἀφροδίτην (στιχ. 13) ἡ Ἀθηνᾶ

Πρώτη τέκτονας ἄνδρας ἐπιχθονίους ἐδίδαξεν
ποιῆσαι σατίνας τε καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῷ.

1 Gerhard, Auserles. Vasenbilder πιν. 136, 139, 194, 210, 325. Βλ. καὶ ἀριθ. 111. Antike Bildwerke πιν. 46,3.
2 Beulé, les monnaies d' Athènes σελ. 390.
3 Inghirami, Gal. Omer. I. πιν. 62.
4 Müller-Wieseler, Denkm. der Kunst II, 2, πιν. 22, ἀρ. 240.
5 Αὐτ. ἀρ. 241.
6 Σοφοκλ. Οἰδ. Κολων. 1070-1.—Παυσ. Α', λ', 4.
7 Παυσαν., Ε', ιε', 5.
8 Παυσαν., Α', λα', 6.
9 Αὐτ. Η', μζ', 1.
10 Πίνδαρ., Ὀλύμπ. ΙΓ, 92.
11 Παυσαν., Β', δ', 1. 5.—Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 167.
12 Παυσαν., Γ', κε', 6.

Οἱ Κυρηναῖοι καὶ οἱ Βαρκαῖοι ἔλεγον, ὅτι ἐδιδάχθησαν τὴν τῶν ἵππων δάμασιν ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς[1]. Κατά τινα δὲ μῦθον ἡ Κορία Ἀθηνᾶ εὗρε τὸ τέθριππον[2]. Ἰδιαίτατα δ' οἱ ἀττικοὶ μῦθοι ἀνέφερον εἰς τὴν Ἀθηνᾶν τὴν τῶν ἵππων δάμασιν καὶ τὴν ζεῦξιν τῶν ἁρμάτων· ἐν τῷ δυτικῷ ἀετώματι τοῦ Παρθενῶνος παρίστατο, ὡς γνωστόν, ἡ θεὰ δαμάζουσα τοὺς ἵππους τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐδίδαξε δὲ τὴν τέχνην τὸν Ἐριχθόνιον, ὅστις πρῶτος ἔζευξεν ἅρμα, καὶ ἠγωνίσθη ἐν τοῖς Παναθηναίοις[3].

Ἐξ ὅσων γινώσκομεν περὶ τῆς λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς Ἱππίας νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ ὁδηγηθῶμεν καὶ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς παραστάσεως τοῦ γνωστοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀναγλύφου, τοῦ ἀποκειμένου ἐν τῇ πρώτῃ αἰθούσῃ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως[4]. Τὸ ἀνάγλυφον ἀπεικονίζει γυναῖκα ἡνιοχοῦσαν, στηρίζουσαν ἐπὶ τοῦ ἅρματος τὸν ἀριστερὸν πόδα, μετέωρον δ' ἔχουσαν τὸν λελωβημένον δεξιόν. Οὐδεὶς τῶν ἀρχαιολογούντων προέτεινε πιθανήν τινα γνώμην περὶ ἑρμηνείας αὐτοῦ, τηλικαύτη δὲ διχογνωμοσύνη ἐπικρατεῖ, ὥστε τινὲς μάλιστα ὑπεστήριξαν ὅτι οὐχὶ γυνή, ἀλλ' ἀνὴρ εἶναι ὁ ἀπεικονιζόμενος ἡνίοχος. Καὶ συνετέλεσε μέν πως εἰς τὴν παρερμηνείαν ταύτην ἡ μακρὰ ἐσθής, ἣν ἐν μνημείοις τῆς ἀρχαίας τέχνης παρίστανται φέροντες οἱ ἡνίοχοι, καὶ ἡ ἔλλειψις προέχοντος κολπώματος ἐν τῷ στήθει, κύριος λόγος ὅμως αὐτῆς εἶναι ἴσως ἡ ἀμηχανία τῶν ἀρχαιολόγων πρὸς ἐξήγησιν τῆς παραστάσεως. Ἀληθῶς δὲ ἐν οὐδενὶ μνημείῳ τῆς ἀρχαίας τέχνης ὑπάρχει ἀπεικόνισις γυναικὸς ἡνιοχούσης, καίτοι δ' ὑπό τινων ὑπελήφθη ὅτι ἐν τῇ ζωφόρῳ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος ἀπεικονίζονται γυναῖκες ἡνίοχοι, δι' ἐπιμελεστέρας ὅμως παρατηρήσεως ἀπεδείχθη

1 Σοφοκλ., Ἠλ. 727 καὶ Σχολ. αὐτ.—Στεφ. Βυζ. λ. Βάρκη.—Ἡσυχ. λ. Βαρκαίοις.

2 Cicer., N. deorum III, 28—Παυσαν., Η', κα', 3.

3 «(Ἐριχ)θόνιος Παναθηναίοις τοῖς πρώτοις γενομένοις ἅρμα ἔζευξε καὶ τὸν ἀγῶνα ἐδείκνυε... Ἐριχθονίου τοῦ τὸ ἅρμα ζεύξαντος.» (Παρ. Μάρμ. ἐν C. I. Gr. 2374).

Primus Erichthonius currus et quatuor ausus
iungere eques, rapidisque rotis insistere victor.

(Virgil., Georg. III, 113.) Βλ. καὶ Philargyrium αὐτ. «Varro in libro, qui Admirabilium inscribitur, Erichtonium ait primum equos quatuor iunxisse ludis, qui Panathenaea appellantur.»—«Ὁπλῖται γὰρ καὶ ἱππεῖς τῶν Ἀθηνᾶς εὑρημάτων εἰσί... Παραπλησίως δὲ καὶ περὶ τῆς ἱππικῆς· λέγεται γὰρ Ἐριχθόνιον μὲν τὸν τῆς θεοῦ τρόφιμον πρῶτον ἀνθρώπων ἅρμα ζεῦξαι ἵππων. Βελλεροφόντῃ δὲ αὖ πρὸς τὸν κέλητα γενέσθαι χαλινὸν παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς. Τριπτόλεμος δὲ Ἐριχθονίου νεώτερος· εἴη δ' ἂν καὶ τούτῳ τὰ μὲν σπέρματα παρὰ τῆς Δήμητρος, τὸ δὲ ἅρμα παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς.» (Ἀριστείδ., Ἀθηνᾶ σ. 12)· «ἔτι δ' ἵππων ἁμιλλητηρίων καὶ πολεμιστηρίων ἔφηνε ὀχήματα· καὶ ζευγνυσιν ἐν τῇδε τῇ γῇ πρῶτος ἀνθρώπων ὁ τῆσδε τῆς θεοῦ πάρεδρος ἅρμα τέλειον σὺν τῇ θεῷ καὶ φαίνει πᾶσι τὴν τελείαν ἱππικήν.» (αὐτ. Παναθ. σ. 407)· «πρῶτος γὰρ οὗτος (Ἐρεχθεύς) ἅρμα τέλειον, ὅ ἐστι τέθριππον ἔζευξε· σὺν τῇ θεᾷ δὲ εἶπεν ὅτι αὐτῆς Ἀθηνᾶς τὴν κατασκευὴν ὑποβαλούσης αὐτῷ.» (Σχολ. εἰς Ἀριστείδ. Παναθην. τ. III. σ. 62 Dind).

4 Ἀριθ. 5039 ἐν καταλόγῳ Sybel 1881 σ. 343— Βλ. περὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἐν ἐκτάσει Schöll, Mittheil. aus Griech. II, 4.—Friedrich, Bausteine I. σ. 23 κε.—Michaelis, Parthenon σ. 123—Overbeck, Gesch. d. gr. Pl. 1881. τ. I. σ. 152 κε.

τὸ ἀνυπόστατον τῆς γνώμης ταύτης [1]. Ἀλλὰ βεβαίου ὄντος, ὅτι τὸ ἀνάγλυφον παρίστησι γυναῖκα, ὀφείλομεν κατ' ἀνάγκην νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ εἰκονιζομένη δὲν εἶναι κοινὴ γυνή, ἀλλ' ἀθάνατος θεά. Τίς δ' ἡ θεὰ αὕτη; Ἐκτὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἐν ἀρχαίοις μνημείοις εἰκονίζονται ἐποχούμενοι δίφρων ἢ τεθρίππων, ἡ Κόρη, ἡ Δημήτηρ [2], ἡ Ἥρα πιθανῶς [3] καὶ ἡ Juno Sospita ἐν ῥωμαϊκοῖς ὑπατικοῖς νομίσμασι [4], ἡ Ἠὼς πτερωτὴ ἢ ἄπτερος καὶ ἡ Σελήνη. Ἀλλὰ πᾶσαι ἀπεικονίζονται οὕτως ἐν σχέσει πρὸς ὡρισμένους μύθους ἢ πρὸς ὡρισμένας περιστάσεις τῆς λατρείας, ἡ Κόρη καὶ ἡ Δημήτηρ ἐν παραστάσεσι τῆς ἀνόδου τῆς Κόρης, ἡ Ἠὼς ἐν εἰκόσι τοῦ θανάτου τοῦ Μέμνονος ἢ ἐν τῷ ἅρματι τοῦ Ἡλίου, ἡ Σελήνη μετὰ τοῦ Ἐνδυμίωνος. Ἐν δὲ τῷ προκειμένῳ ἀναγλύφῳ, ὅπου οὐδεμία τούτων ἁρμόζει, νομίζομεν ὅτι ἡ εἰκονιζομένη θεὰ εἶναι Νίκη ἄπτερος, ὡς ἀπεικόνιζεν αὐτὴν ἡ ἀρχαιοτάτη τέχνη [5], ἐπέχουσα τὴν θέσιν τῆς Ἀθηνᾶς ἱππίας. Ἡ Νίκη ἔν τισι μνημείοις τοῖς ἀρχαίας τέχνης ἀντικαθίστησι τὴν Ἀθηνᾶν, ἧς ἦτο ἀρχικῶς ἁπλοῦν κατηγόρημα, βραδύτερον μορφωθὲν εἰς ἰδίαν ὑπόστασιν. Ἐν παραστάσει τῆς ἀποθεώσεως τοῦ Ἡρακλέους, ἀντὶ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς ἐν πάσαις ταῖς τοιαύταις παραστάσεσιν ἀπεικονιζομένης, ἀπεικονίζεται Νίκη πτερωτὴ ἡνιοχοῦσα τὸ ἅρμα [6]. Τὰ δὲ νομίσματα τῶν Κυρηναίων, οἵτινες ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν ἐμύθευον ὅτι τὴν τῶν ἵππων δάμασιν ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς, φέρουσι τὸν τύπον θεᾶς ὁδηγούσης ἅρμα [7]· ἔστι δ' αὕτη ἀναντιρρήτως ἡ Νίκη, ὡς ἀποδείκνυσιν ἡ παράστασις αὐτῆς πτερωτῆς ἐν ἑτέρῳ νομίσματι τῆς αὐτῆς χώρας [8]. Ἀλλὰ καὶ ἑτέρα τις παρατήρησις κρατύνει τὴν εἰκασίαν ταύτην· ἡ θέσις τῆς θεᾶς ἐν τῷ ἅρματι, δὲν εἶναι ἐπιβαινούσης, ὡς περιγράφουσι πάντες οἱ περὶ τοῦ ἀναγλύφου πραγματευθέντες· ὁ δεξιὸς ποῦς ἂν ἐσώζετο δὲν θὰ ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὡς ἐν πολλαῖς εἰκόσι τῆς ἡνιοχούσης Ἀθηνᾶς, ἀλλὰ θὰ ἦτο μετέωρος, ὡς ὑποδείκνυσι τὸ σωθὲν μέρος, οὕτω δὲ ἡ στάσις τῆς θεᾶς θὰ ἦτο οὐχὶ ἐπιβαινούσης, ἀλλ' εἰσπηδώσης εἰς τὸ ἅρμα. Δῆλον ὅτι ἠθέλησεν ὁ τεχνίτης νὰ παραστήσῃ τὴν Νίκην ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν ἀποβατῶν, ὅστις παρὰ μόνοις τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τοῖς Βοιωτοῖς ἐν χρή-

1 Βλ. Michaelis, Parthenon σ. 245.

2 Gerhard, Auserlesene Vasenbilder πιν 40. — Ἐν ἑτέραις παραστάσεσι τὸ ἅρμα τῆς Δήμητρος εἰκονίζεται πτερωτόν, ἢ συρόμενον ὑπὸ ὄφεων.

3 Αὐτ. πιν. 194.

4 Overbeck, Kunstmythologie τ. II σ. 160 164.

5 Βλ. Langbehn, Flügelgestalten der ältesten gr. Kunst. Μ. 1881 σ. 6. — Ἄπτερον ἦν τὸ παλαιότατον ξόανον ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης· (Ἀρποκρατ, λ. Νίκη Ἀθηνᾶ. — Παυσαν, Γ', ι', 7. Ε', κς', 6) καὶ ἡ Νίκη τοῦ Καλάμιδος ἐν Ὀλυμπίᾳ. (Παυσ. Ε', κς', 6).

6 Gerhard, Antike Bildwerke πιν. 31.

7 L. Müller, Numismatique de l'ancienne Afrique τ. I σ. 49 κε. ἀρ. 184. 185. 189. 191. 194.

8 Αὐτ. ἀρ. 192.

σει [1], ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ κάλλιστος κόσμος τῶν Παναθηναίων, ἀναφερομένης τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ εἰς Ἐρεχθέα, τὸν ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς τὴν ἁρματηλασίαν διδαχθέντα [2]. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ «οἱ ἔμπειροι τοῦ ἐλαύνειν ἅρματα «ἅμα θεόντων τῶν ἵππων ἀνέβαινον διὰ τοῦ τροχοῦ ἐπὶ τὸν δίφρον καὶ «πάλιν κατέβαινον ἀπταίστως·» [3] ἢ «ἀποπηδῶντες ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ δρό«μῳ συνέθεον οἱ ἀναβάται τοῖς ἵπποις εἰλημμένοι τῶν χαλινῶν.» [4]

Κατὰ τῆς τοιαύτης εἰκασίας δύο παρουσιάζονται ἀντιρρήσεις· ὅτι οἱ ἀποβάται ἐν τῇ ζωφόρῳ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος εἰκονίζονται φέροντες ἀσπίδα [5], καὶ ὅτι ἐλλείπει ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου ὁ *ἐγβιβάζων ἡνίοχος*, οὗ μνημονεύουσι πάντοτε αἱ περὶ τῶν παναθηναϊκῶν ἀγώνων ἐπιγραφαί. Ἀλλ' ἐν ἀναγλύφῳ ἀπεικονίζοντι οὐχὶ ἀποβάτην, ἀλλὰ προσωποποιίαν τῆς νίκης αὐτοῦ, ἣν βεβαίως περιττὴ ἡ ἀσπίς, ὁ δ' ἡνίοχος δὲν ἦτο ἀπαραίτητος ὡς ὑπεμφαίνεται ἐκ τῶν περιγραφῶν τοῦ ἀγῶνος, ἃς παρέθεμεν, καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς Ἀφροδισιάδος τῆς Καρικῆς, ἐν ᾗ δὶς μνημονεύεται ἀποβάτης ἄνευ ἡνιόχου [6].

Ν. Γ. Πολίτης.

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Α'. Ἀνάγλυφος ἁρπαγῆς παράστασις.

Ἐν Πειραιεῖ πρὸς τῇ πλατείᾳ τῆς Τερψιθέας, (καὶ οὐχὶ ὡς πρότερον γέγραπταί μοι ἐγγὺς τοῦ λιμένος) ἀνευρέθη κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἀγαλμάτιον, περὶ οὗ ἐν τῷ προηγουμένῳ ἐγράφη τεύχει, καὶ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ὑδραγωγείου τεμάχιον λίθου λευκοῦ ἡμικυκλικῶς τετμημένου, ὕψους 0,12 πλάτους 0,16 ἐν κοίλῃ ὁμοιοσχήμῳ ἐπιφανείᾳ φέρον ἀνάγλυφον παράστασιν ἁρπαγῆς βεβαίως ἐρωτικῆς, οἷαι πολλαὶ αἱ κατὰ τὴν μυθολογίαν, δυσχερῆ πως ὅμως εἰς ἀκριβῆ καθορισμόν.

1 «Ὁ ἀποβάτης ἱππικόν τι ἀγώνισμα καὶ ἀποβῆναι τὸ ἀγωνίσασθαι τὸν ἀποβάτην. . . . «Χρῶνται δὲ τούτῳ μόνοι τῶν Ἑλλήνων Ἀθηναῖοι καὶ Βοιωτοί.» (Ἀρποκρατ.)

2 Ψευδοερατοσθένους, Καταστερισμ. 13· «ἤγαγε δὲ (Ἐρεχθεὺς) ἐπιμελῶς τὰ Παναθήναια «καὶ ἅμα ἡνιόχει [κατὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Boeckh. κοινῶς φέρεται ἡνίοχον] ἔχων παραβάτην «ἀσπίδιον ἔχοντα καὶ τριλοφίαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἀπ' ἐκείνου δὲ κατὰ μίμησιν ὁ καλούμενος «ἀποβάτης.» — Ἐν παρόδῳ εἰρήσθω ἐνταῦθα ὅτι τὸ περιεργότατον πολύχρωμον ἀνάγλυφον, τὸ ἐσχάτως κατὰ τὰς αὐτὰς ἐν Ἀκροπόλει ἀνασκαφὰς εὑρεθέν, ἀπεικονίζον δὲ γενειῶντα ἁρματηλάτην, ἐστραμμένην ἐν κατατομῇ ἔχοντα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω, παρίστησι πιθανῶς τὸν Ἐρεχθέα. Γινώσκομεν δὲ ὅτι ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀνέκειτο εἰκὼν τοῦ Ἐρεχθέως, ἅρμα ἐλαύνοντος· «ἐν τῇ ἀκροπόλει ὀπίσω τῆς θεοῦ ὁ Ἐρεχθεὺς γέγραπται ἅρμα ἐλαύνων. — Ἐν τῇ «ἀκροπόλει φησίν, ὀπίσω αὐτῆς [τῆς θεοῦ] γέγραπται [Ἐρεχθεὺς] ἅρμα ἐλαύνων, ὡς πρώτης «[γρ. ἴσως πρῶτος] τοῦτο τῆς θεοῦ δεξάμενος.» (Σχόλ. εἰς Ἀριστείδ. Παναθ. τ. III σ. 62 Dind.)

3 Ἐτυμολ. μέγ. σ. 124. — Bekk. Anecd. σ. 426.

4 Παυσαν., Ε', 6', 2.

5 Michaelis, Parthenon σ. 215.

6 C. I. Gr. II, 2758.

Τράγος εὐτραφὴς πηδᾷ ζωηρῶς ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, μετὰ γαυριώτης τῆς ἐκφράσεως καὶ ὑπερηφάνως ὑψουμένου τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τῷ φορτίῳ ὅπερ ὑπὸ τοιαύτην μορφὴν εὐτύχημα ἐθεώρησε ν' ἀπαγάγῃ. Ἐπ' αὐτοῦ δηλ. ἀντωπὸς κάθηται γυνὴ ποδήρη χειριδωτὸν φοροῦσα χιτῶνα περὶ τὴν ὀσφὺν ἐζωσμένον. Τῇ ἀριστερᾷ περιβάλλει τὸν λαιμὸν τοῦ ζῴου ἐχομένη τούτου· φαίνεται, δ' ἡ ἄκρα μόνη ἀριστερὰ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ἀπὸ τῶν δακτύλων καὶ ἑξῆς. Διὰ τῆς δεξιᾶς ἀνυψωμένης κρατεῖ τὸ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς κατερχόμενον καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ ὑπὸ τῆς φορᾶς τοῦ ζῴου κολπούμενον ἱμάτιον, ὅπερ καταπίπτει συνεστραμμένον ἐπὶ τῶν μηρῶν καὶ ἁπλοῦται ἀπὸ τῶν γονάτων πρὸς τὰς κνήμας, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ παρὰ τὴν κνήμην τὴν τῇδε συνεπτυγμένον ἀνελίσσεται πρὸς τὰ κάτω εἰς πτυχάς. Ἀπὸ ἀριστερῶν πετόμενον ἐρωτίδιον σύρει ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ κατὰ ταὐτὸ καὶ ἡ γυνή, ἀλλ' ὀλίγον κατωτέρω, διὰ τῆς δεξιᾶς τὸ ἱμάτιον, ὡσεὶ προσπαθοῦν νὰ ὑπανοίξῃ αὐτό. Τὸ σῶμα καὶ οἱ πόδες τοῦ τράγου ἀπατῶσι σφόδρα, καὶ ὁ λαιμὸς δέ, ὡς καθ' ὅλα γυμνὰ τριχῶν καὶ πρὸς ἵππου παρεμφερῆ.

Ὡς ἤδη προεῖπον τὸ ὅλον παρίστησιν ἁρπαγὴν ἐρωτικὴν καὶ δὴ νύμφης τινὸς ἴσως ὑπὸ θεότητος ἄλλης μεταμορφωθείσης ὑπὸ ποταμοῦ ἢ ἄλλου τινός. Ἐκ τῆς μυθολογίας γνωστὸν ὑπάρχει ὅτι ὁ τράγος ὡς καὶ ὁ ταῦρος εἰκονίζει τὴν βίαν τὴν ὁρμητικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσέλγειαν ἰδίως ὁ τράγος, τὴν καταστροφήν, ἀλλὰ καὶ τὴν γονιμότητα καὶ τὸ καρποφόρον. Οἱ ποταμοί, οἷον ὁ Ἀχελῷος ὑπὸ σχῆμα ταύρου παρίστανται. Περὶ τοῦ ῥηθέντος ποταμοῦ φέρεται ἡ παράδοσις ὅτι ἠγάπησε τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Αἰτωλῶν Οἰνέως πλὴν εὗρεν ἀντίπαλον τὸν Ἡρακλέα ὅστις ἠγωνίσθη ὑπὲρ ταύτης. Ὁ Ἀχελῷος κατὰ τὴν πάλην ζητῶν μετὰ τῆς νέας νὰ διαφύγῃ μετεβλήθη τὴν ὄψιν εἰς παντοῖα ζῷα. Ἂν μετεβλήθη καὶ εἰς τράγον τοῦτο ὡρισμένως ἡ μυθολογία δὲν ἀναφέρει. Ἕνεκα ὅμως τῶν μεταμορφώσεων τοῦ ποταμοῦ τούτου θὰ ἠδύνατό τις νὰ δεχθῇ ὅτι καὶ ἡ προκειμένη παράστασις ποταμὸν ἴσως τινὰ εἰκονίζει ἂν μὴ τὸν Ἀχελῷον. Ἐκτὸς ἐὰν ἡ παράστασις, ἑρμηνευομένη καθ' ἣν σημασίαν ἔχει ὁ τράγος ἐν τῇ μυθολογίᾳ, ἀποδοθῇ εἰς τὰς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιαστικὰς ἁρπαγάς.

Ὁπωσδήποτ' ἂν ᾖ τὸ ἀνάγλυφον φαίνεται κατασκευασθὲν ὡς ἀναθηματικόν, ὡς δηλοῖ αὐτὸ τὸ σχῆμα αὐτοῦ, ἐντεθειμένον βεβαίως εἰς πρὸς τοῦτο κοιλότητα ἐν βράχῳ ἢ ἐπὶ ἄλλου τεμαχίου λίθου κατεσκευασμένην. Κεῖται δὲ νῦν παρὰ τῷ εὑρόντι κ. Βάθῃ. (Ὅρα πίνακα Δ'.)

Β'. Λείψανα ἐπιγραφικά.

Πρό τινος προσηνέχθη ὑπό τινος τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου εἰς τὸ Μουσεῖον Πειραιῶς τεμάχιον λίθου λευκοῦ, ἐλάχιστον μέρος ἐπιγραφῆς χρόνων

καλῶν, ὡς τὰ γράμματα τὰ ἐπ' αὐτοῦ δηλοῦσι τάδε:

. . . .
. . . .
. . . . .ΟΥΣΩΝ
. . . . .ΙΧΑΡΙΝ
. . . . .ΤΩΙΕΠΙΜ
. . . . .ΕΥ. .
. . . .

Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσηνέχθη εἰς τὸ αὐτὸ Μουσεῖον τεμάχιον ἐκ τῶν περὶ τὸ στόμιον ἀγγείου πηλίνου ἄχρου φέρον λατινικοῖς γράμμασιν ἐπὶ τῆς ἔξω παρὰ τὸν τράχηλον ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν ἔκτυπον:

CALLIPE

Τοῦ πρώτου τῶν τεμαχίων τούτων ὕψος 0,08, πλάτος 0,10, τοῦ ἑτέρου 0,05 ὕψος, 0,10 πλάτος.

Ἰάκωβος Χ. Δραγάτσης.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἐν καιρῷ εἴχομεν ἀναγράψει ἐν τῷ Παρνασσῷ (τόμος ς'. σελ. 759) περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει γενομένων ἀνασκαφῶν εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ Παρθενῶνος καὶ τοῦ Μουσείου χῶρον. Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐξηκολούθησαν ἔκτοτε ἀδιαλείπτως καὶ πολλὰ ἀνεκαλύφθησαν ἄξια λόγου εὑρήματα, ὧν ἰδίας κρίνομεν μνείας τὸ ἀνάγλυφον Ἀθηνᾶς Ἱππίας περὶ οὗ εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν τμῆμα τοῦ Συλλόγου ὡμίλησεν ἐκτενῶς ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης καὶ οὗ τὴν ὁμιλίαν δημοσιεύομεν ἀνωτέρω. Πρὸς δὲ κεφαλὴν Ἀθηνᾶς, καλλίστης ἐργασίας ἀνήκουσαν ἴσως εἰς τὴν μεταβατικὴν ἐποχὴν ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης εἰς τὴν περίοδον τὴν ἀμέσως προηγηθεῖσαν τῆς ἀκμῆς· κορμὸν Ἀθηνᾶς, οὗ ἐλλείπει ἡ κεφαλή, καὶ ἐν ᾧ διὰ χρωμάτων, ἅτινα ζωηρότατα ἐσώζοντο κατὰ τὴν εὕρεσιν, ὑποδείκνυται ἡ αἰγίς· Σφίγγα ἐκ πεντελησίου λίθου, μηρὸν κολοσσικοῦ ἀγάλματος, τρεῖς πλάκας πωρώδους λίθου φερούσας ἀναγλύφους παραστάσεις διφρηλάτου, συμπλέγματος δύο ἀνδρῶν καὶ συμπλέγματος ὄφεων, πολλὰ μικρότερα λίθινα καὶ χαλκᾶ εἰδώλια, ἐν οἷς διακρίνονται εἷς ἡνίοχος καὶ δύο γοργόνες διώκουσαι Περσέα. Περὶ πάντων τούτων ἐκτενῆ λόγον θὰ ποιήσωμεν ἐν τοῖς ἑπομένοις τεύχεσιν.

— Ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ ἠνεώχθη μία τῶν αἰθουσῶν τῆς Συλλογῆς τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας τῆς ἐκ τοῦ Βαρβακείου πρὸ χρόνου μετακομισθείσης. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ἥτις εἶναι προσιτὴ εἰς τὸ δημόσιον καθ' ἑκάστην πλὴν τῶν Κυριακῶν ἀπὸ ὥρας 2—5 μ. μ. κατετάχθησαν τὰ πήλινα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα προϊόντα τῆς ἀγγειοπλαστικῆς, τὰ χρυσᾶ κοσμήματα, οἱ δακτυλιόλιθοι καὶ τὰ νομίσματα. Ἡ κατάταξις τῶν ἀντικειμένων ἐγένετο πάνυ ἀξιοπρεπῶς καὶ τιμᾷ τήν τε ἀρχαιολογικὴν ἑταιρίαν καὶ τοὺς

ἀναλαβόντας τὴν ταξινομίαν. Μέχρι τοῦ μηνὸς Μαΐου ἐλπίζεται ὅτι θὰ κατορθωθῇ νὰ καταςῇ προσιτὴ εἰς τὸ δημόσιον καὶ δευτέρα αἴθουσα, ἥτις θέλει περιλάβει τὰ πήλινα ἀγαλμάτια ὧν κυριωτέρα καὶ πλουσιωτέρα Συλλογὴ ἡ τῶν Ταναγραίων καὶ τὰ χάλκινα ἀντικείμενα.

— Ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς Ἀπριλίου ἐπαναλαμβάνονται τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Φίλιου αἱ ἐν Ἐλευσῖνι ἀνασκαφαὶ δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Πλήρης ἔκθεσις καὶ διάγραμμα τοῦ ἀνασκαφέντος μέχρι τοῦδε χώρου θέλουσι δημοσιευθῇ ἐν τοῖς ἐκδοθησομένοις πρακτικοῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας.

— Ὁμοίως ἐπαναλαμβάνονται μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐφόρου κ. Π. Καββαδία.

— Ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ θὰ συνεχίσῃ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὰς ὑπ' αὐτῆς ἐν Δήλῳ γινομένας ἀνασκαφάς. Τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν θέλει ἀναλάβει ὁ ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις ἑταίρων αὐτῆς κ. Μονσώ.

— Ἀπεφασίσθη ἡ ἀνέγερσις μουσείου ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐν ᾧ θὰ ἀποτεθῶσιν αἱ ἐκεῖ εὑρεθεῖσαι πολύτιμοι ἀρχαιότητες. Τὸ σχέδιον τοῦ μουσείου τούτου ἐξεπονήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἄδλερ καθηγητοῦ ἐν τῇ ἐν Βερολίνῳ πολυτεχνικῇ σχολῇ, ἡ δ' ἐκτέλεσις ἀνετέθη τῷ ἀρχιτέκτονι κ. Δέρπφελδ προσκεκολλημένῳ παρὰ τῷ ἐνταῦθα γερμανικῷ ἀρχαιολογικῷ ἰνστιτούτῳ.

— Τὸ Μουσεῖον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἀπέκτησε κατ' αὐτὰς ἀρχαϊκὸν ἀγγεῖον ἐκ τῶν ἡμιλεύκων λεγομένων ὕψους 0,25 τοῦ γαλλικοῦ μέτρου ἐφ' οὗ εὕρηται παράστασις τοῦ Ἀκταίονος σπαρασσομένου ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ κυνῶν. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο κατελογίσθη ὑπ' ἀριθ. 2800 εἶναι δὲ καλῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης. Ἡ παράστασις δ' ἔχει ὡς ἑξῆς. Ἐν τῷ μέσῳ φέρεται ὁ Ἀκταίων ἐφ' οὗ ἀναρριχῶνται ἑπτὰ κύνες ὧν δύο ἢ τρεῖς ἤρξαντο κατασπαράσσοντες αὐτόν. Ἀριστερόθεν ἡ Ἄρτεμις προσβλέπει αὐτὸν ἠρέμα δεξιόθεν δ' ἄλλη γυνὴ ἥτις ὑποτίθεται οὖσα ἡ μήτηρ τοῦ Ἀκταίωνος Αὐτονόη ὑψοῖ τὴν δεξιὰν πρὸς τὸν οὐρανόν. Ἡ παράστασις αὕτη σπανίως ἀπαντᾶται, τρία ἢ τέσσαρα δ' ἀγγεῖα εἶναι γνωςὰ φέροντα τὴν παράςασιν ταύτην. Τὸ Μουσεῖον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας κατέχει καὶ ἄλλο ἀγγεῖον ἀρχαϊκὸν μὲ τὴν αὐτὴν παράστασιν, περιγραφὲν ὑπὸ Κολινιὼν (vases peints de la Societé archeologique ἀριθ. 332), καὶ ὑπὸ Χάϊδεμαν (Griech. Vasenb. πῖν. VIII, 3).

— Τῇ φροντίδι τῆς διευθύνσεως τῆς ἀστυνομίας κατεσχέθη καὶ κατετέθη προσωρινῶς ἐν τῷ ἀστυνομικῷ καταστήματι ἀνάγλυφον ἐπιτύμβιον ἐν Ἐλευσῖνι εὑρεθέν, ὅπερ ἀπεικονίζει γυναῖκα κρατοῦσαν ἐν τῇ δεξιᾷ ὑψωμένῃ σεῖστρον ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ ὑδρεῖον. Τὸ ὕψος τοῦ λίθου εἶναι 0,94, τὸ δὲ πλάτος 0,31, τὸ δ' ὕψος τοῦ ἀναγλύφου 0,66. Τὸ ἀνάγλυφον ἀκέραιον κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι ἐφθαρμένον μόνον κατὰ τὰ ἄνω, ἐλλείποντος

μέρους τῆς κόμης. Ἡ ἐργασία εἶναι τῶν μεταγενεστέρων ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἡ δὲ παράστασις ἀνήκει εἰς τὸν συνήθη τύπον ἱερειῶν τῆς Ἴσιδος ἢ μᾶλλον γυναικῶν μεμυημένων τὰ μυστήρια τῆς Ἴσιδος· τοῦ τύπου τούτου πλεῖστα ἐσώθησαν δείγματα, οὐκ εὐάριθμα δ' ἀπόκεινται ἐν τῇ τετάρτῃ πρὸς ἀριστερὰν αἰθούσῃ τοῦ ἐν ὁδῷ Πατησίων Ἐθνικοῦ Μουσείου.

— Ἀνασκαπτομένων τῶν θεμελίων πρὸς οἰκοδομὴν οἰκίας κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀπολλοδώρου, ἀνευρέθη κεφαλὴ ἐκ μαρμάρου γυναικεία φυσικοῦ μεγέθους. Ἡ κεφαλὴ αὕτη διατηρεῖται ἐν καλῇ καταστάσει καὶ εἶναι τῶν καλῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, εἰκονίζει δὲ πιθανῶς Ῥωμαίαν αὐτοκράτειραν.

— Καθὰ ἐν Δυρραχίου ἐπιστέλλουσι πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος καὶ εἰς ἀπόστασιν πέντε λεπτῶν ἀπὸ τῆς θέσεως ἐν ᾗ σήμερον ἔκτισται ἡ πόλις τοῦ Δυρραχίου περικλειομένη ὑπὸ τείχους πολλαχοῦ ἐν ἐρειπίοις, γινομένων ἀνασκαφῶν ἐν ἀγρῷ τινι τοῦ κ. Μιχαὴλ Τρούϊα πρὸς μεταποίησιν εἰς κῆπον ἀνευρέθη εἰς βάθος μέτρου πλὰξ ἐνεπίγραφος μήκους 0,42 Γαλλικοῦ μέτρου πλάτους 0,32 καὶ ὕψους 0,10. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι Λατινικὴ ἐπειδὴ δὲ κακῶς ἀντεγράφη δεν ἀναγινώσκεται καὶ ἀναμένομεν πληρέστερον ἀντίγραφον. Εἰς τὸ αὐτὸ δὲ μέρος ἐξακολουθησασῶν τῶν ἀνασκαφῶν εὑρέθη τοῖχος ἐκ πλίνθων ἀρχαῖος μαρτυρῶν τὴν ὕπαρξιν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ τὸ πάλαι οἰκοδομήματος ἔτι δὲ καὶ τάφοι πλινθόκτιστοι ὀστᾶ καὶ μόνον περιέχοντες. Περαιτέρω δ' ὀλίγον ἀνάγλυφον παριστὰν στρατιώτην φέροντα πιθανῶς δόρυ καὶ κάτωθεν τὴν ἐπιγραφὴν ET TIBI, καὶ ἐπιτυμβία πλὰξ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Ἑρμίππῳ ἀρχιτέκτονι ζήσαντι ἔτη ξέ. Ἑρμιόνη καὶ Ἕρμιππος πατρὶ γλυκυτάτῳ χαῖρε.»

— Τὰ ἐν Γκιοὺλ-μπακτσὲ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι τῆς νήσου Ῥόδου ἀνευρεθέντα ἀρχαῖα ἀντικείμενα περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἐν σελίδι 88 τοῦ παρόντος τόμου, ἀπεστάλησαν εἰς Βιέννην ὑπὸ τῶν ἀνευρόντων αὐτὰ Αὐστριακῶν ἀρχαιολόγων. Θέλουσι δὲ προσεχῶς ἐκτεθῇ εἰς κοινὴν θέαν.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ἀμφίοξυς ὁ λογχοειδής. Τ' ὄνομα τοῦ ζώου τούτου παντὶ τῷ ἀκροθιγῶς γευσαμένῳ τῶν καθ' ἑκάστην δημοσιευομένων περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν σπονδυλωτῶν καὶ κατὰ συνέπειαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπίσης, εἶναι γνωστόν. Μέχρι τοῦδε ὅμως εἰς δύο μόνον σημεῖα τῆς γῆς εἶχε συναντηθῇ, εὐτυχῆ νομίζω ἐμαυτὸν κατορθώσας νὰ προσθέσω καὶ τρίτον τοιοῦτον καὶ μάλιστα ἐν Ἑλλάδι. Ἐν τοῖς ὑπολείμμασι τοῦ ἁλιευτικοῦ σάκκου ἁλιέων Ἰταλῶν παρὰ τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν ἐνασχολουμένων εἰς τὴν ἁλιείαν διὰ τῶν γνωστῶν *ἀνεμοτρατῶν*, ἀνεῦρον ἕνα ἀμφίοξυν, προερχόμενον ἐκ

τοῦ βάθους τῆς παρὰ τὸ ὄρος Γαυρολίμνη θαλάσσης. Βεβαιότατα ἐκεῖ ἓν καὶ μόνον δὲν εὑρίσκετο τοιοῦτον ζῶον ἀλλὰ πολλά, ἀνάγκη ὅμως τῆς χρήσεως γαγγάμου (Drague) πρὸς πλήρη ἀνερεύνησιν.

Ὁ ἰχθὺς οὗτος εἶναι ἀρκετὰ περίεργος, ἔχει σχῆμα λογχαειδὲς ὀξὺ κατ' ἀμφότερα τ' ἄκρα, εἶναι ἐπιμήκης, συντεθλιμμένος, τὸ δέρμα δ' ἔχει ἐντελῶς γυμνὸν λειότατον καὶ στερρότατον.

Ἡ κεφαλὴ δὲν διακρίνεται τοῦ λοιποῦ σώματος. Τὸ στόμα εἶναι κατὰ μῆκος εὐρύ, κεῖται δὲ ὑποκάτω καὶ ὄπισθεν τῆς ἐμπροσθίας ἄκρας τῆς νωτακάνθης, περιβάλλεται ὑπὸ δέκα πέντε ζευγῶν λοβῶν ἰδίου ὅλως σχήματος, εὐκινήτων μᾶλλον πρὸς τὰ πλάγια.

Τὰ τῶν νώτων πτερύγια εἶναι μακρὰ ἄρχονται ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ λήγουσιν εἰς τὸ ἄκρον τῆς οὐρᾶς. Ζῶντος τοῦ ζῴου τὸ σῶμα εἶναι τόσον διαφανὲς ὥστε εἶναι δυνατὸν διὰ τοῦ μικροσκοπίου νὰ μελετηθῶσι καὶ τὰ μᾶλλον εὐαίσθητα μέρη αὐτοῦ εἶναι εὔκολον νὰ ἴδῃ τις τὰς κινήσεις τῶν δονητικῶν βλεφαρίδων καὶ νὰ μετρήσῃ τοὺς παλμοὺς τῶν συστελλομένων ἀγγείων· ὁ ἐσωτερικὸς του σκελετὸς σύγκειται ἐκ χονδρώδους νωτακάνθης, συνισταμένης ἐκ σειρᾶς δισκοειδῶν κυψελίδων· ὁ προμήκης μυελὸς εὑρίσκεται ἄνωθεν ταύτης ἀλλὰ δὲν παρουσιάζει ἐξόγκωσίν τινα δυναμένην νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐγκέφαλος. Δὲν ἔχει καρδίαν, ἡ κυκλοφορία τελεῖται διὰ τῶν συστολῶν τῶν ἀγγείων, ἡ δὲ διὰ τῆς ἀναπνοῆς ἀποκάθαρσις τοῦ αἵματος ὅπερ δὲν παρουσιάζει ἐρυθρὰ αἱμοσφαίρια, τελεῖται ἐν τῷ κοιλώματι τοῦ φάρυγγος οὗτινος τὰ τοιχώματα ἀναπληροῦσι τὰ βράγχια. Ἐν τῇ *Ἱστορίᾳ τῆς δημιουργίας τῶν ὀργανικῶν ὄντων κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους* ὁ Haeckel γράφει. «Ὁ Ἀμφίοξυς, εἶναι ἀναμφηρίστως ὁ τελευταῖος τῶν Μοϊκανῶν τὸ τελευταῖον ἐπιζῶν ζῷον ὁμοταξίας παμπληθοῦς ὑποδεεστέρων σπονδυλωτῶν, ἀναπτυχθέντων ἐν τῇ πρωτογόνῳ τῆς γῆς ἐποχῇ, ἀλλ' ἅτινα ὡς μὴ ἔχοντα στερεὰν σπονδυλικὴν στήλην δὲν ἐγκατέλειψαν λείψανα εἰς τὰς γεωλογικὰς στιβάδας.» Ἡ ἰδέα τοῦ γερμανοῦ φυσιοδίφου πολλοὺς μὲν ἔχει τοὺς παραδεχομένους, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ εἶναι κατ' αὐτῆς. Ὁ Ἀμφίοξυς διατελεῖ πάντοτε ὑπὸ συζήτησιν, ἡ θέσις του εἶναι ἀναμφισβητήτως εἰς τὰ σπονδυλωτὰ κατὰ πόσον ὅμως ἄλλοτε τὰ ζῶα ταῦτα ἦσαν πολυπληθέστερα τὸ ζήτημα δὲν ἐλύθη.

Νικόλ. Χρ. Ἀποστολίδης.

*
* *

Ἐκθέσεις ἀνθέων. Συμφώνως τῇ ἀποφάσει τοῦ τμήματος τῶν καλῶν τεχνῶν τοῦ Συλλόγου προκηρύσσεται ἔκθεσις φυτῶν καὶ ἀνθέων, τελεσθησομένη τὴν 22 τοῦ προσεχοῦς Ἀπριλίου, ἥτις θέλει διαρκέσει τρεῖς τοὐλάχιστον ἡμέρας. Καλοῦνται δὲ νὰ μετάσχωσιν αὐτῆς οἱ φιλανθεῖς ἢ οἱ κηπουροὶ αὐτῶν καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀνθοκόμοι Ἕλληνές τε καὶ μὴ οἰκοῦντες ὅμως ἐν Ἑλλάδι. Αἱ πρὸς παραδοχὴν αἰτήσεις ἀπευθύνονται τῷ

γραμματεῖ τοῦ τμήματος τῶν καλῶν τεχνῶν κ. Εὐγ. Γ. Ζαλοκώστᾳ πρὸ τῆς 15 Ἀπριλίου. Τὰ ἐκθέματα δέον νὰ τοποθετηθῶσι δύο ἡμέρας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκθέσεως· ἐξαιροῦνται δὲ μόνον τὰ ἐν ἀνθοδέσμαις ἄνθη ἅτινα γίνονται δεκτὰ μέχρι τῆς 8 πρωϊνῆς ὥρας τῆς ἡμέρας καθ' ἣν θέλει γίνει ἡ ἔναρξις τῆς ἐκθέσεως. Τὰ ἀποσταλησόμενα εἰς τὴν ἔκθεσιν φυτὰ πρέπει νὰ ἀνήκωσι ἀπὸ τριῶν τοὐλάχιστον μηνῶν τῷ ἐκθέτῃ αὐτῶν. Οἱ ἑλλανοδῖκαι τρεῖς τὸν ἀριθμὸν διορισθήσονται τὴν προτεραίαν τῆς ἐκθέσεως ὑπὸ τοῦ τμήματος τῶν καλῶν τεχνῶν, τὰ ἐκτεθέντα δὲ τυχὸν ὑπ' αὐτῶν ἐξαιροῦνται τῶν διαγωνισμῶν. Θέλουσι δ' ἀπονεμηθῇ βραβεῖα τιμῆς καὶ ἄθλα χρηματικὰ ὁρισθησόμενα πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐκθέσεως· τὸ πρῶτον δὲ βραβεῖον τιμῆς ἀπονεμηθήσεται εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ ἐκθέσαντος μεγαλήτερον ἀριθμὸν φυτῶν ἀξίων τούτου προκοψάντων διὰ τῆς ἰδίας του καλλιεργείας. Κατὰ δὲ τὸ δημοσιευθὲν πρόγραμμα διαγωνισμοῦ ἡ ἔκθεσις διαιρεῖται εἰς ὀκτὼ τμήματα τὰ ἑξῆς· 1) φυτὰ εἰς γάστρας καλλιεργούμενα, ἀείφυλλα καὶ φυλλορρόα, 2) συλλογαὶ παχυφύτων, 3) φυτὰ βολβώδη, 4) φυτὰ ἐν ὑπαίθρῳ καλλιεργούμενα συνήθως γινόμενα ὅμως δεκτὰ καὶ ἂν εἰς γάστρας ὦσι πεφυτευμένα, 5) συλλογὴ ἐγχωρίων αὐτοφύτων φυτῶν, 6) ἄνθη καὶ ἀνθοδέσμαι, 7) συλλογὴ πρωΐμων λαχανοειδῶν, ὀπωρῶν κλ. 8) ἀνθοκομικὴ βιομηχανία· σχέδια κήπων κλ.

*
* *

Ἐργασίαι τῆς ἐπὶ τῆς βελτιώσεως τῶν φυλακῶν ἐπιτροπῆς. Καταρτισθεῖσα ἡ ἐπὶ τῆς βελτιώσεως τῶν φυλακῶν ἐπιτροπὴ τοῦ νομικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου ὡς ἐρρέθη καὶ εἰς τὸ προλαβὸν τεῦχος ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Καὶ ἐν πρώτοις ἡ ἐπιτροπὴ ἀνέθηκεν εἰς δεκατέσσαρας κυρίας τῶν Ἀθηνῶν τὴν συλλογὴν ἐρίων καὶ ὑλικοῦ ὑπὲρ τῶν φυλακισμένων. Αἱ κυρίαι αὗται αἵτινες εἰσὶν αἱ ἑξῆς· Ἀνδρομάχη Μ. Ῥενιέρη, Ἐλίζα Θ. Ζαΐμη, Ἑλένη Ι. Βούρου, Ναταλία Α. Σούτσου, Ῥόζα Σπ. Βαλαωρίτου, Ἑλένη Ν. Μαυροκορδάτου, Τερψιχόρη Β. Μελᾶ, Φανὴ Χ.Πρετεντέρη, Βάριγκα Α. Ῥάϊνεκ, Ἰφιγένεια Α. Συγγροῦ, Αἰκατερίνη Π. Θεολόγου, Ἑλένη Μ. Μελᾶ, Στυλιανὴ Γ. Βασιλείου, Ἰσαβέλλα Α. Σκουζέ. Αἱ κυρίαι προθύμως ἀποδεχθεῖσαι τὴν πρότασιν τῆς ἐπιτροπῆς συνῆλθον ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου καὶ ἐκλεξάμεναι πρόεδρον αὐτῶν τὴν κυρίαν Ἀνδρομ. Ῥενιέρη διῃρέθησαν κατὰ τμήματα καὶ ἐπελάβοντο μετὰ ζήλου μεγάλου τῆς ἐργασίας αὐτῶν ἐπεσκέψαντο δὲ καὶ τὰς γυναικείας φυλακάς. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν εἰσπραχθεισῶν εἰσφορῶν θέλομεν δημοσιεύσει προσεχῶς.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἐπιτροπὴ διὰ τῶν διαφόρων συνδρομῶν ἃς ἀπ' εὐθείας εἰσέπραξε καὶ αἵτινες ἀνέρχονται εἰς τὸ ποσὸν τῶν δρ. 2065, ἐφρόντισεν ὅπως μεταποιηθῇ ἓν δωμάτιον εἰς ναὸν ἐν τῷ Μενδρεσὲ καὶ κατασκευάσῃ μαγειρεῖον καὶ πρόχειρά τινα σκεύη καὶ καθίσματα διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ ἐργάτας τῶν φυλακῶν.

Πρὸς εὐχερεστέραν διεξαγωγὴν τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς διήρεσαν τὰς ἐργασίας αὐτῶν καὶ ἀνέλαβον, ὁ μὲν κ. Ἰω. Τυπάλδος τὴν ἐποπτείαν τοῦ Μενδρεσέ, ὁ κ. Ἰω. Ἀρβαντινὸς τὴν ἐποπτείαν τῆς φυλακῆς Κόκλα, ὁ κ. Δ. Βορρὲς τὴν τοῦ Τριγγέτα καὶ ὁ κ. Ν. Ζηλήμων τὴν τοῦ Γεννηματᾶ.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἀπήντησεν εἰς τὴν αἴτησιν τῆς ἐπιτροπῆς ὅτι θέλει μεριμνήσει περὶ διορισμοῦ ἱερέων εἰς ἑκάστην φυλακήν. Ἐν τούτοις ἡ ἐπιτροπὴ ἐν τῷ μετασκευασθέντι ναΐσκῳ τοῦ Μενδρεσὲ ἐφρόντισεν ὅπως διὰ τοῦ ἱερέως τῶν φυλακῶν ἄρξηται τελουμένη ἡ θεία λειτουργία καθ' ἑκάστην Κυριακὴν καὶ τὴν Κυριακὴν μάλιστα τῆς Σταυροπροσκυνήσεως ὁ κ. Ἰγν. Μοσχάκης ἐντολῇ τῆς ἐπιτροπῆς ἐξεφώνησε τὰς ἐν τῷ παρόντι τεύχει δημοσιευομένας ὀλίγας λέξεις. Προσηνέχθησαν δὲ ὁ αἰδέσιμος ἱερομόναχος Σεραφεὶμ Θημβοΐτης καὶ ὁ ἱεροδιάκονος Εὐθύμιος Καββαδᾶς ὅπως διδάσκωσιν ἐν ταῖς φυλακαῖς τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ.

Ἡ διδασκαλία γραμμάτων εἰσέτι δὲν ἤρξατο διότι ἀναμένεται ἡ ἐπὶ τούτῳ ἀπάντησις τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἀλλ' ἐν τούτοις ἐκ τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς ὑπαρχόντων καταδίκων εὑρέθησαν ἔν τε ταῖς φυλακαῖς Κόκλα καὶ Μενδρεσὲ τινὲς ἱκανοὶ ἵνα διδάξωσι τοὺς θέλοντας, μετὰ μεγάλης δὲ προθυμίας οἱ μὲν ἀνεδέχθησαν τὴν διδασκαλίαν οἱ δὲ κατεγράφησαν ὡς μαθητευόμενοι καὶ ἐδόθησαν αὐτοῖς τὰ ἀναγκαιοῦντα βιβλία καὶ ἐτοποθετήθησαν τὰ ἐπὶ τούτῳ κατασκευασθέντα θρανία.

Καθόσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐνασχόλησιν τῶν καταδίκων ἤδη ἐν Μενδρεσὲ ἐργάζονται 13 ῥάπται κατασκευάσαντες ἄχρι τοῦδε 50 ὑποκάμισα διὰ τοὺς φυλακισμένους, τέσσαρες φανοποιοὶ οἵτινες κατεσκεύασαν 150 πινάκια ἐκ λευκοσιδήρου διὰ τὴν τροφὴν τῶν φυλακισμένων, καὶ τρεῖς ξυλουργοὶ ἀσχολούμενοι εἰς τὴν κατασκευὴν θρανίων. Οἱ λοιποὶ φυλακισμένοι ἀσχολοῦνται ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν κατασκευὴν μικρῶν λεπτουργημάτων, ἕωσοῦ διοργανωθῇ τάξις λεπτουργῶν τακτικῶς διδασκομένων.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐπέστησεν ἰδίως τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν δίαιταν τῶν φυλακισμένων. Ἐζήτησε τὴν κατάργησιν τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς καπηλείων τὰ ὁποῖα εἶναι ἀφορμὴ πλείστων καταχρήσεων καὶ προσεφέρθη ἵνα χορηγῇ αὕτη εἰς τοὺς φυλακισμένους ὄψα προκαταβάλλουσα τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην πρὸς συσίτιον τῶν φυλακισμένων ἀντὶ τῶν παρὰ τοῦ δημοσίου χορηγουμένων αὐτοῖς χρηματικῶν βοηθημάτων, τὰ ὁποῖα νῦν σπαταλῶνται εἰς κερδοσκόπους προκαταβάλλοντας ἀντὶ μεγάλου ἐκπεσμοῦ τὰ χορηγήματα τῶν Ὑπουργείων. Ἐπὶ τούτῳ ἡ ἐπιτροπὴ συνέταξε καὶ ὑπέβαλε πρὸ μηνὸς κανονισμὸν τῆς τροφοδοσίας τῶν φυλακισμένων, ἀλλ' ἡ ἀπουσία τοῦ Νομάρχου κρατεῖ μετέωρον τὴν ἔγκρισιν τῶν ἔργων. Ἐπὶ τοῦ παρόντος χορηγεῖ καθεκάστην τρόφιμα εἰς τοὺς ἐν τῷ Μενδρεσὲ ἐργαζομένους ἐκ τοῦ ταμείου αὐτῆς.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Μάρτιος 1885.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Συνεκροτήθη τὸν λήξαντα μῆνα μία τακτικὴ συνεδρία.

Ἀνέγνωσαν διατριβὰς οἱ ἑξῆς:

Ὁ ἀρχιμανδρίτης κ. Σωκράτης Κολιάτσος ἐπίτιμον μέλος *περὶ τῆς ἐν τῷ οἴκῳ εὐδαιμονίας*.

Ὁ κ. Β. Σκορδέλης τακτικὸν μέλος, *Ὀκτώηχος καὶ Φυλλάδα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἢ Σχολεῖον καὶ Λαός*.

Ὁ κ. Α. Σπαθάκης τακτικὸν μέλος, *περὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου*.

Ὁ κ. Σ. Σοκόλης ἀντεπιστέλλον μέλος, *περὶ Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας μέρος Β'*.

Ὁ κ. Ἀρ. Προβελέγιος τακτικὸν μέλος, ἀποσπάσματα τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης μεταφράσεως τοῦ *Φάουστ* τοῦ Γκαῖτε.

Ὁ κ. Τιμ. Ἀμπελᾶς τακτικὸν μέλος, *τύχαι καὶ στιγματισμοὶ τοῦ ὀνόματος Γραικός*.

Ὁ κ. Ἰω. Τυπάλδος ἐπίτιμον μέλος, *Νομικὴν ἑρμηνείαν τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὅρων*.

Ὁ κ. Α. Πασπάτης ἐπίτιμον μέλος, *πολιορκία καὶ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τῷ* 1453. Μέρος Α'.

Ἀπεβίωσαν τὸν λήξαντα μῆνα ἐνταῦθα μὲν ἡ **Φωτεινὴ Οἰκονομίδου** ἐπίτιμον τοῦ Συλλόγου μέλος ἀπὸ τοῦ 1875 καὶ ἐν Βέρνῃ ὁ **Γεώργιος Ξάνθος** ἀντεπιστέλλον μέλος, τῷ 1872 τὸ πρῶτον καταταχθεὶς εἰς τὰς τάξεις τῶν τακτικῶν μελῶν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα καλῶν τεχνῶν. Εἰς δύο συνεδρίας συνῆλθε τὸ τμῆμα τοῦτο τὸν λήξαντα μῆνα. Καὶ ἐν μὲν τῇ α'. ἀνεβλήθη διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος ἡ ἔκθεσις ἀντικειμένων ἱστορικῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ὡς μὴ ὑπολειπομένου ἱκανοῦ πρὸς παρασκευὴν τῆς ἐκθέσεως χρόνου μέχρι τῆς 25 Μαρτίου. Ἐγένετο δὲ δεκτὴ ὑπὸ τοῦ τμήματος ἡ πρότασις τοῦ κ. Σ. Σπηλιωτάκη περὶ τελέσεως ἀνθέων καὶ ἐξελέχθη ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κκ. Θ. Χελδράϊχ, Π. Γενναδίου καὶ Ν. Ἀποστολίδου, ὅπως συντάξῃ τὸν κατάλληλον κανονισμόν.

Κατὰ τὴν β' συνεδρίαν ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ἐπιτροπῆς κ. Ν. Ἀποστολίδου ὁ συνταχθεὶς κανονισμὸς τῆς ἐκθέσεως τῶν ἀνθέων καὶ

τὸ πρόγραμμα τοῦ διαγωνισμοῦ, ἅτινα καὶ ἐψηφίσθησαν μετά τινων τροποποιήσεων. Ἐξελέχθη δὲ καὶ ἐπιτροπὴ ἥτις θέλει ἐπιστατήσει εἰς τὴν τοποθέτησιν τῶν ἐκθεμάτων καὶ εἰς τὴν παρασκευὴν τῆς ἐκθέσεως ἐκ τῶν κκ. Μ. Μελᾶ προέδρου τοῦ τμήματος, Εὐγ. Γ. Ζαλοκώστα γραμματέως καὶ τῶν κκ. Ν. Τριανταφυλλίδου, Γ. Δουρούτη, Α. Ῥαγκαβῆ, Κ. Κουτσαλέξη καὶ Α. Χαραλάμπη. Εἰς τὸ τμῆμα δ' ὑπεβλήθησαν καὶ διάφοροι ἄλλαι προτάσεις συζητηθησόμεναι προσεχῶς ἐν αἷς καὶ περὶ ληπτέας φροντίδος περὶ διασώσεως τῶν βυζαντιακῶν ἐν Ἐκκλησίαις εἰκόνων.

Τμῆμα νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Εἰς δύο συνῆλθε συνεδρίας τὸν λήξαντα μῆνα. Οἱ κκ. Ν. Δαμασκηνός, Σῖμος Μπαλάνος, Κ. Ν. Κωστῆς καὶ Ι. Α. Τυπάλδος ὑπέβαλον κατὰ τὴν α' συνεδρίαν πρότασιν, ὅπως ἐκφρασθῇ εὐχὴ περὶ καταργήσεως τῆς προσωπικῆς κρατήσεως, μετὰ μακρὰν δὲ συζήτησιν, ἧς μετέσχον ἐκτὸς τῶν ὑπογραψάντων τὴν πρότασιν καὶ οἱ κκ. Φιλάρετος, Φλογαΐτης, Παπαφράγκος, Πάγκαλος, Λεβίδης, Ζηλήμων καὶ ἄλλοι, ἐγένετο δεκτὴ ἡ πρότασις ὡς ἑξῆς:

«Τὸ νομικὸν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τμῆμα τοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, θεωροῦν ὅτι ἡ προσωπικὴ κράτησις ὡς μέσον ἐκτελέσεως πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν ἀποφάσεων κατηργήθη παρ' ἅπασι σχεδὸν τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν ὡς θεσμὸς ἀπάδων ταῖς ἀρχαῖς τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, καὶ ὅτι ἡ περαιτέρω αὐτοῦ ἰσχὺς ἐν Ἑλλάδι ἐπιβλαβὴς ἀποβαίνει δσημέραι τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίᾳ, εὔχεται ὅπως παύσῃ ὑφισταμένη καὶ ἐν Ἑλλάδι· ἀνατίθησι δὲ εἰς τὰ μέλη τοῦ τμήματος, ὅσα διατελοῦσι καὶ βουλευταί, ὅπως συντελέσωσι προσηκόντως εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς εὐχῆς ταύτης.»

Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν συνεδρίαν ἤρξατο ἡ συζήτησις ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Μπαλάνου ὑποβληθείσης προτάσεως περὶ βελτιώσεως τῶν δικαστηρίων. Πρῶτος λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Κ. Καραπάνος προέτεινεν, ἵνα ὁρισθῶσιν ὑπὸ ἐπιτροπῆς τὰ συζητητέα μέρη τοῦ ζητήματος. Εἶτα ὁ μὲν κ. Ι. Τυπάλδος ἐπρότεινε τὴν ἄμεσον συζήτησιν τοῦ ζητήματος, ὁ δὲ κ. Τιμ. Ἀμπελᾶς τὸν ὑπὸ τοῦ τμήματος καθορισμὸν τῶν κατεπειγόντων καὶ ἐχόντων προτεραιότητα μερῶν τοῦ πολυπλόκου ζητήματος καὶ τὴν εἰς προσεχῆ συνεδρίαν συζήτησιν τῶν ἀπὸ τοῦδε ὁρισθησομένων, ὁ δὲ κ. Γ. Φιλάρετος τὸν προσδιορισμὸν εἰδικῆς κατὰ μῆνα συνεδριάσεως πρὸς συζήτησιν τοῦ ζητήματος. Εἶτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Α. Παπαφράγκος παρέστησε μὲν τὸ σοβαρὸν καὶ πολύπλοκον τοῦ ζητήματος, ἀνέλυσεν ἐν ὀλίγοις καὶ ἐπὶ παραδείγματι τινὰ τῶν σχετικῶν ζητημάτων, κατέδειξε δὲ ὅτι πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ καθορισθῇ τὸ θέμα τῆς συζητήσεως διὰ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν προταθέντων ὑπὸ ἐπιτροπῆς. Μετὰ τὴν ὁμιλίαν τοῦ κ. Παπαφράγκου καὶ βραχυτέραν ὁμιλίαν τοῦ κ. Παπαλουκᾶ Εὐταξίου, προτείναντος τὸν χωρισμὸν τοῦ ζητήματος τῶν δικαστηρίων ἀπὸ τοῦ περὶ τρο-

ποποιήσεως δικονομικῶν διατάξεων, τοῦ κ. Ζηλήμονος, προτείναντος ἵνα τὸ τμῆμα συζητήσῃ μὲν τὰ δεκτικὰ πολλῆς συζητήσεως καὶ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἐκ τῶν ἐνόντων βελτίωσιν τῶν δικαστηρίων, ἀναθέσῃ δὲ εἰς ἐπιτροπὴν τὰς δικονομικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ τοῦ κ. Λέκα, προτείναντος τὴν ἄμεσον συζήτησιν, τὸ τμῆμα παρεδέχθη τὴν περὶ συστάσεως ἐπιτροπῆς πρότασιν τῶν κκ. Παπαφράγκου καὶ Καραπάνου, ἐξελέξατο δὲ τοιαύτην ἐκ τῶν ἑξῆς μελῶν τοῦ τμήματος κκ. Α. Παπαφράγκου, Σ. Μπαλάνου Ν. Ῥάδου, Θ. Φλογαΐτου, Γ. Φιλαρέτου καὶ Ν. Λεβίδου.

Ἀρχαιολογικὸν καὶ Φιλολογικὸν τμῆμα. Κατὰ τὴν τακτικὴν συνεδρίαν αὐτοῦ ὁ πρόεδρος κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος διέλαβε περὶ δύο βιβλίων σταλέντων εἰς τὸ τμῆμα, ἤτοι περὶ ἐκδόσεως λόγων τινῶν ἀνεκδότων τῶν ἐπισκόπων Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτου καὶ Γεωργίου Βούρτζη, ὑπὸ Β. Γεωργιάδου, καὶ περὶ τῆς γαλλιστὶ γεγραμμένης ἱστορίας τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῷ 1453, ὑπὸ Α. Βλαστοῦ.

Εἶτα ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης εἶπέ τινα περὶ τῶν ἐν Ἀκροπόλει δαπάνῃ τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας καὶ ἐπιμελείᾳ τῆς γενικῆς Ἐφορίας τῶν ἀρχαιοτήτων γινομένων ἀνασκαφῶν. Ἀφορμὴν δὲ λαβὼν ἔκ τινος τῶν εὑρεθέντων ἀρχαϊκῶν ἀναγλύφων, ὡμίλησε περὶ τοῦ γνωστοῦ ἀναγλύφου τῆς ἡνιοχούσης γυναικός, τοῦ κατακειμένου ἐν τῇ πρώτῃ αἰθούσῃ τοῦ ἐν Ἀκροπόλει μουσείου.

Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Σ. Π. Λάμπρος ἐπέδειξε πανομοιότυπον περιεργοτάτης ἐπιγραφῆς, γεγραμμένης γράμμασι τῆς Δ' ἢ Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐχούσης δ' οὕτω:

..ΠΑΛ..
ΕΥΞΕΝΙΔΗΣ
ΠΡΟΣΠΑΛΤΙΟΣ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΧΑΡΙΝ
ΦΡΕΔΕΡΙΚΟΣ ΝΟΡΘ

ΑΜΦΙΣΘΕΝΗΣ
ΑΜΦΙΔΕΞΙΟΥ
ΠΡΟΣΠΑΛΤΙΟΣ

ΕΠΙ ΑΡΧΟΝΤΩΝ
ΣΠΥΡ ΛΟΓΟΘ
ΣΠΥΡ ΚΑΠΕΤ ΠΑΝ
ΖΑΧΑΡ ΣΠΥ ΤΡΙΚΑΛ

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀποτελεῖ κατὰ τὸν κ. Λάμπρον, μέρος ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς ὑπὸ τοῦ κ.Σ. Α. Κουμανούδη δημοσιευθείσης ἡ δ' ὕπαρξις νεωτερικῶν ὀνομάτων, κεχαραγμένων γράμμασιν ὁμοίοις, ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ λίθος ἐχρησίμευσεν εἰς κρήνην ἱδρυθεῖσαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου ὑπὸ τοῦ Φρεδερίκου Νόρθ, τοῦ ἀπὸ τοῦ 1817 μετὰ τὸν θάνα-

τον τοῦ ἀδελφοῦ του κληθέντος λόρδου Γκίλφορδ. Λαβὼν δὲ τὸ ἐνδόσιμον ἐκ τῶν ἀναγραφομένων ὀνομάτων Λογοθέτου, Καπετανάκη, Ζαχαρίτσα καὶ Τρικαλληνοῦ εἶπέ τινα περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις εὐπατριδῶν καὶ περὶ τῶν κοινοτικῶν θεσμῶν ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τουρκοκρατίας· περὶ ὧν διέλαβε συμπληρωτικῶς καὶ ὁ κ. Δ Γρ. Καμπούρογλους.

Εἶτα ὁ κ. Γ. Κρέμος ἀνεκοίνωσε πληροφορίας περὶ σειρᾶς ἐγγράφων ἀνηκόντων εἰς τὸν Γκούραν, περιεχούσης δ' ἐν ὅλῳ 253 ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Γκούραν, ὧν αἱ πλεῖσται ἐγράφησαν ἐν ἔτεσι 1824 καὶ 1825 ὑπὸ 78 ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τοῦ Ἀγῶνος.

Ὁ κ. Ο. Ἰασονίδης ἐποίησεν εἶτα ἀνάλυσιν τοῦ τελευταίου δημοσιεύματος τοῦ ἐν Λονδίνῳ Συλλόγου τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν καὶ ὁ κ. Ἀλ. Μελετόπουλος ὡμίλησε περὶ σφραγῖδός τινος τῆς ἐν Ἀμοργῷ μονῆς τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ.

Φυσιογνωστικὸν τμῆμα. Κατὰ τὴν τακτικὴν μηνιαίαν συνεδρίαν τοῦ τμήματος, ὁ πρόεδρος ἀνήγγειλεν, ὅτι κατετέθη ἤδη ἐν τῷ γραφείῳ ἡ ἔκθεσις τῆς ἐκλεχθείσης ἐπιτροπῆς,ὅπως μελετήσῃ τίνι τρόπῳ θὰ καθίστατο ἐφικτὴ ἡ σύστασις ζωολογικοῦ σταθμοῦ ἐν Φαλήρῳ ἢ ἐν Πειραιεῖ μετ' *ἐνυδροτροφείου* (aquarium). Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτης ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ κ. Ρ. Νικολαΐδου, ἀποφασίζεται ὅπως τυπωθῇ καὶ γίνῃ ἡ ἐπὶ ταύτης συζήτησις ἐν τῇ προσεχεῖ συνεδρίᾳ. Μετὰ τοῦτο ὁ κ. Θ. Χελδράϊχ ἀναγινώσκει μετάφρασιν τοῦ ὑπ'αὐτοῦ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἀκαδημείας τοῦ Βερολίνου δημοσιευθέντος ὑπομνήματος, ἐν ᾧ πραγματεύεται τὴν Χλωρίδα τῆς Θεσσαλίας. Ὁ κ. Α. Χρηστομάνος, μετ'εἰσαγωγὴν τῶν μέχρι τοῦδε παρὰ χημικοῖς γνωστῶν μεθόδων πρὸς προσδιορισμὸν ἐν ταῖς ἀναλύσεσι τῶν ἀλκαλίων καλίου καὶ νατρίου, ἐκθέτει ἴδιον πρὸς τοῦτο τρόπον καὶ ἰδίαν μαθηματικὴν ἐξίσωσιν πρὸς εὐκολωτέραν ἐπιτυχίαν τοῦ ποθουμένου. Τὸ ἐπιτυχὲς δὲ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένης μεθόδου, λέγει ὅτι ἐβεβαίωσε διὰ 13 ἀναλύσεων, καθ' ἃς ἄλλοτε μὲν ὡρισμένα ἔλαβε ποσὰ ἀλκαλίων, ἄλλοτε δὲ ἀπροσδιόριστα, πάντοτε δὲ τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν σύμφωνα ταῖς προσδοκίαις αὐτοῦ. Ὁ κ. Τιμ. Ἀργυρόπουλος, ὡς πρόεδρος τοῦ Συλλόγου *Παρνασσοῦ*, ἀγγέλλει, ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἀπέστειλε τῷ Συλλόγῳ ἔγγραφον τῆς διευθύνσεως τοῦ ἐν Λαρίσσῃ διδασκαλείου, ἐξ οὗ ἀποδείκνυται, ὅτι ὁ ἐκεῖ καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς φυσικῆς ἀναμένει τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰς ὁδηγίας ὅπως ἄρξηται τῶν μετεωρολογικῶν ἐργασιῶν, προσθέτει δὲ ὅτι παρηγγέλθησαν ἤδη εἰς Παρισίους τὰ ἀναγκαιοῦντα ἐργαλεῖα διὰ τοὺς πρώτους ἓξ μετεωρολογικοὺς σταθμούς, πρὸς δὲ ὅτι ὁ ἀξιότιμος ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν Ὑπουργὸς κ. Ῥοῦφος ἀνέγραψεν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ χιλίας δραχμὰς ὡς πρώτην συνδρομὴν ὑπὲρ τῶν σταθμῶν τούτων.

ΛΙΘ Κ ΓΡΟΥΝΔΜΑΝ ΑΘΗΝΑΙ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΕΡΩΤΙΚΗΣ ΑΡΠΑΓΗΣ.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. **Παναγιώτου Ι. Φέρμπου**, **Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου**, **Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλβη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ κ. **Σαράντην Π. Οἰκονόμου** (ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεεων πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπῆς (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4),

---

Ὁ Παρνασσὸς ἐκδίδοται τὸ τέλος ἑκάστου μηνός

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι **18**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ **20**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδένα στέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Σώματά τινα τῶν ἓξ ἐκδεδομένων τόμων τοῦ **Παρνασσοῦ** εὑρίσκονται καὶ πωλοῦνται ἐν τῷ τυπογραφείῳ *Παρνασσῷ*, κειμένῳ παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως (οἰκία Ὀλυμπίου).

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ Ἰονικῆς Τραπέζης. Τοῦ δ' ἐξωτερικοῦ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ζ'. — ΤΕΥΧΟΣ Δ'.
30 Ἀπριλίου 1883

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
Παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως
1883

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τμῆμα ἀρχαιολογικόν.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. **Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλβη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

ΠΕΡΙ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

ΚΑΤ' ΑΝΑΦΟΡΑΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΝ ΠΙΝΑΚΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΔΕ ΓΟΥΒΕΡΝΑΤΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

ΠΡΟΣΦΩΝΕΙΤΑΙ ΤΟΙΣ ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑι ΑΓΑΠΗΤΟΙΣ ΜΟΥ ΑΔΕΛΦΟΙΣ
ΝΙΚΟΛΑΩι ΚΑΙ ΞΕΝΟΦΩΝΤΙ

Α' *

Οὐδείς, πιστεύω, ἀγνοεῖ τὸν Γεωγραφικὸν πίνακα τῆς Ἠπείρου, τῆς μέχρι τοῦ Ἄψου περιοριζομένης, τὸν μεθ' ἱστορικῆς προεισαγωγῆς δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ κυρίου Δὲ Γουβερνάτη[1], ἀνδρὸς ἐπιστήμονος μέν, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ πολιτικοῦ, διαμείναντος ἐν Ἰωαννίνοις, ὡς Προξένου τῆς Ἰταλίας, νῦν δὲ προαχθέντος εἰς Σμύρνην. Τὸ ἔργον τοῦτο ὡς γεωγραφικὸς μὲν πίναξ, εἶνε ὁ ἀκριβέστατος πάντων ὅσους γνωρίζω· ἀλλ' ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὴν ἐθνογραφικὴν διαίρεσιν, ὁ συγγραφεὺς περιέπεσεν εἰς ἀνακριβείας τινὰς καὶ μάλιστα τῆς Χαονίας, ἣν ἐχρωμάτισε διὰ τοῦ χρώματος τοῦ δηλοῦντος ὅτι οὐδόλως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτῆς ὁ Ἑλληνισμός, τούτου κυρίως ἕνεκα ἀναγκάζομαι νὰ ἐπιχειρήσω τὴν ἀνασκευὴν αὐτοῦ, διηγούμενος ὑμῖν πανθ' ὅσα εἶδον καὶ ἀντελήφθην ἰδίοις ὄμμασι ἐν τῇ εἰρημένῃ χώρᾳ, ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη μετερχόμενος ἐν αὐτῇ τὸν ἰατρόν. Ἡ διήγησίς μου ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ καταλήγει μέχρι σήμερον. Οὐδεμίαν δὲ ἄλλην ἀξίωσιν ἐν τῇ διηγήσει μου ταύτῃ ἔχω ἢ τὴν τοῦ ἁπλοῦ ἐργάτου τῆς ἐπιστήμης, ὅστις νομίζει ὅτι φέρει ὕλην, περὶ ἧς ἄλλοις δέδοται νὰ κρίνωσιν, ἂν εἶνε ἀξία ὅπως κατεργασθῇ, καὶ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ μέγα οἰκοδόμημα τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Λέγων Ἤπειρον καὶ Ἀλβανίαν ἐννοῶ ἐκείνην τὴν χώραν, ἥτις ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, λήγει εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἄψου, ἔχουσα ὅρια ἀνατολικῶς μὲν τὸ Ἰόνιον πέλαγος, βορείως δὲ τὴν Πίνδον, ἥτις χωρίζει αὐτὴν ἀποτόμως ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς ἄνω Ἀλβανίας. Συμπεριλαμβάνω δὲ ταύτην τὴν

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 11 Φεβρουαρίου.

1 De Gubernatis, Carta d'Epiro 1879.

κάτω Ἀλβανίαν μετὰ τῆς Ἠπείρου, καὶ ἀποσπῶ αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἄνω Ἀλβανίας, τὰς ὁποίας δύο Ἀλβανίας χωρίζει πρακτικῶς καὶ φυσικῶς ὁ Ἄψος, διότι ὁ ἑλληνισμὸς μέχρι τούτου τοῦ ὁρίου εἰσεχώρησε καὶ βασιλεύει.

Καὶ πρῶτον μὲν θέλω ἐπιστήσῃ τὴν προσοχήν σας, ἐπὶ τῶν τριῶν διαφόρων φυλῶν, τῶν κατοικουσῶν τὴν ῥηθεῖσαν χώραν, αἵτινες εἶνε ἡ *Ἑλληνική*, λαλοῦσα τὴν ἑλληνικήν, ἡ *Ἀλβανική*, λαλοῦσα τὴν ἀλβανικήν, καὶ ἡ τῶν *Κουτσοβλάχων*, λαλοῦσα τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, διεφθαρμένην, καὶ ἀναμεμιγμένην. Τὰς τρεῖς ταύτας φυλὰς θὰ ἐξετάσω συγκρίνων αὐτὰς μεταξύ των, πρῶτον μὲν ὑπὸ ἀνθρωπολογικὴν ἔποψιν, ἥτις εἶνε ἡ βάσις σήμερον πάσης μελέτης, πρὸς ἀληθῆ διάκρισιν τῶν φυλῶν, καὶ ἄριστον μέτρον, ὡς πρὸς τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἐξασκεῖ ὁ πολιτισμὸς ὑπὸ τὴν γενικὴν αὐτοῦ ἔποψιν λαμβανόμενος, ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ βελτιώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἔπειτα δὲ θὰ ἐξετάσω τὰς ῥηθείσας τρεῖς φυλάς, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τὴν ἱστορικήν, γλώσσης, ἐθίμων, ἠθῶν, καὶ τελευταῖον ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐπὶ τῶν ἄλλων δύο φυλῶν, ἃς ἐνωφθάλμισε καὶ ἐξηλλήνισε τόσον, ὥστε ἡ Κουτσοβλαχικὴ καὶ ἡ Ἀλβανική, κατ' ἐμὴν γνώμην, ὑπερέχει τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, εἰς τὴν στοργὴν πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν. Ἐν παρόδῳ δὲ παρατηρῶ ὑμῖν, ὅτι θὰ ἀκούσητε παρ' ἐμοῦ, διηγουμένου τὰ τῆς Ἠπείρου, πολλὰ ὀνόματα ἀλβανικά, π. χ. Τραμπάδοβα, ἡ περίφημος βρύσις τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ἥτις δηλοῖ σλαβιστί: καλὸν νερόν, ἔτι Μέτσοβον, Τσέλοβα, Κότσοβα, ὅλα τὰ τοιαῦτα εἰς *οβα* λήγοντα σχεδὸν εἶνε Σλαβικά. Ἀλλὰ τοῦτο μὴ σᾶς ἐκπλήξῃ, διότι, ὡς γνωστόν, οἱ Σλάβοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἤπειρον, καὶ παρέμειναν τέσσαρας ὡς ἔγγιστα αἰῶνας ἀπορροφηθέντες ἐντελῶς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ὡς μοὶ ἔλεγεν ὁ εὐπαίδευτος καὶ νοήμων κ. Π. Ἀραβαντινός, ὁ γράψας τὴν Χρονογραφίαν τῆς Ἠπείρου, περὶ τούτων τῶν Σλαβικῶν ὀνομάτων, «οἱ Σλάβοι μόνον τὰ περιττώματά των μᾶς ἄφησαν».

Οἱ Κουτσόβλαχοι κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς Πίνδου εἰς τὰς κορυφὰς ἰδίως αὐτῆς, καθὼς καὶ οἱ Ζαγορίσιοι, οἵτινες ὅμως λαλοῦσι τὴν Ἑλληνικήν. Πῶς οἱ Κουτσόβλαχοι εὑρέθησαν ἐκεῖ, περικυκλωμένοι πανταχόθεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Πίνδου ὑπὸ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ; Τὰ κέντρα εἰς ἃ κατοικοῦσιν οἱ Κουτσόβλαχοι, ἰδίως τὸ Μέτσοβον καὶ ἀκολούθως τὸ Συρράκον καὶ οἱ Καλαρρύτες, καὶ τελευταῖον τὰ Πράμαντα, εἶνε αἱ μόναι στενωποὶ δίοδοι, δι' ὧν συγκοινωνεῖ ἡ Ἤπειρος μετὰ τῆς Θεσσαλίας, ἡ εὐκολωτάτη μάλιστα καὶ κοινοτάτη εἶνε ἡ διὰ τοῦ καλουμένου Ζυγοῦ παρὰ τὸ Μέτσοβον. Τὰ μέρη ταῦτα, ὡς γνωρίζετε, εἶνε ἓξ μῆνας τοῦ ἔτους χιονοσκεπῆ, καὶ ἐκ τῆς ἀφθόνου χιόνος ἡ συγκοινωνία ἀδύνατος, καὶ ἡ τοῦ ταχυδρομείου ἔτι, ἂν μὴ προσέλθωσιν ἀρωγοὶ οἱ ἐντόπιοι. Λάβετε δὲ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ εὐφορωτάτη Θεσσαλία ἦτο καὶ εἶνε ἡ προχειροτάτη καὶ μᾶλλον συμφέρουσα πηγὴ τῆς τροφῆς τῆς Ἠπείρου, ὡς ἐκ τῶν ἀφθόνων δημητριακῶν καρπῶν

οὓς παράγει, ἐνθυμήθητε δὲ ὅτι κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ἀτμὸς δὲν ὑπῆρχε, ὅτι ἡ θάλασσα δὲν ἦτο τόσον ἐλευθέρα ὡς σήμερον, καὶ ἕνεκα τῆς ἀμαθίας τῆς ναυτικῆς τέχνης, καὶ ἕνεκα τῆς πειρατείας ἥτις κατεμάστιζε τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν, καὶ θὰ πεισθῆτε ποίαν στρατηγικὴν ἀξίαν εἶχον αἱ στενωποὶ αὗται δίοδοι εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς διαφόρους κατακτητὰς τῆς Ἠπείρου, οἵτινες εἶχον ἄμεσον καὶ ζωτικὸν συμφέρον, ὅπως ἡ συγκοινωνία αὕτη μετὰ τῆς Θεσσαλίας ὑφίσταται ἐλευθέρα.

Πρὸς στιγμὴν ἂς ἀφήσωμεν τὰς στρατηγικὰς ταύτας διόδους, καὶ ἂς ἴδωμεν, ποῖοι εἶνε αὐτοὶ οἱ Κουτσόβλαχοι, οἱ κατοικοῦντες τὰ ῥηθέντα μέρη, πῶς ὁμιλοῦσι τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, πῶς ἐξέλεξαν τοιοῦτον χῶρον, ποία τὰ εὐεργετήματα τὰ ἐκ τοιούτου χώρου, πῶς καὶ διατί διαφέρουσι ἀνθρωπολογικῶς τῶν λοιπῶν δύο ἄλλων φυλῶν Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας. Γελοῖον φαίνεταί μοι, ἵνα μή τι ἄλλο εἴπω, καὶ τὸ νὰ συζητήσω κἂν ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοι εἶνε ἄποικοι ἐκ Δακίας δηλ. Ρουμουνίας. Ἰσχυρίζομαι δὲ τοῦτο, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν πρῶτον τὴν ἱςορίαν αὐτῶν τῶν Ρουμούνων, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος, καὶ ὀπισθοχωροῦσα πρὸς τοὺς παρελθόντας αἰῶνας, δὲν δεικνύει ἐν αὐτῇ οὔτε πνευματικὴν ζωὴν τοιαύτην, οὔτε λόγους οὐσιώδεις περὶ ὑπάρξεως τοῦ ἀτόμου, οἵτινες νὰ μᾶς συγχωρήσωσι νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι Δᾶκες ἐν σώματι ἐξεκίνησαν διὰ τοῦ Δουνάβεως, διῆλθον τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Ροδόπην, καὶ διεσπάρησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ μέχρι τῶν κορυφῶν τῆς Πίνδου, ὅπως σήμερον τοὺς βλέπομεν, ἐγκαταλείποντες πατρίους γαίας γονίμους, ὑπερνικῶντες τόσας δυσκολίας, τὴν ἀπόστασιν, τὴν ἀντίστασιν τῶν λαῶν δι' ὧν διήρχοντο, οὐδὲν ἀφήσαντες ἴχνος τῆς διαβάσεώς των, καὶ τέλος τὴν ἀνδρείαν καὶ τόλμην ἣν ὤφειλον νὰ ἔχωσιν, ὅπως διώξωσιν ἄλλους λαοὺς καὶ ἀποκατασταθῶσιν αὐτοί.

Ἰδού, τολμῶν, ποίαν γνώμην ἐκφέρω περὶ τοῦ τί εἶνε αὐτοὶ οἱ Κουτσόβλαχοι. Μελετῶντες τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν, καὶ ἀναμιμνησκόμενοι πόσαι χιλιάδες Ῥωμαίων στρατιωτῶν καὶ ἄλλων διῆλθον διὰ τῆς Ἠπείρου, κατευθυνόμενοι εἰς Θεσσαλίαν, καὶ πάλιν ἐπανακάμπτοντες οἴκαδε, ἰδίως ἐπὶ Πομπηΐου, πόσοι Ῥωμαῖοι ἀδιακόπως προσήρχοντο πάσης τάξεως, ὅπως ἐρωτῶσι τὸ περίφημον Μαντεῖον τῆς Δωδώνης, οὗτινος εὐτυχῶς σήμερον γνωρίζωμεν τὴν θέσιν, ὅτι δὲ μεταγενέστερον οἱ Ῥωμαῖοι ἔκτισαν τὴν Νικόπολιν, ἥτις καὶ ἐχρησίμευεν ὡς χειμερινὸν καταφύγιον τῶν Ῥωμαίων προκρίτων, καὶ ἥτις κατῳκήθη ὑπὸ πολλῶν Ῥωμαίων, οὓς οἱ Αὐτοκράτορες τότε ἠνάγκασαν ἑκόντας ἄκοντας νὰ ἐγκατασταθῶσι, θέλομεν πεισθῆ ὅτι πολλοὶ Ῥωμαῖοι κατῴκουν τὴν Ἤπειρον. Ἐπῆλθεν ἡ πτῶσις τῆς κυριάρχου Ῥώμης, ἐνθυμεῖσθε ποίας καὶ πόσας εἰσβολὰς ὑπέστη ἡ Ἤπειρος, αἵτινές κατερήμωνον αὐτὴν καὶ τὰς πόλεις, ὀγδοήκοντα κατεστράφησαν ἐπὶ ἓν ἔτος, ἰδίως ἡ καταστροφὴ τῆς Νικοπόλεως· πιθανώτατα λοιπὸν οἱ

Ρωμαῖοι οὗτοι Ἠπειρῶται εἴτε ἐκ παραδόσεως, εἴτε τῇ εὐφυΐᾳ τινὸς ἢ πολλῶν αὐτῶν, κατενόησαν τὴν ϛρατηγικὴν ἀξίαν τῶν διόδων τῆς Πίνδου, καὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀποκατασταθῶσιν ἐκεῖ, μετὰ τῆς λογικῆς πιθανότητος, ὅτι οἱ κατακτηταὶ καὶ εἰσβολεῖς, ἔχοντες ἀπόλυτον ἀνάγκην, ὅπως αἱ δίοδοι αὗται τῆς Πίνδου ἀφίνωνται αὐτοῖς ἐλεύθεραι, ἤθελον συνθηκολογῇ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ρωμαίους, ὅπως οἱ μὲν κατακτηταὶ σέβωνται τὴν ζωήν, τὴν περιουσίαν τῶν Ρωμαίων, οἱ δὲ Ρωμαῖοι μὴ ἐνοχλῶσιν αὐτούς, μάλιϛα δὲ νὰ τοὺς βοηθῶσι, ὅπως ἔχωσιν ἀσφαλῆ καὶ ἐλευθέραν τὴν διάβασιν τῶν διόδων τῆς Πίνδου. Ὅτι τοιοῦτόν τι συνέβη, μὲ παρακινεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ τὸ πιστεύσω, καὶ τὸ ἀκόλουθον ἱστορικὸν γεγονός· ἡ συνθηκολόγησις, οὕτως εἰπεῖν, τῶν Ὀθωμανῶν κατακτητῶν μετὰ τῶν Μετσοβιτῶν, συνθηκολόγησις, στηριζομένη ἐπὶ ἐγγράφων καὶ βεζυρικῶν διαταγῶν, καὶ ἥτις ὑφίστατο ἀκμαία μέχρι τοῦ 1854, ὅτε τὸ Μέτσοβον ἐθεωρήθη ὅτι ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἀνταρσίαν. Ἰδοὺ εἰς τί συνίστανται τὰ προνόμια, ἅτινα ἡ ὑψηλὴ Πύλη παρεχώρησεν ἅμα κατακτήσασα τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν: εἰς αὐτοδιοίκησιν διοικητικὴν καὶ δικαστικήν, αὐτοδιοίκησιν θρησκευτικήν, ἤτοι νὰ ἐξαρτῶνται κατ' εὐθεῖαν ἐκ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς εὐφυΐας, ὅπως ἀπαλλαγῶσι καὶ τῆς τυχούσης αὐθαιρεσίας τῶν περικυκλουσῶν τὸ Μέτσοβον Μητροπόλεων ἢ Ἐπισκοπῶν, καὶ συνάμα ἵνα αἱ ἀπαιτήσεις των παρὰ τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ εὐκολώτερον διεκπεραιῶνται· καὶ σήμερον δὲ ἔτι εἷς Πρωτοσύγγελος εἶνε ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ἐν Μετσόβῳ· καὶ τέλος ὅπερ τὸ οὐσιωδέστατον τῶν προνομίων, οἷος δήποτε Ὀθωμανὸς ἢ πλείονες τύχῃ νὰ διανυκτερεύσωσιν ἐν Μετσόβῳ, ὑποχρεοῦνται νὰ πληρώνωσιν πᾶν ὅ,τι ἤθελε τοῖς ἀναγκαιοῖ, ἀναχωροῦντες δὲ οἱ Ὀθωμανοὶ νὰ τινάζωσι καὶ τὰ πέταλα τοῦ ἵππου των, ὅπως μηδὲ χῶμα δωρεὰν λάβωσιν ἐκ Μετσόβου.

Ἰδού, τίνες εἶνε οἱ Κουτσόβλαχοι, καὶ διατί ἐξέλεξαν αὐτὸ τὸ μέρος ὅπως κατοικήσωσι, μέρος ὅπου ὑπάρχουσι πεδιάδες ἢ λιβάδια ἐκτεταμένα καὶ τερπνότατα, ὅπου ῥέει ἄφθονον ὕδωρ καὶ διαυγές, ὅπου δύνανται νὰ θρέψωσιν ἀνέτως ὅσα καὶ παντὸς εἴδους ποίμνια κατὰ τὸ θέρος, νὰ ἔχωσι ξυλείαν ἄφθονον πρὸς κατασκευὴν οἰκιῶν καὶ θέρμανσιν, αἵτινες εἶνε αἱ πρῶται ἀνάγκαι τοῦ βίου, τὸν δὲ χειμῶνα νὰ καταβαίνωσιν ἀπὸ τῶν ὀρέων μὲ τὰ ποίμνιά των, οἱ ἄποροι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου, ὅπου παρὰ τῶν κατακτητῶν εὕρισκον πᾶσαν ὑπεράσπισιν καὶ προστασίαν, καὶ διὰ ταύτης τῆς ἐνιαυσίου μεταναστεύσεως, διερχόμενοι τὸ θέρος ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς Πίνδου, ἀπηλλάσσοντο τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν, οἵτινες καταμαστίζουσι πλεῖστα ὅσα μέρη τῆς Ἠπείρου κατὰ τὸ θέρος.

Πείθεται δέ τις ἔτι μᾶλλον εἰς ὅσα εἶπον, παρατηρῶν ὅτι καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ Γρεββενῶν κάτοικοι εἶνε Κουτσόβλαχοι, οἵτινες κατέ-

λαβον τὰς διόδους τὰς μεταξὺ Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας, καὶ μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, περὶ τῶν ὁποίων δὲν δύναμαι νὰ εἴπω τίποτε διότι δὲν ἐπεσκέφθην αὐτούς. Ταύτας τὰς σκέψεις καὶ παρατηρήσεις μου ἐμμέσως πῶς ἐπιβεβαιοῖ ἡ συγκριτικὴ ἐξέτασις ἀνθρωπολογικῶς, τῶν Κουτσοβλάχων, πρὸς τὰς ἄλλας δύο φυλάς, ἐξαιρέσει ἐν μέρει τῶν Μουσουλμάνων Ἀλβανῶν, οἵτινες ἔμειναν ἄθικτοι, διὰ τοὺς λόγους οὓς θὰ ἀναφέρω διηγούμενος περὶ Ἀλβανῶν. Πράγματι, βλέπομεν τοὺς Κουτσοβλάχους, νοημονεστέρους, ἠθικωτέρους, ἔχοντας τὸ βάδισμα παρρησιαστικόν, συναισθανομένους ὅτι εἶνε ἄνθρωποι, τολμηροτέρους, διότι δὲν μετέσχον τῶν καταθλίψεων, τῶν πιέσεων, τῶν καταδιωγμῶν, οὓς ὑπέστησαν αἱ ἄλλαι δύο φυλαί, ὡς οἱ ἱστορικοὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως παρετήρουν τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἁρματωλῶν καὶ ὀρεινῶν μας πρὸς τοὺς τῶν πεδιάδων τῶν διαφόρων, καὶ τελευταῖον μᾶλλον σωματικῶς ἀνεπτυγμένους, ὑγιεστέρους, διότι εἶχον ἄφθονα τὰ μέσα τῆς τροφῆς, ἰδίως τὸ κρέας, ὅπερ ὡς γνωρίζετε πολὺ συντείνει εἰς τοῦτο, καὶ ἀπηλλαγμένους, ὡς προείπομεν τῶν ἑλωδῶν πυρετῶν, καὶ τῆς ἑλώδους καχεξίας, ἥτις μαστίζει ἀενάως τὰς ἄλλας δύο φυλάς. Πρὸς τούτοις οἱ Κουτσόβλαχοι ἔμειναν ἄθικτοι τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν εἰσβολῶν, ἰδίως τῶν Ὀθωμανῶν κατακτητῶν, αἵτινες εἰσβολαὶ διὰ τῆς ἐπιμιξίας, καὶ ἑπομένως τῆς διασταυρώσεως τῶν φυλῶν μεταδίδουσι κολλητικὰς ἀσθενείας, αἵτινες καταντῶσι κληρονομικαί, ὡς ἡ σύφιλις, ἥτις ὡς κληρονομικὴ εἶνε κοινὴ παρ' Ἕλλησι καὶ Ἀλβανοῖς, ἄγνωστος δὲ καὶ ἀνύπαρκτος παρὰ Κουτσοβλάχοις καὶ τοῖς Ἕλλησι Ζαγορίοις. Ὅπως μὴ ἐπανέλθω, διηγούμενος περὶ τῶν ἄλλων δύο φυλῶν, ἐγκαταλείπω πρὸς στιγμὴν τὴν συνέχειαν τῆς διηγήσεώς μου, ἵνα λεπτομερῶς σᾶς εἴπω περὶ τῆς κληρονομικῆς ταύτης συφίλιδος. Ἐπὶ τόπου εἶνε γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *φραγγιούζη*, ὅπερ νομίζω ὅτι εἶνε τὸ male Francese, περισσότερον διεσπαρμένη εἶνε εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Χαονίας, δηλ. τῆς ἐπαρχίας Βερατίου καὶ Αὐλῶνος, μετριάζεται ἐν Θεσπρωτίᾳ, καὶ Ἀμβρακίᾳ καὶ εἰς τὰ πέριξ Ἰωαννίνων. Πιθανὸν νὰ μὴ ἔτυχε νὰ ἴδω αὐτὴν παρὰ Κουτσοβλάχοις καὶ Ζαγορίοις, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἀμφιβολία αἴρεται, διότι τὴν αὐτὴν γνώμην εἶχον καὶ ἄλλοι ἐν Ἰωαννίνοις διακεκριμένοι ἰατροί, μεθ' ὧν συνδιελέχθην, ἰδίως οἱ κ.κ. Ποντίκης, Κοντόπουλος, Σταυρίδης. Ἡ ἀσθένεια αὕτη προσβάλλει νέους καὶ νέας ἀπὸ 20 μέχρι 45 ἐτῶν ἡλικίας, ἐμφανίζεται μὲ τὰ δευτεροπαθῆ φαινόμενα τὰ συνήθη τῆς συφίλιδος, προσβάλλουσα ἰδίως τὴν ῥίνα, τὰ παρίσθμια, καὶ ἅπαν τὸ στόμα τό τε ἐμπρόσθιον πρὸς τὰ χείλη, καὶ τὸ ὀπίσθιον πρὸς τὸν φάρυγγα, μὲ τὰ γνωστὰ ἕλκη τὰ κατατρώγοντα τοὺς ἱστούς· θεραπεύεται δὲ ὑπὸ τῶν ἐμπειρικῶν μὲ τὸ ἀντίδοτον τῆς συφίλιδος τὸν ὑδράργυρον, καθαρόν, μετὰ τοῦ Διττοχλωρούχου ὑδραργύρου, τὰ ὁποῖα κατασκευάζουσιν εἰς καταπότια, ἅτινα ὁ πάσχων λαμβάνει ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀκριβῶς,

τρεφόμενος κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀποκλειστικῶς δι' ἄρτου καὶ κρέατος τραγείου, ἀλλὰ ἄνευ κόκκου μαγειρικοῦ ἅλατος, ὅπερ φέρει τὸν πάσχοντα εἰς τὴν ἐσχάτην ἀδυναμίαν, ὥστε ὅσοι ἐπιζήσωσι μετὰ τὴν ἀδυναμίαν θεραπεύονται. Ἐπειδὴ ἡ σχολὴ τοῦ Ρικὸρδ δὲν παρεδέχετο πρωτοπαθῆ συφίλιδα, ἄνευ προηγουμένου μολύσματος τῶν γεννητικῶν ὀργάνων, ἐξήταζον μετὰ λεπτομερείας, καὶ ὅσης δυνατῆς ἀκριβείας πολλοὺς πάσχοντας, ὅπως πεισθῶ μὴ τυχὸν ἡ νόσος δὲν ἦτο κληρονομική, ἀλλ' ἐξ ἀκαθάρτων ὁμιλιῶν· καὶ δύναμαι περὶ τούτου μετὰ θάρρους νὰ εἴπω, ὅτι προσεβάλλοντο ὑπὸ τῆς νόσου νέαι παρθένοι, ἔγγαμοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες τηρήσαντες τὴν κοίτην ἀμίαντον, νέοι ἄγαμοι οἵτινες, λόγου χάριν, μοὶ ὡμολόγησαν ὅτι ὑπέκυψαν εἰς τὸν αὐνανισμόν, ἀλλ' οὐδέποτε ὡμίλησαν μετὰ γυναικός· πιστεύω δὲ ὅτι πείθεσθε μετ' ἐμοῦ, ὅτι ἕκαστος πάσχων, προσερχόμενος πρὸς τὸν ἰατρόν, ἐν τῷ ἰδίῳ συμφέροντι, τὴν ἀλήθειαν μόνην ἔχει ὁδηγόν.

Καὶ ἑτέρα δὲ παρατήρησις δεικνύουσα ἐν μέρει, τὴν καλλιτέραν ἀνάπτυξιν, ἀνθρωπολογικῶς, τῶν Κουτσοβλάχων ἀπέναντι τῶν δύο ἄλλων φυλῶν, εἶνε ἡ παρ' αὐτοῖς σπάνις τῆς ἐπιληψίας, ἤτοι τοῦ σεληνιασμοῦ, κοινοτέρας πολὺ εἰς τὰς ἄλλας δύο φυλάς. Τοῦτο δὲ ἀναφέρω διότι, ὡς γνωρίζετε, αἱ πρόοδοι τῆς ἀνατομικῆς παθολογίας ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ῥηθεῖσα ἀσθένεια ἔχει σπουδαῖον παράγοντα τὸν κακὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ κρανίου, μὲ τὰς σχέσεις του πρὸς τὰ ὀστᾶ τοῦ προσώπου. Ἐξετάζοντες τοὺς Κουτσοβλάχους, αὐστηρότερον ἀνθρωπολογικῶς, συμφώνως πρὸς τὰ σημερινὰ ἐπιστημονικὰ μέσα, καὶ γνώσεις, δὲν παρατηροῦμεν εἰς αὐτοὺς τὸν Ἑλληνικὸν τύπον, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν Σλαβικόν, εἶνε δολιχοκέφαλοι· καὶ εὐκόλως ἐννοοῦμεν τοῦτο· διότι ἡ Σλαβικὴ εἰσβολή, ὡς εἶπον, ἦτο πολυχρόνιος, οἱ Σλάβοι ἦσαν χριστιανοί, ἑπομένως ἡ διασταύρωσις τῶν φυλῶν, εὔκολος, νόμιμος. Αἱ σχέσεις τοῦ κρανίου των μετὰ τοῦ προσώπου των, καταμετρούμεναι διὰ τῶν γωνιομέτρων, ἐξ ἧς καταμετρήσεως προκύπτουσι διάφοροι γωνίαι, ἐκ τῆς ἀμβλύτητος ἢ ὀξύτητος τῶν ὁποίων, προσδιορίζεται ἡ πρόοδος τῆς φυλῆς ἐν τῇ σωματικῇ ἀναπτύξει, καὶ τῇ διανοητικῇ συνάμα, εἶνε μᾶλλον ἀμβλεῖαι ἐν γένει, ἢ τῶν ἄλλων δύο φυλῶν. Παρὰ Κουτσοβλάχοις δὲν βλέπομεν βραχυκεφάλους, ἐνῷ τοιούτους θὰ ἴδωμεν παρὰ ταῖς ἄλλαις δύο φυλαῖς. Βεβαίως, κύριοι, ἡ ἀκρίβεια ἡ ἐπιστημονικὴ ἐλλείπει, διότι ἔπρεπε καὶ ἀριθμητικῶς νὰ σᾶς προσδιορίσω τὰς γωνίας, ἀλλ' ἐγὼ ἐκεῖ οὔτε γωνιόμετρα εἶχον, οὔτε τὴν ἄνεσιν ἥτις ἀπαιτεῖται, ὅπως καλῶς καὶ ἀκριβῶς ἐφαρμοσθῶσι.

Προσκληθεὶς κατὰ τὸ ἔτος 1861 ὑπὸ τῆς κοινότητος Μετσόβου, ὡς ἰατρὸς αὐτῆς, εὗρον μόνον σχολεῖον Ἑλληνικὸν ἀρρένων, θηλέων οὐδέν· πλὴν σπανίων ἐξαιρέσεων, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ ἄρρενα μέχρι τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας των οὐδόλως ἐλάλουν τὴν Ἑλληνικήν, πάντοτε

δὲ ἀσθενοῦντες εἶχον ἀπόλυτον ἀνάγκην διερμηνέως· οἱ ἄνδρες ἐλάλουν ἐλευθέρως τὴν Ἑλληνικήν, διότι ἦσαν εἰς ἀδιάκοπον ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ Τρίκκαλα. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1861, ἡ ἀείμνηστος Ἑλένη Τοσίτσα ἵδρυσεν ἐξ Ἀθηνῶν Παρθεναγωγεῖον εἰς Μέτσοβον κατὰ πρώτην φοράν, ἐξέλεξε δὲ διδάσκαλον πολὺ ἀνωτέραν διὰ τοιοῦτον ἀρχάριον σχολεῖον, τὴν εὐπαίδευτον κυρίαν Δελινάρδου, ἥτις ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκόν της μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ αὐταπαρνήσεως· ἐξάγω δὲ τοῦτο ἐκ τῶν ἐξετάσεων τοῦ ἐπιόντος ἔτους, καθ' ἃς αἱ μαθήτριαι ηὐδοκίμησαν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὰ ἐργόχειρα καταπληκτικῶς, ὁ δὲ γενικὸς διοικητὴς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας Ἀκὴφ-πασᾶς, παριστάμενος μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του, ἐπεδοκίμασε τὴν σύστασιν τοῦ Παρθεναγωγείου. Καὶ ἐν Συρράκῳ δὲ τὸ 1878, ἵδρυσε Παρθεναγωγεῖον ὁ ἐκ Συρράκου καταγόμενος Σπυρίδων Τοπάλης, ὅστις φλεγόμενος ὑπὸ τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτος, ἀπεφάσισε καὶ τὴν ἀνέγερσιν καταλλήλου κτιρίου ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου τοῦ ἀειμνήστου Κωλέττου. Ἐγκαταλείψας ἔκτοτε τὸ Μέτσοβον, ἀλλ' ἐν Ἠπείρῳ διαμένων, πληροφοροῦμαι ὅτι Ἕλλην ἰατρὸς δὲν ἔχει τώρα πλέον ἀνάγκην διερμηνέως. Τὰ ἤθη δὲ καὶ τὰ ἔθιμά των, οἱ γάμοι, αἱ κηδεῖαι, αἱ πανηγύρεις εἶνε τὰ αὐτά, ὡς καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἠπείρῳ. Ἡ μόνη διαφορὰ ἣν παρετήρησα, εἶνε ὅτι τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων, παῖδες περιέρχονται τὰς οἰκίας ᾄδοντες ᾄσματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἑορτήν, ὅπερ δὲν συμβαίνει εἰς τὰς λοιπὰς δύο φυλάς, καὶ τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν πλήρη αὐτονομίαν ἣν εἶχον οἱ Κουτσόβλαχοι· προσέτι δὲ τὸ Πάσχα εἰς τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» ἅπτονται μόνον τῶν χειρῶν, δὲν ἔχουσι τὸν ἀσπασμὸν ὡς οἱ ἄλλοι Ἠπειρῶται. Ἂν μ' ἐρωτήσετε ποῖα τὰ αἰσθήματα τὰ ζωτικὰ καὶ αἱ ἐλπίδες τῶν Κουτσοβλάχων τούτων, σᾶς ἀπαντῶ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἔχω ἢ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ ἐνθυμηθῆτε τὴν πολιτείαν τοῦ Κωλέττου, τὴν Μοῦσαν τοῦ Ζαλοκώστα, τὴν διαθήκην τοῦ Στουρνάρη, τὰς πράξεις τοῦ Γεωργίου Ἀβέρωφ, ὃν εὐτυχήσας νὰ γνωρίσω ἐκ τοῦ σύνεγγυς, τολμῶ νὰ ἐγγυηθῶ καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος, καὶ τούτους ἐνθυμούμενοι, μὲ ὅμοιον πῆχυν, νὰ μετρήσετε καὶ τὸν ἐλάχιστον Κουτσόβλαχον.

Ἀλλὰ τί ἄρά γε συνέβη, ἀπὸ τεσσαρακονταετίας ὡς ἔγγιστα, καὶ οἱ Κουτσόβλαχοι ἤρχισαν βαθμηδὸν νὰ καταβαίνωσιν ἀπὸ τῶν ὀρέων των, ἐγκαθιστάμενοι εἰς Ἰωάννινα, Ἄρταν, Πρέβεζαν, Πάργαν, ἐμπορικὰ ἑλληνικὰ κέντρα, καὶ τὸν χειμῶνα καὶ τὸ θέρος, κατ' ἀρχὰς μὲν ἄνευ οἰκογενείας, μετέπειτα δὲ οἰκογενειακῶς, ὥστε τὴν σήμερον ἡ Πρέβεζα μόνη ἔχει ἑκατὸν πεντήκοντα ὡς ἔγγιστα οἰκογενείας Κουτσοβλαχικάς, καὶ ἄλλας τόσας σχεδὸν τὰ Ἰωάννινα; Διεδέχθησαν δὲ οἱ Κουτσόβλαχοι, τοὺς Ἕλληνας ἐμπόρους, καταστραφέντας οἰκονομικῶς, καὶ διαγωνίζονται πρὸς τοὺς Ἑβραίους Ἠπειρώτας ἐπιτυχῶς, ἐν τῇ μόνῃ βιομηχανίᾳ ἐν Ἠπείρῳ, τῇ κατασκευῇ τοῦ σάπωνος, ἐν Πρεβέζῃ καὶ Πάργᾳ, ὅπου ἄφθονον παρά-

γεται ἔλαιον, αὐτοὶ μόνοι οἱ Κουτσόβλαχοι διευθύνοντες ἀποκλειστικῶς ταύτην τὴν βιομηχανίαν. Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀποκρίνομαι ὅτι τὸ αἴτιον ὅπερ παρεκίνησε τοὺς Κουτσοβλάχους, νὰ γίνωνται πάλιν ἐξ ὀρεινῶν πεδινοί, εἶνε ἴσα ἴσα τὸ ἀντίθετον ἐκείνου,ὅπερ ἠνάγκασεν αὐτοὺς πρὸ αἰώνων ἐκ τῶν πεδιάδων νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη· ὀφείλω δὲ νὰ σᾶς διηγηθῶ τί συνέβη ἐν Ἠπείρῳ ἀπὸ τεσσαρακονταετίας καὶ ἐντεῦθεν, ὅπως πεισθῆτε εἰς τὸν ἰσχυρισμόν μου τοῦτον.

Ἀγαθῇ τύχῃ τῆς Ἠπείρου, πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Τανζιματίου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτὰν Μετζὶτ, ὅπερ καὶ τοῦτο συνέτεινε, διωρίζετο ὑπὸ τῆς Βρεττανικῆς Κυβερνήσεως, ὡς διάδοχος τοῦ κ. Μέγερ μὲ τὸν τίτλον Προξένου ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ μέχρι Ἄψου, ὁ κ. Σίδνεϋ Σμὶθ Σόνδερς, ὃν ἐκ καθήκοντος δικαιοσύνης καὶ εὐγνωμοσύνης, ὀφείλει τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων ἅτινα ἐπήνεγκον αἱ πράξεις του, αἱ ἐνέργειαί του, αἱ πεποιθήσεις του καὶ τὰ αἰσθήματα ὑφ' ὧν ἐφλέγετο, πρὸς στιγμὴν δὲν λέγω ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς δεινοπαθούσης καὶ πασχούσης ἀνθρωπότητος. Ταῦτα περὶ τὸ ἔτος 1836. Ἐλθὼν εἰς Ἤπειρον ὁ Σόνδερς, καὶ ἐξετάσας εὐσυνειδήτως τὴν διοικητικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, οὐδὲν ἄλλο εὗρεν ἢ τὴν βίαν, τὴν αὐθαιρεσίαν, τὰς καταθλίψεις, τοὺς καταδιωγμοὺς καὶ πᾶν ὅ,τι φανατισμὸς θρησκευτικὸς ἐξαγριωθεὶς εἰς τὸ ἔπακρον, ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ, φανατισμὸς ὅστις ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω ἕνεκα τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου, τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδίως,διότι οἱ μᾶλλον παθόντες ἐκ τοιούτων συμβεβηκότων ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν, ἦσαν οἱ Μουσουλμάνοι Ἀλβανοὶ καὶ ἄλλοι Ὀθωμανοὶ Ἠπειρῶται, Ὡς δεῖγμα, τῆς ἀκριβείας τῶν ὑπ' ἐμοῦ μνημονευθέντων, σᾶς ἀναφέρω τὸ γεγονὸς τοῦ 1838 τοῦ ἱπποκόμου Γεωργίου ἐν Ἰωαννίνοις. Τοῦτον διατελοῦντα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ γενικοῦ Διοικητοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ, οἱ ἄλλοι ὑπηρέται Ὀθωμανοὶ τοῦ Πασᾶ, κατ' ἀρχὰς παίζοντες καὶ οὐχὶ σπουδάζοντες, ἀπεκάλουν ἀντὶ Γεωργίου,Χασάνην, οὗτος τοῖς ἀπήντησε «*μὴ μὲ μουρταρεύετε*» δηλ. «*μὴ μὲ βρωμίζετε ἀποκαλοῦντές με Χασάνην*» ἐξερεθισθέντες οἱ ὑπηρέται κατήγγειλαν τὸν Γεώργιον ἐνώπιον τοῦ ἱεροδικαστηρίου, ὅτι Μουσουλμάνος ὤν, ἀρνεῖται τὴν θρησκείαν του. Τοιαύτη καταγγελία, βεβαιουμένη ὑπὸ τριῶν μαρτύρων συμφώνως τῷ Κορανίῳ, φέρει ποινὴν τὸν θάνατον. Ὁ Γεώργιος λοιπὸν ἐφυλακίσθη, ὑποστὰς εἰς τὰ *μπουνδρούμια* ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας τὰ πάνδεινα, ὅπως βιασθῇ ν' ἀσπασθῇ τὸν Ἰσλαμισμόν. Ἀλλὰ ὁ Γεώργιος μετὰ θάρρους καὶ περιφρονήσεως ἀντέστη, καὶ τέλος μετὰ γενναιότητος καὶ τόλμης, προκαλῶν τοὺς ἐχθρούς του, ὑπέστη τὸν τῆς ἀγχόνης θάνατον. Ἐν τῷ ἱπποκόμῳ Γεωργίῳ βλέπομεν πεποιθήσεις, αὐταπάρνησιν, διότι ἦτο ἔγγαμος καὶ πατήρ, καὶ αἰσθήματα τοιαῦτα, ὁποῖα μόνον μεμορφωμένος, εὐπαίδευτος, καὶ καλῶς ἀνατεθραμμένος ἄνθρωπος δύναται νὰ ἔχῃ· ὁ Γεώργιος μὴ ἀρ-

νηθεὶς τὸν Χριστόν, δὲν ἠρνήθη τὴν πατρίδα του, διότι ὡς γνωρίζετε ἐν τῇ δουλείᾳ ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς σύμβολον, σημαίαν τῆς πατρίδος, εἶχε τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ καταγγελία καὶ καταδίκη του, κατετρόμαξεν ἔτι μᾶλλον τοὺς χριστιανούς, ὁ θάνατός του ὅμως ἔδωκε θάρρος καὶ γενναιότητα· διότι ἡ Ἐκκλησία τιμῶσα τὸν Γεώργιον, καὶ συνάμα ὅπως ἐνθαρρύνῃ τοὺς λοιποὺς Χριστιανούς, διέδωκε καὶ ἐβεβαίου, ὅτι οὐράνιον φῶς καὶ ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ ἐν τῇ ἀγχόνῃ, ἐπεσκίαζε καὶ ἐπαρηγόρει τὸν Γεώργιον, κηρύξασα αὐτὸν Νεομάρτυρα.

Σκεπτόμενος καὶ μελετῶν ὁ Σόνδερς περὶ τοῦ τί καὶ πῶς ὤφειλε νὰ ἐνεργήσῃ ἐν Ἠπείρῳ, εὗρεν εὐτυχῶς, σύμβουλον καταλληλότατον, τὸν ἐν τῷ Προξενείῳ ὑπηρετοῦντα μὲ τὸν τίτλον καγκελλαρίου, Πρεβεζαῖον Ἀθανάσιον Ἀθανασιάδην, ὅστις φυσικῶς προδιατεθειμένος, ἐν τῇ Ἀγγλικῇ ὑπηρεσίᾳ ηὐδοκίμησε, μαθὼν τί ἐστι καθῆκον, τιμιότης ἐν τῇ διαχειρίσει· νοήμων πρὸς τούτοις καὶ φιλόπατρις συνετός, μόνος του εἰργάζετο, πρὸς διάδοσιν τῶν γραμμάτων, ἵδρυσιν σχολείων, Παρθεναγωγείου, ἐν Πρεβέζῃ καὶ εἰς τὰ πέριξ, καὶ διὰ τῶν ἐνεργειῶν του, ἐν Ἀθήναις, τῇ συνδρομῇ τοῦ ἀειμνήστου Εὐσταθίου Σίμου, ἐξεπαίδευσε πολλοὺς νέους καὶ νέας, αἵτινες ἔπειτα ἐχρησίμευσαν ὡς διδάσκαλοι ἐν Πρεβέζῃ, καὶ σήμερον ἔτι γέρων ἐξακολουθεῖ καταγινόμενος ὑπὲρ τῶν σχολείων. Ὡς δὲ πασιφανῆ ἀπόδειξιν τῆς αὐταπαρνήσεώς του καὶ τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα του ἔρωτος, φέρει τὴν πενίαν, ἐν ᾧ ἠδύνατο εὐκολώτατα, ὡς θέλετε ἐκ τῶν κατωτέρω ἐννοήσῃ, χαίρων πλήρη ἐμπιστοσύνην παρὰ τῷ Σόνδερς, ἠδύνατο νὰ πλουτήσῃ.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Σόνδερς ἐπείσθη ὅτι ἀπέναντι τοιούτου φανατισμοῦ συμβουλαί, διακοινώσεις ἐπίσημοι, ἀπειλαί, ἀπευθυνόμεναι πρὸς τὰς τοπικὰς ἀρχάς, ἦσαν οὐ μόνον περιτταὶ καὶ γελοῖαι, ἀλλὰ μάλιστα καὶ τὰ ἐναντία τῶν προσδοκωμένων ἔφερον, ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ δύο τινά, τὰ καταλληλότατα, καὶ τὰ ὁποῖα ἀγλαοὺς καρποὺς ἀπέφερον· πρῶτον μὲν ξυλοκοπῶν αὐτὸς ὁ ἴδιος διὰ τοῦ μαστιγίου του, ἢ διὰ τῶν κλητήρων τοῦ Προξενείου του, ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους ὑπαλλήλους, στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἀνομοῦντας, καὶ εἰς τοῦτο ἐνεθαρρύνθη ἐκ τῆς παρουσίας τῶν Ἀγγλικῶν δυνάμεων ἐν Ἑπτανήσῳ μίαν ὥραν ἀπεχούσῃ, (ἅπαξ δὲ πρὸς ἀπειλὴν ἀπεβίβασεν εἰς Πρέβεζαν καὶ λόχον Ἀγγλικοῦ στρατοῦ, ὃν ἔφερεν ἐκ Λευκάδος, διενυκτέρευσε δὲ ὁ λόχος εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον), δεύτερον δὲ παύων τοὺς ὑπαλλήλους ἀνομοῦντας, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας Σὶρ Στρατφὸρδ δὲ Ρεδκλήφ, οὗτινος γνωστὴ εἶνε ὑμῖν ἡ δύναμις παρὰ τῷ Σουλτάνῳ καὶ τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ, καὶ τοῦτο ἦτο τὸ εὐπρεπέστατον καὶ οὐσιωδέστατον φάρμακον, οὐσιωδέστατον λέγω, διότι ἐν Τουρκίᾳ ὅπως διορισθῇ τις Γενικὸς Διοικητής, Ὑποδιοικητής, Κατῆς, ἀπῃτεῖτο ὄχι μόνον

χρόνος πολύς, κόπος καὶ μόχθος, ἀλλὰ καὶ γενναία ἀφαίμαξις χρηματική, ἥτις ὅμως εἰς τοὺς φρονίμους ὑπαλλήλους ἀνταπεδίδετο πολὺ ἀφθονωτέρα, ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων· διότι πρὸ τοῦ Χατιχουμαγιοὺμ τοῦ 1856 οἱ διοικηταὶ ἦσαν κατὰ νόμον καὶ πρόεδροι δικαστηρίων· οὕτω δὲ οἱ κατὰ καιροὺς διοικηταὶ ἐν Ἠπείρῳ, ἔκτοτε προσεπάθουν νὰ εὐνοῶνται ὑπὸ τοῦ Σόνδερς.

Πρὸς χαρακτηρισμὸν δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διηγοῦμαι ἤδη τινὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Σόνδερς πραχθέντων. Ἕδρα τοῦ Προξενείου του ἦτο ἡ Πρέβεζα, ἐνῷ ὤφειλον νὰ εἶνε τὰ Ἰωάννινα, ὅπου ἦτο καὶ ἡ Γενικὴ Διοίκησις, εἶχε δὲ ὑποπροξενεῖον εἰς Ἰωάννινα, καθὼς εἰς Ἄρταν, Αὐλῶνα, καὶ Σαγιάδα. Ὁ πρῶτος Ἕλλην Πρόξενος ἐν Πρεβέζῃ ἦτο ὁ κ. Σοῦτσος, κάλλιστα γνωρίζων καὶ γράφων τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν· ἐκεῖ νεᾶνίς τις χριστιανὴ ἐβιάσθη ν' ἀσπασθῇ τὸν Ἰσλαμισμόν, ὁ Σοῦτσος προσεπάθει νὰ σώσῃ αὐτήν, τούτου δ' ἕνεκα ἐξηγριώθησαν οἱ Ὀθωμανοὶ καὶ ὁ διοικητὴς κατὰ τοῦ Σούτσου. Προνοῶν ὁ Σοῦτσος, συνεννοήθη μετὰ τοῦ Σόνδερς, ὅτι θὰ μεταβῇ παρὰ τῷ Διοικητῇ ὅπως ἀπαιτήσῃ νὰ τῷ ἀποδοθῇ ἡ νεᾶνις χριστιανή· ὁ Σόνδερς ὄχι μόνον ἐνεθάρρυνεν αὐτόν, ἀλλὰ τὸν ἐβεβαίωσε προσέτι, ὅτι ἤθελε προηγηθῇ αὐτοῦ παρὰ τῷ Διοικητῇ, ὅπως εἰ δυνατὸν προληφθῇ πᾶν ἀπευκταῖον· καὶ πραγματικῶς προηγήθη ὁ Σόνδερς μετὰ τοῦ Ἀθανασιάδου. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ὁ Σοῦτσος εἰσῆλθε παρὰ τῇ διοικήσει καὶ ἀπήτησε τὴν νεάνιδα, ὁ διοικητὴς ἐσηκώθη νὰ κτυπήσῃ τὸν Σοῦτσον, ἀλλὰ ὁ Σόνδερς μετὰ τοῦ Ἀθανασιάδου ὕψωσαν ἀμέσως τὰς ῥάβδους των ὅπως κτυπήσωσι τὸν Διοικητήν· ὁ Διοικητὴς κατεθορυβήθη, ὁ δὲ Σόνδερς ἀνεφώνησεν: «Ὁποίαν δήποτε προσβολὴν κάμῃς τοῦ Σούτσου, ἀντανακλᾷ εἰς ἐμέ,» οὕτως ἔληξεν ἡ σκηνή· ἀλλὰ ἡ νεᾶνις δὲν ἀπεδόθη. Μετὰ ταῦτα ὁ Σοῦτσος μετεχειρίσθη τὸ ἀκόλουθον τέχνασμα. Ἔγραψε πλαστὸν ὁ ἴδιος *βουγιουρδὶ* ἢ διαταγὴν δῆθεν τοῦ Γεν. Διοικητοῦ, διατάττοντος τὸν ἐν Πρεβέζῃ Διοικητὴν ν' ἀποδώσῃ τὴν νεάνιδα εἰς τὸν Σοῦτσον· μεταβὰς ὁ Σοῦτσος ἐνεχείρισε τὴν διαταγήν, ἀλλ' ὁ Διοικητὴς δὲν ὑπήκουσε καὶ ἀπέπεμψε τὸν Σοῦτσον κρατήσας τὴν διαταγήν. Ὁ Σοῦτσος οὕτω πως εὑρίσκετο εἰς δεινὴν θέσιν, ἣν διώρθωσεν ὁ Σόνδερς, προσκαλέσας παρ' αὐτῷ τὸν Διοικητὴν εἰς ἐπίσκεψιν φιλοφρονήσεως· ἐκεῖ δ' ἐνῷ συνδιελέγοντο, ἔφερεν ὁ Σόνδερς τὴν ὁμιλίαν περὶ τῆς νεάνιδος, ὁ Διοικητὴς τῷ διηγήθη τὰ τῆς ἐπιστολῆς, ὁ Σόνδερς ἀπήτησε νὰ ἴδῃ τὴν ἐπιστολήν, ἠρνήθη ὁ Διοικητής, ὁ Σόνδερς τῷ εἶπε· «σὲ ἔχω ὑπὸ κράτησιν ἐν τῷ Προξενείῳ, μέχρις οὗ ἴδω τὴν ἐπιστολήν», ὁ Διοικητὴς ἔντρομος ἔδωκε τὴν ἐπιστολήν, ἣν ἐκράτησε ὁ Σόνδερς σώσας τὸν Σοῦτσον· τέλος κρύφα παρέλαβε ὁ Σόνδερς τὴν νεάνιδα, ἣν ὁ Ἀθανασιάδης διὰ τῆς Προξενικῆς λέμβου παρέδωσε εἰς τὰς ἐν Βονίτσῃ Ἑλληνικὰς ἀρχάς.—Ὁ ἰατρὸς Δημήτριος Βαρζέλης ἐλθὼν εἰς Πρέβεζαν ἐνεφανίσθη μὲ Ἑλληνικὸν διαβατήριον, ὁ Διοικητὴς

τὸν θεωρεῖ ῥαγιᾶ, ἀρνεῖται ὁ Βαρζέλης, τότε ὁ Διοικητὴς διατάττει ὅπως διὰ παντὸς μέσου τὸν φυλακίσωσιν. Ἦτο κύριοι σπαραξικάρδιον νὰ βλέπῃ τις τὸν Βαρζέλην συρόμενον ὑπὸ χωροφυλάκων καὶ στρατιωτῶν χαμαί, αἱματόφυρτον, ἀνηλεῶς τυπτόμενον· τρέχουσιν ἀμέσως πρὸς τὸν Σόνδερς διηγούμενοι τὰ καθέκαστα, ἐκεῖνος δὲ παρευθὺς σπεύδει μετὰ τῶν κλητήρων του καὶ προφθάνει τὴν συνοδείαν, ἐπιπίπτει κατ' αὐτῆς, κτυπᾷ κατὰ πρόσωπον, δεξιᾷ, ἀριστερᾷ, παραλαμβάνει τὸν Βαρζέλην, τὸν ὁδηγεῖ εἰς τὸ Προξενεῖον καὶ τὸν σώζει.—Ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς Πρεβέζης, συνταγματάρχης, μετὰ μεσημβρίαν ἀναπαυόμενος ἐκοιμᾶτο. Ἑπτανήσιος βαρελοποιὸς ὑπὸ τὴν οἰκίαν του εἰργάζετο, καὶ διὰ τοῦ κρότου ἐτάραξε τὸν ὕπνον τοῦ συνταγματάρχου, ὅστις ἀγερώχως καταβὰς τῆς οἰκίας του, ἐξυλοκόπησε τὸν Ἑπτανήσιον. Ὁ Ἑπτανήσιος ἀναφέρεται πρὸς τὸν Σόνδερς, ὅστις μεταβαίνων παρὰ τῷ συνταγματάρχῃ, καὶ συναντήσας αὐτὸν καθ' ὁδόν, ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ τὸν ἐξυλοκόπησεν, οὗτος δὲ ἐξ ἐντροπῆς τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐγκατέλειψε τὴν Πρέβεζαν.—Κατῆς (ἱεροδικαστής) δίκαιος καὶ ἔντιμος ἐν Πρεβέζῃ Ἀλῆ ἐφέντης, ἀνθίστατο κατὰ τῆς Γεν. Διοικήσεως θελούσης νὰ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτὸν νὰ ἐκδώσῃ ἀπόφασιν ἄδικον· τούτου ἕνεκα ὁ Γεν. Διοικητὴς Ἰωαννίνων ἐξοργισθεὶς ἀπέστειλε *σοβαρίδες* (ἐφίππους χωροφύλακας) ὅπως ἀπαγάγωσιν αὐτὸν εἰς Ἰωάννινα. Μεταβὰς ὁ Κατῆς εἰς τοῦ Σόνδερς παρεπονήθη διὰ τὴν γενομένην αὐτῷ ἀδικίαν. Ὁ δὲ Σόνδερς ἐκτιμῶν τοῦ χρηστοῦ τούτου Μουσουλμάνου τὸ φιλοδίκαιον, ἀπεδίωξε τοὺς *σοβαρίδες* ἀπράκτους εἰς Ἰωάννινα, εἰπὼν πρὸς τὸν Κατῆν «στάσου σὺ ἐδῶ καὶ κανεὶς δὲν σὲ πειράζει». Οὕτω δὲ ὁ Κατῆς ἔμεινεν ἐν τῇ θέσει του. —Ἑπτανήσιοι δύο συνελήφθησαν ἐπ' αὐτοφώρῳ ὡς λαθρέμποροι, καὶ παρὰ τὰς συνθήκας ἐφυλακίσθησαν. Διοικητὴς τότε ἐν Πρεβέζῃ ἦτο ὁ Χασᾶν πασᾶς, φιλάνθρωπος φύσει, μεριμνῶν πάσῃ δυνάμει περὶ τῶν Χριστιανῶν καὶ προστατεύων αὐτούς [1]. Ὁ Σόνδερ ὅστις ἠγάπα τὸν Χασᾶν πασᾶν καὶ τὸν ὑπεστήριζεν ὡς διοικητήν, παρεπονήθη πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν αὐθαίρετον

1 Ὁ Χασᾶν πασᾶς ἐθυσιάσθη μάλιστα χάριν τῶν Χριστιανῶν Πρεβεζαίων. Οὗτοι ἐκ θρησκευτικῶν λόγων αὐθαιρέτως ἐκρήμνισαν ἀρχόμενον κτίριον ἀνῆκον τῇ Δυτικῇ ἐκκλησίᾳ Πρεβέζης, ὅπερ οἱ Χριστιανοὶ ἐθεώρουν ὡς ἰδιοκτησίαν τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου· διὰ τὴν πρᾶξίν των ταύτην, ὁ Γάλλος Πρόξενος ἐν Ἠπείρῳ ἐπὶ Αὐτοκρατορίας, ἀπήτει τὴν τιμωρίαν τῶν Πρεβεζαίων, ὡς ἐπαναστατῶν κατὰ τοῦ Σουλτάνου, καὶ ὄχι ὡς διαπραξάντων αὐθαιρεσίαν· ὁ Χασᾶν πασᾶς τότε ὑπεστήριξεν ὅτι δὲν ἦτο διόλου ἐπανάστασις κατὰ τῶν καθεστώτων, καὶ οὕτω οἱ ἀρχηγοὶ τῆς τοιαύτης πράξεως, ἐτιμωρήθησαν ἐλαφρῶς, ἡ δὲ Γαλλικὴ Πρεσβεία ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπήτησε τὴν παῦσιν τοῦ καλοῦ τούτου Μουσουλμάνου, ὅπερ καὶ ἐπέτυχε. Μόλις δὲ κατὰ δεκαετίαν ὡς ἔγγιστα, ἐπανῆλθε εἰς Πρέβεζαν τὸ 1878 ὡς Νομάρχης, ἐποχὴν τότε τρόμου ἐν Ἠπείρῳ, καὶ ἰδίως ἐν Πρεβέζῃ, ὡς ἐκ τῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων, προσενεγκὼν σπουδαίαν ὑπηρεσίαν καὶ εἰς τὴν ὑψηλὴν Πύλην, καὶ εἰς τοὺς Χριστιανούς, διότι ἐπανέφερε τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν. Ἀποθανὼν δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1878 ἐν Πρεβέζῃ, ἐκηδεύθη ἠχούντων πενθίμως τῶν κωδώνων ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν εἰς ἔνδειξιν ἀγάπης πρὸς τὸν νεκρόν, καὶ ἀκολουθούντων τὴν κηδείαν του τῶν ἱερέων καὶ ὅλου τοῦ λαοῦ τῆς Πρεβέζης· τοιοῦτο γεγονὸς πρώτην φορὰν συνέβη καθ' ὅσον γνωρίζω.

ταύτην πρᾶξιν τῶν ὑπαλλήλων του. Ὁ Χασᾶν πασᾶς θέλων ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ καθησυχάσῃ τὸν Σόνδερς, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ σώσῃ τοὺς ὑπαλλήλους του οἵτινες παρανόμως ἐφυλάκισαν τοὺς Ἑπτανησίους, εἶπε τῷ Σόνδερς ὅτι οἱ φυλακίσαντες τοὺς Ἑπτανησίους δὲν ἦσαν ὑπάλληλοί του, ἀλλὰ *τσίνια* τουτέστι πνεύματα, δαίμονες, εἰς οὓς ὁ Χασᾶν πασᾶς ἐπίστευεν ὡς πιστότατος ὀπαδὸς τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Ὁ Σόνδερς, ἐσιώπησε καὶ τὸ παραδέχθη· ἔδραξε δὲ τὴν περίστασιν ταύτην, ὅπως διεξαγάγῃ ὑπόθεσιν ἄλλου Ἑπτανησίου, ὅστις παρεπονεῖτο, ὅτι Πρεβεζαῖός τις ἔχων οἰκίαν συνορεύουσαν μετὰ τῆς οἰκίας του, αὐθαιρέτως συμπεριέλαβε εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν του διάδρομον, ὃν ἀπὸ κοινοῦ εἶχον, βλάψας σπουδαίως τὴν οἰκίαν τοῦ Ἑπτανησίου· ἐπειδὴ δὲ οἱ ξένοι δὲν εἶχον τότε τὸ δικαίωμα ἐν Τουρκίᾳ νὰ ἔχωσιν ἰδιοκτησίας, ὁ Σόνδερς δὲν ἠδύνατο ἐπισήμως καὶ κατ' εὐθεῖαν νὰ ἐνεργήσῃ· διὸ συμβουλεύει τὸν Ἑπτανήσιον νὰ παραλάβῃ ἐκ τῶν ἐν Πρεβέζῃ ὁρμούντων πλοίων ναύτας Ἑπτανησίους, ἐν καιρῷ νυκτός, καὶ νὰ ῥίψῃ τὸν τοῖχον τοῦ ἀντιδίκου, ὅπερ καὶ ἔπραξεν ὁ Ἑπτανήσιος. Ὀργισθεὶς ὁ Χασᾶν πασᾶς κατήγγειλε τῷ Σόνδερς τοὺς Ἑπτανησίους, ὁ δὲ Σόνδερς τῷ ἀπεκρίθη ὅτι οἱ κρημνίσαντες τὸν τοῖχον δὲν ἦσαν ναῦται, ἀλλὰ *καλὰ τσίνια* ἐκτελέσαντα δικαίαν ἀπόφασιν.

Ταῦτα πάντα ὁ Σόνδερς ἀνέφερε τακτικῶς τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῇ, ὅστις ἀπῄτει ἑκάστοτε τὴν παῦσιν τοῦ παρανομήσαντος ὑπαλλήλου. Ὁ Σόνδερς ὁμοίας ὁδηγίας ἔδιδε καὶ εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ὑποπροξένους εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἠπείρου. Ἐν Πάργᾳ δὲ ὅπου δὲν ὑπῆρχε Προξενικὴ ἀρχή, ἦσαν πλεῖστοι Πάργιοι, οἵτινες ὡς ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ συμβάντος, μεταναστεύσαντες εἰς Ἑπτάνησον, ἔλαβον τὸ δικαίωμα τῆς Ἰονικῆς ἰθαγενείας· ἐπιστρέψαντες δέ τινες εἰς Πάργαν, ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τοῦ Σόνδερς, ἔχοντες πλήρη αὐτονομίαν τοιαύτην, ὥστε ἡ τοπικὴ ἀρχὴ δι' οἱονδήποτε λόγον δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλλῃ χεῖρα ἐπ' αὐτῶν, ἀλλὰ ὤφειλε νὰ ἀναφέρηται τῷ Σόνδερς, ὅστις ἐτιμώρει τοὺς παρανομοῦντας Παργίους· ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπάλληλος Ὀθωμανὸς παρενόμει, ἀπέστελλε τὸν κλητῆρά του ὅπως τιμωρήσῃ αὐτόν. Οὕτω ὁ ὑγειονόμος Ἀλῆ ἐφέντης ἐξύβρισε πλοίαρχον Ἑπτανήσιον, ὅστις ἀνεφέρθη τῷ Σόνδερς, οὗτος δὲ ἀπέστειλε τὸν πιστόν του κλητῆρα Ὀσμὰν εἰς Πάργαν, ὅστις συλλαβὼν ἐκ τῆς γενειάδος τοῦ Ἀλῆ τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ εἶνε τοῦ λοιποῦ τακτικώτερος, καὶ ἠρκέσθη μόνον νὰ τῷ ἀφαιρέσῃ ξίφος παλαιόν, ἀξίας, ὅπερ ἐκρέματο ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ ὑγειονομείου, θρησκευτικὸν θεωρούμενον ὑπὸ τοῦ ἐφέντη. Ἐγνώρισα μετέπειτα τὸν Ἀλῆ, καί μ' ἔλεγεν, ὅτι δικαίως ἐτιμωρήθη ὑπὸ τοῦ Προφήτου διὰ χειρὸς τοῦ Σόνδερς, διότι ἦτο οἰνοπότης, καὶ πραγματικῶς ἔκτοτε ἔπαυσε αὐστηρότατα τοῦ νὰ πίνῃ οἶνον καὶ πνευματώδη ποτά. Ὀφειλέτης Μουσουλμάνος ἰδίως μπέης, ἢ ἀγᾶς, ὡς καὶ χριστιανὸς Κοτσάμπασις πολὺ σπανίως ὑπεχρεοῦτο, δικαστικῶς νὰ ἀπο-

τίσῃ τὰς ὀφειλάς του, τὰς ὑποχρεώσεις του, ἃς συνῆψε διὰ συμβολαίου, συναλλαγμάτων, ὑποθηκῶν, μάλιστα πρὸς χριστιανόν. Διὰ τῶν δύο τούτων ἡρωϊκῶν φαρμάκων τοῦ Σόνδερς, ἡ τρομερὰ καὶ ἐλεεινὴ κατάστασις τῆς Ἠπείρου, ἣν ἐν συντόμῳ σᾶς περιέγραψα, ἤρχισε βαθμηδὸν νὰ βελτιοῦται, τὸ ἐμπόριον νὰ ἀναλαμβάνῃ, τὸ θάρρος καὶ ἡ ἄνεσις τῶν χριστιανῶν νὰ ἐπέρχεται. Ἐξ Ἑπτανήσου, ἰδίως ἐκ Κερκύρας, ὅπου εἶχον καταφύγῃ οἱ πλεῖστοι Ἠπειρῶται καὶ Πάργιοι, πρὸ εἰκοσαετίας, φεύγοντες τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ Τεπελέν, ἀποκτήσαντες ἐκεῖ τὸ δικαίωμα τῆς Ἰονικῆς ἰθαγενείας, ἑπομένως ἔχοντες τὴν προστασίαν τῶν Βρεττανικῶν προξενικῶν ἀρχῶν, πληροφορηθέντες καὶ βεβαιωθέντες τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Σόνδερς ἐν Ἠπείρῳ, τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐπανῆλθον, κατοικήσαντες εἰς Ἰωάννινα οἱ πλεῖστοι· ἤρχισαν ἔκτοτε αἱ ἐμπορικαὶ ἐπιχειρήσεις παντοίας φύσεως νὰ γίνονται ἢ ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἰονίων τούτων ἢ εἰς διαταγήν, ὅπως ἐν ἀνάγκῃ μεταφερθῇ ὁ τίτλος ἐπ' ὀνόματι Ἰονίου. Οὕτω λοιπὸν ἐν περιπτώσει δυστροπίας, ἑκοῦσαι ἄκουσαι αἱ Ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ ὑπεχρέωνον τὸν οἱονδήποτε δυστροποῦντα νὰ ἐκπληρώσῃ πάσας τὰς νομίμους αὐτοῦ ὑποχρεώσεις.

Τοιουτοτρόπως ἀπὸ τοῦ 1840 ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων κατέστη τὸ κέντρον καὶ ἡ ἀποθήκη τοῦ ἐμπορίου, αἱ ἀπώτεραι ἐπαρχίαι, ἡ εὐφορωτάτη τοῦ Βερατίου, ἡ τῆς Θεσπρωτίας, ἡ Πρεμετή, ἡ τῶν Τρικκάλων τῆς Θεσσαλίας, παραλείπω τὰς πλησιοχώρους, ἐπρομηθεύοντο ἐξ Ἰωαννίνων πάντα τὰ λεγόμενα ἀποικιακὰ εἴδη, τὰ χειροτεχνήματα, καὶ πάντα τὰ ἐξ Εὐρώπης προερχόμενα· ἡ καλὴ πίστις ἦτο μεγάλη, διηγωνίζοντο οἱ ἐν Ἰωαννίνοις ἔμποροι, τίς τοὺς περισσοτέρους νὰ ἔχῃ πελάτας, καὶ ἅπαντες ἔδιδον εἰς αὐτοὺς τὰ ἐμπορεύματα διὰ προθεσμίας, τὰ δὲ Ἰωάννινα ἐπρομηθεύοντο ἅπαντα τὰ ῥηθέντα εἴδη ἐκ Κερκύρας, ἅτινα κατεῖχον οἱ ἐν αὐτῇ Ἠπειρῶται ἀποκλειστικῶς. Ἐκτὸς τῆς ἀνθηρᾶς καταστάσεως τοῦ ἐμπορίου, διὰ τοῦ Τανζιματίου, ἤρχισαν κάπως νὰ τακτοποιοῦνται τὰ Τελωνεῖα, αἱ εἰσπράξεις τῶν ἀμέσων φόρων παρὰ ταῖς διοικητικαῖς ἀρχαῖς, δικαστικὰ ἔγγραφα, ἀναφοραί, πᾶσαι δὲ αὗται αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ κράτους, ἐγράφοντο, καὶ τὰ βιβλία ἐκρατοῦντο Ἑλληνιστί· ἑπομένως χάρις τῇ Ζωσιμαίᾳ σχολῇ, πολλοὶ χριστιανοὶ ὑπάλληλοι, ἐνησχολοῦντο εἰς τοιαύτας γραφικὰς ἐργασίας, εὐκόλως ποριζόμενοι τὰ τοῦ βίου. Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς καὶ τοιαύτην προστασίαν ἠδυνήθη ὁ Πάργιος κ. Π. Ἀραβαντινὸς νὰ γράψῃ τὴν χρονογραφίαν τῆς Ἠπείρου, ἥτις ἀρκούντως μᾶς ἐχρησίμευσε καὶ ὠφέλησε ἀπέναντι τῶν Ἀλβανικῶν ἀξιώσεων, καὶ διὰ τοῦτο ἀφιέρωσεν αὐτὴν τῷ Σόνδερς, καὶ εἰρήσθω πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ὅτι πένης, ἀλλὰ εὐφυέστατος, διὰ μεγάλων κόπων καὶ μόχθων ἐξεπαιδεύθη σχεδὸν μόνος του, αὐτὸς ἑαυτὸν διδάξας.

Ἡ εὐημερία αὕτη τῶν Ἰωαννίνων ηὔξησε προσέτι ἐκ τῆς ἀναγεννήσεως

τῆς Ρουμουνίας, κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ὅτε τὰ λεγόμενα μοναστηριακὰ κτήματα ὑπερετιμήθησαν, ἑπομένως αἱ ἐξ αὐτῶν εἰσπράξεις ἐπαισθητῶς ὑψώθησαν, μοναστηριακὰ κτήματα, ἅτινα Ἠπειρῶται ἐν Ρουμουνίᾳ ζήσαντες καὶ ἀποκτήσαντες ἀφιέρωσαν εἰς ὑποστήριξιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν φιλανθρωπικῶν ἔργων τῆς γενεθλίου πατρίδος των. Καὶ ναὶ μὲν ἐκ τοῦ πλούτου τούτου, ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, ἡγούμενοι Μοναστηρίων, πρόκριτοι λαϊκοί, ἐσπατάλησαν, καὶ ἐσφετερίσθησαν ἐπὶ προσωπικῇ ὠφελείᾳ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ φιλανθρωπικὰ ἔργα ἐγένοντο. Ἡ κυριωτάτη σπατάλη ἐγένετο πρὸς διορισμὸν ἐπισκόπων καὶ ἡγουμένων· συνεμορφώθη δὲ εἰς τοῦτο ἡ Ἐκκλησία πρὸς τὸ Ὀθωμανικὸν ἔθιμον τοῦ νὰ πωλῶνται τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα χρηματικῶς ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ.

Ἡ πρόσοδος αὕτη τῶν μοναστηριακῶν ἦτο μεγάλη· ὄχι μόνον Ἠπειρῶται, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι Ἕλληνες ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν, ἀφιέρωσαν τὴν κτηματικήν των περιουσίαν ἐν Ρουμουνίᾳ καὶ Ρωσίᾳ, εἰς περίθαλψιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πατρίδος, οὔσης ὑπὸ δουλείαν· ὁ πλοῦτος οὗτος, ἀφιερωθεὶς πρὸς τοιοῦτον θεῖον καὶ ἱερὸν σκοπόν, ἐπέφερε ἀκριβῶς τὰ ἐναντία τοῦ ποθουμένου, διότι τοὺς ἱεράρχας τῆς ζύμης τοῦ Γρηγορίου Ε', τῶν συνοδικῶν τῶν ἀπαγχονισθέντων καὶ ἀποκεφαλισθέντων ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῶν λαβόντων μέρος ἐν τῷ ἐνδόξῳ ἀγῶνι, ὅστις ἐκλόνισε τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν Ὀθωμανικὴν δόξαν, διεδέχθησαν ἀρχιερεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνάγωγοι καὶ ἀμαθεῖς, προτιμώμενοι ὡς περισσότερα προσφέροντες χρήματα, καὶ οἵτινες διοριζόμενοι εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, κατήντων πολλάκις χειρότεροι, τυραννικώτεροι καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων πασσάδων. Ἐν Ἰωαννίνοις κατὰ τὸ 1848, ἦτο ἀρχιερεὺς ἐπώνυμον φέρων Κόκκινος, ὅστις κατεσπατάλα φανερὰ τὰ μοναστηριακὰ χρήματα, ἔχων παλλακίδα ἀναφανδόν· οὗτος καταγγελθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ προσκληθεὶς ἐκεῖ, ἀνεχώρησε διὰ ξηρᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἔπρεπε δὲ νὰ διέλθῃ καὶ ἀναβῇ τὸ μικρὸν βουνὸν πλησίον τῶν Ἰωαννίνων καλούμενον Δρίσκον· ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Δρίσκου διὰ τελευταίαν φορὰν βλέπει ὁ ἀπερχόμενος τὸ ὡραῖον πανόραμα τῆς πόλεως Ἰωαννίνων μετὰ τῆς λίμνης καὶ τῶν πεδιάδων αὐτῆς. Οἱ δὲ Ἰωαννῖται ἔκαμαν τραγοῦδι τοῦ ἀπελθόντος ἀρχιερέως: «Δεσπότης ἀναστέναξεν ἀπάν' ἀπὸ τὸν Δρίσκον», ὑπαινιττόμενοι τὴν παλλακίδα του. Ἂν λοιπὸν τοιαῦτα συνέβαινον ἐν Ἰωαννίνοις, φαντάσθητε τί ἔπραττον ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ Θράκῃ καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπου Ἕλληνες θεωρούμενοι τὴν καταγωγὴν οἱ ἀρχιερεῖς, τοιαύτην ἀπέχθειαν καὶ μῖσος ἀνέπτυξαν κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, μῖσος καὶ ἀπέχθειαν, ἐξ ἧς ἄλλοι ἐπωφεληθέντες, ἔφερον τὴν διαίρεσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ σχίσμα μεταξὺ λαῶν, οἵτινες μέχρι τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου εἰσέτι ἐκαυχῶντο ὀνομαζόμενοι Ἕλληνες, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ Δουνάβεως, πρὸς πᾶν ὅ,τι Ἑλλη-

νικὸν ἀτενίζοντες καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐλπίζοντες. Τὴν ἀδελφότητα ταύτην, τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν λαῶν ἐθεμελίωσε καὶ συνέδεσε ἰσχυρῶς ἡ ἀρετή, ἡ αὐταπάρνησις, ὁ ἡρωϊσμὸς τῶν πατέρων μας, ἐξ οὗ ἡ ἠθική μας ὑπεροχή. Ὁ Ρῆγας Φεραῖος, πλουτίσας τὸν νοῦν του ἐκ καθαροῦ καὶ ἀμολύντου Ἑλληνικοῦ θησαυροῦ τῶν προπατόρων μας, ἐμόχθει καὶ προσεκάλει εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ὄχι μόνον τοὺς Ἕλληνας, τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Μολδοβλάχους, τοὺς Σέρβους, τοὺς Μαυροβουνίους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς Μουσουλμάνους. Οἱ ἁρματωλοί μας εἰς τὰ ὄρη, ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου καὶ μέχρι τοῦ Αἵμου, περιώριζον τὰ κακὰ τῆς δουλείας καὶ ἐνέπνεον τὸν τρόμον εἰς τοὺς κατακτητάς, ἐπ' ὠφελείᾳ πάντων τῶν λαῶν· ἡ ἡγεμονικὴ καὶ εὐπαίδευτος γενεὰ ἐκείνη τῶν Φαναριωτῶν, καὶ ὡς ἡγεμόνες Μολδοβλαχίας, καὶ ὡς σύμβουλοι καὶ διερμηνεῖς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀδιακρίτως πάντας τοὺς λαοὺς ἀνεξαιρέτως ἐπροστάτευον καθ' ὅσον ἠδύναντο. Διεσπάσθη δὲ ἔτι μᾶλλον ὁ ἀδελφικὸς δεσμὸς ἡμῶν, μετὰ τῶν ἄλλων λαῶν οὓς ἐμνημόνευσα, διὰ τῆς διαγωγῆς τοῦ βασιλείου μας τῷ 1861, ὅτε τὸ ἡρωϊκὸν Μαυροβούνιον καὶ ἡ Σερβία, πολεμοῦντα κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐγκατελείφθησαν ὑφ' ἡμῶν μὴ συμμερισθέντων τὸν ἀγῶνά των, ἕνεκεν τῆς Ναυπλιακῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐπὶ τὰ πρόσω βαίνουσα αὕτη κατάστασις τῆς Ἠπείρου, ἐκλονίσθη ἐκ βάθρων, πρῶτον ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1854· τὸ γεγονὸς τοῦτο θέλει μᾶς ὑποδείξῃ ὅτι ὅσα ὁ Σόνδερς ἔπραττε, δὲν ἔπραττεν ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ καθήκοντος ὅπερ εἶχεν ὡς Πρόξενος Ἄγγλος, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης καὶ ἔρωτος πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ταύτην, ἡ Ἀγγλία συμμαχοῦσα μετὰ τῆς Τουρκίας, εἶχεν ἀπόλυτον συμφέρον, ὅπως ὅσον τάχιστα κατασβεσθῇ ἡ πυρκαϊὰ αὕτη τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἠπείρῳ, ὅπως ἀπαλλαττομένη ἡ Τουρκία τοῦ βάρους τούτου, ἀνετώτερον καὶ εὐκολώτερον διεξαγάγῃ τὸν κατὰ τῆς Ῥωσίας πόλεμον. Εἰς τοῦτο δὲ δὲν ἐνεπιστεύθη τὰ πρακτέα τῷ Σόνδερς, καλῶς γινώσκουσα αὐτόν, ἀλλὰ ἀπέστειλε ἐκτάκτως εἰς Ἰωάννινα τὸν ἐν Μοναστηρίῳ (Βιτωλίοις) πρόξενόν της κ. Λογκφόρθ, ὡς σύμβουλον καὶ διευθυντὴν τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν Ὀθωμανικῶν ἀρχῶν, ὃν λαβὼν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω ἐν Θεραπείοις Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1863, σᾶς διηγοῦμαι ὅ,τι οὐσιωδῶς μοὶ διηγεῖτο· ὅτι δῆλα δὴ γνήσιος ὢν φιλελεύθερος, βοηθήσας μάλιστα καθ' ὅσον ἠδύνατο, τοὺς Κιρκασίους εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας των ἀγῶνα κατὰ τῶν Ῥώσων, παρὰ τὴν θέλησίν του καὶ μετὰ λύπης ἐδέχθη τοιαύτην ἐντολήν, «ἀλλὰ τὸ καθῆκον, μοὶ ἔλεγεν, εἶνε ἱερώτερον τῶν πεποιθήσεών μου τὸ δὲ παρελθὸν τοῦ Σόνδερς δὲν ἦτο ἀσφαλές, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἐντολήν, ἣν μοὶ ἐνεπιστεύθη ἡ Κυβέρνησίς μου», μοὶ ἀνέφερε ὅτι τῇ ἐπιμόνῳ ἐνεργείᾳ του, καὶ ἀπειλήσας τὸν ἀρχιστράτηγον Ἀβδὶ πασᾶν, ἔσωσε βεβαίας σφαγῆς τοὺς Μετσοβίτας. Ἐδέησε δέ, ὅπως ἐπιτύχῃ τοῦτο, νὰ ἐνδώσῃ εἰς

τὴν λεηλασίαν τοῦ Μετσόβου, διότι ὁ Ἀβδὶ δὲν εἶχε τακτικὸν στρατόν, ἀλλὰ ἀτάκτους Ἀλβανούς. Πρὸς τούτοις δὲν εἶχε λόγους, ὅπως μοὶ ἐπαινέσῃ, τὴν ἀξίαν καὶ νοημοσύνην τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις Προξένου τῆς Ἑλλάδος κ. Ρωσσέτου, ὅστις πιστὸς εἰς τὸ καθῆκόν του, ἦτο ὁ κύριος παράγων, καὶ μοχλὸς τῆς ἐν Ἠπείρῳ ἐπαναστάσεως, χωρὶς νὰ εἶνε δυνατὸν οὔτε εἰς ἐμέ, οὔτε εἰς τὴν τοπικὴν ἀρχήν, νὰ τὸν ἐνοχοποιήσωμεν ἐνεργοῦντα· κατ' ἀρχὰς συνεβούλευσα τὸν διοικητήν, ὅπως τὸν ἀποπέμψῃ, ἀλλὰ ἐσκεμμένως καὶ δικαίως μοὶ ἔλεγεν, ὅτι τῷ ἦτο ἀδύνατον νὰ πράξῃ τοιοῦτόν τι· ἀλλὰ τέλος βλέπων, ὅτι ὅπως ἐπιτύχω τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς μου, ἦτο ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ν' ἀπομακρυνθῇ ὁ Ρωσσέτος, ἐπεβλήθην τῷ γενικῷ διοικητῇ ὅπως τὸν ἀποπέμψῃ ὑπ' εὐθύνην μου· ὁ διοικητὴς μοὶ ἐζήτησε τοῦτο ἐγγράφως, ὅπερ καὶ ἔπραξα. Ἀναγκασθεὶς τότε ὁ Ρωσσέτος νὰ ἀποδημήσῃ, ἀπέστειλε πρὸς τὸν γενικὸν διοικητὴν ἔγγραφον, ἐν εἴδη διαμαρτυρήσεως, πολλῆς ἀξίας, σπουδαιότητος, καὶ ἀξιοπρεπές.» Καὶ ταῦτα μὲν μοὶ ἔλεγεν ὁ κ. Λογκφόρθ. Ἀλλὰ δὲν περιορίζομαι μόνον εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἐντίμου τούτου Ἄγγλου. Σύμπασα ἡ πόλις Ἰωαννίνων ἐμαρτύρει μετ' ἔπειτα τὴν ἀξίαν τοῦ κ. Ρωσσέτου, καὶ ὅτι εἰργάσθη μετ' ἀφοσιώσεως καὶ ζήλου, εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντου· ἐξετιμήθη δὲ ἔτι περισσότερον, καθὼς καὶ ὁ κ. Ματθιουδάκης, νῦν διευθυντὴς τῆς Ἠπειροθεσσαλικῆς Τραπέζης, ὅστις δυστυχῶς ὀλίγον καιρὸν διέμεινε τὸ 1861 εἰς Ἰωάννινα, διότι οἱ διάδοχοι τῶν ῥηθέντων Προξένων ἰδίως ἀπὸ τῆς μεταπολιτεύσεως καὶ ἐντεῦθεν, διεκρίθησαν τινὲς μὲν ἐπὶ ἀδρανείᾳ, ἄλλοι ἐπὶ ἀναξιότητι, καὶ ἕτεροι ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ. Ἀλλὰ τούτους δίκαιον εἶνε νομίζω, νὰ κρίνωμεν ἐπιεικῶς, διότι ὡς ἄνθρωποι εἶχον τὸ ἔνστικτον, τῆς αὐτοσυντηρησίας καὶ τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος, καὶ διωρίζοντο Πρόξενοι πρὸς ἱκανοποίησιν παντοειδῶν συμφερόντων, ἐπ' αὐτῶν δὲ ἐπεκρέμαντο ἀενάως αἱ παύσεις, αἱ μεταθέσεις, καὶ ἄλλα, ὥστε δὲν ἠδύναντο μετὰ θάρρους καὶ ἀνέσεως ν' ἀφοσιωθῶσιν εἰς τὸ καθῆκόν των· ἐνῷ οἱ πρῶτοι, οἱ πρὸ τῆς μεταπολιτεύσεως, ἐξελέγοντο ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἀειμνήστου Ὄθωνος, ὅστις σπουδαῖον μέρος ἐλάμβανε, καὶ ἀδιακόπως ἐμερίμνα, ὅπως ἐνθαρρύνονται καὶ προάγονται. Ὁμιλῶν δὲ περὶ Ἠπείρου καὶ Ἰωαννίνων, δὲν δύναμαι σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης ἕνεκα νὰ μὴ προσθέσω, ὅτι ὁ βασιλεὺς Ὄθων ὑψηλόφρων, ἀξιοπρεπέστατος, περικυκλούμενος μάλιστα ὑπὸ ὁμοίας φύσεως πολιτικῶν ἀνδρῶν, πεπειραμένων, τῆς μεγάλης γενεᾶς, ἔδιδε μεγίστην σημασίαν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους του, παρὰ ταῖς μὴ προσηρτημέναις εἰς τὸ Κράτος του Ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις, καὶ ἀδιακόπως μελετῶν καὶ σκεπτόμενος περὶ αὐτῶν, μετὰ μεγάλης διορατικότητος προέβλεπε, ὅτι τάχιον ἢ βραδύτερον θὰ ἐπαρουσιάζετο ἡ εὔσχημος ἢ κατάλληλος στιγμὴ πρὸς κατοχὴν αὐτῶν· διὰ τοῦτο, ἀπῄτει ἀντὶ πάσης θυσίας τὴν σύνταξιν τῶν στρατιωτικῶν ἡμῶν δυνάμεων, ἐπιτυχὼν εἰς τοῦτο

συμπράκτορα καὶ συνεργὸν τὸν ἐνάρετον ἐκεῖνον ἄνδρα ὅστις ἀξίως ἔφερε τὸ ὄνομα υἱοῦ τοῦ Μάρκου Βότσαρη, ἀλλὰ τοῦτον τὸν στρατὸν ἡμεῖς μετὰ ταῦτα, τυφλωθέντες ἐκ τοῦ φατριαστισμοῦ καὶ τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος παρελύσαμεν ἐντελῶς, καὶ ἐν τῇ καταλληλοτάτῃ στιγμῇ τοῦ 1880, εὑρέθημεν ἀσύντακτοι, καταφυγόντες εἰς ταπεινωτικὰς ἱκεσίας, ἀκάρπους, ἀσεβήσαντες οὕτω ἐνώπιον τῆς τῶν πατέρων ἡμῶν ἱστορίας.

Ἐπανερχόμενος εἰς τὴν σειρὰν τῆς διηγήσεώς μου, ἔχω καὶ ἑτέραν ἀπόδειξιν τῶν ἀγαθῶν διαθέσεων τοῦ Σόνδερς ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν ἑξῆς· μετὰ τὴν λεηλατίαν τοῦ Μετσόβου, καὶ τὴν κατάπαυσιν τῆς ἐπαναστάσεως, τὰ Ἀλβανικὰ ἄτακτα στίφη, ἐπανερχόμενα ἐλεηλάτουν ἀδιακρίτως πάντα τὰ χωρία, ἀποστατήσαντα καὶ μὴ ἀποστατήσαντα, διήρπαξαν ὁλόκληρα ποίμνια χριστιανῶν, πλεῖστα ὅσα πολύτιμα σκεύη ἐκκλησιῶν, καὶ ἄλλα εἴδη. Τοῦτο πληροφορηθεὶς ὁ Σόνδερς, τρέχει κατεσπευσμένως ἐκ Πρεβέζης εἰς Ἄρταν, ἐξ Ἄρτης εἰς Παραμυθίαν, ἐκεῖθεν εἰς Ἰωάννινα, ἁρπάζων ἀπὸ τῶν Ἀλβανικῶν στιφῶν ὁλόκληρα ποίμνια, τὰ τῶν ἐκκλησιῶν σκεύη, καὶ ἀποδίδων αὐτὰ εἰς τοὺς νομίμους κυρίους των. Συνάμα δέ, ὅπως ἐκφοβήσῃ τὰς διαφόρους ἀρχάς, ἀπέστειλεν αὐτοβούλως καὶ ὑπ' εὐθύνην του, διακοίνωσιν ἔγγραφον οὕτω συντεταγμένην: «Ἂν ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις δὲν λάβῃ ἀμέσως πάντα τὰ σύντονα μέτρα, πρὸς παῦσιν τῆς λεηλασίας, ἀπόδοσιν τῶν λεηλατηθέντων, καὶ ἐπάνοδον τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας, ἡ Μεγάλη Βρεττανία θὰ παύσῃ οὖσα σύμμαχος καὶ προστάτις τῆς Τουρκίας», ἔγγραφον ὅπερ ἐξέπληξε τοὺς Ὀθωμανούς, καὶ ἔφερε τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα· συνάμα δὲ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Κυβέρνησίν του τί ἔπραξε, καὶ γνωρίζω θετικῶς, ὅτι ἐνεκρίθη ἡ διαγωγή του πληρέστατα.

Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἐνοήσατε, ὅτι ἡ προστασία τοῦ Σόνδερς δὲν περιωρίζετο εἰς τοὺς Ἰονίους, ἀλλὰ καὶ ἐν γένει εἰς ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς καὶ Μουσουλμάνους τῆς Ἠπείρου. Ἐπεμβαίνων ἀποτελεσματικῶς ὅπως θεραπεύσῃ πᾶσαν ἀδικίαν, ἀνομίαν καὶ ἁρπαγήν, μάλιστα διὰ τὰς ἁρπαγὰς καὶ λῃστείας, ὅπως αὗται μὴ ὑψώνωσι κεφαλήν, σπουδαῖον μέρος ἐλάμβανε εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Δερβέναγα Ἠπείρου Θεσσαλίας, ὅπερ σήμερον εἶνε ἀπὸ δεκαπενταετίας κατηργημένον, ἀξίωμα ὑψηλὸν καὶ προσοδοφόρον, ὅπερ ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματός του, Δερβέν, σημαῖνον δημόσιον δρόμον, ἦτο ἀξίωμα σκοπὸν ἔχον νὰ φρουρῇ τὴν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν τῶν συγκοινωνιῶν ὅλης τῆς γενικῆς διοικήσεως, καὶ συνάμα νὰ φρουρῇ τὰ μεθόρια τὰ Ἑλληνικά. Δύο οἰκογένειαι Ἀλβανικαὶ πρωτίστως διηγωνίζοντο ὅπως κατέχωσι τοῦτο τὸ ἀξίωμα, ἡ τῶν Φράσιαρη, Ἰσμαὴλ πασᾶς, Σουλεϊμὰν βέης, Ἀδὰμ βέης ἀδελφοί, καὶ ἡ τοῦ Τσέλιου Πίτσαρη. Ὁ Σόνδερς προετίμα καὶ ἐπροστάτευε πάντοτε τοὺς Φράσιαρη, ὡς ἠπιωτέρους,

προσηνεῖς, καὶ διότι ἦσαν ἀρκούντως ἰσχυροὶ ἠθικῶς, ὥστε νὰ τολμήσῃ τις νὰ διαπράξῃ λῃστείαν, προσβάλλων οὕτω τὴν φιλοτιμίαν των, ὑπευθύνων ὄντων· ἐνῷ ὁ Τσέλιος, ἦτο δραστήριος μέν, ἀλλὰ ὠμὸς καὶ ἀπότομος ἄνθρωπος, καὶ ἐκ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς του Πίτσαρι τῆς ἐπαρχίας Τεπελέν, εἶχε ὡς ἄνδρας Λιάπιδες, ἀγριωτέρους τῶν ἄλλων Ἀλβανῶν· καὶ διὰ τοῦτο εἴδομεν τὸ ἐμπόριον προαγόμενον καὶ ἀναπτυσσόμενον, ἕνεκα τῶν ἐχεγγύων, ἅτινα παρεῖχεν ἡ δημοσία ἀσφάλεια, τὰ χρηματοδέματα ἐξ Ἰωαννίνων διὰ Σαγιάδος εἰς Κέρκυραν ἦσαν εἰς ἀέναον κίνησιν, ὑπηρεσία ἥτις ἐξετελεῖτο ἀκριβῶς καὶ πιστῶς ὑπὸ τριῶν οἰκογενειῶν Μουσουλμάνων Ἀλβανῶν, ὧν ἐντιμοτάτη μάλιστα ἦτο ἡ τοῦ Μπράχου. Ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων, ἥτις διὰ ῥητοῦ ἄρθρου ἀφῄρεσε πᾶν δικαίωμα ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ξένων Δυνάμεων, τοῦ νὰ ἀναμιγνύωνται εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς ὑψηλῆς Πύλης συμφέροντα, οὐδόλως ἐτάραξε τὰς ἐνεργείας τοῦ Σόνδερς· τοὐναντίον μάλιστα, δράξαντες τὴν εὐκαιρίαν, καθ' ἣν ἐν παρατάξει καὶ διὰ κανονοβολισμῶν ἐν Πρεβέζῃ ἀνεκηρύσσετο ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ Χὰτ χουμαγιούμ, τῇ συμβουλῇ καὶ προστασίᾳ αὐτοῦ τοῦ Σόνδερς, οἱ χριστιανοὶ ὅπως συμμεθέξωσι καὶ αὐτοὶ τῆς χαρᾶς, ἐσήμαναν τοὺς κώδωνας τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ οὕτω πως ἡ κωδωνοκρουσία καθιερώθη, ἐνῷ ἐν Ἰωαννίνοις μέχρι σήμερον τοιοῦτόν τι δὲν κατωρθώθη. Βραδύτερον δὲ καὶ συμφώνως ταῖς διατάξεσι τοῦ Χατχουμαγιούμ, ὅπερ ἀπέδωσε πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἐξάσκησιν τὴν θρησκευτικὴν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, παρίστατο ὁ ἴδιος προσωπικῶς, ἐπὶ τόπου, εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐν Πρεβέζῃ, διότι ἐκ διαφόρων στρεψοδίκων προφάσεων, οἱ Ὀθωμανοὶ παρεκώλυον τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ. Ὡς ἐκ τούτου δὲ βλέπομεν σάμερον, ἐπὶ τῆς θύρας τῆς εἰσόδου τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ λίθου τὸ ὄνομα τοῦ Σόνδερς, ὡς δεῖγμα εὐγνωμοσύνης. Τὰ ἐμπόδια ἐν γένει ἅτινα οἱ Ὀθωμανοὶ ἐνήργουν ἀπέναντι τῶν ἀνεγειρομένων ὀρθοδόξων ναῶν, δὲν προήρχοντο τόσον ἐκ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξ ἀντιζηλίας, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνεγείροντο μεγαλοπρεπεῖς καὶ κατάστόλιστοι. Οὕτω π. χ. ὅτε τὰ Ἰωάννινα ἀνήγειρον μεγαλοπρεπῶς ἐκ βάθρων τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀρχιμανδρίου, ἥτις εἶνε τὸ κοινὸν νεκροταφεῖον τῆς πόλεως καὶ Εὐρωπαίων χριστιανῶν, ἡ φιλοτιμία τῶν Μουσουλμάνων Ἰωαννιτῶν, προσεβλήθη. Ἡ τοπικὴ ἀρχή, ὅπως ἱκανοποιήσῃ αὐτούς, θεωρήσασα τὸν ναὸν ὅτι ἠδύνατο καὶ ἐν περιπτώσει νὰ χρησιμεύσῃ ὡς φρούριον, ἔκτισεν ἀπέναντι τοῦ Ἀρχιμανδρίου στρατῶνα μικρόν, εἰς τὴν ἄκραν τῆς πλατείας τῶν Ἑβραϊκῶν μνημάτων· μετεκόμιζον δὲ τοὺς λίθους πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ στρατῶνος, ἐκ Κιουλᾶ ἀποτεφρωθέντος, ἐν παρατάξει, προπορευομένης τῆς στρατιωτικῆς μουσικῆς, τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν, τῶν θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν, φερόντων πάντων τούτων ἐν χερσὶ καὶ ἐπ' ὤμου λίθους. Τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὸ **1861**.

Κακῇ τύχῃ τῆς Ἠπείρου ὁ Σόνδερς τὸ 1860, ἐγκατέλειψε τὴν Ἤπειρον, προαχθεὶς ὡς Πρόξενος εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐποχῆς ἄρχεται ἡ κατάπτωσις τοῦ ἐμπορίου, ἡ δημοσία πίστις ἐκλονίσθη ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως, αἱ εὔφοροι ἐπαρχίαι τῆς Μουζακίας καὶ Θεσπρωτίας, διὰ τῶν συγκοινωνιῶν ἃς ἀνέπτυξεν ἡ Αὐστριακὴ ἑταιρεία τοῦ Λόϋδ μετὰ τῆς Κερκύρας καὶ Τεργέστης, ἐπρομηθεύοντο ἀπ' εὐθείας τὰ ἀναγκαιοῦντα ἐμπορεύματα, καὶ ὄχι πλέον ἐξ Ἰωαννίνων, ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις εἰσῆξε καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τοὺς δικαστικούς, ἐν γένει εἰς Τελωνεῖα, δικαστήρια ὑποχρεωτικῶς τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν, ὅθεν ἀπέβησαν περιττοὶ οἱ ὑπάλληλοι χριστιανοί. Ἐκ τούτου τοῦ γεγονότος ὠφελήθησαν οἱ Μουσουλμάνοι Ἰωαννῖται, οἵτινες ἐκπαιδευθέντες εἰς τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ εὐφυεῖς ὄντες, κατέλαβον πλείστας ὅσας θέσεις, τελωνειακὰς καὶ δικαστικάς, ἀποστελλόμενοι καὶ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀνορθώσαντες λαμπρὰ τὰ οἰκονομικά των.

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κούζα ἐν Ρουμουνίᾳ κατέσχε ἅπαντα τὰ μοναστηριακὰ κτήματα, ἐξ ὧν ὡς εἴδομεν, ὄχι ὀλίγος πλοῦτος εἰσήρχετο εἰς τὴν Ἤπειρον καὶ εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, αἱ δὲ Ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ ναὶ μὲν ἔπαυσαν τὰς αὐθαιρεσίας, σφαγάς, ὁ φανατισμὸς σπουδαίως ἠλαττώθη, ἀλλὰ ἤρχισε ἡ ἀργυρολογία, ἡ εὐσχημος, περιβεβλημένη τὸν τύπον τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς διοικητικῆς ἐνεργείας. Ὅσοι Μουσουλμάνοι εἶχον πωλήσει τὰ κτήματά των, εἴτε ἑκουσίως, εἴτε ἀναγκαστικῶς, ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Σόνδερς, προσήρχοντο τώρα εἰς τὰ δικαστήρια, ἐνάγοντες τοὺς κατόχους τῶν κτημάτων, ὅτι ἠγόρασαν αὐτὰ εἰς εὐτελῆ τιμήν, ἥτις σήμερον εἶνε τριπλασία, ἄλλοι ὅτι δὲν ἐπώλησαν ὁλόκληρον τὸ κτῆμα, καὶ πάντοτε σχεδὸν ἐπρόκειτο περὶ τσεφλικίων, καὶ ἐπειδὴ οἱ τίτλοι ἰδιοκτησίας δὲν εἶχον τὴν ἀπαιτουμένην ἀκρίβειαν τῶν ὁρίων, ἡ δίκη παρετείνετο, καὶ ἐκ τοῦ ἐνάγοντος καὶ ἐναγομένου ὄχι ὀλίγα χρήματα ἐπορίζοντο οἱ δικαστικοὶ καὶ διοικητικοὶ ὑπάλληλοι. Τὴν ἀλήθειαν τῶν ὑπ' ἐμοῦ διηγουμένων, μαρτυρεῖ ὁ ἐν Ἰωαννίνοις Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας κ. Στούαρτ, ὅστις μὴ λαμβάνων οὐδὲν ἐνδιαφέρον, ὄχι μόνον ὑπὲρ τῶν ἐγχωρίων ὡς ὁ Σόνδερς, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὲρ τῶν Ἰονίων, ἀπαθὴς θεατής, μάλιστα θεωρούμενος ὡς φίλος ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, διὰ τῶν ἐγγράφων διακοινώσεών του εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, ἅτινα ἐδημοσίευσε καὶ ἀνέλυσε ἡ Ἐπιθεώρησις τῶν δύο Κόσμων τῶν Παρισίων, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφέρει καὶ ὅτι «Ἡ δικαιοσύνη πωλεῖται δημοσίως.» Καὶ μὴ νομίσετε ὅτι τοῦτο ἔπραττον μόνοι οἱ ἰδιῶται, ἡ ἰδία Κυβέρνησις ἔδιδε ἀναφανδὸν τὸ παράδειγμα, μὴ ἔχουσα πλέον τὸν χαλινὸν τοῦ Σόνδερς. Ἀξιοδιήγητον καὶ πολύκροτον ἦτο τὸ πάθημα τῆς Ἁγιοραπέζης, πολυανθρώπου καὶ εὐφόρου χωρίου παρὰ τὴν Πάργαν, ὅπερ αὐθαιρέτως ἡ Κυβέρνησις ἐδήλωσεν ὅτι εἶνε τσιφλίκια καὶ ὄχι ἰδιόκτητον τῶν κατοί-

κων, ἐνῷ τοὐλάχιστον ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐπλήρωνε τοὺς νομίμους φόρους τοῦ Κράτους, οὐδέποτε δὲ τὴν ἐπικαρπίαν, ἤτοι τὸ *ἴμορον* τῶν τσιφλικίων· ἀντιστάντες πεισματωδῶς οἱ κάτοικοι, πορευθέντες οἱ μὲν εἰς Ἰωάννινα, οἱ δὲ εἰς Πρέβεζαν ὅπως ἀπαιτήσωσι δικαιοσύνην, ἐφυλακίζοντο, τὸ περιεργότερον δὲ ἦτο, ὅτι ὁ Μουτεσαρίφης Πρεβέζης Κοῦρδος, ἐπειδὴ δύο μέλη τοῦ δικαστικοῦ συμβουλίου Πάργας δὲν ὑπέγραφον τὴν ἀπόφασιν κατὰ τῶν Ἀγιοραπεζιτῶν, εὐσυνειδήτως πράττοντες, οἱ Ἀρὶφ Γκρεντές, καὶ Εὐθύμιος Δαμουλίτσας, προσκαλέσας τούτους ἐκ Πάργας εἰς Πρέβεζαν, τοὺς ἐφυλάκισε, ὑποχρεώσας αὐτοὺς νὰ ὑπογράψωσι. Τέλος ὁ πρόκριτος τοῦ χωρίου Δημήτριος Ζῶτος, φύσει νοήμων, διατελέσας πάντοτε μέλος διοικητικὸν καὶ δικαστικὸν τῶν ἐπιτοπίων συμβουλίων, γνωρίζων ἄριστα τὰς διόδους τῶν πολιτικῶν Ὀθωμανικῶν λαβυρίνθων, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν παραλαβὼν καὶ τρεῖς ἄλλους συγχωρικούς του καὶ οὕτω ἔσωσε τὴν Ἀγιοράπεζαν τὸ 1873. Ἐνῷ δὲ ταῦτα τὰ τῆς ἀργυρολογίας ἐτελοῦντο, συνέβη ἡ πυρκαϊὰ τῶν Ἰωαννίνων, ἥτις ἀπετέφρωσε ἅπασαν τὴν ἀγορὰν κατὰ τὸ 1865, σπουδαίως ζημιώσασα τὸν τόπον. Φθάνομεν δὲ εἰς τὸν πόλεμον τῶν Σλάβων κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπου δὲν λαμβάνω ὑπ' ὄψιν τὰς ἐπανειλημμένας βοηθείας πρὸς τὸ Κράτος, εἰς χρήματα, κτήνη, ἐνδύματα, τὰς ζημίας ἐκ τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας κατὰ 75 $^0/_0$, τὴν τοῦ νομίσματος τοῦ χαλκοῦ, ὅστις ἐκηρύχθη οὐδεμιᾶς ἀξίας, καὶ τὴν τῶν εἰκοσαρίων καὶ μπεσλικίων, κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀναγνωρισθεῖσα τῆς τρεχούσης ἀξίας, ἀλλὰ τὴν ἐξέγερσιν τῆς συστηματικῆς ληστείας, ἥτις ἐνσπείρασα τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον, κατερήμωσε καὶ ἐλεηλάτησε τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ζαγορίου, καὶ ἐπαρχίας Κονίτσης, ἀφίνω τὰ τῶν ἐπιλοίπων ἐπαρχιῶν τῆς Ἠπείρου, ὅπου δὲν ἐξετελέσθησαν τὰ ὄργια καὶ αἱ βανδαλικαὶ πράξεις τοῦ Ζαγορίου, τὴν καταστροφὴν πολλῶν οἰκογενειῶν οἰκονομικῶς ἐν Ἰωαννίνοις ἰδίως Ἑβραίων, οἵτινες τροφοδόται τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ὄντες, ὡς ἐκ τῆς πτωχεύσεως τοῦ κράτους ἔχουν νὰ λάβουν 150 χιλιάδας ὡς ἔγγιστα λιρῶν Ὀθωμανικῶν, τὴν παῦσιν, ἢ ἄτακτον πληρωμὴν τῶν Ὀθωμανῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων, τὸν ἐκ τῆς Ἠπείρου ἀποχωρισμὸν τῆς Θεσσαλίας, ἥτις ἐμπορικῶς, καὶ δι' ἄλλων ἀσχολιῶν, ἦτο ὄχι μικρὰ πηγὴ πλούτου τῆς Ἠπείρου, καὶ θέλετε ἐννοήσει, ποίαν σπουδαίαν, οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν κρίσιν διέρχεται ἡ Ἤπειρος.

Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ προκείμενον περὶ τῶν εὐρυῶν Κουτσοβλάχων, πιστεύω ὅτι ἐπείσθητε, ποία ἦτο ἡ αἰτία τῆς ἐκ τῶν ὀρέων των καταβάσεως εἰς τὰς πεδιάδας, ἡ βελτίωσις τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας, καὶ ἡ ἀναγέννησις τοῦ ἐμπορίου· διεδέχθησαν δὲ τοὺς Ἕλληνας ἐμπόρους, καὶ διαγωνίζονται καὶ σήμερον ἐπιτυχῶς πρὸς τοὺς Ἑβραίους, διότι διετήρησαν καὶ εἰς τὰς πεδιάδας τὰ αὐτὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν ὀρέων των, ὑγιεινῶς

τρεφόμενοι, κατοικοῦντες, καὶ ἐνδυόμενοι ἐκ τῆς τοπικῆς των βιομηχανίας τῶν μαλλίνων ὑφασμάτων, καὶ δι' αὐτῶν στολίζοντες τὰς οἰκίας των· ἐν δὲ τῇ ἐργασίᾳ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, κύριοι καὶ ὑπηρέται, μετὰ τῶν υἱῶν των· καὶ ἐν Ἰωαννίνοις, μεταξὺ τῶν ἐκεῖ χριστιανῶν, ὁ μᾶλλον εὐνοούμενος καὶ τὰ πιστὰ χαίρων παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Κυβερνήσει, εἶνε Κουτσόβλαχος, ὁ κ. Τσανάκας, ὃν καλῶς γνωρίσας ἀποκαλῶ φρόνιμον πατριώτην, εἶνε δὲ Μετσοβίτης.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν Κουτσοβλάχων, ἀλλὰ δὲν δύναμαι, πρὶν ἢ διηγηθῶ περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ πληθυσμοῦ, νὰ μὴ καθυποβάλλω ὑμῖν, ὅτι δίκαιον καὶ πρέπον εἶνε, νομίζω, ν' ἀντιχήσῃ ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ πολυτίμου τούτου Συλλόγου, ἐν *εὖγε*, ἀποτεινόμενον πρὸς τὴν ἐπιπνεύσασαν ταύτην ζωογόνον αὖραν τῆς Ἠπείρου, τὸν ἐντιμότατον Σίδνεϋ Σμὶθ Σόνδερς.

Β΄*

Μέλλων ἤδη νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν διήγησιν περὶ τῶν Ἀλβανῶν, ἐκ καθήκοντος ὀφείλω πάλιν νὰ μνημονεύσω τὴν ἀξίαν τοῦ Γεωγραφικοῦ πίνακος τοῦ κ. Δὲ Γουβερνάτη, ὅστις, πρὸς εὐκολίαν τῶν καταγινομένων περὶ Ἠπείρου, ἐχρωμάτισε ἑκάστην φυλὴν μὲ ἴδιον χρῶμα, ὥστε μελετῶν τις τὸν χάρτην τοῦτον, πλὴν τῆς γεωγραφικῆς ἀκριβείας, ἀντιλαμβάνεται εὐκόλως, πῶς εἶνε διεσπαρμέναι αἱ τρεῖς φυλαὶ αἱ κατοικοῦσαι τὴν Ἤπειρον. Ἂν δὲ μέχρι τοῦ Ἄψου προσέθηκε καὶ τέταρτον χρῶμα, ἐκ πλάνης ὡς ἐγὼ νομίζω, θεωρήσας τοὺς Χάονας Ἀλβανούς, ὡς μὴ ἐπηρεασθέντας ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὡς θὰ ἀποδείξω, ὀφείλω πρῶτον νὰ παρατηρήσω, ὅτι ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ ὅτι δὲν ἐννοεῖ, οὐδὲ ἰσχυρίζεται ὅτι ἀκριβὲς εἶνε τὸ ἔργον του καὶ πιθανὸν ὡς ἀγνοῶν τὰς γλώσσας τοῦ τόπου, νὰ ἠπατήθη, τοῦτο ὅμως οὐδόλως ἐλαττόνει τὴν ἀξίαν τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ ἔργου του. Ἂν ὅμως πάλιν, καὶ τοῦτο πιθανόν, διὰ πολιτικοὺς λόγους, καὶ ἐν γνώσει ἐχρωμάτισε τὴν Χαονίαν διὰ χρώματος διαφόρου τοῦ τῶν λοιπῶν Ἀλβανῶν μέχρι Ἄψου, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεώς του καὶ τοῦ ἔθνους του, εἶνε πάλιν ἐπαινετός, διότι τὸ καθῆκόν του ἐξετέλεσε ἐντίμως καὶ πιστῶς, ὡς ἀνώτερος ὑπάλληλος. Ἀλλ' ὅπως ἀκριβέστερος γείνω καὶ ἕκαστος εὐκολώτερον κρίνῃ, πρέπει νὰ προσθέσω, ὅτι ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης, ὃν ηὐτύχησα νὰ γνωρίσω τὸ 1879 ἐν Πρεβέζῃ, ἀνὴρ ἐμβριθὴς καὶ φύσει πεπροικισμένος, ὅπως διαπρέψῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν, εἶπεν ἐν τῇ διηγήσει του, ἐκδίδων τὸν γεωγραφικὸν πίνακά του, μίαν μεγάλην ἀλήθειαν ἥτις εἶνε πικρά, καὶ πληγὴ καιρία εἰς πάντα εὐαίσθητον

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 13 Μαρτίου.

Ἕλληνα, ὅτι δηλ. ἡ Ἤπειρος, «εἶνε διηρημένη καὶ ἄπελπις, καὶ μία στιβαρὰ χεὶρ μόνον δύναται ν' ἀναγεννήσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἐλπίδα, καὶ αἱ διχόνοιαι νὰ παύσωσι». Πράγματι, κύριοι, ἡ ἐπαρχία ἐκείνη ἥτις ἔλαβε τοσοῦτον σπουδαῖον μέρος, ὅπως ἐκ τοῦ ληθάργου ἀφυπνίσῃ τὸν Ἑλληνισμόν, καὶ προετοιμάσῃ εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, ἀπόδειξις οἱ ἀδελφοὶ Ζωσιμάδαι, οἵτινες ὤμοσαν νὰ μὴ νυμφευθῶσιν, ὅπως ἐργαζόμενοι καὶ πλουτοῦντες ἐν Ρωσίᾳ, χορηγῶσι τὰ ἀπαιτούμενα χρηματικὰ μέσα πρὸς τοιαύτην ἰδέαν εὐγενῆ καὶ ὑψηλήν, ἣν ἐπραγματοποίησεν ὁ Κοραῆς καὶ οἱ λοιποὶ λόγιοι Ἕλληνες. Διὰ τῶν χρημάτων τῶν Ζωσιμάδων ἡ ἐπαρχία ἐκείνη ἥτις ἔλαβε τοσοῦτον ἔνδοξον μέρος εἰς τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα, προσενεγκοῦσα γενναίως τὸ αἷμά της καὶ τέλος ἡ ἐπαρχία ἐκείνη, ἥτις μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πυρῆνος συνετέλεσε διὰ τῶν χρημάτων της νὰ ἀνεγερθῶσι τὰ ἄριστα ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, τὰ ἐν Ἀθήναις, προνοοῦσα περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, αὐτὴ λέγω ἡ ἐπαρχία σήμερον εἶνε ἄπελπις, ὡς τὴν λέγει ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης, καὶ οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες ἐν Ἠπείρῳ εἶνε εἰς διχόνοιαν. Ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης, ὡς προεῖπον, προσθέτει, ὅτι δεῖται ἡ Ἤπειρος στιβαρᾶς χειρός, αὕτη δὲ εἶνε μεγαλητέρα ἀλήθεια, ἣν ἕκαστος θὰ ἐννοήσῃ, ὅταν διηγηθῶ ὑμῖν περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου· διότι πραγματικῶς ἀπὸ τοῦ 1862 ἡμεῖς οἱ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, εἴμεθα παράλυτοι, καὶ δὲν εἶνε αἱ χεῖρες ἡμῶν ἱκαναὶ ὅπως κρατήσωσι λαοὺς ἀνήκοντας καὶ θέλοντας νὰ εἶνε μεθ' ἡμῶν.

Καὶ ἀφίνοντες κατὰ μέρος, πρὸς τὸ παρόν, πολλὰ ἄλλα, δὲν ἔπρεπε ἡμεῖς νὰ ἔχωμεν πρότυπον πίνακα γεωγραφικόν, ὡς τὸν τοῦ κ. Δὲ Γουβερνάτη, ὃν συνέταξεν ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἐξ ἐπιστημονικοῦ ζήλου καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων ἀσχολιῶν ἃς τῷ παρεῖχεν ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ἰταλικὴ καὶ ὀλιγάριθμος ἀποικία; Δὲν ἔπρεπε ἡμεῖς ἐκ συμφέροντος ἠθικοῦ τε καὶ ὑλικοῦ νὰ ἔχωμεν τελειότερον πίνακα γεωγραφικὸν τῆς χώρας, περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστημονικὸν καὶ ἐπὶ τόπου συντεταγμένον καὶ μᾶλλον ἀκριβῆ, ὅστις νὰ δεικνύῃ διὰ διαφόρων χρωμάτων πῶς εἶνε διεσπαρμέναι αἱ τρεῖς φυλαὶ αὗται; Τοιοῦτον πίνακα ἔφερα κύριοι, διωρθωμένον, αὐτὸν δηλ. τὸν τοῦ κ. Δὲ Γουβερνάτη, Προξένου τῆς Ἰταλίας εἰς Ἰωάννινα, ἀλλὰ ὁ λόγιος οὗτος καὶ ἐπιστήμων ἀνήρ, ἐν πρώτοις, καὶ αὕτη εἶνε ἡ κυριωτάτη αἰτία ἥτις μὲ ἠνάγκασε νὰ γράψω τὴν διήγησίν μου ταύτην, ἐκήρυξε τὴν Χαονίαν ὡς μὴ ἐπηρεασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἄρα μὴ ἀνήκουσαν, ἢ ἀδίκως διεκδικουμένην ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ πρὸς τὸ παρὸν λέγω, ὅτι καλῶς ἔπραξεν ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης, ἀφοῦ τοῦτο ἦτο συμφέρον αὐτῷ, ἀφοῦ ἡμεῖς οἱ τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, ὄχι μόνον ὑψηλόφρονες δὲν εἴμεθα πλέον, ἀλλ' οὐδὲ τὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματα ἡμῶν ἐπιβλέπομεν.

Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας τῆς ἀπὸ τοῦ Ἄψου μέχρι Γλυκέος, συμπεριλαμ-

βανούσης ὅλον τὸ Σούλιον, ὄχι μόνον αὐτοὶ εἶνε μία καὶ ἡ αὐτὴ φυλὴ Χριστιανοί τε καὶ Μουσουλμάνοι, τὰ αὐτὰ ἤθη, ἔθιμα, γλῶσσαν ἔχουσα, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ Ἀλβανοί, οἱ διεσπαρμένοι ἀπὸ τοῦ Γλυκέος μέχρι τοῦ Ταϋγέτου καθ' ὅλην τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα,εἶνε ἡ αὐτὴ γνησία Πελασγικὴ φυλή.Τὴν ἀλήθειαν ταύτην εὐκόλως δύναται νὰ ἐννοήσῃ πᾶς τις, καὶ παραδεχθῇ, ἀφοῦ συγκρίνῃ πάντας τούτους ἐθνολογικῶς, ἀνθρωπολογικῶς, συμφώνως πρὸς τὰς σημερινὰς γνώσεις καὶ ἐξετάσῃ αὐτούς, ὅτι κοινοὺς ἔχουσι τοὺς φυσικοὺς αὐτῶν χαρακτῆρας.

Ποῖος ὁ ἐθνολογικὸς αὐτῶν τύπος, ὃν σήμερον παρατηροῦμεν; Ὁ Πελασγικὸς τύπος, ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν ἐξεταζόμενος, μᾶς παρουσιάζει τοὺς Ἀλβανοὺς ὑψηλούς, καθ' ὃ ὀρεινοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔχοντας ἀνάγκην πνευμόνων εὐρυτέρων, ἑπομένως καλῶς ἀνεπτυγμένους, καὶ κατὰ τὸ ὀστεϊκὸν καὶ μυϊκὸν σύστημα, ἵνα οὕτω καὶ μᾶλλον ἀντέχωσιν εἰς τοὺς ἀπαιτουμένους κόπους καὶ μόχθους τοῦ ὀρεινοῦ βίου, ἰδίᾳ τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως. Τὸ κρανίον παρουσιάζει ἀρκοῦσαν ἀναλογίαν μεταξὺ προσώπου καὶ κεφαλῆς, ἡ κατατομὴ τοῦ προσώπου καμπύλη, ἄρα τὰ γωνιόμετρα θὰ μᾶς ὑποδείξωσι μᾶλλον γωνίας ἀμβλείας, ἤτοι διάνοιαν καλήν, ἡ ῥὶς ἀετώδης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡ κεφαλὴ ἐπιμήκης ἔχουσα μέτωπον κλίνον εἰς τὰ ὄπισθεν, κανονική. Τί διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τούτου τοῦ κρανίου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ τύπου; Συμμετρία καὶ χάρις τελειοτέρα, κατατομὴ προσώπου καταφανεστέρα, ἰδιόρρυθμος κατατομὴ Ἑλληνική. Ἡ ῥὶς ὄχι ἀετώδης, ἀλλὰ σύμμετρος καὶ κανονική, ἀνάλογος πρὸς τὴν κατατομήν, ἡ κεφαλὴ μᾶλλον ἀνεπτυγμένη, τὸ μέτωπον ὑψηλότερον, κανονικότης καὶ χάρις καταφανεστέρα. Σήμερον τί παρατηροῦμεν ἐξ ὅλων τούτων εἰς τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Ἄψου Ἀλβανούς; Πρῶτον ὁ τύπος ὁ Πελασγικὸς ἐνοθεύθη ὑπὸ τοῦ Σλαβικοῦ τύπου· δὲν ἀπαντῶμεν μεγάλας κεφαλάς,βλέπομεν πρόσωπον μικρότερον, δυσαναλογίαν μεταξὺ προσώπου καὶ κεφαλῆς, κατατομὴν τοῦ προσώπου σπανίως καμπύλην. Δεύτερον ἐτροποποιήθη ὁ Πελασγικὸς τύπος ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι πλεῖστοι ὀρεινοὶ ἔγειναν πεδινοί, ὡς οἱ κατοικοῦντες σήμερον τὴν εὔφορον πεδιάδα τῆς Μουζακιᾶς, ἢ Βερατίου, τὴν τοῦ Αὐλῶνος, οἱ Σπετσιῶται, οἱ Ὑδραῖοι, οὓς παρατηροῦμεν ὄχι πλέον ὑψηλούς, ἀλλὰ χαμηλοὺς μᾶλλον. Ἡ παρατήρησις δὲ αὕτη ἐνισχύεται ἐὰν παρατηρήσῃ τις τοὺς Θεσπρωτούς, ὧν ἡ ἐπαρχία δὲν εἶνε οὔτε ὀρεινή, οὔτε πεδινή, ἀλλὰ λοφώδης· τοὺς βλέπομεν διατηροῦντας τὸν μέσον ὅρον μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν Ἀλβανῶν τῆς Πρεμετῆς, Ἀργυροκάστρου, Τεπελέν, καὶ τῶν πεδινῶν Μουζακιᾶς καὶ Αὐλῶνος. Καὶ τέλος, τρίτον, ὁ Πελασγικὸς τύπος ὠπισθοδρόμησεν ἕνεκα ὑγιεινῶν λόγων, ὡς βλέπομεν ἐκπεσόντα αὐτὸν ἐν ἐπαρχίᾳ Αὐλῶνος, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ ἑλώδης καχεξία καὶ ἐν Μουζακιᾷ, ἕνεκα τοῦ ἀγόνου τῆς χώρας, ἑπομένως ἕνεκα τῆς κακῆς καὶ ἀνε-

παρχοῦς τροφῆς, ὡς ἐν Τεπελένι, Σουλίῳ, καὶ τῆς ἐλλείψεως καὶ ἀγνοίας καὶ τῆς στοιχειωδεστάτης ὑγιεινῆς.

Τῳόντι, σήμερον Πελασγικὸν τύπον ποῦ καὶ ποῦ ἀπαντῶμεν μόνον, ἐν Ἀργυροκάστρῳ, Πρεμετῇ, Σουλίῳ, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε νενοθευμένον ὑπὸ τοῦ Σλαβικοῦ· ἀλλὰ παρατηρητὴς εἰδήμων, φιλόπονος καὶ ἀμερόληπτος, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς περιστάσεις καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἐμνημόνευσα, δύναται νὰ εὕρῃ ὅλους τοὺς κρίκους δι' ὧν διῆλθεν ὁ Πελασγικὸς τύπος. Ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ Ἄψου μέχρι Ταϋγέτου Ἀλβανοί, εἶνε μία καὶ ἡ αὐτὴ φυλή, ἐπιβεβαιοῖ ἔτι ὁ ἰδιάζων χαρακτήρ, φυσικὸς καὶ ἔμφυτος, κοινὸς εἰς ἅπασαν τὴν ῥηθεῖσαν φυλήν· εἶνε φιλόδοξοι καὶ ἐκδικητικοὶ εἰς τὸ ἔπακρον, ἀγέρωχοι, φιλότιμοι, φιλέριδες, ἐπιβλητικοί, ἀλλὰ καὶ ἀνδρεῖοι, εὐφυεῖς, γενναιόδωροι· τοιούτους δὲ τοὺς παρατηροῦμεν, εἴτε ἐξομόσαντας, δηλ. Μουσουλμάνους, εἴτε Χριστιανούς, ὡς ἐν Ἑλλάδι. Δὲν φέρω τοὺς Χριστιανοὺς Ἀλβανούς, τοὺς ἐν Ἠπείρῳ, εἰς σύγκρισιν, διότι ῥαγιάδες ὄντες δὲν ἠδυνήθησαν καὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ διαδραματίσωσι πρωτεῦον πρόσωπον, ὡς οἱ ἐν Ἠπείρῳ Πασάδες καὶ βέϋδες Ἀλβανοί, καὶ οἱ ἐν Ἑλλάδι πρωτεύσαντες Ἀλβανοί· ἀλλ᾽ ὅστις ἔτυχε νὰ διέλθῃ ἢ διαμείνῃ ἡμέρας τινὰς μελετῶν καὶ ἐξετάζων τὰ συμβαίνοντα εἰς πόλεις, ἢ κώμας, ἢ χωρία Ἀλβανικὰ κατοικούμενα ὑπὸ Χριστιανῶν, θέλει εὐκόλως πεισθῇ, ὅτι καὶ ἐδῶ ἐν στενῷ κύκλῳ ἡ φιλοδοξία καὶ αἱ λοιπαὶ ἰδιότητες, ἃς εἴδομεν ἀνωτέρω, διαλάμπουσι.

Μὴ τολμῶν ὡς ἀκατάλληλος νὰ ἐξιστορήσω τὸν Ἀλῆ Πασᾶ Τεπελέν, σᾶς ὑπενθυμίζω τὴν μεγάλην φιλοδοξίαν του, ἥτις ἦτο, ὄχι ὀλιγωτέρα ἢ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Σουλτάνον ἐν Κωνσταντινουπόλει, φιλοδοξίαν ἣν προσεπάθησαν νὰ ἐκμεταλλευθῶσι σκοπίμως καὶ καταλλήλως πιστοί του ἄνδρες, μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

Ἀλλὰ ἂς λάβωμεν πρόσφατα γεγονότα, ὅπως καλήτερον συγκρίνωμεν τοὺς ἐν Ἠπείρῳ Ἀλβανοὺς Μουσουλμάνους πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ἔκδοσις τοῦ Τανζιματίου ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τὸ 1844, ἠνάγκασε τοὺς Ἀλβανοὺς νὰ ἀπολέσωσι τὸ προνόμιον ὅπερ εἶχον, τῆς κατ' εὐθεῖαν κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν τῆς χώρας ἣν κατῴκουν, καθὼς πρὸς τούτοις ἠνάγκασε αὐτούς, ὅπως κατατάσσωνται εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν τὸν Ὀθωμανικόν. Προσβληθείσης οὕτω τῆς φιλοδοξίας των, τῆς φιλοτιμίας των, καὶ τῶν συμφερόντων, ἀπεφάσισαν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Σουλτάνου. Πράγματι συνασπισθέντες οἱ πρόκριτοι Ἀλβανοὶ καὶ συνεννοηθέντες οἱ μέχρι τοῦ Ἄψου ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τοῦ Γκιολέκα, περὶ ἧς ἀνταρσίας παρακατιὼν ἐκτενέστερον θὰ ὁμιλήσω. Ἐνθυμήθητε τὸν ναύαρχον Μιαούλην τί ἔπραξε ὅπως ἐκδικηθῇ τὸν Καποδίστριαν· ἀλλὰ ἰδίως οἱ ἐπιζῶντες ἂς ἐνθυμηθῶμεν τὸν ἔντιμον Βούλγαρην τὸν Ὑδραῖον, τί μέρος σπουδαῖον καὶ ἀποτελεσματικὸν ἔλαβε κατὰ τοῦ Ὄθωνος, ὅπως ἐκδικηθῇ αὐτόν, διότι τὸν προσέβαλεν εἰς τὴν φιλοδοξίαν του. Ὁ ἐξ Αὐλῶνος Σελὴμ

Πασᾶς Βλιώρας, ἔντιμος καὶ δίκαιος Ἀλβανός, νομαρχεύσας ἐν Ἠπείρῳ, δὲν ὑπήκουε πολλάκις εἰς διαταγὰς τοῦ γενικοῦ Διοικητοῦ Ἰωαννίνων, θεωρῶν αὐτὰς ἀδίκους, καὶ τοῦτο, κύριοι, εἶνε μέγα κατόρθωμα, διότι ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ διοικητικῇ ἱεραρχίᾳ, δὲν εἶνε ἀπολύτως συγκεχωρημένον νὰ ἀνθίσταται εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ἀνωτέρου ὁ μετ' αὐτὸν ὑπάλληλος· τὸ ἔθιμον εἶνε νὰ λέγει *Πέκεϋ* καὶ βεβαιώθητε, κύριοι, ὅτι μόνον Ἀλβανὸς ἐτόλμα νὰ πράξῃ τοιοῦτόν τι. Ὁ ἔντιμος καὶ φιλόπατρις Βούλγαρης πρωθυπουργῶν τὸ 1874, τί πραξικόπημα ἐτόλμησε τότε κατὰ τῶν καθεστώτων; τὸ ἔπραξεν ἐκ φιλοτιμίας, ἐκ γενναιότητος, διότι ἔβλεπε τὴν πατρίδα του εἰς τὴν δεινὴν καὶ ἐλεεινὴν ἐκείνην κατάστασιν, εἰς ἣν ἔτι χειρότερον βλέπομεν αὐτὴν σήμερον, καὶ ἤθελε διὰ τῆς στιβαρᾶς χειρός του νὰ ἀναστείλῃ τὸ κακὸν καὶ νὰ μὴ παραλύσωμεν ἐντελῶς ὅπως ἀληθῶς μᾶς ἀποκαλεῖ παραλύτους ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης. Ἐδῶ ἐξετάζω, κύριοι, τὰς διαθέσεις τῶν Ἀλβανῶν τούτων, δὲν εἶμαι οὔτε ἄξιος οὔτε κατάλληλος, νὰ κρίνω ἂν πολιτικῶς φρονίμως ἔπραξαν. Ἂς λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, καὶ τὸν λαὸν ἐν γένει, τούτων τῶν Ἀλβανῶν τὰ πλήθη, τοὺς μὲν Μουσουλμάνους ὡς ἀτάκτους στρατιώτας, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἑνὸς βέϋ τοῦ τόπου των, ἐν Θεσσαλίᾳ, Ἠπείρῳ, ἢ ἄλλαις ἐπαρχίαις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τοὺς δὲ Χριστιανοὺς ἐν Ἑλλάδι ὡς ναύτας εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικόν. Πανθολογούμενον εἶνε, ὅτε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰσέτι ἐβασίλευον τὰ ἱστιοφόρα πλοῖα, ποίαν ὑπεροχὴν εἶχον τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, ἰδίως τὰ τῶν Σπετσιωτῶν καὶ τῶν Ὑδραίων, ὡς Ἀλβανῶν, καὶ ὡς ἔχοντα τοὺς ἐμπειροτάτους ναύτας, καὶ τοὺς μᾶλλον οἰκονομικοὺς καὶ αὐτάρκεις, περιοριζομένης τῆς τροφῆς των εἰς ἐλαίας ἢ τυρὸν καὶ δίπυρα, καὶ πόσον πλοῦτον ἐσύναξαν. Αὐτὰ ταῦτα βλέπομεν εἰς τοὺς Μουσουλμάνους Ἀλβανούς, ὡς ἀτάκτους στρατιώτας· εἶνε οἱ ἀνδρειότατοι καὶ νοημονέστεροι, καὶ προετίμα αὐτοὺς πάντοτε ἡ ὑψηλὴ Πύλη, εἰς τὰς σπουδαιοτάτας, καὶ ἐπικινδυνοτάτας ἐκστρατείας, πάντοτε σχεδὸν αὐτοὺς ἐστρατολόγει κατὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ Μαυροβουνίου, ὡς Δερβεναγάδες, κατὰ τῆς λῃστείας ἰδίως αὐτοὺς ἐξέλεγε ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ, εἶνε δὲ αὐτάρκεις καὶ οἰκονομικώτατοι, ἐτρέφοντο δὲ μὲ ἀραβόσιτον, ζωμόν, ξυνόγαλον, ὅπως, ἐπανακάμπτοντες οἴκαδε, ἀποκομίζωσι τὰ περισσεύματα εἰς τὰς οἰκογενείας των. Παρατηροῦμεν αὐτοὺς καὶ ὡς ναύτας, καὶ ὡς στρατιώτας ἐν τῇ ξηρᾷ, δεισιδαίμονας, οὕτω π.χ. καὶ οἱ Μουσουλμάνοι πιστεύουσιν ὡς οἱ χριστιανοί, ὅτι ὁ ἔχων ἐπ' αὐτοῦ Τίμιον ξύλον, τεμάχιον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐφ' οὗ ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός, οὔτε τραυματίζεται, οὔτε φονεύεται ἐν πολέμῳ ἢ συμπλοκῇ· εἶνε δὲ φιλέριδες, διὰ φύλλου πήδημα ξυλοκοποῦνται ἀναμεταξύ των, ἅρπαγες, ἐν ἀνάγκῃ φονεῖς, ἀλλ' οὐδέποτε βιάσται παρθένων ἢ γυναικῶν, καὶ ἡ ἀρετὴ αὕτη πηγάζει ἐκ τῆς μεγάλης προσοχῆς, ἣν δίδει ἡ φυλὴ αὕτη ἡ Ἀλβανικὴ εἰς τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν, διὸ σέβονται

παρκοῦς τροφῆς, ὡς ἐν Τεπελένι, Σουλίῳ, καὶ τῆς ἐλλείψεως καὶ ἀγνοίας καὶ τῆς στοιχειωδεστάτης ὑγιεινῆς.

Τωόντι, σήμερον Πελασγικὸν τύπον ποῦ καὶ ποῦ ἀπαντῶμεν μόνον, ἐν Ἀργυροκάστρῳ, Πρεμετῇ, Σουλίῳ, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε νενοθευμένον ὑπὸ τοῦ Σλαβικοῦ· ἀλλὰ παρατηρητὴς εἰδήμων, φιλόπονος καὶ ἀμερόληπτος, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς περιστάσεις καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἐμνημόνευσα, δύναται νὰ εὕρῃ ὅλους τοὺς κρίκους δι' ὧν διῆλθεν ὁ Πελασγικὸς τύπος. Ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ Ἄψου μέχρι Ταϋγέτου Ἀλβανοί, εἶνε μία καὶ ἡ αὐτὴ φυλή, ἐπιβεβαιοῖ ἔτι ὁ ἰδιάζων χαρακτήρ, φυσικὸς καὶ ἔμφυτος, κοινὸς εἰς ἅπασαν τὴν ῥηθεῖσαν φυλήν· εἶνε φιλόδοξοι καὶ ἐκδικητικοὶ εἰς τὸ ἔπακρον, ἀγέρωχοι,φιλότιμοι,φιλέριδες,ἐπιβλητικοί, ἀλλὰ καὶ ἀνδρεῖοι, εὐφυεῖς, γενναιόδωροι· τοιούτους δὲ τοὺς παρατηροῦμεν, εἴτε ἐξομόσαντας, δηλ. Μουσουλμάνους, εἴτε Χριστιανούς, ὡς ἐν Ἑλλάδι. Δὲν φέρω τοὺς Χριστιανοὺς Ἀλβανούς, τοὺς ἐν Ἠπείρῳ, εἰς σύγκρισιν, διότι ῥαγιάδες ὄντες δὲν ἠδυνήθησαν καὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ διαδραματίσωσι πρωτεῦον πρόσωπον, ὡς οἱ ἐν Ἠπείρῳ Πασάδες καὶ βέϋδες Ἀλβανοί, καὶ οἱ ἐν Ἑλλάδι πρωτεύσαντες Ἀλβανοί· ἀλλὰ ὅστις ἔτυχε νὰ διέλθῃ ἢ διαμείνῃ ἡμέρας τινὰς μελετῶν καὶ ἐξετάζων τὰ συμβαίνοντα εἰς πόλεις, ἢ κώμας, ἢ χωρία Ἀλβανικὰ κατοικούμενα ὑπὸ Χριστιανῶν, θέλει εὐκόλως πεισθῇ, ὅτι καὶ ἐδῶ ἐν στενῷ κύκλῳ ἡ φιλοδοξία καὶ αἱ λοιπαὶ ἰδιότητες, ἃς εἴδομεν ἀνωτέρω,διαλάμπουσι.

Μὴ τολμῶν ὡς ἀκατάλληλος νὰ ἐξιστορήσω τὸν Ἀλῆ Πασᾶ Τεπελέν, σᾶς ὑπενθυμίζω τὴν μεγάλην φιλοδοξίαν του, ἥτις ἦτο, ὄχι ὀλιγωτέρα ἢ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Σουλτάνον ἐν Κωνσταντινουπόλει, φιλοδοξίαν ἣν προσεπάθησαν νὰ ἐκμεταλλευθῶσι σκοπίμως καὶ καταλλήλως πιστοί του ἄνδρες, μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

Ἀλλὰ ἂς λάβωμεν πρόσφατα γεγονότα, ὅπως καλήτερον συγκρίνωμεν τοὺς ἐν Ἠπείρῳ Ἀλβανοὺς Μουσουλμάνους πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ἔκδοσις τοῦ Τανζιματίου ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τὸ 1844, ἠνάγκασε τοὺς Ἀλβανοὺς νὰ ἀπολέσωσι τὸ προνόμιον ὅπερ εἶχον, τῆς κατ' εὐθεῖαν κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν τῆς χώρας ἣν κατῴκουν, καθὼς πρὸς τούτοις ἠνάγκασε αὐτούς, ὅπως κατατάσσωνται εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν τὸν Ὀθωμανικόν. Προσβληθείσης οὕτω τῆς φιλοδοξίας των, τῆς φιλοτιμίας των, καὶ τῶν συμφερόντων, ἀπεφάσισαν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Σουλτάνου. Πράγματι συνασπισθέντες οἱ πρόκριτοι Ἀλβανοὶ καὶ συνεννοηθέντες οἱ μέχρι τοῦ Ἄψου ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τοῦ Γκιολέκα, περὶ ἧς ἀνταρσίας παρακατιὼν ἐκτενέστερον θὰ ὁμιλήσω. Ἐνθυμήθητε τὸν ναύαρχον Μιαούλην τί ἔπραξε ὅπως ἐκδικηθῇ τὸν Καποδίστριαν· ἀλλὰ ἰδίως οἱ ἐπιζῶντες ἂς ἐνθυμηθῶμεν τὸν ἔντιμον Βούλγαρην τὸν Ὑδραῖον, τί μέρος σπουδαῖον καὶ ἀποτελεσματικὸν ἔλαβε κατὰ τοῦ Ὄθωνος, ὅπως ἐκδικηθῇ αὐτόν, διότι τὸν προσέβαλεν εἰς τὴν φιλοδοξίαν του. Ὁ ἐξ Αὐλῶνος Σελὴμ

Πασᾶς Βλιώρας, ἔντιμος καὶ δίκαιος Ἀλβανός, νομαρχεύσας ἐν Ἠπείρῳ, δὲν ὑπήκουε πολλάκις εἰς διαταγὰς τοῦ γενικοῦ Διοικητοῦ Ἰωαννίνων, θεωρῶν αὐτὰς ἀδίκους, καὶ τοῦτο, κύριοι, εἶνε μέγα κατόρθωμα, διότι ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ διοικητικῇ ἱεραρχίᾳ, δὲν εἶνε ἀπολύτως συγκεχωρημένον νὰ ἀνθίσταται εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ἀνωτέρου ὁ μετ' αὐτὸν ὑπάλληλος· τὸ ἔθιμον εἶνε νὰ λέγει *Πέκεϋ* καὶ βεβαιώθητε, κύριοι, ὅτι μόνον Ἀλβανὸς ἐτόλμα νὰ πράξῃ τοιοῦτόν τι. Ὁ ἔντιμος καὶ φιλόπατρις Βούλγαρης πρωθυπουργῶν τὸ 1874, τί πραξικόπημα ἐτόλμησε τότε κατὰ τῶν καθεστώστων; τὸ ἔπραξεν ἐκ φιλοτιμίας, ἐκ γενναιότητος, διότι ἔβλεπε τὴν πατρίδα του εἰς τὴν δεινὴν καὶ ἐλεεινὴν ἐκείνην κατάστασιν, εἰς ἣν ἔτι χειρότερον βλέπομεν αὐτὴν σήμερον, καὶ ἤθελε διὰ τῆς στιβαρᾶς χειρός του νὰ ἀναστείλῃ τὸ κακὸν καὶ νὰ μὴ παραλύσωμεν ἐντελῶς ὅπως ἀληθῶς μᾶς ἀποκαλεῖ παραλύτους ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης. Ἐδῶ ἐξετάζω, κύριοι, τὰς διαθέσεις τῶν Ἀλβανῶν τούτων, δὲν εἶμαι οὔτε ἄξιος οὔτε κατάλληλος, νὰ κρίνω ἂν πολιτικῶς φρονίμως ἔπραξαν. Ἂς λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, καὶ τὸν λαὸν ἐν γένει, τούτων τῶν Ἀλβανῶν τὰ πλήθη, τοὺς μὲν Μουσουλμάνους ὡς ἀτάκτους στρατιώτας, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἑνὸς βέϋ τοῦ τόπου των, ἐν Θεσσαλίᾳ, Ἠπείρῳ, ἢ ἄλλαις ἐπαρχίαις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τοὺς δὲ Χριστιανοὺς ἐν Ἑλλάδι ὡς ναύτας εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικόν. Πανθολογούμενον εἶνε, ὅτε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἰσέτι ἐβασίλευον τὰ ἱστιοφόρα πλοῖα, ποίαν ὑπεροχὴν εἶχον τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, ἰδίως τὰ τῶν Σπετσιωτῶν καὶ τῶν Ὑδραίων, ὡς Ἀλβανῶν, καὶ ὡς ἔχοντα τοὺς ἐμπειροτάτους ναύτας, καὶ τοὺς μᾶλλον οἰκονομικοὺς καὶ αὐτάρκεις, περιοριζομένης τῆς τροφῆς των εἰς ἐλαίας ἢ τυρὸν καὶ δίπυρα, καὶ πόσον πλοῦτον ἐσύναξαν. Αὐτὰ ταῦτα βλέπομεν εἰς τοὺς Μουσουλμάνους Ἀλβανούς, ὡς ἀτάκτους στρατιώτας· εἶνε οἱ ἀνδρειότατοι καὶ νοημονέστεροι, καὶ προετίμα αὐτοὺς πάντοτε ἡ ὑψηλὴ Πύλη, εἰς τὰς σπουδαιοτάτας, καὶ ἐπικινδυνοτάτας ἐκστρατείας, πάντοτε σχεδὸν αὐτοὺς ἐστρατολόγει κατὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ Μαυροβουνίου, ὡς Δερβεναγάδες, κατὰ τῆς λῃστείας ἰδίως αὐτοὺς ἐξέλεγε ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ, εἶνε δὲ αὐτάρκεις καὶ οἰκονομικώτατοι, ἐτρέφοντο δὲ μὲ ἀραβόσιτον, ζωμόν, ξυνόγαλον, ὅπως, ἐπανακάμπτοντες οἴκαδε, ἀποκομίζωσι τὰ περισσεύματα εἰς τὰς οἰκογενείας των. Παρατηροῦμεν αὐτοὺς καὶ ὡς ναύτας, καὶ ὡς στρατιώτας ἐν τῇ ξηρᾷ, δεισιδαίμονας, οὕτω π.χ. καὶ οἱ Μουσουλμάνοι πιστεύουσιν ὡς οἱ χριστιανοί, ὅτι ὁ ἔχων ἐπ' αὐτοῦ Τίμιον ξύλον, τεμάχιον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐφ' οὗ ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός, οὔτε τραυματίζεται, οὔτε φονεύεται ἐν πολέμῳ ἢ συμπλοκῇ· εἶνε δὲ φιλέριδες, διὰ φύλλου πήδημα ξυλοκοποῦνται ἀναμεταξύ των, ἅρπαγες, ἐν ἀνάγκῃ φονεῖς, ἀλλ' οὐδέποτε βιασταὶ παρθένων ἢ γυναικῶν, καὶ ἡ ἀρετὴ αὕτη πηγάζει ἐκ τῆς μεγάλης προσοχῆς, ἣν δίδει ἡ φυλὴ αὕτη ἡ Ἀλβανικὴ εἰς τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν, διὸ σέβονται

θρησκευτικῶς σχεδὸν καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τὴν οἰκογενειακὴν τιμήν·

Ἂς ἐνθυμηθῶμεν τὸν ἱερὸν καὶ ἔνδοξον ἀγῶνα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, ὅπως ἔτι περισσότερον πεισθῶμεν περὶ τῆς γνησιότητος, ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ φυλὴ εἶνε οἱ Ἀλβανοὶ ἀπὸ τοῦ Ἄψου μέχρι τοῦ Ταϋγέτου· τότε κατὰ θάλασσαν ἡ ὑπεροχὴ ἦτο πάντοτε παρὰ τοῖς Ἕλλησι, διότι οἱ Ἀλβανοὶ ἐπολέμουν κατὰ Ὀθωμανῶν γνησίων, ἐνῷ κατὰ ξηρὰν ὁ πόλεμος ἦτο πεισματώδης, καταστρεπτικός,πότε ὑπὲρ τῶν μέν,πότε ὑπὲρ τῶν δέ, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ πόλεμος ἦτο ἀδελφικός, πόλεμος Ἀλβανῶν Μουσουλμάνων, κατ' Ἀλβανῶν Χριστιανῶν. Πρὸς τούτοις, ὅσοι προσωπικῶς εἶδον καὶ ἐνθυμοῦνται δύνανται νὰ μαρτυρήσωσι, πόσην ὁμοιότητα εἶχε, λόγου χάριν ὁ στρατηγὸς Χριστόδουλος Χατζῆ Πέτρος, ὅστις εἶχεν ἀνάστημα πελώριον, καὶ ὡραῖον βῆμα στρατιωτικόν, καὶ ἦθος ἀρειμάνιον,πόσην λέγω ὁμοιότητα εἶχε μὲ τὸν Καραφὶλ βέϋν ἐκ Κιαφζές, ἐπαρχίας Πρεμετῆς, ὡσαύτως ὁ ἐπὶ τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως τοῦ 1862 ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Δ. Μαυρομιχάλης μὲ τὸν Καμπλὰν βέϋν ἐκ Φράσιαρι, καὶ ἐν γένει ὅσοι περιῆλθον τὴν Ἀλβανίαν μέχρι Ἄψου, ἀπὸ εἰκοσιπενταετίας ἰδίως, καὶ σήμερον ἐπισκεφθῶσι ἐν Ἀθήναις ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Στρατιωτικῶν τὰς ἀνηρτημένας ἐκεῖ εἰκόνας τῶν ἐνδόξων ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως, πολλὰς ὁμοιότητας θὰ εὕρωσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐν Ἠπείρῳ Ἀλβανούς.

Ταῦτα τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα, ἐνόμισα κατεπείγοντα καὶ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, ὅπως δηλότερον καὶ καταφανέστερον ἐν τῷ συνόλῳ ἀποδειχθῇ τὸ ζήτημα, περὶ οὗ πρόκειται, καὶ ὁ ἰσχυρισμός μου, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς Χαονίας καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ Ἀργυροκάστρου μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῆς Θεσπρωτίας, ἣν θεωρεῖ ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης ὡς Ἑλληνόγλωσσον.

Ἀλλὰ πῶς καὶ διὰ τίνος ἐπέδρασεν ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπὶ τῆς Χαονίας;

Ὁ Ἑλληνικὸς χριστιανισμὸς διὰ τὴν θρησκείας, εἶνε ὁ πρῶτος παράγων· αὐτὸς κατὰ τὴν δουλείαν τῆς Ἑλλάδος ὄχι μόνον διετήρησε τὸν Ἑλληνισμόν, ἀλλὰ περὶ αὐτὸν συνεσπείρησε καὶ συνέδεσε μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ Ἀλβανοὺς καὶ Κουτσοβλάχους ἰδίως. Ἀπὸ αἰώνων ἡ λειτουργεία, καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι θρησκευτικαὶ τελεταὶ εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν γίνονται καθ' ὅλην τὴν Χαονίαν, τὰ ἐξομόσαντα δύο τρίτα τῆς Χαονίας, καὶ ἀσπασθέντα τὸν Ἰσλαμισμόν, ἐτήρησαν ὡς γλῶσσαν γραφομένην τὴν Ἑλληνικήν, ἐν τῇ Χαονίᾳ τὸ ὑπόλοιπον τρίτον τῶν κατοίκων, ὅπερ ἔμεινε πιστὸν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, αὐτὸ (χάρις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, ὡς σήμερον βλέπομεν τὴν Μητρόπολιν Βερατίου, τὴν τοῦ Ἀργυροκάστρου, εἴς τινα Μοναστήρια διὰ τῆς φιλοπονίας καὶ φιλεργίας τῶν Χριστιανῶν τούτων διατηρούμενα σχολεῖα Ἑλληνικά, ἰατροὺς Ἕλληνας), αὐτὸ λέγω, εἶνε τὰ μόνα απομεινάρια καὶ πυρῆνες μικροὶ πολιτισμοῦ ἐν ὅλῃ τῇ Χαονίᾳ, διότι περὶ τῶν ἐξομοσάντων οὐδεὶς ἐφρόντισε, οὔτε περὶ σχολείων Ὀθωμανικῶν, οὔτε περὶ λατρείας. Ἀλλὰ δὲν ἀρκοῦσι ταῦτα, μέχρι τοῦ 1854, ἐποχὴν

καθ' ἣν ἤρχισαν αἱ συγκοινωνίαι δι' ἀτμοπλοίων, τὸ ἐμπόριον τῆς Χαονίας κέντρον εἶχε γενικὸν καὶ ἀποκλειστικὸν τὰ Ἰωάννινα, ἐνταῦθα ὡς εἴδομεν, προσήρχοντο οἱ Χάονες, ὄχι μόνον ἐμπορίου χάριν, ἀλλὰ καὶ διὰ πολιτικὰς ὑποθέσεις, διότι ἦτο τὸ κέντρον τῆς γενικῆς Διοικήσεως καὶ διασκεδάσεως, καὶ νοσηλείας χάριν. Ἐκεῖνο δὲ ὅπερ συνέτεινε ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῶν Ἀλβανῶν εἶνε ἡ συμβίωσις τῶν Ἀλβανῶν, εἴτε Χριστιανῶν εἴτε Μουσουλμάνων, εἰς κέντρα ἢ πόλεις Ἑλληνικάς. Ὡς στρατιῶται οἱ Μουσουλμάνοι ἦσαν πάντοτε φύλακες τῶν Ἑλληνικῶν μεθορίαν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἠπείρῳ, καὶ ὡς ἔμποροι εἰς τὰ ἴδια κέντρα ἐμπορεύοντο, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἀλλ' ἂς εἰσέλθωμεν εἰς οὐσιωδεστέρους λόγους δι' ὧν καταφανέστερον ἀποδεικνύεται ἡ ἐπὶ τῆς Χαονίας ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἔχομεν δὲ τριῶν εἰδῶν λόγους. Πρῶτον μὲν ἱστορικούς, δεύτερον δὲ τοπικούς, συγκρίνοντες, συμφώνως τῷ κ. Δὲ Γουβερνάτῃ, τοὺς ἐπηρρεασθέντας ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ Ἀλβανούς, πρὸς τοὺς μὴ ἐπηρεασθέντας μέχρι τοῦ Ἄψου, καὶ ἔπειτα ὅλους τούτους τοὺς Ἀλβανούς, πρὸς τοὺς πέραν τοῦ Ἄψου. Οἱ ἱστορικοὶ λόγοι εἶνε ἡ ἱστορία αὐτῆς τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως. Οἱ κατακτηταὶ οὗτοι τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, πλήρεις πίστεως, πεποιθήσεως καὶ φανατισμοῦ εἰς τὸν προφήτην των, πλήρεις ἐγωϊσμοῦ καὶ θάρρους εἰς τὴν πολεμικήν των ἀξίαν, εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ γενναιότητά των, ἣν ἐπεσφράγιζε ἡ νίκη τῶν ὅπλων των, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ κατάκτησις, καὶ μὴ ἔχοντες γνώσεις πολιτικῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης[1], μάλιστα, ὄχι ἐκ προθέσεως καταφρονοῦντες αὐτάς, ἀλλὰ στηριζόμενοι εἰς τὴν ῥομφαίαν των, μετὰ τὴν κατάκτησιν διήρεσαν τοὺς κατακτηθέντας λαοὺς διοικητικῶς κατ' ἐθνικότητας, ἃς ἐσεβάσθησαν. Οὕτως ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἡ Τουρκία διώρισε γενικὸν Διοικητήν, μὲ τὸν τίτλον *Ρούμελι Βαλεσί*, δηλ. τῶν Ρωμιῶν οὗτινος ἡ ἕδρα ἦτο εἰς τὸ Μοναστήριον (τὰ Βιτώλια). Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας Κόμης Ζισύ, ἐν τῇ συνδιασκέψει Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1876, πολλάκις ἀνέφερε, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ᾧπερ καὶ ἐγὼ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς διηγήσεώς μου. Ἡ γενικὴ Διοίκησις Βιτωλίων, εἶχεν ὑποδιοικήσεις, ὡς τὴν τῶν Ἰωαννίνων, ἥτις ὅριον εἶχε τὸν Ἄψον, ὡς σήμερον εἰσέτι, καὶ τοῦτο βεβαίως, διότι τοὺς

1. Καίτοι Τουρκικὴ ἱστορικὴ πηγή, ἣν ὁ ἀξιότιμος φίλος μου κ. Χασὰν βέϋς, νῦν γενικὸς Πρόξενος τῆς Τουρκίας ἐν Πειραιεῖ, μοὶ ἀνεκοίνωσε θεωρῶν σφαλερὰν τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ κατακτηταὶ Ὀθωμανοὶ δὲν εἶχον πολιτικὰς γνώσεις, ἀναφέρει ὅτι εἷς ἐκ τῶν ὑπουργῶν τοῦ κατακτητοῦ Μωάμεθ τοῦ Β΄ ὁ Μαχμοὺτ πασᾶς, ὑπέμνησε τὸν κατακτητὴν ὅτι πρέπει νὰ φροντίσῃ ὅπως ἐκπατρίσῃ τοὺς λαοὺς τούτους ἵνα μὴ μετὰ καιρὸν ζητήσωσι τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐθνικότητός των. Ἀλλ' ὁ Μωάμεθ ἀπήντησε τῷ Μαχμούτ. «Ἐγὼ ἔκαμα πόλεμον κατὰ τῶν βασιλέων καὶ ὄχι κατὰ τῶν λαῶν, ὧν ἐννοῶ νὰ σεβασθῶ καὶ θρησκείαν καὶ ἐθνικότητα καὶ πλήρη δικαιοσύνην νὰ ἀποδώσω· οὐαὶ εἰς τοὺς διαδόχους μου ἂν ἀθετήσωσι τὰ παραγγέλματά μου ταῦτα.»

ἐκεῖθεν τοῦ Ἄψου λαοὺς ἐθεώρησεν ὡς ἄλλης φύσεως, ὄχι ὁμοιομόρφους, ἂν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν λαλοῦντας, διὰ τοῦτο τοὺς ἀπέσπασε τοῦ πασαλικίου Σκόδρας, ὅπερ συμπεριλαμβάνει ὅλους τοὺς λοιποὺς Ἀλβανούς. Ἡ ἱστορικὴ αὕτη πηγή, εἶνε καθαρὰ καὶ φύσεως ἱπποτικῆς, καὶ καταφανεστέρα ἔτι, κατωτέρω θὰ γείνῃ. Ἕτερος ἱστορικὸς λόγος εἶνε ἡ ἱστορία τοῦ περιβοήτου Ἀλῆ Πασᾶ, τοῦ καταγομένου ἐκ τῆς ἐπαρχίας Τεπελὲν ἣν ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης ἐν τῷ γεωγραφικῷ του πίνακι ἔχει ὡς μὴ ἐπηρεασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ παντοδυναμία καὶ σατραπεία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, περιωρίσθη ἀκριβῶς εἰς τὴν Ἤπειρον, μέχρι τοῦ Ἄψου. Πῶς ὁ δαιμόνιος Ἀλῆ Πασᾶς δὲν ἐπροχώρησε καὶ πέραν τοῦ Ἄψου, πῶς δὲν ἠλεκτρίσθησαν ἐκ τῶν κατορθωμάτων του καὶ οἱ ἐκεῖθεν τοῦ Ἄψου Ἀλβανοί, κατ' οὐδὲν συντελέσαντες εἴτε νὰ ὑποταχθῶσιν αὐτῷ εἴτε νὰ τὸν ὑποστηρίξωσι; τὰ τραγούδια τῶν κατορθωμάτων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἅτινα εἶνε πρὸς δόξαν τῶν κατορθωμάτων τοῦ Πασᾶ, μνημονεύοντα ἐπανειλημμένως αὐτὸν *κεφάλι*, ἤτοι ἀρχηγὸν *τῆς Ἀρβανιτιᾶς*, μέχρι ποῦ τραγῳδοῦνται; μέχρι τοῦ Ἄψου. Ἐν τῇ ἕδρᾳ τῆς διοικήσεώς του, ἐν Ἰωαννίνοις, ὁ Πασᾶς δὲν εἶχε σύζυγον Ἑλληνίδα, τροφοὺς τῶν τέκνων του Ἑλληνίδας, συμβούλους, ἰατρούς, γραμματεῖς τῆς ἄκρας ἐμπιστοσύνης, ἀρχηγοὺς σωμάτων στρατιωτικῶν, Ἕλληνας; τὰ ἐπὶ Ἀλῆ Πασᾶ ἔγγραφα, διοικητικά, ἀνταποκρίσεις, ἀναφοραί, δικαστικὰ ἔγγραφα, ἀποφάσεις, ἀποδείξεις εἰσπράξεων, τίτλοι ἰδιοκτησίας, ὄχι μόνον εἰς Ἰωάννινα, ἀλλὰ καὶ ἐν ἁπάσῃ τῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ Πασᾶ, ἐν Βερατίῳ, Αὐλῶνι κτλ. δὲν ἐγράφοντο Ἑλληνιστί; Μάλιστα ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης, καὶ ὡς τοιοῦτον ἐπανέφερον αὐτὸν αἱ περιστάσεις τῷ 1879 εἰς Ἤπειρον, ἐλησμόνησεν ὅτι ἡ Συνδιάσκεψις τοῦ Βερολίνου, τῷ 1880, ὅπως μὴ ἐπέλθῃ ἀταξία ἐν τῇ ἰδιοκτησίᾳ, ἔκαμεν ἰδιαιτέραν μνείαν τῶν τίτλων ἰδιοκτησίας ἐπὶ Ἀλῆ Πασᾶ, οἵτινες εἶνε πάντες Ἑλληνιστὶ γεγραμμένοι, καθὼς ἐλησμόνησε, διαμείνας τόσα ἔτη εἰς Ἰωάννινα, ὅτι μέχρι τοῦ 1860 πλεῖστα διοικητικὰ ἔγγραφα, ἰδίως τελωνειακά, καὶ ἐν Βερατίῳ, καὶ Αὐλῶνι κλπ., ἐγράφοντο Ἑλληνιστί; Ἂν εὐαρεστηθῇ ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης, νὰ μὲ ἐρωτήσῃ, καὶ διατί ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ Ἄψου; νομίζω ὅτι ἁπλουστάτη καὶ φυσικὴ εἶνε ἡ ἀπάντησις· ἀλλὰ δυστυχῶς ἀνατρέπει ἐκ βάθρων τὸν οὐσιώδη ἰσχυρισμόν του, ὅτι ἐπὶ τῆς Χαονίας δὲν ἐπέδρασεν ὁ Ἑλληνισμός. Εἶνε δὲ ἡ ἀπάντησις αὕτη: ὅτι ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐκ Τεπελέν, ἦτο ἐπηρεασμένος ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τόσον, ὥστε μόνον ὅμοιοι αὐτῷ, ἠδυνήθησαν νὰ τὸν ἐννοήσωσι καὶ ἐνθουσιασθῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ· μεγάλη δὲ ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας ταύτης εἶνε, ὅτι κατὰ τὸ ἥμισυ τὰ ἔργα τοῦ Πασᾶ συνετέλεσαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀναγέννησιν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἱστορικῶν λόγων.

Τώρα ἂς ἐξετάσωμεν τοὺς τοπικοὺς λόγους συμφώνως τῷ κ. Δὲ Γουβερνάτῃ καὶ κατὰ σύγκρισιν τὰς ἐπηρεασθείσας ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπαρχίας,

πρὸς τὰς μὴ ἐπηρεασθείσας. Ἄς λάβωμεν τὰ ἄκρα, τὴν ἐξελληνισθεῖσαν Πρεμετὴν, καὶ τὴν μὴ ἐξελληνισθεῖσαν ἐπαρχίαν Βερατίου. Κεῖται δὲ τὸ Βεράτιον ἡ πόλις, ἐπὶ τοῦ Ἄψου. Ποῖοι οἱ λόγοι, ποῖα τὰ αἴτια, ἢ τί εἶδε, τί ἀνέγνωσεν, ἢ τί ἤκουσεν, ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης ἐν Πρεμετῇ καὶ τῇ ἐπαρχίᾳ, ὅπως θεωρήσῃ καὶ κηρύξῃ αὐτὴν ὡς ἐπηρεασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ; Δὲν τὸ δικαιολογεῖ ποσῶς. Ἰδοὺ δὲ τί ὡς ἰατρὸς διαμείνας ἐν Πρεμετῇ, καὶ προσκληθεὶς εἰς διάφορα μέρη τῆς ἐπαρχίας, εἰς Φράσιαρ', Κιαφζὲς τί εἶδα. Ὡς πρὸς μὲν τὴν γλῶσσαν, συμβαίνει ὅ,τι καὶ ἐν Μετσόβῳ σᾶς εἶπον, δηλ. Χριστιαναὶ καὶ Μουσουλμάναι γυναῖκες, παιδία μὴ ἐξελθόντα τῆς Πρεμετῆς, λαλοῦσι μόνην τὴν Ἀλβανικὴν, ἐπομένως εἶχον ἀνάγκην διερμηνέως ἐν περιπτώσει ἀσθενείας· ἀλλὰ πάντες οἱ λοιποὶ ἄνδρες Μουσουλμάνοι καὶ Χριστιανοί, γνωρίζουσι καὶ τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐπαρχία, εἶνε ἄγονος καὶ ἅπαντες, οἱ μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Χριστιανοί, μεταβαίνουσι εἰς Ἰωάννινα ἀδιακόπως ἐμπορίου χάριν, ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου διαμένουσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἐν γένει ἐμπορευόμενοι, οἱ δὲ Μουσουλμάνοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπιδίδονται εἰς τὸν στρατιωτικὸν βίον, κατατασσόμενοι ὑπὸ τὴν σημαίαν ἑνὸς προκρίτου βέϋ, καὶ ἡ ἐπαρχία Πρεμετῆς ἔχει τοὺς ἀρίστους, οὓς ἡ ὑψηλὴ Πύλη ἐτίμησεν ἀδιακόπως καὶ ἀλληλοδιαδόχως ὡς Δερβεναγάδες Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας, καὶ ἐν πολέμῳ στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς· τοιοῦτοι οἱ ἐκ Φράσιαρι βέϋδες Ἀντὲμ Πασᾶς, Σολεϊμὰν βέϋς, ὁ ἐκ Γκορόσιανι Μεχμὲτ βέϋς, ὁ ἐκ Κιαφζὲς Ἰσσὴμ βέϋς, οἵτινες σχεδὸν πάντοτε εἰς Ἑλληνικὰ κέντρα ὑπηρέτησαν, Ἰωάννινα, Θεσσαλίαν, μεθόριον Ἑλληνικὴν γραμμήν· ὥστε καὶ Χριστιανοὶ καὶ Μουσουλμάνοι εἰς Ἑλληνικὰ κέντρα ἔζων. Ἡ γραφομένη γλῶσσα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πρεμετῆς εἶνε ἡ Ἑλληνική, ἔν τε τῷ ἐμπορίῳ καὶ ἐν τῇ ἰδιωτικῇ ἀλληλογραφίᾳ πάντων ἀνεξαιρέτως, ἐν τῇ κτηματικῇ περιουσίᾳ χρεωστικά, εἰσπράξεις, βιβλία, Ἑλληνιστί· Σχολεῖον, Παρθεναγωγεῖον, Ἑλληνικόν· ἐν τῷ σχολείῳ εἶδα παιδία Μουσουλμάνων τακτικῶς φοιτῶντα, τὰ τῆς ἐκκλησίας πάντα τελοῦνται Ἑλληνιστί, Μητρόπολιν ἡ Πρεμετὴ δὲν ἔχει, διότι ὑπαγομένη εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἐπισκόπου Κορυτσᾶς, ἔχει μόνον ἀντιπρόσωπον τοῦ Ἐπισκόπου ὑπὸ τὸν τίτλον Οἰκονόμου. Δὲν δύναμαι ποσῶς νὰ θίξω τὸ ζήτημα τοῦ πληθυσμοῦ, διότι οὔτε κατὰ προσέγγισιν δύναμαι, ἀλλὰ ὡς πρὸς τοὺς Χριστιανούς, ἀπέναντι τῶν Μουσουλμάνων, ἐξ ὅσων ἠδυνήθην ν' ἀντιληφθῶ εἰς τὰς ἰατρικάς μου περιοδείας, πιστεύω νὰ εἶνε ἡμίσεις καὶ ἡμίσεις,

Τώρα θὰ συγκρίνωμεν τὴν Πρεμετὴν μὲ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Βερατίου. Ἀλλὰ τί εἶδεν, ἢ ἤκουσεν ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης ἐν Βερατίῳ, διάφορον τῶν ὑπ' ἐμοῦ διηγηθέντων περὶ τῆς Πρεμετῆς; Ἰδοὺ τί γνωρίζω. Τὸ Βεράτιον σὺν τῇ ἐπαρχίᾳ, εὐφορώτατον, καὶ παραγωγικόν, διότι ἐπίπεδον, καὶ κείμενον μεταξὺ Βιούσσης καὶ Ἄψου, οὔτε δενδροφυτείαν ἔχει, οὔτε τὴν δέουσαν

καλλιέργειαν, οὔτε διοχέτευσιν ὑδάτων, τὴν ἀπαραίτητον ὅπως ἐν καιρῷ θέρους μὴ σήπωνται τὰ ὕδατα. Ὡς ἐκ τούτου τὸ κλίμα εἶνε νοσηρόν· ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ, ἔλαβε μεγίστην ἐπέκτασιν ἡ κληρονομικὴ σίφυλις, ἣν οἱ κάτοικοι θεραπεύουσι ὄχι διὰ τῶν Ἀραβικῶν καταποτίων, ἀλλὰ καπνιζόμενοι δι' ὑδραργυρικῶν σκευασιῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπαρχία ἔχει ἀραιὸν πληθυσμόν, οἱ κάτοικοι ἀγρόται δὲν ἀναγκάζονται, ὡς οἱ Πρεμετινοὶ νὰ ἀποδημῶσι, καὶ διὰ τοῦτο πολὺ ὀλιγώτεροι ἄνδρες ἰδίως Μουσουλμάνοι, λαλοῦσι τὴν Ἑλληνικήν· καὶ ἐν μὲν τῇ πόλει τοῦ Βερατίου τὰ δύο τρίτα εἶνε Χριστιανοί, ἐν δὲ τῇ λοιπῇ ἐπαρχίᾳ τὰ τέσσαρα πέμπτα εἶνε Μουσουλμάνοι. Ὡς πρὸς δὲ τὰ λοιπά, ἅτινα ἐδιηγήθην περὶ τῆς Πρεμετῆς εἶνε τὰ αὐτά, μάλιστα ἐν Βερατίῳ ὑπάρχει Μητρόπολις Ἑλληνική, ὑπὸ τὸ ὄνομα Βελιγραδίου, καὶ σήμερον διὰ τῶν εὐκόλων συγκοινωνιῶν, εἶνε εἰς ἀδιάκοπον ἐμπορικήν, ἐκπαιδευτικὴν καὶ ἰατρικὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῆς Κερκύρας, ἐνῷ πρότερον ἦτο μετὰ τῶν Ἰωαννίνων. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ μόνη ἡ οἰκογένεια Βρυώνη εἶνε ἡ διαπρέπουσα, καὶ αὐτὴ ἐν ἀνάγκῃ προσεκαλεῖτο ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς Πύλης νὰ στρατολογήσῃ. Ἀλλὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ οἰκογένεια εὔπορος οὖσα, δὲν ἐπεδίωκεν τὰ τοιαῦτα ἀξιώματα, καὶ πρὸς τούτοις, ὡς εἶπον, ἐπειδὴ ἡ ἐπαρχία εἶνε εὔπορος, ὄχι εὐχαρίστως καὶ εὐκόλως ἐστρατολογοῦντο οἱ ἐπαρχιῶταί των· ὥστε ἡ μόνη διαφορὰ μεταξὺ Πρεμετῆς καὶ Βερατίου, συνίσταται εἰς τὸ ὅτι πολὺ ὀλιγώτεροι λαλοῦσι τὴν Ἑλληνικήν.

Ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, θὰ φέρω τώρα ἐνώπιον ὑμῶν τὴν ἐπαρχίαν Ἀργυροκάστρου, ἣν ἐν τῷ γεωγραφικῷ πίνακι βλέπετε ἔχουσαν χρῶμα σημαῖνον ὅτι ἐπ' αὐτῆς δὲν ἐπέδρασεν ὁ Ἑλληνισμός, καὶ θὰ συγκρίνω αὐτὴν πρὸς τὴν Θεσπρωτίαν, ἣν θεωρεῖ ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης ὡς ἐξελληνισθεῖσαν, καὶ ἥτις πανταχόθεν, εἶνε στενῶς περικυκλωμένη ὑπὸ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, καὶ παραθαλασσίως εἰς ἀδιάκοπον συγκοινωνίαν, ὡς ἐκ τῆς μικρᾶς ἀποστάσεως, μετὰ τῆς Κερκύρας καὶ τῶν Παξῶν. Ἀλλὰ πρὶν εἰσέλθω εἰς τὸ θέμα τοῦτο, ὀφείλω, ὡς πρὸς τὸ Βεράτιον νὰ φέρω καὶ μίαν μαρτυρίαν, τοῦ Μεχμὲτ βέϋ Βρυώνη τοῦ σπουδαιοτάτου μέλους τοῦ Ἀλβανικοῦ Συνδέσμου, ὃν ἐγνώρισα ἐν Πρεβέζῃ τὸ 1879, νέον μορφωμένον, ἀνεξίθρησκον, λαλοῦντα Ἑλληνιστί, ὡς οἱ λοιποὶ Ἠπειρῶται, καὶ καλῶς καὶ τὴν Γαλλικήν. Οὗτος συνομιλῶν μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τοῦ θέματος, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιτροπὴ ἐν Πρεβέζῃ, μοὶ ἔλεγε: «γνωρίζω κάλλιστα, ὅτι ἐκ τῆς ἐπωνυμίας μου κατάγομαι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ σήμερον εἶμαι Ἀλβανὸς γνήσιος, ἡ Τουρκικὴ κυριαρχία ἐτίμησε τὴν οἰκογένειάν μου μὲ πολλὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα, ἀλλὰ ἐν ταὐτῷ ἐσεβάσθη πάντοτε τὴν ἐθνικότητά μου, ἐπὶ αἰῶνας, καθὼς καὶ τὴν γλῶσσάν μου. Ἡμεῖς ἀνθιστάμεθα κατὰ πάσης προσαρτήσεως τῆς χώρας μας εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἡ Ἑλλὰς θὰ μᾶς ἀπορροφήσῃ ἐντελῶς, ὡς τοῦτο συνέβη εἰς

τοὺς ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανούς, καὶ τοὺς Χριστιανοὺς τῶν ἐπαρχιῶν μας, καὶ ἰδίως τοῦ Ἀργυροκάστρου, ὅπου διὰ τῶν σχολείων τοὺς ἐξελλήνισεν. Ἐπικαλοῦμαι δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀξιοτίμου τούτου Ἀλβανοῦ βέϋ, περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς συνομιλίας μας. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ μέλη τῆς οἰκογενείας Βρυώνη τὰ ὁποῖα ἐγνώρισα ἐλάλουν εὐχερῶς Ἑλληνιστί.

Ἐπανέρχομαι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀργυροκάστρου ἥτις ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀρεινή, εἶνε ἄγονος, ἅπαντες δὲ σχεδὸν οἱ κάτοικοι Χριστιανοὶ καὶ Μουσουλμάνοι ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ γράμματα. Ἐκ τῆς πόλεως Ἀργυροκάστρου ἰδίως, καὶ τῆς πλησιοχώρου κωμοπόλεως Λιμπόχοβον, ἐκλέγονται πλεῖστοι Κατῆδες, ἢ ἱεροδικασταὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, κατάλληλοι εἰς τοῦτο, διότι μετέβαινον εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐσπούδαζον τὰ τοῦ Κορανίου, ἐν εἴδει θρησκευτικῆς σχολῆς, ὅπου συνέζων ἀδιακόπως, Ἑλληνικῶς, μετὰ πλείστων ὅσων συνεπαρχιωτῶν των ἐκεῖ ἐμπορευομένων Χριστιανῶν, καὶ ἐκ τῆς σπουδῆς ταύτης καὶ μελέτης τοῦ Κορανίου, ὄχι ὀλίγα χρήματα ἐκέρδαινον. Ἅπαντες γνωρίζοντες κάλλιστα τὴν Ἑλληνικήν, πάντοτε προτίμων ὡς ἱεροδικαστχί, νὰ διορίζονται εἰς τὰς πλουσίας, εὐφόρους, φιλησύχους, καὶ πειθηνίους χώρας τῆς Βουλγαρίας, Θράκης, ὅπως ἀφθονώτερα καὶ εὐκολώτερα χρήματα καρπῶνται. Ἐκεῖ συνηντῶντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεθ' Ἑλλήνων Ἠπειρωτῶν, ἰδίως Ζαγορίων, μετερχομένων τὸν πρακτικὸν ἰατρόν, τὸν χαντσῆ ἤτοι ξενοδόχον, τὸν ἀρτοποιόν, τὸν μικρέμπορον. Ὡς συμπολῖται δὲ ἀμφότεροι, τῶν αὐτῶν ἐθίμων, τῆς αὐτῆς γλώσσης, εὐφυεῖς ἀμφότεροι, στενῶς ἐσχετίζοντο, καὶ ἀλληλεγγύως συνεβοηθοῦντο, ὁ μὲν Κατῆς διὰ τοῦ ὄγκου τῆς ἐξουσίας του ἐπροστάτευε τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Ἑλλήνων Ἠπειρωτῶν, οὗτοι δέ, βεβαίως εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ λογιώτερος, ἦτο ὁ ἐξ ἀπορρήτων γραμματεὺς τοῦ Κατῆ, μάλιστα ὁ Μεσίτης, πρὸς διεκπεραίωσιν δικαστικῶν ὑποθέσεων, ὅπως μὴ αὐτοπροσώπως, ἀλλὰ εὐσχήμως δωροδοκῆται ὁ Κατῆς· ἐνταυτῷ δὲ διετήρει τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Κατῆ, μετὰ τῆς ἐν Ἀργυροκάστρῳ οἰκογενείας του. Ἀλλὰ καὶ πλεῖστοι διωρίζοντο εἰς Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, εἰς Ἰωάννινα, Θεσσαλίαν κτλ. Πλεῖστοι δὲ ἄλλοι Ἀργυροκαστρῖται, ἦσαν ἔμποροι, οἱ μὲν Μουσουλμάνοι ἰδίως, ἀγοράζοντες διὰ λογαριασμόν των δέκατα ἐκ τῆς Κυβερνήσεως, τὴν ἐπικαρπίαν ἤτοι τὸ ἴμορον τσιφλικίων ἀνηκόντων τῇ Κυβερνήσει, προσφερόμενοι καὶ εἰς ἰδιώτας ἰδιοκτήτας τσιφλικίων, καὶ τοιουτοτρόπως εἶνε διεσπαρμένοι, καθ' ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν Ἤπειρον καὶ Θεσσαλίαν. Προτιμῶνται δὲ οὗτοι ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἰδιωτῶν, διότι εἶνε ἔντιμοι, ἀκριβεῖς εἰς τὰς ὑποχρεώσεις των, φέρονται πρὸς τοὺς χωρικοὺς καὶ ἀγρότας ἠπίως καὶ δικαίως. Πῶς ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης δὲν ἐγνώρισε τούτους, οἵτινες εἶνε οὐχ ὀλίγοι εἰς Ἰωάννινα, καὶ τὰ πέριξ, ἀφ' οὗ μάλιστα ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἐκ τῆς ἀργίας ἣν τῷ παρεῖχεν ἡ περιωρισμένη Ἰταλικὴ ἀποικία, κατεγίνετο εἰς γεωγραφικὰς μελέτας; Πῶς δὲν

ἐγνώρισεν αὐτοὺς οἵτινες ἔχουσιν, ἂν δύναται νὰ λεχθῇ, γραφεῖα, ὅπου ὄχι μόνον λαλοῦσι τὴν Ἑλληνικήν, ἀλλὰ καὶ γράφουσιν αὐτήν, ὅπερ πολὺ σπανιώτερον εἰς τοὺς Πρεμετινούς, κρατοῦσι βιβλία εἰσπράξεων, δίδουσιν ἀποδείξεις πληρωμῆς εἰς τοὺς χωρικούς; Μάλιστα ἂν ἤθελε προσέξῃ, ἤθελε ἴδει ὅτι τὰ βιβλιαράκια των, τὰς ἐπιστολάς των, τὰς ἔχουν εἰς τὰ *σιλάχια* των, ἀποτελούμενα ἐκ διαφόρων διαμερισμάτων, καὶ ποῦ μὲν ἔχουσι τὴν ἀλληλογραφίαν των, εἰς ἄλλο διαμέρισμα τὰς εἰσπράξεις, καὶ εἰς ἄλλο τὰ ἔξοδα, ἅπαντα Ἑλληνιστὶ γεγραμμένα ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων.

Τὸ 1860 ἐκ Πρεμετῆς μετέβην εἰς Ἀργυρόκαστρον, καὶ κατῴκησα εἰς οἰκογένειαν Μουσουλμανικὴν καλοῦ φίλου μου Κατῆ, Σολεϊμὰν Φεχμῆ ἐφένδη· ἐπισκεφθεὶς καὶ ἄλλας τρεῖς ὁμοίας συγγενικὰς οἰκογενείας τοῦ Κατῆ, παρετήρησα ὅτι ἅπαντες πλὴν γυναικῶν καὶ παίδων, ἐλάλουν ἐλευθέρως Ἑλληνιστί. Ὁ τότε διοικητὴς Ἰσμαὴλ Πασᾶς Φράσιαρις, οὗτινος ἐπεσκέφθην πάσχοντα ἀσθενῆ τινα ἐν Φράσιαρι, μὲ προσεκάλεσεν εἰς τὸ διοικητήριον, καὶ ἐκεῖ ἤκουσα εἰς τὰ Συμβούλια *Μιτζλίσι* πάντας ἐλευθέρως λαλοῦντας Ἑλληνιστὶ καὶ Ἀλβανιστί. Τοσοῦτον δὲ ἐπέδρασεν ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπὶ τοῦ Ἀργυροκάστρου, ὥστε βλέπομεν τοὺς Ἀργυροκαστρίτας παραιτήσαντας ἐντελῶς τὸν στρατιωτικὸν βίον. Πράγματι αἱ διαπρεπέστεραι οἰκογένειαι ὡς τοῦ Μαλὴκ Πασᾶ, κλάδου τῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ Τεπελέν, ἡ πλουσιωτάτη οἰκογένεια τῆς Ἠπείρου καὶ ἡ μεγίστην ἐπιρροὴν ἔχουσα ἐν Ἀλβανίᾳ, ἐκτὸς ὅτι συνῆψε γάμους μετὰ Ἰωαννιτῶν, ἐπειδὴ ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἐγνώριζον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διέπρεψαν ὡς πολιτικοὶ ὑπάλληλοι τῆς ὑψηλῆς Πύλης, ἀλλ' οὐδέποτε ὡς στρατιωτικοί, τὸ ἴδιον ἡ οἰκογένεια Δαμὶρ Πασᾶ, καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι πρόκριτοι οἰκογένειαι. Ἐπὶ εἴκοσιν ὅλα ἔτη δὲν γνωρίζω στρατιωτικὸν ἀρχηγὸν ἐξ Ἀργυροκάστρου, ἐνῷ ὡς τοιούτους εἴδομεν ἐκ Πρεμετῆς καὶ Βερατίου, καὶ διὰ τοῦτο, ἂν καὶ ἄγονον χώραν οἰκοῦντες, ἀλλὰ ὑγιεινὴν εἶνε οἱ μᾶλλον πολιτισμένοι, οἱ ὀλιγώτερον φανατικοί, τῶν λοιπῶν Ἀλβανῶν, καὶ οἱ μᾶλλον εὐπορώτεροι. Τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ ἡ ἐπαρχία βρίθει Ἑλληνικῶν σχολείων, ἰδίως τὸ ἐκπαιδευτήριον ἐν Κεστοράτι, ὀλίγον ἀπέχοντι τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἐκπαιδεύει νέους καὶ νέας, ἐκ πάσης τῆς Ἠπείρου μέχρι Ἄψου. Ἔχει ἰατροὺς Ἕλληνας ἐπιστήμονας, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀργυροκάστρου ἐγεννήθησαν ὁ Ἀρσάκης καὶ ὁ Ζάππας· δὲν ἔχει δὲ ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης ἢ νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας ὅπως ἴδῃ τὰ ἔργα τῶν δύο τούτων εὐγενῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος, καὶ τὰ ὁποῖα ἐξ Ἀργυροκάστρου μετέβησαν κατ' εὐθεῖαν εἰς Ρουμουνίαν, χωρὶς νὰ ἐπηρεασθῶσι οὔτε ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, οὔτε ἐκ καθαρῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν ἄλλων, ὅπως πεισθῇ ἂν τὸ Ἀργυρόκαστρον ἐπηρεάσθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἢ ὄχι. Πρὸς τούτοις ἀκόμη πρὸς τὰ ἔνδον τῆς Χαονίας εἶδε τὸ φῶς ἡ ἡγεμονικὴ οἰκογένεια Γκίκα ἥτις μετέβη καὶ αὐτὴ εἰς Ρουμουνίαν, καὶ διαπρέψασα ἐκεῖ καὶ ὑψωθεῖσα εἰς

τὸ ἀξίωμα ἡγεμόνος τῆς Ῥουμουνίας, ὄχι μόνον ὑπεστήριξε καὶ ἐπροστάτευσε τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, ὡς πυρῆνα πολιτισμοῦ τῆς νέας πατρίδος των, ἀλλὰ καὶ κατ' οἶκον ἡ οἰκογένεια μέχρι πρὸ ὀλίγου χρόνου, διετήρησεν ἤθη, ἔθιμα καὶ γλῶσσαν Ἑλληνικήν, καὶ ἀγωγὴν Ἑλληνικήν.

Ἄς ἴδωμεν τώρα τὴν Θεσπρωτίαν, τὴν ἐπηρεασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ πανταχόθεν περικυκλωμένην ὑπὸ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἐπαρχία αὕτη εἶνε εὔφορος, εἶνε ἡ ὡραιοτέρα καὶ τερπνοτέρα τῶν λοιπῶν Ἀλβανικῶν, εἶνε πλουσία, διότι ἄνευ ἐργασίας καὶ κόπου παράγει ἔλαιον, ἐλαίας, βάλανον, κίτρα ἑβραϊκά, ἅτινα εἰς χιλίας περίπου οἰκογενείας αἵτινες καλλιεργοῦν αὐτά, ἀποδίδουν κατ' ἔτος ὡς ἔγγιστα τριακοσίας χιλιάδας δραχμῶν, κτηνοτροφίαν παντὸς εἴδους, καπνά, δημητριακοὺς καρποὺς καὶ ὀρύζιον, ὡς ἐκ τούτου σχεδὸν οὐδεὶς ἀποδημεῖ. Τούτους δὲ τοὺς λεγομένους Τσάμιδες, ἤτοι Θεσπρωτοὺς συγκρίνοντες ὄχι μόνον πρὸς τοὺς τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς τῆς ἐπαρχίας Τεπελὲν καὶ Κουρβελέσι, ἤτοι τοὺς Λιάπιδες, τοὺς βλέπομεν ἀμαθεστέρους, ὠμοτέρους αὐτῶν· εἶνε δὲ πρὸς τούτοις οἱ Τσάμιδες φανατικοί, ὄχι τόσον ἐξ ἀφοσιώσεως πρὸς τὸ Κοράνιον, ὅσον ἐξ ἀντιζηλίας, διότι εὑρίσκονται μόνοι ἐν μέσῳ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ· εἶνε προληπτικοί, φυγόπονοι, οὐδὲν ἔπραξαν ἁπλοῦν, ὅπως στολίσωσι τὴν φυσικὴν καλλονὴν τῆς ἐπαρχίας των, καὶ σχεδὸν τοιοῦτοι εἶνε Χριστιανοί τε καὶ Μουσουλμάνοι. Ἐνῷ δὲ ἐν Ἀργυροκάστρῳ, Πρεμετῇ καὶ ἀλλαχοῦ, βλέπομεν Χριστιανοὺς ἀποδημήσαντας, πλουτίσαντας, εὐεργετήσαντας τὴν γενέθλιον πατρίδα των δι' ἐκπαιδευτικῶν ἢ φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ἐν Θεσπρωτίᾳ οὐδὲν βλέπομεν τοιοῦτον, διὸ σπάνις σχολείων καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν.

Ἄς ἐξετάσωμεν τώρα τοὺς Φιλιάτας, τὸ Μαργαρίτι, καὶ ἄς θεωρήσωμεν καὶ τὴν Παραμυθίαν, ἐπειδὴ δύναται νὰ φιλονεικηθῇ, ὡς τὴν θεωρεῖ ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης Ἑλληνοαλβανικήν· αὗται εἶνε αἱ τρεῖς πρωτεύουσαι πόλεις τῆς Θεσπρωτίας. Τί παρατηροῦμεν ἐν αὐταῖς, ἰδίως ἐν Φιλιάταις καὶ Μαργαρίτι; νεκρικὴν σιγήν, οὐδὲ ἴχνη δημοτικοῦ σχολείου, οὐδὲ ἴχνη ἰατροῦ ἐπιστήμονος· ποῦ ἡ ζωή, ἣν βλέπει τις ἐν Ἀργυροκάστρῳ τῇ πόλει, ἐν Πρεμετῇ, Βερατίῳ, Αὐλῶνι; Οὐδεὶς ἐκ τῶν βέϋδων ἢ ἀγάδων διέπρεψεν ἢ κατέλαβεν ὑπηρεσίας στρατιωτικὰς ἢ πολιτικάς, ὡς εἴδομεν ἐν Πρεμετῇ, Ἀργυροκάστρῳ κτλ. Τὰ τρία τέταρτα τῶν ἰδιοκτητῶν βέϋδων καὶ ἀγάδων εἶνε οἰκονομικῶς ἐντελῶς κατεστραμμένοι. Ἐν τῇ Θεσπρωτίᾳ ἐξαίρεσιν ἔχει ἡ ἱστορικὴ Πάργα, ἧς Χριστιανοὶ καὶ Μουσουλμάνοι εἶνε φιλόπονοι, νοήμονες, καὶ ἀπὸ Κερκύρας μέχρι Παξῶν, καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ μῆκος ὅπου ἐκτείνεται ἡ Θεσπρωτία παραθαλασσίως, μόνη ἡ Πάργα ἔχει ναύτας καὶ πλοῖα πρὸς χρῆσιν τοῦ τοπικοῦ ἐμπορίου, ἀλλά, ὡς ὀρθῶς καὶ δικαίως ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης τὴν ἐχρωμάτισε, εἶνε Ἑλληνικὸς πληθυσμός.

Πρὶν ἢ φέρω συμπέρασμα ἐπὶ τῆς συγκριτικῆς ταύτης ἐξετάσεως, καὶ

ὅπως ἔτι μᾶλλον πεισθῆτε, θὰ σᾶς διηγηθῶ τὸ ἀκόλουθον. Πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν εἷς ἐκ τῶν πρoκρίτων ἀγάδων τῆς Θεσπρωτίας, ἐκ Διόψης, ὁ Ἀχμὲτ Ντῖνος, ὑποκοριστικὸν ἐν Ἠπείρῳ τοῦ Κωνσταντῖνος, μετῴκησε οἰκογενειακῶς ἐκ Θεσπρωτίας εἰς τὴν πλησιόχωρον Ἀμβρακίαν ἐν τῇ ἑλληνικῇ Πρεβέζῃ· ἐκεῖ ἐγέννησε δύο υἱοὺς τὸν νῦν Ἀβεδὶν πασᾶ, ὃν ἡ Πύλη ἐπίτηδες τὸ 1878 ἀπέστειλεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως μορφώσῃ τὸν Ἀλβανικὸν Σύνδεσμον, ὅστις κατέλαβε ἀνώτερα ἀξιώματα, καὶ τὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ τὸν Βεσὺλ πασᾶ νῦν νομάρχην Σινώπης. Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ ἀνετράφησαν ἑλληνικῶς ἐν Πρεβέζῃ, ἰδίως ὁ Ἀβεδὶν ἐσπούδασε καὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικήν, καὶ γνωρίζει κάλλιστα αὐτήν, γνωρίζει καλῶς καὶ τὴν γαλλικὴν καὶ πάντοτε μελετᾷ, καὶ τώρα ἐσχάτως μετὰ τοὺς σεισμοὺς τῆς Χίου ἔκαμε ποιήματά τινα ἑλληνιστὶ ὅπως ἐνθαρρύνῃ τὰς συνεισφορὰς ὑπὲρ τῆς Χίου. Εἶνε δὲ νῦν γενικὸς διοικητὴς Ἀδάνων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ ἔχουσιν ἰδιοκτησίαν εἰς τὴν εὔφορον ἐπαρχίαν τοῦ Γλυκέος ἢ Φανάρι καλουμένην, ἣν ὁ ποταμὸς Γλυκὺς διαβρέχει τόσον καλῶς κυκλοειδῶς καὶ ἠρέμα, ὥστε τεχνικὴ διοχέτευσις πρὸς πότισμα τῶν πεδιάδων εἶνε περιττή· εἶνε ἐπαρχία ὅπου εὐδοκιμεῖ ἡ κτηνοτροφία τῶν ἵππων, τῶν βοῶν, ἀλλὰ εἶνε περιωρισμένη ἐκ τῆς ἐλλείψεως παντελοῦς ἀσφαλείας καὶ προστασίας. Πλὴν τῶν ἀφθόνων δημητριακῶν καρπῶν παράγει, ἄφθονον ὀρύζιον θρεπτικώτατον, ὅπερ καταναλίσκεται ἐν Ἠπείρῳ, ἀλλὰ κακῶς ἐκκοκίζεται, καὶ εἰς τοὺς καλλιεργητὰς ἐπέρχεται ζημία 30 $^0|_0$, διότι γίνεται διὰ μύλων κινουμένων διὰ τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ. Οἱ ἀδελφοὶ Ντίνου, Μουσουλμάνοι καὶ ἰσχυροὶ παρὰ τῇ διοικήσει, ἔφερον μηχανὴν ἐκ Γαλλίας, ὅπως καλῶς καὶ ἀκριβῶς ἐκκοκίζεται τὸ ὀρύζιον· ἀλλ' οἱ ἐκ Μαργαριτίου, ἕδρας διοικητικῆς τῆς Θεσπρωτίας, ἀγάδες καὶ βέϋδες, ὅπως μὴ πάθωσι τὰ συμφέροντά των διὰ τῆς καταργήσεως τῶν ὑδραυλικῶν μύλων, κατέστρεψαν τὴν μηχανήν, καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ ἴδιος τρόπος τοῦ ἐκκοκισμοῦ, διότι δυστυχῶς τὰ χωρία τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ἐπαρχίαν Γλυκέος, κατοικούμενα ὑπὸ Χριστιανῶν Ἀλβανῶν εἶνε ἅπαντα ἰδιοκτησία τῶν πλείστων βέϋδων καὶ ἀγάδων Μαργαριτίου· ὅθεν ἀντὶ εὐπορίας καὶ ἀνέτου βίου οἱ κάτοικοι ἔχουσι δυστυχίαν καὶ βασανίζονται ὑπὸ ἑλωδῶν πυρετῶν καὶ τῆς ἑλώδους καχεξίας.

Ὀφείλω πρὸς τούτοις νὰ προσθέσω, ὅτι καθ' ὅσον ἀντελήφθην δύναμαι μετὰ θάρρους νὰ μαρτυρήσω, ὅτι εὐκολώτερα καὶ καλήτερα λαλοῦσιν οἱ Πρεμετινοὶ καὶ Ἀργυροκαστρῖται τὴν Ἑλληνικὴν ἢ οἱ Θεσπρωτοί. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων καὶ ἐξ ὅσων ἀκόμη μέλλω νὰ διηγηθῶ, πείθεταί τις εὐκόλως ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ οὗτοι ἐν γένει οἱ μέχρι τοῦ Ἄψου ἀρκούντως εἶνε ἐπηρεασμένοι ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διότι συζῶσι μετὰ τῶν ὁμοφύλων των Χριστιανῶν, οἵτινες γλῶσσαν ὄχι μόνον γραφομένην ἔχουσι τὴν Ἑλλη-

νικήν, ἀλλὰ καὶ τῆς θρησκείας των καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεώς των, διότι τὰ σχολεῖα τὰ Ἑλληνικά, ἂν καὶ δὲν φοιτῶσι εἰς αὐτὰ ἐν γένει οἱ Μουσουλμάνοι, ἀρκούντως τοὺς ἐπηρεάζουσι, διότι εἰς πᾶσαν ἀμφιβολίαν των, εἰς πᾶσαν περίστασίν των, εἰς τὸν διδάσκαλον θ' ἀποταθῶσι ἢ εἰς τὸν ἰατρόν, οἵτινες ἀμφότεροι εἶνε Ἕλληνες, ὅπως συμβουλευθῶσιν αὐτούς. Ἡ δὲ ἐπιρροὴ αὕτη πασίδηλος καὶ καταφανὴς γίνεται μόλις δι' οἱουσδήποτε λόγους οἱ Ἀλβανοὶ ἀποδημήσωσι πρὸς Ἑλληνικὰ κέντρα ἢ πληθυσμοὺς καὶ συμβιώσωσι μετ' αὐτῶν ἐπὶ καιρόν τινα ὀλίγιστον. Δὲν γνωρίζω, κύριοι, παραδείγματα πληθυσμῶν ἄλλων, οἵτινες ν' ἀποδημῶσι τῆς γενεθλίου πατρίδος των, νὰ ζῶσι ἐπὶ πέντε δέκα ἔτη παρὰ ξένοις καὶ νὰ ἐκφυλίζονται, καὶ ὄχι μόνον νὰ μανθάνωσι τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ νὰ συμμορφῶνται ἄριστα πρὸς τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, τὸ πνεῦμα τῶν ξένων πληθυσμῶν. Τοῦτο λοιπὸν ὅπερ παρατηροῦμεν παρὰ τῆς Ἀλβανοῖς, εὐθὺς ὡς συμβιώσωσι μεθ' Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἄλλως, εἰμὴ ὅτι προϋπῆρχε ἡ προδιάθεσις ἐν αὐτοῖς ἡ Ἑλληνική πλήρης, ἵνα ἐκφρασθῶ ἰατρικῶς, καὶ ἡ σύμπτωσις τῆς συμβιώσεως ἐξωτερίκευσε τὴν προδιάθεσιν.

Ὅπως ἔτι σαφέστερον πείσω ὑμᾶς περὶ τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου, σᾶς παρακαλῶ νὰ ἐνθυμηθῆτε τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν τὰ Ἰωάννινα ὡς περιέγραψα αὐτά, ἦσαν τὸ κέντρον καὶ ἡ ἀποθήκη τοῦ ἐμπορίου ὅλης τῆς Ἠπείρου. Ἐν αὐτῇ τῇ ἰδίᾳ ἐποχῇ, ὁπόταν αἱ συγκοινωνίαι μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου ἦσαν δύσκολοι, αἱ ἀτμοπλοϊκαὶ ἑταιρεῖαι δὲν ὑπῆρχον, τὰ Ἰωάννινα, ἦσαν συνάμα καὶ κέντρον πολιτισμοῦ, διανοητικῆς ἀναπτύξεως, διασκεδάσεων, κέντρον διοικητικὸν ὅλης τῆς χώρας μέχρι τοῦ Ἄψου. Οἱ πρόκριτοι Ἀλβανοὶ ἐκ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, οἱ εὔποροι, ὅλοι μετῴκησαν εἰς Ἰωάννινα, οἱ πλεῖστοι οἰκογενειακῶς, ἐγκαταλείψαντες τὰς περιουσίας των, εἰς ἐπιτρόπους, οἵτινες ἦσαν Χριστιανοί, καὶ τοῦτο ἔπραττον, ὅπως εὐκολώτερον παρὰ τῇ γενικῇ διοικήσει ἐπιτύχωσιν ἢ τὸ ἀξίωμα τοῦ Δερβέναγα τῆς χώρας ἢ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, τὰ λεγόμενα *χάριτσια*, ὅπως ὑπηρετήσωσι ἐν ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ τοῦ κράτους, ἢ ὅπως ἐπιτύχωσι θέσιν ὑποδιοικητοῦ, οἰκονομικοῦ ἐφόρου κτλ., ἔνθα πλεῖσται ὅσαι διασκεδάσεις ὑπῆρχον, τὰ λεγόμενα *ζιαφέτια*, ὅπου ἡμιλλῶντο τίς καλήτερον νὰ τραγῳδήσῃ καὶ νὰ ἀνταπαντήσῃ εἰς τὸ προλεχθὲν τραγοῦδι, ἐννοεῖται Ἑλληνιστί, ἢ ἐπὶ εὐκαιρίᾳ γάμων, ἰδίως τὸ θέρος ἐν τῇ λίμνῃ παρὰ τῇ Κρύᾳ Βρύσει τῆς Τραμπάδοβας.

Πρὸς δὲ τούτοις προετίμων τὴν ἐν Ἰωαννίνοις διαμονὴν ὅπως μορφώσωσι καὶ ἐκπαιδεύσωσι τὰ τέκνα των· οὕτω ἐν τῷ ἱεροδικαστηρίῳ, εἰς τὰ Μιτζλίσια συμβούλια δικαστικὰ ἢ διοικητικὰ αἱ συζητήσεις ἑλληνιστὶ ἐγίνοντο, οὕτω ἡ ἐξ Αὐλῶνος οἰκογένεια, ἡ μόνη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ διαπρέπουσα καὶ εὔπορος, τῶν ἀδελφῶν Βλιώρη ἐξεπαίδευσεν ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ σχολῇ τὸν υἱόν της Ἰσμαὴλ βέϋν, ὅστις κατέχει σήμερον πολιτικὴν ὑψηλὴν θέσιν. Ὁ

θεῖος τούτου Μουσταφᾶ πασᾶς Βλιώρης ὅστις διέπρεψεν ὡς νομάρχης εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ κράτους, ἐμορφώθη εἰς Ἰωάννινα, καθὼς ἐμορφώθη καὶ ὁ ἕτερος ἀδελφὸς Σελὴμ πασᾶς, νυμφευθεὶς Μουσουλμάναν Ἑλληνίδα ἐκ τῆς περιφανεστέρας οἰκογενείας Ἰωαννίνων, ὁ Ἀχμὲτ πασᾶς διακριθεὶς ὡς νομάρχης εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Ἠπείρου ἐπὶ τιμιότητι καὶ δικαιοσύνῃ. Ἔτι δὲ οἱ ἐκ τῆς ἐπαρχίας Δελβίνου ἀδελφοὶ Σουλεϊμὰν βέϋς καὶ Ἀβδοὺλ βέϋς Κόκκας νυμφευθέντες Ἰωαννίτισσας, ὧν οἱ υἱοὶ μορφωθέντες εἰς Ἰωάννινα, κατέχουσι σήμερον ὑψηλὰς θέσεις, εἷς δ' ἐξ αὐτῶν εἶνε πρόεδρος τῆς νῦν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπὶ τῶν *βακουφίων* ἐπιτροπῆς.

Οὕτω ἐκ Τεπελὲν ὁ Τσέλιος ἐκ Πίτσαρη, ὁ Καλήμαγας, δερβεναγάδες διοριζόμενοι, ὁ Φεζόμπεης ἐξ Ἀργυροκάστρου, οἱ ἐκ Φράσιαρη βέϋδες, οἱ ἐκ Βερατίου Βρυώνιδες. Οὐδένα ἐκ Θεσπρωτίας βέϋν ἢ ἀγᾶν δύναμαι νὰ μνημονεύσω ὡς λαβόντα μέρος εἰς τὴν πνευματικὴν ταύτην ζωήν. Καὶ ναὶ μὲν οἰκογενειακῶς ἐλθόντες εἰς Ἰωάννινα ἐμορφώθησαν, ἀλλὰ οἰκονομικῶς κατεστράφησαν, καθὸ δὲ μορφωμένοι ἐπέτυχον πολιτικὰς καὶ διοικητικὰς θέσεις, δι' ὧν ὄχι μόνον ἀνεπλήρωσαν τὰ κενά, ἀλλὰ καί τινες ἐπολλαπλασίασαν αὐτὰ καὶ ἅπαντες ἐπανῆλθον οἰκογενειακῶς εἰς τὰς γενεθλίους πατρίδας των, εὐθὺς ὡς ἤρχισαν αἱ συγκοινωνίαι διὰ τοῦ Αὐστριακοῦ Λόϋδ. Ἀλλὰ τὴν ἐκπολιτιστικὴν θέσιν τῶν Ἰωαννίνων ἀπέναντι τῶν Ἀλβανῶν ἀνέλαβον ἄλλα κέντρα ἑλληνικά, ἡ Κέρκυρα, ὅπου οἱ Χάονες καὶ ἤδη ἔρχονται χάριν ἐμπορίου, ἐκπαιδεύσεως, καὶ νοσηλεύσεως· ὁ Σελὴμ πασᾶς ὁ ῥηθεὶς ἐξ Αὐλῶνος, νοσηλευόμενος ἐν Κερκύρᾳ ἀπεβίωσε, καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ὅπου οἱ πρόκριτοι διευθύνονται ὅπως ἐπιτύχωσιν ἀξιώματα. Ἐκεῖ συνηντῶντο μετὰ πλείστων συμπολιτῶν των ἐμπορευομένων χριστιανῶν, ζῶντες ἑλληνικῶς μετ' αὐτῶν.

Ὅπως διεξαγάγω ἀκριβέστερον τὸ θέμα τοῦτο ὡς πρὸς τὴν Χαονίαν, θὰ εἴπω ὀλίγα καὶ περὶ τῶν τριῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Χαονίας κατὰ τὴν σήμερον ὑπάρχουσαν διοικητικὴν διαίρεσιν Αὐλῶνος, Δελβίνου καὶ Τεπελέν, ὅπερ συμπεριλαμβάνει καὶ τὸ Κουρβελέσι. Εἰς Αὐλῶνα, παραθαλασσίως ὑπάρχει κωμόπολις ὀνομαζομένη Ἄρτα, συγκειμένη ἐκ τριακοσίων περίπου οἰκογενειῶν. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία ἑλληνιστὶ μόνον λαλοῦσι, μόνοι δὲ οἱ ἄνδρες καί τινες τῶν γυναικῶν γνωρίζουσιν ἀλβανικά· πῶς λοιπὸν ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης τὴν Ἄρταν ταύτην δὲν ἐχρωμάτισε δι' ἑλληνικοῦ χρώματος, ὡς ἔπραξε τοῦτο διὰ τὴν Πάργαν; Καὶ ναὶ μὲν ἡ Πάργα, ὄχι διὰ τὸν πολὺν πληθυσμόν της ἐχρωματίσθη, διότι κατὰ 200 οἰκογενείας ὑπερβαίνει μόνον τὴν Ἄρταν, ἀλλὰ νομίζω διὰ τὴν ἱστορικήν της ἀξίαν μᾶλλον· ἀλλ' ἀφοῦ ἐκήρυξε καὶ ἐχρωμάτισε τὴν Χαονίαν ὡς μὴ ἐπηρεασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὤφειλε ἀκριβείας καὶ δικαιοσύνης ἕνεκεν νὰ μνησθῇ καὶ τῶν Ἑλλήνων τούτων. Καθὼς θὰ παρακαλέσω τὸν κ. Δὲ Γουβερνάτην νὰ μᾶς φωτίσῃ, ἂν ἀξίζει τὸν κόπον, διατί ἐχρωμά-

τισι τὸ Δέλβινον ὡς ἐπηρεασθὲν ὑπὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ ὄχι τὸ Τεπελὲν καὶ τὸν Αὐλῶνα. Πραγματικῶς, κύριοι, δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω ποῦ ἔγκειται ἡ διαφορά. Ἡ ἐπαρχία τοῦ Αὐλῶνος εὔφορος καὶ παραγωγική, καταμαστίζεται ἕνεκα τῆς ἀμελείας καὶ ἀδρανείας διοικητικῆς τε καὶ ἰδιωτικῆς ὡς πρὸς τὸν ῥοῦν τῆς Βοιούσης, ὑπὸ ἑλωδῶν πυρετῶν καὶ τῆς ἑλώδους καχεξίας. Τὰ τέσσαρα πέμπτα τοῦ πληθυσμοῦ εἶνε Μουσουλμάνοι, δὲν ἀποδημοῦσι, οὐδὲ ἐπιδίδονται τόσον εἰς τὸν στρατιωτικὸν βίον.

Ἡ ἐπαρχία Τεπελὲν καὶ Κουρβελέσι εἶνε οἱ Λιάπιδες, περίφημοι εἰς τὰ *πλιάτσικα*, κατοικοῦσιν ἄγονον χώραν καὶ ἐπιδίδονται ὁριστικῶς καὶ εὐχαρίστως εἰς τὸν στρατιωτικὸν βίον, ἀλλὰ ὡς ἄτακτοι, ἐπ' ἐλπίδι λεηλασίας. Ὅταν δὲ οἱ πρόκριτοι αὐτῶν, ὁ Τσέλιος Πίτσαρις, ὁ Καλάμαγκας ἀπολύονται τῆς ὑπηρεσίας, οὗτοι διαμένουν ἄεργοι εἰς τὰς ἑστίας των τρεφόμενοι ἀποκλειστικῶς ἐξ ἀραβοσίτου καὶ χόρτων. Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τῆς τροφῆς ταύτης, ἥτις κατὰ δυστυχίαν δὲν εἶνε ἀποκλειστικὴ μόνον εἰς Τεπελέν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἠπείρου πέριξ τῶν Ἰωαννίνων, Σοῦλι, Λάκκα, καὶ Λακκοποῦλα τοῦ Σουλιοῦ, ὑπενθυμίζω ὑμᾶς, ὅτι διακεκριμένοι ἰατροὶ τῆς Ἄνω Ἰταλίας, εἰς ταύτην τὴν ἀποκλειστικὴν τροφὴν ἀπέδωκαν τὴν καταμαστίζουσαν πολλὰς πόλεις τῆς ἄνω Ἰταλίας ἀνίατον νόσον πελάγραν, ἥτις δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ κρυφθῇ ἢ συγχυσθῇ μετ' ἄλλης ἀσθενείας, διότι κατὰ τὸ τρίτον στάδιον αὐτῆς, ἡ ἀσθένεια αὕτη ὁδηγεῖ τοὺς πάσχοντας εἰς τὴν αὐτοκτονίαν, διὰ πνιγμοῦ ἢ ἐντὸς φρέατος ἢ ποταμοῦ, ἢ λίμνης· ὥστε νομίζω ὅτι αἰτία τῆς νόσου δὲν εἶνε μόνη ἡ τροφή, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄλλοι λόγοι θὰ συντείνουν εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἀσθενείας, διότι μέχρι σήμερον ἡ Ἤπειρος εἶνε ἐντελῶς ἀπηλλαγμένη τῆς πελάγρας. Ἐν Τεπελὲν τὰ τρία πέμπτα τοῦ πληθυσμοῦ εἶνε Μουσουλμάνοι. Ἓν μόνον δύναμαι νὰ εἴπω, ὅτι εἰς Ἰωάννινα, Μέτσοβον, εἶδον αὐτούς, κατὰ ἑκατοντάδας. Πολλάκις προσκαλούμενος ἔξω τῶν πόλεων ὅπως ἐπισκεφθῶ ἀσθενεῖς, ἔλαβα φύλακας καθ' ὁδὸν ἐξ αὐτῶν, καὶ ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἐπισκεφθεὶς καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν πάσχοντας εἰς Μέτσοβον, εὗρον αὐτοὺς λαλοῦντας ἑλληνιστὶ ὡς οἱ ἄλλοι.

Ἔτι καταφανεστέρα καθίσταται ἡ ἐπιρροὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν Χαονίᾳ, ἐὰν ἀναφέρω ὑμῖν κοινὰ ἤθη καὶ ἔθιμά τινα ἅπερ ἔχουσι Μουσουλμάνοι καὶ Χριστιανοί. Ὡς γνωρίζετε μία καὶ ἡ αὐτὴ φυλὴ εἶνε, οἱ μὲν ἐξομόσαντες, οἱ δὲ διατηρήσαντες τὰ πάτρια· κοινὴν ἔχουσιν, ὡς εἴπομεν, τὴν γραφομένην γλῶσσαν, κοινὰ ἔχουσι τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν, μέχρι Ἄψου, οὕτω Μουσουλμάνοι καὶ Χριστιανοὶ λέγουσι καὶ γράφουσι Ἅϊ Δημήτρη τὸν Ὀκτώβριον, Ἀνδριᾶ τὸν Δεκέμβριον, Θεριστήν, Ἀλωνάρην, Τρυγητήν. Ἔτι δὲ τὰ ἐπώνυμά των· Ἀχμὲτ Ντῖνος, Ταχὴρ Ἀθανάσις, ζῶν καὶ σήμερον ἐν Θεσπρωτίᾳ ἐν τῇ κωμοπόλει Μαζαράκι, Σουλεϊμὰν Λουκᾶς ἐν Κούτσι πλησίον τῆς Γουμενίτσας. Ἐν Τεπελενίῳ Κουρβελέσι καὶ Αὐλῶνι, ὅπου οἱ

Μουσουλμάνοι πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς εἶνε ὡς ἓξ πρὸς ἕν, ὅπου πρὸ τριακονταετίας ἔζη πατὴρ Χριστιανὸς καὶ υἱὸς Μουσουλμάνος, ὡς ὁ Ἑλμὰζ τοῦ Βαγγέλη, ὁ Μεχμὲτ Παπαγκιολέκας, ἤτοι Ἀλέξιος ἀπὸ Γκιόνι χωρίον, ἢ κατ' ἄλλους ὄχι Ἀλέξιος ἀλλὰ Λέκας ἀπὸ Γκιόνι, ὅπερ νομίζω ἀκριβέστερον, διότι τὸ ὄνομα Λέκας ἦτο κοινόν, ὡς φαίνεται ἐκ πολλῶν Ἀλβανῶν καταφυγόντων εἰς τὸ τότε βασίλειον τῆς Νεαπόλεως καὶ ἄλλων εἰς Κέρκυραν, εἰς Βεράτιον Βρυώνης. Ὁ ἐν Ἰωαννίνοις πρόξενος Γάλλος Βερτρὰνδ τὸ 1852, συνήντησεν εἰς Βεράτιον, ὄχι εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ εἰς τὰ πέριξ, ἐν ἑλληνικῷ μοναστηρίῳ, ὅπου ἐξενίσθη ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου, Δερβίσην Μουσουλμάνον ἀδελφὸν τοῦ ἡγουμένου. Ἅπαντες οἱ Μουσουλμάνοι καὶ οἱ Χριστιανοὶ χρῶνται τῇ μονογαμίᾳ, οὐδὲν παράδειγμα γνωρίζω Ἠπειρώτου, νὰ κάμῃ χρῆσιν πολυγαμίας, δικαιώματος ὅπερ ἔχει σύμφωνα τῷ Κορανίῳ· δὲν μοὶ εἶνε γνωστὸς γάμος Μουσουλμάνου Ἀλβανοῦ μετὰ τῆς φυλῆς τῶν κατακτητῶν, καὶ περιορίζονται νὰ ἔρχωνται εἰς κοινωνίαν γάμου μεταξὺ τῶν μέχρι τοῦ Ἄψου σπανιώτατα δὲ ἴσως μετὰ τῶν πέραν τοῦ Ἄψου Ἀλβανῶν, ἀλλὰ ἐνίοτε μετὰ Θεσσαλῶν Ὀθωμανῶν. Αἱ τελεταὶ τοῦ γάμου, τοῦ θανάτου, αἱ αὐταὶ κατ' οὐσίαν Χριστιανῶν τε καὶ Μουσουλμάνων· εἰς ὅσα χωρία ἠσπάσθησαν τὸν Μουσουλμανισμὸν ὁλόκληρα, ἡ Ἐκκλησία μετεβλήθη εἰς Τσαμί, τὰ δὲ παρεκκλήσια ἔξωθεν τοῦ χωρίου καὶ σήμερον ἐπιτροπεύονται ὑπὸ Μουσουλμάνων, οἵτινες φροντίζουσι ν' ἀνάπτεται διαρκῶς κανδήλα, καὶ ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ Ἁγίου νὰ γίνεται λειτουργεία. Ἀσθενοῦντες οἱ Μουσουλμάνοι προσέρχονται καὶ αὐτοὶ σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς θαυματουργὰ μοναστήρια ἢ Ἐκκλησίας, ἢ εἰκόνας, προσφέρουσι κηρὸν καὶ πληρώνουσι τὸν ἱερέα, ὅπως δεηθῇ ὑπὲρ τοῦ πάσχοντος. Ἕτερον γεγονός, ὅπερ εἶδον ἰδίοις ὄμμασιν εἶνε τὸ ἀκόλουθον. Προσεκλήθην εἰς Φράσιαρι ὑπὸ τῶν βεΰδων ὅπως ἐπισκεφθῶ πάσχοντα ἀδελφόν των· ἔτυχε δὲ νὰ εἶμαι ἐκεῖ τὴν 24 Μαρτίου. Μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, πληθὺς παίδων Μουσουλμάνων κρατοῦσα εἰς χεῖρας μικροὺς κώδωνας, ἤρχισε νὰ τρέχῃ δεξιά, ἀριστερὰ τοῦ χωρίου εἰς τὰ πέριξ, σημαίνουσα τοὺς κώδωνας· τὸ πρᾶγμα τοῦτο μὲ ἐξέπληξε, ἀποταθεὶς δὲ εἰς τὸν νοημονέστερον ἠρώτησα τί δηλοῖ τοῦτο, μὲ ἀπήντησε δέ, ὅτι πατροπαράδοτον ἔχουσι τὸ τοιοῦτον ἔθιμον, ὥστε κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν διὰ τῶν κωδώνων νὰ φοβίζωσι τοὺς ὄφεις, καὶ νὰ τοὺς φονεύωσιν· ἐπειδὴ δὲ εἰς Φράσιαρι εἶνε καὶ πολλαὶ οἰκογένειαι χριστιανικαί, ἠρώτησα αὐτούς, ἂν ἔχωσι τοιοῦτον ἔθιμον, μὲ ἀπήντησαν δὲ ὅτι δὲν τολμῶσι νὰ κάμωσι τὰ ἴδια ὡς οἱ Μουσουλμάνοι παῖδες. Ἐγὼ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι τοῦτο εἶνε ἔθιμον ἀπομεῖναν ἐκ διαδοχῆς, χριστιανικόν, ὅτε οἱ παῖδες διὰ κωδωνοκρουσίας ἀνήγγελλον τὸν Εὐαγγελισμόν, καὶ συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ Εὐαγγελισμὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ, ἦλθεν ὅπως πατάξῃ τὸν ὄφιν, ἤτοι τὸν Διάβολον.

Ἂς ἐξετάσωμεν τώρα Χριστιανοὺς καὶ Μουσουλμάνους πάντοτε μέχρι Ἄφου, ὑπὸ ἀνθρωπολογικὴν ἔποψιν, καὶ ἐθνολογικήν. Ἡ κατατομὴ εἶνε μία καὶ ἡ αὐτή, ἡ φυσιογνωμία, αἱ σχέσεις τοῦ προσώπου καὶ τῆς κεφαλῆς αἱ αὐταί· ὅταν ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας συναντήσῃ τις μεμιγμένους Χριστιανοὺς καὶ Μουσουλμάνους ἐὰν μὴ εἶνε ὁ παρατηρῶν ἐξησκημένος, δὲν διακρίνει εὐκόλως τίς ὁ Χριστιανὸς καὶ τίς ὁ Μουσουλμάνος· οὗτος μὲν εἶνε ἀγριώτερος, θαρραλεώτερος, παρρησιαστικότερος, ἔχει βάδισμα στρατιωτικόν, ὑπερήφανον, ἡ ὁμιλία του ἐπιβλητικὴ ἔστω καὶ ὅταν χαριεντίζεται ἢ χαιρετᾷ, ἐνῷ ὁ Χριστιανὸς εἶνε πολὺ ἠπιώτερος, ἔχει ὀλίγον κύπτουσαν τὴν κεφαλήν, εἴτε ἱστάμενος εἴτε βαδίζων, ἰδίως χαιρετᾷ θέτων τὴν δεξιὰν χεῖραν ἐπὶ τῆς χώρας τῆς καρδίας, καὶ κύπτων ἔτι περισσότερον τὴν κεφαλήν· ὅλα ταῦτα τὰ χαρακτηριστικὰ εἶνε προϊόντα τῆς δουλείας, καὶ ἂν ἐπέζησαν καὶ ἐσώθησαν οὗτοι οἱ Ἀλβανοί, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὸ ὅτι μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ Τανζιματίου ἦσαν διῃρημένοι εἰς τόσας τάξεις ῥαγιάδων ὑποτελῶν, ἀνηκόντων εἰς τόσους τιμαριούχους βέϋδας, τοὺς ἰσχυροτέρους καὶ εὐπορωτέρους τῆς ἐποχῆς, οἵτινες Χριστιανοὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἰδιοκτησία τῶν βέϋδων, οὐαὶ δὲ εἰς ἐκεῖνον εἴτε ἀντιπρόσωπον τῆς ἐξουσίας εἴτε ἄλλον Ἀλβανὸν Μουσουλμάνον, ὅστις ἤθελε τολμήσῃ νὰ προσβάλλῃ Χριστιανὸν μὴ ὑποτελῆ εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ἀνήκοντα εἰς ἄλλον βέϋν, ἡ προσβολὴ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπευθυνομένη εἰς τὸν ἄρχοντα βέϋν, καὶ ἀντεκδικήσεις, φόνοι σφαγαί, ἐλάμβανον χώραν τότε μεταξὺ τῶν βέϋδων, καὶ ἀδιακρίτως ἐφονεύοντο Χριστιανοὶ ὑποτελεῖς τοῦ προσβαλόντος βέϋ ἢ Μουσουλμάνου τῆς φατρίας του. Ἡ ὑποτελὴς αὕτη κατάστασις τῶν Ἀλβανῶν Χριστιανῶν, δὲν ἦτο τόσον ἐπαχθὴς καὶ βαρεῖα, ὅσον θὰ ἴδωμεν ἡ τοῦ Ἕλληνος Ἠπειρώτου, ὅστις ἦτο εἰς τὴν διάκρισιν παντὸς Μουσουλμάνου, ἐνῷ ἡ τοῦ Ἀλβανοῦ ἦτο περιωρισμένη εἰς ἓν πρόσωπον, τὸν βέϋν, ὅστις δὲν ἀπήτει ἐκ τοῦ ὑποτελοῦς του, ἢ σέβας αὐστηρὸν ὁσάκις παρίστατο ἐνώπιον αὐτοῦ, ἢ ἀπήντα αὐτὸν καθ' ὁδόν, πρὸς τούτοις κολακείαν, δῶρα ἐν περιπτώσει γάμου ἢ θανάτου ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ βέϋ· ὁ βέϋς πιθανὸν νὰ διέταξε τὸν ὑποτελῆ του Χριστιανὸν νὰ τῷ δώσῃ χρήματα, ἐν στιγμῇ ὀργῆς νὰ ἐρράπισεν αὐτόν, οὐδέποτε ὅμως προσέκρουσεν εἰς τὴν οἰκογενειακὴν τιμήν του. Οὗτοι οἱ βέϋδες προσκαλούμενοι ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς Πύλης νὰ στρατολογήσωσιν εἴτε ὡς Δερβεναγάδες εἴτε ὡς ἀρχηγοί, ὅπως ἀποστασταλῶσιν εἰς ἐπαναστατήσασαν ἐπαρχίαν, εἴτε ἐν ἐξωτερικῷ πολέμῳ, ἦσαν ὄχι μόνον ἡγέται, ἀλλὰ ὤφειλον καὶ περὶ τῆς τροφῆς νὰ φροντίζωσι, καὶ ἰδιαίτερον ὁπάλληλον νὰ ἔχωσι τῆς ὑπηρεσίας ἰδίως τοῦ ταμείου, τῆς ἀλληλογραφίας, σύμβουλον πιστόν· ἕκαστος δὲ βέϋς ἀρχηγὸς εἶχε ὡς τοιοῦτον πάντοτε ἕνα Χριστιανόν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ Πρέμετῆς, ἀνήκοντα οἰκογενειακῶς τῷ βέϋ, ὅστις Χριστιανὸς συνεννοεῖτο μετὰ τοῦ κεντρικοῦ ταμείου τῆς ὑψηλῆς Πύλης, ὅπως λαμβάνῃ χρήματα, πληρόνῃ τοὺς ἀτά-

κτους τούτους στρατιώτας, κρατεῖ τὰ βιβλία εἰσπράξεων καὶ ἐξόδων, διατηρεῖ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ βέῦ καὶ πρὸς τὰς Ὀθωμανικὰς ἀρχὰς καὶ πρὸς τὴν οἰκογένειάν του· οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι οὐκ ὀλίγα χρήματα ἐπορίζοντο τῇ συναινέσει τοῦ βέϋ, ὅστις ἀγέρωχος, γενναῖος, ἔχαιρε βλέπων εὐτυχοῦντα τὸν πιστότερόν του ὑπάλληλον· πάντα δὲ τὰ ῥηθέντα ἐγράφοντο ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ἐγνώρισα προσωπικῶς τοὺς κυριωτέρους τούτους γραμματεῖς Χριστιανούς, τὸν τοῦ Φράσιαρη, τοῦ Τσέλιου Πίτσαρι καὶ Καλὲμ ἀγᾶ ἐκ Τεπελέν, τοῦ Βρυώνη ἐκ Βερατίου, τοῦ Μεχμὲτ Γκορόσιανι ἐξ ἐπαρχίας Πρεμετῆς, τὸν τῆς οἰκογενείας Βλιώρα ἐξ Αὐλῶνος.

Ἐκδοθέντος περὶ τὸ 1844 τοῦ Τανζιματίου, ἔπαυσε ἡ ὑποτελὴς αὕτη κατάστασις τῶν Χριστιανῶν Ἀλβανῶν, καὶ ἡ ὑψηλὴ Πύλη διορίσασα διοικητάς, συστήσασα δικαστήρια παρέλαβε τοὺς Χριστιανοὺς τούτους ὑπὸ τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν της. Ἡ ἀπώλεια τοῦ προνομίου τούτου τῶν βέϋδων, ἡ εἰσαγωγὴ παρ' Ἀλβανοῖς τῆς στρατολογίας ἐν τῷ τακτικῷ στρατῷ, ἡ βία ἣν μετεχειρίσθη ἡ ὑψηλὴ Πύλη, ὅπως ἐκτελέσῃ παρ' Ἀλβανοῖς τὸ Τανζιμάτιον, πάντα ταῦτα προσέβαλον σπουδαίως τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὸ συμφέρον τῶν Ἀλβανῶν προυχόντων, οἵτινες ἤρχισαν ψιθυρίζοντες, νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν κατὰ τῆς ὑψηλῆς Πύλης· ἤρχισαν λοιπὸν νὰ συνεννοῶνται οἱ πρόκριτοι περὶ τοῦ πρακτέου, ἡ συνωμοσία δὲ αὕτη περιωρίσθη μέχρι τοῦ Ἄψου· πρὸς ποῖον δὲ κέντρον ν' ἀτενίσωσιν, ἐξ οὗ καὶ βοήθειαν καὶ ὑποστήριξιν νὰ ἀρυσθῶσι, καὶ ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας εἰς τὸ κέντρον τοῦτο ὅπως δήποτε νὰ προσκολληθῶσιν; Οὐδόλως ἐδίσταζαν οἱ πρόκριτοι Ἀλβανοὶ πρὸς ποῖον κέντρον ὤφειλον ν' ἀπευθυνθῶσιν. Τότε πρωθυπουργὸς ἦτο ὁ Κωλέττης, καὶ Βασιλεὺς ὁ Ὄθων, οἵτινες ἦσαν ἄγρυπνοι φύλακες τῶν ἠθικῶν συμφερόντων, ὡς ἄνδρες μεγαλόφρονες· ὁ Ὄθων ἐφόρει τὴν φουστανέλλαν, ὅπως χρησιμεύῃ ὡς φάρος εἰς τοὺς θέλοντας μὲν νὰ προσέλθωσιν, ἀλλὰ ἐκ τρικυμίας δυνατῆς ἐμποδιζομένους, καὶ δὲν δυνάμεθα, νομίζω, νὰ ἀποδώσωμεν δημοκοπικὸν σκοπὸν εἰς τὸν Ὄθωνα φοροῦντα φουστανέλλαν, ἐκ μὲν τῶν προτέρων κρίνοντες, διότι ἦτο γόνος βασιλικῆς οἰκογενείας, ἰδίως υἱὸς Βασιλέως ποιητοῦ, φύσει σοβαρός, καὶ περὶ ὅλων μελετῶν καὶ καταγινόμενος, ἐκ δὲ τῶν ὑστέρων κρίνοντες αὐτόν, διότι εἴδομεν ὅτι ἕνεκα τῆ;φουστανέλλας ἐθυσίασεν ὅ,τι πολυτιμότατον εἶχε, τὸ σέμμα του, καθὼς πρὸς τούτοις εἴδομεν τὴν προορατικότητά του, ὥστε νὰ μὴ εὑρεθῶσιν τὸ 1880 οἱ Ἀλβανοὶ ἄνευ φάρου,ὁ δὲ κ.Δὲ Γουβερνάτης, πρὸς ἱκανοποίησίν του,ὀρθῶς καὶ ἀκριβῶς μὴ κηρύξῃ ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν τὴν Ἤπειρον, ἄνευ ἐλπίδος, καὶ διῃρημένην. Ὁ Κωλέττης, πληροφορηθεὶς τὰ ἐν Ἀλβανίᾳ τεκταινόμενα, ἐπωφεληθεὶς τῶν διαθέσεων τῶν προκρίτων Ἀλβανῶν τῆς Ἠπείρου, ἐνεθάρρυνεν αὐτούς, ὑπεσχέθη πᾶσαν συνδρομήν, καὶ οὕτω ἀπετάθησαν ἐνυπογράφως οἱ πρόκριτοι Ἀλβανοὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Ὄθωνος αἰτοῦντες τὴν προστασίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ·

λαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῆς ὑψηλῆς Πύλης ἐπαναστατήσαντες, ἀρχηγὸς δὲ τῶν ἐπαναστατῶν ἦτο ὁ ἐκ Τεπελὲν, ἐπαρχίας κατὰ τὸν κ. Δὲ Γουβερνάτην, μὴ ἐπηρεασθείσης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, Γκιουλέκας. Οὗτος ἀπέκρουσε κατὰ πρῶτον τοὺς Ὀθωμανικοὺς στρατούς, μετὰ μεγάλης ζημίας αὐτῶν, ἀκολούθως ὅμως ἕνεκα ξένων ῥᾳδιουργιῶν καὶ ἐπεμβάσεων, δὲν ἐδόθη ὑπὸ τῶν ἰδίων Ἀλβανῶν ἡ δέουσα συνδρομὴ τῷ Γκιουλέκᾳ, καὶ οὕτω τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐν ἑτέρᾳ συμπλοκῇ κατέστρεψαν τοὺς ἐπαναστάτας, καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐσβέσθη, οἱ δὲ πρόκριτοι Ἀλβανοὶ τέσσαρες, ἐν οἷς ὁ Ἀχμὲτ Ντῖνος ἐξορισθέντες εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας ἀπέθανον ἐν τῇ ἐξορίᾳ. Συμφώνως ἄρα τῷ κ. δὲ Γουβερνάτῃ, μέχρι τοῦ 1844, ὑπαρχούσης ἐν Ἀθήναις τῆς στιβαρᾶς χειρός, καὶ οἱ Μουσουλμάνοι Χάονες Ἀλβανοί, σὺν τοῖς ἄλλοις μέχρι τοῦ Ἄψου, πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν ἐστράφησαν ἐν ὥρᾳ ἐπικινδύνου ἀποφάσεώς των, ὄχι βέβαια ἐκ θαύματος ἢ τυχαίως· ἀλλ' ἐὰν ὁ κ. Δὲ Γουβερνάτης, δὲν τοὺς θεωρεῖ ὁμοιομόρφους τῶν ἄλλων σημερινῶν Ἑλλήνων, δὲν θὰ δυνηθῇ ὅμως ν' ἀναιρέσῃ ὅτι οἱ Χάονες ἀρκούντως εἶχον ἐπηρεασθῆ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς αὐτὸν τότε ἐστράφησαν. Ἑτέρα μικρὰ ἀπόδειξις, τὸ 1861, ὁ ἐκ Χαονίας πρόκριτος Ἀλβανὸς ἐξ Αὐλῶνος Μαχμοὺτ βέϋς Βλιώρης, ἀναγκασθεὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος, πρὸς τὰς Ἀθήνας διηυθύνθη καὶ ἐνταῦθα εὗρεν ἄσυλον.

Τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἐπιρροὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῶν Ἀλβανῶν, θέλομεν ἐννοήσῃ κάλλιον, συγκρίνοντες τούτους, μὲ τοὺς πέραν τοῦ Ἄψου, ἢ τοὺς τῆς Ἄνω Ἀλβανίας, ἐν τούτοις συνοψίζοντες ὅσα ἐδιηγήθην, βλέπομεν ὅτι ὅσοι Ἀλβανοὶ ἐντεῦθεν τοῦ Ἄψου συνεβίωσαν ἀδιακόπως μετὰ Ἑλλήνων, ἢ εἰς ἑλληνικὰ κέντρα, ἢ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ των εἶνε καλῶς κατηρτισμένα καὶ διεσπαρμένα σχολεῖα, οἱ Ἀλβανοὶ οὗτοι καὶ μᾶλλον μεμορφωμένοι, εὐπαίδευτοι, προοδευτικοὶ καὶ φιλόπονοι τῶν ἄλλων εἶνε· ὅτι ἡ Θεσπρωτία, χρωματισθεῖσα ὡς Ἑλληνοαλβανία, ἂν καὶ περικυκλωμένη ὑπὸ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, μόλα ταῦτα ἐπειδὴ δὲν ἀναγκάζονται ν' ἀποδημῶσιν οἱ Θεσπρωτοὶ εἰς ἑλληνικὰ κέντρα, ἐπειδὴ δὲν ἔχουσι σχολεῖα ἑλληνικά, ἐπηρεάσθη πολὺ ὀλιγώτερον ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἢ τὸ Ἀργυρόκαστρον· δὲν ἔχει τις ἢ νὰ ἴδῃ τὸ Μαργαρίτι, τοὺς Φιλιάτες, τὰς δύο πρωτευούσας τῆς Θεσπρωτίας, ὅπως πεισθῇ, κατὰ πόσον ὑπερτερεῖ ταύτας τὸ Ἀργυρόκαστρον, τὸ Βεράτιον, ἡ Πρεμετή. Οὐδεὶς ἐπαναλέγω Θεσπρωτὸς διεκρίθη, ἀλλ' οὐδ' ἐτόλμησε νὰ ζητήσῃ πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν· μόλις ὁ Ντῖνος ἀποκατεστάθη οἰκογενειακῶς εἰς Πρέβεζαν, καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ ἀνώτατον ὑπούργημα τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τῆς Τουρκίας, ἐνῷ οἱ ὑπάλληλοι Ἠπειρῶται τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἰδίως Ἰωαννῖται Μουσουλμάνοι, Ἀργυροκαστρῖται, Βερατινοὶ κλπ., διεκρίθησαν καὶ διακρίνονται πάντοτε τῶν λοιπῶν ὑπαλλήλων, καθ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας

τῆς Τουρκίας, ὡς νοημονέστεροι, συμπεριφορὰν ἔχοντες καλητέραν καὶ κάλλιον συμμορφούμενοι πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, καὶ πολὺ φιλανθρωπότεροι τῶν ἄλλων ὑπαλλήλων· ὅσοι δὲ Ἀργυροκαστρῖται, ἐξ Αὐλῶνος, Δελβίνου, Πρεμετίου, διεκρίθησαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Κράτους, οὗτοι πάντες ἔζησαν εἰς Ἰωάννινα, μετ' ἔπειτα δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἄψου Ἀλβανῶν. Ἡ σύγκρισις δὲ τούτων πρὸς τοὺς πέραν τοῦ Ἄψου Ἀλβανοὺς ὡς καὶ περὶ τοῦ περιλαλήτου Ἀλβανικοῦ συνδέσμου θὰ εἶνε τὸ τοῦ τρίτου καὶ τελευταίου μέρους τῆς παρούσης ἡμῶν διατριβῆς.

Σπυρίδων Σοκόλης, ἰατρός

ΠΕΡΙ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ*

Οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὸν μέγιστον ἐκεῖνον τῆς Ἑλλάδος ἄνδρα, ὅστις, τριάκοντα καὶ δύο ἔτη βεβιωκώς, διέπραξεν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ τὰ μεγαλείτερα, τὰ λαμπρότερα καὶ τὰ εὐγενέστερα τῶν ἔργων, ὅσα ποτὲ θνητὸς ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ διαπράξῃ. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὸν ἔνδοξον υἱὸν Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος καὶ Ὀλυμπιάδος τῆς Ἠπειρώτιδος, ὅστις ἐν διαστήματι δώδεκα περίπου ἐτῶν ἐγένετο κύριος ἁπάσης τῆς Ἀσίας· ᾠκοδόμησε περὶ τὰς ἑβδομήκοντα πόλεις, καταστήσας αὐτοὺς κέντρον ἐμπορίου καὶ πολιτισμοῦ· ἐξημέρωσεν ἀγρίους καὶ βαρβάρους λαούς· ἀνέπτυξε μεταξὺ αὐτῶν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας· ἐνεψύχωσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν· ἀνώρυξε λιμένας καὶ ἐποίησε νεωσοίκους· ἀνίδρυσε ναοὺς κατεστραμμένους καὶ ἀνάκτορα κατηρειπωμένα· συνεφιλίωσε διάφορα ἔθνη πρὸς ἄλληλα· μετέδωκε πανταχοῦ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ προελέανεν οὕτω τὴν ὁδὸν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Οὐδείς, λέγω, ἀγνοεῖ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον, περὶ οὗ ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ὁ μὲν Πλούταρχος λέγει· «κοινὸς ἥκειν θεόθεν ἁρμοστὴς καὶ διαλλακτὴς τῶν ὅλων νομίζων, οὓς τῷ λόγῳ μὴ συνῆγε, τοῖς ὅπλοις βιαζόμενος, εἰς τὸ αὐτὸ συνενεγκὼν τὰ πανταχόθεν, ὥσπερ ἐν »κρατῆρι φιλοτησίῳ μίξας τοὺς βίους καὶ τὰ ἤθη καὶ τοὺς γάμους καὶ »τὰς διαίτας, πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην προσέταξεν ἡγεῖσθαι πάντας, »ἀκρόπολιν καὶ φρουρὰν τὸ στρατόπεδον, συγγενεῖς δὲ τοὺς ἀγαθούς, ἀλ»λοφύλους δὲ τοὺς πονηρούς· τὸ δὲ ἑλληνικὸν καὶ βαρβαρικὸν μὴ χλαμύδι, »μὴ πέλτῃ, μηδὲ ἀκινάκῃ, μηδὲ κάνδυϊ διορίζειν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἑλληνικὸν »ἀρετῇ, τὸ δὲ βαρβαρικὸν κακίᾳ τεκμαίρεσθαι· κοινὰς τὰς ἐσθῆτας ἡγεῖ»σθαι καὶ τραπέζας καὶ γάμους καὶ διαίτας, δι' αἵματος καὶ τέκνων ἀνα-

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ κατὰ τὸν Μάρτιον.

»κεραυνωμένους[1]» καὶ ἀλλαχοῦ, «εἰ δὲ μὴ ταχέως ὁ δεῦρο καταπέμψας »τὴν Ἀλεξάνδρου ψυχὴν ἀνεκαλέσατο δαίμων, εἷς ἂν νόμος ἅπαντας ἀν»θρώπους ἐπέβλεπε καὶ πρὸς ἓν δίκαιον ὡς πρὸς κοινὸν διῴκηντο φῶς[2]». Ὁ δὲ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἱστορεῖ· «ἐν ὀλίγῳ δὲ χρόνῳ μεγάλας πρά»ξεις οὗτος ὁ βασιλεὺς (Ἀλέξανδρος) κατειργάσατο, καὶ διὰ τὴν ἰδίαν συ»νεσίν τε καὶ ἀνδρίαν ὑπερεβάλετο τῷ μεγέθει τῶν ἔργων πάντας τοὺς ἐξ »αἰῶνος τῇ μνήμῃ παραδεδομένους βασιλεῖς· ἐν ἔτεσι γὰρ δώδεκα κατα»στρεψάμενος τῆς μὲν Εὐρώπης οὐκ ὀλίγα, τὴν δὲ Ἀσίαν σχεδὸν ἅπασαν »εἰκότως περιβόητον ἔσχε τὴν δόξαν, καὶ τοῖς παλαιοῖς ἥρωσι καὶ ἡμιθέοις »ἰσάζουσαν»[3]. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ μὲν Théodore Jouffroy ἀποφαίνεται· «Θεὸς συνήγαγε πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ τῶν Ἑλλήνων »εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ»[4]· ὁ δὲ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἠθικῶν θεωριῶν καὶ ἰδεῶν γράψας I. Denis ἀνομολογεῖ ὅτι «Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπῆρξεν ἐκπολιτευτικὸς κατακτητής·— »οὗτος εἶναι ἥρως οὐχὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος».

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐρωτᾶται νῦν πόθεν ἐπήγασε τὸ μεγαλεῖον τοῦτο τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ εἰς τί ὀφείλονται αἱ μεγάλαι αὐτοῦ ἀρεταὶ καὶ τὰ μεγάλα προτερήματα, ἅτινα προσεπορίσαντο αὐτῷ πρὸς τῷ ἐπιθέτῳ *Μέγας* δόξαν αἰώνιον καὶ κλέος ἀθάνατον. Μέγα μέρος τῆς ἀθανάτου δόξης τοῦ Ἀλεξάνδρου ὀφείλεται βεβαίως εἴς τε τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ φύσιν, τὸ ἔνδοξον αὐτοῦ γένος καὶ τὰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις· τὸ μεγαλείτερον ὅμως ταύτης μέρος ὀφείλεται ἀναμφιβόλως εἰς τὴν *καλὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν*, ἧς οὗτος μετέσχε, γενόμενος τρόφιμος καὶ μαθητὴς τῶν ἐμπειροτέρων καὶ ἐνδοξοτέρων τῆς ἀρχαιότητος παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων. Ἡ καλὴ ἀγωγὴ καὶ παιδεία παρέσχεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὰς εὐγενεστέρας ἀφορμὰς οὐ μόνον πρὸς τὸ ἀναπτυχθῆναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀποδυθῆναι εἰς ἔνδοξον καὶ λαμπρὸν στάδιον· «Τίς γάρ, λέγει ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ »α' λόγῳ περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης (κεφ. δ'), ἀπὸ μειζόνων ἢ καλλιό»νων ἀφορμῶν ἀνήγετο, μεγαλοψυχίας, συνέσεως, σωφροσύνης, ἀνδραγα»θίας, οἷς αὐτὸν ἐφωδίαζε *φιλοσοφία* πρὸς τὴν στρατείαν, καὶ πλείονας »παρὰ Ἀριστοτέλους τοῦ καθηγητοῦ, ἢ παρὰ Φιλίππου τοῦ πατρὸς ἀφορ»μὰς ἔχων, διέβαινεν ἐπὶ Πέρσας»; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος, τιμῶν τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Ἀριστοτέλη πλέον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς τούτου μὲν δόντος εἰς αὐτὸν τὸ ζῆν, ἐκείνου δὲ τὸ εὖ ζῆν, τί ἄλλο ἤθελε νὰ φανερώσῃ εἰμὴ ὅτι εἰς τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ καὶ παιδείαν ὤφειλε τάς τε ἀφορμάς, αἵτινες προὔτρεψαν αὐτὸν πρὸς ἰδέας ὑψηλάς, καὶ τὰ κυριώτερα

1 Πλουτάρχ. περὶ τῆς Ἀλεξ. τύχ. 1,6.
2 Αὐτόθι 1,8.
3 Διοδ. Σικ. βιβλ. ἱστ. 17,1.
4 Melanges Philosophiques, par Th. Jouffroy.

προσόντα, δι' ὧν κατώρθωσε νὰ διεξαγάγῃ ἐπιτυχῶς πράξεις μεγάλας καὶ θαυμαστάς;

Περὶ τῆς τοιαύτης λοιπὸν *ἀγωγῆς καὶ παιδείας τοῦ Ἀλεξάνδρου*, εἰς ἣν ὀφείλεται τὸ πλεῖστον μέρος τῆς δόξης αὐτοῦ, ἐρχόμεθα σήμερον νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινά, παρέχοντες οὕτω ἱκανὴν ἀφορμὴν πρὸς σκέψιν περὶ τῆς μεγάλης αὐτῆς δυνάμεως.

Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, γεννηθεὶς ἐν Πέλλᾳ τῆς Μακεδονίας τὸ α' ἔτος τῆς ρα' Ὀλυμπιάδος, ἤτοι τῷ 356 ἔτει π. Χ. ὁπότε ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ Φίλιππος, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἐνίκα διὰ τοῦ στρατηγοῦ Παρμενίωνος τοὺς Ἰλλυριούς, ὁ δὲ Ἡρόστρατος, κακόζηλον δόξαν ἐπιθυμῶν, ἔκαιε τὸν ἐν Ἐφέσῳ μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος[1], τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀγωγὴν ἔλαβε παρά τινος Ἑλλανίκης ἢ Λανίκης καλουμένης, ἀδελφῆς τοῦ Κλείτου, τοῦ μετὰ ταῦτα εἰλικρινεστάτου μέν, ἀλλὰ ἀτυχεστάτου φίλου γενομένου. Πρὸς τὴν Ἑλλανίκην ταύτην, τὴν πρώτην αὐτοῦ παιδαγωγόν, ὁ Ἀλέξανδρος ᾐσθάνετο μέγαν σεβασμόν. Κατὰ τὸν Κούρτιον Ῥοῦφον, τὸν συγγράψαντα τὰς πράξεις τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἡ Ἑλλανίκη ἐτύγχανε τοιαύτης ἀγάπης παρὰ τοῦ τροφίμου αὐτῆς, οἵας καὶ αὐτὴ ἡ Ὀλυμπιάς, ἡ γεννήσασα αὐτόν. «Hellanice, λέγει, quae Alexandrum educaverat, soror ejus (Cliti), haud secus quam mater diligebatur»[2].

Μετὰ τὴν πρώτην μόρφωσιν καὶ διάπλασιν, ἣν ἐτέλεσεν ἡ ἁπαλὴ χεὶρ τῆς Ἑλλανίκης, ὁ Ἀλέξανδρος ἔτυχεν ἀνδρικωτέρας ἀγωγῆς, ἀνατεθείσης τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ εἰς διαφόρους *τροφεῖς, παιδαγωγοὺς* καὶ *διδασκάλους*. Πάντων δὲ τῶν παιδευτῶν τούτων τοῦ Ἀλεξάνδρου προΐστατο *Λεωνίδας* τις, ἢ Λεωνίδης, ἀνὴρ τό τε ἦθος αὐστηρὸς καὶ συγγενὴς τῆς Ὀλυμπιάδος. Οὗτος, εἰ καὶ δὲν ἀπέφευγε τὸ τῆς *παιδαγωγίας* ὄνομα, «καλὸν ἔργον, κατὰ Πλούταρχον, ἐχούσης καὶ λαμπρόν», ἐκαλεῖτο ὅμως ὑπὸ τῶν ἄλλων οὐχὶ *παιδαγωγός*, ἀλλὰ *τροφεὺς* Ἀλεξάνδρου καὶ *καθηγητὴς* ἕνεκα τῆς μεγάλης οἰκειότητος, ἣν εἶχε πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Φιλίππου.[3] Ἐκ τῶν δύο ὀνομασιῶν, τοῦ *τροφέως* καὶ τοῦ *καθηγητοῦ*, ἃς ἔφερεν ὁ Λεωνίδας, καταμανθάνομεν ὅτι διττὸν ἦτο τὸ παιδαγωγικὸν αὐτοῦ ἔργον καὶ καθῆκον, τουτέστιν ἡ ἐπιτήρησις τῆς *σωματικῆς* καὶ *πνευματικῆς* τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀγωγῆς. Ἰδίως ἐμερίμνα ὁ Λεωνίδας περὶ τῆς σωματικῆς τοῦ τροφίμου αὐτοῦ ἀσκήσεως καὶ καθόλου περὶ τῆς λιτῆς καὶ ἁπλῆς αὐτοῦ διαίτης. Τοῦτο ἀνωμολόγει καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος· διότι ὅτε ποτὲ ἡ βασίλισσα τῆς Καρίας Ἄδα, «φιλοφρονουμένη πολλὰ μὲν ὄψα καθ' ἡμέραν »ἀπέστελλεν αὐτῷ καὶ πέμματα, τέλος δὲ τοὺς δοκοῦντας εἶναι δεινο»τάτους ὀψοποιοὺς καὶ ἀρτοποιούς, ἔφη· Τούτων μηδενὸς δεῖσθαι· βελτίο-

1 Πλουταρχ. ἐν βίῳ Ἀλεξ. κεφ. 3.
2 Curt. Ruf. de gestis Alex. magn. 8,1,21. Πρβλ. καὶ Ἀρριαν. Ἀναβ. Ἀλεξ. 4,9,3.
3 Πλουτ. Ἀλεξ. 5 πρβλ. καὶ 25.

»νας γὰρ ὀψοποιοὺς ἔχειν ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ Λεωνίδου δεδομένους αὐτῷ »πρὸς μὲν τὸ ἄριστον *νυκτοπορίαν*, πρὸς δὲ τὸ δεῖπνον *ὀλιγαριστίαν*. Ὁ »δ' αὐτὸς οὗτος ἀνήρ, ἔφη, καὶ τῶν στρωμάτων ἐπιὼν τὰ ἀγγεῖα καὶ τῶν »ἱματίων ἔλυεν ἐπισκοπῶν, μή τι μοι τρυφερὸν ἢ περισσὸν ἡ μήτηρ ἐντέ»θεικεν» [1]. Πόσον δὲ ἤσκει ὁ αὐτὸς Λεωνίδας τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν φειδὼ μαρτυρεῖ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον. Ὅτε ποτὲ ἐν καιρῷ θυσίας ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιδραξάμενος ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶν ἐπέθηκεν πολλὴν ποσότητα λιβανωτοῦ, ὁ Λεωνίδας ἐπέπληξεν αὐτὸν εἰπών· «ὅταν τῆς »ἀρωματοφόρου κρατήσης, Ἀλέξανδρε, πλουσίως οὕτως ἐπιθυμιάσεις· νῦν »δὲ φειδομένως χρῶ τοῖς παροῦσι» [2]. Ἐκ τῆς ἐκφράσεως ὅμως ταύτης «ὅταν τῆς ἀρωματοφόρου κρατήσης, Ἀλέξανδρε,» μανθάνομεν καὶ ἑτέραν τινὰ ὑψηλοτέραν τοῦ Λεωνίδου παιδαγωγικὴν ἐνέργειαν, τουτέστι μανθάνομεν ὅτι ὁ Λεωνίδας πρὸς ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ παιδαγωγικαῖς ἐνεργείαις ἐσπούδαζε νὰ ἐμπνεύσῃ πρωίμως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ τροφίμου αὐτοῦ τὴν ἔφεσιν καὶ ἐπιθυμίαν τῆς καταχτήσεως τῆς βαρβάρου Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος, κύριος κατόπιν γενόμενος τῆς ἀρωματοφόρου χώρας, ἀνεμνήσθη τοῦ γεγονότος τῆς θυσίας. Θέλων δὲ ν' ἀποδείξῃ εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ ὅτι περὶ τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ ἔχῃ τις ὑψηλοτέραν ἰδέαν καὶ νὰ δεικνύῃ πρὸς αὐτὸν ἀπεριόριστον τιμὴν καὶ ἄπειρον σεβασμόν, ἔπεμψεν πρὸς τὸν Λεωνίδαν πεντακόσια τάλαντα λιβανωτοῦ καὶ ἑκατὸν σμύρνης μετ' ἐπιστολῆς λεγούσης· «Ἀπεστάλκαμέν σοι λιβανωτὸν ἄφθονον καὶ »σμύρναν, ὅπως παύσῃ πρὸς τοὺς Θεοὺς μικρολογούμενος.»

Πλὴν τοῦ Λεωνίδου ἕτερος τοῦ Ἀλεξάνδρου παιδευτής, ὅστις καὶ *παιδαγωγὸς* ἐκαλεῖτο, ἀναφέρεται *Λυσίμαχος* ὁ Ἀκαρνάν. Οὗτος κατὰ Πλούταρχον, χωρὶς νὰ ἔχῃ σπουδαιότητά τινα, ἠγαπᾶτο καὶ δευτέραν εἶχε χώραν παρὰ τῇ βασιλικῇ τοῦ Φιλίππου οἰκογενείᾳ ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι «ἑαυτὸν »μὲν ὠνόμαζε Φοίνικα, τὸν δὲ Ἀλέξανδρον Ἀχιλλέα, Πηλέα δὲ τὸν Φι»λιππον [3]». Ἀλλ' ὅμως πῶς ἦτο δυνατὸν ὁ προσεκτικώτατος Φίλιππος, ἡ ἀνεπτυγμένη καὶ εὐφυὴς Ὀλυμπιὰς καὶ ὁ μηδόλως προσέχων εἰς τὰς κολακείας Ἀλέξανδρος, ν' ἀρέσκωνται ἰδιαζόντως εἰς ἕνα Ἀκαρνᾶνα δι' ἁπλῆν τινα καὶ μόνην κολακευτικὴν παρομοίωσιν, ἣν ἐποιεῖτο πρὸς πρόσωπα τοῦ Ὁμηρικοῦ ἔπους; Ὁ λόγος τῆς ἰδιαζούσης οἰκειότητος, ἧς ἀπήλαυεν ὁ Λυσίμαχος παρὰ τῇ τοῦ Φιλίππου οἰκογενείᾳ, ἀλλαχοῦ πρέπει νὰ ζητηθῇ. Ὁ Λυσίμαχος ἦτο ἀνὴρ πρᾴου καὶ μαλακοῦ χαρακτῆρος. Ὁ χαρακτὴρ οὗτος ἦτο ἁρμοδιώτερος πρὸς χαλιναγώγησιν τῆς βιαίας φύσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἣν ἀκριβῶς ἐγίνωσκεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ Φίλιππος [4]. Ἴσως

1 Πλουτ. Ἀλεξ. 22.
2 Αὐτόθι 25.
3 Αὐτόθι 5.
4 Αὐτόθι κεφ. 7.

ὁ Λυσίμαχος ἐπίτηδες ἠκολούθησεν ἀντίθετον ὁδὸν τοῦ αὐστηροῦ Λεωνίδου, ὅπως τὸ σφοδρὸν καὶ βίαιον ἦθος τοῦ Ἀλεξάνδρου μαλακύνῃ καὶ κατευνάζῃ διὰ γλυκέος καὶ ἠπίου τρόπου. Ἡ τοῦ Λυσιμάχου πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἀφοσίωσις καὶ ἡ τούτου πρὸς ἐκεῖνον ἀγάπη, ἡ καὶ κατόπιν ἐξακολουθήσασα, καταδεικνύεται ἔκ τινος ἱστορικῆς ἀνακοινώσεως αὐτοῦ τοῦ Πλουτάρχου. Κατὰ τὸν Χαιρωνέα ὁ Λυσίμαχος, ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου παιδαγωγός, ἠκολούθησε τὸν τρόφιμον αὐτοῦ καὶ ἐν ταῖς ἐν Ἀσίᾳ ἐκστρατείαις, λέγων ὅτι δὲν ἦτο χειρότερος οὐδὲ πρεσβύτερος τοῦ Φοίνικος, τοῦ τὸν Ἀχιλλέα ἐν τῷ Τρωϊκῷ πολέμῳ ἀκολουθήσαντος, πρὸς ὃν ἐνησμένιζε νὰ παραβάλλῃ ἑαυτόν [1]. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ παιδαγωγὸν ἀγάπην συναισθανόμενος, ὀλίγον ἔλειψε ν' ἀπολεσθῇ χάριν αὐτοῦ. Διότι, ὅτε ποτὲ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου, θελήσας νὰ προσβάλῃ τοὺς πλησίον τοῦ Ἀντιλιβάνου κατοικοῦντας Ἄραβας, εἶδε τὸν Λυσίμαχον κεκμηκότα καὶ βραδέως βαίνοντα, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐγκαταλίπῃ αὐτόν, «ἑσπέρας ἤδη καταλαμβανούσης καὶ τῶν πολεμίων ἐγγὺς ὄντων», ἀλλ' ἀπολιπὼν τοὺς ἵππους πεζὸς ἐβάδιζεν· ἀνακαλούμενος δὲ καὶ παρακομίζων (τὸν Λυσίμαχον) ἀπεσπάσθη, χωρὶς νὰ ἐννοήσῃ, τοῦ στρατεύματος μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν, ἐν καιρῷ σκότους καὶ ῥίγους σφοδροῦ νυκτερεύων ἐν χωρίοις χαλεποῖς [2].

Ὁ Φίλιππος, βλέπων ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος εἶχε φύσιν διὰ μὲν τῆς βίας δυσκόλως καμπτομένην, διὰ δὲ τοῦ λόγου εὐκόλως πρὸς τὰ πρέποντα διευθυνομένην, διελογίζετο ὅτι ἔπρεπεν ν' ἀναθέσῃ τὴν ἀγωγὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς χεῖρας ἀνδρός, ὅστις διὰ τῆς εὐγενείας τοῦ χαρακτῆρος, διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς παιδείας, ἠδύνατο νὰ ἑλκύσῃ διαρκῶς τὸ σέβας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ἀλλὰ πρὸς ποῖον ἄλλον ἄνδρα ἠδύνατο κάλλιον καὶ ἐπιτυχέστερον νὰ στρέψῃ τὰ βλέμματα αὐτοῦ εἰμὴ πρὸς τὸν *Ἀριστοτέλη*, ὅστις ἦτο ὁ μέγιστος τῶν φιλοσόφων τῆς ἑαυτοῦ ἐποχῆς, ἤτοι πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις συμπεριέλαβεν ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτοῦ διανοίᾳ ἁπάσας τὰς γνώσεις καὶ ὅστις διεκρίνετο κατὰ τὴν λεπτότητα τοῦ νοῦ πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ κατ' αὐτὸν ἀνδρῶν; Τοῦτον λοιπὸν «τῶν φιλοσόφων τὸν ἐνδοξότατον καὶ λογιώτατον» μεταπεμψάμενος ὁ Φίλιππος ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, «καλὰ καὶ πρέποντα διδασκάλια τελέσας αὐτῷ», σχολὴν δὲ καὶ τόπον διατριβῆς ἀπέδειξεν αὐτοῖς ὁ Φίλιππος τὸ παρὰ τὴν πόλιν Μίεζαν *νυμφαῖον*, «ὅπου, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, μέχρι νῦν Ἀριστοτέλους ἕδρας τε λιθίνας καὶ ὑποσκίους περιπάτους δεικνύουσιν» [3].

1 Αὐτόθι κεφ. 24.

2 Αὐτόθι.

3 «Καθορῶν δὲ ὁ Φίλιππος τὴν φύσιν αὐτοῦ δυσκίνητον μὲν οὖσαν ἐρίσαντος μὴ βιασθῆναι, ῥᾳδίως δὲ ἀγομένην ὑπὸ λόγου πρὸς τὸ δέον, αὐτός τε πείθειν ἐπειρᾶτο μᾶλλον ἢ προσ-

Πόσον ὁ Φίλιππος ἐξετίμα τὸν ἐνδοξότατον τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφον καὶ πόσον ἀναγκαίαν ἐθεώρει τὴν ὑπ' αὐτὸν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὐτοῦ, ἣν ἔπεμψε πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. «Ἴσθι μοι, »γράφει ὁ Φίλιππος πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη, γεγονότα υἱόν. Πολλὴν οὖν τοῖς »θεοῖς ἔχω χάριν οὐχ οὕτως ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ παιδός, ὡς ἐπὶ τῷ κατὰ »τὴν σὴν ἡλικίαν αὐτὸν γεγονέναι· ἐλπίζω γὰρ αὐτὸν ὑπὸ σοῦ τραφέντα »καὶ παιδευθέντα ἄξιον ἔσεσθαι καὶ ἡμῶν καὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαδοχῆς[1].

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀνέλαβε τὴν ἀγωγὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἄγοντος ἤδη τὸ δέκατον τρίτον τῆς ἡλικίας ἔτος· ἐπαιδαγώγησε δ' αὐτὸν κατὰ τὸν ἱστορικὸν Ἰουστῖνον ἐπὶ πέντε ἔτη[2]. Ἐν τῇ ἀγωγῇ ταύτῃ παρατηροῦμεν ὅτι οὐδέποτε εὑρέθη ἐξοχώτερος παιδαγωγὸς ἔχων ἐξοχώτερον μαθητήν. Ὁ Ἀριστοτέλης ἦτο ἐν τῷ πνευματικῷ κόσμῳ ὅ,τι ὁ Ἀλέξανδρος ἐγένετο ἐν τῷ ὑλικῷ. Ὡς ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῶν ὅπλων ἐγένετο κύριος τῶν σωμάτων μυριάδων ἀνθρώπων, οὕτω καὶ ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τῆς ἐπιστήμης κατεκτήσατο εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τὰς τῶν ἀνθρώπων διανοίας, ὡς ἐκεῖνος ἐγένετο κοσμοκράτωρ, οὕτω καὶ οὗτος ἐγένετο νοοκράτωρ καὶ πνευματοκράτωρ. Ἐν τῇ ἀγωγῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ Ἀριστοτέλης ἐπραγμάτωσεν ὅ,τι ὁ Πλάτων ᾠκοδόμησεν ἐπὶ τοῦ ἰδανικοῦ κόσμου. Ὁ Ἀριστοτέλης παιδαγωγῶν τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὸ ἑαυτοῦ σύστημα[3] δὲν περιώρισε τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, ἀλλ' ἐπεξέτεινεν αὐτὴν καὶ ἐρρύθμισε πρὸς τὰς ἀνάγκας ἁπάσης τῆς ἀνθρωπότητος, πρὸς ἧς τὴν κατάκτησιν καὶ ἐξελλήνισιν προήλειφε καὶ προπαρεσκεύαζεν αὐτόν.

Ὁ Ἀλέξανδρος οὐ μόνον ἐθαύμαζεν, ἀλλὰ καὶ ἠγάπα τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Ἀριστοτέλη «οὐχ ἧττον, ὡς αὐτὸς ἔλεγε, τοῦ πατρός, ὡς δὲ ἐκεῖ»νον μὲν ζῶν, διὰ τοῦτον δὲ καλῶς ζῶν[4]. Ἀλλ' εἰ καὶ ἡ ἀγάπη αὕτη πρὸς τὸν μέγαν διδάσκαλον ἠλαττώθη κατόπιν ἕνεκα διαφόρων λόγων[5], δὲν ἀπεσβέσθη ὅμως τελέως καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ὀφειλομένη εὐγνωμοσύνη.

»τάττειν, καὶ τοῖς περὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐγκύκλια παιδευταῖς οὐ πάνυ τι πιστεύων τὴν ἐπιστασίαν αὐτοῦ καὶ κατάρτισιν, ὡς μείζονος οὖσαν πραγματείας καὶ κατὰ τὸν Σοφοκλέα «πολλῶν χαλινῶν ἔργον, οἰάκων θ' ἅμα» μετεπέμψατο τῶν φιλοσόφων τὸν ἐνδοξότατον καὶ λογιώτατον, καλὰ καὶ πρέποντα διδασκάλια τελέσας αὐτῷ» (Πλουτ. Ἀλεξ. κεφ. 7.)

1 Gellii N. A. 9, 3.

2. Justin. histor. 12, 8.

3 Περὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος τοῦ Ἀριστοτέλους ἐγράψαμεν ἰδίαν πραγματείαν ἔντε τῷ «Παρνασσῷ», (τομ. ε', σελ. 226) καὶ τῷ «Πλάτωνι» (τομ. γ', σελ. 193).

4 Πλουτ. Ἀλεξ. 8.

5 Αὐτόθι.

Τοῦτο δὲ κατάδηλον γίνεται ἔκ τε τῶν ὀκτακοσίων ταλάντων καὶ τῶν ἄλλων βοηθημάτων, ἅπερ ἔπεμψεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη πρὸς σύνταξιν τῆς φυσικῆς ἱστορίας [1]. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης μεγάλως ἠγάπα τὸν μαθητὴν αὐτοῦ καὶ μέγα ἐδείκνυε διάφορον περὶ τῆς τελεσφορήσεως τῶν παιδαγωγικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν, ὡς δηλοῦται ἔκ τινος ἐπιστολῆς, ἣν ἐκεῖνος ἔπεμψεν πρὸς τοῦτον ἅμα ἀναβάντα τὸν θρόνον, καὶ δι' ἧς προέτρεπεν αὐτὸν νὰ ἄρχῃ ὀρθῶς καὶ δικαίως, ἐνθυμούμενος οἵου γένους, οἵας παιδείας καὶ οἵας τύχης ἠξιώθη·

«Ἀπορῶ, ἔγραφεν ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, τίνων ἢ ποίων »ἀρχὴ με λάβοι πρός σε· ἐφ' ἃ γὰρ ἐπισκοπῶν ἐπιβάλλω τὴν διάνοιαν, »πάντα μοι φαίνεται μεγάλα καὶ θαυμαστά, καὶ λήθης οὐδὲν ἄξιον ὁρῶ, »μνήμης δὲ οἰκεῖα καὶ προτρέψεως, ὧν οὐδεὶς ἀμαυρώσει χρόνος· αἱ γὰρ »καλαὶ τῶν διδασκάλων παραινέσεις καὶ προτρέψεις θεατὴν ἔχουσι τὸν »αἰῶνα. Διὸ πειρῶ τὴν ἀρχὴν μὴ εἰς ὕβριν, ἀλλ' εἰς εὐεργεσίαν κατατί»θεσθαι, οὗ οὐδὲν μεῖζον τῶν ἐν τῷ βίῳ ὑπάρχειν πέφυκε· διὸ καὶ τὸ θνη»τὸν τῆς φύσεως πολλάκις ὑπὸ τοῦ χρεὼν διαλυόμενον, ἄφθαρτον διὰ τὸ »μέγεθος κέκτηται τὴν μνήμην. Τούτων οὖν ἔννοιαν ἔχε· οὐ γὰρ ἀλογί»στως ἤχθης, ὡς ἔνιοι, οἱ ἀτόπως καὶ τὰς γνώμας διετέθησαν. Σοὶ καὶ *γένος ἔντιμον* καὶ *βασιλεία πατρῷος* καὶ *παιδεία βέβαιος* καὶ *δόξα περί»βλεπτος*, καὶ ὅσον τῇ τύχῃ διαφέρεις, τοσοῦτον καὶ ταῖς ἀρεταῖς. Τῶν »καλῶν πρωτεύειν σε δεῖ, τὰ δὲ ἄλλα πρᾶττε τὰ συμφέροντα, ἐπιτέλει δὲ τὰ δόξαντα.» Ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος κατεπράϋνε τὴν σφοδρότητα τῆς ψυχῆς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ μαθητοῦ, ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα αὐτοῦ πρὸς ἔργα μεγάλα καὶ θαυμαστά, διήγειρεν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις· ἰδίως δὲ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς πραγμάτωσιν τῆς μεγάλης ἰδέας, ἣν ἐν τοῖς πολιτικοῖς αὐτοῦ ἐξήνεγκεν (4 ἢ 7,7) ὅτι *τὸ τῶν Ἑλλήνων γένος δύναται πάντων ἄρχειν μιᾶς τυγχάνον πολιτείας*.

Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, ὑπὸ διαφόρων *τροφέων παιδαγωγῶν* καὶ *διδασκάλων* παιδαγωγούμενος, ἐδιδάχθη ἅπαντα τὰ *ἐγκύκλια μαθήματα* τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, περιλαμβάνοντα τὴν *γυμναστικήν*, *μουσικήν*, *γραφικήν*, *γραμματικὴν* καὶ *ῥητορικήν*, οἷς προσετέθησαν καὶ τὰ *φιλοσοφικά*. Ὁ δὲ Πλούταρχος, ὁ ἔνδοξος τοῦ Ἀλεξάνδρου βιογράφος, ἀκολουθῶν τὸ ἔθος τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, καθ' ὃ ἡ *μουσική*, ὡς ἀποτελοῦσα ἴδιον κλάδον, ἀντετίθετο πρὸς τὴν *γραμματικήν*, *ῥητορικήν*, *γραφικὴν* καὶ *γυμναστικήν*, ἅτινα ἀπετέλουν τὰ ἐπ' αὐτοῦ *ἐγκύκλια μαθήματα*, περιλαμβάνει ἅπαντα τὰ μαθήματα, ἐν οἷς ἐξεπαιδεύθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἐν δυσὶν ὀνόμασι, τουτέστι τῇ *μουσικῇ* καὶ τοῖς *ἐγκυκλίοις* [2].

1 Ἀθην. 9, 398 2 Plin, H. N. VIII. 17.

2 Πλουτ. Ἀλεξ. 7. Πρβλ. καὶ περὶ μουσικῆς κεφ. 13.

Ὡς πρὸς τὰς *γυμναστικὰς ἀσκήσεις* τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰ καὶ δὲν ἔχομεν ῥητὰς τῶν ἀρχαίων μαρτυρίας, δυνάμεθα ὅμως μετά τινος θετικότητος νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν ἦτο ἀμέτοχος τούτων, τεκμαιρόμενοι ἐκ τῆς συμμετρίας καὶ ῥωμαλαιότητος τῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ μελῶν, ἐκ τῆς ἰδιαζούσης καρτερίας ἐν ταῖς παντοίαις καὶ ἐπιμόχθοις πορείαις, ἐκ τῆς θαυμαστῆς εὐστροφίας ἐν ταῖς τοῦ σώματος κινήσεσιν, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῆς περιβοήτου *ὠκύτητος* τῶν ἑαυτοῦ ποδῶν, ἧς ἕνεκα ἐρωτηθείς ποτε ὁ Ἀλέξανδρος, «εἰ βούλοιτ' ἂν Ὀλυμπιάσιν ἀγωνίσασθαι στάδιον,» ἀπεκρίθη, «εἴγε »βασιλεῖς ἔμελλον ἕξειν ἀνταγωνιστάς [1].»

Περὶ δὲ τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ *μουσικῇ* καὶ δὴ τῇ κιθαρῳδίᾳ παιδεύσεως παρέχουσιν ἡμῖν οἱ ἀρχαῖοι εἰδικάς τινας πληροφορίας. Κατὰ τὸν Ψευδοκαλλισθένην, διδάσκαλον τῆς *μουσικῆς* ἔσχεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἐκ Λήμνου Λεύκιππον [2], ὅπερ ὅμως οὐδαμόθεν ἄλλοθεν μανθάνομεν. Ὡς πρὸς δὲ τὴν περὶ τὴν κιθαρῳδίαν παίδευσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ Αἰλιανὸς διηγεῖται τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον: Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος πρὸ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας ἐμάνθανε τὴν κιθάραν, ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ κρούσῃ ὡρισμένην τινὰ χορδήν, συμφωνοῦσαν πρὸς τὸ ἐν ᾧ ἠσκεῖτο μέλος· ἀποκριθέντος δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τί πειράζει ἂν κρούσω ταύτην, δείξας ἄλλην χορδήν, εἶπεν ὁ διδάσκαλος· εἰς τὸν μέλλοντα νὰ βασιλεύσῃ τοῦτο εἶναι ἀδιάφορον, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς τὸν μέλλοντα νὰ κιθαρίσῃ τεχνηέντως [3]. Ἔκ τινος δ' ἑτέρας τοῦ Πλουτάρχου διηγήσεως συνάγεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐγίνωσκε τοσοῦτον καλῶς νὰ κιθαρίζῃ ᾄδων, ὥστε ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι ἡ μεγάλη περὶ τὴν μουσικὴν ἐμπειρία ἁρμόζει μᾶλλον εἰς τοὺς μετερχομένους αὐτὴν ὡς ἔργον βιοποριστικόν, ὅπερ ῥητῶς ἀπεδοκίμαζεν ὁ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ διδάσκαλος Ἀριστοτέλης [4], ἀνέκραξεν αὐτῷ, ἔν τινι συμποσίῳ κιθαρίζοντι· «Οὐκ αἰσχύνῃ καλῶς οὕτω ψάλλων [5]». Ὁ Ἀλέξανδρος πολὺ ἐτέρπετο καὶ μεγάλως συνεκινεῖτο ὑπὸ τοῦ *αὐλοῦ*. Τοῦτο δὲ ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς γεγονότος, ὅπερ πολλοὶ τῶν ἀρχαίων ἀναφέρουσιν. Αὐλοῦντός ποτε τοῦ Ἀντιγενίδου (ἢ κατ' ἄλλους τοῦ Τιμοθέου ἢ Ξενοφάντου) τὸν ἁρμάτειον νόμον, τοσοῦτον διεφλέχθη τὸν θυμὸν ὑπὸ τῶν μελῶν, ὥστε προσέδραμε πρὸς τὰ ὅπλα, φαντασθεὶς ὅτι βλέπει τοὺς ἐχθροὺς ἐπερχομένους [6]. Ὁ Ἀλέξανδρος, φιλόμουσος αὐτὸς ὤν, μέγαν ἐδείκνυε καὶ πρὸς τοὺς ἐξόχους τῆς μουσικῆς τεχνίτας σεβασμόν. Οὕτω διέταξέ ποτε νὰ κατασκευασθῇ ἐν Πυθοῖ, ἔνθα ἐτελοῦντο οἱ Πυθικοὶ ἀγῶνες, χαλκοῦς ἀν

1 Πλουτ. Ἀλέξ. 4.
2 Ψευδοκάλ. 13.
3 Αἰλ. π. ἱς. 3, 32.
4 Ἀριστοτ. Πολιτ. 5(8), 3.
5 Πλουτ. Περικλ. 1.
6 Πλουτ. περὶ τῆς Ἀλεξ. τύχης 2, 2. Δίων Χρυσ. 1, 1. Σουΐδ. ἐν λ. Τιμόθεος. Seneca, de ira 2, 2.

δριὰς εἰς τὸν ἔν τινι μάχῃ ἐνδόξως πεσόντα κιθαρῳδὸν *Ἀριστόνικον*, παριστῶν αὐτὸν τῇ μὲν μιᾷ χειρὶ κιθάραν ἔχοντα, τῇ δὲ ἑτέρᾳ δόρυ προβεβλημένον, «οὐ τὸν ἄνδρα τιμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ μουσικὴν κοσμῶν[1].»

Ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἐν τῇ *γραφικῇ* ἔτυχε τῆς προσηκούσης διαμορφώσεως κατάδηλον γίνεται ἔκ τε τῆς μεγάλης ἀκμῆς, εἰς ἣν ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἀφίκετο ἡ ζωγραφική, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἥδιστα ὁ Ἀλέξανδρος συνανεστρέφετο μετὰ τοῦ μεγίστου τῆς τότε ἐποχῆς ζωγράφου, ἤτοι τοῦ *Ἀπελλοῦ*. Γνωσταὶ δὲ εἶναι καὶ αἱ οὐχὶ τόσον ἀκριβεῖς παρατηρήσεις, ἃς ἐποιεῖτο ἐνίοτε πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον ζωγράφον[2]. Τὴν καλλαισθησίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπέθαλπε βεβαίως ἡ καθημερινὴ θεωρία τῶν λαμπροτάτων καλλιτεχνημάτων, δι' ὧν ἐκοσμοῦντο πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ δὴ καὶ ἡ Πέλλα, ἡ ἕδρα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Φιλίππου. Ἑτέρας εἰδικωτέρας πληροφορίας περὶ τῆς ἐν τῇ γραφικῇ παιδεύσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἔχομεν.

Τῆς δὲ *γραμματικῆς*, κατὰ τὴν εὐρυτέραν αὐτῆς ἔννοιαν λαμβανομένης, ἥτις ἦτο ἡ βάσις πάσης ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἥτις κατ' Ἀριστοτέλη ἐχρησίμευεν οὐ μόνον πρὸς χρηματισμὸν καὶ πρὸς οἰκονομίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς μάθησιν καὶ πρὸς πολλὰς πολιτικὰς πράξεις[3], δὲν ἠδύνατο νὰ διατελῇ ἄμοιρος ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἔσχε διδάσκαλον τὸν Ἀριστοτέλη, ὅστις οὐ μόνον κατέθηκεν ἐπιστημονικωτέρας βάσεις εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γραμματικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπεξέτεινε τὸν κύκλον τῶν γραμματικῶν γνώσεων. Ὁ Ἀλέξανδρος, καταμαθὼν ἀκριβῶς τὸ μυστήριον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ κατανοήσας βαθέως τὸ πνεῦμα αὐτῆς, ἐνετρύφα ἀπλήστως καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκστρατείαις εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀρίστων συγγραφέων καὶ ποιητῶν[4], «ἦν δὲ φύσει φιλολόγος, κατὰ Πλούταρχον, καὶ »φιλομαθὴς καὶ φιλαναγνώστης[5].»

Ἐκ τῶν ποιητῶν ἠγάπα πρὸ πάντων τὸν Ὅμηρον· ὁ πρὸς τὸν δαιμόνιον τοῦτον ποιητὴν σεβασμὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο τοσοῦτον μέγας ὥστε, εὑρεθέντος ποτὲ μετὰ τὴν ἐν Ἀρβήλλοις μάχην μεταξὺ ἄλλων λαφύρων καὶ νάρθηκός τινος χρυσοῦ καὶ λιθοκολλήτου, καὶ διαλογιζομένων τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τί ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι ὁ νάρθηξ οὗτος εἰς οὐδὲν ἕτερον ἠδύνατο κάλλιον νὰ χρησιμεύσῃ εἰμὴ εἰς διαφύλαξιν τῶν τοῦ Ὁμήρου ποιημάτων, ἅτινα ἐθεώρει ὡς τὸ εὐγενέστατον προϊὸν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Ἰδίως δ' ἐθαύμαζεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἀνεγίνωσκεν ἀπλήστως τὴν Ἰλιάδα, ἣν ἐνόμιζε καὶ ὠνόμαζε «πολεμικῆς ἀρετῆς

1 Πλουτ. περὶ Ἀρετ. Ἀλ. 2, 2.

2 Πλουτ. Ἀλεξ. 4.

3 Ἀριστ. Πολιτ. 5(8), 3.

4 «Τῶν δὲ ἄλλων βιβλίων οὐκ εὐπορῶν ἐν τοῖς ἄνω τόποις Ἅρπαλον ἐκέλευσε πέμψαι. »Κἀκεῖνος ἔπεμψεν αὐτῷ τάς τε Φιλίστου βίβλους καὶ τῶν Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους καὶ Αἰ»σχύλου τραγῳδιῶν καὶ Τελέστου καὶ Φιλοξένου διθυράμβους» (Πλουτ. Ἀλεξ 8).

5 Πλουτ. Ἀλεξ. 8. Πρβλ. καὶ 23.

ἐφόδιον,» καὶ ἧς τὸ πρωτεῦον πρόσωπον, τὸν ἥρωα *Ἀχιλλέα*, ἐσπούδαζε νὰ μιμηθῇ. Τὴν Ἰλιάδα ἐπιτεθεωρημένην καὶ διωρθωμένην ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, *ἣν καὶ ἐκ τοῦ νάρθηκος καλοῦσιν*, ἔφερε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἐφύλαττε μετὰ τοῦ ἐγχειριδίου ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον [1].

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιμελέστατα ἐδιδάχθη καὶ τὴν *ῥητορικήν*, τέχνην ἀναγκαιοτάτην καὶ χρησιμωτάτην εἰς πάντα ἄρχοντα καὶ πολιτικόν. Πόσον μέγαν ζῆλον ἐδείκνυεν εἰς τὴν σπουδὴν ταύτης καὶ πόσον ἐπέδωκεν εἰς αὐτήν, μαρτυροῦσιν οὐ μόνον ἡ *πρὸς Ἀλέξανδρον ῥητορικὴ* τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι ἐκεῖνος ἔγραψε πρὸς τοῦτον ζητῶν *τὰς μεθόδους τῶν πολιτικῶν λόγων* [2], ἀλλὰ καὶ οἱ διάφοροι λόγοι, οὓς ἐν διαφόροις περιστάσεσιν ἀπήγγειλεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἀναπτερῶν τὸ φρόνημα τῶν στρατιωτῶν πρὸς γενναίαν ἀντίστασιν, ἐνθαρρύνων τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἐργασίαν, κατευνάζων θυελλώδεις στάσεις καὶ ταραχάς, καὶ πάντας συγκρατῶν εἰς εὐπείθειαν καὶ ὑπακοήν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ δαιμονίου Ἀριστοτέλους οὐ μόνον τοὺς *ἠθικοὺς καὶ πολιτικοὺς λόγους*, ἀλλὰ καὶ τὰ βαθύτερα μυστήρια τῆς *φιλοσοφίας*, ἤτοι τὰς *ἀκροαματικὰς* καὶ *ἐποπτικὰς* λεγομένας διδασκαλίας, αἵτινες ἐτηροῦντο ἀπόρρητοι εἰς τοὺς πολλούς. Κατὰ Πλούταρχον ὁ Ἀλέξανδρος, μαθὼν ὅτι ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Ἀριστοτέλης ἐδημοσίευσεν ἐν βιβλίοις λόγους τινὰς περὶ τῶν τοιούτων διδασκαλιῶν, γράφει πρὸς αὐτὸν ἐξ Ἀσίας τὴν ἑξῆς μεμψίμοιρον ἐπιστολήν, ἐξ ἧς καταφαίνεται ἥ τε ὑπερβολικὴ τοῦ ἀνδρὸς φιλοτιμία καὶ ἡ ὀρθὴ αὐτοῦ ἐκτίμησις τῶν ὑψηλοτέρων τοῦ πνεύματος ἐνεργειῶν·

«Ἀλέξανδρος Ἀριστοτέλει εὖ πράττειν. Οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας ἐκδοὺς τοὺς »ἀκροαματικοὺς τῶν λόγων· τίνι γὰρ δὴ διοίσομεν ἡμεῖς τῶν ἄλλων, εἰ »καθ' οὓς ἐπαιδεύθημεν λόγους, οὗτοι πάντων ἔσονται κοινοί; Ἐγὼ δὲ »βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις ἢ ταῖς δυνάμεσι διαφέρειν. »Ἔρρωσο [3].» Ὁ Ἀριστοτέλης παραμυθούμενος τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου γράφει πρὸς αὐτὸν ἰδίαν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ἀπολογεῖται περὶ τῶν λόγων ἐκείνων, λέγων ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι δυσνόητοι, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς εἰμὴ ἐξεδόθησαν.

«Ἔγραψάς μοι, ἀπαντᾷ ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, περὶ τῶν »ἀκροατικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀπορρήτοις. Ἴσθι »οὖν αὐτοὺς καὶ ἐκδεδομένους καὶ μὴ ἐκδεδομένους· ξυνετοί γάρ εἰσι μό»νοις, τοῖς ἡμῶν ἀκούσασι. Ἔρρωσο.»

Πλὴν τῶν μαθημάτων τούτων ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεπαιδεύθη καὶ ἐν ἄλ-

1 Αὐτόθι.

2 Ἐπέστειλάς μοι (γράφει ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον) ὅτι πολλάκις πολλοὺς πέ»πομφας πρὸς ἡμᾶς τοὺς διαλεξομένους ὑπὲρ τοῦ γραφῆναί σοι τὰς μεθόδους τῶν πολιτικῶν »λόγων» (Ῥητορ. πρὸς Ἀλεξ. 1).

3 Πλουτ. Ἀλεξ. 7.

λοις μαθήμασιν, οἷον τῇ *γεωμετρίᾳ*, τῇ *γεωγραφίᾳ*, τῇ *φυσικῇ ἱστορίᾳ* καὶ τῇ *ἀστρονομίᾳ*, ἅτινα ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ εἶχον λάβει μεγάλην ἐπίτασιν καὶ ἤρχισαν νὰ συμπεριλαμβάνωνται εἰς τὸν κύκλον τῶν μαθήσεων. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν *γεωμετρικὴν μόρφωσιν* τοῦ Ἀλεξάνδρου Σενέκας, ὁ πικρὸς αὐτοῦ κατήγορος, ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐσπούδασε τὴν γεωμετρίαν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ γνωρίζῃ πόσον μικρὰ ἦτο ἡ γῆ, ἧς ἐλάχιστον μόνον μέρος ἐξουσίαζεν[1]. Ὡς πρὸς δὲ τὴν *γεωγραφικὴν μόρφωσιν*, ἥτις εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ εἰς τὸν μέλλοντα νὰ γίνῃ στρατηγός, ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ξενίζων ποτὲ τοὺς παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἐλθόντας πρέσβεις, δὲν ἠρώτα αὐτοὺς περὶ τῶν περιέργων τῆς Περσίας, ἀλλὰ περὶ ἀντικειμένων γεωγραφικῶν, οἷον περὶ τοῦ μήκους καὶ τῆς εἰς Περσίαν πορείας καὶ τῶν ὁμοίων[2]. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῇ *φυσικῇ ἱστορίᾳ* μορφώσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου συμπεραίνομεν ἐκ τῆς μεγάλης προθυμίας, ἣν οὗτος ἐδείκνυεν εἰς τὸ νὰ παρέχῃ ἅπαντα τὰ μέσα εἰς τὸν μέγαν διδάσκαλον πρὸς προαγωγὴν τοῦ ὠφελιμωτάτου τούτου κλάδου τῶν μαθήσεων[3]· ἀλλὰ καὶ *ἀστρονομικῶν γνώσεων* βεβαίως δὲν ἀφῆκεν ἄμοιρον τὸν Ἀλέξανδρον ὁ ἔνδοξος συγγραφεὺς τῶν περὶ *οὐρανοῦ*, περὶ *κόσμου*, περὶ *μετεωρολογικῶν* καὶ τῶν ὁμοίων συγγραμμάτων. Εἰς τὸν Ἀριστοτέλη ὀφείλονται κατὰ Πλούταρχον καὶ αἱ *ἰατρικαὶ γνώσεις*, ἃς ἐκτήσατο ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ δι' ὧν «καὶ νοσοῦσιν ἐβοήθει τοῖς φίλοις καὶ συνέταττε θεραπείας »τινὰς καὶ διαίτας[4].» Καθόλου δ' εἰπεῖν ὁ παντὸς ὡραίου καὶ μεγάλου ἐπιδεκτικὸς οὗτος νεανίας μετέσχεν ὅ,τι καλὸν καὶ λαμπρὸν καὶ ἔξοχον ἠδύνατο ἡ ἑλληνικὴ παιδεία νὰ χορηγήσῃ.

Τοιαύτη, ἦτο ἡ ἀγωγὴ καὶ παιδεία, ἧς μετέσχεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος παρὰ τῶν διαφόρων αὐτοῦ διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ μεγίστου τῶν τότε φιλοσόφων, τοῦ ἀθανάτου Ἀριστοτέλους. Ἡ ἀγωγὴ αὕτη καὶ παιδεία δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἑαυτῆς δύναμιν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Παραλείποντες τὰ λοιπὰ προσόντα, ἅτινα ἐκόσμουν τὸν μέγαν τοῦτον ἄνδρα, ἀναφέρομεν τινὰς μόνον τῶν ἠθικῶν ἐκείνων ἀρετῶν, αἵτινες ἐδόξασαν αὐτὸν οὐχ ἧττον τῶν στρατιωτικῶν ἀρετῶν καὶ αἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ σύστημα τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ ὀφείλονται. Οὕτω πρὸς μὲν τὸ *θεῖον* ἀπέβη ὁ Ἀλέξανδρος εὐσεβέστατος. Οὐ μόνον δὲ τοὺς θεοὺς τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἐσέβετο καὶ ἐλάτρευεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ἄλλων ἐθνῶν μεγάλως ἐτίμα. Ὅτε ποτέ, κατὰ Ἰώσηπον, βαδίζων ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ εἶδεν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν τὸν ἀρχιερέα Ἰαδδοῦν, ἐνδεδυμένον τὴν ἱερατικὴν στολὴν καὶ ἡγούμενον πρεσβείας, προσῆλθε πρὸς αὐτὸν μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ καὶ προσκυνήσας τὸ ὄνομα

1 Senec. ep. 91.
2 Πλουτ. Ἀλέξ. 5.
3 Plin. h. n. 8, 15.
4 Πλουτ. Ἀλεξ. 8. Περὶ Ἀλεξ. τυχ. 2, 10.

τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἦτο ἐπιγεγραμμένον ἐπὶ χρυσοῦ ἐλάσματος τῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ κιδάρεως, ἠσπάσατο τὸν ἀρχιερέα. Θαυμάζοντος δὲ τοῦ Παρμενίωνος καὶ ἐρωτῶντος πῶς ὁ παρὰ πάντων προσκυνούμενος προσεκίνει τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος: «οὐ τοῦτον »προσεκίνησα, τὸν δὲ Θεόν, οὗ τῇ ἀρχιερωσύνῃ αὐτὸς τετίμηται[1].» Πρὸς δὲ τοὺς *γονεῖς* αὐτοῦ ἐδεικνύετο ὁ Ἀλέξανδρος φιλοστοργότατος. Εἰ καὶ εἶχε μητέρα λίαν δύστροπον, ἠνείχετο αὐτὴν καὶ μεγάλως ἐσέβετο· διὸ καὶ ἐν ἐκστρατείᾳ εὑρισκόμενος πολλὰ ἔπεμπε πρὸς αὐτὴν δῶρα. Ἓν δάκρυ τῆς μητρὸς ἐξήρκει νὰ κάμῃ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ λησμονήσῃ τὰ πικρὰ κατ' αὐτῆς παράπονα τοῦ Ἀντιπάτρου[2]. Οἵαν δὲ ἀγάπην ἐδείκνυε πρὸς τοὺς φυσικοὺς αὐτοῦ γονεῖς, τοὺς παρασχόντας αὐτῷ τὸ ζῆν, τὴν αὐτὴν ἐδείκνυε καὶ πρὸς πνευματικοὺς αὐτοῦ γονεῖς, τουτέστι τοὺς διδασκάλους καὶ παιδαγωγούς, τοὺς μεταδόντας αὐτῷ τὸ εὖ ζῆν, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω. Πρὸς δὲ τοὺς *φίλους* αὐτοῦ ἐγένετο ὁ Ἀλέξανδρος εἰλικρινέστατος καὶ πιστότατος. Τοῦτο μαρτυρεῖ πλὴν ἄλλων καὶ ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη καὶ θεατρικὴ σκηνή, καθ' ἣν ὁ ἀσθενῶν Ἀλέξανδρος, μηδεμίαν δοὺς ἀκρόασιν εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ στρατηγοῦ Παρμενίωνος, καταγγέλλοντος τὸν ἰατρὸν Φίλιππον τὸν Ἀκαρνᾶνα, ὡς διανοούμενον νὰ δηλητηριάσῃ αὐτόν, ἔπινεν ἀταράχως τὸ ἐν τῇ κύλικι φάρμακον ἐνώπιον τοῦ ἀναγινώσκοντος τὴν ἐπιστολὴν ἰατροῦ, ἐκπληττομένου καὶ διαμαρτυρομένου[3]. Πρὸς δὲ τὰς *γυναῖκας* ἐφέρετο ὁ Ἀλέξανδρος σωφρονέστατα. Ὅτε μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἅπασα ἡ οἰκογένεια τοῦ Δαρείου, ἐν ᾗ διεκρίνοντο ἐπὶ θαυμασίᾳ καλλονῇ ἥ τε σύζυγος αὐτοῦ καὶ αἱ θυγατέρες, οὐ μόνον οὐδεμίαν τούτων ἔθιξεν ὁ Ἀλέξανδρος «τοῦ νικᾶν τοὺς πο»λεμίους τὸ κρατεῖν ἑαυτοῦ βασιλικώτερον ἡγούμενος[4],» ἀλλὰ καὶ ἅπαξ μόνον ἐπεσκέψατο πρὸς ἀποφυγὴν πάσης κατὰ τῆς σεμνότητος τῶν γυναικῶν ὑποψίας. Πόσον δὲ μεγαλοφρόνως ἐφέρετο καὶ πρὸς τοὺς *ἐχθροὺς* αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος, μαρτυρεῖ ἡ συμπεριφορὰ αὐτοῦ πρός τε τὴν Τιμόκλειαν, τὴν ἀδελφὴν Θεαγένους, «τοῦ παραταξαμένου πρὸς Φίλιππον ὑπὲρ »τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας[5]», τὸν Δαρεῖον βασιλέα τῆς Περσίας, καὶ Πῶρον, ἡγεμόνα τῶν Ἰνδῶν καὶ ἄλλους. Καθ' ὅλου δ' εἰπεῖν εἰς τὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν κατὰ τὸ πλεῖστον ὀφείλονται ἅπασαι ἐκεῖναι αἱ ἀρεταὶ δι' ὧν χαρακτηρίζουσι τὸν Ἀλέξανδρον οἱ δύο κράτιστοι αὐτοῦ βιογράφοι, ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Ἀρριανός. Διότι κατὰ μὲν τὸν Πλούταρχον ὁ Ἀλέξανδρος «εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὰς μεγάλας ἐλπίδας, εὐσέβειαν περὶ θεούς, πί-

1 Φλαβ. Ἰωσήπου, Ἰουδ. ἀρχαιολ. βιβλ. 11, κεφ. 8, δ'.

2 «Τῇ μητρὶ πολλὰ μὲν ἐδωρεῖτο καὶ κατέπεμπε,—ἐγκαλούσης δὲ πράως ἔφερε τὴν χαλεπότητα. Πλὴν ἅπαξ ποτὲ Ἀντιπάτρου μακρὰν κατ' αὐτῆς γράψαντος ἐπιστολήν, ἀναγνοὺς »ἀγνοεῖν εἶπεν Ἀντίπατρον ὅτι μυρίας ἐπιστολὰς ἓν δάκρυ ἀπαλείφει μητρός» (Πλουτ. Ἀλεξ. 39.) Πρβλ. καὶ Ἀρριαν. Ἀλεξ. Ἀνάβ. 7, 12.

3 Πλουτ. Ἀλεξ. 19. Πρβλ. καὶ Ἀρριαν. Ἀλεξ. Ἀνάβ. 2, 4, 8.

4 Πλουτ. Ἀλεξ 21. Πρβλ. καὶ 21.

5 Αὐτόθι, 12.

»στιν πρὸς φίλους, εὐτέλειαν, ἐγκράτειαν, εὐποιΐαν, ἀφοβίαν πρὸς θάνατον, »εὐψυχίαν, φιλανθρωπίαν, ὁμιλίαν εὐάρμοστον, ἀψευδὲς ἦθος, εὐστάθειαν ἐν »βουλαῖς, τάχος ἐν πράξεσιν, ἔρωτα δόξης, προαίρεσιν ἐν καλῷ τελεσιουρ»γόν[1]». Κατὰ δὲ τὸν Ἀρριανὸν ὁ Ἀλέξανδρος «ἐγένετο τό τε σῶμα κάλλιστος »καὶ φιλοπονώτατος καὶ ὀξύτατος τὴν γνώμην καὶ ἀνδρειότατος καὶ φιλο»τιμότατος καὶ φιλοκινδυνότατος καὶ τοῦ θείου ἐπιμελέστατος· ἡδονῶν »δὲ τῶν μὲν τοῦ σώματος ἐγκρατέστατος, τῶν δὲ τῆς γνώμης ἐπαίνου »μόνου ἀπληστότατος· ξυνιδεῖν δὲ τὸ δέον, ἔτι ἐν τῷ ἀφανεῖ ὄν, δεινό»τατος καὶ ἐκ τῶν φαινομένων τὸ εἰκὸς ξυμβαλεῖν ἐπιτυχέστατος, καὶ »τάξαι στρατιὰν καὶ ὁπλίσαι τε καὶ κοσμῆσαι δαημονέστατος· καὶ τὸν »θυμὸν τοῖς στρατιώταις ἐπᾶραι καὶ ἐλπίδων ἀγαθῶν ἐμπλῆσαι καὶ τὸ »δεῖμα ἐν τοῖς κινδύνοις τῷ ἀδεεῖ τῷ αὐτοῦ ἀφανίσαι, ξύμπαντα ταῦτα »γενναιότατος.... καὶ τὰ μὲν ξυντεθέντα ἢ ὁμολογηθέντα φυλάξαι βε»βαιότατος, πρὸς δὲ τῶν ἐξαπατώντων μὴ ἁλῶναι ἀσφαλέστατος· χρη»μάτων δὲ ἐς μὲν τὰς ἡδονὰς τὰς αὐτοῦ φειδωλότατος, ἐς δὲ εὐποιΐαν »τῶν πέλας ἀφθονώτατος [2].» Ἑνὶ λόγῳ ὁ Ἀλέξανδρος, *παιδείας ὀρθῆς τυχὼν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς*, ἀπέβη τοιοῦτος, οἷοι ἀποβαίνουσι κατὰ Πλάτωνα οἱ τοιούτων προσόντων εὐμοιρήσαντες[3], τουτέστι *θειότατος* καὶ *ἡμερώτατος*· δικαίως ἄρα πολλοὶ τῶν τε ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἀπεκάλεσαν αὐτὸν «μεγαλοφυέστερον ἢ κατ' ἄνθρωπον [4],» «ἔξω τοῦ θείου οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ἀνθρώπων ἐοικότα [5],» ἑνὶ λόγῳ «*θεοείκελον*.»

Καταλήγων νῦν τὸν λόγον εὔχομαι ἵνα ἡ ἀγωγὴ καὶ παιδεία τοῦ ἡγεμονόπαιδος Ἀλεξάνδρου χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον ἀγωγῆς καὶ παιδείας εἰς τοὺς ἡμετέρους ἡγεμονόπαιδας, οἵτινες, διαδεχόμενοι τὸ σκῆπτρον ἐκείνου ὀφείλουσι νὰ διαδεχθῶσι καὶ πραγματώσωσι καὶ τὰς ὑψηλὰς αὐτοῦ ἰδέας, ὧν πρώτη ἦτο ἡ συγκέντρωσις ἁπάντων τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων, τῶν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπαρτιζόντων, τελευταία δὲ ἡ πανταχόσε διάδοσις καὶ ἐξάπλωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· ἰδέας, ἃς συνέλαβε μὲν ἡ φαντασία τῶν ἑλλήνων ποιητῶν, ἐκήρυξε δὲ τὸ στόμα τοῦ ῥήτορος Ἰσοκράτους[6], ἠτιολόγησε δὲ καὶ ἐδικαιολόγησεν ἡ φιλοσοφικὴ διάνοια τοῦ Ἀριστοτέλους [7], ἐπραγμάτωσε δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ κραταιὰ χεὶρ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ, τοῦ ὄντως μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἀριστ. Σπαθάκης.

1 Πλουτ. περὶ Ἀλεξ. τύχ. 2, 12.
2 Ἀρριαν. Ἀλεξ. Ἀναβ. 7, 28.
3 Νόμ. 6, σ. 766.
4 Πολυβ. 6, 23.
5 Ἀρριαν. Ἀναβ. Ἀλ. ἐν τέλει. Πρβλ. καὶ Διοδ. Σικελ. Βιβλ. ις. 17, 1. Πλουτ. Ἀλεξ 30. Chateuabriand, Itinéraire de Paris à Jérusalem, Deuxiéme Partie, ἐν τέλει.
6 Τὰς ἰδέας ταύτας, ἃς ἤδη εἶχε καθυποβάλει εἰς τὸν Φίλιππον δι' ἰδίας ἐπιστολῆς, ἰδὼν ὁ φιλόπατρις ῥήτωρ ματαιωθείσας, σφόδρα ἐλυπήθη καὶ ἀποκαρτερήσας ἀπέθανεν.
7 Ἀριστ. πολιτ. 1, 2, 4(7), 7.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΗΣΙΜΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΑΤΤΙΚΗ

Μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος παρατηρεῖται ἡ νεωστὶ ἀναφανεῖσα τάσις τῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν πρὸς τὴν φυσικὴν ἐξέτασιν καὶ ἔρευναν τῆς ἡμετέρας χώρας· οὐδὲν δ' ὠφελιμώτερον τοῦ μέτρου ὅπερ ἀπεφασίσθη ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῷ» ὅπως συστηθῇ ἐπίτηδες ἐπιτροπὴ πρὸς ἐξέτασιν τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ γεωλογικήν, μετεωρολογικὴν καὶ κλιματολογικὴν ἔποψιν. Ὑπὸ καθαρῶς γεωργικὴν θεωρίαν, εὐχῆς ἄξιον ἔσεται ἐὰν μελετηθῇ καὶ ἐξερευνηθῇ οὕτω πᾶσα ἡ γεωργήσιμος γῆ καὶ πᾶσα ἐν γένει ἡ χώρα· ἀνυπολόγιστος ἤθελεν εἶσθαι διὰ τοὺς ἀνὰ τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς χώρας γεωργοὺς ἡ ὠφέλεια ἐὰν εὑρίσκωσι προχείρως εἰς χρῆσιν καὶ ὁδηγίαν των ἐν γεωλογικοῖς χάρταις ἢ κλιματολογικοῖς πίναξι πληροφορίας ἕκαστος περὶ τῆς γεωλογικῆς ἐποχῆς, περὶ τῆς ὀρυκτολογικῆς συνθέσεως, περὶ τῆς χημικῆς συστάσεως τοῦ ἐδάφους ἐν ᾧ ἐνεργεῖ, περὶ τῶν μετεωρολογικῶν καὶ κλιματικῶν ὅρων ἐν οἷς ζῶσιν ἐν αὐτῷ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα ὧν ποιεῖται χρῆσιν ἐν τῇ γεωργίᾳ του καὶ ἄλλας ὁμοίας ὁδηγίας.

Πολύτιμοι ἰδίως ἔσονται τῷ γεωργῷ αἱ ὁδηγίαι ἃς ἤθελεν εὑρίσκει ἐν τοῖς τοιούτοις ἔργοις περὶ τῶν περιεχομένων ἐν τῷ ἐργοστασίῳ του, ὅπερ ἐστὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ κατεργαζόμενον ἔδαφος, χημικῶν στοιχείων ἅτινα, ἐκ τῶν 58 ὑπαρχόντων ἐν τῇ φύσει, λαμβάνουσι μέρος εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν καλλιεργουμένων φυτῶν καὶ ζώων καὶ διὰ μέσου τούτων ὡς τροφίμων εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ σώματος.

Τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἰσὶν ἐν ὅλῳ κυρίως δεκατέσσαρα τὸν ἀριθμὸν τὰ ἑπόμενα· δηλ. τὰ τέσσαρα ὀργανικὰ σώματα, ὁ ἄνθραξ, τὸ ὑδρογόνον, τὸ ὀξυγόνον, τὸ ἄζωτον καὶ δέκα ἁπλᾶ ἐκ τοῦ ὀρυκτοῦ βασιλείου, ὁ φώσφορος, τὸ θεῖον, τὸ ἀσβέστιον, τὸ πυρίτιον, τὸ χλώριον, ὁ σίδηρος, τὸ μαγγανήσιον, ἡ μαγνησία, τὸ νάτριον καὶ τὸ κάλιον.

Ἐκ τῶν σωμάτων τούτων τῶν συνιστώντων ὡς εἰπεῖν τὴν γεωργικὴν ὕλην, τέσσαρα εἰσὶ τὰ σπουδαιότερα καὶ πρώτιστα καὶ τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα ὄχι τόσον, διότι τινὰ εἰσέρχονται εἰς τὴν σύστασιν τῶν φυτῶν πλειότερον τῶν ἄλλων κατὰ ποσόν, ἀλλ' ἕνεκα τῆς σπανιότητος αὐτῶν καὶ τοῦ δυσπορίστου ἀνὰ τὰς καλλιεργησίμους γαίας· γόνιμος δὲ καὶ πλουσία γῆ διακρίνεται ἐκ τῆς ἀφθόνου παροχῆς αὐτῶν τούτων εἰς τὴν διάθεσιν τῶν φυτῶν· εἰσὶ δὲ ταῦτα, τὸ ἄζωτον, ὁ ἄνθραξ, ὁ φώσφορος καὶ τὸ κάλιον· ἔρχεται μετὰ ταῦτα τὸ ἀσβέστιον καὶ κατόπιν τὰ λοιπά· ἅπας δ' ὁ ἀγὼν τοῦ γεωργοῦ συνίσταται εἰς τοῦτο, εὑρίσκειν ἐν τῇ γῇ καὶ τῇ κυκλούσῃ ἀτμοσφαίρᾳ, ἢ πορίζειν τῇ γῇ ὁσάκις τῇ ἐλλείπουσι τὰ 14

ταῦτα σώματα, βοηθεῖν δὲ τεχνηέντως εἰς τὴν μεταμόρφωσιν αὐτῶν εἰς φυτά· χρῆσθαι δ' αὖθις τοῖς φυτοῖς τὸ μὲν ἀμέσως, τὸ δ' ἐμμέσως εἰς τὴν σύστασιν, τὴν συντήρησιν καὶ τὴν λοιπὴν οἰκονομίαν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου· διότι τὸ ζωηφόρον αἷμα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ὅπως καὶ ὁ θρεπτικὸς χυμὸς τῶν φυτῶν ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν 14 τούτων στοιχείων. Μόνον διὰ μέσου τῶν φυτῶν μεταποιοῦνται τ' ἀνόργανα εἰρημένα σώματα εἰς ὀργανικὰς οὐσίας, αἵτινες αὖθις μεταποιούμεναι χρησιμεύουσιν ὡς τρόφιμα τῶν ποηφάγων ζώων· ἐν τῇ ζωϊκῇ οἰκονομίᾳ, ἓν μὲν μέρος τῶν τροφίμων τούτων ἀναλίσκεται πρὸς αὔξησιν τῶν ὀργάνων ἢ ἀνανέωσιν τῶν στοιχείων τῶν δαπανηθέντων ἐν τῇ ζωϊκῇ κινήσει· ἕτερον δὲ μέρος αὐτῶν ἐκπέμπεται ἐκτὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, ἄχρηστον αὐτῷ πλέον καταστάν, καὶ ἐπανέρχεται πάλιν ἐν τῇ γῇ καὶ τῇ ἀτμοσφαίρᾳ, ὅθεν καὶ ὅπως εἶχε ληφθῇ. Τὰ ποηφάγα αὖθις ζῶα χρησιμεύουσιν ὡς τρόφιμα τοῖς σαρκοφάγοις· ἀλλ' ἐπὶ τέλους πᾶσα ἡ ἐνόργανος ὕλη φυτὰ καὶ ζῶα διὰ τοῦ θανάτου ἀποσυντιθέμενα ἐπανέρχονται τῇ γῇ καὶ τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ὅθεν καὶ ὅπως ἐλήφθησαν, ἐντελῶς ἄρτια κατὰ τὸ βάρος· ὁ ἀγὼν τοῦ γεωργοῦ λοιπὸν συνίσταται, εἰς τὸ βοηθεῖν διὰ τοῦ ἐπιτηδειοτέρου τρόπου τὴν ἀδιάκοπον ταύτην κυκλοφορίαν καὶ μεταμόρφωσιν τῶν 14 ἁπλῶν χημικῶν σωμάτων ἐκ τῆς γῆς εἰς τὰ φυτά, ἐκ τῶν φυτῶν εἰς τὰ ζῶα καὶ ἐκ τῶν ζώων πάλιν εἰς τὴν γῆν πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς συντηρήσεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς λοιπῆς οἰκονομίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἕνεκα τῆς κοινῆς καταγωγῆς ὑπάρχει μεγίστη ὁμοιότης ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῶν στοιχείων καὶ τῶν πηγῶν ὅθεν ἀπαρτίζονται οἱ ἱστοὶ τῶν φυτῶν καὶ τὰ σώματα τῶν ζώων ἐν γένει· κατὰ προσέγγισιν ἡ σύνθεσις τῶν γεωργικῶν φυτῶν ἔχει ἐν συνόψει ὡς ἑξῆς:

Ἄνθραξ ὑδρογόνον καὶ ὀξυγόνον . .	94
Ἄζωτον	2
Ὀρυκταὶ οὐσίαι ἐν τῇ τέφρᾳ. . .	4

Ἀλλὰ κατ' ἀσημάντους διαφορὰς τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ σύνθεσις τῶν ζώων. Τὰ ὀργανικὰ δὲ σώματα εἰσέρχονται περίπου κατὰ τὴν ἑξῆς ἀναλογίαν εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἐνοργάνων ὄντων.

Ἄνθραξ	53
Ὑδρογόνον.	7
Ὀξυγόνον	24
Ἄζωτον	16

Ποσοτικῶς ὡς πρὸς τὸ ὅλον εἶναι ἀσήμαντον τὸ μέρος ὅπερ κατέχουσι τὰ

ὀρυκτὰ ἀνόργανα σώματα (4 $^0|_0$) ὁ φώσφορος, τὸ κάλιον, τὸ ἀσβέστιον, ὁ σίδηρος, ἡ μαγνησία, τὸ νάτριον κτλ. καὶ ὅμως ἔχουσι καθ' ἑαυτὰ σημαντικὴν ἀξίαν διότι ἀποτελοῦσι τὸν σκελετὸν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων περὶ ὃν συσπειροῦται πᾶν τὸ λοιπὸν σῶμα· τὰ τρία πρῶτα τούτων καὶ τὰ σημαντικώτερα λαμβάνουσι καθ' ἑαυτὰ κατὰ προσέγγισιν οὑτωσὶ μέρος εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἐνοργάνων ὄντων.

Ὁ φώσφορος	36
Κάλιον	48
Ἀσβέστιον	16

Πλουσία ἐσοδεία ἐπὶ ἑνὸς στρέμματος ἀγροῦ εἰς τὸ προϊὸν τοῦ σίτου ἐν παραδείγματι εἰς καρπὸν καὶ ἄχυρον περιέχει περίπου ὡς ἑξῆς τὴν σύνθεσιν.

Ὀργανικὰς ἀζωτούχους οὐσίας	56
» μὴ ἀζωτούχους οὐσίας καὶ λιπαράς.	465
Κιτταρίνην.	230
Τέφραν ὀρυκτῶν ἁλάτων	29
Ὕδωρ	120
Ἐν ὅλῳ χιλιόγραμμα	900

Ἡ πηγὴ ὅθεν ἀρυόμεθα τὰ 14 τρόφιμα τοῖς φυτοῖς σώματα εἰσὶ τὸ ἔδαφος ἡ ἀτμοσφαῖρα καὶ τὸ ὕδωρ· μὴ λογιζομένου τοῦ ἀζώτου, ἐκ τοῦ ὅλου βάρους τῶν γεωργικῶν προϊόντων μόνον 3 $^1/_4$ $^0]_0$ παρέχει ἡ γῆ ἐκ τῶν περιεχομένων ὀρυκτῶν ἁλάτων, τὸ λοιπὸν ὅλον 96 $^3]_4$ $^0|_0$ δύναται νὰ παρέχῃ ἡ ἀτμόσφαιρα. Ἀλλ' ἡ ἀτμόσφαιρα ἐστὶν ἀνεξάντλητος εἰς τὰ παρ' αὐτῆς παρεχόμενα δωρεὰν καὶ ἀκόπως· δὲν ἔχει οὕτως ὅμως ὡς πρὸς τὰ παρὰ τοῦ ἐδάφους παρεχόμενα· ποιοῦμεν ἐξαίρεσιν πρὸς ὥραν διὰ τὰ ὀργανικὰ σώματα· ἀλλ' ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ τὰ 10 ἀνόργανα ὀρυκτά, ἡ γῆ παρέχει μᾶλλον ἢ ἧττον ἀφθόνως ἀκόπως καὶ ἄνευ δαπάνης ἐξ αὐτῶν τὰ λοιπὰ πάντα πλὴν τοῦ φωσφόρου τοῦ καλίου καὶ διά τινας περιστάσεις τοῦ ἀσβεστίου· τὸ ὕδωρ αὖθις λειτουργοῦν εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν φυτῶν ὄχι μόνον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ στοιχείων, ἀλλὰ καὶ διότι πρὸ πάντων χρησιμεύει ὡς ὀχετὸς ὁ διαβιβάζων ἐκ τῆς γῆς εἰς τὸ σῶμα τοῦ φυτοῦ τὰ θρεπτικὰ στοιχεῖα πρὸς δὲ καὶ διὰ τὰς ἄλλας του ἐνεργείας ἐπὶ τῆς φυτικῆς ζωῆς καθίσταται ἀπαραίτητον καὶ πρώτιστον στοιχεῖον. Σπουδαιότατοι ἐπίσης παράγοντες ἐν τῇ ζωῇ τῶν φυτῶν εἰσὶν ἡ θερμότης καὶ τὸ ἔντονον ἡλιακὸν φῶς· ἡ ἡμετέρα γεωργία ὡς πρὸς τοὺς παράγοντας τούτους εἶναι τεθειμένη ὑπὸ τοὺς εὐνοϊκωτέρους ὅρους. Καθόλα ὅθεν τὰ φαι-

νόμενα, αἱ οὐσίαι περὶ ὧν δέον νὰ μεριμνῶμεν κεφαλαιωδῶς καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ γεωργίᾳ τῆς ἡμετέρας χώρας ὅπως ἀποβαίνῃ αὕτη ἡμῖν κερδοφόρος εἶναι αἱ ἑπόμεναι:

Αἱ ἀζωτοῦχοι οὐσίαι ὑπὸ διαφόρους μορφάς— αἱ φωσφοροῦχοι — αἱ ἀνθρακοῦχοι, καθόσον ἀπαιτεῖται πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ παρεχομένου διὰ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ὀξυάνθρακος,—αἱ τοῦ καλίου καὶ τέλος τὸ ὕδωρ· ὀλίγιστα εἶναι τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἔνθα δέον ἐπίσης νὰ γίγνηται μέριμνα περὶ τῶν ἀσβεστούχων οὐσιῶν· τὰ πετρώματα τῆς ἑλληνικῆς χώρας κατὰ τὰ $^4/_5$ καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ ἐκ τούτων σχηματισθεῖσα γῆ περιέχουσα μεγάλην δόσιν ἀσβέστου· ὥστε κατ' ἐλάχιστον καὶ εἰς ὡρισμένας τινας περιστάσεις εἶναι ἀνάγκη νὰ λαμβάνηται πρόνοια περὶ προσθήκης εἰς τὸ γεωργήσιμον ἔδαφος ποσότητός τινος ἀσβεστίου· ἡ γῆ τῆς Ἀττικῆς ἐν παραδείγματι περιέχει πλέον ἢ ὅ,τι χρειάζεται εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν καλλιεργησίμων φυτῶν.

Μεγίστην δ' ἐπαναλαμβάνω εὐεργεσίαν θέλουσι παρέξει τοῖς γεωργοῖς οἱ ἡμέτεροι σοφοὶ ἐὰν ἐξερευνήσωσι καὶ διαφωτίσωσιν ἡμῖν πῶς ἔχει πανταχοῦ τὸ γεωργήσιμον ἡμῶν ἔδαφος σχετικῶς πρὸς τὰ ἐν λόγῳ ταῦτα πολύτιμα καὶ ἀναπόφευκτα σώματα ἄζωτον, φώσφορον, κάλιον, ἀνθρακούχους οὐσίας καὶ τὸ ὕδωρ· γόνιμον καὶ πλούσιον ἔδαφος, τὸ παρέχον συγκομιδὴν ἄφθονόν ἐστι τὸ περιέχον ἐν τῇ προσφορωτέρᾳ μορφῇ, ἐν τῇ καταλληλοτέρᾳ δόσει καὶ ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὰ λοιπὰ σώματα, ἐκ τῶν 14 τὰς 5 ταύτας οὐσίας ὁσάκις ἡ γῆ στερεῖται τούτων, ἢ περιέχει αὐτὰς ἀνεπαρκῶς ἢ ἐν μορφῇ ἀπροσφόρῳ διὰ τὴν διάθρεψιν τῶν φυτῶν· ἡ γῆ αὕτη τότε εἶναι ἄγονος· ἡ γῆ αὕτη τότε ἀδυνατεῖ νὰ θρέψῃ τὰ γεωργήσιμα φυτά, ἀδυνατεῖ νὰ δώσῃ τὴν ποθητὴν ἐσοδείαν· εἶναι τότε στεῖρα ἢ μικροῦ δεῖν· ματαίως δὲ κοπιάζουσιν οἱ ἐπ' αὐτῆς ἐργαζόμενοι γεωργοί, οἵτινες κατὰ μικρὸν στερούμενοι τῶν πρὸς τὸ καλῶς τρέφεσθαι καὶ ἐνδύεσθαι μέσων καταπίπτουσιν ἐκ τῆς ἰσχνότητος τῆς στερήσεως καὶ τῆς ἀδυναμίας εἰς ἀθλιότητα καὶ τὴν κακοδαιμονίαν καὶ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς καὶ νοερῶς· διότι καὶ ψυχικαὶ καὶ νοεραὶ δυνάμεις ἐρείδονται κυρίως ἐπὶ τῶν σωματικῶν ἐν γένει· ἐπειδὴ δὲ οἱ γεωργοὶ εἰσὶ τὸ ἔρεισμα καὶ ἡ πρωτίστη βάσις τοῦ συνόλου τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας συμπαρασύρουσιν ὡς εἰκὸς ἐν τῇ καταπτώσει καὶ αὐτὰς εἰς τὴν αὐτὴν ἀθλίαν ὕπαρξιν καὶ τὸ ὅλον τότε γίνεται ἕρμαιον τῶν προστυχουσῶν περιστάσεων.

Δὲν ἀρκεῖ δὲ τῇ γεωργησίμῳ γῇ τὸ ν' ἀφθονῇ εἰς τὰς πλείστας τῶν εἰρημένων οὐσιῶν ἐν ᾧ εἶναι ἐλλειπὴς εἰς μίαν ἢ δύω τούτων διότι ἀρκεῖ ἡ ἔλλειψις ἐν τῇ γῇ ἑνὸς καὶ μόνου ἐκ τῶν 14 εἰρημένων συστατικῶν τοῦ φυτοῦ, ἐν ᾧ τὰ 13 εὕρηνται ἐν ἀφθονίᾳ, ὅπως κατασταθῇ ἀδύνατος ὁ βίος τοῦ φυτοῦ, κοπτομένης τῆς ἁλύσεως, τῆς σειρᾶς ἥτις εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὸν τέλειον βίον τοῦ φυτοῦ· ἀπαραλλάκτως ὅπως καὶ τὸ νῆμα τοῦ

ἀνθρωπίνου βίου θᾶττον ἢ βράδιον κόπτεται ὅταν ἐκ τοῦ αἵματος λείψῃ ἓν τῶν αὐτῶν τούτων, οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ δέουσα ποσοτικὴ ἁρμονία μεταξὺ τῶν στοιχείων αὐτῶν ὅπως τὰ παραγόμενα φυτὰ ζῶσιν ὑγειᾶ καὶ δώσωσιν καρπὸν ἄφθονον ἅμα καὶ οἰκονομικόν.

Ὁσάκις λοιπὸν ἡ γῆ στερεῖται ἑνὸς ἢ πλειόνων τῶν σωμάτων τούτων εἶναι ἀνάγκη ἀπόλυτος νὰ δοθῶσιν αὐτῇ· καὶ ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον καὶ μόνον δύναται αὕτη νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν γονιμότητα καὶ τὴν εἰς τὴν καρποφορίαν ἐπιτηδειότητά της· ἐνίοτε μία τῶν οὐσιῶν τούτων ἐνυπάρχει, ἀλλ' ἀδρανὴς ἕνεκα διαφόρων περιστατικῶν πρὸ πάντων χημικῶν καὶ τότε δέον ἐπίσης διὰ μηχανικῶν ἐργασιῶν αἵτινες προκαλοῦσι νέας χημικὰς συνθέσεις ἢ διὰ χημικῶν ἄλλων προσμίξεων νὰ κατασταθῇ ἐνεργὸς καὶ δραστηρία ἡ ἐν λόγῳ οὐσία καὶ οὕτω μόνον ἡ γῆ ἀνακτᾷ τὴν αὐτῆς γονιμότητα. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐλλείπουσι τῇ ἐξηντλημένῃ γῇ μία ἢ πλείονες τῶν οὐσιῶν τούτων παντελῶς, καὶ τότε πρέπει ἀφεύκτως ν' ἀποδοθῶσιν αὐτῇ διὰ τεχνητῶν μέσων ἐκ μεταφορᾶς, διὰ λιπασμοῦ κυρίως, διὰ προσμίξεων εἴτε διὰ κατακλυσμοῦ ἐξ ὑδάτων ποταμίων ἢ ἄλλων περιεχόντων εἴτε ἐν διαλύσει εἴτε ἄλλως τὰς αὐτὰς οὐσίας.

Τὰ λιπάσματα πρὸ πάντων εἰσὶν ἡ κυριωτέρα πηγὴ ὅθεν οἱ γεωργοὶ πορίζονται τὰς γονιμοποιητικὰς ταύτας οὐσίας· εἰσὶ λιπάσματα φυσικὰ ἐκ τοῦ ὀρυκτοῦ καὶ φυτικοῦ βασιλείου, δι' ὧν ἀναπληροῦσιν εἰς τὰ ἐλλείποντα, ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ τῶν τεχνητῶν λιπασμάτων ἐπιζητοῦσι τὴν ἐπαναγωγὴν τῆς ἀπολεσθείσης γονιμότητος· εὐτυχὴς ἡ χώρα ἡ περιέχουσα φυσικὰς λιπαστικὰς οὐσίας ὡς π. χ. τὰς φωσφορούχους ἐκ τῶν κοπρολίθων καὶ κατακλυσμιαίων σκελετῶν, τὰς ἀνθρακούχους καὶ ἀζωτούχους ἐκ τῶν σωρευμένων περιττωμάτων καὶ ἀνθρακομόρφων στρωμμάτων κλ.

Ἐν ταῖς διαφόροις ἐπικρατείαις τῆς Εὐρώπης μεγίστη ἐξασκεῖται βιομηχανία ἐκ τῆς κατασκευῆς λιπασμάτων διὰ τῆς συσκευασίας ἀζωτούχων, ἀλκαλιούχων, φωσφορούχων καὶ ἀσβεστούχων οὐσιῶν· ὑπὸ διαφόρους δὲ μορφὰς οὕτως εὕρηνται ἐν τῷ ἐμπορίῳ περίπου ὡς λιπαστικαὶ ὗλαι

τὸ ἄζωτον κατὰ χιλιόγραμμον πρὸς φράγκα				2,50
τὸ φωσφορικὸν ὀξὺ	»	»	»	1,
τὸ κάλιον	»	»	»	0,60
τὸ ἀσβέστιον	»	»	»	0,03

Ὑπάρχουσι δὲ μέγισται ἐμπορικαὶ οἰκίαι εἰς τὰς διαφόρους ἐμπορικὰς μεγαλουπόλεις τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας, αἵτινες οὕτως ἐμπορευόμεναι προμηθεύουσι τοῖς γεωργοῖς τὰς πολυτίμους καὶ χρησιμωτάτας ταύτας λιπαντικὰς οὐσίας.

Ἀλλὰ διὰ τοὺς ἁπανταχοῦ γεωργοὺς τὸ εὐκολώτερον, οἰκονομικώτερον

καὶ προχειρότερον λίπασμα εἶναι ἡ κόπρος τῶν κτηνῶν τῶν τρεφομένων ἐν τοῖς κτήμασι πρὸς τὸν πολλαπλοῦν σκοπὸν ἀφ' ἑνὸς τῆς παραγωγῆς γάλακτος καὶ τῶν τούτου μεταμορφώσεων, ἐρίου, κρέατος καὶ ἐργασίας καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς κόπρου, ἥτις οὕτω στοιχίζει 25—50 0[0 ἧττον ἢ τὰ τοῦ ἐμπορίου λιπάσματα.

Χίλια χιλιόγραμμα μεμιγμένης κόπρου διαφόρων κατοικιδίων ζώων περιέχει

ἀζώτου	5,80	χιλιόγραμμα
καλίου	5	»
φωσφορικοῦ ὀξέος	3	»

Καλλιεργήσιμος δὲ γῆ ὅπως κατασταθῇ ἱκανὴ νὰ παραγάγῃ 300 χιλιόγραμμα σίτου καὶ διπλάσιον βάρος ἀχύρου κατὰ στρέμμα πρέπει νὰ ἔχῃ διαθέσιμα καὶ ἐντελῶς παρεσκευασμένα πρὸς διατροφὴν τοῦ φυτοῦ

ἀζώτου	6	χιλιόγραμμα
φωσφορικοῦ ὀξέος	3,25	»
καλίου	4,25	»
ἀσβεστίου	1,50	»

διὰ τὴν ἄμπελον αὖθις ἀπαιτεῖται ἀνὰ 100 χιλιόγραμμα προϊόντος,

ἀζώτου	χιλιόγραμμα	0,140
φωσφορικοῦ ὀξέος	»	1,040
καλίου	»	1,780
ἀσβεστίου	»	1,430

Τῆς πρωτίστης χρησιμότητος ζήτημα διὰ τὰς γεωργησίμους γαίας ἐν Ἑλλάδι ἔσεται αὖθις ἡ βαθυτάτη καὶ λεπτομερὴς ἔρευνα ὑπὸ ὑδρογραφικὴν ἔποψιν πρὸς τὴν ἁρμοδιωτέραν χρῆσιν τῶν βροχίμων ὑδάτων συνάμα τῶν ποταμίων ἢ τῶν ὑπογείως καὶ παντοιοτρόπως ἄλλως εὑρισκομένων.

Πρὸς πληροφορίαν τῶν ἐνδιαφερομένων γεωργῶν καθὸ τυχὸν τεθειμένων ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους παρατίθημι ὧδε ἀκριβῆ ἀνάλυσιν γεωργησίμου γῆς ληφθείσης ἐκ τοῦ ἀροσίμου ἐδάφους τῶν διαφόρων ἀγρῶν τοῦ ἑνὸς τῶν ἐν Ἀττικῇ κτημάτων μου ἐν Ἀχαρναῖς παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Κηφισσοῦ ποταμοῦ (Καλυφτάκι), ἀνάλυσιν ἣν μετὰ μεγίστης ἀκριβείας καὶ λεπτομερείας μοὶ ἐποιήσατο ὁ δεινὸς περὶ τὴν γεωργικὴν ἀναλυτικὴν χημείαν ὁ σοφὸς καθηγητὴς καὶ συγγραφεὺς L. Graudeau διευθυντὴς τοῦ ἀγρονομικοῦ σταθμοῦ τῆς ἀνατολικῆς Γαλλίας ἐν Nancy· ἡ γῆ αὕτη ἐξ ἀργίλων καὶ ἄμμων ἐρυθρῶν χειμαρρογεννῶν καὶ λιμνογεννῶν ἐπικαθημένων

ἐπὶ ἀργίλλων συμπαγῶν ἢ ἐπὶ συμφυρμάτων χαχληκωδῶν ἐκ πετρωμάτων ἀσβεστούχων ἢ ἐκ μαρμαρυγικῶν σχιστολίθων ἀνακτέα εἰς τὴν *μειοκαίνιον διάπλασιν* τῆς τριτογενοῦς ἐποχῆς κατὰ τὸν τύπον τῶν Πικερμείων στιβαδώσεων, ἃς μετὰ τοσαύτης λεπτομερείας ἐμελέτησε καὶ περιέγραψεν ὁ κ. Ἀλβ. Γωδρύ.

α') *Μηχανικὴ ἀνάλυσις.*

κάχληκες	20,097 °/₀
λεπτὴ γῆ (ἐκ σήθης 2 χ. μ.)	79,903
	100

β') *Φυσικοχημικὴ ἀνάλυσις*

	τῆς λεπτῆς γῆς ἄνευ τῶν χαχλήκων	τοῦ συνόλου τοῦ δείγματος μετὰ τῶν χαχλήκων
ὕδωρ	2,94	2,35
ἄσβεστος (calcaire) κτλ.	31,44	25,12
ἄμμος	44,92	39,89
ὀργανικὰ λείψανα ἐν τῇ ἄμμῳ	4,88	3,90
ἀργιλλὸς	15,03	12,01
μαυρωπὴ φυτικὴ γῆ (humus)	0,79	0,63
	100,00	79,90)
	κάχληκες	20,90)
		100

γ') *Χημικὴ ἀνάλυσις.*

	τῆς λεπτῆς γῆς	τοῦ ὅλου δείγματος μετὰ τῶν χαχλήκων
ὕδωρ ἐξατμίσιμον 150	—2,940	2,349
ὀργανικαὶ οὐσίαι	5,665	4,526
ὀξύδιον σιδήρου καὶ ἀργιλίου	6,644	5,308
ἄσβεστος	13,200	10,547
μαγνησία	0,648	0,517

κάλιον	0,275		0,219
νάτριον	0,149		0,119
φωσφορικὸν ὀξὺ	0,106		0,084
ἀνθρακικὸν ὀξὺ	10,371		8,286
θειϊκὸν ὀξὺ	ἴχνη		
ὑποστάθμη ἀδιάλυτος εἰς τὰ ὀξέα	60,325		48,201
	100,323		80,156
ἄζωτον ἐν ὅλῳ	0,131		0,104
		λεπτὴ γῆ	80,156
		κάχληκες	20,097
			100,253

Ἐκ τῶν πετρῶν καὶ καχλικωδῶν τεμαχίων τὰ μὲν εἰσὶν ἀσβεστόλιθοι τὰ δὲ ρυακόλιθοι πυριτικοί, ὑδατοκυλισμένοι καὶ στρογγυλοί· περιέχουσι δὲ ἀσήμαντον ποσότητα φωσφορικοῦ ὀξέος ὥστε νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἀνάλυσιν.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ταύτης γῆν τίθημι τὴν ἀνάλυσιν ἑτέρας ἐκ τῆς Ἠλείας τῆς Ὀλυμπίας παρὰ τὸν Ἀλφειὸν ἐν θέσει ἀγροῦ κειμένου ἀμέσως κάτωθι τοῦ χωρίου Κρεκοῦκι τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως τῆς δευτερογενοῦς ἐποχῆς ἣν ἐπίσης μοὶ ἐποιήσατο ὁ αὐτὸς διακεκριμένος χημικός, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν πρὸς τὴν προηγηθεῖσαν ὅτι ἐλλείπει ἡ φυσικὴ ἀνάλυσις ἕνεκα τῆς ἀπλείας τῶν λιθαρίων καὶ καχλήκων.

β') *Φυσικοχημικὴ ἀνάλυσις.*

τῆς λεπτῆς γῆς	
ὕδωρ	4,70
ἄσβεστος	37,26
ἄμμος	27,15
ὀργανικὰ λείψανα ἐν τῇ ἄμμῳ	2,34
ἄργιλλος	28,55
μαρυωπὴ φυτικὴ γῆ (humus)	00
	100

Τὰ πετρώδη μέρη περιέχουσι ὡς καὶ τοῦ προηγηθέντος δείγματος ἴχνη μόνον ὀξυφωσφόρου.

γ') Χημικὴ ἀνάλυσις.

λεπτὴ γῆ	
ὕδωρ ἐξατμήσιμον εἰς 150⁰	4,705
ὀργανικαὶ οὐσίαι	2,345
ὀξείδια σιδήρου καὶ ἀργιλλίου	9,751
ἀσβέστιον	15
μαγνησία	1,300
κάλιον	0,383
νάτριον	0,183
φωσφορικὸν ὀξὺ	0,149
ἀνθρακικὸν ὀξὺ	11,785
θειϊκὸν ὀξὺ	ἴχνη
ὑποστάθμη ἀδιάλυτος εἰς τὰ ὀξέα	54,225
	99,826
ἄζωτον	0,055 $^0/_0$

Καὶ ἤδη ἐκ τῆς συσχετίσεως τῶν προεκτεθειστῶν ἀρχῶν περὶ τῶν κυριωτέρων γονιμοποιητικῶν στοιχείων πρὸς τὰ καθέκαστα τῆς ἀναλύσεως τῶν δύο αὐτῶν γαιῶν ὅθεν ἐλήφθησαν δείγματα παρατηροῦμεν ὅτι ὡς πρὸς τὰς ἀζωτούχους οὐσίας ἀμφότεραι αἱ γαῖαι εἰσὶν ἐλλειπεῖς ἀλλὰ σχετικῶς πολὺ πτωχοτέρα ἐστὶν ἡ ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ γῆ· ἡ ἐν τῇ Ἀττικῇ περιέχει ἄζωτον ὃ συναπαντᾶται εἰς τὰς μετριωτάτας γονιμότητας· αὐτὸ τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ὡς πρὸς τὰς ὀργανικὰς ἐν γένει οὐσίας τὰς ἀνθρακούχους καὶ τὰς τῆς φυτικῆς γῆς· ἀμφότεραι μὲν εἰσὶ πτωχαὶ ἀλλὰ πλειότερον τῆς παρὰ τὸν Κηφισσὸν ἡ παρὰ τὸν Ἀλφειόν· ἡ τελευταία αὕτη ἐστὶ παντελῶς ἐστερημένη φυτικῆς γῆς.

Ὡς πρὸς τὰς φωσφορούχους οὐσίας ἐξεναντίας ἡ γῆ τοῦ Καλυφτάκι μειονεκτεῖ σημαντικῶς ὡς πρὸς τὴν ὑπὸ τὸ Κρεκοῦκι ἥτις ἔχει ἀρκετὴν δόσιν φωσφορικοῦ ὀξέος· ὁμοίως περίπου ἔχουσι τὰ πράγματα ὡς πρὸς τὸ κάλιον· ἡ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ γῆ περιέχει ἱκανὴν δόσιν καλίου ὅσον ἀπαιτεῖται ἐν γονιμοτάτῃ γῇ, ἐνῷ ἡ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἔχει ἀρκετὴν δόσιν ἀλλ' ὄχι ἀρκοῦσαν.

Ὡς πρὸς τὸ ἀσβέστιον ἀμφότεραι ἔχουσι πλέον τῆς δεούσης δόσεως.

Ὡς πρὸς τὴν ὑγροσκοπικὴν κατάστασιν ἡ παρὰ τῇ Ὀλυμπίᾳ γῆ εὑρηται ἐν καλλιτέρᾳ καταστάσει τῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ.

Ὡς πρὸς τὰς ἀνοργάνους οὐσίας, τὰ ὀρυκτὰ ἅλατα, σίδηρον, ἀργίλιον, μαγνησίαν, νάτριον, θεῖον, ἡ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ γῆ εἶναι τεθειμένη ὑπὸ

πολὺ βελτίονας ὅρους τῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ· αὐτὸ τοῦτο παρατηρῶ καὶ ὡς πρὸς τὴν διανομὴν τῶν γεωδῶν μερῶν τῆς ἀργίλλου, ἄμμου καὶ ἀσβεστίου· ὑπὸ καθαρῶς δὲ γεωργικήν, μηχανικὴν καὶ φυσικὴν ἔποψιν ἡ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ γῆ ὑπερτερεῖ σημαντικῶς τῆς ἐν τῇ Ἀττικῇ ὅπως καὶ ὑπὸ τὴν χημικὴν ἔποψιν.

Ἐν γένει δὲ ἡ ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ γῆ γεωργικῶς ἐστὶ βελτίων καὶ ἀγαθωτέρα τῆς ἐν Ἀττικῇ. Οὐχ ἧττον ἀμφότεραι δέονται στοιχείων βελτιώσεως καὶ γονιμοποιήσεως.

Ἡ ἐν τῇ Ἀττικῇ γῆ σημαντικώτατα θέλει βελτιωθῇ διὰ τῆς χρήσεως κυρίως τῶν φωσφορούχων ἐν γένει καὶ ὀργανικῶν ἀνθρακούχων οὐσιῶν· διὰ τῆς βαθμιαίας τεχνικῆς χρήσεως τῶν οὐσιῶν τούτων ὑπὸ διαφόρους μορφὰς βοηθουμένης καταλλήλως ὑπὸ τοῦ ἀρδευσίμου ὕδατος καὶ τῶν ἀζωτούχων οὐσιῶν δύναται ἡ γῆ αὕτη τεθειμένη ἄλλως ὑπὸ λίαν εὐνοϊκοὺς παραγωγικοὺς ὅρους νὰ παράσχῃ σημαντικὰ ἀποτελέσματα γεωργικῆς παραγωγῆς ὡς ἄλλως ἔσχον τούτου ἐνδείξεις δι' ἀσθενεστάτης χρήσεως τῆς λιπαντικῆς ὕλης τοῦ Γουανώ.

Ἡ ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ γῆ αὖθις σπουδαιότατα θέλει βελτιωθῇ διὰ τῆς καταλλήλου χρήσεως πρὸ πάντων τῶν ἀζωτούχων καὶ λοιπῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν· ἡ κόπρος τῶν ζώων καὶ ἐν γένει ἡ χρῆσις τῶν ζωϊκῶν περιττωμάτων ἢ τῶν ἀμμωνιούχων θειϊκῶν οὐσιῶν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ θαυμασίαν ἐνέργειαν ὡς πρὸς τὴν πλουσίαν γεωργικὴν παραγωγήν.

Ἐν εὐθετωτέρῳ τόπῳ ἄλλοτε γενήσεται πρακτικώτερον λόγος ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῶν προεκτεθεισῶν ἀρχῶν διὰ τῆς παραθέσεως καὶ διαφόρων ἄλλων τύπων γεωργησίμων γαιῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἄλλοθι διασήμων τῶν μὲν διὰ τὴν γονιμότητά των τῶν δὲ διὰ τὴν τελείαν ἀποστείρωσιν.

Α. Ἠλιόπουλος.

ΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΝ ΜΑΔΕΡΑ*

Ἀναμνήσεις τῇ θυγατρί μου Ἔμμα.

Οὐδεὶς δικαιοῦται νὰ δώσῃ τὴν ζωὴν εἰς ἄλλους, ὅταν τὸ λογικόν, ἡ πεῖρα, ἡ κοινὴ γνώμη μεγαλοφώνως καταβοῶσιν ὅτι ἡ ζωὴ αὕτη ἔσται βραχεῖα, φιλάσθενος καὶ ἀσθενής.

*
* *

Ὁ ἀρνούμενος τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν, ἀρᾶται κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἡμετέρας ἀξιοπρεπείας.

*
* *

Ἅπασαι αἱ πεποιθήσεις, ἅπασαι αἱ ἐλπίδες αἰωνίου μέλλοντος εἶνε ἱεραὶ συμμορφούμεναι τῷ λογικῷ, ὁσάκις τείνωσιν ν' ἀνυψώσωσι τὸν ἄνθρωπον εἰς σφαῖραν αἰσθημάτων, προαγόντων αὐτὸν ἐν τῇ γηΐνῳ ζωῇ· ἀλλ' ὁ ἀποποιούμενος τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἐλευθέραν σκέψιν καὶ πρᾶξιν, καθὼς ἐπ' ἴσης καὶ τὴν ἱερὰν ἐλευθερίαν τῆς θελήσεως, εἶνε αἱρετικὸς κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λογικοῦ.

*
* *

Δὲν ὑπάρχει ἰσχὺς πάθους, οὔτε δέλεαρ ἔρωτος, οὔτε στρόβιλος παραφροσύνης, δυνάμενα νὰ φέρωσιν εἰς τὸ κακόν, τὸν ὀφείλοντα καὶ θέλοντα νὰ πράξῃ τὸ ἴδιον καθῆκον.

*
* *

Ὑπεράνω τοῦ ἀνθρώπου ἵσταται τὸ καθῆκον, ὑπεράνω τοῦ καθήκοντος οὐδεὶς ἄλλος πιθανὸν ὑπάρχει εἰμὴ εἷς ὁ Θεός.

*
* *

Κατὰ πᾶσαν ἡλικίαν, κατὰ πᾶσαν τοῦ βίου κατάστασιν, παρὰ πᾶσι τοῖς λαοῖς καὶ ἐν πάσῃ ἐποχῇ ὑπεράνω παντὸς νόμου καὶ πάσης θρησκείας, πρὸ πάντων ἵσταται τὸ καθῆκον τοῦ μηδένα βλάπτειν.

*
* *

Πλάττειν ἀσθενῆ τέκνα εἶνε κακὴ πρᾶξις, ἴσως ἡ χειρίστη εἰς πλάσματα θερμότατα παρ' ὑμῶν ἀγαπώμενα, εἰς τὴν σάρκα ἐκ τῆς σαρκός μας καὶ τὸ αἷμα ἐκ τοῦ αἵματός μας.

*
* *

Τίκτειν ἀσθενῆ τέκνα ἐξ ἰδίου πταίσματος, εἶνε χεῖρον τοῦ ἀποκτείνειν ἄνθρωπον ἐν τῇ παραφορᾷ πάθους· οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ῥίπτειν τὸ δηλητήριον ἀποινὶ καὶ προδοτικῶς ἐν τῷ ποτηρίῳ προσφιλοῦς ἀτόμου.

*
* *

* Ἴδε σελ. 49 καὶ 129 καὶ 229.

Ὁ ἀσθενὴς ἐκεῖνος, ὅστις ἐπιθυμεῖ τέκνα, εἶνε θηριώδης ἐγωϊστής, ἐγκληματίας, εἶνε σπείρων τύψεις συνειδότος καθ' ὅλον τὸν βίον.

*
* *

Ἡ γενομένη βλάβη ὑπὸ τοῦ γεννῶντος ἀσθενῆ τέκνα δὲν περιορίζεται σχεδὸν οὐδέποτε ἐν τῷ πρώτῳ θύματι· ἡ ἀσθένεια, τὸ δηλητήριον ἐπεκτείνονται συχνάκις μέχρι δύο, τριῶν ἢ καὶ πλειοτέρων γενεῶν, σπειρουσῶν τὴν ἀδυναμίαν, τὸ ἄλγος, τὴν ἀρὰν κατὰ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ χορηγήσαντος αὐτήν.

*
* *

Ἀσθενής τις ὢν καὶ ἐπιθυμῶν τέκνα εἶνε χείριστος πατήρ, διότι δίδει αὐτοῖς νὰ πίωσι τὸ δηλητήριον· εἶνε ὀλέθριος πολίτης, διότι παρέχει τῷ ἔθνει κακοὺς πολίτας· εἶνε ἀποτρόπαιος ἄνθρωπος, διότι φθείρει τὴν πρώτην κληρονομίαν τῆς οἰκογενείας, τὴν ὑγίειαν καὶ τὴν ῥώμην.

*
* *

Τὸ δικαιολογεῖσθαι ὑπὸ κτηνωδῶν, φυσικῶν δῆθεν, νόμων εἶνε ἴσον τὸ ὁμολογεῖν, ὅτι κατ' οὐδὲν διαφέρομεν τοῦ ὄχλου ἐκείνου, ὅστις τρώγει μόνον καὶ κοιμᾶται ὡς τὰ ἄλογα ζῷα.

*
* *

Δικαιολογεῖσθαι διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς εἱμαρμένης, εἶνε ταὐτό, ὡς ἐὰν ἠθέλομεν νὰ διακινδυνεύσωμεν ἐν λαχείῳ τὸ πᾶν.

*
* *

Ἡ εὐτυχία τῷ ῥωμαλέῳ καὶ ἡ νίκη τῷ φρονίμῳ. Οὐδὲν θέλει ποτὲ δικαιολογήσῃ τὸν ἐπιληπτικόν, τὸν φθισικόν, τὸν φρενοβλαβῆ, οἵτινες θέλουσι διὰ τοῦ γάμου νὰ διαιωνίσωσιν ἐν τῷ γένει αὐτῶν τὴν ἐπιληψίαν, τὴν φυματίωσιν, τὴν φρενοβλάβειαν.

*
* *

Ὁ ἔρως εἶνε ἡ ἁγνοτάτη ἡδονὴ τοῦ βίου· ἀλλὰ θέλετε νὰ μεταβάλητε αὐτὸν εἰς δηλητήριον;

*
* *

Ὁ ἔρως εἶνε ἡ πρωτίστη τῶν εὐλογιῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ θέλετε νὰ γείνῃ αἴτιος ἀρᾶς;

*
* *

Ὁ ἔρως εἶνε ἡ δᾲς ἡ ἀναφλέγουσα τὸν σπινθῆρα τῆς ζωῆς· ἐπιθυμεῖτε ἆρά γε δι' αὐτοῦ νὰ συνάψητε πενθίμους γάμους, ἄγοντας εἰς τὸν τάφον;

*
* *

Θέλετε δεδηλητηριασμένοι όντες καὶ ἤδη θνήσκοντες νὰ συνοδεύσητε εἰς τὸ νεκροταφεῖον τέκνα ἀποθανόντα, ἐν τῷ πρώτῳ μειδιάματι τῆς παιδικῆς ἡλικίας;

***

Θέλετε ν' ἀναγνώσητε ἐπὶ τῶν προώρων ῥυτίδων τοῦ νεαροῦ τέκνου σας ἀρὰν κατὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς τῶν πλασάντων αὐτό;

***

Οὐδὲν δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ὑγείαν· οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ παιδεία, οὔτε ἡ ἐπιστήμη, οὔτε ἡ θρησκεία.

***

Ἐνδύσατε διὰ μεταξίνων ἐνδυμάτων ἀσθενῆ, καλύψατε αὐτὸν διὰ χρυσοῦ. Θέσατε αὐτὸν ἐπὶ κεχρυσωμένου ὀχήματος, ὁδηγήσατε αὐτὸν εἰς φαιδρὰν πανήγυριν καὶ εἴπατε αὐτῷ νὰ μειδιάσῃ.

***

Περιβάλετε νεκρὸν διὰ χρυσοῦ καὶ πολυτίμων λίθων, δότε αὐτῷ τὸ τῆς δυνάμεως σκῆπτρον ἀνὰ χεῖρας καὶ εἴπατε αὐτῷ νὰ χαρῇ.

***

Ἡ ζωὴ ἡ πάσχουσα, ἡ ἀσθενής, ἡ χωλαίνουσα, ἡ πάντοτε θεραπευομένη καὶ πάντοτε προφυλαττομένη εἶνε ἀψίνθιον, οὐδέποτε γλυκαῖνον· εἶνε ἀνίατος πόνος· εἶνε κόπος μόνον διὰ τοῦ τάφου ἀναπαυόμενος.

***

Ἔμμα μου, προσφιλής μου Ἔμμα, σὺ πάντοτε μὲ ἠγάπησας, σὺ θερμῶς ἠγάπησας τὸν πατέρα σου. ἀλλ' ἐγὼ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοσούτων τέκνων καὶ πλέον ἢ ἅπαξ ἰδόν σε μονονοὺ θνήσκουσαν, κατηράσθην ἐμαυτὸν καὶ τὸ ἁμάρτημά μου, τὴν ἀμάθειάν μου καὶ τὴν τῶν ἰατρῶν, διαχυσάντων ἐν τῇ οἰκογενείᾳ μου τὸ δηλητήριον ἐκεῖνο, ὑφ' οὗ θ' ἀποθάνω.

***

Ἀσθενὴς γεννηθείς, ὤφειλον μόνος νὰ ὑποφέρω· μόνον ἤθελον δυνηθῆ ν' ἀποβῶ ὠφέλιμος τοῖς φίλοις καὶ τῇ πατρίδι κατὰ τὰ ἔτη τῆς πασχούσης ζωῆς, τῆς χορηγηθείσης μοι ὑπὸ τῆς φύσεως.

***

Καὶ τοὐναντίον κατηράσθην τὴν ὥραν τῆς γεννήσεώς μου· ἐδιπλασίασα ἑκατοντάκις καὶ ἐπολλαπλασίασα τὸ ἄλγος μου, διὰ τοῦ ἄλγους τῶν τέκνων μου μετέβαλα τὴν οἰκίαν μου εἰς κοιμητήριον.

***

Καὶ ἔκλαυσα καὶ ἠγρύπνησα κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας, μὴ ἔχων τὸ θάρρος ν' ἀποθάνω, οὐδὲ τὴν δύναμιν, ἵνα συγχωρήσω τὸ ἁμάρτημά μου.

***

Ἡ ἄγνοιά μου ὅμως σήμερον δὲν δύναται οὐδένα νὰ δικαιολογήσῃ. Περὶ τούτου ὡμίλησεν ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη καὶ μεγαλοφώνως προεκήρυξεν, ὅτι ἵνα σχηματίσῃ τις οἰκογένειαν δέον νὰ εἶνε ὑγιής· ἀπέδειξεν ὅτι οἱ φθισικοὶ γεννῶσι φθισικούς, οἱ ἐπιληπτικοὶ ἐπιληπτικούς, καὶ ὅτι εἷς ἐκ τῶν μάλιστ' ἀδυσωπήτων νόμων εἶνε ὁ τῆς κληρονομίας τῶν παθήσεων.

***

Ἐὰν σπανίως ἐπιτύχητε μετὰ μακρᾶς προσπαθείας νὰ λάβητε ὑγιᾶ τινα τέκνα, τινὰ μεταξὺ αὐτῶν ἐξ ἅπαντος θὰ εἶνε κατηραμένα, καὶ ὁ ἀσθενὴς πατὴρ καὶ ἡ φθισικὴ μήτηρ θ' ἀναγνώσωσιν ἐπὶ τοῦ προσώπου ἐκείνου, τοῦ θυσιασθέντος εἰς τὸ ἄλγος, ζῶσαν καταδίκην τοῦ ἰδίου ἁμαρτήματος.

***

Ἔμμα, καλή μου Ἔμμα, καὶ σὺ ἡ τελευταία θυγάτηρ μου ἠσθένεις καθ' ὅλον τὸν βίον· ἐποίησα σημεῖα καὶ τέρατα ὑγιεινῆς ἵνα σὲ διαφυλάξω καὶ ἐλπίζω ὅτι θὰ ζήσῃς. Ὁ Θεὸς δὲν ἠθέλησε νὰ γείνω ὁ φονεὺς ἁπάντων τῶν τέκνων μου.

***

Ἀλλ' ὁ βίος σου εἶνε εὔθραστος, ὡς λεπτὸς κάλαμος μόνος βλαστήσας ἐν τῷ μέσῳ ἐρήμου· ὁ θελήσας νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τούτου, ἤθελε συντρίψῃ αὐτόν.

***

Μὴ νυμφευθῇς ποτε θύγατερ, διότι μήτηρ καθισταμένη θ' ἀποθάνῃς ἢ θ' ἀποκτήσῃς τέκνα καταδεδικασμένα ν' ἀποθάνωσιν ἐν τῇ πρώτῃ ἀγαλλιάσει τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἢ ἐν τῷ ἔαρι τῆς νεότητος. Τὸ τῆς φθίσεως δηλητήριον εἶνε ἀρκούντως ἐνσεσαρκωμένον ἐν τῷ αἵματι ἡμῶν, ὥστε εἶνε δύσκολον νὰ ἐξαλειφθῇ διὰ νέας γενεᾶς.

***

Μεταξὺ ἡμῶν τῶν δύο τελευταίων ἐπιζησάντων, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοσούτων προσφιλῶν, δέον νὰ σβεσθῇ τὸ δηλητήριον καὶ ἐξαλειφθῇ τὸ ἁμάρτημα.

***

Ὅμοσον, Ἔμμα μου, ὅτι θὰ ζήσῃς καὶ θ' ἀποθάνῃς μόνη· Ὅτι θὰ εἶσαι ὁ ἐξιλαστὴς τοῦ πατρός σου, ὁ σωτὴρ ἄγγελος τοῦ ἁμαρτήματος αὐτοῦ.

***

Ἡ διαθήκη, ἡ κληρονομία τοῦ πατρός σου εἶνε ἀλγεινὸς ὅρκος, ἡ τελευταία λέξις, ἣν πατὴρ ὀφείλει νὰ εἴπῃ εἰς τὸ τέκνον αὐτοῦ, ὅπερ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἠγάπησεν, εἶνε ἀπόφασις ἄλγους· εἶνε κραυγὴ λέγουσα: «ὑπόφερε, ὑπόφερε ἐφ' ὅσον ζῇς.»

*
* *

Αὕτη εἶνε ἡ σκληροτάτη τιμωρία τοῦ ἁμαρτήματός μου. Ἀφ' οὗ εἶδον τὰ τέκνα μου θνήσκοντα, ν' ἀναγκάζωμαι νὰ εἴπω τῷ τελευταίῳ ἀπομείναντί μοι: «Πάσχε καὶ πάσχε χάριν τοῦ πατρός σου.»

*
* *

Μὴ καταρασθῇς τοῦ πατρός σου. Ὅτε οὗτος ἦτο νέος καὶ συνεζεύχθη τῇ μητρί σου, τὸ μόνον ὅπερ οἱ ἰατροὶ ἐγίνωσκον ἦτο τὸ νὰ μεταχειρίζωνται ἀγροίκως τὰ σμιλία καὶ τὸ καλομελάνον καὶ ἠγνόουν νὰ γείνωσιν ἱερεῖς τῆς ἀνθρωπίνου ῥώμης, φύλακες τῆς ὑγείας τῶν καλῶς ἐχόντων. Δὲν ἐγίνωσκον νὰ εἴπωσι τῷ φθισικῷ, τῷ ἐπιληπτικῷ, τῷ ἀσθενεῖ «τὴν ζωήν σου ταύτην μὴ δώσῃς ἑτέρῳ» διότι εἶνε ταὐτό, ὡς ἐὰν ἐνέπηγες ἐγχειρίδιον ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστοτάτου φίλου σου.

*
* *

Ὁ πατήρ σου σοὶ κατέλιπεν εἰς κληρονομίαν καθῆκον· καὶ δὴ τὴν ἐκπλήρωσιν τρομεροῦ καθήκοντος· δῆλα δὴ νὰ ζήσῃς χωρὶς ν' ἀγαπήσῃς, νὰ εἶσαι γυνὴ καὶ οὐχὶ μήτηρ· ἀλλ' ἐγὼ ἀποθνήσκω ἥσυχος, ἐπειδὴ ἡ θυγάτηρ μου δὲν θ' ἀθετήσῃ τὸν ὅρκον αὐτῆς καὶ θὰ πράξῃ πᾶν τὸ ἀγαθόν, ὅπερ ὁ πατὴρ αὐτῆς δὲν ἠδυνήθη ν' ἐκπληρώσῃ.

*
* *

Τὸ μὴ πράττειν κακά, ὁσάκις ὑπὸ σφοδροτάτων παθῶν παρασυρόμεθα, ὁσάκις οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι συγκατανεύωσιν εἰς τοῦτο, ὁσάκις ἡ κοινὴ γνώμη δὲν καταδικάζει ἡμᾶς, εἶνε μέγα πρᾶγμα· εἶνε ἡρωϊσμὸς ἀνώτερος παντὸς ἡρωϊσμοῦ, ἐκτελουμένου ἐπὶ τοῦ αἱματόεντος πεδίου τῆς μάχης.

*
* *

Ἀλλὰ ἐφ' ὅσον ἕκαστος δὲν θὰ εἶνε ἱκανὸς νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ καθῆκον τοῦτο, ἡ ἀνθρωπότης δὲν θ' ἀποκτήσῃ τὸν τύπον τῆς ἰδανικῆς αὐτῆς τελειότητος.

*
* *

Ἡ ὁδός σου, Ἔμμα μου, κεῖται ἐπὶ τοῦ χείλους ἀβύσσου, ἀλλὰ σὺ δύνασαι νὰ συλλέξῃς ἄνθος τι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης, εἰς ἣν ὁ πατήρ σου σὲ καταδικάζει. Ἔχεις ἐντολὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὀφείλεις νὰ φθάσῃς ἐπὶ κορυφῆς, ἐφ' ἧς ὀλίγοι φθάνουσι· ὀφείλεις νὰ καταστῇς ἑστιὰς ἱεροῦ πυρός, ὅπερ μέχρι τοῦδε εὐτυχῶς οἱ ἄνθρωποι δὲν ἄφησαν καθ' ὁλοκληρίαν νὰ σβεσθῇ, τὸ τοῦ καθήκοντος ἱερὸν πῦρ.

*
* *

Ὁ ἀφοσιούμενος εἰς τὸ καθῆκον αὐτοῦ, ζῇ ἐν ἀτμοσφαίρᾳ, ἐν ᾗ πιθανῶς ὁ ἥλιος δὲν λάμπει, ἀλλ' ἐν ᾗ ὁ οὐρανὸς εἶνε πάντοτε αἴθριος.

*
* *

Ὁ ἐκπληρῶν τὸ καθῆκον αὐτοῦ ζῇ ἐν οὐρανῷ αἰωνίως αἰθρίῳ, ἐν ἡσυχίᾳ μελαγχολικῇ ἴσως, πλὴν περιβαλλούσῃ ἑκάστην πρᾶξιν τῆς ζωῆς διὰ θείου μεγαλείου.

*
* *

Ὁ δοῦλος τοῦ καθήκοντος εἶνε ἀνώτερος ἀνθρώπου, εἶνε ἀρχή, εἶνε ἰδανικὸς Θεὸς καίτοι ζῶν, παντὸς τοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ὑπάρχοντος καλοῦ καὶ ὑψηλοῦ.

*
* *

Οἱ μέτριοι, οἱ ἀδύνατοι, πάντες διέρχονται μετὰ σεβασμοῦ καὶ κύπτουσι τὴν κεφαλὴν πρὸ τοῦ ἀγάλματος τοῦ καθήκοντος· ἅπαντες αἰσθάνονται σωτήριον ἐπίδρασιν, ἀνυψοῦσαν καὶ καθιστῶσαν ἡμᾶς πράγματι ἀθανάτους, αἰσθάνονται τὸ ῥῖγος, ὅπερ αἰσθάνεται ὁ περιπατῶν μεμονωμένος ἐν ὑπερμεγέθει καὶ σιωπηλῷ ναῷ.

*
* *

Ὁ ἀφοσιούμενος εἰς τὸ καθῆκον αὐτοῦ εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν ἅγιος τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὁ βλέπων αὐτὸν ἢ ἀναπνέων τὴν πνοὴν αὐτοῦ ἁγιάζεται.

*
* *

Σύ, Ἔμμα μου, θὰ εἶσαι μία τῶν ἁγίων τούτων. Θὰ εἶσαι βεβαίως τοιαύτη, ὀμνύω ἐγὼ ἀντὶ σοῦ. Ἡ εὐδαίμων αὕτη βεβαιότης θά μοι φέρῃ μειδίαμα ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλίνης.

Ὁ Οὐϊλιέλμος τῇ Ἔμμᾳ.

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 3 Ἰουλίου 18...

Ῥίπτων βλέμμα ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἐπιστολῶν μετὰ μεγίστης χαρᾶς βλέπω, ὅτι μακρὰ ἄβυσσος ἡμερῶν ἀποχωρίζει τὴν τελευταίαν, ἥν μοὶ ἔγραφες ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Ἁγίου Τερεντίου, ἀπὸ ταύτης, ἣν εἰς ἀπόστασιν λεπτῶν τινων ἀπὸ τῆς οἰκίας σου, σοὶ γράφω ὑπὸ τὸν μελανόχρουν οὐρανὸν τοῦ Λονδίνου. Σύ, τύραννε, ἐπέβαλές μοι ὀκτὼ ἡμερῶν ἐξορίαν, καὶ ὁ δοῦλός σου ταπεινῶς φιλῶν τὴν χεῖρα τοῦ ἄρχοντος αὐτοῦ ἀπεδέξατο τὴν ἐξορίαν. Μοὶ εἶπες μειδιῶσα καὶ δίδουσά με μικρὸν κόλαφον, ὅτι σὲ ἔβλεπον λίαν συχνάκις, ὅτι ὑπερέβαινον τὰ ὅρια, τὰ μέλλοντα νὰ χωρίσωσιν ἡμᾶς, ὅτι ὁ ἀδελφὸς καθίστατο μᾶλλον ἐραστής, καὶ ἐγὼ ὑφίσταμαι

τὴν ἐπιβληθεῖσάν μοι ποινήν. Δὲν παραπονοῦμαι Ἔμμα, θὰ προσπαθήσω νὰ καταστῶ πράγματι ἀδελφός, οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ ἀδελφὸς διὰ σέ. Εἶνε δύσκολον ἐπάγγελμα, ὅπερ οὐδέποτε ἔμαθον, διότι ἤμην μονογενὴς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἀλλ' ἔχων τόσον καρτερικὴν καὶ πρᾳείαν διδάσκαλον, οἵα ἡ δεσποινὶς Ἔμμα, θὰ προοδεύσω καὶ θὰ καταστῶ καὶ ἐγὼ διδάσκαλος τῆς τέχνης τοῦ καθιστάναι ἐμαυτὸν ἀδελφὸν τῆς γυναικὸς ἣν ἀγαπῶ πρὸ παντὸς ἄλλου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

Ἀλλ' ὄχι, ὄχι, δὲν δικαιοῦμαι νὰ παραπονηθῶ, οὐδὲ νὰ κρύψω τὸ ἄλγος μου ὑπὸ πονηρὰν εἰρωνείαν. Σὺ ἡ ἰδία δέν μοι ἐπίτρεψας νὰ ἐλπίζω, δὲν ἀπεφάσισας δι' ἀγάπην μου νὰ συμβουλευθῇς τρεῖς τῶν περιφημοτέρων τοῦ Λονδίνου ἰατρῶν, ἵνα μάθῃς, ἐὰν εὔρωστος καθισταμένη ἠδύνατο ἀφόβως νὰ γείνῃς μήτηρ, μὴ προσβάλλουσα τὴν μνήμην τοῦ πατρός σου; Καὶ θὰ ἐδικαιούμην ἐγὼ νὰ σοῦ μεμφθῶ, διότι καλλιτέρα ἐμοῦ δι' ἑνὸς ἡδέος καὶ δεσποτικοῦ βλέμματος μὲ ἐπαναφέρεις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ καθήκοντος; Ἔμμα, Ἔμμα, αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν οὐτιδανὸν ἀπέναντι σοῦ. Ἔχω τὸ καθῆκον νά σοι ὑπακούσω ἐφ' ὅλον τὸν βίον, διότι σὺ ἅπαξ μόνον ἐπέτρεψάς μοι νὰ ἐξουσιάσω σοῦ· καὶ κλαίουσα ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πατρός σου ἐζήτησας παρὰ τῆς σκιᾶς του ν' ἀπαλλαγῇς τῆς τυρανίας ὅρκου, δεσμεύοντός σε ἐφ' ὅλον τὸν βίον.

Ὁσάκις ἐνθυμοῦμαι, Ἔμμά μου, τοὺς μακροὺς ἀγῶνας οὓς ἠγωνίσθης ἐν Ἁγίῳ Τερεντίῳ καὶ νῦν ἐν Λονδίνῳ, μεγαλοφρονῶ διότι σὲ ἀγαπῶ. Ὁ ἔρως καὶ τὸ καθῆκον τοσοῦτον τραχέως ἐπολέμουν πρὸς ἄλληλα, ὥστε δὲν θὰ ἠδυνάμην νά σοι εἴπω ἐὰν σε ἠγάπων, ὁσάκις κλαίουσα μοὶ ἔλεγες «δὲν εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ πατήρ μου θὰ συγχωρήσῃ ἡμᾶς;» ἢ ὁσάκις αἰφνιδίως σοβαρὰ καὶ ὠχρὰ ἐγειρομένη ἀνεφώνεις «Οὐϊλιέλμε, ὁ ἔρως ἡμῶν ἤθελεν ἀποβῇ λίαν χαμερπής, ἐὰν τὸ καθῆκον δὲν ἤθελεν ὑπερνικήσῃ».

Ὅτε δὲ ἦλθες ἐδῶ εἰς Λονδῖνον, ἵνα συμβουλευθῇς τὴν σκιὰν τοῦ πατρός σου, σοὶ ἀπήντησεν αὐτὴ διὰ τοῦ στόματος τοῦ ἰατροῦ Θώμ, ὅτι ἐὰν ἡ ἄλλοτε ἀδύνατος καὶ φιλάσθενος Ἔμμα καθίστατο ῥωμαλέα καὶ εὔρωστος γυνή, ἠδύνατο μηδένα λυποῦσα νὰ νυμφευθῇ τὸν Οὐϊλιέλμον. Ὁ διδάκτωρ Θὼμ σοὶ εἶπεν, ὅτι ὁ πατήρ σου ἤθελε δὶς σ' εὐλογήσῃ, ἐὰν ἠδύνατο νά σε ἴδῃ εὐτυχῆ καὶ πιστὴν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν λόγων αὐτοῦ. Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ, ἐὰν οὗτος δὲν εἶχε τοὺς φραγμοὺς τοῦ καθήκοντος, ἐὰν δὲν ἐστήριζε τὴν πίστιν, τὴν πεποίθησιν, τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου ἀρχῶν μὴ ὑποκειμένων εἰς συζήτησιν. Ἀλλὰ καὶ οὐαὶ ἡμῖν, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἐκ διαλειμμάτων ὤφειλε νὰ ἰσοσταθμίσῃ τὰ πάθη, τὸ λογικόν, τοὺς αἰωνίους ὅρκους καὶ τὰς συμβιβάσεις τῆς συνειδήσεως ἵν' ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ πρακτέου! Τὸ τοιοῦτον ἤθελεν εἶναι ὅμοιον τοῦ ἀποβάλλειν τὴν ἰδίαν ἀξιοπρέπειαν καὶ ζῆν ἐφ' ὅλον τὸν βίον ἐν τῇ ἀηδεῖ ταραχῇ τῆς ναυτίας. Σὺ ἑκατοντάκις περὶ τούτου μοὶ ὡμίλησας, Ἔμμα, καὶ μ' ἔπει-

σας. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸ καθῆκον· ἀλλ' ὅτε ἡ εὔθραυστος ἡμῶν φύσις κινδυνεύει νὰ συντριβῇ ἐπὶ τῆς στήλης ἐκείνης, τῆς μήπω κλονουμένης, τότε ἐπιτρέπεται νὰ ζητήσῃ τις ἀρωγήν. Τίς ποτε ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐτόλμησε νὰ ὀνομάσῃ δειλὸν τὸν ζητοῦντα ἀρωγὴν ναυαγόν; Καὶ ἡμεῖς ᾐτησάμεθα σωτηρίαν παρὰ τοῦ ἰατροῦ Θὼμ χορηγήσαντος ἡμῖν αὐτὴν καὶ καταστήσαντος ἡμᾶς εὐτυχεῖς· διότι ἐν Οὐρανῷ, μὴ δεικνύοντι πρὸ καιροῦ εἰμὴ τὸ μέλαν τῆς καταιγίδος, διεσκέδασε τὰ νέφη καὶ ἔδειξεν ἡμῖν κυανοῦν τι χρῶμα. Εἰς ἡμᾶς τοὺς δύο ἀτυχεῖς ναυαγοὺς ἐν τῇ θαλάσσῃ τοῦ βίου ὁ ἰατρὸς Θὼμ ἔρριψε τὸ σχοινίον τῆς ἐλπίδος, ἐξ οὗ κρεμάμεθα.

Ἔμμα, Ἔμμα μου, ὁ πρὸς σὲ ἔρως μου εἶνε μέγας, ὡς ὁ κόσμος· ἐν τούτῳ βλέπω εἰκόνα τοῦ ἀτελευτήτου· ἀλλὰ δὲν ἤθελον ἐπιθυμήσῃ νὰ καταστῶ ἰδικός σου, προκειμένου νὰ θυσιάσῃς τὸ καθῆκόν σου καὶ ἀθετήσῃς τὸν ὅρκον σου. Ἐὰν εἶχον ἀγαπήσῃ ἑτέραν γυναῖκα, ὁ ἐγωϊσμός μου ἤθελε παραβῇ ὅ,τι δήποτε, ἤθελεν ἀνοίξῃ διὰ τῆς βίας τὰς θύρας τοῦ ἱεροῦ, ἀλλ' ἐνώπιόν σου, Ἔμμα, κλίνω τὴν κεφαλὴν καὶ προσδοκῶ. Σύ με ὡδήγησας εἰς λίαν ὑψηλὴν σφαῖραν, ὥστε νὰ διακρίνω τὸν ἔρωτα τοῦ καθήκοντος, καὶ ἐὰν δίδουσά με τὸν σὸν ἔρωτα, ἤθελες μοὶ ἀφαιρέσῃ τὸ σέβας σου, ἤθελον σοὶ εἴπῃ· «Ἔμμα, ἄνευ τοῦ ἔρωτός σου θ' ἀποθάνω, ἀλλὰ θέλω ν' ἀποθάνω ἀπολαύων τοῦ σεβασμοῦ σου.» Ὁσάκις τὰ βλέμματά μου διανοητικῶς σὲ ζητοῦσι καὶ ἐμφανίζεσαι ἐνώπιόν μου ἱλαρὰ καὶ ὡραία, ὡς ὁ ἀστερόεις οὐρανός, ἀκουσίως φαντάζομαι ἐμαυτὸν προσπίπτοντα εἰς τοὺς πόδας σου, καί σε βλέπω ἐν ὕψει καθημένην, ὥστε δὲν σὲ ἐναγκαλίζομαι διὰ τοῦ ἔρωτός μου, ἀλλὰ θωπεύω μόνον τοὺς πόδας σου, διότι μεγάλως ἀπέχεις ἀπ' ἐμοῦ, οὖσα τοσοῦτον ὑψηλά. Ἐὰν ὑπάρχωσιν ἄγγελοι καὶ ἀγαπῶνται ἀμοιβαίως, θ' ἀγαπῶνται, ὡς ἐγὼ ἀγαπῶ σέ, Ἔμμα μου.

Βεβαιώθητι, ὅτι συμβουλευομένη τοὺς περιφημοτέρους ἰατροὺς τῆς Ἀγγλίας καὶ ἤδη ἀπὸ τοῦδε στέργουσα νὰ ὑπακούσῃς αὐτοῖς, μεθερμηνεύεις τὴν γνώμην τοῦ πατρός σου. Οὗτος βεβαίως δὲν θὰ ἐπεθύμει νά σε ἴδῃ ἀτυχῆ, ὄχι, ἀλλ' ἤθελεν ἵνα μὴ καταστήσῃς ἑτέρους ἀτυχεῖς. Εἰς τὸν λόγον τοῦ ἰατροῦ Θὼμ ὁ μᾶλλον εὐσυνείδητος δύναται νὰ θαρρῇ. Οὗτος διετέλεσεν ὁ πρῶτος φίλος, ὁ πρῶτος ἔμπιστος τοῦ πατρός σου· οὗτος ἔγνω ἑκάστην αὐτοῦ σκέψιν, βαθέως ἀνέγνωσεν ἐν τῇ εὐγενεστάτῃ ἐκείνῃ καρδίᾳ, τοσοῦτον σκληρῶς σπαραχθείσῃ. Ὁ αὐτὸς οὗτος ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην νά σε φωτίσῃ διὰ τῆς ἐπιστήμης του, καί σε διορθώσῃ διὰ τῆς εὐρείας καὶ ἀσφαλοῦς αὐτοῦ πείρας. Ὅτε οὗτος σοὶ ὁμιλεῖ, εἶνε ἡ φωνὴ τοῦ πατρός σου, ἥτις σοὶ ὁμιλεῖ, ὅτε σὲ διατάττει, καὶ σὺ ἰδία μοὶ τὸ εἶπας, εἶνε τὸ ἐπιβλητικὸν ὕφος τοῦ πατρός, ὅπερ σὲ πείθει. Ἐὰν οὗτος σοὶ εἶπεν «Ἔμμα ἰάθητι καὶ προσδόκα» ἡ ἀκτὶς αὕτη ἐλπίδος σοὶ ἔρχεται παρὰ τοῦ πατρός

σου, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν αὐτὴν μετὰ τοῦ ἁγιωτέρου σεβασμοῦ καὶ τῆς ἡσυχωτέρας χαρᾶς.

Ἔμμα, παρηγόρησον τὴν ἐξορίαν μου τῶν ἡμερῶν τούτων διὰ μακρῶν ἐπιστολῶν· χορήγησον τῷ σῷ αἰχμαλώτῳ ἡμίσειαν ὥραν φωτὸς καὶ ἀέρος· κατάστησον αὐτὸν ἱκανὸν ν'ἀναμείνῃ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ χωρὶς ν'ἀποθάνῃ.

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 5ῃ Ἰουλίου 18...

Χθὲς τὴν πρωΐαν ἠγέρθην πλήρης ἐλπίδος. Εἶχον κοιμηθῇ τὴν νύκτα ὀλίγον καὶ διαρκοῦντος τοῦ ὕπνου δὲν ἔβλεπον εἰμὴ ἰατροὺς καὶ ἐκδόρια, οἵτινες ἦσαν ὀλίγον σκυθρωποὶ ἔχοντες μεγάλας φενάκας καὶ συνωφρυωμένον πρόσωπον. Ὠνειρευόμην ὅτι ἦσαν ἅπαντες περὶ ἐμέ, ἐν ᾧ ἐγὼ ἤμην ἐπὶ μικρᾶς κλίνης. Περίφοβος συνεστελλόμην ὑπὸ τὰ ἐφαπλώματα, ἀλλ' οὗτοι ἀνυπομόνως καὶ μετ' ὀργῆς μοὶ ἀπέσπων αὐτὰ καὶ ἤρχιζον νὰ ἐπικρούωσιν ἰσχυρῶς ἐπὶ τοῦ ἀτυχοῦς στήθους μου. Ἤθελον ν' ἀντιστῶ κατὰ τῶν τεράτων τούτων, ἀλλ' οὗτοι μοῦ ἐδέσμευον τοὺς βραχίονας καὶ προσήλωνον οἱονεὶ αὐτοὺς ἐπὶ τῆς κλίνης. Ἤθελον νὰ φωνάξω, ὅπως ἐπικαλεσθῶ τὴν βοήθειαν τῆς μητρός μου, τοῦ πατρός μου, ἀλλὰ δὲν εὕρισκον φωνὴν πρὸς τοῦτο, οὐδὲ μῦς, ὅπως κινηθῶ καὶ ἤκουον τὸν σκληρὸν κτύπον τοσούτων σφυρῶν, δι' ὧν οἱ συνωφρυωμένοι οὗτοι ἰατροὶ ἔπληττον τὰ πλευρά μου. Ἐνόμιζον ἐμαυτὴν θνήσκουσαν· συνήθροισα τὰς δυνάμεις μου καὶ ἐξέβαλον τοσοῦτον μεγάλην κραυγήν, ἱκανὴν νὰ ἐξυπνίσῃ τὴν εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον κοιμωμένην θαλαμηπόλον. Ἡ κραυγή μου εἶχεν ἐξυπνίσῃ καὶ τὴν Ἔμμαν σου, καὶ ᾐσθανόμην τὴν καρδίαν σφοδρῶς πάλλουσαν, ὡς ἐὰν ἤθελεν ἐξέλθῃ τοῦ στήθους καὶ ἤμην κάθιδρως. Μετὰ κόπου ἀνελάμβανον τὸν ὕπνον καὶ μόλις ἔκλειον τὰ βλέφαρα οἱ ἰατροὶ καὶ αἱ σφῦραι ἐκεῖναι πάντοτε τρομακτικώτεραι ἐνώπιόν μου παρίσταντο, εἰς τρόπον ὥστε δὲν ἠδυνάμην νὰ καθησυχάσω, εἰμὴ ἀφ' οὗ πρῶτον σοὶ ὑπεσχέθην ὅτι τὴν πρωΐαν ἤθελον ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν σου, πορευομένη εἰς ἐπίσκεψιν τῶν τριῶν διασημοτέρων τοῦ Λονδίνου ἰατρῶν.

Ἠγέρθην ἔχουσα τοιαύτην στερεὰν ἀπόφασιν καὶ μισθώσασα ὄχημα μετὰ τῆς θαλαμηπόλου μου εἶπον τῷ ἡνιόχῳ νὰ ὁδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς τὸν ἰατρὸν Β... Κατῴκει οὗτος εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς πόλεως καὶ ἡ ἀπόστασις ἐφαίνετό μοι ἀτελεύτητος. Ἐδυσχεραινέτουν κατὰ τῶν ἵππων καὶ κατ' ἐμαυτῆς τῆς ἰδίας· ἐπεθύμουν νὰ μοὶ σοὶ εἶχον ὑποσχεθῇ, καὶ παρηρχόμην σχεδὸν μέχρι τῆς ὑποκρισίας, ὅπως πεισθῶ, ὅτι ὑπόσχεσις, δοθεῖσα ἐν τῷ μέσῳ τρόμων ὀνείρου δὲν θὰ μὲ ἠνάγκαζε νὰ διαφυλάξω αὐτήν, ἅτε οὐδεμίαν ἠθικὴν ἀξίαν ἔχουσα. Τότε μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ὁ παλαιὸς τοῦ πατρός μου ἰατρὸς λίαν κατ' ἐμοῦ ἠγανάκτει, διότι συνεβουλεύθην ἑτέρους πλὴν

αὐτοῦ ἰατρούς· καὶ ἐνόμιζον βλέπουσα τὸ τοῦ πατρός μου συνοφρυούμενον πρόσωπον, ἐπαναλαμβάνον μοι μετὰ τῆς ὁρμητικωτέρας ὀργῆς του τὰς λέξεις ἐκείνας, ἃς τοσάκις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἤκουσα. Ἀλλάσσετε τοὺς ὑπηρέτας καὶ τὰς θαλαμηπόλους, τὰ ἐνδύματα τοὺς ἵππους καὶ τὴν οἰκίαν, ἀλλ' οὐδέποτε τὸν ἰατρόν σας.

Ἀλλὰ σύ, Οὐΐλιέλμέ μου, δύναται νὰ ὑπερηφανευθῇς· διότι ὁ μόνος εἰς σὲ λογισμός μου ἔτρεπεν εἰς φυγὴν τὸν παλαιὸν ἰατρὸν καὶ αὐτὴν τὴν ἀγανακτοῦσαν σκιὰν τοῦ πατρός μου· διότι οὐδὲν ἄλλο ἐσκεπτόμην ἢ τὴν ὑπόσχεσιν. Τί δὲ ἐστὶν ἄνθρωπος, μὴ ἔχων ἱερὰν τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ; «Δειλὸς καὶ φαῦλος μὴ ἔχων οὐδὲ τὸ θάῤῥος τοσούτων ἄλλων, οἵτινες διαπράξαντες πταῖσμα ἀναγκάζονται ὅπως ἀντιμετωπίσωσι κώδικας καὶ δικαστήρια.» Καὶ αὗται ἐπίσης ἦσαν λέξεις τοῦ πατρός μου, καὶ τὴν φορὰν ταύτην συνεφώνεις καὶ σὺ μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐγὼ ἐνηγκαλιζόμην δι' ἑνὸς μόνον ἀσπασμοῦ δύο προσφιλεστάτας σκιάς, ἴσως ὁμοίως προσφιλεῖς. —Σὺ ὁ πάντοτε μαντεύων τὸν συλλογισμόν μου, πρὶν ἤδη σκεφθῶ αὐτόν· σὺ ὁ αἰσθανθεὶς πάντοτε τὰ αἰσθήματά μου, τὴν ὀργήν μου, βεβαίως θὰ ᾐσθάνθης τὴν ἁγίαν ἐκείνην ἡδονήν, ἧς ἀπολαύει τις, ὁσάκις μακρόθεν ἐρχόμενα συναντῶνται ἐν τῇ ψυχῇ δύο ἐπίσης ἰσχυρὰ αἰσθήματα, ἀλλὰ διαφόρου φύσεως, ἅτινα συνενούμενα ἀποτελοῦσι μίαν μόνην ἡδονήν, ἐντελῆ ἱκανοποίησιν, θερμὴν ὡς ὁ ἥλιος, μεγάλην ὡς ὁ οὐρανός.

Συγχώρησον λοιπὸν τὴν Ἔμμαν σου, γράφουσάν σοι δι' ἀνατολικῶν φράσεων ὑπὸ τὴν Ἀγγλικὴν ὁμίχλην· κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, βλέπουσα τὸν Οὐΐλιέλμον μου συμφωνοῦντα μετὰ τοῦ πατρός μου, ᾐσθανόμην μίαν ἐκ τῶν ἡδέων ἐκείνων ἁρμονιῶν.

Ἐν τοσούτῳ ἀφικόμεθα εἰς τὴν θύραν τοῦ ἰατροῦ· δὲν ἦτο οἴκοι καὶ ὁ ὑπηρέτης αὐτοῦ οὗτινος τὸ ὕφος ἐδήλου τὴν φήμην καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ κυρίου του, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ ἰατρὸς Β... δὲν ἐδέχετο ἐπισκέψεις εἰμὴ τὴν Τρίτην καὶ τὸ Σάββατον ἀπὸ τῆς μιᾶς ὥρας μέχρι τῆς τετάρτης μ. μ. Πρὸς αἰσχύνην μου, πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἡ ἀπάντησις αὕτη μὲ ἱκανοποίησε, καὶ καταβαίνουσα δρομαίως τὴν κλίμακα ἐπανηρχόμην οἴκαδε εὐχαριστημένη μᾶλλον ἢ ὅταν ἐξῆλθον. Εἶχον καιρὸν εἰσέτι 24 ὡρῶν καὶ δὲν ἔπταιον ἐγώ...

Σήμερον λοιπὸν ἐπανῆλθον ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ ἰατροῦ Β... καὶ μόλις ἀναλαβοῦσα ἐκ τῆς βαθείας συγκινήσεως τῆς ἐπισκέψεώς μου, σοὶ γράφω ν' ἀγαπᾷς ὀλίγον τὴν Ἔμμαν σου, ἥτις δι' ἀγάπην σου συμβουλεύεται τοὺς ἀγροίκους καὶ ἀγερώχους τούτους ἱερεῖς τῆς θεᾶς Ὑγείας, ἥτις θὰ εἶχεν ἴσως τρυφερωτέραν καρδίαν αὐτῶν...

Ὁ ἰατρὸς Β.. εἶνε πράγματι γίγας· καὶ ἐγὼ ἀγνοῶ τίνι τρόπῳ οἱ ὑπερμεγέθεις αὐτοῦ μῦς καὶ ἡ γιγαντιαία αὐτοῦ γαστὴρ δύνανται νὰ περικλει-

σθῶσιν ἐντὸς τῶν μελανῶν αὐτοῦ ἐνδυμάτων καὶ τοῦ λευκοῦ αὐτοῦ λαιμοδέτου. Μετὰ φρίκης βλέπουσα αὐτόν, ὁσάκις ἐχειρονόμει καὶ ἐκινεῖτο ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου αὐτοῦ, ἐνόμιζον ὅτι οὗτος θὰ συνετρίβετο, ἅτε κλείων καὶ περιορίζων τοσαύτην ζωὴν ἐν κινήσει· ἡ δὲ ἔξαψίς μου μοὶ παρίστα σωρὸν κράτος, ὅπερ ἤθελε ν' ἀνατραπῇ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην στιγμὴν ἐπὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς τάπητος τοῦ σπουδαστηρίου ἐκείνου.

Ὁ ἰατρὸς Β... ὡμίλει λίαν μεγαλοφώνως, ὥστε ἐνόμιζον ὅτι ἤκουον ἀγρίαν καὶ παθητικὴν φωνήν· καὶ ἐβεβαίου τὸ πᾶν μετὰ τοσαύτης βαθείας πεποιθήσεως, ὥστε μοὶ ἐφαίνετο ἀδύνατον νὰ διακόψω αὐτὸν ὁμιλοῦντα, ἔτι ἀδυνατώτερον ν' ἀντιλέξω αὐτῷ. Κατὰ στιγμάς τινας μοὶ ἐφαίνετο ὅτι πᾶν τὸ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενον δὲν θὰ ἦτο εἰμὴ ἡ καθαρὰ ἀλήθεια καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος δὲν θὰ ἐγίνωσκε τὴν ἀμφιβολίαν οὐδὲ κατ' ὄνομα. Ἐὰν ὁ Ἰησοῦς εἶπε τῷ παραλυτικῷ «ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει» θὰ παρετήρησε τοῦτον διὰ τῶν αὐτῶν ὀφθαλμῶν, δι' ὧν ὁ ἰατρὸς Β.. μὲ παρετήρει· θὰ ὡμίλησεν αὐτῷ διὰ τοῦ αὐτοῦ ὕφους, δι' οὗ μοὶ ἀπηύθυνε τὰς λέξεις αὐτοῦ, ὁμοίας τῷ κεραυνῷ καὶ τῇ βροντῇ.

Ἵνα ἀπαλλαχθῶ τῆς περιττῆς βασάνου τῆς στηθοσκοπήσεως, τῷ ἐξέθεσα συντόμως, ὅτι ἤμην θυγάτηρ πατρὸς ἐκ φθίσεως θανόντος, ὅτι ἀπώλεσα τοὺς ἀδελφούς μου ὑπὸ τῆς ἰδίας ἀσθενείας, καὶ ὅτι ἐγὼ ἡ ἰδία ὑπόκειμαι εἰς ἐπιμόνους βρογχίτιδας καὶ αἱμοπτυσίαν. Ἐφ' ὅσον καὶ ἂν ἐπειρώμην νὰ μὴ εἴπω εἰμὴ τὰς ἀναγκαίας λέξεις, ὅπως οὗτος μ' ἐννοήσῃ, ἐφαίνετο ὅτι ἐγίνωσκεν ἤδη αὐτάς, πρὶν ἢ ταύτας προφέρω, καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν μὲ διέκοπτε δι' ἑνὸς *χμ' χμ' χμ'* καὶ διὰ δειγμάτων ζωηρᾶς ἀνησυχίας. Εἰποῦσα αὐτῷ ὅτι δὲν ἐπεθύμουν νὰ ἐξετασθῶ, δοκιμασθεῖσα ἤδη καὶ βασανισθεῖσα ὑπὸ πολλῶν ἰατρικῶν ἐξετάσεων, τῷ προσέφερον τὴν ἀπόφασιν ἐκείνην, ὑπογραφεῖσαν ὑπὸ ἰατρῶν τινων, προσκληθέντων ποτὲ ὑπὸ τοῦ πατρός μου εἰς συμβούλιον· ἀπόφασιν, ἣν ἔκτοτε ἀπὸ μνήμης ἔμαθον, χωρὶς νὰ ἐννοῶ αὐτήν.

«Κληρονομικὴ φυματίωσις, κωφότης τῆς δεξιᾶς ὑποκλειδίου χώρας, λίαν ἀσθενὴς φλυκταινοειδὴς ψιθυρισμὸς καθ' ὅλον τὸν θώρακα, ἀλλὰ μᾶλλον δεξιόθεν καὶ ὑψηλά, παρατεταμένη εἰσπνοή, χαλεπὴ καὶ διακεκομμένη. Πλευριτικαὶ προσφύσεις ἐκ τῶν δύο μερῶν τοῦ θώρακος· πεπτικὰ ὄργανα ἐν καλλίστῃ καταστάσει.»

Παρουσιάζουσα τὸ μυστηριῶδες καὶ σκληρὸν ἐκεῖνο ἔγγραφον, ὡς θανάσιμον ἀπόφασιν, γραφεῖσαν εἰς ξένην γλῶσσαν, ἐξέφραζον τῷ ἰατρῷ Β... τὴν ἐπιθυμίαν ἵνα μάθω, ἐὰν μεταβάλλουσα κλίμα ἤθελον βελτιώσῃ τὴν ὑγείαν μου, ὥστε ν' ἀπαλλαγῶ ἐντελῶς παντὸς κινδύνου εἰς τὸ μέλλον.... καὶ ἐνταῦθα ἤρχιζον νὰ ἐρυθριῶ καὶ νὰ ἐρυθριῶ πολύ, διότι ὤφειλον νὰ προφέρω τὰς δυσκολωτέρας λέξεις, ἀκριβῶς ἐκείνας, δι' ἃς μοὶ ἐπέβαλες νὰ συμβουλευθῶ τοὺς περιφημοτέρους ἰατροὺς τοῦ Λονδίνου· σὲ βεβαιῶ δὲ ὅτι

ἤθελον κατορθώσῃ τοῦτο, ἐὰν ὁ σωματώδης ἰατρὸς χωρὶς νὰ ἐννοήσῃ τὸ ἐρύθημά μου, οὐδὲ τὸν δισταγμόν μου δὲν μὲ εἶχεν ἀποτόμως διακόψῃ, προξενῶν τῇ ψυχῇ μου ἀλγεινὸν κλονισμόν, ὃν βεβαίως θὰ ἐννοήσῃς, καλέ μου Οὐϊλιέλμε...

Μετὰ τὸν κλονισμὸν ἐκεῖνον, μετὰ τὰς διακοπὰς αὐτὰς ᾐσθάνθην ἐμαυτὴν ἐντελῶς ἀπομεμονωμένην ἀπὸ τοῦ ἰατροῦ, τοῦ ἀτενίζοντος καὶ ὁμιλοῦντος πρός με· καὶ τὰ ὦτά μου μηχανικῶς ἐδέχοντο τὸν ἦχον τῶν λόγων του, χωρὶς νὰ μοὶ προξενήσωσιν ἄλγος ἢ χαράν, χωρὶς νὰ μοὶ ἐμπνεύσωσιν ἐμπιστοσύνην ἢ φόβον.

Περίπαιξον τὴν Ἔμμαν σου, θέλουσαν νὰ δικάσῃ ἕνα τῶν χρησμῶν τῆς βρεττανικῆς ἰατρικῆς· ἀλλὰ φαίνεταί μοι, ὅτι ὁσάκις ἰατρὸς δὲν ἐννοεῖ τὸν ἀσθενῆ αὐτοῦ, δὲν δύναται νὰ θεραπεύσῃ αὐτόν. Ὁ ἰατρός Β... οὐδὲν ἐμάντευσεν, ἐξ ὅσων ἐσιώπων, δὲν ἤξευρεν διὰ τῆς προνοίας του νὰ μοὶ οἰκονομήσῃ οὐδεμίαν τῶν δυσκόλων λέξεων· ὅθεν δὲν ἐνόει τὴν εὐαίσθητον καὶ φιλάσθενον ἰδιοσυγκρασίαν μου· ἐν ἄλλαις λέξεσιν αἱ συμβουλαὶ αὐτοῦ ἦσαν δι' ἐμὲ ξηραὶ λέξεις.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἐγὼ ἠκροώμην αὐτοῦ μόνον φιλοφροσύνης χάριν, καὶ ἵνα ἔλθω εἰς πέρας τῶν ὑπ' αὐτοῦ παραγγελθέντων μοι πρὸς ἐκτέλεσιν.

«.... Ἄχ! ἐπιθυμεῖτε νὰ μεταβάλλητε κλίμα· θέλετε νὰ διαμείνητε ἐν Νικαίᾳ τῆς Γαλλίας ἢ ἐν Πίσῃ, ἐν Πῶ ἢ Μεντόν, διανοεῖσθε νὰ ἐπισκεφθῆτε τὰ Πυρηναῖα καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ὑέρης ἢ ἴσως τολμᾶτε νὰ σκεφθῆτε περὶ Μαδέρας καὶ Αἰγύπτου, ὀροπεδίου τῆς Ἀσίας ἢ περὶ τῆς Τσέρρο Πάζκο ἐν Περουΐα; — Ἀλλ' αὗται εἶνε τοῦ συρμοῦ μανίαι, αἵτινες πιστεύονται ὑπὸ τῶν ἀσθενῶν καὶ διδάσκονται ὑπὸ τῶν ἰατρῶν.... Ἄχ! εἶνε πράγματι ὡραῖον τὸ ἀποστέλλειν μακρὰν μακρὰν τὸν ἴδιον ἀσθενῆ, ἵν' ἀποθάνῃ ἄνευ ἰδικῆς μας εὐθύνης, καὶ μακρὰν τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πελατῶν ἡμῶν. Καὶ εἶνε πράγματι ὡραῖον!—Ἀλλά, κυρία μου, ὑπάρχουσι φθισικοὶ ἐν Πίσῃ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ δὴ πλεῖστοι ἐν Μαδέρᾳ καὶ Νικαίᾳ. Οἱ ἀμαθεῖς οὗτοι ἰατροί, οἱ συμβουλεύοντες τοὺς φθισικοὺς εἰς τὴν ἀποδημίαν δὲν θαρροῦσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην αὐτῶν· καὶ ὁ μὴ ἔχων πεποίθησιν ἑαυτῷ τῷ ἰδίῳ, τῇ ἐπιστήμῃ, ἣν ἐσπούδασε, τῷ ἐπαγγέλματι ὃ μετέρχεται εἶνε εὐήθης καὶ ἀπαιταιών. Ἡμεῖς ἔχομεν ἐν τοῖς χαρτοφυλακίοις καὶ φαρμακείοις ἡμῶν ἑκατοντάκις ἰσχυρότερα μέσα τῆς χλιαρᾶς ἀτμοσφαίρας τῆς Μεσογείου ἢ τοῦ Ὠκεανοῦ. Ὡραία πράγματι σοφία! Καὶ ὑμεῖς, ὑποθέτω, δὲν γινώσκετε οὐδὲ λέξιν περὶ ἰατρικῆς, ἀλλὰ δύνασθε νὰ καταγελάσητε τῶν ἀτμοσφαιρικῶν κλιματολόγων ἐκείνων ἰατρῶν (ὀνομάσατε αὐτοὺς ὅπως θέλετε) καίτοι ἀγνοοῦσα τὴν ἰατρικήν· διότι μεταξὺ τῶν κλιμάτων τούτων, ἃ παραγγέλλουσι τοῖς φθισικοῖς, ὑπάρχουσι ξηρὰ καὶ ὑγρά· ὑπάρχουσιν ὑψηλόταται χῶραι καὶ ἕτεραι εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς

θαλάσσης· ὑπάρχουσι θερμὰ καὶ ψυχρὰ κλίματα! Φεῦ! ὁπόση ἀμάθεια, ὁπόση ἀγυρτία!...

«Ἴδετε ἐγὼ διὰ μιᾶς θερμάστρας καὶ ἑνὸς θερμομέτρου ἀπομιμοῦμαι ἐντελέστατα πάντα τὰ κλίματα ἐν τῷ δωματίῳ ἡμῶν, καὶ δι' ὀλίγων γαιανθράκων καὶ ὕδατος ἀντικαθιστῶ τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Μαδέραν ἐν ὁδῷ Ὀξωνίου ἢ ἐν Πικαδίλλῃ, χωρὶς νὰ ἔχητε ἀνάγκην νὰ ἐξέλθητε τῆς ἡμετέρας οἰκίας ἢ νὰ καταλείψητε τοὺς τάπητας ἡμῶν, τὰ ὑμέτερα ἄνθη, τὸ κανάριον ὑμῶν καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀλλὰ δέον νὰ ἔχητε ὀλίγην ὑπομονήν· μετὰ τῶν ταπήτων ὅμως, τῶν ἀνθέων, καὶ τοῦ ᾄσματος τοῦ μικροῦ πτηνοῦ σας, προσθέτω τὰς βδέλλας, τὰ ἐκδόρια, τὰ καυτήρια καὶ τὴν ἀλοιφὴν τοῦ Ἄντενριθ, καὶ τὸ ἔλαιον τοῦ ὀνίσκου· ἄχ! πράγματι σκληρῶς μεταχειρίζομαι ὑμᾶς, ἀλλὰ μετ' ἐλεήμονος σκληρότητος· διὰ βασάνων ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος ἀηδῶν φαρμάκων. Θεραπεύω ὑμᾶς διὰ τῆς πείνης καὶ τοῦ ἄλγους.. διὰ τῆς καθείρξεως καὶ τοῦ φόβου...»

Καὶ ὁ ἰατρὸς Β.. ἐφαίνετο χαίρων ἐπὶ τῇ δεινῇ αὐτοῦ εὐγλωττίᾳ, ἀλλ' ἡ φωνή του ἦτο τοσοῦτον μεστὴ πεποιθήσεως, ὥστε ἠναγκαζόμην ν' ἀκροασθῶ αὐτοῦ. Μεγάλως εὐηρεστεῖτο ἐπιθεωρῶν τὰ τρομακτικὰ ὅπλα, ἃ ὁ ἴδιος διηυθέτει κινούμενος ἐπὶ τῆς ἕδρας αὐτοῦ καὶ μειδιῶν μετετόπιζεν ἕκαστον πρὸ αὐτοῦ ἀντικείμενον, καὶ αἴφνης ἐξελάμβανον αὐτὸν ἀντὶ δημίου...

«Ἀλλά, προσφιλής μοι κυρία, ἡ θεραπεία ἀσθενείας τινὸς εἶνε μάχη μεταξὺ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τοῦ ἰατροῦ· εἶνε πάλη τῆς φύσεως πρὸς τὴν ἐπιστήμην· καὶ ἡ νίκη ὀφείλεται τῷ ῥωμαλεωτέρῳ καὶ θαρραλεωτέρῳ· βλέπω δὲ (καὶ ἐνταῦθα ἀκουσίως ἀνέτρεπε τὰς χειρίδας τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ, ὡς ἑτοιμαζόμενος εἰς πυγμαχίαν) ὅτι ἐν ἐμοὶ δὲν ἐλλείπει οὔτε τὸ θάρρος οὔτε ἡ ἰσχύς. Οἱ συνάδελφοί μου λέγουσι περὶ ἐμοῦ ὅτι εἶμαι μανιώδης ζωτικόδοξος, καὶ ὅτι κατέστην διὰ τοῦ χρόνου γελοῖος· ἀλλ' ἐγὼ εὑρίσκω καθ' ἑκάστην στερεωτέραν πεποίθησιν ἐν τῇ ἐμῇ ἐπιστήμῃ καὶ τὸ ἐκφράζω ἴσως διὰ λίαν ἰσχυροῦ τόνου, διὰ λίαν φλογερῶν λέξεων... Γελάσατε· μὲ ὠνόμασαν Ὀδυσσέα τῆς Ἀγγλικῆς ἰατρικῆς, διότι ὑποστηρίζω ὅτι καὶ ἐν τῇ Ἰνδικῇ εἶνε κακὸν ν' ἀφαιμάσσωσι καὶ μάλιστα τοὺς ἀσθενεῖς ἐκ τροπικῶν πυρετῶν· διότι ἀντὶ νὰ ἐνασχοληθῶ εἰς ψύλλαν κνίζουσαν τὸ δέρμα ἡμῶν, ἀντὶ ν' ἀπολέσω χρόνον, ὅπως μετρήσω τὸ μέγεθος φύματος ἢ σημειώσω ἀκριβῶς τὰ ὅρια τοῦ ἥπατος, πορεύομαι κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν ζωὴν ψηλαφῶ αὐτὴν καὶ ζητῶ παρ' αὐτῆς τὴν αἰτίαν τῆς ἀταξίας καὶ τῶν ἐνοχλήσεων αὐτῆς...»

Βεβαίως ὁ ἰατρὸς Β.. δὲν μετεχειρίσθη τὴν ἀπειράριθμον σωρείαν ἐκείνην τῶν βδελλῶν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, τὰ καυτήρια καὶ τὰ ἐκδόρια, ἃ οὗτος ἤθελε νὰ μοὶ ἐπιθέσῃ, διότι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐφαίνετο μέλλων νὰ διαρραγῇ ἐντὸς τῶν λίαν στενῶν αὐτοῦ ἐνδυμάτων, καὶ ὁμιλῶν μοι ἵδρωνε.

καθ' ὑπερβολὴν καὶ συχνάκις ἠναγκάζετο νὰ σπογγίζῃ τὸν ἱδρῶτα τοῦ μετώπου· ἐγὼ δὲ ἤμην τοσοῦτον τεταραγμένη, ὥστε μοὶ ἐφαίνετο, ὅτι ὁ ἱδρὼς ἐκεῖνος ἦτο ἔλαιον βεβαμμένον ἐντὸς αἵματος.

«Κυρία μου, ἐὰν θέλετε ἐντελῶς νὰ ἰαθῆτε, προσκαλέσατέ με εἰς τὴν ὑμετέραν οἰκίαν ἐν Λονδίνῳ, καὶ θὰ ἰατρεύσω ὑμᾶς. Ἐὰν ἐπιθυμῆτε ν' ἀποθάνητε μακρὰν τῆς Ἀγγλίας, ὑπάγετε εἰς Μαδέραν ἢ εἰς Νίκαιαν...» Ἡ ἀνακεφαλαίωσις δι' ἧς ὁ ἰατρὸς Β.. ἐπέρανε τὴν συμβουλὴν αὐτοῦ ὑπῆρξε τοσοῦτον ἀποτρόπαιος, ὥστε δὲν εὕρισκον λέξεις ν' ἀπαντήσω αὐτῷ· καὶ ψιθυρίζουσα συγκεχυμένην μονοσύλλαβον τινά, ἔσπευσα νὰ πληρώσω αὐτὸν καὶ ἀπῆλθον.

Τὸ τρίτον μέρος τῆς βασάνου μου παρῆλθεν ἤδη· μετὰ δὲ ταῦτα θὰ σοὶ εἴπω, φίλτατε Οὐϊλιέλμε καὶ τοῦτο ἔπραξα δι' ἐσέ.

Θὰ ἐπισκεφθῶ εἰσέτι ἑτέρους δύο συναδέλφους τοῦ ἰατροῦ Β.. ὕστερον ὅμως θὰ θεωρήσω ἐμαυτὴν ἀξίαν οὐ μόνον, ὅπως εἶμαι φίλη σου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἡρωῒς τῆς καρδίας σου.

Σήμερον αἰσθάνομαι τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ λάβω ἀντιφάρμακον διὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἰατροῦ Β.. θὰ λάβω μετ' ἐμοῦ τὸ Βούρνς μου καὶ τὰς ἐπιστολάς σου καὶ θὰ πορευθῶ εἰς τὸ μᾶλλον μεμονωμένον μέρος τοῦ κήπου μας, ἵνα ἐπὶ ἱκανὰς ὥρας μείνω μεταξὺ τῶν δένδρων καὶ τῆς μνήμης σου, μεταξὺ τῆς ποιήσεως τῆς φύσεως καὶ τῆς ποιήσεως τῆς καρδίας.

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 6ῃ Ἰουλίου 18...

Μετὰ τὴν χθεσινὴν πρὸς τὸν ἰατρὸν Β.. ἐπίσκεψίν μου ᾐσθανόμην ἐμαυτὴν ἀπαλλαγεῖσαν μεγάλου βάρους, καὶ μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐν τῷ βρεττανικῷ βασιλείῳ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὕρω ἕτερον ἰατρόν, ὅστις περισσότερον τούτου ἤθελεν εἶναι ἐναντίος πρὸς τὰς κλίσεις, τὰ νεῦρά μου. Μοὶ ἐφαίνετο λοιπὸν ὅτι ἡ θεία Πρόνοια μοὶ ἔδωκε διὰ τοῦ πρώτου τούτου χρησμοῦ τὴν πικροτέραν κύλικα, καὶ ὅτι εἰς τοὺς δύο λοιπούς, οὓς ἔμελλον νὰ συμβουλευθῶ, ἤθελον εὕρῃ δύο φιλοφρονεστάτους καὶ γλυκυτάτους φίλους. Ἀλλὰ καὶ τὴν φορὰν ταύτην ἠπατήθην· καὶ οὕτω πάλιν ἐπείσθην ὅτι ἐν τῇ φύσει αἱ ποικιλίαι τοῦ κακοῦ εἶνε πολυαριθμότεραι τῶν τοῦ ἀγαθοῦ. Φίλτατέ μοι Οὐϊλιέλμε, ἄκουσόν μου μετὰ προσοχῆς. Ἔκλεξον τὸ παλαιότερον, τὸ ἀναπαυτικώτερον τῶν ἀνακλίντρων σου, κάθησον ἐπὶ τούτου, καὶ κλείσας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ φωτός, ἀκολούθησον διὰ τῶν τῆς ψυχῆς τὴν σὴν Ἔμμαν, δι' ἀγάπην σου πορευομένην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰατροῦ Τ...

Μόλις εἰσαχθεῖσα ὑπό τινος θαλαμηπόλου εἰς τὴν αἴθουσαν, καὶ ἀτενίσασα πέριξ ἐμοῦ ᾐσθάνθην ῥῖγος. Δὲν ἦτο ῥῖγος κακοδιαθεσίας οὐδὲ ψυ-

χος ὑπάρχον ἐν τῷ δωματίῳ, ἀλλὰ ψυχικὸν ῥῖγος, ἀναγκάσαν με νὰ συσταλῶ καὶ περιβάλλω ἐμαυτὴν καλῶς διὰ τοῦ ἐπενδύτου μου τῶν ἐνδυμάτων μου τῶν βραχιόνων μου, ὡς ἐὰν ἤθελον νὰ τυλιχθῶ κωνοειδῶς ἐν ἐμαυτῇ τῇ ἰδίᾳ, ἵνα μὴ ἀπολέσω τὴν ἐσωτερικὴν θερμότητα. Ἐν τῷ καθ' ὁλοκληρίαν σιωπηλῷ καὶ συμμετρικῷ ἐκείνῳ δωματίῳ, οὐδὲ ἓν ἀντικείμενον ὑπῆρχε μὴ ἀναγκαῖον οὔτε ἡ μικροτάτη εἰκών, οὔτε τὸ μικροσκοπικώτατον παιγνίδιον, οὔτε ἄνθος, οὔτε τὸ ἐλάχιστον, ὅπερ ἤθελεν ἀποδείξῃ ὅτι ὁ οἰκοδεσπότης ἠγάπα τὸ ὡραῖον, ἢ εἶχε καλλαισθησίαν ἢ συμπάθειαν. Ἐπὶ τέλους τὰ χρώματα μετὰ τῶν ζωηρῶν αὐτῶν ἀντιθέσεων καὶ τῶν ἁρμονιῶν αὐτῶν, ἐφαίνοντο ἐξορισθέντα ἐκ τοῦ τόπου ἐκείνου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦρχεν ἀπολύτως ἡ μαθηματικὴ ἐπιστήμη.

Κλείσασα τοὺς ὀφθαλμοὺς περιέμενον τὸν ἰατρὸν Τ.., μὴ βραδύναντα νὰ ἐμφανισθῇ. Ἦτο δὲ οὗτος ψυχρὸς ὡς τὰ χρώματα τοῦ δωματίου αὐτοῦ· ἦτο πράγματι ἡ κάμπη τῆς χρυσαλίδος ἐκείνης. Κύψας ἐλαφρῶς τὴν κεφαλὴν χωρὶς νὰ ὁμιλήσῃ, ἔλαβεν ἕδραν καὶ οὐδὲ νῦν ὁμιλῶν μὲ παρετήρει, ἀναμένων ν' ἀρχίσω τὴν ἀλγεινὴν ἱστορίαν μου. Δὶς ἢ τρὶς προσήλωσα τὰ βλέμματα ἐπ' αὐτοῦ καὶ δὶς ἢ τρὶς ἐταπείνωσα αὐτά, μεταβάλλουσα ἀκουσίως βλέμμα, ἔκφρασιν τοῦ προσώπου μου, ὡς ἐὰν ἤθελον νὰ μεταβάλλω τοὺς νεκροὺς καὶ ψυχροὺς ἐκείνους ὀφθαλμούς, μηδὲν ἐκφράζοντας, ἀλλ' ἐμπνέοντάς μοι φόβον. Οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ ὁμιλήσω μετά τινος, χωρὶς νὰ αἰσθανθῶ ἐμαυτὴν συνδεομένην μετὰ τούτου δι' ἀοράτου νεύρου, κλονίζοντος συγχάμα ἐμὲ καὶ τὸ ὁμιλοῦν ἄτομον· οὐδέποτε ἠδυνήθην νὰ φαντασθῶ ὅτι δύο ἄνθρωποι δύνανται ν' ἀπευθύνωσιν ἀλλήλοις τὴν πνοὴν ἐκείνην τῆς ψυχῆς, τὴν ὀνομαζομένην λόγος, χωρὶς ἀτμόσφαιρα μίσους ἢ ἔρωτος, θαυμασμοῦ ἢ περιφρονήσεως νὰ ἑνώσῃ καὶ συγχύσῃ αὐτούς. Καὶ ἐγὼ πειρωμένη δι' ὅλων τῶν δυνάμεών μου νὰ συνοικειωθῶ μετὰ τοῦ πεπαγωμένου ἐκείνου ἀνθρώπου, προσεπάθουν νὰ καταστῶ ἐπ' ἴσης ψυχρά, ἵνα συμμορφωθῶ πρὸς τὸ ὕφος αὐτοῦ, ἵνα μετριάσω τὰς χειρονομίας μου, ὅπως δυνηθῶ κατά τι νὰ συμφωνήσω μετ' αὐτοῦ. Μάταιαι προσπάθειαι! Ὁ ἰατρὸς Τ... καὶ ἐγὼ ἤμεθα δύο ἀνθρώπινα πλάσματα, ἀλλὰ κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων δι' ἀβύσσου μεγαλειτέρας, τῆς χωριζούσης τὸν ἀνθρηδῶνα ἀπὸ τοῦ ἄνθους, τὸν λύκον ἀπὸ τοῦ καναρίου.

Μεθ' ὁρμῆς καὶ ταχύτητος ἐξέθεσα τὸν σκοπὸν τῆς ἐπισκέψεώς μου, εἶπον αὐτῷ τὰς ἐκφρασθείσας ἤδη ὑπ' ἄλλων ἰατρῶν γνώμας περὶ ἐμοῦ, ἐξέθεσα ἑκατοστὴν ἤδη φορὰν τὴν στηθοσκοπικὴν διάγνωσιν τῆς ἀσθενείας μου· ἐπειράθην νὰ εἴπω τὸ πᾶν διὰ μιᾶς, ὅπως ἀπαλλαγῶ ἔστω καὶ λεπτὸν τῆς ἀπεχθοῦς ἐκείνης συνδιαλέξεως.

Οὗτος ἐσιώπα πάντοτε ἀφίνων με νὰ ὁμιλῶ, καὶ οὐδὲ κάμψις τοῦ προσώπου, οὐδὲ νεῦμα διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ μοὶ ἐδήλου ὅτι ἔζη. Ἤμεθα δύο ζῶντα πρόσωπα, πλησίον ἀλλήλων καὶ ἡ ἠθικὴ πρᾶξις τοῦ ἑνὸς ἐπὶ τοῦ

ἑτέρου ἤρχιζε σαφῶς νὰ καταφαίνηται· ἐγὼ ὅμως ἐμίσουν τὸν ἰατρὸν Τ..

Ἐν τέλει εἰποῦσα τὰ δυνατὰ καὶ ἀδύνατα, πᾶν ὅ,τι ἐγίνωσκον καὶ δὲν ἐγίνωσκον περὶ τῆς ἀσθενείας μου, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐπὶ τέταρτον τῆς ὥρας συνεχῶς μετὰ σπασμωδικῆς ταχύτητος ὡμίλησα, ἐσιώπησα καὶ περιέμενον, ἵνα τὸ ἀμφίβιον ἐκεῖνο ζῶον ὁμιλήσῃ. Ἤλπιζον τοὐλάχιστον ὅτι ἡ φωνὴ αὐτοῦ θὰ ἦτο θερμή. Ὑπάρχει ἄρα γε ἐν τῷ κόσμῳ πλάσμα, ὃν καθ' ὁλοκληρίαν δυσειδὲς καὶ παγετῶδες...;

Ὁ ἰατρὸς Τ... ψυχρότατα προσέθηκε.

«Πάνθ' ὅσα εἴπατε ἔχουσι καλῶς· ἀλλ' εἰς μάτην. Πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ὄργανα»· καὶ ὡς εἰ εἶχεν ἤδη κοπιάσῃ λίαν ὁμιλήσας, ἠγέρθη δείξας μοι διὰ τοῦ δακτύλου ἀνακλιντήριον κείμενον ἐπὶ γωνίας τῆς αἰθούσης ἀκριβῶς διατεθειμένον πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἀσθενῶν.

Ἠγέρθην ὡς ὑπακούσασα εἰς τὸ νεῦμα τυράνου· ἀλλὰ θέλουσα νὰ παρακαλέσω αὐτόν, ὅπως μ' ἀπαλλάξῃ ἀνωφελοῦς βασάνου, τῶν πνευμόνων μου ἤδη λεπτομερῶς ἐξετασθέντων ὑπὸ συμβουλίου ἰατρῶν, ἐπειράθην νὰ τραυλίσω παράκλησιν, ἀπολογίαν, ἐψιθύρισα:

«Συγχωρήσατε... ἀλλά...»

Οὗτος ἔσεισε τὴν κεφαλὴν διὰ σκεπτικοῦ καὶ περιφρονητικοῦ ὕφους, καὶ διὰ δεσποτικωτέρου νεύματος τοῦ δεξιοῦ λιχανοῦ μοὶ ἔδειξεν ἐκ δευτέρου τὸ ἀνάκλιντρον, ἐφ' οὗ ὤφειλον νὰ κατακλιθῶ.

Ἦτο κλίνη στιλπνοῦ δέρματος, ἄνευ οὐδεμιᾶς κηλῖδος, ἀλλὰ ψυχρὰ λίαν ψυχρά, ὡς ὁ ἀὴρ τῆς αἰθούσης ἐκείνης, ὡς τὸ χρῶμα τῆς ἀτμοσφαίρας ἐκείνης, ὡς οἱ λόγοι τοῦ ἰατροῦ ἐκείνου.

Καὶ νῦν ἐπίτρεψόν μοι νὰ σοὶ ἐκφράσω τοῦτο διὰ τῶν λέξεων ποιητοῦ τινος ἐκ τῶν ἡμετέρων.

«The grave physician
By the trembling patient stands,
Like some deftly skilled musician;
Strange! the trumpet in his hands,
Whilst the sufferer' s eyeball glistens,
Full of hope and full of fear.
Quietly he bends and listens
With his quick accustomed ear

. . . .

Then thou whisperest in his ear
Word which only he can ear;
Words of woe and words of cheer
Jubilates thou hast sounded,
Wild exulting songs of gladness
Misereres have abounded
Of unutterable sadness

(Ἕπεται συνέχεια).

ΝΥΜΦΑΙΑ Η ΛΕΥΚΗ

(NYMPHAEA ALBA)

Τὸ ὑδρόβιον τοῦτο καὶ πολυετὲς φυτὸν ὑπάγεται εἰς τὴν κλάσιν τῶν *Νυμφαιοειδῶν* (Nymphaeineae) καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν *Νυμφαιομόρφων* (Nymphaeaceae), φέρει ῥίζωμα ὑπογείως διακλαδούμενον, ἐξ οὗ λαμβάνουσι τὴν ἀρχήν των καυλία ἢ μᾶλλον μίσχοι ἐπιμήκεις, ὧν ἕκαστος ἀπολήγει κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος εἰς φύλλον μέγα, στρογγύλον, καρδιόσχημον, μετ' ἄντυγος τραχείας καὶ ἀκεραίας. Τὰ ἄνθη του εἰσὶ λευκά, μέγιστα καὶ μονήρη, ἐπιπλέουσι δὲ στηριζόμενα ἐπὶ ἰσομεγέθων τοῖς μίσχοις ποδίσκων· ὁ κάλυξ φέρει 4 σέπαλα, ἐλεύθερα, ποώδη ἢ ἔγχροα. Τὰ πέταλα τῆς στεφάνης εἰσὶ λευκότατα, 15 περίπου τὸν ἀριθμόν, διατεταγμένα κατὰ δύο τοὐλάχιστον σειράς, καθ' ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν καὶ κατωτέραν ἐπιφάνειαν τῆς ὠοθήκης· τὰ ἐσώτερα εἰσὶ βραχύτερα καὶ φαίνονται βαθμηδὸν μεταμορφούμενα εἰς στήμονας, οἵτινες εἰσὶ πολυάριθμοι καὶ ὑπόγυνοι· φέρει στίγμα ἐπιφυὲς τῇ ὠοθήκῃ, καὶ καρπὸν λίαν παρεμφερῆ κωδίᾳ Μήκωνος.

Ἡ λευκὴ Νυμφαία φύεται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐν ταῖς λίμναις· εὗρον δ' αὐτὴν καὶ ἐπὶ λιμναζόντων πηγαίων ὑδάτων εἰς τὰς πέριξ τοῦ Αἰτωλικοῦ πεδιάδας. Ἄνθη δὲ ταύτης ὡραῖα συνέλεξε πρὸ τριετίας ὁ κ. Θ. Χελδράϊχ ἐν τῇ Λυσιμαχίᾳ λίμνῃ τοῦ Ἀγρινίου παρὰ τὰς γεφύρας τοῦ Ἀγγελοκάστρου πρὸς τοὺς Μύλους, ἔνθα κοινῶς καλεῖται Πλατομανδύλα. Ἐν τῇ λίμνῃ δὲ τῶν Ἰωαννίνων καλεῖται κοινῶς Νούφαρο, ἐκ τοῦ Ἀραβικοῦ, ὅπερ ἄγνωστον πότε καὶ πῶς παρεισήχθη.

Ἡ Νυμφαία ἐκλήθη οὕτω καθὸ φυτὸν ἀνῆκον ἢ ἀφιερωθὲν εἰς τὰς νύμφας, τὰς κατωτέρας δηλ. ἐκείνας θεότητας, ὧν ἡγεμὼν ἢ ἀρχηγὸς ἐθεωρεῖτο ὁ Ποσειδῶν φέρων καὶ τὸ ἐπίθετον Νυμφαγέτης· εἶναι φυτὸν καλλωπισμοῦ ζωγραφικώτατον, καὶ καλλίστην παρέχει ἐντύπωσιν ἐν καιρῷ τῆς ἀνθήσεως. Θάλλει ἐπὶ τῶν γαληνίων ὑδάτων τῶν λιμνῶν ὡς τὸ Λείριον ἐπὶ τῶν ἀνθώνων μας· δὲν ἔχει μὲν τὴν εὐωδίαν ἐκείνου, εἶναι ὅμως ὑπερτέρα κατὰ τὸ μέγεθος, τὸ σεμνοπρεπὲς κάλλος καὶ τὴν παρθενικὴν λευκότητα τῶν ἀνθῶν της, κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν κανονικὴν διάταξιν τῶν πετάλων της καὶ τέλος κατὰ τὴν πληθὺν τῶν στημόνων της, ὧν τὸ κίτρινον χρυσοειδὲς χρῶμα ἐπαυξάνει τὴν τῆς στεφάνης καλλονήν.

Τὰ ἄνθη της φαίνεται νὰ ἔχωσι ναρκωτικήν τινα καὶ κατευναστικὴν ἰδιότητα. Πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἀπεδίδετο εἰς ταῦτα καὶ ἀντιαφροδισιακή τις ἐνέργεια, δι' ἣν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐγένετο χρῆσις αὐτῶν ὑπὸ τῶν μοναχῶν ἐν τοῖς Μοναστηρίοις πρὸς περιστολὴν τῶν ἀφροδισίων ὀρέ-

ξεων, καὶ ὡς διϊσχυρίζοντο, πρὸς ἐντελῆ κατάργησιν τῆς γενετησίου ὁρμῆς. Ἀλλ' ἐκ τῆς πείρας ἀπεδείχθη ὅτι οἱ εὐσεβεῖς μοναχοὶ ἠπατῶντο μεγάλως· τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ἀπεμακρύνοντο τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπεδίωκον, καθόσον ἡ νηστήσιμος τροφή, ἣν παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς ἡ ἄγρα τῶν λιμνῶν των, ἐπηύξανε τοὺς πειρασμούς, οὓς οὗτοι προσεπάθουν ν' ἀπομακρύνωσι διὰ τῆς Νυμφαίας· καθότι οἱ ἰχθύες, ἐκτὸς τῶν ἐλαιωδῶν αὐτῶν συστατικῶν, περιέχουσι καὶ ἱκανὴν ποσότητα φωσφόρου, οὗτινος ἡ Ἀφροδισιακὴ ἐνέργεια καθιστᾷ τοὺς ἰχθυοφαγοῦντας λαοὺς λίαν γονίμους, ὡς τοῦτο παρετηρήθη εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς καὶ τρεφομένους τὸ πλεῖστον δι' ἰχθύων. Ἐν τῇ μικρᾷ δὲ νήσῳ τοῦ Αἰτωλικοῦ, οὗτινος οἱ κάτοικοι εἰσὶ κατ' ἐξοχὴν ἰχθυοφάγοι, κατὰ μὲν τὴν ἐπίσημον ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1870 οἱ κάτοικοι ἠριθμοῦντο εἰς 3089, κατὰ δὲ τὴν τοῦ ἔτους 1879 εἰς 4211 ἤτοι ἐν διαστήματι ἐννέα ἐτῶν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ηὔξησε κατὰ 36 περίπου τοῖς $^0/_0$, ἄνευ προσθέτου ἐγγραφῆς ξένου τινος ἢ ἑτεροδημότου· καταπληκτικὴν δὲ τοιαύτην γονιμότητα οὐδεὶς ἕτερος δῆμος τοῦ Κράτους παρουσιάζει.

Παρὰ τῶν Σινῶν ἐγένετο τὸ πρῶτον γνωστὸν ὅτι ὅπου ἡ Νυμφαία φύεται ἐν ἀφθονίᾳ, ἐκεῖ οἱ ἰχθύες εἰσὶν ἐξησφαλισμένοι ἀπὸ τῆς ἀδδηφάγου ἐνυδρίδος.

Ἐὰν ἤδη λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Νυμφαία φύεται συνήθως εἰς λίμνας, ἐν αἷς ὑπάρχει ἀφθονία ἰχθύων, ὧν τὴν διεγερτικὴν ἰδιότητα πρὸ μικροῦ ἐμνημονεύσαμεν, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι εἰς τὸ ὡραῖον τοῦτο φυτὸν ἀπέδωκαν ἀνέκαθεν ἀντιαφροδισιακὴν ἐνέργειαν ἀκολουθοῦντες ἴσως τὸ ἰατρικὸν ἀξίωμα, Ubi morbus ibi rimedium, τουτέστιν ὅπου ἡ νόσος ἐκεῖ καὶ τὸ φάρμακον.

Οἱ μίσχοι τῶν φύλλων τῆς Νυμφαίας ἔχουσι μῆκος ἑνὸς μέχρι δύο καὶ ἐπέκεινα μέτρων· ἐν τῇ ἐγκαρσίᾳ αὐτῶν διατομῇ φαίνονται πολυάριθμα ἠθμοειδῆ τρήματα διήκοντα καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῶν ἐν εἴδει τριχοειδῶν σωληναρίων· προέρχονται δὲ ταῦτα ἐκ τῆς ἐν μέρει ἀπορροφήσεως τοῦ ἐν αὐτοῖς κυψελώδους ἱστοῦ· τοὺς μίσχους τούτους χρησιμοποιοῦσιν οἱ ἐν τῇ λίμνῃ Λυσιμαχίᾳ ἁλιεῖς ὅπως καταστήσωσι τὸ πρὸς πόσιν ὕδωρ αὐτῶν διαυγὲς καὶ δροσερὸν ἐν καιρῷ τοῦ θέρους· θέτουσι τὸ ἓν ἄκρον τοῦ μίσχου ἐντὸς τοῦ ὕδατος, τὸ δ' ἕτερον ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ οὕτως ἀναρροφῶσι τὸ δι' αὐτοῦ ἀνερχόμενον ὕδωρ διαυγὲς καὶ δροσερόν.

Ὑπὸ τὰ φύλλα τῆς λευκῆς Νυμφαίας διαιτῶνται συνήθως πολυπληθῆ κογχύλια τῶν γλυκέων ὑδάτων, ἅτινα καταβιβρώσκοντα τὰ φύλλα ἐναπολείπουσι τὰς κιτρίνας ἐκείνας καὶ διαφανεῖς κηλῖδας, ἃς συχνάκις παρατηροῦμεν κατὰ τὴν ἀνωτέραν αὐτῶν ἐπιφάνειαν. Περίεργον παρατήρησιν ὡς πρὸς τὴν πρόγνωσιν τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἐπιόντος χειμῶνος μᾶς παρέχει ἡ σπουδὴ τῆς ἀναπτύξεως τῶν φύλλων. Τὰ λίαν μακρόμισχα φύλλα

τῆς Νυμφαίας ἐξέρχονται κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ φθινοπώρου ἐκ τῶν μεμονωμένων φολίδων, ἃ παρατηροῦμεν κατὰ τὴν ἀνωτέραν ἐπιφάνειαν τοῦ ῥιζώματος διατελοῦσι δὲ ἀνανάπτυκτα καὶ σχεδὸν δεδιπλωμένα καθ' ὅλην ταύτην τὴν ὥραν τοῦ ἔτους καὶ καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα· ἐγγίζοντος ὅμως τοῦ ἔαρος ἄρχονται νὰ μεγεθύνωνται καὶ νὰ ἐξαπλῶνται· ὁ δὲ μίσχος των ὁ μόλις τὸ πρῶτον διακρινόμενος ἐπιμηκύνεται τότε καὶ ἀνέρχεται βαθμηδὸν πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος, καθ' ὅσον προβαίνει καὶ ἡ θερμότης· ἐκ τῆς ἐλαχίστης ὅμως ψύξεως ἀναστέλλεται ἡ πορεία των, ἕως οὗ τέλος ὁριστικῶς ὑπερισχύσῃ ἡ θερμότης, καὶ τότε τὰ φύλλα ἀνελισσόμενα σχηματίζουσιν ὡραίους τάπητας, ἐφ' ὧν μετέπειτα κυματίζουσι μεγαλοπρεπῶς τὰ ἄνθη. Ἐν Γαλλίᾳ παρετηρήθη ὅτι ἂν κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον ἡ Νυμφαία ἐκλείψῃ ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων, τοῦθ' ὅπερ συνήθως συμβαίνει κατὰ τὸν Ὀκτώβριον, εἶναι σημεῖον ὅτι ὅσον οὔπω ἄρχονται τὰ ψύχη, καὶ ὅτι ταχέως θὰ ἐπέλθῃ ὁ χειμών, ὅστις ἔσεται δριμὺς καὶ διαρκής.

Τὰ φύλλα τῆς Νυμφαίαις εἰσὶν ἄοσμα, τὰ ἄνθη της ἔχουσιν ὀσμὴν δυσάρεστον· ἡ δὲ ῥίζα περιέχουσα μεγάλην ποσότητα ἀμύλου ἀναμεμιγμένην μετά τινος ναρκωτικοῦ δριμέος στοιχείου, ἐστὶ ναυτιώδης,ὑπόπικρος καὶ στυφὴ τὴν γεῦσιν. Ταύτης αἱ ἰαματικαὶ ἰδιότητες δὲν εἶναι εἰσέτι καλῶς ἐξηκριβωμέναι· θεωρεῖται δὲ ὑπό τινων μὲν ὡς στυπτικὸν φάρμακον, παρ' ἄλλων δὲ ὡς ἐκφοινίσσον· τινὲς μάλιστα συγγραφεῖς ἰσχυρίζονται ὅτι καὶ διαλείποντας πυρετοὺς ἐθεράπευσαν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τεμαχίων προσφάτου ῥίζης ἐπὶ τοῦ πέλματος τῶν ποδῶν.

Ἐν τῇ ἰατρικῇ γίνεται χρῆσις τῆς ῥίζης εἰς ἀφέψημα. Ἐκ δὲ τῶν ἀνθέων παρασκευάζεται τὸ σεράπιον τῆς Νυμφαίας θεωρούμενον ὡς μαλακτικόν, καταπραϋντικὸν καὶ ἀντιαφροδισιακόν.

Ἡ Νυμφαία πολλαπλασιάζεται λίαν εὐκόλως· πρὸς τοῦτο δὲ ἀρκεῖ μόνον νὰ ῥίψωμεν ἐπὶ τῶν ἠρεμούντων ὑδάτων ἕνα ἢ πολλοὺς ἐκ τῶν ὡρίμων καρπῶν της, ὧν τὰ σπέρματα κατερχόμενα εἰς τὸν πυθμένα τῆς λίμνης ἢ τοῦ ῥύακος βλαστάνουσι· τὸ δ' ἑπόμενον ἔτος δίδουσι καὶ ἄνθη· ἀκολούθως πληθύνεται ἀφ' ἑαυτῆς καὶ ἐν διαστήματι ὀλίγων ἐτῶν καλύπτει ἅπασαν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς ὄχθης.[1]

Ἐν Αἰτωλικῷ τὴν 8ην Ἀπριλίου 1883·

Γ. Παρλαπᾶς, ἰατρός.

---

1 Ἀνεκοινώθη ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 28 Ἀπριλίου τοῦ φυσιογνωστικοῦ τμήματος.

ΠΕΡΙ ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑΣ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ*

Ὄπισθεν τῶν Ἀνακτόρων, ἐν τῇ μεταξὺ Λυκαβηττοῦ καὶ Ὑμηττοῦ ὡραίᾳ ἐκείνῃ τῶν Ἀθηνῶν κοιλάδι, ὑπάρχει ἐκκλησιαστική τις Σχολὴ Ῥιζάρειος καλουμένη· ἐκεῖ, ἐν τῷ Ναῷ αὐτῆς, κεῖνται τὰ ὀστᾶ τῶν ἀοιδίμων αὐτῆς ἱδρυτῶν, τῶν ἀδελφῶν Μάνθου καὶ Γεωργίου τῶν Ῥιζαρῶν. Πονοῦντες καὶ μοχθοῦντες οἱ καλοὶ κἀγαθοὶ οὗτοι χριστιανοί, καὶ συγγενῶν καὶ πατρίδος καὶ τῶν ταύτης ἀγαθῶν ἐπὶ πολλὰ ἔτη στερούμενοι, καὶ ὑπὸ τοῦ ψύχους καὶ τῶν στερήσεων τῆς ἐν τῇ ἀρκτῴᾳ Ἀσίᾳ ἀπεράντου ἐκείνης ἐρήμου κατατρυχόμενοι, ἐκτήσαντο Θεοῦ εὐδοκίᾳ πλοῦτον, δι' οὗ ἡ προρρηθεῖσα Σχολὴ ἱδρύθη καὶ διατηρεῖται.

Ὢ! ἵπτανται βεβαίως περὶ αὐτὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα περίπου ἔτη ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς αἱ μακάριαι τῶν ἀειμνήστων αὐτῆς ἱδρυτῶν σκιαί. Ἀλλ' ὁποία ἀγωνία, ὁποία λύπη καταλαμβάνει ἀναντιρρήτως αὐτάς, ὅταν πᾶν ἄλλο ἢ τὸν σκοπὸν αὐτῶν βλέπωσιν ἐκπληρούμενον! Ἰατροί, νομικοί, φιλόλογοι οὐκ ὀλίγοι ἐξῆλθον καὶ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐξέρχονται ἐξ αὐτῆς, ἱερεῖς δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας; ὁ Θεὸς νὰ τοὺς *κάμῃ δέκα*. Πρὸ εἴκοσι πέντε περίπου ἐτῶν συνεστάθησαν καὶ ἄλλαι τινὲς κατώτεραι Σχολαί, πρὸς τὸν αὐτὸν ἀποβλέπουσαι σκοπόν, ἱερατικαὶ καλούμεναι, θυγατέρες, οὕτως εἰπεῖν, τῆς προρρηθείσης· ἀλλὰ καὶ αὐταὶ τὴν αὐτὴν σχεδὸν τῆς μητρὸς αὐτῶν τύχην ἔλαβον. Καὶ διὰ τί ταῦτα πάντα; Διότι περὶ παντὸς ἄλλου φροντίζουσιν ἐν Ἑλλάδι οἱ τὰ τῆς πολιτείας αὐτῆς κατὰ καιροὺς διέποντες ἢ περὶ κλήρου. Εὑρέθη πρὸ τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν εὐσεβής τις ψυχὴ καὶ ἵδρυσε τὴν Ῥιζάρειον καλουμένην Σχολήν, εὑρέθη ὡσαύτως πρό τινων ἐτῶν καὶ εἷς ὑπουργός, ὅστις συνέστησεν ἱερατικάς τινας Σχολάς· ἰδοὺ ἅπασα ἡ περὶ τοῦ κλήρου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος φροντίς! Ἐν-

* Ἴδε σελ. 57-66 τῆς «Πραγματείας περὶ τοῦ χριστιανικοῦ κλήρου ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ περὶ τοῦ κλήρου τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καὶ περὶ μισθοδοσίας αὐτοῦ, ὑπὸ Ἠλία Λ. Καντᾶ οἰκονόμου καὶ ἐφημερίου τῆς ἐν Μασσαλίᾳ Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀθήνησι 1882, 16ον σελ. δ'-96». Ἡ πραγματεία αὕτη ἐστάλη τὸ παρελθὸν ἔτος πρὸς καταχώρισιν ἐν τῷ Παρνασσῷ, ἀλλ' ἕνεκα τῆς πολλῆς ὕλης ἀνεβάλλετο ἡ καταχώρισις αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ συγγραφεὺς ἐπραγματεύετο ἐν αὐτῇ καὶ περὶ τῆς μισθοδοσίας τοῦ κλήρου, ἐκρίθη καλὸν νὰ ἐκδοθῇ ἐν ἰδίῳ τεύχει πρὸς ταχυτέραν διάδοσιν καὶ ἐξάπλωσιν. Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ἐγένετο γνωστὴ καὶ ἡ παντὸς λόγου ἀξία πρότασις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καταρτισάσης τέλειον νομοσχέδιον περὶ τοῦ ζωτικωτάτου τούτου ζητήματος. Καταχωρίσαντες ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας τόμῳ τοῦ Παρνασσοῦ (σελ. 7-25) τὴν διατριβὴν τοῦ καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας κ. Ἀν. Διομήδους Κυριακοῦ: «Ἡ πρότασις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου περὶ μισθοδοσίας τῶν ἐφημερίων», καταχωρίζομεν ἀσμένως καὶ τὸ σήμερον δημοσιευόμενον ἀπόσπασμα ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ εὐπαιδεύτου κληρικοῦ. (Σημ. Ἐπ.).

τεῦθεν λειτουργοὶ τοῦ Ὑψίστου οἱ νεωκόροι, οἱ ῥάπται, οἱ καφεπῶλαι, οἱ σκαπανεῖς, οἱ χειρώνακτες, οἱ χοιροβοσκοὶ καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι. Καὶ θαυμάζομεν ἔπειτα καὶ ἀποροῦμεν, πῶς ἡ ὀρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία περιῆλθεν εἰς τοιαύτην κατάστασιν; πῶς τὸ ἔθνος τοῦ Ἕλληνος τὸ ἄλλως τόσον εὐφυὲς καὶ φιλόμουσον βαῖνον πρὸς τὰ πρόσω *ὀπισθοδρομεῖ!*

«Καὶ τί πταίει ἡ κυβέρνησις, λέγουσί τινες, ἂν οἱ ἐξερχόμενοι τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς καὶ τῶν λοιπῶν Ἱερατικῶν Σχολῶν δὲν θέλωσι νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν ἑαυτῶν ὑπόσχεσιν; Τὸ Εὐαγγέλιον λέγει «μὴ μεριμνᾶτε τί φάγετε, καὶ τί πίετε·» καὶ «δὸς ἡμῖν σήμερον·» καὶ «ἔχοντες τροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα·» καὶ αὐτοὶ θέλουσι μισθούς, θέλουσιν ἀγαθά, θέλουσιν ἀναπαύσεις!» ὢ τῆς ἀθλιότητος τῶν τοιαῦτα φθεγγομένων! Καὶ τίνες οἱ ταῦτα λέγοντες; Ἐκεῖνοι ἀναμφιλέκτως, τῶν ὁποίων μόνη ἡ τῶν διασκεδάσεων αὐτῶν δαπάνη ἀναβαίνει εἰς μισθὸν ὄχι εὐκαταφρόνητον· καὶ ἔπειτα θέλουσι τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Ὑψίστου νὰ μὴ ἔχωσι μηδὲ τὰ πρὸς τροφὴν καὶ διὰ σκεπάσματα αὐτοῖς ἀπαιτούμενα. Ἀλλ' ὄχι, ὄχι! ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι τῇ ἀληθείᾳ πλοῦτος, δὲν εἶναι πολυτέλεια, δὲν εἶναι τρυφὴ καὶ ἀνάπαυσις· ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ ἐπαιτεία, δὲν εἶναι πεντάλεπτα καὶ δίλεπτα, δὲν εἶναι *κομβία*[1], δὲν εἶναι *ῥυπαρότης* καὶ *περίγελως*. Παρῆλθεν ἀγαθῇ τύχῃ ὁ καιρός, καθ' ὃν ἐνόμιζέ τις, ὅτι μὲ τὰ ῥερυπωμένα ῥάκη θὰ καθήσῃ εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ. Τὴν σήμερον ἐπὶ πάντων δεσπόζει καὶ ἐπικρατεῖ ὁ *θετικισμός*· ναί, ἐπὶ πάντων, καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν πνευματικῶν ζητημάτων. Πνευματικὴ θεωρία, ἥτις δὲν βασίζεται ἐπὶ πραγμάτων, εἶναι ἔπεα πτερόεντα, εἶναι θεωρία ἀεροβατική. Πιστεύεις, εἶσαι ὀρθόδοξος εἴτε λαϊκὸς εἴτε κληρικός; Δεῖξον τὴν πίστιν Σου καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν Σου ἐκ τῶν *ἔργων* Σου, ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ θρησκευτικοῦ Σου δένδρου· τὸ δένδρον ἐκ τοῦ καρποῦ γινώσκεται. Ῥίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὰ ἐπὶ τῆς πεπολιτισμένης ἡμῶν Ἠπείρου συμβαίνοντα. Ἐκπληττόμεθα βλέποντες τὴν Γερμανίαν δεσπόζουσαν ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς πασῶν τῶν Ἠπείρων τῆς ὑφηλίου, καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἐπεκτείνουσαν τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν αὐτῆς δύναμιν ἐπὶ πάντων τῶν ὠκεανῶν τῆς ὑδρογείου σφαίρας. Ἐξιστάμεθα βλέποντες *ἡττημένους* τοὺς *ἀηττήτους* τῆς Εὐρώπης Γαλάτας! Ἀλλὰ δὲν εἶναι βεβαίως οἱ Γερμανοί, οἵτινες ἐνίκησαν τοὺς Γάλλους· εἶναι οἱ *ἱερεῖς*, ναί, οἱ μικροὶ ἐκεῖνοι *ἱερεῖς* καὶ *δημοδιδάσκαλοι* τῆς Γερμανίας, εἶναι ἡ *πρακτικὴ* θρησκεία καὶ Σοφία τῶν Γερμανῶν, αἵτινες

1 Πόσον εὐτυχεῖς πτωχοί τινες ἱερεῖς χωρίων, οἵτινες ἐπιστρέφοντες τὴν πρώτην ἑκάστου μηνὸς εἰς τὴν οἰκίαν των ἐκ τῆς πρὸς ἁγιασμὸν οἴκων περιοδείας των, καὶ μετροῦντες τὰ συναχθέντα πεντάλεπτα καὶ δίλεπτα, εὑρίσκουσιν αἴφνης ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν καὶ Κομβίον τι, τὸ ὁποῖον εὐσεβής τις βεβαίως οἰκοδέσποινα, ἀλλὰ λίαν πτωχή, μὴ ἔχουσα κατὰ τύχην τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγιασμοῦ οὔτε ἓν δίλεπτον, ῥίπτει ἐκ φιλοτιμίας εἰς τὸ Μπακράτσι τοῦ Παπᾶ ὅπως φανῇ, ὅτι ἔρριψε καὶ αὐτὴ τὸ δίλεπτόν της! Πτωχοὶ τοῦ Ὑψίστου λειτουργοί, ποῦ, ὢ; μὴ ὤφειλε, κατηντήσατε!!!

ἐνίκησαν τὴν θρησκείαν καὶ Σοφίαν τῶν Γάλλων. Ποῦ ἡ πάλαι ποτὲ κραταιὰ τῆς Αὐστρίας δύναμις; Ποῦ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἰταλίας μεθ' ὅλην τὴν ἀπό τινων δεκαετηρίδων ἀνέλπιστον αὐτῆς ἐθνικὴν ἕνωσιν; Ποῦ τῆς Ἱσπανίας ἡ ἀρχαία παγκόσμιος δόξα; Εἰς τί ὠφέλησεν ἡμᾶς ἡ ὡραία τῆς ἐλευθερίας αὖρα, ἣν ἀπὸ πεντήκοντα ἤδη ἐτῶν τόσον ἀφθόνως πολιτικῶς τε καὶ θρησκευτικῶς ἀναπνέομεν; Ὁποία ἠθικὴ καὶ ἐθνικὴ κατάπτωσις ἰδίᾳ κατὰ τὸ πρὸ μικροῦ διαδραματισθὲν ἀπαίσιον ἐθνικὸν ἡμῶν δρᾶμα, ἂν καὶ μετὰ τοσούτων ἐτῶν *ἀκόλαστον* καὶ *διεφθαρμένον* πολιτικὸν καὶ ὅλως *νεκρὸν* θρησκευτικὸν βίον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραστῇ καὶ ἄλλως ἢ ὡς παρέστη!

Σοφίαν ὑπερτέραν, ἀρετὴν βασιμωτέραν τῆς τοῦ Σωκράτους, Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους οὐδεὶς μέχρι τοῦδε, ὡς παρὰ παντὸς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἀνομολογεῖται, οὔτε ἐδίδαξεν, οὔτε θέλει ἴσως διδάξει ποτέ. Καὶ τὸν Χριστιανισμόν, τὴν θείαν αὐτὴν ἀποκαλυφθεῖσαν τοῖς ἀνθρώποις Σοφίαν, οὐδεὶς ἄλλος βαθύτερον ἠννόησε καὶ ὀρθοδοξότερον ἀνέπτυξε τῶν μεγάλων ἐκείνων τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν φωστήρων, λέγω δέ, τοῦ Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου, Χρυσοστόμου καὶ Ἀθανασίου. Εἰς τοὺς μεγάλους, ναί, εἰς τοὺς Μεγάλους αὐτοὺς πνευματικοὺς τῆς ἀνθρωπότητος ἥρωας ὀφείλουσιν ἀναντιρρήτως τὰ νῦν κραταιὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη τὸ ὑλικὸν καὶ πνευματικὸν αὐτῶν μεγαλεῖον. Μόνοι ἡμεῖς, τί παράδοξον τῷ ὄντι εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Ἕλληνος φαινόμενον! Μόνοι ἡμεῖς, καίπερ γνήσιοι τῶν ἐνδόξων αὐτῶν προγόνων ἀπόγονοι, ὡς ἐκ τῶν ἐλαττωμάτων ἡμῶν ἀριδήλως τοῦτο καταφαίνεται, δὲν θέλομεν οὔτε ἐκ τῆς θύραθεν οὔτε ἐκ τῆς ἔσωθεν αὐτῶν Σοφίας *βασίμως* πως νὰ ὠφεληθῶμεν.

Ἕως πότε λοιπόν, δι' ὄνομα Θεοῦ, ἕως πότε θὰ κλείωμεν τὰ ὄμματα, τυφλώττοντες πρὸς τὸ περιβάλλον ἡμᾶς πρακτικὸν τοῦ αἰῶνος τούτου πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν φῶς; Θέλουσιν οἱ τὸ ἔθνος ἡμῶν διέποντες τὴν πραγματικὴν ὑλικὴν αὐτοῦ εὐημερίαν; Ἂς φροντίσωσι πρότερον περὶ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ εὐδαιμονίας· διότι ὑλικὴ εὐδαιμονία, ἥτις δὲν βασίζεται ἐπὶ ἠθικῆς, τάχιον ἢ βράδιον καταπίπτει, καὶ καταπίπτει πτῶσιν μεγάλην καὶ καταστρεπτικήν· ἂς φροντίσωσι περὶ τοῦ κατωτέρου τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν κλήρου, ἂς φροντίσωσι περὶ τῶν ἐγγάμων ἱερέων, τῶν ἐφημερίων καλουμένων, περὶ τῆς ἀνυψώσεως αὐτῶν εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν τῷ λειτουργῷ τοῦ Ὑψίστου θέσιν· ἂς *μισθοδοτήσωσιν* αὐτούς. Καλαί, ναὶ καὶ ὠφέλιμοι αἱ μεγάλαι σιδηροδρομικαὶ γραμμαί, αἱ μέλλουσαι ὅσον οὔπω νὰ ἑνώσωσι τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ δρόμοι, δι' ὧν θέλουσι μετακομισθῇ εἰς τὸ ἔθνος τὰ τῶν μεγάλων αὐτῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν ὠφελήματα, εἶναι ἀναντιρρήτως οἱ δρόμοι οἱ μικροί, οἱ δρόμοι οἱ ἁμαξιτοί. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ἡμῶν Ἑλλάδος· καλὰ καὶ ὡραῖα ἴσως τὰ περὶ ἐκλογῆς ἀρχιερέων νομοσχέδια τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλη-

σιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργοῦ· ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι αἱ μεγάλαι αὗται πνευματικαὶ γραμμαὶ ἀπὸ πολλῶν ἤδη δεκαετηρίδων κατεστρώθησαν καὶ εἰς ἐνέργειαν ἐτέθησαν· καὶ ὅμως σχεδὸν οὐδὲν τὸ ἐξ αὐτῶν πνευματικὸν εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν ὄφελος, δι' ἔλλειψιν βεβαίως μικρῶν πνευματικῶν ἁμαξιτῶν ὁδῶν, δι' ἔλλειψιν ἐφημερίων *μεμορφωμένων*, δι' ἔλλειψιν τῶν πνευματικῶν ἐκείνων τῆς θρησκείας ἡμῶν λειτουργῶν, οἵτινες εἰς *ἄμεσον* μετὰ τοῦ λαοῦ σχέσιν ἔρχονται. Οἱ ἀρχιερεῖς χειροτονοῦν, ἀλλὰ δὲν μισθοδοτοῦν ἱερεῖς· χειροτονοῦν, ἀλλὰ δὲν μορφόνουν, οὐδ' ἔχουσι τὰ μέσα νὰ μορφώσωσιν ἱερεῖς· μόνον παρὰ τοῖς Καθολικοῖς συμβαίνει τοῦτο. Ἀλλ' ἐν ἔθνει, ἐν ᾧ ἐπικρατοῦσιν αἱ ἀρχαὶ τοῦ ὀρθοδόξου τῆς ἐκκλησίας πολιτεύματος, ἐν ἔθνει ὅπου ὁ κύκλος τῆς ἐνεργείας ἐκκλησίας τε καὶ πολιτείας εἶναι προδιαγεγραμμένος ἐντὸς ὁρίων, καὶ ἡ μόρφωσις καὶ ἀποκατάστασις κλήρου ἀνταξίου τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ εἶναι ἔργον τῆς πολιτείας, καὶ *μόνης* αὐτῆς.

Καὶ καλὰ μὲν ταῦτα, ἴσως εἴποι τις· ἀλλὰ τίς ἡ ὁδὸς, ἣν βαδίζουσα ἡ πολιτεία, δύναται πρακτικώτερον νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ὑποδεικνυόμενον παρ' ὑμῶν σκοπόν; Διότι εὔκολοι μὲν αἱ θεωρίαι, ἀλλὰ μέγα τὸ μεταξὺ θεωρίας καὶ πράξεως χάσμα!

Δὲν καυχώμεθα ἐπὶ εὐθυκρισίᾳ. Πολλαὶ καὶ ποικίλαι αἱ ὁδοὶ αἱ ἄγουσαι εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ κατωτέρου τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν κλήρου, παρ' οὗ καὶ μόνου, ὡς αὐτὰ τὰ πράγματα ἀφίησι φωνὴν, δύναται ἀληθῶς τὸ ἔθνος ἡμῶν ὑλικῶς τε καὶ ἠθικῶς νὰ εὐημερήσῃ. Καὶ ὅμως, ἂν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὴν ταπεινὴν ἡμῶν γνώμην, εἰς ἣν καὶ ἅπασα ἡ πραγματεία ἡμῶν αὕτη ἀποβλέπει, ἡ βραχυτέρα, ὡς πεποίθαμεν, καὶ μᾶλλον ἀσφαλὴς, καθ' ὃ πρακτικωτέρα, εἶναι ἡ ὑλικὴ ὁδὸς, εἶναι ἡ *μισθοδοσία* τῶν ἐφημερίων. Μόρφωσις ἱερέων ἄνευ ἀποκαταστάσεως αὐτῶν, ἄνευ *μισθοῦ*, εἶναι ἀνέφικτος, εἶναι οἰκοδομὴ ἐπὶ τῆς *ἄμμου*. Τρανὸς τῶν λεγομένων μοι μάρτυς οἱ λίαν εὐάριθμοι καρποὶ, οὓς αὐτὴ ἡ Ῥιζάρειος Σχολὴ, καὶ αἱ λοιπαὶ Ἱερατικαὶ καλούμεναι Σχολαὶ, καί περ πολλῶν δεκαετηρίδων ὕπαρξιν ἀριθμοῦσαι, παρήγαγον. *Μισθὸς* λοιπὸν, ἐπαναλαμβάνω, καὶ πάλιν *μισθὸς* τοῖς ἱερεῦσι νὰ δοθῇ, ἂν πράγματι ὁ κλῆρος ἡμῶν θέλομεν νὰ μορφωθῇ· το δὲ πόθεν καὶ πῶς; δὲν εἶναι διόλου δύσκολον νὰ εὑρεθῇ, ὅταν τὸ *δοῦναι* ἀποφασισθῇ. Ἀφήσαντες ἐν ἄλλοις λόγοις τὰς ἀφῃρημένας ἰδέας, τὰς ἐξαιρέσεις τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, τοὺς κομήτας αὐτῆς, τὰ ἔκτακτα ἐκεῖνα τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος πνεύματα, ἂς κατέλθωμεν ὀλίγον πρακτικώτερα, καὶ ἂς ἴδωμεν ὅτι τὸ πνεῦμα, καί περ ἀσυγκρίτως ἀνώτερον τῆς ὕλης, ἐγκεκλεισμένον ὅμως ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ἐν τῇ ὕλῃ, ἐπὶ τῆς ὕλης φύσει ἐπερείδεται, καὶ δι' αὐτῆς ἐνεργοῦν εἰς τὸν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ προορισμὸν ἀφικνεῖται. Καὶ μή τις ὑπολάβῃ, ὅτι ταῦτα λέγων ὁμιλῶ ὑπὲρ πλούτου, ὑπὲρ εὐζωΐας καὶ ὑλικῆς τῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου εὐη-

μερίας, δμιλῶ ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτῶν ἀξιοπρεπείας, ἄνευ τῆς ὁποίας τὴν ἀπέχθειαν ἀναντιρρήτως καὶ τὴν ἀποστροφὴν κινοῦσιν ἢ τὸν σεβασμὸν τοῖς ὑπ' αὐτῶν ποιμαινομένοις ἐμπνέουσιν.

Ὁ ἱερεὺς ὁ ἐγκόσμιος, ὁ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζῶν ἱερεύς, λέγω δὲ ὁ εἴτε πόλεως, εἴτε κωμοπόλεως, εἴτε χωρίου τινὸς ἔγγαμος ἱερεύς, εἶναι καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ περίκειται, ὡς πάντες οἱ ἄνθρωποι, ἀσθένειαν. Καί τοι ἀνώτερος τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ, καὶ πρέπει νὰ ἦναι τοιοῦτος κατὰ πάσας τὰς κοινωνικὰς ἀρετάς, ἔχει ἐν τούτοις καὶ αὐτός, ὡς μέλος τῆς κοινωνίας, ὡς σύζυγος καὶ πατὴρ τέκνων, ἔχει καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις αἰσθήματα, ἔχει καὶ αὐτὸς καὶ ἅπασα αὐτοῦ ἡ οἰκογένεια τὴν κοινωνικὴν λεγομένην φιλοτιμίαν. Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν ὁ τῆς ἐνορίας ἱερεὺς νὰ ἦναι ἀγαθὸς μόνον καὶ ἐνάρετος· ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἦναι καὶ σεμνὸς καὶ διδακτικός, προσελκύων καὶ διὰ τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀρετῶν τὸν σεβασμὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ποιμαινομένων· ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἦναι μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ οἱαδήποτε βάναυσος ἐργασία· ἀνάγκη πᾶσα νὰ μὴ τελῇ μόνον τυπικῶς τὰ τῆς ἐκκλησίας μυστήρια, ἀλλὰ καί, ἂν μὴ ᾖ δεινὸς θεολόγος, οὐχὶ σπανίως ἐν τούτοις νὰ ἐγκύπτῃ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀναλόγως τῆς τε αὐτοῦ καὶ τῆς τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ διανοητικῆς ἀναπτύξεως, παντὶ τρόπῳ νὰ στηρίζῃ καὶ καθοδηγῇ αὐτὸ εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν χριστιανικὴν ἀρετήν. Ἀλλ' εἶναι δυνατόν ποτε ἱερεὺς καὶ αὐτὴν αὐτοῦ τὴν τροφήν, καὶ αὐτὰ τὰ σκεπάσματα, ὧν αὐτός τε καὶ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ δεῖται, νὰ προμηθευθῇ, πολλῷ δὲ μᾶλλον τὸν ὑψηλὸν αὐτοῦ προορισμὸν νὰ ἐκπληρώσῃ, ἄνευ μικρᾶς τινος ἀξιοπρεπείας, ἄνευ *μισθοῦ*; Χειρώνακτες βεβαίως ἱερεῖς, καὶ σκαπανεῖς καὶ χοιροβοσκοὶ καὶ παραπλήσιοι τούτοις, ὄχι νὰ φωτίσωσι καὶ κατὰ Χριστὸν νὰ μορφώσωσιν, ἀλλ' οὐδ' ἁπλοῦν σεβασμὸν τῷ ποιμνίῳ αὐτῶν, ὅσον ἀγαθοὶ καὶ ἐνάρετοι καὶ ἂν ὦσι, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμποιήσωσι.

Αὐτὸς ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος, ὁ μόνος ἀπόστολος, ὅστις, ἵνα μὴ ἐγκοπὴν, ὥς φησι, δῷ τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, ἔζη ἐργαζόμενος ταῖς ἰδίαις χερσίν, αὐτὸς οὗτος «οὐκ οἴδατε, λέγει τοῖς Κορινθίοις (Α'. θ'. 13), ὅτι οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν; Καὶ ὅτι ὁ Κύριος διέταξε τοῖς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν;» Καὶ πρὸς Τιμόθεον, τὸν οὐχὶ ἁπλοῦν ἱερέα, ἀλλ' Ἐφέσου ἐπίσκοπον καὶ συναπόστολόν του γράφων «τὸν κοπιῶντα γεωργόν, λέγει αὐτῷ, δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν» (Τιμ. Β'. β'. 6). Ἐὰν λοιπὸν περὶ ἐπισκόπων μὴ ἐχόντων μήτε γυναῖκα, μήτε τέκνα, μήτε ὅλως κοινωνικὴν θέσιν, καλῶς ἐλέχθη τὸ «οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι, ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθιέτωσαν» καὶ ὀρθῶς πάντοτε ὑπὲρ αὐτῶν ἐφαρμόζεται, νὰ ζητῶμεν ἔπειτα παρ' ἁπλῶν ἱερέων, καὶ ὑπὸ οἰκογενειακῶν ἐπὶ πλέον ἀναγκῶν βεβαρημένων, αὐταπάρνησιν, ἣν μόνος ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς τοῦ σαρκωθέντος υἱοῦ τοῦ Θεοῦ,

ἔδειξεν, εἶναι τῇ ἀληθείᾳ πλέον τι ἢ παραλογισμός! *Μισθὸς* λοιπὸν καὶ πάλιν *μισθὸς* τοῖς ἱερεῦσιν εἶναι τὸ μόνον πρακτικὸν κατ' ἐμὴν ἰδέαν μέσον, δι' οὗ ἐφικτὴ ἡ τοῦ κατωτέρου τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν κλήρου μόρφωσις, καὶ ἡ ἀνύψωσις αὐτοῦ εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν τῷ λειτουργῷ τοῦ Ὑψίστου θέσιν.

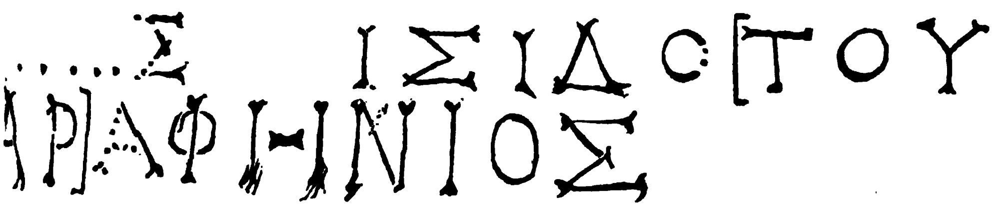
Ἠλίας Α. Καντᾶς
οἰκονόμος καὶ ἐφημέριος τῆς ἐν Μασσαλίᾳ
Ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Κατετέθησαν ἐν τῷ Μουσείῳ Πειραιῶς πλὴν ἱκανῶν λαβῶν ἀμφορέων ἐνεπιγράφων καὶ τινων καλῶν ἀγγείων ἐκ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ λιμένος προερχομένων καὶ τεμάχια ἐνεπίγραφα τάδε:

Α'. Ἄνω μέρος σηκομόρφου μνημείου λευκοῦ λίθου, μετὰ ἀετώματος, ὕψους 0,28, πλάτους 0,50 φέροντος λείψανα ἐπιγραφῆς εἰς δύο στίχους, γράμμασιν ἐπιμεμελημένοις Ῥωμαϊκῶν χρόνων:

Τὰ τοῦ δευτέρου στίχου ἀμελέστερον ἐξεργασμένα.

Β'. Ἐπὶ τεμαχίου λίθου ὕψους 0,27, πλάτους 0,15.

Γ΄. Ἐπὶ τμήματος μνημείου μεγαλειτέρου, λίθου λευκοῦ, ὕψους 0,12, πλάτους 0,20 κατέναντι μέν:

. . . . . ≷ΙΔΗΙ . . . .

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀμέσως ἄνω ἐπιφανείας:

Δ΄. Ἐπὶ τεμαχίου λίθου ὕψους 0,17, πλάτους 0,16

Ν . . . . . Ε
ΞΙ: ΑΚ[ΡΟ] Β....
Λ'ΩΙ' ΛΑΚΙ....
ΧΧΧ

Ε΄. Ἐπὶ τεμαχίου σηκομόρφου μνημείου πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ δρῶντι, ὕψους 0,25, πλάτους ὁμοίου.

. . . . ΙΩΝ

ϛ΄. Ἐπὶ στήλης ὕψους 0,50 τῶν πρὸς τὰ κάτω μόνον φερουσῶν ῥαβδώσεις καὶ πεπλατυσμένων εἰς τέσσαρας στίχους:

ΝΙΚΑΡΕΤΗ
ΚΡΙΤΟΔΗΜΟΥ
ΑΝΑΦΛΥ≷ΤΙΟΥ
ΘΥΓΑΤΗΡ

Ζ΄. Ἐπὶ στήλης κυλινδρικῆς τῶν συνήθων τεθραυσμένης τὸ ἥμισυ καθέτως, ὕψους 0,27 γράμμασιν ἀμελῶς εἰργασμένοις.

ΙΛΑΡΟΝ
ΔΙΦΙΛΟΥ
Α]ΙΞΩΝΕΩ≷
Θ]Υ[Γ]ΑΤΗΡ
ΙΙΙΙΙΙΟΙΙΙΙ

Η΄. Ἐπὶ στήλης ὁμοίας ὕψους 0,55.

ΔΙΩΝ
ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ
ΑΧΑΡΝΕΥ≷

Θ΄. Ἐπὶ στήλης ὁμοίας ὕψους 0,30 γράμμασιν ἀμελέσι, τετμημένης τὸ ἥμισυ ὁριζοντίως:

ΑΛΕΞΩΝ
ΘΕΟΦΑΝΟΥ
ΚΟΘΩΚΙΔΗ≷

Ι΄. Ἐπὶ στήλης ὁμοίας ὕψους 0,52.

ΔΙΟΝΥ≷ΙΟ≷
ΔΙΟΝΥ≷ΟΚΛΕΟΥ≷
ΕΩΝΥΜΕΥ≷

Γράμματα ἀμελῆ. Τὸ ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ ἐσφαλμένως ἐξηνέχθη ἀντὶ ΕΥΩΝΥΜΕΥΣ.

ΙΑ'. Ἐπὶ στήλης ὁμοίας ὕψους 0,32 τετμημένης τὸ ἥμισυ τοῦ ὕψους ὁριζοντίως.

ΤΑΥΡΙΔΑΣ
ΔΙΩΝΟΣ
ΑΡΑΦΗΝΙΟΣ

ΙΒ'. Ἐπὶ στήλης ὁμοίας ἀθλίοις γράμμασιν ὕψους 0,40.

ΕΡΜΙΑΣ
ΑΡΜΕΝΙΟΣ
ΧΑΙΡΕ

ΙΓ'. Ἐπὶ στήλης ὁμοίας ὕψους 0,57.

ΜΟΣΧΙΝΗ

ΙΔ'. Ἐπὶ στήλης ὁμοίας, γράμμασι καλοῖς ὕψους 0,12 τεθραυσμένης τὸ ἥμισυ περίπου ὁριζοντίως.

ΝΙΚΗ

ΙΕ'. Ἐπὶ σφαίρας ἐκ λίθου λευκοῦ, διαμέτρου 0,13 περίπου μόνον δύο ἐγγὺς ἀλλήλων γράμματα τάδε : ΙΑ

Ἐν Πειραιεῖ τῇ 20ῇ Ἀπριλίου 1883.

Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Συνεδρία τῆς 16]28 Μαρτίου.

Ὁ κ. *Καῖλερ* περί τινος ἐν Βηρυττῷ εὑρεθέντος ἀγάλματος.

Ὁ κ. *Α. Ποστολάκας* ὑποβάλλει δοκίμιον τῶν πινάκων τῆς συλλογῆς τῶν ἀττικῶν ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων.

Ὁ κ. *Καῖλερ* ὑποβάλλει δοκίμιον τῶν πινάκων ἐκ τοῦ ἔργου περὶ τῶν μυκηναίων ἀγγείων.

Ὁ κ. *Δέρπφελδ* περὶ τῆς χρήσεως ἐγχρώμων κοσμημάτων ἐξ ὀπτῆς γῆς ἐν τῇ παρ' Ἕλλησιν ἀρχιτεκτονικῇ.

Συνεδρία τῆς 31 Μαρτίου, 12 Ἀπριλίου.

Ὁ κ. *Καῖλερ* περὶ τῶν νεωτάτων ἐρευνῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐποιήθη τὸ ἄγαλμα τοῦ Λαοκόωντος.

Ὁ αὐτὸς ὑποβάλλει σχεδιαγραφήματα ἀττικῶν ἀναγλύφων.

Ὁ κ. *Λάλλιγγ* περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς Περραιβίας.

Συνεδρία τῆς 13 Ἀπριλίου καὶ τελευταία τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους.

Ὁ κ. *Καῖλερ* ποιεῖ ἀνακοινώσεις ἀναφερομένας εἰς τὸ ἰουβιλαῖον τοῦ καθηγητοῦ κ. Λεψίου.

Ὁ *αὐτὸς* ὑποβάλλει τὸ δεύτερον φυλλάδιον τῆς δημοσιεύσεως περὶ τῆς συλλογῆς Σαβούρωφ.

Ὁ κ. *Χάνσεν* περὶ τῆς μεταλλείας τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν καὶ τῶν σωζομένων λειψάνων.

Ὁ κ. *Δέρπφελδ* περὶ τῶν λειψάνων τοῦ ἐν Τεγέᾳ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἀπρίλιος 1883.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Τρεῖς συνεκροτήθησαν τακτικαὶ συνεδρίαι τὸν λήξαντα μῆνα. Ἐννέα δ' ἐγένοντο δημόσια ἀναγνώσματα τάδε:

Τέσσαρα τοῦ ἐπιτίμου μέλους κ. Α. Πασπάτη *περὶ τῆς πολιορκίας καὶ ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τῷ* 1453.

Τῆς κυρίας Καλλιόπης Κεχαγιᾶ ἐπιτίμου μέλους *ἐντυπώσεις τῶν ἐν Ἑσπερίᾳ Μουσείων*.

Τοῦ κ. Ἀριστομένους Προβελεγίου τακτικοῦ μέλους *ὁ Ἀρίων* λυρικὸν ποίημα καὶ ἄλλαι ἀνέκδοτοι αὐτοῦ ποιήσεις.

Τοῦ κ. Λέοντος Μηλιώτου τακτικοῦ μέλους *περὶ τῆς οἰκογενείας ἐν τῇ προϊστορικῇ ἐποχῇ*.

Τοῦ κ. Χαραλάμπους Ἀννίνου τακτικοῦ μέλους ἀναγνώσματα δύο *περὶ τοῦ ἔτους* 1000 *μ*. Χ.

Προτάσει 84 τακτικῶν ἐνεργῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ληξάσης τῆς τριετοῦς διορίας τῆς ἰσχύος τοῦ κανονισμοῦ κατηργήθη τὸ ἄρθρον 40 ἔχων ὡς ἑξῆς:

Ἄρθρον 40. Ἐπὶ τρία μόνον ἔτη κατὰ σειρὰν δύνανται νὰ ἐκλεχθῶσι τὰ μέλη τῆς Ἐφορείας εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν.

Συγχρόνως ἐψηφίσθη ἡ τροποποίησις τοῦ ἄρθρου 8 τοῦ κανονισμοῦ ὅσον ἀφορᾷ περὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς τῶν νέων μελῶν. Ἀνετέθη δ' εἰς ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κ. κ. Τ. Ἠλιοπούλου, Ν. Ζηλήμονος καὶ Α. Βαρζέλη ὅπως ὑποβάλῃ τὰς ἀναγκαίας τροποποιήσεις.

Προτάσει τοῦ Μουσικοῦ καὶ Δραματικοῦ Συλλόγου ἀπεφασίσθη ὅπως καταρτισθῇ μουσικὸς θίασος ἐκ παίδων τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων συγκείμενος ἐξ εἴκοσι καὶ πέντε τοὐλάχιστον μουσικῶν ὀργάνων, ὅπως μουσουργῇ κατὰ τὰς ἐν τῷ Ὠδείῳ τελουμένας συναυλίας καὶ παραστάσεις, τὰς τελετὰς τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, καὶ δημοσίᾳ ὅπου καὶ ὅταν διαταχθῇ παρὰ τῶν διοικητικῶν Συμβουλίων ἀμφοτέρων τῶν Συλλόγων. Ὁ κα-

νονισμὸς τοῦ θιάσου τούτου δεόντως συζητηθεὶς καὶ ἐγκριθεὶς ὑπὸ τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου τοῦ Μουσικοῦ καὶ Δραματικοῦ Συλλόγου καὶ τῆς κοσμητείας τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Μουσικοῦ καὶ Δραματικοῦ Συλλόγου κ. Μ. Ῥενιέρη καὶ ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κ. Τιμ. Ἀργυροπούλου καὶ ἰσχὺν ἔλαβεν ὑποχρεωτικὴν συμβολαίου. Τὸ Ὠδεῖον θέλει παράσχει δωρεὰν τὰ μουσικὰ ὄργανα τὰς μεθόδους διδασκαλίας καὶ λοιπὴν μουσικήν, ὁ δὲ φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσὸς ὑποχρεοῦται εἰς ἀντιμισθίαν τῶν διδασκάλων τοῦ θιάσου καὶ ἐπισκευὴν τῶν ὀργάνων νὰ πληρώνῃ κατὰ μῆνα εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Ὠδείου δρ. ν. 150.

Ἐγένετο δεκτὴ ἡ αἴτησις τοῦ δημάρχου Γαυρίου Ἄνδρου καὶ τῶν κατοίκων τῶν χωρίων Λοφτοῦ ὅπως συστήσῃ παρ' αὐτοῖς ὁ Σύλλογος σχολὴν ἀπόρων παίδων. Συγχρόνως ἐψηφίσθη ἡ κατάργησις τῆς ἐν τῷ δήμῳ Κορθίου Ἄνδρου σχολῆς τοῦ Συλλόγου.

Αἰτήσει τῶν συστάντων τὴν ἐν Πύργῳ σχολὴν τῶν ἀπόρων παίδων ὁ Σύλλογος ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ τὴν σχολὴν ταύτην καὶ ἐξελέξατο κοσμήτορας τοὺς κ. κ. Κ. Μητρόπουλον, Ε. Χρυσανθόπουλον, Εὐθ. Λεονάρδον, Σταμ. Βωδὸν καὶ Ἀρισ. Μάρκον.

Αἰτήσει τῆς ἐν Κερκύρᾳ φιλελεήμονος ἑταιρίας ὁ Σύλλογος ἐψήφισε τὴν ἀποστολὴν βιβλίων εἰς τὴν αὐτόθι συστᾶσαν σχολὴν ἀπόρων παίδων ὑπὸ τῆς ἑταιρίας ταύτης.

Προσήνεγκον ὑπὲρ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ὁ μὲν κ. Σόλων Χρ. Ζωγράφος δρ. 500 ἡ δὲ κυρία Αἰκατερίνη Λασκαρίδου δρ. 100.

Ὁ Σύλλογος ἐψήφισε πίστωσιν 1000 δραχμῶν αἵτινες ᾐτήθησαν ὑπὸ τοῦ φυσιογνωστικοῦ τμήματος ὑπὲρ τῆς ἐπιτροπῆς τῆς φυσικῆς ἐξετάσεως τῆς Ἀττικῆς.

Γενομένων τῶν ἀρχαιρεσιῶν διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου ἀρχόμενον ΙΘ'. ἔτος τοῦ Συλλόγου ἐξελέχθησαν πρόεδρος μὲν ἐπίτιμος ὁ κ. Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, πρόεδρος τακτικὸς ὁ κ. Τιμολέων Ἀργυρόπουλος, ἀντιπρόεδροι οἱ κ. κ. Τιμ. Ἠλιόπουλος καὶ Τιμ. Ἀμπελᾶς, γεν. γραμματεὺς ὁ κ. Μιχ. Π. Λάμπρος, εἰδικοὶ γραμματεῖς οἱ κ. κ. Α. Ραγκαβῆς καὶ Ν. Τζανετόπουλος, ταμίας ὁ κ. Σπ. Κονοφάος, ἐπιμελητὴς τῆς βιβλιοθήκης ὁ κ. Π. Ι. Φέρμπος καὶ διευθυντὴς τοῦ ἀναγνωστηρίου ὁ κ. Στ. Βάλβης.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα καλῶν τεχνῶν. Τὸ τμῆμα τοῦτο δὲν συνεκρότησε συνεδρίαν τὸν λήξαντα μῆνα καθότι παρασκευάζει τὴν ἔκθεσιν τῶν φυτῶν

καὶ ἀνθέων. Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἀνεβλήθη ἕνεκα τοῦ ψυχροῦ καιροῦ διὰ τὴν 6, 7 καὶ 8 Μαΐου.

Τμῆμα νομικὸν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Εἰς δύο συνεδρίας συνῆλθε τὸ τμῆμα τοῦτο. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἠσχολήθη εἰς τὴν συζήτησιν τῶν προτάσεων τῶν ἀναγεγραμμένων εἰς τὸ πρόγραμμα. Πρώτη συνεζητήθη ἡ πρότασις τοῦ κ. Σ. Σπηλιωτάκη περὶ συστάσεως γεωργικῆς ἑταιρίας καὶ τμήματος στατιστικῆς· μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Σπηλιωτάκη ἀνάπτυξιν, τὸ τμῆμα περὶ μὲν τοῦ τμήματος στατιστικῆς ἀνέβαλε πᾶσαν ἐπὶ τοῦ παρόντος συζήτησιν, περὶ δὲ τῆς συστάσεως γεωργικῆς ἑταιρίας ἀπεφάσισεν, ὅπως ἀνατεθῇ εἰς ἐπιτροπὴν ἡ μελέτη τῆς προτάσεως ταύτης· μέλη τῆς εἰσηγητικῆς ταύτης ἐπιτροπῆς ὠνομάσθησαν οἱ κκ. Σ. Σπηλιωτάκης, Κ. Καραπάνος, Μ. Νεγροπόντης, Α. Σκουζὲς καὶ Π. Χρυσανθόπουλος. Μετὰ ταῦτα ὁ κ. Κ. Βάμβας ἀνέγνω τὴν περὶ χρησιμότητος τῶν ταμιευτηρίων διατριβήν του καὶ κατέληξεν εὐχηθεὶς ὅπως ἐπιτευχθῇ ἡ σύστασις τοιούτων παρ' ἡμῖν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ παρατηρήσει τινῶν, ὅτι τὸ τμῆμα δὲν πρέπει νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς ἁπλῆν εὐχήν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξετάσῃ ἐὰν αὕτη δύναται καὶ νὰ πραγματοποιηθῇ, τὸ τμῆμα, ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν κκ. Κ. Παπαφράγκου καὶ Μ. Νεγροπόντη, ἐξελέξατο εἰσηγητικὴν ἐπιτροπήν, ἀποτελεσθεῖσαν μὲν ἐκ τῶν κκ. Ἀλ. Μανσόλα, Γ. Φιλαρέτου, Μ. Νεγροπόντη, Κ. Βάμβα καὶ Τ. Ἀμπελᾶ, ἀποστολὴν δ' ἔχουσαν τὴν ἐξεύρεσιν τῶν καταλληλοτέρων μέσων πρὸς σύστασιν ταχυδρομικῶν ἢ ἄλλων ταμιευτηρίων.

Ἐν δὲ τῇ β'. συνεδρίᾳ ἀνεκοινώθησαν αἱ ἐργασίαι τῶν διαφόρων τοῦ τμήματος ἐπιτροπῶν. Μείζων, ὡς εἰκός, ἐγένετο λόγος περὶ τῶν ἔργων τῆς ἐπιτροπῆς τῆς βελτιώσεως τῶν φυλακῶν. Ὁ πρόεδρος ταύτης κ. Ι. Α. Τυπάλδος ἀνέγνω ἐκτενῆ ἔκθεσιν περὶ πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιτευχθεισῶν βελτιώσεων τῆς εἰσαγωγῆς τεχνῶν, τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, τῆς ἀναγνώσεως, τῆς μεταβολῆς τῆς τροφοδοσίας κλπ. Προτάσει τοῦ προέδρου τοῦ τμήματος κ. Κ. Ν. Κωστῆ, ἀπεφασίσθη ἡ ἔκθεσις αὕτη νὰ ἐκτυπωθῇ ἰδίᾳ. Κατόπιν μακρὸς ἐγένετο λόγος καὶ περὶ ἄλλων εἰς τὰς φυλακὰς εἰσακτέων βελτιώσεων καὶ ἔλαβον ἐπὶ τούτου τὸν λόγον οἱ κ.κ. Ε. Λουριώτης, Ν. Λεβίδης, Σ. Μπαλάνος, Α. Πάγκαλος, καὶ ἀπεφασίσθη αἱ γνῶμαι αὗται νὰ συνοψισθῶσι καὶ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει ἐν προσεχεῖ συνεδρίᾳ.

Τμῆμα φυσιογνωστικόν. Καὶ τοῦτο τὸ τμῆμα δύο συνεκρότησε συνεδρίας καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ὑπεβλήθη τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς φυσικὴν ἐξέτασιν ἔχον οὕτως:

I. Βιβλιογραφία.

II. Γεωγραφία τῆς Ἀττικῆς

  Α' Μαθηματικὴ γεωγραφία.

    1. Γεωγραφικὴ θέσις.

2. Όρια καὶ ἔκτασις μετὰ πινάκων. (Οἱ κκ. Δ. Κοκκίδης, Μ. Χρυσοχόος, Α. Τριανταφυλλίδης).

Β' Φυσικὴ γεωγραφία

1. Ὀρεογραφία μετὰ πινάκων. (Ὁ κ. Α. Χρηστομάνος).
2. Ὑδρογραφία. (Ὁ αὐτός).
3. Μετεωρολογία. (Ὁ κ. Ἰούλιος Σμίθ, βοηθοὶ αὐτοῦ οἱ κκ. Τ. Ἀργυρόπουλος καὶ Ε. Δραγούμης).
4. Κλιματογραφία. (Ἑταιρία Ὑγιεινῆς).

III. Φυσικὴ ἱστορία τῆς Ἀττικῆς

Α' Γεωλογία καὶ ὀρυκτολογία μετὰ πινάκων. (Οἱ κκ. Π. Βουγιούκας, Α. Κορδέλλας, Κ. Μητσόπουλος).

Β' Ζωολογία μετὰ πινάκων. (Οἱ κκ. Ν. Ἀποστολίδης, Θ. Κρύπερ).

Γ' Βοτανικὴ μετὰ πινάκων. (Οἱ κκ. Θ. Χελδράϊχ καὶ Στ. Κρῖνος).

Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν συνεδρίαν ὁ πρόεδρος ὑπέβαλε τὰς ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ κ. Ἰω. Βούρου σταλείσας μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις, ἃς οὗτος, διευθύνων τὴν ἰατρικὴν κλινικὴν τοῦ δημοτικοῦ νοσοκομείου, ἐποίει ἐν αὐτῷ ἀπὸ τοῦ 1835 μέχρι τοῦ 1848, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπὸ τοῦ 1835 μέχρι τοῦ 1842 ἐν τῇ οἰκίᾳ Μακρυγιάννη, ὅπου εἶχε κατ' ἀρχὰς συσταθῇ, κατόπιν δὲ ἀπὸ τοῦ 1842 ἐν τῷ νῦν καταστήματι. Τὸ τμῆμα ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας του τῷ ἀρχαίῳ καθηγητῇ καὶ ἰατρῷ, παρέπεμψε δὲ τὰς παρατηρήσεις εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς φυσικῆς ἐξετάσεως τῆς Ἀττικῆς. Εἶτα ὑποβάλλεται διὰ τοῦ γραφείου πρὸς τὸ τμῆμα ἀνακοίνωσις τοῦ γεωπόνου κ. Α. Ἠλιοπούλου *περὶ τοῦ γεωργησίμου ἐδάφους* ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ἐν ταύτῃ ἀναφέρονται τὰ συστατικά, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ γεωργικὴν ἔποψιν, ὑποβάλλεται δὲ καὶ ἀνάλυσις γεωργησίμου γῆς, ληφθείσης ἐξ ἀροσίμου ἐδάφους διαφόρων ἀγρῶν ἑνὸς τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ κτημάτων τοῦ κ. Ἠλιοπούλου ἐν Ἀχαρναῖς, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Κηφισοῦ, καὶ ὅπερ εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Καλυφτάκι. Κατόπιν ἀναγγέλλεται εἰς τὸ τμῆμα ἀνακοίνωσις τοῦ κ. Γ. Παρλαπᾶ, ἰατροῦ ἐν Αἰτωλικῷ, ἀντεπιστέλλοντος μέλους τοῦ τμήματος καὶ τοῦ συλλόγου, περὶ *νυμφαίας τῆς λευκῆς*. Εἶτα ὁ καθηγητὴς κ. Α. Χρηστομάνος ἐκθέτει νέαν μέθοδον, παρ' αὐτοῦ ἐπινοηθεῖσαν, πρὸς ἐφυδραργύρωσιν τοῦ ψευδαργύρου τῶν γαλβανικῶν στοιχείων διὰ τοῦ ἀμαλγάματος τοῦ νατρίου. Μετὰ τοῦτον, ὁ ὑφηγητὴς κ. Ῥήγας Νικολαΐδης ὁμιλεῖ περί τινος ἐργασίας του, γενομένης ἐν τῷ ἐνταῦθα φυσιολογικῷ ἐργαστηρίῳ, περὶ τῆς ἐμμέσου διατομῆς τῶν μυϊκῶν σωματίων τῶν ῥαβδωτῶν μυῶν καὶ ἐπέδειξε σχήματα, βεβαιοῦντα τὴν παρατήρησίν του ταύτην. Τὴν αὔξησιν τῆς μυϊκῆς ἰνὸς παρακολουθεῖ ἡ αὔξησις τῶν πυρήνων, ὥστε ἡ κατὰ τὴν ἐμβρυακὴν ἀνάπτυξιν τῆς μυϊκῆς ἰνὸς μεγάλη σημασία τῶν μυϊκῶν πυρήνων ἐξακολουθεῖ καὶ εἰς τὴν μετέπειτα ζωήν. Τὴν σημασίαν τῶν πυρήνων εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν μυῶν

ἐπεφυλάχθη ὁ κ. Νικολαΐδης βραδύτερον νὰ ἀνακοινώσῃ ὅτε θὰ φέρῃ εἰς πέρας τὰς πρὸς τοῦτο ἐρεύνας του.

Τμῆμα ἀρχαιολογικόν. Κατὰ τὴν συνεδρίαν τοῦ τμήματος τούτου, ὁ κ. Σ. Δ. Βάλδης προέτεινε τὴν διόρθωσιν χωρίου τῆς Ἠλέκτρας τοῦ Σοφοκλέους (1457), ἔνθα ἀντὶ *χἀναδεικνύναι πύλας* ἀναγινώσκει *χἀναφαργνύναι πύλας*. Ὁ κ. Α. Πασπάτης ὑπέβαλε τὴν ἔναγχος δημοσιευθεῖσαν πραγματείαν αὐτοῦ Remarks on the revised version of the New Testament, ἐν ᾗ καταδείκνυσι περὶ τὰ πεντήκοντα ἁμαρτήματα τῆς ἐπιτεθεωρημένης ἀγγλικῆς μεταφράσεως τῆς Καινῆς διαθήκης. Εἶτα ὁ κ. Θ. Χ. Νικολαΐδης Φιλαδελφεὺς εἶπέ τινα περὶ τῆς ἀθλίας καταστάσεως τῶν κτιρίων τῶν ἐν Ἀθήναις σχολείων, καὶ προέτεινε ὅπως τὸ τμῆμα συσκεφθῇ τίνι τρόπῳ εἶναι δυνατὸν νὰ βελτιωθῇ ἡ κατάστασις αὐτῶν. Μετά τινα συζήτησιν, καθ' ἣν ὡμίλησε διὰ μακρῶν ὁ γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως κ. Σ. Π. Λάμπρος καὶ ὁ κ. Δ. Γρ. Καμπούρογλους, ἀπεφασίσθη νὰ ἐκλεχθῇ ἐπιτροπή, ὅπως συσκεφθῇ διὰ τίνων μέσων δύναται, ἔχουσα συνεπικούρους τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν δημοτικὴν ἀρχὴν Ἀθηναίων, νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν διδακτηρίων τῶν ἐν Ἀθήναις δημοτικῶν σχολείων. Μέλη δὲ τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἐξελέχθησαν οἱ κ. κ. Γ. Κρέμος, Σ. Π. Λάμπρος, Θ. Χ. Ν. Φιλαδελφεύς, Δ. Γρ. Καμπούρογλους καὶ Ν. Γ. Πολίτης. Μετὰ ταῦτα ὁ ἀντιπρόεδρος κ. Γ. Κρέμος ἀνεκοίνωσε ἀνέκδοτον πηγὴν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἤτοι δύο χειρόγραφα τετράδια, εὑρισκόμενα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Πειραιεῖ γυμνασίου, γραφέντα δ' ὑπὸ ἀγνώστου μικρὸν πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Καποδιστρίου εἰς Ἑλλάδα. Ταῦτα περιέχουσι περιέργους καὶ ἀγνώστους λεπτομερείας, ἰδίᾳ περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ἀλῆ καὶ τοῦ Πασόμπεη, περὶ τοῦ ἁμαρτωλοῦ Κατσαντώνη καὶ περὶ τοῦ μοναχοῦ Κοσμᾶ. Ὁ κ. Ἀλ. Μελετόπουλος ἐπέδειξεν εἶτα ὑαλίνην σφραγῖδα τῶν βυζαντινῶν χρόνων, εὑρεθεῖσαν ἐν Κυθήροις, φέρουσαν δ' ἐπιγραφήν: *Ἐπὶ Ἰωάννου ἐπάρχου*. Ἀνεγνώσθησαν εἶτα ἐπιστολὴ τοῦ κ. Ι. Δραγάτση περί τινων ἐπιγραφῶν, εὑρεθεισῶν κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ λιμένος Πειραιῶς, καὶ τοῦ κ. Α. Βάλληνδα περὶ τῆς ἐν Κύθνῳ οἰκογενείας τῶν Δελαγραμμάτικα. Εἶτα ὁ κ. Ν. Φιλιππίδης ἀνέγνω ἔγγραφά τινα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐν Χαλκιδικῇ ἐπανάστασιν, ἐξ ὧν γνωρίζονται ἄγνωστα τέως ὀνόματα Μακεδόνων ὁπλαρχηγῶν, γενναίως πολεμησάντων.

ΠΩΛΟΥΝΤΑΙ ΤΑ ΕΞΗΣ ΒΙΒΛΙΑ

α') τὰ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου **Κοραῆ** ἐκδοθέντα ἐν Παρισίοις.

β') τὸ περιοδικὸν ἡ **Πανδώρα** μετὰ τῶν παραρτημάτων της.

γ') ἡ **Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως** τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1883 μέχρι τοῦδε.

δ') τὰ **πρακτικὰ** τῆς τελευταίας ἐθνικῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς βουλῆς τῶν Ἑλλήνων (ἐπίσημα καὶ στενογραφημένα) ἀπὸ τοῦ 1862 μέχρι τέλους τῆς ληξάσης βουλευτικῆς συνόδου.

ε') ἡ ἐν Τεργέστῃ ἐκδιδομένη ἐφημερὶς **Κλειὼ** ἀπὸ τοῦ Δ' ἔτους αὐτῆς ἄχρι τοῦ ΙΔ' (ἀπὸ 1864—1875)· καὶ

ϛ') τὸ περιοδικὸν ἡ **Εὐτέρπη**.

ΣΗΜ. Πληροφορίας δίδει ὁ ἐκδότης τοῦ «Παρνασσοῦ» κ. Σαράντης Π. Οἰκονόμου (ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως).

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ κ. **Σαράντην Π. Οἰκονόμου** (ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεεων πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπῆς (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4),

---

Ὁ Παρνασσὸς ἐκδίδοται τὸ τέλος ἑκάστου μηνός

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	**18**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	**20**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδένα στέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Σώματά τινα τῶν ἓξ ἐκδεδομένων τόμων τοῦ **Παρνασσοῦ** εὑρίσκονται καὶ πωλοῦνται ἐν τῷ τυπογραφείῳ *Παρνασσῷ*, κειμένῳ παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως (οἰκία Ὀλυμπίου).

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ Ἰονικῆς Τραπέζης. Τοῦ δ' ἐξωτερικοῦ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ζ'. — ΤΕΥΧΟΣ Ε'.
31 Μαΐου 1883

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
Παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως
1883

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΝΟΜΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΑΤΤΙΚΗ ΟΡΩΝ*

Α

Λυποῦμαι διότι δὲν ἔχω τερπνόν τι ἀνάγνωσμα νὰ προσφέρω, ἀλλὰ ξηρὰν μελέτην ἐπὶ τοῦ ἀττικοῦ δικαίου. Ἀλλ' ἂν μελέται τοιαῦται στεροῦνται χάριτος ἐπαγωγοῦ, παρέχουσι μέγιστον τὸ διαφέρον εἰς τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ βίου τῶν προγόνων. Ἀληθῶς, τὸ δίκαιον εἶναι ἡ πιστὴ καὶ καθαρὰ ἔκφρασις τοῦ χαρακτῆρος παντὸς λαοῦ καὶ τὸ προϊὸν τοῦ βίου τῆς κοινωνίας· μᾶλλον εἰπεῖν τὸ μέσον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῇ ἑκάστη πολιτεία. Ἄριστα δὲ λέγει ὁ θεῖος Πλάτων ἐν Κρατύλῳ. «Τὸ δίκαιον εἶναί τι διϊεξιὸν δι' οὗ πάντα τὰ γιγνόμενα γίγνονται . . . ἐπεὶ δὲ ἐπιτροπεύει τὰ ἄλλα πάντα διαϊόν, τοῦτο τὸ ὄνομα ἐκλήθη ὀρθῶς δίκαιον.» Ἐὰν λαός τις δὲν ἔχῃ ἀνατροφὴν ἐθνικήν, βούλησιν ἰδίαν, ἤθη καὶ πολιτικὴν ἀπορρέοντα ἐκ τῆς προπατορικῆς αὐτοῦ ἱστορίας, τὸ δίκαιον αὐτοῦ εἶναι ξενικόν, παρείσακτον, νόθον. Τὸ δίκαιον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πρὶν ἢ καταστῇ ἐπαρχία ῥωμαϊκή, ἀπεικονίζει ἀκριβῶς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν βίον ἑκάστης τῶν πολιτειῶν τῆς χώρας, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν δυνάμεθα νὰ γίνωμεν ἐγκρατεῖς τοῦ πνεύματος τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἄνευ τῆς μελέτης τοῦ δικαίου, ἤτοι τοῦ συνόλου τῶν θεσμῶν, οἵτινες, καθ' ἃ νῦν λέγομεν, ἀπετέλουν τὸ δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν δίκαιον ἑκάστης τῶν πολιτειῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀληθῶς ὀλίγαι πληροφορίαι διεσώθησαν ἐσπαρμέναι τῇ δε κἀκεῖσε εἰς συγγραφὰς τῶν ἀρχαίων περὶ τῶν νόμων τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ δίκαιον τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων εὐτυχῶς οἱ ἀττικοὶ ῥήτορες κατὰ μέγα μέρος ἀναπληροῦσι τὴν ἀπώλειαν τῶν πηγῶν. Ἐκ τῶν σωζομένων λόγων αὐτῶν, ἰδίως τῶν δικανικῶν, οἱ ἀρχαῖοι λεξικογράφοι, καὶ ἀπὸ τοῦ 16ου μ. Χ. αἰῶνος ἀκάματοι φιλόλογοι Γάλλοι, Ἄγγλοι καὶ Γερμανοὶ ἀνήγαγον εἰς σπουδαῖον κλάδον τῆς ἀρχαιολογίας τὸ δὴ καλούμενον ἀττικὸν δίκαιον. Καὶ τοῖς ἴχνεσιν αὐτῶν ἑπόμενος ἐνόμισα ὅτι προσφέρω ἔργον εὐπρόσδεκτον προκαλῶν τὴν μελέτην καὶ τὴν κρίσιν ἐπὶ θεμάτων τοῦ κλάδου τούτου τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ἱστορίας. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην προτίθεμαι νὰ ὑποβάλω

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ «Παρνασσῷ» τὴν 26 Μαρτίου 1883.

σήμερον ὀλίγα περὶ νομικῆς ἑρμηνείας τῶν ἐπιγραφῶν ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ εὑρεθέντων ὅρων.

Οἱ παρὰ τῶν ἀρχαίων μνημονευόμενοι καὶ οἱ ἀπό τινων ἐτῶν ἐν Ἀττικῇ ἀνευρεθέντες ὅροι φαίνονται εἰς διαφόρους χρήσεις καὶ πρὸς διαφόρους σκοποὺς ἀφορῶντες, δύνανται δὲ νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τρεῖς κυρίας κατηγορίας· α) σήματα ἢ τέρματα ὡρισμένου χώρου· β) τεκμήρια δικαιώματος τοῦ κατόχου ἢ τρίτου προσώπου ἐπὶ τοῦ κτήματος· γ') σημεῖα διευθύνσεως ἢ ἀποστάσεως χωρογραφικῆς.

Οἱ τῆς τελευταίας ὑπὸ τὴν μορφὴν Ἑρμῶν δὲν εἶναι πιθανῶς οἱ ἀρχαιότεροι. Περὶ τούτων ἀναφέρει ὁ Πλάτων ἐν Ἱππάρχῳ «(Πεισίστρατος) ἐπιβουλεύων αὐτοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς παιδεῦσαι, ἔστησεν αὐτοῖς Ἑρμᾶς κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐν μέσῳ τοῦ ἄστεως καὶ τοῦ δήμου ἑκάστων.» Καὶ ὁ Ἁρποκρατίων ἐν λέξει. «Τρικέφαλος ὁ Ἑρμῆς· ὅσπερ διδάσκων τὰς ὁδούς, καὶ ἔχων ὑπογραφὴν ποῦ μὲν αὕτη φέρει ἡ ὁδός, ποῦ δὲ ἐκείνη· ἴσως δὲ πρὸς ἑκάστην ὁδὸν κεφαλὴν εἶχεν.» Ἡ ἀνεύρεσις τοιούτων ὅρων ἢ Ἑρμῶν ἔχει μεγίστην ἀξίαν διὰ τὴν ἀρχαίαν χωρογραφίαν, ἀλλὰ περὶ ταύτης δὲν πρόκειται νῦν.

Ἡ χρῆσις τῶν ὅρων ὡς σημάτων ἢ τερμάτων ὡρισμένου χώρου μνημονεύεται ἐν Ἰλιάδι Φ, 405.

> Λίθον εἵλετο χειρὶ παχείῃ
> Κείμενον ἐν πεδίῳ, μέλανα τραχύν τε μέγαν τε
> τόν ῥ' ἄνδρες πρότερον θέσαν ἔμμεναι οὖρον ἀρούρης.

Παρομοίως ὁ Οὐϊργίλιος ἐν Αἰνιάδι XII 897.

> Saxum antiquum, ingens, campo quod sorte Jacebat
> limes agro positus litem ut discerneret arvis.

Τοιούτων ὅρων ἡ χρῆσις ἀνάγεται εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων, τεκμηριοῖ δὲ πρὸς ἄλλοις τὴν συγγένειαν τῶν δύο λαῶν, εἴτε κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς κοινῆς αὐτῶν καταγωγῆς ἔκ τινος ἀπὸ τῆς κεντρώας Ἀσίας εἰς Εὐρώπην μεταναστευσάσης πελασγικῆς φυλῆς, εἴτε κατὰ τὴν ἑτέραν ὑπόθεσιν τῆς εἰς Ἰταλίαν μεταναστεύσεως τῶν Γραικῶν τῆς Ἠπείρου, τῶν ὁποίων τὴν φυλετικὴν ἐπωνυμίαν οἱ Ρωμαῖοι ἐτήρησαν ὡς ἐθνικὴν ὅλων τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος, εἴτε κατὰ τὴν παράδοσιν ὅτι οἱ μετὰ τῶν Λατίνων ἐν Ρώμῃ συνοικισθέντες Σαβῖνοι ἦσαν ἀπόγονοι Ἑλληνικῆς καὶ δὴ Σπαρτιατικῆς ἀποικίας.

Ἐκ τῆς ἱερότητος καὶ τῆς λατρείας τῶν ὅρων ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας βεβαιούμεθα ὅτι ὁ πολιτισμὸς ἀμφοτέρων ἀρχὴν καὶ βάσιν ἔσχε κοινήν τινα θρησκείαν, ἥτις ἀνεδέχθη τὴν ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἐγγύησιν αὐτῆς. Εἴτε αὐτόχθων, εἴτε ἔπηλυς ἡ ἱερατικὴ ἐκείνη ἀριστοκρατία, πρὸ πολλοῦ ἀποβαλοῦσα τὰς ἕξεις πλάνητος βίου,

καὶ ἀποκτήσασα τὸν πολιτισμὸν λαοῦ καθεστηκότος καὶ διάγοντος βίον οἰκιακόν, εἰσήγαγεν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τὴν ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν ὡς βάσιν τοῦ πολιτικοῦ βίου.

Ἡ διαφορὰ τοῦ χαρακτῆρος, ἤτοι τῶν φυσικῶν διαθέσεων τῆς ῥωμαϊκῆς ἀπὸ τοῦ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας μοὶ παρέχει τὸ ἐνδόσιμον τῆς διαφόρου αὐτῶν καταγωγῆς. Ἀλλὰ τεκμηριοῦτι τὴν κοινὴν ἀρχὴν τοῦ πολιτισμοῦ ἀμφοτέρων, ἡ αὐτὴ πηγὴ τῶν ὅρων τῆς γεωργικῆς γλώσσης, οἷον domus δῶμα, ager ἀγρός, bovis βοῦς, aro-as ἄροτρον, vinus οἶνος κλ. κλ. καὶ ἡ ἀναλογία τῶν πολιτικῶν θεσμῶν παρά τε τοῖς Ἕλλησιν, ἰδίως τοῖς Ἴωσι καὶ τοῖς Ῥωμαίοις.

Ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Νομᾶ (Κεφ. ΙϚ') γράφει: «Πρῶτον μὲν »φασὶ Πίστεως καὶ Τέρμωνος ἱερὸν ἱδρύσασθαι. Ὁ δὲ Τέρμων *ὅρος* ἄν τις »εἴη, καὶ θύουσιν αὐτῷ δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ κατὰ τοὺς τῶν ἀγρῶν περιορισμούς, νῦν μὲν ἔμψυχα, τὸ παλαιὸν δὲ ἀναίμακτος ἦν ἡ θυσία, Νομᾶ »φιλοσοφήσαντος ὡς χρεῖ τὸν ὅριον θεὸν εἰρήνης φύλακα καὶ δικαιοσύνης »μάρτυν ὄντα φόνου καθαρὸν εἶναι.» Ὥστε κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου συλλεγείσας παραδόσεις ὁ Σαβῖνος Νομᾶς, ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Πυθαγόρου διδαχθείς, ἢ κατ' ἄλλην παράδοσιν ἐκ Λακεδαιμονίων ἀποίκων γεγονώς, ἱδρύσατο μὲν ἱερὸν τοῦ Τέρμονος· ἀλλ' ἡ λατρεία τῶν ὅρων ἦτο ἀρχαιοτέρα τοῦ Νομᾶ. Προσμαρτυρεῖ τούτοις καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεύς· ὁ δὲ Siculus Flaccus ἐν τῷ de conditione agrorum περιγράφει τὰς θυσίας καὶ τὴν τελετὴν τῆς καθιερώσεως τῶν ὅρων ὡς ἑξῆς. «Οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἔσκα»πτον μικρὸν λάκκον, καὶ στήνοντες τὸν ὅρον εἰς τὸ χεῖλος ἔστεφον διὰ »χόρτων καὶ ἀνθέων. Εἶτα ἔθυον, καὶ σφάζοντες τὸ θῦμα ἔχεον τὸ αἷμα »ἐντὸς τοῦ λάκκου· ἔρριπτον συνάμα ἄνθρακας ἀνημμένους, σπόρους, πλα»κούντια, ὀπώρας, οἶνον καὶ μέλι. Ἀφοῦ δὲ ὅλα ταῦτα ἐκαίοντο ἐντὸς τοῦ »λάκκου ἐπὶ τῆς θερμῆς τέφρας ἐστερρέωνον τὸν λίθινον ἢ ξύλινον ὅρον.» Ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον τὴν τελετὴν τῶν ὅρων περιγράφει ὁ Ὀβίδιος (Fastorum II. 673). Termine, post illud levitas tibi libera non est:

Qua positus fueris in statione mane
Nec tu vicino quicquam concede roganti
Ne videare hominem preposuise Jovi
Et seu vomeribns, seu tu pulsabere rastris
Clamato tuus est hic ager ille suus.»

Εἶναι ἡ διάταξις τὴν ὁποίαν ὡς νόμον τοῦ Σόλωνος ἀναφέρει ὁ Ρωμαῖος νομοδιδάσκαλος Γάϊος. «Ἐάν τις αἱμασίην παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν.» Οἱ ὅριοι θεοὶ τῶν Ρωμαίων, οἱ φύλακες τοῦ ἀγροῦ, ἦσαν αὐτοὶ οἱ ἐφέστιοι Dii lares, Dii penates, οἱ ἔφοροι καὶ προστᾶται τοῦ οἴκου. Καθὼς εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀττικὸν δίκαιον ὁ κλῆρος, οὕτω καὶ εἰς τὸ ἀρχαιότερον τῶν Ρωμαίων δίκαιον τὰ bina jugera, ὁ κλῆρος τὸν ὁποῖον ἡ πολιτεία ἐχορήγει εἰς τὸν οἰκογενειάρχην, ἦτον ἀχώριστος ἀπὸ τῆς ἰδιό-

τητος τοῦ πολίτου, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὸ μέρος αὐτοῦ ἐκ τῆς πατρίδος γῆς. Ὁ τὰ πατρῷα κατεδηδωκὼς ἢ ὧν ἂν κληρονόμος γένηται ἦτον ἄτιμος παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις. Ἑπομένως ὁ θεὸς ὁ ἔφορος τοῦ οἴκου εἶχε καὶ τὴν προστασίαν τοῦ ἀγροῦ· ἐν τῷ οἴκῳ ἦτον ἐφέστιος, ἐν τῷ ἀγρῷ θεὸς ὅριος. Ὅθεν ὁ Κικέρων ἐν τῷ de Legibus (1, 51) λέγει· Religio larum posita in fundi villaeque conspectu.

Παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἡ λατρεία τῶν ὅρων ἐπέμεινεν ἄχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς δημοκρατίας ἕνεκα τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως, φιλοκτήμονος ἀφ' ἑνὸς καὶ φιλαργύρου, καὶ μετὰ πλείονος πεισμονῆς ἀφ' ἑτέρου τηρησάσης τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα καὶ νόμιμα, ἐνῶ ταχύτερον οἱ εὐπατρῖδαι τῆς Ἀττικῆς παρῃτήθησαν τῶν ἀρχαίων προνομίων αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ μέχρι τέλους τῆς δημοκρατίας τῶν Ἀθηναίων ἔμεινεν ἡ λατρεία τοῦ ὁρίου Διός. Ὁ Πλάτων ἐν τοῖς νόμοις Η' λέγει· «Διὸς ὁρίου μὲν πρῶ»τος ὅδε νόμος εἰρήσθω· μὴ κινείτω γῆς ὅρια μηδείς, μήτε οἰκείου πολί»του γείτονος, μήτε ὁμοτέρμονος ἐπ' ἐσχατιαῖς κεκτημένος ἄλλῳ ξένῳ »γειτνιῶν, νομίσας τ' ἀκίνητα κινεῖν ἀληθῶς τοῦτο εἶναι. Βουλέσθω δὲ »πᾶς πέτρον ἐπιχειρῆσαι κινεῖν τὸν μέγιστον μᾶλλον, πλὴν ὅρον ἱερόν, »σμικρὸν λίθον ὁρίζοντα φιλίαν καὶ ἔχθραν ἔνορκον παρὰ θεῶν· τοῦ μὲν »γὰρ ὁμόφιλος Ζεὺς μάρτυς.» Βεβαίως ὁ ὅριος Ζεὺς τῶν Ἑλλήνων εἶναι ὁ θεὸς Τέρμων τῶν Ρωμαίων· ἀλλὰ πιθανῶς εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν θεολογίαν τῶν Ἑλλήνων ὁ ὅριος θεὸς ἦτον ἄλλος ἢ ὁ Ζεύς, τοῦ ὁποίου ἐφ' ὅσον ἐξετείνετο ἡ λατρεία, ἀναλόγως ηὔξανε καὶ ὁ κύκλος τῆς δυνάμεως καὶ τῶν ἐπαγγελμάτων. Συγχρόνως ὁ Ζεὺς ἐπωνομάσθη Ὅριος καὶ Ἑρκεῖος, τουτέστι προστάτης τοῦ ἀγροῦ συνάμα καὶ τοῦ Ἕρκους.

Ἕρκος ἑλληνιστί, καὶ erctum λατινιστί, ἐξ ἀρχῆς ἦσαν ἡ αὐτὴ λέξις σημαίνουσα τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Βραδύτερον παρὰ τοῖς Ρωμαίοις erctum ἐσήμαινε κυρίως τὸν κλῆρον· παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἕρκος ἐσήμαινε τὸ περίφραγμα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦτον ὁ οἶκος τοῦ πολίτου. Ἀλλὰ κατ' ἀρχαιοτέραν τινὰ χρῆσιν οἶκος καὶ κλῆρος ἦσαν συνώνυμα περιλαμβάνοντα τὸν ἀγρὸν καὶ τὸ γήπεδον τῆς οἰκίας, τὰ ὁποῖα συναπετέλουν τὴν μερίδα τοῦ πολίτου ἐκ τῆς πατρίας γῆς. Οἶκος εἰς μᾶλλον περιωρισμένην σημασίαν ὡς τὸ vicus τῶν λατίνων ἦτο τὸ οἰκιακὸν ἄσυλον τὸν πολίτου, φρούριον πανταχόθεν κεχωρισμένον ἀπὸ πάσης ξένης ἰδιοκτησίας διὰ τοῦ ἕρκους. Τὸ ἕρκος περιελάμβανε τετράγωνον γήπεδον· τὸ ἐμπρόσθιον ἥμισυ κατελάμβανεν ἡ αὐλή, τὸ ὀπίσθιον ἡ οἰκία. Ἐντὸς τῆς αὐλῆς ἱδρύετο βωμὸς τοῦ Ἑρκείου Διός, ἐν δὲ τῇ αἰθούσῃ τῆς οἰκίας ἡ ἑστία, ἢ βωμὸς τοῦ ἐφεστίου θεοῦ. Ὁ Εὐστάθιος ἐπὶ τῆς Ὀδυσσείας Χ, 335.

Δίχα δὲ φρεσὶ μερμήριζε
ἢ ἐκδὺς μεγάροιο Διὸς μεγάλου ποτὶ βωμὸν
Ἑρκείου ἕζοιτο τετυγμένον.

σχολιάζει. «Βωμὸς δὲ Ἑρκείου Διὸς ἔξω που περὶ τὴν αὐλὴν αἴθριος εἶναι δοκεῖ ὁποῖοι πολλοὶ φαίνονται, ἐν ᾧ ἔθυον Διὶ ἐφόρῳ τοῦ ἕρκους· ὥσπερ αὖ πάλιν ἐν τῇ κατ' οἶκον ἑστίᾳ Διὶ ἐγένοντο θυσίαι, ὃν οἱ μὲν ἄλλοι ἐφέστιον, Ἡρόδοτος δὲ λέγει ἐπέστιον, τὸν αὐτὸν ὄντα τῷ ἑστιούχῳ.» Ἀκριβέστερον ἐπὶ τῆς Ἰλιάδος Ι. στ. 468 περιγράφει τὰ μέρη τοῦ οἴκου ὡς ἑξῆς. «Αἴθουσα, στοὰ περίστηλος, ἡλίῳ αἰθομένη, ἧς τὸ μὲν ἐνδοτέρῳ πρόδομος, τὸ δὲ ἐνδοτάτω θάλαμος... κατὰ δὲ τοὺς ἀκριβεστέρους ἡ τάξις ἔχει οὕτως. Ἕρκος περὶ ὃ πύλαι· μετὰ δὲ τὸ ἑρκίον, αὐλή, μεθ' ἣν αἴθουσα, εἶτα πρόδομος, δόμοι καὶ θάλαμοι.» Δυνάμεθα ἐκ τούτων νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οἱ Ἑρμαῖ, οἵτινες ἐτίθεντο ἔμπροσθεν τῆς ἐξωτερικῆς εἰσόδου τῆς πύλης τοῦ ἕρκους, ἦσαν ἀρχαιότερον οἱ ὅροι τοῦ ἕρκους, συνάμα δὲ καὶ οἱ θεοὶ ἕρκειοι, ὅριοι ἢ κτήσιοι, οἱ προστάται τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ οἴκου καὶ τοῦ ἀγροῦ τοῦ πολίτου. Παραβάλλοντες τὰς λέξεις τέρμα, termo, Ἑρμῆς δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι ἔχουσι μίαν κοινὴν ῥίζαν σημαίνουσαν κυρίως τὸ ὅριον. Γνωστὸν ὅτι ἀρχαιότερον οἱ Ἑρμαῖ ἦσαν ἁπλοῖ λίθοι, βραδύτερον κορμοὶ ἄνευ κεφαλῆς, καὶ εἰς τοὺς ἑπομένους χρόνους εἶδος προτομῶν, τῶν ὁποίων ἡ κεφαλὴ παρίστα θεόν τινα, οὐχὶ πάντοτε τὸν Ἑρμῆν. Ὁ δικέφαλος Ἑρμῆς φέρων τὰς κεφαλὰς δύο διαφόρων θεῶν, Διὸς καὶ Ἀπόλλωνος, Ἀπόλλωνος καὶ Ἀθηνᾶς κλ. ἦτο σύνορον δύο χώρων, πρὸς ἑκατέραν τῶν ὁποίων ἦτον ἐστραμμένη ἡ μία τῶν κεφαλῶν. Ἴσως δὲ ἀρχαιότερον ὁ Ἑρμῆς ἦτον ὁ κυρίως ἕρκειος καὶ ὅριος θεός, ὁ χθόνιος Ἑρμῆς ὁ προστάτης τῶν τε ποιμένων καὶ τῶν γεωργῶν, εἰς ὃν οἱ Ἀθηναῖοι ἕψηνον τὰς χύτρας τὰς πανσπερμίας (τὰ πολυσπόρια τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.)

Οἱ ὅροι ὡς τέρματα ἢ σύνορα ἰδιωτικῆς κτήσεως ἐνίοτε ἔφερον ἐπιγραφὰς εἴτε ἕνεκα τῆς ἐκτάσεως τοῦ κτήματος εἴτε πρὸς ἐπίδειξιν. Τοιοῦτος εἶναι ὁ ἐν Μαραθῶνι εὑρεθεὶς ὑπὸ Fauvel.

Ὁμονοίας ἀθανάτης αὐλή.
Ἡρώδου χῶρος εἰς ὃν εἰσέρχεαι.

Ἀλλ' ἔφερον ἐπιγραφὰς συνήθως οἱ ὅροι δημοσίων χώρων, ἱερῶν, καὶ ὁμόρων πολιτειῶν. Ἐν Παυσανίᾳ Η, 34 ἀναγινώσκεται. «Καὶ ἀπ' αὐτῆς στάδια εἴκοσι ἐστὶν ἐπὶ τὸ Ἑρμαῖον, εἰς ὃ Μεσσηνίοις καὶ Μεγαλοπολίταις εἰσὶν ὅροι· πεποίηνται δὲ αὐτόθι καὶ Ἑρμῆν ἐπὶ στήλῃ.» Ἐν τῇ Ἀττικῇ ἰδίως πλεῖστοι ἀναφέρονται καὶ πολλοὶ ἀνευρέθησαν ὅροι χώρων ἱερῶν. Ὡς ὁ ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν ἐν τῷ βράχῳ ἐγγεγλυμμένος «Διὸς ὅρος» παρὰ τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους «Ὅρος τεμένους Ἀθηναίης» (C. I. Boeckh 426)· ὁ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Ἀγάθης· «Ὅρος τεμένους Ἀπόλλωνος καὶ Ποσειδῶνος Ἱππίου (αὐτ. ἡ 526.) Ὁ ἐν Ἀμαρουσίῳ «Ὅρος Ἀρτέμιδος τεμένους Ἀμαρυσίας (αὐτ. 528.) Οἱ ὅροι οὗτοι ἐχρησίμευον

πιθανῶς ἵνα προφυλάξωσι τὸν ἱερὸν χῶρον ἀπὸ βεβηλώσεις καὶ συνάμα εἰς προσδιορισμὸν τοῦ ἱεροῦ ἀσύλου. Ὁ Παυσανίας γράφει ἐν Β, κζ. «Τὸ δὲ ἱερὸν ἄλσος τοῦ Ἀσκληπιοῦ (ἐν Ἐπιδαύρῳ) περιέχουσιν ὅροι πανταχόθεν »οὐδὲ ἀποθνήσκουσιν οὐδὲ τίκτουσιν αἱ γυναῖκες σφίσιν ἐντὸς τοῦ περιβό»λου, καθὰ καὶ ἐπὶ Δήλῳ τῇ νήσῳ τὸν αὐτὸν νόμον· τὰ δὲ θυόμενα ἥν τε »τις Ἐπιδαυρίων αὐτῶν ἥν τε ξένος ὁ θύων ἦν, καταναλίσκουσιν ἐντὸς τῶν »ὅρων. Τὸ δὲ αὐτὸ γιγνόμενον οἶδα καὶ ἐν Τιτάνῃ.» Παρομοίως καὶ ὁ Στράβων ιδ'. περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἐφέσου. «Ἄσυλον δὲ μένει τὸ ἱερὸν καὶ νῦν »καὶ πρότερον, τῆς δὲ ἀσυλίας τοὺς ὅρους ἀλλαγῆναι συνέβη πολλάκις» κτλ. Ἂν καὶ οὐχὶ ἐπίσης ἱεροί, ὡς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν θεῶν τεθειμένοι ὡρίζοντο οἱ δημόσιοι χῶροι. Τοιοῦτοι δὲ ὅροι εἶναι ὁ περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῷ Zeitshsfr f. d. alterth. 1883 σελ. 30. «Ὅροι ὁδοῦ·» ὁ κατὰ τὰς τελευταίας παρὰ τὸ Δίπυλον ἀνασκαφὰς εὑρεθεὶς «Ὅρος Κεραμεικοῦ» ὁ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν θεμελίων τῆς οἰκίας Γιαννοπούλου εὑρεθεὶς «Ηορος Μουσῶν κήπου» δημοσιευθεὶς ἐν τῷ 52 φύλλ. Ἀρχ. Ἐφ. ἀρ. 3660 καὶ οἱ ἐν Πειραιεῖ εὑρεθέντες «Ὅροι ἐμπορίου καὶ ὁδοῦ» Εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος ὅρων ἀναφέρονται οἱ στίχοι τοῦ Ἀριστοφάνους (Ἀχαρνεῖς 719.)

Ὅροι μὲν ἀγορᾶς εἰσιν οἵδε τῆς ἐμῆς
Ἐνταῦθ' ἀγοράζειν τοῖσι Πελοποννησίοις
Ἔξεστι καὶ Μεγαρεῦσι καὶ Βοιωτοῖς
Ἐφ' ὅτῳ πωλεῖν πρὸς ἐμὲ Λαμάχῳ δὲ μή.

Ἡ ἀγορὰ ὡς τὸ κέντρον τοῦ πολιτικοῦ βίου ἔμενεν ἐξαιρέτως ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πολιούχου θεοῦ. «Ἀγορὰ θεῶν ἑστία.» Ἐφ' ᾧ σημειοῖ ὁ Εὐστάθιος ἐν Ἰλιάδι Α. 54. «Ὅτι δὲ ἡ βουλευτικὴ ἀγορὰ τίμιόν τι καὶ »θεῖον πρᾶγμα, δηλοῖ καὶ τὸ Διὸς ἀγοραίου βωμὸν ἱδρύσθαι.» Εἶναι ὁ θεὸς περὶ οὗ ἐν τοῖς Ἱππεῦσιν ὁ Χορὸς λέγει πρὸς τὸν ἀλλαντοπώλην. «Καί σε φυλάττοι Ζεὺς ἀγοραῖος.» Γνωστὸν ὅτι τὸ ἐμπόριον ἦτο χῶρος εἰς τὰς παραλίας πόλεις παρὰ τὴν ἀκτήν, ὡρισμένος εἰς τὴν ἀγοραπωλησίαν κατὰ μεγάλας ποσότητας (χονδρικῶς) τῶν εἰσαγομένων καὶ τῶν ἐξαγομένων εἰδῶν, ἐνῷ εἰς τὴν κυρίως καλουμένην ἀγορὰν διεξήγοντο αἱ συναλλαγαὶ τῆς ἡμερησίας καταναλώσεως μετὰ τῶν καπήλων και μεταπρατῶν [1].

Οὐδένα λανθάνει ὅτι εἰς τὸ Ἀττικὸν ὡς εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον ἐν τοῖς ἱεροῖς χώροις συγκατελέγοντο καὶ οἱ τάφοι. Παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ὁ χῶρος τοῦ τάφου ἐξαιρέτως ἐνομίζετο res religiosa καὶ res sacra. Ἀρχαιότερον οἱ νεκροὶ ἐθάπτοντο ἐντὸς τοῦ οἰκογενειακοῦ κτήματος ἢ ἀγροῦ. Κατ'

1 Ἄγνωστον ἂν ἐν Ἀθήναις ὡς παρὰ τοῖς Θεσσαλοῖς ὑπῆρχεν ἀγορὰ ἐλευθέρα· «αὕτη δ' ἐστὶν ἣν δεῖ καθαρὰν εἶναι τῶν ὠνίων πάντων, καὶ μήτε βάναυσον μήτε γεωργὸν μήτ' ἄλλον μηδένα τοιοῦτον παραβάλλειν μὴ καλούμενον ὑπὸ τῶν ἀρχόντων» Ἀριστ. Πολιτ. 7,12. Ἴσως ὁ Ξενοφῶν ἐν Κύρ. Παιδ. 2, 3, περιγράφει τοιαύτην ἐλευθέραν ἀγορὰν παρὰ τοῖς Πέρσαις ἵνα ἐλέγξῃ τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ πολιτείᾳ.

ἐξχίρεσιν ὑπὲρ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἐπιτρέπετο ὁ ἐνταφιασμὸς εἰς καταφανῆ μέρη τῆς πόλεως, καὶ παρὰ ταῖς δημοσίοις ὁδοῖς, κοινῶς δὲ κατόπιν ἐν θήκαις ὀρυγμέναις ἐπὶ βράχων, ἔνθα ἐσχηματίζετο εἶδος κενοταφείου, ἀλλ'εἰς οὐδένα ἐπιτρεπομένου νὰ διαταράξῃ τὸ μνῆμα ἑτέρου οἴκου. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἡ εἰς τὸν Σόλωνα ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀποδιδομένη διάταξις· «μὴ ἐπ' ἀλλότρια μνήματα βαδίζειν χωρὶς ἐκκομιδῆς.» (κα'.) Διὰ τούτων ἐξηγεῖται ἡ ὑπ' ἀριθ. 534 τῆς συλλογῆς τοῦ Βοικχίου ἐπιγραφὴ «Ὅρος μνήματος, ἡ ἐπὶ βράχου ἐν Πειραιεῖ «Ὅρος μνημάτων» καὶ ἡ τελευταῖον ἀνευρεθεῖσα πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως ἐν Πειραιεῖ «ὅρος μνήματος», δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ Σφαίρᾳ Πειραιῶς καὶ κατατεθεῖσα ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ μουσείῳ τοῦ κ. Α. Μελετοπούλου. Παρομοία εἶναι ἡ ὑπ' ἀριθ. 535 τοῦ Βοικχίου «Ὅρος σήματος Ὀνησίμου·» ἥτις ἀναμιμνήσκει τὸν νόμον τοῦ Σόλωνος «γυναῖκας δὲ μὴ ἐξεῖναι εἰσιέναι εἰς τὰ τοῦ ἀποθανόντος, μηδ' ἀκολουθεῖν ἀποθανόντι, ὅταν εἰς τὰ *σήματα* ἄγῃ, τὰς ἐντὸς ἑξήκοντα ἐτῶν γεγονυῖας πλὴν ὅσαι ἐντὸς ἀνεψιαδῶν εἰσι.» Ἐφ' οὗ ὁ Δημοσθένης ἑρμηνεύει. «Οὐκ ἐᾷ εἰσιέναι οὗ ἂν ᾖ ὁ τετελευτηκὼς οὐδεμίαν γυναῖκα ἄλλην ἢ τὰς προσηκούσας μέχρι ἀνεψιότητος, καὶ πρὸς τὸ μνῆμα ἀκολουθεῖν τὰς αὐτὰς ταύτας» (Δημ. π. Μακαρτ. 1061, 62). Δὲν εἶναι ἐπίσης ἀναμφίλεκτος ἡ ἐξήγησις τῶν ὅρων δι' ὧν ἐδηλοῦτο δικαίωμα ἐπὶ τοῦ κτήματος προσώπου ἄλλου ἢ τοῦ κατέχοντος αὐτό. Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει τὴν χρῆσιν τῶν ὅρων τούτων εἰς θεσμὸν ἀρχαιότερον τοῦ Σόλωνος, διότι ὡς συνέπειαν τῆς ἐπὶ Σόλωνος εἰσαχθείσης, ἀναγράφει τοὺς στίχους.

> Ὅρους ἀνεῖλε πολλαχῇ πεπηγότας
> πρόσθεν δὲ δουλεύουσα, νῦν ἐλευθέρα.

Γενικῶς πιστεύεται ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τῶν τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς λεξικογράφων ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ὅρων ἦσαν σημειώσεις δικαιώματος ὑποθήκης, ὁποῖαι εἶναι τὰ νῦν αἱ ἐγγραφαὶ εἰς τὰ βιβλία τῶν ὑποθηκῶν, αἵτινες ἐξασφαλίζουσι δικαίωμα προτιμήσεως τῶν δανειστῶν κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἐγγραφῆς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἐκπλειστηριάσματος τοῦ ἐνυποθήκου κτήματος. Ἐπαινεῖται μάλιστα ὑπὸ πολλῶν ἡ ἀρχαία συνήθεια τῶν ὅρων, ὡς διὰ τούτων εὐχερέστερον ἢ διὰ τῆς ἐν βιβλίοις ἐγγραφῆς γνωστοποιουμένου τοῖς τρίτοις τοῦ προηγουμένου ἐνυποθήκου δανείου. Ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ρωμαίοις, δὲν ἐγίνετο πλειστηριασμὸς τοῦ κτήματος, οὐδὲ κατάταξις τῶν δανειστῶν, καὶ μόνη τοῦ δανείου ἡ ἀρχαιότης ἔδιδε προνόμιον εἰς τὸν πιστωτὴν κατὰ παντὸς τρίτου. Οἱ ἡμέτεροι νομοδιδάσκαλοι μόνον ὁδηγὸν τῆς ἐπιστήμης ἔχοντες τοὺς ἑρμηνευτὰς τῶν νεωτέρων νομοθεσιῶν, πιστεύουσι καὶ δογματίζουσιν ὅτι οὐδὲν ἡμῖν διεσώθη περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ ἢ ἀστικοῦ δικαίου τῶν προγόνων, ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι περὶ τούτου ἐκ τῶν ἀττικῶν ῥητόρων μανθάνομεν πολὺ περισσό-

τερα τῶν ὅσων δυνάμεθα νὰ γινώσκωμεν περὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου τοῦ πρὸ τῶν Καισάρων, καὶ ἀντιθέτως τῆς δόξης τῶν ἡμετέρων νομοδιδασκάλων αἱ διασωθεῖσαι διατάξεις τοῦ ἀττικοῦ ἐξηγοῦσι πλεῖστα θέματα φιλονεικούμενα τῆς θεωρίας τοῦ Ρωμαικοῦ δικαίου. Εἰς τὰς διατάξεις τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων εὑρίσκομεν τοὺς νομικοὺς ὅρους pignus καὶ hypotheca ἀναφερομένους· ὁ μὲν pignus κυρίως εἰς τὰ κινητὰ τὰ παραδιδόμενα εἰς τὸν πιστωτὴν πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ δανείου, ὁ δὲ hypotheca εἰς τὰ ἀκίνητα τὰ μένοντα εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ὀφειλέτου. Ἡ διάκρισις ὡς ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ ἀντικειμένου, ἤτοι τοῦ pignus ἀναφερομένου εἰς τὰ κινητὰ καὶ τοῦ hypotheca ἀναφερομένου εἰς τὰ ἀκίνητα, εἶναι μεταγενεστέρας ἔτι ἐποχῆς, ἐνῷ πρὸ ταύτης κυρίως τὸ pignus ἀνεφέρετο κυρίως εἰς τὸ διδόμενον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ πιστωτοῦ εἴτε κινητὸν εἴτε ἀκίνητον, τὸ δὲ hypotheca εἰς τὸ μένον ἐν τῇ κατοχῇ τοῦ ὀφειλέτου, καὶ συμφωνούμενον ὡς ὑπέγγυον εἰς τὸ δάνειον. Τὴν διάκρισιν ταύτην οἱ μεταγενέστεροι νομοδιδάσκαλοι καὶ ἀρχαιολόγοι ἐφαρμόζοντες ἐπὶ τοῦ ἀττικοῦ δικαίου ὑπολαμβάνουσι τὴν ὑποθήκην διάφορον τοῦ ἐνεχύρου, ἐξηγοῦσι δὲ τοὺς ὅρους ὡς σημεῖα δικαιώματος ὑποθήκης τοῦ πιστωτοῦ ἐπὶ τοῦ κτήματος μένοντος εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ὀφειλέτου. Ἀλλ' εἰς τὰς σωζομένας πηγὰς τοῦ ἀττικοῦ δικαίου εὑρίσκομεν ὅτι διὰ τῆς ὑποθήκης τὸ κτῆμα παρεδίδετο εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ πιστωτοῦ, ἡ δὲ ἐνεχειρίασις αὕτη τοῦ ἀκινήτου, κατ' οὐδὲν διαφέρουσα τῆς τοῦ κινητοῦ πράγματος, εἰς πολὺ μεταγενεστέραν ἐποχὴν ἐπὶ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, παρά τε τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Ρωμαίοις ἔλαβε τὸ ὄνομα ὑποθήκη ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ κτήματος τιθεμένων ὅρων, πρὸς δήλωσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ ὀφειλέτου εἰς ἀνάκτησιν τῆς κατοχῆς καὶ τῆς κυριότητος αὐτοῦ. Τὸ σύστημα δὲ τοῦτο φαίνεται ἰσχύον καὶ εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἡ λέξις hypotheca καθαρῶς ἑλληνικὴ δὲν ὑπῆρχε βεβαίως εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν γλῶσσαν τῶν Ῥωμαίων. Παρ' αὐτοῖς ἦσαν ἐν χρήσει αἱ λέξεις pignus καὶ fiducia. Τοὺς ὅρους τούτους ἑρμηνεύων ὁ Ἰσίδωρος λέγει (Origin. V. 25). Pignus est quod propter rem creditam obligatur cujus rei possessionem solam ad tempus consequitur creditor, ceterum dominium penes debitorem est. Fiducia est cum res aliqua sumendae mutuae pecuniane gratia vel mancipatur vel in jure ceditur. Λοιπὸν καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τοῦ Κικέρωνος χρόνους τὸ pignus παραγόμενον ἐκ τῆς ἑλληνικῆς πήγνυμι, ἤτοι τίθημι ὅρους, καὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ «θέσις» τοῦ ἀττικοῦ δικαίου εἶχεν ὡς ἀντικείμενον ἀκίνητον πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὁ δανείζων ἐλάμβανεν ὡς ἐνέχυρον εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ ἄχρις οὗ πληρωθῇ τὸ δάνειον. Ἡ δὲ fiducia, ἦτο πώλησις τοῦ ἀκινήτου πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ δανείου ὑπὸ αἵρεσιν τῆς μεταπωλήσεως εἰς τὸν ὀφειλέτην μετὰ τὴν λύσιν τῆς ὀφειλῆς. Ὁ τύπος αὐτῆς ἦτο «Ego hanc rem meam tibi mancupo ut eam mihi remancupes uti ve propter te fi-

dem ve tuam captus fraudatus ve fiem.» Πιθανῶς εἰς ἀρχαιοτέρους τοῦ Ἰσιδώρου χρόνους τὸ σύνηθες καὶ τὸ μοναδικὸν συμβόλαιον ἐνεχυριάσεως παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἦτον ἡ θέσις, τὸ pignus, γινομένη δι' εἰκονικῆς πωλήσεως, ἤτοι πωλήσεως ὑπὸ αἵρεσιν ἐξωνήσεως, ἄνευ διακρίσεως τῆς μεταβιβάσεως κατοχῆς ἢ κυριότητος. Βραδύτερον πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ ὀφειλέτου εἰσήχθη τὸ contractus fiduciarius, μᾶλλον εἰπεῖν ἡ ἀγωγὴ ὑπὲρ τοῦ ὀφειλέτου πρὸς διεκδίκησιν τοῦ ὡς ἐνεχύρου δοθέντος. Τὴν ἐνεχυρίασιν τῶν ἀκινήτων καὶ ὑποθήκην τῶν κινητῶν ὑπὸ τὸν τύπον τῆς εἰκονικῆς πωλήσεως εὑρίσκομεν εἰς τοὺς Ἀττικοὺς ῥήτορας ὡς τὸ σύνηθες ἀσφαλιστικὸν τοῦ δανείου συμβόλαιον. Οὕτως ἐν τῷ πρὸς Ἀπατούριον τοῦ Δημοσθένους (896) ἀναγινώσκομεν «πραθείσης τῆς νεῶς τεσσαράκοντα μνῶν ὅσῳ περ ἡ θέσις ἦν» τουτέστι τὸ πλοῖον διὰ πωλήσεως εἰκονικῆς εἶχεν ὑποθηκευθῆ ἢ δοθῆ ἐνέχυρον χρέους τεσσαράκοντα μνῶν. Ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ πρότερον ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἀπατούριος εἶχε δανεισθῆ τεσσαράκοντα μνᾶς ἐπὶ τῇ νηὶ καὶ οἱ χρῆστοι ἐνεβάτευον εἰς τὴν ναῦν εἰληφότες τῇ ὑπερημερίᾳ». Ὥστε κατὰ τὸ πρῶτον ἐκεῖνο συμβόλαιον ἡ ναῦς ἔμεινεν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κυρίου αὐτῆς καὶ ὀφειλέτου μέχρι τῆς ὑπερημερίας, ἤτοι μέχρι τῆς ταχθείσης προθεσμίας πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ χρέους. Ἀλλ' ἡ εἰδικὴ αὕτη σύμβασις προκειμένου περὶ πλοίου δὲν ἀναιρεῖ τὴν συνήθως γενομένην ἐνεχυρίασιν διὰ πωλήσεως εἰκονικῆς καθὼς εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ὁ λέγων, ὅπως ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τῆς καταδιώξεως τῶν δανειστῶν τὸν Ἀπατούριον ἐδάνεισεν αὐτῷ δέκα μνᾶς ἐξ ἰδίων, καὶ ἐγγυήθη διὰ τριάκοντα τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ τραπεζίτης Ἡρακλείδης, ἠσφαλίσθη δὲ τὸ δάνειον τῶν τεσσαράκοντα μνῶν δι' εἰκονικῆς ἀγορᾶς τοῦ πλοίου καὶ τῶν ναυτῶν. «Ὠνὴν ποιοῦμαι τῆς νεὼς καὶ τῶν παίδων, ἕως ἀποδοίη τάς τε δέκα μνᾶς ἃς δι' ἐμοῦ ἔλαβε καὶ τὰς τριάκοντα, ὧν κατέστησεν ἐμὲ ἐγγυητὴν τῷ τραπεζίτῃ». Εἰς τὸ Ἀττικὸν δίκαιον ἡ ἀγορὰ ὑπὸ αἵρεσιν ἐξωνήσεως ἐκαλεῖτο ἰδίως *ὠνή*. Εἰς τοὺς λεξικογράφους τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων ἑρμηνεύονται οἱ νομικοὶ ὅροι τοῦ Ἀττικοῦ κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου τῆς ἐποχῆς. Καὶ ὁ μὲν Πολυδεύκης Η', 142 λέγει «θεῖναι μὲν «οἰκίαν ἐστὶ τὸ δοῦναι εἰς ὑποθήκην, θέσθαι δὲ τὸ λαβεῖν» ὁ δὲ Ἀμμώνιος «θέσθαι ἐστὶ τὸ λαβεῖν ὑποθήκην, ὑποθέσθαι δὲ τὸ δοῦναι. Ἀλλ' ἐν Δημ. π. Ὀνητ. 876 ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ Ὀνήτωρ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς προικὸς τῆς ἀδελφῆς του τὴν ὁποίαν ὑπάνδρευσεν εἰς τὸν Ἄφοβον «τίθησιν ὅρους ἐπὶ μὲν τὴν οἰκίαν δισχιλίων, ἐπὶ δὲ τοῦ χωρίου ταλάντου·» καὶ παρακατιὸν 13 (879). «Ἐπεὶ φέρε πῶς ἐστὶ δίκαιον ἐὰν μὲν ὀγδοήκοντα μνῶν θῇς ὅρους, ὀγδοήκοντα μνᾶς εἶναι τὴν προῖκα;» καὶ ἐν τέλει τῆς παραγράφου «ὅτι σὺ στῆσαι φῇς ὅρους σὸν εἶναι τὸ χωρίον;» Ὥστε ἵστημι ὅρους, τίθημι ὅρους καὶ ἁπλῶς τίθημι ἐλέγετο κοινῶς ὑπὲρ τοῦ πιστωτοῦ τοῦ λαμβάνοντος τὸ ἀκίνητον ἢ τὸ κινητὸν ὡς ἐνέχυρον. Δημ. π. Τιμοθ. 5. Οἱ

τραπεζῖται εἰώθασιν ὑπομνήματα γράφεσθαι ὧν τε διδόασι χρημάτων, καὶ εἰς ὅ,τι καὶ ὧν ἄν τις τεθῇται, ἵνα ᾖ αὐτοῖς γνώριμα τά τε ληφθέντα καὶ τὰ τεθέντα πρὸς τοὺς λογισμούς». Οὕτως ὁ Ἀρποκρατίων *θέσθαι* ἀντὶ τοῦ ὑποθήκην λαβεῖν. Ἄνευ διακρίσεως εἰς τὴν αὐτὴν σημασίαν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς καὶ τὸ ὑποτιθέναι, ὡσανεὶ ἐνέχυρον, θέσις καὶ ὑποθήκη ἦσαν ταὐτόσημα. Οὕτως ἐν τῷ π. Τιμόθ. 12 (1188) ὁ ῥήτωρ λέγει· «δάνεισμα ποιεῖται παρ' ἑκάστου καὶ ὑποτίθησιν αὐτοῖς τὴν οὐσίαν» παρακατιὼν δὲ ἐν παραγράφῳ 52 (ὑποτιθέναι τὸν χαλκὸν) «οὐ γὰρ δήπου ἄνευ γε σταθμοῦ ἔμελλεν οὐθ' ὁ ὑποτιθέμενος παραλείψεσθαι, οὐθ' ὁ ὑποτεθεὶς τὸν χαλκὸν παραδώσειν·» καὶ ἐν παραγράφῳ 53. «Θαυμάζω δ' ἔγωγε καὶ τίνος ἕνεκ' ἄν ποτε ὑπετίθει τὸν χαλκὸν τῷ πατρὶ τῷ ἐμῷ ὁ Βοιώτιος·» παράγρ. 54. «Ἀλλ' οὐθ' ὁ χαλκὸς ὑπετέθη, οὐθ' ὁ Βοιώτιος ἐδανείσατο». Ἐν δὲ τῷ πρὸς Λάκριτον (.0) «ἐδάνεισαν Ἀνδροκλῆς καὶ Ναυσικράτης Ἀρτέμωνι καὶ Ἀπολλοδώρῳ Φασηλίταις δραχμὰς ἀργυρίου τρισχιλίας ἐπὶ οἴνου κεραμίοις τρισχιλίοις... ὑποτιθέασι δὲ ταῦτα (τὰ κεράμια οἴνου)... καὶ παρέξουσι τοῖς δανείσασι τὴν ὑποθήκην (τὸν οἶνον) ἀνέπαφον κρατεῖν ἕως ἂν ἀποδῶσι τὸ γιγνόμενον ἀργύριον κατὰ τὴν ἐγγραφὴν» κτλ. Εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Ρωμαϊκὸν δίκαιον εὕρηται ὁ ὁρισμός. «Κυρίως ἐνέχυρον λέγεται τὸ παραδοθὲν τῷ δανειστῇ, τὸ δὲ μὴ παραδοθὲν ἀλλὰ συμφωνηθὲν ὑποθήκη ἐστι.» (Οὐλπ. Ν. 9, Π. 13, 17.) Πρόδηλον ὅτι ὁ ὅρος *ὑποθήκη* εἰσήχθη παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἐκ τοῦ ἀττικοῦ δικαίου, εὑρίσκεται δὲ κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Κικέρωνα ἀναφερόμενος εἰς κτῆμα ἐπαρχιακόν. Βεβαίως λοιπὸν δὲν ἦτο γνωστὸς εἰς τὸ ἀρχαιότερον Ρωμαϊκὸν δίκαιον. Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ Οὐλπιανοῦ ἐν τούτοις ἀποπλανηθεὶς ὁ Σαλμάσιος καὶ τοῦτον ἀκολουθοῦντες ὁ Βοίκχιος (St. GG. Ι'.141) ὁ Wachsmulh Β. α', § 97, κλ. παραδέχονται ὅτι καὶ εἰς τὸ Ἀττικὸν δίκαιον ἐγίνετο ἡ αὐτὴ διάκρισις τῆς σημασίας τῶν ὅρων ἐνέχυρον καὶ ὑποθήκη. Τὴν γνώμην δὲ τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτοῦ ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Ἕρμαννος (Antiquit III, § 67, 4) χωρὶς μὲν νὰ αἰτιολογῇ αὐτήν, ἀλλὰ παραπέμπων εἴς τινα τῶν χωρίων τοῦ Δημοσθένους τὰ ὁποῖα προανέφερον. Ἀλλ' ἐκ τούτων οὐδόλως δικαιολογεῖται ἡ γνώμη τοῦ Σαλμασίου. Ἐνῷ δ' ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι ἐνέχυρον καὶ ὑποθήκη ἦσαν ταὐτόσημα, ἀφ' ἑτέρου εἶναι βέβαιον ὅτι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ρωμαίοις τὸ ἐνέχυρον καὶ ἡ ὑποθήκη δὲν ἦτον ὡς παρὰ τοῖς νεωτέροις προνόμιον τοῦ προηγουμένου ἀπέναντι τῶν λοιπῶν δανειστῶν ἐπὶ τοῦ τιμήματος τοῦ ἐνεχύρου ἢ τοῦ ἐνυποθήκου κτήματος τοῦ ὀφειλέτου. Τὸ προνόμιον, κυρίως εἰπεῖν ἡ προτίμησις τῶν πιστωτῶν πρὸς ἀλλήλους ἐξήρτητο ἐκ τῆς προτεραιότητος τῆς πιστώσεως, καὶ ἐξησκεῖτο ἐφ' ὅλης τῆς περιουσίας, ἂν ὁ πιστωτὴς δὲν ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὸ δικαίωμα αὐτοῦ ἐπὶ ὡρισμένων κτημάτων τοῦ ὀφειλέτου. Μὴ ὑπάρχοντος περιορισμοῦ τοιούτου ὁ πιστωτὴς τοῦ ὁποίου ἡ ἀπαίτησις ἦτον ἀναμφισβήτητος

καὶ ἐκκαθαρισμένη εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ λάβῃ εἰς κατοχήν, νὰ ἐμβατεύσῃ, εἴτε νὰ *κατάσχῃ* κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς λέξεως σημασίαν, τὴν ἀκίνητον περιουσίαν τοῦ ὀφειλέτου. Οὕτως ἐν τῷ πρὸς Ὀνήτορα Α καὶ Β ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ Ὀνήτωρ δίδων τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ σύζυγον εἰς τὸν Ἄφοβον ὑπόσχεται προῖκα 80 μνῶν, καὶ τίθησιν ὅρους ἐπὶ ἑνὸς χωρίου καὶ μιᾶς οἰκίας τοῦ Ἀφόβου· βραδύτερον δὲ ἀφαιρεῖ τοὺς ὅρους ἀπὸ τῆς οἰκίας, ὅπερ ἐστι παραιτεῖται τῆς ὑποθήκης ἐπὶ τῆς οἰκίας, καὶ περιορίζει τὴν ἀπόδοσιν τῆς προικὸς εἰς μόνον τὸ χωρίον. Ὁ Δημοσθένης ἀφοῦ ἐκέρδισε τὴν δίκην πρὸς Ἄφοβον, λαμβάνει εἰς κατοχὴν τὰ κτήματα τούτου, ὅπως εἰσπράξῃ τὴν ἐπιδικασθεῖσαν ἀπαίτησιν, ἀλλ' ἀποβάλλεται ὑπὸ τοῦ Ὀνήτορος, ἀντιποιουμένου τὴν κυριότητα τῶν αὐτῶν κτημάτων, καθόσον ἕνεκα τῆς διαλύσεως τοῦ γάμου τῆς ἀδελφῆς ἐπανέρχεται ἡ προὶξ εἰς τὸν Ὀνήτορα, καὶ πρὸς πληρωμὴν αὐτῆς ἔχει δικαίωμα κυριότητος ἐπὶ τοῦ χωρίου καὶ ἐπὶ τῆς οἰκίας. Ὁ Δημοσθένης λοιπὸν λαχὼν δίκην ἐξούλης, ὡς εἰπεῖν τὰ νῦν, εἰσαγαγὼν ἀγωγὴν περὶ ἀποβολῆς ἐκ τῆς κατοχῆς, ἐπικαλεῖται ὡς τίτλον αὐτοῦ ἐπικρατέστερον τὴν προτεραιότητα τῆς ἰδίας ἀπαιτήσεως ἀπὸ τῆς τοῦ Ὀνήτορος. «Οὐχ ὅλοις ἔτεσι πρότερον δέκα, λέγει ὁ ῥήτωρ, τἀμὰ λαβὼν εἶχεν ἐκεῖνος ὧν ὦφλε τὴν δίκην ἢ κηδεστήν σοι γενέσθαι;» Τούτέστι δὲν ἐγεννήθη ἡ ἰδική μου ἀπαίτησις δέκα ἔτη πρὸ τοῦ γάμου τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ὀνήτορος; Ἴσως ὑποληφθῇ τοῦτο ὡς δικηγορικὸν ἐπιχείρημα, ἢ ῥητορικὸν σχῆμα· καθόσον τὸ δικαίωμα τοῦ Δημοσθένους πρὸς κατάσχεσιν τῶν κτημάτων τοῦ Ὀνήτορος ἦτο συνέπεια τοῦ δεδικασμένου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πρὸς Νικόστρατον 10 (1249) ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ Νικόστρατος ἐζήτει δάνειον παρὰ τοῦ Ἀπολλοδώρου, διότι δὲν εὕρισκε νὰ ὑποθηκεύσῃ ἢ πωλήσῃ τὸ χωρίον αὐτοῦ «ὁ γὰρ ἀδελφὸς ὁ Ἀρεθούσιος, οὐδένα ἐῴη οὔτε ὠνεῖσθαι οὔτε τίθεσθαι ὡς ἐνοφειλομένου αὐτῷ ἀργυρίου», ὅπερ δηλοῖ ὅτι ὁ Ἀρεθούσιος καθὸ δανειστὴς προγενέστερος εἶχε δικαίωμα ἐπικρατέστερον παντὸς μεταγενεστέρου ἀγοραστοῦ τῶν κτημάτων τοῦ ὀφειλέτου Νικοστράτου, ὅπως διὰ τούτων πληρωθῇ τὸ δάνειον αὐτοῦ.

Τὰ ἐκ τῶν λόγων τοῦ ῥήτορος συναγόμενα ταῦτα πορίσματα ἐπιμαρτυροῦσιν αἱ σωζόμεναι ὅρων ἐπιγραφαὶ παρ' ἐκείνων ἐναλλὰξ ἑρμηνευόμεναι. Εὕρηνται μεταξὺ ἄλλων τρεῖς ὅροι. 1) Ὅρος χωρίου καὶ οἰκίας πεπραμένων ἐπὶ λύσει Χαρίᾳ Φ. . . . 2) Ὅρος οἰκίας [πεπρ]αμένης [ἐπὶ λύ]σει Νικο[στράτ]η Λυσαν[δρίδ]ου. . . . 3) Ὅρος χωρίου πεπραμένου, ἐπὶ λύσει Εὐθυδίκῃ. (Meier Arch. Int. Bl. 1834) καὶ δύο ἕτεροι. 4) Ηορος χωρίο πεπραμένο ἐπὶ λύσει Χ. 5) Ὅρος οἰκίας πεπραμένης ἐπὶ λύσει ꜧꜧ.ꜧꜧ. (Ὅρα Ἀθήναιον Τόμ. Δ' Τεῦχ. α' καὶ β' σελ. 122, 219 Ἐφ. Φιλομ. ἀρ. 574).

Τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην γνώμην ὅτι οἱ ὅροι εἶναι σημεῖα ὑποθήκης

κατὰ τὴν εἰς τὸ νεώτερον δίκαιον ἔννοιαν τῆς λέξεως, παρήγαγεν ἡ ἐξήγησις τῶν ἀρχαιοτέρων λεξικογράφων. Εἶναι ἰδίως ἀξία σημειώσεως ἡ τοῦ Μ. Ἐτυμολογικοῦ. «Οὕτως (ἄστικτον) οἱ Ἀττικοὶ ἐκάλουν τὸ ἐλεύθερον χωρίον καὶ μὴ ὑποκείμενον *χρήστῃ*· εἴρηται γὰρ ὅτι τοῖς ὑποκειμένοις χρέεσι χωρίοις εἰώθεσαν ἐγκαταπηγνύειν στήλην, ἐν ᾗ ἐκεχάρακτο τὸ χρέος καὶ ὁ χρήστης ἵνα μὴ πλανηθεὶς ἕτερος ὡς ἐν καθαρῷ αὐτῷ δανείσῃ». Λαμβανομένης τῆς ἑρμηνείας κατὰ τὴν σημερινὴν σημασίαν τῶν λέξεων ἄριστα ἡ φράσις δύναται ν' ἀναφέρηται εἰς συμβόλαιον δανείου ἐπὶ ὑποθήκῃ, ὅπως τὰ νῦν γίνεται. Ἀλλ' ἐνῷ κατ' οὐσίαν τὸ ἀρχαῖον συμβόλαιον ἀπέβλεπεν εἰς δάνειον, κατὰ τύπους τὸ συμβόλαιον τὸ ἀσφαλίζον τὸ δάνειον ἦτο πώλησις εἰκονικὴ ἢ ὑπὸ αἵρεσιν ἐξωνήσεως, τοὐθ' ὅπερ δὲν ἀποκρούει ἡ ἑρμηνεία τῶν λεξικογράφων μαρτυροῦσι δὲ ἀδιστάκτως αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ὅρων.

Εἰς τὰς προπαρατεθείσας ἀπαντᾶται ἡ φράσις *ἐπὶ λύσει*· εἰς μὲν τὰς τρεῖς πρώτας σημειουμένου τοῦ προσώπου πρὸς ὅ, ἢ ὑπὲρ οὗ ἡ λύσις, ἀλλ' αὗται δὲν εἶναι πλήρεις ἐν τέλει. Εἰς τὰς δύο τελευταίας δὲν σημειοῦται τὸ πρόσωπον, ἀλλ' ἐν τέλει τὸ ποσὸν τοῦ χρέους. Ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἕκτη «Ὅρος οἰκίας πεπραμένης ἐπὶ λύσει ΓΗ Ἀρχεδάμῳ Αἰγιλιεῖ» (Ross Demen nº 33). Ἐν ταύτῃ ὑπάρχει καὶ τοῦ ἀγοραστοῦ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ποσὸν τοῦ χρέους, ἤτοι τὸ τίμημα τοῦ πράσεως. Γνωστὸν ὅτι λύσις ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων σημαίνει τὴν ἀπαλλαγὴν διὰ πληρωμῆς τοῦ χρέους. Ὁ Ἡσίοδος ἐν Ἔργοις 404 λέγει

ἀλλὰ σ' ἄνωγα
φράζεσθαι χρεῶν τε λύσιν, λιμοῦ τ' ἀλεωρήν.

Εἰς ὅλας λοιπὸν τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας πρόκειται περὶ κτήματος πωληθέντος καὶ παραδοθέντος εἰς τὸν πιστωτήν, καὶ πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ ὁ ὅρος ὡς δεικνύον κτῆμα ἐκδοθὲν εἰς πληρωμὴν χρέους (datio in solutum). Ἀλλ' ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς ἐκλείπει πλέον ἡ νομικὴ σχέσις δανείου καὶ ὑποθήκης, πληρωθέντος τοῦ χρέους διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ κτήματος, ἀφ' ἑτέρου μένει ἀνεξήγητος ὁ σκοπὸς τοῦ ὅρου ὡς ἐγγραφῆς ὑποθήκης. Διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ κτήματος ὁ πιστωτὴς ἐγένετο κύριος αὐτοῦ. Ἆρα πρὸς σκοπὸν ἐπιδείξεως ἐσημειώθη ἐπὶ τοῦ ὅρου τὸ ὄνομα τοῦ νέου κυρίου; Ἀλλὰ τότε ἦτο περιττὸν νὰ ἐγχαραχθῇ ὁ τίτλος τῆς κυριότητος. Τίς ἡ ἀνάγκη νὰ γνωστοποιήσῃ ὁ ἀγοραστὴς εἰς τὸ κοινὸν ὅτι ἀπέκτησε τὸ χωρίον οὐχὶ πληρώσας ἐπὶ μετρητοῖς τὸ τίμημα, ἀλλὰ δι' ἐξοφλήσεως τοῦ δανείου αὐτοῦ; Ἀφ' ἑτέρου πρὸς ποῖον σκοπὸν νὰ σημειωθῇ τὸ ποσὸν τοῦ χρέους; Ὁ ὅρος λοιπὸν ἐτέθη οὐχὶ χάριν τοῦ ἀγοραστοῦ ἢ πιστωτοῦ, οὐδὲ χάριν μελλόντων πιστωτῶν τοῦ πρώτου κατόχου ἢ ὀφειλέτου, ὡς κοινῶς πιστεύεται, ἀλλὰ πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ ὀφειλέτου αὐτοῦ, ἔχοντος τὸ δικαίωμα ν' ἀνακτήσῃ τὸ ἀκίνητον, καταβάλλων τὸ ἐπὶ τοῦ ὅρου σημειούμενον ποσόν, καὶ πρὸς εἰδοποίησιν

τρίτων οἵτινες ἠδύναντο νὰ διαπραγματευθῶσι μετὰ τοῦ κατόχου τοῦ κτήματος ὡς ἀμετακλήτου κυρίου. Εἰς τὰς πρώτας τέσσαρας ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν ἐπιγραφῶν σημειοῦται ὁ δανειστὴς καὶ κάτοχος τοῦ κτήματος, εἰς οὐδεμίαν τὸ ὄνομα τοῦ ὀφειλέτου· οὐδόλως λοιπὸν ἡ ἐπιγραφὴ συμβάλλει πρὸς εἰδοποίησιν μεταγενεστέρων δανειστῶν τοῦ ὀφειλέτου, οὗτινος ἀγνοεῖται τὸ ὄνομα. Εἰς τὰς πλείστας σημειοῦται τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον ὁ πρώην κάτοχος ὀφείλει νὰ καταβάλῃ καὶ ἐπὶ τῇ καταβολῇ τούτου δικαιοῦται ν' ἀνακτήσῃ τὸ κτῆμα· καὶ ἡ σημείωσις ἀφορᾷ εἰς ἐξασφάλισιν τοῦ ὀφειλέτου, ἤτοι τοῦ ὑπὸ αἵρεσιν ἐξωνήσεως πωλήσαντος, καὶ οὐχὶ εἰς προφύλαξιν μελλόντων δανειστῶν.

Ἡ πληρεστέρα ἐπιγραφὴ καὶ διασαφηνίζουσα τὴν ὅλην ὑπόθεσιν εἶναι ἡ ἐν Θερικῷ ἀνευρεθεῖσα καὶ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Α. Κορδέλλα ἐν τῇ περὶ Λαυρίου πραγματείᾳ αὐτοῦ σελ. 36, καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Κουμανούδη ἐν Παλιγγενεσίᾳ ἀρ. 1616, 20 Φεβρουαρίου 1869.

Θεοί.

Ὅρος ἐργαστηρίου καὶ ἀνδραπόδων πεπραμένων ἐπὶ λύσει Φαίδων[ι] Αἰξωνεῖ Τ.

Οἱ ἐκδόται, τοὐλάχιστον ὁ κ. Κορδέλλας σημειοῖ ὅτι ἡ φράσις ἐπὶ λύσει ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἐργαστήριον ἐδόθη εἰς ὑποθήκην μᾶλλον ἢ ὅτι ἐπωλήθη «Le mot ἐπὶ λύσει demontre que cette usine fut hypothequeé plutot que vendue». Ἀλλ' ἡ ἐπιγραφὴ πληρέστατα ἑρμηνεύεται ὡς δοθέντος τοῦ ἐργαστηρίου (τοῦ μεταλλικοῦ) εἰς ὑποθήκην δι' εἰκονικῆς πωλήσεως· τοῦτο δὲ ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Δημοσθένους πρὸς Παντταίνετον. Κατ' αὐτὸν ὁ Πανταίνετος ἐδανείσθη παρὰ τοῦ Μνησικλέους τάλαντον, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν ἐπώλησε τὸ ἐν Μαρωνείᾳ ἐργαστήριον αὐτοῦ εἰς τὸν Μνησικλέα ὑπὸ ὅρον ἐξωνήσεως μέχρι τῆς προθεσμίας τῆς ἀποδόσεως τοῦ δανείου. Λήξάσης τῆς προθεσμίας ὁ Πανταίνετος πείθει τὸν Νικόβουλον καὶ Εὔεργον νὰ τῷ δανείσωσι τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα εἰς πληρωμὴν τοῦ πρὸς τὸν Μνησικλέα χρέους δίδων αὐτοῖς ὑποθήκην ἐπὶ τοῦ ἐργαστηρίου. Πῶς γίνεται λοιπὸν ἡ δευτέρα αὕτη ὑποθήκη; Ὁ Μνησικλῆς ὡς κύριος τοῦ ἐργαστηρίου πωλεῖ αὐτὸ εἰς τοὺς Νικόβουλον καὶ Εὔεργον, οἵτινες ἐκμισθοῦσι τὸ ἐργαστήριον εἰς τὸν Πανταίνετον, ὀφείλοντα λόγῳ μισθώματος νὰ καταβάλῃ τὸν τόκον τοῦ ποσοῦ τοῦ δανεισθέντος αὐτῷ ὑπὸ τῶν Νικοβούλου καὶ Εὐέργου. Ἐπελθουσῶν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν δανειστῶν διενέξεων ἕνεκα τῆς μὴ ἐμπροθέσμου καταβολῆς τῶν τόκων, ἤτοι τοῦ συμφωνηθέντος μισθώματος, συμβιβάζονται ὅπως οἱ φαινόμενοι ἀγορασταὶ ἀποστῶσι τοῦ ἐργαστηρίου λαμβάνοντες τὸ δάνειον αὐτῶν (105 μνῶν) ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ ἐργαστηρίου. Ἀλλ' οἱ νέοι ἀγορασταὶ δὲν ἐδέχοντο ν' ἀγοράσωσι παρὰ τοῦ Πανταινέτου· ἤθελον πωλητὰς τοὺς Νικόβουλον καὶ Εὔεργον ὅπως ἔχωσιν αὐτοὺς ἐγγυητάς, βεβαιωτάς, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, τῆς πωλήσεως.

Οὕτω λοιπὸν εἴς τε τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ὅρου τοῦ Θερικοῦ καθὼς καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πρὸς Πανταίνετον λόγου ἡ φράσις *πράσις ἐπὶ λύσει*, καὶ *ὠνὴ* σημαίνουσιν ὑποθήκην διὰ πωλήσεως εἰκονικῆς, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν ἐξωνήσεως.

Κατόπιν τούτων ἐπανέρχομαι εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν στίχων τοῦ Σόλωνος

Ὅρους ἀνεῖλε πολλαχοῦ πεπηγότας
πρόσθεν δὲ δουλεύουσα νῦν ἐλευθέρα.

Κοινῶς ἑρμηνεύονται ὅτι διὰ τῆς σεισαχθείας ἀκυρωθέντων τῶν χρεῶν ἠκυρώθησαν καὶ αἱ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὅρων ἐγγραφεῖσαι ὑποθῆκαι. Ἀλλ' ὡς προεῖπον δὲν ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ Σόλωνος, προνόμιον ὑποθήκης ὁποῖον τὸ παρὰ τοῖς νεωτέροις. Ἡ ἀσφάλεια τοῦ δανείου ἐδίδετο διὰ τῆς παραδόσεως τοῦ κτήματος εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ δανειστοῦ, καὶ κατὰ τὰς προμνημονευθείσας ἐπιγραφὰς διὰ πωλήσεως εἰκονικῆς, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν. Ἐννοεῖται λοιπὸν εἰς τὰ ἔπη τοῦ Σόλωνος ὅτι διὰ τῆς σεισαχθείας ἀκυρωθέντων τῶν δανείων, κατέπιπτεν ἡ αἵρεσις τῆς λύσεως τοῦ χρέους, καὶ τὰ κτήματα ἐπανῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν καὶ κυριότητα τῶν ὀφειλετῶν.

Ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ πραγματικῆς πωλήσεως ὁ ἀγοραστὴς ἐγένετο κύριος τοῦ πωληθέντος ἀπὸ τῆς καταβολῆς τοῦ τιμήματος, καὶ οὐχὶ ὡς ἐδέχετο τὸ μεταγενέστερον ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἀπὸ τῆς παραδόσεως τοῦ ἀκινήτου· ὥστε καί τοι τούτου δοθέντος εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ἀγοραστοῦ, ἡ κυριότης ἔμενε παρὰ τῷ πωλητῇ. Ὁ Θεόφραστος παρὰ Στοβαίῳ μδ' 22 λέγει «κυρία δὲ ἡ ὠνὴ καὶ ἡ πρᾶσις εἰς μὲν κτῆσιν ὅταν ἡ τιμὴ δοθῇ καὶ τὰ ἐκ τῶν νόμων ποιήσωσιν, οἷον ἀναγραφὴν ἢ ὅρκον, ἢ τοῖς γείτοσι τὸ γιγνόμενον.... πότερον (ἴσ. πρότερον) δὲ ἕως ἂν κομίσηται (τὴν τιμὴν) κύριος εἶναι τοῦ κτήματος». Ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ ἀττικοῦ δικαίου ἐξηγεῖ τὴν ἐπιγραφὴν ὑπ' ἀρ. 530 τῆς συλλογῆς τοῦ Βοικχίου. «Ἐπὶ Θεοφράστου Ἄρχοντος. Ὅρος χωρίου τιμῆς ἐνοφειλομένης Φανοστράτῳ Παιανιεῖ XX.» (εὑρεθεῖσα ἐν Ἀχαρναῖς). Εἶναι τοῦ ἔτους 340 ἢ 313 π. Χ. Ὁ Φανόστρατος ἐπώλησε καὶ ὁ ἀγοραστὴς παρέλαβε τὸ χωρίον, ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἰσέτι πληρώσει τὸ τίμημα· καί τοι λοιπὸν τοῦ κτήματος κατεχομένου παρὰ τοῦ ἀγοραστοῦ κύριος ἦτον ὁ Φανόστρατος ἄχρι τῆς πληρωμῆς τοῦ καθυστερουμένου τιμήματος ἐκ δραχμῶν 2000.

Ἡ πώλησις ἠδύνατο νὰ ἦναι πραγματικὴ καὶ ἀληθὴς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν ἐξωνήσεως, τότε δὲ ἢ ὅταν συνεφωνεῖτο πώλησις εἰκονικὴ πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ δανειστοῦ δι' ἐνεχυριάσεως τοῦ κτήματος, ἠδύνατο νὰ παραχωρῆται αὐτῷ δικαίωμα καρπώσεως τοῦ κτήματος ἀντὶ τόκων τοῦ δανεισθέντος κεφαλαίου. Εἰς ἑκατέραν τῶν περιπτώσεων ἐν τῇ *ὠνῇ* περιελαμβάνετο τῆς ἐξαγορᾶς, καὶ τῆς ἀντιχρήσεως τὸ δικαίωμα. Εἰς τὴν σημασίαν τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν ἐξωνήσεως ἀπαντᾷ συνηθέστερον ἡ λέξις ὠνὴ ἐπί τε κινητῶν

καὶ ἀκινήτων. Οὕτω παρὰ Δημοσθένει ἐν τῷ π. Ἀπατουρ. 8 «ὠνὴν ποιοῦμαι τῆς νεὼς καὶ τῶν παίδων, ἕως ἀποδοίη τάς τε δέκα μνᾶς ἃς δι' ἐμοῦ ἔλαβε καὶ τὰς τριάκοντα, ὧν κατέστησεν ἐμὲ ἐγγυητὴν τῷ τραπεζίτῃ». Ἡ ἀντίχρησις ὅμως μᾶλλον συνεβιβάζετο μὲ τὴν παράδοσιν εἰς τὸν δανειστὴν λόγῳ ἐνεχυριάσεως τοῦ ἀκινήτου· καὶ τοιαύτη φαίνεται εἰς τὸ ἀρχαιότερον ρωμαϊκὸν δίκαιον ἡ καταγωγὴ τοῦ συμβολαίου τῆς ἀντιχρήσεως, ἐν N 33 II. 13, 7 ὁ Μαρκιανὸς λέγει Si pecuniam debitor solverit, potest piguoratitia actione uti ad recuperandam ἀντίχρησιν, nam cum pignus sit hoc verbo poterit uti. Ὅπερ ἐν τοῖς βασιλικοῖς μεταφράζεται «Ἡ ἀντίχρησις ἐνέχυρόν ἐστι (ΚΕ΄ α. 32). Ἡ ἁπλουστέρα καὶ πιθανωτέρα ἑρμηνεία τοῦ τεμαχίου εἶναι ὅτι ὁ ὀφειλέτης ἐπώλησε τὸ κτῆμα ὑπὸ αἵρεσιν ἐξωνήσεως ἐπὶ ἀντιχρήσει. Ὁ νομοδιδάσκαλος δὲ ἀπονέμει αὐτῷ ἀγωγὴν διεκδικητικὴν ἐπὶ τῇ καταβολῇ τοῦ δανείου. Ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις φαίνεται πιθανὸν ὅτι εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὁ συνηθέστατος τύπος τῆς ἐνεχυριάσεως τῶν ἀκινήτων ἦτον ὁ τῆς ἀντιχρήσεως. Κοινῶς ἡ λέξις νομίζεται παραγομένη ἐκ τοῦ χράομαι, χρῶμαι=μεταχειρίζομαι, ἀλλ' ὀρθωτέρα εἶναι ἡ παραγωγὴ ἐκ τοῦ χράω, χρῶ=δανείζω, ὥστε ἀντίχρησις εἶναι τὸ ἀντὶ δανείου διδόμενον ὡς ἐνέχυρον. Εἴτε ὑπὸ τὴν πρώτην εἴτε ὑπὸ τὴν δευτέραν ἔννοιαν τῆς λέξεως *ὠνὴ* οἱ νεώτεροι ἑλληνισταὶ ἐξηγοῦσι τὴν ὑπ' ἀρ. 533 ἐπιγραφὴν τῆς συλλογῆς τοῦ Βοικχίου «Ὅρος ἀποτίμημα τῆς ὠνῆς», συμπληροῦντες διὰ τῆς ἑρμηνείας τῆς λέξεως ἀποτίμημα. Ὁ Πολυδεύκης (Η 142) ἑρμηνεύει «Ἀποτίμημα δ' ἐστὶν οἷον ὑποθήκη, κυρίως μὲν πρὸς τὴν προῖκα, ἤδη δὲ καὶ πρὸς τὰς μισθώσεις». Ὁ δὲ Ἁρποκρατίων «ἀποτιμηταί, καὶ ἀποτίμημα καὶ ἀποτιμᾶν. Οἱ μισθούμενοι τὰς τῶν ὀρφανῶν οἰκίας (ἴσ. οὐσίας) παρὰ τοῦ Ἄρχοντος ἐνέχυρα τῆς μισθώσεως παρείχοντο. ἔδει δὲ τὸν ἄρχοντα ἐκπέμπειν τινὰς ἀποτιμησομένους τὰ ἐνέχυρα· τὰ μὲν οὖν ἐνέχυρα τὰ ἀποτιμώμενα ἐλέγοντο ἀποτιμήματα· οἱ δὲ πεμπόμενοι ἐπὶ τῷ ἀποτιμήσασθαι ἀποτιμηταί, τὸ δὲ πρᾶγμα ἀποτιμᾶν, εἰώθεσαν δὲ καὶ οἱ τότε εἰ γυναικὶ γαμουμένῃ προῖκα διδοῖεν οἱ προσήκοντες αἰτεῖν παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ὥσπερ ἐνέχυρόν τι τῆς προικὸς ἄξιον, οἷον οἰκίαν ἢ χωρίον, ἐλέγετο δὲ ὁ μὲν δίδων τὸ ἀποτίμημα ἐνεργητικῶς ἀποτιμᾶν· ὁ δὲ λαβὼν ἀποτιμᾶσθαι· ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὀφλημάτων». Γενικῶς λοιπὸν ἀποτίμημα ἐλέγετο τὸ ἐπὶ ἐκτιμήσει διδόμενον ἐνέχυρον, καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων τὸ κατόπιν ἐκτιμήσεως διδόμενον εἰς πολυετῆ μίσθωσιν, ἀρχαιότερον δ' ἴσως τὸ ἐπὶ ἀντιχρήσει ἢ ἐμφυτεύσει διδόμενον εἰς τὸν δανειστήν. Κατ' ἄλλους λοιπὸν ἡ ἐπιγραφὴ «Ὅρος ἀποτίμημα τῆς ὠνῆς» δύναται νὰ σημαίνῃ ὅτι τὸ χωρίον κατόπιν ἐκτιμήσεως παρεδόθη εἰς τὸν κάτοχον, εἴτε ἐπὶ ἐξωνήσει, καταβαλλομένου τοῦ τιμήματος ὑπὸ τοῦ πωλητοῦ ὀφειλέτου, εἴτε ἐπὶ ἀντιχρήσει μέχρις ἐξοφλήσεως τῆς ὀφειλῆς διὰ τοῦ εἰσοδήματος. Ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀττικοῖς

ἡ κυρία σημασία τῆς λέξεως *ὠνὴ* εἶναι ἡ τῆς ἀγορᾶς, ἀντιστοίχου τῇ πράσει=πωλήσει. Κατ' αὐτὴν δὲ ἡ ἑρμηνεία τῆς ἐπιγραφῆς ἁπλουστέρα καὶ πιθανωτέρα εἶναι ὅτι ὁ ἀγοραστὴς παραλαβὼν τὸ κτῆμα ἔδωκεν ἀντὶ χρημάτων τῷ πωλητῇ ἀκίνητον, ἐκτιμηθὲν ὡς ἴσης ἀξίας τοῦ τιμήματος, ὑπὸ τὴν αἵρεσιν τῆς ἐξωνήσεως διὰ τῆς εἰς χρήματα καταβολῆς τοῦ τιμήματος ἀποδιδομένου τοῦ ἀκινήτου τῷ πρώην κατόχῳ.

Δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ κατὰ τὸ νεώτερον δίκαιον τὸ συμβόλαιον εἰς ὃ ἀναφέρεται ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ὅρου

Ὅρος χωρίου καὶ οἰκίας
ὑποκειμένων ΓΗ Η Η Ι . . . .
δραχμ. ὥστ' ἔχειν καὶ κρα
τεῖν τὸν θέμενον κατὰ
συνθήκας τὰς κειμένας
παρὰ Δοινίᾳ Εὐωνυμεῖ. ('Εφ. Φιλομ. 1865 ἀριθ. 574).

Πολὺ πιθανῶς πρόκειται περὶ ἀντιχρήσεως τῆς ὁποίας οἱ ὅροι συνεφωνήθησαν ἐν τῷ γραπτῷ συμβολαίῳ τῷ κατατεθέντι εἰς χεῖρας τοῦ Δοινίου. Ἀλλ' ἠδύνατο καθὰ προεξετέθη νὰ παρεδόθησαν τὰ κτήματα εἰς τὸν δανειστὴν (τὸν θέμενον τὸν ὅρον) ὡς ἁπλοῦν ἐνέχυρον. Οἱ ὑπολαβόντες τὴν ὑποθήκην τοῦ ἀττικοῦ δικαίου ὡς προνόμιον ἐπὶ κτήματος μένοντος εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ὀφειλέτου ἐπικαλοῦνται τὸ χωρίον τοῦ Θεοφράστου Κεφ. Ι' περὶ μικρολογίας «Καὶ τοὺς ὅρους δὲ ἐπισκοπεῖσθαι ὁσημέραι εἰ διαμένουσιν οἱ αὐτοὶ» ἑρμηνεύοντες ὡς σημαῖνον τὸν φόβον τοῦ μικρολόγου (φιλαργύρου) μήπως οἱ ὀφειλέται ἀφαιροῦντες τοὺς ὅρους καταστήσωσιν ἀφανῆ τὴν ὑποθήκην αὐτοῦ εἰς τρίτους δανειστάς. Ἀλλ' ὁ Κοραῆς μηδ' ὑπ' ὄψει ἔχων τὴν ἑρμηνείαν ταύτην, μεταφράζει ὅτι ὁ μικρολόγος ἐπὶ τῶν ἰδίων κτημάτων τίθησιν ὅρους καὶ καθημέραν ἐπισκοπεῖται μήπως τις ἀφαιρέσῃ αὐτούς. Ἡ μετάφρασις αὕτη μοὶ φαίνεται ἐπιτυχεστέρα οὐ μόνον καθὸ μᾶλλον σύμφωνος πρὸς τὰς προεκτεθείσας ἀρχὰς τοῦ ἀττικοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ καθόσον ἡ φράσις τοῦ Θεοφράστου οὕτως ἑρμηνευομένη γραφικώτατα παριστᾷ τὸν χαρακτῆρα τοῦ μικρολόγου. Ὁ μικρόλογος δηλαδὴ καὶ δι' αὐτὰ τὰ ἀδιαφιλονείκητα κτήματά του φοβούμενος, τίθησιν ἐπ' αὐτῶν ὅρους δηλοῦντας τὸ τῆς κυριότητος αὐτοῦ δικαίωμα, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον μικρολογεῖ ὥστε ἀδιαλείπτως ἀνησυχεῖ μήπως καὶ αὐτὰ τὰ ἀκίνητα κτήματά του δὲν εἶναι εἰς ἀσφάλειαν. Ἂν ὅμως ὁ λόγος ἦτο περὶ ὅρων τεθειμένων ἐπὶ κτημάτων ὑπὸ τῶν ὀφειλετῶν κατεχομένων, τῶν ὁποίων ἡ ὑποθήκη ἐβεβαιοῦτο διὰ τῶν ὅρων, οὐδὲν εἶχε τὸ χαρακτηρίζον τὸν μικρόλογον ἡ πρόνοια τοῦ νὰ μὴ ἀφαιρεθῶσιν οἱ ὅροι παρὰ τῶν ὀφειλετῶν, ἐνῷ διὰ τοιούτου τρόπου τὸ κτῆμα ἀπηλλάσσετο τῆς ὑποθήκης, καὶ ἴσως ὁ πιστωτὴς ἐστερεῖτο τῶν χρημάτων αὐτοῦ.

Ἀποτίμημα, ὡς εἴδομεν ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῶν ἀρχαίων λεξικογράφων,

ἐκαλεῖτο ἰδίως τὸ κτῆμα τοῦ συζύγου ἢ τοῦ μισθωτοῦ, τὸ διδόμενον εἰς ἐπιστροφὴν τῆς προικὸς ἢ τῆς οὐσίας τοῦ ἀνηλίκου, ἐκτιμηθὲν ὡς ἰσότιμον τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ συζύγου ἢ τοῦ μισθωτοῦ. Καὶ κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας οἱ νεώτεροι, ἐπηρεαζόμενοι ἐκ τῆς σημασίας τῆς λέξεως ὑποθήκη κατὰ τὸ νεώτερον δίκαιον, ἑρμηνεύουσι τὸ ἀποτίμημα ὡς νόμιμον ὑποθήκην τοῦ συζύγου ἢ τῶν ἀνηλίκων ἐπὶ τῶν ἀκινήτων τοῦ συζύγου ἢ τοῦ μισθωτοῦ. Ἀλλὰ καθὰ προεξετέθη τὸ ἀποτίμημα δὲν παρεῖχεν ἀσφάλειαν τοῦ χρέους διὰ προνομίου ἐπὶ τοῦ τιμήματος τοῦ ἀκινήτου, πωλουμένου εἰς δημόσιον πλειστηριασμόν. Ἀνέφερον ἤδη περὶ τῆς πρὸς Ὀνήτορα δίκης τοῦ Δημοσθένους. Ἀνευρίσκομεν ἐν αὐτῇ παράδειγμα τοῦ λόγου μου. Ὁ Ὀνήτωρ ἔδωκε τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ εἰς γυναῖκα εἰς τὸν Ἄφοβον καὶ προῖκα 60 μνῶν, ἤτοι ἑνὸς ταλάντου καὶ 20 μνῶν· ἔθηκε δὲ ὅρους εἰς ἀσφάλειαν τῆς προικὸς ἐπὶ μίαν οἰκίαν διὰ τὰς 20 μνᾶς ἤτοι 2000 δρ. καὶ ἐπὶ ἓν χωρίον διὰ τὸ τάλαντον ἤτοι 6000 δρ. Κατὰ τὸν Δημοσθένην καταβολὴ τῆς προικὸς δὲν ἐγένετο, καὶ ὁ Ὀνήτωρ ἵνα μὴ φωραθῇ ὑπερμέτρως ἄδικος περιώρισε τὴν ἀπαίτησιν τῆς προικὸς εἰς ἓν τάλαντον καὶ ἀφήρεσε τοὺς ὅρους ἀπὸ τῆς οἰκίας. Βραδύτερον εἰσαχθείσης τῆς δίκης τοῦ Δημοσθένους πρὸς Ἄφοβον προσποιεῖται ἀπόλειψιν τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ, ἤτοι διαζύγιον ἀπὸ τοῦ Ὀνήτορος κατ' αἴτησιν τῆς συζύγου, καὶ συνεπείᾳ τούτου ὁ Ὀνήτωρ παρουσιάζεται ὡς κατέχων τήν τε οἰκίαν καὶ τὸ χωρίον, ἅτινα εἶχον ἐξ ἀρχῆς δοθῇ εἰς ἀσφάλειαν τῆς προικός. Ὁ Δημοσθένης κερδίσας τὴν δίκην ὑπάγει νὰ κατάσχῃ τὴν οὐσίαν τοῦ Ἀφόβου, ἀλλ' ἐμποδίζεται ὑπὸ τοῦ Ὀνήτορος ἤδη ἔχοντος εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν καὶ τὸ χωρίον ἀντὶ τῆς εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ δοθείσης προικός. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ἀντικείμενον δι' ὃ δικάζεται ὁ Δημοσθένης πρὸς τὸν Ὀνήτορα *ἐξούλης*. Βλέπομεν εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὅτι ἐπελθούσης τῆς ἀποδόσεως τῆς προικὸς εἰς τὸν Ὀνήτορα ἕνεκα τῆς διαλύσεως τοῦ γάμου τῆς ἀδελφῆς, ὁ Ὀνήτωρ ἤδη κατέχει αὐτούσια τὰ ἐνυπόθηκα κτήματα εἰς πληρωμὴν τῆς προικός. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ δικαιώματα τὰ παραγόμενα ἐκ τῆς ὑποθήκης τοῦ ἀποτιμήματος ὑπὲρ τῆς προικός· διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ τρόπου ἐξησφαλίζοντο οἱ ἀνήλικες καὶ οἱ διατελοῦντες ὑπὸ κηδεμονίαν ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας αὐτῶν. Οὕτως ἐν τῷ πρὸς Τιμόθεον τοῦ Δημοσθένους § 11 ἀναγινώσκομεν «Ἡ μὲν γὰρ οὐσία ὑπόχρεως ἦν ἅπασα, καὶ ὅροι αὐτῆς ἕστασαν, καὶ ἄλλοι *ἐκράτουν* οἱ μὲν γὰρ ἐν πεδίῳ ἀγροὶ ἀποτίμημα τῷ παιδὶ τῷ Εὐμηλίδου καθειστήκει». Ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν ἀρχαίων γινώσκομεν ὅτι ὁ Ἄρχων (ὁ Ἐπώνυμος) εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ ὁποίου ὑπήγετο ἡ ἐπιμέλεια τῶν ὀρφανῶν ὤφειλεν ἑκάστοτε, ἂν ὑπὸ τοῦ κληρονομηθέντος δὲν εἶχε διαταχθῇ τὸ ἐναντίον, νὰ προκαλῇ δι' ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου (τῶν Ἡλιαστῶν) τὴν μίσθωσιν τοῦ οἴκου, ἤτοι τῆς οὐσίας τοῦ ἀνηλίκου, εἴτε ὁλικῶς εἴτε τμηματικῶς δι' ὑπερθε-

ματισμοῦ· ὁ δὲ μισθωτὴς ὤφειλε νὰ δώσῃ εἰς ἐγγύησιν ἀκίνητα κτήματα ἐκτιμώμενα ὡς ἰσάξια πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνηλίκου, καὶ τὰ κτήματα ταῦτα παρομοίως ἐκαλοῦντο ἀποτιμήματα. Τὸ ἐπὶ τούτων δικαίωμα τῶν ὀρφανῶν νομίζεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων ὑποθήκη κατὰ τὴν σημερινὴν σημασίαν τῆς λέξεως (Meier u. Schömann 295 Ἐκδ. Calvary 363). Ἀλλὰ δὲν ὁρίζεται πρῶτον τίνι τρόπῳ ἐπραγματοποιεῖτο ἡ διὰ τῆς ὑποθήκης ἐγγύησις, καὶ δεύτερον εἰς τί ἀπέβλεπεν ἡ ἐγγύησις· εἰς τὴν καταβολὴν τοῦ μισθώματος; ἢ εἰς τὴν ἀποζημίωσιν τοῦ ἀνηλίκου; Νομίζω κατὰ τὰ προεκτεθέντα ὅτι ὁ μισθωτὴς ὑπόχρεως εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς οὐσίας τοῦ ἀνηλίκου κατὰ τὴν ἐνηλικιότητα, καὶ εἰς τὴν καταβολὴν τοῦ μισθώματος κατ' ἔτος ἢ ἄλλας χρονικὰς περιόδους, παρέδιδε τὸ ἀποτίμημα εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ἐπιτρόπου, καὶ διὰ μὲν τῆς προσόδου τοῦ ἀποτιμήματος ἐπληρώνετο τὸ μίσθωμα, κατὰ δὲ τὴν λῆξιν τῆς μισθώσεως ἐνηλικιουμένου τοῦ ὀρφανοῦ ἐκράτει οὗτος τὸ ἀποτίμημα, ἐν περιπτώσει ὑπαιτίου ἀρνήσεως τοῦ μισθωτοῦ πρὸς παράδοσιν τοῦ οἴκου τοῦ ὀρφανοῦ, ἢ ὑπαιτίου βλάβης αὐτοῦ. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν λοιπὸν ταύτην ὁ ὅρος ἐδήλου ὅτι τὸ κτῆμα, καίτοι εὑρισκόμενον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ἐπιτρόπου πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἀνηλίκου, ἀνῆκεν εἰς τὴν κυριότητα ἑτέρου, ἤτοι τοῦ μισθωτοῦ, ὅστις εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀναλάβῃ αὐτὸ εἰς τὴν κατοχήν του ληγούσης τῆς μισθώσεως. Οὕτως ἐν τῷ περὶ Φιλοκτημ. κλ. τοῦ Ισαίου (§ 10 ἔκδ. Δούκα) ἀναγινώσκεται ὅτι οἱ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἐκ τῆς Ἀλκῆς νόθων τέκνων τοῦ Εὐκτήμονος ἐπιβουλευθέντες τὰ ἐπὶ τῆς κληρονομίας αὐτοῦ δίκαια τοῦ λέγοντος (ἐγγονοῦ ἐκ θυγατρὸς καὶ θετοῦ υἱοῦ τοῦ Φιλοκτήμονος) «ἀπογράφουσι τὼ παῖδε τούτω πρὸς τὸν Ἄρχοντα ὡς εἰσποιήτω τοῖς τοῦ Εὐκτήμονος υἱέσι τοῖς τετελευτηκόσι, ἐπιγράψαντες ὀσφὰς αὐτοὺς ἐπιτρόπους καὶ μισθοῦν ἐκέλευον τὸν Ἄρχοντα τοὺς οἴκους ὡς ὀρφανῶν ὄντων, ὅπως ἐπὶ τοῖς τούτων ὀνόμασι τὰ μὲν μισθωθείη τῆς οὐσίας, τὰ δὲ ἀποτιμήματα κατασταθείη, καὶ ὅροι τεθεῖεν, καὶ ζῶντος ἔτι τοῦ Εὐκτήμονος μισθωταὶ δι' αὐτοῦ γενόμενοι *τὰς προσόδους λαμβάνοιεν*». Ἀπέραντοι ἀμφισβητήσεις ἐγεννήθησαν μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἐπὶ τῆς ἑρμηνείας τοῦ λόγου τούτου, περὶ ὧν ἄλλοτε. Εν παρόδῳ σημειῶ νῦν ὅτι ἐκ τοῦ προπαρατεθέντος τεμαχίου τοῦτο προκύπτει, ὅπερ διαλύει πλείστας ἐκ τῶν ἐγερθεισῶν ἀποριῶν, ὅτι δηλαδὴ οἱ ἐπιβουλευθέντες τὸν κλῆρον τοῦ Εὐκτήμονος ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τούτου ἀπειρηκότος ὑπὸ τοῦ γήρατος, παρέστησαν τὰ δύο τῆς Ἀλκῆς νόθα τέκνα ὡς θετά, εἰσποίητα τῶν προτελευτησάντων υἱῶν τοῦ Εὐκτήμονος Ἐργαμένους καὶ Ἡγέμονος, καὶ ὡς ἐπίτροποι ἐν ὀνόματι τῶν ὀρφανῶν μέρος μὲν τῶν κτημάτων τοῦ Εὐκτήμονος κατέλαβον ὡς κτήματα τῶν ὀρφανῶν, ἐνῷ δ' ἐζήτησαν τὴν μίσθωσιν τούτων ἔπρεπεν ὡς μισθωτὴς νὰ παρουσιασθῇ ὁ Εὐκτήμων δίδων τὰ λοιπὰ κτήματά του ὡς ἀποτιμήματα. Οὕτως ἑρμηνεύεται τὸ «τὰ μὲν μισθωθείη τῆς οὐ-

σίας, τὰ δὲ ἀποτιμήματα κατασταθείη». Καὶ οὕτως οἱ φαινόμενοι ἐπίτροποι κατελάμβανον ἐν ὀνόματι καὶ ὑπὲρ τῶν τέκνων τῆς Ἀλκῆς τὴν ὅλην οὐσίαν τοῦ Εὐκτήμονος. Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ προκείμενον περιττὸν νομίζω νὰ προσθέσω τι ὡς πρὸς τὴν ἑρμηνείαν τῶν ὅρων ἐφ' ὧν ἀναγινώσκομεν τὴν λέξιν «ἀποτίμημα». Τοιοῦτοι εἶναι ἐπὶ ὀρφανῶν

«Ὅρος χωρίου ἀποτιμήματος Θεαιτήτο(υ) παιδὶ Κηφισοφῶντι Ἐπικηφησίο» Ἑτέρα· «Ὅρος χωρίου ἀποτιμήματος Διονυσιοδώρου Παλληνέως παιδί». (Ἐφημ. Φιλ. 1865 ἀρ. 574).

«Ὅρος χωρίου καὶ οἰκίας ἀποτίμημα παιδὶ ὀρφανῷ Διογείτονος Προβα-[λισίου]» C. I. G. N. 531 Ἐφημ. Ἀρχαιολ. ἀρ. 2751).

Ἐπὶ γυναικῶν δὲ

Ὅρος χωρίου καὶ ο[ἰ]
κίας προικὸς ἀπο
τίμημα Τιμοδικε[Ι]
Φιλίππου Ἀναγυρ[ασίου]
Θυγατρὶ ΧΧΧΧΙΙΙ

(Ἀρχ. Ἐφ. Περ. Β. Ἐπιγ. 76).

Ὅρος οἰκίας καὶ κήπου ἀποτετιμημένων προικὶ τῇ Διοδώρου θυγατρὶ Καλλιστράτῃ (Ross Inscr. Gr. 11. 32).

καὶ ἡ ἐν Σπάτᾳ εὑρεθεῖσα

Ὅρος χωριου και
οικιας αποτιμημα
προικος Κυ
θοστρατει Με
ναλκου Αναφλ
υστιου ια[τρου]
ΧΧΧ

Ἀλλ' εἰς διαφόρους εἰκοτολογίας παρέσχεν ἀφορμὴν ὁ ἐν Σπάτᾳ εὑρεθεὶς ὅρος μετ' ἐπιγραφῆς

Επι Ευξενιπου Αρχ
οντος Οροι χωριων
και οικιων αποτιμη
ματων προικὸς Ξεναρ
[ι]στει Κυθοδωρου Γαρ
γηττιου θυγατρι Τ
ΙΙΙ κατα το ημισυ και Τ
εκ τουτου γιγνομεν
ον αυτει εις Λεωσ
τρατον αρχοντα
ΧΧΓΑΗΗΙΙΙΗ

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἑρμηνεύων ὁ κ. Köhler ἐν τοῖς Mittheilungen d. d. Arch. Institutes τοῦ ἔτους 1877 σελ. 277 ἀναφέρει τὸ *κατὰ τὸ ἥμισυ* εἰς τὴν προῖκα, τὸ δὲ *ἐκ τούτου γιγνόμενον* ὡς σημαῖνον οὐχὶ μὲν τὸν τό-

χον τοῦ ἡμίσεως τῆς προικός, ἀλλὰ τὸ πρὸς διατροφὴν δικαίωμα τῆς συζύγου. Ὑποθέτει λοιπὸν ὁ κ. Köhler ἓν ὁλόκληρον μυθιστόρημα πρὸς ἑρμηνείαν τῆς ἐπιγραφῆς. Ὁ Κυθόδωρος ὑπεσχέθη προῖκα 4000 δραχμῶν, ἐξ ὧν κατέβαλε τὸ ἥμισυ. Ὅπως ἐξαναγκάσῃ αὐτὸν ὁ γαμβρὸς εἰς καταβολὴν καὶ τοῦ ἑτέρου ἡμίσεως τῆς προικὸς ἀπέπεμψε τὴν Ξεναρίστην παραμείνασαν ἐπὶ δύο ἔτη παρὰ τῷ πατρί. Μετ' αὐτὰ ἐπῆλθε συμβιβασμὸς καὶ ὁ Πυθόδωρος κατέβαλε τὸ καθυστερούμενον ἥμισυ τῆς προικός· ἐπειδὴ δὲ ὁ γαμβρὸς ἦτον ὑπόχρεως εἰς διατροφὴν τῆς συζύγου κατὰ τὸ διάστημα τῶν δύο ἐτῶν, ἀξίας δραχμῶν 720 περίπου, τὸ ἥμισυ τοῦ ἀποτιμήματος συνεποσοῦτο εἰς δραχμὰς 2720 περίπου, κατὰ τὴν ἐν τέλει οὐχὶ πλήρη σημείωσιν τῆς ἐπιγραφῆς. Νομίζω τὴν ὅλην ἑρμηνείαν ἀδάσιμον καθόσον *τὸ κατὰ τὸ ἥμισυ* εἶναι κατ' ἐμὴν γνώμην ἀποδοτέον εἰς τὸ χωρίον καὶ οὐχὶ εἰς τὴν προῖκα. Ὅταν εἰς ἀσφάλειαν τῆς προικὸς ἐδίδοντο πολλὰ κτήματα τοῦ συζύγου ὡς ἀποτιμήματα, ἐπὶ ἑκάστου ἐτίθετο ὅρος ἐφ' οὗ ἐπεγράφετο ἡ ἀξία τοῦ ἀποτιμήματος καὶ οὐχὶ τῆς προικός. Ὅταν δὲ ὁ σύζυγος παρελάμβανε μέρος τῆς προικός, ἐὰν μὲν ἐνεπιστεύετο εἰς τὸν συστήσαντα τὴν προῖκα ἔδιδεν ἀποτιμήματα διὰ τὸ ὅλον τῆς προικός, ἐπὶ τῇ ἐναντίᾳ ὑποθέσει ἔδιδεν ἀποτίμημα ἰσάξιον τοῦ καταβληθέντος μέρους τῆς προικός. Οὕτως ἐν τῷ προπαρατεθέντι λόγῳ τοῦ Δημοσθένους πρὸς Ὀνήτορα Β' ἀναγινώσκομεν· «Οὗτος τὸ πρῶτον, ὅτε τῶν Ἀφόβου διενοεῖτο ἀμφισβητεῖν, οὐχὶ τάλαντον ἔφη τὴν προῖχ' ὥσπερ νυνί, ἀλλ' ὀγδοήκοντα μνᾶς δεδωκέναι, καὶ τίθησιν ὅρους ἐπὶ μὲν τὴν οἰκίαν δισχιλίων, ἐπὶ δὲ τὸ χωρίον ταλάντου, βουλόμενος μὴ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ κἀκείνην διασώζειν αὑτῷ» μετὰ ταῦτα «...Τοὺς ὅρους ἀπὸ τῆς οἰκίας ἀφαιρεῖ καὶ τάλαντον μόνον εἶναι τὴν προῖκα φησί, *ἐν ᾧ τὸ χωρίον ἀποτετιμῆσθαι*· καίτοι δῆλον ὅτι τοὺς ἐπὶ τῆς οἰκίας ὅρους εἰ δικαίως τέθεικε καὶ ὄντως ἀληθεῖς, δικαίους καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ χωρίου τέθεικεν». Παρομοίως ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ σύζυγος λαβὼν τὸ ἥμισυ τῆς προικός, ἤτοι 2000 δραχμῶν, ἤθελε δώσει ἀποτίμημα κτῆμα (χωρίον ἢ οἰκίαν) ἀξίας 2000 δραχμῶν καὶ οὐχὶ ἀποτιμήματα (χωρία καὶ οἰκίας) ἀξίας 4000 δραχμῶν ἐν συνόλῳ. Τὸ δ' *ἐκ τούτου γιγνόμενον* ὀρθῶς ἐξηγεῖ ὁ κ. Köhler ὡς μὴ δηλοῦν τόκους, διότι τῆς προικὸς οἱ καρποὶ ἀνῆκον εἰς τὸν σύζυγον. Ἀλλὰ πόθεν δῆλον ὅτι ἐννοεῖται ἡ διατροφὴ τῆς συζύγου; Ὁ λόγος τῆς διατροφῆς ὡς ἐκ τῆς ἀποπομπῆς τῆς Ξεναρίστης καὶ τῆς ἐπανόδου αὐτῆς μετὰ δύο ἔτη, εἶναι ἀτέκμαρτος ὑπόθεσις τοῦ σοφοῦ ἑλληνιστοῦ, πρὸς ἑρμηνείαν τῆς φράσεως *τὸ γιγνόμενον*. Τὴν φράσιν ἀπαντῶμεν εἰς νομικὴν σημασίαν δηλοῦσαν τὸ ὀφειλόμενον, τὸ συμπεφωνημένον ἢ τὸ ἐκ τοῦ νόμου ἢ ἐκ συμβάσεως ἀνῆκόν τινι. Οὕτως ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ Πυρ. κλ. τοῦ Ἰσαίου Ι' 4. «Τῆς ὁμολογηθείσης προικὸς γινομένης εἰς αὐτὸν» δηλονότι ἀνηκούσης αὐτῷ, κατὰ νόμον, τῆς ὁμολογηθείσης προικός. Ἐν δὲ τῷ περὶ τοῦ Δικαιαγ. κλήρου ζ, α',

κομισάμενον αὐτὸν μέρος ἐκ τοῦ κλήρου ὅ,τι ἐγίγνετο αὐτῷ»· τουτέστι λαβὼν τὸ εἰς αὐτὸν ἀνῆκον μέρος τοῦ κλήρου. Ἐν Δημ. π. Λάκρ. 10 «καὶ παρέξουσι τοῖς δανείσασι τὴν ὑποθήκην ἀνέπαφον κρατεῖν, ἕως ἂν ἀποδῶσι *τὸ γιγνόμενον* ἀργύριον κατὰ τὴν συγγραφήν»· ὅπερ δηλοῖ τὸ κατὰ τὸ συμβόλαιον ὀφειλόμενον ποσόν. (Ὅρα καὶ Δειναρχ. κ. Δημ. κς΄ 9. Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. λϐ΄ 2, θυγατέρας δύο καταλιπὼν αἳ *ἐγίνοντο* εἴς τε ἐμὲ καὶ Λέαγρον). Τὸ *ἐκ τούτου* ὁ κ. Köhler ἐξηγεῖ συνεπῶς τῇ ἑρμηνείᾳ αὐτοῦ ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἥμισυ τῆς προικός. Ἀλλ' ἡ ἑρμηνεία ὅλη καθίσταται ἀπίθανος ἐκ τούτου καὶ μόνου ὅτι, ἐὰν ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος Λεωστράτου κατεβλήθη καὶ τὸ ὀφειλόμενον ἕτερον ἥμισυ τῆς προικὸς τῆς Ξεναρίστης, ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἀποτίμημα διὰ τὸ ὅλον, οὐχὶ διὰ τὸ ἥμισυ τῆς προικός. Ἁπλουστέρα κατ' ἐμὴν γνώμην καὶ πιθανωτέρα καθίσταται ἡ ἑρμηνεία τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἐπὶ τοῦ Εὐξενίππου ἄρχοντος (305 π.Χ.) διαλυθέντος τοῦ γάμου τῆς Ξεναρίστης εἶχεν αὕτη δικαίωμα ἐπὶ τοῦ ἡμίσεως τοῦ χωρίου, ἐφ' οὗ ὁ ὅρος, ὡς ἀποτιμήματος τῆς προικὸς αὐτῆς (μετ' ἄλλων ἀποτιμημάτων)· ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου ἡμίσεως εἶχε δικαίωμα ἐνεχειριάσεως εἰς πληρωμὴν τῆς ὀφειλομένης αὐτῇ προσόδου τοῦ ἀποτιμήματος ἀπὸ τοῦ Εὐξενίππου μέχρι τοῦ Λεωστράτου ἄρχοντος (303 π.Χ). ὅτε ὁ ὅρος ἐστήθη, ἢ συνεπληρώθη διὰ τῆς προσθήκης τοῦ τελευταίου μέρους ἡ ἐπιγραφή. Τὸ ὅλον δὲ τῆς ἐπὶ τοῦ χωρίου ἀπαιτήσεως τῆς Ξεναρίστης πρὸς ἀπόδοσιν τῆς προικὸς καὶ τῆς προσόδου αὐτοῦ ἤτοι τοῦ ποσοῦ τῆς ἐξαγορᾶς τοῦ χωρίου ἦτον ἐκ δραχ. 2700-2900, μὴ ἀναγινωσκομένων σαφῶς τῶν τελευταίων στοιχείων τῆς ἐπιγραφῆς.

(Ἕπεται τὸ Β΄ μέρος).

Ι. Α. Τυπάλδος

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΒΑΛΤΙΚΗΝ

Ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἄρκτον ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ πιστοῦται ἐκ παντοδαπῶν εὑρημάτων καὶ ἐπειδὴ ἡ *κατὰ γῆν ἐπικοινωνία* τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων πρὸς τὰς χώρας ἐκείνας καθίσταται ἀναντίλεκτος, δὲν νομίζομεν ἀπόσκοπον νὰ διαλάβωμεν ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ περὶ τοῦ λόγου, ὃν ὁ τῆς Ἀμβούργης γυμνασιάρχης Γένθε ἀπήγγειλεν ἐν Καρλοσρούῃ κατὰ τὴν 27 τοῦ παριππεύσαντος Σεπτεμβρίου (παρελθόντος ἔτους) ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς αὐτόθι συνόδου τῶν Γερμανῶν φιλολόγων καὶ διδασκάλων. Προοιμιαζόμενος τοῦ λόγου λυπεῖται ὁ ἀγορεύων, ὅτι ἀντὶ τοῦ εἰσαγαγεῖν τοὺς ἀκουστὰς εἰς Ὀλυμπίαν, ὅπου περίβλεπτα ἔργα ἑορτάζουσι τὴν ἑαυτῶν ἀνάστασιν καὶ δὴ σπουδαῖα ζητήματα ἐπελύθησαν, ἢ ἠγγι-

σαν εἰς τὴν ἐπίλυσιν, μετατίθησιν αὐτοὺς εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τῆς εὐρωπαϊκῆς ἄρκτου, ἤτοι εἰς ζήτημα δυσχερέστατον· «*περὶ τῶν σχέσεων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴν Βαλτικήν.*» Καὶ παρεδόθησαν μέν, λέγει ὁ ἀγορεύων, πληθὺς γεωγραφικῶν ὀνμάτων, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἡ ἐπιστήμη ἀπορεῖ περὶ τοῦ ποιητέου· διότι ὡς ἐν παραδείγματι ποῦ κεῖται ἡ *Βαυνωνία* τοῦ *Τιμαίου* οὐδεὶς γινώσκει, ταὐτὸ ἰσχύει καὶ ἐπὶ πολλῶν καὶ ἄλλων ὀνομάτων, ὅπερ οὐδαμῶς δύναται νὰ ξενίσῃ ἡμᾶς, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς χώραις, ταῖς ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῶν Ρωμαίων ὀνόματά τινα οὔπω τέλεον ἡρμηνεύθησαν, οὐδ' ὡρίσθησαν ἀκριβῶς, οἷον ἡ τοποθεσία τοῦ Ἑρκυνίου δρυμοῦ [1] καὶ ἡ τῆς μάχης τοῦ Ἀρμινίου. Πρὸς τούτοις αἱ περὶ αὐτῶν σημειώσεις, αἱ ἡμῖν παραδοθεῖσαι οὐδὲν προσφέρουσι, διότι τὰ πάντα εἰσὶν ἀσυνάρτητα καὶ συγκεχυμένα. Καὶ καθάπερ ἡ γραμματολογικὴ παράδοσις, οὕτω πολλῷ μᾶλλον ἐγκαταλιμπάνει τὸν ἐρευνητὴν ἡ γλωσσογραφία, οὐδὲν δυναμένη νὰ ἐπιτελέσῃ ὡς πρὸς τοὺς ἀρχαιοτάτους κατοίκους τῆς λεκάνης τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης ἅτε οὐδενὸς λειψάνου τῆς γλώσσης αὐτῶν ἐναπομείναντος. Ἐνιαχοῦ δὲ μικρὸν μόνον κατηυγάσθη ἡ νὺξ ἡ καταδεσπόζουσα τῶν κατὰ τὴν βόρειον θάλασσαν χωρῶν, καὶ ἐὰν ἤδη νῦν ἡ Γερμανικὴ ἱστορία δὲν ἄρχηται ἀπαραιτήτως ἀπὸ τῶν Κίμβρων καὶ τῶν Τευτόνων, ἀλλὰ δύναται νὰ ἐμφανίζῃ ὁλικὴν εἰκόνα τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ ἐκ τοῦ μέσου τοῦ α'. π. Χ αἰῶνος, τοῦτο οὐσιωδῶς ὀφείλεται τῇ προϊστορικῇ ἐρεύνῃ. Τὰ πορίσματα ἐξ ἅπαντος μέχρι τοῦ νῦν εἶναι μὲν μικρὰ καὶ διὰ τὸ ἐνδεὲς ὑλικὸν ἐλλόγως δύναται νὰ ἐπέλθῃ τινὶ ἐρώτημα, ἂν τὰ ζητήματα ταῦτα ἀποβαίνωσιν ἀντάξια τοσούτου κόπου καὶ ἐργασίας, οὐδὲν ἧττον εἶναι ἡ θάλασσα ἡ τὸ πάτριον ἔδαφος πλύνουσα, καὶ τὸ πάτριον διάφορον ἐπὶ τοιουτοτρόπων ἐρευνῶν ἔχει πολὺ βάρος. Ὅσον ὀλίγον καὶ καθόλου ἔτι ἡ προϊστορία εἶναι προσφιλὴς τῇ κλασικῇ φιλολογίᾳ, ὅμως εἶναι ἡ μόνη ἡ ἐπί τινων πραγμάτων δυναμένη νὰ παράσχῃ ἱστορικὴν διασάφησιν. Τὸ γεγονός, καθ' ὃ τὸ αὐτὸ εἶδος πίθων ἀνευρέθη ἐν ταῖς χώραις τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης καὶ ἐν τῇ Χαλστὰδ τῆς Αὐστρίας καὶ ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς Βολωνίας, δέον νὰ μὴ διέλθῃ ἀνεπίσκεπτον. Οὕτω δὴ καὶ ἡ εἰδικὴ γραμματολογία τοῦ ΙϚ'. αἰῶνος πειρᾶται νἀποδείξῃ, ὅτι αἱ ἀνατολικαὶ χῶραι διετέλουν εἰς συνάφειαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ρωμαίους, ἰδέα, ἥτις ἐπὶ μακρὸν περιήγαγε τοὺς διφήτορας εἰς πλάνην. Ἐντεῦθεν ἀπαραίτητος ἀποβαίνει ἡ ἐκκάθαρσις τοῦ ὑλικοῦ. Ἡ μὲν πρώτη μεγάλη ἀποπλάνησις ὁρμᾶται ἀπὸ τῶν ἐτῶν 1687—1697 ἐκ Πρίλβιτς (τοῦ Μεκλεμβούργου. Στρε-

1 Hercynia silva (Ἑρκυνία ὕλη) ὄρος ἐν Γερμανίᾳ ἐπονομασθὲν ἐκ τῆς κελτικῆς λέξεως erchynn (ὑψηλὸν). Ἔκπαλαι ἐσήμαινον οὕτως οἱ ἀρχαῖοι τὸ ὅλον συναφῆ ὀρεινὸν δρυμῶνα (60 ὁδοιπορικὰς ἡμέρας μῆκος ἔχοντα καὶ 9 εὖρος), τῆς μέσης Γερμανίας ἀπὸ τοῦ Ρήνου μέχρι τῶν Καρπαθίων καὶ τῶν ὁρίων τῆς Δακίας (Ἴδ. Καίσ. de b. g. VI 24 καὶ Ταχίτου Γερμαν. XXVIII, 30 κ. ἑ.

λίτς). Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν εἰκόνων τῶν θεῶν ἐτεκμαίρετο καὶ ἐν ἔτει 1823 ὁ Mohne «ὅτι τοῖς Ἕλλησιν ἐν Rethre ἐπετράπη ἡ εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν Οὐένδων [1] εἴσοδος.» Δεύτερον δὲ μέγα εὕρημα ἐν Λιβονίᾳ ἀνέφηνε πολλὰ νομίσματα καὶ χαλκόν. Ἐπίστευσαν, ὅτι ἀνεῦρον τὸν τάφον Ἕλληνος ναυτίλου. Ἐν τούτοις καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος εὕρημα οὐδὲν ἐλέγχει· διότι αἱ ἁλύσεις καὶ οἱ δακτύλιοι ὁρμῶνται ἐκ τῆς Ι' καὶ ΙΑ'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ εἶναι Λιβόνιον τεχνούργημα. Τὰ δ' ἐκ Συρακουσῶν τετράδραχμα τὰ μετὰ τῶν εἰρημένων ἐκχωσθέντα εἰσὶ προσπλάσματα κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ Φρειδλαῖνδερ. Ὅθεν ἀμφότερα τὰ προμνημονευθέντα εὑρήματα κρίνονται ἐξαλειπτέα. Γεγονὸς ὅμως ἑτέρωθεν εἶναι, ὅτι ἐπὶ τῆς Ἠπείρου καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης εὑρέθησαν νομίσματα τῆς Κυρήνης, τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Νεαπόλεως, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ρόδου καὶ τοῦ Πανόρμου, καὶ παρὰ τὴν Κοπεγχάγην ἀνευρέθη γλαυκὴ φιάλη μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Εὐτυχῶς*, καὶ ἄλλα πλείονα ἀντικείμενα. Πολλῆς προσοχῆς ἐνταῦθα εἶναι πρὸ πάντων τὸ γεγονός, ὅτι πρὸς τὴν κάτω Ἰουτλανδίαν καὶ τὸ Ὁλστεῖνον, τουτέστιν ἐπὶ δυσμὰς τὰ εὑρήματα ἐπαύσαντο. Ἆρα ἀρκοῦσι τὰ εὑρήματα ταῦτα ὅπως ἐλέγξωσιν ἀπ' εὐθείας ἐπικοινωνίαν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ἐγκατοίκους τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης καὶ ἐγένετο ἡ ἐπιμιξία αὕτη κατὰ γῆν, ἢ κατὰ θάλασσαν;

Ὁ Γένθε μεθ' ἱκανῆς τῆς βεβαιότητος ἀποκλείει τὴν κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίαν· διότι κατ' αὐτὸν δὲν ἔπρεπεν ἀπαραιτήτως, ἐξ ὅτου δῆλα δὴ ὁ *Πυθέας* [2] ἐπεχείρισε τὸν περιώνυμον περίπλουν μέχρι τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς ἰουτλανδικῆς χερσονήσου καὶ διεμεσίτευσε τὴν πρώτην γνωριμίαν πρὸς τὰς χώρας ταύτας, δὲν ἔπρεπεν, ἐπάγει ὁ Γένθε, ν' αὐξάνηται ἐπὶ μᾶλλον ἡ γνῶσις τῶν χωρῶν αὐτῶν καὶ ἡ περὶ αὐτῶν τούτων ἀναγραφὴ νὰ πλουτίζηται; Δὲν ἔπρεπε τὰ εὑρήματα νὰ ὦσι δαψιλέστερα ἐπὶ δυσμὰς ἢ ἐπ' ἀνατολὰς τῆς Βαλτικῆς; Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει καὶ ἡ παλαιὰ εἰκοτολογία περὶ τοῦ ὅτι ἡ ἐπικοινωνία δὲν ἐγένετο κατὰ τὰ νῦν θεωρεῖται σχεδὸν γεγονός. Τοὐναντίον τὰ εὑρήματα χειραγωγοῦσι τὸν ἐρευνητὴν *εἰς τὴν κατὰ γῆν ἐπιμιξίαν*, ἤτοι ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλτικῆς ὁδηγοῦσιν εὑρήματα ἀδιαλείπτως μέχρι τῶν ἑλληνικῶν ἐμπορικῶν πόλεων. Ἐν Ποζωνίᾳ ἀνευρέθησαν ἀρχαῖα Ἀττικὰ νομίσματα μετὰ τοῦ ἐγκοίλου τετραγώνου (quatratum incusum) καὶ Μακεδονικά· ἐγγὺς τῆς Οἴλς (ἐν Σιλεσίᾳ) χρυσᾶ

1 Οἱ Οὐένδοι Σλαυικὸς κλὼν κατὰ τὴν ς' ἑκατονταετηρίδα κατῴκει ἐν τῇ ἀρκτικῇ καὶ ἀνατολικῇ Γερμανίᾳ ἀπὸ τοῦ Ἄλβιος μέχρι τοῦ Οὐιστούλα. Ἡ δ' ἐνθάδε μνημονευομένη Rethre εἶναι μυθικὴ πόλις ἐννέα νήσους συναποτελοῦσα. Εἶναι δ' ἡ κυριωδεστέρα ἕδρα τῶν Οὐένδων καὶ λέγεται, ὅτι κατεκάη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ὄθωνος.

2 Πυθέας ὁ ἐκ Μασσαλίας τολμηρὸς ναυτίλος καὶ γεωγράφος ἤκμασε πιθανῶς ἐν τῷ δ'. π. Χ. αἰῶνι· περιέπλευσε τὴν ἀκτὴν τῆς δυτικῆς καὶ ἀρκτικῆς Εὐρώπης ἐκ τῶν Γαδείρων μέχρι τῆς Θούλης κτλ. Μνημονεύονται δ' ὡς ἔργα αὐτοῦ τὰ περὶ ὠκεανοῦ, γῆς περίοδος καὶ ὁ περίπλους (ἴδ. Lubkers R. L. ἐν λ. Pytheas).

νομίσματα τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου· ἐν Μοραυΐα περὶ τὰ 50 νομίσματα Ἀπολλωνίας· καὶ παρὰ τὸν Μὰρχ (παραπόταμον τοῦ Δουνάβεως) περὶ τὰ 1000 χρυσᾶ νομίσματα τοῦ Λυσιμάχου. Παρεκτὸς τούτου ἡ ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ Σερβίᾳ ἀνεύρεσις Ἑλληνικῶν νομισμάτων δὲν εἶναι σπανία. Ἐὰν λοιπὸν κατὰ τὸν ἀγορεύοντα παρακολουθήσωμεν τῇ ὁδῷ τοῦ Δουνάβεως, εἶτα ἀφήσωμεν τὰ Καρπάθια ἐπὶ δεξιὰ καὶ διὰ τῆς Τρανσυλβανίας τραπῶμεν εἰς τὸν Οὐΐστούλαν, ἔχομεν τὴν ἀρχαίαν ἐμπορικὴν ὁδόν. Παρὰ δὲ τὰ νομίσματα ἀνεχώσθησαν ἐπὶ τῆς ἐκτάσεως αὐτῆς καὶ παντοῖα κοσμήματα, ἐπειδὴ ὅμως ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τὸ Ἑλληνικὸν οὔπω ἱκανῶς ἦτο κεχωρισμένον ἀπὸ τοῦ ἐτρουσκικοῦ, δέον τό γε νῦν νὰ παραμείνωσιν ἀνεπίσκεπτα.

Ἐν δὲ τῷ Δουΐνᾳ καὶ τῷ Νιέμῳ καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Οὐΐστούλα οὐδὲν ἑλληνικὸν εὕρημα ἀνέφηνε τὸ ἔδαφος, καὶ ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου κατὰ μῆκος τοῦ Δνιέπερ *μόνον μέχρι Κιέβου*. Ἂν λοιπὸν τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἡροδότου εἰσάγουσιν αὐτὸν ἀφηγούμενον, ὅτι πλέει τις ἐπὶ τοῦ Δνιέπερ (τοῦ ἀρχαίου Βορυσθένους) 40 ἡμέρας μέχρι τῶν *βασιλικῶν τάφων* τῶν Σκυθῶν, ἀντικαταστατέος μετὰ τοῦ Γένθε ὁ ἀριθμὸς 14 ἀντὶ 40· διότι τῶν γνωστῶν ποταμίων δινῶν οὐδεμία μνήμη γίνεται, καὶ διὰ τοῦτο δέον νὰ ἦσαν ἄγνωστοι· καὶ οἱ βασιλικοὶ τάφοι οἱ τὰ νῦν ἀνευρημένοι ἔκειντο πρὸς νότον ἐκείνων. Τοῦτο συνᾴδει πρὸς τὰ εὑρήματα· διότι, ἐν ᾧ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Κιέβου εὑρίσκονται οὐχὶ σπανίως νομίσματα καὶ ἀγγεῖα, πρὸς ἄρκτον ὅλως μεμονωμένα.

Ἐκ τῶν τριῶν *κατὰ θάλασσαν ὁδῶν*, αἵτινες δῆλον ὅτι ἄγουσιν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου πρὸς ἄρκτον, ἡ μὲν πρώτη ἡ τοῦ Δνιέπερ, Βερεζίνας καὶ Δουΐνα ἐν οὐδεμιᾷ μοίρᾳ τίθεται· ἡ δὲ δευτέρα ἡ διὰ τοῦ πόρου Ὀγίνσκυ εἶναι ἐπ' ἴσης ἀμφισβητήσιμος, καὶ μόνον *ἡ τρίτη*, ἡ τοῦ Δνιέστερ-Βούγου-Ναρεύα ἦγεν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ἄρκτον. Ἐπὶ τῆς τρίτης αὐτῆς ὁδοῦ φαίνεται ἐνασκουμένη ἀμοιβαία ἐμπορία, καὶ δὴ ἤλεκτρον καὶ ἅλας μετεκομίζετο εἰς τὴν ἄρκτον. Ἡ δ' ἔνδεια τῶν παρὰ τὸν Ναρεύαν κατοίκων κατέστησε γνωστὸν τὸ ἤλεκτρον. Ἰστέον ὅτι, μέχρι πρὸ δεκαετηρίδος οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης ἐπορίζοντο τὸ ἅλας ἐξ Ἀγγλίας, ἐν ἀρχαίοις δὲ καιροῖς ἠναγκάζοντο νὰ προσπορίζωνται αὐτὸ ἀπὸ μεσημβρίας. Τὸ δ' ἤλεκτρον, τὸ πρὸς νότον μετακομιζόμενον ἦτο μεσόγαιον προϊόν· διότι παρὰ τὸν Ναρεύαν αἱ ἐκμισθώσεις παρήγαγον αὐτόθι δαψιλὲς ἐξαγόμενον. Παρὰ τὸν Ναρεύαν αὐτὸν ὑπάρχουσι τὰ μόνα ἐν τῇ Ἠπειρωτικῇ μεσογαίῳ χωρία, ὅπου ἐπιτυχῶς ἀνωρύσσετο ἤλεκτρον, καὶ πρὸς τὴν νῦν στάσιν ὁμοφωνεῖ ἡ τοῦ *Φιλήμονος* (γεωγράφου ἅμα καὶ ἱστορικοῦ) μαρτυρία παρὰ Πλινίῳ «περὶ τοῦ ὅτι ἐν δυσὶ χωρίοις κατὰ τὴν χώραν τῶν Σκυθῶν εὑρίσκεται ἤλεκτρον.» Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἡροδότου τοῦτο ἦτο ἔτι ἄγνωστον· διότι ἐν τοῖς τάφοις τῆς Κριμαίας ἀναφαίνεται ὅλως σπάνιον καὶ οὐχὶ πρὸ τοῦ γ' αἰῶνος π. Χ., καὶ πάντοτε ὡς μέγιστον

κόσμημα, οὕτω λ. χ. ἐπὶ περιδεραίου ἐκ βαρυτίμων λίθων εὑρίσκονται δέκα στρογγύλα τεμάχη ἐν σχήματι μαργαριτῶν. Ἐνταῦθα οὐδεὶς λόγος περὶ Φοινίκων ἅ τε τοῦ ἠλέκτρου ἐκ Ναρεύα κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον μεταφερομένου. Ἄλλως ἔχουσιν, ὡς εἰκός, τὰ τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου ἐν *Μυκήναις τάφου*. Αἱ αὐτόθι δῆλον ὅτι ἀνευρεθεῖσαι σφαῖραι ἠλέκτρου μετηνέχθησαν ὑπὸ Φοινίκων, ὃ ἤλεκτρον ἔλαβον οὗτοι ἐκ τῆς θαλάσσης. Ἀσσυριακὴ ἐπιγραφὴ τοῦ ἔτους 980 εὑρεθεῖσα ἐν Λισσαβῶνι ἱκανῶς ἐπιμαρτυρεῖ τὴν ὑπὸ τῶν Φοινίκων ἐν θαλάσσῃ εὕρεσιν ἠλέκτρου. Ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφῇ γίνεται λόγος περὶ Καραβανίου (ἐμπορικῆς συνοδίας), κομίζοντος τὸν *κρόκον*, ὅστις ἕλκει. Διὰ δὲ τοὺς Ἕλληνας τουναντίον βέβαιον εἶναι, ὅτι ὁ τοῦ Πυθέα πλοῦς ὁ εἰς τὸ εἶδος αὐτοῦ μοναδικὸς ἐχώρησε μόνον μέχρι τῆς Κιμβρικῆς χερσονήσου.

Εἶτα ὁ ἀγορεύων διὰ βραχυτάτου μεταβαίνων εἰς *τοὺς Ῥωμαίους* ἀποδεικνύει, ὅτι καὶ οὗτοι ἠκολούθησαν *τῇ κατὰ γῆν ὁδῷ*. Καὶ ἐξηρεύνησαν μὲν τὴν βόρειον θάλασσαν προσωτέρω καὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν ἀνατολικήν. Ἐν τῷ ὀνομαστῷ *ἀγκυρανῷ μνημείῳ* (monumentum ancyranum) [1] μάλιστα λέγεται, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι προὐχώρησαν εἰς σημεῖον, οὗ οὐδεὶς ἔτι ἐφίκετο. Ἀτυχῶς ὅμως τὸ χωρίον, ἐν ᾧ μνημονεύεται τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐν τῷ λατινικῷ ἀντιγράφῳ εἶναι τὰ μάλιστα δυσανάγνωστον, ἂν ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἀρχετύπῳ εἶναι εὐνόητον θέλει ταχέως δειχθῇ, διότι ὁ Χουμὰν ἐναγχος ἔλαβε γύψινα ἔκτυπα. Ἀλλὰ καί τοι οἱ Ρωμαῖοι εἰσέδυσαν εἰς τὴν Βαλτικήν, οὐδὲν ἧττον ἡ κυριωτέρα ὁδὸς τῆς συγκοινωνίας ἐχώρει κατὰ γῆν· διότι καὶ ὁ Νέρων διωργάνωσεν ἐμπορικὴν ἀποστολήν, ἧς σκοπὸς ἡ ἀνεύρεσις καταλλήλων ὁδῶν ἐπ' ἄρκτον. Ἔκτοτε ἡ ἐξάπλωσις τῆς ἐμπορίας σπουδαίως ἐπεξετάθη, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν ταῖς χώραις τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης εἰς φῶς προαχθέντων νομισμάτων εἶναι ἀπειροπληθής. Τουναντίον πάντα τὰ ἐκ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς εὑρεθέντα δὲν μετηνέχθησαν ἐκεῖσε ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, πολλῷ μᾶλλον τὰ πολλὰ ἀνευρεθέντα σκεύη χαλκοῦ ἐμφαίνουσι τὸν Ρῆνον, ὅπου ὡς ἐκ τῶν Ρωμαίων ὑπῆρχεν ἐπαρχιακὴ βιομηχανία ρωμαϊκὴ ἅμα καὶ γερμανική. Ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἐζητεῖτο κατ' ἐξοχὴν τὸ ἤλεκτρον καὶ ἀπεκομίζετο ἐν μεγάλῃ ποσότητι. Μετὰ δὲ τὴν μετὰ ταῦτα πτῶσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἀνέλαβον τὴν κληρονομίαν οἱ Βυζάν-

1 Τοῦ ἀγκυρανοῦ τούτου μνημείου (ὃ ἔσχε τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ τῆς πόλεως Ἀγκύρας ἐν τῇ Μεγάλῃ Φρυγίᾳ) ἀπὸ τοῦ ἔτους 1553 ἀνευρέθησαν ἀξιόλογα ἀποσπάσματα. Ὁ Αὔγουστος δηλ. συνέταξε μακρὸν ἔγγραφον δίκην δ ι α θ ή κ η ς, ἐν ᾧ ἀνεγράφοντο αἱ πράξεις αὐτοῦ καὶ οἱ νόμοι, οὓς ἐξέδωκε. Χαραχθέντα ταῦτα ἐπὶ χαλκῶν πινάκων ἐξετέθησαν ἐν Ρώμῃ. Καὶ τὸ μὲν ἐν Ρώμῃ κείμενον ἀπωλέσθη, ἀλλ' ἀντίγραφον τούτου δίγλωττον λατινιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ ἐπεγέγραπτο ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ, ὃν οἱ κάτοικοι τῆς Ἀγκύρας ἔκτισαν εἰς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου καὶ τῆς περιβοήτου πόλεως Ρώμης. Ὅθεν τοῦ ἐν Ἀγκύρᾳ ναοῦ οἱ τοῖχοι καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν γράμματα διετηρήθησαν κατὰ μέγα μέρος. Ἔκτοτε τὰ ἐν ἀριθ. 3954 τοῦ Αἰῶνος περὶ τοῦ ἀξιομνημονεύτου αὐτοῦ μνημείου, οὗ ἡ διαφώτισις ὀφείλεται τῷ Χουμαν, τῷ ἀρχαιολόγῳ.

πιοι, οἷς ἐπηκολούθησαν οἱ Ἄραβες, διότι ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῶν ἐπαρχιῶν Πρωσσίας καὶ Ποζωνίας τὸ ἔδαφος ἀνέφηνε συχνὰ εὑρήματα ἀραβικῶν νομισμάτων καὶ κοσμημάτων, καὶ ἐπὶ δύο συνεχεῖς αἰῶνας ἡ ἀνατολικὴ θάλασσα ἐγένετο θάλασσα ἐμπορίας τῶν Ἀράβων. Ἀναγκαίως ἄρα ἄρδην αἴρεται ἡ ὑπόθεσις πολλῶν κατὰ θάλασσαν πλῶν, οἵτινες ἐπεχειρήθησαν ἕνεκα τοῦ ἠλέκτρου.

Ν. Πετρῆς (γυμνασιάρχης).

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

Πρὸς τὸ τμῆμα τῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ.

Ἡ ἐκ τῶν ὑποφαινομένων συγκειμένη καὶ πρὸς προκαταρκτικὴν βάσανον καὶ μελέτην τοῦ ζητήματος τῆς βελτιώσεως τῶν παρ' ἡμῖν δικαστηρίων συσταθεῖσα ὑπὸ τοῦ τμήματος τῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν τοῦ Συλλόγου *Παρνασσοῦ* εἰσηγητικὴ ἐπιτροπὴ λαμβάνει τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσῃ πρὸς τὸ τμῆμα τοῦτο τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτῆς.

Ἐν πρώτοις ἡ ἐπιτροπὴ φρονεῖ, ὅτι ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τῆς δικαιοσύνης ἀπαιτεῖ πρὸ πάντων καὶ κυρίως τὴν βελτίωσιν τοῦ προσωπικοῦ τῶν δικαστηρίων· αὕτη δὲ προϋποτίθησιν ἀναγκαίως πρῶτον μὲν τὴν εἰς τὴν δικαστικὴν ὑπηρεσίαν εἴσοδον τῶν ἐχόντων μείζονα ἐπιτηδειότητα εἰς τὴν εὐδόκιμον ἐκπλήρωσιν τῶν δικαστικῶν καθηκόντων, δεύτερον δὲ καὶ κυριώτερον τὴν καταπολέμησιν καὶ ὅσον ἔνεστι ἀνθρωπίνως τὴν ἄρσιν τῶν προσκομμάτων εἰς τὴν ἀπροσωπόληπτον καὶ εὐσυνείδητον ἐκπλήρωσιν τῶν δικαστικῶν καθηκόντων ὑπὸ τῶν ἐχόντων ἄλλως καθ' ἑαυτοὺς τὴν ἐπιτηδειότητα ταύτην. Καὶ ἐν πρώτοις, τὰ νῦν ὑπὸ τοῦ νόμου περὶ προσόντων τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν ὁριζόμενα προσόντα εἰς κατάληψιν δικαστικῆς θέσεως, ἢ εἰς προαγωγὴν εἰς τὰ ἀνώτερα δικαστικὰ ἀξιώματα τῶν εἰσελθόντων εἰς τὴν δικαστικὴν ὑπηρεσίαν δὲν εἶναι κατὰ τὴν κρίσιν τῆς ἐπιτροπῆς, ἐπαρκῆ εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀναγκαιούσης πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν δικαστικῶν καθηκόντων δοκιμότητος, τὸ μὲν διότι διὰ τῶν ἐξετάσεων, ὡς μάλιστα αὗται τελοῦνται, δύναται νὰ βεβαιωθῇ μόνον ἡ κατοχὴ τῶν ἀναγκαίων ἐπιστημονικῶν γνώσεων, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ πρακτικὴ ἱκανότης, ἥτις ἐν τούτοις δέον νὰ θεωρῆται ὡς ἓν τῶν ἀπαραιτήτων προσόντων τῆς δικαστικῆς ἱκανότητος, τὸ δὲ διότι αὗται, καὶ τέλειαι ὑποτι-

θέμεναι, δύνανται νὰ βεβαιώσωσι μόνον τὴν ἱκανότητα τοῦ ὑφισταμένου αὐτάς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ προσὸν τῆς χρηστότητος τοῦ φρονήματος καὶ τοῦ εὐθέος χαρακτῆρος, ὅπερ, ὡς εἰκός, εἶναι τὸ κυριώτατον προσὸν ἐπὶ πάσης δημοσίας λειτουργίας, ἀλλὰ κυρίως τῆς δικαστικῆς· τὸ προσὸν δὲ τοῦτο, ἀνεπίδεκτον τοπικῆς ἀποδείξεως, δύναται μόνον νὰ βεβαιωθῇ, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, διὰ τῆς ὑπὸ προσηκόντως καταρτιζομένου συλλόγου ἢ συλλόγων βεβαιώσεως αὐτοῦ. Δεύτερον δὲ ἡ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου κατὰ τὸ δοκοῦν ἐκλογὴ μεταξὺ τῶν ἐχόντων τὰ ὁριζόμενα ἐν τῷ νόμῳ προσόντα τοῦ διορισθησομένου ἢ προαχθησομένου οὐ μόνον καθίστησιν αὐτὸν ὑπόχρεων χάριτος πρὸς τοὺς παρὰ τῷ ὑπουργείῳ ἰσχύοντας, δυναμένης πολλάκις νὰ ἔχῃ ῥοπὴν ὀλεθρίαν εἰς τὴν δικαστικὴν αὐτοῦ πορείαν, ἀλλὰ καὶ ὑποτάσσει συχνάκις κατὰ πάντα τὸν θηρεύοντα προαγωγὴν δικαστικὴν εἰς ἀξιώσεις τῶν ἰσχυόντων, ἥκιστα χρηστοήθεις. Ἀναμφισβήτητον ὑπάρχει, ὅτι μόνη ἀσφαλὴς τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος ἐγγύησις παρ' ἀνθρώποις εἶναι τὸ νὰ μὴ διατελῇ τὸ καθῆκον αὐτῶν εἰς ἀντίθεσιν προφανῆ πρὸς τὸ προσωπικὸν συμφέρον· ὅθεν πρῶτον τῷ νομοθέτῃ ἐπιβαλλόμενον καθῆκον εἶναι ἡ παρ' οὐδενὶ προϋπόθεσις ἀρετῆς, προβαινούσης μέχρις αὐτοθυσίας. Εἰκότως δὲ δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀποφυγὴ τῆς μεταξὺ καθήκοντος καὶ συμφέροντος συγκρούσεως ἀποτελεῖ τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς θεμελιοῦνται οἱ θεσμοὶ τῶν ἐλευθέρων ἐθνῶν. Ἀλλά, τοῦ ὑπουργοῦ δικαιουμένου νὰ ἐκλέγῃ μεταξὺ τῶν κεκτημένων νὰ νενομισμένα προσόντα τὸν διορισθησόμενον ἢ προβιβασθησόμενον, δύναται συχνότατα νὰ ἀντιτεθῇ τοῦ δικαστοῦ τὸ προσωπικὸν συμφέρον πρὸς τὸ δικαστικὸν αὐτοῦ καθῆκον, τῆς πολιτικῆς ἐπιβαλλούσης συχνότατα εἰς αὐτὸν πορείαν ἀντίθετον μὲν πρὸς τὸ καθῆκον, ἐγγυωμένην ὅμως τὴν ἐπιζητουμένην ἢ ποθουμένην προαγωγήν, ἢ καὶ μόνον παρέχουσαν ἐλπίδας αὐτῆς. Αὐτὸς ὁ δημόσιος λειτουργός, ὅστις ἐκτήσατο νόμιμον καὶ εὔλογον εἰς προαγωγὴν δικαίωμα ἕνεκα τῆς δοκίμου αὐτοῦ ὑπηρεσίας, ὅστις ἑπομένως ἄξιοι ἐλλόγως νὰ προτιμηθῇ τῶν ἧττον αὐτοῦ εὐδοκιμησάντων, ὠθεῖται πολάκις εἰς ἐκτροπήν, ὁσάκις εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὑπουργοῦ συγκεντροῦται ἡ δύναμις τοῦ διορίζειν καὶ προβιβάζειν, ὑπὸ τοῦ φόβου μὴ ἀδίκως παραγκωνισθῇ. Ἕνεκα τούτου ἡ ἐπιτροπὴ φρονεῖ:

α') ὅτι, προκειμένου περὶ διορισμοῦ πρωτοδικῶν, διατηρουμένων τῶν ἐν τῷ νῦν ἰσχύοντι νόμῳ ἐξετάσεων καὶ λοιπῶν προσόντων, ἀνάγκη προσέτι ν' ἀπαιτηθῇ, μετὰ τὴν εἰς τὰς ἐξετάσεις ἐπιτυχίαν τοῦ ὑποψηφίου πρωτοδίκου, καὶ πρότασις τῆς ὁλομελείας τοῦ δικαστηρίου, παρ' ᾧ εἰργάσθη ὡς δικηγόρος, περὶ τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν κενὴν δικαστικὴν θέσιν, στηριζομένη εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου βεβαίωσιν, ὅτι ὁ προτεινόμενος κέκτηται τὰ ἀπαιτούμενα εἰς δόκιμον ἐκτέλεσιν τοῦ δικαστικοῦ καθήκοντος προσόντα, ἤτοι τὰς ἀναγκαιούσας θεωρητικὰς καὶ πρακτικὰς τοῦ δι-

καίου γνώσεις καὶ εὐθὺν χαρακτῆρα· β') ὅτι, προκειμένου περὶ διορισμοῦ ἐφετῶν, ἀντεισαγγελέων παρ' ἐφέταις, προέδρων καὶ εἰσαγγελέων πρωτοδικῶν, δέον νὰ προτείνῃ εἰς πλήρωσιν τῆς κενωθείσης θέσεως ἕνα ὑποψήφιον μεταξὺ τῶν κεκτημένων τὰ νόμιμα προσόντα δικαστῶν ἢ δικηγόρων ἕκαστον τῶν ἐφετείων, μεταξὺ δὲ τῶν προταθέντων ὑποψηφίων νὰ ἐκλέγῃ ἕνα ὅπως ὑποβάλῃ εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ βασιλέως, τὸ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργεῖον· ἀλλὰ νὰ ὑποχρεῶται τὸ ὑπουργεῖον νὰ προτείνῃ εἰς διορισμὸν τὸν ὑπὸ δύο ἐκ τῶν ἐφετείων ὑποδειχθέντα εἰς πλήρωσιν τῆς χηρευσάσης θέσεως, ἂν συμπέσῃ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἡ ἐκλογὴ αὐτῶν· γ') ὅτι, προκειμένου περὶ διορισμοῦ ἀρεοπαγιτῶν ἢ ἀντεισαγγελέως παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ καὶ προέδρων ἢ εἰσαγγελέων ἐφετῶν, δέον νὰ διορίζηται ἀναγκαίως ὁ ὑπὸ τῆς ὁλομελείας τοῦ δικαστηρίου τοῦ Ἀρείου Πάγου ὑποδειχθησόμενος· δ') ὅτι, προκειμένου περὶ διορισμοῦ προέδρου ἢ ἀντιπροέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ εἰσαγγελέως παρ' αὐτῷ, δέον νὰ προτείνωσιν ἀνὰ ἕνα ὑποψήφιον ἕκαστον τῶν ἐφετείων καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος, νὰ ἐκλέγῃ δὲ τὸν διορισθησόμενον μεταξὺ αὐτῶν τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον· νὰ ὑποχρεῶται ὅμως τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης νὰ προκαλῇ τὸν διορισμὸν ἐκείνου τυχὸν τοῦ ὑποψηφίου, ὅστις ἤθελε συγκεντρώσει εἰς ἑαυτὸν τὴν ὑποψηφιότητα δύο ἐκ τῶν ἓξ δικαστικῶν τούτων σωμάτων. Σημειωτέον, ὅτι προκειμένου περὶ εἰσαγγελέων καὶ προέδρων πρωτοδικῶν καὶ τῶν ἰσοβάθμων αὐτοῖς ἢ ἀνωτέρων δικαστικῶν λειτουργῶν (ἐφετῶν, ἀρεοπαγιτῶν κτλ.) ἡ ἐπιτροπὴ φρονεῖ, ὅτι δέον νὰ ἐλαττωθῇ εἰς τὸ ἥμισυ ἢ τὸ τρίτον ὁ ἐν τῷ ἰσχύοντι νόμῳ ὁριζόμενος ἀριθμὸς ἐτῶν ὑπηρεσίας δικαστικῆς ἢ δικηγορικῆς εἰς κατάληψιν ἀνωτέρας δικαστικῆς θέσεως, ὡς περιορίζων μεγάλως τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑποψηφίων ἐπὶ βλάβῃ πολλάκις τῆς δικαστικῆς ὑπηρεσίας.

Ἡ ἐπιτροπὴ δοξάζει, ὅτι ὁ κατὰ τὰ ἀνωτέρω διορισμὸς τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν ἀσφαλίζει κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν περὶ τὸ καθῆκον ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, ἅτε ἐμπνέων αὐτοῖς τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ πολιτικὴ ἥκιστα δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παραγκώνισιν αὐτῶν, ἐκπληρούντων πιστῶς καὶ ἀκριβῶς τὸ καθῆκον αὐτῶν· ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς εἰσαγγελεῖς καὶ ἀντεισαγγελεῖς φρονεῖ, ὅτι δέον προσέτι, καὶ κυριώτατα, ν' ἀπαλλαγῶσι τοῦ φόβου τῆς ἀπολύσεως, οὗ ἕως τοῦ νῦν δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένοι, ὡς οἱ κατὰ τὸ Σύνταγμα ἰσόβιοι δικασταί· πρὸς τοῦτο δὲ νομίζει πρέπον νὰ προτείνῃ εἰς τὸ τμῆμα τὸ ὁριστικῶς μὲν μόνιμον τοῦ παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ εἰσαγγελέως, τὴν καθιέρωσιν δὲ διὰ τοὺς λοιποὺς τῆς ἐγγυήσεως, ὅτι δὲν δύνανται ν' ἀπολυθῶσιν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν προϊσταμένων δικαστηρίων, συνεδριαζόντων ἐν ὁλομελείᾳ. Εἰς τοὺς εἰσαγγελεῖς ἀνατίθησιν ἡ μὲν ποινικὴ ἡμῶν δικονομία τὴν ἐξάσκησιν τῆς ποινικῆς ἀγωγῆς, ὁ δὲ ὀργανισμὸς τῶν δικαστηρίων τὴν καταδίωξιν τῶν πειθαρχικῶν παραπτω-

μάτων τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν· ἀμφοτέρων δὲ τῶν καθηκόντων τούτων ἡ ἀκριβὴς ἐκπλήρωσις ἀπαιτεῖ ἀνεξαρτησίαν, ἧς εἶναι μέχρι τοῦ νῦν ὁλοτελῶς ἐστερημένοι, ὑποκείμενοι εἰς τὴν διάκρισιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, παρ' ᾗ ἐξασκοῦσι προφανῶς ἐπιρροὴν τὰ πολιτικὰ καὶ ἐπαρχιακὰ συμφέροντα. Ἐθεωρήθη ὅμως ἐξ ἄλλου ἄτοπον νὰ τύχωσι καθ' ὅλου τῶν δικαστικῶν πλεονεκτημάτων πάντες οἱ εἰσαγγελεῖς, δηλαδὴ καὶ τῆς ἰσοβιότητος, διότι ἕνεκα τῆς ἀπονομῆς εἰς αὐτοὺς πολλῶν δικαιωμάτων καὶ πολλῆς ἐξουσίας, μετεχούσης καὶ διοικητικοῦ χαρακτῆρος, ἀνάγκη νὰ ἦναι εὐλογωτέρα ἡ ἐπὶ τῇ παρεκτροπῇ αὐτῶν ἀπόλυσις ἐκ τῆς θέσεως.

Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ μόνον ἡ ἐλπὶς τῆς προαγωγῆς ἢ ὁ φόβος τῆς ματαιώσεως εὐλόγου ἐλπίδος περὶ προαγωγῆς δύναται νὰ ὠθήσῃ τὸν δικαστικὸν λειτουργὸν εἰς παρεκτροπήν, ἀλλὰ καὶ ὁ πόθος τῆς κατὰ προτίμησιν διατριβῆς ἐν τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ νομῷ ἢ ὁ φόβος τῆς ματαιώσεως τοῦ πόθου τούτου, ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ διὰ τῆς πολυετοῦς ἔν τινι νομῷ διατριβῆς σύνδεσις στενῶν προσωπικῶν σχέσεων πρὸς πρόσωπα ἐνδιαφερόμενα εἰς τὴν παρέκκλισιν τῆς δικαιοσύνης· ἄλλως δὲ ἀναμφισβήτητον εἶναι, ὅτι πρέπει πᾶσα ἰσχὺς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν νὰ ἐξαφανισθῇ διότι οὐ μόνον ἰδιαιτέραν ἐξουσίαν ἐν τῇ συνταγματικῇ τῶν ἐξουσιῶν διακρίσει ἀποτελεῖ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία, ἀλλ' εἶναι προσέτι ὁ μόνος εὐγρήγορος καὶ ἀληθινὸς φύλαξ τῶν ἐθνικῶν ἐλευθεριῶν καὶ ὁ ἰσχυρότατος προμαχὼν τῶν ἀντιπροσωπικῶν πολιτευμάτων κατὰ τῆς δεσποτείας, οὗ ἕνεκα καὶ ἀνετέθησαν αὐτῇ λίαν ἐλλόγως πολλὰ δικαιώματα καὶ πολλαὶ πράξεις ἐξασφαλιστικαὶ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν, καὶ ἐν ἄλλοις καὶ ἡ ἐκδίκασις τῶν δημοτικῶν ἐκλογῶν, προϋποτιθεῖσα ἀναγκαίως τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ δικαιώματος τῆς μεταθέσεως ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας· ἐπειδὴ προσέτι γεννᾷ εὔλογα παράπονα ἐν τῇ χορείᾳ τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν, πολλῶν μάλιστα παραλύει ἐντελῶς τὸν περὶ τὴν ὑπηρεσίαν ζῆλον, ἡ κατὰ τὰ ἑκάστου ἰσχυρὰ προσωπικὰ ἢ πολιτικὰ μέσα προνομιακὴ τοποθέτησις ἐν αἷς πρωτευούσαις νομῶν ἡ ζωὴ εἶναι ἀνετωτέρα καὶ εὐμαρεστέρα, ἡ ἐπιτροπὴ κρίνει, ὅτι πρὸς ἀκριβῆ ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης ἀπαιτεῖται καὶ τὰ τῆς μεταθέσεως τῶν δικαστῶν νὰ ρυθμισθῶσι κατὰ τρόπον, ἀποκλείοντα μὲν τὸ δικαίωμα παραπόνων ἀσφαλίζοντα δὲ τὴν δικαστικὴν ἀνεξαρτησίαν· τοιοῦτον δὲ τρόπον θεωρεῖ τὴν κατὰ τριετίαν τοποθέτησιν ἁπάντων τῶν ἐρετῶν καὶ τῶν πρωτοδικῶν καὶ τῶν προέδρων αὐτῶν ἐν αἷς δικαστικαῖς περιφερείαις ἤθελεν ὑποδείξει ὁ κλῆρος, τελουμένης τῆς κληρώσεως ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει. Ἀλλ' ὑποδεικνύουσα τὸν τρόπον τοῦτον τῆς τῶν δικαστῶν τοποθετήσεως, νομίζει πρέπον νὰ δηλώσῃ, ὅτι θεωρεῖ ἅμα διατηρητέαν μὲν τὴν διάταξιν τοῦ περὶ ἐντοπίων ὑπαλλήλων νόμου τοῦ 1876, καθ' ἣν δὲν δύναταί τις τῶν πρωτοδικῶν νὰ ἀποσταλῇ ἐν ᾗ ἐπαρ-

χία ἐξασκεῖ τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα, ἀναγκαίαν δὲ τὴν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης παροχὴν τοῦ δικαιώματος νὰ αἰτῆται παρὰ τῆς ὁλομελείας τοῦ προϊσταμένου δικαστηρίου τὴν ἄδειαν τῆς εἰς ἄλλην δικαστικὴν περιφέρειαν μεταθέσεως τοῦ δικαστικοῦ λειτουργοῦ, οὗ ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας ἢ ἄλλοι ἄγαν σπουδαῖοι ὑπηρεσιακοὶ λόγοι δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν περαιτέρω διατήρησιν ἐν ᾗ περιφερείᾳ ὑπηρετεῖ. Ὡς πρὸς δὲ τοὺς εἰσαγγελεῖς, φρονεῖ μὲν ἡ ἐπιτροπή, ὅτι προσῆκον ὡσαύτως νὰ περιορισθῇ τὸ δικαίωμα τοῦ ὑπουργείου περὶ τὴν μετάθεσιν αὐτῶν, οὗ διατηρουμένου ἀνεπάφου, χιμαιρικὴ ἀποβαίνει ἡ περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος αὐτῶν ἀνεξαρτησία τῶν εἰσαγγελέων, ἡ τοσοῦτον ἀπαραίτητος εἰς τὴν ἀποτελεσματικὴν ἐξάσκησιν τῆς δημοσίας ἀγωγῆς· θεωρεῖ ὅμως ἐπικίνδυνον τὴν ἐφ' ὡρισμένον χρονικὸν διάστημα ὑποχρεωτικὴν παράτασιν τῆς ἐν τῇ αὐτῇ δικαστικῇ περιφερείᾳ ἐκτελέσεως τῶν εἰσαγγελικῶν καθηκόντων, διὰ τὸ πολὺ τῆς ἐξουσίας τῆς μονομελοῦς εἰσαγγελικῆς ἀρχῆς. Ἕνεκα τούτου ὡς πρὸς τοὺς εἰσαγγελεῖς ἡ ἐπιτροπὴ δοξάζει, ὅτι δέον νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἡ μετάθεσις αὐτῶν ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ᾐτιολογημένης συγκαταθέσεως τῶν προϊσταμένων εἰσαγγελέων, προσαρτωμένης εἰς τὸ περὶ μεταθέσεως διάταγμα καὶ δημοσιευομένης διὰ τῆς *Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως*.

Ἀλλὰ πρὸς ἀκριβῆ καὶ ἀποτελεσματικὴν τῆς δικαιοσύνης ἀπονομὴν δὲν ἀπαιτεῖται μόνον ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ δικαστικοῦ λειτουργοῦ περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀνατεθειμένου αὐτῷ καθήκοντος· ἀπαιτεῖται προσέτι καὶ ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἐπιμέλεια περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο δὲ ὁ παρ' ἡμῖν ὀργανισμὸς τῶν δικαστηρίων κυρίως ἀποβλέπων, ἐγκατέστησε διὰ τοῦ δευτέρου αὐτοῦ κεφαλαίου πειθαρχικὴν ἐξουσίαν καὶ ὥρισε πειθαρχικὰς ποινάς· ἀλλὰ δυστυχῶς πᾶσαι αἱ ἀφορῶσαι εἰς τοῦτο διατάξεις ἤργησαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἄχρι τοῦ νῦν, διότι οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν πρόκλησιν τοῦ πειθαρχικοῦ ἐλέγχου ἀμελοῦσι τοῦ καθήκοντος αὐτῶν τούτου· οὕτω δὲ ἐματαιώθη τοῦ νομοθετήσαντος τὸν δικαστικὸν ἡμῶν ὀργανισμὸν ἡ σοφὴ περὶ πειθαρχικῆς τιμωρίας τῶν ὀλιγώρως ἐχόντων περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ δικαστικοῦ αὐτῶν καθήκοντος πρόνοια. Ἕνεκα τούτου ἡ ἐπιτροπὴ φρονεῖ, ὅτι δέον νὰ ὁρισθῶσι προθεσμίαι εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σπουδαιοτέρων εἰσαγγελικῶν καὶ δικαστικῶν ἔργων, ὧν ἡ παραμέλησις δέον νὰ ἐπιφέρῃ α') μὲν ποινικὴν καταδίωξιν, ἀνατιθεμένην εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐνδιαφερομένου, β') δὲ ἀπόλυσιν διαρκῆ τοῦ ἀμελήσαντος ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ἐπὶ τῇ ἀποφάσει τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἂν πρόκειται περὶ ἰσοβίου δικαστοῦ ἢ εἰσαγγελέως καὶ ἀντεισαγγελέως παρ' ἐφέταις, τοῦ ἐφετείου δέ, ἂν πρόκειται περὶ εἰσαγγελέως καὶ ἀντεισαγγελέως παρὰ πρωτοδίκαις. Εἰδικώτερον δὲ νομίζει ἡ ἐπιτροπή, ὅτι πρέπει νὰ ὁρισθῇ: α') ὅτι δέον νὰ ἐπάγῃ ποινικὴν καταδίωξιν οὐχ ἧττον τῆς ἐπαγούσης παῦσιν ὁριστικὴν πει-

θαρχικῆς κατὰ τοῦ παρὰ πρωτοδίκαις εἰσαγγελέως ἡ παραμέλησις τοῦ ἀναθετέου αὐτῷ καθήκοντος νὰ συντάσσῃ ἔκθεσιν κατὰ πᾶσαν τριμηνίαν περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ αὐτοῦ πρωτοδικείου, νὰ βεβαιοῖ ἐν αὐτῇ τὰ πειθαρχικὰ παραπτώματα τῶν τε ἄλλων δικαστικῶν λειτουργῶν, οἷον δικηγόρων καὶ δικαστικῶν κλητήρων, καὶ τῶν πρωτοδικῶν, προσέτι δὲ τῶν ἐκπληρούντων καθήκοντα δημοσίου κατηγόρου, δημάρχων καὶ δημαστυνόμων, διαβιβάζων ἀνυπερθέτως ταύτην εἰς τὸν προϊστάμενον εἰσαγγελέα τῶν ἐφετῶν, νὰ εἰσάγῃ δὲ παραυτίκα εἰς τὸ ἁρμόδιον δικαστικὸν Συμβούλιον τοὺς τυχὸν εἰς πειθαρχικὰ παραπτώματα ὑπερπεσόντας καὶ νὰ καταδιώκῃ ποινικῶς τοὺς τυχὸν ποινικῶς καταδιωκτέους δικηγόρους, β') ὅτι δέον νὰ ἐπάγῃ ὡσαύτως ποινικὴν καταδίωξιν οὐχ ἧττον ἢ ἀπόλυσιν διὰ πειθαρχικῆς καταδιώξεως κατὰ τοῦ παρ' ἐφέταις εἰσαγγελέως, ἡ παραμέλησις τοῦ ἀναθετέου αὐτῷ καθήκοντος νὰ ἐνεργῇ ἐντὸς ὡρισμένης προθεσμίας ὅ,τι δεῖ ἐπὶ τῶν ἐκθέσεων τῶν παρὰ πρωτοδίκαις εἰσαγγελέων, πρὸς δὲ τοῦ ἀναθετέου αὐτῷ καθήκοντος νὰ ἐπισκέπτηται καθ' ὡρισμένα διαλείμματα τὰ ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ πρωτοδικεῖα, ἐξετάζῃ κατὰ πόσον συνεμορφώθη πρὸς τὸ προμνημονευθὲν καθῆκον αὐτοῦ ὁ παρὰ πρωτοδίκαις εἰσαγγελεὺς καὶ ἐνεργῇ ὅ,τι δέον κατ' αὐτοῦ ἀμελήσαντος τυχὸν τοῦ καθήκοντος, γ') ὅτι δέον ἐν ταῖς εἰσαγγελικαῖς ἐκθέσεσι ν' ἀναφέρηται ῥητῶς, ἂν τηρῆται ἢ μὴ ἡ δυστυχῶς νῦν πολλάκις παραβιαζομένη διάταξις τοῦ ἄρθρου 252 τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων, καθ' ἣν πάντες οἱ δικαστικοὶ λειτουργοὶ ὀφείλουσιν ἐπὶ πειθαρχικῇ ποινῇ νὰ ἐμφανίζωνται κατὰ τὴν ὡρισμένην ὥραν εἰς τὸν τόπον τῆς συνεδριάσεως, δ') ὅτι δέον αἱ εἰσαγγελικαὶ ἐκθέσεις νὰ δημοσιεύωνται ἅμα τῇ καταρτίσει αὐτῶν διὰ τῆς *Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως*. Προσθετέον ἐνταῦθα ὅτι, τοῦ εἰσαγγελικοῦ προσωπικοῦ μὴ ἐπαρκοῦντος εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ῥηθέντων εἰσαγγελικῶν χρεῶν, ἀναγκαῖον ὑπολαμβάνει ἡ ἐπιτροπὴ νὰ συστήσῃ τὴν ἀνάλογον αὔξησιν αὐτοῦ.

Προσέτι δὲ νομίζει ἡ ἐπιτροπή, ὅτι δέον νὰ ὁρισθῇ προθεσμία, καθ' ἣν ἐκδοτέαι αἵ τε πολιτικαί, ποινικαὶ καὶ πειθαρχικαὶ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων καὶ τὰ βουλεύματα, ἐπιβαλλομένης εἰς τὸν μὴ ἐμπροθέσμως ὑποβάλλοντα τὴν νενομισμένην εἰσήγησιν δικαστὴν τῆς ποινῆς τῆς ἀπωλείας τῆς δικαστικῆς αὐτοῦ θέσεως διὰ πειθαρχικῆς ἀποφάσεως, ἐκδιδομένης τῇ φροντίδι τοῦ ἁρμοδίου εἰσαγγελέως. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιτρέπηται τῷ εἰσηγητῇ, εἴ ποτε διὰ τὸ δυσχερὲς τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀποφάσεως ἢ τοῦ βουλεύματος ἀπαιτεῖται προθεσμία ἀνωτέρα, νὰ ἀναφέρῃ τοῦτο δι' ἐμπροθέσμου ἐκθέσεως εἰς τὸ δικαστήριον καὶ λαμβάνῃ παρ' αὐτοῦ παράτασιν προθεσμίας δι' ἠτιολογημένης ἀποφάσεως. Οὐχ ἧττον ἡ ἐπιτροπὴ φρονεῖ, ὅτι δέον νὰ νομοθετηθῇ, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ εἰσηγητοῦ δικαστοῦ ἀναφέρεται ῥητῶς ἐν τῇ ἀποφάσει.

Ἀλλ' ἡ φυγοπονία τῶν δικαστῶν ὑποθάλπεται καὶ διὰ τῆς λήψεως συχνῶν ἀδειῶν, ὧν πολλαὶ εἰσὶ λίαν μακραὶ καὶ πολλάκις παρατείνονται ἀλλεπαλλήλως. Εἰς θεραπείαν τοῦ ἀτοπήματος τούτου, ἡ ἐπιτροπὴ κρίνει συντελεστικὸν νὰ νομοθετηθῇ, ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται δικαστῇ ἢ ἀντεισαγγελεῖ ἡ χορήγησις ἀδείας ἀπουσίας ἄνευ ᾐτιολογημένης περὶ τῆς ἀνάγκης αὐτῆς βεβαιώσεως τοῦ προέδρου καὶ τοῦ εἰσαγγελέως τοῦ δικαστηρίου, οὗ ἀποτελεῖ μέλος, προέδρῳ δὲ ἢ εἰσαγγελεῖ πρωτοδικῶν ἢ ἐφετῶν ἄνευ ᾐτιολογημένης περὶ τῆς ἀνάγκης αὐτῆς βεβαιώσεως τοῦ προέδρου καὶ εἰσαγγελέως τῶν ἀμέσως προϊσταμένων δικαστηρίων, νὰ ὁρισθῇ δὲ προσέτι, ὅτι, ὁσάκις ἡ ἄδεια ἀπουσίας ζητεῖται λόγῳ ἀσθενείας, δέον ἡ βεβαίωσις αὕτη νὰ στηρίζηται εἰς τὴν ἔνορκον ἐνώπιον τοῦ πρωτοδικείου ᾐτιολογημένην διαβεβαίωσιν δύο ἰατρῶν περὶ τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου τῆς χορηγήσεως ἀδείας πρὸς θεραπείαν τῆς μαστιζούσης αὐτὸν νόσου· οἱοσδήποτε δὲ δικαστικὸς λειτουργὸς ἤθελε λάβει ἄδειαν παρὰ τοῦ ὑπουργείου, μὴ στηριζομένην εἰς τὴν κατὰ τὰ ἀνωτέρω βεβαίωσιν τῶν ἁρμοδίων, ἢ ἤθελεν ἀποδημήσει ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἕδρας ἐπὶ μακρότερον τῶν τριῶν ἡμερῶν ἄνευ ἀδείας, ἀποβάλλει τὴν θέσιν αὐτοῦ δι' ἀποφάσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου, προκαλουμένης ὑπὸ τοῦ παρ' αὐτῷ Εἰσαγγελέως. Ἕπεται φυσικῶς τῇ ἀπαγορεύσει τῆς χορηγήσεως μακρῶν ἀδειῶν καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς λόγῳ ὑπηρεσίας μετακλήσεως εἰς Ἀθήνας τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν, καλυπτούσης συνήθως ἄδειαν μακρᾶς καὶ παρατεταμένης ἀπουσίας, ἐπιτρεπομένης μόνον κατ' ἐξαίρεσιν τῆς μετακλήσεως τῶν προϊσταμένων τῶν δικαστηρίων, ἤτοι τῶν προέδρων καὶ εἰσαγγελέων, ἀλλὰ καὶ ταύτης ἐπὶ δεκαπέντε τὸ πολὺ ἡμέρας.

Σημειωτέον, ὅτι τῶν τροφίμων καὶ τῶν ἄλλων ἀναγκῶν τοῦ βίου ἡ ὑπερτίμησις ἐπιτάσσει τὴν ἀνάλογον αὔξησιν τοῦ μισθοῦ τῶν δημοσίων λειτουργῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ τῶν δικαστικῶν. Ἀλλὰ πλὴν τῆς αὐξήσεως ταύτης, ἡ ἐπιτροπὴ νομίζει, ὅτι δέον νὰ ὁρισθῇ καὶ ἑτέρα εἰδικὴ αὔξησις τοῦ μισθοῦ τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν, τὸ μὲν ὑποθάλπουσα τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοπονίαν αὐτῶν, τὸ δὲ προβαλλομένη εἰς προσέλκυσιν καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν στοιχείων, τυγχανόντων τανῦν ἐκτὸς τῆς δικαστικῆς ὑπηρεσίας, ἅπερ εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶναι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτήν. Αὔξησιν δὲ πρέπουσαν θεωρεῖ ἡ ἐπιτροπὴ τὴν καθ' ὡρισμένον ποσόν, οἷον κατὰ τεσσαράκοντα ἢ πεντήκοντα κατὰ μῆνα δραχμάς, μετὰ ὡρισμένα ἑκάστοτε ἔτη ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ ὑπηρεσίας, αὔξησιν τοῦ μισθοῦ τοῦ δικαστικοῦ λειτουργοῦ, μέχρις οὗ ἀναβιβασθῇ ἡ αὔξησις εἰς τὸ ἥμισυ ἢ τὰ δύο τρίτα τοῦ ἀρχικοῦ μισθοῦ. Προστεθείσθω, ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ θεωρεῖ ἀναγκαῖον νὰ αὐξάνηται κατὰ πεντήκοντα ἔτι δραχμὰς ὁ μηνιαῖος μισθὸς τοῦ ἀνακριτοῦ, οὐ μόνον ὅπως ὑποκαίηται ὁ ζῆλος αὐτοῦ εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ κοπιωδεστάτου ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνακριτικοῦ καθήκοντος, ἀλλὰ καὶ

ὅπως ἀναδέχωνται τὰ σπουδαῖα ἔργα τοῦ ἀνακριτοῦ οἱ κράτιστοι τῶν δικαστῶν, ἐφ' ᾧ καὶ νομίζει ἀναγκαῖον ἡ ἐπιτροπὴ νὰ προτείνῃ νὰ διορίζῃ τοὺς ἀνακριτὰς τὸ ἁρμόδιον Ἐφετεῖον ἐνιαυσίως, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ παρὰ πρωτοδίκαις εἰσαγγελέως, μεταβιβαζομένῃ εἰς αὐτὸ διὰ τοῦ οἰκείου παρ' ἐφέταις εἰσαγγελέως.

Δυσχερεστέρα πολλῷ ἀποβαίνει ἡ βελτίωσις τοῦ προσωπικοῦ τῶν εἰρηνοδικείων, ὧν τὰ πλεῖστα θεωρεῖ ἀναγκαῖα εἰς ταχεῖαν τῆς δικαιοσύνης ἀπονομὴν ἡ πλειονοψηφία τῆς ἐπιτροπῆς, τὸ δύσκολον τῆς εὑρέσεως πολυαρίθμου προσωπικοῦ, ἐπιτηδείου εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν εἰρηνοδικιακῶν ἔργων, καὶ τὸ δύσκολον καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τῆς ἀπολύσεως μεγάλου ἀριθμοῦ εἰρηνοδικῶν, ἀσχολουμένων ἀπὸ πολυετίας εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν, μὴ συμπληρωσάντων οὐχ ἧττον τὰ ἔτη τῆς συντάξεως αὐτῶν καὶ μὴ δυναμένων δικηγορεῖν. Τούτου ἕνεκα ἡ ἐπιτροπή, μεταξὺ διαφόρων γνωμῶν ταλαντευθεῖσα, ἀπεφήνατο ἐπὶ τέλους κατὰ πλειονοψηφίαν, ὅτι αἱ μόναι δυναταὶ νομοθετικαὶ βελτιώσεις τοῦ εἰρηνοδικιακοῦ κλάδου, τό γε νῦν ἔχον, συνίστανται εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ μισθοῦ αὐτῶν, εἰς τὴν κατάργησιν τῆς μεταξὺ αὐτῶν διαφορᾶς τάξεων, εἰς τὴν ὑποβολὴν τοῦ περὶ μεταθέσεως αὐτῶν δικαιώματος τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης εἰς τὴν προηγουμένην συναίνεσιν τῶν προϊσταμένων πρωτοδικείων, συνερχομένων ἐν ὁλομελείᾳ, καὶ εἰς τὸν μετὰ τριετίαν ἢ πενταετίαν περιορισμὸν τοῦ ὑπουργείου εἰς τὸ προκαλεῖν τὸν διορισμὸν ἐν εἰρηνοδικιακαῖς θέσεσι διδακτόρων τοῦ δικαίου, ἐξασκησάντων ἐπιτυχῶς καὶ τὸ τοῦ δικηγόρου ἐπάγγελμα ἐπὶ τριετίαν, κατὰ πιστοποίησιν τῶν ἁρμοδίων πρωτοδικείων. Ὁσημέραι μεγεθυνομένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δικηγόρων, πέποιθεν ἡ ἐπιτροπή, ὅτι ἂν ὁ μισθὸς αὐξηθῇ καὶ τιμηθῇ τὸ εἰρηνοδικιακὸν ἀξίωμα, θέλουσι προσέρχεσθαι εἰς αὐτὸ καὶ δικηγόροι εὐπαίδευτοι, ἅτε μὴ ἀποκλειόμενοι διὰ τῆς εἰρηνοδικιακῆς θέσεως καὶ τῆς τῶν ἀνωτέρων δικαστικῶν ἀξιωμάτων κατοχῆς, ὡς ἰσοδυναμούσης τῆς εἰρηνοδικιακῆς ὑπηρεσίας πρὸς τὴν δικηγορικὴν ἐν τῷ ὑπολογισμῷ τοῦ προσόντος τοῦ χρόνου.

Πρὸς τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν δικαστηρίων συνδέεται καὶ ἡ βελτίωσις τῆς τύχης τῶν δικαστικῶν ὑπογραμματέων, οἵτινες, καίτοι ὀφείλοντες νὰ παραμένωσιν ἐργαζόμενοι ἐν τοῖς δικαστικοῖς γραφείοις ἐπὶ ὀκτὼ τοὐλάχιστον ὥρας κατὰ πᾶσαν ἐργάσιμον ἡμέραν καὶ τρεῖς τοὐλάχιστον κατὰ τὰς ἑορτασίμους, καὶ πολλάκις ἔτι πλείονας, καὶ ἀμοιροῦντες παντὸς μέλλοντος, ἔχουσιν ἐν τούτοις γλίσχρον μισθὸν καὶ εἶναι ἔκθετοι εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῆς πολιτικῆς, ἕνεκα δὲ τούτου ἐστερήθησαν πολλοὶ τοῦ ἀναγκαίου περὶ τὴν ὑπηρεσίαν ζήλου καὶ ἀμελοῦσιν ἔνιοι τοῦ καθήκοντος αὐτῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ φρονεῖ, ὅτι καὶ δίκαιον εἶναι καὶ εἰς τὴν δραστηριωτέραν καὶ ἀκριβεστέραν τοῦ τῶν ὑπογραμματέων καθήκοντος ἐκπλήρωσιν συμβάλλει ἡ κατὰ ἔτη τινὰ ὑπηρεσίας αὔξησις καὶ τοῦ μισθοῦ

τῶν ὑπογραμματέων κατὰ τὰ ἀνωτέρω περὶ δικαστῶν ῥηθέντα, καὶ ἡ ἀσφάλισις τῆς θέσεως αὐτῶν διὰ τῆς ὑπαγωγῆς τοῦ εἰς τὸν γραμματέα ἀνήκοντος δικαιώματος τῆς ἀπολύσεως αὐτῶν εἰς τὴν συναίνεσιν τῆς ὁλομελείας τοῦ δικαστηρίου, παρ' ᾧ ὑπηρετοῦσι.

Συντελεστικὸν οὐχ ἧττον ὑπολαμβάνει ἡ ἐπιτροπὴ κατὰ πλειονοψηφίαν εἰς τὴν προσήκουσαν τῶν δικαστικῶν καθηκόντων ἐκπλήρωσιν καὶ τὸν διορισμὸν εἰδικῶν ἀντιπροέδρων, προεδρευόντων τῶν διαφόρων τμημάτων τῶν πολυμελῶν δικαστηρίων, οἵτινες ὑποδεέστεροι μὲν τῶν προέδρων, ἀλλ' ἀνώτεροι κατὰ τὸν βαθμὸν τῶν λοιπῶν αὐτῶν συναδέλφων, δέον νὰ λαμβάνωσιν ἀνώτερον μὲν κατά τι μισθὸν τῶν δικαστῶν, νὰ διορίζωνται δὲ μετὰ ἔτη τινὰ ὑπηρεσίας κατὰ πρότασιν τῶν δικαστηρίων, εἰς ἃ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ῥηθέντα ἀνατίθεται ἡ πρότασις περὶ διορισμοῦ τῶν προέδρων.

'Αλλ' ἡ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τῆς δικαιοσύνης συνδέεται καὶ μετὰ νομοθετικῶν μέτρων ἄλλων, ἀφορώντων εἰς δικονομικὰς μεταρρυθμίσεις. Καὶ δὲν ἀπόκειται μὲν εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπιτροπὴν ἡ ὑπόδειξις τοιούτων μέτρων, ὡς μὴ ἀνατεθεῖσα εἰδικῶς ἡμῖν, θαρροῦμεν ὅμως νὰ δηλώσωμεν, ὅτι ὁμοθύμως ἀναγκαιότατον καὶ μάλα κατεπεῖγον θεωροῦμεν:

Α') νὰ καταργηθῶσι τὰ ἐμποροδικεῖα, καὶ νὰ ἀνατεθῇ ἡ κατὰ τὴν συνοπτικὴν διαδικασίαν ἐκδίκασις τῶν ἐμπορικῶν δικῶν εἰς τὰ πρωτοδικεῖα, ἐγγραφομένων ἐν ἰδιαιτέρῳ δελτίῳ καὶ συζητουμένων κατὰ προτίμησιν. Διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης ἐκλείπει ἡ καταταλανίζουσα πολλάκις τοὺς διαδίκους δυσχέρεια περὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ ἁρμοδίου δικαστηρίου εἰς ἐκδίκασιν ὑποθέσεων, ὧν ἀμφίβολος ὁ ἐμπορικὸς χαρακτήρ, καὶ ἡ ταύτῃ ἐπακολουθοῦσα διαφορὰ γνώμης τῶν διαφόρου βαθμοῦ δικαστηρίων περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ἐπὶ μεγίστῃ βραδύτητι τῆς τελειωτικῆς ἐκδικάσεως καὶ ἐνίοτε καταστροφῇ καὶ τῆς οὐσίας τῶν ὑποθέσεων.

Β') νὰ καταργηθῇ ἡ ἀπόπειρα συμβιβασμοῦ. Πεντηκονταετὴς πεῖρα ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ νομοθέτου, θελήσαντος διὰ τῆς προκαταρκτικῆς περὶ συμβιβασμοῦ διαδικασίας νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν συμβιβαστικὴν τῶν διαφορῶν διάλυσιν, δὲν τελεσφορεῖ, ἐπάγεται δὲ μόνον δι' αὐτῆς ἐξόγκωσις τῶν δικαστικῶν δαπανῶν καὶ παρέλευσις ματαία καὶ ζημιώδης τοῦ χρόνου.

Γ') νὰ ὁρισθῇ, ὅτι ὁ ἀρνούμενος τὴν ὑπογραφὴν αὐτοῦ ἐν ἰδιωτικῷ ἐγγράφῳ δέον νὰ προκαταβάλλῃ τὰς ἑκατὸν δραχμάς, ἐπισυνάπτων τὴν περὶ τούτου ἀπόδειξιν τοῦ ἁρμοδίου γραμματέως εἰς τὰς προτάσεις αὐτοῦ· ἄλλως δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ἡ ἄρνησις αὐτοῦ. 'Η μεταρρύθμισις αὕτη θέλει μετριάσει πως τὴν πλημμυρήσασαν ἤδη τὰ δικαστήρια ἀναιδῆ ἄρνησιν τῶν ἰδίων ὑπογραφῶν πολλῶν διαδίκων.

Δ') νὰ νομοθετηθῇ, ὅτι ἐφεξῆς ὑπάγονται εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν εἰρηνοδικῶν αἱ περὶ κατοχῆς διαφοραί. 'Επίσης δὲ ἐκκλητῶς μὲν αἱ προσω-

πικαὶ καὶ αἱ περὶ κινητῶν ἀγωγαὶ μέχρι τοῦ ποσοῦ πεντακοσίων δραχμῶν, ἀνεκκλήτως δὲ μέχρι τοῦ ποσοῦ ἑκατὸν δραχμῶν. Ἡ μεταρρύθμισις αὕτη, κατ' οὐδὲν δυναμένη κατ' οὐσίαν νὰ βλάψῃ, ἀνυψουμένου τοῦ εἰρηνοδικιακοῦ ἀξιώματος κατὰ τὰς προτάσεις τῆς ἐπιτροπῆς, θέλει ἐξυπηρετήσει σπουδαίως τὴν ταχυτέραν τῆς δικαιοσύνης ἀπονομὴν ἐπὶ δικῶν χρῃζουσῶν ταχείας ἀποπερατώσεως, καὶ θέλει μετριάσει τὸν ἀριθμὸν τῶν κατακλημμυρουσῶν νῦν τὰ πινάκια τῶν ἐφετείων δικῶν.

Ε') νὰ νομοθετηθῇ, ὅτι τὰ συνηθέστατα καὶ συχνότατα πλημμελήματα τῶν ἁπλῶν ἐξυβρίσεων, τῶν ἐλαφρῶν ἀπρομελετήτων τραυμάτων καὶ τῶν αὐτοδικιῶν ὑπάγονται ἐφεξῆς εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν πταισματοδικῶν, ἐπιτρεπομένου οὐχ ἧττον κατὰ τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν τοῦ καὶ νῦν κατὰ τῶν πταισματικῶν αὐτῶν ἀποφάσεων χωροῦντος μέσου τῆς ἐφέσεως. Ἐν ᾧ ἐξ ἑνὸς οὐδεὶς ὑπάρχει φόβος ἀδίκου ἢ ὑπερβολικῆς τιμωρίας τῶν εἰς τὰ ἐλαφρὰ ταῦτα πλημμελήματα ὑποπεσόντων διὰ τῆς δικονομικῆς ταύτης μεταρρυθμίσεως, ὡς ἐπιτρεπομένης ἐφέσεως, ἐξ ἄλλου ὑπηρετεῖται ἀποτελεσματικώτερον ὁ σκοπὸς τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης διὰ τῆς ταχυτέρας αὐτῶν ἐκδικάσεως, ἐκλείπει δὲ καὶ ἡ ἐξανάγκασις τῶν εἰς τὰ ἀδικήματα ταῦτα ὑποπιπτόντων, ἰδίως δὲ τῶν μαρτύρων κατηγορίας, ἀνηκόντων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὴν τάξιν τῶν πτωχῶν γεωργῶν, εἰς τὸ πορεύεσθαι εἰς τὴν πολλάκις πολὺ ἀπέχουσαν ἕδραν τοῦ πλημμελειοδικείου, ἐξ ἧς ὑφίστανται σπουδαίαν ὑλικὴν ζημίαν, ἐγκαταλιμπάνοντες ἐπὶ ἡμέρας τὰ ἔργα αὐτῶν.

ϛ') νὰ ὁρισθῇ ῥητῶς, ὅτι ἐπὶ τῶν προσωρινῶς ἐκτελεστῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων, ὁριστικῶν ἢ παρεμπιπτουσῶν, δὲν ἀναστέλλει τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν ἡ χρῆσις τοῦ ἐνδίκου μέσου τῆς ἀνακοπῆς ἢ τῆς ἐφέσεως, τηρουμένης ἄλλως τῆς ἐν τῷ ἄρθρῳ 733 τῆς πολιτικῆς δικονομίας διατάξεως, καθ' ἥν, ὅταν ἦναι πιθανόν, ὅτι θέλει ὑποστῇ μεταρρύθμισιν ἀπόφασίς τις προσωρινῶς ἐκτελεστή, ἢ θέλει καταστῇ μὴ ἀξιόχρεως ὁ νικῶν διάδικος, τὸ δικαστήριον κατ' αἴτησίν τινος τῶν διαδίκων διατάττει ἐγγύησιν.

Ζ') νὰ ὁρισθῇ ῥητῶς, ὅτι ἐπὶ τῶν εἰρηνοδικιακῶν ὑποθέσεων δὲν ἐπιτρέπεται ἔφεσις κατὰ τῶν παρεμπιπτουσῶν πέρὶ ἀποδείξεως ἀποφάσεων πρὸ τῆς ὁριστικῆς ἀποφάσεως, μεθ' ἧς καὶ μόνης δύνανται νὰ συνεκκληθῶσι καὶ αὗται. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ δικαιώματος τῆς ἐφέσεως καὶ εἰς τὰς διαταττούσας ἀποδείξεις παρεμπιπτούσας ἀποφάσεις ἐπιβλαβὴς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ πρωτοδικείου, ὡς συνεπάγουσα τὴν ἐπὶ μήκιστον παράτασιν τῶν δικῶν ἄνευ τινὸς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπηρεσίας τοῦ δικαίου κατ' οὐσίαν, (διότι ἐν ταῖς παρεμπιπτούσαις ἀποφάσεσι σφάλματα δύνανται νὰ ἐπανορθωθῶσιν ἄνευ βλάβης ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ ἀκολούθως συνεκκαλουμένων μετὰ τῆς ὁριστικῆς καὶ τῶν προδικαστικῶν ἀποφάσεων), εἶναι παντάπασιν ἀδικαιολόγητος, προκειμέ-

νου περὶ εἰρηνοδικειακῶν δικῶν, τὸ μὲν διότι αὗται πρὸ πάντων χρῄζουσι ταχείας ἀποπερατώσεως, τὸ δὲ διότι ἀτοπωτάτη ἡ διὰ τῆς ἐπιτρεπομένης ἐφέσεως κατὰ τῶν περὶ ἀποδείξεως ἀποφάσεων σπουδαία ἐπαύξησις τῶν δικαστικῶν δαπανῶν ἐπὶ δικῶν, ἀφορωσῶν εἰς μικρὸν καθ' ἑαυτὸ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐλάχιστον ποσόν.

Ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι πρὸς τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῆς δικαιοσύνης συνδέεται ἀδιαρρήκτως καὶ ἡ μεταρρύθμισις τοῦ περὶ ἐκτελέσεως τμήματος τῆς πολιτικῆς δικονομίας, ὅπερ, ὡς ἔχει νῦν, παράγει πολλάκις μακροτέρας δίκας τῶν δικῶν τῆς οὐσίας, ἀείποτε δὲ κωλύει τὴν ταχεῖαν ἐκτέλεσιν, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς εὐχερείας τῶν συναλλαγῶν καὶ τῆς ἑδραιώσεως τῆς δημοσίας πίστεως· ἐπίσης δὲ καταλληλοτέρα ῥύθμισις τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν σύνταξιν καὶ ὑποβολὴν τῶν ἐγγράφων προτάσεων. Ἡ πρότασις προϋποτίθησι τὴν συνδρομὴν τῶν στοιχείων τελείου συλλογισμοῦ· ἀπαρτίζεται κατ' ἀκολουθίαν ἐκ τῆς *μείζονος προτάσεως*, τουτέστι τῆς νομικῆς διατάξεως, ἐφ' ἧς στηριζόμενος ὁ διάδικος προβάλλει εἰς τὸ δικαστήριον τὴν ἐν τέλει τῆς προτάσεως σημειουμένην αἴτησιν αὑτοῦ, τῆς *ἐλάσσονος προτάσεως*, ἤτοι τοῦ ἱστορικοῦ τῆς ὑποθέσεως, ἐξ' οὗ δηλοῦται εἰς τὸ δικαστήριον, ὅτι συμβαίνουσι τὰ προκαλοῦντα τὴν ἐφαρμογὴν τῆς νομικῆς διατάξεως γεγονότα καὶ τοῦ *συμπεράσματος*, δηλονότι τοῦ αἰτητικοῦ, δι' οὗ ὁ διάδικος ζητεῖ τὴν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν κατὰ τὴν συλλογιστικὴν μέθοδον ἐφαρμογὴν τῆς νομικῆς διατάξεως· ἀλλὰ παρ' ἡμῖν ἐπεκράτησεν ἡ ἕξις τοῦ συμφύρειν τὸ ἱστορικὸν καὶ τὸ αἰτιολογικὸν καὶ πολλάκις καὶ τὸ αἰτητικὸν ἐν ταῖς προτάσεσιν οὕτως, ὥστε ὁ δικαστὴς περιάγεται εἰς τὴν δυσχερῆ ἀνάγκην τῆς καταδαπανήσεως πλείστου χρόνου εἰς κατανόησιν τῶν λεπτομερειῶν τῆς ὑποθέσεως καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς συλλογὴν τῶν πραγματικῶν τῆς δίκης καὶ νομικῶν ζητημάτων. Ἡ καθιέρωσις τύπου προτάσεων, οἷος ὁ ἐν Γαλλίᾳ καθιερωθεὶς τύπος τῶν qualités, δύναται νὰ περιορίσῃ τὸ ἐπικρατῆσαν ἄτοπον, διευκολύνουσα τὴν ταχυτέραν καὶ ὅσον ἔνεστιν ἀναμάρτητον διάλυσιν τῶν διαφορῶν. Ἀλλ' ἀνάγκη οὐχ' ἧττον νὰ ἐξαναγκασθῇ νομοθετικῶς καὶ ἡ ἀμοιβαία τῶν ἐγγράφων προτάσεων κοινοποίησις πρὸ τῆς παρὰ τῷ δικαστικῷ γραμματεῖ καταθέσεως αὐτῶν διά τε ἄλλους λόγους καὶ πρὸ πάντων, διότι τανῦν πολλάκις, ὡς γνωστόν, διαρκούσης τῆς συζητήσεως καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἑτέρου τῶν διαδίκων προβάλλονται ἰσχυρισμοί, οἵτινες, μὴ ἀντικρουόμενοι, ὑπολαμβάνονται ὡς ἀληθεῖς, ἐντεῦθεν δὲ προκύπτουσι σπουδαιότατα ἄτοπα πρὸς ζημίαν τῆς δικαιοσύνης.

Φρονοῦμεν τέλος, ὅτι ἀνάγκη νὰ ληφθῇ ταχίστη πρόνοια περὶ ἀνεγέρσεως δημοσίων δικαστικῶν καταστημάτων, ἰδίως μάλιστα ἐν πρωτευούσαις νομῶν διὰ τὸ πολυμελὲς τοῦ δικηγορικοῦ Συλλόγου, καὶ τὸ πολυπληθὲς τῶν συζητουμένων ὑποθέσεων· αἱ χρησιμεύουσαι ἤδη εἰς δικαστικὰ κα-

τκστήματα ἰδιωτικαὶ οἰκίαι ἥκιστα ἱκανοποιοῦσι τὴν προσήκουσαν διατήρησιν καὶ ἀνεύρεσιν τῶν ἀρχείων καὶ τὴν τήρησιν εὐπρεπείας καὶ τάξεως ἐν ταῖς δικαστικαῖς συνεδριάσεσιν. Ἄνευ τούτου ἥκιστα συντελέσει εἰς τῶν ἀρχείων τὴν προσήκουσαν φύλαξιν καὶ ὁ ψηφισθεὶς τελευταῖον ἀγαθὸς ἄλλως νόμος περὶ ἀρχειοφυλάκων, διότι ἡ κυρία τῆς κακῆς καὶ ἀνωμάλου τῶν ἀρχείων καταστάσεως αἰτία εἶναι ἡ ἔλλειψις εὐρυχώρων δικαστικῶν καταστημάτων καὶ αἱ κατὰ διαλείμματα μετακομίσεις τῶν δικαστικῶν ἀρχείων.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 21 Ἀπριλίου 1883.

Ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ τμήματος τῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν
τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ

Θεόδωρος Ν. Φλογαΐτης, εἰσηγητής, **Ν. Ῥάδος**,
Α. Παπαφράγκος, **Σ. Μπαλάνος**,
Γ. Ν. Φιλάρετος, **Ν. Δ. Λεβίδης**.

ΠΕΡΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Ὑπόμνημα πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργὸν κ. Π. Καλλιγᾶν ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου τῆς 5 Μαΐου 1882.

Ἡ φορολογία τῶν οἰνοπνευμάτων εἶναι γενικῶς καθιερωμένη· ὑπάρχουσι δὲ τρεῖς ἀφετηρίαι πρὸς ἐπιστημονικὸν καθορισμὸν τῆς βάσεως αὐτῆς:

1) ἡ πρώτη ὕλη ἐξ ἧς διὰ ζυμώσεως προκύπτει τὸ οἰνόπνευμα,

2) ἡ ποσότης τῆς ἐν καταστάσει ζυμώσεως διατελούσης πρώτης ὕλης καὶ

3) ἡ ποσότης τοῦ παραγομένου ἀνύδρου οἰνοπνεύματος.

Κατὰ μὲν τὴν πρώτην φορολογεῖται ἡ ἐντὸς τῶν σιτηρῶν, τῶν γεωμήλων, τῶν σεύτλων, τοῦ σακχαροκαλάμου, τῶν στεμφύλων κτλ. ἐνυπάρχουσα καὶ ζυμώσεως ἐπιδεκτικὴ οὐσία, ἤτοι τὸ σάκχαρον καὶ τὸ ἄμυλον, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ὁ χῶρος ὃν ὁ κατασκευαστὴς διαθέτει ὅπως παραγάγῃ τὸν μέγιστον ὅρον τοῦ οἰνοπνεύματος διὰ τῆς ζυμώσεως καὶ ἀποστάξεως καὶ κατὰ τὴν τρίτην τὸ ἰδανικὸν χημικῶς καθαρὸν οἰνόπνευμα, ὅπερ ἐνυπάρχει ἐντὸς τοῦ ἑτοίμου προϊόντος. Πασῶν δὲ τῶν μεθόδων τούτων προτιμᾶται, ὡς εἰκός, ἡ τρίτη, διότι εἶναι ἡ λογικωτέρα καὶ ἡ δικαιοτέρα. Εἶναι ἡ λογικωτέρα, διότι οὐδόλως ἐπηρεάζει τὴν βιομηχανίαν, ἀφίνουσα αὐτὴν ἐλευθέραν νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν καταλληλοτέραν ἐπιστημονικὴν πορείαν πρὸς ἐπίτευξιν πολλοῦ καὶ καλοῦ προϊόντος· εἶναι δὲ ἡ δικαιοτέρα, διότι ἐν ἰσότητι διανέμεται ἐφ' ὅλων τῶν παραγωγέων, φορολογοῦσα τὴν ποιότητα τοῦ παραγομένου προϊόντος. Οὐχ' ἧττον ὅμως ἔχει ἐν μειονέ-

κτημα, ὅπερ μάλιστα παρ' ἡμῖν δύναται νὰ φέρῃ πολλὰς δυσκολίας, τὸ τῆς δυνατῆς καταχρήσεως οὐ μόνον ἐκ μέρους τῶν κατασκευαστῶν, ἀποκρυπτόντων μέρος τῆς παραγωγῆς αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τῶν ὑπαλλήλων τοῦ δημοσίου. Τοιαῦτα ὅμως μειονεκτήματα ἔχουσι πάντες οἱ τρόποι τῆς βεβαιώσεως τῆς φορολογίας ταύτης.

Ἐν Ἀγγλίᾳ π. χ. λειτουργεῖ τὸ σύστημα τοῦτο· διατελεῖ δὲ ἐκεῖ ἡ βιομηχανία αὕτη ὑπὸ τὸν λεπτομερῆ, μέχρις ἐνοχλήσεως ἀδιάλειπτον καὶ πολυδάπανον ἔλεγχον τῶν ἀρχῶν, αἵτινες ὡς ἐκ τούτου ἀναγκάζονται νὰ ἐπιβλέπωσιν ἀεννάως δι' ἐξελεγκτῶν τὰ ἴδια ὄργανα αὐτῶν καὶ νὰ συγκρίνωσι τὸ ποσὸν τῆς πρώτης καὶ εἰς ζύμωσιν ὑποβληθείσης ὕλης πρὸς τὸ δηλωθὲν προϊόν, ὅπως ἀνακαλύπτωσι τὰς τυχὸν γενομένας καταχρήσεις. Οὐχ' ἧττον ὅμως λειτουργεῖ καλῶς τὸ σύστημα τοῦτο καὶ θᾶττον ἢ βράδιον ἅπαντα τὰ Κράτη θέλουσιν ἀσπασθῆ αὐτό, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ νῦν γινομένη ἐν Γερμανίᾳ μεταρρύθμισις τοῦ φορολογικοῦ τοῦ οἰνοπνεύματος συστήματος καὶ ἡ ἐκτελεσθεῖσα κατὰ τὴν 10 Ἰουλίου 1880 τροποποίησις τοῦ τέως ἐν Γαλλίᾳ ἰσχύοντος τρόπου τῆς φορολογίας ταύτης.

Ἐπειδὴ εἶναι σχετικῶς εὔκολον, εἴτε νὰ μὴ δηλωθῇ ἅπαν τὸ παραχθὲν οἰνόπνευμα, εἴτε ν' ἀποκρυφθῇ ἡ μέλλουσα εἰς ζύμωσιν νὰ ὑποβληθῇ πρώτη ὕλη, σχεδὸν ἀδύνατος ὅμως εἶναι καὶ μετὰ πολλῶν κινδύνων ἀνακαλύψεως συνδεδεμένη ἡ κατάχρησις τῆς ἐν καταστάσει ζυμώσεως ἐντὸς τῶν ἐπὶ τούτῳ πίθων εὑρισκομένης ὕλης, ἐν Γερμανίᾳ προὐτίμησαν τὸ δεύτερον σύστημα τῆς φορολογίας· καθορίζουσι δηλαδὴ τὴν χωρητικότητα τῶν πίθων καὶ δοχείων ζυμώσεως, ὑπολογίζουσι τὸ ἐκ τῆς ζυμουμένης ὕλης πιθανὸν προϊὸν καὶ σφραγίζουσι τοὺς πίθους κτλ. ἐφ' ὅσον δὲν γίνεται χρῆσις αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ βιομηχανία μολαταῦτα ἐξεῦρε τρόπους νὰ πολλαπλασιάσῃ τὸ παραγόμενον οἰνόπνευμα, ἐφαρμόζουσα ὀλιγώτερον ὕδωρ καὶ παράγουσα ἐκ σχετικῶς μικροτέρου ὄγκου ζυμώματος μεῖζον ποσὸν οἰνοπνεύματος, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸ σύστημα τοῦτο, διότι καὶ ἐν Γερμανίᾳ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἀπαραίτητος καὶ ἀδιάλειπτος ἐπέμβασις τῆς ἐξουσίας εἰς τὴν πορείαν καὶ τὰς βελτιώσεις τῆς βιομηχανίας, εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ πρὸς ζύμωσιν καὶ ἀπόσταξιν ἀπαιτουμένου χρόνου, τῆς χωρητικότητος τῶν πίθων καὶ ἀποστακτήρων κτλ., καὶ πολυδάπανος εἶναι καὶ σχεδὸν ἀδύνατος ἀπέναντι τῆς ἐπιμονῆς τῆς κερδοσκοπίας.

Ἐν Γαλλίᾳ δὲ ἀπὸ τῆς 10 Ἰουλίου 1880 θεωρεῖται οἰνόπνευμα ἄνυδρον (alcool absolu ou pur) πᾶν ὑγρὸν περιέχον 21—100 βαθμοὺς τοῦ ἑκατομβάθμου ἀραιομέτρου τοῦ Gay-Lussac, ἤτοι 21—100 $^0/_0$ οἰνοπνεύματος. Καὶ ὁ εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ὑπαγόμενος οἶνος, ὁ περιέχων πλείους τῶν 21^0 οἰνοπνεύματος θεωρεῖται καὶ φορολογεῖται ὡς ἀπόλυτον οἰνόπνευμα. Πᾶν δὲ ὑγρὸν δεικνῦον περιεκτικότητα κατωτέραν καὶ μέχρι τῶν 15^0 θεωρεῖται ὡς οἶνος· ὅσα δὲ ἐμπεριέχουσι πλέον τῶν 15 $^0/_0$ καὶ μέχρι τῶν

21 $^0/_0$ οἰνοπνεύματος, φορολογοῦνται διὰ μὲν τοὺς 15^0 ὡς οἶνος, διὰ δὲ τὰς μέχρι τῆς 21ης μονάδας ἐπιβάλλεται πρόσθετος φόρος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντιστοιχουσῶν μονάδων ἀνύδρου οἰνοπνεύματος. Τουτέστιν, ἐπειδὴ ὁ φόρος ἐπὶ 100 λιτρῶν οἰνοπνεύματος (ἑκάστη λίτρα ἔχει τὴν χωρητικότητα 312, 5 δραμίων ἤτοι 1000 κυβικῶν ἑκατοστομέτρων ὕδατος θερμοκρασίας 4^0 C.) ἰσοῦται πρὸς φράγκα 1,56 $^{25}/_{00}$, ἑκάστη ἐπὶ πλέον ἀραιομετρικὴ μονὰς ἐπὶ ποσότητος 100 λιτρῶν θέλει φορολογεῖσθαι διὰ φράγκων 1,56 $^{25}/_{100}$. Ὁ φόρος οὗτος εἶναι φόρος καταναλώσεως καὶ καλεῖται οἰνοπνευματικός, συμπληροῦται δὲ διὰ προσθέτου φόρου φρ. 6 διὰ τὰς πόλεις, ὧν ὁ πληθυσμὸς ὑπερβαίνει τοὺς 4000 κατοίκους. Ὅθεν ἕπεται ὅτι τὸ ἑκατόλιτρον οἰνοπνεύματος 21 μέχρις 100 $^0/_0$ πληρόνει φόρον φράγκων 162,25, ἤτοι ἑκάστη λίτρα φρ. 1, 62 $^1/_4$ ἑκάστη δὲ ὀκὰ τοῦ ἡμετέρου μετρικοῦ συστήματος φρ. 2,08 ἤτοι δραχ. παλαιὰς 2,33.

Ὁ δὲ ἐπὶ τῶν οἴνων φόρος, κανονισθεὶς καὶ αὐτὸς διὰ τοῦ ἀνωτέρω ἀπὸ 10 Ἰουλίου 1880 νόμου, διαιρεῖται εἰς 5 κεφάλαια. Ὑποδιαιρεῖται δηλαδὴ ἡ Γαλλία εἰς τρεῖς ζώνας τελωνειακὰς καὶ κατ' ἀκολουθίαν οἱ ἐξ αὐτῶν προερχόμενοι οἶνοι ὑπάγονται εἰς τρεῖς κατηγορίας.

Οἱ οἶνοι ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας καλοῦνται οἶνοι α'. τάξεως.
» » » μέσης » » » β'. »
» » » βορείου » » » γ'. »

1. Φόρος διαμετακομίσεως (droit de circulation) δι' οἴνους εἰς βαρέλια ἢ εἰς φιάλας.

Τὸ ἑκατόλιτρον οἴνων		αης	βας	γης τάξεως
πληρόνει	φρ.	1.—	1,50	2.—

2. Φόρος εἰσαγωγῆς (droit d' entrée) εἰς τοὺς δήμους

4— 6000 κατοίκων	0.40	0.55	0.75
6—10000 . . .	0.60	0.85	1.10
10—15000 . . .	0.75	1.15	1.50
15—20000 . . .	0.95	1.40	1.90
20—30000 . . .	1.10	1.70	2.25
30—50000 . . .	1.30	2.—	2.60
50 καὶ πέραν . . .	1.50	2.25	3.—

3. Φόρος ἐπὶ τῆς πωλήσεως (droit de vente en detail) συμποσοῦται εἰς 12 $^1/_2$ φρ. $^0/_0$ ἐπὶ τῆς ἀξίας.

4. Δημοτικὸς φόρος (octroi).

Δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸν φόρον τοῦ δημοσίου εἰς τοὺς δήμους μέχρι 4000 κατοίκων καὶ τὸ διπλάσιον αὐτοῦ εἰς τοὺς μεγαλειτέρους.

5. Φόρος εἰσαγωγῆς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνέρχεται εἰς 4 $^1/_2$ φρ. καθ' ἑκατόλιτρον.

Διὰ τὴν πόλιν τῶν Παρισίων εἰδικῶς οἱ ὑπ' ἀριθ. 1—3 φόροι ὑποβάλ-

λονται όμοῦ (taxe unique ou de remplacement) ἅμα τῇ εἰσαγωγῇ, ἐν ὅλῳ φρ. 8.75 καθ' ἑκατόλιτρον.

Ὁ ἔμμεσος φόρος δὲν πρέπει νὰ θίγῃ τὰ ἀπαραιτήτως πρὸς τὸ ζῆν τῶν πτωχοτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας χρειώδη, οὔτε δὲ νὰ ἦναι τοσούτῳ σημαντικός, ὥστε νὰ παρέχῃ ἀφορμὰς καταχρήσεων καὶ παρόρμησιν εἰς λαθρεμπόρια· ὁ τρόπος τῆς βεβαιώσεως καὶ τῆς εἰσπράξεως αὐτοῦ πρέπει νὰ μὴ ἦναι οὔτε δύσκολος οὔτε πολυδάπανος καὶ νὰ μὴ ἀπαιτῇ ἀδιάλειπτον ἀστυνομικὴν καὶ ἐφορευτικὴν ἐπιτήρησιν ἢ ἐξέλεγξιν, ἀποκλείων δὲ πᾶσαν σύγκρουσιν τῆς ἀρχῆς μετὰ τῶν φορολογουμένων καὶ ὅσον δυνατὸν τὰς καταχρήσεις καὶ παραβάσεις, νὰ μὴ παραλύῃ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας, ἀλλὰ νὰ ἐνισχύῃ τὴν ἐγχώριον παραγωγὴν καὶ νὰ διευκολύνῃ τὴν κατανάλωσιν τῶν ἐγχωρίων προϊόντων.

Προσὸν τοῦ φόρου ἔστω προσέτι νὰ ἦναι ἐνιαῖος δι' ἕκαστον εἶδος, νὰ ἐρείδεται ἐπὶ δικαιοσύνης καὶ ἰσότητος καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ ἐπεξηγήσεις διφορουμένας.

Τὸ οἰνόπνευμα, καὶ μάλιστα τὸ τῶν πνευματωδῶν ποτῶν, δὲν εἶναι ἀντικείμενον ἀπολύτου ἀνάγκης· ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς παρ' ἡμῖν τέχνας καὶ τὰς βιομηχανίας, ἔνθα ποιοῦνται χρῆσιν αὐτοῦ, ἡ καταναλισκομένη ποσότης εἶναι τοσούτῳ σμικρά, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποτεθῇ ζημία τις ἐπερχομένη εἰς τὰς τέχνας ὡς ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς τιμῆς αὐτοῦ. Ἀπεναντίας πανταχοῦ θεωρεῖται ὡς ἀντικείμενον πολυτελείας (objet de luxe) κατ' ἐξοχὴν καὶ φορολογεῖται ὡς τοιοῦτο. Ἐν Εὐρώπῃ ἐζήτησαν ν' ἀφήσωσιν ἀφορολόγητα τό τε ποσὸν τοῦ οἰνοπνεύματος, ὅπερ οἱ μικροὶ κτηματίαι συνήθως παράγουσι πρὸς ἀποκλειστικὴν αὐτῶν καὶ οἰκιακὴν χρῆσιν (ἐν Γαλλίᾳ οἱ λεγόμενοι bouilleurs du crû) καὶ τὸ ἐν ταῖς τέχναις ἐφαρμοζόμενον, ὅπερ μέχρι τινὸς ἐμίγνυτο μετ' οὐσιῶν ἀδύνατον ποιουσῶν τὴν ἐξ αὐτοῦ παρασκευὴν πνευματωδῶν ποτῶν (dénaturalisation de l' esprit de vin)· ἀλλ' ὅμως ἡ ἐντεῦθεν δυνατὴ γινομένη κατάχρησις ταχέως ἔπεισεν αὐτοὺς ν' ἀποστῶσι τοῦ ἄλλως εὐεργετικοῦ τούτου μέτρου καὶ νὰ ἐπιβάλλωσι φόρον ἐπὶ παντὸς τοῦ ἐν τῷ κράτει κυκλοφοροῦντος οἰνοπνεύματος. Ἀφ' ἑτέρου εἶναι ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ οἰνοπνεύματος ὁ ὀλιγώτερον ἐπαισθητὸς καὶ τὸν παραγωγέα οὐδόλως ζημιῶν, διότι μόνον ὁ καταναλωτὴς θέλει ἀποτίει αὐτόν· ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτον ἡ ζημία ἀδύνατον νὰ εἶναι μεγάλη, διότι ὑπέρμετρος χρῆσις μεγάλων ποσοτήτων οἰνοπνεύματος εἶναι ἀδύνατος.

Τῆς ἀρχῆς ταύτης, ὅτι τὸ οἰνόπνευμα εἶναι φορολογητέον, δεκτῆς γενομένης, οὐδεμία δύναται νὰ λάβῃ χώραν ἐπὶ εἴδους τινὸς αὐτοῦ ἐξαίρεσις, διότι τοιουτοτρόπως ἐκ τῶν προτέρων παρέχεται ἀφορμὴ καταχρήσεων καὶ ἀπάτης, ἣν ὀφείλομεν ν' ἀποφεύγωμεν. Ὅπου δήποτε λοιπὸν τοῦ κράτους παραχθῇ οἰνόπνευμα ἢ εὑρεθῇ τοιοῦτο ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαχθέν,

ὀφείλει νὰ φορολογῆται. Πρόκειται μόνον, ἵνα διανέμηται ἐπίσης καὶ δικαίως ὁ φόρος, νὰ ἐξευρεθῇ τρόπος, δι' οὗ πάντες οἱ παραγωγεῖς νὰ φορολογῶνται ἐπίσης δι' ἑκάστην ἴσην μονάδα ποσότητος οἰνοπνεύματος, ὅπερ παράγουσιν. Ἐν ἄλλαις λέξεσι θέλει αὐξηθῇ διὰ τοῦ φόρου τοῦ οἰνοπνεύματος ἡ τιμὴ αὐτοῦ, ἣν ἀποτίει ὁ καταναλωτής, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ σχέσις τοῦ κέρδους τῶν διαφόρων κατασκευαστῶν. Ἐὰν λ. χ. οἰνοπνευματοποιός τις ἐκέρδαινεν ἐκ τῆς πωλήσεως ὡρισμένης ποσότητος οἰνοπνεύματος τῆς αὐτῆς ποιότητος 100 δραχμάς, θέλει καὶ τώρα, καίτοι τῆς τιμῆς αὐξανομένης, κερδαίνει 100 δραχμάς, πωλῶν τὴν αὐτὴν ποσότητα οἰνοπνεύματος τῆς αὐτῆς ποιότητος.

Τοῦτο ὅμως πάντως εἶναι ἀδύνατον ἂν δὲν βασισθῇ ἡ φορολογία ἐπὶ τῆς καταμετρήσεως τῆς ποιότητος ἤτοι τῆς δυνάμεως ἢ περιεκτικότητος τοῦ φορολογηθησομένου οἰνοπνεύματος. Καθιερωθείσης τῆς ἀρχῆς τῆς φορολογίας τοῦ οἰνοπνεύματος, ἀνάγκη νὰ ἐξευρεθῇ ἡ φορολογικὴ αὐτοῦ μονάς, ἥτις ἐν μὲν τῷ ἐντελῶς καθαρῷ οἰνοπνεύματι ἐνυπάρχει ὁλόκληρος, ἐν δὲ τῷ ἀραιοτέρῳ ὑδρομιγεῖ ἐν μέρει μόνον· ἡ μονὰς αὕτη λοιπὸν ὀφείλει ν' ἀναζητηθῇ καὶ ὁ φόρος νὰ ἐπιβάλληται ἀναλόγως τῶν βεβαιουμένων τοιούτων μονάδων.

Ἐὰν δηλαδή, ὡς ἐν Γαλλίᾳ, ὁρισθῇ φόρος δρ. 2.33 ἐπὶ ἑκάστης ὀκάδος ἀπολύτου οἰνοπνεύματος 100 $^0|_0$ ἐμπεριέχοντος, τότε ὁ ἔχων 1000 ὀκάδας τοιούτου οἰνοπνεύματος θὰ πληρώσῃ 2330 δρ. Ἀκριβῶς δὲ τὸ αὐτὸ ποσὸν θέλει πληρώσει καὶ ὁ ἔχων 10000 ὀκάδας σούμας, περιεχούσας μόνον 10 $^0|_0$ ἀπολύτου οἰνοπνεύματος. Ἡ δὲ ἐκτίμησις τῆς περιεκτικότητος τοῦ οἰνοπνεύματος εἶναι λίαν εὐχερὴς καὶ γίνεται διὰ τοῦ ἀραιομέτρου, οὗτινος ἡ χρῆσις τυγχάνει ἐντελῶς γνωστὴ τοῖς οἰνοπνευματοποιοῖς. Μεταξὺ τῶν διαφόρων εἰδῶν ἀραιομέτρων παρ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν ἐν χρήσει τὰ τοῦ Baumé καὶ Cartier, δι' ὧν εὑρίσκεται ὁ βαθμὸς τῆς δυνάμεως τῶν οἰνοπνευμάτων ὡς ἐκ τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον καταδύσεως αὐτῶν ἐντὸς τοῦ ἐξεταζομένου ὑγροῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ κλίμαξ αὐτῶν εἶναι αὐθαίρετος καὶ δὲν παρέχει ἄνευ ὑπολογισμοῦ καὶ εἰδικῶν πινάκων τὴν ποσότητα τοῦ ἐμπεριεχομένου ἀνύδρου οἰνοπνεύματος, πρέπει ἐξάπαντος νὰ εἰσαχθῶσι τὰ ἑκατόμβαθμα οἰνοπνευματόμετρα τοῦ Gay-Lussac ἢ τοῦ Tralles, ἅτινα ἐπὶ τῇ ἁπλῇ ἐμβαπτίσει δεικνύουσιν ἀμέσως πόσα κατ' ὄγκον ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἀνύδρου οἰνοπνεύματος ἐμπεριέχονται ἔν τινι ἐξεταζομένῳ μίγματι οἰνοπνεύματος καὶ ὕδατος.

Ὁ ἑπόμενος πίναξ παρέχει ἐν ταῖς τρισὶ πρώταις στήλαις αὐτοῦ παραβολὴν τῶν κυριωτέρων οἰνοπνευματομετρικῶν κλιμάκων, ἐν τῇ τρίτῃ τὴν ἑκατοστιαίαν δύναμιν τοῦ οἰνοπνεύματος κατ' ὄγκους, ἐν τῇ τετάρτῃ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν (τῶν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν οἰνοπνεύματος) κατὰ βάρος καὶ ἐν τῇ πέμπτῃ τὸ εἰδικὸν βάρος τοῦ ἐξεταζομένου οἰνοπνεύματος, δηλαδὴ τὸ βάρος αὐτοῦ συγκρινόμενον πρὸς τὸ βάρος ἴσου ὄγκου ὕδατος.

Βαθμοὶ οἰνοπνευματομέτρου εἰς 15ο C.					Βαθμοὶ οἰνοπνευματομέτρου εἰς 15ο C.				
Baumé	Cartier	Ἑκατομβάθμου Gay-Lussac κατ' ὄγκον	Ἑκατοστὰ ἀνύδρου οἰνοπνεύματος κατὰ βάρος	Εἰδικὸν βάρος εἰς 15ο C.	Baumé	Cartier	Ἑκατομβάθμου Gay-Lussac κατ' ὄγκον	Ἑκατοστὰ ἀνύδρου οἰνοπνεύματος κατὰ βάρος	Εἰδικὸν βάρος εἰς 15ο C.
10	10	0	0.—	1,000			51	43.47	0,934
		1	0.80	0,993			52	44.42	0,932
		2	1.60	0,997	21	20	53	45.36	0,930
		3	2.40	0,996			54	46.32	0,928
		4	3.20	0,994			55	47.29	0,926
11	11	5	4.00	0,993	22	21	56	48.26	0,924
		6	4.81	0 992			57	49.23	0,922
		7	5.62	0,990			58	50 21	0,920
		8	6.43	0,989	23	22	59	51.20	0,918
		9	7.24	0.988			60	52.20	0,915
12		10	8.05	0,987			61	53.20	0,913
	12	11	8.87	0,986	24	23	62	54.21	0,911
		12	9.69	0,984			63	55.21	0,909
		13	10.51	0,983	25		64	56.22	0.906
		14	11.33	0,982		24	65	57.24	0,904
		15	12.15	0,981			66	58.27	0,902
		16	12.98	0,980	26		67	59.32	0,899
13		17	13.80	0,979		25	68	60.38	0,896
	13	18	14.63	0,978	27		69	61.42	0,893
		19	15.46	0,977		26	70	62.50	0.891
		20	16.28	0,976	28		71	63.58	0,888
		21	17.11	0,975		27	72	64.66	0,886
		22	17 95	0,974	29		73	65.74	0,884
14		23	18.78	0,973		28	74	66.83	0,881
		24	19.62	0,972	30		75	67.93	0,879
	14	25	20.46	0,971			76	69.05	0,876
		26	21.30	0,970	31	29	77	70.18	0,874
		27	22.14	0,969			78	71.31	0,871
		28	22.99	0,968	32	30	79	72.45	0,868
15		29	23.84	0,967			80	73.59	0,865
		30	24.69	0,966	33	31	81	74.74	0,863
		31	25.55	0.965			82	75.91	0,860
	15	32	26.41	0,964	34	32	83	77.09	0,857
		33	27.27	0,963	35		84	78.29	0,854
16		34	28.13	0,962		33	85	79.50	0,851
		35	28.99	0,960	36	34	86	80.71	0,848
		36	29.86	0,959			87	81.94	0.845
	16	37	30.74	0,957	37	35	88	83.19	0,842
		38	31.62	0,956	38	36	89	84 46	0,838
17		39	32.50	0,954			90	85.75	0,835
		40	33.39	0,953	39	37	91	87.09	0,832
	17	41	34.28	0,951			92	88.37	0,829
		42	35.18	0,949	40	38	93	89.71	0,826
18		43	36.08	0,948	41		94	91.07	0,822
		44	36.99	0,946	42	39	95	92.46	0,818
		45	37.90	0,945	43	40	96	93.89	0,814
	18	46	38.82	0,943	44	41	97	95.34	0 810
19		47	39 55	0,941	45	42	98	96.84	0,805
		48	40.66	0,940	46	48	99	98.39	0,800
		49	41.59	0.938	47	44	100	100.—	0,795
20	19	50	42.52	0,936	48				0,791

Ὁ χειρισμὸς τοῦ πίνακος τούτου οὐδεμίαν παρέχει δυσκολίαν. Ὑποτε-

θείσθω ὅτι πρόκειται περὶ οἰνοπνεύματος 20⁰ Cartier· ἐὰν θελήσωμεν νὰ μετατρέψωμεν αὐτοὺς εἰς βαθμοὺς τοῦ Baumé, ἀναγινώσκομεν πρὸς ἀριστερὰν αὐτῶν τοὺς ἀντιστοιχοῦντας 21⁰ τῆς κλίμακος ταύτης, πρὸς δεξιὰν δὲ εὑρίσκομεν τὸν ἀριθμὸν 53, ὃν ἤθελε σημειώσει ἀπ' εὐθείας τὸ ἑκατόμβαθμον οἰνοπνευματόμετρον τοῦ Gay-Lussac ἐμβαπτιζόμενον εἰς τὸ ἐν λόγῳ οἰνόπνευμα. Εἶναι δὲ ἡ βαθμολογία τοῦ ὀργάνου τούτου τοιαύτη, ὥστε, ἀρκεῖ ἡ θερμοκρασία τοῦ οἰνοπνεύματος νὰ ἦναι =15⁰, ὁ ἀριθμὸς τῶν 53⁰ βαθμῶν δεικνύει ἐν ταὐτῷ ὅτι 100 ὄγκοι (ὀκάδες, λίτραι) τοῦ ἐξεταζομένου οἰνοπνεύματος ἐμπεριέχουσι 53 ὄγκους (ὀκάδας, λίτρας) ἀνύδρου ἤτοι ἀπολύτου οἰνοπνεύματος, οἷον εἶναι τὸ τῶν 47⁰ Baumé, 44⁰ Cartier ἢ 100⁰ Gay-Lussac. Προκειμένου ὅμως νὰ ἀνεύρωμεν οὐχὶ τὴν ἑκατοστιαίαν ἀναλογίαν τῶν ὄγκων, ἀλλὰ τὸ βάρος τοῦ ἐνεχομένου ἀνύδρου οἰνοπνεύματος ἐντὸς ὡρισμένου βάρους ἐξεταζομένου οἰνοπνεύματος, λαμβάνομεν τὸν ἀντιστοιχοῦντα ἀριθμὸν τῆς 4ης στήλης τοῦ ἀνωτέρω πίνακος· ἡ δὲ πέμπτη τέλος στήλη αὐτοῦ χρησιμεύει εἰς διαφόρους ὑπολογισμούς, οὓς ἐκτελοῦσιν οἱ οἰνοπνευματοποιοὶ προτιθέμενοι νὰ εὕρωσι τὸ βάρος ὄγκου τινος οἰνοπνεύματος, ἢ τὸ ποσὸν ὕδατος ὅπερ ὀφείλουσι νὰ προσμίξωσιν αὐτῷ ὅπως λάβωσι οἰνόπνευμα ἀραιοτέρου, ἀλλ' ὡρισμένου βαθμοῦ κτλ.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ διαστολὴ τοῦ οἰνοπνεύματος εἰς τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῆς θερμοκρασίας εἶναι διάφορος, αἱ διὰ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος λαμβανόμεναι ἐνδείξεις εἰσὶν ἄχρηστοι προκειμένου περὶ οἰνοπνεύματος ψυχροτέρου ἢ θερμοτέρου τῶν 15⁰ Celsius (ἑκατομβάθμων), καθ' οὓς ἐκανονίσθησαν τὰ οἰνοπνευματόμετρα τοῦ Cartier καὶ τοῦ Gay Lussac ἢ τῶν 15,5 καθ' οὓς ἐκανονίσθη τὸ τοῦ Baumé. Διὰ τοῦτο δὲ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ παρατηρεῖται ἡ θερμοκρασία τοῦ οἰνοπνεύματος κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διὰ τοῦ οἰνοπνευματομέτρου δοκιμασίας, ὑπάρχουσι δὲ οἰνοπνευματόμετρα, φέροντα ἀντὶ ἕρματος μικρὸν ὑδραργυρικὸν θερμόμετρον, ἐφ' οὗ αὐτη ἀναγινώσκεται ἀμέσως, καὶ εἰδικοὶ πίνακες ἀναγωγικοὶ δεικνύοντες τὴν ἀληθῆ δύναμιν τοῦ οἰνοπνεύματος (ἐν θερμοκρασίᾳ οἱαδήποτε), εἰς οὓς ἀναγράφονται τὰ ζητούμενα ἀποτελέσματα ἐν στήλαις ἐκπροσωπούσαις τήν τε θερμοκρασίαν καὶ τὴν διὰ τοῦ οἰνοπνευματομέτρου Gay-Lussac ὁρισθεῖσαν δύναμιν τοῦ οἰνοπνεύματος.

Ἀντὶ νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τοὺς ἐκτεταμένους τούτους πίνακας, δυνάμεθα νὰ συστήσωμεν εὐχερεστάτην τινὰ μέθοδον, δι' ἧς μάλιστα ὑπελογίσθησαν καὶ οἱ ἀνωτέρω μνησθέντες πίνακες.

Ὅπως εὕρωμεν δηλαδὴ τὴν ἀληθῆ δύναμιν τοῦ οἰνοπνεύματος κατ' ὄγκους δι' οἱανδήποτε θερμοκρασίαν ἀφαιροῦμεν αὐτήν, ἐὰν εἶναι μικροτέρα τῶν 15⁰, ἀπὸ ταύτης, ἤ, ἐὰν εἶναι μείζων, ἀφαιροῦμεν ἀπ' αὐτῆς τοὺς 15⁰ καὶ πολλαπλασιάζομεν ἐπὶ $4/_{10}$ =0,4 τὸ ληφθὲν ὑπόλοιπον. Τὸν δὲ οὕτω προκύπτοντα ἀριθμόν, ἐὰν μὲν ἡ θερμοκρασία τοῦ οἰνοπνεύματος ἦτο μι-

κροτέρα τῆς τῶν 15^0, προσθέτομεν εἰς τὸν εὑρεθέντα βαθμὸν τοῦ οἰνοπνευματομέτρου, ἐὰν δὲ ἦτο μείζων, ἀφαιροῦμεν ἀπ' αὐτοῦ καὶ λαμβάνομεν οὕτω τὴν ἀληθῆ δύναμιν τοῦ οἰνοπνεύματος, ἣν δυνάμεθα ν' ἀναγάγωμεν διὰ τῆς 4ης στήλης τοῦ πίνακος εἰς βαθμοὺς βάρους. Ἔχομεν λ. χ. οἰνόπνευμα 14^0 Cartier θερμοκρασίας 25^0· ὁ πίναξ μας λέγει ὅτι 100 ὀκάδες αὐτοῦ κατ' ὄγκον περιέχουσιν 25 ὀκάδας οἰνοπνεύματος εἰς 15^0. Ἀφαιροῦντες κατὰ τὰ ἀνωτέρω τοὺς βαθμοὺς τῆς θερμοκρασίας 25—15=10 καὶ πολλαπλασιάζοντες τὸ ὑπόλοιπον ἐπὶ 0,4 ἤτοι 10×0,4=4, λαμβάνομεν 4 μονάδας βαθμῶν Gay-Lussac ἀφαιρετέας, ὅθεν ἡ ἀληθὴς δύναμις τοῦ οἰνοπνεύματος ἦτο 25—4=21 κατ'ὄγκον, τουτέστιν 100 ὀκάδες βάρους οἰνοπνεύματος ἐμπεριέχουσι 17 ὀκάδας καὶ 44 δράμια ἀνύδρου οἰνοπνεύματος.

Δὲν ἀπαιτεῖται βεβαίως νὰ δικαιολογήσωμεν καὶ νὰ συστήσωμεν τὸν τρόπον τοῦτον τῆς βεβαιώσεως, καθ' οὗ οὐδὲν παράπονον οὐδέποτε θέλει ἐγερθῆ καὶ ὅστις εἶναι δικαιότατος. Ἀλλ' ὅμως ἠθέλομεν συμβουλεύσει νὰ μὴ εἰσαχθῇ ἀμέσως ἡ τοιαύτη καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης λεπτομερείας ἀκριβὴς βεβαίωσις παρ' ἡμῖν, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον· καὶ τοῦτο πολλῶν λόγων ἕνεκα.

Ἐν πρώτοις ἀμφιβάλλω ἂν τὸ ὑποδεέστερον τῆς ἐφορίας καὶ τῶν τελωνείων προσωπικὸν θέλει δυνηθῇ νὰ ἐκμάθῃ τόσον ταχέως τὸν ἀλάνθαστον χειρισμὸν τοῦ ἐν λόγῳ ἀραιομέτρου, ἂν καὶ οὗτος οὐδεμίαν ἀπολύτως ἀπαιτεῖ εἰδικότητα ἢ ἐπιδεξιότητα, ὡς μαρτυρεῖ ἡ σήμερον γενικὴ χρῆσις τῶν ἀραιομέτρων Cartier κτλ. παρ' ὑπηρέταις τῶν οἰνοπνευματοποιείων. Ἔτι δέ, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον, τίς θὰ ἐξελέγξῃ τοὺς ἐκτιμητάς, ἐὰν οὗτοι ἑκουσίως ἢ ἀκουσίως ὑποπέσωσιν εἰς σφάλμα τι καὶ σημειώσωσι βαθμούς τινας ὀλιγώτερον τοῦ πραγματικοῦ; Ἂς εἰσαχθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ χάριν πειράματος σύστημά τι συγκεκρασμένον, ὅταν δὲ τελεσφορήσῃ τοῦτο, δύναται εὐκόλως νὰ βελτιωθῇ. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ὑπαχθῇ τὸ ἐν τῷ κράτει οἰνόπνευμα εἰς δύο ἢ τρεῖς κατηγορίας ἐξαρτωμένας ἐκ τοῦ ἐμπεριεχομένου ἀνύδρου οἰνοπνεύματος καὶ νὰ φορολογῆται ἕκαστον οἰνόπνευμα ὡς νὰ περιεῖχε τὸν ἀνώτατον ὅρον τῆς κατηγορίας, εἰς ἣν ὑπάγεται, συνάμα δὲ νὰ καταγραφῶσιν αἱ πρῶται ὗλαι ἐξ ὧν τὸ οἰνόπνευμα παράγεται, ὅπως οὕτως ἐκ τῶν προτέρων καὶ χάριν ἐλέγχου γνωσθῇ ὁποία περίπου ποσότης ἀνύδρου οἰνοπνεύματος θέλει προκύψει ἐκ τῶν εἰς ζύμωσιν ὑποβαλλομένων πρώτων ὑλῶν· κατόπιν δὲ δύναται νὰ εἰσαχθῇ ἡ λεπτομερὴς φορολογία κατὰ τὰ ἐμπεριεχόμενα ἑκατοστά, ὁπόταν οἱ φορολογούμενοι συνοικειωθῶσι μετὰ τοῦ ἁπλουστέρου καὶ νῦν προτεινομένου συστήματος. Ἂς ὁρισθῇ ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ ἔσεται προσωρινὴ καὶ ὅτι θέλει χρησιμεύσει ὡς μετάβασις

πρὸς μέτρα τελειότερα, ὅπως ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τὸ κοινὸν καὶ τὸ δημόσιον προετοιμασθῶσι δεόντως.

Ἤθελον λοιπὸν προτείνει νὰ ὑποδιαιρεθῶσι τὰ οἰνοπνεύματα (περὶ πνευματωδῶν ποτῶν δὲν πρόκειται εἰσέτι ἐνταῦθα) εἰς τρεῖς κατηγορίας καὶ δὴ νὰ συγκαταλέγωνται εἰς τὴν *πρώτην* κατηγορίαν τὰ πτωχὰ ἀποστάγματα ἤτοι ἡ σοῦμα μέχρι δυνάμεως 16⁰ Cartier ἤτοι 37 ⁰|₀ τοῦ ἀραιομέτρου Gay-Lussac, εἰς τὴν *δευτέραν* τὰ δευτέραν ἀπόσταξιν ὑποστάντα πτωχὰ ἢ τὰ ἐν τελειοτέροις οἰνοπνευματοποιείοις διὰ τῆς πρώτης ἀποστάξεως ἀμέσως πυκνότερα ἀπολαμβανόμενα, ὧν ἡ δύναμις ἔσται 30 ¹|₂⁰ Cartier ἤτοι 32⁰ Baumé ἤτοι 80 ⁰|₀ Gay-Lussac, εἰς δὲ τὴν *τρίτην* τὰ ἔχοντα δύναμιν 31⁰—44⁰ Cartier, 33⁰—48⁰ Baumé καὶ πέραν τῶν 80 ⁰|₀ Gay-Lussac.

Τοιουτοτρόπως θέλει εἶσθαι ἀδύνατον νὰ συμβῇ ἀκούσιόν τι λάθος κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν λεπτομερεστέρων βαθμῶν, διότι πρόκειται περὶ καλῶς διακρινομένων μεγάλων κατηγοριῶν, προσέτι δὲ δὲν θέλει ὑπόκεισθαι ὁ κατασκευαστὴς εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ καταπείσει τὸν ἐκτιμητὴν ὅτι τὸ οἰνόπνευμά του δεικνύει ὀλιγωτέρους βαθμούς, ἀφοῦ καλῶς γιγνώσκει ὅτι ὑπάρχουσι τρεῖς κατηγορίαι καὶ δύναται νὰ ρυθμίσῃ τὴν ἀπόσταξιν εἰς τρόπον νὰ κατασκευάσῃ προϊὸν ἀναλογοῦν εἴς τινα τῶν κατηγοριῶν τούτων. Βεβαίως θὰ ἦτο συμφερώτερον ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ὑπῆρχον μόνον δύο κατηγορίαι, διότι τότε ἔτι μᾶλλον ἤθελεν ἐκλίπει ἡ ἐκ τῆς καταμετρήσεως δυνατὴ κατάχρησις· ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἤθελον ζημιοῦσθαι οἱ μικροπαραγωγεῖς ἐὰν ἐντὸς τῆς πρώτης κατηγορίας συμπεριελαμβάνοντο οἰνοπνεύματα μεγάλης δυνάμεως, οἱ δὲ ἔχοντες μεγάλα καὶ καλῶς κατηρτισμένα καταστήματα ἤθελον ὠφελεῖσθαι ὑπερβαλλόντως ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης. Ἐὰν δέ τις παραπονεθῇ διισχυριζόμενος ὅτι ἐν τῷ μικρῷ αὐτοῦ καταστήματι ἢ διὰ τοῦ ἀτελοῦς αὐτοῦ ἄμβυκος συνήθως παράγει σοῦμαν 12 ἢ 14⁰ Cartier καὶ ἑπομένως ζημιοῦται πληρόνων φόρον, ὡς ἐὰν παρήγαγεν οἰνόπνευμα 16⁰, εὔκολος εἶναι ἡ ἀπάντησις· νὰ προσπαθήσῃ δηλαδὴ νὰ τελειοποιήσῃ τὴν τέχνην του, διότι τὴν σήμερον πανταχοῦ ἡ πρόοδος θριαμβεύει ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῆς ἀμαθείας.

Ἐὰν λοιπὸν παραδεχθῶμεν τὴν φορολογίαν ταύτην, καθ' ἣν ἀποκλείεται οὕτως εἰπεῖν ὁ λόγος τῆς καταδολιεύσεως, τὸ δημόσιον ὀφείλει νὰ προσέχῃ καλῶς α') νὰ μὴ καταδολιεύωνται αὐτὸ αὐτοὶ οἱ ὑπάλληλοι αὐτοῦ, ἐπιτρέποντες λ. χ. νὰ προσαχθῇ ἄλλο ἀντ' ἄλλου δείγματος (τοιοῦτος ὅμως κίνδυνος ὑφίσταται ἐφ' οἱουδήποτε συστήματος βεβαιώσεως καὶ δύναται νὰ προληφθῇ διὰ ποινῶν αὐστηρῶν καὶ ἐξελέγξεων), β') νὰ μὴ ἀποκρύπτωσιν οἱ φορολογούμενοι μέρος τοῦ προϊόντος αὐτῶν, τοῦθ' ὅπερ δύναται νὰ προληφθῇ ἐν μέρει διὰ τῆς καταγραφῆς τοῦ χώρου τῆς ζυμώσεως καὶ τῶν ἀμβύκων τῆς ἀποστάξεως, διὰ σφραγίσεως τῶν μὴ ἀδιαλείπτως ἐν χρήσει διατελούντων τοιούτων καὶ δι' ἐπιβλέψεως ἀδιαλείπτου

τῆς ἀποστάξεως καί γ') νὰ συντάξῃ πίνακα ἀναλογίας ἐμφαίνοντα πόσας ὀκάδας ἀνύδρου οἰνοπνεύματος δύνανται νὰ παράσχωσιν 100 ὀκάδες ἑκάστης τῶν συνήθως εἰς ζύμωσιν ὑποβαλλομένων πρώτων ὑλῶν καὶ νὰ ἐξελέγχῃ ἀδιαλείπτως τὰς εἰς τὰ οἰνοπνευματοποιεῖα εἰσαγομένας τοιαύτας ὕλας.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ἴσως, μεχρισότου ὁρισθῶσιν ἐπιστημονικῶς αἱ ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν πρώτων ὑλῶν προκύπτουσαι ποσότητες οἰνοπνεύματος, οἱ ἑπόμενοι ἀριθμοί, οὓς ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ἐρανισάμεθα συγγραμμάτων.

100 χιλιόγραμμα τῶν ἑπομένων πρώτων ὑλῶν παρέχουσιν οἰνόπνευμα ὡς ἔγγιστα.

Σίτος	28 χιλιόγρ.	Σταφίδες μέλαιναι	18 λίτρας
Κριθὴ	23 »	Σταφίδες ξανθαὶ	23 »
Κριθὴ βλαστήσασα	27 »	Οἶνος ρητινίτης	7—9 »
Ζέα	25 »	Οἶνος μέλας	11—14 »
Βρώμη	16.5 »	Melasse (σακχαροκαλ.)	24 »
Ἀραβόσιτος . .	28 »	Ξυλοκέρατα	18 »
Πατάται . . .	7 »	Μῆλα γλυκὰ	6.4 »
Σεῦτλα . . .	4.5 »	Ἀχλάδες	3.5 »
Σταφυλαὶ . . .	7—8 λίτρας	Σῦκα ξηρὰ	15 »
Στέμφυλα . . .	7—9 »	Ρίζαι ἐρυθροδάνου	6.4 »

Ἓν στρέμμα καλοῦ ἀγροῦ παρέχει κατὰ μέσον ὅρον:

Σίτου	χιλ.	140—200—285	ἄμυλον	98—160	οἰνόπν.	15—25	λίτρας
Ζέας	»	97—192—220	»	65—125	»	9,5—19	»
Κριθῆς	»	136—190—261	»	80—160	»	12—24	»
Ἀραβοσίτου	»	240—400	»	168—300	»	25—45	»
Πατάτας	»	1400—2450	»	280—480	»	42—72	»
Σεύτλων	»	2800—4000	σάκχαρον	308—400	»	56—67	»
Σταφυλῶν	»	1600—2500	»	250—400	»	50—75	»

Ἀναχωροῦντες λοιπὸν ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι τὸ ἀπόλυτον οἰνόπνευμα ὅπου δήποτε ὑπάρχει ἢ ἐνυπάρχει εἶναι φορολογητέον, ἠθέλομεν προτείνει φόρον καταναλώσεως ἐπ' αὐτοῦ, ἀνεξάρτητον τῶν εἰσαγωγικῶν τελῶν, ἐκ δρ. νέων μιᾶς καὶ ἡμισείας καὶ θεωρήσει ὡς ἀπόλυτον οἰνόπνευμα τὸ τῆς τρίτης τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν, περιέχον πλέον τῶν 80 $^0|_0$ ἀνύδρου οἰνοπνεύματος, ἠθέλομεν δὲ ἐπιβάλλει φόρον δρ. ν. μιᾶς ἐπὶ τῶν οἰνοπνευμάτων τῆς δευτέρας κατηγορίας, δυνάμεως 30 $^1|_2$ $^0|_0$ μέχρις 80 $^0|_0$ ἀνύδρου οἰνοπνεύματος καὶ τέλος φόρον δρ. ν. 0,45 ἐπὶ τῆς σούμας καὶ τοῦ οἰνοπνεύματος τῆς πρώτης κατηγορίας μέχρι 38 $^0|_0$.

Διὰ τοῦ προτεινομένου μέτρου, μὴ ἐφαρμοζομένου ἐπὶ τῶν οἰνοπνευμάτων τῆς ἐξαγωγῆς εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, προστατεύομεν ταύτην, διότι τὸ ἑλληνικὸν οἰνόπνευμα θὰ ἦναι εὐθηνότερον τῶν ξένων, παρορμῶμεν τὴν ἐγχώριον βιομηχανίαν εἰς τὸ νὰ κατασκευάζῃ διὰ τελειοτέρων συσκευῶν πυκνότερα τῶν 80 $^0/_0$ οἰνοπνεύματα καὶ προστατεύομεν πρὸ πάντων τὴν παρασκευὴν τῆς σούμας, εὐνοοῦντες αὐτὴν διὰ φόρου ἐλάσσονος (0,45 δρ.) ἀντὶ τοῦ εἰς τὴν μονάδα (δρ. 1,50) ἀναλογοῦντος (0,60 περίπου).

Ἅπαν τὸ ποσὸν τοῦ οἰνοπνεύματος, ὅπερ εὑρίσκεται ἐν τῷ κράτει, μόνον διὰ δύο ὁδῶν δύναται νὰ παρουσιασθῇ· ὑπάρχει δηλ. εἴτε τὸ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγόμενον, ὅπερ ἀδύνατον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θέλει εἰσαχθῇ ὑποδεέστερον, φέρον καὶ φορτίον ὕδατος, ἀλλὰ μόνον ἐν καταστάσει τοῦ πυκνοτέρου ἀπολύτου (alcool absolu), εἴτε τὸ ἐκ τῆς ζυμώσεως τῶν στεμφύλων, σταφίδων, σύκων, πάσης φύσεως ὀπωρῶν καὶ καρπῶν, σιτηρῶν, ἀραβοσίτου, γεωμήλων, σεύτλων καὶ σακχαροκαλάμων προερχόμενον, ὅπερ φέρεται εἰς τὴν ἀγορὰν ὡς σοῦμα ἢ ὡς οἰνόπνευμα τῆς δευτέρας κατηγορίας.

Διὸ δὲν θέλει διαφύγει οὐδὲ ἴχνος οἰνοπνεύματος τὴν φορολογίαν ταύτην, ἐὰν ἐκτὸς τῆς ἐγχωρίου σούμας κτλ. φορολογηθῇ καὶ ἅπαν τὸ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγόμενον οἰνόπνευμα, τοῦτο δὲ μάλιστα, ἀδιακρίτως τοῦ βαθμοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀπόλυτον οἰνόπνευμα (3ης κατηγορίας). Ἐὰν δέ, ὡς ἐν τῷ ἀπὸ 5 Μαΐου νομοσχεδίῳ, ἤθελεν ἀφεθῇ τοῦτο ἐλεύθερον τέλους, ἕκαστος τῶν παντοπωλῶν καὶ οἰνοπνευματοποιῶν ἐν Ἑλλάδι θὰ ἠγόραζεν ἐκ Βελγίου ἀντὶ 44 φράγκων τὸ ἑκατόλιτρον 90 $^0/_0$ ἢ ἐν Γερμανίᾳ τὸ τῶν 97 $^0/_0$ ἀντὶ 56 φρ., τὸ ἀναγκαιοῦν αὐτῷ ἄνυδρον οἰνόπνευμα, ὅπως δι' ὀλίγου σακχάρου, χρώματος καὶ ἀρώματος μεταποιήσῃ αὐτὸ εἰς ἀψίνθιον, ροσόλια, ρούμιον, κονιακόν, σπίρτον καὶ ἄλλα πνευματώδη ποτά, ἐν ἀκαρεῖ δὲ ἤθελον σταματήσει πάντα τὰ παρ' ἡμῖν ἀκμάζοντα νῦν οἰνοπνευματοποιεῖα. Ἀλλὰ μήπως ἀντιβαίνει ἡ φορολογία τοῦ ἀνύδρου οἰνοπνεύματος εἰς τὸν φιλανθρωπικὸν σκοπὸν τῆς προστασίας τῶν τεχνῶν ἢ τῶν φαρμακείων, ὅπως ταῦτα χορηγῶσιν εὐθηνότερα τὰ δι' αὐτοῦ σκευαζόμενα προϊόντα ἢ φάρμακα; Ὁ γνωρίζων ποίου εἴδους οἰνόπνευμα εἶναι τὸ ἐν ταῖς παρ' ἡμῖν τέχναις (μὴ ὑπαρχούσης δυστυχῶς εἰσέτι χημικῆς τινος βιομηχανίας) καὶ ἐν τοῖς φαρμακείοις ἐφαρμοζόμενον, εὑρίσκει γελοῖον τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον. Οἱ φωτογράφοι, οἱ βερνικιοποιοί, οἱ φαρμακοποιοί, οἱ μυροποιοὶ παρ' ἡμῖν μεταχειρίζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κοινὸν οἰνόπνευμα (σπίρτον), τὸ δὲ σχετικῶς ἐλάχιστον ποσὸν ἀνύδρου οἰνοπνεύματος, ὅπερ ἐφαρμόζεται ἐν Ἑλλάδι, δὲν δύναται νὰ φέρῃ ζημίαν τινὰ εἰς τὸν κατασκευαστὴν ὡς ἐκ της αὐξήσεως τῆς τιμῆς αὐτοῦ, διότι εἶναι πασίγνωστον ὅτι ὁ φαρμακοποιὸς κερδίζει ἐκ τῶν συνταγῶν του 50—100 $^0|_0$· ἐκτὸς δὲ τούτου οὐδεὶς φόβος ὅτι τὰ φάρμακα θέλουσιν ὑπερτιμηθῇ ἐπειδὴ τὸ

ἀπόλυτον οἰνόπνευμα, ὅπερ σήμερον οὐδὲ κἂν εἰσέρχεται εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτῶν, θέλει γίνει ἀκριβώτερον. Τὰς ὀλίγας φιάλας alcool absolu τῶν 47° Baumé, ἃς κομίζουσιν ἔξωθεν οἱ φαρμακέμποροι ἀντὶ 0,75 ἢ 1 φράγκου, πωλοῦσι παραδόξως ἐνταῦθα πρὸς 7—7 ½ φράγκα εἰς τοὺς φωτογράφους καὶ τοὺς πραγματογνώμονας ἐπὶ τοξικολογικῶν ὑποθέσεων. Προτιμότερον λοιπὸν νὰ περιορισθῶσι τὰ ὀφθαλμοφανῆ καὶ ὑπερβολικὰ κέρδη τῶν τούτου ἕνεκα πολλαπλασιαζομένων φαρμακεμπόρων, δι' οὓς τὸ νομοσχέδιον τῆς 5 Μαΐου εἶναι ὄντως χρυσοφόρον μεταλλεῖον, παρὰ νὰ νεκρωθῇ τοιουτοτρόπως ἡ ἡμεδαπὴ οἰνοπνευματοποιΐα καὶ νὰ καρπῶνται ὀλίγοι τινες, οὐδεμίαν πρὸς τὴν βιομηχανίαν ταύτην σχέσιν ἔχοντες, κέρδη ἐκ τῆς καταστροφῆς αὐτῆς. Διὰ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ οἰνοπνεύματος ἐπὶ τοῦ ἔξωθεν εἰσκομιζομένου, τοῦτο, ἐπιβαρυνόμενον μὲ ἔξοδα ναύλων καὶ εἰσαγωγικὰ τέλη, θέλει στοιχίζει ἀκριβώτερον τοῦ ἡμεδαποῦ, οὕτω δὲ θέλει ἀναμφιβόλως προστατευθῇ ἡ ἐγχώριος οἰνοπνευματοποιΐα, ἥτις μόνον διότι παρασκευάζει προϊὸν εὐθηνότερον ἤρχισε νὰ ἀκμάζῃ· ὅστις δὲ οὐχ ἧττον προτιμᾷ τὸ ξένον προϊόν, εἶναι ἐλεύθερος νὰ προμηθεύηται τοιοῦτο· ἀλλ' ὅμως θὰ πληρώνῃ καὶ περισσότερον.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν φορολογίαν τῆς σούμας, ἥτις εἶναι ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἐγχωρίου οἰνοπνεύματος καὶ ἐν τῇ φορολογίᾳ τῆς ὁποίας συμπεριλαμβάνεται ἡ φορολογία πάντων τῶν εἰδῶν οἰνοπνεύματος καὶ πάντων τῶν πνευματωδῶν ποτῶν, αὕτη εἶναι λίαν δικαία καὶ οὐδεμίαν θὰ εὕρῃ ἀντίστασιν. Μετ' αὐτὴν μάλιστα καθίσταται περιττὴ πᾶσα ἑτέρα τῆς ἐκ τῆς σούμας σκευασθείσης ρακῆς φορολογία. Ἐπειδὴ καθ' ὅλον τὸ κράτος οὐδεὶς θέλει δυνηθῇ νὰ παραγάγῃ μονομερῶς εὐθηνοτέραν σοῦμαν, οἱ κατασκευασταὶ αὐτῆς δὲν θὰ ζημιῶνται· ὁ μόνος φόβος εἶναι, μήπως οἱ ἐκ συστήματος ρακοπόται, οἵτινες ἀντὶ 5 λεπτῶν θὰ πληρόνωσι 10 λεπτὰ τὴν μερίδα, δυσαρεστηθῶσιν· ἀλλ' ἐκτὸς ὅτι εἶναι εὐεργέτημα τῆς κοινωνίας ὁ περιορισμὸς τῆς καταχρήσεως τῆς ρακοποσίας εἰς τὰς πτωχὰς αὐτῆς τάξεις, μήπως δὲν εἶναι ἐπαχθέστερος ὁ φόρος 25 λ. ἐπὶ τῆς ἑτοίμης ρακῆς, ὃν τὸ νομοσχέδιον τῆς 5 Μαΐου ἐπιβάλλει;

Διὰ τῆς φορολογίας λοιπὸν τῆς τε σούμας καὶ τοῦ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς οἰνοπνεύματος, οὐδεμία θύρα ἀνοίγεται εἰς τὰς καταχρήσεις καὶ τὸν δόλον, οὐδεὶς δύναται ἀθεμίτως νὰ ὠφεληθῇ καὶ οὐδεὶς τῶν κατασκευαστῶν βλάπτεται, οὐδὲ μένει που τοῦ κράτους οἰνόπνευμα ἀφορολόγητον, τοῦθ' ὅπερ εἰς τοὺς φόρους ἐπὶ τῆς καταναλώσεως εἶναι τὸ οὐσιῶδες.

Μένει εἰσέτι νὰ εἴπωμεν ὀλίγας λέξεις περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως καὶ τῆς βεβαιώσεως τοῦ «ἐπὶ τοῦ οἰνοπνεύματος φόρου».

α) Ἐπὶ μὲν τοῦ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγομένου οἰνοπνεύματος εἰσπράττεται ὁ φόρος οὗτος ἐν τῷ τελωνείῳ μετὰ τοῦ εἰσαγωγικοῦ τέλους· ἐπὶ τούτῳ δὲ λαμβάνει ὁ ἐλεγκτὴς ἐξ ἑκάστου πίθου ἤτοι δοχείου ποσόν τι

δείγματος, θέτει αὐτὸ ἐντὸς τοῦ δοκιμαστηρίου κυλίνδρου τοῦ ἀραιομέτρου, καὶ ἐμβαπτίζει εἰς αὐτὸ τὸ ἀραιόμετρον, ἀναγινώσκει δὲ καὶ σημειοῖ τὸν οὕτω προκύπτοντα βαθμὸν (ὁδηγὸν ἔχων τοὺς ἐν ἀνάγκῃ ὑπό τινος ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐπεξεργασθησομένους διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον πίνακας) καὶ εὑρίσκει εἰς ποίαν κατηγορίαν ἀνάγεται τὸ εἰσαχθὲν προϊόν.

β'.) Ἐπὶ τῆς εἰσαγομένης ῥακῆς ἢ ἄλλων πνευματωδῶν ποτῶν ἐπιβάλλεται ὁ ἐν τῷ νομοσχεδίῳ τῆς 5 Μαΐου ἀναφερόμενος φόρος.

γ'.) Ὅπως φορολογηθῇ ἡ ἐγχώριος σοῦμα καταγράφονται ὡς ἐν τῷ νομοσχεδίῳ ἀναφέρεται οἱ χῶροι ζυμώσεως καὶ ἀποστάξεως καὶ οἱ σχετικοὶ λέβητες καὶ ἄμβυκες ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ γνωρίζῃ ἡ Ἐφορία ἐκ τῶν προτέρων ὁπόσον ἔσεται τὸ φορολογητέον οἰνόπνευμα, σφραγίζονται οἱ λέβητες καὶ οἱ ἄμβυκες ἐφ' ὅσον ἀργοῦσι καὶ ἀποσφραγίζονται πάλιν τῇ αἰτήσει τοῦ κατασκευαστοῦ, ὅταν πρόκειται νὰ ἐνεργήσωσιν· ὑπάλληλος δὲ τῆς ἐφορίας διαμένει κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀποστάξεως ἐν τῷ καταστήματι ἢ λαμβάνονται ἄλλα μέτρα ἀσφαλίζοντα τὴν ἀποταμίευσιν καὶ προσαγωγὴν ἅπαντος τοῦ προϊόντος τῆς ἀποστάξεως καὶ δοκιμάζεται τοῦτο διὰ τοῦ ἀραιομέτρου, ἵνα εὑρεθῇ ἡ κατηγορία τοῦ ἀποστάγματος καὶ ὁρισθῇ ὁ πληρωτέος φόρος. Ἀριθμοῦνται λ. χ. οἱ πίθοι, ἐν οἷς ἀποταμιεύεται τὸ ἀπόσταγμα καὶ καταγράφονται ἢ σφραγίζονται, ἕκαστον δ' αὐτῶν συνοδεύει τὸ σχετικὸν τριπλότυπον τῆς εἰσπράξεως τοῦ φόρου.

δ'.) Ὅπως ἐξελεγχθῇ τὸ φορολογητέον ποσὸν τοῦ οἰνοπνεύματος ἐκ τῶν προτέρων κρατεῖται καὶ ἀκριβὴς σημείωσις τῶν τε εἰς τὸ σχετικὸν ἐργοστάσιον εἰσαχθεισῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τοῦ ἐξ αὐτῶν προσδοκωμένου (κατὰ τὸν ἀνωτέρω πίνακα) οἰνοπνεύματος.

ε'.) Ἐπὶ τοῦ ἅπαξ φορολογηθέντος οἰνοπνεύματος ἢ σούμας δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ ἐκ δευτέρου φόρος οἰνοπνεύματος καὶ ἐὰν κατόπιν ἀραιωθῇ δι' ὕδατος ἢ συμπυκνωθῇ διὰ νέας ἀποστάξεως.

ϛ'.) Ἐπὶ δὲ τῆς ῥακῆς κτλ. θέλει ἐπιβληθῇ ἕτερος καὶ ἀνεξάρτητος τοῦ φόρου τοῦ οἰνοπνεύματος *φόρος πωλήσεως*, ὅστις εἰσπραχθήσεται εἴτε ὅταν ἡ ῥακὴ ἢ τὸ πνευματῶδες ποτὸν ἐξέλθῃ τοῦ καταστήματος, ὅπερ παράγει αὐτά, ἀλλὰ δὲν πωλεῖ λιανικῶς, εἴτε ὅταν ἐκτεθῇ πρὸς πώλησιν παρὰ λιανοπωλῶν, οἵτινες κατασκευάζουσιν αὐτὰ προχείρως δι' ἀναμίξεως ἐξ οἰνοπνεύματος φορολογηθέντος ἤδη διὰ τοῦ φόρου τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ *δὲν* ἔχουσι ἔντυπα εἰσπράξεως τοῦ φόρου ἐπὶ τῆς πωλήσεως διὰ τὰ παρ' αὐτῶν πωλούμενα ποτά.

ζ'.) Ὁ *ἐπὶ τῆς πωλήσεως* τῆς μὴ ῥακῆς *φόρος* δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ 5 λεπτὰ κατ' ὀκάν, ἀφοῦ τὸ ἐν αὐτῇ οἰνόπνευμα τυγχάνει ἤδη φορολογημένον.

η'.) Ὁ δὲ φόρος ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ ζύθου, συμπεριλαμβάνων καὶ τὸν φόρον καταναλώσεως, δύναται νὰ ὁρισθῇ ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου οἰνοπνεύματος εἰς 25 κατ' ὀκάν.

ἀπόλυτον οἰνόπνευμα, ὅπερ σήμερον οὐδὲ κἂν εἰσέρχεται εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτῶν, θέλει γίνει ἀκριβώτερον. Τὰς ὀλίγας φιάλας alcool absolu τῶν 47⁰ Baumé, ἃς κομίζουσιν ἔξωθεν οἱ φαρμακέμποροι ἀντὶ 0,75 ἢ 1 φράγκου, πωλοῦσι παραδόξως ἐνταῦθα πρὸς 7 — 7 ½ φράγκα εἰς τοὺς φωτογράφους καὶ τοὺς πραγματογνώμονας ἐπὶ τοξικολογικῶν ὑποθέσεων. Προτιμότερον λοιπὸν νὰ περιορισθῶσι τὰ ὀφθαλμοφανῆ καὶ ὑπερβολικὰ κέρδη τῶν τούτου ἕνεκα πολλαπλασιαζομένων φαρμακεμπόρων, δι' οὓς τὸ νομοσχέδιον τῆς 5 Μαΐου εἶναι ὄντως χρυσοφόρον μεταλλεῖον, παρὰ νὰ νεκρωθῇ τοιουτοτρόπως ἡ ἡμεδαπὴ οἰνοπνευματοποιΐα καὶ νὰ καρπῶνται ὀλίγοι τινες, οὐδεμίαν πρὸς τὴν βιομηχανίαν ταύτην σχέσιν ἔχοντες, κέρδη ἐκ τῆς καταστροφῆς αὐτῆς. Διὰ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ οἰνοπνεύματος ἐπὶ τοῦ ἔξωθεν εἰσκομιζομένου, τοῦτο, ἐπιβαρυνόμενον μὲ ἔξοδα ναύλων καὶ εἰσαγωγικὰ τέλη, θέλει στοιχίζει ἀκριβώτερον τοῦ ἡμεδαποῦ, οὕτω δὲ θέλει ἀναμφιβόλως προστατευθῆ ἡ ἐγχώριος οἰνοπνευματοποιΐα, ἥτις μόνον διότι παρασκευάζει προϊὸν εὐθηνότερον ἤρχισε νὰ ἀκμάζῃ· ὅστις δὲ οὐχ ἧττον προτιμᾷ τὸ ξένον προϊόν, εἶναι ἐλεύθερος νὰ προμηθεύηται τοιοῦτο· ἀλλ' ὅμως θὰ πληρώνῃ καὶ περισσότερον.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν φορολογίαν τῆς σούμας, ἥτις εἶναι ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἐγχωρίου οἰνοπνεύματος καὶ ἐν τῇ φορολογίᾳ τῆς ὁποίας συμπεριλαμβάνεται ἡ φορολογία πάντων τῶν εἰδῶν οἰνοπνεύματος καὶ πάντων τῶν πνευματωδῶν ποτῶν, αὕτη εἶναι λίαν δικαία καὶ οὐδεμίαν θὰ εὕρῃ ἀντίστασιν. Μετ' αὐτὴν μάλιστα καθίσταται περιττὴ πᾶσα ἑτέρα τῆς ἐκ τῆς σούμας σκευασθείσης ρακῆς φορολογία. Ἐπειδὴ καθ' ὅλον τὸ κράτος οὐδεὶς θέλει δυνηθῆ νὰ παραγάγῃ μονομερῶς εὐθηνοτέραν σοῦμαν, οἱ κατασκευασταὶ αὐτῆς δὲν θὰ ζημιῶνται· ὁ μόνος φόβος εἶναι, μήπως οἱ ἐκ συστήματος ρακοπόται, οἵτινες ἀντὶ 5 λεπτῶν θὰ πληρόνωσι 10 λεπτὰ τὴν μερίδα, δυσαρεστηθῶσιν· ἀλλ' ἐκτὸς ὅτι εἶναι εὐεργέτημα τῆς κοινωνίας ὁ περιορισμὸς τῆς καταχρήσεως τῆς ρακοποσίας εἰς τὰς πτωχὰς αὐτῆς τάξεις, μήπως δὲν εἶναι ἐπαχθέστερος ὁ φόρος 25 λ. ἐπὶ τῆς ἑτοίμης ρακῆς, ὃν τὸ νομοσχέδιον τῆς 5 Μαΐου ἐπιβάλλει;

Διὰ τῆς φορολογίας λοιπὸν τῆς τε σούμας καὶ τοῦ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς οἰνοπνεύματος, οὐδεμία θύρα ἀνοίγεται εἰς τὰς καταχρήσεις καὶ τὸν δόλον, οὐδεὶς δύναται ἀθεμίτως νὰ ὠφεληθῇ καὶ οὐδεὶς τῶν κατασκευαστῶν βλάπτεται, οὐδὲ μένει που τοῦ κράτους οἰνόπνευμα ἀφορολόγητον, τοὔθ' ὅπερ εἰς τοὺς φόρους ἐπὶ τῆς καταναλώσεως εἶναι τὸ οὐσιῶδες.

Μένει εἰσέτι νὰ εἴπωμεν ὀλίγας λέξεις περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως καὶ τῆς βεβαιώσεως τοῦ «ἐπὶ τοῦ οἰνοπνεύματος φόρου».

α) Ἐπὶ μὲν τοῦ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγομένου οἰνοπνεύματος εἰσπράττεται ὁ φόρος οὗτος ἐν τῷ τελωνείῳ μετὰ τοῦ εἰσαγωγικοῦ τέλους· ἐπὶ τούτῳ δὲ λαμβάνει ὁ ἐλεγκτὴς ἐξ ἑκάστου πίθου ἤτοι δοχείου ποσόν τι

δείγματος, θέτει αὐτὸ ἐντὸς τοῦ δοκιμαστηρίου κυλίνδρου τοῦ ἀραιομέτρου, καὶ ἐμβαπτίζει εἰς αὐτὸ τὸ ἀραιόμετρον, ἀναγινώσκει δὲ καὶ σημειοῖ τὸν οὕτω προκύπτοντα βαθμὸν (ὁδηγὸν ἔχων τοὺς ἐν ἀνάγκῃ ὑπό τινος ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐπεξεργασθησομένους διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον πίνακας) καὶ εὑρίσκει εἰς ποίαν κατηγορίαν ἀνάγεται τὸ εἰσαχθὲν προϊόν.

β'.) Ἐπὶ τῆς εἰσαγομένης ῥακῆς ἢ ἄλλων πνευματωδῶν ποτῶν ἐπιβάλλεται ὁ ἐν τῷ νομοσχεδίῳ τῆς 5 Μαΐου ἀναφερόμενος φόρος.

γ'.) Ὅπως φορολογηθῇ ἡ ἐγχώριος σοῦμα καταγράφονται ὡς ἐν τῷ νομοσχεδίῳ ἀναφέρεται οἱ χῶροι ζυμώσεως καὶ ἀποστάξεως καὶ οἱ σχετικοὶ λέβητες καὶ ἄμβυκες ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ γνωρίζῃ ἡ Ἐφορία ἐκ τῶν προτέρων ὁπόσον ἔσεται τὸ φορολογητέον οἰνόπνευμα, σφραγίζονται οἱ λέβητες καὶ οἱ ἄμβυκες ἐφ' ὅσον ἀργοῦσι καὶ ἀποσφραγίζονται πάλιν τῇ αἰτήσει τοῦ κατασκευαστοῦ, ὅταν πρόκειται νὰ ἐνεργήσωσιν· ὑπάλληλος δὲ τῆς ἐφορίας διαμένει κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀποστάξεως ἐν τῷ καταστήματι ἢ λαμβάνονται ἄλλα μέτρα ἀσφαλίζοντα τὴν ἀποταμίευσιν καὶ προσαγωγὴν ἅπαντος τοῦ προϊόντος τῆς ἀποστάξεως καὶ δοκιμάζεται τοῦτο διὰ τοῦ ἀραιομέτρου, ἵνα εὑρεθῇ ἡ κατηγορία τοῦ ἀποστάγματος καὶ ὁρισθῇ ὁ πληρωτέος φόρος. Ἀριθμοῦνται λ. χ. οἱ πίθοι, ἐν οἷς ἀποταμιεύεται τὸ ἀπόσταγμα καὶ καταγράφονται ἢ σφραγίζονται, ἕκαστον δ' αὐτῶν συνοδεύει τὸ σχετικὸν τριπλότυπον τῆς εἰσπράξεως τοῦ φόρου.

δ'.) Ὅπως ἐξελεγχθῇ τὸ φορολογητέον ποσὸν τοῦ οἰνοπνεύματος ἐκ τῶν προτέρων κρατεῖται καὶ ἀκριβὴς σημείωσις τῶν τε εἰς τὸ σχετικὸν ἐργοστάσιον εἰσαχθεισῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τοῦ ἐξ αὐτῶν προσδοκωμένου (κατὰ τὸν ἀνωτέρω πίνακα) οἰνοπνεύματος.

ε'.) Ἐπὶ τοῦ ἅπαξ φορολογηθέντος οἰνοπνεύματος ἢ σούμας δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ ἐκ δευτέρου φόρος οἰνοπνεύματος καὶ ἐὰν κατόπιν ἀραιωθῇ δι' ὕδατος ἢ συμπυκνωθῇ διὰ νέας ἀποστάξεως.

ϛ'.) Ἐπὶ δὲ τῆς ῥακῆς κτλ. θέλει ἐπιβληθῇ ἕτερος καὶ ἀνεξάρτητος τοῦ φόρου τοῦ οἰνοπνεύματος *φόρος πωλήσεως*, ὅστις εἰσπραχθήσεται εἴτε ὅταν ἡ ῥακὴ ἢ τὸ πνευματῶδες ποτὸν ἐξέλθῃ τοῦ καταστήματος, ὅπερ παράγει αὐτά, ἀλλὰ δὲν πωλεῖ λιανικῶς, εἴτε ὅταν ἐκτεθῇ πρὸς πώλησιν παρὰ λιανοπωλῶν, οἵτινες κατασκευάζουσιν αὐτὰ προχείρως δι' ἀναμίξεως ἐξ οἰνοπνεύματος φορολογηθέντος ἤδη διὰ τοῦ φόρου τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ *δὲν* ἔχουσι ἔντυπα εἰσπράξεως τοῦ φόρου ἐπὶ τῆς πωλήσεως διὰ τὰ παρ' αὐτῶν πωλούμενα ποτά.

ζ'.) Ὁ *ἐπὶ τῆς πωλήσεως* τῆς μὴ ῥακῆς *φόρος* δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ 5 λεπτὰ κατ' ὀκάν, ἀφοῦ τὸ ἐν αὐτῇ οἰνόπνευμα τυγχάνει ἤδη φορολογημένον.

η'.) Ὁ δὲ φόρος ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ ζύθου, συμπεριλαμβάνων καὶ τὸν φόρον καταναλώσεως, δύναται νὰ ὁρισθῇ ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου οἰνοπνεύματος εἰς 25 κατ' ὀκάν.

θ'.) Πάντα τὰ λοιπὰ βαρυτιμώτερα τῆς ῥακῆς πνευματώδη ποτά, οἷον ἀψύνθιον, chartreuse, τριαντάφυλλον, πικρόν, ῥούμιον, κονιακὸν κλ. φορολογοῦνται διὰ φόρου πωλήσεως λεπ. 20 κατ' ὀκάν, ἀφοῦ καὶ τούτων τὸ οἰνόπνευμα ὑπάρχει ἤδη φορολογημένον.

ι'.) Ἐπὶ τοῦ εἰσαγομένου ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ζύθου ἐπιβάλλεται ὁ τοῦ νομοσχεδίου φόρος 75 λεπ.

ια'.) Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ φορολογῆται καὶ ὁ ἐγχώριος οἶνος, ἀφοῦ εἶναι προϊὸν ζυμώσεως καὶ ἐνέχει 7 ½ % (ὁ ῥητινίτης) μέχρι 12 % καὶ 15 % (ὁ ἐρυθρὸς) καὶ πλέον οἰνοπνεύματος καὶ ἀφοῦ οἱ οἰνοπνευματοποιοὶ ἠδύναντο νὰ κατασκευάσωσιν ἐξ αὐτοῦ δι' ἀποστάξεως οἰνόπνευμα ἢ τὸ «Κονιακὸν» καλούμενον πνευματῶδες ποτόν. Φόρος π. χ. ἐπὶ τοῦ οἴνου, ὑπαγομένου ἄλλως εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ζύθου, ἐκ λεπ. 2—5 κατ' ὀκὰν θὰ ἦτο ἀνεπαίσθητος καὶ λίαν ἀποτελεσματικός. Συμπεριλαμβάνοντες μάλιστα καὶ τὸν οἶνον εἰς τὸ νέον τοῦτο εἶδος τῆς φορολογίας, δυνάμεθα εὐκολώτερον νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ νομοσχεδίου τῆς 5 Μαΐου.

ιβ'.) Ἐπιστρέφεται ὁ καταβληθεὶς φόρος καταναλώσεως κατὰ τὴν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐξαγωγὴν τοῦ οἰνοπνεύματος κλ.

Ὁ *φόρος ἐπὶ τοῦ οἰνοπνεύματος*, ἅπαξ εἰσπραχθείς, δὲν δύναται μὲν νὰ ἐπαναληφθῇ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ οἰνοπνεύματος ἔστω καὶ ὑπὸ ἄλλην μορφὴν πωλουμένου, δὲν εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ ἦναι ὁ μόνος ἐπιβαλλόμενος ἐπὶ τῶν πνευματωδῶν ποτῶν φόρος. Ἐπειδὴ δὲ διὰ νέας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἁπλῆς κατεργασίας τοῦ οἰνοπνεύματος παράγονται τὰ βαρυτιμότερα πνευματώδη ποτά, ὧν ἡ ἀγοραία ἀξία εἶναι πάντοτε δυσανάλογος πρὸς τὴν τιμὴν τῆς πωλήσεως αὐτῶν, ὀφείλει νὰ ἐπιβληθῇ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν λοιπῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ ὁ ἀνωτέρω μνησθεὶς *φόρος ἐπὶ τῆς πωλήσεως*. Ἐν Γαλλίᾳ π.χ. ἐνῷ τὸ ἑκατόλιτρον οἰνοπνεύματος ἀνωτέρου τῶν 21 % φορολογεῖται διὰ φρ. 156.25, ἐπιβάλλεται ἐπὶ τοῦ ἀψινθίτου (Liqueur d' absinthe) φόρος 218 20/00 φρ. Καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τοῦ νομοσχεδίου τῆς 5 Μαΐου παραδέχεται τὴν φορολογίαν ταύτην. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ πρώτη ὕλη, ἐξ ἧς παρήχθησαν ἡ ῥακὴ καὶ τὰ πνευματώδη ποτά, δηλαδὴ τὸ οἰνόπνευμα τῆς σούμας, τυγχάνει ἤδη φορολογημένη, δὲν δύναται εἰμὴ μικρός τις μόνον πρόσθετος φόρος ἐπὶ τῆς πωλήσεως τῶν εἰδῶν τούτων νὰ ἐπιβληθῇ καὶ τοῦτο, καθ' ὅσον αὐξάνεται ἡ τιμὴ τῆς πωλήσεως αὐτῶν διὰ τῆς κατεργασίας, τῶν προσθηκῶν σακχάρου, ἀρώματος, χρώματος κτλ. καὶ τοῦ μείζονος βαθμοῦ τῆς πολυτελείας, ἥτις προκαλεῖ τὴν χρῆσιν αὐτῶν.

Μετὰ τὰ λεχθέντα προκύπτει τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ εἰσαχθὲν εἰς τὴν βουλὴν νομοσχέδιον εἶναι ἀσύμφορον, ἄδικον ἐν πολλοῖς καὶ ἐντελῶς ἀνε-

φάρμοστον· προβῶμεν δὲ νῦν εἰς τὴν ὅσον ἔνεστι σύντομον ἀνάλυσιν αὐτοῦ.

'Εδ. 1. τῆς ἐκθέσεως ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου· παραλείπεται εἰς τὰ δεκτικὰ φορολογίας ποτὰ ὁ οἶνος.

'Εδ. 2. Οὐ μόνον ἡ βεβχίωσις τοῦ προτεινομένου φόρου εἶναι προβληματική, διότι ἕκαστος οἰνοπνευματοποιὸς δύναται σήμερον νὰ παραγάγῃ σοῦμαν, ἤτοι πρῶτον ἀπόσταγμα τοῦ ζυμώματος τῶν στεμφύλων, ἔχουσαν τὴν δύναμιν πλουσίου οἰνοπνεύματος· ἀλλ' ὅμως θέλει φορολογεῖσθαι ὅπως ὁ ἔσχατος χωρικός, ὅστις κληρονομήσας χάλκινον ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἐνετικῆς κυριαρχίας ἄμβυκα, ἔμαθε παρὰ τῶν προγόνων του ν' ἀποστάζῃ τὸ ζύμωμα τῶν στεμφύλων καὶ μὴ γνωρίζων νὰ τὸ ἀποκαθάρῃ, πωλεῖ αὐτὸ εἰς τοὺς τελειότερα καταστήματα ἔχοντας. Ὑποθέσατε ὅτι ἐν καλῶς κατηρτισμένῳ καταστήματι ἀποστάζεται διὰ τοῦ Σαβαλλείου Dephlegmateur ζύμωμά τι καὶ παράγεται πρῶτον ἀπόσταγμα 30° δυνάμεως (75 °|₀ ἀνύδρου οἰνοπνεύματος). Χίλιαι ὀκάδες τοιαύτης «σούμας» θὰ πληρώσωσι βεβαίως πρὸς λεπτὰ 2 δραχμὰς 20, ἐνῷ 20 δραχμὰς πληρώνουσιν ἐπίσης 80 ὀκάδες ῥακῆς, ὁ δὲ ἀγοραστὴς τῆς «σούμας» ταύτης θὰ κάμῃ ἐξ αὐτῆς 3000 ὀκάδας ῥακῆς καὶ κερδίζει ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ δημοσίου δραχμὰς 730.

'Εδ. 3. 'Εὰν παντοπώλης τις παρουσιάσῃ ῥακήν, περιέχουσαν 80 °|₀ οἰνοπνεύματος καὶ φορολογηθῇ πρὸς 25 λεπ. κατ' ὀκάν, τίς ἐμποδίζει αὐτὸν νὰ ἀραιώσῃ αὐτὴν ὕστερον μὲ τὸν τριπλάσιον ὄγκον ὕδατος, ὅπως παρασκευάσῃ 4 ὀκάδας ποτίμου ῥακῆς, ἧς ὁ ἀναλογῶν φόρος τότε ἔσεται μόλις 6 ¹)₄ λεπτά;

'Εδ. 4. 'Εὰν τὸ ἄνυδρον οἰνόπνευμα μείνῃ ἀφορολόγητον, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ καταναλωτὴς δὲν θὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸ κατὰ προτίμησιν, ἀφοῦ τοῦτο εἶναι συνάμα καὶ εὐωδέστερον, ὅπως μίξῃ αὐτὸ δι' ὅσου ἂν θέλῃ ὕδατος, σακχάρου, χρώματος καὶ ἀρώματος καὶ ὅπως παρασκευάσῃ ῥακὴν πολλῷ κρείττονα τῆς ἡμεδαπῆς. Πρὸς τί τότε τὰ μεγαλοπρεπῆ καταστήματα καὶ αἱ ἀτμοκίνητοι συσκευαί, ἐὰν πᾶς τις ἐκ τοῦ ἐλευθέρου τέλους ἀπολύτου οἰνοπνεύματος τῆς ἀλλοδαπῆς θέλει δυνηθῇ νὰ παρασκευάσῃ ἄνευ γνώσεων, ἄνευ φόρου ἐπιτηδεύματος, ἄνευ ἐργαλείων καὶ ἀποστακτήρων ἀρίστην ῥακὴν ἢ ποτά;

'Εδ. 5. Τὸ εἰσαγόμενον σύστημα θέλει ἐντὸς 6 μηνῶν ἀναγκάσει τὰ νῦν παρ' ἡμῖν ἀκμάζοντα καταστήματα τῆς οἰνοπνευματοποιΐας νὰ κλεισθῶσιν, οἱ δὲ ἐμπορευόμενοι ἐπὶ τοσοῦτον θὰ ἐνοχλῶνται εἰς τὴν ἐνάσκησιν τοῦ ἔργου αὐτῶν, ὥστε θὰ παύσωσι νὰ τὸ ἐνασκῶσιν.

'Εδ. 6. 'Εν 'Ελλάδι ὑπάρχουσιν ἤδη ἀρκεταὶ Distilleries, ὠφελούμεναι ἐκ τῆς ἀτελείας. 'Εν 'Αγγλίᾳ ὑπῆρχον τῷ 1873 *ἐν ὅλῳ* 9 μόνον τοιαῦτα καταστήματα, ὑπέκυψαν δὲ εἰς τὸν συναγωνισμὸν τὰ ἄλλοτε παμπληθῆ μικρά.

'Εδ. 7. Ἡ ἐξαγωγὴ τῶν πνευματωδῶν ποτῶν τῆς 'Ελλάδος δὲν ἀνε-

πτύχθη, διότι ἐνταῦθα μόνον ἐκ τῶν στεμφύλων παράγεται τὸ οἰνόπνευμα, ἀλλαχοῦ δὲ ἐξ εὐθηνοτέρας πρώτης ὕλης, οὐχὶ δὲ διότι αἱ πρῶται αὗται ὕλαι ἔξωθεν εἰσαγόμεναι (;) ὑποβάλλονται εἰς τέλη. Οὐδέποτε εἰσήχθη ἡ Μελάσσα ἤτοι τὸ ἔκθλιμμα τοῦ σακχαροκαλάμου, ἐξ οὗ οἱ Φελλάχοι τῆς Αἰγύπτου ἀγνοοῦσι νὰ ἐξαγάγωσιν ἅπαν τὸ σάκχαρον εἰς κεκρυσταλλωμένην κατάστασιν, καὶ ὅπερ πρὸ 3—4 ἐτῶν ἐτιμᾶτο ἐν Πειραιεῖ 4 $^1/_2$ φρ. κατὰ στατῆρα, νῦν δὲ 18—20 φρ.· τὰ δὲ ἄλλα προϊόντα ἐξ ὧν κατασκευάζεται οἰνόπνευμα εἶναι τὰ σιτηρά, τὰ γεώμηλα, τὸ ἀραβόσιτον καὶ οἱ παντοειδεῖς γλυκεῖς καρποί.

Ὁ τόπος ἐξάγει σῦκα καὶ σταφίδας· πῶς νὰ ὑποθέσῃ τις τὰ εἴδη ταῦτα εἰσαγόμενα ὅπως χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν οἰνοπνευματοποιίαν; Ὅθεν πράγματι δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀντάλλαγμα ἡ ἀτέλεια αὐτῶν, ἐξ ἧς θέλουσιν ἴσως ὠφεληθῇ οἱ ὀπωροπῶλαι.

Ἐδ. 8. Οἱ προτεινόμενοι φόροι εἰσὶν ὅλως αὐθαίρετοι καὶ ἐπὶ οὐδεμιᾶς λογικῆς βάσεως στηριζόμενοι. Ἐνῷ παρὰ τῆς μόνης ἀσφαλῶς βεβαιουμένης σούμας προϋπολογίζεται ἐπὶ 4 ἑκατομμυρίων ὀκάδων (ὄντως δὲ δὲν παρασκευάζονται τόσαι) πρὸς λεπ. 2 εἴσπραξις ἀσήμαντος δρ. 80,000, αἵτινες μόλις τὰ ἔξοδα τῆς διοικητικῆς βεβαιώσεως θέλουσι καλύψει, προσδοκᾶται ἐκ τῆς ῥακῆς ποσὸν 750,000 δρ. πρὸς λεπ. 25, ἐνῷ εἶναι τῶν εὐκολωτάτων νὰ πωληθῇ ἀντὶ ῥακῆς, σοῦμα δὶς ἀποσταχθεῖσα, ἣν ὁ καταναλωτὴς διὰ προσθήκης σακχάρου, ἀρώματος καὶ χρώματος θέλει μεταποιήσῃ οὐ μόνον εἰς ῥακήν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀκριβώτερα ποτὰ πολυτελείας.

Ἐδ. 9. Καὶ ὁ ἐγχώριος οἶνος νὰ φορολογῆται.

Ἐδ. 10. Εἴκοσι δεκατημόρια λέγονται ἑλληνιστὶ 2 μονάδες! ὅθεν ἐπιβάλλεται ὡς φόρος ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων ποσὸν ἴσον πρὸς τὸ διπλάσιον τοῦ εἰσαγωγικοῦ τέλους.

Ἐδ. 11. Δέκα δεκατημόρια τοῦ εἰσαγωγικοῦ τέλους εἶναι ποσὸν ἴσον πρὸς αὐτὸ τοῦτο! —Ἔπειτα τίς ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξαιρέσεως τῶν φαρμακευτικῶν σεραπίων καὶ οἰνοπνευμάτων; Ἵνα οἱ φαρμακοποιοὶ κερδίζωσι ἔτι πλείονα ἐκ τῆς ἀθεμίτου εἰς οἰνοπνευματοποιοὺς καὶ παντοπώλας μεταπωλήσεως; Μήπως σεράπια δὲν εἶναι σάκχαρον; Ἐὰν ὁ κατασκευαστὴς τῆς ῥακῆς ἢ τῶν ἄλλων ποτῶν εὕρῃ λευκὰ σεράπια εὐθηνότερα, ἀντὶ τοῦ φορολογουμένου σακχάρου, ὅπερ ὀφείλει πρότερον νὰ βράσῃ, νὰ καθαρίσῃ διὰ λευκώματος καὶ νὰ λευκάνῃ διὰ θειώδους ὀξέος, καὶ ὅταν μάλιστα εὑρίσκῃ αὐτὰ εὐθηνότερα καθὸ ἀφορολόγητα, ἐτρελλάθη νὰ ἀγοράσῃ σάκχαρον;

Ἐδ. 12. Τοῦτο μόνον εἰρήσθω εἰσέτι ἐνταῦθα, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἐν νομοσχεδίῳ τοῦ σωτηρίου ἔτους 1882 νὰ ἐφευρίσκωνται δύο σημεῖα δεκαδικῆς διαστολῆς π. χ. 1, 49, 07, ὅπερ θέλει νὰ εἴπῃ βεβαίως 1 δρ. καὶ 49 $^7/_{100}$ λεπτὰ ἤτοι δρ. 1,4907 (μία καὶ 4907 δεκακισχιλιοστὰ) ἤτοι λεπτὰ 149 καὶ 7 ἑκατοστὰ τοῦ λεπτοῦ!

Ἡ διὰ τὸ ἄνυδρον οἰνόπνευμα κανονισθεῖσα μονὰς ἐκ δρ. 1.50 δύναται καὶ νὰ μετριασθῇ ἀναλόγως τῆς πεποιθήσεως τοῦ κ. ὑπουργοῦ, ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰ ἀνωτέρω δὲν θὰ πληρόνωνται λεπ. 1 ½ κατ' ὀκὰν καὶ ἑκατοστιαῖον βαθμόν, ἀλλὰ διὰ μὲν τὰ οἰνοπνεύματα δευτέρας κατηγορίας δρ. μία, διὰ δὲ τὰς σούμας κτλ. δρ.—45, δύνανται ἀναλόγως νὰ μετριασθῶσι καὶ οἱ ὅροι οὗτοι.

Ἴδωμεν νῦν ὁποῖον περίπου ἔσται τὸ ἀποτέλεσμα τοιούτου ἐπὶ τοῦ οἰνοπνεύματος φόρου:

Α'. Διὰ τὰ ἐν τῇ ἡμεδαπῇ κατασκευαζόμενα εἴδη·

1. Σοῦμα (οἰνόπνευμα Ἀης κατηγ.)	3000000 ὀκάδ.	λεπ.	45δρ.	1350000	
2. Οἰνόπνευμα Βας »	300000 »	»	100 »	300000	
3. » » Γης »	50000 »	»	150 »	75000	
4. Ρακὴ 3000000 ὀκ.		»	05 »	150000	
5. Ζῦθος 500000 »		»	25 »	125000	
6. Πνευματώδη ποτὰ »	50000	»	20 »	40000	
7. Οἶνος 118000000 ὀκ. (παραγωγὴ τοῦ 1880)		»	02 »	2360000	
			Δρ.	4370000	4370000

Β'. Διὰ τὰ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς·

1—5. Τὰ τοῦ νομοσχεδίου		Δρ.	918286	
6. Οἰνόπνευμα ἀπόλυτον ὀκ. 200000	λεπ. 150	»	300000	
7. Σεράπια καὶ πνευματώδη ποτὰ φαρμακείων ὀκ. 20000	» 150	»	30000	
		Δρ.	1248300	1248300
			Τὸ ὅλον . . . Δρ.	5618300

Τέλος δὲ φρονῶ ὅτι εἶναι ἐπάναγκες, ἀφοῦ ἀποφασίσωσιν ἥ τε Βουλὴ καὶ ἡ Κυβέρνησις περὶ τοῦ συστήματος τῆς φορολογίας ν' ἀνατεθῇ ἡ ἐπεξεργασία τῶν λεπτομερειῶν τοῦ τε Νόμου καὶ τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ εἰς ἕνα ἐπιστήμονα καὶ εἰς ἕνα ἐφορευτικὸν ἢ πεπειραμένον τελωνειακὸν ὑπάλληλον· ἀμφότεροι δὲ οὗτοι νὰ θέλωσι καὶ νὰ γνωρίζωσι τί θέλουσιν.

Ἐν Ἀθήναις 18 Μαΐου 1882.

Ἀναστ. Κ. Χρηστομάνος, καθηγητής.

ΠΕΡΙ ΛΕΥΚΟΥ ΚΟΣΣΥΦΟΥ

Νεωστὶ φίλος μου, ἔκ τινος κατὰ τὴν πεδιάδα Μεσολογγίου θήρας ἐπανελθών, μοὶ ἐνεχείρησε νεκρόν τι πτηνόν, οἷον οὐδέποτε κατὰ προηγουμένας περιπολήσεις ἀπαντήσας, δικαίως ἐθεώρησεν ὡς ἔκτακτον τῆς θήρας παραγόμενον. Τὸ πτηνόν, τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὸ μέγεθος κοσσύφου φέρον ἦν ἄλλως κατάλευκον τὸ χρῶμα, εἶχε ῥάμφος χρυσόχρουν, χρυσόχρους τοὺς πόδας, καὶ ἐδείκνυε ὡραῖα ῥοδόχροα τὰ χείλη τῶν βλεφάρων. Σπάνιον ὡσαύτως ἐφάνη τὸ εὕρημα ἐμαυτῷ καὶ τὴν ταρίχευσιν τοῦ πτηνοῦ ἀνεδέχθην ὅπως κατατεθῇ ὑπόδειγμα ἔξοχον ἐν ταῖς συλλογαῖς τοῦ ἐν Ἀθήναις Μουσείου. Ταὐτοχρόνως, ἀναπολῶν ἐν μνήμῃ ἀρχαιότερόν τι παρόμοιον εὕρημα φίλου, τοῦ μακαρίτου ἀρχιατροῦ Α. Λινδερμάϊερ, ὅστις ποτὲ μετ' ἰδιαζούσης ἐπιμελείας κατέγεινε εἰς τὰ τῆς ἑλληνικῆς ὀρνιθολογίας, ἀνεμνήσθην σχετικῆς τινὸς πραγματείας τοῦ ἰδίου, δημοσιευθείσης κατὰ τὸ ἔτος 1860 (Dr A. von Lindermayer. Die vogel Griechenlands ein Beitrag zur Fauna dieses Landes. 3 Jahresbericht des naturhistorishen Vereins in Passau 1860. Druck von F.W. Keppler).Ἐν ταύτῃ ἀναφέρει, ὅτι κόσσυφον λευκὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν ἀπαντήσας καὶ ταριχεύσας, κατέθεσεν ἐν τῷ πανεπιστημιακῷ τῶν Ἀθηνῶν Μουσείῳ. Ἀγνοῶ ἂν ταριχευθεὶς ὁ κόσσυφος οὗτος διατηρεῖται ἔτι καὶ τὴν σήμερον ἐν ταῖς συλλογαῖς, ἀλλὰ καὶ δευτέρου ὁμοίου ὑποδείγματος τὴν διαφύλαξιν ἀξίαν προσοχῆς θεωρήσας ἐν ἔτει 1883, οὐκ ὤκνησα νὰ ἐπιληφθῶ τῆς ταριχεύσεως, καὶ πρό τινος ἀπέστειλα τὸ πτηνὸν πρὸς κατάθεσιν ἐν ταῖς συλλογαῖς τῶν Ἀθηνῶν, ἀνιχνευθὲν νεωστὶ ἐν τοῖς παραλίοις τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ὁ μνησθεὶς κύριος Λινδερμάϊερ ἐκθέτει πρὸς τούτοις ἐν τῇ πραγματείᾳ του, ὅτι ἕτερος αὐτοῦ σύγχρονος καὶ φίλος ὀρνιθολόγος, ὁ κύριος Von der Mühle, εἶδε ποτὲ ἐν Βενετίᾳ ὅμοιον πτηνὸν (turdus merula. Linn). ἔχον πτέρυγας καταλεύκους καὶ στιλβούσας, καὶ μνημονεύει συνάμα, ὅτι ἤδη ὁ Ἀριστοτέλης πραγματεύεται περὶ τοιούτου οὔπω σπανίου εὑρήματος ἐπὶ τοῦ ὄρους Κυλλήνης ἐν Ἀρκαδίᾳ.

Ἐν τῇ «περὶ ζώων γενέσεως» πραγματείᾳ (βιβλ. Ε.) ὁ Ἀριστοτέλης ἀναγράφει τὰ ἑξῆς:

«Τῶν δὲ ζώων τὰ μέν εἰσι μονόχροα .... τὰ πολύχροα μὲν ὀλιγόχροα »δέ.... τὰ δὲ ποικίλα.... μεταβάλλει δὲ τὰ ὁλόχροα πολλῷ μᾶλλον τῶν »μονοχρόων.... ὥστε καὶ εἰς ἄλληλα μεταβάλλειν καὶ ποικίλλεσθαι μᾶλ»λον· τὰ δὲ μονόχροα τοὐναντίον· οὐ γὰρ μεταβάλλει ἂν μὴ διὰ πάθος, »καὶ τοῦτο σπάνιον· *ἤδη γὰρ ὦπται καὶ πέρδιξ λευκή, καὶ κόραξ, καὶ »στρουθὸς καὶ ἄρκτος*, συμβαίνει δὲ ταῦτα ὅταν διαστραφῇ ἐν τῇ γενέσει·

»εὔφθαρτον γὰρ καὶ εὐκίνητον τὸ μικρόν· τό τε γιγνόμενον τοιοῦτον· ἐν »μικρῷ γὰρ ἡ ἀρχὴ τοῖς γιγνομένοις».

Ὁ ἴδιος Ἀριστοτέλης ἐν ἑτέρῳ πονήματι «περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων» ἐκθέτει γραφικώτερον.

«*Ἐν Κυλλήνῃ φασι τῆς Ἀρκαδίας, τοὺς κοσσύφους λευκοὺς τίκτεσθαι, »ἄλλοθι δὲ οὐδαμῇ, καὶ φωνὰς ποικίλας προΐεσθαί τε πρὸς τὴν σελήνην· »τὴν δὲ ἡμέραν εἴ τις ἐπιχειροίη σφόδρα δυσθηράτους εἶναι*»

Ἐσχάτως δὲ λόγον ποιήσας περὶ τοῦ λευκοῦ εὑρήματος ἤκουσα γνωριμόν τινα λέγοντα ὅτι σχετικὴν ἐξ ἀρχαίων μαρτυρίαν θέλω εὕρῃ ἐν τοῖς Ἀρκαδικοῖς τοῦ Παυσανίου. Μετ' ἀναζήτησιν δ' ἀνέγνων ἐν βιβλίῳ VIII. 173 τῶν Ἀρκαδικῶν τὴν ἀκόλουθον περικοπήν.

«Παρέχεται καὶ θαῦμα τοιόνδε ἡ Κυλλήνη· κόσσυφοι γὰρ οἱ ὄρνιθες ὁλό»λευκοί εἰσιν ἐν αὐτῇ. Οἱ δὲ ὑπὸ Βοιωτῶν καλούμενοι γένος ἄλλο πού τέ »εἰσιν ὀρνίθων οὐκ ᾠδικόν. Ἀετοὺς μὲν οὖν ὀνομαζομένους κυκνίας μάλιστα ἐοικότας κύκνῳ λευκότητα οἶδα ἐν Σιπύλῳ θεασάμενος περὶ λίμνην »καλουμένην Ταντάλου. Ὗς δὲ ἀγρίους λευκοὺς καὶ ἄρκτους τῶν Θρακίων »λευκὰς ἤδη που καὶ ἄνδρες ἐκτήσαντο ἰδιῶται. Λαγὼ δὲ καὶ ἔλαφοι, τὸ »μεν Λιβυκὸν θρέμμα οἱ λαγῶ εἰσιν οἱ λευκοί, ἐλάφους δὲ ἐν Ῥώμῃ λευκὰς »εἶδον καὶ ἰδὼν θαῦμα ἐποιησάμην, ὁπόθεν δὲ ἢ τῶν ἠπείρων οὖσαι ἢ νη»σιώτιδες ἐκομίσθησαν, οὐκ ἐπῆλθεν ἔρεσθαί μοι· τόδε μὲν ἡμῖν λελέχθη »τῶν ἐν Κυλλήνῃ κοσσύφων ἕνεκα, ὡς μὴ τοῖς ῥηθεῖσιν ἐς τὴν χρόαν αὐ»τῶν ἀπιστοίη μηδείς».

Ἐν προσθήκῃ πρὸς τὰ ἄνωθεν ἐκτεθέντα ἀναμιμνήσκομαι ἑτέρας ὁμοίας παρατηρήσεως ἥνπερ κατὰ τὴν πολυχρόνιον ἐν Μεσολογγίῳ διαμονήν μου ποτὲ ἀντελήφθη φίλος τις, φιλοθήρας ἐπίσης, ἐν τῇ πεδιάδι περιπολῶν, ἀπήντησε δύο μικρὰ ὁλόλευκα πτηνά, καὶ ἀποκτείνας μοι ἔφερε, περιεργείας ἕνεκα. Τὰ πτηνὰ ἔφερον τὸ μέγεθος τῶν κοινῶς καλαμοδυτῶν λεγομένων. Διατελῶν ἐγὼ ἐν παντελεῖ ἐλλείψει βιβλίων, πραγματευομένων τὰ τῆς ὀρνιθολογίας, καὶ τότε οὔπω τυχὼν εὐκαιρίας πρὸς παραβολὴν ὁμοιοτύπων ἐν τοῖς μουσείοις πτηνῶν, οὐκ ἔχω νὰ ἐκθέσω ἀκριβῶς περὶ διαγνώσεως τοῦ εἴδους, εἰς ὅπερ οἱ πυγμαῖοι λευκαιθίοπες ἀνῆκον. Ὅμως τὸ ἔκτακτον τῆς θήρας παραγόμενον φιλοδωρηθείς, ἐταρίχευσα καὶ μετεβίβασα ἀκολούθως πρὸς διαφύλαξιν ἐν τῇ ὀρνιθολογικῇ συλλογῇ τοῦ πανεπιστημιακοῦ Μουσείου. Ἀγνοῶ, ἂν τὰ δύο ταῦτα παρασκευάσματά μου διατηροῦνται εἰσέτι· ἴσως διεβρώθησαν ὑπὸ τοῦ χρόνου, καὶ ἀπεβλήθησαν ἐν συνεπείᾳ.

Ἐν τῇ ἀφηγήσει μου συμπεριλαμβάνω ὧδε ἕτερον γεγονὸς λευκασμοῦ, εἴτε τῆς ἐκτάκτου παραλλαγῆς τῆς χροιᾶς τῶν ζώων. Ἀντικείμενον τῆς κοινῆς περιεργείας τῶν κατοίκων ἐγένετο ποτὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μου ἔγχελυς, φέρουσα κιτρίνην χροιὰν ὡς χρυσοῦ, προσεφέρθη δὲ ἐμαυτῷ εἰς δῶρον

ἡ σπανία καὶ ἔκτακτος παραλλαγὴ τῆς χροιᾶς τοιούτου ἐνύδρου ζώου. Οὐδέποτε, ὡς πάντες ὡμολόγουν, παρετηρήθη ὅμοιόν τι, καὶ ἐπανειλημμέναι ἐπερωτήσεις μου πρὸς τοὺς ἁλιεῖς καὶ ἰχθυοτρόφους οὐδέν τι ἐπακριβὲς ἐξήγαγον. Ἡ ἔγχελυς, αὐτόχθων οὖσα, καὶ οὔπω ἐκ τῶν μεταβατικῶν ἐνύδρων ζώων, διαιτᾶται κατὰ μυριάδας ἀναριθμήτους ἐν τῇ λιμνοθαλάσσῃ τῶν πέριξ τῆς πόλεως Μεσολογγίου, καὶ ὡσαύτως ἐν ταῖς ἐκ γλυκέως ὕδατος λίμναις τῆς Τριχωνίας καὶ Λυσιμαχίας, οὐδέ τι ἐγνώσθη περὶ παραλλαγῆς τῆς χροιᾶς τοῦ ἰχθύος ἐκ παραδόσεως ἢ καὶ ἐξ ἰδίας αὐτοψίας τινός. Πιθανὸν εἶναι ὅτι ἀπαρατήρητον διέφυγε τοιοῦτον σπάνιον εὕρημα τὴν προσοχὴν τῶν ἁπλοϊκῶν ἁλιέων καὶ σχεδὸν μοναδικὴ ὑφίσταται ἡ ἐμὴ παρατήρησις ἐγχέλεος χρυσόχρου, ἥνπερ νομίζω δέον νὰ θεωρήσω ὡς ἐκ λευκασμοῦ προελθοῦσαν τὴν τῆς χροιᾶς παραλλαγήν.

Γνωστὸν εἶναι, ὅτι ὁ λευκασμὸς παρατηρεῖται μᾶλλον παρὰ τοῖς τετραπόδοις ἰδίως τοῖς τῷ ἀνθρώπῳ παροικοῦσι ζώοις, σπανιώτερον δὲ παρὰ τοῖς ἀγρίως περιφερομένοις. Οὕτω καὶ φιλοθήρας ἀνήρ, γνωστός μοι, ἐδιηγήθη πιστότατα μαρτυρῶν, ὅτι μοναδικήν ποτε κυνηγεσίαν ἔλαχε λευκοῦ λαγωοῦ ὃν ἔκτεινεν ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Τριχωνίας πλησίον τοῦ Ἀγρινίου. Ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐπίσης ἐν τῇ ἀγορᾷ πρό τινος μοναδικοῦ ἀντελήφθην δέρματος ἀλώπεκος, φέροντος λευκὴν τὴν ἄκραν τῆς οὐρᾶς εἰς ἔκτασιν δύο δακτύλων περίπου. Σπάνιος ἐπίσης ἐστὶν ὁ λευκασμὸς παρ' ἀνθρώποις, ἀναμιμνήσκομαι δὲ ἕνα καὶ μόνον ἰδὼν ἄνδρα λευκαιθίοπα, ἀναμὶξ τῶν καταλεύκων τριχῶν τῆς κεφαλῆς φέροντα τολύπας τριχῶν πυρράς, ἔχοντα λευκὰς τὰς ὀφρῦς, καὶ καταλεύκους τὰς βλεφαρίδας. Ἀκριβεστέρας ἐπ' αὐτῷ φυσιολογικῆς ἐρεύνης οὐχ ἠδυνήθην νὰ ἐπιληφθῶ, παρατηρήσας μόνον, ὅτι ὁ ἀνήρ, τὸ πλεῖστον συνεσπασμένα κρατῶν τὰ βλέφαρα, καὶ προφυλαττόμενος ἵνα ἐκτεθῇ εἰς τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, περιεφέρετο, ὡς ὑπὸ φωτοφοβίας καταληφθείς.

Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τοῦ λευκασμοῦ πλεῖστοι φυσιοδίφαι παραδέχονται τὴν ἀρχαίαν ἀπ' Ἀριστοτέλους γνώμην, ὅτι ἡ τῆς χροιᾶς αὕτη παραλλαγὴ προέρχεται ἐκ νοσηρᾶς τινὸς περὶ τὴν γένεσιν καταστάσεως, οἱ δὲ νεώτεροι φυσιοδίφαι, κατὰ πόδας τοῦ Darwin ἐργαζόμενοι, ἐνδέχεται νὰ ἐκλάβωσι, σὺν ἄλλοις, καὶ τὸν λευκασμὸν ὡς συνεργαζόμενον ἐν τῇ φύσει πρὸς μετάπτωσιν ἢ μετατροπὴν τῶν εἰδῶν. Πλείονας τῶν εἴκοσιν αἰῶνας ἡ ἱστορία ἀναμετρᾷ ἐργαζομένους, ἀλλ' οὐ πάνυ σαφεῖς ἀπέβησαν μέχρι τοῦδε αἱ ἀποδείξεις τῶν ἐργασιῶν τούτων τῆς φύσεως. Τί δὲ συμβάλλει εἰς αὐτὰς ὁ λευκασμός, ὅλως ἄδηλον τὸ ζήτημά ἐστιν. Ὅμως τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐν Ἑλλάδι τὰ νῦν φιλοτίμως περὶ τὴν φυσιογνωστικὴν ἐνησχολημένοις ἁπλούστερον, καὶ ἧττον πολύπλοκον, πρόκειται τὸ ζήτημα, τῆς ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Κυλλήνης ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐπὶ τόπου ἀνιχνεύσεως φυσικοῦ παράγοντος, ὅστις ἐκεῖθεν κατ' ἀλλοῖον τινὰ τύπον τίκτει καὶ νεοττεύει. Ἡμῖν

ἐν πρώτοις ἐναπόκειται ὁ ἔλεγχος τῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Πλινίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἀλλεπαλλήλων παραδόσεων περὶ λευκασμοῦ ἰδίως πτηνοῦ, τοῦ κοσσύφου (turdus merula Linn.)[1].

Ἐν Μεσολογγίῳ τῇ 12 Μαρτίου 1883.

Δρ. Σ. Νίδερ, ἰατρός.

ΚΡΙΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΑΝΟΔΙΚΩΝ
ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΝΘΕΩΝ

Παρὰ τοῦ τμήματος τῶν Καλῶν τεχνῶν τοῦ Φιλ. Συλλόγου Παρνασσοῦ ἐπιτραπέντες τὴν ἑλλανοδικίαν ἐπὶ τῶν φυτῶν καὶ ἀνθέων τῆς ἐκθέσεως ἥτις συνεκροτήθη δι' αὐτοῦ παρὰ τὸν Ἰλισσόν, ἀποφαινόμεθα.

Ἄνθη μὲν ὀλίγα, ἥττονα δὲ φυτὰ καὶ ἐλάχιστα λαχανοειδῆ προϊόντα εὕρομεν συγκεκομημένα· τοῦτο δέ, ὄχι διότι ἡ Δημήτηρ Χλόη κατέστη πρὸς ταῦτα ἐν Ἑλλάδι ἀφιλόστοργος, ἀλλὰ διὰ τὸ πρωτοφανὲς τοῦ πράγματος καὶ τὸ ἀπὸ τῆς προκηρύξεως αὐτοῦ βραχὺ τοῦ χρόνου, ἐξ οὗ καθυστέρησαν ὅτε δημόσιος κῆπος καὶ ὁ βασιλικὸς καὶ οὐχ ὀλίγοι ἰδιωτικοί· παρενέβαλε δὲ καὶ ἡ πρωτοπειρία τῶν προσκληθέντων εἰς τὴν καλὴν ταύτην ἅμιλλαν, ἀγνοούντων ὁπόσον ὑπῆρχε σύμφορος καὶ κατὰ τί ὠφέλιμος καὶ εἰς αὐτοὺς τούτους ἰδίως, ὡς καὶ εἰς πάντας ἐν γένει, καίτοι ἀτρύτως ἐμόχθησαν πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, οἷς ἀνετέθη ἡ εὐγενὴς προσπάθεια.

Καὶ δὴ ἀπονεμητέον·

Ἐν τοῖς τμήμασιν α', β', γ' καὶ δ'.

(Παντοῖα φυτά.)

Τὸ πρῶτον βραβεῖον τιμῆς εἰς τὸ ὑπ' ἀρθ. 2 κινητὸν κηπάριον (Jardinière), ἀνῆκον εἰς τὸν ἐν Κερκύρᾳ κ. Π. Κρεμμύδην, ὡς περιέχον περὶ τὰ πεντήκοντα εἴδη βεγονιῶν, κολεῶν, κροτώνων, πεπερομιῶν, τραδεσκαντσιῶν καὶ ἄλλων τοιούτων φυτῶν ἀλλοτρίων κλιμάτων, διὰ τὸ ποικιλόχρουν τῶν φύλλων ἰδίως καλλιεργουμένων, πρὸς δὲ καὶ διὰ τὴν φιλόκαλον συναρμογὴν καὶ τὸν ἐπιστημονικὸν ἑκάστου αὐτῶν ὁρισμόν.

Χρυσοῦν βραβεῖον, εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 3 συλλογήν, τὴν ἐκτεθεῖσαν ὑπὸ Χ. Κοκκινάκη, κηπουροῦ τοῦ κ. Μ. Μελᾶ, καὶ συγκειμένην ἐκ 220 γαστρῶν περιεχουσῶν φυτὰ τοῦ καλλωπισμοῦ καὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν αἰθουσῶν,

1 Ἀνεκοινώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 17 Μαΐου τοῦ φυσιογνωστικοῦ τμήματος.

ἰδίως δὲ διὰ τὰ ὡραῖα συκοειδῆ(ficus), φοινικοειδῆ, πανδάνους, πτερίδας καὶ ἄλλα ἀείφυλλα· πρὸς δὲ διὰ τὴν καλλίστην συλλογὴν ἴων τριχρόων (pensées) καὶ τινων ἀρβυλοσχήμων (calceolaria).

Ἕτερον χρυσοῦν βραβεῖον εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 4 συλλογὴν τῶν ἀνθοκόμων ἀδελφῶν Καντόρου, συγκειμένην ἐξ 720 φυτῶν, ἰδίως διὰ τὸ πολυάριθμον καὶ πολυποίκιλον τῶν καλλωπιστικῶν ἀνθέων, ἐν οἷς καὶ καλαὶ καμέλιαι καὶ πλουσία συλλογὴ πελαργονίων, πτεριδοειδῶν κλπ.

Ἀργυροῦν βραβεῖον εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 21 φυτά, ἀνήκοντα τῇ κυρίᾳ Ἀδᾳ Σολωμοῦ διὰ τὴν παμμεγέθη δράκαιναν καὶ τὴν δενδρώδη καμέλιαν.

Ἀργυροῦν βραβεῖον εἰς τὸν κῆπον ἔνθα ἡ ἔκθεσις, καλλιεργούμενον ὑπὸ τοῦ κ. Ἰακ. Ἀλβέρτου μετὰ διακεκριμένης ἐπιμελείας, πλούσιον κυρίως εἰς ῥόδα καὶ ἄλλα παντοῖα ἄνθη καλλωπιστικά. ὡς καὶ διὰ τὴν ἐν συνόλῳ φιλοκαλίαν.

Χαλκοῦν βραβεῖον εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 48 συλλογὴν πελαργονίων, ἐκτεθεῖσαν ὑπὸ τῆς δεσποινίδος Σιώτη.

Ὅμοιον εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 32 συλλογὴν πελαργονίων τῆς κυρίας Παρασκευῆς Βουσάκη.

Ὅμοιον εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 10 συλλογὴν ῥόδων ἐν γάστραις, τοῦ κ. Εὐαγγέλη Μάρκου.

Ὅμοιον εἰς τὸν Ἴασμον τοῦ εἴδους τοῦ κοινῶς λεγομένου βουγαρινίου, διὰ τὸ σπάνιον μέγεθος καὶ τὴν εὐρωστίαν τοῦ φυτοῦ, ἀνήκοντος τῇ κυρίᾳ Γεωργίᾳ Π. Λάμπρου.

Ὅμοιον εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 14 φυλλόκακτον, διακρινόμενον διὰ τὸ ἐξαίρετον μέγεθος, ἀνήκοντα δὲ τῷ κ. Δ. Α. Χέλμῃ.

Ἐν τῷ ε' τμήματι.

(Ἐγχώρια αὐτοφυῆ.)

Παρουσιάσθη μόνον συλλογὴ ἰαματικῶν φυτῶν ἐκ Κερκύρας, συλλογὴ ἥτις δυστυχῶς, ἔπαθε καθ' ὁδὸν, ὥστε δὲν ἠδυνήθημεν νὰ σχηματίσωμεν περὶ τούτων κρίσιν, ἀλλ' ὅμως ἐπαινοῦμεν τὴν εἰς τοιαύτας χρησίμους βοτάνας ἐπιμέλειαν τοῦ ἐπιστείλαντος.

Ἐν τῷ στ' τμήματι.

(α'. ἀνθοδέσμαι.)

Ἀργυροῦν βραβεῖον εἰς τὴν ὑπ' ἀρθ. 4 *παμμεγέθη ἀνθοδέσμην* μετὰ καὶ ἄλλων μικροτέρων ἐκτεθεισῶν ὑπὸ Χ. Κοκκινάκη, κηπουροῦ τοῦ κ. Μ. Μελᾶ, διὰ τὴν τέχνην καὶ τὴν συμμετρίαν ἐν τῇ συνθέσει αὐτῶν.

Ἀργυροῦν ὡσαύτως εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 46 *προσκεφάλαιον*, τὸ συντεθειμένον

ἐξ ἀνθέων μετὰ πλείστης φιλοκαλίας καὶ τέχνης ὑπὸ τῆς κυρίας Α. Ἀρών.

Χαλκοῦν βραβεῖον εἰς εὐμεγέθη ἀνθοδέσμην τὸ σχῆμα κρεμαστῆς σκιάδος (ombrelle) ἔχουσαν, συναρμοσθεῖσαν δὲ ὑπὸ τῆς κυρίας Κλεονίκης Σ. Δουρούτη, διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ἔργου.

Ὅμοιον εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 39 δύο κάνιστρα ὡραίων ῥόδων, διὰ τὴν ἀφέλειαν καὶ ἅμα χάριν τῆς συνθέσεως, ἀνήκοντα τῇ κυρίᾳ Εὐ. Βαλτατζῇ.

Ὅμοιον εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 53 ἀνθοδέσμην, μικρὰν μέν, ἀλλὰ τεχνικώτατα συντεθειμένην σπειροειδῶς ὑπὸ Γ. Φασούλη, ἀνθοκόμου.

(β'. Δρεπτὰ ἢ ἔκκοπτα ἄνθη

Ἀργυροῦν βραβεῖον εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 4 πλουσίαν συλλογὴν ἐκ 40 εἰδῶν ῥόδων, ὧν τινα οὐχι κοινά, ἀνήκουσαν τοῖς ἀδελφοῖς Καντόρου.

Χαλκοῦν βραβεῖον εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 31 μικρὸν κάνιστρον, περιέχον ἐκλεκτὰ καὶ καλῶς διατηρούμενα ῥόδα, ἀνῆκον τῷ κ. Λ. Μερκάτῃ.

Ὅμοιον εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 51 δύο κιβώτια, περιέχοντα πλουσίαν καὶ ὡραίαν συλλογὴν ῥόδων, ἀνήκουσαν τῷ κ. Δ. Ν. Καλλιφρονᾷ.

Ὅμοιον εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 10 συλλογὴν ῥόδων πολυποικίλων, ἐκτεθειμένων ἐντὸς κανίστρου ὑπὸ τοῦ κ. Εὐ. Μάρκου, κηπουροῦ τοῦ κ. Ἀνδ. Αὐγερινοῦ.

Ὅμοιον εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 52 κάνιστρον ἐκλεκτῶν ῥόδων, ἐκ τοῦ κήπου τοῦ κ. Εὐθ. Κεχαγιᾶ.

Ἐν τῷ ζ'. τμήματι.

(Πρώϊμα λαχανοειδῆ καὶ ὀπῶραι.)

Χαλκοῦν βραβεῖον εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 3 χαμαικέρασα, ἐν γάστραις, ὡς καὶ δρεπτά, εἴδους κωνοειδοῦς, σπάνια τὸ μέγεθος, ἐκτεθέντα ὑπὸ Χ. Κοκκινάκη, κηπουροῦ τοῦ κ. Μ. Μελᾶ, διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ τὸ ἐκλεκτὸν αὐτῶν εἶδος.

Ὅμοιον εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 54 ἄπια τοῦ παρελθόντος φθινοπώρου, ὡς ἐπὶ μακρὸν διατηρηθέντα καλῶς, σταλέντα δὲ ὑπὸ τοῦ ἐν Πάτραις κ. Μακρυγιάννη.

Ἔπαινον εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 53 χαμαικέρασα, ἐκτεθέντα ὑπὸ Γ. Φασούλη.

Ἔπαινον εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 55 λειμόνια, διὰ τὸ ἐξαίρετον μέγεθος καὶ κάλλος, ἐκτεθέντα ὑπὸ Ἰω. Καλογιάννη.

Ἔπαινον εἰς τοὺς ὑπ' ἀριθ. 15 ὑπερμεγέθεις κυάμους, διὰ τὸ μέγα μῆκος αὐτῶν σταλέντας παρὰ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ κ. Ἰω. Πάλιου.

Ἔπαινον διὰ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 3 ἐκτάκτως παχεῖς ἀσπαράγους, παραχθέντας ὑπὸ Χ. Κοκκινάκη, κηπουροῦ ἐν Κηφισσίᾳ.

Χρηματικὴν ἀμοιβὴν ἐκ πεντήκοντα δραχμῶν εἰς τὸν λαχανοπώλην Δ.

Παπανικολάου, διὰ τὰ ὑπ' ἀριθ. 58 ἐκτεθέντα ὑπ' αὐτοῦ λαχανοειδῆ (ἀσπαράγους, σικύους—τὰ κοινῶς ἄγγουρα,—κυνάρας, θρίδακας, γεώμηλα κλπ.) τινὰ τῶν ὁποίων καὶ πρώϊμα.

Ὁμοίαν ἐκ δραχμῶν πεντήκοντα, εἰς ἑτέραν συλλογὴν τοιαύτην, ἐκτεθεῖσαν ὑπὸ Ἀντωνίου Μπελίκ, ὑπ' ἀριθ. 56.

Ὁμοίαν ἐκ δραχμῶν πεντήκοντα, εἰς τρίτην τοιαύτην συλλογὴν, τὴν ὑπ' ἀριθ. 57, ἐκτεθεῖσαν ὑπὸ Ν. Στάμου.

Ἐν τῷ η' τμήματι

(Ἀνθοκομικὴ βιομηχανία.)

Χαλκοῦν βραβεῖον εἰς τὰ πρὸς διακόσμησιν περιπτέρων (κιοσκίων) χαρίεντα ξυλουργήματα τῆς ἑταιρίας τοῦ πυριτιδοποιείου, πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῆς νέας ταύτης ἐν Ἑλλάδι βιομηχανίας.

Ἔπαινον εἰς τὴν ἐμπορικὴν Γερμανικὴν ἑταιρίαν διὰ τὰ ὑπ' αὐτῆς ἐκτεθέντα εἴδη, χρήσιμα εἰς κήπους, οἷον ἀντλίας ἀρδευτικὰς ἢ καταβρεχούσας, σωλῆνας, φράκτας μεταλλικούς, πλάκας πεποικιλμένας ἐκ παντοίας ὕλης, καὶ ἄλλα.

Τεχνητοὶ καρποὶ καὶ ἄνθη.

Καίτοι δὲν προεκηρύχθη διαγωνισμὸς ἐπὶ τεχνητῶν καρπῶν καὶ ἀνθέων, δίκαιον ἐκρίθη ν' ἀπονεμηθῇ χρηματικὴ ἀμοιβὴ ἐκ δραχμῶν ἑκατὸν εἰς τὸν κ. Εὐστ. Καρυοφύλλην, μάγειρον ἐν Πειραιεῖ, ἐκθέσαντα πολλὰ τοιαῦτα τεχνήματα, ἰδίως δὲ διὰ τὴν ἐκ μαγειρικῆς κόλλας ἀπομίμησιν παντοίων σταφυλῶν θαυμασίας τελειότητος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 6 Μαΐου 1883.

Οἱ Ἑλλανοδίκαι

Θ. Δ. Χελδράϊχ
Ι. Ι. Σκυλίτσης
Π. Γεννάδιος.

Υ. Γ. Δὲν συμπεριελήφθησαν ἐν ταῖς ἀπονεμηθείσαις ἀμοιβαῖς κεραμικά τινα τῆς κηπουρικῆς εἴδη, οἷον γάστραι, μάλιστα δὲ τορευταί, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὡς μὴ σταλέντα ἐγκαίρως εἰς τὴν ἔκθεσιν· ἀλλ' ὅμως ὀφείλεται εὔφημος μνεία εἰς τὸν κατασκευαστὴν αὐτῶν κ. Β. Ἀνετόπουλον.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 7 Μαΐου 1883·

Οἱ αὐτοὶ

Θ. Δ. Χελδράϊχ
Ι. Ι. Σκυλίτσης
Π. Γεννάδιος.

ΡΩΣΙΚΑ ΠΕΡΙ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΝΥΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΜΕΘΕΡΜΗΝΕΥΟΜΕΝΑ

ὑπὸ Κ. Α. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

ΚΕ *

Ἐπιστολὴ [1] *κόμητος Ν. Πάνην* [2] *τῷ κόμητι Α. Γ. Ὀρλώβ.*

Ἐν Πετρουπόλει 13 Ἰανουαρίου 1771

Ἡ τιμιοτάτη τῆς ὑμετέρας ἐκλαμπρότητος ἐπιστολὴ τῆς $^{8}]_{19}$ Δεκεμβρίου μοὶ προὐξένησεν ἄφατον εὐχαρίστησιν ἐπὶ τῇ διαβεβαιώσει ὅτι δὲν ἐπαύσατε ἔχων πρὸς ἐμὲ τὴν τοσοῦτον πολύτιμόν μοι φιλίαν σας. Ἕνεκα δὲ τῆς πρὸς ὑμᾶς προσωπικῆς μου ἀφοσιώσεως καὶ τοῦ καθήκοντός μου ὡς υἱοῦ τῆς Πατρίδος, χαίρω τὰ μέγιστα ὅτι ἡ ἄφιξις τῆς ναυτικῆς ἡμῶν μοίρας εἰς Μεσόγειον πλησιάζει, καὶ ἡ ἔναρξις τῶν διαβημάτων ἡμῶν τοσοῦτον νουνεχῶς προσδιαγραφέντων ἐπίκειται.

Ἐν τῷ διατάγματι τῷ ὑπὸ τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος ὑπογεγραμμένῳ τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ αὐτοῦ ταχυδρόμου θέλετε λάβῃ, εὑρίσκονται ἀκριβῶς ἅπασαι αἱ ὁδηγίαι ἐκεῖναι ὧν ἐν πάσῃ περιστάσει θέλετε λάβῃ ἀνάγκην. Νῦν χαίροντες καὶ ἀνυπομόνως ἀναμένομεν τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπιχειρήσεως ὑμῶν· θέλουσιν αὗται ἐκπλήξῃ οὐχὶ μόνον τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν τοὺς ἀγροίκους Ὀθωμανούς, ἀλλὰ καὶ ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, καθ' ὅτι μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδεὶς κἂν ἐφαντάζετο περὶ αὐτῶν. Πράγματι κατ' ἀρχὰς ὠφεί-

* Ἴδε ἀνωτέρω σελ. 223.

1 Ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ ἀρχείου 1878 ἀριθ. 12, σελ. 430.

2 Ὁ κόμης Ν. Πάνην ὑπῆρξεν ἐν ἀρχῇ ὅλως ἐνάντιος τῆς μελετωμένης εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατείας, ἣν ἐθεώρει ἐπικίνδυνον διάβημα τῶν ἀδελφῶν Ὀρλώβ. Ἀλλ' ἅμα τῇ ἐνάρξῃ ἤδη τῶν ἐχθροπραξιῶν ὁ Πάνην ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰδίως δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως ἢ νὰ συμβαδίζῃ τοῖς διαβήμασι τῆς Ἀνάσσης ἥτις τοσοῦτον ἐπόθει τὴν ἐκστρατείαν ἐκείνην.

λετε νὰ παλαίσητε κατὰ τῶν στοιχείων· σὺν Θεῷ, ὅμως καὶ ἐνταῦθα τὸ πλεῖστον τῶν δυσχερειῶν ὑπερενικήθη καὶ εὐελπιστοῦμεν ὅτι ταχέως ἅπασαι θέλουσιν ἐκλείψῃ σὺν τῇ ἀφίξει τῶν ὑπολειπομένων πλοίων τῆς ναυτικῆς μοίρας τοῦ ναυάρχου Σπυρίδοβ καὶ κατόπιν τῆς τοῦ Ἔλφινστον.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει εὑρίσκεταί τις νῦν ὀνόματι Λεφόρτ. Οὗτος ὑπῆρξε πρῶτον ἐν τῇ Γαλλικῇ ναυτικῇ ὑπηρεσίᾳ, ἐπειδὴ δὲ κατετάχθη εἰς τὴν Ἱσπανικήν, κατὰ τὸ παρελθὸν δὲ ἔτος ἀπεσύρθη καὶ ταύτης, ἕνεκα τῆς μὴ ἐκπληρώσεως τῶν μετὰ τοῦ ἀνακτοβουλίου Μαδρίτης συμπεφωνημένων. Ὁ βαρῶνος Στάκελβεργ πρεσβευτὴς τῆς Αὐτοκρατείρας ἐν Ἱσπανίᾳ κατώρθωσε νὰ καταπείσῃ αὐτὸν ὅπως καταταχθῇ ἐν τῇ Ρωσικῇ ὑπηρεσίᾳ μὲ τὸν βαθμὸν ὑποπλοιάρχου, καθ' ὅτι ὑπὸ πάντων ἐθεωρεῖτο ἀξιωματικὸς ἔμπειρος, ἀνδρεῖος καὶ εἰδήμων ἰδίως πάντων τῶν Ὀθωμανικῶν λιμένων καὶ χωρῶν· δι' ὃ εἶχεν ἀποστείλῃ αὐτὸν ὁ Στάκελβεργ εἰς Κωνσταντινούπολιν συστήνων αὐτὸν διὰ τοῦ μυστικωτάτου τρόπου τῷ πρεσβευτῇ τῆς Πρωσσίας Τζεγελίνῳ, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅμως νὰ διαμείνῃ ἐκεῖ ὡς Γάλλος πολίτης ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας. Ὁ Λεφὸρτ οὗτος, περιειργάσθη τὰ πάντα ἔν τε τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ πέραν αὐτῆς, θέλει δὲ ἐμφανισθῇ τῇ ὑμετέρᾳ ἐκλαμπρότητι, ἔνθα ὑμεῖς δύνασθε ἤδη νὰ μεταχειρισθῆτε αὐτὸν κατὰ βούλησιν ἐν τῷ στόλῳ· καθ' ὅτι ὁ βαρῶνος Στάκελβεργ, ὡς ἄνω ὑπερεπαινεῖ τὰς ναυτικὰς αὐτοῦ γνώσεις, ἰδίως δὲ ἐπαινεῖ αὐτὸν ὡς εἰδήμονα τῶν τε Ὀθωμανικῶν χωρῶν καὶ τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει λιμένων καὶ ἀκτῶν.

Ἐν τῇ παρούσῃ λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἐσωκλείσω τρεῖς πρὸς ἐμὲ ἐπιστολὰς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῆς μεταφράσεως αὐτῶν. Αἱ δύο πρῶται εἶνε αἰτήσεις πρὸς τὴν Α. Α. Μεγαλειότητα ὑπογεγραμμέναι ὑπὸ Ἑλλήνων ἐπισκόπων καὶ ὁπλαρχηγῶν, ἡ δὲ τρίτη εἶνε ἀνακοίνωσις Ἕλληνος οἰκοῦντος ἐν Κωνσταντινουπόλει.Καίτοι δὲ οὐδὲν καινὸν περιέχουσιν, ἠθέλησα ὅμως νὰ ποιήσω αὐτὰς τῇ ὑμετέρᾳ ἐκλαμπρότητι γνωστάς, πρὸς ἐνδεχομένην χρείαν, τοὐλάχιστον διὰ τῆς γνωριμίας τῶν ὑπογεγραμμένων ἐν αὐταῖς ἀνδρῶν, οὓς δύνασθε νὰ μεταχειρισθῆτε ἐν καιρῷ τῷ δέοντι.

ΚϚ'—τῷ αὐτῷ.[1]

Ἐν Πετρουπόλει (ἄνευ ἡμερομηνίας.)

Διαβιβάζων διὰ τῆς παρούσης τῇ ὑμετέρᾳ ἐκλαμπρότητι Αὐτοκρατορι-

1 Ἐκ τοῦ «Ρωσικοῦ ἀρχείου» 1878 ἀρ. 12, σελ. 431.

κὸν διάταγμα, σπεύδω νὰ αἰτήσω γνώμην παρ' ἡμῶν περὶ ζητήματος στενὴν σχέσιν ἔχοντος τῷ ἔργῳ ἃ ἐνετείλαντο ὑμῖν.

Ἐκ διαφόρων χωρῶν παρουσιάζονται νῦν ἡμῖν ἐθελονταὶ προτείνοντες νὰ ἐξοπλίσωσιν ἰδίοις ἀναλώμασι πλοῖα τινά, πρὸς καταδίωξιν ἔν τε τῇ Μεσογείῳ καὶ περὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους τῶν ἐμπορικῶν ἐχθρικῶν πλοίων. Ἐξαιτοῦνται παρ' ἡμῶν μόνον διαβατήρια πρὸς ἐλευθέραν συγκοινωνίαν καὶ πλοῦν. Τὸ εὐθηνότατον τοῦτο εἰς ἡμᾶς μέσον δύναται νὰ παρενοχλήσῃ καὶ ἐξασθενήσῃ λίαν τὸν ἐχθρὸν καὶ καιρίως· ἓν μόνον πρόσκομμα ἐπιφέρει, ἤτοι χορηγεῖ τοῖς τυχοῦσι παρ' ἡμῶν τούτοις πλοίοις ἀδείας, τὴν καταδίωξιν καὶ λεηλασίαν οὐχὶ μόνον τῶν Ὀθωμανικῶν πλοίων ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὸ Ὀθωμανικὴν σημαίαν Ἑλληνικῶν, ἐν οἷς φυσικῶς δύνανται νὰ εὑρεθῶσιν ἀνήκοντα εἰς διαφόρους χριστιανικὰς ἐπαρχίας, αἵτινες ὀνόματι μόνον εἶνε Ὀθωμανικαί, πιθανὸν δὲ νὰ συμμαχήσωσι καὶ νὰ συνεμάχησαν ἤδη μετὰ τῆς ὑμετέρας ἐκλαμπρότητος.

Πάντα ταῦτα μὲ ἀναγκάζουσι νὰ παρακαλέσω τὴν ὑμετέραν ἐκλαμπρότητα νὰ μοὶ ἀνακοινώσητε ὅσον τάχιον τὴν περὶ τούτου ὑμετέραν γνώμην, καὶ ἰδίως ἐὰν εἶνε δυνατὸν ν' ἀναφέρομεν ἐν τοῖς ἐν λόγῳ διαβατηρίοις τίνων ἰδίως χριστιανικῶν ἐπαρχιῶν τὰ πλοῖα καὶ τὴν ἀκτοπλοΐαν νὰ παρενοχλῶσι.

Υ. Γ. Ἐθεώρησα ἐπάναγκες ν' ἀποστείλω τῇ Υ. Ε. διὰ τῆς παρούσης ἀντίτυπά τινα τῆς ἐκτυπωθείσης ἐνταῦθα προκηρύξεως περὶ τῆς διαρρήξεως τῶν μετὰ τῆς Πύλης σχέσεων μετὰ Ἑλληνικῆς μεταφράσεως. Ἐν αὐτῇ γλαφυρῶς εἰκονίζεται ἅπασα ἡ καθ' ὑμῶν μοχθηρία τῆς Πύλης, διὸ εὐκολώτερον ἤθελεν εἶναι τῇ Υ. Ε. νὰ προσελκύητε δυνάμει αὐτῆς τοὺς ἄνδρας, μεθ' ἧς θέλετε συνάψῃ σχέσεις διανέμοντες τὰς προκηρύξεις ταύτας. Ἡ Υ. Ε. ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐγκλείστῳ ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιστολῇ αὐθεντικῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰδήσεων ἐπαρκῶς θέλετε γνωρίσῃ, ἐν ὁποίᾳ ταραχῇ καὶ τρόμῳ εὑρέθη ἡ μοχθηρὰ Πύλη ἕνεκα τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ὑμετέρων ἐχθροπραξιῶν, ἐφ' αἷς, ἀξιότιμε κύριε, συγχαίρω ὑμῖν. Συνωδὰ τῇ περιγραφῇ τῆς ἐγχωρίου ἐν μέρει παρασκευασθείσης καὶ ἐν μέρει παρασκευαζομένης καθ' ὑμῶν ἀμύνης, θέλετε κατίδῃ ὅτι καὶ αἱ ὑπάρχουσαι μεθ' ὑμῶν ναυτικαὶ δυνάμεις ὑπερτεροῦσιν αὐτάς. Ἐν τῇ ξηρᾷ δὲ ἀπόκειται εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς Ἕλληνας ποθοῦντας νὰ τύχωσι τῆς ἐκ τῆς ἀτιμίας ἀπαλλαγῆς αὐτῶν· ἐπειδὴ ὅμως ἕνεκα τῆς παρούσης καταστάσεως αὐτῶν ἔχουσιν ἀνάγκην ἀγαθῆς μόνον διοργανώσεως καὶ νουνεχοῦς ποδηγετήσεως δυνάμεθα νὰ μένωμεν ἥσυχοι, ὅτι ἐκεῖνος ὅστις ἠδυνήθη νὰ ἐξεγείρῃ ἐν αὐτοῖς τὸν πόθον πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ θέλει ἐμφυσίσῃ αὐτοῖς ταὶ τὴν τάξιν.

ΚΖ΄—τῷ αὐτῷ[1]

Ἐν Πετρουπόλει 6 Ὀκτωβρίου 1771.

Διὰ τοῦ ἀποσταλέντος εἰς Λιβόρνον παρὰ τοῦ ἱππότου Δίκα ταχυδρόμου Χριστενέκου εἶχον τὴν τιμὴν νὰ λάβω τὴν ἀπὸ 20 Ἰουνίου φιλικὴν τῆς Ὑ. Ἐ. ἐπιστολήν, δι' ἣν ἐκφράζω ὑμῖν τὴν ἄπειρον εὐγνωμοσύνην μου. Ὁμολογῶ, ἀξιότιμε κύριε, ὅτι ἡ ἀπαισία τροπὴ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἡ διχόνοια τῶν κυρίων ναυάρχων ἐνέβαλλον ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ εἰς σκέψεις. Ταχέως ὅμως καὶ ἐνδόξως ἐλύσατε ὑμεῖς αὐτὰς ἀναλαβόντες τὴν γενικὴν διοίκησιν τῶν ναυτικῶν μοιρῶν διαπράξαντες ταχέως δυνάμει τούτου ἔργον ὑπερβὰν τὰς ἐλπίδας ἁπάσης τῆς Εὐρώπης καὶ θέλει διαμείνει ἐσαεὶ ἐν τοῖς μεγάλοις ἔργοις τῆς ἐποχῆς τοῦ παρόντος αἰῶνος. Ἐννοῶ ἐνταῦθα τὴν ὁλοσχερῆ τῶν Ὀθωμανικῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἐν ἀρχῇ τοῦ παρελθόντος μηνὸς ὑφ' ὑμῶν καταστροφὴν καὶ ἀπάλειψιν ἅπαντος τοῦ ναυστάθμου τῶν ἀλαζόνων Ὀθωμανῶν. Ἐλάβομεν τὴν χαροποιὰν ταύτην ἀγγελίαν καὶ σπουδαίαν εἴδησιν ἐκ Μελίτης παρὰ τοῦ μαρκησίου Καβολκάβο· ταχέως δὲ ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ ἀποσταλλεὶς ἐκ Λιβόρνου παρὰ τοῦ ἱππότου Δίκα ταχυδρόμος. Ἄγγλοι μετὰ τῶν τηλεγραφημάτων, πεμφθέντων παρὰ τῆς Ὑ. Ἐ. διὰ τοῦ πρίγκιπος Δολγορούκιη. Ἐκτὸς τούτου γινώσκομεν ὅτι τὰ ἔνδοξα ἡμῶν ἆθλα ἐγνώσθησαν ἤδη καὶ αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἔνθα τρόμος καὶ φόβος κατέλαβε τόν τε λαὸν καὶ τὴν Κυβέρνησιν, οἵτινες ἀναμένουσιν ἐπὶ θύραις τοὺς νικητάς. Ἡ Ὑ. Ἐ. δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὴν ἄφατον ἡμῶν χαράν.

Δὲν περιγράφω ὑμῖν τὸν ἐνταῦθα τὸν ἕνεκα τῆς ὑμετέρας νίκης θρίαμβον ἀμφιβάλλων ὅτι πάντα ταῦτα καὶ ἄνευ ἐμοῦ θέλουσιν ἀνακοινωθῆ ὑμῖν· μοὶ ἐναπομένει δὲ νὰ ἐκδηλώσω ὑμῖν τε καὶ τῷ φιλτάτῳ ὑμετέρῳ ἀδελφῷ Θεοδώρῳ Γριγορίεβιτζ τὴν εἰλικρινῆ θερμὴν χαρὰν ἣν αἰσθάνομαι ἐπὶ ταῖς ἐπιτυχίαις καὶ τῇ δόξῃ ὑμῶν.

---

1 Ἐκ τοῦ «Ρωσικοῦ ἀρχείου» 1878 ἀρ. 12, σελ. 435.

ΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΝ ΜΑΔΕΡΑ*

Ἄχ! φίλτατε Οὐϊλιέλμε, πόσον εἶνε τρυφερὰ καὶ θερμὴ ἡ ποίησις, καὶ ὁσάκις ὁμιλῶ περὶ στηθοσκοπίου καὶ περὶ τοῦ θανάτου! Αὕτη φωτίζει τὰ πάντα διὰ τῶν κεχρυσωμένων ἀκτίνων τῆς φαντασίας, αὕτη ῥίπτει τὰ πέταλα τῶν ῥόδων αὐτῆς, τοὺς χειμάρρους τῶν κρίνων καὶ ἴσων αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἄμμου ἐρήμου καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους νεκροταφείου. Εὐχαριστῶ, μυριάκις εὐχαριστῶ, Θεέ μου, ὅτι ἐχορήγησας ἡμῖν τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικήν, τοὺς λαμπροὺς τούτους φυγάδας τοῦ σοῦ παραδείσου!

Ἡ ἐξέτασις διήρκεσεν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν· ἀλλὰ νομίζω ἐὰν ἤθελεν ἔτι στιγμήν τινα διαρκέσῃ, ἤθελον ἀποθάνῃ.

Συγκεχυμένη καὶ κεκμηκυῖα ἐγερθεῖσα ἐκάθισα ἐκ νέου.

Ὁ δήμιός μου ἐκεῖνος τοποθετεῖται ἀκριβῶς κατὰ πρόσωπον· εἶτα δὲ ἐπὶ στιγμήν τινα ἐξακολουθεῖ σκληρὰν μιμικὴν διακοπτομένην ὑπὸ μονοσυλλάβων. Χούμ... χούμ, Αἴ! Ἔσειε τὴν κεφαλήν, εἶτα ἔσφιγγε τὰ χείλη καὶ λίαν συνωφρυοῦτο· διὰ δὲ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ λιχανοῦ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ὑπέτριβε τὸ καθαρώτατον τοῦ πώγωνος γένειον καὶ συνεπῶς δεκάκις ἢ εἰκοσάκις διατρέχων τὴν βραχεῖαν ἀπόστασιν, τὴν ἀποχωρίζουσαν αὐτὸ ἀπὸ τῆς πυκνοτάτης γενειάδος τῶν παρειῶν, φθανούσης ἀκριβῶς μέχρι τῶν δύο τρίτων τοῦ προσώπου, συνήνου τοὺς δύο δακτύλους ὑπὸ τὸ γένειον.

«Ἄχ! Ἐπιθυμεῖτε λοιπὸν νὰ μεταβῆτε εἰς Μαδέραν, ἵνα ὑπερασπισθῆτε κατὰ τῆς ἐπαπειλούσης ὑμᾶς ἀσθενείας;... Ἀλλὰ δὲν γινώσκετε ὅτι μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς νήσου ἐκείνης ὑπάρχουσιν ὑδοί, χοιραδικοὶ καὶ φθισικοί; — Ἐν Μαδέρᾳ δύνασθε νὰ παρηγορηθῆτε βλέπουσα νοσοκομεῖον χάριν τῶν φθισικῶν, ἱδρυθὲν ὑπὸ τῆς χήρας Αὐτοκρατείρας Δὸν Πέτρου τοῦ Α΄. Τὸ νοσοκομεῖον ἐκεῖνο φέρει ὄνομα οὐχὶ λίαν εὐαρέστου οἰωνοῦ.

»Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶνε τὸ τῆς ἡγεμονίδος Δόννας Μαρίας Ἀμαλίας, θυγατρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Βρασιλίας, ἥτις μετέβη ἐκεῖσε, ὅπως ἰαθῇ καὶ ἐν αὐτῷ ἀπεβίωσεν.

»Ἐὰν ἐπιθυμεῖτε νὰ μεταβῆτε εἰς χώραν, ἐν ᾗ δὲν ὑπάρχουσι φθισικοί, μὴ ὑπάγετε εἰς τὴν μεσημβρίαν, ἀλλ' εἰς τὸν βορρᾶν. Διατί δὲν πορεύεσθε εἰς Ἰσλανδίαν;

»Ἐν οὐδεμιᾷ χώρᾳ ὑπάρχουσιν ὀλιγώτεροι φθισικοί, ἢ ἐν ταῖς συμπεριλαμβανομέναις ἐντὸς τῶν ἰσοθέρμων γραμμῶν ὑπὸ 50^0—20^0 F. Ἐν Πετρουπόλει καὶ ἐν Μόσχᾳ ἐχούσῃ μετρίας θερμοκρασίας ὑπὸ 38^0 F. Ἐν Κα-

*Ἴδε σελ. 49 καὶ 129 καὶ 229 καὶ 357.

νάδᾳ καὶ ἐν τοῖς βορείοις περιχώροις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐν Ἰσλανδίᾳ καὶ ἐν ταῖς Φαρόαις νήσοις, εἰς τὰ βορειότερα μέρη τῆς Νορβηγίας, Σουηδίας καὶ τῆς Λαπωνίας ἡ φθίσις εἶνε σπανία.

»Καὶ μεσημβρινοδυτικῶς τῆς Σκωτίας καὶ εἰς τὰς Ἐβρίδας νήσους ἡ φθίσις εἶνε σπανιωτάτη· ἀλλὰ διὰ τὰς χώρας ταύτας τὸ πρόβλημα περιπλέκεται. Ὁ Μοργὰν λέγει ὅτι τὸ πολύτιμον τοῦτο ἄσυλον ὀφείλεται τῷ καπνῷ τοῦ γεωκαύσου, δι' οὗ αἱ καλύβαι τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν τούτων εἶνε πάντοτε πλήρεις, καὶ γινώσκεται ὅτι δὲν συνηθίζονται ἐκεῖ καπνοδόχαι. Τοὐναντίον, ὅπου καίεται γαιάνθραξ, ἡ φθίσις συχνότερον ἀναφαίνεται. Ἐν τῇ ἰατρικῇ ἐπιστήμῃ, κυρία μου, οὐδὲν γινώσκει τις θετικῶς. Ἅπαντες λέγουσιν ὅτι ἡ ὄζαινα ἐρεθίζει τοὺς πνεύμονας καὶ ὅμως εἰς τὰς Ἐβρίδας νήσους ἡ ὄζαινα εἶνε λίαν ἄφθονος καὶ ἐν αὐταῖς δὲν ὑπάρχει φθίσις· καὶ ὅμως εἰς τὰς Ἑβρίδας καὶ μεσημβρινοδυτικῶς τῆς Σκωτίας ὑπάρχει μεγίστη χοιρὰς καὶ ἐλαχίστη φθίσις.

»Δὲν εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ ἡδὺ κλίμα προφυλάττει ἀπὸ τῆς φθίσεως. Ὁ Βενοατὼν Σωτωνέφ, εὗρεν ὅτι 85 στρατιωτικοὶ φθισικοὶ ὑπῆρχον εἰς τὸ βόρειον τῆς Γαλλίας, 73 εἰς τὸ κέντρον καὶ 82 εἰς τὴν μεσημβρίαν. Λέγουσιν ὅτι ἐν Μασσαλίᾳ τὸ τέταρτον τῶν κατοίκων ἀποθνήσκει ὑπὸ φθίσεως καὶ ὅτι ἐν Γενούῃ ἀποθνήσκει τὸ ἕκτον.

»Ἐν ταῖς Ἀμερικανικαῖς Κυκλάσι (Ἀντίλλαις), ἐν Μαδέρᾳ, ἐν Ρίῳ Ἰανείρῳ, ἡ ἀσθένεια αὕτη εἶνε συχνή, ὡς ἐπίσης ἐν Νικαίᾳ, Λιβόρνῳ, Φλωρεντίᾳ, Νεαπόλει, Μελίτῃ, Ἰσπανίᾳ, Πορτογαλλίᾳ, Καλκούτῃ, Μαδράσῃ .... Ἐν Μαρτινίκῃ εἶνε συχνὴ ὡς καὶ ἐν Παρισίοις.

»Οὐχ ἧττον ὅμως ταῦτα πάντα εἶνε ἀπίθανα· διαφέρει τὸ ὁμιλεῖν περὶ φθισικῶν γεννηθέντων ἐν τῇ πόλει, τοῦ ὁμιλεῖν περὶ φθισικῶν στελλομένων ἐξ ἄλλων χωρῶν. Οἱ φυματιώδεις τῶν θερμῶν χωρῶν τρέπονται ἐπὶ τὸ χεῖρον, ὁσάκις ἀποστέλλωνται εἰς ψυχρὰ κλίματα.

»Ἰατροί τινες θὰ συμβουλεύσωσιν ὑμᾶς νὰ ζητήσητε εἰς ἑλώδεις πόλεις. Ἀνοησίαι! Ὁ Βουδῖνος προσεπάθει νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι αἱ μιασματικαὶ καὶ φυματιώδεις ἀσθένειαι ἐξαιροῦνται· ἀνοησίαι! Ὁ Φεργέτ, ὁ Γιντράκ, ὁ Γενέστ, ὁ Γονζῆ, ὁ Σέδελ, δὲν πείθονται τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ. Ἐγὼ ὅμως ὅτι ἐν Λειψίᾳ οἱ Γερμανοὶ ἔχουσι τὸ πλεονέκτημα τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἑτέρας ἀσθενείας, δηλαδὴ τῆς φθίσεως ἢ τοῦ τριταίου πυρετοῦ.

»Ἕτεροι ἰατροὶ θὰ εἴπωσιν ὑμῖν, μετάβητε εἰς ὑψηλὰς χώρας, εἰς τὸ ὑψηλότερον ὀροπέδιον τῶν Ἄνδεων, εἰς τὰς μᾶλλον ὑψηλὰς Ἄλπεις, ἐν αἷς δὲν ὑπάρχει φθίσις· ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶνε ἀποδεδειγμένον.

»Οὐδὲν ὑπάρχει βέβαιον ἐν τῇ ἰατρικῇ ἐπιστήμῃ. Ὁ φίλος μου ἰατρὸς Ἴρβιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετῆλθε τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην ἐν τοῖς περιχώροις τῆς Ρανόδης καὶ Ἀθόλης ἐν τῇ Περτσχίρῃ καὶ ἡ φθίσις εἶνε συχνοτέρα εἰς τὰς ὑψηλὰς χώρας.

»Μᾶλλον τοῦ κλίματος, κυρία μου, ἡ κίνησις καὶ ἡ δίαιτα τῆς ζωῆς ἐνεργοῦσιν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως ἢ μὴ τῆς φθίσεως.

»Ὁ Ἀνδράλ, ἀφ' οὗ πρῶτον παρετήρησεν εἰς τὰ ζῷα τὴν συχνότητα τῆς φθίσεως, ἐξαιρεῖ τὸν κύνα, ὑπομιμνήσκων ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο ὀφείλεται ἴσως τῇ συνήθει δραστηριότητι τῶν ζώων τούτων. Οὐχὶ σπανίως ἀναφύονται φύματα εἰς τοὺς δι' ἁλύσεως δεδεμένους κύνας ἢ κεκλεισμένους ἐν σκοτεινῷ καὶ δυσχέρῳ χώρῳ.

»Ὁ Φουρκῶλτος ἀναφέρει περὶ τοῦ κυνὸς ἰατροῦ, συνειθίζοντος ν' ἀκολουθῇ τὸν κύριον εἰς τὰς καθημερινὰς αὐτοῦ ἐκδρομάς. Ἀναλαβόντος τοῦ κυρίου στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ὁ κύων ἐδέθη δι' ἁλύσεως καὶ ἐκ φθίσεως ἀπέθανεν.

»Καὶ τὰ χαμερπῆ πάθη μεγάλην ἐπιρροὴν ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς φθίσεως, φθείροντα τὸ αἷμα, ἐλαττοῦντα τὴν νευρικὴν ἐνέργειαν, δυσχεραίνοντα τὴν πέψιν κτλ.

»Ὁ Ακῖννεκ τοσαύτην σπουδαιότητα ἀπέδωκεν εἰς τὰς ἠθικὰς αἰτίας, δυναμένας νὰ προξενήσωσι τὴν φθίσιν, ὥστε ἔφθασε νὰ εἴπῃ, ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ καθιστάμενοι φθισικοί, καὶ μὴ ὄντες ὑπὸ τῆς φύσεως προδιατεθημένοι, καθίστανται τοιοῦτοι ἕνεκα ἠθικῶν πόνων· καὶ ἐὰν εἶνε ἀληθὲς τοῦθ' ὅπερ, λέγει ὁ ἰατρὸς Ἐλίε ὅτι τὰ τέσσαρα πέμπτα τῶν ἀνθρώπων ἀποθνήσκουσιν ἕνεκα ἰσχυρᾶς λύπης, ἡ λύπη καὶ ἡ φθίσις ὤφειλον νὰ ὦσιν ἓν καὶ τὸ αὐτό.

»Εἶχε λοιπὸν δίκαιον ὁ ἰατρὸς Ροὺφ συμπληρώσας ὁλόκληρον τὸν κώδικα τῶν φθισικῶν διὰ τῶν ὀλίγων τούτων λέξεων:

Enjoy life, go out or come in, on horseback or on foot, as you please; but go.

»Ἀλλὰ καὶ τὸ τοιοῦτον δὲν εἶνε βέβαιον· οὐδὲν ἀσφαλῶς ἐν τῇ ἰατρικῇ γιγνώσκεται.

»Δὲν ἐπιθυμῆτε νὰ μεταβῆτε εἰς ψυχρὰς χώρας, δὲν θέλετε μεγάλως νὰ κινεῖσθε, δὲν δύνασθε νὰ διαμείνητε φαιδρά; Ταξιδεύσατε λοιπὸν διὰ θαλάσσης.

»Ὁ Γαληνός, ὁ ἀρχαιότατος Γαληνὸς ἀπέστελλε τοὺς φθισικοὺς νὰ θαλασσοπορῶσιν ἐπὶ τοῦ Νείλου, ὄχι διότι τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ ἤθελεν ὠφελήσῃ, ἀλλὰ διὰ τὸ μακρὸν τοῦ ταξειδίου. Καὶ νῦν ἔχετε τὸν Λῆ, τὸν Γιλχρίστ καὶ πολλοὺς ἄλλους ἰατροὺς ἀποδεικνύοντας ὠφελιμωτάτην τὴν θαλασσοπορίαν, θεραπεύουσαν καὶ προλαμβάνουσαν τὴν φθίσιν. Ὁ Κνὸξ ἀποδίδει τὰς ὠφελείας εἰς τὴν ὁμοιότητα τῆς θαλασσίας ἀτμοσφαίρας, ὁ Σπὶς τοὐναντίον ἐξηγεῖ αὐτὰς διὰ τῆς μικρᾶς ποσότητος ὀξυγόνου τοῦ θαλασσίου ἀέρος.

»Ἀλλὰ καὶ ὅλον τοῦτο δὲν εἶνε ἀποδεδειγμένον· οὐδὲν θετικὸν ἐν τῇ ἰατρικῇ γιγνώσκομεν.

»Ὁ Ροσὰρδ ἀπέδειξεν, ὅτι τὰ θαλάσσια ταξείδια ἐπιταχύνουσι τὴν φθίσιν πολὺ περισσότερον, παρ' ὅσον ἐπιβραδύνουσιν αὐτήν· ὅτι ἡ φθίσις ἀπαντᾷ συχνότερον μεταξὺ τῶν ναυτῶν ἢ τῶν στρατιωτῶν, ὅτι προοδεύει μετὰ μεγαλειτέρας ταχύτητος ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἢ τῆς ξηρᾶς, καὶ ὅτι δέον ἡ θάλασσα ν' ἀπαγορεύηται τοῖς ὑπὸ τῆς φθίσεως ἐπαπειλουμένοις νέοις.

»Ἐν τῇ ἰατρικῇ ἐπιστήμῃ τὸ πᾶν δύναταί τις νὰ ὑπερασπισθῇ καὶ τὸ πᾶν νὰ καταδικάσῃ. Ἐγὼ θὰ ἠδυνάμην νὰ σᾶς θεραπεύσω θάπτων ὑμᾶς ὑπὸ τὴν γῆν, ἀφίνων μόνον τὴν κεφαλὴν ἐκτὸς τοῦ ἐδάφους καὶ καθ' ἑκάστην μεταβάλλων τὸν τάφον ἀπὸ τοῦ Μαΐου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου. Τὸ τοιοῦτον θὰ ἦτο παράδοξος μέθοδος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νέα. Τοῦτο ἔπραττεν ὁ Σωλανὸς da *Luque* διὰ τῶν *banos de tierra* (ὑπογείων λουτρῶν).

»Ἔνιοι θεωροῦσιν ἐν τῇ ἰατρικῇ ἐπιστήμῃ ἀληθῆ τὰ νέα πράγματα, ὅπερ εἶνε σύστημα πράγματι ἀναπαυτικὸν καὶ εὔκολον. Ὁ χρόνος μετρεῖται εὐκολώτερον τῆς ἐπιστήμης· τὰ ἔτη ἀριθμοῦνται εὐκολώτερον τῶν λογικῶν κριτηρίων. Παρατηρήσατε ἐπὶ μακρόν· πρὸ ὀλίγων ἤδη ἐτῶν κατεγέλων τῆς τοῦ λαοῦ προλήψεως, δηλαδὴ ὅτι ἡ φθίσις ἦτο μολυσματική, καὶ νῦν ἀποδίδομεν δίκαιον τοῖς ἀρχαίοις. Ἐπῆλθεν ἡ ἐποχὴ τοῦ συρμοῦ. Πλίνιος ὁ νεώτερος εἶχεν ἐκφράσῃ τὸ τοιοῦτον, καὶ πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ἐθεωρεῖτο ἡ ἀσθένεια αὕτη ὡς μολυσματική [1].»

. . . .

Σοὶ ὀμνύω, Οὐϊλιέλμε μου, ὅτι οὐδέποτε τοσοῦτον κατηράσθην τῆς μνήμης μου (ἣν σὺ ὀνομάζεις ἐξαισίαν·) ὅσον κατὰ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν καθίζουσα ἀπέναντι τῆς ὁμιλούσης ἐκείνης μηχανῆς, τῆς ὀνομαζομένης ἰατροῦ Τ... ἤμην ὑπὸ τῆς φύσεως καταδεδικασμένη νὰ διακρατῶ ἁπάσας τὰς ἐπιδείξεις ἐκείνας τῆς πολυμαθείας, χωρὶς νὰ λησμονῶ οὔτε ὄνομα, οὔτε ἀριθμόν, οὐδὲ μίαν κἂν μόνην λέξιν.

Πρὸς τί τὸ μανθάνειν τοσαῦτα, ἀφ' οὗ μετὰ τοιαύτην τοῦ ἐγκεφάλου βάσανον, οὐδὲ μίαν συλλέγομεν ἐπωφελῆ ἀλήθειαν χάριν τοῦ ἀνθρώπου; Πρὸς τί χρησιμεύει ἄγονος καὶ πεπαγωμένη ἐπιστήμη, μὴ παρέχουσα ἀνακούφισιν οὐδ' ἐλπίδα, καὶ λήγουσα διὰ τῶν ἑξῆς· «οὐδὲν γινώσκομεν οὐδὲν ἐστὶ βέβαιον.»

Συγχώρησόν με, καλέ μου Οὐϊλιέλμε, τολμῶσαν νὰ κρίνω τὴν ἐπιστήμην μετὰ γυναικείας καρδίας· ἀλλ' ἐγὼ ἐθεώρησα πάντοτε ψευδεῖς τὰς

1 Ἐζητήσαμεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Πλινίου τὴν παραπομπὴν ταύτην τοῦ ἰατροῦ Τ..., περὶ οὗ ἡ Ἔμμα ποιεῖται λόγον ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτῆς, καὶ πράγματι εὕρομεν ἐπιστολήν, ἀπευθυνομένην τῷ φίλῳ αὐτοῦ Πρίσκῳ, (βιβλ. 7 ἀριθ. 19) ἐν ᾗ καταφαίνεται ὅτι τὸ μιασματικὸν τῆς φθίσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο τοῦ λαοῦ δοξασία:

«Angit me Fanniae valetudo. Contraxit hunc dum assidet Juniae virgini, sponte primum (est enim affinis) deinde etiam ex autoritate pontificum.. Insidente febres, tussis increscit summa macies, summa defectio...»

ὁδοὺς τὰς μὴ ἀγούσας εἰς τὴν εὐτυχίαν, εἴτε κατ' εὐθεῖαν εἴτε δι' ἑλιγμῶν. Ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ τὴν ἐλπίδα ἢ τὴν χαράν· ἀλλὰ πᾶν μὴ προξενοῦν εὐχαρίστησιν εἶνε μάταιον ἔργον. Καὶ αἱ ὁσιώταται θρησκεῖαι ᾀεὶ ὑπεσχέθησαν τῷ ἀνθρώπῳ αἰωνιότητα ἡδονῶν ἀντὶ τῆς θυσίας καὶ πρὸς ἀμοιβὴν τῆς ἀρετῆς· καὶ ἐν τῷ τῆς ἠθικῆς κώδικι καὶ ἐν τῷ τῆς κοινῆς γνώμης, τῷ ἀνωτάτῳ πάντων, ἡ ἀρετὴ ἡ δόξα εἶνε ἐξαίσιαι μορφαὶ εὐτυχίας καὶ ὁ τελειότατος ἄνθρωπος εἶνε ἐκεῖνος, ὃς καθιστῶν εὐτυχῆ ἀριθμὸν μέγαν ἀνθρώπων, καθιστᾷ ἑαυτὸν εὐτυχῆ.

Ἀλλ' ἐπανέρχομαι εἰς τὸν ἰατρόν μου.—Κενώσας οὗτος τὸν γεωγραφικὸν τῆς ἰατρικῆς σάκκον, ὃν ἐν ἑαυτῷ εἶχεν, προσέθηκε:

«Βλέπετε, κυρία μου, ὅτι ὀλίγον πρέπει νὰ ἐλπίζητε καὶ θαρρῆτε εἰς τὴν ἐπενέργειαν τῶν κλιμάτων. Τὸ ταξιδεύειν εἶνε ζήτημα μᾶλλον ἀρεσκείας ἢ ἐπιστήμης· ἀγαπᾶτε τὸ ψῦχος, μετάβητε εἰς Ἰσλανδίαν ἢ εἰς τὰς Ἑβρίδας νήσους· προτιμᾶτε ἴσως τὴν θερμότητα, πορεύθητε τότε εἰς Μαδέραν. Ἀγαπᾶτε τὰ βουνά, ὑπάγετε εἰς τὰ ὀροπέδια τῆς Περουΐας· εἶσθε φίλη τῆς θαλάσσης, ἐπισκέφθητε τὰς Ξέρας. Ἐὰν ὅμως προτιμᾶτε νὰ διαμείνητε ἐν Ἀγγλίᾳ, θέλω θεραπεύσῃ ὑμᾶς καὶ προσπαθήσῃ ὅπως σᾶς ἰατρεύσω. Γινώσκετε βεβαίως τὴν παροιμίαν «ὁ Θεὸς εἶπε φυλάξου διὰ νὰ σὲ φυλάξω.» Ὁ ἀσθενὴς δεῖται τοῦ ἰατροῦ· ἐὰν ὅμως ἐπιθυμεῖτε νὰ γείνω ὑμέτερος ἰατρός, χωρὶς νὰ ὑποσχεθῶ ὑμῖν ἀκατόρθωτα, δύναμαι νὰ εἴπω ὑμῖν ὅτι δὲν εἶμαι οὔτε ὑποδεέστερος οὔτε ἀνώτερος τῶν λοιπῶν. Μίαν μόνην ἀξίωσιν ἔχω, δηλ. τὴν τοῦ λέγειν τὴν ἀλήθειαν καὶ οὐδένα ἀπατᾶν... Ἰδοὺ τὸ πᾶν.

»Λέγουσι, κυρία, ὅτι εἶμαι σκεπτικός· καὶ τούτου ἕνεκα ἴσως προσκαλοῦμαι μετὰ τοὺς λοιποὺς ἰατρούς, ἵνα ὑπογράψω τὴν τελευταίαν καταδίκην καὶ τὴν τελευταίαν ἀθώωσιν. Ἀντιπροσωπεύω τὸν δήμιον, ἐρχόμενον μετὰ τὸ ἀκυρωτικὸν δικαστήριον... Δὲν λυποῦμαι. Ἕκαστος ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀποστολὴν καὶ αὕτη εἶνε ἡ ἰδική μου. Δὲν δύναμαι νὰ μεταβάλω αὐτήν».

Ἐγίνωσκον πλειότερα τοῦ δέοντος.... ηὐχαρίστησα, ἐπλήρωσα καὶ ἐπανῆλθον οἴκαδε ἀπηυδησμένη, κατηφής, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς εὐδαίμονος βεβαιότητος, ὅτι τὸ τρίτον μέρος τῆς εἰς Γολγοθᾶ πορείας, ὅπερ μοὶ ὑπελείπετο, δὲν θὰ ἦτο ἀναμφιβόλως χεῖρον τούτου...

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ.

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 8 Ἰουλίου 18..

Καλέ μου Οὐϊλιέλμε, ἡ πρὸς τὸν ἰατρὸν Τ... ἐπίσκεψίς μου, τοσοῦτον μὲ κατέβαλεν, ὥστε πρὶν ἢ ἀναλάβω τὸ τελευταῖόν μου ταξείδιον εἰς τὸν

ἰατρικὸν κόσμον ἠναγκάσθην ἐπὶ δύο ἡμέρας ν' ἀναπαυθῶ. Κατὰ τὰς δύο ταύτας μικροτάτας ἡμέρας, δὲν ἐσκεπτόμην εἰμὴ λυπηρά, περὶ τῆς τέχνης τῆς σφετεριζομένης τὸν ὕψιστον τίτλον, ὡς θεραπευτρίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τολμώσης νὰ ὀνομασθῇ ἐπιστήμη. Φεῦ! ὁποία μεγαλοφροσύνη ἐν τῇ λέξει ταύτῃ! Τίνι δικαιώματι ἡ ἰατρικὴ οἰκειοποιεῖται τὸ ὑπέρτατον βάπτισμα τῆς ἐπιστήμης, ἀφ' οὗ οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς ἀλλήλοις διαφωνοῦσι καὶ ἡμεῖς ἀναγκαζόμεθα, ὅπως ἐκλέξωμεν τὸν ἰατρόν, νὰ συμβουλευθῶμεν τὰς προαισθήσεις καὶ τὰς συμπαθείας τῆς ἡμετέρας καρδίας. Ὁποία ματαία ἐπιστήμη εἶνε ἐκείνη, ἡ μὴ μεταβάλλουσα οὐδὲ κατ'ἐλάχιστον τὰς καταστατικὰς τῆς θνησιμότητος χώρας τινός· ἡ θεραπεύουσα τὸ αὐτὸ πάθημα διὰ τοῦ ψυχροῦ καὶ τοῦ ὕδατος, διὰ τοῦ οἰνοπνεύματος καὶ τοῦ γάλακτος, ἡ ἀποστέλλουσα ἡμᾶς εἰς Μαδέραν ἢ εἰς Ἰσλανδίαν μετὰ τῆς αὐτῆς ἀδιαφορίας διὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀσθένειαν;

Ἐφ' ὅσον καὶ ἂν ἐπειρώμην νὰ καταπραΰνω τὴν κρίσιν μου καὶ κατευνάσω τὰς προαισθήσεις μου κατὰ τῶν δύο ἰατρῶν, ὧν τὴν συμβουλὴν ἐζήτησα, δὲν ἠδυνάμην νὰ εὕρω οὐδὲ λέξιν ἐπιεικείας ὑπὲρ τῶν ἰατρῶν καὶ τῆς ἰατρικῆς. Διὰ τῶν δύο τούτων ἐπισκέψεών μου ἀκουσίως ἡψάμην τῶν πόλων τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης· εἶχον ἴσως ἴδῃ τὰς δύο ἀναιδεστάτας γελοιογραφίας τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς ἀμφιβολίας καὶ ἔκρινον περὶ ὅλων τῶν ἰατρῶν, δύο μόνον ἰδοῦσα· ἐξ ἄλλου ὅμως εἶνε ἀληθὲς ὅτι οἱ λοιποὶ μετά τινων παραλλαγῶν κεῖνται μεταξὺ τῶν δύο τούτων πόλων, τυφλῆς πίστεως ἀποστόλου ἢ παγετώδους σκεπτικισμοῦ. Ὅτε αἴφνης ἡ εὐμετάβολος φαντασία μου ἐξαπτομένη ἕνεκα τῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου συγκεντρώσεως τῶν σκέψεών μου, μοὶ παρίστα ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ τοῦ Ἡφαίστου χαλκουργεῖον, κατῳκημένον ὑπὸ Γνωμόνων, δημίων, δαιμόνων τριζόντων καὶ θορυβοποιούντων πάντα τὰ τῆς βασάνου ἐργαλεῖα· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπέραντον νεκροταφεῖον, κατῳκημένον ὑπὸ μελανῶν λίαν μελανῶν σταυρῶν, στρατοπεδευόντων ἐπὶ μεγάλης ἐκτάσεως. Ἐν τῷ νεκροταφείῳ τούτῳ ὑπῆρχεν ἡ ὁμίχλη καὶ ἡ σιωπή· καὶ μεταξὺ τῶν δύο ἐκείνων ἀπωτάτων πόλων ἔβλεπον θορυβῶδες καὶ συνωθούμενον πλῆθος, τηβεννοφόρων ἀνδρῶν, λευκὸν περιβεβλημένων λαιμοδέτην καὶ μεγάλας φενάκας, ἐχόντων σκωπτικὸν μειδίαμα ἐπὶ τῶν χειλέων καὶ παρωργισμένον τὸ βλέμμα, ὅπερ ἐν εἴδει συρρέοντος ὁμίλου καὶ μὴ μεταβάλλοντος θέσιν ἐταλαντεύετο μεταξὺ τῶν δύο πόλων ἐκείνων τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ πάγου.

Ἐγράφη ἤδη ἡ ἱστορία τῆς μαγείας καὶ ἐθεωρήθη ταφεῖσα ὑπὸ τὴν πέτραν τοῦ μεσαίωνος· ἀλλ' ἐγὼ βεβαίως φρονῶ, ὅτι ἡ τελευταία σελὶς τῆς ἱστορίας ἐκείνης δὲν ἐγράφη εἰσέτι. Κατὰ τὰς δύο ἡμέρας τῆς μελαγχολίας καὶ τοῦ καμάτου, ἐφαίνετό μοι, ὅτι ἡ τέχνη τοῦ θεραπεύειν ἦτο ἡ ἀρχαία μαγεία, φέρουσα ὑποδύτην καὶ λευκὸν λαιμοδέτην. Καὶ δὲν εἶνε ἆρά γε μαγεία ἡ λατινικὴ συνταγὴ μετὰ τῶν ἱερογλυφικῶν ψηφίων;

καὶ δὲν εἶνε μαγεία τὸ ἅπτεσθαι τοῦ σφυγμοῦ, δεικνύειν τὴν γλῶσσαν, τὸ πιστεύειν περὶ τῆς θεραπείας, καὶ ἡ χάριν ταύτης ἑκάστοτε ἐπαναλαμβανομένη καὶ ἀεὶ διαψευδομένη προφητεία; καὶ δὲν εἶνε συμβολικὴ μαγικὴ γλῶσσα ὁλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ ἐκείνη διάλεκτος, ἡ κρύπτουσα τὸ κενὸν τῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ καπνῷ καὶ ἐν ταῖς πομφόλυξι τοῦ σάπωνος;

Ἀπὸ τῆς Σιβύλλης τῆς Κύμης εἰς τὴν Ἀθιγγανίδα καὶ εἰς τὸν ὁμοιοπαθητικόν, ἀπὸ τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου εἰς τὴν χειρομαντίαν καὶ εἰς τὴν ἰατρικὴν δὲν ὑπάρχει ἴσως φυσική τις ἱεραρχία προλήψεως, μυστικότητος καὶ μαγείας;

Ὁ τοῦ θανάτου φόβος ἔπλασε πολλὰς προλήψεις· δὲν ἠδύνατο ἆρά γε οὗτος νὰ διδάξῃ καὶ τὴν ἰατρικήν; Ἡ εὐνοϊκωτέρα περὶ ταύτης κρίσις εἶνε ἡ τοῦ Λαμαρτίνου, δῆλα δὴ ὅτι ἡ ἰατρικὴ εἶνε προσπάθεια πρὸς θεραπείαν. Κρίνουσα ὅμως ἐκ τοῦ ἰατροῦ Β... ὅστις ἐπεθύμει νά με φονεύσῃ, ἵνα μοὶ ἀποδείξῃ τὴν μεγάλην αὐτοῦ πεποίθησιν καὶ τοῦ ἰατροῦ Τ.... ὅστις πρὶν ἀναλάβῃ τὴν θεραπείαν μοὶ προετοίμαζε ἤδη τὸν θάνατον ὑπὸ τὰ παγωμένα βουνὰ τῆς ἀγόνου αὐτοῦ πολυμαθείας δὲν ἠδυνάμην πῶς νὰ θεωρήσω τὴν ἰατρικὴν ὡς ἐπιστήμην καὶ παρηγορίαν· ἀλλὰ τοὐναντίον φανατισμὸν καὶ ἄρνησιν παντός.

Φίλτατε Οὐϊλιέλμε μου, ἠπατήθην. Μεταξὺ τῶν δύο πόλων τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ πάγου ὑπάρχει μεγάλη πεδιὰς χάριν τῆς ἰατρικῆς· ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι θεραπεύοντες τὰς νόσους καὶ μὴ ὁμοιάζοντες ὅμως οὔτε τῷ ἰατρῷ Τ.., οὔτε τῷ ἰατρῷ Β...

Τὴν προσφιλῆ ταύτην ἀνακάλυψιν ἔμελλον νὰ ποιήσω περὶ τὸ τέλος τοῦ χάριν ἰατρικῶν συμβουλῶν ταξειδίου μου, δῆλα δὴ εἰς τὴν πρὸς τὸν ἰατρὸν Haug... ἐπίσκεψίν μου.

Σήμερον μετέβην εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ καὶ ἐπανῆλθον οἴκαδε ὅλως ηὐχαριστημένη καὶ φαιδρά, ὡς ἐὰν εἶχον περιπατήσῃ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν καὶ φέρῃ μετ' ἐμοῦ δέσμην χόρτων καὶ ἀνθέων, πρασίνων κλαδίσκων καὶ χνοώδους βρύου. Ἀλλὰ πόσον προσφιλὴς εἶνε ὁ ἰατρὸς Χώγ...

Πρὶν ἢ φθάσω εἰς τὸ σπουδαστήριον αὐτοῦ, μεγάλην ἤδη ᾐσθανόμην συμπάθειαν ὑπὲρ αὐτοῦ· διότι ἀναβαίνουσα τὴν κλίμακα καὶ διερχομένη τὸν πρόδομον καὶ τὰς αἰθούσας, ἐκ πρώτης ἤδη ὄψεως ἀνεκάλυψα ὅτι ἀγαπᾷ τὸ καλόν, καὶ μάλιστα τὰς φυσικὰς καλλονάς, ὧν ἐφ' ὅσον ἠδύνατο μεῖζον μέρος ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ ᾐχμαλώτισεν.

Ἐπὶ τῆς κλίμακος ὑπῆρχον πίτυς μέγισται, περικλειόμεναι ἐντὸς μεγάλων πηλίνων ἀγγείων, καὶ ἐφαίνετό μοι, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ βλαστήσωσιν αὗται ὑγιεῖς καὶ εὔρωστοι· ἡ δὲ γῆ ἐν ᾗ ἦσαν πεφυτευμέναι δὲν ἦτο γυμνή, τοὐναντίον μάλιστα κεκαλυμμένη ὑπὸ χόρτων καὶ βρύων, ὡς καὶ ἐν Σκωτίᾳ. Ἕκαστον φυτὸν εἶχε τὸν πράσινον αὐτοῦ τάπητα, τὴν

οἰκογένειαν αὐτοῦ ἐκ μικροτέρων φυτῶν, ὡς ἐὰν μετὰ τούτων συνδιῆγεν.

Ἐν τῷ προδόμῳ, ἐν ταῖς αἰθούσαις πανταχοῦ ὑπῆρχον ἄνθη καὶ μεταξὺ τούτων ἠκούετο ὁ ψιθυρισμὸς πτηνῶν τινων, ἅτινα δὲν ἔβλεπον. Πᾶν ὅ,τι ὅμως ἔβλεπον ἦσαν ἀγάλματα, ἀντιγραφαὶ τῶν ὡραιοτέρων τῆς γλυπτικῆς ἔργων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς μεταγενεστέρας Ἰταλίας. Αἱ θεῖαι μορφαὶ τοῦ ἀνδρός, τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ βρέφους, πανταχόθεν ἀπεικονίζοντο διὰ μαρμάρου, ἀλαβάστρου καὶ ὑφάσματος. Ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ, ἐπὶ τοῦ γραφείου ὑπῆρχεν ἐκμαγεῖον τῆς Ἀφροδίτης τῶν Μεδίκων ἐξ ἀλαβάστρου μεταξὺ δύο μικρῶν φυτῶν δάφνης καὶ μύρτου· πάντα δὲ τὰ ὡραῖα ταῦτα ἀντικείμενα ἐφαίνοντο τεθαμμένα ἐντὸς ἀπείρου πλήθους βιβλίων παντὸς μεγέθους καὶ παντὸς χρώματος.

Ὁπόσον ἦτο ποιητικὴ ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκείνη σύγχυσις τῶν ἀντικειμένων! Ἡ Ἀφροδίτη τῶν Μεδίκων, δύο ἀειθαλῆ δενδρύλλια, τὰ ἔργα τῆς ἀνθρωπίνης μεγαλοφυΐας! Ἡ φύσις, ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη ἐν τῷ στενῷ ἐκείνῳ χώρῳ λίαν πλησίον ἀλλήλων ἐφαίνοντο συγχεόμεναι· καὶ ὁ ἰατρὸς οὗτος θὰ συνεκινεῖτο βαθέως, ὁσάκις εἰργάζετο ἐν τῷ δωματίῳ ἐκείνῳ.

Ἐπέστησα τὴν προσοχήν μου εἰς τὴν μύρτον καὶ τὴν δάφνην. Τὰ μικρὰ καὶ κομψὰ ταῦτα φυτὰ δὲν ἦσαν ἐκ τῶν τυχαίων, ἀλλ' ἐξελέχθησαν ὑπὸ σπανίας καλαισθησίας. Δὲν εἶνε ταῦτα τὰ ἱερὰ τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς δόξης φυτά. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔπλασσον εἰδύλλιον περὶ τῶν δύο ἐκείνων ὡραίων αἰχμαλώτων τοῦ ἰατροῦ Χώγ, ὅτε αἴφνης ἤκουσα τὰ βήματα αὐτοῦ πλησιάζοντα τὸν διάδρομον. Ἤκουσα ἐπ' ἴσης τὴν φωνὴν καὶ τὰς κραυγὰς βρέφους, ἤκουσα τὸν θόρυβον μεταξωτῆς ἐσθῆτος καὶ λέξεις τινάς, ἃς δὲν ἐνόησα, ἀλλ' αἵτινες δὲν θὰ ἦσαν εἰμὴ ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα, ἐρωτικοὶ λόγοι. .. Μεγάλως ἠγάπων τὸν ἰατρὸν ἐκεῖνον, πρὶν ἢ ἴδω αὐτόν. . .

Μετὰ παρέλευσιν στιγμῆς ἐκαθήμην πλησίον αὐτοῦ. . . ὅστις μολονότι εἰσέτι μὲν δὲν μοὶ εἶπέ τι, ἀλλ' ἁπλῶς διὰ τῆς κεφαλῆς μ' ἐχαιρέτισε, προσηνέστατα προσέβλεπέ με μειδιῶν. Ἦτο συνεχὲς μειδίαμα, ποικιλόμενον ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν, δῆλα δὴ μειδίαμα ἐρωτήσεως, ἐνθαρρύνσεως, ἐλπίδος. Ὁ ἰατρὸς Χὼγ μοὶ ἐξέφραζε πάμπολλα, καίτοι μὴ ὁμιλῶν. ..

Ὁπόσον θάρρος ἔλαβον ἀμέσως! — Ὡμίλησα ὅμως ὀλίγον, διότι ἐνόει παραυτα τὸ πᾶν καὶ διὰ τοῦ συνεχοῦς καὶ κομψοῦ αὐτοῦ μειδιάματος μὲ διέκοπτε ἵνα παραλείψω ὀχληρὰ καὶ μακρὰ πράγματα· ἐξακολουθοῦσα ὅμως τὴν λυπηρὰν καὶ οἱονεὶ ἀηδῆ ἱστορίαν τοῦ παθήματός μου, ᾐσθανόμην ἐμαυτὴν ἀναλαμβάνουσαν ζωήν, χάριν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, θέλγοντός με διὰ τῆς φιλοφροσύνης καὶ τῆς προσοχῆς αὐτοῦ· ὥστε καίτοι ὁμιλοῦσα περὶ λυπηροτάτων δὲν ᾐσθανόμην οὔτε ἄλγος οὔτε ἀνίαν. . .

Περὶ τοῦ ἰατροῦ Χὼγ θά σοι εἴπω καὶ ἕτερόν τι. Ἐν ᾧ οὗτος μοὶ

ὡμίλει, αἴφνης ἐκπλήττομαι διὰ τὴν νεότητα αὐτοῦ, εὑρίσκουσα αὐτὸν λίαν νέον σχετικῶς πρὸς τὴν φήμην τοιούτου περιφήμου ἰατροῦ, καὶ ἡ ὀχληρὰ αὕτη σκέψις μοὶ διέκοψε τὸ νῆμα τῆς ὁμιλίας· εἶτα δὲ ὑπακούουσα κατὰ τὸ εἰωθὸς τῇ πρώτῃ συγκινήσει, λέγω αὐτῷ.

— Συγχωρήσατε, εἶσθε ὑμεῖς ὁ δόκτωρ Χώγ;

— Μάλιστα, κυρία μου· καὶ μετὰ ταῦτα μεταβάλλων τὸ μειδίαμα αὐτοῦ εἰς πραγματικὸν ἡμίφωνον γέλωτα, λέγει μοι.

— Καὶ διατί ἀμφιβάλλετε;

— Συγχωρήσατε, βλέπουσα ὑμᾶς τοσοῦτον νέον, ἐνόμισα μήπως εἶσθε ἀναπληρωτὴς τοῦ δόκτωρος Χώγ.

Καὶ ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει μου ταύτῃ ὁ ἰατρὸς ἤρχισε νὰ γελᾷ, μετὰ μεγίστης χάριτος· εἶτα δὲ ἀποσπάσας μικρὸν φύλλον μύρτου, συνέτριβε τοῦτο μεταξὺ τῶν δακτύλων αὐτοῦ καὶ ὠσφραίνετο αὐτὸ μετὰ παραδόξου σχεδὸν προσπεποιημένης τέρψεως. Βεβαίως ὁ ἄνθρωπος οὗτος δὲν εἶνε οὔτε ἀγγλοσάξων οὔτε βρεττανός· εἶνε σταγὼν ῥωμαϊκοῦ αἵματος ἀποπλανηθεῖσα μεταξὺ τῶν ὁμιχλῶν τῆς Ἀγγλίας. Ἔχει μελανὴν καὶ πυκνὴν κόμην, ὑψηλὸν μέτωπον, ῥῖνα κυρτήν, φαιὸν δέρμα, φυσιογνωμίαν καταπεπονημένην ὑπὸ τῆς μελέτης, πρόσωπον λίαν εὐκίνητον καὶ ἐνίοτε συνοδευόμενον ὑπὸ ἐλαφροῦ σπασμοῦ.

Μετὰ μεγίστης προσοχῆς ἀνέγνωσε τὴν τῆς ἀσθενείας μου διάγνωσιν, συνταγεῖσαν ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐξετασάντων με ἰατρῶν, μοὶ ἀπηύθυνεν ἐρωτήσεις τινάς, ἐστήριξε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ στήθους μου καὶ μετὰ ταῦτα ταχέως, λίαν ταχέως, ὡς εἰ δὲν ἤθελε νά μοι παράσχῃ οὐδὲ στιγμὴν λύπης, πρὶν ἢ ἀκόμη καθίσῃ, πρὶν ἢ ἀκόμη ἐπιδιορθώσῃ τὴν πυκνὴν αὐτοῦ κόμην,συγχυσθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἀκροάσεως, μοὶ εἶπε μεθ' ὁρμῆς.

— Ὤ! τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε σπουδαῖον, δὲν εἶνε καθ' ὅλου σπουδαῖον· θὰ ἰαθῆτε, βεβαίως θὰ ἰαθῆτε...

Καὶ ὡς εἰ εἶχεν ἐκπληρώσῃ τὸ σπουδαιότατον καὶ δυσκολώτατον μέρος τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐκάθησεν ἀνέτως ἐπὶ τῆς ἕδρας του ἀναλαμβάνων ἀναπνοήν,ἐν ᾧ ἀφῄρει ἐκ τοῦ δενδρυλλίου φύλλον δάφνης καὶ ὑπέβαλλεν αὐτὸ εἰς τὴν αὐτὴν καταστροφὴν καὶ εἰς τὴν αὐτὴν βραδεῖαν καὶ ἡδεῖαν ὄσφρησιν, ὡς καὶ πρότερον τοῦτο ἔπραξεν εἰς τὸ τῆς μύρτου.

«Ναί, κυρία μου, θὰ ἰαθῆτε καὶ δὴ ταχέως.Τοῦτο εἶνε τὸ σπουδαιότερον, ὅπερ δύναμαι νὰ εἴπω ὑμῖν, διότι ἀσφαλῶς θαρροῦσα εἰς τὴν ὑμετέραν ἀνάρρωσιν πρέπει ἡσύχως καὶ φαιδρῶς νὰ προσδοκᾶτε τὴν ἀπόκτησιν ταύτης. Ὑμεῖς φαίνεσθε ἔχουσα ἰσχυρὰν θέλησιν καὶ πολλὰ τῶν ἠθικῶν ἐκείνων δώρων, ἅτινα δὲν ἀγοράζονται διὰ τῶν χρημάτων καὶ οὔτε εὐκόλως μανθάνονται ἐν τοῖς βιβλίοις, ἀλλ' ἀπαλλάττουσιν ἡμᾶς τε καὶ τοὺς λοιποὺς πολλῶν κακῶν. Ἀφαιρέσατε πάραυτα ἐκ τῆς ὑμετέρας ἀσθενείας τὸ ἐκ τοῦ φόβου προερχόμενον κακόν, ἐκ τοῦ τρόμου καὶ τῆς διὰ τὴν ἐπαύ-

ριον ἀδημονίας. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ δὴ ἀμέσως μετάβητε εἰς Μαδέραν, εἰς Μαδέραν καὶ οὐχὶ ἀλλαχοῦ... Ἔτι καὶ σήμερον τὴν πρωΐαν ἔλαβον ἐπιστολὴν ὑπὸ μιᾶς τῶν πελατίδων μου, διαμενούσης ἐν Φουγκάλῃ πρὸ πέντε μηνῶν, καὶ ἥτις μεγάλως μ' ἐπαρηγόρησε.

»Ἔπτυεν αἷμα καθ' ἑκάστην, ἑσπέρας κατελάμβανεν αὐτὴν μικρὸς πυρετός, ἐπαισθητότατα ἴσχναινε καὶ νῦν δὲν ἔχει οὔτε πυρετόν, οὔτε αἱμοπτυσίαν καὶ μοὶ λέγει ὅτι ἐπάχυνε. Εἶνε λίαν εὐτυχής, μεταβᾶσα εἰς Μαδέραν.

»Ἔχω ἤδη πολλὰ παραδείγματα θεραπείας ἀσθενειῶν τοῦ στήθους, πολλῷ μᾶλλον ἐπικινδύνων τῆς ὑμετέρας, αἵτινες ἐπέτυχον διὰ μᾶλλον ἢ ἧττον παρατεταμένης διαμονῆς ἐν τῷ παραδείσῳ ἐκείνῳ τῶν ἀνθέων, τῷ ὀνομαζομένῳ ἡ *νῆσος Μαδέρα*.

»Ὅταν ἀποφασίσητε νὰ μεταβῆτε εἰς τὴν νῆσον ταύτην, θὰ δώσω ὑμῖν ἐγγράφως τὰς συμβουλάς μου, ἵνα μόνη θεραπεύησθε ἐν Φουγκάλῃ..... προσέτι δὲ καὶ συστατικὴν ἐπιστολὴν εἴς τινα διακεκριμένον Ἄγγλον ἰατρὸν φίλον μου.

»Ἀλλὰ μὴ ὑπάγετε μόνη εἰς Μαδέραν. Δὲν θὰ δυνηθῆτε νὰ ἰαθῆτε... Ἡμεῖς οἱ ἄνδρες εἴμεθα ἀρκούντως ἐγωϊσταὶ ἵνα ἐπαρκέσωμεν εἰς ἑαυτούς· ὁ δεινὸς τοῦ βίου ἔρως συνδιατρίβει μεθ' ἡμῶν καὶ ἐπέχει τόπον τοῦ παντός· ἀλλ' ὑμεῖς, θυγατέρες τῆς Εὔας, ὁσάκις εὑρίσκεσθε μόναι ἀποθνήσκετε ἐκ μελαγχολίας, καὶ ὑπ' αὐτὸν τὸν μαγευτικὸν οὐρανὸν τῆς Φουγκάλης... Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὰς γυναῖκας, ἵνα ὦσιν σύμβιοι τῶν ἀνδρῶν, ἑπομένως ὑμεῖς δὲν δύνασθε ν' ἀπολαύσητε τῆς εὐτυχίας, ἄνευ συντροφίας...»

Ὁ ἰατρὸς Χὼγ διὰ τοῦ μειδιάματος καὶ τῶν χειρονομιῶν ἐξέφραζε πολὺ περισσότερον ἢ διὰ τοῦ λόγου· ὅταν δὲ θὰ ἴδωμεν ἀλλήλους θὰ πειραθῶ νά σοι ἐπαναλάβω τὸν προσφιλῆ καὶ ἡδὺν ἡμῶν διάλογον. Διὰ τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ μοὶ ἐνέπνευσε τοσαύτην ἐμπιστοσύνην, ὥστε ἐν τέλει ἐτόλμησα νὰ συμβουλευθῶ αὐτὸν περὶ τοῦ λεπτοτέρου μέρους τοῦ προβλήματος...

Πλέον ἢ ἅπαξ ἐρυθριῶσα, ἠρώτησα αὐτὸν ἐὰν ἰαθεῖσα πρῶτον, ἠδυνάμην ἄνευ δισταγμοῦ, ἄνευ φόβου νὰ καταστῶ σύζυγος καὶ μήτηρ τέκνων μὴ πασχόντων ὑπὸ στηθικῆς νόσου...

Τὸ ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ ἰατροῦ Χὼγ μειδίαμα, αἴφνης ἐπὶ ἓν δευτερόλεπτον ἠφανίσθη καὶ πάραυτα πάλιν ἐπανῆλθεν, ἀλλὰ σοβαρότερον καὶ πλέον δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐγκάρδιον ἐκείνην εὐθυμίαν, ἥτις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης τοσοῦτον μ' ἐπαρηγόρησε.

Ἐγὼ ἡ ἀκολουθοῦσα μετὰ ἀτενεστάτης περιεργίας, εὐμενεστάτης συμπαθείας, ἑκάστην κίνησιν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, εἶδον τὴν νεφέλην, τὴν καλύψασαν ἐπὶ στιγμὴν τὸν ἥλιον τῆς εὐφροσύνης αὐτοῦ· πάραυτα ὅμως ἐνόησα ὅτι ἡ ἐρώτησίς μου διήγειρεν ἐν αὐτῷ λυπηρὰς ἀναμνήσεις

Ἐλαφρῶς ἀναστενάξας, εἶπε κατόπιν μετὰ συγκεκινημένης φωνῆς.

«Ἄχ! διατί ὄχι; Ἀφ' οὗ ἡ ἕξις θὰ ἦτο ἀσφαλής, ἀφ' οὗ ἠθέλατε ἐκ νέου ἀποκτήσῃ τὴν ὑμετέραν εὐρωστίαν, τότε ἀμφιβόλως ἠδύνασθε νὰ καταστῆτε μήτηρ.

»Βεβαίως θὰ ἔχητε λίαν θερμὴν καρδίαν γενναίων αἰσθημάτων ἀπευθύνασά μοι τὴν ἐρώτησιν ταύτην. Πάντες οἱ συμπάσχοντες ὑμῖν, ἄγαμοι ὄντες καὶ ἔτι νέοι ὤφειλον ν' ἀπευθύνωσι τὴν ἐρώτησιν ταύτην εἰς τὸν ἰατρὸν αὐτῶν, ἀλλὰ λησμονοῦσιν αὐτὴν πάντοτε...» Καὶ ἐκ νέου ἀνεστέναξεν, ἀλλὰ πολὺ βαρύτερον ἢ πρότερον, καὶ διὰ τῆς χειρὸς ἐκάλυψε τὸ εὐρὺ μέτωπον...

»Ὁ ἄνθρωπος εἶνε λίαν ἐγωϊστής, δὲν φροντίζει σχεδὸν οὐδέποτε περὶ τῶν γεννηθησομένων. Γινώσκω πολλούς, οἵτινες πρὶν ἀποθάνωσιν ἐπιθυμοῦσιν οἰκογένειαν, θέλουσι μετ' ἀνοήτου ἀλαζονείας ν' ἀποδείξωσιν ἑαυτοῖς καὶ τῷ κόσμῳ ὅτι δύνανται νὰ εἶνε πατέρες, καὶ νὰ καταστῶσι μητέρες... ἀποθνήσκουσι δὲ θύματα τῆς μωρᾶς πείρας, καταλείποντες τοῖς τέκνοις τὴν λυπηρὰν κληρονομίαν τοῦ ἄλγους καὶ τῆς ἀσθενείας.» Ὁ ἰατρὸς Χὼγ ἐφαίνετο ὡς ὁμιλῶν καθ' ἑαυτὸν καὶ δὲν μ' ἔβλεπε πλέον κατὰ πρόσωπον, ἀλλὰ μόλις κύψας ἐπ' ἐμοῦ τὰ βλέμματα, ἐνόησεν ὅτι οἱ λόγοι ἐκεῖνοι ἦσαν πληγαὶ ἐγχειριδίου κατ' ἐμοῦ μετενόησεν, ἀποτόμως διέκοψε τὸ νῆμα τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ καὶ ἐξηκολούθησε μεταβαλὼν ὕφος.

»Ὁπωσδήποτε ὅμως, νῦν δὲν πρόκειται περὶ τούτου. Μὴ σκέφθητε οὔτε σήμερον οὔτε αὔριον νὰ γίνητε σύζυγος... τὸ τοιοῦτο θὰ ἦτο παραφροσύνη. Προσπαθήσατε νὰ ἰαθῆτε, θελήσατε νὰ ἰαθῆτε καὶ θὰ ἰαθῆτε.»

Ἠγέρθην συγκεκινημένη καὶ ἀπεφάσισα νὰ μεταβῶ εἰς Μαδέραν καὶ θὰ ὑπάγω.

Δέν σοι γράφω οὐδὲ λέξιν. Ἐπεβάλαμεν ἀλλήλοις ὀκτὼ ἡμερῶν ἐξορίαν καὶ ἤδη ταχέως ἡ ἐξορία θὰ τελειώσῃ. Θέλω δὲ τότε ἐμφανισθῆ ἐνώπιόν σου ἀγέρωχος, ὑποστᾶσα χάριν σοῦ μεγάλην θυσίαν καὶ μεγαλοφώνως σοὶ εἴπῃ. Ἡ σὴ Ἔμμα προτίθεται νὰ μὴ σὲ ἴδῃ ἐπὶ μῆνας καὶ ἔτη θέλουσα νὰ σοὶ ὑπακούσῃ καθ' ὅλα καὶ πάντοτε· διότι ἡ σὴ Ἔμμα δὲν ζῇ εἰμὴ διὰ σὲ καὶ ἄνευ τῆς ἀγάπης σου οὐδὲν πρὸ αὐτῆς ὁρᾷ ἢ τὴν ἀπελπισίαν καὶ τὸν θάνατον. Χαῖρε, Οὐϊλιέλμε μου, νῦν ἤδη κατέκτησα τὸν Γολγοθᾶν μου. Συνεβουλεύθην τοὺς τρεῖς χρησμοὺς τῆς βρεττανικῆς ἐπιστήμης. Ἡ θέλησίς σου ἐξεπληρώθη.

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ

Ἐν Λονδίνῳ τετάρτη 11 π. μ.

Τὴν πρωΐαν ἀνεκάλυψά τι καὶ θέλω πάραυτα νά σοι γνωστοποιήσω τοῦτο, μὴ δυναμένη νὰ περιμείνω μέχρι τῆς αὔριον, καθ' ἣν θὰ ἔλθῃς πρός με.

Ἐγὼ μεγάλως ἀπησχολούμην ἀπολαύουσα τῆς ἐγκαρδίου ἐκείνης ἡδονῆς, ἣν παρὰ σοῦ ἔμαθον. Ἀντέγραφον δηλαδὴ τὴν ἐπιστολήν μου ἐκείνην, ἣν χθὲς σοὶ ἔγραψα καὶ ἐτοποθέτουν αὐτὴν μεταξὺ δύο τῶν ἐπιστολῶν σου ὡς πάντοτε ἔπραξα, ἀφ' οὗ ἔμαθον ὅτι καὶ σὺ οὕτω ἔπραττες. Κατακεκλιμένη οὖσα ἐπὶ τοῦ ἀνακλιντηρίου μου διέτρεχον τὸ παντὸς ἄλλου προσφιλέστερον ἐκεῖνο βιβλίον, καὶ σφοδρῶς εὐηρεστούμην βλέπουσα ἐρωτικῶς συνδεδεμένας τὰς σκέψεις μου μετὰ τῶν ἰδικῶν σου. Ἐνίοτε ἡ φαντασία καὶ ἡ χαρὰ προσφέρουσαι ἀμοιβαίως χεῖρας βοηθείας, μοὶ παρίστων τοὺς λόγους μου πλήρεις χαρᾶς ὅτι ἀναπαύονται ἐπὶ τῶν σῶν καὶ μὴ ἐφαίνετο ὅτι ἔβλεπον αὐτοὺς ἐνώπιόν μου χορεύοντας.

Ὁ τόμος ἐκεῖνος εἶνε ὅλως μεμυρισμένος ὑπὸ τῆς ὀσμῆς τῶν ἴων, τῆς προσφιλεστέρας σοι πάσης ἄλλης ὀσμῆς.

Ἀναγιγνώσκουσα λοιπόν, Οὐϊλιέλμε μου, πολλὰς σελίδας τῶν ἡμετέρων ἐπιστολῶν ἀνεκάλυψα ὅτι ἔχομεν τὸ αὐτὸ ὕφος, ὅτι μεταχειριζόμεθα καὶ τὰς αὐτὰς λέξεις, ἵνα ἐκφράσωμεν τὰ αὐτὰ πράγματα· ὅτι ἐπὶ τέλους ἠδύνατό τις νὰ στοιχηματίσῃ ὅτι ξένος τις κλειστοῖς ὄμμασι δὲν θὰ ἠδύνατο πολλάκις νὰ μαντεύσῃ τίνος εἶνε ἡ ἐπιστολή, ἣν ἤθελεν ἀναγνώσῃ.

Μόλις ἐπελθούσης μοι τῆς ἰδέας ταύτης ἠθέλησα νὰ δοκιμάσω τὴν ἀνακάλυψίν μου καὶ ὡς παράφρων ἀναπηδήσασα ἐκ τῆς κλίνης μου ἔδραμον εἰς τὸ πλησίον δωμάτιον, ἐν ᾧ εὑρίσκετο ἡ θεία Ἄννα καὶ ἐστοιχημάτισα μετ' αὐτῆς ὅτι δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ τίς θὰ ἦτο ὁ συγγραφεὺς ἐγγράφου τινός, ὅπερ ἔμελλον ν' ἀναγνώσω αὐτῇ, ἀλλ' οὕτινος τὸν χαρακτῆρα δὲν ὤφειλε νὰ ἴδῃ. Ἡ καλὴ θεία μου γελάσασα, ἀσμένως ἐδέχθη τὴν δοκιμήν.

— Δὲν θά σοι ἀναγνώσω εἰμὴ ἐπιστολὰς τοῦ Οὐϊλιέλμου καὶ ἰδικάς μου, καὶ θά μοι εἴπῃς εἰς τίνα ἐξ ἡμῶν τῶν δύο ἀνήκουσι.

— Καλῶς, ἄρχισον λοιπόν.

Ἀνέγνωσα αὐτῇ ἡμίσειαν σελίδα.

— Καὶ τίς ἔγραψε τοῦτο, θεία Ἄννα;

— Ἡ Ἔμμα.

— Γελῶσα δὲ ὡς παράφρων· ὄχι, τὸ ἔγραψεν ὁ Οὐϊλιέλμος, εἶπον.

— Καὶ αὕτη ἡ ἑτέρα φράσις τίνος εἶνε;

— Ἀλλ' ἐπὶ τέλους αὕτη εἶνε ἀναμφιβόλως τοῦ Οὐϊλιέλμου.

— Ὄχι, ὄχι, θεία Ἄννα, ἡ φράσις αὕτη εἶνε ἰδική μου.

Καὶ ἔτι τετράκις ἐκ νέου ἐποίησα τὴν δοκιμὴν ἐκλέγουσα μετὰ πανουργίας κοινὰς ἡμῶν γνώμας· καὶ ἡ θεία Ἄννα πάντοτε ἠπατήθη.

Νῦν προσφιλὴς Οὐϊλιέλμε μου, ἡ ἀνακάλυψις οὐ μόνον ἐγένετο ἀλλὰ στηρίζεται, ὡς σὺ λέγεις, ἐπὶ τοῦ κριτηρίου τῆς πείρας. Ἀλλὰ τίς ἐξ ἡμῶν τῶν δύο εἶνε ὁ κλέπτης τοῦ ὕφους καὶ τῶν ἐκφράσεων, τίς ἐξ ἡμῶν τῶν δύο εἶνε ὁ γνήσιος συγγραφεὺς καὶ τίς ὁ μετριόφρων μιμητής;

Ἀπάντησον πάραυτα, πάραυτα τῇ ἐμῇ ἐρωτήσει. Γινώσκεις, ὅτι ὑπεσχέθην μέχρι τῆς αὔριον νὰ μὴ ἴδωμεν ἀλλήλους καί σοι ἀποστέλλω τὸν Τζών. Θὰ περιμείνῃ ἐν τῷ προθαλάμῳ σου, μέχρις οὗ παραδώσῃς αὐτῷ τὴν λύσιν τοῦ αἰνίγματος.

Χαῖρε, Οὐϊλιέλμε, μεταξὺ ἡμῶν τῶν δύο ὑπάρχει ὁ κλέπτης, ἀνακάλυψον αὐτόν.

Χαῖρε, ἀπάντησόν μοι πάραυτα.

Ὁ Οὐϊλιέλμος τῇ Ἔμμᾳ

Ἐν Λονδίνῳ τετάρτῃ 4 μ. μ.

Ἡ κλοπὴ ὑπάρχει πράγματι Ἔμμα μου, ἀλλ' ὁ κλέπτης δὲν εὑρίσκεται. Σὺ καὶ ἐγὼ κλέπτομεν ἀμοιβαίως παρ' ἡμῶν τῶν ἰδίων, σκέψεις, αἰσθήματα, λέξεις· ἀλλ' ὁ κλέπτης δὲν ὑπάρχει, ἐπειδὴ δὲν λαμβάνομεν εἰμὴ ἐκ τῶν ἰδικῶν μας. Λυποῦμαι ἀφαιρῶν σοι τὴν εὐχαρίστησιν τῆς ἀνακαλύψεως, ἀλλ' ἐξαιτοῦμαι τὴν προτεραιότητα. Πρὸ πολλῶν ἤδη μηνῶν, καὶ δὴ ἀφ' οὗ χρόνου γράφομεν ἀλλήλοις, εὗρον ὅτι τὸ ὕφος ἡμῶν ὁμοιάζει, καὶ ὅτι αἱ ἡμέτεραι χεῖρες συναπαντῶνται ὁσάκις καὶ ἐν τῷ λεξικῷ διερευνῶσι.

Ἀλλ' εἰπέ μοι, φιλτάτη, ὁσάκις ἐγὼ σοὶ σφίγγω τὴν χεῖρα καὶ ἀτενίζω πρὸς σέ, καὶ δὴ σὲ παρατηρῶ βαθέως, περιπαθῶς, τίς ἐξ ἡμῶν τῶν δύο εἶνε ὁ κλέπτης τῆς ψυχῆς· ὅτε δὲν αἰσθάνομαι τὴν ἐμὴν καὶ φαίνεταί μοι, ὅτι αἰσθάνομαι τὴν καρδίαν σου πάλλουσαν ἐν τῷ ἐμῷ στήθει;

Καὶ ὅταν ἐπὶ μακρὸν ὁμιλῶμεν, τίς ἐξ ἡμῶν ἐρωτᾷ καὶ τίς ἀπαντᾷ;

Καὶ ὅταν ἀτενίζωμεν εἰς τοὺς ἀστέρας, καὶ ἐν τῷ ἀπείρῳ οὐρανῷ ἀφανίζεται ἡ σκέψις ἡμῶν, τίς ἡμῶν τῶν δύο προσφέρει τὴν χεῖρα τῷ ἑτέρῳ ἵνα καταβῶμεν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τίς εἶνε ὁ δίδων καὶ ὁ δεχόμενος ἐν τῇ ὑπερβολικῇ ἐκείνῃ ἐκστάσει;

Καὶ ὁσάκις χωριζόμεθα καὶ ἡ λύπη τοῦ τελευταίου ἀποχαιρετισμοῦ ἑκατοντάκις πλησιάζει ἡμᾶς καὶ ἑκατοντάκις ἀνανεοῖ τὸν χαιρετισμόν, τίς εἶνε ὁ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου ἀποσπώμενος; τίς εἶνε ὁ καταλείπων μεγαλείτερον μέρος ἑαυτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἄλλου;

Καὶ ὅταν μεθύωμεν ὑπὸ τῆς ἁγίας χαρᾶς νὰ ἴδωμεν ἀλλήλους, νὰ συνδιαλεχθῶμεν καὶ αἰσθανθῶμεν ἡμᾶς φερομένους εἰς λίαν ὑψηλὴν σφαῖραν, καὶ ἀμφοτέρους ἀντaξίως ἐκπληροῦντας τὰ ἡμέτερα καθήκοντα, τίς ἐξ ἡμῶν εἶνε ὁ δίδων καὶ τίς ὁ δεχόμενος τὴν θείαν ἐκείνην μέθην;

Οἱ φυσιολόγοι πολλάκις παρετήρησαν, ὅτι ὁσάκις δύο σύζυγοι ἀγαπῶσιν ἀλλήλους, μετὰ μακρὰν συμβίωσιν ὁμοιάζουσι τοσοῦτον, ὥστε φαίνονται μᾶλλον ἀδελφοὶ ἢ σύζυγοι. Δὲν συμβαίνει οὕτω καὶ εἰς ἡμᾶς; Δὲν εἴμεθα ἄρα γε δίδυμα φύλλα κρεμάμενα ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κλάδου, δὲν εἴμεθα δύο πέταλα μιᾶς κάλυκος;

Ὑπάρχει λοιπὸν ἡ κλοπή, ἀλλ' ὁ κλέπτης δὲν εὑρίσκεται. Ἡ Ἔμμα δὲν ἔχει ἰδίας σκέψεις, διότι ὁ Οὐϊλιέλμος ἔχει τὰς τῆς Ἔμμας, διότι ἐν ἡμῖν μία μόνη χαρὰ ὑπάρχει, μία μόνη ὀδύνη, μία μόνη ἰδέα, μία μόνη ψυχή.

Ἰδοὺ ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματός σου. Ἐς αὔριον.

Ὁ Οὐϊλιέλμος τῇ Ἔμμᾳ

Ἐν Λονδίνῳ, Κυριακῇ.

Σὺ πλέον ἢ ἅπαξ μοὶ εἶπες, Ἔμμα μου, γλυκυτάτη μου Ἔμμα, ὅτι ἐσκεπτόμεθα πάντοτε τὰ αὐτά, καὶ ὁσάκις σοὶ ἐξέθετον τὰς ἰδέας μου, εἴτε νέας εἴτε παραδόξους, πάραυτα ἐνόεις αὐτὰς καὶ ἐφαίνετό σοι ὅτι ἤδη ἐσκέφθης ταύτας καὶ σχεδὸν μᾶλλον ὅτι ἀναπολεῖς ἢ ἐννοεῖς αὐτάς. Λοιπόν, ἐὰν τοῦτο ἀληθὲς τυγχάνῃ, ἐὰν αἱ φαντασίαι τῆς καρδίας σου δὲν σὲ μεταφέρωσιν εἰς τὸν κόσμον τῶν πνευμάτων, χθὲς θὰ ἐναυάγησες μετ' ἐμοῦ ἐν μεγάλῃ θαλάσσῃ καὶ θὰ ἠγωνίσθης κατὰ τρομερᾶς θυέλλης, καὶ ἐπὶ τέλους θ' ἀπεσύρθης καταπεπονημένη, ἀλλὰ παρηγορηθεῖσα ἐν τῷ λιμένι τῆς παρηγορίας.

Ἄκουσόν μου, γλυκυτάτη Ἔμμα, κάθησον ἐπὶ τῆς λίαν χαμηλῆς καὶ κυανῆς ἐκείνης ἕδρας, ἐφ' ἧς συνήθως κάθησαι, ὅτε στρέφουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ ἄνω μὲ ἀτενίζεις ὄρθιον πρὸ σοῦ καὶ ῥοφῶντα ὅλον τὸ φῶς τῶν κορῶν σου, κάθησον ἐπ' αὐτῆς ὡς ἐν φωλεᾷ. Σιώπησον καὶ ἄκουσόν μου.

Χθὲς τὴν πρωΐαν ἠγέρθην κατηφής, ἀγνοῶν ὅμως τὴν αἰτίαν. Παρὰ πᾶσαν προσπάθειαν, ἣν κατέβαλον καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν χρῆσιν τοῦ ὀργάνου ἐκείνου τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγκεφάλου, ὅπερ ἐντέταλται ν' ἀνευρίσκῃ τὴν αἰτίαν τῶν πραγμάτων (ἔστω καὶ ὅτε ταῦτα οὐδεμίαν ἔχουσιν ἄλλην αἰτίαν, ἐκτὸς τῆς ἁπλῆς αὐτῶν ὑπάρξεως) δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐξηγήσω τίνος ἕνεκεν ἔβλεπον τὸ πᾶν ὑπὸ θανάσιμον πέπλον... Ἡ καρδία διισχυρίζετό μοι ὅτι μεγάλως ἐβαρυθύμουν, διότι πρὸ τριῶν ἤδη ἡμερῶν δὲν σὲ εἶχον ἴδῃ· ἀλλ' ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔρως, ὃν σὺ μοὶ ἐνέπνευσας, μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἡ αἰτία ἐκείνη τοῦ ἄλγους μου δὲν ἦτο ἀληθής, διότι πολλάκις παρῆλθεν ἑβδομὰς καὶ ἔτι πλέον ταύτης χωρὶς νὰ σὲ εἶχον ἴδῃ· καὶ ὅμως δὲν ᾐσθάνθην ποσῶς τὴν ψυχικὴν ἐκείνην βάσανον, ἥτις πανταχοῦ ὅπου καὶ ἂν ἐκίνουν τὸν δάκτυλον, παρεῖχε μοι τὴν αἴσθησιν, ὡς ἐὰν ἡπτόμην κνίδης, καὶ ὅπου καὶ ἂν περιέφερον τὰ βλέμματά μου μοὶ παρίστα μισητὸν φῶς.

Ἐν τοσούτῳ διαμένων ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ μου εἶπον ἐπὶ τέλους κατ' ἐμαυτόν. Τὸ τοιοῦτον ἔσεται βεβαίως τὸ χρέος ἄλγους, ὅπερ ὀφείλω νὰ πληρώσω, ὡς ἄνθρωπος γεννηθεὶς ὑπὸ τὴν σελήνην. Ὅτε γεννᾶταί τις,

γράφουσι γρῖφον ἐπὶ τῆς ῥάχεώς του διὰ γύψου, ὡς ὁ τελωνιακὸς ὑπάλληλος ἐπὶ τῶν κιβωτίων καὶ τῶν νυκτερινῶν σάκκων. Εἶνε βεβαίως τὸ ποσὸν τοῦ ἄλγους, ὅπερ ὀφείλομεν νὰ πληρώσωμεν πρὸ τοῦ θανάτου. Ἔστω πεῖνα ἢ περιφρόνησις τῶν ἀνθρώπων, ὀδονταλγία ἢ θερμὸς ἔρως, ἀδιάφορον· ὀλίγον περὶ τούτων φροντίζει ἡ φύσις. Ἀρκεῖ ἕκαστος νὰ πληρώσῃ τὸν ἑαυτοῦ φόρον τοῦ ἄλγους, εἴτε διὰ δακρύων εἴτε διὰ σπασμῶν. Εἶπον λοιπὸν κατ' ἐμαυτόν, σήμερον ἦλθεν ὁ εἰσπράκτωρ ἵνα αἰτήσῃ τὴν μερίδα μου, καὶ θὰ πληρώσω αὐτήν... Οὔτε οὐρανοῦ μειδίαμα, οὔτε λάμψις εὐφυΐας, οὔτε ἰσχὺς θελήσεως ἀρκεῖ, ἵνα δυσθυμία ἐν ἡμῖν ἄνευ λόγου γεννηθεῖσα ὑποχωρήσῃ τῇ χαρᾷ.

Πλησιάσας εἰς τὴν ἑστίαν μου εἶδον αὐτὴν καπνίζουσαν· ἠγέρθην ὀργισθείς, περιεφερόμην ἄνω κάτω κατὰ τὸ δωμάτιον, καὶ ὡς αὐτόματον ἐτοποθετήθην ἐνώπιον μιᾶς τῶν βιβλιοθηκῶν μου· ἀκριβῶς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ἵσταντο ὁ Ἰουβενάλης καὶ ὁ Μαρτιάλις. Ἐνόμισα ὅτι ἀντὶ τοῦ ἴου, ὅπερ ἐζήτουν, ἡψάμην φυσάλου. Ἀποτόμως αἴφνης στρέψας τὰ νῶτα τούτοις ἔστην πρὸ τῆς ἀντιθέτου βιβλιοθήκης. Εἶδον ἐνώπιόν μου τὸ βιβλίον περὶ τῶν φυλακῶν τοῦ Χόβαρδ. Ἔκλεισα τοὺς ὀφθαλμοὺς μὴ ἐπιθυμῶν νὰ ἴδω οὐδὲν ἕτερον βιβλίον καὶ ἔδραμον πρὸς τὸ παράθυρον. Ὁ οὐρανὸς ἦτο ἀόρατος· πυκνὴ ὁμίχλη ἐκάλυπτε τὰ πάντα, καὶ μόλις ἐπέτρεπέ μοι νὰ διακρίνω χροιάν τινα τοῦ ἀπέναντι τοίχου. Ἐν τῷ τέλματι ἐκείνῳ τῆς ὁμίχλης ἠκούοντο συγκεχυμέναι κραυγαὶ ὁδοιπόρων, ἀλλ' ἔτι ζωηρότερον κλαυθμὸς βρέφους, πεινῶντος ἴσως ἢ ῥιγῶντος...

Ἀλλ' ὅμως δὲν ἀπηλπίσθην, γιγνώσκεις ἤδη, Ἔμμα μου, ὅτι ἀγαπῶ πάντοτε τὰ δύσκολα. Ἤθελον νὰ θραύσω τὰς μελαγχολικάς μου ἁλύσεις· ἐπεθύμουν, ἐάν μοι ἐπιτρέπῃς νὰ ποιήσω χρῆσιν ἀνατολικῆς εἰκόνος, νὰ θολώσω τὰ τῆς θαλάσσης ὕδατα διὰ τοῦ χυμοῦ τοῦ εὐφορβίου, ἵν' ἀκολούθως δυνηθῶ ἐν αὐτῇ ν' ἁλιεύσω τὴν χαράν. Ὀνόμασόν με παράφρονα, ἀλλ' ἐντὸς ἑνὸς τετάρτου ἔπραξα τὰ ἑξῆς τρία. Ἀνέγνωσα δέκα τῶν μᾶλλον ἐπιχαρίτων καὶ ῥοδίνων ἐπιστολῶν σου, ἔκρουσα ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου τέσσαρας βαλλισμοὺς τοῦ Στράους καὶ διῆλθον τόμον γελοιογραφιῶν τοῦ Χάμ· μετὰ δὲ ταῦτα ἔδραμον πρὸς τὴν τράπεζαν, ὅπου ἐργάζομαι, ἔλαβον ὁρμητικῶς τὴν γραφίδα, ὡς εἰ αὕτη ἦτο τὸ τῆς νίκης ξίφος, καὶ ἤρχισα γράφων περὶ φαιδρῶν ἀντικειμένων, ἵνα πεισθῶ περὶ τῆς νίκης μου. Ἰδοὺ δὲ τί ἔγραψα.

«Ὁπόσον εἶνε ἱλαρὸς ὁ οὐρανός, ὁπόσον ὡραία ἡ γῆ! Τὸ περιβάλλον με φαιδρῶς ὀρέγει μοι χεῖρα φίλην· πάντες οἱ ἄνθρωποί εἰσιν ἀδελφοί μου, οὓς ἀγαπῶ καὶ οἵτινες μὲ ἀγαπῶσι· ὁπόσον εὔθυμος εἶνε ὁ βίος καὶ ἐντελὴς ὁ ἄνθρωπος!

»Ναί, ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἐντελὴς καὶ εὐτυχής, καίτοι ἐνίοτε βλέπω τὸ πρό-

σωπον αὐτοῦ, διαβρεχόμενον ὑπὸ δακρύων· ἀλλ' αὐτὸς ὁ κλαυθμὸς εἶνε προσωρινὴ θύελλα καταλείπουσα μετὰ ταῦτα τὸν οὐρανὸν φαιδρότερον καὶ αἰθριώτερον.

»Ναὶ ἡ χαρὰ καίτοι ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου καταβληθεῖσα ἀνίσταται μετὰ τὸν κλαυθμόν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ κλαύσαντος τὸ ῥεῦσαν διακαὲς δάκρυ ἀφῆκεν αὔλακα, οὐδέποτε ἐξαλειφθησομένην· ἀλλὰ τὸ δάκρυ τὸ μὴ ἀπομασσόμενον ὑπὸ τῆς χειρὸς ἢ ὑπὸ τῶν χειλέων προσφιλοῦς ὄντος, εἰσδύει βραδέως εἰς τὴν καρδίαν, καὶ καταλείπει ἐν αὐτῇ σημεῖον, οἷον ἡ σταγὼν μολύβδου πίπτουσα ἐπὶ τοῦ ξύλου.

»Ἀλλὰ πρὸς τί ὁμιλῶ περὶ δακρύων, ἀφ' οὗ ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη διὰ τὸν γέλωτα, καὶ ἀφ' οὗ αἱ ἀτελεύτητοι τοῦ βίου τούτου ἡδοναὶ ἀφανίζουσιν ἐν τῷ πλήθει τῆς χαρᾶς τὰ μεμονωμένα δάκρυα; Τί δύναται ποτὲ νὰ ἐπενέγκῃ σταγὼν χολῆς, πίπτουσα ἐντὸς ὠκεανοῦ γάλακτος;

»Ναί, ἀλλ' εἰς τὴν σταγόνα ἐκείνην τῆς χολῆς, προστίθεται καὶ δευτέρα ἔτι πικροτέρα καὶ τρίτη καὶ οὕτω καθεξῆς· ὁ δὲ ἄνθρωπος διὰ τῆς λεπτῆς αἰσθήσεως ἀνακαλύπτει ἐν τῇ κύλικι τοῦ βίου, ὅ,τι αὕτη ἐν τῷ πυθμένι πικρὸν ἔχει.

»Καὶ τὸ πικρὸν ἐκεῖνο κατέρχεται, εἰσδύει εἰς τὴν καρδίαν, καὶ καταλείπει τὴν αὔλακα αὐτοῦ· καὶ τὸ πικρὸν τοῦτο ἕρπει εἰς ἑκάστην ἶνα, εἰς ἕκαστον μυελὸν καὶ οὕτω ὁ ἄνθρωπος δὲν αἰσθάνεται ἑαυτὸν εὐτυχῆ.

»Ναί, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε εὐτυχής· τὰ παράπονα τοσούτων γενεῶν, οἱ θερμότεροι καὶ ἱερώτεροι πόθοι θραυόμενοι κατὰ ἀνηλεοῦς εἱμαρμένης, τόσαι νεαραὶ ὑπάρξεις σβεσθεῖσαι παρακαίρως ὁμολογοῦσι μεγαλοφώνως ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε εὐτυχής.

»Ναί, ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἀτυχής, ἐγεννήθη ἵνα θρηνῇ· μοιραῖος νόμος δεσμεύει αὐτὸν εἰς ἐλεεινὴν ὕπαρξιν, ἣν ἀποστρέφεται καὶ ταὐτοχρόνως ποθεῖ.

»Ἀνίκανος ν' ἀφαιρέσῃ τὴν ταλαιπωροῦσαν αὐτὸν βάσανον, δὲν ἔχει τὸ θάρρος ν' ἀποθάνῃ, οὐδὲ τὴν γνῶσιν τοῦ ζῆν· κέκτηται τὸ αἴσθημα ἁπλῶς, ὅπως διπλασιάζῃ τὸ ἄλγος, κέκτηται τὸ λογικὸν μόνον, ὅπως ἐννοῇ τὸ ἀχανὲς τῶν δεινῶν του. Ὁ ἄνθρωπος εἶνε αἰώνιος πόθος ἀδιασπάστως συνδεόμενος πρὸς ἀδιάλειπτον κλαυθμόν.

»Ὁ μὲν νοῦς μεταφέρει αὐτὸν εἰς ὁρίζοντας, οὓς οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ πλησιάσῃ· ἡ δὲ καρδία θέλει νὰ ἐκχυθῇ, ἐν ᾧ σιδηρὰ χεὶρ περιβάλλει αὐτήν. Ὁ ἄνθρωπος εἶνε τὸ ἀτελέστατον, τὸ ἀθλιώτατον καὶ ἀσθενέστατον τῆς κτίσεως πλάσμα.»

(Ἕπεται συνέχεια).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΙΝΕΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΧΟΡΗΓΙΚΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΔΗΛΟΥ

(μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ).

Ὁ κ. Am. Hauvette Besnault θὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ μικρὰν ἐπανόρθωσιν τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ ἄρθρου περὶ τῶν χορηγικῶν ἐπιγραφῶν τῶν τελευταῖον ἀνακαλυφθεισῶν ἐν Δήλῳ [1].

Ἀφοῦ ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τῶν καταλόγων τούτων ἀπέδειξε τὴν ὕπαρξιν τῆς ἑορτῆς τῶν Διονυσίων ἐν τῇ ἱερᾷ νήσῳ, ἀνερευνᾷ τοὺς διαφόρους ἀγῶνας, οὓς αὕτη προεκάλει καὶ σημειοῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν δούλου προκηρυχθεῖσαν ἔν τινι τῶν ἀγώνων τούτων. Καταριθμεῖ κατόπιν τοὺς ἠθοποιούς, τοὺς μουσικοὺς καὶ πάντας ἐν γένει οἵτινες κατὰ τὰς δημοσιευθείσας ἐπιγραφὰς φαίνονται λαβόντες μέρος εἰς τὰς ἐπὶ τιμῇ τοῦ Βάκχου παραστάσεις· τοὺς τραγῳδούς, τοὺς κωμῳδούς, τοὺς αὐλητάς, τοὺς κιθαρῳδούς, τοὺς ψάλτας, τοὺς κιθαριστάς, τοὺς ῥαψῳδούς· ὁ κ. Hauvelte Besnault ἀπαριθμεῖ αὐτοὺς κατὰ τὴν τάξιν τοῦ ἀρχαιοτέρου καταλόγου ὅστις ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ φαίνεται καταλέγων αὐτοὺς κατὰ τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἔργου αὐτῶν.

Ἔπειτα προσθέτει «Προσθέσωμεν ἵνα περάνωμεν τὰ ἀναφερόμενα πρὸς τοὺς ἀγῶνας τούτους τοῦ *ὀλυματοποιοῦ* (κατ. V, VII καὶ VIII). Ἡ νέα αὕτη λέξις (δὲν εὑρίσκεται ἐν τῷ *Θησαυρῷ*) δὲν ἔχει σχέσιν καθὰ φαίνεται μὲ οὐδεμίαν ῥίζαν ἐξ ἧς δυνάμεθα εἰκάσαι τὴν ἔννοιαν. Τῷ 270 (κ. V) καὶ τῷ 265 (κ. VII) γυνή τις Κλεοπάτρα, φέρει τὸν τίτλον τοῦτον· τῷ δὲ 261 (κ. VIII) ὡς φαίνεται ἀνήρ τις Σέρδων Ῥωμαῖος καὶ γυνὴ Ἀρίστιον».

Ἀληθῶς ἡ λέξις εἶναι ἀπαράδεκτος· ἀντ' αὐτῆς δὲ προτείνω τὸ ἁπλούστερον ΘΑΥΜΑΤΟΠΟΙΟΣ. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἐν τῇ V καὶ VII ἐπιγραφῇ ἡ στιγμὴ τοῦ Θ καὶ ἡ κεραία τοῦ Α ἐξέφυγον τῷ ἀντιγραφεῖ. Γενομένου δ' ἅπαξ τοῦ λάθους τούτου, ἦτο πολὺ φυσικὸν νὰ ἀναγνώσῃ τὴν αὐτὴν λέξιν ἐν τῷ .. *υματοποιὸς* τοῦ VIII καταλόγου.

Οὕτως ὁ θαυματοποιὸς εὑρίσκει ἄριστα τὴν θέσιν του ἐν τῷ τέλει τοῦ V καὶ τοῦ VII καταλόγου· καὶ βεβαίως ὁ περιαγοραῖος θαυματοποιός, ὁ ἀκροβάτης, ὁ ἀγύρτης, ὁ σχοινοβάτης οὐδέποτε κατέσχον ἀνωτέραν ἐν τῇ τέχνῃ θέσιν. Καὶ διὰ λόγον ὅλως εἰδικὸν ὃν ἀγνοοῦμεν ἐν τῷ VIII καταλόγῳ ὁ κωμῳδοποιὸς ἔρχεται μετὰ τοὺς θαυματοποιούς.

Ἡ χρονολογία τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἄγει ἡμᾶς μακρὰν τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν οἱ εὐτελεῖς οὗτοι ἀγωνισταὶ ἐπεδείκνυον τὴν τέχνην αὐτῶν μόνον

1 Πρβλ. Bulletin de Correspond. Hellenique τ. Ζ'. σ. 103-125.

διαρκούσης τῆς μέθης τοῦ συμποσίου ἐν τῷ μέσῳ τῆς κραιπάλης τῶν διονυσιακῶν ὀργίων ἐπὶ τῶν δημοσίων πλατειῶν.[1] Ὁ δὲ Ἀθήναιος ἐν I, 19 γράφει ὅτι «Ἀθηναῖοι Ποθεινῷ τῷ νευροσπάστῃ τὴν σκηνὴν ἔδωκαν ἀφ' ἧς ἐνεθουσίων οἱ περὶ Εὐριπίδην» καὶ ὅτι ἄλλον τινὰ ἀγύρτην «Εὐρυκλείδην ἐν τῷ θεάτρῳ ἀνέστησαν μετὰ τῶν περὶ Αἰσχύλον».

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σωκράτους βλέπομεν ἤδη γυναῖκας ἐπιτηδευομένας ἐν τῇ τέχνῃ ἣν ἡ Κλεοπάτρα καὶ ἡ Ἀρίστιον ἀντιπροσωποῦσιν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Δήλου.[2] Ὁ Ξενοφῶν δὲ δεικνύει ἡμῖν ὀρχηστρίδα «τῶν τὰ θαύματα δυναμένων ποιεῖν» ἥτις ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Συρακουσίου ἐργολάβου ἐρρύθμιζεν ὀρχουμένη τὰς θαυμασίας αὐτῆς παιδιὰς πρὸς τῷ σκοπῷ αὐλητρίδος· ἀνεπέτα μέχρι δώδεκα κύκλων εἰς τὸν ἀέρα, οὓς κατόπιν ἀνὰ ἕνα ἀνελάμβανε, καὶ ἐπήδα ἐλαφρότατα ἐπὶ τῆς ἄκρας μαχαιρῶν κύκλῳ ἐστημένων. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης μετριώτατα ηὐχαριστήθη ἐπὶ τοῖς παιγνίοις τούτοις καὶ ᾐτήσατο θέαμα ἧττον μὲν περίεργον ἀλλὰ μᾶλλον διδακτικόν.[3] Ἤδη δὲ πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἀνάχαρσις οὐδ' ἐμειδίασε κἂν ἐνώπιον θιάσου γελωτοποιῶν.[4]

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος δέον νὰ ἀναφέρω χωρίον τοῦ Πλάτωνος ὅπερ φαίνεται γραφὲν ὡσεὶ ἀποβλέπον πρὸς τὸν μέλλοντα ὀργανισμὸν τῶν Δηλίων ἀγώνων περὶ ὧν πρόκειται ἐνταῦθα. Ὁ Ἀθηναῖος τοῦ διαλόγου ὑποτίθησιν ἀγῶνα τῶν ἀνὰ τὴν πόλιν ὑφισταμένων παιγνίων, οὗ τὸ βραβεῖον θὰ ἀπενέμετο εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἤθελε προξενήσει μείζονα ἡδονὴν τοῖς θεαταῖς. «Εἰκός που τὸν μέν τινα ἐπιδεικνῦναι καθάπερ Ὅμηρος ῥαψῳδίαν, ἄλλον δὲ κιθαρῳδίαν, τὸν δέ τινα τραγῳδίαν, τὸν δ' αὖ κωμῳδίαν· οὐ θαυμαστὸν δὲ εἴ τις καὶ θαύματα ἐπιδεικνὺς μάλιστα νικᾶν ἡγοῖτο. Τούτων δὴ τοιούτων καὶ ἑτέρων ἀγωνιστῶν μυρίων ἐλθόντων, ἔχομεν εἰπεῖν τίς ἂν νικῷ δικαίως»; Ὁ Κλεινίας δὲν θέλει νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα πρὶν ἢ ἀκούσῃ τοὺς ἀγωνιζομένους. Ἀλλ' ἐπὶ τῇ δικαίᾳ παρατηρήσει τοῦ Ἀθηναίου, εὑρίσκεται ἠναγκασμένος νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι «τὰ πάνυ σμικρὰ παιδία κρινοῦσι τὸν τὰ θαύματα ἐπιδεικνύντα»· τὰ πρεσβύτερα παιδία, αἱ καλῆς ἀγωγῆς τυχοῦσαι γυναῖκες, τὰ μειράκια, τὸ πλεῖστον τέλος τοῦ κόσμου θὰ ἦναι ὑπὲρ τῆς τραγῳδίας ἢ τῆς κωμῳδίας· οἱ δὲ γέροντες ἴσως ἤθελον κλίνει πρὸς τὴν ῥαψῳδίαν.[5]

1 Ἀθήναιος I. 19. Ὅτι Ἀριστόνικον τὸν Καρύστιον τὸν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως συσφαιριστήν, Ἀθηναῖοι πολίτην ἐποιήσαντο διὰ τὴν τέχνην καὶ ἀδριάντα ἔστησαν. Τὰς γὰρ βαναύσους τέχνας Ἕλληνες ὕστερον περὶ πλείστου μᾶλλον ἐποιοῦντο ἢ τὰς κατὰ παιδείαν γινομένας ἐπινοίας.

2 Εἶναι ἄλλως γνωστὸν ὅτι οἱ κυβιστῆρες ἦσαν γνωστοὶ καὶ ἐπὶ τοῦ Ὁμήρου. Πρβλ. Ἰλιάδ. Σ. 601. Ἐπιγραφὴ ἀρχαϊκὴ ἄρτι ἐν Ἀκροπόλει ἀνευρεθεῖσα ὁμιλεῖ περί τινος «θαύμασι νικήσαντος».

3 Ξενοφ. Συμποσ. II. 1.

4 Ἀθήναιος XIV 613.

5 Πλάτων, Νόμ. 3,658.

Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους δὲν συνέβαινε πλέον τοῦτο ὡς φαίνεται. Ἤδη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων παραπονεῖται περὶ μεταστροφῆς τοῦ αἰσθήματος ἐν τῇ νεωτέρᾳ γενεᾷ. Ἡ Μακεδονικὴ δὲ δυναστεία διαφθείρει τέλεον αὐτό· προάγει τὴν προτίμησιν διὰ τοὺς θαυματοποιούς, τοὺς ἀγύρτας ἢ γόητας, τοὺς πλάνους, τοὺς γελωτοποιοὺς ἢ μίμους γελοίων. Ὁ Δημοσθένης δὲ κατηγορεῖ τοῦ Φιλίππου ὅτι ζῇ περικυκλούμενος ὑπ' ἀνθρώπων ἀσελγεστέρων καὶ τῶν θαυματοποιῶν.[1]

Τῷ ἔτει 270, τῷ 265, τῷ 261, ἡ μεταβολὴ ἐγένετο πλήρης. Οἱ τότε Ἕλληνες ἐν ἀγῶνι ὡς ἐκεῖνον ὃν ἔπλασεν ὁ Πλάτων διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ διαλόγου του, ἤθελον προτιμήσει ἀναμφιβόλως τὸν ἐκλεκτὸν τῶν «πάνυ σμικρῶν παιδίων». Οἱ Ῥωμαῖοι οὐδέποτε διεκρίθησαν ἐπὶ καλαισθησίᾳ. Τὰ ταπεινὰ δὲ ταῦτα ὄντα κατεῖχον ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ ἀρέσκειν τόσον ἐν Ἑλλάδι ὅσον καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τὴν πρώτην τάξιν. Ἄλλως οἱ τραγῳδοποιοὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν διέφερον πολύ.

Ὁ ἐξευτελισμὸς ἦν γενικός. Μετ' ἀηδίας δύναταί τις μέχρι τέλους νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ ἢ τῷ Πολυβίῳ τῶν περιγραφῶν ἃς οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ποιοῦνται τῶν διασκεδάσεων καὶ τῶν ἀγώνων τῶν διαταχθέντων ὑπὸ τοῦ Λευκίου Ἀνικίου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς νίκης αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν. Πολὺ ὑποπτεύω ὅτι ὁ Ἀθήναιος ποιεῖται λογοπαίγνιον ὅπως στιγματίσῃ τὰ αἴσχη ταῦτα, ὅτε λέγει ὅτι οἱ συνδαιτυμόνες ἐκάγχασαν «ἐπὶ ταῖς *ἀνικίοις* ταύταις θέαις».[2]

Στ. Δραγούμης.

ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΩΤΙΚΑ

Γνωστὴ εἶνε εἰς τοὺς περὶ τὴν μεσαιωνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν διατρίβοντας ἡ σημασία τῆς Μονεμβασίας, τῆς Βενετίας ταύτης τῆς Πελοποννήσου. Ἡ ἱστορία τῆς πόλεως ταύτης, ὅταν ποτὲ γραφῇ, θὰ εἶνε μεστὴ ἐνδιαφέροντος. Ἀλλὰ τὸ ὑπάρχον μέχρι τοῦδε ὑλικὸν εἶνε ἀνεπαρκές, καίπερ όσημέραι συμπληρούμενον.* Διὰ τοῦτο θεωρῶν τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τὴν κατὰ τὸ ἐνὸν συμπλήρωσιν τῶν πηγῶν, ὅπως καταστῇ ὅσον τάχιον δυνατὴ ἡ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας τῆς σπουδαίας ταύτης πόλεως, δημοσιεύω ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἁγιορειτικῶν μου ἀνεκδότων τἀναφερόμενα εἰς τὴν Μονεμβασίαν ἐπισυνάπτων τὰς ἀναγκαίας σημειώσεις πρὸς διασάφησιν τῶν ἐκδιδομένων.

1 Δημοσθ. Ὀλυνθ. II. 19. Ἀθήναιος XIV 614.
2 Ἀθήναιος XIV. 615.
* Ἴδε Κ. Ν. Παπαμιχαλοπούλου Πολιορκία καὶ ἅλωσις τῆς Μονεμβασίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῷ 1821.—Ἐπ' ἐσχάτων δ' ἐδημοσίευσεν ὁ ἀκάματος Κωνστ. Σάθας ἐν τῷ τετάρτῳ τόμῳ τῶν Μνημείων Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἐκ τῶν βενετικῶν ἀρχείων συμβολὴν σπουδαιοτάτην εἰς τὸν μέλλοντα νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως, δῆλα δὴ τὰ Capitula Monembasiæ.

Α'

ΔΥΟ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΑΡΓΥΡΟΒΟΥΛΛΑ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Β' ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΟΥ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

1

Ἐπεὶ ἀνέφερον καὶ ἐζήτησαν καὶ παρεκάλεσαν τὴν βασιλείαν μου οἱ ἔποικοι πάντες τοῦ κάστρου τῆς Μονεμβασίας εὐεργετηθῆναι αὐτοὺς ἵνα τηρῆται περὶ τοῦ ἀβιωτικίου τῶν τελευτώντων ἐξ αὐτῶν ἀκλήρων καὶ ἀδιαθέτων καὶ γίνεται ὡς κατωτέρω κατὰ μέρος περὶ τούτου ῥηθήσεται, διορίζεται ἡ βασιλεία μου διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς ὁρισμοῦ καὶ εὐεργετεῖ πρὸς αὐτοὺς ὡς ἂν κατὰ τὴν εἰς τοῦτο ζήτησιν καὶ παράκλησιν αὐτῶν, ἵνα, ὁπόταν τελευτήσῃ τινὰς ἀπὸ τούτους ἄπαις καὶ ἀδιάθετος, κληρονομήσωσι τοῦτον οἱ ἀνιόντες καὶ κατιόντες αὐτοῦ κληρονόμοι· ὁμοίως καὶ οἱ ἐκ πλαγίου αὐτοῦ ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ καὶ ἀνεψιοὶ καὶ ἀνεψιαὶ ἀπὸ ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς δηλονότι τοῦ τελευτήσαντος. || Εἰ δὲ ἐνδιαθήκως τελευτήσει, γενήσεται νομίμως ὅσον ἂν ἐκείνως περὶ τοῦτο διατεθῇ. Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ τῶν τοιούτων αὐτοῦ κληρονόμων οὐχ εὑρεθῆναί τινα, καὶ τελευτήσει ἐνδιαθήκως ἢ καὶ ἀδιαθέτως, ἵνα οἱ ἀπὸ μακρόθεν συγγενεῖς αὐτοῦ λάβωσιν ἀπὸ τὸν βίον ἐκείνου τὸ δίμοιρον καὶ μόνον ἢ ὅσον καὶ περὶ τοῦτο διατεθῇ νομίμως· τὸ δὲ τρίτον μέρος τοῦ βίου ἐκείνου δίδωσιν ὑπὲρ τοῦ κάστρου. Εἰ δὲ καὶ ἐκ μακρόθεν οὐχ εὑρεθῆναι ἔχειν τινὰ συγγενῆ, ἵνα τηρῆται ὁ βίος αὐτοῦ ἅπας παρὰ τῶν εἰς τοῦτο ἀποταχθέντων ὑπηρετῶν παρὰ τῆς βασιλείας μου μετὰ εἰδήσεως τοῦ τότε εὑρισκομένου εἰς κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ εἰσκομίζεται παρ' αὐτῶν ὁ τοιοῦτος βίος εἰς ἀνάκτισιν καὶ ἀφύρωσιν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ τοιούτου κάστρου τῆς Μονεμβασίας, καὶ ἐξετάζωνται οἱ τοιοῦτοι ὑπηρέται παρὰ τῆς κεφαλῆς καὶ ἀποδιδῶσι πρὸς αὐτὸν λογαριασμὸν καὶ ἐξάντλησιν ὑπὲρ τούτου τοῦ βίου, καὶ μήτε εἰς τὸ βεστιάριον τῆς βασιλείας μου εἰσέρχεταί τι ἀπὸ τούτου, μήτε ἡ κεφαλὴ αὐτῶν μήτε ἄλλος τις ἔχῃ ἐπ' ἀδείας λαβεῖν ἐξ αὐτοῦ διὰ κἂν ἕνα τρόπον, ἀλλ' εἰσκομίζεται παρὰ τῶν ὑπηρετῶν ὑπὲρ τοῦ κάστρου, ὡς δεδήλωται· ὁμοίως καὶ ὅσαι ζημίαι καὶ κρίσεις γέ-

Ἐν τῷ κώδικι: 1 τῇ βασιλεία.— 3 ἀκλῆρον καὶ διαθέτων.— 6 εὐεργετῆν.—7 τελευτήσει.— 9 καὶ οἱ καὶ οἱ.—10 πρὸ τοῦ ἀδελφοὶ διεσβεσμένον κλ.—11 Κώδ. φ. 191,α. —12 ἐκεῖνως.— 13 διάτεθῇ. εὑρεθῆναι τινάν.— 14 ἐνδιάθήκως.— 15 λάβωσι.— 16 τοῦτου.— 18 συγγενῆν.— 21 ἀνάκτησιν.— 23 ἐξετάζονται.— 24 αὐτῶν.— 25 εἰς ςτῷ βεστιαρίῳ. εἰσέρχεται τί.—26 κεφαλῆ. τίς.—27 ἄλλας κομίζεται.— 28 δεδήλωται. γένονται.

νωνται πρός τινας εἰς τὴν χώραν ταύτην τῆς Μονεμβασίας· ἵνα ἀποδίδοται καὶ αὕτη πρὸς τοὺς τοιούτους ὑπηρέτας εἰς ἀνάκτισιν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ κάστρου, κατὰ τὴν εἰς τοῦτο ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τάξιν τε καὶ συνήθειαν, καὶ ἀποδιδῶσι καὶ ὑπὲρ ταύτης λογαριασμὸν πρὸς τὴν κεφαλὴν αὐτῶν. Καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου δήλωσιν ἐγένετο πρὸς αὐτοὺς καὶ ὁ παρὼν ὁρισμὸς τῆς βασιλείας μου μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἰνδ. ςης τοῦ ,ςϡνα' ἔτους». Δεσπότης ὁ Πορφυρογέννητος.

2

|| Ἡ βασιλεία μου τὸν παρόντα ἀργυρόβουλλον ὁρισμὸν αὐτῆς ἀπολύει, δι' οὗ δὴ καὶ διορίζεται καὶ διατηρεῖσθαι ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς πάντας τοὺς Μονεμβασιώτας ὅσοι ἐθελήσουσιν ἐπανελθεῖν καὶ εὑρίσκεσθαι καὶ κατοικεῖν ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὅσοι προσέλθουσι καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ, κἂν ὁποῖοι ἄρα εἰσὶν καὶ ὅθεν ἂν ἔλθωσιν, ἐλευθέρους παντελῶς καὶ ἀκαταδουλώτους, αὐτούς τε καὶ τὰ προσόντα τούτοις κτήματά τε καὶ πράγματα, καὶ ἀνωτέρους πάσης καὶ παντοίας δόσεως τῆς τε τοῦ κουμερκίου ἔν τε τῇ δηλωθείσῃ Μονεμβασίᾳ καὶ πάσαις ταῖς ἄλλαις χώραις καὶ κάστροις τῆς βασιλείας μου, τοῖς εὑρισκομένοις ὑπὸ τὸν ὁρισμόν, τὴν εὐπείθειαν καὶ τὴν δουλωσύνην αὐτῆς, καὶ τῶν ἄλλων ἀπαιτήσεων καὶ δόσεων τῶν γινομένων ἐν ταῖς κατ' ἔτος γινομέναις πανηγύρεσιν εἰς τὰ τοιαῦτα κάστρη καὶ χώρας τῆς βασιλείας μου, ἀλλὰ δὴ καὶ πάσης ἄλλης συζητήσεως ἢ δόσεως καὶ συγκρατήσεως τῶν τε νῦν γινομένων καὶ τῶν ὕστερον ἐπινοηθησομένων, καὶ μὴ ἔχειν ποτὲ ἐπ' ἀδείας τινά, κἂν τε κεφαλὴ ἔνι κἂν τε ἄρχων κἂν ἄλλος τις αὐθεντικὸς ἄνθρωπος, ποιῆσαι ἀγγαρείαν καμμίαν οὔτε εἰς αὐτοὺς οὔτε εἰς τὰ ζῷα αὐτῶν οὔτε εἰς τὰ τούτων πλευσίματα, οὐδὲ χεῖρα ἐπιβαλεῖν διὰ κἂν ἕναν τρόπον, μαγειρείας χάριν ἢ ὀψωνίου ἢ ἄλλου τινὸς καὶ ἀφελέσθαι ἢ κρέας ἐξ αὐτῶν ἢ κρασὶν ἢ ψάριον ἢ ἄλλο τι κἂν ἕνα πρᾶγμα ἀφ' ὧν πωλεῖν μέλλουσιν, ἀλλ' ἐξωνεῖσθαι καὶ αὐτοὺς τὰ βούλονται ἐξ αὐτῶν, καθὼς ἐν τῇ χώρᾳ πωλεῖται. Κληρονομεῖν τε τοὺς κατὰ διαδοχὴν κληρονόμους αὐτῶν πᾶν πρᾶγμα ὅπερ εὑρίσκονται κεκτημένοι καὶ ὅπερ προσκτήσονται καὶ ἀγοράσουσι καὶ ὑποκτήσονται κινητὸν καὶ ἀκίνητον· καὶ μηδὲ κριτικὸν τὸ τυχὸν διδόναι

2 ἀνάκτησιν.— 5 δίλωσιν.— 8 || Κώδ. φ. 191,6. ἀποτουνῦν. — 10 ἐξῆς.— 11 εὐρίσκεσθαι (καὶ κατωτέρω πάντοτε μετὰ ψιλοῦ πνεύματος). — 12 ἅπαντας. — 13 ἄρα· παντελός (καὶ κατωτέρω). — 15 πᾶσης (καὶ κατωτέρω). παντοῖας.— 16 κομερκίου.— 19 ἀπατήσεων. ἐν τοῖς. — 21 συγκροτήσεως.— 22 ὕστερον ἐπινοηθησομένων. — 23 τινάς. κεφαλῆ. ἄλλός. — 24 ἀγκαρεῖαν κανμίαν. — 25 ἐπιβαλλεῖν (καὶ κατωτέρω).— 26 κανέναν. μαγηρίας. ὀψωνίου.— 28 ἕνα. πράγμα (καὶ κατωτέρω). ἐξωνῆσθαι.—30 καταδιαδοχὴν.—31 ἀγωράσουσι. ὑποκτήσονται.—32 κρἴτικοῦ τὸ τύχον.

τοὺς τοι || ούτους ποτὲ, ἀλλὰ νὰ γένηται σεκρέτον ἐν τῇ ῥηθείσῃ χώρᾳ τῆς Μονεμβασίας, ὥςτε κρίνεσθαι τούτους ἐν αὐτῷ, ἔχειν τε ἄδειαν τὸν βουληθέντα ἐξ αὐτῶν ἐξελθεῖν ποτε τῆς τοιαύτης Μονεμβασίας καὶ ἀπελθεῖν ἀλλαχοῦ, πωλεῖν, χαρίζειν, ἀνταλλάττειν καὶ ἁπλῶς ποιεῖν καθὼς ἂν βούλοιτο εἰς πᾶν πρᾶγμα ὅπερ θέλει ἔχειν κινητὸν καὶ ἀκίνητον. Ἔχειν τε ἐπ' ἀδείας ὡσαύτως καὶ πάντας τοὺς βουλομένους ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ ἄλλου τόπου τῆς βασιλείας μου καὶ ἀπελθεῖν καὶ εὑρίσκεσθαι ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ καὶ κατοικεῖν, εἴτε πάροικοι εἰσὶν εἴτε ἐλεύθεροι εἴτε ἄλλοι ὁποῖοί εἰσιν, ποιῆσαι εἰς πᾶν ὅπερ ἔχουσι κινητὸν καὶ ἀκίνητον ὡς βούλονται ἐπ' αὐτοῖς, οἷον πωλεῖν, χαρίζειν, ἀνταλλάττειν καὶ ἁπλῶς ὅπερ ἂν βούλωνται, ἢ καὶ κατέχειν ταῦτα ὁποῖά εἰσι καὶ ἔνθα εὑρίσκονται ἐκτὸς βάρους καὶ τέλους τινός· καὶ διατηρεῖσθαι καὶ αὐτοὺς ἐλευθέρους παντελῶς καὶ ἀκαταδουλώτους ὥςπερ καὶ τοὺς ἄνωθεν εἰρημένους καὶ μὴ εὑρίσκειν αὐτοὺς παρά τινος τῶν ἁπάντων δι' οὐδένα τῶν ἁπάντων τρόπων καταδυναστείαν τινὰ ἢ διενόχλησιν καὶ διασεισμὸν ἐπὶ τούτοις χωρὶς μόνων τῶν ἐποίκων τῆς περιοχῆς τῶν Βατίκων τῆς Τζακονίας τῶν Μολάων τοῦ Ἐσοποῦ τοῦ Ἕλους τοῦ Ἱερακίου τῶν Ἀπιδέων τοῦ Σεραφῶνος τῶν Τζιντζίνων τοῦ Ῥέοντος τοῦ Πραστοῦ τῆς Καστάνιτζας καὶ τοῦ Ἁγίου Λεωνίδου. Οἷος δὲ ἐξ αὐτῶν βουληθῇ ἐλθεῖν εἰς τὴν Μονεμβασίαν ἵνα ἀναφέρῃ καὶ ἐρωτᾷ πρῶτον περὶ τούτου τὴν βασιλείαν μου καὶ καθὼς ὁρίζει αὐτὴ νὰ || γίνεται. Ὅθεν τῇ ἰσχύϊ καὶ δυνάμει τοῦ παρόντος ἀργυροβούλλου ὁρισμοῦ τῆς βασιλείας μου διατηρῶνται ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς πάντες οἱ Μονεμβασιῶται ὅσοι ἐθελήσουσιν ἐπανελθεῖν καὶ εὑρίσκεσθαι καὶ κατοικεῖν ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ὅσοι προςέλθουσι καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ κἂν ὁποῖοί εἰσι καὶ ὅθεν ἂν ἔλθωσι ἐλεύθεροι παντελῶς καὶ ἀκαταδούλωτοι, αὐτοί τε καὶ τὰ προςόντα τούτοις κτηματά τε καὶ πράγματα, καὶ ἀνώτεροι πάσης καὶ παντοίας δόσεως τῆς τε τοῦ κουμερκίου ἔν τε τῇ δηλωθείσῃ Μονεμβασίᾳ καὶ πάσαις ταῖς ἄλλαις χώραις καὶ κάστροις τῆς βασιλείας μου τοῖς εὑρισκομένοις ὑπὸ τὸν ὁρισμὸν καὶ τὴν εὐπείθειαν καὶ τὴν δουλωσύνην αὐτῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀπαιτήσεων καὶ δόσεων τῶν γινομένων ἐν ταῖς κατ' ἔτος γινομέναις πανηγύρεσιν εἰς τὰ τοιαῦτα κάστρα ἢ χώρας

1 || Κώδ. φ. 192,α. ἀλλ'ἀναγένηται.— 2 ὥστε. τὲ.— 3 ποτὲ.— 4 ἀλλάχοῦ.— 5 καθῶς. ἀκινήτον.— 6 ἀδίας.— 8 κατοικεῖν οἴτε. — 9 ὁποῖοι εἰσὶν (καὶ κατωτέρω). ἔχουσι.— 10 ἀνταλάττειν.—11 ὁποῖοι εἰσί.— 14 εὑρίσκεῖν. ἁπάντων (καὶ κατωτέρω).—15 οὐδὲν. κατὰδυνὰστείαν τινὰν ἢ διὲνόχλησιν καὶ διασισμὸν ἐπιτοῦτοις. 16 περιόχῆς.— 17 Ἐσόποῦ. Ἕλους.— 19 Κακαστᾶνιτζας. Λεόνείδους οἶος.— 20 βουληθεῖ. ἀνάφέρῃ.— 21 περιτούτον τῇ βασιλειά μου. αὐτῆ. || Κώδ. φ. 192,6.— 22 ἀργυροβοῦλλου.— 23 ἐξῆς.— 25 ἄλλοι.— 26 κατοικήσουσι. ἂν ἐλθῶσι.—27 ἀκατὰδούλωτοι αὐτοὶ τε.— 29 δηλωθήση Μονὲμβασία. — 30 πᾶσαις. — 33 πανυγήρεσιν. τοιαύτα. χώραις.

τῆς βασιλείας μου, καθὼς εἴρηται, ἀλλὰ δὴ καὶ πάσης ἄλλης ζητήσεως καὶ δόσεως καὶ συγκρατήσεως τῶν τε νῦν γινομένων καὶ τῶν ὕστερον ἐπινοηθησομένων· καὶ οὐδὲν ἔχῃ τις ἐπ'ἀδείας ποτὲ, κἂν τε κεφαλὴ ἔνι κἂν τε ἄρχων κἂν τις ἄλλος αὐθεντικὸς ἄνθρωπος, ποιῆσαι ἀγγαρείαν οὔτε εἰς αὐτοὺς οὔτε εἰς τὰ ζῷα αὐτῶν οὔτε εἰς τὰ τούτων πλευσίματα, οὐδὲ χεῖρα ἐπιβαλεῖν διὰ κἂν ἕνα τρόπον καὶ ἀφελέσθαι ἢ κρέας ἐξ αὐτῶν καθὼς ἐν τῇ χώρᾳ πωλεῖται [κληρονομοῦσι] ἢ κρασὶν ἢ ὀψάριον ἢ ἄλλο τι κἂν ἕνα πρᾶγμα ἀφ'ὧν πωλεῖν μέλλουσιν, || ὡς δεδήλωται, ἀλλ'ἐξωνεῖσθαι καὶ αὐτοὺς τὸ βούλονται ἐξ αὐτῶν καθὼς ἐν τῇ χώρᾳ πωλεῖται. Κληρονομοῦσιν δὲ οἱ κατὰ διαδοχὴν κληρονόμοι αὐτῶν πᾶν πρᾶγμα ὅπερ εὑρίσκονται κεκτημένοι καὶ ὅπερ προςκτήσονται καὶ ἀγοράσουσι καὶ ὑποκτήσονται κινητὸν καὶ ἀκίνητον. Καὶ οὐδὲ κριτικὸν τὸ τυχὸν δίδωσιν οἱ τοιοῦτοι αὐτοῖς, ἀλλ'ἵνα γένηται σεκρέτον ἐν τῇ ῥηθείσῃ χώρᾳ ὡς κρίνεσθαι τούτους ἐν αὐτῷ· ἔχῃ τε ἄδειαν ὁ βουλόμενος ἐξελθεῖν ἐκ τῆς δηλωθείσης Μονεμβασίας καὶ ἀπελθεῖν ἀλλαχοῦ πωλεῖν, χαρίζειν, ἀνταλλάττειν ὅπερ θέλει ἔχει κινητὸν καὶ ἀκίνητον. Ὡσαύτως ἵνα ἔχωσιν ἐπ' ἀδείας καὶ πάντες οἱ βουλόμενοι ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ ἄλλου τόπου τῆς βασιλείας μου καὶ ἀπελθεῖν καὶ εὑρίσκεσθαι καὶ κατοικεῖν ἐν τῇ Μονεμβασίᾳ, εἴτε πάροικοι εἰσὶν εἴτε ἐλεύθεροι εἴτε ἄλλοι ὁποῖοί εἰσιν, ποιῆσαι εἰς πᾶν ὅπερ ἔχωσι κινητὸν καὶ ἀκίνητον ὡς βούλονται ἐπ' αὐτοῖς οἷον πωλεῖν, χαρίζειν, ἀνταλλάττειν καὶ ἁπλῶς ὅπερ ἂν βούλοιντο, ἢ καὶ κατέχειν ταῦτα ὁποῖά εἰσι καὶ ἔνθα εὑρίσκονται ἐκτὸς βάρους καὶ τέλους τινὸς, καὶ διατηρῶνται αὐτοὶ ἐλεύθεροι πάντες καὶ ἀκαταδούλωτοι, ὥςπερ καὶ οἱ ἄνωθεν εἰρημένοι, καὶ οὐδὲν εὑρίσκωσι παρά τινος τῶν ἁπάντων δι' οὐδένα τῶν ἁπάντων τρόπων καταδυναστείαν τινὰ ἢ διενόχλησιν καὶ διασεισμὸν ἐπὶ τούτοις χωρὶς μόνων τῶν ἐποίκων τῆς περιοχῆς τῶν Βατίκων τῆς Τζακονίας τῶν Μουλάων τοῦ Ἐσωποῦ τοῦ Ἕλους τῶν Ἀπιδέων τοῦ Ἱερακίου τοῦ Σεραφῶνος τοῦ Τζιτζίνου τοῦ Ῥέοντος τοῦ Πραστοῦ τῆς Καστάνιτζας καὶ τοῦ Ἁγίου Λεωνίδου, ὡς εἴρηται. || Οἷος δὲ ἐξ αὐτῶν βουληθῇ ἐλθεῖν εἰς τὴν Μονεμβασίαν ἵνα ἀναφέρῃ καὶ ἐρωτᾷ πρῶτον περὶ τούτου τὴν βασιλείαν μου καὶ καθὼς

1 καθῶς. συτήσεως.—2 σηγκροτήσεως.— 3 ἔχη τίς —4 ἔνι. τίς.—5 ἀγκαρείαν. 6 ἶνα.— 7 ἤ. ἐξ'. τὸ κληρονομοῦσι ἐξοβελιστέον ἐντεῦθεν. — 8 ὀψάριον ἤ. ἀφῶν. — 9 || Κώδ. φ.193,α. δέδήλωται.—10 καθῶς. καὶ οἱ.—12 πρόςκτησόνται.—13 διδωσιν οἱ τοιούτοι αὐτη.— 14 ἶνα. ῥιθήσῃ χῶρα.— 16 ἀνταλάττειν.—20 οἶτε. . . οἶτε. 21 ὁς. αὐτῆς οἶον.—22 ἀνταλάττειν. ἀπλῶς. ἀν βούλοιτο — 23 ὁποῖα εἰσὶ.—24 αὐτοῖ. ἀκαταδούλωτοι.— 25 οἰρημένοι. εὑρισκοσι παρὰ τινὸς τῶν ἀπάντων δι' οὐδένα τῶν ἀπάντων.— 26 κατάδυνάστείαν.—27 διασισμὸν ἐπιτοῦτοις.— 28 περιόχῆς. 29 Ἕλους.—30 Λεονίδου.— 31 ῆρειται. || Κώδ. φ. 193,6. οἶος. βουληθέν. 32 ἀναφέρει. ἐρωτά. τῆ βασιλειά μου.

ορίζει αὐτὴ νὰ γένηται. Ἐπιδιορίζεται ἡ βασιλεία μου ἵνα πᾶν ὁποῖον πταῖσμα συνέβη νὰ ἔπταισε ἢ καὶ νὰ πταίσῃ κανεὶς καὶ προςδράμῃ καὶ καταφύγῃ εἰς τὴν Μονεμβασίαν νὰ μηδὲν ἔχῃ ἄδειαν κανεὶς, ὁποῖος καὶ ἂν εἴη, οὔτε νὰ ἀποτρέψῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον οὔτε νάν τον κρίνῃ διὰ τὸ πταῖσμά του οὐδὲ νάν τον ἐπάρῃ χωρὶς νὰ ἔνε τὸ πταῖσμά του πταῖσμα δημεγερσίας ἢ κατὰ τῆς βασιλείας μου ἢ τοῦ τόπου μου ἢ φουσάτου μου, ἂν δὲν κρατῇ ὁ πταίστης ἐκεῖνος ὁρισμὸν τῆς βασιλείας μου ἢ γράμμα μητροπολίτου ἢ γραφὴν τοῦ πνευματικοῦ τῆς βασιλείας μου ἵνα οὐδὲ κατὰ τὴν ὁδὸν εὕρῃ ὁ τοιοῦτος παρά τινος ἐναντίον. Ἐπεὶ καὶ εἰς τὴν περὶ τούτων μόνιμον καὶ διηνεκῆ καὶ βεβαίαν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ὁ παρὼν ἀργυρόβουλλος ὁρισμὸς τῆς βασιλείας μου πρὸς τοὺς εἰρημένους πάντας ἐποίκους τῆς θεοσώστου πόλεως Μονεμβασίας ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα. . . .

Θεόδωρος ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ εὐσεβὴς δεσπότης ὁ Πορφυρογέννητος

(Ἕπεται συνέχεια). Σπυρ. Π. Λάμπρος

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ἡ χλωρὶς τῆς νήσου Κεφαλληνίας. Ὁ κ. Θεόδωρος Χελδράϊχ ἐδημοσίευσε τελευταῖον βιβλίον ἐπιγραφόμενον «Flore de l'île de Céphalonie». Ἡ χλωρὶς τῆς Κεφαλληνίας ἦτο ἐλάχιστα γνωστὴ μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν. Ὁ Sibthorp δὲν τὴν ἐπεσκέφθη καὶ ἑπομένως δὲν μνημονεύεται ἐν τῷ Prodromus Floræ Græcæ τοῦ Smith. Τῷ 1821 ἐδημοσιεύθη ἰταλιστὶ ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Νικολάου Δαλλαπόρτα πραγματεία περὶ τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ φυομένων φυτῶν τῶν χρησίμων κυρίως τῇ ἰατρικῇ καὶ φαρμακοποιΐᾳ, τοιαῦτα δὲ καταλέγονται ἐν συνόλῳ 160. Κατόπιν σποραδικῶς περὶ τῆς χλωρίδος τῆς Κεφαλληνίας ἔγραψαν διάφοροι, ἀλλ' ἡ πρώτη ἐπιστημονικὴ διερεύνησις ὑπὸ βοτανικὴν ἔποψιν ἐγένετο τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1860 ὑπὸ τοῦ ἐν Βιέννῃ καθηγητοῦ Φρ. Οὔγκερ, ὅστις κατελογίσατο καὶ διηρεύνησεν 176 εἴδη. Μετὰ τὸν Οὔγκερ ἄξιοι μνείας ἐκ τῶν ἐπισκεψαμένων τὴν Κεφαλληνίαν εἶναι ὁ Δρ. Ἰούλιος Σράδερ ἐκ Βερολίνου, ὁ Σπραϊτζενχόφερ ἐκ Βιέννης καὶ ὁ Γάλλος Λετουρνέ. Ὁ κ. Χελδράϊχ μετ' ἐρεύνας ἐπανειλημμένας σήμερον δημοσιεύει πλήρη τὴν χλωρίδα τῆς Κεφαλληνίας καὶ κατα-

1 αὐτῆ ναγένηται. ὁποιον — 2 πτέσμα συνέβει. ἔπτεσε. ναπτέσει κανεῖς. προςδράμει. — 3 καταφύγει. μηδὲν ἔχει. κανεῖς. — 4 οὔτε νὰ ἀποτρέψει. νάντὰν κρίνει. — 5 πταίσμα (καὶ κατωτέρω). οὐδενὰν τὸν ἐπάρει — 6 τος (διαγεγραμμένον) διμηγερσίας. ἢ (καὶ κατωτέρω). — 7 ἂν δὲν κρατεῖ ὁ πτέστις. — 9 εὕρει. τοιοῦτος 10 ἀπὶ. περιτούτον. διηνεκί. — 11. ἀσφαλίαν. παρὰν ἀργυρόβουλος. — 12 ἠρημένους. τοῖς θεωσόστου. — 13 Μονέμβασίας. ἀποληθεὶς. μεῖναν.

λογίζει 766 εἴδη φυτῶν ἐξ ὧν δέκα εἴδη ἢ ποικιλίαι εἰδῶν δὲν ἀνευρέθησαν οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ καὶ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐνδημικὰ ἢ ἴδια τῆς χλωρίδος τῆς Κεφαλληνίας. Δέκα ἄλλα εἴδη παρατηρηθέντα ἐν Κεφαλληνίᾳ δὲν ἀνευρέθησαν μέχρι τοῦδε ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ταῦτα εἶναι φυτὰ ἅτινα κυρίως ἀνήκοντα εἰς γειτονικὰς χώρας πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς καὶ ἰδίως τὴν Δαλματίαν καὶ Ἰταλίαν εὑρίσκουσιν ἐν Κεφαλληνίᾳ τὸ μεθόριον αὐτῶν ἄκρον. Παραβαλλομένη ἡ Χλωρὶς τῆς Κεφαλληνίας πρὸς τὴν τῆς Ζακύνθου μᾶς παρέχει τὰ ἑξῆς ἀποτελέσματα. Ἡ Ζάκυνθος ἧς ἡ Χλωρὶς ἐπιμελῶς διηρευνήθη ὑπὸ Μαργὸ καὶ Ῥάϊτερ περιέχει 604 εἴδη φυτῶν ὧν 178 δὲν εὑρίσκονται ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἀλλ'εἶναι φυτὰ κοινότατα ἐν Ἑλλάδι, ἐκ δὲ τῶν 766 ἐν Κεφαλληνίᾳ εὑρεθέντων φυτῶν 350 δὲν ἀνευρέθησαν ἐν Ζακύνθῳ ἐν οἷς καταλεκτέα ἅπαντα τὰ φυτὰ τῆς οἰκογενείας τῶν πιτυοειδῶν ἐλλειπόντων ὅλως ἐκ Ζακύνθου.

Οἱ Κεφαλλῆνες ὡς σημειοῖ ὁ κ. Χελδράϊχ εἶναι ἀξιέπαινοι διὰ τὴν καλλιέργειαν διαφόρων φυτῶν καί τοι ἡ νῆσος αὐτῶν εἶναι ἀπρόσφορος ἕνεκα τοῦ ὀρεινοῦ καὶ τοῦ πετρώδους. Τὸ κατ' ἐξοχὴν καλλιεργούμενον φυτὸν εἶναι ἡ ἄμπελος καὶ κυρίως ἡ παράγουσα τὴν σταφίδα, ἥτις εἶναι εἷς τῶν κυριωτέρων πλούτων τῆς νήσου. Ἀλλὰ καὶ οἰνοφόρους ἀμπέλους πολλὰς καλλιεργοῦσιν οἱ Κεφαλλῆνες, ὀνομαστὸς δὲ παρ' αὐτοῖς ἔστιν ὁ οἶνος Μαυροδάφνη ὁ παραγόμενος ἐκ τῆς μελανῆς σταφυλῆς τῆς φερούσης τὸ αὐτὸ ὄνομα. Ὁ λευκὸς οἶνος *Ρομπόλλα* κατασκευαζόμενος ἐκ τῆς ποικιλίας τῆς λευκῆς σταφυλῆς τῆς φερούσης τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι κάλλιστος ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν δύναται νὰ ταξειδεύσῃ. Καὶ *Μοσχάτον* δ' οἶνον κατασκευάζουσιν ἀλλ' ὀλίγον. Ἐλαιῶν δὲ ὑπάρχουσι φυτεῖαι ἱκαναὶ κυρίως ἐν τῷ δήμῳ Λιβαθοῦς. Αἱ λοιπαὶ φυτεῖαι τῆς νήσου εἶναι ἀσήμαντοι, ἀλλ' ἐν τοῖς πέριξ τῶν πόλεων Ἀργοστολίου καὶ Ληξουρίου καλλιεργοῦνται κάλλιστα λαχανικά. Τὰ πεπόνια τέλος τῆς Κεφαλληνίας εἶναι ὀνομαστά.

* *
*

Ἔκθεσις φυτῶν καὶ ἀνθέων. Ἡ ὑπὸ τοῦ τμήματος τῶν καλῶν τεχνῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διοργανισθεῖσα ἔκθεσις φυτῶν καὶ ἀνθέων ἐν τῷ παριλισσίῳ κήπῳ *Παράδεισος* ἀρξαμένη τὴν 6 Μαΐου διήρκεσε τρεῖς ἐν ὅλῳ ἡμέρας. Ἐκθέται παρουσιάσθησαν ἐν συνόλῳ 57, ἐξ ὧν 52 μὲν ἐξ Ἀθηνῶν, εἷς ἐκ Κηφισσίας, τρεῖς ἐκ Κερκύρας καὶ εἷς ἐκ Πατρῶν. Ἐξετέθησαν δ' ἐν συνόλῳ γάστραι μὲν ἀνθέων καὶ φυτῶν 1565, συλλογαὶ δρεπτῶν ἀνθέων καὶ ἰδίᾳ κεκομμένων ῥόδων 10, προϊόντα ἀνθοδετικῆς 10, πρωΐμων λαχανικῶν καὶ ὀπωρῶν συλλογαὶ 10, ἀνθοκομικῆς βιομηχανίας προϊόντων συλλογαὶ 10, τεχνητῶν ἀνθέων καὶ καρπῶν συλλογαὶ 2, ἐξ ἀνθέων ἀγροῦ εἰκόνες τρεῖς, ἔτι δὲ ὁ κῆπος ἐν ᾗ ἡ ἔκθεσις καὶ κινητὸς κῆπος (jandinière) ἐκ 50 γαστρῶν ἄριστα διεσκευασμένος.

Τὴν ἔκθεσιν ἐπεσκέφθησαν τὴν μὲν α'. ἡμέραν		850
» β'. »		880
» γ'. »		1960
	Ἐν συνόλῳ	3690

Ἔτι δὲ διὰ διαρκῶν εἰσιτηρίων 69.

Τὰ τῶν βραβείων βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἀνωτέρω, λεπτομέρειαι δὲ περὶ πάντων τούτων θέλουσι δημοσιευθῇ προσεχῶς ἐν ἰδίῳ τεύχει.

* *
*

Ἐπιτροπὴ πρὸς βελτίωσιν τῶν φυλακῶν. Κατόπιν τῆς προτάσει τοῦ κ. Ι. Τυπάλδου γενομένης ἀποφάσεως ὅπως αὐξηθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς ἐπὶ τῶν φυλακῶν ἐπιτροπῆς τὸ νομικὸν τμῆμα συνῆλθεν εἰς ἔκτακτονσυνεδρίαν τῇ 10 τοῦ μηνὸς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. Κ. Ν. Κωττῆ καὶ παραδεχθὲν τὴν πρότασιν τοῦ προέδρου ἀπήλλαξε τῶν καθηκόντων τῆς ἐπιτροπῆς τὸν κ. Ν. Ζηλήμονα προβιβασθέντα εἰ πρόεδρον τῶν ἐν Ἀμφίσῃ Πρωτοδικῶν, ἐξελέξατο δὲ ἄλλα ἕνδεκα μέλη ὅπως μετὰ τῶν πρώτων τεσσάρων ἐξακολουθήσωσι τὰ ἔργα τῆς ἐπιτροπῆς. Οὕτως ἡ ἐπιτροπὴ σήμερον δεκαπενταμελὴς οὖσα ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ κ. Ι. Τυπάλδου προέδρου καὶ τῶν μελῶν κκ. Ιω. Καρύδα, Δ. Βορρέ, Α. Σκουζέ, Τ. Ἀμπελᾶ, Σ. Βάλβη, Σ. Κωνοφάου, Α. Μαρινοπούλου, Γ. Ἀγγελοπούλου, Ἰω. Ἀραβαντινοῦ, Δ. Ἡλιοπούλου, Ν. Τζανετοπούλου, Ν. Μοσχάκη, Σ. Δουρούτη καὶ Ν. Δαμβέργη. Ἡ ἐπιτροπὴ συνεδριάσασα ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ κ. Ι. Τυπάλδου τῇ 26 τοῦ μηνὸς ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτοῦ διῃρέθη εἰς τρία τμήματα α) τὸ ἐπὶ τῆς τροφοδοσίας καὶ τῆς καθαριότητος τῶν φυλακισμένων συγκείμενον ἐκ τῶν κ. κ. Ι. Τυπάλδου, Ἰω. Καρύδα, Σ. Κονοφάου, Γ. Ἀγγελοπούλου, Ν. Τζαννετοπούλου, β) τὸ ἐπὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς διδασκαλίας ἠθικῆς καὶ γραμμάτων συγκείμενον ἐκ τῶν κ.κ. Τ. Ἀμπελᾶ, Ν. Μοσχάκη, Σ. Βάλβη, Ν. Δαμβέργη, Ι. Ἀραβαντινοῦ, γ') τὸ ἐπὶ τῆς βιομηχανίας συγκείμενον ἐκ τῶν κ. κ. Ἀλ. Σκουζέ, Τ. Ἡλιοπούλου, Σ. Δουρούτη, Δ. Βορρὲ καὶ Α. Μαρινοπούλου.

* *
*

Σπογγαλιεία ἐν Ἑλλάδι. Κατὰ τὸ ἄρτι ἐκδοθὲν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐν Λονδίνῳ ἁλιευτικῆς ἐκθέσεως σύγγραμμα τοῦ κ. Ν. Ἀποστολίδου «ἡ ἁλιεία ἐν Ἑλλάδι» οἱ μὲ τὴν σπογγαλιείαν καταγινόμενοι ἁλιεῖς ἀνήκουσιν εἰς πέντε μόνον λιμένας τοῦ κράτους. Τοῦτ' ἔστιν εἰς τὴν νῆσον Αἴγιναν, τὴν Ὕδραν, τὴν Ἑρμιόνην, τὸ Κρανίδιον καὶ τὸ Τρίκερι. Ἐν τοῖς λιμέσι τούτοις ὑπάρχουσιν 183 πλοῖα κεκτημένα σκαφάνδρους καὶ 540 κεκτημένα δύτας ἁπλῶς καὶ κάμακας. Ἡ σπογγαλιεία ἀρχομένη κατὰ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον διαρκεῖ τέσσαρας μῆνας, ἐκτελεῖται δὲ τῶν μὲν πλοίων τῶν κεκτημένων σκαφάνδρους κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς, κυρίως δὲ κατὰ τὴν Τριπολίτιδα καὶ τὴν Τύνιδα, τῶν δ' ἄλλων πλοίων κατὰ τὰς ἑλληνι-

κὰς θαλάσσας καὶ μέχρι Κρήτης. Τὸ σύνολον τῶν ἁλιευθέντων σπόγγων κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν Ἑλλάδι προσεκομίσατο τὸ ποσὸν 2,400,000 φράγκων, ἐξ ὧν τῇ μὲν νήσῳ Αἰγίνῃ ἀναλογοῦσι 670,000, τῇ Ὕδρᾳ 1,180,000, τῷ Κρανιδίῳ 300,000, τῇ Ἑρμιόνῃ 250,000 καὶ τῷ Τρίκερι 100,000. Τὸ ἀπομένον ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου κέρδος διανεμόμενον κατὰ τὰ πλοῖα ἀποφέρει εἰς ἕκαστον αὐτῶν περίπου 10—15,000 φράγκων. Σημειωτέον δ' ὅτι οἱ μὲν μικροὶ καὶ ἐκλεκτοὶ σπόγγοι ἁλιεύονται ὑπὸ τῶν πλοίων τῶν περιεχόντων δύτας ἢ κάμακας, οἱ δὲ μεγάλοι σπόγγοι ἁλιεύονται ὑπὸ τῶν πλοίων τῶν ἐχόντων σκαφάνδρους. Οἱ καλλίτεροι σπόγγοι οἱ ὑπὸ ἑλληνικῶν ἁλιευτικῶν πλοίων ἁλιευόμενοι εἶναι κατὰ πρῶτον λόγον οἱ τῆς Βόμβας καὶ Ματρουσᾶς τῆς Τριπολίτιδος, κατόπιν δ' ἔρχονται οἱ τῆς Κρήτης καὶ Κύπρου. Κατώτεροι σπόγγοι εἰσὶν οἱ ἁλιευόμενοι ἐν Σφὰξ τῆς Τύνιδος, ἀλλ' οὗτοι προτιμῶνται ἐν Γαλλίᾳ.

* *
*

Ἕλληνες ἐν Ἰταλίᾳ. Κατὰ τὴν τελευταίαν γενομένην ἀπογραφὴν ἐν τῷ Ἰταλικῷ βασιλείῳ κατεγράφησαν 1212 Ἕλληνες ὑπήκοοι ἐν ταῖς διαφόροις αὐτῆς ἐπαρχίαις ἐξ ὧν ἄνδρες μὲν 843, γυναῖκες δὲ 369. Τὸν μείζονα ἀριθμὸν Ἑλλήνων κέκτηται ἡ ἐπαρχία Μεσσήνης ἀριθμοῦσα 254 ἐξ ὧν 208 ἄνδρες καὶ 46 γυναῖκες. Μετὰ τὴν Μεσσήνην ἔρχεται ἡ ἐπαρχία Νεαπόλεως ἀριθμοῦσα 231 Ἕλληνας κατοίκους ἤτοι 152 ἄνδρας καὶ 79 γυναῖκας, ἡ Βενετία ἀριθμοῦσα 175 ἤτοι 117 ἄνδρας καὶ 62 γυναῖκας, ἡ Λιβόρνος ἀριθμοῦσα 102 ἤτοι 85 ἄνδρας καὶ 16 γυναῖκας. Ἐκ τῶν λοιπῶν Ἰταλικῶν ἐπαρχιῶν αἱ ἑξῆς ἔχουσι κατοίκους Ἕλληνας ἥσσονας τῶν 100. Ἤτοι ἡ Κατάνη 53, 43 ἄνδρας καὶ 10 γυναῖκας, τὸ Λέτζε 41, 22 ἄνδρας καὶ 19 γυναῖκας, ἡ Ρώμη 38, 23 ἄνδρας καὶ 15 γυναῖκας, ἡ Φλωρεντία 34, 15 ἄνδρας καὶ 19 γυναῖκας, τὸ Βάρι 32, 19 ἄνδρας καὶ 13 γυναῖκας, τὰ Μεδιόλανα 18, 12 ἄνδρας καὶ 6 γυναῖκας, τὸ Πάνορμον 14, 11 ἄνδρας καὶ 3 γυναῖκας, ἡ Πίσα 14 ἄνδρας πάντας καὶ ὁ Ἀγκὼν μόνον 12 ἤτοι 5 ἄνδρας καὶ 7 γυναῖκας, ἐν ᾧ ἄλλοτε ἦν σπουδαῖον ἑλληνικὸν κέντρον. Οἱ λοιποὶ Ἕλληνες κάτω τῆς δεκάδος εἰσὶ διανεμημένοι εἰς τὰς ἐπαρχίας Ἄσκολι, Βονωνίας, Κάλιαρη, Καζέρτας, Κόμου, Κουνέου, Ἀκράγαντος, Φόγγιας, Ματζεράτας, Παταυΐου (ἔνθα εἶναι εἷς ἀνὴρ καὶ 6 γυναῖκες), Περουγίας, λιμένος Μαυρικίου, Ραβέννας, Ρηγίου, Σαλέρνου, Σιένας, Τεράμου καὶ Ταυρίνου (δύο μόναι γυναῖκες). Σημειωτέον ὅμως ὅτι πολλῷ πλείονες Ἕλληνες τὴν καταγωγὴν οἰκοῦσιν ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ τούτων ἄλλοι μὲν εἶναι Ἰταλοὶ ὑπήκοοι, ἄλλοι δ' ἄλλων ἐθνικοτήτων καὶ δή καί τινες καὶ Τουρκικῆς.

* *
*

Τὸ ἔαρ τοῦ 1883. Τὸ ἔαρ τοῦ 1883 περιλαμβάνον ὡς γνωστὸν κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις τοὺς μῆνας Μάρτιον, Ἀπρίλιον

καὶ Μάϊον παρουσίασε τὰ ἑξῆς φαινόμενα ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν κ. Ἀλεξ. Βούρλη εὐμενῶς κοινοποιηθείσας ἡμῖν εἰδήσεις.

Ἡ μέση αὐτοῦ βαρομετρικὴ θλῖψις ἦν 749.47 χμ. καὶ μεγίστη μὲν τὴν 31 Μαρτίου (758.65) ἐλαχίστη δὲ τὴν 12 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς (734.16). Ἡ μέση βαρομετρικὴ θλῖψις ἑκάστου τῶν τριῶν μηνῶν ἦν

Μάρτιος	748.33
Ἀπρίλιος.	749.80
Μάϊος	750.28

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βαθμοὺς τῆς ἑκατονταβάθμου διαιρέσεως Κελσίου ἦν 15.40 ἀπέναντι 16.43 τοῦ παρελθόντος ἔτους. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 28 Μαΐου (31.2) ἐλαχίστη δὲ τὴν 12 Μαρτίου (0,7).

Ἡ μέση θερμοκρασία ἑκάστου τῶν τριῶν μηνῶν ἦν

Μάρτιος	10.91
Ἀπρίλιος	14.81
Μάϊος	20.48

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχε τὸ ἔαρ 40 τὸ δὲ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνῆλθεν εἰς 126,07 χμ. ποσὸν ἐν συγκρίσει μεῖζον παρελθόντων ἐτῶν.

Οἱ ἐπικρατέστεροι ἄνεμοι ἦσαν τὸ παρελθὸν ἔαρ οἱ Ν πνεύσαντες ἡμέρας 45 καὶ οἱ ΝΔ μετ' αὐτοὺς πνεύσαντες ἡμέρας 18. Κατόπιν ἔρχονται οἱ Β πνεύσαντες ἡμέρας 13, καὶ οἱ Δ πνεύσαντες ἡμέρας 12. Οἱ ΒΑ οἵτινες εἰσὶν ἐκ τῶν ἐπικρατούντων ἐν Ἀθήναις ἀνέμων μόνον δὶς ἔπνευσαν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν τριῶν μηνῶν. Ἔπνευσαν δ' ἅπαξ ἄνεμοι Α καὶ ΝΑ.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Μάϊος 1885.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Συνεκροτήθη ἡ τελευταία συνεδρία τοῦ Συλλόγου τὸν λήξαντα μῆνα καὶ ἐκηρύχθη ἡ λῆξις τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ διὰ τὸ τρέχον ἔτος.

Ὑπεβλήθη αἴτησις τῶν κατοίκων Κρήνης ὅπως ὁ Σύλλογος συμμετάσχῃ τοῦ γενομένου ἐράνου πρὸς ἀνέγερσιν τῶν σχολείων αὐτῶν. Ὁ Σύλλογος ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτοῦ ἐψηφίσατο συνδρομὴν 100 δραχμῶν.

Ἐγένετο δεκτὸν ὅπως ἀνατεθῇ εἰς μέλη τοῦ Συλλόγου ἡ ἐπιθεώρησις κατὰ τὸ θέρος τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις σχολῶν τῶν ἀπόρων παίδων. Ὁ

κ. Ἀνδρέας Μεταξᾶς ἀνέλαβε τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν ἐν Πάτραις καὶ Ζακύνθῳ σχολῶν τῶν ἀπόρων παίδων.

Ἤρξαντο καὶ ἐπερατώθησαν αἱ ἐξετάσεις τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν Σχολείων καὶ πολλῶν φιλομούσων. Μέλη τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ἐξελέχθησαν ὑπὸ τῆς κομητείας τῆς Σχολῆς οἱ κκ. Εὐγένειος Δεπάστας ἀρχιμανδρίτης, Ἰγνάτιος Μοσχάκης καὶ Βλάσιος Σκορδέλης.

Ἐγένετο ἐν Φαλήρῳ τὴν 22 Μαΐου τὸ ἐτήσιον συμπόσιον τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐπιτίμου προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου. Προπόσεις ἐξεφωνήθησαν καὶ λόγοι ἀντηλλάγησαν ἐγκαρδίου συμπνοίας καὶ ὑποσχέσεις ἐργασιῶν μειζόνων διὰ τὸ μέλλον. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ γεύματος ἐπαιάνιζεν ἡ μουσικὴ τοῦ πυροβολικοῦ.

Ἐξελέχθησαν ἔφορος μὲν τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ὁ κ. Κ Βάμβας, κοσμήτορες δὲ οἱ κκ. Ν. Κουρῆς, Γ. Δουρούτης, Κ. Διγενῆς, Ν. Τριανταφυλλίδης, Α. Μαρινόπουλος καὶ Κ. Κουτσαλέξης. Μέλη δὲ τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς οἱ κκ. Α. Βαρζέλης, Ν. Πολίτης καὶ Στέφ. Ἰωαννίδης.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα καλῶν τεχνῶν. Εἰς δύο συνεδρίας συνῆλθε τὸ τμῆμα τοῦτο κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα. Καὶ ἐν μὲν τῇ α′ συνεδρίᾳ ἐκανονίσθησαν τὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν ἀνθέων καὶ ἐψηφίσθησαν συμφώνως τῷ κανονισμῷ τὰ ἀπονεμηθησόμενα βραβεῖα. Ἐξελέχθησαν δὲ συγχρόνως ἑλλανοδίκαι οἱ κύριοι Ι. Ι. Σκυλίτσης, Θεόδωρος Χελδράϊχ καὶ Π. Γεννάδιος.

Κατὰ δὲ τὴν β′ συνεδρίαν ἀνεγνώσθη μὲν ἡ ἔκθεσις τῶν ἑλλανοδικῶν ἡ ἐν τῷ παρόντι τεύχει δημοσιευομένη, ὑπεβλήθη δὲ καὶ λογοδοσία τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ πάντων τῶν ἀφορώντων τὴν τελεσθεῖσαν ἔκθεσιν τῶν ἀνθέων. Τὸ τμῆμα ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ τῇ ἐπιτροπῇ, ἐψηφίσατο δ' ὅπως αἱ ἐκθέσεις τῶν ἀνθέων τελῶνται ἐτησίως καὶ παρεδέξατο ὅπως ἡ β′ ἔκθεσις τελεσθῇ τὰ τέλη Ἀπριλίου τοῦ 1884. Τὰ κατ' αὐτὴν θέλουσι προκηρυχθῇ τὸν προσεχῆ Σεπτέμβριον ὅτε ἐκ νέου θέλει συνέλθῃ τὸ τμῆμα.

Γενομένου δὲ λόγου ἂν δύνανται νὰ εἰσαχθῶσι καὶ παρ' ἡμῖν αἱ τοσοῦτοι ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ εὐδοκιμοῦσαι δημώδεις συναυλίαι πρὸς διάδοσιν ἐκλεκτῆς μουσικῆς καὶ ἐπίρρωσιν τοῦ μουσικοῦ αἰσθήματος, ἀπεφασίσθη ὅπως ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ τῶν κ.κ. Ἀλεξ. Αὐγερινοῦ, Ν. Ρὼκ καὶ Ἰωάν. Μίνδλερ μελετήσῃ τὸ ζήτημα καὶ ὑποβάλῃ τὸν προσεχῆ Σεπτέμβριον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μελέτης ταύτης.

Μεθ' ὃ ὁ προεδρεύων ἀντιπρόεδρος τοῦ τμήματος τούτου κ. Ι. Ι. Σκυλίτσης ἐκήρυξε τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ.

Τμῆμα νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἐν τῇ μηνιαίᾳ συνεδρίᾳ τοῦ τμήματος τούτου ὑπεβλήθη ἡ ἔκθεσις τῆς ἐπὶ τῆς βελτιώσεως τῶν δικαστηρίων εἰσηγητικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπεφασίσθη δέ, προτάσει τοῦ κ. Ζηλήμονος, ὅπως ἀποσταλῶσιν ἀντίτυπα αὐτῆς καὶ πρὸς τὰ δικαστικὰ ἐν Ἑλλάδι συμβούλια καὶ τοὺς δικηγορικοὺς συλλόγους, ἵνα ὑποβάλωσιν οἱ θέλοντες τὰς ἐπὶ τῶν προτεινομένων γνώμας των. Τὸ τμῆμα, ἐκφράσαν τὰς εὐχαριστίας του πρὸς τὰ μέλη τῆς εἰσηγητικῆς ταύτης ἐπιτροπῆς, ἐργασθέντα μετὰ πολλῆς προθυμίας, ἀπεφάσισεν, ὅπως πρῶτον ἀντικείμενον συζητήσεως κατὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν συνεδριῶν ὁρισθῇ ἡ περὶ δικαστηρίων πρότασις, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκθέσεως ταύτης. Μετὰ ταῦτα ὑπεβλήθη μὲν ἡ ἔκθεσις τῆς ἑτέρας περὶ ἐμψυχώσεως τῆς γεωργίας ἐπιτροπῆς, ἐπὶ τῆς σχετικῆς προτάσεως τοῦ κ. Σ. Σπηλιωτάκη, ἀνεκοινώθη δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Τιμ. Ἀμπελᾶ, μέλους τῆς περὶ περιορισμοῦ τοῦ χρόνου τῆς προφυλακίσεως ἐπιτροπῆς, τὸ συμπέρασμα αὐτῆς μετ' ἰδίας προτάσεως, ὅπως καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ὡς σχετικὸν πρὸς τὸ γενικὸν περὶ βελτιώσεως τῶν δικαστηρίων ζήτημα, συζητηθῇ συγχρόνως μετ'αὐτοῦ, ὅπερ καὶ ἀπεδέξατο τὸ τμῆμα. Μετὰ ταῦτα τὰ μέλη τῆς ἐπὶ τῆς βελτιώσεως τῶν φυλακῶν ἐπιτροπῆς ἐξέθηκαν τὰς ἐργασίας αὐτῆς, ἐπρότειναν δὲ ὅπως συμπληρωθῇ ἡ ἐπιτροπὴ καὶ πολλαπλασιασθῶσι τὰ μέλη αὐτῆς, ἵνα κατασταθῇ ἐφικτὸς ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας καὶ ἡ ἀναπλήρωσις τῶν μελλόντων ν'ἀπουσιάσωσι κατὰ τὸ θέρος. Τὸ τμῆμα, δεχθὲν τὰς προτάσεις τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τὴν ἐκ ταύτης παραίτησιν τοῦ κ. Ν. Ζηλήμονος, προαχθέντος εἰς πρόεδρον τῶν ἐν Ἀμφίσσῃ πρωτοδικῶν, ἐξελέξατο ἑνδεκαμελῆ ἐπιτροπήν, ἥτις μετὰ τῶν ὑπαρχόντων μελῶν καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ κ. Τυπάλδου θέλει κανονίσει τὰς ἐργασίας της καὶ συνεχίσει τὸ ἔργον τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, πρὸς ἣν καὶ αὖθις ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας του τὸ τμῆμα.

Μετὰ ταῦτα ὁ πρόεδρος κ. Κ. Ν. Κωστῆς ἐδήλωσεν ὅτι ἕνεκα τοῦ ἐπερχομένου θέρους καὶ τῆς κατ'αὐτὸ ἀπουσίας πολλῶν μελῶν διακόπτονται αἱ συνεδρίαι τοῦ τμήματος μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις καὶ τῶν λοιπῶν τμημάτων τοῦ Συλλόγου.

Τμῆμα φιλολογικὸν καὶ ἀρχαιολογικόν. Μία συνεκροτήθη συνεδρία τοῦ τμήματος τούτου. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ὑπεβλήθησαν τῷ τμήματι τὰ πολύτιμα βιβλία, ἅπερ ὁ ἐν Ἀμερικῇ περίπυστος Σμιθσώνειος Σύλλογος ἀπέστειλε τῷ Παρνασσῷ, μεθ' ὃ λαβὼν τὸν λόγον ὁ κύριος Ἰω. Σακκελλίων ἀνεκοίνωσεν ἐκ τῆς βιβλιοθήκης Πάτμου διαθήκην περίεργον Γερμανοῦ καθηγουμένου Πάτμου, φέρουσαν ἐν τῷ καταλόγῳ τοὺς ἀριθμοὺς ΡϚ' 12. Ὁ αὐτὸς ἀνέγνω μετάφρασιν τῆς διακηρύξεως τῆς Τουρκίας περὶ τοῦ κατὰ τῆς Ῥωσίας πολέμου ἑλληνιστί, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 8]20 Δεκεμβρίου 1827. Εἶτα ὁ κ. Γ. Κρέμος ὑπέβαλε χειρόγραφον τοῦ Γεωργίου Βουλπιώτου, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Σύντομος ἔκθεσις

τῶν διατρεξάντων ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1821 ἕως τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ Σκόνδρα καθὼς τὰ ἤκουσα ἀπὸ Τούρκους Ἀλβανούς, ἐπειδὴ ἤμουν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἕως τοῦ 1823». Ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ ἐκτίθενται ἰδίως τὰ περὶ τοὺς Σουλιώτας ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1820, ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἰουρκαλβανῶν κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ μάχη τοῦ Μάρκου Μπότσαρη καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἡ πολιορκία τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ ἡ πρώτη πολιορκία Μεσολογγίου. Ὁ κ. Α. Μελετόπουλος ἐπιδεικνύει εἶτα μικρὰν πηλίνην χριστιανικὴν μυροθήκην, ἐξ Ἀλεξανδρείας προερχομένην, ἥτις παριστᾷ ἀφ' ἑνὸς τὸν Δανιὴλ μεταξὺ τῶν λεόντων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐπιγραφήν: «Ἅγιος Μηνᾶς Εὐλογία.» Ὁ κ. Μ. Π. Λάμπρος ἀναφέρει περίεργον παράδοσιν, ἣν ἤκουσε παρὰ δύο γερόντων Ἀθηναίων, καθ' ἣν κάτωθεν τῆς πλατείας τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Φιλίππου ὑπάρχει ἀρχαῖος ναός. Ὁ εἷς τῶν δύο τούτων Ἀθηναίων εἶπεν αὐτῷ ῥητῶς, ὅτι κατὰ τὸ 1835 μετὰ τοῦ τότε Βαυαροῦ μηχανικοῦ Σάουπερτ κατελθόντες ἔκ τινος ἐκεῖ φρέατος, οὗ ἡ θέσις τῷ ἐπεδείχθη, καὶ βαδίσαντες πρὸς ἀνατολὰς ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ ὑδραγωγείῳ ἔφθασαν εἰς εὐρὺν χῶρον, ἔνθα πολλοὶ ὑπῆρχον κίονες. Ὁ κ. Λάμπρος ἀναφέρων ταῦτα εἶπεν, ὅτι καίτοι ὡς εἰκάζεται ἐκεῖ ὑπάρχει φρεαττύς, δέον οἱ ἁρμόδιοι νὰ ἐπιληφθῶσι τῶν ἀπαιτουμένων ἐρευνῶν, ὅπερ καὶ παρεδέξατο τὸ τμῆμα. Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Ν. Φιλιππίδης ἀνέγνω αὐτόγραφον Ἐμμανουὴλ Παπᾶ πρὸς τοὺς ἐν Κασσάνδρᾳ, γεγραμμένον ἀπὸ 3 Ἰουνίου 1821. Ὁ κ. Θ. Νικολαΐδης Φιλαδελφεὺς εἶπεν, ὅτι ἡ ἐκλεχθεῖσα ὑπὸ τοῦ τμήματος ἐπιτροπὴ πρὸς βελτίωσιν τῶν διδακτηρίων τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐπεσκέφθη ταῦτα, καὶ ἔχει σχέδιον περὶ ἀνεγέρσεως διδακτηρίων. Ἀλλὰ τὰ περὶ τούτου ἀνεβλήθησαν διὰ τὸν Σεπτέμβριον, καθότι νῦν δὲν ὑπολείπεται χρόνος. Ἐν τούτοις ἡ ἐπιτροπὴ θέλει ἐξακολουθήσει διασκεπτομένη καὶ κατὰ τὸ θέρος. Ἐν τέλει ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος πρόεδρος τοῦ τμήματος, κηρύττων τὴν λῆξιν τῶν συνεδριῶν περιέλαβεν ἐν συνόψει τὰς γινομένας ἐργασίας, αἵτινες τρανῶς ἐκ τῶν ὑστέρων διέψευσαν τὰς προϋπαρξάσας ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἐπιτυχίας θεσμοῦ ἐν τῷ Συλλόγῳ, ὅστις λαμπρότερα ἐπαγγέλλεται τὰ ἀποτελέσματα ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐκτιμῶν δὲ εἰδικώτερον τὰς ἐργασίας ταύτας, ἀνευρίσκει αὐτὰς ἀξιωτάτας λόγου, εἰς ὃ πιστεύει ὅτι καὶ ἡ κοινωνία πληρέστατα θὰ συμφωνήσῃ μετὰ τὴν προσεχῆ δημοσίευσιν αὐτῶν. Ὁ χρόνος ὑπῆρξε βραχύς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου τὸ τμῆμα νέας θ' ἀναλάβῃ δυνάμεις μετὰ τοιαύτην ἐπιτυχῆ τοῦ ἔργου ἀρχήν.

Τμῆμα φυσιογνωστικόν. Καὶ τούτου τοῦ τμήματος μία συνεκροτήθη συνεδρία. Καὶ πρῶτος μὲν ὁ κ. Δ. Χασιώτης, ὑφηγητὴς τῆς ἱστολογίας, ἐποιήσατο ἀνακοίνωσιν *περὶ τῆς ἐμβρυακῆς ἀναπτύξεως τῶν ῥαβδωτῶν μυϊκῶν ἰνῶν τῶν μαστοφόρων ζώων* κατὰ τὰς ἐρεύνας, ἃς ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν του ἐποιήσατο ἐν τῷ ἐνταῦθα ἱστολογικῷ ἐργαστηρίῳ ὁ διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς κ. Ι. Χ. Κιοσές. Κατὰ τὰς ἐρεύνας ταύτας ἡ μυϊκὴ ἲς πλὴν τῶν γνωστῶν σταδίων διέρχεται καὶ ἕτερα μέχρις οὗ τελειοποιηθῇ. Ἐν τῷ πρωτοπλάσματι τοῦ ῥαβδωτοῦ μυϊκοῦ κυττάρου κατὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν πυρήνων τὰ λεπτὰ κοκκία μεγεθύνονται εἰς τοῦτον ἐνίοτε βαθμόν, ὥστε γίνονται ἰσομεγέθη πρὸς τοὺς πυρῆνας ἢ καὶ μείζονα, καὶ εἶναι κατὰ σειρὰν διατεταγμένα ὑπ' αὐτούς. Οἱ πυρῆνες λαμβάνουσι σχῆμα κωδωνοειδὲς

καὶ ἡμισεληνοειδές. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ῥαβδωτοῦ μυϊκοῦ κυττάρου χωρεῖ κατὰ μοίρας καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἰχθυοειδὴς αὐτοῦ μορφὴ ἐν τῇ ἐμβρυακῇ ἡλικίᾳ. Αἱ μυϊκαὶ ἶνες δὲν τελειοποιοῦνται πᾶσαι μέχρι τοῦ πέμπτου μηνὸς κατὰ τὰ κοινῶς παραδεδεγμένα, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι μέχρι τοῦ τοκετοῦ καὶ ὀλίγον χρόνον μετ' αὐτόν. Ὁ αὐτὸς κ. Δ. Χασιώτης ἐπιδεικνύει ὡραιοτάτους κυττάρους σφηκῶν πεμφθέντας αὐτῷ παρὰ τοῦ κ. Π. Σχουτέρη ἐξ Ἠπείρου. Οἱ κύτταροι οὗτοι ἀποτελοῦσι τέσσαρας κίονας, συνδεομένους ἐλαφρῶς μετ' ἀλλήλων, καὶ εἶναι ἐναποτεθειμένοι ἐντὸς ἀραχνοειδῶν φύλλων, ὑπ' αὐτῶν τῶν σφηκῶν κατεσκευασμένων. Ἐκ τῶν κυττάρων τούτων εἰσήχθη ἡ λέξις τῆς μονάδος εἰς τὴν ἱστολογίαν, ἥτις ὅμως παρ' Ἀριστοτέλει ἀπαντᾷ μόνον ὡς ἀρσενικὸν ὁ *κύτταρος* ἢ ὡς οὐδέτερον *κυττάριον*, ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ λατινικὸν cellula, οὐδαμοῦ δὲ τὸ *κύτταρον*.

Ὁ κ. Θ. Χελδράϊχ ὑποβάλλει τὸ νέον αὐτοῦ σύγγραμμα περὶ τῆς χλωρίδος τῆς νήσου Κεφαλληνίας, ἐν ᾧ καταριθμεῖ 766 εἴδη φυτῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ φυομένων, ὧν 10 εἶναι εἴδη ἢ ποικιλίαι εἰδῶν ἰδιαίτεραι αὐτῇ. Δέκα δὲ ἄλλα εἴδη φυτῶν ἐκ τῶν Κεφαλληνίᾳ φυομένων δὲν παρετηρήθησαν οὐδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Κατόπιν ὑποβάλλεται ἀνακοίνωσις τοῦ ἐν Μεσολογγίῳ ἰατροῦ κ. Ξ. Νίδερ, ἀντεπιστέλλοντος τοῦ Συλλόγου μέλους, *περὶ λευκασμοῦ τῶν πτηνῶν*. Ἰδίᾳ δ' ἀποβλέπει ἡ διατριβὴ εἰς λευκὸν κόσσυφον, ὅστις κατὰ τὴν πεδιάδα τοῦ Μεσολλογγίου ἀνευρεθεὶς ἐταριχεύθη καὶ ἀπεστάλη εἰς τὸ ἐνταῦθα φυσιογραφικὸν Μουσεῖον. Ὁ κ. Α. Χρηστομάνος κατόπιν ὑποβάλλει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προτάσεώς του περὶ συστάσεως ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν ἑλληνικῆς χημικῆς ὀνοματοθεσίας· ἀνέπτυξε δ' ἱστορικῶς πῶς ἄλλοτε ἐκαλοῦντο αἱ χημικαὶ οὐσίαι, ὁποία ἡ ἀρχὴ τῆς ὀνοματοθεσίας τῆς σήμερον καὶ πῶς ἐν Ἑλλάδι ὀφείλομεν νὰ ὀνομάζωμεν αὐτάς, τήν τε κατὰ ποιὸν καὶ τὴν κατὰ ποσὸν σύνθεσιν ἐν τῷ ὀνόματι ἐκδηλοῦντες καὶ μὴ εἰς τοὺς κανόνας τῆς γλώσσης προσκρούοντες. Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Α. Κορδέλλας ἐπιδεικνύει ἔντομα τοῦ ἐν Ἀντιπάρῳ ἀναφανέντος *ἀμπελοφθόρου τέττιγος*, ὅστις εἶναι ἡ cicada flavescens. Ἀγγέλλεται εἶτα, α') ὅτι τὰ ἐν Παρισίοις παραγγελθέντα ὄργανα διὰ τοὺς μετεωρολογικοὺς σταθμοὺς ἡτοιμάσθησαν καὶ μετ' οὐ πολὺ θέλουσι φθάσει ἐνταῦθα, ἑπομένως δὲ θέλουσι συσταθῇ οἱ διάφοροι μετεωρολογικοὶ σταθμοί· β') ὅτι τὸ τμῆμα τῆς ἰατρικῆς κλιματολογίας τῆς Ἑταιρίας τῆς Ὑγιεινῆς ἀσμένως ἀπεδέξατο νὰ συνεργασθῇ μετὰ τῆς ἐπιτροπῆς τῆς φυσικῆς ἐξετάσεως τῆς Ἀττικῆς· γ') ὅτι ὁ πολὺς διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου κ. Ἰούλιος Σμὶθ ἐπεράτωσεν ἣν ἀνεδέξατο ἐργασίαν τῆς μετεωρολογίας τῆς Ἀττικῆς καὶ ὅτι τὸ ἔργον εἶναι ἕτοιμον. Τὸ τμῆμα εὐγνωμόνως ἀποδεξάμενον τὴν δήλωσιν ταύτην, ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας του τῷ σοφῷ διευθυντῇ καὶ ἐψηφίσατο ἵνα ἀμέσως ἐκτυπωθῇ τὸ ἔργον τοῦτο, ἀποτελοῦν τὸ α' μέρος τῶν δημοσιεύσεων τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς φυσικὴν ἐξέτασιν τῆς Ἀττικῆς. Ἐπὶ τέλει ὁ κ. Α. Χρηστομάνος, ἀντιπρόεδρος τοῦ τήματος, ἀπόντος τῶν Ἀθηνῶν τοῦ προέδρου αὐτοῦ κ. Γ. Καραμήτσα, ἐσυνόψισε τὰς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐργασίας τοῦ τμήματος, ἐξῆρε τὰς σπουδαιοτέρας αὐτῶν καὶ ηὐχήθη γενναιοτέρας ἔτι διὰ τὸ μέλλον.

Οὕτως ἔληξαν αἱ ἐργασίαι τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν τμημάτων τὸ ἔτος τοῦτο.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. **Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλβη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ κ. **Σαράντην Π. Οἰκονόμου** (ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεων πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπῆς (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4),

---

Ὁ Παρνασσὸς ἐκδίδοται τὸ τέλος ἑκάστου μηνός

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	**15**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	**20**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδένα στέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Σώματά τινα τῶν ἓξ ἐκδεδομένων τόμων τοῦ **Παρνασσοῦ** εὑρίσκονται καὶ πωλοῦνται ἐν τῷ τυπογραφείῳ *Παρνασσῷ*, κειμένῳ παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως (οἰκίᾳ Ὀλυμπίου).

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ Ἰονικῆς Τραπέζης. Τοῦ δ' ἐξωτερικοῦ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ζ'. — ΤΕΥΧΟΣ Ϛ' ΚΑΙ Ζ'.
Ἰούνιος καὶ Ἰούλιος 1883

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
Παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως
1883

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΝΟΜΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ
ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΑΤΤΙΚΗ ΟΡΩΝ

Β΄ *

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς ἑρμηνείας τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὅρων ἀνέβαλον τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐπιγραφῶν αἵτινες ἀφορῶσιν εἰς ἐρανιστάς, διότι ἀναγκαῖον ἐνόμισα νὰ προτάξω γενικάς τινας παρατηρήσεις περὶ τῶν ἐράνων ὡς πηγῆς ἐνδίκων σχέσεων κατὰ τὸ ἀττικὸν δίκαιον.

Ἡ λέξις ἔρανος ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ ἐράω σημαίνουσα τὴν συνεισφορὰν φίλων προσώπων πρὸς ἀποτέλεσιν ἔργου ἀμοιβαίας χάριτος ἢ βοηθείας. Δὲν γνωρίζω εἰς ἄλλην γλῶσσαν ἀντίστοιχον εἰμὴ τὴν λέξιν Ἀγάπη τῶν πρώτων χρόνων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Εἰς τὴν λατινικὴν δὲν ἀπαντᾷ οὔτε ῥίζα κοινή, οὔτε λέξις ταυτόσημος. Ὁ Πλίνιος εἰς ἓν χωρίον ἐπαναλαμβάνει τὴν ἑλληνικὴν ἔρανος ἐν ἐλλείψει ἀντιστοίχου λέξεως εἰς τὴν λατινικήν. Εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου μεταφράζεται διὰ τοῦ **sodales**, ὅπερ σημαίνει ἁπλῶς τὸν συνέταιρον, τὸν σύντροφον ἐν τῷ ἔργῳ, ἢ ἐν τῷ κέρδει· οὐχὶ δὲ τὴν κοινωνίαν ἐν τῇ εὐθυμίᾳ καὶ τῇ ἀμοιβαίᾳ ἀνακουφίσει τῶν βαρῶν τοῦ βίου. Εἰς τὰς νεωτέρας γλώσσας μεταφράζεται διὰ τῆς λέξεως collecte, ἥτις σημαίνει τὸ ὑλικὸν ἔργον τῆς συλλογῆς· ἀφορᾷ εἰς τὸ χρῆμα, ἀλλὰ δὲν ἐξηγεῖ τὸν ἠθικὸν σκοπόν, τὸ αἴσθημα ἐξ οὗ κινεῖται τὸ ἔργον. Παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὁ ἔρανος εἶναι ἡ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ ἐκδήλωσις τοῦ κοινωνικοῦ πνεύματος (sociabilité) καὶ τῆς φιλανθρωπίας, ἐφ' οἷς ἰδίως οἱ Ἀθηναῖοι διεκρίνοντο μεταξὺ τῶν λαῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Ἕως ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων φαίνεται συνήθης ὁ ἔρανος πρὸς τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἑστίασιν φίλων. Ἐν Ὀδυσσείᾳ Α, 225 ὁ Μέντης λέγει πρὸς τὸν Τηλέμαχον

> Τίς δαίς; τίς δ' ὅμιλος ὅδ' ἔπλετο; τίπτε δέ σε χρεώ;
> Εἰλαπίνη ἠὲ γάμος; ἐπεὶ οὐκ ἔρανος τάδε γ' ἐστίν.

Παρομοίως ἐν Ὀδυσ. λ. στ. 414 ὁ ποιητὴς λέγει.

> Νωλεμέως κτείνοντο, σύες ὣς ἀργιόδοντες
> οἵ ῥά τ' ἐν ἀφνειοῦ ἀνδρὸς μέγα δυναμένοιο
> ἢ γάμῳ, ἢ ἐράνῳ, ἢ εἰλαπίνῃ τεθαλυίῃ

Ἀφίνω εἰς τοὺς φιλολόγους τὴν διάκρισιν τῆς σημασίας τῶν συνωνύμων· ἀλλὰ βεβαίως ἐν τοῖς στίχοις τούτοις ὡς ἔρανος ἐννοεῖται ἡ διὰ συνεισφορᾶς

* Ἴδε σελ. 389.

συσσιτία τῶν φίλων ἄνευ ἐπιδείξεως καὶ πολυτελείας· καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι ὁ ἔρανος ἀντίθετος πρὸς τὸ εἰλαπίνη. Ἐν τῷ γάμῳ καὶ τῇ εἰλαπίνῃ τὸ συμπόσιον εἶναι πολυτελές, πολυδάπανον, θορυβῶδες, ὁποῖον ἐφαίνετο τὸ συμπόσιον τῶν μνηστήρων εἰς τὸν Μέντην. Διὰ τοῦ ἐράνου συνέτρωγον οἱ φίλοι συνδιαλεγόμενοι μᾶλλον ἢ συνευθυμοῦντες, λόγῳ κοινωνίας μᾶλλον ἢ διασκεδάσεως. Τοῦτο ἐξηγεῖ καὶ δικαιολογεῖ τὴν συνήθειαν τῶν ἐρανιζόντων ἵνα διανείμωνται τὰ ἐκ τοῦ συσσιτίου περισσεύοντα «ὥσπερ ἐκ τῶν ἐράνων τὰ περιόντα νειμάμενοι» (Αἰσχ. κ. Κτησιφ. 252 642) ὅπερ οἱ ἑλληνοκατήγοροι ἐκ τῶν νεωτέρων ἤλεγξαν ὡς φειδωλίαν καὶ μικροπρέπειαν ἑλληνικήν. Γνωστὸν δὲ ὅτι αἱ ἐρανικαὶ αὗται ἑστιάσεις ἐγένοντο συνεισφέροντος ἑκάστου τῶν ἐρανιζόντων τὸ ἀναλογοῦν αὐτῷ εἰς τὴν παρασκευὴν κοινοῦ δείπνου. *Ἀπὸ σπυρίδος* ὅταν ἕκαστος τῶν ἐρανιζόντων ἔφερε τὸ φαγητὸν αὐτοῦ. Ὁ Ἀθήναιος λέγει ἐν Η ὁ Φερεκίδης συσκευασάμενος δεῖπνον ἐν τῇ σπυρίδι (εἰς τὸ ζυμπίλιτου) ἐβάδιζεν ὡς πρὸς Ὠφέλην. «Εἶναι τὸ pique nique τῶν καθ' ἡμᾶς φράγκων· ἢ ἐλέγετο *δεῖπνος ἀπὸ συμβολῆς* ὅταν ἕκαστος συνεισέφερε τὸ ἀναλογοῦν αὐτῷ ποσὸν τῆς δαπάνης πρὸς παρασκευὴν κοινοῦ δείπνου. Ἴσως εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἀναφέρεται τὸ χωρίον τοῦ Θεοφράστου Κεφ. Ι. ὅτι ὁ μικρολόγος ἡμιωβόλια ἀπαιτεῖ ἐπὶ τὴν οἰκίαν συσσιτῶν». Ἐκ τῶν ἐρανιστῶν ὁ προσφέρων τὴν οἰκίαν συνεισέφερε ὡς ἔρανον αὐτοῦ τοὺς στεφάνους, τὰ μύρα, καὶ τὰς ὀπώρας. Ἀλλ' ὁ μικρολόγος τοῦ Θεοφράστου ἀπαιτεῖ καὶ τὸ ἐνοίκιον. Εἶναι δὲ διάφορος ἡ περίστασις καθ' ἣν ἕκαστος τῶν ἐρανιστῶν κατὰ σειρὰν ἐξ ὑπαμοιβῆς προσέφερεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του τὸ δεῖπνον. Καὶ εἰς ταύτην ἴσως ἀναφέρεται τὸ χωρίον ἐν τῷ συμποσίῳ τοῦ Ξενοφῶντος (βιβλ. Α ἐν τέλει) ὅτε ὁ γελωτοποιὸς Φίλιππος τῇ ψυχῇ παρακελευσάμενος θαρρεῖν ὅτι ἔσονται *συμβολαὶ* πάλιν ἐδείπνει. Ὁ ἔρανος οὗτος ἀνεπλήρου παρὰ τοῖς προγόνοις ἡμῶν τὸ ἐν τῷ οἰκιακῷ βίῳ τῶν λαῶν τῆς ἀρχαιότητος κενὸν ὡς ἐκ τῆς συνηθείας τοῦ νὰ διαιτῶνται οἱ ἄνδρες χωρὶς τῶν γυναικῶν (Ἰσαῖος ἐν τῷ π. τ. Πύρρου κλ. Ε' 2). «Οὐδὲ αἱ γαμεταὶ γυναῖκες ἔρχονται μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τὰ δεῖπνα, οὐδὲ συνδειπνεῖν ἀξιοῦσι μετὰ τῶν ἀλλοτρίων».

Ἂν ἐπὶ Ὁμήρου ἔρανος κυριολεκτικῶς ἐσήμαινε τὸ ἀπὸ συμβολῆς δεῖπνον, ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἡ λέξις ἐδήλου τὸν συνεταιρισμὸν καὶ τὴν εἰσφορὰν τῶν συνεταίρων πρὸς ἐπίτευξιν παντοίων σκοπῶν. Οὕτως ἀναφέρεται εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης καὶ τιμῆς ἔρανος ἐν Δημ. π. τ. Στεφ. 329· «διτάλαντον δ' εἶχεν ἔρανον δωρεὰν παρὰ τῶν ἡγουμένων τῶν συμμοριῶν.» Ἕτερος ἔρανος εἰς ἀγαθοέργειαν, πρὸς ἀπελευθέρωσιν δούλων ἐν Δημ. π. Νικόστρ. «χιλίας τε δραχμὰς ἔρανον αὐτῷ εἰς τὰ λύτρα εἰσείσω» καὶ ἐν τῷ κ. Νεαίρας «καὶ δίδωσιν αὐτῷ τ' ἀργύριον, ὃ παρὰ τῶν ἄλλων ἐραστῶν ἐδασμολόγησεν ἔρανον εἰς τὴν ἐλευθερίαν συλλέγουσα.» Ἐν

Διογ. Λ. ἀναφέρονται εἰς ἀκρόασιν μαθημάτων ἐρανικαὶ ἀκροάσεις «Οὗτος καὶ Πρόδικος λόγους ἀναγινώσκοντες ἐρανίζοντο.»

Ἐν Στράδωνι ΙΔ'. ἀπαντῶμεν θίασον ἤτοι ἔρανον πρὸς καταρτισμὸν δημοσίων θεαμάτων. Ἐν Ἀττικῇ δὲ ἦσαν συνήθεις ἔρανοι πρὸς ἑταιρικὴν ἐμπορίαν, πρὸς μίσθωσιν δημοσίων προσόδων, ἰδίως δὲ πρὸς τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἰδιαιτέραν λατρείαν ἥρωος, ἢ θεοῦ τινός, ἢ πρὸς τέλεσιν μυστηρίων (Σαραπισταί, Ἡλιασταί, Ἀφροδισιασταί, Ἀσκληπιαδισταί, Ἀταλισταὶ κλπ,) ἔστιν ὅτε καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν δικαστικῶν ἀγώνων, ἢ κομματικῶν σκοπῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ σκοπὸς ἠδύνατο ποτὲ νὰ μὴ ἦναι ἀνεπίληπτος, ἢ ὡς ἐπιλήψιμος νὰ παρίσταται ὑπὸ τῶν βλαπτομένων ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν ἐρανιστῶν. Ὁπωσδήποτε ἡ κατάχρησις τοῦ συναιτερισμοῦ τῆς ὁποίας παραδείγματα οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρουσι, δὲν δικαιολογεῖ τοὺς μισέλληνας ἐκ τῶν νεωτέρων, οἵτινες τὴν κατάχρησιν ταύτην παριστῶσιν ὡς χαρακτηριστικὸν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἀπεναντίας ὁ δι' ἐράνων συνεταιρισμὸς ἦτον ἡ αὐθόρμητος καὶ ἄμεσος ἐντελέχεια τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἀγαθοεργοῦ πνεύματος τῶν προγόνων.

Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἐράνων ἀναφέρονται οἱ ὁρισμοὶ τῶν ἀρχαίων λεξικογράφων· τοῦ Ἡσυχίου ἔρανον=συνεισφορά, δῶρον· τοῦ Μ. Ἐτυμ. ἔρανος=τὸ ἐκ συνεισφορᾶς δῶρον· ὁ τοῦ Φωτίου ἔρανος=ἐντολή, εἰσφορὰ ἢ συλλογή· ἔρανος δὲ τὸ ἐκ συνεισφορᾶς δῶρον. Ἐπὶ τῶν ἐράνων τούτων ἡ καταβολὴ καὶ τὸ ποσὸν τῆς εἰσφορᾶς ἀπέκειτο εἰς τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἐλευθεριότητα τῶν ἐρανιστῶν, ὑποτίθεται δὲ συνήθως ἑκουσία καὶ προχείρως ἡ εἰσφορὰ γινομένη ἄνευ τινὸς ὑποχρεώσεως τοῦ ἐρανιζομένου, μὴ παρέχουσα ἀφορμὴν εἰς ἀπαιτήσεις καὶ διαφορὰς ἐξ ἀμοιβαίων ὑποχρεώσεων τῶν ἐρανιστῶν καὶ τοῦ ἐρανιζομένου.

Ἀλλ' εἰς τὸ ἀττικὸν δίκαιον ἔρανος καὶ ἐρανίζειν εὑρίσκεται ὡς σύνηθες ὡρισμένου τύπου συνάλλαγμα. Μετέχον χαρακτῆρος δωρεᾶς καὶ δανείου, ἄγνωστον εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον, καὶ εἰς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τούτου καταρτισθεῖσαν ἐπιστήμην τῶν νομομαθῶν, παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς σφοδρὰς ἀμφισβητήσεις μεταξὺ τῶν ἑλληνιστῶν τῆς δύσεως. Ὁ Δημοσθένης ἐν τῇ Γ'. πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐπιστολῇ γράφει ἐκ τῆς ἐξορίας αὐτοῦ μετὰ τὰ Ἁρπαλικὰ «διδόντες ἐμοὶ ἵνα ἂν οἷος τε ὦ τά τε ὀφειλόμενα εἰσπράξας καὶ τοὺς *φίλους ἐρανίσας* τὰ πρὸς ὑμᾶς διοικήσω.» Διὰ τούτων ζητεῖ ὅπως τῷ ἐπιτραπῇ νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ εἰς τὸ κοινὸν ὀφειλόμενα διὰ εἰσπράξεως τῶν ὀφειλομένων αὐτῷ καὶ δι' ἐράνου τῶν φίλων· καὶ παρακατιὼν «καλὸς ἔρανος χάρις δικαία.» Ὁμοίως ἐν τῷ πρὸς Νικόστρατον (1249) «ἀπεκρινόμην αὐτῷ ὅτι καὶ ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ εἴην αὐτῷ φίλος ἀληθινός, καὶ νῦν ἐν τῇ συμφορᾷ βοηθήσοιμι αὐτῷ . . . χιλίας τε δραχμὰς ἔρανον αὐτῷ εἰς τὰ λύτρα εἰσοίσοιμι.» Παρακατιὸν ὁ Νικόστρατος ζητεῖ παρὰ τοῦ Ἀπολλοδώρου δάνειον χιλίων ἔτι δραχμῶν «συλλέξας

δ' ἔφη τὸν ἔρανον, ἐπειδὴ τοὺς ξένους ἀπαλλάξω σοὶ ἀποδώσω δ' ἂν μοὶ χρήσῃς» καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος ἀπαντᾷ. «Δὲν ἔχω χρήματα· εὑρὲ δάνειον ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν κτημάτων μου» «θέντα τοῦ ἐπιλοίπου ἀργυρίου ὅσον ἐνδεῖ σοι, ἐνιαυτὸν ἀτόκῳ χρῆσθαι τῷ ἀργυρίῳ καὶ ἀποδοῦναι τοῖς ξένοις· συλλέξας δ' ἔρανον λῦσαι μοι.» Ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Θεοφράστου περὶ αὐθαδείας «καὶ φίλῳ δὴ ἔρανον κελεύσαντι εἰσενεγκεῖν, εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἂν δοίη, ὕστερον ἥκειν φέρων καὶ λέγειν ὅτι ἀπόλλυσι καὶ τοῦτο τὸ ἀργύριον.»

Κατ' αὐτὰ ὁ ἔρανος φαίνεται συμβόλαιον εὐεργετικὸν contrat de bienfaisance κατὰ τοὺς Γάλλους. Ἀφ' ἑτέρου ἐν τῷ τοῦ Ἰσαίου περὶ τοῦ Ἁγνίου κλήρου (ιϐ'. 6) καταλέγονται τὰ ἀποτελοῦντα τὴν κληρονομικὴν περιουσίας «πρὸς δὲ τούτοις ἐξ ἐράνων ὀφλήματα εἰσπεπραγμένα μικρὰ δεούσας χιλίας δραχμάς· «καὶ ἐν τῷ κατὰ Λεοκράτους τοῦ Λυκούργου» προσέταξε τοῖς τε χρήσταις ἀποδοῦναι τὰ ὀφειλόμενα καὶ τοὺς ἐράνους εἰσενεγκεῖν» (ἴσον τῷ λύσασθαι, ἀποδοῦναι δηλαδὴ νὰ εἰσπράξωσι, τὰ ἐκ τῶν ἐράνων ὀφειλόμενα).

Ὥστε κατ' αὐτὰ ὁ ἔρανος ἦτον εἶδος δανείου. Ἀλλ' εὑρίσκομεν τὸν διπλοῦν χαρακτῆρα τοῦ ἐράνου ἰδίως ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Θεοφράστου περὶ μεμψιμοιρίας «καὶ ἔρανον εἰσενεχθέντα παρὰ τῶν φίλων, καὶ φήσαντός τινος» ἱλαρὸς ἴσθι καὶ πῶς; εἰπεῖν; ὅτι δεῖ τὸ ἀργύριον ἀποδοῦναι ἑκάστῳ καὶ χωρὶς τούτων ὀφείλειν ὡς εὐηργετημένον;» Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην πολλοὶ τῶν νεωτέρων ὑποθέτουσι τὸν ἔρανον ὡς δάνειον ἄτοκον. Συνδυάζοντες δὲ τὰ διάφορα χωρία ἀνευρίσκομεν νομίζω εἰς τὸ ἀττικὸν δίκαιον ὡς ἴδιον χαρακτῆρα τοῦ ἐρανικοῦ συμβολαίου τὸ κατὰ τοὺς νεωτέρους λεγόμενον beneficium competentiæ ἢ κατὰ τὰς πηγὰς τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου τὸ beneficium condemnationis in id quod debitor facere potest, ἤτοι εἰς ὅσον ἐξαρκεῖ ἡ περιουσία αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐνῷ εἰς τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον τὸ εὐεργέτημα περιωρίσθη εἰς τὰς ὑποχρεώσεις ὡρισμένων προσώπων, παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἦτον ἐν χρήσει ὡς στοιχεῖον εἰδικοῦ δανειστικοῦ συναλλάγματος. Παρὰ τοῖς ρωμαίοις, ἢ τοὐλάχιστον εἰς τὸ γνωστὸν ρωμαϊκὸν δίκαιον, εὑρίσκομεν ὅτι τὸ δάνειον ἦτο μὲν συνήθως ἐκ συμβάσεως ἀλλ' οὐχὶ ἀναγκαίως ἐκ τοῦ νόμου ἐπίτοκον· δὲν εὑρίσκομεν σύνηθες οὐδὲ μνημονευόμενον ἐν ταῖς πηγαῖς συνάλλαγμα δανείου ὑπὸ τὴν αἵρεσιν εὐπορίας. Ἀπεναντίας ἔκ τινος ὀπισθογράφου διαταγῆς (rescriptum) τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ, φαίνεται ὅλως ἄγνωστον εἰς τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον τὸ συνάλλαγμα τοῦ ἐράνου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀμισοῦ πόλεως τοῦ Πόντου, ἀποικίας τῶν Ἀθηναίων (ὕστερον Εὐπατορίας κληθείσης, τανῦν Σαμσοῦν) ἠρώτησαν τὸν αὐτοκράτορα διὰ τοῦ ἐπιτρόπου Πλινίου Β' ἂν ἐπετρέποντο παρ' αὐτοῖς οἱ ἔρανοι καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἀπαντᾷ concessum est eranos habere eo facilius si ali collatione non ad turbas et illicitos coetus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur. Διατὶ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἦσαν ἄγνωστοι οἱ

ἔρανοι τῶν Ἀθηναίων; ἐλπίζω νὰ ἐξηγήσω ἀναζητῶν ἄλλοτε τὰ αἴτια τῆς διαφόρου ἀναπτύξεως τοῦ δικαίου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Ρωμαίοις.

Ἐπὶ τοιούτου εἴδους ἐράνων ἡ καταβολὴ καὶ τὸ ποσὸν τῆς εἰσφορᾶς ἐξήρτητο ἐκ τῆς ἐλευθεριότητος τῶν ἐρανιστῶν, καὶ ὁ ἔρανος ἔφερε τὸν χαρακτῆρα δωρεᾶς καὶ συνεισφορᾶς φιλικοῦ δανείου μηδόλως ὑποχρεωτικῆς. Οὐχ ἧττον ἔμενεν ὑποχρεωτικὴ διὰ τὸν ἐρανιζόμενον καὶ ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἐράνου ἐὰν καὶ ὅταν ἤθελεν ἔχει περιουσίαν ἀποχρῶσαν πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ἐράνου.

Ἀλλὰ μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν εἰσέτι χρόνων, ὑπῆρχεν ἓν τρίτον εἶδος ἐράνων πολιτικῶν, ὡς εἰπεῖν, ἢ ἐράνων ὑποχρεωτικῶν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τελέσεως θυσιῶν καὶ συσσιτίων συνδεδεμένων μετὰ τῶν θεσμῶν τῆς πόλεως, ἢ διὰ τῆς θρησκείας ἐπιβαλλομένων πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν τῆς πολιτείας.

Ἐν τῷ προηγηθέντι ἀναγνώσματι εἴδομεν ὅτι εἰς προϊστορικοὺς χρόνους ἀναπληροῦσα τὸν νόμον τῆς πολιτείας ἡ θρησκεία καθιέρωσε τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Λατίνοις τεθὲν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θείου διὰ τῆς λατρείας τοῦ Ἑρκείου καὶ Ὁρίου θεοῦ, καὶ ἀχώριστον ἀπὸ τῆς ἐνασκήσεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων «ὅτι τούτοις μετῆν τῆς πολιτείας οἷς εἴη Ζεὺς Ἑρκεῖος» (Ἁρποκρατίων, Ἑρκεῖος Ζεύς.) Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην εὑρίσκομεν ὅλον τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα βασιζόμενον ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν διὰ τῶν γενικῶν (συγγενικῶν) τῶν ὀργεωνικῶν, τῶν φρατρικῶν, φυλετικῶν καὶ δημοτικῶν θυσιῶν καὶ συσσιτίων. Ἡ κατάταξις τῶν πολιτῶν κατὰ γένη, φρατρίας, δήμους καὶ φυλὰς ἦτον ἡ βάσις τῆς πολιτικῆς κοινωνίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων· ἀλλ' ἵνα μὴ μακρολογῶ παραλείπω τὸν παραλληλισμὸν τῶν ῥωμαϊκῶν θεσμῶν πρὸς τοὺς τῶν Ἑλλήνων, περιορίζων τὸν λόγον εἰς ὅσον ἀφορᾷ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς.

Ἡ πολιτικὴ μονὰς ἦτον ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ πεπολιτισμένῃ κοινωνίᾳ τῆς Ἀττικῆς τὸ γένος (gens.) Πιθανῶς ἡ ἀρχικὴ βάσις τοῦ γένους ἦτον ὁ οἶκος· ἡ οἰκογένεια ἀχώριστος διατελοῦσα εἰσέτι ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς ἢ γενάρχου, (οἰκογενειάρχου = paterfamilias) ἐκπροσωποῦντος αὐτὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Βραδύτερον οἱ γεννῆται ἀνῆκον εἰς διαφόρους καὶ χωριστὰς οἰκογενείας ἀποτελοῦντες μίαν πολιτικὴν ὁμάδα, ἔχουσαν ὡς κέντρον τὴν λατρείαν τῶν πατρώων θεῶν, τοῦ Ἑρκείου Διὸς καὶ τοῦ πατρώου Ἀπόλλωνος ὑπὸ τὴν προστασίαν εἰκαζομένου τινὸς γενάρχου, ἡμιθέου ἢ ἥρωος, ὡς ἀρχηγέτου, πρὸς δ' οἱ γεννῆται ὤφειλον ἰδιαιτέρας θυσίας συσσιτοῦντες ἢ ὀργιάζοντες περὶ τὸν βωμὸν τοῦ γένους. Ἐγεννήθησαν ἀμφιβολίαι ἂν οἱ γεννῆται εἶναι οἱ αὐτοὶ καὶ ὀργεῶνες καὶ θιασῶται προσαγορευόμενοι· ἀλλ' ἡ περὶ τούτων ἐξέτασις εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου θέματος. Ἴσως κατά τινα περίοδον τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων τὸ

γένος περιελάμβανεν ὡρισμένον ἀριθμὸν οἴκων ἢ ἀνδρῶν, καὶ κατά τινα χωρία τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Πολυδεύκους, οὐχὶ μείζονα τῶν τριάκοντα. Τριάκοντα δὲ γένη ἀπετέλουν μίαν φρατρίαν. Πιθανῶς εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἡ φρατρία περιελάμβανε τοὺς οἴκους τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γενάρχου κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἐξ ἀρρενογονίας καταγομένων νέων οἰκογενειαρχῶν (φράτωρ=frater) εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἡ φατρία ἦτον ἁπλῶς πολιτικὴ διαίρεσις. Ἑκάστη δὲ φρατρία εἶχεν ἐπίσης ἴδιον προστάτην θεὸν ἢ ἥρωα, ἴδια ἀρχεῖα, ἱερά, θυσίας, συσσίτια καθ' ὡρισμένας ἡμέρας τοῦ μηνός. Ἀνὰ τρεῖς δὲ πάλιν φρατρίαι ἦσαν κατατεταγμέναι εἰς ἑκάστην τῶν ἀρχαιοτέρων τεσσάρων φυλῶν εἰς ἃς ἦσαν διηρημένοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς. Ἀριστοτέλης φησι, λέγει ὁ σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος εἰς Ἀξίοχον, τοῦ ὅλου πλήθους διηρημένου Ἀθήνησιν εἴς τε τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς δημιουργούς, φυλὰς αὐτῶν εἶναι τέσσαρας, τῶν δὲ φυλῶν ἑκάστης μοίρας εἶναι τρεῖς, ἃς τριττύας τε καλοῦσι καὶ φρατρίας, ἑκάστης δὲ τούτων τριάκοντα εἶναι γένη, τὸ δὲ γένος ἐκ τριάκοντα ἕκαστον ἀνδρῶν συνεστάναι. «Καὶ ὁ Πολυδεύκης Η, ΙΙΙ.» Ὅτε μέντοι τέσσαρες ἦσαν αἱ φυλαὶ εἰς τρία μέρη ἑκάστη διῄρηται, καὶ τὸ μέρος τοῦτο ἐκαλεῖτο τριττὺς καὶ ἔθνος καὶ φρατρία· ἑκάστου δὲ ἔθνους γένη τριάκοντα ἐξ ἀνδρῶν τοσούτων, ἃ ἐκαλεῖτο τριακάδες, καὶ οἱ μετέχοντες τοῦ γένους γεννῆται καὶ ὁμογάλακτοι, γένει μὲν οὐ προσήκοντες, ἐκ δὲ τῆς συνόδου προσαγορευόμενοι. «Μετὰ τὸν Κλεισθένην ἡ κατάταξις τῶν πολιτῶν μετεβλήθη διὰ τῆς διαιρέσεως τῆς Ἀττικῆς κατὰ δήμους· καὶ δέκα φυλάς. Παρέμεινεν ὅμως πάντοτε ἡ διαίρεσις κατὰ φρατρίας καὶ γένη. Ἑκάστη δὲ φρατρία, ἕκαστον γένος, ἑκάστη φυλή, ἕκαστος δῆμος καὶ ἡ πόλις ὅλη εἶχον καθ' ὡρισμένας ἡμέρας τακτικὰς διὰ νόμου καθιερωμένας τελετάς, θυσίας, συσσίτια. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ τῶν φυλίων θεῶν ἱερὰ (Πολ. Η. 100) τὰ ἐν τῷ φρατρίῳ τελούμενα εἰς τιμὴν τοῦ φρατρίου Διὸς καὶ τῆς φρατρίας Ἀθηνᾶς κτλ. Πᾶσα δὲ πρᾶξις τοῦ πολιτικοῦ βίου, ἢ κατὰ τὴν σημερινὴν γλῶσσαν πᾶσα πρᾶξις τῆς προσωπικῆς καταστάσεως τοῦ πολίτου (acte de l'etat civil) γεννήσεως, υἱοθεσίας, χειραφεσίας, γάμου κλπ. ἐτελεῖτο ἐν συνελεύσει τῶν τοῦ αὐτοῦ δήμου, τῆς αὐτῆς φυλῆς, τῆς αὐτῆς φρατρίας, τοῦ αὐτοῦ γένους πολιτῶν προηγουμένης τῆς θυσίας εἰς τὸν πατρῷον θεόν, καὶ τὸν ἀρχηγέτην ἢ τὸν προστάτην ἥρωα, μετὰ τοῦ δημοτικοῦ, τοῦ φυλετικοῦ, τοῦ φρατορικοῦ ἢ τοῦ γενικοῦ (συγγενικοῦ) δείπνου. Οὕτως ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἀπολλοδ. κλ. τοῦ Ἰσαίου ἀναγινώσκομεν «ὡς δ' ἐμὲ ἐποιήσατο (=υἱοθέτησε) καὶ εἰς τοὺς γεννήτας καὶ εἰς τοὺς φράτορας ἐνέγραψε·» καὶ παρακατιὸν «ἐπειδὴ θαργήλια ἦν ἤγαγέ με ἐπὶ τοὺς βωμοὺς εἰς τοὺς γεννήτας τε καὶ φράτορας·» καὶ ἀκολούθως «ἔλεγε πρὸς τοὺς δημότας Ἀπολλόδωρος ὅτι πεποιημένος εἴη με υἱὸν καὶ ἐγγεγραφὼς εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ φράτορας καὶ διεκελεύεθ' ὅπως ἐγγράφωσί με εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον.» Γνωστὸν

ὅτι ἰδίως οἱ Ἴωνες ἑώρταζον τὰ Ἀπατούρια (Ἡροδ. Α. 147) τὸν Πυανεψιῶνα μῆνα ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας· ἐκάλουν δὲ τὴν πρώτην δόρπειαν, ἐπειδὴ φράτορες ὀψίας ἀνελθόντες εὐωχοῦντο, τὴν δὲ δευτέραν ἀνάρρυσιν ἀπὸ τοῦ ἀναρρύειν τοῦ θύειν, ἔθυον δὲ Διΐ φρατρίῳ καὶ Ἀθηνᾷ· τὴν δὲ τρίτην κουρεῶτιν ἀπὸ τοῦ τοὺς κούρους καὶ τὰς κόρας ἐγγράφειν εἰς τὰς φρατρίας (Ἀρις. Ἀχαρν. σχολ. 146.) Περιττὸν νὰ ἐνδιατρίψω εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν ὅλων. Τὰς διαφόρους ταύτας θυσίας καὶ τὰ συσσίτια, ἢ καθὼς ὁ Πολυδεύκης λέγει, ὁ νομοθέτης τά τε φυλετικὰ δεῖπνα καὶ τὰ δημοτικὰ προσέταξε, ἔτι δὲ καὶ τοὺς θιάσους καὶ τὰ φρατρικὰ καὶ τὰ ὀργεωνικὰ λεγόμενα, οὐχὶ πρὸς ψυχαγωγίαν τῶν πολιτῶν, ἀλλ' ὡς ἐγγύησιν θρησκευτικὴν, μᾶλλον εἰπεῖν ὡς βάσιν τῆς πολιτικῆς τάξεως. Ἡ δαπάνη διὰ τὰς τελετὰς, τὰς θυσίας, καὶ τὰ δεῖπνα κατεβάλλετο δι' ἐράνων ὑπὸ τῶν πολιτῶν τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ σωματεῖον, ὑπὲρ καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο τὰ ἱερά. Ὡς ἐκ τούτου ἡ λέξις ἔρανος κυρίως σημαίνουσα τὴν συνεισφορὰν ἐξελαμβάνετο εἰς δήλωσιν καὶ τῆς τελετῆς δι' ἣν ὁ ἔρανος. «Τοὺς μὲν οὖν θιάσους ἀπὸ τοῦ θεοῦ προσηγόρευον... καλεῖται δὲ ὁ αὐτὸς καὶ ἔρανος καὶ θίασος, καὶ οἱ συνιόντες ἐρανισταὶ καὶ συνθιασῶται (Ἀθην. Η, 64.) Ἕνεκα δὲ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν πολιτείαν ἦτον ἐπάναγκες ἵνα ὁ νόμος ἐξασφαλίσῃ τὴν τακτικὴν καταβολὴν τῶν ἐράνων ὅπως μὴ καθυστερῇ ἡ τέλεσις τῶν ἱερῶν.

Ὁ Πολυδεύκης ἀναφέρει τὴν φράσιν νόμος ἐρανικὸς, καὶ εἰς ἐπιγραφάς τινας ἀναγινώσκεται νόμος ἐρανικὸς καὶ νόμος ἐρανιστῶν. Ἀλλὰ διάταξις γραπτοῦ νόμου ἀναφερομένη εἰς ἐράνους δὲν σώζεται. Βεβαίως οἱ θρησκευτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἔρανοι συνέστησαν καὶ ἐκανονίσθησαν εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους, καθ' οὓς ἡ θρησκεία ἐπεῖχε τόπον νόμου πολιτικοῦ. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν γραπτῶν νόμων ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Ἀθηναίων δὲν ἠδύναντο νὰ μεταβληθῶσιν τὰ πρότερον ἰσχύοντα θρησκευτικὰ νόμιμα, καὶ διὰ τοῦτο φρονῶ δὲν εὑρίσκομεν μνημονευομένας νομοθετικὰς περὶ ἐράνων διατάξεις. Ἡ δὲ φράσις νόμος ἐρανικὸς καὶ νόμος ἐρανιστῶν σημαίνει τὰ νομιζόμενα τὰ ἰσχύοντα, τὰ κρατοῦντα ὡς πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις τῶν ἐρανιστῶν. Ὡς νόμον γραπτὸν περὶ ἐράνων ἐξέλαβόν τινες ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν ἐν Ἀθήναις, καὶ ἀντιγραφεῖσαν ὑπὸ τοῦ Fourmont καταχωρισθεῖσαν δὲ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Βοικχίου ὑπ' ἀριθ. 126. Ἀλλὰ προδήλως αὕτη ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐγχαραχθεῖσα, ἴσως ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Βοικχίου, εἶναι συμβόλαιον συνεταιρισμοῦ ὁρίζον τὰς ὑποχρεώσεις τῶν θιασωτῶν πρὸς λατρείαν θεοῦ τινος ἢ ἥρωος.

Σχετικὴν πρὸς τὸ θέμα ἡμῶν ἀναφέρουσί τινες τὴν ὑπὸ τοῦ Γαΐου ἐν Πανδ. 47, 22, τεμ. 4, μνημονευομένην διάταξιν περὶ συνεταίρων (sodales) ὡς μεταφρασθεῖσαν ἐκ νόμου τινὸς τοῦ Σόλωνος «ἐὰν δὲ δῆμος ἢ φράτορες ἢ ἱερῶν ὀργίων (ὀργεῶνες;) μηνυταὶ (ἢ ναῦται) ἢ σύασιτοι ἢ ὁμό-

τάφοι ἢ θιασῶται ἢ ἐπὶ λίαν (λείαν) ἐρχόμενοι ἢ εἰς ἐμπορίαν ὅ,τι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους, κύριον εἶναι ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα.» Ἡ διάταξις κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ῥωμαϊκοῦ νόμου ἀφορᾷ εἰς τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι. Ἀλλ' ἡ ἀρχαιοτέρα διάταξις κοινὴ εἰς τὰ νόμιμα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων ἀπέβλεπεν εἰς τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις, τῶν γεννητῶν, τῶν φρατόρων, τῶν φυλετῶν καὶ τῶν δημοτῶν, ὡς ἐκ τοῦ θρησκευτικοπολιτικοῦ δεσμοῦ. Βεβαίως ὅπως ἡ διάταξις τοῦ Σόλωνος ἀντιγράφεται ὑπὸ τοῦ Γαΐου, ὀργεῶνες σύσσιτοι καὶ θιασῶται ἐννοοῦνται οἱ ἐρανισταί. Ἀλλ' εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον τῶν χρόνων τοῦ Γαΐου τὸ ἀντικείμενον τῆς διατάξεως εἶναι τὰ ἐκ τοῦ συμβολαίου πηγάζοντα δικαιώματα τῶν συνεταίρων (sodales.) Διὰ πολλῶν μαρτυριῶν βεβαιοῦται ὅτι εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τῆς Ῥώμης εἰθίζοντο αἱ θυσίαι καὶ τὰ δεῖπνα τὰ γενικὰ καὶ συγγενικά, φρατρικά, φυλετικὰ καὶ δημοτικά, ὅπως παρὰ τοῖς ἀττικοῖς. Ὁ Κικέρων ἐν τῷ de oratore III, 19, ἀναφέρει τρεῖς epulones ὡς προϊσταμένους τῶν δείπνων. Pontifices veteres, propter sacrificiorum multitudinem tres viros epulones efse voluerunt, ut illud ludorum epulare sacrificium facerent. Ἐκ τοῦ ἀρχαιοτάτου θρησκευτικοῦ θεσμοῦ παρέμεινε κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς δημοκρατίας ὁ χαρακτὴρ τῆς διασκεδάσεως, (ludus), ἡ παιδία καὶ τὸ φαγοπότιον (epulum). Ἀλλ' οὔτε τότε παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἐγίνετο λόγος περὶ ἐράνων. Τοῦτο θέλει ἐξηγηθῇ ἄλλοτε, ὡς προεῖπον. Ἐπανέρχομαι εἰς τὸ προκείμενον.

Εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ἀπαντῶμεν διαφόρους ἄλλας φράσεις, αἱ ὁποῖαι ἴσως ἀρχαιότερον ἀνεφέροντο ἰδίως εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῶν ἐράνων, βραδύτερον δ' ἐφηρμόσθησαν εἰς τοὺς ἑκουσίους, κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρεωτικῶν ἐράνων, καὶ οἱ νεώτεροι ἑλληνισταὶ ἀδιακρίτως ἀποδίδουσιν εἰς πᾶν εἶδος ἐράνων. Οὕτως ἀρχαιότερον «τὸ *κοινὸν* τῶν ἐρανιστῶν» ἐκαλεῖτο πιθανῶς τὸ νομικὸν πρόσωπον, ἤτοι τὸ σωματεῖον τῶν εἰς νόμιμον ἔρανον ὑποχρέων οἵτινες κυρίως ἐκαλοῦντο ἐρανισταί· βραδύτερον «τὸ κοινὸν τῶν ἐρανιστῶν» ἐλέγετο καὶ ἡ ὁμὰς τῶν εἰσφερόντων ἑκούσιον ἔρανον. Ὁ Ἁρποκρατίων διακρίνει «*ἐρανίζοντας* Δημοσθένης ἐν τῇ τοῦ Λυκούργου παίδων ἐπιστολῇ ἐρανίσας εἶπεν ἀντὶ τοῦ ἔρανον αἰτήσας. Ἐρανιστὴς μέντοι κυρίως ἐστὶν ὁ τοῦ ἐράνου μετέχων, καὶ τὴν φορὰν ἣν ἑκάστου μηνὸς ἔδει καταβάλλειν εἰσφέρων.» Βεβαίως ὁ τελευταῖος ὁρισμὸς ἀναφέρεται εἰς τοὺς ὑποχρεωτικοὺς ἐράνους ἐκ τοῦ νόμου ἐπιβαλλομένους διὰ τὰς καθ' ἕκαστον μῆνα τελουμένας θρησκευτικὰς ἑορτὰς καὶ πολιτικὰς θυσίας, χωρὶς ν' ἀποκλείηται ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ἐρανιστὴς ἐπὶ τῶν ἑκουσίων ἐράνων. Παρομοίως ἀπαντῶμεν εἰς τοὺς ἀρχαίους λεξικογράφους «Ἐρανάρχας,» καὶ εἰς ἐπιγραφὰς ὅρων «Ἀρχιερανιστὰς ἢ «Ἐρανιστὰς μετά τινος.» Εἶναι ἆρα αἱ φράσεις συνώνυμοι ἐν

χρήσει ἐπὶ παντὸς εἴδους ἐράνου; Πιθανώτερον νομίζω ὅτι ἐρανάρχης ἦτον ὁ παρὰ τοῦ πολιτικοῦ σωματείου διοριζόμενος, καὶ ἔχων ἐπίσημον χαρακτῆρα εἰς προσδιορισμὸν καὶ εἴσπραξιν τοῦ νομίμου ἐράνου. Ἐνῷ ἀρχιερανιστὴς ἦτον ὁ παρὰ ἰδιωτικοῦ θιάσου ἐκλεγόμενος πρὸς εἴσπραξιν τοῦ ἐράνου, καὶ «*μετ' ἄλλων ἐρανιστής*» ὁ ἀναδεχόμενος τὴν πλήρωσιν τοῦ ἐρανικοῦ συμβολαίου, ὡς εἶπεν ὁ σύνδικος τῆς ὁμάδος τῶν ἐρανιστῶν ἐπὶ τοῦ ἐρανικοῦ συμβολαίου. Ἰδίως ἀξία σημειώσεως εἶναι ἡ φράσις «ἐρανικαὶ δίκαι» τὴν ὁποίαν οἱ νεώτεροι ἑλληνισταὶ (Wachsmuth II, σ. 168, Hermann Alt III. § 68, 10. Platner, Meier κλπ.) ἀναφέρουσιν ἀδιακρίτως εἰς ὅλα τὰ εἴδη τῶν ἐράνων, καὶ ῥητῶς εἰς τὰς ἐξ ἐρανικῶν συμβολαίων διαφορὰς μεταξὺ τῶν ἐρανιστῶν καὶ τοῦ ἐρανιζομένου. Κατ' ἐμὴν γνώμην αἱ ἐρανικαὶ δίκαι ἀντικείμενον εἶχον τὴν εἰσφορὰν τῶν ἐκ τοῦ νόμου διατεταγμένων ἐράνων, αἵτινες κατὰ τὴν εἰκασίαν τινῶν ἐδικάζοντο, ἢ τοὐλάχιστον εἰσήγοντο παρὰ τῶν ἐρανάρχων. Τὴν γνώμην μου στηρίζω ἐπὶ τοῦ λόγου ὅτι αἱ δίκαι αὗται ἦσαν ἔμμηνοι, ὡς αἱ ἐμπορικαί, τουτέστιν αἱ ἀναφυόμενοι ἐκ συμβολαίων τοῦ ἐμπορίου κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις σημασίαν τῆς λέξεως, καὶ αἱ σίτου (διατροφῆς.) Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ κατεπείγοντος τῆς ἐντὸς τοῦ μηνὸς εἰσαγωγῆς τῶν δικῶν τούτων ἦτον ὡς πρὸς τὰς ἐρανικὰς δίκας ὅτι αἱ δημοτικαὶ καὶ φυλετικαὶ θυσίαι, δι' ἃς οἱ ἔρανοι, ἐτελοῦντο κατὰ μῆνα. Διὸ καὶ ὁ Ἁρποκρατίων ἑρμηνεύει «ἐρανιστὴς ὁ τοῦ ἐράνου μετέχων καὶ τὴν φορὰν ἣν *ἑκάστου μηνὸς* ἔδει καταβάλλειν εἰσφέρων.» Ὁ Πετίτος ὡς ἐρανικὰς δίκας ἐκλαμβάνων τὰς ἐξ ἑκουσίων ἐράνων ἀναφυομένας, ἐκ τοῦ ὅτι ἦσαν ἔμμηνοι εἰκάζει ὅτι ὁ ἐρανιζόμενος ὑποχρεοῦτο ν' ἀποδίδῃ τὸν ἔρανον ἐντὸς τοῦ μηνός· τοῦθ' ὅπερ ἐπὶ οὐδεμιᾶς ἀρχαίας μαρτυρίας στηρίζεται. Ἀλλ' ἐνῷ διὰ τούτου ὁ ἑκούσιος ἔρανος ἀπέβαλε τὸν εὐεργητικὸν χαρακτῆρα, ἀφ' ἑτέρου τὸ χωρίον τοῦ Ἁρποκρατίωνος, τὸν ὁποῖον ὁ Πετίτος ἐπικαλεῖται, ἀναφέρεται προδήλως εἰς τὴν εἰσφορὰν τοῦ διδόντος, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ λαμβάνοντος τὸν ἔρανον. Τὸ δὲ κατεπεῖγον καὶ ὑποχρεωτικὸν τῆς κατὰ μῆνα καταβολῆς τῶν νομίμων ἐράνων ἐπιβεβαιοῦται παρὰ τοῦ ἀρχαίου σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους Ἀχαρνῆς στιχ: 615 «ὑπὲρ ἐράνου. Ἔθος εἶχον τέλεσμά τι εἰς τὸ κοινὸν διδόναι ὅπερ οἱ μὴ διδόντες καὶ ἄτιμοι ἐνομίζοντο, καὶ μετὰ βίας ἀπητοῦντο.» Τοῦτο ἐξηγεῖ ὅτι ἔμμηνοι ἦσαν αἱ περὶ εἰσπράξεως τοιούτων ἐράνων δίκαι.

Κατόπιν τούτων δυνάμεθα θαρραλεώτερον νὰ ἐπιληφθῶμεν τῆς ἑρμηνείας τῶν ὅρων ὑπὲρ τῶν ἐρανιστῶν, ἢ τῶν ἐρανιζομένων. Αἱ σωζόμεναι ἐπιγραφαὶ δὲν ἀναφέρονται βεβαίως εἰς ἐράνους τῆς πρώτης κατηγορίας, ἤτοι συνεισφορὰς λόγῳ δωρεᾶς καὶ πρὸς καθαρῶς ἀγαθοεργὸν σκοπόν. Ἐκ τοιαύτης πράξεως δὲν ἀποκλείεται ἀναγκαίως ἡ ὑπόθεσις ἐνδίκων σχέσεων μεταξὺ τῶν ἐρανιστῶν καὶ τοῦ εὐεργετουμένου προσώπου, ἀλλὰ καὶ

δὲν ἐννοεῖται λόγος ἐνεχυριάσεως ἀκινήτου κτήματος, ἢ δηλώσεως τῆς ἐπ' αὐτοῦ κυριότητος συνεπείᾳ τῆς δωρεᾶς τῶν ἐρανιστῶν· οὐδ' ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἠδύνατο νὰ προκύπτῃ ἂν ὁ ὅρος ἀπέβλεπεν εἰς δικαίωμα ἐπὶ τοῦ κτήματος τῶν ἐρανιστῶν ἢ τοῦ ἐρανιζομένου πηγάζον ἐκ τοιούτου εἴδους ἐράνου. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ὅρων ἀφορῶσι λοιπὸν εἰς ἐρανιστὰς ἤτοι ὑποχρέους εἰς νόμιμον ἔρανον, ἢ εἰς ἔρανον ἰδιωτικοῦ θρησκευτικοῦ θιάσου, καθυστεροῦντας τὴν εἰσφοράν, καὶ ἐνεχυράζοντας τὸ κτῆμα αὐτῶν, ἢ εἰς ἐρανιζομένους ὀφείλοντας τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δανειακοῦ ἐράνου, καὶ ἢ ἐνεχυράζοντας τὸ κτῆμα αὐτῶν εἰς ἀπότισιν τοῦ χρέους, ὅτε τὸ κτῆμα ἔμενεν εἰς τὴν κατοχὴν καὶ διαχείρησιν τοῦ συλλέξαντος τὸν ἔρανον, ὁ δὲ ὅρος ἐσκόπει τὴν δήλωσιν τοῦ ἐπὶ τοῦ κτήματος δικαιώματος τοῦ ἐρανιζομένου πρὸς ἐξαγορὰν αὐτοῦ.

Τοιούτους ὅρους ἔχομεν πολλούς. Ὡς ὑπόδειγμα δύναται νὰ ληφθῇ ὁ ὅρος τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιγραφὴ ἐδημοσιεύθη παρὰ τοῦ κ. Δραγάτση ἐν τῇ «Παλλιγγενεσίᾳ» τῆς 3 Ὀκτωβρίου 1880.

Ὅρος οἰκία[ς]
πεπραμένη[ς]
ἐπὶ λύσει ἐραν
ισταῖς τοῖ·
ς μετὰ Παν
ταρέτου Αλ
ωπεκῆθεν
ΧΗΗΗΗ

Ὁ ὅρος φαίνεται ἀφορῶν εἰς δανειακὸν ἔρανον συλλεγέντα ὑπὲρ φίλου παρὰ τοῦ Πανταρέτου. Τοῦτο πιθανολογούμενον ἐκ τοῦ ὀφειλομένου ποσοῦ δραχμῶν 1400, ὅπερ ἀποκλείει τὴν ὑπόθεσιν ὀφειλῆς μηνιαίου ἐράνου, συνᾴδει καὶ πρὸς τὴν φράσιν τῆς ἐπιγραφῆς. Κατὰ τὴν ἐν τῷ Α' μέρει τῆς μελέτης δοθεῖσαν ἑρμηνείαν ἡ φράσις «πεπραμένης ἐπὶ λύσει» δηλοῖ ὅτι ὁ φίλος τοῦ Πανταρέτου, ὑπὲρ οὗ ὁ ἔρανος, ὑπόχρεως ὢν εἰς ἀπόδοσιν τοῦ ἐράνου ἐναχυράζει τοῖς ἐρανισταῖς διὰ πωλήσεως ὑπὸ αἵρεσιν ἐξωνήσεως τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐφ' ἧς ὁ ὅρος· ὥστε εἶχον μὲν αὐτὴν εἰς τὴν κατοχήν των οἱ ἐρανισταί. ἀλλ' ὑπέκειτο εἰς τὸ δικαίωμα τοῦ τρίτου ὑπὲρ οὗ ὁ ἔρανος, ἵνα ἐξαγοράτῃ τὴν οἰκίαν καταβάλλων 1400 δραχμὰς ὑπὲρ τῆς ὁμάδος τῶν ἐρανιστῶν. Ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Πανταρετος ἐξεχώρησεν ὁριστικῶς καὶ ἀπολύτως τὴν οἰκίαν εἰς ἀπότισιν τοῦ χρέους καὶ ὁ ὅρος ἐστήθη πρὸς δήλωσιν τῆς κυριότητος τῶν ἐρανιστῶν καθίσταται ἀπίθανος, διότι ἐπὶ τοιαύτῃ ὑποθέσει ἦτον ἄσκοπος καὶ ματαία ἡ δήλωσις τοῦ χρέους τοῦ Πανταρέτου.

Ὁμοίου εἴδους εἶναι ὁ δημοσιευθεὶς ἐν τῷ Bull. de Corresp Hell. I. σελ. 235. «Ὅρος χωρίου καὶ οἰκίας πεπραμένων ἐπὶ λύσει ἐρανισταῖς τοῖς μετὰ

Ἀριστοφῶντος Εἰρεπίδου Τ.» (ἤτοι ἐπὶ καταβολῇ 300 δρ. ἢ ταλάντου;)

Εἰς ἀμφοτέρας ἡ αὐτὴ φράσις ἐπαναλαμβάνεται, ἥτις διακρίνει τοὺς ἐπὶ δανείῳ ἐρανιστὰς ἀπὸ τῶν ἐραναρχῶν καὶ τῶν ἀρχιερανιστῶν τῶν δημοτικῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν θιάσων· «ἐρανισταῖς τοῖς μετὰ τοῦ δεῖνα».

Εἰς διαφόρου εἴδους ἔρανον ἀφορᾷ ἡ ἐπιγραφὴ «Ὅρος χωρίου πεπραμένου ἐπὶ λύσει θιασώταις Ἰσο[δάνου] δημότου Η (Meier Arch. Int. Bl. der A. C. Z. η' 2 S 16. Ἐκ τῆς λέξεως «δημότου» γίνεται δῆλον ὅτι πρόκειται περὶ ἐράνου νομίμου, ἤτοι ἐπιβαλλομένου πρὸς τέλεσιν ἑορτῆς ἢ θυσίας δημοτικῆς ἐρανάρχου ὄντος τοῦ Ἰσοδαίτου. Ἐκ τῶν δημοτῶν τὶς δὲν εὐκολύνετο εἰς τὴν καταβολὴν τοῦ ἐράνου. Εἴτε διὰ συμβάσεως, εἴτε κατόπιν δικαστικῆς καταδίκης ὁ καθυστερῶν ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ τοῖς θιασώταις οἵτινες κατέβαλον τὸν καθυστερούμενον ἔρανον ἐκ δραχμῶν ἑκατόν. Ἕνεκα τούτου ὁ ὀφειλέτης ἐνεχυράζει διὰ πωλήσεως ὑπὸ αἵρεσιν ἐξωνήσεως τὸ χωρίον ἐφ' οὗ ὁ ὅρος.

Ἄδηλον ἂν ὁ ὑπὸ τοῦ Φίνλεϋ δημοσιευθεὶς «ὅρος χωρίου πεπραμένου ἐρανισταῖς τοῖς μετὰ Καλλιτέλους» (Trans of the R. S. of Litt. III. 2, 395,) ἀφορᾷ εἰς ἔρανον δανειακόν, ἢ εἰς ἔρανον δημοτικοῦ ἢ ἰδιωτικοῦ θιάσου.

Μᾶλλον δυσεξήγητος φαίνεται ἡ παρὰ τοῦ κ. Κουμανούδη ἐν ἔτει 1865 διὰ τῆς Παλιγγενεσίας δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφὴ ὅρου εὑρεθέντος ἐν Ἀμοργῷ.

Ὅρος χωρίου . . .
ρει καὶ οἰκίας καὶ κ . . .
τῶν Ξενοκλέους τω
. . . μένων ἐμ Φιλιγχίᾳ καὶ τῶν
ἐπικυρβίων ἐνεχύρων ὑποκειμένων
συνεπιχωρούσης τῆς
γυναικὸς Ἐρατοκράτης καὶ τοῦ
κυρίου Βρουκίωνος τω ερανι
καὶ Ἀρισταγόρα τῷ ἀρχιεράνῳ
καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ Ἐχε[κράτῃ
πρὸς τὴν ἐγγύην ἣν ἐγ . . .
το Ξενοκλῆς τοῦ ἐράνου ὃν
συνέλεξεν Ἀρισταγόρας
κα]τα τὸν νόμον τῶν ἐ|ρα
νισ] τῶν.

Ἡ ἑρμηνεία τῆς ἐπιγραφῆς δικαίως ἐγέννησε πολλὰς ἀπορίας εἰς τὸν σοφὸν ἀρχαιοδίφην, αἵτινες ὅμως δύνανται νὰ ἐλαττωθῶσι κατόπιν πλειοτέρας μελέτης. Πρὸ πάντων σημειωτέον ὅτι προκειμένου περὶ ἐνδίκων σχέσεων Ἀμοργίνων, ἔπρεπε νὰ γινώσκωμεν τὸ ἐν Ἀμοργῷ ἰσχύον δίκαιον,

ὅπως ὦμεν βέβαιοι περὶ τῆς ἀκριβοῦς σημασίας τῶν ὅρων τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐν ἐλλείψει τούτου λαμβάνομεν ὡς ὁδηγὸν τὸ ἀττικὸν δίκαιον τοῦ ὁποίου πιθανῶς οὐχὶ πολὺ διέφερε τὸ τῶν Ἀμοργίνων.

Καίτοι παρακαλέσας τὸν κ. Ἔφορον τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τὸν κ. Κουμανούδην καὶ ὑπ' αὐτῶν παραπεμφθεὶς εἰς τὸ λεγόμενον ἀττικὸν Μουσεῖον, δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω τὸν ὅρον μεταξὺ τῶν ἐν ὑπαίθρῳ κειμένων κατὰ τὴν ὁδηγίαν τοῦ κ. Ἐφόρου. Λαμβάνω λοιπὸν τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς καθὼς ἐδημοσιεύθη παρὰ τοῦ κ. Κουμανούδη. Ἐν τῷ 3 στ. ἡ ἐξαλειφθεῖσα τελευταία λέξις τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον γράμμα εἶναι Κ: δύναται, νομίζω, νὰ συμπληρωθῇ διὰ τοῦ κήπου. Ἐπὶ τοῦ 5 στ. γεννᾶται ἡ ἀπορία τί σημαίνει ἡ λέξις «Ἐπικυρβίων». Μήπως εἶναι οὐσιαστικόν; καὶ ἀμφιβάλλει ὁ κ. Κουμανούδης ἂν καλῶς ἔπραξε γράψας ὡς ἐπίθετον, διότι δὲν εὑρίσκεται ἐν τοῖς λεξικοῖς. Ἀφοῦ τοῦτο λέγει ὁ ἀξιότιμος καθηγητής, βεβαίως ἡ λέξις δὲν ἑρμηνεύεται ἐν τοῖς λεξικοῖς. Ἀλλ' εὑρίσκεται «Κύρβεις-εων». Ὁ Ἁρποκρατίων ἑρμηνεύει: «Κύρβεις φησὶν Ἀπολλόδωρος ἐν τοῖς περὶ Θεῶν ἔχειν ἐγγεγραμμένους τοὺς νόμους· εἶναι δὲ αὐτοὺς λίθους ὀρθοὺς ἑστῶτας, οὓς ἀπὸ μὲν τῆς στάσεως στήλας· ἀπὸ δὲ τῆς εἰς ὕψος ἀναστάσεως διὰ τοῦ κεκορυφῶσθαι Κύρβεις ἐκάλουν» κτλ. Αὕτη ἦτον ἡ ἀρχαιοτέρα χρῆσις τῆς λέξεως, ἥτις βραδύτερον ἐσήμαινε πάντα λίθον φέροντα ἐπιγραφήν. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι κατὰ τὸν ὅρον περὶ οὗ ὁ λόγος, ἐδίδοντο ὡς ἐνέχυρα πλὴν τῆς οἰκίας καὶ κήπου κινητὰ πράγματα καταγεγραμμένα ἐπὶ ἰδίας στήλης, (ἴσως ἔπιπλα ἢ γεωργικὰ ἐργαλεῖα) καὶ ταῦτα ἐννοοῦνται ὡς τὰ ἐπικύρβια. Ἐν στ. 7 καὶ 8 ἀναγινώσκεται: «συνεπιχωρούσης τῆς γυναικὸς Ἐρατοκράτης καὶ τοῦ κυρίου Βρουκίωνος». Ὁ κ. Κουμανούδης παραδέχεται ὅτι ἡ Ἐρατοκράτη ἦτο σύζυγος τοῦ Ξενοκλέους καὶ θεωρεῖ ἀνεξήγητον ὅτι ὁ Βρουκίων λέγεται κύριος αὐτῆς (εἰς τὴν ἀρχαίαν παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς σημασίαν τῆς λέξεως) ἐνῷ κύριος τῆς γυναικὸς ἦτον ὁ σύζυγος. Γνωστὸν ὅτι παρὰ τοῖς ἀττικοῖς κύριος ἐλέγετο ὁ προστάτης ἢ κηδεμὼν οὕτινος ἡ θέλησις ἔδιδε κῦρος εἰς τὰς ἐνδίκους πράξεις τοῦ ἀνικάνου, ἡ δὲ γυνὴ ὡς ἀνίκανον πρόσωπον εἶχε κύριον ἄγαμος μὲν τὸν πατέρα ἢ τὸν ἐπίτροπον, ἔγγαμος δὲ τὸν σύζυγον. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἕνεκα τούτου ὁ κ. Κουμανούδης ὤφειλε νὰ μὴ δεχθῇ ἀνεξετάστως ὅτι ἡ Ἐρατοκράτη εἶχε τὸν Ξενοκλέα σύζυγον, ἀφοῦ κύριος αὐτῆς ἦτον ὁ Βρουκίων. Ἦτον ἄρα σύζυγος ὁ Βρουκίων; Οὐδὲ τοῦτο· διότι ἐπὶ τοιαύτῃ ὑποθέσει συνήθως ὁ ἀνὴρ ἐκαλεῖτο σύζυγος καὶ οὐχὶ κύριος. Πιθανώτερον λοιπὸν ὅτι ὁ Βρουκίων ἦτον ἐπίτροπος τῆς Ἐρατοκράτης παρεμβαίνων ἵνα δώσῃ κῦρος εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτῆς «συνεπιχωρούσης». Εἰς τί αὕτη συνίστατο θέλομεν ἰδεῖν ἀκολούθως. Ἐν τέλει τῆς ἐπιγραφῆς ἀναγινώσκεται: «κατὰ τὸν νόμον τῶν ἐρανιστῶν». Ὁ κ. Κουμανούδης ὑποθέτει ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἐρανικοῦ νόμου τῶν Ἀθηναίων, τὸν ὁποῖον

πολλοὶ ἐκ τῶν νεωτέρων ἑλληνιστῶν ὑποθέτουσιν ὡς γραπτὸν νόμον τοῦ ἀττικοῦ δικαίου, διότι ὁ Πολυδεύκης ἀναγράφει τὰς φράσεις «ἔρανος, ἐρανισταί, κοινὸν ἐρανιστῶν, ἐρανικαὶ δίκαι, *ἐρανικὸς νόμος*». (Η'. ιγ). 'Εκλαμβάνων δὲ ὁ κύριος Κουμανούδης ὡς τοιοῦτον γραπτὸν ἐρανικὸν νόμον τὴν ὑπ' ἀρ. 126 τῆς συλλογῆς τοῦ Βοικχίου ἐπιγραφήν, παρατηρεῖ ὅτι δὲν γνωρίζομεν τὰς διατάξεις αὐτοῦ, διότι εἶναι λίαν κολοβός, καὶ δὲν φαίνεται κανονίζων τὰ περὶ ἐνεχύρων καὶ ἐγγυῶν, καὶ οὐδὲν λοιπὸν συντελεῖ εἰς κατάληψιν τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς (τῆς 'Αμοργοῦ). 'Αλλ' ἐν ταύτῃ ὡς ἐρανιστῶν νόμος δὲν ἐννοεῖται βεβαίως ὁ ἐρανικὸς νόμος τῶν 'Αθηναίων, ἂν τοιοῦτος ὑπῆρχε. Τουθ' ὅπερ δὲν πιστεύω, διότι οὐδαμοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τοιοῦτος νόμος γραπτὸς μνημονεύεται. Παρ' αὐτοῖς ἡ λέξις νόμος σημαίνει τὰ κρατοῦντα, τὰ καθεστῶτα εἴτε ἐκ νόμου γραπτοῦ, εἴτε ἐξ ἐθίμων, εἴτε ἐκ συμβάσεων. 'Επὶ τοῦ προκειμένου ἡ ὑπ' ἀρ. 126 ἐπιγραφὴ φέρει ἐπὶ κεφαλῆς «νόμος ἐρανιστῶν». 'Αλλ' ἐκ τοῦ σωζομένου μέρους δὲν μένει ἀμφιβολία ὅτι εἶναι τὸ καταστατικὸν ἑταιρίας, ἤτοι θιάσου ἐρανιστῶν. 'Εν τέλει δὲ τῆς ἐπιγραφῆς σαφῶς ἀναγινώσκεται:

«"Ερανον συνῆγον φίλοι ἄνδρες
»καὶ κοινῇ βουλῇ θεσμὸν φιλίας ὑπέγραψαν
»νόμον ἐρανιστῶν».

ἐξ οὗ πρόδηλον ὅτι νόμος τῶν ἐρανιστῶν εἶναι ἡ σύμβασις τῶν ἑταίρων πρὸς σύστασιν ἰδιωτικοῦ θιάσου. Βεβαίως λοιπὸν ἡ ἐπιγραφὴ ἐκείνη κατ' οὐδὲν συντελεῖ εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς ἡμετέρας. 'Ανάγκη ν' ἀναζητήσωμεν αὐτὴν ἀλλαχόσε.

'Εκ τῶν τελευταίων πέντε στίχων τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς

πρὸς τὴν ἐγγύην ἣν ἐγ. . .
το Ξενοκλῆς τοῦ ἐράνου ὃν
συνέλεξεν 'Αρισταγόρας
κα]τὰ τὸν νόμον τῶν ἐ[ρα
νισ]τῶν.

μανθάνομεν ὅτι τὰ κτήματα, ἐφ' ὧν ὁ ὅρος, δίδονται εἰς ἀσφάλειαν «πρὸς τὴν ἐγγύην ἣν ἐγ. . . . το Ξενοκλῆς». 'Ο κ. Κουμανούδης συμπληροῖ τὰ ἐξηλειμμένα γράμματα τοῦ 11 στ. διὰ τοῦ ἐγράψα]το. 'Αλλὰ γράφομαι ἐγγύην δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὐδὲ ἡ φράσις οὕτω συμπληρουμένη ἔχει νομικὴν ἔννοιαν. Πιθανώτερον ἀναπληρωτέον διὰ τοῦ ἐγ[γυήσα]το· δηλαδὴ συνεπιχωρούσης (τῆς 'Ερατοκράτης) πρὸς τὴν ἐγγύην ἣν ἐγγυήσατο Ξενοκλῆς. Δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ κακὴ γραφὴ ἢ ἀντιγραφή· διότι τὸ ἐγγυῶμαι συντάσσεται μετὰ αἰτιατικῆς, ἢ γενικῆς δηλούσης τὸ πρᾶγμα ἢ τὸ χρέος δι' ὃ ἡ ἐγγύησις, καὶ μετὰ δοτικῆς τοῦ προσώπου πρὸς ὃ ἡ ἐγγύησις» ἐγγυῶμαι τι τινὶ ἢ ἐγγυῶμαι τινὸς τινί. 'Η ἀληθὴς γραφὴ λοιπὸν εἶναι «πρὸς τὴν ἐγγύην ἣν ἐγγυήσατο Ξενοκλῆς *τοῦ ἐράνου*

ὃν συνέλεξεν Ἀρισταγόρας». Ἐκ τῆς φράσεως λοιπὸν ταύτης προκύπτει ὅτι ὁ Ἀρισταγόρας ἦτον ὀφειλέτης τοῦ ἐράνου ὃν συνέλεξεν ὡς ἀρχιερανιστὴς κατὰ τὸ συμβόλαιον τῶν ἐρανιστῶν, ἐγγυητὴς δὲ ὁ Ξενοκλῆς ὅστις ἐνεχυριάζει τὰ κτήματα ἐφ' ὧν ὁ ὅρος πρὸς ἀπότισιν τοῦ χρέους τοῦ Ἀρισταγόρου. Ἡ σύζυγος τούτου Ἐχεκράτη φαίνεται συνυπόχρεως διὰ τὴν ἀπότισιν τοῦ ἐράνου. Πιθανῶς ἀναλωθέντος τοῦ ἐράνου εἰς ἰδίας ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀρχιερανιστοῦ, ἀμφότεροι οἱ σύζυγοι ἀναδέχονται τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἀποδόσεως τοῦ ἐράνου, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγγυᾶται ὁ Ξενοκλῆς διὰ τῶν κτημάτων αὐτοῦ. Ἐν ᾗ δὲ περιπτώσει ἐλλείψει τῶν πρωτοφειλετῶν πληρωθῇ τὸ χρέος αὐτῶν διὰ τῶν κτημάτων τοῦ Ξενοκλέους τὸ πρὸς τὸν ἐγγυητὴν χρέος τῶν συζύγων ἀναδέχεται ἡ Ἐρατοκράτη προσεπιχωροῦσα μετὰ τοῦ κυρίου Βρουκίωνος, τῷ ἐράνῳ καὶ τῷ ἀρχιερανιστῇ καὶ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ. Δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράξενος ἡ ἀνάμιξις τῶν κυριῶν τῆς Ἀμοργοῦ τοῦ τότε καιροῦ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν χρεῶν τῶν κυρίων, διότι καὶ σήμερον εἰς τὰς κυκλάδας δὲν εἶναι ὀλιγωτέρα ἡ κίνησις τῶν κεφαλαίων τῶν κυριῶν καὶ ἡ ἐπὶ τούτων κερδοσκοπία τῶν κυρίων αὐτῶν. Τοσοῦτο δὲ μᾶλλον καθόσον δὲν ἔχομεν διδόμενον περὶ τοῦ ὅτι ἐν Ἀμοργῷ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἴσχυε τὸ Βελειάνειον δόγμα τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου· μέχρι δὲ τούτου καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ αὐτῇ δὲν ὑπῆρχε περιορισμὸς εἰς τὴν ἐκ μέρους τῶν γυναικῶν ἀναδοχὴν τῶν χρεῶν τῶν συζύγων.[1] Κατόπιν τούτων συνάγομεν τὴν ἑπομένην ἑρμηνείαν τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Ἀμοργοῦ: «Ὅρος χωρίων καὶ οἰκίας καὶ κήπου (συνεχομένων ἴσως) τοῦ Ξενοκλέους, τὰ ὁποῖα μετὰ τῶν ἐπὶ ἰδίου λίθου καταγεγραμμένων κινητῶν ἐνεχυράσθησαν, εἰς ἀσφάλειαν τῆς ἀποδόσεως τοῦ ἐράνου τὸν ὁποῖον συνέλεξεν ὁ Ἀρισταγόρας, ὡς ἀρχιερανιστὴς κατὰ τὸ καταστατικὸν τῶν ἐρανιστῶν, παρὰ τούτου καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ἐχεκράτης, ἀναδεχθείσης τῆς Ἐρατοκράτης μετὰ τοῦ κυρίου αὐτῆς Βρουκίωνος τὰς ὑποχρεώσεις τῶν συζύγων Ἀρισταγόρου καὶ Ἐχεκράτης ἀπέναντι τοῦ Ξενοκλέους διὰ τὴν παρὰ τούτου δοθεῖσαν ἐγγύησιν.

Ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ κυριῶν παραθέτω καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ross (Demen σελ. 61) δημοσιευθεῖσαν ἐπιγραφήν: «Ὅρος οἰκίας καὶ χωρίου Τιμοστράτης Ἀνακαίαθεν τῆς Βόωνος ἀδελφῆς Ἀνακαιέως, μητρὸς δὲ.... Κηφισιέως». Ὁ ὅρος οὗτος φαίνεται τεθεὶς πρὸς δήλωσιν τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος τῆς Τιμοστράτης πρὸς διάκρισιν τῶν κτημάτων τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ. Ὁ υἱὸς ἐνήλικος γενόμενος καθίστατο κύριος τῆς μητρὸς ἐν τῇ χηρείᾳ αὐτῆς. Ἀλλ' ἀνηλίκου ὄντος τοῦ υἱοῦ κύριος τούτου, ἑπομένως καὶ τῆς μητρός, ἦτον ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς ὡς πλησιέστερος συγγενὴς τοῦ ἀνηλίκου.

1 Καὶ νῦν ἐν Ἀμοργῷ ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία εἶναι εἰς χεῖρας τῶν κυριῶν καὶ διὰ τῆς ἐγγυήσεως αὐτῶν συναλλάσσονται οἱ κύριοι τῆς Ἀμοργοῦ.

Οὗτοι εἰσὶν οἱ γνωστοὶ ἐμοὶ ὅροι. Ὡς ἐπίμετρον προσθέτω ἐνταῦθα ὀλίγα ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Dareste ἑρμηνείας τοῦ ἐν Σπάτα εὑρεθέντος ὅρου, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν σελ. 407 διότι τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κ. Dareste ὑπέδειξέ μοι ὁ φίλος κ. Σ. Λάμπρος μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ πρώτου μέρους τῆς παρούσης μελέτης. Ὁ κ. Dareste ἐν τῷ Bull d. Corr. Hell. σελ. 485 ἔτους 1878 προτείνων νέαν ἑρμηνείαν τῆς ἐπιγραφῆς ἀντὶ τῆς πρότερον ὑπὸ τοῦ κ. Köhler δημοσιευθείσης, δὲν μεταβάλλει οὐσιωδῶς τὰς βάσεις αὐτῆς, ὁρμώμενος ἐκ τῆς ἑρμηνείας τούτου ὅτι τὸ κτῆμα ἐφ' οὗ ὁ ὅρος εἶναι ἀποτίμημα τοῦ ἡμίσεως τῆς προικὸς συνισταμένης ἐν ὅλῳ εἰς δραχμὰς 2,000. Πρὸς ἐξήγησιν δὲ τοῦ τελικοῦ ἀριθμοῦ τῆς ἐπιγραφῆς 2,720 μεταβάλλει τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κ. Köhler κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἐκλαμβάνει τὸ ποσὸν τῶν δραχμῶν 2,000 ὡς τὸ ἥμισυ τῆς προικὸς ὀφειλόμενον παρὰ τοῦ Πυθοδώρου, καὶ τὸ ποσὸν τῶν δραχμῶν 720 ὡς τόκους τοῦ καθυστερηθέντος ἀπὸ τῆς ἀρχοντίας τοῦ Εὐξενίππου μέχρι τῆς τοῦ Λεωστράτου· εἶνε δὲ ὁ ὅρος δήλωσις δικαιώματος ὑποθήκης τοῦ γαμβροῦ ἐπὶ κτήματος τοῦ πενθεροῦ εἰς ἀσφάλειαν τοῦ καθυστερουμένου ποσοῦ ἐκ τῆς συστηθείσης προικός. Ἀλλὰ καθ' ὅλας ταύτας τὰς τροπολογίας ἡ ἑρμηνεία τοῦ κ. Dareste εἶναι ὀλιγώτερον τῆς τοῦ κ. Köhler ἐπιτυχής. Δὲν ἐπανέρχομαι εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῆς τετριμμένης πλάνης τῶν νεωτέρων ἑλληνιστῶν περὶ τοῦ ὑποθηκικοῦ συστήματος τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὁποῖον ὁ κ. Dareste ὑποθέτει παραπλήσιον πρὸς τὸ τοῦ ἀστικοῦ κώδικος τῶν Γάλλων (Bull. σελ. 487), ὁ κ. Dareste ὑποπίπτει εἰς χείρονα πλάνην.

Ἐν τῷ α' μέρει τῆς παρούσης μελέτης (σελ. 405) ἀνεπτύχθη ἀποχρώντως ὅτι ἀποτίμημα ἐλέγετο ἐν γένει τὸ κατόπιν ἐκτιμήσεως λαμβανόμενον εἰς ἀπότισιν χρέους· ἰδίως δέ, ὡς ὁ κ. Dareste ὁμολογεῖ, τὸ παρὰ τοῦ συζύγου διδόμενον κτῆμα πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἀποδόσεως τῆς προικός.

Ἀλλὰ λέγει ἀποτίμημα ἐκαλεῖτο πᾶσα ὑποθήκη. Εἰς ἀπόδειξιν ἐπικαλεῖται τὸ τεμάχιον τοῦ Πολυδεύκους (Η'. 142) «ἀποτίμημα δ' ἐστὶν οἷον ὑποθήκη κυρίως μὲν πρὸς τὴν προῖκα, ἤδη δὲ καὶ πρὸς τὰς μισθώσεις.» Ὁ λεξικογράφος ὅμως δὲν λέγει ὑποθήκην ἕνεκα τῆς καταβολῆς τῆς προικὸς παρὰ τοῦ συστήσαντος αὐτήν. Ἐξ ἀπείρων δὲ ἄλλων μαρτυριῶν εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ἀποτίμημα ἦτον ὑποθήκη ἐπὶ κτήματος τοῦ συζύγου πρὸς ἀσφάλειαν τῆς καταβληθείσης προικός, καὶ τοῦτο γράφει ὁ Πολυδεύκης. Δευτέραν μαρτυρίαν ἐπικαλεῖται τὸ χωρίον τοῦ Δημοσθένους πρὸς Σπουδίαν. «Τὴν οἰκίαν ταύτην ἀποτιμῶμαι πρὸς τὰς δέκα μνᾶς.» Ἀλλ' ἀναγινώσκοντες ὁλόκληρον τὸ τεμάχιον τοῦ λόγου εὑρίσκομεν αὐτὸ μαρτυροῦν κατὰ τῆς ἑρμηνείας τοῦ σοφοῦ ἑλληνιστοῦ. Κατὰ τὸν ῥήτορα ὁ Πολύευκτος δίδων τὴν θυγατέρα του τῷ πρὸς Σπουδίαν δικαζομένῳ ὑπεσχέθη προῖκα τεσσαράκοντα μνῶν (4000 δραχμῶν), ἐξ ὧν κατέβαλε τὰς τριάκοντα (3000 δραχμὰς) τὰς δὲ ὑποληφθείσας χιλίας δραχμὰς ἔπρεπε νὰ λάβῃ ὁ

γαμβρὸς «ὅταν Πολύευκτος ἀποθάνῃ.» Ἐνόσῳ λοιπὸν ὁ Πολύευκτος εἶχε κληρονόμον τὸν εἰσποίητον αὐτοῦ Λεωκράτην, οὗτος ἦν ὑπόχρεως εἰς τὴν καταβολὴν τῶν χιλίων δραχμῶν «ἕως μὲν ὁ Λεωκράτης ἦν κληρονόμος τοῦ Πολυεύκτου πρὸς ἐκεῖνον ἦν μοι τὸ συμβόλαιον.» Ἀλλ' ἀνακληθείσης τῆς εἰσποιήσεως τοῦ Λεωκράτους ὁ Πολύευκτος» τελευτῶν διέθετο ὅρους ἐπιστῆσαι χιλίων δραχμῶν ἐμοὶ τῆς προικὸς ἐπὶ τὴν οἰκίαν» καὶ «ὅτε ὁ Πολύευκτος μοχθηρῶς εἶχε τηνικαῦτα τὴν οἰκίαν ταύτην ἀποτιμῶμαι πρὸς τὰς δέκα μνᾶς, ἐξ ἧς διακωλύει με τὰς μισθώσεις κομίζεσθαι Σπουδίας.» Εἰς ἀπότισιν λοιπὸν τῶν ὀφειλομένων χιλίων δραχμῶν ὁ Πολύευκτος διέταξε νὰ ἐνεχυρασθῇ εἰς τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ ἡ οἰκία, οὕτω δὲ ὁ γαμβρὸς κατέχων αὐτὴν *ἀποτιμᾶται πρὸς τὰς δέκα μνᾶς*, ὅπερ ἐστὶ διαχειρίζεται τὴν οἰκίαν ὡς προικῷον κτῆμα, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πολυεύκτου ἐκμισθῶν αὐτήν. Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ ὑποθήκης κατὰ τὸ γαλλικὸν δίκαιον, ἤτοι προνομίου τοῦ πιστωτοῦ ἐπὶ τῆς ἀξίας κτήματος μένοντος εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ὀφειλέτου. Τὴν ὑποτεθεῖσαν οἰκίαν κατέχει ὁ ὑπὲρ οὗ ἡ προὶξ συνέστη, καὶ τὸ *ἀποτιμῶμαι πρὸς τὰς δέκα μνᾶς* σημαίνει οὐχὶ ἔχω προνόμιον ὑποθήκης, ἀλλὰ *διαχειρίζομαι ὡς προικῷον* ἀντὶ τῶν δέκα μνῶν (ἐκμισθῶν τὴν οἰκίαν).

Ἀλλ' ὑποτιθεμένου ὡς ἰσχύοντος παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις τοῦ Ναπολ: κώδικος, ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ὅρου δὲν ἐξηγεῖται διὰ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κ. Dareste.

Ἐὰν συνωμολογήθη ὑποθήκη διὰ τὸ ὅλον τῆς προικός, καὶ ὁ ὅρος ἐστήθη ἐπὶ τοῦ Εὐξενίππου, ἡ σημείωσις τοῦ χρέους συνεποσοῦτο εἰς 4000 δραχ. Ἐὰν ὁ ὅρος ἐστήθη μετὰ τὴν καταβολὴν τοῦ ἡμίσεως τῆς προικὸς ἐπὶ Λεωστράτου ἦτον ἄσκοπος καὶ ψευδὴς ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ Εὐξενίππου, εἶναι δὲ ἀκατάληπτος ἡ δικαιολόγησις ὅτι ἡ νέα ἐγγραφὴ εἶναι ἡ μερικὴ ἀνανέωσις προηγηθείσης ἐγγραφῆς καὶ διὰ τοῦτο ἀναβιβάζεται εἰς τὴν ἀρχοντίαν τοῦ Εὐξενίππου. Ὅλαι αὗται αἱ ὑποθέσεις, ὡς καὶ ἡ τῶν ὀφειλομένων τόκων ἐπὶ δύο ἔτη ἐξασφαλιζομένων ἐκ τῆς ὑποθήκης, κατὰ τὸ ἄρθρον 2151 γαλλικοῦ κώδικος, οὐδεμίαν ἔχουσαι ὑπόστασιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, γίνονται μόνον χάριν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν διατάξεων τοῦ Νοπολεοντείου κώδικος. Δι' αὐτῶν ὁ Γάλλος ἑρμηνευτὴς ἐζήτησε ν' ἀποφύγῃ τὰς δυσχερείας τὰς ὁποίας εὗρεν ὁ Γερμανὸς ἐκ τῆς φράσεως «καὶ τὸ ἐκ τούτου (τοῦ ἡμίσεως κατ' αὐτὸν κτήματος) γινόμενον.» Ἀλλ' ἀκολουθήσας τὰς βάσεις τῆς ἑρμηνείας τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιοδίφου περιέπεσεν εἰς δυσχερείας ἔτι μᾶλλον ἀνυπερβλήτους. Διότι ἀκριβῶς ἡ κλεὶς τῆς ἑρμηνείας τῆς ὅλης ἐπιγραφῆς εὑρίσκεται εἰς τὴν τοῦ ἡμίσεως ὡς ἀναφερομένου εἰς τὴν προῖκα, ἢ εἰς τὸ ὑποτεθὲν κτῆμα. Ὁ Γάλλος ἀκολουθεῖ τὸν Γερμανὸν ἐννοῶν τὸ ἥμισυ τῆς προικός, ἀλλ' ἀρκούντως νομίζω ἀπέδειξα ἐννοητέον τὸ ἥμισυ τοῦ κτήματος.

Προσθήκη. Εἶχον ἤδη παραδώσει πρὸς ἐκτύπωσιν τὴν μελέτην μου περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὅρων, ὅτε ὁ κ. Κ. Ἀντωνιάδης ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ἀρχαιολ. ἐφημερίδι τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἐν Ἀμαρουσίῳ εὑρεθέντος ὅρου

Ὅρος χωρίο προικὸς
Ἱπποκλεία Δημοχα
ρ]ος Λευκονοιῶς Τ.
Ὅσῳ πλείονος ἄξι
ον] Κεκροπίδαις [υ
πόκειται καὶ λυκ[ο
μή]δαις καὶ Φλυεῦ[σι.

Ἡ γραμματικὴ ἔννοια τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι σαφής. Τὸ χωρίον ὑπόκειται εἰς τὴν πληρωμὴν ἑνὸς Ταλάντου, τῆς προικὸς τῆς Ἱπποκλείας, καὶ διὰ τὸ πλεονάζον τῆς ἀξίας ὑπόκειται εἰς ἀπαιτήσεις τῶν Κεκροπιδῶν Λυκ....δῶν καὶ Φλυέων. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν νομικὴν ἑρμηνείαν γεννῶνται ἀπορίαι· ἆρα ὁ ὅρος ἐτέθη ἐπὶ κτήματος τοῦ πατρὸς τῆς Ἱπποκλείας καὶ ὑπὲρ τοῦ συζύγου εἰς ἀσφάλειαν τῆς ὀφειλομένης προικός; Εἶναι ἔγγραφὴ πρώτης ὑποθήκης ὑπὲρ τῆς Ἱπποκλείας, δευτέρας ὑπὲρ τῶν Κεκροπιδῶν τρίτης ὑπὲρ τῶν Λυκ...δῶν, καὶ τετάρτης ὑπὲρ τῶν Φλυέων; Δὲν μοὶ φαίνεται πιθανὸν ὅτι ὁ ὅρος ὑπῆρχεν ἐπὶ κτήματος τοῦ πατρὸς τῆς Ἱπποκλείας, διότι τὴν ἀπαίτησιν τῆς ὁμολογηθείσης καὶ μὴ παραδοθείσης προικὸς εἶχεν ὁ σύζυγος. Παράδειγμα τούτου ἔχομεν ἐν τῷ ἀνωτέρω (σελ.) παρατεθέντι χωρίῳ τοῦ Δημ. π. Σπουδίαν. «Ὁ Πολύευκτος τελευτῶν διέθετο ὅρους ἐπιστῆσαι χιλίων δραχμῶν *ἐμοὶ* τῆς προικὸς ἐπὶ τὴν οἰκίαν». Πιθανώτερον ὅτι ὁ ὅρος ἐστήθη ἐπὶ χωρίου τοῦ συζύγου ὑποκειμένου εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς προικός, ἢ ἀνήκοντος τῇ Ἱπποκλείᾳ, διαλυθέντος τοῦ γάμου. Ἐπίσης ἀπίθανον φαίνεταί μοι ὅτι ἐν τῷ ὅρῳ πρόκειται περὶ κατατάξεως δανειστῶν ἐνυποθήκων, ἀγνώστων οὐσῶν τοῖς ἀρχαίοις τῆς τε ἀναγκαστικῆς κατασχέσεως καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ ἐκπλειστηριάσματος κατατάξεως τῶν δανειστῶν. Καθὰ ἐσημειώθη ἐν σελ. 398-399, πρόκειται περὶ δικαιώματος πηγάζοντος ἐκ μόνης τῆς προτεραιότητος τῆς ἀπαιτήσεως, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς ἐγγραφῆς ὑποθήκης. Τὸ χωρίον ὑπόκειται κατὰ πρῶτον εἰς τὴν πληρωμὴν τῆς προικὸς τῆς Ἱπποκλείας, διότι ἡ ἀπαίτησις αὐτῆς εἶναι προγενεστέρα τῆς τῶν δήμων. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ σχετικοῦ προνομίου τούτων, ἔδει νὰ ὁρίζηται τὸ ποσὸν τῆς ἀπαιτήσεως αὐτῶν.

Ἐξ ὅσων ἐσημειώθησαν ἀνωτέρω σελ. 399, ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τῶν λόγων τοῦ Δημ. π. Ὀνητ. 880, 4, π. Νικοστρ. 1249, 10 π. Ἀπατ. 896 κλπ. βεβαιοῦται ὅτι ὁ ἀρχαιότερος τῶν πιστωτῶν εἶχε τὸ δικαίωμα ἅμα τῇ ὑπερημερίᾳ τοῦ ὀφειλέτου νὰ λάβῃ εἰς κατοχὴν πᾶν ἀκίνητον τούτου κτῆμα πρὸς πληρωμὴν τοῦ χρέους. Ἀλλ' ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Λυσίου π. δημ. ἀδικημ. «ὧν δ' ἐγὼ ἀμφισβητῶ, τῷ μὲν πέντε μνᾶς, τὸ δὲ χιλίας δραχ-

»μὰς ἐπεγραψάμην, καὶ εἰ πλείονος ἄξια ἐστὶν ἢ τοσούτου, ἀποκηρυχθέντων τὸ περιττὸν ἡ πόλις λήψεται» ἐξάγεται ὅτι ἐὰν ἡ πόλις εἶχε κατὰ τοῦ αὐτοῦ ὀφειλέτου ἀπαιτήσεις, ἠδύνατο νὰ ἐκθέσῃ τὸ κτῆμα εἰς δημοπρασίαν, καὶ ἀπέναντι αὐτῶν νὰ λάβῃ τὸ πλεονάζον τοῦ τιμήματος ἐκ τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ ἀρχαιοτέρου πιστωτοῦ. Τὸ αὐτὸ δικαίωμα πιθανῶς εἶχον οἱ δῆμοι καὶ πᾶς μεταγενέστερος πιστωτής. Τοῦθ' ὅπερ ὅμως πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ δίκαιον ὑποθήκης, καὶ κατατάξεως δανειστῶν. Οὔτε ἡ θέσις (ὑποθήκη) εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἀποκήρυξιν, οὔτε ἡ ἀποκήρυξις εἶχεν ὡς βάσιν προνόμιον ὑποθήκης, ἤτοι θέσεως. Ἀπεναντίας διὰ τῆς θέσεως ὡς εἰς τὸ ἀρχαῖον δίκαιον ἐνοεῖτο καὶ ἐνηπκεῖτο (fiducia) ὁ θέμενος καθίστατο ἀμετακλήτως κύριος τοῦ κτήματος ἅμα τῇ ὑπερημερίᾳ τοῦ ὀφειλέτου, ἀπεκλείετο δὲ καὶ αὐτὸ τὸ δικαίωμα τῆς ἀποκηρύξεως ὑπὲρ τῶν λοιπῶν δανειστῶν. Ὥστε ἡ ἐπιγραφή, περὶ ἧς ὁ λόγος, εἶναι δήλωσις οὐχὶ δικαιώματος ὑποθήκης ἐπὶ ἀλλοτρίου κτήματος, οὐδὲ θέσεως, ἀλλὰ μᾶλλον κυριότητος τῆς Ἱπποκλείας μετὰ τῆς ἐπιφυλάξεως τοῦ δικαιώματος τῆς ἀποκηρύξεως ὑπὲρ τῶν δήμων διὰ τὰ εἰς αὐτοὺς ὀφειλόμενα.

Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητος ἡ σημείωσις τῶν δήμων. Ὁ δῆμος Φλύα ἢ Φλυεία (ἐξ οὗ ὁ Εὐριπίδης) τίθεται παρὰ τοῦ Μύλλερ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Πεντελικοῦ καὶ Ἁλῶν Ἀραφηνίδων, οὐχὶ μακρὰν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀμαρουσίου (ἐπὶ τῆς συμπτώσεως τῆς 38^0 καὶ τῆς 24^0)· εἰς ἴσην δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀμαρουσίου ἀπόστασιν πρὸς δυσμὰς ὁ δῆμος Κεκροπιδῶν. Ἀγνοεῖται ποῦ ἔκειτο ὁ δῆμος Λευκονοίεων ἢ Λευκόνοιον. Ἀλλὰ δῆμος Λυκομηδῶν οὐδαμοῦ εὕρηται, ὅσον ἐγὼ γινώσκω. Μήπως τὸ Λυκ... δαις πρέπει νὰ συμπληρωθῇ διὰ τοῦ Λακ(ιά)δαις; Δὲν εἶδον τὸν ὅρον ὅπως ἦμαι βέβαιος περὶ τῆς προτεινομένης διορθώσεως. Ἀλλὰ παρατηρῶ ὅτι ὁ δῆμος Λακιαδῶν τίθεται ὑπὸ τοῦ Barbier de Bocage παρὰ τὴν ἱερὰν ὁδὸν μεταξὺ τοῦ Ἄστεως καὶ τῶν Σκιρρῶν, πολὺ μακρὰν τῶν δήμων Κεκροπιδῶν, Φλύας καὶ Ἀμαρουσίου. Ἂν ἀναπληρώσωμεν τὴν ἐν τῷ ὅρῳ ἐφθαρμένην λέξιν Λυκ... δαις διὰ τοῦ Λακιάδαις, ὁ δῆμος οὗτος θὰ ἔκειτο παρὰ τὸ Ἀμαρούσιον καὶ τοὺς δήμους Κεκροπιδῶν καὶ Φλυέων. Οὕτω δὲ ἐξηγεῖτο ὅτι, ἀμφισβητουμένου εἰς τίνα ἐκ τῶν τριῶν δήμων Κεκροπιδῶν, Φλύεων καὶ Λακιαδῶν ἀνῆκε χωρογραφικῶς τὸ χωρίον, καὶ οἱ τρεῖς εἶχον ἐπ' αὐτοῦ ἀξιώσεις διὰ τὴν πληρωμὴν ὀφειλομένων εἰσφορῶν ἢ ἐράνων δημοτικῶν.

Ι. Δ. Τυπάλδος.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΙΑΚΩΒΟΣ Α. ΓΑΡΦΗΛΔ*

Β'

Ὁ Μοντέσκιος εἶπεν ὅτι ἡ ἀρετή ἐστι τὸ θεμέλιον τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας· ὁ βίος δὲ καὶ ὁ θάνατος τοῦ προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Γαρφὴλδ ἀποδεικνύουσι ἡμῖν ὅτι αἱ χριστιανικαὶ ἀρεταὶ ὄντως εἰσὶν ἡ σταθερὰ καὶ ἀναγκαία κρηπὶς τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν. Ἀρκεῖ μόνον ἵνα ἀναγνώσῃ τις βραχεῖαν σύνοψιν τῶν κυριωτέρων γεγονότων τοῦ βίου τοῦ ἐξόχου καὶ ἐναρέτου τούτου ἀνδρός, ὅπως κατανοήσῃ τὴν μεγίστην τιμὴν καὶ τὴν ἔνθουν ἀγάπην, ἣν ἐπεδαψίλευσαν αὐτῷ οἱ συμπολῖταί του. Ὁ Γαρφὴλδ ἐστιν ὁ τελειότατος τύπος τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῶν πολυαριθμοτάτων ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, οἵτινες, ἑαυτοῖς ἐπερειδόμενοι, παρεσκεύασαν τὴν τύχην αὐτῶν (selfmade men=αὐτοποίητοι ἄνδρες). Νῦν μὲν ἀγροτικὸς ὑπηρέτης, νῦν δὲ λεμβοῦχος, δημοδιδάσκαλος, καθηγητής, ἀξιωματικός, στρατηγός, νομικός, βουλευτής, γερουσιαστὴς καὶ ἐν τέλει πρόεδρος τῆς μεγάλης δημοκρατίας, παρέχει ἡμῖν διὰ τοῦ βίου αὐτοῦ θαυμαστὸν παράδειγμα μιᾶς τῶν μάλα θελκτικῶν ἀπόψεων τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν. Ἐξ ἑνὸς τῶν λόγων του, ἐκφωνηθέντος ἤδη πρὸ ἐτῶν, παραλαμβάνω ποιητικήν τινα εἰκόνα, ἐν ᾗ ἐκφράζεται κάλλιστα ἡ πρὸς τὰ ἄνω κίνησις, ἡ ἐν Ἀμερικῇ πολλάκις γινομένη, καὶ ἄγουσα εἰς τὰς ἀνωτάτας θέσεις τοὺς ἀπὸ τῶν κατωτάτων τῆς πολιτείας βαθμίδων ὁρμωμένους. Ὁ Μακώλαιϋ προεῖπεν, ὡς γνωστόν, ὅτι ἐλεύσεταί ποτε ἡμέρα, καθ' ἣν ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς, καθὼς καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἡ πάλη τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν κεφαλαιούχων θὰ διακινδυνεύσῃ τὴν ὕπαρξιν τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, καὶ οἱ «νέοι βάρβαροι,» ἐξελθόντες ἐκ τῶν βαθυτάτων βυθῶν τῆς ἐνδείας καὶ τῆς δημαγωγίας, πειναλέοι καὶ πλήρεις μίσους καὶ φθόνου, θὰ κάμωσι χρῆσιν τῆς ψήφου αὐτῶν ἵνα καθέλωσι καὶ ἀφανῆ ποιήσωσι τὴν ὑπάρχουσαν κοινωνικὴν τάξιν. Ὁ Γαρφὴλδ οὐδόλως ἔδιδε πίστιν εἰς τὰς δυσοιωνίστους ταύτας προφητείας. «Ὁ Μακώλαιϋ, λέγει περὶ αὐτοῦ, ζῶν ἐν μέσῳ κοινωνίας, ἧς οἱ πλείονες ἄνθρωποι μέλλουσιν ἐσαεὶ μένειν καταπεθλιμμένοι ὑπὸ τὸν ὄγκον τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῶν κληρονομικῶν κεφαλαιούχων, οὐκ ἠδύνατο κατανοῆσαι κατάστασιν ὅλως διαφέρουσαν,

* Ὁ στρατηγὸς James Abraham Garfield, εἰκοστὸς γενόμενος πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, καὶ ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν τῇ 4 Μαρτίου 1881, ἐδολοφονήθη τῇ 2 Ἰουλίου ἕνεκα πολιτικῶν παθῶν καὶ ἀπεβίωσε τέλος τῇ 9 7βρίου. Διεδέξατο δὲ αὐτὸν ἐν τῇ ὑψίστῃ τῆς πολιτείας βαθμίδι ὁ τότε ἀντιπρόεδρος Chester Arthur.

ὑπὸ δημοκρατικῶν θεσμῶν δεδημιουργημένην. Θείᾳ χάριτι, προσθέτει, χάριτι τῶν ἡμετέρων προγόνων, δι' ὧν ἱδρύθη ἡ δημοκρατία αὕτη, χάριτι τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐπιτελεσάντων τὰς τῆς δικαιοσύνης ὑποσχέσεις, οὐχ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι σταθεραὶ καὶ ἀμετάβλητοι τάξεις· παρ' ἡμῖν ἡ κοινωνία οὐκ ἐμορφώθη κατὰ ὁριζόντια στρώματα οἷα τὰ τῆς γῆς· ὁμοιάζει μᾶλλον τῷ ὠκεανῷ τῷ εὐρεῖ καὶ ἀχανεῖ καὶ βαθεῖ καὶ ἀκινήτῳ, καὶ οὕτω πανταχόθεν ἐλευθέρῳ, ὥστε ῥανίς τις ὕδατος, ἐν τῷ πυθμένι ποτὲ κυλινδηθεῖσα, ἀναβαίνει ἔπειτα καὶ ἐξακολουθεῖ ἀναβαίνουσα μέχρις οὗ τελευταῖον διαλάμψῃ ὑπὸ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, κυμαινομένη ἐπὶ τῶν ἀκροτάτων τῶν κυμάτων κορυφῶν. Ἰδοὺ ἡ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας εἰκών, ὅλως καταυγαζομένης ὑπὸ τῶν εὐεργετικῶν φώτων τῆν ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. Ὅθεν πᾶν τῆς Ἀμερικῆς τέκνον, ὅσῳ πτωχόν, ὅσῳ ταπεινόν, ὅσῳ ἐγκαταλελειμμένον καὶ ἂν ᾖ, εἰ κέκτηται καλῶς κατηρτισμένην κεφαλὴν καὶ στιβαροὺς βραχίονας, δύναται ἀναβῆναι πάσας τὰς βαθμίδας τῆς κοινωνικῆς κλίμακος, καὶ ἀποβῆναι τὸ κόσμημα, ἡ δόξα, τὸ ἔρεισμα τοῦ Κράτους.»

Ὅσον τὸ κατ' ἐμὲ πιστεύω μᾶλλον ὅτι ὁ Μακώλαιϋ ὀρθῶς τὸ μέλλον διεῖδεν· εἰ ὅμως τὸ ὑπ' αὐτοῦ προβλεπόμενον φοβερὸν τοῦτο μέλλον πόρρω ἔτι ἀφίσταται, τοῦτο ἀποδοτέον, φρονῶ, μᾶλλον εἰς τοὺς ἀπεράντους χώρους καὶ εἰς τὸν ἀναρίθμητον πλοῦτον, οὓς ἡ φύσις ἐκεῖ παρέχει ταῖς νέαις γενεαῖς, ἢ εἰς τὸ ἔξοχον τῶν θεσμῶν. Πλήν, εἰ ἁπλῶς μόνον ἀναλογιζόμεθα τὸ ἐνεστώς, ἡ ποιητικὴ περιγραφὴ τοῦ Γαρφῆλδ ἀκριβής ἐστιν· οὗτος δὲ ἐστὶ τὸ ζῶν τεκμήριον· καὶ τῳόντι οὐκ ἔστιν αὐτὸς οὗτος ἡ ῥανὶς ὕδατος ἡ ἀναβᾶσα ἐκ τοῦ πυθμένος τοῦ δημοκρατικοῦ ὠκεανοῦ δι' ἀδιαλείπτου ἀνόδου καὶ τέλος διαλάμψασα ἐπὶ τῆς ἀκροτάτης τοῦ κύματος κορυφῆς;

Ὁ Ἰάκωβος Ἀβραὰμ Γαρφῆλδ ἐγεννήθη τῇ 19 Νοεμβρίου 1831 ἐν Orange Township, οὐχὶ μακρὰν τῆς σήμερον τόσῳ ἀνθηρᾶς πόλεως τοῦ Cleveland, ἐν τῇ πολιτείᾳ τοῦ Ohio. Κατήγετο δὲ ἐξ ἑνὸς τῶν Καθαριστῶν ἐκείνων (Puritains), οἵτινες τῷ 1635 ἐγκατέλειπον τὴν Ἀγγλίαν, ἵνα πλήρους ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως ἀπολαύωσιν. Ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ λέγεται ὅτι εἶνε καθαρῶς Σαξωνικῆς καταγωγῆς· καὶ ἀληθῶς τὸ ὄνομα αὐτοῦ σημαῖνον «μάχης πεδίον», ἐσχηματίσθη ἐκ δύο ἐτύμων καθαρῶς γερμανικῶν. Οἱ γονεῖς τοῦ Γαρφῆλδ ἦλθον κατὰ τὸ ἔτος 1830 οἰκῆσαι ἐν τοῖς ἀπατήτοις τοῦ Ohio δάσεσι. Μετὰ τρία δ' ἔτη εἶχον ᾠκοδομημένον τὸν οἶκον καὶ ἡτοιμασμένην τὴν πρώην χέρσον γῆν, ἧς ἡ καλλιέργεια ἔμελλεν αὐτοῖς προσπορίσαι τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἀτυχῶς ὁ πατὴρ ἕνεκα μεγάλου καμάτου προσεβλήθη ὑπὸ περιψύξεως, ἐξ ἧς καὶ ἀπεβίωσεν. Ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἦν εὐσεβεστάτη γυνή, ὠνομάζετο δὲ Elisa Ballou· ἦν ἀπόγονος γαλλικῆς οἰκογενείας εἰς Ἀμερικὴν μεταναστευσάσης μετὰ τὴν ἀκύρωσιν τοῦ ἐν Nantes διατάγματος· ἡ ζωηρὰ πίστις τῶν Οὐγενώτων

ἐπέζη ἐν αὐτῇ, ταύτην δὲ μετέδωκε καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς. Ὅθεν ὁ πρόεδρος Γαρφῆλδ συνήνου ἐν ἑαυτῷ τὴν ψυχὴν τῶν τε Ἄγγλων καὶ τῶν Γάλλων προγεγραμμένων, τῶν Καθαριστῶν καὶ τῶν φυγάδων Καλβινιστῶν. Μόνη ἀπομείνασα μετὰ τεσσάρων τέκνων, ὧν ὁ Ἰάκωβος ἦν τὸ νεώτατον, ἡ χήρα κατώρθωσε νὰ ζήσῃ ἐν τῇ ἐπαύλει αὐτῆς διὰ σκληροτάτων μόχθων, αὐστηροτάτης φειδοῦς, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ οὐ σμικρᾶς στερήσεως· οὐχ ἧττον ὅμως, ὅτε ὁ χειμὼν διέκοπτε τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας, ἐπιμελῶς τότε ἐφρόντιζε πέμπειν τὰ τέκνα αὐτῆς εἰς τὸ πλησιέστατον σχολεῖον. Ἐκεῖ ὁ νεαρὸς Ἰάκωβος κατελήφθη ὑπὸ ἀκορέστου δίψης τῆς τῶν βιβλίων ἀναγνώσεως· ἔτι παῖς ὤν, λαβὼν ὡς βραβεῖον τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἐν βραχεῖ διαστήματι ἐξέμαθεν αὐτὴν ὁλόκληρον· ἐκτήσατο μετ' οὐ πολὺ τὸν Robinson Crusoé, ὃν μετὰ τοιαύτης ἐπιμελείας ἐπανειλημμένως ἀνέγνω, ὥστε ἠδύνατο εἰπεῖν ἐκ στήθους ὁλόκληρα ἐξ αὐτοῦ κεφάλαια. Οὕτω δὲ κατεβρόχθισεν, οὕτως εἰπεῖν, ἅπαντα τὰ βιβλία τῆς τε μητρικῆς μικρᾶς βιβλιοθήκης καὶ τῆς τοῦ δημοδιδασκάλου. Ὅ,τι δὲ ἰδίως ἤρεσκεν αὐτῷ ἦν ἡ ἐξιστόρησις θαλασσίων συμβεβηκότων καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγώνων· ἦν ἀγαθώτατος, ἀλλὰ ῥωμαλέος καὶ ἀγαπῶν τὴν πάλην, ἐκέκτητο, ὡς εἰκός, τὴν φήμην φιλέριδος παιδὸς (fighting boy).

Εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ σταδίου τοῦ Γαρφῆλδ ἀναφαίνεται ἡ κυριωτάτη ἐπίδρασις τῆς προκαταρκτικῆς σχολῆς ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ δημοκρατίᾳ· αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθὴς ῥίζα τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν· ἐξασκεῖ πολλῷ μείζονα ἐκπολιτιστικὴν ἐπενέργειαν ἢ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τῆς Εὐρώπης, διότι παραλαμβάνει τὰ τέκνα κάλλιον κατηρτισμένα ὑπὸ τῆς κατ' οἶκον ἀνατροφῆς· παρ' ἡμῖν ὁ μαθητὴς τῶν ἀγρῶν διδάσκεται τὴν ἀνάγνωσιν, πλήν, μαθὼν αὐτήν, οὐκέτι ἀναγινώσκει, καί, ὡς εἰκός, πάντων ἐπιλανθάνεται· ἐν ταῖς Ἡνωμέναις δ' ὅμως Πολιτείαις ἐκμανθάνει ἵνα ἀναγινώσκῃ ὅσα δύναται πλειότερα, διότι κύκλῳ αὐτοῦ ὁρᾷ ἅπαντας ταὐτὸ πράττοντας καὶ πανταχοῦ εὑρίσκει πρόχειρα τὰ βιβλία.

Ἑκκαιδεκαετὴς ὤν, ὁ νέος Ἰάκωβος βούλεται ἀπὸ τῶν ἰδίων χειρῶν βιοτεύειν, διὸ καὶ γίνεται ὑλοτόμος ὡς καὶ ὁ Lincoln, εὐγενὴς τέχνη, ἥνπερ αὐτὴν καὶ ὁ πολὺς Gladstone ἤθελεν ἴσως ἐκλέξαι· ἀλλ' ἐκ τοῦ δάσους, ἐν ᾧ ἐργάζεται, βλέπει διερχόμενα τὰ ἱστία τῶν ἐπὶ τῆς λίμνης Érié πλεόντων πλοίων· αἱ καλαὶ θαλασσίων πλόων ἱστορίαι ἐπανέρχονται εἰς τὴν μνήμην του· ὅθεν διανοεῖται γενέσθαι ναύτης καὶ καταβαίνει εἰς τὰς θελκτικὰς τῆς λίμνης ὄχθας, ὅπως ἀπογραφῇ. Οἱ ναῦται τοῦ πλοίου ᾧ προσῆλθε διεπληκτίζοντο πρὸς ἀλλήλους· τὴν βαναυσότητα δ' αὐτῶν φοβηθείς, ἀνεχώρησε καὶ ἠρκέσθη εἰσελθεῖν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν συγγενοῦς, ἵνα ἄγῃ ἵππους σύροντας ἐπὶ τῆς διώρυγος πλοιάρια· ἡ τῶν ὀνείρων του διάλυσις ἀπέβη δεινή· ἀθυμίᾳ περιέπεσε καὶ πυρετὸς ἐθέρμανεν αὐτόν· ὅθεν ἐπανῆλθεν οἴκαδε ὑπὸ βαρείας νόσου προσβληθείς, ἥτις μέγαν περὶ

ζωῆς κίνδυνον ἐπήγαγεν αὐτῷ. Κατὰ τὴν ἀνάρρωσίν του ὁ δημοδιδάσκαλος, βοηθῶν τῇ μητρί του εἰς τὴν θεραπείαν, ἀναφέρει ἐκείνῳ τοὺς πόρους τοὺς παρεχομένους αὐτῷ ἕνεκα τῶν ἀναγνώσεων καὶ τῆς ἀκριβοῦς μνήμης αὐτοῦ, ἵνα καὶ ὁ Γαρφὴλδ εἰσέλθῃ εἰς τὸ διδασκαλικὸν στάδιον. Τὸ σχέδιον δὲ τοῦτο ἤρεσεν αὐτῷ, ὅθεν μετέβη εἰς Geanga, ἵνα ἀκροασθῇ τῶν μαθημάτων τῆς διδασκαλικῆς σχολῆς. Ὅλοι του οἱ πόροι συνίσταντο εἰς 17 τάλληρα ἀλλ', ὅπως ἐπαρκέσῃ εἰς τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἰδίαις χερσὶν ἐργάζεται· μετ' ἀκαταμαχήτου δὲ ζήλου καὶ ἐπιμονῆς ἐκμανθάνει τὰς παλαιὰς γλώσσας, τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ μαθηματικά· ἀναγινώσκει ἅπαντα τὰ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ συγγράμματα καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀναδείκνυται ὁ πρῶτος ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῶν μαθημάτων· συνάμα δ' ὅμως, ὅπως πορίζηται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, προὐγύμναζεν ἄλλους μαθητὰς καὶ εἰργάζετο ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ ξυλουργοῦ. Γνωστὸν δ' ἐστὶν ὅτι νῦν ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις ὑπάρχουσι διάφορα Πανεπιστήμια οὕτω διωργανωμένα, ὥστ' ἐπιτρέπεται τοῖς φοιτηταῖς ἐνασχολεῖσθαι ἅπαξ τῆς ἡμέρας περὶ τέχνας καὶ ἀπὸ τούτων τὸν βίον ἔχειν. Ὁ νέος Γαρφὴλδ διεξεπαιδεύθη ἐν τῷ William's College, μιᾷ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ περιφανεστέρων σχολῶν τῆς νέας Ἀγγλίας. Καίτοι διαπρεπέστατος ἐν ταῖς γυμναστικαῖς ἀσκήσεσιν, ἠρίστευεν ὡσαύτως ἐν τῇ σπουδῇ τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας· ἡ λαμπρότης τῶν φιλολογικῶν αὐτοῦ συγγραφῶν, ἡ ἀγχίνοια καὶ ἡ τοῦ λόγου του δύναμις ἐν ταῖς διαλεκτικαῖς συζητήσεσιν ἀνεδείκνυον αὐτὸν ἐξόχως. Ἔκτοτε ἐδημοσίευσε διαφόρους πραγματείας φιλοσοφικῶν ἀντικειμένων ἐν τῇ William's Quarterly Review. Τῷ δὲ 1856, ὑποστὰς τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις, ἔτυχε τοῦ «θριάμβου» ἐν τῇ μεταφυσικῇ, σπανιωτάτης τιμῆς· ἦγε δὲ τότε τὸ 25 ἔτος τῆς ἡλικίας. Ἡ τοῦ νοῦ εὐστάθεια καὶ τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν του ἀφῆκαν βαθεῖαν καὶ στερεὰν ἐντύπωσιν καὶ παρὰ τοῖς διδασκάλοις καὶ παρὰ τοῖς συμμαθηταῖς αὐτοῦ· εἷς δ' ἐξ αὐτῶν ἔλεγε τῷ κυρίῳ Mason: «νέοι ἔτι ὄντες, οὐχ ἠδυνάμεθα κατανοῆσαι ὅλον τὸ μέγεθος τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Γαρφήλδ· πλὴν ἀλλ' ὅμως ᾐσθανόμεθα αὐτό, διότι τὸ σχῆμα καὶ ὁ ἐλάχιστος τῶν λόγων αὐτοῦ ἀπεκάλυπτον ἡμῖν αὐτό.»

Αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι μεγάλως ἐπησχόλουν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ· οὐκ ἠρκεῖτο δὲ εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τῆς θρησκείας τύπους· κατὰ τὴν ἐν τῇ σχολῇ τῆς Geanga διατριβήν του προσεχώρησεν εἰς τὴν τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ «αἵρεσιν» ἢ τῶν Καμπελλιστῶν. Οὕτως οὐδόλως ἀπεχωρίζετο τῆς μεγάλης τῶν διαμαρτυρομένων κοινωνίας καὶ μᾶλλον αὐτὴν ἐνεστερνίζετο δι' ἰδιαιτέρου καὶ οἰκειοτέρου τρόπου. Ἡ δογματικὴ τῆς αἱρέσεως ταύτης ἦν ἁπλουστάτη· ἀπῄτει μόνον πίστιν εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Πᾶσα ἀνθρώπινος ῥῆσις περὶ τῆς Θείας ἀληθείας, ἐπιβαλλομένη ὡς ὅρος ἐγκρίσεως, ἀπεκρούετο, ἅτε τόλμημα οὖσα κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀναγεννηθέντος χριστιανοῦ· ὁ Τοκεβίλλης παρατηρήσας ὅτι τὸ

θρησκευτικὸν αἴσθημα ἦν ἡ ἑδραία βάσις τῆς Ἀμερικανικῆς δημοκρατίας, ἐπορίσατο ἐκ τούτου ὅτι ἡ θρησκεία ἐστὶν ὁ ὅρος τῆς ἐλευθερίας: «δεῖ, λέγει, τὸν λαὸν πιστεύειν ἢ δουλεύειν»· ἔκτοτε δ' ὅμως ἡ ἀπιστία ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις κατέστη συχνοτέρα· ἀλλ' οὐχ ἧττον πάντες οἱ τοῦ Γαρφὴλδ λόγοι δηλοῦσιν ὅτι ἐκείνου τοὐλάχιστον ἡ εὐσέβεια ἔμεινε πάντοτε ἀκμαία καὶ ζῶσα. «Οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ» ἱδρύσαντο ἐν Hiram, πλησίον τοῦ Cheveland, σχολὴν πρὸς μόρφωσιν ἱεροκηρύκων, καὶ ἐντὸς βραχέος χρόνου διαστήματος ἀπήλαυσεν αὕτη μεγάλης φήμης. Περατωθεισῶν τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἐξετάσεων, ὁ Γαρφὴλδ ὠνομάσθη διδάσκαλος τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν καὶ τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας. Μετὰ μονοετῆ δὲ διδασκαλίαν ἐγένετο πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου· ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὁ ἐν τῷ δάσει τῆς Orangetown ὑλοτόμος, ὁ πορθμεὺς τῆς διώρυγος τοῦ Erié, πολλὴν ὁδὸν ἐβάδισεν. Ἡ σταγὼν τοῦ ὕδατος ἀνέβαινεν. Ἡ τοῦ διδάσκειν μέθοδος αὐτοῦ ἐγένετο λίαν περίβλεπτος· ἐν πρώτοις ἐσκόπει μορφῶσαι ἄνδρας· ἐσπούδαζεν ὅπως ἀναπτύξῃ τὴν ἰδίαν τῶν νέων πρωτοβουλίαν· προσέτι δὲ περὶ πλείστου ἐποιεῖτο τὰ σωματικὰ γυμνάσματα. Ἡγούμενος πρῶτον γυμνάσματος σφαίρας ἢ cricket, ἔδιδεν ἔπειτα τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἵνα συνθέσωσι πραγματείαν ἐπὶ ὑποθέσεώς τινος ὁτὲ μὲν ἐκ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, ὁτὲ δὲ ἐκ τῶν συγχρόνων γεγονότων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις πᾶς τις ἐνῆλιξ μετέχει τῶν δημοσίων πραγμάτων τε καὶ συμφερόντων τῆς ἑαυτοῦ κοινότητος, τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς ὅλης πολιτείας, ἐφρόνει ὅτι οὐδέποτε ἦν δυνατὸν πρὸ καιροῦ προπαρασκευάζειν τοὺ νέους ὅπως τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα ἐκπληρώσωσι. Καίτοι μὴ ἱερωμένος, συχνάκις παρήρχετο ἐπ' ἄμβωνος ὅπως ἐκφωνήσῃ τὴν ὁμιλίαν τῆς Κυριακῆς καὶ οὕτως ἐκέκτητο ὡς ἱεροκήρυξ μεγάλην εὐγλωττίας φήμην.

Μέχρι δ' ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ὅλως προσηλωμένος ταῖς μελέταις, ὁ Γαρφὴλδ ὀλίγον περιεσπᾶτο ὑπὸ τῶν πολιτικῶν, ἀλλ' ὅτε κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1856 τὸ κόμμα τῆς ὑπὲρ πάντων ἐλευθερίας ἐδημοσίευσεν εἰλικρινεστάτην καὶ ἐντονωτάτην προκήρυξιν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων καὶ ὅτε ἀπέδειξε τὸν στρατηγὸν Fremont, διάπυρον τῆς δουλείας ἐχθρόν, ὡς ὑποψήφιον πρόεδρον, τότε δικαιοσύνης καὶ φιλανθρωπίας ζήτημα ἐτέθη ἐνώπιον τοῦ ἔθνους, γενόμενον ἡ ἀπαρχὴ τοῦ χωρισμοῦ τῶν κομμάτων.

Τοιαύτη αἰτία οὐκ ἦν δυνατὸν ἀφεῖναι ἀδιάφορον καρδίαν γενναίαν, ἀφωσιωμένην τῷ δικαίῳ καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ· ὁ Γαρφὴλδ ἐρρίφθη ἐν μέσῳ τῆς πάλης μετὰ ζήλου ὄντως θρησκευτικοῦ, προβαίνοντος καὶ μέχρις ἐθελοθυσίας. Προὔκειτο ἀγὼν ὑπὲρ τῶν ὅλων καὶ οὐκ ἠγνόει τοῦτο, διότι διεκινδύνευον τὸ ἔσχατον τότε μέλλον τῆς μεγάλης δημοκρατίας καὶ ἡ ἑνότης τῆς πολιτείας. Οἱ μεσημβρινοί, ἵνα σώσωσι «τὸ θεόθεν διατεταγμένον», τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τῆς ἑαυτῶν κοινωνικῆς καταστάσεως, οὐδόλως ἤθελον ὀκνῆσαι φανερῶς ἀποστῆναι. Ἀναγκαῖον οὖν ἦν καταβαλεῖν

τὸν ἀποχωρισμὸν διὰ τῶν ὅπλων ἢ ἀνέχεσθαι τὸν διαμελισμὸν Πατρίδος ἣν ἠρέσκοντο θεωροῦντες ἄπειρον καὶ κατέχουσαν ὁλόκληρον τὴν Ἀμερικανικὴν ἤπειρον· ὁ Γαρφῆλδ ἦν ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἐν πρώτοις ἐζήτουν τὴν «Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», ἤτοι τὸ κράτος τῶν νόμων. Τὸ σύμβολόν του ἦν τὸ τῶν εὐσεβῶν, τῶν μὴ ἀπιστούντων περὶ τῆς τελικῆς τοῦ ἀγαθοῦ νίκης. «Γεννηθήτω δικαιοσύνη καὶ γαῖα μιχθήτω πυρί», Fiat justitia pereat mundus).

Κατὰ τοὺς ἐκλογικοὺς ἀγῶνας τοῦ 1857 καὶ 1858, καθ' οὓς ἔμελλε γενέσθαι ἡ ἐκλογὴ τῶν μελῶν τῆς ἰδιαιτέρας Βουλῆς ἑκάστης ἐπαρχίας, πολλοὺς ἐξεφώνησε λόγους κατὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς δουλείας καὶ οὕτω προσεκτήσατο πολλὴν δημοτικότητα καὶ ἐπιρροὴν ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐπαρχίᾳ, μιᾷ τῶν σημαντικωτάτων τῆς ὁμοσπονδίας, τῇ τοῦ Ohio: «Καίτοι παρῆλθον 25 ἔτη, λέγει ὁ κ. Peixotto, ὁ μεταφραστὴς τοῦ συγγράμματος ὅπερ ὁδηγεῖ με,[1] εἰσέτι μέμνημαι τῆς βαθείας ἐντυπώσεως τῶν λόγων του· ἐστὶν ἡ μεγίστη ῥητορικὴ ἐπενέργεια ἥν ποτε εἶδον· τὸ ὕψος τῶν αἰσθημάτων, ἡ ἀπὸ τῶν λόγων δύναμις, τὸ πάθος, ἡ ἰσχυρὰ ὑπόκρισις τοῦ νεαροῦ διδάκτορος ἐνεχάραξάν μοι ἐν τῷ νῷ ἀνεξίτηλον μνήμην. Τῷ 1859 ἡ γερουσιαστικὴ περιφέρεια, ἐν ᾗ εὑρίσκετο ὁ τόπος τῆς διαμονῆς αὐτοῦ (Hiram) ἐξελέξατο τὸν Γαρφῆλδ γερουσιαστὴν τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ohio· αἱ κραταιαὶ πεποιθήσεις, ὁ ἰσχυρὸς νοῦς, ἡ εὐγλωττία αὐτοῦ μετ' οὐ πολὺ κατέστησαν αὐτὸν ἡγέτην τῶν καθαρῶν δημοκρατικῶν παρὰ τῷ J. D. Cox, τῷ μετέπειτα ὑπουργῷ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπὸ τὸν πρόεδρον Grant, καὶ τῷ James Monroe, ἑνὶ τῶν δημοτικωτάτων ἀνδρῶν τῆς ἐπαρχίας του. Ὁ Γαρφῆλδ διῆγε τότε τὸ 28 ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ ἦν τὸ νεώτατον μέλος τῆς τοῦ Ohio γερουσίας.

Β'

Ὅτε ὁ Lincoln ἐξελέγη πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, βέβαιον ἦν ὅτι αἱ μεσημβριναὶ ἐπαρχίαι ἔμελλον λαβεῖν τὰ ὅπλα ἵνα καταστήσωσιν ἀνεξάρτητον ὁμοσπονδίαν, ἔχουσαν ὡς βάσιν τὴν δουλείαν. Αἱ ἐπαρχίαι, ἐν αἷς ὑπερίσχυον οἱ ἀντίπαλοι «τοῦ θεσμοῦ», ἀπεφάσισαν ἐπίσης ἵνα προπαρασκευασθῶσιν εἰς πόλεμον, καὶ πρὶν ἔτι ἡ κεντρικὴ Κυβέρνησις διανοηθῇ περὶ τῆς ἀμύνης. Κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1861 ἡ γερουσία τοῦ Ohio συνεζήτει νομοσχέδιον σκοποῦν παρασκευάσαι σῶμα 6,000 ἀνδρῶν. Ἐν τῇ συζητήσει ταύτῃ ὁ Γαρφῆλδ ἐξεφώνησε λόγον ἐξασκήσαντα ὁριστικὴν ῥοπήν, ὡς ἐναργέστατα τὴν τῶν πραγμάτων κατάστασιν ἐκθέσαντα· ἐμέμφοντο τοὺς βουλομένους λαβεῖν δεινὰς ἀποφάσεις ὡς ἐπιχειροῦντας δῆθεν

1 Le général James A. Garfield par M. Frank H. Manson, traduction française par M. Benjamin Franklin Peixotto, consul des Etats-Unis à Lyon.

τῇ αὐτονομίᾳ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ μεταχειριζομένους τὴν «πειθανάγκην»· σπουδαία ὄντως μομφὴ ἐν πολιτείᾳ τόσῳ ζηλωτῇ ἐπὶ τῇ μεγάλῃ αὐτῆς ἐλευθερίᾳ· ἰδοὺ ἡ ἀπάντησις εἰς ταῦτα τοῦ Γαρφῆλδ: «Ἐὰν διὰ τῆς λέξεως «πειθανάγκη» ἐννοῆτε ὅτι ἡ τῆς συμπολιτείας Κυβέρνησις κηρύξει καὶ ἐνεργήσει τὸν πόλεμον πρός τινα ἐπαρχιαν, οὐδένα βλέπω σπουδαῖον ἄνδρα, δημοκράτην ἢ δημοκρατικόν, τὸν ἐγκωμιάζοντα τοιοῦτο μέτρον· ἀλλ' ἐὰν ἡ ἔννοια τῆς λέξεως ταύτης εἶνε ὅτι ἡ ἀνωτέρα ἀρχὴ ὀφείλει προασπίζειν τῶν νόμων καθ' οἵων δήποτε παραβαινόντων αὐτούς, προφυλάττειν τὴν ἰδιότητα καὶ τὴν σημαίαν τῆς ἑνότητος, τιμωρεῖν τοὺς μὴ πειθομένους τῷ Συντάγματι, ἄν τε οὗτοι ὦσι δέκα, ἄν τε μύριοι, τότε κἀγὼ κηρύττομαι ὑπὲρ τῆς «πειθανάγκης», ἡ μεγάλη δὲ πλειονότης τῆς γερουσίας ταύτης καὶ τὰ ἐννέα δέκατα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐπαρχίας ταύτης συμμερίζονται τὴν γνώμην ταύτην· ἔτι πλέον, δύναμαι νὰ προσθέσω ὅτι πάντες οἱ πολῖται τῆς ὁμοσπονδίας εἰσὶν ὑπὲρ τῆς «πειθανάγκης», ἄλλως εἰσὶ προδόται.

Ὅτε ὁ πόλεμος ἤρξατο, ὁ Γαρφῆλδ ἔγραψε πρός τινα φίλον του: «Οὐχὶ ἄνευ ἄλγους, καταλήγοντος σχεδὸν εἰς δάκρυα, σκέπτομαι τὸ μέλλον· ἀλλ' ἐὰν ἐπὶ τῆς φθορᾶς τοσούτων θυσιασθεισῶν ὑπάρξεων, τοσούτων σταδίων κατεστραμμένων, δυνάμεθα ἰδεῖν ἀνισταμένην καὶ αὐξανομένην τὴν δημοκρατίαν, ἔχουσαν δὲ ὡς βάσιν κοινὴν πᾶσι τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δίκαιον, τοσαῦται θυσίαι οὐδέν εἰσι· καθ' ὅσον δ' εἰς ἐμὲ ἀφορᾷ, ἕτοιμός εἰμι παραδοῦναι τὴν ψυχήν μου ὑπὲρ τῆς πατρίδος Τοῦτο ποθῶ μόνον, τὸ ἀνταποδοῦναι αὐτῇ ὅσῳ περισσοτέρας δυνατὸν ὠφελείας πρὶν ἢ ἀπολεσθῶ».

Ἐν τῇ μνήμῃ πάντων μένει ἔτι ἀκμαία ἡ ἀξιοθαύμαστος συγκίνησις ἡ τὸν πληθυσμὸν τῶν βορείων ἐπαρχιῶν ἐπαναστατήσασα μετὰ τὴν ἧτταν τοῦ **Bull-Run** (κατὰ Ἰούλιον 1861) καὶ συναθροίσασα βαθμηδὸν ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς ἑνότητος πλέον τοῦ δισεκατομμυρίου ἐθελοντῶν· ὁ κύριος Mason ἀναφέρει στίχους τινὰς τοῦ **Bret-Harte**, καλῶς ἐξηγοῦντας τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην ὁρμήν.

«Πρόσεχε· ἀκούω τὴν τοῦ πλήθους πορείαν
Καὶ τὸν δοῦπον τοῦ ὡπλισμένου ὄχλου.
Πρόσεχε· τάγματα ἐκ τοῦ λαοῦ γεννηθέντα συνηθροίσθησαν
Κύκλῳ τοῦ τυμπάνου, μετὰ σπουδῆς κρούοντος τὸ ἐξεγερτήριον,
Καὶ λέγοντος «προσέλθετε
Ἐλεύθεροι ἄνδρες, προσέλθετε,
Πρὶν ἡ ἡμετέρα κληρονομία συληθῇ».
Οὕτω λαλεῖ τὸ τύμπανον, κροῦον τὸ ἐγερτήριον ῥαγδαίοις τυμπανίσμασι.

Ἄξιον θαυμασμοῦ ἀληθῶς θέαμα! Ἐκ τῶν τάξεων τοῦ διδασκαλικοῦ σώματος συνέρρευσαν πλείονες ἐθελονταὶ εἰς τὴν φωνὴν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος· φυλασσομένης τῆς ἀναλογίας, ἡ τάξις τῶν δημοδιδασκά-

λων παρέσχε δεκάκις πλείονας στρατιώτας παντὸς ἄλλου ἐπιτηδεύματος καὶ ἐπαγγέλματος. Ἐκ τῶν τριακοσίων σπουδαστῶν τῆς τοῦ Hiram σχολῆς, ἄνω τῶν ἑκατὸν κατεγράφησαν στρατιῶται, ὧν ἡγεῖτο ὁ ἐκλεκτότερος αὐτῶν διδάσκαλος, ὁ Γαρφῆλδ. Οὗτος ἀμέσως, φύσει ὢν ἀκάματος καὶ δραστήριος καὶ ἔχων ὑγιᾶ καὶ ἰσχυρὸν νοῦν, ἐσπούδασεν ἐπιμελῶς πάντα τὰ τοῦ πολέμου, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατιώτου ἐφοδίων καὶ τῶν γυμνασμάτων αὐτοῦ, μέχρι τῶν κινήσεων τῶν σωμάτων καὶ τῶν μεγάλων στρατηγικῶν κινημάτων ἐκστρατευομένου στρατοῦ. Μέγιστον στρατόπεδον πρὸς ἐκγύμνασιν τῶν στρατιωτῶν ἱδρύθη ἐν Camp-Chase πλησίον τῆς Columbus, πρωτευούσης τοῦ Ohio· ὁ Γαρφῆλδ δὲ διωρίσθη, πάντων ἐπευφημούντων, συνταγματάρχης τοῦ 42 Συντάγματος.

Ἠπίστατο πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἐμπνεῦσαι τὸν διακαῆ ὑπὲρ πατρίδος ἐνθουσιασμόν του· ἡ τοῦ σώματος εὐρωστία ἐφύλασσεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ καμάτου καὶ τῆς ἀσθενείας· ὅλην τὴν ἡμέραν εἰργάζετο ὡς καὶ μέρος τῆς νυκτός· ἔδει τὰ πάντα διδάσκειν τοὺς ἐθελοντὰς τούτους, προθυμοτάτους μέν, ἀλλ' οὐδόλως προπαρεσκευασμένους πρὸς χαλεπὸν πόλεμον, ἐπὶ ἀπείρου πεδίου ἀρχόμενον. Ἐφρόντισεν ὅπως ἐκγυμνάσῃ αὐτοὺς οὐχὶ μόνον εἰς τὰς πορείας καὶ τὴν σκοποβολήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν γεφυροποιΐαν, εἰς τὴν ἐπισκευὴν τῶν σιδηροδρόμων, εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ τηλεγράφου, εἰς τὴν ὕψωσιν ἐρυμάτων καὶ προχείρων προφυλακτηρίων. Ὁ Γαρφῆλδ ταχέως ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν τοῦ δεῖξαι ὅτι, πλὴν τῆς θεωρίας, ἐκέκτητο καὶ τὸ βλέμμα εἰδήμονος τῶν τῆς στρατηγικῆς. Ὁ στρατηγὸς Buell, ὑφ' ὃν ἐστρατεύετο, ἐντεταλμένος ἦν ἀπελαύνειν τοὺς ἀντάρτας ἐκ τοῦ Kentucky, ἔνθα ἦρχεν ὁ στρατηγὸς Marshall. Ὁ Γαρφῆλδ προέτεινε τῷ ἀρχηγῷ αὐτοῦ σχέδιον στρατείας, ὅπερ ἐνεκρίθη καὶ οὗτινος ἡ ἐκτέλεσις ἐν μέρει ἐπετράπη αὐτῷ· περικλεὴς δ' ἐγένετο ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Middle-Creek. Οἱ ἐναντίοι ἦσαν ἐπὶ ὑψώματος κεχαρακωμένοι καὶ ὑπὸ ποταμοῦ προπεφυλαγμένοι· ὁ Γαρφῆλδ μετὰ πολλῷ ἥττονος δυνάμεως διέβη τὸν ποταμὸν καὶ ἀνέβη τὸν γήλοφον ὑπὸ τὸ ἐχθρικὸν πῦρ. Οἱ καλῶς ἠσκημένοι στρατιῶται αὐτοῦ ἄριστα ἐπυροβόλουν καὶ ῥᾳδίως ἠδύναντο ὠφέλειαν ἐκ πάσης τοῦ γηπέδου ἀνωμαλίας λαμβάνειν, διὸ μετὰ πεισματώδη καὶ χαλεπὸν ἀγῶνα τοὺς Μεσημβρινοὺς ἐκ τῆς χώρας ἐξήλασε καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς εἰς Βιργινίαν καταφυγεῖν. Ἡ νίκη αὕτη, ἡ πρώτη τῶν τῆς Ὁμοσπονδίας στρατῶν, περιήχησε τὰ πέρατα τοῦ μεγάλου ἐκείνου κράτους καὶ πανταχοῦ ἐξήγειρε τὸ θάρρος καὶ τὸ φρόνημα· χάριν δ' αὐτῆς ἀπενεμήθη τῷ Γαρφῆλδ ὁ βαθμὸς στρατηγοῦ.

Κατὰ τὴν μεγάλην μάχην τοῦ Pittsburgh-Landing, ἐν ᾗ ἡ συνένωσις τοῦ σώματος τοῦ Buell ἐγένετο αἰτία τῆς τῶν μεσημβρινῶν ἥττης, καὶ πάλιν ὁ Γαρφῆλδ προέσχε πολὺ κατά τε τὴν τόλμην καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν αὐτοῦ βουλευμάτων· διὸ μετ' οὐ πολὺ προήχθη εἰς ὑψηλοτέραν ἀρχήν. Τῇ

20 Φεβρουαρίου 1863 ὠνομάσθη ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ τοῦ Cumborland ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Rosecrans, ἐνεργοῦντος τότε ἐν τῷ Tennessoe κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ Bragg. Ὁ Rosecrans, πρῶτον ἱκανοὺς μῆνας καταναλώσας ἵνα τὰ ἀρκούντως ποικίλα καὶ ἀσυνάρτητα τοῦ στρατοῦ του στοιχεῖα ὀργανώσῃ, ἠπόρει ὅπως ἐπὶ τοὺς πολεμίους βαδίσῃ· ὁ Γαρφῆλδ ἔπεισεν αὐτὸν εἰς τοῦτο δι' ἐκθέσεως οὔσης κατὰ τὴν γνώμην τῶν εἰδημόνων ἀριστούργημα· οὗτος μόνος τῳόντι διέγραψε τὸ σχέδιον ὅλον τῆς ἐκστρατείας τοῦ Tullahoma, ἧς ὁ κ. Whitelaw Reid ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἠδυνήθη εἰπεῖν ὅτι ἡ πρώτη ἀντίληψις ἦν τελεία καὶ ἡ ἐξεργασία ἀρίστη. Ἐν τῇ τόσῳ διαμφισβητηθείσῃ τοῦ Chickamauga μάχῃ ἡ ἐξυδέρκεια καὶ ἡ ἰδία ἀνδρεία τοῦ Γαρφῆλδ συνήργησαν ἐν κρισίμῳ καὶ τελευταίᾳ ὥρᾳ καὶ παρέσχον ἀπαραίτητον ἐπικουρίαν τῇ ἡρωϊκῇ ἀμύνῃ τοῦ στρατηγοῦ Thomas, ὥστε οὕτω διέσωσαν τὸν στρατὸν τῆς Ὁμοσπονδίας ἀπὸ βεβαίας καταστροφῆς. Ὁ ἵππος του ἐφονεύθη ὑπ' αὐτὸν καὶ ἐν τῷ μέσῳ φονικωτάτου πυρὸς κατώρθωσεν ἵνα στήσῃ κανονοστοιχίαν, κατασχοῦσαν ἐκ τοῦ πλαγίου κίνησίν τινα τοῦ ἐχθροῦ· τοῦτο ἦν τὸ τελευταῖον αὐτοῦ στρατιωτικὸν κατόρθωμα.

Ἐν τῷ Ohio εἶχεν ἐκλεχθῇ μέλος τῆς 38 συνελεύσεως τῶν Βουλῶν, μελλούσης συνεδριάσαι τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1863. Ὁ πρόεδρος Lincoln, πρὸς ὃν εἶχε μεταβῇ ἵνα δώσῃ πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἐν Cumborland στρατοῦ, ἐξελιπάρησεν αὐτὸν ἐλθεῖν καὶ κατασχεῖν τὴν ἐν τῇ βουλῇ ἕδραν του. Ἐκεῖνο δὲ οὗ ἡμεῖς δεόμεθα, ἔλεγεν, ἐστὶ ῥήτωρ ὅστις, ἐκ τοῦ σύνεγγυς γνωρίσας τὰ τοῦ πολέμου, δυνηθήσεται καλῶς ἐκθεῖναι τῇ ἐθνοσυνελεύσει τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ καὶ τὰς θυσίας ἃς εἰσέτι ἀπαιτεῖ ὁ τέλειος ἡμῶν θρίαμβος. Οὐχὶ ἄνευ θλίψεως καὶ κόπου ἐδέησεν ὑπακοῦσαι τῷ προέδρῳ, διότι καὶ ὁ στρατηγὸς Thomas ἐκάλει αὐτὸν παρ' αὐτῷ βουλόμενος ἐμπιστεῦσαι αὐτῷ τὴν τοῦ σώματος ἀρχὴν ἀλλὰ τέλος ἐδέησε ἵνα ἀποθέσῃ τὸ δίπλωμα ὑποστρατήγου, ὅπερ τότε ἔλαβε· πρὸ πάντων ὅμως ἐλυπεῖτο, μηκέτι βλέπων τὸ ἔνδοξον 42 Σύνταγμα ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς δεκατευθὲν καὶ τὴν αὐτοῦ σημαίαν ὑπὸ τῶν σφαιρῶν κατεσχισμένην· πλὴν καὶ αὐτὸς ὁ στρατὸς ἤνωσε τὰς ἑαυτοῦ προσλιπαρήσεις ταῖς τοῦ Lincoln, ὅθεν ἐνέδωκεν. Ὡς ἀντιπρόσωπος δὲ τοῦ Ohio ἐκάθισεν ἐν τῇ συνελεύσει, ἣν δὲν ἀφῆκε πλέον εἰμὴ ὅπως ἀνέλθῃ ἐπὶ τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν.

Κοινῶς ὁμολογεῖται ὅτι ἔδειξεν ὁ νεαρὸς στρατηγὸς κατὰ τὴν διετῆ ταύτην ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν ἔξοχον καὶ ἰδιάζουσαν στρατηγικὴν εὐφυΐαν. Ἐκφωνῶν τὸν ἐπιτάφιον λόγον τοῦ στρατηγοῦ Thomas, θαυμασίως περιέγραψε τὰ προσόντα, ὧν σήμερον χρήζει ἄρχων στρατοῦ· εἰσίν, ὡς διαβεβαιοῦσιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοί, ὅσα ἀκριβῶς διέκρινον αὐτὸν ἐκεῖνον. Ὁ βίος τοῦ Thomas, ἔλεγεν, ἐστὶ τὸ κλέος συντόνου καὶ ἐπιμόνου ἐργα-

σίας, ἥτις συνάμα ἀνακαλύπτει ἡμῖν τοῦ πνεύματός του τὴν ἔξοχον ὑπεροχήν. Εἷς τῶν στρατιωτικῶν προγυμναστῶν του ἐν τῇ σχολῇ τοῦ West Point, ἔλεγε περὶ τοῦ ἐπιφανοῦς αὐτοῦ μαθητοῦ ὅτι ἐν τῇ σχολῇ οὐδέποτε κατέλειπε ζήτημά τι χωρὶς τοῦ ἐξετάσαι αὐτὸ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις· τοιοῦτον πάλιν βλέπομεν αὐτὸν ὅτε ἡγεῖτο τοῦ στρατοῦ. Μάχη κατ' ἐκεῖνον, οὐκ ἦν, ὡς παρ' ἄλλοις, εἶδός τι σεισμοῦ ἢ ἐν ἐκρήξει ἡφαιστείου συγκεχυμένη σύμμιξις ἀνδρῶν τολμηρῶν καὶ ὁρμητικῶν ἵππων, περικεκαλυμμένων ὑπὸ τῶν ἀστραπῶν καὶ τοῦ καπνοῦ τῶν τηλεβόλων· ἦν ἡ συγκέντρωσις δυνάμεων κατ' ἄλλων δυνάμεων, γενομένη κατά τινας μαθηματικοὺς συνδυασμούς, ὑπολογισμὸς παρατάξεων καὶ θέσεων, ταγμάτων καὶ λόχων, δυνάμεως τοῦ μετάλλου καὶ ἀντιστάσεως. Ἐγίνωσκεν ὅτι τὰ τῆς νίκης στοιχεῖα οὐκ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης δημιουργοῦνται, ἀλλὰ καρτερικῶς ἐν τῇ τῶν στρατοπέδων ἠρεμίᾳ ἐξεργάζονται διὰ τῆς τελειότητος τῆς διοργανώσεως καὶ διὰ τῆς πλήρους παρασκευῆς τῶν ταγμάτων τοῦ στρατοῦ. Ἡ παρατήρησις αὐτοῦ πρὸς λοχαγὸν τοῦ πυροβολικοῦ, περὶ τὴν ἐπιθεώρησιν κανονοστοιχίας ἀσχολούμενον, ἀξία ἐστὶ μνείας, ἅτε ἐμφαίνουσα πῶς ἐννόει τὴν τῆς νίκης θεωρίαν: «Ἔχε ἐπιμελῶς τὰ πάντα τεταγμένα, διότι ἐνίοτε καὶ τροχὸς ὑποστάτου κρίνει τὴν νίκην·» διό, ὅτ' ἐσήμαινεν ἡ στιγμὴ τῆς συμβολῆς, τόσον ἀκριβῶς ἐγνώριζε τὰ τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ τὴν σχετικὴν δύναμιν τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν, ὥστε ἠδύνατο ἀσφαλῶς εἰπεῖν ποίαις τοῦ ἐχθροῦ προσβολαῖς ἦν δυνατὸν ἀντέχειν καὶ τί ἠδύνατο πρᾶξαι κατ' αὐτοῦ. Ἐν τῇ συνελεύσει ὁ Γαρφῆλδ παρέσχε τῷ στρατῷ ὅσας ὠφελείας παρ' αὐτοῦ ἤλπιζε· συνάμα δὲ ἐξηκολούθει μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφοσιώσεως συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας. Μὴ δυνάμενος δὲ τὰ καθήκοντα ἀναλαβεῖν ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Hiram καὶ σχεδὸν συνεχῶς ἐν Washington εὑρισκόμενος, τῷ δικανικῷ ἐπαγγέλματι προσηρτήσατο, ἵνα ἰδίᾳ δικολογήσῃ ἐνώπιον τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου ἐν ταῖς συνταγματικαῖς δίκαις· καὶ πρότερον ἤδη διέτριψε περὶ τοὺς νόμους καὶ προήγετο, ἐπιτιθέμενος ἐν τοῖς λόγοις του τῇ ἀνταρσίᾳ τῶν Μεσημβρινῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε διηρεύνησεν ἀκριβέστατα τὰ ζητήματα τ' ἀφορῶντα εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἐπαρχιῶν σχέσεις καὶ τὰς μετὰ τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς. Ἐνεπιστεύθησαν δὲ αὐτῷ διαφόρους σπουδαιοτάτας δίκας, δι' ἃς πολλὴν δόξαν προσεκτήσατο καὶ μάλιστα ὡς περὶ τὸ δημόσιον δίκαιον εὐδόκιμος. Ἡ συμπεριφορά του ἐν τοῖς ζητήμασιν ἅτινα εἰς τοὺς μεσημβρινοὺς ἀφεώρων, ἦν αὐτὴ ἐκείνη ἥτις ἠδύνατο ἀναντιρρήτως ἐμπνεῦσαι τὰς πράξεις αὐτοῦ κατὰ τὴν προεδρείαν του, ἤτοι ἰσχυρὰ καὶ ἀπόλυτος διατήρησις τῆς ἰσότητος ὑπὲρ τῶν μαύρων, πλὴν πολιτικὴ λήθη καὶ ἐπανορθώσεως ὑπὲρ τῶν πρώην δεσποτῶν αὐτῶν, ὁριστικῶς ἡττημένων. Ἰδοὺ τί εἶπε περὶ τούτου ἔν τινι δικανικῷ λόγῳ: «Ἐν τῷ φοβερωτάτῳ κλύδωνι, ὃν ποτε ἡμῖν ἐπέπρωτο ὑποστῆναι, ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἔθηκεν

ὑπὸ τὴν ἐπομένην αἵρεσιν ἢ τὴν ἡμετέραν ἐλευθερίαν ἀποβαλεῖν ἢ τοὺς δούλους ἐκποιῆσαι· ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ ἀπορίᾳ ὄντες, τοὺς μιγάδας παρεκαλέσαμεν, εἴπομεν αὐτοῖς βοηθῆσαι ἡμῖν ἵνα τὴν δημοκρατίαν σώσωμεν καὶ ἐν τῷ φονικῷ πυρὶ τῶν τηλεβόλων ἐποιήσαμεν πρὸς αὐτοὺς συμμαχίαν διαβεβαιωμένην διὰ τοῦ αἵματος ἑκατέρων, οἵτινες ἐπεκαλούμεθα τὸν Θεὸν μάρτυρα. Διὰ τοιαύτης συνθήκης ἠγγυήθημεν τὰ δεσμὰ αὐτῶν διαρρῆξαι καὶ καταστῆσαι αὐτοὺς μετόχους ὅλων τῶν ὠφελειῶν καὶ τῶν εὐεργετημάτων τῆς ἐλευθερίας. Ταῦτα περὶ τῶν ἀπελευθέρων· ὡς πρὸς ὅ,τι δ'ἀφορᾷ εἰς τὸ μέλλον, προστίθησιν, οὐδέποτε ὀφείλομέν τι ἐπιχειρῆται μὴ συνᾆδον τῷ πνεύματι καὶ τῇ φύσει τῶν ἡμετέρων θεσμῶν. Ὁ σκοπὸς πάσης ἡμῶν σπουδῆς δέον νὰ ᾖ οὗτος: οὐδὲν ὑπὲρ τῆς ἀνταποδόσεως, τὸ πᾶν δὲ ὑπὲρ τῆς πλήρους ἀσφαλείας· ἀμνημονήσωμεν τοῦ παρελθόντος καὶ σκοπῶμεν τὸ ἐνεστὼς καὶ τὸ μέλλον. Οἴμοι! οὐδὲν ἐπανορθῶσαι δύναται τὰς ζημίας ἃς ἤδη ὑπέστημεν· οἱ τεσσαρακοντάκις μύριοι τάφοι, ἔνθα καθεύδουσιν οἱ ἡμέτεροι πατέρες καὶ ἀδελφοί, οἱ ἐν τοῖς πρὸς τοὺς ἀντάρτας ἀγῶσι φονευθέντες, κεκλεισμένοι μενοῦσι μέχρις οὗ ὁ τῆς ἀναστάσεως ἄγγελος καλέσῃ τοὺς τεθνεῶτας· ἀλλ' ἀποστρέψωμεν τὰ βλέμματα ἡμῶν ἀπὸ τοῦ περιλύπου καὶ ἐνδόξου παρελθόντος καὶ ἐν τῷ δικαίῳ ζητήσωμεν ἀσφάλειαν ἣν οὐδέν ποτε δυνηθήσεται διαταράξαι.» Ὁ Γαρφῆλδ συνέδρευσεν 17 ἔτη ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει, πρῶτον ὡς ἀντιπρόσωπος, καὶ ἀρτίως ὡς γερουσιαστὴς τοῦ Ohio· οὐδόλως ἐζήλου θέσιν ὑψηλοτέραν ἐκείνης ἣν οἱ συμπολῖται αὐτοῦ σχεδὸν παμψηφεὶ πρὸ μικροῦ ἐνεπιστεύσαντο αὐτῷ. Ἑκάστη ἐπαρχία, ὡς γνωστόν, δύο μόνον γερουσιαστὰς ἀποδείκνυσιν· ὅθεν, ἐν τῇ ὁμοσπονδιακῇ γερουσίᾳ ἀντιπροσωπεύειν τὸ Ohio, ἐπαρχίαν ἔχουσαν τὴν ἔκτασιν τῆς Ἀγγλίας, καὶ συχνάκις ῥυθμίζουσαν τὴν γενικὴν πολιτικήν, ἐστὶν ἓν τῶν μεγίστων τῆς δημοκρατίας ἀξιωμάτων.

Ὁ Γαρφῆλδ ἀπεδείχθη ὑποψήφιος πρόεδρος ἀπροσδοκήτως, καὶ χωρὶς πρὸς τοῦτο τῆς ἐλαχίστης προσπαθείας ἐκ μέρους αὐτοῦ. Ἡ προκαταρκτικὴ συνέλευσις τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος συνῆλθε κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1880 ἐν Chicago, ἵνα ἐκλέξῃ τὸ ὄνομα ἐν ᾧ ἔμελλον πανταχόθεν συναχθῆναι αἱ ψῆφοι τῶν συμπολιτευομένων· συνίστατο δὲ ἐξ 756 ἀπεσταλμένων ἁπασῶν τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἦν καὶ ὁ Γαρφῆλδ. Τρεῖς ἀνταγωνισταὶ ἦσαν παρόντες· ὁ πρώην πρόεδρος Γράντ (Grant), μετὰ πλείστου ζήλου στηριζόμενος ὑπὸ ἰσχυροῦ κόμματος, οὗ ἡγέτης ἦν ὁ τοῦ New-York γερουσιαστὴς Conkling, εἶτα ὁ τοῦ Maine γερουσιαστὴς Blaine καὶ τέλος ὁ Sherman, πρώην ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὁ τόσῳ θαυμασίως καὶ ἐπιτυχῶς τὰ δημόσια χρήματα διαχειρίσας. Πολλὰς ἡμέρας διήρκεσεν ἡ συζήτησις καὶ ἡ ψηφοφορία ἄνευ πρακτικοῦ ἀποτελέσματος, διότι οὐδεμία ἀνεδεικνύετο πλειοψηφία.

Ὁ Γαρφὴλδ ἦν ὀπαδὸς τοῦ Sherman, καὶ πολλάκις ἔλαβε τὸν λόγον ὅπως ὑποστηρίξῃ αὐτόν· γεγονὸς δὲ ἐξαιρετικὸν ἐν συνελεύσει, ἐν ᾗ ὁ ἀνταγωνισμὸς ἐξήγειρε ζωηρότατα τὰ πάθη, ἦτο ὅτι πάντοτε μετὰ μεγίστου σεβασμοῦ ἠκροῶντο αὐτοῦ· τοῦτο ἦν δεῖγμα πρόδηλον τῆς δημοσίας ὑπολήψεως καὶ τιμῆς ἧς παρὰ πᾶσιν ἀπήλαυεν, καὶ ἔκφανσις ὅτι οἱ δημοκρατικοὶ οὐκ ἠδύναντο εἰς τὰς τῶν συμπολιτῶν ψήφους προτείνειν δημοτικώτερον ὄνομα. Ἡ ἰδέα αὕτη αὐτομάτως καὶ συγχρόνως πάντοθεν ἀνεφύη. Ἐπιστολαί, τηλεγραφήματα, ἐφημερίδων ἄρθρα πανταχόθεν συνέρρεον ἐπαναλαμβάνοντα: «ἐκλέξατε τὸν Γαρφὴλδ»—Ἡ «φωνὴ λαοῦ» ἠκούσθη ὑπὸ τῆς συνελεύσεως, ἀπαυδησάσης ὁλοκλήρους ἡμέρας ἐπαναλαμβάνειν τὴν αὐτὴν μυστικὴν ψηφοφορίαν, διδοῦσαν ἀείποτε τὴν αὐτὴν τῶν ψήφων διανομήν. Οἱ τρεῖς ἀνταγωνισταὶ ἐγκατελείφθησαν· ὁ δὲ Γαρφὴλδ ἀνεκηρύχθη ὑποψήφιος τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, καὶ ἐν βραχεῖ ἐξελέγη πρόεδρος διὰ μεγίστης πλειονοψηφίας.

Γ'

Ἀναλαβόντα τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1881, τὸ ἀποτρόπαιον ἀνοσιούργημα [1], τὸ ῥίψαν αὐτὸν ἐπὶ κλίνης ὀδυνῶν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν δεῖξαι οἷος ἠδύνατο ἀναφανῆναι ὡς ἄρχων τῆς πολιτείας. Οὐχ ἧττον ὁ πρῶτος αὐτοῦ λόγος ἀπέβλεψεν εἰς τὸ συστῆσαι τὴν ἀντικατάστασιν τῆς διαίτης ἀντὶ τῆς βαρβάρου χρήσεως τῆς βίας, ὅπως τὰς διεθνεῖς ἔριδας διαλύῃ· μία δὲ τῶν πρώτων αὐτοῦ πράξεων ἦν τὸ προτεῖναι τῇ Εὐρώπῃ ὅπως νομισματικὴν ἕνωσιν μετὰ τῆς Ἀμερικῆς ποιήσῃ, πρὸς πλείονα εὐκολίαν τῶν ἐμπορικῶν τῶν δύο ἠπείρων συναλλαγῶν. Ὁ φίλερις παῖς (fighting boy), ὁ ἐν ταῖς μάχαις δοξασθεὶς στρατηγός, οὐδὲν ἄλλο ἐπόθει καὶ ἐκήρυττεν ἢ τὴν εἰρήνην. Ὡς πάντες οἱ ὀξυδερκεῖς Ἀμερικανοί, ἐπεθύμει δοῦναι σύνθημα τῇ μεγάλῃ δημοκρατίᾳ τὴν ἱερὰν τοῦ εὐαγγελίου ῥῆσιν. «Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.»

Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι διατηροῦσι στρατὸν μόνον ὅπως τηρῇ τὴν τάξιν ἐν τοῖς συνόροις, καὶ ἔχουσι περὶ τὰς 20 χιλιάδας ἀνδρῶν διὰ 51 ἑκατομμύρια ψυχῶν. Καὶ ὅμως, διὰ τοῦ ἐτησίου περισσεύματος τῶν ἐσόδων, ὑπερβαίνοντος τὸ ἥμισυ δισεκατομμύριον φράγκων, ἠδύναντο ἀναντιρρήτως πολυάριθμα ἐξοπλίσαι συντάγματα εὐκολώτερον ἢ τὰ πλεῖστα τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν· ἐὰν δὲ μὴ πράττωσι τοῦτο, ὁ λόγος ἐστὶν ἡ φρόνησις καὶ οὐχὶ ἡ φειδώ. Παρὰ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ προγόνων ἐκληρονόμησαν τὴν πεποίθησιν ταύτην ὅτι πολυάριθμος στρατὸς καὶ δημοκρατικοὶ θεσμοί εἰσι

[1] Ἡ πραγματεία αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ τεύχει τῆς Revue des Deux Mondes, τῇ α' Ὀκτωβρίου 1881· ἔπειτα δ' ἐξεδόθη εἰς χωριστὸν φυλλάδιον ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου συγγραφέως μεταγλωττισθὲν εἰς πολλὰς γλώσσας.—(Σημείωσις τοῦ μεταφραστοῦ).

πράγματα ἀσυμβίβαστα, καὶ τὸ ἓν ἀποκλείει τὸ ἕτερον. Ἡ βάσις τῆς μὲν στρατιωτικῆς δυνάμεώς ἐστιν ἡ αὐθεντία, τῶν δ' ἐλευθέρων πολιτειῶν ἡ ἐλευθέρα συζήτησις. Καιροῦ προϊόντος, αἱ δύο αὗται ἐναντίαι ἀρχαὶ μοιραίως συγκρουσθήσονται. Ὅπου ἂν ὑπάρχῃ μεγάλη στρατιωτικὴ δύναμις, τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα μόνον ἐπιεικείας χάριν ὑφίσταται. Εὐθὺς ὡς ἐπέλθῃ μέγας κλονισμός, τὴν κοινωνίαν ἀνασείων, ὁ ἄρχων τῆς πολιτείας δύναται πραξικόπημα τολμῆσαι ὡς τὸ τῆς 18 ὁμιχλώδους (Brumaire), ἢ καὶ τῆς 2 Φεβρουαρίου 1851. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀποχωριστικοῦ πολέμου διάσημοι Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς, ἐπισκεπτόμενοι τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ἐνόμιζον διορᾶν ὄπισθεν τῶν ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου λογχῶν, ἅπασαν τὴν χώραν τότε καλυπτουσῶν, τὴν σκιὰν προσεγγίζοντος Καίσαρος. Αἱ προόψεις αὗται οὐδόλως ἐπηλήθευσαν, καὶ ὁ στρατὸς ἀπελύθη. Οἱ ἐξοπλισθέντες, ἵνα τὴν τῆς Πατρίδος ἀκεραιότητα προφυλάξωσι πολῖται, ἀνέλαβον τὰς συνήθεις αὐτῶν ἀσχολίας ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ. Οὐδέποτε δὲ τὸ τῆς ἐλευθερίας μέλλον ἐφάνη στερεώτερον ἢ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ. Ἐπειδὴ δέ, ἐνόσῳ ἡ ὁμοσπονδία μένει ἡνωμένη, οὐδὲν ξένον κράτος δυνήσεται εἰς κίνδυνον καταστῆσαι τὴν ἰσχυρὰν δημοκρατίαν, τὴν ὅλην ἤπειρον κατέχουσαν, ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον τῆς ἐξαιρετικῆς ἀπολαύσεται εὐδαιμονίας τοῦ μὴ ἔχειν χρείαν πολλοῦ μονίμου στρατοῦ. Ὁ κίνδυνος τοῦ καισαρισμοῦ τότε μόνον ἐπιφανήσεται, ὅτε οἱ τοῦ ἐσωτερικοῦ βάρβαροι, οἱ ὑπὸ τοῦ Μακώλαϋ προαγγελθέντες, ἀναγκάσουσι τὴν κοινωνίαν ὅπως ὁπλισθῇ πρὸς ἄμυναν, ἤτοι ὅτε ἡ ἀνισότης τῶν κοινωνονικῶν τάξεων καταντήσει ὑπέρμετρος, καὶ ὅτε ἡ χώρα, ἅπασα κατεχομένη, οὐκέτι πλέον παρέξει τόπον τοῖς νεωστὶ ἐλθοῦσιν.

Ὅσῳ τις κάλλιον ἀναγνωρίζει τὸν τοῦ Γαρφῆλδ χαρακτῆρα, τόσῳ μᾶλλον σέβεται καὶ θαυμάζει αὐτόν. Ἡ ὑψηλὴ διανοητικὴ ἐκπαίδευσις, συχνάκις λέγεται, σπανία ἐστὶν ἐν Ἀμερικῇ. Τοῦτο πλάνη ἐστίν. Ἐν ᾧ ἐν Εὐρώπῃ ἡ παιδεία καὶ ἡ εὐπορία συμπαραδίδονται οἱονεὶ κληρονομικῶς, ἐν Ἀμερικῇ πλειοτέρους ἄνδρας πλουσίους καὶ ἀπαιδεύτους δύναταί τις ἰδεῖν, ὡς ἐντὸς ὀλίγου χρόνου χρηματισαμένους καὶ ἐκ τούτων τῶν νεοπλούτων συμπεραίνεται: Ἡ φιλομάθεια, καὶ ἰδίως ἡ φιλομουσία, ἀπ' ἐναντίας εἰσὶ γενικαὶ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις· ὁ φιλολογικὸς ἐνθουσιασμός, ὁ παρ' ἡμῖν τὴν ἐποχὴν τῆς μυθοπλαστίας χαρακτηρίσας, καὶ ὁ μετέπειτα τόσῳ παραδόξως ψυχρανθείς, εἰσέτι εὕρηται πέρα τοῦ Ὠκεανοῦ. Σχεδὸν πάντες οἱ συντυχόντες μοι Ἀμερικανοὶ εἶχον τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῖς ποιητήν, συχνάκις τὸν Burns ἢ τὸν Longfellow, ὧν ᾄσμενοι τοὺς στίχους ἀπήγγελλον. Ὅσον καιρὸν ὁ Γαρφῆλδ ὑπεξαιρεῖν ἠδύνατο τῶν πολυασχόλων τοῦ δικαστηρίου ἢ τῆς Βουλῆς ἔργων, αὐτὸν ἀνήλισκεν ὑπὲρ τῆς ἀναγνώσεως, ἣν πολλάκις ἐπὶ πλεῖστον τῆς νυκτὸς παρέτεινεν. Ἠρέσκετο τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς ἐπανειλημμένως ἀναγινώσκειν Κατὰ τὰς ἐκστρα-

τείας, ἔφερε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ, ἐν τῷ θυλακίῳ του, τὸν Ὅμηρον· ὁ Mason διηγεῖται ὅτι ἑσπέραν τινά, πρὸ πολλοῦ ἤδη τῆς τοῦ μεσονυκτίου ὥρας παρελθούσης, τὸν Γαρφήλδ εὗρεν ἔξαλλον χαρᾶς, διότι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἔν τινι Ἕλληνι συγγραφεῖ ἀνεκάλυψε νέας περὶ Περικλέους καὶ Ἀσπασίας λεπτομερείας· καὶ ἐβουλεύετο μάλιστα ἀκριβολογῆσαι τὴν τῶν ἐπιφανῶν ἐραστῶν ἱστορίαν, τοῦ Ἀβελάρδου καὶ τῆς Ἐλοΐζης, τοῦ Δάντου καὶ τῆς Βεατρίκης, τῆς Λαύρας καὶ τοῦ Πετράρχου· καὶ ὅμως τότε εἶχε τὴν κεφαλὴν πλήρη ἀπείρων ἀριθμῶν, οὓς πρὸς μικροῦ ἐξήτασεν ὡς πρόεδρος τῆς τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπῆς. Πολὺ ἔχαιρεν ἀναγινώσκων μυθιστορήματα, μάλιστα τὰ τοῦ Dickens, καὶ οὐδὲν ἐξεδίδετο ἔχον ἀξίαν τινά, χωρὶς τοῦ σπεῦσαι καὶ ἀναγνῶσαι αὐτό. Τὴν γαλλικὴν ἐξέμαθεν ἵνα ἐντελῶς σπουδάσῃ τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας· συγχρόνως δὲ ἵνα ἀπολαύῃ μείζονα ἡδονὴν ἀναγινώσκων ἐν τῷ πρωτοτύπῳ τοὺς μεγάλους αὐτῆς συγγραφεῖς. Πρόεδρος τοῦ ἐν Washington φιλολογικοῦ Συλλόγου, ἥδετο συνάγων περὶ τὴν λιτήν, ἀλλὰ φιλόξενον τράπεζαν αὐτοῦ τοὺς διακεκριμένους ἄνδρας, Ἀμερικανοὺς ἢ ξένους· τότε ἡ ὁμιλία του ἦν πλήρης χάριτος ἅμα καὶ διδαχῆς, καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ βαθεῖς καὶ κομψοί· δι' ἀκριβοῦς καὶ τερπνοῦ ῥήματος ἔκρινε τὸ νεοφανὲς βιβλίον, τὸ συμβὰν τῆς ἡμέρας, ἢ ἀρχαίους συγγραφεῖς, ὧν ἡ ἀκριβὴς καὶ πιστὴ αὐτοῦ μνήμη ἐπέτρεπεν αὐτῷ ἀφηγεῖσθαι ἐν ὥρᾳ εὐθέτῳ τὰ δόγματα καὶ τὰς ἰδέας.

«Οὐδείς, λέγει ὁ πρόεδρος Hinsdale, ἔχει τοιαύτην ῥητορικὴν δεινότητα, θαυμαστὴ δὲ ἐστι καὶ ἡ τῆς διαλεκτικῆς ἀναλύσεως αὐτοῦ δύναμις· κέκτηται τὸ φιλόμυθον καὶ τὸ αὐτόματον τοῦ σοφοῦ· ἀναγινώσκει μετὰ τοῦ ζήλου τῆς μεγαλοφυΐας, ποθούσης τὰ πάντα εἰδέναι· πειρᾶται εἰσδύειν εἰς πάντα τὰ εἴδη τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων. Τὰ προϊόντα τῆς ποιήσεως, τῆς μυθοπλαστίας, τῆς τέχνης, τῆς φαντασίας ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς ὄψεις καταθέλγουσιν αὐτόν. Μάλιστα δὲ ἀρέσκεται ἐξετάζων τὰ τῆς φιλοσοφίας ἀπόκρυφα ζητήματα. Παρακολουθεῖ πιστῶς πάσαις ταῖς ἐπιστημονικαῖς ἀνακαλύψεσι. Συναθροίζει ἐν τῷ πλουσίῳ ταμείῳ τῆς ἀκαμάτου αὐτοῦ μνήμης, πάντα τὰ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πολιτικῆς γεγονότα, οἷς μεταδίδωσι τὸ ἔμψυχον καὶ τὸ διάπυρον τῆς ἑαυτοῦ πεποιθήσεως. Τὸ τῆς φύσεως αὐτοῦ κάλλος ταῖς τοῦ νοῦ ἀρεταῖς προστίθεται· ἡ καθαρὰ καρδία, ἡ ἀγαθὴ ψυχή, ἡ τῶν ἠθῶν ἁπλότης, ἡ ἄπειρος γενναιότης αὐτοῦ ἀναγκάζουσι τοὺς γνωρίμους αὐτῷ εἰπεῖν ὅτι χαλεπὸν εὑρεῖν ἄνδρα τόσον ἄξιον ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ».

Οὐδέποτε τὸν πλοῦτον ἐπεδίωξεν οὐδ' ἐφρόνει ὅτι ὁ τοῦ ἀνθρώπου προορισμὸς συνίστατο ὅλως ἐν τῇ ἄγρᾳ τοῦ χρυσοῦ. Καίτοι ἔχων τέσσαρας υἱοὺς καὶ θυγατέρα, οὐδὲν ἐποίησεν ἵνα τοῖς τέκνοις αὐτοῦ χρήματα καταλίπῃ· καὶ ὅμως, διὰ τῆς δικανικῆς αὐτοῦ δεινότητος, διὰ τῆς τῶν

πραγμάτων γνώσεως τοῦτο εὐχερέστερον ἂν εἴη αὐτῷ ἐν χώρᾳ ἔνθα ὁ πλοῦτος ἐκ τῆς γῆς, οὕτως εἰπεῖν, ἀναβλύζει. Ὅ,τι ἐκέκτητο συνίσταται ὡς κατάδηλον ἐγένετο, εἰς μίαν οἰκίαν ἐξ ἐρυθρῶν πλίνθων ἐν Washington, καὶ εἰς ἀγροκήπιον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, πλησίον τοῦ Cleveland. Ἐκεῖσε ἡδέως ἀπεχώρει κατὰ τὸ θέρος, καὶ ἐπετήρει τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀγροῦ του. Καθὼς οἱ πλεῖστοι τῶν ἐξόχων τῆς Ἀμερικῆς ἀνδρῶν ἐτέρπετο τῇ ἐργασίᾳ τῶν ἀγρῶν, μεμνημένος τῶν ὅσων περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἰρήκασιν οἱ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης δημοκρατικοί: «οὐδὲν κρεῖττον, οὐδὲν γονιμώτερον, οὐδὲν ἐλευθέρου ἀνδρὸς ἀξιώτερον καὶ ἥδιον ἢ ἡ γεωργία». Ἡ δίαιτα αὐτοῦ ἦν κομψή, συνάμα δὲ ἀφελής, καὶ «ὁμοία τοῖς Καθαρισταῖς (puritains)»· οὐδέποτε ἐχρῆτο οἴνῳ ἢ οἰνοπνεύμασιν· ἐδόξαζεν, ὡς ὁ προκάτοχος αὐτοῦ, ὁ πρόεδρος Hayes, καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ χρηστοὶ ἄνδρες, ὅτι δέον παράδειγμα τοῖς λοιποῖς ἑαυτοὺς παρέχειν, καὶ ἀπέχειν ποτῶν ὧν ἡ κατάχρησις ἐγένετο μεγίστη αἰτία διαφθορᾶς καὶ κακοηθείας.

Ὁ Guizot ἔγραφε περὶ τῶν Russell ὑψηλὴν καὶ παθητικὴν σελίδα, «ὁ ἔρως ἐν τῷ γάμῳ»· σπανίως τὸ ἰδεῶδες τοῦτο ἐπετελέσθη τελειότερον καὶ ἁγιώτερον ἢ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Γαρφήλδ. Μόλις ὑποστὰς τὰς τελευταίας αὐτοῦ ἐξετάσεις ἐν τῷ λυκείῳ William, ἔγημεν ἐν Hiram νεάνιδα φιλομαθῆ, συνετὴν καὶ πραεῖαν, τὴν Λουκρητίαν Ῥουδόλφ. Οὐδὲν οὐδέποτε νέφος ἐπεσκίασε τὴν τελείαν ταύτην συμβίωσιν. Κατὰ τὴν τρίμηνον μακρὰν ἀγωνίαν του, ἑκάτερος ἰδίως ἐφρόντιζε τίνι τρόπῳ προφυλάξαι τὸν ἕτερον ἀπὸ λύπης τινος· ὁ μὲν τῶν ἀλγηδόνων ἐκράτει, ἡ δὲ τῆς ψυχικῆς στενοχωρίας αὐτῆς· πλὴν ἀμφότεροι ἐγκαρτεροῦντες, ἀπ' ἀρχῆς, ὑπὸ τὴν θείαν χεῖρα ἔκυπτον. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ὁ τραυματισθεὶς εἶπε τοῖς ἰατροῖς. «Μηδὲν κρύψατέ μοι· οὐδόλως φοβοῦμαι τὸν θάνατον ἕτοιμός εἰμι». Εἷς τῶν θεραπευόντων αὐτὸν ἰατρός, ὁμιλῶν αὐτῷ περὶ τῆς διανοουμένης αὐτοῦ διακομιδῆς εἰς Longbranch, εἶπεν αὐτῷ: «τόσῳ καλῶς ἔχεις σήμερον, ὥστε εὐκόλως ὑπομενεῖς τὸν τῆς πορείας κόπον».

«Ναί, ἀναμφιβόλως ἀπεκρίθη, καὶ ἡ πορεία αὕτη ῥᾳδίως δύναται παραταθῆναι, καὶ παραταθῆναι μέχρι τῆς ἀφίξεώς μου εἰς τὴν αἰωνίαν Πατρίδα». Τὴν τελευταίαν ἡμέραν, βίαιος τῆς καρδίας σπασμὸς κατέλαβεν αὐτόν. Ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἠρώτησεν αὐτὸν «ἀλγεῖς;».

«Δυστυχὴς φίλη, ἀπήντησε, τοῦτο μόνον ταλαιπωρεῖ με ὅτι εἰσέτι ζῶ». Περὶ τὴν μεσημβρίαν εἶπε: «Κάλλιστα ἐννοῶ τὴν ἐμὴν θέσιν». Μετ' ὀλίγον ἠρώτησέ τινα ἐκ τῶν φίλων του». Φρονεῖς ἆρά γε ὅτι τὸ ὄνομά μου ἕξει μικρόν τινα χῶρον ἐν τῇ ἱστορίᾳ;» Ναὶ δή, ἀπεκρίθη οὗτος, καὶ μέγαν χῶρον, ἀλλ' ἔτι μείζονα ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος». Ἡ γηραιὰ τοῦ προέδρου μήτηρ ζῇ ἔτι ἐν τῷ Ohio· ὅτε ἤκουσε τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἀνέκραξεν· «ἐκεῖνος τεθνεώς! πῶς ἐστι δυνατόν! οὐδὲν κἀμοὶ ἀπολείπεται

ἢ ἀποθανεῖν· ἀλλ' οὐχί, δέον ὑποκύψαι τῷ θείῳ βουλήματι, κάλλιον ἡμῶν ὁ Θεὸς γινώσκει, ὅ,τι καλόν ἐστιν».

Ἐν πάσαις ταῖς πράξεσι τοῦ βίου αὐτοῦ, ὁ Γαρφὴλδ ἔσχε πάντοτε ὁδηγὸν τὴν συναίσθησιν τοῦ καθήκοντος καὶ τὸν πρὸς τὸ δίκαιον ἔρωτα· ἦν ἄλλος Abraham Lincoln, λέγουσι, μετὰ τοῦ γερουσιαστοῦ G. Hoar, οἱ Ἀμερικανοί, οἵτινες ὑπέρμετρον αὐτῷ σεβασμὸν ἀπονέμουσι. Καὶ τῳόντι ἐστιν ὁ αὐστηρὸς καὶ ἀκέραιος χριστιανὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τῶν «Pilgrim Fathers» (τῶν πατέρων μεταναστῶν), προσεπιλελεπτυσμένος διὰ τῆς στενοτάτης κοινωνίας μετὰ τῶν μεγάλων συγγραφέων τῆς τε ἀρχαιότητος καὶ καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἡ ἁγία Γραφὴ κατέστη ὁ σταθερὸς αὐτοῦ νόμος· ἀλλ' ἐνῷ οἱ αὐτοῦ πρόγονοι, οἱ Καθαρισταί, ἦσαν οἱ ἄνδρες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οὗτος ἦν ὁ πρᾷος καὶ ἀγαθὸς τὴν καρδίαν μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ, ἐπιδοθέντι μόνον τῷ μόχθῳ καὶ τῇ ἀκριβεῖ πάντων τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἐκπληρώσει, οὐχ εὑρίσκει τις οὐδεμίαν κηλίδα, οὐδὲν σφάλμα, οὐδεμίαν λειποψυχίαν. Τὸ μεταρρυθμιστικὸν δημοκρατικὸν κόμμα, ἐφ' οὗ τῇ ἀντιπροσωπείᾳ ἐσεμνύνετο, εἶχεν οὕτω τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν ταῖς ὑψίσταις καὶ ἁγιωτάταις τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ παραδόσεσι.

Πολλοὶ διϊσχυρίζονται ὅτι ἡ Ἀμερικὴ τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν οὐκέτι ἐστιν οἵα ἡ ὑπὸ τοῦ Τοκεβίλλη περιγραφεῖσα, καὶ ὅτι ἡ ἠθικὴ αὐτῆς στάθμη ἐνέδωκεν. Ἀλλ' ἆρά γε στηρίζεται ἡ κρίσις αὕτη ἐπὶ τῶν δρωμένων ἐν τῷ τῆς Νέας Ὑόρκης πανδαιμονίῳ, ἢ ἐν ταῖς πόλεσι τοῦ Farwest, ταῖς καθ' ἡμέραν ἐκ τῆς ἐρήμου καὶ τῆς βαρβαρότητος ἀναδυομέναις; Ὅπως δήποτε καθόσον τοῦτο ἔχεται ἀληθείας, δύω αἴτια τοῦτο ἐξηγοῦνται· ἡ μετοίκησις, ἡ εἰσκομίζουσα ἱκανὸν μεμολυσμένον μέρος ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν, καὶ ὁ πυρετὸς τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Ἀμερικανοῦ γίγαντος. Ἐν πρώτοις, ἐκεῖ πρὸ πάντων πρόκειται περὶ τῆς καθόλου ἐνεργείας καὶ ἐργασίας τοῦ φυσικοῦ πλούτου νέου κόσμου. Πῶς λοιπὸν ἡ τῶν ὑλικῶν συμφερόντων μέριμνα μὴ οὐ δυνήσηται γενέσθαι τὸ κυριώτατον πρᾶγμα, ὅτε μάλιστα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παλαιᾷ κοινωνίᾳ κατέχει θέσιν ὁσημέραι ἀξιολογωτέραν καὶ ἰδιάζουσαν; Ἡ ἐν Ἀμερικῇ τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως ἀνάπτυξις τεράστιόν ἐστι φαινόμενον, οὗ ἐν τῇ ἱστορίᾳ οὐδὲν ἡμῖν δόξαν παρέχει· οἱ κεφαλακιωδῶς παριστῶντες αὐτὴν ἀριθμοὶ πτοοῦσι τὴν φαντασίαν· ἕνα μόνον παρέξομαι· πέρυσι κατέστρωσαν σχεδὸν 12,000 χιλιόμετρα σιδηροδρόμων, ἤτοι ἐκεῖ δύο ἥμισυ ἔτη ἀρκοῦσιν ἵνα συμπληρωθῇ σύμπλεγμα ἔχον ἴσον μῆκος πρὸς ὅλους τοὺς γαλλικοὺς σιδηροδρόμους. Ὅθεν, πῶς ἐν μέσῳ παρομοίας ἐπιδόσεως ὅλων τῶν τῆς ὕλης δυνάμεων, ἡ τοῦ πλούτου ἰχνηλασία πανταχοῦ μὴ ἂν ἀναφανείη; Πλήν, εἴτις καλῶς διασκοπήσει τὰ πράγματα, ὑπὸ ταύτην τὴν ἐνίοτε βιαίαν καὶ θολερὰν ἐπιφάνειαν εὑρήσει ἐν ταῖς πλείσταις οἰκογενείαις βίον

νοερὸν καὶ ἠθικόν, ἐρρωμένον καὶ ὑγιᾶ, ἀληθινὴν φιλοστοργίαν πρὸς τὰς ἰδέας τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης. Διττὴ ἐνέργεια πανταχοῦ ἐπιδρᾷ ὅπως τὸν ἄνθρωπον αἴρῃ ἄνω τοῦ ἀπολύτου κράτους τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῶν ὑλικῶν ὀρέξεων· τὸ δημοτικὸν σχολεῖον καὶ ὁ χριστιανισμός. Τὸ τοῦ Γαρφὴλδ παράδειγμα δείκνυσιν ἡμῖν ὁποίους θαυμασίους τύπους δύναται ἐξαγαγεῖν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πενεστάτων τῆς κοινωνίας στρωμάτων. Νῦν δέ, ὡς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Τοκεβίλλη, ἐκεῖ ἐνυπάρχουσιν οἱ ἀληθεῖς στύλοι τῆς Ἀμερικανικῆς δημοκρατίας. Ἐν ὅσῳ δὲ ἡ ἔνδοξος αὕτη πολιτεία ἐγείρει ἐκ τῶν ὑστάτων τοῦ λαοῦ τάξεων, ὅπως προάξῃ αὐτοὺς εἰς τὰ ὕπατα ἀξιώματα, ἄνδρας τοιούτου ἁγνοῦ χαρακτῆρος καὶ προσέτι δυνάμεθα εἰπεῖν, ὁσίου ὅπως τοῦ Lincoln καὶ τοῦ Γαρφὴλδ, δύναται ἀφόβως εἰς τὸ μέλλον ἀτενίσαι· ἡ στιγμὴ τῶν μεγάλων δοκιμασιῶν εἰσέτι πόρρω αὐτῆς κεῖται.

(Μεταφρασθὲν ὑπὸ Στ. Δ. Βλαστοῦ).

EMILE LAVELEYE

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ*

§ 1, 1. Προσαρκτικός.

Ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος σελ. 201,7 Μειν. κεῖται «καὶ τὸ τὰ *προσαρκτικὰ* μέρη τῆς Ἰβηρίας εὐπαροδώτερα εἶναι πρὸς τὴν Κελτικὴν ἢ κατὰ τὸν ὠκεανὸν πλέουσι».

Ἐκ τοῦ ὀνόματος *ἄρκτος* παρήχθη τὸ ἐπὶ τοπικῆς ἐννοίας παραλαμβανόμενον ἐπίθετον *ἀρκτικός*, οἷον *ἀρκτικὸς πόλος*, *ἀρκτικὸς κύκλος*, κτλ., ᾧ ἰσοδυναμεῖ μὲν σχεδὸν πάντοτε τὸ *ἀρκτῷος*, οὐδέποτε δὲ τὸ *ἄρκτειος* ἢ *ἄρκειος*. Λέγεται δὲ καὶ κατὰ σύνθεσιν *ἀνταρκτικός* πρὸς δήλωσιν τοῦ καταντικρὺ τῆς ἄρκτου κειμένου, οἷον παρὰ Ψευδαριστοτέλει περὶ Κόσμ. 2 «ὁ δ' ὑπὸ γῆν ἀεὶ κατακέκρυπται κατὰ τὸ νότιον *ἀνταρκτικὸς* καλούμενος» καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ Ἠθικ. σελ. 888, γ' «ὁ δὲ *ἀνταρκτικός* τε καὶ ἀφανής» καὶ παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 246 «ταπεινοῦται δ' ἀπὸ τῶν νοτίων ὁ καλούμενος *ἀνταρκτικὸς* κύκλος» καὶ παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ Ζ', 155 «πέμπτον *ἀνταρκτικὸν* ἀφανῆ» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 197,3 «ὁ δὲ ἀντικείμενος τούτῳ κύκλος *ἀνταρκτικὸς* καὶ ἀφανὴς καὶ νότιος καλεῖται». Πρβ. καὶ Γαλην. Τόμ. ΙΘ', σελ. 270 καὶ 296.

* Ἴδε Παρνασσοῦ πίνακας τῶν περιεχομένων τῶν τόμων Α'-Δ' (1877-1880).

Ἀλλ' ἐπίθετον *προσαρκτικός* οὐδέποτ' ἴσως ὑπῆρξεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ· νομίζομεν δ' ὅτι ἐγράφη μὲν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος «τὰ *προσάρκτια* μέρη», μετεβλήθη δ' ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων εἰς τὸ *προσαρκτικά* ἐχόντων ἔναυλον τὸ ἁπλοῦν ἐπίθετον *ἀρκτικά*. Φέρεται δὲ καὶ ἐν σελ. 124,5 κατά τινα τῶν ἀντιγράφων «τῶν ἐφεξῆς *προσαρκτικῶν* μερῶν» ἀντὶ τοῦ *προσαρκτίων* (Ἴδε Κοραῆν *Στράβ.* Τόμ. Δ', σελ. 42).

Πολλάκις δ' ὁ Στράβων ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ἐπιθέτου *προσάρκτιος*, οἷον σελ. 84,26 «ταῦτα γὰρ πάντα *προσάρκτιά* ἐστι». σελ. 89,12 «τῆς Ἰνδικῆς τὰ *προσάρκτια* μέρη». σελ. 111,4 «τὸ γὰρ *προσάρκτιον* πλευρὸν μεῖζον». σελ. 138,22 «τὴν *προσάρκτιον* τῆς Εὐρώπης πᾶσαν». σελ. 278,17 «τὰ *προσάρκτια* μέρη τῶν ὀρῶν». σελ. 405,7 «καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐφεξῆς *προσαρκτίων*». σελ. 420,32 «ἡ γὰρ *προσάρκτιος* πᾶσα — πεδιάς ἐστιν». σελ. 430,5 «ἧς *προσάρκτια* μέν ἐστι μέρη τὰ μεταξὺ τοῦ Ἴστρου καὶ τῶν ὀρῶν». σελ. 436,16 «ἡ δὲ *προσάρκτιος* καὶ μᾶλλον». σελ. 580,8 «*προσάρκτιος* δέ ἐστιν ἐπὶ τῇ Κωπαΐδι λίμνῃ». σελ. 588,1 «εἰς τὸ *προσάρκτιον* μέρος». σελ. 588,9 «καὶ τῶν Αἰτωλῶν οἱ *προσάρκτιοι*». σελ. 717,16 «προσοικοῦσι δ' αὐτοῦ τὰ *προσάρκτια* μέρη». σελ. 734,3 «*προσάρκτια* ἂν εἴη τὰ ἔθνη ταῦτα». σελ. 734,5 «εἰς τὰ νότια μέρη καὶ τὰ *προσάρκτια*». σελ. 735,27 «ἡ δὲ *προσάρκτιος* ὀρεινή». σελ. 737,24 «καὶ καθόλου τὰ *προσάρκτια* μέρη». σελ. 740,19 «*προσάρκτια* δέ ἐστι τὰ ὑπερκείμενα τῆς Κασπίας θαλάττης μέρη». σελ. 786,30 «τὸ μὲν *προσάρκτιον* πλευρόν». σελ. 874,25 «τὰ δὲ *προσάρκτια* τῷ Περγάμῳ». σελ. 950,9 «τὰ μὲν *προσάρκτια* μέρη συνάπτοντα ἔχουσα τῇ Τραχείᾳ Κιλικίᾳ». σελ. 971,28 «τὴν ὀρεινὴν καὶ *προσάρκτιον*». σελ. 1010,9 «τὰ δὲ *προσάρκτια* τὰ μὲν πρὸς ἑσπέραν Βάκτρια». σελ. 1068,7 «τὸ μὲν *προσάρκτιον* πλευρόν». σελ. 1071,5 «περὶ τῆς *προσαρκτίου* καὶ ἐρήμης».

Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ Δίωνι τῷ Κασσίῳ ΝΕ', α', 3 «ῥεῖ δὲ ἐκ τῶν Οὐανδαλικῶν ὀρῶν καὶ ἐς τὸν ὠκεανὸν τὸν *προσάρκτιον* πολλῷ μεγέθει ἐκδίδωσι» καὶ παρὰ τῷ Ἰωσήπῳ Ἰουδ. Πολ. Α', ζ', 3 «αὐτὸς δὲ κατὰ τὸ *προσάρκτιον* κλίμα τήν τε τάφρον ἔχου καὶ τὴν φάραγγα πᾶσαν». Ἂν δ' ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου *κλίμα* ἢ *κλῖμα* δὲν εἶνε καιρὸς νῦν νὰ ἐξετάσωμεν.

Ὡς δ' ὁ πρὸς ἄρκτον κείμενος ἢ τετραμμένος ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *προσάρκτιος*, οὕτω καὶ ὁ πρὸς ἑσπέραν ἐκαλεῖτο *προσεσπέριος*. Ὁμοίως τούτοις εἶνε ἐσχηματισμένα τὸ *ὑπάρκτιος* καὶ τὸ *ἀπάρκτιος* καὶ τὸ *ὑφεσπέριος* καὶ τὸ *ὑπερνότιος*. Ἐκ τοῦ *πρὸς βορρᾶν* συνέστη τὸ *πρόσβορρος*, ὡς ἐκ τοῦ *κατὰ βορρᾶν* τὸ *κατάβορρος*. Πρβ. καὶ *ὑπερβόρεος* καὶ *προσεῷος*.

προσεσπέριος. Σκύμν. Χῖ. 157 «*προσεσπερίους* δ' Αἰθίοπας οἰκητὰς ἔχειν λέγουσιν αὐτήν». Πολύβ. σελ. 2,27 Οὐλσχ. «τὰ μαχιμώτατα γένη τῶν *προσεσπερίων* ἐθνῶν» καὶ σελ. 396,30 «συνάπτουσα τοῖς περὶ τὰς ἐσχα-

τιάς κατοικοῦσι τῶν *προσεσπερίων* Ἀχαιῶν» καὶ σελ. 994,30 «τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην *προσεσπερίων* ἐθνῶν ἁπάντων». Διονύσ. Ἁλικ. Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 36 «εἰς τὰ *προσεσπέρια* τῆς Εὐρώπης» καὶ σελ. 68 «πᾶσα ἡ *προσεσπέριος* Ἰταλία» καὶ σελ. 246 «τὰ ἐστραμμένα πρὸς τὰς ἀνατολὰς ἡγεμονικωτέραν μοῖραν ἔχει τῶν *προσεσπερίων*». Διόδ. Σικελ. ΙΔ', λδ', 2 «ἐν τοῖς *προσεσπερίοις* λεγομένοις Λοκροῖς». Στράβ. σελ. 34,9 «ἐν τοῖς *προσεσπερίοις* τόποις τὴν πλάνην τῷ Ὀδυσσεῖ ποιεῖν» καὶ σελ. 442,26 «τὸ δὲ *προσεσπέριον* Λέλεγας» καὶ σελ. 478,15 «κλειομένη τοῖς *προσεσπερίοις* τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Μεγαρικῆς τέρμοσι» (Πρβ. καὶ σελ. 612,5 καὶ 750,12). Παρατηρητέον δ' ὅτι ὁ πολὺς Κάβητος μεταβαλὼν (*Παρατηρ. εἰς Διον. Ἁλικ.* σελ. 40) τὸ *ἐστραμμένα* εἰς τὸ *τετραμμένα* ἔν τε τῷ παρατεθέντι χωρίῳ ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἀρχαιολογίας Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως καὶ ἐν τῷ κειμένῳ ἐν σελ. 2114 ἐπιφέρει «et saepe in simili re idem error tollendus». Οὐκ ὀλίγα παραδείγματα ἔχομεν συνειλεγμένα τοῦ *ἐστράφθαι πρός τι* (ἢ *ἐπί τι*), λέγει δὲ καὶ ὁ Ἡσύχιος «Τέτραπται: ἔστραπται» καὶ «Τετραμμέναι: ἀπεστραμμέναι, πρὸς αὐτοὺς τὰς ὄψεις ἔχουσαι». Ἀλλ' ἀκριβῶς περὶ τοῦ πράγματος θὰ διαλάβωμεν ἀλλαχοῦ ποιούμενοι διεξοδικὸν λόγον περὶ τῶν ῥημάτων *τρέπω* καὶ *στρέφω*. Ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου σελ. 98,11 φέρεται «Ἔστι καὶ φρούριον τῆς Κυζικηνῆς ἀπέχον τῆς *προσεσπέρου* θαλάσσης ὡς σταδίους Ν'», ὅπερ μεταγραπτέον ἴσως *προσεσπερίου*, εἰ καὶ δύναταί τις νὰ συνηγορήσῃ αὐτῷ παραβάλλων πρὸς τὸ κείμενον παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ Οἰδ. Κολ. 1059 «ἢ που τὸν *ἐφέσπερον* κτέ.», ἀνθ' οὗ γράφεται ὑπό τινων *ἐφ' ἕσπερον*. Ἐπὶ χρονικῆς ἐννοίας ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Θεοκρίτου «τὰ δὲ μᾶλα *ποθέσπερα* πάντ' ἀριθμεῦντι» (Εἰδ. Η',16) καὶ «ἦ πά ψε κρύβδαν τὰ *ποθέσπερα* πᾶσας ἀμέλγεις;» καὶ «αἱ τὰ Μίκωνος αἰεὶ φοιτῶσαι τὰ *ποθέσπερα* ῥαγίζοντι» (Εἰδ. Δ', 3 καὶ Ε', 113). Πρβ. καὶ *ἀκρέσπερος* καὶ *ἀρχέσπερος* (καὶ *ἀνέσπερος* καὶ *τριέσπερος*). Ὁ Ἀρήνσιος ἐξέδωκε παρὰ τῷ Θεοκρίτῳ *ποθ' ἕσπερα*. Περὶ τοῦ ἁπλοῦ ἐπιθέτου *ἕσπερος* καὶ *ἑσπέριος* θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα ἑτέρωθι.

ὑπάρκτιος. Πλούτ. Μαρ. ΙΑ', 6 «ἀπὸ τῆς ἔξωθεν θαλάσσης καὶ τῶν *ὑπαρκτίων* κλιμάτων» καὶ Σερτωρ. ΙΖ',4 «τρεφόμενος τῇ τῶν *ὑπαρκτίων* ἀνέσει πάγων».

ἀπάρκτιος. Λυκόφρ. 27 «*ἀπαρκτίαις* πρηστῆρος αἴθωνος πνοαῖς». Σχολ. «Τοῖς γὰρ ἀπὸ Τροίας πλέουσιν εἰς Ἑλλάδα φορὸς καὶ οὔριος ἄνεμος *ἀπάρκτιΟΣ* βορρᾶς». Τζέτζ. «Ἀπαρκτίαις πνοαῖς: ταῖς ἀπ' ἄρκτου πνεούσαις· τοῖς γὰρ ἀπὸ Τροίας πλέουσιν εἰς Ἑλλάδα φορὸς καὶ οὔριος ἄνεμος ὁ *ἀπαρκτίΑΣ* βορρᾶς». Ὀρθότερος πάντως εἶνε ὁ παρὰ τῷ Τζέτζῃ τύπος, οὗ πολλάκις γίνεται χρῆσις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐπ' ἀνέμου. Πρβ. *ἐγκολπίας*, *ἐκνεφίας*, *ἐνυδρίας*, *κυματίας*, *φοινικίας*, *ἑλλησποντίας*, *ὀλυμπίας*, *στρυμονίας*, *ἐτησίαι*· ἔτι δὲ *θρασκίας* καὶ *καικίας*. Ὀλίγους δ' ἴσως λαν-

θάνει τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους πεπαιγμένον (Ἱππ. 437) ἕως οὗτος ἤδη καικίας ἢ *συκοφαντίας* πνεῖ». Πλημμελῶς ἔχει ἡ εὑρισκομένη ἐνίοτ' ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν παλαιῶν παροξύτονος ἐκφορὰ τῆς πληθυντικῆς γενικῆς *ἀπαρκτίων*, οὐδαμῶς δ' εὔλογον φαίνεται νὰ νομισθῇ ἐμφερὴς τῇ *ἐτησίων*. Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς «Ἡ δὲ ἄρκτος ὅτι μετὰ τοῦ Τ λέγεται δηλοῖ ὁ γράψας οὕτως· ἄρκτον, οὐχὶ ἄρκον. Τὸν μέντοι ἄνεμον ἄνευ τοῦ Τ *ἀπαρκίαν* διὰ τὸ εὔφωνον καὶ τὴν ἐκεῖθεν πνοὴν ἄρκιον» καὶ «Ὅτι δὲ οὐ μόνον ἄρκτος τὸ ζῶον λέγεται σὺν τῷ Τ ἀλλὰ καὶ ἄρκος διὰ μόνου τοῦ Κ διείληπται καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ὡς τὰ ἀπ' αὐτῆς δίχα τοῦ Τ ἐν πολλοῖς εὕρηται δι' εὐφωνίαν· ὅθεν καὶ ἄρκιλοι τὰ τῶν ἄρκτων εἴτουν ἄρκων νεογνὰ — καὶ *ἀπαρκίας* ἄνεμος, ὡς ἐν ῥητορικῷ κεῖται λεξικῷ, καὶ ἡ αὐτοῦ πνοὴ ἄρκιας» (σελ. 1156,17 καὶ σελ. 1535,14. Πρβ. καὶ Βekk. Ἀν. σελ. 445,13). Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἡσύχιος «*Ἀπαρκίας*: οὕτως ἄνεμος». Ἀλλ' ὁ Φρύνιχος ἀποφαίνεται ἐν τῇ Σοφιστικῇ Προπαρασκευῇ σελ. 19,22 «Ἀπαρκτίας: μετὰ τοῦ Τ, οὐκ ἀπαρκίας». Πρβ. *φρατρία-φατρία*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ. Κακῶς τὸ *ἄρκιος* (πνοή) ὑπελήφθη παράγωγον τοῦ ὀνόματος *ἄρκος*, συγγενὲς ὂν τῷ ῥήματι *ἀρκεῖν*, περὶ δὲ τοῦ *ἄρκιλοι-ἄρκηλοι* διέλαβεν ὁ Ναύκιος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν λειψάνων Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου σελ. 111 καὶ 115. Κομψότατον δ' εἶνε τὸ τοῦ Ἀσωπίου (*Εἰσ. Ἑλλ. Συντ.* σελ. 706, § 43) «οὕτω καὶ εἰς τὸ *θηρίον εἶ παρὰ γράμμα* = εἰ ΜΕΝ ἔλειπεν ἓν γράμμα τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἐκ περισσοῦ, ἦσο θηρίον (Μάρκος, ἄρκος = ἀρκοῦδα)». Πρβ. Κοραῆν *Πρόδρ.* σελ. 361 καὶ *Στράβ.* Τόμ. Δ', σελ. 218.

ὑφεσπέριος. Διονύσ. Περιηγ. 450 «ἤτοι μὲν κατὰ μέσσον *ὑφεσπερίων* στηλάων ἐσχατόωντα Γάδειρα φαείνεται ἀνθρώποισι». Φέρεται καὶ γραφὴ *ἐφεσπερίων*. Τοῦ βραχυτέρου τύπου εὑρίσκεται χρῆσις ἐπὶ χρονικῆς ἐννοίας ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ Ε', 305 «κούρη τίς μ' ἐφίλησεν *ὑφέσπερα* χείλεσιν ὑγροῖς.» Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Ναβῆρος (*Μνημ.* 1876, σελ. 345) ἀντὶ τοῦ φερομένου παρ' Ἡροδότῳ Γ', 71 «ἢν *ὑπερπέσῃ* ἡ νῦν ἡμέρη» εἴκασεν «ἢν *ὑπέσπερος* ᾖ ἡ νῦν ἡμέρη». Ἥκιστ' ἀρεσκόμεθα τῇ μεταβολῇ ταύτῃ.

ὑπερνότιος. Ἡρόδ. Δ', 36 «εἰ δέ εἰσί τινες ὑπερβόρεοι ἄνθρωποι, εἰσὶ καὶ *ὑπερνότιοι* ἄλλοι». Στράβ. σελ. 81,4 «τοῦ γὰρ Ἡροδότου μηδένας ὑπερβορείους εἶναι φήσαντος, μηδὲ γὰρ *ὑπερνοτίους*, γελοίαν φησὶν εἶναι τὴν ἀπόδειξιν καὶ ὁμοίαν ὁ Ἐρατοσθένης τῷ σοφίσματι τούτῳ, εἴ τις λέγοι μηδένας εἶναι ἐπιχαιρεκάκους, μηδὲ γὰρ ἐπιχαιραγάθους· κατὰ τύχην τε εἶναι καὶ *ὑπερνοτίους*». Διονύσ. Περιηγ. 151 «ἡ μὲν *ὑπερνοτίη*, τήν τε κλείουσι Κάραμβιν» (Πρβ. Βάκιον *Ποσειδων.* σελ. 119 καὶ Βερνάρδυν *Διον. Περιηγ.* σελ. 561 καὶ 853 καὶ Βαίριον *Ἡροδ.* Τόμ. Β', σελ. 371 ἐκδ. β').

πρόσβορρος. Εὐριπ. Ἴων. 11, «*προσβόρρους* πέτρας» καὶ 937 «*πρόσβορρον* ἄντρον.» Θεόφρ. π. Φυτ. Ἱστ. Θ', β', 3 «ἐκ τῶν σφόδρα προσείλων καὶ

προσβόρρων» καὶ Θ', κ', 6 «ἐκ τῶν χειμερινῶν καὶ *προσβόρρων* καὶ ξηρῶν». Πολλάκις ἀπαντᾷ τὸ προκείμενον ὄνομα ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος, οἷον σελ. 4, 12 «τοὺς ἀνθρώπους δὲ εἶδε τοὺς *προσβόρρους* μάλιστα» καὶ σελ. 184, 9 «ἡ δὲ *πρόσβορρος* ψυχρά τέ ἐστι τελέως πρὸς τῇ τραχύτητι καὶ παρωκεανῖτις» καὶ σελ. 214, 10 «τῶν τε ἑσπερίων τόπων καὶ τῶν *προσβόρρων* τῶν παρὰ τὸν ὠκεανόν» καὶ σελ. 222, 27 «ἡ μὲν παρωκεανῖτις ἡ *πρόσβορρος* ἀμοιρεῖ διὰ τὰ ψύχη» καὶ σελ. 223, 5 καὶ 30. 268, 12 καὶ 31. 270, 21. 381, 26. 480, 25. 689, 12. 712, 24. 733, 13. 734, 11. 739, 5. 742, 10. 800, 29. 898, 28. 899, 2. 932, 7 καὶ 11. Ἴσως δὲ καὶ ἐν σελ. 688,29 ἀντὶ τοῦ «τὸ μὲν αὐτῆς ἀπολείπων *πρὸς βορρᾶν*, τὸ δὲ μεσημβρινόν» ἀναγνωστέον *πρόσβορρον*. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ μετέπεσε τὸ *πρόσβορρον* εἰς τὸ *πρὸς βορρᾶν* (Ἴδε Σνειδῆρον *Θεοφρ*. Τόμ. Ε', σελ. 489). Ἐν τῷ Κριτίᾳ τοῦ Πλάτωνος σελ. 112, β' ἡ γνησία γραφὴ εἶνε «τὰ γὰρ *πρόσβορρα* αὐτῆς ᾤκουν», οὐχὶ *πρὸς βορρᾶ*, ὡς κεῖται ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν (Ἴδε Κόβητον *Μνημ*. 1875, σελ. 204). Φέρεται δ' ἐνίοτε παρὰ τῷ Στράβωνι καὶ ὁ τύπος *προσβόρειος*, οἷον σελ. 634, 1 «τοῖς *προσβορείοις* μέρεσι» καὶ σελ. 670, 12 «καὶ αὐτὴ δ' ἐστὶ *προσβόρειος*» καὶ σελ. 717, 28 «τοῦ Παραποταμίσου τὰ *προσβόρεια*» καὶ σελ. 732, 14 «ἐν τῷ *προσβορείῳ* μέρει τοῦ Ταύρου» καὶ σελ. 1034, 19 «ἐν τοῖς ὑπὲρ Ἐκβατάνων μέρεσι τοῖς *προσβορείοις*». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς σελ. 158 «καὶ δυσχειμέροις καὶ πολυσκίοις (παλισκίοις) καὶ *προσβορείοις*» καὶ ἐν τοῖς τοῦ Θεοφράστου σελ. 28 Σνειδ. «ἡ ὕλη ἡ ἀγρία καλλίων — ἐν τοῖς *προσβορείοις* ἢ ἐν τοῖς πρὸς μεσημβρίαν» καὶ σελ. 195 «τῶν εὐείλων καὶ ξηρῶν καὶ *προσβορείων*». Ἐν τῇ Διδωτείῳ ἐκδόσει τοῦ Ἀριστοτέλους Τόμ. Γ', σελ. 88, 2 ἀπαντᾷ «ἐν μὲν τοῖς *προσβορείοις* μέλαιναι, ἐν δὲ τοῖς νοτίοις ἐρυθραί», ἀλλ' ὑπάρχει καὶ γραφὴ *προσβόρροις*, ἣν βλέπει τις καὶ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ μνημονεύοντι τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους (σελ. 89, α'). Σημειωτέον δ' ὅτι εἶνε μὲν παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει Τομ. Γ', σελ. 421, 43 Διδ. γεγραμμένον κατὰ τὸν Βεκκῆρον «λιθωδέστερα τὰ ἐν τοῖς *πρὸς βορρᾶν* τῶν πρὸς νότον», ἀλλὰ τἀντίγραφα ἔχουσι καὶ *προσβόροις* ἤτοι *προσβόρροις*. Ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου σελ. 356, 12 ἀντὶ τοῦ «Καππαδοκία: χώρα τῇ Κιλικίᾳ *πρόσβορρος*» ἐξέδωκεν ὁ Μεινέκιος ἐξ ἀντιγράφου *πρόσχωρος*, καθὰ καὶ ὁ Σαλμάσιος εἴκασεν. Ἡμῖν τοῦ «χώρα τῇ Κιλικίᾳ *πρόσχωρος*» ἀρέσκει μᾶλλον τὸ «χώρα τῇ Κιλικίᾳ *πρόσορος*.» Τοῦ τύπου *προσβόρεος* οὐδὲν ἀψευδὲς μαρτύριον ἔχομεν· κακῶς δὲ παρὰ τῷ Στράβωνι κατὰ τὰς παλαιὰς ἐκδόσεις ἀνεγινώσκετο «εἰ δέ τις παρὰ τὰ κλίματα γίνεται διαφορὰ τοῖς *προσβορέοις* ἐπὶ πλέον πρὸς τοὺς μεσημβρινούς» (σελ. 53, 32). Ὁ Κοραῆς ἐσημειώσατο ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Στράβωνος Τόμ. Δ', σελ. 21 «Προσβορέοις: γραπτέον, ὡς φέρεται ἐν πολλοῖς τῶν ἀντιγράφων, *Προσβόρροις*, ἢ γοῦν *Προσβορείοις*». Ἔγραψε δὲ καὶ τάδε ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ

ἐν σελ. 40 «Διαβόρειοι: ἐν τοῖς ἀμφιβαλλομένοις ἔταξα τοῦ ὀνόματος τὴν πρόθεσιν, ἄλλως τε καὶ πλὴν τούτου τοῦ χωρίου Στράβωνος, παρ' οὐδενὶ πω ἑτέρῳ τῶν συγγραφέων εὑρημένου τοῦ τοιούτου συνθέτου, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ, *Διανότιοι*, *Διαζεφύριοι*, *Διεῷοι*». Ἡ γνώμη τοῦ Κοραῆ, καθ' ἣν οὐχὶ *αἱ ΔΙΑβόρειοι* ἀλλ' *αἱ βόρειοι* ἔγραψεν ὁ Στράβων, ἐνεκρίθη ὑπό τε τοῦ Κραμήρου καὶ ἄλλων. Παρατηρητέον δ' ὅτι πολλάκις εὑρίσκεται ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τὸ ὄνομα *πρόσβορρος* δι' ἑνὸς Ρ προενηνεγμένον, ἀλλ' ἡ ἐκφορὰ αὕτη εἶνε ἀτοπωτάτη (Πρβ. Σνειδῆρον *Θεοφρ*. Τόμ. Ε', σελ. 489 καὶ Λοβέκκιον *Παραλειπ*. σελ. 220 καὶ Κόβητον *Μνημ*. 1876, σελ. 228). Ὁ Φίλιππος Ἰωάννου ὀρθῶς ἐν σελ. 139 τῶν Φιλολογικῶν Παρέργων ἐκδόσ. β' ἔγραψε «τινὲς δὲ τὰ *προσβορ'ρότερα* τῆς Σκανδίας αὐτοὺς οἰκῆται ὑπολαμβάνουσιν», ἀλλ' ἐν σελ. 279, 132 ὑπὸ τοῦ μέτρου ἀναγκασθεὶς παρέλαβε τὸ ἀνελλήνιστον «ἑτέρωθι δὲ *πρόσβορον*». Ὑπὸ μοχθηρῶν καὶ κακοδαιμόνων ποιητῶν ἐλέχθη *χερόνησον* ἀντὶ τοῦ *χερρόνησον* καὶ κατὰ συγκοπὴν *χερνήσοιο* ἀντὶ τοῦ *χερρονήσοιο* καὶ *γενησαμένη* ἀντὶ τοῦ *γεννησαμένη* καὶ *μελήσας* ἀντὶ τοῦ *μελλήσας* καὶ *ὑπερβαλόντως* ἀντὶ τοῦ *ὑπερβαλλόντως* καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά, περὶ ὧν ἀκριβῶς ἑτέρωθι. Οὐ μόνον δὲ *πρόσβορον* εἶπεν ὁ Φίλιππος Ἰωάννου χάριν τοῦ μέτρου ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον *βορρείαις* σελ. 504 «ψυχραῖς ἀπαυανθέντα *βορρείαις* πνοαῖς». Ὡς ἀσύστατον εἶνε τὸ δι' ἑνὸς Ρ προενηνεγμένον *πρόσβορος*, οὕτω καὶ τὸ διὰ δύο γεγραμμένον *βόρρειος*. Ἐκ τοῦ συναληλιμμένου *βορρᾶς* παρήχθη ἐπίθετον *βορραῖος*, οὐχὶ *βόρρειος* (Πρβ. Ζαχῆρον *Dissert. Phil. Hall.* Τόμ. Γ', α', σελ. 20 καὶ 30 καὶ 38).

κατάβορρος. Πλατ. Κριτί. σελ. 118, β' «ὁ δὲ τόπος οὗτος ὅλης τῆς νήσου πρὸς νότον ἐτέτραπτο, ἀπὸ τῶν ἄρκτων *κατάβορρος*». Ψευδαριστοτ. Οἰκον. Α', ς', 8 «εἴη δ' ἂν ἡ τοιαύτη *κατάβορρος* οὖσα καὶ μὴ ἰσοπλατής». Ἐν τοῖς τοῦ Θεοφράστου φέρεται οὐ μόνον «ἐν ταῖς λεπτογείοις καὶ *καταβόρροις*» (σελ. 409) ἀλλὰ καὶ «ἐν τοῖς *καταβορείοις* καὶ λεπτογείοις» (σελ. 64). Ἀπαντᾷ δὲ παρ' αὐτῷ καὶ «ὅσα δὲ *ὑποπαράβορρα* ἢ ἐν περίπνῳ» (σελ. 178), ὅπερ εἰς τὸ *ὑποΚΑΤΑβορρα* εἶνε ὑπὸ τοῦ Λοβεκκίου μεταβεβλημένον ἐν τοῖς Παραλειπομένοις (σελ. 220). Πρὸς τὸ *ΚΑΤΑβορρος* παραβλητέον τὸ *ΚΑΤΑνοτιαῖος* τὸ κείμενον ἐν Κρητικῇ ἐπιγραφῇ (Ἐπιγρ. Ἑλλην. Τόμ. Β', σελ. 399, 124) «ἐπὶ τὸ ἐξέδριον τὸ *κατανοτιαῖον*». Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐπίθετον *μελαμβόρειος*, οὗ μαρτύρια ἔχομεν τὸ τοῦ Στράβωνος, σελ. 248, 14 «διαφερόντως δ' εἰς τὸ πεδίον τοῦτο τὸ *μελαμβόρειον* καταιγίζει πνεῦμα βίαιον καὶ φρικῶδες» καὶ τὸ τοῦ Ἰωσήπου Ἰουδ. Πολ. Γ', θ', 4 «ὑπὸ τὴν ἕω πνεῦμα βίαιον ἐπιπίπτει· *μελαμβόρειον* ὑπὸ τῶν ταύτῃ πλωϊζομένων καλεῖται».

ὑπερβόρεος. Οὐκ ὀλίγα παραδείγματα τοῦ ὀνόματος *ὑπερβόρεος*—*ὑπερβόρεοι* ἢ *Ὑπερβόρεος*—*Ὑπερβόρεοι* δύναταί τις ἔκ τε τῶν παλαιῶν καὶ

τῶν μεταγενεστέρων νὰ καταλέξῃ. Στέφανος ὁ Βυζάντιος γράφει σελ. 650, 3 «*Ὑπερβόρεοι*· ἔθνος — Ἑλλάνικος δὲ *Ὑπερβόρειοι* γράφει διὰ διφθόγγου» καὶ σελ. 651,10 «Πολλοὶ δὲ καὶ μετὰ προσθέσεως τύποι· Ἐπικνημίδιοι, *Ὑπερβόρεοι*, Παραποτάμιοι, Προποντίς, Παρωκεανῖται» (Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 269, 30). Ἐσφαλμένη εἶνε ἡ ἐκφορὰ *ὑπερβόρ-Αίος*, ἧς ἐποιήσατο μνείαν ὁ Λοβέκκιος ἐν τοῖς Παραλειπομένοις σελ. 220. Ἐλέχθη δὲ καὶ *τύχη ὑπερβόρεος* ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου Χοηφ. 373 «μεγάλης δὲ τύχης καὶ ὑπερβορέου μείζονα φρονεῖς». Θηλυκὸν *Ὑπερβορίς* εὑρέθη ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως σελ. 110 «Λατῖνον δὲ ἔκ τινος *Ὑπερβορίδος* κόρης». Ἀλλ' ὁ Μεινέκιος ἐδόξαζεν ὅτι κάλλιον ἔχει ὁ τύπος *Ὑπερβορηΐδος*.

προσεῷος. Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 1183 «;Προσεῷος (ὁ, ἡ). ὁ πρὸς ἕω (πρὸς ἀνατολάς), ἀνατολικός» καὶ σελ. 1184 «Προσηῷος (ὁ, ἡ.) Π. ἀντὶ Προσεῷος». Προθεὶς ὁ Σκαρλᾶτος τοῦ τύπου *προσεῷος* τὸ ἐρωτηματικὸν σημεῖον ὡς ἀμφίβολον αὐτὸν παρέστησεν. Ἀλλ' ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος κεῖται σελ. 635, 23 «διὰ τῆς *προσεῴας* μᾶλλον παρὰ τὴν Χαλκίδα καὶ Καλυδῶνα» καὶ σελ. 718,3 «τοὺς δὲ προσεῴους τούτων μᾶλλον Μασσαγέτας καὶ Σάκας ὀνομάζουσι» καὶ σελ. 960,2 «τὸ δὲ νότιον καὶ τὸ *προσεῷον* πλευρόν» καὶ σελ. 983,20 «τῶν *προσεῴων* καὶ ὀρεινῶν Ἰνδῶν». Τοῦ διὰ τοῦ Η προενηνεγμένου ἐπιθέτου δύο φέρονται μαρτύρια, τὸ τοῦ Πλουτάρχου Θεμισ. Η', 3 «ἔχει δὲ ναὸν οὐ μέγαν Ἀρτέμιδος ἐπίκλησιν *Προσηῴας*» καὶ τὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου Ε', νέ, 7 «Ποσειδῶνα δὲ τὸ γεγονὸς αἰσθόμενον τοὺς υἱοὺς κρύψαι κατὰ γῆς διὰ τὴν πεπραγμένην αἰσχύνην, οὓς κληθῆναι *προσηῴους* δαίμονας» (Ἴδε Λοβέκκιον Ἀγλαοφ. σελ. 1185). Πρβ. καὶ Θεόκρ. Δ', 33 «καὶ τὸ *ποταῷον* τὸ Λακίνιον», ὅπερ ἐπὶ χρονικῆς ἐννοίας ἐκλαμβάνει ὁ Μεινέκιος *Βουκολ.* σελ. 250 ἐκδ. γ'. Ὁμοίως τῷ *προσηῷος* εἶνε ἐσχηματισμένον τὸ χρονικὴν ἔννοιαν ἐμφαῖνον *ὑπηῷος*, οὗ χρῆσις εὑρίσκεται παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ῥοδίῳ Δ', 841 «ὥς κεν *ὑπηῷοι* μνησαίατο νόστον ἑλέσθαι» καὶ παρὰ Κοΐντῳ τῷ Σμυρναίῳ Δ', 111 «αὔρῃ *ὑπηῴῃ* ἐναλίγκιον.» Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ ἐν τοῖς Ἀργοναυτικοῖς τοῦ Ψευδορφέως στίχ. 661 «αὐτὰρ *ὑπηῷοι* λυγρὴν ἐπερήσαμεν αἶαν» ἀντὶ τοῦ *ἐπ ἠῷοι*, ὡς καὶ ἐν στιχ. 486 «ἔνθεν ἐς Ἑλλήσποντον *ἀμηῴους* φέρεν οὖρος» ἀντὶ τοῦ *ἄμ' ἠῴους*. Ἐν τοῖς Ὁμηρικῆς ἔπεσι λέγεται *ὑπηοῖος*, οἷον Ἰλ. Θ, 530 καὶ Σ, 277 καὶ 303 «πρωῒ δ' *ὑπηοῖοι* σὺν τεύχεσι θωρηχθέντες κτέ.» καὶ Ὀδ. Δ, 654 «εἶδον ἐνθάδε Μέντορα δῖον χθιζὸν *ὑπηοῖον*» καὶ Ρ, 25 «μή με δαμάσσῃ στίβη *ὑπηοίη*», ὡς καὶ *ἠοῖος*, οἷον Ὀδ. Θ, 29 «ἠὲ πρὸς *ἠοίων* ἢ ἑσπερίων ἀνθρώπων. Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 727,58 «Ἰστέον δὲ ὅτι, ὡς παντός παντοῖος ἄλλος ἀλλοῖος, νέος νεοῖος, ὅθεν καὶ νεοίη Ὁμηρικῶς ἡ νεότης, οὕτω καὶ ἠώς

ἠόος *ἠοῖος* Ἰωνικώτερον· ἐξ αὐτοῦ δὲ *ἠῷος* τὸ κοινόν. Ἴσως δὲ καί, ὥσπερ ἕως ἑῷος, οὕτω καὶ ἠώς ἠῷος» καὶ σελ. 1142,54 «Ὥσπερ ἀπὸ τοῦ ἡ ἕως γίνεται ὁ ἑῷος καὶ ἐκ τοῦ ἠώς ἠῷος, οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς ἠόος γενικῆς ἠοῖος, ὡς ἄλλος ἀλλοῖος καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἴσως δὲ καί, καθάπερ ἀγκώνη ἀγκοίνη, οὕτω καὶ *ἠῷος* κοινῶς καὶ *ἠοῖος* Ἰωνικῶς» (Πρβ. καὶ σελ. 1319, 20 καὶ σελ. 1504,48). Ὅμοιον τῷ *ἠοῖος* εἶνε τὸ *αἰδοῖος*, λέγεται δ' ὅμως *Δητῷος* καὶ *Ἀργῷος* καὶ *Δηῷος*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ, ὡς καὶ περὶ τοῦ *Σαπφῷος* καὶ *Σαπφικός*. Ἐν τῷ εἰς Ἑρμῆν Ὁμηρικῷ Ὕμνῳ στιχ. 17 φέρεται «*ἠῷος* γεγονὼς μέσῳ ἤματι ἐγκιθάριζε, ἑσπέριος βοῦς κλέψεν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος,» ὅπερ ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ (1861, σελ. 346) μετατυποῖ εἰς τὸ *ἠοῖος* ἀποφαινόμενος ἅμα ὅτι «Συγχεῖ τὴν ἐπικὴν καὶ τραγικὴν λέξιν ὁ Καλλίμαχος γράφων ἐν ἀποσπ. 52 : ἑσπέριον φιλέουσιν ἀτὰρ στυγέουσιν ἑῷον.» Καλῶς δ' ἴσως ἔχει καὶ παρ' Ἡσιόδῳ ν' ἀναγνωσθῇ (Ἔργ. 546 καὶ Ἀσπ. 396) *ἠοῖος* ἀντὶ τοῦ *ἑῷος*. Ὁμοίως τῷ Καλλιμάχῳ εἶπεν *ἠῷος* καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος (Πρβ. Rzach *Grammat. Stud. zu Apoll. Rhod.* σελ. 8 καὶ 42) καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι ποιηταί. Παρὰ τῷ Ἀράτῳ στίχ. 1024 ἀπαντᾷ «καὶ σπίνος *ἠῷα* σπίζων». Πλημμελῶς εἶνε παρὰ τῷ Ἡροδότῳ γεγραμμένον βιβλ. Ζ', 157 «ἐπάγων πάντα τὸν *ἠῷον* στρατὸν ἐκ τῆς Ἀσίης». Ἀβλαβὴς ἔμεινεν ὁ Ἰωνικὸς τύπος ἐν βιβλ. Δ', 100 «τὰ πρὸς θαλάσσης τῆς *ἠοίης* νέμονται» καὶ 160 «φεύγοντες πρὸς τοὺς *ἠοίους* τῶν Λιβύων» (Πρβ. Δινδόρφιον *Ἡροδ.* σελ. XXXVII καὶ Βαίριον *Ἡροδ.* Τόμ. Γ', σελ. 683 ἐκδ. β'). Ἐν τέλει παρατιθέμεθα τὸ ἐν τῇ Εἰρήνῃ τοῦ Ἀριστοφάνους στιχ. 834 «Καὶ τίς ἐστιν ἀστὴρ νῦν ἐκεῖ Ἴων ὁ Χῖος, ὅσπερ ἐποίησεν πάλαι ἐνθάδε τὸν *ἀοῖόν* ποθ' ; Β. Ὡς ἦλθ', εὐθέως *ἑῷον* αὐτὸν πάντες ἐκάλουν ἀστέρα», εἰς ὃ φέρεται σχόλιον «Ἴων ὁ Χῖος διθυράμβων καὶ τραγῳδίας καὶ μελῶν ποιητής· ἐποίησε δὲ ᾠδήν, ἧς ἡ ἀρχή· *ἀοῖον* ἀεροφοίταν ἀστέρα μείναμεν ἀελίου λευκοπτέρυγα πρόδρομον». Ὁ Βέργκιος *Ποιητ. Λυρ.* Τόμ. Β', σελ. 255 ἐκδ. δ' ἔγραψεν *ἀώϊον*.

ΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΝ ΜΑΔΕΡΑ *

Ἅμα ἔγραψα ταῦτα, καλή μου Ἔμμα, καὶ κατέθεσα τὴν γραφίδα, ἣν πρό τινων στιγμῶν εἶχον ἀναλάβῃ, καὶ ὡς νικητὴς στρατηγὸς ὡμολόγησα τὴν ἧττάν μου. Ἐν τῇ ἐξομολογήσει ὅμως ταύτῃ, ὑπῆρχε μείζων δόσις μελαγχολίας ἢ πικρίας, διότι τὸ παλαίειν ἀνυψοῖ τὸν ἄνθρωπον ἀκόμη καὶ

* Ἴδε σελ. 49 καὶ 129 καὶ 229 καὶ 357 καὶ 453.

τότε, όταν ἡ μάχη ἀπολεσθῇ· ἐκεῖνος δὲ μόνον εἶνε ἄξιος περιφρονήσεως, ὅστις ἀρνούμενος νὰ παλαίσῃ ὁμολογεῖται ἡττηθείς, πρὶν ἢ ἀγωνισθῇ.

Ἐνόμιζον ὅτι μετέβαλον τὸ ἄλγος μου εἰς ὠφέλιμόν τι καὶ ὡραῖον, ἁπλῶς διότι ὑπέταξα αὐτὸ εἰς τὸ λογικόν, μόνον διότι κατέθεσα αὐτὸ ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου, οἱονεὶ διυλισθὲν διὰ τῆς γραφίδος μου. Ἔλεγον κατ' ἐμαυτόν, ἴσως αἱ ἀτυχεῖς αὗται σκέψεις ἀρέσωσι τῇ Ἔμμᾳ μου, καὶ τότε ἡ δυσθυμία μου δὲν θὰ ὑπῆρξέ τι ἐξ ἅπαντος κακόν.

Ὅσον πλεῖον δύναται νὰ περιλάβῃ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν κόσμου ὁ ἄνθρωπος, τόσῳ μᾶλλον ἀνυψοῦται ἐν τῇ συναισθήσει αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου· αἰσθάνεται ἑαυτὸν μέγαν, ὅτε ἐπὶ παντὸς φιλικοῦ τε καὶ ἐχθρικοῦ, τοῦ ἐρχομένου εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτόν, δύναται νὰ ἐντυπώσῃ τὴν ἰσχυρὰν σφραγῖδα τῆς ἀτομικότητός του. Ἡ δυσθυμία μου αὕτη ἐπῆλθέ μοι ἀκουσίως καὶ πρὸς λύπην μου· ὅμως ἠγωνίσθην κατ' αὐτῆς, καὶ τῇ ἔδωκα ἀνθρωπίνην μορφήν, μετέβαλον αὐτὴν εἰς σκέψιν.

Συγχώρησόν μοι τὰς ἐγωϊστικὰς ταύτας σκέψεις. Κατὰ τὴν πορείαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπιμόνως καὶ θηριωδῶς γυμνασθεὶς ἐπέτυχον νὰ μεταβάλω τὴν δυσθυμίαν εἰς μελαγχολίαν. Ἐφαίνετό μοι ὅτι εἶχον διυλίσῃ τὸν καπνὸν καὶ κατασκευάσῃ ὄξος... σύγγνωθί μοι τὴν ἀστειότητα ταύτην. Ἡ μελαγχολία εἶνε εὐμενεστέρα καὶ ἧττον κακὴ τῆς δυσθυμίας· ἰδοὺ δὲ τί ἔγραψα ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν αὐτῆς.

«Δός μοι τὴν χεῖρα, φιλτάτη, ἵνα σὲ αἰσθανθῶ πλησίον μου· ὁ στρόβιλος τῆς ζωῆς μὲ φοβίζει, θέλω νὰ μὴ εἶμαι μόνος. Αὐθαδῶς ἐπεχείρησα, ὅπως ἀνεύρω τὸ ἀληθὲς εἰς τὰ μᾶλλον κεκρυμμένα μέρη διὰ τῆς μελέτης καὶ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν μικρῶν ἀντικειμένων· ἐν τῇ ὑπερηφανείᾳ μου ἐνόμιζα ὅτι ἀνακαλύπτω τὰ μυστήρια τῆς δημιουργοῦ φύσεως, ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοί μου καλυφθέντες ὑπὸ πέπλου οὐδὲν πλέον εἶδον.—Δός μοι τὴν χεῖρα, φιλτάτη, δὲν δύναμαι νὰ εἶμαι μόνος.

»Ἀνύψωσα, ἔστρεψα τὸ βλέμμα εἰς τὸν οὐρανόν, ἀφ' οὗ μάτην ἐπὶ τῆς γῆς εἶχον καταπονήσῃ τοὺς καρτερικοὺς ὀφθαλμούς μου. Ὑπερφιάλως ἀνεζήτησα τὰ ὅρια τῆς ἀπείρου οἰκουμένης, ἀλλ' ἡ λάμψις τοσούτων ἡλίων ἐτύφλωσε τὴν ὅρασίν μου, καὶ οὐδὲν πλέον εἶδον. Δός μοι τὴν χεῖρα, φιλτάτη, ἔχω ἀνάγκην σοῦ.

»Ἡ αὐθάδης χείρ μου εἰσέδυσεν ἐκεῖ, ὅπου ἡ φύσις κεκαλυμμένη οὕτω ὑπὸ αἰδήμονος πέπλου κρύπτει τὰ ὕψιστα μυστήρια· ἐκεῖ ὅπου ἡ ζωὴ ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ θανάτου γεννωμένη, παρέχει ἡμῖν τὴν αἴσθησιν τοῦ πρώτου αὐτῆς παλμοῦ· ἀλλ' ἡ σιδηρᾶ χείρ μου ἀπέπνιξε, κατέστρεψε τὸν τρυφερὸν βλαστόν, οὐδένα νέον παλμὸν εἰς τὸ ἑξῆς αἰσθανθεῖσα. — Θὲς τὴν χεῖρά σου, φιλτάτη, ἐπὶ τοῦ μετώπου μου καὶ σβέσον τὸ καταβιβρῶσκον αὐτὸ πῦρ.

»Όπου καὶ ἂν ἐστράφη ὁ νοῦς μου, ἵν' ἀνακαλύψῃ τὸ ἀληθές, ὅπου καὶ ἂν ἐζήτησεν ν' ἀνεύρῃ, τὰ τῆς ζωῆς μυστήρια, ἡ ὁδὸς εὑρέθη περιπεφραγμένη· μὴ δυνάμενος νὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ἀποδεχθῇ τοὺς κενοὺς ἤχους, δι' ὧν οἱ εὐτυχεῖς σοφοὶ ἐκολάκευον αὐτόν, μετὰ ἀνωφελῆ καὶ ἐμμανῆ ἀγῶνα, ὅπως θραύσῃ τὰ διαγεγραμμένα ὅρια τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ ἡττήθη κεκμηκὼς καὶ ἄθυμος. — Δός μοι τὴν χεῖρα καὶ σφίγξον τὴν ἐμήν, ἵνα σὲ αἰσθανθῶ πλησίον μου· ἔχω ἀνάγκην νὰ μὴ εἶμαι μόνος.

»Ἠσθάνθην τὴν παρθένον καρδίαν πάλλουσαν, οἱ δὲ παλμοὶ αὐτῆς ἀνέῳξάν μοι νέον ὁρίζοντα· περιβαλλόμενος ὑπὸ μαγευτικῶν λόφων καὶ εὐθαλῶν λειμώνων ἤνοιξα τοὺς βραχίονας ἵνα ἐναγκαλισθῶ τὸν παράδεισον ἐκεῖνον... Ἀλλὰ δός μοι, φιλτάτη, τὴν χεῖρα καὶ σφίγξον ἔτι περισσότερον τὴν ἐμήν, διότι μόνη ἡ ἀνάμνησις τούτου μὲ φοβίζει ναί, ἔχω ἀνάγκην νὰ μὴ αἰσθάνωμαι ἐμαυτὸν μόνον.

»Ἀλλὰ διατί ν' ἀναξέωμεν πληγὴν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπουλωθεῖσαν; Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀτυχεῖς τοῦ νοῦ ἀγῶνες, καὶ αὐταὶ αἱ ἧτται τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ διὰ τῆς ἀναμνήσεώς των, οἱονεὶ διὰ τῆς ἀπηχήσεως αὐτῶν ἱκανοποιοῦσιν τὴν ὑπερηφάνειαν ἡμῶν· ἀλλ' αἱ ἀπελπισίαι τῆς καρδίας ἔχουσιν ἀπήχησιν ἣν ὁ χρόνος οὐδόλως δύναται ν' ἀμβλύνῃ, ἀλλ' ἣν ἐνθυμεῖταί τις ἐσαεὶ ἀπείρως ἀλγῶν.

»Φιλτάτη, θὲς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τῆς καρδίας μου καὶ καταπράϋνον τοὺς σπασμώδεις αὐτῆς παλμούς. Θέλω νὰ αἰσθανθῶ ὅτι δὲν εἶμαι μόνος».

Καθ' ὅλην τὴν χθεσινὴν ἡμέραν μία μόνη σκέψις μ' ἐβασάνισε, δῆλα δὴ ἡ σκέψις τοῦ νὰ μεταβάλω τὴν δυσθυμίαν εἴς τι ὠφέλιμον καὶ ὡραῖον.

Ἡ φύσις ἔπλασε τὴν κνίδην καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐξήγαγεν ἐξ αὐτῆς λεπτὸν καὶ ἐλαφρὸν ὕφασμα, δι' οὗ ἡ ὡραία Ἰνδὴ σπογγίζει τὸν ἱδρῶτα τοῦ μετώπου.

Ἡ φύσις ἔδωκεν ἰσχυρὸν δηλητήριον εἰς κλιματίδα τινὰ τῶν Τροπικῶν καὶ ὁ ἄνθρωπος εὗρεν ἐξ αὐτῆς μέσον πρὸς θεραπείαν τοῦ παραλυτικοῦ.

Καὶ ἡ ὀργὴ καὶ τὸ μῖσος καὶ ἡ δυσθυμία δέον νὰ μεταβάλλωνται εἰς δύναμιν ἀνυψοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους ὑπεράνω τῶν ἄλλων. Τὸ τῆς λύπης ἀψίνθιον πρέπει νὰ μεταβάλληται διὰ τῆς ἰσχυρᾶς χημείας τῆς ἀνθρωπίνου θελήσεως εἰς μέσον θεραπεῦον τὰς ἀνίας τοῦ κοινοῦ ὄχλου καὶ τοὺς ὑστερισμοὺς τῆς μεμονωμένης μεγαλοφυΐας.

Ἤρεμος ὕπνος ἔθαψε τὴν δυσθυμίαν μου καὶ τὰ ἀλγημικὰ ἐνύπνιά μου περὶ μεταβολῆς τῶν δυνάμεων, καὶ τὴν πρωΐαν ταύτην σοὶ γράφω μειδιῶν, βλέπων μετ' ἀτελευτήτου χαρᾶς τὸν κυανοῦν οὐρανὸν διὰ τῶν ὑάλων τοῦ παραθύρου μου. Χαῖρε, χαῖρε χιλιάκις!

Μεταξὺ τῶν χειρογράφων τοῦ Οὐϊλιέλμου εὑρίσκομεν σελίδα ἄνευ ἡμερομηνίας, ἀλλὰ φέρουσαν μόνον ἐπιγραφήν:

Πρωία ἀπριλίου.

Ἡμίκλειστον ἔχω τὸ στόμα, ἵνα ἀναπνεύσω τὴν εὐώδη αὔραν τοῦ ἔαρος, ἐνόμισα ὅτι αὕτη ἥψατο τῶν βελουδίνων χειλέων τῆς Ἔμμας μου.

Ἔδρεψα ἴον καὶ ἐνόμισα ὅτι τὸ λεπτὸν ἐκεῖνο ἄρωμα εἰσέδυε μέχρι τῆς καρδίας μου, καὶ ἐκεῖ μοὶ ἐκήλει τὰς εὐαισθητοτάτας ἶνας, ὡς ὅτε ἡ ψυχή μου αἰσθάνεται ἑαυτὴν πλησίον τῆς Ἔμμας της.

Προσήλωσα τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν κυανῶν πεδίων τοῦ ἀπεράντου οὐρανοῦ, καὶ ἐφαίνετό μοι, ὅτι οἱ κυματόεντες θύσανοι τῶν νεφῶν διέγραφον διὰ τῶν μετασχηματισμῶν αὐτῶν τὸ τῆς Ἔμμας ὄνομα ἀργυροῖς γράμμασιν ἐπὶ κυανοῦ πεδίου.

Ἐν ἐμοὶ αὐτῷ, ἐν ταῖς ἀναμνήσεσί μου, ἐν ταῖς ἐλπίσι μου δὲν ἠδυνάμην νὰ εὕρω οὐδὲν ἕτερον, εἰμὴ σὲ μόνον, καὶ τὸ πᾶν μοι ἀνεκάλει τὴν εἰκόνα τῆς Ἔμμας.

Καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ φιάλαι τοῦ ἐργαστηρίου μου, αἱ παραστάσεις τῶν εἰκόνων μου, τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης μου μοὶ ἐφαίνοντο κάτοπτρα, ἐφ' ὧν ἡ Ἔμμα ἐπὶ στιγμὴν κατοπτρισθεῖσα κατέλιπε τὴν θείαν αὐτῆς εἰκόνα.

Ἐν ἐμοὶ καὶ ἐκτὸς ἐμοῦ, ἐν τῷ κόσμῳ τῶν πνευμάτων καὶ τῆς ὕλης, ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ καὶ τῷ ὕπνῳ ἐν τῇ χαρᾷ καὶ τῷ ἄλγει, ἐν τῇ εἰρήνῃ καὶ τῇ ὀργῇ δὲν βλέπω καὶ δὲν αἰσθάνομαι εἰμὴ ἓν μόνον, τὴν ἐμὴν Ἔμμαν.

Ἄνευ αὐτῆς εἶμαι οὐδὲν καὶ ἄνευ αὐτῆς δὲν αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν σκεπτόμενον οὐδὲ ζῶντα. Αἱ ὑπάρξεις ἡμῶν δὲν ἀποτελοῦσιν εἰμὴ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὕπαρξιν. . . . .

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ.

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 17 Ἰουλίου 18...

Λοιπὸν καλέ μου Οὐϊλιέλμε, πρέπει χάριν σοῦ ν' ἀποχωρισθῶμεν. Ἀναχωρῶ εἰς τὴν Μαδέραν· τὸ τοιοῦτον ἐπιθυμεῖ καὶ ὁ γηραιὸς ἰατρὸς τοῦ πατρός μου. Πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ζῇ μεμονωμένος ἐν τῇ ἐπαύλει αὐτοῦ Βρόμπτον ὅπου χθὲς μετὰ τῆς θείας Ἄννης ἐπεσκέφθην αὐτόν. Πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου δὲν τὸν εἶχον ἴδῃ, ἀλλ' ἐπληροφορούμην παρὰ τῆς θείας Ἄννης, διότι ὡς καὶ σὺ ἤδη γιγνώσκεις, εἶνε ὁ σύμβουλος ἡμῶν, προκειμένου περὶ σπουδαίας τινὸς ὑποθέσεως. Ἐν αὐτῷ εὕρηται ἀκτὶς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ νοῦ τοῦ πατρός μου.

Δὲν δύναμαι νὰ ἴδω αὐτὸν, χωρὶς νὰ αἰσθανθῶ τοὺς ὀφθαλμούς μου πληρουμένους δακρύων, καὶ ὁσάκις μετὰ γαληνίου βραδύτητος καὶ μετὰ ὀξείας καὶ παθητικῆς γλυκύτητος μοὶ ἀπευθύνει τὸν λόγον, συγκινοῦμαι σφοδρῶς. Εἶνε ὀγδοηκοντούτης, ἀλλ' οὐδεμία τῶν τοῦ γήρατος ἀσθενειῶν καθιστᾷ αὐτὸν δυσάρεστον καὶ ὀχληρὸν τοῖς ἄλλοις. Τὰ ἔτη δὲν τῷ ἐχο-

»Όπου καὶ ἂν ἐστράφη ὁ νοῦς μου, ἵν' ἀνακαλύψῃ τὸ ἀληθές, ὅπου καὶ ἂν ἐζήτησεν ν' ἀνεύρῃ, τὰ τῆς ζωῆς μυστήρια, ἡ ὁδὸς εὑρέθη περιπεφραγμένη· μὴ δυνάμενος νὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ἀποδεχθῇ τοὺς κενοὺς ἤχους, δι' ὧν οἱ εὐτυχεῖς σοφοὶ ἐκολάκευον αὐτόν, μετὰ ἀνωφελῆ καὶ ἐμμανῆ ἀγῶνα, ὅπως θραύσῃ τὰ διαγεγραμμένα ὅρια τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ ἡττήθη κεκμηκὼς καὶ ἄθυμος. — Δός μοι τὴν χεῖρα καὶ σφίγξον τὴν ἐμήν, ἵνα σὲ αἰσθανθῶ πλησίον μου· ἔχω ἀνάγκην νὰ μὴ εἶμαι μόνος.

»Ἠσθάνθην τὴν παρθένον καρδίαν πάλλουσαν, οἱ δὲ παλμοὶ αὐτῆς ἀνέῳξάν μοι νέον ὁρίζοντα· περιβαλλόμενος ὑπὸ μαγευτικῶν λόφων καὶ εὐθαλῶν λειμώνων ἤνοιξα τοὺς βραχίονας ἵνα ἐναγκαλισθῶ τὸν παράδεισον ἐκεῖνον... Ἀλλὰ δός μοι, φιλτάτη, τὴν χεῖρα καὶ σφίγξον ἔτι περισσότερον τὴν ἐμήν, διότι μόνη ἡ ἀνάμνησις τούτου μὲ φοβίζει ναί, ἔχω ἀνάγκην νὰ μὴ αἰσθάνωμαι ἐμαυτὸν μόνον.

»Ἀλλὰ διατί ν' ἀναξέωμεν πληγὴν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπουλωθεῖσαν; Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀτυχεῖς τοῦ νοῦ ἀγῶνες, καὶ αὐταὶ αἱ ἧτται τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ διὰ τῆς ἀναμνήσεώς των, οἱονεὶ διὰ τῆς ἀπηχήσεως αὐτῶν ἱκανοποιοῦσιν τὴν ὑπερηφάνειαν ἡμῶν· ἀλλ' αἱ ἀπελπισίαι τῆς καρδίας ἔχουσιν ἀπήχησιν ἣν ὁ χρόνος οὐδόλως δύναται ν' ἀμβλύνῃ, ἀλλ' ἣν ἐνθυμεῖταί τις ἐσαεὶ ἀπείρως ἀλγῶν.

»Φιλτάτη, θὲς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τῆς καρδίας μου καὶ κατάπραϋνον τοὺς σπασμώδεις αὐτῆς παλμούς. Θέλω νὰ αἰσθανθῶ ὅτι δὲν εἶμαι μόνος».

Καθ' ὅλην τὴν χθεσινὴν ἡμέραν μία μόνη σκέψις μ' ἐβασάνισε, δῆλα δὴ ἡ σκέψις τοῦ νὰ μεταβάλω τὴν δυσθυμίαν εἴς τι ὠφέλιμον καὶ ὡραῖον.

Ἡ φύσις ἔπλασε τὴν κνίδην καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐξήγαγεν ἐξ αὐτῆς λεπτὸν καὶ ἐλαφρὸν ὕφασμα, δι' οὗ ἡ ὡραία Ἰνδὴ σπογγίζει τὸν ἱδρῶτα τοῦ μετώπου.

Ἡ φύσις ἔδωκεν ἰσχυρὸν δηλητήριον εἰς κλιματίδα τινὰ τῶν Τροπικῶν καὶ ὁ ἄνθρωπος εὗρεν ἐξ αὐτῆς μέσον πρὸς θεραπείαν τοῦ παραλυτικοῦ.

Καὶ ἡ ὀργὴ καὶ τὸ μῖσος καὶ ἡ δυσθυμία δέον νὰ μεταβάλλωνται εἰς δύναμιν ἀνυψοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους ὑπεράνω τῶν ἄλλων. Τὸ τῆς λύπης ἀψίνθιον πρέπει νὰ μεταβάλληται διὰ τῆς ἰσχυρᾶς χημείας τῆς ἀνθρωπίνου θελήσεως εἰς μέσον θεραπεῦον τὰς ἀνίας τοῦ κοινοῦ ὄχλου καὶ τοὺς ὑστερισμοὺς τῆς μεμονωμένης μεγαλοφυΐας.

Ἤρεμος ὕπνος ἔθαψε τὴν δυσθυμίαν μου καὶ τὰ ἀλχημικὰ ἐνύπνιά μου περὶ μεταβολῆς τῶν δυνάμεων, καὶ τὴν πρωΐαν ταύτην σοὶ γράφω μειδιῶν, βλέπων μετ' ἀτελευτήτου χαρᾶς τὸν κυανοῦν οὐρανὸν διὰ τῶν ὑάλων τοῦ παραθύρου μου. Χαῖρε, χαῖρε χιλιάκις!

Μεταξὺ τῶν χειρογράφων τοῦ Οὐϊλιέλμου εὑρίσκομεν σελίδα ἄνευ ἡμερομηνίας, ἀλλὰ φέρουσαν μόνον ἐπιγραφήν:

Πρωΐα ἀπριλίου.

Ἡμίκλειστον ἔχω τὸ στόμα, ἵνα ἀναπνεύσω τὴν εὐώδη αὔραν τοῦ ἔαρος, ἐνόμισα ὅτι αὕτη ἥψατο τῶν βελουδίνων χειλέων τῆς Ἔμμας μου.

Ἔδρεψα ἴον καὶ ἐνόμισα ὅτι τὸ λεπτὸν ἐκεῖνο ἄρωμα εἰσέδυε μέχρι τῆς καρδίας μου, καὶ ἐκεῖ μοὶ ἐκήλει τὰς εὐαισθητοτάτας ἶνας, ὡς ὅτε ἡ ψυχή μου αἰσθάνεται ἑαυτὴν πλησίον τῆς Ἔμμας της.

Προσήλωσα τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν κυανῶν πεδίων τοῦ ἀπεράντου οὐρανοῦ, καὶ ἐφαίνετό μοι, ὅτι οἱ κυματόεντες θύσανοι τῶν νεφῶν διέγραφον διὰ τῶν μετασχηματισμῶν αὐτῶν τὸ τῆς Ἔμμας ὄνομα ἀργυροῖς γράμμασιν ἐπὶ κυανοῦ πεδίου.

Ἐν ἐμοὶ αὐτῷ, ἐν ταῖς ἀναμνήσεσί μου, ἐν ταῖς ἐλπίσι μου δὲν ἠδυνάμην νὰ εὕρω οὐδὲν ἕτερον, εἰμὴ σὲ μόνον, καὶ τὸ πᾶν μοι ἀνεκάλει τὴν εἰκόνα τῆς Ἔμμας.

Καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ φιάλαι τοῦ ἐργαστηρίου μου, αἱ παραστάσεις τῶν εἰκόνων μου, τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης μου μοὶ ἐφαίνοντο κάτοπτρα, ἐφ' ὧν ἡ Ἔμμα ἐπὶ στιγμὴν κατοπτρισθεῖσα κατέλιπε τὴν θείαν αὐτῆς εἰκόνα.

Ἐν ἐμοὶ καὶ ἐκτὸς ἐμοῦ, ἐν τῷ κόσμῳ τῶν πνευμάτων καὶ τῆς ὕλης, ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ καὶ τῷ ὕπνῳ ἐν τῇ χαρᾷ καὶ τῷ ἄλγει, ἐν τῇ εἰρήνῃ καὶ τῇ ὀργῇ δὲν βλέπω καὶ δὲν αἰσθάνομαι εἰμὴ ἓν μόνον, τὴν ἐμὴν Ἔμμαν.

Ἄνευ αὐτῆς εἶμαι οὐδὲν καὶ ἄνευ αὐτῆς δὲν αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν σκεπτόμενον οὐδὲ ζῶντα. Αἱ ὑπάρξεις ἡμῶν δὲν ἀποτελοῦσιν εἰμὴ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὕπαρξιν. . . . .

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ.

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 17 Ἰουλίου 18...

Λοιπὸν καλέ μου Οὐϊλιέλμε, πρέπει χάριν σοῦ ν' ἀποχωρισθῶμεν. Ἀναχωρῶ εἰς τὴν Μαδέραν· τὸ τοιοῦτον ἐπιθυμεῖ καὶ ὁ γηραιὸς ἰατρὸς τοῦ πατρός μου. Πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ζῇ μεμονωμένος ἐν τῇ ἐπαύλει αὐτοῦ Βρόμπτον ὅπου χθὲς μετὰ τῆς θείας Ἄννης ἐπεσκέφθην αὐτόν. Πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου δὲν τὸν εἶχον ἴδῃ, ἀλλ' ἐπληροφορούμην παρὰ τῆς θείας Ἄννης, διότι ὡς καὶ σὺ ἤδη γιγνώσκεις, εἶνε ὁ σύμβουλος ἡμῶν, προκειμένου περὶ σπουδαίας τινὸς ὑποθέσεως. Ἐν αὐτῷ εὕρηται ἀκτὶς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ νοῦ τοῦ πατρός μου.

Δὲν δύναμαι νὰ ἴδω αὐτὸν, χωρὶς νὰ αἰσθανθῶ τοὺς ὀφθαλμούς μου πληρουμένους δακρύων, καὶ ὁσάκις μετὰ γαληνίου βραδύτητος καὶ μετὰ ὀξείας καὶ παθητικῆς γλυκύτητος μοὶ ἀπευθύνει τὸν λόγον, συγκινοῦμαι σφοδρῶς. Εἶνε ὀγδοηκοντούτης, ἀλλ' οὐδεμία τῶν τοῦ γήρατος ἀσθενειῶν καθιστᾷ αὐτὸν δυσάρεστον καὶ ὀχληρὸν τοῖς ἄλλοις. Τὰ ἔτη δὲν τῷ ἔχο-

ρήγηταν εἰμὴ ἀτελεύτητον ἐπιείκειαν διὰ τὰ δεινὰ καὶ τὰ πταίσματα τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐνεχάραξαν ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ αἰώνιον μειδίαμα. Ἡ θεία Ἄννα μοὶ εἶπεν ὅτι πάντοτε μειδιᾷ καὶ ὅταν ἀκόμη κοιμᾶται. Ἔχει τὴν κόμην ἐντελῶς λευκήν, μακρὰν καὶ καλῶς ἐκτενισμένην τὸ πρόσωπον εὔτραφές, στρογγύλον καὶ καλῶς ἐξυρημένον, ἀναπολεῖ τὸν Φραγκλῖνον.

Ἀφικόμεναι εἰς Βρόμπτον εὕρομεν αὐτὸν εἰς τὸν κῆπον, ἐνησχολημένον εἰς καθαρισμὸν ῥοιᾶς. Μόλις ἰδών με, ἔδραμεν εἰς ὑπάντησίν μου, μὲ ἐνηγκαλίσθη, ὡς εἰ ἤμην θυγάτηρ του· μὲ εἰσήγαγε μετὰ τῆς θείας Ἄννης εἰς τὸ σπουδαστήριον του καὶ πλησίον ἐμοῦ καθίσας, ἐπὶ τινα χρόνον ἔσφιγγε τὴν μίαν τῶν χειρῶν μου διὰ τῆς ἰδικῆς του καὶ μετὰ στοργῆς βλέπων με, ἔλεγεν: ἡ Ἐμμά μας, ἡ καλή μας Ἔμμα. Διηγήθην αὐτῷ λεπτομερῶς τὰ τῶν ἐπισκέψεών μου εἰς τοὺς τρεῖς χρησμοὺς τῆς Ἀγγλικῆς ἰατρικῆς καὶ πλέον ἢ ἅπαξ ἐμειδίασε.

— Ναί, ναί, φιλτάτη μου Ἔμμα, πρέπει νὰ μεταβῆτε εἰς Μαδέραν· πρέπει νὰ διαμείνητε ἐκεῖ ἐπὶ δύο ἔτη τοὐλάχιστον, μέχρις οὗ ἐντελῶς ἀναλάβητε. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐπανέρχεσθε εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα δοκιμάσωμεν τὴν ἀποκτηθεῖσαν ὑγείαν, καὶ ἐὰν ἐπὶ δύο ἑτέρους Ἀγγλικοὺς χειμῶνας δὲν ἔχομεν οὔτε βῆχα οὔτε κατάρρουν, καὶ ἐὰν ἐπιτύχωμεν νὰ περιβάλωμεν τὰ μικρὰ ταῦτα ὀστᾶ δι' ὀλίγης σαρκὸς καὶ λίπους, τότε ἡ Ἔμμα τελευταίαν φορὰν ἐξομολογεῖται τῷ γέροντι ἰατρῷ Θώμ, καὶ οὗτος συγχωρεῖ ἐντελῶς τὰς ἁμαρτίας, καὶ τῇ ἐπιτρέπει νὰ νυμφευθῇ τὸν Οὐϊλιέλμον της. Δὲν ἔχει οὕτω;

— Φίλτατε ἰατρέ, εἴθε οἱ λόγοι ὑμῶν νὰ εἶνε ἱεροί, εἴθε ν' ἀκούσῃ αὐτοὺς ὁ ἀτυχὴς πατήρ μου.

— Ναί, ὁ πατήρ σας μᾶς ἀκούει καὶ ὅταν ἐγὼ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ εἴπω ὑμῖν «νυμφεύθητε τὸν Οὐϊλιέλμον» δύνασθε νὰ πράξητε τοῦτο ἄνευ ἐλέγχων τοῦ συνειδότος, μὴ παραβαίνουσα οὔτε τὴν ὑμετέραν ὑπόσχεσιν, οὔτε τοὺς ὑμετέρους ὅρκους.

— Ἀλλὰ καλέ μου ἰατρέ, δὲν ὡρκίσθην εἰς τὸν πατέρα μου ὅτι οὐδέποτε ἤθελον νυμφευθῇ;

— Φιλτάτη τοῦτο εἶνε ἀληθέστατον, ἀλλ' ἡμεῖς πρέπει νὰ μὴ εἴμεθα δοῦλοι τῶν λέξεων, ἀλλὰ τῆς ἐννοίας αὐτῶν. Ὅταν ἀναλάβητε ἐντελῶς τὴν ὑγείαν σας, ἤθελον ἐκλίπῃ οἱ λόγοι, ὧν ἕνεκα ὁ πατήρ σας ἀπήτει παρ' ὑμῶν ἐπίσημον ὑπόσχεσιν. Δὲν εἶπεν ἆρά γε οὗτος ὑμῖν, ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει δέον νὰ μὲ συμβουλευθῆτε καὶ τυφλοῖς ὄμμασι ἀκολουθήσητε πᾶν ὅ,τι ἤθελον εἴπῃ ὑμῖν νὰ πράξητε;

— Ναί, ἰατρέ μου, καὶ τούτου ἕνεκα θὰ σᾶς ὑπακούσω οὐ μόνον τώρα, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἄνευ δισταγμοῦ, ἄνευ ἐρωτήσεων, ἐντελῶς ἐφ' ὑμᾶς πεποιθυῖα.

Οὐδέποτε εἶδον τὸν ἰατρόν μου ἐκεῖνον ὡραιότερον καὶ φαιδρότερον. Ἐπει

θύμουν νὰ φιλήσω, ἑκατοντάκις νὰ φιλήσω αὐτόν. Οὗτος σαφῶς μοὶ ἐδήλου, ὅτι παρηγορῶν με δὲν μὲ ἠπάτα, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς ἔτι ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἰαθῶ, καὶ ὅτι οὕτω θὰ ἠδυνάμην νὰ γείνω σή. Αἱ εὐτυχεῖς αὗται λέξεις, προφερόμεναι ὑπὸ στόματος, ὅπερ μοὶ ἐφαίνετο ἱερὸν μὲ μετέφερον εἰς παραδείσιον κόσμον.

Καὶ ὁ καλὸς γέρων ἐνόει τοῦτο· ἔχων δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ μακρὸν ἐπ' ἐμὲ προσηλωμένους, ἐμειδία μειδίαμα μεστὸν δακρύων· τοσοῦτον ἐφέρετο πρὸς ἐμὲ τρυφερῶς. Στραφεὶς δὲ πρὸς τὴν θείαν μου προσέθηκε·

— Ἀλλὰ θὰ δυνηθῇ ἆρά γε ὁ Κ. Οὐϊλιέλμος τοσοῦτον χρόνον νὰ περιμείνῃ καὶ νὰ ζῇ ἐν τοσαύτῃ ἀμφιβολίᾳ ἐπὶ τέσσαρα ἢ πέντε ἔτη;

Ἀπήντησα ἐγὼ ἐπὶ τῇ πρὸς τὴν θείαν μου ἀπευθυνθείσῃ ἐρωτήσει καὶ ἐρυθριῶσα, λίαν ἐρυθριῶσα εἶπον λίαν ταχέως·

— Ὢ ναί! βεβαίως ὁ Οὐϊλιέλμος θὰ μὲ περιμείνῃ.

Φίλτατε Οὐϊλιέλμε, ἔπραξα κακῶς ὑποσχεθεῖσα τοσοῦτον, ἐγγυηθεῖσα περὶ τῆς μακρᾶς σου ὑπομονῆς; Διάψευσόν με εὐθὺς ἂν θέλῃς.

— Ἄ, μὲ διεκοψε γελῶν ὁ ἰατρὸς Θώμ, ὁ κύριος Οὐϊλιέλμος πρέπει νὰ ὑποσχεθῇ ὑμῖν, ὅτι δὲν θὰ ἐπισκεφθῇ ὑμᾶς οὐδέποτε ἐν Μαδέρᾳ, καὶ ὅτι θ' ἀφήσῃ ὑμᾶς μόνην μετὰ τοῦ ὑμετέρου ἐγωϊσμοῦ (ἔχετε ἐγωϊσμόν), πάντῃ ἀφωσιωμένην εἰς τὴν ἴασίν σας. Ἐπὶ τέλους, ἐὰν θέλητε νὰ ἰαθῆτε, τοῦτο τὸ θέλετε δι' αὐτὸν καὶ μόνον δι' αὐτόν.

Σοὶ ἐπαναλαμβάνω τὸν διάλογον τοῦτον, ὡς δύναμαι ἐγώ, ἀλλ' εἶμαι βεβαία, ὅτι προσθέτω πολλὰς λέξεις, ἃς δὲν εἴπομεν. Ἤμεθα τρεῖς ἀλλὰ συνεννοούμεθα δι' ἡμισείας λέξεως· ἐν ταῖς ὁμιλίαις ἡμῶν ἐχρώμεθα μᾶλλον μειδιάμασι καὶ χειρονομίαις ἢ λέξεσι.

— Θὰ σᾶς ἀποστείλω εἰς Λονδῖνον χειρόγραφον βιβλιάριον, ὅπερ θὰ φέρητε μεθ' ὑμῶν εἰς Μαδέραν καὶ ὅπερ θὰ χρησιμεύσῃ ἀντὶ ἰατροῦ. Θὰ δώσω ὑμῖν, ἐπίσης ἐπιστολὴν διὰ τὸν ἐμὸν φίλον, τὸν ἰατρὸν Σάνθεϋ, ἣν τότε μόνον θέλετε παρουσιάσῃ, ὅταν λάβητε τὴν ἀτυχίαν νὰ μείνητε κλινήρης· καὶ ἐλπίζω ὅτι τοιοῦτο οὐδέποτε θὰ συμβῇ εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν ἐκείνην τὴν τοσοῦτον γλυκεῖαν καὶ ἠπίαν. Καὶ μετὰ τίνος θὰ μεταβῆτε εἰς Μαδέραν;

— Μετ' ἐμοῦ, ἀπήντησεν ἡ θεία Ἄννα.

Ἤθελον νὰ ἦτο πρωὶ κατὰ τὴν σκηνήν, φίλτατε Οὐϊλιέλμε, ἤθελον νὰ εἶχες ἀκούσῃ ὁποία ἀγαθότης ἦτο κεκρυμμένη ἐν τῷ εἰλικρινεῖ, ἀφελεῖ καὶ τρυφερῷ ἐκείνῳ τόνῳ, δι' οὗ ἡ θεία Ἄννα προέφερε τὰς λέξεις ἐκείνας «μετ' ἐμοῦ». Ἡ τῆς θείας μου ἀγαθότης εἶνε τοσοῦτον μεγάλη, τοσοῦτον ὁμοειδὴς τῇ στοργῇ αὐτῆς καὶ τοσοῦτον συνδεδεμένη μετὰ τῆς φύσεως αὐτῆς, ὥστε ἡμέραι καὶ μῆνες παρέρχονται, καθ' οὓς δὲν ἔχω τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον ἢ τόπον νὰ σκεφθῶ ὅτι αὕτη εἶνε ἀγαθή· ἀλλ' ὅταν, ὡς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ βολιδοσκοπήσῃ τις τὸν λίαν ἀγα-

θόν αὐτῆς χαρακτῆρα, ἐκπλήττεται πρὸ τοσαύτης διαυγοῦς ἱλαρότητος. Ἡ ἀγαθότης αὐτῆς εἶνε ἀδιαλείπτως αἴθριος οὐρανός, καὶ ἐκεῖνος μόνον δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ αὐτήν, ὅστις ἀλλαχοῦ ἔσχε τὴν ὁμίχλην, τὸν ὑετὸν καὶ τὰς θυέλλας.

Καὶ ὁ ἰατρὸς Θὼμ συνεκινήθη ἐπίσης ὑπὸ τῆς γλυκυτάτης φωνῆς, ὑπὸ τῆς θείας ἁπλότητος, δι' ἧς ἡ θεία Ἄννα εἶπε τὰς δύο ἐκείνας λέξεις, καὶ συνοδεύων τὸ μειδίαμα αὐτοῦ διὰ θερμῆς καὶ εὐγνώμονος ἐκφράσεως, εἶπεν αὐτῇ·

— Ὑμεῖς ὅμως, ἀγαπητὴ κυρία, ἦσθε ἔτι καὶ νῦν, οἷα εἴσθε καὶ πρὸ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος· οὐδὲ τὰ ἔτη ἴσχυσαν νὰ δώσωσιν ὑμῖν ὀλίγον ἐγωϊσμόν· ἀποθνήσκετε ἀμεταμέλητος.

Ὁ ἰατρὸς Θὼμ ἦτο ἀγαθός, πρᾶος, ἀλλὰ δὲν ἠγάπα πολὺ νὰ ἐμμένῃ ἐπὶ τρυφερῶν ζητημάτων.

— Λοιπὸν ἡ ἀναχώρησις ἀπεφασίσθη· ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ ἔλθω εἰς Λονδῖνον, ἵνα χαιρετίσω ὑμᾶς πρὸ αὐτῆς. Ἔλθετε νὰ ἴδητε τὸν κῆπόν μου, καὶ ὑμεῖς Ἔμμα ἔλθετε νὰ ἐπισκεφθῆτε τὸ φυτοκομεῖόν μου. Θὰ δείξω ὑμῖν πολλὰ φυτά, ἅτινα ἐγὼ ἐνταῦθα ἔχω αἰχμάλωτα, καὶ ἅτινα ἐν Μαδέρᾳ θὰ ἴδητε πολυτελῶς βλαστάνοντα ὑπὸ αἴθριον οὐρανόν. Ἄχ! ἔλθετε, ἔλθετε, πρὸ δέκα πέντε ἡμερῶν ἔλαβον ἐν *solanum* τῆς Βρασιλίας, σπανίας ὡραιότητος. Ἐν Ἀγγλίᾳ μόνον ἐγὼ καὶ ὁ δοὺξ Δεβονσχὶρ ἔχομεν τὸ *solanum* τοῦτο.

Διεμείναμεν εἰσέτι ἐπὶ μίαν ὥραν ἐν Βρόμπτον· ἀλλὰ σοὶ ὁμολογῶ ὅτι ἐπιθεωροῦσα τὰ χαρίεντα τοῦ κήπου ἄνθη, καὶ ἐν τῷ θερμῷ ἀέρι τοῦ φυτοκομείου ἀπαύστως ἐσκεπτόμην περὶ σοῦ καὶ τῆς Μαδέρας, καὶ ἡ νέα φάσις, ἣν ἔμελλε νὰ λάβῃ ὁ ἐμὸς βίος, ἐφαίνετό μοι ὄνειρον. Ἡ ἐλπίς, ὁ φόβος, ὁ τρόμος τοῦ ἀγνώστου, ἡ πρὸς σὲ ἀφοσίωσίς μου τοσοῦτον τραχέως ἐπολέμουν ἀλλήλοις ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ, ὥστε ἐγὼ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀκούουσα τοὺς λόγους τοῦ ἰατροῦ καὶ τῆς θείας μου καὶ οὐδόλως ἐννοοῦσα αὐτούς ἠγνόουν ποῦ εὑρισκόμην. Ἔλθε νά με ἐπισκεφθῇς, Οὐϊλιέλμε μου, νῦν ἐφ' ὅσον διαμένω ἐν Ἀγγλίᾳ πρέπει καθ' ἑκάστην νὰ βλέπωμεν ἀλλήλους. Ὁ Ὠκεανὸς θέλει χωρίσῃ ἡμᾶς ὡς τάχιστα... Οὐϊλιέλμε μου, φίλτατε Οὐϊλιέλμε μου, ἡ Ἔμμα σου σὲ περιμένει.

Ὁ Οὐϊλιέλμος τῇ Ἔμμᾳ.

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 9 Αὐγούστου 18...

Σύ μοι ὑπεσχέθης, Ἔμμα, ὅτι θὰ συμπαραλάβῃς τὴν ἐπιστολήν μου ταύτην καὶ δὲν θ' ἀναγνώσῃς αὐτὴν εἰμὴ ἐν Μαδέρᾳ. Οὕτω τι τῶν ἐμῶν ἔσεταί σοι συνοδὸς διαρκοῦντος τοῦ ταξειδίου καὶ κατὰ τὴν εἰς ξένην χώραν ἀποβίβασιν αἱ λέξεις μου θά σε χαιρετίσωσι τὸ πρῶτον. Ἄχ! διατί

δὲν δύναμαι ἐν τῷ εὐδαίμονι τούτῳ φύλλῳ νὰ περικλείσω ἐμαυτὸν ὅλον. Διατί ἄρά γε ἡ ἀνθρωπίνη φαντασία, ἡ πλάσασα τὰ πνεύματα, τὰς σκιάς, τὰ φαντάσματα, δὲν ἔχει τοσαύτην ἰσχύν, ὥστε νὰ μεταβάλῃ τοὺς ζῶντας εἰς τὰ ἀόρατα ταῦτα πνεύματα; Διατί ποτε οἱ ἰατροὶ δὲν δύνανται νὰ διαφυλάξωσιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸν ἄνθρωπον ζῶντα καὶ κοιμώμενον ἐν ληθάργῳ; Διατί ἄρά γε ἡ σκέψις τρέχει ἀπώτερον τῆς χειρός; Διατί τοιαύτη δυσαναλογία μεταξὺ τῆς σκέψεως καὶ τῆς πράξεως;

Διὰ τῆς ἐπιστολῆς μου ταύτης τὸ πνεῦμά μου, ὦ Ἔμμα, σὲ χαιρετίζει καὶ συγχρόνως περιϊπτάμενον περὶ σὲ θέλει ὅπως ἡ νῆσος, ἐφ' ἧς βαίνεις, νὰ καταστῇ εἰς σὲ κῆπος παράδεισος· θέλει ἵνα τὸ τῆς Μαδέρας ἔδαφος ἀποβῇ διὰ σὲ γῆ εὐλογημένη, χορηγοῦσά σοι ὑγείαν καὶ εἰρήνην καὶ χαράν. Θὰ λάβω τοσοῦτον θάρρος, ὥστε νὰ κατορθώσω ν' ἀγαπήσω τὴν νῆσον ἐκείνην, τὴν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἀφαιρέσασαν τὴν Ἔμμαν μου· θὰ λάβω τοσοῦτον θάρρος ὥστε νὰ κατορθώσω νὰ εὐλογήσω τὴν Μαδέραν. Καὶ σύ με ἀπεδίωξας ἐκ τῆς νήσου σου, ὡς ὁ Θεὸς τοὺς προπάτορας ἡμῶν ἐκ τοῦ πρώτου παραδείσου· καὶ δέν μοι ἐπέτρεψας νὰ ἔλθω ἐκεῖ εἰς ἐπίσκεψίν σου, οὐδὲ ἅπαξ, οὐδὲ ἐπὶ μίαν μόνην ὥραν. Ὑπέγραψας τὴν καταδίκην μου διὰ τῆς γραφίδος ἰατροῦ, σοὶ σεβαστοῦ, ἀλλὰ σὺ ὑπῆρξας ὁ σκληρὸς δικαστὴς καὶ πανούργως ἐκρύβης ὄπισθεν τῆς τηβέννου ἀνεκκλήτου ἄρχοντος. Διὰ δὲ τῆς συνήθους χάριτός σου, καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς γραφίδος ἔν τε ταῖς ἐπιστολαῖς σου καὶ ταῖς κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἀτελευτήτοις ἡμῶν συνδιαλέξεσι, ἠθέλησας νά μοι περιγράψῃς λίαν κολακευτικῶς τὸν ἰατρόν σου Θώμ· μοὶ παρέστησας αὐτὸν ὡς τύπον ἰατροφιλοσόφου ἐπιστήμονος ἅμα καὶ εὐαισθήτου ἀνδρός· ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπέτυχες νὰ ἑλκύσῃς τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ εὔνοιάν μου. Ὁ ἰατρὸς Θὼμ εἶνε πάντοτε δι' ἐμέ, ὁ ἐξορίσας σας ἐκ τῆς Ἀγγλίας δικαστὴς καὶ ὁ διώξας τὸν Οὐϊλιέλμον σου ἐκ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, ἐν ᾗ οὗτος κατέχει ἅπαντας τοὺς θησαυρούς του. Ἐγὼ δὲν ἀγαπῶ τὸν Φραγκλῖνον, ὅστις ἐγένετο ἰατρός σου, δὲν ἀγαπῶ τὸν ἰατρόν σου Θώμ.

Καίτοι ἀλγῶν, ἔχω τι τὸ ὑπερβαλλόντως φαιδρῦνόν με. Θετικῶς γιγνώσκω ὅτι ἐν Μαδέρᾳ κἄτι θά σοι λείψει, πᾶν ὅ,τι καὶ ἐμοὶ λείπει. Οὔτε ὁ ἀρωματικὸς ἀήρ, οὔτε τὰ ἄνθη, οὔτε αἱ φαιδραὶ κοιλάδες τῆς νήσου σου, οὔτε ἡ ἀγαθότης τῆς θείας Ἄννης θὰ δυνηθῶσι νὰ πληρώσωσι τὸ κενὸν ἐκεῖνο. Οἴμοι ἐὰν ἤθελον μάθῃ, ὅτι εἶσαι κατὰ πάντα εὐτυχὴς ἐν Μαδέρᾳ!

Βλέπεις, Ἔμμα, ἐγὼ σὲ ἀγαπῶ τόσον πολὺ καὶ τοσοῦτον μεγαλοφρονῶ ἐπὶ τῷ ἔρωτί μου, ὥστε οὐδέποτε συνέλαβον τὴν ἰδέαν ὅτι ἤθελόν ποτε λάβῃ ἀντεραστήν. Καὶ τίς θὰ ἦτο τοσοῦτον αὐθάδης νά σε ἀγαπήσῃ, ὅσον ἐγώ, ὁποῖον φῶς ἤθελε τολμήσῃ νὰ λάμψῃ πρὸ τοῦ ἡλίου τοῦ ἔρωτός μας; Τίς ποτε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ θὰ ἐδικαιοῦτο ὑψώσας τὴν κεφαλὴν νὰ εἴπῃ· «ἀγαπῶ τὴν Ἔμμαν περισσότερον τοῦ Οὐϊλιέλμου»; Ἐγὼ λοιπὸν

θάνει τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους πεπαιγμένον (Ἱππ. 437) «ὡς οὗτος ἤδη κακίας ἢ *συκοφαντίας* πνεῖ». Πλημμελῶς ἔχει ἡ εὑρισκομένη ἐνίοτ' ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν παλαιῶν παροξύτονος ἐκφορὰ τῆς πληθυντικῆς γενικῆς *ἀπαρκτίων*, οὐδαμῶς δ' εὔλογον φαίνεται νὰ νομισθῇ ἐμφερὴς τῇ *ἐτησίων*. Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς «Ἡ δὲ ἄρκτος ὅτι μετὰ τοῦ Τ λέγεται δηλοῖ ὁ γράψας οὕτως· ἄρκτον, οὐχὶ ἄρκον. Τὸν μέντοι ἄνεμον ἄνευ τοῦ Τ *ἀπαρκίαν* διὰ τὸ εὔφωνον καὶ τὴν ἐκεῖθεν πνοὴν ἄρκιον» καὶ «Ὅτι δὲ οὐ μόνον ἄρκτος τὸ ζῷον λέγεται σὺν τῷ Τ ἀλλὰ καὶ ἄρκος διὰ μόνου τοῦ Κ διείληπται καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ὡς τὰ ἀπ' αὐτῆς δίχα τοῦ Τ ἐν πολλοῖς εὕρηται δι' εὐφωνίαν· ὅθεν καὶ ἄρκιλοι τὰ τῶν ἄρκτων εἴτουν ἄρκων νεογνὰ — καὶ *ἀπαρκίας* ἄνεμος, ὡς ἐν ῥητορικῷ κεῖται λεξικῷ, καὶ ἡ αὐτοῦ πνοὴ ἄρκιας» (σελ. 1156,17 καὶ σελ. 1535,14. Πρβ. καὶ Βεκκ. Ἀν. σελ. 445,13). Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἡσύχιος «*Ἀπαρκίας*: οὕτως ἄνεμος». Ἀλλ' ὁ Φρύνιχος ἀποφαίνεται ἐν τῇ Σοφιστικῇ Προπαρασκευῇ σελ. 19,22 «Ἀπαρκτίας: μετὰ τοῦ Τ, οὐκ ἀπαρκίας». Πρβ. *φρατρία-φατρία*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ. Κακῶς τὸ *ἄρκιος* (πνοή) ὑπελήφθη παράγωγον τοῦ ὀνόματος *ἄρκος*, συγγενὲς ὂν τῷ ῥήματι *ἀρκεῖν*, περὶ δὲ τοῦ *ἄρκιλοι-ἄρκηλοι* διέλαβεν ὁ Ναύκιος ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν λειψάνων Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου σελ. 111 καὶ 115. Κομψότατον δ' εἶνε τὸ τοῦ Ἀσωπίου (*Εἰσ. Ἑλλ. Συντ.* σελ. 706, § 43) «οὕτω καὶ εἰς τὸ *θηρίον* *εἶ παρὰ γράμμα* = εἰ ΜΕΝ ἔλειπεν ἓν γράμμα τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἐκ περισσοῦ, ἦσο θηρίον (Μάρκος, ἄρκος = ἀρκούδα)». Πρβ. Κοραῆν *Προδρ.* σελ. 361 καὶ *Στράβ.* Τόμ. Δ', σελ. 218.

ὑφεσπέριος. Διονύσ. Περιηγ. 450 «ἤτοι μὲν κατὰ μέσσον *ὑφεσπερίων* στηλάων ἐσχατόωντα Γάδειρα φαείνεται ἀνθρώποισι». Φέρεται καὶ γραφὴ *ἐφεσπερίων*. Τοῦ βραχυτέρου τύπου εὑρίσκεται χρῆσις ἐπὶ χρονικῆς ἐννοίας ἐν τῇ Παλατίνῃ Ἀνθολογίᾳ Ε', 305 «κούρη τίς μ' ἐφίλησεν *ὑφέσπερα* χείλεσιν ὑγροῖς.» Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Ναβῆρος (*Μνημ.* 1876, σελ. 345) ἀντὶ τοῦ φερομένου παρ' Ἡροδότῳ Γ', 71 «ἢν *ὑπερπέσῃ* ἡ νῦν ἡμέρη» εἴκασεν «ἢν *ὑπέσπερος* ᾖ ἡ νῦν ἡμέρη». Ἥκιστ' ἀρεσκόμεθα τῇ μεταβολῇ ταύτῃ.

ὑπερνότιος. Ἡρόδ. Δ', 36 «εἰ δέ εἰσί τινες ὑπερβόρεοι ἄνθρωποι, εἰσὶ καὶ *ὑπερνότιοι* ἄλλοι». Στράβ. σελ. 81,4 «τοῦ γὰρ Ἡροδότου μηδένας ὑπερβορείους εἶναι φήσαντος, μηδὲ γὰρ *ὑπερνοτίους*, γελοίαν φησὶν εἶναι τὴν ἀπόδειξιν καὶ ὁμοίαν ὁ Ἐρατοσθένης τῷ σοφίσματι τούτῳ, εἴ τις λέγοι μηδένας εἶναι ἐπιχαιρεκάκους, μηδὲ γὰρ ἐπιχαιραγάθους· κατὰ τύχην τε εἶναι καὶ *ὑπερνοτίους*». Διονύσ. Περιηγ. 151 «ἡ μὲν *ὑπερνοτίη*, τήν τε κλείουσι Κάραμβιν» (Πρβ. Βάκιον *Ποσειδων.* σελ. 119 καὶ Βερνάρδυν *Διον. Περιηγ.* σελ. 561 καὶ 853 καὶ Βαίριον *Ἡροδ.* Τόμ. Β', σελ. 371 ἐκδ. β').

πρόσβορρος. Εὐριπ. Ἴων. 11, «*προσβόρρους* πέτρας» καὶ 937 «*πρόσβορρον* ἄντρον.» Θεόφρ. π. Φυτ. Ἱστ. Θ', β', 3 «ἐκ τῶν σφόδρα προσείλων καὶ

προσβόρρων» καὶ Θ', κ', 6 «ἐκ τῶν χειμερινῶν καὶ *προσβόρρων* καὶ ξηρῶν»· Πολλάκις ἀπαντᾷ τὸ προκείμενον ὄνομα ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος, οἷον σελ. 4, 12 «τοὺς ἀνθρώπους δὲ εἶδε τοὺς *προσβόρρους* μάλιστα» καὶ σελ. 184, 9 «ἡ δὲ *πρόσβορρος* ψυχρά τέ ἐστι τελέως πρὸς τῇ τραχύτητι καὶ παρωκεανῖτις» καὶ σελ. 214, 10 «τῶν τε ἑσπερίων τόπων καὶ τῶν *προσβόρρων* τῶν παρὰ τὸν ὠκεανόν» καὶ σελ. 222, 27 «ἡ μὲν παρωκεανῖτις ἡ *πρόσβορρος* ἀμοιρεῖ διὰ τὰ ψύχη» καὶ σελ. 223, 5 καὶ 30. 268, 12 καὶ 31. 270, 21. 381, 26. 480, 25. 689, 12. 712, 24. 733, 13. 734, 11. 739, 5. 742, 10. 800, 29. 898, 28. 899, 2. 932, 7 καὶ 11. Ἴσως δὲ καὶ ἐν σελ. 688, 29 ἀντὶ τοῦ «τὸ μὲν αὐτῆς ἀπολείπων *πρὸς βορρᾶν*, τὸ δὲ μεσημβρινόν» ἀναγνωστέον *πρόσβορρον*. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ μετέπεσε τὸ *πρόσβορρον* εἰς τὸ *πρὸς βορρᾶν* (Ἴδε Σνειδῆρον *Θεοφρ*. Τόμ. Ε', σελ. 489). Ἐν τῷ Κριτίᾳ τοῦ Πλάτωνος σελ. 112, β' ἡ γνησία γραφὴ εἶνε «τὰ γὰρ *πρόσβορρα* αὐτῆς ᾤκουν», οὐχὶ *πρὸς βορρᾶ*, ὡς κεῖται ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν (Ἴδε Κόβητον *Μνημ*. 1875, σελ. 204). Φέρεται δ' ἐνίοτε παρὰ τῷ Στράβωνι καὶ ὁ τύπος *προσβόρειος*, οἷον σελ. 634, 1 «τοῖς *προσβορείοις* μέρεσι» καὶ σελ. 670, 12 «καὶ αὐτὴ δ' ἐστὶ *προσβόρειος*» καὶ σελ. 717, 28 «τοῦ Παραποταμίσου τὰ *προσβόρεια*» καὶ σελ. 732, 14 «ἐν τῷ *προσβορείῳ* μέρει τοῦ Ταύρου» καὶ σελ. 1034, 19 «ἐν τοῖς ὑπὲρ Ἐκβατάνων μέρεσι τοῖς *προσβορείοις*». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς σελ. 158 «καὶ δυσχειμέροις καὶ πολυσκίοις (παλισκίοις) καὶ *προσβορείοις*» καὶ ἐν τοῖς τοῦ Θεοφράστου σελ. 28 Σνειδ. «ἡ ὕλη ἡ ἀγρία καλλίων — ἐν τοῖς *προσβορείοις* ἢ ἐν τοῖς πρὸς μεσημβρίαν» καὶ σελ. 195 «τῶν εὐείλων καὶ ξηρῶν καὶ *προσβορείων*». Ἐν τῇ Διδωτείῳ ἐκδόσει τοῦ Ἀριστοτέλους Τόμ. Γ', σελ. 88, 2 ἀπαντᾷ «ἐν μὲν τοῖς *προσβορείοις* μέλαιναι, ἐν δὲ τοῖς νοτίοις ἐρυθραί», ἀλλ' ὑπάρχει καὶ γραφὴ *προσβόρροις*, ἣν βλέπει τις καὶ παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ μνημονεύοντι τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους (σελ. 89, α'). Σημειωτέον δ' ὅτι εἶνε μὲν παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει Τομ. Γ', σελ. 421, 43 Διδ. γεγραμμένον κατὰ τὸν Βεκκῆρον «λιθωδέστερα τὰ ἐν τοῖς *πρὸς βορρᾶν* τῶν πρὸς νότον», ἀλλὰ τἀντίγραφα ἔχουσι καὶ *προσβόροις* ἤτοι *προσβόρροις*. Ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου σελ. 356, 12 ἀντὶ τοῦ «Καππαδοκία: χώρα τῇ Κιλικίᾳ *πρόσβορρος*» ἐξέδωκεν ὁ Μεινέκιος ἐξ ἀντιγράφου *πρόσχωρος*, καθὰ καὶ ὁ Σαλμάσιος εἴκασεν. Ἡμῖν τοῦ «χώρα τῇ Κιλικίᾳ *πρόσχωρος*» ἀρέσκει μᾶλλον τὸ «χώρα τῇ Κιλικίᾳ *πρόσορος*.» Τοῦ τύπου *προσβόρεος* οὐδὲν ἀψευδὲς μαρτύριον ἔχομεν· κακῶς δὲ παρὰ τῷ Στράβωνι κατὰ τὰς παλαιὰς ἐκδόσεις ἀνεγινώσκετο «εἰ δέ τις παρὰ τὰ κλίματα γίνεται διαφορὰ τοῖς *προσβορέοις* ἐπὶ πλέον πρὸς τοὺς μεσημβρινούς» (σελ. 53, 32). Ὁ Κοραῆς ἐσημειώσατο ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Στράβωνος Τόμ. Δ', σελ. 21 «Προσβορέοις: γραπτέον, ὡς φέρεται ἐν πολλοῖς τῶν ἀντιγράφων, *Προσβορ'ρ'οις*, ἢ γοῦν *Προσβορείοις*». Ἔγραψε δὲ καὶ τάδε ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ

ἐν σελ. 40 «Διαβόρειοι: ἐν τοῖς ἀμφιβαλλομένοις ἔταξα τοῦ ὀνόματος τὴν πρόθεσιν, ἄλλως τε καὶ πλὴν τούτου τοῦ χωρίου Στράβωνος, παρ' οὐδενί πω ἑτέρῳ τῶν συγγραφέων εὑρημένου τοῦ τοιούτου συνθέτου, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ, *Διανότιοι*, *Διαζεφύριοι*, *Διεῷοι*». Ἡ γνώμη τοῦ Κοραῆ, καθ' ἣν οὐχὶ *αἱ ΔΙΑβόρειοι ἀλλ' αἱ βόρειοι* ἔγραψεν ὁ Στράβων, ἐνεκρίθη ὑπό τε τοῦ Κραμήρου καὶ ἄλλων. Παρατηρητέον δ' ὅτι πολλάκις εὑρίσκεται ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τὸ ὄνομα *πρόσβορρος* δι' ἑνὸς Ρ προενηνεγμένον, ἀλλ' ἡ ἐκφορὰ αὕτη εἶνε ἀτοπωτάτη (Πρβ. Σνειδῆρον *Θεοφρ.* Τόμ. Ε', σελ. 489 καὶ Λοβέκκιον *Παραλειπ.* σελ. 220 καὶ Κόβητον *Μνημ.* 1876, σελ. 228). Ὁ Φίλιππος Ἰωάννου ὀρθῶς ἐν σελ. 139 τῶν Φιλολογικῶν Παρέργων ἐκδόσ. β' ἔγραψε «τινὲς δὲ τὰ *προσβορ'ρότερα* τῆς Σκανδίας αὐτοὺς οἰκῆται ὑπολαμβάνουσιν», ἀλλ' ἐν σελ. 279, 132 ὑπὸ τοῦ μέτρου ἀναγκασθεὶς παρέλαβε τὸ ἀνελλήνιστον «ἑτέρωθι δὲ *πρόσβορον*». Ὑπὸ μοχθηρῶν καὶ κακοδαιμόνων ποιητῶν ἐλέχθη *χερόνησον* ἀντὶ τοῦ *χερρόνησον* καὶ κατὰ συγκοπὴν *χερήσοιο* ἀντὶ τοῦ *χερρονήσοιο* καὶ *γενησαμένη* ἀντὶ τοῦ *γεννησαμένη* καὶ *μελήσας* ἀντὶ τοῦ *μελλήσας* καὶ *ὑπερβαλόντως* ἀντὶ τοῦ *ὑπερβαλλόντως* καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά, περὶ ὧν ἀκριβῶς ἑτέρωθι. Οὐ μόνον δὲ *πρόσβορον* εἶπεν ὁ Φίλιππος Ἰωάννου χάριν τοῦ μέτρου ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον *βορρείαις* σελ. 504 «ψυχραῖς ἀπαυανθέντα *βορρείαις* πνοαῖς». Ὡς ἀσύστατον εἶνε τὸ δι' ἑνὸς Ρ προενηνεγμένον *πρόσβορος*, οὕτω καὶ τὸ διὰ δύο γεγραμμένον *βόρρειος*. Ἐκ τοῦ συναληλιμμένου *βορρᾶς* παρήχθη ἐπίθετον *βορραῖος*, οὐχὶ *βόρρειος* (Πρβ. Ζαχῆρον *Dissert. Phil. Hall.* Τόμ. Γ', α', σελ. 20 καὶ 30 καὶ 38).

κατάβορρος. Πλατ. Κριτί. σελ. 118, β' «ὁ δὲ τόπος οὗτος ὅλης τῆς νήσου πρὸς νότον ἐτέτραπτο, ἀπὸ τῶν ἄρκτων *κατάβορρος*». Ψευδαριστοτ. Οἰκον. Α', ς', 8 «εἴη δ' ἂν ἡ τοιαύτη *κατάβορρος* οὖσα καὶ μὴ ἰσοπλατής». Ἐν τοῖς τοῦ Θεοφράστου φέρεται οὐ μόνον «ἐν ταῖς λεπτογείοις καὶ *καταβόρροις*» (σελ. 409) ἀλλὰ καὶ «ἐν τοῖς *καταβορείοις* καὶ λεπτογείοις» (σελ. 64). Ἀπαντᾷ δὲ παρ' αὐτῷ καὶ «ὅσα δὲ *ὑποπαράβορρα* ἢ ἐν περίπνῳ» (σελ. 178), ὅπερ εἰς τὸ *ὑποΚΑΤΑβορρα* εἶνε ὑπὸ τοῦ Λοβεκκίου μεταβεβλημένον ἐν τοῖς Παραλειπομένοις (σελ. 220). Πρὸς τὸ *ΚΑΤΑβορρος* παραβλητέον τὸ *ΚΑΤΑνοτιαῖος* τὸ κείμενον ἐν Κρητικῇ ἐπιγραφῇ (Ἐπιγρ. Ἑλλην. Τόμ. Β', σελ. 399, 124) «ἐπὶ τὸ ἐξέδριον τὸ *κατανοτιαῖον*». Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐπίθετον *μελαμβόρειος*, οὗ μαρτύρια ἔχομεν τὸ τοῦ Στράβωνος, σελ. 248, 14 «διαφερόντως δ' εἰς τὸ πεδίον τοῦτο τὸ *μελαμβόρειον* καταιγίζει πνεῦμα βίαιον καὶ φρικῶδες» καὶ τὸ τοῦ Ἰωσήπου Ἰουδ. Πολ. Γ', θ', 4 «ὑπὸ τὴν ἕω πνεῦμα βίαιον ἐπιπίπτει· *μελαμβόρειον* ὑπὸ τῶν ταύτῃ πλωϊζομένων καλεῖται».

ὑπερβόρεος. Οὐκ ὀλίγα παραδείγματα τοῦ ὀνόματος *ὑπερβόρεος—ὑπερβόρεοι* ἢ *Ὑπερβόρεος—Ὑπερβόρεοι* δύναταί τις ἔκ τε τῶν παλαιῶν καὶ

τῶν μεταγενεστέρων νὰ καταλέξῃ. Στέφανος ὁ Βυζάντιος γράφει σελ. 650, 3 «*Υπερβόρεοι*· ἔθνος — Ἑλλάνικος δὲ *Ὑπερβόρειοι* γράφει διὰ διφθόγγου» καὶ σελ. 651,10 «Πολλοὶ δὲ καὶ μετὰ προσθέσεως τύποι· Ἐπικνημίδιοι, *Ὑπερβόρειοι*, Παραποτάμιοι, Προποντίς, Παρωκεανῖται» (Πρβ. καὶ Εὐστάθ. σελ. 269, 30). Ἐσφαλμένη εἶνε ἡ ἐκφορὰ *ὑπερβόρΔΙος*, ἧς ἐποιήσατο μνείαν ὁ Λοβέκκιος ἐν τοῖς Παραλειπομένοις σελ. 220. Ἐλέχθη δὲ καὶ *τύχη ὑπερβόρεος* ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου Χοηφ. 373 «μεγάλης δὲ τύχης καὶ ὑπερβορέου μείζονα φωνεῖς». Θηλυκὸν *Ὑπερβορίς* εὑρέθη ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως σελ. 110 «Ἀκτῖνον δὲ ἔκ τινος *Ὑπερβορίδος* κόρης». Ἀλλ' ὁ Μεινέκιος ἐδόξαζεν ὅτι κάλλιον ἔχει ὁ τύπος *Ὑπερβορηΐδος*.

προσεῷος. Σκαρλᾶτος ὁ Βυζάντιος γράφει ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 1183 «;Προσεῷος (ὁ, ἡ). ὁ πρὸς ἕω (πρὸς ἀνατολάς), ἀνατολικός» καὶ σελ. 1184 «Προσηῷος (ὁ, ἡ.) Π. ἀντὶ Προσεῷος». Προθεὶς ὁ Σκαρλᾶτος τοῦ τύπου *προσεῷος* τὸ ἐρωτηματικὸν σημεῖον ὡς ἀμφίβολον αὐτὸν παρέστησεν. Ἀλλ' ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς τοῦ Στράβωνος κεῖται σελ. 635, 23 «διὰ τῆς *προσεῴας* μᾶλλον παρὰ τὴν Χαλκίδα καὶ Καλυδῶνα» καὶ σελ. 718,3 «τοὺς δὲ προσεῴους τούτων μᾶλλον Μασσαγέτας καὶ Σάκας ὀνομάζουσι» καὶ σελ. 960,2 «τὸ δὲ νότιον καὶ τὸ *προσεῷον* πλευρόν» καὶ σελ. 983,20 «τῶν *προσεῴων* καὶ ὀρεινῶν Ἰνδῶν». Τοῦ διὰ τοῦ Η προενηνεγμένου ἐπιθέτου δύο φέρονται μαρτύρια, τὸ τοῦ Πλουτάρχου Θεμις. Η', 3 «ἔχει δὲ ναὸν οὐ μέγαν Ἀρτέμιδος ἐπίκλησιν *Προσηῴας*» καὶ τὸ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου Ε', νέ, 7 «Ποσειδῶνα δὲ τὸ γεγονὸς αἰσθόμενον τοὺς υἱοὺς κρύψαι κατὰ γῆς διὰ τὴν πεπραγμένην αἰσχύνην, οὓς κληθῆναι *προσηῴους* δαίμονας» (Ἴδε Λοβέκκιον Ἀγλαοφ. σελ. 1185). Πρβ. καὶ Θεόκρ. Δ', 33 «καὶ τὸ *ποταῷον* τὸ Λακίνιον», ὅπερ ἐπὶ χρονικῆς ἐννοίας ἐκλαμβάνει ὁ Μεινέκιος *Bucol.* σελ. 250 ἐκδ. γ'. Ὁμοίως τῷ *προσηῷος* εἶνε ἐσχηματισμένον τὸ χρονικὴν ἔννοιαν ἐμφαῖνον *ὑπηῷος*, οὗ χρῆσις εὑρίσκεται παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ῥοδίῳ Δ', 841 «ὥς κεν *ὑπηῷοι* μνησαίατο νόστον ἑλέσθαι» καὶ παρὰ Κοΐντῳ τῷ Σμυρναίῳ Δ', 111 «αὔρῃ *ὑπηῴῃ* ἐναλίγκιον.» Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ ἐν τοῖς Ἀργοναυτικοῖς τοῦ Ψευδορφέως στίχ. 661 «αὐτὰρ *ὑπηῷοι* λυγρὴν ἐπερήσαμεν αἶαν» ἀντὶ τοῦ *ἐπ ἠῷοι*, ὡς καὶ ἐν στιχ. 486 «ἔνθεν ἐς Ἑλλήσποντον *ἀμηῴους* φέρεν οὖρος» ἀντὶ τοῦ *ἅμ' ἠῴους*. Ἐν τοῖς Ὁμηρικῆς ἔπεσι λέγεται *ὑπηοῖος*, οἷον Ἰλ. Θ, 530 καὶ Σ, 277 καὶ 303 «πρωῒ δ' *ὑπηοῖοι* σὺν τεύχεσι θωρηχθέντες κτἑ.» καὶ Ὀδ. Δ, 654 «εἶδον ἐνθάδε Μέντορα δῖον χθιζὸν *ὑπηοῖον*» καὶ Ρ, 25 «μή με δαμάσσῃ στίβη *ὑπηοίη*», ὡς καὶ *ἠοῖος*, οἷον Ὀδ. Θ, 29 «ἠὲ πρὸς *ἠοίων* ἢ ἑσπερίων ἀνθρώπων. Ὁ Εὐστάθιος γράφει ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς σελ. 727,58 «Ἰστέον δὲ ὅτι, ὡς παντός παντοῖος ἄλλος ἀλλοῖος, νέος νεοῖος, ὅθεν καὶ νεοίη Ὁμηρικῶς ἡ νεότης, οὕτω καὶ ἠώς

ἠόος *ἠοῖος* Ἰωνικώτερον· ἐξ αὐτοῦ δὲ *ἠῷος* τὸ κοινόν. Ἴσως δὲ καί, ὥσπερ ἕως ἑῷος, οὕτω καὶ ἠώς ἠῷος» καὶ σελ. 1142,54 «Ὥσπερ ἀπὸ τοῦ ἡ ἕως γίνεται ὁ ἑῷος καὶ ἐκ τοῦ ἠώς ἠῷος, οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς ἠόος γενικῆς ἠοῖος, ὡς ἄλλος ἀλλοῖος καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἴσως δὲ καί, καθάπερ ἀγκώνη ἀγκοίνη, οὕτω καὶ *ἠῷος* κοινῶς καὶ *ἠοῖος* Ἰωνικῶς» (Πρβ. καὶ σελ. 1319, 20 καὶ σελ. 1504,48). Ὅμοιον τῷ *ἠοῖος* εἶνε τὸ *αἰδοῖος*, λέγεται δ' ὅμως *Λητῷος* καὶ *Ἀργῷος* καὶ *Δηῷος*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ, ὡς καὶ περὶ τοῦ *Σαπφῷος* καὶ *Σαπφικός*. Ἐν τῷ εἰς Ἑρμῆν Ὁμηρικῷ Ὕμνῳ στιχ. 17 φέρεται «*ἠῷος* γεγονὼς μέσῳ ἤματι ἐγκιθάριζε, ἑσπέριος βοῦς κλέψεν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος,» ὅπερ ὁ Κόβητος ἐν τῇ Μνημοσύνῃ (1861, σελ. 346) μετατυποῖ εἰς τὸ *ἠοῖος* ἀποφαινόμενος ἅμα ὅτι «Συγχεῖ τὴν ἐπικὴν καὶ τραγικὴν λέξιν ὁ Καλλίμαχος γράφων ἐν ἀποσπ. 52: ἑσπέριον φιλέουσιν ἀτὰρ στυγέουσιν ἑῷον.» Καλῶς δ' ἴσως ἔχει καὶ παρ' Ἡσιόδῳ ν' ἀναγνωσθῇ (Ἔργ. 546 καὶ Ἀσπ. 396) *ἠοῖος* ἀντὶ τοῦ *ἑῷος*. Ὁμοίως τῷ Καλλιμάχῳ εἶπεν *ἠῷος* καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος (Πρβ. Rzach *Grammat. Stud. zu Apoll. Rhod.* σελ. 8 καὶ 42) καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι ποιηταί. Παρὰ τῷ Ἀράτῳ στίχ. 1024 ἀπαντᾷ «καὶ σπίνος *ἠῷα* σπίζων». Πλημμελῶς εἶνε παρὰ τῷ Ἡροδότῳ γεγραμμένον βιβλ. Ζ', 157 «ἐπάγων πάντα τὸν *ἠῷον* στρατὸν ἐκ τῆς Ἀσίης». Ἀβλαβὴς ἔμεινεν ὁ Ἰωνικὸς τύπος ἐν βιβλ. Δ', 100 «τὰ πρὸς θαλάσσης τῆς *ἠοίης* νέμονται» καὶ 160 «φεύγοντες πρὸς τοὺς *ἠοίους* τῶν Λιβύων» (Πρβ. Δινδόρφιον *Ἡροδ.* σελ. XXXVII καὶ Βαίριον *Ἡροδ.* Τόμ. Γ', σελ. 683 ἐκδ. β'). Ἐν τέλει παρατιθέμεθα τὸ ἐν τῇ Εἰρήνῃ τοῦ Ἀριστοφάνους στιχ. 834 «Καὶ τίς ἐστιν ἀστὴρ νῦν ἐκεῖ Ἴων ὁ Χῖος, ὅσπερ ἐποίησεν πάλαι ἐνθάδε τὸν *ἀοῖόν* ποθ'; Β. Ὡς ἦλθ', εὐθέως *ἑῷον* αὐτὸν πάντες ἐκάλουν ἀστέρα», εἰς ὃ φέρεται σχόλιον «Ἴων ὁ Χῖος διθυράμβων καὶ τραγῳδίας καὶ μελῶν ποιητής· ἐποίησε δὲ ᾠδήν, ἧς ἡ ἀρχή· *ἀοῖον* ἀεροφοίταν ἀστέρα μείναμεν ἀελίου λευκοπτέρυγα πρόδρομον». Ὁ Βέργκιος *Ποιητ. Λυρ.* Τόμ. Β', σελ. 255 ἐκδ. δ' ἔγραψεν *ἀώϊον*.

ΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΝ ΜΑΔΕΡΑ *

Ἅμα ἔγραψα ταῦτα, καλή μου Ἔμμα, καὶ κατέθεσα τὴν γραφίδα, ἣν πρό τινων στιγμῶν εἶχον ἀναλάβῃ, καὶ ὡς νικητὴς στρατηγὸς ὡμολόγησα τὴν ἧττάν μου. Ἐν τῇ ἐξομολογήσει ὅμως ταύτῃ, ὑπῆρχε μείζων δόσις μελαγχολίας ἢ πικρίας, διότι τὸ παλαίειν ἀνυψοῖ τὸν ἄνθρωπον ἀκόμη καὶ

* Ἴδε σελ. 49 καὶ 129 καὶ 229 καὶ 357 καὶ 453.

τότε, όταν ἡ μάχη ἀπολεσθῇ· ἐκεῖνος δὲ μόνον εἶνε ἄξιος περιφρονήσεως, ὅστις ἀρνούμενος νὰ παλαίσῃ ὁμολογεῖται ἡττηθείς, πρὶν ἢ ἀγωνισθῇ.

Ἐνόμιζον ὅτι μετέβαλον τὸ ἄλγος μου εἰς ὠφέλιμόν τι καὶ ὡραῖον, ἁπλῶς διότι ὑπέταξα αὐτὸ εἰς τὸ λογικόν, μόνον διότι κατέθεσα αὐτὸ ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου, οἱονεὶ διυλισθὲν διὰ τῆς γραφίδος μου. Ἔλεγον κατ' ἐμαυτόν, ἴσως αἱ ἀτυχεῖς αὗται σκέψεις ἀρέσωσι τῇ Ἔμμα μου, καὶ τότε ἡ δυσθυμία μου δὲν θὰ ὑπῆρξέ τι ἐξ ἅπαντος κακόν.

Ὅσον πλεῖον δύναται νὰ περιλάβῃ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν κόσμου ὁ ἄνθρωπος, τόσῳ μᾶλλον ἀνυψοῦται ἐν τῇ συναισθήσει αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου· αἰσθάνεται ἑαυτὸν μέγαν, ὅτε ἐπὶ παντὸς φιλικοῦ τε καὶ ἐχθρικοῦ, τοῦ ἐρχομένου εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτόν, δύναται νὰ ἐντυπώσῃ τὴν ἰσχυρὰν σφραγῖδα τῆς ἀτομικότητός του. Ἡ δυσθυμία μου αὕτη ἐπῆλθέ μοι ἀκουσίως καὶ πρὸς λύπην μου· ὅμως ἠγωνίσθην κατ' αὐτῆς, καὶ τῇ ἔδωκα ἀνθρωπίνην μορφήν, μετέβαλον αὐτὴν εἰς σκέψιν.

Συγχώρησόν μοι τὰς ἐγωϊστικὰς ταύτας σκέψεις. Κατὰ τὴν πορείαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐπιμόνως καὶ θηριωδῶς γυμνασθεὶς ἐπέτυχον νὰ μεταβάλω τὴν δυσθυμίαν εἰς μελαγχολίαν. Ἐφαίνετό μοι ὅτι εἶχον διυλίσῃ τὸν καπνὸν καὶ κατασκευάσῃ ὄζος... σύγγνωθί μοι τὴν ἀστειότητα ταύτην. Ἡ μελαγχολία εἶνε εὐμενεστέρα καὶ ἧττον κακὴ τῆς δυσθυμίας· ἰδοὺ δὲ τί ἔγραψα ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν αὐτῆς.

«Δός μοι τὴν χεῖρα, φιλτάτη, ἵνα σὲ αἰσθανθῶ πλησίον μου· ὁ στρόβιλος τῆς ζωῆς μὲ φοβίζει, θέλω νὰ μὴ εἶμαι μόνος. Αὐθαδῶς ἐπεχείρησα, ὅπως ἀνεύρω τὸ ἀληθὲς εἰς τὰ μᾶλλον κεκρυμμένα μέρη διὰ τῆς μελέτης καὶ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν μικρῶν ἀντικειμένων· ἐν τῇ ὑπερηφανείᾳ μου ἐνόμιζα ὅτι ἀνακαλύπτω τὰ μυστήρια τῆς δημιουργοῦ φύσεως, ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοί μου καλυφθέντες ὑπὸ πέπλου οὐδὲν πλέον εἶδον. — Δός μοι τὴν χεῖρα, φιλτάτη, δὲν δύναμαι νὰ εἶμαι μόνος.

»Ἀνύψωσα, ἔστρεψα τὸ βλέμμα εἰς τὸν οὐρανόν, ἀφ' οὗ μάτην ἐπὶ τῆς γῆς εἶχον καταπονήσῃ τοὺς καρτερικοὺς ὀφθαλμούς μου. Ὑπερφιάλως ἀνεζήτησα τὰ ὅρια τῆς ἀπείρου οἰκουμένης, ἀλλ' ἡ λάμψις τοσούτων ἡλίων ἐτύφλωσε τὴν ὁρασίν μου, καὶ οὐδὲν πλέον εἶδον. Δός μοι τὴν χεῖρα, φιλτάτη, ἔχω ἀνάγκην σοῦ.

»Ἡ αὐθάδης χείρ μου εἰσέδυσεν ἐκεῖ, ὅπου ἡ φύσις κεκαλυμμένη οὖσα ὑπὸ αἰδήμονος πέπλου κρύπτει τὰ ὕψιστα μυστήρια· ἐκεῖ ὅπου ἡ ζωὴ ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ θανάτου γεννωμένη, παρέχει ἡμῖν τὴν αἴσθησιν τοῦ πρώτου αὐτῆς παλμοῦ· ἀλλ' ἡ σιδηρᾶ χείρ μου ἀπέπνιξε, κατέστρεψε τὸν τρυφερὸν βλαστόν, οὐδένα νέον παλμὸν εἰς τὸ ἑξῆς αἰσθανθεῖσα. — Θὲς τὴν χεῖρά σου, φιλτάτη, ἐπὶ τοῦ μετώπου μου καὶ σβέσον τὸ καταβιβρῶσκον αὐτὸ πῦρ.

»Ὅπου καὶ ἂν ἐστράφη ὁ νοῦς μου, ἵν' ἀνακαλύψῃ τὸ ἀληθές, ὅπου καὶ ἂν ἐζήτησεν ν' ἀνεύρῃ, τὰ τῆς ζωῆς μυστήρια, ἡ ὁδὸς εὑρέθη περιπεφραγμένη· μὴ δυνάμενος νὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ἀποδεχθῇ τοὺς κενοὺς ἤχους, δι' ὧν οἱ εὐτυχεῖς σοφοὶ ἐκολάκευον αὐτόν, μετὰ ἀνωφελῆ καὶ ἐμμανῆ ἀγῶνα, ὅπως θραύσῃ τὰ διαγεγραμμένα ὅρια τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ ἡττήθη κεκμηκὼς καὶ ἄθυμος. — Δός μοι τὴν χεῖρα καὶ σφίγξον τὴν ἐμήν, ἵνα σὲ αἰσθανθῶ πλησίον μου· ἔχω ἀνάγκην νὰ μὴ εἶμαι μόνος.

»Ἠσθάνθην τὴν παρθένον καρδίαν πάλλουσαν, οἱ δὲ παλμοὶ αὐτῆς ἀνέῳξάν μοι νέον ὁρίζοντα· περιβαλλόμενος ὑπὸ μαγευτικῶν λόφων καὶ εὐθαλῶν λειμώνων ἤνοιξα τοὺς βραχίονας ἵνα ἐναγκαλισθῶ τὸν παράδεισον ἐκεῖνον... Ἀλλὰ δός μοι, φιλτάτη, τὴν χεῖρα καὶ σφίγξον ἔτι περισσότερον τὴν ἐμήν, διότι μόνη ἡ ἀνάμνησις τούτου μὲ φοβίζει ναί, ἔχω ἀνάγκην νὰ μὴ αἰσθάνωμαι ἐμαυτὸν μόνον.

»Ἀλλὰ διατί ν' ἀναξέωμεν πληγὴν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπουλωθεῖσαν; Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀτυχεῖς τοῦ νοῦ ἀγῶνες, καὶ αὐταὶ αἱ ἧτται τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ διὰ τῆς ἀναμνήσεώς των, οἱονεὶ διὰ τῆς ἀπηχήσεως αὐτῶν ἱκανοποιοῦσιν τὴν ὑπερηφάνειαν ἡμῶν· ἀλλ' αἱ ἀπελπισίαι τῆς καρδίας ἔχουσιν ἀπήχησιν ἣν ὁ χρόνος οὐδόλως δύναται ν' ἀμβλύνῃ, ἀλλ' ἣν ἐνθυμεῖταί τις ἐσαεὶ ἀπείρως ἀλγῶν.

»Φιλτάτη, θὲς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τῆς καρδίας μου καὶ καταπράϋνον τοὺς σπασμώδεις αὐτῆς παλμούς. Θέλω νὰ αἰσθανθῶ ὅτι δὲν εἶμαι μόνος».

Καθ' ὅλην τὴν χθεσινὴν ἡμέραν μία μόνη σκέψις μ' ἐβασάνιζε, δῆλα δὴ ἡ σκέψις τοῦ νὰ μεταβάλω τὴν δυσθυμίαν εἴς τι ὠφέλιμον καὶ ὡραῖον.

Ἡ φύσις ἔπλασε τὴν κνίδην καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐξήγαγεν ἐξ αὐτῆς λεπτὸν καὶ ἐλαφρὸν ὕφασμα, δι' οὗ ἡ ὡραία Ἰνδὴ σπογγίζει τὸν ἱδρῶτα τοῦ μετώπου.

Ἡ φύσις ἔδωκεν ἰσχυρὸν δηλητήριον εἰς κλιματίδα τινὰ τῶν Τροπικῶν καὶ ὁ ἄνθρωπος εὗρεν ἐξ αὐτῆς μέσον πρὸς θεραπείαν τοῦ παραλυτικοῦ.

Καὶ ἡ ὀργὴ καὶ τὸ μῖσος καὶ ἡ δυσθυμία δέον νὰ μεταβάλλωνται εἰς δύναμιν ἀνυψοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους ὑπεράνω τῶν ἄλλων. Τὸ τῆς λύπης ἀψίνθιον πρέπει νὰ μεταβάλληται διὰ τῆς ἰσχυρᾶς χημείας τῆς ἀνθρωπίνου θελήσεως εἰς μέσον θεραπεῦον τὰς ἀνίας τοῦ κοινοῦ ὄχλου καὶ τοὺς ὑστερισμοὺς τῆς μεμονωμένης μεγαλοφυΐας.

Ἤρεμος ὕπνος ἔθαψε τὴν δυσθυμίαν μου καὶ τὰ ἀλχημικὰ ἐνύπνιά μου περὶ μεταβολῆς τῶν δυνάμεων, καὶ τὴν πρωΐαν ταύτην σοὶ γράφω μειδιῶν, βλέπων μετ' ἀτελευτήτου χαρᾶς τὸν κυανοῦν οὐρανὸν διὰ τῶν ὑάλων τοῦ παραθύρου μου. Χαῖρε, χαῖρε χιλιάκις!

Μεταξὺ τῶν χειρογράφων τοῦ Οὐϊλιέλμου εὑρίσκομεν σελίδα ἄνευ ἡμερομηνίας, ἀλλὰ φέρουσαν μόνον ἐπιγραφήν:

Πρωΐα ἀπριλίου.

Ἡμίκλειστον ἔχω τὸ στόμα, ἵνα ἀναπνεύσω τὴν εὐώδη αὔραν τοῦ ἔαρος, ἐνόμισα ὅτι αὕτη ἥψατο τῶν βελουδίνων χειλέων τῆς Ἔμμας μου.

Ἔδρεψα ἴον καὶ ἐνόμισα ὅτι τὸ λεπτὸν ἐκεῖνο ἄρωμα εἰσέδυε μέχρι τῆς καρδίας μου, καὶ ἐκεῖ μοὶ ἐκήλει τὰς εὐαισθητοτάτας ἶνας, ὡς ὅτε ἡ ψυχή μου αἰσθάνεται ἑαυτὴν πλησίον τῆς Ἔμμας της.

Προσήλωσα τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν κυανῶν πεδίων τοῦ ἀπεράντου οὐρανοῦ, καὶ ἐφαίνετό μοι, ὅτι οἱ κυματόεντες θύσανοι τῶν νεφῶν διέγραφον διὰ τῶν μετασχηματισμῶν αὐτῶν τὸ τῆς Ἔμμας ὄνομα ἀργυροῖς γράμμασιν ἐπὶ κυανοῦ πεδίου.

Ἐν ἐμοὶ αὐτῷ, ἐν ταῖς ἀναμνήσεσί μου, ἐν ταῖς ἐλπίσι μου δὲν ἠδυνάμην νὰ εὕρω οὐδὲν ἕτερον, εἰμὴ σὲ μόνον, καὶ τὸ πᾶν μοι ἀνεκάλει τὴν εἰκόνα τῆς Ἔμμας.

Καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ φιάλαι τοῦ ἐργαστηρίου μου, αἱ παραστάσεις τῶν εἰκόνων μου, τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης μου μοὶ ἐφαίνοντο κάτοπτρα, ἐφ' ὧν ἡ Ἔμμα ἐπὶ στιγμὴν κατοπτρισθεῖσα κατέλιπε τὴν θείαν αὐτῆς εἰκόνα.

Ἐν ἐμοὶ καὶ ἐκτὸς ἐμοῦ, ἐν τῷ κόσμῳ τῶν πνευμάτων καὶ τῆς ὕλης, ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ καὶ τῷ ὕπνῳ ἐν τῇ χαρᾷ καὶ τῷ ἄλγει, ἐν τῇ εἰρήνῃ καὶ τῇ ὀργῇ δὲν βλέπω καὶ δὲν αἰσθάνομαι εἰμὴ ἓν μόνον, τὴν ἐμὴν Ἔμμαν.

Ἄνευ αὐτῆς εἶμαι οὐδὲν καὶ ἄνευ αὐτῆς δὲν αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν σκεπτόμενον οὐδὲ ζῶντα. Αἱ ὑπάρξεις ἡμῶν δὲν ἀποτελοῦσιν εἰμὴ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὕπαρξιν. . . . .

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ.

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 17 Ἰουλίου 18..

Λοιπὸν καλέ μου Οὐϊλιέλμε, πρέπει χάριν σοῦ ν' ἀποχωρισθῶμεν. Ἀναχωρῶ εἰς τὴν Μαδέραν· τὸ τοιοῦτον ἐπιθυμεῖ καὶ ὁ γηραιὸς ἰατρὸς τοῦ πατρός μου. Πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ζῇ μεμονωμένος ἐν τῇ ἐπαύλει αὐτοῦ Βρόμπτον ὅπου χθὲς μετὰ τῆς θείας Ἄννης ἐπεσκέφθην αὐτόν. Πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου δὲν τὸν εἶχον ἴδη, ἀλλ' ἐπληροφορούμην παρὰ τῆς θείας Ἄννης, διότι ὡς καὶ σὺ ἤδη γιγνώσκεις, εἶνε ὁ σύμβουλος ἡμῶν, προκειμένου περὶ σπουδαίας τινὸς ὑποθέσεως. Ἐν αὐτῷ εὕρηται ἀκτὶς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ νοῦ τοῦ πατρός μου.

Δὲν δύναμαι νὰ ἴδω αὐτὸν, χωρὶς νὰ αἰσθανθῶ τοὺς ὀφθαλμούς μου πληρουμένους δακρύων, καὶ ὁσάκις μετὰ γαληνίου βραδύτητος καὶ μετὰ ὀξείας καὶ παθητικῆς γλυκύτητος μοὶ ἀπευθύνει τὸν λόγον, συγκινοῦμαι σφοδρῶς. Εἶνε ὀγδοηκοντούτης, ἀλλ' οὐδεμία τῶν τοῦ γήρατος ἀσθενειῶν καθιστᾷ αὐτὸν δυσάρεστον καὶ ὀχληρὸν τοῖς ἄλλοις. Τὰ ἔτη δὲν τῷ ἐγο-

ρήγησαν εἰμὴ ἀτελεύτητον ἐπιείκειαν διὰ τὰ δεινὰ καὶ τὰ πταίσματα τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐνεχάραξαν ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ αἰώνιον μειδίαμα. Ἡ θεία Ἄννα μοὶ εἶπεν ὅτι πάντοτε μειδιᾷ καὶ ὅταν ἀκόμη κοιμᾶται. Ἔχει τὴν κόμην ἐντελῶς λευκήν, μακρὰν καὶ καλῶς ἐκτενισμένην τὸ πρόσωπον εὔτραφές, στρογγύλον καὶ καλῶς ἐξυρημένον, ἀναπολεῖ τὸν Φραγκλῖνον.

Ἀφικόμεναι εἰς Βρόμπτον εὕρομεν αὐτὸν εἰς τὸν κῆπον, ἐνησχολημένον εἰς καθαρισμὸν ῥοιᾶς. Μόλις ἰδών με, ἔδραμεν εἰς ὑπάντησίν μου, μὲ ἐνηγκαλίσθη, ὡς εἰ ἤμην θυγάτηρ του· μὲ εἰσήγαγε μετὰ τῆς θείας Ἄννης εἰς τὸ σπουδαστήριον του καὶ πλησίον ἐμοῦ καθίσας, ἐπὶ τινα χρόνον ἔσφιγγε τὴν μίαν τῶν χειρῶν μου διὰ τῆς ἰδικῆς του καὶ μετὰ στοργῆς βλέπων με, ἔλεγεν: ἡ Ἐμμά μας, ἡ καλή μας Ἔμμα. Διηγήθην αὐτῷ λεπτομερῶς τὰ τῶν ἐπισκέψεών μου εἰς τοὺς τρεῖς χρησμοὺς τῆς Ἀγγλικῆς ἰατρικῆς καὶ πλέον ἢ ἅπαξ ἐμειδίασε.

— Ναί, ναί, φιλτάτη μου Ἔμμα, πρέπει νὰ μεταβῆτε εἰς Μαδέραν· πρέπει νὰ διαμείνητε ἐκεῖ ἐπὶ δύο ἔτη τοὐλάχιστον, μέχρις οὗ ἐντελῶς ἀναλάβητε. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐπανέρχεσθε εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα δοκιμάσωμεν τὴν ἀποκτηθεῖσαν ὑγείαν, καὶ ἐὰν ἐπὶ δύο ἑτέρους Ἀγγλικοὺς χειμῶνας δὲν ἔχομεν οὔτε βῆχα οὔτε κατάρρουν, καὶ ἐὰν ἐπιτύχωμεν νὰ περιβάλωμεν τὰ μικρὰ ταῦτα ὀστᾶ δι' ὀλίγης σαρκὸς καὶ λίπους, τότε ἡ Ἔμμα τελευταίαν φορὰν ἐξομολογεῖται τῷ γέροντι ἰατρῷ Θώμ, καὶ οὗτος συγχωρεῖ ἐντελῶς τὰς ἁμαρτίας, καὶ τῇ ἐπιτρέπει νὰ νυμφευθῇ τὸν Οὐϊλιέλμον της. Δὲν ἔχει οὕτω;

— Φίλτατε ἰατρέ, εἴθε οἱ λόγοι ὑμῶν νὰ εἶνε ἱεροί, εἴθε ν' ἀκούσῃ αὐτοὺς ὁ ἀτυχὴς πατήρ μου.

— Ναί, ὁ πατήρ σας μᾶς ἀκούει καὶ ὅταν ἐγὼ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ εἴπω ὑμῖν ἀνυμφεύθητε τὸν Οὐϊλιέλμονͅ δύνασθε νὰ πράξητε τοῦτο ἄνευ ἐλέγχων τοῦ συνειδότος, μὴ παραβαίνουσα οὔτε τὴν ὑμετέραν ὑπόσχεσιν, οὔτε τοὺς ὑμετέρους ὅρκους.

— Ἀλλὰ καλέ μου ἰατρὲ, δὲν ὡρκίσθην εἰς τὸν πατέρα μου ὅτι οὐδέποτε ἤθελον νυμφευθῇ;

— Φιλτάτη τοῦτο εἶνε ἀληθέστατον, ἀλλ' ἡμεῖς πρέπει νὰ μὴ εἴμεθα δοῦλοι τῶν λέξεων, ἀλλὰ τῆς ἐννοίας αὐτῶν. Ὅταν ἀναλάβητε ἐντελῶς τὴν ὑγείαν σας, ἤθελον ἐκλίπῃ οἱ λόγοι, ὧν ἕνεκα ὁ πατήρ σας ἀπῄτει παρ' ὑμῶν ἐπίσημον ὑπόσχεσιν. Δὲν εἶπεν ἆρά γε οὗτος ὑμῖν, ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει δέον νὰ μὲ συμβουλευθῆτε καὶ τυφλοῖς ὄμμασι ἀκολουθήσητε πᾶν ὅ,τι ἤθελον εἴπῃ ὑμῖν νὰ πράξητε;

— Ναί, ἰατρέ μου, καὶ τούτου ἕνεκα θὰ σᾶς ὑπακούσω οὐ μόνον τώρα, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἄνευ δισταγμοῦ, ἄνευ ἐρωτήσεων, ἐντελῶς ἐφ' ὑμᾶς πεποιθυῖα.

Οὐδέποτε εἶδον τὸν ἰατρόν μου ἐκεῖνον ὡραιότερον καὶ φαιδρότερον. Ἐπει

θόμουν νὰ φιλήσω, ἑκατοντάκις νὰ φιλήσω αὐτόν. Οὗτος σαφῶς μοὶ ἐδήλου, ὅτι παρηγορῶν με δὲν μὲ ἠπάτα, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς ἔτι ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἰαθῶ, καὶ ὅτι οὕτω θὰ ἠδυνάμην νὰ γείνω σή. Αἱ εὐτυχεῖς αὗται λέξεις, προφερόμεναι ὑπὸ στόματος, ὅπερ μοὶ ἐφαίνετο ἱερὸν μὲ μετέφερον εἰς παραδείσιον κόσμον.

Καὶ ὁ καλὸς γέρων ἐνόει τοῦτο· ἔχων δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ μακρὸν ἐπ' ἐμὲ προσηλωμένους, ἐμειδία μειδίαμα μεστὸν δακρύων· τοσοῦτον ἐφέρετο πρὸς ἐμὲ τρυφερῶς. Στραφεὶς δὲ πρὸς τὴν θείαν μου προσέθηκε·

— Ἀλλὰ θὰ δυνηθῇ ἆρά γε ὁ Κ. Οὐϊλιέλμος τοσοῦτον χρόνον νὰ περιμείνῃ καὶ νὰ ζῇ ἐν τοσαύτῃ ἀμφιβολίᾳ ἐπὶ τέσσαρα ἢ πέντε ἔτη;

Ἀπήντησα ἐγὼ ἐπὶ τῇ πρὸς τὴν θείαν μου ἀπευθυνθείσῃ ἐρωτήσει καὶ ἐρυθριῶσα, λίαν ἐρυθριῶσα εἶπον λίαν ταχέως·

— Ὢ ναί! βεβαίως ὁ Οὐϊλιέλμος θὰ μὲ περιμείνῃ.

Φίλτατε Οὐϊλιέλμε, ἔπραξα κακῶς ὑποσχεθεῖσα τοσοῦτον, ἐγγυηθεῖσα περὶ τῆς μακρᾶς σου ὑπομονῆς; Διάψευσόν με εὐθὺς ἂν θέλῃς.

— Ἄ, μὲ διέκοψε γελῶν ὁ ἰατρὸς Θώμ, ὁ κύριος Οὐϊλιέλμος πρέπει νὰ ὑποσχεθῇ ὑμῖν, ὅτι δὲν θὰ ἐπισκεφθῇ ὑμᾶς οὐδέποτε ἐν Μαδέρᾳ, καὶ ὅτι θ' ἀφήσῃ ὑμᾶς μόνην μετὰ τοῦ ὑμετέρου ἐγωϊσμοῦ (ἔχετε ἐγωϊσμόν), πάντη ἀφωσιωμένην εἰς τὴν ἴασίν σας. Ἐπὶ τέλους, ἐὰν θέλητε νὰ ἰαθῆτε, τοῦτο τὸ θέλετε δι' αὐτὸν καὶ μόνον δι' αὐτόν.

Σοὶ ἐπαναλαμβάνω τὸν διάλογον τοῦτον, ὡς δύναμαι ἐγώ, ἀλλ' εἶμαι βεβαία, ὅτι προσθέτω πολλὰς λέξεις, ἃς δὲν εἴπομεν. Ἤμεθα τρεῖς ἀλλὰ συνενοούμεθα δι' ἡμισείας λέξεως· ἐν ταῖς ὁμιλίαις ἡμῶν ἐχρώμεθα μᾶλλον μειδιάμασι καὶ χειρονομίαις ἢ λέξεσι.

— Θὰ σᾶς ἀποστείλω εἰς Λονδῖνον χειρόγραφον βιβλιάριον, ὅπερ θὰ φέρητε μεθ' ὑμῶν εἰς Μαδέραν καὶ ὅπερ θὰ χρησιμεύσῃ ἀντὶ ἰατροῦ. Θὰ δώσω ὑμῖν, ἐπίσης ἐπιστολὴν διὰ τὸν ἐμὸν φίλον, τὸν ἰατρὸν Σάνθεϋ, ἣν τότε μόνον θέλετε παρουσιάσῃ, ὅταν λάβητε τὴν ἀτυχίαν νὰ μείνητε κλινήρης· καὶ ἐλπίζω ὅτι τοιοῦτο οὐδέποτε θὰ συμβῇ εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν ἐκείνην τὴν τοσοῦτον γλυκεῖαν καὶ ἠπίαν. Καὶ μετὰ τίνος θὰ μεταβῆτε εἰς Μαδέραν;

— Μετ' ἐμοῦ, ἀπήντησεν ἡ θεία Ἄννα.

Ἤθελον νὰ ἦσο παρὼν κατὰ τὴν σκηνήν, φίλτατε Οὐϊλιέλμε, ἤθελον νὰ εἶχες ἀκούσῃ ὁποία ἀγαθότης ἦτο κεκρυμμένη ἐν τῷ εἰλικρινεῖ, ἀφελεῖ καὶ τρυφερῷ ἐκείνῳ τόνῳ, δι' οὗ ἡ θεία Ἄννα προέφερε τὰς λέξεις ἐκείνας «μετ' ἐμοῦ». Ἡ τῆς θείας μου ἀγαθότης εἶνε τοσοῦτον μεγάλη, τοσοῦτον ὁμοειδὴς τῇ στοργῇ αὐτῆς καὶ τοσοῦτον συνδεδεμένη μετὰ τῆς φύσεως αὐτῆς, ὥστε ἡμέραι καὶ μῆνες παρέρχονται, καθ' οὓς δὲν ἔχω τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον ἢ τόπον νὰ σκεφθῶ ὅτι αὕτη εἶνε ἀγαθή· ἀλλ' ὅταν, ὡς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ βολιδοσκοπήσῃ τις τὸν λίαν ἀγα-

θὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, ἐκπλήττεται πρὸ τοσαύτης διαυγοῦς ἱλαρότητος. Ἡ ἀγαθότης αὐτῆς εἶνε ἀδιαλείπτως αἴθριος οὐρανός, καὶ ἐκεῖνος μόνον δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ αὐτήν, ὅστις ἀλλαχοῦ ἔσχε τὴν ὁμίχλην, τὸν ὑετὸν καὶ τὰς θυέλλας.

Καὶ ὁ ἰατρὸς Θὼμ συνεκινήθη ἐπίσης ὑπὸ τῆς γλυκυτάτης φωνῆς, ὑπὸ τῆς θείας ἁπλότητος, δι' ἧς ἡ θεία Ἄννα εἶπε τὰς δύο ἐκείνας λέξεις, καὶ συνοδεύων τὸ μειδίαμα αὐτοῦ διὰ θερμῆς καὶ εὐγνώμονος ἐκφράσεως, εἶπεν αὐτῇ·

— Ὑμεῖς ὅμως, ἀγαπητὴ κυρία, ἦσθε ἔτι καὶ νῦν, οἷα εἴσθε καὶ πρὸ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος· οὐδὲ τὰ ἔτη ἴσχυσαν νὰ δώσωσιν ὑμῖν ὀλίγον ἐγωϊσμόν· ἀποθνήσκετε ἀμεταμέλητος.

Ὁ ἰατρὸς Θὼμ ἦτο ἀγαθός, πρᾶος, ἀλλὰ δὲν ἠγάπα πολὺ νὰ ἐμμένῃ ἐπὶ τρυφερῶν ζητημάτων.

— Λοιπὸν ἡ ἀναχώρησις ἀπεφασίσθη· ἐγὼ ὁ ἴδιος θὰ ἔλθω εἰς Λονδῖνον, ἵνα χαιρετίσω ὑμᾶς πρὸ αὐτῆς. Ἔλθετε νὰ ἴδητε τὸν κῆπόν μου, καὶ ὑμεῖς Ἔμμα ἔλθετε νὰ ἐπισκεφθῆτε τὸ φυτοκομεῖόν μου. Θὰ δείξω ὑμῖν πολλὰ φυτά, ἅτινα ἐγὼ ἐνταῦθα ἔχω αἰχμάλωτα, καὶ ἅτινα ἐν Μαδέρᾳ θὰ ἴδητε πολυτελῶς βλαστάνοντα ὑπὸ αἴθριον οὐρανόν. Ἄχ! ἔλθετε, ἔλθετε, πρὸ δέκα πέντε ἡμερῶν ἔλαβον ἐν *solanum* τῆς Βρασιλίας, σπανίας ὡραιότητος. Ἐν Ἀγγλίᾳ μόνον ἐγὼ καὶ ὁ δοὺξ Δεβονσχὶρ ἔχομεν τὸ *solanum* τοῦτο.

Διεμείναμεν εἰσέτι ἐπὶ μίαν ὥραν ἐν Βρόμπτον· ἀλλὰ σοὶ ὁμολογῶ ὅτι ἐπιθεωροῦσα τὰ χαρίεντα τοῦ κήπου ἄνθη, καὶ ἐν τῷ θερμῷ ἀέρι τοῦ φυτοκομείου ἀπαύστως ἐσκεπτόμην περὶ σοῦ καὶ τῆς Μαδέρας, καὶ ἡ νέα φάσις, ἣν ἔμελλε νὰ λάβῃ ὁ ἐμὸς βίος, ἐφαίνετό μοι ὄνειρον. Ἡ ἐλπίς, ὁ φόβος, ὁ τρόμος τοῦ ἀγνώστου, ἡ πρὸς σὲ ἀφοσίωσίς μου τοσοῦτον τραχέως ἐπολέμουν ἀλλήλοις ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ, ὥστε ἐγὼ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀκούουσα τοὺς λόγους τοῦ ἰατροῦ καὶ τῆς θείας μου καὶ οὐδόλως ἐννοοῦσα αὐτοὺς ἠγνόουν ποῦ εὑρισκόμην. Ἐλθὲ νά με ἐπισκεφθῇς, Οὐϊλιέλμε μου, νῦν ἐφ' ὅσον διαμένω ἐν Ἀγγλίᾳ πρέπει καθ' ἑκάστην νὰ βλέπωμεν ἀλλήλους. Ὁ Ὠκεανὸς θέλει χωρίσῃ ἡμᾶς ὡς τάχιστα. . . Οὐϊλιέλμε μου, φίλτατε Οὐϊλιέλμε μου, ἡ Ἔμμα σου σὲ περιμένει.

Ὁ Οὐϊλιέλμος τῇ Ἔμμᾳ.

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 9 Αὐγούστου 18...

Σύ μοι ὑπεσχέθης, Ἔμμα, ὅτι θὰ συμπαραλάβῃς τὴν ἐπιστολήν μου ταύτην καὶ δὲν θ' ἀναγνώσῃς αὐτὴν εἰμὴ ἐν Μαδέρᾳ. Οὕτω τι τῶν ἐμῶν ἔσεταί σοι συνοδὸς διαρκοῦντος τοῦ ταξειδίου καὶ κατὰ τὴν εἰς ξένην χώραν ἀποβίβασιν αἱ λέξεις μου θά σε χαιρετίσωσι τὸ πρῶτον. Ἄχ! διατί

δὲν δύναμαι ἐν τῷ εὐδαίμονι τούτῳ φύλλῳ νὰ περικλείσω ἐμαυτὸν ὅλον. Διατί ἆρά γε ἡ ἀνθρωπίνη φαντασία, ἡ πλάσασα τὰ πνεύματα, τὰς σκιάς, τὰ φαντάσματα, δὲν ἔχει τοσαύτην ἰσχύν, ὥστε νὰ μεταβάλλῃ τοὺς ζῶντας εἰς τὰ ἀόρατα ταῦτα πνεύματα; Διατί ποτε οἱ ἰατροὶ δὲν δύνανται νὰ διαφυλάξωσιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸν ἄνθρωπον ζῶντα καὶ κοιμώμενον ἐν ληθάργῳ; Διατί ἆρά γε ἡ σκέψις τρέχει ἀπώτερον τῆς χειρός; Διατί τοιαύτη δυσαναλογία μεταξὺ τῆς σκέψεως καὶ τῆς πράξεως;

Διὰ τῆς ἐπιστολῆς μου ταύτης τὸ πνεῦμά μου, ὦ Ἔμμα, σὲ χαιρετίζει καὶ συγχρόνως περιϊπτάμενον περὶ σὲ θέλει ὅπως ἡ νῆσος, ἐφ' ἧς βαίνεις, νὰ καταστῇ εἰς σὲ κῆπος παράδεισος· θέλει ἵνα τὸ τῆς Μαδέρας ἔδαφος ἀποβῇ διὰ σὲ γῆ εὐλογημένη, χορηγοῦσά σοι ὑγείαν καὶ εἰρήνην καὶ χαράν. Θὰ λάβω τοσοῦτον θάρρος, ὥστε νὰ κατορθώσω ν' ἀγαπήσω τὴν νῆσον ἐκείνην, τὴν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἀφαιρέσασαν τὴν Ἔμμαν μου· θὰ λάβω τοσοῦτον θάρρος ὥστε νὰ κατορθώσω νὰ εὐλογήσω τὴν Μαδέραν. Καὶ σύ με ἀπεδίωξας ἐκ τῆς νήσου σου, ὡς ὁ Θεὸς τοὺς προπάτοράς ἡμῶν ἐκ τοῦ πρώτου παραδείσου· καὶ δέν μοι ἐπέτρεψας νὰ ἔλθω ἐκεῖ εἰς ἐπίσκεψίν σου, οὐδὲ ἅπαξ, οὐδὲ ἐπὶ μίαν μόνην ὥραν. Ὑπέγραψας τὴν καταδίκην μου διὰ τῆς γραφίδος ἰατροῦ, σοὶ σεβαστοῦ, ἀλλὰ σὺ ὑπῆρξας ὁ σκληρὸς δικαστὴς καὶ πανούργως ἐκρύβης ὄπισθεν τῆς τηβέννου ἀνεκκλήτου ἄρχοντος. Διὰ δὲ τῆς συνήθους χάριτός σου, καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς γραφίδος ἔν τε ταῖς ἐπιστολαῖς σου καὶ ταῖς κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἀτελευτήτοις ἡμῶν συνδιαλέξεσι, ἠθέλησας νά μοι περιγράψῃς λίαν κολακευτικῶς τὸν ἰατρόν σου Θώμ· μοὶ παρέστησας αὐτὸν ὡς τύπον ἰατροφιλοσόφου ἐπιστήμονος ἅμα καὶ εὐαισθήτου ἀνδρός· ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπέτυχες νὰ ἑλκύσῃς τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ εὔνοιάν μου. Ὁ ἰατρὸς Θὼμ εἶνε πάντοτε δι' ἐμέ, ὁ ἐξορίσας σας ἐκ τῆς Ἀγγλίας δικαστὴς καὶ ὁ διώξας τὸν Οὐϊλιέλμον σου ἐκ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, ἐν ᾗ οὗτος κατέχει ἅπαντας τοὺς θησαυρούς του. Ἐγὼ δὲν ἀγαπῶ τὸν Φραγκλῖνον, ὅστις ἐγένετο ἰατρός σου, δὲν ἀγαπῶ τὸν ἰατρόν σου Θώμ.

Καίτοι ἀλγῶν, ἔχω τι τὸ ὑπερβαλλόντως φαιδρῦνόν με. Θετικῶς γιγνώσκω ὅτι ἐν Μαδέρᾳ κἄτι θά σοι λείψει, πᾶν ὅ,τι καὶ ἐμοὶ λείπει. Οὔτε ὁ ἀρωματικὸς ἀήρ, οὔτε τὰ ἄνθη, οὔτε αἱ φαιδραὶ κοιλάδες τῆς νήσου σου, οὔτε ἡ ἀγαθότης τῆς θείας Ἄννης θὰ δυνηθῶσι νὰ πληρώσωσι τὸ κενὸν ἐκεῖνο. Οἴμοι ἐὰν ἤθελον μάθῃ, ὅτι εἶσαι κατὰ πάντα εὐτυχὴς ἐν Μαδέρᾳ!

Βλέπεις, Ἔμμα, ἐγὼ σὲ ἀγαπῶ τόσον πολὺ καὶ τοσοῦτον μεγαλοφρονῶ ἐπὶ τῷ ἔρωτί μου, ὥστε οὐδέποτε συνέλαβον τὴν ἰδέαν ὅτι ἤθελόν ποτε λάβῃ ἀντεραστήν. Καὶ τίς θὰ ἦτο τοσοῦτον αὐθάδης νά σε ἀγαπήσῃ, ὅσον ἐγώ, ὁποῖον φῶς ἤθελε τολμήσῃ νὰ λάμψῃ πρὸ τοῦ ἡλίου τοῦ ἔρωτός μας; Τίς ποτε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ θὰ ἐδικαιοῦτο ὑψώσας τὴν κεφαλὴν νὰ εἴπῃ· «ἀγαπῶ τὴν Ἔμμαν περισσότερον τοῦ Οὐϊλιέλμου»; Ἐγὼ λοιπὸν

οὐδένα ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ζηλοτυπῶ, καὶ ἐὰν ὁ Θεὸς ἤθελε καταβῇ ὑπὸ μορφὴν ἀνδρός, οὐδὲ αὐτὸν ἤθελον ζηλοτυπήσῃ. Τοὐναντίον ὁ Οὐΐλιέλμος σου ζηλοτυπεῖ τὴν φύσιν καὶ πᾶν τὸ περὶ σὲ ὡραῖον. Πάντοτε φοβοῦμαι ὅτι σὺ θεωμένη τὴν θάλασσαν καὶ τὸν ἀστερόεντα οὐρανὸν ἢ παίζουσα ἐπὶ τῶν εὐθαλῶν καὶ εὐόσμων πεδιάδων ἀπευθύνεις εἰς τὰ ὡραῖα ταῦτα ἀντικείμενα ἐρωτικὴν σκέψιν, ἧς ἐγὼ δὲν μετέχω Σὺ ἀγαπᾷς τοσοῦτον τὰ ὡραῖα!

Συχνάκις σὲ ἤκουσα ὁμιλοῦσαν ἐπὶ μακρὸν καὶ μετ' ἀληθοῦς ζέσεως περὶ χρυσαλίδος ἢ βράχου κεκαλυμμένου ὑπὸ βρύου· σὲ ἤκουσα ἐνθουσιωδῶς ὁμιλοῦσαν περὶ δρυός, ἐφ' ἧς κισσὸς ἀνερριχᾶτο, καὶ εἴδομεν ὁμοῦ ἐν τοῖς κήποις τοῦ *Kew*. Ἰδού, πλάσμα, ἔλεγες, ὅπερ δυνάμεθα ν' ἀγαπήσωμεν ἄνευ τύψεως τοῦ συνειδότος καὶ ἄνευ ἄλγους· δυνάμεθα ν' ἀγαπήσωμεν αὐτὸ ἐμπαθῶς, καίτοι μὴ ἀνῆκον ἡμῖν. Ὁ πρὸς τὴν φύσιν ἔρως εἶνε πάντοτε πάθος παρθένον καὶ οὐδεὶς ἠδυνήθη ν' ἀποκρύψῃ πᾶσαν τὴν φύσιν ὄπισθεν τῶν τοίχων μεγάρου ἢ τῶν κιγκλίδων φυλακῆς· ἡ φύσις ἀνήκει ἅπασι καὶ τῷ πενεστάτῳ ἐπ' ἴσης. Νῦν, Ἔμμα μου, εὑρίσκεσαι εἰς χώραν ἑκατοντάκις ὡραιοτέραν τῆς Ἀγγλίας· λέγουσι καὶ ὡραιοτέραν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐγὼ ζηλεύω τὴν Μαδέραν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἑβδομάδα ἀνέγνωσα πλείστους τόμους περὶ τῆς νήσου σου! Εὐτυχῶς ὅμως δὲν εὗρον εἰσέτι ἐν Λονδίνῳ πάντα τὰ ἔργα, τὰ πραγματευόμενα περὶ τῆς Μαδέρας· τούτου ἕνεκα δύναμαι νὰ βασανίσω εἰσέτι τὸν βιβλιοπώλην μου καὶ νὰ περιμείνω νέα βιβλία ἐκ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐκ τῆς Γερμανίας, ἐκ τῆς Πορτογαλλίας. Παρήγγειλα νὰ κατασκευάσωσι κατὰ τὸ σχέδιόν μου, μικρὰν βιβλιοθήκην, ἐν ᾗ θὰ θέσω μόνον βιβλία πραγματευόμενα τὰ κατὰ τὴν νῆσόν σου. Ἔμαθον ἤδη ὅτι αὕτη εἶνε ἡ νῆσος τῶν ἀνθέων, ὅτι τὰ ἡλιοτρόπια συλλέγονται ὡς ὁ βρῶμος, ἵνα μὴ πληρώσωσι τοὺς ἀγρούς· ἔμαθον ὅτι περιπατεῖ τις ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ῥοιανθέμου καὶ ὅτι οἱ ἀγροὶ εἶνε πλήρεις δαφνῶν, ἀειθαλῶν δενδρυλλίων, ἐρεικῶν ὑψηλῶν ὡς ἄνθρωπος. Σὺ ἡ τοσοῦτον τὰς ἐρείκας ἀγαπῶσα καὶ αὐτὰς μόλις σπιθαμιαίως ἐν τοῖς ἡμετέροις φυτοκομείοις ἰδοῦσα, θέλεις δυνηθῇ νὰ περιπατήσῃς καὶ ν' ἀποπλανηθῇς ἐν δάσει ἐκ δενδροειδοῦς ἐρείκης. Ἐνθυμεῖσαι, ὅτε μοὶ ἔλεγες ὅτι αἱ ἀκακίαι καὶ αἱ ἐρεῖκαι ἦσαν ἐν τῷ κόσμῳ τῶν φυτῶν τρόπον τινὰ τὰ τρίχαπτα τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἐγὼ μειδιῶν σοὶ ἔλεγον ὅτι μιμεῖσαι ἐν τῇ φράσει σου ταύτῃ τοὺς ποιητὰς τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος; Τώρα λοιπὸν θὰ ἴδῃς τὰ γιγαντιαῖα τρίχαπτα τῆς Μαδέρας.

Ἡ πρώτη τοῦ Οὐΐλιέλμου σκέψις, ἣν εὑρίσκεις ἐν τῇ νήσῳ εἶνε λοιπὸν σκέψις ζηλοτυπίας, σφοδρᾶς ζηλοτυπίας κατὰ τῆς ὡραίας ἐκείνης φύσεως, ἥτις θέλει σὲ κατέχῃ, τίς οἶδεν ἐπὶ πόσους μῆνας εἶνε ἄπειρος ζηλοτυπία κατὰ τῶν ἀνθέων ἐκείνων, ἅτινα θὰ συλλέξῃς, ἅτινα θὰ σὲ μεθύσκωσι διὰ τῆς εὐωδίας των. Ὁπόσον ψυχρὰς καὶ νεφελώδεις θέλεις εὕρῃ τὰς

ἐπιστολάς μου, ὅταν ἔλθωσιν ὑγραὶ εἰσέτι ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ἀγγλικῆς ὁμίχλης! Μετὰ ποίου οἴκτου θέλεις ἀναλογισθῇ ἡμᾶς τοὺς ἀτυχεῖς ζῶντας ἐπὶ πέντε μῆνας ἄνευ φύλλων ἐπὶ τῶν δένδρων, καὶ ἄνευ ἀνθέων ἐπὶ τῶν πεδιάδων!

Πρὶν ἢ παραδοθῇς Ἔμμα μου, εἰς τὰς περιπτύξεις τῆς ὡραίας φύσεως· ἧς τὴν εὐωδίαν μακρόθεν μόνον ἠσθάνθης, πρέπει νὰ μοὶ ὑποσχεθῇς τι· πρέπει δῆλα δὴ νὰ μοὶ ὑποσχεθῇς, ὅτι ἐν ἑκάστῳ ἄνθει σου καὶ ἐν ἑκάστῳ ὑπὲρ τῆς Μαδέρας θαυμάσμῳ σου θ' ἀφίνῃς ὑπὲρ ἐμοῦ θέσιν, ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην. Μόνον διὰ τούτου θὰ δυνηθῶ ν' ἀγαπήσω καὶ ἐγὼ τὴν σὴν νῆσον.

Ὅταν φερομένη ἐπὶ τοῦ σφριγῶντος ἵππου σου, ἐκ τοῦ ὕψους ἀποτόμου κρημνοῦ ῥίψῃς τὸ βλέμμα ἐπὶ τὴν κοιλάδα καὶ ἴδῃς μεταξὺ τῶν κυματωδῶν ζακχαροκαλάμων τοὺς ἠνθισμένους τῶν ῥόδων θάμνους, ὁ δὲ ἀὴρ σοὶ φέρει τὰς μεθυσκούσας τούτων εὐωδίας, ὅταν περὶ σὲ θὰ ἴδῃς γαληνιαίαν καὶ ἀτάραχον θάλασσαν, καὶ ἀμηχανοῦσα θ' ἀγνοῇς ποῦ πρὸ πάντων νὰ προσηλώσῃς τοὺς ἐρωτύλους ὀφθαλμούς σου, ἐν τῷ μέσῳ τῶν παμπληθῶν ἐκείνων καλλονῶν, τότε εἰπέ: Τί θὰ ἐσκέπτετο ἆρά γε ὁ Οὐϊλιέλμός, ἐὰν ἦτο πλησίον μου;

Καὶ ὅταν ἐν θριάμβῳ ἐπανέλθῃς οἴκαδε ἔχουσα ἐν τῷ κανίστρῳ σου ὁλόκληρον λείαν ἀνθέων, πλημμύραν ῥόδων, ἰάσμων, ἐρεικῶν, κλαδίσκων μύρτου· καὶ ὅταν ἐν τῷ θαλάμῳ σου διὰ βαθείας ἀναπνοῆς ἀναπνεύσῃς τὸν εὔοσμον ἐκεῖνον ἀέρα, καὶ τότε εἰπέ: Δὲν αἰσθάνεσαι, Οὐϊλιέλμε τὴν τέρψιν ταύτην, ἥτις τοσοῦτον ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἀγαλλίασιν τῆς ψυχῆς;

Καὶ ὅταν φοροῦσα τὸν ἐπενδύτην σου μεταβῇς εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ ἐκεῖ πλαγιάσασα παραδοθῇς εἰς ῥεμβασμούς, ἀτενίζουσα τὸν ὡς σάπφειρον διαφανῆ οὐρανόν, συνοδεύουσα τὰ ὄνειρά σου καὶ τὰς σκέψεις σου διὰ τῆς ἀμοιβαίας θωπείας τῶν κυμάτων, καί τότε ἀκόμη, Ἔμμα, σκέφθητι παραυτά: Ὁπόσον θὰ ἦτο εὐτυχὴς ὁ Οὐϊλιέλμος, ἐὰν εὑρίσκετο πλησίον μου, κεκλιμένος ἐπὶ τῆς δροσερᾶς ἄμμου!

Μὴ μὲ ὀνομάσῃς λοιπόν, Ἔμμα μου, ἀπαιτητικόν· ὄχι, ὀνόμασόν με ἐρῶντα. Ὁ ἔρως μεταβάλλει ὁλόκληρον τὸν βίον εἰς πόθον· ὁ ἔρως εἶνε ὁλόκληρος ὁ βίος μεθ' ὅλης τῆς ἰσχύος, τῆς ζέσεως, τῶν μυστηρίων αὐτοῦ, μεταβληθέντων εἰς ἓν μόνον πρᾶγμα, καὶ δὴ εἰς ἀπεριόριστον, ἀκόρεστον παντοδύναμον καὶ ἀτελεύτητον πόθον.

Ἐννοεῖς, Ἔμμα, τί σημαίνει ἄνθρωπος ὅλως μεταβεβλημένος εἰς πόθον; Ἐννοεῖς τί ἐστι τὸ νὰ ἔχῃ τις ταὐχρόνως τὴν καλλονήν, τὴν νεότητα, τὴν εὐφυΐαν, τὴν ζέσιν τῶν αἰσθήσεων, τὴν φιλοδοξίαν, τὸ μῖσος, τὴν σκέψιν, τὴν ποίησιν, πάσας τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις καὶ νὰ αἰσθάνηται ταύτας πάσας κατ αναλισκομένας ἐν ἑνὶ μόνῳ σπινθῆρι καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πυρὸς φλεγομένας; Καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ αἰσθάνηται

ἑαυτὸν ἕτοιμον νὰ ῥίψῃ πᾶσαν τὴν ἰσχὺν ἐκείνην, πᾶσαν τὴν ζωὴν πρὸ τῶν ποδῶν πλάσματός, ἵν' ἀπολαύσῃ μειδιάματος· καὶ ν' ἀγαπᾷ τὸν βίον μόνον ἵνα δυνηθῇ νὰ εἴπῃ πρός τινα γυναῖκα «ἀποθνήσκω διὰ σέ» ; Καὶ μετὰ τοσαύτην ζέσιν, τοιοῦτον ἡφαίστειον νὰ αἰσθάνηται πάντοτε ἐν αὐτῷ αἰώνιον, ἀκόρεστον, ἀτελεύτητον τὸν πόθον ἐκεῖνον, ὅστις εἶνε ἐπὶ τέλους ὁλόκληρος ὁ βίος καὶ οὗτος ἅπας ὁ ἔρως;

Ἡ τοῦ Θεοῦ πνοὴ εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἐκ πηλοῦ πλασθέντα ἄνθρωπον εἶνε ὁ ἔρως· τὸ τοῦ μέλλοντος ἀπεριόριστον συνδεόμενον τῷ ἐφημέρῳ πλάσματι εἶνε ὁ ἔρως τὸ ὑπὸ τοῦ Πρωμηθέως ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κλαπὲν πῦρ εἶνε ὁ ἔρως, ἢ τοὐλάχιστον ἅπαν τοῦτο ἐστὶν ὁ πρὸς σὲ ἔρως μου.

Καὶ διὰ λέξεων οὐδόλως δύναμαι νὰ σοὶ εἴπω ἐκεῖνο, ὅπερ αἰσθάνομαι, οὐδὲ διὰ τοιούτων δύναμαι νὰ σὲ περιβάλλω ὑπὸ ἀτμοσφαίρας, λεγούσης σοι κατὰ τὴν εἰς Μαδέραν διαμονήν σου ἀνὰ πᾶσαν ὥραν ἡμέρας τε καὶ νυκτός. «Ὁ Οὐϊλιέλμος εὑρίσκεται ἐνταῦθα, ὁ Οὐϊλιέλμος εἶνε πάντοτε μετὰ σοῦ ἐνταῦθα». Διὰ τοῦ λόγου δυνάμεθα νὰ δείξωμεν τῷ ὁδοιπόρῳ τὴν ὁδόν· ἀλλ' ἡ ὁδὸς κατακτᾶται διὰ τῶν πτερύγων τῆς φαντασίας ἢ ἐπὶ τῆς ῥάχεως ὁρμητικοῦ ἵππου.

Ἐὰν εἶνε ἀληθὲς ὅτι δι' εἴκοσι τεσσάρων στοιχείων δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν τὰς σκέψεις ἡμῶν· ἐὰν εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ δαιμόνιον πνεῦμα δι' ἑπτὰ μουσικῶν ἤχων μεταφέρει ἡμᾶς εἰς τὰς ἀπεράντους χώρας τῆς ἁρμονίας· ἐὰν εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ φύσις δι' ἑπτὰ μόνον χρωμάτων δύναται ν' ἀπεικονίσῃ τὴν οἰκουμένην, οὐχ ἧττον ὅμως πάντοτε εἶνε ἀληθὲς ὅτι πέραν τῆς γραπτῆς σκέψεως, πέραν τῆς τοῦ διδασκάλου ἁρμονίας, πέραν τοῦ ὑφάσματος τῆς εἰκόνος ὑπάρχει μυστηριώδης κόσμος, ὃν ἡ ἡμετέρα διάνοια καλεῖ ἰδικόν της, καίτοι εἰσέτι μὴ κατακτηθέντα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, τοῦ διδασκάλου, τοῦ καλλιτέχνου. Τοῦτο δὲ εἶνε ἡμέτερον μεγαλεῖον, ὅτι ὑπάρχει δηλ. κόσμος, ἐν ᾧ τὸ πνεῦμα δὲν περιορίζεται, δὲν κωλύεται ὑπὸ οὐδενὸς τελωνιακοῦ ὑπαλλήλου, ἐν ᾧ ἡ φαντασία καὶ τὸ αἴσθημα παύουσι πλήττοντες ἀνυπομόνως τὴν κεφαλήν, κατὰ τῶν τοίχων τῆς μορφῆς, κατὰ τῶν δεσμῶν τῆς ἐπιστήμης. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται πολὺ περισσότερον, παρ' ὅσον δύναται νὰ ἐκφρασθῇ, καὶ ἅπασαι αἱ λαλούμεναι γλῶσσαι καὶ ἅπασαι αἱ γραφίδες τῶν καλλιτεχνῶν, καὶ ἅπασαι αἱ διὰ τῆς θρασείας χειρὸς τοῦ ποιητοῦ ἐκ τοῦ ἀτελευτήτου κόσμου ἀποσπασθεῖσαι μορφαί, δὲν ἀρκοῦσιν ἵνα ἐκφράσωσιν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ αἰσθανθῇ ἐν μιᾷ μόνῃ στιγμῇ μίσους ἢ ἔρωτος, ἠδυπαθείας ἢ ἄλγους.

Ἄχ! Ἔμμα μου, ποῦ ἀπεπλανήθην;—Ἐσκόπευον νὰ σοὶ εὐχηθῶ καλὴν εἰς Μαδέραν ἄφιξιν καὶ ὅμως σοὶ ὡμίλησα περὶ ζηλοτυπίας καὶ ἴσως καὶ περὶ μεταφυσικῆς. Σὺ ἡ ἐννοοῦσά με καὶ τότε ἀκόμη, ὁσάκις δὲν ὁμιλῶ, θὰ μὲ ἐνόησας βεβαίως καὶ κατὰ τὴν φορὰν ταύτην. Θὰ ἐνόησας καὶ

θὰ συνεχώρησας τὴν ζηλοτυπίαν μου, ἐν ᾗ δὲν αἰσθάνομαι τὴν ἐλαχίστην πικρίαν, καὶ ἐν ᾗ νομίζω ὅτι δὲν ὑποκρύπτεται ἡ ἐλαχίστη ματαιότης ὁ ἀθωότατος ἐγωϊσμός.

Σὺ μοὶ ἀνήκεις, ὅπως μοὶ ἀνήκουσιν αἱ σκέψεις μου, καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου· εἶσαι ἰδική μου, ὡς αἱ χεῖρές μου· εἶσαι περισσότερον τοῦ ἡμίσεος ἐμοῦ αὐτοῦ· καὶ νῦν καίτοι μακρὰν οὖσαν σὲ αἰσθάνομαι μᾶλλον κυριεύουσαν ἐμοῦ ἢ ὁσάκις εἶσαι πράγματι πλησίον μου· μετὰ σφοδροῦ δὲ ἄλγους ἐνθυμούμενός σε, νομίζω, ὅτι μέρος ἐμοῦ πάσχει, καὶ ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἀπολύτως ἐνασχολοῦμαι, βασανίζομαι καὶ ταλαιπωροῦμαι.

Ἡ ζηλοτυπία ἐναρέτου ψυχῆς εἶνε ἡ ἀνάγκη ὅπως ἡ ἡμετέρα θερμότης θερμαίνῃ τὰ μέλη ἡμῶν, καὶ ἐν τοῖς ἐγκάτοις ἡμῶν μὴ εἰσέρχηται εἰμὴ τὸ ἡμέτερον αἷμα. Ἡ ζηλοτυπία, ὡς ἐγὼ ταύτην ἐννοῶ, εἶνε ἡ συνείδησις ἑαυτοῦ, ἡ ἀγάπη ἑαυτοῦ, ἡ τάσις τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ὁ ἱερώτερος τῶν κατὰ φύσιν δικαίων.

Τὸ μέγιστον μέρος ἐμοῦ εὕρηται ἐν Μαδέρᾳ, καὶ ἐγὼ συνοδεύω αὐτὸ μετὰ μεγίστης στοργῆς, καὶ τὸ περιβάλλω διὰ πνοῆς, ἥτις νὰ μοὶ διαφυλάττῃ καὶ θωπεύῃ αὐτό, καὶ ἵνα ὅτι εἶνε ἐμὸν διαμένει καὶ ἐς ἀεὶ τοιοῦτον καὶ πρὶν ἀποθάνω μὴ ἴδω τά τε μέλη μου κατασπαραττόμενα καὶ τὰ σπλάγχνα αἱματόεντα ἐξερχόμενα ἐξ εὐρείας πληγῆς. Ὁ ἀνὴρ μόνος δὲν ὑπάρχει, σοὶ τὸ εἶπα ἑκατοντάκις, ὡς ἐπίσης οὐδὲ ἡ γυνή· ὅ,τι ζῇ πράγματι, εἶνε ὁ ἀνὴρ μετὰ τῆς γυναικός.

Διαφύλαξόν μοι λοιπόν, Ἔμμα μου, τὴν μικρὰν θέσίν μου ἐπὶ τῶν διὰ βρύου κεκαλυμμένων βασαλτῶν τῆς νήσου, ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς θαλάσσης καὶ ἐν τῷ σῷ τῶν ἀνθέων κανίστρῳ. Εἴθε ὁ εὔοσμος τῆς Μαδέρας ἀὴρ νὰ σοὶ θωπεύῃ ἡδέως τὴν κόμην, νὰ εἰσέρχηται ἡδέως εἰς τὸ στῆθος, ἵνα σὲ θεραπεύσῃ, καὶ σὲ ἐπαναφέρῃ εἰς ἐμὲ ὡς τάχιστα. Εἴθε ν' ἀνθήσωσιν ὑπὸ τοὺς πόδας σου αἱ πεδιάδες καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου πέσῃ βροχὴ ἀνθέων καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν δένδρων τῶν δασῶν· εἴθε θὰ καταστῇ περὶ σὲ ἡ Μαδέρα παράδεισος ἁρμονίας, εὐωδιῶν, γλυκύτητος. Εἴθε ἐν τῷ παραδείσῳ ἐκείνῳ νὰ διαφυλάξῃς μικρὰν θέσιν διὰ τὸν ἐν σοὶ ἐρώμενον Οὐϊλιέλμον.

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ.

Ἐν Μαδέρᾳ τῇ 3 Ὀκτωβρίου 18 . . .

Πρὸ πολλῶν ἤδη ἡμερῶν, Οὐϊλιέλμε μου, ᾐσθανόμην ἐμαυτὴν ἄτονον καὶ στενοχωρουμένην· ἑκάστη κίνησις μοὶ προὐξένει κόπωσιν, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀργία δέν μ' ἀνέπαυε. — Πλησίον τοῦ παραθύρου οὖσα καὶ σχεδὸν κατακεκλιμένη ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου μου διέτριβον τὰς ὥρας ἀναγινώσκουσα ἀπαύστως καὶ ἐπιμόνως τὰς ἐπιστολάς σου· τοῦτό ἐστιν ἡ μεγίστη μου ἐν τῇ εὐθυμίᾳ χαρά, ἡ μοναδικὴ ἐν τῇ λύπῃ παρηγορία. Ἀπὸ καιροῦ

εἰς καιρὸν ἐνητένιζον εἰς τὴν θάλασσαν, τὴν αἰωνίαν τῆς σκέψεως σύντροφον, καὶ ὁ ὀφθαλμός μου διὰ βραδέων αἰωρήσεων ἐν ἀγνοίᾳ ἤδη μετέβαινεν ἐκ τῆς παρούσης, τῆς ἐγγὺς ἡμῶν ζωῆς εἰς τὰς τελευταίας ἀορίστους καὶ ἀβεβαίους γραμμὰς τοῦ μέλλοντας. Ἐν πρώτοις παρίστατο ἡ ὑπὸ τῶν λευκῶν ἱστίων διαπλεομένη ἐπιφάνεια, συντριβομένη ὑπὸ τῶν θορυβωδῶν κωπῶν, ῥυτιδώδης καθισταμένη ὑπὸ μυρίων κυμάτων, ἅτινα ἠδυνάμην νὰ διακρίνω καὶ ἀριθμήσω· ὁ ἐν ἐνεργείᾳ βίος μετὰ τοῦ πατάγου, τῶν ἀπείρων κινήσεων καὶ τῶν ὡρισμένων καὶ ἀποτόμων διαγραμμάτων αὐτοῦ. Ὀλίγον πορωτέρω ἡ θάλασσα ἦτο κυανῆ καὶ ἤρεμος· ἀπέχον ἱστίον ἠφανίζετο ἐν τῷ αἰθρίῳ ἐκείνῳ ὁρίζοντι ὡς πτέρυξ θαλασσίου πτηνοῦ. Ἐκεῖ ἦτο ὁ τῆς σκέψεως βίος, ὅστις καίτοι εἰσέτι ἐκ τῆς πράξεως τὴν ἰσχὺν ἀντλῶν ἀνυψοῦται ὅμως ἤδη εἰς τὰ πεδία τοῦ ἀπεράντου· οὐχὶ πλέον ἀκριβῆ ὅρια, οὐχὶ πλέον πάταγος· ἀλλὰ τὸ αἰώνιον ῥεῦμα τὸ οὐδέποτε ἀναπαυόμενον, ἀλλ' ἀεὶ κινούμενον. Εἰς ἀπωτέραν ἔτι ἀπόστασιν ὁ ὀφθαλμὸς ἓν ἔτι βῆμα προβαίνων εὑρίσκετο αὖθις ἐπὶ φαιᾶς θαλάσσης, ἀφανιζομένης μεταξὺ τῶν ὁμιχλῶν τοῦ ὁρίζοντος· ἐκεῖ οὔτε θόρυβος, ὅστις ἀπασχολεῖ, οὔτε ἡ αἰθρία ἡ ἀναπαύουσα ἢ ἀνυψοῦσα, ἀλλ' ἀβέβαιος καὶ ἀτελεύτητος εἰκών, ἡ ἀπέραντος ἔρημος τοῦ μυστηριώδους, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ ἄνθρωπος ἀφανίζεται καὶ συγχέεται. Ἐν τῷ μέρει ἐκείνῳ τῆς εἰκόνος, προὐτίμα ἡ μελαγχολικὴ καὶ ταλαντευομένη σκέψις μου ν' ἀπολεσθῇ καὶ νὰ περιπλανηθῇ. Πότε μὲν ἡ φαιὰ γραμμὴ ἔμενεν ἀκίνητος, πότε δὲ αἴφνης βραδέως ἀνυψουμένη ἐν εἴδει θυσάνων καπνοῦ, ἐφαίνετο μορφοῦσα ἀπέχουσαν γῆν, τὴν γῆν τῶν αἰωνίων ἐλπίδων καὶ τῶν ἀπείρων ὀνείρων· τὴν γῆν ἐκείνην τῶν νεφελῶν, ἥτις πολλάκις ἀπέσπασε κραυγὴν χαρᾶς ἀπὸ τῶν ἀπηλπισμένων ἑταίρων τοῦ Κολόμβου. Ἐκεῖ ἐν τῇ ἀβύσσῳ ἐκείνῃ ἐξ ὁμιχλωδῶν ἐρήμων, οὐδὲν χρῶμα, οὐδεμία μορφή· ἀλλὰ τὸ ἀπέραντον χάος, ἐξ οὗ ὁ Θεὸς ἐξήγαγε τὴν τάξιν καὶ ὁ ἄνθρωπος τὴν ποίησιν· ἐκεῖ αἰωνία κίνησις, αἰώνιον ὁμοιόρροφον κῦμα, τρέφον τὸ μικροσκοπικὸν ὀστρακόδερμα καὶ τὸ γιγαντιαῖον κῆτος, ἀεὶ ἀπαθῶς καλῦπτον καὶ ἐφαπτόμενον τῶν ὀστῶν θανούσης ὑπεργήρου φώκης, καὶ τὰ λείψανα δύο νεονύμφων, οἵτινες ναυαγοὶ καὶ θνήσκοντες ἐν τελευταίῳ ἐναγκαλισμῷ περιπτυχθέντες κατέλιπον τὰ περιπλεχθέντα ὀστᾶ ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς πυκνῆς ἄμμου. Ἐκεῖ ἀτελεύτητος φαιότης, οὐδέποτε φαιδρύνουσα οὐδέποτε ἀναπαύουσα, ἀλλὰ μαγεύουσα τὸν ἄνθρωπον, διότι οὗτος ποθεῖ πάντοτε ταύτην χωρὶς νὰ δύναται νὰ τὴν περιπτυχθῇ, τὴν μελετᾷ ἀπαύστως χωρὶς νὰ τὴν ἐνναῇ, ἥτις μαγεύει τὸν ἄνθρωπον, διότι οὗτος διαμένει αἰωνίως παρθένος ἐντὸς τῶν ἐρωτύλων χειρῶν αὐτοῦ.

Ἀφ' οὗ ἡμέρας τινὰς διῆλθον τοιουτοτρόπως, ἐνεθυμήθην αἴφνης τοὺς λόγους σου, Οὐϊλιέλμε, ἐνεθυμήθην ὅτι ἡ ἀργία εἶνε ἓν τῶν πρωτίστων κακῶν, καὶ ἀναλαβοῦσα δυνάμεις καὶ θάρρος προέτεινα τῇ θείᾳ νά με

συνοδεύσῃ εἰς ἐκδρομήν τινα εἰς Machico. Ἤκουσα χωρίστως νὰ ὁμιλῶσι περὶ λυπηροῦ γεγονότος, ἐπισυμβάντος ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, τῷ γραφικωτάτῳ τῆς νήσου· διὸ ἐκεῖ ἠθέλησα νὰ ποιήσω λυπηρὰν ὁδοιπορίαν. Ἡ καλή μου θεία Ἄννα λίαν εὐηρεστήθη βλέπουσά με ἐξερχομένην ἐκ τοῦ θανασίμου ἐκείνου ληθάργου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἤμην βεβυθισμένη, καὶ πάραυτα ἀσμένως ἀποδεξαμένη τὴν πρότασιν διέταξε νὰ ἐπισάξωσι καλὴν ἡμίονον δι' ἑαυτὴν καὶ φορεῖον δι' ἐμέ. Καὶ ἄλλοτε σοὶ ἔγραψα ὁπόσον ἀποστρέφομαι τὸν συνήθη τοῦτον τῆς νήσου τρόπον τοῦ ταξειδεύειν, διότι ἀνὰ πᾶσαν κίνησιν σκέπτομαι ὅτι δύο ἄνδρες ἐμοῦ ἕνεκα κοπιῶσι καὶ ἱδρῶσι, καὶ πάραυτα ἐρωτῶ ἐμαυτήν· διατί ἆρά γε ὁ Θεὸς ἔπλασεν οὕτω τοὺς ἀνθρώπους ὥστε τὸ ἓν ἥμισυ νὰ ὑπηρετῇ τὸ ἕτερον; Ἡ θεία κατέπαυσεν ὀλίγον τοὺς φόβους τῆς συνειδήσεώς μου, δεικνύουσά μοι τοὺς δύο μελαψοὺς καὶ εὐρώστους ἀγωγιάτας δι' οὓς ἡ σὴ λεπτοφυὴς καὶ ἰσχνὴ Ἔμμα θὰ ἦτο καλάμου ἐλαφροτέρα.

Ἡ εἰς Machico ὁδὸς ἄγει διὰ χλοερωτάτης καὶ ζωηρᾶς κοιλάδος, ἧς τὴν κορωνίδα σχηματίζουσι μέλανες καὶ ὀξεῖς βασάλται, βαθέως ἐσχισμένοι ὡς τρίχαπτα ἀρχαίου πύργου, ἅτινα συγχέονται διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐπὶ τῶν τειχῶν αὐτοῦ ἀνοιχθέντων ὀχετῶν. Οἱ τοσοῦτον μικροί, φαιδροὶ καὶ ἤρεμοι ἀγροὶ τῆς Μαδέρας ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκ μελανῶν γιγάντων φύσεως ἐφαίνοντό μοι ἀηδόνων φωλεαί, ἠωρημέναι ἐπὶ τοῦ κρατῆρος ἐσβεσθέντος ἡφαιστείου. Μεταξὺ τῶν ἀκατεργάστων ἐκείνων ὄγκων, τῶν κυκλωπείων ἐκείνων κρημνῶν ὑψοῦται ὁ *Picco Castanho*.

Αἱ βραδεῖαι τοῦ φορείου ταλαντεύσεις μὲ ἐβαυκάλιζον οὕτως ὥστε ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὑπνώττουσα ὠνειρωττον, ὅτι ἤμην τεταριχευμένη μεταξὺ δύο φοινίκων ἐπὶ ἑνὸς φορείου τῆς Περουΐας, ἐφ' ὧν δύο μέλανες γῦπες, συμμετρικῶς στηριζόμενοι δι' ἑνὸς μόνον σκέλους ἐπὶ τῶν δύο σχοινίων τοῦ φορείου ἤρχοντο νά μοι ψάλλωσι τὸν πένθιμον ὕμνον. Ἐν τοσούτῳ ὁ πικρὸς σίελος κατήρχετό μοι διὰ τοῦ φάρυγγος καὶ αἴφνης καταληφθεῖσα ὑπὸ ξηρᾶς βηχός, ἀφύπνωσα καὶ ἔντρομος ἐζήτων τοὺς γῦπας, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπον ἐνώπιόν μου εἰμὴ τὸν κωμικὸν σκοῦρον τοῦ ἀγωγιάτου μου διασκεδάσαντός μοι ταχέως τὰς λυπηρὰς σκέψεις. Οὗτος ἦτο μῖμος, ὅστις κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην διὰ τῆς βακτηρίας αὐτοῦ ἀπεδίωκεν ἀπὸ τῆς σκηνῆς ἐπιστάτην ἐπικηδείων πομπῶν.

Ἅμ' ἀφικομένη εἰς Machico ταχέως ἐξεπήδησα ἀπὸ τοῦ φορείου καὶ ᾐσθάνθην ἐμαυτὴν ἐπαισθητῶς διαφέρουσαν ἀπὸ τῆς πρὸ τῆς ἐκ Φουγκάλης ἀναχωρήσεως καταστάσεώς μου. Ὀλίγαι ὧραι κινήσεως καὶ πνοὴ διαφόρου ἀέρος ἐκείνου, ὃν συνήθως ἀναπνέω μὲ μεταβάλλουσι διὰ μιᾶς καὶ αἰσθάνομαι ἐμαυτὴν ἄλλην γυναῖκα.

Τὸ Machico εἶνε πτωχὸν καὶ δὴ πτωχότατον χωρίον· ἀλλὰ μειδιῶν φαίνεται προβαῖνον πρὸ σέ, ὥστε πάραυτα θὰ ἐπεθύμεις νὰ συνθέσῃς μυ-

θιστόρημα καὶ ἐλεγεῖον, ὅπερ πράγματι εὗρον, καίτοι μὴ ἐπινοήσασα αὐτό. Θαυμάσασα τήν τε εὐρεῖαν καὶ ἐκτενῆ παραλίαν, πρὸς δὲ καὶ τὸ ἐπὶ τῆς θαλάσσης μικρὸν φρούριον, ὅπερ *desembarcadouro* καλοῦσι μετέβην εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐν ᾗ ὁ σκευοφύλαξ αὐτῆς μοὶ ἀφηγήθη τὴν ἑξῆς ἁπλῆν ἱστορίαν.

«Κατὰ τὸ ἔτος 1300 περίπου μικρὸν ἐξ Ἀγγλίας πλοῖον κατέπλευσεν εἰς τὴν παραλίαν ἐκείνην καὶ ἀπεβίβασεν ἄνδρα καὶ γυναῖκα, ἀμφοτέρους Ἄγγλους, εὐειδεῖς καὶ νεαροὺς τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ καταδεδικασμένους νὰ ζήσωσι καὶ ἀποθάνωσι ἐν τῇ νήσῳ τῆς Μαδέρας· ὠνομάζοντο οὗτοι *Maschim* καὶ Ἄννα. Ἀγνοεῖται τί ἁμάρτημα οἱ νέοι οὗτοι διέπραξαν, ἀλλ' ἀναμφιβόλως ὅμως ἢ τὸ ἁμάρτημα θὰ ἦτο μικρὸν ἢ ὁ δικαστὴς λίαν εὔσπλαγχνος, ἀφ' οὗ κατεδικάσθησαν νὰ ζήσωσι καὶ ἀποθάνωσι ὁμοῦ ἐν παραδεισίῳ χώρᾳ.

»Ἐν ἀποστάσει βημάτων τινῶν ἀπὸ τῆς παραλίας ἀνυψοῦτο ἀρχαία, ὡς ἡ νῆσος κέδρος, ἀληθὲς ἄλσος, θόλος μελανῆς χλόης, λαβύρινθος κλάδων καὶ φύλλων, ὅστις διύλιζε τὸν ἥλιον καὶ ἀπέκρουε τὰς θυέλλας. Ἐν τῷ φιλοξένῳ αὐτοῦ κόλπῳ ἡ τοῦ θέρους θερμότης καθίστατο ἁβρὰ χλιαρότης καὶ ὁ τοῦ χειμῶνος βορρᾶς δροσερὰ αὔρα. Ἐκεῖ οἱ δύο τῆς Ἀγγλίας πρόσφυγες ἐποίησαν τὴν καλύβην, τὴν φωλεὰν τοῦ ἔρωτος αὐτῶν καὶ ἐκεῖ ἔζησαν εὐτυχεῖς, τίς οἶδεν ἐπὶ πόσα ἔτη καὶ ἄτεκνοι.

»Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι οὗτοι οὐδέποτε ἀπεμακρύνοντο τοῦ *Machico*. Ἄνευ τέκνων, ἄνευ φίλων, ἄνευ ἐχθρῶν δὲν ἔσχον εἰμὴ τὸν χλοάζοντα θόλον τοῦ κέδρου αὐτῶν· δὲν ἔσχον ἕτερον ὁρίζοντα εἰμὴ τὸν αἰωνίως κυανοῦν τῆς θαλάσσης ὁρίζοντα· δὲν ἔσχον ἕτερον ἔρωτα εἰμὴ τὸν ἑαυτῶν ἔρωτα.

»Ἡ Ἄννα ἀπεβίωσε πρὸ τοῦ *Maschim* ὅστις ἐνεταφίασεν αὐτὴν ὑπὸ τὴν κέδρον ἐκείνην ἔκοψεν ἐξ αὐτῆς κλάδον καὶ δι' αὐτοῦ ἔγλυψε σταυρὸν ὑπὲρ πάντας κομψότατον. Ἐμπήξας τὸν σταυρόν, κατεσκεύασεν ἕτερον ὅλως ὅμοιον καὶ ὤρυξε πλησίον τοῦ πρώτου τάφου, ἕτερον τάφον. Μόλις τοῦτον περάνας ἀπέθανεν. Οὐδεὶς ἤκουσε λέξιν, ἐξελθοῦσαν ἐκ τῶν χειλέων αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἄννης. Πρωΐαν τινὰ εὗρον αὐτὸν νεκρὸν κείμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους περιπτυσσόμενον τὸν καλύπτοντα τὴν Ἄνναν σταυρόν. Διὰ τῆς βίας ἀπέσπασαν αὐτὸν καὶ τὸν ἐνεταφίασαν πλησίον τῆς συντρόφου.

»Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἡ κέδρος ἐκείνη ἐθεωρεῖτο ὡς ἱερὰ τῷ ἔρωτι· οἱ προδοθέντες ἐρασταὶ μετέβαινον ἐκεῖ ἵνα κλαύσωσιν ἐπὶ τῇ ἀτυχίᾳ αὐτῶν· οἱ ἀτυχεῖς ἐπορεύοντο ὅπως ἐπικαλεσθῶσι τὴν χαρὰν τοῦ ν' ἀγαπηθῶσι· ἴσως καὶ αὐτοὶ οἱ εὐτυχεῖς προσήρχοντο ὅπως ψιθυρίσωσιν ἐρωτικὰς λέξεις εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης. Οἱ δύο ἐκεῖνοι σταυροὶ δὲν παρεῖχον τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν νεκροταφείου, ἀλλὰ βωμοῦ εὐτυχοῦς ἔρωτος. Οἱ ἄνεμοι ἐθορύβουν πάντοτε γλυκέως μεταξὺ τῶν κλάδων τῆς κέδρου, καὶ τὰ τῆς

θαλάσσης κύματα ἡδέως ἐψιθύριζον πρὸ τῶν ποδῶν τῶν σταυρῶν ἐκείνων.
Ἡμέραν τινὰ ὁ ἄρχων *Tristão Vaz Teixeira*, ὁ αὐτὸς ὃς μετὰ τῆς *Zarco* ἀπῴκισε τὴν Μαδέραν κατέρριψε τὴν κέδρον ἐκείνην διὰ σκληροῦ πελέκεως καὶ εὗρεν ὕλην ἀρκετήν, πρὸς οἰκοδόμησιν ἐκκλησίας· καὶ πράγματι αὕτη ἐκτίσθη ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν δύο Ἄγγλων ἐραστῶν. Ὁ ναὸς τοῦ Ὑψίστου ᾠκοδομήθη ἐπὶ ναοῦ τοῦ Ἔρωτος καὶ ἱερὰ ποίησις ἐστηρίχθη ἐπὶ ἑτέρας ἁβροτάτης.»

Μετὰ παρέλευσιν πέντε αἰώνων ἐναπομένουσιν εἰσέτι δύο λείψανα τοῦ *Maschim* καὶ τῆς Ἄννης. Τὸ ὄνομα *Machico*, δοθὲν πτωχῷ χωρίῳ καὶ ἓν τεμάχιον τοῦ σταυροῦ, ὅνπερ ὁ *Maschim* εἶχε γλύψῃ διὰ τὸν τάφον τῆς Ἄννης καὶ τὸν ὁποῖον ὁ σκευοφύλαξ δεικνύει εἰς τοὺς περιηγητάς.

Φίλτατε Οὐϊλιέλμε, ἐφίλησα τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τῆς κέδρου καὶ ἠρώτησα ἐμαυτήν, ἐὰν μετὰ θάνατον ἤθελον καὶ ἡμᾶς θέσῃ πλησίον ἀλλήλων.

Ἡ τοῦ φορείου κίνησις μ' ἐκοπίαζε, καὶ ἡ θάλασσα ἦτο γαληνιαία ὡς τὸ κάτοπτρον λίμνης. Ἐν *Machico* ἐλάβομεν ὄχημα καὶ οὕτω ἤλθομεν εἰς *Canical*, ἔχουσαν ὀλίγας καλύβας καὶ ἐκκλησίαν δυσειδεστέραν καὶ μελαγχολικωτέραν τῶν καλυβῶν· ἀκολούθως ἐπεσκέφθημεν τὸ παρεκκλήσιον τῶν *Nossa Senhora da Piedade* καὶ ἐπανήλθομεν διὰ θαλάσσης εἰς Φουγχάλην.

Ὁ λήθαργός μου μετεβλήθη εἰς ἡδεῖαν καὶ ἥρεμον μελαγχολίαν· ἀνέπνεον ἐλευθερώτερον καὶ εἶχον εὐχαριστηθῇ ἀνακαλύψασα πολύτιμον λίθον ποιήσεως, ἵνα τὸν ἀποστείλω τῷ ἐμῷ Οὐϊλιέλμῳ.

Ἡ Ἔμμα τῷ Οὐϊλιέλμῳ.

Ἐν Μαδέρᾳ τῇ 19 Ὀκτωβρίου 18 . . .

Ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας ἔζησα ἐν τῇ ποιήσει τοῦ *Machico*· ἐπεθύμουν νὰ ἤμην ποιήτρια, ἵνα δυνηθῶ νὰ καταθέσω καὶ ἐγὼ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ *Maschim* καὶ τῆς Ἄννης τὸν ἐξ ἀνθέων στέφανόν μου, ἤθελον νὰ εἶχον τὴν φυσικὴν δεξιότητα, ἵνα ἀπαθανατίσω τοὺς εὐτυχεῖς ἐκείνους ἐξορίστους, ἀναπαυομένους πρὸ πέντε ἤδη αἰώνων μεταξὺ τῶν ῥιζῶν τῆς κέδρου ἐκείνης, ἥτις διετέλεσεν ἄνευ νεφῶν καὶ θυελλῶν ἡ ἑστία ἔρωτος. Πρὸ πάντων ὅμως ἐπόθουν ἐγὼ μὲν νὰ ἤμην ἡ Ἄννα, σὺ δὲ ὁ *Maschim*.

Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν τοσαύτη ποίησις αἴφνης ἔμελλε νὰ μεταβληθῇ εἰς μελαγχολικὴν εἰκόνα ἀπαισίου πραγματικότητος; διατί ἆρά γε ἡ τοῦ παρελθόντος ἱλαρὰ ποίησις ἔμελλεν ἀποτόμως νὰ καλυφθῇ διὰ μελανῆς χλαίνης κηδείας; Σοὶ ὑπεσχέθην νὰ σοὶ μεταδίδω ἐκ τῆς χαρᾶς μου καὶ ἐκ τῆς λύπης μου. Σκέφθητι λοιπὸν ὁπόσον εὐσυνειδήτως διαφυλάττω τὴν ὑπόσχεσίν μου.

Πλὴν τούτου, Οὐϊλιέλμε μου τὸ ἄλγος, ὅπερ σήμερον ᾐσθάνθην ἤθελε

μὲ ἀποκτείνῃ, ἐὰν σὺ δὲν μετεῖχες τούτου· προσέτει δὲ εἶνε ἄλγος, διδάσκον καὶ ἀνυψοῦν ἡμᾶς, καὶ ὡς ἐκ τούτου πρέπει νὰ εὐγνωμονῶ αὐτῷ. Ὁσάκις τὸ ἄλγος ἀποτόμως καταλαμβάνει καὶ ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ καθῆκον, ὀφείλομεν αὐτῷ εὐγνωμοσύνην. Εἶνε ἰατρός, ὅστις κόπτει καὶ καίει, ἀλλὰ θεραπεύει. Ἄχ! καθῆκον, καθῆκον, εἶσαι σιδηροῦς θεός, ἀλλὰ παρασκευάζεις τὴν ψυχὴν εἰς ὑψηλὰς πράξεις, εἶσαι σκληρός, ἀλλὰ σὺ μόνος παρέχεις ἡμῖν τὴν ἱερὰν μεγαλοφροσύνην τοῦ νὰ θεωρῶμεν ἑαυτούς τι περισσότερον πλάσματος, ὅπερ γεννᾶται, τρώγει καὶ ἀποθνήσκει· τί περισσότερον σκώληκος, ὅστις καταφαγὼν πολλοὺς ἄλλους ζῇ, δίδων ἐπὶ τέλους καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς τροφὴν ἐξ ἄλλων μικρῶν σκωλήκων. Ἐάν τι ἀθάνατον ἐν ἡμῖν ὑπάρχῃ, εἶνε τὸ παράδειγμα, ὅπερ οἱ γεννηθέντες καταλείπουσι τοῖς γεννηθησομένοις· τὸ δὲ ἡμέτερον καθῆκον εἶνε τὸ παλλάδιον τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας, ὅπερ αἱ γενεαὶ ἑκάστοτε καταλείπουσιν ἀλλήλοις, ὥστε ἅπαντες δέον νὰ ὦμεν ζηλότυποι φύλακες, καὶ ἀδιάφθοροι ἱερεῖς. Ἐὰν ἅπαντες ἐλάτρευον τὸν Θεὸν τοῦτον τοσοῦτον σφοδρῶς, ὅσον ἐγὼ ἀπὸ τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας, ὁποῖος παράδεισος θὰ ἦτο ὁ κόσμος!

Ἄκουσόν μου λοιπὸν Οὐϊλιέλμε μου.

Χθὲς ἀφυπνίσθην πλήρης ἀκμῆς καὶ καθ' ὅλην τὴν νύκτα δὲν ἔβηξα εἰμὴ ἅπαξ μόνον. Εἶμαι τοσοῦτον ἄπληστος τῆς ὑγείας μου καὶ τοσοῦτον διακαῶς ποθῶ ν' ἀναλάβω νέας δυνάμεις, ἵνα σ' εὐχαριστήσω, ὥστε πάραυτα ἠθέλησα νὰ δοκιμάσω ἐμαυτήν. Λοιπὸν μόνη πάντη μόνη, ἔχουσα τὸ ἀλεξήλιόν μου, οὐχὶ ἵνα ὑπερασπισθῶ κατὰ τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ἵνα παράσχω εὔσπλαγχνον σύμμαχον εἰς τοὺς ἔτι ἀδυνάτους πόδας μου, ἐξῆλθον ἐνωρίς, λίαν ἐνωρίς, πρὶν ἢ ἀκόμη ἡ καλὴ θεία μου Ἄννα ἐγερθῇ, καὶ ὁρμητικῶς ἐπορεύθην πρὸς τὴν μᾶλλον ἀπότομον ὁδὸν τὴν ἀπὸ Φουγχάλην πρὸς βορρᾶν διευθυνομένην καὶ ἄγουσαν εἰς τὸ μικρὸν *Cural.* Οἱ τῆς Μαδέρας κάτοικοι καλοῦσι τὴν ὁδὸν ταύτην διὰ λίαν ἐπιτυχοῦς καὶ ποιητικῆς λέξεως *caminho do foguete*, ὁδὸν τῶν πυρῶν.

Ἀλλ' ἡ καλὴ Ἔμμα σου ἤθελεν εἶναι οἱ πνεύμονές της ἀναρριχηθῶσιν ἐπὶ τῆς *caminho do foguete*· καὶ ἕκαστον κεκοπιακὸς βῆμα ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Οὐϊλιέλμον της.

Ὁπόσον καθίσταταί τις ἐγωϊστὴς ἀγαπῶν· ὁπόσον καθιστάμεθα ἐγωϊσταί, ὅταν ἡ ἡμετέρα ἀγάπη δεῖται τῆς ὑγείας ἡμῶν! — Ῥίψασα βλέμμα ἐπὶ τοῦ ἀνωφεροῦς τῆς ὁδοῦ ἐφοβήθην· ἀλλ' ἔπειτα πάραυτα κύψασα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἤρχισα ἀναβαίνουσα καὶ ἀναπνέουσα καθ' ἕκαστον βῆμα, καὶ οὕτω βραδέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς κατώρθωσα ν' ἀναβῶ ἑκατὸν ἴσως βήματα μὴ ἀπαυδήσασα οὐδὲ βήξασα. Ὁπόσον ᾐσθανόμην ἐμαυτὴν εὐτυχῆ, ἐπὶ τῷ ἀνδραγαθήματί μου τούτῳ, ὁπόσον ἐμεγαλοφρόνουν καταχτήσασα τὴν *caminho do foguete!* Καὶ ἅπαν τὸ ἀνδραγάθημά μου καὶ αἱ κατακτήσεις μου ἦσαν διὰ σέ, Οὐϊλιέλμε μου.

Ἕπεται τὸ τέλος.

ΝΕΑ ΜΕΘΟΔΟΣ

ΤΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΑΛΚΑΛΙΜΕΤΑΛΛΩΝ

ΚΑΛΙΟΥ ΚΑΙ ΝΑΤΡΙΟΥ

ΔΙ' ΕΜΜΕΣΟΥ ΑΝΑΛΥΣΕΩΣ

Συνηθέστατα ἀπαντῶσιν ὁμοῦ τὰ δύο ταῦτα συγγενῆ μέταλλα καὶ δεν ὑπάρχει κατ' ἐμὲ ἐν τῇ φύσει περίπτωσις, καθ' ἣν ὑγρόν, περιέχον ἅλατα τοῦ Νατρίου νὰ στερῆται τοιούτων τοῦ Καλίου. Τοῦτο ἰσχύει ἐν μέρει καὶ ὡς πρὸς τὰ ὀρυκτά, εἶναι δὲ κανὼν εἰς τὰ ἐκ διαλυτῶν ἁλάτων συνιστάμενα, ἐνῷ εἰς τὰ πυριτικὰ ὀρυκτὰ (Silicates) παρατηρεῖται, ὡς εἰς τοὺς ἀστρίους (Feldspathes), τὸ ὀρθόκλαστον καὶ τὸ ὀλιγόκλαστον, μείζων ἀποκλειστικότης, εἰ καὶ πάλιν ὁ Σανίδινος, ἕτερος ἄστριος τῶν ἡφαιστειογενῶν τραχυτῶν, περιέχει πάντοτε σχεδὸν ἀμφότερα τὰ μέταλλα ταῦτα.

Ὅστις ὅμως ἔτυχε ν' ἀναλύσῃ χοῦν καρποφόρον ἢ τέφραν φυτοῦ οἱουδήποτε, ἢ γάλα ἢ οὖρα καὶ πρὸ πάντων ὕδατα πότιμα ἢ μή, ὡς ἐν τῇ φύσει εὑρίσκονται, ὕδατα πηγῶν ἢ θαλασσῶν καὶ πρὸ πάντων ἰαματικά, δὲν δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ ὅτι τὰ δύο μέταλλα τῶν ἀλκαλίων συνοδεύουσιν ἄλληλα ἁπανταχοῦ. Συνήθως δὲ ὑπερτερεῖ τὸ Νάτριον ἐν τοῖς μίγμασι τούτοις κατὰ ποσὸν τοῦ Καλίου.

Ὁ ἀναλυτικὸς προσδιορισμὸς λοιπὸν τῶν δύο τούτων μετάλλων καὶ ἡ κατ' ἰδίαν ἀπομόνωσις αὐτῶν δὲν εἶναι ἔργον εὐχερές, καὶ εἰ καὶ ὑπάρχουσι καλαὶ μέθοδοι πρὸς τοῦτο, ἀπαιτεῖται ὅμως πεῖρα μεγάλη καὶ χεὶρ ἐξησκημένη ὅπως ἐπιτύχῃ τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τοῦτον.

Ὁ ἀπαράμιλλος εἰς τὰς ἀναλύσεις καὶ τὰς ἀναλυτικὰς παρ' αὐτοῦ ἐπινοηθείσας μεθόδους καθηγητὴς ἐν Ἑϊδελβέργῃ Bunsen προσδιορίζει[1] ἑκάτερον τῶν μετάλλων τούτων κατ' ἰδίαν, χρώμενος τῇ διαφόρῳ διαλυτότητι τῶν διπλῶν μετὰ τοῦ χλωριούχου λευκοχρύσου ἁλάτων αὐτῶν. Ἵνα δὲ ἀποδείξω τὰς δυσκολίας τοιαύτης ἀναλύσεως, συγχρόνως δὲ τὴν ἀκρίβειαν, μεθ' ἧς ὀφείλει νὰ ἐκτελῆται αὕτη, ἀναφέρω μόνον τὴν μέθοδον τοῦ Bunsen, καθ' ἣν προσδιορίζονται καὶ χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων τὸ Νάτριον καὶ τὸ Κάλιον τῶν ἰαματικῶν καὶ τῶν ποτίμων ὑδάτων. Ἡ ἀνάλυσις τοιούτων ὑδάτων ἀπαιτεῖ πολλάκις ἀδιάλειπτον ἐργασίαν ἑνὸς ἢ δύο μηνῶν ὅπως ᾖ πλήρης καὶ ἀκριβής.

Ἀφοῦ ἐμπρώτοις ὁρισθῇ τὸ εἰδικὸν βάρος τοῦ ὕδατος, ὅπως γνωσθῇ τοιουτοτρόπως τὸ βάρος ἑκάστου κυβικοῦ ἑκατοστομέτρου ὕδατος, ἐξατμί-

[1] Instructionen zur Untersuchung der badischen Mineralwasser. Heidelberg 1871.

ζονται ἐν χωνευτηρίῳ ἐκ λευκοχρύσου προζυγισθέντι μία μέχρις εἴκοσι λίτραι (πρὸς 1000 κυβ. ἑκατ.), ἀναλόγως τοῦ ἁλατώδους φορτίου, ὅπερ φέρει τὸ ὕδωρ διαλελυμένον. Τὸ δὲ στερεὸν ὑπόλειμμα τῆς ἐξατμίσεως θερμαίνεται ἐπί τινας ὥρας ἐν τῇ σταθερᾷ θερμοκρασίᾳ 160⁰ καὶ ζυγίζεται, μεθ' ὃ διαλύεται ἐν ὅσον ἔνεστι ὀλιγωτέρῳ ψυχρῷ ὕδατι καὶ διαιρεῖται οὕτως εἰς δύο μέρη, εἰς ἓν δηλαδὴ περιέχον τὰ διαλυτὰ συστατικὰ καὶ εἰς ἕτερον περιέχον τὰ ἀδιάλυτα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἅλατα τῶν Ἀλκαλίων, ὅσα τυχὸν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ὕδατι, εἰσὶ διαλυτά, εὕρηνται τὸ Κάλιον καὶ τὸ Νάτριον ἐν τῷ διαλυτῷ μέρει. Τοῦτο λοιπὸν διηθεῖται, ζυγίζεται ἀκριβῶς τὸ διήθημα καὶ ὑποδιαιρεῖται εἰς ἓξ μέρη, ὡσαύτως ἀκριβῶς ζυγιζόμενα, ὅπως ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ὁρισθῇ τὸ θειικὸν ὀξύ, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὸ χλώριον, ἐν τῷ τρίτῳ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ, ἐν τῷ τετάρτῳ ἡ ἄσβεστος καὶ ἡ μαγνησία καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ καὶ συνήθως μεγαλειτέρῳ τὰ ἀλκάλια· τὸ δὲ ἕκτον μέρος χρησιμεύει εἰς ἐξελέγξεις.

Τὸ μέρος λοιπὸν τοῦ διηθήματος τῶν διαλυτῶν οὐσιῶν, τὸ προορισθὲν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἀλκαλίων, ζέεται καὶ καθιζάνεται διὰ περισσείας ὑδροξειδίου τοῦ βαρίου, ἐξατμίζεται μέχρι ξηροῦ ἐν κάψῃ ἐκ λευκοχρύσου, ἀναδιαλύεται ἐν ὀλιγίστῳ ὕδατι, διηθεῖται καὶ καθιζάνεται διὰ προσθήκης καυστικῆς ἀμμωνίας καὶ ἀνθρακικοῦ ἀμμωνίου, ὅπως οὕτως ἀφαιρεθῇ τὸ προστεθὲν βάριον. Τὸ σχηματισθὲν ἵζημα, διηθεῖται, τὸ δὲ διήθημα ἐξατμίζεται μέχρι ξηροῦ, ἐκδιώκεται ἡ περίσσεια τῆς ἀμμωνίας διὰ βραχείας θερμάνσεως τῆς περιεχούσης τὸ ὑπόλειμμα κάψης ἐκ λευκοχρύσου καὶ ἐπαναλαμβάνεται ἐπὶ τῆς διαλύσεως τοῦ ὑπολείμματος ἐν ὕδατι τοσάκις ἡ δι' ἀμμωνίας καὶ ἀνθρακικοῦ ἀμμωνίου καθίζησις, ἡ διήθησις τοῦ ἰζήματος, ἡ ἐξάτμισις τοῦ διηθήματος καὶ ἡ διαπύρωσις τοῦ ξηροῦ ὑπολείμματος, ἐφ' ὅσον εἰσέτι διὰ τῶν ἀντιδραστηρίων τούτων παράγεται ἵζημα. Τέλος δὲ προστίθεται εἰς τὴν πυκνὴν τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων διάλυσιν ὀξείδιον ὑδραργύρου, θερμαίνεται τὸ μίγμα ἐπὶ δύο ὥρας δι' ἀτμοθερμαντῆρος, ἐξατμίζεται, θερμαίνεται διὰ ἀμμοθερμαντῆρος εἰς ἐκδίωξιν τοῦ σχηματισθέντος διχλωρούχου ὑδραργύρου, παραλαμβάνεται δι' ὕδατος, διηθεῖται εἰς χωνευτήριον ἐκ λευκοχρύσου προζυγισθὲν καὶ ἐξατμίζεται πάλιν μέχρι ξηροῦ, θερμαίνεται ἀπ' εὐθείας διὰ μικρᾶς φλογὸς φωταερίου, ὅπως μόλις ἐρυθροπυρωθῇ ὁ πυθμὴν τοῦ χωνευτηρίου, προστίθενται σταγόνες τινὲς ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ἐξατμίζονται, διαπυροῦται ἐκ νέου τὸ χωνευτήριον καὶ ὑπολογίζεται τὸ βάρος τῶν νῦν χημικῶς καθαρῶν χλωριούχων ἀλκαλίων.

Κατὰ τὸν **Bunsen** λοιπὸν χωρίζεται τὸ κάλιον τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων ἀπὸ τοῦ νατρίου ὡς ἑξῆς:

Τὸ τῆγμα τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων διαλύεται ἐν ὕδατι, ζυγίζεται

δὲ τὸ βάρος τῆς διαλύσεως ταύτης, ἥτις μετὰ ταῦτα ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο ἀκριβῶς ζυγιζόμενα μέρη.

Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ προσδιορίζεται διὰ νιτρικοῦ ἀργύρου τὸ χλώριον τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων, ὅπως χρησιμεύσῃ κατόπιν εἰς ἐξέλεγξιν τῶν ποσοτήτων τοῦ νατρίου καὶ τοῦ καλίου, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ προσδιορίζεται τὸ κάλιον διὰ προσθήκης περισσείας χλωριούχου λευκοχρύσου, ἐξατμίσεως τοῦ μίγματος μέχρι ξηροῦ, ἀναδιαλύσεως τοῦ κιτρίνου ὑπολείμματος εἰς ὀλίγιστον ψυχρὸν ὕδωρ, διηθήσεως δι' ἠθμοῦ ἐσταθμισμένου, πλύνσεως τοῦ ἰζήματος πρῶτον δι' ἀραιοῦ, ἔπειτα δὲ διὰ ὅσον ἔνεστιν ἀνύδρου οἰνοπνεύματος καὶ τέλος διὰ μίγματος 4 μερῶν τοιούτου οἰνοπνεύματος καὶ 1 μ. αἰθέρος. Ὁ ἠθμὸς ξηραίνεται ὕστερον διὰ θερμάνσεως ἐπὶ 2 ὥρας εἰς 105^0 καὶ ζυγίζεται· ἡ δὲ διαφορὰ τοῦ βάρους παρέχει τὸ βάρος τοῦ διπλοῦ ἅλατος $2KCl + PtCl_4$, οὗτινος 477,0 μέρη βάρους ἀντιστοιχοῦσι πρὸς 78,08 μ. β. καλίου ἤτοι 148.82 μ. β. χλωριούχου καλίου ἤτοι 94.04 μ. β. ὀξειδίου τοῦ καλίου.

Πρὸς εὕρεσιν δὲ τοῦ νατρίου εἴτε ἀφαιρεῖται τὸ κατὰ τὰ ἀνωτέρω εὑρεθὲν βάρος τοῦ χλωριούχου καλίου ἀπὸ τοῦ βάρους τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων, ὅτε προκύπτει τὸ τοῦ χλωριούχου νατρίου, ἐξ οὗ διὰ πολλαπλασιασμοῦ ἐπὶ 23,96 καὶ διαιρέσεως διὰ 58,33 εὑρίσκεται τὸ μεταλλικὸν νάτριον, εἴτε προσδιορίζεται καὶ τοῦτο ἀμέσως. Ἐπὶ τούτῳ δὲ εἴτε μίγνυται τὸ περιέχον τὸ διπλοῦν ἅλας ἐκ χλωριούχου νατρίου καὶ χλωριούχου λευκοχρύσου διήθημα μετὰ καθαροῦ ὀξαλικοῦ ὀξέος, ἐξατμίζεται μέχρι ξηροῦ, διαπυροῦται τὸ ὑπόλειμμα καὶ παραλαμβάνεται μεθ' ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος τὸ χλωριοῦχον νάτριον, εἴτε ἐξατμίζεται τὸ αὐτὸ διήθημα πρὸς ἀπέλασιν τοῦ αἰθέρος καὶ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ οἰνοπνεύματος, τίθεται εἰς σφαιρικὴν φιάλην, διὰ τοῦ πώματος τῆς ὁποίας διέρχονται δύο ὑέλινοι σωλῆνες κεκαμμένοι, καὶ ζέεται ἐνῷ ταυτοχρόνως διοχετεύεται ὑδρογόνον διὰ τῶν σωλήνων, μέχρις ὅτου τὸ μὲν ὑγρὸν ἐκ κιτρίνου γείνῃ ἄχρουν, ὁ δὲ λευκόχρυσος ἀποβληθῇ ἐντελῶς· τὸ μετὰ τὴν διήθησιν τοῦ λευκοχρύσου μένον ὑγρὸν ἐξατμίζεται μέχρι ξηροῦ, διαπυροῦται τὸ ὑπόλειμμα καὶ ζυγίζεται ὡς χλωριοῦχον νάτριον.

Ὁ **Bunsen** προσδιορίζει μὲν συνήθως καὶ τὸ βάρος τοῦ χλωριούχου νατρίου ἀλλὰ μεταχειρίζεται αὐτὸ μᾶλλον ἵνα ἐξελέγξῃ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐμμέσου προσδιορισμοῦ τοῦ νατρίου ἐκ τοῦ ἰζήματος τοῦ χλωριούχου καλιολευκοχρύσου.

Ἔστω S τὸ βάρος τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων, Π τὸ βάρος τοῦ ἐκ τοῦ S ληφθέντος χλωριούχου καλιολευκοχρύσου καὶ N τὸ ζητούμενον βάρος τοῦ χλωριούχου νατρίου, K τὸ ἀτομικὸν βάρος τοῦ καλίου $= 39,04$, Cl τὸ τοῦ χλωρίου $= 35,37$ καὶ Pt τὸ τοῦ λευκοχρύσου $= 196.7$, τότε εὑρίσκεται τὸ βάρος N τοῦ χλωριούχου νατρίου

$$N = S - \frac{2K + 2Cl}{Pt + 2K + 4Cl} . \Pi =$$

$$= S - 0{,}30568\ \Pi.$$

Εἶναι αὐτόδηλον ὅτι, ἐὰν τὰ ἐξαγόμενα τῶν προκαταρκτικῶν ἐργασιῶν εἶναι ἀκριβῆ (ἐνταῦθα δηλαδὴ ὁ προσδιορισμὸς τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων καὶ τοῦ ἰζήματος τοῦ χλωριούχου καλιολευκοχρύσου), τότε ἡ ἔμμεσος δι' ὑπολογισμοῦ γινομένη ἀνάλυσις ἔσεται ἀσφαλεστέρα καὶ ὀλιγώτερον ὑποκειμένη εἰς λάθη ἢ ὁ ἄμεσος προσδιορισμὸς τοῦ νατρίου, συνάμα δὲ θέλει ἀπαιτήσει ὀλιγωτέραν ἐργασίαν καὶ περατωθῇ ἐν σμικροτέρῳ χρονικῷ διαστήματι. Διὰ τοῦτο λοιπὸν συσταίνονται αἱ λεγόμεναι ἔμμεσοι μέθοδοι τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν δύο μετάλλων καλίου καὶ νατρίου, ὧν μία ἐσχάτως ἐν τῷ ἐμῷ χημείῳ ἐκπονηθεῖσα, ἀποτελεῖ τὸ θέμα τῆς παρούσης διατριβῆς.

Κατὰ τὸν Will [1] τὰ χλωριοῦχα ἀλκάλια καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς χλώριον ἐπαρκοῦσιν ὅπως μετ' ἀκριβείας ὁρισθῶσι τό τε κάλιον καὶ τὸ νάτριον.

Ὁρίζεται ἐν πρώτοις τὸ βάρος τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων ὁμοῦ (ἔστω τοῦτο = Α), διαλύονται εἶτα ταῦτα ἐν ὕδατι, ζέεται ἡ διάλυσις καὶ προστίθεται μίγμα ἴσων ὄγκων νιτρικοῦ ὀξέος καὶ διαλύσεως νιτρικοῦ ἀργύρου, ἐξακολουθεῖ ἐπί τινας ἔτι στιγμὰς ἡ θέρμανσις καὶ διηθεῖται τὸ ἐκ χλωριούχου ἀργύρου ἴζημα δι' ἠθμοῦ ξηρανθέντος εἰς 110⁰ καὶ ζυγισθέντος· μετὰ τὴν διὰ ζέοντος ὕδατος ἀπόπλυνσιν, ὁ ἠθμὸς ξηραίνεται μετὰ τοῦ ἰζήματος εἰς 110⁰, ζυγίζεται καὶ ξηραίνεται ἐπανειλημμένως, ἕως ὅτου μεταξὺ δύο ἀλλεπαλλήλων ζυγίσεων οὐδεμία προκύψῃ διαφορά, καὶ εὑρίσκεται ἐκ τοῦ βάρους τοῦ χλωριούχου ἀργύρου τὸ τοῦ ἐν αὐτῷ καὶ κατ' ἀκολουθίαν μετὰ τῶν δύο ζητουμένων μετάλλων ἡνωμένου ὑπάρχοντος χλωρίου διὰ πολλαπλασιασμοῦ ἐπὶ τὸ κλάσμα $\frac{35,37}{143,03}$.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ διαφορὰ (δ) μεταξὺ τοῦ βάρους Α τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων, καὶ τῆς ποσότητος ἐκείνης, ἣν ἠθέλομεν λάβει ἐὰν ἅπαν τὸ εὑρεθὲν χλώριον ὑπῆρχεν ὡς χλωριοῦχον κάλιον, ἔχει πρὸς τὸ ζητούμενον χλωριοῦχον νάτριον ὡς ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν μοριακῶν βαρῶν τοῦ χλωριούχου καλίου καὶ τοῦ χλωριούχου νατρίου (δ=16,08) πρὸς τὸ βάρος τοῦ μορίου τοῦ χλωριούχου νατρίου (=58,33), συνάγομεν ὅτι εὑρίσκεται τὸ βάρος τοῦ ἐνυπάρχοντος χλωριούχου νατρίου = Χ διὰ τῆς ἀναλογίας :

$$16{,}08 : 58{,}33 = \delta : X$$

τὸ δὲ τοῦ χλωριούχου καλίου ἔσεται = Α — Χ.

Ἡ μέθοδος αὕτη δὲν εἶναι κακή, ἀλλ' ὅμως πάσχει ἐκ τοῦ μειονεκτήματος ὅτι τὰ χλωριοῦχα ἀλκάλια ὡς πτητικὰ δὲν δύνανται ἀρκούντως νὰ

1 Anleitung zur chem. Analyse 9η ἔκδ. 1873, σελ. 276.

διαπυρωθῶσι χωρὶς νὰ ἐξατμισθῇ καὶ μέρος αὐτῶν· διὰ τοῦτο ὁ Wackenroder καὶ ὁ Fresenius προτιμῶσι τὰ μονιμώτερα θειικὰ ἀλκάλια, ὅπως ἐκ τοῦ βάρους αὐτῶν καὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς θειικοῦ ὀξέος ὁρίσωσι τὸ βάρος τοῦ καλίου καὶ τοῦ νατρίου.

Ἡ μετατροπὴ τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων εἰς θειικὰ γίνεται, ὡς θέλω ἀναφέρει κατωτέρω κατὰ τὴν περιγραφὴν τῆς ὑπ ἐμοῦ τροποποιηθείσης μεθόδου, διὰ θερμάνσεως μετὰ θειικοῦ ὀξέος· τὸ δὲ θειικὸν ὀξὺ προσδιορίζεται κατὰ τὴν συνήθη μέθοδον διὰ καθιζήσεως μετὰ χλωριούχου βαρίου.

Κατὰ τὸν Wackenroder [1] ἔστωσαν τὸ μὲν βάρος τῶν θειικῶν ἀλάτων τοῦ τε καλίου καὶ τοῦ νατρίου $= S$, τὸ δὲ τοῦ περιεχομένου ἀνύδρου θειικοῦ ὀξέος (SO^3) $= A$ καὶ οἱ ἀριθμοὶ 79,86, 94,04 καὶ 61,88 τὰ βάρη τῶν μορίων τοῦ ἀνυδρίτου τοῦ θειικοῦ ὀξέος (SO^3), τοῦ ὀξειδίου τοῦ καλίου (K^2O) καὶ τοῦ ὀξειδίου τοῦ νατρίου (Na^2O)· θέλουσι λοιπὸν εὑρεθῇ τὰ βάρη τοῦ ὀξειδίου τοῦ καλίου καὶ τοῦ ὀξειδίου τοῦ νατρίου κατὰ τὰς ἑξῆς ἐξισώσεις·

$$K^2O = \frac{(S-A)\,.\,\dfrac{SO^3}{Na^2O} - A}{\dfrac{SO^3}{NA^2O} - \dfrac{SO^3}{K^2O}}$$

$$Na^2O = \frac{A-(S-A)\,\dfrac{SO^3}{K^2O}}{\dfrac{SO^3}{Na^2O} - \dfrac{SO^3}{K^2O}}$$

Κατὰ δὲ τὸν Fresenius [2], ὅστις καλεῖ A τὸ μίγμα τῶν θειικῶν ἀλκαλίων καὶ S τὸ βάρος τοῦ ἐν αὐτῷ περιεχομένου ἀνύδρου θειικοῦ ὀξέος (SO^3), εἶναι:

$$Na^2\,SO^4 = \frac{S-0{,}45919\ A}{0{,}10419} \text{ καὶ}$$

$$K^2\,SO^4 = A - \frac{(S-0{,}45919\ A)}{0{,}10419}.$$

Οἱ ἀνωτέρω τύποι, ὡς βλέπομεν, δὲν εἶναι ἀνηγμένοι εἰς τὴν συντομωτέραν αὐτῶν ἔκφρασιν, τόθ' ὅπερ εἶναι σπουδαῖον μειονέκτημα· ὁ δὲ κατ' αὐτοὺς ἐργαζόμενος δὲν ἀπαλλάττεται μακροῦ καὶ ἐπιμόχθου ὑπολογισμοῦ. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἶναι ὀφθαλμοφανὲς ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀναλύσεως καθίστανται προβληματικά, ἅμα ὡς διαλυθῶσιν εἰς ὕδωρ τὰ

1 Archiv für Pharmacie τομ. 53, σελ. 24 καὶ Otto-Graham Lehrbuch 3η ἔκδ. τομ. 2. σελ. 357.

2 Anleitung zur quantitativen chem. Analyse 5η ἔκδ. 1862 σελ. 640.

ἅπαξ εὑρεθέντα χλωριοῦχα ἢ θειικὰ ἀλκάλια, καταδυθισθῶσι δὲ ἐξ αὐτῶν τὸ χλώριον ἢ τὸ θειικὸν ὀξύ, ἐν ἑνὶ λόγῳ, ἅμα ὡς ἐκ νέου καὶ κατ' ἐπανάληψιν ὑποβληθῶσιν εἰς νέας χημικὰς πράξεις, καθ' ἃς εὐκόλως παρεισφρύουσι λάθη ἢ ἀπώλειαι οἱαιδήποτε. Ὅπως λοιπὸν ἀποφύγω ὅσον ἔνεστι τὰς ἀναδιαλύσεις, καθιζήσεις, μεταγγίσεις, διηθήσεις, πλύνσεις καὶ ζυγίσεις, συγχρόνως δὲ εὕρω ἔκφρασιν πολυμερεστέραν δι' ἀμφοτέρας τὰς ἀγνώστους καὶ τέλος ὅπως ἀπαλλάξω τὸν ἀναλυτὴν ἀπὸ τῶν μακρῶν ὑπολογισμῶν, ἐσκέφθην νὰ μὴ προσδιορίσω κατ' ἰδίαν οὔτε τὸ χλώριον τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων, οὔτε τὸ θειικὸν ὀξὺ τῶν θειικῶν ἁλάτων, ἀλλ' ἵνα καταστρώσω δύο ἐξισώσεις, προκειμένου περὶ εὑρέσεως δύο ἀγνώστων, νὰ ζυγίσω τά τε χλωριοῦχα καὶ τὰ θειικὰ ἅλατα τῶν ἐν λόγῳ δύο μετάλλων καὶ νὰ λύσω ἐν ταὐτῷ τοιουτοτρόπως τὰς δύο ἐξισώσεις, ὅπως προκύψῃ ὁ συντομώτερος τύπος δι' αὐτὰ ταῦτα τὰ μέταλλα κάλιον καὶ νάτριον.

Ἰδοὺ δὲ πῶς ἐκτελεῖται τὸ πρακτικὸν μέρος τῆς ἀναλύσεως.

Ζυγίζομεν πρῶτον τὸ κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Bunsen, ληφθὲν μίγμα τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων, τὸ δὲ βάρος αὐτοῦ ἔστω $=$ Α. Εἶτα δὲ ἐπιστάζομεν αὐτὰ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ ἐκ λευκοχρύσου χωνευτηρίῳ, ἐν ᾧ ἐγένετο ἡ ζύγισις αὐτῶν, διὰ πυκνοῦ θειικοῦ ὀξέος, καὶ ἐνθέτομεν τὸ χωνευτήριον τοῦτο μετὰ τοῦ πώματος αὐτοῦ ἐντὸς ἑτέρου μεγαλειτέρου χωνευτηρίου ἐκ λευκοχρύσου, ἐπίσης ἀκριβῶς ἐζυγισμένου. Νῦν δὲ θερμαίνομεν τὸ σύστημα τῶν δύο χωνευτηρίων κατ' ἀρχὰς μὲν ἠπίως δι' ἀμμοθερμαντῆρος, ἔπειτα δὲ σφοδρῶς διὰ τῆς φλογὸς λύχνου τοῦ Bunsen, ἐκδιώκομεν ἐντελῶς τοὺς ἀτμοὺς τοῦ ὑδροχλωρικοῦ καὶ τοῦ πλεονάζοντος θειικοῦ ὀξέος καί, ὅταν μεταβληθῶσι τοιουτοτρόπως τὰ χλωριοῦχα ἀλκάλια εἰς ὄξινα θειικά, ῥίπτομεν ἀρκοῦσαν ποσότητα στερεοῦ ἀνθρακικοῦ ἀμμωνίου εἰς τὸ μικρότερον τῶν χωνευτηρίων καὶ θερμαίνομεν μέχρις ἀπελάσεως τῶν ἀτμῶν τοῦ ἀνθρακικοῦ καὶ τοῦ θειικοῦ ἀμμωνίου· διότι, ὡς γνωστόν, διὰ τοῦ ἀνθρακικοῦ ἀμμωνίου, μεταβαλλομένου εἰς θειικόν, μετατρέπονται τὰ ὄξυνα θειικὰ ἀλκάλια εἰς οὐδέτερα. Μετὰ τὴν ἐντελῆ ἀποχώρησιν τοῦ θειικοῦ ἀμμωνίου ζυγίζομεν τὰ χωνευτήρια, ἐπαναλαμβάνομεν δὲ τοσάκις ἀκόμη τὴν προσθήκην τοῦ ἀνθρακικοῦ ἀμμωνίου, τὴν διαπύρωσιν καὶ τὴν ζύγισιν, ἐφόσον δύο ἀλλεπάλληλοι ζυγίσεις παρουσιάζουσιν ἔτι διαφοράς. Τότε λοιπὸν τὰ δύο χωνευτήρια περιέχουσι μίγμα τῶν οὐδετέρων θειικῶν ἁλάτων τοῦ καλίου καὶ τοῦ νατρίου· καλέσωμεν δὲ τὸ βάρος αὐτῶν $=$ Β.

Συνίσταται λοιπὸν τὸ μὲν Α ἐκ τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων καὶ περιέχει ἄγνωστον ποσὸν χλωριούχου καλίου καὶ χλωριούχου νατρίου. Ταῦτα δὲ πάλιν περιέχουσι μὲν ἄγνωστον ποσὸν καλίου καὶ νατρίου, ἀλλ' ὅμως τὸ χλώριον, ὅπερ ἑνοῦται μετὰ τῆς ποσότητος ταύτης τῶν μετάλλων τούτων, δὲν εἶναι πλέον ἀπολύτως ἄγνωστον, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ποσὸν ἑκατέ-

ρου τῶν μετάλλων σαφῶς καὶ ἀναμφισβητήτως ὡρισμένον, διότι ἑνοῦνται 35,37 μέρη βάρους χλωρίου μετὰ 39,04 μ. β. καλίου καὶ 22,96 μ. β. νατρίου. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ἐκφράσωμεν τὸ Α διὰ τῆς ἑπομένης ἐξισώσεως, παριστάνοντες διὰ Χ τὴν ἄγνωστον ποσότητα τοῦ καλίου καὶ διὰ Ψ τὴν τοῦ νατρίου καὶ παραδεχόμενοι ὡς ἰσοδύναμα τοῦ καλίου, τοῦ νατρίου, τοῦ χλωρίου, τοῦ θείου καὶ τοῦ ὀξυγόνου τοὺς ἀριθμοὺς 39.04, 22.96, 35.37, 31.98 καὶ 15.96:

$$A = X + \frac{35.37}{39.04} X + \Psi + \frac{35.37}{22.96} \Psi \quad \text{ἤτοι}$$

$$A = \frac{74.41}{39.04} X + \frac{58.33}{22.96} \Psi \ldots\ldots\ 1$$

Ἀναλόγως δὲ σκεπτόμενοι ὡς πρὸς τὰ θειικὰ ἀλκάλια καὶ ἐνθυμούμενοι ὅτι τὸ μόριον τῶν θειικῶν ἀλάτων τοῦ καλίου καὶ τοῦ νατρίου ἐνέχει διπλάσιον ποσότητα καλίου καὶ νατρίου ἢ τὸ μόριον τῶν σχετικῶν χλωριούχων ἀλάτων, ὅθεν ἕπεται ἀναγκαίως ὅτι, ἐὰν σχηματίσωμεν θειικὰ ἅλατα ἐκ τῶν χλωριούχων καὶ μεταχειρισθῶμεν μόνον τὸ ἐντὸς τῶν χλωριούχων ἐνυπάρχον ποσὸν τῶν σχετικῶν μετάλλων, ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν μόνον τὸ ἥμισυ τῆς ποσότητος τοῦ θειικοῦ ὀξέος, διότι

$$2\,KCl + H^2SO^4 = 2\,HCl + K^2SO^4 \quad \text{ἤτοι} \quad KCl + \frac{H^2SO^4}{2} = HCl + K\frac{S}{2}\frac{O_4}{2}$$

θεωροῦμεν τὸ Β συνιστάμενον ἐκ

$$B = X + \frac{\frac{SO^4}{2}}{39.04} . X + \Psi + \frac{\frac{SO^4}{2}}{22.96} . \Psi$$

Ἀντικαθιστῶντες ἀντὶ τοῦ θείου (S) καὶ τοῦ ὀξυγόνου (O) τὰ ἰσοδύναμα αὐτῶν, ἔχομεν

$$B = X + \frac{47.91}{39.04} . X + \Psi + \frac{47.91}{22.96} . \Psi \quad \text{καὶ}$$

$$B = \frac{86.95}{39.04} . X + \frac{70.87}{22.96} . \Psi \ldots\ldots\ 2$$

Ἐκ τῆς ἐξισώσεως 2) εὑρίσκεται τὸ Χ

$$X = \frac{39.04}{86.95} . B - \frac{39.04}{86.95} \times \frac{70.87}{22.96} . \Psi$$

ἀντικαθιστῶντες δὲ τὴν τιμὴν ταύτην τοῦ Χ εἰς τὴν ἐξίσωσιν 1), λαμβάνομεν

$$A = \frac{74.41}{39.04} \left(\frac{39.04}{86.95} . B - \frac{39.04}{86.95} . \frac{70.87}{22.96} . \Psi \right) + \frac{58.33}{22.96} . \Psi$$

Ὅθεν

$$\Psi = \frac{\frac{74.41}{86.95}.\ B - A}{\frac{74.41}{86.95}.\frac{70.87}{22.96} - \frac{58.33}{22.96}} \quad \text{ἤτοι}$$

$$\Psi = 8,472857963772\ B - 9,900752586346\ A.$$

Λύοντες δὲ τέλος τὴν ἐξίσωσιν 1) ὡς πρὸς τὸ X λαμβάνομεν

$$X = 0,52466006\ A - 1,332903\ \Psi,$$

ἔνθα ἀντικαθιστῶμεν τὸ Ψ διὰ τῆς ὡς ἀνωτέρω εὑρεθείσης ἀξίας αὐτοῦ.

Ἡ ὅλη ἐργασία κατὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν μέθοδον περατοῦται ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν, ὁ δὲ ὑπολογισμὸς οὐδεμίαν παρέχει δυσκολίαν. Εὑρίσκεται δηλαδὴ πρῶτον τὸ βάρος A τῶν χλωριούχων ἀλκαλίων καὶ τὸ τῶν θειικῶν ἀλάτων αὐτῶν B, εἰσάγονται οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι εἰς τὰς ἀνωτέρω δύο ἐξισώσεις καὶ προκύπτει τοιουτοτρόπως ἀμέσως τὸ βάρος τῶν ζητουμένων μετάλλων καλίου (K) καὶ νατρίου (Na).

$$Na = 8,472858\ B - 9,9007526\ A$$
$$K = 0,52466\ A - 1,3329\ Na$$

Κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἐξετέλεσα πλείονας τῶν δέκα ἐπιτυχεῖς προσδιορισμοὺς τῶν ἐν λόγῳ μετάλλων.

Λαβὼν λ. χ. μίγμα

χλωριούχου καλίου 0,3812 γραμ. καὶ
» νατρίου 1,2702 »

εὗρον τὸ A = 1,6514 »

τὰ δὲ χλωριοῦχα ἀλκάλια μετατραπέντα εἰς θειικὰ παρέσχον

B = 1,98875 γραμ.

οἱ δὲ ἀριθμοὶ οὗτοι εἰσαχθέντες εἰς τοὺς ἀνωτέρω τύπους ἔδωκαν

K = 0,2008 γραμ.
Na = 0,4997 »

ἐνῷ δι' ὑπολογισμοῦ ἐκ τῶν ἐφαρμοσθέντων χλωριούχων ἀλάτων εὑρέθη ὅτι

0,3812 γραμ. KCl ἐνέχουσι K = 0,2 γραμ.
1,2702 » NaCl » Na = 0,5 »

(Ἀνεκοινώθη ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ φυσικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου).

Ἀναστ. Κ. Χρηστομάνος

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΘΗΡΑΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ*

Ὁ Σιδερόλυκας

Ἤτανε μιὰ φορὰ ἕνας βασιλέας καὶ δὲν ἤκανε παιδί· τὸ λοιπὸς ἤκαμε τάξίματα, μὰ ἀδύνατο· δὲν ἠγίνουντα· τὸ λοιπὸς ἠθυμήθηκε καὶ λέει ὁ βασιλέας, ἂς κάμω παιδὶ καὶ σὰ γενῇ 12 χρονῶ, ἂς τὸ φάῃ ὁ Σιδερόλυκας· εἶπέν το, ἠγείνηκε. Ἀγγαστρώνεται ἡ βασίλισσα, γεννᾷ ἀρσενικὸ παιδί· τὸ βάλανε στοὶ δασκάλοι, τὸ σπουδάσανε· ὅσο ἠμεγάλωνε τὸ παιδί, ἠ-κλαίανε οἱ γονεῖς· ἀφοῦ ἠγείνηκε τὸ παιδὶ κι' ἠκατάλαβε — γιατί τοῦ 'πάντα ὁ Σιδερόλυκας καὶ τοῦ λεε, Παιδί μου νὰ πῇς τοῦ πατέρα σου νὰ μὴν ξεχάσῃ τὸ τάξιμόν του — τὸ λοιπὸς ἠρώτα τὸ παιδί, μὰ πατέρα μου, τί ἔχετε καὶ κλαῖτε καὶ μ' ἀρωτᾷ κι' αὐτὸς ὁ ἄγριος ἄνθρωπος, τί τοῦ τάξετε; ἀφοῦ ἠγείνηκε τὸ παιδὶ 11 χρονῶ ἠπήαινε στὰ 12, τότες ἠβίασε τοὺς γονεῖς του καὶ τοῦ τὸ φανερώσανε. Ἀφοῦ τοῦ τό 'πανε, πῶς γιέ μου τοῦ Σιδερόλυκα σὲ τάξαμε, τὸ παιδὶ σηκώνεται καὶ πάει κάτω στὰ ἀλόγατα, στὸ σταῦλο καὶ βρίσκει ἕνα καλὸ ἄλογο καὶ πάει στὸν ἀτζίγκανο καὶ τοῦ λέει καὶ βάνει πέταλα στὰ πόδια καὶ τονὲ διορίζει καὶ τὰ βάνει τὰ μπρὸς πίσω, ἡ φτέρναις στὰ νύχια καὶ τὰ νύχια στοὶ φτέρναις κι' ἔπειτα παίρνει τὴν εὐχὴ τῶν γονειῶν του καὶ καβαλικεύγει καὶ φεύγει καὶ ἠπή-αινε στὴν Ἀπανωμεριὰ καὶ ἡ ἐμπλαῖς του ἤτανε σὰν νὰ πηαίνῃ 'ςτ' Ἀ-κρωτήρι. Τότες ἤρθανε οἱ 12 χρόνοι καὶ πάει ὁ Σιδερόλυκας στὸ παλάτι κι' ἠζήτα τὸ τάξιμόν του· τὸ παιδὶ τὸ κατάλαβε καὶ ἤφυε· λέει, αὐτὸ ἤ-θελα κ' ἐγώ. Τότες ἤπηρε ὁ Σιδερόλυκας τὸ δρόμο καὶ ἠκυνήα νὰ πάῃ νὰ τὸν εὕρῃ· ὁ Σιδερόλυκας ἤπηρε τὸ Ἀκρωτῆρι· ἂς ἀφήκωμε τὸ Σιδερόλυκα καὶ ἂς πιάσωμε τὸ παιδὶ ἐκεῖ ὁποῦ ἐπήαινε στὸ δάσος. Ἐκεῖ ὁποῦ ἠπέρνα ἀπὸ ἕνα δάσος, βλέπει ἕναν πηγάδι κι' ἀπάνω στὸ πηγάδι ἤτανε μιὰ γρῃὰ κι' ἠκοιμούντανε 30 χρόνοι. Τὸ λοιπὸς βλέποντας τὸ παιδὶ ἠκατσίβηκε καὶ ἤπηρε τὴ γρῃὰ ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ πηγάδι, ἂν ἐξύπνα, ἤθε νὰ πάῃ μέσα. Καὶ τσῆ σήκωσε τὰ φρύδιάν τσι ὁποῦ ἤτανε κι' ἠσκεπάζαν τὰ μάθιάν τση καὶ δὲν ἤβλεπε. Λέει, ἄ παιδί μου, ἐσὺ ποῦ μὲ γλύτωσες καὶ δὲν ἠπνίηκα καὶ μοῦ δωσες καὶ τὸ φῶς μου, ἴντα θὲς νὰ σοῦ κάμω τώρα; Λέει μητέρα μου, νὰ μὲ γλυτώσῃς, γιατὶ μὲ κυνηᾷ ὁ Σιδερόλυκας νὰ μὲ φάῃ. Παιδί μου δὲν μπορῶ γω νὰ σοῦ κάμω πρᾶμα, παρὰ θὰ σοῦ δώκω τὴν εὐχή μου· τοῦ δώνει ἕνα σκυλάκι καὶ τοῦ λέει ὅπου κάτσῃ, νὰ μὴν τὸ σηκώσῃ καὶ τὴν εὐχήν τση καὶ νὰ τρέχῃς, γιατὶ ἐκεῖνος ἔρχεται κατάπάνω σου καὶ

* Ἴδε Παρνασσοῦ τόμ. Δ' σελ. 901 (καὶ σελ. 228). τόμ. Ε' σελ. 938.

ἄμε νά 'ϐρῃς τὴν ἀδερφή μου καὶ ἐκείνη ξέρει νὰ σὲ 'ρδινιάσῃ νὰ γλυτώσῃς· ἀφίνει αὐτή, παίρνει τὸ σκυλάκιν του καὶ φεύγει· ἠπήαινε δρόμο πολὺ φτάνει σὲ ἕνα σπίτι, μπαίνει μέσα καὶ ϐρίσκει μιὰ γρῃὰ ἀπάνω σ' ἕνα νάπο, μιὰν τριχιὰ μὲ τ' ἀλεῦρι κι' ἡ γρῃὰ ἀπάνω κι' ἠκοιμούντανε. Αὐτὸς πάει καὶ παίρνει σιγὰ τὸ νάπο μὲ τὴν τριχιὰ ποῦ τανε τὸ ἀλεῦρι μέσα, τὸ κοσκινίζει, βάνει νερό, τὸ ζυμώνει, καὶ διαλέει ξύλα καὶ τά 'φτει, κι' ἀπέκειο κάνει δυὸ πήτταις, τσῂ βάνει καὶ τσῂ ψήνει, μιὰ μικρὰ καὶ μιὰ μεγάλη. Ξυπνᾷ τὴ γρῃά, θωρεῖ ἡ γρῃὰ ἀφοῦ ἠξύπνησε τσῂ πήτταις ἠκίνησε καὶ τοῦ 'ρχούντανε, ὦ παιδί μου, ποῦ γὼ πολεμῶ τρεῖς χρόνοι νὰ κοσκινίσω τοῦτο τ' ἀλεῦρι νὰ κάμω τσῂ πήτταις ὅπου καρτερῶ τὸ γυιό μου νὰ 'ρθῃ νὰ φάῃ καὶ δὲν ἤμουν ἄξα παρὰ ἠκοιμούμουνε καὶ ἵντα χάρι θέλεις τώρα; Λέει, ἄλλη χάρι δὲ θέλω, μητέρα μου, παρὰ νὰ μὲ γλυτώσῃς ἀπὸ τὸ Σιδερόλυκα. Ἆ παιδί μου νὰ φεύγῃς κιόλα ἀποδῶ, γιατὶ σήμερα εἶσαι σὺ 'δῶ, αὔριο εἶνε ἐκεῖνος, γιατὶ εἶνε φίλος μου· μὰ νὰ τοῦτο τὸ σκυλὶ καὶ τὴ μικρὰ πήττα καὶ πορπάδιέ το ὅπου βρίσκεις δρόμο· ὅπου βρίσκεις δρόμο· σὰν δὲν ἔχει πειὸ δρόμο πήαινε στὴ ῥιϐέρα τοῦ γιαλοῦ βάλε τὴν πήττα στὴ κεφαλή σου, ὅπου εἶνε ἕνα βουνὸ καὶ ἐκεῖ νὰ γλυτώσῃς. Τὴν εὐχή μου καὶ τὸ σκυλάκι καὶ ὅπου κάτσῃς, νὰ μὴν τὸ σηκώνῃς, τοῦ 'πε κι' αὐτή. Φεύγει, στὸ δρόμο ποῦ ἐπήαινε, τοῦ πάντηξε ἕνα λεοντάρι, πέφτουνε τὰ σκυλάκια τὰ δυό, ξεσκίζουν τὸ λεοντάρι τὸ τρῶνε· τὸ λοιπὸς αὐτὸ ἤτανε θηλυκό, σκύλος καὶ σκύλα, κ' ἠγγαστρώθηκε ἡ σκύλα καὶ γεννᾷ ἡ σκύλα καὶ κάνει ἕνα σκυλάκι ὡραῖο καὶ εἶχε τότες τρία. Ἠπορπάδιε ὥστε ποῦ ηὕρισκε δρόμο ἐκεῖ, σὰν ἤθελε νὰ πάῃ στὸ δρόμο τοῦ γιαλοῦ στόνε μισὸ δρόμο ἤκατσε μὲ τσοὶ σκύλοιν του νὰ ξεκουραστῇ. Ὁ Σιδερόλυκας ἠπήαινε καταπάνων του, ἀφοῦ εἶδε πῶς δὲν εἶν' ἄλλος δρόμος, ἠκατάλαϐε πῶς στὸ γιαλὸ θὰ τὸν εὕρῃ· τὸ λοιπὸς ἐκεῖ σύρνει μιὰ σφυρηματιά, ἀκούει τὸ παιδὶ ἀποδῶ καὶ τὸν Ἅϊ-Λιὰ μακρυὰ — ἐκεῖ, λέει μωρὲ μὲ ἄλλη μιὰ θὰ μὲ ῥουφήξῃ· παίρνει τσοὶ σκύλοιν του καὶ καταιϐαίνει στὸ γιαλό. Ἠκαταίϐηκε τὸ παιδὶ κοντὰ στὴ θάλασσα, βάνει τὴν πήττα στὴν κεφαλήν του καὶ γίνεται ἡ θάλασσα στεργιά. Καὶ παίρνει τσοὶ σκύλοιν του καὶ ἠποπάρτιε κι' ἠπήαινε μακρὺ μέρος, ἀλάργα καὶ φτάνει σ' ἕνα βουνὸ καὶ ἀναιϐαίν' ἀπάνω, ἀναιϐαίνει βλέπει τὸ βουνὸ χώρα μεγάλη, σὰ χωριὸ καὶ ἀπάνω ἐκεῖ στὸ βουνὸ ἤτανε ἕναν παλάτι. Μέσα 'ς αὐτὸ τὸ παλάτι ἤτανε μιὰν ὡραία βασίλισσα, βλέπει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, λέει πῶς ἦρθες ἐσὺ ἐδῶ, λέει, καὶ πῶς ἦρθες ἐσύ· λέει ἐγὼ ἦρθα ἀπὸ τὸ Σιδερόλυκα· λέει κι' ἐγὼ ἀπὸ τὸν ἴδιο. Νὰ ζήσωμε τὴ ζωή μας τώρα ἐδῶ μαζί. Ἂς ἀφήκωμε αὐτοί, ὁποῦ ηὕρηκε ὁ ἕνας τὸν ἄλλονε σύντροφο, καὶ ἂς πιάσωμε τὸ Σιδερόλυκα ὁποῦ ἠπῆε στὴν περιγιαλιὰ καὶ τρώει τσῂ χολίδες ἀπὸ τὸ θυμόν του, ὡς τὸν ἔϐλεπε ἀπάνω στὸ ϐουνό.

Αὐτὸς πῶς νὰ κάμῃ τώρα, ὁποῦ δὲν ἠμπόριε τώρα μήτε νὰ περάσῃ,

γιατὶ ἤτανε μακρυά, μήτε νὰ πάῃ στὸ βουνό. Ἤβγαινε ἡ βασίλισσα στὸ παρεθύρι κι' ἤτανε ἀντίκρυν του τοῦ Σιδερόλυκα. Πιάνει μὲ τὴ βασίλισσα τὴν κουβέντα καὶ τσῆ μίλιε καὶ ἀπὸ τὴν μιά, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, μὲ τὴν καλημέρα, ἐπιαστήκανε φίλοι. Τσῆ λέει μιὰ μέρα, δὲ μοῦ λὲς τὸν τρόπο ὁποῦ ἀνέβηκε αὐτοσδὰ νὰ ἀναίβω κι' ἐγὼ νὰ σὲ πάρω νὰ σὲ πάω στὸν πατέρα; Λέει μὰ δὲν μπορῶ γιὰ θὰ μὲ γελάσῃς· λέει δὲ φοβᾶσαι, νἄρθω ἀπάνω νὰ φάω αὐτόνε καὶ νὰ πάρω ἐσένα στὴν πλάτη μου νὰ σὲ πάω στὸν πατέρα σου καὶ καλὰ τὴν πλάνησε ἀποδῶ ἀποκεῖ, τοῦ λέει μιὰ πήττα βασίλισσά μου. Νὰ μοῦ τηνε δώσῃς, νὰ μοῦ τηνὲ δώσῃς, στὰ πολλὰ τσῆ τηνὲ δώνει· τοῦ τηνὲ δώνει, τὴ βάζ' αὐτὸς στὴν κεφαλήν του, γίνεται ἡ θάλασσα στεργιά· περνᾷ ἀναιβαίνει στὸ βουνό, πάει βρίσκει τὴ βασίλισσα· βασίλισσά μου θὰ φάω αὐτόνε καὶ σένα θὰ πάω στὸν πατέρα σου νὰ ζήσῃς τὴ ζωή σου καλή. Μὰ τώρα ποῦ φοβοῦμαι τσοὶ σκύλοι καὶ ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ νὰ κάμω στὸν ἕνα καντοῦνι τοῦ σπιτιοῦ ἕνα λάκκο καὶ νἄμπω μέσα, νὰ ῥήξῃς τὰ χώματα ἀπάνω μου καὶ νἄψῃς καὶ κάρβουνα. Καὶ νὰ μὴν ἀφήκῃς τσοὶ σκύλοι νὰ πέσουνε ἀπάνω μου, ποῦ θἄβγω γὼ τὴ νύχτα νὰ φάω αὐτόνε καὶ νὰ πάω ἐσένα στὸν πατέρα. Πιάνει κάνει ἕναν λάκκο ὁ Σιδερόλυκας, τονὲ χώνει μετὰ χώματα, βάνει κάρβουνα ἀπάνω καὶ ἤψανε. Ἦρθε ἡ ὥρα τοῦ παιδιοῦ ποῦ ἠποκυνήγησε καὶ ἤρχουντα στὸ σπίτι. Μὰ ἔλα τώρα οἱ σκύλοι ποῦ τονὲ νοιώσανε καὶ πριχοῦ ἠκολουθούσανε τὸν ἀφέντη τωνε, τώρα τὸν ἀφίνανε πίσω κι' ἠτρέχανε 'κεῖνοι μπροστά. Γιατὶ οἱ σκύλοι, ὁ ἕνας 'κεῖνος ποῦ γεννήθηκε ἤτανε σὰ θερίο μεγάλος, γιατὶ ἤφαε ἐκεῖνο τὸ θηρίο κι' ἠθέριεψε. Μὲ τσῆ λαντζαῖς ἠπήανε οἱ σκύλοι στὸ σπίτι καὶ ἀφοῦ ἠλαργάρανε, ἠστρέφανε πίσω καὶ ἠξανοίανε τὸν ἀφέντη ὥστε νὰ πάῃ κοντά τωνε. Μὲ τσῆ λαντζαῖς πᾶνε στὸ σπίτι οἱ σκύλοι, καὶ πᾶνε κ' ἠτριογυρίσανε τὰ ἀρτούμενα κάρβουνα κ' ἠκάτσανε γύρου γύρου. Τότες ὑπῆε ἡ βασίλισσα νὰ ψήσῃ τὰ πουλιὰ κ' ἤλεε τοῦ βασιληόπουλου νὰ βγάλῃ τσοὶ σκύλοι· λέει καλὰ εἶν' αὐτηυδὰ ποῦ κάθουνται. Λέει μὰ βασίλισσα τὰ σκυλιὰ δὲ σὲ πειράζουνε, ψῆσέ τα καὶ μὴ φωνάζῃς. Τά ψησε ἠκάτσαν' ἠφάανε. Ἤβαλε πολλὰ κάρβουνα ἀπάνω ὥστε ποῦ νὰ μὴ σβύσουνε κ' ἠπέσανε. Τότες οἱ σκύλοι πᾶνε σ' ἕναν πίθο μὲ τὸ νερὸ ποῦ ἤχανε, γεμίζουνε τσῆ γούλαις τωνε νερὸ καὶ σβύνουνε τὰ κάρβουνα. Τότες πέφτουνε ἀπάνων του καὶ τονὲ πιτόνουνε ὁποῦ δὲν ἠμπόριε ν' ἀναιστενάξῃ. Ἀφοῦ εἴδανε τὸν ἀφέντη πῶς ἤρυε, ἠρύανε κι' ἐκεῖνοι καὶ πᾶνε μαζίν του τὸ πρωΐ. Βγαίνει ὁ Σιδερόλυκας λέει τώρα πῶς νὰ τσοὶ κάμω αὐτοὶ τσοὶ σκύλοι; μπαίνει ἀποκάτ' ἀπὸ τὸ κρεββάτι, οἱ σκύλοι τὸ νοιώθουνε πάλι ὄντες ἤρχουντα ἀπὸ τὸ κυνήγι κι' ἠτρέχανε διπλοπόδι μπροστά. Καὶ ἀπὸ τὰ κατώφλια τοῦ σπιτιοῦ ἕνα λάντζο στὸ σπίτι καὶ οἱ τρεῖς. Μὲ τὸ ν' ἀναίβουνε οἱ τρεῖς σκύλοι ἀπάνω, ἤπεσε τὸ κρεββάτι κάτω καὶ τονὲ πιτώσανε τὸ Σιδερόλυκα. Μπαίνει μέσα αὐτὸς ἀξαπίσω ἀφοῦ ἠκάτσανε οἱ σκύ-

λοι καὶ κινᾷ τσῇ φωναῖς ἡ βασίλισσα. Γιὰ δὲ γιὰ νὰ μὴν ἔχῃς τσοὶ σκύλοι σου περιωρισμένοι, ἠσπάσανε τὸ κρεββάτι καὶ τώρα ποῦ θὰ πέσωμε; Κοντά τωνε καὶ βάλε νὰ δειπνήσωμε· σήκωσε τσοὶ σκύλοι νὰ πᾶμε νὰ κοιμηθοῦμε· λέει, δὲν τσοὶ σηκώνω· κοντὰ νὰ πᾶμε νὰ κοιμηθοῦμε· αὐτὴ δὲν ἤθελε, πέφτει στὴν κασσέλα· πά' αὐτὸς πέφτει στοὶ σκύλοιν του τοῦ κάμανε τόπο ὡς τὸν ἔδανε· καθίζει ὁ μεγάλος στὴν κεφαλὴ καὶ οἱ ἄλλοι δυὸ στὴν πάντα· τονὲ βάνουνε στὴ μέση καὶ ἠκοιμούντανε. Τὸ πρωὶ ποῦ ξημέρωσε σηκώνεται αὐτὸς καὶ φεύγει· ἅμα εἶδαν οἱ σκύλοι τὸν ἀφέντη ὄξω στὴν αὐλή, σηκώνουνται κ' ἐκεῖνοι καὶ πᾶνε μαζί. Τότες βγαίνει ὁ Σιδερόλυκας, μὰ τώρα πῶς θὰ τὴν κάμωμε, ὁποῦ εἶνε οἱ σκύλοι, λέει, ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ νὰ τοῦ ποῦμε νὰ τ'ς ἀφήσῃ ἐδῶ. Σὰν ἦρθε τὸ βασιληόπουλο, τοῦ κάνει ἡ βασίλισσα. Γιὰ 'πέ μου βασιληόπουλο ποιὸς πιάνει τὰ πουλιὰ ἐσὺ ἢ οἱ σκύλοι; Καὶ γιὰ ἄφες τσοὶ σκύλοι καὶ ἄμε μοναχὸς νὰ δῶ θὰ φέρῃς πουλιά; Καὶ καλὰ ἀφοῦ τά 'πε, πιάνει καὶ τσοὶ βάνει ς' ἕνα σπίτι καὶ τσοὶ χτίζει μέσα καὶ πάει στὸ κυνήγι. Ἤφηκέν τσοι κ' ἤπηε στὸ κυνήγι· ἔλα οἱ σκύλοι ποῦ τὸ καταλάβανε κι' ἠπολεμούσανε νὰ βγοῦνε ὄξω νὰ πᾶνε νά 'βρουνε τὸν ἀφέντη τωνε. Ὁ Σιδερόλυκας μὲ τὴ βασίλισσα ἀφοῦ εἴδανε κ' ἤκλεισε τσοὶ σκύλοι ἠδιασκεδάζανε· τώρα, λέει, βασίλισσα, τὸν ἔχομε στὸ χέρι· νὰ πάω νὰ τονὲ φάω καὶ νᾶρθω νὰ σὲ πάρω. Ἂς ἀφήκωμε τώρα αὐτοὶ κι' ἂς πιάσωμε τσοὶ σκύλοι, ὁποῦ τρῶνε τὰ σίδερα καὶ γυρεύγουνε μέρος νά 'βγουνε· ἐκεῖ βρίσκουνε ἕναν τοῖχο λιανὸ καὶ κάνουνε μιὰν τρύπα καὶ βγαίνει τὸ μικράκι σκυλάκι ὄξω καὶ πάει στὸν κάμπο καὶ βρίσκει τὸν ἀφέντη κι' ἠγαύγιζε τὸν κάμπο κι' ἤγλειφε τὸν ἀφέντη του· ὕστερις οἱ σκύλοι ἀπὸ τὴ γῆς ἠτηκώνουντα ἡ ῥάχη τωνε καὶ ἠχτύπα στὴν οὐρανιὰ τοῦ σπιθιοῦ· ἠπολεμούτανε ἀπὸ τὸ μέρος ποῦ ἔβγηκε τὸ μικρὸ σκυλὶ καὶ ἠμεγάλωσε ἡ τρύπα καὶ βγαίνει καὶ ἡ σκύλα ἡ θηλυκιὰ ποῦ ἤτανε κ' ἐκείνη μικρή· καὶ πάει νὰ βρῇ τὸν ἀφέντη· ὅ,τι ἀριβάρει ἡ σκύλα τὸν ἀφέντη, νὰ κι' ὁ Σιδερόλυκας κι' ἀποσώνει τοῦ παιδιοῦ. Ὡς καθὼς τονὲ βλέπει τὸ βασιληόπουλο τὸ Σιδερόλυκα ἤκατσε σ' ἕναν κορμὸ τοῦ δένδρου καὶ τοῦ 'δωσε πειὰ λωλαθῇ· τὸ λοιπὸς τὰ σκυλάκια κοντά του, ἀπὸ τὸ ἕνα γόνατο ὁ ἕνας κι' ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁ ἄλλος κ' ἠγαυγίζανε αὐτόνε καὶ ἠπεριμένανε τώρα τὸ μεγάλο σκύλο νᾶρθῃ γιὰ νὰ χυθοῦνε κι' αὐτοὶ νὰ τονὲ φᾶνε. Τὸν ἐφοβέριζε ὁ Σιδερόλυκας καὶ τοῦ 'λεε ὅσοι χρόνοι μὲ παίδεψες, τόσαις μπουκιαῖς θὰ σὲ κάμω· καὶ τὰ σκυλιὰ μπροστὰ καὶ τὸ φυλάκανε· τότες ὁ σκύλος ἐκεῖ ὁ μεγάλος ἤφρισε, ἤκαμε μεγάλο μέρος βγαίνει καὶ μὲ τρεῖς λαντζαῖς βρίσκεται στὸ δάσος. Μηδὲ ἀφέντη ἠγύρεψε μηδὲ πρᾶγμα, παρὰ ἀπὸ τὸ δρόμον του καὶ στὴν κεφαλὴ τοῦ Σιδερόλυκα. Θεωροῦνε οἱ μικροὶ τὸ μεγάλο χύνουνται καὶ οἱ μικροὶ καὶ ἄλα ἄλα, ἄλα τοῦ σύρνουνε ὅλον του τὸ κρέας κάτω. Τότες τὸ βασιληόπουλο ἤπηρε πειὰ ἀγέρα ποῦ ἠγλύτωσε· λέει σπάσετέ του καὶ τὰ κόκκαλά του

ποῦ 'πεσε κάτω. Τότες ἀφοῦ τὸν ἐτελείωσανε, παίρνει τσοὶ σκύλοιν του καὶ πάει καὶ σκοτώνει κ' ἐκείνη τὴ βασίλισσα καὶ τὴν τρῶνε. Ἀπέκειο παίρνει τὴν πήττα καὶ τσὶ σκύλοι καὶ φεύγει. Καὶ φεύγ' αὐτὸς καὶ πάει στὸν πατέραν του· καὶ τότες ἠγείνηκε ἡ σκύλα νέα, καὶ οἱ σκύλοι γυιούς, γιατὶ αὐτοὶ ἤτανε τῶ γρηαδιῶ παιδιά. Πατέρα μου ἐτοῦτοι μὲ γλυτώσανε ἀπὸ τὸ Σιδεράλυκα καὶ τότες ἠχαίρουντα ὁ βασιλιᾶς μὲ τὰ παιδιάν του.

Β'

Ὁ Κὺ Βοριᾶς

Ἤτανε δυὸ βασιληᾶδες, δυὸ ἀδέρφια καὶ τὰ δυὸ ἠπαντρευτήκανε κ' ἤταν τὸ παλάτι πολλαῖς κάμαραις κ' ἤπηρε ὁ ἕνας τὸ μισὸ κι' ὁ ἄλλος τὸ ἄλλο μισό. Ἡ ταράτσες τωνε ἤτανε ἕνα· ὁ πρῶτος ἤτονε σὰν πιὸ μεγάλος (πιὸ μεγάλο βασίλειο) καὶ εἶχε στὴν ταράτσα του δυὸ καρέγλαις, μιὰν ἀσημένια καὶ μιὰ μαλαματένια. Τὸ λοιπὸς ὄντας εἶχε χαρὰ ὁ μεγάλος βασιλέας ἠκάθουντα στὴ μαλαματένια κι' ὄντας ἤτανε κακοδιάθετος ἠκάθιζε στὴν ἀσημένια. Μὰ ἤκαμε ὁ πρῶτος 9 κόραις, ὁ δεύτερος 9 γυιούς. Ἠβγαίνανε κάθε πρωὶ στὴν ταράτσα, ὁ δεύτερος ἠζήλευγε τοῦ πρώτου· τὸ λοιπὸς ἠβγαίνανε στὴν ταράτσα κάθε πρωὶ κι' ἠπαίρνανε τὸν καφέν τωνε, ἂς ποῦμε· ὕστερα ἤθελε νὰ πειράξῃ ὁ μικρὸς τὸ μεγάλο, μὰ ὁ βασιλέας ποῦ 'χε τσῆ 9 κόραις εἶχε καθε μιὰ στὴν καμαρήν τση, τὴ μικρὴ μικρὴ ἠγάπα καλὰ καὶ ἤτανε ἡ ὡραία καὶ ὄντας ἤθελε νά βγῇ ὁ βασιλέας στὸν περίπατο ἤθελε νὰ 'ρθῇ καὶ νὰ φέρει κᾶτιν τις τσῆ μικρᾶς του κόρης. Τὸ λοιπὸς ἕναν πρωὶ ἠβγῆκε στὴν ταράτσα καὶ ἤκατσε στὴ μαλαματένια καρέγλα· ἠβγῆκε ὁ ἀδερφός του κ' ἐκεῖνος στὴ ταράτσα· ὡς τὸν εἶδε, τοῦ ζήλευγε· πῶς νὰ κάνῃ νὰ τὸν ἐψυχράνῃ ποῦ 'τανε κ' ἐκεῖνος χαρούμενος, τοῦ λέει καλημέρα ἀδερφὲ μὲ τ'ς ἐννηά σου σκρόφαις. Λέοντας τώρα αὐτὸς μὲ τὴ καλημέρα νὰ τοῦ πῇ τσῆ 9 κόραις σκρόφαις ἠστηκώθηκε κ' ἤκατσε στὴν ἀσημένια καρέγλα. Τώρα αὐτὸς ἤμεινε ὡς ἐκειδὰ τὸ πρᾶμα. Βγαίνει τὴν ἄλλη μέρα πικραμένος, αὐτὸς τοῦ λέει τὸ ἴδιο. Ἡ κόρην του τώρα ποῦ ἠπάψανε 'κεῖνα ποῦ τσῆ πήανε τονὲ παρακάλιε νὰ τσῆ πῇ ἴντα 'χε. Δὲν τσῆ λεε. Τρεῖς πορναριαῖς ἀναιβαίνει καὶ τοῦ λέει πάλι αὐτὸν τὸ λόγο. Ἐκεῖ ἡ κόρη τοῦ λέει· πατέρα θὰ μοῦ πῇς τον ἐβίασε, τὸν ἔζωσε καλά, ὥστε ποῦ τσὶ τό 'πε. Λέει, κόρη μου, τί νὰ σοῦ πῶ· ὁ θεῖος σου ἔχει τώρα τρεῖς φοραῖς ποῦ μὲ λέει καλημέρα ἀδερφὲ μὲ τσὶ τρεῖς σου σκρόφαις.

Λέει, ἀλὴ, πατέρα μου, καὶ δὲ ξέρεις νὰ τοῦ πῇς· καλημέρα ἀδερφὲ μὲ τ'ς ἐννηά σου κάπροι. Λέει, καλὰ τὸ λές, κόρη μου· βγαίνει τότες στὴν

τκράτσα, λέει κι' ὁ ἕνας κι' ὁ ἄλλος· ἠπικράθηκε αὐτός, μὰ πρᾶμα. Τὴν ἄλλη τὸ πρωῒ βγαίνει ὁ μικρὸς βασιλέας καὶ τοῦ λέει ἐμέν' ἂν εἶνε κάπροι, εἶνε ἀρκετοὶ νὰ μοῦ φέρουνε τὸ ἀθάνατο νερό· καὶ τὸν ἔστειλα κιόλα τὸν ἕνα μου γυιὸ τὸν καλλίτερο νὰ πάῃ νὰ μοῦ τὸ φέρῃ. Μὰ στεῖλε καὶ σὺ τσῆ σκρόφαις σου. Τότες ἤτανε πάλι στὴ μαλαματένια καθισμένος ἠσηκώθηκε καὶ ἤκατσε στὴν ἀσημένια. Ὁ βασιλέας πάει κάτω, τονὲ πιάνει ἡ κόρη του, πατέρα, θὰ μοῦ πῇς τί ἔχεις καὶ πικραίνεσαι πάλι. Μὲ βία μεγάλη τσῆ τὸ λέει, ἔγνοιά σου πατέρα μου· τονὲ διορίζει καὶ τσῆ κάνει δυὸ τρεῖς φορεσιαῖς ἀντρίκια φορέματα καὶ λέει τοῦ πατέραν τση· λέει νὰ δοῦμε πατέρα μου, ποιὸς θὰ τὸ φέρῃ ἐκεῖνος ἢ ἐγώ· ὁ πατέρας τση δὲν τὴν ἔφινε γιατὶ ἐφοβοῦντανε. Σηκώνεται παίρνει ἕνα ἄλογο καλό, τὸ σπαθάκι τση, τὴν εὐχὴ τῶν γονειῶν τση καὶ φεύγει. Ἠπήαινε ἠπήαινε στὸ μέρος ποῦ εἶνε τὸ ἀθάνατο νερό· στὸ μισοδρόμι ἦταν ἕνας ποταμός· ἐκεῖ ὅποῦ ὑπῆε στὸν ποταμὸ ἡ νέα αὐτή, θωρεῖ ἕνα νέο κι' ἠξάγλιε τὸν ποταμὸ μὲ μιὰ καρυδόκουπα νὰ λιέψῃ γιὰ νὰ περάσῃ τὴν πέρα πάντα. Ἠχαιρέτησε ἡ νέα αὐτόνε. Λέει τί κάνεις αὐτοῦ, τσῆ πε, λέει, καλὰ τὸ κάνεις. Βγάν' αὐτὴ μιὰ σαΐτα, τὴ χτυπᾷ στὸν ποταμό, γίνεται στερηὰ καὶ πάει τὴν πέρα πάντα. Λέει δὲ μὲ περνᾷς κι' ἐμένα· λέει ὡς ἠπέρασα 'γώ, πέρασε καὶ σύ· φεύγει αὐτή, τὸν ἀφίνει κειδά. Ἠπήαινε, ἠπήαινε, πάει σὲ μιὰ χώρα ὅποῦ ἤτανε ὁ κὺ Βοριᾶς ποῦ εἶχε τ' ἀθάνατο νερό. Σ' αὐτὴ τὴ χώρα δὲν ἤτανε παρὰ ἕνα παλάτι μοναχά, πάει σ' αὐτὸ τὸ παλάτι· βρίσκει μιὰ νοικοκυρά· ὥρα καλή, νοικοκυρά. — Καλῶς ὥρισες, παιδί μου, τί θέλεις; Λέει, ὁ βασιλέας ὁ πατέρας μου εἶνε στὰ ὁλοίσθια καὶ ἦρθα νὰ μοῦ δώσετε τὸ ἀθάνατο νερό. Παιδί μου ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ σοῦ τὸ βάλω, γιατὶ ἔχω ἕνα γυιὸ καὶ τονὲ λένε Κὺ Βοριᾶ. Τὸ λοιπὸς εἶνε στὸ κυνῆι καὶ θὰ περιμένῃς νά 'ρθῃ νὰ σοῦ τὸ δώσῃ. Τοῦ δώνει μιὰν μπατσὰ καὶ τονὲ κάνει μιὰν κούπα καὶ τονὲ θέχτει σ' ἕνα τραπέζι· ἔρχεται ὁ Κὺ Βοριᾶς τοῦ 'χε στρωμένο τραπέζι ἀρκετὰ φαγητὰ κ' ἤκατσε καὶ κ' ἤφαε· ὕστερα ὑπῆε ἡ μάννα του καὶ τονὲ χάδευγε· ὢ γυιέ μου, νὰ δῇς κανένα βασιληόπουλο θὰ τὸ πειράξῃς, θὰ τοῦ κάμῃς πρᾶμα; Μὰ τὴ δύναμί μου, μητέρα, δὲν τὸ πειράζω. Τονὲ φανερώνει· λέει μωρὲ τί θέλεις ἐσύ; λέει, ἐγώ μαι τὸ τάδε βασιληόπουλο κ' ἦρθα νὰ μοῦ δώσῃς τ' ἀθάνατο νερό. Ἔ καὶ βασιληόπουλο! νὰ σοῦ τὸ δώσω· μὰ νὰ σταθῇς ἐδῶ ποῦ 'σαι ἀπὸ μακρυὸ τόπο νὰ ξεκουραστῇς. Τὸ λοιπὸς σταματᾷ αὐτός· τὴν ἄλλη ἡμέρα λέει τσῆ μητέρας του, ξέρεις, λέει, μητέρα, ποῦ τοῦτος ὁ νέος εἶνε γυναῖκα; μωρὲ γυιέ μου σὰν ἐσένα εἶνε· λέει, πατὲ μητέρα, νέα εἶνε. Ἔπαρέ τον γυιέ μου στὸ περιβόλι κι' ἂν κόψῃ φιόρο εἶνε κοπέλλα, ἂν δὲν κόψῃ, εἶνε σὰν ἐσένα. Τονὲ παίρνει, πᾶνε στὸ περιβόλι· ὄντας ἠκαταίβαινε στὸ περιβόλι λέει ἀπὸ μοναχήν τση ἔλα ἡ εὐχὴ τ' ἀφέντη μου καὶ τσῆ μάννας μου νὰ μὴ μὲ φανερώσῃς· πᾶνε στὸ περιβόλι δὲν κόβγει πρᾶμα. Λέει δὲν κόβγεις κανένα φιόρι;

λέει τὰ φιόρια εἶνε γιὰ τσῆ κοπέλαις, ὄχι γιὰ μᾶς. Πάει ἀπάνω· γυιέ μου τί ἔκαμες! λέει, τίποτα· μωρὲ σὰν ἐσένα εἶνε! λέει, ποτέ. Τοῦ λέει τὴν ἄλλη ἡμέρα πάρ' τηνε κι' ἁμέτι στὸ μαγαζὶ καὶ εἶνε τὸ μισὸ γυναικωτὰ φορέματα, τὸ μισὸ ἀντρίκια, και ἂν πρωτοδῇ τὰ γυναικωτά, εἶνε κοπέλλα· ἂ δέ, εἶνε σὰν ἐσένα. Τὸ πρωΐ τοῦ λέει, πᾶμε, φίλε μου, στὸ μαγαζί μου νὰ 'δῇς τί πρᾶμα εἶνε. Αὐτὴ στὸ δρόμο λέει τρεῖς φοραῖς. Ἔλα ἡ εὐχὴ τσῆ μάννας μου καὶ τ' ἀφέντη μου καὶ μὴ μὲ φανερώσῃς. Αὐτὴ 'πὲ πῶς τὸ ξερε κι' ὅτι πήανε στὸ μαγαζί, τὴ μαθιάν τση 'ςτὰ ἀντρίκια φορέματα· αὐτὸς ἠβαρήστησε ὁποῦ δὲν ἠγύριζε καθόλου νὰ δῇ τὰ γυναικωτὰ καὶ τοῦ κάνει· φίλε μου, δὲ βλέπεις ἐτοῦτα ὁποῦ εἶνε ὡραῖα; Αὐτὰ εἶνε γιὰ τσῆ νέαις, γιὰ μᾶς δὲν εἶνε. Πᾶνε στὸ σπίτι πικραμένος· τὸν ἀρωτᾷ ἡ μάννα του—λέει τίποτα, μητέρα μου· τὴν ἄλλη πάλι. Μά, μητέρα, ποτὲ νέα εἶνε παρὰ νὰ μοῦ τὴ φανερώσῃς. Λέει ἄλλο δὲν εἶνε γυιέ μου—σ' ἕναν κρεβάτι πέφταν κ' οἱ δυὸ (ὁ νέος μὲ τὸ Κὺ Βοριᾶ) μὰ ἤβαζε στοῦ Κὺ Βοριᾶ τὴ πάντα φιόρια — τὸ λοιπός, παιδί μου, νὰ βάλω κι' αὐτηνοῦ, νὰ στρώσω ὅλο τὸ κρεββάτι φιόρια κι' ἀνὴ μαραθοῦνε εἶ.ε νέα. Γιατὶ αὐτηνοῦ τὸ πρωΐ ἦτανε πειὸ δροσερὰ ἀπὸ τὴ μάννα του. Τὸ λοιπὸς αὐτὸς ἀφοῦ 'πῆε νὰ πέσῃ, βλέπει τὰ φιόρια, λέει, ἔλα ἡ εὐχὴ τ' ἀφέντη μου καὶ τσῆ μάννας μου νὰ μή με φανερώσῃς! καὶ πέφτει καὶ κοιμᾶται, τὸ πρωΐ σηκώνουνται· ἴντα νὰ δῇς· πειὸ δροσερὰ ἐκεινῆς παρὰ ἐκεινοῦ· λέει παιδί μου σὰν ἐσένα εἶνε· λέει ὄχι μητέρα μου· καὶ ἠβίαζε αὐτὸς νὰ τοῦ δώκουνε τὸ ἀθάνατο νερὸ νὰ φύῃ. Λέει, γυιέ μου, ἄλλο δὲν εἶνε παρὰ ν' ἀναίβητε ἐπάνω στὴν ταράτσα ποῦ ἦτανε τόσο ψηλὰ καὶ ἤβλεπε ὅλαις τσῆ χώραις ἀποκάτω καὶ ἂν εἶνε γυιέμου κι' εἶνε κοπέλλα, θὰ φανερωθῇ, γιὰ θὰ τὴν κόψῃ αἷμα τσῆ μισαῖς σκάλαις. Τηνὲ παίρνει, ἔλα λέει φίλε μου νὰ δῇς τσῆ χώραις νὰ παρηγορηθῇς ποῦ σπουτάζεις νὰ φύῃς. Καὶ καθὼς πάει αὐτὴ καὶ θεωρεῖ ἐκεῖνο ὅλο τὸ μόντε τσῆ σκάλαις λέει τρεῖς φοραῖς ἔλα ἡ εὐχὴ τ' ἀφέντη μου καὶ τσῆ μάννας μου νὰ μή με φανερώσῃς! Ἀναβαίνει ἐκείνη μπροστὰ πειὸ καλὰ παρὰ κείνονε, στσῆ μισαῖς σκάλαις τὴν ἔκοψε αἷμα, ἡ εὐχὴ τῶ γονειῶν, τσῆ ἠγείνηκε σκυλάκι καὶ τό 'φαε καὶ ἤκαμε αὐτόνε καὶ δὲν εἶδε τίποτες. Ἠπῆε ἡ μάνα κ' ἤφερε τὴν τσοκολάτα νὰ πιοῦνε· λέει τί ἔκαμες γυιέ μου· λέει τίποτα. Αὐτὴ εἶδε τὰ παλάτια τσῆ χώραις καὶ ἠδιασκέδασε· ἠκατεβήκανε τσὶ σκάλαις τὸ ἴδιο πρᾶμα ·αὐτὸς δὲν εἶδε. Καταιβαίνει λέει γυιέ μου τώρα πειὰ ἠποφασίστηκες. Τότες λέει ὁ Κὺ Βοριᾶς, μητέρα μου, ἐγὼ θὰ πάω στὸ κυνήϊ κι' ἂ σὲ βιάσῃ, βάλ' του τὸ ἀθάνατο νερὸ νὰ φύῃ νὰ μὴν τὸν ἐδῶ 'γώ. Φεύγει αὐτὸς πάει στὸ κυνήϊ. Λέει νὰ μοῦ βάλῃς τὸ ἀθάνατο νερό· πάει αὐτὴ νὰ τὸ βάλῃ, ὥστε νἄρθῃ αὐτὴ νὰ φέρῃ τὸ ἀθάνατο νερὸ πιάνει αὐτὴ χαρτὶ καὶ μπένα καὶ γράφει.

«Μὲ τὴν τιμή μου ἦρθα, μὲ τὴν τιμή μου φεύγω, φάσκελά του καὶ τοῦ

Κὺ Βοριᾶ ποῦ ἠπέφταμε μαζὶ καὶ δὲ μὲ κατάλαβες. Στὰ μαξελάρια ποῦ ἠκοιμούντανε ποῦ ἠκούμπα στὴν πόρτα τσῆ σιτοκάμαρας ἠκόλλησε τὸ χαρτὶ κι' ἀπέκειο τοῦ φέρνουνε τὸ ἀθάνατο νερό, χαιρετίσματα καὶ φεύγει.

Ἠπήαινε ἠπήαινε, στὸ μισοδρόμι βρίσκει ἀκόμη κειδὰ τοῦ θείου τση τὸ γυιὸ στὸν ποταμό· ρίχτει τὴ σαΐττα, γίνεται στερηά, περνᾶ τὴν πέρα πάντα. Ἂ λέει φίλε μου, δὲν βλέπεις πῶς τελειώνω, νὰ μοῦ βοηθήσῃς νὰ περάσω. Λέει ὅπως ἐπέρασα 'γὼ πέρατε κχὶ σύ. Ἂς ἀφήκωμε αὐτόνε.

Πάει αὐτὴ στὸ σπίτι, δίνει τοῦ πατέρα τση τὸ ἀθάνατο νερό. Λέει πατέρα μου, ὡς ἤφυα ἦρθα καὶ ἰδοὺ ποῦ σοῦ τό φερα καὶ νὰ πῇς τοῦ θείου μου νὰ στείλῃ νὰ πάρῃ τὸν γυιόν του, γιατὶ δὲ θὰ τονὲ προφτάξῃ, θὰ τελειώσῃ. Τότες πᾶ λὲν τοῦ βασιλῆᾶ, στέλλει στρατέμματα καὶ τονὲ φέρνουνε σηκωτά· τότες ὁ βασιλῆᾶς εἶχε τὴν κόρην του μὴ στάξ' ὁ θιὸς καὶ βρέξῃ, ὅσα τσῆ κανε, τὴν εἶχε στὴ κάμαρήν τση κι' ἠκάθουντα κ'εἶχε τὰ παράθυρα ἀνοιχτά, γιατί τανε καλοκαῖρι. Ἂς ἀφήκωμε τώρα αὐτὴ κ' ἂς πιάσωμε τὸ Κὺ Βοριᾶ. Ἦρθε γλήγορα ἀπὸ τὸ κυνήγι, λέει του ἡ μάναν του λέει γυιέ μου ἤφυε γιατὶ μὲ βίασε· λέει καλὰ ἤκαμε. Αὐτὸς ἔμεινε ξεγνοιασμένος, λέει καλὰ ἤκαμε κι' ἤφυε καὶ δὲν τὸν ἶδα τὸ βράδυ σὰν ἐπῆε κι' ἤπεσε στὸ κρεββάτι κι' ἤβγαλε τὸ τραπέζιν του μὲ τὸ βιβλίον του καὶ μὲ τὰ φῶτα κοντά του νὰ διαβάσῃ εἶδε στὸν τοῖχο αὐτὸ τὸ χαρτί· ὡς καθὼς τὸ βλέπει τὰ παρατᾶ ὅλα, παίρνει τὸ χαρτὶ καὶ τὸ διαβάζει, φωνάζει τσῆ μητέρας του· μητέρα ἔλα νὰ δῇς. Πέφτει αὐτὸς ἄχου βάχου ἀρρωστίζει. Μὰ εἶχε μέσα στὴν κάμαρα ποῦ ἦταν' αὐτὸς ἄρρωστος εἶχε τὸν περιστερηῶνα κ' εἶχε δυὸ ζευγάρια περιστέρια. Τὸ ἕνα ζευγάρι τὸ τάιζε, τὸ ἄλλο τὄχε νηστικό, ὅτι ἤθελε νὰ μείνῃ. ὁ Κὺ Βοριᾶς ἦρθε στὰ ὁλοίσθια, τότες μιὰ μέρα τὰ περιστέρια ἤκουσε ὁ Κὺ Βοριᾶς κι' ἠλέανε λέει μπρὲ ἐμᾶς μασὲ ταΐζει ἡ κερά μας μὰ ἐσᾶς ὄχι. Λέει, μὰ ἔχετε νὰ κάμετε καὶ δρόμο. Ἤκουσ' αὐτὸς τὸ λόγο ἠπαρηγορήθη. Ἀφοῦ ἠπεράσανε μέραις καὶ δὲν εἶδε πρᾶμα, ἠρρώστησε πειὸ καλά. Τότες πάει ἡ μάννα του καὶ πιάνει τὰ περιστέρια καὶ τωνὲ λέει ὅπως ἐσεῖς νὰ σᾶς ταΐζω μ' ἀτίμητι πέτρα, καὶ τ' ἄλλα δυὸ ποῦ εἶχε νηστικὰ μαργαριτάρι καὶ νὰ πάτε νὰ μοῦ φέρετε τοῦ τάδε βασιλέα τὴν κόρη. Τὸ λοιπὸς τὰ ταΐζει τὰ ποτίζει τὰ ραίνει—αὐτὴ ἦτανε σὰ μάϊσσα—τοὺς τᾶκαμε ὡραῖα περιστέρια καὶ τωνὲ δίνει τὸν δρόμον τωνε· καὶ ὁ Κὺ Βοριᾶς τὰ ὁλοίσθια. Πᾶνε αὐτά· ἦτανε καλοκαῖρι κι' εἶχε τὰ παράθυρα ἀνοιχτὰ ἡ βασίλισσα κι' ἠκάθουντα μοναχὴ καὶ ὁ θρόνος τση· τότες ἠπῆαν τὰ περιστέρια κι'ἠκάτσανε στὰ παραθύριαν τση· καὶ εἶδε τὰ περιστέρια ἤβγαλε τὴν καμαριέραν τση καὶ ἤμεινε μοναχὴ στὴν κάμαράν τση τὰ περιστέρια ὁλόχρυσα ὡραῖα· αὐτὴ λέει μερωμένα εἶνε νὰ τ' ἀφήκω νά μπουνε μέσα καὶ πήανε κοντάν τση ἀναιβαίνουνε ἀπάνων τση ὥστε ὅποῦ ξερνοῦνε καὶ τὴν ἀποκοιμίζουνε· ἀφοῦ τὴν κοιμίσανε τὴν σηκώσανε στὰ φτεράν τωνε καὶ ὄξω ἀπὸ τὰ παράθυρα καὶ

μιὰ καὶ δυὸ τὸ δρόμον τωνε πάνε στοῦ Κὺ Βοριᾶ τὸ σπίτι· τηνὲ θέχτουνε τσαδὰ κοιμισμένη στὴν κάμαρα· καὶ πάει ἡ μάννα καὶ τὴν ῥαίνει καὶ τὴν ποτίζει καὶ ξυπνᾷ. Τότες φωνάζει τοῦ Κὺ Βοριὰ καὶ ἔρχεται καὶ τηνὲ βλέπει. Ὡς τὴν εἶδε, ἀπὸ τὴ χαρά του ἠπρίστηκε καὶ ἠγείνηκε σὰ μιὰν εἴλουρα. Τότες ἤπετε κατὰ γῆς καὶ ἠκυλιοῦνταν. Τότες σμπαράρει καὶ σκᾷ καὶ βγαίνει ἀπὸ μέσα ἕνα βασιληόπουλο φρίζε ἥλιε καὶ ἀγκαλιάζεται τὴ βασίλισσα καὶ τσῆ λέει ὅτι ἐγὼ ἤμουνα τοῦ βασιλέα παιδὶ καὶ ἡ μοῖρά μου εἶχε τσιδά, ἂ δὲ βρεθῇ καμμιὰ νὰ μὲ ἀγαπήσῃ νᾆμαι ἄγριος. Ἡτοιμάσανε τὸ γάμο κι' ἠβλοηθήκανε καὶ περάσανε ζωὴ εὐτυχισμένη.

ΟΛΙΓΑΙ ΛΕΞΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΥ ΤΟΥ ΣΑΙΞΠΗΡ

Ὁ Κοριολανὸς ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τῷ 1623 ὑπὸ τὸν τίτλον «Τραγῳδίαι» ἐν αἷς περιείχοντο ὁ Τίτος Ἀνδρόνικος, ὁ Ρωμαῖος καὶ ἡ Ἰουλιέττα, Τίμων ὁ Ἀθηναῖος, ὁ Μάκβεθ, ὁ Ἄμλετ, ὁ Λήρ, ὁ Ὀθέλλος, ὁ Ἀντώνιος καὶ ἡ Κλεοπάτρα,[1] καὶ ὁ Κυμβελῖνος. Οὐδὲν θετικὸν περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγράφη καὶ ἐδιδάχθη ὁ Κοριολανὸς ἐγνώρισαν ἡμῖν οἱ σχολιασταί. Ὡς ἐκ τοῦ ὕφους του, φαίνεται ὅτι ἐγράφη κατὰ τὴν ὥριμον ἡλικίαν τοῦ ποιητοῦ, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον καθ' ὃν ἐγράφησαν ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ καὶ ὁ Ἀντώνιος καὶ ἡ Κλεοπάτρα.

Τὴν τριλογίαν ταύτην συνέθετο ὁ ποιητὴς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του.

Τὴν ὑπόθεσιν τῶν Ῥωμαϊκῶν τούτων δραμάτων ἠρύσθη ὁ Σαίξπηρ ἐκ τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου, ὃν ἀνεγίνωσκεν ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ North γενομένῃ μεταφράσει. Πολλὰ χωρία τοῦ Πλουτάρχου παρέλαβε σχεδὸν αὐτολεξεί· ταῦτα δὲ ἐνομίσαμεν καλὸν νὰ παραθέσωμεν ἐν τῷ κειμένῳ.

Ὁ Κοριολανὸς ἀνεθεωρήθη ἐπανειλημμένως χάριν τῆς ἀγγλικῆς σκηνῆς· τῷ 1682 ὑπὸ τοῦ Ναούμ Τὰτ διὰ τὸ Βασιλικὸν Θέατρον, ὑπὸ τὸν τίτλον «ἡ Ἀγνωμοσύνη Δημοκρατίας»· τῷ 1720, διὰ τὸ θέατρον Δρούρη Λὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Δένη, ὑπὸ τὸν τίτλον «ὁ Προδότης τῆς πατρίδος του», καὶ τῷ 1755 διὰ τὸ θέατρον Κόβεν Γκάρτεν ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ Σερίδαν, καὶ πάλιν διὰ τὸ Δρούρη Λὲν τῷ 1801 ὑπὸ τοῦ Κέμβλ.

---

1 Τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας τὴν μετάφρασιν ἴδε ἐν Παρνασσῷ τόμ. Ε' σελ. 913-1000.

ΣΑΙΞΠΗΡ

ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ

ΔΡΑΜΑ

ΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΠΕΝΤΕ

ΜΑΤΑΦΡΑΣΘΕΝ ΕΚ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ

Υπο Μ. Ν. ΔΑΜΙΡΑΛΗ

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Γάϊος Μάρκιος. Κοριολανὸς ἐπικληθείς.
Τίτος Λάρκιος) στρατηγοὶ ἐν τῷ κατὰ τῶν Οὐολούσκων πολέμῳ.
Κομίνιος)
Σικίνιος Βέλουτος) δήμαρχοι τοῦ λαοῦ.
Ἰούνιος Βροῦτος)
Ὁ νέος Μάρκιος, υἱὸς τοῦ Κοριολανοῦ.
Κῆρυξ Ῥωμαῖος.
Τύλλος Ἀμφίδιος, στρατηγὸς τῶν Οὐολούσκων.
Ὑπασπιστὴς τοῦ Ἀμφιδίου
Οἱ περὶ τὸν Ἀμφίδιον συνωμόται
Πολίτης τοῦ Ἀντίου
Δύο φύλακες Οὐολοῦσκοι
Βολουμνία, μήτηρ τοῦ Κοριολανοῦ
Βιργιλία, σύζυγος τοῦ Κοριολανοῦ
Βαλερία, φίλη τῆς Βιργιλίας
Ἀκόλουθος τῆς Βιργιλίας
Ῥωμαῖοι καὶ Οὐολοῦσκοι γερουσιασταί, πατρίκιοι, ἀγορανόμοι, ῥαβδοῦχοι, πολῖται, ἄγγελοι, ὑπηρέται τοῦ Ἀμφιδίου καὶ ἄλλοι.

Ἡ σκηνὴ ὅτε μὲν ἐν Ῥώμῃ καὶ τοῖς περιχώροις,
ὅτε δὲ ἐν Κοριόλοις καὶ Ἀντίῳ.

ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ

ΣΚΗΝΗ Α'

'Εν Ρώμῃ.—'Οδός.

(Εισέρχεται ὅμιλος στασιαστικῶν πολιτῶν, φερόντων ῥάβδους, ῥόπαλα καὶ ἄλλα ὅπλα).

Α' ΠΟΛΙΤΗΣ. 'Ακούσατέ μου πρὶν προχωρήσωμεν.

ΠΑΝΤΕΣ. Λέγε, λέγε.

Α' ΠΟΛ. Εἶσθε ὅλοι ἀποφασισμένοι νὰ φονευθῆτε μᾶλλον, παρὰ ν' ἀποθάνετε τῆς πείνης;

ΠΑΝΤΕΣ. 'Αποφασισμένοι, ἀποφασισμένοι.

Α' ΠΟΛ. 'Εν πρώτοις, γνωρίζετε ὅτι ὁ Γάϊος Μάρκιος εἶνε ὁ μεγαλείτερος ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ.

ΠΑΝΤΕΣ. Τὸ γνωρίζομεν, τὸ γνωρίζομεν.

Α' ΠΟΛ. Ἂς τὸν φονεύσωμεν λοιπὸν διὰ νὰ ἔχωμεν τὸν σῖτον εἰς οἱανδήποτε τιμὴν θέλωμεν. Εἶσθε σύμφωνοι εἰς τὴν ἀπόφασίν σας;

ΠΑΝΤΕΣ. Μηδὲ λέξιν πλέον περὶ τούτου· εἰς τὸ ἔργον. 'Εμπρός, ἐμπρός!

Β' ΠΟΛ. Ἕνα λόγο, φίλοι πολῖται.

Α' ΠΟΛ. Μᾶς νομίζουσι πτωχοὺς πολίτας, ἀξιοχρέους[1] δὲ τοὺς Πατρικίους. Ὅσα οἱ ἄρχοντες πετοῦν, θὰ ἦσαν ἀρκετὰ νὰ μᾶς ἀνακουφίσουν. Ἂν τὰ περισσεύματά των μᾶς ἔδιδον πρὶν νὰ σαπίσουν, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι μᾶς βοηθοῦν φιλανθρώπως, ἀλλ' αὐτοὶ μᾶς θεωροῦν ὡς πολὺ ἀπαιτητικούς· ἡ ἰσχνότης ἡ ὁποία μᾶς κατατρύχει, τὸ οἰκτρὸν θέαμα τῆς ἀθλιότητός μας, εἶνε τὸ ἀκριβὲς μέτρον τῆς ἰδικῆς των εὐζωΐας. Τὰ παθήματά μας εἶνε κέρδος αὐτῶν. Ἂς τοὺς ἐκδικηθῶμεν λοιπὸν μὲ τὰ δόρατα ἡμῶν, πρὶν ἢ καταντήσωμεν σκελετοί. Μάρτυρές μου οἱ Θεοί, ὅτι ἡ πεῖνα τοῦ ψωμιοῦ, καὶ ὄχι ἡ δίψα τῆς ἐκδικήσεως μὲ κάμνει νὰ λέγω ταῦτα.

Β' ΠΟΛ. Καὶ θὰ ἐπιτεθῆτε ἰδίως κατὰ τοῦ Γαΐου Μαρκίου;

1 The Patricians good. Τὸ good ἐνταῦθα ἔχει ἔχει ἐμπορικὴν σημασίαν· ἤτοι πλούσιος, ἀξιόχρεως, ὁ δυνάμενος πληρώνειν τὰ χρέη του.

ΠΑΝΤΕΣ. Κατ' αὐτοῦ πρῶτον· εἶνε σωστὸς σκύλος γιὰ τὸν λαόν.

Β' ΠΟΛ. Συλλογίζεσθε ποίας ὑπηρεσίας προσέφερεν εἰς τὴν πατρίδα;

Α' ΠΟΛ. Καὶ πολὺ μάλιστα· καὶ εὐχαρίστως θὰ ταῖς ἀνεγνωρίζομεν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν εἶνε ἀρκετὴ ἀμοιβὴ ἡ ἀλαζονεία του.

Β' ΠΟΛ. Ὄχι δά, μη μὲ τόσην κακίαν.

Α' ΠΟΛ. Ἐγὼ σᾶς λέγω ὅτι, ὅ,τι ἔνδοξον ἔκαμε, τὸ ἔκαμε κινούμενος ὑπὸ τοιαύτης ἀφορμῆς· καὶ μολονότι μερικοὶ εὐσυνείδητοι ἀγαποῦν νὰ λέγουν ὅτι εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς πατρίδος του, οὐχ ἧττον, αἱ πράξεις αὗται ἔγιναν διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὴν μητέρα του,[1] καὶ ἐν μέρει διὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ἀλαζονείαν του, ἡ ὁποία ἐξισοῦται μὲ τὴν ἀνδρίαν του.

Β' ΠΟΛ. Ἐλάττωμα τῆς φύσεώς του τὸ ὁποῖον αὐτὸς δὲν δύναται νὰ διορθώσῃ, θεωρεῖς σὺ κακίαν· πλεονέκτην ὅμως δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ τὸν εἴπῃς.

Α' ΠΟΛ. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἂν παραδεχθῶ, δὲν θά μου λείψουν αἱ κατηγορίαι. Τόσα εἶνε τὰ ἐλαττώματά του, ὥστε, ἡ ἀπαρίθμησις αὐτῶν ἀποβαίνει πολὺ κοπιαστική. (Ἀκούονται κραυγαὶ ἔσωθεν).

Τί σημαίνουν αἱ κραυγαὶ αὗται; Ἐξανέστη τὸ ἄλλο μέρος τῆς πόλεως. Διατί χρονοτριβοῦμεν φλυαροῦντες ἐδῶ; Εἰς τὸ Καπιτώλιον!

ΠΑΝΤΕΣ. Ἐμπρός, ἐμπρός.

Α' ΠΟΛ. Σταθῆτε! Ποῖος ἔρχεται;

(Εἰσέρχεται ὁ ΜΕΝΗΝΙΟΣ ΑΓΡΙΠΠΑΣ).

Β' ΠΟΛ. Ὁ ἐνάρετος Μενήνιος Ἀγρίππας, ὅστις ἦτο πάντοτε φίλος τοῦ λαοῦ.

Α' ΠΟΛ. Εἶνε ἀρκετὰ τίμιος. Εἴθε νὰ τῷ ὡμοίαζον καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι!

ΜΕΝΗΝ. ΑΓΡΙΠΠΑΣ. Τί σκοπεύετε νὰ κάμετε συμπολῖταί μου; Ποῦ πηγαίνετε μετὰ ξύλων καὶ ῥοπάλων; Τί τρέχει; Εἴπετε, σᾶς παρακαλῶ.

Α' ΠΟΛ. Δὲν ἀγνοεῖ τὴν πρόθεσιν ἡμῶν ἡ γερουσία. Ἔμαθον, κατὰ τὸ δεκαπενθήμερον τοῦτο τοὺς σκοποὺς ἡμῶν, τοὺς ὁποίους προτιθέμεθα νὰ ἐκτελέσωμεν τώρα. Λέγουσιν ὅτι οἱ πτωχοὶ ἱκέται ἔχουσιν ἰσχυρὰν φωνήν, ἀλλὰ θὰ μάθωσιν ὅτι ἔχομεν καὶ βραχίονας δυνατούς.

ΜΕΝΗΝ. Διατί, ὦ καλοί μου φίλοι καὶ γείτονες βαίνετε πρὸς τὸν ὄλεθρόν σας;

Α' ΠΟΛ. Δὲν ὑποφέρομεν πλέον, ἐξωλοθρεύθημεν ἤδη.

ΜΕΝΗΝ. Μάθετε, φίλοι μου, ὅτι λίαν φιλανθρώπως φροντίζουσι περὶ ὑμῶν οἱ πατρίκιοι. Ὡς πρὸς δὲ τὰς στερήσεις καὶ τὰς ταλαιπωρίας, ἃς ὑφίστασθε ἐν τῷ λιμῷ τούτῳ, τὸ ἐξανίστασθαι κατὰ τῆς πολιτείας τῶν Ῥω-

1 Ἦν γὰρ τοῖς μὲν ἄλλοις ἡ δόξα τῆς ἀρετῆς τέλος, ἐκείνῳ δὲ τῆς δόξης ἡ τῆς μητρὸς εὐφροσύνη. Τὸ γὰρ ἐκείνην ἐπαινούμενον ἀκοῦσαι καὶ στεφανούμενον ἰδεῖν καὶ περιβαλεῖν, δακρύουσαν ὑφ' ἡδονῆς, ἐντιμότατον αὐτὸν ἐνόμιζε ποιεῖν καὶ μακαριώτατον.

(Πλουτ. Γάϊος Μάρκιος IV. σελ. 421).

μαίων ἰσοδυναμεῖ πρὸς πόλεμον κατὰ τοῦ οὐρανοῦ, καθότι αὔτη θ' ἀκολουθήσῃ τὴν διαχαραχθεῖσαν ἤδη πορείαν αὐτῆς, καὶ θὰ ὑπερνικήσῃ μυριάκις πλειότερα καὶ χαλεπώτερα ἐμπόδια ἐκείνων ὅσα δύνασθε νὰ παρεμβάλητε. Τοῦ λιμοῦ πρόξενοι εἶνε οἱ Θεοὶ καὶ ὄχι οἱ πατρίκιοι, οὐχὶ δὲ ἐκ τῶν ὅπλων, ἀλλ' ἐκ τῶν δεήσεών σας μόνον πρέπει νὰ προσδοκᾶτε βοήθειαν. Φεῦ, ἡ συμφορὰ σᾶς ὠθεῖ εἰς μεγαλείτερα δεινά· καταρώμενοι ὡς ἐχθροὺς τοὺς πατρικῶς μεριμνῶντας ὑπὲρ ὑμῶν ἄρχοντας, ἀδικεῖτε αὐτοὺς σφόδρα.

Α' ΠΟΛ. Αὐτοὶ νὰ φροντίσουν περὶ ἡμῶν! Ἄ, βέβαια! Οὐδέποτε ἐφρόντισαν περὶ ἡμῶν. Μᾶς ἀφίνουν ν' ἀποθνήσκωμεν τῆς πείνης, ἐν ᾧ αἱ ἀποθῆκαί των εἶνε πλήρεις σίτου, ἐκδίδουσι διατάγματα περὶ τοκογλυφίας, διὰ νὰ προστατεύσωσι τοὺς τοκογλύφους, ἀκυροῦσι καθ' ἑκάστην εὐεργετικόν τινα νόμον, δυνάμενον νὰ περιορίσῃ τὴν ἰσχὺν τῶν πλουσίων καὶ καθ' ἑκάστην μηχανεύονται τυραννικωτέρους νόμους διὰ νὰ δεσμεύωσι καὶ καταθλίβωσι τοὺς πολίτας. Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ πόλεμοι δὲν θὰ καταφάγωσιν ἡμᾶς, αὐτοὶ θὰ μᾶς ἐξολοθρεύσωσιν! Ἰδοὺ ποία εἶνε ἡ πρὸς ἡμᾶς στοργή των.

ΜΕΝΗΝ. Ἢ πρέπει νὰ ὁμολογήσετε ὅτι εἶσθε τὰ μέγιστα κακεντρεχεῖς, ἢ θὰ ἐκληρθῆτε ὡς ἄφρονες. Θὰ σᾶς διηγηθῶ ἕνα χαρίεντα μῦθον· ἴσως ἠκούσατε αὐτόν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶνε κατάλληλος εἰς τὸν σκοπόν μου, θὰ τολμήσω νὰ ἐπαναλάβω αὐτὸν καὶ πάλιν.

Α' ΠΟΛ. Καλά, θά τον ἀκούσω· ἀλλ' ὅμως μὴ νομίσῃς ὅτι θὰ μᾶς κάμῃς νὰ λησμονήσωμεν τὴν δυστυχίαν μας δι' ἑνὸς μύθου. Ἀλλὰ διηγήθητι αὐτόν, ἂν ἀγαπᾷς.

ΜΕΝΗΝ. Ὑπῆρξέ ποτε χρόνος καθ' ὃν πάντα τὰ μέλη τοῦ σώματος ἐστασίασαν κατὰ τῆς κοιλίας κατηγοροῦντα αὐτῆς ὅτι ὀκνηρὰ καὶ ἀργὸς ἔμενε δίκην βαράθρου ἐν μέσῳ τοῦ σώματος, καταβροχθίζουσα τὰς τροφάς, οὐδέποτε δὲ συμμετέχουσα τῆς ἐργασίας τῶν λοιπῶν μελῶν, ἅτινα ἤκουον, ἐσκέπτοντο, καθωδήγουν, περιεπάτουν, ᾐσθάνοντο καὶ ἐβοήθουν ἄλληλα πρὸς θεραπείαν τῶν ὀρέξεων καὶ τῶν κοινῶν ἀναγκῶν τοῦ σώματος [1]. Ἡ κοιλία ἀπήντησε.

Α' ΠΟΛ. Καλὰ ἂς ἀκούσωμεν τί ἀπήντησεν ἡ κοιλία.

ΜΕΝΗΝ. Θὰ σοὶ τὸ εἴπω. Μειδιῶσα τρόπον τινὰ μειδίαμα ὅπερ δὲν

1 Ἔφη γὰρ τοῦ ἀνθρώπου τὰ μέλη πάντα πρὸς γαστέρα στασιάσαι καὶ κατηγορεῖν αὐτῆς ὡς μόνης ἀργοῦ καὶ ἀσυμβόλου καθεζομένης ἐν τῷ σώματι, τῶν δὲ ἄλλων εἰς τὰς ἐκείνης ὀρέξεις πόνους τε μεγάλους καὶ λειτουργίας ὑπομενόντων· τὴν δὲ γαστέρα τῆς εὐηθείας αὐτῶν καταγελᾶν ἀγνοούντων ὅτι, τὴν τροφὴν ὑπολαμβάνει μὲν εἰς ἑαυτὴν ἅπασαν, ἀναπέμπει δ' αὖθις ἐξ αὐτῆς καὶ διανέμει τοῖς ἄλλοις· οὕτως οὖν ἔφη καὶ τῆς συγκλήτου λόγος ἐστὶν ὦ πολῖται πρὸς ὑμᾶς· τὰ γὰρ ἐκεῖ τυγχάνοντα τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας καὶ οἰκονομίας βουλεύματα καὶ πράγματα, πᾶσιν ὑμῖν ἐπιφέρει καὶ διανέμει τὸ χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον.

(Πλουτ. Γάϊος V.)

προήρχετο ἐκ τῆς καρδίας, ἀλλὰ τέλος πάντων οὕτως. . . . διότι βλέπετε ἀφοῦ κάμνω τὴν κοιλίαν νὰ ὁμιλῇ, δύναμαι νὰ κάμνω αὐτὴν καὶ νὰ μειδιᾷ, — ἀπεκρίθη ἐμπαικτικῶς εἰς τὰ δυσηρεστημένα καὶ στασιώδη μέλη, τὰ φθονοῦντα διὰ τὴν τροφήν της τόσον λογικῶς, ὅσον καὶ σεῖς τοὺς γερουσιαστάς ἡμῶν, διὰ τὸ ὅτι δὲν εἶνε τοιοῦτοι, ὁποῖοι εἶσθε σεῖς.

1ος ΠΟΛ. Ἡ ἀπόκρισις λοιπόν; Πῶς! Ἡ ἡγέτης κεφαλή [1], ὁ ἄγρυπνος ὀφθαλμός, ἡ σύμβουλος καρδία, ὁ πολεμιστὴς βραχίων, ὁ ὁδηγὸς πούς, ἡ σάλπιγξ γλῶσσα, μετὰ τῶν ἄλλων ὀργάνων καὶ λοιπῶν θεραπόντων τοῦ σωματικοῦ ἡμῶν ἐργαστηρίου, ἂν πάντα ταῦτα. . . .

ΜΕΝΗΝ. Ἔ, ἔπειτα; Μὰ τοὺς θεούς, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ὁμιλεῖ... Τί, τί λοιπόν;

1ος ΠΟΛ. Ἂν πάντα ταῦτα ἐδεσμεύοντο ὑπὸ τῆς καταβροχθιζούσης τὰ πάντα κοιλίας, τοῦ ὀχετοῦ τούτου τοῦ σώματος...—

ΜΕΝΗΝ. Καλά, λοιπὸν τότε;

1ος ΠΟΛ. Ἂν τὰ προμνημονευθέντα ὄργανα παρεπονοῦντο, τί θ' ἀπεκρίνετο ἡ κοιλία;

ΜΕΝΗΝ. Θὰ σοὶ εἴπω. Ἂν μοὶ χαρίσῃς μικρὰν ἐξ ἧς ἔχεις ὀλίγην ὑπομονήν, θ' ἀκούσῃς τὴν ἀπάντησιν τῆς κοιλίας.

1ος ΠΟΛ. Πολὺ χρονοτριβεῖς ἕως ὅτου τὴν εἴπῃς.

ΜΕΝΗΝ. Πρόσεξε τοῦτο καλέ μου φίλε.

Σοβαρὰ καὶ σύννους, καὶ ὄχι παράφορος ὡς οἱ κατήγοροι αὐτῆς, ἀπήντησεν οὕτω. Εἶνε ἀληθὲς εἶπε, ἀδιαχώριστοι φίλοι μου, ὅτι πρώτη ἐγὼ λαμβάνω τὴν τροφὴν ἐξ ἧς ἀποζῆτε, καὶ τοῦτο εἶνε πρέπον, διότι εἶμαι τὸ ταμεῖον καὶ τὸ ἐργαστήριον τοῦ σώματος, ἀλλά, μὴ λησμονῆτε ὅτι, διὰ τῶν ῥευμάτων τοῦ αἵματος ἐξαποστέλλω αὐτὴν εἰς τὴν καρδίαν, τὸ κέντρον τοῦτο τοῦ σώματος, καὶ εἰς τὴν ἕδραν τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ ὅτι διὰ τῶν μικρῶν καὶ ἑλικοειδῶν ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ἰσχυρότατα νεῦρα καὶ αἱ λεπτότεραι φλέβες, λαμβάνουσι δι' ἐμοῦ τὴν ἀνάλογον τροφὴν αὐτῶν, ἐξ ἧς ζῶσι· καὶ μολονότι φίλοι μου, προσέθηκεν ἡ κοιλία, ὅλοι ὁμοῦ, προσέξατε τοῦτο σᾶς παρακαλῶ...

1ος ΠΟΛ. Ναί, ναί, πολὺ καλά.

ΜΕΝΗΝ. Καὶ μολονότι ὅλοι ὁμοῦ δὲν δύνασθε νὰ ἴδητε, τί εἰς ἕκαστον ὑμῶν δίδω, οὐχ ἧττον δύναμαι νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι, σεῖς μὲν λαμβάνετε παρ' ἐμοῦ τὸ ἄνθος τῆς τροφῆς, ἐγὼ δὲ κρατῶ τὴν ὑποστάθμην. Ἔ τώρα, τί λέγετε εἰς τοῦτο;

1ος ΠΟΛ. Λαμπρὰ ἀπόκρισις, ἀλλὰ ποῦ ἐφαρμόζεις αὐτήν;

ΜΕΝΗΝ. Οἱ μὲν γερουσιασταὶ τῆς Ῥώμης εἶναι ἡ φρόνιμος κοιλία, σεῖς δὲ τὰ στασιάσαντα μέλη· διότι ἂν ἐξετάσετε τὴν πρόνοιαν καὶ τὰ βουλεύματα αὐτῶν, καὶ κρίνητε ὀρθῶς τὰ πράγματα ὑπὸ ἔποψιν γενικοῦ συμ-

1 The Kingly crowned head, ἡ βασιλικὸν στέμμα φέρουσα κεφαλή.

φέροντος, θὰ πεισθῆτε ὅτι ἅπασα ἡ εὐημερία, ἧς ἀπολαύετε, ὀφείλεται, εἰς ἐκείνους μόνον, καὶ ὄχι εἰς ὑμᾶς. Τί φρονεῖς σὺ ὁ μέγας δάκτυλος τῆς συνελεύσεως ταύτης;

Α' ΠΟΛ. Ἐγὼ ὁ μέγας δάκτυλος! διατί ὁ μέγας δάκτυλος;

ΜΕΝΗΝ. Διότι σύ, ὁ ἀχρειέστατος, ἀγενέστατος καὶ πτωχότατος πάντων τῶν περινουστάτων τούτων ταραξιῶν, πετιέσαι 'μπροστά, σὺ ὁ οὐτιδανὸς καὶ πάντων ἀνικανώτατος, ἐλπίζων ὠφέλειάν τινα. Ἀλλ' ἑτοιμάσατε τὰ ῥόπαλα καὶ τὰς ῥάβδους σας· ἡ Ρώμη θὰ συνάψῃ μάχην πρὸς τοὺς ποντικοὺς αὐτῆς· θὰ ἴδωμεν δὲ τίς θὰ ἡττηθῇ.

Εἰσέρχεται ὁ (ΜΑΡΚΙΟΣ)

Χαῖρε γενναῖε Μάρκιε!

ΜΑΡΚΙΟΣ. Εὐχαριστῶ. Τί συμβαίνει· διατί, ὦ ἄθλιοι στασιασταί, φέρετε εἰς τὸ μέσον ζητήματα τὰ ὁποῖα θὰ σᾶς φᾶν τὸ κεφάλι;

Α' ΠΟΛ. Ἀπὸ τὸ στόμα σου δὰ πάντοτε ἀκούομεν καλοὺς λόγους.

ΜΑΡΚ. Ὁ λέγων πρὸς σὲ καλοὺς λόγους, θὰ ἦτο κόλαξ βδελυρώτερος καὶ αὐτῆς τῆς βδελυγμίας. Τί ζητεῖτε, κοπρόσκυλα (curs), καὶ δὲν ἀρέσκεσθε οὔτε εἰς πόλεμον, οὔτε εἰς εἰρήνην· ὁ μὲν πόλεμος σᾶς τρομάζει, ἡ δὲ εἰρήνη σᾶς καθιστᾷ αὐθάδεις. Ὁ παρέχων πίστιν εἰς ὑμᾶς, εὑρίσκει λαγωοὺς ἀντὶ λεόντων, καὶ χῆνας ἀντὶ ἀλωπέκων. Τόσην πίστιν ἐμπνέετε, ὅσην ἡ θερμότης πεπυρακτωμένου ἄνθρακος ἐπὶ παγετοῦ, ἢ χάλαζα ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου. Ἡ μόνη σας ἀρετὴ εἶνε νὰ ἀνυψώνητε ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἐταπείνωσε τὸ ἔγκλημα, καὶ νὰ καταρᾶσθε τὴν δικαιοσύνην ἥτις τὸν ἐτιμώρησε. Πᾶς ἄξιος τιμῆς μισεῖται ὑφ' ὑμῶν· αἱ ἐπιθυμίαι σας ὁμοιάζουσι πρὸς ὀρέξεις ἀσθενοῦς, ὅστις ἐπιθυμεῖ ἴσα ἴσα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δύναται νὰ δεινώσῃ τὴν νόσον του. Ὁ ἐπὶ τῆς ὑμετέρας εὐνοίας στηρίζων τὰς ἐλπίδας του, κολυμβᾷ διὰ μολυβδίνων πτερυγίων, ἢ ζητεῖ νὰ κόψῃ δρῦν διὰ σχοίνου. Κρημνισθῆτε ἀπ' ἐδῶ! Εἰς σᾶς νὰ ἐμπιστευθῇ τις; οἵτινες ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν μεταβάλλετε φρόνημα, ἐπαινοῦντες τὸν πρὸ μικροῦ ἔτι παρ' ὑμῶν μισούμενον καὶ ὑβρίζοντες τὸν ἄρτι ὡς καύχημα ὑμῶν θεωρούμενον. Τί συμβαίνει, καὶ διατὶ εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως κραυγάζετε κατὰ τῆς εὐγενοῦς συγκλήτου ἥτις μετὰ τοὺς θεούς σας ἐμπνέει φόβον, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἠθέλετε σπαράξει ἀλλήλους; Τί ζητοῦσι;

ΜΕΝΗΝ. Σῖτον εἰς τιμὴν ἀρέσκουσαν αὐτοῖς· καὶ λέγουσιν ὅτι ἡ πόλις ἔχει ἀρκετὸν ἀποταμιευμένον.

ΜΑΡΚ. Ἂς πᾶν στὸ διάβολο! Αὐτοὶ λέγουσιν! Καθήμενοι παρὰ τὴν ἑστίαν των, ἀξιοῦσιν ὅτι γνωρίζουσι τί συμβαίνει ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, τίς ὑψοῦται, τίς εὐτυχεῖ ἢ τίς ἐκπίπτει· δημιουργοῦσι κόμματα, συνάπτουσι φανταστικοὺς συνδυασμούς, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐνισχύουσι τὸ ἀρέσκον, ἄλλοτε δὲ ταπεινοῦσιν εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν τὸ ἀπαρέ-

σκον εἰς αὐτοὺς κόμμα. Αὐτοὶ λέγουσιν ὅτι ὑπάρχει ἄφθονος σῖτος! Ἂν οἱ πατρίκιοι ἀπετίθεντο τὴν ἐπιείκειαν, καὶ μοὶ ἐπέτρεπον νὰ κάμω χρῆσιν τοῦ ξίφους μου, ἐκ χιλιάδων πτωμάτων τῶν *μαστιγιῶν* τούτων ἤθελον σχηματίσει σωρὸν τόσον ὑψηλὸν ὅσον εἶνε τὸ δόρυ μου.

ΜΕΝΗΝ. Ναί, εἶνε σχεδὸν τελείως πεπεισμένοι περὶ τούτου, διότι εἶνε ὄχι μόνον ἄφρονες, ἀλλὰ καὶ δειλότατοι. Ἀλλὰ τί λέγει, σὲ παρακαλῶ, τὸ ἄλλο σμῆνος τῶν στασιαστῶν ;

ΜΑΡΚ. Διελύθησαν, ἂς πᾶν στὸ διάβολο ! Ἔλεγον ὅτι ἦσαν πεινασμένοι, καὶ στενάζοντες διηγοῦντο παροιμίας, ὅτι «ἡ πεῖνα κάστρο πολεμᾷ καὶ κάστρο παραδίδει, ὅτι οἱ σκύλοι πρέπει νὰ τρώγουν, ὅτι τὸ κρέας ἔγεινε διὰ νὰ τρώγεται, καὶ ὅτι οἱ θεοὶ δὲν ἔστειλαν μόνον διὰ τοὺς πλουσίους τὸν σῖτον». Μὲ τὰς ἀσυναρτήτους ταύτας φλυαρίας ἐξεφράζοντο τὰ παράπονά των· ἀφοῦ δὲ ταῦτα ἠξιώθησαν ἀπαντήσεως, καὶ ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἡ ἀφόρητος αὐτῶν αἴτησις, τόσον ἀφόρητος, ὥστε νὰ καταβάλῃ τὸ θάρρος τῶν εὐγενῶν καὶ νὰ κάμῃ καὶ τὴν τολμηροτάτην κυβέρνησιν νὰ ὠχριάσῃ, ἀνέρριπτον τοὺς πίλους αὐτῶν εἰς τὸν ἀέρα, ὡς εἰ ἤθελον νὰ κρεμάσωσιν αὐτοὺς ἐπὶ τῶν κεράτων τῆς σελήνης, καὶ ἀνεκραύγαζον εἰς ἔνδειξιν τοῦ ἀγρίου αὐτῶν φρονήματος.

ΜΕΝΗΝ. Τί ἐχορήγησαν εἰς αὐτούς ;

ΜΑΡΚ. Πέντε δημάρχους τῆς ἐκλογῆς των [1] ὅπως ὑποστηρίζωσι τὰ χυδαῖά των πολιτικὰ φρονήματα. Τὸν Ἰούνιον Βροῦτον, τὸν Σικίνιον Βέλουτον καὶ δὲν ἠξεύρω ποῖον ἄλλον διάβολον. Ἔπρεπε ν' ἀνατρέψῃ τὴν πόλιν ὁ ὄχλος πρὶν ἐπιτύχῃ παρ' ἐμοῦ τοιαύτας παραχωρήσεις. Τοῦ χρόνου προϊόντος τὰ πλήθη θὰ γίνωσιν ἰσχυρότερα, καὶ θὰ προβάλωσι μείζονας ἀξιώσεις ὡς ἀφορμὰς ἀνταρσίας.

ΜΕΝΗΝ. Παράδοξον.

ΜΑΡΚ. Φύγετε ἀπ' ἐδῶ, εἰς τὰ σπίτιά σας, καθάρματα !

(Εἰσέρχεται μετὰ σπουδῆς ΑΓΓΕΛΟΣ).

ΑΓΓΕΛ. Ποῦ εἶνε ὁ Γάϊος Μάρκιος.

ΜΑΡΚ. Ἐδῶ· τί συμβαίνει ;

ΑΓΓΕΛ. Ἀγγέλλουσι, στρατηγέ, ὅτι οἱ Οὐολοῦσκοι ἔλαβον τὰ ὅπλα.

ΜΑΡΚ. Χαίρω διότι οὕτω θὰ εὕρωμεν τρόπον ν' ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τοῦ σαπροῦ ὄχλου. Ἰδοὺ οἱ ἄριστοι ἡμῶν συγκλητικοί.

(Εἰσέρχονται ὁ ΚΟΜΙΝΙΟΣ, ὁ ΤΙΤΟΣ ΛΑΡΚΙΟΣ καὶ ἄλλοι συγκλητικοί, ὁ ΙΟΥΝΙΟΣ ΒΡΟΥΤΟΣ καὶ ὁ ΣΙΚΙΝΙΟΣ ΒΕΛΟΥΤΟΣ).

1 Ἐκ τούτου διηλλάγησαν, αἰτησάμενοι παρὰ τῆς βουλῆς καὶ τυχόντες ἄνδρας αἱρεῖσθαι πέντε προστάτας τῶν δεομένων βοηθείας, τοὺς νῦν δημάρχους καλουμένους. Εἵλοντο δὲ πρώτους, οἷς ἐχρήσαντο καὶ τῆς ἀποστάσεως ἡγεμόσι, τοὺς περὶ Βροῦτον Ἰούνιον καὶ Σικίνιον Βέλουτον. (Πλουτ. Μάρκιος σελ. 42)

Α' ΣΥΓΚΛΗΤΙΚΟΣ. Εἶνε ἀληθές, Μάρκιε, ὅ,τι τελευταῖον μᾶς εἶπες· οἱ Οὐολοῦσκοι ἔλαβον τὰ ὅπλα.

ΜΑΡΚ. Ἔχουσι δὲ ἕνα στρατηγόν, τὸν Τύλλον Ἀμφίδιον ὅστις θὰ σᾶς παράσχῃ πράγματα. Περιπίπτω εἰς ἁμαρτίαν φθονῶν τὴν δόξαν του, καὶ ἂν δὲν ἤμην ὅ,τι εἶμαι, θὰ ἐπεθύμουν νὰ εἶμαι ὅ,τι αὐτὸς εἶνε.

ΚΟΜΙΝΙΟΣ. Ἤλθετε ἤδη εἰς χεῖρας; πρὸς ἀλλήλους;

ΜΑΡΚ. Ἂν τὸ ἥμισυ τοῦ κόσμου ἐμάχετο κατὰ τοῦ ἑτέρου ἡμίσεος, καὶ ἂν οὗτος ἦτο σύμμαχός μου, θὰ ηὐτομόλουν πρὸς τὸν ἐχθρὸν μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ πολεμήσω ἐναντίον του. Εἶνε λέων, ὃν διώκων ὑπερηφανεύομαι.

Α' ΓΕΡΟΥΣΙΑΣΤΗΣ. Ἀκολούθησον τότε, γενναῖε Μάρκιε, τὸν Κομίνιον εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον.

ΚΟΜΙΝΙΟΣ, Πρὸ πολλοῦ μοὶ τὸ ὑπεσχέθης.

ΜΑΡΚ. Ναί, καὶ φυλάττω τὴν ὑπόσχεσίν μου. Θὰ μὲ ἴδῃς ἅπαξ ἔτι Τίτε Λάρκιε ἀντιταττόμενον πρὸς τὸν Τύλλον Ἀμφίδιον. Πῶς, εἶσαι ἀνάπηρος; μένεις ὀπίσω;

ΤΙΤΟΣ. Ὄχι Γάϊε Μάρκιε· ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν βακτηριῶν, θὰ πλήττω διὰ τῆς ἑτέρας, ἀλλὰ δέ, θὰ ἀπολειφθῶ τοῦ ἀγῶνος.

ΜΑΡΚ. Ὢ τῆς εὐγενείας!

Α' ΓΕΡΟΥΣ. Συνοδεύσατέ μας εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπου, ὡς γινώσκω, μᾶς περιμένουσιν οἱ κάλλιστοι ἡμῶν φίλοι.

ΤΙΤΟΣ (πρὸς τὸν Κομίνιον) Πορεύθητι.—(Πρὸς τὸν Μάρκιον). Ἀκολούθησον τὸν Κομίνιον. Πρέπει νὰ σᾶς ἀκολουθήσωμεν· εἴσθε ἄξιοι τῆς ἀρχηγίας.

Α' ΣΥΓΚΛΗΤ. (πρὸς τοὺς πολίτας). Πηγαίνετε στὰ σπίτια σας· ξεκουμπισθῆτε!

ΜΑΡΚ. Ὄχι ἂς ἀκολουθήσωσιν. Οἱ Οὐολοῦσκοι ἔχουσι πολὺν σῖτον· ἄφες τοὺς ποντικοὺς τούτους νὰ ῥοκανίσωσι, τὰς ἀποθήκας των. Αἴ! γενναῖοι ἐπαναστάται, ἐδῶ θέλω νὰ ἴδω τὴν γενναιότητά σας· ἀκολουθήσατε παρακαλῶ.

(Οἱ πολῖται φεύγουσι λάθρα. ἐξέρχονται πάντες ἐκτὸς τοῦ ΣΙΚΙΝΙΟΥ καὶ ΒΡΟΥΤΟΥ)·

ΣΙΚΙΝΙΟΣ. Ὑπῆρξεν ἄρά γε ποτὲ ἀνὴρ ἀλαζονικώτερος τοῦ Μαρκίου τούτου;

ΒΡΟΥΤΟΣ. Δὲν ἔχει ὅμοιόν του.

ΣΙΚΙΝ. Ὅταν ἐξελέχθημεν δήμαρχοι...

ΒΡΟΥΤ. Παρετήρησες τὰ χείλη καὶ τοὺς ὀφθαλμούς του;

ΣΙΚΙΝ. Ὄχι, ἀλλὰ τὸ σαρκαστικόν του ὕφος.

ΒΡΟΥΤ. Οὐδὲ τῶν θεῶν φείδεται ἐν τῇ ὀργῇ του;

ΣΙΚΙΝ. Χλευάζει καὶ τὴν σεμνὴν σελήνην.

ΒΡΟΥΤ. Εἴθε νὰ καταστρέψῃ αὐτὸν ὁ παρὼν πόλεμος! Παραπολὺ ἀλαζονεύεται ἐπὶ τῇ ἀνδρείᾳ του.

ΣΙΚΙΝ. Φύσις τοιαύτη, γαργαλιζομένη ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας καταφρονεῖ καὶ αὐτῆς τῆς σκιᾶς, τὴν ὁποίαν καταπατεῖ τὴν μεσημβρίαν· ἀπορῶ δὲ πῶς ὑποφέρει ἡ ἀλαζονεία του νὰ τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Κομινίου.

ΒΡΟΥΓ. Ἡ δόξα εἰς ἣν ἀποβλέπει, καὶ ἥτις τῷ ἐφάνη ἤδη ἱκανῶς εὔνους, ἐπιτυγχάνεται καὶ διατηρεῖται εὐχερέστερον ἐν δευτερευούσῃ θέσει· διότι ἂν ἐπέλθῃ ἀποτυχία, τὸ σφάλμα θ' ἀποδοθῇ εἰς τὸν στρατηγόν, καὶ ἂν ἔτι ἐπιτελέσῃ πᾶν τὸ ἀνθρωπίνως δυνατόν· οἱ δὲ ἀνόητοι ἐπικριταὶ θὰ κραυγάσωσι, «Ὦ ἐὰν εἶχεν ὁ Μάρκιος τὴν ἀρχηγίαν!

ΣΙΚΙΝ. Ἂν δὲ τὰ πράγματα ἀποβῶσι κατ' εὐχήν, ἡ κοινὴ γνώμη, οὖσα τόσον εὐμενῶς διατεθειμένη πρὸς τὸν Μάρκιον, θ' ἀποστερήσῃ τὸν Κομίνιον πάσης ἀξίας.

ΒΡΟΥΓ. Ἐλθέ. Τὸ μὲν ἥμισυ τῆς δόξης τοῦ Κομινίου ἀνήκει εἰς τὸν Μάρκιον, χωρὶς νὰ ἔχῃ πράξει τίποτε πρὸς τοῦτο, τὰ δὲ σφάλματα τοῦ Κομινίου προσφέρουσι δόξαν εἰς τὸν Μάρκιον χωρὶς νὰ εἶνε ἄξιος αὐτῆς.

ΣΙΚΙΝ. Ἃς ὑπάγωμεν νὰ μάθωμεν τίνι τρόπῳ ἐδόθησαν αἱ διαταγαί, καὶ ὁποῖα ἄλλα ἐφόδια ἐκτὸς τῶν ἰδιοτροπιῶν του, φέρει εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην.

ΒΡΟΥΓ. Ὑπάγωμεν (ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Β'

Ἐν Κοριόλοις. — Γερουσία.

(Εἰσέρχεται ὁ ΤΥΔΛΟΣ ΑΜΦΙΔΙΟΣ μετὰ τῶν γερουσιαστῶν των Κοριόλων).

Α' ΓΕΡΟΥΣ. Φρονεῖς λοιπόν, Ἀμφίδιε, ὅτι οἱ ἐν Ῥώμῃ εἰσέδυσαν εἰς τὰ συμβούλιά μας καὶ γνωρίζουσι τί θὰ πράξωμεν;

ΑΜΦΙΔ. Δὲν φρονεῖς καὶ σὺ τὸ αὐτό; Καὶ τί διενοήθημεν ποτὲ ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ ταύτῃ, τοῦ ὁποίου δὲν ἔλαβε γνῶσιν ἡ Ῥώμη πρὶν ἢ ἐκτελεσθῇ; Πρὸ τεσσάρων μόλις ἡμερῶν ἔλαβον ἐκεῖθεν ἀγγελίας, ἰδοὺ δὲ τί μοὶ γράφουσι· νομίζω ὅτι ἔχω ἐδῶ τὴν ἐπιστολήν· ναί, ἰδοὺ αὕτη (Ἀναγινώσκει). «Συνήθροισαν στράτευμα, ἀλλ' εἶνε ἄγνωστον ἂν θὰ διευθυνθῇ »πρὸς ἀνατολὰς ἢ πρὸς δυσμάς· ὁ λιμὸς εἶνε μέγας, ὁ λαὸς ἐστασίασε, »καὶ λέγεται ὅτι ὁ Κομίνιος, ὁ παλαιός σας ἐχθρὸς Μάρκιος, ὃν οἱ Ῥωμαῖοι »μισοῦσι πλειότερον ὑμῶν, καὶ ὁ ἀνδρειότατος Ῥωμαῖος Τίτος Λάρκιος, οἱ »τρεῖς οὗτοι διευθύνουσι τὸ στράτευμα εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον· εἶνε πιθανὸν »ὅτι θὰ ἐπιπέσωσιν ἐναντίον ὑμῶν· λάβετε πρόνοιαν.

Α' ΣΥΓΚΛΗΤ. Ὁ στρατὸς ἡμῶν εἶνε ἑτοιμοπόλεμος· οὐδέποτε ἀμφεβάλλομεν ὅτι ἡ Ῥώμη ἔμελλε ν' ἀντιπαραταχθῇ πρὸς ἡμᾶς.

ΑΜΦΙΔ. Ἀλλ' ἐνῷ οὐδέποτε ἐθεωρήσατε παράλογον νὰ τηρῆτε μυστικὰ

τὰ μεγάλα σας σχέδια, μέχρις οὗ ἡ ἀποκάλυψις αὐτῶν ἤθελε καταστῇ ἀναγκαία, ταῦτα ὅμως, φαίνεται, ἔμαθεν ἡ Ρώμη ἐν αὐτῇ τῇ συλλήψει αὐτῶν. Διὰ τῆς ἀποκαλύψεως δὲ ταύτης ἀποτυγχάνει ὁ σκοπὸς ἡμῶν τοῦ νὰ καταλάβωμεν ὅσῳ τὸ δυνατὸν πλειοτέρας πόλεις, πρὶν ἢ μάθῃ σχεδὸν ἡ Ρώμη ὅτι ἐξεστρατεύσαμεν.

Α΄ ΓΕΡΟΥΣ. Ἀνάλαβε τὴν ἀρχηγίαν γενναῖε Ἀμφίδιε· σπεῦσον πρὸς τὸ στράτευμά σου, καὶ ἄφες ἡμᾶς νὰ φυλάξωμεν μόνοι τὰ Κορίολα. Ἂν δὲ πολιορκήσωσιν ἡμᾶς, ἐπανάγαγε τὸν στρατὸν πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας· ἀλλὰ νομίζω ὅτι θὰ εὕρῃς αὐτούς, οὐχὶ ἐναντίον ἡμῶν παρασκευασθέντας.

ΑΜΦΙΔ. Ὢ μὴ ἀμφίβαλλε περὶ τούτου· ὁμιλῶ ἐκ πεποιθήσεως· προσέτι δὲ μάθετε, ὅτι στίφη τινὰ τοῦ στρατοῦ αὐτῶν, ἐκίνησαν ἤδη καθ' ἡμῶν. Σᾶς προσκυνῶ, ἄρχοντες. Ἂν ἐγὼ καὶ ὁ Μάρκιος συναντηθῶμεν ποτέ, ὡρκίσθημεν νὰ προσβάλωμεν ἀλλήλους μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς.

ΠΑΝΤΕΣ. Εἴθε οἱ θεοὶ νὰ σὲ βοηθήσωσι!

ΑΜΦΙΔ. Εἴθε ἐπίσης νὰ διαφυλάττωσιν ὑμᾶς ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτῶν!

Α΄ ΣΥΓΚΛΗΤ. Χαῖρε.

Β΄ ΣΥΓΚΛΗΤ. Χαῖρε.

ΠΑΝΤΕΣ. Χαῖρε.

ΣΚΗΝΗ Γ΄

Ἐν Ρώμῃ.— Δωμάτιον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Μαρκίου.

(Εἰσέρχονται ἡ ΒΟΛΟΥΜΝΙΑ καὶ ἡ ΒΙΡΓΙΛΙΑ· κάθηνται ἐπὶ δύο θρανίων καὶ ῥάπτουσι)·

ΒΟΛΟΥΜΝΙΑ, Ψάλλε, σὲ παρακαλῶ, κόρη μου, ἢ ὁμίλησον εὐθυμότερον. Ἂν ὁ υἱός μου ἦτο σύζυγός μου, θὰ ἔχαιρον περισσότερον ἐπὶ τῇ ἀπουσίᾳ, ἥτις θὰ ἔφερεν εἰς αὐτὸν τιμήν, ἢ ἐπὶ ταῖς συζυγικαῖς θωπείαις, δι' ὧν θὰ μοὶ ἐξέφραζε ἀγάπην τρυφεροτάτην. Ὅτε ἀκόμη ἦτο τρυφερὸς παῖς, καὶ τὸ μόνον τέκνον μου, ὅτε ἡ νεότης καὶ τὸ κάλλος του προσείλκυον τὰ βλέμματα πάντων, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν καὶ βασιλεὺς ἐὰν ἡμέραν ὅλην παρεκάλει, δὲν θὰ συγκατετίθετο μήτηρ νὰ στερηθῇ τῆς ὄψεως τοῦ υἱοῦ της· οὐδὲ ἐπὶ μίαν ὥραν, σκεπτομένη πόσον θὰ ἥρμοζεν ἡ τιμὴ εἰς τοιαύτην μορφήν, ἥτις θὰ ἦτο ὡς εἰκὼν ἀνηρτημένη ἐπὶ τοῦ τοίχου, ἂν μὴ ἐγκαργαλίζετο ὑπὸ τῆς δόξης, ἀσμένη τὸν ἀπέστελλον εἰς τοὺς κινδύνους ἐξ ὧν ἤλπιζε νὰ δρέψῃ δόξαν. Τὸν ἀπέστειλα εἰς αἱματηρὸν πόλεμον, ὅθεν ἐπανῆλθεν ἐστεμμένος μὲ δρύϊνον στέφανον. Σοὶ λέγω κόρη μου, ὅτι δὲν ηὐφράνθη πλειότερον ἡ καρδία μου ὅταν κατὰ πρῶτον ἤκουσα ὅτι ἐγέννησα ἄρρεν, ἢ τώρα ὅτε πρῶτον εἶδον ὅτι ἀπέδειξεν ἑαυτὸν ἀληθῶς ἄνδρα.

ΒΙΡΓΙΛ. Ἀλλ' ἂν ἀπέθνησκεν εἰς τὸν πόλεμον, τότε;

ΒΟΥΛΟΥΜ. Τὸ κλέος του θὰ ἦτο τότε τέκνον μου, αὐτὸ καὶ οἱ ἀπόγονοί μου. Σοὶ λέγω εἰλικρινῶς ὅτι, καὶ δώδεκα υἱοὺς ἂν εἶχον, πάντας ἐξίσου ἀγαπητοὺς ὡς τὸν φίλτατόν μας Μάρκιον, θὰ προετίμων νὰ ἴδω τοὺς ἕνδεκα ἀποθνήσκοντας γενναίως ὑπὲρ τῆς πατρίδος των, ἢ τὸν ἕνα νὰ τρυφᾷ καὶ νὰ ἡδυπαθῇ ἐν ἀδρανείᾳ.

(Εἰσέρχεται ΘΕΡΑΠΑΙΝΑ)

ΘΕΡΑΠΑΙΝΑ. Κυρία, ἡ δέσποινα Βαλερία ἦλθε πρὸς ἐπίσκεψίν σου.

ΒΙΡΓΙΛ. Ἐπίτρεψόν μοι σὲ παρακαλῶ ν' ἀποσυρθῶ.

ΒΟΛΟΥΜ. Ὄχι, ὄχι, δὲν πρέπει. Μοὶ φαίνεται ὅτι ἀκούω ἕως ἐδῶ τὸ τύμπανον τοῦ συζύγου σου, καὶ ὅτι τὸν βλέπω νὰ σύρῃ ἐκ τῆς κόμης καὶ νὰ καταβάλλῃ τὸν Ἀμφίδιον. Καθὼς τὰ παιδία φεύγουσι τὴν ἄρκτον, οὕτω καὶ οἱ Οὐολοῦσκοι φεύγουσιν αὐτόν. Μοὶ φαίνεται ὅτι τὸν βλέπω νὰ κτυπᾷ τὸν πόδα καὶ νὰ κραυγάζῃ «Ἐμπρὸς ἄνανδροι»! κατελήφθητε ὑπὸ φόβου ἂν καὶ ἐγεννήθητε εἰς τὴν Ρώμην· σπογγίζει τὸ αἱματόφυρτον μέτωπόν του διὰ τῆς σιδηρᾶς χειρός του, καὶ βαδίζει ὡς ἄλλος θεριστής, ὅστις ἔχει ἀπόφασιν ἢ νὰ τελειώσῃ ὅλον τὸν θερισμόν, ἢ νὰ ἀπολέσῃ τὸ ἡμερομίσθιόν του.

ΒΙΡΓΙΛ. Τὸ αἱματόφυρτον μέτωπόν του! Ὦ Θεοί, μὴ αἵματα!

ΒΟΛΟΥΜ. Τὸ αἷμα ἁρμόζει πλειότερον εἰς ἄνδρα παρὰ χρυσοῦν τρόπαιον. Τὸ στῆθος τῆς Ἑκάβης ὅταν ἐθήλαζε τὸν Ἕκτορα, δὲν ἦτο λαμπρότερον τοῦ μετώπου τοῦ Ἕκτορος, ὅτε τοῦτο μετὰ περιφρονήσεως ἀπέπεμπεν [1] αἷμα πρὸς τὰ ξίφη τῶν Ἑλλήνων. Εἰπὲ τῇ Βαλερίᾳ ὅτι δεχόμεθα αὐτὴν προθύμως (ἐξέρχεται ἡ θεράπαινα).

ΒΙΡΓΙΛ. Ὁ Θεὸς νὰ φυλάξῃ τὸν σύζυγόν μου ἀπὸ τὸν ἄγριον Ἀμφίδιον.

ΒΟΛΟΥΜ. Ὑπὸ τὸ γόνυ του θὰ καταβάλῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀμφιδίου καὶ θὰ πατήσῃ ἐπὶ τοῦ τραχήλου του. (Εἰσέρχεται ἡ ΒΑΛΕΡΙΑ συνοδευομένη ὑφ' ἑνὸς ὑπασπιστοῦ καὶ μιᾶς θεραπαινίδος.

ΒΑΛΕΡ. Καλημέρα κυρίαι.

ΒΟΛΟΥΜ. Φιλτάτη.

ΒΙΡΓΙΛ. Μετὰ χαρᾶς σὲ βλέπω, δέσποινα.

ΒΑΛΕΡ. Πῶς εἶσθε; Βλέπω ὅτι εἶσθε σωσταὶ οἰκοκυραί. Τί κεντᾶτε; [2] Ὡραῖον σχέδιον, μὰ τὴν ἀλήθειαν. Πῶς εἶνε τὸ παιδάκι σας;

ΒΙΡΓΙΛ. Εὐχαριστῶ, εἶνε καλά.

ΒΟΛΟΥΜ. Προτιμᾷ νὰ βλέπῃ ξίφη καὶ ν' ἀκούῃ τύμπανα, παρὰ τὸν διδάσκαλόν του.

ΒΑΛΕΡ. Ὤ βεβαίως εἶνε παιδὶ τοῦ πατρός του· μὰ τὸ ναὶ εἶνε νοστι-

1 Spit forth blood.

2 What are you sewing here; To sewing ἐνταῦθα ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ κεντήματος. Σημ. Wright.

στιμότατο παιδάκι. Μισὴ ὥρα τὸ ἐκαμάρωνα· τὴν τετάρτην ἔχει τόσον ἀποφασιστικὸν ἦθος. Τὸ εἶδα νὰ κυνηγῇ μίαν λαμπρὰν χρυσαλλίδα, καὶ ἀφοῦ τὴν συνέλαβε, τὴν ἀφῆκε πάλιν νὰ πετάξῃ, καὶ κατόπιν ἤρχισε πάλιν νὰ τὴν κυνηγῇ· ἔπεσε τότε, ἐσηκώθη, καὶ πάλιν τὴν συνέλαβε, δὲν ἠξεύρω ὅμως τί τοῦ συνέβη, ἐθύμωσε διότι ἔπεσε, ἢ ἔπαθε ἄλλο τι, καὶ τὴν ἐξέσχισε μὲ τὰ δόντιά του. Ὢ σὲ βεβαιῶ ὅτι τὴν ἔκαμε χίλια κομμάτια.

ΒΟΛΟΥΜ. Εἶνε ἕνα ἀπὸ τὰ ἰδιώματα τοῦ πατρός του.

ΒΑΛΕΡ. Μὰ τὴν ἀλήθειαν εἶνε λαμπρὸ παιδί.

ΒΙΡΓΙΛ. Ἀγρίμι, κυρία.

ΒΑΛΕΡ. Ἀφήσατε πλέον τὰ ἐργόχειρά σας. Θέλω νὰ σᾶς ἔχω τὸ ἀπόγευμα νὰ παίξετε μαζί μου τὸ πρόσωπον τῆς ὀκνηρᾶς οἰκοδεσποίνης.

ΒΙΡΓΙΛ. Ὄχι ἀγαπητὴ δὲν θὰ ἐξέλθω.

ΒΑΛΕΡ. Δὲν θὰ ἐξέλθῃς!

ΒΟΛΟΥΜ. Ναί, ναὶ θὰ ἐξέλθῃ

ΒΙΡΓΙΛ. Συγχωρήσατέ μοι νὰ σᾶς εἴπω ὅτι δὲν θὰ ὑπερβῶ τὸ κατώφλιον τῆς οἰκίας, πρὶν ὁ σύζυγός μου ἐπιστρέψῃ ἐκ τοῦ πολέμου.

ΒΑΛΕΡ. Οὔφ, κλείεσαι χωρὶς λόγον· ἔλα πρέπει νὰ ὑπάγῃς νὰ ἐπισκεφθῇς τὴν καλὴν φίλην, ἡ ὁποία εἶνε λεχώ.

ΒΙΡΓΙΛ, Τῇ εὔχομαι ταχεῖαν ἀνάρρωσιν καὶ θὰ δέωμαι ὑπὲρ αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ὑπάγω πρὸς αὐτήν.

ΒΟΛΟΥΜ. Διατί, σὲ παρακαλῶ;

ΒΙΡΓΙΛ. Ὄχι διότι θέλω ν' ἀποφύγω τὸν κόπον, ἢ διότι δὲν τὴν ἀγαπῶ.

ΒΑΛΕΡ. Θὰ σοὶ ἥρμοζε νὰ γίνῃς ἄλλη Πηνελόπη· ὅμως, λέγουν ὅτι ὅλον τὸ νῆμα τὸ ὁποῖον ἔκλωσε κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ὀδυσσέως, δὲν ἐχρησίμευσεν εἰς ἄλλο, ἢ εἰς τὸ νὰ γεμίσῃ τὴν Ἰθάκην ἀπὸ σκόρους. Ἐπεθύμουν καὶ τὸ κέντημά σου νὰ εἶχε τὴν εὐαισθησίαν τῶν δακτύλων σου, διὰ νὰ τὸ λυπῆσαι, καὶ μὴ τὸ κατακεντᾷς ὁλονέν. Ἔλα νὰ ὑπάγωμεν.

ΒΙΡΓΙΛ. Ὄχι ἀγαπητή, συγχώρησόν μοι· δὲν θὰ ἐξέλθω.

ΒΑΛΕΡ. Ἔλα τώρα, ἔλα μαζί μου· θὰ σοῦ εἴπω λαμπρὰς ἀγγελίας περὶ τοῦ συζύγου σου.

ΒΙΡΓΙΛ. Ὤ, ἀγαπητὴ Βαλερία, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔφθασαν.

ΒΑΛΕΡ. Ἀλήθεια, δὲν ἀστεΐζομαι· χθὲς τὴν ἑσπέραν ἦλθον εἰδήσεις περὶ αὐτοῦ.

ΒΙΡΓΙΛ. Πράγματι;

ΒΑΛΕΡ. Σπουδαίως σοὶ λέγω ὅτι εἶνε ἀληθεῖς· τὰς ἤκουσα παρά τινος γερουσιαστοῦ. Ἰδοὺ αὗται. «Ὁ στρατὸς τῶν Οὐολούσκων ἐξεκίνησε, καὶ κατ' αὐτοῦ ἀντεπεξῆλθεν ὁ στρατηγὸς Κομίνιος μετὰ μιᾶς μοίρας τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ σύζυγός σου καὶ ὁ Τίτος Λάρκιος πολιορκοῦσι τὰ Κορίολα· οὐδαμῶς ἀμφιβάλλουσιν ὅτι θὰ ἐπικρατήσωσι, καὶ ὅτι θ' ἀποπέρα-

τώσωσι ταχέως τὸν πόλεμον. Σὲ διαβεβαιῶ λόγῳ τιμῆς εἶνε ἀληθές. Ἐλθὲ λοιπὸν μαζί μας σὲ παρακαλῶ.

ΒΙΡΓΙΛ. Συγγνώμην, ἀγαπητὴ κυρία· εἰς τὸ ἑξῆς θὰ σοὶ ὑπακούω εἰς ὅλα.

ΒΟΛΟΥΜ. Ἄφες την, ἀγαπητή μου, ὅπως εἶνε τώρα, θὰ χαλάσῃ τὴν διασκέδασίν μας.

ΒΑΛΕΡ. Μὰ τὸ ναί, τὸ πιστεύω. Χαῖρε λοιπόν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔλα ἀγαπητή μου φίλη. Ἄφες, σὲ παρακαλῶ, Βιργιλία τὴν βαρυθυμίαν σου, καὶ ἔλα μαζί μας νὰ διασκεδάσῃς ὀλίγον.

ΒΙΡΓΙΛ. Ὄχι, κυρία, ἀλήθεια δὲν δύναμαι. Σᾶς εὔχομαι καλὴν διασκέδασιν.

ΒΑΛΕΡ. Χαῖρε λοιπὸν (ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Δ'

Ἐνώπιον τῶν Κοριόλων

Εἰσέρχονται ἐν ἤχῳ τυμπάνων καὶ μετὰ σημαιῶν ἀναπεπταμένων, ὁ ΜΑΡΚΙΟΣ, ὁ ΤΙΤΟΣ ΛΑΡΚΙΟΣ, ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται. Εἷς ἄγγελος χωρεῖ πρὸς αὐτούς.

ΜΑΡΚ. Ἰδοὺ μᾶς φέρουσιν ἀγγελίας. Στοιχηματίζω ὅτι συνεπλάκησαν.

ΛΑΡΚΙΟΣ. Στοιχηματίζω τοὺς ἵππους μας ὅτι ὄχι.

ΜΑΡΚ. Καλῶς.

ΛΑΡΚ. Σύμφωνοι.

ΜΑΡΚ. Εἰπέ, συνήντησε τὸν ἐχθρὸν ὁ στρατηγὸς ἡμῶν;

ΑΓΓΕΛΟΣ. Ἵστανται κατέναντι ἀλλήλων, ἀλλὰ δὲν ἀντήλλαξαν ἀκόμη λόγους.

ΛΑΡΚ. Ὥστε ὁ ὡραῖος ἵππος εἶνε ἰδικός μου.

ΜΑΡΚ. Σοῦ τὸν ἀγοράζω.

ΛΑΡΚ. Ὄχι, οὔτε πωλῶ, οὔτε δίδω αὐτόν· σοῦ τὸν δανείζω ὅμως ἐπὶ ἥμισυν αἰῶνα. Προσκάλεσα τὴν πόλιν νὰ παραδοθῇ.

ΜΑΡΚ. Πόσον ἀπέχουσιν ἀφ' ἡμῶν τὰ στρατεύματα;

ΑΓΓΕΛ. Ἓν καὶ ἥμισυ μίλιον.

ΜΑΡΚ. Ὥστε θ' ἀκούσωμεν τοὺς ἀλαλαγμοὺς αὐτῶν, καὶ οὗτοι τοὺς ἰδικούς μας. Σὲ ἱκετεύω νῦν, ὦ Θεὲ τοῦ πολέμου, εὐόδωσον τὸ ἔργον ἡμῶν, ἵνα μὲ ἀχνίζοντα ξίφη βαδίσωμεν ἐντεῦθεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν τῷ πεδίῳ φίλων ἡμῶν· ἐμπρός, σάλπισον (ἠχεῖ τὸ προσκλητήριον), (Δύο συγκλητικοὶ συνοδευόμενοι ὑπ' ἄλλων ἐμφανίζονται ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων). Εἶνε ἐντὸς τοῦ τείχους ὁ Ἀμφίδιος;

Α' ΣΥΓΚΛΗΤ. Ὄχι, οὐδὲ εἷς ὁ φοβούμενος ὑμᾶς περισσότερον ἐκείνου·

δηλαδὴ σᾶς φοβοῦνται καὶ τοῦ ὀλίγου ὀλιγώτερον [1]. (Ἀκούεται μακρόθεν κρότος τυμπάνων). Ἀκούσατε! Τὰ τύμπανα καλοῦσιν εἰς τὰ ὅπλα τὴν νεολαίαν ἡμῶν. Θὰ καταρρίψωμεν μᾶλλον τὰ τείχη μας παρὰ νὰ πολιορκηθῶμεν ἐν αὐτοῖς. Αἱ πύλαι ἡμῶν, αἱ ὁποῖαι φαίνονται κεκλεισμέναι, συγκρατοῦνται μόνον μὲ λεπτὸν σχοῖνον, καὶ θ' ἀνοίξωσι μόναι των. (Πολεμικαὶ κραυγαὶ ἀκούονται μακράν). Ἀκούσατε, μακράν! Ἐκεῖ εἶνε ὁ Ἀμφίδιος. Ἀκούσατε ὁποῖον ὄλεθρον ἐπιφέρει εἰς τὸν διασκορπισθέντα στρατόν σας.

ΜΑΡΚ. Ἆ, μάχονται!

ΛΑΡΚ. Ἐμπρός, μᾶς δίδουν τὸ παράδειγμα· κλίμακας. (Εἰσέρχεται ὁ στρατὸς τῶν Οὐολούσκων).

ΜΑΡΚ. Δὲν μᾶς φοβοῦνται, ἀλλ' ἐξορμοῦσι. Λοιπὸν τὰς ἀσπῖδας πρὸ τῶν καρδιῶν, καὶ πολεμήσατε μὲ καρδίαν σκληροτέραν τῆς ἀσπῖδος. Προχώρησον ἀνδρεῖε Τῖτε· μᾶς περιφρονοῦσι περισσότερον παρ' ὅσον ἐφανταζόμεθα, καὶ τοῦτο μὲ κάμνει νὰ ἱδρώνω ἀπὸ ἀγανάκτησιν. Ἐμπρός, σύντροφοί μου. Θὰ θεωρήσω Οὐολοῦσκον ἐκεῖνον ὅστις θὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ θὰ αἰσθανθῇ τὴν αἰχμὴν τοῦ ξίφους μου. (Ἀκούονται κραυγαὶ πολεμικαί. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπωθοῦνται μέχρι τῶν χαρακωμάτων αὐτῶν). Ἂς πέσωσιν ἐπάνω σας ὅλαι αἱ ἐπιδημίαι τῆς μεσημβρίας, ὦ αἴσχη τῆς Ῥώμης! ἀγέλη .... ἕλκη καὶ πανώλης, ἂς περιβάλῃ τὸ σῶμά σας ὅλον, ἵνα σᾶς βδελύσσωνται οἱ ἄνθρωποι, πρὶν ἢ σᾶς ἴδωσι, καὶ μεταδίδητε ἀλλήλοις τὸ νόσημα εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς μιλίου καὶ μὲ ἐναντίον ἄνεμον! Πῶς, ὦ ἀνθρωπόμορφοι χῆνες, ἐφύγετε ἐνώπιον ἀνδραπόδων, τὰ ὁποῖα καὶ πίθηκοι ἤθελον καταβάλει! Ὦ Πλοῦτον καὶ Ἅδη! Ὅλοι πληγωμένοι ἐκ τῶν ὄπισθεν! Τὰ μὲν νῶτα ἐρυθρά, τὰ δὲ πρόσωπα ὠχρὰ ἐκ τῆς φυγῆς καὶ τοῦ πυρετώδους φόβου! Παρασκευάσθητε καὶ προσβάλλητε μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως, εἰδεμή, μὰ τοῦ οὐρανοῦ [2] τὰ ἄστρα, θ' ἀφήσω τὸν ἐχθρὸν καὶ θὰ ἐπιπέσω ἐναντίον σας. Προσοχή. Ἐμπρός. Ἂν πολεμήσητε γενναίως, θὰ τοὺς διώξωμεν μέχρι τῶν οἰκιῶν των, ὅπως οὗτοι κατεδίωξαν ἡμᾶς μέχρι τῶν χαρακωμάτων μας.

(Ἀκούονται πάλιν ἀλαλαγμοί. Οἱ Οὐολοῦσκοι φεύγουσι καὶ ὁ Μάρκιος καταδιώκει αὐτοὺς μέχρι τῶν πυλῶν τῆς πόλεως).

Ἰδού, αἱ πύλαι ἀνεῴχθησαν, ὥστε ἐδῶ θὰ φανῇ ἡ συνδρομή σας. Χά-

1 Ἐν τῷ κειμένῳ φέρεται οὕτω:
No nor a man that féars you less than he, That's lesser than a little. Ὁ Jonhson παρατηρεῖ ὅτι τὸ χωρίον εἶνε ἴσως ἐφθαρμένον καὶ ὅτι δέον ν' ἀναγνώσωμεν «No nor a man that fears you more than he. Οὐδεὶς ὁ φοβούμενος ὑμᾶς περισσότερον, ἐκείνου, ὅπερ ἴσως ὀρθότερον, τοῦ συγκλητικοῦ θέλοντος πιθανῶς νὰ καταδείξῃ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἐντὸς τοῦ τείχους στρατιωτῶν καὶ οὐχὶ τὴν τοῦ Ἀμφιδίου, γνωστὴν ἤδη οὖσαν τῷ Μαρκίῳ. Ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ χωρίου ἠκολουθήσαμεν τὴν διόρθωσιν ταύτην τοῦ Jonhson Σ. Μ.

2 By the fires of heaven τὰ ἄστρα.

ριν τῶν διωκόντων καὶ οὐχὶ χάριν τῶν φευγόντων ἀνοίγει αὐτοῖς ἡ τύχη· ἴδετέ με καὶ ἀκολουθήσατε τὸ παράδειγμά μου.[1]

('Ο Μάρκιος κλείεται ἐντὸς τῆς πόλεως).

Α' ΣΤΡΑΤ. Αὐτὴ εἶνε τρέλλα· ἐγὼ δὲν ἀκολουθῶ.

Β' ΣΤΡΑΤ. Νά, τὸν ἔκλεισαν μέσα. ('Η βοὴ τῆς μάχης ἐξακολουθεῖ).

(Εἰσέρχεται πάλιν ὁ ΤΙΤΟΣ ΛΑΡΚΙΟΣ).

ΛΑΡΚ. Τί ἀπέγεινεν ὁ Μάρκιος;

ΠΑΝΤΕΣ. 'Εξ ἅπαντος ἐφονεύθη, στρατηγέ.

Α' ΣΤΡΑΤ. Καταδιώκων κατὰ πόδας τοὺς φεύγοντας ἐχθρούς, εἰσῆλθε μετ' αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν· αἱ πύλαι ἐκλείσθησαν εὐθύς, καὶ ἔμεινε μόνος νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον ὅλης τῆς πόλεως.

ΛΑΡΤ. Ὦ γενναῖε φίλε! Καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀναισθήτου ξίφους ἦσο ἀκαμπτότερος, ἔμεινες δ' ἀκλόνητος ἐνῷ ἐκεῖνο ἐκάμπτετο.[2] Σὲ κατέλιπον ὦ Μάρκιε. 'Αδάμας ἔχων τὸ μέγεθος τοῦ σώματός σου, θὰ ἦτο κόσμημα ἧττον σοῦ πολύτιμον. Ἦσο στρατιώτης ὡς ἤθελεν ὁ Κάτων, ὄχι μόνον ἄγριος καὶ φοβερὸς εἰς τοὺς πολέμους, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ φοβεροῦ σου βλέμματος, τοιοῦτον εἰς τοὺς ἐχθροὺς φόβον ἐμβάλλων, ὡς ἐὰν ὁ κόσμος ὅλος ἔτρεμε πυρέσσων.[3]

(Εἰσέρχεται πάλιν ὁ Μάρκιος αἱματόφυρτος, διωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ).

Α' ΣΤΡΑΤ. Νά τον, στρατηγέ.

ΛΑΡΤ. Ὦ, ὁ Μάρκιος!
'Εμπρός, ἢ νὰ τὸν σώσωμεν, ἢ ν' ἀπολεσθῶμεν μετ' αὐτοῦ.

(Μάχονται, καὶ εἰσέρχονται πάντες εἰς τὴν πόλιν).

1 'Αθροιζομένων δὲ πολλῶν καὶ συνισταμένων περὶ αὐτὸν ἀπεχώρουν οἱ πολέμιοι δείσαντες. 'Ο δ' οὐκ ἠγάπησεν, ἀλλ' ἐπηκολούθει καὶ συνήλαυνεν ἤδη προτροπάδην φεύγοντας ἄχρι πυλῶν. 'Εκεῖ δ' ὁρῶν ἀποτρεπομένους τοῦ διώκειν τοὺς 'Ρωμαίους, πολλῶν μὲν ἀπὸ τοῦ τείχους βελῶν προσφερομένων, τὸ δὲ συνεισπεσεῖν τοῖς φεύγουσιν εἰς πόλιν ἀνδρῶν πολεμικῶν γέμουσαν ἐν τοῖς ὅπλοις ὄντων οὐδενὸς εἰς νοῦν ἐμβαλέσθαι τολμῶντος, ὅμως ἐπιστὰς παρεκάλει καὶ παρεθάρρυνεν, ἀνεῴχθαι βοῶν ὑπὸ τῆς τύχης τοῖς διώκουσι μᾶλλον ἢ τοῖς φεύγουσι τὴν πόλιν (Πλ. Γάϊος Μάρκιος σελ. 425).

2 Who sensibly outdares his sensless, sword. Σὺ ὁ αἰσθανόμενος, ὁ πάσχων, περιφρονεῖς τὸν κίνδυνον τόσον, ὅσον καὶ τὸ ἀναίσθητον ξίφος. 'Ενταῦθα τὸ ἐπίρρημα sensibly, λέγει ὁ Wright, τίθεται ἀντὶ ἐπιθέτου, ὡς παρὰ τῷ 'Ιουλίῳ Καίσαρι And things unluckily charge my fancy.

3 Καὶ γὰρ ἦν ὥσπερ ἠξίου τὸν στρατιώτην ὁ Κάτων, οὐ χειρὶ καὶ πληγῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τόνῳ φωνῆς καὶ ὄψει προσώπου φοβερὸς ἐντυχεῖν πολεμίῳ καὶ δυσυπόστατος. (Γ. Μ. σελ. 424. 'Αναχρονισμὸς ἐκ τῶν συνήθων παρὰ Σαίξπηρ).

ΣΚΗΝΗ Ε'

Ἐν Κοριόλοις. — Ὁδός.

(Εἰσέρχονται Ῥωμαῖοι, κρατοῦντες λάφυρα).

Α' ΡΩΜ. Αὐτὸ ἐδῶ θὰ τὸ πάρω μαζί μου εἰς τὴν Ρώμην.

Β' ΡΩΜ. Κ' ἐγὼ τοῦτο.

Γ' ΡΩΜ. Ἀνάθεμά το, τὸ πῆρα γιὰ ἀσῆμι. (Ὁ κρότος τῆς μάχης ἀκούεται μακράν. Εἰσέρχονται ὁ ΜΑΡΚΙΟΣ καὶ ὁ ΤΙΤΟΣ ΛΑΡΚΙΟΣ συνοδευόμενοι ὑπὸ σαλπιγκτοῦ).

ΜΑΡΚ. Ἰδέτε τοὺς ταραχοποιοὺς τούτους, οἵτινες ἀποδίδουσιν εἰς τὸν χρόνον τὴν ἀξίαν ἐφθαρμένης δραχμῆς! Τὰ χαμερπῆ ταῦτα ἀνδράποδα, πρὶν ἢ τελειώσῃ ἡ μάχη, συλλέγουσι προσκέφαλα, μολύβδινα κοχλιάρια, σίδηρα εὐτελῆ, καὶ χιτῶνας τοὺς ὁποίους καὶ αὐτὸς ὁ δήμιος θὰ ἔθαπτε μὲ τοὺς φέροντας αὐτά. Ἂς πᾶν στὸ διάβολο! Ἀκούσατε τὴν βοὴν τοῦ στρατηγοῦ ἡμῶν! Ἐμπρός, πρὸς αὐτόν! Ἐκεῖ εἶνε ὁ Ἀμφίδιος, αὐτὸ τὸ μῖσος τῆς ψυχῆς μου, διατρυπῶν τοὺς ἡμετέρους. Ὅθεν, ἀνδρεῖε Τῖτε, λάβε ἀρκοῦντα ἀριθμὸν πρὸς φύλαξιν τῆς πόλεως, ἐγὼ δὲ μετὰ τῶν ἐχόντων τὸ θάρρος, θὰ σπεύσω εἰς βοήθειαν τοῦ Κομινίου.

ΛΑΡΚ. Εἶσαι αἱματόφυρτος, ὦ θαυμάσιε ἄνερ· ὁ ἀγὼν ὃν ἠγωνίσθης ὑπῆρξεν ὑπέρμετρος, ὥστε δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναλάβῃς καὶ πάλιν τὴν μάχην.

ΜΑΡΚ. Ἂς λείψουν οἱ ἔπαινοι φίλε· ὁ ἀγὼν μόλις μὲ ἐθέρμανε· χαῖρε· τὸ αἷμα τὸ ὁποῖον ῥέει ἀπ' ἐμοῦ, μὲ ὠφελεῖ μᾶλλον ἀντὶ νὰ μὲ βλάπτῃ. Οὕτω πως θὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιον τοῦ Ἀμφιδίου διὰ ν' ἀγωνισθῶ ἐναντίον αὐτοῦ.

ΛΑΡΓ. Εἴθε ἡ ἐρασμία θεὰ Τύχη νὰ σὲ περιβάλῃ διὰ τῆς εὐμενείας της, εἴθε ἡ μαγική της δύναμις ν' ἀποτρέψῃ τὰ ξίφη τῶν ἐχθρῶν σου! Ἔστω ἀκόλουθός σου ἡ εὐδαιμονία, ἀνδρεῖε πολεμιστά!

ΜΑΡΚ. Εἴθε νὰ ἐπιδείξῃ καὶ πρὸς σὲ τὴν εὐμένειαν ἐκείνην, ἣν ἐπιδεικνύει εἰς τοὺς τὰ μάλιστα ὑπ' αὐτῆς εὐνοουμένους! Χαῖρε. (Ἐξέρχεται).

ΛΑΡΚ. Ἀθάνατε Μάρκιε! Ὕπαγε νὰ σαλπίσῃς εἰς τὴν ἀγοράν· κάλεσον ἐκεῖ *πάντας τοὺς ἄρχοντας* τῆς πόλεως, ὅπως γνωστοποιήσωμεν αὐτοῖς τοὺς σκοποὺς ἡμῶν. Ἐμπρὸς (ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'

Παρὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κομινίου.

Εἰσέρχεται ὁ ΚΟΜΙΝΙΟΣ ὀπισθοχωρῶν πως μετὰ στρατιωτῶν

ΚΟΜΙΝ. Λάβετε ἀναψυχήν, φίλοι μου· ἐπολεμήσατε καλῶς, προσηνέχθη-

μεν ὡς Ρωμαῖοι, οὔτε ἀπερισκέπτως ἀνθιστάμενοι, οὔτε δειλῶς ὑποχωροῦντες. Ἔστε βέβαιοι, φίλοι, ὅτι θὰ προσβληθῶμεν καὶ πάλιν. Καθ' ἣν ὥραν ἐπολεμοῦμεν, ἡ αὔρα ἔφερε πρὸς ἡμᾶς ἐκ διαλειμμάτων τὰς πολεμικὰς κραυγὰς τῶν φίλων ἡμῶν. Χορηγήσατε αὐτοῖς, ὦ θεοὶ τῆς Ρώμης, τὴν νίκην ἐκίνην ἣν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εὐχόμεθα, ἵνα ἀμφότεροι οἱ στρατοὶ ἑνωθέντες, σᾶς ἀποδώσωσι μὲ περιχαρῆ πρόσωπα τὸν φόρον τῆς ἑαυτῶν εὐγνωμοσύνης. (Εἰσέρχεται ΑΓΓΕΛΟΣ).

Τί νέα ;

ΑΓΓΕΛ. Οἱ πολῖται τῶν Κοριόλων ἐξῆλθον τῆς πόλεως καὶ συνεπλάκησαν μετὰ τοῦ Λαρκίου καὶ Μαρκίου· εἶδον τοὺς ἡμετέρους διωχθέντας μέχρι τῶν χαρακωμάτων αὐτῶν, καὶ τότε ἀνεχώρησα.[1]

ΚΟΜΙΝ. Καίτοι λέγεις ἀληθῆ, οὐχ ἧττον φρονῶ ὅτι δὲν ἔχεις δίκαιον. Πόσος χρόνος παρῆλθεν ἔκτοτε;

ΑΓΓΕΛ. Μία περίπου ὥρα στρατηγέ.

ΚΟΜΙΝ. Ἡ ἀπόστασις ἐκεῖθεν δὲν εἶνε ἑνὸς μιλίου· πρὸ μικροῦ ἔτι ἠκούομεν τὰ τύμπανά των· πῶς κατώρθωσες νὰ δαπανήσῃς μίαν ὥραν διὰ νὰ διατρέξῃς ἓν μίλιον ὅπως φέρῃς τόσον ἀργὰ τὴν ἀγγελίαν ;

ΑΓΓΕΛ. Καταδιωχθεὶς ὑπὸ κατασκόπων Οὐολούσκων, ἠναγκάσθην νὰ λοξοδρομήσω τρία ἢ τέσσαρα μίλια, ἄλλως ἤθελον, στρατηγέ, φέρει τὴν ἀγγελίαν πρὸ ἡμισείας ὥρας.

ΚΟΜΙΝ. Τίς οὗτος ὅστις φαίνεται ἐκδεδαρμένος ; Ὦ θεοί ! Ὁμοιάζει μὲ τὸν Μάρκιον· καὶ ἄλλοτε τὸν εἶδον ἐν τοιαύτῃ καταστάσει.

ΜΑΡΚ. (ἔσωθεν). Ἔρχομαι ἀργά ;

ΚΟΜΙΝ. Καθὼς ὁ ποιμὴν διακρίνει καλλίτερον τὸν κρότον τῆς βροντῆς ἀπὸ τὸ τύμπανον, οὕτω καὶ ἐγὼ τὴν φωνὴν τοῦ Μαρκίου ἀπὸ τὴν τῶν κοινοτέρων ἀνθρώπων. (Εἰσέρχεται ὁ ΜΑΡΚΙΟΣ).

ΜΑΡΚ. Ἔρχομαι ἀργά ;

ΚΑΜΙΝ. Ναί, ἂν τὸ περιρρέον σε αἷμα εἶνε ἰδικόν σου, καὶ ὄχι ἐχθρικόν.

ΜΑΡΚ. Ὢ ἄφες με νὰ σὲ ἐναγκαλισθῶ μὲ βραχίονας οἱ ὁποῖοι εἶνε τόσον ἰσχυροὶ ὅσον ἦσαν κατὰ ἡμέρας τῆς μνηστείας μου, καὶ μὲ καρδίαν τόσον εὔθυμον, ὅσον ἦτο κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου μου, καθ' ἣν ἐφεγγοβόλουν αἱ δᾷδες τοῦ ὑμεναίου !

ΚΟΜΙΝ. Ἀγλάϊσμα τῶν πολεμιστῶν, πῶς ἔχει ὁ Τίτος Λάρκιος ;

ΜΑΡΚ. Ἐνασχολεῖται ἐκδίδων ψηφίσματα, καὶ ἄλλους μὲν καταδικάζει εἰς θάνατον, ἄλλους δὲ εἰς ἐξορίαν· καὶ τοῦτον μὲν ἀπελευθερόνει, ἐκεῖνον δὲ ἐλεεῖ, ἕτερον δὲ ἀπειλεῖ. Ἐν ὀνόματι τῆς Ρώμης κατέχει τὰ Κορίολα, ὡς κύνα δεδεμένον, ἀπολυόμενον κατὰ θέλησιν τοῦ κρατοῦντος.

ΚΟΜΙΝ. Ποῦ εἶνε ὁ οὐτιδανὸς ἐκεῖνος, ὅστις μὲ εἶπεν ὅτι σᾶς εἶχον

1 Καταφρονήσαντες οἱ Κοριολανοὶ τῶν παρόντων ἐπεξῆλθον, καὶ προσμαχόμενοι τὸ πρῶτον ἐκράτουν καὶ κατεδίωκον εἰς τὸν χάρακα τοὺς Ρωμαίους. (Πλ. Γάϊος Μάρκιος).

διώξει μέχρι τῶν χαρακωμάτων σας. Ποῦ εἶνε; Κάλεσέ τον ἐδῶ.

ΜΑΡΚ. Ἄφες τον. Εἶπε τὴν ἀλήθειαν· ἂν δὲν ἦσαν οἱ εὐπατρίδαι, ὁ ὄχλος, — νὰ πάῃ στὸ διάβολο, καὶ θέλει καὶ δημάρχους! — Οὐδέποτε ποντικὸς ἔφυγε τὴν θέαν γαλῆς μετὰ τοσούτου τρόμου, μεθ' ὅσου οὗτος ἔφυγεν ἀνθρώπους οὐτιδανούς, χειροτέρους καὶ αὐτοῦ ἀκόμη.

ΚΟΜΙΝ. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ ἐνικήσατε;

ΜΑΡΚ. Εἶνε κατάλληλος ἡ στιγμὴ διὰ τοιαύτην διήγησιν; Δὲν τὸ πιστεύω. Ποῦ εἶνε ὁ ἐχθρός; Εἶσθε κύριοι τοῦ πεδίου; Ἂν ὄχι, διατί ἐπαύσατε πρὶν ἢ κυριεύσητε αὐτό;

ΚΟΜΙΝ. Ἡ μάχη ἀπέβαινε καθ' ἡμῶν, Μάρκιε, καὶ ὠπισθοχωρήσαμεν διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦ σκοποῦ μας.

ΜΑΡΚ. Πῶς εἶνε παρατεταγμένος ὁ στρατός; Γνωρίζεις ποῦ ἐτάχθη τὸ μαχιμώτατον τοῦ στρατοῦ;[1]

ΚΟΜΙΝ. Καθόσον δύναμαι νὰ κρίνω, Μάρκιε, πρόμαχοι εἶνε οἱ Ἀντιᾶται οἱ μαχιμώτατοι πάντων· διοικοῦνται δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀμφιδίου ἐφ' οὗ στηρίζουσι πάσας αὐτῶν τὰς ἐλπίδας.

ΜΑΡΚ. Σὲ ἐξορκίζω ἐν ὀνόματι τῶν μαχῶν, ἃς συνεκροτήσαμεν, τοῦ αἵματος τὸ ὁποῖον ἐχύσαμεν, καὶ τῶν ὅρκων τῆς φιλίας, οἱ ὁποῖοι μᾶς συνδέουσι, νὰ μὲ τάξῃς αὐθωρεὶ κατὰ τοῦ Ἀμφιδίου καὶ τῶν Ἀντιατῶν. Μὴ χάσωμεν οὔτε στιγμήν, ἀλλὰ μὲ ὑψωμένα ξίφη καὶ προτεταγμένας λόγχας ἐπιτεθῶμεν πάραυτα κατ' αὐτῶν.

ΚΟΜΙΝ. Μολονότι θὰ ἐπεθύμουν νὰ ὁδηγηθῇς εἰς ἀναπαυτικὸν λουτρὸν καὶ βάλσαμον νὰ ἐπιχυθῇ ἐπὶ τῶν πληγῶν σου, ὅμως δὲν τολμῶ νὰ ἀρνηθῶ τὴν αἴτησίν σου. Ἔκλεξον ὅσους νομίζεις ὅτι δύνανται νὰ συνδράμωσι λυσιτελέστερον τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην.

ΜΑΡΚ. Τοιοῦτοι εἶνε οἱ προθυμότεροι πρὸς τοῦτο. Ἂν ὑπάρχωσιν ἐνταῦθα τοιοῦτοι, καὶ θὰ ἦτο ἁμάρτημα ν' ἀμφιβάλλῃ τις, ὅσοι εὐαρεστοῦνται ἐκ τῆς θέας τοῦ καλύπτοντός με αἵματος, ὅσοι φροντίζουσι πλειότερον περὶ τῆς δόξης ἢ τοῦ σώματος αὐτῶν, ὅσοι προτιμῶσιν ἔνδοξον θάνατον ζωῆς ἀτίμου, ὅσοι ἀγαπῶσι τὴν πατρίδα περισσότερον ἑαυτῶν, ἃς ἐγείρωσι τὴν χεῖρα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ φρονήματός των, καὶ ἃς ἀκολουθήσωσι τὸν Μάρκιον. (*Κραυγάζουσι πάντες καὶ κινοῦσι τὰ ξίφη, σηκόνουσι τὸν Μάρκιον εἰς τοὺς βραχίονάς των καὶ ἀναρρίπτουσι τοὺς πίλους*).

Ἔ ἀφήσατέ με! Σπαθὶ θέλετε νὰ μὲ κάμετε! Ἂν αἱ διαδηλώσεις

1 Ὁ δὲ Μάρκιος ἠρώτησε τὸν Κομίνιον πῶς διακεκόσμηται τὰ τῶν πολεμίων ὅπλα, καὶ ποῦ τέτακται τὸ μαχιμώτατον. Ἐκείνου δὲ φήσαντος οἴεσθαι τὰς κατὰ μέτωπον σπείρας Ἀντιατῶν εἶναι πολεμικωτάτων καὶ μηδενὶ φρονήματος ὑφιεμένων. Ἀξιῶ σε τοίνυν ὁ Μάρκιος ἔφη καὶ αἰτοῦμαι κατὰ τούτους τάξον ἡμᾶς τοὺς ἄνδρας. Ἔδωκεν οὖν ὁ ὕπατος, θαυμάσας αὐτοῦ τὸ πρόθυμον.

(Πλ. Γάϊος Μάρκιος σελ. 426).

αὗται δὲν εἶνε μόνον ἐξωτερικαί, τίς ἐξ ὑμῶν δὲν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τέσσαρας Οὐολούσκους; Δύνασθε πάντες νὰ ἀγωνισθῆτε κατὰ τοῦ μεγάλου Ἀμφιδίου. Μολονότι σᾶς εὐχαριστῶ πάντας, ὅμως θὰ ἐκλέξω ὀλίγους τινὰς ἐξ ὑμῶν· οἱ λοιποὶ θὰ πολεμήσωσιν εἰς ἄλλην μάχην ὅταν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ. Ἐμπρός, σᾶς παρακαλῶ· τέσσαρες ἄνδρες ἂς ἐκλέξωσι τοὺς πρὸς μάχην προθυμοτάτους.[1]

ΚΟΜΙΝ. Ἐμπρὸς σύντροφοί μου· ἀποδείξατε ὅτι ἡ προθυμία σας δὲν ἦτο κενὴ μεγαλαυχία. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Η'

Αἱ πύλαι τῶν Κοριόλων.

Ὁ Τίτος Λάρκιος, ἀφεὶς φρουρὰν εἰς τὰ Κορίολα, μεταβαίνει, συνοδευόμενος ὑπὸ τυμπανιστοῦ καὶ σαλπιγκτοῦ εἰς συνάντησιν τοῦ Κομινίου καὶ Γαΐου Μαρκίου, ἐμφανίζεται δὲ μετά τινος ὑπασπιστοῦ, στρατιωτῶν, καὶ ἑνὸς ὁδηγοῦ.

ΛΑΡΚ. Φρουρήσατε καλῶς τὰς πύλας. Ἐκτελέσατε τὰ καθήκοντά σας ὅπως διέγραψα αὐτά. Ἂν σᾶς μηνύσω, στείλατε ταχέως εἰς βοήθειαν ἡμῶν τοὺς ἑκατοντάρχους· οἱ λοιποὶ θὰ μείνωσιν ὅπως ἀντιστῶσιν ἐπί τινα χρόνον· ἂν ἡττηθῶμεν, δὲν δυνάμεθα οὐδὲ τὴν πόλιν νὰ κρατήσωμεν τότε. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Θ'

Στρατόπεδον.

(Κραυγαὶ πολεμικαί. Εἰσέρχονται ἐξ ἀντιθέτων μερῶν ὁ ΜΑΡΚΙΟΣ καὶ ὁ ΑΜΦΙΔΙΟΣ).

ΜΑΡΚ. Πρός σε μόνον θέλω νὰ ἀγωνισθῶ, διότι σὲ μισῶ περισσότερον παρὰ ἕνα ἐπίορκον.

ΑΜΦΙΔ. Μισοῦμεν ἀλλήλους. Δὲν ἔχει ἡ Ἀφρικὴ ὄφιν τὸν ὁποῖον νὰ

1 And four shall quickly draw out my command, which men are best inclined. Ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς ὁ Wright. «Ἐθεωρήθη ἐν γένει ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο εἶνε »ἐφθαρμένον, καὶ πολλαὶ ἐγένοντο ἀπόπειραι πρὸς διόρθωσιν αὐτοῦ. Ἀλλ' εἶνε ἆρά γε βέβαιον »ὅτι εἶνε ἐφθαρμένον; Ὁ Κοριολανὸς παραγγέλλει εἰς τέσσαρας ἀξιωματικοὺς νὰ ἐκλέξωσι »τοὺς ἄνδρας οἵτινες θὰ συνεκστρατεύσωσι μετ' αὐτοῦ. Διατί τέσσαρας; Εἰς τὴν ἐρώτησιν »ταύτην ἡ μόνη ἀπόκρισις εἶνε διατί ὄχι; Τοῦ ἀριθμοῦ τέσσαρα ποιεῖται καὶ ἀλλαχοῦ χρῆσιν »ὁ Σαίξπηρ πρὸς ἔκφρασιν ἀορίστου τινὸς ἀριθμοῦ, ὡς ἐν Ἄμλετ». Μάθε ὅτι ἐνίοτε περιπατεῖ τέσσαρας ὥρας ἐδῶ εἰς τὸν ἀντιθάλαμον. Δέκα διαφόρους διορθώσεις ἀπαριθμεῖ ὁ εἰρημένος ἐκδότης προταθείσας ὑπὸ τῶν σχολιαστῶν τοῦ ποιητοῦ ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου, ἐκτὸς τῆς τοῦ Johnson ὅστις μετέβαλεν αὐτό, οὕτω «And fear shall quickly draw out of my command »which men are least inclined». Καὶ ὁ φόβος ὅστις παρορμᾷ εἰς λιποταξίαν, θ' ἀποδιώξῃ ταχέως ἐκ τοῦ στρατοῦ μου πάντας τοὺς ἀνάνδρους.

βδελύσσωμαι πλειότερον τῆς *μυσαρᾶς σου δόξης. Στήριξον τὸν πόδα.*

ΜΑΡΚ. Ἂς ἀποθάνῃ δοῦλος τοῦ ἑτέρου, ὅστις ὑποχωρήσῃ πρῶτος, καὶ ἂς τιμωρηθῇ ὑπὸ τῶν θεῶν μετὰ θάνατον.

ΑΜΦΙΔ. Ἂν φύγω, Μάρκιε, δίωξόν με ὡς λαγωόν.

ΜΑΡΚ. Πρὸ τριῶν μόλις ὡρῶν, Τύλλε, ἠγωνιζόμην μόνον ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεώς σας, καὶ ἔπραττον ἐλευθέρως ὅ,τι μοὶ ὑπηγόρευον αἱ ὁρμαὶ τῆς ψυχῆς μου· τὸ αἷμα μὲ τὸ ὁποῖον μὲ βλέπεις περιβεβλημένον δὲν εἶνε ἰδικόν μου· διὰ νὰ ἐκδικηθῇς, ἔντεινον ὅσον δύνασαι τὰς δυνάμεις σου.

ΑΜΦΙΔ. Καὶ ὁ Ἕκτωρ ἂν ἦτο, τὸ καύχημα τῶν προγόνων ἐφ' οἷς καυχᾶσθε, δὲν θὰ μοῦ ἐκφύγῃς τώρα. (Μάχονται. Οὐολοῦσκοι τινὲς μεταβαίνουσιν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀμφιδίου. Ὁ Μάρκιος πολεμᾷ καὶ πάντες διώκονται ἀσθμαίνοντες).

Πολυπράγμονες, καὶ ὄχι ἀνδρεῖοι, μὲ κατησχύνατε διὰ τῆς κατηραμένης βοηθείας σας. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Γ'

Τὸ ρωμαϊκὸν στρατόπεδον.

ΚΟΜΙΝ. Ἂν σοι διηγούμην τὰ ἔργα ὅσα ἔπραξας κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, δὲν θὰ ἐπίστευες καὶ σὺ τὰ κατορθώματά σου· ταῦτα ὅμως θὰ ἀναγγείλω ἐκεῖ ὅπου οἱ συγκλητικοὶ τῆς Ῥώμης θὰ συγκεράσωσι δάκρυα καὶ χαράν, ὅπου οἱ μεγάλοι Πατρίκιοι ἀκούοντες αὐτὰ μετὰ προσοχῆς, θὰ μείνωσιν ἔκπληκτοι καὶ θὰ θαυμάσωσιν, ὅπου αἱ δέσποιναι, ἔντρομοι μέν, ἀλλὰ καὶ ἡδέως φρικιῶσαι, θ' ἀκούσωσιν αὐτὰ μετὰ πλειοτέρου πάντοτε πόθου· ὅπου οἱ ἀμβλυωποῦντες δήμαρχοι, οἱ μετὰ τοῦ ῥυπαροῦ ὄχλου μισοῦντες τὸ κλέος σου, θ' ἀναφωνήσωσιν ἀκουσίως. «Τοῖς θεοῖς ἀποδίδομεν »χάριτας, ὅτι ἡ Ῥώμη ἡμῶν ἔχει τοιοῦτον πολεμιστήν». Καὶ ὅμως τὸ ἔργον σου εἶνε τρόπον τινὰ ἐπιδόρπιον τῆς σημερινῆς εὐωχίας, ἀφ' οὗ ἐδείπνησες κατὰ κόρον.[1] (Εἰσέρχεται ὁ ΤΙΤΟΣ ΛΑΡΚΙΟΣ φέρων τὸν στρατὸν ἐκ τῆς καταδιώξεως τοῦ ἐχθροῦ).

ΛΑΡΚ. Στρατηγέ, ἰδοὺ ὁ θυμοειδὴς ἵππος, ἡμεῖς εἴμεθα μόνον ἐφίππιον. Ἔπρεπε νὰ τὸν ἔβλεπες . . . .

ΜΑΡΚ. Ἀρκεῖ σὲ παρακαλῶ· καὶ αὐτὴ ἡ μήτηρ μου, ἥτις ἔχει τὸ προνόμιον τοῦ ἐπαινεῖν τὸ τέκνον της, μὲ λυπεῖ ὅταν μὲ ἐπαινῇ. Ἔπραξα ὅ,τι ἐπράξατε καὶ σεῖς, ἤτοι ὅ,τι ἠδυνήθην. Τὸ παρορμῆσαν ὑμᾶς αἴτιον, παρώρμησε καὶ ἐμέ, τοῦτ' ἔστιν ἡ πατρίς. Ὅστις ἐπετέλεσε τὴν ἀγαθήν του προαίρεσιν, ἔπραξε πλείονα ἐμοῦ.

1 Hes comest thou to a morel of this feast having fully dined before. Τεμάχιον μόνον ἐκ τῆς σημερινῆς εὐωχίας ἔλαβες, ἔχων ἤδη δειπνήσει κατὰ κόρον. Ὁ Κομίνιος φαίνεται ἐννοεῖ ὅτι τόσον ὀλίγον προσέθηκεν εἰς τὴν φήμην τοῦ Μαρκίου τὸ σημερινόν του κατόρθωμα, ὥστε ὁμοιάζει πρὸς ἐκεῖνον ὅστις ἔχων ἤδη δειπνήσει κατὰ κόρον, λαμβάνει τεμάχιον μόνον ἐκ τῆς εὐωχίας.

ΚΟΜΙΝ. Δὲν θὰ κρύψῃς ἐν σεαυτῷ ὡς ἐν τάφῳ τὴν ἀξίαν σου. Πρέπει νὰ μάθῃ ἡ Ρώμη τὴν ἀξίαν τῶν τέκνων της. Θὰ ἦτο ἀπόκρυψις χείρων κλοπῆς, οὐχὶ κατωτέρα προδοσίας, τὸ νὰ κρύψωμεν τὰ κατορθώματά σου, καὶ νὰ παρασιωπήσωμεν ἐκεῖνο, ὅπερ, καὶ τῶν ὑψίστων ἐπαίνων ἂν ἀξιωθῇ, δὲν ἐπαινεῖται ἀρκούντως. Ὅθεν σὲ παρακαλῶ — διὰ νὰ ἀναφέρω ἁπλῶς τὸ ὄνομά σου, καὶ ὄχι νὰ ἀνταμείψω τὰς πράξεις σου—ἄφες νὰ ὁμιλήσω ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ ἡμῶν.

ΜΑΡΚ. Ἐπὶ τοῦ σώματός μου φέρω πληγὰς αἵτινες μοὶ προξενοῦσι πόνον ὅταν ἀκούωσι νὰ γίνηται λόγος περὶ αὐτῶν.

ΚΟΜΙΝ. Ἀλλ' ἂν δὲν ἐγίνετο λόγος περὶ αὐτῶν θὰ ἐφλογίζοντο ὑπὸ τῆς ἀγνωμοσύνης, καὶ θὰ καθίσταντο θανατηφόροι. Ἐκ τῶν πολλῶν καὶ καλῶν ἵππων οὓς ἐκυριεύσαμεν, ἐξ ὅλων τῶν ἐν τῷ πεδίῳ καὶ τῇ πόλει συλλεγέντων θησαυρῶν, σοὶ δίδομεν τὸ δέκατον, τοῦτο δὲ νὰ ἐκλεχθῇ ὑπὸ σοῦ, πρὶν γίνῃ ἡ γενικὴ διανομή. [1]

ΜΑΡΚ. Σ' εὐχαριστῶ, στρατηγέ, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ συναινέσω νὰ λάβω μισθὸν διὰ τὸ ξίφος μου. Τὸ ἀρνοῦμαι καὶ ἐπιμένω, ἵνα μετὰ τῶν συμμετασχόντων τῆς μάχης λάβω τὴν εἰς ἐμὲ ἀναλογοῦσαν μοῖραν.

(Παρατεταμένα σαλπίσματα. Πάντες κραυγάζουσιν ὁ Μάρκιος, ὁ Μάρκιος! Ἀναρρίπτουσι τοὺς πίλους καὶ κινοῦσι τὰς λόγχας. Ὁ Κομίνιος καὶ ὁ Λάρκιος ἵστανται ἀσκεπεῖς).

ΜΑΡΚ. Ἄς μὴ ἠχήσωσι ποτὲ πλέον τὰ ὄργανα ταῦτα τὰ ὁποῖα οὕτω πως βεβηλοῦτε. Ὅταν τὰ τύμπανα καὶ αἱ σάλπιγγες μεταβάλλωνται εἰς κόλακας ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, τότε ἂς πληρωθῶσι καὶ ἀνάκτορα καὶ πόλεις ψεύδους καὶ κολακείας. Ὅταν καὶ ὁ χάλυψ μαλακύνεται ὡς ἡ μέταξα τοῦ παρασίτου, ἂς χρησιμεύσῃ αὕτη ὡς θώραξ καὶ εἰς τοὺς πολεμιστάς.[2] Ἀρκεῖ σᾶς λέγω! Διότι δὲν ἀπέπλυνα τὴν αἱματωθεῖσαν ῥῖνά μου, ἢ διότι κατέβαλον οὐτιδανούς τινας, τὴν πρᾶξιν δὲ ταύτην πλεῖστοι ἐκ τῶν ἐδῶ ἀπαρατήρητοι ἔπραξαν, μὲ ὑποδέχεσθε μεθ' ὑπερβολικῶν ἀνευ-

1 Ἔπειτα, πολλῶν χρημάτων καὶ ἵππων γεγονότων αἰχμαλώτων καὶ ἀνθρώπων, ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐξελέσθαι δέκα πάντα πρὸ τοῦ νέμειν τοῖς ἄλλοις. Ἄνευ δ' ἐκείνων ἀριστεῖον αὐτῷ κεκοσμημένον ἵππον ἐδωρήσατο. Τῶν δὲ Ρωμαίων ἐπαινεσάντων, ὁ Μάρκιος προσελθὼν τὸν μὲν ἵππον ἔφη δέχεσθαι καὶ χαίρειν τοῖς ἐπαίνοις τοῦ ἄρχοντος, τὰ δὲ ἄλλα μισθόν, οὐ τιμὴν ἡγούμενος ἐᾶν, καὶ ἀγαπήσειν ὡς εἷς ἕκαστος τὴν νέμησιν. (Πλ. Μαρ. σελ. 427).

2 May these same instruments which you profane, never sound more! When drums and trumpets shall I' the field prove flatterers, let courts and cities be made all of falce-faced soothing! When steel grows soft as the parasites silk, let him be made a coverture for the wars. Τὴν γραφὴν ταύτην παραδέχεται ὁ Aldis W. Wright οὗτινος τὴν ἔκδοσιν ἔχομεν ὑπ' ὄψει. Ἕτερος δὲ γνωστὸς ἐκδότης τοῦ Σαίξπηρ ὁ Knight, καὶ τὴν στίξιν καὶ λέξεις τινὰς τοῦ χωρίου μεταβάλλων ἑρμηνεύει αὐτὸς ὡς ἑξῆς: Ἄς μὴ ἠχήσωσι ποτὲ πλέον τὰ ὄργανα ταῦτα τὰ ὁποῖα βεβηλοῦτε, ὅταν καὶ τύμπανα καὶ σάλπιγγες μεταβάλλωνται εἰς κόλακας ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης! Ὅπου ὁ χάλυψ μαλακύνεται ὡς ἡ μέταξα τοῦ παρασίτου, ἐκεῖ καὶ ἀνάκτορα καὶ πόλεις ἂς πληρωθῶσι (κατοικηθῶσι) ψευδοπροσώπων κολάκων.

φημιῶν, ὡσανεὶ ἐπεθύμουν ν' ἀκούω τὴν ἀσήμαντον πρᾶξίν μου, ἐξογκουμένην μὲ ἐπαίνους καὶ ἀρτυομένην μὲ ψεύδη;

ΚΟΜΙΝ. Εἶσαι ὑπὲρ τὸ δέον μετριόφρων, καὶ μᾶλλον αὐστηρὸς πρὸς τὴν δόξαν σου, ἢ ἀγνώμων πρὸς ἡμᾶς ἐκφράζοντας εἰλικρινῶς τὰ αἰσθήματά μας. Ἀλλ' ἐὰν σὺ ὀργίζεσαι ἐναντίον σεαυτοῦ, θὰ μᾶς ἐπιτρέψῃς νὰ σὲ δέσωμεν, ὅπως πάντα ἄνθρωπον ὅστις βλάπτει αὐτὸς ἑαυτόν, καὶ ἔπειτα συζητοῦμεν ἀσφαλῶς μετὰ σοῦ. Ὅθεν ὁμοῦ μεθ' ἡμῶν, ἂς μάθῃ ἅπασα ἡ οἰκουμένη ὅτι, τῷ Γαΐῳ Μαρκίῳ ἀνήκει τὸ κλέος τοῦ πολέμου τούτου· πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου τῷ δίδω τὸν γενναῖον ἵππον μου, γνωστὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, μὲ ὅλον τὸν στολισμόν του· ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης, ἀμείβοντες τὰ πρὸ τῶν Κοριόλων κατορθώματά του, ἀποκαλοῦμεν αὐτὸν ἐπευφημοῦντος σύμπαντος τοῦ στρατοῦ, ΓΑΙΟΝ ΜΑΡΚΙΟΝ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΝ! Φέρε ἐπαξίως τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἐσαεί! (Σαλπίσματα καὶ τυμπανοκρουσίαι).[1]

ΠΑΝΤΕΣ. Γάϊος Μάρκιος Κοριολανός!

ΚΟΡΙΟΛ. Θὰ ὑπάγω νὰ πλυθῶ, καὶ ὅταν τὸ πρόσωπόν μου καθαρισθῇ, θὰ παρατηρήσῃς ἂν ἐρυθριῶ ἢ ὄχι· ὁπωσδήποτε σὲ εὐχαριστῶ. Θὰ ἱππεύσω τὸν θυμοειδῆ ἵππον σου, καθ' ἅπαντα δὲ τὸν χρόνον θὰ προσπαθήσω παντὶ σθένει, νὰ μοὶ ἁρμόζῃ ὡς περικεφαλαία, ἡ λαμπρὰ προσωνυμία ἣν μοὶ ἔδωκας.

ΚΟΜΙΝ. Ἄγωμεν εἰς τὴν σκηνήν μου, ὅπου πρὶν ἢ ἀναπαυθῶμεν θὰ ἀναγγείλωμεν εἰς τὴν Ῥώμην τὴν ἐπιτυχίαν μας. Σύ, Τῖτε, πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃς εἰς τὰ Κορίολα· ἀπόστειλον δὲ ἡμῖν εἰς Ῥώμην τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν κατοίκων ἵνα μετ' αὐτῶν συνομολογήσωμεν συνθήκην πρός τε τὸ ἡμέτερον καὶ τὸ ἰδικόν των συμφέρον.

ΛΑΡΚ. Προθύμως στρατηγέ.

ΚΟΡΙΟΛ. Οἱ θεοὶ ἀρχίζουν νὰ μὲ ἐμπαίζωσι! Ἐγὼ ὁ πρὸ μικροῦ ἀρνηθεὶς ἡγεμονικὰ δῶρα ἀναγκάζομαι νῦν νὰ ἀπαιτήσω παρὰ τοῦ στρατηγοῦ μου.

ΚΟΜΙΝ. Ἡ αἴτησίς σου ἐγκρίνεται. Τί θέλεις;

ΚΟΡΙΟΛ. Ἐν Κοριόλοις κατέλυσα πολλάκις εἰς τὸν οἶκον πτωχοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐφέρετο πρός με λίαν φιλανθρώπως. Αἰχμαλωτισθείς, ἐπεκαλέσατο τὴν συνδρομήν μου, ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν μου ὁ Ἀμφίδιος, καὶ ἡ ὀργὴ κατέπνιξε τὴν εὐσπλαχνίαν μου· ἐξαιτοῦμαι παρὰ σοῦ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πτωχοῦ μου ξένου.

ΚΟΜΙΝ. Ὢ τῆς καλῆς αἰτήσεως! Καὶ ὁ φονεὺς τοῦ υἱοῦ μου ἂν ἦτο, θὰ ἠλευθεροῦτο αὐθωρεί. Ἀπελευθέρωσον αὐτόν, Τῖτε.

[1] Ἐπεὶ δ' ἐπαύσατο βοῆς καὶ θορύβου τὸ πλῆθος ὑπολαβὼν ὁ Κομίνιος ἀλλ' ἐκείνας μὲν εἶπεν ὦ στρατιῶται τὰς δωρεὰς οὐ δύνασθε βιάζεσθαι τὸν ἄνδρα μηδὲ βουλόμενον λαβεῖν· ἣν δὲ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τούτῳ διδομένην ἀπώσασθαι δῶμεν αὐτῷ καὶ ψηφισώμεθα καλεῖσθαι Κοριολανόν· εἰ μὴ πρὸ ἡμῶν ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦτο δέδωκεν. Ἐκ τούτου τρίτον ἔσχεν ὄνομα τὸν Κοριολανόν. (Πλ. Γ. Μαρ: 42).

ΛΑΡΚ. Πῶς ὀνομάζεται Μάρκιε;

ΚΟΡΙΟΛ. Μὰ τὸν Δία! ἐλησμόνησα. Εἶμαι καταπεπονημένος, ναί, ἐκουράσθη ἡ μνήμη μου. Δὲν ὑπάρχει οἶνος ἐδῶ;

ΚΟΜΙΝ. Ἄγωμεν εἰς τὴν σκηνήν μου. Τὸ αἷμα ξηραίνεται ἐπὶ τοῦ προσώπου σου. Εἶνε καιρὸς νὰ προνοήσωμεν περὶ θεραπείας ἐλθέ. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Κ'

Τὸ στρατόπεδον τῶν Οὐολούσκων.

Σαλπίσματα. Ἐμφανίζεται ὁ ΤΥΛΛΟΣ ΑΜΦΙΔΙΟΣ αἱματόφυρτος, μετὰ δύο ἢ τριῶν στρατιωτῶν.

ΑΜΦΙΔ. Ἡ πόλις ἐκυριεύθη!

Α' ΣΤΡΑΤ. Θὰ ἀποδοθῇ ὑπὸ ὅρους ἐπιεικεῖς.

ΑΜΦΙΔ. Ὑπὸ ὅρους!

Ἐπεθύμουν νὰ ἤμην Ρωμαῖος, διότι, ὢν Οὐολοῦσκος, δὲν δύναμαι νὰ δείξω τί εἶμαι. Ὑπὸ ὅρους! Καὶ ποία δύναται νὰ εἶνε ἡ ἐπιείκεια τῶν ὅρων τῆς συνθήκης ὅταν ὁ ἕτερος τῶν διαμαχομένων παρέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν τοῦ ἑτέρου διάκρισιν; Πεντάκις, Μάρκιε, συνεπλάκην πρὸς σέ, καὶ πεντάκις μὲ ἐνίκησας, καὶ θὰ ἐξηκολούθεις ἴσως πράττων τὸ αὐτό, καὶ ἂν ἀκόμη τόσον συχνὰ ἠρχόμεθα εἰς χεῖρας, ὅσον καὶ τρώγωμεν. Μὰ τὰ στοιχεῖα, ἂν ποτε πάλιν ἀντικρίσω αὐτόν, ἢ θὰ τὸν φονεύσω, ἢ θὰ φονευθῶ· ἡ ἀντιζηλία μου δὲν ἔχει πλέον ὃν εἶχεν ἄλλοτε γενναῖον χαρακτῆρα, διότι ἄλλοτε μὲν ἤθελον νὰ τὸν συντρίψω δι' ὁμοίας δυνάμεως ἤτοι ξίφος πρὸς ξίφος ἀλλὰ εἰς τὸ ἑξῆς θὰ τὸν κτυπήσω ὅπως δυνηθῶ· εἴτε διὰ βίας, εἴτε διὰ δόλου, θὰ τὸν ἀφανίσω.

Α' ΣΤΡΑΤ. Εἶνε σωστὸς διάβολος.

ΑΜΦΙΔ. Καὶ τοῦ διαβόλου ἀκόμη τολμηρότερος, ἀλλ' ὄχι τόσον πονηρός. Τὸ γενναῖον τῆς ψυχῆς μου ἠμαυρώθη ὑπὸ τῆς προσαφθείσης κηλῖδος· ἕνεκα ἐκείνου θὰ ἀπαρνηθῇ ἑαυτήν. Οὔτε ὕπνος, οὔτε ἱερόν, οὔτε ἀσθένεια, οὔτε τὸ ἄοπλον, οὔτε βωμός, οὔτε Καπιτώλιον, οὔτε ἱερέων προσευχαί, οὔτε θυσίας ὧραι, ἅτινα πάντα καταπαύουσι πᾶσαν μανίαν, θὰ δυνηθῶσι, προβάλλοντα τὸ ὑπὸ τῆς συνηθείας καθιερωμένον δικαίωμά των, ν' ἀναχαιτίσωσι τὸ κατὰ τοῦ Μαρκίου μῖσός μου· ὅπου τὸν συναντήσω, καὶ ἐν αὐτῷ ἀκόμη τῷ οἴκῳ μου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ ἐκεῖ ἀκόμη, παρὰ τοὺς νόμους τῆς ξενίας, θὰ ἐμπήξω τὰς ἀγρίας χεῖρας μου εἰς τὴν καρδίαν του. Ὕπαγε εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃς ὑπὸ πόσων φυλάσσεται, καὶ τίνες εἶνε οἱ μέλλοντες νὰ σταλῶσιν εἰς Ρώμην ὡς ὅμηροι.

Β' ΣΤΡΑΤ. Δὲν θὰ ἔλθῃς στρατηγέ;

ΑΜΦΙΔ. Μὲ περιμένουσιν εἰς τὸ δάσος τῶν κυπαρίσσων· ἐλθὲ ἐκεῖσε, —πρὸς μεσημβρίαν τῶν μόλων τῆς πόλεως— καὶ ἄγγειλόν μοι πῶς βαίνουσι τὰ πράγματα, ἵνα κατὰ ταῦτα κανονίσω καὶ ἐγὼ τὴν πορείαν μου.

Α' ΣΤΡΑΤ. Εἰς τὰς διαταγάς σου, στρατηγέ. (Ἐξέρχονται).

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΣΚΗΝΗ Α'

Ῥώμη. — Δημόσιος πλατεῖα.

(Εἰσέρχεται ὁ ΜΕΝΗΝΙΟΣ μετὰ τῶν δημάρχων ΣΙΚΙΝΙΟΥ καὶ ΒΡΟΥΤΟΥ)

ΜΕΝΗΝ. Ὁ οἰνοσκόπος μοὶ λέγει ὅτι θὰ λάβωμεν ἀγγελίας ταύτην τὴν ἑσπέραν.

ΒΡΟΥΤ. Ἀγαθὰς ἢ κακάς;

ΜΕΝΗΝ. Ὄχι κατὰ τὰς εὐχὰς τοῦ λαοῦ, διότι δὲν ἀγαποῦν τὸν Μάρκιον.

ΣΙΚΙΝ. Ἡ φύσις διδάσκει τὰ ζῶα νὰ γνωρίζωσι τοὺς φίλους των.

ΜΕΝΗΝ. Ποῖον σὲ παρακαλῶ ἀγαπᾷ ὁ λύκος;

ΣΙΚΙΝ. Τὸ ἀρνίον.

ΜΕΝΗΝ. Ναί, διὰ νὰ τὸ καταβροχθίσῃ, ὡς θὰ κατεβρόχθιζε τὸν εὐγενῆ Μάρκιον ὁ πεινασμένος ὄχλος.

ΒΡΟΥΤ. Εἶνε πράγματι ἀρνίον, βελάζον ὡς ἄρκτος.

ΜΕΝΗΝ. Εἶνε πράγματι ἄρκτος ζῶσα ὡς ἀρνίον. Σεῖς εἶσθε γέροντες καὶ οἱ δύο· εἴπετέ μοι κάτι τι τὸ ὁποῖον θὰ σᾶς ἐρωτήσω.

ΑΜΦΟΤΕΡΟΙ. Ἀσμένως.

ΜΕΝΗΝ. Ποία ἡ ἔλλειψις τοῦ Μαρκίου τὴν ὁποίαν σεῖς νὰ μὴν ἔχετε καὶ μὲ τὸ παραπάνω;

ΒΡΟΥΤ. Δὲν ὑπάρχει ἐλάττωμα οὗτινος νὰ στερῆται· εἶνε μεστὸς πάντων.

ΣΙΚΙΝ. Καὶ ὡς τὸ κυριώτατον ἔχει τὴν ἀλαζονείαν.

ΒΡΟΥΤ. Τὰ πάντα δὲ ὑπερβαίνει ἡ κομπορρημοσύνη του.

ΜΕΝΗΝ. Αὐτὸ εἶνε παράδοξον. Γνωρίζετε σεῖς οἱ δύο ποίαν γνώμην ἔχῃ περὶ ὑμῶν ἡ πόλις, θέλω νὰ εἴπω ἡμεῖς οἱ εὐπατρίδαι;

ΑΜΦΟΤΕΡΟΙ. Ἔ! λοιπὸν ποίαν;

ΜΕΝΗΝ. Ἐπειδὴ ὁμιλεῖται περὶ ἀλαζονείας, — δὲν θὰ ὀργισθεῖτε ἂν τὸ εἴπω;

ΑΜΦΟΤΕΡΟΙ. Λέγε, λέγε

ΜΕΝΗΝ. Μοὶ εἶνε ἀδιάφορον, καθότι ἡ ἐλαχίστη ἀφορμὴ σᾶς παροργίζει· ὅθεν δύνασθε νὰ ἀφήσετε ἐλευθέρους τοὺς χαλινοὺς εἰς τὸν ὀργίλον χαρακτῆρά σας, καὶ νὰ θυμώσετε ὅσον θέλετε, ἂν τοὐλάχιστον τοῦτο σᾶς ἀρέσκῃ. Μέμφεσθε τοῦ Μαρκίου ὡς ἀλαζόνος;

ΒΡΟΥΤ. Δὲν εἴμεθα μόνοι ἡμεῖς, κύριε.

ΜΕΝΗΝ. Γνωρίζω ὅτι πολὺ ὀλίγα πράγματα δύνασθε νὰ πράξητε μόνοι· ἂν πολλοὶ ἄλλοι δὲν σᾶς παρεῖχον συνδρομήν, αἱ πράξεις σας θὰ ἦσαν τελείως ἀσήμαντοι· ἡ ἱκανότη σας εἶνε τόσῳ παιδική, ὥστε δὲν δύνασθε νὰ πράξητε πολλὰ ἀφ' ἑαυτῶν. Ὁμιλεῖται περὶ ἀλαζονείας. Ὢ ἐὰν ἠδύνασθε νὰ στρέψητε τὰ βλέματα πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν νώτων σας πήραν, καὶ νὰ θεωρήσητε τὴν χαριτωμένην εἰκόνα σας! Ὤ, ἐὰν ἠδύνασθε νὰ τὸ πράξητε!

ΒΡΟΥΤ. Καὶ τί μὲ τοῦτο;

ΜΕΝΗΝ. Ἠθέλετε τότε ἀνακαλύψει ἓν ζεῦγος ἀναξίων, ἀλαζόνων, βιαίων, ὀξυχόλων ἀρχόντων, (γράφε τρελλῶν) ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐν Ῥώμῃ.

ΣΙΚΙΝ. Καὶ σὺ ἀρκετὰ γνωστὸς εἶσαι, Μενήνιε.

ΜΕΝΗΝ. Εἶμαι γνωστὸς ὡς εὐτράπελος πατρίκιος, ἄνθρωπος ὅστις ἀγαπᾷ ποτήριον θερμοῦ οἴνου, χωρὶς σταγόνος ὕδατος ἐκ τοῦ Τιβέριως· λέγουσιν ὅτι ἔχω κἄπως τὸ ἐλάττωμα νὰ δικαιῶ τὸν πρῶτον ἐγκαλέσαντα, ὅτι ὀργίζομαι διὰ τὴν ἐλαχίστην ἀφορμήν, ὅτι γνωρίζω περισσότερον τὰ ὀπίσθια τῆς νυκτὸς παρὰ τὸ μέτωπον τῆς ἡμέρας· ὅτι λέγω, ὅτι φρονῶ, καὶ ὅτι ἡ κακία μου καταναλίσκεται μόνον εἰς λόγους. Ὅταν συναντῶ δύο πολιτικοὺς ὡς ὑμᾶς—βεβαίως Λυκούργους δὲν δύναμαι νὰ σᾶς ὀνομάσω—ἐὰν τὸ ποτὸν τὸ ὁποῖον μοὶ δίδετε ἐρεθίζῃ ἀηδῶς τὸν λάρυγγά μου, ζαρώνω τὸ πρόσωπον. Δὲν δύναμαι δὲ νὰ εἴπω ὅτι ἡ ἐντιμότης σας ὡμίλησε δῆθεν καλῶς περὶ τίνος πράγματος, ὅταν ἀκούω ὅτι ὁ γαΐδαρος δίδει καὶ παίρνει εἰς τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ὁμιλίας σας [1]· καὶ μολονότι ἀναγκάζομαι νὰ συμφωνῶ μετ' ἐκείνων οἵτινες λέγουσιν ὅτι εἶσθε σεβαστοὶ καὶ σπουδαῖοι ἄνδρες, ὅμως ψεύδονται ἀναιδῶς, ὅσοι ἰσχυρίζονται ὅτι ἔχετε πρόσωπα συμπαθητικά. Ἂν δὲ ταῦτα πάντα βλέπετε ἐν τῷ μικρῷ εἶναί μου, ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι μὲ γνωρίζετε πολὺ καλῶς; Τί κακὸν λοιπὸν δύναται νὰ ἀνακαλύψῃ ἡ τυφλὴ διορατικότης σας ἐν τῷ χαρακτῆρι τούτῳ, ἀφοῦ μὲ γνωρίζεται πολὺ καλά;

ΒΡΟΥΤ. Ἄφες αὐτὰ κατὰ μέρος, σὲ γνωρίζομεν πολὺ καλά.

ΜΕΝΗΝ. Οὔτε ἐμὲ γνωρίζετε, οὔτε τὸν ἑαυτόν σας, οὔτε ἄλλο τι. Ἡ φιλοδοξία σας εἶνε νὰ προσκυνῆσθε καὶ χαρετίζεσθαι ἀπὸ τοὺς μικρὸς ἀνθρώπους· δαπανᾶτε δὲ ἡμίσειαν ὥραν ἀκροώμενοι ἀσήμαντον διαφορὰν μεταξὺ ὀπωροπώλιδος καὶ καπήλου, καὶ πάλιν τότε ἀναβάλλετε εἰς ἄλλην

1 When I find, the ass in compound with the major part of your syllables.

δικάσιμον ἡμέραν ὑπόθεσιν ἀξίαν δύο λεπτῶν. Ἂν δὲ καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἀντίδικοι ἐλθέτουσιν ὑμῖν τὴν ὑπόθεσιν, τύχη νὰ σᾶς πειράξη κολικόπονος, τὰ πρόσωπά σας ἀλλοιοῦνται εἰς εἰδεχθεῖς προσωπίδας, χάνετε πᾶσαν ὑπομονήν, ἐγκαταλείπετε τὴν δίκην ἐν κρισίμῳ σημείῳ, καὶ μᾶλλον περιπεπλεγμένην ἕνεκα τῆς ἀκροάσεώς σας· ἅπας δὲ ὁ ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης σας προκύπτων συμβιβασμός, συνίσταται εἰς τὸ νὰ ὀνομάζητε ἀχρείους ἀμφοτέρους τοὺς διαδίκους. Εἶσθε μὰ τὸ ναὶ ἕνα θαυμάσιον ζευγάρι.

ΒΡΟΥΤ. Ἄφες αὐτά, γνωρίζει κάλλιστα ὁ κόσμος ὅτι εἶσαι καταλληλότερος ὡς γελωτοποιὸς εἰς τὰ συμπόσια, ἢ χρήσιμος βουλευτὴς εἰς τὸ Καπιτώλιον.

ΜΕΝΗΝ. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς μας κατ' ἀνάγκην θὰ γίνωσι σκῶπται ἂν τυχὸν συναντήσωσι πλάσματα τόσῳ γελοῖα ὡς ὑμᾶς. Καὶ [1] τὰ ὀρθότατα ὅσων λέγετε εἶνε τόσον εὐτελῆ, ὥστε δὲν εἶνε ἄξιον τοῦ κόπου νὰ κινῆται δι' αὐτὸν ὁ πώγων σας, αὐτὸς δὲ ὁ πώγων σας εἶνε ἀνάξιος νὰ παραγεμίσῃ προσκεφάλαιον ἐμβαλωματοῦ, ἢ νὰ ἐμβληθῇ εἰς σαμάρι γαϊδάρου. Καὶ ὅμως τολμᾶτε νὰ λέγητε ὅτι ὁ Μάρκιος εἶνε ἀλαζών, ὅστις ὅσον εὐτελῶς καὶ ἂν ἐκτιμηθῇ, ἰσοδυναμεῖ πρὸς πάντας συλλήβδην τοὺς ἀπὸ Δευκαλίωνος προγόνους σας, καὶ ἴσως οἱ ἄριστοι ἐξ ἐκείνων ἦσαν δήμιοι ἐκ διαδοχῆς. Καλὴ νύκτα εὐγενέστατοι. Περαιτέρω συνδιάλεξις πρὸς ὑμᾶς τοὺς βουκόλους τοῦ κτηνώδους ὄχλου, θὰ ἐμόλυνε τὸν ἐγκέφαλόν μου. Λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ σᾶς ἀποχαιρετίσω. (ὁ ΒΡΟΥΤΟΣ καὶ ΣΙΚΙΝΙΟΣ ἀπομακρύνονται. Εἰσέρχονται ἡ ΒΟΛΟΥΜΝΙΑ, ἡ ΒΙΡΓΙΛΙΑ καὶ ἡ ΒΑΛΕΡΙΑ.

Λοιπόν, τόσον ὡραῖαι ὅσον καὶ εὐγενεῖς δέσποιναι—καὶ αὐτὴ ἡ σελήνη ἂν ἦτο ἐπὶ τῆς γῆς δὲν θὰ ἦτο εὐγενεστέρα ὑμῶν—ποῦ σπεύδετε;

ΒΟΛΟΥΜ. Ὁ υἱός μου πλησιάζει, σεβαστὲ Μενήνιε· πρὸς θεοῦ ὑπάγωμεν.

ΜΕΝΗΝ. Πῶς! ὁ Μάρκιος ἐπιστρέφει!

ΒΟΛΟΥΜ. Ναί, φίλτατε Μενήνιε, καὶ λαμπρῶς εὐδοκιμήσας.

ΜΕΝΗΝ. Δέξαι τὸν πῖλον μου οὐρανέ, καὶ τὰς εὐχαριστίας μου. Λοιπόν, ὁ Μάρκιος ἐπιστρέφει!

ΒΟΛΟΥΜ. καὶ ΒΙΡΓΙΛ. Ναί, εἶνε ἀληθές.

ΒΟΛΟΥΜ. Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολή του· ἡ γερουσία ἔλαβεν ἄλλην, ἄλλην ἡ σύζυγός του, καὶ νομίζω ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ εἶνε μία πρὸς σέ.

ΜΕΝΗΝ. Ἀπόψε θὰ κάψω τὸ σπίτι μου· [2] ἐπιστολὴ πρὸς ἐμέ!

ΒΟΡΓΙΛ. Βεβαιότατα, ἐπιστολὴ πρὸς σέ· τὴν εἶδον.

ΜΕΝΗΝ. Ἐπιστολὴ πρὸς ἐμέ! τοῦτο μοὶ δίδει ἑπτὰ ἐτῶν ὑγείαν· κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο θὰ πέμψω εἰς κόρακας τοὺς ἰατρούς. [3] Ἡ ἀρίστη συνταγὴ τοῦ Γαλιλαίου συγκρινομένη πρὸς τὸ προφυλακτικὸν τοῦτο φάρ-

1 When you speak bestun to thepurpose, it is not worth the wagging of your beards.
2 I will make my very house reel to neght. Ἀπόψε θὰ τὰ κάμω θάλασσα.
3 I will make à lip at the physician· θὰ περιφρονήσω τοὺς ἰατρούς.

μακον, θὰ ἦτο ἀγυρτικὴ ἀλοιφή, καὶ φάρμακον εἰς ἵππους μόνον κατάλληλον. Δὲν εἶνε πληγωμένος; Ἄλλοτε συνήθιζε νὰ ἐπανέρχεται τραυματισμένος.

ΒΙΡΓΙΛ. Ὢ, ὄχι, ὄχι, ὄχι.

ΒΟΛΟΥΜ. Ὢ, ναί, ἐπληγώθη καὶ εὐχαριστῶ τοῖς θεοῖς.

ΜΕΜΗΝ. Καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἂν τὸ τραῦμα δὲν εἶνε βαρύ· ἂν ἔχῃ εἰς τὴν τσέπην τὴν νίκην, τὰ τραύματα τῷ πρέπουσι.

ΒΟΛΟΥΜ. Τὴν ἔχει ἐπὶ τοῦ μετώπου. Εἶνε ἡ τρίτη φορά, Μενήνιε, καθ' ἣν ἐπανέρχεται ἐστεμμένος μὲ τὸν δρύϊνον στέφανον.

ΜΕΝΗΝ. Ἐσωφρόνισε καλὰ τὸν Ἀμφίδιον;

ΒΟΛΟΥΜ. Ὁ Τῖτος Λάρκιος γράφει ὅτι συνεπλάκησαν οἱ δύο, καὶ ὅτι ὁ Ἀμφίδιος διέφυγεν.

ΜΕΝΗΝ. Καὶ ἦτο βεβαίως καιρὸς νὰ φύγῃ· δύναμαι νὰ τὸν βεβαιώσω περὶ τούτου, ἐὰν ἀνθίστατο ἕως τέλους, θὰ ἐπάθαινον ὅ,τι δὲν θὰ ἤθελον ποτὲ νὰ πάθω, ἔστω καὶ χάριν πάντων τῶν ἐν Κοριόλοις κιβωτίων μετὰ τοῦ ἐν αὐτοῖς χρυσοῦ. [1] Ἀνηγγέλθη τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν γερουσίαν;

ΒΟΛΟΥΜ. Ἂς ὑπάγωμεν ἀγαπηταί. Ναί, ναί, ναί· ἡ γερουσία ἔλαβεν ἐπιστολὰς παρὰ τοῦ στρατηγοῦ, ἐν αἷς οὗτος παραχωρεῖ εἰς τὸν υἱόν μου ὅλην τὴν δόξαν τοῦ πολέμου τούτου. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ὑπερηκόντισε τὰ πρότερα κατορθώματά των.

ΒΑΛΕΡ. Τῷ ὄντι διηγοῦνται θαυμάσια περὶ αὐτοῦ.

ΜΕΝΗΝ. Θαυμάσια! ναί, καὶ σᾶς ἐγγυῶμαι ὅτι εἰργάσθη οὐχὶ παρὰ τὴν ἀξίαν του.

ΒΙΡΓΙΛ. Εἴθε νὰ εἶνε ἀληθῆ!

ΒΟΛΟΥΜ. Ἀληθῆ! Τί λέγεις;

ΜΕΝΗΝ. Ἀληθῆ! Ὁρκίζομαι περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῶν. Ποῦ ἐτραυματίσθη; (πρὸς τοὺς δημάρχους). Ὁ θεὸς νὰ ἐλεήσῃ τὴν ἐντιμότητά σας! Ὁ Μάρκιος ἐπανέρχεται· δικαιοῦται περισσότερον νὰ εἶνε ἀγέρωχος. Ποῦ εἶνε πληγωμένος;

ΒΟΛΟΥΜ. Ἐπὶ τοῦ ὤμου καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος. Θὰ ἔχῃ μεγάλας οὐλὰς νὰ δείξῃ εἰς τὸν λαὸν ὅταν ζητήσῃ τὰς ψήφους του. Ὅτε ἐδίωξε τὸν Ταρκίνιον ἔλαβεν ἑπτὰ τραύματα.

ΜΕΝΗΝ. Ἓν κατὰ τὸν αὐχένα, καὶ δύο κατὰ τὸν μικρὸν--ἐν ὅλῳ ἐννέα, καθ' ὅσον ἐγὼ γνωρίζω.

ΒΟΛΟΥΜ. Πρὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἐκστρατείας εἶχεν εἴκοσι πέντε τραύματα.

ΜΕΝΗΝ. Τώρα ἔχει εἴκοσι καὶ ἑπτά· ἕκαστον δὲ τραῦμά του ἦτο εἰς

1 An he had stayed by him, I would not have been so fidiused for all the chests in Corioli and the gold that's in them. Ἐκ τοῦ Ἀμφίδιος σαρκαστικῶς ὁ Μενήνιος παράγει ῥῆμα fidiused. Δὲν ἤθελον νὰ ἀμφιδιασθῶ.

τάρος ἐχθροῦ (ζητωκραυγαυγαὶ καὶ σαλπίσματα). Εἶνε οἱ προάγγελοι (ushers) τοῦ Μαρκίου. Ἔμπροσθεν αὐτοῦ βοὴ ἀγαλλιάσεως καὶ ὄπισθεν δάκρυα. Ὁ μέγας δαίμων τοῦ θανάτου κάθηται ἐπὶ τοῦ νευρώδους αὐτοῦ βραχίονος ὅστις, ὅθεν ὑψωθῇ καταπίπτει συντρίβων πλήθη ὅλα ἀνθρώπων. (Παιάν. ζουσι. Σάλπιγγες ἠχοῦσι. Εἰσέρχεται ὁ στρατηγὸς ΚΟΜΙΝΙΟΣ, ὁ ΤΙΤΟΣ ΛΑΡΚΙΟΣ καὶ ἀναμέσω αὐτῶν ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ ἐστεμμένος μὲ δρύϊνον στέφανον· εἶτα ἀξιωματικοί, στρατιῶται καὶ κῆρυξ.

ΚΗΡΥΞ. Μάθε Ρώμη ὅτι ὁ Μάρκιος ἠγωνίσθη μόνος ἐντὸς τῶν πυλῶν τῶν Κοριόλων ὅπου ἐκτὸς τῆς φήμης προσεκτήσατο καὶ νέον πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ὄνομα, τὸ τοῦ Κοριολανοῦ! Καλῶς ἦλθες εἰς Ρώμην ἔνδοξε Κοριολανέ! (σαλπίσματα).

ΠΑΝΤΕΣ. Καλῶς ἐπανῆλθες ἔνδοξε Κοριολανέ!

ΚΟΡΙΟΛ. Ἂς παύσουν πλέον τὰ τοιαῦτα· λυποῦσι τὴν ψυχήν μου. Παρακαλῶ ἀρκεῖ.

ΚΟΜΙΝ. Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου, φίλε Μάρκιε.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὦ, γνωρίζω ὅτι ἱκέτευσας πάντας τοὺς θεοὺς ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας μου! (Γονυπετεῖ).

ΒΟΛΟΥΜ. Ἐγέρθητι, ἀνδρεῖέ μου στρατιῶτα· ἀγαπητέ μοι Μάρκιε, ἄξιε Γάϊε, καὶ πῶς ἄλλως ὠνομάσθης τελευταῖον διὰ τὰ ἔνδοξα κατορθώματά σου; Κοριολανός; καλὰ εἶπα; Ἀλλ' ἰδοὺ ἡ σύζυγός σου!

ΚΟΡΙΟΛ. Χαῖρε γλυκυτάτη μου, χαῖρε σιωπηλή μου. Πῶς; θὰ ἐγέλας ἐὰν μὲ ἐπανέφερον ἐπὶ φορείου, καὶ κλαίεις νῦν βλέπουσά με ἐν θριάμβῳ ἐπανερχόμενον; Ἄχ, φιλτάτη, μόνον αἱ χῆραι τῶν Κοριόλων καὶ αἱ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν ἀπολέσασαι μητέρες, ἔχουσιν οὕτω τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρυβρέκτους.

ΜΕΝΗΝ. Οἱ θεοὶ σὲ ἐπιστρέφουσι!

ΚΟΡΙΟΛ. Αἴ, ζῇς ἀκόμη; (Πρὸς τὴν Βαλερίαν). Ὦ συγγνώμην ἀγαπητὴ κυρία.

ΒΟΛΟΥΜ. Δὲν ἠξεύρω ποῦ νὰ στρέψω τὰ βλέμματα. Ὦ, καλῶς ἐπανήλθετε· καλῶς ἐπανῆλθες σαρατηγέ, καὶ πάντες οἱ λοιποί.

ΜΕΝΗΝ. Μυριάκις καλῶς ἤλθετε. Μοῦ ἔρχεται καὶ νὰ γελάσω καὶ νὰ κλαύσω, καὶ χαίρω καὶ λυποῦμαι. Καλῶς ἤλθετε. Κατηραμένη ἡ ψυχὴ ἥτις δὲν χαίρει ἐπαναβλέπουσά σε. Εἴσθε τρεῖς, οὓς βλέπουσα ἡ Ρώμη πρέπει νὰ σκιρτᾷ ὑπὸ χαρᾶς. Ἀλλὰ μὰ τὴν πίστιν μου ἔχομεν ἐδῶ κάτι ἀγριόδενδρα τὰ ὁποῖα εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐξημερώσωμεν δι' ἐγκεντρισμοῦ. Ἐν τούτοις καλῶς ἤλθετε πολεμισταί. Ἐγὼ ἔμαθα νὰ λέγω τὴν τσουκνίδα τσουκνίδα, καὶ τῶν τρελλῶν τὰ σφάλματα τρέλλαις.[1]

[1] We call a nettle but a nettle and the faults of fools but folly. Ἴσως ἡ παροιμία αὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἑλληνικήν. Τὰ σῦκα σῦκα, καὶ τὴν σκάφην σκάφην.

ΚΟΜΙΝ. Σὺ λέγεις πάντοτε σωστά.

ΚΟΡΙΟΛ. Πάντοτε, πάντοτε ὁ Μενήνιος.

ΚΗΡΥΞ. Τόπον, ἀποσύρθητι.

ΚΟΡΙΟΛ. (Πρὸς τὴν Βολουμνίαν καὶ Βιργιλίαν). Τὴν χεῖρά σου, καὶ σὺ τὴν ἰδικήν σου· πρὶν εἰσέλθω *εις την οικιαν μας*, ὀφείλω νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς χρηστοὺς πατρικίους, παρ' ὧν ὄχι μόνον προσρήσεις, ἀλλὰ καὶ παντοίας τιμὰς ἔλαβον:

ΒΟΛΟΥΜ. Μὲ ἠξίωσεν ὁ θεὸς νὰ ζήσω καὶ νὰ ἴδω πληρουμένους τοὺς πόθους καὶ τὰ τολμηρότατα τῆς φαντασίας μου σχέδια· ἓν μόνον πρᾶγμα λείπει· δὲν ἀμφιβάλλω ὅμως ὅτι καὶ τοῦτο θὰ σοὶ χαρίσῃ ἡ πατρὶς ἡμῶν Ρώμη.

ΚΟΡΙΟΛ. Μάθε, καλὴ μῆτερ, ὅτι προτιμῶ νὰ εἶμαι δοῦλος τῶν Ρωμαίων ὡς ἐγὼ θέλω ἢ νὰ ἄρχω αὐτῶν ὡς αὐτοὶ θέλουσι.

ΚΟΜΙΝ. Ἐμπρός, εἰς τὸ Καπιτώλιον. (Σαλπίσματα. Ἐξέρχονται ἐν πομπῇ. Ὁ ΒΡΟΥΤΟΣ καὶ ὁ ΣΙΚΙΝΙΟΣ ἐμφανίζονται).

ΒΡΟΥΤ. Πάντες ὁμιλοῦσι περὶ αὐτοῦ· οἱ ἀμβλυωποῦντες λαμβάνουσι διόπτρας διὰ νὰ τὸν ἴδωσι· ἡ τροφὸς ἀφίνει τὸ *ἐμπεπιστευμένον* αὐτῇ νήπιον νὰ κλαίῃ ἄσπαιρον ὅπως φλυαρήσῃ περὶ αὐτοῦ· ἡ μαγείρισσα ῥίπτουσα τὸ καθαρώτατον αὐτῆς μανδῆλι περὶ τὸν καπνισμένον αὐτῆς λαιμόν, ἀναρριχᾶται εἰς τοὺς τοίχους διὰ νὰ τὸν ἴδῃ· τὸ πλῆθος συμπικνοῦται καὶ συσπειροῦται εἰς ἐργαστήρια, θρανία καὶ παράθυρα· παντοῖαι μορφαὶ κατέχουσι τὰς στέγας διαφλεγόμεναι ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἴδωσιν αὐτόν· ἱερεῖς, σπανίως ἄλλως φαινόμενοι, διωθούμενοι διὰ τοῦ πλήθους, ζητοῦσι αἰσθμαίνοντες νὰ καταλάβωσιν οἱανδήποτε θέσιν· πεπλοφόροι δέσποιναι παραδίδουσι τὸ ἐρυθρόλευκον χρῶμα τῶν φιλαρέσκως ἐψιμυθιωμένων παρειῶν των εἰς τὰ λάγνα φιλήματα τοῦ φλογεροῦ Φοίβου· τοιαύτη εἶνε ἡ συνώθησις ὥστε νομίζει τις ὅτι ὁ παραστάτης αὐτοῦ δαίμων, οἱοσδήποτε καὶ ἂν εἶνε οὗτος, ὑπεισῆλθεν εἰς τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ μετέδωκε εἰς τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφήν του θελκτικὴν χάριν.

ΣΙΚΙΝ. Ἐγγυῶμαι ὅτι ἀμέσως θὰ ἐκλεχθῇ ὕπατος.

ΒΡΟΥΤ. Τὸ ἀξίωμα ἡμῶν δύναται τότε νὰ κοιμᾶται, ἐφ' ὅσον οὗτος θὰ ἄρχῃ.

ΣΙΚΙΝ. Δὲν εἶνε δυνατὸν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους νὰ φέρῃ μετριοπαθῶς τὰ ἀξιώματά του, θὰ ἀπωλέσῃ καὶ ὅ,τι μέχρι τοῦδε ἐκέρδησε.

ΒΡΟΥΤ. Αὐτὸ εἶνε κἄπως παρήγορον.

ΣΙΚΙΝ. Μὴ ἀμφίβαλλε ὅτι ὁ λαός, οὗτινος εἴμεθα προστᾶται, ἕνεκα τῆς ἀρχαίας πρὸς τὸν Μάρκιον ἔχθρας του θὰ λησμονήσῃ ἐπὶ τῇ ἐλαχίστῃ ἀφορμῇ τὰς νέας τιμάς του, ὅτι δὲ ὁ Μάρκιος θὰ δώσῃ τοιαύτην ἀφορμήν, εἶνε κατ' ἐμὲ τοσούτῳ μᾶλλον βέβαιον, καθ' ὅσον ἡ ὑψηλοφροσύνη του τὸν παροξύνει εἰς τοῦτο.

ΒΡΟΥΤ. Ἤκουσα αὐτοῦ ὀμνύοντος ὅτι, ἂν ἔμελλε ποτὲ νὰ ζητήσῃ τὴν ὑπατείαν, δὲν θὰ ἐνεφανίζετο εἰς τὴν ἀγορὰν περιβεβλημένος σχῆμα ταπεινόν, οὐδὲ θὰ ἐδείκνυε, κατὰ τὰ εἰθισμένα, τὰ τραύματά του εἰς τὸν λαόν, ἵνα ἐπαιτήσῃ τὴν ῥυπαρὰν ψῆφον του.

ΣΙΚΙΝ. Ἀληθές.

ΒΡΟΥΤ. Ἀναφέρω αὐτολεξεὶ τοὺς λόγους του. Τότε μόνον θὰ ἔστεργε τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάτου, ὅταν τὸ ἐπέβαλλον εἰς αὐτὸν αἱ ἱκεσίαι τῶν πατρικίων καὶ αἱ εὐχαὶ τῶν εὐπατριδῶν.

ΣΙΚΙΝ. Οὐδὲν ἄλλο εὔχομαι τόσον, ὅσον νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὴν ἀπόφασίν του ταύτην καὶ νὰ ἐπιτελέσῃ αὐτήν.

ΒΡΟΥΤ. Εἶνε πολὺ πιθανὸν ὅτι θὰ ἐμμείνῃ.

ΣΙΚΙΝ. Τότε, ὅπως ἡμεῖς ἐκ ψυχῆς εὐχόμεθα, εἶναι βέβαιος ὁ ὄλεθρός του.

ΒΡΟΥΤ. Δυοῖν θάτερον, ἢ αὐτὸς πρέπει νὰ καταπέσῃ, ἢ ἡ ἡμετέρα ἰσχύς. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ἐμβάλωμεν εἰς τὸν λαὸν τὴν πεποίθησιν ὅτι ἀνέκαθεν μισεῖται ὑπ' αὐτοῦ· ὅτι ἂν εἶχε τὴν δύναμιν ὁ Μάρκιος θὰ τοὺς μετέβαλλεν εἰς κτήνη, θὰ ἔφραττε τὰ στόματα τῶν συνηγόρων αὐτῶν, θὰ κατέλυε τὴν ἐλευθερίαν των, θεωρῶν αὐτοὺς ὡς πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ σκέπτεσθαι καὶ πράττειν, κατ' οὐδὲν χρησιμωτέρους εἰς τὸν κόσμον, παρ' ὅσον εἶνε αἱ κάμηλοι ἐν τῷ πολέμῳ, αἵτινες τρέφονται μόνον ἵνα φέρωσι φορτία, καὶ τὰς ὁποίας καταμαστιγοῦσιν ὅταν καταβάλλωνται ὑπὸ τοῦ βάρους.

ΣΙΚΙΝ. Ταῦτα λεγόμενα ὡς λέγεις ἐν καταλλήλῳ στιγμῇ, καθ' ἣν ἡ ἀκατάσχετος ὕβρις του θὰ προκαλέσῃ [1] τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, — ὅπερ θὰ συμβῇ ἀφεύκτως, εὐθὺς ὡς ἤθελε τὸν ἐρεθίσῃ τις, πρᾶγμα τόσον εὔκολον, ὅσον νὰ ἐπαφήσῃ τις κύνα ἐναντίον προβάτων — ταῦτα λεγόμενα ἐγκαίρως θὰ μεταβληθῶσιν εἰς πῦρ, ὅπερ θ' ἀναφλέξῃ τὰς ὡς φρύγανα εὐφλέκτους ψυχὰς τοῦ λαοῦ, ὁ δὲ καπνὸς τῆς πυρᾶς ταύτης θ' ἀμαυρώσῃ αὐτὸν διὰ παντός. (Εἰσέρχεται ΑΓΓΕΛΟΣ).

ΒΡΟΥΤ. Τί συμβαίνει;

ΑΓΓΕΛ. Καλεῖσθε εἰς τὸ Καπιτώλιον. Γενικῶς πιστεύεται ὅτι ὁ Μάρκιος θὰ ἐκλεχθῇ ὕπατος. Εἶδον κωφοὺς συνωθουμένους διὰ νὰ τὸν ἴδωσιν καὶ τυφλοὺς διὰ νὰ τὸν ἀκούσωσι· κατὰ τὴν διάβασίν του, αἱ μὲν γραῖαι μητέρες τῷ ἔρριπτον χειρίδας, αἱ δὲ δέσποιναι καὶ αἱ κόραι ταινίας καὶ μανδήλια· οἱ εὐπατρίδαι προσεκύνουν αὐτὸν ὑποκλινῶς ὥσπερ ἄγαλμα τοῦ

1 Shall teach the people. Κατὰ τὸν Wright, ἂν ἡ γραφὴ τοῦ teach εἶνε ὀρθὴ ἡ φράσις φαίνεται διακεκομμένη. Ὁ Malone ἐξηγεῖ: Θὰ διδάξῃ τὸν λαὸν τὰ πρὸς τοὺς κυβερνήτας αὐτοῦ καθήκοντα. Ὁ Steevens ἑρμηνεύει: θὰ μεταβάλῃ τὸν λαὸν ὑπὲρ τῶν σχεδίων ἡμῶν. Ὁ Theobald ἀντικατέστησεν τὸ teach διὰ τοῦ reach καὶ ὁ Hanmer διὰ τοῦ touch.

Διός, ὁ δὲ ὄχλος ἀνέρριπτε βροχηδὸν τοὺς πίλους εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ἐπευφήμει βροντοδῶς τοιοῦτον θέαμα, οὐδέποτε εἶδον.

ΑΡΟΥΤ. Ἄγωμεν εἰς τὸ καπιτώλιον· ἂς παρατηρῶμεν καὶ ἀκούωμεν τὰ γινόμενα, καὶ ἂς ὁπλισθῶμεν μὲ θάρρος πρὸς πᾶν τὸ συμβησόμενον.

ΣΙΚΙΝ. Ἐμπρός. (Ἐξέρχονται)·

ΣΚΗΝΗ Β'

Ἡ αὐτὴ πόλις

(ΚΑΠΙΤΩΛΙΟΝ. Εἰσέρχονται δύο κλητῆρες τοποθετοῦντες προσκέφαλα).

Α' ΚΛΗΤΗΡ. Γρήγορα, γρήγορα· σὲ μιὰ στιγμὴ θὰ εἶνε ἐδῶ. Πόσοι εἶνε οἱ ὑποψήφιοι ὕπατοι;

Β'. ΚΛΗΤ. Τρεῖς λέγονται· ἀλλὰ γενικῶς πιστεύουσιν ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ ὁ Κοριολανός.

Α' ΚΛΗΤ. Εἶνε παλληκάρι, ἀλλὰ φοβερὰ ὑπερήφανος καὶ δὲν ἀγαπᾷ τὸν λαόν.

Β'. ΚΛΗΤ. Μὰ τὸν θεόν, ὑπῆρξαν πολλοὶ μεγάλοι ἄνδρες οἱ ὁποῖοι ἐκολάκευσαν τὸν λαὸν χωρὶς ποτὲ νὰ τὸν ἀγαπῶσι, πάλιν δὲ ὑπάρχουσι πολλοὶ τοὺς ὁποίους ἠγάπησεν ὁ λαὸς χωρὶς νὰ ἠξεύρῃ διατί· ὥστε ἂν ἀγαπᾷ χωρὶς νὰ ἠξεύρῃ διατί, μισεῖ ἐπίσης χωρὶς νὰ ἔχῃ σπουδαιότερον λόγον. Ὅθεν ἂν ὁ Κοριολανὸς ἀδιαφορῇ περὶ τοῦ ἂν τὸν ἀγαπῶσι ἢ τὸ μισοῦσι, σημαίνει ὅτι ἐνόησε καλῶς τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι ἡ ἱπποτικὴ ἀδιαφορία του δεικνύει τοῦτο εἰς αὐτοὺς φανερά.

Α' ΚΛΗΤ. Ἂν δὲν ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἀγάπην ἢ τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ, θὰ ἔμενεν ἀδιάφορος ἀπέναντι αὐτοῦ, καὶ δὲν θὰ ἐζήτει οὔτε νὰ τὸν ὠφελήσῃ, οὔτε νὰ τὸν βλάψῃ· ἀλλ' οὗτος ἐπιζητεῖ τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ μὲ τόσον ζῆλον, ὥστε εἶνε δύσκολον εἰς αὐτοὺς νὰ τῷ ἀποδώσωσι τὰ ἴσα, καὶ δὲν παραλείπει τίποτε τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀποδείξῃ εἰς τὸν λαὸν ὅτι εἶνε ἄσπονδος ἐχθρός του. Τώρα, νὰ δεικνύῃ φανερὰ ὅτι ἐπιδιώκει τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀντιπάθειαν τοῦ κόσμου, εἶνε τόσον κακόν, ὅσον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον αὐτὸς ἀποδοκιμάζει, ἤτοι νὰ τὸν κολακεύσῃ διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν ἀγάπην του.

Β' ΚΛΗΤ. Ἀνεδείχθη εὐεργέτης τῆς πατρίδος του, καὶ αἱ βαθμῖδες τὰς ὁποίας ἀνέβη διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημερινὸν ὕψος του, δὲν ἦσαν τόσον ὁμαλαὶ ὅσον εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι διὰ τὸ νὰ εἶνε εὐλύγιστοι καὶ περιποιητικοὶ εἰς τὸν λαόν, καὶ νὰ προσκυνῶσιν αὐτὸν ὑποκλινῶς, κατώρθωσαν, χωρὶς νὰ πράξωσιν ἄλλο τίποτε, νὰ ἀποκτήσωσι φήμην καὶ ὑπόληψιν· τόσον καταφανὴς εἶνε ἡ ἀξία του, καὶ τόσον βαθέως ἐγκεχαραγμέναι εἰς τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ αἱ πράξεις του, ὥστε νὰ παρασιωπήσωσι καὶ νὰ μὴ ἀνο-

μολογήσωσιν αὐτάς, θὰ ἦτο ὕβρις καὶ ἀγνωμοσύνη· ἂν δὲ ἤθελον τὰς παραμορφώσει θὰ ἦτο κακεντρέχεια, ἥτις θὰ διεψεύδετο ἀφ' ἑαυτῆς, καὶ θὰ ἐπέσυρε κατάκρισιν καὶ ἀποδοκιμασίαν ἐκ μέρους πάντων ὅσοι ἤθελον τοὺς ἀκούσει.

Α' ΣΥΓΚΛ. Ἂς μὴ γίνεται πλέον λόγος περὶ αὐτοῦ· εἶνε ἀνὴρ ἀξιότιμος. Ἂς ἀπομακρυθῶμεν, (ἔρχονται). Σαλπίσματα. Ραβδούχων προπορευομένων εἰσέρχονται ὁ ὕπατος ΚΟΜΙΝΙΟΣ, ὁ ΜΕΝΗΝΙΟΣ, ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ, οἱ γερουσιασταί, ὁ ΣΙΚΙΝΙΟΣ καὶ ὁ ΒΡΟΥΓΟΣ. Οἱ γερουσιασταὶ καταλαμβάνουσι τὰς θέσεις των· οἱ δήμαρχοι κάθηνται παρ' αὐτοῖς.

ΜΕΝΗΝ. Θέμα τῆς νέας ταύτης συνελεύσεως ἡμῶν, μετὰ τὴν ἡμετέραν ἀπόφασιν περὶ τοῦ ζητήματος τῶν Οὐολούσκων καὶ τῆς μετακλήσεως τοῦ Τίτου Λαρκίου, εἶνε ἡ ἀμοιβὴ τῶν λαμπρῶν πράξεων τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ὅστις ἠγωνίσθη τόσον ἀνδρείως ὑπὲρ τῆς πατρίδος του. Ὅθεν εὐδοκήσατε σεβαστοὶ καὶ ἀξιότιμοι συγκλητικοί, νὰ ζητήσητε παρὰ τοῦ νῦν ὑπάτου καὶ στρατηγοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμῶν ἐπιτυχῆ ἐκστρατείαν, ν' ἀναφέρῃ ὀλίγα ἐκ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Γαΐου Μαρκίου Κοριολανοῦ, ὃν συναντῶμεν ἐνταῦθα ἵνα μετὰ τῶν ἡμετέρων εὐχαριστιῶν, ἀπονείμωμεν αὐτῷ καὶ τὰς προσηκούσας τιμάς.

Α' ΣΥΓΚΛ. Ὁμίλησον Κομίνιε· καὶ κατάδειξον ὅτι ἡ προθυμία ἡμῶν πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του, ὑπερβαίνει καὶ τοὺς πόρους τοῦ κράτους, (πρὸς τοὺς δημάρχους). Ἐπικαλούμεθα τὴν εὐμενῆ ἡμῶν προσοχήν, ὦ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ, καὶ εἶτα τὴν φιλικὴν ὑμῶν συνδρομὴν παρὰ τῷ δήμῳ πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν ἐνταῦθα ψηφισθησομένων.

ΣΙΚΙΝ. Παριστάμεθα ἐνταῦθα μὲ τὴν πρόθεσιν ν' ἀκούσωμεν εὐμενῶς τὰ προτεινόμενα, καὶ εἴμεθα ὁλοψύχως διατεθειμένοι νὰ τιμήσωμεν καὶ νὰ προαγάγωμεν ἐκεῖνον, χάριν τοῦ ὁποίου συνήλθομεν.

ΒΡΟΥΓ. Εὐτυχῶς δὲ θὰ θεωρήσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τὴν πρᾶξιν ταύτην, ἂν μέλλῃ τοῦ λοιποῦ ν' ἀποδίδῃ εἰς τὸν λαὸν πλειοτέραν τιμὴν ἐκείνης ἣν μέχρι τοῦδε τῷ ἀπέδιδε.

ΜΕΝΗΝ. Αὐτὸ εἶνε ἐκτὸς τοῦ προκειμένου· προτιμότερον νὰ μὴ ὡμίλεις. Θέλεις ν' ἀκούσῃς τὸν Κομίνιον;

ΒΡΟΥΓ. Ἀσμενέστατα· ἀλλ' ὅμως ἡ συμβουλή μου ἦτο καταλληλοτέρα τῆς ἐπιπλήξεώς σου.

ΜΕΝΗΝ. Ἀγαπᾷ τὸν λαόν σας, ἀλλὰ μὴ ὑποχρεώνῃς αὐτὸν νὰ κοιμᾶται καὶ μαζί του. Ὁμίλησον ἀξιότιμε Κομίνιε. (ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ ἑτοιμάζεται νὰ ἀπέλθῃ).

Ὄχι, κάθισε εἰς τὴν θέσιν σου.

Α' ΓΕΡΟΥΣ. Κάθισε Κοριολάνε. Μὴ ἐντρέπου ποτὲ ἀκούων τὰς εὐγενεῖς σου πράξεις.

ΚΟΡΙΟΛ. Συγγνώμη, πατέρες· προετίμων νὰ ἴδω τὰς πληγάς μου ἀνοιγομένας πάλιν, παρὰ ν' ἀκούω τίνι τρόπῳ ἔλαβον αὐτάς.

ΒΡΟΥΤ. Ἐλπίζω ὅτι δὲν σὲ ἀποδιώκουσιν ἐντεῦθεν οἱ λόγοι μου.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὄχι, κύριε· καὶ ὅμως πολλάκις ἀντέστην εἰς πληγάς, ἔφυγον δὲ πρὸ τῶν λόγων, Δὲν ἐκολάκευσας, καὶ ἑπομένως δὲν μὲ δυσηρέστησας· ὡς πρὸς τὸν λαόν σου, ἀγαπῶ αὐτὸν κατ' ἀξίαν.

ΜΕΝΗΜ. Κάθισε σὲ παρακαλῶ.

ΚΟΡΙΟΛ. Θὰ προετίμων νὰ ἠλιαζόμην νωχελῶς ἐξηπλωμένος καθ' ἣν ὥραν ἡ σάλπιγξ ἐσάλπιζε τὸ πρόσταγμα τῆς μάχης, παρὰ νὰ κάθημαι ἀργὸς ἐνταῦθα, ὅπως ἀκούω ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐξωγκουμένας τὰς ἀσημάντους πράξεις μου. (Ἐξέρχεται).

ΜΕΝΗΝ. Ὦ δήμαρχοι, πῶς δύναται νὰ κολακεύσῃ τὸ σκυλολόγιόν σας — ὅπερ ἀριθμεῖ ἕνα χρηστὸν ἄνδρα μεταξὺ χιλίων — ἄνθρωπος ὅστις ὡς βλέπετε προτιμᾷ νὰ διακινδυνεύσῃ πάντα τὰ μέλη τοῦ σώματός του χάριν τῆς τιμῆς οὐδὲ τὸ ἓν δὲ τῶν ὤτων του χάριν τοῦ ἐπαίνου; Ὁμίλησον Κομίνιε.

ΚΟΜΙΝ. Δὲν θὰ μοὶ ἐξαρκέσῃ ἡ φωνή· τὰ κατορθώματα τοῦ Κοριολάνου δέον νὰ δηλωθῶσι διὰ φωνῆς ἰσχυρᾶς. Λέγεται ὅτι πρωτίστη τῶν ἀρετῶν εἶνε ἡ ἀνδρεία, καὶ ὅτι περιποιεῖ μεγίστην τιμὴν εἰς τὸν ἔχοντα αὐτήν. Ἂν οὕτως ἔχῃ, ὁ ἀνήρ, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλῶ εἶνε ἀπαράμιλλος ἐν τῷ κόσμῳ. Ὅτε ὁ Ταρκίνιος συνήθροισε στράτευμα ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ρώμης, ἐπολέμησεν ἀνδρειότερον πάντων, καίτοι δεκαεξαετής· ὁ δὲ τότε δικτάτωρ ἡμῶν, ὃν μετὰ παντὸς σεβασμοῦ ἀναφέρω, εἶδεν αὐτὸν μὲ πρόσωπον ὡς τὸ τῶν Ἀμαζόνων [1] νὰ διώκῃ πωγωνοφόρους ἄνδρας· ὑπερήσπισε καταβληθέντα Ρωμαῖον, καὶ ἐφόνευσε τρεῖς ἀντιπάλους ἐνώπιον τοῦ ὑπάτου· προσέβαλε τὸν Ταρκίνιον, καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ κλίνῃ τὸ γόνυ· κατὰ τὴν μάχην τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅτε ἠδύνατο εἰσέτι νὰ ὑποκριθῇ τὴν γυναῖκα ἀπὸ τῆς σκηνῆς, [2] ἀπέδειξεν ἑαυτὸν ἀνδρειότερον πάντων τῶν ἐν τῷ πεδίῳ πολεμιστῶν, καὶ πρὸς ἀμοιβὴν τῶν κατορθωμάτων του ἐστέφθη διὰ δρυΐνου στεφάνου. Εἰσελθὼν οὕτως, καίτοι ἀνήλικος, ἐν τῇ ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ, ηὐξήθη ὡς θάλασσα, προεκινδύνευσεν ἔκτοτε εἰς δέκα ἑπτὰ μάχας, καθ' ἃς ὑπερηκόντισε πάντας τοὺς συμπολεμιστὰς αὐτοῦ, λαμβάνων ἀεὶ τῆς νίκης τὸν στέφανον. Ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν ἐνώπιον καὶ ἐντὸς τῶν Κοριόλων μάχην, δὲν δύναμαι νὰ ἐξυμνήσω αὐτὸν κατ' ἀξίαν· ἀνέστειλε τοὺς φυγάδας, καὶ διὰ τοῦ ἐξόχου παραδείγματός του, ἠνάγκασε καὶ τοὺς ἀνάνδρους νὰ θεωρῶσι τὸν τρόμον παιγνίδιον. Ὅπως τὰ θαλάσσια φύκη πρὸ τῆς ποντοπορούσης νηός, οὕτω πάντες ὑπεχώρουν πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἔπιπτον πρὸ τῆς αἰχμῆς τοῦ ξίφους του. Τὸ ξίφος του ἔφερε τὴν σφραγῖδα

1 Ἤτοι ἀγένειον ἔτι.

2 Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σαίξπηρ τὰ γυναικεῖα πρόσωπα ἐν τῷ θεάτρῳ ἐδιδάσκοντο ὑπὸ νεανιῶν.

τοῦ θανάτου, καὶ κατέβαλλε πᾶν ὅτι ἔπληττε· ἦτο αἱματόφυρτος ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ κίνησιν ἐπηκολούθει ὁ ἐπιθανάτιος ῥόγχος, εἰσῆλθε μόνος εἰς τὰς θανατηφόρους πύλας τῆς πόλεως, καὶ ἐχάραξεν ἐπ' αὐτῶν τὴν σφραγῖδα τῆς ἀναποφεύκτου εἱμαρμένης, ἐξῆλθε δὲ ἄνευ βοηθείας· παραλαβὼν εἶτα μικρὰν ἐπικουρίαν ἐπέπεσεν ὡς αἰφνίδιος πλανήτης ἐπὶ τῶν Κοριόλων [1] καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλεται τὸ πᾶν· ὅτε δὲ πάλιν ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων ἔπληξε τὰ ὦτα του, τὸ ἐξεγερθὲν φρόνημά του ἀνεζωπύρησε τὸ καταπεπονημένον σῶμά του, ὁρμᾷ πάλιν εἰς τὴν μάχην καὶ αἱματόφυρτος προχωρεῖ θερίζων ἀδιακόπως ψυχάς, οὐδ' ἐστάθη νὰ ἀναπνεύσῃ μέχρις οὗ καὶ τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ ἡ πόλις ἔπεσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν.

ΜΕΝΗΝ. Ἀξιόλογος ἀνήρ.

Α' ΓΕΡΟΥΣ. Εἶνε κατὰ πάντα ἄξιος τῶν τιμῶν τὰς ὁποίας τῷ προσορίζομεν.

ΚΟΜΙΝ. Ἐλάκτισε τὰ λάφυρα ἡμῶν, καὶ πολύτιμα ἀντικείμενα ἐθεώρησε κόνιν καὶ σκύβαλα· ἀγαπᾷ ὀλιγώτερα παρ' ὅσα καὶ αὐτὴ ἡ γλισχρότης ἤθελε δώσει· ἀμοιβὴν τῶν κατορθωμάτων του θεωρεῖ αὐτὰ ταῦτα, καὶ χαίρει ἀναλίσκων τὸν χρόνον εἰς αὐτά.

ΜΕΝΗΝ. Εἶνε ὄντως εὐγενής. Ἂς καλέσωμεν αὐτόν.

Α' ΓΕΡΟΥΣ. Καλέσατε τὸν Κοριολανόν.

Α' ΘΕΡΑΠΩΝ. Ἔρχεται. (*Εἰσέρχεται ὁ* ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ).

ΜΕΝΗΡ. Ἡ γερουσία Κοριολανέ, ἀσμένως σὲ ἐξέλεξεν ὕπατον.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἡ ζωὴ καὶ αἱ ὑπηρεσίαι μου εἶνε πάντοτε εἰς τὴν διάθεσίν της.

ΜΕΝΗΝ. Ὑπολείπεται τώρα νὰ ὁμιλήσῃς εἰς τὸν λαόν. [2]

ΚΟΝΙΟΛ. Ἐπιτρέψατέ μοι σᾶς παρακαλῶ νὰ παρίδω τὴν συνήθειαν ταύτην διότι δὲν δύναμαι νὰ φορέσω μόνον τὸ ἱμάτιον καὶ γυμνὸς ἱστάμενος νὰ ἱκετεύω αὐτούς, ὅπως χάριν τῶν τραυμάτων μου, μοὶ δώσωσι τὰς ψήφους των. [3]

1 Συνεχῶς ὁ Σαίξπηρ ὑπαινίττεται τὴν ὑποτιθεμένην ὀλεθρίαν ἐπιρροὴν τῶν πλανητῶν ἥτις ἐπιστεύετο κατὰ τὴν ἐποχήν του (Wright).

2 Καί γαρ ἔθος ἦν τοῖς μετιοῦσι τὴν ἀρχὴν παρακαλεῖν καὶ δεξιοῦσθαι τοὺς πολίτας ἐν ἱματίῳ κατιόντας εἰς τὴν ἀγορὰν ἄνευ χιτῶνος, εἴτε μᾶλλον ἐκταπεινοῦντας ἑαυτοὺς τῷ σχήματι πρὸς τὴν δέησιν, εἴτε δεικνύντας οἷς ἦσαν ὠτειλαὶ προφανῶς τὰ σύμβολα τῆς ἀνδρείας.

3 Τὸ χωρίον τοῦτο ἀνέγνω ὁ Σαίξπηρ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ North γενομένῃ μεταφράσει τοῦ Πλουτάρχου. Δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ρώμῃ συνήθεια εἰς τοὺς ζητοῦντας ἀξίωμά τι νὰ ἐμφανίζωνται ἐν τῇ ἀγορᾷ πενιχρὰ ἐνδεδυμένοι· τοὐναντίον ἐλεύκαινον τὸ ἱμάτιον αὐτῶν (toga) ὅπως καταστήσωσιν αὐτὸ λαμπρότερον, ἐντεῦθεν ὠνομάζοντο ὑποψήφιοι. Ὁ Σαίξπηρ περιέπεσεν εἰς τὴν πλάνην ταύτην ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος χωρίου τοῦ Πλουτάρχου καθ' ὃ οἱ μετιόντες τὴν ἀρχὴν ἐνεφανίζοντο εἰς τὴν ἀγορὰν ἐν ἱματίῳ ἄνευ χιτῶνος.

Skeat ἐκ μεταφράσεως τοῦ North σελ. 14.

ΚΟΡΙΟΛ. Συγγνώμη, πατέρες· προετίμων νὰ ἴδω τὰς πληγάς μου ἀνοιγομένας πάλιν, παρὰ ν' ἀκούω τίνι τρόπῳ ἔλαβον αὐτάς.

ΒΡΟΥΤ. Ἐλπίζω ὅτι δὲν σὲ ἀποδιώκουσιν ἐντεῦθεν οἱ λόγοι μου.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὄχι, κύριε· καὶ ὅμως πολλάκις ἀντέστην εἰς πληγάς, ἔφυγον δὲ πρὸ τῶν λόγων. Δὲν ἐκολάκευσας, καὶ ἑπομένως δὲν μὲ δυσηρέστησας· ὡς πρὸς τὸν λαόν σου, ἀγαπῶ αὐτὸν κατ' ἀξίαν.

ΜΕΝΗΜ. Κάθισε σὲ παρακαλῶ.

ΚΟΡΙΟΛ. Θὰ προετίμων νὰ ἡλιαζόμην νωχελῶς ἐξηπλωμένος καθ' ἣν ὥραν ἡ σάλπιγξ ἐσάλπιζε τὸ πρόσταγμα τῆς μάχης, παρὰ νὰ κάθημαι ἀργὸς ἐνταῦθα, ὅπως ἀκούω ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐξωγκουμένας τὰς ἀσημάντους πράξεις μου. (Ἐξέρχεται).

ΜΕΝΗΝ. Ὦ δήμαρχοι, πῶς δύναται νὰ κολακεύσῃ τὸ σκυλολόγιόν σας — ὅπερ ἀριθμεῖ ἕνα χρηστὸν ἄνδρα μεταξὺ χιλίων — ἄνθρωπος ὅστις ὡς βλέπετε προτιμᾷ νὰ διακινδυνεύσῃ πάντα τὰ μέλη τοῦ σώματός του χάριν τῆς τιμῆς οὐδὲ τὸ ἓν δὲ τῶν ὤτων του χάριν τοῦ ἐπαίνου; Ὁμίλησον Κομίνιε.

ΚΟΜΙΝ. Δὲν θὰ μοὶ ἐξαρκέσῃ ἡ φωνή· τὰ κατορθώματα τοῦ Κοριολανοῦ δέον νὰ δηλωθῶσι διὰ φωνῆς ἰσχυρᾶς. Λέγεται ὅτι πρωτίστη τῶν ἀρετῶν εἶνε ἡ ἀνδρεία, καὶ ὅτι περιποιεῖ μεγίστην τιμὴν εἰς τὸν ἔχοντα αὐτήν. Ἂν οὕτως ἔχῃ, ὁ ἀνήρ, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλῶ εἶνε ἀπαράμιλλος ἐν τῷ κόσμῳ. Ὅτε ὁ Ταρκίνιος συνήθροισε στράτευμα ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Ῥώμης, ἐπολέμησεν ἀνδρειότερον πάντων, καίτοι δεκαεξαετής· ὁ δὲ τότε δικτάτωρ ἡμῶν, ὃν μετὰ παντὸς σεβασμοῦ ἀναφέρω, εἶδεν αὐτὸν μὲ πρόσωπον ὡς τὸ τῶν Ἀμαζόνων[1] νὰ διώκῃ πωγωνοφόρους ἄνδρας· ὑπερήσπισε καταβληθέντα Ρωμαῖον, καὶ ἐφόνευσε τρεῖς ἀντιπάλους ἐνώπιον τοῦ ὑπάτου· προσέβαλε τὸν Ταρκίνιον, καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ κλίνῃ τὸ γόνυ· κατὰ τὴν μάχην τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅτε ἠδύνατο εἰσέτι νὰ ὑποκριθῇ τὴν γυναῖκα ἀπὸ τῆς σκηνῆς,[2] ἀπέδειξεν ἑαυτὸν ἀνδρειότερον πάντων τῶν ἐν τῷ πεδίῳ πολεμιστῶν, καὶ πρὸς ἀμοιβὴν τῶν κατορθωμάτων του ἐστέφθη διὰ δρυΐνου στεφάνου. Εἰσελθὼν οὕτως, καίτοι ἀνήλικος, ἐν τῇ ἀνδρικῇ ἡλικίᾳ, ηὐξήθη ὡς θάλασσα, προεκινδύνευσεν ἔκτοτε εἰς δέκα ἑπτὰ μάχας, καθ' ἃς ὑπερηκόντισε πάντας τοὺς συμπολεμιστὰς αὐτοῦ, λαμβάνων ἀεὶ τῆς νίκης τὸν στέφανον. Ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν ἐνώπιον καὶ ἐντὸς τῶν Κοριόλων μάχην, δὲν δύναμαι νὰ ἐξυμνήσω αὐτὸν κατ' ἀξίαν· ἀνέστειλε τοὺς φυγάδας, καὶ διὰ τοῦ ἐξόχου παραδείγματός του, ἠνάγκασε καὶ τοὺς ἀνάνδρους νὰ θεωρῶσι τὸν τρόμον παιγνίδιον. Ὅπως τὰ θαλάσσια φύκη πρὸ τῆς ποντοπορούσης νηός, οὕτω πάντες ὑπεχώρουν πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἔπιπτον πρὸ τῆς αἰχμῆς τοῦ ξίφους του. Τὸ ξίφος του ἔφερε τὴν σφραγῖδα

1 Ἤτοι ἀγένειον ἔτι.

2 Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σαίξπηρ τὰ γυναικεῖα πρόσωπα ἐν τῷ θεάτρῳ ἐδιδάσκοντο ὑπὸ νεανιῶν.

τοῦ θανάτου, καὶ κατέβαλλε πᾶν ὅτι ἔπληττε· ἦτο αἱμακτόφυρτος ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ κίνησιν ἐπηκολούθει ὁ ἐπιθανάτιος ῥόγχος, εἰσῆλθε μόνος εἰς τὰς θανατηφόρους πύλας τῆς πόλεως, καὶ ἐχάραξεν ἐπ' αὐτῶν τὴν σφραγῖδα τῆς ἀναποφεύκτου εἱμαρμένης, ἐξῆλθε δὲ ἄνευ βοηθείας· παραλαβὼν εἶτα μικρὰν ἐπικουρίαν ἐπέπεσεν ὡς ἀπαίσιος πλανήτης ἐπὶ τῶν Κοριόλων [1] καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλεται τὸ πᾶν· ὅτε δὲ πάλιν ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων ἔπληξε τὰ ὦτα του, τὸ ἐξεγερθὲν φρόνημά του ἀνεζωπύρησε τὸ καταπεπονημένον σῶμά του, ὁρμᾷ πάλιν εἰς τὴν μάχην καὶ αἱματόφυρτος προχωρεῖ θερίζων ἀδιακόπως ψυχάς, οὐδ' ἐστάθη νὰ ἀναπνεύσῃ μέχρις οὗ καὶ τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ ἡ πόλις ἔπεσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἡμῶν.

ΜΕΝΗΝ. Ἀξιόλογος ἀνήρ.

Α' ΓΕΡΟΥΣ. Εἶνε κατὰ πάντα ἄξιος τῶν τιμῶν τὰς ὁποίας τῷ προορίζομεν.

ΚΟΜΙΝ. Ἐλάκτισε τὰ λάφυρα ἡμῶν, καὶ πολύτιμα ἀντικείμενα ἐθεώρησε χόνιν καὶ σκύβαλα· ἀγαπᾷ ὀλιγώτερα παρ' ὅσα καὶ αὐτὴ ἡ γλισχρότης ἤθελε δώσει· ἀμοιβὴν τῶν κατορθωμάτων του θεωρεῖ αὐτὰ ταῦτα, καὶ χαίρει ἀναλίσκων τὸν χρόνον εἰς αὐτά.

ΜΕΝΗΝ. Εἶνε ὄντως εὐγενής. Ἂς καλέσωμεν αὐτόν.

Α' ΓΕΡΟΥΣ. Καλέσατε τὸν Κοριολανόν.

Α' ΘΕΡΑΠΩΝ. Ἔρχεται. (*Εἰσέρχεται ὁ* ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ).

ΜΕΝΗΡ. Ἡ γερουσία Κοριολανέ, ἀσμένως σὲ ἐξέλεξεν ὕπατον.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἡ ζωὴ καὶ αἱ ὑπηρεσίαι μου εἶνε πάντοτε εἰς τὴν διάθεσίν της.

ΜΕΝΗΝ. Ὑπολείπεται τώρα νὰ ὁμιλήσῃς εἰς τὸν λαόν. [2]

ΚΟΝΙΟΛ. Ἐπιτρέψατέ μοι σᾶς παρακαλῶ νὰ παρίδω τὴν συνήθειαν ταύτην διότι δὲν δύναμαι νὰ φορέσω μόνον τὸ ἱμάτιον καὶ γυμνὸς ἱστάμενος νὰ ἱκετεύω αὐτούς, ὅπως χάριν τῶν τραυμάτων μου, μοὶ δώσωσι τὰς ψήφους των. [3]

1 Συνεχῶς ὁ Σαίξπηρ ὑπαινίττεται τὴν ὑποτιθεμένην ὀλεθρίαν ἐπιρροὴν τῶν πλανητῶν ἥτις ἐπιστεύετο κατὰ τὴν ἐποχήν του (Wright).

2 Καί γαρ ἔθος ἦν τοῖς μετιοῦσι τὴν ἀρχὴν παρακαλεῖν καὶ δεξιοῦσθαι τοὺς πολίτας ἐν ἱματίῳ κατιόντας εἰς τὴν ἀγορὰν ἄνευ χιτῶνος, εἴτε μᾶλλον ἐκταπεινοῦντας ἑαυτοὺς τῷ σχήματι πρὸς τὴν δέησιν, εἴτε δεικνύντας οἷς ἦσαν ὠτειλαὶ προφανῶς τὰ σύμβολα τῆς ἀνδρείας.

3 Τὸ χωρίον τοῦτο ἀνέγνω ὁ Σαίξπηρ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ North γενομένῃ μεταφράσει τοῦ Πλουτάρχου. Δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ῥώμῃ συνήθεια εἰς τοὺς ζητοῦντας ἀξίωμά τι νὰ ἐμφανίζωνται ἐν τῇ ἀγορᾷ πενιχρὰ ἐνδεδυμένοι· τοὐναντίον ἐλεύκαινον τὸ ἱμάτιον αὐτῶν (toga) ὅπως καταστήσωσιν αὐτὸ λαμπρότερον, ἐντεῦθεν ὠνομάζοντο ὑποψήφιοι. Ὁ Σαίξπηρ περιέπεσεν εἰς τὴν πλάνην ταύτην ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος χωρίου τοῦ Πλουτάρχου καθ' ὃ οἱ μετιόντες τὴν ἀρχὴν ἐνεφανίζοντο εἰς τὴν ἀγορὰν ἐν ἱματίῳ ἄνευ χιτῶνος.

Skeat ἐκ μεταφράσεως τοῦ North σελ. 14.

ΣΙΚΙΝ. Ὁ λαὸς πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφοφορεῖν· οὔτε κατὰ περαίαν δέχεται νὰ μεταβάλῃ τὰ παραδεδεγμένα ἔθιμα.

ΜΕΝΗΝ. Μὴ ἐρέθιζε αὐτούς· συμμορφώθητι σὲ παρακαλῶ πρὸς τὴν συνήθειαν καὶ δέξαι τὴν προσφερομένην σοι τιμὴν μετὰ τῶν ἀπαιτουμένων τύπων.

ΚΟΡΙΟΛ. Τοιοῦτον πρόσωπον ἐρυθριῶ νὰ ὑποκριθῶ· θὰ ἦτο δὲ καλὸν νὰ στερηθῇ ὁ λαὸς τοιούτου θεάματος.

ΒΡΟΥΤ. Ἀκούεις τοῦτο;

ΚΟΡΙΟΛ. Νὰ μεγαλαυχῶ διηγούμενος αὐτοῖς τίνι τρόπῳ ἔπραξα τοῦτο ἢ ἐκεῖνο καὶ νὰ δεικνύω ἀνωδύνους οὐλάς, ἃς ὤφειλον νὰ κρύπτω, ὡσανεὶ εἶχον λάβει αὐτὰς μόνον χάριν τῆς ψήφου των!

ΜΕΝΗΝ. Μὴ ἐπίμενε εἰς τοῦτο· παρακαλοῦμεν τοὺς δημάρχους ν' ἀναγγείλωσιν εἰς τὸν λαὸν τὸ βούλευμα ἡμῶν· εὐχόμεθα τῷ εὐγενεῖ ἡμῶν ὑπάτῳ τιμὴν καὶ χαράν.

ΣΥΓΚΛΗΤ. Τιμὴ καὶ χαρὰ τῷ Κοριολανῷ. (Σαλπίσματα. Ἐξέρχονται πάντες ἐκτὸς τοῦ Σικινίου.

ΒΡΟΥΤ. Βλέπεις πῶς προτίθεται νὰ μεταχειρισθῇ τὸν λαόν;

ΣΙΚΙΝ. Εἴθε νὰ νοήσωσι τὴν διάνοιάν του. Θὰ ὑποβάλῃ τὴν αἴτησίν του μὲ τρόπον δεικνύοντα περιφρόνησιν πρὸς ὅ,τι ἐκεῖνοι ὀφείλουσι νὰ τῷ ἀπονείμωσι.

ΒΡΟΥΤ. Ἐλθέ· θὰ ἀναγγείλωμεν αὐτοῖς περὶ τῶν ἐδῶ συμβάντων· γνωρίζω ὅτι μᾶς περιμένουσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Γ'

Ἡ αὐτὴ πόλις. Ἀγορά.

(Εἰσέρχονται ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ πολῖται).

Α' ΠΟΛΙΤΗΣ. Καθαρά, καθαρά, ἂν ζητήσῃ τὰς ψήφους μας, δὲν δυνάμεθα νὰ τὰς ἀρνηθῶμεν.

Β' ΠΟΛΙΤ. Δυνάμεθα ἂν θέλομεν.

ΠΟΛΙΤ. Ἔχομεν βεβαίως τὴν δύναμιν νὰ τὸ πράξωμεν, ἀλλ' αὕτη εἶνε δύναμις τὴν ὁποίαν δὲν ἔχομεν τὴν δύναμιν νὰ μεταχειρισθῶμεν· διότι ἂν μᾶς δείξῃ τὰ τραύματά του καὶ διηγηθῇ τὰ ἀνδραγαθήματά του, αὐτὰ τὰ τραύματα θὰ παραλάβωσι τὰς ἡμετέρας γλώσσας ὡς συνηγόρους αὐτῶν· ὥστε ἂν μᾶς ἀναφέρῃ τὰς γενναίας του πράξεις, πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ τῷ ἀποκριθῶμεν, ὅτι μὲ τὴν αὐτὴν γενναιότητα τὰς ἀναγνωρίζομεν. Ἡ ἀχαριστία εἶνε τέρας καὶ τὸ πλῆθος θὰ μετεβάλλετο εἰς τέρας ἂν ἐδεικνύετο ἀχάριστον, ἡμεῖς δέ, ὡς μέλη τοῦ λαοῦ, θὰ ἐγενόμεθα, τερατώδη μέλη.

Β' ΠΟΛΙΤ. Καὶ ὀλίγον χρειάζεται διὰ νὰ θεωρηθῶμεν τοιοῦτοι, διότι ὅταν ἄλλοτε ἐπανέστημεν ἕνεκα τοῦ σίτου, δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ μᾶς ὀνομάσῃ πολυκέφαλον ὄχλον.

Γ' ΠΟΛΙΤ. Πολλοὶ μᾶς ἀπέδοσαν τὸ ὄνομα τοῦτο· ὄχι διότι ἔχομεν ἄλλοι μὲν καστανόχρους, ἄλλοι μαύρας, ἄλλοι ξανθὰς καὶ ἄλλοι φαλακρὰς κεφαλάς, ἀλλὰ διότι τὰ πνεύματά μας εἶνε ποικιλοτρόπως χρωματισμένα· καὶ ἀληθῶς φρονῶ ὅτι ἂν τὰ πνεύματά μας ἐπρόκειτο νὰ ἐξέλθωσιν ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κρανίου, θὰ ἐπέτων πρὸς ἀνατολάς, πρὸς δυσμάς, πρὸς ἄρκτον καὶ πρὸς μεσημβρίαν, καὶ εἰς ἓν μόνον θὰ συνεφώνουν ἀμέσως, ἤτοι νὰ διασπαρῶσιν εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος.

Β' ΠΟΛΙΤ. Αὐτὸ φρονεῖς; καὶ ποῖον δρόμον νομίζεις ὅτι ἤθελε τραπῇ τὸ ἰδικόν μου πνεῦμα ;

Γ' ΠΟΛΙΤ. Μὰ τὸ ναί, τὸ ἰδικόν σου, δὲν θὰ ἐπέτα τόσον εὐκόλως ὅσον ἄλλου τινός· εἶνε δυνατὰ καρφωμένο εἰς ἕνα χονδροκέφαλο, ἀλλ' ἂν ἦτο ἐλεύθερον ἤθελε βεβαίως διευθυνθῇ πρὸς μεσημβρίαν.

Β' ΠΟΛ. Διατί πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ;

Γ' ΠΟΛ. Διὰ νὰ χαθῇ ἐντὸς τῆς ὁμίχλης. Ἐκεῖ δὲ τὰ μὲν τρία τέταρτα θὰ ἐξητμίζοντο ἐντὸς σαπρῶν ἀναθυμιάσεων, τὸ δὲ τέταρτον, ἀπὸ εὐσυνειδησίαν, θὰ ἐπέστρεφε διὰ νὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ εὕρῃς σύζυγον.

Β' ΠΟΛ. Σὺ ἀγαπᾷς πάντοτε νὰ ἀστεΐζεσαι, ἀλλ' ἔστω.

Γ' ΠΟΛ. Ἔχετε ὅλοι σταθερὰν ἀπόφασιν, νὰ τοῦ δώσετε τὰς ψήφους σας; Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἔχει σημασίαν, διότι ἀποφασίζει ἡ πλειονοψηφία. Ἐγὼ λέγω ὅτι ἀξιώτερος ἄνθρωπος ἀπ' αὐτὸν δὲν θὰ ὑπῆρχε, ἐὰν ἦτο εὔνοϊκὸς πρὸς τὸν λαόν. (Εἰσέρχεται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ ταπεινὴν φέρων περιβολήν, μετὰ τοῦ ΜΕΝΗΝΙΟΥ). Ἰδοὺ ἔρχεται καὶ μάλιστα μὲ ταπεινὸν ἔνδυμα. Παρατηρήσατε τὸ ἦθός του. Δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα ὅλοι μαζί, ἀλλὰ νὰ τὸν πλησιάσωμεν ἀνὰ εἷς, ἀνὰ δύο, ἀνὰ τρεῖς. Θὰ παρακαλέσῃ ἕνα ἕκαστον κατ' ἰδίαν, καὶ οὕτω ἕκαστος ἐξ ἡμῶν θὰ ἔχῃ τὴν τιμὴν νὰ τῷ δώσῃ τὴν ψῆφόν του διὰ ζώσης φωνῆς. Λοιπὸν ἀκολουθήσατέ με, θὰ σᾶς δείξω τίνι τρόπῳ θὰ τὸν πλησιάσητε.

ΠΑΝΤΕΣ. Πολὺ καλά, πολὺ καλά. (Ἐξέρχονται)

ΜΕΝΗΝ. Δὲν ἔχεις δίκαιον· δὲν ἠξεύρεις ὅτι τὸ ἔπραξαν καὶ οἱ μέγιστοι ἄνδρες ;

ΚΟΡΙΟΛ. Τί πρέπει νὰ εἴπω; «Σὲ παρακαλῶ, κύριε —Ἀναθεμάτο! Δὲν 'μπορῶ νὰ δώσω τοιαύτην διεύθυνσιν εἰς τὴν γλῶσσάν μου. «Παρατηρήσατε κύριοι τὰ τραύματά μου! Τὰ ἔλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος, ὅτε τινὲς ἐκ τῶν ἀδελφῶν σας ἔφευγον βρυχόμενοι πρὸ τοῦ κρότου τῶν ἰδίων ἡμῶν τυμπάνων».

ΜΕΝΗΝ. Πρὸς Θεοῦ! Μὴ ὁμιλήσῃς περὶ τούτου· πρέπει νὰ παρακαλέσῃς αὐτοὺς νά σε ἔχωσι κατὰ νοῦν.

ΚΟΡΙΟΛ. Νά με ἔχωσι κατὰ νοῦν! Δὲν τοὺς κρεμᾷς! Θὰ προετίμων νά με ἐλησμόνουν ὅπως λησμονοῦσι καὶ τὰς ἀρετὰς ἐκείνας ἃς ἐπὶ ματαίῳ διδάσκουσιν αὐτοὺς οἱ ἱερεῖς.[1]

ΜΕΝΗΝ. Θὰ καταστρέψῃς τὸ πᾶν· σὲ ἀφίνω. Ὁμίλησον, σὲ παρακαλῶ, εἰς αὐτοὺς μὲ καλὸν τρόπον.

ΚΟΡΙΟΛ. Εἰπὲ αὐτοῖς νὰ πλύνωσι τὸ πρόσωπον καὶ νὰ καθαρίσωσι τοὺς ὀδόντας (Εἰσέρχονται πάλιν δύο πολῖται). Ἰδοὺ ζευγάρι (Εἰσέρχεται καὶ τρίτος πολίτης). Γνωρίζετε τὸν λόγον διὰ τὸν ὁποῖον εἶμαι ἐδῶ.

Γ′ ΠΟΛ. Ναί, κύριε. Εἰπέ, τί σὲ παρεκίνησεν εἰς τοῦτο;

ΚΟΡΙΟΛ. Ἡ ἀξία μου.

Β′ ΠΟΛ. Ἡ ἀξία σου!

ΚΟΡΙΟΛ. Βεβαίως, ὄχι ἡ ἐπιθυμία μου.

Γ′ ΠΟΛ. Πῶς! ὄχι ἡ ἐπιθυμία σου!

ΚΟΡΙΟΛ. Ὄχι, κύριε, οὐδέποτε ἐπεθύμησα νὰ ἐνοχλήσω τὸν πτωχὸν ἐπαιτῶν παρ' αὐτοῦ.

Α′ ΠΟΛ. Πρέπει νὰ μάθῃς ὅ,τι ἂν σοὶ παραχωρήσωμέν τι, πράττομεν αὐτὸ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κερδήσωμεν κάτι τι παρὰ σοῦ.

ΚΟΡΙΟΛ. Λοιπόν, εἰπὲ παρακαλῶ, τίνα τιμὴν ἀπαιτεῖτε ἀντὶ τῆς ὑπατείας μου;

Α′ ΠΟΛ. Ἡ τιμὴ εἶνε νὰ ζητήσῃς αὐτὴν μὲ γλυκὺν τρόπον.

ΚΟΡΙΟΛ. Μὲ γλυκὺν τρόπον, φίλε· δόσε μοι αὐτὴν παρακαλῶ· τραύματα ἔχω νὰ σᾶς δείξω κατ' ἰδίαν. Δός μοι τὴν καλὴν ψῆφόν σου, φίλε. Τί λέγεις;

Β′ ΠΟΛΙΤ. Θὰ λάβῃς αὐτὴν ἀξιότιμε ἄνερ.

ΚΟΡΙΟΛ. Συμφωνία τετελεσμένη. Ἔχω ἤδη ἐπαιτήσει δύο εὐγενεῖς ψήφους ἐν ὅλῳ. Ἔχω τὴν ἐλεημοσύνην σας· χαίρετε.

Γ′ ΠΟΛΙΤ. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε κάπως παράξενο.

Β′ ΠΟΛΙΤ. Ἂν ἐπρόκειτο νὰ ψηφίσωμεν πάλιν... ἂς εἶνε. (Ἐξέρχονται οἱ τρεῖς πολῖται. Εἰσέρχονται δύο ἕτεροι).

ΚΟΡΙΟΛ. Σᾶς παρακαλῶ, ἂν συμβιβάζεται πρὸς τὰς ἀρχάς σας,[2] νὰ γίνω ὕπατος, βλέπετε ὅτι φορῶ τὸ εἰθισμένον ἔνδυμα.

1 Like the virtues which our divine lose by them. Ἂν ἡ γραφὴ αὕτη λέγει ὁ Wright εἶνε ὀρθή, ἡ ἀκόλουθος ἑρμηνεία τοῦ Theobald δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς πιστή. «Ἐπιθυμῶ νὰ μὲ λησμονήσωσι, ὅπως λησμονοῦσι καὶ τὰ ἠθικὰ ἐκεῖνα παραγγέλματα, τὰ ὁποῖα διδάσκουσιν εἰς αὐτοὺς οἱ ἱερεῖς, καὶ ἀπολλῦσι οὕτως εἰπεῖν ταῦτα ὡς μηδόλως ἐφαρμοζόμενα. Τὸ χωρίον τοῦτο λέγει ὁ προμνημονευθεὶς ἐκδότης τοῦ «Κοριολανοῦ» ἐθεωρήθη ἐφθαρμένον, καὶ πολλαὶ ἐπ' αὐτοῦ προυτάθησαν διορθώσεις πλὴν πᾶσαι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀμφισβητήσιμαι ὡς καὶ τὸ πρωτότυπον.

2 If it may stand with lhe tune of your voices that Imay be consul, Ihave here lhe customary gown. Ἂν ἁρμόζῃ πρὸς τὸν ἦχον τῆς φωνῆς σας νὰ γίνω ὕπατος κτλ. Ὁ Κοριολάνος παίζει μὲ τὴν λέξιν voice ἥτις σημαίνει, φωνὴν καὶ ψῆφον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ λογοπαίγνιον δὲν μεταφράζεται ἑλληνιστί, μετεφράσαμεν κατ' ἔννοιαν τὸ χωρίον τοῦτο.

Δ' ΠΟΛΙΤ. Εἶσαι καὶ δὲν εἶσαι εὐεργέτης τῆς πατρίδος.

ΚΟΡΙΟΛ. Τί σημαίνει τὸ αἴνιγμα τοῦτο;

Δ' ΠΟΛΙΤ. Ὑπῆρξες μὲν μάστιξ εἰς τοὺς ἐχθροὺς της, ἀλλὰ καὶ ῥάβδος εἰς τοὺς φίλους της· νὰ εἴπῃ κανεὶς τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἠγάπησας τὸν λαόν.

ΚΟΡΙΟΛ. Διὰ τοῦτο ἴσα ἴσα ἔπρεπε ν' ἀποδώσῃς μεγαλειτέραν ἀξίαν εἰς τὴν ἀρετήν μου, διότι ἡ ἀγάπη μου δὲν ἦτο κοινή· ἀλλὰ θὰ κολακεύσω φίλε, τὸν συνάδελφόν μου λαόν, ἵνα τύχω παρ' αὐτοῦ καλειτέρας ὑπολήψεως· τοῦτο θεωρεῖ αὐτὸς εὐγένειαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ σοφίᾳ του προτιμᾷ τοὺς χαιρετισμοὺς ἀπὸ τὰ εἰλικρινῆ αἰσθήματα, θὰ ἀσκηθῶ εἰς τὰς ψευδεῖς ὑποκλίσεις, καὶ θὰ χαιρετίζω αὐτὸν ὑποκριτικώτατα· ἤτοι θὰ μιμηθῶ τὰς ἀγυρτείας δημαγωγοῦ τινος, καὶ θὰ κάμω δαψιλῆ αὐτῶν χρῆσιν πρὸς πάντα ἐπιθυμοῦντα. Ὅθεν, ἐκλέξατέ με ὕπατον σᾶς παρακαλῶ.

Ε' ΠΟΛΙΤ. Ἐλπίζομεν νὰ σὲ ἔχωμεν φίλον, καὶ ἑπομένως σοὶ δίδομεν τὰς ψήφους μας ἐξ ὅλης ψυχῆς.

Δ' ΠΟΛΙΤ. Ἔλαβες πολλὰ τραύματα μαχόμενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

ΚΟΡΙΟΛ. Δὲν θὰ ἐπιβεβαιώσω πᾶν ὅ,τι περὶ τούτου γνωρίζετε ἐπιδεικνύων αὐτά. Ἐκτιμῶ πολὺ τὰς ψήφους σας καὶ δὲν θέλω νὰ σᾶς ἐνοχλήσω πλειότερον. (Ἀμφότεροι οἱ πολῖται).

Εἴθε οἱ θεοὶ νὰ σοὶ δώσωσι πᾶσαν εὐτυχίαν. Ἐξ ὅλης ψυχῆς. (Ἐξέρχονται).

ΚΟΡΙΟΛ. Ὢ γλυκύταται ψῆφοι![1] Προτιμότερον ν' ἀποθάνῃ τις, προτιμότερον νὰ λιμοκτονηθῇ, παρὰ νὰ ἐκλιπαρῇ τὴν ἀντιμισθίαν ἣν δικαιοῦται νὰ λάβῃ. Διατί νὰ ἵσταμαι ἐνταῦθα μὲ τὴν λυκοστολὴν ταύτην, καὶ νὰ ἐκλιπαρῶ τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλον,[2] ὅπως μοὶ δώσῃ τὴν ἄχρηστον ψῆφόν του; Τὸ ἔθος μοὶ ἐπιτάττει νὰ τὸ πράξω, ἀλλ' ἐὰν εἰς πᾶν πρᾶγμα συνεμορφούμεθα πρὸς τὴν συνήθειαν, ἡ κόνις τῶν ἀρχαίων χρόνων οὐδέποτε ἤθελε ἀποσκρωθῇ, καὶ κολοσσιαία πλάνη θὰ ἐσωρεύετο τόσον ὑψηλά, ὥστε ἡ ἀλήθεια νὰ μὴ δύναται νὰ τὴν ὑπερπηδήσῃ. Ὅθεν, ἀντὶ νὰ φαίνωμαι τόσον μωρός, προτιμῶ νὰ παραχωρήσω τὸ ὑψηλὸν ἀξίωμα καὶ τὴν τιμὴν εἰς ἐκεῖνον ὅστις δέχεται νὰ μετέλθῃ τοιοῦτον τρόπον. Ἀλλ' εἶμαι ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ· τὸ ἥμισυ τῆς ἀηδίας ὑπέστην ἤδη, ἂς ὑποστῶ καὶ τὸ ἕτερον ἥμισυ. (Εἰσέρχονται τρεῖς πολῖται).

Ἰδοὺ καὶ ἄλλαι ψῆφοι. Τὰς ψήφους σας· χάριν αὐτῶν ἐπολέμησα, χάριν αὐτῶν ἠγρύπνησα, χάριν τῶν ψήφων σας ἔλαβον περισσότερα ἀπὸ δύο δωδεκάδας τραυμάτων. Παρέστην εἰς δέκα ὀκτὼ μάχας· χάριν τῶν ψήφων σας ἔπραξα πολλὰ ἔργα, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἔνδοξα. Δότε μοι τὰς ψήφους σας· θέλω πράγματι νὰ γίνω ὕπατος.

1 Most sweet voices. Καὶ ἐνταῦθα ἐπαναλαμβάνεται τὸ λογοπαίγνιον. Γλυκύταται φωναὶ καὶ ψῆφοι.

2 To beg Hob and Dick ὀνόματα γνωστῶν γελωτοποιῶν ἐν Ἀγγλίᾳ (Wright).

ϛ' ΠΟΛΙΤ. Αἱ πράξεις του εἶναι γενναῖαι, καὶ οὐδεὶς τίμιος ἀνὴρ δύναται νὰ τῷ ἀρνηθῇ τὴν ψῆφόν του.

Ζ' ΠΟΛΙΤ. Ἂς γίνῃ λοιπὸν ὕπατος· εἴθε οἱ θεοὶ νὰ τοῦ χαρίσωσι πᾶσαν εὐτυχίαν, καὶ νὰ τὸν κάμωσι φίλον τοῦ λαοῦ!

ΠΑΝΤΕΣ. Γένοιτο, γένοιτο! Οἱ θεοὶ νὰ σὲ φυλάττωσι γενναῖε ὕπατε! (Ἐξέρχεται).

ΚΟΡΙΟΛ. Ἄξιαι ψῆφοι! (Εἰσέρχεται πάλιν ὁ ΜΕΝΗΝΙΟΣ μετὰ τοῦ ΒΡΟΥΤΟΥ καὶ ΣΙΚΙΝΙΟΥ.

ΜΕΝΗΝ. Ἐξεπλήρωσας τοὺς ὡρισμένους τύπους, καὶ οἱ δήμαρχοι σοὶ χορηγοῦσι τὰς ψήφους τοῦ λαοῦ· ἀπομένει τώρα νὰ ἐμφανισθῇς ἐνώπιον τῆς γερουσίας μετὰ τῶν παρασήμων τοῦ ἀξιώματός σου.

ΣΙΚΙΝ. Ἐξετέλεσας τὰ εἰθισμένα ἐκλιπαρήσας τὰς ψήφους τοῦ λαοῦ· ὁ δὲ λαὸς σὲ ἐγκρίνει, καὶ συγκαλεῖται ἀμέσως πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς ἐκλογῆς σου.

ΚΟΡΙΟΛ. Ποῦ; εἰς τὴν γερουσίαν;

ΣΙΚΙΝ. Ἐκεῖ, Κοριολανέ.

ΚΟΡΙΟΛ. Δύναμαι ν' ἀλλάξω τὰ φορέματα ταῦτα;

ΣΙΚΙΝ. Δύνασαι, φίλε.

ΚΟΡΙΟΛ. Θὰ τὸ πράξω εὐθὺς, καὶ ἀφοῦ ἀναγνωρίσω ἐμαυτόν, θὰ μεταβῶ εἰς τὴν σύγκλητον.

ΜΕΝΗΝ. Σὲ συνοδεύω. Ἔρχεσαι;

ΒΡΟΥΤ. Περιμένομεν ἐδῶ τὸν λαόν.

ΣΙΚΙΝ. Χαίρετε. (ἐξέρχεται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ μετὰ τοῦ ΜΕΝΗΝΙΟΥ). Ἔχει ἤδη τὴν ὑπατείαν, καὶ ἐκ τοῦ βλέμματός του κρίνω ὅτι ἡ καρδία του εἶνε συγκεκινημένη ὑπὸ χαρᾶς.

ΒΡΟΥΤ. Μὲ φρόνημα ὑπερήφανον ἔφερε τὴν ταπεινὴν περιβολήν του. Θὰ ἀπολύσῃς τὸν λαόν; (εἰσέρχονται πάλιν οἱ πολῖται).

ΣΙΚΙΝ. Ἔ λοιπόν, φίλοι μου! αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον ἐξελέξατε;

Α' ΠΟΛΙΤ. Ἔχει τὰς ψήφους μας.

ΒΡΟΥΤ. Δεόμεθα τῶν θεῶν νὰ κατασταθῇ ἄξιος τῆς ἀγάπης σας.

Β' ΠΟΛΙΤ. Ἀμήν· ἀλλὰ κατὰ τὴν ταπεινήν μου γνώμην, μᾶς ἐπεριγέλασεν ἐνῷ ἐζήτει τὰς ψήφους μας.

Γ' ΠΟΛΙΤ. Χωρὶς ἄλλο μᾶς ἐχλεύασε καθαρὰ καθαρά.

Α' ΠΟΛΙΤ. Ὄχι δά, αὐτὸς εἶνε ὁ τρόπος τῆς ὁμιλίας του, δὲν μᾶς ἐχλεύασε.

Β' ΠΟΛΙΤ. Ὅλοι, ἐκτὸς σοῦ λέγουν ὅτι μᾶς μετεχειρίσθη ὑβριστικῶς· ὤφειλε νὰ μᾶς δείξῃ τὰ δείγματα τῆς ἀρετῆς του, τὰ τραύματα τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος του.

ΣΙΚΙΝ. Πῶς, τὸ ἔκαμε, εἶμαι βέβαιος.

ΠΟΛΙΤ. Ὄχι, ὄχι, δὲν τὰ εἶδε κανείς.

Γ' ΠΟΛΙΤ. Εἶπεν ὅτι ἔχει τραύματα τὰ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ δείξῃ κατ' ἰδίαν· ἔπειτα ἔσεισεν οὕτω περιφρονητικῶς τὸν πῖλον καὶ εἶπε: «Θέλω νὰ γίνω νὰ ὕπατος· παλαιὰ συνήθεια δὲν μοὶ ἐπιτρέπει τοῦτο ἄλλως ἢ διὰ τῶν ψήφων σας· ὅθεν δότε μοι τὰς ψήφους σας». Ἀφοῦ δὲ συγκατετέθημεν, «Σᾶς εὐχαριστῶ εἶπε, σᾶς εὐχαριστῶ διὰ τὰς ψήφους σας, τὰς γλυκυτάτας ψήφους σας· τώρα ὅτε μοὶ ἐδώκατε τὰς ψήφους σας, δὲν ἔχω πλέον τί νὰ κάμω μαζί σας». Δὲν ἦτο τοῦτο χλεύη;

ΣΙΚΙΝ. Διατί ἐτυφλώθητε εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε νὰ μὴ παρατηρήσητε τὴν χλεύην ταύτην, ἢ ἂν παρετηρήσατε αὐτήν, διατί εἴχετε τὴν νηπιώδη ἀγαθότητα νὰ τῷ δώσητε τὰς ψήφους σας;

ΒΡΟΥΤ. Δὲν ἠδύνασθε νὰ τῷ εἴπητε ὅπως σᾶς ἐδιδάξαμεν ὅτι, ὅτε ἦτον ἄνευ ἰσχύος, καὶ μικρὸς ἔτι ὑπηρέτης τοῦ κράτους, ἦτον ἐχθρός σας, ὡμίλει πάντοτε κατὰ τῶν ἐλευθεριῶν καὶ δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ, τώρα ἐπομένως ὅτε θὰ ἀνέλθῃ εἰς ἀξίωμα καὶ δύναμιν ἐν τῷ κράτει, ἐὰν μέλλῃ κακοβούλως νὰ διαμένῃ ἀδιάλλακτος ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ, αἱ ψῆφοι σας θὰ ἀπέβαινον εἰς ὄλεθρόν σας; Ἔπρεπε νὰ τῷ εἴπητε ὅτι, ὅπως τὰ ἀξιόλογα κατορθώματά του καθίστων αὐτὸν κατὰ πάντα ἄξιον τοῦ ἀξιώματος ὅπερ ἐζήτει, οὕτως ἥρμοζεν εἰς τὸν εὐγενῆ χαρακτῆρά του νὰ συλλογίζεται περὶ ὑμῶν χάριν τῶν ψήφων σας, καὶ νὰ μεταβάλῃ εἰς ἀγάπην τὴν πρὸς ὑμᾶς κακίαν του, γενόμενος εὐμενὴς πρὸς ὑμᾶς ἄρχων.

ΣΙΚΙΝ. Ἂν ὡς σᾶς εἴχομεν συμβουλεύσει ὡμιλεῖται πρὸς αὐτόν, θὰ ἐδοκιμάζετε τὴν διάνοιαν καὶ τὰς διαθέσεις του, θὰ ἀπεσπᾶτε δὲ παρ' αὐτοῦ ἢ εὐμενεῖς ὑποσχέσεις, ἃς βραδύτερον ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, ἠθέλετε ὑποχρεώσει αὐτὸν νὰ ἐκπληρώσῃ, ἢ ἄλλως ἠθέλετε ἐξεγείρει τὴν δύστροπον αὐτοῦ φύσιν, ἥτις δὲν ἀνέχεται εὐκόλως νὰ ὑποβάλληται εἰς ὅρους δυναμένους νὰ περιορίσωσιν αὐτόν· ἐξεγείροντες δ' οὕτω τὴν ὀργὴν αὐτοῦ, ἠθέλετε ἐπωφεληθῆ τὸν θυμόν του, ἵνα μοὶ τὸν ἐκλέξητε.

ΒΡΟΥΤ. Δὲν παρετηρήσατε ὅτι μετ' ἀπαρακαλύπτου περιφρονήσεως ἐζήτει τὰς ψήφους σας, ὅταν ἔτι εἶχε χρείαν τῆς εὐνοίας σας; καὶ δὲν φρονεῖτε ὅτι θὰ σᾶς μηδενίσῃ διὰ τῆς καταφρονήσεώς του, ὅταν θὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ σᾶς συντρίψῃ; Εἶσθε λοιπὸν ἄψυχα σώματα, ἄνευ καρδίας, ἢ διὰ τοῦτο μόνον εἴχετε γλώσσας, ὥστε νὰ κραυγάζητε ἐναντίον τῶν ὑπαγορεύσεων τοῦ ὀρθοῦ λόγου;

ΣΙΚΙΝ. Σεῖς οἱ ἀρνηθέντες ἤδη εἰς ἄλλους αἰτοῦντας, παρέχετε τώρα τὰς περιζητήτους ψήφους σας εἰς ἐκεῖνον ὅστις, ὄχι μόνον δὲν ζητεῖ αὐτάς, ἀλλὰ καὶ σᾶς χλευάζει.

Γ' ΠΟΛΙΤ. Δὲν ἐπεκυρώθη ἀκόμη ἡ ἐκλογή, δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν.

Β' ΠΟΛΙΤ. Θὰ ἀρνηθῶμεν· ἔχω ἄλλα πεντακόσια στόματα τὰ ὁποῖα θὰ εἴπωσι τὸ αὐτό.

Α' ΠΟΛΙΤ. Καὶ ἐγὼ χίλια, καὶ τοὺς φίλους των εἰς ἐπίμετρον.

ΒΡΟΥΤ. Ὕπαγε ἀμέσως νὰ γνωστοποιήσῃς εἰς τοὺς φίλους τούτους ὅτι ἐξέλεξαν ὕπατον, ὅστις θὰ στερήσῃ αὐτοὺς τῶν ἐλευθεριῶν των, ὅτι θὰ τοὺς μεταχειρισθῇ ὡς κύνας τοὺς ὁποίους τύπτομεν ὁσάκις ὑλακτῶσι, καὶ ὅμως τοὺς ἔχομεν διὰ νὰ ὑλακτῶσι.

ΣΙΚΙΝ. Ἂς συνέλθωσι πάντες, καὶ μετὰ ὥριμον σκέψιν ἂς ἀκυρώσωσι τὴν ἀνόητον ταύτην ἐκλογήν. Παραστήσατε αὐτοῖς τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὸ πρὸς ὑμᾶς παλαιόν του μῖσος· μὴ λησμονήσητε τὴν περιφρόνησιν μεθ' ἧς ἔφερε τοῦ ἱκέτου τὸ ἔνδυμα, καὶ τίνι τρόπῳ σᾶς ἐχλεύαζε ζητῶν τὰς ψήφους σας· ἀλλ' ὅμως ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη σας, διὰ τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἐκδουλεύσεών του, ἐπεσκότισε τὴν ἀντίληψιν τῆς ἐνεστώσης συμπεριφορᾶς του ἥτις ἦτο πλήρης ἐμπαιγμοῦ καὶ αὐθαδείας, ὁποίαν ὑπηγόρευσε τὸ πρὸς ὑμᾶς ἀρχαῖον μῖσός του.

ΒΡΟΥΤ. Ἐφ' ἡμῶν τῶν δημάρχων ἐπερρίψατε τὸ σφάλμα λέγοντες ὅτι ἐμοχθήσαμεν πρὸς οὐδὲν πρόσκομμα ὑποχωρήσαντες, ὅπως σᾶς ἀναγκάσωμεν νὰ τὸν ἐκλέξητε.

ΣΙΚΙΝ. Εἴπατε, ὅτι ἐξελέξατε αὐτόν, ὑπακούοντες μᾶλλον εἰς ἡμᾶς, ἢ ἐξ ἀληθοῦς εὐνοίας πρὸς αὐτόν, καὶ ὅτι ἡ διάνοιά σας, ὑπείκουσα μᾶλλον εἰς τὴν ἀνάγκην ἢ εἰς τὸ πρέπον, σᾶς παρεκίνησε νὰ τὸν ἐκλέξητε παρὰ τὴν θέλησίν σας. Ἐπιρρίψατε τὸ σφάλμα ἐφ' ἡμῶν.

ΒΡΟΥΤ. Ναί, μὴ φεισθῆτε ἡμῶν. Εἴπατε ὅτι παρεστήσαμεν εἰς ὑμᾶς τὰς πολυχρονίους ὑπηρεσίας ἃς ἀπὸ νεαρᾶς ἔτι ἡλικίας προσήνεγκε τῇ πατρίδι, τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ καταγωγήν, ἕλκοντος τὸ γένος ἐκ τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν Μαρκίων, ἐξ οὗ κατήγετο καὶ ὁ Ἄγκος Μάρκιος ὁ υἱὸς τῆς θυγατρὸς τοῦ Νομᾶ, ὁ μετὰ Τύλλον Ὀστίλιον βασιλεύσας ἐν Ῥώμῃ· ὅτι ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴκου κατήγοντο ὁ Πόπλιος καὶ ὁ Κόϊντος, οἱ δι' ὑδραγωγείων καταγαγόντες ἐνταῦθα τὸ κάλλιστον ἡμῶν ὕδωρ, καὶ ὅτι ὁ Κηνσωρῖνος, ὅστις ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην, ἐπειδὴ δὶς ἐξελέχθη ὑπὸ τοῦ δήμου τιμητής, ἦτο πρόγονος αὐτοῦ.[1]

ΣΙΚΙΝ. Εἴπατε ὅτι ἄνδρα τόσον ὑψηλῆς καταγωγῆς, ἄξιον προσέτι ἕνεκα τῶν κατορθωμάτων του τοῦ ἀνωτάτου ἀξιώματος, ἐσυστήσαμεν εἰς ὑμᾶς, ἀλλ' ὅτι συγκρίναντες τὴν παροῦσαν αὐτοῦ πρὸς τὴν παρελθοῦσαν διαγωγήν, ἐπείσθητε ὅτι ἦτο ἀδιάλλακτος ἐχθρός σας, καὶ ἑπομένως ἀνακαλεῖται τὴν ἐσπευσμένην ἐκλογήν σας.

ΒΡΟΥΤ. Εἴπατε ὅτι οὐδέποτε θὰ τὸ ἐπράττετε ἂν μὴ παρεκινεῖσθε ὑφ' ἡμῶν — εἰς τοῦτο ἰδίως ἐπιμένετε. — Τώρα δὲ ἀφοῦ πάντες οἱ ὁμόφρονές σας συναθροισθῶσι, πορεύεσθε εἰς τὸ Καπιτώλιον.

1 Ὁ Μαρκίων οἶκος ἐν Ῥώμῃ τῶν πατρικίων πολλοὺς παρέσχεν ἐνδόξους ἄνδρας, ὧν καὶ Μάρκιος ἦν Ἄγκος ὁ Νουμᾶ θυγατριδοῦς καὶ μετὰ Τύλλον Ὀστίλιον βασιλεὺς γενόμενος. Μάρκιοι δ' ἦσαν καὶ Πόπλιος καὶ Κόϊντος οἱ πλεῖστον, ὕδωρ καὶ κάλλιστον ἐν Ῥώμῃ καταγαγόντες, καὶ Κηνσωρῖνος, ὃν δὶς ἀπέδειξε τιμητὴν Ῥωμαίων δῆμος. Πλ. Γ. Μαρ. σελ. 418.

ΠΟΛΙΤ. Ναί, καὶ σχεδὸν ὅλοι μετανοοῦσι διὰ τὴν ἐκλογήν των. (Ἐξέρχονται).

ΒΡΟΥΤ. Ἄφες αὐτοὺς νὰ προβῶσι· προτιμότερον νὰ ὑποστῶμεν τὸν κίνδυνον τῆς στάσεως ταύτης, ἢ νὰ περιμένωμεν ἄλλην ἀναμφιβόλως μεγαλειτέραν. Ἂν ἡ ἄρνησίς των αὕτη ἐγείρῃ τὴν ὀργήν του, ὅπερ πιθανὸν ἕνεκα τοῦ εὐερεθίστου χαρακτῆρός του, πρέπει νὰ ἐπωφεληθῶμεν τὴν εὐκαιρίαν, καὶ νὰ ἐκμεταλλευθῶμεν τὸν θυμόν του.

ΣΙΚΙΝ. Ἄγωμεν εἰς τὸ Καπιτώλιον· θὰ φθάσωμεν ἐκεῖ πρὸ τοῦ πλήθους· τὸ δὲ κίνημα τοῦτο, παρασκευασθὲν ὑφ' ἡμῶν, ἐνῷ λαὸς εἰς αὐτὸ μόνον ἐν μέρει ἐνέχεται, θὰ φανῇ ὡς προερχόμενον ἀμέσως ἐξ αὐτοῦ. (Ἐξέρχονται).

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ

ΣΚΗΝΗ Α'

Ῥώμη. Ἔν τινι ὁδῷ.

Σαλπίσματα. Ἐμφανίζονται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ καὶ ὁ ΜΕΝΗΝΙΟΣ μετὰ τῶν εὐγενῶν, τοῦ ΚΟΜΙΝΙΟΥ, τοῦ ΤΙΤΟΥ ΛΑΡΚΙΟΥ καὶ ἄλλων συγκλητικῶν.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἐγείρει πάλιν κεφαλὴν ὁ Ἀμφίδιος;

ΛΑΡΚ. Ναὶ στρατηγέ, καὶ τούτου ἕνεκα ἐσπεύσαμεν νὰ διευθετήσωμεν τὰ καθ' ἡμᾶς ὅσῳ τὸ δυνατὸν ταχύτερον.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὥστε οἱ Οὐολοῦσκοι εἶνε καὶ πάλιν ἕτοιμοι νὰ ἐπιτεθῶσι καθ' ἡμῶν ἅμα τῇ πρώτῃ εὐκαιρίᾳ;

ΚΟΜΙΝ. Εἶνε τόσον ἐξηντλημένοι, ὕπατε, ὥστε μόλις καὶ μετὰ βίας ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν θὰ ἴδωμεν ἀναπεταννυμένας τὰς σημαίας αὐτῶν.

ΚΟΡΙΟΛ. Εἴδατε τὸν Ἀμφίδιον;

ΛΑΡΚ. Ἦλθε πρός με ἔνσπονδος, καὶ ἐξέφερεν ἀρὰς ἐναντίον τῶν Οὐολούσκων, οὕτως ἀνάνδρως παραδόντων τὴν πόλιν· εἶτα ἀπεσύρθη εἰς τὸ Ἄντιον.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἐποιήσατο λόγον περὶ ἐμοῦ;

ΛΑΡΚ. Ναί, στρατηγέ.

ΚΟΡΙΟΛ. Πῶς; Τί εἶπε;

ΛΑΡΚ. Διηγήθη ποσάκις ἀντεπεξήλθετε ξιφήρεις ὁ εἷς ἐναντίον τοῦ ἄλλου· ὅτι τῷ εἶσαι τὸ ἐπαχθέστατον τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων, καὶ ὅτι ἀσμένως θὰ διεκινδύνευε, ἔστω, καὶ ἐν προφανεστάτῳ κινδύνῳ, πᾶν ὅ,τι κέκτηται, ὅπως μόνον κληθῇ νικητής σου.

ΒΡΟΥΤ. Ὕπαγε ἀμέσως νὰ γνωστοποιήσῃς εἰς τοὺς φίλους τούτους ὅτι ἐξέλεξαν ὕπατον, ὅστις θὰ στερήσῃ αὐτοὺς τῶν ἐλευθεριῶν των, ὅτι θὰ τοὺς μεταχειρισθῇ ὡς κύνας τοὺς ὁποίους τύπτομεν ὁσάκις ὑλακτῶσι, καὶ ὅμως τοὺς ἔχομεν διὰ νὰ ὑλακτῶσι.

ΣΙΚΙΝ. Ἂς συνέλθωσι πάντες, καὶ μετὰ ὥριμον σκέψιν ἂς ἀκυρώσωσι τὴν ἀνόητον ταύτην ἐκλογήν. Παραστήσατε αὐτοῖς τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὸ πρὸς ὑμᾶς παλαιόν του μῖσος· μὴ λησμονήσητε τὴν περιφρόνησιν μεθ' ἧς ἔφερε τοῦ ἱκέτου τὸ ἔνδυμα, καὶ τίνι τρόπῳ σᾶς ἐχλεύαζε ζητῶν τὰς ψήφους σας· ἀλλ' ὅμως ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγάπη σας, διὰ τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἐκδουλεύσεών του, ἐπεσκότισε τὴν ἀντίληψιν τῆς ἐνεστώσης συμπεριφορᾶς του ἥτις ἦτο πλήρης ἐμπαιγμοῦ καὶ αὐθαδείας, ὁποίαν ὑπηγόρευσε τὸ πρὸς ὑμᾶς ἀρχαῖον μῖσός του.

ΒΡΟΥΤ. Ἐφ' ἡμῶν τῶν δημάρχων ἐπερρίψατε τὸ σφάλμα λέγοντες ὅτι ἐμοχθήσαμεν πρὸς οὐδὲν πρόσκομμα ὑποχωρήσαντες, ὅπως σᾶς ἀναγκάσωμεν νὰ τὸν ἐκλέξητε.

ΣΙΚΙΝ. Εἴπατε, ὅτι ἐξελέξατε αὐτόν, ὑπακούοντες μᾶλλον εἰς ἡμᾶς, ἢ ἐξ ἀληθοῦς εὐνοίας πρὸς αὐτόν, καὶ ὅτι ἡ διάνοιά σας, ὑπείκουσα μᾶλλον εἰς τὴν ἀνάγκην ἢ εἰς τὸ πρέπον, σᾶς παρεκίνησε νὰ τὸν ἐκλέξητε παρὰ τὴν θέλησίν σας. Ἐπιρρίψατε τὸ σφάλμα ἐφ' ἡμῶν.

ΒΡΟΥΤ. Ναί, μὴ φεισθῆτε ἡμῶν. Εἴπατε ὅτι παρεστήσαμεν εἰς ὑμᾶς τὰς πολυχρονίους ὑπηρεσίας ἃς ἀπὸ νεαρᾶς ἔτι ἡλικίας προσήνεγκε τῇ πατρίδι, τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ καταγωγήν, ἕλκοντος τὸ γένος ἐκ τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν Μαρκίων, ἐξ οὗ κατήγετο καὶ ὁ Ἄγκος Μάρκιος ὁ υἱὸς τῆς θυγατρὸς τοῦ Νομᾶ, ὁ μετὰ Τύλλον Ὀστίλιον βασιλεύσας ἐν Ρώμῃ· ὅτι ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴκου κατήγοντο ὁ Πόπλιος καὶ ὁ Κόϊντος, οἱ δι' ὑδραγωγείων καταγαγόντες ἐνταῦθα τὸ κάλλιστον ἡμῶν ὕδωρ, καὶ ὅτι ὁ Κηνσωρῖνος, ὅστις ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην, ἐπειδὴ δὶς ἐξελέχθη ὑπὸ τοῦ δήμου τιμητής, ἦτο πρόγονος αὐτοῦ.[1]

ΣΙΚΙΝ. Εἴπατε ὅτι ἄνδρα τόσον ὑψηλῆς καταγωγῆς, ἄξιον προσέτι ἕνεκα τῶν κατορθωμάτων του τοῦ ἀνωτάτου ἀξιώματος, ἐσυστήσαμεν εἰς ὑμᾶς, ἀλλ' ὅτι συγκρίναντες τὴν παροῦσαν αὐτοῦ πρὸς τὴν παρελθοῦσαν διαγωγήν, ἐπείσθητε ὅτι ἦτο ἀδιάλλακτος ἐχθρός σας, καὶ ἑπομένως ἀνακαλεῖται τὴν ἐσπευσμένην ἐκλογήν σας.

ΒΡΟΥΤ. Εἴπατε ὅτι οὐδέποτε θὰ τὸ ἐπράττετε ἂν μὴ παρεκινεῖσθε ὑφ' ἡμῶν — εἰς τοῦτο ἰδίως ἐπιμένετε. — Τώρα δὲ ἀφοῦ πάντες οἱ ὁμόφρονές σας συναθροισθῶσι, πορεύεσθε εἰς τὸ Καπιτώλιον.

1 Ὁ Μαρκίων οἶκος ἐν Ρώμῃ τῶν πατρικίων πολλοὺς παρέσχεν ἐνδόξους ἄνδρας, ὧν καὶ Μάρκιος ἦν Ἄγκος ὁ Νουμᾶ θυγατριδοῦς καὶ μετὰ Τύλλον Ὀστίλιον βασιλεὺς γενόμενος. Μάρκιοι δ' ἦσαν καὶ Πόπλιος καὶ Κόϊντος οἱ πλεῖστον, ὕδωρ καὶ κάλλιστον ἐν Ρώμῃ καταγαγόντες, καὶ Κηνσωρῖνος, ὃν δὶς ἀπέδειξε τιμητὴν Ρωμαίων δῆμος. Πλ. Γ. Μαρ. σελ. 418.

ΠΟΛΙΤ. Ναί, καὶ σχεδὸν ὅλοι μετανοοῦσι διὰ τὴν ἐκλογήν των. (Ἐξέρχονται).

ΒΡΟΥΤ. Ἄφες αὐτοὺς νὰ προβῶσι· προτιμότερον νὰ ὑποστῶμεν τὸν κίνδυνον τῆς στάσεως ταύτης, ἢ νὰ περιμένωμεν ἄλλην ἀναμφιβόλως μεγαλειτέραν. Ἂν ἡ ἄρνησίς των αὕτη ἐγείρῃ τὴν ὀργήν του, ὅπερ πιθανὸν ἕνεκα τοῦ εὐερεθίστου χαρακτῆρός του, πρέπει νὰ ἐπωφεληθῶμεν τὴν εὐκαιρίαν, καὶ νὰ ἐκμεταλλευθῶμεν τὸν θυμόν του.

ΣΙΚΙΝ. Ἄγωμεν εἰς τὸ Καπιτώλιον· θὰ φθάσωμεν ἐκεῖ πρὸ τοῦ πλήθους· τὸ δὲ κίνημα τοῦτο, παρασκευασθὲν ὑφ' ἡμῶν, ἐνῷ λαὸς εἰς αὐτὸ μόνον ἐν μέρει ἐνέχεται, θὰ φανῇ ὡς προερχόμενον ἀμέσως ἐξ αὐτοῦ. (Ἐξέρχονται).

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ

ΣΚΗΝΗ Α'

Ῥώμη. Ἔν τινι ὁδῷ.

Σαλπίσματα. Ἐμφανίζονται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ καὶ ὁ ΜΕΝΗΝΙΟΣ μετὰ τῶν εὐγενῶν, τοῦ ΚΟΜΙΝΙΟΥ, τοῦ ΤΙΤΟΥ ΛΑΡΚΙΟΥ καὶ ἄλλων συγκλητικῶν.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἐγείρει πάλιν κεφαλὴν ὁ Ἀμφίδιος;

ΛΑΡΚ. Ναὶ στρατηγέ, καὶ τούτου ἕνεκα ἐσπεύσαμεν νὰ διευθετήσωμεν τὰ καθ' ἡμᾶς ὅσῳ τὸ δυνατὸν ταχύτερον.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὥστε οἱ Οὐολοῦσκοι εἶνε καὶ πάλιν ἕτοιμοι νὰ ἐπιτεθῶσι καθ' ἡμῶν ἅμα τῇ πρώτῃ εὐκαιρίᾳ;

ΚΟΜΙΝ. Εἶνε τόσον ἐξηντλημένοι, ὕπατε, ὥστε μόλις καὶ μετὰ βίας ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν θὰ ἴδωμεν ἀναπεταννυμένας τὰς σημαίας αὐτῶν.

ΚΟΡΙΟΛ. Εἴδατε τὸν Ἀμφίδιον;

ΛΑΡΚ. Ἦλθε πρός με ἔνσπονδος, καὶ ἐξέφερεν ἀρὰς ἐναντίον τῶν Οὐολούσκων, οὕτως ἀνάνδρως παραδόντων τὴν πόλιν· εἶτα ἀπεσύρθη εἰς τὸ Ἄντιον.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἐποιήσατο λόγον περὶ ἐμοῦ;

ΛΑΡΚ. Ναί, στρατηγέ.

ΚΟΡΙΟΛ. Πῶς; Τί εἶπε;

ΛΑΡΚ. Διηγήθη ποσάκις ἀντεπεξήλθετε ξιφήρεις ὁ εἷς ἐναντίον τοῦ ἄλλου· ὅτι τῷ εἶσαι τὸ ἐπαχθέστατον τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων, καὶ ὅτι ἀσμένως θὰ διεκινδύνευε, ἔστω, καὶ ἐν προφανεστάτῳ κινδύνῳ, πᾶν ὅ,τι κέκτηται, ὅπως μόνον κληθῇ νικητής σου.

ΚΟΡΙΟΛ. Εἰς τὸ Ἄντιον, διαμένει;

ΛΑΡΚ. Εἰς τὸ Ἄντιον.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἐπεθύμουν νὰ εἶχον ἀφορμὴν νὰ μεταβῶ ἐκεῖσε εἰς ἀναζήτησίν του, ἵνα προβάλω ἐμαυτὸν καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸ μῖσος του. Καλῶς ἤλθετε. (Εἰσέρχεται ὁ ΣΙΚΙΝΙΟΣ καὶ ὁ ΒΡΟΥΤΟΣ). Ἰδοὺ οἱ δήμαρχοι, ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ· τοὺς περιφρονῶ· εἶνε τόσον ἐπηρμένοι ἐπὶ τῇ ἐξουσίᾳ των, ὥστε οὐδεὶς τῶν εὐπατριδῶν τοὺς ἀνέχεται.

ΣΙΚΙΝ. Μὴ προχωρήσῃς ἐπὶ πλέον.

ΚΟΡΙΟΛ. Πῶς! Τί τοῦτο;

ΒΡΟΥΤ. Θὰ ἦτο ἐπικίνδυνον νὰ προχωρήσῃς· μὴ προσωτέρω.

ΚΟΡΙΟΛ. Πόθεν ἡ μεταβολὴ αὕτη;

ΜΕΝΗΝ. Τί συμβαίνει;

ΚΟΜΙΝ. Μήπως δὲν ἐξελέχθη καὶ ὑπὸ τῶν εὐγενῶν καὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ;

ΒΡΟΥΤ. Ὄχι, Κομίνιε.

ΚΟΡΙΟΛ. Νηπίων λοιπὸν ψήφους ἔλαβον;

Α' ΣΥΓΚΛΗΤ. Παραμερίσατε, δήμαρχοι· θὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἀγοράν.

ΒΡΟΥΤ. Ὁ λαὸς εἶνε ἐξημμένος κατ' αὐτοῦ.

ΣΙΚΙΝ. Στῆθι, διότι ἄλλως θὰ προκαλέσῃς γενικὴν ἀναστάτωσιν.

ΚΟΡΙΟΛ. Αὐτὴ λοιπὸν εἶνε ἡ ἀγέλη σας; Πρέπει οὗτοι ἐδῶ νὰ ἔχωσι δικαίωμα ψήφου, οἵτινες δύνανται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ καταψηφίζωσιν ἐκείνων ὑπὲρ ὧν πρότερον ἐψήφισαντο; Εἰς τί συνίσταται ἡ ἐξουσία σας; Διατί σεῖς, οἵτινες εἶσθε τὸ στόμα ἐκείνων, δὲν διευθύνετε καὶ τοὺς ὀδόντας αὐτῶν;

ΜΕΝΗΝ. Ἡσύχασον, ἡσύχασον.

ΚΟΡΙΟΛ. Σκοπὸς αὐτῶν, ἐπιδιωκόμενος διὰ συνωμοσίας εἶνε νὰ χαλινώσωσι τὰς ἐπιθυμίας τῶν εὐπατριδῶν· νὰ ὑποφέρῃ τις τοῦτο καὶ νὰ ζῇ μετ' ἀνθρώπων, οἵτινες οὔτε νὰ ἄρχωσι δύνανται, οὔτε νὰ ἄρχωνται θέλουσιν!

ΒΡΟΥΤ. Μὴ λέγε τοῦτο συνωμοσίαν. Ὁ λαὸς κραυγάζει ὅτι τὸν ἐχλεύασες, ὅτι ἠγανάκτησας ὅτε τελευταῖον ἐδόθη αὐτῷ σῖτος δωρεάν, καὶ ὅτι ἐξηυτέλισας τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγοροῦντας ἀποκαλέσας αὐτοὺς καθάρμους, κόλακας, καὶ ἐχθροὺς τῆς ἀριστοκρατίας.[1]

ΚΟΡΙΟΛ. Πῶς! τοῦτο ἤδη γνωστόν.

ΒΡΟΥΤ. Ἀλλ' ὄχι εἰς πάντας.

ΚΟΡΙΟΛ. Σὺ λοιπὸν καθωδήγησας αὐτούς;

ΒΡΟΥΤ. Πῶς! Ἐγὼ νὰ τοὺς καθοδηγήσω!

ΚΟΜΙΝ. Εἶσαι ἱκανὸς πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο.

1 Ὁ μέντοι Μάρκιος σφόδρα καθήψατο τῶν χαριζομένων τοῖς πολλοῖς, δημαγωγοὺς καὶ προδότας ἀποκαλῶν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ σπέρματα πονηρὰ θρασύτητος καὶ ὕβρεως εἰς ὄχλον ἀφιέμενα τρέφοντας καθ' αὐτῶν. (Πλ. Γ. Μαρ. σελ. 433).

ΒΡΟΥΤ. Όχι ανίκανος ίνα, εν πάσει περιστάσει, πράξω τι κάλλιον σου.

ΚΟΡΙΟΛ. Πρός τί λοιπόν νά γίνω εγώ ύπατος; Καταβιβάσατέ με, μά τούς Θεούς, εις την ιδικήν σας αξίαν, και τότε εκλέξατέ με συνάρχοντα υμών.

ΣΙΚΙΝ. Δεικνύεις πολύ τό αγέρωχον εκείνο ήθος τό όποιον διεγείρει τόν λαόν· άν θέλης νά επιτύχης τού σκοπού σου, πρέπει νά ζητήσης την οδόν, εξ ής απεμακρύνθης, μέ τρόπον ηπιώτερον· άλλως, ουδέποτε θά ανέλθης εις τό υψηλόν αξίωμα τού υπάτου, ουδέ θά συνδημαρχεύσης μετ' αυτού.

ΜΕΝΗΝ. Μή παραφερώμεθα.

ΚΟΜΙΝ. Ήπάτησαν και εξήγειραν τόν λαόν. Δέν εμπρέπουσιν εις την Ρώμην τοιαύται σκευωρίαι, ούτε είνε άξιος ό Κοριολανός τών ατίμων τούτων προσκομμάτων άτινα παρεμβάλλουσιν δολίως εις την ευθείαν οδόν της αξίας του.

ΚΟΡΙΟΛ. Νά μοί ομιλώσι περί σίτου!... Ούτος ήτον ό λόγος μου, και θά τόν επαναλάβω...

ΜΕΝΗΝ. Όχι τώρα, όχι τώρα.

Α΄ ΣΥΓΚΛΗΤ. Όχι εν τη εξάψει ταύτη.

ΚΟΡΙΟΛ. Τώρα μά την ζωήν μου. Ζητώ συγγνώμην παρά τών ευγενών μου φίλων. Ώς πρός δέ τόν άστατον και ρυπαρόν όχλον, άς μάθη ότι δέν κολακεύω, και άς κατοπτρισθή εις τούς ειλικρινείς λόγους μου. Και πάλιν λέγω ότι κολακεύοντες αυτόν, υποθάλπομεν εναντίον της συγκλήτου τόν σπόρον της αναρσίας, της θρασύτητος, και τών επαναστάσεων, σπόρον, όν ημείς αυτοί, αροτριάσαντες την γην, εσπείραμεν και διεσκορπίσαμεν, αναμίξαντες τόν όχλον μεθ' ημών της ευγενούς μερίδος ήτις, ούτε αρετής ούτε δυνάμεως στερείται, στερείται όμως εκείνου, όπερ παρεχώρησεν εις επαίτας.

ΜΕΝΗΝ. Ε, αρκεί πλέον.

Α΄ ΣΥΓΚΛΗΤ. Αρκεί σέ παρακαλώ.

ΚΟΡΙΟΛ. Πώς! Αρκεί! Ώς έχυσα τό αίμά μου υπέρ της πατρίδος, ατρόμητος εναντίον παντός εξωτερικού κινδύνου, ούτω μέχρις εξαντλήσεως τών πνευμόνων μου θά καταστιγματίσω την λέπραν ταύτην, ής αποτροπιαζόμεθα μέν την επ' αφήν, πράττομεν όμως εκείνο όπερ ίσα ίσα δύναται νά μάς μολύνη.

ΒΡΟΥΤ. Ομιλείς περί τού λαού ωσανεί ήσο θεός κατελθών πρός τιμωρίαν αυτών, και ουχί άνθρωπος έχων τάς αυτάς πρός εκείνους αδυναμίας.

ΣΙΚΙΝ. Θά ήτο καλόν νά γνωστοποιήσωμεν τούτο εις τόν λαόν.

ΜΕΝΗΝ. Τί, τί πράγμα; την οργήν του;

ΚΟΡΙΟΛ. Οργήν! Και ατάραχος ώς ό ύπνος μεσονυκτίου άν ήμην, μά τούς θεούς, δέν θά μετέβαλλον φρόνημα!

ΣΙΚΙΝ. Τὸ φρόνημα τοῦτο εἶνε δηλητήριον τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ μείνῃ ὅπου εἶνε, ἵνα μὴ δηλητηριάσῃ ἄλλους.

ΚΟΡΙΟΛ. «Πρέπει νὰ μείνῃ!» Ἠκούσατε τὸν Τρίτωνα τοῦτον τῶν σαρδελλῶν; παρετηρήσατε τὸ δεσποτικόν του ἐκεῖνο «πρέπει;»

ΚΟΜΙΝ. Ἦτο παράνομον.

ΚΟΡΙΟΛ. «Πρέπει!» Διατὶ ὦ ἀγαθοὶ ἀλλ' ἀφρονέστατοι, πατρίκιοι! διατί ὦ ἀξιότιμοι ἀλλ' ἀπερίσκεπτοι συγκλητικοί, ἐπιτρέψατε εἰς τὴν ὕδραν ταύτην νὰ ἐκλέξῃ ἄρχοντα ὅστις, ἐνῷ δὲν εἶνε ἄλλο ἢ ἡ θορυβώδης βυκάνη τοῦ τέρατος, ἀποτολμᾷ νὰ εἴπῃ διὰ τοῦ αὐθάδους αὐτοῦ «πρέπει», ὅτι θὰ παροχετεύσῃ εἰς τάφρον τὸ ῥεῦμα τῆς ἐξουσίας σας, καὶ ὅτι θὰ σφετερισθῇ τὰ ῥεῖθρά σας; ἂν ἔχῃ ἐξουσίαν, τότε ὑποκύψατε ὡς ἀμαθεῖς, εἰ δὲ μή, ἀποτινάξατε τὴν ἐπικίνδυνον μακροθυμίαν σας· ἂν εἶσθε ἄνθρωποι ἀνεπτυγμένοι, μὴ πράττετε ὡς ὁ ἀμαθὴς ὄχλος· εἰ δὲ μή, ἄφετε αὐτοὺς νὰ συμπαρακαθίζωσι μεθ' ὑμῶν εἰς τὰς συνεδριάσεις. Εἶσθε σεῖς ὄχλος, ἂν ἐκεῖνοι εἶνε συγκλητικοί· οὐδαμῶς δὲ εἶνε κατώτεροι, ὅταν διὰ τῆς ἀναμίξεως τῶν ψήφων σας, ἐπέρχεται ἀποτέλεσμα τῆς ἀρεσκείας αὐτῶν. Ἐκλέγουσι τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν τοιούτους, ὁποῖος εἶνε ὁ πρὸ μικροῦ ἐξενεγκὼν τὸ «πρέπει», τὸ χυδαῖον ἐκεῖνο «πρέπει», ἐνώπιον συγκλήτου σεμνοτέρας καὶ σκυθρωποτέρας ὅσων εἶδε ποτὲ ἡ Ἑλλάς. Μὰ τὸν Δία! τοῦτο ἐξευτελίζει τοὺς ὑπάτους· σπαράττεται δὲ ἡ καρδία μου νὰ βλέπω ὅτι, ὅταν δύο ἀρχαὶ ἐξανίστανται ἐναντίον ἀλλήλων καὶ οὐδετέρα ὑπερισχύει, ὁ ὄλεθρος ὑπεισέρχεται ταχέως εἰς τὸ μεταξὺ αὐτῶν χάσμα, καὶ ἐξαφανίζει τὴν μίαν διὰ τῆς ἑτέρας.

ΚΟΜΙΝ. Καλά, ἄγωμεν εἰς τὴν ἀγοράν.

ΚΟΡΙΟΛ. Οἱοσδήποτε καὶ ἂν ᾖ ὁ δοὺς τὴν συμβουλὴν τοῦ νὰ παραχωρηθῇ ὁ σῖτος τῶν ἀποθηκῶν δωρεὰν ὅπως τοῦτο συνειθίζετο ἄλλοτε ἐν Ἑλλάδι....

ΜΕΝΗΝ. Καλά, καλά, ἀρκεῖ.

ΚΟΡΙΟΛ. Μολονότι ἐκεῖ ὁ λαὸς εἶχε μείζονα ἐξουσίαν, οὐχ ἧττον ἐπαναλαμβάνω ὅτι, ὁ δοὺς τὴν συμβουλὴν ταύτην, ὑποθάλπει τὴν ἀπείθειαν καὶ συντελεῖ εἰς τὸν ὄλεθρον τοῦ κράτους.

ΒΡΟΥΤ. Πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ δώσῃ ὁ λαὸς τὰς ψήφους του εἰς ἄνθρωπον τοιοῦτον ὕφος λόγου μετερχόμενον;

ΚΟΡΙΟΛ. Θὰ σᾶς εἴπω τοὺς λόγους μου, οἵτινες ἔχουσι πλειοτέραν ἀξίαν τῆς ψήφους τοῦ λαοῦ. Γινώσκουσιν ὅτι ὁ σῖτος δὲν ἐδόθη εἰς αὐτοὺς πρὸς ἀμοιβὴν ὑπηρεσιῶν, καθότι οὐδεμίαν τοιαύτην προσήνεγκαν· καλούμενοι εἰς τὸν πόλεμον, ἐν δεινοτάτῃ τῆς πολιτείας στιγμῇ, ἠρνήθησαν καὶ αὐτῶν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως νὰ ἐξέλθωσι· τοιαύτης φύσεως ὑπηρεσία δὲν ἦτο βεβαίως ἀξία ν' ἀμειφθῇ διὰ παραχωρήσεως σίτου δωρεάν. Αἱ ἐν τῷ πολέμῳ ὑποκινούμεναι ὑπ' αὐτῶν στάσεις, καθ' ἃς ἡ ἀνδρεία των ἐξεδη-

λώθη τὰ μάλιστα, ἥκιστα συνηγοροῦσιν ὑπὲρ αὐτῶν· αἱ κατηγορίαι ἃς συχνὰ ἐξήνεγκον κατὰ τῆς συγκλήτου, ἄνευ οὐδενὸς λόγου, οὐδαμῶς ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀφορμὴ τόσον ἐλευθερίου παρ' ἡμῶν δωρεᾶς. Τί ἔπετε λοιπὸν ἐντεῦθεν; Πῶς θὰ ἐκλάβῃ τὴν φιλοφροσύνην τῆς συγκλήτου τὸ *μυριόστομον* τοῦτο τέρας; (bosom multiplied)[1] (ὁ πολυφυὴς στόμαχος). Αἱ πράξεις των δηλοῦσιν ὁποῖοι θὰ ἦσαν καὶ οἱ λόγοι των· θὰ ἔλεγον δηλαδή. «Ἐζητήσαμεν, ἐλάβομεν τὸ ἀπαιτηθέν, διότι εἴμεθα περισσότεροι καὶ μᾶς φοβοῦνται. Οὕτω δὲ καταβιβάζομεν τὸ ἀξίωμα τῆς θέσεως ἡμῶν καὶ συντελοῦμεν εἰς τὸ νὰ ὑπολαμβάνῃ ὁ ὄχλος τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἡμετέραν μέριμναν, ὡς φόβον· τοῦτο δέ, τοῦ χρόνου προϊόντος, θὰ διαρρήξῃ τὰς πύλας τῆς συγκλήτου, καὶ θὰ εἰσέλθωσιν οἱ κόρακες ἵνα ἐκδιώξωσι ἐκεῖθεν τοὺς ἀετούς.

ΜΕΝΗΝ. Ἀρκετά, ἀρκετὰ πλέον.

ΒΡΟΥΤ. Πέραν τοῦ δέοντος μάλιστα.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὄχι, ἀκούσατε καὶ ἄλλα. Καταπαύων τὸν λόγον ὁρκίζομαι ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὅτι, ἐν τῇ διπλῇ ταύτῃ ἐξουσίᾳ καθ' ἥν, ἡ μὲν ἐκ τῶν μερίδων καταφρονεῖ τῆς ἑτέρας μετὰ λόγου, ἡ δὲ ὑβρίζει ἀλόγως, καθ' ἥν, οὔτε ἡ εὐγένεια, οὔτε τὸ ἀξίωμα, οὔτε ἡ σύνεσις δύναται ν' ἀποφασίσῃ τι χωρὶς τὸ ναὶ καὶ τὸ ὄχι τῆς καθολικῆς βλακείας, πᾶν ὅ,τι εἶνε ἀληθῶς ἀναγκαῖον, παραμελεῖται καὶ ὑποχωρεῖ εἰς ἀψίκορον κουφόνοιαν· ὅταν δὲ πρὸς πάντα σκοπὸν παρεμβάλλωνται τοιαῦτα προσκόμματα, ἕπεται ὅτι οὐδὲν σκόπιμον γίνεται. Διὰ τοῦτο ἐξορκίζω ὑμᾶς — ὑμᾶς τοὺς ὀλιγώτερον φόβον ἢ σύνεσιν ἔχοντας, τοὺς πλειότερον μὲν ἀγαπῶντας τοὺς θεμελιώδεις θεσμοὺς τοῦ κράτους, ὀλιγώτερον δ' ἀνησυχοῦντας ἐπὶ τῇ μεταβολῇ αὐτῶν, τοὺς προτιμῶντας ἔνδοξον ἀντὶ μακροῦ βίου καὶ θέλοντας ἐν ἐπικινδύνῳ νόσῳ, νὰ ποιήσητε χρῆσιν ἡρωϊκῶν φαρμάκων, ὧν ἄνευ βέβαιος θάνατος — σᾶς ἐξορκίζω ν' ἀποσπάσητε αὐθωρεὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ μυριοστόμου ὄχλου· μὴ ἐπιτρέψατε αὐτῷ νὰ λείχῃ τὸ μέλι ὅπερ ἀποβαίνει εἰς αὐτὸν δηλητήριον· ἡ ὑμετέρα ταπείνωσις διαφθείρει τὴν ὀρθὴν κρίσιν, καὶ στερεῖ τὸ κράτος τῆς ἀναγκαίας αὐτῷ χρηστότητος. Στερεῖται τῆς ἰσχύος νὰ πράξῃ τὸ ποθούμενον ἀγαθόν, ὡς κωλυόμενον ὑπὸ τοῦ κακοῦ.

ΒΡΟΥΤ. Ἀρκετὰ εἶπε.

ΣΙΚΙΝ. Ὡμίλησεν ὡς προδότης, καὶ πρέπει ὡς τοιοῦτος νὰ δώσῃ λόγον.

ΚΟΡΙΟΛ. Διὰ παντὸς ἔσο ἐπονείδιστος, ἄθλιε! Εἰς τί δύνανται νὰ ὠφελήσωσι τὸν λαὸν οἱ γυμνοκέφαλοι[2] οὗτοι οἱ δήμαρχοι; ἐπ' αὐτῶν στηριζόμενος, ἀπειθεῖ εἰς ἀνωτέραν ἀρχήν· οὗτοι ἐξελέχθησαν ἐν στιγμῇ ἐπαναστατικῇ, καθ' ἣν ἐδέσποζεν οὐχὶ τὸ πρέπον, ἀλλ' ἡ ἀνάγκη. Εἴπατε λοιπὸν εἰς

1 The bosom multiplied ὁ στόμαχος τοῦ πολυκεφάλου τούτου τέρατος (Malone).

2 These bald tribunes οἱ φαλακροὶ οὗτοι δήμαρχοι. Το bald λέγει ὁ Wright τίθεται ἐνταῦθα περιφρονητικῶς.

καλλιτέραν στιγμήν, ὅτι τὸ πρέπον δέον νὰ ἐκτελῆται, καὶ ἐξφενδονίσατε εἰς τὸν ἄνεμον τὴν ἀρχὴν αὐτῶν.

ΒΡΟΥΤ. Φανερὰ προδοσία!

ΣΙΚΙΝ. Αὐτὸς νὰ γίνῃ ὕπατος; Ὄχι.

ΒΡΟΥΤ. Ἔ! Ἀγορανόμοι! (Εἰσέρχεται εἷς ἀγορανόμος). Συλλάβετέ τον.

ΣΙΚΙΝ. Ὕπαγε νὰ καλέσῃς τὸν λαόν, (Ἐξέρχεται ὁ ἀγορανόμος) ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου σὲ συλλαμβάνω ἐγώ, ὡς προδότην, καινοτόμον καὶ ἐχθρὸν τῆς δημοσίας εὐημερίας. Ὑπάκουσον, σὲ διατάσσω, ἀκολούθησον ἵνα δώσῃς λόγον τῆς διαγωγῆς σου.

ΚΟΡΙΟΛ. Φύγε ἀπ' ἐδῶ γέρο τράγε!

ΣΥΓΚΛΗΤ. καὶ λοιποί. Ἐγγυώμεθα πάντες περὶ αὐτοῦ.

ΚΟΜΙΝ. Μακρὰν τὰς χεῖρας, γέρον.

ΚΟΡΙΟΛ. Κρημνίσου ἀπ' ἐδῶ σαπρόγηρε! μὴ σοῦ πετάξω τὰ κόκκαλα ἔξω ἀπὸ τὰ φορέματά σου.

ΣΙΚΙΝ. Βοήθεια, πολῖται! (Εἰσέρχεται ὅμιλος πολιτῶν μετὰ τῶν ἀγορανόμων).

ΜΕΝΗΝ. Πλειοτέρα σύνεσις ἑκατέρωθεν.

ΣΙΚΙΝ. Ἰδοὺ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θέλει νὰ σᾶς ἀπογυμνώσῃ πάσης δυνάμεως.

ΒΡΟΥΤ. Συλλάβετέ τον, ἀγορανόμοι!

ΠΟΛΙΤΑΙ. *Κάτω! κάτω!*

ΣΥΓΚΛΗΤ. καὶ λοιποί. *Στὰ ὅπλα! στὰ ὅπλα!* (συνωθοῦνται πάντες περὶ τὸν Κοριολανὸν κραυγάζοντες.

Δήμαρχοι! Πατρίκιοι! Πολῖται! Ἔ! Σικίνιε! Βροῦτε! Κοριολανέ! Πολῖται! Σιωπή, σιωπή, σιωπή! Σταθῆτε, ἡσυχάσατε!

ΜΕΝΗΝ. Λοιπὸν ποῦ θὰ καταλήξουν ταῦτα; Ἀσθμαίνω. Ὄλεθρος ἐπίκειται. Δὲν δύναμαι νὰ ὁμιλήσω. Ἔ, σεῖς δήμαρχοι! Ἡσύχασον, Κοριολανέ! Ὁμίλησον, φίλε Σικίνιε.

ΣΙΚΙΝ. Ἄκουσόν μου, λαέ· Προσοχή!

ΠΟΛΙΤΑΙ. Ἄς ἀκούσωμεν τὸν δήμαρχόν μας· ὁμίλησον, ὁμίλησον, ὁμίλησον.

ΣΙΚΙΝ. Κινδυνεύετε νὰ ἀπολέσητε τὴν ἐλευθερίαν σας· ὁ Μάρκιος θέλει νὰ σᾶς στερήσῃ τὰ πάντα· ὁ Μάρκιος ὃν τελευταῖον ἐξελέξατε ὕπατον.

ΜΕΝΗΝ. Σιώπα, σιώπα λοιπόν! Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀνάπτεται ἀντὶ νὰ σβέννυται ἡ πυρκαϊά.

Α' ΣΥΓΚΛΗΤ. Θὰ κατεδαφισθῇ ἡ πόλις καὶ θὰ ἀνατραπῇ ἐκ θεμελίων.

ΣΙΚΙΝ. Καὶ τί ἄλλο εἶνε ἡ πόλις ἢ ὁ λαός;[1]

ΠΟΛΙΤΑΙ. Μάλιστα, ὁ λαὸς εἶνε ἡ πόλις.

ΒΡΟΥΤ. Τῇ συγκαταθέσει πάντων ἐξελέχθημεν ἄρχοντες τοῦ λαοῦ.

1 Σοφοκλ. Οἰδιπ. Τυραν. 59. 57. Ὡς οὐδέν ἐστιν οὔτε πύργος, οὔτε ναῦς ἔρημος ἀνδρῶν μὴ ξυνοικούντων ἔσω. (Wright).

ΠΟΛΙΤΑΙ. Καὶ μένετε τοιοῦτοι.

ΜΕΝΗΝ. Καὶ καθὼς φαίνεται, θὰ μείνετε ἀκόμη.

ΚΟΜΙΝ. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ κατεδαφισθῇ ἡ πόλις· στέγαι καὶ θεμέλια θὰ γίνωσιν ἕν, καὶ θὰ συγκαλυφθῇ ὑπὸ σωροὺς ἐρειπίων πᾶν ὅ,τι ἔξοχον ὑπάρχει ἐν αὐτῇ.

ΣΙΚΙΝ. Εἶνε ἄξιος θανάτου.[1]

ΒΡΟΥΤ. Ἢ ἐδῶ θὰ ἐπιμείνωμεν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐξουσίας μας, ἢ ἄλλως θ' ἀπολέσωμεν αὐτήν. Ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐλάβομεν τὴν ἐξουσίαν, διακηρύττομεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ Μάρκιος εἶνε ἄξιος νὰ θανατωθῇ παραχρῆμα.

ΣΙΚΙΝ. Ὅθεν συλλάβετε αὐτόν, ὁδηγήσατέ τον εἰς τὴν Ταρπηίαν, καὶ κατακρημνίσατε αὐτὸν ἐκεῖθεν.

ΒΡΟΥΤ. Συλλάβετέ τον ἀγορανόμοι!

ΠΟΛΙΤΑΙ. Παραδόσου, Μάρκιε, παραδόσου!

ΜΕΝΗΝ. Ἀκούσατέ μου, μίαν λέξιν, δήμαρχοι, μίαν μόνον λέξιν, σᾶς παρακαλῶ.

ΑΓΟΡΑΝ. Σιωπή, σιωπή.

ΜΕΝΗΝ. (πρὸς τὸν Βροῦτον). Ἔσο οἷος φαίνεσαι, ἀληθὴς φίλος τῆς πατρίδος σου, καὶ πρόβαινε μετὰ φρονήσεως εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν ἣν μετὰ τοσαύτης παραφορᾶς ἐπιδιώκεις.

ΒΡΟΥΤ. Κύριε, τὰ ἤπια ταῦτα μέτρα τὰ ὁποῖα φαίνονται συνετὰ βοηθήματα, εἶνε δηλητηριώδη, ὅταν ἡ νόσος εἶνε ὀξεῖα. Συλλάβετε αὐτόν, καὶ ὁδηγήσατέ τον εἰς τὴν Ταρπηίαν.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὄχι, ἐδῶ θ' ἀποθάνω. (Σύρει τὸ ξίφος). Τινὲς ἐξ ὑμῶν μὲ εἴδατε πολεμοῦντα· ἔλθετε, νὰ λάβητε πεῖραν οἱ ἴδιοι ἐκείνου ὅπερ εἴδατε.

ΜΕΝΗΝ. Κάτω τὸ ξίφος! Δήμαρχοι, ἀπομακρύνθητε πρὸς στιγμήν.

ΒΡΟΥΤ. Συλλάβετέ τον.

ΜΕΝΗΝ. Βοηθήσατε τὸν Μάρκιον, βοηθήσατε σεῖς οἱ εὐγενεῖς· βοηθήσατέ τον νέοι καὶ γέροντες!

ΠΟΛΙΤΑΙ. Κάτω, κάτω ὁ Μάρκιος! (Ἐν τῇ συμπλοκῇ ταύτῃ ἀπωθοῦνται οἱ δήμαρχοι, οἱ ἀγορανόμοι καὶ ὁ λαός.

ΜΕΝΗΝ. Ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· ἄπελθε, ἄλλως τὸ πᾶν ἀπόλλυται.

Β' ΣΥΓΚΛΗΤ. Ἄπελθε.

ΚΟΜΙΝ. Ἐδῶ στάσου· ἔχομεν τόσους φίλους ὅσους καὶ ἐχθρούς.

ΜΕΝΗΝ. Ἕως ἐκεῖ θὰ καταντήσωμεν;

1 Ὁ μὲν δήμιος ἐξετράχύνθη καὶ φανερὸς ἦν δυσανασχετῶν καὶ βαρυνόμενος τοῖς λεγομένοις, τῶν δὲ δημάρχων ὁ θρασύτατος Σικίνιος, μικρὰ τοῖς συνάρχουσι διαλεχθείς, εἶτ' εἰς μέσον ἀναγορεύσας, ὡς θάνατος ὑπὸ τῶν δημάρχων τοῦ Μαρκίου κατέγνωστε, προσέταξε τοῖς ἀγορανόμοις ἀναγαγόντας αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἄκραν εὐθὺς ὦσαι κατὰ τῆς ὑποκειμένης φάραγγος. (Πλ. Γ. Μαρ. σελ. 435).

Α΄ ΣΥΓΚΛΗΤ. Ὁ Θεὸς φυλάξοι! Ὕπαγε παρακαλῶ εἰς τὸν οἶκόν σου, γενναῖε φίλε· ἄφες ἡμᾶς νὰ συμβιβάσωμεν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην.

ΜΕΝΗΝ. Τὸ τραῦμα ἡμῶν τοῦτο δὲν δύνασαι σὺ νὰ θεραπεύσῃς. Ἄπελθε σὲ παρακαλῶ.

ΚΟΜΙΝ. Ἐλθέ, μεθ' ἡμῶν.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἐπεθύμουν νὰ ἦσαν βάρβαροι — καθὼς καὶ εἶνε, καίπερ γεννηθέντες ἐν Ῥώμῃ — καὶ νὰ μὴν εἶνε Ῥωμαῖοι — ὅπως δὲν εἶνε, ἂν καὶ εἶδον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ὑπὸ τὰς στοὰς τοῦ Καπιτωλίου.

ΜΕΝΗΝ. Ὕπαγε. Μὴ φανέρωνε τὴν δικαίαν σου ὀργήν. Θὰ ἔλθῃ καὶ ἡ σειρὰ ἡμῶν.[1]

ΚΟΡΙΟΛ. Ἐπὶ ἀνοικτοῦ πεδίου, ἠδυνάμην νὰ καταβάλω τεσσαράκοντα ἐξ αὐτῶν.

ΜΕΝΗΝ. Κ' ἐγὼ αὐτὸς ἠδυνάμην νὰ πολεμήσω πρὸς δύο ἐκ τῶν καλλιτέρων αὐτῶν· ναί, πρὸς τοὺς δύο δημάρχους.

ΚΟΜΙΝ. Ἀλλὰ τώρα ἡ ἀριθμητική των ὑπεροχὴ εἶνε ἀναρίθμητος, καὶ καλεῖται τρέλλα ἡ ἀνδρεία, ὅταν μόνη θέλῃ νὰ κρατήσῃ καταρρέουσαν οἰκοδομήν. Θὰ ἀπέλθῃς πρὶν ἢ ἐπανέλθῃ ὁ ὄχλος, οὗτινος ἡ ἐκρηγνυμένη λύσσα παρασύρει, ὡς ἐμποδιζόμενον ῥεῦμα, πᾶν ὅ,τι πρότερον δὲν παρέσυρε;

ΜΕΝΗΝ. Ὕπαγε σὲ παρακαλῶ. Θὰ δοκιμάσω ἂν ὁ γεροντικός μου νοῦς δύναται νὰ ἔχῃ πέρασιν εἰς τοὺς ὀλίγο-μυάλους· αὐτὸ πρέπει νὰ μπαλωθῇ ὅπως, ὅπως.

ΚΟΜΙΝ. Ἂς ὑπάγωμεν. (Ἐξέρχεται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ μετὰ τοῦ ΚΟΜΙΝΙΟΥ καὶ ἄλλων.

Α΄ ΣΥΓΚΛΗΤ. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος κατέστρεψε τὴν τύχην του.

ΜΕΝΗΝ. Τὸ φρόνημά του εἶνε παραπολὺ ὑψηλὸν διὰ τὸν κόσμον τοῦτον. Οὔτε τὸν Ποσειδῶνα ἤθελε κολακεύσει διὰ τὴν τρίαινάν του, οὔτε τὸν Δία διὰ τοὺς κεραυνούς του. Ἔχει τὴν καρδίαν ἐπὶ τῶν χειλέων· ὅ,τι διανοεῖται, τὸ λέγει ἡ γλῶσσά του· ὅταν δὲ ὀργισθῇ, λησμονεῖ ὅτι ὑπάρχει καὶ θάνατος. (Κραυγαὶ ἔσωθεν) Ἄλλαις πάλι δουλειαῖς!

Α΄ ΣΥΓΚΛΗΤ. Καλλίτερα νὰ ἦσαν στὰ κρεββάτια των!

ΜΕΝΗΝ. Καλλίτερα νὰ ἦσαν εἰς Τίβεριν! Τί διάβολο! Δὲν ἠμποροῦσε νὰ τοῖς ὁμιλήσῃ ὀλίγον μαλακώτερα; (Εἰσέρχεται πάλιν ὁ ΒΡΟΥΤΟΣ καὶ ὁ ΣΙΚΙΝΙΟΣ μετὰ τοῦ ὄχλου).

ΣΙΚΙΝ. Ποῦ εἶναι αὐτὴ ἡ ἔχιδνα ἡ ὁποία θέλει νὰ ἐρημώσῃ τὴν πόλιν διὰ νὰ μείνῃ αὐτὸς μόνος;

ΜΕΝΗΝ. Σεῖς ἀξιότιμοι δήμαρχοι...

ΣΙΚΙΝ. Βραχίονες στιβαροὶ θὰ κρημνίσωμεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ταρπηίας πέτρας. Ἀντέστη τις τὸν νόμον, καὶ διὰ τοῦτο θεωρεῖται κατὰ νόμον ἀνά-

1 One Time will owe another. Ἔχει ὁ καιρὸς γυρίσματα.

ξιος νὰ δικασθῇ ἄλλως ἢ ὑπὸ τῆς αὐστηρᾶς ἐξουσίας τοῦ λαοῦ ἣν περιεφρόνησε.

Α' ΠΟΛΙΤ. Θὰ μάθῃ καλῶς ὅτι οἱ εὐγενεῖς δήμαρχοι εἶνε τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, καὶ ἡμεῖς οἱ βραχίονες του.

ΠΟΛΙΤ. Ἔσο βέβαιος ὅτι θὰ τὸ μάθῃ.

ΜΕΝΗΝ. Φίλε μου, φίλε μου....

ΣΙΚΙΝ. Σιωπή.

ΜΕΝΗΝ. Μὴ χαλᾷς τὸν κόσμον μὲ ταῖς φωναῖς, ἀφοῦ δύνασαι νὰ κατορθώσῃς ὅ,τι ἐπιδιώκεις μὲ τρόπον ἠπιώτερον.[1]

ΣΙΚΙΝ. Διὰ ποῖον λόγον, κύριε, συνετέλεσας εἰς τὴν φυγήν του;

ΜΕΝΗΝ. Ἀκούσατέ μου. Καθὼς γνωρίζω τὴν ἀξίαν τοῦ ὑπάτου, οὕτω γνωρίζω καὶ τὰ ἐλαττώματά του....

ΣΙΚΙΝ. Τοῦ ὑπάτου! Τίνος ὑπάτου!

ΜΕΝΗΝ. Τοῦ ὑπάτου Κοριολανοῦ.

ΒΡΟΥΤ. Αὐτὸς ὕπατος!

ΠΟΛΙΤΑΙ. Ὄχι, ὄχι, ὄχι, ὄχι, ὄχι.

ΜΕΝΗΝ. Ἂν οἱ δήμαρχοι καὶ σὺ καλέ μου λαέ, μοὶ ἐπετρέπετε νὰ ὁμιλήσω, θὰ ἔλεγον δύο λέξεις, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἄλλο κακὸν θὰ προέκυπτε, ἢ μικρά τις ἀπώλεια χρόνου.

ΣΙΚΙΝ. Ὁμίλησον, ἀλλὰ συντόμως, διότι εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ ἐξολοθρεύσωμεν τὸν ὀλέθριον τοῦτον προδότην. Ἐξοριζόμενος θὰ παρεῖχε πάντοτε κίνδυνον, μένων δὲ ἐνταῦθα, θ' ἀπέβαινεν ἡμῖν βέβαιος ὄλεθρος· διὰ ταῦτα, ἀπεφασίσθη ν' ἀποθάνῃ τὴν ἑσπέραν ταύτην.

ΜΕΝΗΝ. Εἴθε νὰ φυλάξωσιν οἱ Θεοὶ τὴν ἔνδοξον ἡμῶν Ῥώμην, ἧς ἡ πρὸς τὰ ἄξια αὐτῆς τέκνα εὐγνωμοσύνη ἐσημειώθη ἤδη εἰς τὰς δέλτους τοῦ Διός,[2] εἴθε λέγω νὰ διαφυλάξωσιν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ νὰ καταφάγῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα ὡς μήτηρ ἀπάνθρωπος.

ΣΙΚΙΝ. Εἶνε ἕλκος τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐκκοπῇ.

ΜΕΝΗΝ. Εἶνε μέλος νοσοῦν, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ θεραπευθῇ εὐχερῶς ἐὰν ὅμως ἐκκοπῇ θὰ ἐπιφέρῃ τὸν θάνατον. Τί κακὸν ἔπραξε κατὰ τῆς Ῥώμης ὥστε νὰ εἶνε ἄξιος θανάτου; Το αἷμα τὸ ὁποῖον ἔχυσε ἀγωνιζόμενος κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν — καὶ τολμῶ νὰ βεβαιώσω ὅτι ἔχυσε κατὰ πολλὰς οὐγκίας πλειότερον ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἀπέμεινεν εἰς τὰς φλέβας του —, τὸ ἔχυσε χάριν τῆς πατρίδος του· ἂν δὲ τώρα τὸ ἀπολειπόμενον εἰς αὐτόν, ἤθελε χύσει αὐτὴ ἡ πατρίς του, τοῦτο θὰ ἦτο εἰς ἡμᾶς τοὺς πράττοντας καὶ ἀνεχομένους αὐτό, στίγμα αἰώνιον.

1 De not cry bavoc, where you should but hunt with modest warrant. Μὴ δίδε τὸ σημεῖον τῆς σφαγῆς, ὅταν τὸ καταδιωκόμενον συλλαμβάνεται δι' ἠπιωτέρων μέσων.

2 Ὁ Σαίξπηρ ἐνεθυμεῖτο ἴσως τὴν βίβλον τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Μαλαχία, 3 ἐν στιχ. 16 ἢ τὴν τῆς ἐξόδου 32, ἐξ ἧς ὁ Μωϋσῆς ἀπῄτησε νὰ ἀπαλειφθῇ τὸ ὄνομά του ἂν μὴ εἰσακουσθῇ καὶ ἡ δέησίς του. (Wright).

ΣΙΚΙΝ. Αὐτὰ εἶνε μωρολογίαις.

ΒΡΟΥΤ. Ὅλως ἄτοπα. Ἐν ὅσῳ ἠγάπα τὴν πατρίδα, ἐτιμᾶτο ὑπ' αὐτῆς.

ΜΕΝΗΝ. Λοιπὸν ὅταν ὁ ποῦς προσβληθῇ ὑπὸ γαγραίνης, δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψει αἱ πρώην αὐτοῦ ἐκδουλεύσεις.

ΒΡΟΥΤ. Δὲν θ' ἀκούσωμεν τίποτε περισσότερον. Τρέξατε εἰς τὸν οἶκον του, ἀποσπάσατε αὐτὸν ἐκεῖθεν, ἵνα μὴ ἡ μολυσματώδης αὐτοῦ νόσος διαδοθῇ πλειότερον.

ΜΕΝΗΝ. Μίαν ἀκόμη λέξιν, μία λέξιν. Ὅταν ἡ ἀκάθεκτος λύσσα ἀνακαλύψῃ τὸ ἐκ τῆς ἀπερισκέπτου σπουδῆς προξενούμενον κακόν, θὰ θελήσομεν, ἀλλὰ πολὺ ἀργά, νὰ κρατήσῃ τὴν ὁρμήν της. Ἐνεργήσατε νομίμως, ἵνα μὴ ἐξεγερθῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ αἱ φατρίαι, διότι εἶνε ἀγαπητός, καὶ καταστραφῇ ἡ κραταιὰ Ρώμη ὑπ' αὐτῶν τῶν Ρωμαίων.

ΒΡΟΥΤ. Ἂν τὸ πρᾶγμα εἶχεν οὕτως . . .

ΣΙΚΙΝ. Τί λέγεις; Δὲν ἐλάβομεν πεῖραν τῆς ὑπακοῆς του; Δὲν ἐράπισε τοὺς ἀγορανόμους ἡμῶν; Δὲν ἀντέστη εἰς ἡμᾶς αὐτούς; Ἐμπρός.

ΜΕΝΗΝ. Λάβετε ὑπ' ὄψει τοῦτο· ὅτι, ἀνατραφεὶς εἰς τοὺς πολέμους ἀφ' ὅτου ἠδυνήθη νὰ φέρῃ τὸ ξίφος, δὲν ἐδιδάχθη τὴν γλῶσσαν τῆς ἁβρᾶς συμπεριφορᾶς, ἀλλ' ἀφίνει ἀναμεμιγμένα ἄλευρα καὶ πίτερα. Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ὑπάγω πρὸς αὐτόν· θὰ προσπαθήσω νὰ ὁδηγήσω αὐτὸν ἵνα ἀπολογηθῇ ἡσύχως κατὰ νόμον, ἔστω καὶ πρὸς ἴδιον αὐτοῦ κίνδυνον.

Α' ΣΥΓΚΛΗΤ. Αὐτὸς εἶνε ὁ μόνος φιλάνθρωπος τρόπος, εὐγενεῖς δήμαρχοι· ὁ ἄλλος εἶνε πολὺ αἱματηρὸς καὶ ἄγνωστον ποῦ θὰ καταλήξῃ.

ΣΙΚΙΝ. Πρᾶξον λοιπὸν γενναῖε Μενήνιε, ὡς ἐντολοδόχος τοῦ λαοῦ. Φίλοι καταθέσατε τὰ ὅπλα.

ΒΡΟΥΤ. Μὴ μεταβῆτε εἰς τὰς οἰκίας σας.

ΣΙΚΙΝ. Συναθροίσθητε εἰς τὴν ἀγοράν· (πρὸς τὸν Μενήνιον). Ἐκεῖ θὰ σὲ περιμένωμεν, καὶ ἂν δὲν ὁδηγήσῃς τὸν Μάρκιον, θὰ προβῶμεν εἰς τὸ πρῶτον ἡμῶν μέτρον.

ΜΕΝΗΝ. Θὰ τὸν προσαγάγω (πρὸς τοὺς συγκλητικούς). Συνοδεύσατέ με σᾶς παρακαλῶ· ὀφείλει νὰ ἔλθῃ· ἄλλως θὰ ἐπακολουθήσωσι δεινότατα πράγματα.

Α' ΣΥΓΚΛΗΤ. Ὑπάγωμεν πρὸς αὐτόν, παρακαλῶ. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Β'

Δωμάτιον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κοριολανοῦ.

(Εἰσέρχεται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ μετὰ τῶν Πατρικίων)

ΚΟΡΙΟΛ. Ἂς μετέλθωσι κατ' ἐμοῦ πᾶσαν δυνατὴν βίαν· ἂς μὲ ἀπει-

1 Ὁ δὲ Μάρκιος ἑτέρων μᾶλλον ἐμπαθὴς γεγονὼς πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας εὐθὺς ἐκ παιδὸς τὰ ὅπλα διὰ χειρὸς εἶχε. (Πλ. σελ. 419).

λήσωσιν ὅτι θὰ μὲ φονεύσωσι ἐπὶ τροχοῦ ἁμάξης ἢ ὅτι θὰ μὲ σύρωσι πόδες ἀγρίων ἵππων, ἂς ἐπισωρεύσωσι δέκα λόφους ἐπὶ τῆς Ταρπηίας ἵνα τὸ ἀπ' αὐτῆς ὕψος τῆς ἀβύσσου ἀποβῇ τοιοῦτον, ὥστε, νὰ μὴ ἐξικνῆται μέχρι τοῦ πυθμένος αὐτῆς ὁ ὀφθαλμός, ἐν τούτοις θὰ εἶμαι διὰ παντὸς πρὸς αὐτούς οἷος εἶμαι.

ΠΑΤΡΙΚ. Πράττεις τὴν ἀρίστην τῶν πράξεων.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἀπορῶ πῶς ἡ μήτηρ μου δὲν ἐπιδοκιμάζει πλέον τὴν διαγωγήν μου, ἐκείνη ἥτις συνείθιζε νὰ τοὺς ὀνομάζῃ εὐτελῆ ἀνδράποδα, ὄντα ἅτινα ἐπλάσθησαν ἵνα πωλῶνται καὶ ἀγοράζωνται ἀντὶ ἀσημάντου ποσοῦ, νὰ ἵστανται ἀσκεπῆ εἰς τὰς συνεδριάσεις, κεχηνότα δὲ καὶ ἀκίνητα ν' ἀκούωσι μετὰ θαυμασμοῦ ὅταν τις τῆς τάξεώς μου ἠγείρετο ὅπως ὁμιλήσῃ περὶ εἰρήνης ἢ πολέμου. (Εἰσέρχεται ἡ ΒΟΛΟΥΜΝΙΑ). Περὶ σοῦ ὁμίλουν· διατί μὲ ἐπεθύμεις ἠπιώτερον; Ἤθελες νὰ ἀρνηθῶ τὸν χαρακτῆρά μου; Τότε, εἰπὲ κάλλιον ὅτι εἶμαι ὑποκριτής, καὶ ὄχι οἷος εἶμαι.

ΒΟΛΟΥΜ. Ὦ υἱέ μου, υἱέ μου, εἴθε νὰ μὴ ἔφθειρες τὴν δύναμίν σου πρὶν περιβληθῇς αὐτήν.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἄφες αὐτά.

ΒΟΛΟΥΜ. Ἠδύνασο κάλλιστα νὰ εἶσαι οἷος εἶσαι, ἂν ὀλιγώτερον προσεπάθης νὰ ἐπιδεικνύῃς αὐτό· ὀλιγώτερον θὰ ἠναντιοῦντο εἰς τὰ βουλεύματά σου, ἐὰν δὲν ἐφανέρωνες εἰς αὐτοὺς τὰς διαθέσεις σου ἐφ' ὅσον εἶχον τὴν δύναμιν νὰ σοὶ ἐναντιωθῶσι.

ΚΟΡΙΟΛ· Ἂς πᾶν στὸ διάβολο.

ΒΟΛΟΥΜ. Κ' ἀκόμη παρέκει. (Εἰσέρχεται ὁ ΜΕΝΗΝΙΟΣ μετὰ τῶν συγκλητικῶν.

ΜΕΝΗΝ. Ἔλα, ἔλα, ἦσο παραπολὺ ἀπότομος, καὶ μὲ τὸ παραπάνω μάλιστα. Πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃς νὰ τὰ διορθώσῃς.

Α' ΣΥΓΚΛΗΤ. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη θεραπεία· ἂν τοῦτο δὲν πράξῃς, ἡ πόλις ἡμῶν θὰ διασπασθῇ εἰς δύο καὶ θὰ ἐξολοθρευθῇ.

ΒΟΛΟΥΜ. Δὸς ἀκρόασιν εἰς συμβουλάς, σὲ παρακαλῶ. Ἔχω καὶ ἐγὼ καρδίαν ἄκαμπτον εἰς τὴν ἰδικήν σου, ἀλλ' ὅμως ἔχω καὶ φρόνησιν δυνάμενον νὰ ὁδηγῇ τὴν ὀργήν μου ἐπὶ τὸ συμφερώτερον.

ΜΕΝΗΝ. Λαμπρὰ εἶπες, ἀξιόλογος δέσποινα! Θὰ προετίμων νὰ φορέσω τὴν πανοπλίαν μου ἣν μόλις δύναμαι νὰ φέρω, παρὰ νὰ βλέπω αὐτὸν ταπεινούμενον ἐνώπιον τῆς ἀγέλης ταύτης, ἐὰν ἡ σοβαρὰ τῶν πραγμάτων κατάστασις δὲν ἐπέβαλλεν αὐτὸ ὡς φάρμακον ὅλου τοῦ κράτους.

ΚΟΡΙΟΛ. Τί πρέπει νὰ πράξω;

ΜΕΝΗΝ. Νὰ ἐπιστρέψῃς πρὸς τοὺς δημάρχους.

ΚΟΡΙΟΛ. Αἴ, ἔπειτα, ἔπειτα.

ΜΕΝΗΝ. Νὰ ὁμολογήσῃς μεταμέλειαν δι' ὅσα εἶπες.

ΚΟΡΙΟΛ. Χάριν αὐτῶν! Ὅταν οὐδὲ χάριν τῶν θεῶν πράττω τοῦτο, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ πράξω χάριν αὐτῶν;

ΒΟΛΟΥΜ. Εἶσαι πολὺ δεσποτικός: ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν δύνασαι νὰ εἶσαι κατ' ἐξοχὴν γενναιόφρων, εἰμὴ μόνον εἰς ἐκτάκτους ἀνάγκας. Σὲ ἤκουσα λέγοντα ὅτι εἰς τοὺς πολέμους, ἡ τιμὴ καὶ ἡ πολιτική, συμβαδίζουσιν ὡς φίλοι ἀχώριστοι· τὸ παραδέχομαι, ἀλλ' εἰπέ μοι, ποία εἶνε ἡ ζημία ἣν ἡ μία προξενεῖ εἰς τὴν ἄλλην ἐν καιρῷ εἰρήνης, ὥστε νὰ μὴ συνεργάζωνται καὶ τότε;

ΚΟΡΙΟΛ. Σιωπή, σιωπή!

ΜΕΝΗΝ. Εὔστοχος ἐρώτησις.

ΒΟΛΟΥΜ. Ἂν εἰς τὸν πόλεμον θεωρῆται ἔντιμον τὸ νὰ φαίνεται οἷος δὲν εἶσαι— τὴν πολιτικὴν δὲ ταύτην μετῆλθες πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν σου, — διατί ἡ αὐτὴ πολιτικὴ νὰ μὴ συμβαδίζῃ μετὰ τῆς τιμῆς ἐν εἰρήνῃ, ὥσπερ καὶ ἐν πολέμῳ, ἀφοῦ εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιστάσεις εἶνε ἐξ ἴσου ἀναγκαία;

ΚΟΡΙΟΛ. Πρὸς τί μοὶ προβάλλεις ταῦτα;

ΒΟΛΟΥΜ. Διότι τώρα σοὶ ἐπιβάλλεται νὰ ὁμιλήσῃς εἰς τὸν λαόν, ὄχι κατὰ τὸ φρόνημα καὶ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς καρδίας σου, ἀλλὰ διὰ λέξεων προσφερομένων μόνον ὑπὸ τῆς γλώσσης, διὰ φθόγγων νόθων, οὐδαμῶς ἐκφραζόντων τὰ αἰσθήματα τῆς καρδίας σου. Τοῦτο δὲ δὲν σοὶ προξενεῖ πλειοτέραν ἀτιμίαν, ἢ τὸ νὰ κυριεύσῃς διὰ λόγων *ἠπίων* πόλιν, ἧς ἡ κατάληψις ἤθελεν ἄλλως σὲ ἀναγκάσῃ νὰ ὑποστῇς τὴν τύχην τοῦ πολέμου, καὶ πλείστους νὰ ἐκθέσῃς εἰς κινδύνους. Καὶ αὐτὸν τὸν χαρακτῆρά μου θὰ μετέβαλλον, ὅταν ὁ κίνδυνος τῆς τύχης καὶ τῶν φίλων ἀπῄτει νὰ πράξω τοῦτο ἐντίμως. Ἐγώ, ἡ σύζυγός σου, ὁ υἱός σου, οἱ συγκλητικοὶ οὗτοι καὶ οἱ εὐπατρίδαι, εὑρισκόμεθα ἐν τοιαύτῃ περιστάσει· ἀλλὰ σὺ θὰ προτιμήσῃς νὰ δείξῃς τὸ αὐστηρὸν τοῦ ἤθους σου καὶ τὸν κτηνώδη ὄχλον, ἀντὶ νὰ πραποιηθῇς αὐτόν, ὅπως ἀποκτήσῃς τὰς συμπαθείας του, καὶ προφυλάξῃς ἐκείνους οἵτινες ἄνευ τούτου κινδυνεύουσι ν' ἀπολεσθῶσι.

ΜΕΝΗΝ. Ἀξιόλογος δέσποινα! Ἐλθὲ μεθ' ἡμῶν· ὁμίλησον μετὰ πραότητος· δύνασαι οὕτω ὄχι μόνον τὸν παρόντα κίνδυνον νὰ ἀποτρέψῃς ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπανορθώσῃς πᾶν ὅ,τι πρότερον ἀπωλέσθη.

ΒΟΛΟΥΜ. Ὕπαγε σὲ παρακαλῶ πρὸς αὐτοὺς υἱέ μου, καὶ κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα τὸν πῖλον ἐκτείνεις αὐτὴν οὕτω—ὑπόθες ὅτι εἶσαι ἐνώπιον αὐτῶν — κλίνεις ἔπειτα τὸ γόνυ ἐδαφιαίως, διότι ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀμαθῶν ἡ χειρονομία εἶνε εὐγλωττοτέρα τοῦ λόγου, καὶ συχνὰ κινῶν οὕτω τὴν κεφαλήν, θὰ δείξῃς ὅτι κατέστειλες τὴν ἀλαζονείαν τῆς καρδίας σου, καὶ ὅτι αὕτη κατέστη μαλακὴ ὡς τὰ ὡριμότατα μόρα, ἅτινα οὔτε εἰς τὴν ἐπαφὴν ἀντέχουσι· ἢ ἄλλως, εἰπὲ αὐτοῖς ὅτι εἶσαι στρατιώτης των, καὶ ὅτι ἀνατραφεὶς ἐν τοῖς πολέμοις, στερεῖσαι τῶν ἁβρῶν

ἐκείνων τρόπων οὓς ὁμολογεῖς ὅτι ὤφειλες νὰ ἔχῃς, καὶ τοὺς ποίους ἐδικαιοῦντο ν' ἀπαιτήσωσι παρὰ σοῦ αἰτοῦντος τὴν ἑαυτῶν φιλίαν, ἀλλ' ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς θὰ συμμορφωθῇς πρὸς τὰς ἐπιθυμίας των, ἐφ' ὅσον ἐξήρτηται ἀπὸ σοῦ.

ΜΕΝΗΝ. Ἂν μόνον ὡς λέγει πράξῃς, θὰ κυριεύσῃς τὰς καρδίας των, διότι εἶνε τόσον πρόθυμοι εἰς τὸ συγχωρεῖν ὅταν τις αἰτῇ συγγνώμην παρ' αὐτῶν, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐκφέρειν ἀσκόπους λόγους.

ΒΟΛΟΥΜ. Ὕπαγε σὲ παρακαλῶ καὶ ἄκουσον ὅ,τι σὲ συμβουλεύουσιν, καίτοι γνωρίζω ὅτι θὰ προετίμας νὰ καταδιώξῃς τὸν ἐχθρὸν ἐντὸς πυρίνου βαράθρου, παρὰ νὰ κολακεύσῃς αὐτὸν ἐντὸς σκιεροῦ κήπου. Ἰδοὺ ὁ Κομίνιος. (Εἰσέρχεται ὁ ΚΟΜΙΝΙΟΣ).

ΚΟΜΙΝ. Ἔρχομαι ἐκ τῆς ἀγορᾶς· εἶνε κατεπεῖγον νὰ ἐνισχύσῃς τὸ κόμμα σου, ἄλλως, οὐδὲν ἄλλο μέσον σωτηρίας σοὶ μένει, εἰμὴ ἡ φυγὴ ἢ ἤπιος τρόπος. Πάντες εἶνε ἐξωργισμένοι.

ΜΕΝΗΝ. Τίποτε ἄλλο ἀπὸ γλυκὰ λόγια.

ΚΟΜΙΝ. Νομίζω ὅτι θ' ἀποβῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ ἂν θελήσῃ νὰ συγκατατεθῇ.

ΒΟΛΟΥΜ. Ὀφείλει, καὶ θὰ θελήσῃ. Εἰπέ, σὲ παρακαλῶ ὅτι συγκατατίθεσαι, καὶ πορεύθητι ἐκεῖσε.

ΚΟΡΙΟΛ. Πρέπει λοιπὸν νὰ δείξω εἰς αὐτοὺς τὴν γυμνὴν κεφαλήν μου; Πρέπει χυδαία ἡ γλῶσσά μου νὰ διαψεύσῃ τὴν εὐγενῆ μου καρδίαν, καὶ αὕτη πάλιν νὰ ὑποφέρῃ τὸ ψεῦδος; Καλά, θὰ τὸ πράξω. Καὶ ὅμως, ἐὰν προέκειτο μόνον περὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ σαρκίου τούτου τοῦ Μαρκίου, ἠδύναντο νὰ μεταβάλωσιν αὐτὸ εἰς κόνιν καὶ νὰ τὸ διασκορπίσωσιν εἰς τὸν ἄνεμον. Ὑπάγωμεν εἰς τὴν ἀγοράν. Μοὶ ἀνεθέσατε ὅμως νὰ ὑποκριθῶ πρόσωπον, ὅπερ οὐδέποτε θὰ ὑποκριθῶ κατὰ φυσικὸν τρόπον.

ΚΟΜΙΝ. Ἐλθέ, ἐλθέ, θὰ σὲ βοηθήσωμεν.

ΒΟΛΟΥΜ. Σὲ παρακαλῶ ἀγαπητέ μου υἱέ, καθὼς εἶπες ὅτι οἱ ἔπαινοί μου σὲ κατέστησαν ἐξ ἀρχῆς πολεμιστήν, οὕτω, διὰ νὰ ἐπαινεθῇς καὶ πάλιν ὑπ' ἐμοῦ, πρᾶξον ὅ,τι μέχρι τοῦδε δὲν ἔπραξας.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἔστω. Ὀφείλω νὰ τὸ πράξω. Μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ ὁ χαρακτήρ μου, καὶ ἂς μὲ καταλάβῃ ἑταίρας φρόνημα! Ἂς μεταβληθῇ εἰς ἀσθενῆ φωνὴν εὐνούχου, ἢ εἰς κορασίδος ἀποκοιμιζούσης νήπια, ἡ βροντώδης καὶ ὡς κρότος τυμπάνου ἠχοῦσα πολεμικὴ φωνή μου! πανούργου μειδίαμα ἂς ἐπικαθίσῃ ἐπὶ τῶν παρειῶν μου, καὶ μειρακίων δάκρυα ἂς πλημμυρήσωσι τοὺς ὀφθαλμούς μου! ἂς κινήσῃ τὰ χείλη μου γλῶσσα ἐπαίτου, καὶ ἂς καμφθῶσι ὡς τὰ τοῦ λαμβάνοντος ἐλεημοσύνην, τὰ ὡπλισμένα μου γόνατα τὰ ὁποῖα μόνον ἐπὶ τοῦ ἀναβολέως μου ἐκυρτοῦντο! Δὲν θὰ τὸ πράξω, ἐκ φόβου μὴ παύσω τιμῶν τὴν εἰλικρίνειάν μου, καὶ διὰ τῆς ὑποκρίσεως ταύτης προσάψω εἰς τὴν ψυχήν μου χαμέρπειαν ἀνεξίτηλον.

ΒΟΛΟΥΜ. Πρᾶξον κατὰ τὸ δοκοῦν. Εἶνε ἀτιμοτικώτερον δι' ἐμὲ νὰ ἐκ-

λιπαρῶ σέ, ἢ σὺ ἐκείνους. Γαῖα μιχθήτω πυρί· προτιμότερον νὰ ὑποστῇ ἡ μήτηρ σου τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἀλαζονείας σου, παρὰ νὰ ζῇ φοβουμένη τὴν ἐπικίνδυνον ἰσχυρογνωμοσύνην σου, διότι περιφρονῶ τὸν θάνατον μεθ' ὅσης καὶ σὺ γενναιότητος. Πρᾶξον ὅπως ἐπιθυμεῖς. Ἡ ἀνδρεία σου εἶνε ἰδική μου, παρ' ἐμοῦ ἐθήλασες αὐτήν, μόνη ἡ ἀλαζονεία σου εἶνε ἰδική σου.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἡσύχασον σὲ παρακαλῶ· μεταβαίνω μῆτερ εἰς τὴν ἀγοράν· μὴ μὲ ἐπιπλήττῃς πλέον. Θὰ ὑπεξαιρέσω ἀγυρτικῶς τὴν εὔνοιαν αὐτῶν, θὰ ὑποκλέψω τὴν ἀγάπην των, καὶ θὰ ἐπανέλθω ἀγαπώμενος ὑπὸ τῶν βαναυσουργῶν τῆς Ῥώμης. Ἰδού, ἀπέρχομαι· χαιρέτισόν μοι τὴν σύζυγόν μου. Θὰ ἐπανέλθω ὕπατος, εἰδεμή, μὴ ἐμπιστευθῇς ποτὲ εἰς τὴν περὶ τὸ κολακεύειν δεξιότητά μου.

ΒΟΛΟΥΜ. Πρᾶξον ὡς θέλεις. (Ἐξέρχεται).

ΚΟΜΙΝ. Ἄγωμεν· οἱ δήμαρχοι σὲ περιμένουσιν· ἑτοιμάσθητι ν' ἀπολογηθῇς ἀπαθῶς, διότι ὡς μανθάνω, σοὶ ἑτοιμάζουσι κατηγορίας πολλῷ σοβαρωτέρας τῶν ὅσων μέχρι τοῦδε σοὶ προσῆψαν.

ΚΟΡΙΟΛ. «Ἀπαθῶς», ἰδοὺ τὸ σύνθημα. Ἄγωμεν σᾶς παρακαλῶ· ἂς ἐφεύρωσι κατηγορίας ἐναντίον μου, θὰ ἀπαντήσω ὡς ἔντιμος ἀνήρ.

ΜΕΝΗΝ. Ναί, ἀλλ' ἀπαθῶς.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἔστω, ἀπαθῶς! Ἀπαθῶς. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Γ'

Ἡ αὐτὴ πόλις. Ἡ ἀγορά.

(Εἰσέρχονται ὁ ΣΙΚΙΝΙΟΣ καὶ ὁ ΒΡΟΥΤΟΣ).

ΒΡΟΥΤ. Ἡ κυριωτάτη κατ' αὐτοῦ κατηγορία ἔστω ὅτι ἐπιδιώκει τυραννικὴν ἐξουσίαν· ἐὰν ἀπαλλαχθῇ ταύτης, κατηγορήσατε αὐτοῦ σφοδρῶς διὰ τὸ πρὸς τὸν λαὸν μῖσός του, καὶ διὰ τὸ ὅτι οὐδέποτε διένειμε τὰ ἐν Ἀντίῳ ληφθέντα λάφυρα.[1] (Εἰσέρχεται εἰς ἀγορανόμος). Λοιπόν, θὰ ἔλθῃ;

ΑΓΟΡΑΝ. Ἔρχεται.

ΒΡΟΥΤ. Τίνες τὸν συνοδεύουσι;

ΑΓΟΡΑΝ. Ὁ γέρων Μενήνιος καὶ οἱ συγκλητικοὶ ἐκεῖνοι οἵτινες ηὐνόησαν αὐτὸν πάντοτε.

ΣΙΚΙΝ. Ἔχεις ὀνομαστικὸν κατάλογον τῶν ψήφων ἃς ἐλάβομεν;

ΑΓΟΡΑΝ. Ναί, εἶναι ἕτοιμος.

ΣΙΚΙΝ. Διήρεσες αὐτὰς κατὰ φυλάς;

1 Κοινὸν δὲ κατηγόρησαν αὐτοῦ κατηγόρημα τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων, ἃ λαβὼν ἐκ τῆς Ἀντιωτῶν χώρας οὐκ ἀνήνεγκεν εἰς τὸ δημόσιον, ἀλλὰ διένειμε τοῖς μεθ' αὐτοῦ στρατευομένοις. (Μαρκ. σελ. 437).

ΑΓΟΡΑΝ. Ναί.

ΣΙΚΙΝ. Κάλεσον αμέσως τον λαόν ενταύθα, και όταν με ακούσωσι λέγοντα «Εν ονόματι της δυνάμεως και του δικαιώματος του δήμου διατάττομεν να γίνη ούτω, είτε περί θανάτου, είτε προστίμου, είτε περί τιμωρίας »πρόκειται, εάν εγώ είπω πρόστιμον». «Πρόστιμον» ας αναφωνήσωσι και ούτοι, αν θάνατον «Θάνατον» ας κραυγάσωσι, εμμένοντες επί του παλαιού προνομίου και της ισχύος ήν χορηγεί αυτοίς το νόμιμον της κατηγορίας.

ΑΓΟΡΑΝ. Θα αναγγείλω εις αυτούς ταύτα.

ΒΡΟΥΤ. Όταν δ' άπαξ αρχίσωσι να κραυγάζωσι, ας μη παύσωσι, αλλ' ας απαιτήσωσι μετά συγκεχυμένου θορύβου την άμεσον εκτέλεσιν οιασδήποτε αποφάσεώς μας.

ΑΓΟΡΑΝ. Πολύ καλά.

ΣΙΚΙΝ. Ενθάρρυνον και προετοίμασον αυτούς εις παν υφ' ημών δοθησόμενον νεύμα.

ΒΡΟΥΤ. Εις το έργον σου. (Εξέρχεται ο αγαρονόμος). Ερέθισον αυτόν αμέσως· συνείθισε πάντοτε να υπερισχύη και να επιβάλληται εις πάντα εναντιούμενον αυτῷ· όταν δ' άπαξ οργισθῇ, δεν δύναται να κρατήσῃ την οργήν του, εκφράζει ότι έχει εις την καρδίαν, και αυτό ίσα ίσα θα παράσχῃ εις ημάς την ευκαιρίαν να τον εξολοθρεύσωμεν.

ΣΙΚΙΝ. Ιδού έρχεται. (Εισέρχεται ο ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ, ο ΜΕΝΗΝΙΟΣ, ο ΚΟΜΙΝΙΟΣ μετά συγκλητικών και πατρικίων.

ΜΕΝΗΝ. Αταράχως, σε παρακαλώ.

ΚΟΡΙΟΛ. Ναί, ως ιπποκόμος ανεχόμενος πάσαν ύβριν χάριν ολίγων κερματίων. Είθε οι θεοί να διαφυλάξωσι την Ρώμην, και αξιότιμοι άνδρες να καταλάβωσι τας δικαστικάς έδρας! Είθε να εμφυτεύσωσιν εις υμάς αγάπην, και να πληρώσωσι τους ευρείς ημών ναούς πλήθους ευλογούντος το όνομα της ειρήνης, και όχι τας οδούς στιφών διαμαχομένων!

Α' ΣΥΓΚΛΗΤ. Γένοιτο, γένοιτο.

ΜΕΝΗΝ. Γενναία ευχή! (Εισέρχεται πάλιν ο αγορανόμος μετά πολιτών).

ΣΙΚΙΝ. Προσέλθετε, πολίται.

ΑΓΟΡΑΝ. Ακούσατε τους δημάρχους σας. Προσοχή, σιωπή, λέγω!

ΚΟΡΙΟΛ. Ακούσατέ μου πρώτον.

Αμφότεροι οι ΔΗΜΑΡΧΟΙ. Καλά, ομίλησον. Αἵ! σιωπή!

ΚΟΡΙΟΛ. Αύται είναι πάσαι αι κατ' εμού κατηγορίαι; Εδώ θ' απολήξωσι;

ΣΙΚΙΝ. Ερωτώ αν υποβάλλεσαι εις την απόφασιν του λαού, αν αναγνωρίζης τους άρχοντας αυτού, και συγκατατίθεσαι να υποστῇς την νόμιμον τιμωρίαν δι' όσα τυχόν πλημμελήματα αποδειχθῇς διαπράξας.

ΚΟΡΙΟΛ. Συναινώ.

ΜΕΝΗΝ. Αἵ, σεις πολίται λέγει ότι συναινεί· λάβετε υπ' όψει τας πο-

λεμικὰς αὐτοῦ ἐκδουλεύσεις, καὶ ἐνθυμήθητε τὰ ἐπὶ τοῦ σώματός του τραύματα, τὰ ὁποῖα χαίνουσιν ὡς τάφοι νεκροταφείου.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἀμυχαὶ ἀκανθῶν, οὐλαὶ γέλωτα μόνον προκαλοῦσαι.

ΜΕΝΗΝ. Λάβετε προσέτι ὑπ' ὄψει ὅτι, ὅταν δὲν ὁμιλῇ ὡς ἐμπρέπει εἰς πολίτην, πράττει τοῦτο διότι ὁμιλεῖ ὡς στρατιώτης· μὴ ἐκλαμβάνητε ὡς κακεντρέχειαν τὸ ἀπότομον τῆς ἐκφράσεώς του, ἀλλ' ὡς εἶπον, θεωρήσατε αὐτὸ ὡς ἁρμόζον μᾶλλον εἰς στρατιώτην καὶ ὄχι ὡς ἐκφράζον μῖσος ἐναντίον σας.

ΚΟΜΙΝ. Καλά, καλά, ἀρκεῖ πλέον.

ΚΟΡΙΟΛ. Τί συμβαίνει, καὶ ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς μὲ ἐξελέξατε ὕπατον παμψηφεί, μὲ κατησχύνατε, τόσον, ὥστε ν'ἀκυρώσητε ἀμέσως τὴν ἐκλογήν;

ΣΙΚΙΝ. Σὺ ὀφείλεις ν' ἀπολογηθῇς εἰς ἡμᾶς.

ΚΟΡΙΟΛ. Λέγετε λοιπόν. Ἔχετε δίκαιον· ἐγὼ πρέπει ν' ἀπολογηθῶ.

ΣΙΚΙΝ. Σὲ ἐγκαλοῦμεν ὡς ἐπιδιώξαντα τὴν κατάργησιν τῶν καθεστώτων ἐν Ῥώμῃ, καὶ θελήσαντα δι' ἐπιτηδείων τρόπων νὰ περιβληθῇς τυραννικὴν ἐξουσίαν, δι' ὃ παρίσταται ὡς προδότης τοῦ λαοῦ:

ΚΟΡΙΟΛ. Πῶς ! Προδότης!

ΜΕΝΗΝ. Ἀταράχως... τὴν ὑπόσχεσίν σου.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἂς περιβάλωσι τὸν λαὸν αἱ φλόγες τοῦ κέντρου τοῦ Ἅδου! Ἐμὲ νὰ ὀνομάσωσι προδότην! Βλάσφημε δήμαρχε! Καὶ εἴκοσι χιλιάδες θάνατοι ἂν ἦσαν ἐντὸς τῶν ὀφθαλμῶν σου, καὶ ἄλλα τόσα ἑκατομμύρια ἐν τῇ πυγμῇ σου, καὶ τὸ διπλάσιον τούτων ἐπὶ τῆς ψευδοῦς γλώσσης σου, θὰ σοὶ ἔλεγον, ὅτι ψεύδεσαι, μετὰ φωνῆς τόσον εἰλικρινοῦς, μεθ' ὅσης προσεύχομαι εἰς τοὺς θεούς.

ΣΙΚΙΝ. Τὸν ἠκούσατε, πολῖται ;

ΠΟΛΙΤ. Εἰς τὴν Ταρπήιαν, εἰς τὴν Ταρπήιαν!

ΣΙΚΙΝ. Σιωπή ! Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην ἄλλων κατηγοριῶν ἐναντίον του. Ἠκούσατε τί εἶπε, καὶ εἴδετε τί ἔπραξε, πῶς ἐρράπισε τοὺς ἄρχοντάς σας, καταρώμενος ὑμῶν αὐτῶν, πῶς ἀντέταξε βίαν κατὰ τοῦ νόμου, καὶ περιεφρόνησε τὴν ἐξουσίαν ἐκείνων οἵτινες ὤφειλον νὰ δικάσωσιν αὐτόν. Ταῦτα πάντα εἶνε τόσον ἀξιόποινα, ὥστε πρέπει νὰ ὑποστῇ τὸν σκληρότατον τῶν θανάτων.

ΒΡΟΥΤ. Ἀλλ'ἐπειδὴ προσήνεγκε μεγάλας ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν Ῥώμην...

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Τί φλυαρεῖς; περὶ ἐκδουλεύσεων;

ΒΡΟΥΤ. Ὁμιλῶ περὶ πράγματος τὸ ὁποῖον γνωρίζω.

ΜΕΝΗΝ. Αὐτὴ εἶνε ἡ ὑπόσχεσις τὴν ὁποίαν ἔδωκες εἰς τὴν μητέρα σου;

ΚΟΜΙΝ. Μάθε σὲ παρακαλῶ....

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Δὲν θέλω πλέον ν' ἀκούσω τίποτε. Ἂς μοὶ ἐπιβάλωσι τὸν ἀπὸ τῆς ἀποκρήμνου Ταρπηίας θάνατον, ἂς μὲ ἐξορίσωσι νὰ πλανῶμαι τῇδε κακεῖσε, ἂς μὲ ἐκδείρωσι ζῶντα, ἂς μὲ ρίψωσιν εἰς τὰς εἱρκτάς, καὶ

νὰ μοὶ παρέχωσιν ἕνα μόνον κόκκον σίτου καθ' ἑκάστην, ἵνα οὕτω ἀποθάνω ἐκ τοῦ λιμοῦ, οὔτε ἀντὶ ἑνὸς εὐμενοῦς λόγου θὰ ἐξηγόραζον τὴν ἐπιείκειάν των, οὔτε θὰ κατεβίβαζον τὸ φρόνημά μου, χάριν ὅλων ὅσα δύνανται νὰ χορηγήσωσι, καὶ ἂν προέκειτο νὰ λάβω αὐτὰ ἀντὶ μιᾶς «Καλημέρας;».

ΣΙΚΙΝ. Ἐπειδὴ ἑκάστοτε, ἐφ' ὅσον ἐδύνατο ἐδήλωσε τὸ πρὸς τὸν λαὸν μῖσός του, καὶ προσεπάθησε νὰ στερήσῃ αὐτὸν τῆς ἐξουσίας του, ἐπειδὴ τελευταῖον ἔτι ἤγειρε χεῖρα ἐχθρικὴν ὄχι μόνον ἐνώπιον τῆς σεβαστῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐπ' αὐτοὺς τοὺς λειτουργοὺς οἵτινες ἀπονέμουσιν αὐτήν, διὰ ταῦτα, ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ καὶ δυνάμει τῆς ἰσχύος ἡμῶν τῶν δημάρχων, ἐξορίζομεν αὐτὸν ἐκ τῆς πόλεως ἡμῶν ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης· ἀπαγορεύεται δὲ αὐτῷ ἡ εἰς τὴν πατρίδα κάθοδος ἐπὶ ποινῇ κατακρημνίσεως ἀπὸ τῆς Ταρπηίας· γενηθήτω τοῦτο ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ.

ΠΟΛΙΤ. Οὕτω θὰ γίνῃ, οὕτω θὰ γίνῃ· νὰ φύγῃ. Κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν, ἐτελείωσε.

ΚΟΜΙΝ. Ἀκούσατέ μου συμπολῖται καὶ φίλοι μου.

ΣΙΚΙΝ. Κατεδικάσθη· οὐδὲν πλέον ἔχομεν ν' ἀκούσωμεν.

ΚΟΜΙΝ. Συγχωρήσατέ μοι νὰ ὁμιλήσω. Ὑπῆρξα ὕπατος, καὶ ἐπὶ τοῦ σώματός μου δύναμαι νὰ δείξω τὰ σημεῖα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ῥώμης. Τὴν εὐπραγίαν τῆς πατρίδος μου ἀγαπῶ μετ' εὐλαβείας τρυφερωτέρας, ἁγιωτέρας καὶ ἐγκαρδιωτέρας, ἢ αὐτὴν τὴν ζωήν μου, πλειότερον τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων μου, τοῦ αἵματος καὶ τῶν σπλάγχνων μου· ἐὰν λοιπὸν ἤθελον νὰ εἴπω ὅτι....

ΣΙΚΙΝ. Ἐννοοῦμεν ποῦ τείνει ὁ λόγος σου· τί ἤθελες νὰ εἴπῃς;

ΒΡΟΥΤ. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ῥηθῇ ἄλλο, ἢ ὅτι κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν ὡς ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πατρίδος του· καὶ τοῦτο θὰ γίνῃ.

ΠΟΛΙΤ. Τοῦτο, τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ.

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Ἀγέλη κυνῶν, ὧν τὴν ἀναπνοὴν βδελύσσομαι τόσον, ὅσον τὰς ἀναθυμιάσεις σαπροῦ ἕλους, ὧν τὴν εὔνοιαν ἐκτιμῶ τόσον, ὅσον τὰ ἄταφα πτώματα, ἅτινα μολύνουσι τὸν ἀέρα, ἐγὼ σᾶς ἐξορίζω, μείνατε ἐνταῦθα μὲ τὴν ἀστασίαν σας. Ἂς σᾶς ἐμπνέῃ τρόμον ἡ ἐλαχίστη φήμη καὶ ἀπελπισμὸν τὸ κούνημα τῶν λοφιῶν τῶν ἐχθρῶν σας! Διατηρήσατε ἀκόμη τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐξορίζειν τοὺς προστάτας σας, μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους ἡ ἄνοιά σας, ἥτις μόνον ὅταν ἀλγῇ αἰσθάνεται, μὴ φειδομένη μηδὲ ὑμῶν αὐτῶν, διότι εἶσθε ὑμῶν αὐτῶν ἐχθροί, σᾶς παραδώσῃ εὐτελεστάτους δούλους εἰς ἔθνος, ὅπερ ἤθελε νικήσει ὑμᾶς ἀμαχητί! Καταφρονῶν τὴν πόλιν ἕνεκα ὑμῶν, στρέφω πρὸς αὐτὴν τὰ νῶτα. Ὑπάρχει καὶ ἀλλαχοῦ κόσμος. (Ἐξέρχεται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ μετὰ τοῦ ΚΟΜΗΝΙΟΥ, τῶν Συγκλητικῶν καὶ Πατρικίων.

ΑΓΟΡΑΝ. Ἔφυγεν, ἔφυγεν ὁ ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ!

ΠΟΛΙΤΑΙ. Ἐξωρίσθη ὁ ἐχθρός μας! Ἔφυγε!... Ζήτω! (Κραυγάζουσι πάντες καὶ ἀναρρίπτουσι τοὺς πίλους.

ΣΙΚΙΝ. Συνοδεύσατέ τον ἕως ὅτου ἐξέλθῃ τῶν πυλῶν, καὶ ἀνταπόδοτε αὐτῷ τὴν πρὸς ὑμᾶς περιφρόνησίν του. Ἐρεθίσατε αὐτὸν ὅπως τῷ ἐμπρέπει. Ἂς παρακολουθήσῃ περίπολος τὴν διὰ τῆς πόλεως πορείαν ἡμῶν.

ΠΟΛΙΤΑΙ. Ὑπάγωμεν, ὑπάγωμεν, ἂς τὸν ἀκολουθήσωμεν ἕως ὅτου ἐξέλθῃ ἐκ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως. Εἴθε οἱ Θεοὶ νὰ διαφυλάττωσι τοὺς εὐγενεῖς ἡμῶν δημάρχους! Ὑπάγωμεν. (Ἐξέρχονται).

ΠΡΑΞΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΣΚΗΝΗ Α'

Ῥώμη. Ἐνώπιον τῶν πυλῶν τῆς πόλεως.

Εἰσέρχεται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ, ἡ ΒΟΛΟΥΜΝΙΑ, ἡ ΒΙΡΓΙΛΙΑ, ὁ ΜΕΝΗΝΙΟΣ, ὁ ΚΟΜΙΝΙΟΣ καί τινες νέοι εὐπατρίδαι.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἔλα, ἂς παύσωσι τὰ δάκρυα. Σύντομον ἀποχαιρετισμόν. Τὸ πολυκέφαλον τέρας μὲ ἐκδιώκει διὰ τῶν κεράτων του. Ἔ, μῆτερ, τί ἀπέγεινεν ἡ προτέρα σου γενναιότης; Συνείθιζες νὰ λέγῃς ὅτι ἡ συμφορὰ ἦτον ἡ λυδία λίθος τῆς γενναιοφροσύνης, καὶ ὅτι κοινὰ ἀτυχήματα καὶ οἱ κοινοὶ τῶν ἀνθρώπων ὑποφέρουσι, ὅτι ἐν γαληνιαίᾳ θαλάσσῃ πάντα τὰ πλοῖα δεικνύουσι τὴν αὐτὴν δεξιότητα εἰς τὸ θαλασσοπορεῖν, καὶ ὅτι μόνον ὁ γενναιόφρων δύναται νὰ ὑποφέρῃ ἀταράχως τὰ καίρια τραύματα τῆς τύχης. Μὲ ἐδίδασκες διδάγματα δυνάμενα νὰ καταστήσωσιν ἀήττητον τὴν διδασκομένην αὐτὰ καρδίαν.

ΒΙΡΓΙΛ. Ὦ θεοί!

ΚΟΡΙΟΛ. Σὲ παρακαλῶ γύναι.....

ΒΟΛΟΥΜ. Ἐρρέτωσαν οἱ βαναυσουργοὶ τῆς Ῥώμης, καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ ἔργα των!

ΚΟΡΙΟΛ. Τί, τί; Θὰ μὲ ἀγαπήσωσιν ὅταν ἐκλείψω. Λοιπόν, μῆτερ, ἀνάλαβε τὸ θάρρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶχες ὅταν ἔλεγες ὅτι, ἂν ἦσο σύζυγος τοῦ Ἡρακλέους ἤθελες ἐκτελέσει ἓξ τῶν ἄθλων αὐτοῦ ἵνα ἀπαλλάξῃς αὐτὸν τηλικούτου καμάτου. Μὴ λυπῆσαι Κομίνιε. Χαῖρε. Χαῖρε σύζυγε, χαῖρε μῆτερ. Τὰ κατ' ἐμὲ θὰ βαδίσωσιν ἀκόμη κατ' εὐχήν.[1] Τὰ δάκρυά σου γηραιὲ καὶ πιστὲ Μενήνιε εἰσὶ πικρότερα δακρύων νεανίου, καὶ δηλητηριάζουσι τοὺς ὀφθαλμούς σου. Σὲ εἶδον ἄκαμπτον παλαιέ μου στρατηγέ, καὶ πολλάκις ἐγένεσο θεατὴς σπαραξικαρδίων θεα-

1 I will do well yet. Οὐδὲν λέγει ὁ Heming ἀνδρικώτερον καὶ συγκινητικώτερον τῶν λόγων τούτων τοῦ Κοριολανοῦ.

μάτων. Εἰπὲ εἰς τὰς περιλύπους ταύτας γυναῖκας ὅτι τὸ θρηνεῖν συμφορὰς ἀναποφεύκτους εἶνε τόσῳ μωρόν, ὅσῳ καὶ τὸ γελᾶν ἐπ' αὐταῖς. Καλῶς γινώσκεις, μῆτερ, ὅτι τὰ τολμήματά μου ἦσαν πάντοτε ἡ παρηγορία σου. Πίστευε λοιπὸν ἀκραδάντως; ὅτι, καίπερ ἀπέρχομαι μόνος, ὥσπερ μονήρης δράκων, οὗτινος τὸ σπήλαιον ἐμποιεῖ τρόμον, καὶ ὃν ἐξ ἀκοῆς μᾶλλον ἢ ἐξ ὄψεως γνωρίζουσιν οἱ ἄνθρωποι, πίστευε λέγω ὅτι ὁ υἱός σου, ἢ θὰ πέσῃ θῦμα δόλου τινος, ἢ θὰ πράξῃ ἔργα ἀνώτερα τῶν κοινῶν ἀνθρώπων.

ΒΟΛΟΥΜ. Ποῦ ὑπάγεις, ὦ υἱῶν ἄριστε; Λάβε μετὰ σοῦ ἐπί τινα χρόνον τὸν ἀγαθὸν Κομίνιον. Ἀκολούθησον ὡρισμένον σχέδιον, ἀντὶ νὰ ἐκτίθεσαι παραφόρως εἰς πάντα προσπίπτοντα κατὰ τὴν πορείαν σου κίνδυνον.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὦ θεοί!

ΚΟΜΙΝ. Θὰ σὲ ἀκολουθήσω ἐπὶ ἕνα μῆνα ὅπως συναποφασίσωμεν περὶ τοῦ τόπου ἔνθα θὰ διαμείνῃς, ἵνα τὰ κατ' ἀλλήλους μανθάνωμεν, οὕτως ὥστε, ἂν τυχὸν παρουσιασθῇ εὐκαιρία νὰ ἀνακληθῇς, νὰ μὴ ζητῶμεν ἕνα ἄνδρα εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος, μήτε νὰ ἀπολέσωμεν τὴν εὐκαιρίαν ἥτις παρέρχεται πάντοτε, ὅταν ὁ ἐνδιαφερόμενος ἀπουσιάζῃ.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἔχε ὑγείαν· εἶσαι ἤδη πολιός, καὶ τόσῳ κατάμεστος πολεμικῶν ἀγώνων, ὥστε δὲν δύνασαι νὰ περιπλανᾶσαι μεθ' ἑνὸς νέου ἔτι καὶ ἀκμαίου· συνοδεύσατέ με μέχρι τῶν πυλῶν τῆς πόλεως. Ἐλθὲ γλυκεῖα σύζυγος, ἐλθὲ φιλτάτη μῆτερ, καὶ σεῖς οἱ ἀληθῶς εὐγενεῖς μου φίλοι· ἅμα δὲ ἐξελθόντα, ἀποχαιρετίσατέ με γελῶντες. Ἔλθετε παρακαλῶ. Ἐφ' ὅσον εἶμαι εἰς τὸν κόσμον, θὰ μανθάνετε τὰ κατ' ἐμέ, καὶ οὐδέποτε θ' ἀκούσητέ τι ἀπᾷδον πρὸς τὸ παρελθόν μου.

ΜΕΝΗΝ. Ἰδοὺ ἡ ἀξιοπρεπεστάτη γλῶσσα ἣν ποτε δύναταί τις ν' ἀκούσῃ. Μὴ κλαίωμεν. Ἂν ἠδυνάμην ν' ἀποτινάξω τὸ βάρος ἑπτὰ μόνον ἐτῶν ἐκ τῶν γηραιῶν τούτων μελῶν τοῦ σώματός μου, μὰ τοὺς θεοὺς θὰ σὲ ἠκολούθουν βῆμα πρὸς βῆμα.

ΚΟΡΙΟΛ. Δός μοι τὴν χεῖρά σου. Ἔλθετε. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Β'

Ἡ αὐτὴ πόλις. Ὁδὸς παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως.

Εἰσέρχονται ὁ ΣΙΚΙΝΙΟΣ, ὁ ΒΡΟΥΤΟΣ καὶ εἷς ἀγορανόμος.

ΣΙΚΙΝ. Εἰπὲ εἰς αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν ὅλοι εἰς τὰς οἰκίας των· ἀπῆλθεν ἐκεῖνος καὶ δὲν θὰ προχωρήσωμεν περισσότερον. Ἀγανακτοῦσιν οἱ ὑπὲρ αὐτοῦ κηρυχθέντες εὐπατρίδαι.

ΒΡΟΥΤ. Ἀφοῦ ἤδη ἐπεδείξαμεν τὴν ἰσχὺν ἡμῶν, ἂς φανῶμεν ταπεινοφρονέστεροι νῦν, ἢ ὅτε εἰργαζόμεθα πρὸς τοῦτο.

ΣΙΚΙΝ. Διάταξον αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς οἰκίας των, λέγων ὅτι ἔφυγεν ὁ μέγας αὐτῶν ἐχθρός, καὶ ὅτι ἀνεκτήσαντο τὴν προτέραν αὐτῶν δύναμιν.

ΒΡΟΥΤ. Στεῖλέ τους στὰ 'σπίτια των. (Ἐξέρχεται ὁ ἀγορανόμος). Εἰσέρχονται ἡ ΒΟΥΛΙΜΝΙΑ, ἡ ΒΕΡΓΙΛΙΑ καὶ ὁ ΜΕΝΙΝΙΟΣ. Ἰδοὺ ἡ μήτηρ του.

ΣΙΚΙΝ. Ἂς τὴν ἀποφύγωμεν.

ΒΡΟΥΤ. Διατί;

ΣΙΚΙΝ. Λέγουσιν ὅτι εἶνε παράφρων.

ΒΡΟΥΤ. Μᾶς εἶδον, ἀλλ' ἐξακολούθει τὸν δρόμον σου.

ΒΟΥΛΟΥΜΝ. Ὢ σὲ καλὴ ὥρα σᾶς συνήντησα. Εἴθε ὁλόκληρος ἡ πανώλης τῶν θεῶν νὰ καταπέσῃ εἰς ὅ,τι ἀγαπᾶτε!

ΜΕΝΗΝ. Σιώπα, μὴ φωνάζῃς τόσῳ.

ΒΟΛΟΥΜΝ. Ἂν ἠδυνάμην νὰ κρατήσω τὰ δάκρυα, θὰ ἤκουες..... Ἀλλὰ καὶ πάλιν θ' ἀκούσῃς. (Πρὸς τὸν Βροῦτον). Τί, θέλεις νὰ φύγῃς;

ΒΙΡΓΙΛ. (Πρὸς τὸν Σικίνιον). Καὶ σὺ θὰ μείνῃς. Ὢ διατί νὰ μὴ δύναμαι νὰ εἴπω τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὸν σύζυγόν μου!

ΣΙΚΙΝ. Μήπως εἶσθε ἄνδρες;

ΒΟΛΟΥΜΝ. Ναί, ἠλίθιε· εἶνε τοῦτο ἐντροπή; Ἀκούσατέ τον τὸν ἄθλιον. Δὲν ἦτο ἀνὴρ ὁ πατήρ μου; Πῶς ἔσχες τὴν δολιότητα νὰ ἐξορίσῃς ἐκεῖνον οὗτινος τὸ ξίφος κατήνεγκεν ὑπὲρ τῆς Ρώμης περισσότερα γενναῖα παρ' ὅσους λόγους ἐπρόφερε τὸ στόμα σου;

ΣΙΚΙΝ. Ὕψιστε Θεέ!

ΒΟΛΟΥΜΝ. Περισσότερα γενναῖα τραύματα, καὶ ταῦτα πρὸς τὸ καλὸν τῆς Ρώμης, παρ' ὅσους σὺ φρονίμους λόγους. Ἄκουσε τοῦτο—Πήγαινε, πήγαινε.—Ἀλλ' ὄχι, θὰ μείνῃς. Ἐπεθύμουν ὁ υἱός μου νὰ ἦτον εἰς τὴν ἔρημον μὲ τὸ κοπτερόν του ξίφος εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ἐκεῖ ὁλόκληρος ἡ γενεά σου ἐνώπιόν του.

ΣΙΚΙΝ. Τί μὲ τοῦτο;

ΒΕΡΓΙΛ. Τί μὲ τοῦτο; Θὰ ἐξωλόθρευεν πάντας τοὺς ἀπογόνους σου.

ΒΟΛΟΥΜΝ. Καὶ νόθους καὶ γνησίους. Ὢ γενναῖε ἄνερ, πόσας πληγὰς ἔλαβες χάριν τῆς Ρώμης!

ΜΕΝΗΝ. Σιωπή, σιωπὴ λοιπόν!

ΣΙΚΙΝ. Ἐγὼ ἐπεθύμουν νὰ ἔμενε πρὸς τὴν πατρίδα οἷος ἐξ ἀρχῆς ἦτο, καὶ νὰ μὴ διέλυε τὸν δεσμόν, ὃν αὐτὸς συνέδεσε.

ΒΡΟΥΤ. Καὶ ἐγὼ θὰ τὸ ἐπεθύμουν.

ΒΟΛΟΥΜΝ. (Καὶ ἐγὼ θὰ τὸ ἐπεθύμουν)! Σεῖς παρωργίσατε τὸν λαόν, ξόανα, δυνάμενα νὰ κρίνητε περὶ τῆς ἀξίας του, ὅσον ἐγὼ νὰ ἐννοήσω τὰ μυστήρια ἐκεῖνα τῶν ὁποίων τὴν ἀποκάλυψιν δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὴν γῆν ὁ οὐρανός.

ΒΡΟΥΤ. Ὑπάγωμεν σὲ παρακαλῶ.

ΒΟΛΟΥΜΝ. Ναί, ναί, φύγετε παρακαλῶ. Λαμπρὸν ἔργον κατορθώσατε· ἀλλ' ἀκούσατε τοῦτο πρὶν φύγετε. Ὅσῳ τὸ Καπιτώλειον ὑπερέχει τῆς πενιχροτάτης οἰκίας τῆς Ρώμης, τόσῳ καὶ ὁ υἱός μου — ὁ σύζυγος τῆς γυναικὸς ταύτης τὴν ὁποίαν βλέπετε ἐδῶ—ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἐξωρίσατε, ὑπερτερεῖ πάντων ὑμῶν.

ΒΡΟΥΤ. Καλά, καλά, σὲ ἀφίνομεν.

ΣΙΚΙΝ. Πρὸς τί νὰ μένωμεν ἐδῶ ὑβριζόμενοι ὑπὸ παράφρονος;

ΒΟΛΟΥΜΝ. Λάβετε μαζί σας καὶ τὰς εὐχάς μου. (Ἐξέρχονται οἱ δήμαρχοι). Εἴθε οἱ θεοὶ νὰ μὴ ἐμερίμνων περὶ ἄλλου τινός, εἰμὴ περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν καταρῶν μου! Ἂν ἅπαξ μόνον καθ' ἑκάστην ἠδυνάμην νὰ συναντῶ αὐτούς, ἡ καρδία μου θ' ἀνεκουφίζετο ἐκ τοῦ καταπιέζοντος αὐτὴν βάρους.

ΜΕΝΗΝ. Τοὺς τὰ εἶπες στρογγυλά, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν ἔχεις πολὺ δίκαιον. Δειπνεῖτε μαζί μου;

ΒΟΛΟΥΜ. Τροφή μου εἶνε ἡ ὀργή μου· καταβιβρώσκω ἐμαυτὴν καὶ θ' ἀποθάνω ἐκ τῆς τροφῆς ταύτης. Ἐλθέ, ὑπάγωμεν. (Πρὸς τὴν Βιργιλίαν). Ἄφες τὰ κλαυθμυρίσματα ταῦτα, καὶ θρήνησον ὅπως ἐγώ, ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν ὠργισμένην Ἥραν. Ἐλθέ, ἐλθέ. (Ἐξέρχονται).

ΜΕΝΗΝ. Οὔφ, οὔφ!

ΣΚΗΝΗ Γ'

Ἡ μεταξὺ Ῥώμης καὶ Ἀντίου ὁδός.

(Εἰσέρχονται συναντώμενοι ΡΩΜΑΙΟΣ καὶ ΟΥΟΛΟΥΣΚΟΣ).

ΡΩΜ. Σὲ γνωρίζω καλὰ κύριε, καὶ μὲ γνωρίζεις· ὀνομάζεσαι νομίζω Ἀδριανός.

ΟΥΟΛ. Μάλιστα, κύριε, μὰ τὴν ἀλήθειαν σὲ ἐλησμόνησα.

ΡΩΜ. Εἶμαι Ρωμαῖος, ἀλλὰ διάκειμαι ἐχθρικῶς πρὸς τὰ τῶν Ρωμαίων, ὅπως καὶ σύ.

ΟΥΟΛ. Δὲν εἶσαι ὁ Νικάνωρ; Ὄχι.

ΡΩΜ. Ὅλος κι' ὅλος.

ΟΥΟΛ. Εἶχες μεγαλείτερον πώγωνα ὅταν σὲ εἶδον τελευταῖον· ἀλλ' ἐκ τῆς φωνῆς ἀναγνωρίζω τὸ πρόσωπον. Τί νέα ἐκ τῆς Ῥώμης; Διετάχθην παρὰ τῆς Οὐολουσκικῆς κυβερνήσεως νὰ μεταβῶ εἰς συνάντησίν σου. Μὲ ἀπήλλαξες πορείας μιᾶς ἡμέρας.

ΡΩΜ. Εἰς τὴν Ῥώμην ἔλαβε χώραν ἀλλόκοτος ἐπανάστασις· ὁ λαὸς ἠγέρθη κατὰ τῶν γερουσιαστῶν, τῶν πατρικίων καὶ τῶν εὐγενῶν.

ΟΥΟΛ. Ἔλαβε χώραν! Ὥστε λοιπὸν ἐτελείωσε; ἡ κυβέρνησίς μας δὲν φρονεῖ τοῦτο· ἐνεργεῖ μεγάλας πολεμικὰς παρασκευάς, καὶ ἐλπίζει νὰ καταβάλῃ αὐτοὺς ἐν τῇ ἐξάψει τῆς διχονοίας των.

ΡΩΜ. Ἡ μεγάλη πυρὰ ἐσβέσθη, ἀλλ' ἡ ἐλαχίστη ἀφορμή, δύναται νὰ ἀναζωπυρήσῃ αὐτήν, διότι τόσῳ βαρέως φέρουσιν οἱ εὐπατρίδαι τὴν ἐξορίαν τοῦ ἀξιοτίμου ἐκείνου Κοριολανοῦ, ὥστε εἶνε κατὰ πάντα διατεθειμένοι ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τὸν λαὸν πᾶσαν ἰσχύν, καὶ τὸν στερήσωσι διὰ παντὸς τῶν δημάρχων του. Ὁ σπινθὴρ ὑποκαίεται ὑπὸ τὴν τέφραν, καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀφορμὴ δύναται νὰ προκαλέσῃ δεινὴν αὐτοῦ ἔκρηξιν.

ΟΥΟΛ. Ὁ Κοριολανὸς ἐξωρίσθη!

ΡΩΜ. Ναί, ἐξωρίσθη.

ΟΥΟΛ. Τοιαῦτα ἀγγέλλων, θὰ τύχῃς θερμῆς δεξιώσεως Νικάνωρ. Τὰ τῶν Οὐολούσκων βαίνουσι κατ' εὐχὴν τώρα. Ἤκουσα νὰ λέγωσιν ὅτι, ἡ καταλληλοτάτη στιγμὴ πρὸς παραπλάνησιν ὑπάνδρου γυναικός,εἶνε ἐκείνη καθ' ἣν ἤθελεν ἐπέλθει δυσαρέσκεια μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ συζύγου της. Ὁ γενναῖός σας Τύλλος Ἀμφίδιος θὰ διαπρέψῃ κατὰ τὸν ἐπικείμενον πόλεμον, ἐπειδὴ ὁ μέγας αὐτοῦ ἀντίπαλος Κοριολανὸς δὲν λαμβάνεται πλέον ὑπ' ὄψει ἐν τῇ πατρίδι του.

ΟΥΟΛ. Ἀναγκαίως θὰ διαπρέψῃ. Εἶμαι πολὺ εὐτυχὴς συναντήσας σὲ τόσον ἀπροσδοκήτως. Ἔθεσας τέρμα εἰς τὴν ἀποστολήν μου, καὶ μετὰ χαρᾶς θά σε συνοδεύσω εἰς τὴν πόλιν.

ΡΩΜ. Μέχρις ὅτου ἔλθῃ ἡ ὥρα τοῦ δείπνου, θά σοι εἴπω πράγματα πολὺ παράδοξα, συμβάντα ἐν Ρώμῃ· ταῦτα δὲ πάντα συμβάλλονται εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐχθρῶν της. Ἔχετε, εἶπες, στρατὸν ἕτοιμον;

ΟΥΟΛ. Στρατὸν θαυμάσιον. Οἱ ἑκατόνταρχοι καὶ οἱ ἄνδρες αὐτῶν κατετάχθησαν ἤδη εἰς τὰς τάξεις καὶ εἶνε ἕτοιμοι νὰ ἐξορμήσωσιν ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν.

ΡΩΜ. Χαίρω ἀκούων ὅτι εἶνε ἑτοιμοπόλεμοι, καὶ νομίζω ὅτι ἐγὼ θὰ θέσω αὐτοὺς εἰς κίνησιν. Ἐγκαρδίως χαίρω φίλε, διότι σὲ συνήντησα, καὶ διότι θὰ συνοδοιπορήσωμεν.

ΟΥΟΛ. Μὲ προλαμβάνεις λέγων ὅτι ἐσκεπτόμην νὰ εἴπω. Ἐγὼ ἔχω ἰσχυρότερον λόγον νὰ χαίρω ἐπὶ τῇ συναντήσει σου.

ΡΩΜ. Λοιπόν, ὑπάγωμεν. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Δ'

Ἄντιον. Ἐνώπιον τῆς οἰκίας τοῦ Ἀμφιδίου.

(Εἰσέρχεται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ, πενιχρὰ ἐνδεδυμένος, μετημφιεσμένος καὶ κεκαλυμμένην ἔχων τὴν κεφαλήν).

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Ὡραία πόλις τὸ Ἄντιον. Ὦ πόλις, ἐγὼ εἶμαι ὁ καταστήσας τὰς γυναῖκάς σου χήρας. Πολλοὺς κληρονόμους τῶν περικλεῶν τοῦ-

των οίκων είδον εἰς τὰς μάχας στενάζοντας καὶ πίπτοντας ἐνώπιόν μου· ὅθεν, μὴ μὲ ἀναγνωρίσῃς, ἵνα μὴ αἱ μὲν γυναῖκες δι' ὀβελῶν, τὰ δὲ παιδία διὰ λίθων ὁπλιζόμενα, μὲ φονεύσωσιν εἰς ἄδοξον ἀγῶνα. (Εἰσέρχεται ΠΟΛΙΤΗΣ). Χαῖρε, φίλε.

ΠΟΛΙΤ. Χαῖρε.

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Εἰπέ μοι, παρακαλῶ, ποῦ κατοικεῖ ὁ μέγας Ἀμφίδιος· εἶνε εἰς τὸ Ἄντιον;

ΠΟΛΙΤ. Ναί, καὶ ἀπόψε ξενίζει τοὺς προεστῶτας τοὺς κράτους.

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Ποῦ εἶνε ὁ οἶκός του σὲ παρακαλῶ;

ΠΟΛΙΤ. Ἰδοὺ αὐτός· εὑρίσκεται ἐνώπιόν του.

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Εὐχαριστῶ κύριε. Χαῖρε. (Ἐξέρχεται ὁ πολίτης).

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Ὁποῖαι ὦ κόσμε αἱ περιπέτειαί σου! Φίλοι πρὸ μικροῦ στενῶς συνδεδεμένοι. φίλοι τῶν ὁποίων τὰ στήθη περικλείουσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν καρδίαν, φίλοι, καὶ τὸν χρόνον καὶ τὴν κλίνην καὶ τὰ δεῖπνα κοινὰ ἔχοντες, οἱονεὶ δίδυμοι καὶ ἀχώριστοι ἐν τῇ φιλίᾳ, διίστανται δι' ἀσήμαντον ὅλως διχορροπίαν καὶ καθίστανται ἀδιάλλακτοι· ὡσαύτως καὶ ἀσπονδότατοι ἐχθροί, ὧν ὁ ὕπνος ἐταράχθη ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ τῶν πρὸς ἀμοιβαῖον ὄλεθρον σχεδίων, τυχαίως καὶ ἕνεκα ἀσημάντου ὅλως συμβεβηκότος γίνονται φίλοι ἐγκάρδιοι, καὶ συνάπτουσι τῶν τέκνων αὐτῶν συνοικέσια. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς ἐμέ. Μισῶ τὴν γενέτειραν χώραν, καὶ ἀγαπῶ τὴν ἐχθρικὴν ταύτην πόλιν. Θὰ εἰσέλθω. Καὶ ἂν μὲν μὲ φονεύσῃ, νὰ πράξῃ ἔργον δίκαιον, ἂν δὲ μὲ δεχθῇ, θὰ ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα του. (Ἐξέρχεται).[1]

ΣΚΗΝΗ Ε'

Ἄντιον Αἴθουσα ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἀμφιδίου.

(Ἀκούεται μουσικὴ εἰς τὸ βάθος τῆς οἰκίας. Εἰσέρχεται εἷς ὑπηρέτης).

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Κρασί, κρασί, κρασί. Τί ὑπηρεσία εἶν' αὐτή. Μοῦ φαίνεται πῶς ἐκοιμήθηκαν τὰ παλληκάρια μας. (Ἐξέρχεται. Εἰσέρχεται δεύτερος ὑπηρέτης).

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Ποῦ εἶνε ὁ Κότος, τὸν ζητεῖ ὁ ἀφέντης. Κότε! (Ἐξέρχεται. Εἰσέρχεται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ).

1 Καθ' ἣν στιγμὴν πρόκειται νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ διαψεύσῃ οὕτως εἰπεῖν τὸ παρελθόν του, αὐτομάτως πως ὁ Κοριολάνος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ δικαιολογήσῃ ἑαυτόν. Τοῦτο δὲ πράττει εἰκονίζων εἰκόνα ταπεινωτικὴν τῶν περιπετειῶν τοῦ κόσμου, καθ' ἃς ὁ ἄνθρωπος, παίγνιον τῆς τύχης, φαίνεται ὡσεὶ καταδεδικασμένος νὰ μὴ γινώσκῃ ποτὲ τὸν λόγον δι' ὃν ἀγαπᾷ ἢ μισεῖ. Οὐδέποτε πάθος ἠκριβολόγησε μετὰ τοσαύτης πιστότητος, οὐδέποτε ποιητὴς προυητοίμασε κάλλιον τὴν ὁδὸν πρὸς μετάβασιν, αἰφνηδίαν μέν, πλὴν κάλλιστα δικαιολογουμένην ἐν φύσει ἐμπαθεῖ, ἧς προσεβλήθη ἡ ὑπερηφανία, καὶ τὴν ὁποίαν κρατερὰ ἀνάγκη ὠθεῖ εἰς ἐκδίκησιν. (Fleming ἐκδ. Κοριολανοῦ).

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Ὠραῖος, οἶκος. Καλὰ εὐωδιάζουν τὰ φαγητά, ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἔχω ἔνδυμα γάμου (Εἰσέρχεται πάλιν ὁ Α' ὑπηρέτης).

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Τί θέλεις φίλε; ἀπὸ ποῦ εἶσαι; Δὲν εἶνε ἐδῶ τόπος γιὰ σένα. Πήγαινε ἔξω σὲ παρακαλῶ.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὦ; Κοριολάνος δὲν ἤμην ἄξιος καλλιτέρας δεξιώσεως. (Εἰσέρχεται πάλιν ὁ β' ὑπηρέτης.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Ἀπὸ ποῦ εἶσαι, κύριε! Μήπως ὁ θυρωρὸς ἔχει τὰ μάτια στὴ ῥάχι καὶ ἀφίνει τέτοιους ἀνθρώπους νὰ μπαίνουν μὲ στὸ σπίτι; Ἔξω παρακαλῶ.

ΚΟΡΙΟΛ. Κρημνίσου!

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Νὰ κρημνισθῶ! Ἐσὺ νὰ κρημνισθῇς.

ΚΟΡΙΟΛ. Βλέπω ὅτι γίνεσαι ὀχληρός.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Τόσον παλληκάρι εἶσαι; Τώρα θὰ σὲ διορθώσω. (Εἰσέρχεται γ' ὑπηρέτης συναντώμενος μετὰ τοῦ πρώτου.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Τί ἄνθρωπος εἶν' αὐτός;

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Ὁ ποιὸ παράξενος ἄνθρωπος ποῦ εἶδα στὴ ζωή μου· δὲν μπορῶ νὰ τὸν κάμω νὰ βγῇ ἔξω. Φώναξε σὲ παρακαλῶ τὸν ἀφέντη.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Τί ζητεῖς ἐδῶ παλληκάρι; Ἄδειαζέ μας τὴ γωνιὰ παρακαλῶ.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἀφήσατέ με ἐδῶ· δὲν βλάπτω τὸν οἶκόν σας.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Ποιὸς εἶσαι;

ΚΟΡΙΟΛ. Εὐγενής.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Ἀλλὰ παραπολὺ πτωχός.

ΚΟΡΙΟΛ. Ναί, πράγματι.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Σὲ παρακαλῶ λοιπόν, πτωχὲ εὐγενῆ, νὰ εὕρῃς κανένα ἄλλο σταθμό, γιατὶ ἐδῶ δὲν εἶνε θέσις γιὰ σένα· πήγαινε λοιπὸν ἔξω, σὲ παρακαλῶ.

ΚΟΡΙΟΛ. Κύτταζε τὴ δουλειά σου, πήγαινε νὰ παχύνῃς γλύφων σκουτέλια (ἀπωθεῖ αὐτόν).

Β' ΥΠΗΡΚΤ. Τί, δὲν θέλεις; Πήγαινε σὲ παρακαλῶ νὰ πῇς στὸ ἀφέντη τὶ ξένος μᾶς ἦλθε.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Ἀμέσως. (Ἐξέρχεται).

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Ποῦ κατοικεῖς;

ΚΟΡΙΟΛ. Ὑπὸ τὸ στερέωμα.

Γ' ΥΠΗΡΑΤ. Ὑπὸ τὸ στερέωμα!

ΚΟΡΙΟΛ. Ναί.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Ποῦ εἶνε αὐτὸ τὸ μέρος;

ΚΟΡΙΟΛ. Εἰς τὴν χώραν τῶν ὀρνέων καὶ κοράκων.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Εἰς τὴν χώραν τῶν ὀρνέων καὶ κοράκων! Τὶ βλάκας ποῦ εἶνε! Λοιπὸν κατοικεῖς καὶ μὲ κουροῦνες;

ΚΟΡΙΟΛ. Ὄχι· δὲν ὑπηρετῶ τὸν κυριόν σου.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Γιὰ νὰ σοῦ πῶ! τί ἀνακατόνεσαι μὲ τὸν κύριόν μου;

ΚΟΡΙΟΛ. Ὁπωσδήποτε εἶνε καλλίτερον, παρὰ νὰ ἀνακατόνωμαι μὲ τὴν κυρά σου. Τί φλυχρεῖς φλυαρεῖς· πήγαινε νὰ πλύνῃς τὰ πιάτα σου. (Ἐκδιώκει αὐτόν). (Εἰσέρχεται ὁ ΑΜΦΙΔΙΟΣ μετὰ τοῦ 6' ὑπηρέτου).

ΑΜΦΙΔ. Ποῦ εἶνε αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος;

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Νά τον ἀφέντη· θὰ τὸν κτυποῦσα σὰ σκύλο, ἂν δὲν ἐφοβούμην ὅτι θὰ ἐνοχλήσω τοὺς ἄρχοντας μέσα.

ΑΜΦΙΔ. Πόθεν ἔρχεσαι; Τί θέλεις; Πῶς ὀνομάζεσαι; Διατί δὲν ὁμιλεῖς; Ὁμίλησον ἄνθρωπε· πῶς ὀνομάζεσαι;

ΚΟΡΙΟΛ. (ἀποκαλυπτόμενος). Ἂν Τύλλε δὲν μὲ ἀνεγνώρισες [1] ἀκόμη καὶ παρατηρῶν με δὲν ἀνεκάλυψες ὁποῖος εἶμαι, πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ εἰπῶ τὸ ὄνομά μου.

ΑΜΦΙΔ. Ποῖον τὸ ὄνομά σου;

ΚΟΡΙΟΛ. Εἶνε ὄνομα κακόηχον εἰς τὰ ὦτα Οὐολούσκων, καὶ τραχύφωνον εἰς τὰ ἰδικά σου.

ΑΜΦΙΔ. Ὁποῖον τὸ ὄνομά σου; Ἔχεις ἀγριωπὴν τὴν ὄψιν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου ἔχει τι τὸ προστακτικόν· ἄρμενα ξεσχισμένα, ἀλλὰ πλοῖον ἰσχυρόν· πῶς ὀνομάζεσαι;

ΚΟΡΙΟΛ. Ἑτοιμάσθητι νὰ συνοφρυωθῇς· δὲν μὲ γνωρίζεις ἀκόμη;

ΑΜΦΙΔ. Δὲν σὲ γνωρίζω. Πῶς ὀνομάζεσαι;

ΚΟΡΙΟΛ. Εἶμαι ὁ Γάϊος Μάρκιος, ὁ μεγάλας συμφορὰς καὶ δυστυχήματα προξενήσας εἰς σὲ ἰδίως καὶ εἰς τοὺς Οὐολούσκους σύμπαντας· μαρτύριον τούτου ἡ προσηγορία μου «Κοριολανός». Αἱ πολύπονοι ὑπηρεσίαι μου, οἱ ἔσχατοι κίνδυνοι, καὶ τὸ ὑπὲρ τῆς ἀγνώμονος πατρίδος μου χυθὲν αἷμα, ἠμείφθησαν διὰ μόνης τῆς προσηγορίας ταύτης, τρανῆς ἀναμνήσεως τοῦ μίσους καὶ τῆς δυσμενείας ἣν δικαιοῦσαι νὰ τρέφῃς κατ' ἐμοῦ. Ὁ φθόνος καὶ ἡ σκληρότης τοῦ λαοῦ, συγχωρούσης καὶ τῆς ἀνανδρίας τῶν εὐπατριδῶν, πάντων καταλιπόντων με, ἐξηφάνισεν ἅπαντα τὰ λοιπά· ἠνέχθησαν δηλαδὴ νὰ ἐκδιωχθῶ τῆς Ῥώμης μετὰ συριγμῶν ὑπὸ τῶν ἀνδραπόδων ἐκείνων. Νῦν δέ, ἐν ἐσχάτῃ διατελῶν ἀπορίᾳ, προσέρχομαι εἰς τὴν ἑστίαν

1 Εἰ μήπω με γινώσκεις, ὦ Τύλλε, ἀλλ' ὁρῶν ἀπιστεῖς, ἀνάγκη με κατήγορον ἐμαυτοῦ γενέσθαι. Γάϊος εἰμὶ Μάρκιος ὁ πλεῖστα σὲ καὶ Οὐλούσκοις ἐργασάμενος κακά, καὶ τὴν οὐκ ἐῶσαι ἀρνεῖσθαι ταῦτα περιφέρων προσηγορίαν τὸν Κοριολάνον. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο τῶν πολλῶν πόνων καὶ κινδύνων ἐκείνων ἐκτησάμην ἔπαθλον, ἢ τὸ παράσημον ὄνομα τῆς πρὸς ὑμᾶς ἔχθρας. Καὶ τοῦτό μοι περίεστιν ἀναφαίρετον· τὰ δ' ἄλλα ὁμοῦ πάντα φθόνου δήμου καὶ ὕβρει, μαλακία δὲ καὶ προδοσία τῶν ἐν τέλει καὶ ἰσοτίμων ἀπεστέρημαι, καὶ φυγὰς ἐλήλαμαι καὶ γέγονα τῆς ἑστίας τῆς σῆς ἱκέτης, οὐχ ὑπὲρ ἀδείας καὶ σωτηρίας (τί γὰρ ἔδει με δεῦρο οἴκοι φοβούμενον ἀποθανεῖν) ἀλλὰ δίκας λαβεῖν χρῄζει καὶ λαμβάνων ἤδη παρὰ τῶν ἐκβαλλόντων τῷ σὲ ποιεῖν ἐμαυτοῦ κύριον. Εἰ μὲν οὖν ἐστί σοι θυμὸς ἐπιχειρεῖν τοὺς πολεμίους, ἴθι ταῖς ἐμαῖς συμφοραῖς ὦ γενναῖε χρῆσαι, καὶ κοινὸν εὐτύχημα ποίησον Οὐολούσκων τὴν ἐμὴν ἀτυχίαν, τοσούτῳ βέλτιον ὑπὲρ ὑμῶν πολεμήσαντος. Πλ. Γάϊος Μάρκιος.

σου, οὐχὶ ἐπ' ἐλπίδι, μὴ ἀπαιτῆται, νὰ σώσω τὴν ζωήν μου, διότι ἂν ἐφοβούμην τὸν θάνατον, ἐκ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων, σὲ μάλιστα ἤθελον ἀποφύγει, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ μίσους καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ ἐκδικηθῶ τοὺς ἐξορίσαντάς με, ἵσταμαι ἐνώπιόν σου. Ὅθεν, ἂν ἡ καρδία σου, αἰσθάνεται τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως, ἂν θέλῃς νὰ ἐκδικηθῇς τὰς ὕβρεις ἃς ὑπέστης καὶ θεραπεύσῃς τὰ κατὰ τῆς πατρίδος σου κατενεχθέντα ἐπονείδιστα τραύματα, σπεῦσον καὶ ἐπωφελήθητι τὴν ἐμὴν συμφοράν, μεταχειριζόμενος αὐτὴν οὕτως ὥστε, αἱ ὑπὸ τῆς ἐκδικήσεως ἐμπνεόμεναι ὑπηρεσίαι μου ν'ἀποβῶσι πρὸς τὸ σὸν ὄφελος· διότι θὰ πολεμήσω κατὰ τῆς γαγγραινώδους πατρίδος μου μετὰ λύσσης καταχθονίου δαίμονος. Ἀλλ' ἐὰν δὲν τολμᾷς νὰ ἐπιχειρήσῃς τοῦτο, καὶ ἀπέκαμες διακινδυνεύων, μάθε ὅτι κ' ἐγὼ ἐπίσης ἀηδιάσας τὸ ζῆν, προσφέρω τὸν αὐχένα μου εἰς τὸ ξίφος καὶ τὴν παλαιὰν ἔχθραν σου· θ' ἀποδειχθῇς δὲ ἄφρων ἂν δὲν ἀποκόψῃς αὐτόν, ἀφοῦ, μετὰ διηνεκοῦς μίσους σὲ κατεδίωξα, χύσας ποταμοὺς αἱμάτων ἐκ τοῦ στήθους τῆς πατρίδος σου, καὶ ἀφοῦ ἡ ζωή μου εἶνε πρὸς ὄνειδός σου, ἐκτὸς μόνον ἂν ἀφιερωθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν σου.

ΑΜΦΙΔ. Ὦ Μάρκιε, Μάρκιε! Ἑκάστη σου λέξις ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς καρδίας μου τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς ῥίζας τῆς πρὸς σὲ παλαιᾶς ἔχθρας μου. Καὶ ὁ Ζεὺς αὐτός, ἂν ἀπὸ τοῦ αἰθέρος μοὶ ἔλεγε διὰ τῶν θείων αὐτοῦ ῥημάτων ὅτι «ταῦτα εἶνε ἀληθῆ», ἔσο βέβαιος ὅτι δὲν θὰ ἐπίστευον πλειότερον ἢ εἰς τοὺς λόγους σου πανευγενέστατε Μάρκιε. Ἄφες με νὰ περιπτύξω διὰ τῶν βραχιόνων μου τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἐπὶ τοῦ ὁποίου συνετρίβη ἑκατοντάκις τὸ ἰσχυρὸν δόρυ μου, πτοῆσαν τὴν σελήνην διὰ τῶν συντριμμάτων αὐτοῦ.[1] Ἰδοὺ ἐναγκαλίζομαι τὸν ἄκμονα τοῦ ξίφους μου, καὶ ἁμιλλῶμαι μετὰ τοσαύτης γενναιοφροσύνης καὶ θερμότητος πρὸς τὴν ἀγάπην σου, μεθ' ὅσου φιλοτίμου θάῤῥους ἠγωνίσθην ποτε κατὰ τῆς ἀνδρείας σου. Ἐν πρώτοις μάθε ὅτι ἠγάπων περιπαθῶς τὴν κόρην τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθην· οὐδέποτε ἀνὴρ ᾐσθάνθη διακαέστερον ἔρωτα, καὶ ὅμως ἡ παρουσία σου, ὦ γενναία ὕπαρξις, μὲ συγκινεῖ πλειότερον, ἢ ὅτε εἶδον κατὰ πρῶτον τὴν σύζυγόν μου διαβαίνουσαν τὸν οὐδὸν τῆς οἰκίας μου. Μάθε λοιπόν, ὦ Θεὲ τοῦ πολέμου, ὅτι ἔχομεν στρατὸν ἑτοιμοπόλεμον, καὶ ὅτι εἶχον ἀποφασίσει νὰ δοκιμάσω ἅπαξ ἔτι, ἢ νὰ ἀποσπάσω τὴν ἀσπίδα ἀπὸ τοῦ νευρώδους βραχίονός σου, ἢ ν' ἀπολέσω τὴν χεῖρά μου. Δωδεκάκις μὲ ἐνίκησας, καὶ ἔκτοτε ἀνὰ πᾶσαν νύκτα ὠνειρευόμην συμπλοκὰς σοῦ καὶ ἐμοῦ. Καθ' ὕπνον ἔβλεπον ἡμᾶς ἀμφοτέρους κατακυλινδουμένους, ἀποσπῶντας ἀλλήλων τὰς περικεφαλαίας, περισφίγγοντας ὁ εἷς τοῦ ἑτέρου τὸν λαιμόν, καὶ ἀφυπνιζόμην ἡμιθανὴς διὰ τῆς φαντασίας. Γενναῖε Μάρκιε, καὶ ἂν μόνη ἡ ἐξορία σου ἦτο ἡ ἀφορμὴ τῆς ἡμετέρας πρὸς τὴν Ῥώμην

[1] Παραπλησία ὑπερβολικὴ ἔκφρασις ἀπαντᾷ ἐν τῷ Ῥιχάρδῳ τῷ 3. Amaze the welkin with your broken staves. Καταπλήξατε τὸν οὐρανὸν διὰ τῶν συντετριμμένων ῥοπάλων σας.

ἔριδος, ἠθέλομεν καλέσει εἰς τὰ ὅπλα πάντας τοὺς πολίτας, ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου μέχρι τοῦ ἑβδομηκοστοῦ ἔτους, ἵνα ἐπιπίπτοντες κατὰ τῆς καρδίας τῆς ἀγνώμονος Ῥώμης ὡς ὁρμητικὸς χείμαρρος, *καταποντίσωμεν αὐτήν*. Ὦ, ἐλθέ, εἴσελθε, καὶ λάβε τὴν χεῖρα τῶν φίλων γερουσιαστῶν, οἵτινες ἦλθον νὰ μὲ ἀποχαιρετίσωσι, καθότι διετάχθην νὰ βαδίσω κατὰ τῆς χώρας ὑμῶν, ἀλλ' ὄχι κατ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης.

ΚΟΡΙΟΛ. Εὐλογημένον τὸ ὄνομά σας ὦ Θεοί!

ΑΜΦΙΔ. Ἂν λοιπόν, ὦ ἀξιόλογε ἄνερ, θέλῃς νὰ ἐκδικήσῃς σὺ σεαυτόν, λάβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἡμίσεως στρατοῦ μου, καὶ συνῳδὰ πρὸς τὴν ἐμπειρίαν σου, διάγραψον τὰ σχέδιά σου — ἐπειδὴ σὺ γινώσκεις καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ τὰ τρωτὰ τῆς χώρας σου —, εἴτε ὅπως προσβάλωμεν κατ' εὐθεῖαν τὰς πύλας τῆς Ῥώμης, εἴτε ὅπως δῃώσωμεν μεμακρυσμένας τινὰς ἐπαρχίας, κατ' ἀρχὰς μὲν τρόμον καὶ κατόπιν τὸν ὄλεθρον ἐπιφέροντες. Ἀλλ' εἴσελθε, ἵνα σὲ παρουσιάσω εἰς ἐκείνους οἵτινες θὰ συγκατανεύσωσιν εἰς πᾶσάν σου ἐπιθυμίαν. Καλῶς ἦλθες! καὶ πλειότερον φίλος ἢ ὅσον ἦτο ποτὲ ἐχθρός. Καὶ ὅμως ἦτο ἐχθρὸς ἄσπονδος Μάρκιε. Δὸς τὴν χεῖρά σου. Καλῶς ἦλθες. (Ἐξέρχεται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ μετὰ τοῦ ΑΜΦΙΔΙΟΥ. Οἱ δύο ὑπηρέται προχωροῦσι).

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Παράξενη μεταβολή!

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Μὰ τὸ Θεὸ ὀλίγο ἔλειψε νὰ τὸν ἀρχίσω στὸ ξύλο, ἀλλὰ σὰ νὰ μοὔλεγε κανένας πῶς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν ἦτο ὅπως τὸν ἔδειχναν τὰ ῥοῦχά του.

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Μωρὲ τί χεροδύναμος ποῦ εἶνε! Μὲ τὰ δύο του δάκτυλα μὲ ἐστριφογύρισε σὰ σβοῦρα.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Ἐγὼ ἀπὸ τὸ πρόσωπό του ἐκατάλαβα πῶς τὸ λέει ἡ καρδιά του· μοῦ ἐφάνηκε πῶς ἔχει ἕνα τέτοιο πρόσωπο — δὲ ξέρω πῶς νὰ τὸ πῶ.

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Ναί, ναί, ἐφαίνετο ἔτσι — νὰ σκάσω ἂν δὲν ἐνόμιζα πῶς εἶχε μέσα του κἄτι τι παραπάνω ἀπὸ 'κεῖνο ποῦ 'μποροῦσα νὰ καταλάβω.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Ἔτσι κ' ἐγώ, μὰ τὴ ζωή μου· εἶνε ὁ πλὸ ἔκτακτος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου.

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Ἔτσι νομίζω πῶς εἶνε· γνωρίζεις ὅμως ἕνα πολεμιστὴ ποιὸ μεγάλο ἀπ' αὐτόν.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Ποιόν, τὸν ἀφέντη μου;

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Αἴ, δὲν πρόκειται δὰ γι' αὐτό.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Κάνει ἕξ σὰν αὐτόν.

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Ὄχι δὰ τόσο, ἀλλὰ νομίζω πῶς εἶνε πιὸ καλὸς πολεμιστής.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Μὰ τὴν πίστι μου βλέπεις, δὲ ξέρει κανεὶς πῶς νὰ τὸ πῇ· γιὰ νὰ φυλάξῃ μιὰ πόλι, ὁ στρατηγός μας εἶνε περίφημος.

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Καὶ γιὰ νὰ προσβάλῃ ἀκόμα. (Εἰσέρχεται πάλιν ὁ γ' ὑπηρέτης).

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Κακομοίριδες νέα θὰ σᾶς 'πῶ, νέα κατεργάρηδες.

Α' καὶ Β' ΥΠΗΡΕΤ. Τί, τί, τί; γιὰ ν' ἀκούσωμε.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Γιὰ ὅλο τὸ κόσμο δὲν ἤθελα νά 'μουν Ῥωμαῖος· θὰ εἶχα καλλίτερα νὰ ἤμουν καταδικασμένος εἰς θάνατον.

Α' καὶ Β' ΥΠΗΡΕΤ. Γιατί, γιατί;

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Γιατὶ εἶνε ἐδῶ ἐκεῖνος ποῦ τῆς ἔβρεξε τόσαις φοραῖς τοῦ στρατηγοῦ μας, ὁ Γάϊος Μάρκιος.

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Γιατὶ λὲς πῶς τῆς ἔβρεξε τοῦ στρατηγοῦ μας.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Δὲ λέγω δὰ πῶς τῆς ἔβρεξε καλὰ τοῦ στρατηγοῦ μας, ἀλλὰ πῶς τὸν κατάφερνε πάντα.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Ἔλα βρὲ παιδιὰ ἐμεῖς εἴμεθα σύντροφοι καὶ φίλοι· ἐδῶ ποῦ τὰ λέμε, ἤτανε πάντοτε ποιὸ παλληκάρι ἀπὸ τὸν ἀφέντη· ἤκουσα τὸν ἴδιο νὰ τὸ λέει.

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Νὰ 'πῇ κανεὶς τὴν ἀλήθεια ἦτον πάντα ποιὸ παλληκάρι ἀπὸ τὸν ἀφέντη· 'μπροστὰ στὰ Κορίολα τὸν ἐκοπάνισε σὰ μπριζόλα.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Ἂν ἤτονε καὶ λίγο ἀνθρωποφάγος, εἰμποροῦσε νὰ τὸν ψήσῃ καὶ νὰ τὸν φάῃ.

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Σὰν τὶ ἄλλα νέα ἔχεις νὰ μᾶς πῇς.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Τὶ νὰ σᾶς πῶ, τόσω πολὺ τὸν περιποιοῦνται ἐδῶ μέσα ὡς νὰ ἤτονε τὸ παιδὶ καὶ ὁ κληρονόμος τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου· τὸν ἔβαλαν στὴ καλλίτερη θέσι τοῦ τραπεζιοῦ καὶ κάθε γερουσιαστὴς ποῦ θὰ τὸν ρωτήσῃ γιὰ τίποτε, στέκεται ξεσκούρωτος 'μπροστά του. Καὶ ὁ στρατηγὸς μας τὸν μεταχειρίζεται σὰν ἐρωμένη· νομίζει πῶς ἁγιάζει ἂν τοῦ ἐγγίξῃ τὸ χέρι, καὶ κάνει τόσα... τὰ μάτια ὅταν τὸν ἀκούῃ. Ἀλλὰ τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς εἶνε ὅτι ὁ στρατηγός μας ἐκόπηκε σὲ δυὸ κομμάτια, καὶ δὲν εἶνε πλέον παρὰ τὸ μισὸ ἀφ' ὅ,τι ἤτονε χθές, γιατὶ τὸ ἄλλο μισὸ τὸ 'πῆρε ὁ ἄλλος μὲ τὰ παρακάλια καὶ μὲ τὴ θέλησι ὅλης τῆς συντροφιᾶς. Λέει πῶς θὰ πάῃ νὰ τραβήξῃ τ'αὐτιὰ τοῦ θυρωροῦ τῆς Ῥώμης, θὰ θερίσῃ ὅτι βρῇ 'μπροστά του, καὶ δὲν θ' ἀφήσῃ οὔτε ρουθοῦνι.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Καὶ μπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Νὰ τὸ κάμῃ; βέβαια θὰ τὸ κάμῃ, γιατί, βλέπεις, ἔχει τόσους φίλους ὅσους καὶ ἐχθρούς· καὶ οἱ φίλοι, ἔτσι νὰ ποῦμε, δὲν τολμοῦν, καθὼς λέει ὁ λόγος, νὰ φανερωθοῦν, ἐν ὅσῳ εἶνε ξεπεσμένος.

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Ξεπεσμένος; τὶ πάει νὰ πῇ αὐτό.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Μὰ ὅταν 'δοῦνε τὴ περικεφαλαία του νὰ σηκωθῇ πάλι ψηλά, καὶ τὸν ἄνθρωπο στὴν ἐπιρροή του, θὰ βγοῦνε ἀπὸ ταῖς τρύπες των καθὼς τὰ κουνέλια ὕστερα ἀπὸ τὴ βροχή, γιὰ νὰ ξεφαντόσουν μαζί του.

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Καὶ πότε θὰ γενῇ αὐτό;

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Αὔριον, σήμερα, ἀμέσως· θ' ἀκούσῃς τὸ ταμποῦρλο ὕστερα

ἀπὸ τὸ μεσημέρι· αὐτὸ θὰ εἶνε σὰ νὰ ποῦμε τὸ ξανόστισμα, καὶ θὰ γίνῃ πρὶν σηκωθοῦν ἀπὸ τὸ τραπέζι.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Λοιπὸν θὰ ἔχωμε πάλι ἀνακατωσοῦρες. Ἡ Εἰρήνη δὲν ἀξίζει τίποτα, δὲν κάνει παρὰ νὰ σκουριάζῃ τὰ σίδερα, νὰ πληθύνῃ τοὺς ῥάπτας καὶ νὰ γεννᾷ τραγουδιστάς.

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Ἐγὼ θέλω τὸ πόλεμο· Εἶνε καλλίτερος ἀπὸ τὴν εἰρήνη, ὅσον εἶνε ἡ ἡμέρα ἀπὸ τὴν νύχτα. Δίδει ζωή, κίνησι, λόγια καὶ ἀδιάκοπα νέα. Ἡ Εἰρήνη εἶνε καθαυτὸ ἀποπληξία, ληθαργία, παραλυσία κουραμάρα, ὕπνος, ἀναισθησία, καὶ γεννᾷ περισσότερα νόθα ἀπ' ὅσους ἀνθρώπους θερίζει ὁ πόλεμος.

Β' ΥΠΗΡΕΤ. Ἔτσι εἶνε· καὶ ὅπως ἀπάνω κάτω,'μπορεῖ κανεὶς πῇ ὅτι στὸ πόλεμο γίνεται κάθε εἴδους βιασμός, ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθῇ πῶς καὶ στὴν εἰρήνη φυτρόνουν τὰ μεγαλείτερα κέρατα.

Α' ΥΠΗΡΕΤ. Ναὶ καὶ κάνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ μισῇ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο.

Γ' ΥΠΗΡΕΤ. Καὶ γιατί; γιατὶ στὴ εἰρήνη ὀλιγώτερο χρειάζεται ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Ζήτω ὁ πόλεμος! Ἐλπίζω νὰ 'δῶ τοὺς Ρωμαίους νὰ ξεπέσουν στὴ τιμὴ σὰν τοὺς Οὐολούσκους. Σηκόνονται σηκόνονται ἀπὸ τὸ τραπέζι.

Α' καὶ Β' ΥΠΗΡΕΤ. Μέσα, μέσα! (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'

Ρώμη. Δημόσιος πλατεῖα.

Εἰσέρχονται οἱ δύο δήμαρχοι ΣΙΚΙΝΙΟΣ καὶ ΒΡΟΥΤΟΣ.

ΣΙΚΙΝ. Δὲν ἀκούομεν νὰ γίνηται λόγος περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' οὔτε ἔχομεν ἀνάγκην νὰ τὸν φοβώμεθα. Αἱ προσπάθειαί του εἶνε ἀνίσχυροι κατὰ τὴν παροῦσαν ἤρεμον καὶ εἰρηνικὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ, ὅστις πρότερον συνεταράσσετο ἀγρίως. Ἕνεκα ἡμῶν οἱ ἐνταῦθα φίλοι του ἐρυθριῶσι βλέποντες ὅτι τὰ πάντα βαίνουσι καλῶς· θὰ προετίμων δέ, καὶ ἂν ἀκόμη ἐπράκειτο νὰ πάθωσι καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, νὰ βλέπωσιν ὁμίλους στασιαστῶν πλημμυροῦντας τὰς ὁδούς, ἢ τοὺς ἐργοστασιάρχας ἡμῶν τραγῳδοῦντας εἰς τὰ καταστήματά των, καὶ μετ' εὐθυμίας ἀσχολουμένους εἰς τὰ ἔργα των.

ΒΡΟΥΤ. Ἀντέστημεν καταλλήλως. (Εἰσέρχεται ὁ ΜΕΝΗΝΙΟΣ). Ὁ Μενήνιος εἶν' αὐτός; Ὢ ἔγεινε γλυκύτατος ἀπό τινος χρόνου. Χαῖρε, φίλε!

ΜΕΝΗΝ. Χαίρετε ἀμφότεροι!

ΣΙΚΙΝ. Μόνον οἱ φίλοι του αἰσθάνονται τὴν ἀπουσίαν τοῦ Κοριολάνου σας. Ἡ πολιτεία τοῦ λαοῦ (commonwealth) ὑπάρχει, καὶ θὰ ὑπάρχῃ, καὶ μεγαλειτέρα ἂν ἦτο ἡ κατ' αὐτοῦ ὀργή του.

ΜΕΝΗΝ. Ὅλα καλά, καὶ θὰ ἦσαν ἀκόμη καλλίτερα, ἂν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ τὸν θυμόν του.

ΣΙΚΙΝ. Ποῦ εἶνε, ἠξεύρετε;

ΜΕΝΗΝ. Ὄχι, δὲν ἠξεύρω τίποτε· οὔτε ἡ μήτηρ, οὔτε ἡ σύζυγός του γινώσκουσι τι περὶ αὐτοῦ. (Εἰσέρχονται τρεῖς ἢ τέσσαρες πολῖται).

ΠΟΛΙΤ. Ἡ εὐχὴ τοῦ θεοῦ νὰ εἶνε ἐπάνω σας!

ΣΙΚΙΝ. Καλησπέρα γείτονες.

ΒΡΟΥΤ. Καλησπέρα, καλησπέρα σ' ὅλους σας.

Α' ΠΟΛΙΤ. Ἡμεῖς, αἱ γυναῖκες μας, καὶ τὰ παιδιά μας, πρέπει νὰ γονατίσωμεν καὶ νὰ παρακαλέσωμεν τὸν θεὸν νὰ σᾶς χαρίζῃ ζωή.

ΣΙΚΙΝ. Ζῆτε εὐτυχισμένοι!

ΒΡΟΥΤ. Χαίρετε, καλοὶ γείτονες· εἴθε ὁ Κοριολανὸς νὰ σᾶς ἠγάπα ὡς ἡμεῖς!

ΠΟΛΙΤΑΙ. Ὁ Θεὸς νὰ σᾶς εὐλογῇ!

ΑΜΦΟΤ. ΟΙ ΔΗΜΑΡΧΟΙ. Ἔχετε ὑγιείαν. (Οἱ πολῖται ἐξέρχονται).

ΣΙΚΙΝ. Τώρα βέβαια εἶνε μεγαλειτέρα εὐτυχία καὶ χαρά, παρὰ ὅταν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἔτρεχον εἰς τὰς ὁδοὺς κραυγάζοντες καὶ ἀνησυχοῦντες.

ΒΡΟΥΤ. Ὁ Γάϊος Μάρκιος ἦτον ἀξιωματικὸς ἱκανὸς εἰς τὸν πόλεμον, ἀλλ' αὐθάδης, πλήρης ὑπερηφανίας, φιλόδοξος ὅσῳ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ φαντασθῇ τις, φίλαυτος....

ΣΙΚΙΝ. Καὶ ἐπιδιώκων μόνος του, χωρὶς βοήθειαν ἄλλων, ἀπεριόριστον ἐξουσίαν.

ΜΕΝΗΝ. Δὲν τὸ πιστεύω.

ΣΙΚΙΝ. Αὐτὴν τὴν στιγμὴν θὰ τὸ ἐδοκιμάζομεν πρὸς μεγάλην λύπην πάντων ἡμῶν, ἂν εἶχε ἐκλεχθῇ ὕπατος.

ΒΡΟΥΤ. Οἱ Θεοὶ μᾶς προεφύλαξαν ἐκ τοῦ κινδύνου τούτου, καὶ ἡ Ῥώμη εἶνε ἀσφαλὴς καὶ ἥσυχος ἄνευ αὐτοῦ. (Εἰσέρχεται εἷς ἀγορανόμος).

ΑΓΟΡΑΝ. Ἔντιμοι δήμαρχοι, δοῦλος τὸν ὁποῖον ἐφυλακίσαμεν, ἀγγέλλει ὅτι οἱ Οὐολοῦσκοι εἰσέβαλον εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔδαφος μετὰ δύο στρατιωτικῶν σωμάτων, καὶ ὅτι μὲ φοβερωτάτην πολεμικὴν λύσσαν καταστρέφουσι πᾶν τὸ προστυχόν.

ΜΕΝΗΝ. Εἶνε ὁ Ἀμφίδιος ὅστις, μαθὼν τὴν ἐξορίαν τοῦ Μαρκίου, προβάλλει πάλιν τὰ κέρατά του τὰ ὁποῖα εἶχε κρυμμένα ἐντὸς τοῦ ὀστράκου του, μὴ τολμῶν νὰ ἐξαγάγῃ αὐτά, ἐφόσον ὁ Μάρκιος προήσπιζε τὴν Ῥώμην.

ΣΙΚΙΝ. Αἴ, τί ἔχεις νὰ κάμῃς μὲ τὸν Μάρκιον;

ΒΡΟΥΤ. Διάταξον νὰ μαστιγωθῇ ὁ διαδοὺς τοιαύτας ἀγγελίας. Δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ τολμήσωσιν οἱ Οὐολοῦσκοι νὰ διακόψωσι τὰς μεθ' ἡμῶν σχέσεις των.

ΜΕΝΗΝ. Δὲν εἶνε δυνατόν! Ἔχομεν ἀποδείξεις ὅτι δύναται κάλλιστα νὰ γίνῃ· τρία τοιαῦτα παραδείγματα ... εἰς τὰς ἡμέρας μου. Ἀλλ' ἐρωτήσατε τὸν ἄνθρωπον τοῦτον πρὶν ἢ τιμωρήσητε αὐτόν, πόθεν τὸ γνωρίζει, μὴ τυχὸν μαστιγώσητε τὸν κομιστὴν ὠφελίμου ἀγγελίας, καὶ τι-

μωρήσητε ἐκεῖνον ὅστις σᾶς προαγγέλλει νὰ προφυλαχθῆτε ἀπὸ ἐπαπειλοῦντος κινδύνου.

ΣΙΚΙΝ. Ἄφες αὐτά· ἠξεύρω ὅτι τοῦτο εἶνε ἀδύνατον.

ΒΡΟΥΤ. Ἀδύνατον. (Εἰσέρχεται ἄγγελος).

ΑΓΓΕΛ. Οἱ εὐπατρίδαι μεταβαίνουσιν ἐν σπουδῇ εἰς τὴν γερουσίαν· ἔφθασαν ἀγγελίαι αἱ ὁποῖαι ἠλλοίωσαν τὰ πρόσωπα αὐτῶν.

ΣΙΚΙΝ. Ἰδὲ διέδωκεν ὁ δοῦλος ἐκεῖνος. Διάταξον νὰ μαστιγωθῇ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ. Εἶνε ἡ ψευδὴς αὐτοῦ ἀγγελία· τίποτε πλειότερον ἀπὸ τὴν διάδοσίν του.

ΑΓΓΕΛ. Ναί, ἔντιμε ἄρχων· ὄχι μόνον ἐπιβεβαιοῦται ἡ ἀγγελία τοῦ δούλου, ἀλλ' ἀγγέλλονται ἄλλαι πολὺ φοβερώτεραι.

ΣΙΚΙΝ. Πῶς φοβερώτεραι;

ΑΓΓΕΛ. Πολλοὶ λέγουσι δημοσίᾳ — ἀγνοῶ κατὰ πόσον εἶνε πιθανὸν — ὅτι ὁ Μάρκιος, ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ Ἀμφιδίου, ὁδηγεῖ στρατὸν κατὰ τῆς Ῥώμης, καὶ ὅτι ὡρκίσθη νὰ ἐκδικηθῇ κατὰ κράτος.

ΣΙΚΙΝ. Πιθανώτατον!

ΒΡΟΥΤ. Ἁπλῆ διάδοσις πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ κάμωσι τοὺς μικροψύχους νὰ ἐπιθυμήσωσι τὴν κάθοδον τοῦ Μαρκίου.

ΣΙΚΙΝ. Αὐτὸ εἶνε ὅλο τὸ τέχνασμα.

ΜΕΝΗΝ. Αὐτὸ εἶνε ἀπίθανον· ὅπως δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ συναντηθῶσι δύο ἄκρα ἀντίθετα, οὕτω καὶ ὁ Μάρκιος εἶνε ἀδύνατον νὰ συμφιλιωθῇ πρὸς τὸν Ἀμφίδιον. (Εἰσέρχεται δεύτερος ἄγγελος).

Β' ΑΓΓΕΛ. Καλεῖσθε εἰς τὴν γερουσίαν. Στρατὸς φοβερός, διοικούμενος ὑπὸ τοῦ Γαΐου Μαρκίου συμμαχήσαντος μετὰ τοῦ Ἀμφιδίου, δῃοῖ τὴν χώραν ἡμῶν· προχωρήσαντες ἤδη ἀκατάσχετοι, πυρπολοῦσι καὶ κυριεύουσι πᾶν τὸ προστυχόν. (Εἰσέρχεται ὁ ΚΟΜΙΝΙΟΣ).

ΚΟΜΙΝ. Τὸ προκόψετε!

ΜΕΝΗΝ. Τί τρέχει; τί τρέχει;

ΚΟΜΙΝ. Συνετελέσατε εἰς τὸ νὰ ἴδητε καταισχυνομένας τὰς θυγατέρας σας, τὸν ἐπὶ τῶν στεγῶν τῶν οἰκιῶν σας μόλυβδον καταρρέοντα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν σας, τὰς συζύγους σας ἀτιμαζομένας ἐνώπιόν σας....

ΜΕΝΗΝ. Ἀλλὰ τί συμβαίνει ἐπὶ τέλους;

ΚΟΜΙΝ. Τοὺς ναούς σας καιομένους μέχρι θεμελίων, καὶ τὰς ἐλευθερίας σας διὰ τὰς ὁποίας ἐκαυχᾶσθε τόσῳ, μέχρι τοῦ ἐσχάτου σημείου περιστελλομένας.

ΜΕΝΗΝ. Εἰπέ μοι σὲ παρακαλῶ τί νέα; Φοβοῦμαι πῶς δὲν τὰ καταφέρετε καλά. -- Τί νέα σὲ παρακαλῶ; — Ἂν ὁ Μάρκιος ἠνώθη μετὰ τῶν Οὐολούσκων....

ΚΟΜΙΝ. Ἄν! Εἶνε ὡς Θεὸς αὐτῶν· τοὺς ὁδηγεῖ ὡς ὂν πλασθὲν οὐχὶ ὑπὸ τῆς φύσεως, ἀλλ' ὑπὸ θεότητος τελειοτέρους ἀνθρώπους δημιουργοῦ-

σης· τὸν ἀκολουθοῦσι δὲ πορευόμενον ἐναντίον ἡμῶν τῶν νηπίων, μετὰ τοσαύτης πεποιθήσεως, μεθ' ὅσης παῖδες διώκοντες χρυσαλλίδας, ἢ σφαγεῖς φονεύοντες μυῖας.

ΜΕΝΗΝ. Λαμπρὰ τὰ καταφέρετε, σεῖς καὶ οἱ βαναυσουργοί σας, οἱ περὶ πλείστου ποιούμενοι τὰς ψήφους τῶν χειρονάκτων καὶ τὴν πνοὴν τῶν σκοροδοφάγων!

ΚΟΜΙΝ. Εἰς τὰς κεφαλάς σας θὰ τινάξῃ τὴν Ῥώμην.

ΜΕΝΗΝ. Ὅπως ὁ Ἡρακλῆς ἐτίναττε τὰ δένδρα καὶ κατέπιπτον οἱ ὥριμοι αὐτῶν καρποί. Περίφημα τὰ καταφέρετε!

ΒΡΟΥΤ. Ἀλλ' εἶνε ταῦτα ἀληθῆ;

ΚΟΜΙΝ. Ναί, καὶ θὰ ὠχριάσητε, μάτην ζητοῦντες τὴν διάψευσιν αὐτῶν. Ἡ χώρα ἅπασα ἀποστατεῖ περιχαρής. Οἱ ἀνθιστάμενοι καταγελῶνται ἐπὶ ἀρρενωπῇ μωρίᾳ, καὶ πίπτουσι θύματα τῆς ἀνοήτου αὐτῶν ἐπιμονῆς. Τίς δύναται νὰ ψέξῃ αὐτόν; Καὶ οἱ ἐχθροί σας καὶ οἱ ἰδικοί του ἀναγνωρίζουσι τὴν ἀνδρείαν του.

ΜΕΝΗΝ. Εἴμεθα ὅλοι χαμένοι ἐὰν ὁ εὐγενὴς οὗτος ἀνὴρ δὲν μᾶς εὐσπλαγχνισθῇ.

ΚΟΜΙΝ. Καὶ τίς θὰ ἐπικαλεσθῇ τὸ ἔλεος αὐτοῦ; Ἐξ αἰδοῦς οἱ δήμαρχοι εἶνε ἀδύνατον νὰ πράξωσι τοῦτο, ὁ δὲ λαὸς εἶνε ἄξιος νὰ τύχῃ παρ' αὐτοῦ ἐπιεικείας τοιαύτης, ὁποίας λύκος παρὰ ποιμένων· ἂν δὲ οἱ ἄριστοι τῶν φίλων του ἔλεγον αὐτῷ: «Φείσθητι τῆς Ῥώμης», θὰ ἐξελιπάρουν αὐτὸν ὡς ἄνθρωποι μισηθέντες δικαίως ὑπ' αὐτοῦ, καὶ θὰ ἐφαίνοντο ὡς ἐχθροί του.

ΜΕΝΗΝ. Εἶνε ἀληθές. Καὶ ἂν ἔβλεπον αὐτὸν κρατοῦντα τὸν δαυλὸν διὰ τοῦ ὁποίου ἔμελλε νὰ πυρπολήσῃ τὸν οἶκόν μου, δὲν θὰ εἶχον τὸ θάρρος νὰ εἴπω: «Στῆθι, παρακαλῶ». Λαμπρὰ τὰ καταφέρετε, σεῖς καὶ οἱ βαναυσουργοί σας! Πολὺ καλὰ εἰργάσθητε!

ΚΟΜΙΝ. Τοιοῦτον τρόμον ἐπηνέγκατε εἰς τὴν Ῥώμην, ὥστε οὐδέποτε αὕτη εὑρέθη ἐν μείζονι ἀπορίᾳ.

ΑΜΦΟΤΕΡΟΙ ΟΙ ΔΗΜΑΡΧΟΙ. Μὴ λέγῃς ὅτι ἐπηνέγκαμεν.

ΜΕΝΗΝ. Πῶς! Ἡμεῖς λοιπόν; Ἡμεῖς ἠγαποῦμεν αὐτόν, ἀλλ' ὡς κτήνη καὶ ἄνανδροι εὐγενεῖς, ὑπεχωρήσαμεν εἰς τὸν συρφετὸν ὅστις ἐξεδίωξεν αὐτὸν μετὰ συριγμάτων.

ΚΟΜΙΝ. Ἀλλὰ φοβοῦμαι ὅτι θὰ δεχθῶσιν αὐτὸν ὀπίσω μετ' ἐπικλήσεων. Τύλλος Ἀμφίδιος, ὁ δεύτερος ἐπιφανὴς ἀνήρ, ὑπείκει εἰς τὰ νεύματά του, ὡς ἂν ἦτο ὑποτελὴς εἰς αὐτόν. Ἀντὶ δὲ πάσης πολιτικῆς, στρατιωτικῆς δυνάμεως καὶ ἀμύνης, ἀπελπισμὸν μόνον ἔχει ν' ἀντιτάξῃ κατ' αὐτῶν ἡ Ῥώμη. (Εἰσέρχεται ὅμιλος πολιτῶν).

ΜΕΝΗΝ. Ἰδοὺ ἔρχεται ὁ συρφετός. Εἶνε μαζί του καὶ ὁ Ἀμφίδιος; Σεῖς εἴσθε οἱ μολύνοντες τὸν ἀέρα, ὅταν ὠρυόμενοι εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ Κοριο-

λανοῦ, ἀνερρίπτετε τοὺς δυσώδεις καὶ ῥυπαροὺς πίλους σας. Ἐπανέρχεται τώρα, καὶ πᾶσα θρὶξ τῆς κεφαλῆς ἑκάστου τῶν στρατιωτῶν του, θὰ μεταβληθῇ εἰς μάστιγα, διὰ νὰ σᾶς μαστιγώσῃ· πάντας δὲ τοὺς βλάκας ἐκείνους οἵτινες ὡς σεῖς ἀνέρριπτον τοὺς πίλους εἰς τὸν ἀέρα, θὰ ποδοπατήσῃ πρὸς ἀμοιβὴν τοῦ φρονήματός σας. Καὶ πάντας ἡμᾶς ἂν ἠδύνατο νὰ καύσῃ ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πυρᾶς, θὰ εἶχε δίκαιον.

ΠΟΛΙΤΑΙ. Μὰ τὴν ἀλήθεια ἀκούομεν τρομερὰ πράγματα.

Α΄ ΠΟΛΙΤ. Ὅσφ γιὰ 'μένα, ὅταν εἶπα ανὰ ἐξορισθῇ, εἶπα πάλι πῶς ἦτονε κρῖμα.

Β΄ ΠΟΛΙΤ. Τὸ ἴδιο εἶπα κ' ἐγώ.

Γ΄ ΠΟΛΙΤ. Τὸ ἴδιο κ' ἐγώ· καὶ νὰ 'πῇ κανεὶς τὴν ἀλήθεια, τὸ ἴδιο εἶπαν πολλοὶ ἀπὸ μᾶς· ὅ,τι ἐκάμαμεν, τὸ ἐκάμαμεν γιὰ καλλίτερο, καὶ καὶ μὲν ἐπαραδεχθήκαμεν ἀμέσως νὰ ἐξορισθῇ, ὅμως τὸ ἐκάμαμε χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ἡ καρδία μας.

ΚΟΜΙΝ. Εἶσθε ἀξιόλογα ὑποκείμενα, καὶ σεῖς καὶ αἱ ψῆφοί σας!

ΜΕΝΗΝ. Λαμπρὰ τὰ καταφέρετε, σεῖς καὶ τὸ σκυλολόγι σας. Θὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸ Καπιτώλιον;

ΚΟΜΙΝ. Ἐννοεῖται, τί ἄλλο; (Ἐξέρχεται ὁ ΚΟΜΙΝΙΟΣ μετὰ τοῦ ΜΕΝΗΝΙΟΥ).

ΣΙΚΙΝ. Πηγαίνετε παιδιὰ εἰς τὰ σπίτια σας. Μὴ φοβεῖσθε· αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὸ κόμμα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ χαρῇ νὰ μάθῃ ὅτι ἐπιβεβαιοῦται ἡ ἀγγελία τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι φοβεῖται. Πηγαίνετε στὰ σπίτια σας, καὶ μὴ δεικνύετε κανένα φόβον.

Α΄ ΠΟΛΙΤ. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς βοηθήσῃ. Πᾶμε παιδιὰ στὰ σπίτια μας. Ἐγὼ εἶπα πάντοτε πῶς εἴχαμεν ἄδικο νὰ τὸν ἐξορίσωμε.

Α΄ ΠΟΛΙΤ. Ἔτσι εἴπαμε ὅλοι. Ἀλλά, πᾶμε τώρα, ἐλᾶτε. (Ἐξέρχονται οἱ πολῖται).

ΒΡΟΥΤ. Δὲν μ' ἀρέσουν τὰ νέα.

ΣΙΚΙΝ. Οὔτ' ἐμένα.

ΒΡΟΥΤ. Ἄγωμεν εἰς τὸ Καπιτώλιον. Τὸ ἥμισυ τῆς περιουσίας μου θὰ ἔδιδον, διὰ τὴν διάψευσιν τῆς ἀγγελίας ταύτης.

ΣΙΚΙΝ. Ὑπάγωμεν σὲ παρακαλῶ. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Ζ΄

Στρατόπεδον παρὰ τὴν Ῥώμην.

(Εἰσέρχεται ὁ ΑΜΦΙΔΙΟΣ μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ).

ΑΜΦΙΔ. Συρρέουσιν ἀκόμη πρὸς τὸν Ῥωμαῖον;

ΥΠΑΣΠ. Ἀπερίγραπτον εἶνε τὸ θέλγητρόν του. Οἱ στρατιῶταί σου, καὶ

πρὸ τοῦ γεύματος, καὶ κατὰ τὸ γεῦμα, καὶ μετ' αὐτό, ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα τὸ ὄνομά του, ἠμαυρώθης στρατηγὲ δὲ εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἔτι τῶν στρατιωτῶν σου.

ΑΜΦΙΔ. Οὐδὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐκτὸς μόνον ἂν μετέλθω πολιτικὴν ἐπιβλαβῆ εἰς τὰ σχέδια ἡμῶν. Καὶ πρὸς ἐμὲ ἀκόμη φέρεται ἀλαζονικώτερον παρ' ὅτι ἐνόμιζον ὅτε κατὰ πρῶτον ἐδέχθην. αὐτὸν ἀνοικταῖς ἀγκάλαις· ἀλλὰ τοῦτο συνᾴδει πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ, καὶ πρέπει νὰ συγχωρῶ ὅ,τι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ διορθωθῇ.

ΥΠΑΣΠ. Καὶ ὅμως θὰ ἐπεθύμουν στρατηγὲ — χάριν τοῦ ἰδικοῦ σου συμφέροντος — νὰ μὴ εἶχες μοιράσει μετ' αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα, ἀλλ' εἴτε νὰ διηύθυνες μόνος, ἢ νὰ ἄφινες εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχηγίαν.

ΑΜΦΙΔ. Σὲ ἐννοῶ καλῶς, καὶ ἔσο βέβαιος ὅτι ἀγνοεῖ τί τοῦ παρασκευάζω διὰ τὴν ὥραν τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ λογαριασμοῦ ἡμῶν. Μολονότι δὲ φαίνεται, καθὰ φρονεῖ καὶ αὐτός, καὶ πιστεύει ὁ λαός, ὅτι ἡ διαγωγή του εἶνε πάντη ἀνεπίληπτος, ὅτι ὑπηρετεῖ καλῶς τὰ συμφέροντα τῶν Οὐολούσκων, ὅτι μάχεται ὡς Δράκων, καὶ ὅτι τῷ ἀρκεῖ νὰ σύρῃ τὸ ξίφος ὅπως νικήσῃ, οὐχ' ἧττον παρημέλησε την ἐκτέλεσιν πράξεως ἡ ὁποία θὰ ἐπιφέρῃ τὸν ὄλεθρόν του ἢ τὸν ἰδικόν μου, ὅταν τακτοποιήσωμεν τοὺς λογαριασμοὺς ἡμῶν.

ΥΠΑΣΠ. Εἰπέ μοι, σὲ παρακαλῶ, στρατηγέ, φρονεῖς ὅτι θὰ κυριεύσῃ τὴν Ῥώμην;

ΑΜΦΙΔ. Πᾶσαι αἱ θέσεις παραδίδονται εἰς αὐτὸν πρὶν ἢ τὰς πολιορκήσῃ· οἱ εὐπατρίδαι τῆς Ῥώμης εἶνε ἰδικοί του· ἐπίσης ἀγαποῦν αὐτὸν οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ πατρίκιοι· οἱ δήμαρχοι δὲν εἶνε στρατιῶται· ὁ δὲ λαὸς θὰ ἀνακαλέσῃ αὐτὸν μετὰ προθυμίας τοσαύτης, μεθ' ὅσης σπουδῆς καὶ τὸν ἐξώρισε. Νομίζω ὅτι θὰ εἶνε πρὸς τὴν Ῥώμην, ὅτι ἡ φήνη πρὸς τὸν ἰχθῦν, ὃν συλλαμβάνει δικαιώματι φυσικῆς ὑπεροχῆς. Κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπηρέτησεν αὐτὴν γενναιοφρόνως, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ φέρῃ συνετῶς τὸ ἀξίωμά του· εἴτε δι' ἀλαζονείαν ἐκ διαρκοῦς ἐπιτυχίας προερχομένην καὶ κηλιδοῦσαν συνήθως τὸν εὐτυχοῦντα, εἴτε δι' ἔλλειψιν κρίσεως, μὴ ἐπιτρεψάσης αὐτῷ νὰ ἐπωφεληθῇ τὰ εἰς τὴν ἐξουσίαν του μέσα, εἴτε διὰ φυσικὸν χαρακτῆρα, μὴ συγχωροῦντα μὲν αὐτῷ νὰ μετατραπῇ ἀπὸ στρατιώτου εἰς πολιτικόν, ὁδηγοῦντα δὲ αὐτὸν καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης καὶ ἐν καιρῷ πολέμου πρὸς τὸ αὐτὸ αὐστηρὸν ἦθος πάντοτε· μία ὅμως ἐκ τῶν ἐλλείψεων τούτων — διότι ὁμολογῶ ὅτι ἐξ ἑκάστης μετέχει ἐν μέρει μόνον, ὄχι καθ' ὁλοκληρίαν — κατέστησεν αὐτὸν ἐπίφοβον, μισητὸν καὶ ἐπὶ τέλους ἐξόριστον· ἀλλ' ὅμως ἡ ἀξία του εἶνε τοσαύτη ὥστε ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπαγγελίαν τῆς ἀποφάσεως, ἥτις κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς ἐξορίαν.[1] Οὕτω ἡ ἀξία ἡμῶν ἔγκειται ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ αὐτῆς ὑπὸ τῶν συγ-

[1] But he has a merit, to choke it in the utterance. Μία ἐκ τῶν ἐλλείψεων ἃς ἀπηρίθ-

χρόνων. Δύναμις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀξιέπαινος, εὑρίσκει βέβαιον θάνατον ἐν τῷ βήματι ἀπὸ τοῦ ὁποίου περιαυτολογεῖ. Πάσσαλος πασσάλῳ καὶ ἧλος ἥλῳ ἐκκρούεται· δύναμις δυνάμει ὑποκύπτει, καὶ δίκαιον ἀδίκῳ ἐξαφανίζεται. (Ἐμπρὸς ἄγωμεν). Ὅταν Γάϊε Μάρκιε, γίνῃς κύριος τῆς Ῥώμης, θὰ εἶσαι πάντων πτωχότατος· τότε δὲν θὰ βραδύνῃς νὰ περιέλθῃς εἰς τὴν ἐξουσίαν μου.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΣΚΗΝΗ Α'

Ἐν Ῥώμῃ. Δημόσιος πλατεῖα.

(Εἰσέρχονται ὁ ΜΕΝΗΝΙΟΣ, ὁ ΚΟΜΙΝΙΟΣ, ΣΙΚΙΝΙΟΣ, ὁ ΒΡΟΥΤΟΣ, οἱ δύο δήμαρχοι καί τινες ἄλλοι.

ΜΕΝΗΝ. Ὄχι, δὲν θὰ ὑπάγω· ἠκούσατε τί εἶπεν εἰς τὸν πρώην στρατηγόν του, εἰς ἐκεῖνον ὅστις τὸν ἠγάπα περιπαθέστατα. Καὶ ἐμὲ ὠνόμαζε πατέρα· ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο; Ὑπάγετε σεῖς οἱ ὁποῖοι τὸν ἐξωρίσατε· γονυπετήσατε εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς μιλίου ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ, καὶ οὕτω γονυκλινεῖ; διανύσατε τὸ διάστημα μέχρις ὅτου τύχητε τῆς εὐσπλαγχνίας του· ἀλλ' ἀφοῦ ἅπαξ ἀπηξίωσε ν' ἀκούσῃ τοῦ Κομινίου, ἐγὼ δὲν ὑπάγω.

ΚΟΜΙΝ. Δὲν ἤθελε νὰ φανῇ ὅτι μὲ γνωρίζει.

ΜΕΝΗΝ. Ἀκούετε;

ΚΟΜΙΝ. Καὶ ὅμως ἅπαξ μὲ προσηγόρευσε διὰ τοῦ ὀνόματός μου· τῷ ἀνέμνησα τὴν παλαιὰν ἡμῶν φιλίαν, καὶ τὸ αἷμα τὸ ὁποῖον ὁμοῦ ἐχύσαμεν. Δὲν ἤθελε νὰ λέγηται Κοριολανός· ἀπεποιεῖτο πᾶν ὄνομα· δὲν ἦτο τίποτε, ἄνευ οὐδενὸς τίτλου ἢ ὀνόματος, μέχρις οὗ ἐφιλοτέχνησε μίαν προσωνυμίαν ἐκ τῆς Ῥώμης πυρπολουμένης.

ΜΕΝΗΝ. Τὰ βλέπετε; τὸ προκόψετε. Ἕνα ζευγάρι δημάρχων οἱ ὁποῖοι εἰργάσθησαν μόνον διὰ νὰ ἔχωμεν εὐθηνὰ κάρβουνα. Λαμπρὰ δόξα!

ΚΟΜΙΝ. Τῷ ἀνέμνησα πόσον ἀξιοπρεπὴς θὰ ἦτο ἡ συγχώρησις ὅταν αὕτη ἥκιστα προσεδοκᾶτο· ἀπεκρίνατο ὅτι ἦτο ἀναξιοπρεπὲς εἰς κράτος νὰ ἐπικαλῆται τὴν ἐπιείκειαν ἀνδρὸς τιμωρηθέντος ὑπ' αὐτοῦ.

ΜΕΝΗΝ. Πολὺ ὀρθόν. Καὶ τί ἄλλο ἠδύνατο νὰ εἴπῃ;

ΚΟΜΙΝ. Προσεπάθησα νὰ διεγείρω τὴν ὑπὲρ τῶν ἰδίων αὐτοῦ φίλων μέριμναν· ἡ δὲ ἀπόκρισίς του ἦτο, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ χάνῃ τὸν χρόνον χωρίζων αὐτοὺς ἀπὸ σωροῦ δυσωδῶν καὶ σεσηπότων ἀχύρων· εἶπεν ὅτι ἦτο καὶ μωρόν, χάριν ἑνὸς ἢ δύο ἀσημάντων κόκκων, νὰ μὴ καύσῃ τὸν δυσώδη σωρόν, ἀλλὰ ν' ἀφήσῃ αὐτὸν νὰ μολύνῃ τὴν ἀτμόσφαιραν.

μησα λέγει ὁ Ἀμφίδιος ἦτον ἡ ἀφορμὴ τῆς ἐξορίας του· ἀλλ' ἡ ἀξία του ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπαγγελίαν τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως. (Wright).

ΜΕΝΗΝ. Χάριν ἑνὸς ἢ δύο ἀσημάντων κόκκων! Εἷς τούτων εἶμαι κ' ἐγώ· ἡ μήτηρ του, ἡ σύζυγός του, τὸ τέκνον του, καὶ ὁ λαμπρὸς οὗτος φίλος εἴμεθα οἱ κόκκοι, καὶ σεῖς τὰ δυσώδη ἄχυρα, τῶν ὁποίων ἡ δυσωδία φθάνει πέραν τῆς σελήνης· χάριν ὑμῶν πρέπει νὰ καῶμεν καὶ ἡμεῖς.

ΣΙΚΙΝ. Ἔσο ἀνεκτικὸς σὲ παρακαλῶ· ἂν ἀρνεῖσαι τὴν συνδρομήν σου εἰς στιγμὴν καθ' ἣν αὕτη οὐδέποτε ἦτο ἀναγκαιοτέρα, τοὐλάχιστον μὴ σκώπτῃς τὴν ἀμηχανίαν ἡμῶν. Ἀλλὰ βεβαίως, ἂν ἤθελες νὰ συνηγορήσῃς ὑπὲρ τῆς πατρίδος σου, ἡ εὐγλωττία σου θ' ἀνεχαίτιζε τὴν πορείαν τοῦ συμπολίτου ἡμῶν, πολλῷ τελεσφορώτερον στρατοῦ κατεσπευσμένως στρατολογουμένου.

ΜΕΝΗΝ. Ὄχι, δὲν θέλω ν' ἀναμιχθῶ.

ΣΙΚΙΝ. Ὕπαγε πρὸς αὐτόν, σὲ παρακαλῶ.

ΜΕΝΗΝ. Πρὸς τίνα σκοπόν;

ΣΙΚΙΝ. Νὰ δοκιμάσῃς μόνον τί παρὰ τῷ Μαρκίῳ δύναται νὰ πράξῃ ὑπὲρ τῆς Ῥώμης ἡ φιλία σου.

ΜΕΝΗΝ. Καλά· ὑποθέσατε ὅτι ὁ Μάρκιος μὲ ἀποπέμπει ὅπως ἀπέπεμψε καὶ τὸν Κομίνιον χωρὶς νὰ μὲ ἀκούσῃ· τότε, τί ἄλλο θὰ συνέβαινεν ἢ ὅτι θὰ ἐπέστρεφον φίλος δυσηρεστημένος καὶ κατατεθλιμμένος ἕνεκα τῆς ἀνεπιεικείας του; τότε;

ΣΙΚΙΝ. Τότε ἡ Ῥώμη θὰ σοὶ ἀποδώσῃ εὐχαριστίας ἀναλόγους πρὸς τὰς ἀγαθάς σου διαθέσεις.

ΜΕΝΗΝ. Θὰ δοκιμάσω· φρονῶ ὅτι θὰ μὲ ἀκούσῃ. Καὶ ὅμως, τὸ νὰ δαγκάσῃ τὰ χείλη του, καὶ δεχθῇ μετὰ ψυχρότητος τὸν καλὸν Κομίνιον, αὐτὸ μὲ ἀποθαρρύνει πολύ· φαίνεται ὅτι δὲν θὰ τὸν ἐπέτυχεν εἰς τὴν ὥραν του· θὰ ἦτο πρὸ τοῦ γεύματός του. Ὅταν αἱ φλέβες εἶνε κεναί, τὸ αἷμα ἡμῶν εἶνε ψυχρόν, τότε ἐρεθιζόμενα εὐκόλως, καὶ οὔτε νὰ δώσωμεν, οὔτε νὰ συγχωρήσωμέν τι εἴμεθα διατεθειμένοι· ἀλλ' ὅταν παραγεμίσωμεν μὲ οἶνον καὶ τροφὰς τοὺς σωλῆνας τούτους καὶ ὀχετοὺς τοῦ αἵματος, ἡ ψυχὴ ἡμῶν καθίσταται μαλακωτέρα, παρ' ὅταν νηστεύομεν ὡς παππάδες. Θὰ παραφυλάξω λοιπὸν ἕως ὅτου τὸν εὕρω εἰς στιγμὴν κατάλληλον διὰ τὴν αἴτησίν μου, καὶ τότε θὰ τοῦ ἐπιτεθῶ.

ΒΡΟΥΤ. Γινώσκεις καλῶς τὴν πρὸς τὴν εὔνοιάν του ἄγουσαν, καὶ δὲν δύνασαι ν' ἀποπλανηθῇς.

ΜΕΝΗΝ. Μὰ τὴν πίστιν μου θὰ δοκιμάσω, καὶ ἂς γίνῃ ὅτι γίνῃ. Μετ' ὀλίγον θὰ ἔχω γνῶσιν περὶ τῆς ἐπιτυχίας μου. (Ἐξέρχεται).

ΚΟΜΙΝ. Δὲν θὰ θελήσῃ ποτὲ νὰ τὸν ἀκούσῃ.

ΣΙΚΙΝ. Ὄχι;

ΚΟΜΙΝ. Μάθετε, ὅτι κάθηται ἐπὶ χρυσοῦ θρόνου, καὶ ὅτι τὸ βλέμμα του εἶνε τόσῳ φλογερόν, ὡσανεὶ ἤθελε δι' αὐτοῦ νὰ πυρπολήσῃ τὴν Ῥώμην· ἡ προσβολὴ ἣν ὑπέστη, εἶνε ὁ ἄγρυπνος φύλαξ τῆς εὐσπλαγχνίας

του. Ἐγονυπέτησα ἐνώπιόν του, καὶ μόνον σιγαλῇ τῇ φωνῇ μὲ εἶπεν «ἐγέρθητι», καὶ μετὰ ταῦτα μὲ ἀπέπεμψεν οὕτω πως . . . . . διὰ τῆς ἀφώνου χειρός του· ὅ,τι ἤθελε πράξει, καὶ ὅ,τι ἠρνεῖτο, μοὶ ἀνεκοίνωσε κατόπιν ἐγγράφως, λέγων, ὅτι ὁ ὅρκος ἐδέσμευσεν αὐτὸν νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὰς μετὰ τῶν Οὐολούσκων συνθήκας·[1] ὥστε ματαία πᾶσα ἐλπίς, ἐκτὸς μόνον ἂν ἡ εὐγενὴς μήτηρ του, καὶ ἡ σύζυγος του, καθικετεύσωσιν τὴν ὑπὲρ τῆς πόλεως εὐσπλαγχνίαν του, πρᾶγμα ὅπερ ὡς ἀκούω, προτίθενται νὰ πράξωσι. Ἄς ὑπάγωμεν λοιπόν, καὶ ἂς παρακινήσωμεν αὐτὰς πρὸς τοῦτο ὅσῳ δυνηθῶμεν θερμότερον.

ΣΚΗΝΗ Β'

Εἴσοδος τοῦ ἐνώπιον τῆς Ῥώμης στρατοπέδου τῶν Οὐολούσκων.

(Δύο φρουροὶ Οὐολούσκων γρηγοροῦσι. Ὁ ΜΕΝΕΝΙΟΣ προχωρεῖ πρὸς αὐτούς).

Α' ΦΡΟΥΡΟΣ. Στάσου. Πόθεν ἔρχεσαι;

Β' ΦΡΟΥΡΟΣ. Στάσου! Ὀπίσω.

ΜΕΝΗΝ. Φρουρεῖτε λαμπρά. Πολὺ καλά, ἀλλὰ συγχωρήσατέ μου νὰ σᾶς εἴπω ὅτι εἶμαι προεστὼς τῆς πόλεως, καὶ ἔρχομαι νὰ ὁμιλήσω μετὰ τοῦ Κοριολανοῦ.

Β' ΦΡΟΥΡ. Πόθεν;

ΜΕΝΗΝ. Ἀπὸ τὴν Ῥώμην.

Α' ΦΡΟΥΡ. Δὲν 'μπορεῖς νὰ περάσῃς, πρέπει νὰ γυρίσῃς 'πίσω· ὁ στρατηγός μας δὲν θέλει πλέον ν' ἀκούσῃ τίποτε ἀπὸ 'κεῖ.

Β' ΦΡΟΥΡ. Πρὶν ὁμιλήσῃς μὲ τὸν Κοριολανὸν θὰ 'δῇς τὴν Ῥώμην εἰς τὰς φλόγας.

ΜΕΝΗΝ. Καλοί μου φίλοι, ἂν ποτὲ ἠκούσατε τὸν στρατηγόν σας νὰ ὁμιλῇ περὶ τῆς Ῥώμης καὶ τῶν ἐκεῖ φίλων του, στοιχηματίζω χίλια μὲ ἕνα ὅτι θὰ ἠκούσατε τὸ ὄνομά μου· ὀνομάζομαι Μενήνιος.

Α' ΦΡΟΥΡ. Καλά· πήγαινε 'πίσω· τὸ ὄνομά σου δὲν ἔχει πέρασι ἐδῶ.

1 Bound by an oth to yield to his conditious. Ἂν μὴ ἡ γραμμὴ αὕτη εἶνε ἐφθαρμένη, ἢ παρελήφθη τι, ἡ ἔννοια αὐτῆς εἶνε ὅτι ὁ πρὸς τοὺς Οὐολούσκους ὅρκος του ὑποχρέου τὸν Κοριολανὸν νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιβληθέντας ὅρους· ἀλλ' ἡ ἔννοια αὕτη εἶνε λίαν βεβιασμένη. Ὁ Farmer φρονεῖ ὅτι ὁ Κοριολανὸς ἐννοεῖ ὅτι ὡρκίσθη νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς ὅρους οὓς ἡ πρὸς αὐτὸν ἀχαριστία τῆς πατρίδος τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιβάλῃ. Ὁ Delius ἐξηγεῖ ὅ,τι ὁ Κοριολανὸς ὑπεχρέωσε δι' ὅρκου τὸν Κομίνιον νὰ παραδεχθῇ τοὺς ὅρους του. Ὁ Malone συμπεραίνει ὅ,τι ἀπωλέσθη τὸ ἥμισυ δύο γραμμῶν. Bound by an oth θεωρῶν τὴν ἀρχὴν τῆς μιᾶς καὶ to yield to his conditious τὸ τέλος τῆς ἑτέρας. Ὁ Grant White φρονεῖ ὅτι μετὰ τὸ what he would not ἀπωλέσθη μία γραμμή· τέλος δὲ ὁ Singer προτείνει νὰ ἀναγνωσθῇ to no condition. Προυτάθησαν πολλαὶ ἄλλαι διορθώσεις ἐξ ὧν φαίνεται, ὅτι τὸ κείμενον εἶνε ἴσως ἐφθαρμένον ὅπως εἶνε βεβαίως καὶ σκοτεινόν. (Aldis wriyht ἐκδ. Κοριολανοῦ σημειώσεις σελ. 240).

ΜΕΝΗΝ. Μάθε, φίλε μου, ὅτι ὁ στρατηγός σου ἦτο φίλος μου· ἤμην τὸ βιβλίον τῶν καλῶν του πράξεων, βιβλίον εἰς τὸ ὁποῖον ὁ κόσμος ἀνεγίνωσκεν, ἴσως ἐξωγκωμένην, τὴν ἀπαράμιλλον φήμην του· διότι εἶπον πάντοτε τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν φίλων μου, μεταξὺ τῶν ὁποίων κατέχει τὴν πρώτην θέσιν, καθ' ὅλην τὴν ἐπιτρεπομένην ὑπ' αὐτῆς ἔκτασιν·[1] ἐνίοτε μάλιστα, ὡς σφαῖρα ῥιπτομένη ἐπὶ ὀλισθηροῦ ἐδάφους, ὑπερέβην τὰ ὅρια, καὶ ἐπαινῶν αὐτόν, ἔδιδον σχεδὸν καὶ εἰς τὸ ψεῦδος χροιὰν ἀληθείας· διὰ τοῦτο, φίλε, πρέπει νὰ μ' ἀφήσῃς νὰ περάσω.

Α' ΦΡΟΥΡ. Καὶ τόσα ψεύδη ἂν ἔλεγες ὑπὲρ ἐκείνου, ὅσα λόγια εἶπες ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ σου, πάλιν δὲν θὰ περνοῦσες ἐδῶ ὄχι, καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ψεῦδος ἦτο τόσον ἐνάρετον ὅσον ἡ φρόνιμος ζωή. Ὀπίσω λοιπόν.

ΜΕΝΗΝ. Ἐνθυμοῦ σὲ παρακαλῶ, φίλε μου, ὅτι ὀνομάζομαι Μενήνιος, καὶ ὅτι ἤμην πάντοτε μὲ τὸ μέρος τοῦ στρατηγοῦ σου.

Β' ΦΡΟΥΡ. Ἂν σύ, χάριν ἐκείνου ἔλεγες, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖς καὶ ψεύματα, μάθε ὅτι καὶ ἐγώ, ὑπηρετῶν αὐτόν, λέγω τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὀφείλω νὰ σοῦ εἴπω ὅτι δὲν εἰμπορεῖς νὰ περάσῃς. Ὀπίσω λοιπόν.

ΜΕΝΗΝ. Εἰμπορεῖς νὰ μὲ εἴπῃς ἂν ἐγευμάτισε; διότι μόνον μετὰ τὸ γεῦμα θέλω νὰ τοῦ ὁμιλήσω.

Α' ΦΡΟΥΡ. Εἶσαι Ῥωμαῖος, δὲν εἶνε ἔτσι;

ΜΕΝΗΝ Ναί, καθὼς καὶ ὁ στρατηγός σου.

Β' ΦΡΟΥΡ. Τότε ἔπρεπε νὰ μισῇς τὴν Ῥώμην ὅπως ἐκεῖνος. Πῶς εἶνε δυνατὸν ἀφοῦ ἐδιώξατε ἔξω ἀπὸ τὰς πύλας τῆς πόλεώς σας τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἠμποροῦσε πραγματικῶς νὰ τὰς προστατεύσῃ, ἀφοῦ εἰς στιγμὴν τυφλῆς παραζάλης τοῦ ὄχλου ἐδώκατε εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν ἀσπίδα σας, νὰ νομίζετε ὅτι θὰ ἐμποδίσετε τὴν ἐκδίκησίν του, μὲ τὰ εὔκολα στενάγματα τῶν *γραιῶν*, μὲ τὰ *παρθενικὰ* παρακάλια τῶν *θυγατέρων* σας, ἢ μὲ τὴν παραλυτικὴν μεσιτείαν γέρου ξεναμωραμένου ὡς σύ; Νομίζετε ὅτι ἐμπορεῖτε μὲ τόσον ἀδύνατον φύσημα νὰ σβύσετε τὴ φωτιὰ ἡ ὁποία πρόκειται νὰ καύσῃ τὴν πόλιν σας; Ὄχι, ἀπατᾶσθε. Γύρισε λοιπὸν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ἑτοιμάσου ν' ἀποθάνῃς. Εἶσθε καταδικασμένοι εἰς θάνατον· ὁ στρατηγὸς ὡρκίσθη νὰ μὴ δώσῃ οὔτε ἀναβολὴ οὔτε συγχώρησι.

ΜΕΝΗΝ. Κακόμοιρε, ἂν ὁ ἀρχηγός σου ἐγνώριζεν ὅτι εἶμαι ἐδῶ θὰ μὲ ὑπεδέχετο μετὰ σεβασμοῦ.

1 For Jhave ever verifidmy friendsof whom he 's chief, with all the size that verily would without lapsing suffer. — Ὁ Malone ἑρμηνεύει τὸ χωρίον τοῦτο ὡς ἑξῆς: Εἶπον πάντοτε τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν φίλων μου, καὶ λαλῶν περὶ αὐτῶν προέβην τόσον, ὅσον μοὶ ἐπέτρεπεν ἡ ἀλήθεια. Ὁ Schmidt ἐν τῷ Σαιξπηρείῳ αὐτοῦ λεξικῷ ἐξηγεῖ τῷ verified my friend ὡς σημαῖνον ὑποστηρίζειν τὴν φήμην τῶν φίλων, ὁ Jouhson ὡς ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ ἐμαρτύρησα πάντοτε περὶ τῶν φίλων μου. Ὁ Wright θεωρῶν ὡς βεβιασμένας τὰς ἀνωτέρω ἐξηγήσεις, φρονεῖ ὅτι ἡ λέξις verified εἶνε ἴσως ἐφθαρμένη. Ὁ Hanner προτείνει τὴν μεταβολὴν αὐτῆς εἰς magnified, ὁ Leo glorified καὶ ὁ Staunton rarefied.

Α' ΦΡΟΥΡ. Ἔλα, ἔλα, ὁ ἀρχηγός μου δὲν σὲ γνωρίζει.

ΜΕΝΗΝ. Ἐγὼ ἐννοῶ τὸν στρατηγόν σου.

Α' ΦΡΟΥΡ. Ὁ στρατηγός μου δὲ δίνει ἕνα λεπτὸ γιὰ σένα· ὀπίσω σοῦ λέγω, μὴ σοῦ χύσω καὶ τὸ λίγο αἷμα ποῦ σοῦ μένει· ὀπίσω.

ΜΕΝΗΝ. Ἀλλά, φίλε μου, φίλε. (Εἰσέρχονται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ καὶ ὁ ΑΜΦΙΔΙΟΣ.

ΚΟΡΙΟΛ. Τί συμβαίνει;

ΜΕΝΗΝ. Τώρα θὰ σὲ διορθώσω σύντροφε· τώρα θὰ μάθῃς πόσον μὲ τιμῶσι, καὶ θὰ παρατηρήσῃς ὅτι ἕνας παληοφρουρὸς δὲν δύναται, ἐκτελῶν τὴν ὑπηρεσίαν του, νὰ μὲ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν υἱόν μου Κοριολανόν· κρίνε δὲ ἐκ τῆς ὑποδοχῆς ἧς θὰ τύχω παρ' αὐτοῦ, ἂν δὲ κινδυνεύῃς νὰ κρεμασθῇς, ἢ νὰ ὑποστῇς θάνατον βασανιστικώτερον καὶ σκληρότερον· ἰδὲ μετὰ προσοχῆς, καὶ λιποθύμησε συλλογιζόμενος τί μέλλεις νὰ πάθῃς. (Πρὸς τὸν Κοριολανόν). Εἴθε οἱ ἔνδοξοι Θεοὶ νὰ βουλεύωνται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ὑπὲρ τῆς προσωπικῆς εὐδαιμονίας σου, καὶ νὰ σὲ ἀγαπῶσιν ὄχι ὀλιγώτερον τοῦ γηραιοῦ σου πατρὸς Μενηνίου! Ὦ υἱέ μου, υἱέ μου! ἑτοιμάζεις πῦρ καθ' ἡμῶν. Ἰδοὺ ὕδωρ πρὸς κατάσβεσιν αὐτοῦ. Μόλις καὶ μετὰ βίας ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω πρὸς σέ· ἀλλὰ βεβαιωθεὶς ὅτι μόνος ἐγὼ ἠδυνάμην νὰ σὲ συγκινήσω, ἐξωθήθην οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τῶν ἀναστεναγμῶν τοῦ πλήθους ἔξω τῶν πυλῶν τῆς πόλεως· ὅθεν σὲ καθικετεύω νὰ συγχωρήσῃς τὴν Ῥώμην καί τοὺς ἐπικαλουμένους τὸν ἔλεόν σου συμπολίτας σου. Εἴθε νὰ καταπραΰνωσιν οἱ Θεοὶ τὴν ὀργήν σου, καὶ νὰ ῥίψωσι τὰ λείψανα αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἀχρείου τούτου, ὅστις ἱστάμενος ὡς φραγμὸς ἐνώπιόν μου, δέν μοι ἐπέτρεπε νὰ σὲ πλησιάσω.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὀπίσω!

ΜΕΝΗΝ. Πῶς! Ὀπίσω!

ΚΟΡΙΟΛ. Οὔτε σύζυγον, οὔτε μητέρα, οὔτε τέκνον θέλω νὰ ἠξεύρω. Αἱ πράξεις μου ἐξήρτηνται ἀπὸ ἄλλων· καὶ μολονότι ἡ ἐκδίκησις εἶνε ὁλοσχερῶς ἐμή, ἡ συγχώρησις ὅμως ἀπόκειται εἰς τοὺς Οὐολούσκους. Προτιμότερον λήθη ἀγνώμων νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἀνάμνησιν τῆς προτέρας ἡμῶν φιλίας, παρὰ νὰ ἀνανεώσῃ αὐτὴν ἡ εὐσπλαγχνία· ὅθεν ἄπελθε. Τὰ ὦτα μου ἀνθίστανται πλειότερον εἰς τὰς ἱκεσίας σου, ἢ αἱ πύλαι τῆς Ῥώμης εἰς τὴν ἰσχύν μου. Καὶ ὅμως λάβε τὴν παροῦσαν, ἐπειδὴ σὲ ἠγάπησα (τῷ ἐγχειρίζει ἐπιστολήν). Χάριν σοῦ ἔγραψα αὐτήν, καὶ ἤθελον σοὶ τὴν ἀποστείλει. Οὐδὲ λέξιν σοὶ ἐπιτρέπω ἐπὶ πλέον Μενήνιε. Ὁ ἀνὴρ οὗτος Ἀμφίδιε ἦτον ὁ φίλτατός μοι ἐν Ῥώμῃ· καὶ ὅμως βλέπεις.

ΑΜΦΙΔ. Δεικνύεις πάντοτε τὸν αὐτὸν σταθερὸν χαρακτῆρα (Ἐξέρχεται ὁ Κοριολανὸς μετὰ τοῦ Ἀμφιδίου).

Α' ΦΡΟΥΡ. Λοιπόν, κύριε, Μενήνιος ὀνομάζεται;

Β' ΦΡΟΥΡ. Χάνει, κανεὶς τὸ νοῦ μου μὲ τὴν ἐπιρροὴ ποῦ ἔχει αὐτὸ τὸ ὄνομα· ξεύρεις τὸ δρόμο νὰ γυρίσῃς πίσω.

Α' ΦΡΟΥΡ. Ἤκουσες πόσον μὲ ἐμάλωταν γιατί δὲν ἄφηνα νὰ περάσῃ ἡ μεγαλειότης σου;

Β' ΦΡΟΥΡ. Τί ἀφορμὴ λοιπὸν νομίζεις ὅτι ἔχω γιὰ νὰ λειποθυμήσω;

ΜΕΝΗΝ. Δὲν μὲ μέλλει πλέον οὔτε διὰ τὸν κόσμον, οὔτε διὰ τὸν στρατηγόν σας. Ὅσῳ δὲ δι' ἀνθρώπους καθὼς σεῖς, οὔτε συλλογίζομαι ὅτι ὑπάρχετε, τόσον ἀσήμαντοι εἶσθε. Ὅστις ἔχει τὸ θάῤῥος ν' ἀποθάνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ, δὲν φοβεῖται θάνατον παρ' ἄλλου· ἂς πράξῃ ὁ στρατηγός σας ὅ,τι δυνηθῇ χειρότερον. Ὡς πρὸς σᾶς, μείνατε ἐπὶ πολὺ [1] ὁποῖοι εἶσθε, καὶ ἂς συναυξάνῃ μετὰ τῆς ἡλικίας ἡ ἀθλιότης σας! Λέγω καὶ ἐγὼ εἰς σᾶς, ὅ,τι ἄλλοι εἶπον εἰς ἐμέ, ὀπίσω! (Ἐξέρχεται).

Α' ΦΡΟΥΡ. Γενναῖος ἄνθρωπος.

Β' ΦΡΟΥΡ. Γενναῖος εἶνε ὁ στρατηγός μας· εἶνε βράχος, εἶνε δρῦς, ποῦ δὲ σαλεύει κανένας ἄνεμος. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Γ'

Ἡ Σκηνὴ τοῦ Κοριολανοῦ.

Εἰσέρχεται ὁ Κοριολανὸς μετὰ τοῦ Ἀμφιδίου καί τινων ἄλλων.

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Αὔριον θὰ παρατάξωμεν τὸν στρατὸν ἡμῶν ἐνώπιον τῶν τειχῶν τῆς Ρώμης. Σὺ ὁ συστρατηγός μου ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, ὀφείλεις ν' ἀναφέρῃς εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Οὐολούσκων πόσον ἐντίμως προσηνέχθην ἐν τῷ ἀγῶνι.

ΑΜΦΙΔ. Μόνον τὰ συμφέροντα αὐτῶν ἔλαβες ὑπ' ὄψει· ἐκώφευσας εἰς τὰς γενικὰς ἱκεσίας τῶν Ρωμαίων, οὐδέποτε ἐδέχθης ἰδιαιτέρας ἀκροάσεις, ὄχι, οὔτε τοὺς πεποιθότας ἐπὶ σὲ φίλους σου.

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Ὁ τελευταῖος οὗτος πρεσβύτης, ὃν μετὰ συντετριμμένης καρδίας ἀπέπεμψα εἰς Ρώμην, μὲ ἠγάπα πλειότερον πατρός· ναί, μὲ ἐθεοποίει. Ἡ τελευταία τῶν Ρωμαίων καταφυγή, ἦτο ἡ πρὸς ἐμὲ ἀποστολὴ αὐτοῦ· χάριν τῆς πρὸς αὐτὸν παλαιᾶς φιλίας μου, καίπερ σκυθρωπῶς δεχθεὶς αὐτόν, προέτεινα καὶ πάλιν τοὺς πρώτους ὅρους, τοὺς ὁποίους καὶ πρότερον ἠρνήθησαν, καὶ τώρα δὲν δύνανται νὰ δεχθῶσι· διὰ νὰ πεποιηθῶ αὐτόν, πολλὰ προσδοκῶντα παρ' ἐμοῦ, ἐφάνην ἐνδοτικός πως· εἰς τὸ ἑξῆς θὰ κωφεύσω εἰς πᾶσαν ἄλλην πρεσβείαν τοῦ κράτους ἢ τῶν ἰδιαιτέρων φίλων μου. (Ἀκούονται κραυγαὶ ὄπισθεν τῆς σκηνῆς). Τί σημαίνουσιν αἱ κραυγαὶ αὗται; Θὰ παρασυρθῶ νὰ παραβῶ τὸν ὅρκον μου ἐν τῷ ὀμνύειν

[1] For you be that you are long.

αὐτόν; Ὄχι δὲν θὰ τὸν παραδῶ. (Εἰσέρχονται πενθηφοροῦσαι ἡ ΒΕΡΓΙΛΙΑ καὶ ΒΟΛΟΥΜΝΙΑ, κρατοῦσα ἐκ τῆς χειρὸς τὸν μικρὸν ΜΑΡΚΙΟΝ, ἡ ΒΑΛΕΡΙΑ μετὰ τῶν ἀκολούθων). Ἡ σύζυγός μου προπορεύεται, καὶ μετ' αὐτὴν ἔρχεται ὁ σεβαστὸς ἐκεῖνος τύπος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔλαβε μορφὴν τὸ σαρκίον τοῦτο, διὰ τῆς χειρὸς ἄγουσα τὸν ἔγγονον αὐτῆς. Ἀλλὰ μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ πᾶσα στοργή! Ἂς διασπασθῶσιν οἱ δεσμοὶ καὶ τὰ δικαιώματα τῆς φύσεως! καὶ μόνη ἀρετὴ ἔστω τὸ ἄκαμπτον. Πρὸς τί οἱ ὑποκλινεῖς οὗτοι χαιρετισμοὶ καὶ τὰ περιστέρεια ἐκεῖνα βλέμματα τὰ ὁποῖα καὶ θεοὺς δύνανται νὰ κάμωσιν ἐπιόρκους; Ἀλλ' ὅμως τήκομαι, δὲν ἐπλάσθην ἀπὸ γῆν σκληροτέραν ἐκείνης ἐξ ἧς ἐπλάσθησαν οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ μήτηρ μου κύπτει, ὡς ἐὰν ὁ Ὄλυμπος ὤφειλε νὰ κλίνῃ ἱκετικῶς ἐνώπιον λοφίσκου· εἶνε δὲ τόσον ἱκετευτικὸν τὸ βλέμμα τοῦ μικροῦ μου τέκνου, ὥστε ἡ Μεγάλη φύσις ἀναφωνεῖ «Μὴ ἀρνηθῇς». Ἂς ἀνασκάψωσιν τὴν Ῥώμην οἱ Οὐολοῦσκοι καὶ ἂς ἀροτριώσωσι τὴν Ἰταλίαν. Δὲν θὰ καταστήσω ποτὲ εἰς τοιαύτην[1] εὐήθειαν, ὥστε νὰ παραπλανηθῶ ὑπὸ ἐμφύτου ὁρμῆς, ἀλλὰ θὰ μείνω ὡς ἄνθρωπος δημιουργήσας αὐτὸν ἑαυτόν, καὶ μὴ γνωρίζων γεννήτορα.

ΒΙΡΓΙΛ. Σύζυγέ μου!

ΚΟΡΙΟΛ. Οἱ ὀφθαλμοί μου δὲν βλέπουσι τώρα ὡς ἄλλοτε ἐν Ῥώμῃ.

ΒΙΡΓΙΛ. Ἡ λύπη ἡ ὁποία μᾶς παρουσιάζει ἐνώπιόν σου ἠλλοιωμένας, σὲ κάμνει νὰ νομίζῃς οὕτω.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὡς ἀδέξιος ὑποκριτής, ἐλησμόνησα ὁποῖον πρόσωπον ὑποκρίνομαι, καὶ εἶμαι τόσον τεταραγμένος, ὥστε ν' ἀποτύχω οἰκτρῶς. Σὰρξ τῆς σαρκός μου, (best of my flesh) συγχώρησον τὸ τυραννικὸν φρόνημά μου, ἀλλὰ μὴ εἴπῃς διὰ τοῦτο νὰ συγχωρήσω τοὺς Ῥωμαίους. Ὦ, φίλημα μακρὸν ὅσον ἡ ἐξορία μου, γλυκὺ ὅσον ἡ ἐκδίκησίς μου! Μὰ τὴν ζηλότυπον Ἥραν, εἶνε τὸ φίλημα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔλαβον παρὰ σοῦ φιλτάτη μου, τὰ πιστά μου χείλη ἐφύλαξαν αὐτὸ παρθενικὸν ἔκτοτε. Ὦ θεοί! φλυαρῶ καὶ δὲν χαιρετίζω τὴν εὐγενεστάτην τῶν μητέρων. Κάμφθητι γόνυ μου, καὶ ἐναποτύπωσον εἰς τὸ ἔδαφος τὴν συνείδησιν τοῦ καθήκοντος βαθύτερον παρὰ τοὺς κοινοὺς τῶν υἱῶν.

ΒΟΛΟΥΜ. Ἐγέρθητι εὐλογημένε μου υἱέ! ἐνῷ ἐγὼ γονυπετοῦσα ἐπὶ τῶν σκληρῶν λίθων, θά σοι δείξω, διὰ τῆς πρωτοφανοῦς ταύτης ἐκδηλώσεως σεβασμοῦ, ὅτι ἐσφαλμένως ὡρίσθη μέχρι τοῦδε ἡ μεταξὺ υἱοῦ καὶ γονέων σχέσις.

ΚΟΡΙΟΛ. Τί βλέπω! Σὺ νὰ γονατίσῃς ἐνώπιόν μου, ἐνώπιον υἱοῦ τιμωρηθέντος ὑπὸ σοῦ; Ἄ, τότε ἂς ἀνατιναχθῶσιν εἰς τοὺς ἀστέρας οἱ χάλικες τῆς ἀγόνου παραλίας, ἂς ἀκοντίσωσιν μαινόμενοι ἄνεμοι τὰς ὑπε-

[1] I'll never be such a gosling, to obey instinct. Δὲν θὰ εἶμαι τόσον ἀνόητος ὥστε νὰ ὑπακούσω εἰς φυσικόν τι αἴσθημα.

ῥηφάνους κέδρους κατὰ τοῦ φλογεροῦ ἡλίου· ἐῤῥέτω τὸ ἀδύνατον,[1] καὶ ἔργον εὐχερέστατον ἂς γίνῃ τὸ ἀκατόρθωτον.

ΒΟΛΟΥΜ. Εἶσαι ὁ πολεμιστής μου. Συνετέλεσα καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἀνάπτυξίν σου. Γνωρίζεις τὴν δέσποιναν ταύτην;

ΚΟΡΙΟΛ. Εἶνε ἡ εὐγενὴς ἀδελφὴ τοῦ Ποπλικόλα, τὸ ἀγλάϊσμα τῆς Ῥώμης, ἁγνὴ ὡς ὁ ἐκ καθαρωτάτης χιόνος κρύσταλλος, ὁ πηγνύμενος ἐπὶ τῶν γείσων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος· φιλτάτη Βαλερία!

ΒΟΛΟΥΜ. Ἰδοὺ ἐν σμικρῷ τὸ ἀπεικόνισμά σου τὸ ὁποῖον, τοῦ χρόνου προϊόντος, δύναται νὰ σοὶ ὁμοιάσῃ καθ' ὁλοκληρίαν.

ΚΟΡΙΟΛ. Εἴθε ὁ θεὸς τοῦ πολέμου, τῇ συνεπινεύσει τοῦ ὑπερτάτου Διός, νὰ σοὶ ἐμπνέῃ γενναῖα φρονήματα, ἵνα μὴ σοῦ κατισχύσῃ ποτὲ ἡ αἰσχύνη, καὶ νὰ ἵστασαι ἀκλόνητος εἰς τοὺς πολέμους, ὡς ὑπερύψηλος φάρος, ἀνθιστάμενος εἰς τὰς λαίλαπας, καὶ σώζων πάντας τοὺς πρὸς σὲ ἀτενίζοντας.

ΒΟΛΟΥΜ. Γονάτισε παιδί μου.

ΚΟΡΙΟΛ. Νὰ τὸ χαριτωμένον μου παιδί!

ΒΟΛΟΥΜ. Καὶ αὐτὸ ἀκόμη, καὶ ἡ σύζυγός σου, καὶ ἡ δέσποινα αὕτη καὶ ἐγὼ αὐτή, ἐρχόμεθα ὅπως σὲ καθικετεύσωμεν.

ΚΟΡΙΟΛ. Σᾶς παρακαλῶ, σιωπήσατε· ἄλλως, πρωτοῦ νὰ εἴπητέ τι, λάβετε ὑπ' ὄψει τοῦτο. «Μὴ ἐκλάβητε ποτὲ ὡς ἄρνησιν, ἂν ἀρνηθῶ τί τὸ ὁποῖον ὡρκίσθην νὰ μὴ παραχωρήσω. Μὴ μὲ παρακινήσητε νὰ διαλύσω τὸν στρατόν, ἢ νὰ συνθηκολογήσω πάλιν μὲ τοὺς χειρώνακτας τῆς Ῥώμης. Μὴ εἴπητε ὅτι φαίνομαι πράττων παρὰ φύσιν, μὴ προσπαθήσητε νὰ καταπραΰνητε τὴν ὀργήν μου διὰ τῶν ψυχρῶν ἐπιχειρημάτων σας».

ΒΟΛΟΥΜ. Ὦ, παῦσαι, παῦσαι! Εἶπες ὅτι δὲν θὰ μᾶς παραχωρήσῃς τίποτε, διότι οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν νὰ ζητήσωμεν παρὰ σοῦ, εἰμὴ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀρνεῖσαι ἤδη· καὶ ὅμως ἡμεῖς θὰ προβῶμεν εἰς τὴν αἴτησίν μας, ἵνα ἐν ἐν ᾗ περιπτώσει ἀρνηθῇς, καταπέσῃ ἡ μομφὴ ἐπὶ τῆς σκληρότητός σου. Ὅθεν ἄκουσον.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἄκουσον Αὐφίδιε καὶ σεῖς οἱ Οὐολοῦσκοι, διότι, οὐδὲν εἰς τῶν ἀποβλεπόντων τὴν Ῥώμην θέλω ν' ἀκούσω κατ' ἰδίαν. Ποία εἶνε ἡ αἴτησίς σας;

ΒΟΛΟΥΜ. Καὶ σιωπηλαὶ καὶ ἄφωνοι ἂν ἐμένομεν, ἡ περιβολὴ ἡμῶν καὶ ἡ ἐν γένει σωματική μας κατάστασις θὰ ἐδείκνυον ποίαν ζωὴν ἐζήσαμεν ἀφ' ὅτου ἐξωρίσθης. Συλλογίσου πόσον δυστυχέστεραι πάσης ἐν τῷ κόσμῳ γυναικός, παριστάμεθα ἐδῶ, ἀφοῦ ἡ ὄψις σου ἥτις ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν δακρύων χαρᾶς, καὶ νὰ κάμῃ τὰς καρδίας ἡμῶν νὰ σκιρτήσωσιν ἐξ ἀγαλλιάσεως, μᾶς ἀναγκάζει νὰ κλαίωμεν καὶ νὰ φρικιῶμεν ἐκ

1 Murdering impossibility. Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν ταύτην τῆς φυσικῆς πορείας τοῦ κόσμου οὐδὲν ἀδύνατον ἢ μὴ φυσικόν. (A. Wright).

φόβου καὶ λύπης, διότι μήτηρ, σύζυγος, τέκνον, βλέπουσιν υἱόν, σύζυγον πατέρα, σπαράσσοντα τὰ σπλάγχνα τῆς πατρίδος του. Εἰς ἡμᾶς δὲ τὰς ἀτυχεῖς εἶνε ὀλεθριωτάτη ἡ ἔχθρα σου· μᾶς ἀπαγορεύεις καὶ τὴν πρὸς τὸν θεὸν δέησιν, τὴν παρηγορίαν ταύτην ἧς πάντες ἐκτὸς ἡμῶν ἀπολαύουσι· διότι, φεῦ, πῶς δυνάμεθα, πῶς δυνάμεθα νὰ δεηθῶμεν καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἡμῶν, ὅπως ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ καθήκοντος, καὶ ὑπὲρ τῆς νίκης σου, ὅπως ἐπίσης ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ καθήκοντος; Ἀλλοίμονον, ἢ πρέπει ν' ἀπολέσωμεν τὴν πατρίδα τὴν φιλτάτην ἡμῶν τροφόν, ἢ σέ, τὴν παραμυθίαν ἡμῶν ἐν τῇ πατρίδι. Καὶ κατὰ τὰς εὐχὰς ἡμῶν ἂν ἀποβῇ ἡ νίκη, ἡ συμφορά μας εἶνε πάντοτε βεβαία· διότι, ἢ πρέπει ὡς ἀλλοεθνὴς ἀρνησίθρησκος νὰ συρθῇς σιδηροδέσμιος, ἀναμέσον τῶν ὁδῶν τῆς πόλεώς μας, ἢ νὰ βαδίσῃς ἐν θριάμβῳ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς πατρίδος σου, καὶ νὰ φέρῃς τῆς νίκης τὸν στέφανον ὡς ἀμοιβὴν τοῦ ὑπὸ σοῦ γενναίως χυθέντος αἵματος τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων σου. Ὤ; πρὸς ἐμέ, υἱέ, δὲν θὰ περιμείνω τὴν τύχην μέχρι τῆς λήξεως τοῦ πολέμου· ἐὰν δὲν δυνηθῶ νὰ σὲ πείσω νὰ φανῇς γενναιόφρων πρὸς ἀμφότερα τὰ μέρη μᾶλλον, ἢ νὰ ἐπιδιώξῃς τὸν ὄλεθρον τοῦ ἑτέρου, μάθε ὅτι πρὶν ἢ ἐφορμήσῃς κατὰ τῆς πατρίδος σου, θὰ πατήσῃς — ἔσο βέβαιος περὶ τούτου — θὰ πατήσῃς λέγω ἐπὶ τῆς γαστρὸς ἐκείνης ἥτις σὲ ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον.

ΒΙΡΓΙΛ. Καὶ ἐπὶ τῆς ἰδικῆς μου, ἥτις σοὶ ἔδωκε τὸ τέκνον τοῦτο ἵνα συνεχίσῃ τὸ ὄνομά σου εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς.

ΝΕΟΣ ΜΑΡΚ. Ἐπάνω μου δὲν θὰ πατήσῃ· ἐγὼ θὰ φύγω ὅσῳ νὰ μεγαλώσω, καὶ τότε θὰ πολεμήσω καὶ ἐγώ.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὁ μὴ θέλων νὰ συγκινῆται ὡς γυνή, ὀφείλει ν' ἀποφεύγῃ τὴν ὄψιν γυναικὸς ἢ τέκνου. Παρὰ πολὺ ἔμεινα (ἐγείρεται).

ΒΟΛΟΥΜ. Ὄχι Μὴ μᾶς ἀφήσῃς οὕτω. Ἂν ἡ ἱκεσία ἡμῶν ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ σώσῃς τοὺς Ρωμαίους διὰ τοῦ ὀλέθρου τῶν Οὐολούσκων τοὺς ὁποίους ὑπηρετεῖς, ἠδύνασο τότε νὰ καταδικάσῃς ἡμᾶς ὡς προσπαθούσας ν' κηλιδώσωμεν τὴν τιμήν σου· ὄχι· σὲ ἱκετεύομεν νὰ συνδιαλλάξῃς ἀμφοτέρους, οὕτως ὥστε, οἱ μὲν Οὐολοῦσκοι νὰ δύνωνται νὰ λέγωσι «ἐδείξαμεν ἐπιείκειαν» οἱ δὲ Ρωμαῖοι ν' ἀποκρίνωνται «ἐτύχομεν αὐτῆς» ἑκατέρωθεν δὲ ὑπὲρ σοῦ ζητωκραυγάζοντες ν' ἀναφωνῶσι «εὐλογημένος εἴη ὁ συνομολογήσας τὴν εἰρήνην ταύτην!» Γνωρίζεις, ὦ ἔνδοξέ μου υἱέ, ὅτι εἶνε ἄδηλος ἡ τύχη τοῦ πολέμου, βέβαιον ὅμως εἶνε τοῦτο ὅτι, ἂν σὺ πορθήσῃς τὴν Ρώμην, τὸ ὄφελος τὸ ὁποῖον θὰ δρέψῃς ἐκ τῆς νίκης ταύτης, θὰ εἶνε ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἅμα προφερόμενον, θὰ συνεπάγηται τὰς ἀρὰς τοῦ κόσμου, θ' ἀναγράψῃ δὲ ποτὲ ἡ ἱστορία· ὁ ἀνὴρ ἦτο γενναῖος, ἀλλ' ἡ τελευταία αὐτοῦ πρᾶξις ἀπήλειψε τὴν εὐγένειάν του, ἠρήμωσε τὴν πατρίδα του, τὸ δὲ ὄνομά του ἔσται βδελυκτὸν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Ὡμίλησόν μοι, υἱέ μου. Ἡ φιλοτιμία σου ὑπῆρξε πάντοτε εὐγενής·

ἤθελες νὰ μιμηθῇς τὰς ἰδιότητας τῶν θεῶν, νὰ διασχίζῃς μὲν τὸ ἀτερέωμα διὰ βροντῶν, νὰ πλήττῃς δὲ μὲ τὰ κεραύνια βέλη σου μόνον δρῦς.

Διατί δὲν ὁμιλεῖς; Νομίζεις ὅτι εἶνε ἄξιον γενναίου ἀνδρὸς νὰ μνησικακῇ διηνεκῶς; Ὡμίλησον σὺ κόρη μου· ἀδιαφορεῖ πρὸς τὰ δάκρυά σου· ὡμίλησον παιδί μου, ἴσως ἡ παιδική σου ἀφέλεια συγκινήσῃ αὐτὸν πλειότερον τῶν ἐπιχειρημάτων ἡμῶν. Οὐδεὶς ἀνὴρ ἐν τῷ κόσμῳ ὀφείλει πλειότερα τούτου εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ ὅμως μὲ ἀφίνει νὰ φλυαρῶ ὡς περιφρονουμένην κατάδικον.[1] Οὐδέποτε ἐν τῷ βίῳ σου ἐδείχθης φιλόφρων πρὸς τὴν ἀγαπητήν σου μητέρα, ἐνῷ ἐκείνη, πτωχὴ ὄρνις, οὐδαμῶς περὶ ἄλλων νεοσσῶν μεριμνῶσα, σὲ ὡδήγει κλώσσουσα εἰς τὸν πόλεμον, καὶ σὲ ἐπανῆγεν εἰς τὴν πατρίδα ἀσφαλῆ καὶ δαφνοστεφῆ. Εἰπὲ ὅτι εἶνε ἄδικος ἡ αἴτησίς μου, καὶ ἐκδίωξόν με· ἀλλ' ἐὰν δὲν εἶνε, τότε δὲν εἶσαι γενναιόφρων, θὰ τιμωρηθῇς δὲ ὑπὸ τῶν θεῶν, ὡς ἀρνηθεὶς τὸν εἰς τὴν μητέρα ὀφειλόμενον σεβασμόν. (Ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον). Γονατίσατε γυναῖκες· ἔστω πρὸς ἐντροπήν του ἡ γονυκλισία ἡμῶν. Ἡ προσωνυμία «Κοριολανὸς» ἐμπνέει αὐτῷ πλειοτέραν ὑπερηφάνειαν ἢ οἶκτον ἡ ἱκεσία ἡμῶν. Γονατίσατε, ἂς δοθῇ τέλος· αὕτη εἶνε ἡ ἐσχάτη ἡμῶν ἀπόπειρα, μεθ' ἣν θὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἵνα συναποθάνωμεν μετὰ τῶν ἡμετέρων. Ἀλλά, στρέψον τὰ βλέμματα πρὸς ἡμᾶς. Τὸ παιδίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ εἴπῃ τί ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ γονυπετεῖ καὶ ἀνυψοῖ τὰς χεῖρας, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ μᾶς μιμηθῇ, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς αἰτήσεώς μας μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς νὰ καταβάλῃ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην σου. (Ἐγείρεται). Ὑπάγωμεν, ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἐγεννήθη ἐκ μητρὸς Οὐολούσκης, ἡ σύζυγός του εἶνε εἰς τὰ Κορίολα, καὶ τὸ παιδίον τοῦτο τῷ ὁμοιάζει κατὰ τύχην. Λοιπὸν ἀπόπεμψον ἡμᾶς. Θὰ σιωπήσω ἕως ὅτου ἴδω τὴν πόλιν ἡμῶν εἰς τὰς φλόγας, καὶ τότε κάτι θὰ εἴπω ἀκόμη.[2]

ΚΟΡΙΟΛ. Ὦ μῆτερ, μῆτερ! Τί ἔπραξας; Ἰδέ, οἱ οὐρανοὶ ἀνοίγονται, οἱ Θεοὶ προσβλέπουσιν ἐφ' ἡμᾶς ἄνωθεν, καὶ καταγελῶσι τὴν μὴ φυσικὴν

1 Yet here he lets me prate like one in the Stocks. Μὲ ἀφίνει νὰ φλυαρῶ ὡς ἐκείνην, ἧς οὐδεὶς λαμβάνει ὑπ' ὄψει τὰ παράπονα. (Wright).

2 Ὁρᾷς μέν, ὦ παῖ, κἂν αὐταὶ μὴ λέγωμεν, ἐσθῆτι καὶ μορφῇ τῶν ἀθλίων σωμάτων τεκμαιρόμενος, οἵαν οἰκουρίαν ἡμῖν ἡ σὴ φυγὴ περιεποιήσατο. Λόγισαι δὲ νῦν, ὡς ἀτυχέσταται πασῶν ἀφίγμεθα γυναικῶν, αἷς τὸ ἥδιστον θέαμα φοβερώτατον ἡ τύχη πεποίηκεν, ἐμοὶ μὲν υἱόν, ταύτῃ δὲ ἄνδρα τοῖς τῆς πατρίδος τείχεσιν ἰδεῖν ἀντικαθήμενον. Ὃ δ' ἔστι τῆς ἄλλης ἀτυχίας πάσης καὶ κακοπραγίας παραμύθιον, εὔχεσθαι θεοῖς, ἡμῖν ἀπορώτατον γέγονεν. Οὐ γὰρ οἷόν τε καὶ τῇ πατρίδι νίκην ἅμα καὶ σοὶ σωτηρίαν αἰτεῖσθαι παρὰ τῶν θεῶν, ἀλλ' ἅ τις ἂν ἡμῖν καταράσαιτο τῶν ἐχθρῶν, ταῦτα ταῖς ἡμετέραις ἔνεστιν εὐχαῖς. Ἀνάγκη γὰρ ἢ τῆς πατρίδος ἢ σοῦ στέρεσθαι γυναικὶ σῇ καὶ τέκνοις. Ἐγὼ δ' οὐ περιμενῶ ταύτην μοι διαιτῆσαι τὴν τύχην ζώσῃ τὸν πόλεμον, ἀλλ' εἰ μὴ σε πείσαιμι φιλίαν καὶ ὁμόνοιαν, ἀντὶ διαφορᾶς καὶ κακῶν θέμενον ἀμφοτέρων εὐεργέτην γενέσθαι μᾶλλον ἢ λυμεῶνα τῶν ἑτέρων, οὕτω διανοοῦ καὶ παρασκεύαζε σεαυτόν, ὡς τῇ πατρίδι μὴ προσμῖξαι δυνάμενος πρὶν ἢ νεκρὰν ὑπερβῆναι τὴν τεκοῦσαν. (Πλ. Γ. Μαρ. σελ. 452).

ταύτην σκηνήν. Ὦ μῆτερ, μῆτερ! Ὦ! ἤρασο νίκην εὐτυχῆ μὲν τῇ Ῥώμῃ, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν υἱόν σου, — πίστευσον — ὤ, πίστευσον, ἡ νίκη αὕτη θ' ἀποβῇ κινδυνωδεστάτη ἐὰν μὴ καὶ θανάσιμος. Ἀλλ' ἂς συμβῇ ὅ,τι συμβῇ. Ἀμφίδιε, ἀδυνατῶν νὰ ἐξακολουθήσω ἐντίμως τὸν πόλεμον, θὰ συνομολογήσω εἰρήνην ὠφέλιμον. Εἰπέ, φίλτατε Ἀμφίδιε, σὺ ἀντ' ἐμοῦ, θὰ ἤκουες τὴν μητέρα σου ὀλιγώτερον; ἢ μήπως θὰ ἐνέδιδες ὀλιγώτερον;

ΑΜΦΙΔ. Καὶ ἐγὼ συνεκινήθην.

ΚΟΡΙΟΛ. Καὶ μεθ' ὅρκου τολμῶ νὰ βεβαιώσω τοῦτο· δὲν εἶνε δὲ τοῦτο μικρὸν πρᾶγμα τὸ νὰ ῥεύσωσιν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν μου δάκρυα οἴκτου. Ἀλλά, πρότεινόν μοι, ὦ φίλε, ὁποίαν συνθήκην προαιρεῖται· διότι, ὅσον τὸ κατ' ἐμέ, δὲν θὰ πορευθῶ εἰς Ῥώμην, ἀλλὰ θὰ ἐπιστρέψω μεθ' ὑμῶν. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ ἐπικαλοῦμαι τὴν φιλοφροσύνην σας. Ὦ μῆτερ! ὦ σύζυγε!

ΑΜΦΙΔ. (ἰδίᾳ). Χαίρω διότι περιέστης εἰς θέσιν τοιαύτην, ὥστε νὰ μὴ δύνασαι νὰ συμβιβάσῃς τὸν οἶκτον μετὰ τῆς τιμῆς. Ἐντεῦθεν κατορθοῦται ἡ τῆς προτέρας μου τύχης ἀνάκτησις. (Αἱ γυναῖκες νεύουσι τῷ Κοριολανῷ).

ΚΟΡΙΟΛ. Μὴ σπεύδετε· (πρὸς τὴν Βολουμνίαν καὶ Βιργιλίαν). Θὰ σπείσωμεν ὁμοῦ, καὶ ἔπειτα θὰ φέρητε εἰς Ῥώμην μαρτυρίας ἀσφαλεστέρας τῶν προφορικῶν λόγων, ἤτοι συνθήκην ἐπικεκυρωμένην παρ' ἡμῶν. Ἔλθετε. Εἰσέλθετε μεθ' ἡμῶν. Ναὸς[2] πρέπει νὰ κτισθῇ πρὸς τιμήν σας, δέσποιναι. Ἅπαντα ὁμοῦ τῆς Ἰταλίας τὰ ξίφη καὶ οἱ συμμαχικοὶ αὐτῆς στρατοί, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ τύχωσι τοιαύτης εἰρήνης. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Γ'

Ῥώμη. Δημόσιος πλατεῖα.

(Εἰσέρχονται ὁ **ΜΕΝΗΝΙΟΣ** καὶ ὁ **ΣΙΚΙΝΙΟΣ**).

ΜΕΝΗΝ. Βλέπεις τὴν προεξοχὴν ἐκείνην τοῦ Καπιτωλίου, τὸν γωνιαῖον ἐκεῖνον λίθον;

ΣΙΚΙΝ. Αἴ, τί μὲ τοῦτο;

1 Ὁ δὲ Μάρκιος ἀναβοήσας «Οἷα εἴργασαί με ὦ μῆτερ» ἐξανίστησιν αὐτὴν καὶ τὴν δεξιὰν πιέσας σφόδρα. «Νενίκηκας» εἶπεν, εὐτυχῆ μὲν τῇ πατρίδι νίκην, ἐμοὶ δ' ὀλέθριον, ἄπειμι γὰρ ὑπὸ σοῦ μόνης ἡττώμενος. Τοῦτο δ' εἰπὼν καὶ βραχέα τῇ μητρὶ καὶ τῇ γυναικὶ διαλεχθεὶς ἰδίᾳ, τὰς μὲν ἀπέπεμψεν εἰς Ῥώμην πάλιν αὐτὰς δεομένας, τῆς δὲ νυκτὸς παρελθούσης ἀπήγαγεν Οὐολούσκους, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, οὐδ' ὁμοίως διακειμένους ἅπαντας.

Πλ. Γ. Μαρ. σελ. 451.

2 Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἠγέρθη ναὸς πρὸς τιμὴν τῶν γυναικῶν. Ὁ Ναὸς τῆς Τύχης ἐκτίσθη τῷ 286 π. Χ. ἐπὶ τοῦ μέρους ἔνθα λέγεται ὅτι ὁ Κοριολανὸς συνήντησε τὴν μητέρα αὐτοῦ.

ΜΕΝΗΝ. Ἂν σοὶ εἶνε δυνατὸν νὰ ἐκτοπίσῃς αὐτὸν διὰ τοῦ μικροῦ σοῦ δακτύλου, τότε δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι αἱ δέσποιναι τῆς Ῥώμης, καὶ ἰδίως ἡ μήτηρ του, θὰ κατισχύσωσιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ σοὶ λέγω ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐλπὶς περὶ τούτου Ἡ κεφαλικὴ ἡμῶν ποινὴ ἀπεφασίσθη ἤδη, καὶ δὲν ὑπολείπεται πλέον, εἰμὴ ἡ ὑπὸ τοῦ δημίου ἐκτέλεσις.

ΣΙΚΙΝ. Εἶνε δυνατὸν τόσῳ βραχὺς χρόνος νὰ μεταβάλῃ τὸ φρόνημα ἑνὸς ἀνθρώπου;

ΜΕΝΗΝ. Ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ κάμπης καὶ χρυσαλλίδος· καὶ ὅμως ἡ χρυσαλλὶς ἦτο κάμπη. Ὁ Μάρκιος οὗτος ἀπὸ ἀνθρώπου μετεβλήθη εἰς δράκοντα· ἔχει πτέρυγας· εἶνέ τι ἀνώτερον ἑρπετοῦ.

ΣΙΚΙΝ. Ἠγάπα περιπαθῶς τὴν μητέρα του.

ΜΕΝΗΝ. Καὶ ἐμὲ ἐπίσης· ἀλλὰ τώρα ἐνθυμεῖται τὴν μητέρα του ὅσον ἵππος ὀκταετὴς τὴν ἰδικήν του. Ἡ στρυφνότης τοῦ προσώπου του δύναται καὶ ὡρίμους σταφυλὰς νὰ μεταβάλῃ εἰς ὄμφακας. Ὅταν περιπατῇ, κινεῖται ὡς πολεμικὴ μηχανή, καὶ τὸ ἔδαφος σείεται ὑπὸ τὰ βήματά του· καὶ θώρακα δύναται νὰ διαπεράσῃ διὰ τοῦ βλέμματός του· ἡ φωνή του ὁμοιάζει πρὸς θρηνώδη ἦχον κώδωνος, ὁ δὲ γογγυσμός του ἠχεῖ ὡς κρότος τηλεβολοστοιχίας. Κάθηται τόσον μεγαλοπρεπῶς, ὅσον ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὅ,τι διατάσσει ἐκτελεῖται πάραυτα. Οὐδὲν ἐλλείπει ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ εἶνε Θεός, εἰμὴ μόνον ἡ αἰωνιότης καὶ ὁ οὐράνιος θρόνος.

ΣΙΚΙΝ. Πρόσθες καὶ τὴν ἐπιείκειαν, ἂν περιγράφῃς αὐτὸν πιστῶς.

ΜΕΝΗΝ. Περιγράφω πιστῶς τὸν χαρακτῆρά του. Πρόσεχε ἵνα ἴδῃς ὁποίας ἐπιεικείας θὰ τύχῃ ἡ μήτηρ του. Ὅσῳ γάλα ἔχει τίγρις ἄρρην, τόσην ἐπιείκειαν ἔχει καὶ αὐτός· πεῖραν τούτου θὰ λάβῃ ἡ ἀτυχὴς ἡμῶν πόλις· ταῦτα δὲ πάντα ὀφείλονται εἰς ὑμᾶς.

ΣΙΚΙΝ. Ἵλεοι ἔστωσαν ἡμῖν οἱ Θεοί!

ΜΕΝΗΝ. Ὄχι, ἐν τοιαύτῃ περιστάσει δὲν θὰ ἐλεήσωσιν ἡμᾶς οἱ Θεοί. Ὅταν ἐξωρίσαμεν τὸν Μάρκιον, δὲν ἀνεμνήσθημεν τῶν Θεῶν, ὅθεν οὔτε οἱ Θεοὶ θὰ ἀναμνησθῶσιν ἡμῶν τώρα ὅτε ὁ Μάρκιος ἔρχεται νὰ μᾶς στραγγαλίσῃ. (Εἰσέρχεται ΑΓΓΕΛΟΣ).

ΑΓΓΕΛ. Ἂν θέλῃς νὰ σωθῇς, φύγε ταχέως εἰς τὴν οἰκίαν σου· ὁ λαὸς συνέλαβε τὸν ἑταῖρον σου καὶ σύρει αὐτὸν διὰ τῶν ὁδῶν· πάντες ὁρκίζονται ὅτι ἂν αἱ Ῥωμαῖαι δέσποιναι δὲν φέρουσιν εὐχρέστους ἀγγελίας, θὰ φονεύσωσιν αὐτὸν τυραννικώτατα. (Εἰσέρχεται δεύτερος ΑΓΓΕΛΟΣ).

ΣΙΚΙΝ. Τί νέα;

Β' ΑΓΓΕΛ. Εὐχάριστα, εὐχάριστα· αἱ δέσποιναι ὑπερίσχυσαν· οἱ Οὐολοῦσκοι ἀπεσύρθησαν, καὶ ὁ Μάρκιος ἀπῆλθεν. Οὐδέποτε εἶδεν ἡ Ῥώμη μᾶλλον εὐφρόσυνον ἡμέραν, ὄχι, οὐδὲ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἐξώσεως τοῦ Ταρκινίου.

ΣΙΚΙΝ. Φίλε, εἶσαι βέβαιος ὅτι εἶνε ἀληθῆ ταῦτα; βεβαιότατος;

Β' ΑΓΓΕΛ. Τόσον βέβαιος, όσον γνωρίζω ότι ὁ ἥλιος εἶνε πῦρ. Ποῦ ἐκρύπτεσθε λοιπόν, ὥστε ν' ἀμφιβάλλητε ἀκόμη περὶ τούτου; Οὐδέποτε ἐξωγκωμένον ῥεῦμα διῆλθε γέφυραν μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς, μεθ' ὅσης ὁ λαὸς διῆλθε τὰς πύλας ἡμῶν. Αἴ, ἀκούσατε (ἀκούονται σάλπιγγες, πλαγίαυλοι καὶ κρότοι τυμπάνων μεμιγμένοι μετὰ τῶν κραυγῶν τοῦ λαοῦ). Σάλπιγγες αὐλοί, βάρβιτοι, πλαγίαυλοι, τύμπανα, κύμβαλα, καὶ αἱ ζητωκραυγαὶ τῶν Ῥωμαίων, κάμνουσι τὸν ἥλιον νὰ σκιρτᾷ. Ἀκούσατε! (Ἀκούονται ζητωκραυγαί.

ΜΕΝΗΝ. Εὐφρόσυνα ἀγγέλματα. Θὰ ὑπάγω εἰς συνάντησιν τῶν κυριῶν. Αὐτὴ ἡ Βολουμνία ἀξίζει πόλιν ὁλόκληρον πλήρη ὑπάτων, γερουσιαστῶν καὶ πατρικίων, καὶ κόσμον ὅλον πλήρη δημάρχων ὁποῖοι εἶσθε σεῖς. Αἱ δεήσεις σας εἰσηκούσθησαν σήμερον. Οὐδὲ ἕνα λεπτὸν θὰ ἔδιδον σήμερον διὰ δέκα χιλιάδας ἰδικάς σας κεφαλάς. Ἀκούσατε τὴν γενικὴν χαράν. (Ἀκούεται μουσικὴ καὶ ζητωκραυγαί).

ΣΙΚΙΝ. Ἐν πρώτοις, ἔσο εὐλογημένος ὑπὸ τῶν Θεῶν διὰ τὴν ἀγγελίαν σου, εἶτα δὲ δέχθητι τὰς εὐχαριστίας μου.

Β' ΑΓΓΕΛ. Πάντες ἔχομεν δικαίαν ἀφορμὴν νὰ εἴμεθα λίαν εὐγνώμονες.

ΣΙΚΙΝ. Πλησιάζουσιν εἰς τὴν πόλιν;

Β' ΑΓΓΕΛ. Εἶνε σχεδὸν ἐπὶ θύραις.

ΣΙΚΙΝ. Ὑπάγωμεν εἰς συνάντησίν των, ἵνα ἐπιπροσθέτωμεν εἰς τὴν γενικὴν χαράν. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Ε'

Ῥώμη. Ὁδὸς παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως.

(Εἰσέρχονται δύο γερουσιασταὶ μετὰ τῆς ΒΟΛΟΥΜΝΙΑΣ, ΒΟΡΓΙΛΙΑΣ κτλ. διέρχονται δὲ τὴν σκηνὴν συνοδευόμεναι ὑπὸ τῶν Πατρικίων καὶ τοῦ λαοῦ).

Α' ΓΕΡΟΥΣ. Ἰδοὺ ἡ προστάτις ἡμῶν, ἰδοὺ ἡ σώτειρα τῆς Ῥώμης! Συγκαλέσατε τὸν λαὸν ἅπαντα, εὐχαριστήσατε τοὺς θεούς, καὶ ἀνάψατε πυρὰ θριαμβευτικά· ὑποστρώσατε δι' ἀνθέων τὴν ὁδόν, καὶ ὑπερακοντίσατε διὰ τῶν ἐπευφημιῶν σας τὰς κραυγὰς δι' ὧν ἐξωρίσατε τὸν Μάρκιον· ἀνακαλέσατε αὐτὸν ἐν τῇ εὐφροσύνῃ δεξιώσει τῆς μητρός του. Ἀναβοήσατε «καλῶς ἤλθετε δέσποινα, καλῶς ἤλθετε. (Ἐξέρχονται).

ΠΑΝΤ. Καθῶς ἤλθετε, δέσποιναι, καλῶς ἤλθετε! (Σάλπιγγες ἠχοῦσι, τύμπανα κροτοῦσι).

1 Κατά τινα δημώδη δεισιδαιμονίαν ὁ ἥλιος χορεύει τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα· ὁ Sir Θωμᾶς Βράουν, εἰς τὰς «Δημώδεις αὐτοῦ Πλάνας» λέγει: «Ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ καταβιβάσωμεν τὴν ἀνάστασιν τοῦ σωτῆρος ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ὁ ἥλιος δὲν χορεύει κατὰ τὴν κυριακὴν τοῦ Πάσχα.

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'

"Αντιον. Δημόσιος πλατεῖα.

(Εἰσέρχεται ὁ ΤΥΛΛΟΣ, ΑΜΦΙΔΙΟΣ μετὰ τῆς ἀκολουθίας του).

ΑΜΦΙΔ. Ὕπαγε καὶ εἰπὲ εἰς τοὺς προκρίτους τῆς πόλεως ὅτι εἶμαι ἐδῶ· ἐγχείρισον αὐτοῖς τὸ ἔγγραφον τοῦτο· καὶ ἀφοῦ τὸ ἀναγνώσωσιν, εἰπὲ αὐτοῖς νὰ προσέλθωσιν εἰς τὴν ἀγορὰν ὅπου, ἐνώπιον αὐτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, θ' ἀποδείξω τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἐν αὐτῷ περιεχομένου. Ὁ ὑπ' ἐμοῦ ἐγκαλούμενος εἰσῆλθεν ἤδη εἰς τὰς πύλας τῆς πόλεως, καὶ προτίθεται νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, ἐλπίζων νὰ δικαιολογηθῇ διὰ λόγων· σπεῦσον. (Ἐξέρχονται πάντες οἱ τῆς ἀκολουθίας του. Εἰσέρχονται τρεῖς ἢ τέσσαρες συνωμόται τῆς φατρίας τοῦ Ἀμφιδίου). Καλῶς ἤλθετε!

Α' ΣΥΝΩΜ. Πῶς ἔχει ὁ στρατηγός μας;

ΑΜΦΙΔ. Ἀκριβῶς, ὡς ἄνθρωπος δηλητηριασθεὶς ἐκ τῶν εὐεργεσιῶν του καὶ θανατωθεὶς ἐκ τῆς εὐσπλαγχνίας του.

Β' ΣΥΝΩΜ. Ἂν γενναιότατε στρατηγὲ ἐμμένῃς εἰς τὸ σχέδιον οὗτινος ἤθελες νὰ συμμετάσχωμεν, σὲ ἀπαλλάττομεν ἐκ τοῦ ἐπαπειλοῦντός σε κινδύνου.

ΑΜΦΙΔ. Δὲν ἠξεύρω τί νὰ εἴπω· πρέπει νὰ προσενεχθῶμεν κατὰ τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ.

Γ' ΣΥΝΩΜ. Ὁ λαὸς θὰ μείνῃ ἀμφίρροπος ἐφ' ὅσον ἐρίζετε, πίπτοντος ὅμως τοῦ ἑνός, ὁ ἐπιζήσας γίνεται κύριος τῶν πάντων.

ΑΜΦΙΔ. Τὸ γινώσκω, καὶ ἔχω εὔλογον ἀφορμήν, ἵνα προσβάλω αὐτόν. Ἐγὼ τὸν ἀνύψωσα, καὶ ἐξέθηκα τὴν τιμήν μου βασισθεὶς ἐπὶ τῆς εἰλικρινείας ἐκείνου ὅστις, ἀνυψωθεὶς οὕτω, ἐπότισε τὴν νέαν αὐτοῦ βλάστησιν διὰ τῆς δρόσου τῆς κολακείας, παραπλανήσας τοὺς φίλους μου, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπιτρέψας νὰ καμφθῇ καὶ αὐτὸς ὁ χαρακτήρ του, ὁ μέχρι τοῦδε γνωστὸς διὰ τὸ τραχύ, ἀδάμαστον, καὶ ἀνεξάρτητον αὐτοῦ.

Α' ΣΥΝΩΜ. Ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη του ἐκείνη ὅταν ἐπαρουσιάσθη διὰ νὰ ζητήσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάτου τὸ ὁποῖον ἀπώλεσε ἐλλείψει ἐνδόσεως...[1]

ΑΜΦΙΔ. Περὶ αὐτῆς ἤθελον νὰ ὁμιλήσω· ἐξορισθεὶς ἕνεκα τούτου ἦλθεν εἰς τὴν ἑστίαν μου καὶ προσήνεγκε τὸν τράχηλόν του εἰς τὸ ξίφος μου· ἐδεξιώθην αὐτόν, τὸν κατέστησα ὅμοιόν μου, ὑπεχώρησα εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς ἐπιθυμίας, τῷ ἐπέτρεψα μάλιστα νὰ ἐκλέξῃ τοὺς ἀρίστους καὶ τολμηροτάτους ἄνδρας τοῦ στρατοῦ μου πρὸς εὐόδωσιν τῶν σχεδίων του· καὶ ἐγὼ αὐτὸς προσέτι ὑπηρέτησα τοὺς σκοποὺς του, βοηθήσας αὐτὸν νὰ

1 Ὁ Wrigh λέγει, ὅτι δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἡ φράσις τῇ προσθήκῃ τῶν λέξεων «εἶναι τούτου ἀπόδειξις» is a proof of this.

βρέψῃ δόξαν, ἣν ἐπὶ τέλους ἰδιοποιήθη· καὶ ὑπερηφανευόμην ἔτι ἀδικῶν οὕτως ἐμαυτόν, οὕτως ὥστε ἐπὶ τέλους, ἐφαινόμην οὐχὶ ἴσος, ἀλλ' ὑποτελὴς αὐτῷ, μὲ ἀντήμειβε δέ, ὡς οἱονεὶ μισθοφόρον δι' εὐμενοῦς μειδιάματος.

Α' ΣΥΝΩΜ. Τῷ ὄντι, οὕτω προσηνέχθη στρατηγέ· ὁ στρατὸς ἐξεπλάγη ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐπὶ τέλους ὅταν εἶχε κυριεύσει τὴν Ῥώμην, καὶ προσεδοκῶμεν ὄχι ὀλιγώτερα λάφυρα ἀπὸ δόξαν . . . .

ΑΜΦΙΔ. Ἴσα, ἴσα ἕνεκα τούτου θὰ ἐπιτεθῶ λυσσαλέως κατ' αὐτοῦ. Δι' ὀλίγα γυναικεῖα δάκρυα, εὐτελῆ ὡς τὸ ψεῦδος, ἐπώλησε τὸ αἷμα καὶ τοὺς μόχθους τοῦ μεγάλου ἡμῶν ἀγῶνος· ὅθεν θ' ἀποθάνῃ, καὶ θ' ἀνεγερθῶ διὰ τῆς πτώσεώς του. Ἀλλά, ἀκούσατε! (Σαλπίσματα, τυμπανοκρουσίαι καὶ ζητωκραυγαὶ τοῦ λαοῦ).

Α' ΣΥΝΩΜ. Σὺ μὲν εἰσῆλθες εἰς τὴν γενέθλιον πόλιν ὡς ἀγγελιαφόρος, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης δεξιώσεως, αὐτὸς δὲ ἐπιστρέφων ἐπευφημεῖται πανταγωδῶς ὑπὸ πάντων.

Β' ΣΥΝΩΜ. Καὶ οἱ ἀνακτικοὶ βλάκες, ὧν τὰ τέκνα ἐφόνευσε, ξεσχίζουσι τοὺς ἀθλίους αὐτῶν λάρυγγας ἀνευφημοῦντες ὑπὲρ αὐτοῦ.

Γ' ΣΥΝΩΜ. Ὅθεν, ἐγκαίρως, πρὶν ἢ ὁμιλήσῃ ἢ συγκινήσῃ τὸν λαὸν διὰ τῶν λόγων του, ἂς αἰσθανθῇ τὴν αἰχμὴν τοῦ ξίφους σου, τὸ ὁποῖον καὶ ἡμεῖς θὰ βοηθήσωμεν· αὐτοῦ δὲ πεσόντος, καὶ σοῦ κατὰ βούλησιν διηγουμένου τὰ περὶ αὐτοῦ, πᾶσα τυχὸν ἀπολογία του, θάπτεται μετὰ τοῦ σώματός του.

ΑΜΦΙΔ. Σιωπή· ἔρχονται οἱ προεστῶτες. (Εἰσέρχονται οἱ προεστῶτες τῆς πόλεως.

ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΠΡΟΕΣΤ. Καλῶς ἐπανῆλθες εἰς τὴν πατρίδα.

ΑΜΦΙΔ. Δὲν εἶμαι ἄξιος τοιαύτης δεξιώσεως· ἀλλ' ἀνέγνωτε μετὰ προσοχῆς, ὦ ἀξιότιμοι προεστῶτες ὅ,τι ἔγραψα ὑμῖν;

ΠΡΟΕΣΤ. Ναί.

Α' ΠΡΟΕΣΤ. Καὶ ἐλυπήθημεν μαθόντες ταῦτα. Φρονῶ ὅτι τὰ προλαβόντα σφάλματα αὐτοῦ, ἦσαν ἄξια ἐλαφρᾶς ποινῆς, ἀλλὰ νὰ τελειώσῃ ἐκεῖ ὅπου ὤφειλε ν' ἀρχίσῃ, νὰ θυσιάσῃ τὰς ὠφελείας ἡμῶν, νὰ μᾶς ἐπιβαρύνῃ μὲ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου,[1] νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ἐκεῖ ὅπου ἐπέκειτο παράδοσις, τοῦτο εἶνε ἀσύγγνωστον.

ΑΜΦΙΔ. Προσέρχεται· θ' ἀκούσετε αὐτόν. (Σημαιοφόρων προπορευομένων καὶ τυμπάνων κρατούντων. Εἰσέρχεται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους.)

ΚΟΡΙΟΛ. Χαίρετε, ἄρχοντες! Ἐπανέρχομαι στρατιώτης σας, διαμείνας τόσον ἀνεπηρέαστος ὑπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν γενέθλιον χώραν μου, ὅσον καὶ ὅτε ἀπῆλθον ἐντεῦθεν, μένω δὲ πάντοτε εὐπειθὴς εἰς τὰς ὑψηλὰς ἐπιταγάς σας. Μάθετε, ὅτι ἡ ἐκστρατεία μου ὑπῆρξεν εὐτυχής, καὶ ὅτι

1 Answering us with our own charge. Οὐδὲν ἄλλο κέρδος προσπορίζων ἡμῖν ἢ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου.

δι' αἱματοφύρτων ὁδῶν ὡδήγητα τὸν στρατόν σας μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Ρώμης. Τὰ λάφυρα τὰ ὁποῖα κομίζομεν ἐνταῦθα, ὑπερβαίνουσι κατὰ τὸ τρίτον τὰς δαπάνας τοῦ πολέμου. Συνωμολογήσαμεν εἰρήνην οὐχ ἧττον ἔνδοξον τοῖς Ἀντιάταις, ὅσον ἐπονείδιστον τοῖς Ρωμαίοις. Ἐγχειρίζομεν δ' ὑμῖν ἐνταῦθα, τὴν παρ' ἡμῶν συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην, ὑπογεγραμμένην παρὰ τῶν Ὑπάτων καὶ Πατρικίων, καὶ ἐσφραγισμένην τῇ σφραγῖδι τῆς Γερουσίας.

ΑΜΦΙΔ. Μὴ ἀνάγνωτε αὐτήν, εὐγενεῖς προεστῶτες, ἀλλ' εἴπατε τῷ προδότῃ, ὅτι κατεχράσθη εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν τὴν ὑμετέραν ἐξουσίαν.

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Πῶς ! προδότην.

ΑΜΦΙΔ. Ναί, προδότα, Μάρκιε.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὁ Μάρκιος !

ΑΜΦΙΔ. Ναί, ὁ Μάρκιος, ὁ Γάϊος Μάρκιος· ἢ μήπως νομίζεις ὅτι θὰ σὲ τιμήσω διὰ τῆς κλοπῆς ταύτης, διὰ τοῦ ἐν Κοριόλοις ὑπὸ σοῦ κλαπέντος ὀνόματος τοῦ Κοριολανοῦ ;[1] Πρόκριτοι καὶ ἀρχηγοὶ τοῦ κράτους, ἐπιόρκως προέδωκε τὰ ὑμέτερα πράγματα καὶ διά τινας σταγόνας ἁλμυροῦ ὕδατος κατέλιπε τὴν ὑμετέραν Ρώμην, ναὶ τὴν ὑμετέραν πόλιν, εἰς τὴν σύζυγον καὶ μητέρα αὐτοῦ, θραύων οὕτως ὡς νῆμα σαθρᾶς μετάξης καὶ ὅρκον καὶ ὑποχρέωσιν, οὐδέποτε ἐπικαλούμενος πολεμικὸν συμβούλιον, ἀλλ' ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν δακρύων τῆς τροφοῦ αὐτοῦ, ἐθυσίασε μικροψύχως τὴν νίκην ὑμῶν, οὕτως ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ παῖδες ἠρυθρίουν ἐπὶ τούτῳ, οἱ δὲ γενναιόκαρδοι ἄνδρες παρετήρουν ἀλλήλους μετ' ἐκπλήξεως.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἀκούεις, ὦ θεὲ τοῦ πολέμου !

ΑΜΦΙΔ. Μὴ ἀναφέρῃς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ κλαυθμηρὸν παιδίον!

ΚΟΡΙΟΛ. Ἆ !

ΑΜΦΙΔ. Μηδὲ γρῦ ἐπὶ πλέον.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὑπέρμετρε ψεῦστα· ἡ καρδία μου ἐξωγκώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δὲν χωροῦν αὐτὴν πλέον τὰ στέρνα μου. Παιδίον ! Ὦ ἀνδράποδον ! Συγγνώμην, ἄρχοντες, εἶνε ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἠναγκάσθην νὰ ὑβρίσω. Ἡ ὑμετέρα κρίσις, σεβαστοὶ ἄρχοντες, πρέπει νὰ διαψεύσῃ τὸν σκύλον τοῦτον· αὐτὴ δὲ ἡ γνῶσις αὐτοῦ—ὅστις φέρει εἰσέτι ἐπὶ τοῦ σώματος τὸν τύπον τῶν ῥαπισμάτων μου, καὶ θὰ φέρῃ μέχρι τοῦ τάφου τὰ σημεῖα — θὰ συντελέσῃ εἰς τὸ ν' ἀποδείξῃ αὐτὸν ψευδόμενον.

Α' ΑΡΧ. Σιωπήσατε ἀμφότεροι, καὶ ἀκούσατέ μοι.

ΚΟΡΙΟΛ. Κατακερματίσατέ με Οὐολοῦσκοι. Ἄνδρες καὶ παιδία, βάψατε εἰς τὸ αἷμά μου τὰ ξίφη σας. Ἐγὼ παιδίον ! Ἀναιδέστατε σκύλε ! Ἂν ἔγραψες πιστῶς τὰ χρονικά σας, θὰ ὑπάρχῃ ἐν αὐτοῖς ὅτι, ὡς ἀετὸς

1 Διὰ νὰ διεγείρῃ πλειότερον τὴν ὀργὴν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ὁ Ἀμφίδιος θεωρεῖ Ἄντιον ὡς ἄλλα Κορίολα.

ἐπιπεσὼν ἐπὶ περιστερεῶνα, διεσκόρπισα ἐν Κοριόλοις τοὺς Οὐολούσκους σου. Τὸ ἔπραξα μόνος. Παιδίον!

ΑΜΦΙΔ. Πῶς ἀνέχεσθε, ὦ εὐγενεῖς ἄρχοντες ν' ἀκούητε τὸν ἀσεβῆ τοῦτον καυχηματίαν διηγούμενον ἐνώπιόν σας τὰ τῆς τυφλῆς αὐτοῦ τύχης, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ καταισχύνη σας;

ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΣΥΝΩΜΟΤ. Ἂς ἀποθάνῃ λοιπόν, διὰ τοῦτο.

Ο ΛΑΟΣ ΣΥΜΠΑΣ. Κατακόψατέ τον. Ἀμέσως. Ἐφόνευσε τὸν υἱόν μου. Τὴν θυγατέρα μου. Ἐφόνευσε τὸν ἐξάδελφόν μου Μάρκον. Ἐφόνευσε τὸν πατέρα μου.

Β' ΑΡΧ. Σιωπή. Ἒ! μὴ ὕβρεις· σιωπή! Εἶνε ἀνὴρ γενναιόφρων, καὶ τὸ κλέος του περιβάλλει τὴν τροχιὰν τῆς γῆς· τὸ τελευταῖον αὐτοῦ καθ' ἡμῶν πταῖσμα θὰ τύχῃ αὐστηρᾶς ἐξετάσεως. Στῆθι Ἀμφίδιε, μὴ τάραττε τὴν ἡσυχίαν.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἂν μοὶ ἦτο δυνατὸν νὰ συμπλακῶ μετ' αὐτοῦ, μετὰ ἓξ Ἀμφιδίων καὶ περισσοτέρων ἀκόμη, μὲ τὴν γενεάν του ὁλόκληρον, καὶ νὰ σύρω ἐλευθέρως τὸ ξίφος μου!

ΑΜΦΙΔ· Ἀναίσχυντε, πανοῦργε.

ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΣΥΝΩΜ. Φονεύσατε, φονεύσατε, φονεύσατε, φονεύσατε, φονεύσατέ τον.

(Οἱ συνωμόται σύρουσι τὰ ξίφη καὶ φονεύουσι τὸν Κοριολανόν. Ὁ Ἀμφίδιος πατεῖ ἐπὶ τοῦ σώματός του).

ΑΡΧΟΝ. Σταθῆτε, σταθῆτε, σταθῆτε, σταθῆτε!

ΑΜΦΙΔ. Ἀκούσατέ μου εὐγενεῖς ἄρχοντες.

Α' ΑΡΧ. Ὦ Τύλλε...

Β' ΑΡΧ. Ἔπραξες πρᾶξιν δι' ἣν θὰ θρηνήσῃ ἡ ἀνδρεία.

Γ' ΑΡΧ. Μὴ πατεῖς ἐπ' αὐτοῦ· ἡσυχάσατε πάντες· θέσατε τὰ ξίφη εἰς τὰς θήκας των.

ΑΜΦΙΔ. Ὅταν οἱ ἄρχοντες μάθετε,— καθότι δὲν δύνασθε τώρα ἕνεκα τοῦ θορύβου ὃν διήγειρε — εἰς ποί... σοβαροὺς κινδύνους σᾶς ἐξέθετεν ὁ βίος τοῦ ἀνδρὸς τούτου, θὰ χαρῆτε βλέποντες κοπὲν οὕτω τὸ νῆμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Εὐχαριστήθητε νὰ μὲ καλέσητε εἰς τὴν γερουσίαν, καὶ ἂν δὲν ἀποδείξω ὅτι εἶμαι πιστὸς ἡμῶν θεράπων, ἂς ὑποστῶ τὴν αὐστηροτάτην ποινήν.

Β' ΑΡΧ. Ἐγείρατε τὸ σῶμά του, καὶ πενθήσατε ἐπ' αὐτῷ· ἂς θεωρηθῇ εἷς τῶν εὐγενεστέρων νεκρῶν, οὕς ποτε κῆρυξ συνώδευσεν εἰς τὸν τάφον.[1]

---

1 Ὁ ὑπαινιγμὸς οὗτος λέγει ὁ Stavens ἀναφέρεται εἰς συνήθειαν ἄγνωστον τοῖς ἀρχαίοις τηρουμένην δὲ ἐν δημοσίαις κηδείαις Ἄγγλων ἡγεμόνων, καθ' ἃς ὁ κῆρυξ ἐκήρυττε γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ τοὺς τίτλους καὶ τὰς ἰδιότητας τοῦ θανόντος. Ἡ συνήθεια αὕτη ὑφίστατο καὶ ἐν Γαλλίᾳ ὡς δεικνύεται ἐκ τῆς διαβοήτου καταστάσης ἐκείνης κραυγῆς τοῦ τὴν ἐκφορὰν τοῦ Λουδοβίκου 12 συνοδεύοντος κήρυκος. Ἀπέθανεν ὁ πατὴρ τοῦ λαοῦ Λουδοβῖκος ὁ ΙΒ'.

Β' ΦΡΟΥΡ. Χάνει, κανεὶς τὸ νοῦ μου μὲ τὴν ἐπιρροὴ ποῦ ἔχει αὐτὸ τὸ ὄνομα· ξεύρεις τὸ δρόμο νὰ γυρίσῃς πίσω.

Α' ΦΡΟΥΡ. Ἤκουσες πόσον μὲ ἐμάλωταν γιατὶ δὲν ἄφησα νὰ περάσῃ ἡ μεγαλειότης σου;

Β' ΦΡΟΥΡ. Τί ἀφορμὴ λοιπὸν νομίζεις ὅτι ἔχω γιὰ νὰ λιποθυμήσω;

ΜΕΝΗΝ. Δὲν μὲ μέλλει πλέον οὔτε διὰ τὸν κόσμον, οὔτε διὰ τὸν στρατηγόν σας. Ὅσῳ δὲ δι' ἀνθρώπους καθὼς σεῖς, οὔτε συλλογίζομαι ὅτι ὑπάρχετε, τόσον ἀσήμαντοι εἴσθε. Ὅστις ἔχει τὸ θάρρος ν' ἀποθάνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ, δὲν φοβεῖται θάνατον παρ' ἄλλου· ἂς πράξῃ ὁ στρατηγός σας ὅ,τι δυνηθῇ χειρότερον. Ὡς πρὸς σᾶς, μείνατε ἐπὶ πολὺ![1] ὁποῖοι εἴσθε, καὶ ἂς συναυξάνῃ μετὰ τῆς ἡλικίας ἡ ἀθλιότης σας! Λέγω καὶ ἐγὼ εἰς σᾶς, ὅ,τι ἄλλοι εἶπον εἰς ἐμέ, ὀπίσω! (Ἐξέρχεται).

Α' ΦΡΟΥΡ. Γενναῖος ἄνθρωπος.

Β' ΦΡΟΥΡ. Γενναῖος εἶνε ὁ στρατηγός μας· εἶνε βράχος, εἶνε δρῦς, ποῦ δὲ σαλεύει κανένας ἄνεμος. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Γ'

Ἡ Σκηνὴ τοῦ Κοριολανοῦ.

Εἰσέρχεται ὁ Κοριολανὸς μετὰ τοῦ Ἀμφιδίου καὶ τινων ἄλλων.

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Αὔριον θὰ παρατάξωμεν τὸν στρατὸν ἡμῶν ἐνώπιον τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης. Σὺ ὁ συστρατηγός μου ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, ὀφείλεις ν' ἀναφέρῃς εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Οὐολούσκων πόσον ἐντίμως προσηνέχθην ἐν τῷ ἀγῶνι.

ΑΜΦΙΔ. Μόνον τὰ συμφέροντα αὐτῶν ἔλαβες ὑπ' ὄψει· ἐκώφευσας εἰς τὰς γενικὰς ἱκεσίας τῶν Ρωμαίων, οὐδέποτε ἐδέχθης ἰδιαιτέρας ἀκροάσεις, ὄχι, οὔτε τοὺς πεποιθότας ἐπὶ σὲ φίλους σου.

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Ὁ τελευταῖος οὗτος πρεσβύτης, ὃν μετὰ συντετριμμένης καρδίας ἀπέπεμψα εἰς Ρώμην, μὲ ἠγάπα πλειότερον πατρός· ναί, μὲ ἐθεοποίει. Ἡ τελευταία τῶν Ρωμαίων καταφυγή, ἦτο ἡ πρὸς ἐμὲ ἀποστολὴ αὐτοῦ χάριν τῆς πρὸς αὐτὸν παλαιᾶς φιλίας μου, καίπερ σκυθρωπῶς δεχθεὶς αὐτόν, προέτεινα καὶ πάλιν τοὺς πρώτους ὅρους, τοὺς ὁποίους καὶ πρότερον ἠρνήθησαν, καὶ τώρα δὲν δύνανται νὰ δεχθῶσι· διὰ νὰ πεμποιηθῶ αὐτόν, πολλὰ προσδοκῶντα παρ' ἐμοῦ, ἐφάνην ἐνδοτικός πως· εἰς τὸ ἑξῆς θὰ κωφεύσω εἰς πᾶσαν ἄλλην πρεσβείαν τοῦ κράτους ἢ τῶν ἰδιαιτέρων φίλων μου. (Ἀκούονται κραυγαὶ ὄπισθεν τῆς σκηνῆς). Τί σημαίνουσιν αἱ κραυγαὶ αὗται; Θὰ παρασυρθῶ νὰ παραβῶ τὸν ὅρκον μου ἐν τῷ ὀμνύειν

[1] For you be that you are long.

αὐτόν; Ὄχι δὲν θὰ τὸν παραβῶ. (Εἰσέρχονται πενθηφοροῦσαι ἡ ΒΕΡΓΙΛΙΑ καὶ ΒΟΛΟΥΜΝΙΑ, κρατοῦσα ἐκ τῆς χειρὸς τὸν μικρὸν ΜΑΡΚΙΟΝ, ἡ ΒΑΛΕΡΙΑ μετὰ τῶν ἀκολούθων). Ἡ σύζυγός μου προπορεύεται, καὶ μετ' αὐτὴν ἔρχεται ὁ σεβαστὸς ἐκεῖνος τύπος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔλαβε μορφὴν τὸ σαρκίον τοῦτο, διὰ τῆς χειρὸς ἄγουσα τὸν ἔγγονον αὐτῆς. Ἀλλὰ μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ πᾶσα στοργή! Ἂς διασπασθῶσιν οἱ δεσμοὶ καὶ τὰ δικαιώματα τῆς φύσεως! καὶ μόνη ἀρετὴ ἔστω τὸ ἄκαμπτον. Πρὸς τί οἱ ὑποκλινεῖς οὗτοι χαιρετισμοὶ καὶ τὰ περιστέρεια ἐκεῖνα βλέμματα τὰ ὁποῖα καὶ θεοὺς δύνανται νὰ κάμωσιν ἐπιόρκους; Ἀλλ' ὅμως τήκομαι, δὲν ἐπλάσθην ἀπὸ γῆν σκληροτέραν ἐκείνης ἐξ ἧς ἐπλάσθησαν οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ μήτηρ μου κύπτει, ὡς ἐὰν ὁ Ὄλυμπος ὤφειλε νὰ κλίνῃ ἱκευτικῶς ἐνώπιον λοφίσκου· εἶνε δὲ τόσον ἱκετευτικὸν τὸ βλέμμα τοῦ μικροῦ μου τέκνου, ὥστε ἡ Μεγάλη φύσις ἀναφωνεῖ «Μὴ ἀρνηθῇς τι». Ἂς ἀνασκάψωσιν τὴν Ῥώμην οἱ Οὐολοῦσκοι καὶ ἂς ἀροτριώσωσι τὴν Ἰταλίαν. Δὲν θὰ καταστήσω ποτὲ εἰς τοιαύτην[1] εὐήθειαν, ὥστε νὰ παραπλανηθῶ ὑπὸ ἐμφύτου ὁρμῆς, ἀλλὰ θὰ μείνω ὡς ἄνθρωπος δημιουργήτας αὐτὸν ἑαυτόν, καὶ μὴ γνωρίζων γεννήτορα.

ΒΙΡΓΙΑ. Σύζυγέ μου!

ΚΟΡΙΟΛ. Οἱ ὀφθαλμοί μου δὲν βλέπουσι τώρα ὡς ἄλλοτε ἐν Ῥώμῃ.

ΒΙΡΓΙΑ. Ἡ λύπη ἡ ὁποία μᾶς παρουσιάζει ἐνώπιόν σου ἠλλοιωμένας, σὲ κάμνει νὰ νομίζῃς οὕτω.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὡς ἀδέξιος ὑποκριτής, ἐλησμόνησα ὁποῖον πρόσωπον ὑποκρίνομαι, καὶ εἶμαι τόσον τεταραγμένος, ὥστε ν' ἀποτύχω οἰκτρῶς. Σὰρξ τῆς σαρκός μου, (best of my flesh) συγχώρησον τὸ τυραννικὸν φρόνημά μου, ἀλλὰ μὴ εἴπῃς διὰ τοῦτο νὰ συγχωρήσω τοὺς Ῥωμαίους. Ὦ, φίλημα μακρὸν ὅσον ἡ ἐξορία μου, γλυκὺ ὅσον ἡ ἐκδίκησίς μου! Μὰ τὴν ζηλότυπον Ἥραν, εἶνε τὸ φίλημα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔλαβον παρὰ σοῦ φιλτάτη μου, τὰ πιστά μου χείλη ἐφύλαξαν αὐτὸ παρθενικὸν ἔκτοτε. Ὦ θεοί! φλυαρῶ καὶ δὲν χαιρετίζω τὴν εὐγενεστάτην τῶν μητέρων. Κάμφθητι γόνυ μου, καὶ ἐναποτύπωσον εἰς τὸ ἔδαφος τὴν συνείδησιν τοῦ καθήκοντος βαθύτερον παρὰ τοὺς κοινοὺς τῶν υἱῶν.

ΒΟΛΟΥΜ. Ἐγέρθητι εὐλογημένε μου υἱέ! ἐνῷ ἐγὼ γονυπετοῦσα ἐπὶ τῶν σκληρῶν λίθων, θά σοι δείξω, διὰ τῆς πρωτοφανοῦς ταύτης ἐκδηλώσεως σεβασμοῦ, ὅτι ἐσφαλμένως ὡρίσθη μέχρι τοῦδε ἡ μεταξὺ υἱοῦ καὶ γονέων σχέσις.

ΚΟΡΙΟΛ. Τί βλέπω! Σὺ νὰ γονατίσῃς ἐνώπιόν μου, ἐνώπιον υἱοῦ τιμωρηθέντος ὑπὸ σοῦ; Ἄ, τότε ἂς ἀνατιναχθῶσιν εἰς τοὺς ἀστέρας αἱ χάλικες τῆς ἀγόνου παραλίας, ἂς ἀκοντίσωσιν μαινόμενοι ἄνεμοι τὰς ὑπε-

[1] I'll never be such a gosling, to obey instinct. Δὲν θὰ εἶμαι τόσον ἀνόητος ὥστε νὰ ὑπακούσω εἰς φυσικόν τι αἴσθημα.

ρηφάνους κέδρους κατὰ τοῦ φλογεροῦ ἡλίου· ἐρρέτω τὸ ἀδύνατον,[1] καὶ ἔργον εὐχερέστατον ἂς γίνῃ τὸ ἀκατόρθωτον.

ΒΟΛΟΥΜ. Εἶσαι ὁ πολεμιστής μου. Συνετέλεσα καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἀνάπτυξίν σου. Γνωρίζεις τὴν δέσποιναν ταύτην;

ΚΟΡΙΟΛ. Εἶνε ἡ εὐγενὴς ἀδελφὴ τοῦ Ποπλικόλα, τὸ ἀγλάϊσμα τῆς Ρώμης, ἁγνὴ ὡς ὁ ἐκ καθαρωτάτης χιόνος κρύσταλλος, ὁ πηγνύμενος ἐπὶ τῶν γείσων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος· φιλτάτη Βαλερία!

ΒΟΛΟΥΜ. Ἰδοὺ ἐν σμικρῷ τὸ ἀπεικόνισμά σου τὸ ὁποῖον, τοῦ χρόνου προϊόντος, δύναται νὰ σοὶ ὁμοιάσῃ καθ' ὁλοκληρίαν.

ΚΟΡΙΟΛ. Εἴθε ὁ θεὸς τοῦ πολέμου, τῇ συνεπινεύσει τοῦ ὑπερτάτου Διός, νὰ σοὶ ἐμπνέῃ γενναῖα φρονήματα, ἵνα μὴ σοῦ κατισχύσῃ ποτὲ ἡ αἰσχύνη, καὶ νὰ ἵστασαι ἀκλόνητος εἰς τοὺς πολέμους, ὡς ὑπερύψηλος φάρος, ἀνθιστάμενος εἰς τὰς λαίλαπας, καὶ σώζων πάντας τοὺς πρὸς σὲ ἀτενίζοντας.

ΒΟΛΟΥΜ. Γονάτισε παιδί μου.

ΚΟΡΙΟΛ. Νὰ τὸ χαριτωμένον μου παιδί!

ΒΟΛΟΥΜ. Καὶ αὐτὸ ἀκόμη, καὶ ἡ σύζυγός σου, καὶ ἡ δέσποινα αὕτη καὶ ἐγὼ αὐτή, ἐρχόμεθα ὅπως σὲ καθικετεύσωμεν.

ΚΟΡΙΟΛ. Σᾶς παρακαλῶ, σιωπήσατε· ἄλλως, πρὸ τοῦ νὰ εἴπητέ τι, λάβετε ὑπ' ὄψει τοῦτο. «Μὴ ἐκλάβητε ποτὲ ὡς ἄρνησιν, ἂν ἀρνηθῶ τί τὸ ὁποῖον ὡρκίσθην νὰ μὴ παραχωρήσω. Μὴ μὲ παρακινήσητε νὰ διαλύσω τὸν στρατόν, ἢ νὰ συνθηκολογήσω πάλιν μὲ τοὺς χειρώνακτας τῆς Ρώμης. Μὴ εἴπητε ὅτι φαίνομαι πράττων παρὰ φύσιν, μὴ προσπαθήσητε νὰ καταπραΰνητε τὴν ὀργήν μου διὰ τῶν ψυχρῶν ἐπιχειρημάτων σας».

ΒΟΛΟΥΜ. Ὦ, παῦσαι, παῦσαι! Εἶπες ὅτι δὲν θὰ μᾶς παραχωρήσῃς τίποτε, διότι οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν νὰ ζητήσωμεν παρὰ σοῦ, εἰμὴ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀρνεῖσαι ἤδη· καὶ ὅμως ἡμεῖς θὰ προβῶμεν εἰς τὴν αἴτησίν μας, ἵνα ἐν ἐν ᾗ περιπτώσει ἀρνηθῇς, καταπέσῃ ἡ μομφὴ ἐπὶ τῆς σκληρότητός σου. Ὅθεν ἄκουσον.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἄκουσον Αὐφίδιε καὶ σεῖς οἱ Οὐολοῦσκοι, διότι, οὐδὲν εἰς τῶν ἀποβλεπόντων τὴν Ρώμην θέλω ν' ἀκούσω κατ' ἰδίαν. Ποία εἶνε ἡ αἴτησίς σας;

ΒΟΛΟΥΜ. Καὶ σιωπηλαὶ καὶ ἄφωνοι ἂν ἐμένομεν, ἡ περιβολὴ ἡμῶν καὶ ἡ ἐν γένει σωματική μας κατάστασις θὰ ἐδείκνυον ποίαν ζωὴν ἐζήσαμεν ἀφ' ὅτου ἐξωρίσθης. Συλλογίσου πόσον δυστυχέστεραι πάσης ἐν τῷ κόσμῳ γυναικός, παριστάμεθα ἐδῶ, ἀφοῦ ἡ ὄψις σου ἥτις ἔπρεπε νὰ πληρώσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν δακρύων χαρᾶς, καὶ νὰ κάμῃ τὰς καρδίας ἡμῶν νὰ σκιρτήσωσιν ἐξ ἀγαλλιάσεως, μᾶς ἀναγκάζει νὰ κλαίωμεν καὶ νὰ φρικιῶμεν ἐκ

[1] Murdering impossibility. Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν ταύτην τῆς φυσικῆς πορείας τοῦ κόσμου οὐδὲν ἀδύνατον ἢ μὴ φυσικόν. (A. Wright).

φόβου καὶ λύπης, διότι μήτηρ, σύζυγος, τέκνον, βλέπουσιν υἱόν, σύζυγον πατέρα, σπαράσσοντα τὰ σπλάγχνα τῆς πατρίδος του. Εἰς ἡμᾶς δὲ τὰς ἀτυχεῖς εἶνε ὀλεθριωτάτη ἡ ἔχθρα σου· μᾶς ἀπαγορεύεις καὶ τὴν πρὸς τὸν θεὸν δέησιν, τὴν παρηγορίαν ταύτην ἧς πάντες ἐκτὸς ἡμῶν ἀπολαύουσι· διότι, φεῦ, πῶς δυνάμεθα, πῶς δυνάμεθα νὰ δεηθῶμεν καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἡμῶν, ὅπως ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ καθήκοντος, καὶ ὑπὲρ τῆς νίκης σου, ὅπως ἐπίσης ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ καθήκοντος; Ἀλλοίμονον, ἢ πρέπει ν' ἀπολέσωμεν τὴν πατρίδα τὴν φιλτάτην ἡμῶν τροφόν, ἢ σέ, τὴν παραμυθίαν ἡμῶν ἐν τῇ πατρίδι. Καὶ κατὰ τὰς εὐχὰς ἡμῶν ἂν ἀποβῇ ἡ νίκη, ἡ συμφορά μας εἶνε πάντοτε βεβαία· διότι, ἢ πρέπει ὡς ἀλλοεθνὴς ἀρνησίθρησκος νὰ συρθῇς σιδηροδέσμιος, ἀναμέσον τῶν ὁδῶν τῆς πόλεώς μας, ἢ νὰ βαδίσῃς ἐν θριάμβῳ ἐπὶ τῶν ἐριπείων τῆς πατρίδος σου, καὶ νὰ φέρῃς τῆς νίκης τὸν στεφάνον ὡς ἀμειβὴν τοῦ ὑπὸ σοῦ γενναίως χυθέντος αἵματος τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων σου. Ὡς πρὸς ἐμέ, υἱέ, δὲν θὰ περιμείνω τὴν τύχην μέχρι τῆς λήξεως τοῦ πολέμου· ἐὰν δὲν δυνηθῶ νὰ σὲ πείσω νὰ φανῇς γενναιόφρων πρὸς ἀμφότερα τὰ μέρη μᾶλλον, ἢ νὰ ἐπιδιώξῃς τὸν ὄλεθρον τοῦ ἑτέρου, μάθε ὅτι πρὶν ἢ ἐφορμήσῃς κατὰ τῆς πατρίδος σου, θὰ πατήσῃς — ἔσο βέβαιος περὶ τούτου — θὰ πατήσῃς λέγω ἐπὶ τῆς γαστρὸς ἐκείνης ἥτις σὲ ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον.

ΒΙΡΓΙΛ. Καὶ ἐπὶ τῆς ἰδικῆς μου, ἥτις σοὶ ἔδωκε τὸ τέκνον τοῦτο ἵνα συνεχίσῃ τὸ ὄνομά σου εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς.

ΝΕΟΣ ΜΑΡΚ. Ἐπάνω μου δὲν θὰ πατήσῃ· ἐγὼ θὰ φύγω ὅσῳ νὰ μεγαλώσω, καὶ τότε θὰ πολεμήσω καὶ ἐγώ.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὁ μὴ θέλων νὰ συγκινῆται ὡς γυνή, ὀφείλει ν' ἀποφεύγῃ τὴν ὄψιν γυναικὸς ἢ τέκνου. Παρὰ πολὺ ἔμεινα (ἐγείρεται).

ΒΟΛΟΥΜ. Ὄχι. Μὴ μᾶς ἀφήσῃς οὕτω. Ἂν ἡ ἱκεσία ἡμῶν ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ σώσῃς τοὺς Ρωμαίους διὰ τοῦ ὀλέθρου τῶν Οὐολούσκων τοὺς ὁποίους ὑπηρετεῖς, ἠδύνασο τότε νὰ καταδικάσῃς ἡμᾶς ὡς προσπαθούσας ν' κηλιδώσωμεν τὴν τιμήν σου· ὄχι· σὲ ἱκετεύομεν νὰ συνδιαλλάξῃς ἀμφοτέρους, οὕτως ὥστε, οἱ μὲν Οὐολοῦσκοι νὰ δύνωνται νὰ λέγωσι «ἐδείξαμεν ἐπιείκειαν» οἱ δὲ Ρωμαῖοι ν' ἀποκρίνωνται «ἐτύχομεν αὐτῆς» ἑκατέρωθεν δὲ ὑπὲρ σοῦ ζητωκραυγάζοντες ν' ἀναφωνῶσι «εὐλογημένος εἴη ὁ συνομολογήσας τὴν εἰρήνην ταύτην!» Γνωρίζεις, ὦ ἔνδοξέ μου υἱέ, ὅτι εἶνε ἄδηλος ἡ τύχη τοῦ πολέμου, βέβαιον ὅμως εἶνε τοῦτο ὅτι, ἂν σὺ πορθήσῃς τὴν Ρώμην, τὸ ὄφελος τὸ ὁποῖον θὰ δρέψῃς ἐκ τῆς νίκης ταύτης, θὰ εἶνε ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἅμα προφερόμενον, θὰ συνεπάγηται τὰς ἀρὰς τοῦ κόσμου, θ' ἀναγράψῃ δὲ ποτὲ ἡ ἱστορία· ὁ ἀνὴρ ἦτο γενναῖος, ἀλλ' ἡ τελευταία αὐτοῦ πρᾶξις ἀπήλειψε τὴν εὐγένειάν του, ἠρήμωσε τὴν πατρίδα του, τὸ δὲ ὄνομά του ἔσται βδελυκτὸν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Ὡμίλησόν μοι, υἱέ μου. Ἡ φιλοτιμία σου ὑπῆρξε πάντοτε εὐγενής·

ἤθελες νὰ μιμηθῇς τὰς ἰδιότητας τῶν θεῶν, νὰ διασχίζῃς μὲν τὸ στερέωμα διὰ βροντῶν, νὰ πλήττῃς δὲ μὲ τὰ κεραύνια βέλη σου μόνον δρῦς.

Διατί δὲν ὁμιλεῖς; Νομίζεις ὅτι εἶνε ἄξιον γενναίου ἀνδρὸς νὰ μνησικακῇ διηνεκῶς; Ὡμίλησον σὺ κόρη μου· ἀδιαφορεῖ πρὸς τὰ δάκρυά σου· ὡμίλησον παιδί μου, ἴσως ἡ παιδική σου ἀφέλεια συγκινήσῃ αὐτὸν πλειότερον τῶν ἐπιχειρημάτων ἡμῶν. Οὐδεὶς ἀνὴρ ἐν τῷ κόσμῳ ὀφείλει πλειότερα τούτου εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ ὅμως μὲ ἀφίνει νὰ φλυαρῶ ὡς περιφρονουμένην κατάδικον.[1] Οὐδέποτε ἐν τῷ βίῳ σου ἐδείχθης φιλόφρων πρὸς τὴν ἀγαπητήν σου μητέρα, ἐνῷ ἐκείνη, πτωχὴ ὄρνις, οὐδαμῶς περὶ ἄλλων νεοσσῶν μεριμνῶσα, σὲ ὡδήγει κλώσσουσα εἰς τὸν πόλεμον, καὶ σὲ ἐπανῆγεν εἰς τὴν πατρίδα ἀσφαλῆ καὶ δαφνοστεφῆ. Εἰπὲ ὅτι εἶνε ἄδικος ἡ αἴτησίς μου, καὶ ἐκδίωξόν με· ἀλλ' ἐὰν δὲν εἶνε, τότε δὲν εἶσαι γενναιόφρων, θὰ τιμωρηθῇς δὲ ὑπὸ τῶν θεῶν, ὡς ἀρνηθεὶς τὸν εἰς τὴν μητέρα ὀφειλόμενον σεβασμόν. (Ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον). Γονατίσατε γυναῖκες· ἔστω πρὸς ἐντροπήν του ἡ γονυκλισία ἡμῶν. Ἡ προσωνυμία «Κοριολανὸς» ἐμπνέει αὐτῷ πλειοτέραν ὑπερηφάνειαν ἢ οἶκτον ἡ ἱκεσία ἡμῶν. Γονατίσατε, ἂς δοθῇ τέλος· αὕτη εἶνε ἡ ἐσχάτη ἡμῶν ἀπόπειρα, μεθ' ἣν θὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἵνα συναποθάνωμεν μετὰ τῶν ἡμετέρων. Ἀλλά, στρέψον τὰ βλέμματα πρὸς ἡμᾶς. Τὸ παιδίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ εἴπῃ τί ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ γονυπετεῖ καὶ ἀνυψοῖ τὰς χεῖρας, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ μᾶς μιμηθῇ, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς αἰτήσεώς μας μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς νὰ καταβάλῃ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην σου. (Ἐγείρεται). Ὑπάγωμεν, ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἐγεννήθη ἐκ μητρὸς Οὐολούσκης, ἡ σύζυγός του εἶνε εἰς τὰ Κορίολα, καὶ τὸ παιδίον τοῦτο τῷ ὁμοιάζει κατὰ τύχην. Λοιπὸν ἀπόπεμψον ἡμᾶς. Θὰ σιωπήσω ἕως ὅτου ἴδω τὴν πόλιν ἡμῶν εἰς τὰς φλόγας, καὶ τότε κάτι θὰ εἴπω ἀκόμη.[2]

ΚΟΡΙΟΛ. Ὦ μῆτερ, μῆτερ! Τί ἔπραξας; Ἰδέ, οἱ οὐρανοὶ ἀνοίγονται, οἱ θεοὶ προσβλέπουσιν ἐφ' ἡμᾶς ἄνωθεν, καὶ καταγελῶσι τὴν μὴ φυσικὴν

1 Yet here he lets me prate like one in the Stocks. Μὲ ἀφίνει νὰ φλυαρῶ ὡς ἀλίτην, ἧς οὐδεὶς λαμβάνει ὑπ' ὄψει τὰ παράπονα. (Wright).

2 Ὁρᾷς μέν, ὦ παῖ, κἂν αὐταὶ μὴ λέγωμεν, ἐσθῆτι καὶ μορφῇ τῶν ἀθλίων σωμάτων τεκμαιρόμενος, οἵαν οἰκουρίαν ἡμῖν ἡ σὴ φυγὴ περιεποιήσατο. Λόγισαι δὲ νῦν, ὡς ἀτυχέσταται πασῶν ἀφίγμεθα γυναικῶν, αἷς τὸ ἥδιστον θέαμα φοβερώτατον ἡ τύχη πεποίηκεν, ἐμοὶ μὲν υἱόν, ταύτῃ δὲ ἄνδρα τοῖς τῆς πατρίδος τείχεσιν ἰδεῖν ἀντικαθήμενον. Ὃ δ' ἔστι τῆς ἄλλης ἀτυχίας πάσης καὶ κακοπραγίας παραμύθιον, εὔχεσθαι θεοῖς, ἡμῖν ἀπορώτατον γέγονεν. Οὐ γὰρ οἷόν τε καὶ τῇ πατρίδι νίκην ἅμα καὶ σοὶ σωτηρίαν αἰτεῖσθαι παρὰ τῶν θεῶν, ἀλλ' ἅ τις ἂν ἡμῖν καταράσαιτο τῶν ἐχθρῶν, ταῦτα ταῖς ἡμετέραις ἔνεστιν εὐχαῖς. Ἀνάγκη γὰρ ἢ τῆς πατρίδος ἢ σοῦ στέρεσθαι γυναικὶ σῇ καὶ τέκνοις. Ἐγὼ δ' οὐ περιμενῶ ταύτην μοι διαιτῆσαι τὴν τυχὴν ζώσῃ τὸν πόλεμον, ἀλλ' εἰ μή σε πείσαιμι φιλίαν καὶ ὁμόνοιαν, ἀντὶ διαφορᾶς καὶ κακῶν θέμενον ἀμφοτέρων εὐεργέτην γένεσθαι μᾶλλον ἢ λυμεῶνα τῶν ἑτέρων, οὕτω διανοοῦ καὶ παρασκεύαζε σεαυτόν, ὡς τῇ πατρίδι μὴ προσμῖξαι δυνάμενος πρὶν ἢ νεκρὰν ὑπερβῆναι τὴν τεκοῦσαν. (Πλ. Γ. Μαρ. σελ. 452).

ταύτην σκηνήν. Ὦ μῆτερ, μῆτερ! Ὦ! ἥρπασε νίκην εὐτυχῆ μὲν τῇ Ῥώμῃ, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν υἱόν σου, — πίστευσον — ὤ, πίστευσον, ἡ νίκη αὐτὴ θ' ἀποβῇ κινδυνωδεστάτη ἐὰν μὴ καὶ θανάσιμος. Ἀλλ' ἂς συμβῇ ὅ,τι συμβῇ. Ἀμφίδιε, ἀδυνατῶν νὰ ἐξακολουθήσω ἐντίμως τὸν πόλεμον, θὰ συνομολογήσω εἰρήνην ὠφέλιμον. Εἰπέ, φίλτατε Ἀμφίδιε, σὺ ἀντ' ἐμοῦ, θὰ ἤκουες τὴν μητέρα σου ὀλιγώτερον; ἢ μήπως θὰ ἐνέδιδες ὀλιγώτερον;

ΑΜΦΙΔ. Καὶ ἐγὼ συνεκινήθην.

ΚΟΡΙΟΛ. Καὶ μεθ' ὅρκου τολμῶ νὰ βεβαιώσω τοῦτο· δὲν εἶνε δὲ τοῦτο μικρὸν πρᾶγμα τὸ νὰ ῥεύσωσιν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν μου δάκρυα οἴκτου. Ἀλλά, πρότεινόν μοι, ὦ φίλε, ὁποίαν συνθήκην προαιρεῖται· διότι, ὅσον τὸ κατ' ἐμέ, δὲν θὰ πορευθῶ εἰς Ῥώμην, ἀλλὰ θὰ ἐπιστρέψω μεθ' ὑμῶν. Ἐν τῇ περιστάσει δὲ ταύτῃ ἐπικαλοῦμαι τὴν φιλοφροσύνην σας. Ὦ μῆτερ! ὦ σύζυγε!

ΑΜΦΙΔ. (ἰδίᾳ). Χαίρω διότι περιέστης εἰς θέσιν τοιαύτην, ὥστε νὰ μὴ δύνασαι νὰ συμβιβάσῃς τὸν οἶκτον μετὰ τῆς τιμῆς. Ἐντεῦθεν κατορθοῦται ἡ τῆς προτέρας μου τύχης ἀνάκτησις. (Αἱ γυναῖκες νεύουσι τῷ Κοριολανῷ).

ΚΟΡΙΟΛ. Μὴ σπεύδετε· (πρὸς τὴν Βολουμνίαν καὶ Βιργιλίαν). Θὰ σπείσωμεν ὁμοῦ, καὶ ἔπειτα θὰ φέρητε εἰς Ῥώμην μαρτυρίας ἀσφαλεστέρας τῶν προφορικῶν λόγων, ἤτοι συνθήκην ἐπικεκυρωμένην παρ' ἡμῶν. Ἔλθετε. Εἰσέλθετε μεθ' ἡμῶν. Ναὸς[2] πρέπει νὰ κτισθῇ πρὸς τιμήν σας, δέσποιναι. Ἅπαντα ὁμοῦ τῆς Ἰταλίας τὰ ξίφη καὶ οἱ συμμαχικοὶ αὐτῆς στρατοί, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ τύχωσι τοιαύτης εἰρήνης. (Ἐξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Γ'

Ῥώμη. Δημόσιος πλατεῖα.

(Εἰσέρχονται ὁ ΜΕΝΗΝΙΟΣ καὶ ὁ ΣΙΚΙΝΙΟΣ).

ΜΕΝΗΝ. Βλέπεις τὴν προεξοχὴν ἐκείνην τοῦ Καπιτωλίου, τὸν γωνιαῖον ἐκεῖνον λίθον;

ΣΙΚΙΝ. Αἴ, τί μὲ τοῦτο;

1 Ὁ δὲ Μάρκιος ἀναβοήσας «Οἷα εἴργασαί με ὦ μῆτερ» ἐξανίστησιν αὐτὴν καὶ τὴν δεξιὰν πιέσας σφόδρα. «Νενίκηκας» εἶπεν, εὐτυχῆ μὲν τῇ πατρίδι νίκην, ἐμοὶ δ' ὀλέθριον, ἄπειμι γὰρ ὑπὸ σοῦ μόνης ἡττώμενος. Ταῦτα δ' εἰπὼν καὶ βραχέα τῇ μητρὶ καὶ τῇ γυναικὶ διαλεχθεὶς ἰδίᾳ, τὰς μὲν ἀπέπεμψεν εἰς Ῥώμην πάλιν αὐτὰς δεομένας, τῆς δὲ νυκτὸς παρελθούσης ἀπήγαγεν Οὐολούσκους, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, οὐδ' ὁμοίως διακειμένους ἅπαντας.

Πλ. Γ. Μαρ. σελ. 451.

2 Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἠγέρθη ναὸς πρὸς τιμὴν τῶν γυναικῶν. Ὁ Ναὸς τῆς Τύχης ἐκτίσθη τῷ 286 π. Χ. ἐπὶ τοῦ μέρους ἔνθα λέγεται ὅτι ὁ Κοριολανὸς συνήντησε τὴν μητέρα αὐτοῦ.

ΜΕΝΗΝ. Ἂν σοὶ εἶνε δυνατὸν νὰ ἐκτοπίσῃς αὐτὸν διὰ τοῦ μικροῦ σοῦ δακτύλου, τότε δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι αἱ δέσποιναι τῆς Ῥώμης, καὶ ἰδίως ἡ μήτηρ του, θὰ κατισχύσωσιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ σοὶ λέγω ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐλπὶς περὶ τούτου Ἡ κεφαλικὴ ἡμῶν ποινὴ ἀπεφασίσθη ἤδη, καὶ δὲν ὑπολείπεται πλέον, εἰμὴ ἡ ὑπὸ τοῦ δημίου ἐκτέλεσις.

ΣΙΚΙΝ. Εἶνε δυνατὸν τόσῳ βραχὺς χρόνος νὰ μεταβάλῃ τὸ φρόνημα ἑνὸς ἀνθρώπου;

ΜΕΝΗΝ. Ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ κάμπης καὶ χρυσαλλίδος· καὶ ὅμως ἡ χρυσαλλὶς ἦτο κάμπη. Ὁ Μάρκιος οὗτος ἀπὸ ἀνθρώπου μετεβλήθη εἰς δράκοντα· ἔχει πτέρυγας· εἶνέ τι ἀνώτερον ἑρπετοῦ.

ΣΙΚΙΝ. Ἠγάπα περιπαθῶς τὴν μητέρα του.

ΜΕΝΗΝ. Καὶ ἐμὲ ἐπίσης· ἀλλὰ τώρα ἐνθυμεῖται τὴν μητέρα του ὅσον ἵππος ὀκταετὴς τὴν ἰδικήν του. Ἡ στρυφνότης τοῦ προσώπου του δύναται καὶ ὡρίμους σταφυλὰς νὰ μεταβάλῃ εἰς ὄμφακας. Ὅταν περιπατῇ, κινεῖται ὡς πολεμικὴ μηχανή, καὶ τὸ ἔδαφος σείεται ὑπὸ τὰ βήματά του· καὶ θώρακα δύναται νὰ διαπεράσῃ διὰ τοῦ βλέμματός του· ἡ φωνή του ὁμοιάζει πρὸς θρηνώδη ἦχον κώδωνος, ὁ δὲ γογγυσμός του ἠχεῖ ὡς κρότος τηλεβολοστοιχίας. Κάθηται τόσον μεγαλοπρεπῶς, ὅσον ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὅ,τι διατάσσει ἐκτελεῖται πάραυτα. Οὐδὲν ἐλλείπει ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ εἶνε Θεός, εἰμὴ μόνον ἡ αἰωνιότης καὶ ὁ οὐράνιος θρόνος.

ΣΙΚΙΝ. Πρόσθες καὶ τὴν ἐπιείκειαν, ἂν περιγράφῃς αὐτὸν πιστῶς.

ΜΕΝΗΝ. Περιγράφω πιστῶς τὸν χαρακτῆρά του. Πρόσεχε ἵνα ἴδῃς ὁποίας ἐπιεικείας θὰ τύχῃ ἡ μήτηρ του. Ὅσῳ γάλα ἔχει τίγρις ἄρρην, τόσην ἐπιείκειαν ἔχει καὶ αὐτός· πεῖραν τούτου θὰ λάβῃ ἡ ἀτυχὴς ἡμῶν πόλις· ταῦτα δὲ πάντα ὀφείλονται εἰς ὑμᾶς.

ΣΙΚΙΝ. Ἵλεοι ἔστωσαν ἡμῖν οἱ Θεοί!

ΜΕΝΗΝ. Ὄχι, ἐν τοιαύτῃ περιστάσει δὲν θὰ ἐλεήσωσιν ἡμᾶς οἱ Θεοί. Ὅταν ἐξωρίσαμεν τὸν Μάρκιον, δὲν ἀνεμνήσθημεν τῶν Θεῶν, ὅθεν οὔτε οἱ Θεοὶ θὰ ἀναμνησθῶσιν ἡμῶν τώρα ὅτε ὁ Μάρκιος ἔρχεται νὰ μᾶς στραγγαλίσῃ. (Εἰσέρχεται ΑΓΓΕΛΟΣ).

ΑΓΓΕΛ. Ἂν θέλῃς νὰ σωθῇς, φύγε ταχέως εἰς τὴν οἰκίαν σου· ὁ λαὸς συνέλαβε τὸν ἑταῖρόν σου καὶ σύρει αὐτὸν διὰ τῶν ὁδῶν· πάντες ὁρκίζονται ὅτι ἂν αἱ Ῥωμαῖαι δέσποιναι δὲν φέρουσιν εὐχρέστους ἀγγελίας, θὰ φονεύσωσιν αὐτὸν τυραννικώτατα. (Εἰσέρχεται δεύτερος ΑΓΓΕΛΟΣ).

ΣΙΚΙΝ. Τί νέα;

Β' ΑΓΓΕΛ. Εὐχάριστα, εὐχάριστα· αἱ δέσποιναι ὑπερίσχυσαν· οἱ Οὐολοῦσκοι ἀπεσύρθησαν, καὶ ὁ Μάρκιος ἀπῆλθεν. Οὐδέποτε εἶδεν ἡ Ῥώμη μᾶλλον εὐφρόσυνον ἡμέραν, ὄχι, οὐδὲ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἐξώσεως τοῦ Ταρκυνίου.

ΣΙΚΙΝ. Φίλε, εἶσαι βέβαιος ὅτι εἶνε ἀληθῆ ταῦτα; βεβαιότατος;

Β' ΑΓΓΕΛ. Τόσον βέβαιος, όσον γνωρίζω ότι ο ήλιος είνε πυρ. Πού εκρύπτεσθε λοιπόν, ώστε ν' αμφιβάλλητε ακόμη περί τούτου; Ουδέποτε εξωγκωμένον ρεύμα διήλθε γέφυραν μετά τοσαύτης ορμής, μεθ' όσης ο λαός διήλθε τας πύλας ημών. Αϊ, ακούσατε (ακούονται σάλπιγγες, πλαγίαυλοι και κρότοι τυμπάνων μεμιγμένοι μετά των κραυγών του λαού). Σάλπιγγες αυλοί, βάρβιτοι, πλαγίαυλοι, τύμπανα, κύμβαλα, και αι ζητωκραυγαί των Ρωμαίων, κάμνουσι τον ήλιον να σκιρτᾷ. Ακούσατε! (Ακούονται ζητωκραυγαί.

ΜΕΝΗΝ. Ευφρόσυνα αγγέλματα. Θα υπάγω εις συνάντησιν των κυριών. Αυτή η Βολουμνία αξίζει πόλιν ολόκληρον πλήρη υπάτων, γερουσιαστών και πατρικίων, και κόσμον όλον πλήρη δημάρχων οποίοι είσθε σεις. Αι δεήσεις σας εισηκούσθησαν σήμερον. Ουδέ ένα λεπτόν θα έδιδον σήμερον διά δέκα χιλιάδας ιδικάς σας κεφαλάς. Ακούσατε την γενικήν χαράν. (Ακούεται μουσική και ζητωκραυγαί).

ΣΙΚΙΝ. Εν πρώτοις, έσο ευλογημένος υπό των Θεών διά την αγγελίαν σου, είτα δε δέχθητι τας ευχαριστίας μου.

Β' ΑΓΓΕΛ. Πάντες έχομεν δικαίαν αφορμήν να είμεθα λίαν ευγνώμονες.

ΣΙΚΙΝ. Πλησιάζουσιν εις την πόλιν;

Β' ΑΓΓΕΛ. Είνε σχεδόν επί θύραις.

ΣΙΚΙΝ. Υπάγωμεν εις συνάντησίν των, ίνα επιπροσθέτωμεν εις την γενικήν χαράν. (Εξέρχονται).

ΣΚΗΝΗ Ε'

Ρώμη. Οδός παρά τας πύλας της πόλεως.

(Εισέρχονται δύο γερουσιασταί μετά της ΒΟΛΟΥΜΝΙΑΣ, ΒΟΡΓΙΛΙΑΣ κτλ. διέρχονται δε την σκηνήν συνοδευόμεναι υπό των Πατρικίων και του λαού).

Α' ΓΕΡΟΥΣ. Ιδού η προστάτις ημών, ιδού η σώτειρα της Ρώμης! Συγκαλέσατε τον λαόν άπαντα, ευχαριστήσατε τοις θεοίς, και ανάψατε πυρά θριαμβευτικά· υποστρώσατε δι' ανθέων την οδόν, και υπερακοντίσατε διά των επευφημιών σας τας κραυγάς δι' ών εξωρίσατε τον Μάρκιον· ανακαλέσατε αυτόν εν τῃ ευφροσύνῃ δεξιώσει της μητρός του. Αναβοήσατε «καλώς ήλθετε δέσποινα, καλώς ήλθετε. (Εξέρχονται).

ΠΑΝΤ. Καλώς ήλθετε, δέσποιναι, καλώς ήλθετε! (Σάλπιγγες ηχούσι, τύμπανα κροτούσι).

1 Κατά τινα δημώδη δεισιδαιμονίαν ο ήλιος χορεύει την Κυριακήν του Πάσχα· ο Sir Θωμάς Βράουν, εις τας «Δημώδεις αυτού Πλάνας» λέγει: «Ελπίζω ότι δεν θα καταβιβάσωμεν την ανάστασιν του σωτήρος εάν είπωμεν ότι ο ήλιος δεν χορεύει κατά την Κυριακήν του Πάσχα.

ΣΚΗΝΗ ΣΤ'

Ἄντιον. Δημόσιος πλατεῖα.

(Εἰσέρχεται ὁ ΤΥΔΛΟΣ, ΑΜΦΙΔΙΟΣ μετὰ τῆς ἀκολουθίας του).

ΑΜΦΙΔ. Ὕπαγε καὶ εἰπὲ εἰς τοὺς προκρίτους τῆς πόλεως ὅτι εἶμαι ἐδῶ· ἐγχείρισον αὐτοῖς τὸ ἔγγραφον τοῦτο· καὶ ἀφοῦ τὸ ἀναγνώσωσιν, εἰπὲ αὐτοῖς νὰ προσέλθωσιν εἰς τὴν ἀγορὰν ὅπου, ἐνώπιον αὐτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, θ' ἀποδείξω τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἐν αὐτῷ περιεχομένου. Ὁ ὑπ' ἐμοῦ ἐγκαλούμενος εἰσῆλθεν ἤδη εἰς τὰς πύλας τῆς πόλεως, καὶ προτίθεται νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, ἐλπίζων νὰ δικαιολογηθῇ διὰ λόγων· σπεῦσον. (Ἐξέρχονται πάντες οἱ τῆς ἀκολουθίας του. Εἰσέρχονται τρεῖς ἢ τέσσαρες συνωμόται τῆς φατρίας τοῦ Ἀμφιδίου). Καλῶς ἤλθετε!

Α' ΣΥΝΩΜ. Πῶς ἔχει ὁ στρατηγός μας;

ΑΜΦΙΔ. Ἀκριβῶς, ὡς ἄνθρωπος δηλητηριασθεὶς ἐκ τῶν εὐεργεσιῶν του, καὶ θανατωθεὶς ἐκ τῆς εὐσπλαγχνίας του.

Β' ΣΥΝΩΜ. Ἂν γενναιότατε στρατηγὲ ἐμμένῃς εἰς τὸ σχέδιον οὗτινος ἤθελες νὰ συμμετάσχωμεν, σὲ ἀπαλλάττομεν ἐκ τοῦ ἐπαπειλοῦντός σε κινδύνου.

ΑΜΦΙΔ. Δὲν ἠξεύρω τί νὰ εἴπω· πρέπει νὰ προσενεχθῶμεν κατὰ τὰ φρόνημα τοῦ λαοῦ.

Γ' ΣΥΝΩΜ. Ὁ λαὸς θὰ μείνῃ ἀμφίρροπος ἐφ' ὅσον ἐρίζετε, πίπτοντος ὅμως τοῦ ἑνός, ὁ ἐπιζήσας γίνεται κύριος τῶν πάντων.

ΑΜΦΙΔ. Τὸ γινώσκω, καὶ ἔχω εὔλογον ἀφορμήν, ἵνα προσβάλω αὐτόν. Ἐγὼ τὸν ἀνύψωσα, καὶ ἐξέθηκα τὴν τιμήν μου βασισθεὶς ἐπὶ τῆς εἰλικρινείας ἐκείνου ὅστις, ἀνυψωθεὶς οὕτω, ἐπότισε τὴν νέαν αὐτοῦ βλάστησιν διὰ τῆς δρόσου τῆς κολακείας, παραπλανήσας τοὺς φίλους μου, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπιτρέψας νὰ καμφθῇ καὶ αὐτὸς ὁ χαρακτήρ του, ὁ μέχρι τοῦδε γνωστὸς διὰ τὸ τραχύ, ἀδάμαστον, καὶ ἀνεξάρτητον αὐτοῦ.

Α' ΣΥΝΩΜ. Ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη του ἐκείνη ὅταν ἐπαρουσιάσθη διὰ νὰ ζητήσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάτου τὸ ὁποῖον ἀπώλεσε ἐλλείψει ἐνδόσεως...[1]

ΑΜΦΙΔ. Περὶ αὐτῆς ἤθελον νὰ ὁμιλήσω· ἐξορισθεὶς ἕνεκα τούτου ἦλθεν εἰς τὴν ἑστίαν μου καὶ προσήνεγκε τὸν τράχηλόν του εἰς τὸ ξίφος μου· ἐδεξιώθην αὐτόν, τὸν κατέστησα ὅμοιόν μου, ὑπεχώρησα εἰς πάσας αὐτοῦ τὰς ἐπιθυμίας, τῷ ἐπέτρεψα μάλιστα νὰ ἐκλέξῃ τοὺς ἀρίστους καὶ τολμηροτάτους ἄνδρας τοῦ στρατοῦ μου πρὸς εὐόδωσιν τῶν σχεδίων του· καὶ ἐγὼ αὐτὸς προσέτι ὑπηρέτησα τοὺς σκοπούς του, βοηθήσας αὐτὸν νὰ

1 Ὁ Wrigh λέγει, ὅτι δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἡ φράσις τῇ προσθήκῃ τῶν λέξεων «τῖνε τούτου ἀπόδειξις» is a proof of this.

θρέψη δόξαν, ἣν ἐπὶ τέλους ἰδιοποιήθη· καὶ ὑπερηφανευόμην ἔτι ἀδικῶν οὕτως ἐμαυτόν, οὕτως ὥστε ἐπὶ τέλους, ἐφαινόμην οὐχὶ ἴσος, ἀλλ' ὑποτελὴς αὐτῷ, μὲ ἀντήμειβε δέ, ὡς οἱονεὶ μισθοφόρον δι' εὐμενοῦς μειδιάματος.

Α' ΣΥΝΩΜ. Τῷ ὄντι, οὕτω προσηνέχθη στρατηγέ· ὁ στρατὸς ἐξεπλάγη ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐπὶ τέλους ὅταν εἶχε κυριεύσει τὴν Ῥώμην, καὶ προσεδοκῶμεν ὄχι ὀλιγώτερα λάφυρα ἀπὸ δόξαν . . . .

ΑΜΦΙΔ. Ἴσα, ἴσα ἕνεκα τούτου θὰ ἐπιτεθῶ λυσσαλέως κατ' αὐτοῦ. Δι' ὀλίγα γυναικεῖα δάκρυα, εὐτελῆ ὡς τὸ ψεῦδος, ἐπώλησε τὸ αἷμα καὶ τοὺς μόχθους τοῦ μεγάλου ἡμῶν ἀγῶνος· ὅθεν θ' ἀποθάνῃ, καὶ θ' ἀνεγερθῶ διὰ τῆς πτώσεώς του. Ἀλλά, ἀκούσατε! (Σαλπίσματα, τυμπανοκρουσίαι καὶ ζητωκραυγαὶ τοῦ λαοῦ).

Α' ΣΥΝΩΜ. Σὺ μὲν εἰσῆλθες εἰς τὴν γενέθλιον πόλιν ὡς ἀγγελιαφόρος, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης δεξιώσεως, αὐτὸς δὲ ἐπιστρέφων ἐπευφημεῖται πατα-γωδῶς ὑπὸ πάντων.

Β' ΣΥΝΩΜ. Καὶ οἱ ἀνακτικοὶ βλάκες, ὧν τὰ τέκνα ἐφόνευσε, ξεσχίζουσι τοὺς ἀθλίους αὐτῶν λάρυγγας ἀνευφημοῦντες ὑπὲρ αὐτοῦ.

Γ' ΣΥΝΩΜ. Ὅθεν, ἐγκαίρως, πρὶν ἢ ὁμιλήσῃ ἢ συγκινήσῃ τὸν λαὸν διὰ τῶν λόγων του, ἂς αἰσθανθῇ τὴν αἰχμὴν τοῦ ξίφους σου, τὸ ὁποῖον καὶ ἡμεῖς θὰ βοηθήσωμεν· αὐτοῦ δὲ πεσόντος, καὶ σοῦ κατὰ βούλησιν διηγουμένου τὰ περὶ αὐτοῦ, πᾶσα τυχὸν ἀπολογία του, θάπτεται μετὰ τοῦ σώματός του.

ΑΜΦΙΔ. Σιωπή· ἔρχονται οἱ προεστῶτες. (Εἰσέρχονται οἱ προεστῶτες τῆς πόλεως.

ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΠΡΟΕΣΤ. Καλῶς ἐπανῆλθες εἰς τὴν πατρίδα.

ΑΜΦΙΔ. Δὲν εἶμαι ἄξιος τοιαύτης δεξιώσεως· ἀλλ' ἀνέγνωτε μετὰ προσοχῆς, ὦ ἀξιότιμοι προεστῶτες ὅ,τι ἔγραψα ὑμῖν;

ΠΡΟΕΣΤ. Ναί.

Α' ΠΡΟΕΣΤ. Καὶ ἐλυπήθημεν μαθόντες ταῦτα. Φρονῶ ὅτι τὰ προλαβόντα σφάλματα αὐτοῦ, ἦσαν ἄξια ἐλαφρᾶς ποινῆς, ἀλλὰ νὰ τελειώσῃ ἐκεῖ ὅπου ὤφειλε ν' ἀρχίσῃ, νὰ θυσιάσῃ τὰς ὠφελείας ἡμῶν, νὰ μᾶς ἐπιβαρύνῃ μὲ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου,[1] νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ἐκεῖ ὅπου ὑπέκειτο παράδοσις, τοῦτο εἶνε ἀσύγγνωστον.

ΑΜΦΙΔ. Προσέρχεται· θ' ἀκούσετε αὐτόν. (Σημαιοφόρων προπορευομένων καὶ τυμπάνων κρατούντων. Εἰσέρχεται ὁ ΚΟΡΙΟΛΑΝΟΣ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους.)

ΚΟΡΙΟΛ. Χαίρετε, ἄρχοντες! Ἐπανέρχομαι στρατιώτης σας, διαμείνας τόσον ἀνεπηρέαστος ὑπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν γενέθλιον χώραν μου, ὅσον καὶ ὅτε ἀπῆλθον ἐντεῦθεν, μένω δὲ πάντοτε εὐπειθὴς εἰς τὰς ὑψηλὰς ἐπιταγάς σας. Μάθετε, ὅτι ἡ ἐκστρατεία μου ὑπῆρξεν εὐτυχής, καὶ ὅτι

1 Answering us with our own charge. Οὐδὲν ἄλλο κέρδος προσπορίζων ἡμῖν ἢ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου.

δι' αἱματοφύρτων ὁδῶν ὡδήγησα τὸν στρατόν σας μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Ρώμης. Τὰ λάφυρα τὰ ὁποῖα κομίζομεν ἐνταῦθα, ὑπερβαίνουσι κατὰ τὸ τρίτον τὰς δαπάνας τοῦ πολέμου. Συνωμολογήσαμεν εἰρήνην οὐχ ἧττον ἔνδοξον τοῖς Ἀντιάταις, ὅσον ἐπονείδιστον τοῖς Ρωμαίοις. Ἐγχειρίζομεν δ' ὑμῖν ἐνταῦθα, τὴν παρ' ἡμῶν συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην, ὑπογεγραμμένην παρὰ τῶν Ὑπάτων καὶ Πατρικίων, καὶ ἐσφραγισμένην τῇ σφραγῖδι τῆς Γερουσίας.

ΑΜΦΙΔ. Μὴ ἀνάγνωτε αὐτήν, εὐγενεῖς προεστῶτες, ἀλλ' εἴπατε τῷ προδότῃ, ὅτι κατεχράσθη εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν τὴν ὑμετέραν ἐξουσίαν.

ΚΟΡΙΟΛΑΝ. Πῶς! προδότην.

ΑΜΦΙΔ. Ναί, προδότα, Μάρκιε.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὁ Μάρκιος!

ΑΜΦΙΔ. Ναί, ὁ Μάρκιος, ὁ Γάϊος Μάρκιος· ἢ μήπως νομίζεις ὅτι θὰ σὲ τιμήσω διὰ τῆς κλοπῆς ταύτης, διὰ τοῦ ἐν Κοριόλοις ὑπὸ σοῦ κλαπέντος ὀνόματος τοῦ Κοριολανοῦ;[1] Πρόκριτοι καὶ ἀρχηγοὶ τοῦ κράτους, ἐπιόρκως προέδωκε τὰ ὑμέτερα πράγματα καὶ διά τινας σταγόνας ἁλμυροῦ ὕδατος κατέλιπε τὴν ὑμετέραν Ρώμην, ναὶ τὴν ὑμετέραν πόλιν, εἰς τὴν σύζυγον καὶ μητέρα αὐτοῦ, θραύων οὕτως ὡς νῆμα σαθρᾶς μετάξης καὶ ὅρκον καὶ ὑποχρέωσιν, οὐδέποτε ἐπικαλούμενος πολεμικὸν συμβούλιον, ἀλλ' ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν δακρύων τῆς τροφοῦ αὐτοῦ, ἐθυσίασε μικροψύχως τὴν νίκην ὑμῶν, οὕτως ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ παῖδες ἠρυθρίουν ἐπὶ τούτῳ, οἱ δὲ γενναιόκαρδοι ἄνδρες παρετήρουν ἀλλήλους μετ' ἐκπλήξεως.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἀκούεις, ὦ θεὲ τοῦ πολέμου!

ΑΜΦΙΔ. Μὴ ἀναφέρῃς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ κλαυθμηρὸν παιδίον!

ΚΟΡΙΟΛ. Ἆ!

ΑΜΦΙΔ. Μηδὲ γρῦ ἐπὶ πλέον.

ΚΟΡΙΟΛ. Ὑπέρμετρε ψεῦστα· ἡ καρδία μου ἐξωγκώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε δὲν χωροῦν αὐτὴν πλέον τὰ στέρνα μου. Παιδίον! Ὦ ἀνδράποδον! Συγγνώμην, ἄρχοντες, εἶνε ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἠναγκάσθην νὰ ὑβρίσω. Ἡ ὑμετέρα κρίσις, σεβαστοὶ ἄρχοντες, πρέπει νὰ διαψεύσῃ τὸν σκύλον τοῦτον· αὐτὴ δὲ ἡ γνῶσις αὐτοῦ—ὅστις φέρει εἰσέτι ἐπὶ τοῦ σώματος τὸν τύπον τῶν ῥαπισμάτων μου, καὶ θὰ φέρῃ μέχρι τοῦ τάφου τὰ σημεῖα—θὰ συντελέσῃ εἰς τὸ ν' ἀποδείξῃ αὐτὸν ψευδόμενον.

Α' ΑΡΧ. Σιωπήσατε ἀμφότεροι, καὶ ἀκούσατέ μοι.

ΚΟΡΙΟΛ. Κατακερματίσατέ με Οὐολοῦσκοι. Ἄνδρες καὶ παιδία, βάψατε εἰς τὸ αἷμά μου τὰ ξίφη σας. Ἐγὼ παιδίον! Ἀναιδέστατε σκύλε! Ἂν ἔγραψες πιστῶς τὰ χρονικά σας, θὰ ὑπάρχῃ ἐν αὐτοῖς ὅτι, ὡς ἀετὸς

[1] Διὰ νὰ διεγείρῃ πλειότερον τὴν ὀργὴν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ὁ Ἀμφίδιος θεωρ[illegible] Ἄκτιον ὡς ἄλλα Κορίολα.

ἐπιπεσὼν ἐπὶ περιστερεῶνα, διεσκόρπισα ἐν Κοριόλοις τοὺς Οὐολούσκους σου. Τὸ ἔπραξα μόνος. Παιδίον!

ΑΜΦΙΔ. Πῶς ἀνέχεσθε, ὦ εὐγενεῖς ἄρχοντες ν' ἀκούητε τὸν ἀσεβῆ τοῦτον καυχηματίαν διηγούμενον ἐνώπιόν σας τὰ τῆς τυφλῆς αὐτοῦ τύχης, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ καταισχύνη σας;

ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΣΥΝΩΜΟΤ. Ἂς ἀποθάνῃ λοιπόν, διὰ τοῦτο.

Ο ΛΑΟΣ ΣΥΜΠΑΣ. Κατακόψατέ τον. Ἀμέσως. Ἐφόνευσε τὸν υἱόν μου. Τὴν θυγατέρα μου. Ἐφόνευσε τὸν ἐξάδελφόν μου Μάρκον. Ἐφόνευσε τὸν πατέρα μου.

Β΄ ΑΡΧ. Σιωπή. Ἔ! μὴ ὕβρεις· σιωπή! Εἶνε ἀνὴρ γενναιόφρων, καὶ τὸ κλέος του περιβάλλει τὴν τροχιὰν τῆς γῆς· τὸ τελευταῖον αὐτοῦ καθ' ἡμῶν πταῖσμα θὰ τύχῃ αὐστηρᾶς ἐξετάσεως. Στῆθι Ἀμφίδιε, μὴ τάραττε τὴν ἡσυχίαν.

ΚΟΡΙΟΛ. Ἂν μοὶ ἦτο δυνατὸν νὰ συμπλακῶ μετ' αὐτοῦ, μετὰ ἓξ Ἀμφιδίων καὶ περισσοτέρων ἀκόμη, μὲ τὴν γενεάν του ὁλόκληρον, καὶ νὰ σύρω ἐλευθέρως τὸ ξίφος μου!

ΑΜΦΙΔ. Ἀναίσχυντε, πανοῦργε.

ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΣΥΝΩΜ. Φονεύσατε, φονεύσατε, φονεύσατε, φονεύσατε, φονεύσατέ τον.

(Οἱ συνωμόται σύρουσι τὰ ξίφη καὶ φονεύουσι τὸν Κοριολανόν. Ὁ Ἀμφίδιος πατεῖ ἐπὶ τοῦ σώματός του).

ΑΡΧΟΝ. Σταθῆτε, σταθῆτε, σταθῆτε, σταθῆτε!

ΑΜΦΙΔ. Ἀκούσατέ μου εὐγενεῖς ἄρχοντες.

Α΄ ΑΡΧ. Ὦ Τύλλε . . .

Β΄ ΑΡΧ. Ἔπραξες πρᾶξιν δι' ἣν θὰ θρηνήσῃ ἡ ἀνδρεία.

Γ΄ ΑΡΧ. Μὴ πατεῖς ἐπ' αὐτοῦ· ἡσυχάσατε πάντες· θέσατε τὰ ξίφη εἰς τὰς θήκας των.

ΑΜΦΙΔ. Ὅταν οἱ ἄρχοντες μάθετε,— καθότι δὲν δύνασθε τώρα ἕνεκα τοῦ θορύβου ὃν διήγειρε — εἰς ποίους σοβαροὺς κινδύνους σᾶς ἐξέθετεν ὁ βίος τοῦ ἀνδρὸς τούτου, θὰ χαρῆτε βλέποντες κοπὲν οὕτω τὸ νῆμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Εὐαρεστήθητε νὰ μὲ καλέσητε εἰς τὴν γερουσίαν, καὶ ἂν δὲν ἀποδείξω ὅτι εἶμαι πιστὸς ἡμῶν θεράπων, ἂς ὑποστῶ τὴν αὐστηροτάτην ποινήν.

Β΄ ΑΡΧ. Ἐγείρατε τὸ σῶμά του, καὶ πενθήσατε, ἐπ' αὐτῷ· ἂς θεωρηθῇ εἷς τῶν εὐγενεστέρων νεκρῶν, οὕς ποτε κῆρυξ συνώδευσεν εἰς τὸν τάφον.[1]

1 Ὁ ὑπαινιγμὸς οὗτος λέγει ὁ Stevens ἀναφέρεται εἰς συνήθειαν ἄγνωστον τοῖς ἀρχαίοις τηρουμένην δὲ ἐν δημοσίαις κηδείαις Ἄγγλων ἡγεμόνων, καθ' ἃς ὁ κῆρυξ ἐκήρυττε γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ τοὺς τίτλους καὶ τὰς ἰδιότητας τοῦ θανόντος. Ἡ συνήθεια αὕτη ὑφίστατο καὶ ἐν Γαλλίᾳ ὡς δεικνύεται ἐκ τῆς διαβοήτου καταστάσης ἐκείνης κραυγῆς τοῦ τὴν ἐκφορὰν τοῦ Λουδοβίκου 12 συνοδεύοντος κήρυκος. Ἀπέθανεν ὁ πατὴρ τοῦ λαοῦ Λουδοβῖκος ὁ ΙΒ΄.

Β' ΑΡΧ. Ἡ ὀργὴ ἐκείνου δικαιολογεῖ κατὰ πολὺ τὸν Ἀμφίλιον. Λέβωμεν τοῦτο ὑπ' ὄψει.

ΑΜΦΙΔ. Ἐκορέσθη ἡ λύσσα μου, καὶ αἰσθάνομαι λύπην ἐγκάρδιον. Σηκώσατε τὸ σῶμα· βοηθήσατε τρεῖς ἐκ τῶν πρώτων πολεμιστῶν, θὰ εἶμαι ὁ τέταρτος. Ἂς κροτήσῃ πενθίμως τὸ τύμπανον· ἀνατρέψατε τὰ δόρατα ὑμῶν. Καί περ, πολλὰς τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ γυναικῶν κατέστησε χήρας, καὶ πολλοὺς ἐστέρησε τῶν ἑαυτῶν τέκνων, θρηνοῦντας εἰσέτι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὴν ἐπελθοῦσαν συμφοράν, οὐχ ἧττον θὰ καταλίπῃ μνήμην ἔνδοξον. Βοηθήσατε. (Ἐξέρχονται φέροντες τὸ σῶμα τοῦ Κοριολανοῦ. Ἠχεῖ πένθιμον ἐμβατήριον).

Τέλος τοῦ δράματος.

Μία διόρθωσις. Ἐν σ. 520 τῆς διατριβῆς μου Περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὅρων ἔσπευσα γράψας ὅτι ἂν ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀντωνιάδου δημοσιευθείσῃ ἐπιγραφῇ ἀναπληρώσωμεν τὴν ἐφθαρμένην λέξιν *Λα* . . . . *δαις* διὰ τοῦ *Λακκιάδαις*, ὁ δῆμος οὗτος θὰ ἔκειτο παρὰ τὸ Ἀμαρούσιον. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἔκειτο παρὰ τὴν ἱερὰν ὁδόν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Παυσανίας λζ'. 1. «Μετὰ δὲ τοῦ Κηφισοδώρου τὸ μνῆμα τέθαπται μὲν Ἡλιόδωρος. . . . Παρελθοῦσι δὲ ὀλίγον Λυκείου τέμενός ἐστιν ἥρωος καὶ δῆμος ὃν Λακκίδας ὀνομάζουσι» καὶ ὁ μὲν Στέφ. Βυζ. γράφει Λακιάδαι, ἄλλοι δὲ Λακκιάδαι. Ἀλλ' ἡ ἀπόστασις τοῦ δήμου τούτου ἀπὸ τῶν ἑτέρων δύο Φλυέων καὶ Κεκροπιδῶν κατ' οὐδὲν συμβάλλει εἰς τὴν διόρθωσιν τῆς λέξεως, διότι καὶ μεμακρυσμένων δήμων κάτοικοι ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν εἰς διαφόρους δήμους ἀκίνητα κτήματα ὑποκείμενα εἰς τὴν πληρωμὴν δημοτικοῦ ἢ ὀργεωνικοῦ ἐράνου, ἢ τοῦ ἐγκτητικοῦ καλουμένου.

I. Α. Τυπάλδος.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. **Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλβη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

Ἵνα κατορθωθῇ ἡ δημοσίευσις ὁλοκλήρων τῶν ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας τεύχει ἄρθρων, ἐκρίθη καλὸν ὅπως συνεκδοθῶσι τὰ τεύχη τῶν δύο μηνῶν Ἰουνίου καὶ Ἰουλίου, ἐξ οὗ καὶ προῆλθεν ἡ φαινομένη βραδύτης τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ.

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ κ. **Σαράντην Π. Οἰκονόμου** (ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεων πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπῆς (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4),

---

Ὁ Παρνασσὸς ἐκδίδοται τὸ τέλος ἑκάστου μηνός

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	**18**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	**20**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδένα στέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Σώματά τινα τῶν ἓξ ἐκδεδομένων τόμων τοῦ **Παρνασσοῦ** εὑρίσκονται καὶ πωλοῦνται ἐν τῷ τυπογραφείῳ *Παρνασσῷ*, κειμένῳ παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως (οἰκίᾳ Ὀλυμπίου).

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ Ἰονικῆς Τραπέζης. Τοῦ δ' ἐξωτερικοῦ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ζ'. — ΤΕΥΧΟΣ Η' ΚΑΙ Θ'.
Αὔγουστος καὶ Σεπτέμβριος 1883

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
Παρὰ τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον
1883

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΤΩΝ ΤΕΛΩΝ ΤΗΣ ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΕΩΣ

Ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν πολὺς ἐγένετο καὶ γίγνεται λόγος περὶ ἰσοζυγίου τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους καὶ περὶ ἐξευρέσεως νέων πόρων χρησίμων πρὸς τοῦτο, ἐπίκαιρον νομίζομεν τὴν στιγμήν, ὅπως ῥίπτωνται ἐν τῇ δημοσιότητι ἰδέαι τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξυπηρετοῦσαι, ἢ τουλάχιστον δυνάμεναι ἀφορμὴν νὰ παράσχωσι τοῖς ἁρμοδίοις εἰς μελέτην.

Ὡραῖον ἔργον καὶ πάνυ λυσιτελὲς ἔσται, ἐὰν ἐν τῇ ἀναζητήσει τῶν μέσων τούτων ἐνεφορούμεθα οὐ μόνον καθαρῶς ταμιευτικοῦ πνεύματος, ἤτοι τῆς διὰ τῶν νέων πόρων εἰσπράξεως χρημάτων πρὸς πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ Κράτους, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῆς ἰδέας νὰ παράσχωμεν διὰ τῆς ἐπιβολῆς νέου τινὸς φόρου εἰς τὴν κοινωνίαν, ἣν ὁ φόρος μέλλει νὰ ἐπιβαρύνῃ, καὶ ἀγαθήν τινα ὑπηρεσίαν, τείνουσαν νὰ ἐξασφαλίσῃ σπουδαῖα αὐτῆς συμφέροντα καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως καταφανῆ εἰς τὸν φορολογούμενον. Ἐὰν λοιπὸν τὸ βάρος, ὅπερ οὕτως ἐπὶ τοῦ πολίτου θὰ πέσῃ, φροντίσωμεν νὰ μετριάσωμεν διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν παροχῆς ἄλλης τινὸς ὠφελείας εἰς ἀντάλλαγμα, νομίζομεν, ὅτι τοῦ σκοποῦ μας τοῦ φορολογικοῦ κάλλιον ἐπιτυγχάνομεν, καθιστῶντες οὕτω τὴν ἐφαρμογὴν ἧττον ἐπαχθῆ, καὶ ἐν ταὐτῷ ἔργον δικαιοσύνης πράττομεν, καθότι οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι ἀδικία καλεῖται, ὅταν ἀφαιρῆται ἀπὸ τὸν πολίτην τὸ χρῆμα χωρὶς ποσῶς νὰ παρέχηταί τι αὐτῷ ὡς ἀντιστάθμισμα.

Α'

Ἄπειρά εἰσι τὰ ἀντικείμενα, ἐφ' ὧν καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν Εὐρώπην καὶ ἀλλαχοῦ βαρεῖς ἐπεβλήθησαν φόροι, καὶ πολλὰ τὰ φορολογικὰ μέτρα, τὰ ἀπὸ πολλοῦ ἐκεῖσε ἀπροσκόπτως λειτουργοῦντα, ἐντελῶς ὅμως ξένα πρὸς τὸν ἡμέτερον προϋπολογισμὸν τῶν ἐσόδων. Ἐν Γαλλίᾳ ἰδίως, ἔνθα καὶ αὐτὸ τὸ κιχώριον, δυνάμει τοῦ νόμου τῆς 4 Σεπτεμβρίου 1871 φορολογεῖται, ἀπειράριθμοι ἐπεβλήθησαν φόροι μεγάλα ποσὰ ἀποφέροντες εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ἐκεῖ, ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων, καὶ κεφαλικὸς εἰσπράττεται φόρος (impôt de capitation), ὁ ἄμεσος φόρος ὁ λεγόμενος *προσωπικὸς* (contribution personelle). Ὁ φόρος οὗτος, ὃν ὁ μὲν J. B. Say (Traité d'économie politique, τομ. III, σ. 206) ἀπαίσιον καὶ ἀποτρόπαιον ἐκά-

λεσεν», ὁ δὲ Montesquieu (Esprit des lois, βιβλ. XIII, κεφ. XIV) ὅτι γειτνιάζει πολὺ πρὸς τὴν δουλείαν», ἦτο κατ' ἀρχὰς 5 λίτραι κατὰ κεφαλὴν δυνάμει τοῦ νόμου τῆς 7 Thermidor an III, κατόπιν διὰ τοῦ νόμου τῆς 14 Thermidor an V, ὡρίσθη εἰς 30 σολδία μέχρις 120 φράγκων, καὶ τελευταῖον διὰ τοῦ νόμου τῆς 21 Ἀπριλίου 1832 περιωρίσθη, ὡς καὶ σήμερον λειτουργεῖ, εἰς τὴν κατ' ἔτος πληρωμὴν παρ' ἑκάστου Γάλλου, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, καὶ ξένου ἀπολαύοντος τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἑνὸς καὶ ἡμίσεος φράγκου μέχρι τεσσάρων καὶ ἡμίσεος κατ' ἀνώτατον ὅρον, ὁριζομένου τοῦ φορολογικοῦ τούτου ὅρου ἑκάστοτε κατὰ τὰς τοπικὰς περιστάσεις ὑπὸ τῶν νομαρχιακῶν συμβουλίων. Τὴν ὕπαρξιν δὲ τοῦ φόρου τούτου στηρίζουσιν ἐπὶ τῆς θεωρίας, ὅτι ἕκαστον ἄτομον ὀφείλει κατ' ἔτος νὰ ἐργασθῇ διὰ τὸ Κράτος τρεῖς ἡμέρας. Τὸ ἀντίτιμον λοιπὸν τῆς τριημέρου ταύτης ἐργασίας ἀντιπροσωπεύει ὁ φόρος οὗτος. Παραπλήσιός τις φόρος προσωπικὸς ὑπάρχει καὶ ἐν Πρωσσίᾳ, ἀλλ' ἀφορᾷ εἰς ἐκείνους, ὧν τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα δὲν ὑπερβαίνει τὰς 3000 μάρκας, ἐν ᾧ οἱ ἀνωτέραν τούτου πρόσοδον ἔχοντες ὑπόκεινται εἰς τὸν κυρίως φόρον ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος. Ὡσαύτως καὶ ἐν Αὐστρίᾳ ὑπῆρχε προσωπικὸς φόρος, ὅστις κατηργήθη τὸ 1848, ὡς καὶ εἰς τὰς διαφόρους χώρας τῆς Ἰταλίας πρὸ τῆς ἑνώσεως, ἀντικατασταθεὶς μετ' αὐτὴν διὰ τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ κινητοῦ πλούτου. Ἐν γένει δὲ εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ἔθνη ἐλειτούργησεν ὁ φόρος οὗτος· σήμερον ὅμως εἶναι κατηργημένος παρὰ τοῖς πλείστοις, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, ὑφίσταται δὲ παρ' ἄλλοις λίαν πεπολιτισμένοις ὡς ἐν Γαλλίᾳ καὶ ταῖς πλείσταις τῶν ἀποτελουσῶν τὴν Ἀμερικανικὴν συμπολιτείαν χωρῶν. Ἐν Βοστώνῃ καὶ Μασσαχουσέτῃ λειτουργεῖ τὸ λογικώτερον πάντων σύστημα. Ἐκεῖ ἕκαστος ἔχων τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ὑπόκειται εἰς πληρωμὴν προσωπικοῦ φόρου ἐκ δύο δολαρίων, ἤτοι ἄνω τῶν δέκα φράγκων. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ ταύτῃ, καθ' ἣν καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἄλλοτε προσεπάθησαν, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, νὰ τροποποιήσωσι τὸ ἔτι καὶ νῦν ὑφιστάμενον σύστημα, ἐννοοῦμεν κάλλιστα τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεως προσωπικοῦ φόρου, ἤτοι ὅταν οὗτος ἐπιβάλληται ὡς ὅρος πρὸς ἀπόλαυσιν πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Κατὰ τὸν Paul Léroy Beaulieu (Traité de la science des finances, τόμ. I, σ. 119) ὁ πολίτης θεωρεῖται ἐλαφρῶς φορολογούμενος, ὅταν εἴς τι Κράτος οἱ Δημόσιοι, Ἐπαρχιακοὶ καὶ Δημοτικοὶ φόροι δὲν ὑπερβαίνωσι τὸν ὅρον τοῦ 5 τοῖς $^0/_0$ ἐπὶ τοῦ ἐτησίου εἰσοδήματος τῶν ἰδιωτῶν· ὁ φόρος δὲ λογίζεται ἀνεκτός, ὅταν δὲν φθάνῃ εἰς τὸ 12 τοῖς $^0/_0$. Ἀλλ' ὅταν ὑπερβαίνῃ καὶ τοῦτον θεωρεῖται ὑπέρογκος. Καὶ δύναται μὲν Κράτος τι νὰ ὑποφέρῃ καὶ ἀνωτέραν ἀναλογίαν, ἀλλὰ φόβος εἶναι μήπως ἐκεῖ ἡ πρόοδος τοῦ Δημοσίου πλούτου κατασταλῇ, ἡ ἐλευθερία τῆς βιομηχανίας

περιορισθῇ καὶ οἱ πολῖται ὑποστῶσι τὰ δεινὰ ἅπερ ἀναγκαίως συνεπάγεται ἡ ὑπέρογκος τοῦ φόρου ὕψωσις.

Τρία εἰσὶν ἐν Εὐρώπῃ τὰ Κράτη, ἅτινα ἀνταποκρίνονται εἰς τοὺς τρεῖς τούτους βαθμοὺς τοῦ ἐλαφροῦ, τοῦ μετρίου καὶ τοῦ βαρέως φόρου· τὸ Βέλγιον, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία. Καὶ ἐν Βελγίῳ μέν, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας στατιστικάς, εἰς ἕκαστον πολίτην ἀναλογεῖ φόρος 6 τοῖς $^0/_0$ ἐπὶ τοῦ ἐτησίου εἰσοδήματος αὐτοῦ, ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ 8 τοῖς $^0/_0$. Ἀλλ' ἐν Γαλλίᾳ, κατὰ προσφάτους σχεδὸν στατιστικὰς πληροφορίας, ὁ φόρος εἶναι πολὺ ὑπέρτερος, ὡς θέλομεν ἀμέσως ἐξηγήσει. Ἐὰν ἐκ τῶν ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τῶν ἐσόδων τοῦ 1882 ἀφαιρέσωμεν κονδύλιά τινα, ἅτινα δὲν εἶναι φόροι, ἤτοι ἔσοδα δημοσίων κτημάτων, δασῶν, κρατήσεις ἐκ τῆς μισθοδοσίας τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, τηλεγραφικὰ ἔσοδα καὶ ἄλλα τινά, προσθέσωμεν δὲ εἰς αὐτὰ τοὺς δημοτικοὺς φόρους, ἔχομεν καθαρὰ ἔσοδα ἐκ φόρων 3,000,000,000 ὡς ἔγγιστα φράγκων. Πρὸς εὕρεσιν λοιπὸν τῆς ἀναλογίας ἑκάστου Γάλλου ἐπὶ τῶν φόρων τούτων ὑπελόγισαν, ὅτι τὰ ὑπὸ διαφόρους τύπους ἐτήσια εἰσοδήματα τῶν ἰδιωτῶν ἀνέρχονται κατὰ προσέγγισιν εἰς 20,000,000,000 φράγκων. (Τὴν πληροφορίαν περὶ τῶν ἰδιωτικῶν εἰσοδημάτων ἠρύσθημεν ἐξ ἄρθρου, καταχωρισθέντος ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 24 Μαΐου 1879 τῆς ἐγκρίτου Παρισινῆς *Ἐφημερίδος τῶν Συζητήσεων*). Τῶν ἀριθμῶν λοιπῶν τούτων δοθέντων, καὶ ἂν συγχρόνως ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐκεῖ οἱ φόροι εἰσὶ δικαίως διανενεμημένοι, ἔχομεν τὸ κατὰ προσέγγισιν ἀποτέλεσμα, ὅτι ἡ πολιτεία ἀφαιρεῖ κατ' ἔτος παρ' ἑκάστου Γάλλου τὸ $^1/_6$ ἢ τὸ $^1/_7$ ἐκ τοῦ εἰσοδήματος αὐτοῦ, ἤτοι 16:60 ἢ 14:20 τοῖς $^0/_0$. Τοῦθ' ὅπερ ἀντιστοιχεῖ διὰ τοὺς ἐξ ἡμερομισθίων ἢ μισθῶν ἀποζῶντας πρὸς τὸ ἀντίτιμον δύο μηνῶν ἐργασίας αὐτῶν.

Ἐὰν ὁ Paul Léroy-Beaulieu, ὅστις ὑπέρογκον ἀπεκάλεσε τὸν ὑπὲρ τὴν ἀναλογίαν τοῦ 12 τοῖς φόρον ἔγραφε σήμερον, βεβαίως ἤθελεν εὕρει ἄλλο ὄνομα πλέον ἐκφραστικόν, ὅπως ἀποδώσῃ αὐτὸ εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ἀναλογίαν τῶν 16:60 ἢ 14:20 τοῖς $^0/_0$. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἑλλάδα δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν νὰ ὁρίσωμεν τὴν ἀναλογίαν τοῦ φόρου, καθότι δὲν ἔχομεν στατιστικὰς πληροφορίας οὐδ' ἄλλα βοηθήματα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συντελεστικά. Ἐν τούτοις ὅμως ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰ εἴδη τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιβληθέντων δημοσίων καὶ δημοτικῶν φόρων, καὶ συγκρίνοντες αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἀπειραρίθμους καὶ ποικιλομόρφους τῶν ἄλλων Κρατῶν μετ' οὐχὶ μικρᾶς πεποιθήσεως δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀναλογία εἶναι πολὺ κατωτέρα καὶ τοῦ κατὰ τὸν Léroy-Beaulieu ἐλαφροῦ φόρου.

Ἐκ τῶν ἀπείρων λοιπὸν φόρων, τῶν παρ' ἄλλοις πεπολιτισμένοις ἔθνεσι πρὸ πολλοῦ λειτουργούντων, νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ μεταφέρωμέν τινας καὶ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐκείνους, ὧν τινων ἡ ἐφαρμογὴ νὰ μὴ προσκρού-

ση μὲν ἀφ' ἑνὸς εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰς συνηθείας τοῦ τόπου, νὰ παράσχῃ δ' ἀφ' ἑτέρου καὶ ὠφέλειάν τινα ὡς ἀντάλλαγμα εἴς τε τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα καὶ τὰ τῆς κοινωνίας καθόλου, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν.

Φόρος, ἐν ᾧ εὑρίσκομεν τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα καὶ τὸν ὁποῖον ἐκ τῶν πρώτων νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ εἰσαγάγωμεν καὶ παρ' ἡμῖν, εἶναι ὁ λεγόμενος *Τέλη καταχωρίσεως* (Droits d'enregistrement), ὅστις μᾶλλον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐμμέσων φόρων ὑπάγεται. Λέγομεν δὲ *μᾶλλον*, καθότι ὁ φόρος οὗτος τυγχάνει φύσεως μικτῆς. Εἶναι δηλονότι ἔμμεσος, διότι εἶναι ἀπαιτητὸς καθ' ὅσον ὑπάρχουσι πράξεις πρὸς *καταχώρισιν*, καὶ κατὰ γενικὸν κανόνα οἱ φορολογούμενοι δύνανται ν' ἀποφύγωσι τὸν φόρον τοῦτον ἀπέχοντες τῶν φορολογητέων πράξεων, ἐκτὸς μόνον τῶν αἰτίᾳ θανάτου μοιραίως ἐπερχομένων μεταβιβάσεων τῆς περιουσίας. Ἀλλ' ὑπὸ ἄλλην τινα ἔποψιν τὰ *τέλη τῆς καταχωρίσεως*, ὁμοιάζουσι πολὺ πρὸς τὸν ἄμεσον φόρον, καθότι ὀφείλονται ὑπὸ τῶν πολιτῶν *ὀνομαστικῶς*, κατὰ δὲ τὸν Γαλλικὸν νόμον εἶναι ἀπαιτητὰ καὶ διὰ καταναγκαστικῶν μέτρων (ἄρ. 63—66 τοῦ νόμου τῆς 22 Frimaire an VII). Τοιαύτην περίπου γνώμην εἶχε περὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ φόρου τούτου καὶ ὁ Jules Mallein, καθηγητὴς τοῦ διοικητικοῦ δικαίου, ὅστις ἐχώρισεν ἀπὸ τῶν ἐμμέσων φόρων τὰ *τέλη τῆς καταχωρίσεως* καὶ τοῦ *χαρτοσήμου*, ὀνομάσας αὐτὰ *φόρους κατὰ σύμπτωσιν* (Considérations sur l' enseignement du droit administratif, σ. 240).

* *
*

Ἡ ἀδυναμία, εἰς ἣν πολλάκις τὰ Κράτη εὑρέθησαν ἵνα ἐπιβάλωσι φορολογικὴν χεῖρα διὰ τῶν ἀμέσων φόρων ἐφ' ὅλης ἐν γένει τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν, ἔφερεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εὐφυᾶ ἐπινόησιν τῶν ἐμμέσων φόρων, δι' ὧν εἶδον, ὅτι μετ' εὐκολίας ἠδύναντο νὰ φορολογήσωσι τὰς κεκρυμμένας περιουσίας, καθ' ἣν στιγμὴν αὗται ἀπεκαλύπτοντο.

Μεταξὺ ὅμως τῶν οἰκονομολόγων πολλοὶ προτιμῶσι τοὺς ἀμέσους φόρους, οἵτινες βαρύνουσι κατ' εὐθεῖαν τὸ ἄτομον ἢ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ὀλιγώτερα ἔξοδα εἰσπράξεως ἀπαιτοῦντες καὶ οἱ ὁποῖοι ὡς πρὸς ἡμᾶς εὑρίσκονται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν ἐν τῷ 3 ἄρθρῳ τοῦ ἡμετέρου Συντάγματος ἀναγεγραμμένην ἀρχήν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀδιακρίτως συνεισφέρουσιν εἰς τὰ Δημόσια βάρη ἀναλόγως τῆς περιουσίας των. Οὗτοι ἰσχυρίζονται, ὅτι οἱ ἄμεσοι φόροι ἔχουσι πολλὰ πλεονεκτήματα καὶ ὀλίγας ἐλλείψεις καὶ ὅτι εἶναι οἱ μόνοι, οἵτινες μένουσι σταθεροὶ καὶ ἀμετάβλητοι ἐν περιπτώσει κρίσεως ἢ συμφορᾶς ἑνὸς τόπου, ἐν ᾧ οἱ ἔμμεσοι ἐλαττοῦνται σπουδαίως καὶ ἡ ἐπικράτεια εὑρίσκεται ἐστερημένη τῶν πηγῶν της, καθ' ἣν στιγμὴν ἀκριβῶς εἶχε τὴν μεγαλειτέραν αὐτῶν ἀνάγκην. Ἀλλ' εἰς τούτους δύναταί τις ν' ἀπαντήσῃ ὅτι αἱ τῆς κρίσεως καὶ συμφορᾶς πε-

ριπτώσεις εἰσὶ λίαν σπάνιαι, καὶ ὅτι δι' αὐτὰς εὑρέθησαν ὡς σωτήριον φάρμακον τὰ δάνεια. Κατηγοροῦσι πρὸς τούτοις οὗτοι τῶν ἐμμέσων φόρων καὶ ἰδίως τῶν τῆς καταναλώσεως, ὅτι εἰσὶν ἄνισοι καὶ ἄδικοι, διότι βαρύνουσι τὸν φορολογούμενον τόσον περισσότερον, ὅσον ὀλιγώτερον πλούσιος εἶναι, καθόσον ἡ ποσότης τοῦ καταναλισκομένου πράγματος δὲν δύναται νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἀναλογίαν τῆς περιουσίας· πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τούτου φέρουσι τὸ ἑξῆς παράδειγμα, ὅτι ἄνθρωπός τις ἔχων ἐτήσιον εἰσόδημα 30υ,000 δραχμῶν δὲν δύναται νὰ καταναλώσῃ 300 φορὰς πλειότερον σάκχαρον, φέρ' εἰπεῖν, ἀπὸ τὸν ἔχοντα εἰσόδημα μόνον 1,000 δρ. Ἀλλὰ τοῦτο ἁπλῆ θεωρία μόνον μένει ἰσχυρῶς πολεμουμένη ὑπὸ ἄλλου τινὸς ἐπιχειρήματος, καθ' ὃ οἱ φόροι οὗτοί εἰσιν *ἐθελούσιοι* ἢ *προαιρετικοὶ* καὶ ἕκαστος ἀξιόλογα δύναται ν' ἀποφύγῃ αὐτοὺς ἀπέχων τοῦ φορολογουμένου εἴδους ἢ τῶν πράξεων, ἐφ' ὧν οὗτοι ἐπεβλήθησαν.

Ἄλλοι πάλιν γοητευόμενοι ὑπὸ τῆς εὐκολίας, τῆς ἐλαστικότητος καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἰδιοτήτων τῶν ἐμμέσων φόρων, δι' ὧν ἀθρόον τὸ χρῆμα εἰσέρχεται εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, προκρίνουσι τούτους, οὓς λέγουσι δὲν *βλέπομεν*, ἐν ᾧ τοὺς ἀμέσους καὶ *βλέπομεν* ὡς παρουσιαζομένους ἄνευ μεταμφιέσεως καὶ φοβερὰς καταθλίψεις ἐξ αὐτῶν ὑφιστάμεθα.

Ὁ Arthur Young λέγει, ὅτι διὰ μόνης τῆς εὐκολίας, ἣν εἰς τὴν εἴσπραξιν τῶν ἐμμέσων φόρων ἀπαντᾷ τις, αἱ εἰσπράξεις ἐκ τῶν τελῶν τῆς καταχωρίσεως ἐν Γαλλίᾳ ἔφθασαν εἰς ὄντως καταπληκτικὸν ποσόν, ὅπερ σήμερον ἀνέρχεται εἰς 600,000,000 φράγκων περίπου κατ' ἔτος, ὁ δὲ Victor Bonnet ἐν τῇ κατὰ τὸ 1879 δημοσιευθείσῃ πραγματείᾳ αὐτοῦ *περὶ φόρων*, ἐξήνεγκε συμπεραίνων τὴν ἑξῆς περὶ ἐμμέσων φόρων ἰδέαν, ὅτι δι' αὐτῶν καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἐργατικῶν τάξεων κρείττων καθίσταται διὰ τῆς τῶν ἡμερομισθίων ὑψώσεως, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει πάντοτε, ὅτι ἡ ὕψωσις αὕτη ἢ τὰς ἀνωτέρας τάξεις ἀείποτε ἐπιβαρύνουσα εἶναι κατ' ἀναλογίαν ὑπερτέρα τῆς αὐξήσεως τῆς τιμῆς τῶν εἰδῶν τῆς ζωῆς καὶ ἑπομένως ἀπολείπεταί τι ἐπὶ πλέον τῷ ἐργάτῃ, ὅπως βαθμηδὸν τὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ βελτιώσῃ.

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων οἱ ἔμμεσοι φόροι κέκτηνται καὶ ἄλλην τινὰ ἀγαθὴν ἰδιότητα· εἰσὶν εἰς ἄκρον *διαιρετοί*, παρέχοντες εἰς τὸν φορολογούμενον τὴν εὐκολίαν, ὅπως ἀποτίνῃ αὐτοὺς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέρας, ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν μάλιστα, ἐν σμικρῷ καὶ οὐχὶ ἐφάπαξ ἢ διὰ μεγάλων ποσῶν· οἱ φόροι ἰδίως τῆς καταναλώσεως φρονίμως συνδυαζόμενοι, μακρὰν τοῦ νὰ ἔχωσιν ἐπιβλαβῆ ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ πλουτισμοῦ καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, τείνουσι μᾶλλον ὅπως ἐπαυξήσωσι καὶ ἐπιρρώσωσι τὰ δύο ταῦτα θεμέλια τῆς ἐθνικῆς δυνάμεως καὶ εὐτυχίας. Ἡ τελευταία δ' αὕτη θεωρία νομίζομεν, ὅτι παρέχει ἡμῖν τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἐν τῇ πολιτικῇ οἰκονομίᾳ ἐκπληκτικοῦ φαινομένου, τῆς ὁρμητικῆς δηλονότι καὶ τεραστίας

αὐξήσεως τοῦ πλούτου, παρὰ ταῖς χώραις, αἵτινες τοὺς μᾶλλον βαρεῖς ἐπέβαλον φόρους ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῆς γενικῆς καταναλώσεως.

Περὶ τῆς ἐπιρροῆς δὲ ταύτης τῶν ἐμμέσων φόρων καὶ ὁ πολλῆς ἀπολαύων ὑπολήψεως ἄγγλος οἰκονομολόγος Mac Culloch ἐξήνεγκε τὴν ἑξῆς γνώμην «ὅτι οἱ ἔμμεσοι φόροι ἐχρησίμευσαν πολλάκις ὡς ἐλατήριον, δι' »οὗ οἱ βιομήχανοι ἠναγκάσθησαν ἢ τοὐλάχιστον ὡδηγήθησαν εἰς τὸ νὰ »ἐπινοήσωσι μέσα πρὸς πρόοδον τῆς βιομηχανίας αὐτῶν (On taxation)».

* * *

Μεθ' ὅλα ταῦτα ἡμεῖς πολλὴν ἀνευρίσκοντες πρακτικὴν ἀξίαν εἰς τὸ σύστημα τοῦ *προοδευτικοῦ* λεγομένου φόρου (impôt progressif) καὶ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις δίκαιον αὐτὸ θεωροῦντες, δὲν νομίζομεν ἄσκοπον νὰ προσθέσωμεν καί τινα περὶ αὐτοῦ. Τὴν βάσιν τοῦ συστήματος τούτου πάντες γνωρίζομεν· εἶναι ἡ θεωρία τοῦ νὰ καταβάλλωσι πλειότερα τῆς ἀναλογίας πρὸς συντήρησιν τῆς πολιτείας οἱ ἀνωτέρας προσόδους ἔχοντες, ὑπὲρ ὧν ὑποτίθεται, ὅτι, ὡς ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῆς περιουσίας των, τὸ Κράτος πλειοτέρας καταβάλλει μερίμνας. Διὰ τοῦ συστήματος λοιπὸν τούτου ἀφαιρεῖται ἐκ τῆς προσόδου ἑκάστου πολίτου ἓν μέρος δι' ἀναλογίας κατὰ τοσοῦτον μεγαλητέρας ὅσον ὑπερτέρα εἶναι ἡ πρόσοδός του, ἤτοι ὁ διαιρέτης ποικίλλεται μεγεθυνόμενος καθ' ὅσον εἶναι ἀνώτερον τὸ ἀτομικὸν ἐτήσιον εἰσόδημα, ὅπερ χρησιμεύει ὡς διαιρετέος. Ἐν παραδείγματι, ἐὰν ὁ ἔχων εἰσόδημα κατ' ἔτος ἐξ ἐνοικιάσεως κτιρίων δρ. 2000 ὀφείλῃ νὰ πληρώσῃ εἰς τὸ δημόσιον ὡς φόρον οἰκοδομῶν τὸ $^1/_{20}$, ἤτοι 5 τοῖς $^0/_0$ ἐπ' αὐτοῦ, ὁ ἀπολαμβάνων 10,000 ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας πρέπει νὰ πληρώσῃ $^2/_{20}$, ἤτοι 10 τοῖς $^0/_0$ καὶ οὕτω καθεξῆς.

Τὸ εἶδος τοῦ φόρου τούτου καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἦτο γνωστόν. Σόλων ὁ σοφὸς τῶν Ἀθηνῶν νομοθέτης διελὼν τοὺς πολίτας εἰς τέσσαρας κλάσεις τὴν βάσιν τοῦ προοδευτικοῦ φόρου ἠθέλησε νὰ καθιερώσῃ. Καὶ δὴ εἰς μὲν τὴν πρώτην κλάσιν ἔταξε τοὺς πεντακοσιομεδίμνους, οἵτινες ὡς φόρον ἐτέλουν ἓν τάλαντον, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τοὺς τριακοσιομεδίμνους, οἵτινες ἐπλήρωνον τὸ ἥμισυ αὐτοῦ, εἰς τὴν τρίτην τοὺς διακοσιομεδίμνους, οἵτινες κατέβαλλον δέκα μνᾶς, ἤτοι τὸ $^1/_6$ τοῦ ταλάντου, καὶ τέλος εἰς τὴν τετάρτην τοὺς μηδεμίαν περιουσίαν ἔχοντας μισθωτούς, οὓς ἀπήλλαξε παντὸς φόρου. Εκ τούτων ἐξάγεται ἀριδήλως, ὅτι ὁ Σόλων ὅταν τὴν φορολογικὴν ταύτην κλίμακα ἐθέσπισε, τὸ προοδευτικὸν σύστημα εἶχε κατὰ νοῦν, διότι τὰς ἐλάσσονας προσόδους ἐλαφρότερον καὶ μετριώτερον ἐπεβάρυνεν.

Ὁ ἔνδοξος ἱδρυτὴς τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης Adam Smith, οὗ τινος ἡ δόξα ἀγήρως μέχρι σήμερον μένει, διότι πάντες οἱ μετ' αὐτὸν περὶ πο-

λιτικῆς οἰκονομίας πραγματευθέντες συνετέλεσαν ὅπως καταδείξωσιν ἔτι μᾶλλον τὴν λαμπρότητα τῶν ἀδαμάντων τοῦ ἐπιστημονικοῦ αὐτοῦ στεφάνου, πραγματευθεὶς διὰ μακρῶν τὰ περὶ φόρων καὶ ἀναπτύξας τὰ πολύμορφα συστήματα αὐτῶν, συνεπέρανεν, ὅτι «εἶναι πολὺ δίκαιον ὁ πλούσιος νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὰ δημόσια βάρη ὄχι μόνον κατ' ἀναλογίαν τοῦ »εισοδήματος αὐτοῦ, ἀλλὰ καί τι πλειότερον τῆς ἀναλογίας ταύτης». (Recherches sur la richesse des nations, l. V. ch. 2). Ὁ δὲ J. B. Say τῶν αὐτῶν καὶ οὗτος ἐμφορούμενος ἰδεῶν δὲν ἐδίστασε μετ' ἐνθουσιασμοῦ ν' ἀποφανθῇ ὡς ἑξῆς: «Οὐδόλως φοβοῦμαι περαιτέρω προβαίνων (ἢ ὁ Smith) »νὰ παραδεχθῶ ὅτι ὁ προοδευτικὸς φόρος εἶναι ὁ μόνος δίκαιος» (Traité d'économie politique, τόμος 3 σελὶς 168). Διὰ τῶν αὐτῶν δὲ περίπου ἐκφράσεων ἀπεφήνατο ὑπὲρ τοῦ φόρου τούτου καὶ ὁ Montesquieu (Esprit des lois l. XIII, ch. VIII). Ἀλλ' ὁ Paul Léroy-Beaulieu (τ. I, σ. 133 καὶ 135), ἐντελῶς ἀντίθετος εἰς τὸ σύστημα τοῦτο, οὐδόλως ἐκ τούτων θεωρεῖ τὸν Smith ὀπαδὸν τοῦ προοδευτικοῦ φόρου, διότι φρονεῖ ὅτι ἡ ἀνωτέρω φράσις ἐξέφυγε τοῦ ἕρκους τῶν ὀδόντων αὐτοῦ ἀπροσέκτως, καὶ δὲν ἀποδίδει εἰς αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, ἣν πολλοὶ συγγραφεῖς ἀπέδωκαν· ἀλλ' οὔτε καὶ τοῦ J. B. Say τὴν ἑτέραν ῥῆσιν ἀποδέχεται ὡς μὴ σπουδαίως δεδικαιολογημένην, ἐκλαμβάνει δὲ αὐτὴν ὡς θεωρίαν ἁπλῶς αἰσθηματικὴν καὶ μὴ ἐρειδομένην ποσῶς οὔτε ἐπὶ τῆς λογικῆς οὔτε ἐπὶ τῆς πείρας.

Τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ μέγαν ἀριθμὸν δημοσιολόγων ἀπησχόλησε, λαβὸν μάλιστα καὶ ἐφαρμογήν τινά, ἔχει ἀρκετὰ μεγάλην σπουδαιότητα. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ δημοκρατία τῆς Φλωρεντίας ἐφήρμοσεν αὐτὸ μετὰ πάθους, Γερμανικὰ δέ τινα Κράτη ἐποίησαν χρῆσιν αὐτοῦ μετρίαν. Τὸ Πεδεμόντιον διὰ τοῦ συστήματος προοδευτικῆς κλίμακος ἐπέβαλε τὸ ἐπὶ τῶν ἐνοικίων φόρον, οὗτινος ὁ ὅρος ἐκυμαίνετο ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ μεταξὺ τοῦ 4 καὶ 12 τοῖς $^0|_0$, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ νόμου τῆς 28 Ἀπριλίου 1853. Σήμερον δὲ τὸ σύστημα τοῦτο λειτουργεῖ ἐν μέρει ἐν Πρωσσίᾳ καὶ ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις ὡς καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος. Καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ ἐν τῷ συστήματι τοῦ income-tax ἀναφαίνεται τὸ προοδευτικὸν σύστημα, καθότι ἐκεῖ μένει ἐντελῶς ἀφορολόγητον τὸ κατώτερον τῶν 2500 φράγκων εἰσόδημα καὶ ἐπὶ εἰσοδήματος 2500—7500 ἐξαιροῦνται τοῦ φόρου 2500 φράγκων. Νομίζομεν δὲ ὅτι δὲν σφάλλομεν φρονοῦντες ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο διαφαίνεται καὶ παρ' ἡμῖν ἐν τῷ ἄρ. 2 τοῦ ἀπὸ 31 Δεκεμβρίου 1863 ΚΒ' Νόμου περὶ φόρου τῶν οἰκοδομῶν, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἀναγεγραμμένη ἐξαίρεσις ἐκ τῆς φορολογίας τῶν κτιρίων ἐκείνων, ὧν ἡ ἐτησία πρόσοδος εἶναι ἐλλάσσων τῶν δραχμῶν 240. Ἀλλὰ πολὺ καθαρώτερον διαφαίνεται τοῦ προοδευτικοῦ φόρου τὸ σύστημα ἐν τῷ ἄρ 6 τοῦ ἀπὸ 1 Φεβρουαρίου 1878 ΧΗΣΤ' Νόμου, περὶ φόρου τῶν ἐπιτηδευμάτων, καθ' ὃ οἱ ὑπάλληλοι τῶν τραπεζικῶν, ἐμπορικῶν ἢ βιο-

μηχανικῶν καταστημάτων κλ. ὑπόκεινται εἰς φόρον ἐπιτηδεύματος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐτησίου μισθοῦ καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀποδοχῶν. Ὁ φόρος οὗτος συνίσταται εἰς ἓν καὶ ἥμισυ τοῖς °[0 ἐὰν τὸ ἐτήσιον ποσὸν τῶν ἀπολαυῶν των ὑπερβαίνῃ τὰς 4000 δραχμῶν· ἐτήσιαι ἀπολαυαὶ μικρότεραι τοῦ εἰρημένου ποσοῦ, εἰ μὲν εἶναι κατώτεραι τῶν 500 δραχμῶν μένουσιν ἀφορολόγητοι, εἰ δὲ ἀνώτεραι ὑποβάλλονται εἰς φόρον ἑνὸς τοῖς °[0.

Ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἱστορία τοῦ συστήματος τούτου ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἶχε ψηφίσει κατὰ τὴν 18 Μαρτίου 1793 τὸν προοδευτικὸν φόρον ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῆς πολυτελείας καὶ τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας, ἀλλ' ὁ Νόμος ἐκεῖνος ἔμεινε σχεδὸν νεκρὸν γράμμα. Ὡσαύτως καὶ τὸ 1848 τὸ σύστημα τοῦτο ἔσχε θερμοὺς ὑπερασπιστάς, ἀλλ' ἐπίσης ζωηρῶς ἐπολεμήθη καὶ ἐναντίον τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγώνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπεκρούσθη δυστυχῶς ὡς ἄδικον καὶ ἐπικίνδυνον, διότι ἐθεώρησαν ὅτι διὰ τῆς ἐπ' ἄπειρον τοῦ φορολογικοῦ ὅρου αὐξήσεως θὰ ἔφθανον εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν περιουσιῶν, ἐν ᾧ ἀξιόλογα ἠδύναντο νὰ σταματήσωσι μέχρις ἑνὸς ἀνωτάτου ὅρου, καθότι ὁ προοδευτικὸς φόρος μόνον περιωρισμένος δύναται νὰ ἐννοηθῇ. Τὴν βάσιν ταύτην εἶχε καὶ νομοσχέδιόν τι τῆς 3 Ἰουλίου 1848 τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Goudchaux, δι' οὗ τὰς κληρονομίας καὶ δωρεὰς ἠθέλησε διὰ προοδευτικῆς κλίμακος νὰ φορολογήσῃ μέχρις 20 ἐπὶ τοῖς °[0 κατ' ἀνώτατον ὅρον.

* *
*

Ἐὰν ἠδυνάμεθα νὰ βασισθῶμεν ἐπὶ τῆς καλῆς πίστεως τοῦ φορολογουμένου εἷς τρόπος φορολογίας θὰ ἦτο τότε ἀρκετός· νὰ τὸν ἐρωτήσωμεν δηλονότι ὁποῖα εἶναι τὰ ἐτήσια αὐτοῦ ὀφέλη, ὁποῖον τὸ εἰσόδημά του. Δὲν θὰ ἐχρειάζετο ποσῶς ἄλλη βάσις διὰ τὸν ὁρισμὸν τῆς ἀναλογίας του, παρὰ μόνον μία ἐκ μέρους αὐτοῦ δήλωσις. Τότε εἷς καὶ μόνος φόρος θὰ ὑπῆρχε καὶ οὐδέποτε φόρος θὰ ἦτο δικαιότερος, ἡ δὲ εἴσπραξις αὐτοῦ ἧττον δαπανηρά. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐφηρμόζετο ἄλλοτε ἐν Ἀμβούργῳ· δύναται δὲ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπίσης καὶ εἰς μικρᾶς ἐκτάσεως δημοκρατικὰς πολιτείας, ἔνθα οἱ πολῖται γνωρίζονται ἀμοιβαίως.

Ἀλλ' ὁ φόρος, ὑπὸ οἱονδήποτε ὄνομα καὶ ἂν ἐπιβάλωμεν αὐτὸν εἰς τὴν κοινωνίαν, ὑπὸ οἱανδήποτε μορφὴν ἢ ὄψιν παρουσιάσωμεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ φορολογουμένου, καὶ δι' οἱουδήποτε τρόπου καὶ ἂν ἀφαιρέσωμεν τὸ χρῆμα παρ' αὐτοῦ, εἶναι πάντοτε φόρος, θυσία καὶ βάρος δηλονότι τοῦ ἀτόμου, ἀναπόφευκτος παραβίασις τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας. Ὅταν δὲ οὗτος ὑπερβαίνῃ τὴν ἀναγκαίαν πρὸς συντήρησιν καὶ πρόοδον τῆς πολιτείας ποσότητα εἶναι, νομίζομεν, ἐπιτετραμμένον νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν ὡς σύλησιν καὶ ἁρπαγήν. Τοῦτο ἐνόει καὶ ὁ **Montesquieu** εἰπὼν

«ὅταν θὰ ψηφίσωμεν φόρον τινὰ δὲν πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν αὐτὸν ἐπὶ »τῇ βάσει τοῦ τί ὁ λαὸς δύναται νὰ δώσῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τί »ὀφείλει καὶ πρέπει νὰ δώσῃ» (I. XIII, ch. I.). Ἡ δὲ τέχνη τοῦ οἰκονομολόγου κατά τινα Ἱσπανὸν συγγραφέα (Conte, Examen de la Hacienda publica de España) συνίσταται εἰς τὸ πῶς τὸν τρέποντα τοῦτον φόρον νὰ εἰσπράξωμεν ἐν τῷ μεγίστῳ ὅρῳ αὐτοῦ διὰ τοῦ ἐλαχίστου ὅρου τῶν παραπόνων καὶ γογγυσμῶν τοῦ λαοῦ

Τὰ παράπονα ὅμως ταῦτα καὶ τοὺς γογγυσμοὺς οὐδέποτε θὰ δυνηθῶμεν ν' ἀποφύγωμεν ὅσον ἐλαφροὺς καὶ ἂν ἐπιβάλωμεν φόρους, διότι πάντες ἐπιθυμοῦμεν νὰ κυβερνώμεθα καλῶς καὶ προστατευώμεθα πραγματικῶς ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐδεὶς θέλει ὅπως ἡ ὑπηρεσία αὕτη τελῆται δι' ἐξόδων του. Τοιαύτη εἶναι ἡ φυσικὴ κατάστασις παντὸς λαοῦ, δυσχεραίνοντος ν' ἀποδώσῃ εἰς τὰ ἔθνη τὸ ἀντίτιμον ἐκεῖνο, ὅπερ ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ ἴδῃ παρ' αὐτῶν ἐκτελούμενον ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Ἐπιθυμεῖ νὰ κυβερνᾶται καὶ ὑπερασπίζηται, ἀλλ' ἀρνούμενος τὰς εἰσφορὰς καὶ τοὺς φόρους· ἐπιθυμεῖ ἐν ἑνὶ λόγῳ νὰ ἴδῃ τελούμενον τὸ ἀδύνατον.

Καθόσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰ φορολογικὰ συστήματα παρατηροῦμεν ὅτι οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ὑπάρχει, εἰς οἱανδήποτε χώραν καὶ ἂν λειτουργῇ, ὅπερ νὰ μὴ ᾖ δεκτικὸν πολλῶν παρατηρήσεων καὶ τὸ ὁποῖον ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις νὰ μὴ παρέχῃ λαβὴν εἰς ἐπικρίσεις· ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι κανὲν δὲν παρουσιάζει ὀλιγωτέρας δυσαρεσκείας καὶ γογγυσμοὺς τοῦ λαοῦ, οὐδὲν γειτνιάζει πλειότερον εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἰσότητα, οὐδὲν τέλος εἶναι ὀλιγώτερον ἐπαχθὲς εἰς τοὺς πολίτας, ἀναλόγως τοῦ ἀφθόνως καὶ κανονικῶς εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσρέοντος χρήματος, παρὰ τὸ φορολογικὸν σύστημα, ὅπερ ἠσπάσατο ἡ Γαλλία περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Καταχρήσεις συμβᾶσαι ἐν Γαλλίᾳ εἰς παρῳχημένας ἐποχὰς ἐπήνεγκον τὸ ἀποτέλεσμα ὅπως ὡς θεμελιώδης βάσις καθιερωθῇ ἡ ἀποδοχὴ τῶν φόρων ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ τῆς παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων του ψηφίσεως αὐτῶν ἐν μέτρῳ γενικῷ, τουτέστι πάντες οἱ πολῖται νὰ ὑπόκηνται ἀνεξαιρέτως εἰς τὰ βάρη τῆς φορολογίας. Ἡ γενικότης λοιπὸν τοῦ φόρου καθιερώθη ἐν Γαλλίᾳ μόνον ἀπὸ τοῦ 1789. Ἕως τῆς ἐποχῆς ταύτης κλάσεις τινὲς τῆς κοινωνίας ἀπελάμβανον ἀτελείας εἰς ἀναλογίαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπαισθητήν. Ἀλλ' ἡ κατάργησις τοῦ προνομίου τούτου ὑπῆρξεν ἡ συνέπεια τῆς κατὰ τὴν νύκτα τῆς 4 Αὐγούστου 1789 προκηρυχθείσης πολιτικῆς ἰσότητος. Ὡσαύτως καὶ ἐν Πολωνίᾳ οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοὶ ἦσαν ἐξῃρημένοι τοῦ ἐγγείου φόρου, τῶν τελωνιακῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν τῆς καταναλώσεως, ἐν ᾧ ἐν τῇ ἀριστοκρατικῇ Ἀγγλίᾳ σχεδὸν πλήρης ὑπῆρχεν ἔκτοτε γενικότης φορολογίας. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου ἡ πρόοδος τῆς πολυτελείας καὶ ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας ἐδημιούργησαν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πλήρη γενικότητα τῆς

φορολογίας ὡς πρός τε τοὺς πολίτας καὶ τὰ ἀντικείμενα καὶ πλεῖστα μέσα εἰς τοῦτο συντελεστικὰ ἐπενόησαν τὰ διάφορα Κράτη. Ἐάν τις ῥίψῃ βλέμμα ἐταστικὸν ἐπὶ τοῦ συστήματος τῶν φόρων θέλει ἐκπλαγῇ ἐκ τῆς ἄκρας ποικιλίας τῶν ἀντικειμένων, ἅτινα περιλαμβάνει. Τὰ πρόσωπα, τὰ κτήματα, αἱ ἀπολαύσεις, τὰ εἴδη τῆς καταναλώσεως, εἴτε ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἑνὸς Κράτους ταῦτα προέρχονται εἴτε ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, αἱ διάφοροι πράξεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἐν ἑνὶ λόγῳ πᾶσα τῶν πολιτῶν ἡ ὕπαρξις φαίνεται ὅτι περιεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ εὐφυοῦς δικτύου, τοῦ ὑπὸ τῶν οἰκονομολόγων ἐξυφανθέντος.

Β'

Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ φόρων συλλήβδην λεχθέντα δὲν διστάζομεν καὶ ἡμεῖς νὰ δεχθῶμεν, ὅτι διὰ τὴν Ἑλλάδα ἰδίως, ἔνθα ὡς τὰ πολλὰ δὲν ὑπάρχουσι μεγάλοι ἰδιοκτῆται, ὅπου ἡ ἀκίνητος περιουσία εἶναι κατατετμημένη εἰς χεῖρας πολλῶν, ἡ δὲ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία εὑρίσκονται ἔτι καὶ νῦν εἰς νηπιώδη κατάστασιν, προτιμότερον εἶναι τὸ σύστημα τῶν ἐμμέσων φόρων διὰ τὰ ἄπειρα πλεονεκτήματα αὐτῶν, ἅτινα ἀνωτέρω ἀφηγήθημεν. Διὸ πεποιθότες ἐρχόμεθα νὰ συνηγορήσωμεν ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν *τελῶν τῆς καταχωρίσεως*, ἅτινα μᾶλλον μεταξὺ τῶν ἐμμέσων φόρων καταλέγονται, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ.

Τὰ *τέλη τῆς καταχωρίσεως* εἰσήχθησαν τὸ πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἤτοι διὰ τοῦ νόμου τῆς 19 Δεκεμβρίου 1790, εἰς ἀντικατάστασιν ἄλλων δικαιωμάτων, ἅτινα ὑπὸ διαφόρους ὀνομασίας εἰσεπράττοντο ἄχρι τότε (droits de contrôle, d' insinuation, de centième dénier etc.). Κατόπιν δὲ δι' ἑτέρου νόμου τῆς 13 Δεκεμβρίου 1798 ὡρίσθησαν αἱ βάσεις τοῦ φόρου τούτου μετὰ περισκέψεως καὶ ἀκριβείας. Ὁ φόρος οὗτος οὐ μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ παρὰ πολλοῖς ἄλλοις πεπολιτισμένοις ἔθνεσι λειτουργεῖ. Ἐν Ῥωσσίᾳ, Αὐστρίᾳ, Ἰταλίᾳ, Βελγίῳ καὶ Βυτεμβέργῃ πρὸ πολλοῦ τὸ σύστημα τῆς *καταχωρίσεως* εἶναι εἰσηγμένον· παρ' ἄλλαις δὲ ἐπικρατείαις ὑπάρχουσιν ἀνάλογοι πρὸς τὴν *καταχώρισιν* φόροι, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλας ὀνομασίας. Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ τὰ *τέλη καταχωρίσεως* συνεχωνεύθησαν εἰς τὰ τοῦ *χαρτοσήμου*.

Τὴν εἰσαγωγὴν λοιπὸν τοῦ φόρου τούτου θεωροῦντες ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐπωφελῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα προβαίνομεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν κυριωδεστέρων αὐτοῦ βάσεων ἵνα τοῦτο καταδείξωμεν.

* *
*

Ὁ σκοπὸς τῆς συστάσεως τοῦ προκειμένου φόρου βασίζεται εἰς δύο λό-

γους ἐξίσου σπουδαίους. Ὁ πρῶτος εἶναι «Δημοσία ὑπηρεσία ἐν τῷ συμφέροντι τῶν συμβαλλομένων, τῶν τρίτων, τῶν διαδίχων καὶ τῆς κοινωνίας ἐν γένει». Ὁ δ' ἕτερος «Ἡ ἕνεκα ταύτης τῆς ὠφελίμου τῇ κοινωνίᾳ ὑπηρεσίας ἵδρυσις προσόδου ἐν τῷ συμφέροντι τῆς ἐπικρατείας».

Ὁ τύπος τῆς *καταχωρίσεως* συνίσταται εἰς τὸ νὰ μεταγράψωμεν ἐπὶ δημοσίου τινὸς βιβλίου εἴτε κατὰ λέξιν εἴτε ἐν ἀναλυτικοῖς ἀποσπάσμασι, τὰς συμβολαιογραφικὰς καὶ ἄλλας ἐπισήμους διοικητικὰς πράξεις, τὰ ἐπιδοτήρια, τὰς ἀποφάσεις, τὰ ὑπὸ ἰδιωτικὴν ὑπογραφὴν ἔγγραφα καὶ τὰς δηλώσεις ἢ ὁμολογίας, αἵτινες ἐπιβάλλονται ἐν διαφόροις περιστάσεσιν ἐπὶ κληρονομιῶν κλπ.

Ὡς ὑπηρεσία κοινῆς ὠφελείας θεωρουμένη ἡ *καταχώρισις* ἔχει σκοπὸν ποικίλον ἀναλόγως τοῦ καταχωριστέου ἐγγράφου. Καὶ διὰ μὲν τὰς συμβολαιογραφικὰς καὶ τὰς ἄλλας ἐπισήμους πράξεις ὁ σκοπὸς τοῦ τύπου τούτου εἶναι νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὕπαρξιν καὶ νὰ βεβαιώσῃ τὴν χρονολογίαν αὐτῶν. Ἄνευ τούτου αἱ πράξεις αὗται ἀποβάλλουσι τὸν αὐθεντικόν των χαρακτῆρα πράξεις ἰδιωτικαὶ ἀπομένουσαι καὶ μόνον ἀρχὴν ἐγγράφου ἀποδείξεως ἀποτελοῦσαι. Διὰ δὲ τὰ ἐπιδοτήρια, ἤτοι πράξεις κλητήρων καὶ ἄλλων ὑπαλλήλων, ἐχόντων τὸ δικαίωμα τοῦ συντάσσειν ἐπιδοτήρια καὶ πρακτικὰ εἰς ὡρισμένας περιστάσεις, ὁ Γαλλικὸς νόμος καθιεροῖ ἀκυρότητα εἰς περίστασιν μὴ καταχωρίσεως, ἵνα ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἁρμοδίων ὑπαλλήλων εἰς τὴν ἔγκυρον καὶ κανονικὴν τῶν ἐγγράφων τούτων σύνταξιν πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν συμφερόντων τῶν τρίτων. Ὡς πρὸς τὰς ἀποφάσεις ἡ *καταχώρισις* σκοπὸν προτίθεται ὄχι νὰ θέσῃ ἐπ' αὐτῶν τὴν αὐθεντίαν, ἥτις ἄλλως τε ἔγκειται εἰς τὸν δημόσιον χαρακτῆρα τοῦ ἀπαγγέλλοντος αὐτὰς δικαστοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὕπαρξίν των ἐν περιπτώσει ἀπωλείας τοῦ πρωτοτύπου, ὅτε ἡ *καταχώρισις* θέλει χρησιμεύσει ὡς ἀρχὴ ἐγγράφου ἀποδείξεως. Διὰ τὰς ὑπὸ ἰδιωτικὴν ὑπογραφὴν πράξεις ὁ τύπος οὗτος χρησιμεύει νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰ βεβαίαν χρονολογίαν καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐν ταὐτῷ τὴν εἴσπραξιν τοῦ φόρου. Ἐπὶ τέλους ὡς πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν νόμων ἐπιβαλλομένας εἰς τινας περιπτώσεις δηλώσεις, ἡ *καταχώρισις* σκοπὸν ἔχει ἢ νὰ τεκμηριώσῃ τὴν μεταξὺ ζώντων κίνησιν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐπιβάλῃ τὸν φόρον, ὡς ἐπὶ ὁμολογιῶν μεταβιβάσεως ἀκινήτου ἰδιοκτησίας ἢ ἐπικαρπίας ἀκινήτων κτημάτων, ὅταν δὲν προσάγηται πρᾶξις, ἢ νὰ βεβαιώσῃ καὶ φορολογήσῃ τὴν μετάβασιν κτημάτων ἐκ μιᾶς γενεᾶς εἰς ἄλλην, ὡς ἐπὶ δηλώσεων νομίμων κληρονόμων ἐκ διαθήκης ἢ διὰ συμβιβασμοῦ.

Ὡς σύστασις φόρου ἐν τῷ συμφέροντι τῆς ἐπικρατείας ἐξεταζομένη ἡ *καταχώρισις* εἶναι τὸ ἀντίτιμον τῆς εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν χορηγουμένης κοινωνικῆς προστασίας κατὰ τὴν μεταβίβασιν καὶ τὴν κίνησιν, ἅς τινας

ἐπιβάλλει αὐτῇ ὁ φυσικὸς τῶν πραγμάτων ῥοῦς καὶ ἡ πρόοδος τῶν συναλλαγῶν.

Ἡ καταχώρισις τῶν διαφόρων πράξεων τῶν ποικίλων ἐν τῇ κοινωνίᾳ συναλλαγῶν, μεγάλην ἀσφάλειαν παρέχουσα εἰς τοὺς συναλλασσομένους, εἶναι τύπος κατ' ἐξοχὴν ἐπωφελὴς εἰς τὸ κοινόν. Διὰ τοῦ φόρου τούτου δὲν ἀπειλοῦνται τάξεις τινὲς ἐν τῇ κοινωνίᾳ νὰ ἐπιβαρυνθῶσι πλεῖον ἄλλων, καθότι τὰ *τέλη τῆς καταχωρίσεως* πίπτουσιν ἐφ' ὅλων τῶν τάξεων ἀπὸ τοῦ χειρώνακτος μέχρι τοῦ τραπεζίτου, ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τῶν συναλλαγῶν ἑνὸς ἑκάστου. Οὔτε θὰ διατρέξωμεν τὸν κίνδυνον, ὡς φρονοῦσί τινες, ὅτι ἐπι πωλήσεων ἢ δανείων ὁ φόρος οὗτος θὰ πέσῃ εἰς βάρος τοῦ ἐν ἀνάγκῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὑρισκομένου πωλητοῦ ἢ ὀφειλέτου καὶ οὐχὶ τοῦ ἀγοραστοῦ ἢ δανειστοῦ. Ὁ κίνδυνος οὗτος δὲν εἶναι βάσιμος εἶναι μᾶλλον ἰδανικός.

* *
*

Ἐν Γαλλίᾳ μέχρι τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τὸ πλεῖστον μέρος τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων ἐξεμίσθουν εἰς εταιρίας ἢ εἰς ἐνοικιαστάς, οἵτινες δυνάμει ποσοῦ τινος, ὅπερ λόγῳ μισθώματος κατέβαλλον εἰς τὸ κράτος, ὑπεισήρχοντο εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ δημοσίου καὶ ἐλάμβανον οὕτω τὴν ἄδειαν τοῦ εἰσπράττειν τοὺς φόρους δι' ἴδιον αὐτῶν λογαριασμόν. Τοῦτο ἐγίνετο καὶ διὰ τοὺς φόρους, οἵτινες τὸ 1790 ἀντικατεστάθησαν διὰ τῶν *τελῶν τῆς καταχωρίσεως*. Τὸ σύστημα τῆς ἐνοικιάσεως ὑπῆρχε καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ μέχρι τοῦ 1747, κατὰ δὲ τὸ 1848 βλέπομεν τὸ σύστημα τοῦτο καὶ πάλιν ἀναφαινόμενον ἐπὶ τῶν φόρων τῆς καταναλώσεως, ἀλλὰ τμηματικῶς εἴς τινα μόνον μέρη τοῦ Ἱσπανικοῦ Κράτους.

Ἐν Γαλλίᾳ ὡς καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα κράτη, ἐφρόνουν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅτι ἡ ἐνοικίασις τῶν φόρων καὶ μάλιστα τῶν νεωστὶ εἰσαγομένων εἶναι ἐπωφελὴς διὰ τὸ κράτος, διότι καὶ κατὰ τὸν Montesquieu (liv. XIII. ch. XIX), τὸ συμφέρον ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς ἐνοικιαστὰς τὴν ἐξεύρεσιν μέσων πρὸς πρόληψιν τῆς ἀπάτης καὶ ὁλοσχερῆ τῶν φόρων εἴσπραξιν, ἅτινα τὸ δημόσιον δὲν ἠδύνατο ποσῶς νὰ ἐπινοήσῃ, τῶν ὁποίων ὅμως κατόπιν ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ. Γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ τὸν τρόπον τῆς εἰσπράξεως τοῦ δασμοῦ ἐπὶ τῶν τροφίμων (accise) ὡς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν εἰσοδημάτων ἐδανείσθησαν πάλαι ποτὲ παρὰ τῶν ἐνοικιαστῶν. Ἀλλ' ἡ συνταχτικὴ συνέλευσις τῆς Γαλλίας ἀποδεχθεῖσα τὴν ἀρχὴν τῆς διὰ λογαριασμὸν τοῦ κράτους εἰσπράξεως τῶν φόρων συνέστησεν ἰδίαν διὰ τὸν φόρον τοῦτον ὑπηρεσίαν ὀνομάσασα αὐτὴν *Διοίκησιν τῆς καταχωρίσεως*. Ἡ μόνη δὲ ὑποστροφὴ πρὸς τὸ σύστημα τῆς ἐνοικιάσεως, τὸ πρὸ τοῦ 1789 λειτουργῆσαν καὶ ὑπὸ τῆς πείρας καταδικασθέν, ἐγένετο ἐν Γαλλίᾳ ὡς πρὸς τὰ χημικὰ πυρεῖα, καθότι τὸ διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1872 εἰσαχθὲν

μονοπώλιον αὐτῶν ἐξεχωρήθη εἰς ἑταιρίαν. Εἰς τὸ μέτρον τοῦτο ἠναγκάσθη ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις νὰ καταφύγῃ ἕνεκα πολλῶν δυσκολιῶν, ἃς κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου ἀπήντησε, καὶ αἵτινες, ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν ἐξωμαλύνθησαν, θὰ ἐπιφέρωσιν ἴσως τὴν κατάργησιν αὐτοῦ τοῦ νόμου.

* *
*

Τὰ τέλη τῆς καταχωρίσεως ἔχουσι ποιάν τινα ὁμοιότητα πρὸς τὰ τοῦ χαρτοσήμου, ἅτινα καὶ ταῦτα ἐπὶ ὁμοίων σχεδὸν στηρίζονται διατιμήσεων, ἡ δὲ φορολογία διὰ τῶν δύο τούτων μέσων συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἐπινοήσεων. Καὶ τὰ μὲν τέλη τοῦ χαρτοσήμου ἐγενικεύθησαν ἐντελῶς ἐν Εὐρώπῃ, τὰ δὲ τῆς καταχωρίσεως κατέστησαν εἰς ἄκρον κοινά, διότι πᾶσαι αἱ Κυβερνήσεις ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ δικαιώσωσι τὸν Adam Smith εἰπόντα, ὅτι «τὰ ἔθνη οὐδὲν μανθάνουσιν ἢ ἀπομιμοῦνται »ταχύτερον παρὰ τὴν τέχνην τοῦ ἀντλεῖν τὸ χρῆμα ἐκ τοῦ βαλαντίου τοῦ λαοῦ». (Τόμ. II σ. 549). Διὰ τοῦτο δὲ σήμερον βλέπομεν ὅτι εἰς ὅλα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη τὰ τέλη τῆς καταχωρίσεως διὰ τῶν τοῦ χαρτοσήμου, μολαταῦτα ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν ἡ ἑξῆς οὐσιώδης διαφορά. Τὸ *χαρτόσημον* ἔχει χαρακτῆρα πολὺ πλέον ταμιευτικόν, διότι δι' αὐτοῦ ἀφαιρεῖται τὸ χρῆμα ὑπὸ τῆς πολιτείας χωρὶς νὰ παρέχηται ὡς ἀντάλλαγμα εἰς τὸν πληρωτὴν ἄμεσος καὶ ψηλαφητὴ ὑπηρεσία, ἐν ᾧ διὰ τῆς *καταχωρίσεως* τὸ κράτος χορηγεῖ ὑπηρεσίαν προφανῆ καὶ σπουδαίαν. Ἡ Ἐπικράτεια καταχωρίζουσα τὰς πράξεις καὶ φυλάττουσα τὰ βιβλία, ἐν οἷς αὗται ἐνεγράφησαν, συντηρεῖ τὸ περιεχόμενον καὶ ἐξασφαλίζει τὴν εὔκολον ἀπόδειξιν αὐτοῦ, ἐν περιπτώσει ἀπωλείας τῶν πρωτοτύπων. Εἶναι δὲ γεγονὸς μεμαρτυρημένον, ὅτι αἱ μεταβιβάσεις περιουσίας εἰσὶν ἀπείρως ἀσφαλέστεραι ἐν αἷς χώραις λειτουργεῖ ἡ ὑπηρεσία τῆς καταχωρίσεως. Οὕτω λοιπόν, κατὰ τὸν Léroy-Beaulieu (Τόμ. I. σ. 483), τὸ πληρωνόμενον εἰς τὸ κράτος ποσὸν ὡς δικαίωμα καταχωρίσεως δὲν εἶναι φόρος, εἶναι ἀμοιβὴ δικαίως ὀφειλομένη.

Ὁ ἐφευρετὴς τῆς *Καταχωρίσεως* ἠθέλησεν ἀφ' ἑνὸς νὰ φορολογήσῃ τὸ κεφάλαιον, τὸ γόνιμον τοῦτο σπέρμα παντὸς πλούτου, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς μεταβιβάσεως αὐτοῦ εἰς νέας χεῖρας, ἤτοι ὅτε ἡ περιουσία τοῦ πολίτου αὐξάνεται ἢ μετασχηματίζεται ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς *Καταχωρίσεως*. Ἠθέλησεν ὅμως ἀφ' ἑτέρου νὰ προλάβῃ καὶ πᾶσαν ζημίαν εἰς τὰ συμφέροντα τῶν ἰδιωτῶν ἐπερχομένην ἐκ τῆς παρατύπου ἢ παρανόμου συντάξεως διαφόρων ἐπισήμων πράξεων ὑπὸ συμβολαιογράφων, δικαστικῶν κλητήρων, ἢ ἄλλων ὑπαλλήλων, διότι τίς δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι οὐχὶ σπανίως πολλαὶ τοιαῦται πράξεις ἐκηρύχθησαν ὑπὸ τῶν δικαστηρίων ἄκυροι καὶ μέγιστα οὕτως ἰδιωτικὰ συμφέροντα κατεστράφησαν ἕνεκεν ἀγνοίας,

ἀπειρίας ἢ κακῆς προθέσεως τῶν ταύτας συνταξάντων ὑπαλλήλων; ὅταν λοιπὸν αἱ τοιαῦται πράξεις διέλθωσιν ὑπὸ τὰς ὄψεις καὶ ἑτέρας τινὸς ἀρχῆς, τῆς *Καταχωρίσεως*, ὅταν καὶ ἕτερον βλέμμα ἐτασστικὸν καὶ μᾶλλον ἐξησκημένον διέλθῃ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, εὔκολον, νομίζομεν, εἶναι νὰ προκαλῆται ἡ ἀναπλήρωσις τῶν ἐν αὐταῖς ἐλλείψεων διὰ συντάξεως νέων καὶ σώζωνται οὕτω τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα ἀπὸ βέβαιον ὄλεθρον· διὰ δὲ τῆς ἐπιβολῆς τῶν καταλλήλων ποινῶν νὰ ἐφιστᾶται ἡ ἐπὶ τὸ μέλλον προσοχὴ τῶν συνταξάντων τὰς πράξεις ταύτας ὑπαλλήλων, οἵτινες, φυσικὸν εἶναι, ὅτι κατασταθήσονται ἐπιμελέστεροι περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ἡ *Καταχώρισις* θέλει χρησιμεύει ὡς χαλινὸς εἰς πάντα δημόσιον ὑπάλληλον, οὗτινος ἡ ἠθικὴ ἠδύνατο νὰ ἀμφιρρέπῃ, καὶ ὡς αἰγὶς ἐν περιπτώσει συκοφαντίας ἐκείνων, ὧν ἡ ὑπηρεσία εἶναι ἄσπιλος καὶ ἀνεπίληπτος. Θέλει ἐξασφαλίζει καὶ τὴν μετὰ θάνατον, οὕτως εἰπεῖν, ἡσυχίαν τῶν συμβολαιογράφων, πρὸς οὓς ἐγγυᾶται, ὅτι εἷς ἄγνωστος διάδοχος, ὅστις ἔσται ὁ θεματοφύλαξ τῶν πράξεων τοῦ προκατόχου του, δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἀλλοιώσῃ ἢ ἐξαφανίσῃ αὐτὰς μετὰ τὸν θάνατόν του καὶ ἀτιμάσῃ οὕτω τὴν μνήμην του.

Αἱ μεταβιβάσεις ἀκινήτου ἰδιοκτησίας παντὸς εἴδους, μεταξὺ ζώντων ἢ αἰτίᾳ θανάτου, εἰσὶ πράξεις ἐκ τῆς φύσεώς των δημόσιαι καὶ φανεραί, ἢ τοὐλάχιστον ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲν δύνανται νὰ μένωσι μυστικαί. Ταύτας δυνάμεθα νὰ φορολογήσωμεν ἀμέσως. Αἱ κινήσεις ὅμως τῶν κεφαλαίων ἢ ἰδιοκτησίας κινητῶν πραγμάτων ὑπὸ τύπον χρηματικῶν δανείων ἢ ἄλλως γενόμεναι, εἰσὶ συνήθως συμβάσεις μυστικαὶ καὶ δύνανται πάντοτε νὰ συνομολογῶνται ἐν κρυπτῷ. Ταύτας λοιπὸν δὲν εἶναι εὔκολον νὰ φορολογήσωμεν ἀμέσως, διότι δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν τὸ δικαίωμα πρὸς ἀναζήτησιν αὐτῶν νὰ παραβιάζωμεν τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας τοῦ πολίτου, δικαιούμεθα ὅμως νὰ ἐπιβάλλωμεν φορολογικὴν χεῖρα καὶ ἐπ' αὐτῶν, ὡς ἐφ' ὅλων τῶν φαινομένων περιουσιῶν, καθ' ἣν στιγμὴν τὰ κεφάλαια ἔρχονται εἰς φῶς διὰ τῆς μεταβιβάσεως ἢ οἱασδήποτε ἄλλης χρήσεως. Τούτου ἕνεκα δύο τρόποι ἐπενοήθησαν ἐμμέσου φορολογίας αὐτῶν· ὁ πρῶτος ἐπιβάλλει τὴν ἐπὶ ὡρισμένου χαρτοσήμου σύνταξιν τῶν πράξεων τούτων ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος, ὁ δεύτερος ἀπαιτεῖ ἐπὶ τῇ αὐτῇ ποινῇ, ὅπως αὗται καταχωρίζωνται εἰς βιβλίον δημόσιον ἢ μυστικὸν ἐπὶ πληρωμῇ τῶν δικαιωμάτων τῆς *καταχωρίσεως*.

Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ διπλοῦ προτερήματος, ὅπερ ἐν Ἑλλάδι ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τῆς *καταχωρίσεως* μέλλει νὰ ἔχῃ, ἤτοι τῆς παροχῆς ἀφ' ἑνὸς μεγάλης ὑπηρεσίας εἰς τὰ συμφέροντα τῶν ἰδιωτῶν καὶ τῆς κοινωνίας καθόλου, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς εἰσπράξεως κατ' ἔτος σπουδαίου ποσοῦ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ταμείου, περὶ ὧν πρὸ μικροῦ ἐπραγματεύθημεν, εὑρίσκομεν καὶ ἄλλον λόγον ἐπίσης σπουδαῖον καὶ ἐπιβάλλοντα μάλιστα τὸν νεωτε-

ρισμὸν τοῦτον. Ἐν Ἑλλάδι, ὡς γνωστόν, ἡ περιουσία τῶν πολιτῶν εἶναι σχεδὸν ἐντελῶς ἄγνωστος εἰς τὸ δημόσιον, ἕνεκεν ἐλλείψεως *Κτηματολογίου*, οὗτινος ἡ σύνταξις ἁδρὰς δαπάνας ἀπαιτεῖ καὶ ἀτρύτους κόπους. Εἰς τὴν ἀπόκτησιν τοῦ στοιχείου τούτου, τοῦ ὄντως πολυτίμου εἰς διαφόρους τοῦ κράτους ὑπηρεσίας, καὶ ἰδίως εἰς τὰ τῆς φορολογίας, φρονοῦμεν, ὅτι μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινὸς θέλομεν φθάσει εἰσάγοντες τὸ σύστημα τῆς *καταχωρίσεως*.

Οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν καταχώρισιν ἔσονται οἱ μόνοι ὑπάλληλοι, οἵτινες διὰ τῶν ειδικῶν των μελετῶν καὶ διὰ τῆς θέσεως, ἣν ὁ νόμος θέλει δώσει αὐτοῖς, θὰ λαμβάνωσι γνῶσιν ἀδιακόπως ὅλων τῶν συμβάσεων καὶ πάντων τῶν ἀναγομένων ζητημάτων εἰς τὰ κτήματα τῶν ἰδιωτῶν ὡς καὶ εἰς τὴν προϊοῦσαν μεταλλαγὴν αὐτῶν ἐν γένει καὶ συγχρόνως θὰ εἰσπράττωσι τὰ δικαιώματα τῆς ἐπικρατείας ἐπὶ τῶν εἰς καταχώρισιν κομιζομένων τίτλων. Ἐὰν λοιπὸν οἱ ὑπάλληλοι οὗτοι διὰ μεθοδικοῦ μηχανισμοῦ τῶν ἐγγράφων συνενώσωσι χωρὶς νὰ συγχύσωσιν εἰς ἓν βιβλίον, τηρούμενον κατ' εἶδος παρ' ἑκάστῳ γραφείῳ χωρίσεως, τὰς περιλήψεις τῶν διαφόρων καταχωριζομένων πράξεων, ἔχομεν πεποίθησιν, ὅτι θὰ κατορθώσωσι νὰ βεβαιῶσι κατ' εἶδος καὶ παρακολουθῶσιν ἄνευ διακοπῆς καὶ μετὰ λεπτομερείας τὴν κατάστασιν τῆς περιουσίας ἑκάστου. Τὸ δημόσιον τοῦτο βιβλίον, εἰς φῶς ἀδιακόπως κρατούμενον, θὰ παρουσιάζῃ τὸ τέλειον ἰσοζύγιον τῆς ἀτομικῆς περιουσίας καὶ εἰς αὐτὸ θὰ εὑρίσκῃ τις ἀμέσως τὰς βάσεις τῶν ἀμέσων φόρων διὰ τῆς εὐκόλου συγκρίσεως τῶν τιμῶν τῆς πωλήσεως καὶ τοῦ ἐνοικίου. Θὰ ἀρυώμεθα ἐξ αὐτοῦ ὅλας τὰς στατιστικὰς πληροφορίας, αἵτινες σήμερον ἐπιτυγχάνονται μόνον δι' ἐπιμόχθων καὶ ἀνακριβῶν ἐν πολλοῖς ἐξετάσεων, προκαλουσῶν ἐνίοτε καὶ ἐπιζημίους διὰ τὴν κοινωνίαν συγκρούσεις. Θὰ βλέπωμεν ἐκεῖ ἐκ πρώτης ὄψεως ἄνευ πλημμελειῶν, ἄνευ ἀσαφείας, ἄνευ τύπων βραδέων καὶ ἐνοχλητικῶν, ὅλας τῆς περιουσίας τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ὑποθηκικὰς ὑποχρεώσεις, αἵτινες τοὺς πάντας θὰ φωτίζωσι καὶ κατὰ συνέπειαν θὰ ἐξασφαλίζωσι τοὺς παντὸς εἴδους πιστωτὰς ἐμπεδοῦσαι τὴν πίστιν τῶν ἰδιοκτητῶν.

Ἐν τοῖς γραφείοις τῆς *Καταχωρίσεως* σκόπιμον καὶ λυσιτελῆ θεωροῦμεν τὴν συγχώνευσιν καὶ τῆς ὑπηρεσίας τῶν ὑποθηκῶν καὶ μεταγραφῶν καὶ τὴν παρὰ τῶν αὐτῶν ὑπαλλήλων τήρησιν τῶν σχετικῶν βιβλίων, καθότι διὰ τῆς ἑνότητος τῶν ὁμοειδῶν τούτων ὑπηρεσιῶν ἔχομεν πεποίθησιν ὅτι κρεῖσσον θὰ ἀσφαλίσωμεν τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα καὶ ἀπραγμονέστερον θὰ κατορθώσωμεν τὴν κατάρτισιν τοῦ Κτηματολογίου.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τοῦ συστήματος τῆς καταχωρίσεως καὶ παρ' ἡμῖν εἰσαγομένου ὡς ἀναπόφευκτος συνέπεια παρίσταται ἡ τροποποίησις τοῦ περὶ Συμβολαιογράφων νόμου καὶ ἡ ἀνάλογος μεταρρύθμισις τῶν περὶ χαρτοσήμου Ἀξίας διατάξεων τῶν ἡμετέρων νόμων.

* *
*

Τὰ τέλη *τῆς καταχωρίσεως* εἰσὶ δύο εἰδῶν, *σταθερὰ* καὶ *ἀναλογικά*. Καὶ τὰ μὲν *ἀναλογικὰ* ἐπιβάλλονται ἐπὶ πάσης πράξεως ἐπισήμου, δικαστικῆς καὶ ἐξωδίκου, ἥτις περιέχει ὑποχρέωσιν, ἀπαλλαγήν, κατάγνωσιν, κατάταξιν ἢ ἐκκαθάρισιν ποσοτήτων καὶ ἀξιῶν, μεταβίβασιν ἰδιοκτησίας, χρήσεως ἢ ἐπικαρπίας κινητῶν ἢ ἀκινήτων εἴτε μεταξὺ ζώντων εἴτε αἰτίᾳ θανάτου. Τὰ δὲ *σταθερὰ* τέλη ἐπιβάλλονται ἐπὶ τῶν πράξεων ἐκείνων, αἵτινες δὲν ὑπάγονται εἰς οὐδεμίαν ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω ἀριθμουμένας κατηγορίας.

Αἱ προθεσμίαι πρὸς καταχώρισιν τῶν πράξεων τούτων κατὰ τὸν Γαλλικὸν νόμον, εἰσὶ α) Τεσσάρων ἡμερῶν διὰ τὰς πράξεις τῶν κλητήρων καὶ ἄλλων ἐχόντων δικαίωμα συντάξεως ἐπιδοτηρίων καὶ πρακτικῶν· β) Δέκα ἡμερῶν διὰ τὰς τῶν συμβολαιογράφων τῶν ἑδρευόντων ἐν τῷ δήμῳ, ἔνθα τὸ γραφεῖον τῆς καταχωρίσεως, καὶ δεκαπέντε ἡμερῶν διὰ τοὺς μὴ ἐν αὐτῷ ἑδρεύοντας· γ) Εἴκοσιν ἡμερῶν διὰ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις, ὡς καὶ διὰ τὰς πράξεις τῶν διοικητικῶν καὶ δημοτικῶν ἀρχῶν, τὰς εἰς τὸν τύπον τοῦτον ὑποκειμένας. Πράξεις δὲ τῶν διοικητικῶν καὶ δημοτικῶν ἀρχῶν εἰς καταχώρισιν ὑποκείμεναι ἐν Γαλλίᾳ εἰσὶν αἱ ἑξῆς, κατὰ τὸ ἄρ. 78 τοῦ ἀπὸ 15 Μαΐου 1818 νόμου 1) αἱ πράξεις, αἱ περιέχουσαι μεταβίβασιν ἰδιοκτησίας χρήσεως ἢ ἐπικαρπίας καὶ αἱ κατακυρώσεις δημοπρασιῶν πάσης φύσεως· καὶ 2) αἱ σχετικαὶ πρὸς τὰς πράξεις ταύτας ἐγγυοδοσίαι. δ) Τριῶν μηνῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου διὰ τὰς εἰς τοὺς συμβολαιογράφους κατατεθείσας διαθήκας ἢ παρ' αὐτῶν συνταχθείσας· ε) Τριῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς συντάξεώς των διὰ τὰ ὑπὸ ἰδιωτικὴν ὑπογραφὴν ἔγγραφα, καὶ ς) Διὰ τὰς δηλώσεις τῶν κληρονομιῶν κλπ. ἐξ μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν, ἀναλόγως ἰδιαιτέρων τινῶν περιστάσεων. Αἱ δὲ ποιναί, αἱ εἰς τοὺς παραλείψαντας ἐντὸς τῶν προθεσμιῶν τούτων νὰ ἐνεργήσωσι τὴν καταχώρισιν ἐπιβαλλόμεναι εἰσὶν αἱ ἑξῆς. α) Πρόστιμον δέκα φράγκων εἰς τοὺς συμβολαιογράφους διὰ πᾶσαν πρᾶξίν των ὑποκειμένην εἰς τὸ *σταθερὸν* τέλος ἢ τὸ ἰσότιμον τοῦ τέλους τῆς *καταχωρίσεως* διὰ πᾶσαν πρᾶξίν των ὑποκειμένην εἰς τὸ *ἀναλογικόν*. Ὑποχρεοῦνται δ' ἐκτὸς τούτων καὶ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν νομίμων τῆς καταχωρίσεως δικαιωμάτων. β) Εἰς τοὺς κλητῆρας ἢ ἄλλους συντάσσοντας ἐπιδοτήρια καὶ πρακτικὰ πρόστιμον ἐκ φράγκων πέντε σὺν τῇ πληρωμῇ τοῦ νομίμου δικαιώματος τῆς μὴ καταχωρισθείσης πράξεως, ἥτις κηρύσσεται ἄκυρος, ὁ δὲ παραβάτης ὑπεύθυνος διὰ τὰς συνεπείας ἀπέναντι τῶν ἐνδιαφερομένων. γ) Εἰς τοὺς δικαστικούς, διοικητικοὺς καὶ δημοτικοὺς ὑπαλλήλους ἐκτὸς τῆς πληρωμῆς τοῦ νομίμου δικαιώματος καὶ πρόστιμον ἴσον αὐτῷ. δ) Εἰς τοὺς παραλείψαντας τὴν καταχώρισιν πράξεων ὑπὸ ἰδιωτικὴν ὑπογραφὴν καὶ πρόστιμον ἴσον τῷ ἀναλόγῳ δικαιώματι, οὐχὶ ὅμως κατώτερον τῶν φράγκων πεντήκοντα. ε) Εἰς τοὺς συμβολαιογράφους διὰ τὰς παρ' αὐτῶν συνταχθείσας διαθήκας

ἢ παρ' αὐτοῖς κατατεθείσας καὶ πρόστιμον ἴσον τῷ δικαιώματι· καὶ ς) Εἰς τοὺς κληρονόμους κλπ. τοὺς παραλείποντας νὰ παρουσιάσωσι τὰς δηλώσεις των εἰς καταχώρισιν, ἐκτὸς τοῦ νομίμου τέλους καὶ πρόστιμον ἴσον τῷ ἡμίσει αὐτοῦ.

Πρὸς τούτοις εἶναι ἀπηγορευμένον εἰς ὅλας τὰς ἀρχὰς ἐπὶ ποινῇ προστίμου φράγκων 50 νὰ δέχωνται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν οἱανδήποτε πρᾶξιν εἰς καταχώρισιν ὑποκειμένην πρὸ τῆς πληρωμῆς τῶν νομίμων τελῶν.

Γ'.

Τὰς προθεσμίας καὶ τὰς ποινὰς ταύτας ἢ καὶ ἄλλας διατάξεις τοῦ συστήματος τῆς *καταχωρίσεως* τροποποιοῦντες συμφώνως πρὸς τὴν λοιπὴν τοῦ κράτους νομοθεσίαν καὶ τὰ ἤθη καὶ τὰς συνηθείας τοῦ τόπου δὲν ἀμφιβάλλομεν ποσῶς, ὅτι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ συστήματος τούτου θέλομεν προσπορίσει ἄνευ γογγυσμοῦ μεγάλα ποσὰ εἰς τὸ κράτος καὶ ἐπιτύχει συγχρόνως τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα ἐν ἐκτάσει ἀνεπτύξαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις κεφαλαίοις τῆς παρούσης πραγματείας.

Τὰς προθεσμίας καὶ τὰς ποινὰς ταύτας, ὡς καὶ τὰς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν περὶ χαρτοσήμου Νόμων ἀφορώσας, νομίζομεν ὅτι ἐπὶ τὸ αὐστηρότερον δυνάμεθα νὰ τροποποιήσωμεν ἀφ' οὗ εἰς πολλὰ κράτη αἱ ποιναὶ αὗται ἔφθασαν μέχρις ὑπερβολῆς. Ἐν Ὀλλανδίᾳ φέρ' εἰπεῖν, πᾶν ἔγγραφον εἰς χαρτόσημον ὑποκείμενον καὶ μὴ ἐπ' αὐτοῦ γεγραμμένον εἶναι ἄκυρον, αἱ δὲ κληρονομικαὶ περιουσίαι μεταβαίνουσιν εἰς τὸ δημόσιον ἐὰν αἱ διαθῆκαι εἰσὶ συντεταγμέναι ἐπὶ ἀσήμου ἢ μὴ ἁρμοδίου ἐνσήμου χάρτου, ἢ ἐὰν αὗται συνετάχθησαν μὲν προσηκόντως δὲν προσήχθησαν ὅμως ἐγκαίρως εἰς *καταχώρισιν*. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα στεροῦνται πάσης νομικῆς ἰσχύος (Esquirou de Parieu, Traité des impôts, τ. III σ. 183). Ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῖν τοιαύτη διάταξις εὕρηται ἐν ἄρθρῳ ΤΛΖ'. Νόμου τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1869, ἀλλ' εἶναι εἰδική, ἀφορῶσα μόνον εἰς τὰ κατάστιχα, ἅτινα οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀποδεικτικὴν ἰσχύν, οὐδὲ δύναται νὰ γείνῃ οἱαδήποτε χρῆσις αὐτῶν ἐπὶ δικαστηρίου ἐὰν δὲν ὦσι σεσημασμένα πρὸ πάσης ἐν αὐτοῖς ἐγγραφῆς.

Δὲν πρέπει ποσῶς νὰ μᾶς πτοήσῃ ἡ ἰδέα, ὅτι ἔξοδα ὑπέρογκα θέλομεν χρειασθῆ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματος τῆς *καταχωρίσεως*, καὶ τὴν ἐν γένει διοίκησιν τοῦ φόρου τούτου, οὐδ' ὅτι μεγάλα προσκόμματα παρουσιασθήσονται κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, καθότι οἱ ὑποστηρίζοντες τοιαύτας ἰδέας διαψευσθήσονται ὑπὸ τῶν πραγμάτων. Ἔχομεν πεποίθησιν ὅτι διὰ χειρῶν ἀγαθῆς καὶ πεφωτισμένης διοικήσεως τὰ ἔξοδα τῆς εἰσπράξεως δύνανται εἰς ἐλάχιστον ποσὸν νὰ περιορισθῶσιν· ὡς παράδειγμα δὲ φέρομεν τὰ ἑξῆς. »Ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸν Arthur Young, τὰ ἐν γένει ἔξοδα τοῦ φόρου τοῦ

χαρτοσήμου ἀναλογοῦσιν εἰς ὀλιγώτερον τοῦ $^1|_2$ τοῖς $^0/_0$ ἐπὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ εἰσπράξεων. Ἐν Γαλλίᾳ δὲ, κατὰ τὴν ἀπὸ 15 Μαρτίου 1830 ἐπίσημον ἔκθεσιν περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ Κράτους, τὰ ἔξοδα ἐν γένει τῆς *καταχωρίσεως* ἦσαν φρ. 5 καὶ $^{25}|_{00}$ τοῖς $^0|_0$, τὸ 1853 φρ. 4 καὶ $^2|_{00}$, τὸ 1863 κατῆλθον εἰς φρ. 3 καὶ $^{85}|_{00}$ καὶ τὸ 1875 εἰς φρ. 3 καὶ $^{14}|_{00}$. Σημειωτέον δὲ ὅτι εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ποσὸν συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ ἔξοδα τῆς εἰσπράξεως τῶν τελῶν τοῦ χαρτοσήμου, ἅτινα κατὰ τὴν στατιστικήν, ἣν ἡμεῖς εἴδομεν, ὑπελογίσθησαν ἡνωμένως, διότι καὶ τὸ χαρτόσημον εἰς τὴν αὐτὴν *Διοίκησιν τῆς καταχωρίσεως* ὑπάγεται. Ὥστε σήμερον κατὰ φυσικὸν λόγον τὰ ἔξοδα τῆς *καταχωρίσεως* θὰ κατῆλθον εἰς πολὺ ἔλασσον ποσὸν τῶν 2 φράγκων τοῖς $^0|_0$.

Δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεασθῶμεν ὑπὸ τῆς ἰδέας, ἥν τινες πιθανὸν νὰ ἔχωσιν, ὅτι ἡ βεβαίωσις καὶ εἴσπραξις τοῦ φόρου θέλουσιν ἐπιφέρει μεγάλας πιέσεις κατὰ τῶν πολιτῶν καὶ ὅτι θέλομεν ναυαγήσει ἀπέναντι τῆς ἐκτελέσεως, διότι πάντα ταῦτα εἰσὶν ὑπερβολικὰ, λίαν ἀφιστάμενα τῶν πραγμάτων. Εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι διὰ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου, ὅστις εἶναι ὁ ἄριστος εἰς παρομοίας περιστάσεις διδάσκαλος, δυνάμεθα καὶ τὰς πλημμελείας τοῦ τρόπου τῆς βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως νὰ διορθώσωμεν καὶ ἐάν που ἐλλείψεις τινὲς ἀναφανῶσι καὶ ταύτας νὰ ἀναπληρώσωμεν καὶ καταστήσωμεν οὕτω τὸ σύστημα ὅσον οἷόν τε ἀνεπαίσθητον, ὡς καὶ παρ' ἄλλοις κράτεσι συνέβη. Ἐν Γαλλίᾳ π. χ. ἔνθα πολὺ πρὶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 εἰσήχθησαν οἱ φόροι τῆς καταναλώσεως καὶ τὰ μονοπώλια, ἀδιακόπως ἐξακολουθοῦσι μέχρι σήμερον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπισήμου Ἐφημερίδος τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, νὰ ἐπιφέρωσι μεταρρυθμίσεις πρὸς βελτίωσιν τοῦ τρόπου τῆς βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως τῶν φόρων τούτων, καθότι ἡ πεῖρα ἐξελέγχει, ὅτι μέτρον τι σήμερον θεωρούμενον πρόσφορον αὔριον ἀποδεικνύεται ὅλως ἀντικείμενον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἐκεῖ οἱ κατασκευάζοντες πνευματώδη ποτὰ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων στενοχωριῶν καὶ πιέσεων, ἃς ὑφίστανται ἐκ τῶν ἐν πάσῃ ὥρᾳ τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας γενομένων ἐπισκέψεων καὶ ἐπιθεωρήσεων τῶν ἀρχῶν πρὸς βεβαίωσιν καὶ εἴσπραξιν τοῦ ἐπὶ τῆς καταναλώσεως φόρου, ἔχουσι καὶ τὴν ὑποχρέωσιν ἵνα ἐντὸς τῶν ἰδίων ἑαυτῶν ἐργοστασίων παραχωρῶσι πρὸς τὸν ἁρμόδιον ὑπάλληλον τῆς Κυβερνήσεως ἀνάλογον χῶρον διὰ γραφεῖον καὶ ὅλα τὰ χρειώδη. Πρὸς τούτοις ἀπαγορεύεται πᾶσα ἐσωτερικὴ συγκοινωνία τῶν τόπων ἀφ' ἑνὸς τῶν ὡρισμένων διὰ τὰς ἐργασίας τῆς ἀποστάξεως καὶ διηθήσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν γειτονικῶν καταστημάτων, τῶν εἰς ἄλλους ἀνηκόντων, ἢ ἐν τοῖς ὁποίοις ὁ ἴδιος ἐργοστασιάρχης καταγίνεται εἰς ἄλλο εἶδος βιομηχανίας. Οὐδεμία δὲ σχεδὸν ἐργασία τελεῖται ἐν αὐτοῖς ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Κυβερνήσεως. Τούτους καὶ ἀπείρους ἄλλους ὁμοίως ἐπαχθεῖς περιορισμοὺς ὡς πρὸς τὴν τοποθέτησιν

τῶν μηχανῶν καὶ ἐργαλείων καὶ τὴν ἐκ τοῦ καταστήματος ἐξαγωγὴν τοῦ προϊόντος ἐπιβάλλουσιν εἰς τοὺς ἐργοστασιάρχας τὰ ἀπὸ 20 Ἰανουαρίου καὶ 18 Ἰουλίου 1878 δύο διατάγματα περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τῶν ἐργοστασίων τῶν ποτῶν· ἐν Γαλλίᾳ. Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ οὐδεὶς τὸν χρυσὸν κατεργαζόμενος δύναται νὰ ποιήσηται ἔναρξιν τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦ Δημοσίου εἰσπράκτορος, ὅστις θὰ σταθμίσῃ τὰ ὑλικὰ καὶ θὰ βεβαιώσῃ κατόπιν τὰ ἐξ αὐτῶν παραχθέντα.

Τούτων οὕτως ἐχόντων νομίζομεν, ὅτι πᾶσα ἐπικράτεια διὰ παντὸς νομίμου μέσου ὀφείλει νὰ ἐπιδιώκῃ δραστηρίως καὶ ἐξασφαλίζῃ τὴν βεβαίωσιν καὶ εἴσπραξιν τῶν συναινέσει τοῦ λαοῦ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του ἐπιβαλλομένων φόρων.

Ἐγράψαμεν ταῦτα τὰς ὥρας τῆς σχολῆς ἡμῶν χρησιμοποιοῦντες, οὐδένα δ' ἄλλον σκοπὸν προεθέμεθα ἢ νὰ ἐφελκύσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἁρμοδίων εἰς μελέτην περὶ ἐξευρέσεως πόρων, ὧν τὸ Κράτος φρονοῦμεν ὅτι θέλει λάβει ἀνάγκην.

Α. Πλατύκας

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ*

§ 1, 2. Εὐοσφραντικός, δυσοσμητικός.

Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου φέρεται κατὰ τὸν κώδικα «ΕὐρινΩτάτην: *εὐοσφραντικωτάτην*».

Ἐπειδὴ ἀδύνατον ὑπάρχει κατὰ τὴν φύσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης νὰ ῥηθῇ *εὐοσφραντικός*, ἐξαλείφοντες τὴν πρώτην συλλαβήν, ἣν προσέθηκεν ὁ βιβλιογράφος ἐκ τῆς ἡγουμένης λέξεως, ἀναγινώσκομεν παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ «Εὐρινοτάτην: *ὀσφραντικωτάτην*».

Ποιεῖται δὲ χρῆσιν τοῦ ἐπιθέτου *ὀσφραντικός* ὁ Ἀριστοτέλης λέγων Τόμ. Γ', σελ. 419,13 Διδ. «διό, ὅσων οἱ μυκτῆρες μακροί, οἷον τῶν Λακωνικῶν κυνιδίων, *ὀσφραντικά*» καὶ σελ. 457,35 «οὕτως οὖν καὶ τὸ *ὀσφραντικὸν* αἰσθητήριον τοῖς μὲν ἀκαλυφὲς εἶναι, κτέ.» καὶ σελ. 479,22 «ὃ γὰρ ἐνεργείᾳ ἡ ὄσφρησις, τοῦτο δυνάμει τὸ *ὀσφραντικόν*». Πρβ. καὶ Ψευδαριστοτ. Τόμ. Δ', σελ. 163,40 «σημεῖον ὅτι ἥκιστα *ὀσφραντικὸν* τῶν ἄλλων ζῴων» καὶ σελ. 281,45.

Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Θεοφράστῳ σελ. 435,4 Σνειδ. «*ὀσφραντικὸν* γὰρ ἡ ἄμπελος, ὥσπερ καὶ ὁ οἶνος δεινὸς ἕλκυσαι τὰς ἐκ τῶν παρακειμένων ὀσμάς». Πρβ. σελ. 173,6 «ἔνια δὲ οὐ φθείρει μὲν χεῖρω δὲ ποιεῖ ταῖς

* Ἴδε σελ. 519.

δυνάμεσι τῶν χυμῶν καὶ τῶν ὀσμῶν, οἷον ἡ ῥάφανος καὶ ἡ δάφνη τὴν ἄμπελον· *ὀσφραίνεσθαι* γάρ φασι καὶ ἕλκειν».

Τοῖς μαρτυρίοις τούτοις προστίθεμεν καὶ τὸ ἐκ τοῦ Γαληνοῦ Τόμ. Δ', σελ. 771 «πάλιν αὖ δυνάμεις αὐτὴν ἔχειν λέγομεν, ὀπτικήν, *ὀσφραντικήν*, ἀκουστικήν, γευστικήν, ἁπτικήν».

Τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιθέτῳ συνωνυμεῖ τὸ *ὀσφραντήριος* κείμενον παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει Βατρ. 893 «καὶ ξύνεσι καὶ μυκτῆρες *ὀσφραντήριοι*». Πρβ. *δραστικός-δραστήριος*, *κωλυτικός-κωλυτήριος*, *λυτικός-λυτήριος*, *κηλητικός-κηλητήριος*, *φωνητικός-φωνητήριος*, *συντακτικός-συντακτήριος*, *θελκτικός-θελκτήριος*, κτλ.

Ὑπάρχει δὲ καὶ τύπος *ὀσφρητικός*, οἷον Διογ. Λαέρτ. Θ', 80 «ὡς ἱέρακαι μὲν ὀξύτατοι, κύνες δ' *ὀσφρητικώτατοι*». Πλούτ. Ἠθ. σελ. 898, ε' «οἱ Στωϊκοὶ ἐξ ὀκτὼ μερῶν φασι συνεστάναι, πέντε μὲν τῶν αἰσθητικῶν, ὁρατικοῦ, ἀκουστικοῦ, *ὀσφρητικοῦ*, γευστικοῦ, ἁπτικοῦ». Στοβ. Ἐκλ. Τόμ. Α', σελ. 230,29 Μειν. «καὶ ἔστι τι μέρος αὐτοῦ πνευματικὴ ὅρασις καὶ πνεῦμα ἀκουστικὸν καὶ *ὀσφρητικὸν* καὶ γευστικὸν καὶ ἁπτικόν». Ἀλέξ. Ἀφροδ. Προβλ. Β', 60 «οἷον ἐν κυνὶ μὲν τὴν *ὀσφρητικήν*, ἐν δὲ ἀετῷ τὴν ὀπτικήν». Γαλην. Τόμ. Β', σελ. 874 «οὐ μὴν οὐδὲ τῶν ἀναπτευστικῶν πόρων κίνησις διαστεῖλαι δυνήσεται τοὺς *ὀσφρητικοὺς* πόρους». Φέρεται δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ (Τόμ. ΙΑ', σελ. 59) «ἀπόχρη δὲ τούτοις ἐν μὲν τῷ παραυτίκα τοῖς *ὀσφραντικοῖς* ἀνακτήσασθαι, μικρὸν δ' ὕστερον ῥοφήμασιν εὐπέπτοις χρῆσθαι· εἰ δὲ διὰ λύπην ἢ χαρὰν ἢ φόβον ἢ θυμὸν ἢ ἔκπληξιν ἐκλυθεῖεν, *ὀσφρητικοῖς* τε καὶ ταῖς τῶν ῥινῶν καταλήψεσιν ἀνακτησάμενον ἐμεῖν ἀναγκάζειν», οἷς δύναταί τις νὰ συνηγορήσῃ παραβάλλων αὐτὰ πρὸς τὸ τοῦ Διοσκορίδου «δεῖ δὲ καὶ τούτους διεγείρειν τοῖς *ὀσφραντικοῖς* λεγομένοις» (Τόμ. Β', σελ. 29) καὶ τὸ «ἔστι δὲ *ὀσφραντικὸς* πνιγὸς ὑστερικῆς καὶ τῶν καταφερομένων ἀνακλητικός» (Τόμ. Α', σελ. 428). Πρβ. καὶ *ὀσφραντήριον*. Ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Ἀντύλλου παρ' Ὀρειβασίῳ λέγεται «*ὀσφραντοῖς* χρηστέον ἐπὶ μὲν ὑστερικῶν πνιγῶν καστορίῳ ὄξει πεφυραμένῳ — ἐπὶ δὲ προπεπτωκυίας ὑστέρας *ὀσφραντέον* στάχυϊ — πρὸς δὲ τὴν ἀπὸ ἐνδείας ἔκλυσιν ἐπιτήδεια *ὀσφραντὰ* ἄρτος κεκαυμένος, ἄλφιτα οἴνῳ διάβροχα» (Τόμ. Β', σελ. 428).

Οὐκ ὀλίγα παραδείγματα τοῦ παθητικοῦ ἐπιθέτου *ὀσφραντός* ἔχομεν νὰ καταλέξωμεν, ᾧ συζυγεῖ τὸ ἐνεργητικὸν *ὀσφραντικός*· εὑρίσκεται δ' ἐνίοτε καὶ τὸ διὰ τοῦ Η προενηνεγμένον *ὀσφρητός* τὸ συστοιχοῦν τῷ ἐνεργητικῷ *ὀσφρητικός*. Ἐλέχθη δὲ καὶ *ἀνόσφραντος*. Πρβ. καὶ *ὀσμητός* ἐκ τοῦ *ὀσμᾶσθαι*.

Ἀριστοτ. Τόμ. Γ', σελ. 457,7 Διδ. «καὶ ἡ ὄσφρησις τοῦ *ὀσφραντοῦ* καὶ *ἀνοσφράντου*· *ἀνόσφραντον* δὲ τὸ μὲν παρὰ τὸ ὅλως ἀδύνατον ἔχειν ὀσμήν, τὸ δὲ μικρὰν ἔχον καὶ φαύλην» (Πρβ. καὶ σελ. 456,25, κτλ.). Πλούτ.

Ἠθικ. σελ. 969, 6' «οὔτ' *ὀσφραντῶν* οὔτε ὁρατῶν». Ἀντυλλ. παρ' Ὀρειβ. Τόμ. Α', σελ. 447 «ἔτι *ὀσφραντῶν* τὰ δυσώδη καὶ πταρμικά». Στοβ. Ἀνθολ. Τόμ. Δ', σελ. 49,18 Μειν. «καὶ οὐ μόνον ἐδεσμάτων ἀλλὰ καὶ *ὀσφραντῶν* καὶ ἀκουστῶν» καὶ Ἐκλογ. Τόμ. Α', σελ. 364,2 «καθάπερ ἐπὶ τῶν ὁρατῶν καὶ ἀκουστῶν καὶ *ὀσφραντῶν*». Σωραν. σελ. 232 Ἑρμ. «δυσώδεσιν *ὀσφραντοῖς* ἐχρῶντο». Γαλην. Τόμ. Β', σελ. 858 «δοκεῖ τισιν ἡ ῥὶς πόρος εἶναι τῶν *ὀσφραντῶν*» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 765 «οὔτε γὰρ τῶν ὁρατῶν οὔτε τῶν ἀκουστικῶν (Γρ. *ἀκουστῶν*) οὔτε τῶν *ὀσφραντῶν* οὔτε τῶν γευστῶν οὔτε τῶν ἁπτῶν ποιοτητων ἔχει διάγνωσιν» καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 74 «τὰ μὲν γὰρ ὁρατά, τὰ δ' ἀκουστά, τὰ δ' *ὀσφραντά*, τὰ δὲ γευστά, τὰ δ' ἁπτὰ τετύχηκεν ὄντα» καὶ Τόμ. ΙΒ', σελ. 562 καὶ Τόμ. ΙΑ', σελ. 54 καὶ Τόμ. ΙΔ', σελ. 222 καὶ 643 καὶ 741 καὶ Τόμ. ΙϚ', σελ. 170 καὶ Τόμ. ΙΗ', 6', σελ. 138 καὶ Τόμ. ΙΘ', σελ. 171. Κακῶς ἐν Τόμ. ΙΔ', σελ. 234 εἶνε γεγραμμένον «λέγουσιν αὐτὸν μοχθηρὸν νομίζειν εἶναι πᾶν τὸ *εὔφραντον* καὶ μηδενὸς ἄλλου ὀσφραίνεσθαι δύνασθαι» ἀντὶ τοῦ *ὀσφραντόν*, ὡς καὶ ἐν τῷ Βινδοβονησίῳ Λεξικῷ σελ. 80,17 «Εὔοσμα λέγονται τὰ *εὔφραντα* καὶ τὰ εὐαίσθητα» ἀντὶ τοῦ *ὀσφραντά*.

Σέξτ. Ἐμπειρ. σελ. 13,26 «εὔλογον καὶ διὰ τοῦτο διάφορα ἑκάστοις αὐτῶν φαίνεσθαι τὰ *ὀσφρητά*» καὶ σελ. 30,8 «μετ' ἐκείνων ἀντιλαμβανόμεθα τῶν γευστῶν καὶ τῶν *ὀσφρητῶν*» καὶ σελ. 296,28 «τὸ δὲ ἀκουστὸν ἀκοῇ γνώριμόν ἐστι, τὸ δὲ *ὀσφρητὸν* ὀσφρήσει». Γαλην. Τόμ. Β', σελ. 858 «οὐδενὸς τῶν *ὀσφρητῶν* ἀντιλαμβανόμεθα» καὶ «αἰσθάνεται τῶν *ὀσφρητῶν*» καὶ Τόμ. Ζ', σελ. 56 «ὁρατὰς καὶ *ὀσφρητὰς* καὶ γευστὰς καὶ ἀκουστὰς καὶ ἁπτάς» καὶ Τόμ. ΙΕ', σελ. 231 «αἵπερ γευσταὶ καὶ *ὀσφρηταὶ* καὶ ὁραταὶ καὶ ἁπλαῖ (Γρ. *ἁπταί*) διαφοραὶ ὑπό τινων λέγονται».

Ἐνεργητικὴν σημασίαν ἔχει τὸ σύνθετον *εὐόσφρητος* παραλαμβανόμενον πρὸς ἐξήγησιν τοῦ ἐπιθέτου *εὔρις* ἢ *εὔρινος*. Ἐν τοῖς εἰς Σοφοκλέα Σχολίοις φέρεται Τόμ. Α', σελ. 202 «ἐπάγεταί σε ἡ βάδισις Αἴαντος δίκην κυνὸς *εὐοσφρήτου*» καὶ Τόμ. Β', σελ. 197 «καλῶς δὲ εἰς τέλος ἐξάγει σε, ἡ βάσις ἀπὸ κοινοῦ ἤγουν πορεία, ὥς τις *εὐόσφρητος* βάσις Λακαίνης κυνός». Λέγει δὲ καὶ ὁ Μέγας Ἐτυμολόγος σελ. 765,50 «Ἐν πολλοῖς γὰρ μετατίθεται ἡ γενικὴ εἰς εὐθεῖαν, ὡς καὶ παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ· κυνὸς Λακαίνης ὥς τις εὔρινος βάσις· ἀντὶ τοῦ *εὐόσφρητος* πορεία» καὶ ὁ Ζωναρᾶς Λεξ. σελ. 901 «Εὔρινος: ὁ *εὐόσφρητος*. Καὶ εὐρινώτατος (Γρ. *εὐρινότατος*)». Τὴν γνώμην, καθ' ἣν τὸ *εὔρινος* ὀνομαστικὴ ἐκλαμβανόμενον συντάσσεται τῷ *βάσις*, ἐνέκρινε καὶ ὁ Λοβέκκιος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Αἴαντος (1835, σελ. 73). Ἐπειδὴ δ' εἶνε ἀτοπωτάτη, ἠξίωσεν αὐτὴν ἀποδοχῆς καὶ ὁ Ἀσώπιος γράψας ἐν τῇ Πρώτῃ Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ (σελ. 295 ἐκδ. ζ') «Ὑπάρχει ἡ λέξις *ὑπαλλαγή*, σχῆμα ἐν ᾧ τὸ ἐπίθετον, ἀντὶ νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ κύριον καὶ κατάλληλον οὐσιαστικόν, συμφωνεῖ πρὸς

ἄλλο ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτώμενον, οἷον *κυνὸς Λακαίνης ὥς τινος εὔρινος βάσις* (Σ. ΑΓ 8), ἐν ᾧ κυρίως οὐχὶ ἡ βάσις ἤτοι ἡ πορεία, ἀλλὰ ἡ κύων ἐστὶν εὔρινος, ἤτοι εὐόσφρητος». Παρατηρητέον δ' ὅτι κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἀσωπίου ἡ ὀνομαστικὴ *βάσις* ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς γενικῆς *κυνός*. Τὸ *εὔρινος* δὲν εἶνε ὀνομαστικὴ ἀλλὰ γενικὴ ἀναφερομένη εἰς τὸ *κυνὸς Λακαίνης*. Ἀείποτε παρὰ τοῖς δοκίμοις *εὔρις-εὔρινος* ἐλέγετο περιττοσυλλάβως, οὐδέποτε δ' ἰσοσυλλάβως *εὔρινος-εὐρίνου*, ὅπερ ἐν μόνῳ τῷ μεταγενεστέρῳ ἀπαντᾷ ἑλληνισμῷ. Ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Πολυδεύκους φέρεται βιβλ. Β', 73 «*εὔριΝ*, *εὔθυρρις*, ἐφ' οὗ τις ἂν εἴποι δικαία ῥίς» καὶ μετ' ὀλίγα «λέγοις δ' ἂν ἀπὸ ῥινὸς *εὔρινες*, *ἄρρινες*, καὶ ῥινηλατεῖν τὸ τὰς ὀσμὰς ἕλκειν» καὶ βιβλ. Ε', 60 «θυμοσόφους, σοφάς, *εὔρινας*, εὐαισθήτους». Ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα θὰ ἐπεξέλθωμεν ἀλλαχοῦ (Πρβ. Κόβητον *Nov. Lect.* σελ. 776 καὶ *Mnemos.* 1873, σελ. 222 καὶ 1882, σελ. 43).

Οὐδὲν κρεῖττον τοῦ *εὐοσφραντικός* φαίνεται τὸ *δυσοσμητικός* τὸ ἀπαντῶν ἐν τοῖς εἰς Ὀππιανὸν Σχολίοις Ἁλ. Γ', 434 (σελ. 341,40 Διδ.) «δυσόσμου: *δυσοσμητικῆς*, δυσώδους, κακῶς πνεούσης.» Ἀλλ' ὁ Βυζαντιακὸς ἑλληνισμὸς δὲν εἶνε καθαρὸς τῶν τοιούτων ῥύπων.

§ 1, 3. Δυσαισθητικός, εὐαισθητικός.

Ἐν τοῖς τοῦ Γαληνοῦ ἀναγινώσκεται Τόμ. ΙΓ', σελ. 867 «καὶ μέντοι καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν τὰ μὲν αἰσθητικωτέραν ἔχει τὴν οὐσίαν, τὰ δὲ *δυσαισθητικωτέραν*» καὶ Τόμ. ΙϚ', σελ. 360 «ὁ δὲ ἐν ταῖς χώραις ἀὴρ λεπτὸς ὢν καὶ καθαρὸς ὀρεκτικωτέρους ἐργάζεται τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὰς τροφὰς καὶ εὐρουστέρους (Γρ. *εὐχρουστέρους*) καὶ *εὐαισθητικωτέρους* καὶ εὐτροφωτέρους καὶ εὐπεπτοτέρους».

Παντελῶς ἀσύστατα καὶ οὐδαμῶς τῷ στόματι τοῦ Γαληνοῦ πρέποντα εἶνε τὰ ἐπίθετα *δυσαισθητικός* καὶ *εὐαισθητικός*. Μόνοι οἱ τύποι *ἀναίσθητος* καὶ *δυσαίσθητος* καὶ *εὐαίσθητος* ἔχουσιν ὑγιῶς, ὧν ποιεῖται χρῆσιν ὁ Γαληνὸς λέγων Τόμ. Γ', σελ. 887 «ὑπὲρ τοῦ μήτ' *ἀναίσθητος* ἢ *δυσαίσθητος* γενέσθαι ξηρανθεὶς καὶ σκληρυνθεὶς ἐπὶ πλέον — μήθ' ἑτοίμως πάσχῃ (Γρ. *πάσχΕΙΝ*) τιτρωσκόμενος ἢ θλώμενος» καὶ Τόμ. Δ', σελ. 439 «οὐ γὰρ *ἀναίσθητοι* παντάπασίν εἰσιν οἱ ὑπνώττοντες ἀλλὰ *δυσαίσθητοι*» καὶ σελ. 784 «καταψύχεται δὲ καὶ πελιδνοῦται καὶ *δυσαίσθητον* ἢ παντελῶς *ἀναίσθητον* γίνεται κατὰ τὰς τοῦ ἀέρος κράσεις» καὶ Τόμ. Ϛ', σελ. 671 «τὰ δ' ἐν τοῖς ἀκρέοις (Γρ. *ἀκραίοις*) νευρώδη σώματα καθ' ὁμοιότητα μὲν οὕτως ὀνομάζεται, σύνδεσμοι δ' εἰσὶ τῶν ὀστῶν *ἀναίσθητοι*» καὶ Τόμ. Ι', σελ. 900 «εἰ ἀραιὸν ἢ πυκνὸν ἢ *ἀναίσθητον* ἢ *δυσαίσθητόν* ἐστιν ἢ *εὐαίσθητον*» καὶ Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 460 «ἐάν τινος ὑπάρχοντος ὁ κάμνων *ἀναίσθητος* ᾖ» καὶ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 285 «πνεύμονα μὲν

γὰρ οἱ τοιοῦτοι χυμοὶ λανθάνουσιν ἤτοι *δυσαίσθητον* ἢ παντελῶς *ἀναίσθητον* ὄντα» καὶ σελ. 1016 «ἔτι τε καὶ ψιλὸν τριχῶν *εὐαίσθητόν* τε κατασκευάσαι τὸ καλούμενον πέλμα».

Οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι ἔγραψεν ὁ Γαληνὸς «τὰ μὲν αἰσθητικωτέραν ἔχει τὴν οὐσίαν, τὰ δὲ *δυσαισθητοτέραν*» καὶ «εὐχρουστέρους καὶ *εὐαισθητοτέρους* καὶ εὐτροφωτέρους», ὡς ἐν Τόμ. ϛ', σελ. 39 «ὅσοι γε θυμικώτεροι τοῦ δέοντός εἰσιν ἢ ἀθυμότεροι ἢ *εὐαισθητότεροι* ἢ *ἀναισθητότεροί* τινες ἢ λιχνότεροι τοῦ προσήκοντος».

Τῶν ἐπιθέτων *ἀναίσθητος* καὶ *εὐαίσθητος* πολλὰ παραδείγματα δύναταί τις νὰ καταλέξῃ, τοῦ δὲ *δυσαίσθητος* ὀλίγα εἶνε παρατεθειμένα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου, ὧν ἐν ἐκ τοῦ Γαληνοῦ. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ Ῥούφῳ τῷ Ἐφεσίῳ σελ. 184,14 «νεῦρόν ἐστιν ἁπλοῦν σῶμα καὶ πεπυκνωμένον — *δυσαίσθητον* κατὰ τὴν διαίρεσιν» καὶ ἐν ἀποσπάσματι τοῦ Ἀντύλλου παρ' Ὀρειβασίῳ Τόμ. Α', σελ. 460 «ἀντίτυπον καὶ σκληρὸν καὶ *δυσαίσθητον*» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἱπποκράτη καὶ Γαληνὸν Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 14 «τὰ νεῦρα πάσχοντα *δυσαίσθητον* καὶ δυσκίνητον ποιεῖ τὸν μηρόν». Καὶ τῶν ὀνομάτων *ἀναισθησία* καὶ *εὐαισθησία* σπανιώτερον εἶνε τὸ *δυσαισθησία*, περὶ οὗ γράφει ὁ Γαληνὸς Τόμ. Ζ', σελ. 56 «Καὶ τοίνυν αἱ βλάβαι τῶν αἰσθητικῶν ἐνεργειῶν κοιναὶ μὲν ἁπασῶν ἀναισθησίαι τινές εἰσιν ἢ δυσαισθησίαι· *καλῶ δὲ δυσαισθησίας νῦν ἁπάσας τὰς μοχθηρὰς αἰσθήσεις*».

Ἔχει δὲ συνήθως τὸ *ἀναίσθητος* ἐνεργητικὴν σημασίαν ἀντιτιθέμενον τῷ *αἰσθητικός*, ὡς παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Δ', σελ. 374 «σύνδεσμος μὲν ἅπας *ἀναίσθητος*, νεῦρον δὲ ἅπαν *αἰσθητικόν*» καὶ παρ' ἄλλοις. Λαμβάνεται δὲ πολλάκις ἀντὶ τοῦ *παχὺς* ἢ *βραδὺς τὸν νοῦν*, ὡς ἐν τῷ περιβοήτῳ τοῦ Δημοσθένους «οἱ μὲν κατάπτυστοι Θετταλοὶ καὶ οἱ *ἀναίσθητοι* Θηβαῖοι φίλον, εὐεργέτην, σωτῆρα τὸν Φίλιππον ἡγοῦντο». Γράφει δὲ καὶ ὁ Θεόφραστος ἐν τοῖς Χαρακτῆρσιν «Ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀναισθησία, ὡς ὅρῳ εἰπεῖν, *βραδυτὴς ψυχῆς ἐν λόγοις καὶ πράξεσιν*· ὁ δὲ ἀναίσθητος τοιοῦτός τις, οἷος κτέ.».

Εὑρίσκεται δ' ὅμως τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπίθετον καὶ ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας παρειλημμένον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *αἰσθητός* παρὰ τῷ Πλάτωνι σελ. 51, δ' «*ἀναίσθητα* ὑφ' ἡμῶν ἤδη» καὶ σελ. 52, α' «ἀόρατον δὲ καὶ ἄλλως *ἀναίσθητον*» καὶ σελ. 64, α' «κατὰ παντὸς αἰσθητοῦ καὶ *ἀναισθήτου* παθήματος» καὶ σελ. 67, δ' καὶ Φιλ. σελ. 51, β' καὶ Νόμ. σελ. 898, ε' καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει Τόμ. Α', σελ. 499,37 «ὥσπερ γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μιχθὲν *ἀναίσθητον* ποιεῖ τὴν κρᾶσιν» καὶ Τόμ. Β', σελ. 440,25 «ἂν ἡ μεταβολὴ γίνηται ἐξ *ἀναισθήτου* εἰς αἰσθητὸν ἢ ἀφῇ ἢ πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν — ὁ γὰρ ἀὴρ ἐπιεικῶς *ἀναίσθητον*» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 491,32 «ὅταν ὁ χρόνος ᾖ *ἀναίσθητος*» καὶ σελ. 491,36 καὶ 40

καὶ 46 καὶ σελ. 492,7 καὶ σελ. 549,10 καὶ ἀλλαχοῦ (Πρβ. καὶ Σιμπλίκ. Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 753,10 κέξ.). Λέγει δὲ καὶ ὁ Γαληνὸς Τόμ. Θ', σελ. 491 «εἴτ' ἂν μὲν ἰσχυρῶς αἰσθάνῃ πληττόμενος ὑπὸ τῆς ἀρτηρίας διαστελλομένης, ἔτι καὶ μᾶλλον ἐπιθλίβειν· ἐὰν δὲ αὐτὸ πράττοντος *ἀναίσθητος* ἡ κίνησις γίγνηται, παντάπασιν ἐπιπολῆς ψαύειν» καὶ σελ. 511 «ὃ τοῖς *ἀναίσθητον* ἔχουσι τὴν συστολὴν φαίνεται» καὶ σελ. 512 «ὅλος ὁ συγκείμενος ἔκ τε τούτου — καὶ τῶν πρώτων τῆς αἰσθητῆς συστολῆς *ἀναίσθητος* γινόμενος ἤτοι πυκνὸν ἢ ἀραιὸν ἐργάζεται τὸν σφυγμόν» (Πρβ. καὶ σελ. 119,6 καὶ 10) καὶ Ῥοῦφος ὁ Ἐφέσιος σελ. 60,5 «τοῖς δὲ προχωρεῖ μὲν (τὸ οὖρον) ἀλλ' *ἀναίσθητον*» καὶ ὁ Πορφύριος π. Ἀπ. Ἐμψ. Β', 39 «εἰσὶν οἱ σύμπαντες — ἀόρατοί τε καὶ τελέως *ἀναίσθητοι* αἰσθήσεσιν ἀνθρωπίναις» καὶ ὁ Σιμπλίκιος Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 203,18 «διότι ὡς πρὸς τὰ ἄλλα *ἀναισθήτους* ἔχειν δοκεῖ τὰς διαφοράς». Τίς δὲ τῶν περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα διατριβόντων ἀγνοεῖ τὸ Θουκυδίδειον «ὁ μετὰ ῥώμης καὶ κοινῆς ἐλπίδος ἅμα γιγνόμενος *ἀναίσθητος* θάνατος»; Πρβ. καὶ Διον. Ἁλικαρν. Τέχν. Ῥητ. ϛ', 4 «καὶ οὕτως ὅτι ταχὺς καὶ *ἀναίσθητος* ὁ τοιοῦτος θάνατος καὶ ἐκτὸς βασάνων καὶ τῶν κακῶν τῶν ἐκ τῆς νόσου».

Τοῦ ἐπιθέτου *εὐαίσθητος* σπανιώτατα γίνεται χρῆσις ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας, οἷον παρ' Ἀριστοτέλει Τόμ. Β', σελ. 396,47 «*εὐαισθητότερα* γὰρ τὰ παρ' ἄλληλα τιθέμενα» καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ Ἠθικ. σελ. 903, γ' «ἁφὴ δὲ πνεῦμα διατεῖνον ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ μέχρις ἐπιφανείας εἰς θίξιν *εὐαίσθητον* (τῶν) προ(σ)πιπτόντων» καὶ σελ. 956, ς' «τὰ γοῦν θερμὰ τῶν ὑδάτων ἀκέσιμα καὶ πρὸς θεραπείαν *εὐαίσθητα*». Ἀλλ' ἴσως ἡ γνησία ἐκφορὰ εἶνε «πρὸς θεραπείαν *εὔθετα*». Εὑρέθη δὲ καὶ *δυσαισθησίην* γεγραμμένον ἀντὶ τοῦ *δυσθεσίην*. Ὁ Πολυδεύκης λέγει βιβλ. Ε', 12 «Δύσοσμα δὲ καὶ εὔοσμα οὐ τὰ δυσχερὲς ἢ ἡδὺ ἀποπνέοντα λέγουσιν ἀλλὰ τὰ *εὐαίσθητα* ἢ *δυσαίσθητα* πνεύματα τῶν ἰχνῶν». Πρβ. καὶ Λεξ. Βινδοβ. σελ. 80,17 «Εὔοσμα λέγονται τὰ εὔφραντὰ (Γρ. *ὀσφραντὰ*) καὶ τὰ *εὐαίσθητα*».

Τὸ *ἀνεπαίσθητος* λαμβάνεται συχνότερον μὲν παθητικῶς, σπανιώτερον δ' ἐνεργητικῶς. Τῆς ἐνεργητικῆς αὐτοῦ σημασίας φέρομεν μαρτύρια τὸ τοῦ Λογγίνου σελ. 14 «ἀλλοτρίων μὲν ἐλεγκτικώτατος ἁμαρτημάτων, *ἀνεπαίσθητος* δὲ ἰδίων» καὶ τὸ τοῦ Χρυσοστόμου Ὑπομν. εἰς Ματθ. σελ. 530, γ' «ἐκείνη μὲν γὰρ *ἀνεπαίσθητός* ἐστι τῆς νόσου» καὶ τὸ τοῦ Σιμπλικίου Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 709, 15 «*ἀνεπαίσθητοι* καὶ τοῦ μεταξὺ χρόνου γινόμεθα» καὶ τὸ σελ. 753,6 «*ἀνεπαισθήτους* ἡμᾶς γίνεσθαι τῆς χρονικῆς αὐτοῦ παρατάσεως» καὶ τὸ τοῦ Ψελλοῦ σελ. 34 Βοισσ. «ἐπεὶ παραλελυμένον ἢ νεκρωθὲν *ἀνεπαίσθητόν* ἐστι τοῦ πνεύματος γυμνωθέν». Ἐν τοῖς Ἱπποκρατείοις Τόμ. Β', σελ. 572 φέρεται «ἐν ἁπαλῷ ἐόντα καὶ *ἘΥεπαισθήτῳ* καὶ νευρώδεϊ».

Τοῦ *ἀσυναίσθητος* ἓν μόνον παράδειγμα μνημονεύεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου, τὸ παρ' Ἰωάννῃ τῷ Φιλοπόνῳ ἁπάντων «εἰ καὶ ἡμῖν ἐστιν *ἀσυναίσθητον*». Εὑρίσκεται δὲ καὶ παρὰ τῷ Σιμπλικίῳ Ὑπομν. εἰς Ἀριστοτ. Τόμ. Θ', σελ. 707,4 «ὁ χρόνος ἄνευ κινήσεως *ἀσυναίσθητος* ἡμῖν ἐστι· τὸ ἄνευ κινήσεως *ἀσυναίσθητον* οὐκ ἔστιν ἄνευ κινήσεως λαβεῖν» καὶ μετ' ὀλίγα «ὅτι δὲ ἄνευ κινήσεως *ἀσυναίσθητός* ἐστι» καὶ σελ. 708,3 «διὰ τὸ *ἀσυναίσθητον* τῆς μεταξὺ τῶν δύο νῦν κινήσεως». Ἐνεργητικῶς εἶπεν ὁ Ὠριγένης Τόμ. Α', σελ. 161 (Τόμ. ΚΕ', σελ. 41) «ἅτε δὲ οὐκ *ἀσυναίσθητοι* οἱ ἀπόστολοι τυγχάνοντες τῶν ἐν οἷς προσκόπτουσι». Παρατηρητέον δ' ὅτι παρ' Ἀριστοτέλει Τόμ. Γ', σελ. 205,16 ἀναγινώσκεται μὲν κοινῶς «ἔστι δὲ καὶ *εὐαίσθητον* καὶ τῇ συνέσει τῇ ἄλλῃ ὑπερβάλλον», ἀλλὰ φέρεται καὶ γραφὴ *εὐΣΥΝαίσθητον*, ἣν προκρίνει ὁ Κελλῆρος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παραδοξογράφων (σελ. XXIII).

Ἐν ταῖς Φυσικαῖς Ἐκλογαῖς τοῦ Στοβαίου βιβλ. Α', ς', 19 κεῖται «τὸ ἐπισυμβαῖνον παραλόγως τε καὶ *ἀπροαισθήτως* τούτοις», ὅπερ οὔτ' ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου μνημονεύεται οὔτ' ἐν τῇ Συναγωγῇ τοῦ Κουμανούδου. Ἐν τοῖς εἰς Πλάτωνα Σχολίοις σελ. 286,63 Διδ. ἀπαντᾷ «οὐχ ὅτι οἱ δούρειοι ἵπποι *πολυαίσθητοι*, οἷς οὐδεμία αἴσθησις».

Τὸ παρ' Ἀρεταίῳ φερόμενον «μανὸν γὰρ καὶ *ἐπαναίσθητον* καὶ ἐν ὑγείῃ τὸ σπλάγχνον» νομίζεται ὑπό τινων πλημμελὴς ἀνάγνωσις τοῦ *ἀνεπαίσθητον*· καὶ ὀρθῶς ἴσως νομίζεται. Ὁ Ἑρμερίνσιος συνηγορεῖ (σελ. 98) τῇ παραδεδομένῃ γραφῇ, ἀλλ' ἀδυνατοῦμεν νὰ πεισθῶμεν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις.

Τὸ ἁπλοῦν ἐπίθετον *αἰσθητὸς* ἐνίοτ' ἐπὶ παθητικῆς ἐννοίας παραλαμβάνεται. Γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ ὁ Γαληνὸς Τόμ. Η', σελ. 710 «Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ *αἰσθητὸν* ὄνομα δύο σημαίνει, τό θ' ὑποπίπτειν (Γρ. *ὑποπίπτΟΝ*) αἰσθήσει πρᾶγμα νῦν ἤδη, καθ' ὃν ἂν λέγηται χρόνον, ἕτερόν τε πρὸς τούτῳ τὸ δυνάμενον αἰσθητὸν γενέσθαι, κἂν νῦν ᾖ μηδέπω· καθ' ὃ καὶ τὸν ἐν τῷ βυθῷ λίθον αἰσθητὸν εἶναι λέγομεν ὅσον ἑαυτῷ (Γρ. *ὅσον ἘΦ' ἑαυτῷ*), διὰ τὸ τῆς φύσεως εἶναι δηλονότι τῶν αἰσθητῶν». Πρβ. καὶ Ἀριστοτ. Τόμ. Β', σελ. 211,14 «Λέγεται δ' ὁ ἀκόλαστος πολλαχῶς· ὅ τε γὰρ μὴ κεκολασμένος πως μηδ' ἰατρευόμενος (Γρ. *ἰατρευμένος*), ὥσπερ ἄτμητος ὁ μὴ τετμημένος, καὶ τούτων ὁ μὲν δυνατός, ὁ δ' ἀδύνατος· ἄτμητον γὰρ τό τε μὴ δυνάμενον τμηθῆναι καὶ τὸ δυνατὸν μὲν μὴ τετμημένον δέ» καὶ σελ. 384,41 καὶ σελ. 385,1. Ἀλλὰ σκοποῦντες περὶ τοῦ πράγματος νὰ γράψωμεν ἀκριβέστατ' ἐν ἄλλῳ τόπῳ παρατηροῦμεν ἐνθάδε μόνον ὅτι ἀδιάφορα νομίζει ὁ Γαληνὸς τὸ *ἐσθιόμενα* καὶ *ἐδεστὰ* ἐν Τόμ. Ϛ', σελ. 464 λέγων «*Ἐσθιόμενα* γὰρ ἢ *ἐδεστὰ* καλεῖν ἢ τροφὰς οὐ διοίσει· καὶ γὰρ οὕτως καὶ τούτων οὐδὲν ἧττον ὀνομάζουσιν αὐτὰ καὶ σιτία καὶ βρώματα».

Καχῶς εἶνε γεγραμμένον παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Α', σελ. 250 «χρὴ τοίνυν τὸ μέλλον δυνήσεσθαι παθητὸν εἶναι *αἰσθητόν*· οὐ μὴν ἐξ αἰσθητικῶν γε τῶν πρώτων ἀναγκαῖον εἶναι τὸ αἰσθητικόν, ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ παθητικὸν μόνον· αἰσθητικὸν γὰρ δύναται γενέσθαι ποτὲ μεταβάλλον τε καὶ ἀλλοιούμενον» καὶ Τόμ. Ε', σελ. 625 «καὶ θαυμαστὸν οὐδέν, εἰς ὅσον αὐτοῦ (Γρ. *αὐτῷ*) τὸ πρῶτον *αἰσθητὸν* ἀκριβέστερόν τ' ἐστὶ καὶ λεπτομερέστερον ἢ τοῖς ἄλλοις, εἰς τοσοῦτον καὶ τῆς ἐγκεφάλου φύσεως αὐτὸ ἐπὶ πλέον ἐκείνων μετειληφέναι». Πρβ. καὶ Ῥητ. Οὐαλζ. Τόμ. Β', σελ. 153,14 «τὸ ἔμψυχον εἰς *αἰσθητὸν* καὶ ἀναίσθητον, τὸ *αἰσθητὸν* εἰς ζῷον καὶ ζῳόφυτον». Ὡς δ' ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις μετεβλήθη ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων τὸ *αἰσθητικὸν* εἰς τὸ *αἰσθητόν*, οὕτως ἐν ἄλλοις τὸ *αἰσθητόν*, *αἰσθητή*, κτλ. εἰς τὸ *αἰσθητικόν*, *αἰσθητική*, κτλ. (Ἴδε Σχαιφῆρον *Βωσ. Ἑλλ.* σελ. 257). Πρβ. *ὑπνωτικὸν-ὑπνωτόν*, *νεωτερικὸν-νεώτερον*, *τρωγλοδυτικὰ-τρωγλόδυτα*, *ἐμετικοὶ-ἔμετοι*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ. Παρὰ τῷ Ἀππιανῷ Ἐμφυλ. Α', 103 κεῖται «τῶν ἐχθρῶν αὐτὸν ἀνελόντα βουλευτὰς μὲν ἐνενήκοντα, *ὑπάτους* δ' ἐς πεντεκαίδεκα» ἀντὶ τοῦ *ὑπατικοὺς* (Ἴδε Κόβητον *Μνημ.* 1882, σελ. 232).

Ἐκ τῶν ἐπιθέτων *ἀναίσθητος* καὶ *δυσαίσθητος* καὶ *εὐαίσθητος* παρήχθησαν τὰ ῥήματα *ἀναισθητῶ* καὶ *δυσαισθητῶ* καὶ *εὐαισθητῶ*, ὧν παλαιότερον καὶ συχνότερον εἶνε τὸ *ἀναισθητῶ*, ὅπερ εὑρέθη καὶ μετὰ τῆς ΕΚ προθέσεως συντεθειμένον, οἷον *ἐξαναισθητῶ*. Ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς τοῦ Τζέτζου σελ. 33 Πρεσσ. φέρεται «καὶ παραπλήκτως εἴτ' οὖν ἀποπλήκτως ἀκινητίζουσα καὶ *ἀναισθηταίνουσα*», ἐν δὲ τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ σελ. 102,5 κεῖται «Ἀναισθητῶ: *ἀναισθητεύομαι*». Τοῦ τύπου *ἀναισθητεύομαι* ποιεῖται μνείαν καὶ ὁ Φρύνιχος λέγων σελ. 349 «*Ἀναισθητεύομαι*: τὸ μὲν ὄνομα ἀναίσθητος δόκιμον, τὸ δὲ ῥῆμα οὐκέτι. Λέγε οὖν οὐκ αἰσθάνομαι». Γράφει δὲ καὶ Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος σελ. 49,9 «*Ἀναισθητεύομαι* μὴ εἴπῃς ἀλλ' ἀναισθήτως ἔχω καὶ οὐκ αἰσθάνομαι καὶ ἀναισθητῶ. Δημοσθένης· ἐπεπείσμην δὲ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, τυχὸν μὲν ἀναισθητῶν». Ἀντὶ τοῦ *ἀναισθητεῖν* ἐλέγετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν *ἀναίσθητον εἶναι* καὶ *ἀναισθήτως ἔχειν*. Παρὰ τῷ Δημοσθένει σελ. 302,221 ἔχουσιν ἄλλοι τε κώδικες καὶ δὴ καὶ ὁ ἄριστος «ἐπεπείσμην δ' ὑπὲρ ἐμαυτοῦ, τυχὸν μὲν *ἀναίσθητον*, ὅμως δ' ἐπεπείσμην». Ὁ Κόβητος (*Miscell Cr.* σελ. 484) ἀλλότριον τοῦ Δημοσθένους νομίζων τὸ ῥῆμα *ἀναισθητεῖν* ἀναγινώσκει «τυχὸν μὲν *ἀναισθήτΩΣ*», τουτέστιν ἀνοήτως, ἠλιθίως. Ῥήματα ὁμοίως τῷ *ἀναισθητεύομαι* ἐσχηματισμένα ἐμνημονεύσαμεν ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Ζ', σελ. 469 κἑξ.

ΕΚ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ

ΤΟΥ ΡΩΣΟΥ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥ

ΚΟΜΗΤΟΣ Ι. ΡΙΜΠΩΠΙΕΡ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

.... Μὲ ἐκράτει εἰσέτι κατ' οἶκον ἡ ἀσθένειά μου καὶ ἡ τῶν τεσσάρων τέκνων μου. Τὸν Ῥεσσελρὸδ εἶδον ἅπαξ μόνον ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ του. Ἐν τούτοις ὁ Αὐτοκράτωρ[2] μὲ προσεκάλεσε: «Τί ἔχεις νὰ μὲ εἴπῃς;» ἀνέκραξεν ὅτε εἰσῆλθον, «ἀπεχωρίσθημεν ὅτε ἤμην ἁπλοῦς στρατηγὸς καὶ μὲ ἐπαναβλέπεις αὐτοκράτορα». Μοὶ ἀνήγγειλε τὴν ἀποστολήν μου εἰς Βιέννην, καὶ μοὶ ἀνεκοίνωσε τὰς ὁδηγίας προσθέσας: «Δὲν εἶνε γελοῖον νὰ σοὶ δίδω διαταγάς!» Πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως αὐτοῦ κατείχομεν ἴσας σχεδὸν θέσεις. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συχνάκις συνηντώμεθα καὶ οὐδεὶς χορὸς ἐν τῷ ἀνακτόρῳ Ἄντιτζκοβ ἐδίδετο, εἰς ὃν νὰ μὴ προσεκαλούμην ἐγώ τε καὶ ἡ σύζυγός μου. Συχνάκις ὁ Αὐτοκράτωρ, ἡ Αὐτοκράτειρα καὶ ἐγὼ συνεπίνομεν τὸ τέϊον καὶ διεξήγωμεν μακρὰς συνδιαλέξεις, οὕτως ὥστε ἐπῆλθεν ἕξις νὰ μὲ βλέπωσι παρ' αὐτοῖς, ἡ ἕξις δὲ παρὰ τοῖς αὐτοκράτορσι κέκτηται μεγίστην σημασίαν.

Ἀπῆλθον εἰς Βιέννην ν' ἀναγγείλω τῷ αὐτοκράτορι Φραγκίσκῳ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησιν τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου. Κύριος δὲ σκοπὸς τῆς πρεσβείας μου ὑπῆρξε τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα. Ὁ Αὐτοκράτωρ μὲ ὑπεδέχθη λίαν φιλοφρόνως. Ἐθλίβετο μεγάλως ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Παύλοβιτζ ὡς τοῦ ἀρίστου τῶν φίλων, προσθέσας ὅτι τόσην ἐπιρροὴν εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος, ὥστε οὐδὲν ἠδύνατο ν' ἀρνηθῇ αὐτῷ. Μετὰ ἐκστάσεως μοὶ ἀνέφερε περὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως τοῦ νέου Αὐτοκράτορός μου, θίξας τὸ περὶ τῶν μετὰ τῆς Πύλης ἡμε-

1 Ὁ κόμης Ἰωάννης Ῥιμπωπιὲρ (Jean Ribaupierre) ῥῶσος διπλωμάτης τὸ γένος Ἐλβετὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ῥωσικὴν ὑπηρεσίαν ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β' κατὰ σύστασιν τοῦ Βολταίρου. Ὑπηρέτησε δὲ ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β', Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου, ἐπὶ τέλους ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου εἰς Βιέννην καὶ Κωνσταντινούπολιν πρὸς διεξαγωγὴν τῶν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος διαπραγματεύσεων. Τῇ 23 Ὀκτωβρίου 1830 ἀνεκλήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει διορισθεὶς πρεσβευτὴς τῆς Ῥωσίας ἐν Πρωσίᾳ καὶ Μεκλιμβούργῳ καὶ μεταγενεστέρως ἀρχιθαλαμηπόλος τελευτήσας τῇ 24 Μαΐου 1865. Τὰ περιεργότατα αὐτοῦ ἀπομνημονεύματα διεσώθησαν παρὰ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ κομήσσῃ Κουτούζοβ ἀδείᾳ τῆς ὁποίας ἐδημοσίευσεν αὐτὰ ἐν τῷ «Ῥωσικῷ Ἀρχείῳ» (1877 ἀρ. 4 σελ. 460) ὁ κ. Βασιλτζικόβ. Ἀναγκαῖον ἐκρίναμεν νὰ δημοσιεύσωμεν Ἑλληνιστὶ τὸ μᾶλλον τῷ Ἑλληνισμῷ ἐνδιαφέρον μέρος αὐτῶν.

2 Ὁ Νικόλαος. Ἦτο δὲ ἀκριβῶς ἡ ἐποχὴ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως αὐτοῦ.

ἄνευ κηρύξεως ἀγῶνος νὰ φονεύσῃ ἅπαντας ἡμᾶς πρὸς ἐκδίκησιν τῆς καταστροφῆς τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου. Προσεκάλεσε τὸν Δζεγλούμ, ἐξ ἁπλοῦ μπίμπαση εἰς ταγματάρχην προβιβασθέντα, διότι πρῶτος ἐπυροβόλησε κατὰ τῶν στασιασάντων ἐν Ἀτμεϊδὰν Γιανιτζάρων. Ὁ Καρὰ-Δζεγλοὺμ ἐζήτησε μόνον καιρὸν διὰ νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τὸ τάγμα αὐτοῦ καὶ ἓν ἕτερον φίλου τού τινος ταγματάρχου καὶ ἀναμφιβόλως ἤθελεν ἀταράχως κατασφάξῃ ἅπαντας ἡμᾶς, ἐὰν δὲν ἐμπόδιζον αὐτὸν οἱ φοβηθέντες Χοζρὲβ-πασᾶς καὶ ὁ μέγας βεζύρης. Εἶνε λίαν δυσχερὲς νὰ περιγράψῃ τις τὸν φανατισμὸν τοῦ Ὀθωμανικοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην· ἅπαντες ἐξωπλίσθησαν καὶ αἱ πολεμικαὶ κραυγαὶ διεδίδοντο πανταχόθεν. Ἐν τούτοις ἡμεῖς διήγομεν ἀμερίμνως ἐν Βουγιοὺκ-δερὲ καὶ ἐγευματίζομεν, ὅτε αἴφνης ἀναγγέλλουσι τὴν ἄφιξιν τοῦ κ. Δε-Λαρλοὺ ὑπασπιστοῦ τοῦ στρατηγοῦ Γηλμηνὸ ἔχοντος ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ μὲ ὁμιλήσῃ. Ὑπεδέχθην αὐτὸν ἀναγγείλαντά μοι ὅτι ἅπαντες οἱ συνάδελφοί μου μὲ καθικετεύουσι νὰ μεταβῶ εἰς Πέραν ὅπως συνεννοηθῶμεν περὶ τῶν μέτρων ἅτινα πρέπει νὰ λάβωμεν ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ περιστάσει. Διέταξα νὰ ἑτοιμάσωσι τοὺς ἵππους καὶ ἔσπευσα εἰς Πέραν. Κατ' ἀρχὰς ἐπεσκέφθην τὸν Κάνιγγα εὑρὼν αὐτὸν τρέμοντα ἐκ τοῦ φόβου. Μὲ καθικέτευε νὰ συνδράμω αὐτὸν καθ' ὅτι φοβεῖται ὅτι θέλουσι τὸν φονεύσῃ. Καθησυχάσας αὐτὸν κατὰ τὸ ἐνόν, ἀνεκοίνωσα συγχρόνως αὐτῷ τὴν συνέντευξιν ἣν εἶχον μετὰ τοῦ διερμηνέως τῆς Πύλης Ἐζρὰλ-ἐφένδη, ὅστις ἀναφέρων περὶ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας ἐτόλμησε νὰ μὲ ἀπειλήσῃ διὰ τῆς ἐν τῷ Ἑπταπύργῳ καθείρξεως. «Εἴπατε πρὸς ἐκείνους οἵτινες ἀπέστειλαν ὑμᾶς, ἀπήντησα ἐγώ, ὅτι ἡ ἐποχὴ τῶν τοιούτων ἀθετήσεων τοῦ διεθνοῦς δικαίου παρῆλθεν ἀνεπιστρεπτεί, ὅτι οὐδενὶ συμβουλεύω νὰ διαβῇ τὸ κατώφλιον τῆς θύρας μου, ὅτι θέλω ἐξοπλίσῃ πάντας τοὺς περὶ ἐμέ, καὶ θέλω ἀμύνεσθαι μέχρι τελευταίας ῥανίδος τοῦ αἵματός μου, καὶ ὅτι ἐὰν τολμήσῃ τις ν' ἀπειλήσῃ τὴν ζωήν μου ἢ αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν μου, λίθος ἐπὶ λίθου δὲν θέλει μείνῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ἡ Ῥωσία θέλουσι δεόντως μὲ ἐκδικηθῇ. Τὸ πρόσωπον τοῦ διερμηνέως μετὰ τοὺς λόγους τούτους κατέστη κωμικώτατον». Ἀπεφασίσαμεν ἐγώ τε καὶ οἱ τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας πρεσβευταὶ ὅτι εἶνε καιρὸς ἤδη ν' ἀπέλθωμεν. Ἡ Πύλη ἠναντιοῦτο εἰς τὴν ἀναχώρησίν μου ἐμποδίζουσα τὴν χορήγησιν τῶν διαβατηρίων. Ἐγὼ ἀφ' ἑτέρου ἀνήγγειλα τῷ Ῥεϊς-ἐφένδῃ ὅτι θέλω διαβῇ τὸν Ἑλλήσποντον ἐπὶ δύο θαλαμηγῶν πλοίων δοθέντων εἰς τὴν διάθεσίν μου παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ ἐμφάνισις τῶν πλοίων τούτων ἅτινα, εἰσελθόντα εἰς τὸν Βόσπορον προσέλαβον μορφὴν ἐμπορικήν, προὐξένησαν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐπέβην τοῦ πλοίου μεθ' ἁπάσης τῆς οἰκογενείας καὶ μέρους τῆς ἀκολουθίας καὶ τῇ 5 Δεκεμβρίου 1827 ἀνειλκύσαμεν τὴν ἄγκυραν.

σωρὸν ἐγγράφων ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας γεγραμμένων, προσπαθῶν νὰ μὲ καταπείσῃ ὅτι ὑπεστήριζε τὴν πολιτικὴν τοῦ ἡμετέρου ἀνακτοβουλίου. «Τὰ ἡμέτερα ἀρχεῖα εἶναι προσιτὰ ὑμῖν, ἐπανελάμβανεν ἑκάστοτε, «ζητήσατε ὅ,τι ἐπιθυμεῖτε». Ἐφοβεῖτο ἰδίως λίαν νὰ μὴ κηρύξωμεν τὸν κατὰ τῆς Πύλης ἀγῶνα καὶ ἐνουθέτει τὴν Πύλην νὰ ἐκτελέσῃ πάσας τὰς ἀπαιτήσεις ἡμῶν. Πράγματι δὲ μεγάλως συνετέλεσε τῇ συναινέσει τῆς Πύλης νὰ ἐπιληφθῇ τῆς ἐν Ἀκκερμανίῳ Συνδιασκέψεως ἣν διεξῆγον μετὰ τοῦ κόμητος Βοροντζόβ.

Ἐπανελθὼν εἰς Πετρούπολιν εὗρον ἐκεῖ τὸν δοῦκα Βελιγκτῶνα, ὃν τὸ Ἀγγλικὸν Ὑπουργεῖον ἔσπευσε ν' ἀποστείλῃ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ὅπως ἔλθῃ εἴς τινα μεθ' ἡμῶν συνεννόησιν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ πολιτικῇ, φοβούμενοι μήπως μόνοι ἐπιληφθῶμεν τῆς ἐνεργείας. Ὑπεγράφη μετὰ τῆς Ἀγγλίας συνθήκη εἰς ἣν ταχέως προσεκλήθη καὶ ἡ Γαλλία. Ἡ Πύλη ἀπεφάσισε νὰ πέμψῃ πληρεξουσίους εἰς Ἀκκερμάνιον. Ἐγὼ ἀφ' ἑτέρου μετέβην ἐκεῖ μετὰ τοῦ συναδέλφου μου κόμητος Βοροντζόβ. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν διαπραγματεύσεων ἡμῶν ἀνήκουσι τῇ ἱστορίᾳ· ὑπ' αὐτῆς ἀνεγράφησαν καὶ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐπεκτείνω τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, θέλω νὰ προσθέσω μόνον ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἐνέδωκαν εἰς πάσας τὰς ἀπαιτήσεις ἡμῶν, καὶ ἐγὼ διετάχθην ν' ἀπέλθω εἰς Κωνσταντινούπολιν, παραμείνας ἐν Ἰασίῳ καὶ Βουκουρεστίῳ, ὅπως λάβω γνῶσιν τῆς ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις καταστάσεως, ἃς οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τέλους κατέλιπον. Ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατοχὴ τῶν Ἡγεμονιῶν ὑπῆρξε τὸ κυριώτατον αἴτιον τῆς δυσαρεσκείας τοῦ ἡμετέρου ἀνακτοβουλίου.

Διετάχθην ν' ἀπέλθω εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅσον τάχιστα. Κατέλιπον τὴν οἰκογένειάν μου ἐν Ὀδησσῷ, καὶ δύο ἡμέρας πρὸ τῶν Χριστουγέννων μετέβην εἰς Κισνόβιον. Ἀκροασθεὶς ἐκεῖ τῆς θείας λειτουργίας ἐξηκολούθησα τὴν ὁδοιπορίαν μου. Ὑπάλληλος τῆς Ὑψηλῆς Πύλης (μεχμενδὰρ) μὲ προϋπήντησεν ἐν Βουκουρεστίῳ συνοδεύσας με μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ μεγίστης δυσκολίας διέβην τὸν Αἷμον. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν μετέβην κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰ ἐν Βουγιοὺκ-Δερὲ ἀνάκτορα, τῶν ὁποίων ἡ θέα εἶνε ὄντως μαγευτική. Οὐδέποτε θέλω συγχωρήσῃ ἐμαυτῷ τὴν ἀμέλειάν μου διότι παρέλειψα νὰ τηρήσω τακτικὸν ἡμερολόγιον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονῆς μου. Μοὶ ἦτο ὅμως τοῦτο ἀδύνατον καθ' ὅτι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ἤμην ἐνησχολημένος. Αἱ μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεις, αἱ ἡμιεπίσημοι μετὰ τοῦ Ῥεῒς-ἐφένδη καὶ λοιπῶν ὑπουργῶν τῆς Τουρκίας συνδιαλέξεις, αἱ μετὰ τῶν συναδέλφων μου διαπραγματεύσεις, ἰδίως αἱ μετὰ τοῦ μοχθηροῦ, νευρικοῦ καὶ ὑπόπτου Κάνιγγος, ὅστις εὑρίσκετο εἰς διάστασιν μεθ' ἁπάντων, ἡ μετὰ τοῦ ὑπουργείου ἀλληλογραφία, αἱ τῷ ἀνακτοβουλίῳ ἀνακοινώσεις, αἱ μετὰ τῶν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις προξένων ἀλληλογραφίαι καὶ ἐπὶ τέλους ἡ μετὰ 50 ὑ-

παλλήλων ἐνασχόλησίς μου, πάντα ταῦτα μοὶ ἀφήρουν ὅλον μου τὸν καιρόν. Ἅμα ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐζήτησα ἀκρόασιν παρὰ τῷ καϊμακάμῃ ἐκπληροῦντι χρέη τότε τοῦ μεγάλου βεζύρη. Ἡ παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἀκρόασίς μου ὡρίσθη τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς μου, ἐὰν γεγονός τι δὲν ἀνέβαλλεν αὐτήν, ὀλίγου δεῖν ἐπ' ἀόριστον χρόνον. Ἑλληνικὸν δηλονότι ἐμπορικὸν πλοῖον κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Ῥωσικὴν σημαίαν, κατὰ τὸ ἔθος τὸ ἐπικρατῆσαν πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς εἰσέτι ἐπαναστάσεως. Αἱ Ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ ἀνεγνώρισαν τὸ πλοῖον οὐχὶ μόνον ὡς Ἑλληνικόν, ἀλλὰ καὶ ὡς πειρατικόν, ἐξ ἐκείνων δὴ ἅτινα ἐλευθέρως ἐλῄστευον ἐν ταῖς θαλάσσαις. Ἄνευ οὐδεμιᾶς προηγουμένης γνωστοποιήσεως ἁπλῶς ἐκράτησαν τὸ πλοῖον καὶ ἐν τῷ λιμένι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ τῷ ἀφήρεσαν τὴν σημαίαν. Ἅμα μαθὼν τοῦτο, διέταξα τὸν πρῶτον διερμηνέα νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐντόνως κατὰ τῆς προσβολῆς ταύτης τῆς σημαίας ἡμῶν, καὶ ν' ἀπαιτήσῃ ἄμεσον ἱκανοποίησιν. Οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπουργοὶ ἰσχυροὶ ἐν τῷ δικαίῳ αὐτῶν, καθ' ὅτι πράγματι τὸ πλοῖον ἦτο Ἑλληνικὸν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐκτὸς Ἑλλήνων οὐδεὶς ἕτερος ὑπῆρχεν, ἠρνοῦντο νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀπαιτήσεις μου καὶ περιωρίζοντο εἰς ἁπλᾶς ἀπαντήσεις. Ἀπεφάσισα ἐν ἀρχῇ νὰ ποιήσω δῆλον τῇ Πύλῃ ὅτι πᾶσα κατὰ τῆς σημαίας ἡμῶν προσβολὴ καὶ ἡ παραμικρὰ ἀσέβεια θέλουσι τιμωρεῖσθαι αὐστηρῶς. Ἀνήγγειλα δὲ ὅτι θέλω θεωρήσῃ ἐμαυτὸν τότε ἱκανοποιημένον, ὅταν ἐν πλήρει καὶ πάλιν μεσημβρίᾳ μεταφέρωσι τὸ πλοῖον ἔνθα ἐκρατήθη καὶ ἀναρτήσωσι τὴν σημαίαν ἐνώπιον τῶν Ὀθωμανικῶν ἀρχῶν καὶ σὺν ταῖς νενομισμέναις τιμαῖς. Ἐν τοιαύτῃ μόνον περιπτώσει ἀπεφάσιζον νὰ ἐπιληφθῶ τῶν περαιτέρω διαπραγματεύσεων.

Ἐν τούτοις ὁ χρόνος παρήρχετο καὶ ἔφθασεν ἡ παραμονὴ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν εἶχεν ὡρισθῇ ἡ παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἀκρόασίς μου. Ὁ Ῥεῒς-Ἐφένδης ἔκαμε τὴν τελευταίαν ἀπόπειραν ὑποσχόμενός μοι αὐστηρὰν ἀνάκρισιν τῆς ἐν λόγῳ ὑποθέσεως, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὑποδοχήν μου, ἀλλ' ἐγὼ ἀπήντησα ὅτι μέχρις οὗ ἡ τιμὴ τῆς σημαίας ἡμῶν δὲν ἱκανοποιηθῇ δὲν θέλω ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος καὶ ὅτι οἱ ὑπουργοὶ τῆς Τουρκίας δύνανται νὰ ἐξηγήσωσιν αὐτῷ κατὰ βούλησιν τὴν ἄρνησίν μου. Τότε μοὶ ἐπέστειλαν ὡς μεσίτην τὸν πρεσβευτὴν τῆς Πρωσσίας Μήλτιτζ ἐλπίζοντες ὅτι αὐτὸς θέλει μὲ καταπείσῃ. Ἐγὼ ὅμως ἐδέχθην τὰς συμβουλὰς τοῦ διπλωμάτου τούτου, οὕτως ὥστε ἐπὶ αἰῶνας ἀπεγοήτευσα αὐτὸν ἐν τοιούτου εἴδους μεσιτείαις. Ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισα νὰ δηλοποιήσω τῷ Σουλτάνῳ περὶ τῆς ἀναφυείσης μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ ἐμοῦ διαφορᾶς καὶ τῆς ἀποφάσεώς μου νὰ ἐμφανισθῶ τῷ Σουλτάνῳ μετὰ πλήρη μόνον ἱκανοποίησιν. Ὁ Σουλτάνος δὲν μὲ ἐγνώριζεν εἰσέτι τότε· πιθανὸν ἕνεκα τοῦ αἰσθήματος τῆς δικαιοσύνης, ἴσως δὲ καὶ φοβούμενος νὰ ἐγείρῃ

περιττὸν ζήτημα, ἀνήγγειλε τοῖς ὑπουργοῖς ὅτι μάτην μοὶ ἠρνήθησαν τὴν ἱκανοποίησιν, καὶ ὅτι πρὶν ἐπιληφθῶσι τῶν ἀναγκαίων διαβημάτων, ὤφειλον ν' ἀποταθῶσι πρὸς ἐμὲ μόνον καὶ ἀποκλειστικῶς δυνάμενον ν' ἀποφασίσω. Τὸ πλοῖον αὐθωρεὶ ἐπεστράφη, ἡ σημαία ἀνηρτήθη ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βεζύρη καὶ ἀπονεμηθεισῶν τῶν στρατιωτικῶν τιμῶν. Ἐνὶ λόγῳ τὸ πᾶν ἐγένετο κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου.

Προσῆλθον τῷ Σουλτάνῳ, ὅστις μὲ ὑπεδέχθη ἀρκούντως ψυχρῶς· μεταγενεστέρως ὅμως ἔμαθον ὅτι ηὐχαριστήθη λίαν, διότι ἐνεφανίσθην ἐνώπιόν του ἀσκεπής. Οἱ Γάλλοι ἐσκεμμένως ἐπαρουσιάζοντο ἀείποτε φέροντες τὸν πῖλον ἐπὶ κεφαλῆς. Ὁ πρῶτος διερμηνεὺς μὲ ἠρώτησε διατί ἀπεκαλύφθην· Ἀπήντησα δὲ αὐτῷ ὅτι θέλω ἐμφανισθῆ ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου ἀπαράλλακτα ὅπως ἐμφανίζομαι ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορός μου, ὅστις μοὶ παρήγγειλε ν' ἀπονείμω τῷ Ἄνακτι τῶν Ὀθωμανῶν τὰς αὐτὰς καὶ αὐτῷ τιμάς. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον βῆμα τῆς πρὸς ἐμὲ φιλοφρονήσεως τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος.

Μετὰ ταῦτα ἤρξατο τὸ ζήτημα τῶν κλητήρων τῶν πρεσβειῶν. Τὸ πάλαι οἱ Γιανίτζαροι ἀπετέλουν τὴν σωματοφυλακὴν τῶν ξένων διπλωματῶν, ὅτε δὲ οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐξωλοθρεύθησαν ἡ Πύλη προέτεινε τοῖς πρεσβευταῖς ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτοὺς διὰ τῶν κλητήρων. Οἱ πρέσβεις δὲν ἔδωκαν καταφατικὴν ἀπάντησιν· συνενοήθησαν ν' ἀναμείνωσι τὴν ἄφιξίν μου καὶ βασισθῶσιν ἐπὶ τέλους ἐπὶ τῆς ἀποφάσεώς μου. Ὁ διερμηνεὺς τῆς Πύλης μοὶ προέτεινε ὡς σωματοφύλακα τοιοῦτον κλητῆρα· μοὶ ἀνεκοίνωσε δὲ ταὐτοχρόνως ὅτι οἱ τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας πρεσβευταὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀκολουθήσωσι τὴν ἀπόφασίν μου ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ. Ἐγὼ ἔσπευσα ν' ἀπαντήσω ὅτι οὐδόλως ἀμφιβάλλω περὶ τῆς φιλοφροσύνης τοῦ Σουλτάνου καὶ περὶ τοῦ πόθου αὐτοῦ τοῦ ν' ἀπονείμῃ τὴν δέουσαν τιμὴν τῷ ἀντιπροσώπῳ τοῦ Αὐτοκράτορος, θέλω δεχθῆ οὐχὶ μόνον τὸν κλητῆρα, ἀλλὰ καὶ πάντα ἕτερον ὃν ἤθελεν εὐαρεστηθῆ νὰ προσδιορίσῃ ὡς σωματοφύλακα. Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἄρδην ἀνατρέψασα τὰς δυσχερείας, ὧν ὁ Κάνιγγ προυτίθετο ἤδη νὰ ἐπωφεληθῇ, ὑπῆρξε λίαν εὐφρόσυνος τῷ Σουλτάνῳ. Βαθμηδὸν ἐκέρδισα τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ καὶ ῥαδίως ἐτύγχανεν παντὸς ζητουμένου. Ἔσωσα πολλοὺς Ἕλληνας, ἀπηλευθέρωσα πολλοὺς δεσμώτας· ἐν ἑνὶ λόγῳ τὰ πάντα αἰσίως ἔβαινον, ἐκτὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος. Ἀλλ' ἐνταῦθα αἱ διαπραγματεύσεις διεξήγοντο οὐχὶ ὑπ' ἐμοῦ μόνου ἀλλὰ μετὰ τῶν τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας συναδέλφων μου, οἵτινες μᾶλλον ἐφθόνουν τὰς προόδους μου ἢ ἐζήτουν τὸ αἴσιον πέρας τοῦ κοινοῦ τούτου ἔργου. Ὁ τῆς Αὐστρίας πρεσβευτὴς καὶ ὁ Μήλιτζ ὡσαύτως οὐδεμίαν μοὶ παρεῖχον ἀρωγήν. Μολονότι τὸ ζήτημα τοῦτο ἦτο τοιαύτης φύσεως, ὥστε διὰ τοῦ ἀγῶνος μόνου ἠδύνατο νὰ λυθῇ, καὶ ὁ ἀγὼν οὗτος δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκραγῇ.

Ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία ἠρέθισε τὸν Σουλτάνον τοσοῦτον, ὥστε ἐζήτησε

τέρων σχέσεων ζήτημα, ὡς, ὅπως ἐγίνωσκεν, εἶχον ἐντολὴν ν' ἀποκαταστήσω, ἀνέφερε ποσάκις ἐζητεῖτο παρὰ τοῦ τεθνεῶτος αὐτοκράτορος νὰ συμφιλιωθῇ τοῖς Τούρκοις. «Εἶνε ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, προσέθετε, καὶ οὐδὲν ἕτερον ποθοῦσιν ἢ νὰ συζήσωσι μεθ' ἡμῶν εἰρηνικῶς. Ὁμολογήσατε ὅτι ὁ πόθος τῆς καταστάσεως ἐπαναστάσεως τῶν ἰδίων ἑκάστου ὑπηκόων εἶνε ἀρκούντως εὐνόητος. Εἴσθε ἠναγκασμένοι νὰ ὑποθάλπετε ἐκεῖ τὰ θρησκευτικὰ ὑμῶν συμφέροντα, παραδέχομαι πληρέστατα· δὲν πρέπει ὅμως ν' ἀπαιτῆτε τὰ ἀδύνατα παρὰ τῶν ἀγροίκων καὶ φανατικῶν. Ἀπαραλλάκτως ὅπως ὑμεῖς οὕτω καὶ ἐγὼ εἰμὶ γείτων αὐτῶν· εἴχομεν καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν ἔριδας καὶ ἀγῶνας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς βασιλείας μου διαβιοῦμεν μετ' αὐτῶν εἰρηνικῶς καὶ ἐν ὁμονοίᾳ, ὁσάκις δὲ συμβῇ τις ταραχὴ ἐν ταῖς ὁμόροις ἐπαρχίαις πταίουσι πάντοτε οἱ ἰδικοί μου». Πολλάκις μοὶ ἐπανέλαβε περὶ τοῦ νέου Αὐτοκράτορός μου προσθέτων ἑκάστοτε ὅτι εὐελπιστεῖ νὰ εὕρῃ παρὰ τῷ διαδόχῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου διάδοχον τοῦ χαρακτῆρος ἐκείνου καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας· μετὰ ταῦτα ἐπαναλαβὼν τὰ περὶ τῆς ἐπιρροῆς ἣν εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Παύλοβιτς, ὁ Αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος προσέθεσε: «Δὲν ἤθελον νὰ παραχωρήσω τὰς Ἰονίους νήσους τῇ Ἀγγλίᾳ· προεῖδον τὰ ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπεθύμει τοῦτο, ἐζήτησε τοῦτο καὶ μὲ ἠνάγκασε νὰ συναινέσω. Οὐδέποτε θέλω συγχωρήσῃ ἐμαυτῷ ὅτι παρέλειψα τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποκαταστήσω τὴν Ἑταιρείαν τῶν ἱπποτῶν τῆς Μελίτης διὰ τῆς ἐκχωρήσεως αὐτοῖς τῶν νήσων τούτων, αἵτινες φύσει ἐδημιουργήθησαν διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πίστεως. Τοῦτο ἤθελεν εἶναι ἐπαξία ἀμοιβὴ τῇ Ἑταιρείᾳ ταύτῃ ἧς ἐκήδετο ἡ Εὐρώπη ἅπασα· ἐνέδωκα δὲ λόγῳ ἀδυναμίας καὶ διὰ τοῦτο θεωρῶ ἐμαυτὸν ἔνοχον». Ἐγὼ εἰς ταῦτα παρετήρησα ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν Ἰονίων νήσων πρεσβεύουσι τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, καὶ ὅτι τῷ ἀντιπροσώπῳ τοῦ Λατινικοῦ δόγματος ἤθελεν εἶναι δύσκολον νὰ κρατηθῇ ἐκεῖ. «Μήπως οἱ Ἄγγλοι εἶνε καλλίτεροι»; ἀπήντησεν ὁ Αὐτοκράτωρ. Ἤθελον ν' ἀντείπω ὅτι τὸ πραξικόπημα τοῦτο ἐγένετο συνεπείᾳ λάθους τοῦ κόμητος Καποδιστρίου, ὅστις ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς Γάλλους καὶ τῷ ἡγεμόνι αὐτῶν Βοναπάρτῃ ἀπεχθείας μετὰ πολλῶν ἑτέρων ἠπατᾶτο ὡς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὸν λόρδον Κέστερλε· ἀλλ' ἀκριβῶς τότε διεκείμεθα φιλίως λίαν τῇ Ἀγγλίᾳ, καὶ ἤθελεν εἶναι ὅλως ἀπρεπὲς νὰ ἐκφράσω τὴν πρὸς αὐτοὺς δυσπιστίαν καὶ ἀποκαλύψω τὰ λάθη τοῦ κόμητος Καποδιστρίου, ὑπουργοῦ τῆς Ῥωσίας καὶ φίλου μου. Ἐνταῦθα ἔληξεν ἡ μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος συνδιάλεξίς μου.

Ἡ Βιέννη ἣν εἶδον βραδύτερον ἔτι καὶ ἣν ἐπεσκεπτόμην μετ' ἄκρας ἡδονῆς, ἀπεῖχεν ἤδη πολὺ ἐκείνης ἣν ἐγίνωσκον κατὰ τὴν νεανικήν μου ἡλικίαν. Ὁ Μετερνὶχ ὃν ἐγίνωσκον ἐκ νεότητος κατὰ τὰς ἀπαρχὰς εἰσέτι τοῦ διπλωματικοῦ σταδίου του, καθ' ἑκάστην πρωΐαν συνδιελέγετο μετ' ἐμοῦ περὶ τοῦ Ἑλληνοθωμανικοῦ ζητήματος. Μὲ ἠνάγκαζε ν' ἀναγινώσκω

Ἠναγκάσθημεν νὰ διέλθωμεν τὴν νύκτα ἐν Ῥαιδεστῷ· μόλις δὲ ἠγκυροβολήσαμεν καὶ ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν μου Ἕλλην πλοίαρχος ἐκ Ταϊγανίου, ἐξαιτούμενος τὴν ἄδειαν νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ μετὰ τοῦ πλοίου αὐτοῦ τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο «Γιάννης Ῥιμποπιέρ». Τὸ πλοῖον τοῦτο ἔφερε φορτίον σίτου καὶ ὁ πλοίαρχος ἤθελε νὰ σώσῃ αὐτὸ τοῦ ἀποκλεισμοῦ ὃν ἡ Πύλη ἤδη ἤρξατο νὰ θέτῃ εἰς ἐνέργειαν. Μάτην ἐξέφραζον αὐτῷ τὴν λύπην μου ὅτι λίαν ἀργὰ ἀπετάθη πρὸς ἐμὲ καὶ ὑπεδείκνυον ὅτι ἀναγγείλας περὶ τῆς διόδου δύο μόνον πλοίων, ἠδυνάτουν νὰ ἐμφανισθῶ εἰς Ἑλλήσποντον μετὰ τριῶν πλοίων. Οὗτος ἐπέμενεν εἰς τὴν αἴτησίν του. Τότε τῷ ἀπήντησα ὅτι μὴ ὄντος εἰσέτι τοῦ Ἑλλησπόντου ἀποκεκλεισμένου, ἂς προχωρήσῃ δι' ἴδιον αὐτοῦ κίνδυνον. Ὁ πλοίαρχος ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἵστατο ἤδη παρὰ τῷ ἡμετέρῳ πλοίῳ. Τῇ πρωΐᾳ τῆς 6 Δεκεμβρίου ἀνειλκύσαμεν τὴν ἄγκυραν. Εὐθὺς δὲ ὡς ἐπλησιάσαμεν, τὰ φρούρια ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς ὄχθης ἤρξαντο νὰ πυροβολῶσι διὰ σφαιρῶν, ἐξ ὧν δὴ μία ἔπεσε παρ' αὐτῷ τῷ πλοίῳ. Ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα μου εὑρίσκοντο ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, δι' ὃ οἱ ἀξιωματικοὶ ἔσπευσαν ν' ἀπαγάγωσιν αὐτοὺς εἰς τὰ δωμάτια. Ἐγὼ διέταξα νὰ ἑτοιμάσωσι τὴν λέμβον καὶ ἀπέστειλα τὸν Ῥίκμαν μετὰ τοῦ διερμηνέως Κυριάκου ἵνα ζητήσωσι λόγον. Οἱ Τοῦρκοι ἦλθον εἰς προϋπάντησιν, ἀναγγείλαντες ὅτι ἐπυροβόλουν κατὰ τοῦ τρίτου πλοίου, καθ' ὅτι ἔλαβον διαταγὴν νὰ δώσωσιν ἄδειαν ἐξόδου εἰς δύο μόνον. «Ἄθλιοι!» ἀνέκραξεν ὁ Κυριάκος. «Τί ἐπράξατε; ἐπὶ τοῦ τρίτου ἴσα ἴσα εὑρίσκεται αὐτὸς ὁ πρέσβυς· σᾶς εἰδοποίησαν περὶ τῶν δύο πλοίων τῶν συνοδευόντων αὐτόν, ἐκεῖνο δὲ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπιβαίνει καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀδείας διέρχεται ἐλευθέρως».— «Δὲν ἐνοήσαμεν καλῶς, ἀπήντησαν οἱ Τοῦρκοι, διέλθετε, μόνον μὴ παραπονεῖσθε». Μόλις ἐξήλθομεν τοῦ στομίου καὶ ἠρχίσαμεν ἅπαντες πυροβολοῦντες ἵνα ἑορτάσωμεν τὴν ἡμέραν τοῦ ὀνόματος τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τὴν ἀπελευθέρωσίν μας. Τῇ ἐπιούσῃ ἐν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ θέσει διὰ σφαίρας βληθείσης ἐκ τῆς αὐτῆς κανονιοστοιχίας, ἐφονεύθη δυστυχής τις Ἑλληνὶς φεύγουσα ἐπὶ Ἑλληνικοῦ πλοίου.

Ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἀπηντήσαμεν ἐναντίον ἄνεμον καὶ ὁ μέχρι Σύρου πλοῦς ἡμῶν ὑπῆρξε λίαν ὀχληρός. Ἐνταῦθα κατὰ τύχην καὶ πρὸς μεγίστην εὐτυχίαν συνηντήσαμεν τὸν Χρουστσλόβ. Οὗτος ἐπιβαίνων τοῦ «Κωνσταντίνου» ἐστάλη παρὰ τοῦ ναυάρχου κόμητος Γέϊδεν πρὸς ἀνεύρεσιν ἡμῶν. Καὶ ἐπὶ τῆς φρεγάτας ἐν τούτοις ταύτης δὲν εἴμεθα εὐτυχέστεροι, καθ' ὅτι οἱ ἐνάντιοι ἄνεμοι μεγάλως ἠνώχλουν ἡμᾶς. Ἠγκυροβολήσαμεν ἐν τῷ λιμένι Κερκύρας, ἔνθα ὁ λόρδος ἁρμοστὴς Ἄδαμς φιλοφρόνως παρέσχεν ἡμῖν φιλοξενίαν. Διήλθομεν τρεῖς νύκτας ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν ἀνακτόρων καὶ παρευρέθημεν ἐν λαμπρῷ χορῷ. Ὁ Κάνιγκ μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ πρὸ ἡμερῶν εἶχεν ἔλθῃ εἰς Κέρκυραν, λίαν δὲ ἐχάρη ἰδών με· ὑπο-

πτεύων δὲ αἰωνίως περὶ πάντων, εἶχε καὶ νῦν τὴν ὑποψίαν ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του καὶ τὴν μετὰ τῆς Πύλης ῥῆξιν τῶν σχέσεων, ἔμεινα ἐγὼ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀνενέωσα τὰς μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν διαπραγματεύσεις πρὸς ζημίαν Γαλλίας τε καὶ Ἀγγλίας.

Κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας περιεργαζόμην τὴν Κέρκυραν· ἁπανταχοῦ ὁ λαὸς μὲ περιεκύκλου ἀκολουθῶν με κατὰ βῆμα καὶ κατὰ τὸ ἐνὸν δεικνύων ἀδιάλειπτον καὶ ἰσχυρὰν σαμπάθειαν. Πόσον εὔκολον ἤθελεν εἶναι νὰ ἐξεγείρωσι τοὺς Ἑπτανησίους κατὰ τῆς δεσποτικῆς καὶ δυναστικῆς κυριαρχίας τῶν Ἄγγλων! Οἱ τελευταῖοι ἐγίνωσκον τόσον καλῶς τὴν πρὸς αὐτοὺς δυσμένειαν τῶν ἐγχωρίων κατοίκων, ὥστε ἅπαντα τὰ τηλεβόλα ἦσαν ἐστραμμένα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Οὐδεὶς Κερκυραῖος καίτοι πάντες ὑπεραγαπῶσι τὴν θήραν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἔχῃ ὅπλον. Ἅπαντα τὰ ὅπλα τῶν πολιτῶν ἐφυλάσσοντο ἐν τῷ ὁπλοστασίῳ καὶ ἐδίδοντο μόνον προσκαίρως, ἐπὶ τῷ ἀπαραιτήτῳ ὅρῳ τῆς ὑποδείξεως τοῦ λόγου δι' ὃν λαμβάνεται. Ἐξηκολουθήσαμεν καὶ πάλιν τὸν ἡμέτερον πλοῦν, ἀλλ' ἰσχυρὸς ἄνεμος παρεκώλυε τὴν ταχυτέραν ἄφιξίν μας. Ἐπὶ τέλους κατέπλευσα εἰς Τεργέστην, ὁμόσας οὐδέποτε πλέον νὰ ταξειδεύσω· ἀλλ' ὁποία τις ἀπελπισία μὲ κατέλαβεν, ὅτε ἀναγνοὺς τὰ τηλεγραφήματα, εἶδον ὅτι διετασσόμην νὰ ἐπανέλθω εἰς Ἑλλάδα πρὸς ἔναρξιν τῆς συνδιασκέψεως ὁμοῦ μετὰ τῶν συναδέλφων μου. Ἡ ἐν Ἑλλάδι συνδιάσκεψις ἥτις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διεξήγετο ἐπὶ τῶν πλοίων, διήρκεσε πλέον τῶν ἓξ μηνῶν. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ὑπῆρξε λίαν κοπιώδης εἰς ἐμέ. Ἡ Ἀγγλία ἀπηρνεῖτο τὸ ἴδιον αὐτῆς δημιούργημα, ὁ δὲ Κάνιγκ ἐπισταμένως προσεπάθει νὰ ἐλαττώσῃ τὰ ὅρια τῆς δυστήνου Ἑλλάδος, ἵνα μὴ δυνηθῇ νὰ ἀναπτύξῃ τὰς θαλασσίους αὐτῆς δυνάμεις. Ἐζήτει πᾶσαν πρόφασιν νὰ ἐγείρῃ τῷ κόμητι Καποδίστρια προσκόμματα, νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς ἐχθροὺς τῆς τάξεως καὶ παρεῖχε τῷ Κυβερνήτῃ πᾶσαν δυσχέρειαν. Ἔχω δὲ πλήρη πεποίθησιν ὅτι ἡ χεὶρ ἥτις ἐφόνευσε τὸν Καποδίστριαν, ἐξωπλίσθη παρὰ πράκτορος τῆς ἀπεχθοῦς Ἀγγλίας. Ἡ μόνη ἀνακούφισις, ἡ μόνη εὐχαρίστησις μεταξὺ πάντων τούτων τῶν λυπηρῶν διαπληκτισμῶν ὑπῆρξαν αἱ ὧραι ἃς διηρχόμην παρὰ τῷ Κυβερνήτῃ, ὅστις ἑκάστην ἑσπέραν μετὰ τὴν λῆξιν τῶν ἀσχολιῶν αὐτοῦ μὲ ἐπεσκέπτετο πρὸς μεγίστην ἀπελπισίαν τοῦ Κάνιγκος τοῦ ὅσον φθονεροῦ τόσον καὶ ὑπόπτου. Εὐθὺς δὲ ὡς ἡ ἡμετέρα συνδιάσκεψις ἔληξεν καὶ ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος ἀπεφασίσθη ἐν τῇ ἐν Λονδίνῳ συνδιασκέψει, ἐγὼ ἀπῆλθον εἰς Νεάπολιν. Ἐπειδὴ δὲ διεξήγετο ὁ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς Τουρκίας ἀγὼν ὁ Ἑλλήσποντος ἦτο ἀποκεκλεισμένος. Ὁ Κάνιγκ ὡρκίζετο καὶ διεβεβαίου ὅτι ὁ Ἀγγλικὸς ναύσταθμος ἐθεώρησε τὸν ἀποκλεισμὸν ἀδύνατον, καὶ ὅτι τοῦτο κατεδείχθη ἐναργῶς παρὰ τοῦ ναυάρχου Καλινγβούδ. Ἐν τούτοις ὁ ἡμέτερος ναύαρχος Ῥικὸρδ λίαν ἐπιδεξίως διεξήγαγε τὴν ὑπόθεσιν καὶ αὐστηρότατα ἐπιτηρῶν τὸν ἀποκλει-

σμόν, δὲν ἐγέννησεν ἔριδας οὔτε πρὸς τοὺς Γάλλους οὔτε πρὸς τοὺς Ἄγγλους, οἵτινες αὐτὸ τοῦτο ἰδίως καὶ ἐπεζήτουν.

Ὅτε ἤμην ἐν Ἑλλάδι, μοὶ ἐπαρουσίασαν καὶ ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον ὅστις τῷ 1771 ἐπυρπόλησε τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον παρὰ τῷ Τζεσμέ. Ἐσημείωσα τὸ ὄνομά του καὶ λεπτομερῶς περιέγραψα τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ μορφὴν ἐν τῷ σημειωματαρίῳ μου, τὸ ὁποῖον δυστυχῶς ἀπωλέσθη.

Πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνήκει τῇ ἱστορίᾳ ἢ κρύπτεται εἰσέτι ὑπὸ τὴν κόνιν ἐν τοῖς ἀρχειοφυλακίοις ἡμῶν. Δὲν θέλω νὰ ὁμιλήσω περὶ τούτων. Εἰς τί δύνανται νῦν νὰ χρησιμεύσωσιν αἱ ἀφηγήσεις μου περὶ τοῦ πόσον ἠναντιούμην τῇ μοιραίᾳ ἐκείνῃ ἐνδόσει τοῦ ἡμετέρου ἀνακτοβουλίου ἀπέναντι τῆς Ἀγγλίας, ἐνδόσει, ἥτις ἐπέφερε τὴν πρὸς ἡμᾶς ψυχρότητα τῶν λοιπῶν ἀνακτοβουλίων καὶ προσκαίρως μόνον ἀπεμάκρυνεν ἄφευκτα ἀποτελέσματα τῆς τυφλῆς πρὸς τὴν Ῥωσίαν ἔχθρας τῆς Ἀγγλίας;

Ἡ δευτέρα ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονή μου ὑπῆρξε σειρὰ ἐπιτυχιῶν καὶ θριάμβων. Ὁ Σουλτάνος, ἐκτιμήσας τὸν συνδιαλλακτικὸν χαρακτῆρά μου, ἐζήτησε νὰ μὲ ὑποδεχθῇ ἡμιεπισήμως ὡς καλὸν φίλον, γεγονὸς πρωτοφανές. Μὲ ὑπεδέχθη ἐν τῷ Δοβοὺτ-Παλάνα, μεγάλῳ στρατῶνι, ἐν ᾧ εἶχε κατασκευασθῇ δι' αὐτὸν ἰδιαίτερον οἴκημα. Εἶχεν ἀποφασισθῇ νὰ ἐμφανισθῶ μεθ' ἑνὸς μόνου διερμηνέως, τοῦ Φραγκίνη, πρὸς μυστικὴν συνδιάσκεψιν, πρᾶγμα ἐπίσης πρωτοφανές. Ἔκτοτε ἡ Πύλη μοὶ ἀπένεμε δείγματα σεβασμοῦ, ἐμπιστοσύνης καὶ εὐνοίας. Ἐν ἀγνοίᾳ τῶν συναδέλφων μου κατώρθωσα τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Ἑλλάδος ὡς ἀνεξαρτήτου βασιλείου μετὰ τῶν ὁρίων τοσοῦτον δαψιλῶς ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίνῳ Συνδιασκέψεως διαπραχθέντων, ἀφοῦ ὅμως προηγουμένως συνενοήθην μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν ὑπουργῶν, ὅπως ἡ ἀναγνώρισις αὕτη ἐπικυρωθῇ ἐπισήμως τῇ παρουσίᾳ τῶν λοιπῶν πρέσβεων, ὧν τῆς φιλοτιμίας ἤθελον νὰ φεισθῶ. Οὕτω ἠδύναντο νὰ ὑποτεθῶσιν ὅτι μετέσχον καὶ αὐτοὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν διαπραγματεύσεων ἃς ἐνταῦθα διεξῆγον ἐγὼ μόνος, ὠφελούμενος, τῇ ἀληθείᾳ, τῆς δοθείσης μοι ἀδείας τοῦ νὰ ἐλαττώσω τὴν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἥτις εἶχεν ὁρισθῇ κατὰ τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει συνθήκην. Καὶ οὕτως ἠδυνήθην ἅπαξ ἔτι νὰ πραγματοποιήσω τὸν ἀπαραίτητον ὅρον μου: «νικᾶν ἄνευ θριάμβου».

(Ἐκ τῆς Ῥωσικῆς.)

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΙΤΑΛΙΑ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Ἡ Ἰταλία ἔχει τὸ αὐτῆς μέγα παρελθόν, ἔν τε τῇ μουσικῇ καὶ ἐν τῇ ζωγραφικῇ—παραλείπομεν τοὺς Δάντας αὐτῆς καὶ τοὺς Πετράρχας,—ἀλλ' ὅμως τὸ παρελθὸν τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ὀλίγιστοι ἀσχολοῦνται περὶ αὐτοῦ, ἐν ᾧ τὸ παρελθὸν τῆς Γερμανίας, ἐγγύτερον ὂν καὶ σχεδὸν σύγχρονον, — Βάχ, Μόζαρτ, Βετχόβεν, — ἐπιβάλλεται εἰς πάντας. Πόσοι ἄνθρωποι ἐκλαμβάνουσι τὸν Παλεστρίνα οὐδὲν ἄλλο ἢ ἁπλοῦν τι ὄνομα, καὶ πόσοι διατρέχοντες τὰ δογικὰ παλάτια οὐδόλως σκέπτονται νὰ ἐξετάσωσι περὶ τῶν δύο Γαβριὴλ καὶ τοῦ Ἀντωνίου Λόττη, ὧν αἱ προτομαὶ ἐλλείπουσιν ὡς μὴ ὤφελεν ἐκ τῶν διαδρόμων ἐκείνων, ἔνθα παρίστανται τοσούτων διασήμων ἀνδρῶν αἱ εἰκόνες! Ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ γνωστὸς τοῖς πᾶσιν εἶνε ὁ Ῥαφαήλ, ἐν δὲ τῇ Φλωρεντίᾳ ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, ἐν δὲ τῇ Βενετίᾳ τιμῶσι τὸν Τισιανὸν καὶ τὸν Βερωνέζην. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν μουσικὴν Ἰταλίαν τὸ πρᾶγμα ἔχει ἄλλως πως, καὶ ἡμεῖς εἴμεθα συνηθισμένοι νά την θεωρῶμεν μόνον ἐν τῷ παρόντι. Καὶ εἶδον ἐγὼ τὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ κανὼν οὗτος ἦτο ἐκ τῶν συνοπτικωτάτων. Ἐν τῷ θεάτρῳ τὸ ἐν χρήσει δραματολόγιον συνέκειτο ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ροσσίνη, τοῦ Βελλίνη, τοῦ Βέρδη κατὰ τὰς περιστάσεις· ἐν τῷ Σιξτίνῳ παρεκκλησίῳ, τὴν Μεγάλην ἑβδομάδα τὸ Miserere (*Ἐλέησόν με*) τοῦ Ἀλλέγρη, τὰς Ἀπόκρεω οἱ αὐληταὶ οἱ λεγόμενοι pifferari, Νεαπολιτικόν τι ᾆσμα ἢ *ταραντέλλα*, τοιοῦτον ἦτο τὸ σύνηθες πρόγραμμα ἐξ οὗ πᾶς φιλόμουσος ἐφιλοτιμεῖτο νὰ λάβῃ πληροφορίας· δὲν ὑποθέτω δὲ ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ἀγγελίας μετεβλήθη ἔκτοτε πολύ. Θὰ ἴδωμεν δὲ βραδύτερον τί ἐπιφυλάττει ἡμῖν τὸ μέλλον καὶ ἡ πρόοδος. Ἀλλ' ἐν τούτοις δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, πᾶς ὁ μουσικὸς βίος εἶχε συγκεντρωθῆ ἐν τῷ θεάτρῳ. Διότι ὁ Ἰταλὸς ἔχει ἔμφυτον τὴν πρὸς τὴν μουσικὴν αἴσθησιν· ὅταν δὲ δὲν εἶνε θεατὴς κωμῳδίας γίνεται αὐτὸς ὑποκριτής. Ἀκούετε αὐτὸν λαλοῦντα, παρατηρήσατε τὰ σχήματά του καὶ τὸ ἁπλούστατον τῶν ἀνεκδότων τῷ παρέχει ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ παρασκευάσῃ παρευθὺς θεατρικὴν παράστασιν. Ἐν τῇ ἐμφάσει δὲ τοῦ λόγου του, τῶν μιμικῶν του σχημάτων θὰ ἀναπολήσητε τὸν κόθορνον καὶ τὴν ἅμαξαν τοῦ Θέσπιδος. Ὅθεν ἡ ἀδιάλειπτος ἀνάγκη τοῦ βόσκεσθαι δι' ὀνείρων, ἡ σφοδρὰ ἐκείνη ἐπιθυμία ἡ ὠθοῦσα αὐτὸν πρὸς τὰς σανίδας τῆς σκηνῆς, ὤφειλον μουσικῶς νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν ἀκατάλληλον εἰς τὸ συμφωνικὸν ὕφος, οὗ οἱ φυσικοὶ ὅροι εἶνε ἡ σιωπὴ καὶ ἡ μελέτη. Διότι ἡ μουσικὴ εἶνε ἡ παρὰ πάσας τὰς ἄλλας τέχνας τέχνη τῶν αἰσθήσεων ἅμα καὶ τοῦ αἰσθήματος, ἡ ῥωμαντικωτάτη πασῶν τῶν τεχνῶν, ἔχουσα πατρίδα τὴν γῆν τῶν ὀνείρων, καὶ ζῶσα ἐκ τῶν προαισθημάτων, ἐκ τοῦ

ἀπείρου. Πανταχοῦ δὲ ἔνθα ἡ φύσις ἀφειδῶς διέσπειρε τὰ ἀγαθά της, ἔνθα πᾶσα ἀπόλαυσις εἶνε εὔκολος, ἔνθα αἱ τοῦ ἀνθρώπου αἰσθήσεις εὑρίσκουσι τέρψιν ἐν τῷ πραγματικῷ, ἡ μουσικὴ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ θὰ στερῆται μιᾶς τῶν εὐγενεστάτων ἰδιοτήτων αὐτῆς, τοῦ νὰ ἀπάγῃ δῆλα δὴ καὶ ἀνυψοῖ ἡμᾶς εἰς ἄλλην σφαῖραν. Καὶ πρὸς τί τῷ ὄντι νὰ μεταβληθῇ; Πρὸς τί τὸ ἰδεῶδες, πρὸς τί ἡ λήθη, πρὸς τί τὸ ὀνειροπολεῖν, ὅταν τις πλέῃ ἐν τῇ πληρεστάτῃ ὑπάρξει. Ἀνέγνωσά που ὅτι ἐπειδὴ οἱ Ἑλβετοὶ εἶνε συνηθισμένοι νὰ ἔχωσι πάντοτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των τὰ περικαλλέστατα τῆς πατρίδος των τοπεῖα, οὐδεὶς Ἑλβετὸς ἀνεδείχθη ἔξοχος τοπειογράφος. Τοῦτ' αὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς Ἰταλικῆς μουσικῆς· τὸ νὰ ἀρνηθῇ τις αὐτὴν εἶνε τὸ αὐτὸ ὡς ἐὰν θέλῃ νὰ ἀρνηθῇ τὸ φῶς· διότι ἡ μουσικὴ αὕτη εἶνε ὁ ἥλιος, εἶνε ἡ χαρά, οὐδέποτε δὲ ἦτο οὐδὲ θὰ γείνῃ ποτὲ ἁπλοῦς τις ῥεμβασμός.

Ἂς λάβωμεν αὐτὴν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου ὃν διατρέχει σήμερον· ἂς ἐρωτήσωμεν καὶ τὴν πρὸς διαφθορὰν ῥοπὴν αὐτῆς καὶ τὰς πρὸς ἀνέγερσιν προσπαθείας της. Ἂς ἐξετάσωμεν τὰ πάντα ὡς καὶ τὰς περὶ τὴν διοίκησιν καὶ τὴν διαχείρισιν δυσχερείας, αἵτινες περιπλέκουσι τὸ ζήτημα τῆς τέχνης. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡ Ἰταλία ἔπαυσε παράγουσα ἀοιδοὺς ἰθαγενεῖς, ὤφειλε νὰ σημειώσῃ ὅτι ἄρχεται ἔκτοτε ὡς πρὸς τὸ μελόδραμα αὐτῆς ἐποχὴ ὅλως νέα, ἐποχὴ πτώσεως κατὰ πρῶτον, ἔπειτα δὲ μετασχηματισμοῦ. Ἐξέλιπεν ἡ Πάστα, ἡ Καταλάνη, ἡ Μαλιβράν, ὁ Ρουβίνης, ὁ Λαμπλάς, ὁ Ταμπουρίνης, ὁ Μάριος. Ἔπειτα δὲ ὁ Ῥοσίνης, ὁ Δονιζέττης ὁ Βελλίνης. Κατὰ τοὺς καλοὺς ἐκείνους παλαιοὺς χρόνους θαῦμα ἦτο ἐὰν τις φωνὴ ξένη κατώρθωνε νὰ παρεισδύσῃ εἰς Ἰταλικὸν θίασον· ἀλλὰ σήμερον τὸ σπάνιον εἶνε νὰ ἴδῃ τις θίασον μὴ ἀποτελούμενον ἀποκλειστικῶς ἐκ Γάλλων, Αὐστριακῶν, Ἱσπανῶν, Σουηδῶν ἢ Βέλγων. Τίς ἀπεκάλυψεν ἡμῖν τὴν Λειτουργίαν τοῦ Βέρδη; ἡ Στόλς καὶ ἡ Βάλδμαν δύο Αὐστριακαί, Αὐστριακὴ ὡσαύτως ἡ Φρίτσι, Ἱσπανὸς ὁ ὀξύφωνος Γαγιαρρέ, Γαλλικὰ ὀνόματα τὸ Καστελμαρῦ, Ἰουγκᾶ, Δοναδιό. Πανταχοῦ ἐπικρατοῦσιν οἱ βάρβαροι· — ναί, βάρβαροι, οὐδεὶς δὲ ἄλλος ἔφερεν αὐτοὺς ἢ τὰ δραματικὰ ἡμῶν ἤθη, αἱ ὑπερβολαὶ ἡμῶν καὶ αἱ κραυγαί. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου ὅπερ ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν κ. Μαρτῖνος Ῥοῖδερ[1] ἀποφαίνεται ὅτι ἡ *Ἰσχὺς τῆς Εἱμαρμένης* καὶ ὁ *Δὸν Κάρολος* ἐνεθρόνισαν εἶδος μουσικῆς ἄντικρυς ἀνταγωνιζομένης πρὸς τὸ ἐθνικὸν Ἰταλικὸν μελόδραμα. Εἶνε βέβαιον ὅτι ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ Βέρδη ἔλυσε τὸ ζήτημα, ἀλλὰ καὶ ἂν ἤθελε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸ ὑπάρχον ρεῦμα νομίζετε ὅτι θὰ ἐπετύγχανε; Διὰ τῶν κοσμοπολιτῶν ἀοιδῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ μεταφυτευθῇ εἰς Ἰταλίαν καὶ τὸ κοσμοπολιτικὸν μελόδραμα, ἡ δὲ ἰσχὺς τῶν πραγμάτων ὑπερίσχυε πολὺ μᾶλλον καὶ τῆς *Ἰσχύος τῆς Εἱμαρμένης*.

1 Über den Stand der öffentlichen Musikpflege in Italien, von Martin Roeder. Leipzig.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν τὰ μεγάλα Γαλλικὰ μελοδράματα, *Ῥοβέρτος ὁ διάβολος*, *οἱ Οὐγενότοι*, *ὁ Προφήτης* κατέστησαν ἐν Ἰταλίᾳ μέρος ἀναπόσπαστον τοῦ ἐθνικοῦ δραματολογίου, πρὸ ἐτῶν περίπου εἴκοσι. Οἱ ἄνθρωποι εὑρίσκοντο τότε ἐνώπιόν τινος ἀγνωστοτάτου πράγματος. Περιπλοκαὶ ὀργανικαί, φωνητικαὶ καὶ σκηνογραφικαί, ἡ ὀρχήστρα, οἱ χοροί, τὰ κατὰ τὴν παράστασιν ἐν γένει, ταῦτα πάντα προσκληθέντα διὰ μιᾶς καὶ αἰφνιδίως νὰ ἀποτελέσωσι μέρος τῆς περιφήμου ἐκείνης συναυλίας, ἧς οἱ ἀοιδοὶ μόνοι ἦσαν τὸ πᾶν μέχρι τοῦδε, — δύναταί τις νὰ μαντεύσῃ τὴν πελθοῦσαν ἐταραχὴν καὶ ἀνωμαλίαν! Ἐδέησε λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐξαπλωθῶσι, νὰ προμηθευθῶσιν ἐργαλεῖα νέα, καὶ νὰ προσδράμωσιν εἰς τάξιν διαχειρίσεως καὶ διοικήσεως ὅλως περιττὴν μέχρι τοῦδε. Τὸ τοσοῦτον σπουδαῖον ἔργον τοῦ διευθυντοῦ τῆς ὀρχήστρας ἤ, ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοὶ κατ' εὐρυτέραν ἔννοιαν, Kappelmeister, τίς ὁ ἀγνοῶν ὅτι οὐδαμοῦ τῆς Ἰταλίας ὑπῆρχε πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ὅτι ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς Σκάλας, τοῦ Σαγκάρλου, τοῦ Φοίνικος ἠρκοῦντο εἴς τινα οἷον δήποτε πρακτικὸν μουσικόν, ὅστις maestro concertatore λεγόμενος ἔκρουε τὸ κλειδοκύμβαλον κατὰ τὰς ὥρας καθ' ἃς ἐγυμνάζοντο οἱ ἀοιδοί, ἐν ᾧ τὴν ἑσπέραν κατὰ τὴν παράστασιν, ὁ παίζων τὸ πρῶτον βιολίον ἔδιδε τὸν χρόνον, πλήττων τὸ πρὸ αὐτοῦ ἀναλόγιον διὰ τοῦ τόξου του, ὥς τις Ἀρβὰν ἢ Μετρᾶ. Ἀλλ' οἱ Ἰταλοὶ ἐν τούτοις γεννῶνται ἀρχιμουσικοί· φαίνεται δὲ ὅτι ἡ φύσις προώρισεν αὐτοὺς εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, προικίσασα διὰ τῆς λεπτότητος τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἀκοῆς, ὡς καὶ διὰ τῆς δυνάμεως ἐκείνης, ἣν ἔχουσι τοῦ νὰ συγκρατῶσιν εἰς τὴν πειθαρχίαν, καὶ νὰ διευθύνωσι τὰς ὁμάδας τῶν μουσικῶν· καὶ πόσον εἶνε μεταδοτικόν! Ἀνακαλέσατε τὰς ἀναμνήσεις ὑμῶν καὶ τὰς ἐντυπώσεις ἃς ἐλάβετε τυχαίως ἀκούσαντες ᾀδόμενον τὸν *Τροβατόρον* ἢ τὴν *Τραβιάταν* ἢ τὴν *Λουκίαν* ἢ τὴν *Ὑπνοβάτιδα* ἔν τινι Ἰταλικῷ θεάτρῳ τρίτης τάξεως. Δὲν ᾐσθάνθητέ τι ὅλως καινοφανὲς ἐκ τῶν δειγμάτων τούτων τοῦ ἐθνικοῦ Ἰταλικοῦ δραματολογίου, ἐκτελουμένων διὰ τοῦ ἰδιάζοντος τῇ χώρᾳ ταύτῃ δαιμονιῶντος οἴστρου;

Γινώσκω καλῶς τί θά μ' εἴπητε: ταῦτα πάντα οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἔξαψις μεσημβρινή, φλὸξ ἐξωτερικὴ καὶ κατ' ἐπιφάνειαν, ὑπόχαλκος, ὡς λέγει ὁ Βοχλῶ, λάμψις τοῦ Τάσσου. Ἐν ᾧ παρ' ἡμῖν, τοῖς Γάλλοις, ἡ ἑρμηνεία τῶν μελοδραμάτων εἶνε σωφρονεστέρα, διότι ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα μάλιστα ὀλιγώτερα σχήματα. Ὑπολείπεται δὲ νὰ ἐρωτήσῃ τις ἐὰν ἡ συγκέντρωσις καὶ ἡ λεγομένη «σοβαρὰ τέχνη» ὀφείλῃ νὰ ἐπικρατῇ τοσοῦτον ἐν τοῖς θεατρικοῖς. Τὸ μουσικὸν δρᾶμα, οἷον δήποτε καὶ ἂν εἶνε, ἀπευθύνεται πρὸς τὸ κοινόν, ὅπερ πρόκειται νὰ ἀφαρπάσῃ καὶ ἀνυψώσῃ ἀμέσως. Πᾶς τις δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς διευθυντῶν ὀρχήστρας θὰ ἐθεώρει ὡς λόγον παραιτήσεως τὴν μὴ ἀκριβῆ ἀπόδοσιν τοῦ μουσικοῦ φθόγγου ἐν αἰθούσῃ ἔνθα τὸ

πᾶν οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἡ θέαμα, διακόσμησις, στολαί, χοροί, διότι αὐτὸς μάλιστα ὀφείλει νὰ εἰσδύῃ ὅλως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, νὰ παρεμβαίνῃ ψυχῇ τε καὶ σώματι. Τοῦτο ἀκριβῶς φαίνεται ἐννοήσας ἐν Γερμανίᾳ ἀνήρ τις πεφημισμένος, τὸ πρότυπον τοῦ εἴδους τούτου. Ὠνομάζετο Μαριάνης καὶ ἤκμαζε τῷ 1873, οἱ δὲ Γερμανοὶ ἐξαίρουσιν ἔτι τὴν ἰσχὺν τῆς πρωτοβουλίας αὐτοῦ καὶ τῆς ὀξυνοίας. Γινώσκω ἀνθρώπους οἵτινες ἀπαύστως ἐγκωμιάζουσι τὴν τέχνην ἣν ἐπεδείκνυε διευθύνων τὰ ἔργα τοῦ Βάγνερ· ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη μεταγραφὴ τοῦ *Λοεγγρὶν* καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς Γερμανοῖς παρέμεινεν ἤδη καὶ θεωρεῖται τυπική. Ἀποθανὼν νεώτατος κατέλιπεν ἐπιγόνους τὸν Μαντσινέλλην διευθυντὴν νῦν τῆς ὀρχήστρας τοῦ ἐν Ῥώμῃ θεάτρου Ἀπόλλωνος καὶ συγγραφέα τῆς συμφωνίας *Κλεοπάτρας* ἔργου πολλοῦ λόγου ἀξίου, ἐκτελεσθέντος ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐν Παρισίοις παγκοσμίῳ ἐκθέσει, ἔτι δὲ τὸν Οὐσίλιον καὶ τὸν Φάτσιον ἐκεῖνον, ὃν ἀμφισβητοῦσι τὸ μέλλον Ἰταλικὸν θέατρον τῶν Παρισίων καὶ ἡ Σκάλα τῶν Μεδιολάνων· ἠδυνάμεθα πρὸς τούτοις νὰ ἀναφέρωμεν καὶ δύο ἧττον νέους, τὸν ἐν Τουρίνῳ Πεδρόττην καὶ τὸν ἐν Φλωρεντίᾳ Μαβελλίνην.

Πρὸς τῇ εἰσαγωγῇ τῶν ἀπαριθμηθέντων διαφόρων τούτων ξενικῶν στοιχείων, ἅτινα καὶ μόνα ἤρκουν νὰ ἐξηγήσωσι τὴν βαθμιαίαν παρακμὴν τοῦ ἰθαγενοῦς μελοδράματος, καλὸν εἶνε νὰ προσθέσωμεν καὶ ἑτέραν τινὰ αἰτίαν ὅλως τοπικήν, τὸν τρόπον δῆλον ὅτι τῆς διοικήσεως τῆς διεπούσης τὰ Ἰταλικὰ θέατρα. Τὰ πάντα ἐν αὐτοῖς ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς ἐνεργείας καὶ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἡ ἁπλουστάτη κερδοσκοπικὴ ἐπιχείρησις. Τὸ δραματικὸν λεγόμενον ἔτος ἄρχεται τῇ 26 Δεκεμβρίου καὶ διαιρεῖται εἰς περιόδους ἀτελευτήτους: carnevale, quaresimo, primavera, estate e autunno, fiera dei santi: ἀπόκρεων, τεσσαρακοστήν, ἔαρ, θέρος καὶ φθινόπωρον, καὶ τὰς ἑορτὰς τῶν ἁγίων καὶ μεγάλας πανηγύρεις τῆς Βρεσκίας, τῆς Παδούης κτλ. Εὐκόλως δὲ φαντάζεταί τις τὴν τεραστίαν κατανάλωσιν τὴν ἐκ τῆς συνηθείας ταύτης προκύπτουσαν· διότι καὶ ἡ ἐλαχίστη ἐπαρχιακὴ πόλις θέλει νὰ ἔχῃ τὴν θεατρικὴν αὐτῆς περίοδον, ἔστω καὶ ἂν δαπανήσῃ ἐκ τοῦ ὑστερήματός της χάριν τῆς πολυτελείας ταύτης. Καὶ ἐπειδὴ οἱ πειναλέοι καὶ οἱ ἀδηφάγοι οὐδέποτε εἶνε καὶ ἀπαιτητικοί, οἱ θεατρῶναι παρέχουσιν εἰς αὐτοὺς εὐτελέστατα καὶ κάκιστα συντεταγμένον τὸν κατάλογον τῶν φαγητῶν καὶ ὅπως δήποτε κορέννυνται. Τούτου δ' ἕνεκα ἐνυπάρχει τι τὸ ἀγοραῖον καὶ ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν ἔννοιαν ἣν ἔχουσιν οἱ Γάλλοι περὶ τῆς καλλιεργείας τῆς μεγάλης ταύτης τέχνης. Ἐν μὲν τῇ Γαλλίᾳ δῆλον ὅτι τὰ θέατρα ἔχουσι διευθυντάς, ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ *ἰμπρεσαρίους*, ὄνομα ἤδη ἧττονος λόγου ἄξιον, καὶ ἀναφερόμενον μᾶλλον εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ νομαδικὴν ὄψιν τοῦ ἐπαγγέλματος, καθότι ὁ διευθυντὴς διατρίβει ἀείποτε ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ὁ ἰμπρεσάριος περιοδεύει. Ἀλλὰ πλὴν

τούτου ἔχομεν καὶ τὸ ζήτημα τῶν ἐκδοτῶν. Σπανίως ἡ μουσικὴ μελοδράματός τινος περιέρχεται διὰ μιᾶς ὁλόκληρος εἰς τὸ ἐμπόριον, οὐδέποτε δημοσιεύεται ἔντυπος, ἀλλὰ μόνον ἐνοικιάζεται ἐπὶ ὡρισμένην τινὰ περίοδον χειρόγραφος,— τά τε μέρη τῆς ὀρχήστρας καὶ τὰ τοῦ ᾄσματος,— καί, ἐννοεῖται, ἀντὶ τιμῆς ὅσον τὸ δυνατὸν μείζονος. Ἂς ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι ἔν τινι χώρᾳ, ἐν ᾗ ἡ πρὸς τὸ μελόδραμα κλίσις ἐπικρατεῖ ἀμέριστος, ἐκδηλοῦται ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν ἐκδοτῶν, καὶ θὰ ἴδητε μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ αὐτὸ μελόδραμα ὅτι θὰ διέλθῃ τὰς μάλιστ' ἀντιθέτους περιπετείας, μάρτυς δὲ τούτου ὁ *Λοεγγρὶν* ἀνευφημηθεὶς μὲν ἐν Βονωνίᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ, προπηλακισθεὶς δὲ ἐν Μεδιολάνοις. Πράγματι δὲ τοῦθ' ὅπερ ἡμεῖς ὀνομάζομεν δραματολόγιον, δὲν ὑπάρχει, διότι οἱ ἄνθρωποι γινώσκουσι μόνον τὸ νεοφανὲς μελόδραμα τὸ μᾶλλον περισπούδαστον, τὸ ἔχον πέρασιν, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον. Οὐδέποτε σχεδὸν γινώσκουσί τι ἐκ τοῦ κλασικοῦ θεάτρου· μόνον δὲ ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων ἀναφαίνεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὡς ἀποπεπλανημένον πρόβατον ὁ *Δὸν Ζουὰν* καὶ τὸ Cosi fan tutte. Ὁ Ῥοσίνης δὲν ᾄδεται πλέον· σημεῖον δὲ τῶν καιρῶν οὐκ ἐλάχιστον εἶνε ἡ ἐνθρόνισις αὕτη τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Εὐρώπης ἐν τῇ καρδίᾳ ἔθνους μουσικοῦ, τέως ὅλως δυσπειθοῦς εἰς τὸ κοσμοπολιτικὸν πνεῦμα. Ὁ Βέμπερ καλῶς εἶχε τάμῃ τὴν ὁδὸν διὰ τοῦ *Ἐλευθέρου σκοπευτοῦ* (Freischütz)· ἀλλ' ὅταν τις ἐνθυμηθῇ τοὺς θησαυροὺς ἐκείνους τῶν μελῳδιῶν ἐξ ὧν σύγκειται ἡ μουσικὴ τοῦ μελοδράματος τούτου, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ θαυμάσῃ διατί πανταχοῦ ἔτυχε τῆς αὐτῆς ἐνθουσιώδους ἀποδοχῆς, ἐν Μεδιολάνοις, ἐν Ταυρίνῳ, ἐν Ῥώμῃ, ἐν Νεαπόλει, ἐν Ἑνετίᾳ. Βραδύτερον ἦλθεν ὁ Μάγερβερ τοῦ *Ῥοβέρτου τοῦ διαβόλου* καὶ τῶν *Οὐγενότων*. Φαινόμενον ἐν τούτοις περιεργότατον ἡ ἀνέκαθεν ἐπίδρασις τῆς Ἰταλίας ἐπὶ τῶν τριῶν ἡρώων, οἵτινες σήμερον φαίνονται κατακτήσαντες αὐτήν! Ἕκαστος δὲ αὐτῶν πρὶν ἢ εἰσελάσῃ εἰς αὐτὴν ὡς κύριος, τίς οἶδεν, ὡς τύραννος ἴσως, ἐπλανήθη ἐν αὐτῇ ὡς δοῦλος! Ἆσμά τι ἁβρὸν καὶ μελαγχολικὸν τοῦ *Ἐλευθέρου σκοπευτοῦ* — ὁ χορὸς τῶν νεανίδων κομίζων τὸν στέφανον,— ἡ ὑψηλὴ περίοδος τοῦ τελευταίου τελικοῦ μέλους, κάλλιστα ἠδύναντο νὰ εἶνε τοῦ Βελλίνη. Ὁ *Ἐδουάρδος καὶ Χρηστίνη*, ἡ *Σεμίραμις* προηγήθησαν τοῦ *Προφήτου*, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ *Λοεγγρὶν* ἦλθε μετὰ τὸν *Ῥιένζην*. Ἀλλ' ἀδιάφορον, μεγάλως θὰ ἡμάρτανεν ὁ ἐπικαλούμενος τὰς περιστάσεις ταύτας. Μάλιστα, διὰ τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος ἡ Ἰταλία ὑπέκυψε καὶ ἡττήθη παραδεξαμένη τὸν Βάγνερ, καὶ ἀπόδειξις τούτου εἶνε ὅτι ὁ *Ῥιένζης* ἔργον συνδιαλλαγῆς, ἔργον μικτόν, εὐδοκίμει ὡς ἔργον, οὗ ἁπλῶς ἀνεγνωρίζετο ἡ ἀξία, ἐν ᾧ τὴν ἀληθῆ νίκην, τὴν ἅμιλλαν καὶ ἀμφισβητήσεις μετὰ πολλῆς σφοδρότητος προκαλέσασαν, ἤρατο ὁ *Λοεγγρὶν* ἔργον ἐπινοίας ἤδη κατὰ σύστημα. Καίτοι δὲ μακρὸν θὰ ἦτο νὰ εἴπωμεν πῶς τὸ ῥεῦμα τοῦτο ἐξηκολούθησεν ἐπιτεινόμενον

καὶ συμπεριλαμβάνον κατὰ μικρὸν μεγάλους τε καὶ μικρούς, ἐν τούτοις ἂς προσπαθήσωμεν νὰ ὁρίσωμεν κατὰ πόσον ὁ Βέρδης συνεβάλετο εἰς τὴν ἐπίτασιν ταύτην.

Δυοῖν θάτερον ὤφειλε νὰ πράξῃ, ἢ νὰ καταπολεμήσῃ τὴν μεταβολὴν ταύτην ἢ νά την διευθύνῃ καὶ ποδηγετήσῃ. Ἀλλὰ καταπολεμῶν μὲν αὐτὴν οὐδὲν ἄλλο θὰ ἐποίει ἢ νὰ παλινδρομήσῃ πρὸς τὸ παρελθόν, οὗ ἐγίνωσκε τὰς πλάνας καὶ τὰ σφάλματα· προτιμότερον λοιπὸν ἦτο νὰ σπουδάσῃ καὶ μελετήσῃ τὸ πρὸ αὐτοῦ ἔδαφος, ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τοῦ νὰ προβῇ ἔπειτα καὶ αὐτὸς εἰς ἰδίας ἀνακαλύψεις. Ἡ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἰταλοῦ ποιητοῦ Μαντζώνη *Λειτουργία* (Messe) ὑπῆρξεν ἀριστοτέχνημα θεσπέσιον, διότι ἐκαθάριζε μὲν τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων, ἣν ὁ Γερμανισμὸς μικροῦ δεῖν κατέκλυζεν, ἐπωφελήθη δὲ τῆς μεταρρυθμίσεως οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον τῆς παραδόσεως παραιτηθεῖσα, ὥστε τὴν *Ἀΐδαν* καὶ τὸ Requiem δύναταί τις νὰ ὀνομάσῃ κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἔργα ἱστορικά. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἡ Ἰταλία ἐκινδύνευε νὰ ἀπορροφηθῇ μουσικῶς, ἀνεμνήσθη ὅτι ἐπὶ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας αὐτὴ ἐνομοθέτει· ἵνα μὴ λοιπὸν ἡττηθῇ καὶ ὑποκύψῃ εἰς ξένον κατακτητήν, προτιμᾷ νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμόν. Θεωρήσατε τὸν Βέρδην ὡς ἁπλῶς συνεχίζοντα τὸ σύστημα, ὥς τινα Βελλίνην ἢ Δονιζέττην, καὶ παρευθὺς θὰ ἴδητε τὴν Ἰταλίαν ἀπομεμονωμένην μεταξὺ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας, ἔνθα, ὁ μὲν Μάγερβερ μετὰ τῶν *Οὐγενότων*, ὁ δὲ Βέμπερ μετὰ τοῦ *Εὐρυάνθου* καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Βάγνερ μετὰ τοῦ *Ταγχόϋζερ* καὶ τοῦ *Λοεγγρὶν* ἔχουσιν ἤδη ἱδρυμένον τὸ νεώτερον μελόδραμα. Τῆς ὠθήσεως δὲ ἅπαξ γενομένης δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ σταθῇ. Ἐν Ῥώμῃ, ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐν Ταυρίνῳ ἱδρύθησαν ἑταιρεῖαι πρὸς διάδοσιν τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς, καὶ τὰ Μεδιόλανα εἶδον ἱδρυομένην ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Φάτσιο τὴν *Ἑταιρείαν τῆς τετραῳδίας* (Societa del quartetto) ἐν ᾗ ἐκτελοῦνται καὶ αἱ συμφωνίαι τοῦ Βετχόβεν· ἂς θαυμάσωμεν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν ἔξω τοῦ θεάτρου θέσιν ταύτης τῆς μουσικῆς. Ὁ Ῥοσίνης ἀναμφιβόλως εἶχεν ἀναρρίψῃ τὸν κύβον· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Stabat αὐτοῦ τοῦ ὅλως ἡδυσμένου διὰ μονῳδιῶν μέχρι τοῦ σεμνοῦ καὶ ἐπιβλητικοῦ Requiem ὁποία τις ἀπόστασις! Τοιοῦτον ἀριστούργημα, καὶ περιορισμούς τινας ἂν ἤθελεν ὑποστῇ, ὡς πρὸς τὸ καθαρῶς κανονικὸν μέρος, — τὰς μονοφωνίας φέρ' εἰπεῖν, τὰς καταθελγούσας παύσεις, τὴν συνεχῆ τῶν χορικῶν μελῶν παρενθήκην — ἀλλ' οὐχ ἧττον ὅμως μένει ἀναμφισβήτητον ὅτι τῆς λειτουργίας ταύτης τὸ Preces et hostias καὶ τὸ Libera τὸ μετ' ἐπαναλήψεων ἢ διαφυγῶν (fugué) ὁρίζουσιν ἐποχὴν ἐν τῇ καλλιεργίᾳ τῆς καλλιτεχνίας λαοῦ τινος. Χρεία εἶνε νὰ παρατηρήσωμεν ὡς πρὸς τοῦτο ὅτι ὁ Βέρδης εἶνε ἐκ τῆς βορείου Ἰταλίας καὶ ὅτι καθὸ τοιοῦτος φαίνεται ὡς ἐξεπίτηδες πεπλασμένος, ἵνα εὐκόλως συνεννοῆται μετὰ τῆς Γερμανικῆς μεγαλοφυΐας; Ἀλλὰ τοῦτο ἐλαχίστην ἔχει σπουδαιότητα, διότι ἀείποτε αἱ βόρειοι ἐπαρχίαι τῆς Ἰταλίας ἔσχον τὸ

προνόμιον τῆς γεννήσεως τῶν μεγάλων τῆς Ἰταλίας μουσικῶν, μόνου ἐκ τῶν νεωτέρων τοῦ Βελλίνη ἐξαιρουμένου. Ὁ Ῥοσίνης ἦτο ἐκ Πεζάρου, ὁ Δονιζέττης ἐκ Βεργάμου, ὁ Βέρδης εἶνε ἐκ Βουσέτου. Καὶ οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν ἀρχαιοτέρων μελοποιῶν αὐτῆς εἰς τὴν αὐτὴν χώραν τῶν Μαρτῶν, τῆς Αἰμιλίας καὶ τῆς Λομβαρδίας ἀνήκουσιν. Ἡ Φλωρεντία ἡ πατρὶς τοῦ Πέρη, τοῦ Λούλλη, τοῦ Χερουβίνη συνορεύει πρὸς τὴν Μαγιολάτην τὴν κοιτίδα τοῦ Σποντίνη, καὶ ὀρέγει οὕτως εἰπεῖν τὴν δεξιὰν πρὸς τὸ Βουσέτον καὶ τὴν Κρεμώνην τοῦ Μοντεβέρδη. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἀλλοδαποὶ οἱ forestieri, ὡς ἀποκαλοῦσιν ἡμᾶς οἱ Ἰταλοί, βλέπομεν τὴν σημερινὴν μουσικὴν Ἰταλίαν ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου ἀνδρὸς κρεμαμένην· τὸ δένδρον κωλύει ἡμᾶς καὶ δὲν βλέπομεν τὸ δάσος. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὅμως ὑπάρχει τὸ δάσος καὶ ἄξιον τοῦ κόπου εἶνε νά το διεξέλθωμεν. Πολλὰ ὀνόματα ἅτινα ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν, τιμῶνται ἤδη ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ διάφορον λόγον, τὰ μὲν ὅλως νεωτέραν ἔχοντα σημασίαν καὶ ἀναφυέντα τῇ ἐπιδράσει τοῦ Βέρδη, τὰ δὲ ἐκπροσωποῦντα οὐκ ἄνευ τιμῆς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ παρελθόντος. Ἀναφέρομεν ἐν πρώτοις τοὺς διοσκούρους Ἐρρῖκον Πετρέλλαν καὶ Ἀντώνιον Κανιόνην, τὸν μὲν Πετρέλλαν τῆς *Κομήσσης τῆς Ἀμάλφης* καὶ τῆς *Ἰόνης*, ἧς τὰ μελαγχολικὰ ᾄσματα συνεκίνησαν τὸ πλῆθος, ἕνα τῶν πλουσιωτάτων μελοποιῶν, οἵτινες ὡς οἱ θαυματοποιοὶ τέρπουσι διὰ τῶν χρυσῶν μήλων τῆς ἐμπνεύσεως, καὶ ἀνακινοῦσιν ἐκ τῶν χορδῶν αὐτῶν τὰς ἐρωτικὰς ᾠδὰς καὶ τὰ πένθιμα ἐμβατήρια, τὸν δὲ Κανιόνην ἕνα τῶν κωμικῶν ἐκείνων τῶν διπλοῦν ἐχόντων προσωπεῖον, τῶν γινωσκόντων νὰ γελῶσιν ἅμα καὶ νὰ κλαίωσι· δημώδη ἔργα εἶνε ὁ *Μιχαὴλ Περρῖνος*, ἡ *Κλαυδία*, ὁ *Δὸν Βουκέφαλος*, ὁ *Μπαμπᾶ Μαρτῖνος*, ἔργα σοβαρὰ ἅμα καὶ κωμικὰ ἔχοντα ῥυθμοὺς καὶ μελῳδίας ἐν ἀφθονίᾳ, αἰσθηματικόν τι κωμικὸν κατὰ τὴν μοζάρτειον *Ἁρπαγὴν ἀπὸ τοῦ Σεραγίου*. Οἱ δὲ φιλόμουσοι οἱ ποθοῦντες ἔτι Παεζιέλλον καὶ Σιμαρόζαν, ἴχνη τούτων θὰ ἀνεύρωσιν ἐν τῇ *Νεαπόλει κατὰ τὰς Ἀπόκρεω* μελοδράματι τοῦ Νικολάου Γιόζα. Ἐνταῦθα τὰ δικαιώματα τῆς κληροδοσίας εἶνε ἀπαράγραπτα· μάτην ἡ κατάκτησις θὰ περιαγάγῃ τὸ ἄροτρον αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου, οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ ἐξαφανίσῃ τὸ κωμικὸν μελόδραμα, τὴν opera buffa.

Ἐν ᾧ δὲ τὸ παλαιὸν παίγνιον ἐξακολουθεῖ ἀθῴως καὶ ὁ Οὐσίλιος διὰ τῶν *Περιέργων γυναικῶν* αὐτοῦ (Donne curiose) ὑπερμιμούμενος τὸν Σιμαρόζαν, νομίζει ὠφέλιμον νὰ μυήσῃ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ τὰ θέλγητρα τοῦ Γαλλικοῦ μελοδραματίου (operette), τὸ πεδίον τῶν νέων παρασκευάζεται εἰς τὰ μεγάλα συμβάντα. Τῶν νέων τούτων ἡγεῖται ὁ Βόϊτος ποιητὴς ἅμα καὶ μουσικός. Μὴ ἀρκούμενος δὲ νὰ γράφῃ τὰ ἴδιά του ποιήματα, γράφει καὶ χάριν ἄλλων. Οἰκειότατα ἔχων πρὸς πάσας τὰς ξένας φιλολογίας, μεταχειριζόμενος εὐκολώτατα τὰς ὑποθέσεις καὶ τὸ ὕφος, διαμελίζει πρὸς χρῆσίν του τὸν Γκαῖτε καὶ χορηγεῖ τῷ Βέρδῃ ἐργασίαν σαιξ-

σπειρικώτατα. Ὁ *Μεφιστοφελῆς* αὐτοῦ ἐξεταζόμενος μόνον κατὰ τὴν σκηνικὴν διασκευὴν εἶνε ἄξιος προσοχῆς, καὶ οὐδεὶς τῶν κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους συγγραφόντων κείμενα μελοδραμάτων ἤθελέ ποτε ἐπινοήσῃ νὰ συνάψῃ τὰ δύο μέρη τοῦ *Φάουστ* καὶ νὰ περικλείσῃ τὸ διπλοῦν μυθιστόρημα τῆς Μαργαρίτας καὶ τῆς Ἑλένης μεταξὺ τοῦ προλόγου ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τοῦ ἐπιλόγου. Περὶ δὲ τῆς μουσικῆς, ὅτε σήμερον αὕτη νικηφόρος περιῆλθε τὴν ὑφήλιον, δυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν τὰς πρώτας αὐτῆς ἀποτυχίας ἄνευ βλάβης τοῦ συγγραφέως, ὅστις συριχθεὶς ἄλλοτε ἐν τῇ Σκάλᾳ, ἔπαθεν ὅτι συνήθως ἔπαθον πάντες οἱ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου πάσης χώρας νεωτερίζοντες. Ὁ Βόϊτος νῦν γράφει τό τε κείμενον καὶ τὴν μουσικὴν τοῦ *Νέρωνος*, ταυτοχρόνως παρέχων τὰς φιλολογικάς του συμβουλὰς πρὸς τὸν Βέρδην καταγινόμενον εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ *Ἰάγου*.

Ἂς ἀναφέρωμεν καὶ τὸν Πογκιέλην, μουσικὸν δεινόν, σφόδρα ἰταλίζοντα, καίτοι τὸ ἰδεῶδες αὐτοῦ εἶνε τὸ μέγα Γαλλικὸν μελόδραμα, σοφὸν τήν τε τέχνην καὶ τὴν μέθοδον, κύριον τῆς ὀρχήστρας καὶ τῶν χορῶν του, εἴπερ τι καὶ ἄλλο ἀγαπῶντα τὸ θεατρικὸν καὶ τὴν διακοσμητικὴν κίνησιν. Ὁ πρῶτος δ' αὐτοῦ μουσικὸς θρίαμβος ἦσαν οἱ *Μελλόνυμφοι* τοῦ Μαντζώνη (Promessi Sposi), πρὸ δεκαετίας διδαχθέντες, χθὲς δὲ καὶ πρῴην εὐδοκίμως ἐπαναληφθέντες ἐν Μεδιολάνοις. Μετὰ τούτους ἐδιδάχθησαν οἱ *Λιθουανοί*, ὁ *Ἄσωτος υἱὸς* (il Figlio prodigo)· ἀλλ' οὐδὲν τῶν ἔργων του ἐξισοῦται πρὸς τὴν *Ἰοκόνδαν* (Gioconda), ἣν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὐδέποτε θὰ χειροκροτήσωσιν οἱ Παρίσιοι, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι τοῦ μελοδράματος τούτου τὸ ποίημα οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ὁ *Ἄγγελος τύραννος τῆς Παδούης* τοῦ Βίκτωρος Οὐγώ· τὸ αὐτὸ δυνάμεθα εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ *Ῥοὺϋ Βλὰς* τοῦ Μαρκέττη, διότι ὁ Οὐγὼ δὲν θέλει νὰ ἐγκρίνῃ τὴν διδασκαλίαν οἵου δήποτε δράματος αὐτοῦ εἰς μελόδραμα μεταβεβλημένου[1]. Ὁπόσον εὐτυχεῖς εἶνε ὁ Δονιζέττης καὶ ὁ Βέρδης προλαβόντες ὁ μὲν διὰ τῆς *Λουκρητίας Βοργίας*, ὁ δὲ διὰ τοῦ *Ῥιγολέττου*! Ἰδοὺ τί ὠφέλησεν ἡ λύσσα ἡ καταλαμβάνουσα τοὺς τὰ θεατρικὰ δελτία γράφοντας, ὡς ἐὰν ἦτο ἀνάγκη ἀναπόδραστος νὰ κραυγάζωσιν κατὰ πᾶσαν περίστασιν, ὅτι τὰ δράματα τοῦ Βίκτωρος Οὐγὼ ὅσον καὶ ἂν εἶνε εὔμορφα, εἶνε ἔτι εὐμορφότερα γινόμενα μελοδράματα!

Καὶ δυσχερέστατον μὲν εἶνε νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς τί τέξεται τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν κινούμενον ῥεῦμα, ἀλλ' ὅμως τοῦθ' ὅπερ συμφέρει νὰ βεβαιωθῇ, εἶνε ὁ πανταχοῦ λαμπρότατα ἐκδηλούμενος ὀργασμός. Ἡ τριὰς τῶν παλαιῶν ἡμερῶν, ὁ Ῥοσίνης, ὁ Βελλίνης, ὁ Δονιζέττης δὲν θαυματουργεῖ πλέον· ἐλησμονήθησαν καὶ οὐδεὶς ὁ δυνάμενος νὰ ὁρίσῃ τὴν νέαν λατρείαν τὴν μέλλουσαν νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτήν, διότι τὸ μέχρι

1 Εἰς τὸν Γάλλον μελοποιὸν Massenet ἐπέτρεψεν, ὡς γνωστόν, νὰ μελοποιήσῃ τὴν ὑπόθεσιν τῆς μυθιστορίας αὐτοῦ Παναγίας τῶν Παρισίων (Σημ. Μετ.).

τοῦδε φαινόμενον εἶνε λίαν ἀόριστον, καὶ ἐὰν ὑπάρχῃ ζῆλός τις ὑπὲρ τοῦ Βάγνερ, ὁ ζῆλος οὗτος εἶνε μόνον κατ' ἐπιφάνειαν. Ὁ Σποντίνης ἤλεγχε τοὺς Γερμανοὺς διότι μεταχειρίζονται τὴν μουσικὴν ὥς τι σπουδαῖον πρᾶγμα, ἐν ᾧ οἱ Ἰταλοὶ ἁπλῶς ὡς μέσον διασκεδάσεως καὶ ψυχαγωγίας· καὶ ἴσως ἡ ἰδιάζουσα αὐτοῖς κλίσις πρὸς τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀπόλαυσιν παρασυρθεῖσα, ἐδελεάσθη ὑπὸ τῶν χρωματισμῶν τῶν μᾶλλον ἢ ἧττον ζωηρῶν ὀρχήστρας, ἥτις ἐνίοτε μετέχει γοητείας· ἴσως ἐν τῇ μουσικῇ τοῦ Βάγνερ οὐδὲν ἄλλο εἶδον ἢ τὸ χρωματικὸν καὶ τὸ εὔηχον, ἐξ οὗ δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι οὐδόλως θὰ προβῶσι μέχρι τοῦ συστήματος, πρᾶγμα λίαν ἐνθαρρυντικὸν περὶ τοῦ μέλλοντος. Ὅπως δήποτε αἱ τάσεις αὗται θὰ καταλήξωσιν εἰς τὴν ἐπάνοδον πρὸς τοὺς μεγάλους κλασικούς, διὰ τὴν ἔλλειψιν προπαρασκευῆς καὶ ἀλληλουχίας· ἡ ποσότης ὑπερβαίνει πολὺ τὴν ποιότητα, πολλὰ μὲν εἶνε ἀλλ' οὐχὶ καὶ πολύ: Multa sed mon multum. Ἡ δὲ προσέγγισις εἰς τὰς κατακτήσεις τῆς συγχρόνου Γερμανικῆς μουσικῆς πρέπει νὰ γείνῃ διὰ τοῦ Γλύκ, τοῦ Μόζαρτ, τοῦ Βετχόβεν. Πλὴν δὲ τούτου πρέπει ἡ μουσικὴ χώρας τινὸς νὰ εἶνε καταλλήλως προσηρμοσμένη καὶ ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν φιλολογίαν αὐτῆς· διότι οὐδὲν προχωρεῖ ἄνευ τινὸς ὅλου ὀργανικοῦ, μόνον αὐθάδεια δεικνύεται καὶ θρασύτης.

Δὲν ἦτο δὲ ἔργον εὔκολον τὸ νὰ συνηθίσῃ τις εἰς τὴν ἀκρόασιν ἁπλῆς μουσικῆς ἐν αἰθούσῃ λαὸν ἐξαιρέτως ἀγαπῶντα τὸ θέατρον. Ὡς πρὸς τὴν ὀργανικὴν μουσικὴν οἱ Ἰταλοὶ δὲν εἶχον σχεδὸν μέχρι τότε μετέλθῃ καὶ αἰσθανθῇ ἄλλην ἢ τὴν δραματικὴν εἰσαγωγὴν τὴν ὑπ' αὐτῶν ὀνομαζομένην *συμφωνίαν* ἁπλῶς, ἐν ᾧ ἡ ἄλλη, ἡ μεγάλη ἡ τοῦ Βετχόβεν ὀνομάζεται *συμφωνία κλασικὴ τετράχρονος* (Sinfonia classica a quattro tempi). Ἐποχὴ ἀντιδράσεως ὑπὲρ τοῦ εἴδους τούτου τῆς μουσικῆς ἔμελλεν ἐν τούτοις νὰ ἀναφανῇ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ φέρῃ κατ' ἀρχὰς ἄξιον λόγου ἀποτέλεσμα· καὶ τοῦτο, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ἰταλίᾳ ἡ κριτικὴ ἡ ζωηρὰ καὶ ταχεῖα, ἡ γινώσκουσα νὰ καθιστᾷ ἐπαγωγὸν ζήτημά τι οἷον δήποτε καὶ νά το διαφωτίζῃ, καὶ ἥτις ἐν Γαλλίᾳ, φερ' εἰπεῖν, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῶν χάριν τοῦ λαοῦ συναυλιῶν· ὑπῆρχον μόνον παιδαγωγοὶ ἐγγηράσαντες ὑπὸ τὴν θεωρίαν ἢ σοφισταὶ ἐμφαντικῶς λαλοῦντες, ἀμφότεροι κατ' ἴσον λόγον ἀνίκανοι νὰ βοηθήσωσι καὶ νὰ διδάξωσι τὸ κοινόν. Αἱ αὐταὶ δυσχέρειαι ὑπῆρχον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν Ὠδείων· δυοῖν θάτερον ἢ ἡ ἀκαδημαϊκὰ σχολαστικὴ ἢ *δονιζεττισμός*· μέση ὁδὸς καὶ ἐκλογὴ οὐδεμία. Δὲν θέλω νὰ εἴπω ὅτι μεταξὺ τῶν μελοποιῶν τῶν ἀκολουθούντων τὴν ῥοσίνειον παράδοσιν, μεταξὺ τῶν ἀταράχων τούτων ὀπαδῶν τοῦ λεγομένου crescendo καὶ τῆς διὰ τριῶν συνοδείας ὅτι πολλοὶ δὲν ἦσαν ἐπιτήδειοι νὰ ποιήσωσιν ἐκ τοῦ προχείρου μίαν συνεχῆ ἐπανάληψιν ἢ διαφυγὴν (fugue) τετραμερῆ ἢ καὶ ὀκταμερῆ· πάντες οὗτοι ἐγίνωσκον καὶ ἐγίνωσκον ὑπερμέτρως. Ἐὰν δὲ ἡμάρτανον, ἐν γνώσει καὶ ἑκουσίως ἡμάρτανον·

διότι μουσικοδιδάσκαλος οἷος ὁ Ῥοσίνης καὶ ἄνδρες οἷοι ὁ Μερκαδάντης καὶ Δονιζέττης περιπίπτουσιν εἰς ἐκεῖνα τὰ γραμματικὰ σφάλματα εἰς ἃ θέλουσι νὰ περιπέσωσι. Μόνον δὲ ἐνόμιζον παράλογον πρᾶγμα νὰ συμφύρωσι τὸ ἰδεῶδες αὐτῶν μετὰ τοῦ διδακτοῦ. Κατ' αὐτοὺς ἡ σύνθεσις ἡ μουσικὴ παρίστανεν εἶδός τι θέματος ὅπερ ὀφείλει τις νὰ ἐπεξεργάζηται κατ' ἰδίαν καὶ ὅπερ οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ αὐτόματον τῆς ἰδέας. Οὕτω πως δὲ προβαίνει ἡ Ἰταλικὴ μεγαλοφυΐα ἀπὸ Ῥοσίνη μέχρι Βέρδη. Οἱ δαφνοστεφεῖς ἀπόφοιτοι τοῦ Ὠδείου, ὧν βρίθει μάλιστα ἡ Γαλλία, ἡ μετάζουσα αὕτη τάξις ἀκαδημαϊκῶν μετριοτήτων δὲν ἦτο γνωστὴ ἐν Ἰταλίᾳ· ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἢ ἀριστοκρατία ἢ κατωτάτη τάξις, μεσαία τάξις δὲν ὑπῆρχε.

Τὰ Μεδιόλανα, ἡ Βονωνία καὶ ἡ Νεάπολις, ἔχουσι τὰ Ὠδεῖα των, καὶ τὰ τρία διάσημα καὶ ἀνερχόμενα εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἤκμαζον τὰ πανεπιστήμια. Ὅ ἐστι μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν τούτων πόλεων ἡ ἀντιζηλία δὲν εἶνε χθεσινή, ἑκάστη δ' αὐτῶν σεμνύνεται ἐπὶ τῇ σχολῇ της καὶ μάλιστα ἐπὶ τῷ θεάτρῳ της, ἐξ οὗ ἀνέπτησαν τοσαῦτα ἀριστουργήματα, ὧν ἡ φήμη πληροῖ τὴν ὑφήλιον. Ὁ Ῥοσίνης ἐσεμνύνετο διότι ἐξῆλθεν ἐκ τῆς σχολῆς τῆς Βονωνίας, ὁ Δονιζέττης ὡσαύτως, καίτοι ἔλαβε τὰ πρῶτα μαθήματα παρὰ τοῦ Σίμωνος Μαϋρ. Δύσκολοι ἀρχιμουσικοὶ καὶ καθηγηταὶ ἦσαν οἱ μοναχοὶ οἱ προϊστάμενοι τῆς διδασκαλίας τῆς μουσικῆς, ὁ πατὴρ Ματτέης, Μαρτίνης, κλπ., ἄνδρες παιδείας ἐμβριθοῦς καὶ ἀγωγῆς, οἱ ἱδρύσαντες τὴν Βονωνικὴν παράδοσιν,—μίγμα τοῦ ἀκραιφνεστάτου ὕφους τοῦ Παλεστρίνα καὶ τῆς μεγάλης Νεαπολιτικῆς σχολῆς, ὁποῖοι ἦσαν ὁ Σκαρλάττης, ὁ Πόρπορας, ὁ Δουράντης, ὁ Λέος, ὁ Περγολέζης, ὁ Ζιγγαρέλλης, ὁ Σιμαρόζας. Ἡ δὲ σχολὴ τῆς Νεαπόλεως, θρησκευτικὸν καθίδρυμα, ἔχον ἐν ἀρχῇ ὡς παραρτήματα πολλὰ μοναστήρια, ἐγένετο τῷ 1806 τὸ Real Collegio di musica, οὗ ἀντίστοιχον ὑπάρχει ἐν τῇ ἑτέρᾳ ἄκρᾳ τῆς Ἰταλίας τὸ ἐν Ἑνετίᾳ Orfanello. Ἐνταῦθα ἐγίνοντο δεκταὶ μόνον νεάνιδες, μόναι αὐταὶ ἀποτελοῦσαι τὴν ὀρχήστραν καὶ ἐξετέλουν συμφωνίας κρούουσαι ἡ μὲν βαρυβάρβιτον ἢ βάρβιτον, ἡ δὲ χαλκοῦν βαρύφωνον, ἢ κέρας ἢ πλαγίαυλον ὑπὸ τοὺς ἀρίστους διευθυντὰς Γαλλούππην, Σακκίνην, Βερτόνην. Ἅμα δὲ τῇ καταλύσει τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας διελύθη καὶ τὸ καθίδρυμα τοῦτο, καὶ παραχρῆμα (τῷ 1806) ἱδρύθη τὸ ἐν Μεδιολάνοις Ὠδεῖον, μεθ' οὗ ἔμειναν συνδεδεμένα τὰ ὀνόματα τοῦ Φενκρόλη καὶ τοῦ Ἀζιόλη. Μέχρι τῶν τελευταίων τούτων χρόνων ἐν τῷ Ὠδείῳ τούτῳ οἱ μαθηταὶ ἐδιδάσκοντο σὺν τῇ μουσικῇ καὶ τὰ ἄλλα ἐγκύκλια μαθήματα, διδασκόμενοι καὶ ἐπιτηρούμενοι ὑπὸ τῶν μοναστηρίων. Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων δὲν διετηρήθη μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου, τὸ ἐν Μεδιολάνοις Ὠδεῖον ἐγένετο ὁποῖον εἴδομεν αὐτό, ὁποῖα δῆλα δὴ ἦσαν πάντα τὰ ἐν τῇ Ἰταλικῇ Χερσονήσῳ Ὠδεῖα. Σχολαστικότης καὶ ῥαθυμία,

οὐδεμία μέριμνα περὶ τῶν κλασικῶν σπουδῶν, ἐν μὲν ταῖς τάξεσι τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς ἡ σπουδὴ τῆς καταλλήλου θέσεως τῶν δακτύλων ἐπὶ τοῦ ὀργάνου, ἐν δὲ ταῖς τῆς συνθέσεως ὁ ἀγὼν περὶ ἰδεώδους τινὸς δραματικοῦ, οὗ ἡ ἱστορία ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Ῥοσίνη και καταλήγει παρὰ τῷ Βέρδῃ, διερχομένη διὰ τοῦ Βελλίνη, Δονιζέττη καὶ Μερκαδάντη. Περιττὸν δὲ εἶνε νὰ προσθέσωμεν ὅτι τὰ μουσουργήματα τοῦ Βετχόβεν ἥκιστα ἐφοίτων εἰς τοὺς ναοὺς τούτους τῆς ἐκπαιδεύσεως· διότι ἡ περὶ τοῦ Βετχόβεν γνώμη τῶν σοφῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχε κῦρος νόμου, ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς μὴ ἔχοντα ψυχήν, καὶ πρὸ πάντων ὡς μὴ νοοῦντα τὰς καλλίστας μονῳδίας. Τί τὰ θέλετε ; δὲν εἶχεν ἔμπνευσιν καὶ ἔζη διὰ μουσικῶν φρασειδίων, ἅτινα μετὰ μυρίων προσπαθειῶν καὶ μόχθων κατώρθωνε νὰ συρράπτῃ ! Ὁ Μόζαρτ ἀναμφιβόλως θὰ ἦτο ἄξιος πλείονος τιμῆς, αὐτὸν τοὐλάχιστον τὸν ἐνόουν, ἀλλά, καθόλου εἰπεῖν, τί τον ἤθελον τὸν Μόζαρτ, ἀφ' οὗ εἶχον τὸν Ῥοσίνην ;

Ἔτι δὲ χεῖρον εἶχον τὰ τοῦ ᾄσματος. Ἐν ᾧ ἡ ἄλλοτε Ἰταλία ἐπλήρου τὴν οἰκουμένην διὰ τῶν προϊόντων αὐτῆς, ὁσημέραι ἐγίνετο κατὰ μικρὸν ἐλαττούμενος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποφοιτώντων ἐκ τῶν Ὠδείων αὐτῆς. Τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διεμορφοῦντο οἱ ἄξιοι λόγου ἑρμηνευταὶ τῶν ἀριστουργημάτων της. Ἡ Ἰταλία λοιπὸν παρέδωκεν ἑκουσίως εἰς τὸν Βορρᾶν τὴν ἔνδοξον ἐκείνην παράδοσιν τῆς ᾠδικῆς τέχνης, ἥτις ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ἀνῆκεν εἰς αὐτὴν καὶ μόνην ; Καὶ ἂν τοῦτο εἶνε ἀληθές, πῶς συνέβη ; Πταίει ἄρά γε ἡ ἀτέλεια καὶ τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν τεχνικῶν σπουδῶν, ἡ διαφθορὰ τῆς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ, ἡ ἀχρηστία ; Βεβαίως πταίουσι πάντα ταῦτα· ἀλλ' ἐν τούτοις ὑπολείπεται μυστήριόν τι, ὅπερ μάτην μοχθῶ νὰ ἐξηγήσω· τὸ ὑλικὸν τῆς φωνῆς εἶνε τὴν σήμερον τὸ αὐτὸ καὶ πρὸ ἑκατονταετηρίδος, οὔτε ὁ ὑγιεινὸς ἀὴρ τῶν ὀρέων τοῦ Πεδεμοντίου, οὔτε οἱ κλιματολογικοὶ ὅροι τῆς Τοσκάνης καὶ τῆς Ῥωμάνης ἔπαυσαν ἐπιδρῶντες εἰς τὴν εὐκαμψίαν καὶ τὴν δύναμιν τῶν φωνητικῶν ὀργάνων. Ὅσον κακὴ καὶ ἂν εἶνε ἡ σημερινὴ διαιτητική, πάλιν ἀδύνατον εἶνε νὰ ἔφερεν αὐτὴ τὴν παρακμὴν ταύτην· μᾶλλον λοιπὸν εἰς τὴν ἀγωγὴν ἀποδοτέον τὸ μέγιστον μέρος τοῦ κακοῦ. Διότι, ἐὰν καὶ ἀλλαχοῦ ἀπαντῶνταί που καθηγηταὶ ἀδαεῖς τῆς ἐπιστήμης των, ἢ μετερχόμενοι αὐτὴν μετὰ θλιβερᾶς ἀκηδίας, τὸ πρᾶγμα ὅμως τοῦτο εἶνε κοινότατον ἐν Ἰταλίᾳ. Λίαν ἐπιπολαίως φροντίζουσι περὶ τῶν στοιχειωδεστάτων, πῶς δῆλον ὅτι ἡ φωνὴ σχηματίζεται καὶ καθαρῶς καὶ εὐκρινῶς ἐξέρχεται, πῶς ὀφείλει τις νὰ ἀναπνέῃ· πάντα ταῦτα θεωροῦνται ὑπ' αὐτῶν ὡς ἐλαχίστου τινὸς λόγου ἄξια κωλύματα, καὶ δι' ἑνὸς καὶ μόνου ἅλματος τὰ ὑπερπηδῶσι, καὶ διὰ μιᾶς φθάνουσιν εἰς τὸ ἔσχατον τέρμα, πῶς δῆλον ὅτι διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν τε βραχιόνων καὶ τῶν πνευμόνων νὰ δυνηθῶσι νὰ καταδαμάσωσι μελῳδίαν τινὰ δυσκολωτάτην, νὰ ἐκβάλωσιν

ὑψηλὸν καὶ ἰσχυρὸν τὸ *κατὰ διεσιν δὸ* τοῦ Τάμπερλικ, ἢ ἐὰν εἶνε γυνή, νὰ καταδασανισθῇ οὕτως, ὥστε νὰ σχηματίσῃ χροιὰν φωνῆς ἀνδρογύνου. Ταῦτα καὶ μόνον ταῦτα, οὐδὲν δὲ ἄλλο ἀπαιτεῖ παρ' ὑμῶν ἡ ἐν χρήσει παιδαγωγία. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἐξέλιπον ἐντελῶς οἱ καλοὶ διδάσκαλοι· τινὲς τούτων μάλιστα ἐργάζονται ἔτι, ἀλλὰ μονομερῶς, οἷον ὁ Λαμπέρτης ἐν Μεδιολάνοις, ὁ Πανόφκας ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ ἴσως δύο ἢ τρεῖς ἔτι Νεαπολῖται γηραλέοι, δυνάμενοι δικαίως νὰ ἀναφωνήσωσιν, «ἡμῶν θανόντων γαῖα μιχθήτω πυρί!» Πρὸς σύσκεψιν δὲ περὶ τῆς καταστάσεως ταύτης διωρίσθη τῷ 1872 ἐπιτροπή τις, ἧς μετεῖχεν ὁ Βέρδης, ὁ Καζμοράτας διευθυντὴς τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ Ὠδείου καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ Ὠδείου Μεδιολάνων Ματσουκκάτος, ὅστις πολὺ κοπιάσας ἀπέθανε πρὶν ἢ ἀξιωθῇ νὰ ἴδῃ καρπόν τινα τῶν κόπων του.

Τὰ τρία Ὠδεῖα τὸ τοῦ Ταυρίνου, τὸ τῆς Ῥώμης, τὸ τῆς Ἐνετίας, πρὸ μικροῦ ἱδρυμένα προβαίνουσιν ἄνευ προλήψεων καὶ μεγάλων φράσεων περὶ «τῆς κληρονομίας τῶν πατέρων». Ἐν Ταυρίνῳ διοικεῖ ὁ Πεδρόττης, μουσικὸς διακεκριμένος, ἔχων βοηθοὺς σύλλογον καθηγητῶν δεξιωτάτων. Ἐν Ῥώμῃ εἶνε ὁ Σγαμπάτης ὁ μαθητὴς τοῦ Λίστ, συνέταιρον ἔχων τὸν Πινέλλην τὸν μαθητὴν τοῦ Ἰωακείμ. Τὴν αὐτὴν Γερμανικὴν ἐπίδρασιν δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ ἐν Φλωρεντίᾳ διὰ τοῦ Βερναρδίνη, τοῦ διαπύρου μαθητοῦ τοῦ Χὰνς Βύλωδ. Οὕτω δὲ ἡ Ἰταλία βαίνει ἀναγεννωμένη ἐν τῷ Γερμανισμῷ, καὶ ἐπειδὴ τώρα εἶνε τοῦ συρμοῦ αἱ ἐκ παραδόσεως συγγένειαι, θὰ ἴδητε τὰ δύο ταῦτα ἔθνη ἀνακαλύπτοντα ὁσημέραι νέας ἀφορμὰς ἵνα προσεγγίσωσι πρὸς ἄλληλα: «Σὺ μὲν εἶσαι ἡ μελῳδία, ἐγὼ δὲ ἡ ἁρμονία. Καὶ ἐγὼ μὲν ἔχω ὑπὲρ ἐμαυτῆς τὸν Βάχ, τὸν Χαῖνδελ, τὸν Γλύκ, τὸν Ἄϋδν, τὸν Μόζαρτ, τὸν Βετχόδεν· σὺ δέ, ἀδελφή μου, ἔχεις τοὺς ἥρωάς σου ἐν τῷ παρελθόντι, τὸν Παλαιστρίνα, τὸν Ἀλλέγρην, τὸν Ἀντώνιον καὶ τὸν Ἰωάννην Λόττην. Τί καλλίτερον δυνάμεθα νὰ κάμωμεν ἢ νὰ συννοηθῶμεν; Μήπως ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Κίμδρων καὶ τῶν Τευτόνων μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Σουήδων αὐτοκρατόρων ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ Λουθήρου καὶ τῆς Μεταρρυθμίσεως μέχρι τοῦ νῦν ἡ Γερμανία δὲν εἶχεν ἀείποτε τὸν νοῦν της πρὸς τὴν Ἰταλίαν; Μήπως τάχα ἐπαύσαμεν νὰ ἀγαπῶμεν καὶ νὰ ἀναζητῶμεν τὸν οὐρανόν σου, τὰς τέχνας σου, τὴν ἀνάπτυξίν σου; καὶ σὺ αὐτὴ δὲν ἔχεις προαίσθησιν τῆς ἰσχύος μου, δὲν ᾐσθάνεσο ἀπὸ αἰώνων ἤδη ἀόριστόν τινα πόθον νὰ συμπληρώσῃς σεαυτὴν δι' ἐμοῦ, ἥτις εἶμαι ἡ βαθύτης καὶ ἡ πειθαρχία; Ἄνελθε εἰς τὸ ἀπώτατον παρελθόν, εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἡ Φλωρεντία, ἡ Βερώνη, ἡ Γένουα, τὰ Μεδιόλανα ἀνεμιγνύοντο τοσοῦτον ζωηρῶς εἰς τὰ τῆς πολιτικῆς μου, καὶ ἔνθα εἶχον μετὰ σοῦ τοὺς διασήμους ἄνδρας σου, τὸν Σκαλίγηρόν σου, τὸν Μονταιγιοῦ, τὸν Οὐβέρτην, τὸν Βισκόντην, καὶ οὐ μόνον τοὺς Δώρια, τοὺς Μεδίκους σου, ἀλλὰ καὶ τὸν Δάντην σου.»

Μουσικῶς ἐξεταζομένη ἡ σημερινὴ Ἰταλία ἅπασα φρονεῖ τὰ τῶν Γιβελίνων, ἐξαιρουμένης τῆς Νεαπόλεως, ἥτις εἶνε καλειδοσκόπιον, ὅ ἐστι φλόξ, καπνός, ταλαντώσεις, ἀντιθέσεις, μεταβολαὶ καὶ ἀνταναχλάσεις αἰώνιαι· αἱ τέχναι της ὁμοιάζουσι πρὸς τὴν δίαιταν αὐτῆς καὶ τὸν τρόπον τοῦ ζῆν. Ἀκούετε ἐπὶ τῆς προκυμαίας περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὴν μονότονον ᾠδὴν τοῦ λεμβούχου, ἐν ᾧ ἀπὸ παρακειμένου τινὸς παραθύρου ἀκούονται ἐξερχόμενοι οἱ μουσικοὶ φθόγγοι *σονάτας* τινὸς τοῦ Βετχόβεν ἢ τοῦ Σιοῦμαν. Τὸ φυσικὸν καὶ ἡ τέχνη διαγκωνίζονται, τὸ τετριμμένον ἅπτεται τοῦ χαρίεντος καὶ κομψοῦ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ συγχέωνται τὰ ἄκρα· ἕκαστος δὲ φθόγγος διαφυλάττει τὸν γνήσιον τόνον του ἐν τῇ ὀξείᾳ καὶ τραχείᾳ ταύτῃ συναυλίᾳ, ἐν ᾗ ἀντηχεῖ καὶ τὸ μέγα τύμπανον τοῦ ἀγύρτου. Ἀλλὰ τοῦτο ὅμως οὐδόλως ἐμποδίζει τὴν Νεάπολιν νὰ ἔχῃ τὴν νέαν αὐτῆς σχολὴν τοῦ κλειδοκυμβάλου, τὴν πρώτην νῦν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἤδη περίφημον ἀνὰ τὴν Εὐρώπην διὰ τὸ τεχνικὸν αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐκτελέσεως. Ὁ Βενιαμὶν Τσέζης, Ῥενδάνος, Μαρτινούκκης, Ῥινάλδης, διαμένων ἐν Γενούῃ καὶ ἐπικαλούμενος νεώτερος Σοπέν, εἶνε μουσικαὶ ἱκανότητες ἀνήκουσαι εἰς τάξιν ἔξοχον, ἐκτελοῦσαι πάντα τὰ κλασικὰ μουσουργήματα. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Λίσζτ θὰ εἶχεν ἐνταῦθα νὰ διεκδικήσῃ σπουδαῖα δικαιώματα. Ὡς πρὸς τὴν μουσικὴν μόνον ἐξετάζοντες τὸ ὅτι ὁ Λίσζτ ἦτο κληρικός, παρατηροῦμεν ὅτι τοῦτο παρήγαγεν ἐξαιρέτους καρποὺς ἐν Ἰταλίᾳ. Οἱ ἀρχαῖοι θεολόγοι ἔλεγον «συμφέρει ἡ ὕπαρξις αἱρέσεων»· ἀλλὰ μᾶλλον δυνάμεθα εἰπεῖν συμφέρει νὰ εἶνε ἐκ διαλειμμάτων τινὲς τῶν ἐξόχων κλειδοκυμβαλιστῶν κληρικοί· διότι ἐὰν ὁ ἀββᾶς Λίσζτ μηδέποτε διέμενεν ἐν τῷ Βατικανῷ, ἐὰν μὴ ἦτο ἐν τῷ κελλίῳ του, ἀντικείμενον περιεργίας, ὅπερ οἱ εἰς Ῥώμην φοιτῶντες ἤρχοντο νὰ ἴδωσιν ὡς τὰ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἀριστουργήματα ἐν τῷ Σιξτίνῳ παρεκκλησίῳ καὶ τὸν Βελβεδέρειον Ἀπόλλωνα, πλεῖσται εὐφυΐαι, ἃς διήγειρεν ἡ παρουσία του καὶ αἱ συμβουλαί του, δὲν θὰ ὑπῆρχον σήμερον μαρτυροῦσαι πρὸς τιμὴν τῆς νέας Ἰταλικῆς σχολῆς.

Πρὸ τῆς ἀταξίας δὲ τῶν δημοσίων ἱδρυμάτων ἡ ἰδιωτικὴ φιλομουσία εἶχεν ἄλλως τε ἀρχίσῃ νὰ ἐνεργῇ· διὰ δὲ τῆς ἁμίλλης τῶν φιλομούσων συνδυαζομένης πρὸς τὴν τῶν ἀοιδῶν, συνεστάθησαν πολλοὶ σύλλογοι ἡ *Ἑταιρεία τῆς τετραῳδίας* (Società del quartetto) ἐν Μεδιολάνοις, ἡ *Ὀρχηστρικὴ Ἑταιρεία* (Società orchestrale) ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἐν Ταυρίνῳ ἡ *Δημώδης ὀρχηστρικὴ ἑταιρεία* (Società orchestrale popolare). Καὶ εἰς τοῦτο δὲ τὴν πρώτην ὤθησιν ἔδωκαν τὰ Μεδιόλανα· μετ' οὐ πολὺ δὲ εἰς τὴν τετραῳδίαν αὐτῶν προσετέθη ἡ ὀρχήστρα τῆς Σκάλας· ἐξετέλεσαν εἰσαγωγὰς καὶ συμφωνίας, κλασικὴν μουσικήν, ῥωμαντικήν, νεορρωμαντικήν· ὁ Χὰνς Βύλοβ ἱστάμενος διαρκῶς ἐπὶ τοῦ γενομένου ῥήγματος παρήγγελλε τὸ πῦρ· διῆλθε δ' ἐκεῖθεν ὅλη σχεδὸν ἡ Γερμανία, Βετχόβεν καὶ Σιούμαν,

καὶ Βρὰμς καὶ Ῥιχάρδος Βάγνερ. Ἤκουσαν λοιπὸν οὕτω πως οἱ Ἰταλοὶ ἀποσπάσματα τῶν *Νιβελλοῦγγεν*, τὸν *Θάνατον τοῦ Σιγφρίδου*, τὴν *Παρέλασιν τῶν Βαλκυριῶν* τὸν πρόλογον τοῦ *Τριστάν*, καὶ τὰ μουσικὰ ταῦτα ἔργα ἔτυχον ἀποδοχῆς διαφόρου, ὑπό τινων μὲν ἀνευφημούμενα ὑπό τινων δὲ προπηλακιζόμενα, τῶν μὲν κραυγαζόντων Evviva! τῶν δὲ Morte a la musica d'avvenire (Θάνατος εἰς τὴν μουσικὴν τοῦ μέλλοντος)! Ὑπάρχουσι πνεύματα ἅτινα προοδεύουσι προκαλοῦντα πανταχοῦ τοιαύτας διαδηλώσεις ὑπερβολικάς. Κατ' ἐμὴν δὲ γνώμην τὰ τοιαῦτα δὲν εἶνε πνεύματα ἀγαθά. Ἀλλ' ὅμως πολὺ κακῶς θὰ ἐνόει τὴν καθ' ἡμᾶς ἐποχὴν ὁ μὴ διαθέτων τὰ καθ' ἑαυτὸν οὕτω πως, ὥστε νὰ δημιουργῇ περὶ τῆς μουσικῆς του, τῶν στίχων του ἢ τῶν καλλιτεχνημάτων του τὸ δὴ λεγόμενον «ζητήματα». Τὸ μέρος τοῦ Βάγνερ ὅπερ θὰ μείνῃ, εἶνε ἐκεῖνο δι' οὗ αὐτὸς συνδέεται πρὸς τὸν Βέμπερ· τὸ καταστῆσαν δὲ αὐτὸν διάσημον ἀνὰ τὴν ὑφήλιον εἶνε ἡ θεωρία, ἣν ὅμως οὐδ' αὐτὸς ἐφήρμοσεν. Οἱ παρόντες ἀγνοοῦσιν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ οἱ πάντες περὶ αὐτῆς συζητοῦσι· τοῦτο δὲ ἤθελε καὶ αὐτός· διότι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς τότε μόνον τὰ πράγματα ἔχουσιν ἀξίαν τινά, καθ' ὅσον παρέχουσιν ἀφορμὴν πρὸς λεπτολόγους συζητήσεις.

Καὶ νῦν δὲν τολμῶ, μὰ τὸ ναί, νὰ εἴπω ὅτι ὁ συρμὸς καὶ λόγοι τινὲς σχετικοὶ δὲν συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν ὁρμὴν μεθ' ἧς ἡ Ἰταλία φέρεται πρὸς τὸν Γερμανισμόν, δὲν τολμῶ. Ἐξάπτονται, παραφέρονται ὑπὲρ τῆς σοβαρᾶς ταύτης καὶ πολυπλόκου τέχνης, ἀλλὰ τὸ φυσικὸν ὅμως δὲν ἀπεχαλινώθη, καὶ δοθείσης περιστάσεως ἐπανέρχεται καλπάζον, ὡς συνέβη ἐν Ταυρίνῳ, ἔνθα ἐσυρίχθη ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ *Μανφρέδου*. Τὸν Σιούμαν νὰ συρίξωσιν; ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἔγκλημα καθ' ὁσιώσεως, καὶ οἱ Γερμανοὶ ὑπ' ὀργῆς ἀνορθούμενοι ἐπιρρίπτουσι κατὰ πρόσωπον ὑμῶν τὴν ἀποστροφὴν ταύτην «τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων!» Μὴ λησμονῶμεν δὲ τὰς χορῳδικὰς ἑταιρείας αἵτινες ὁσημέραι φαίνονται πολλαπλασιαζόμεναι. Ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἐν ᾗ τὸ κατὰ μόνας ᾆσμα μετὰ τοσαύτης ἀείποτε λαμπρότητος διέπρεψεν, ὁ *ὀρφεονισμὸς* ἦτο πρὸ μικροῦ ἄγνωστος σχεδόν. Διότι τὸ θέατρον ἐπενέβαινεν εἰς πάντα μετὰ τῆς μουσικῆς τοῦ Βελλίνη, τοῦ Δονιζέττη, τοῦ Βέρδη, οἵτινες ἔχουσι πληθὺν χορικῶν ᾀσμάτων ἐν μονοφωνίᾳ. Ἡ δὲ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τί πρᾶγμα ἦτο δὲν δύναταί τις νὰ φαντασθῇ· τὰ μὲν Agnus Dei (ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ) ἐψάλλοντο ἐπὶ ἐρωτικῶν δυῳδιῶν, τὰ δὲ Dies irae (Ἡμέρα ὀργῆς) ἐπὶ τελικῶν ᾀσμάτων τῶν μελοδραμάτων· ἦτο δὲ δραματουργία τις ἀξία τῶν Ἀπόκρεω, ἧς οἱ ἀοιδοὶ οἱ τὰς μελῳδίας ᾄδοντες ἐπέτεινον ἔτι μᾶλλον τὸ γελοῖον διὰ τῶν λαρυγγισμῶν καὶ τῶν καταλήξεων· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄργανον συνεβάδιζε. Τοιαῦτά τινα τερατώδη πράγματα ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἤκουσά ποτε ἐν Ἐνετίᾳ διατρίβων. Ὁ Βερλιὸς θὰ ἔρριπτεν ἐὰν τα ἤκουε, καὶ ὅμως

οὐδεὶς τῶν παριστamένων διεμαρτυρήθη, τοὐναντίον πάντων τὰ πρόσωπα ἦσαν φαιδρὰ ἐκ τῆς ἄκρας εὐφροσύνης. «Τί τα θέλετε, μοὶ εἶπε βραδύτερον ἐν Βιέννῃ ὁ ἐξαίρετος καλολόγος Ἄμπρος, ἐν Ἰταλίᾳ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐγγίζει ἤδη τὸν *κολοφῶνα* τῆς παρακμῆς». Παρὰ τοῖς μεσημβρινοῖς μάλιστα λαοῖς ἀρχὴ τῆς θρησκευτικῆς συγκινήσεως εἶνε ἡ ἡδονή, ἡ διασκέδασις. Διασκεδάσατέ τους καὶ βεβαίως θὰ πιστεύσωσι. Ὁ Ἰταλὸς θέλει πανταχοῦ νὰ εὑρίσκῃ διασκέδασιν καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ἐκκλησίᾳ· τούτου δ' ἕνεκα καὶ οἱ ἀρχιψάλται προσπαθοῦσι νὰ συμμορφῶνται πρὸς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, συρράπτοντες ῥάκη μονῳδιῶν μετὰ ἐπαναλήψεων μᾶλλον ἢ ἧττον ἀλλοκότων, καὶ προωρισμένων νὰ περικαλύψωσι μᾶλλον τὴν ἰδίαν αὐτῶν φαντασίαν.

Ἀληθῶς τινὲς τῶν σφόδρ' ἀκριβολογούντων δύνανται νά μας ἀποστομώσωσιν ἀξιόλογα, κρίνοντες ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν εἴτε τὸ Requiem τοῦ Βέρδη εἴτε καὶ αὐτὸ τὸ Stabat καὶ τὴν *Λειτουργίαν* τοῦ Ῥοσίνη! Ἂς σκεφθῶσι λοιπὸν οἱ αὐστηροὶ οὗτοι κριταὶ πῶς ἐνοοῦντο τὰ πράγματα ἐν Ἰταλίᾳ, ὅτε ὁ Ῥοσίνης ἐμελοποίησε τὸ Stabat. Ἡμέραν τινὰ σχολαστικός τις τοῦ εἴδους αὐτῶν ἐμέμφετο τὸν Ἰωσὴφ Ἄϋδν ὡς μελοποιοῦντα λειτουργίας ἄγαν φαιδρὰς καὶ ζωηράς, καὶ προφανῶς ἀμοιρούσας εὐπρεπείας καὶ εὐσχημοσύνης· «Τὸ εἰξεύρω καὶ ἐγώ, ἀλλὰ τίποτε δὲν δύναμαι, ἀπεκρίθη σείων τὴν κεφαλὴν ὁ γηραιὸς ψάλτης τῆς *Δημιουργίας*· ὁ πανάγαθος Θεός μ' ἔδωκε ψυχὴν ζωηράν, καὶ θά με συγχωρήσῃ ἂν ἡ εὐσέβειά μου εἶνε πως φαιδρὰ καὶ εὔθυμος». Τοιαύτην εἶχε ψυχὴν ὁ Ῥοσίνης ὡς καὶ πλεῖστοι ὅσοι ἄλλοι, ἵνα ἀναφέρωμεν μόνον τὴν ὑπολαΐδα τὴν ἀναβαίνουσαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπὶ τῶν πτερύγων τοῦ ᾄσματός της. Πλὴν δὲ τούτου ὁ Ῥοσίνης τοῦ Stabat καὶ τῆς *Μικρᾶς πανηγυρικῆς Λειτουργίας* εἶνε κατὰ τοσοῦτον βαθμὸν φαιδρός; Ἡ πρόληψις τῶν ἀνθρώπων δὲν γινώσκει τὰς διαφόρους ἀποχρώσεις, οὐδεμίαν διάκρισιν ποιεῖ μεταξὺ τῆς φαιδρότητος τοῦ *Κουρέως*, τῆς *Σπακτοποιΐας* καὶ τῆς ἱλαρότητος τῆς ἱερᾶς ἐκείνης μουσικῆς. Τίς ἀγνοεῖ τὸ ὑπὸ Μιχαὴλ Ἀγγέλου λεχθὲν ἐν τῷ Βατικανῷ; «ὁ Ῥαφαὴλ διῆλθε τὴν Σιξτίνην ἐκκλησίαν;» ὁ Ῥοσίνης πρὶν ἢ γράψῃ τὴν λειτουργίαν του εἶχε διέλθῃ τὸν Βὰχ καὶ τὸν Βετχόβεν. Ἀκούσατε μᾶλλον τὸ προοίμιον τὸ διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου ἐκτελούμενον καὶ τὰς μετ' ἐπαναλήψεων φράσεις τὰς ἀποτελούσας τὸν ἐπίλογον τῆς *Δοξολογίας* (Gloria) καὶ τοῦ *Πιστεύω* (Credo)· τίς καθηγητὴς τῆς μουσικῆς ὅσον καὶ ἂν εἶνε μεγαλόσχημος θ' ἀποτολμήσῃ νά τας ἀποδοκιμάσῃ; Εὔκολον εἶνε νὰ λέγῃ τις μουσικὰς συγχυλίας, ἐκκλησιαστικὰς μελῳδίας, αἰθούσης μελῳδίας θεατρικάς, ἀλλ' ὅμως καὶ ὁ Χαῖνδελ καὶ ὁ Βὰχ ἔχουσι τὰς θεατρικὰς μελῳδίας των, καὶ τὸ περιβόητον Stabat τὸ Περγολέζη καὶ αὐτὸ δὲν ἐκρίθη ὡς ἄψογον ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὸν πατέρα Μαρτίνην ἡ σύνθεσις αὕτη εἶνε πλημμελὴς ὡς

ἀναπαράγουσα πολλαχοῦ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ ὕφος τοῦ κωμικοῦ μελοδράματος, καὶ ἐν πολλοῖς ἀναμιμνήσκουσα τὴν Serva Padrona».

Θὰ ὑπελείπετο ἤδη νὰ ἐρωτήσῃ τις μήπως μόνον τὸ νεωτερικὸν μουσικῆς τινος ἐμποδίζει αὐτὴν τοῦ νὰ εἶνε ἐκκλησιαστική. Γελῶμεν (οἱ Γάλλοι) ἐπὶ ταῖς ἀποπείραις τοῦ Ῥοσίνη πρὸς μεταρρύθμισιν, ἡ δὲ δραματουργία τοῦ Βέρδη ἐν τῇ *Λειτουργίᾳ* του φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἀπαράδεκτος, καὶ οὐδὲν ἄλλο θέλομεν νὰ ἴδωμεν ἐν αὐτῇ ἢ θεατρικήν τινα παράστασιν τῆς ἐν τῷ Γολγοθᾷ τραγῳδίας, ὅπερ δὲν εἶνε εὐτελὴς ἔπαινος, δεδομένου ὄντος ὅτι ἡ παράστασις εἶνέ τι ἀριστούργημα, καὶ ὅτι ἡ τέχνη αὕτη καίτοι ἀμφισβητεῖται ὡς ἀντικείμενον πνευματικῆς μορφώσεως, οὐχ ἧττον ἔχει καὶ ὑπὸ τὴν δραματικὴν καὶ παθητικὴν αὐτῆς μορφὴν θρησκευτικὴν δύναμιν ἐπὶ τῶν ἀκροατῶν. Γινώσκομεν πρὸς τούτοις ὁποία τις θὰ εἶνε ἡ περὶ τοῦ πράγματος τούτου γνώμη τῶν ἀπογόνων ἡμῶν, οἵτινες δὲν θὰ ἔχωσι τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀντιπαραβάλλωσι καθ' ἑκάστην, ὡς ἡμεῖς, τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τοῦ Ῥοσίνη καὶ τοῦ Βέρδη πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν μουσικὴν αὐτῶν τούτων, τὴν μουσικὴν τοῦ θεάτρου; Ἴσως ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα ν' ἀντιπαραβάλλωμεν ἀδιαλείπτως τὰ δύο ἀντίθετα μέρη, ἴσως τοῦτο καὶ μόνον εἶνε ἀκριβῶς ἡ αἰτία τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ κατέχει ἡμᾶς ἀκροωμένους τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς τοῦ Χαῖνδελ καὶ τοῦ Βάχ· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Μόζαρτ ἐπειδὴ ὀλιγώτερον ἀπέχει ἀφ' ἡμῶν, ὀλιγώτερον εὐχρεστεῖ ἡμᾶς· τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀποστάσεως καὶ τῆς περιβολῆς. Ἀμφότεροι δὲ ὅ τε Χαῖνδελ καὶ ὁ Βάχ μεταχειρίζονται θεατρικὰς μελῳδίας, οἱ δὲ λαρυγγισμοὶ αὐτῶν οὐδένα σκανδαλίζουσι, καθιερωθέντες ἕνεκα τοῦ ἀπηρχαιωμένου αὐτῶν χαρακτῆρος. Ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὴν φενάκην οἱ ἄνθρωποι σέβονται· ἴδετε τὴν Ἀγγλίαν καὶ τοὺς δικαστὰς αὐτῆς! Πᾶν τὸ νεώτερον οὐδένα ἐμποιεῖ σεβασμόν, οἱ πάντες φέρονται πρὸς αὐτὸ μετὰ πολλῆς οἰκειότητος. Ὁ δὲ λόγος δι' ὃν ὁ πατὴρ Μαρτίνης ἔλεγεν ὅτι τὸ Stabat τοῦ Περγολέζη εἶνε μουσικὴ κωμικοῦ μελοδράματος, αὐτὸς οὗτος ὁ λόγος κωλύει ἡμᾶς τοῦ νὰ ἐκτιμήσωμεν κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῶν θαυμάσιά τινα μέρη τῆς λειτουργίας τοῦ Βέρδη, οἷον τὸ Resurrexit (τὸ «καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ» τοῦ *Πιστεύω*), καὶ ν' ἀνοίξωμεν καὶ τὰ δύο φύλλα τῆς θύρας τῆς ἱερᾶς βιβλιοθήκης ἵνα εἰσέλθῃ τὸ Requiem τοῦ Βέρδη.

Ἐνταῦθα ἀκριβῶς κεῖται ἴσως ἡ ἀληθὴς ἀφετηρία μεταρρυθμίσεως τῆς Ἰταλικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἂς ἐγκωμιάζωσιν ὅσον θέλουσι τοὺς ἔχοντας τάσιν πρὸς ἵδρυσιν καὶ θεμελίωσιν, ἐγὼ κατ' ἀρχὴν προτιμῶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ δημιουργὸν πνεῦμα. Καὶ τὰ ἄριστα τῶν προγραμμάτων εἶνε γράμμα νεκρὸν ἂν μὴ ἐνεφύσησεν αὐτὰ ἡ μεγαλοφυΐα ἀνδρός τινος μεγάλου. Ἐν Μεδιολάνοις ἱδρύθη Σύλλογος πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς· τί καλλίτερον τούτου; Ἀλλὰ ἀποφασίζουσι νὰ

ἐγκαινίσωσι τὸ ἔργον διὰ πανηγυρικῆς δοξολογίας ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ, ἀκρίτως δὲ φερόμενοι ἐκλέγουσιν ὡς μελοποιὸν τὸν συνήθη ἀρχιψάλτην τοῦ ναοῦ. Κακὴ βεβαίως ἦτο ἡ τοιαύτη ἀρχὴ τῶν ἐργασιῶν Συλλόγου ἱδρυθέντος πρὸς μεταρρύθμισιν, ἀνταξία λοιπὸν ὑπῆρξε καὶ ἡ δοξολογία· συντεθεῖσα κατὰ τὸ παλαιὸν ὕφος περιεῖχε τὴν fuga obligata a quattro parti in istilo severo καὶ πρὸς μετρίασιν τοῦ «σοβαροῦ ὕφους» ἐκοσμεῖτο διὰ συναρμολογήσεως μελῳδιῶν μελοδραματίων.... Πᾶς φιλόκαλος καὶ φιλόμουσος παρατηρῶν τὴν ἀπηρχαιωμένην ταύτην συνήθειαν καὶ διατρέχων διὰ τοῦ βλέμματος τὰς ἀτραποὺς παρελθόντος ἀείποτε ἑτοίμου πρὸς ἄνθισιν, θὰ κατανοήσῃ ἀληθῶς τὴν δύναμιν, ἣν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐπὶ τῆς μουσικῆς τῆς πατρίδος των ἄνδρες οἷοι ὁ Ῥοσίνης καὶ ὁ Βέρδης.

Καὶ οἱ μὲν Παρίσιοι καὶ αἱ Βρυξέλλαι ἔχουσι τὸ μέγα αὐτῶν βραβεῖον τῆς Ῥώμης, τὸ δὲ Βερολῖνον ἔχει τὸ καθίδρυμα τὸ λεγόμενον τοῦ Μάγερβερ, οὗ ὁ σκοπὸς εἶνε ὁ αὐτός. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ἔργα ὠφέλιμα καὶ ἴσως ἀναγκαῖα κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἡ Ἰταλία ἐκυβέρνα ἔτι τὰ ἄλλα ἔθνη, τὴν σήμερον οὐδεμίαν ἔχουσι σημασίαν. Διότι τί ἔχει ἡ σημερινὴ Ἰταλία νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς νέους μελοποιοὺς πρὸς εἰδικὰς μελέτας; Ἡ ἀπόκρισις θὰ ἦτο σφόδρα δύσκολος, ἐκτὸς πλέον ἐὰν χαρακτηρίσωμεν τὴν εἰς Ῥώμην ἀποστολὴν ὡς ἁπλοῦν τι ταξείδιον, δι' οὗ εὐχαριστεῖται ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις νὰ φιλοδωρῇ τοὺς ἀριστεύοντας μαθητάς. Παραδεχόμεθα ὅτι τὸ πρᾶγμα διαφέρει ὡς πρὸς τοὺς ζωγράφους, τοὺς γλύπτας, τοὺς ἀρχιτέκτονας, εἰς οὓς καὶ ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Φλωρεντία καὶ ἡ Νεάπολις καὶ ἡ Ἐνετία παρέχουσι θησαυροὺς διδασκαλίας, πρότυπα πάσης ἐποχῆς μόνα αὐτὰ δυνάμενα νὰ συμβουλεύσωσι νὰ ἐξευγενίσωσι καὶ νὰ τελειοποιήσωσι μέγαν τινὰ καλλιτέχνην. «Ὁλόκληρος ῥαψῳδία τοῦ Ὁμήρου ἀνευρέθη» ἀναφωνεῖ ὁ Γκαῖτε μετ' ἀκρατήτου θαυμασμοῦ θεώμενος τὴν *Ἥραν* τὴν λεγομένην Ludovisi. Ποῦ δὲ νὰ εὕρῃ τοιαύτας Ἥρας ὁ μουσικός; Ποῦ εἶνε τὰ ἀρχεῖα καὶ τὰ μουσεῖα; Ἔχει, θὰ εἴπητε, τὰ ἔργα τοῦ Παλεστρίνα. Ἀλλ' ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἔπαυσεν ἡ Ἰταλία νὰ ἔχῃ τὸ μονοπώλιον αὐτῶν, καὶ οὐδεὶς εἶνε πλέον ἠναγκασμένος νὰ μεταβαίνῃ ἁδρᾷ δαπάνῃ πρὸς ἀντιγραφὴν τῶν χειρογράφων τοῦ Σιξτίνου παρεκκλησίου· τοσοῦτον εἶνε τὴν σήμερον διαδεδομένα ὡς καὶ τὰ τῶν σχολῶν τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Ἐνετίας, ὥστε πᾶς τις δύναται νὰ προμηθευθῇ αὐτὰ δι' ἐκδόσεων εὐθηνῶν. Καὶ παρατηρήσατε τὴν ἀστείαν ἀντίθεσιν· ἐν ᾧ μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης ἡμᾶς τοὺς Γάλλους ἐπιμονῆς δαπανῶμεν εἰς συντήρησιν τοῦ πολυτελοῦς βραβείου τῆς Ῥώμης, γυνή τις ἐκ Μεδιολάνων, Ἰωάννα Λούκκα ὀνομαζομένη, ἵδρυσε πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν βραβεῖον, δι' οὗ θὰ ἀποστέλλωνται νεαροὶ Ἰταλοὶ εἰς Γερμανίαν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν μουσικῶν αὐτῶν σπουδῶν.

Καὶ νῦν εἶνε καιρὸς νὰ συμπεράνωμεν. Τί σημαίνει ἐν συνόψει τὸ ῥεῦμα

τὸ ἀπὸ δεκαπενταετίας ἤδη παρὰ τοῖς γείτοσιν ἡμῶν ὑπάρχον; Αἱ μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς ἀναφαινόμεναι τάσεις προέρχονται ἆρά γε ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ ἔθνους; Εἶνε ὄντως σὰρξ αὐτοῦ καὶ αἷμα; ἐν συντόμῳ, τί τὸ ἐν αὐταῖς ἐνυπάρχον ἄξιον προσοχῆς; καὶ δὲν εἶνε τάχα φόβος αἰφνιδίας τινὸς ἀντιδράσεως; Ἕως ὅτου τὸ μέλλον ἀναλάβῃ νὰ ἀποκριθῇ εἰς τὰς ἐρωτήσεις ἡμῶν ταύτας, Γερμανός τις φιλόπατρις δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως ἢ νὰ ἀποφανθῇ καταφατικῶς. «Πιστεύομεν ἀκραδάντως ὅτι τὸ Ἰταλικὸν βασίλειον, τακτικῶς καὶ βαθμιαίως προβαῖνον, θὰ καταβάλῃ τὰ πεπαλαιωμένα ζώπυρα, ἅτινα ὑφίστανται ὑπὸ τὸ ὑποκριτικὸν χρῶμα τῆς πρὸς τὰ καθεστῶτα ἐμμονῆς, καὶ νέα ἐποχὴ τῆς Ἰταλικῆς μουσικῆς θὰ ἀνατείλῃ». Οὕτω περαίνει τὸ βιβλίον του ὁ κ. Μαρτῖνος Ῥοῖδερ. Προλέγει εἰς τὴν μουσικὴν Ἰταλίαν νέαν τινὰ βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῆς ἁγιωτάτης Γερμανίας. Τὴν Γαλλικὴν ἐπίδρασιν τοῦ λοιποῦ ὀφείλει νὰ ἀντικαταστήσῃ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἡ Γερμανικὴ ἔν τε τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ μουσικῇ. Ἴδετε τοὺς ποιητάς, Καρδούτσην, Γουερριέρην, πάντες γερμανίζουσι, τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ μουσικῇ. Οἱ τῆς παρελθούσης γενεᾶς Ἰταλοὶ ἠγάπων καὶ ἐθαύμαζον τοὺς Γάλλους ποιητὰς καὶ ἀνεγίνωσκον τὸν Λαμαρτῖνον καὶ τὸν Βίκτωρα Οὐγὼ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐφροσύνης καὶ τοὺς ποιητὰς αὐτῶν Λεοπάρδην, Νικολίνην, Γκιούστην· ἐν ᾧ οἱ καθ' ἡμᾶς νέοι Ἰταλοὶ μεταφράζουσι τὸν Γκαῖτε καὶ τὸν Ἅϊνε, προτιμῶντες αὐτοὺς τοῦ Μυσσέ. Εἶνε χρεία νὰ ἐξιχνιάσωμεν τὰς αἰτίας τῆς μεταβολῆς ταύτης τῶν πραγμάτων; τοιοῦτοι λόγοι ὑπάρχουσι φιλοσοφικοί τε καὶ πολιτικοί. Δὲν ζῶμεν πλέον κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, ὅτε τὰ πάντα ἐν τῇ Εὐρώπῃ διεδίδοντο διὰ μόνης τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, τῆς τοσοῦτον σαφοῦς, ἀναλυτικῆς, λογικῆς, ἧς ὁ νεολατινικὸς τόνος τοσοῦτον εὐαρέστως ἔπαλλεν εἰς τὰ ὦτα τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ· δὲν εἴμεθα πλέον ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἡ Αὐστριακὴ κατοχὴ διέσπειρε τὸ ἀδιάλλακτον μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλείου τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Τὰ δὲ ἀτυχήματα ἡμῶν πολὺ συνέτειναν εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς πρὸς ἡμᾶς πίστεως, καὶ οἱ Ἰταλοὶ ὑπέκυψαν πρὸ τοῦ βιαίου γεγονότος, ὥστε ἐκ τοῦ Βορρᾶ νὰ δέχωνται τὸ φῶς σήμερον. Ἀλλὰ μετὰ πόσης δεξιότητος καὶ γλυκύτητος καὶ ὑποκρισίας προΐστανται εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ κατηχουμένου των! διὰ ποίων θωπειῶν ἐπαγωγῶν τὸν περιστέφουσι! «Θάρρει, μικρά μου, καὶ μὴ αἰσχύνου γινομένη μαθήτρια ἡμῶν, οἵτινες ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐγενόμεθα μαθηταί σου. Δὲν εἶσαι ἡ μάλιστα φιλελευθέρα τῆς φυλῆς σου καὶ ἡ ἥκιστα πιστεύουσα εἰς τὰς προλήψεις; Εἶχες ἄλλοτε τοὺς αἰῶνας τοῦ μεγαλείου σου· ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε ἡμεῖς προεδρεύομεν, καὶ σὺ προσερχομένη πρὸς ἡμᾶς, οὐδένα ἐξευτελισμὸν ἔχεις νὰ φοβηθῇς, μὴ πάθῃ τι ἡ δόξα σου· διότι εἶσαι πεπεισμένη, καὶ πρέπει νὰ εἶσαι, ὅτι ἐν τῇ μουσικῇ εἴμεθα ἡμεῖς τὰ δύο ἔθνη τὰ ἄνευ ἀντιπάλου,

καὶ εἶσαι πρόθυμος νὰ ἀποτινάξῃς καὶ τὸ ἐλάχιστον ὑπολειπόμενόν σοι Παρισιακὸν πνεῦμα, οὗ ἕνεκά σε μέμφονται». Λοιπὸν τὰ πράγματα δὲν ἦλθον ἀκόμη εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον· τὰ ἔθνη δὲν παραιτοῦνται οὕτω πως τῶν προνομίων των. Ὅτι ἰδιάζων τις μουσικὸς χαρακτὴρ ἔπαυσεν ὑπάρχων, τούτου οὐδὲν ἀληθέστερον, εἴπατε μᾶλλον ὅτι ὑπάρχει ἀνάπτυξίς τις, ἐγὼν περὶ ὑπάρξεως καὶ διαιωνίσεως, μάλιστα, συμφωνῶ! Ἡ νεωτέρα τέχνη εἶνε διεθνής, ὁ κοσμοπολιτισμὸς συμπαρασύρει ἡμᾶς, καὶ ἡ Ἰταλία ὡς καὶ ἡ Γαλλία ὑποχωρεῖ πρὸ τῆς ἀνεμοζάλης. Ἀλλὰ τὸ νὰ πιστεύῃ τις ὅτι οἱ ἐκ Βορρᾶ ἄνεμοι μέλλουσι νὰ κατακαλύψωσι δι' ἄμμου διὰ παντὸς τὸ εὔδαιμον ἔδαφος ἐφ' οὗ ἀνθεῖ ἡ πορτοκαλλέα καὶ ἡ μελῳδία, ἀποβαίνον θλιβερὸν ὄνειρον χειμερινῆς νυκτός! Ἡ *Λειτουργία* τοῦ Βέρδη καὶ ἡ *Ἀΐδα* παρέχουσιν ἡμῖν τὸ μέτρον τοῦ μετασχηματισμοῦ τούτου, οὗ αἱ συνέπειαι οὐδένα δύνανται νὰ φοβίσωσι. Τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ καθαρὰ ἐργασία ἀφομοιώσεως καὶ συμμίξεως ὅπου τὸ πατροπαράδοτον ἰδεῶδες, ἡ εὔμορφος μελῳδικὴ φράσις ἀντὶ νὰ καταπέσῃ, θὰ ἀντλήσῃ ἐκ τῆς ἐπιστήμης τῆς ὑποκρούσεως (accompagnement) στοιχεῖα ζωῆς νέας. Θὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ παλαιὸν ᾆσμα, ἀλλὰ τὸ προοίμιον αὐτοῦ καὶ τὸ τέλος (ritornello) θὰ εἶνε πολὺ καλλίτερα, θὰ εἰσαχθῇ ἡ μουσικὴ εἰς τὴν προσήκουσαν ὁδόν, ἰδοὺ τὸ πᾶν.

[Ἐκ τῆς Revue des Deux Mondes τῆς 15 Αὐγούστου 1883 ὑπὸ Henri Blaze de Bury]

Μετάφρασις
Θεοδώρου Ἰ. Φίρμπου.

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ὑπὸ Κ. Σ. ΚΟΝΤΟΥ

§ 1. Βέσβιος ἢ Βέσβιον, οὐχὶ Βέβιος.

Ἐν τῇ ὑπὸ Προκοπίου τοῦ Καισαρέως συγγραφείσῃ Ἱστορίᾳ τοῦ Γοτθικοῦ Πολέμου ἀναγινώσκεται σελ. 162,11 Δινδ. «τότε καὶ τὸ ὄρος ὁ *Βέβιος* ἐμυκήσατο μέν, οὐ μέντοι ἠρεύξατο» καὶ σελ. 162,17 «ἐν τῇ τοῦ *Βεβίου* ὑπερβολῇ σπήλαιον κατὰ μέσον μάλιστα βαθὺ φαίνεται» καὶ σελ. 163,15 «ἐπειδὰν τῷ *Βεβίῳ* ταύτην ἐρεύξασθαι τὴν κόνιν ξυμβαίνῃ» καὶ σελ. 163,19 «τὰ μὲν οὖν ἀμφὶ *Βεβίῳ* ταύτῃ πῃ ἔχει» καὶ σελ. 636,15 «ἔστι δέ τι ὄρος ἐπὶ Καμπανίας ὁ *Βέβιος*» καὶ σελ. 637,6 «καὶ πέτραις ἀποτεμνομένη ἀπὸ τῶν τοῦ *Βεβίου* ἐσχάτων ἡ φλὸξ ὑπὲρ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους τούτου μετεωρίζει» καὶ σελ. 637,18 «κατὰ τούτου δὴ τοῦ *Βεβίου* τὸν πρόποδα ὕδατος πηγαὶ ποτίμου εἰσί».

Ἡ τοιαύτη ἐκφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὄρους, ὅπερ λατινιστὶ καλεῖται Vesuvius, φαίνεται ἡμῖν παράδοξος· διότι οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ εὑρεθῇ

τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ τύπῳ ἐλλείψεως τοῦ Σ, ἥκιστα δὲ πιθανὸν εἶνε ὅτι χάριν εὐφωνίας ἐξῃρέθη τὸ στοιχεῖον τοῦτο. Ὁ Γαληνὸς γράφει ἐν τῷ Ε' βιβλίῳ τῆς Θεραπευτικῆς Μεθόδου (Τόμ. Ι', σελ. 364) «Συνάπτει δ' αὐτῷ κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου λόφος ἕτερος οὐ μικρός, ὃν ἔν τε τοῖς συγγράμμασιν οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι καὶ τῶν νῦν οἱ ἀκριβέστεροι *Βεσούβιον* ὀνομάζουσι· τὸ δ' ἔνδοξόν τε καὶ νέον ὄνομα τοῦ λόφου *Βέσβιον* ἅπασιν ἀνθρώποις γνώριμον διὰ τὸ κάτωθεν ἀναφερόμενον ἐκ τῆς γῆς ἐν αὐτῷ πῦρ». Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς Δίωνος τοῦ Κασσίου ΞϚ', κα', 1 «τὸ γὰρ ὄρος τὸ *Βέσβιον* ἔστι μὲν πρὸς τῇ θαλάσσῃ κατὰ Νέαν πόλιν» καὶ κβ', 1 «τοιοῦτον μὲν τὸ *Βέσβιόν* ἐστι» καὶ ΟϚ', β', 1 «ἐν δὲ τῷ *Βεσβίῳ* τῷ ὄρει πῦρ τε πλεῖστον ἐξέλαμψε καὶ μυκήματα μέγιστα ἐγένετο» καὶ μετ' ὀλίγα «ἐδόκει οὖν ἐκ τῶν περὶ τὸ *Βέσβιον* γεγονότων νεοχμόν τι ἔσεσθαι». Καὶ παρ' ἄλλοις δ' ἀπαντᾷ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος τύπος.

Ὁ πολὺς Κόβητος διατείνεται ἐν τῇ Μνημοσύνῃ (1877, σελ. 198) ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ λεγόμενον νέον ὄνομα εἶνε ἀρχαιότατον, ἐκφερόμενον πάλαι μὲν *FέσFιος*, εἶτα δὲ *Βέσβιος* καὶ *Οὐέσβιος*· τέλος δέ, λέγει, οἱ Ῥωμαῖοι ἐμβαλόντες τὸ u ἐσχημάτισαν τὸν τύπον *Vesuvius-Βεσούβιος*.

Φέρεται δ' ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς βιβλίοις οὐ μόνον *Βεσούβιος* ἀλλὰ καὶ *Οὐεσούβιος* ἢ *Οὐεσουούϊος*. Πρβ. *Βάλης-Οὐάλης*, *-Βαλέριος-Οὐαλέριος*, *Βαλεντῖνος-Οὐαλεντῖνος*, κτλ. Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Παραλλήλων Βίων τοῦ Πλουτάρχου Τόμ. Α', σελ. 368 «Βήλαυρον: Σημειοῦ κἀνταῦθα κἂν τοῖς ἑξῆς τὴν σύγχυσιν τῆς τοῦ Β καὶ τοῦ Υ προφορᾶς· ὤφειλε γὰρ εἶναι Οὐήλαβρον, παρὰ τὸ τῶν Ῥωμαίων Velabrum» καὶ σελ. 370 «Οὐάρρωνα. Δ. Γ. Βάρρωνα. Ἄλλοτε γὰρ ἄλλως ἐκφέρει Πλούταρχος τὸ τῶν Λατίνων V, καὶ πολὺ τὸ ἄστατον τῆς γραφῆς παρ' αὐτῷ· οὕτω γὰρ ἐν τοῖς ἑξῆς καὶ Ἀουεντῖνον καὶ Ἀβεντῖνον (Γρ.-*ῖνον*) τὸ παρὰ Ῥωμαίοις Aventinum γράφει· ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ ἐκείνων Β διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Υ φράζει, οἷον Φευρουάριος (Februarius). Ἐξ ὧν δῆλον, ὅτι ἐπὶ Πλουτάρχου ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ Β προφορὰ οὐδὲν ἐξήλλακτο τῆς νῦν ἐπιχωριαζούσης παρ' ἡμῖν προφορᾶς» καὶ Τόμ. Ε', σελ. 417 «Βατίνιος: Σημειοῦ τὸ ἄστατον τῆς γραφῆς ἐπὶ τῶν ξενικῶν ὀνομάτων· ὃν γὰρ ἀνωτέρω *Οὐατίνιον* (Vatinius) ὠνόμασε, *Βατίνιον* ἐνθάδε καλεῖ, ὥσπερ καὶ τὸν *Ὀκταούϊον*, *Ὀκτάβιον*» (Πρβ. καὶ Τόμ. Ϛ', σελ. 452).

Σκοποῦντες νὰ διαλάβωμεν ἄλλοτ' ἀκριβέστατα περὶ τοῦ πράγματος συμβουλεύομεν νῦν τοῖς νεωτέροις νὰ μὴ καταφρονῶσι καὶ ὀλιγωρῶσι τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολίας, ἂν ἐπιθυμῶσι νὰ μὴ περιπίπτωσι γελοίοις σφάλμασιν. Ἀνὴρ ἐλλόγιμος ἐπὶ παιδείᾳ, Εὐθυβούλης καλούμενος, ἔγραψεν ἐν τῷ Ὀρχηστῇ Φαρμακίδῃ σελ. 455 «Ὁ δὲ Φαρμακίδης ἐκτὸς τοῦ προκειμένου παρενείρει καί τινα δῆθεν ἱστορικὴν παρατήρησιν — ὑπονοῶν

μήπως *Βίκτωρ* καὶ *Οὐίκτωρ* ἐστὶν εἷς καὶ ὁ αὐτός;—Καὶ διὰ τί λοιπὸν καὶ πρὸς τί παρενείρει, μᾶλλον δὲ μηχανᾶται καὶ οὐκ οὖσαν τὴν ἀπορίαν ταύτην, πλαττόμενος τὸν ἀνόητον, ἐν ᾧ καὶ ΩΣ ΕΚ ΤΗΣ ΤΩΝ ΌΝΟΜΑΤΩΝ ΓΡΑΦΗΣ καὶ ὡς ἐκ τοῦ καιροῦ καὶ ἄλλων μάλιστα περιστατικῶν διακρίνονται σαφῶς τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα; Ἵνα παραστήσῃ ὁ δόλιος τὸν θεῖον Κύριλλον ἄστατόν τινα καὶ παλίμβουλον (Γρ. *παλίμβολον*) κτέ.». Ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων γραφῆς οὐδεμία διάκρισις γίνεται· ὤφειλε δ' ὁ Εὐθυβούλης λίαν τιμῶν καὶ σεβόμενος τὸν Οἰκονόμον νὰ γινώσκῃ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα ἐν τοῖς περὶ τῶν Ο' Ἑρμηνευτῶν Βιβλίοις (Τόμ. Β', σελ. 651) «Καὶ πόσους λοιπὸν εὕρηκε Πλουτάρχους, γράφοντας ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ (Ῥωμύλ.), Φευρουάριος καὶ Φεβρουάριος (Februarius), Οὐάρων καὶ Βάρων (Varo), Ἀουεντῖνον καὶ Ἀβεντῖνον (Aventinum), Ὀούαν καὶ Ὄβαν (Ovatio), καὶ ὅσων ἄλλων τοιούτων τὴν γραφὴν ὁ αὐτὸς Πλούταρχος ἄλλως ἀλλαχοῦ πολλάκις ἐξελληνίζει; Πόσους δὲ πάλιν Στράβωνας γράφοντας τὸ Vesuvius Οὐεσούϊον καὶ Βεσούβιον (σελ. 26,247);»

Ὁμοιόν τι τῷ Εὐθυβούλῃ ἔπαθεν ὁ Παυσανίας, οὗ καθήψατο ὁ Κόβητος ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῇ (Τόμ. Α', σελ. 503) διὰ τῶνδε· «Ὡς θαυμάζων γράφει ὁ Παυσανίας Γ. 2, 3: *Λεωβώτην δέ οἱ τίθεται τὸ ὄνομα* (ὁ Ἡρόδοτος) *ἀλλ' οὐ Λαβώταν*. Ἀλλ', ὦ μέλε, οὗτος μέν ἐστι Δωρικὸς ὁ τύπος, ἐκεῖνος δὲ Ἰωνικός, ὡς *γαμέτρας* καὶ *γεωμέτρης*, καὶ ἄλλα πολλά».

§ 2. Ἐγκαύτης καὶ ἐγκαύστης, οὐχὶ ἐγκαυτής καὶ ἐγκαυστής.

Ἐν ταῖς Γλωσσικαῖς Παρατηρήσεσιν ἐγράψαμεν (σελ. 433): Ἀντὶ τοῦ *ἐγκαυστής* ὤφειλεν ὁ Σκαρλᾶτος νὰ γράψῃ *ἐγκαύστης*, ὡς γράφει *καύστης* καὶ *καύτης*. Πρβ. καὶ *καμινοκαύστης* καὶ *νεκροκαύστης* καὶ *κατακαύτης* ἔτι δὲ *πυραύστης* καὶ *εἰκονοθραύστης* καὶ *κοκκοθραύστης*. Πλημμελῶς εἶναι παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ γεγραμμένον «*Καταυστής*: καταδυστής» ἀντὶ τοῦ «*Καταύστης*: καταδύστης».

Τὴν αὐτὴν γνώμην ἀποφαίνεται καὶ ὁ ἐλλόγιμος καθηγητὴς Κουμανούδης ἐν τῇ ἀρτίως ἐκδοθείσῃ *Συναγωγῇ Λέξεων* (σελ. 92) λέγων: *ἐγκαύτης*, ὁ. Ἐπιγρ. Ἀθηνῶν, CIA I, 234· οὕτως ἐκεῖ πλεονάκις, οὐχὶ δὲ *ἐγκαυστής*, ὡς παρὰ Πλουτάρχῳ καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ. Ἴδε τὰ χωρία ἐν τῷ ΘΣ ἐν λ. *ἐγκαυστής*, ὅπου ὅμως καὶ ἡ γραφὴ *ἐγκαύτης* μνημονεύεται ἐκ τοῦ Μεγ. Ἐτυμ. Ἐγὼ τονίζω *ἐγκαύτης*, κατὰ τά: *ἐκδότης*, *προδότης*, *συγγνώστης*, καὶ τὰ ἐν τῇ Συναγωγῇ ταύτῃ *ἀσεβοκαύστης*, *εἰκονοκαῦσται*, *κονιοκαύστης* καὶ τὸ δημῶδες ἡμῶν· «Μάρτης θάφτης καὶ παλουκοκαύτης».

Ἡμεῖς ἠκούσαμεν τὸ δημῶδες τοῦτο ὧδε ἐκφερόμενον· «Μάρτης (Μάρτις) *γδάρτης*, *κακὸς* παλουκοκαύτης (παλουκοκάφτης)». Κατὰ τὸ *ἐγκαύστης*, κτλ. λέγεται καὶ *ὑποκαύστης* (Κουμαν. Συναγ. σελ. 359) καὶ *ἀνθρα-*

κοκαύστης (καὶ *σταφυλοκαύστης*). Πρβ. καὶ Μεινέκιον *Καλλιμ.* σελ. 190.

Φέρονται δ' ἐν τῇ Συναγωγῇ τοῦ Κουμανούδου καὶ τάδε τὰ ὀνόματα.

λαμπάδιαν ἅπτης,

συναντ-άρτης,

ἀνθρακο-βάτης, στερεοβάτης, ὑψιβάτης (Πρβ. καὶ σελ. 175, 34),

οὐρανο-βλέπτης,

χιονο-βλήτης,

μαννο-βρύτις, πλουτοβρύτης,

καρδιο-δαῖτις,

ὀνειρο-δείκτης, πιθιοδείκτης,

ψευδο-δέκτης,

ἐκ-δέτης (ἐκδέται),

κεντρο-δήκτης, λυσσοδάκτης,

ἀγαθεργο-δότης, ἀμβροσιοδότης, ἀξιοδότης, βραβειοδότης, γραμματοδότης, εἰρηνοδότης, θυμιοδότης, λογοδότης, ὀμφοδότης, παντοδότης, παντοδωροδότης, παραδότης, σοφιοδότης, ὑγειοδότης,

νεκροτυμβοκλεπτολωποεκ-δύτης,

καθ-έκτης,

ταυραφ-έτης (Πρβ. καὶ εἰσαφέται),

διγαμο-ζεύκτης,

ἐπι-θέτης, χειροθέτης,

τρικυμιο-θραύστης,

ὀστρακο-θρύπτης,

εἰδωλο-θύτης, καθημεροθύτης,

Ἰουδο-κλέπτης,

γεο-κτείτης (γεοκτεῖται),

εἰκονο-κτίστης, κατεργοκτίστης,

αἰσχο-λέκτης, μυστολέκτης, ὀρθολέκτης,

ὀνειρο-λύτης,

προ-μύστης,

ἀνδρειο-νύκτης,

κοπρο-ξύστης,

ἐπαν-οίκτης,

προδι-όπτης,

χριστεμ-παίκτης,

κεντο-πήκτης,

συμ-πλάστης,

θαλασσο-πλήκτης, ἱεροπλήκτης,

ἐντεροχορδο-πλύτης (Πρβ. καὶ σελ. 14, 12),

δρακοντο-πνίκτης,

παλιμ-πότης, τοιουτοπότης,

φαυλο-πράκτης,

ἐσθητο-πράτης, ὁλοσηρικοπράτης, ὀπωροπράτης, παθοπράτης (Πρβ. καὶ σελ. 203, 1 καὶ σελ. 216, 7 καὶ σελ. 242,32),

εὐ-ρ(ρ)έκτης,

συν-στάτης (=συστάτης), ὑστεροστάτης,

ἐρωτο-σύρτης,

βροτο-σώστης, κοσμοσώστης,

τάκτης (τάκται), ὑβοτάκτης,

σκυτο-τρώκτης,

ψυχο-φλέκτης

κητο-φόντης (Πρβ. 'Εφημ.Φιλομ.'Ετ. ΚϚ'. σελ. 177),

φύρτης,

αἱματο-χύτης.

Κεῖται δ' ὅμως ἐν τῇ Συναγωγῇ ταύτῃ καὶ τὸ *ὑπομνηστής*, ᾧ ὅμοιον τὸ *ἐμπρηστής*. Πλημμελῶς ἔχει τὸ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυχίου «Ἱμπόλης: *ληπτής*»· οὐδὲν δ' αὐτοῦ κρείττονα εἶνε τὰ ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Πασσοβίου ὀξυτονούμενα *βοτής* καὶ *ἀπομακτής* καὶ *βοοδμητής* καὶ *διασωστής*. Καὶ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου εὑρίσκεται γεγραμμένον *συγκρουστής* καὶ *ἐκκλητής*. Περὶ πάντων τούτων καὶ τῶν τοιούτων θὰ διαλάβωμεν ἀκριβῶς ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ ποιούμενοι λόγον καὶ περὶ τοῦ *ἐντευκτής* καὶ *κατεντευκτής* καὶ περὶ τοῦ *ὠμηστής* καὶ *θερμηστής* καὶ περὶ τοῦ δημώδους *διαλεχτής*, ὡς καὶ περὶ τοῦ συνήθους τοῖς νέοις Ἕλλησι καταστάντος *κατακτητής*.

Λαβόντες εἰς χεῖρας τὰς Γλωσσικὰς Παρατηρήσεις πρὸς παράθεσιν τῶν περὶ τοῦ *ἐγκαυστής*, κτλ. γεγραμμένων ἀνεμνήσθημεν δύο ῥήσεων, ἃς πρὸ πολλοῦ ἐν αὐταῖς εἴδομεν ἐλλιπῶς ἐχούσας. Καλὸν δὲ νομίζομεν νὰ καταστήσωμεν αὐτὰς ἀρτίας ἐνθάδε δηλοῦντες τὰ παραλειφθέντα. Ἐν σελ. 268,23 δὲν ἐλέχθη ὅτι ὁ Κόβητος ἐξήλειψε τὸ *'Αθηναίων* ὡς παρεμβεβλημένον, ἐν δὲ σελ. 505,27 δὲν προσετέθη τὸ «καὶ τοῦ *ἱμαντελιγμός, κυνυλαγμός, ὁπλοκαθαρμός*, κτλ.».

Η ΕΠΑΥΛΙΣ ΤΟΥ ΟΡΑΤΙΟΥ

ὑπὸ GASTON BOISSIER

Μετάφρασις Σ. Κ. Σ. *

Εἶναι ἀδύνατον οἱ ἀναγνῶσται τοῦ Ὁρατίου νὰ μὴ ἔχωσιν ἐπιθυμίαν νὰ γνωρίσωσι τὴν ἔπαυλιν ἐκείνην, ἐν ᾗ ὁ ποιητὴς ὑπῆρξε τόσον εὐδαίμων. Ἀλλὰ δυνάμεθα τάχα νὰ μάθωμεν ποῦ ἀκριβῶς ἔκειτο; Βεβαίως εὔκολον δὲν εἶναι νὰ ἀνευρεθῶσι τώρα τὰ ἐρείπια αὐτῆς καὶ οἱ λίθοι, οὓς αἱ αἰῶνες οἱ μακροὶ θὰ ἔχωσι διασκορπίσει, ἀλλ' ἡ τερπνὴ τοποθεσία, ἣν τοσάκις περιέγραψε, τὰ ὑψηλὰ ὄρη, «τὰ ὁποῖα ἀπεμάκρυνον ἀπὸ τῶν αἰγῶν του τὸ καῦμα τὸ θερινόν,» ἡ πηγὴ παρ' ἣν ἀνεπαύετο κατὰ τὰς θερμοτάτας τῆς ἡμέρας ὥρας, τὰ δάση, οἱ ῥύακες, αἱ κοιλάδες, ἡ ὅλη τέλος ἐκείνη φύσις, ἣν κατὰ τὸ μακρότατον καὶ κάλλιστον τοῦ βίου του μέρος εἶχεν ἐνώπιόν του ὁ ποιητής, ταῦτα πάντα δὲν θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ προσδιορισθῶσι. Καὶ τῷ ὄντι ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως ἐγένοντο προσπάθειαι νὰ εὑρεθῇ τὸ μέρος, ὅπου ἦτο τὸ πάλαι ἡ ἔπαυλις τοῦ Ὁρατίου, εὐτυχῶς δὲ τὸ ζήτημα λίαν ἐγκαίρως φαίνεται ὅτι ἐλύθη. Ἤδη περὶ τὰ τέλη τοῦ ιϛ' αἰῶνος, τινὲς τῶν τότε λογίων ἐπιχειρήσαντες πρὸς τοῦτο ἐρεύνας, ὑπώπτευσαν μὲν τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθῇ ἡ ἔπαυλις, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ βάσεις, ἐφ' ὧν ἐστήριζον τὰς ἐργασίας των δὲν ἦσαν πολὺ ἀκριβεῖς, δὲν κατώρθωσαν νὰ πείσωσι τοὺς πάντας περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἀποτελεσμάτων, εἰς ἃ εἶχον φθάσει. Ἄλλως δὲ ἦσαν καὶ πολλοί, οἵτινες δὲν ἤθελον νὰ πεισθῶσι εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἀλλοτρίων ἐρευνῶν. Ὅθεν ἐν πάσῃ τῆς Σαβίνης γωνίᾳ εὑρίσκοντο λόγιοι, οἵτινες μετ' ἀπιστεύτου πείσματος ἐπέμενον διεκδικοῦντες ἕκαστος ὑπὲρ τοῦ χωρίου του τὴν τιμήν, τοῦ ὅτι ἄλλοτε εἶχε δῆθεν φιλοξενήσῃ ποτὲ τὸν Ὁράτιον. Οὕτω δὲ μετετίθετο, ἡ ἔπαυλις, κατὰ τὰς ἑκάστοτε γνώμας ἀπὸ τῶν Τιβούρων εἰς τὰς Κύρεις καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ῥέκτιον ἢ ἀλλαχοῦ τῆς χώρας ἐκείνης ἐτίθετο, πλὴν μόνον ἴσως τοῦ μέρους, ὅπου τῷ ὄντι ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῇ.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ Γάλλος ἀββᾶς **Capmartin de Chaupy** ηὐτύχησε νὰ ἐπιτύχῃ μᾶλλον τῶν ἄλλων. Ὁ ἀββᾶς ἦτο ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες κατείχοντο ἀπὸ ἀπεράντου ἐνθουσια-

* Τὴν ὡραίαν ταύτην διατριβὴν περὶ τῆς ἐπαύλεως τοῦ ποιητοῦ Ὁρατίου ἔχει δημοσιεύσει ὁ G. Boissier ἐν τῇ Revue des deux Mondes τῆς 15 Ἰουνίου 1883 προσθεὶς καὶ τὴν γενικωτέραν ἐπιγραφὴν Ἀρχαιολογικοὶ περίπατοι. Οἱ ἀναγνῶσται τοῦ «Παρνασσοῦ» ἐνθυμοῦνται καὶ ἄλλας ὁμοίας διατριβὰς τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἐξελληνισθείσας ἐν τοῖς προηγουμένοις τόμοις τοῦ περιοδικοῦ τούτου. Σ. Κ. Σ.

σμοῦ ὑπὲρ τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότητος. Πορευθὺς δ' εἰς τὴν Ῥώμην ἵνα διατρίψῃ ἐκεῖ ὀλίγους μόνον μῆνας, κατώρθωσε νὰ διαμείνῃ ἐπὶ ὅλον τὸν βίον. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀποφασίσας νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς περιφήμου ἐπαύλεως διέτρεξε πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἰταλίαν μελετῶν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ἀναγινώσκων τὰς ἐπιγραφάς, ζητῶν πληροφορίας παρὰ τῶν ἐγχωρίων καὶ προσπαθῶν καὶ ὁ ἴδιος νὰ ἀνεύρῃ τίνες τάχα τόποι ἐφαίνοντο μάλιστα συμφωνοῦντες πρὸς τὰς περιγραφὰς τοῦ ποιητοῦ. Τὰ ταξείδιά του ἐγίνοντο λοιπὸν ἐν πάσῃ ἡσυχίᾳ, οὐδέποτε ἔσπευδεν, οὐδὲν ἄφινεν ἀνεξέταστον, ὥς τε, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, καὶ αὐτὸς ὁ ἵππος του εἶχε συνειθίσει ἀκέλευστος καὶ οἱονεὶ ἐξ ὁρμεμφύτου νὰ πορεύηται κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὰ μέρη, ὅπου ἦσαν ἀρχαῖα ἐρείπια, ἐνόμιζες δὲ ὅτι κατέπαυεν ἡ κόπωσίς του εὐθὺς ὡς ᾐσθάνετο ὅτι ἐβάδιζεν ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου ἐδάφους ἀρχαίας ὁδοῦ. Τρεῖς ὀγκώδεις τόμοι ἐκ πεντακοσίων ἕκαστος σελίδων ἀποτελούμενοι, ὑπῆρξαν τὸ προϊὸν τῶν τόσων ταξειδίων καὶ τῶν τόσων ἐρευνῶν του. Βεβαίως τὸ σύγγραμμα φαίνεται πολὺ μεῖζον ἢ ὅσων τὸ θέμα ἐχρειάζετο, ἀλλὰ πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ ἀββᾶς δὲν περιωρίσθη εἰς μόνον τὸ στενόν του θέμα, ἀλλ' εἰς παντοειδεῖς ἐξετάθη παρεκβάσεις. Ἡ ἔπαυλις τοῦ Ὁρατίου ὑπῆρξε κυρίως ἡ ἀφορμὴ μόνον, ἀφορμή, ἥτις τῷ ἔδιδε λαβὴν νὰ κάμῃ λόγον περὶ παντὸς πράγματος. Γράφει δὲ ὅπως καὶ ἐταξείδευε, σταματᾷ ἀνὰ πᾶν βῆμα, καθ' ἑκάστην στιγμὴν ἀφίνει τὴν πλατεῖαν ὁδὸν καὶ χώνεται εἰς τὰς ἀτραπούς. Δὲν χαρίζει τίποτε, διαλευκαίνει ἐν παρόδῳ διάφορα παρεμπίπτοντα σκοτεινὰ ζητημάτια γεωγραφικὰ ἢ ἱστορικά, ἀντιγράφει ἐπιγραφάς, ἀνευρίσκει πόλεις ἀπὸ αἰώνων ἀπολεσθείσας, καθορίζει τὰς διευθύνσεις ἀρχαίων ὁδῶν καὶ τὰ παρόμοια. Εἶναι δ' ἄλλως γνωστὸν ὅτι οὕτω περίπου εἰργάζοντο πάντες σχεδὸν οἱ λόγιοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ἀλλ' ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ἐργάζεσθαι παρ' ὀλίγον ἀπέβαινεν εἰς τὸν Chaupy λίαν ἐπιζήμιος. Ἐν ᾧ δηλαδὴ ἐκεῖνος ἔχανε καθ' ὁδὸν τὸν καιρόν του, ἄλλος λόγιος, ὁ ἐκ Ῥώμης de Sanctis ἀκούσας νὰ γίνηται λόγος περὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Chaupy, ἤρχισε νὰ βαδίζῃ καὶ αὐτὸς πρὸς τὰ ἴχνη του καὶ προφθάσας ἐδημοσίευσε μικρὰν περὶ τοῦ ζητήματος πραγματείαν, ἥτις ἔτυχε καλῆς ὑποδοχῆς. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἐλύπησε κατάκαρδα τὸν ἐλλόγιμον Ἀββᾶν, ὅστις καὶ δημοσίᾳ ἐξέφρασε τὰ παράπονά του. Εὐτυχῶς οἱ τρεῖς τόμοι, οὓς ἐξέδωκε μετ' οὐ πολὺ ἔπεισαν πάντας νὰ τὸν δικαιώσωσι, τώρα δὲ οὐδεὶς τῷ ἀρνεῖται τὴν δόξαν, δι' ἣν τόσον ὑπερηφανεύετο, τοῦ ὅτι ἀνεῦρε τὴν ἔπαυλιν τοῦ Ὁρατίου.

Ἐκθέτομεν ἐν ὀλίγοις τὸν τρόπον, δι' οὗ ἀποδεικνύει καὶ εἰς τοὺς μάλιστα ἀπίστους ὅτι τῷ ὄντι εἶχεν ἐπιτύχει εἰς τὰς ἐρεύνας των. Καὶ πρῶτον μὲν θέτει ὡς βάσιν τὸ ὅτι μίαν μόνην εἶχεν ἔπαυλιν ὁ Ὁράτιος, διότι ὁ ἴδιος λέγει ὅτι ἦτο satis beatus unicis Sabinis. Ἐκ τούτου ἀκολουθεῖ ὅτι πᾶσαι αἱ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ γενόμεναι περιγραφαὶ εἰς τὴν μόνην ἐκείνην

ἔπαυλιν ἀναφέρονται καὶ πρὸς αὐτὴν πρέπει νὰ συμφωνῶσιν. Ὅθεν πορεύεται ὁ Chaupy εἰς πάντα τὰ μέρη, ἔνθα εἶχεν ὑποτεθῆ ὅτι ἔκειτό ποτε ἡ ἔπαυλις καὶ ἄνευ πολλοῦ κόπου ἀποδεικνύει ὅτι οὐδεμία τῶν θέσεων ἐκείνων ἀνταποκρίνεται πληρέστατα πρὸς τὰς περιγραφὰς τοῦ ποιητοῦ. Μόνον πρὸς ἀνατολὰς τῶν Τιβούρων καὶ εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Βικοβάρου δύναται νὰ τεθῇ ἡ κτοικία τοῦ Ὁρατίου, διότι μόνον εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος δύναται ἐξ ὁλοκλήρου νὰ ἐφαρμοσθῶσιν αἱ ποιητικαὶ περιγραφαί. Πειθόμεθα δὲ περὶ τοῦ πράγματος ἐντελῶς καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς ἀκόμη σπουδαιοτάτου τεκμηρίου, ὅτι δηλαδὴ τὰ κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα νεώτερα ὀνόματα ὑπενθυμίζουσι κατὰ τρόπον ἐκπληκτικὸν τὰ ἀρχαῖα, οὐδὲν ἄλλο ὄντα ἢ μόνον παραφθοραὶ ἐκείνων. Ἠξεύρομεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ ὅτι ἡ πλησιεστάτη πρὸς τὸν οἶκόν του πόλις καὶ σημαντικωτάτη, ὅπου οἱ ἐπιστάται αὐτοῦ ἐπορεύοντο κατὰ τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ἐτελεῖτο ἀγορά, ὠνομάζετο Βαρία. Ὁ γνωστὸς ἐκεῖνος παλαιὸς γεωγραφικὸς πίναξ τοῦ Πευτιγγέρου ἀναφέρει ὡσαύτως τὴν Βαρίαν καὶ τὴν θέτει εἰς ὀκτὼ μιλλίων ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Τιβούρων, ἀκριβῶς δ' ὀκτὼ μίλλια μακρὰν τοῦ σημερινοῦ Τίβολι, τῶν ἀρχαίων δηλαδὴ Τιβούρων, εὑρίσκομεν τὰ νῦν τὸ Βικοβάρον, ὅπερ ὄνομα προφανῶς εἶναι παραφθορὰ τοῦ Vicus Varia. Κάτω τοῦ Βικοβάρου ῥέει μικρὸς ῥύαξ, ὃν ὀνομάζουσι Licenza καὶ τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ Digentia τοῦ Ὁρατίου. Λέγει δὲ ὁ ποιητὴς περὶ τῆς Διγεντίας, «rivus quem Mandela bibit»· ὄχι μόνον δὲ ἡ Mandela οὐδὲν δύναται νὰ εἶναι ἢ ἡ σημερινὴ Bardela, ἀλλὰ καὶ ἐπιγραφὴ παλαιὰ ἐκεῖ ἀνευρεθεῖσα οὐδεμίαν ἀφίνει περὶ τοῦ πράγματος ἀμφιβολίαν. Τέλος ὁ Λουκρήτιλις, τὸ ὄρος, ὅπερ παρεῖχε σκιὰν εἰς τοῦ ποιητοῦ τὸν οἶκον, εἶναι τὸ σημερινὸν Corgnaleto, τοῦτο δὲ τὸ Corgnaleto ὀνομάζεται εἰς τὰ μεσαιωνικὰ διπλώματα Mons Lucretii. Βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τυχαίως συνεσωρεύθησαν εἰς ἕνα τόπον παρεφθαρμένα πάντα τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα, τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀναφερόμενα, οὔτε τυχαίως συνέβη τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Σαβίνης νὰ ἀνταποκρίνηται τόσον ἀκριβῶς εἰς τὰς περιγραφάς, ἃς ὁ Ὁράτιος ἐφιλοτέχνησεν. Εἶναι λοιπὸν βέβαιον ὅτι τοῦ Ὁρατίου ἡ ἔπαυλις ἔκειτο ἐν τῇ πεδιάδι, ἣν ἀρδεύει ἡ Λιτσέντζα, ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Κορνιαλέτου, οὐ μακρὰν τοῦ Βικοβάρου καὶ τῆς Βαρδέλας. Ἐκεῖ ἂς πορεύωνται οἱ λάτρεις τοῦ Ὁρατίου — ὁ Θεὸς δ' ἠξεύρει πόσοι ἀκόμη εἶναι!—ὅταν θέλωσι νὰ κάμωσιν εὐσεβῆ ἀποδημίαν.

Α'

Ἀλλὰ πρὶν ἢ τοὺς ὁδηγήσωμεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἂς ὑπενθυμίσωμεν πρῶτον διὰ βραχέων, κατὰ τίνα τρόπον ἔγεινεν ἰδιοκτήτης τῆς ἐπαύλεως ὁ ποιητής· εἶναι ἡ ἀφήγησις αὕτη ἓν ἐκ τῶν ἐνδιαφερόντων κεφαλαίων τῆς βιογραφίας του.

Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ἀφ' οὗ ὁ Ὁράτιος ἐπολέμησεν ἐν Φιλίπποις ὡς χιλίαρχος εἰς τὰς τάξεις τοῦ δημοκρατικοῦ στρατεύματος, ἐπανῆλθεν ἔπειτα εἰς τὴν Ῥώμην, ἧς αἱ πύλαι τῷ ἠνοίχθησαν διὰ τῆς ἀμνηστίας. Ἡ ἐπάνοδος αὕτη πρέπει νὰ ὑπῆρξε πολὺ λυπηρὰ εἰς τὸν ποιητήν· εἶχε χάσει τὸν πατέρα του, ὃν ἠγάπα περιπαθῶς καὶ εἶχεν ἀποστερηθῇ τῶν κτημάτων του. Αἱ μεγάλαι ἐλπίδες, ὧν εἶχεν ἐμφορηθῇ ἰδὼν αἴφνης ἑαυτὸν ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσιν ἐτῶν διακρινόμενον ὑπὸ τοῦ Βρούτου καὶ ἀναδεικνύμενον χιλίαρχον λεγεῶνος, εἶχον ἀποτόμως διασκεδασθῇ· τῷ εἶχον κόψει, ὡς ἔλεγε, τὰ πτερά. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν φιλοδόξων ὀνείρων του κατέπιπτεν ἐν τῷ μέσῳ παντοίων δυσχερειῶν καὶ ὁ πρῴην χιλίαρχος ἠναγκάσθη νὰ γείνῃ ταμιακὸς γραφεύς. Ἡ πενία τότε εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν ποίησιν, τὰ δὲ ποιήματά του ἔτυχον ὑποδοχῆς ἀρίστης. Ἵνα δὲ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ ἤρχισε νὰ σατυρογραφῇ κακολογῶν τοὺς ἰσχυροὺς ἐν χρόνοις, καθ' οὓς οὐδεὶς ἐτόλμα ἐλευθέρως νὰ ὁμιλῇ. Ὁ Μαικήνας, ἄνθρωπος περίεργος, ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ τὸν τολμηρὸν ποιητὴν καὶ παρεκάλεσε τὸν Βάριον καὶ τὸν Βεργίλιον νὰ συνεργήσωσιν εἰς τὸ νὰ σχετισθῇ πρὸς αὐτόν. — Τὰ γεγονότα ταῦτα εἶναι εἰς πάντας γνωστὰ καὶ περιττὸν νομίζω νὰ ἐπιμείνω πλειότερον.

Ὁ Μαικήνας ἦτο τότε ἐκ τῶν σημαντικωτάτων τῆς Ῥώμης ἀνδρῶν, ἦτο δὲ τῷ Αὐγούστῳ ἴσα προσφιλὴς πρὸς τὸν Ἀγρίππαν, ἀλλὰ πολὺ διάφορος ἦτο ἑκατέρου τῶν δύο τούτων εὐνοουμένων ὁ χαρακτήρ. Ἐν ᾧ ὁ Ἀγρίππας, στρατιώτης ὢν ὑπὸ τῆς τύχης βοηθηθεὶς καὶ ἐκ ταπεινοῦ γένους, ἠρέσκετο νὰ περιβάλληται διὰ τῶν ὑψίστων τῆς πολιτείας ἀξιωμάτων, ὁ Μαικήνας τοὐναντίον, ἀνήκων εἰς εὐγενέστατον τῆς Τυρρηνίας γένος, ἐπροτίμα νὰ ἰδιωτεύῃ, δὶς μόνον καθ' ὅλον τὸν βίον δεχθεὶς δημόσιον ὑπούργημα, τῷ 717 ἀ. Ρ., ὅτε ὁ ἐν Σικελίᾳ πρὸς τὸν Σέξτον Πομπήϊον πόλεμος παρεῖχε πράγματα καὶ τῷ 723, ὅτε ὁ Ὀκτάβιος εἶχεν ἐπιχειρήσει τὸν πρὸς τὸν Ἀντώνιον πόλεμον. Καὶ κατὰ τὰς δύο δ' ἐκείνας περιστάσεις εἶχε προσλάβει τίτλον νέον, ὅστις τὸν ἄφινεν οὕτως εἰπεῖν ἔξω τῆς κανονικῆς τῶν ἐν τέλει ἱεραρχίας.[1] Καὶ εἰς τὴν σύγκλητον δὲ βουλὴν οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ καταγραφῇ, ἀλλ' ἑκουσίως ἐτήρησε μέχρι τέλους τὴν θέσιν του ἐν τῇ τάξει τῶν ἱππέων. Ἡ τόση μετριοφροσύνη, ἥτις καὶ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἦτο τόσον σπανία ὅσον καὶ τώρα, εἶναι τῷ ὄντι δύσκολον νὰ νοηθῇ, οἱ δὲ σύγχρονοι τοῦ Μαικήνα ἂν καὶ ἐπεδαψίλευσαν αὐτῷ ἀφειδῶς ἐπαίνους καὶ ἐγκώμια δὲν ἐφρόντισαν καὶ νὰ διασώσωσιν εἰς ἡμᾶς τοὺς μεταγενεστέρους τοὺς λόγους τῆς τόσης του μετριοφροσύνης.

1 Νομίζεται συνήθως ὅτι ὁ Μαικήνας εἶχε τότε κατασταθῇ praefectus urbi, ἀλλ' ὁ Οὐηρώνιος τοῦ Βεργιλίου σχολιαστὴς καλεῖ αὐτὸν πραίφεκτον τοῦ πραιτωρίου, τοῦτον δὲ τῷ ὄντι τὸν τίτλον ἔλαβε κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Μόμσεν ὁ ἀνήρ, ὥστε εἰς τὸ νέον ὑπούργημα τὸ ἐπίτηδες διὰ τὸν Μαικήναν δημιουργηθὲν εἶχε δοθῇ καὶ νέα προσηγορία.

Ἴσως τὸ πρᾶγμα ἦτο καὶ εἰς τοὺς τότε ζῶντας δυσνόητον, διότι πολιτικὸς ἀνὴρ οἷος ὁ Μαικήνας δὲν ἀφίνει νὰ διαγνώσωσιν εὐκόλως οἱ ἄνθρωποι τὰ αἴτια τῆς οἱασδήποτε αὐτοῦ διαγωγῆς. Πολλοὶ ἀπέδωκαν τὴν ἀπὸ τῶν ἀξιωμάτων ἐπίμονον ταύτην ἀποχὴν εἰς φυσικήν τινα ὀκνηρίαν καὶ ῥαθυμίαν, ἥτις τὸν κατεῖχε, ἴσως δὲ ἡ σκέψις αὕτη δὲν εἶναι ἄμοιρος ἀληθείας, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔχομεν καὶ μαρτυρίαν παλαιάν, καθ' ἣν ὁ ἀνὴρ ἐγίνετο δραστήριος καὶ προνοητικὸς ubi res vigilantiam exigeret. Φαίνεται δ' ὅτι δὲν ἐθεώρει ὁ Μαικήνας πᾶσαν οἱανδήποτε ὑπόθεσιν ἀξίαν τῆς ἰδικῆς του ἐνεργείας, τῆς ἐπισήμου τοὐλάχιστον, διότι ἄλλως ἠξεύρομεν ὅτι καὶ ἠγάπα τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ οὐδέποτε ἦτο ἐντελῶς ἐλεύθερος τῆς ἀπὸ τῶν πολιτικῶν φροντίδος. Διαρρήδην μάλιστα προτρέπει που τὸν ἑαυτοῦ προστάτην ὁ Ὁράτιος νὰ μὴ ταράττῃ τὴν ἡσυχίαν του διὰ τῆς φροντίδος τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ τὸν συμβουλεύει ἀφ' οὗ ἔχει τὴν εὐτυχίαν νὰ ἦναι ἁπλοῦς ἰδιώτης, ὅπως καὶ ὁ ποιητής, νὰ μὴ πολυασχολῆται μὲ τοὺς κινδύνους, οἵτινες ἤθελον ἀπειλεῖ τὴν πολιτείαν. Αἱ φροντίδες δ' αἱ πολιτικαὶ τοῦ Μαικήνα, τοῦ οὐδὲν ἔχοντος ἐπίσημον ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀξίωμα, ἦσαν νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν διαγωγὴν τῶν κομμάτων ἢ τὰς ἀπειλητικὰς παρασκευὰς τῶν βαρβάρων, νὰ ὑποβάλλῃ τὴν γνώμην του περὶ τῶν μεγάλων πολιτικῶν ζητημάτων, ἐξ ὧν ἐκρέματο τοῦ κόσμου ἡ εἰρήνη· γνώμην ὅμως μόνον ὑπέβαλλε καὶ ἔπειτα γενόμενος αὐτὸς ἀφανής, ἄφινεν εἰς ἄλλους τὴν φροντίδα τῆς ἐκτελέσεως . . . . Εἶναι δέ, φαίνεται τόσον μεγάλη ἡ ἐκ τῆς τοιαύτης *κατὰ θεωρίαν* πολιτικῆς ἡδονή, ὥστε νομίζουσιν οἱ ἐξ αὐτῆς τερπόμενοι ὅτι ἂν προβῶσι καὶ εἰς τὸ *πρακτικώτερον* μέρος τῆς ἐκτελέσεως τῶν δεδογμένων, καταβιβάζονται καὶ ταπεινοῦνται. Ἡ ἐκτέλεσις μεγάλων σχεδίων ἀπαιτεῖ προφυλάξεις τινὰς ὀχληρὰς καὶ παρακολουθεῖται ὑπὸ πλείστων φροντίδων μικροτέρας σημασίας. Ἀλλ' ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ τέλειος παρὰ μόνον ὅταν ἔχῃ τὴν ἱκανότητα καὶ νὰ ἐπινοήσῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ, ὅταν ἐξευρίσκῃ τὸ μέσον νὰ πραγματώσῃ τὰς θεωρίας του, ὅταν δὲν ἀρκῆται εἰς τὸ νὰ ἀντιλαμβάνηται ἑνὸς ζητήματος κατὰ τὸ σύνολον, ἀλλὰ δύναται νὰ κατέλθῃ καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας. Ὅθεν πιστεύομεν ὅτι οἱ φίλοι τοῦ Μαικήνα ἐπαινοῦντες αὐτὸν διότι δῆθεν εἶχε κατορθώσει νὰ ἦναι ἀπηλλαγμένος παρομοίων μικρῶν φροντίδων καὶ εἶχε περιορισθῆ εἰς τὸ ἔργον τοῦ νὰ δίδῃ γενικωτέρας συμβουλὰς εἰς τὸν Αὔγουστον, ἀνέγραφον αὐτῷ ὡς ἀρετὴν μίαν φυσικὴν ἀτέλειαν.

Οὔτε πάλιν ἔχουσι δίκαιον ὅταν θέλωσι νὰ παραστήσωσιν αὐτὸν ὥς τινα σοφὸν ἄνδρα, ὅστις φοβεῖται τὸν θόρυβον καὶ ἀγαπᾷ τὴν ἡσυχίαν προσπαθῶν νὰ ἀποκλέπτῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν ἀνευφημιῶν καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς πολλῆς. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὁ Μαικήνας ἦτο ἴσως ἀλαζὼν μᾶλλον ἢ μετριόφρων. Δὲν τῷ ἤρεσκεν ὁ ὄχλος, εὕρισκε δὲ αὐθάδη τινὰ ἡδονὴν

ἀντιτασσόμενος πρὸς τὰς γνώμας τοῦ κοινοῦ καὶ σκεπτόμενος ἄλλως ἢ ὅπως οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. Οὐδαμῶς ἐφρόντιζεν ἂν οἱ φίλοι του κατήγοντο ἐκ γένους ἐπιφανοῦς κατὰ τὴν παλαιόθεν ἐρριζωμένην παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις πρόληψιν οὔτε ἠσχύνετο τὸ παράπαν νὰ ὁμολογῇ ὅτι ἦτο φιλόζωος καὶ ἐφοβεῖτο τὸν θάνατον, τοὐναντίον δὲ παρὰ τὰς δοξασίας τῶν συγχρόνων αὐτοῦ οὐδεμία τὸν κατεῖχε μέριμνα περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ταφῆς ὡς μαρτυρεῖ ὁ διασωθεὶς στίχος του ἐκεῖνος.

Non tumulum curo; sepelit natura relictos.

Ἐκ παρομοίας λοιπὸν τάσεως τοῦ νὰ διαφωνῇ πρὸς τὰς συνήθεις γνώμας τῶν ἄλλων, ἐπεδείκνυε περιφρόνησιν πρὸς τὰς τιμὰς καὶ τὰ ἀξιώματα, ἅτινα πάντες τότε ἐπεδίωκον, ἡ δὲ τοιαύτη διαγωγή του οὐδαμῶς ἔβλαπτε τὴν παρὰ τῷ κοινῷ ὑπόληψίν του. Διότι οὕτως οἱ ἄνθρωποι ἔχουσιν ἐκ φύσεως· δὲν ἀγαπῶσι μὲν τοὺς ἰδιοτρόπως σκεπτομένους, ἀλλ' ὅμως καὶ θαυμάζουσι συγχρόνως αὐτοὺς καὶ τούτου ἕνεκα ὑπάρχουσιν ἄνδρες, οἵτινες λανθάνουσι βιοῦντες πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπιζητῶνται καὶ νομίζουσιν ὅτι γίνονται ἐπιφανέστεροι ἰδιωτεύοντες μᾶλλον ἢ κατέχοντες τὰ ὕπατα τῶν ἀξιωμάτων. Τοιοῦτος δ' ἦτο ὁ Μαικήνας· ἀνελογίζετο ὅτι ἡ ἀφάνεια, εἰς ἣν εἶχεν ἑκουσίως καταδικάσει ἑαυτὸν ἔμελλέ ποτε νὰ ὑπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα τῆς δόξης του πολὺ πλέον ἢ οἱονδήποτε ἐπίσημον ἀξίωμα. Τοῦτο δὲ καὶ συνέβη τῷ ὄντι· διότι δύο μετὰ ταῦτα αἰῶνας ὁ Δίων ὁ Κάσσιος ἀποδίδει εἰς τὸν Μαικήναν λόγον μακρόν, δι' οὗ ἐκεῖνος ὑποδεικνύει εἰς τὸν Αὔγουστον πάσας ἐκείνας τὰς μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας ὕστερον πραγματικῶς ὁ αὐτοκράτωρ ἐφήρμοσεν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας, ὥστε, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Δίωνος, πάντα ἐκεῖνα τὰ κατασκευάσματα, καθ' ἃ ἐπὶ τόσους αἰῶνας διῳκήθη ὁ κόσμος πρέπει μᾶλλον νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τοῦ Μαικήνα τὴν ἐπίνοιαν ἢ εἰς τὴν τοῦ Αὐγούστου.

Ὁπωσδήποτε δὲ καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, βέβαιον εἶναι ὅτι ἂν καὶ ἀπέκρουεν ὁ Μαικήνας τὰς τιμὰς καὶ τὰ ἀξιώματα δὲν εἶχεν ὅμως καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ὑποβάλῃ ἑαυτὸν εἰς πραγματικὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀπομόνωσιν, δὲν ἦτο ὅμοιος πρὸς τὸν σοφὸν ἐκεῖνον τοῦ Λουκρητίου, ὅστις ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἐρημητηρίου του κατοπτεύει ἀμέριμνος τοὺς ἀνθρώπους προπειρωμένους τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἐπεθύμει βίον εὔθυμον καὶ φίλους ἐκλεκτοὺς περὶ αὐτόν, ὁ δὲ τοιοῦτος βίος δὲν θὰ τῷ ἦτο εὔκολος ἂν ἀμέσως μετεῖχε τῆς διοικήσεως τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Διότι ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν δύναται κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ νὰ διαλέγῃ τοὺς φίλους του οὔτε νὰ κλείῃ τὴν θύραν του εἰς πρόσωπα σημαίνοντα μὲν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἀλλ' ὀχληρά, ἐν ᾧ ὁ Μαικήνας, ἕνεκα τοῦ ἰδιάζοντος βίου, ὃν εἶχε διὰ τὸν ἑαυτόν του προτιμήσει, εἶχε τὸ ἐλεύθερον νὰ συναναστρέ-

φηται μόνον πρὸς ἄνδρας τῆς ἐκλογῆς του. Ὅθεν συνείρχοντο περὶ αὐτὸν καὶ ποιηταὶ καὶ πολιτικοί, ποιηταὶ μὲν ἐκ πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων, πολιτικοὶ δὲ ἐκ πάντων τῶν κομμάτων. Παρὰ τὸν Ἀρίστιον Φοῦσκον καὶ τοὺς δύο Βίσκους, οἵτινες ἦσαν φίλοι τοῦ Ὀκταβίου, ἔβλεπέ τις τὸν Σέρβιον Σουλπίκιον τὸν υἱὸν τοῦ μεγάλου νομομαθοῦς, ὃν τόσον εἶχεν ἐγκωμιάσει ὁ Κικέρων καὶ τὸν Βίβουλον τὸν ἔγγονον πιθανῶς τοῦ Κάτωνος. Δὲν θὰ ἦτο δὲ ἀπίθανον νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι ἡ συγχώνευσις ἐκείνη πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ κομμάτων ποικίλα φρονούντων οἱονεὶ ἐπὶ οὐδετέρου ἐδάφους, ἥτις συγχώνευσις ὑπῆρξεν ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἰσχὺς τῆς κυβερνήσεως τοῦ Αὐγούστου, εἰς τὸν Μαικήναν κυρίως ὀφείλεται. Μεταξὺ δὲ τῶν ποιητῶν τῶν συνερχομένων εἰς τὸν οἶκόν του εὑρίσκει τις τοὺς δύο μεγίστους τοῦ αἰῶνος, οὓς μάλιστα εἶχεν ἑλκύσει πρὸς ἑαυτὸν ὁ πανσθενὴς Μαικήνας πρὶν ἢ ἀκόμη παραγάγωσι τὰ ἀριστουργήματά των· τοὺς ἐμάντευσε τρόπον τινὰ ἅμα ἰδὼν τὰ πρῶτά των δοκίμια. Ἐκ τῶν *Βουκολικῶν* τοῦ Βεργιλίου προησθάνθη τὰ *Γεωργικὰ* καὶ τὴν *Αἰνειάδα* καὶ διὰ τῶν ἀτελειῶν τῶν *Ἐπῳδῶν* τοῦ Ὁρατίου διεῖδε τὰς Ὠδάς, οὕτω δὲ ὁ οἶκος ἐκεῖνος ὁ ζηλευτός, ὅστις ἔμεινε κεκλεισμένος εἰς τόσους σημαντικοὺς ἄνδρας, ἐγκαίρως εἶχεν ἀνοίξει τὰς θύρας του εἰς τὸν νεαρὸν χωρικὸν τῆς Μαντούης καὶ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀπελευθέρου τῆς Βενουσίας.

Οἱ λόγιοι ἐκεῖνοι καὶ οἱ μεγιστᾶνες οἱ ὁμοῦ συνερχόμενοι πρέπει νὰ διῆγον λίαν εὐχάριστον βίον, διότι ἡ κοινωνικὴ θέσις τοῦ Μαικήνα ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν νὰ ἱκανοποιῇ πάσας του τὰς ὀρέξεις καὶ νὰ παρέχῃ πολλὴν τὴν εὐζωΐαν εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Οἱ περίεργοι ἐν Ῥώμῃ πολὺ ἐπεθύμουν νὰ μάθωσι τί ἐγίνετο ἐν τῇ ἐκλεκτῇ ἐκείνῃ συντροφίᾳ, ὅπου δὲν ἦτο εὔκολον νὰ εἰσχωρήσῃ τις καὶ ἡμεῖς δὲ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔχομεν ἐπιθυμίαν καὶ οὐχὶ σπανίως μᾶς ἔρχεται ἡ ὄρεξις νὰ μιμηθῶμεν ἐκεῖνον τὸν ὀχληρόν, ὅστις εἶχέ ποτε καθ' ὅλην τὴν Ἱερὰν Ὁδὸν βασανίσει τὸν Ὁράτιον διὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ ὁμιλήσῃ. Πολὺ θὰ ἐπεθυμοῦμεν νὰ μάθωμεν παρὰ τοῦ ποιητοῦ λεπτομερείας τινὰς περὶ τῶν εὐρυῶν ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν συνερχομένων εἰς τοῦ Μαικήνα καὶ διὰ τοῦτο συχνὰ φυλλομετροῦμεν τὰ ποιήματά του ἵνα ἴδωμεν μήπως λέγεταί τι ἐν αὐτοῖς περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔζη ἡ συντροφία ἐκείνη. Ἀλλὰ δυστυχῶς εἶναι πολὺ στεγανὸς ὁ Ὁράτιος καὶ μόλις ἐνίοτε τῷ διαφεύγει ἀπορρήτου τινος ἡ ἀνακοίνωσις, ἣν μετὰ χαρᾶς σπεύδομεν νὰ περισυλλέξωμεν. Μία τῶν βραχυτάτων καὶ τῶν μάλιστα ἀδυνάτων αὐτοῦ σατυρῶν, ἡ ὀγδόη τοῦ πρώτου βιβλίου, εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἐνδιαφέρουσα, διότι ἐποιήθη ὅτε ὁ Μαικήνας ἔλαβε κατοχὴν τῆς ἐπὶ τοῦ Ἠσκυλίνου οἰκίας του, ἦτο δ' αὕτη σπουδαία περίστασις διά τε τὸν οἰκοδεσπότην καὶ διὰ τοὺς φίλους του. Ὁ Μαικήνας ἤθελε νὰ οἰκοδομήσῃ οἶκον ἀντάξιον τῆς καταστάσεώς του καὶ συνάμα νὰ μὴ ἐξοδεύσῃ πολλὰ χρήματα· τὸ πρόβλη-

μα ἦτο δύσκολον καὶ ὅμως τὸ ἔλυσε θαυμασίως. Ὁ Ἠσκυλῖνος ἦτο τότε λόφος ἔρημος καὶ ἄγριος, ὅπου ἔθαπτον τοὺς δούλους καὶ ἀπεκεφάλιζον τοὺς καταδίκους, οὐδεὶς δὲ Ῥωμαῖος θὰ ἀπεφάσιζε νὰ ὑπάγῃ νὰ κατοικήσῃ ἐπὶ τοῦ κατάρατου τόπου Ἀλλ' ὁ Μαικήνας, ὅστις, ὡς εἴπομεν, οὐδὲν ἔπραττεν ὅπως οἱ ἄλλοι, ἠγόρασεν ἐκεῖ ἐκτεταμένα γήπεδα εἰς τιμὴν λίαν συμφέρουσαν, ἐφύτευσε κήπους λαμπρούς, ὧν ἡ φήμη διήρκεσεν ὅσον καὶ ἡ αὐτοκρατορία καὶ ἔκτισεν ἔπειτα πύργον ὑπερέχοντα, ἀφ' οὗ εἶχέ τις ἐλευθέραν κύκλῳ τὴν θέαν πρὸς ὅλον τὸν ὁρίζοντα. Πάντες ἐν Ῥώμῃ ἐξεπλάγησαν ὅταν εἶδον νὰ ἐγείρονται αἱ πολυτελέσταται ἐκεῖναι οἰκοδομαὶ ἐπὶ τόπου, ὅστις ἦτο ὁ μάλιστα διαβόητος καθ' ὅλην τὴν πόλιν καὶ ὅμως ὁ Ἠσκυλῖνος καθαρισθεὶς κατέστη μετ' οὐ πολὺ ἡ ὑγιεινοτέρα συνοικία τῆς Ῥώμης, οὕτως ὥστε ὁσάκις ὁ Αὔγουστος ἐπειράζετο ὑπὸ πυρετῶν ἐπὶ τοῦ Παλατίνου ἐπορεύετο πρὸς θεραπείαν νὰ διατρίβῃ ὀλίγας ἡμέρας ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Μαικήνα καὶ ἡ ἀλλαγὴ ἐκείνη τοῦ ἀέρος ὠφέλει πάντοτε τὸν αὐτοκράτορα. Ὅθεν λέγει καὶ ὁ Ὁράτιος ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ὀγδόῃ σατύρᾳ·

> Nunc licet Esquiliis habitare salubribus, atque
> Aggere in aprico spatiari.

Καὶ ἵνα τις κάλλιον νοήσῃ ὁποῖος ἦτο ὁ λόφος πρὶν ἢ γείνῃ κτῆμα τοῦ Μαικήνα καὶ ὁποῖος ἀπέβη ἔπειτα, ὑπενθυμίζει ὁ ποιητὴς τὰς σκηνάς, αἵτινες αὐτοῦ συνέβαινον ὅταν ἦτο ὁ Ἠσκυλῖνος τὸ ἐντευκτήριον τῶν κλεπτῶν καὶ τῶν μαγισσῶν. Ὑποθέτω ὅτι ἡ βραχεῖα ἐκείνη σάτυρα θὰ ἀνεγνώσθη ἐνώπιον τῶν φίλων ὅτε ἑώρτασεν ὁ Μαικήνας τοῦ οἴκου του τὰ ἐγκαίνια καὶ ἐπειδὴ εἶχεν ἐπίτηδες ποιηθῆ θὰ εὐχαρίστησε βεβαίως τὰς ἀκούσαντας. Ἐκ τῆς ὀγδόης λοιπὸν σατύρας δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἔννοιαν περὶ τοῦ τί ἠγάπα καὶ τί ἐχειροκρότει ἡ κομψὴ ἐκείνη συντροφία. Ἴσως οἱ ἀναγινώσκοντες τώρα αὐτῶν μέχρι τέλους, ἐνθυμούμενοι μάλιστα τὴν περίστασιν, δι' ἣν εἶχε ποιηθῆ καὶ τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ τὴν ἀκούσωσι, ἴσως, λέγομεν, ἀπορήσωσι, διότι καταλήγει εἰς ἀστεϊσμὸν βαναυσότερον· τοιαῦτα λοιπὸν ἀστεῖα εὐχαρίστουν τοὺς συμπολίτας τοῦ Μαικήνα;[1] Οὐδόλως πρέπει νὰ ἀπορῶμεν· οἱ μεγάλοι κλασικοὶ λεγόμενοι αἰῶνες, οὓς τόσον θαυμάζομεν, προῆλθον γενικῶς μετὰ ἐποχὰς ἀγροικοτέρου καὶ φυσικωτέρου βίου, συνήθως δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη αὐτῶν, διατηροῦσιν ἐν τινι μέτρῳ τὸν χαρακτῆρα τῶν προγενεστέρων τούτων ἐποχῶν, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς ἡμερώσεως, ἣν ἐκπροσωποῦσι, μένει πάντοτε κατὰ βάθος εἰς αὐτοὺς βαναυσοτέρα τις δύναμις, ἥτις πάντοτε εὐχε-

1 Ἡ αὐτὴ συντροφία ἐν τῷ περιφήμῳ ἐκείνῳ ταξειδίῳ εἰς Βρεντέσιον εἶχεν εὐχαριστηθῆ πολύ, ὡς λέγει ὁ Ὁράτιος, ἐκ τῆς ἀηδοῦς τῶν δύο βωμολόχων φιλονικίας, ἀπορεῖ δὲ ὁ ἀναγνώστης πῶς ὁ ποιητὴς ἀφ' οὗ δειπνῶν μετὰ τῶν ἄλλων ὑπῆρξεν ἀκροατὴς τῶν βαναύσων ἐκείνων ἀστεϊσμῶν, ἐπιλέγει: prorsus jucunde coenam produximus illam.

ρῶς ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐν ταῖς συνομιλίαις τῶν ἀνδρῶν τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος, πόσαι τραχύτεραι ἐκφράσεις δὲν ἀπαντῶσιν, αἵτινες τότε μὲν οὐδεμίαν ἔκαμνον αἴσθησιν, ἃς ὅμως τὰ νῦν οὐδεὶς θὰ ἐτόλμα νὰ μεταχειρισθῇ καὶ πόσαι συνήθειαι μᾶς φαίνονται τώρα βάναυσοι καὶ πρόστυχοι, αἵτινες τότε ἐνομίζοντο φυσικώταται. Βραδύτερον τὰ ἤθη δριστικῶς ἡμερώνονται καὶ ἡ γλῶσσα καθίσταται λεπτοτέρα καὶ κομψοτέρα, δυστυχῶς ὅμως ἡ πρόοδος αὕτη ἔχει ὡς ἐπακολούθημα τὴν παρακμήν, διότι ὅσῳ μᾶλλον τὸ πνεῦμα γίνεται λεῖον καὶ ὁμαλόν, τόσῳ πλειότερον κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὴν δύναμίν του καὶ νὰ ἀμβλυνθῇ. Ἄς μὴ λοιπὸν παραξενευώμεθα ἂν ἀπαντῶμεν ἐκφράσεις τινὰς ὄχι τόσον κανονικάς, διότι μαρτυροῦσιν ἐκεῖναι ἀνδρικήν τινα οὕτως εἰπεῖν ῥώμην παραμένουσαν εἰς τὸ βάθος τῶν χαρακτήρων, ἥτις δὲν εἶναι ἄνευ ὠφελείας διὰ τὰ γράμματα. Οἱ χρόνοι οἱ παράγοντες Ὀβιδίους δὲν βραδύνουσι νὰ φθάσωσι.

Κατ' ἐκείνην τὴν περίοδον τοῦ βίου τοῦ Μαικήνα ὁ Ὁράτιος κατεῖχεν ὡς βλέπομεν σπουδαιοτάτην θέσιν ἐν τῇ συντροφίᾳ, αὐτὸς δ' ὁ ποιητὴς μᾶς λέγει ὅτι τὴν θέσιν ταύτην δὲν τὴν κατέλαβεν εὐθὺς καὶ διὰ μιᾶς. Ὅτε τὸ πρῶτον εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὸν Μαικήνα ὁ Βεργίλιος, μᾶς διηγεῖται ὅτι ἐξετεράχθη καὶ ὅτι δὲν ἠδυνήθη παρὰ μόνον ὀλίγας λέξεις ἀσυναρτήτους νὰ προφέρῃ, διότι δὲν ὡμοίαζε πρὸς ἐκείνους τοὺς λαλεῖν ἀρίστους τοὺς ἔχοντάς τι πάντοτε πρόχειρον νὰ εἴπωσι, δὲν εἶχεν εὐφυΐαν παρ' ὅταν συνωμίλει πρὸς ἄνδρας ἀπὸ πολλοῦ ἤδη γνωστούς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μαικήνας πάλιν ἦτο σιγηλὸς καὶ δι' ὀλιγίστων καὶ αὐτὸς ἀπεκρίθη πρὸς τὸν Ὁράτιον, εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι ἀπεχωρίσθησαν οἱ δύο ὄχι πολὺ εὐχαριστημένοι ὁ ἕτερος ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, διότι ἐννέα ἔκτοτε εἶχον παρέλθει μῆνες χωρὶς νὰ αἰσθανθῶσι τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπανίδωσιν ἀλλήλους. Ἀλλ' ὅταν ἡ πρώτη ἐκείνη ψυχρότης παρῆλθε, τότε ἐφάνη ὁποῖος τῷ ὄντι ἦτο ὁ ποιητὴς καὶ ἐν τῇ οἰκειότητι ἔκαμε τὸν προστάτην του νὰ θαυμάσῃ τὴν λαμπρότητα τοῦ πνεύματός του καὶ τὴν λεπτότητα τοῦ χαρακτῆρός του. Ὅθεν ἐπεδαψίλευσεν εἰς αὐτὸν πᾶσαν περιποίησιν καὶ πᾶσαν εὐεργεσίαν ὁ Μαικήνας, ἓν ἔτος δὲ μετὰ τὴν γνωριμίαν των, τῷ 717 ἀ. Ρ. τὸν συμπαρέλαβεν εἰς τὸ εἰς Βρεντέσιον ταξείδιον, ὅπου ἐπορεύετο νὰ συνομολογήσῃ τὴν μεταξὺ Ἀντωνίου καὶ Ὀκταβίου εἰρήνην, ὀλίγα δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα καὶ πιθανῶς περὶ τὸ 729, τῷ ἐχάρισε τὸ ἐν τῇ Σαβίνῃ κτῆμα.

Β'.

Δὲν ἠξεύρομεν ἀκριβῶς τὰς περιστάσεις, αἵτινες παρεκίνησαν τὸν Μαικήναν νὰ δωρήσῃ εἰς τὸν ποιητὴν τὴν ὡραίαν ἐκείνην ἔπαυλιν· ἀλλ' ὁ Μαικήνας τόσας ἔχων ἀρετάς, εἶχε βεβαίως καὶ ἐκείνην τὴν καλὴν ἰδιό-

τητα, ἣν λέγει ὁ Σενέκας ὡς κυριωτάτην, ἦτο δηλαδὴ εὐφυῆς εὐεργέτης καὶ ἤξευρε πρεπόντως νὰ χαρίζῃ. Ἐσκέφθη λοιπὸν ὅτι ἐκεῖνο τὸ κτῆμα θὰ εὐχαριστεῖ πολὺ τὸν Ὁράτιον, τοῦτο δὲ ὄχι διότι ὁ Ὁράτιος ὡμοίαζε τυχὸν πρὸς τὸν φίλον καὶ ὁμότεχνόν του τὸν Βεργίλιον, περὶ οὗ λέγεται ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἐν Ῥώμῃ διαμονὴν καὶ δὲν ἐθεώρει ἑαυτὸν εὐδαίμονα παρὰ μόνον ὅταν διέτριβεν ἐν τοῖς ἀγροῖς. Βεβαίως καὶ ὁ Ὁράτιος εὐχαριστεῖτο ἐν τοῖς ἀγροῖς, οὓς καὶ ἠγάπησε καὶ ἐξαισίως περιέγραψε· αἱ τῆς φύσεως περιγραφαί, ἃς ἐν μέτρῳ ἐφιλοτέχνησεν ὁ ποιητής, εἶναι σπουδαῖον τῶν ποιημάτων του μέρος. Κάμνει δὲ χρῆσιν τῶν περιγραφῶν τῆς φύσεως ὁ Ὁράτιος, οἷαν καὶ ὁ Λουκρήτιος, διὰ νὰ δώσῃ δηλαδὴ πλειοτέραν δύναμιν καὶ σαφήνειαν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν φιλοσοφικῶν του ἰδεῶν. Ἡ τῶν ὡρῶν τοῦ ἔτους ἀνανέωσις τῷ δεικνύει ὅτι οὐδὲν εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ σταθερὸν καὶ μόνιμον καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ βόσκηταί τις ὑπὸ πολὺ μακρῶν ἐλπίδων. Αἱ ὑψηλαὶ δρῦς αἱ καμπτόμεναι ὑπὸ τῶν χειμερινῶν ἀνέμων, τὰ ὄρη ἃ πλήττει ὁ κεραυνὸς τὸν βοηθοῦσι νὰ ἀποδείξῃ ὅτι αἱ ὕψισται εὐτυχίαι οὐδαμῶς εὑρίσκονται ἐν ἀσφαλείᾳ, ὥστε νὰ μὴ πάθωσιν ἐξ ἀπροόπτων συμβάντων. Ἡ τοῦ ἔαρος ἐπάνοδος, τοῦ φρίσσοντος ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ ζεφύρου κινουμένοις φύλλοις, παρέχει εἰς αὐτὸν παράδειγμα ἵνα δίδῃ θάρρος εἰς τοὺς ἀπέλπιδας, εἰς οὓς ὑπενθυμίζει ὅτι αἱ πονηραὶ ἡμέραι δὲν εἶναι αἰώνιοι. Ὅταν θέλῃ νὰ συμβουλεύσῃ τινὰ ὑπὸ λύπης καὶ ἀνίας κατεχόμενον, τὴν λήθην τῶν ἀθλιοτήτων τοῦ βίου, τὸν ἄγει εἰς τοὺς ἀγροὺς παρὰ τὴν πηγὴν ἱεροῦ ὕδατος, ὅπου ἡ πίτυς καὶ ἡ αἴγειρος ἀναμιγνύουσιν ὁμοῦ τὴν φιλόξενον σκιάν των. Εἶναι τερπναὶ αἱ εἰκόνες αὗται καὶ δὲν ὑπάρχει λόγιος, ὅστις νὰ μὴ τὰς ἐνθυμῆται καὶ ὅμως δὲν ἔχουσι τὸ βάθος ἐκείνων, ἃς ἐφιλοτέχνησεν ὁ Βεργίλιος ἢ ὁ Τίβουλλος, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ποτὲ ὁ Οράτιος ὡς εἷς ἐκ τῶν ποιητῶν τῶν ἐξόχως ἀγαπώντων τὴν φύσιν καὶ θεωρούντων εὐδαιμονίαν αὐτῶν τὸ νὰ συνταυτισθῶσι τρόπον τινὰ πρὸς ἐκείνην. Πρὸς τοῦτο ἀντέκειτο ὁ χαρακτήρ του· διότι ὁ Ὁράτιος ἦτο πολὺ εὐφυής, πολὺ ἀδιάφορος καὶ πολὺ συνετός, προσθέτω δὲ ὅτι μέχρι τινὸς τὸν ἀπέτρεπε καὶ ἡ φιλοσοφία, ἣν ἠκολούθει. Αὐτὸς πολλάκις ἐπανίσταται πρὸς τοὺς ἔχοντας νοσοῦσαν τὴν καρδίαν καὶ ἀνενδότως ἐπιδιώκοντας τὴν ἡσυχίαν ἐκείνην καὶ τὴν ἀταραξίαν τῆς ψυχῆς, ἣν οὐδαμοῦ κατορθοῦσι νὰ εὕρωσι, διότι, κατ' αὐτόν, ἡ πνευματικὴ εἰρήνη, οὔτε ἐν τῇ ἡσυχίᾳ τῶν ἀγρῶν εὑρίσκεται, οὔτε ἐν τῇ ταραχῇ τῶν ταξειδίων, ἀλλὰ πανταχοῦ, ὅταν ἔχῃ τις ἤρεμον τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν ὑγιαίνουσαν. Ἡμεῖς λοιπὸν ἐν ἑαυτοῖς φέρομεν τὴν εὐδαιμονίαν καὶ ὅταν κατοικῶμεν ἐν τῇ πόλει δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναζητῶμεν αὐτὴν εἰς τοὺς ἀγρούς.

Τῷ ἐφαίνετο λοιπὸν ὅτι οἱ διατεινόμενοι ὅτι εἶναι ἐμπαθεῖς φίλοι τῆς ἀγροτικῆς διαίτης καὶ ἀρεσκόμενοι νὰ λέγωσιν ὅτι μόνον ἐν τοῖς ἀγροῖς

δύνανται νὰ εἶναι εὐδαίμονες, ὑπερεπήδων τὰ ἐσκαμμένα, μετὰ πολλῆς μάλιστα λεπτότητος καὶ κατεγέλασεν αὐτῶν ἔν τινι τῶν ποιημάτων του. Εἷς ἐκ τῶν ὡραιοτάτων αὐτοῦ ἐπῳδῶν, ὅστις εἶναι ἔργον τῆς νεανικῆς του ἡλικίας, περιέχει τὸ ζωηρότατον καὶ ἴσως τὸ πληρέστατον ἐγκώμιον τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ἐξ ὅσων ποτὲ ἐποιήθησαν· «Ὄλβιος, λέγει, ἐκεῖνος, ὅστις μακρὰν τῶν πραγμάτων καλλιεργεῖ ὡς οἱ παλαιοὶ θνητοὶ μὲ τοὺς ἰδίους βόας τοὺς πατρικοὺς ἀγρούς!» Οὕτω δ' ἀρχίσας τὸ ποίημά του προβαίνει εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν τέρψεων τοῦ κατ' ἀγροὺς βίου χωρὶς οὐδεμίαν νὰ παραλείψῃ, οὔτε τὸ κυνήγιον, οὔτε τὴν ἁλιείαν, οὔτε τὴν σποράν, οὔτε τὸν θερισμόν, οὔτε τὴν βοσκὴν τῶν ποιμνίων, οὔτε τὸν ἐπὶ τῆς χλόης ὕπνον «ἐν ᾧ κελαρύζει τὸ ὕδωρ ἐν τῷ ρύακι καὶ τὰ πτηνὰ μινυρίζουσιν ἐπὶ τῶν δένδρων». Νομίζεις ὅτι ἠθέλησε νὰ ἀναποιήσῃ κατὰ τρόπον ἴδιον, ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀφελείας τὸ κάλλιστον ἐκεῖνο χωρίον τοῦ Βεργιλίου·

> O fortunatos nimium, sua si bona norint,
> Agricolas!

Ἀλλὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ ποιήματος ἔχει τι τὸ ὅλως ἀπροσδόκητον. Ὁ τόσον ὡραῖα περιγράψας τὴν φύσιν δὲν εἶναι ὁ Ὁράτιος· τὸ ποίημα τελειώνει ὡς ἑξῆς: «Ἀφ' οὗ οὕτως ὡμίλησεν ὁ τοκογλύφος Ἄλφιος, μέλλων ἤδη νὰ γείνῃ τῶν ἀγρῶν κάτοικος, εἰσέπραξε κατὰ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς ὅλα του τὰ χρήματα καὶ ζητεῖ νὰ τὰ τοποθετήσῃ ἀλλαχοῦ κατὰ τὰς προσεχεῖς καλάνδας». Ὁ ποιητὴς μᾶς ἐγέλα καὶ τὸ σκῶμμά του καθίσταται σκληρότερον διότι ὁ ἀναγνώστης μόνον εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐπῳδοῦ ἐννοεῖ ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τὸν εἶχε φενακίσει ὁ Ὁράτιος. Κατὰ διαφόρους τρόπους ἔχουσιν οἱ ἑρμηνευταὶ πειραθῆ νὰ ἐξηγήσωσι τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ποίημα,[1] ἀλλ' ἡμεῖς ἕνα μόνον τρόπον εὑρίσκομεν φυσικὸν καὶ πιθανόν, καθ' ὃν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ ἡ προσήκουσα ἐξήγησις. Ἠνωχλεῖτο δηλαδὴ ὁ Ὁράτιος βλέπων τόσους ἀνθρώπους νὰ θαυμάζωσι ψυχρῶς τοὺς ἀγροὺς καὶ ἠθέλησε νὰ γελάσῃ μὲ ἐκείνους, οἵτινες οὐδεμίαν ἔχοντες αὐτοὶ προσωπικὴν γνώμην, νομίζουσιν ὅτι πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ ἐνστερνίζωνται ἑκάστοτε τὰς ὀρέξεις τοῦ συρμοῦ καὶ μάλιστα ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον. Καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους δὲν εἶναι ἄγνωστοι οἱ ὀχληροὶ ἐκεῖνοι τῆς ὡραίας φύσεως ἐπαινέται οἱ πάντοτε πορευόμενοι πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν παγετώνων καὶ τῶν ὀρέων μόνον καὶ μόνον διότι θεωρεῖται ὡς πρᾶγμα τοῦ συρμοῦ τὸ νὰ τὰ ἔχῃ τις ἴδει καὶ κάλλιστα ἐννοοῦμεν τὴν δυσθυμίαν, ἣν θὰ ᾐσθάνετο κατὰ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ἐνθουσιαστῶν ὁ ὀρθὸς καὶ ὑγιὴς

1 Ἠθέλησάν τινες νὰ εἴπωσιν ὅτι ὁ ἐπῳδοὺς ἐκεῖνος εἶναι οἱονεὶ παρῳδία τῶν Γεωργικῶν. Ἡμεῖς δὲν τὸ πιστεύομεν, τὸ πολὺ πολὺ τὸ σκῶμμα τοῦ Ὁρατίου δύναται νὰ ἀφορᾷ εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἐπεδείκνυον ὑπερβολικώτερον τοῦ δέοντος ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν τοῦ Βεργιλίου.

νοῦς τοῦ Ὁρατίου, ὅστις ἀπεστρέφετο πᾶσαν ἐπιτήδευσιν καὶ μόνην τὴν καθαρὰν καὶ ἄδολον ἀλήθειαν ἠγάπα.

Ἀλλ' ἂν καὶ δὲν εἶχεν ὁ Ὁράτιος τὸν ὑπὲρ τοῦ ἐν ἀγροῖς βίου δικαιῆ ζῆλον τοῦ τοκογλύφου Ἀλφίου καὶ προθύμως κατῴκει ἐν τῇ πόλει, ἤθελεν ὅμως καὶ νὰ καταλείπῃ ἐνίοτε τὸν ἐν Ῥώμῃ οἶκόν του. Διότι καὶ τότε ὅπως καὶ νῦν δὲν ἦτο πρᾶγμα εὐχάριστον νὰ διατρίβῃ τις ἐκεῖ κατὰ τοὺς καυστικοὺς τοῦ θέρους μῆνας, «οἵτινες τόσον παρέχουσιν ἐργασίαν εἰς τοὺς ἐργολάβους τῶν νεκρικῶν πομπῶν καὶ εἰς τοὺς μαύρους των ὑπηρέτας.» Ὅθεν εὐθὺς ἅμα ἤρχιζε νὰ πνέῃ ὁ νότος ὁ «βαρὺς ὡς μόλιβδος», ὅσοι ἠδύναντο νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὰς ἐξοχάς, ἀπήρχοντο. Καὶ ἐν ᾧ ἔσυρον ὄπισθέν των οἱ πλούσιοι πολυπληθεῖς σκεύας καὶ ἔπεμπον ἔμπρὸς νομάδας ἀγγελιαφόρους καὶ συμπαρελάμβανον ξιφομάχους ἵνα τοὺς ὑπερασπίζωσιν ἢ φιλοσόφους ἵνα τοὺς διασκεδάζωσιν, ὁ ποιητής, πένης ὤν, ἐπήδα ἐπὶ τῶν νώτων βραχυούρου ἡμιόνου, ἐτοποθέτει ὄπισθεν τὴν μικράν του ἀποσκευὴν καὶ χαίρων ἐπορεύετο ἄλλοτε εἰς ἄλλα δροσερώτερα μέρη. Ὑπάρχουσιν ἐν Ἰταλίᾳ οὐκ ὀλίγοι τόποι τερπνοὶ καὶ ὑγιεινοί, τὰ ὄρη τοῦ Λατίου ἢ τῆς Σαβίνης, αἱ κλιτύες τῶν Ἀπεννίνων, τῆς θαλάσσης αἱ ἀκταί, ὅπου δηλαδὴ καὶ οἱ σημερινοὶ Ῥωμαῖοι πορεύονται ἵνα ἀποφύγωσι τὴν malaria. Ὁ Ὁράτιος πάντας ἐκείνους τοὺς τόπους θὰ τοὺς ἐπεσκέφθη βεβαίως, ἀλλ' ἦσαν καί τινες, οὓς ἐπροτίμα καὶ τὴν προτίμησίν του μάλιστα τὴν ἐκφράζει μετὰ πολλῆς ζέσεως· πρὸ πάντων ἠρέσκετο εἰς τὰ Τίβουρα καὶ εἰς τὸν Τάραντα. Τοὺς δύο τούτους τόπους πολὺ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων κειμένους καὶ πολὺ διαφόρους κατὰ τὴν φύσιν, ἐξ ἴσου ἠγάπα ὁ ποιητής....

Ἂν καὶ κατ' ἔτος ἔκαμνε τοιαύτας ἐκδρομὰς ὁ Ὁράτιος, αἵτινες τὸν ἦγον ἕως εἰς τὰ ἄκρα τῆς Ἰταλίας, φαντάζομαι ὅμως ὅτι πολὺν χρόνον ἡ πρὸς τοὺς ἀγροὺς ἀγάπη του ἦτο πολὺ χλιαρά. Δὲν εἶχεν ἀκόμη ἰδικήν του ἔπαυλιν, ἴσως δὲ οὐδὲ ἐνεποίει εἰς αὐτὸν πολὺν πόθον ἡ ἀπόκτησις ἐπαύλεως. Μετὰ χαρᾶς μετεῖχε τοῦ ἐν Ῥώμῃ βίου καὶ μόνον, ὡς εἴπομεν, ἐξήρχετο τῆς πόλεως κατὰ τοὺς μῆνας, καθ' οὓς εἶναι δυσχερὴς ἡ ἐκεῖ διατριβή. Ἦλθεν ὅμως καὶ καιρός, ὅτε τὰ ταξείδια ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἕως τότε ἐπεχείρει πρὸς διασκέδασιν καὶ παροδικὴν ἀναψυχήν, εἶχον καταντήσει ἐπιτακτικὴ οὕτως εἰπεῖν ἀνάγκη εἰς τὸν ποιητήν, ὅτε ὁ ἐν Ῥώμῃ βίος εἶχεν ἀποβῆ τόσον ὀχληρός, ὥστε ᾐσθάνετο καὶ αὐτός, ὅπως ὁ φίλος του Βουλλάτιος τὴν ἀνάγκην νὰ κρυφθῇ εἰς ἔρημόν τι χωρίον, «ἔνθα νὰ λησμονήσῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ νὰ λησμονηθῇ καὶ αὐτός». Τοῦτο δὲ τὸ αἴσθημα τοῦ Ὁρατίου γίνεται καταφανὲς εἴς τινα χωρία τῶν ποιημάτων του καὶ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνῃ τις ὁπόθεν τῷ προῆλθεν.

Ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος ἀντὶ νὰ κάθηται νὰ γογγύζῃ διὰ τὰς ἀτυχίας, αἵτινες τῷ συμβαίνουσιν, ὅπερ εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, προσπαθεῖ μᾶλλον νὰ

διορθώσῃ κατὰ τὸ δυνατὸν τὰ κακῶς ἔχοντα καὶ εἰς τὸ μέλλον φροντίζει τὰ παθήματα νὰ τῷ γείνωσι μαθήματα. Οὕτω νομίζω ὅτι ἔπραξεν ὁ Ὁράτιος. Τὰ πρῶτα δηλαδὴ ἔτη τὰ μετὰ τὴν ἐκ τῶν Φιλίππων ἐπάνοδόν του πρέπει νὰ ἦσαν δι' αὐτὸν μεστὰ σκέψεων καὶ ἀποφάσεων παντοίων.... τούτων δὲ τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἀποφάσεων τὸ συμπέρασμα θὰ ἦτο νὰ μὴ ὑποπέσῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ πρῶτόν του ἀτύχημα. Ἡ ἐν Φιλίπποις καταστροφὴ τὸν εἶχε πολλὰ διδάξει, ἦτο δὲ πλέον ἀπηλλαγμένος φιλοδοξίας. Ἀνεγνώριζεν ὅτι πολλοῦ τιμῶνται τὰ ἀξιώματα, ὅτι ὁ ἐπιχειρῶν νὰ καταστήσῃ εὐδαίμονας τοὺς συμπολίτας του κινδυνεύει νὰ γείνῃ αὐτὸς κακοδαίμων καὶ ὅτι ἄριστον εἶναι τὸ νὰ ἀπέχῃ τις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ταύτην λοιπὸν τὴν ὁδὸν ἀπεφάσισεν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ βαδίσῃ καὶ ταύτην συνεβούλευε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ βαδίζωσιν. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐκ τῶν φίλων του τῶν μεγάλων δὲν ἠδύναντο παντάπασι νὰ ἀποχαιρετίσωσι τὰ πολιτικὰ καὶ διὰ παντὸς νὰ ἀπομακρυνθῶσι τοῦ *φόροι*, συνεβούλευεν αὐτοὺς νὰ λαμβάνωσι τοὐλάχιστον ἐνίοτε ἀναψυχήν· πρὸς τὸν Κοΐντιον, πρὸς τὸν Μαικήναν, πρὸς τὸν Τορκουᾶτον λέγει νὰ ἄγωσι σχολήν, νὰ διαφεύγωσι διὰ τῆς ὄπισθεν θύρας τοὺς περιμένοντας πελάτας των, νὰ λησμονῶσι τοὺς Κανταβροὺς καὶ τοὺς Δακοὺς καὶ νὰ μὴ μεριμνῶσιν αἰωνίως περὶ τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας. Αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἐννοεῖται ὅτι πάντοτε οὕτως ἔπραττε καὶ διὰ τοῦτο ὄχι μόνον οὐδόλως ἐλυπεῖτο διότι δὲν μετεῖχε πλέον τῶν φροντίδων τοῦ πολιτικοῦ βίου, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἐθεώρει ἑαυτὸν εὐτυχῆ, διότι εἶχεν ἀποβάλλει πᾶσαν περὶ αὐτοῦ μέριμναν. Ἄλλοι κατηγόρουν τὸν Αὔγουστον διότι εἶχε στερήσει τοὺς Ῥωμαίους τῆς ἐλευθερίας· ὁ Ὁράτιος ὅμως ἐνόμιζεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀπαλλάξας αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ταραχῆς τῶν ἀσχολιῶν εἶχεν ἴσα ἴσα καταστήσει αὐτοὺς τῷ ὄντι ἐλευθέρους. Μίαν δὲ μόνην εἶχεν εἰς τὸ ἑξῆς φροντίδα ὁ ποιητὴς νὰ ἀνήκῃ εἰς ἑαυτόν, νὰ σπουδάζῃ περὶ ἑαυτὸν καὶ νὰ παρασκευάζῃ δι' ἑαυτὸν οἱονεὶ ἐνδότατον ἀναχώρημα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους, νὰ ζῇ τέλος δι' ἑαυτὸν καὶ μόνον.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι εὔκολον νὰ ῥυθμίζῃ ἕκαστος τὰ τοῦ βίου ὅπως αὐτὸς θέλει καὶ ἐν τούτῳ δὲ ὅπως καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ τύχη βαρύνει ἐνίοτε πολύ, τὰ δὲ ἑκάστοτε ἀνθρώπινα συμβάντα ἔρχονται ὄχι σπανίως νὰ διαταράξωσι πᾶσαν ἐκ τῶν προτέρων εἰλημμένην ἀπόφασιν. Ἡ φιλία π. χ. τοῦ Μαικήνα, ἥτις ἀναντιρρήτως εἶχε καταστήσει εὐτυχῆ τὸν Ὁράτιον, τῷ παρέσχεν οὐδὲν ἧττον οὐκ ὀλίγας δυσχερείας. Διότι ἕνεκα τῆς φιλίας ἐκείνης ἠναγκάσθη νὰ σχετισθῇ πρὸς πολλοὺς τῶν μεγιστάνων, οὓς δὲν ἠγάπα καὶ δὲν ἐξετίμα πολύ· ἠναγκάζετο νὰ τὰ ἔχῃ καλὰ μὲ τὸν Δέλλιον, τὸν ὁποῖον διὰ τὴν θαυμασίαν εὐκολίαν, δι' ἧς μετεπήδα ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κόμματος εἰς τὸ ἄλλο, ὠνόμαζον desultorem bellorum civilium, μὲ τὸν Λικίνιον Μουρήναν, κουφότατον ἄνθρωπον, ὅστις ἐπὶ τέλους

συνώμνυε κατὰ τοῦ Αὐγούστου, μὲ τὸν Μουνάτιον Πλάγκον τὸν ποτὲ κόλακα τοῦ Ἀντωνίου καὶ γελωτοποιὸν τῆς Κλεοπάτρας, ὃν ἐκάλουν *ἐξ ἰδιοσυγκρασίας προδότην*, morbo proditorem. Πάντες ἐπεδείκνυον τὴν πρὸς τὸν ποιητὴν φιλικὴν δῆθεν σχέσιν των, τῷ ἐζήτουν νὰ τοῖς ἐπιστείλῃ ποιημάτιόν τι ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἔκαμνον μεγάλην τιμὴν εἰς τοὺς λαμβάνοντας, ἐπόθουν νὰ ἴδωσι τὸ ὄνομά των εἰς τὰ ἔργα του, ἅτινα ἔμελλον βεβαιότατα νὰ ἦναι ἀθάνατα· ταῦτα πάντα δὲν εὐχαρίστουν τὸν Ὁράτιον, ὅστις ἐδυσχέραινε νὰ φαίνηται οἱονεὶ κοινός τις ἐγκωμιαστὴς τῶν περὶ τὸν αὐτοκράτορα. Ὅθεν ὁσάκις ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἐνδώσῃ, τὸ ἔκαμνε πάντοτε μετά τινος δυσαρεσκείας. Ἅπαξ μόνον γράφει πρὸς τὸν Ἀγρίππαν ἵνα τῷ εἴπῃ ὅτι δὲν θὰ ψάλῃ αὐτὸς τὸ ἐγκώμιόν του, διότι μόνος πρὸς τοῦτο ἁρμόδιος εἶναι ὁ ἐπικὸς ποιητὴς Βάριος. Ἀλλ' οὔτε καὶ τὸν Αὔγουστον δὲν θέλει νὰ ἐγκωμιάσει, φοβούμενος, λέγει, μήπως ἤθελεν ὑποτιμηθῇ ἡ δόξα τοῦ ἥρωός του ἕνεκα τῆς ποιητικῆς του μετριότητος. Ἀλλ' ὁ Αὔγουστος μὴ πειθόμενος εἰς ταῦτα, ἐπέμενεν. «Ἤξευρε, τῷ λέγει, ὅτι δι' ὀργῆς σὲ ἔχω διότι δὲν ἀναφέρεις καὶ ἐμὲ εἰς ἐκείνας σου τὰς ἐπιστολάς. Ἢ φοβεῖσαι μήπως παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις δυσφημισθῇς ἂν φανῇ ὅτι ὑπῆρξας φίλος μου» ; Εἰς τόσον κολακευτικοὺς λόγους δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀντισταθῇ ὁ Ὁράτιος καὶ ἐνδίδων κατὰ μικρὸν εἰς τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ἀπαίτησιν, κατήντησε χωρὶς νὰ τὸ θέλει νὰ γείνῃ ὁ ἐπίσημος τῆς δυναστείας τοῦ Αὐγούστου ποιητής.

Δύσκολον ἦτο νὰ μὴ θεωρηθῇ ὁ Ὁράτιος ὡς ἀνὴρ σημαίνων ἐν τῇ τότε κοινωνίᾳ, ἀφ' οὗ πρὸς τόσους μεγιστᾶνας εἶχε σχέσεις, ἦτο δὲ οἰκεῖος τοῦ Μαικήνα καὶ φίλος τοῦ Αὐγούστου. Ναὶ μὲν οὐδὲν ἤσκει ἐπίσημον ὑπούργημα καὶ δὲν εἶχεν ἄλλο τιμητικὸν σημεῖον παρὰ μόνον τοῦ ἱππέως τὸν δακτύλιον, ὃν κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους εἶχεν ἀποκτήσει, ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ εἶναι τὴν περιπόρφυρον περιβεβλημένος διὰ νὰ ἔχῃ καί τινα δύναμιν ἐν τῷ κράτει. Ὁ Μαικήνας, ὅστις ὡσαύτως οὐδὲν εἶχεν ὑπούργημα, ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος, πῶς νὰ μὴ ὑποληφθῇ καὶ ὁ Ὁράτιος ὡς ὁ ἔμπιστος τρόπον τινὰ τοῦ Μαικήνα ; . . . Μάτην ὁ ποιητὴς διεμαρτύρετο ὀμνύων ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν ἀπορρήτων λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Μαικήνας καὶ ὅτι αἱ συνομιλίαι των ἦσαν ὅλως τυχαῖαι καὶ ἀδιάφοροι, οὐδεὶς τὸν ἐπίστευε. Τούτου ἕνεκα δὲν εἶχε πλέον τὸ ἐλεύθερον νὰ περιδιαβάζῃ, ὅπως ἄλλοτε, ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως, νὰ ἀκούῃ τοὺς ἀγύρτας καὶ τοὺς μάντεις, νὰ ἐρωτᾷ τοὺς ἐμπόρους περὶ τῆς τιμῆς τῶν πωλουμένων πραγμάτων, διότι πάντες τὸν κατεσκόπευον, τὸν ἠκολούθουν, καθ' ἑκάστην δὲ στιγμὴν προσήρχοντο πρὸς αὐτὸν δυσχεραίνοντα οἱ ἀπαιτηταὶ ἢ καὶ οἱ περίεργοι. Οἱ θέλοντες νὰ μάθωσι τὰ νέα περὶ τῆς καταστάσεως τῶν στρατευμάτων, οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ γνωρίσωσι τὰ πολιτικὰ τοῦ Αὐγούστου σχέδια πρὸς αὐτὸν ἀπετείνοντο καὶ ὅταν αὐ-

τὸς ἀπεκρίνετο ὅτι δὲν ἤξευρε τίποτε, τὸν συνέχαιρον διὰ τὴν εἰς πολιτικὸν ἀληθῶς ἄνδρα ἰδιάζουσαν ἐχεμυθίαν του ἢ ἐθαύμαζον τὴν διπλωματικήν του σιγήν. Ἄλλοτε μὲν ἀπήντα πολυπράγμονά τινα εἰς τὴν Ἱερὰν Ὁδόν, ὅστις εἶχε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὸν συστήσῃ ὁ ποιητὴς εἰς τὸν Μαικήναν, ἄλλοτε δὲ ἠνωχλεῖτο ὑπὸ τῶν ὑποβαλλόντων εἰς αὐτὸν ἀναφορὰς ἢ τῶν ζητούντων τὴν συνδρομὴν ἢ τὴν προστασίαν του. Οἱ φθονεροὶ τὸν κατηγόρουν ὡς φίλαυτον θέλοντα νὰ ἔχῃ αὐτὸς μόνος τὰ ἐκ τῆς εὐνοίας τῶν ἰσχυρῶν ὠφελήματα, οἱ ἐχθροί του τῷ ὑπενθύμιζον τὸ ταπεινὸν τοῦ γένους του καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐχαρεσκείας ἐπανελάμβανον πανταχοῦ ὅτι ἦτο υἱὸς δούλου. Ἡ κατηγορία αὕτη βεβαίως οὐδόλως τὸν ἐλύπει, διότι αὐτὸς μάλιστα ἐθεώρει τιμήν του ὅτι κατήγετο ἐκ μικρῶν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε πᾶσαι αὗται αἱ ἐνοχλήσεις δὲν τῷ ἦσαν εὐχάριστοι. Εἶχε χάσει τὴν ἐλευθερίαν του, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ζῇ ὅπως ἤθελε· πρὸς τί τότε εἶχεν ἀπομακρύνει ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν δημοσίων πραγμάτων; Διὰ νὰ ἔχῃ τὰ ἐνοχλήματα χωρὶς νὰ ἔχῃ τὰς ὠφελείας καὶ τὰς τιμάς;.. Ἤρχισε λοιπὸν νὰ τῷ φαίνηται ἀνυπόφορος ἡ ἐν Ῥώμῃ διατριβὴ καὶ ἐζήτει βεβαίως καθ' ἑαυτὸν νὰ εὕρῃ τρόπον νὰ διαφύγῃ τὰς ὀχληρίας καὶ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἡσυχίαν καὶ ἐλευθερίαν.

Τότε προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν ὁ Μαικήνας τὴν ἐν τῇ Σαβίνῃ ἔπαυλιν, ἀληθὲς δηλαδὴ καὶ ἀσφαλὲς ἄσυλον, ὅπου ἠδύνατο νὰ ζήσῃ δι' ἑαυτόν. Εἰς καλλιτέραν στιγμὴν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνῃ τὸ δῶρον, οὐδέποτε δὲ δῶρον ἐγένετο μετὰ μείζονος χαρᾶς δεκτόν...

Γ'.

Μαθόντες πῶς ὁ Ὀράτιος ἐγένετο κύριος τῆς ἐπαύλεώς του, καιρὸς εἶναι τώρα νὰ γνωρίσωμεν τὸν τόπον, ὅπου ἔκειτο καὶ νὰ ἴδωμεν ἂν ἡ τοποθεσία ἐκείνη εἶναι τῷ ὄντι ἀξία τῶν ὅσων περὶ αὐτῆς λέγει ὁ ποιητὴς καὶ τίνων ἕνεκα ἰδιοτήτων εὐχαριστεῖτο τόσον ἐκεῖ διατρίβων.

Ἔκειτο, ὡς εἴπομεν, παρὰ τὰ Τίβουρα. Ἡ ὁδὸς δι' ἧς ἐπορεύοντο πρὸς τὴν ἔπαυλιν εἶναι ἡ παλαιὰ via Valeria, μία τῶν σημαντικωτάτων τῆς Ἰταλίας, ἄγουσα εἰς τὴν χώραν τῶν Μάρσων· ἠκολούθει ἡ ὁδὸς ἐκείνη τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ Ἀνίωνος καὶ διήρχετο διὰ τόπων εὐφόρων περικυκλουμένων ὑπὸ ὑψηλῶν βουνῶν, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὁποίων ὑψοῦνται μικραὶ κῶμαι, ὅμοιαι πρὸς φωλεὰς ἀετῶν, φαινόμεναι μακρόθεν ὅλως ἀπροσπέλαστοι. Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διακρίνεις παλαιῶν μνημείων ἐρείπια, ἐνιαχοῦ δὲ πατεῖ ὁ περιηγητὴς αὐτὰ τὰ λείψανα τοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, δι' ἧς τόσοι διῆλθον λαοὶ χωρὶς νὰ δυνηθῶσιν ὁλοσχερῶς νὰ τὴν ἐξαφανίσωσιν. Μετὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ὥρας φθάνεις εἰς τὸ Βικοβάρον, ὅπερ ὡς ἀνωτέρω ἐδείξαμεν, εἶναι ἡ ἀρχαία Βαρία, ἡ σημαντικωτάτη τῆς χώ-

ρας πόλις. Ἐκεῖ πρέπει τις νὰ παρατραπῇ τῆς λεωφόρου καὶ νὰ βαδίσῃ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἄλλην ὁδὸν ἀκολουθοῦσαν τὰς ὄχθας τῆς Λιτσέντζας, πέραν τῆς ὁποίας, ὀλίγον ὑψηλότερον τοῦ Βικοβάρου, διακρίνεται ἡ Βαρδέλα, κώμη μεγάλη ἔχουσα φρούριον εὐπρεπὲς τὴν ὄψιν, περὶ ἧς λέγει ὁ Ὁράτιος ὅτι ἦτο rugosus frigore pagus. Ὁ Capmartin de Chaupy ἀναφέρει ὅτι τῷ ὄντι τοὺς ἐκεῖ ἀγροὺς κατέχει ἐνίοτε πυκνὴ ὁμίχλη, καταβαίνουσα ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων ὀρέων καὶ ὅτι μάλιστα ἐν ᾧ ἐκάθητό ποτε ἐκεῖ ζωγραφίζων ᾐσθάνθη ὡς νὰ κατελάμβανεν αὐτὸν αἴφνης ἐκ τῶν νώτων κρύος δριμύ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπάρχει ὑποψία ὅτι ὁ περιηγητὴς ἐκεῖνος προσωποληπτεῖ καὶ προσπαθεῖ μέχρι κεραίας νὰ ἀποδεικνύῃ ἀληθῆ πᾶσαν ῥῆσιν τοῦ προσφιλοῦς ποιητοῦ, ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ χαρίζηται καὶ ὡς πρὸς τοῦτο καὶ τὸ κρύος, ὅπερ δῆθεν ᾐσθάνθη, νὰ ἔχῃ προέλθῃ ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ του ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τοῦ Ὁρατίου. Ἐγὼ διῆλθον ἐκεῖθεν κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον, περὶ τὴν μεσημβρίαν καὶ ὁμολογῶ ὅτι ᾐσθάνθην πολλὴν ζέστην. Ἀφ' οὗ ὑπερβῇς τὴν Βαρδέλαν βλέπεις ἐπ' ἀριστεράν, ἐν ἀγκῶνι τῆς ὁδοῦ, τὸ Ῥοκκαγιόβινε, κώμην γραφικωτάτην, ἱδρυμένην δὲ ἐπὶ βράχου εἰς ὀξὺ λήγοντος, ὅστις θὰ νομίσῃς ὅτι ἔχει ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοῦ ὅλου ὄγκου τῶν ἐκεῖ ὀρέων, διὰ νὰ φθάσῃς δὲ ἐκεῖ ἔχεις τραχεῖαν ὁδὸν νὰ διανύσῃς. Ἐν ᾧ κατεπονούμην ἐν τῇ δυσχερεῖ ἐκείνῃ ἀναβάσει ἀνεμνήσθην τοῦ Ὁρατίου λέγοντος· ubi me in montes et in arcem ex urbe removi καὶ θαυμασίως τότε μάλιστα κατενόησα πᾶσαν τὴν δύναμιν καὶ τὴν σημασίαν τῆς ῥήσεως τοῦ ποιητοῦ.

Ἐνταῦθα ὑπάρχει σημεῖον, ὅπερ θὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ὁδηγίαν μας. Ἐν τῷ τέλει δηλαδὴ τῆς δεκάτης ἐπιστολῆς τοῦ πρώτου βιβλίου, ἣν ὁ Ὁράτιος ἐπιγράφει τῷ Ἀριστίῳ Φούσκῳ, λέγει τάδε· «Ταῦτα σοὶ γράφω παρὰ τὸν ἑτοιμόρροπον ναὸν τῆς Βακούνης (post fanum putre Vacunae)». Ἡ Vacuna ἦτο θεά τις τῶν Σαβίνων, ἡ αὐτή, κατὰ Βάρρωνα, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ὠνόμαζον Βικτωρίαν ἤτοι Νίκην. Εὑρέθη λοιπὸν παρὰ τὴν κώμην ἐπιγραφὴ σπουδαία, ἥτις μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Βεσπασιανὸς ἀνίδρυσεν ἰδίοις ἀναλώμασι τὸν τῆς Βικτωρίας ναὸν τὸν ὑπὸ τῆς παλαιότητος καταρρεύσαντα· Aedem Victoriae vetustate dilapsam sua impensa restituit. Προφανῶς ὁ ναός, ὃν ὁ Βεσπασιανὸς ἀνίδρυσεν εἶναι ἐκεῖνος, ὃν ὡς ἑτοιμόρροπον ἀναφέρει ὁ ποιητής, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν ἀνακαίνισιν ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὴν θεὰν τὸ σύνηθες παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὄνομα τῆς Βικτωρίας ἀντὶ τοῦ ἄλλου τοῦ παλαιοῦ, ὅπερ εἰς οὐδένα πλέον θὰ ἦτο καταληπτόν. Ἡ ῥηθεῖσα ἐπιγραφὴ εἶναι τώρα ἐντετοιχισμένη εἰς τὸ παλαιὸν φρούριον, ἡ δὲ παρακειμένη πλατεῖα ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Piazza Vacuna, οὕτω δὲ δὲν ἔχει ὅλως λησμονηθῆ ὁ Ὁράτιος ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου πρὸ δεκαοκτὼ αἰώνων διέτριβεν.

Ἂν θέλῃ τις ἀκριβῶς νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν τῶν χωρίων τῆς Σαβίνης

πρέπει νὰ ἀναβῇ εἰς τὸ Ῥοκκαγιόβινε. Μακρόθεν δηλαδὴ τὰ χωρία ἐκεῖνα εἶναι ἀληθῶς γραφικώτατα καὶ τέρπεταί τις διακρίνων ἀπὸ τῆς κοιλάδος αὐτὰ κορυφοῦντα ὑψηλόν τι ὄρος καὶ ἐκτεινόμενα εἰς κύκλον περὶ τὴν ἐκκλησίαν ἢ περὶ τὸ φρούριον, ἀλλ' ὅταν τις εἰσέλθῃ εἰς αὐτὰ ἡ σκηνογραφία ὁλοτελῶς μεταβάλλεται, ἀντὶ οἰκιῶν βλέπει ἐρείπια καὶ ἀντὶ ὁδῶν ῥυπαρὰς ἀτραπούς, τῶν ὁποίων τὸ ἔδαφος κατακαλύπτει κοπρία. Ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀπαντᾷ ὁ περιηγητὴς χοίρους ἐλευθέρως περιδιαβάζοντας διότι οἱ χοῖροι εἶναι ἀπόλυτοι κύριοι πάσης τῆς Σαβίνης καὶ τόσην ἔχουσι συναίσθησιν τῆς ἀξίας των, ὥστε πρὸς οὐδενὸς χάριν παραμερίζουσι. Πᾶσα ἡ ὁδός, ἐνίοτε δὲ καὶ ἡ οἰκία εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν χοίρων, φαίνεται δὲ ὅτι οὕτω θὰ συνέβαινε καὶ κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, διότι καὶ τότε ἡ χοιροτροφία ἀπετέλει τὴν κυρίαν πηγὴν τοῦ πλουτισμοῦ τῆς χώρας. γνωστὸν δ' εἶναι ὅτι περὶ τῶν ζῴων ἐκείνων μετὰ πολλῆς πάντοτε εὐλαβείας κάμνει λόγον ὁ Βάρρων. Βλέπω ἐνώπιόν μου χοῖρον, ἐν μικρᾷ τινι πλατείᾳ, κυλινδούμενον μετὰ θαυμασίας ἡδονῆς ἐν βορβόρῳ ὑπομέλανος τενάγους καὶ ἀμέσως ἀναλαμβάνω εἰς τὴν μνήμην τὴν γνωστὴν ἐκείνην φράσιν τοῦ μεγάλου γεωπόνου· «Κυλινδοῦνται ἐν τῷ πηλῷ, οὕτω δ' ἐκεῖνοι δίδουσιν εἰς τὸ σῶμα ἀνάπαυλαν, ὅπως οἱ ἄνθρωποι ὅταν λούωνται.» Ἄλλως δὲ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ πανταχοῦ ἀνευρίσκεις τὸν ἀρχαῖον βίον. Αἱ γυναῖκες, τὰς ὁποίας ἀπαντῶμεν εἶναι πᾶσαι σχεδὸν ὡραῖαι, ἀλλὰ ῥωμαλέας καὶ σχεδὸν εἰπεῖν ἀνδρικῆς ὡραιότητος, εὐχερῶς δὲ διαβλέπομεν ἐν αὐταῖς ταῖς ἡλιοκαεῖς ἐκείνας παλαιὰς Σαβινίδας, αἵτινες ἦσαν συνειθισμέναι καὶ εἰς τὰ βαρύτατα τῶν ἔργων, ἀκόμη δὲ καὶ τώρα βοηθοῦσι τοὺς ἄνδρας των ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς χρείαις. Εἰς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος διέκρινα γυναῖκας ἀναμὶξ μετ' ἀνδρῶν ἐργαζομένας ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς γινομένοις πρὸς κατασκευὴν σιδηροδρόμου καὶ κομιζούσας, ὅπως καὶ οἱ ἄνδρες, ὀγκώδεις λίθους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Καθ' ἣν ὥραν διερχόμεθα διὰ τοῦ χωρίου οὐδεὶς σχεδὸν ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἀνήρ, ἀλλὰ περικυκλούμεθα ὑπὸ στίφους εὐρώστων παιδίων, ὧν οἱ ὀφθαλμοὶ ἐμαρτύρουν πολλὴν εὐφυΐαν καὶ ζωηρότητα. Τὰ παιδία ἐκεῖνα εἶναι μὲν περίεργα καὶ ὀχληρά, ἀλλὰ τοὐλάχιστον δὲν τείνουσιν αἰωνίως τὴν χεῖρα ὅπως τὰ τῶν Τιβούρων, ὅπου πάντες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, εἶναι ἐπαῖται. Φαίνεται ὅτι ἐν τοῖς ἀποκέντροις τούτοις τόποις τὸ παλαιὸν αἷμα διετηρήθη ἀμιγές, διότι βλέπει τις καὶ τώρα ὀφθαλμοφανῶς τὰ λείψανα ῥωμαλέας καὶ ὑπερηφάνου φυλῆς, ἥτις ὄχι ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ φθάσῃ ἡ Ῥώμη εἰς ἣν ἔφθασε περιωπήν.

Ἂν τὸ Ῥοκκαγιόβινε κεῖται ὅπως εἶναι πιθανόν, ὅπου τὸ πάλαι ἔκειτο τὸ Fanum Vacunae, ἐκεῖθεν βεβαίως θὰ ἦτο ἡ εἰς τὸ κτῆμα τοῦ Ὁρατίου εἴσοδος. Ὅθεν ἐξακολουθοῦμεν τὴν ἀνάβασιν, κλίνοντες πρὸς τὰ δεξιά, διὰ λιθώδους ὁδοῦ σκιαζομένης κατὰ διαστήματα ὑπὸ δρυῶν καὶ καρυῶν. Ἐνώπιόν μας ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους ἐκτείνονται ἀγροὶ καλλιεργη-

μένοι καί τινες ἀγροικίαι, καθ' ὅλον δὲ τὸν ὁρίζοντα οὐδὲ ἐν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ἐρείπιον παλαιᾶς οἰκίας καὶ ἀποροῦμεν τὸ κατ' ἀρχὰς περὶ τοῦ μέρους, πρὸς ὃ πρέπει νὰ πορευθῶμεν. Ἀλλ' ἀναμιμνησκόμεθα ὅτι ὁ Ὁράτιος λέγει ὅτι ὑπῆρχε παρὰ τὸν οἶκόν του πηγὴ ἀέναος, σπανιώτατον πρᾶγμα εἰς τὰ μεσημβρινὰ κλίματα, ἥτις ἦτο τόσον σημαντική, ὥστε ἔδιδε τὸ ὄνομά της καὶ εἰς τὸ ποτάμιον, εἰς ὃ ἐξέβαλλεν.[1] Ἐσκέφθημεν λοιπὸν ὅτι καὶ ἂν παντάπασιν ἐξηφανίσθη ὁ οἶκος, ἡ πηγὴ τοὐλάχιστον θὰ ὑπάρχῃ καὶ ὅταν ἀνεύρωμεν τὴν πηγήν, εὔκολον θὰ εἶναι νὰ προσδιορίσωμεν τὰ λοιπὰ σημεῖα. Ὅθεν εἰσερχόμεθα εἰς μικρὰν ὁδόν, ἥτις διέρχεται πλησίον παλαιᾶς καὶ ἑτοιμορρόπου ἐκκλησίας, τῆς Madonna delle case καὶ ὀλίγον κατωτέρω φθάνομεν τῷ ὄντι εἰς τὴν πηγήν, ἣν ἀνεζητοῦμεν καὶ ἣν οἱ ἐγχώριοι ὀνομάζουσι Fonte dell' Oratini. Δὲν ἠξεύρω ἂν ὅλως κατὰ τύχην ἡ πηγὴ ἔχει τώρα ὄνομα τοσοῦτον παρεμφερὲς πρὸς τὸ τοῦ Ὁρατίου, ἠξεύρω ὅμως ὅτι δύσκολον εἶναι νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη, ἣν ἀναφέρει ὁ ποιητής. Δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἀξιωτέρα λόγου εἰς τὰ περίχωρα· τὸ ὕδωρ αὐτῆς καταβαίνει ἀπὸ τοῦ κοιλώματος ἑνὸς βράχου, τὴν σκιάζει δὲ παλαιὰ συκῆ.[2] Ὁ Ὁράτιος πλὴν ἄλλων ἐπαίνων λέγει ὅτι τὸ ὕδωρ αὐτῆς ἦτο ὠφέλιμον κατὰ τῆς κεφαλαλγίας καὶ τῶν κοιλιακῶν παθημάτων, ἐγὼ βεβαιῶ μόνον ὅτι τὰ νάματα αὐτῆς εἶναι ἀληθῶς ψυχρὰ καὶ διαυγῆ, ὅτι πέριξ εἶναι τερπνοτάτη ἡ τοποθεσία καὶ ἁρμοδιωτάτη εἰς ῥεμβασμὸν καὶ δέχομαι ὅτι δίκαιον εἶχεν ὁ ποιητὴς νὰ θεωρῇ ὡς εὐτυχεστάτας τῆς ἡμέρας στιγμὰς ἐκείνας, καθ' ἃς ἤρχετο ἐκεῖ νὰ ἀναπαυθῇ: prope rivum somnus in herba.

Ἀφ' οὗ ἀνευρέθη ἡ πηγή, εὔκολον ἦτο νὰ μαντεύσωμεν καὶ ποῦ ἔκειτο ἡ οἰκία. Ὁ Ὁράτιος λέγει ὅτι ἡ πηγὴ ἦτο πλησίον τῆς οἰκίας, ἄρα ἐκεῖ που πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ. Ὁ Capmartin de Chaupy ἔθετε τὴν οἰκίαν κατωτέρω τῆς πηγῆς, πρὸς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος, ἐκεῖ ὅπου καὶ τώρα εἶναι ὁρατὰ λείψανά τινα παλαιῶν τοίχων. Ἀλλὰ τὰ λείψανα ἐκεῖνα φαίνεται ὅτι εἶναι μεταγενέστερα τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου· ἄλλως δὲ αὐτὸς ὁ Ὁράτιος μᾶς λέγει ὅτι κατῴκει εἰς ὕψωμα καὶ ὁμιλεῖ περὶ τῆς οἰκίας του ὡς εἰ ἐπρόκειτο περὶ φρουρίου. Δίκαιον λοιπὸν ἔχει ὁ κ. Π.

1 Ὁ κ. Πέτρος Rosa παρατηρεῖ ὅτι καὶ τώρα ἡ Λιτσέντζα δὲν λαμβάνει τοῦτο τὸ ὄνομα παρὰ ἀπὸ τοῦ μέρους ὅπου δέχεται εἰς ἑαυτὴν τὸ ὕδωρ τῆς μικρᾶς πηγῆς. Πρὸ τούτου ὀνομάζεται ἁπλῶς il Rivo. Ἰδ. καὶ τὴν ἀξιόλογον προσημείωσιν, ἣν ὁ Noël Des Vergers προέταξε τῆς παρὰ τῷ Διδότῳ κομψοτάτης μικρᾶς ἐκδόσεως τοῦ Ὁρατίου.

2 Οὕτω περιγράφει ὁ Ὁράτιος τὴν πλησίον τῆς πατρίδος του Βενουσίας (ἐν Ἀπουλίᾳ) πηγὴν Βανδουσίαν (ἰδ. τὴν ιγ' ᾠδὴν τοῦ γ' βιβλ.). Ἀλλ' εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ ποιητὴς ἔδωκεν εἰς τὴν παρὰ τὴν ἔπαυλίν του πηγὴν τὸ ὄνομα ἐκείνης, ἣν κάλλιστα κατὰ τὴν νεότητά του ἐγίνωσκεν, ὅταν δὲν εἶχεν ἀκόμη καταλίπῃ τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του. Ἡ ὑπάρχουσα ὁμοιότης τῆς παρὰ τῷ Ὁρατίῳ περιγραφῆς πρὸς τὴν πραγματικὴν τοποθεσίαν τῆς πηγῆς dell' Oratini καθιστᾷ μάλιστα πιθανωτάτην τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Τὴν παρὰ τὴν ἔπαυλίν του πηγὴν περιγράφει ὁ Ὁράτιος εἰς τὴν ις' Ἐπιστολὴν τοῦ α' βιβλίου.

Ρόζας τοποθετῶν αὐτὴν ὑψηλότερα. Ὑποθέτει δηλαδὴ ὅτι θὰ ἔκειτο ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς Madonna delle case· ἐκεῖ δ' ἀκριβῶς διακρίνεται τεχνητόν τι ἐπίχωμα, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἐχρησίμευέ ποτε ὡς κρηπὶς οἰκοδομήματος. Ὁ χῶρος ἐκεῖνος εἶναι μὲν ἀπὸ μακροῦ χρόνου καλλιεργημένος, ἀλλὰ τὸ ἄροτρον ἔχει πολλάκις ἀποκαλύψει κομμάτια πλίνθων ἢ συντετριμμένα κεραμίδια ἐκ παλαιᾶς οἰκοδομῆς προερχόμενα. Ἐκεῖ λοιπὸν ἦτο ἡ οἰκία τοῦ Ὁρατίου ; Οὕτω νομίζει ὁ κ. Ρόζας καὶ ἡ γνώμη του εἶναι ἐξόχως πιθανή· ὁπωσδήποτε ἐκεῖπου πλησίον θὰ ἦτο ἂν ὄχι ἐκεῖ ἀκριβῶς.

Ἀπὸ τοῦ ὑψώματος ἐκείνου, ἂς παρατηρήσωμεν τὰ πέριξ. Πρὸ τῶν ποδῶν ἡμῶν ἔχομεν κοιλάδα στενὴν καὶ μακράν, εἰς τῆς ὁποίας τὸ βάθος ῥέει ἡ Λιτσέντζα, ταύτης δὲ τῆς κοιλάδος ὑπέρκεινται ὄρη, ἅπερ πανταχόθεν νομίζεις ὅτι συνάπτονται πρὸς ἄλληλα. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὁ ῥηθεὶς χείμαρρος κάμνει τόσον ἀποτόμως καμπήν, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διακρίνῃς τὰ στενά, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰσχωρεῖ· δεξιά, ὁ βράχος, ἐφ' οὗ εἶναι ἱδρυμένον τὸ Ροκκαγιόβινε φαίνεται ὡς νὰ εἶχε κυλίσῃ εἰς τὴν κοιλάδα ἐπίτηδες διὰ νὰ τῇ κλείσῃ τὴν εἴσοδον, ὥστε οὐδαμοῦ βλέπει τις πόθεν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξέλθῃ. Ἀνεγνώρισα τὴν γνωστὴν τοποθεσίαν, ἣν περιγράφει ὁ ποιητής·

> Continui montes, nisi dissocientur opaca
> Valle.

Ἀφ' οὗ ἔρριψα λοιπὸν ἓν βλέμμα ἐπὶ τοῦ ὡραίου ἐκείνου συνόλου τῶν ὀρέων, ἐσκέφθην περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ἰδίως ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς. Ἐξ ὅλης τῆς ἐκτάσεως ταύτης τῶν γαιῶν, εἰς ἣν φθάνουσιν οἱ ὀφθαλμοί μου, ὁποῖον τάχα μέρος, εἶπον, ἀνῆκεν εἰς τὸν Ὁράτιον ; Ὁ ποιητὴς οὐδέποτε σαφῶς μᾶς εἶπε τὰ ἀληθῆ καὶ πραγματικὰ ὅρια τῆς ἰδιοκτησίας του. Ἐνίοτε τῇ δίδει πολὺ μικρὰς διαστάσεις, ἐπαύλιον (villulam) λέγων τὴν ἔπαυλίν του καὶ ἀγρίδιον (agellum) τὸν ἀγρὸν καὶ προσθέτων ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἐπιστάτης του μετὰ περιφρονήσεως ὡμίλει περὶ τοῦ κτήματος. Ἀλλ' εἶναι συνετὸς ὁ Ὁράτιος καὶ φαίνεται ὅτι γίνεται ἑκουσίως μικρὸς ἵνα ἀφοπλίσῃ τὸν φθόνον, διότι ἔχω πεποίθησιν ἐγὼ ὅτι τὸ ἐν Σαβίνῃ κτῆμά του πρέπει νὰ ἦτο *ἱκανῶς* εὐμέγεθες. «Μὲ ἔκαμες πλούσιον», ἔλεγέ ποτε τῷ Μαικήνᾳ, πλούσιον ὄχι βεβαίως ὡς οἱ μεγιστᾶνες ἐκεῖνοι καὶ οἱ ἱππεῖς, οἵτινες εἶχον κτήσεις ἀληθῶς ἀπεράντους, ἀλλὰ βεβαίως ὅμως πολὺ πλέον ἢ ὅσον αὐτός ποτε ηὐχήθη ἢ καὶ ὠνειρεύθη νὰ γείνῃ. Ὅσον καὶ ἂν εἶναί τις ἐκ φύσεως μέτριος, εἶναι σπάνιον νὰ μὴ φθάνῃ πως εἰς ὑπερβολὴν ὅταν ὀνειρεύηται τὴν ἀπόκτησιν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει· μᾶς λέγει δὲ ὁ Ὁράτιος ὅτι ἡ πραγματοποίησις τῶν ὀνείρων τῆς νεότητός του ὑπερέβη τὰ ὅσα ηὔχετο·

> Auctius atque
> Di melius fecere.

Ὁπωσδήποτε ἔχομέν τινα δεδόμενα, δι' ὧν λαμβάνομεν ὁπωσοῦν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος τοῦ Ὁρατίου. Ὁ ποιητὴς δὲν εἶχε κρατήσει τὸ ὅλον τῶν γαιῶν διὰ λογαριασμόν του, θὰ ἦτο πολὺ ὀχληρὰ δι' αὐτὸν τόσον μεγάλου κτήματος ἡ ἀπ' εὐθείας καλλιέργεια. Ὅθεν ἐμίσθωνεν ἓν μέρος εἰς πέντε ἐνοικιαστάς, ἀνθρώπους ἐλευθέρους, οἵτινες εἶχον ἕκαστος τὴν οἰκίαν του, ἐπορεύοντο δὲ εἰς τὴν Βαρίαν δι' ἐνάτης ἡμέρας ἕνεκα τῆς τελουμένης ἀγορᾶς, εἴτε διὰ τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα εἴτε διὰ τὰ τῆς μικρᾶς κοινότητος. Πέντε δὲ ἐνοικιασταὶ προϋποθέτουσι βεβαίως κτῆμα ἱκανῆς ἐκτάσεως, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ μέρος, ὅπερ εἶχε κρατήσει δι' ἑαυτὸν ὁ ἰδιοκτήτης δὲν ἦτο καὶ αὐτὸ ἀνάξιον λόγου, ἀφ' οὗ ὀκτὼ δοῦλοι τῷ ἐχρειάζοντο διὰ τὴν καλλιέργειάν του. Καὶ λοιπὸν φαντάζομαι ὅτι μέγα μέρος τῶν γαιῶν, αἵτινες μὲ περικυκλώνουσιν, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους μέχρι τῆς Λιτσέντζας, πρέπει νὰ ἦσαν τοῦ ποιητοῦ. Ἡ δὲ μεγάλη ἐκείνη ἔκτασις περιελάμβανε διαφόρους ζώνας οὕτως εἰπεῖν, αἵτινες ἦσαν ἁρμόδιαι ἄλλη δι' ἄλλην καλλιέργειαν, παρεῖχον τῷ ἰδιοκτήτῃ ποικιλίαν θερμοκρασίας καὶ κατ' ἀκολουθίαν διαφόρους τέρψεις καὶ διασκεδάσεις. Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κτήματος, πρὸς τὰ μέσα τῆς κλιτύος, ἔκειτο ἡ οἰκία μετὰ τῶν περὶ αὐτήν. Περὶ τῆς οἰκίας οὐδὲν ἄλλο ἠξεύρομεν παρὰ μόνον ὅτι ἦτο ἁπλῆ, ὅτι οὔτε χρυσὸν οὔτε ἐλέφαντα οὔτε μάρμαρα τοῦ Ὑμηττοῦ ἢ τῆς Ἀφρικῆς ἔβλεπέ τις ἐν αὐτῇ· ἡ πολυτέλεια δὲν εἶχε τὸν τόπον της εἰς τὰ βάθη τῆς Σαβίνης. Παρὰ δὲ τὴν οἰκίαν ἦτο κῆπος, ὅστις βεβαίως θὰ περιελάμβανε πρασιὰς κανονικῶς τετμημένας καὶ εὐθυτάτας δενδροστοιχίας κατὰ τὴν τότε συνήθειαν. Καὶ ναὶ μὲν ψέγει που ὁ Ὁράτιος τὴν ἀκάθεκτον τάσιν, ἣν εἶχον οἱ σύγχρονοι εἰς τὸ νὰ ἀντικαθιστῶσι τὰς πτελέας, πρὸς τὰς ὁποίας συζευγνύονται αἱ ἄμπελοι διὰ τῆς ἀζεύκτου πλατάνου καὶ εἰς τὸ νὰ πληρῶσι τοὺς κήπους των δι' ἴων ἢ διὰ μύρτων, δὲν πιστεύομεν ὅμως νὰ μὴ ἔθυε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς τέρψεως καὶ ἀδύνατον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὡμοίαζε πρὸς τὸν κῆπον τοῦ Κάτωνος ὁ ἰδικός του. Ἄλλως δὲ πλέον ἢ ἅπαξ συνέβη εἰς τὸν ἡμέτερον ποιητὴν νὰ μὴ ἐφαρμόζῃ ἀκριβῶς εἰς ἑαυτὸν ὅσα περὶ τῶν ἄλλων παραγγέλλει καὶ νὰ εἶναι ἐν τοῖς ποιήμασιν ἀκριβέστερος ἢ ἐν τῷ βίῳ. Κατωτέρω τῆς οἰκίας καὶ τοῦ κήπου ἦσαν εὔφοροι αἱ γαῖαι. Ἐκεῖ ἐφύοντο ἐκεῖνα τὰ σπαρτά, τὰ ὁποῖα ὡς λέγει ὁ ποιητής, οὐδέποτε διέψευδον τὰς προσδοκίας του, ἐκεῖθεν ἴσως εἶχε καὶ τὸν οἶνον ἐκεῖνον, ὃν παρέθετεν εἰς τὴν τράπεζάν του ἐντὸς εὐτελῶν ἀμφορέων [1] καὶ ὃν οὐδα-

[1] Ζήτημα εἶναι ἂν τὸ κτῆμα τοῦ Ὁρατίου παρῆγεν οἶνον, διότι ὑπάρχει περὶ τούτου ἀντιλογία παρὰ τῷ ποιητῇ. Ἐν τῇ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ villicum ἐπιστολῇ λέγει ὅτι τὸ μικρόν του κτῆμα θὰ παρῆγε μᾶλλον λιβανωτὸν καὶ πέπερι παρὰ σταφυλάς, ἀλλαχοῦ ὅμως προσκαλεῖ τὸν Μαικήναν εἰς γεῦμα καὶ τῷ προαναγγέλλει ὅτι δὲν δύναται νὰ τῷ προσφέρῃ παρὰ εὐτελῆ οἶνον τῆς Σαβίνης, ὃν αὐτὸς εἶχεν ἐν ἑλληνικοῖς κεραμίνοις ἀγγείοις πωματίσει, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἐν τῷ κτήματί του παρήγετο ὁ οἶνος. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὰ νῦν ὑπάρχουσιν

μῶς ἐγκωμιάζει γράφων πρὸς τὸν Μαικήναν. Ἀκόμη κατωτέρω πρὸς τὰς ὄχθας τῆς Λιτσέντζας, αἱ γαῖαι ἀπέβαινον ὑγρότεραι καὶ τὰ λιβάδια ἀντικαθίστων τοὺς ἀγρούς. Συνέβαινε δὲ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὅπως καὶ τώρα νὰ ἐξέρχηται ἐνίοτε ἕνεκα τῶν πολλῶν βροχῶν ὁρμητικὸς ὁ χείμαρρος τῆς κοίτης του καὶ νὰ ἐκχέηται εἰς τοὺς παρακειμένους ἀγροὺς καὶ ἤρχιζε τότε ὁ ἐπιστάτης νὰ καταναθεματίζῃ προβλέπων μετὰ λύπης ὅτι θὰ ἐχρειάζετο νὰ κατασκευάσῃ ἀποχώσεις ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ἐμβολὴν τῶν ὑδάτων. Καὶ πρὸς μὲν τὰ κάτω τῆς κοιλάδος ἦτο τερπνὸν καὶ χάριεν τὸ τοπεῖον, ἀνωτέρω ὅμως τῆς οἰκίας καθίστατο ἀγριώτερον τὴν ὄψιν, ὑπῆρχον δὲ καὶ θάμνοι ἐκεῖ «ἄφθονα παράγοντες προῦνα καὶ ἐρυθρίζοντα κράνα», προσέτι δὲ καὶ δρῦς καὶ πρῖνοι σκιάζουσαι τοῦ ὄρους τὰς κλιτύας. Εἰς τὰ ὄνειρα τῆς νεότητός του, περὶ ὧν ἔλεγον ἀνωτέρω, ἄλλο δὲν ηὔχετο παρὰ τῶν θεῶν ὁ ποιητὴς νὰ ἀποκτήσῃ παρ' ὀλίγα δένδρα νὰ στέφωσι τὸ ἀγρίδιόν του, ἀλλ' ὁ Μαικήνας εἶχε κάμει πολὺ πλέον, διότι τὸ κτῆμα τοῦ Ὁρατίου κατελάμβανεν οὐκ ὀλίγα *ἰούγερα*, πάντως δὲ ἱκανὰ εἶνα τρέφωσι διὰ βαλάνων τὸ ποίμνιον καὶ παρέχωσι σκιὰν πυκνὴν εἰς τὸν ἰδιοκτήτην».

Δὲν εἶχε λοιπὸν λάβει μόνον ἀγρίδιον ἁρμόζον εἰς λόγιον ἄνδρα ὁ Ὁράτιος παρὰ τοῦ προστάτου του, σαύρας φωλεάν, ὡς λέγει ὁ Ἰουβενάλιος, ἀλλ' ἀληθινὴν καὶ πραγματικὴν ἰδιοκτησίαν μετὰ λιβαδίων καὶ ἀγρῶν καὶ δασῶν, ἥτις παρεῖχεν αὐτῷ ὄχι μόνον ἐνδιαίτημα τερπνόν, ἀλλὰ καὶ πρόσοδον ἀξιόλογον. Ἄγνωστον εἶναι πόθεν εἶχε ἀποκτήσει τὸν τόπον ἐκεῖνον ὁ Μαικήνας· ὑπέθεσάν τινες κακονόως ὅτι ἴσως ὁ ἰσχυρὸς φίλος τοῦ Αὐγούστου εἶχε κατάσχει τὴν ἔπαυλιν δημευθεῖσαν ἀπὸ πολιτικοῦ τινος ἐχθροῦ καὶ ἔπειτα τὴν εἶχε δώσει εἰς τὸν ποιητήν. Τῷ ὄντι δὲ αἱ ἀληθῶς ὀλιγοδάπανοι αὗται μεγαλοδωρίαι δὲν ἦσαν κατὰ τοὺς τότε χρόνους σπάνιαι καὶ ἀνήκουστοι. Λέγουσιν ὅτι ὁ Αὔγουστος εἶχέ ποτε προσφέρει εἰς τὸν Βεργίλιον τὴν περιουσίαν ἐξορίστου τινὸς καὶ ὅτι ὁ ποιητὴς ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὸ δῶρον, οὐδεμίαν δ' ἐγὼ ἔχω ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ αὐτὸ θὰ ἔπραττε καὶ ὁ Ὁράτιος, ἀλλ' εἶναι αὕτη ὑπόθεσις μόνον καὶ εἰκασία, ἐφ' ἧς οὐδὲν δύναταί τις νὰ στηρίξῃ ἀληθὲς καὶ βέβαιον. Τὸ μόνον ἀκριβῶς γνωστὸν εἶναι ὅτι τὸ κτῆμα, ὅτε τὸ ἔλαβεν ὁ Ὁράτιος, ἦτο εἰς κακὴν κατάστασιν, βάτοι καὶ ἄκανθαι ἐκάλυπτον πανταχοῦ τὸ ἔδαφος καὶ ἦτο καιρὸς πολύς, ἐξ οὗ τὸ ἄροτρον δὲν εἶχε διασχίσει τὴν γῆν. Εἶχε δὲ κάμει τὸ κατ' ἀρχὰς τὴν ἀνοησίαν ὁ ποιητὴς ἅμα λαβὼν εἰς τὴν κατοχήν του τὴν ἔπαυλιν, νὰ στείλῃ ἐκεῖ ἵνα διευθύνῃ τὰ ἔργα ἕνα ἐξ ἐκείνων τῶν ἀστικῶν δούλων, οἵτινες, κατὰ τὸν Κολουμέλλαν, εἶναι socors et somniculosum genus. Ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος δὲν ἤξευρε φαίνεται παρὰ τοὺς τερ-

ἄμπελοι ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Λιτσέντζας καὶ ὅτι οἱ ἐν Ῥοκκαγιόβινε πίνουσιν ἐγχώριον οἶνον, ὅστις δὲν εἶναι κακός.

πνοὺς μόνον κήπους τῶν περιχώρων τῆς Ῥώμης νὰ καλλιεργῇ, ὅτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν Σαβίνην καὶ εἶδε τοὺς ἀνεξεργάστους ἐκείνους ἀγρούς, τοὺς ὁποίους τῷ εἶχον ἀναθέσει νὰ γεωργήσῃ ἐνόμισεν ὅτι εὑρέθη ἐν χώρᾳ ἀγρίων καὶ ἱκέτευσε νὰ ἀφήσωσιν αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ ὅσον τάχιστα ἐκεῖθεν. Ὁ Ὁράτιος αὐτὸς μὲ ὅλην τὴν ἀγάπην, ἣν εἶχε πρὸς τὸ κτῆμά του οὐδόλως ἐμεγάλυνε τὴν ἀξίαν αὐτοῦ· ἡ γῆ, λέγει, δὲν εἶναι ἐκεῖ τόσον εὔφορος ὅσον ἐν τῇ Σικελίᾳ ἢ τῇ Σαρδηνίᾳ, τὰ ποίμνια δὲν εὐδοκιμοῦσιν ὡς ἐν τῇ Καλαβρίᾳ, αἱ ἄμπελοι μάλιστα εἶναι πολὺ κατώτεραι τῶν τῆς Καμπανίας. Τὸ κλίμα τοῦ τόπου ἐπαινεῖ ἀνεπιφυλάκτως, διότι καὶ τὸν χειμῶνα καὶ τὸ θέρος ἦτο ἐκεῖ μετρία ἡ θερμοκρασία, ὡς πρὸς τοῦτο δὲ μεγάλως ἐγκωμιάζει τὴν ἔπαυλίν του καὶ δικαίως, διότι τί μᾶλλον εὐχάριστον ὅταν ἐξέρχηταί τις τῆς ἐν Ῥώμῃ καμίνου παρὰ νὰ εὑρίσκῃ εἰς τὸ ἴδιον κτῆμα τερπνὸν καταφύγιον, ὅπου ἡ σκιὰ τῶν μεγάλων δένδρων καὶ ἡ αὔρα ἡ δροσερὰ τῶν ὀρέων ἐπιτρέπουσι τοὐλάχιστον τὴν ἐλευθέραν ἀναπνοήν;

Παρετήρησα ὡσαύτως ὅτι καὶ τῆς περὶ τὸ κτῆμά του χώρας οὐδέποτε καθ' ὑπερβολὴν ἐπήνεσε τὰς καλλονάς. Οὐδέποτε ἡ προκατάληψις ἤγαγε αὐτὸν μέχρι τοῦ νὰ παραβάλῃ αὐτὴν πρὸς περιφήμους τότε ἐν Ἰταλίᾳ τοποθεσίας, τὰς Βαΐας δηλονότι ἢ τὰ Τίβουρα ἢ τὴν Πραίνεστον. Αἱ Βαΐαι, κατὰ τὸν ποιητήν, εἶναι ἐκ τῶν θαυμάτων τοῦ κόσμου·

Nullus in orbe locus Baiis praelucet amoenis.

Καὶ ἡ Πραίνεστος δὲ εἶναι τόπος θαυμάσιος, ὁπόθεν ἔχει τις θέαν ἐκ τῶν ποικιλωτάτων καὶ τερπνοτάτων, ἐξ ὅσων εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῇ. Ἠγάπα δὲ τὸ μέρος ἐκεῖνο ὁ Ὁράτιος καὶ συχνάκις ἐπορεύετο ἐκεῖ. Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσῃ τις ὅτι ἡ κοιλὰς τῆς Λιτσέντζας ὑπολείπεται κατὰ πολύ,—ἂν δὲ ὁ κατὰ πρῶτον ἐκεῖ πορευόμενος νομίσῃ ἑαυτὸν ἀπατηθέντα ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν, ἣν εἶχε συλλάβει περὶ τῆς Ὁρατίου πρὶν ἴδῃ αὐτήν, δὲν πταίει ὁ ποιητής, ὅστις οὐδαμοῦ, ὡς ἐλέγομεν ἀνωτέρω ἐπήνεσε τὸ κτῆμά του πέρα τῆς ἀληθινῆς του ἀξίας, οὐδ' εἶπεν ὅτι εἶνε ὁ κάλλιστος τοῦ κόσμου τόπος ὡς εἶπε τοῦτο διὰ τὰς Βαΐας, ἁπλῶς μόνον μᾶς λέγει ὅτι ἦτο εὐδαίμων ἐκεῖ διατρίβων, διὰ νὰ εἶναι δέ τις εὐδαίμων δὲν εἶναι ἀπαραιτήτως ἐπάναγκες νὰ ἔχῃ πάντοτε ἐνώπιόν του ἀτελεύτητον ὁρίζοντα καὶ νὰ ζῇ ἐν αἰωνίᾳ ἐκστάσει. Ἂν δὲ ἡ κοιλὰς τῆς Σαβίνης δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὰ τερπνότατα μέρη. τὰ ὁποῖα ἀνωτέρω κατελέξαμεν, εἶναι οὐδὲν ἧττον τόπος διαμονῆς ἱκανῶς εὐάρεστος, δι' ἐκείνους τοὐλάχιστον, οἵτινες δὲν εἶναι ὑπερβολικοὶ εἰς τὰς κρίσεις καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας των· ἀφίνω δὲ ὅτι πολλὰ πράγματα πρέπει νὰ ἔχωσιν ἐκεῖ μεταβληθῆ ἀπὸ τῶν παλαιῶν χρόνων. Τὰ ἄλλοτε βαθύδενδρα ὄρη εἶναι τώρα ὁλόγυμνα καὶ ξηρά, ἵνα δὲ διὰ τῆς φαντασίας λάβω ἔννοιαν περὶ τοῦ ὁποῖά ποτε θὰ ἦσαν, φαντάζομαι ἐκεῖ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο δάσος

τῶν πρασίνων δρυῶν, τὸ ὁποῖον διέρχεταί τις πορευόμενος εἰς τὸ sacro speco τοῦ Σουβιάκου· οὔτε ἡ κοιλὰς ὁμοιάζει τώρα πρὸς ὅ,τι ἦτο τὸ πάλαι· ἔχασε τὸ σκίασμα, ὅπερ τόσον ἠγάπα ὁ Ὁράτιος καὶ ὅπερ τῷ ὑπενθύμιζε τὸ ποῶδες τοῦ Τάραντος·

Credas adductum propius frondere Tarentum.

Ἐκεῖνο δ' ὅμως, τὸ ὁποῖον δὲν μετεβλήθη καὶ τὸ ὁποῖον καὶ τὸ πάλαι ἀπετέλει καὶ νῦν ἀποτελεῖ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς χαριέσσης ἐκείνης θέσεως, εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα ἡσυχία καὶ σιγὴ καὶ ἠρεμία. Ἀπὸ τῆς Madonna delle case, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, δὲν ἀκούεις ἄλλο παρὰ τὴν ἐξησθενωμένην βοὴν τοῦ χειμάρρου ἀναβαίνουσαν ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς κοιλάδος. Ταύτην δ' ἀκριβῶς τὴν ἡσυχίαν ἐπορεύετο νὰ ἀνεύρῃ ἐκεῖ ὁ Ὁράτιος. Διότι τὰ ἔκτακτα θεάματα ῥίπτουσι τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς εἶδός τι ἐκστάσεως, ἥτις τὴν ἐξεγείρει καὶ τὴν ταράσσει, ἡ δὲ τοιαύτη ταραχὴ καὶ ἐξέγερσις ἐπιφέρει ἐπὶ τέλους, ἂν συχνὰ ἐπαναλαμβάνηται, κόπωσιν, τὴν ὁποίαν ἀδυνατεῖ ἡ ψυχὴ νὰ ὑπομείνῃ. Δὲν ἤθελε λοιπὸν ὁ ποιητὴς νὰ τὸν ἑλκύῃ πολὺ πρὸς ἑαυτὴν ἡ φύσις καὶ νὰ τὸν ἐμποδίζῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ἀνήκῃ εἰς ἑαυτόν, διὰ τοῦτο δὲ ἠρέσκετο εἰς τὸν ἥσυχον ἐκεῖνον ὁρίζοντα, ὅπου εὕρισκε σύννοιαν καὶ ἀνάπαυσιν. Ἂν καὶ εὑρίσκετο πλησίον τῆς Ῥώμης, ὅπου ἐν ἀνάγκῃ ὁ βραχίουρός του ἡμίονος ἠδύνατο ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ[1] νὰ τὸν μεταφέρῃ, ἐνόμιζεν ὅτι ἀπεῖχε χίλια μίλια τῆς πόλεως, τοιαύτην δὲ ἀπομόνωσιν οὐδαμοῦ ἠδύνατο ἀλλαχοῦ νὰ εὕρῃ. Ἐν Πραινέστῳ, ὁσάκις ἐπορεύετο νὰ καθίσῃ ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ ναοῦ τῆς Τύχης ἵνα ἐκεῖ ἀναγνώσῃ τὸν Ὅμηρον, διέκρινε μακρὰν εἰς τὸν ὁρίζοντα σκιαγραφούμενα τῆς μεγάλης πόλεως τὰ τείχη. Ἐν Βαΐαις συνήντα παν-

1 Ὁ Ὁράτιος ἐν τῇ σατύρᾳ, ἐν ᾗ διηγεῖται τὸ εἰς Βρεντέσιον ταξείδιόν του, λέγει ὅτι οἱ ταχύποδες καὶ οἱ βιαστικοὶ ἠδύναντο νὰ διανύσωσι 43 μίλια εἰς μίαν ἡμέραν, αὐτὸς ὅμως, ἐπιθυμῶν τὴν ἡσυχίαν του, ἔκαμε τὸν δρόμον εἰς δύο ἡμέρας. Τὴν δευτέραν ἡμέραν διήνυσε 27 μίλια. Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν ἔπαυλιν τῆς Σαβίνης πρέπει νὰ ἦτο ἀπὸ 30 ἕως 32 μίλια, ὅθεν τὸ ταξείδιον ἠδύνατο νὰ γείνῃ εἰς μίαν ἡμέραν. Εἶναι ὅμως πιθανὸν ὅτι ὁ Ὁράτιος ὅστις δὲν ἠγάπα νὰ κουράζηται ἐκοιμᾶτο συχνὰ εἰς τὰ Τίβουρα. Ἐνομίσθη δὲ ὅτι ὁ ποιητὴς ἵνα μὴ καταλύῃ εἰς πανδοχεῖον εἶχεν ἀγοράσει ἢ μισθώσει ἐκεῖ μικρὰν οἰκίαν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν πλουσίων Ῥωμαίων. Διατείνεται μάλιστα ὁ Σουητώνιος ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἐδείκνυον οἱ ἐν Τιβούροις οἰκίαν, ἥτις δῆθεν ἀνῆκέ ποτε εἰς τὸν Ὁράτιον. Ἀλλ' ἡ ὕπαρξις οἰκίας τοῦ Ὁρατίου ἐν Τιβούροις ἐπὶ οὐδενὸς χωρίου τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἐρείδεται, ὅταν δὲ λέγῃ ὅτι ἐπανέρχεται εἰς τὰ Τίβουρα ἢ ὅτι τῷ ἀρέσκει ἡ ἐκεῖ διατριβή, πιθανὸν εἶναι ὅτι λαμβάνει τὸ ὄνομα τῆς πόλεως πρὸς δήλωσιν τῆς ὅλης περιοχῆς. Ὁ κ. Camille Jullian ἀπέδειξεν ἐν τοῖς Mélanges d' archéologie et d' histoire, τὰ ὁποῖα δημοσιεύει ἡ ἐν Ῥώμῃ Γαλλικὴ Σχολή, ὅτι τὰ Τίβουρα, ἂν καὶ λατινικῆς ἀρχῆς, ἦσαν ἡ πρωτεύουσα πόλις σαβινικοῦ διαμερίσματος, ἐξ ἧς ἐξηρτᾶτο ἡ περὶ τὴν Βαρίαν χώρα. Ὅταν λοιπὸν ὁ Ὁράτιος λέγει Τίβουρα, δυνατὸν εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐννοεῖ τὴν ἔπαυλίν του τὴν ἐν τῇ Σαβίνῃ.

ταχοῦ τοὺς γνωστοὺς τῆς Ῥώμης νέους πολυτελῶς εὐθυμοῦντας· ὁπουδήποτε ἄλλοῦ τέλος πάντων, ἢ διέβλεπε τὴν Ῥώμην ἢ ἐνόμιζεν ὅτι εὑρίσκετο αὐτόθι. Μόνον ἀπὸ τῆς Σαβίνης ἦτο ἀποῦσα ἡ μεγάλη πόλις, διότι τίς ἐκ τῶν κομψῶν αὐτῆς νέων εἶχεν ὄρεξιν νὰ κλεισθῇ εἰς ἐρημητήριον πέραν τῶν Τιβούρων; Ἐκεῖ λοιπὸν εὑρίσκετο τῷ ὄντι μόνος ὁ ποιητής· «Ἐνταῦθα, λέγει, δὲν ἀνήκω πλέον εἰς τοὺς ὀχληρούς, ἀφῆκα τὰς φροντίδας καὶ τὰς ἐνοχλήσεις τῆς πόλεως, ζῶ καὶ βασιλεύω, vivo et regno».

Δ'.

Ἡ ἔπαυλις τῆς Σαβίνης, ἥτις τόσον κατέχει τόπον ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ὁρατίου, ἔχει ὄχι ὀλιγωτέραν σπουδαιότητα διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν φίλον του ὁ Μαικήνας, ἡ ἥσυχος ἐκείνη οἰκία, μὲ τὸν κῆπόν της, μὲ τὴν πλησίον αὐτῆς πηγὴν καὶ τὸ μικρόν της δάσος, εἶχε κατασταθῇ οἱονεὶ τὸ ἴνδαλμα, πρὸς ὃ ἔσχον πάντοτε ἐστραμμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς πάντων τῶν αἰώνων οἱ ποιηταί. Οἱ τῆς Ῥώμης προσεπάθουν ν' ἀποκτήσωσιν ὅμοιόν τι καταφύγιον, καθ' ὃν τρόπον ἀπέκτησεν αὐτὸ ὁ Ὁράτιος· ἀπευθύνοντο δηλαδὴ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα πλουσίων ἀνδρῶν καὶ ἐπειρῶντο νὰ διεγείρωσι διὰ ποιημάτων τὴν φιλοτιμίαν των. Οὐδεὶς ἐδυσχέραινε τοῦτο καὶ αὐτὸς δὲ ὁ αὐστηρὸς Ἰουβενάλιος ἐκήρυττε μεγάλῃ τῇ φωνῇ ὅτι τὸ μόνον μέλλον τῆς ποιήσεως εἰς τὸ ἑξῆς εἶναι ἡ τοῦ ἡγεμόνος προστασία. Τὴν γνώμην ταύτην ἔχει καὶ ὁ φίλος του Μαρτιάλιος, ὅστις μάλιστα διατυπώνει αὐτὴν εἰς γενικὴν θεωρίαν, τὴν ὁποίαν ἐκθέτει ἐν τοῖς ποιήμασί του μετὰ μοναδικῆς ἀφελείας. Εἷς καὶ μόνος, κατ' αὐτόν, εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν δύνανται νὰ ἀναφανῶσι μεγάλοι ποιηταί, ἡ εὐμένεια τῶν ἰσχυρῶν·

Sint Maecenates: non deerunt, Flacce Marones.

Ἂν εἶχε μείνει πτωχὸς ὁ Βεργίλιος, οὐδὲν ἄλλο θὰ παρῆγε πλὴν τῶν *Βουκολικῶν*, ἀλλ' εὐτυχῶς ἔσχε προστάτην ἐλευθέριον, ὅστις δοὺς εἰς αὐτὸν τὰ ὑλικὰ μέσα τοῦ ἀνέτως ζῆν, τῷ ἐπέτρεψε νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἐποποιΐαν καὶ δὴ ἐποίησε τὴν *Αἰνειάδα*. Ἀλάνθαστος εἶναι ἡ μέθοδος καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἀσφαλές. Ὁ πτωχὸς Μαρτιάλιος ηὔχετο νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τὸν ἑαυτόν του ἡ μέθοδος ἐκείνη τοῦ παράγειν ποιητὰς καὶ διὰ τοῦτο κατέτριψε τὸν βίον ἀλληλοδιαδόχως προσφερόμενος εἰς πάντας τοὺς δυνατοὺς προστάτας, ἀλλ' οὐδεὶς ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ τὸ πείραμα, διότι ὁ καιρὸς τῶν Μαικηνῶν ἀνεπιστρεπτεὶ εἶχε παρέλθει.

Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἵτινες ἀγανακτοῦσι διὰ τὴν τοιαύτην ταπεί-

νωσιν τῶν γραμμάτων· ὅθεν ψέγουσι τὸν Μαρτιάλιον καὶ καταντῶσι νὰ προσβάλωσι καὶ αὐτὸν τὸν Ὁράτιον. Κατ' ἐπανάληψιν ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἡ ἀπόκρισις ὅτι ἡ ὑπ' αὐτῶν καλουμένη ταπείνωσις ἄλλο δὲν ἦτο ἢ ἀνάγκη[1], ὑπεδείχθη δ' εἰς αὐτοὺς ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τὰ γράμματα δὲν παρεῖχον ἄρτον εἰς τοὺς καλλιεργοῦντας αὐτά. Μέχρι δηλαδὴ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι καθαρὰν ἔννοιαν περὶ τοῦ τί εἶναι τὸ ὑφ' ἡμῶν καλούμενον δικαίωμα διανοητικῆς ἰδιοκτησίας, εὐθὺς δὲ ὡς ἓν βιβλίον ἐδημοσιεύετο, ἐγίνετο κτῆμα κοινὸν καὶ οὐδὲν ἐκώλυε τοὺς κατέχοντας αὐτὸ νὰ τὸ ἀντιγράψωσιν εἰς ὅσα ἀντίγραφα ἤθελον καὶ νὰ δίδωσιν ἔπειτα αὐτὰ εἰς πώλησιν. Ἠδύνατο μὲν ὁ βιβλιοπώλης νὰ ἀγοράσῃ παρὰ τοῦ συγγραφέως τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐκδώσῃ πρῶτος αὐτὸς τὸ βιβλίον, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεμίαν εἶχεν ἐγγύησιν περὶ τῆς διηνεκοῦς ἰδιοκτησίας τοῦ συγγράμματος, ἀφ' οὗ, ὡς εἴπομεν, πᾶς τις εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ πολλαπλασιάζῃ καὶ νὰ τὸ διαδίδῃ, ὀλίγιστα ἐπλήρωνε διὰ τὴν πρώτην ἔκδοσιν καὶ τόσα, ὅσα βεβαίως κατ' οὐδένα τρόπον ἐξήρκουν εἰς τὰς βιωτικὰς ἀνάγκας τοῦ συγγραφέως.[2] Ἄλλο λοιπὸν καταφύγιον δὲν εἶχον οἱ λόγιοι, ἂν δὲν ἤθελον νὰ ἀποθάνωσι τῆς πείνης, ἢ νὰ ἀποτείνωνται πρός τινα τῶν ἰσχυρῶν καὶ τρόπον τινὰ νὰ ἐπαιτῶσι.

Παρετηρήθη ὡσαύτως ὅτι ἡ εἰς ἡμᾶς τώρα φαινομένη ἐν τούτῳ ταπείνωσις, ἔκαμνεν εἰς τοὺς τότε πολὺ ὀλιγωτέραν αἴσθησιν ἕνεκα τοῦ ὑπάρχοντος τότε θεσμοῦ τῆς *πελατείας*, ὅστις θεσμὸς ἦτο ἀρχαιότατος, ἔντιμος, σύμφωνος πρὸς τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις καὶ τρόπον τινὰ προστατευόμενος καὶ ὑπὸ τῆς θρησκείας καὶ ὑπὸ τῶν νόμων. Ὁ πελάτης οὐδόλως ἠτιμάζετο ὑπηρετῶν τὸν πάτρωνά του καὶ ἀμειβόμενος διὰ τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ, εἰς οὐδένα δὲ ἐφαίνετο παράξενον πρᾶγμα τὸ νὰ μισθοδοτῇ ὁ μεγιστὰν ἢ νὰ βοηθῇ διὰ τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ δυνάμεώς του ἢ νὰ τρέφῃ ἐν τῷ οἴκῳ του τόσους καὶ τόσους ἀνθρώπους, οἵτινες προσήρχοντο καθ' ἑκάστην πρωΐαν νὰ τὸν χαιρετίσωσιν, τὸν συνώδευον κατὰ τὴν ἐκ τῆς οἰκίας ἔξοδόν του, τὸν ὑπεστήριζον ζητοῦντα ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις τὰς ψήφους τῶν πολιτῶν, τὸν ἐχειροκρότουν ἀγορεύοντα ἢ ὕβριζον τοὺς ἀντιπάλους του. Τί λοιπὸν τὸ παράδοξον ἂν μεταξὺ τοσούτων πελατῶν ἀμειβομένων εὕρισκον θέσιν καὶ ποιηταὶ ὑμνοῦντες τὰ κατορθώματα τοῦ πάτρωνος ἢ ἱστορικοὶ ἐγκωμιάζοντες τοὺς προγόνους του ἢ γραμματικοὶ εἰς

1 Βλέπε μάλιστα ὅ,τι περὶ τούτου λέγει ὁ Friedlaender ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν ῥωμαϊκῶν ἠθῶν (τόμ. Δ' τῆς γαλλικῆς μεταφράσεως).

2 Παραπονεῖται ὁ Μαρτιάλιος ὅτι δὲν τῷ ἦτο δυνατὸν διὰ τῶν ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ποιημάτων του κερδῶν νὰ ἀγοράσῃ ἀγρίδιον, ὅπου νὰ δύνηται νὰ κοιμᾶται ἥσυχος (X, 84). Ἀλλαχοῦ δὲ λέγει ὅτι τὰ ποιήματά του ἐπωλοῦντο καὶ ἀνεγινώσκοντο ἐν Βρεττανίᾳ, ἀλλὰ προσθέτει ὅτι τὸ βαλάντιόν του οὐδεμίαν ᾐσθάνετο ἐκ τούτου ὠφέλειαν· ὅθεν φαίνεται ὅτι οἱ ἐκεῖ βιβλιοπῶλαι δὲν τὸν ἐπλήρωνον.

αὐτὸν προσφωνοῦντες τὰ ἔργα των; Ἡ γραμματειακὴ αὕτη πελατεία ἦτο λοιπὸν λίαν φυσικὴ καὶ συνετέλει οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν στερέωσιν τῆς δημοτικότητος, ἧς ἀπήλαυεν ὁ πάτρων. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ ἀκόμη ὅτι οἱ οὕτως εἰσερχόμενοι εἰς τοὺς οἴκους τῶν πλουσίων συγγραφεῖς ἦσαν συνήθως ταπεινῆς τάξεως ἄνθρωποι οὐδὲν ἔχοντες κοινωνικὸν οὕτως εἰπεῖν δικαίωμα νὰ ὑψηλοφρονῶσι καὶ νὰ δεικνύωνται ἀκατάδεκτοι. Τινὲς ἐξ αὐτῶν, ὡς ὁ Μαρτιάλιος, ἐπορεύοντο εἰς τὴν Ῥώμην ἐξ ἀπομεμακρυσμένης ἐπαρχίας, ὅπου ἀθλίως ἔζων, διὰ νὰ ἐπιδιώξωσι τύχην, ἄλλοι δὲ ἦσαν ἀπελεύθεροι, διότι γνωστὸν εἶναι ὅτι ἐν Ῥώμῃ οἱ λόγιοι καὶ οἱ καλλιτέχναι ἐκ τῶν ἀπελευθέρων καὶ τῶν δούλων συνήθως κατελέγοντο. Οἱ ἔχοντες δούλους, ἐκ κερδοσκοπίας μάλιστα ἀγόμενοι, ἐφρόντιζον εἴς τινας ἐξ αὐτῶν νὰ δίδωσιν ἀνωτέραν ἀγωγὴν καὶ μόρφωσιν ἵνα τοὺς πωλῶσιν ἔπειτα ἀντὶ μεγαλητέρου τιμήματος· ἐγίνοντο δὲ οἱ τοιοῦτοι διακεκριμένοι πολλάκις ἄνδρες, διδάσκαλοι μὲν συνηθέστερον ἢ γραμματεῖς, ὄχι σπανίως ὅμως καὶ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἀξιόλογοι. Ὅταν δ' οὗτοι ἀνέκτων τὴν ἐλευθερίαν των, ἥτις ἀνάκτησις δὲν συνεπέφερε πάντοτε καὶ τὴν ἀπόκτησιν περιουσίας, ἐξηκολούθουν θεραπεύοντες τοὺς παλαιούς των κυρίους ἢ καὶ ἄλλους δαψιλεῖς πάτρωνας, οἵτινες προσεφέροντο νὰ τοὺς προστατεύωσι, ταπεινὴν δ' ἔχοντες τὴν καταγωγήν, οὐδόλως ἐξέπιπτον οὕτω πράττοντες, ἀπ' ἐναντίας δὲ μάλιστα ἡ πελατεία ἦτο κοινωνικὸς προβιβασμὸς δι' αὐτοὺς ἐκ τῆς δουλείας ἐξερχομένους. Οὕτω λοιπὸν οἱ λόγιοι ἐπὶ χρόνον μακρὸν ὑπῆρξαν οἱ πελάται τῶν πλουσίων χωρὶς τοῦτο νὰ φαίνηται εἰς οὐδένα ὄχι μόνον ἀπρεπές, ἀλλ' οὔτε καὶ παράξενον. Ὅτε δὲ βραδύτερον ὠργανώθη ἔν τε τῇ Ῥώμῃ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις, οἱ ἀπελεύθεροι ἐγένοντο δημόσιοι διδάσκαλοι, ἐπὶ τρεῖς δὲ αἰῶνας, οἱ γραμματικοί, οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ῥήτορες οἱ διδάσκοντες ἐν ταῖς μεγάλαις τῆς αὐτοκρατορίας σχολάς, ἦσαν συγχρόνως ἱστορικοὶ καὶ ποιηταὶ ἀφιεροῦντες εἰς τὴν γραμματείαν τὰς ὥρας, ἃς ἄφινεν εἰς αὐτοὺς ἐλευθέρας τὸ δημόσιον αὐτῶν ὑπούργημα. Ἡ κατάστασις δ' αὕτη ἦτο βεβαίως πολὺ προτιμοτέρα καὶ διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν, ἀλλ' εἶχεν ἄλλα κακά, περὶ ὧν δὲν εἶναι τώρα ἐδῶ ὁ τόπος νὰ εἴπωμεν.

Εὔκολον εἶναι νὰ νοήσῃ τις ὅτι πάντες ἐκεῖνοι οἱ πτωχοὶ λόγιοι οἱ ἀναζητοῦντες δυσεύρετον Μαικήναν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῶσιν εὐδαιμονίαν μεγαλητέραν τῆς τοῦ Ὁρατίου. Ὄχι μόνον τὸν ἐζήλευον διὰ τὸ δῶρον, τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει ἐν τῇ Σαβίνῃ, ἀλλὰ καὶ ἠπόρουν μεγάλως βλέποντες αὐτὸν ἐν τόσῃ οἰκειότητι πρὸς τὸν προστάτην του, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι οὐδὲ κατ' ὄναρ εἶχόν ποτε ἴδει τοιαύτην τύχην. Ὅταν ἐπορεύοντο τὴν πρωΐαν νὰ χαιρετίσωσι τὸν προστάτην, ἐκεῖνος μόλις κατεδέχετο νὰ τοὺς ἀναγνωρίσῃ καὶ νὰ προσμειδιάσῃ πρὸς αὐτούς. Τοὺς ἄφινε νὰ συνδια-

λέγωνται πρὸς τὸν οἰκονόμον του, ὅστις μετὰ πολλὰς παρακλήσεις διένεμε πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἕξ ἢ ἑπτὰ σηστερτίους τοὺς ἀποτελοῦντας τὸ πενιχρόν των ἐπίδομα, τὴν sportulam. Ἂν ποτε κατεδέχετο ὁ μεγιστὰν νὰ τοὺς καλέσῃ εἰς τὸ γεῦμα, ἔπραττε τοῦτο μόνον καὶ μόνον ἵνα ταπεινώσῃ αὐτοὺς παντοιοτρόπως, διότι τοὺς ἐκάθιζεν εἰς γωνίαν ἀτιμοτάτην, ὅπου ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν δούλων ἐστυφελίζοντο. Ἐν ᾧ δὲ ἔβλεπον νὰ διέρχωνται πρὸ αὐτῶν διὰ τοὺς ἐντιμοτέρους αἱ καρῖδες καὶ αἱ μύραιναι καὶ αἱ ὄρνιθες αἱ παχεῖαι καὶ πιμελεῖς. μόλις καὶ μετὰ βίας προσεφέροντο πρὸς αὐτοὺς καρκίνοι τινὲς ἢ κωβιοὶ ἁλιευθέντες παρὰ τοὺς ὀχετοὺς καὶ παχυνθέντες ὑπὸ τῶν ἀκαθαρσιῶν τοῦ Τιβέρεως. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἦσαν ταπεινοὶ μὲν ἐξ ἀνάγκης, τὸ δὲ ἦθος μεγαλόφρονες, ἐδυσχέραινον διὰ τὰς ὕβρεις ταύτας, εἰς ἃς ὅμως κατ' ἐπανάληψιν ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ὑποβάλλωνται. Ὁσάκις δ' εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην δὲν ἠδύναντο οἱ ταλαίπωροι νὰ μὴ ἐνθυμῶνται τὸν Ὁράτιον, ὅστις λόγιος μὲν ὢν καὶ αὐτός, ἀλλ' ὅμως υἱὸς ἀπελευθέρου, ὄχι μόνον παρεκάθητο εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ πανισχύρου φίλου τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ καὶ τῶν ἄλλων μεγιστάνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς τοῦ βίου σχέσεις διῆγε πρὸς τὸν Μαικήναν σχεδὸν ὡς ἴσος πρὸς ἴσον. Τοῦτο διήγειρε τὸν θαυμασμὸν αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε βαθμηδὸν εἶχε μεταξὺ τῶν λογίων διαμορφωθῆ οἱονεί τις μυθικὴ παράδοσις περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ὁρατίου πρὸς τὸν Μαικήναν καὶ ἐλέγετο ὅτι οὐδέποτε εἶχέ τι διαταράξει τὸν ἤρεμον ἐκεῖνον βίον, ὅτι ἠγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους ἀδιαλείπτως ὁ ὑπουργὸς τοῦ Αὐγούστου καὶ ὁ ποιητὴς ἀγῶνα ἐλευθεριότητος καὶ εὐγνωμοσύνης, τοῦ μὲν ἀκαταπαύστως δίδοντος, τοῦ δὲ αἰωνίως εὐγνωμονοῦντος, ἐν ᾧ περὶ αὐτοὺς πᾶσα τῆς Ῥώμης ἡ κοινωνία ἐξίστατο ἐνώπιον τῆς συγκινητικῆς ἐκείνης εἰκόνος.

Καὶ ὅμως ἡ πραγματικότης δὲν εἶναι κατὰ πάντα ὁμοία πρὸς τὴν παράδοσιν· ἡ πραγματικότης εἶναι ἴσως ὀλιγώτερον ἀμώμητος, εἶναι ὅμως διδακτικωτέρα, πάντως δὲ ἐντιμοτέρα διὰ τὸν Ὁράτιον. Ὅταν οἱ σύγχρονοι συνέχαιρον αὐτῷ διὰ τὴν τύχην, ἣν εἶχε λάβει τοῦ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν φιλίαν τοῦ Μαικήνα, ἀπεκρίνετο ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχε συμβῆ ἐκ τύχης. Τὴν αὐτὴν ἀπόκρισιν θὰ ἠδύνατο ὁ ποιητὴς νὰ δώσῃ καὶ εἰς τοὺς λογίους τοῦ ἑπομένου αἰῶνος, οἵτινες ἀπέδιδον τὴν θέσιν, ἣν ὁ Ὁράτιος εἶχε καταλάβει ἐν τάξει κοινωνικῇ πολὺ ἀνωτέρᾳ ἐκείνης, ἐν ᾗ εἶχε γεννηθῆ, μόνον καὶ μόνον εἰς τύχην ἣν ἔσχε τοῦ νὰ βιώσῃ ἐν τῷ μέσῳ ἀνθρώπων εὐνοϊκῶς διακειμένων πρὸς τὰ γράμματα καὶ τιμώντων αὐτά τε καὶ τοὺς λογίους. Διότι οἱ ταῦτα νομίζοντες ἠπατῶντο· ἡ θέσις ἐκείνη κατελήφθη καὶ κατεκτήθη διὰ μεγάλων ἀγώνων, διετηρήθη δ' ἐν αὐτῇ ἐντίμως ὁ ἡμέτερος ποιητὴς χάρις εἰς τὴν εὐστάθειαν τοῦ χαρακτῆρός του, τὴν ἐχρεώστει λοιπὸν ὄχι εἰς τὴν τυφλὴν τύχην, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν καὶ

μόνον καὶ ἠδύνατο διὰ τοῦτο νὰ εἴπῃ, κατὰ τὸ περίφημον λόγιον τοῦ παλαιοῦ Ἀππίου Κλαυδίου, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ δημιουργὸς τῆς τύχης του. Ἤκουσα πολλάκις αὐστηροὺς ἠθικολόγους νὰ ψέγωσι τὸν Ὁράτιον καὶ νὰ λέγωσι περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦτο εὐτελής τις καὶ δουλικὸς ἄνθρωπος, ὁ Buelé μάλιστα ἐκήρυξέ ποτε ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξορίσωμεν ἐκ τῶν ἡμετέρων σχολείων τὸν ποιητὴν διότι ἐξ αὐτοῦ μόνον πονηρὰ μαθήματα διδάσκεται ἡ νεότης. Ἀλλὰ δὲν ἔχει ἄρα πλέον ἀνάγκην ἡ νεότης νὰ διδαχθῇ τὸ πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος εὐσχήμως νὰ ἀπαλλάσσηται ἀπὸ δυσχεροῦς θέσεως, νὰ ζῇ μετὰ τῶν ἀνωτέρων του χωρὶς νὰ ἐξευτελίζηται, νὰ καθιστᾷ εὐπρόσδεκτον εἰς πάντας τὴν ἰδίαν του ἐλευθερίαν, νὰ ἐκλέγῃ τέλος, μεταξὺ τῆς σκαιᾶς τραχύτητος καὶ τῆς ἀτιμωτικῆς ὑπείξεως, τὴν πρέπουσαν ἐκείνην ὁδὸν τῆς ἐπιδεξίου φιλοφροσύνης, ἧς πάντες ἔχουσιν ἀνάγκην ἐν τῷ βίῳ;

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῇ τις ὅτι ἡ μεταξὺ Μαικήνα καὶ Ὁρατίου σχέσις ἦτο ὅλως γαληνιαία καὶ ἀπηλλαγμένη τρικυμιῶν. Αἱ τρυφερώταται καὶ ἐγκαρδιώταται φιλίαι εἶναι συγχρόνως καὶ αἱ λεπτόταται, ἐν αὐταῖς δὲ καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀφορμὴ παράγει ἐπαισθητότατα ἀποτελέσματα. Αἱ ψυχαὶ ὅταν μάλιστα πλησιάζωσι πρὸς ἀλλήλας τότε καὶ εὐκολώτερον συγκρούονται, μόνον οἱ ἀδιάφοροι δὲν λαμβάνουσιν αἰτίας νὰ ἐρίζωσιν· ἀπαράβατος δ' εἶναι ὁ ψυχολογικὸς οὗτος νόμος. Ὅσον μεγάλη λοιπὸν καὶ ἂν ἦτο ἡ συμπάθεια ἡ συνδέουσα πρὸς τὸν Ὁράτιον τὸν Μαικήναν, ἀφορμαὶ ἐρίδων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔλειπον μεταξύ των. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ Μαικήνας ἦτο ποιητὴς καὶ κακὸς ποιητὴς μάλιστα· οἱ στίχοι του ἄτεχνοι, σκοτεινοὶ καὶ βεβιασμένοι ὄντες ἦσαν ἁρμοδιώτατοι νὰ φέρωσιν εἰς ὀργὴν ἄνθρωπον ἔχοντα τὴν ἐγνωσμένην τοῦ Ὁρατίου καλαισθησίαν. Ὅταν λοιπὸν ὁ Μαικήνας ἔκαμνεν εἰς τὸν Ὁράτιον τὴν τιμὴν νὰ τὸν καλῇ εἰς ἀκρόασιν τῶν ποιημάτων του, τί ἔπρεπε νὰ πράττῃ ὁ Ὁράτιος; Κίνδυνος ἦτο ἂν ἤθελεν ἐλευθέρως νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του, ταπείνωσις δὲ καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἐχθρούς του, ἂν ἐφαίνετο ὅτι ἐπαινεῖ τὰ ἄθλια ἐκεῖνα ποιήματα. Δὲν ηὑρίσκομεν τίνι τρόπῳ ἀπέφευγε τὸν διπλοῦν ἐκεῖνον σκόπελον, τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι οὐδαμοῦ τῶν ποιημάτων ἀναφέρει τὰ στιχουργήματα τοῦ Μαικήνα, τὸν ὀνομάζει δ' ἁπλῶς doctum καὶ κάμνει μνείαν μιᾶς του ἐν πεζῷ λόγῳ ἱστορίας, ἣν ἀκόμη ὁ Μαικήνας δὲν εἶχεν ἀρχίσει καὶ ἣν οὐδέποτε πιθανῶς ἐπεράτωσεν, ὅθεν ἠδύνατο χωρὶς πολὺ νὰ ἐκτεθῇ νὰ τὴν ἐπαινῇ. Ἡ συνετὴ δ' αὕτη ἐπιφύλαξις φαίνεται ὅτι δὲν προσέκρουσεν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Μαικήνα, τοῦτο δ' ἀποδεικνύει ὅτι ἦτο εὐρυὴς ἄνθρωπος καὶ ἀπηλλαγμένος τῆς συνήθους μικρολογίας τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος συγγραφέων, κάμνει δὲ καὶ τιμὴν εἰς ἀμφοτέρους τοὺς φίλους. Ἔπειτα πλειότερος διὰ τὸν Ὁράτιον κίνδυνος ἦτο ἡ ἀνάμικτος ἐκείνη ἐκ μεγιστάνων καὶ λογίων συντροφία, ἥτις συ-

νήρχετο εἰς τὸν Ἠσκυλῖνον. Αἱ δύο δηλαδὴ ἐκεῖναι τάξεις δὲν εἶναι πάντοτε σύμφωνοι πρὸς ἀλλήλας καὶ συχνάκις ἔρχονται εἰς σύγκρουσιν ὅταν γείνῃ ἀνάγκη νὰ συμβιῶσι. Παρὰ τῷ Μαικήνᾳ οἱ λεγόμενοι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου ἀνῆκον εἰς τὴν ὑψηλὴν τῆς Ῥώμης ἀριστοκρατίαν, εἶχον ἐξαίρετον καλαισθησίαν, ἐγνώριζον καὶ εὐλαβοῦντο πάσας τὰς συνηθείας, ἦσαν δὲ δοῦλοι τοῦ ἑκάστοτε συρμοῦ καὶ ἐνίοτε μάλιστα ἐξ αὐτῶν προήρχετο ὁ συρμός. Εἰς τοὺς τοιούτους λοιπὸν ἀνθρώπους φυσικὰ ἐπήρχετο νὰ ἀστεΐζωνται ὅταν ἔβλεπον πλησίον των τοὺς λογίους μὴ ὑποβαλλομένους εἰς τὰς καθιερωμένας συνηθείας, αἵτινες ἐπικρατοῦσιν αὐστηρότητα ἐπί τινας μῆνας καὶ ἀποβαίνουσιν ἔπειται γελοιωδέσταται ἀρχαιοτροπίαι, ἀφ' οὗ παύσωσιν ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι τοῦ συρμοῦ. Τοῦτο δὲ τὸ ἀσυγχώρητον παράπτωμα τὸ ἔπραττον οἱ ταλαίπωροι ποιηταί, ἐνίοτε μάλιστα καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλωσι. Δὲν ὑπήκουον πάντοτε εἰς τοὺς κανόνας, οὓς ὁ Μαικήνας εἶχε διαγράψει, ἐν τῷ βιβλίῳ του *περὶ τῆς ἑαυτοῦ στολῆς* (de cultu suo) καὶ ἐπορεύοντο πρὸς αὐτὸν κακῶς ἐκτενισμένοι, κακῶς ὑποδεδεμένοι, ἀναρμόστως ἐνδεδυμένοι· ἐφόρουν τετριμμένα τὰ ἐσωτερικὰ ἱμάτια ὑπὸ καινουργῆ χιτῶνα, οὐδαμῶς δ' ἐφρόντιζον περὶ τῆς καταλλήλου διατάξεως τῶν πτυχῶν τῆς τηβέννου. Βλέποντες αὐτοὺς εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἐγέλων οἱ ἄλλοι καὶ μετ' αὐτῶν βέβαια καὶ ὁ Μαικήνας. Δὲν πιστεύω οἱ γέλωτες ἐκεῖνοι νὰ ἦσαν πολλοὶ ἐπαισθητοὶ εἰς τοὺς διεγείροντας αὐτούς· ὁ Βεργίλιος, ὅστις ἦτο φύσει ἀπρόσεκτος πρὸς τὰ τοιαῦτα, πιθανὸν εἶναι ὅτι οὐδὲ κἂν ἐννόει τὰ συμβαίνοντα, ὁ Ὁράτιος δὲν ἔδιδε μὲν πολλὴν σημασίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο πανουργότερος τοῦ φίλου του, ἐξεδικεῖτο ὅταν τῷ ἤρχετο ἡ περίστασις. Ἀλλὰ καὶ οἱ μεγιστᾶνες ἐκεῖνοι πάλιν εἶχον τὰ ἰδικά των, ἅτινα δὲν διέφευγον τὸ πνεῦμα τὸ τόσον ὀξὺ καὶ παρατηρητικὸν τοῦ Ὁρατίου. Ὁ κοινωνικὸς δηλαδὴ βίος εἶχε καταντήσει τότε τόσον ἀπαιτητικὸς καὶ περίεργος, ὥστε τὰ κατ' αὐτὸν ἦσαν οἱονεὶ ἀναγεγραμμένα ἐν ἰδίοις κώδιξι καὶ νόμους, τὰ γεύματα μάλιστα εἶχον προσλάβει μεγίστην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα καὶ ἡ παράθεσις γεύματος ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ὕψιστον τῶν ἔργων τοῦ βίου ἐκείνου. Ὁ Βάρρων, ὅστις ἦτο πάντοτε βαρὺς καὶ σοβαρὸς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κουφότατα τῶν πραγμάτων, ἐπεχείρησε νὰ ἐκθέσῃ διδακτικῶς τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς δύναται ἓν γεῦμα νὰ θεωρηθῇ τέλειον. Τῷ ὄντι δὲ ἡ τοιαύτη ἐργασία εἶχεν ὑψωθῇ εἰς περιωπὴν πολυπλόκου ἐπιστήμης, ἧς τὰ διδάγματα οἱ περὶ τὸν Μαικήναν ἐννόουν μέχρι κεραίας νὰ εὐλαβῶνται. Τὰ τοιαῦτα λοιπὸν μικρολογήματα τὰ διέσυρεν ὁ Ὁράτιος ἐν δυσὶ σατύραις· καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἐξ αὐτῶν μᾶς δεικνύει τὸν Ἐπικούρειον Κάτιον ἀσχολούμενον περὶ τὴν συναγωγὴν τῶν διδαγμάτων ἐκείνων τῆς μαγειρικῆς, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ μᾶς περιγράφει τὸ γεῦμα τοῦ Νασιηδινοῦ, ὅστις ἦτο ἔξοχος γνώστης περὶ τὴν τέχνην τοῦ ἑστιᾶν. Εἶναι ἀστειόταται καὶ αἱ δύο εἰκόνες, διότι ὁ μὲν Ἐπικού-

ρειος μᾶς τέρπει διὰ τῆς σοβαρότητος, μεθ' ἧς ἀνακηρύττει τὰ παραγγέλματά του, ὁ δὲ ἄλλος, ὁ beatus, ὡς τὸν ἀποκαλεῖ, μᾶς διεγείρει τὴν ἱλαρότητα ἕνεκα τῆς μικρολόγου μερίμνης, ἣν λαμβάνει ἵνα διατηρήσῃ εἰς τὸν προσήκοντα βαθμὸν τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἤδη ὑπόληψίν του καὶ τῶν κωμικῶν ἐμποδίων, ἅτινα ἀκαίρως ἔρχονται νὰ διαταράξωσι τὰ σχέδιά του. Εἶναι δὲ προφανὲς ὅτι ἐκεῖνα τοῦ Ὁρατίου τὰ σκώμματα ἀπέβλεπον εἰς πρόσωπα γνωστά, εἰς φίλους τοῦ Μαικήνα, ἂν ὄχι καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Μαικήναν ἐνίοτε. Μήπως αὐτὸς δὲν ἐνεψύχωνε τοῦ Νασιδιηνοῦ τὰς ἀσυνεσίας πορευόμενος εἰς τὰ γεύματά του ἢ μήπως δὲν εἶχεν ἐφεύρει ὁ ἴδιος, ἀπαράλλακτα ὅπως ὁ Κάτιος, νέου εἴδους φαγητά, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν Πλίνιον, ἕνεκα τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐφευρέτου ἦσαν μὲν τοῦ συρμοῦ ἐφ' ὅσον αὐτὸς ἔζη, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ τῷ ἐπιζήσωσιν;

Μικρὰ καὶ ἀσήμαντα, τὸ ὁμολογῶ, εἶναι ταῦτα τὰ ἀμφισβητήματα, βραδύτερον ὅμως ἐπῆλθον καὶ μεγαλήτεραι δυσχέρειαι καὶ ἐπῆλθον ἀκριβῶς ἐκ τῆς ἐλευθεριότητος τοῦ Μαικήνα, διότι τῶν μεγάλων αἱ εὐεργεσίαι εἶναι ἀλύσεις. Δὲν ἠγνόει τοῦτο ὁ Ὁράτιος καὶ τούτου ἕνεκα προσεπάθησε νὰ καταστήσῃ τὰς ἰδικάς του ὅσον τὸ δυνατὸν ἐλαφροτέρας. Πρῶτον μὲν δὲν ἐδέχετο ὅ,τι τῷ προσεφέρετο. Ἐν τῇ ζέσει τῆς φιλίας του, ὁ Μαικήνας ἐπεθύμει νὰ τῷ δίδει ἑκάστοτε πλειότερα, ἀλλ' ὁ ποιητὴς μόνον τὴν ἔπαυλιν τῆς Σαβίνης ἐδέχθη λέγων ὅτι ἱκανὸν δῶρον ἦτο ἐκεῖνο καὶ ἴσως καὶ πλέον τοῦ δέοντος·

> Satis superque me benignitas tua
> Ditavit.

Ἐδήλωνε μάλιστα καθαρὰ ὅτι καὶ ἐκεῖνο τὸ κτῆμα ἠδύνατο ἐν ἀνάγκῃ νὰ τῷ λείψῃ. «Ἂν ἡ τύχη μοὶ μείνῃ πιστή, τὴν εὐχαριστῶ· ἀλλ' εὐθὺς ἅμα κινήσῃ τὰ πτερά της διὰ νὰ φύγῃ ἀπ' ἐμοῦ, θὰ τῇ ἀποδώσω ὅ,τι μοὶ ἔδωκε. Θὰ περιστείλω ἐμαυτὸν τῇ ἰδίᾳ ἀρετῇ καὶ θὰ προσπαθήσω νὰ ἀρκεσθῶ εἰς ἔντιμον πενίαν». Οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι ὥς τις ἐκ τῶν προτέρων γνωστοποίησις πρὸς τὸν Μαικήναν ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸ κτῆμα τὴν ἐλευθερίαν του, ἣν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαπᾷ. Καὶ εὑρέθη μάλιστά ποτε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ εἴπῃ τὰ πράγματα καθαρώτερα. Εἶχεν ἀπέλθει τῆς Ῥώμης περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς Αὐγούστου, ὑποσχόμενος νὰ μείνῃ μόνον τέσσαρας ἢ πέντε ἡμέρας εἰς τὸ κτῆμά του, ἀλλὰ φθάσας ἐκεῖ, τόσον εὐχαριστήθη, ὥστε δὲν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσίν του. Ὅλος ὁ αὔγουστος εἶχε παρέλθει καὶ ὁ Ὁράτιος ἦτο ἀκόμη ἀπών. Ὁ Μαικήνας, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ζήσῃ ἄνευ αὐτοῦ, ἔκαμε τὰ παράπονά του μετά τινος πικρίας, ἴσως δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὑπεδείκνυεν ὅτι περιέμενε πλειοτέραν εὐγνωμοσύνην ἀπὸ τοῦ Ὁρατίου. Διεσώθη εὐτυχῶς ἡ ἀπόκρισις τοῦ ποιητοῦ· εἶναι ἀναντιρρήτως ἓν ἐκ τῶν ἀρίστων του

ἔργων. Εἶναι ἀδύνατον νὰ περικαλύψῃ τις πλειοτέραν εὐστάθειαν διὰ πλειοτέρας πραότητος. Διὰ μέσου εὐαρέστων διηγήσεων καὶ τερπνῶν ἀποφθεγμάτων, ἡ ἀπόφασίς του διαφαίνεται ὅσον ἐνδέχεται καθαρὰ καὶ ἀμετάτρεπτος. Δὲν θὰ ἐπανέλθῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ὡς ἐζήτει ὁ Μαικήνας, δὲν θέλει νὰ ἐκτεθῇ εἰς τοὺς πυρετούς, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ τὸ φθινόπωρον, πρὸς τούτοις δὲ ἂν φανῇ ὅτι θὰ εἶναι δριμὺς ὁ χειμών, ἂν ἡ χιὼν καλύψῃ τὸ Ἀλβανὸν ὄρος, θὰ καταβῇ μᾶλλον πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ θὰ κλεισθῇ εἴς τι θερμὸν καταφύγιον ἵνα ἐκεῖ ἐργασθῇ ἐν ἀνέσει. Μόνον κατὰ τὸ ἔαρ, «μὲ τὴν πρώτην χελιδόνα», θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ρώμην. Θέτει λοιπὸν τὸ ὅριον ὅσον τὸ δυνατὸν μακρὰν καὶ ἴσως ἐπίτηδες, ἵνα ἀναγκάσῃ μὲν τοὺς ἄλλους, διὰ τῆς ὀριστικῆς ἐκείνης δοκιμασίας, νὰ εὐλαβῶνται τὴν ἐλευθερίαν του, πεισθῇ δὲ καὶ αὐτὸς ὅτι θὰ εἶναι εἰς τὸ ἑξῆς ἐξησφαλισμένος. Ἵνα δὲ τὴν διατηρήσῃ ἀλώβητον εἶναι ἕτοιμος νὰ ἀποδώσῃ τὰ πάντα, Cuncta resigno.... Ὁ Μαικήνας ἐννόησε τὸ πρᾶγμα καὶ δὲν ἐπέμεινε πλέον. Ἡ διαγωγὴ καθ' ὅλου τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρξε κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην καὶ ἐπιδεξία καὶ ἔντιμος· ἤξευρεν ὅτι ἡ ἀληθὴς φιλία προϋποθέτει ἰσότητά τινα μεταξὺ ἐκείνων, οὓς συνδέει, προφυλάττων λοιπὸν ἑαυτὸν ἀπὸ ὑπερβολικῶν ἀπαιτήσεων καὶ διασώζων οὕτω καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειάν του, ὑψοῦτο τρόπον τινὰ μέχρις ἐκείνου, ὅστις τοσαύτας τῷ εἶχεν ἐπιδαψιλεύσει εὐεργεσίας. Οὕτω δὲ μετέβαλεν ὁ Ὁράτιος τὴν φύσιν τῶν σχέσεων, αἵτινες τὸν συνέδεον πρὸς τὸν ὑπουργὸν τοῦ Αὐγούστου καὶ ἀπὸ προστατευομένου τοῦ Μαικήνα ἐγένετο φίλος αὐτοῦ. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ τοῦ ἔπειτα αἰῶνος ποιηταὶ δὲν ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμά του, ἀπ' ἐναντίας δὲ ἐκολάκευον μέχρι φορτικότητος τοὺς ἰσχυροὺς των προστάτας καὶ ἐταπεινοῦντο ὅσον ἠδύναντο πρὸ αὐτῶν. Τί τὸ παράδοξον ἂν ἐκεῖνοι βλέποντες ἑαυτοὺς θεωρουμένους ὡς δεσπότας, μετεχειρίζοντο τοὺς λογίους ὡς δούλους;

Ε'

Λυπηρὸν εἶναι ὅτι ὁ Ὁράτιος δὲν μᾶς περιέγραψε λεπτομερῶς ἐν τοῖς ποιήμασί του πῶς διῆγεν ὅτε διέτριβεν ἐν τῇ ἐπαύλει του, ἐν ᾧ ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ ἠξεύρομεν ἐξ αὐτοῦ πῶς διήρχετο τὰς ἡμέρας του ἐν Ῥώμῃ. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι εὐτυχέστατος ἦτο ἐν τῇ ἐπαύλει του. Εὐχαριστεῖτο ἀπολαύων τῆς ἡδονῆς τοῦ νὰ εἶναι ἰδιοκτήτης· «σιτοῦμαι, ἔλεγεν, ἐν τῇ ἰδίᾳ μου ἑστίᾳ· ante Larem proprium vescor». Τὸ νὰ ἔχῃ δὲ ὁ Ῥωμαῖος ἑστίαν ἰδίαν καὶ θεοὺς ἐφεστίους, τὸ νὰ ἔχῃ σταθερὰν διαμονὴν ἐν ἰδίᾳ οἰκίᾳ, ἦτο τὸ μέγιστον εὐτύχημα, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ τῷ συμβῇ. Ταύτην λοιπὸν τὴν ἡδονὴν ἦτο πλέον ἢ τριακοντούτης ὅτε τὸ πρῶτον τὴν

ἠσθάνθη ὁ Ὁράτιος. Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι τὸ κτῆμα, ὅτε τὸ ἀπέκτησεν ὁ Ὁράτιος, ἦτο πολὺ ἠμελημένον καὶ κατέρρεεν ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας ἡ οἰκία, ἔπρεπε λοιπὸν καὶ οἰκοδομὴν καὶ φυτείαν νὰ ἐπιχειρήσῃ, αἵτινες ὅμως ἀσχολίαι ἔχουσιν εὐτυχῶς τὴν τέρψιν των· πλειότερον ἀγαπᾷ τις τὸν οἶκόν του ὅταν ὁ ἴδιος τὸν ἔκτισεν ἢ τὸν ἐπεσκεύασε καὶ μᾶλλον προσκολλᾶται πρὸς τὸν ἀγρόν, ὃν ἴδιος ἔχει καλλιεργήσει. Ὅθεν μετὰ χαρᾶς πάντοτε καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν συχνότερον ἐπορεύετο εἰς τὸ κτῆμά του, παντοίας λαμβάνων πρὸς τοῦτο προφάσεις, ἄλλοτε μὲν τὸ πολὺ καῦμα, ἄλλοτε δὲ τὸ πολὺ ψῦχος, εἴτε διότι ἐπλησίαζον τὰ σατουρνάλια καὶ ἔμελλεν ἡ πόλις πᾶσα νὰ γείνῃ ἀνάστατος, εἴτε διότι καιρὸς ἦτο νὰ περατώσῃ ποίημά τι, ὅπερ ἀνυπομόνως περιέμενεν ὁ Μαικήνας. Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν ἐν ἀνέσει νὰ ἐργασθῇ ἐν Ῥώμῃ, ὅπου ὁ θόρυβος τῶν ὁδῶν, αἱ ἐνοχλήσεις τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, αἱ καθημεριναὶ ἐπισκέψεις ὀχληρῶν φίλων, αἱ συχναὶ ἀκροάσεις ἐλεεινῶν στιχουργημάτων ἀφήρουν πάντα τὸν πρὸς ἐργασίαν ἁρμόδιον χρόνον; Ἔθετε λοιπὸν ἐν τῷ κιβωτίῳ του τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Μένανδρον, παρελάμβανε τὸ ἡμιτελές του ποίημα καὶ ἀπήρχετο εἰς τὰ Τίβουρα. Ἀλλ' ὅταν ἔφθανεν εἰς τὸ ἥσυχόν του κατάλυμα εὕρισκεν ἄλλας πάλιν ἐργασίας, αἵτινες τὸν ἀπησχόλουν ἀπὸ τῆς μελέτης καὶ ἀπὸ τοῦ σκοποῦ, ὃν εἶχεν ἐρχόμενος. Ἔπρεπε δηλαδὴ νὰ συνεννοῆται πρὸς τὸν ἐπιστάτην του, νὰ ἐπιβλέπῃ τοὺς ἐργάτας, ἐνίοτε καὶ νὰ ἐργάζηται ὁ ἴδιος. Ἀνέσκαπτε λοιπὸν τὴν γῆν ἢ μετετόπιζε τοὺς λίθους, ἐν ᾧ ἐγέλων οἱ γείτονες καὶ ἐθαύμαζον τὸν ζῆλόν του ἅμα καὶ τὴν ἐπιτηδειότητά του·

Rident vicini glebas et saxa meventem.

Τὸ ἑσπέρας εἶχε κεκλημένους εἰς τὴν τράπεζάν του τινὰς ἐκ τῶν πέριξ γαιοκτημόνων, ἄνδρας ἀγαθούς, ἀπέχοντας ἀπὸ τῆς κακολογίας καὶ οὐδεμίαν ἔχοντας τάσιν νὰ ὁμιλῶσιν αἰωνίως, ὡς οἱ κομψευόμενοι τῆς Ῥώμης, περὶ ἱπποδρομιῶν καὶ περὶ θεάτρου. Διελέγοντο περὶ σοβαρωτέρων πραγμάτων καὶ ἡ ἀγροτική των σοφία εὐαρέστως ἐξεδηλοῦτο εἰς ἀποφθέγματα καὶ παροιμίας. Εἰς τὰ τοιαῦτα λιτὰ γεύματα εὐχαριστεῖτο πρὸ πάντων ὁ Ὁράτιος διότι ἦσαν ἁπλᾶ καὶ πάσης ἐθιμοτυπίας ἀπηλλαγμένα, οὐδόλως δ' ἐλαμβάνοντο ἐν αὐτοῖς ὑπ' ὄψιν οἱ γελοῖοι ἐκεῖνοι κανόνες, οὓς εἶχε συντάξει ὁ Βάρρων καὶ οὓς τόσον εὐλαβεῖτο ἡ ὑψηλὴ κοινωνία τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖ οὐδεὶς ἐξελέγετο συμποσίαρχος ἵνα ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς ἄλλους πόσα ποτήρια ἔπρεπε νὰ πίωσιν, ἀλλ' ἕκαστος ἔτρωγε κατὰ τὴν ὄρεξιν ἣν εἶχε καὶ ἔπινεν ὅσον ἐδίψα καὶ ἦταν θεῖαι, λέγει, αἱ νύκτες ἐκεῖναι καὶ τὰ δεῖπνα· Onoctes coenaeque Deum!

Δὲν ἔμενεν ὅμως πάντοτε οἴκοι, ὅση καὶ ἂν ἦτο ἡ εὐχαρίστησις, ἣν εὕρισκεν ἐκεῖ. Ὁ τακτικώτατος ἐκεῖνος ἄνθρωπος ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπεν ἐνίοτε

νὰ διακόπτηται ἡ κανονικότης καὶ μονοτονία τοῦ βίου, συμφώνως πρὸς τὸ παράγγελμα παλαιοῦ τινος φιλοσόφου, τοῦ Ἀριστοτέλους, νομίζω, ὅστις ἐπίστευεν ὅτι ἡ ὑγεία ἀπαιτεῖ ἅπαξ τοῦ μηνὸς νὰ φέρηταί τις ἔξω τῆς συνήθους τάξεως. Ἀποδεχόμενος λοιπὸν τὴν γνώμην ταύτην καὶ ὁ Ὁράτιος, ἂν καὶ συνετώτατος, ἐσκέπτετο ὅτι εἶναι ἡδὺ πρᾶγμα νὰ παρεκτρέπηταί τις ἐνίοτε, ὅταν τῷ ἐδίδετο περίστασις, dulce est desipere in loco. Προχωρούσης βέβαια τῆς ἡλικίας αἱ παρεκτροπαὶ αὗται ἀπέβησαν μὲν σπανιώτεραι καὶ ὀλιγώτερον ζωηραί, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔπαυσαν ὁλοτελῶς· Πρὸς τοῦτο δὲ ἐπορεύετο ὁ Ὁράτιος εἰς τὴν Πραίνεστον ἢ τὰς Βαΐας ἢ τὸν Τάραντα, τοὺς τόπους δηλαδή, οὓς τόσον εἶχεν ἀγαπήσει καὶ τοσάκις ἐπισκεφθῆ ὅταν ἦτο νέος. Ἅπαξ μόνον ἠπίστησε πρὸς τὰς παλαιάς του συνηθείας καὶ ἐπεχείρησε ταξείδιον εἰς τόπους, οἵτινες τῷ ἦσαν ἄγνωστοι ἕως τότε. Τῆς ἀλλαγῆς δὲ ταύτης ἡ αἰτία ἦτο ἡ ἑξῆς. Ἰατρός τις Ἕλλην, ὁ Ἀντώνιος Μούσας, εἶχε θεραπεύσει τὸν Αὔγουστον ἀπὸ βαρείας νόσου καὶ λίαν ἐπικινδύνου, διὰ τῶν ψυχρῶν λουτρῶν, εὐθὺς δὲ ἡ ὑδροθεραπευτικὴ ἔγεινε τοῦ συρμοῦ. Ἀντὶ δὲ νὰ πορεύωνται οἱ ἄνθρωποι ὅπως πρότερον εἰς τὰ θερμὰ λουτρά, ἔσπευδον τώρα εἰς τὸ Κλούσιον καὶ εἰς τοὺς Γαβίους, εἰς τοὺς τόπους δηλαδὴ ἐκείνους, ὅπου κρύσταλλον ἀνέβλυζεν ἀπὸ τῶν ὀρέων τὸ ὕδωρ. Κατὰ τὸν χειμῶνα λοιπὸν τοῦ ἔτους 730 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης ἐμιμήθη τοὺς ἄλλους καὶ ὁ Ὁράτιος, καὶ ἀντί, ὡς συνήθως, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰς Βαΐας, ἀπέστρεψε τὸ ἱππάριόν του πρὸς τὸ Σάλερνον καὶ τὴν Οὐελίαν. Τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ γαμβρὸς καὶ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ Αὐγούστου, ὁ Μάρκελλος, ἐνόσησε καὶ αὐτὸς καὶ ἐκλήθη φυσικὰ πρὸς θεραπείαν του ὁ Μούσας, ὅστις διέταξε καὶ πάλιν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ὑδροθεραπευτικῆς μεθόδου, ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ χρῆσις τοῦ ψυχροῦ ὕδατος ἡ σώσασα τὸν Αὔγουστον οὐδαμῶς ἐφάνη σωστικὴ εἰς τὸν Μάρκελλον ἀποθανόντα ἐκ τῆς νόσου ἐκείνης. Ἔκτοτε πάντες ἤρχισαν νὰ καταλίπωσι πάλιν τὰς ψυχρολουσίας καὶ νὰ ἐπανέρχωνται ὡς καὶ πρότερον εἰς τὰς Βαΐας. Ὁσάκις ἔκαμνε τὰ τοιαῦτα ταξείδια ὁ Ὁράτιος, ἐννόει καὶ νὰ μεταβάλῃ δίαιταν. «Ὅταν, ἔλεγεν, εἶμαι εἰς τὸν οἶκόν μου τὰ πάντα μὲ εὐχαριστοῦσιν, ὁ εὐτελής μου οἶνος τῆς Σαβίνης μοὶ φαίνεται ἐξαίρετος, τρώγω δὲ τὰ λαχανίδια τοῦ κήπου μου ἠλειμμένα μὲ χοίρινον λίπος. Ἀλλ' εὐθὺς ἅμα ἐξέλθω τοῦ οἴκου μου γίνομαι δυσκολώτερος καὶ τὰ κουκκία μὲ ὅλην τὴν σχέσιν, τὴν ὁποίαν ἔχουσι πρὸς τὸν Πυθαγόραν δὲν μοὶ ἀρκοῦσι πλέον». Ὅθεν πρὶν ἢ τραπῇ πρὸς τὸ Σάλερνον, ὅπου ὅμως δὲν ἦτο ἡ συνήθειά του νὰ πορεύηται, φροντίζει νὰ μάθῃ παρά τινος τῶν φίλων ὁποῖός τις εἶναι ὁ τόπος ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν τροφίμων, ἂν εἶναι εὔκολον νὰ εὑρίσκει τις ἐκεῖ ἰχθῦς, λαγωούς, κάπρους ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐπανέλθῃ ἐκεῖθεν οἴκαδε παχὺς καὶ λιπαρὸς ὥσπερ Φαίαξ, πρὸ πάντων δὲ ἐπιθυμεῖ νὰ μάθῃ τί πίνουσιν εἰς τὸ Σάλερνον, διότι ἔχει ἀνάγκην γενναίου οἴνου

ἵνα τὸν καταστήσῃ φιλόλογον, «τῷ δώσῃ δυνάμεις καὶ τὸν ἀναδείξῃ νεώτερον παρὰ τῇ ἐν Λευκανίᾳ νεαρᾷ ἐρωμένῃ του». Ἐφρόντιζε, βλέπετε, περὶ πάντων. Ἐν Βαΐαις, ἐν Πραινέστῳ καὶ ἐν Σαλέρνῳ, ὅπου ἐσύχναζον οἱ τῆς ὑψηλῆς τάξεως ἄνθρωποι, εἰς τὸν Ὁράτιον δὲν ἐπέτρεπον τὰ μέσα του νὰ ἔχῃ ἰδίαν ἔπαυλιν, κατέλυε λοιπὸν εἰς τὰ συνήθη καταλυτήρια, deversoria nota, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν πάντοτε ἄνετα καὶ ἀναπαυτικά. Ὁ Σενέκας, πολὺ πλουσιώτερος ὢν τοῦ Ὁρατίου, κατῴκει, ὅταν ἐπορεύετο εἰς τὰς Βαΐας, τὸ ἐπάνω πάτωμα ἑνὸς δημοσίου βαλανείου καὶ μᾶς περιέγραψε μάλιστα λίαν χαριέντως τοὺς παντοειδεῖς θορύβους, οἵτινες ἐκεῖ ἐτάραττον τὴν ἡσυχίαν του. Ὁ Ὁράτιος λοιπόν, ἐπειδὴ περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὴν ἐν τῷ βίῳ εὐμάρειαν καὶ ἡσυχίαν, δὲν θὰ παρέτεινε βεβαίως ἐπὶ πολὺ τὴν ἐν τοῖς καταλύμασιν ἐκείνοις διαμονήν του, εὐθὺς δ' ἅμα ἤθελε κορεσθῇ ἡ περιέργειά του πιθανὸν εἶναι ὅτι ἐν τάχει ἐπανήρχετο εἰς τὴν ἤρεμον καὶ εἰρηνικήν του κατοικίαν τὴν ἐν ἀγροῖς, τὴν ὁποίαν θὰ εὕρισκεν ἔτι μᾶλλον θελκτικὴν μετὰ τὰς ἐνοχλήσεις καὶ τοὺς κόπους, οὓς ἐπί τινας ἑβδομάδας εἶχε δοκιμάσει.

Ὁ προσεκτικῶς ἀναγινώσκων τὰ ποιήματά του παρατηρεῖ ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ἀγροὺς ἀγάπη του ἔβαινε βαθμηδὸν αὐξανομένη. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μετ' ὀλίγων ἑβδομάδων διαμονὴν ἐν αὐτοῖς, ἀρυπνίζετο ἐν τοῖς λογισμοῖς του ἡ ἀνάμνησις τῆς Ῥώμης, διότι βαρύνεται μέν τις τὴν ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι διατριβήν, ὅταν εἶναι ἠναγκασμένος νὰ διαμένῃ ἐν αὐταῖς, ἀλλὰ μετὰ μικρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀπουσίαν ἀρχίζει καὶ πάλιν νὰ τὴν ἐπιθυμεῖ! — Ὁ δοῦλος τοῦ Ὁρατίου, τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν καταχρώμενος τὴν ἐλευθεροστομίαν τῶν σατουρναλίων, λέγει τόσας δυσαρέστους ἀληθείας εἰς τὸν κύριόν του, δὲν λησμονεῖ καὶ τοῦτό του τὸ ἐλάττωμα νὰ ψέξῃ, ὅτι οὐδέποτε εὐχαριστεῖτο εἰς τὸ μέρος, ὅπου εὑρίσκετο·

> Romae rus optas, absentem villicus urbem
> Tollis ad astra levis.

Καὶ αὐτὸς δὲ ἀνεγνώριζε τὴν ἰδίαν του ἀστάθειαν περὶ τοῦτο καὶ προθύμως ὡμολόγει ὅτι «δὲν ἠγάπα τὴν Ῥώμην εἰμὴ ὅταν εὑρίσκετο εἰς τὰ Τίβουρα καὶ ὠνειρεύετο τὰ Τίβουρα εὐθὺς ἅμα ἐπανήρχετο εἰς τὴν Ῥώμην». Ἐπὶ τέλους ὅμως ἐθεραπεύθη ἀπὸ τῆς κουφότητος ταύτης, ἥτις τόσον τὸν ἠνώχλει, τοῦτο δὲ μᾶς τὸ λέγει ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐπιστολῇ, ἣν ἀπευθύνει πρὸς τὸν ἐπιστάτην του καὶ ἐν ᾗ προσπαθεῖ νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι δὲν εἶναι ἐπάναγκες νὰ ἔχῃ τις καπηλεῖον εἰς τὴν γειτονίαν του διὰ νὰ εἶναι εὐδαίμων. «Τὸ κατ' ἐμέ, τῷ λέγει, ἠξεύρεις ὅτι τώρα εἶμαι συνεπὴς πρὸς ἐμαυτὸν καὶ ὅτι μετὰ λύπης ἀπομακρύνομαι ἐντεῦθεν ὁσάκις ἀπεχθεῖς ὑποθέσεις μὲ καλοῦσιν εἰς τὴν Ῥώμην». Εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι οὕτω πως διέθετε τὰ πράγματά του, ὥστε ἐπὶ πλέον νὰ διατρίβῃ ἐν τῇ ἐπαύλει του,

ἤλπιζε δὲ ὅτι θὰ ἤρχετό ποτε ἡμέρα, καθ' ἣν θὰ τῷ ἦτο δυνατὸν διαρκῶς νὰ διαμένῃ ἐν αὐτῇ καὶ ὅτι ἡ ἐκεῖσε διαμονὴ θὰ καθίστανεν εἰς αὐτὸν ἐλαφρότερον τὸ ἄχθος τῆς γεροντικῆς του ἡλικίας.

Διότι ὁμολογουμένως εἶναι ὁπωσδήποτε βαρὺ τὸ γῆρας καὶ δὲν ἔρχεται μόνον. Πρῶτον μὲν ὅταν ἐπὶ πολὺ παραταθῇ ἡ ζωὴ ἔχει τις τὴν λύπην νὰ βλέπῃ προαποθνήσκοντας πολλοὺς ἐκ τῶν φίλων, οὓς ἔχει ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ βίου ἀγαπήσει καὶ ὁ Ὁράτιος ἀπώλεσε τῷ ὄντι τινάς, πρὸς οὓς ἦτο στενότατα συνδεδεμένος, ἔσχε μάλιστα τὸ ἀτύχημα δέκα ὅλα ἔτη νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὸν Βεργίλιον καὶ τὸν Τίβουλλον. Πολὺ δὲ βεβαίως θὰ ἐθρήνησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, περὶ οὗ ἔλεγεν ὅτι «δὲν ἐγνώρισε ψυχὴν ἀγαθωτέραν τῆς ἰδικῆς του οὔτε ἔσχε ποτὲ καλλίτερον φίλον!» Ἡ μεγάλη δὲ ἐπιτυχία ἡ στέψασα τὸ μετὰ τὸν θάνατόν του δημοσιευθὲν ἔπος κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον θὰ παρηγόρησε τὸν Ὁράτιον, διότι τὸν ἄνθρωπον θανόντα ἐπόθει οὐδὲν ἧττον ἢ τὸν ποιητήν. Καὶ ὁ Μαικήνας δέ, ὃν τόσον ἠγάπα οὐκ ὀλίγας τῷ παρέσχε λύπης ἀφορμάς, διότι ὁ πανίσχυρος ἀνήρ, οὗ πάντες ἐζήλευον τὴν τύχην ἐδυστύχησε καὶ αὐτὸς ἐπὶ τέλους. Ὅσον καὶ ἂν μεριμνᾷ τις νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν εὐδαιμονίαν, ἀποφεύγων τὰς δυσχερείας τῶν ὑποθέσεων, ἐπιζητῶν τὰς τέρψεις τοῦ βίου, συναθροίζων πλούτη, περικυκλούμενος ὑπὸ ἀνδρῶν εὐφυῶν, καθιστῶν εὔχαριν περὶ ἑαυτὸν τὸν βίον διὰ παντοίων τρόπων, ἡ λύπη καὶ τὰ ἀτυχήματα, ὅ,τι καὶ ἂν πράξῃ διὰ νὰ κλείσῃ εἰς αὐτὰ τὴν εἴσοδον, εὑρίσκουσι τὸ μέσον νὰ ὑπεισδύσωσι. Τὸ δὲ λυπηρότατον εἶναι ὅτι αὐτὸς ὁ Μαικήνας ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ὁ αἴτιος τῆς δυστυχίας του. Διότι αὐτὸς ὁ τόσον συνετὸς καὶ τόσον προνοητικός, ἔσχε τὴν ἀνοησίαν νὰ νυμφευθῇ ἐν προκεχωρημένῃ ἡλικίᾳ γυναῖκα φιλάρεσκον καὶ ἐλαφρὰν καὶ νὰ ἐρασθῇ μάλιστα αὐτῆς ἐμμανῶς. Ἔσχε λοιπὸν φυσικὰ ἀντεραστὰς καὶ ἄλλους καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα, πρὸς ὃν δὲν ἐτόλμα νὰ ἀποδείξῃ τὴν ζηλοτυπίαν του. Καὶ ἔγεινε λοιπὸν περίγελως τῶν Ῥωμαίων ὁ ἀνήρ, ὅστις τόσον εἶχε γελάσει ἐν τῷ βίῳ του διὰ τὰ κωμικά, ὡς ἐνόμιζεν, ἀτυχήματα τῶν ἄλλων καὶ διήρχετο τὸ λοιπὸν τοῦ βίου πότε μὲν ἀποπέμπων πότε δὲ πάλιν ἀναλαμβάνων τὴν Τερεντίαν εἰς τρόπον, ὥστε ἠδυνήθη νὰ εἴπῃ περὶ αὐτοῦ ὁ Σενέκας ὅτι ἑκατοντάκις ἐνυμφεύθη ἂν καὶ μίαν μόνην ἔσχε γυναῖκα. Εἰς τοὺς οἰκιακοὺς τούτους περισπασμοὺς προσετέθησαν καὶ τὰ σωματικὰ νοσήματα. Ἡ ὑγεία τοῦ Μαικήνα δὲν ὑπῆρξέ ποτε ἐξαίρετος, ἀλλ' αἱ λῦπαι καὶ ἡ ἡλικία τὴν κατέστησαν ἔτι χείρονα, ἀναφέρει δὲ ὁ Πλίνιος ὅτι τρία ὅλα ἔτη εἶχόν ποτε παρέλθει χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ κοιμηθῇ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπέμενε γενναίως τὰς συμφοράς, ἀπηλπίζοντο οἱ φίλοι του καὶ ὁ Ὁράτιος, πρὸς ὃν συχνὰ ἔκαμνε λόγον περὶ τοῦ προσεχοῦς του θανάτου, τῷ ἀπεκρίνετο δι' ὡραίων στίχων· «Σύ, Μαικήνα, νὰ ἀποθάνῃς πρῶτος! σύ, τὸ ἔρεισμα τῆς τύχης μου καὶ τὸ κόσμημα τοῦ βίου

μου! Οὔτε οἱ θεοὶ θὰ τὸ ἐπιτρέψωσιν οὔτε ἐγὼ εἶναι δυνατὸν νὰ συγκατατεθῶ. Ἂν ἡ μοῖρα ἐπισπεύδουσα ἤθελεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης μου σέ, τὸ ἥμισυ τῆς ὑπάρξεώς μου, τί θὰ ἐγίνετο τὸ ἄλλο ἥμισυ; Τί θὰ πράξω ἐγὼ τότε μισητὸς ὢν εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον ἐπιζῶν εἰς ἐμαυτόν»;

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν συγκινήσεων τούτων ᾐσθάνετο ὁ Ὁράτιος ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγήρασκε καὶ εἶναι δεινὴ ἡ στιγμὴ ἐκείνη τοῦ βίου, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται κατὰ πρῶτον ὅτι εὑρίσκεται ἀντιμέτωπος πρὸς τὸ γῆρας. Ὁ Κικέρων, πλησιάζων πρὸς αὐτό, ἠθέλησεν ἐκ τῶν προτέρων νὰ δώσῃ θάρρος εἰς τὸν ἑαυτόν του καὶ ἐπειδὴ εὕρισκεν ἐν παντὶ πράγματι παρηγορίαν συγγράφων, συνέταξε τὸ de Senectute ἀξιόλογον ἐκεῖνο βιβλίον, ἐν ᾧ προσπαθεῖ νὰ περιβάλῃ διά τινος χάριτος τὰ ἔσχατα τοῦ βίου. Αἱ παρηγορίαι, ἃς εἶχε συντάξει δὲν τῷ ἐχρειάσθησαν, ἀμφίβολον δ' εἶναι ἂν θὰ τῷ ἐφαίνοντο ἐπαρκεῖς ἐπιστάσης τῆς ὥρας. Ἐγὼ τοὐλάχιστον νομίζω ὅτι ἡ πάντοτε νεάζουσα καὶ ζωηρὰ ἐκείνη διάνοια μετὰ πολλοῦ κόπου ἤθελεν ὑπαχθῇ εἰς τὰς ἀναποφεύκτους καταπτώσεις τοῦ γήρατος. Καὶ ὁ Ὁράτιος ὡσαύτως δὲν ἠγάπα τὸ γῆρας καὶ δύσκολον τὸ περιέγραψεν ἐν τῇ *Ποιητικῇ του Τέχνῃ*. Τόσον δὲ μᾶλλον νομίζω ὅτι θὰ τὸ ἀπηχθάνετο ὁ ποιητής, ὅσον εἶχεν ἐπέλθει πολὺ πρόωρον εἰς αὐτόν. Εἰς ἓν ἐκ τῶν χωρίων ἐκείνων ἐν οἷς ὁμιλεῖ περὶ ἑαυτοῦ, λέγει ὅτι ταχέως ἐλευκάνθησαν αἱ τρίχες του, ὅτι, κατὰ δυστυχίαν, εἶχε πολὺ παχυνθῇ καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἦτο μικροῦ ἀναστήματος, οὐδαμῶς τῷ ἥρμοζεν ἡ εὐσαρκία. Ὁ Αὔγουστος ἔν τινι ἐπιστολῇ του τὸν παραβάλλει πρός τι μέτρον τῶν ῥευστῶν· ἦσαν δὲ τὰ μέτρα ἐκεῖνα πολὺ μᾶλλον πλατέα ἢ ὑψηλά. Ἂν δὲ τυχὸν ὁ ποιητὴς ἀμβλυωπῶν πρὸς τὰ σημεῖα ταῦτα τὰ φανερά, ἤθελε τυχὸν νὰ ἀπατήσῃ ἑαυτὸν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἡλικίας, ὑπῆρχον πολλοί, οἵτινες προθύμως ἀνελάμβανον νὰ τὸν ἀπαλλάξωσι τῆς ἀπάτης καὶ ἐν πρώτοις ὁ θυρωρὸς τῆς Νεαίρας, ὅστις δὲν ἄφινε πλέον τὸν δοῦλόν του νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν. Ὁ ταλαίπωρος Ὁράτιος ὑπέμενεν ἀγογγύστως τὴν ὕβριν. «Αἱ τρίχες μου, λέγει, ἤρχισαν νὰ λευκαίνωνται καὶ μὲ διδάσκουσι νὰ μὴ ἔρχωμαι εἰς ἔριδας. Δὲν θὰ εἶχον τόσην ὑπομονὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὁρμητικῆς μου νεότητος, ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Πλάγκου». Ἔπειτα αὐτὴ ἡ Νέαιρα δὲν ὑπήκουεν ὁσάκις τὴν προσεκάλει καὶ ἠναγκάζετο καὶ πάλιν νὰ ὑπείκῃ ὁ γηράσκων ποιητής, διότι ἐννόει ἐπὶ τέλους ὅτι εἶχε δίκαιον ἐκείνη καὶ ὅτι φυσικὸν εἶναι νὰ προτιμᾷ ὁ ἔρως τὴν νεότητα.

Abi

Quo blandae juvenum te revocant preces.

Εὐτυχῶς ὅμως δὲν ἦτο ὁ Ὁράτιος μελαγχολικὸς ὅπως οἱ φίλοι του Βιρ-

γίλιος καὶ Τίβουλλος καὶ μάλιστα ὡς πρὸς τοῦτο εἶχε γνώμας ὅλως διαφόρους τῶν ἡμετέρων. Ἐν ᾧ δηλαδὴ ἡμεῖς ἔχομεν συνειθίσει, ἀπὸ τοῦ Λαμαρτίνου κυρίως, νὰ θεωρῶμεν τὴν μελαγχολίαν ὡς ἀπαραίτητον στοιχεῖον ποιήσεως, ἐκεῖνος ἀπ' ἐναντίας ἐπίστευεν ὅτι ἡ ποίησις ἔχει ἀκριβῶς τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ ἀποτρέπῃ ἀφ' ἡμῶν τὴν μελαγχολίαν. «Ὁ ὑπὸ τῶν Μουσῶν προστατευόμενος, ἔλεγε, ῥίπτει εἰς τοὺς ἀνέμους τὰς φροντίδας καὶ τὰς λύπας». Ἡ φιλοσοφία του τὸν εἶχε διδάξῃ νὰ μὴ ἐπανίσταται κατὰ τῶν ἀναποφεύκτων τοῦ βίου ἀτυχημάτων. «Ὅσον λυπηρὰ καὶ ἂν εἶναι, τὰ καθιστᾷ τις ἐλαφρότερα διὰ τῆς ὑπομονῆς». Ὅθεν ὑπέμενε καρτερικῶς καὶ τὸ γῆρας, διότι οὔτε νὰ τὸ ἀποφύγῃ δύναταί τις οὔτε μακρὸν χρόνον νὰ ζήσῃ χωρὶς νὰ γηράσῃ. Καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς δὲν τὸν ἐφόβιζεν ἂν καὶ δὲν ὡμοίαζε πρὸς τοὺς ἀποφεύγοντας νὰ τὸν σκέπτωνται· ἐκεῖνος ἀπ' ἐναντίας συνεβούλευσεν ὅτι συχνάκις πρέπει οἱ ἄνθρωποι νὰ ἀνακαλῶσιν αὐτὸν εἰς τὴν μνήμην. «Μὴ ἔχετε πεποίθησιν εἰς τὸ μέλλον. Πιστεύετε ὅτι ἡ ἡμέρα ἡ καταγαύζουσα ὑμᾶς εἶναι ἡ ἐσχάτη τῆς ζωῆς σας. Ἡ ἐπαύριον θὰ ἐπέλθῃ μᾶλλον εὐχάριστος ἂν ἐπέλθῃ ἀνέλπιστος».

Τῷ ὄντι δὲ οὐδαμοῦ ὁ Ὁράτιος φαίνεται ἠρεμώτερος καὶ δραστηριώτερος καὶ μᾶλλον ἑαυτοῦ κρατῶν ἢ ἐν τοῖς ποιήμασιν τῆς ὡρίμου ἡλικίας του· οἱ σωζόμενοι τελευταῖοί του στίχοι εἶναι ἐξ ὅσων ἔχει γράψει οἱ ἐντονώτατοι καὶ ἱλαρώτατοι

Τότε κατ' ἐξοχὴν θὰ ἦτο εἰς αὐτὸν εὐχάριστος ἡ μικρὰ ἐκείνη κοιλὰς τῆς Σαβίνης. Ὅταν δέ τις ἐπισκέπτηται τοὺς ὡραίους ἐκείνους καὶ ἡσύχους τόπους κατανοεῖ ὅτι καταλληλότατοι ἦσαν διὰ νὰ στεγάσωσι τὸ γῆρας τοιούτου ἀνδρός. Ἐκεῖ, ἐν τῷ μέσῳ ὀλίγων ἀρχαίων ὑπηρετῶν, πιστῶν τινων φίλων καὶ ἐκλεκτῶν βιβλίων πόσον ὡραῖος καὶ ἄλυπος θὰ διήγετο ὁ βίος! Ἀλλὰ πρέπει νὰ παύσω· ἐπειδὴ οὐδὲν κατέλιπεν ἡμῖν ὁ Ὁράτιος περὶ τῶν τελευταίων του ἐτῶν οὔτε ἄλλος οὐδεὶς ἔγραψέ τι περὶ τούτου, θὰ ἠναγκαζόμεθα νὰ εἰκοτολογῶμεν καὶ πρέπει ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον νὰ εἰκοτολογῇ τις περὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν Ὁράτιον, ὅστις τὴν ἀλήθειαν κατ' ἐξοχὴν ἠγάπησεν.

ΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΝ ΜΑΔΕΡΑ*

Μετὰ τὰ ἑκατὸν ἐκεῖνα βήματα, ἡ ὁδὸς καθίστατο ἐπίπεδος· δύο δὲ τοιχίσκοι περιέκλειον αὐτήν, οἷον ὡς χείμαρρος ἐκ βράχων διὰ περιφραγμάτων κεκλεισμένος· ἀλλ' ἐκ τῶν τοιχίσκων ἐκείνων κατέπιπτον εὔοσμοι θάμνοι ἡλιοτροπίων, ἀμυδροῦ ἰσχρώματος, τοσούτων ὡραίων, ὥστε αἱ χεῖρές μου ἀνήσυχοι προὐτίθεντο πρὸς λαφυραγωγίαν. Σὺ ὅμως γιγνώσκεις τὰς ἕξεις μου· οὐδέποτε δρέπω τὸ ἄνθος πεδιάδος, τὸν κλαδίσκον κήπου πρὶν ἢ αἰτήσω ἄδειαν παρὰ τοῦ ἰδιοκτήτου τῆς τε πεδιάδος καὶ τοῦ κήπου. Δὲν εἶνε ἄρά γε καὶ τοῦτο ἡμέτερον καθῆκον;

Ἐνόμισα ὅτι ὁ κτήτωρ δὲν θ' ἀπεῖχε· διὸ βαδίσασα ὀλίγον εἰσέτι, εἶδον ὅτι ὁ τοιχίσκος ἤνοιγε διὰ πρασίνων χαμηλῶν ἡμικλείστων κιγκλίδων, δι' οὗ εἰσήρχετό τις εἰς πεδιάδα διοσκουρείων καὶ ἀραβοσίτου. Διάδρομος ὁριζόμενος ὑπὸ βαναυσῶν ὡδήγει εἰς λιτὸν καὶ κομψὸν οἰκίσκον μετὰ πρασίνης κιγκλιδωτῆς θυρίδος καὶ λευκοφαίων τοίχων.

Πρὸ τῆς οἰκίας εἶδον μικρὰν αὐλήν, ἐν ᾗ ὄρνιθές τινες ἀπλήστως ἔτρωγον τὴν τροφὴν αὐτῶν, καὶ εἰς ἀπόστασίν τινα παλαιὰν συκῆν, πυκνὴν καὶ δροσερὰν σκιὰν παρέχουσαν τῷ εὐπρεπῶς ἐκείνῳ καθαρῷ χώρῳ. Στηριζομένη ἐπὶ τοῦ τοιχίσκου ὑψώθην ἐπὶ τῶν ἄκρων δακτύλων ἵνα παρατηρήσω, ἐὰν ἐν ὅλῃ ἐκείνῃ τῇ χλόῃ ὑπῆρχε ζῶν τις, ὃν πράγματι πάραυτα ἀνεκάλυψα.

Ὑπὸ τὴν συκῆν ἐκάθητο ἐπὶ ἀχυρίνης ἕδρας, εὔρωστος ἀνήρ, τὸν κόλπον μόνον διὰ ὑποκαμίσου περιβεβλημένον ἔχων, καὶ πρός με τὰ νῶτα ἐστραμμένα. Ἐφαίνετο ἀπαύστως ἀτενίζων εἴς τι ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτοῦ, ὅπερ δὲν ἠδυνάμην νὰ διακρίνω. Ἐὰν εἶχον ἴδῃ αὐτὸν κατὰ πρόσωπον, ἤθελον πάραυτα ἐννοήσῃ, ἐὰν ἠδυνάμην νὰ αἰτήσω αὐτῷ ἄνθος· ἀλλ' οὔτε ἐκ τῶν νώτων αὐτοῦ, οὔτε ἐκ τοῦ χρώματος τῶν περισκελίδων του, οὔτε ἐκ τῆς μορφῆς τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ ἠδυνήθην νὰ κρίνω περὶ τῆς φιλοφροσύνης αὐτοῦ· καὶ σημειοῦσα διὰ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀλεξηλίου μου ἐπὶ τῆς ἄμμου τῶν δενδροστοιχιῶν πολλὰ Ο, ὁτὲ μὲν μεγάλα, ὁτὲ δὲ μικρά, ἤλπιζον ὅτι τὸ ὂν ἐκεῖνο, ὅσον οὔπω ἤθελε μοὶ δείξῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἑπομένως ἤθελε μὲ ἴδῃ.

Ἀλλὰ τὰ ἡλιοτρόπια ἐκεῖνα ἦσαν πολὺ ὡραῖα· καὶ ἐγὼ ἤμην περιχαρὴς καὶ ἀνήσυχος ὡς κοράσιόν, τοσοῦτον ὁ πρωϊνὸς ἀὴρ καὶ ἡ ἀνωφερὴς ἀνάβασις μὲ εἶχον φαιδρύνῃ. Ψελλίζουσα κακῶς πορτογαλλικὰ καὶ διὰ τρεμούσης φωνῆς, ἐτόλμησα ν' ἀπευθύνω εἰς τὰ ἐπίμονα ἐκεῖνα νῶτα τὸν λόγον.

* Ἴδε σελ. 49, 129, 229, 357, 453, 526.

— Κύριε, συγχωρήσατε....

— Τίς εἶσθε; ἠρώτησεν ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιμόνων νώτων καὶ στραφεὶς μὲ παρετήρησε. Εἶχεν ἐπὶ τῶν γονάτων μικρὸν δεκαετὲς κοράσιον, ὅπερ ἐφαίνετο κοιμώμενον.

— Κύριε, ὑμεῖς ἔχετε ἐπὶ τοῦ τοιχίσκου τοῦ κήπου σας, τοσοῦτον εὔοσμα καὶ ὡραῖα ἡλιοτρόπια, ἅτινα μὲ προσείλκυσαν καὶ ἦλθον αἰτήσουσα παρ' ὑμῶν τὴν ἄδειαν, ὅπως συλλέξω τινὰ ἐξ αὐτῶν.

— Κυρία μου εἶνε ὅλα ἰδικά σας, ἠγνόουν ὅτι ἤνθησαν· συλλέξατε ὅσα ἐπιθυμεῖτε.

Ἐν τοσούτῳ παρετήρουν τόν τε ἄνδρα ἐκεῖνον καὶ τὸ μικρὸν κοράσιον καὶ ἡ ἐμὴ ἀνήσυχος φαιδρότης ταχέως μετεβάλλετο εἰς μεγίστην λύπην. Ἀναμφιβόλως εἶχον ἐνώπιόν μου τὴν εἰκόνα μεγάλης δυστυχίας. Ὁ τῶν ἡλιοτροπίων κτήτωρ ἦτο χωρικὸς τῆς Μαδέρας, εὐτραφεῖς τοὺς ὤμους ἔχων καὶ τράχηλον πολλῷ φαιότερον τοῦ φαιοῦ προσώπου του. Δὲν ἔφερε λαιμοδέτην, καὶ τὸ λίαν ἀνοικτὸν αὐτοῦ ὑποκάμισον ἐδείκνυεν ὅτι ὁ λαιμὸς ἐκεῖνος οὐδέποτε ἐφοβήθη τὸν ἥλιον. Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦτο ἐπίμηκες, ἔχον μελανὴν γενειάδα. Εἶχε δὲ καμπυλόρρινα ἁγνὴν καὶ ἀγροῖκον ὄψιν, ἐπὶ δὲ τοῦ προσώπου καὶ δή, ἐπὶ τοῦ μετώπου πλειοτέρας ῥυτίδας τῶν τριχῶν τῆς λευκῆς αὐτοῦ κόμης. Ἐφαίνετο ἀνὴρ εἰλικρινοῦς εὐφροσύνης καὶ εὐαισθήτου καρδίας, φέρων ἐν αὐτῷ τὰ ἴχνη σφοδροῦ καὶ δεινοῦ ἄλγους. Ἀλλ' οὔτε ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἠδύνατο ν' ἀναχαιτίσῃ τὰς ῥυτίδας, αἵτινες ἐκ τῶν δύο ὀφρύων ἀνερριχῶντο κατὰ τὸ μῆκος βαθείας αὔλακος εὑρισκομένης ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μετώπου, ἐκεῖ ἔνθα χωρίζεται ἀπ' αὐτῆς ἡ ῥίς, οὔτε ἡ αὖλαξ ὅμως ἐκείνη, οὔτε αἱ θυελλώδεις ἐκεῖναι ῥυτίδες ἐμπόδιζον αὐτὸν τοῦ νὰ εἶνε φιλόφρων.

— Καθίσατε, κυρία, ἐπὶ τῆς ἕδρας ταύτης, ἀπηυδήσατε, αἰσθανίνετε· δὲν ἔχετε ἀσθενὲς στῆθος;

Καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἤρχιζε νὰ ἐννοεῖ, ὅτι ἔπασχον· ἐπράϋνε τὸ ὕφος αὐτοῦ καὶ ηὔξανε τὴν ὑπὲρ ἐμοῦ εὐγένειάν του. Αὐτὸς ὁ ἴδιος μοὶ προσέφερε κενὴν ἕδραν πλησίον τῆς ἰδικῆς του, χωρὶς ὅμως νὰ καταθέσῃ τὴν μικρὰν κόρην, ἣν οἱ εὔρωστοι καὶ τριχώδεις αὐτοῦ βραχίονες, ἐκράτουν ὡς ἄχυρον. Ὅπου βλέπω πάσχοντα, ὅπου ὑποπτεύω ἄλγος, καί τοι τοῦτο ἀγνοοῦσα, ἀκουσίως μένω καταλαμβανομένη ὑπὸ ἀκαταμαχήτου ἕλξεως.

— Ναί, καλέ μου κύριε, πάσχω τὸ στῆθος· ἦλθον εἰς Μαδέραν νὰ ἰαθῶ· εἶμαι ἐνταῦθα πρὸ ἑνὸς ἔτους καὶ ἐβελτιώθην πολύ.

— Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος βεβαίως δὲν θὰ ἤκουσε τὰς τελευταίας ἐμοῦ λέξεις. Διὰ τῆς παλάμης τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς πλήξας τὸ μέτωπον αὐτοῦ, καὶ ἐντελῶς καλύψας αὐτὸ ἐφώνησε.

— Ἄχ! κατηραμένη, κατηραμένη νόσος! Πάντοτε καὶ πανταχοῦ φθισικοί. Διατί ἆρά γε ὁ παντοδύναμος καὶ πάνσοφος Θεὸς ἔπλασε πνεύμονας

εὐθραυστοτέρους τοῦ ἀπορροφητικοῦ χάρτου. Ὑμεῖς, κυρία μου, θὰ ἰαθῆτε, θὰ ἰαθῆτε βεβαίως, ἀλλ' ἐγώ . . . ἀλλ' ἐγώ . . .

Ἀναστενάζων παρετήρει τὸ μικρὸν κοράσιον, ὅπερ καὶ ἐγὼ τότε παρετήρησα. — Ἦτο μὲ τὸ ὑποκάμισον, ὠχρόν, ἰσχνόν, εἶχε λευκὴν κατάλευκον ἐπὶ τοῦ στήθους χεῖρα ἀνυψουμένην καὶ καταβιβαζομένην διὰ τῶν ἐπαλλήλων κινήσεων ἐπωδύνου ἀναπνοῆς.

Εἶχεν ἀγγέλου πρόσωπον, περικλεῖον τὴν καλλονὴν τῆς λατινικῆς καὶ ἀγγλικῆς φυλῆς, ὅλως ὠοειδῆ μικρὸν καὶ στρογγυλοειδῆ πώγωνα, ὡς πράσινον ἔτι λεπτοκάρυον, ῥοδόχροα χείλη, ἀλλὰ ξηρὰ καὶ ἡμίκλειστα, λεπτὴν καὶ κομψὴν ῥῖνα, μελανὰς καὶ πυκνοτάτας ὀφρῦς, μακρὰ καὶ μελανὰ βλέφαρα, καλύπτοντα καὶ ἀποκαλύπτοντα μελανοὺς ὀφθαλμούς, πεπλανωμένους μεταξὺ τοῦ λυκαυγοῦς πυρετώδους ὕπνου. Ὄπισθεν τοῦ κεκλιμένου μετώπου ἔπιπτε ξανθὴ πυκνὴ κόμη, μετά τινων καστανῶν κεχρυσωμένων καὶ ἐρυθρῶν πλοκάμων, σχηματίζουσα ὁλόκληρον πυξίδα χρωμάτων, αἵτινες ἕνεκα τῆς σπανίας καὶ ὡραίας συγχύσεως ἐπὶ μακρὸν προσήλουν τὰ βλέμματα.

— Βλέπετε ἡ Δολορές μου αὕτη εἶνε ἡ τελευταία ἐναπομένουσά μοι καὶ ὠνόμασα αὐτὴν *Dolores*, διότι ἐγεννήθη ἐν θλίψει ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς αὐτῆς. Ναί, κυρία μου ἀπώλεσα τὴν σύζυγον, τρία ἄρρενα καὶ δύο θήλεα ἐκ φθίσεως. Καὶ ἐγώ, προσέθηκε, μειδιῶν μετὰ σκληροῦ ὕφους δὲν δύναμαι ν' ἀποστείλω τὰ τέκνα μου εἰς Μαδέραν, ἵνα ἰαθῶσιν· ἡμεῖς γεννώμεθα ἐν Μαδέρᾳ, ἀλλὰ καὶ ἀποθνήσκομεν ἐπ' ἴσης ἐν αὐτῇ.

Τότε αἴφνης ἡ Δολορὲς ἀφυπνισθεῖσα ἐκάθισεν ἐπὶ τῶν γονάτων τοῦ πατρὸς καὶ ἤρχισε νὰ βήχῃ· τοσοῦτον ὅμως ἰσχυρῶς ἔβηχεν, ὥστε αἱ μὲν παρειαί της κάθιδροι καὶ πορφυρόεσσαι κατέστησαν, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ δακρυρροοῦντες.

— Βλέπετε, βλέπετε καὶ αὐτὴ θὰ ὑποστῇ τὴν αὐτὴν τύχην. Φεῦ! ἀτυχία, ὢ ἀτυχία!

Τὸ ἄλγος ὅμως ἐκεῖνο ἦτο σφοδρόν, μὴ δυνάμενον οὐδὲ εἰς ἀγανάκτησιν νὰ τραπῇ, καὶ ὁ ἀτυχὴς ἐκεῖνος ἀνήρ, κύπτων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ ἀγγελικοῦ ἐκείνου προσώπου, ἐφίλει καὶ ἑκατοντάκις κατεφίλει αὐτό· ὅτε ὅμως ἀνήγειρε τὴν κεφαλήν, οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἦσαν ἐρυθροὶ καὶ ἐξωγκωμένοι ἐκ τῶν δακρύων.

— Εἶμαι ἀγροῖκος χωρικός, ἀνατραφεὶς νὰ φυτεύω ἀμπέλους καὶ γεώμηλα· πρὸ εἴκοσιν ὅμως ἐτῶν δὲν ἔχω ἐν τῇ οἰκίᾳ μου εἰμὴ πάσχοντας καὶ θνήσκοντας, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ ἡ καρδία (ἔχων τὴν τριχώδη πυγμὴν λίαν συνεσφιγμένην ἔπληττε τὴν καρδίαν, ὥστε ἀντήχει τὸ στῆθος) δὲν μοὶ ἀπελιθώθη, κλαίω καὶ ἐγὼ ἀκόμη.

— Φίλτατε κύριε, εἶσθε ἀτυχής, ἀλλ' ἡ Δολορὲς θὰ ἰαθῇ. Ἐν οἰκογε-

νεία φθισικῶν, δὲν ἀποθνήσκουσιν ὅλοι. Καὶ ἐγὼ εἶχον ἀδελφὰς καὶ ἀδελφοὺς τὸν ἀριθμὸν ἕνδεκα καὶ ἅπαντες ἐτελεύτησαν φθισικοί· ἀλλ' ἐγὼ ἄγω τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος καὶ ἔτι ζῶ, καὶ διανοοῦμαι νὰ ἰαθῶ. Ἡ Δολορὲς θὰ εἶνε πάντοτε λεπτοφυής, ἔχουσα συχνάκις βῆχα, ἀλλὰ θὰ ἰαθῇ, βεβαίως θὰ ἰαθῇ.

— Τοῦτο ἐλπίζω καὶ ἐγώ. Θὰ ἦτο μεγάλη σκληρότης νὰ μὲ ἀφήσῃ μόνον. Ἐὰν ἔμελλον νὰ ἐνταφιάσω καὶ αὐτήν, ἤθελον πυρπολήσῃ τὴν οἰκίαν μου καὶ ἤθελον ἐπιβιβασθῇ ὡς ναύτης τοῦ πρώτου ἀναχωροῦντος πλοίου διὰ τὴν Ἀμερικήν, διὰ τὴν Πορτογαλλίαν, διὰ τὸν διάβολον.... συγχωρήσατέ με, κυρία.

— Ἀλλὰ πῶς τοῦτο; ἐγεννήθητε ἐν χώρᾳ, ἐν ᾗ ἡ φθίσις εἶνε σπανία, καὶ ἰδίως μεταξὺ τῶν εὐπόρων, καὶ ὅμως εἴσθε τοσοῦτον ἀτυχής;

— Εἶνε ἀλγεινὴ ἡ ἱστορία μου, καὶ διηγοῦμαι αὐτὴν τοῖς πᾶσιν, ἵνα διδαχθῇ ὁ δυνάμενος ἔτι νὰ ἐπωφεληθῇ τοῦ μαθήματος τούτου. Εἴσθε νυμφευμένη;

— Ὄχι.

— Λοιπὸν καὶ εἰς ὑμᾶς ἡ ἱστορία μου δύναται ν' ἀποβῇ ὠφέλιμος.— Ὑμεῖς ἔχετε ἀσθενὲς στῆθος, καὶ τοσοῦτον ἐράσμιον ἦθος, ὥστε πάραυτα ἠνοίξατε τὰς πύλας τῆς καρδίας, αἵτινες διαμένουσιν ἐν ἐμοὶ κεκλεισμέναι ἐπὶ ἡμέρας, ἑβδομάδας καὶ μῆνας. Συχνάκις διαμένω οἴκοι μόνος, πάντη μόνος, περίλυπος· περιπατῶ ἐπὶ τῶν μεμονωμένων δωματίων κρατῶν τὴν Δολορές μου διὰ τῆς χειρός, ἀλλὰ συχνότερον ἐν ταῖς ἀγκάλαις. Ἡ οἰκία ἀποτελεῖται ἐξ εἴκοσι δωματίων, ὄντων ἁπάντων κενῶν, πλὴν ἑνός, ἐν ᾧ κοιμῶμαι, ζῶ, καὶ τρώγω μετὰ τῆς θυγατρός μου. Ἐννοεῖτε λοιπὸν ἐν ποίᾳ ἐρήμῳ ζῶ. Καὶ μεγάλως ἀνακουφίζομαι, ὁσάκις εὑρίσκω ἄνθρωπον, ὡς ὑμεῖς, πρὸς ὃν νὰ λέγω τὰ δεινά μου.

Εἶμαι τεσσαρακοντούτης, μόλις τεσσαρακοντούτης, καὶ ὅμως ἡ μὲν κόμη μου εἶνε κατάλευκος, τὸ δὲ πρόσωπον κατερρυτιδωμένον καὶ ἅπαντες μὲ θεωροῦσι πεντηκοντούτην ἢ καί τι πλειότερον. Δὲν ἀπορῶ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκπλήττομαι ὅτι ζῶ εἰσέτι· βεβαίως ἡ Δολορές μου δὲν μὲ ἀφίνει ν' ἀποθάνω. Καὶ ἐγὼ ἐπ' ἴσης ὑπῆρξα εἰκοσαέτης καὶ ἐγὼ ἐπ' ἴσης ἵππευον ἐπὶ τοῦ ὁρμητικωτέρου τῶν τῆς Μαδέρας ἵππων, καὶ χωρὶς νὰ τὸν ἐπισάττω, ἀσμένως ὁρμῶν καλπάζων ἐπὶ τῶν μᾶλλον δυσβάτων ὁδῶν, ταχέως τὰς κατωφερεῖς καταρχόμενος, τὴν μὲν μίαν ῥωμαλέαν χεῖρα ἐπὶ τῆς χαίτης ἔχων, τὴν δὲ ἑτέραν ἐπὶ τῆς οὐρᾶς, πάντοτε ὅμως βέβαιος ὤν, ὅτι οὐδέποτε ἤθελον ἀποσπασθῇ τοῦ ἵππου μου, εὐηρεστούμην αἰσθανόμενος ἰλλιγιῶν, περὶ ἐμὲ ἀέρα, ὃς ἠνώρθου τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου καὶ ἐσύριζεν εἰς τὰ ὦτά μου. Εἶχον τοσοῦτον ῥωμαλέους βραχίονας, ὥστε πλέον ἢ ἅπαξ ἀπέσπων τὴν σκαπάνην ἐκ τῶν χειρῶν τῶν γεωργῶν τοῦ πατρός μου καὶ ἤρχιζον βαθέως καὶ ἰσχυρῶς σκάπτων, μέχρις οὗ ᾐσθανόμην τὸν ἱδρῶτα ῥέοντα

ποταμηδὸν κατὰ μῆκος τῶν ὤμων μέχρι τοῦ θερμοτάτου στήθους. Ἠγάπων καὶ ἐγώ, ὡς ὁ πατήρ μου, ἐμπαθῶς τὰς πεδιάδας· πόθος μου ἦτο νὰ μένω μεταξὺ τῶν ἀγρῶν τοῦ ἀραβοσίτου καὶ τῆς σκιᾶς τῶν δαφνῶν. Οὐδέποτε ἐνητένιζον εἰς τὰς γυναῖκας, διότι τὸ ἐρᾶν, ἐφαίνετό μοι κωμικόν. Οἱ μῦς μου ἐπύρεσσον πρὸς ἀδιάκοπον κίνησιν, τὸ στῆθός μου ἐφλέγετο ν' ἀναπνεύσῃ τὸν καθαρώτερον ἀέρα καὶ δὴ ἐν ὑπαίθρῳ· ἅπαντα τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς νήσου εἶδον τοὺς πόδας μου· ἐναπομένουσι δὲ καὶ κρημνοί τινες, οὓς ἐγὼ μόνον καὶ ὁ ἀετὸς ἐπατήσαμεν. Ὁ ἔρως μοὶ ἐπέπεσεν ὡς κεραυνός, ὡς τηλεβόλου σφαῖρα, πλήττουσα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στήθους.

Ἡμέραν τινὰ μετέβην εἰς Φουγκάλην καὶ περιεπάτων ἐπὶ τῆς προκυμαίας τοῦ λιμένος περιμένων φίλον, μεθ' οὗ ἔμελλον νὰ ἐπιβιβασθῶ διὰ Πόρτο-Σάντο. Προὐτιθέμην νὰ θηρεύσω κονίκλους. Ἀδημόνως περιέμενον τὸν βραδύνοντά με φίλον, ὅτε αἴφνης ἐνώπιόν μου βλέπω ἁμαξίδιον, ἐν ᾧ ἔκειτο ὠχροτάτη κυρία, ἣν ἐὰν δὲν εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοικτούς, ἤθελον ἐκλάβῃ ὡς νεκράν. Ὄπισθεν τοῦ ἁμαξιδίου ἵστατο εὐειδεστάτη νεᾶνις, ὠθοῦσα αὐτό, καὶ ἥτις συχνάκις φιλοστόργως ἔκλινε τὴν κεφαλήν, ἵνα ἐρωτήσῃ τὴν ἀτυχῆ ἡμιθανῆ κυρίαν τί ἐπεθύμει.

Ἡ νεᾶνις αὕτη ἦτο θαλαμηπόλος, ἀλλὰ περὶ τούτου οὐδόλως ἐφρόντιζον· ἐκεῖνο ὅπερ ἐνθυμοῦμαι εἶνε ὅτι ᾐσθάνθην ἐμαυτὸν εὐτυχέστατον ἐνατενίσας μόνον εἰς αὐτήν· καὶ τοσοῦτον κατεθέλχθην ὑπὸ τῶν γλαυκῶν ὀφθαλμῶν, τῆς πυκνῆς ξανθῆς κόμης καὶ τῆς ῥοδίνης χροιᾶς αὐτῆς, ὥστε ὅταν ὁ φίλος ἦλθεν ἐκ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς, ἀνὰ χεῖρας τὸ πυροβόλον ἔχων, εἶπον αὐτῷ ὅτι δὲν ἀνεχώρουν διὰ Πόρτο Σάντο.

Καὶ αὕτη ἦτο ἡ πρώτη γυνή, ἣν ποτε κατὰ πρόσωπον εἶδον, ἀλλὰ παραυτα μοὶ ἐφάνη, ὅτι δὲν ἠδυνάμην νὰ ζήσω ἄνευ αὐτῆς, ὁ δὲ ἔρως μου τοσοῦτον σφοδρὸς καὶ μεταδοτικὸς ἀπέβη, ὥστε μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας καὶ ἡ Γεσὴ ᾐσθάνετο τὸν αὐτὸν πρὸς ἐμὲ ἔρωτα.

Ναὶ μὲν αὕτη ἦτο θαλαμηπόλος, ἀλλ' ἐλάλει τρεῖς γλώσσας, ἀνεγίνωσκε πολύ, καὶ ἔγραφεν· εἶχεν τρυφερωτάτην καρδίαν καὶ ὑπερβαλλόντως ἠγάπα τὴν συνδιάγουσαν αὐτῇ κυρίαν. Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι ἡ φθίσις δὲν εἶνε μολυσματική, ἀλλ' ἐγὼ γινώσκω ὅτι ἡ Γεσή μου ἡ τοσοῦτον εὔμορφος καὶ ὡς ῥόδον ἀνθηρὰ ἔλαβε τὴν νόσον παρὰ τῆς κυρίας αὐτῆς· ὅτε δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς ἔμελλον νὰ νυμφευθῶ τὴν Γεσήν, αὕτη κατελήφθη ὑπὸ νόσου, κληθείσης βρογχίτιδος ὑπὸ τῶν ἰατρῶν τῆς Φουγκάλης, ἀλλ' ἥτις ἐπὶ τέλους δὲν ἦτο εἰμὴ καθαρὰ φθίσις. Ἐπὶ δύο μῆνας διετέλεσε πάσχουσα, ἀλλ' οὐδέποτε ἀνερρώνυε· ἔτρωγε, περιεπάτει, ἀλλ' ἦτο ἀδύνατος, οὐδέποτε ἀπηλλαγμένη βηχός, ἰσχνή, κάτισχνος.

Καὶ ὅμως ἡ Γεσὴ ἦτο εὔθυμος καὶ μοὶ ἔλεγε ὅτι ἦτο ἰσχνὴ ἕνεκα τοῦ πρὸς ἐμὲ ἔρωτος αὐτῆς, καὶ ὅτι μετὰ τὸν γάμον ἤθελεν ἰαθῇ. Ὁ πατήρ μου συνεχῶς μοὶ ἔλεγε: «Σεβαστιανέ, Σεβαστιανέ, ἡ γυνὴ αὕτη δὲν εἶνε

διὰ σέ· εἶνε λίαν ἀδύνατος, ταχέως θ' ἀπολέσῃς αὐτὴν καὶ θὰ ἀποκτήσῃς ἀσθενῆ τέκνα. Σεβαστιανέ, ὕπαγε εἰς τὸν ἐν Λισβώνῃ θεῖόν σου, λησμόνησον τὴν Γεσήν· ἐγὼ δεκάκις ἠράσθην πρὶν ἢ νυμφευθῶ τὴν μητέρα σου καὶ σὺ νὰ νυμφευθῇς τὴν πρώτην τυχοῦσαν γυναῖκα;

Ὁ πατήρ μου ὀρθῶς ἐφρόνει, ἀλλ' οὐδεὶς ἰατρὸς μὲ ἀπέτρεψε τοῦ γάμου ἐκείνου· ἀλλὰ κατὰ τί ὠφελοῦσιν οἱ ἰατροί; Χρησιμεύουσιν ἵνα βασανίζωσι τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ διατηρήσωσιν ἐν ὑγείᾳ τοὺς ὑγιεῖς.

Ἠγαπῶμεν τοσοῦτον ἀλλήλους! Ἐνυμφεύθημεν· ἡ Γεσὴ μετ' ὀλίγον ἦτο ἔγκυος καὶ διαρκούσης τῆς καταστάσεως ταύτης, ἡ βὴξ ἔπαυσε καὶ μικρὸν ἐπάχυνε· ἐγὼ ἐθεώρουν ἐμαυτὸν ὡς τὸν εὐτυχέστατον ἁπάντων· ἀλλ' ἐπελθόντος τοῦ τοκετοῦ ὁ βίος της ἔκτοτε κατέστη βραδεῖα ἀγωνία, καὶ ἐγὼ ἀμαθὴς ὡς κτῆνος, κατὰ πᾶσαν κύησιν ὑπελάμβανον αὐτὴν βελτιωθεῖσαν καὶ εἶχον νέα τέκνα. Οὐδείς ποτε ἰατρός, μοὶ εἶπεν, ὅτι ἐν ἑκάστῳ τοκετῷ ἡ σύζυγός μου ἦτο ἀσθενεστέρα ἢ πρότερον, καὶ ὅτι ἕκαστον τέκνον ὤθει αὐτὴν πρὸς τὸν τάφον.

Τὸ καλὸν τῆς Μαδέρας κλίμα ἐτήρησεν αὐτὴν ζῶσαν ἐπὶ ὀκταετίαν· ἐν Ἀγγλίᾳ ἤθελεν ἀποθάνῃ ἐν διαστήματι μηνῶν τινων. Ὁ οὐρανὸς τῆς ἡμετέρας νήσου παρέσχεν αὐτῇ μακρὰν καὶ ἀλγεινὴν ἀγωνίαν.

Καὶ οὐ μόνον ἀπώλεσα τὴν Γεσήν μου, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τὰ τέκνα μου. Ἅπαντα ὡμοίαζον πρὸς τὴν μητέρα των· οὐδὲν τούτων παρέλαβε τοὺς ὤμους μου, τοὺς ἐκ σιδήρου πνεύμονάς μου. Ἐὰν τὰ εἴχατε ἴδῃ! Ὁπόσον ἦσαν εὔμορφα! Ἦσαν ἅπαντα, ὡς ἡ Δολορὲς καί τινα ἔτι εὐμορφότερα, ξανθά, ῥόδινα, εὐφυέστατα καὶ ἀξιέραστα. Πρὸ εἴκοσι ἤδη ἐτῶν ἐνυμφεύθην, καὶ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὁλόκληρον ἡ οἰκία μου διετέλεσε νοσοκομεῖον καὶ νεκροταφεῖον. Ἐχρησίμευσα ὡς νοσοκόμος τῇ Γεσῇ, τῷ Μιχαήλ, τῷ Σεβαστιανῷ, τῷ Ἀντωνίῳ, τῇ Ἐλίζᾳ, τῇ Ρουβίνῃ, καὶ ἅπαντας, κυρία μου, ἔθαψα.

Καὶ ἐννοεῖτε τί εἶνε, νὰ ἔχῃ τις ἡμιθανῆ κλινήρη υἱόν, καὶ ἕτερον πτύοντα αἷμα ὑπὸ τὰ δένδρα τοῦ κήπου κατακλινόμενον, διότι στερεῖται δυνάμεως νὰ κινηθῇ; Ἐννοεῖτε ὁπόσον εἶνε δεινὸν νὰ μεταβαίνῃ τις εἰς τὴν τράπεζαν καὶ περίφοβος νὰ διακρίνῃ ἐπὶ τοῦ προσώπου τῶν τέκνων αὐτοῦ τὰ πρῶτα ἴχνη τῆς ἀπαισίου νόσου; Καὶ ἐννοεῖτε τί ἐστι νὰ ἐξυπνᾷ τις τὴν νύκτα, καὶ αἴφνης ν' ἀκούῃ βήχοντα τὸν εὐρωστότερον τῶν υἱῶν σας, ἐκεῖνον, ὅστις ἐφαίνετο, ὅτι ἤθελε διαφύγῃ τὴν κοινὴν τύχην; Ἐννοεῖτε τί ἐστιν νὰ περιφέρεταί τις τὴν πρωΐαν ἀπὸ κλίνης εἰς κλίνην καὶ νὰ βλέπῃ τὰς ἐρυθρὰς κηλῖδας, ἃς ὁ αἱματόφυρτος σίελος τέκνου σας κατέλιπεν ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου κατὰ τὴν δυσχερῆ τῆς νυκτὸς ἀναπνοήν; Καὶ ἐννοεῖτε τί ἐστὶ νὰ ζῇ τις μεταξὺ τῆς ἀγωνίας τῶν ζώντων καὶ τῆς ἀγωνίας τῶν ἡμιθανῶν, καὶ ν' ἀναγκάζηται νὰ μειδιᾷ πρὸς καθησύχασιν τῶν ἐντρόμων τέκνων, καὶ νὰ ψεύδηται οὐ μόνον σήμερον, ἀλλὰ καὶ αὔριον, αἰω-

νίως, καὶ νὰ ἐπινοῇ νέα καὶ σκληρὰ ψεύδη χάριν τῶν ἀσθενούντων καὶ τῶν καλῶς ἐχόντων, φοβουμένων ἤδη, ὅτι προσεβλήθησαν ὑπὸ τῆς νόσου; — Ἐννοεῖτε λοιπὸν πάντα ταῦτα, ἀνεγνώσατε ἐν τοῖς ἀρχαίοις βιβλίοις βάσανον σκληροτέραν ταύτης;

Ἐνθυμοῦμαι ἔτι καὶ νῦν, ὅτι ἡμέραν τινὰ τοῦ Δεκεμβρίου ῥαγδαίως ἔβρεχε καὶ ὑγρὸν ψῦχος εἰσέδυε μέχρι τῶν ὀστῶν. Ἐπανερχόμεθα ἐκ τοῦ νεκροταφείου μετὰ τῶν τέκνων μου, ἀφοῦ συνωδεύσαμεν τὴν εὐειδεστάτην δεκαπενταετῆ Ἐλίζαν μου. Ἦμεθα τότε τέσσαρες εἰσέτι, ἐγώ, ἡ Ρουβίνη, ἡ Δολορὲς καὶ ὁ Μιχαήλ. Τὰ ἐνδύματα ἡμῶν ἦσαν κάθυγρα καὶ οὐδεὶς ὡμίλει. Ἐν ᾧ ἀνεβαίνομεν τὴν ἀνωφερῆ ὁδόν, ἣν πρὸ στιγμῶν τινων ἀνέβητε, ὁ Μιχαὴλ αἴφνης καταλαμβάνεται ὑπὸ ξηροῦ, σκληροῦ καὶ ἀποτροπαίου βηχός· εἶτα δὲ πλησιάζει εἰς τὸ στόμα του τὸ μικρὸν ῥινόμακτρον, παρατηρεῖ αὐτό, ὠχριῶν δὲ καὶ μειδιῶν συνάμα τὸ δεικνύει τῇ Ρουβίνῃ, καὶ πράγματι ἦτο πλῆρες αἵματος.

Ἐγὼ ἐβάδιζον ὄπισθεν τῶν τέκνων μου καὶ ἔβλεπον τὰ πάντα. Αἴφνης ἡ Ρουβίνη ἐστράφη πρός με, κλαίουσα δὲ καὶ τραυλίζουσα μοὶ ἐφώνει «πατέρα, πατέρα θ' ἀποθάνωμεν ἆρά γε ὅλοι, ὅλοι;»

Ἐκάθησα ἐκ λύπης ἐπὶ τοῦ τοιχίσκου τῆς ὁδοῦ· ἡ Ρουβίνη, ὁ Μιχαὴλ καὶ ἡ μικρὰ Δολορὲς μὲ ἐνηγκαλίσθησαν. Ἡ μικρὰ ἔκλαιεν ἀγνοοῦσα τὴν αἰτίαν, καὶ ὁ Μιχαὴλ μὲ ἐθώπευε λέγων «πατέρα πατέρα, δὲν θὰ εἶνε τίποτε, ἔχω πληγωμένον τὸ οὖλον καὶ τοῦτο εἶνε αἷμα προελθὸν ἐκ τῶν οὔλων» ἀλλὰ μετὰ ἓν ἔτος, καλή κυρία μου, ἐτάφη καὶ ὁ Μιχαὴλ καὶ ἐπανερχόμενοι οἴκαδε ἤμεθα τρεῖς μόνον.

Οἴμοι τῷ ἐπαράτῳ! Οἴμοι τῷ ἐπαράτῳ! Νῦν δὲν ἔχω εἰμὴ τὴν Δολορὲς καὶ θὰ θάψω καὶ αὐτὴν πλησίον τῆς Γεσθῆς καὶ τότε θέλω παραγγείλῃ νὰ μὲ ἐνταφιάσωσι ζῶντα πλησίον τῶν τέκνων μου. Οἴμοι τῷ ἐπαράτῳ, οὐδεὶς δικαιοῦται νὰ δώσῃ ἡμιθανῆ βίον εἰς τὰ ἴδια τέκνα· ὄχι, ὄχι, δὲν δικαιοῦταί τις νὰ πλάσῃ ἀνθρώπους, καταδικασμένους ν' ἀποθάνωσιν παῖδες ἔτι ὄντες, ν' ἀποθάνωσιν νεα.ίαι ἐν τῇ ἡλικίᾳ τῆς χαρᾶς καὶ τῶν ἐλπίδων.

Ὄχι! εἶμαι κατηραμένος, ὁ βίος εἶνε ἄχθος· πρέπει νὰ χορηγῇ τις αὐτῷ ῥώμην καὶ ὑγείαν, ὅπως ἀνεχθῇ αὐτόν. Ὁ βίος δὲν εἶνε δῶρον, εἶνε φορτίον, εἶνε μαρτύριον.

Δὲν εἶσθε καὶ ἡμεῖς, καλὴ κυρία μου, θυγάτηρ πατρὸς ἢ μητρὸς φθισικῆς;

Μόλις εἶπε τὰς λέξεις ταύτας, Οὐϊλιέλμε μου, καὶ ἠγέρθην ὡς παράφρων κραυγάζουσα.

— Ἀρκεῖ, ἀρκεῖ, μὴ φονεύετε ὁμοῦ μετὰ τῶν τέκνων σας».

Ἀναχωρήσασα ἐκεῖθεν ἔδραμον πάραυτα εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ ἐρρίφθην κλαίουσα καὶ τραυλίζουσα εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς θείας μου, ἐρχομένης εἰς ἀπάντησίν μου.

Οὐϊλιέλμε, πάντα ταῦτα σοὶ ἔγραψα, θεωρήσασα τοῦτο καθῆκόν μου.

Ἡ θεία Ἄννα τῷ Οὐϊλιέλμῳ

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 3 Αὐγούστου.

Οὐϊλιέλμε ἡ Ἔμμα μας ἀπέθανε· δὲν εὑρίσκω ἄλλην ταύτης λέξιν, καὶ ἀδυνατῶ νὰ ὑποκριθῶ, ν' ἀποσιωπήσω. Ἄχ! Οὐϊλιέλμε, σὺ ὁ τοσοῦτον ἀγαπήσας αὐτήν, σὺ ὅστις αἰωνίως θὰ ζήσῃς μετὰ τῆς μνήμης τοῦ ἀπολεσθέντος ἀγγέλου μας, θὰ ἐννοήσῃς τὴν σκληρότητά μου. Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν ὤφειλον νὰ σοὶ ἀποκρύψω τὴν ἀπαισίαν εἴδησιν διὰ μακρῶν περιόδων, τίνος ἕνεκεν ἤθελον ἀποπειραθῇ νὰ σοὶ ἀποκρύψω αὐτὴν μέχρι τῆς τελευταίας σελίδος τῆς ἐπιστολῆς μου; Εἶμαι βεβαία, ὅτι σὺ ἀνοίξας τὸ φύλλον τοῦτο ἤθελες αἰσθανθῇ τὴν τοῦ τάφου ὀσμήν, ὥστε δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ σὲ ἀπατήσω. Ἐπὶ μῆνα θὰ ἠδυνάμην εἰσέτι ν' ἀποσιωπήσω τὴν φρικτὴν ἐκείνην λέξιν, ἀλλ' ἡ σιωπή μου θὰ ἦτο ἔτι σκληροτέρα. Ἡ Ἔμμα δι' ὅρκου ὑπεσχέθη ὅτι θὰ σοὶ γράφῃ, ἀνὰ πᾶν ταχυδρομεῖον, καὶ σὺ δὲν ἤθελες πλέον λάβῃ περὶ αὐτῆς εἰδήσεις. Ὑπάρχει τι χεῖρον τοῦ θανάτου, τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ἀγωνία. Πρὸ δεκαπέντε ἤδη ἡμερῶν ἡ Ἔμμα ἀναπαύεται ἐν τῷ ἄλσει τῶν πιτύων, ἐν τῷ δενδρῶνι τῆς μικρᾶς γεφύρας· καὶ ἐπειδὴ σήμερον ἀναχωρεῖ ὁ ταχυδρόμος, μετὰ μακρὰν βάσανον ἠδυνήθην νὰ λάβω τὸν κάλαμον, ἵνα σοὶ γράψω. Οὐϊλιέλμε, πῶς εἶνε λοιπὸν δυνατὸν νὰ ὑπομείνωσι τὴν ζωὴν οἱ μὴ πιστεύοντες εἰς τὸν θεόν, καὶ πῶς πάλιν εἶναι δυνατὸν νὰ αἰσθανώμεθα τὴν ἡμετέραν καρδίαν ζῶσαν ἔτι, ἐν ᾧ κατὰ τεμάχια σπαράττεται, μὴ πιστεύοντες ὅτι ἡμέραν τινὰ θὰ ἐπανίδωμεν τοὺς προσφιλεῖς ἡμῶν; Ἀνέγνωσα ὅτι οἱ τῆς Ἀβυσσυνίας κάτοικοι σπαράττουσιν ἐκ τῶν βοῶν πάλλοντα τεμάχια κρέατος, ἅτινα εἶτα μαγειρεύουσι πρὸς τροφήν των· καὶ οὕτω καθ' ἑκάστην σφάττουσι καὶ σπαράττουσι τὰ ἀτυχῆ ἐκεῖνα ζῶα, μέχρις οὗ δὲν ἐναπομένουσιν αὐτοῖς εἰμὴ ὀστᾶ καὶ ἐντόσθια. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἆρά γε δὲν ὁμοιάζομεν κατὰ τὸν βίον τοῖς βουσὶ τῆς Ἀβυσσυνίας; Δὲν χάνομεν ἡμεῖς αὐτοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς ἱερωτέρους ἡμῶν δεσμοὺς ἀγάπης, καὶ ὁ μακροβιώσας δὲν καθίσταται ἐπὶ τέλους σκελετός, ἀλλ' ὅστις βαδίζει ἐκμανὴς καὶ ἔξαιμος ζήσας τοσοῦτον;

Σκέφθητι, Οὐϊλιέλμε, ὅτι ἡ σὴ Ἔμμα ἀπεβίωσε πεποιθυῖα νὰ σὲ ἐπανίδῃ ἐν καλλιτέρῳ κόσμῳ, ἔκλεισεν ἡσύχως καὶ ἀφροντίστως τοὺς ὀφθαλμούς, εὔελπις οὖσα ὅτι θὰ ἀνθέξῃς τῷ σῷ ἄλγει καὶ ὅτι δὲν θὰ βραχύνῃς οὐδὲ κατὰ στιγμὴν τὴν ζωήν σου.

Ἐγὼ καθ' ὅλον τὸν ἐμὸν βίον θὰ θρηνήσω τὴν Ἔμμαν μου, ἣν ἠγάπησα ὡς θυγατέρα, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐν τῷ ἐμῷ κλαυθμῷ θὰ ἔχω πάντοτε τὴν προσφιλῆ ἐλπίδα, ὅτι θέλω ἐπανίδῃ αὐτήν. Οὕτω κλαῦσον καὶ σύ, Οὐϊλιέλμε

αὐτήν. Ἐπάνελθε εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα φιλήσῃς τὸν τάφον αὐτῆς, ἐπάνελθε πρός με. Ἐγὼ ἐναπέμεινα μόνη, πάντη μόνη, ὕστατον λείψανον πολυαρίθμου οἰκογενείας, σβεσθείσης ἐν ὀλίγοις ἔτεσι. Σύ, ὅστις εἶσαι υἱοθετηθὲν τέκνον μου, ἐλθὲ νὰ κατοικήσῃς μετ' ἐμοῦ. Ἐλθὲ νὰ παρηγορήσῃς ἐπ' ὀλίγον τάλαιναν γραῖαν σιωπηλῶς βαδίζουσαν ἐν εὐρεῖ μεγάρῳ καὶ φοβουμένην ν' ἀκούσῃ τὸν θόρυβον τῶν βημάτων της.

Πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν δὲν ἠκούοντο πλέον ὁ φαιδρὸς πάταγος τῶν τέκνων, αἱ κραυγαὶ τῶν ἀθώων κλαυθμῶν, αἱ ἐκφωνήσεις πρὸς τὴν θείαν Ἄνναν, ἀλλὰ πρὸ ἐνιαυτοῦ ἡ Ἔμμα ἐνέπλησε τὴν οἰκίαν νέας φαιδρότητος. Πανταχοῦ ὅπου καὶ ἂν ἐκινεῖτο ὁ ἄγγελος ἐκεῖνος, ὅπου καὶ ἂν ἀνέπνεεν ἐσχηματίζετο εὐθαλὴς κῆπος. Πᾶσα λέξις ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς ἐξερχομένη δὲν ἦτο εἰμὴ ἱλαρὰ ποίησις καὶ τὸ μειδίαμα αὐτῆς θωπεία. Καίτοι μελαγχολική, νοσοῦσα, πάσχουσα, πάντοτε μετὰ χαρᾶς εὐγνωμόνει τοὺς περὶ αὐτήν.

Ὁποῖον κενὸν καταλείπει ἡμῖν πλάσμα, ὅπερ ἀγαπῶμεν! Ἐλθέ, Οὐϊλιέλμε, νὰ συλλέξῃς πᾶσαν τὴν κληρονομίαν ταύτην εὐωδίας καὶ πάθους. Εἶνε ἰδική σου, ἀπολύτως ἰδική σου, οὐδεὶς πρὸ σοῦ θὰ βεβηλώσῃ αὐτήν. Ἔκλεισα τὴν οἰκίαν τοῖς περιέργοις, τοῖς συγγενέσι, τοῖς φίλοις. Ἡ οἰκία, ἐν ᾗ ἔζησε κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἡ σὴ Ἔμμα εἶνε ἅπασα ἰδική σου, ἀπολύτως ἰδική σου. Ἐμοὶ μόνον ἐπίτρεψον νὰ γείνω φύλαξ τοῦ σοῦ κοιμητηρίου.

Θέλεις εὕρῃ τὸ κλειδοκύμβαλον ἔτι ἀνοικτόν, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναλογίου τὴν τελευταίαν μουσικήν, ἣν ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου ἔκρουσε. Θὰ εὕρῃς ἐν τῷ ποτηρίῳ αὐτῆς πλησίον τῆς νεκρικῆς κλίνης τὰ μαραθέντα αὐτῆς ἄνθη, ἀλλ' ἔτι εὔοσμα, θέλεις ἴδῃ τὸ ὡρολόγιον αὐτῆς, ὅπερ ἐβάδισεν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτι ὥρας μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς, θέλεις εὕρῃ ἔτι ζωντανὸν τὸ κανάριόν της. Θέλεις ἴδῃ ἐπὶ τοῦ ἀκρίβαντος ἀτελὲς σχεδιαγράφημα, θέλεις εὕρῃ τὰ ἐνδύματα, τὰ προσφιλῆ βιβλία, πληθὺν ὡραίων ἀντικειμένων, δι' ὧν ἐφίλει νὰ περικυκλοῦται· θέλεις εὕρῃ τὰ πάντα, πλὴν τῆς ἡμετέρας Ἔμμας, κοιμωμένης ἐν εἰρήνῃ ἐν τῷ δενδρῶνι πλησίον τοῦ πατρός.

Ἐλθέ, Οὐϊλιέλμε, μὴ ἀποθάνῃς ἐν ἀπεχούσαις χώραις, μεταξὺ ξένων μὴ ἐννοούντων σε, μεταξὺ ἀνθρώπων μὴ γνωρισάντων αὐτήν· ἐλθὲ νὰ συλλέξῃς τὴν ὑστάτην πνοὴν τῆς ψυχῆς ἐκείνης, τῆς διὰ σὲ καὶ μόνον διὰ σὲ ζησάσης. Ἐλθὲ ν' ἀσπασθῇς τὸ τὴν ἑστίαν ταύτην περιϊπτάμενον αὐτῆς πνεῦμα ὡς χρυσαλίδα κρούουσαν τὰς ἁβρὰς αὐτῆς πτέρυγας ἐπὶ τῶν ὑάλων τῶν παραθύρων, ἵν' ἀνεύρῃ τὰς ἀκτῖνας ἡλίου, οὐδέποτε δύοντος.

Ἡ Ἔμμά μας ἤδη ᾐσθάνετο τὸν θάνατον πλησιάζοντα καίτοι δὲ θαρραλέα οὖσα, ἐφοβεῖτο. Πρὸ πολλῶν ἡμερῶν δὲν ἤθελε νὰ μένῃ πλέον μόνη καὶ ὁσάκις θαλαμηπόλος ἢ φίλη εὑρίσκετο πλησίον αὐτῆς, ἄνευ τῆς ἐλα-

χίστης αἰτίας παρωργίζετο, ἀντέλεγε κατὰ οἱουδήποτε ἀντικειμένου καὶ ἠγανάκτει. Ἡ τοσοῦτον ἄλλοτε ὑπομονητική, νῦν αὐστηρῶς ἐπέπληττε τὰς θαλαμηπόλους αὐτῆς, ἀλλὰ πάραυτα μετενόει καὶ ᾔτει παρ' αὐτῶν συγγνώμην.

Ἔλεγεν ὅτι εἶχε καλῶς, ἀλλ' ἔβηχε περισσότερον ἢ συνήθως καὶ δὲν εἶχεν ὄρεξιν νὰ φάγῃ· μόλις δὲ ὀλίγας λέξεις εἰποῦσα ἀπηύδα, καὶ ὀλίγαι βαθμίδες τῆς κλίμακος ἠνάγκαζον αὐτὴν φρικτῶς ν' ἀσθμαίνῃ. Προέτεινον αὐτῇ νὰ προσκαλέσω τὸν ἰατρόν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προτάσει ταύτῃ ἠγανάκτησε καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῆς κατέστη τοσοῦτον ἐρυθρόν, ὥστε μικρὸν ἔδει νὰ πεισθῶ ὅτι ἐν ἐκπληκτικῇ ταχύτητι ὑπὸ ἰσχυροῦ πυρετοῦ κατελήφθη. — Ὀργίλη, ἀεικίνητος, ἀπεχθανομένη τὸ πᾶν ἐπλαγίαζεν ἐπὶ τῆς κλίνης· εἶτα δὲ ἐκάθιζε καὶ αὖθις κεκμηκυῖα ἐστήριζε τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν προσκεφαλαίων. Ἐν μιᾷ μόνῃ ὥρᾳ ἔπραττε μυρία· ἀνεγίνωσκε, ἔγραφε, ἔκρουεν ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου, ἐπειρᾶτο νὰ ζωγραφήσῃ, ἐζήτει τὰς ἐφημερίδας, διηρεύνα τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸ πᾶν ἐνώχλει αὐτήν.

Κατὰ τὰς θερμοτέρας τῆς ἡμέρας ὥρας, ἐξησθένει τοσοῦτον, ὥστε οὐδὲ τοῦ δωματίου ἐξήρχετο. Ἐγὼ ἔβλεπον αὐτὴν πάσχουσαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ παρηγορήσω αὐτήν. Οὐχ ἧττον ὅμως ἀπεπειράθην νὰ πράξω τοῦτο, ἀλλ' ἐπρόκειτο περὶ σφοδροτάτου, ἀνιάτου ἄλγους κατατρώγοντος τὰ σπλάγχνα αὐτῆς, ὥστε ἠναγκάσθην νὰ ἐνδώσω, ἵνα μὴ ἐνοχλήσω αὐτὴν διὰ τῶν ἐρωτήσεων καὶ συμβουλῶν μου. Αὕτη ἡ γνοῦσα πάντοτε τὰς καρδίας τῶν περὶ αὐτήν, καίτοι μὴ ὁμιλούντων, μοὶ εὐγνωμόνει ἐπὶ τῇ εὐσεβάστῳ σιωπῇ μου.

Πρωΐαν τινά, καὶ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία τοῦ αὐτῆς βίου, ἠγέρθην ἀργά, διότι ᾐσθανόμην ἐμαυτὴν πάσχουσαν· οὐχ ἧττον ὅμως πάραυτα ἠρώτησα περὶ τῆς Ἔμμας καὶ μοὶ ἀπήντησαν, ὅτι ἐγερθεῖσα ἐνωρὶς καὶ περιβαλοῦσα τὸν ἑαυτῆς μανδύαν ἐξῆλθε προσειποῦσα τῇ θαλαμηπόλῳ «Εἴπατε τῇ ἐμῇ θείᾳ, ὅτι διὰ τοῦ πρώτου ταχυδρομείου μετέβην εἰς Βάθην, ἵνα ἐπισκεφθῶ τὸν τάφον τοῦ πατρός μου καὶ ὅτι θὰ ἐπανέλθω οἴκαδε κατὰ τὴν ὥραν τοῦ γεύματος. Ἐφ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀδημόνως οἱ ὀφθαλμοί μου ἐζήτουν τὸ ὡρολόγιον καὶ πλέον ἢ ἅπαξ μοὶ ἐπήρχετο ἡ ἰδέα νὰ πλησιάσω αὐτὸ εἰς τὸ οὖς μου, νομίζουσα ὅτι ἀνεχαίτισε τὴν πορείαν του, τοσοῦτον ὁ χρόνος ἐφαίνετό μοι βραδύς.

Ἐπὶ τέλους αὕτη ἀφίκετο περὶ τὴν τετάρτην ὥραν· ἔδραμον πρὸς αὐτήν· ἦτο ὠχρὰ ὡς ὁ θάνατος, δὲν ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ· τοσοῦτον βαρέως ἤσθμαινεν ἀναβᾶσα τὴν κλίμακα. Ἐπεθύμει νὰ μοὶ ἀπευθύνῃ μειδίαμα, οἱονεὶ θέλουσα διὰ τῶν ἀφώνων χειλέων ν' ἀπαντήσῃ ταῖς πολυαρίθμοις ἐν τῇ ἐμῇ διανοίᾳ ἐπελθούσαις ἐρωτήσεσι, καὶ τοῦτο ἐξέφραζε διά τε τοῦ τεταραγμένου αὐτῆς προσώπου καὶ τῶν σπασμωδικῶν αὐτῆς χειρονομιῶν. Ἔδραμε πρὸς τὸν κοιτῶνα καὶ ἐπιμήκης κατέπεσεν ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου

μὴ λαβοῦσα οὔτε χρόνον οὔτε ἰσχὺν νὰ ἐκβάλῃ τὸν μανδύαν, τὸν πῖλον, τὰς χειρῖδας. Αἱ χεῖρές αὐτῆς ἦσαν παγετώδεις· τὴν δ' ἐν αὐταῖς ἀπομένουσαν ζωὴν ἐδείκνυον μόνον οἱ φρικτοὶ ἐπανλαμβανόμενοι βαθεῖς στεναγμοί.

Ἔκρουσα τὸν κώδωνα τοσοῦτον ἰσχυρῶς, ὥστε ἀπέσπασα τὸ σειράδειον· ἐφώναζα νὰ προσκαλέσω πάραυτα τὸν ἰατρόν μας· εἶτα δὲ ὡς παράφρων στηριζομένη ἐπὶ τῶν ἑδρῶν καὶ τῶν τοίχων, καὶ ἀνὰ πᾶν βῆμα νομίζουσα ὅτι ἔμελλον νὰ πέσω ἐκ νέου λιπόθυμος καὶ πάλιν ἀναλαμβάνουσα πᾶσαν τὴν τῆς ἐμῆς θελήσεως δύναμιν, ἐξῆλθον τοῦ δωματίου ἵνα ζητήσω, ἀγνοῶ καὶ ἐγώ τι.

Ἤθελον ἐν μιᾷ μόνῃ φορᾷ νὰ ποιήσω πλεῖστα ὅσα· ἐπεθύμουν νὰ εἶχον σίναπι, πῦρ, ὕδωρ τῆς Κολωνίας, ἐπεθύμουν νὰ εἶχον μετ' ἐμοῦ πάντας τοὺς ἰατρούς, πάντας τοὺς φαρμακοποιοὺς τοῦ Λονδίνου· ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐζήτων τὸν Οὐϊλιέλμον. Μοὶ ἐφαίνετο ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, σὺ θὰ ἦσο τὸ ἀναγκαιότατον πάντων τῇ Ἔμμᾳ.

Μετά τινας στιγμὰς εἰσελθοῦσα εἰς τὸ δωμάτιον, ἤκουσα τὴν Γεσὴν σπαραξικαρδίως κραυγάζουσαν «ἡ κυρία μου ἀπέθανεν, ἡ δεσποινὶς Ἔμμα ἀποθνήσκει» καὶ ἀπέσπα τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς. — Πλησιάσασα εἰς τὴν κλίνην εἶδον τὴν ἐμὴν θυγατέρα, ἔχουσαν τὴν τοῦ κηροῦ χροιάν· τὰ πελιδνὰ καὶ αἱματόεντα αὐτῆς χείλη ἦσαν κεκαλυμμένα ὑπὸ ἀφθόνου αἵματος, πλημμυρήσαντος οὐ μόνον τό τε προσκεφάλαιον καὶ τὴν κλίνην πᾶσαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ τάπητος καταπεσόντος. Καὶ τὰ χείλη ἐκεῖνα ἤνοιγον καὶ ἔκλειον καὶ ἡ τελευταία πνοὴ ἐψιθύριζεν ἐν τῷ αἵματι. Ἐρρίφθην ἐπὶ τῆς θυγατρός μου, κατέσφιγξα αὐτὴν εἰς τὰς ἀγκάλας μου, καὶ τῇ ἐφώνησα «Ἔμμα, Ἔμμα», τοσοῦτον μεγαλοφώνως, ὥστε καὶ ἐγὼ αὐτὴ ἐφοβήθην ὑπὸ τῆς κραυγῆς μου. Ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμούς, ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ, ὕψωσε τὴν χεῖρα καὶ νεύσασα μοὶ ὑπέδειξε τὸ γραφεῖον καὶ εἶτα πειρωμένη ν' ἀναλάβῃ δυνάμεις ἐπλησίασε τὰ χείλη αὐτῆς εἰς τὸ οὖς μου καὶ εὐκρινῶς προέφερε τὸ σὸν ὄνομα, ὦ Οὐϊλιέλμε· εἶτα ἐστράφη ἐκ τοῦ ἀντιθέτου μέρους καὶ ἐγὼ ἐλιποθύμησα.

Οὐϊλιέλμε μου, ἐπὶ δύο ἡμέρας καὶ νύκτας διετέλεσα ὡς παράφρων· δὲν ἤνοιξα τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰμὴ ἵνα κλαύσω καθ' ὅλον τὸν ἐναπομένοντά μοι βίον· δὲν ἠνέῳξα τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰμὴ ἵνα αἰσθανθῶ ἐμαυτὴν ἀτυχῆ καὶ μόνην. Μετά τινας ἡμέρας ἀπὸ τοῦ θανάτου τῆς ἡμετέρας Ἔμμας, ἐνεθυμήθην τοῦ ὑστάτου ἐκείνου νεύματος, δι' οὗ μοὶ εἶχεν ὑποδείξῃ τὸ γραφεῖον καὶ εὐλαβῶς ἐκεῖ μεταβᾶσα ἠνέῳξα τὸ συρτάριον. Πάραυτα εἶδον ἐπιστολὴν ἐσφραγισμένην καὶ πρὸς σὲ ἀπευθυνομένην. Σοὶ ἀποστέλλω αὐτήν, ὦ Οὐϊλιέλμε, ἑκατοντάκις πρῶτον φιλήσασα αὐτήν.

Προαισθάνομαι ὅτι ἐν ταύταις ταῖς σελίσιν ὁ ἄγγελος ἐκεῖνος θὰ περιέκλεισεν ἱερὰν σκέψιν, ἥτις βάλσαμον ἔσεταί σοι, τῷ τοσοῦτον ἀγαπήσαντι

αὐτήν. Φρονῶ ὅτι ἐν ταῖς σελίσιν ἐκείναις εὑρήσῃς τὸ θάρρος τοῦ ζῆν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἐλπίζειν, καὶ ἀδυνατῶ ν' ἀποσπασθῶ τοῦ ὑστάτου ἐκείνου θησαυροῦ ἄνευ δεινοῦ ἄλγους καὶ φόβου, μήπως αὕτη κατὰ τοσοῦτον μακρὸν ταξείδιον ἀπολεσθῇ.

Εἴθε ἄγγελος νὰ συνοδεύσῃ τὸ φύλλον ἐκεῖνο κατὰ τὸν ὠκεανόν· εἴθε νὰ σοὶ ἔλθῃ σῶον καὶ ἀβλαβές...,

Οὐϊλιέλμε, γιγνώσκω καλῶς ὅτι διὰ τῆς ἐπιστολῆς μου ταύτης παρέσχον σοι τὸν σκληρότατον σπαραγμόν, ὅν ποτε ἀνθρωπίνη καρδία δύναται νὰ ὑποστῇ· ἀλλὰ καὶ ἐγὼ κλαίω, πάσχω καὶ ζῶ, ἐπειδὴ σὲ περιμένω· καὶ θ' ἀριθμήτω καὶ τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας, διότι εἰμὶ βεβαία ὅτι διὰ τοῦ πρώτου ταχυδρομείου τοῦ Παναμᾶ θὰ εἶσαι παρ' ἐμοί. Μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης θ' ἀπομακρύνω τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ ἡ ἡμετέρα Ἔμμα ἔζησεν, οὐ μόνον πάντα περίεργον, ἀλλὰ καὶ τοὺς φίλους. Οὐδεὶς θὰ ἐγγίσῃ τὰ βιβλία αὐτῆς, τὸ κλειδοκύμβαλον αὐτῆς, πᾶν ὅ,τι αὐτῇ ἀνῆκε.

Οὐδεὶς θὰ μολύνῃ διὰ τῶν βημάτων αὐτοῦ τὸν ὑπὸ τὰς πίτυς ἐκεῖνον τόπον, ἐν ᾧ αὕτη πλησίον τοῦ πατρὸς ἀναπαύεται. Πλέον ἢ ἅπαξ μοὶ εἶπεν, ὅτι ἐκεῖ ἐπεθύμει νὰ κοιμηθῇ τὸν ὕστατον ὕπνον, καὶ ἐκεῖ ἐπλαγίασα αὐτήν. Ἐλθὲ νὰ κλαύσῃς μετὰ τῆς γηραιᾶς θείας, ἐπὶ τοῦ τάφου ἐκείνου.

Ἐλθέ, Οὐϊλιέλμε, πάραυτα ἐλθὲ σὲ περιμένω.

Ἰδοὺ αἱ τελευταῖαι λέξεις πλάσματος, ἐκ τῶν ὡραιοτάτων καὶ ἀγνοτάτων, τῶν ποτὲ ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου μειδιασάντων καὶ κλαυσάντων. Ἡ τελευταία τῆς Ἔμμας ἐπιστολὴ ἔφερεν ἡμερομηνίαν 14 Ἰουλίου, παραμονὴν τοῦ θανάτου αὐτῆς.

Ἐν Λονδίνῳ τῇ 14 Ἰουλίου 18...

Οὐϊλιέλμε ἀποθνήσκω. Δὲν τὸ εἶπον τῇ ἐμῇ καλῇ θείᾳ Ἄννα, δὲν τὸ εἶπον τῷ ἰατρῷ, διότι αἰσθάνομαι ὅτι τὸ πᾶν ἤθελεν ἀποβῇ ἀνωφελές. Τὸ γλυκὺ τῆς Μαδέρας κλίμα ἔθεσε λεπτὸν ἐπὶ τῆς πληγῆς μου πέπλον, ἀλλ' αἱ τοῦ Λονδίνου ὁμίχλαι εἴπερ ποτε σκληρότερον μοὶ ἠνέῳξαν αὐτὴν ἐκ νέου. Δὲν δύναμαι πλέον νὰ ζήσω καὶ μόνον λυποῦμαι, ὅτι θ' ἀποθάνω μὴ ἰδοῦσά σε. Ἀνὰ πᾶσαν ὥραν, ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν παρατηρῶ τὴν σὴν εἰκόνα, καὶ μετὰ τοσαύτης προσηλώσεως σὲ ἐνατενίζω, ὥστε φαίνεταί μοι, ὅτι θὰ μοὶ ἀπαντήσῃς, καὶ θὰ ἔλθῃς τελευταίαν φορὰν νὰ μὲ ἀποχαιρετίσῃς.— Ἀλλὰ σὺ δὲν πρέπει ν' ἀποθάνῃς.— Βασανίζομαι πρὸς τούτοις ὑπὸ τῆς σκέψεως μήπως αἰφνιδίως ἀποθάνω. Αἰσθάνομαι ἐν τῷ ἐμῷ στήθει φλογερὸν πῦρ· καὶ μοὶ φαίνεται ὅτι ἐν τούτῳ ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν θὰ θραυσθῇ τι. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον εἶνέ τι οὐτιδανόν, Οὐϊλιέλμε μου, ἅπαντες θνήσκουσι· τὸ ἀποθνήσκειν πρέπει νὰ εἶνέ τι λίαν εὔκολον.

Κατέχομαι ὑπὸ θείας χαρᾶς, ἥτις μοὶ παρέχει θάρρος, μὲ καθιστᾷ μεγαλόφρονα, ὅτι ἔζησα, καὶ εὐδαίμονα διότι σὲ ἐγνώρισα, σὲ ἠγάπησα καὶ τοσοῦτον παρὰ σοῦ ἠγαπήθην!

Ὁπόσον εἴμεθα ἐγωϊσταί, ὁ θάνατος ἤδη ἤγγικε καὶ ἐγὼ ὡς νήπιον ἀγάλλομαι ἐπὶ τῇ μακαρίᾳ βεβαιότητι ὅτι οὐδέποτε θὰ δώσῃς ἑαυτὸν οὐδεμιᾷ γυναικί, ὅτι δὲν ὑπῆρξας, οὐδὲ θὰ εἶσαι ἄλλης τινὸς ἢ τῆς Ἔμμας σου! Μὲ ἠγάπησας ὑπερβαλλόντως! Σοὶ καταλείπω μεστότατον θησαυρὸν ἀναμνήσεων, λαμπροτάτην κληρονομίαν αἰσθημάτων, ὥστε δὲν θὰ δυνηθῇς ποτε νὰ γείνῃς κτῆμα ἑτέρας. Τοῦτο σκεπτομένη παραφρονῶ ἐκ χαρᾶς. Ἀναγκάζομαι νὰ θέσω τὰς δύο χεῖρας ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς στήθους μου καὶ ἰσχυρῶς νὰ σφίγξω αὐτό, διότι ἡ καρδία μου πάλλει τοσοῦτον, ὥστε φαίνεταί μοι, ὅτι θὰ μὲ ἀποπνίξῃ. Ἡ πρὸς τὸν σὸν ἔρωτα πίστις μου εἶνε τοσοῦτον ἀσφαλής, ὅσον ἡ πρὸς τὸν Θεὸν πίστις μου.

Ἄχ! Πάτερ μου, ἐξετέλεσα τὸ καθῆκόν μου. Αὔριον θὰ ἐπισκεφθῶ τὸν τάφον σου, θὰ ψιθυρίσω εἰς τὸ οὖς σου, ὅτι ἡ σὴ Ἔμμα διετήρησε τὴν ἑαυτῆς ὑπόσχεσιν, ὅτι εἶνε ἀξία σοῦ, ὅτι ἀποθνήσκει μὴ ἀναδείξασα ἑτέρους δυστυχεῖς, οἵτινες ὡσαύτως ἤθελον ἀποθάνῃ, ἀλλ' οἵτινες ἤθελον ἴσως καταρασθῇ τὸν βίον καὶ τὸν χορηγήσαντα αὐτοῖς τοῦτον. Σύ, πάτερ μου, οὐδόλως ἥμαρτες πλάττων με· ἠγνόεις ὅτι ἐνόσεις.

Δὲν βλέπεις λοιπόν, Οὐΐλιέλμε μου; Ὅτι δικαίως ἀνθιστάμην εἰς τὸν σὸν ἔρωτα, δικαίως ἀνθιστάμην εἰς τὰς ἐλπίδας σου; Τὸ τῆς Μαδέρας κλίμα εἶχεν ἐπουλώσῃ πληγήν, ἀλλὰ δὲν μὲ εἶχε θεραπεύσῃ. Ἐὰν ἠθέλομεν συζευχθῇ θὰ ἀπελαμβάνομεν κατηραμένα τέκνα. Αἰωνία τύψις συνειδότος ἤθελε δηλητηριάσῃ τὸν ἡμέτερον ἔρωτα, καὶ ἐγὼ δὲν θὰ ἠδυνάμην πλέον ν' ἀναλογισθῶ τὸν πατέρα μου. Τὸ τοιοῦτον ἤθελεν ἀποβῇ κόλασις.

Ἀλλὰ σὺ πρέπει νὰ ζήσῃς, Οὐΐλιέλμε μου, θὰ μοὶ τὸ ὀμόσῃς, Οὐΐλιέλμε μου, ἐπὶ τοῦ φύλλου τούτου, ἐφ' οὗ ἡ Ἔμμα σου ἐπὶ ὑστάτην φορὰν ἔθεσε τὴν ὠχρὰν καὶ ἰσχνὴν αὐτῆς χεῖρα, ναὶ σὺ ἐγγράφως θὰ μοὶ τὸ ὀμόσῃς. Θὰ ὀμόσῃς ἐν ὀνόματι τοῦ λευκανθέμου τούτου, τοῦ πρώτου τούτου ἄνθους, ὅπερ δι' ἐμὲ συνέλεξας ἐν τῇ ἐπαύλει τῆς Βάθης, καθ' ὃν χρόνον σὺ καίτοι μὴ ὁμιλῶν μοὶ ἐξέφραζες τὴν σὴν πρὸς ἐμὲ ἀγάπην. Θὰ μοὶ τὸ ὀμόσῃς ἐπὶ τοῦ βοστρύχου τούτου, ἐφ' οὗ ποτε ἐν παραφορᾷ ἔρωτος κατέθεσας φίλημα. Ταῦτα εἶνε τὰ λείψανα τῆς σῆς Ἔμμας. Ὅταν ἐπέλθῃ ἡ σὴ ὑστάτη ἡμέρα, παράγγειλον νὰ σὲ ἐνταφιάσωσι μετ' αὐτῶν· διαφύλαξόν μοι λοιπὸν ταῦτα μέχρις οὗ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπανίδωμεν ἀλλήλους.

Οὐΐλιέλμε μου, οὐ μόνον πρέπει νὰ ζήσῃς, ἀλλὰ καὶ νὰ γονιμοποιήσῃς τὸν βίον σου διὰ γενναίων πράξεων καὶ μεγάλων κατορθωμάτων. Ἡ σὴ λαμπρὰ δεξιὰ φύσις δύναται πανταχοῦ νὰ ἐργασθῇ. Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν ἐπικινδύνοις καὶ νέοις ταξειδίοις, ἐν τῷ φλογερῷ τῆς πολιτικῆς ἐδάφει,

δύνασαι, καὶ πρέπει ν' ἀναδειχθῇς μέγας, ἐπωφελής, ἰσχυρὸς ἀνήρ. Πρᾶξον πᾶν τὸ ἀγαθόν, ὅπερ οὔτε ἐγὼ μόνη, οὔτε μετὰ σοῦ ἠδυνήθην νὰ πράξω. Οὕτω καὶ ἐγὼ δὲν θὰ ἔζησα ἀνωφελῶς, ἀφ' οὗ ἡ μνήμη μου θὰ σὲ συνοδεύσῃ εἰς τοὺς ἀγῶνας σου, τοὺς κόπους σου καὶ τοὺς στεναγμούς σου. Ἀποθνήσκω μεγαλοφρονοῦσα, ὅτι σοὶ ἐνέπνευσα γενναῖα αἰσθήματα, ἐπωφελεῖς καὶ μεγάλας πράξεις.

Ὅταν ἐν μεγίστῃ σιωπῇ μελετῶν καὶ ὑπὸ τῆς σῆς ἀγχινοίας ἐμπνεόμενος γράψῃς σελίδας, διδασκούσας τοὺς ἀνθρώπους τὴν τιμιότητα, ἐνθυμήθητι ὅτι ἡ τῆς σῆς Ἔμμας σκιὰ εὕρηται πλησίον σοῦ· ὅτι αὕτη διασταυροῖ τὰς λεπτὰς καὶ ὠχρὰς αὐτῆς χεῖρας ἐπὶ τοῦ κόλπου αὐτῆς· γίγνωσκε ὅτι αὕτη σὲ παρατηρεῖ καὶ μειδιᾷ ἐπὶ τῇ λαμπρᾷ σου μεγαλοφυΐᾳ. Καὶ ὅταν ἐν τῇ πάλῃ τῶν πολιτικῶν παθῶν θ' ἀγωνισθῇς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· ὅταν ἐν τῷ στροβίλῳ τῶν ὑποθέσεων οἱ μαχηταὶ καὶ λαμπροὶ ὀφθαλμοί σου σπινθηροβολήσωσι, ἐνθυμήθητι ὅτι αὕτη μετ' ἐπαίνων ἐπιδοκιμάζει τοὺς θριάμβους σου, ὅτι ὑπὸ ἀφάτου χαρᾶς κλαίει, ἀγαπηθεῖσα ὑπὸ εὐγενοῦς, μεγάλου καὶ γενναίου ἀνδρός.

Καὶ ὅταν ἐπισκεφθῇς τὸν πένητα ἐν τῇ καλύβῃ αὐτοῦ, καὶ ὅταν σπογγίσῃς δάκρυ, καὶ ὅταν μελετήσῃς τὰ λυπηρὰ προβλήματα τῆς πολυπτωχίας καὶ τοῦ ἄλγους, ἐνθυμήθητι ὅτι ἐγὼ σὲ βλέπω, ὅτι σοῦ ἀκροῶμαι, ὅτι κλαίω καὶ χαίρω μετὰ σοῦ.

Καὶ ὅταν παρατηρήσῃς τὰς τῆς φύσεως καλλονάς, ἃς ὁμοῦ τοσάκις ἐλατρεύσαμεν, ὡς δύο πιστοὶ τοῦ καλοῦ ἱερεῖς, ἐν τῷ κυανῷ αἰθρίου οὐρανοῦ, ἐν τῷ ἀμυδρῷ τῆς σελήνης φωτί, ἐν τῇ μυστηριώδῃ σιωπῇ τῶν πυκνῶν δασῶν, μεταξὺ τῆς χλόης τῶν εὐόσμων πεδιάδων, ἐν τοῖς γοεροῖς κύμασι τῶν λιμνῶν καὶ ἐν τῷ ψιθυρισμῷ τῆς θαλάσσης, ἐνθυμήθητι ὅτι ἐγὼ εὑρίσκομαι μετὰ σοῦ, κεκρυμμένη, ἀλλὰ ὑπὸ ἔρωτος τρέμουσα, ἄφωνος, ἀλλὰ στενάζουσα καὶ εὐδαίμων πανταχοῦ συνοδεύουσά σε, ζῶσα ἔτι μετὰ τῶν σῶν ἐλπίδων, καὶ τῆς σῆς μνήμης.

Ἐμοὶ ἀφιέρωσον πᾶσαν ἀγαθὴν πρᾶξίν σου, πᾶσαν ἱερὰν ἀπόφασιν, πᾶσαν γενναίαν ἐπιχείρησιν, καὶ ἡ σὴ Ἔμμα θὰ μεγαλοφρονήσῃ ἐπὶ τῇ ἀγχινοίᾳ σου καὶ παντὸς ὑπὸ σοῦ μεγάλου διαπραττομένου κατορθώματος. Σὲ περιμένει, καὶ σὲ περιμένει πεποιθυῖα ὅτι θὰ σὲ σφίγξῃ ἐπὶ τῆς καρδίας δι' αἰωνίου ἀσπασμοῦ, ἀπηλλαγμένου μεριμνῶν καὶ στεναγμῶν.

Ἡ σὴ Ἔμμα ἀπέρχεται καὶ σὲ περιμένει ἐκεῖ ὅπου ἐπ' ἴσης θὰ ἔλθῃς.

Χαῖρε, ζῆθι καὶ ἔσο μέγας· ζῆθι καὶ ἔσο ἐπωφελὴς ἀνήρ· ζῆθι καὶ μὴ προξενήσῃς μηδενὶ λύπην· ζῆθι καὶ ἀγάπα με ὡς ἐγὼ αἰωνίως θὰ σὲ ἀγαπήσω.

Ὑπὸ τὴν αὐτὴν σελίδα ἀνεγίνωσκέ τις τὰς ἀκολούθους γραμμάς, γεγραμμένας διὰ σπασμωδικῶν καὶ τρεμόντων γραμμάτων.

«Σοὶ ὀμνύω ὅτι θ' ἀποβῶ ἐπωφελὴς καὶ δραστήριος ἀνήρ, σοὶ τὸ ὀμνύω »δι' ἀγάπην σου.

»Τῇ 27 Ὀκτωβρίου.

»Οὐΐλιέλμος»

Ἀφοῦ χρόνου ἔλαβον τὰ λείψανα τῆς Ἔμμας καὶ τοῦ Οὐΐλιέλμου περιέμεινα πάντοτε εὐλαβῶς καὶ σιωπηλῶς ἐπιστολήν τινα, ἀναγγέλουσάν μοι τι περὶ τοῦ ἀτυχοῦς φίλου μου, ἀλλὰ πάντοτε εἰς μάτην περιέμεινα.

Παρῆλθον ἤδη δέκα ἔτη καὶ ἐπομένως δικαιοῦμαι νὰ δημοσιεύσω τὰς θερμὰς αὐτὰς σελίδας δύο τῶν εὐγενεστάτων πλασμάτων, ἃ ποτε ἐγνώρισα.

Καίτοι κτησάμενος τὸ δικαίωμα, οὐχ ἧττον ἔγραψα ἐπανειλημμένως εἰς Ἀγγλίαν τῷ Οὐΐλιέλμῳ, τῇ θείᾳ Ἄννᾳ, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔσχον ἀπάντησιν.

Περιμείνας πρῶτον μέχρι τῆς ὑστάτης στιγμῆς λέξιν παρὰ τοῦ φίλου μου, ἀπεφάσισα νὰ δημοσιεύσω τὰ φύλλα, ἅτινα μοὶ εἶχεν ἀποστείλῃ.

Πέποιθα ὅτι ὁ ταῦτα ἀναγνοὺς δὲν θὰ βλαφθῇ, ἀλλ' ὅτι τοὐναντίον πολλοὶ θὰ ὠφεληθῶσι.

Τέλος.

ΟΙ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΜΥΡΜΗΚΕΣ

Οἱ μύρμηκες καίτοι ἔντομα σαρκοβόρα εἶναι γνωστὸν ὅτι τρέφονται ἐπίσης καὶ ἐκ τῆς σακχαρώδους οὐσίας τῆς ὑπὸ τῶν φυτοφθειρῶν ἐκκρινομένης, ἠγνοεῖτο ὅμως μέχρι τοῦδε ὅτι εἴδη τινα αὐτῶν ἐθίζουσι νὰ συνάγωσι μέλι καὶ ἀποταμιεύωσιν αὐτό.

Οἱ μελιφόροι μύρμηκες οἱ ὑπὸ τοῦ κ. Mac Cook καθορισθέντες ἀνήκουσι εἰς τὸ γένος *Μυρμηκόκυστος* ἐνδιαιτῶνται δ' εἰς τὰς πεδιάδας τοῦ Μεξικοῦ καὶ τοῦ νοτίου μέρους τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Πρῶτος ὁ μεξικανὸς de Llave κατὰ τὸ 1832 ἐδημοσίευσέ τινα περὶ τῶν ἠθῶν τῶν μυρμήκων τούτων, καίτοι δὲ εἰς τὰς σημειώσεις τούτου ἄλλοι τινες ταξειδιῶται προσέθεντό τινα, εἰς τὸν κ. Mac Cook ὀφείλομεν τὰς μᾶλλον σαφεῖς καὶ ἀληθεῖς πληροφορίας περὶ τοῦ τρόπου τοῦ βίου τῶν ἐντόμων τούτων. Οἱ μελιφόροι μύρμηκες οἰκοδομοῦσι πάντοτε ἐπὶ τῶν φυσικῶν τοῦ ἐδάφους ὑψωμάτων μυρμηκιᾶς σχήματος μαστίων, χρώμενοι πρὸς τοῦτο μικρῶν λίθων. Ἑκάστη μυρμηκιὰ φέρει ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ

τῆς κορυφῆς ὀπὴν φέρουσαν πρὸς κάθετον εἴσοδον. Ἡ ὀπὴ αὕτη εἰσχωροῦσα ὀλίγους μόνον δακτύλους εἰς τὸ βάθος τῆς μυρμηκιᾶς συναντᾷ ὁριζόντιον στοὰν διακλαδουμένην κατὰ διαφόρους διευθύνσεις καὶ προεκτεινομένην ἐπὶ πέντε καὶ ἕξ πόδας κατὰ μίαν καὶ μόνην συνήθως διεύθυνσιν φέρουσαν εἰς τὰ διάφορα δωμάτια.

Ἐν ταῖς μυρμηκιαῖς ἐνδιαιτῶνται πλὴν τῆς βασιλίσσης τῶν παρθένων θηλειῶν καὶ τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν ἐργατῶν καὶ ἄτομα ἄλλης τινος κατηγορίας τὰ ὁποῖα φαίνονται ἔχοντα ὡς ἐντολὴν ν' ἀποταμιεύωσι τὸ μέλι· ἔχουσι δηλαδὴ σχῆμα ἀσκῶν ἐν οἷς ἐναποθηκεύεται ἡ θρεπτικὴ οὐσία ἡ μέλλουσα νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ συνοικισμοῦ. Ἡ βασίλισσα καταλύει εἰς τὸ τελευταῖον δωμάτιον τὸ κείμενον εἰς τὸ ἄκρον τῆς μεγάλης στοᾶς. Περικυκλοῦται δ' αὕτη διαρκῶς ὑπὸ δεκαπεντάδος ἐργατῶν ἐκπληρούντων χρέη σωματοφυλάκων, οἵτινες τὴν ψήχουσι, τὴν τρέφουσι, παρίστανται κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ὠοτοκίας, φαίνονται δὲ μᾶλλον ὡς νὰ τηρῶσι ταύτην αἰχμάλωτον.

Τὰ φατνώματα πάντων τῶν ἄλλων δωματίων τῶν κατὰ μῆκος τῶν στοῶν κειμένων εἶναι οὕτω γεγλυμμένα ὥστε παρουσιάζουσι σειρὰν μικρῶν ῥυτίδων ἐφ' ὧν συγκρατούμενοι οἱ μύρμηκες διατελοῦσι κρεμάμενοι. Ὑπὸ τὰ φατνώματα ἐνδιαιτῶνται ἐκεῖνοι οἱ μύρμηκες οἵτινες δύνανται ν' ἀποκληθῶσι *μύρμηκες-ταμιευτῆρες*, διότι πᾶσα ἡ ἐργασία αὐτῶν περιορίζεται εἰς τοῦτο καὶ μόνον, νὰ χρησιμεύωσι δηλαδὴ ὡς ἁπλοῖ ἀμφορεῖς μέλιτος Ἡ γαστὴρ τῶν μυρμήκων τούτων πληροῦται εἰς τοσοῦτον βαθμὸν μέλιτος ὥστε ἐξογκοῦται ἐν σχήματι σφαίρας ἐχούσης μέγεθος πίσσου, οὔσης δ' ἐντελῶς δυσαναλόγου τοῦ ἀναστήματος τοῦ ἐντόμου. Πράγματι δὲ ἡ ποσότης τοῦ μέλιτος ἡ ἐν τῇ γαστέρι τοῦ ζώου ἐμπεριεχομένη ἔχει βάρος ὀκταπλάσιον τοῦ βάρους αὐτοῦ τοῦ ἐντόμου. Διὰ τοῦτο οἱ μύρμηκες οὗτοι εἰσὶν ἀνίκανοι νὰ βαδίσωσι, καταδεδικασμένοι δ' ὄντες εἰς κατ' ἀνάγκην ἀκινησίαν ὅπως μὴ παρεμποδίζωσι τὴν κυκλοφορίαν κρεμῶσιν ἑαυτοὺς ἐκ τῶν ῥυτίδων τῶν φατνωμάτων. — Οἱ μύρμηκες οὗτοι ἀνίκανοι ὄντες νὰ βαδίσωσι κατὰ γῆς, ἐπὶ τῶν φατνωμάτων κατορθοῦσι νὰ μεταλλάζωσι θέσιν βραδέως μεταβαίνοντες ἀριστερὰ ἢ δεξιὰ διὰ μικρῶν συνεχῶν κινήσεων. — Ἂν ὅμως εἷς ἐξ αὐτῶν κατὰ δυστυχίαν του καταπέσῃ, ἀδύνατον νὰ φθάσῃ ὅπως ἐκ νέου κρεμασθῇ· δι' αὐτὸ τὸ συμβὰν τοῦτο εἶναι φρικτὸν λίαν δ' ἀπελπιστικὴ ἡ θέσις του· ὁ δυστυχὴς καταδικάζεται νὰ διατελῇ κατακείμενος ἐν τῇ θέσει ἐν ᾗ πεσὼν εὑρέθη, ἐπαναπαυόμενος ἐπὶ τοῦ ἀσκοῦ του, τὸ σῶμα καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔχων ἐναέρια κινῶν ἐν τῷ κενῷ τοὺς πόδας του, μέχρις ὅτου μετά τινας ἑβδομάδας ἀποβιώσει.

* *
*

Ὅ,τι ὅμως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀρκετὰ περίεργον δεικνύει δὲ πρὸς τούτοις ἐλαττώματά τινα τῆς φύσεως, εἶναι ὅτι οἱ ἐργάται ἀγνοοῦσι νὰ προσέλθωσιν εἰς βοήθειαν τῶν δυστυχούντων *μυρμήκων-ταμιευτήρων*, δείκνυνται μάλιστα ..τελῶς ἀδιάφοροι πρὸς αὐτούς.

Ἡ ἀδιαφορία μάλιστα τῶν ἐργατῶν πρὸς τοὺς *ἀσκοὺς* τούτους εἶναι τοιαύτη ὥστε ἐν περιπτώσει καταπτώσεως τῆς φωλεᾶς ἐγκαταλείπουσιν αὐτοὺς κατακειμένους τῇδε κἀκεῖσε ἡμιτεθλαμμένους, οὐδόλως μεριμνῶντες περὶ αὐτῶν. Ἐν τοιούτῳ συμβάντι ἐνασχολοῦνται μόνον εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν στοῶν, συνήθως δὲ καὶ θάπτουσιν ἐντελῶς τοὺς δυστυχεῖς διὰ τῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ῥιπτομένων περισσευμάτων τῶν χωμάτων. Ὅλως ὅμως φυσικὸν θὰ ἦτο ἂν περιεποιοῦντο τοὺς συ αδέλφους τούτους καθότι ἂ. μὴ ἰδιαιτέραν τινὰ ἔτρεφον συμπάθειαν πρὸς τοὺς δυστυχεῖς τούτους ταμιευτῆρας, τοὐλάχιστον δὲν ὤφειλον ν' ἀγνοῶσι πόσον πολύτιμος εἶναι ἡ ὕλη ἡ ἐν τοῖς ἀσκοῖς αὐτῶν ἐναποτατεμιευμένη. Πράγματι δὲ ἂν τυχαίως θλασθῇ εἷς τῶν ἀμφορέων τούτων, ἀμέσως ὡς μανιώδεις σπεύδουσι μετὰ μεγίστου ζήλου περισυνάγοντες τὸ διαχυνόμενον μέλι. Μόλις τοιαύτη τις εἴδησις διαδοθῇ ἐν τῇ μυρμηκιᾷ, πλήρης ἀναρχία καταλαμβάνει τὸν συνοικισμόν, πάντες δ' οἱ μύρμηκες φαίνονται ὡς καταληφθέντες ὑπ' ἀληθοῦς μανίας νὰ ἐγκαταλείπωσι τὰς ἐργασίας των καὶ σπεύδουσι πρὸς τὸν κατακερματισθέντα κάδον ἐκ φόβου μὴ ἀπολέσωσι τὴν μερίδα τῆς εὐωχίας των.

Οἱ ἐργάται ἐν τούτοις φαίνονται ἀγνοοῦντες ὅτι οἱ ἀσκοὶ οὗτοι περικλείουσι τόσον ἀγαπητὴν οὐσίαν, διότι ὅταν ἀποθνήσκῃ εἷς τοιοῦτος *μύρμηξ-ταμιευτήρ*, οἱ οὐδέτεροι μεθ' ὅλην τὴν πρὸς τὸ μέλι ἀγάπην, δὲν σκέπτονται οὐδόλως νὰ διατρήσωσι τὴν κοιλίαν, ἀλλὰ ῥίπτουσιν ἔξω τῆς φωλεᾶς τὸ πτῶμα τοῦ θανόντος. Δὲν δύναταί τις δὲ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἀγνοοῦσι νὰ μεταχειρισθῶσι τὰς χηλὰς αὐτῶν, δι' ὧν εὐκολώτατα θὰ ἠδύναντο νὰ διατρήσωσι τὰ τοιχώματα τοῦ ἀσκοῦ, διότι ὅπως μεταφέρωσιν εὐκολώτερον τὸ πτῶμα, τέμνουσι τὸν νεκρὸν εἰς δύο ἀποκόπτοντες τὸν ποδίσκον τὸν ἑνοῦντα τὴν γαστέρα πρὸς τὸν θώρακα. Μετὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην, μεταφέρουσι τὸ σῶμα καὶ κυλίουσι τὴν πλήρη μέλιτος γαστέρα ἐκτὸς τῆς φωλεᾶς, ὥστε τὸ σύνολον ῥίπτεται εἰς τὸ νεκροταφεῖον ὅπερ κεῖται εἰς μικράν τινα ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς μυρμηκιᾶς. Πᾶσαι αἱ τοιαύτης φύσεως παρατηρήσεις ἀποδεικνύουσιν ὅτι τὸ ἔνστικτον εἶναι ἀποτέλεσμα μᾶλλον τῆς πείρας παρὰ πλεονέκτημα τῆς τυφλῆς φύσεως, καθότι αὕτη ἐν τῇ παρούσῃ περιπτώσει δὲν προδίδει ἔξοχον εὐφυΐαν ἀμελήσασα νὰ διδάξῃ εἰς τοὺς μύρμηκας πόσας ὠφελείας θὰ παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τὸ περιεχόμενον τῶν ἀσκῶν, ἃς ἐντελῶς χάνουσιν ἀγνοοῦντες ν' ἀνοίξωσι τούτους. Ὁ τρόπος τῆς περισυναγωγῆς τοῦ μέλιτος πολλὰ τὰ παράγοντα ἔκπληξιν ἐνέχει καθὼς καὶ τὰ προηγηθέντα.

Ἕκαστος βεβαίως ἤθελε παραδεχθῇ ὅτι οἱ μύρμηκες λαμβάνουσι τὸ μέλι ἐκ τῶν *φυτοφθειρῶν* τῶν χορηγούντων καὶ εἰς τόσα ἄλλα εἴδη σακχαρώδη τινὰ οὐσίαν. Ἐν τούτοις οὐδὲν τοιοῦτον συμβαίνει. Περισυνάγουσι τὸ μέλι καθὼς καὶ αἱ μέλισσαι ἐκ τῶν φυτῶν. Ἀρχομένης τῆς νυκτὸς οἱ ἐργάται ἐπιλαμβάνονται τοῦ ἔργου. Εἰσέρχονται ἐντὸς τῶν ἐκ δρυῶν δασῶν ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν δένδρων καὶ προσβάλλουσι τὰ *κάρυα*[1] τῶν φύλλων τοῦ εἴδους τῆς δρυὸς *Quercus undulata*. Τῇ βοηθείᾳ τῶν χηλῶν των ἀποξέουσι πρῶτον τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ἐξογκωμάτων μέχρις οὗ διατρήσωσι τὴν ἐπιδερμίδα· μετά τινας στιγμὰς ἐκ τῶν οὕτω παραχθεισῶν πληγῶν ἐπὶ τῶν καρύων ἀναβλύζουσι σταγόνες σακχαρώδους τινὸς ὕλης τὴν ὁποίαν ἀπορροφῶσιν ἀμέσως οἱ μύρμηκες καὶ ἐναποταμιεύοντες ἐν τῷ προλόβῳ τοῦ πεπτικοῦ αὐτῶν σωλῆνος τὴν μεταφέρουσιν εἰς τὴν μυρμηκιάν.

Διαρκούσης τῆς νυκτὸς οἱ μύρμηκες μεταβαίνουσιν εἰς τὸ δάσος καὶ ἐπανέρχονται εἰς τὴν μυρμηκιάν των, τὴν δὲ πρωΐαν ἀποσύρονται ἐν τῷ κοινῷ οἴκῳ ὅπως προφυλαχθῶσιν ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐπικρατούσης θερμότητος ἣν φαίνονται λίαν φοβούμενοι. Ὁ συγγραφεὺς εἶδε τοὺς θηρευτὰς τούτους μύρμηκας μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς ἐκστρατείας, ὅτι ἔτρεφον τοὺς ἀκινήτους μύρμηκας ἀποπτύοντες τὴν σακχαρώδη ὕλην τὴν ὁποίαν οἱ ἀκίνητοι μύρμηκες κατέπινον μετ' ἀπληστίας. Παρετήρησεν ἐπίσης οὐδετέρους μικροὺς καὶ μεγάλους αἰτοῦντας τὸ σιτηρέσιόν των ἔκ τινος *μύρμηκος ταμιευτῆρος*, ὅστις ἐδείκνυτο μεταδίδων κατὰ βούλησιν μέλι εἰς πλείστους πεινῶντας. Οὐδέποτε ὅμως εἶδε τοὺς μύρμηκας προσβάλλοντας τὴν ἐναποτεθησαυρισμένην ἐσοδείαν ἐντὸς τῶν ἀσκῶν τῶν ἐκ τοῦ φατνώματος κρεμαμένων. Ἐκ τούτου γεννᾶται ἡ ἐρώτησις πρὸς τί χρησιμεύουσιν αἱ ἀποθῆκαι αὗται τοῦ μέλιτος, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐπωφελεῖται αὐτῶν. Ὅπως γνωρίσῃ τὸ μυστήριον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ὑπέβαλεν εἰς πεῖναν ἐπὶ τέσσαρας ὅλους μῆνας μίαν μυρμηκιάν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ ὑγεία τῶν μυρμήκων δὲν ὑπέφερε κατ' οὐδέν, αἱ δὲ ἐξογκώσεις τῶν ἀσκῶν οὐδόλως ἠλαττώθησαν ἐξ οὗ ὑποτίθεται ὅτι ἡ ποσότης τοῦ μέλιτος δὲν ἐχρησιμοποιήθη. Δύναταί τις ὅμως νὰ ὑποθέσῃ ἴσως ὅτι τὸ ὑπὸ τῶν *ταμιευτήρων* περιεχόμενον μέλι χρησιμεύει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ ἔτους καθ' ἣν τὰ *κάρυα* τῶν δρυῶν μὴ ὄντα νωπὰ δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν προμήθειαν· ἀνεζήτησεν ὁ συγγραφεὺς ἐπίσης νὰ διαλευκάνῃ τὸ ζήτημα ἂν δηλαδὴ οἱ *μύρμηκες-ταμιευτῆρες* ἀποτελοῦσι φυλὴν ἰδιαιτέραν ἢ ἐκλέγονται μεταξὺ τῶν ἐργατῶν. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τούτου πρέ-

[1] Κάρυα καλοῦνται διάφορα μικρὰ ἐξογκώματα τῶν φυτῶν παραγόμενα ἐξ ἐγκεντήσεων διαφόρων ἐντόμων, ἐντὸς τῶν ὁποίων τοποθετοῦσι τὰ ὠά των. Τοιοῦτόν τι εἶδος εἶναι τὸ γνωστὸν ἐν τοῖς φαρμακείοις ἐμετικὸν κάρυον —Σ. Μ.

πει νὰ παραδεχθῶμεν τὴν δευτέραν γνώμην. Πράγματι δ' ἔν τινι μυρμηκιᾷ ἀνευρίσκει τις πάντας τοὺς βαθμοὺς μεταξὺ τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἀτόμων ἐκείνων τῶν μετασχηματισθέντων εἰς ἀσκούς. Ὁ συγγραφεὺς παρετήρησεν, ὅτι πολλοὶ μύρμηκες θηρευταὶ ἐπανήρχοντο ἐκ τῶν ἐκστρατειῶν τόσον ἐξογκωμένην ἔχοντες τὴν γαστέρα ὥστε ἐφαίνοντο ὡς *ἡμιάσκοι*, εἶδε δὲ τοὺς μύρμηκας τούτους ὅτι μετέβαινον καὶ ἐπεκρέμαντο εἰς τὰ φατνώματα τῶν δωματίων, ἀναμιγνυόμενοι μετὰ τῶν ἐκεῖ εὑρισκομένων *μυρμήκων-ταμιευτήρων* καὶ ὑποβαλλόμενοι εἰς τὰς αὐτὰς ἔκτοτε ὑποχρεώσεις. Κατώρθωσε δὲ νὰ βεβαιώσῃ οὕτως ὅτι οὐ μόνον οἱ μεγάλοι ἐργάται μύρμηκες πράττουσι τοιοῦτόν τι, ἀλλὰ καὶ οἱ μεσαίου ἀναστήματος πρὸς δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ μικροί.

Ἡ ἀνατομικὴ ἐπίσης μελέτη ἀφ' ἑτέρου δεικνύει ὅτι εἰς τοὺς *μύρμηκας-ταμιευτῆρας* οὐδὲν ἴδιον ὄργανον ὑπάρχει πρὸς ἐναπόθεσιν τοῦ μέλιτος, ἀλλ' ὅτι ἡ οὐσία αὕτη πληροῖ τὸν πρόλοβον, ὅστις ὑπάρχει ὅμοιος καὶ εἰς τοὺς ἐργάτας, οὗτος δὲ ἐπεκτείνεται τόσον ἐκτάκτως ὥστε καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὸν λοιπὸν πεπτικὸν σωλῆνα.

Ἐπὶ τέλους αὐτὸ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἐργάται ἀγνοοῦσι νὰ προσέλθωσιν εἰς βοήθειαν τῶν *ἀσκῶν* δὲν ἀποδεικνύει ἐναργῶς ὅτι οἱ τελευταῖοι οὗτοι δὲν ἀποτελοῦσιν ἰδίαν φυλήν, ἀλλ' ὅτι εἶναι μύρμηκες παρόμοιοι τῶν ἄλλων· διότι ἂν πράγματι τοιαύτη τις ὑπῆρχε διάκρισις, ἡ φύσις δὲν θὰ ἐπήρχετο ἀρωγὸς τῶν μελῶν τῆς φυλῆς, μερὶς δέ τις ἐργατῶν δὲν θὰ εἶχεν ὡς κύριον σκοπὸν τὴν φροντίδα τούτων ;

Ἐκ τούτων ἐπιτρέπεται νὰ εἴπωμεν ἐν ἐπιλόγῳ, ὅτι ἡ ἐναποθήκευσις τῆς τροφῆς δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς οὐδὲν ἴδιον ὄργανον. Κατὰ συνέπειαν ὅτι δὲν εἶναι προνόμιον ἰδίας τινὸς κατηγορίας ἀτόμων, ἀλλ'ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα συναρμογῆς, ἥτις τυχαίως πως ἐθεωρήθη ὡς ἔνστικτον.

Τελευταία τις ἀνακάλεψις ἐπιβαιοῖ τὰ προηγούμενα. Ἐν Αὐστραλίᾳ εὑρέθη μελιφόρος τις μύρμηξ [1] τὰς αὐτὰς ἔχων σχεδὸν συνηθείας μετὰ τοῦ ἀμερικανικοῦ μύρμηκος, ἐν τούτοις ὅμως τὸ εἶδος τοῦτο ἀνήκει εἰς ὅλως διάφορον γένος ἔχον ἤθη ὅλως διάφορα ἐπίσης, διότι οὗτος σκάπτει αὔλακας ἐν ταῖς ῥίζαις τῶν δένδρων.

Ἡ παρουσία λοιπὸν *μυρμήκων-ταμιευτήρων* ἐν ταῖς μυρμηκιαῖς δὲν εἶναι ἴδιος χαρακτὴρ ἰδιαιτέρου ὅλως γένους μυρμήκων, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἔνστικτον εἰς ὃ ὀφείλεται ἡ παρουσία τοιούτων τινῶν ὄντων ἐν ταῖς μυρμηκιαῖς, δύναται ἐκ τῶν ἐργατῶν νὰ παραγάγῃ ταμιευτῆρας μύρμηκας, ἀρκεῖ νὰ ἐπιτρέπωσι καὶ εὐνοῶσι τοῦτο αἱ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις.

Ὁ συγγραφεὺς ἀπέδειξεν ἡμῖν πῶς οἱ μύρμηκες μετὰ τὴν ἐκ τῶν ἐκστρατειῶν ἐπάνοδον καθίστανται ἐξ ἁπλῶν ἐργατῶν, *μύρμηκες-ταμιευτῆ-*

1 Ὁ Camponatus inflatus, περιγραφεὶς ὑπὸ τοῦ κ. J. Lubbock.

γων. Ἐπιφορτίζονται οὗτοι ἐν τῷ δάσει ποσότητά τινα μέλιτος τόσην ὥστε νὰ ἐξογκωθῇ ἐπ' ὀλίγον ἡ γαστὴρ αὐτῶν, νὰ δύνανται ὅμως νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν μυρμηκιὰν διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ποδῶν των. Πῶς ὅμως οἱ μύρμηκες οὗτοι ἡμιπεπληρωμένοι ὄντες, ἀφοῦ ἅπαξ κρεμασθῶσι συμπληροῦσι τὴν προμήθειάν των καὶ καθίστανται ὁλοστρόγγυλοι; Τοῦτο δὲν κατώρθωσεν ὁ παρατηρητὴς ν' ἀνακαλύψῃ. Ἐὰν οἱ μύρμηκες οἱ προωρισμένοι νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ταμιευτῆρες ἐλάμβανον ἐν τῷ δάσει ὅλον τὸ ἀναγκαιοῦν αὐτοῖς ποσόν, θὰ καθίσταντο ἀνίκανοι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν μυρμηκιάν, καὶ θὰ ἠναγκάζοντο πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ θανάτου εἰς ὃν θᾶσσον ἢ βράδιον θὰ ὑπεβάλλοντο καταπίπτοντες νὰ κρεμασθῶσιν ἀπὸ τῶν φύλλων τῶν δένδρων. Ἐὰν ὅμως ἀφ' ἑτέρου ὅπως κατορθώσωσι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν μυρμηκιάν, οὗτοι δὲν δύνανται νὰ πληρωθῶσιν ἢ κατὰ τὸ ἥμισυ, πῶς ἐπὶ τέλους πληροῦσιν ἑαυτούς; Ὁ παρατηρητὴς δὲν παρετήρησε ποτὲ οὐδένα θηρευτὴν φέροντα μέλι εἰς τὰ ἄτομα τὰ κατασταθέντα ταμιευτῆρας. Πρέπει ἄρά γε νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ταμιευθεὶς χυμὸς ὑποβάλλεται εἰς ζύμωσίν τινα αὐξάνουσαν τὸν ὄγκον αὐτοῦ καὶ ἐξογκώνει οὕτω τὴν γαστέρα τοῦ κρεμαμένου μύρμηκος;— Τὸ ζήτημα διατελεῖ ἄλυτον.

Οἱ μελιφόροι μύρμηκες εἰσὶν εἰρηνικωτέρου χαρακτῆρος τῶν σαρκοβόρων μυρμήκων· ἀντὶ νὰ φονεύωσι τοὺς ξένους τοὺς εἰσερχομένους ἐν ταῖς μυρμηκιαῖς, ὑποδέχονται αὐτοὺς ἄνευ ἐξωτερικῶν δειγμάτων ἔχθρας, ὥστε ἐπὶ τέλους οὗτοι ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ συνοικισμοῦ.

Τὰ ἔντομα ταῦτα δύνανται νὰ διατραφῶσι διὰ σακχάρεως καὶ κοινοῦ μέλιτος· εἰσὶν ὅμως λίαν λαίμαργοι ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν τροφῶν, καὶ ἐπιφυλακτικοὶ πρὸς ξένας οὐσίας ἐπὶ σκοπῷ ἀναμιγνυομένας τῇ τροφῇ αὐτῶν. Παραδείγματος χάριν ἀποποιοῦνται νὰ φάγωσι σιρόπιον μεμιγμένον καρμινίῳ, δι' οὗ ὠφέλιμα πειράματα θὰ κατωρθοῦντο, πάραυτα δ' ὡς ἀναγνωρίσωσι ξένην τινὰ οὐσίαν εἰς τὰς τροφάς, ἐξαφανίζουσι τὸ ὕποπτον φαγητὸν θάπτοντες αὐτὸ ἢ καλύπτοντες διὰ μικρῶν πετρῶν ἀπεσπασμένων ἐκ τοῦ βυθοῦ τοῦ ἐδάφους, ὡσὰν νὰ ἤθελον νὰ προφυλάξωσιν ὁλόκληρον τὸν συνοικισμὸν ἔκ τινος δηλητηρίου.

Ἐναπομένει ἡμῖν νὰ διαπραγματευθῶμεν περὶ τῶν παρασίτων, ὧν πάσχουσιν οἱ μελιφόροι μύρμηκες.

Ἐν τῇ φύσει *ἕκαστος ψύλλος ἔχει τὸν ψύλλον του*: οἱ μύρμηκες καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ θνητὰ ὄντα ὑπάγονται εἰς τὸν αὐτὸν γενικὸν κανόνα, ὁ δὲ κ. **Mac Cook** μετὰ λύπης εἶδεν ὅτι ἡ παρασιτικὴ ἐπιδημία ἀλληλοδιαδόχως προσέβαλε καταστρέφουσα πάσας ταύτας τὰς αἰχμαλώτους ἀποικίας. Τὸ σύνηθες παράσιτον τοῦ *Μυρμηκοκύστου* εἶναι ἀκαρί τι, ἀναπτυσσόμενον ἀφθονώτατα ἐν ταῖς μυρμηκιαῖς, ὑποθέτει δ' ὁ συγγραφεὺς ὅτι τοῦτο

προέρχεται ἐξ ᾠῶν μεμιγμένων τῇ γῇ τῶν μυρμηκιῶν καὶ μετ' αὐτῆς εἰσαχθέντων ἐν αὐτῇ.

Τὰ μικρὰ ταῦτα ἀκάρια πολλαπλασιάζονται μετὰ μεγίστης ταχύτητος καταλαμβάνοντα τὸ σῶμα ἁπάντων τῶν μυρμήκων. Μεθ' ὅλους δὲ τοὺς κόπους τῶν μυρμήκων περὶ ἀπαλλαγῆς ἐξ αὐτῶν τὸ τοιοῦτον ἦτον ἀδύνατον, ἰδίως πέριξ τοῦ στόματός των ἔνθα πᾶσαι αἱ προσπάθειαι αὐτῶν καθίσταντο ἀνίσχυροι.

Μυρμηκιὰ προσβληθεῖσα ὑπὸ τῶν παρασίτων τούτων ὁμοιάζει πόλιν ἐν ᾗ εἰσήλασεν ἐπιδημία τις. Οἱ μύρμηκες ἀποθνήσκουσιν ὁ εἷς μετὰ τὸν ἕτερον, ἐπὶ δὲ τῆς ὁδοῦ τοῦ κοιμητηρίου δὲν παρατηρεῖ τις ἄλλο τι ἢ πτώματα ἅτινα μεταφέρουσιν εἰς τὸν κοινὸν τάφον. Αἱ στοαὶ ἐρημοῦνται· οἱ ἀσθενεῖς μύρμηκες δὲν δύνανται νὰ ἐπαρκέσωσι πλέον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐνταφιασμοῦ τῶν νεκρῶν, τὰ δὲ πτώματα μένουσι κατακείμενα ἐν τοῖς δωματίοις καὶ ταῖς στοαῖς μέχρις οὗ ἀποθάνωσι καὶ οἱ τελευταῖοι κάτοικοι τοῦ οἴκου. Καίτοι οἱ μύρμηκες μετ' ἀγάπης ἀλληλοβοηθοῦνται κατὰ τὸν καλλωπισμόν των, καίτοι συνειθίζουσι νὰ ψήχωσιν ἀλλήλους, ἀγνοοῦσιν ὅμως νὰ ἀπαλλάξωσιν ἀμοιβαίως ἑαυτοὺς ἐκ τῶν κατηραμένων αὐτῶν μικρῶν παρασίτων τὰ ὁποῖα τοὺς ταλαιπωροῦσι. Καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ ἔνστικτον φαίνεται σφάλλον, ἀναμφιβόλως, διότι τὸ τοιοῦτον συμβὰν εἶναι ὅλως τυχαῖον εἰς τοὺς μύρμηκας, διαφεύγει δὲ τὴν τακτικὴν ἐργασίαν τοῦ συνοικισμοῦ. Ἀφ' ἑτέρου μετ' ἐκπλήξεως παρατηρεῖ τις ὅτι συνηθέστατα τὰ ζῶα εἶναι ἀνίκανα νὰ παλαίσωσι κατὰ τῶν παρασίτων, μηδὲ ζητοῦσι σχεδὸν τρόπον τινὰ ὅπως καταβάλωσι ταῦτα. Τὰ συνοικοῦντα ὑμενόπτερα, αἱ μέλισσαι, αἱ σφῆκες, τὰ τόσον καλῶς ὡπλισμένα ἔντομα ταῦτα ἀγνοοῦσιν οὐ μόνον νὰ καταστρέψωσι τὰ παράσιτα, ἀλλὰ μήτε κἂν γνωρίζουσι νὰ παρατηρήσωσι ταῦτα. Παρόντων τῶν παρασίτων τὰ τόσον εὐφυῆ ταῦτα ἔντομα φαίνονται ὡς νὰ προσεβλήθησαν ὑπὸ τυφλώσεως.

Προσθέσωμεν ὅτι οἱ Ἰνδοὶ γνωρίζουσι κάλλιστα τοὺς *Μυρμηκοκύστους*, ὅτι ἀναζητοῦσι τὰς κατοικίας αὐτῶν ἐκχώνουσι ταύτας, λαμβάνουσι τοὺς *μύρμηκας-ταμιευτῆρας* καὶ κατεσθίουσι τὸ ἐν αὐταῖς ἐγκλειόμενον μέλι.

(Ἀνάλυσις ὑπὸ M. H. de Saussure τοῦ συγγράμματος: The honey ants and the occident ants ὑπὸ M. H. Mac Cook. Philadelphia 1882).

Μετάφρασις

Νικολ. Χρ. Ἀποστολίδου.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ

Δημοτικὰ ᾄσματα Κρήτης[1].

Ἀ ποὔχει νοῦ καὶ λοϊσμὸ καὶ γνῶσι 'ς τὸ κεφάλι,
ἂς κάθῃ νὰ τοῦ δηγηθῶ γιὰ τὸ Δασκαλογιάννη,
ποὔτονε πρῶτος τῶ Σφακιῶ καὶ μπάχης νοικοκύρης,
καὶ ἤλπιζέν το νὰ γενῇ 'ς τὴν Κρήτη Ῥωμνιοσύνη.
Κάθα λαμπρὴ —Χριστόγεννα ἤβανε τὸ καπέλλο
κ' ἤλεγε τοῦ Πρωτόπαπα, τὸ Μόσκοβο θὰ φέρω.
—Μὰ κάθσε Δάσκαλε – Γιαννιὸ καθὼς ποῦ μασὲ πρέπει
νὰ μὴ τὸ 'κούσ' ὁ Βασιλιᾶς καὶ τὴν Τουρκιὰ θὰ πέψῃ.
—Ἄς πέψῃ Τούρκους ὁ Παχιᾶς κι' ἂς πέψῃ μπαχιαλίδες
μὰ ἔχουν ἄντρες τὰ Σφακιὰ σαφὴ ντελικανίδες.
Ἄς πέψῃ τούρκους ὁ Παχιᾶς κι' ἂς πέψῃ μπαϊράκια
μὰ ἔχουν ἄντρες τὰ Σφακιὰ σαφὴ παλληκαράκια.
Μὰ ὁ Παχιᾶς ὡς τὄκουσε πολὺ τοῦ βαροφάνη,
Κάστρος, Χανιὰ καὶ Ῥέθεμνο μάζωξι τωσὲ κάνει.
Κάστρος, Χανιὰ καὶ Ῥέθεμνος ἤτανε μαζωμένα
νὰ πάν' νὰ κάψουν' τὰ Σφακιὰ τὰ κακοποδομένα
—Γιὰ τὸ θεό, ἀφέντη μου, καὶ πέ μου τί νὰ κάνω
νὰ πᾶ νὰ κάψω τὰ Σφακιὰ γῆ νὰ τὰ ῥεφουδάρω ;
—Ἄμε καὶ ῥώτηξέ τσ' ὀμπρός ἤνταν' ἡ γιαφορμή τως
μπὰν ἐκουζουλαθήκανε νὰ φάν' τὴν κεφαλή τως.
Νὰ δίδουν τὰ δοσίματα, νὰ δίδουν τὰ χαράτσα
νὰ μὴν τῶς πέψω τὴν Τουρκιὰ κι' ὅλα τὰ μπαϊράκια.
Νὰ δίδουν τὰ δοσίματα σὰν καὶ τὸν πᾶσα χρόνο
νὰ μὴν τῶς πέψω τὴν Τουρκιὰ νὰ τρέμ' ἡ γῆς κι' ὁ κόσμος.
Ἄς πέψῃ τούρκους ὁ Παχιᾶς κι' ἂς πέψῃ μπαϊράκια
μὰ ἔχουν ἄντρες τὰ Σφακιὰ σαφὴ παλληκαράκια.
Ἄς πέψῃ τούρκους ὁ Παχιᾶς κι' ἂς πέψῃ μπαχιαλίδες
Μὰ ἔχουν ἄντρες τὰ Σφακιὰ σαφὴ ντελικανίδες.
Μιὰν Παρασκὴ, μιὰν ταχωνὴ, μιὰν Κυριακὴν ἡμέρα
'ς τ' Ἀσκύρου ξεβαρκάρανε μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὴ χέρα.
'Σ τ' Ἀσκύφου ξεβαρκάρανε εἰς τὴν καινούρια βρύση
καὶ τὸ θεὸ παρακαλοῦν νερὸ νὰ τοὺς ποτίσῃ.

1 Ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς δημοτικῶν προϊόντων τῆς Κρήτης τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ διδασκάλου κ. Ἰωάννου Ν. Ζωγραφάκη.

'Απάνω 'ς τὴν 'Αράδαινα τὰ 'στέσαν τὰ τσαντίρια,
καὶ κάτω 'ς τὰ Λειδαδιανὰ τὰ 'κάμαν τὰ παιγνίδια.
Κι' ἀποκειδὰ σηκώνουνται νὰ πᾶνε 'ς τὴν Μαδάρα
νὰ πάν' ν' ἀνεμαζώξουνε τὰ Σφακιανὰ κουράδια.
Στὴ στράτα τῶς ἐπάντηξε ὁ Δάσκαλος ὁ Γιάννης,
ὁ Καπετάνιος τῶ Σφακιῶ, τῆς Κρήτης τὸ λιοντάρι.
Σύρνει τὸ μαχαιράκι του ἀπ' ἀργυρὸ φουκάρι
καὶ μέσα τως ἐμπήκενε, γιουροῦσι τωτὲ κάνει.
Στὸ ἔμπα χίλιους ἤκοψε, 'ς τὸ ἔδγα δυὸ χιλιάδες,
καὶ 'ς τῶμορφόν του γύρισμα ἑξηνταδυὸ πασάδες.
Καὶ ὄντες ἐσοπάτηζε νὰ βγῇ ἀπὸ τὸ δέτη
μιὰν παλοτιὰ τοῦ παίξανε καὶ 'ς τὸ λακκοῦδι πέφτει,
κι' ἀράτουν καὶ μποδιάζουν τον σαράντα μπαχιαλίδες
κι' ὅλη 'ς τὴ στράτα τσ' εἶχενε ὁ ξένος ριτζατζίδες.
—Θέλετε ἄσπρα, δίδω σας, σὰ θέλετε παράδες
κι' ἀμοναχός μου τσ' ἤκοβγα τσὴ μεγαλοβδομάδες.
—Δὲν θέμεν ἀπού τἄσπρα σου μηδ' ἀπού τὸ φλουρίσου,
μόνο νὰ πᾶμε τοῦ Πασιᾶ, ρωμνιέ, τὴν κεφαλή σου.
Κι' ὄντὲ τὸν ἐπερνούσανε 'ς τὸ σπῆτίν του ποκάτω
ἐκάθουντ' ἡ γυναῖκά του καὶ τὸν 'μυρολογᾶτο.
Κι' ὄντὲ τὸν ἐπερνούσανε κάτω 'ς τὴ γειτονιά του
τὸν ἤκλαιγεν ἡ μάνα του μὲ τὰ πεθερικάν του.
Κι' ὄντὲ τὸν ἐπερνούσανε 'ς τοῦ Μπαμπαλῆ τὸ χάνι,
ἐζήτηξε κρυγιὸ νερὸ νὰ πιῇ γιὰ ν' ἀποθάνῃ.
Κι' ὄντὲ τὸν ἐπερνούσανε εἰς τοῦ Πασιᾶ τὴν πόρτα
ἤσυρ' ὁ ξένος μιὰ φωνὴ κ' ἐμάρανε τὰ χόρτα.
Κι' ὄντὲ τὸν ἐνεβάζανε εἰς τοῦ Πασιᾶ τὴ σκάλα
ζερβὰ δεξιὰ ἐξάνοιξε κι' ἐρώνιαξε μεγάλα.
—Καλῶς νά σ' εὕρω, Βασιλιᾶ, πατέρες καὶ δασκάλοι.
—Καλῶς τὸ δάσκαλο Γιαννιὸ τὸν πρῶτό μας κρουσάρη.
Καὶ δίδουν του ἕνα γκαβὲ σὲ φαρφουρὶ φλιτζάνι
κ' ἕνα τζιμποῦκι γιασεμί, χίλια φλουράκια κάνει.
Κι' ἀπεί τις ἤπιε τὸ γκαβέ, ἤπιε καὶ τὸν καπνό του
καὶ στέκοντας τὸ γδάρανε τἀργυροπρόσωπόν του.
Κι' ὄντὲ τὸν ἐπογδαίρνανε εἰς τὴν δεξάν του χέρα,
ἤπαιρνε τοῦ βεζύρ' ὁ γυιὸς τὴ μιάν του θυγατέρα.
Κι' ἀπείτις τὴν τουρκέψανε καὶ τὸν κιννὰ τῆς βάλα,
ἐφώνιαξεν ἡ ὀρφανὴ τὸν κύρη τς ἦντα κάμαν.
—Εἰς τὸν γκαβὲ τὸν ἔχομεν μὲ κιᾶλλα παλληκάρια
κ' ἐκεῖνο τὸν ἐτρώγανε τῆς θάλασσας τὰ ψάρια.

Ο ΔΑΣΚΑΛΑΝΤΩΝΗΣ

Παιδιὰ κ' ἠντᾶχουν τὰ πουλιὰ κ' εἶνε ξαγριεμμένα
καὶ κηλαδοῦσι θλιβερὰ καὶ παραπονεμένα !
Γῆ κυνηγός, τὰ κυνηγᾷ γῆ χιόνι τὰ πλακκώνει,
γῆ ἀκούσαν πῶς ἀπέθανε ὁ Δάσκαλος 'Αντώνης·
Σαββάτο ἐβαρίστησε κάτω 'ς τὸ γυρογιάλι,
καὶ παρευθὺς τὸ λόγιασε ὁ ξένος θ' ἀποθάνη.
Καθίζει γράφει μιὰ γραφὴ 'ς τὸ σπῆτί του τὴν πέμπει,
νὰ καταβ' ἡ γυναῖκά του νὰ τονὲ παραβλέπῃ.
Γυναῖκά του σὰν τῶμαθε πιάνει καὶ συνοδεύει
μουδὲ σκλάβαις ἐρώτηξε, μουδὲ καὶ βάγιαις παίρνει.
Παίρνει καὶ τὴν κουνιάδα τζη τὴ βασαρμολουσμένη,
κ' ἐβάστα κ' εἰς τὰ χέρια της μωρὸ παιδ' ἡ καημένη.
Κλουθᾷ κ' ἡ θυγατέρα τζη ἡ γ' 'Αντωνολεοῦσα,
καὶ τῶν ἀνθρώπω τῆς καρδιαῖς, ἤκανε κ' ἐρραχοῦσα.
Κ' ἐπῆγε κ' ηὕρηκέν τονε 'ς τὴν κλίνη κ' ἐκοιμᾶτο,
κ' ἐτρέχανε τὰ μάτια της καὶ τὰ μαλλιά της κάτω.
—Σώπα, γυναῖκα κουζουλή, πλέξε τα τὰ μαλλιά σου,
καὶ πλῦνε καὶ τὰ μάτιά σου ν' ἀντισταθ' ἡ καρδιά σου.
—Πῶς μοῦ τὸ λές, 'Αντώνη μου, νὰ πλέξω τὰ μαλλιά μου,
νὰ πλύνω καὶ τὰ μάτια μου ν' ἀντισταθ' ἡ καρδιά μου,
ἀποὺ θωρῶ τὰ μάτια σου καὶ παίζουν τοῦ θανάτου
κ' ἔχεις καὶ θηλυκὰ παιδιὰ κ' εἶνε τοῦ παντρεμάτου ;
Μ' ὀντὲ τὸν ἐσηκώνανε ἀποὺ τὸ γυρογιάλι,
ἡ θάλασσα μουγγρίστηκε κ' ἡ γ' ἄμμο δάκρυα βγάνει.
Κι' ὀντὲ τὸν ἐπερνούσανε ἀντίκρυτα 'ς τσ' 'Αρμένους,
ἐκατεβήκαν τὰ χωριὰ καὶ τονὲ συνεπαίρνουν.
—Ἂς τάξωμε πῶς ἤτονε κολῶνα 'ς τὸ χωριό μας
κ' ἐβρούλησε κ' ἐρράησε κ' ἐχάθηκ' ἀπὸ 'μπρός μας.

Η ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

Μιὰν Κυριακὴ ξημέρωμα—μὴν εἶχε ξημερώσῃ
κι' ὁ ἥλιος ὁ παντοτεινὸς μὴν εἶχε βγῆ νὰ δώσῃ—
Γρηκῶ τὸν Κόρφο κ' ἔμπαζε κάτεργα καὶ καράβια
Δὲν εἶνε αὐτάνα Σφακιανὰ μήτε καὶ τοῦ 'Ρεθέμνου,
μᾶνε τοῦ καπετὰν-Πασᾶ 'πομέσα ποῦ τὴν Πόλι.

Παίρνουν μανάδες καὶ παιδιὰ, ἀδέρφια κι' ἀξαδέρφια,
παίρνουν καὶ τοῦ παπα-Βαρδῆ τὴ μιάν του θυγατέρα,
τὴν πρώτη καὶ τὴν ὕστερη, τὴν μεσακὴν κοπέλα.
Χίλοι κρατοῦν' τὴν γκούλα τζη, τρακόσοι τσ' ἀκλουθοῦσι,
ἐκλούθαν κι' ὁ παπα-Βαρδῆς κ' ἔδερνε τσὴ μεροὺς του.
—Ποῦ πᾶς, ἀσῆμι, νὰ χαθῇς, ποῦ πᾶς σταυρὲ νὰ λυώσῃς,
ποῦ πᾶς 'Αγιοκωστάντινο, ν' ἀλλάξῃς τὄνομά σου;
—Στὴ Σμύρνη πάω νὰ χαθῶ, 'ς τοῦ Γαλατᾶ νὰ λυώσω,
κ' εἰς τὴν Κωσταντινόπολι ν' ἀλλάξω τὄνομά μου.
Κι' ὀντὲ τὴν ἀνεβάζασιν εἰς τοῦ πασᾶ τὴ σκάλα
ἐτρέχασιν τὰ μάτια της ὡσὰν τὴν κουτσουνάρα.
Ἄμ', ἀφεντάκη, 'ς τὸ καλὸ καὶ 'ς τὴν καλὴ τὴν ὥρα,
καὶ νὰ γεμίσ' ἡ στράτα σου ντραντάφυλλα καὶ ρόδα.
Κι' ἄμε χαιρέτησέ μού τση ὅλαις μου τσ' ἀδερφάδες,
τὴν ἀδερφή μου τὸ 'Λενιὸ μὴ μοῦ τὴν χαιρετήσῃς,
γιατὶ μοῦ κατακρήστηκε Τοῦρκος νὰ μὲ φιλήσῃ,
Τοῦρκο νὰ κάμω πεθερὸ, καὶ τὸν Καδῆ κουνιάδο,
καὶ τοῦ Βεζύρη τὸν υἱγιὸ ἄντρα νὰ τονὲ πάρω.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΕΙΡΑΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ

Πέρυσιν ἐν τῷ *Παρνασσῷ* (τόμ. Ϛ' σελ. 250) μετ' ἄλλων ἐπιγραφῶν ἐδημοσίευσα καί τινα ἐπί τινος τεμαχίου λίθου φαιοῦ ἀνευρεθεῖσαν τιμητικὴν εἰς 'Αργεῖον 'Αργείου Τρικορύσιον, ἥτις ἀπὸ τῆς παλαιοτέρας χρήσεως μετετέθη ὡς ἐπικάλυμμα ἑνὸς τῶν τάφων τῶν ὄπισθεν τοῦ κατὰ τὴν Ζέαν θεάτρου ἀνευρεθέντων. Μετά τινα χρόνον ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς ὁ σεβαστὸς τμηματάρχης ἐν τῷ τῆς Παιδείας ὑπουργείῳ ὑπέμνησέ μοι ὅτι ἔν τινι οἰκίᾳ Γλαράκη κατὰ τὴν παραλίαν κειμένῃ εἶχεν ἴδῃ ἄλλοτε καὶ ἐνεθυμεῖτο ὅμοιον ὄνομα ἐν ἐπιγραφῇ ἐντετοιχισμένῃ που τῆς εἰσόδου τῆς εἰρημένης οἰκίας. Ἔκτοτε μόλις ἐσχάτως χάρις τῷ φίλῳ Γ. Ζαννέτῳ εὗρον τὴν οἰκίαν καὶ τὴν ἐπιγραφήν. Μόλις ὑπεφαίνετο αὕτη ὑπὸ τὸ τῆς ἀσβέστου οὐκ εὐκαταφρόνητον ἐπίχρισμα ὅπερ ἔφερε. Καὶ ὑπὸ ὅλον τὸ ἐπίχρισμα ὅμως τοῦτο εὐθὺς ἠδύνατό τις ἀμυδρῶς πως νὰ διακρίνῃ τὸ αὐτὸ ἀληθῶς ὄνομα τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς. 'Αγνοῶ ἄν που ἐξεδόθη αὕτη οὐδὲ ἀφέθη μοι ὁ κατάλληλος εἰς ἔρευναν τούτου χρόνος. Μόνον δὲ διὰ τὴν ἀντιπαραβολὴν τούτων παρατίθημι ἀμφοτέρας ἐνταῦθα, τὴν δευτέραν δ' ἰδίᾳ διὰ τὴν θέσιν, ἐν ᾗ ἀνευρέθη, σπουδαιοτά-

την ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν ἑνὸς τῶν ἐξόχων τοῦ Πειραιῶς οἰκοδομημάτων, τοῦ ναοῦ τῆς Εὐπλοίας Ἀφροδίτης.

Ἡ πρώτη ἔχει ὧδε:

ΟΙ ΕΜΠΟΡΟΙ ΝΑ....
ΑΡΓΕΙΟΝ ΑΡΓΕΙΟΥ ΤΡ.ΚΟΡΥΣΙΟΝ
ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝ.ΗΣ

ἤτοι

Οἱ ἔμποροι να[υαρχοῦντα
Ἀργεῖον Ἀργείου Τρικορύσιον
ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ δικαιοσύνης.

Ἡ δ' ἑτέρα ἐπιγραφὴ ἡ ἐντετοιχισμένη ἐν οἰκίᾳ Δ. Σεφερλῆ πρῴην Γλαράκη, κατὰ τὴν ἀκτὴν Μιχούλη, ἐχούσῃ εἴσοδον ἐπὶ τῆς παρόδου τῆς μεταξὺ ὁδοῦ Φίλωνος καὶ τῆς εἰρημένης ὁδοῦ καὶ δεξιὰ τῷ ἀνιόντι ἐπὶ τοῦ ὑποστηρίγματος τῆς κλίμακος τῆς οἰκίας, εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ λίθου φαιοῦ πλάτους 1,10 καὶ ὕψους 0,30 περίπου εἰς τέσσαρας στίχους φέρουσα τάδε:

ΑΡΓΕΙΟΣ ΑΡΓΕΙΟΥ ΤΡΙΚ[ΟΡΥΣΙΟΣ
ΣΤΡΑΤΗΓΗΣΑΣ ΕΠΙ ΤΟΜ ΠΕΙΡΑ[ΙΑ
ΑΦΡΟΔΙΤΕΙ ΕΥΠΛΟΙΑΙ
ΑΝ]ΕΘΗΚΕΝ

ἤτοι

Ἀργεῖος Ἀργείου Τρικ[ορύσιος
Στρατηγήσας ἐπὶ τὸμ Πειρα[ιᾶ
Ἀφροδίτῃ εὐπλοίᾳ
ἀν]έθηκεν.

Τὰ γράμματα ῥωμαϊκῶν χρόνων ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ. Προφανέστατον δ' ὅτι περὶ τοῦ αὐτοῦ πρόκειται προσώπου. Δυσχερές πως φαίνεται ἐν τῇ δευτέρᾳ τὸ ΕΠΙ ΤΟΜ ΠΕΙΡΑΙΑ. Πῶς πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ἡ πρόθεσις *ἐπί;* Ἡ δὲ θεότης εἰς ἣν τὸ ἀνάθημα, ἡ Ἀφροδίτη ἡ Εὔπλοια ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ἀργεῖον τοῦτον ἄριστα δικαιολογεῖ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ πρώτου στίχου τῆς ἑτέρας τῶν ἐπιγραφῶν διὰ τοῦ ΝΑΥΑΡΧΗΣΑΝΤΑ.

Σπουδαία καὶ ἀξία παρατηρήσεως ἡ θέσις ἐφ' ἧς ἀνευρέθη ἡ ἐπιγραφὴ ὡς εἶπον, διὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ ναοῦ τῆς Εὐπλοίας Ἀφροδίτης, ἐὰν ἀληθῶς ἀνευρέθη ἐκεῖ ἐν ᾗ κεῖται οἰκίᾳ, καὶ ἐὰν μὴ ἄλλοθεν ἔκπαλαι μετενηνεγμένος ἦν, τίς οἶδε πῶς.

Β'

Εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ δήμου ἐγένετο ἀρίστη συμπλήρωσις ἑνὸς τῶν ἐξεχόντων ἐν ταύτῃ ἀναγλύφων, τῶν ἀναγομένων εἰς τὸ εἶδος τῶν νεκροδεί-

πνων. Ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου τὸ κυριώτερον πρόσωπον, ἀνὴρ ἐπὶ κλίνης κατακεκλιμένος, εὐμελής, ἐν ᾧ σχεδὸν πάντα τἆλλα ἦν πλήρης, ἀποκεκομμένην εἶχε τὴν κεφαλήν. Ταύτην ἐκράτησε παρ' ἑαυτῷ ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν προσηνέχθη τὸ ἀνάγλυφον εἰς τὴν συλλογήν, ὁ ἀνευρών, ἐπὶ τῷ σκοπῷ κερδοσκοπίας. Ἤδη ἀπέκτησε ταύτην τὸ μουσεῖον δεικνύουσαν ὄψιν νεκνίου εὐειδοῦς πρὸς δεξιὰν τοῦ δρῶντος ἐστραμμένην καὶ ὑπὸ πλουσίας κόμης κεκοσμημένην.

Γ'

Πρὸ μηνός που ἐγγὺς τοῦ νεοδμήτου ναοῦ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ὀρυσσομένων λάκκων εἰς θεμελίωσιν οἰκίας τινός, μεταξὺ ἄλλων συντριμμάτων ἀνευρέθη πίθος σφαιρικὸς βεβλαμμένος τὰ κάτω μόνον, ὃν δυστυχῶς εἰς τεμάχια συνέτριψαν οἱ παῖδες ἀφεθέντα ἐπὶ ἡμέρας ὅλας πρὸ τοῦ Γυμνασίου. Ἐντὸς τοῦ πίθου ἐν τοῖς χώμασιν ὑπῆρχεν ἀγγεῖον 0,15 ὕψους τῶν ἀποτελούντων ἐν συνόλῳ μορφὴν ἀνθρωπίνην. Τὸ ἀγγεῖον διατηρεῖται καλῶς, πλὴν τῶν ἀποτριβέντων χειλέων καὶ τῆς λαβῆς αὐτοῦ. Εἰκονίζει δὲ τοῦτο γυναῖκα ὀρθίαν ποδήρη ἀναβεβλημένην χιτῶνα ἐζωσμένον τὴν ὀσφὺν καὶ διπλοΐδιον ἐπιμελῶς πορπούμενον ἐπὶ ἑκατέρου τῶν ὤμων. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει διάδημα καὶ κάτωθεν τούτου στέφανον, παχεῖς δ' ἀπὸ ταύτης ἐπὶ τῶν ὤμων καταπίπτουσιν οἱ βόστρυχοι. Αἱ χεῖρες ἀπὸ τῶν ὤμων γυμναί· τῇ δεξιᾷ ἔχει τι, οἱονεὶ φιάλην, τῇ δ' εὐωνύμῳ ἀνέχει πως τὸν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ὤμων ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν δύο δίκην ὤτων πτυχὰς ἀφίνοντα.

Τὸ ὅλον σῶμα στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ὑπεγειρομένου τοῦ ἀριστεροῦ. Καθ' ὅλον τὸ σῶμα τῆς γυναικὸς ἀπέμειναν ἴχνη τοῦ παλαιοῦ χρωματισμοῦ. Τὰ ὄπισθεν κατὰ τὸ σύνηθες μέλαν εἶνε τὸ ἀγγεῖον.

Ἐν Πειραιεῖ τῇ 22 Αὐγούστου 1883.

Ἰακ. Χ. Δραγάτσης

ΑΝΕΚΔΟΤΟΝ ΑΘΗΝΑΙΚΟΝ ΤΕΤΡΑΔΡΑΧΜΟΝ

Ὄντως ἡ σειρὰ τῶν ἀθηναϊκῶν νομισμάτων εἶναι ἀνεξάντλητος. Καθ' ἑκάστην νέοι τύποι προστίθενται καὶ πολλὰ τῆς ἱστορίας καὶ μυθολογίας

ζητήματα εὐχερῶς λύονται, ἄλλα δὲ ἐντελῶς ἄγνωστα παρουσιάζονται προκαλοῦντα τὴν μελέτην τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα εἰδικῶς ἀσχολουμένων. Τίς τῶν νομισματολόγων ἐφαντάζετό ποτε νὰ ἀναγνώσῃ ἐπὶ ἀθηναϊκοῦ νομίσματος τὸ σεπτὸν καὶ ἱερὸν τοῦ Δήμου ὄνομα; Τόσοι αἰῶνες παρῆλθον καὶ τὰ μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντα ἔφερον προτομὰς καὶ σώματα θεοτήτων, γράμματα, μονογράμματα, ναούς, ἀγάλματα, θέατρα, ὀνόματα ἀρχόντων καὶ τὴν ἀτελεύτητον πληθὺν τῶν μυθολογικῶν παραστάσεων, ἀλλ' οὐδὲν ἀνευρέθη φέρον μεγάλοις γράμμασιν αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων.

Ἐν τοῖς περιχώροις τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Καρύστου, πλησίον βράχου σχηματίζοντος γωνίαν τεχνικὴν οἰκίας ἰδιωτικῆς ἢ ἄλλου οἰκοδομήματος, ἀνευρέθησαν ἐντὸς ἀγγείου πηλίνου ὑπό τινος χωρικοῦ, κατὰ τὰς πληροφορίας ἀξιοτίμου μάρτυρος, τὸν παρελθόντα Ἀπρίλιον, ὑπὲρ τὰ ἑβδομήκοντα ἀθηναϊκὰ τετράδραχμα τῆς τῶν ἀρχόντων ἐποχῆς, τρεῖς ἀθηναϊκαὶ δραχμαὶ καὶ τριάκοντα περίπου δραχμαὶ τῆς πόλεως Καρύστου.

Εἴκοσι καὶ ἑπτὰ νομίσματα τοῦ εὑρήματος τούτου ἀγορασθέντα κατετέθησαν ἐν τῇ ἐμῇ συλλογῇ. Εἰσὶ δὲ ταῦτα:

Α'.) Εἴκοσι τετράδραχμα φέροντα ἀφ' ἑνὸς τὴν κεφαλὴν τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ ἑξῆς ὀνόματα ἀρχόντων:

ΑΔΕΙ[ΜΑΝΤΟΣ]	ΗΛΙΟ[ΔΩΡΟΣ
ΑΠΕΛΙΚΩ[Ν]	ΓΟΡΓΙΑΣ
ΑΡΙΣΤΙΩΝ	ΦΙΛΩΝ
ΑΦΡΟΔΙΣ[ΙΟΣ]	ΔΙΟΓΕ[ΝΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΓΑΘΙΠΠΟΣ
ΔΙΟΤΙΜΟΣ	ΜΑΓΑΣ
ΕΥΜΗΛΟΣ	ΚΑΛΛΙΦΩΝ
ΖΩΙΛΟΣ	ΕΥΑΝΔΡΟΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ	ΕΥΚΛΗΣ
ΘΕΜΙΣΤΟ[ΚΛΗΣ]	ΘΕΟΠΟΜΠΟΣ
ΘΕΟΔΟΤΟΣ	ΚΛΕΟΦΑΝΗΣ
ΙΚΕΣΙΟΣ	ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΗΣ
ΚΤΗΣΙΑΣ	ΕΥΜΑ[ΡΕΙΔΗΣ
ΝΙΚΗΤΗΣ	ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
ΞΕΝΟΚΛΗΣ	ΑΡΜΟΞΕΝΟΣ (νομίσματα 4)
ΦΑΝΟΚΛΗΣ	ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ
ΧΑΡΙΑΣ	ΗΡΑΚΛΕΙΔΗΣ

Β' Τέσσαρα τετράδραχμα τοῦ αὐτοῦ τύπου, πλὴν φέροντα ὄπισθεν μονογράμματα ὡς τὰ ἐν σελίσιν 168, 173 καὶ 177 ἀπεικονιζόμενα ἐν τῷ περισπουδάστῳ συγγράμματι τοῦ E. Beulé, (les monnaies d'Athènes), καὶ

Γ' Ἓν τετράδραχμον ἀθηναϊκόν, γραμμαρίων 16,225, φέρον ἀφ' ἑνὸς

τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς ἐστραμμένην πρὸς δεξιὰ μετὰ περικεφαλαίας ἐντὸς κύκλου ἐκ σφαιριδίων καὶ ἀφ' ἑτέρου γλαῦκα πρὸς δεξιὰ ἐπὶ ἀμφορέως· ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς κεφαλῆς τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, Α καὶ Θ, ἐν τῷ πεδίῳ δὲ τὰ γράμματα Ο—ΔΕ—Μ[ΟΣ] κατὰ τύπον ἀρχαϊκὸν καὶ ἄνδρα γυμνὸν ἱστάμενον καὶ κρατοῦντα δεξιᾷ μὲν χειρὶ ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς ξίφος, ἀριστερᾷ δὲ θήκην. Τὸ ὅλον ἐντὸς στεφάνου ἐλαίας μετὰ καρποῦ.

Οὐδαμοῦ ὅμοιος τύπος ἀναγράφεται ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Τὸ μοναδικὸν τοῦτο νόμισμα κατέχει τὴν σπουδαιοτάτην καθ' ἡμᾶς θέσιν μεταξὺ τῶν ἀθηναϊκῶν νομισμάτων, καθότι φέρει οὐχὶ πλέον τοὺς κοινοὺς τύπους καὶ τὰ συνήθη ὀνόματα τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ **Δήμου**.

Ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ὁμιλήσωμεν ἐν ἐκτάσει περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ ὑφ' ἡμῶν ἐκδοθησομένῳ συγγράμματι, περιοριζόμεθα εἰς ὀλίγα τινὰ χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ «Παρνασσοῦ».

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος νόμισμα ἐκόπη περὶ τὰ τέλη τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος καὶ ὑπάγεται εἰς τὴν πέμπτην κατηγορίαν τῶν ἀθηναϊκῶν νομισμάτων, ἤτοι, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου μέχρι τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἐποχήν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Δῆμος τῶν Ἀθηθηναίων ἐπεφόρτιζεν ἐντίμους πολίτας εἰς τὴν ἐπιστασίαν τῆς κοπῆς τῶν νομισμάτων, τὰ δὲ νομίσματα ἔφερον, ἐκτὸς τῶν ἱερῶν συμβόλων τῆς πόλεως, τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιστατῶν ἢ ἀρχόντων καλουμένων ἐπὶ τοῦ ἀργυροκοπείου. Ἀλλὰ τὸ σήμερον δημοσιευόμενον νόμισμα καθιστᾷ ἡμῖν γνωστόν, ὅτι ὁ Δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἠναγκάσθη, εἴτε ἕνεκεν ἐλλείψεως καταλλήλων ἀνδρῶν, εἴτε ἕνεκα καταχρήσεων, εἴτε ἕνεκεν ἄλλων πολιτικῶν λόγων νἀναλάβῃ προσκαίρως τὴν ἐπιστασίαν τῆς κοπῆς τῶν νομισμάτων καὶ νὰ κόψῃ νομίσματα φέροντα τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα.

Ἐν τέλει παρακαλοῦμεν τοὺς εἰδικώτερον καταγινομένους περὶ τὴν ἀρχαίαν νομισματικὴν νἀποφανθῶσι περὶ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου μνημείου τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας.

Ἀλέξανδρος Ν. Μελετόπουλος.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Ἐπανελήφθησαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Καββαδία αἱ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνασκαφαί. Ἐν διαστήματι ὀλίγων ἡμερῶν εὑρέθησαν πλέον τῶν τριάκοντα ἐπιγραφῶν καὶ πέντε ἀγάλματα, τουτέστι, Ῥωμαῖος χλαμυδοφόρος ἀνήρ, Σάτυρος, τρίμορφος Ἑκάτη, καὶ δύο γυναικεῖα ἀγάλματα εἰκονίζοντα θεάς. Τούτων ἡ μὲν φέρει ποδήρη χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, ἡ δὲ ἑτέρα ποδήρη χιτῶνα μετὰ διπλοϊδίου καὶ ἔχει τὴν μορφὴν ἀρχαΐζουσαν. Ἀνευρέθη δ' ὁμοίως καὶ μικρὰ χρυσῆ εἰκὼν ἐκ

λεπτοῦ ἐλάσματος κάλλιστα διατηρουμένη καὶ ἔχουσα δύο ἀρχαϊκὰς σφυρηλάτους μορφάς, ἄνδρα πωγωνοφόρον καὶ γυναῖκα κρατοῦσαν κλάδον φοίνικος. Ἐκ τῶν εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν ὁ κ. Καββαδίας συναρμολογήσας μετὰ πολλοῦ κόπου εἴκοσι τεμάχια ἐνεπιγράφων πλακῶν, κατώρθωσε νὰ ἀποτελέσῃ δύο τῶν περιφήμων ἐκείνων στηλῶν ἃς ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (ΙΙ, 27, 3), καὶ ἐν ταῖς ὁποίαις ἦσαν ἀναγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν θεραπευθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἡ ἀσθένεια αὐτῶν καὶ ὁ τρόπος τῆς θεραπείας. Ἡ μία τῶν ἐπιγραφῶν τούτων εἶναι σχεδὸν πλήρης καὶ σύγκειται ἐξ 125 στίχων, ἕκαστος δὲ στίχος ἐκ 50 γραμμάτων. Ἀπεκαλύφθη δ' ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ μέγα ἀρχαῖον οἰκοδόμημα πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ· ἐκεῖ δὲ πλησίον ἀπεκαλύφθη καὶ φρέαρ 25 περίπου μέτρων βάθους, περιέχον ἄφθονον ὕδωρ, καὶ παρὰ τὸ φρέαρ εὑρέθησαν αἱ ἐπιγραφαί. Ὁ κ. Καββαδίας ὑποθέτει μήπως τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο εἶνε ἐκεῖνο ἐν ᾧ ἐκοιμῶντο οἱ ἀσθενεῖς καὶ ἔβλεπον, ὡς ἐλέγετο, καθ' ὕπνους τὸν Ἀσκληπιόν. Ἔκ τινων δ' οἰκημάτων πενιχρῶν ὅλως καὶ εὐτελῶν εὑρεθέντων περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εἰκάζεται ὅτι τὸ ἱερὸν κατῳκεῖτο κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ὑπὸ λαοῦ πτωχοῦ ἀγνώστου καταγωγῆς.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Τὸ θέρος τοῦ 1883. — Τὸ θέρος ὡς γνωστὸν κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὔγουστον Ἰδοὺ δὲ κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν, εὐγενῶς ἀνακοινωθείσας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ κ. Α. Βούρλη, τίνα φαινόμενα ἐπαρουσίασε τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση αὐτοῦ βαρομετρικὴ θλῖψις ἦν 750,05 ἀπέναντι 749,8 τῆς μέσης βαρομετρικῆς θλίψεως τοῦ θέρους τοῦ παρελθόντος ἔτους καὶ μεγίστη μὲν τὴν 13 Ἰουνίου (754,54) ἐλαχίστη δὲ τὴν 17 Ἰουλίου (743,59). Τὸ μηνιαῖον μέσον τοῦ βαρομέτρου ἦν

κατὰ τὸν	Ἰούνιον . . .	750.24
»	Ἰούλιον . . .	749.56
»	Αὔγουστον. .	750.36

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν εἰς βαθμοὺς τῆς ἑκατονταβάθμου διαιρέσεως (Κελσίου) ἦν 26,26 ἀπέναντι 27,02 τοῦ μέσου ὅρου τῆς θερμοκρασίας τοῦ θέρους τοῦ 1882. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 20 Ἰουλίου (35,5) ἐλαχίστη δὲ τὴν 13 Ἰουνίου (16,8). Ὡς συνήθως θερμότερος μὴν τοῦ θέρους ἦν ὁ Ἰούλιος ἀλλ' ἡ ἐφετινὴ μέση θερμοκρασία αὐτοῦ ἦν πολλῷ κατωτέρα τῆς περυτινῆς ὡς ὁμοίως καὶ ἡ τοῦ Αὐγούστου. Ἰδοὺ

δ' ἐν παραβολῇ ἡ μέση θερμοκρασία ἀμφοτέρων τῶν ἐτῶν καὶ διὰ τοὺς τρεῖς μῆνας.

	1882	1883
Ἰούνιος . . .	24,60	24,75
Ἰούλιος . . .	29,06	27,44
Αὔγουστος .	27,41	26,60

Σημειωτέον ὅμως ὅτι θραυσθέντος κατὰ μῆνα Αὔγουστον τοῦ θερμομέτρου δι' οὗ ἐγένετο ἡ καταμέτρησις τῆς ἐλαχίστης θερμοκρασίας διεκόπη αὕτη, καὶ ἡ μηνιαία μέση θερμοκρασία ἐσημειώθη ἐκ τῶν τριῶν καθημερινῶν παρατηρήσεων καὶ οὐχὶ ὡς πρότερον ἐκ τοῦ ἐλαχίστου καὶ μεγίστου τῆς θερμοκρασίας.

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχομεν 13 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνῆλθεν εἰς χμ. 66,07. Πέρυσιν ἡμέρας βροχῆς ἔσχομεν 12 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνῆλθεν εἰς 57,41 χμ.

Ἐπικρατήσαντες ἄνεμοι κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἦσαν οἱ Ν πνεύσαντες κατὰ 30 ἡμέρας, καὶ οἱ ΒΑ πνεύσαντες ἡμέρας 31. Ἔπνευσαν δὲ καὶ 14 ἡμέρας ΝΔ 12 ἡμέρας Α 2 ἡμέρας ΒΔ 2 ἡμέρας Δ καὶ ἅπαξ Α ΝΑ οὐδ' ἅπαξ ἔπνευσαν.

Μέσον τῆς ἐντάσεως τῶν ἀνέμων ἦν 1,30 καὶ εἰδικώτερον τὸν μὲν Ἰούνιον 1,42 τὸν Ἰούλιον 1,24 καὶ τὸν Αὔγουστον 1,26.

* *
*

Μετεωρολογικὰ Πάρου —. Τὸ ἐν Ἀθήναις ποσὸν τῆς πιπτούσης ἐτησίως κατὰ μέσον ὅρον βροχῆς φθάνει εἰς 0. μ. 4141 (εἰς ὕψος 105 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν). Τὸ ποσὸν τοῦτο ἀναλογεῖ διὰ τὸν μῆνα σεπτέμβριον εἰς 0,0141, ἐκ παρατηρήσεων 16 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ κ. Σμὶθ, διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου (ὅρα σ Αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ ὑδρ. ἔποψιν, Α. Κορδέλλα, σελ. 30). Μεγάλαι βροχαὶ θεωροῦνται διὰ τὰς Ἀθήνας, ὅταν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ (24 ὡρῶν) τὸ ποσὸν τοῦ πίπτοντος ὕδατος φθάσῃ εἰς μ. 40 χιλιοστά. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, τὰς τελευταίας βροχὰς τοῦ ἀρχιπελάγους δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς μεγάλας. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἐν Πάρῳ μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου κειμένου εἰς ὕψος 190 μ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, τὸ ποσὸν τοῦ ἄρτι πεσόντος ὕδατος ἐντὸς 3 ὡρῶν τὴν 14ην σεπτεμβρίου (ἀπὸ τῆς 8 1]2 μέχρι τῆς 11 1]2 π. μ.) ἔφθασεν εἰς 4 χμ, 7. Τὴν 15 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος, ὅπερ ἔπεσε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας (ἐντὸς 24 ὡρῶν) ἦτο μόνον 1χμ, 2.

	Μέση στάσις	
	Θερμομέτρου	**Βαρομέτρου**
10 σεπτεμβρίου	23.76	748.73
13 »	22.68	746.58
14 »	20.83	745.83
15 »	20.12	748.36

Καὶ ταῦτα ἐκ τῶν δελτίων τοῦ μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ. Ἐκ δὲ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἰατροῦ κ. Α. Παππαβασιλείου τὴν 19 σεπτεμβρίου ἡμέραν δευτέραν καὶ ὥραν 10 1)2 π.μ. (καθ' ἣν ὥραν καὶ ἐδῶ ᾐσθάνθημεν) ἐγένετο ἐν Πάρῳ σεισμὸς μετρίας ἐντάσεως διαρκέσας 3″—4″ τῆς ὥρας. Ἡ φορὰ τῆς κινήσεως τοῦ ἐδάφους ἦν ὁριζοντία, ἡ διεύθυνσις δ' αὐτῆς ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Ἐπανελήφθησαν αἱ ἐργασίαι τοῦ Συλλόγου καὶ συνεκροτήθη ἡ τακτικὴ συνεδρία τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου.

Ἐψηφίσθη ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ τρέχοντος ἔτους καθ' ὃν τὰ μὲν ἔσοδα προϋπελογίσθησαν εἰς δρ. 20,308.80· τὰ δ' ἔξοδα εἰς δρ. 19,890 ἀπομείναντος περισσεύματος ἐκ δρ. 418.80.

Ἐψηφίσθη ὅπως συσταθῇ σχολὴ ἀπόρων παίδων ἐν τῷ χωρίῳ Θολὸ τοῦ δήμου Γαυρίου τῆς Ἄνδρου, ἀπεφασίσθη δ' ἵνα ὁ Σύλλογος προσέλθῃ ἀρρωγὸς πέμπων τὰ ἀπαιτούμενα βιβλία τῇ ἐν Κερκύρᾳ συστάσῃ Σχολῇ ἀπόρων παίδων.

Ὑπεβλήθη αἴτησις τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Σιμνιάδου τοῦ δήμου Μαντινείας, ὅπως ὁ Σύλλογος συστήσῃ αὐτόθι Σχολὴν ἀπόρων παίδων. Ὁμοίως τοῦ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Ἄρτης δήμου Ἡρακλείας, ὅπως προσέλθῃ ἀρρωγὸς εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα δι' ἀποστολῆς βιβλίων.

Ὑπεβλήθη πρότασις τῷ Συλλόγῳ ὅπως παρὰ τοῖς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως συσταθεῖσι πλήρεσι δημοτικοῖς σχολείοις καταρτισθῶσι νυκτεριναὶ σχολαὶ διὰ τοὺς ἐφήβους ἐπιμελείᾳ τῶν διδασκάλων καὶ ἀναλώμασι τοῦ Συλλόγου. Ὁ Σύλλογος συνέστησεν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Σπ. Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου, Ἰγν. Μοσχάκη, Στεφ. Ἰωαννίδου καὶ Γ. Δροσίνη ὅπως μελετήσῃ τὸ ζήτημα καὶ ὑποβάλῃ εἰς πρώτην συνεδρίαν τὰ πορίσματα τῆς μελέτης.

Τὰ τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων Παίδων Ἀθηνῶν διετάχθησαν διὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὡς ἑξῆς: Ἡ σχολὴ διῃρέθη εἰς τέσσαρας τάξεις πλήρεις. Καὶ διδάσκαλος μὲν τῆς δ' τάξεως διωρίσθη ὁ κ. Θωμᾶς Ἰωαννίδης διευθυντὴς τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου Ἀθηνῶν, εἰς ὃν ἀνετέθη καὶ ἡ ἐν γένει ἐπιμέλεια τῶν ἐν τῇ Σχολῇ διδασκομένων μαθημάτων. Διδάσκαλος τῆς γ' τάξεως διωρίσθη ὁ τέως διδάσκαλος τῆς β' τάξεως κ. Σ. Κολοκοτσᾶς διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις γ' δημοτικῆς Σχολῆς. Διδάσκαλος τῆς β' τάξεως ὁ κ. Καλορροΐζικος πτυχιοῦχος δημοδιδάσκαλος τοῦ διδασκαλείου Ἀθηνῶν, διδάσκαλος δὲ τῆς α' τάξεως ὁ κ. Σ. Καραβᾶς παλαιὸς μαθητὴς τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων καὶ βοηθὸς ἀπὸ ἐτῶν ἐν τῇ Σχολῇ·

ἐνεγράφησαν δ'ἐν τῇ σχολῇ μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου ἐν συνόλῳ μαθηταὶ 254, ἤτοι ἐν τῇ δ' τάξει 13, ἐν τῇ γ' 30, ἐν τῇ β' 98 καὶ ἐν τῇ α' 113.

Τὸ μετὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης δάνειον τοῦ Συλλόγου ἐπὶ ὑποθήκῃ τοῦ καταστήματος τοῦ χρησιμεύοντος αὐτῷ τε καὶ τῇ Σχολῇ, ἐξωφλήθη ἐντελῶς, οὕτω δὲ τὸ Κατάστημα ἀπέμεινεν ἐλεύθερον παντὸς χρέους ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου ε. ε.

Συνέστάθησαν ὁριστικῶς κομισθέντων τῶν ὀργάνων οἱ ὑπὸ τοῦ Φυσιογνωστικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου ψηφισθέντες μετεωρολογικοὶ σταθμοί, ἐν Λαρίσσῃ, Τριπόλει, Καλάμαις, Λαυρίῳ, Πάρῳ καὶ Πειραιεῖ. Καὶ τῶν μὲν ἐν Λαρίσσῃ καὶ Τριπόλει σταθμῶν ἡ διεύθυνσις ἀνετέθη τοῖς διευθυνταῖς τῶν αὐτόθι διδασκαλείων, τοῦ ἐν Καλάμαις τῷ κ. Κ. Χρυσοσπάθῃ, τοῦ ἐν Λαυρίῳ τῇ Ἑταιρίᾳ τῶν Μεταλλουργείων, τοῦ ἐν Πάρῳ τῇ Ἑταιρείᾳ τῶν μαρμάρων καὶ τοῦ ἐν Πειραιεῖ τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ τῶν Εὐελπίδων. Τὰ ὄργανα διωρθώθησαν τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ φροντίδι τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου κ. Ἰουλίου Σμίθ, ὅστις συνέταξε καὶ τὰς ὁδηγίας. Οἱ σταθμοὶ πάντες ἄρχονται ἐπισήμως λειτουργοῦντες ἀπὸ 1 Νοεμβρίου (ν), ἤδη ὅμως ἤρξαντο ἔν τισι γινόμεναι παρατηρήσεις.

Συνήφθησαν σχέσεις τῇ αἰτήσει αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἄρτι συστάντος ἐνταῦθα Τεγεατικοῦ συνδέσμου.

Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Μεγάλου Δουκάτου τῆς Βάδης προσεκάλεσε διὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ὅπως ἀποστείλῃ ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ ἐν τῇ 56ῃ συνόδῳ τῶν Γερμανῶν ἐπιστημόνων, ἥτις ἐγένετο ἐν Φρειβούργῳ τὴν 6/18, 7/19, 8/20 καὶ 9/21 Σεπτεμβρίου. Ἡ Ἐφορεία τοῦ Συλλόγου ὥρισεν ἀντιπρόσωπον αὐτῆς τὸν καθηγητὴν κ. Α. Χρηστομάνον ὅστις καὶ μετέβη εἰς Φρειβοῦργον. Ἐξελέχθη δὲ καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Συλλόγου παμψηφεὶ πρόεδρος τοῦ τῆς χημείας τμήματος.

Ἀπέστειλαν δωρεὰς τῷ Συλλόγῳ ὁ κ. Μ. Ῥοδοκανάκης δρ. 500, ὁ ἐν Βενετίᾳ πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Π. Τυπάλδος Φορέστης δρ. 248,50 ὑπὲρ τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν καὶ ἡ κ. Ἑλένη Λαμπρύλλου δρ. 100. Ὑπὲρ δὲ τῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν ἡ κ. Αἰκατ. Λασκαρίδου δρ. 100 καὶ ἡ κυρία Κλεαρέτη Σκιαδαρέση δρ. 100.

Ἀπεβίωσαν κατὰ τὸ διάστημα τοῦ θέρους ἐκ τῶν ἐπιτίμων μελῶν τοῦ Συλλόγου ὁ ἐν Μονάχῳ καθηγητὴς **Κορράδος Βουρσιανός**, ὁ δικηγόρος καὶ καθηγητὴς **Γεώργιος Ῥάλλης** καὶ ὁ ποιητὴς **Ἰούλιος Τυπάλδος** ἐν Κερκύρᾳ. Ἐκ δὲ τῶν ἀντεπιστελλόντων μελῶν ὁ **Γεώργιος Ξάνθος** ἐν Βάρνῃ καὶ ὁ **Ἀλέξανδρος Μάνος** ἐν Βιέννῃ.

Τὰ ἀναγνώσματα τοῦ Συλλόγου ὡς καὶ αἱ ἐργασίαι τῶν τμημάτων ἄρχονται τὸν Ὀκτώβριον.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. **Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλβη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

Τὸ τυπογραφεῖον τοῦ *Παρνασσοῦ* μετεκομίσθη ἀπὸ τῆς Πλατείας Μητροπόλεως εἰς τὴν συνοικίαν Ἁγίου Κωνσταντίνου. Τούτου ἕνεκα τὰ φυλλάδια τοῦ Αὐγούστου καὶ Σεπτεμβρίου ἐκδίδονται ὁμοῦ. Τὰ ἐλλείποντα τυπογραφικὰ φύλλα θὰ ἀναπληρωθῶσι προσεχῶς.

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ κ. **Σαράντην Π. Οἰκονόμου** (ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεων πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπῆς (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4),

---

Ὁ Παρνασσὸς ἐκδίδοται τὸ τέλος ἑκάστου μηνός

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι	. . . .	**18**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ	. . . . .	**20**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδένα στέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Σώματά τινα τῶν ἓξ ἐκδεδομένων τόμων τοῦ **Παρνασσοῦ** εὑρίσκονται καὶ πωλοῦνται ἐν τῷ τυπογραφείῳ *Παρνασσῷ*, κειμένῳ παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως (οἰκίᾳ Ὀλυμπίου).

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ Ἰονικῆς Τραπέζης. Τοῦ δ' ἐξωτερικοῦ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ζ'. — ΤΕΥΧΟΣ Ι'.
Ὀκτώβριος 1883

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
Παρὰ τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον
1883

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΗΛΙΑΙΑ

Α'

«Ἡλιαία καὶ ἡλίασις· Ἡλιαία μέν ἐστι τὸ μέγιστον δικαστήριον τῶν ἐν Ἀθήναις, ἐν ᾧ τὰ δημόσια τῶν πραγμάτων ἐκρίνετο χιλίων δικαστῶν, ἢ χιλίων καὶ πεντακοσίων συνιόντων· συνιέσαν δὲ οἱ μὲν χίλιοι ἐκ δυοῖν δικαστηρίοιν· οἱ δὲ χίλιοι πεντακόσιοι ἐκ τριῶν· ἡλιάζεσθαι δὲ καὶ ἡλίασίς ἐστι τὸ ἐν Ἡλιαίᾳ δικάζειν».

Ἁρποκρατίων.

Ὁ ὀργανισμὸς καὶ ἡ ἁρμοδιότης τῆς Ἡλιαίας μετεβλήθησαν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἀττικοῦ δικαίου, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὰς μεταβολὰς τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' αἱ μεταβολαὶ αὗται δὲν φαίνονται λίαν οὐσιώδεις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κλεισθένους μέχρι τῶν τοῦ Δημοσθένους· αἱ δὲ ἀρχαιότεραι τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν οἱ νεώτεροι ἀρύονται τὰς πληροφορίας αὐτῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, εἰσὶν αἱ σάτυραι τῶν ἡλιαστῶν ἐν ταῖς κωμῳδίαις τοῦ Ἀριστοφάνους. Αἱ βεβαιότεραι λοιπὸν πληροφορίαι ἡμῶν περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς ἁρμοδιότητος τῆς Ἡλιαίας ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θεσμοῦ ἀπὸ τοῦ Περικλέους μέχρι τῶν μακεδονικῶν, ὀλίγα δέ τινά εἰσι γνωστὰ περὶ τῶν προγενεστέρων χρόνων.

Ἀπὸ τοῦ 17 αἰῶνος οἱ φιλόλογοι καὶ οἱ ἱστορικοὶ πάντες, ὀλίγων διαφωνούντων ἐπὶ λεπτομερειῶν τινων, παρεδέχοντο ὅτι κατ' ἔτος ἐν Ἀρδηττῷ ἐκ πάντων τῶν ὑπερβάντων τὸ 30 ἔτος ἐπιτίμων πολιτῶν ἐκληροῦντο ἓξ χιλιάδες, οἵτινες διαιρούμενοι εἰς δέκα τμήματα, σημειούμενα διὰ τῶν δέκα πρώτων ἀλφαβητικῶν στοιχείων Α—Κ, καθ' ἑκάστην δικάσιμον διὰ νέων κληρώσεων ἐπλήρουν τὰ δέκα δικαστήρια, ἐν οἷς ἐδίκαζον οἱ ἡλιασταί. Ἡ ἐνιαυσία κλήρωσις τῶν ἑξακισχιλίων εἰκάζετο ἐξ ἄλλων τε μαρτυριῶν καὶ ἐκ τῶν στίχων τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν Σφήκαις, ἔνθα ὁ Βδελυκλέων θέλων νὰ πείσῃ τὸν γέροντα πατέρα του Φιλοκλέωνα περὶ τοῦ εὐτελοῦς τῆς μισθοφορίας τῶν ἡλιαστῶν ἀπέναντι τοῦ ποσοῦ τῶν εἰσοδημάτων τῆς πόλεως λέγει στ. 660.

«Τούτων πλήρωμα τάλαντ' ἐγγὺς δισχίλια γίγνεται ἡμῖν·
ἀπὸ τούτου νῦν κατάθες μισθὸν τοῖσι δικασταῖς ἐνιαυτοῦ
ἓξ χιλιάσιν (κοὔπω πλείους ἐν τῇ χώρᾳ κατένασθεν)
γίγνεται ἡμῖν ἑκατὸν δήπου καὶ πεντήκοντα τάλαντα»

Ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκ τῶν στίχων τούτων ὁ Max. Fränkel ἐν διατριβῇ δημοσιευθείσῃ τῷ 1877 (Die attischen Geschworenengerichte) ἐξάγει ὅτι ἐν Ἀττικῇ δὲν ἦσαν πλειότεροι τῶν 6000 οἱ ἔχοντες τὰ προσόντα ἡλιαστοῦ· δὲν ἦτον ἄρα δυνατὸν νὰ γίνηται κλήρωσις ἐξ χιλιάδων δικαστῶν ἐκ τῶν ὑπερβάντων τὸ 30 ἔτος πολιτῶν· ἀλλὰ πᾶς τοιοῦτος ἐπίτιμος πολίτης ὢν δικαιωματικῶς δικαστὴς προσήρχετο εἰς τοὺς Ἄρχοντας, καὶ βεβαιουμένων τῶν προσόντων αὐτοῦ ἐνεγράφετο εἰς τοὺς καταλόγους τῶν δικαστῶν. Ἡ δὲ Ἡλιαία ἦτον αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία ἐκ τῶν ὑπερβάντων τὸ 30 ἔτος πολιτῶν, ἐξ ὧν συνερχόμενοι ἑξακισχίλιοι ἀπεφάσιζον ἐφ' ὅλων τῶν προσωπικῶν ζητημάτων τῆς νομοθετικῆς ἀρχῆς, οἷον περὶ πληρωμῆς φόρων, ἀφέσεως χρεῶν πρὸς τὸν δῆμον, ἐξοστρακισμοῦ κλ. Ἕκαστος λοιπὸν πολίτης ἐπίτιμος ὑπερβαίνων τὸ 30 ἔτος ὤμνυε τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον ἐφάπαξ ἐν Ἀρδήττῳ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρποκρατίωνος «Ἄρδηττος, τόπος Ἀθήνησιν ὑπὲρ τὸ Στάδιον τὸ παναθηναϊκὸν πρὸς τῷ δήμῳ τῷ ὑπένερθεν Ἀργυλέων· ἐν τούτῳ φησὶ δημοσίᾳ πάντες ὤμνυον Ἀθηναῖοι τὸν ὅρκον τὸν ἡλιαστικόν... Θεόφραστος δ' ἐν τοῖς νόμοις δηλοῖ ὡς καταλέλυτο τὸ ἔθος τοῦτο». μετὰ δὲ τὴν ὁρκωμοσίαν ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν καθ' ἑκάστην δικάσιμον γινομένην κλήρωσιν πρὸς σύστασιν τῶν δικαστηρίων. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ φυλλαδίου τοῦ Fränkel οἱ Γερμανοὶ ἑλληνισταὶ παρεδέχθησαν τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἀνακηρύξαντες μῦθον τὴν ἐτησίαν κλήρωσιν τῶν ἑξακισχιλίων ἡλιαστῶν ἐν Ἀρδήττῳ. Εἶναι ἄρα τοσοῦτον βεβαία ἡ ἑρμηνεία τοῦ Fränkel;

Ἐκ πολλῶν καὶ ἀναμφισβητήτων ἀρχαίων μαρτυριῶν βεβαιοῦται, ὅτι οἱ ἡλιασταὶ ἦσαν διῃρημένοι εἰς δέκα τμήματα ἢ *δικαστήρια*, καὶ πρὸς πλήρωσιν ἑκάστου αὐτῶν ἐκληροῦντο πεντακόσιοι δικασταί. Ὁ Πολυδεύκης λέγει Η' 123· «Ἡ ἡλιαία πεντακοσίων, εἰ δὲ χιλίων δέοι δικαστῶν συνίσταντο δύο δικαστήρια, εἰ δὲ πεντακοσίων καὶ χιλίων, τρία· ἐδίκαζον δὲ οἱ ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη ἐκ τῶν ἐπιτίμων, καὶ μὴ ὀφειλόντων τῷ δημοσίῳ· ὤμνυον δὲ ἐν Ἀρδήττῳ δικαστηρίῳ Ἀπόλλω καὶ Δήμητρα καὶ Δία βασιλέα κτλ.» Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πεντακοσίων ἡλιαστῶν καθ' ἕκαστον τῶν δέκα δικαστηρίων ὁ Πετίτος ἐξήγαγεν, ὅτι κατ' ἔτος ἐκληροῦντο πεντακισχίλιοι καὶ μετέβαλε τὸ «ἓξ χιλιάσιν» τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς «πέντε χιλιάσιν». Ἀλλ' οἱ μετ' αὐτὸν γράψαντες ἰδίως ὁ Mathiae ἐν τῷ de judiciis Ath. ἀπέκρουσαν τὴν διόρθωσιν ὡς αὐθαίρετον καὶ διαστρέφουσαν τὸ μέτρον τοῦ στίχου, παρεδέχοντο δὲ τὴν σύγχρονον κλήρωσιν ἑξακισχιλίων, ἀμφιβάλλοντες μόνον ἂν ἐκληροῦντο ἀνὰ 600 δι' ἕκαστον δικαστήριον, ἤτοι 500 τακτικοὶ καὶ 100 ἀναπληρωτικοί, ἢ ἀνὰ 500 δι' ἕκαστον δικαστήριον ἀπολειπομένων τῶν 1000 ὡς ἀναπληρωτικῶν. Ὁ Heffter (Ath. Ger. Verf. σελ. 52, 56) παραδέχεται ὅτι ἐκληροῦντο ἀνὰ 600 δι' ἕκαστον δικαστήριον, διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεδριαζόντων δικαστῶν

ἦτον ἐξ ἑνὸς καὶ πεντακοσίων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Οὐλπιανοῦ «διὰ ταῦτα δὲ ὁ εἷς προσετίθετο ἀεὶ τοῖς δικασταῖς, ἵνα μὴ ἴσαι γένοιντο αἱ ψῆφοι», ὅπου δὲ ἀναφέρονται 500 ἐννοεῖται 501.

Ὅτι δὲ ἡ κλήρωσις τῶν ἑξακισχιλίων ἐπανελαμβάνετο κατ' ἔτος ἐν Ἀρδήττῳ φαίνεται βεβαιούμενον καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους περὶ ἀντιδόσεως 314, 21 «καὶ γὰρ αἰσχρὸν . . . παρ' ἑτέροις μὲν ἐπειδὰν περὶ ψυχῆς ἀνθρώπου δικάζωσι μέρος τι τῶν ψήφων ὑποβάλλεσθαι τοῖς φεύγουσι, παρ' ὑμῖν δὲ μηδὲ τῶν ἴσων τυγχάνειν τους κινδυνεύοντας τοῖς συκοφαντοῦσιν, ἀλλ' *ὀμνύναι μὲν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν* ἦ μην ὁμοίως ἀκροάσεσθαι τῶν κατηγορούντων καὶ τῶν ἀπολογουμένων, τοσοῦτον δὲ τὸ μεταξὺ ποιεῖν ὥστε τῶν μὲν αἰτουμένων ὅ,τι ἂν λέγωσιν ἀποδέχεσθαι» κτλ. Ἐκ τούτων πρόδηλον ὅτι καθ' ἕκαστον ἔτος οἱ δικασταὶ ὤμνυον τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον. Ἀλλ' ἐὰν πᾶς ἐπίτιμος πολίτης ὑπερβὰς τὸ 30 ἔτος ἦτο πάντοτε δεκτὸς εἰς τὴν καθ' ἑκάστην σύστασιν τῶν δικαστηρίων δὲν ἦτον ἀνάγκη εἰμὴ ἐφάπαξ νὰ ὀμώσῃ τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον. Πρὸς τί ἄρα οἱ αὐτοὶ ἔμενον καθ' ἕκαστον ἔτος ἡλιασταὶ νὰ ἐπαναλαμβάνωσι τὸν ὅρκον κατ' ἔτος; Πρόδηλον ὅτι καθ' ἕκαστον ἔτος ἀνενεοῦντο οἱ κατάλογοι τῶν δικαστῶν, ὅπερ ἐστὶ ἐγίνετο νέα κλήρωσις κατ' ἔτος, καὶ διὰ τοῦτο ἐδίδετο κατ' ἔτος ὁ ὅρκος ὑπὸ τῶν δικαστῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ.

Ὁ Fränkel ὡς μόνην μαρτυρίαν τῆς ἐνιαυσίας κληρώσεως τῶν δικαστῶν ἐκλαμβάνων τὸ προπαρατεθὲν χωρίον τοῦ Ἀριστοφάνους ἑρμηνεύει αὐτὸ ὡς σημαῖνον ὅτι οὐχὶ πλείονες τῶν 6000 ἦσαν ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς ἔχοντες τὰ προσόντα ἡλιαστοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ διὰ βεβιασμένων ἐπιχειρημάτων καὶ ὑπολογισμῶν ἐπικαλεῖται τὸ σχόλιον εἰς τὰς Σφῆκας 718, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς Ὀλυμπ. 83, 4 σιτοδείας γενομένης ἐν τῇ Ἀττικῇ Ψαμμίτιχος ὁ ἐκ Λιβύης βασιλεὺς ἀπέστειλε σῖτον Ἀθηναίοις αἰτήσασιν αὐτόν, γενομένης δ' ἐξετάσεως καὶ ἐξαιρεθέντων τῶν παρεγγεγραμμένων *ξένων* εὑρέθησαν πολῖται δικαιούμενοι νὰ μεθέξωσι τῆς διανομῆς εἰς 14240. Ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Περικλέους 37 ἱστορεῖ ὅτι «κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ σίτου, ἀποβληθέντων τῶν ὡς πολιτῶν παρεγγεγραμμένων *νόθων*, οἱ μείναντες ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ κριθέντες Ἀθηναῖοι μύριοι καὶ τετρακισχίλιοι καὶ τεσσαράκοντα τὸ πλῆθος ἐξητάσθησαν». Αἱ μικραὶ διαφοραὶ εἰς τὴν διήγησιν τοῦ γεγονότος ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰσὶν ἀσήμαντοι. Ἀλλὰ δέον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὅτι κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ σίτου ἐξηκριβώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν πενήτων, ἰδίως τῶν ἐν τῷ ἄστει ἀπόρων, οἵτινες ἐδικαιοῦντο ἵνα λάβωσι μέρος ἐκ τοῦ ἐλέους. Ἐκ τῶν 14240 λέγει ὁ Fränkel δὲν δύναται νὰ ἦσαν πολὺ πλείους τῶν 6000 οἱ ὑπὲρ τὰ 30 ἐπίτιμοι πολῖται. Τὸ συμπέρασμα εἶναι λίαν ἐπισφαλὲς ἂν εἰς τὴν διανομὴν τοῦ σίτου δὲν ἔλαβον μέρος, ὡς εἰκός, αἱ τάξεις τῶν εὐπόρων πολιτῶν καὶ τῶν γεωργῶν.

Μετὰ τοῦτο ἐπικαλεῖται ὁ Fränkel τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου Β, 13. Ἀρχομένου τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ Περικλῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παρώτρυνε τοὺς Ἀθηναίους εἰς πόλεμον λέγων· «ὁπλίτας τρισχιλίους καὶ μυρίους, ἄνευ τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις, καὶ τῶν παρ' ἔπαλξιν ἑξάκις χιλίων καὶ μυρίων . . . ἱππέας δὲ ἀπέφαινε διακοσίους καὶ χιλίους σὺν ἱπποτοξόταις, ἑξακοσίους δὲ καὶ χιλίους τοξότας». Ἐκ τῶν ἀριθμῶν ὅμως τούτων τί ἐξάγεται; Ὅτι ἐκ μόνων τῶν τριῶν ἀνωτέρων κλάσεων ἦσαν πολῖται ἀπὸ τοῦ 20 μέχρι τοῦ 50 ἔτους πλείονες τῶν 19000, καὶ ἀπὸ τοῦ 18—20 καὶ 50—60 πλείονες τῶν 16000. Ἐὰν λοιπὸν ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὅτι οἱ Θῆτες, τῶν ὁποίων ἡ κλάσις καθ' ἑαυτὴν ἦτο πολυπληθεστέρα καὶ τῶν τριῶν ἀνωτέρων συλλήβδην λαμβανομένων, δὲν συγκατελέγοντο εἰς τοὺς ὁπλίτας, ἀλλὰ μετεῖχον τοῦ δικαιώματος τοῦ δικάζειν, ἐξάγεται ὅτι ἐπὶ Περικλέους ἦτον ἀνώτερος τῶν 30000 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν ἐνεργείᾳ πολιτῶν ἤτοι τῶν ἀπὸ τοῦ 20 ἔτους.[1] Ἄρα δὲν πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὡς ἀποτελοῦντας τὰ δύο τρίτα τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τοὺς ἀπὸ τοῦ 30 μέχρι τοῦ ἐσχάτου γήρατος;[2] Τότε δ' εὑρίσκομεν οὐχὶ πλέον 6000 ἀλλὰ τοὐλάχιστον 20000 ἔχοντας τὰ προσόντα τοῦ ἡλιαστοῦ. Ὁ Fränkel ἐκ τούτων ἀφαιρεῖ τοὺς Ἄρχοντας, τοὺς Βουλευτάς, τοὺς Στρατηγούς, τοὺς Ἀρεοπαγίτας κλ. τῶν ὁποίων τὰ ἔργα δὲν συνεβιβάζοντο μετὰ τοῦ δικαστικοῦ καθήκοντος. Ἀλλ' ἆρα συμπεριελαμβάνοντο μετὰ τῶν στρατευσίμων, τοὺς ὁποίους ὑπελόγιζεν ὁ Περικλῆς; Ἀφαιρεῖ τοὺς κατοικοῦντας εἰς ἀπομεμακρυσμένους δήμους, ἀλλὰ μήπως διότι σπανιώτερον ἐσύχναζον εἰς τὴν ἀγορὰν οὗτοι δὲν ἐνεγράφοντο εἰς τοὺς καταλόγους τῶν ἡλιαστῶν; Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τοῦ ἀκριβεστέρου ὑπολογισμοῦ τῶν 30000 ἐν ἐνεργείᾳ πολιτῶν, ἀποδεχόμενοι οὐχὶ τὰ δύο τρίτα, οὐδὲ τοὺς ἡμίσεις, ἀλλὰ τὸ ἓν τρίτον, εὑρίσκομεν τοὐλάχιστον δεκακισχιλίους ἔχοντας τὰ προσόντα ἡλιαστοῦ. Ἀφοῦ ὅμως ἐκ τούτων μόνοι ἑξακισχίλιοι ἐκαλοῦντο εἰς πλήρωσιν τῶν δικαστηρίων, καθὰ καὶ ὁ Fränkel παραδέχεται, τίνι λόγῳ καὶ τίνι τρόπῳ ἀπεκλείοντο τοῦ δικαιώματος τοῦ δικάζειν οἱ τετρακισχίλιοι, εἰμὴ διὰ κληρώσεως κατ' ἔτος ἐνεργουμένης;

Ἐκ τοῦ ψευδοῦς ὑπολογισμοῦ τῶν ἐν Ἀθήναις πολιτῶν ὁ Fränkel ἐπανερχόμενος εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Ἀριστοφάνους ἐξηγεῖ τὴν φράσιν «κοὔπω πλείους ἐν τῇ χώρᾳ κατένασθεν» ὡς σημαίνουσαν ὅτι οὐδέποτε κατῴκουν

1 Πλέον τῶν 30000 ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ὡς πολίτας διαμένοντας ἐν τῷ ἄστει ἐν Ἐκκλησιαζ. 1124.

«Ὅστις πολιτῶν πλεῖον ἢ τρισμυρίων
ὄντων τὸ πλῆθος οὐ δεδείπνηκας μόνος».

2 Ὁ Ἀριστοφάνης φέρει ἐπὶ τῆς σκηνῆς πάντοτε τοὺς ἐσχατογήρους. Φυσικῷ τῷ λόγῳ οἱ μὴ δυνάμενοι ν' ἀσχολῶνται εἰς σωματικὰς ἐργασίας ἀφ' ἑνὸς ἐζήτουν διασκέδασιν τοῦ χρόνου, καὶ ἀφ' ἑτέρου παρηγορίαν τῆς ἀδυναμίας αὐτῶν ἐν τῇ ἐνασκήσει τοῦ δικαστικοῦ ἀξιώματος.

ἐν Ἀττικῇ πλείονες τῶν 6000 ἔχοντες προσόντα ἡλιαστοῦ τ. ε. ὑπὲρ τὰ 30 ἔτη ἐπίτιμοι πολῖται. Κατ' ἐμὴν γνώμην ὁ κωμικός, διὰ μεταφορᾶς λίαν συνήθους αὐτῷ, ὡς χώραν ἐννοεῖ τὴν Ἡλιαίαν, καθὼς ἐν ταῖς Ὄρνισι ἐπὶ τῇ ἀπαντήσει τοῦ Εὐελπίδου ὅτι εἶναι Ἀθηναῖος «ὅθεν αἱ καλαὶ τριήρεις» ἐρωτᾷ ὁ Ἔποψ «Μῶν ἡλιαστά»; καὶ ὁ Εὐελπίδης·

Μή· ἀλλὰ θατέρου τρόπου
Ἀπηλιαστά· (Ἔποψ) Σπείρεται γὰρ τοῦτ' ἐκεῖ
Τὸ σπέρμα; (Εὐελπ.) Ὀλίγον ζητῶν ἂν ἐξ ἀγροῦ λάβοις. 1

Ἀλλὰ καὶ κατὰ γράμμα ἡ φράσις λαμβανομένη γραμματικῶς καὶ λογικῶς δὲν δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ἄλλως, ἢ ὅτι οὐδέποτε ἦσαν οἱ δικασταὶ τῆς Ἡλιαίας πλειότεροι τῶν ἑξακισχιλίων, ἢ καθὼς μεταφράζει ὁ Poyard «ils sont six mille (δικασταὶ) jamais leur nombre ne fut plus élevé dans cette ville» τουτέστιν ἑξακισχίλιοι ἦσαν οἱ ἐν ἐνεργείᾳ δικασταί, ἤτοι ἐκ τῶν ὑπερβάντων τὸ 30 ἔτος ἐπιτίμων οἱ λαμβάνοντες μέρος εἰς τὴν σύστασιν τῶν δικαστηρίων, καὶ οὐχὶ οἱ ἔχοντες μόνον τὰ προσόντα τοῦ δικαστοῦ. Ὁ Fränkel ζητεῖ νὰ διαστρέψῃ τὴν ἔννοιαν χωρίζων ἀπὸ τοῦ προηγουμένου «ἓξ χιλιάσιν» τὸ «κοὔπω πλείους ἐν τῇ χώρᾳ κατένασθεν» (σελ. 13 σημ.). Ἀντὶ τοῦ κόμματος τοῦ Fränkel ἔθηκα ἐν παρενθέσει τὸ «κοὔπω πλείους κλ.». Ἀλλ' οὔτε διὰ τοῦ κόμματος, οὔτε διὰ τῆς παρενθέσεως μεταβάλλεται ἡ ἔννοια τῆς φράσεως, ὅτι ἓξ χιλιάδες ἦσαν οἱ *μισθοδοτούμενοι* δικασταί.

Συνοιδὼς ἐξ ἄλλου τὸ ἀνεπιτήδειον τῆς μαρτυρίας τοῦ ποιητοῦ ὁ Fränkel ζητεῖ νὰ ἐξασθενίσῃ αὐτὴν ἰσχυριζόμενος ὅτι ὁ κωμικὸς ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸν τῶν 6000 ὡς τὸν ὑπερβολικὸν ὅρον ὑποθετικῆς βάσεως τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς δαπάνης πρὸς μισθοδοσίαν τῶν ἡλιαστῶν. Ἀλλ' ὁ Βδελυκλέων ἀκριβέστατα ἀνευρίσκει αὐτὴν εἰς ἑκατὸν πεντήκοντα τάλαντα, ὑπολογίζων τριώβολον δι' ἕκαστον τῶν ἑξακισχιλίων ἡλιαστῶν ἀνὰ πᾶσαν συνεδρίασιν ἐπὶ τριακοσίας ἡμέρας τοῦ ἔτους. Ὁ ὑπολογισμὸς τῶν 300 ἡμερῶν κατ' ἔτος δὲν εἶναι παντάπασιν ὑπερβολικός, ὡς γράφει ὁ Fränkel, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὅτι καθ' ἃς ἡμέρας τὰ δικαστήρια ἐσχόλαζον ἕνεκα τῶν συνεδριάσεων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἡλιασταὶ ἐπληρόνοντο τὸ τριώβολον. Ἐπὶ τοῦ στίχου 861 ἐν Νεφέλαις «ὃν πρῶτον ὀβολὸν ἔλαβον ἡλιαστικὸν» ὁ σχολιαστὴς σημειοῖ «ἡλιαστικὸν ἀντὶ ἐκκλησιαστικόν». Ἀλλ' εἴτε πραγματικαὶ εἴτε ὑπερβολικαὶ ἐκληφθῶσιν αἱ βάσεις τοῦ ὑπολογισμοῦ τοῦ Βδελυκλέωνος, ἐὰν ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἑξακισχιλίων ἡλιαστῶν δὲν ἦτον ἐκ τοῦ νόμου περιωρισμένος, ὁ ποιητὴς ὡς βάσιν τοῦ ὑπολογισμοῦ

1 Ὁ Fränkel ἀποδίδει τὴν ἔννοιαν ὅτι ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἐκ τῶν μεμακρυσμένων δήμων ἡλιασταί. Ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ ἔννοια τῆς ἀπαντήσεως εἶναι ὅτι μόλις ὀλίγους ἀπηλιαστὰς (μὴ ἀγαπῶντας τὴν ἡλιαίαν) ἠδύνατό τις νὰ εὑρῇ ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἤτοι ὀλίγιστοι ἐκ τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν δὲν ἐφοίτων εἰς τὴν ἡλιαίαν.

ἤθελε λάβει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχόντων τὰ προσόντα ἠλιαστοῦ, ὅστις πάντως, ὡς καὶ ὁ Fränkel δέχεται, ἦτον ἀνώτερος τῶν 6000, ἔστω καὶ κατὰ χιλίους μόνον.

Ὁ Fränkel ταυτίζων, ἢ μᾶλλον συγχέων τὴν Ἡλιαίαν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας ὅτε δικαίωμα ψήφου εἶχον μόνον οἱ ὑπὲρ τὰ 30 ἔτη, ἀναφέρει πρὸς ὑποστήριξιν τῆς παρ' αὐτοῦ διδομένης ἑρμηνείας εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅτι κατὰ τὴν ἐπίσημον γλῶσσαν τοῦ δικαίου, καὶ παρὰ τοῖς ῥήτορσι ἡ φράσις «πάντες Ἀθηναῖοι» σημαίνει τὴν Ἐκκλησίαν συνεδριαζόντων ἑξακισχιλίων ὑπερβάντων τὸ 30 ἔτος, ἤτοι τῶν ἑξακισχιλίων ἡλιαστῶν· τοῦθ' ὅπερ ἐκ βάθρων ἀνατρέπει τὴν θεωρίαν τοῦ σοφοῦ ἑλληνιστοῦ. Διότι ἂν εἰς τὸ δημόσιον δίκαιον τῶν Ἀθηναίων ἡ ἀπόφασις τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ ἑξακισχιλίων τοὐλάχιστον ἐκ τῶν τὰ 30 ἔτη ὑπερβάντων ἴσχυεν ὡς θέλησις «πάντων Ἀθηναίων» δὲν ἕπεται ὅτι καὶ εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Βδελυκλέωνος τὸ ἓξ χιλιάσι σημαίνει «πάντας Ἀθηναίους». Εἰς τοὺς στίχους τοῦ κωμικοῦ πρόκειται οὐχὶ περὶ ἐκκλησίας καὶ πολιτῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ περὶ δικαστῶν. Οἱ δικασταὶ οὗτοι τῆς Ἡλιαίας ἦσαν καὶ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐκείνων, οἵτινες εἶχον μόνοι δικαίωμα ψήφου ὅταν ἀντικείμενον τῆς συζητήσεως ἦτο νόμος ἐπ' ἀνδρί, οἷον περὶ ἀφέσεως χρέους, περὶ προσδιορισμοῦ φόρου, περὶ ἐξοστρακισμοῦ. Ἀλλ' ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀληθεύει καὶ τὸ ἐναντίον συμπέρασμα τοῦ Fränkel, ὅτι πάντες οἱ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τοιούτων ζητημάτων ἔχοντες δικαίωμα ψήφου, καθ' ἑαυτοὺς ἀπετέλουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑξακισχιλίων ἡλιαστῶν τοῦ Βδελυκλέωνος. Ἀληθῶς ὅταν ἡ Ἐκκλησία ἐνέκρινε νὰ εἰσαχθῇ πρότασις περὶ καταργήσεως ἢ τροποποιήσεως νόμου παρέπεμπε τὴν ἐξέτασιν τούτου εἰς ἓν τμῆμα τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ 1000 ἐκ τῶν ὀμομοκότων τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον, καὶ ἐνώπιον τούτων τῶν *νομοθετῶν*, ὡς ἡλιαστῶν δικαζόντων, συνεζητεῖτο «τὸ περὶ καταργήσεως τοῦ νόμου, τῶν μὲν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διορισθέντων *συνηγόρων* ὑποστηριζόντων τὴν διατήρησιν τοῦ νόμου, τῶν δὲ τὸν νέον νόμον προτεινόντων πολεμούντων τὸν παλαιόν». Ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅτι οἱ νομοθέται ἠλιασταὶ ἐδίκαζον τὸν νόμον, ὡς εἰπεῖν, δὲν ἕπεται ὅτι δὲν ἐγίνετο διάκρισις τῶν ἔργων τοῦ ἡλιαστοῦ ὡς δικαστοῦ καὶ ὡς νομοθέτου. Ἀληθῶς οἱ ῥήτορες χαριζόμενοι τοῖς δικασταῖς ἀποδίδουσιν αὐτοῖς, ὡς εὐεργέταις τοῦ λέγοντος, τὰ κυβερνητικὰ ἔργα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὁ Δημοσθένης ἐν μὲν τῷ πρὸς Βοίωτον λέγει «χειροτονησάντων ὑμῶν ἐμὲ Ταξίαρχον, ἐν δὲ τῷ κατὰ Μειδίου» ὑμεῖς ἐχειροτονήσατε αὐτὸν τῆς Παράλου ταμίαν». Ἀλλὰ διότι οἱ δικασταὶ ἦσαν καὶ μέλη τῆς Ἐκκλησίας χειροτονούσης τὰς ἀρχάς, δὲν ἕπεται ὅτι Ἐκκλησία καὶ Ἡλιαία ἦσαν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σῶμα, καὶ ὅτι πάντες οἱ μετέχοντες τῶν ἔργων τῆς Ἐκκλησίας διαρκῶς καὶ μονίμως ἐκαλοῦντο εἰς πλήρωσιν τῶν δικαστηρίων. Ἀπεναντίας τῶν ἰσχυρισμῶν τούτων εὑρίσκομεν παρὰ

τοῖς ἀρχαίοις πάντοτε διακρινόμενον τὸ δικάζειν ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιάζειν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λυσίου (26, 2) τὴν ὁποίαν ὁ Fränkel ἐπικαλεῖται. Ἐνῷ δὲ εἰς τὸν Ἀριστοφάνην εἴδομεν ὡς ὡρισμένον, καὶ ἀείποτε ἀμετάβλητον τὸν ἀριθμὸν τῶν 6000 ἡλιαστῶν, πανταχοῦ ὅπου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀπαρτίας τῆς Ἐκκλησίας ἀπαντᾷ ἡ φράσις «Ἐὰν μὴ ἑξακισχιλίοις δόξῃ κρύβδην ψηφιζομένοις» (Ἀνδ. π. τ. μυστ. 87) «Εἰ γὰρ ἑξακισχιλίων ἐλάττονες οἱ γράψαντες εἶεν, ἀτελὴς ἦν ὁ ἐξοστρακισμός. (Πλουτ. Ἀριστ. ζ'). Ὥστε ἑξακισχίλιοι ἦσαν ὁ ἐλάχιστος ὅρος ἀπαρτίας τῆς Ἐκκλησίας ἐπ' ἀνδρὶ νομοθετούσης, καὶ οὐχὶ ἅπαντες οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ψηφιζόμενοι, πολὺ δ' ὀλιγώτερον πάντες οἱ δυνάμενοι νὰ ἐκπληρῶσι καθήκοντα δικαστοῦ τῆς Ἡλιαίας ἐν συνόλῳ. Θαυμάζω πῶς ὁ σοφὸς ἑλληνιστὴς ἔπεισεν ἑαυτὸν περὶ τοῦ ἐναντίου· πολλῷ δὲ μᾶλλον ὅτι σοφὸς καθηγητὴς τοῦ ἀττικοῦ δικαίου οἷος ὁ G. Gilbert (Handbuch σελ. 138 καὶ 374) ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Fränkel ἀνεκήρυξε τὴν ἐνιαυσίαν κλήρωσιν τῶν ἑξακισχιλίων ἡλιαστῶν ὡς *μῦθον*, εἰς ὃν ἀκρίτως ἐπίστευσαν ὁ Ματθίας, ὁ Βοίκχιος, ὁ Σχοίμαννος, ὁ Κούρτιος κλ. Δὲν ἔχομεν ἀρχαῖον κείμενον ῥητῶς βεβαιοῦν τὴν κλήρωσιν τῶν Ἡλιαστῶν ἐν Ἀρδήττῳ. Ἀλλὰ βεβαίου ὄντος ὅτι ὁ ἀριθμὸς ἦτον ὡρισμένος εἰς ἑξακισχιλίους, ἐνῷ πολὺ ἀνώτερος ἦτον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχόντων τὰ προσόντα τοῦ δικαστοῦ, ὅτι ἐκτὸς ὀλίγων γνωστῶν ἐξαιρέσεων αἱ ἀρχαὶ ὅλαι ἦσαν ἐνιαύσιαι καὶ κληρωταί, καὶ ὅτι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν οἱ ἡλιασταὶ ὤμνυον τὸν δικαστικὸν ὅρκον ἐν Ἀρδήττῳ, δυνάμεθα ὡς βεβαίαν νὰ δεχθῶμεν καὶ τὴν ἐνιαυσίαν κλήρωσιν τῶν 6000 ἡλιαστῶν ἐκ πάντων Ἀθηναίων τῶν ὑπὲρ τὰ 30 ἔτη ἐπιτίμων. Πιστεύω ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τῶν πολιτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους (ἢ τοῦ οἱουδήποτε συγγραφέως, διότι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ γνησιότης τοῦ χωρίου δὲν μεταβάλλει τὸ ἀξιόπιστον τῆς μαρτυρίας) «Ἔοικε δὲ Σόλων ἐκεῖνα μὲν ὑπάρχοντα πρότερον οὐ καταλῦσαι τήν τε Βουλὴν καὶ τῶν ἀρχῶν αἵρεσιν· τὸν δὲ δῆμον καταστῆσαι τὰ δικαστήρια ποιήσας ἐκ πάντων, διὸ καὶ μέμφονταί τινες αὐτῷ, λῦσαι γὰρ θάτερον κύριον ποιήσαντα τὸ δικαστήριον πάντων, *κληρωτὸν ὄν*» ἡ τελευταία φράσις ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐνιαυσίαν κλήρωσιν τῶν ἡλιαστῶν. Διότι ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ συγγραφέως ἦτο δευτερεῦον καὶ ὅλως ἐπουσιῶδες τὸ γεγονὸς τῆς καθ' ἑκάστην δικάσιμον κληρώσεως τῶν δικαστῶν πρὸς σύστασιν ἑνὸς ἑκάστου τῶν δικαστηρίων. Τὸ κύριον ζήτημα τοῦ συγγραφέως ἦτον οὐχὶ ποῦ ἕκαστος δικαστὴς συνεδριάζει, ἀλλὰ τίνες ἐκαλοῦντο εἰς τὴν ἐνάσκησιν τῶν ἔργων τοῦ δικαστοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ὁ συγγραφεὺς ἀπαντᾷ «οἱ κληρωθέντες». Ἐννοεῖται κατ' ἐνιαυτόν, κατὰ τὸ γενικὸν σύστημα τῆς πολιτείας. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ καθ' ἑκάστην δικάσιμον κλήρωσις πρὸς σύστασιν τῶν δικαστηρίων συντελεῖ μᾶλλον εἰς βεβαίωσιν τῆς ἐνιαυσίας κληρώσεως τῶν ἑξακισχιλίων ἡλιαστῶν.

Μετὰ τὴν κλήρωσιν τῶν ἑξακισχιλίων καὶ πρὸ τῆς κληρώσεως αὐτῶν εἰς τὰ δέκα γράμματα, οἱ λαχόντες ὤμνυον τὸν δικαστικὸν ὅρκον. Ἐν λέξει Ἀρδηττὸς ὁ Ἁρποκρατίων γράφει «πάντες ὤμνυον Ἀθηναῖοι τὸν ὅρκον τὸν ἡλιαστικόν». Ἐκ τούτου ὁ Fränkel ἐξάγει τὸ ἐπιχείρημα ὅτι οὐχὶ ἑξακισχίλιοι. ἀλλὰ πᾶς ἕκαστος ὁ κατὰ τὸ ἔτος ὑπερβὰς τὸ 30 ἐπίτιμος ὤμνυεν ἐφάπαξ τὸν ὅρκον. Τοῦτο καὶ ὁ Ἁρποκρατίων λέγει. Ἀλλ' ὁ Fränkel προβαίνει συμπεραίνων ὅτι οὐχὶ ἑξακισχίλιοι ἀλλὰ πάντες Ἀθηναῖοι, διότι δὲν ὑπῆρχον ἑξακισχίλιοι ὅπως ὀμώσωσι τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον· τοῦθ' ὅπερ δὲν λέγει ὁ ἀρχαῖος λεξικογράφος. Ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ ἐκλάβωμεν τὸ «πάντες Ἀθηναῖοι» εἰς ἣν οὐχὶ σπανίως ἀπαντᾷ σημασίαν τοῦ ἄνευ διακρίσεως φυλῶν, ἐπὶ δὲ τοῦ προκειμένου ἄνευ διακρίσεως, καὶ πρὸ τῆς διακρίσεως τῶν δέκα γραμμάτων, οὐδὲν ἄλλο δι' αὐτοῦ ἐννοεῖται εἰμὴ ὅτι πᾶς Ἀθηναῖος ὤμνυε τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον ἐν Ἀρδήττῳ πρὸ τοῦ ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντα νομοθέτου καὶ δικαστοῦ. Ὁ ὅρκος καθὼς εἶναι ἀντιγεγραμμένος ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους (Δημ. 746,149) ἀναφέρεται εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἰδιότητας τοῦ πολίτου. Τὸ ψηφιοῦμαι κατὰ τοὺς νόμους . . . τύραννον οὐ ψηφιοῦμαι εἶναι οὐδ' ὀλιγαρχίαν κτλ. ἀφοροῦσιν εἰς τὴν ψῆφον τοῦ πολίτου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐνῷ τὰ «οὐδὲ δῶρα δέξομαι τῆς ἡλιάσεως ἕνεκα . . καὶ ἀκροάσομαι τοῦ τε κατηγόρου καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν καὶ διαψηφιοῦμαι περὶ αὐτοῦ οὗ ἂν ἡ δίωξις ᾖ κτλ.» ἀφοροῦσιν εἰς τὴν ψῆφον τοῦ δικαστοῦ. Ὁ ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους κατακεχωρισμένος ὅρκος φαίνεται συναρμολογηθεὶς ὑπὸ νεωτέρου τινὸς γραμματικοῦ ἐκ διαφόρων ἐποχῶν τύπων τοῦ τε δικαστικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ ὅρκου τῶν ἡλιαστῶν, καθὰ ἐξάγεται ἰδίως ἐκ τῆς τελευταίας φράσεως. «Ἐπομνῆσθαι Δία, Ποσειδῶ, Δήμητρα, καὶ ἐπαράσθαι κτλ.» Ὡς γνήσιον μέρος τοῦ δικαστικοῦ ὅρκου δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ «ψηφιοῦμαι κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Βουλῆς τῶν πεντακοσίων [περὶ ὧν δ' ἂν νόμοι μὴ ὦσι γνώμῃ τῇ δικαιοτάτῃ, καὶ οὔτε χάριτος ἕνεκα οὔτ' ἔχθρας] καὶ ἀκροάσομαι τοῦ τε κατηγόρου καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν, καὶ ψηφιοῦμαι περὶ αὐτοῦ, οὗ ἂν ἡ δίωξις ᾖ Ἐπόμνυμι, Ἀπόλλω, καὶ Δήμητρα, καὶ Δία βασιλέα καὶ εὐορκοῦντι μέν μοι εἴη πολλὰ καὶ ἀγαθά, ἐπιορκοῦντι δὲ ἐξώλεια ἐμοί τε καὶ γένει». Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι πάντες μετὰ τὸ 30 ἔτος ἐκαλοῦντο, καὶ οὐδεὶς ἀπελείπετο εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τοῦ νομοθέτου καὶ τοῦ ἡλιαστοῦ, ὁ Ἁρποκρατίων ὀρθῶς ἔγραψεν ὅτι πάντες ὤμνυον οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἡλιαστικὸν ὅρκον, χωρὶς διὰ τούτου ν' ἀναιρῆται τὸ παρὰ τοῦ Ἰσοκράτους βεβαιούμενον, ὅτι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν οἱ δικασταί, ἤτοι οἱ λαχόντες ἑξακισχίλιοι ὤμνυον τὸν δικαστικὸν ὅρκον. Κατὰ τὸν Ἁρποκρατίωνα πάντες οἱ ὑπερβάντες τὸ 30 ἔτος ὤμνυον, διότι καὶ ἂν δὲν ἦσαν ἐκ τοῦ κλήρου δικασταί, εἶχον ἐκ τοῦ

νόμου δικαίωμα ψήφου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Κατὰ τὸν Ἰσοκράτην οἱ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὡς δικασταὶ κληρούμενοι ὤμνυον μετὰ τὴν κλήρωσιν τὸν δικαστικὸν ὅρκον.

Περὶ τῆς κληρώσεως αὐτῶν καθ' ἕκαστον δικαστήριον ἔχομεν τέσσαρα σχόλια, ἐξ ὧν τὰ δύο μᾶλλον ἄξια λόγου, ἐπὶ τοῦ Ἀριστοφάνους, Πλούτ. στ. 277. Ὁ Καρίων λέγει πρὸς τοὺς γέροντας φίλους τοῦ κυρίου αὐτοῦ βραδύνοντας νὰ προσέλθωσι παρ' αὐτῷ.

Καρ. Ἐν τῇ σορῷ νυνὶ λαχὸν τὸ γράμμα σου δικάζειν
Σὺ δ' οὐ βαδίζεις· ὁ δὲ Χάρων τὸ ξύμβολον δίδωσιν.

(Σχόλιον δεύτερον). Ἐν ταῖς Ἀθήναις πολλὰ ἦν δικαστήρια, καὶ ἔντισι μὲν ἐδίκαζον περὶ φονικῶν, καὶ ἕκαστον δὲ τούτων εἶχεν ἕν τι τῶν στοιχείων είδικὸν ὄνομα· οἷον ἦν τι τῶν δικαστηρίων λεγόμενον Ἄλφα, ὁμοίως ἄλλο λεγόμενον Βῆτα, ἄλλο Γάμμα, καὶ ἐξῆς τὸ Δ καὶ τὸ Ε ἕως τοῦ Κ, δέκα γὰρ ἦν τὰ δικαστήρια ἐν Ἀθήναις· καὶ πρὸ θυρῶν ἑκάστου δικαστηρίου ἐγέγραπτο πυρρῷ βάμματι τὸ στοιχεῖον, ᾧ τινι τὸ δικαστήριον ὠνομάζετο· ὅσοι δὲ δικασταὶ ἦσαν ἐν Ἀθήναις ἕκαστος καθ' ἕκαστον δικαστήριον εἶχε δέλτον, τουτέστι πινακίδιον ἐν ᾧ ἐγγεγραμμένον ἦν τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τοῦ δικαστηρίου· εἶχε δὲ καὶ ῥάβδον ἅμα τῷ πινακιδίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ῥάβδῳ ἦν τὸ ὄνομα τοῦ δικαστηρίου ἐγγεγραμμένον· ὅτε οὖν συνέβαινε καιρὸς τοῦ δικάζειν ἤρχοντο πάντες οἱ δικασταὶ εἰς τὴν ἀγοράν, κἀκεῖ κλήρους ἔβαλλον· καὶ ὅστις ἂν κλῆρον ἐκληροῦτο ἔχοντα τὸ Α ἀπήρχετο εἰς τὸ Α δικαστήριον, ὁμοίως εἰς τὸ Β καὶ τὰ ἐφεξῆς. Ἀπήρχετο δὲ καὶ πρῶτον μὲν ἐδείκνυε τῷ κήρυκι τοῦ δικαστηρίου τὸν κλῆρον τοῦ στοιχείου· ὁ δὲ κήρυξ λοιπὸν ἐδίδου αὐτῷ τὸ πινάκιον αὐτοῦ καὶ τὴν ῥάβδον, εἶτα οὕτως ἐδίκαζον· εἰ δέ τις δικαστὴς εἰσήει μὴ κληρωθεὶς εἰς τὸ δικαστήριον διαφόρως ἐζημιοῦτο.—(Σχόλιον τρίτον). Ἄλλως. Ἔρχεται ἕκαστος εἰς τὸ δικαστήριον, πινάκιον ἔχων ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ πατρόθεν καὶ τοῦ δήμου, καὶ γράμμα ἕν τι μέχρι τοῦ Κ· διὰ τὸ πάλαι δέκα φυλὰς εἶναι Ἀθήνησι, διῄρηντο γὰρ κατὰ φυλάς· εἶτα οἱ θεσμοθέται κατὰ φυλὴν ἕκαστος καὶ ἑνδέκατος ὁ γραμματεὺς ἐκλήρουν τὰ γράμματα μέχρι τοῦ Κ· καὶ τὸν λαχόντα ἴσα τὸν ἀριθμὸν τοῖς μέλλουσι κληροῦσθαι (πληροῦσθαι) δικαστηρίοις ὑπηρέτης φέρων ἐτίθει καθ' ἕκαστον δικαστήριον ἕν· εἶτα πάλιν ἀπεκληροῦντο οἱ τὰ εἰληχότα γράμματα ἔχοντες τίνες δικάσουσι καὶ τίνες οὔ. Τοῦτο οὖν ἐστὶ ὃ λέγει ἀμείψας τοῦ γελοίου χάριν, ἀνθυπήλλαξε γὰρ εἰπὼν ἐν τῇ σορῷ δέον ἐν τῇ Ἡλιαίᾳ· ἐγράφοντο δὲ ὅτι ἐπεὶ ἦν πέντε δικαστήρια ἐκληροῦντο πέντε γραμματεῖς (γρ. γράμματα) ἀπὸ τοῦ Α ἕως τοῦ Ε· εἶτα τὸ πρῶτον ἀνηνεχθὲν ἐπὶ τοῦ Α προετίθετο δικαστηρίου, ὡς ἂν ἔτυχεν· καὶ οἱ δικάζοντες ἐκληροῦντο εἰς οἷον ἕκαστος λάχῃ δικάσαι. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἵνα μὴ διαφθείρῃ τις τὸ δικαστήριον ἀκρίτως ἐρχομένων τινων χω-

ρὶς κλήρου εἰς τὸ δικαστήριον δικάσαι. Τὸ δὲ ὁ Χάρων τὸ ξύμβολον δίδωσι τοιοῦτο τί. Τοῖς λαχοῦσι δικάσαι εἰσελθοῦσιν ἑκάστῳ σύμβολα δίδοται δημόσια παρὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ εἰληχυίας ἀρχῆς, ἵνα ἐξιόντες καὶ τοῦτο προσφέροντες λαμβάνοιεν τὸν δικαστικὸν μισθόν· εἰπὼν οὖν σοφὸν ἐπήγαγε Χάρων· δέον δὲ εἰπεῖν ὁ Ἄρχων τὸ σύμβολον δίδωσιν, ὅς ἐστιν ὁ μισθὸς ὁ δικαστικός εἶπεν ὁ Χάρων ὡς γερόντων αὐτῶν καὶ μελλοθανάτων».

Τὰ σχόλια εἰσὶν ἐν μέρει κακῶς ἀντιγεγραμμένα, καὶ ἐν μέρει συγκεχυμένα ὡς συνταχθέντα ὑπὸ γραμματικῶν πολὺ μεταγενεστέρων. Ἰδίως ἐν τῷ δευτέρῳ παρατηρεῖται ἡ σύγχυσις τοῦ δικαστηρίου σημαίνοντος τὸ τμῆμα τῶν δικαστῶν, ἤτοι τὸ δεκατημόριον τῶν ἡλιαστῶν, μετὰ τοῦ δικαστικοῦ καταστήματος ἢ τοῦ δικάζοντος μέρους τῶν ἡλιαστῶν. Δὲν γίνεται λόγος περὶ τῶν ἑξακισχιλίων, διότι τὸ κείμενον ἀναφέρεται εἰς τὴν κλήρωσιν τῶν εἰδικῶν δικαστηρίων. Μόλον τοῦτο ἀνευρίσκομεν ἐν τοῖς σχολίοις τὴν συμπλήρωσιν τῶν πληροφοριῶν ἡμῶν περὶ τῆς κληρώσεως τῶν ἑξακισχιλίων.

Οἱ σχολιασταὶ ὅλοι σχετίζουσι τὴν κλήρωσιν τῶν ἡλιαστῶν κατὰ δικαστήρια, μᾶλλον εἰπεῖν τὴν κατάταξιν αὐτῶν εἰς τὰ δέκα γράμματα ἢ τμήματα τῆς Ἡλιαίας, πρὸς τὴν διαίρεσιν τῶν πολιτῶν κατὰ φυλάς. Ἡ πληροφορία δὲν εἶναι ἀπίθανος, διότι τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς ἴσης συμμετοχῆς ἑκάστης φυλῆς εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὴν σύστασιν ἄλλων πολυμελῶν ἀρχῶν τῆς πολιτείας.[1] Ἀλλ' ἡ συμμετοχὴ ἑκάστης φυλῆς δι' ἴσου ἀριθμοῦ φυλετῶν εἰς τὴν δικαστικὴν ἀρχὴν δὲν ἠδύνατο νὰ πραγματοποιηθῇ ἄλλως ἢ διὰ τῆς κληρώσεως ἴσου ἀριθμοῦ ἐξ ἑκάστης φυλῆς πρὸς ἀπάρτισιν τῶν ἑξακισχιλίων δικαστῶν. Ἐὰν τούτων ἡ κλήρωσις ἐγίνετο ἐκ πάντων Ἀθηναίων, τουτέστιν ἄνευ διακρίσεως φυλῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ διάκρισις αὐτῶν κατὰ φυλὰς ἐπὶ τῆς κληρώσεως τῶν εἰδικῶν δικαστηρίων. Τούτου ἕνεκα κατ' ἐμὴν γνώμην ἡ φράσις τοῦ σχολιαστοῦ «οἱ θεσμοθέται κατὰ φυλὴν ἕκαστος καὶ ἐνδέκατος (διορθωτέον δέκατος) ὁ γραμματεὺς ἐκλήρουν τὰ γράμματα μέχρι τοῦ Κ» ἀπεπλανημένως ἀναφέρεται εἰς τὴν κλήρωσιν τῶν δικαστηρίων ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐνῷ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν Ἀρδήττῳ συνερχομένων πάντων Ἀθηναίων κατὰ φυλάς, ἀνὰ εἷς τῶν ἐννέα Ἀρχόντων καὶ δέκατος ὁ Γραμματεὺς ἐκλήρου ἐξ ἑκάστης φυλῆς 600 δικαστὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ἀνὰ 60 δὲ ἐκ τῶν ἐξ ἑκάστης φυλῆς κληρωθέντων ἐκληροῦντο πρὸς ἀπάρτισιν ἑνὸς ἑκάστου τῶν δέκα γραμμάτων ἢ τμημάτων τῆς Ἡλιαίας. Τοῦτο δ' ἐξηγεῖ, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ γράμματι ὑπηρέτουν διαφόρων φυλῶν δικασταί. (Παρ. ἐναντ. Gilbert handb.

1 Ὁ Gilbert ἐκφέρει τὴν ἐναντίαν γνώμην στηριζομένην ἐπὶ τοῦ Ἀριστ. Σφ. 233. «Ὦ Στρυμόδωρε Κονθυλεῦ βέλτιστε συνδικαστῶν Εὐεργίδης ἆρ' ἐστί που 'νταυθ' ἢ Χάβης ὁ Φλυεύς;» Ταῦτα ὅμως λέγει ὁ χορὸς συγκείμενος ἐκ πολλῶν γερόντων ἡλιαστῶν (σφηκῶν) ἀναμεμιγμένων ἐν διαφόρων φυλῶν, καὶ οὐδὲν μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Gilbert·

375 σημ. 1). Τὴν κλήρωσιν ταύτην ὁ σχολιαστὴς συγχέει μετὰ τῆς καθ' ἑκάστην δικάσιμον ὑπὸ τῶν θεσμοθετῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐνεργουμένην κλήρωσιν ἐξ ἑκάστου γράμματος πρὸς ἀπάρτισιν τῶν δικαστηρίων, εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ τεμάχιον τοῦ Πολυδεύκους (Η, 88), «οἱ θεσμοθέται ταῖς Ἀρχαῖς ἐπικληροῦσι τὰ δικαστήρια». Ὅτι δὲ ἐν Ἀρδήττῳ ἐγένετο ἡ κλήρωσις τῶν δικαστῶν εἰς δέκα τμήματα ἢ γράμματα, βεβαιοῦται ὡς φρονῶ ἐκ τούτου.

Καὶ παρὰ τῶν αὐτῶν σχολιαστῶν, καὶ παρ' ἄλλων ἀρχαίων μαρτυριῶν βεβαιοῦται ὅτι οἱ ἡλιασταὶ ἤρχοντο κατὰ τὴν δικάσιμον εἰς τὴν ἀγορὰν φέροντες ἕκαστος *πινάκιον* ἐφ' οὗ ἦτο ἐγγεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ ἡλιαστοῦ τὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ δήμου εἰς ὃν ἀνῆκεν, πρὸς *δὲ τὸ γράμμα τοῦ δικαστηρίου*. Πρέπει νὰ δεχθῶμεν λοιπὸν ἢ ὅτι πρὸ τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ κληρώσεως ἦτον ὡρισμένον εἰς ποῖον γράμμα εἶχεν ἤδη κληρωθῆ ὁ δικαστής, ἢ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πᾶς ἡλιαστὴς ἔφερε δέκα πινάκια, ἐξ ὧν ἕκαστον εἶχεν ἐγκεχαραγμένον ἓν ἐκ τῶν δέκα γραμμάτων. Ἡ τελευταία ὑπόθεσις ἀντίκειται πρὸς ὅλας τὰς πληροφορίας τῶν ἀρχαίων, ἀναιρεῖται δὲ καὶ ἐκ τῶν πινακίων αὐτῶν ἐξ ὧν πολλὰ ἀνευρέθησαν ἐν τάφοις ἀρχαίοις. Ἦσαν ταῦτα ἐκ χαλκοῦ ἐλάσματος σχήματος παραλληλεγράμμου τριῶν δακτύλων μήκους καὶ ἑνὸς πλάτους, κανονικώτατα, καὶ ὅλα ὅμοια σχεδὸν πρὸς ἄλληλα, φέροντα ἐντετυπωμένα εἰς πρώτην γραμμὴν τὸ ὄνομα τοῦ δικαστοῦ καὶ τὸ τοῦ πατρός, εἰς δευτέραν τὸ τοῦ δήμου, κάτωθι δὲ εἰς τὴν μίαν γωνίαν τύπον γλαυκός, (εἴς τινα δύο γλαύκας) καὶ εἰς τὴν ἑτέραν κεφαλὴν γοργόνος. Ἐν ἀρχῇ τῆς πρώτης γραμμῆς φαίνεται ἓν ἐκ τῶν ἀλφαβητικῶν στοιχείων ἀπὸ τοῦ Α μέχρι τοῦ Κ. Οὐδέποτε εὑρέθησαν πλείονα τοῦ ἑνὸς ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ. Ἐκ τῆς κατασκευῆς λοιπὸν αὐτῆς φαίνεται ὅτι ἐξήγοντο ἐξ ἐργοστασίων τῆς πολιτείας, ἐδίδοντο ἀνὰ ἓν εἰς ἕκαστον δικαστὴν φέρον τὸ γράμμα εἰς ὃ ἐκληρώθη, καὶ ἐτίθετο ἐν τῷ τάφῳ αὐτοῦ ἀποθνήσκοντος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐνιαυσίας αὐτοῦ ὑπηρεσίας ὡς τιμητικὸν σημεῖον. Ἐκ τούτων δῆλον ὅτι ἕκαστος ἐκληροῦτο εἰς ἓν μόνον γράμμα,[1] καὶ οὐχὶ εἰς ὅσα γράμματα ἤθελε κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Fränkel· ἡ δὲ κλήρωσις κατὰ γράμματα ἐγένετο πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ δικαστικοῦ ἔτους, ἐν μηνὶ σκιροφοριῶνι· ἤτοι, συγχρόνως μετὰ τῆς κληρώσεως τῶν 6000 ἐγένετο διὰ νέας κληρώσεως ἡ κατάταξις αὐτῶν εἰς τὰ δέκα γράμματα ἀνὰ 60 ἐξ ἑκάστης φυλῆς. Ἂν ἡ κλήρωσις αὕτη ἐγίνετο καθ' ἑκάστην δικάσιμον, ὡς γράφει ὁ Fränkel, ἠδύνατο ἑκάστοτε νὰ μεταβάλληται ἡ κατὰ γράμματα κατάταξις τῶν ἡλιαστῶν, καὶ πλὴν τῆς ἀνάγκης δεκαπλασίου ἀριθμοῦ πινακίων, καὶ τῆς καταναλώ-

1 Λέγεται ὅτι ἐπὶ ἑνὸς ἐκ τῶν ἑξήκοντα μέχρι τοῦ νῦν ἀνευρεθέντων, φαίνονται ἐντετυπωμένα δύο γράμματα. Εἶναι ἀληθῶς δύο γράμματα; Ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ κατὰ τὴν κλήρωσιν τῶν δικαστῶν; Εἰς ποίαν ἐποχήν; Οὐδὲν τούτων βέβαιον.

σεως ἀπείρου χρόνου πρὸς ἐπανάληψιν τῆς κληρώσεως, ἔδει νὰ δίδωνται εἰς ἕκαστον δικαστὴν ἀνὰ δέκα πινάκια φέροντα ἕκαστον ἀνὰ ἓν τῶν δέκα γραμμάτων, εἰς ἕνα δὲ τοὐλάχιστον ἐκ τῶν πολλῶν τάφων νὰ εὑρεθῶσι δύο ἢ πλειότερα, ἂν οὐχὶ τὰ δέκα πινάκια τοῦ ἡλιαστοῦ. Ἀμφιβολίαι πολλαὶ καὶ ἔριδες ἠγέρθησαν περὶ τοῦ ἂν εἰς ἓν μόνον γράμμα ἐκληροῦτο ἕκαστος ἕνεκα τοῦ στ. Πλουτ. 1167·

Οὐκ ἐτὸς ἅπαντες οἱ δικάζοντες θαμὰ
σπεύδουσιν ἐν πολλοῖς γεγράφθαι γράμμασι.

Δὲν δύναταί τις νὰ δεχθῇ τὴν γνώμην πολλῶν ὅτι τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἐπαρουσιάζετο ὑπὸ διαφόρους ἐπωνυμίας· διότι καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ κλήρωσις τῶν 6000 δὲν ἐγίνετο ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ληξιαρχικῶν καταλόγων ἑκάστου δήμου, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἁπλῇ βεβαιώσει τοῦ παρουσιαζομένου ὡς ἔχοντος τὰ προσόντα, ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀπάτης δὲν ἤθελε βραδύνει ἐπισύρουσα βαρείας ποινὰς κατὰ τοῦ ἀπατεῶνος. Ἀλλ' ἐξηγεῖται νομίζω εὐχερῶς ἡ φράσις τοῦ κωμικοῦ ὅταν δεχθῶμεν, ὅτι ὁ ἅπαξ εἰς ἓν γράμμα κληρωθεὶς ὡς τακτικὸς δικαστὴς ἠδύνατο νὰ ἐγγράφηται καὶ εἰς ἄλλα ὡς ἀναπληρωτικὸς τῶν ἀπόντων. Ὡς τοιοῦτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγγράφηται εἰμὴ ἐν γράμμασι ἄλλοις, ἢ ἐν ᾧ ἦτον ὡς τακτικὸς ἐγγεγραμμένος.

Διὰ τὰς συνεδριάσεις τῶν ἡλιαστῶν ὑπῆρχον διάφορα καταστήματα ἢ δικαστήρια, ὡς ἐκ πολλῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν βεβαιοῦται, φαίνεται δὲ ὅτι ἕκαστον αὐτῶν ἦτον ὡρισμένον πρὸς ἐκδίκασιν ὡρισμένου εἴδους ὑποθέσεων. Τὸ μὲν διότι ἐκ τοῦ ἀντικειμένου τῆς δίκης ἐξήρτητο ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαστῶν, καὶ ἔδει πρὸς αὐτὸν ν' ἀντιστοιχῇ ὁ χῶρος τοῦ δικαστηρίου, τὸ δὲ ὅπως οἱ καθ' ἑκάστην κληρούμενοι δικασταὶ γνωρίζωσι τὸν τόπον τῆς συνεδριάσεως. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν τὴν θέσιν, οὐδὲ βεβαίως τὴν ὀνομασίαν καὶ τὸν προσδιορισμὸν ἑκάστου, οὐδὲ τὸν ὅλον ἀριθμὸν αὐτῶν. Ὁ Σχοίμανν νομίζει ὅτι δὲν ἦσαν ἀναγκαῖα δέκα δικαστικὰ καταστήματα, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συνεδριάζωσι συγχρόνως πολλὰ τμήματα τῆς Ἡλιαίας, καὶ εἰς τὰς Ἐκκλησιαζούσας ὁ κωμικὸς ἀναφέρει τρία μόνον τὴν αὐτὴν ἡμέραν δικάζοντα, τὸ Θ τὸ Β καὶ τὸ Κ. Εἰς τοὺς ἀρχαίους ἀπαντῶμεν ἀναφερόμενα ποῦ μὲν τοῦτο ποῦ δ' ἐκεῖνο· εἰς δὲ τοὺς λεξικογράφους καὶ τοὺς περιηγητὰς εὑρίσκομεν αὐτὰ διαφόρως ἀπαριθμούμενα καὶ ὀνομαζόμενα, τὸ μὲν ἐκ συγχύσεως τῆς σημασίας τῶν λέξεων δικαστήριον καὶ δικάζειν (ὅπερ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀναφέρεται συνηθέστερον εἰς τὰ ἔργα τῶν εἰσηγητῶν τῶν δικαστηρίων οἷον τοῦ Ἄρχοντος, τοῦ Βασιλέως, τῶν Θεσμοθετῶν, τῶν Ἕνδεκα κλ.)· τὸ δὲ ἐκ παραφθορᾶς ἢ κακῆς ἀντιγραφῆς τῶν μεταγενεστέρων. Ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Σφ. στ. 120 λέγει «ἐδίκαζεν ἐς τὸ Καινὸν ἐμπεσὼν» ἐφ' οὗ ὁ σχολιαστὴς σημειοῖ «Τόπος ἐν τῷ δικαστηρίῳ οὕτω λογόμενος, εἰσὶ δὲ δ'. Παράβυστος, Καινός, Τρίγωνος, Μέσος» καὶ στ. 1103·

«Οἱ μὲν ἡμῶν οὔπερ Ἄρχων, οἱ δὲ παρὰ τοὺς Ἕνδεκα
Οἱ δὲ ἐν Ὠδείῳ δικάζουσ' οἱ δὲ πρὸς τοῖς τειχίοις

Ὁ Πολυδεύκης γράφει (Η, 10) Γνώριμα δικαστήρια ἡ Ἡλιαία, τὸ Τρίγωνον, οὗ μέμνηται Δείναρχος· μέσον Παράβυστον, μεῖζον Παράβυστον, καὶ Μείζονος δὲ μέμνηται Λυσίας·[1] ἐν μέντοι τῷ Παραβύστῳ οἱ Ἕνδεκα ἐδίκαζον (ὅπερ ἐστὶ εἰσήγαγον τὰς δίκας).—Μετίχου καλλίου,[2] οὗ μνημονεύει Ἀνδροτίων, τὸ ἐπὶ Λύκῳ· καὶ ἥρως δὲ ἵδρυται αὐτόθι ἔχων τοῦ θηρίου μορφήν. Τὸ δὲ Μητίχου δικαστήριον μέγα οὕτω κληθὲν ἀπὸ ἀρχιτέκτονος Μητίχου[3] «Ὁ δὲ Παυσανίας (Α, 8), ἔστι δὲ Ἀθηναίοις καὶ ἄλλα δικαστήρια (πλὴν τοῦ Ἀρ. Πάγου) οὐκ ἐς τοσοῦτον δόξης ἥκοντα· τὸ μὲν οὖν καλούμενον Παράβυστον καὶ Τρίγωνον, τὸ μὲν ἐν ἀφανεῖ τῆς πόλεως ἦν καὶ ἐπ' ἐλαχίστοις συνιόντων ἐν αὐτῷ, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ σχήματος ἔχει τὰ ὀνόματα. Βατραχιοῦν δὲ καὶ Φοινικιοῦν ἀπὸ χρωμάτων, καὶ ἐς τόδε διαμεμένηκεν ὀνομάζεσθαι· τὸ δὲ μέγιστον, καὶ εἰς ὃ πλεῖστοι συνίασιν, Ἡλιαίαν καλοῦσι «(ἕπονται τὰ φονικὰ περὶ ὧν δὲν πρόκειται). Ὅτι ὑπῆρχε δικαστήριον Ἡλιαία μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Οὐλπιανοῦ ,«Ἡλιαία λέγεται αὐτὸς ὁ τόπος τοῦ μεγάλου δικαστηρίου, καὶ τὸ ἄθροισμα αὐτῶν τῶν ἐκεῖσε δικαζόντων. Ἡλιαία δὲ ἐκλήθη ὁ τόπος παρὰ τοῦ ἐκεῖσε ἁλίζεσθαι καὶ συναθροίζεσθαι τὸ πλῆθος τῶν δικαστῶν, τινὲς δὲ λέγουσιν ἐκ τοῦ ὕπαιθρον εἶναι τὸν τόπον, καὶ τὸν ἥλιον ἐκεῖ ἔνδον προσβάλλειν,» (κ. Τιμ. Θ). Ὁ δὲ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφ. Ὄρν. 110 «Μῶν ἡλιαστὰ» σημειοῖ «Δικαστὰς ἀπὸ τοῦ μεγάλου δικαστηρίου τῆς Ἡλιαίας· οὕτω δ' ἐκλήθη διὰ τὸ ἐν ὑπαίθρῳ εἶναι καὶ τῷ ἡλίῳ βάλλεσθαι». Καὶ ἐπὶ τοῦ στ. 861 Νεφ. Ἡλιαία δὲ τὸ δικαστήριον διὰ τὸ ὑπαίθριον εἶναι καὶ τῷ ἡλίῳ βάλλεσθαι».

Ὁ Εὐστάθιος ἀναφέρει ἐν Ὀμ. Ὀδ. 1430 «ἦν ἀγορὰ Κερκώπων πλησίον Ἡλιαίας» ποῦ ὅμως ἦτον ἡ ἀγορὰ τῶν κερκώπων ἄδηλον. Ὑποτίθεται ὅμως ὅτι ἀπετέλει μέρος τῆς ἀγορᾶς, εἶναι δὲ λίαν πιθανὴ ἡ γνώμη τοῦ Φορχάμμερ ὅτι ἔκειτο ἡ ἀγορὰ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ λόφου τῆς πνυκός, καὶ ἴσως συνείχετο μετὰ τούτου, ἀκριβῶς διότι ἐπὶ τοῦ λόφου τίθεται ἡ Ἐκκλησία, κατὰ μὲν τὸν Φορχάμμερ μεταξὺ τῶν λόφων Πνυκὸς καὶ Νυμφῶν, κατ' ἄλλους ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ λόφου τῆς Πνυκός, ἔνθα σώζεται ἡ βάσις ἀρχαίου ἡμικυκλικοῦ οἰκοδομήματος. Ἔχων ὑπ' ὄψει ὅτι Ἀγορά, Ἐκκλησία, Ἡλιαία δὲν ἠδύναντο ν' ἀπέχωσι πολὺ ἀπ' ἀλ-

1 Ὁ Schömann διορθοῖ Μέσον, Παράβυστον, Μεῖζον. Παραβύστου δὲ καὶ Μείζονος μέμνηται Λυσίας.

2 Κατ' ἄλλους διορθωτέον «Μητίχου κάλλιον».

3 Τίνες γράφουσι Μητιόχου.

λήλων,[1] τολμῶ νὰ ἐκφέρω τὴν εἰκασίαν ὅτι ἡ Ἡλιαία ἦτον ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Πνυκός. Ἐν τῷ περὶ τοῦ χορευτοῦ τοῦ Ἀντιφῶντος ἀναγινώσκεται «Ἔλεξε γὰρ Φιλοκράτης *ἀναβὰς* εἰς τὴν Ἡλιαίαν τὴν τῶν θεσμοθετῶν[2] ... ὅτι ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀποκτείναιμι ἐγώ ... ἐπειδὴ οὗτος ταῦτ' ἔλεγεν, *ἀναβὰς* ἐγὼ εἰς τὸ δικαστήριον, τοῖς αὐτοῖς δικασταῖς ἔλεξα» καὶ τὰ λοιπά, ἐν οἷς πολλάκις ἐπαναλαμβάνονται *τὸ δικαστήριον* καὶ *οἱ αὐτοὶ δικασταί*. Ἡρμήνευσάν τινες τῶν νεωτέρων τὸ Ἡλιαία τῶν θεσμοθετῶν ὡς τὸ ἀρχεῖον τῶν Θεσμοθετῶν, ἀλλὰ προδήλως ὁ Ἀντιφῶν λαλεῖ περὶ τοῦ δικαστηρίου εἰς ὃ οἱ Θεσμοθέται εἰσῆγον τὰς δίκας. Παρομοίως ἐν Ἀνδοκ. π. τ. μυστ. (Η, 3) ἀναγινώσκεται «ἔδοξεν οὖν τῷ δήμῳ ἐν τῷ τῶν θεσμοθετῶν δικαστηρίῳ τοὺς μεμυημένους ἀκούσαντας τὰς μηνύσεις ... διαδικάσαι». Τοῦτο δὲ τὸ δικαστήριον ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ ἀντικειμένου τῆς δίκης ἦτον ἡ Ἡλιαία. Καὶ περὶ ταύτης λέγει ὁ ῥήτωρ (ζ) «Εἰ τοίνυν *ἀνέβην* ἐπὶ δικαστήριον, ἢ λόγος περὶ ἐμοῦ ἐγένετο ... ἐλεγχέτω με ὁ βουλόμενος ἐνταῦθα *ἀναβάς*».Τὸ τελευταῖον ἀναβὰς ἀναφέρεται εἰς τὸ βῆμα, ἀλλὰ τὸ πρῶτον βεβαίως εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐξάγω λοιπὸν ἐκ τῶν λόγων καὶ τοῦ Ἀντιφῶντος καὶ τοῦ Ἀνδοκίδου ὅτι ἡ Ἡλιαία ἔκειτο ἐπὶ λόφου, καὶ οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἄλλος ἢ ὁ τῆς Πνυκός. Ὡς μαρτυρίαν τούτου ἠδύνατό τις νὰ ἐπικαλεσθῇ τὸ σχόλιον ἐπὶ τοῦ Στ. Ἀριστ. Ἀχαρν. 683 «Τονθορύζοντες δὲ γήρᾳ τῷ λίθῳ προσέσταμεν» ἐφ' οὗ ὁ σχολιαστὴς σημειοῖ» λίθῳ δὲ τῷ βήματι τῷ ἐν τῇ Πυκνὶ δικαστηρίῳ». Βεβαίως ἐνταῦθα ἐννοεῖται τὸ βῆμα τοῦ δικαστηρίου καὶ οὐχὶ τῆς Ἐκκλησίας, διότι παραπονοῦνται οἱ γέροντες τοῦ χοροῦ ὡς ἐμπερδευόμενοι εἰς *γραφάς*, ἐφ' ὧν καλούμενοι ἵν' ἀπολογηθῶσι τονθορύζουσιν ἐκ τοῦ γήρατος. Τοῦτο λοιπὸν τὸ ἐν τῇ Πνυκὶ δικαστήριον δὲν ἦτο πιθανῶς ἄλλο ἢ τὸ τῆς Ἡλιαίας. Ἐπὶ τῆς Πνυκὸς εἰσέτι φαίνονται τὰ λείψανα ἤτοι αἱ βάσεις δύο οἰκοδομημάτων, τοῦ μὲν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος, τοῦ δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς βλέποντος εἰς τὸν κόλπον τῆς Σαλαμῖνος. Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει (Θεμιστ. ΙΘ') ὅτι «τὸ βῆμα τὸ ἐν Πνυκὶ πεποιημένον ὥστ' ἀποβλέπειν πρὸς τὴν θάλασσαν, ὕστερον οἱ τριάκοντα πρὸς τὴν χώραν ἀπέστρεψαν». Ἀλλ' οὔτε ὁ Πλούταρχος οὔτε ἄλλος τις ἀναφέρει τὰ γενόμενα ἔργα πρὸς τοιαύτην μεταβολὴν ἐπὶ τῶν τριάκοντα. Ἕνεκα τούτων νομίζω οὐχὶ ἀπίθανον ὅτι ἐνῷ πρὸ τῶν λ'. τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν ἀποβλέπον οἰκοδόμημα ἦτον ὡρισμένον εἰς τὰς συνελεύσεις τοῦ δήμου, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἀγορὰν εἰς τὰς

1 Ὁ Λυσίας ἐν τῷ περὶ τῶν Ἀριστοφ χρημ. 55 λέγει «Ἐγὼ γὰρ ... ἐγγὺς οἰκῶν τῆς ἀγορᾶς οὐδὲ πρὸς δικαστηρίῳ οὐδὲ πρὸς βουλευτηρίῳ ὤφθην οὐδέποτε, πρὶν ταύτην τὴν συμφορὰν γενέσθαι».

2 Ὁ Δοῦκας γράφει Ἡλιακὴν (Ζ, 2) κατὰ τὰς παλαιοτέρας ἐκδόσεις, ὅπερ ὁ Τάϋλορ διώρθωσεν εἰς Ἡλιαίαν.

συνεδριάσεις τῆς ἡλιαίας, ἐπὶ τῶν τριάκοντα μετεβλήθη ὁ προσδιορισμὸς αὐτῶν καὶ ἡ Ἐκκλησία μετετέθη εἰς τὸ ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου, ὅπου πρότερον ἐδίκαζον οἱ ἡλιασταί. Ἀμφότερα τὰ καταστήματα ἦσαν ἄσκεπῆ καὶ διὰ ν' ἀποφύγωσι τὸν καύσωνα τοῦ ἡλίου[1] ἐγίνοντο αἱ συνεδριάσεις τοῦ δήμου καὶ τῆς ἡλιαίας λίαν πρωΐ· τοῦθ' ὅπερ παρέσχεν ἄφθονον ὕλην εἰς τὴν σάτυραν τοῦ κωμικοῦ ἔν τε ταῖς Ἐκκλησιαζούσαις καὶ ταῖς Σφήκαις.

Περὶ τῶν λοιπῶν δικαστηρίων τῆς Ἡλιαίας ὁ σχολιαστὴς Ἀριστ. Πλ. 278 σημειοῖ «Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ οὕτω γράφει. Τοῖς γὰρ δικαστηρίοις χρῶμα ἐπιγέγραπται ἐφ' ἑκάστῳ ἐπὶ τῷ σφηκίσκῳ τῆς εἰσόδου· ὁ δὲ λαβὼν τὴν βακτηρίαν βαδίζει εἰς δικαστήριον τὸ ὁμόχρουν μὲν τῇ βακτηρίᾳ ἔχον δὲ τὸ αὐτὸ γράμμα ὅπερ ἐν τῇ βαλάνῳ· ἐπειδὰν δὲ εἰσέλθῃ παραλαμβάνει σύμβολον δημοσίᾳ παρὰ τοῦ εἰληχότος ταύτην τὴν ἀρχήν». Τὸ σχόλιον φαίνεται νενοθευμένον. Ἐν ἀρχῇ γίνεται λόγος περὶ διαφόρου χρωματισμοῦ τῶν δικαστηρίων, ὁ ὁποῖος ἐσώζετο καὶ μέχρι τοῦ Παυσανίου. Παρεντίθεται δὲ κατόπιν καὶ γράμμα ἐπί τε τοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς βαλάνου τῆς βακτηρίας. Περὶ τοιούτου γράμματος ἐπιγεγραμμένου ἐπὶ τῶν δικαστηρίων οὐδεμία νῆξις ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Πιστεύω ὅτι ἐν τῷ σχολίῳ τούτῳ γίνεται ἡ αὐτὴ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τοῦ στ. 277 σύγχυσις τοῦ δικαστηρίου ὡς συλλόγου δικαστῶν, καὶ ὡς δικαστικοῦ καταστήματος. Πρὸ τῆς καθ' ἑκάστην δικάσιμον ἐν τῇ ἀγορᾷ γινομένης κληρώσεως ἦτον ἄγνωστον εἰς ποῖον ἐκ τῶν δικαστηρίων ἔμελλε νὰ δικάσῃ ἕκαστον γράμμα, γινομένης δὲ τῆς κληρώσεως δὲν ἠδύνατο αὐθωρεὶ νὰ μεταβάλληται τὸ γράμμα τοῦ καταστήματος εἰς τὸ κληρωθὲν γράμμα τῶν ἡλιαστῶν, ἐὰν μὴ ὑποθέσωμεν ὅτι μετὰ τὴν κλήρωσιν ἀνηρτᾶτο εἰς τὸ δικαστήριον τὸ γράμμα τοῦ κληρωθέντος τμήματος. Ἀλλὰ τὸ χρῶμα τῆς ῥάβδου ἦτον ἀποχρῶν ὁδηγὸς πρὸς τοὺς κληρωθέντας ὅπως πορευθῶσιν εἰς τὸ δικαστήριον, ἐφ' ᾧ ἕκαστος ἔλαχεν· Ἡ πληροφορία τοῦ σχολιαστοῦ καθίσταται πιθανὴ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι κατὰ τὴν κλήρωσιν τῶν δικῶν ἐν τοῖς κλήροις διεκρίνοντο τὰ δικαστικὰ καταστήματα δι' ἀλφαβητικῶν στοιχείων, ἀλλὰ μὴ ἀντιστοιχούντων πρὸς τὰ γράμματα τῶν ἡλιαστῶν, οὐδ' ἐπιγεγραμμένων ἐπὶ τῶν δικαστηρίων, ὡς θέλομεν ἰδεῖν ἀκολούθως.

Ἓν δικαστήριον πλῆρες ἀπετελεῖτο κανονικῶς ἐκ 500 δικαστῶν. Ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς μετεβάλλετο ἀναλόγως τοῦ ἀντικειμένου τῆς δίκης, ἤτοι κατὰ λόγον τῆς χρηματικῆς ἢ τῆς πολιτικῆς ἀξίας αὐτοῦ, ἢ τοῦ τιμήματος. Ἐν

[1] Ὁ Poyard μεταφράζων τὸν στ. 104 Σφηκ. «Κἄπειτ' ἐλθὼν προκαθεύδει πρωῒ πάνυ Ὥσπερ λεπὰς προσεχόμενος τῷ κίονι» συμπεραίνει ὅτι καίτοι καλούμενοι Ἡλιασταὶ οἱ δικασταὶ συνεδρίαζον ὑπὸ σκέπην. Ἀλλ' ἄρα εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν ἀρχαίων ἐχρησίμευον οἱ κίονες μόνον πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὀροφῆς;

τοῖς δικαστηρίοις τοῦ Λουκιανοῦ ὁ Ζεὺς διατάσσει τὸν Ἑρμῆν νὰ κηρύσσῃ ὅτι «ἀγορὰ δικῶν ἐστί, πάντας ἥκειν ἐς Ἄρειον Πάγον, ἐκεῖ δὲ τὴν μὲν Δίκην ἀποκληροῦν σφίσι τὰ δικαστήρια κατὰ τὸν λόγον τῶν τιμημάτων ἐξ ἁπάντων Ἀθηναίων (ὅπερ ἐστὶ ἄνευ διακρίσεως γραμμάτων)» καὶ ὁ Ἑρμῆς κηρύσσει «ὅσοι γραφὰς ἀπήνεγκαν ἥκειν ἐς Ἄρειον Πάγον, ἔνθα ἡ Δίκη ἀποκληρώσει τὸ δικαστήριον.... οἱ δικασταὶ ἐξ ἁπάντων Ἀθηναίων· ὁ μισθὸς τριώβολον ἑκάστης δίκης· ἀριθμὸς τῶν δικαστῶν κατὰ λόγον τοῦ ἐγκλήματος (γρ. τιμήματος)». Ἐπὶ τῆς γραφῆς Μέθη κατὰ τῆς Ἀκαδημίας ἡ Δίκη λέγει «Ἑπτὰ κλήρωσον». Ἐπὶ τῆς Στοᾶς κατὰ τῆς Ἡδονῆς· ἡ Δίκη «πέντε ἱκανοί». κτλ. Ἐνταῦθα ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαστῶν κατὰ λόγον τοῦ τιμήματος φαίνεται ἐξαρτώμενος ἐκ τῆς κρίσεως τῆς Δίκης ἐκπληρούσης τὰ καθήκοντα τῶν θεσμοθετῶν, μᾶλλον ἢ ἐκ διατάξεως νόμου τὴν ὁποίαν ἐν οὐδενὶ τῶν ἀρχαίων εὑρίσκομεν. Κατὰ τὰς παρ' αὐτῶν μνημονευομένας δίκας εὑρίσκομεν διάφορον τὸν ἀριθμὸν τῶν δικαστῶν. Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Δημοσθένους κ. Μειδίου (585, 223) «τῷ ποτ' εἰσὶν ὑμῶν οἱ ἀεὶ δικάζοντες ἰσχυροὶ καὶ κύριοι τῶν ἐν τῇ πόλει πάντων, ἐάν τε διακοσίους, ἐάν τε χιλίους, ἐὰν θ' ὁπόσους ἂν ἡ πόλις καθίστῃ» δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι διακόσιοι ἦσαν ὁ ἐλάχιστος ὅρος τῶν δικαστῶν. Συνῳδὰ τούτοις καὶ ὁ Πολυδεύκης (Η, 48) πιθανῶς ἐξ ἄλλου ἀρχαίου συγγραφέως παραλαβὼν γράφει ὅτι 201 ἐδίκαζον περὶ τῶν ἧσσον τῶν 1000 δραχμῶν, καὶ 401 περὶ τῶν ἄνω τῶν 1000. Ἐν τῷ περὶ τοῦ Δικαιογ. κλ. τοῦ Ἰσ. 3 ἀναφέρονται 500 ἐνώπιον τῶν ὁποίων εἰσήχθη ἡ κατὰ Λεωχάρους δίκη ἐπὶ ψευδομαρτυρίᾳ· 500 ἐν τῷ κ. Νεαίρας (Δημ. 1348, 10) οἱ ἐπὶ Παλλαδίῳ δικάσαντες τὴν κατὰ Ἀπολλοδώρου κατηγορίαν ἐπὶ φόνῳ ἀκουσίῳ· 500 οἱ δικάσαντες ἐπὶ τῆς κατὰ Δεινάρχου κατηγορίας τοῦ Τιμοκλέους (Δειν. κ. Δημοσθ. ιϛ´ 4.) καὶ 501 ἦσαν τοῦ Σωκράτους οἱ δικασταί, ἐξ ὧν 281 κατεψήφισαν αὐτοῦ· 700 δ' ἐν τῷ πρ. Καλλιμ. τοῦ Ἰσοκράτους ἐπὶ τῆς κατὰ τοῦ Κρατίνου κατηγορίας ἐπὶ ἑκουσίῳ τραύματι θανατηφόρῳ (381, 34)· 1001 ἐπὶ εἰσαγγελίᾳ ὡς ὁ Δημ. κ. Τιμοκρ. 702, 9 «πρὸς δὲ τούτοις δικαστηρίοιν δυοῖν εἰς ἕνα καὶ χιλίους ἐψηφισμένοιν». (Ὅρα καὶ Πολυδ. Η, 58)· 1500 δικαστὰς ὁ Ἄγνων ᾔτησεν ἵνα δικάσωσι τὴν κατὰ τοῦ Περικλέους κατηγορίαν «εἴτε κλοπῆς καὶ δώρων, εἴτε ἀδικίου (Πλούτ. Περ. λϐ´) καὶ 1500 ἦσαν οἱ δικάσαντες τοὺς ἐπὶ δωροδοκίᾳ κατηγορηθέντας ῥήτορας ἐπὶ τῶν Ἁρπαλείων (Δειν. κ. Δημ. ἐν τέλει). 2000 ἦσαν οἱ δικασταὶ ἐπὶ τῆς μηνύσεως τοῦ Ἀγοράτου (Λυσ. κ. Ἀγορ. 35, 36). Τέλος 6000 δικαστὰς ἀναφέρει ὁ Ἀνδοκίδης ἐπὶ τῆς γραφῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σπευσίππου παρανόμων, «καὶ ἠγωνίσατο ἐν ἑξακισχιλίοις Ἀθηναίων καὶ μετέλαβε δικαστῶν τοσούτων οὐδὲ διακοσίας ψήφους ὁ Σπεύσιππος» (Ἀνδ. π. τ. μυστ. ε´ 3). Ἐπὶ ταύτης ὁ Fränkel ἀναφωνεῖ—ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις ὅτι 6000 δὲν ἦτον ἡ νό-

μιμος ἀπαρτία τοῦ δικαστηρίου, οὐδ' ὁ ὅλος ἀριθμὸς τῶν ἡλιαστῶν, διότι πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ λείψῃ οὐδεὶς ἐκ τῶν ἑξακισχιλίων κατὰ τὴν δίκην! Ἀλλ' ἂν ἀπελείποντο εἷς ἢ πλείονες, ἂν καὶ πῶ; ἀνεπληρώθησαν δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Ὁ ῥήτωρ βεβαιοῖ ὅτι ἑξακισχίλιοι ἐδίκαζον. Τίς ἡ ἀπόδειξις τοῦ ἐναντίου; Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἂν ἑξακισχίλιοι δὲν ἦσαν οὔτε ἡ νόμιμος ἀπαρτία τοῦ δικαστηρίου, οὔτε οἱ παρόντες δικασταί, τίς ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ψεύδηται ὁ ῥήτωρ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν αὐτῶν; Ἂν ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαστῶν ἦτον ἀπεριόριστος, ἂν ἐκ πάντων Ἀθηναίων ἦσαν παρόντες δικασταὶ εἴτε ἑπτακισχίλιοι, εἴτε πεντακισχίλιοι, διατί νὰ μὴ λέγῃ ὁ ῥήτωρ ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἠγωνίσατο ἐν πᾶσιν Ἀθηναίοις; Χωρὶς νὰ λέγῃ ψεῦδος ἐπεκαλεῖτο μαρτυρίαν βαρυτέραν τῆς τῶν ἑξακισχιλίων πολιτῶν. Ἀποδεχόμενοι δὲ ὅτι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἑξακισχιλίων, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Ἀνδοκίδης, ἔλειπον τινες κωλυόμενοι, τί συνάγομεν ἐκ τῶν λόγων τοῦ ῥήτορος; ὅτι ἑξακισχίλιοι ἀπετέλουν τὴν νόμιμον ἀπαρτίαν, καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἦτον ὁ μέγιστος ἀριθμὸς τῶν ἡλιαστῶν, μὴ οὔσης ἐφικτῆς τῆς ἀναπληρώσεως τῶν ἀπόντων, ἡ δίκη ἐγένετο ἐνώπιον ἀριθμοῦ οὐχὶ πολλῷ κατωτέρου τῶν 6000, ἀλλ' ὁ ῥήτωρ ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸν τῆς νομίμου ἀπαρτίας τῆς ἀποτελούσης τὸ δικαστήριον πλῆρες. Ἴδωμεν νῦν πῶς ἐπληροῦτο καθ' ἕκαστον δικαστήριον ἐξ ὀλιγωτέρων τῶν ἑξακισχιλίων δικαστῶν.

Εἰς τὸν Ἄρχοντα ἦτον ἀνατεθειμένη ἐκ τοῦ νόμου ἡ προανάκρισις τῶν δικῶν, αἵτινες ὡς ἀντικείμενον εἶχον τὸν γάμον, τὴν οἰκογενιακὴν τάξιν, τὴν διοίκησιν τῆς περιουσίας καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀνικάνων. Εἰς τὸν Βασιλέα ἡ τῶν δικῶν τῶν ἀφορωσῶν εἰς τὴν λατρείαν τῶν θεῶν, τῶν ἐπὶ φόνῳ, τραύματι, πυρκαϊᾷ. Εἰς τὸν Πολέμαρχον ἡ ἐπὶ παραβάσει τῶν ὑποχρεώσεων τῶν μετοίκων Εἰς τοὺς θεσμοθέτας ἡ τῶν περὶ ὕβρεως, ψευδεγγραφῆς, ἀδικίου (ἀδικίας κατὰ τῆς πόλεως) παρανόμων, νομίσματος διαφθορᾶς, δεκασμοῦ κλ. Εἰς τοὺς Ἕνδεκα ἡ διαδικασία ἐπὶ κλοπῇ, τυμβωρυχίᾳ, λωποδυσίᾳ, ἀνδραποδισμῷ κλ. Εἰς τοὺς Λογιστὰς ἡ περὶ ἀλογίου. Εἰς τοὺς Στρατηγοὺς ἡ περὶ ἀστρατείας, λειποταξίου, δειλίας, ἀναυμαχίου, καὶ οὕτω καθεξῆς. (Ὅρα Πολυδ. Η' 87 ἑπόμ.). Ὁ ἀνακριτὴς ὤφειλε μετὰ τὴν περαίωσιν τῆς προδικασίας νὰ εἰσαγάγῃ τὴν δίκην εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐπὶ τούτῳ συνεννοεῖτο μετὰ τῶν Θεσμοθετῶν, οἵτινες συνέτασσον τὸ πινάκιον, τουτέστιν ὥριζον καὶ ἐνέγραφον τὰς καθ' ἑκάστην δικάσιμον συζητητέας δίκας, ἐπὶ σανίδος ἀναρτωμένης εἰς τὴν ἀγοράν, πρὸς γνῶσιν ὅλων. Ταύτας ἐννοεῖ ὁ Βδελυκλέων Σφηκ. 844 «Φέρε νῦν ἐνέγκω τὰς σανίδας καὶ τὰς γραφάς». Ὁ σχολιαστὴς ὑποθέτει ὅτι ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν πινακίων ἐφ' ὧν οἱ δικασταὶ ἐσημείουν τὴν ἀπόφασιν ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῆς ποινῆς. Ἀλλὰ πλανᾶται, διότι ὁ Φιλοκλέων ἀπαντᾷ «κάλει νῦν» ὅπερ ἐστὶν ἐκφώνησον τὰ ὀνόματα τῶν διαδίκων. Γνω-

στῆς οὔσης· οὕτω τῆς δικασίμου συνήρχοντο εἰς τὴν ἀγορὰν οἱ δικασταὶ τῶν διαφόρων γραμμάτων, ἐκεῖ δὲ οἱ Θεσμοθέται ἐκλήρουν τοὺς ἐφ' ἑκάστης ὑποθέσεως δικάσοντας. Ὁ Πολυδεύκης (Η' 87) λέγει «Οἱ θεσμοθέται προγράφουσι πότε δεῖ δικάζειν τὰ δικαστήρια—καὶ *ταῖς ἀρχαῖς* ἐπικληροῦσι τὰ δικαστήρια τὰ ἴδια καὶ τὰ δημόσια» (τ. ε. ἐπί τε ἰδιωτικῶν καὶ ἐπὶ δημοσίων ἀγωγῶν). Βεβαίως τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν κλήρωσιν τῶν δικαστηρίων ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν ἡλιαστῶν ἀφορᾷ τὸ τοῦ σχολιαστοῦ «ἐννέα ἄρχοντες καὶ δέκατος ὁ Γραμματεὺς ἐκλήρουν τὰ γράμματα μέχρι τοῦ Κ.»

Σχετικὸν πρὸς τὴν κλήρωσιν τῶν δικαστηρίων εἶναι τὸ χωρίον τῶν Ἐκκλησιαζουσῶν ἐν ᾧ ἡ Πραξαγόρα ἐφαρμόζουσα τὴν πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῶν γυναικῶν, ὑπόσχεται τὴν κατάργησιν τῶν δικῶν καὶ κοινὴν πᾶσι τὴν δίαιταν. Ἐρωτᾷ λοιπὸν ὁ Βλέπυρος (στ. 671) «τὸ δὲ δεῖπνον ποῦ παραθήσεις;»

Πρ. Τὰ δικαστήρια καὶ τὰς στοὰς ἀνδρῶνας πάντα ποιήσω.
Βλ. Τὸ βῆμα τί σοι χρήσιμον ἔσται; Πρ. Τοὺς κρατῆρας καταθήσω
Καὶ τὰς ὑδρίας καὶ ῥαψῳδεῖν ἔσται τοῖς παιδαρίοισι
Τοὺς ἀνδρείους ἐν τῷ πολέμῳ κ' εἴτις δειλὸς γιγένηται
Ἵνα μὴ δειπνῶσιν αἰσχυνόμενοι. Βλ. Νὴ τὸν Ἀπόλλω χαρίεν γε
Τὰ δὲ κληρωτήρια ποῖ τρέψεις; Πρ. Ἐς τὴν ἀγορὰν καταθήσω
Κἆτα στήσασα παρ' Ἁρμοδίῳ κληρώσω πάντας ἕως ἂν
Εἰδὼς ὁ λαχὼν ἀπίῃ χαίρων ἐν ὁποίῳ γράμματι δειπνεῖ
Καὶ κηρύξει τοὺς ἐκ τοῦ Βῆτα ἐπὶ τὴν στοὰν ἀκολουθεῖν
Τὴν βασίλειον δειπνήσοντας· τὸ δὲ Θῆτα εἰς τὴν παρὰ ταύτην,
Τοὺς δ' ἐκ τοῦ Κάπα ἐς τὴν στοὰν χωρεῖν τὴν ἀλφιτόπωλιν
Βλ. Ἵνα κάπτωσιν; Πρ. Μὰ Δί· ἀλλ' ἵν' ἐκεῖ δειπνῶσι. Βλ. ὅτῳ δὲ τὸ γράμμα
Μὴ 'ξελκυσθῇ καθ' ὃ δειπνήσει, τούτους ἀπελῶσιν ἅπαντας
Πρ. Ἀλλ' οὐκ ἔσται τοῦτο παρ' ἡμῖν
Πᾶσι γὰρ ἄφθονα πάντα παρέξομεν.

Ἐνταῦθα λοιπόν, ἀφοῦ καταργοῦνται τὰ δικαστήρια, τὸ σύστημα τῆς κληρώσεως πρὸς τὸ δικάζειν ἐφαρμόζεται πρὸς τὸ δειπνεῖν· καὶ δι' αὐτοῦ μανθάνομεν τὸν τρόπον τῆς κληρώσεως τῶν δικαστῶν. Συνερχομένων λίαν πρωῒ τῶν ἡλιαστῶν ἐτίθεντο παρὰ τῶν θεσμοθετῶν δύο κληρωτήρια. Εἰς τὸ ἓν ἐρρίπτοντο τὰ δέκα γράμματα τῶν δικαστηρίων τῆς Ἡλιαίας, εἰς τὸ ἕτερον οἱ κλῆροι τῶν δικαστηρίων, ἐν οἷς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἦσαν ὡρισμέναι δίκαι, καὶ διὰ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν κλήρων ὡρίζετο ὁποῖον γράμμα, ἤτοι τίνος γράμματος οἱ δικασταὶ ὤφειλον νὰ δικάσωσιν ἐπὶ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς δίκης, ταὐτὸ εἰπεῖν ἐν τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ δικαστηρίῳ. Πιθανῶς οἱ κλῆροι τῶν δικαστηρίων διεκρίνοντο δι' ἀλφαβητικῶν στοιχείων, λ. χ. τὸ ἐφ' οὗ προΐστατο Ἄρχων διὰ τοῦ Α, τὸ τοῦ Βασιλέως διὰ τοῦ Β, τὸ τῶν Θεσμοθετῶν διὰ τοῦ Θ, καὶ οὕτω καθεξῆς. Βεβαίως

δὲν ἠδύναντο νὰ συνεδριάζωσιν εἰς πλείονα τῶν τριῶν τὴν αὐτὴν ἡμέραν (καὶ τρία ὁ κωμικὸς ἀναφέρει εἰς τὸ προπαρατεθὲν χωρίον). Ἐὰν λοιπὸν ἦσαν ὡρισμέναι τρεῖς δίκαι κατ' αὐτήν, ἐρρίπτοντο ἐν τῇ κληρωτίδι οἱ τρεῖς κλῆροι τῶν τριῶν δικαστηρίων ἐν οἷς ἔμελλε ἑκάστη νὰ εἰσαχθῇ. Μετὰ τὴν ἐξαγωγὴν ἑνὸς ἑκάστου ἐκ τούτων ἐκληροῦτο ἐκ τῶν γραμμάτων τῶν ἡλιαστῶν τὸ τμῆμα ὅπερ ὤφειλε νὰ συνεδριάσῃ εἰς τὸ κληρωθὲν δικαστήριον, καὶ οὕτως ἐξηκολούθει μέχρι τῶν τριῶν κλήρων. Ἐὰν προὔκειτο δίκη ἀπαιτοῦσα τὴν παρουσίαν ἑξακισχιλίων δικαστῶν ἐννοεῖται ὅτι καθίστατο ἡ κλήρωσις ἄσκοπος. Ἐὰν ἦσαν ὡρισμέναι μία, δύο, ἢ τρεῖς δίκαι ἑκάστη τῶν ὁποίων ἀπήτει ἓν δικαστήριον πλῆρες ἤτοι ἐκ 500 δικαστῶν, ἐγίνετο ἡ κλήρωσις τριῶν δικαστηρίων ἤτοι τριῶν γραμμάτων. Τὸ αὐτὸ ἐὰν προὔκειτο μία μόνη δίκη ἐνώπιον δύο ἢ πλειόνων γραμμάτων. Ἐὰν δὲ ἡ δίκη ἀπήτει ἀριθμὸν δικαστῶν ἐλάσσονα τῶν 500 ἐννοεῖται ὅτι μετὰ τὴν κλήρωσιν τοῦ γράμματος ἐκληροῦντο ὅσοι ἐκ τῶν εἰς αὐτὸ ἀνηκόντων ὤφειλον νὰ δικάσωσιν. Ἐπὶ δὲ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἐκ τῶν ἑξακισχιλίων ἐκληροῦντο δι' ἕκαστον γράμμα 600 (ὥς τινες ἐκ τῶν νεωτέρων παραδέχονται) καὶ ὅτι παρευρίσκοντο εἰς τὴν ἀγορὰν ἐξ ἑνὸς γράμματος πλειότεροι τῶν 500, ἢ ὅτι 500 ὄντων τῶν τακτικῶν δὲν ἦσαν ὅλοι παρόντες καὶ ἦτον ἀνάγκη ν' ἀναπληρωθῶσι τινες διὰ τῶν παρόντων ἀναπληρωτικῶν, ὑπερβαινόντων τὸν ἀριθμὸν τῶν 500, ἢ ὅτι ἔπρεπε πρὸς τοῖς 500 ἢ τοῖς 1000 νὰ προστεθῇ εἷς ὅπως καταστῇ περιττὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαστῶν, ἐγίνετο ἡ συμπλήρωσις τοῦ δικαστηρίου διὰ κληρώσεως, τιθεμένων ἐν κληρωτηρίῳ τῶν πινακίων τῶν ἡλιαστῶν τοῦ γράμματος ὅπερ ἔπρεπε νὰ δικάσῃ. Τὴν διττὴν ταύτην κλήρωσιν ὑπαινίσσεται ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Ἀριστογ. 778,27. «Ὑμεῖς αὐτοὶ πάντων ἄρτι κληρουμένων Ἀθηναίων, καὶ πάντων, εὖ οἶδα βουλομένων εἰς τοῦτο λαχεῖν τὸ δικαστήριον μόνοι δικάζεθ' ὑμῖν, διατί; ὅτι ἐλάχετε, εἶτ' ἀπεκληρώθητε». Τὸ πάντων Ἀθηναίων ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἑξακισχιλίους λαχόντας κατὰ γράμματα, καὶ «μόνος δικάζεσθ' ἡμῖν» εἰς τοὺς κληρωθέντας ἐκ τοῦ γράμματος πρὸς ἀπαρτισμὸν τοῦ δικαστηρίου.

Μετὰ τὴν κλήρωσιν ὁ λαχὼν ἵνα δικάσῃ ἐλάμβανε βακτηρίαν ὁμόχρουν τῷ δικαστηρίῳ ἐφ' οὗ ἔλαχε. Τὴν βακτηρίαν ἐκράτει ἀνὰ χεῖρας ὁ δικαστὴς ὡς σύμβολον τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπονεμηθείσης καὶ ὑπὸ τοῦ πολίτου ἐνασκουμένης δικαστικῆς ἐξουσίας, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθιμον

Οἱ δὲ γέροντες
εἵατ' ἐπὶ ξεστοῖσι λίθοις ἱερῷ ἐνὶ κύκλῳ
σκῆπτρα δὲ κηρύκων ἐν χερσ' εἶχον ἠεροφώνων
(Ομ. Ιλ. 502)

Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους Ἀρεοπαγ. 150, 54 «ἐπεὶ τίς οὐκ ἂν ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις ἀλγήσειεν ὅταν ἴδῃ πολλοὺς τῶν πολιτῶν... πρὸ

τῶν δικαστηρίων κληρουμένους» ἠδύνατό τις εὐλόγως νὰ συμπεράνῃ ὅτι μετὰ τὴν κλήρωσιν τῶν δικαστηρίων ἐν τῇ ἀγορᾷ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ κληρωθὲν γράμμα, λαμβάνοντες τὴν ὁμόχρουν τῷ δικαστηρίῳ βακτηρίαν ἐβάδιζον εἰς αὐτό, καὶ πρὸ τοῦ δικαστηρίου ἐγίνετο ἡ κλήρωσις τῶν δικαστῶν, ὅταν λ. χ. ἦσαν παρόντες πλειότεροι τοῦ ἀναγκαίου πρὸς ἀπαρτίαν ἀριθμοῦ, ἢ ἔδει ν' ἀναπληρωθῶσιν οἱ ἀπόντες ἐκ τῶν παρόντων ἀναπληρωτικῶν. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν νεωτέρων ἀποφαίνονται ὑπὲρ τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ μιᾶς συγχρόνου δι' ἅπαντα τὰ δικαστήρια κληρώσεως ἑρμηνεύοντες τὸ χωρίον τοῦ Ἰσοκράτους διὰ τῆς εἰκασίας ὅτι πάντα τὰ δικαστήρια ἦσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ.

Οἱ δικασταὶ ὤφειλον νὰ σπεύσωσιν ὅπως εἰσέλθωσιν εἰς τὸ δικαστήριον πρὸ τοῦ δοθῇ τὸ σημεῖον τῆς ἐνάρξεως τῆς συζητήσεως, μεθ' ὃ δὲν ἦσαν πλέον δεκτοί, καὶ οὐδὲν εἶχον δικαίωμα εἰς ἀπόληψιν τοῦ δικαστικοῦ μισθοῦ.

«Ἥκειν εἴπῃ πρωΐ, κἂν ὥρᾳ δικάσονθ' ὡς ὅστις ἂν ὑμῶν
»ὕστερος ἔλθῃ τοῦ σημείου τὸ τριώβολον οὐ κομιεῖται (Σφηκ. 687)
»Εἴτις θύρασιν Ἡλιαστὴς εἰσίτω
»ὡς ἡνίκ' ἂν λέγωσιν οὐκ εἰσφρήσομεν (Σφ· 886).

Εἰσερχόμενος ὁ δικαστὴς ἐλάμβανε καὶ σύμβολον, ἐπὶ τῇ ἐπιδείξει τοῦ ὁποίου μετὰ τὴν δίκην ἐλάμβανε τὸν μισθὸν αὐτοῦ παρὰ τοῦ Κωλακρέτου· ἐφ' ᾧ καὶ ὁ κωμικὸς λέγει Ὀρν: 1536. «Ἡ Βασιλεία, καλλίστη κόρη

ἥπερ ταμιεύει. . τὴν σωφροσύνην, τὰ νεώρια
τὴν λοιδωρίαν, τὸν Κωλακρέτην, τὰ τριώβολα».

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους Πολ: Β. 9 τὰ δικαστήρια μισθοφόρα κατέστησε Περικλῆς, ἀλλὰ πολλαὶ διαφωνίαι ὑπάρχουσι μεταξὺ τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ἑρμηνευτῶν ἂν ἐξ ἀρχῆς ὁ μισθὸς ἦτο τριώβολον, διότι ποῦ μὲν ἀναφέρεται ὡς ἐξ ἑνὸς ὀβολοῦ, ποῦ δὲ ὡς διώβολον, καὶ ποῦ τριώβολον. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ μισθὸς ηὔξανεν ἢ ἐλαττοῦτο ἀναλόγως τῶν οἰκονομικῶν περιστάσεων τῆς πολιτείας, καὶ τὸ πρῶτον μὲν ὡρίσθη παρὰ τοῦ Περικλέους εἰς ἕνα ὀβολόν, ἀκολούθως ηὐξήθη εἰς δύο ὀβολούς, καὶ ἐπὶ Κλέωνες εἰς τρεῖς. Ὡς σύμβολα δὲ πρὸς ἀπόληψιν τοῦ μισθοῦ ὁ Bendorf θεωρεῖ τὰ ἐν Ἀττικῇ εὑρεθέντα χάλκινα τεμάχια ἔχοντα ἐκτετυπωμένα ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐπιφανείας ἕνα ἀριθμὸν δι' ἀλφαβητικοῦ στοιχείου (ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸ δικαστικὸν κατάστημα, καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ τμῆμα τῶν ἡλιαστῶν, ὡς προείρηται) ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας τὸν τύπον τοῦ τριωβόλου.

Πολλοὶ ἐκ τῶν νεωτέρων δέχονται ὅτι πρὸ τῆς ἐνάρξεως ἑκάστης δίκης οἱ ἡλιασταὶ ὤμνυον νέον ὅρκον, ἐπικαλοῦνται δὲ ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης τὸ τεμάχιον τοῦ Πολυδεύκους Η, 122 «ὤμνυσαν δ' ἐν Ἀρδήττῳ

δικαστηρίῳ—ὁ δ' ὅρκος ἦν τῶν δικαστῶν περὶ μὲν ὧν νόμοι εἰσὶ ψηφιεῖσθαι κατὰ τοὺς νόμους, περὶ δ' ὧν μὴ εἰσὶ γνώμῃ τῇ δικαιοτάτῃ· *ὀμοσάντων δὲ καὶ τῶν δικαζομένων τὸ πᾶν ἐκαλεῖτο ἀμφιορκίαν*. Προδήλως φαίνεται τὸ χωρίον ἐφθαρμένον παραληφθείσης φράσεώς τινος πρὸ τῆς λέξεως *ὀμοσάντων*, καὶ συνενωθεισῶν εἰς μίαν δύο διαφόρων περιόδων, ἐξ ὧν ἡ πρώτη ἀνεφέρετο εἰς τὸν ὅρκον τῶν δικαστῶν ἡ δευτέρα δὲ εἰς τὸν ὅρκον τῶν διαδίκων, πιθανῶς καὶ τῶν διαιτητῶν. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ τεμαχίου γίνεται λόγος περὶ τοῦ ὅρκου τῶν ἡλιαστῶν ἐν Ἀρδηττῷ. ἦτο λοιπὸν ἀδύνατον καθ' ἑκάστην δίκην νὰ μεταβαίνωσι δικασταὶ καὶ διάδικοι ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς εἰς Ἀρδηττὸν ὅπως ὀμνύωσι. Βέβαιον ἀφ' ἑτέρου εἶναι ὅτι κατὰ τὴν προανάκρισιν μετὰ τὴν προσαγωγὴν τοῦ ἐγκλήματος, ἢ τῆς γραφῆς οἱ διάδικοι ὤμνυον ἐνώπιον τοῦ εἰσηγητοῦ, ὁ μὲν διώκων περὶ τοῦ δικαίου τῆς ἀπαιτήσεως ἢ τῆς κατηγορίας, ὁ δὲ φεύγων περὶ τοῦ δικαίου τῆς ἀπολογίας, καὶ οἱ ὅρκοι οὗτοι ἐκαλοῦντο *ἀντωμοσία*. Περὶ ὅρκου τῶν διαιτητῶν δὲν ἔχομεν ῥητὴν μαρτυρίαν, ἀλλὰ μοὶ φαίνεται ἀπίθανον οὗτοι μόνοι νὰ ἐξηροῦντο τῆς ὁρκωμοσίας. Ἂν ὅμως εἰς τὸν ὅρκον τούτων δὲν ἀνεφέρετο ἡ λέξις ἀμφιορκία, δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς ταυτόσημος τῆς ἀντωμοσίας. Περὶ δευτέρου δέ τινος ὅρκου τῶν ἡλιαστῶν φαίνεται λέγων ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ πρ. Καλλιμ. 34. «Περὶ ταύτης (τῆς δίκης) δύο ὅρκους ὀμόσαντες δικάζετε· τὸν μέν, ὅνπερ ἐπὶ ταῖς ἄλλαις εἴθεσθε, *τὸν δ' ὃν ἐπὶ ταῖς συνθήκαις ἐποιήσασθε*». Αὕτη ὅμως ἡ φράσις καθ' ἑαυτὴν ἐξηγεῖ ὅτι ὁ δεύτερος δὲν εἶναι δικαστικὸς ὅρκος τῶν ἡλιαστῶν, ἀλλ' ὅρκος τῶν πολιτῶν μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν τριάκοντα ἵνα τηρήσωσι τὰς συνθήκας τῆς καθόδου τῶν πολιτῶν· περὶ δὲ τοῦ ὅρκου τούτου ἀναφέρει ὁ ῥήτωρ ἐν § α΄. «εἰπόντος Ἀρχίνου νόμον ἔθεσθε ἄν τις δικάζηται παρὰ *τοὺς ὅρκους* ἐξεῖναι τῷ φεύγοντι παραγράψασθαι» καὶ τοῦ ὅρκου καὶ τῶν συνθηκῶν τὴν ἀνάγνωσιν αἰτεῖ ἐν § ια΄. (21). Ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς φράσεως ὁ ῥήτωρ βεβαίως ὑπαινίσσεται τὸν ἐν Ἀρδηττῷ ἡλιαστικὸν ὅρκον, καὶ τοῦτον ἀναφέρει ἐθιζόμενον *ἐπὶ ταῖς ἄλλαις δίκαις*. Ἐκ τοῦ τεμαχίου λοιπὸν τούτου μαρτυρεῖται βεβαίως ὅτι μόνον εἷς ὅρκος ἐδίδετο παρὰ τῶν δικαστῶν, οὐδὲ ἀναιρεῖ τὴν μαρτυρίαν ταύτην τὸ τεμάχιον τοῦ Πολυδεύκους, ὡς ἀναγινώσκεται εἰς τὰς νέας ἐκδόσεις.

Ἐντὸς τοῦ δικαστηρίου οἱ δικασταὶ ἐκάθηντο ἐπὶ ξυλίνων ἑδωλίων ἡμικυκλικῶς ἢ κατ' εὐθείας γραμμῆς τεθειμένων, ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ Ἀριστ. Σφ. 89.

. . . . . καὶ στένει
ἢν μὴ 'πὶ τοῦ πρώτου καθίζηται ξύλου»

Κατὰ τὴν συζήτησιν καὶ τὴν ψηφοφορίαν ὡς προϊστάμενος τῶν ἡλιαστῶν διηύθυνε τὴν διαδικασίαν ὁ εἰσάγων τὴν δίκην Ἄρχων, οἱ Θεσμοθέται οἱ Ἕνδεκα κτλ.

Οἱ Ἡλιασταὶ ἐδίκαζον ἐπὶ πάσης δημοσίας ἀγωγῆς (judicium publicum) ἤτοι δίκης ποινικῆς ἢ πολιτικῆς ἀφορώσης εἰς τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας ἢ ἐπὶ ἀγωγῆς ἰδίας (judicium privatum) εἰσαγομένης τουτέστι πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἀδικηθέντος ἰδιώτου, εἴτε εἰς πρῶτον καὶ τελευταῖον βαθμόν, εἴτε κατ' ἔφεσιν τινὸς τῶν διαδίκων. Ἀλλὰ τὸ περὶ ἁρμοδιότητος τῶν Ἡλιαστῶν συσχετίζεται μετὰ τοῦ λίαν ἀμφισβητουμένου ζητήματος τῶν χρόνων τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ θεσμοῦ. Περὶ δὲ τούτων ἄλλοτε.

Ι. Α. Τυπάλδος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ*

Κύριοί μου,

Ὅσοι ἐξ ὑμῶν ἠκροάσθητε τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος παραδόσεών μου γινώσκετε τὸ μέγεθος καὶ τὰς συγκινητικὰς περιπετείας τοῦ δράματος, τὸ ὁποῖον ἐδιδάχθη ἀπὸ τῆς καθέδρας ταύτης. Ἡ χιλιετὴς περίπου ἐκείνη περίοδος τῆς πατρίου ἱστορίας, διῃρέθη εἰς πράξεις τέσσαρας· τὴν Μακεδονικὴν δυναστείαν, τὴν δυναστείαν τῶν Κομνηνῶν καὶ τὰς σταυροφορίας, τὴν Λατινοκρατίαν, τὴν Τουρκοκρατίαν.

Ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς παρέστη ὑμῖν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τῆς δυνάμεως. Ἀφοῦ ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις ἔσωσε τὸν μὲν χριστιανισμὸν τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς περσικῆς κατακτήσεως, τὴν δὲ Εὐρώπην πᾶσαν ἀπὸ τοῦ μωαμεθανικοῦ κατακλυσμοῦ· ἀφοῦ ἐτροπολόγησε κατὰ τὰς νέας τοῦ κράτους περιστάσεις καὶ ἀνάγκας τοὺς θεσμοὺς οὓς ἐκληροδότησεν αὐτῷ ἡ ρωμαϊκὴ κυβέρνησις· ἀφοῦ πρῶτος ἐκήρυξε τὰς ἀρχάς, αἵτινες παρεσκεύασαν τὴν βραδύτερον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ ἀρκτικῇ Εὐρώπῃ πραγματοποιηθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν μεταρρύθμισιν, καὶ κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας, καὶ ἀνάπλασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου· ἔπειτα, ἐν τῷ διαστήματι τῶν 200 ἐτῶν καθ' ἃ ἐβασίλευσαν οἱ γόνοι τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς ἀνέκτησε πολλὰς τῶν προαπολεσθεισῶν χωρῶν, συνεπλήρωσε τὴν ἀναδιοργάνωσιν αὐτοῦ καὶ εἴπερ ποτὲ ἐπρώτευσε τοῦ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου πολιτικοῦ κόσμου.

Τότε τῳόντι καθυπεβλήθησαν αὖθις ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν μὲν καὶ πρὸς δυσμὰς ἡ Βουλγαρία, ἡ Σερβία, ἡ Δαλματία, πρὸς νότον δὲ καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Κιλικία καὶ τὰ ἀρ-

* Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῇ 6 Ὀκτωβρίου 1883.

κτικώτερα τῆς Συρίας. Οἱ στρατοὶ αὐτοῦ συνεποσώθησαν εἰς 200,000, εἰς 400,000 ἀνδρῶν· οἱ στόλοι εἰς 2000 πυρφόρα, 1000 δρόμωνας καὶ 300 φορτηγά. Ἡ Κωνσταντινούπολις, γενομένη τὸ πρῶτον τῆς οἰκουμένης ἐμπορεῖον, κατέβαλλεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον κατ' ἔτος 110 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἰσοδυναμοῦντα τὴν σήμερον πρὸς 550 ἑκατομμύρια τοὐλάχιστον. Ἡ Θεσσαλονίκη ἔβριθεν ἐργοστασίων χαλκοῦ, σιδήρου, κασσιτέρου, μολύβδου, ὑέλου καὶ ἔβλεπεν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς ἀγυιὰς αὐτῆς διασταυρουμένους ἐμπόρους Σλαύους, Ἰταλούς, Γάλλους, Ἱσπανούς, Μωαμεθανούς. Θῆβαι, Κόρινθος, Πάτραι ἐφημίζοντο διὰ τὰ πορφυρᾶ, τὰ μεταξωτά, τὰ λινά, τὰ βαμβακερά, τὰ μάλλινα αὐτῶν ὑφάσματα. Οἱ Ἑνετοί, σπεύδοντες νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς βιομηχανικῆς ταύτης παραγωγῆς καὶ τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως ἐσύστησαν πρακτορεῖα αὐτῶν εἰς 18 εὐρωπαϊκὰς πόλεις καὶ εἰς 10 πόλεις τῆς δυτικῆς μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ σύνολον τῆς ἐτησίας τοῦ Κράτους προσόδου ὑπελογίζετο εἰς 650 ἑκατομμύρια δραχμῶν, ὧν ἡ σχετικὴ ἀξία ἤθελεν εἶνε ἰσότιμος νῦν πρὸς τρισχίλια καὶ ἐπέκεινα ἑκατομμύρια.

Τὴν ὑλικὴν ταύτην ἐπίδοσιν ἐπεκόσμησε πνευματικὴ προκοπή, οὐδὲν ἧττον ἀξιομνημόνευτος. Ἡ ἐκλαΐκευσις τῆς δημοσίας παιδεύσεως ἀνέδειξεν ἱστορικοὺς οἵτινες, ὡς ὁ Ἰωάννης Σκυλίτσης, ὁμιλοῦντες περὶ τῆς δημεύσεως πολλῶν μοναστηριακῶν κτημάτων ἔλεγον· «Πρᾶγμα μὲν τοῖς ἀκρίτως σκοποῦσιν ἐκ τοῦ προχείρου ἀσεβείας καὶ παρανομίας ἐς ἄγαν πρὸς ἱεροσυλίαν φερόμενον, ἀποτέλεσμα δὲ μηδὲν ἄτοπον φέρον τοῖς ἐμβριθῶς σκοποῦσι καὶ πνευματικῶς, ἅτε εἰς ἀκτημοσύνην ἀπάγον τοὺς ταύτην ἐπαγγειλαμένους καὶ τὴν συβαριτικὴν καὶ χλιδῶσαν περικόπτον τρυφήν, καὶ μηδὲ τῶν πρὸς χρείαν ἐπιτηδείων καὶ ἀναγκαίων ἀποστεροῦν, καὶ τοὺς ἀγρογείτονας τῆς ἐκ τῶν μοναχῶν κακότητος καὶ πλεονεξίας ἐλευθεροῦν. Ὃ καὶ εἴθε εἰς τέλος κατώρθωτο οὐκ ἐπὶ τοῖς σεμνείοις μόνοις, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πᾶσιν ἁπλῶς.» Τὸ ἐλευθέριον τοῦτο πνεῦμα παρεισέδυσεν εἰς τὰς διανοίας καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιφανεστάτων τῆς ἐκκλησίας πατέρων. Ὁ Φώτιος ἔλεγεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὅτι οἱ σεισμοὶ «οὐκ ἐκ τοῦ πλήθους ἁμαρτιῶν, ἀλλ' ἐκ πλησμονῆς ὕδατος γίνονται.» Πρὸς δὲ τὸν ἑαυτοῦ φίλον Γρηγόριον Ἀσβεστᾶν, ἀξιοῦντα ὅτι ἡ θεία Πρόνοια ὑπεκίνησε τοὺς πανωλέθρους σεισμοὺς τοῦ 869 ἔτους ἵνα τιμωρήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ τὴν τοῦ πατριάρχου ἐξορίαν, ἔγραφεν· «ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν φαίην δίκας τίνουσαν τὴν πόλιν τῶν εἰς ἡμᾶς ἀδικημάτων, ἀντὶ πόλεως πολυάνδριον γενέσθαι, παραινῶ δὲ μηδὲ τὴν ὑμῶν ὁσιότητα ταῦτα ἐννοεῖν.»

Ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ χάρις μεθ' ἧς ἐξεφέροντο αἱ ἀλήθειαι αὗται δὲν ἦσαν κτῆμα μόνου τοῦ Φωτίου. Μικρὸν πρὸ αὐτοῦ ἐποιήθη ὁ σίλλος ἐκεῖνος, ὅστις μόλις ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀποκαλυφθείς, ἐνέπαιζε δριμύ-

τατα ἅμα καὶ ἀνθηρότατα τὴν πολυειδῆ κατάχρησιν τὴν παρεισαχθεῖσαν περὶ τὴν ἐμπορίαν τῶν ἁγίων λειψάνων. Ἱκανὸν δὲ μετὰ τὸν Φώτιον χρόνον ἐγράφη ὁ διάλογος «Φιλόπατρις ἢ Διδασκόμενος,» ὅστις διὰ τὴν λεπτότητα τῶν διανοημάτων, καὶ τὴν τῶν αἰσθημάτων γενναιότητα, καὶ τὴν τοῦ λόγου φιλοκαλίαν, ἀπεδίδετο ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας εἰς τὸν Λουκιανόν.

Οὐδὲ περιωρίσθησαν τὰ καινοπρεπῆ ταῦτα διανοητικὰ προϊόντα εἰς τὰς λογιωτέρας τοῦ ἔθνους τάξεις. Ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀντήχουν τότε ᾄσματα τὰ ὁποῖα, διὰ γλώσσης δημώδους καὶ ποιήσεως ἀρρενωποῦ, ἐξύμνουν τὰ κατὰ τῶν μωαμεθανῶν κατορθώματα τῶν Διγενῶν, τῶν Φιλοπάππων, τῶν Θεοφυλάκτων, τῶν Λεάνδρων, τῶν Ἰωαννικίων, τῶν Πορφυρίων, τῶν Κιννάμων, καὶ πολλῶν ἄλλων ἐθνικῶν ἡρώων, ἀπαραλλάκτως ὅπως βραδύτερον ἔμελλον νὰ κλεϊσθῶσιν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Πελοποννήσου οἱ Μαλάμοι, οἱ Δῆμοι, οἱ Μπουκουβαλαῖοι, οἱ Παπαθύμιοι καὶ μυρίοι ἄλλοι, ὧν οὐκ ἔστιν Ἕλλην ὁ μὴ φέρων διὰ στόματος τὰ ὀνόματα.

Τὸ ἔθνος λοιπὸν εἰργάζετο σωματικῶς ἅμα καὶ πνευματικῶς, ἐπλούτει ἅμα καὶ ἐπολέμει, διὰ τοῦ συνδυασμοῦ δὲ τῶν ἀρετῶν τούτων ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Τὰ κατορθώματα αὐτοῦ ἐθρυλοῦντο ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης δύσεως μέχρι τῆς ἀπωτάτης ἀνατολῆς. Ἔτι ἀπὸ τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος πρέσβεις τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Δαγοβέρτου καὶ τῶν βασιλέων τῆς Ἰνδικῆς προσελθόντες συνεχάρησαν τῷ Ἡρακλείῳ ἐπὶ τῇ κατατροπώσει τῶν Περσῶν. Καὶ μετὰ πεντήκοντα περίπου ἐνιαυτούς, ὅτε οἱ Ἄραβες οἱ ἐπὶ ἑπταετίαν πολεμήσαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁλοσχερῶς κατεστράφησαν, οἱ ῥῆγες καὶ ἔξαρχοι ἁπάσης Δύσεως, συνειδότες ἐκ τίνος κινδύνου ἐλυτρώθησαν, ἔστειλαν διὰ πρεσβευτῶν δῶρα τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ τῷ Πωγωνάτῳ ἐπικαλεσάμενοι τὴν εὔνοιαν αὐτοῦ. Καὶ πάλιν, ὅτε μετὰ ἕτερα τεσσαράκοντα ἔτη, οἱ Ἄραβες ἀπεκρούσθησαν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἀπολέσαντες δισχίλια καὶ πεντακόσια πλοῖα καὶ 500 περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν, τὰ ἐπινίκια καὶ αἱ εὐφημίαι τῆς βασιλευούσης τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀντήχησαν καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, ὁ δὲ πάπας Γρηγόριος Β', εἰς ἔνδειξιν τῆς εὐγνωμοσύνης αὐτοῦ πρὸς τὸν Λέοντα Γ', ἔπεμψε τὰς εἰκόνας αὐτοῦ εἰς ἅπαντας τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως.

Ἀλλ' ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς μάλιστα δυναστείας ἐμεσουράνησε τὸ ἀξίωμα τοῦ μεταιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Οἱ ἀσπονδότεροι αὐτοῦ ἐχθροὶ ἀνωμολόγουν τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Ὁ Λουϊτπράνδος ὠνόμαζε τοὺς βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως *κοσμοκράτορας*· καὶ μετά τινα χρόνον ὁ Δάνδολος, εἰς ταύτην τὴν περίοδον ἰδίως ἀναφερόμενος, ἐκάλει τὸ κράτος αὐτῶν imperium universale. Οἱ βασιλεῖς ἐκεῖνοι τοσοῦτον τρόμον ἐνέπνεον εἰς τοὺς Βουλγάρους, ὥστε οὗτοι, ἐπὶ Βασιλείου Β', καίτοι ἠγωνίσθησαν πεισματωδῶς ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας, ἅμα ἔβλεπον ἐπιφαινόμενον τὸν αὐτοκράτορα

«begitje, Τζέζαρ,» ἀνεβόων, ὅπερ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον «φύγετε, ὁ βασιλεύς·» καὶ ἔφευγον προτροπάδην. Οἱ δὲ Ἀρμένιοι ἐδεβχίουν ὅτι ἐλαύνει ὡς ἀετὸς καὶ ὅτι ὁ κρότος τῶν ὅπλων αὐτοῦ κλονεῖ τὴν οἰκουμένην. Καθὼς βλέπετε, οἱ σύγχρονοι, οἱ αὐτόπται τῆς ἰσχύος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ δὲν ὡμίλουν περὶ αὐτοῦ μετὰ χλεύης καὶ περιφρονήσεως ὅπως οἱ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ καὶ δημοσιογράφοι τῆς Δύσεως. Καὶ τούτων μὲν αἱ διεστραμμέναι δοξασίαι ἐξηγοῦνται ὑπὸ θρησκευτικῶν παθῶν μὴ πληρωθέντων καὶ πολιτικῶν συμφερόντων μὴ κορεσθέντων· ἀλλὰ τί νὰ εἴπωμεν περί τινων ἐκ τῶν ἡμετέρων, οἵτινες, ἐνστερνιζόμενοι ἄνευ λόγου καὶ συνειδήσεως ξενικά, πολέμια πρὸς ἡμᾶς πάθη καὶ συμφέροντα, ἀναπλάττουσιν ἀνυπάρκτους ἔχθρας μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας, ἐμπαίζουσι τὴν πολιτείαν καὶ τὴν κοινωνίαν δι' ὧν ὁ ἑλληνισμὸς ἐσώθη ἀπὸ Ἀράβων, Βουλγάρων, Σλαύων καὶ Φράγκων, καὶ λησμονοῦσιν ὅτι χάρις εἰς τοὺς μακραίωνας καὶ ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας τῶν Βυζαντινῶν ἢ Βυζαντίνων, εἴτε ὀξυτονήσωμεν αὐτοὺς εἴτε παροξυτονήσωμεν, λαλοῦμεν σήμερον τὴν γλῶσσαν ἣν λαλοῦμεν καὶ φέρομεν τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον φέρομεν. Ἡ ἀγνωμοσύνη πρὸς εὐεργεσίας παρελθούσας ἐπιχρυσοῦται ἐνίοτε ὑπὸ τῆς παρούσης ἀνάγκης, ὑπὸ τοῦ παρόντος πολιτικοῦ λόγου· ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶνε πλίνθος καθαρᾶς ἀβουλίας, τοῦ ἀγενεστάτου τούτου τῶν πνευματικῶν μετάλλων.

Περὶ τὰ τέλη τῆς μακεδονικῆς δυναστείας καὶ ἐπὶ τῆς εἰκοσιπενταετοῦς μεσοβασιλείας, τῆς συμβάσης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου τῆς δυναστείας ἐκείνης γόνου, τὸ κράτος ἠκρωτηριάσθη ἀπὸ δυσμῶν τε καὶ ἀπ' ἀνατολῶν. Τότε ἀπωλέσθη ἡ Σικελία καὶ ἡ κάτω Ἰταλία· τότε τὸ ἥμισυ τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ τῷ 1081 κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ἡ τῶν Κομνηνῶν δυναστεία, ἡ ἐν διαστήματι μιᾶς ἑκατονταετηρίδος ἀναδείξασα ἀλληλοδιαδόχως τρεῖς μεγαθύμους βασιλεῖς, τὸν Ἀλέξιον, τὸν Ἰωάννην, τὸν Μανουήλ, οἵτινες ἠνώρθωσαν τὸ ἀξίωμα τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἤθελον ἀποδώσει αὐτῷ τὰ ἀρχαῖα ὅρια, ἐὰν μὴ ἐπήρχοντο συγχρόνως αἱ Σταυροφορίαι.

Αἱ Σταυροφορίαι! Ἡ σεμνὴ τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Τακίτου μοῦσα δὲν διέσωσε προϊόντος χρόνου τὴν προτέραν ἐν πᾶσιν εἰλικρίνειαν μὲν τοῦ λόγου, αὐστηρότητα δὲ τοῦ ἤθους. Τὰ νῦν πολλάκις ἡ γλῶσσα αὐτῆς καλύπτει μᾶλλον ἢ ἀποκαλύπτει τὴν ἀλήθειαν· καὶ πολλάκις ὁ ἱματισμὸς διαστρέφει μᾶλλον ἢ κοσμεῖ τὴν φυσικὴν καλλονήν. Ἐσχάτως ἐρρέθη λ. χ. προσφυέστατα ὅτι ἡ λέξις *λαὸς* ἀπέβη ὁ μέγιστος τῆς ἱστορίας γρῖφος (le mot de peuple est le grand calembour de l'histoire)· καὶ οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ Σταυροφορίαι ὑπῆρξαν ἡ μεγίστη αὐτῆς φενάκη. Κατὰ τὸ ἐπίσημον τῶν Σταυροφόρων κήρυγμα, οὗτοι ἀπῆλθον ἐπὶ τῇ λυτρώσει τῶν Ἁγίων Τόπων ἀπὸ τῆς τῶν Τούρκων καταδυνα-

στείας· τὸ δ' ἐνδόμυχον βούλευμα τῶν πλείστων ἡγεμόνων καὶ τοῦ κλήρου παντὸς ἦτο νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τῆς γιγαντώδους ταύτης στρατείας ἵνα διαρπάσωσι τὰς πλουσίας χώρας τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐδὲν βεβαίως ὑπῆρχεν εὐκολώτερον τοῦ νὰ διακριθῇ ἡ ἀπάτη αὕτη, ἀφοῦ μάλιστα τὰ πράγματα ἐμαρτύρησαν αὐτὴν πασιφανῶς· καὶ ὅμως ἐπὶ ὀκτακόσια ἤδη ἔτη ἡ ἱστορία δὲν ἔπαυσεν ἐξυμνοῦσα τὴν ἱερότητα τοῦ ἐπιχειρήματος καὶ τὴν ἀρετὴν τῶν πρωταγωνιστῶν αὐτοῦ.

Οἱ πρωταγωνισταὶ οὗτοι ἔλαβον τὴν πρόνοιαν νὰ δικαιολογήσωσι πρωϊμώτατα τὰ παρ' αὐτῶν κρύφα μελετώμενα, ἀναπλάσαντες ἐπὶ τούτῳ ἱκετηρίους ἐπιστολὰς τοῦ 'Αλεξίου, καλοῦντος δῆθεν αὐτοὺς εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ λέγοντος πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι «ἡ ἀπώλεια τοῦ στέμματος εἶνε κακὸν μικρὸν παραβαλλόμενον πρὸς τὸ ὄνειδος τοῦ νὰ ἴδωμεν τὸ κράτος ἡμῶν ὑποκῦπτον εἰς τὸν νόμον τοῦ Μωάμεθ. 'Εὰν δὲ πέπρωται νὰ παύσωμεν βασιλεύοντες, ὑπολειφθήτω ἡμῖν τοὐλάχιστον ἡ παραμυθία ὅτι αἱ χῶραι αὗται θέλουσι περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν Λατίνων, σωζόμεναι οὕτω ἀπὸ τοῦ μουσουλμανικοῦ ζυγοῦ.» Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ὑπομνήσωμεν ὑμῖν ὅτι ἡ πλαστογράφησις τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἀπεδείχθη τελευταῖον ἀναμφισβητήτως.

'Αλλ' οὕτω ἔσπευδον βραδέως οἱ συνετώτεροι τῶν ἡγεμόνων, οἱ δὲ ὀξύτεροι ἀπεκάλυψαν εὐθὺς τὸν σκοπὸν αὐτῶν. Πρὶν ἔτι φθάσωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπιστολὴ τοῦ Βοημούνδου πρὸς τὸν Γοδοφρέδον προέτρεπε τὸν ὕπατον τῆς πρώτης Σταυροφορίας ἀρχηγὸν νὰ καταπολεμήσῃ τὸν ἀσεβῆ ἡγεμόνα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο εὔκολον· διότι πρὸ δεκαετίας μόλις ὁ 'Αλέξιος, κατατροπώσας περὶ Λάρισσαν αὐτὸν δὴ ἐκεῖνον τὸν Βοημοῦνδον, ἐδίωξεν αὐτὸν ἀπὸ ρυτῆρος μέχρι Δυρραχίου. Ὅθεν ἐδέησε νὰ συνομολογήσωσι πρὸς τὸν βασιλέα συνθήκας δι' ὧν ὑπέσχοντο νὰ ἀποδώσωσιν αὐτῷ ὅσα ἤθελον ἀνακτήσει ἐν 'Ασίᾳ. Οὐ μόνον δὲ ἰδιοποιήθησαν ὅσα ἀνέκτησαν, ἀλλά, προοιμιάζοντες ἤδη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὀπισθοβουλίας αὐτῶν, ἐζήτησαν νὰ σφετερισθῶσι καὶ ὅσα τὸ κράτος ἐκέκτητο ἔτι.

Ὁ διοικητὴς 'Εδέσσης Θεόδωρος εἶχε προσκαλέσει τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γοδοφρέδου Βαλδουῖνον ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἀγωνισθῶσι πρὸς τοὺς πέριξ μουσουλμάνους. Ὁ δὲ εἰσελθὼν οὕτω εἰς τὴν ἑλληνίδα πόλιν καὶ υἱοθετηθεὶς μάλιστα ὑπὸ τοῦ γέροντος διοικητοῦ, δολοφονεῖ μετ' ὀλίγον τὸν θετὸν πατέρα καὶ μένει κύριος τῆς πόλεως. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς 'Αντιοχείας αἴρει ὅπλα κατὰ τοῦ 'Αλεξίου ὁ Βοημοῦνδος, καί, κατατροπωθέντων τῶν συμμάχων αὐτοῦ Πισατῶν μεταξὺ Ρόδου καὶ Παττάρων, φεύγει πρὸς τὴν Δύσιν, συγκροτεῖ νέον στρατόν, πολιορκεῖ τὸ Δυρράχιον· ἀναγκάζεται ὅμως νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν βασιλέα καὶ νὰ ἀνομολογήσῃ ἑαυτὸν ἱκέτην αὐτοῦ καὶ ὑποχείριον. Οὐδὲν ἧττον, ἐπιστρέψας εἰς 'Απουλίαν, ἡτοιμάζετο αὖθις

νὰ ἐπιορκήσῃ ὅτε ἀπέθανε τῷ 1111. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας σταυροφορίας, τῷ 1147, ἐνῷ οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας, Λουδοβῖκος καὶ Κορράδος, ἐπλησίαζον ἀπὸ βορρᾶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς σύμμαχοι τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ὁ μὲν ἐπίσκοπος Λάγγρης προέτεινεν ἄνευ περιστροφῶν νὰ κυριεύσωσι τὴν βασιλεύουσαν, ὁ δὲ ἡγεμὼν τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας Ρογέρος Β', στρατεύσας ἀδοκήτως κατὰ τῶν νοτιωτέρων χωρῶν, ἥρπαζε τὴν Κέρκυραν καὶ ἐλεηλάτει Θήβας καὶ Κόρινθον.

Ἐν τούτοις ἡ Ἱστορία, ὅπως παρεμορφώθη ὑπὸ πολλῶν ἐν τῇ Δύσει, καίτοι ἔχουσα πρὸ ὀφθαλμῶν τοσαῦτα ἔργα ἐπιβουλῆς καὶ ἀπιστίας τῶν ἑαυτῆς ὁμογενῶν, δὲν ἐδίσταζε νὰ ἐλέγχῃ ἐπὶ ἀπιστίᾳ καὶ ἐπιβουλῇ τοὺς ἡμετέρους· μηδὲ εἰς τοῦτο ἀρκουμένη ὕψωνε μὲν μέχρι τρίτου οὐρανοῦ τὴν ἀκατάβλητον ἀνδρείαν καὶ τὴν θεσπεσίαν σύνεσιν τῶν ἱπποτῶν ἐκείνων οὓς ἀπεκάλει Ἀχιλλεῖς καὶ Νέστορας, δὲν εὕρισκε δὲ λόγους ἱκανοὺς νὰ παραστήσωσι τὴν εὐτελῆ δειλίαν καὶ τὴν αἰσχρὰν ταπείνωσιν τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν. Καὶ ταῦτα πάντα ἐνῷ, ἵνα ἓν μόνον ὑπομνήσω ὑμῖν γεγονός, ὁ δοὺξ Ἀντιοχείας Renaud de Chatillon ἐπιχειρήσας ποτὲ νὰ ἄρῃ ὅπλα κατὰ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, τάχιστα δ' ἐννοήσας τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποκύψῃ, ἰδοὺ πῶς προσῆλθεν εἰς Μάμιστραν τῷ 1156 ἵνα ζητήσῃ συγγνώμην. «Ἀφαιρεῖται μὲν τὴν καλύπτραν τῆς κεφαλῆς, γυμνώσας δὲ τὼ χεῖρε ἄχρι καὶ ἐς ἀγκῶνας αὐτούς, ἀνυπόδετος σὺν τῶν μοναχῶν πολλοῖς διὰ μέσης τῆς πόλεως πορευόμενος ἐπὶ βασιλέα παραγίνεται. Ἐξῆπτο δὲ αὐτῷ τοῦ μὲν τραχήλου καλώδιον, χειρὶ δὲ τῇ ἑτέρᾳ ξίφος ἐφέρετο... ὁ δὲ τῶν μοναχῶν ὅμιλος ἀσάνδαλοί τε καὶ ἀκαλυφεῖς κεφαλὰς εἰσῄεσαν ἐπὶ βασιλέα, ἐπὶ γόνυ τε ὀκλάσαντες ἅπαντες δάκρυά τε τῶν ὀφθαλμῶν ἔπεμπον καὶ τὰς χεῖρας ἀνέτεινον.» Μεθ' ὃ εἰσελθόντος τοῦ Μανουὴλ τροπαιούχου εἰς Ἀντιόχειαν, ὁ μὲν Ρενάλδος, πεζὸς παραπορευόμενος, ἐκράτει τὸν ἀναβολέα αὐτοῦ, ὁ δὲ Λατῖνος βασιλεὺς τῶν Ἱεροσολύμων Βαλδουῖνος Γ', παρείπετο ἔφιππος μέν, μηδὲν ὅμως φέρων βασιλικὸν παράσημον.

Ἀλλ' ἡ μοναρχία τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἔπασχεν ἐκ διαλειμμάτων συγκοπὰς ἀφ' ὧν ἐσώζετο εὐθὺς ὡς παρείχετο τῷ σωτῆρι καιρὸς νὰ ἐπιφανῇ. Ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἑκατονταετηρίδι ἀνέκυψε δι' Ἡρακλείου· ἐν τῇ ὀγδόῃ διὰ Λέοντος Γ', ἐν τῇ ἐνάτῃ διὰ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ἐν τῇ ἑνδεκάτῃ διὰ τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Τοιαύτην δέ τινα λειποθυμίαν ὑπέστη περὶ τὰ τέλη τῆς 12 ἑκατονταετηρίδος, ὅτε, ἐκλιπόντων τῶν Κομνηνῶν, ἐβασίλευσαν ἐπὶ ἑπτακαίδεκα ἔτη οἱ ταλαίπωροι Ἄγγελοι. Ὁ σωτὴρ ἦτο ἕτοιμος· ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις παρέστη ἐν τῷ μέσῳ μετὰ ἔτος ἕν. Ἀλλ' οἱ ἡγεμόνες τῶν Σταυροφόρων καὶ ὁ ἀρχιερεὺς Ρώμης, οἵτινες ἐπὶ μίαν ὅλην ἑκατονταετηρίδα δὲν ἔπαυσαν ἐνεδρεύοντες, ὠφελήθησαν ἐκ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθούσης ἀναρχίας καὶ ἐγένοντο τελευταῖον κύριοι τῆς Κων-

σταντινουπόλεως, εάσαντες χαίρειν τοὺς Ἁγίους Τόπους, οὓς πρὸ ἑκκαίδεκα ἐτῶν εἶχεν ἀνακτήσει ὁ γενναῖος Σαλαεδδίν.

Ἔμελλον ὅμως οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι τῆς Ἑσπερίας νὰ ναυαγήσωσιν ἐν τῷ λιμένι. Καταλαβόντες τὰς πλουσιωτέρας, τὰς ἐμπορικωτέρας, τὰς βιομηχανικωτέρας τῆς οἰκουμένης χώρας, τοσοῦτον ἐπιτηδείως ἐκυβέρνησαν αὐτὰς ὥστε μετ' οὐ πολὺ περιῆλθον εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνέχειαν. Οἱ ἄμεσοι διάδοχοι τῶν Βονιφατίων καὶ τῶν Βαλδουΐνων ἠναγκάσθησαν νὰ μεταχειρισθῶσι πρὸς τὴν ἑαυτῶν συντήρησιν καὶ αὐτὸν τὸν μόλυβδον ἐξ οὗ ἦσαν κατεσκευασμέναι αἱ στέγαι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἀνακτόρων. Ἄρχοντες γενόμενοι τῆς πόλεως ἐκείνης ἥτις ὡς ἠξεύρετε καὶ πρὸ μικροῦ ἔτι ἠκούσατε, εἰσέφερε κατ' ἔτος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, περὶ τὰ 110 ἑκατομμύρια τοῦ τότε νομίσματος, εἰς τοιαύτην περιέστησαν πτωχείαν ὥστε, ἵνα πορισθῶσι χρήματά τινα, νῦν μὲν ἐπώλουν ἅγια λείψανα, νῦν δὲ ἐδανείζοντο παρ' ἰδιωτῶν. Καὶ τί ἐδανείζοντο, καὶ πῶς ἐδανείζοντο ; Ὁ Βαλδουῖνος Β' ἐζήτησε παρὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐμπόρων 24,000 ὑπέρπυρα ἤτοι 270,000 δραχμῶν· ἐξαντλήσας δὲ τὸ ποσὸν τοῦτο, ἐξηκολούθησε τείνων τὴν χεῖρα ὁτὲ μὲν εἰς τὸν ἕνα ὁτὲ δὲ εἰς τὸν ἄλλον καὶ κατήντησε νὰ ἐνεχυριάσῃ ἐπὶ εὐτελεῖ ἀργυρίῳ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν εἰς τοὺς ἐμπόρους Ἄγγελον καὶ Ἰωάννην Φερρῦ.

Ἐνῷ δὲ οἱ κατακτηταὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοιοῦτον ἐλεεινὸν διῆγον βίον· ἐνῷ διὰ τῆς παραλόγου εἰσαγωγῆς τῶν τιμαριωτικῶν θεσμῶν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρέλυσαν τὴν τοῦ κράτους ἑνότητα· ἐνῷ διὰ τῆς οὐδὲν ἧττον ἄφρονος ἀξιώσεως τοῦ νὰ ὑποβάλωσι τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν τοῦ Πάπα κυριαρχίαν, τήν τε ἀγανάκτησιν τῶν ὀρθοδόξων ἐκορύφωσαν καὶ ἐμφυλίους ἔριδας μεταξὺ αὐτῶν τῶν Λατίνων προεκάλεσαν, διαιρεθέντων εἰς τέσσαρας ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων ἐκκλησίας, ἐξ ὧν τινες ἐμάχοντο πρὸς ἀλλήλας τοὐλάχιστον ὅσον καὶ πρὸς τὴν ὀρθόδοξον· ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ἂν δὲν προέφθασε νὰ σώσῃ τὴν βασιλεύουσαν, ἔσωσεν ὅμως τὸν ἑλληνισμόν, στήσας τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐν Νικαίᾳ. Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, οἱ διάδοχοι αὐτοῦ Ἰωάννης Βατάτσης καὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγος καὶ οἱ ἐν Εὐρώπῃ συναγωνισταὶ αὐτῶν Ἄγγελοι Κομνηνοὶ ἐξέβαλον ἀλληλοδιαδόχως τοὺς Φράγκους ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θράκης· ἡ δὲ Λατινικὴ αὐτοκρατορία περιωρίσθη ἐντὸς ὀλίγων ἐνιαυτῶν εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰ ἄμεσα αὐτῆς περίχωρα, μέχρις οὗ τῇ 27 Ἰουλίου τοῦ 1261 ἔτους ἐκυριεύθη καὶ αὕτη ὑπὸ 800 ἱππέων καὶ ὀλίγων πεζῶν, ὁ δὲ Βαλδουῖνος καὶ ὁ πατριάρχης αὐτοῦ Ἰουστινιάνης καὶ ὁ τῶν Ἑνετῶν ἄρχων Γραδένιγος καὶ πᾶσα ἡ ἀκολουθία αὐτῶν ἐδραπέτευσαν διὰ θαλάσσης μηδὲν γενναῖον

πράξαντες, καίτοι ἦσαν κύριοι τοῦ ἰσχυροτάτου τῶν χρόνων ἐκείνων φρουρίου.

Ἡ Λατινικὴ λοιπὸν αὐτοκρατορία, ἧς χάριν ἐγένοντο ἀγῶνες ἑκατονταετεῖς καὶ θυσίαι ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, ἐκλιποῦσα ἐντὸς ἐτῶν πεντήκοντα καὶ ἑπτά, δὲν διήρκεσεν οὐδ' ὅσον χρόνον ἀπήτησεν ἡ ἵδρυσις αὐτῆς καὶ κατελύθη ὑπὸ ὀλίγων τινῶν ἑκατοντάδων μαχητῶν. Ἀλλ' ὅσον βραχὺς καὶ ἂν ὑπῆρξεν ὁ βίος αὐτῆς, τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ἀπέβησαν ὀλέθρια. Τὸ ἥμισυ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν χρημάτων τῶν ἀναλωθέντων τότε ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς ἕνεκα τοῦ ἀνοσίου τούτου κατ' αὐτῆς ἐπιχειρήματος τῆς χριστιανικῆς Δύσεως, ἤθελον ἀρκέσει ν' ἀπαλλάξωσιν ἡμᾶς τε καὶ αὐτὴν τὴν Εὐρώπην, ὅπως ἐν τῇ 7ῃ, ὅπως ἐν τῇ 8ῃ ἑκατονταετηρίδι, ἀπὸ τῶν μετ' οὐ πολὺ ἐπιγενομένων μωαμεθανικῶν ἐπιδρομῶν καὶ κατακτήσεων. Ὁ μεσαιωνικὸς ἑλληνισμὸς ἀνέλαβε μὲν τὴν βασιλεύουσαν αὐτοῦ καὶ πλείστας τῶν προτέρων κτήσεων, ἀλλ' οὐχὶ ἁπάσας, διότι ἡ κυρίως Ἑλλὰς καὶ ἡ Πελοπόννησος, καὶ αἱ πλεῖσται τῶν νήσων κατείχοντο ἔτι ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν καὶ ἄλλων τινῶν Φράγκων δεσποτῶν· ὥστε ἐξῆλθε τοῦ ἀγῶνος κεκμηκὼς ἅμα καὶ ἠκρωτηριασμένος. Οὕτω δ' ἔχων, ἀντὶ νὰ λάβῃ καιρὸν νὰ ἀναπνεύσῃ καὶ νὰ ἀναδιοργανωθῇ ἐδέησε νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀναλισκόμενος καὶ ἀντιτασσόμενος πρός τε τοὺς κατόχους τῶν νοτιωτέρων ἐκείνων χωρῶν, καὶ πρὸς τοὺς ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἀπαύστως ἐπικρεμαμένους καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἐπερχομένους κινδύνους. Μήπως οἱ πάπαι δὲν ἐκήρυττον νέους ἱεροὺς πολέμους ἐπὶ ἀνακτήσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως; Μήπως ὁ Οὐρβανὸς Δ' ἰδίως δὲν ἐπηγγέλλετο τῷ 1264 νέαν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν εἰς πάντας ὅσοι ἤθελον ἐπὶ τούτῳ σταυροφορήσει; Μήπως ὁ Ἀνδεγαυϊκὸς οἶκος, ὁ κληρονομήσας τὰ ὑποτιθέμενα δίκαια τοῦ Βαλδουΐνου δὲν ἐπετέθη πολλάκις κατὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας κτήσεων; Κατετροπώθη μὲν ὁ τοῦ Καρόλου τοῦ Ἀνδεγαυϊκοῦ στρατηγὸς Hugues de Sully ἐν Μακεδονίᾳ τῷ 1281 καὶ ἀπήχθη αἰχμάλωτος μετὰ πολλῶν ἄλλων συναγωνιστῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, περιαχθέντων ἁπάντων ἐν θριάμβῳ εἰς τὰς ὁδοὺς αὐτῆς. Περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς ἑπομένης ἑκατονταετηρίδος, ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς περιέστειλεν ὡσαύτως τὸν ἰσχυρὸν δυνάστην τῆς Σερβίας Duchan, τότε ἐκλέξαντα τὸν καιρὸν νὰ ἐπονομάσῃ ἑαυτὸν αὐτοκράτορα Ρωμανίας. Ἀλλ' ἅπαντα τὰ κατορθώματα ταῦτα ἀπῄτουν καταβολὴν πόρων, ὧν ἡ ἀναπλήρωσις ἦτο ἀνέφικτος ἐν μέσῳ ἀγώνων ἀδιαλείπτων πρὸς τοὺς πολυαρίθμους ἐχθρούς, οἵτινες ἐπεδίωκον μὲν πανταχόθεν τὴν κατάλυσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὐδὲν δὲ διαρκὲς καὶ γενναῖον ἴσχυσαν ποτὲ νὰ δημιουργήσωσιν ἀντ' αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ὅθεν τί παράδοξον ἐάν, ἐνῷ πρὸς δυσμὰς τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου ἐφθείροντο οὕτω ὑπὸ Φράγκων καὶ Σέρβων αἱ τελευταῖαι δυ-

νάμεις τοῦ ἡμιπληγοῦς κράτους, ὁ ἀπ' ἀνατολῶν πολέμιος ἀκωλύτως σχεδὸν ἐπρόκοψε καὶ ἤκμασεν. Οἱ Ὀσμανίδαι Τοῦρκοι, ὑπεισελθόντες ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος εἰς τὰ μεθόρια τῆς Βιθυνίας καὶ τῆς Φρυγίας, ἐπὶ ἱκανὸν μὲν διετέλεσαν ἀφανεῖς, ἔπειτα δὲ τῷ 1326 ἐκυρίευσαν αἴφνης τὴν Προῦσσαν ἐπὶ Ὀσμάν, ὠργάνωσαν ἐπὶ τοῦ μεγαλοφυοῦς υἱοῦ τούτου Οὐρχὰν θαυμασίως τὸν στρατὸν αὐτῶν καὶ διὰ μιᾶς φοβεροὶ ἀναδειχθέντες, ἐπί τε Οὐρχὰν καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Μουρὰτ Α' καὶ τοῦ τούτου υἱοῦ Βαγιαζὴτ Α', συνεπλήρωσαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν κατάκτησιν τῆς Βιθυνίας, καθυπέταξαν μέγα μέρος τῆς Θρᾴκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ὑπεδούλωσαν τὴν Βουλγαρίαν καὶ κατέστησαν τὴν Σερβίαν ὑποτελῆ. Ὁ ἑλληνισμὸς δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ εἰς τὸν χείμαρρον αὐτόν· ἀλλὰ μήπως ἀνεχαίτισαν αὐτὸν οἱ διάδοχοι τῶν Ταγκρέδων καὶ τῶν Γοδοφρέδων; Μήπως ὅτε ἡ Ἑσπερία ἤρχισε τελευταῖον νὰ ἐννοῇ τὸν κίνδυνον ὃν αὐτὴ ἑαυτῇ ἐδημιούργησεν, οἱ Νευέρς, καὶ οἱ Βουσικώ, καὶ οἱ Σιγισμοῦνδοι, πολεμισταὶ κράτιστοι, δὲν κατεστράφησαν ἄρδην τῷ 1396 περὶ Νικόπολιν ὑπὸ τοῦ Βαγιαζὴτ Α', τοῦ δικαίως ἐπικληθέντος Κεραυνοῦ; Καὶ πάλιν τῷ 1444 τὴν αὐτὴν δὲν ἔλαβον τύχην περὶ Βάρναν, ἐπὶ Μουρὰτ Β', οἱ Βλαδισλάοι καὶ οἱ Οὐνιάδαι; Τελευταῖον, θανόντος τοῦ Μουρὰτ Β', ὁ διάδοχος αὐτοῦ Μεχμέτης Β' ἐπεχείρησε νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῶν πατέρων αὐτοῦ, γινόμενος κύριος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τότε δὲ ἀπεδείχθη λαμπρῶς ὅτι ἐὰν ἡ ἰσχὺς τοῦ κράτους ἠναλώθη ἵνα σώσῃ τὴν αὐτονομίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Δύσεως καὶ ἐὰν ὡς ἐκ τούτου ἠθύμησεν ἐκ διαλειμμάτων ἐνώπιον τοῦ ἀπ' ἀνατολῶν δορυκτήτορος, ἐν τῇ ὑστάτῃ ὅμως ὥρᾳ ὁ Ἑλληνισμὸς ἀνέλαβε τὸ συμφυὲς αὐτῷ φρόνημα. Ὁ ἔσχατος τῶν Κωνσταντίνων δὲν ἐλειποτάκτησεν ὅπως ὁ Βαλδουῖνος Β', ἀλλ' ἀφοῦ μετὰ ἑπτακισχιλίων μόνον ἀνδρῶν καὶ σκαφῶν εἴκοσι καὶ ἓξ ἀντέστη ἐπὶ δύο περίπου μῆνας εἰς 160,000 μαχητάς, 14 πυροβολοστάσια καὶ 150 πολεμικὰ πλοῖα, ἔπεσε τῳόντι ἡρωϊκῶς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς πόλεως ἐκείνης ἣν τὴν προτεραίαν, ὁμιλῶν πρὸς τοὺς συναγωνιστάς, ὠνόμασεν «ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων».

Οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ ἱεράρχαι τῆς Δύσεως, ἀφοῦ ἰδίαις χερσὶ παρεσκεύασαν τὴν μεγάλην ταύτην καταστροφήν, μαθόντες τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατελήφθησαν αἴφνης ὑπὸ τρόμου παραδόξου. Ἐφοβήθησαν ὅτι οἱ Γενίτσαροι θέλουσιν ἀνατρέψει τοὺς βωμοὺς τοῦ Εὐαγγελίου ἐν Οὐγγαρίᾳ τε καὶ ἐν Γερμανίᾳ· ἐφοβήθησαν ὅτι οὐδὲ ἡ Ἰταλία θέλει διαφύγει τὸν μουσουλμανικὸν ζυγὸν καὶ ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ὅπως ἐν τῷ ἱερῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, θέλει ἀντηχήσει τὸ κήρυγμα τοῦ Κορανίου. Ὅθεν πολλαὶ πάλιν ἐκηρύχθησαν σταυροφορίαι, κατὰ μωαμεθανῶν τοὐλάχιστον ἤδη, οὐχὶ κατὰ χριστιανῶν, καὶ πολλαὶ ἐμελετήθησαν συμμαχίαι κατὰ τῶν μεγαλεπηβόλων ἐκείνων βιαστῶν οἵ-

τινες ἠξίουν ἄκλητοι νὰ φιλοξενηθῶσιν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ἐκ τῶν σχεδίων τούτων, ὀλίγα ἐξετελέσθησαν, καὶ ἐκ τούτων ἔτι ὀλιγώτερα ηὐδοκίμησαν· μετὰ δύο δ' ἑκατονταετηρίδων κινδύνους καθ' οὓς ἔρρευσαν ἑκατέρωθεν ποταμοὶ αἱμάτων, μόλις τῷ 1683 ἀνεστάλη ὁριστικῶς ἡ πρὸς τὰ πρόσω πορεία τοῦ μωαμεθανισμοῦ διὰ τῆς κατατροπώσεως τοῦ Καρᾶ Μουσταφᾶ περὶ Βιένναν.

Τότε ὅμως ἕνεκα τῆς ἀρξαμένης καὶ ραγδαίως προαχθείσης ἐκλύσεως τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους, ἐπέσκηψεν εἰς Εὐρώπην νέα καταιγίς· ὁ ἀγὼν ὁ περὶ τῆς κληρονομίας τῶν κτήσεων αὐτοῦ αἵτινες, ἐρημωθεῖσαι ἤδη, ὑπῆρξαν, ὅτε ηὐλογοῦντο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν χριστιανῶν, αἱ εὐδαιμονέστεραι τῆς γῆς χῶραι. Ὅθεν νέοι ἀνέβλυσαν αἱμάτων κρουνοί. Φαινόμενον παράδοξον! Οἱ Ὀσμανίδαι, οἵτινες ἀνέδειξαν τοσούτους ἐπιφανεῖς ἡγεμόνας καὶ ὑπουργούς, ἐγένοντο πάντοτε, εἴτε εὐτυχοῦντες, εἴτε ἀτυχοῦντες, ὀλέθρων ἀφορμή· ἴσως διότι παρασυρθέντες ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων φορᾶς, ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, εὑρέθησαν ἐντὸς ἀτμοσφαίρας ὅλως ἑτεροφυοῦς. Ὅπως δήποτε ἡ περὶ αὐτῶν ἱστορικὴ δίκη ἐν ᾗ πρωταγωνιστοῦσι Ρωσία καὶ Ἀγγλία, Αὐστρία καὶ Γαλλία, νῦν μὲν ὡς ἀντίδικοι, νῦν δὲ ὡς ὁμόδικοι τοῦ πεπτωκότος λέοντος, ἐξακολουθεῖ ἤδη ἐπὶ διακόσια ὅλα ἔτη.

Ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ ἕτεροι παρέστησαν μνηστῆρες τῆς διαδοχῆς. Οἱ μὲν Φράγκοι δὲν εἶχον δυνηθῆ νὰ προσοικειωθῶσι τοὺς ἰθαγενεῖς τῆς Ἀνατολῆς, διότι ἠξίωσαν νὰ ἐπιβάλωσιν αὐτῇ πολιτικοὺς καὶ θρησκευτικοὺς θεσμοὺς παντελῶς ἡμῖν ἀλλοτρίους· οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀπέτυχον μὲν ὡσαύτως, διὰ λόγον ὅμως ὅλως ἀντίθετον. Ἀφοῦ συνεχώνευσαν μεθ' ἑαυτῶν ἀλληλοδιαδόχως τὸ τρίτον ἴσως τῶν δορυαλώτων διὰ τοῦ ἐξισλαμισμοῦ, δὲν προέβησαν περαιτέρω· διότι οἱ κατακτηταὶ οὗτοι, ὄντες τότε ἔθνος ἰδίως μὲν πρὸς πόλεμον ὠργανωμένον, ἐν εἰρήνῃ δὲ μηδὲν ἄλλο ἐπαγγελλόμενον εἰμὴ τὴν ἄεργον καὶ ἄνετον ἀπόλαυσιν τῶν διὰ τοῦ πολέμου κτηθέντων ἀγαθῶν, εἶχον ἀπαραίτητον ἀνάγκην ὑπηκόων ἐργαζομένων καὶ φορολογουμένων. Τὸ κράτος λοιπὸν διῃρέθη εἰς πιστοὺς καὶ ἀπίστους· τὸ δὲ περιεργότερον, οἱ ἄπιστοι οὐδ' ὁπωσδήποτε ἐκυβερνήθησαν. Μία εἰς τούτους ἐπεβλήθη ὑποχρέωσις, ἀδυσώπητος, ἀλλὰ μία· νὰ τελῶσι τοὺς ἐπιβαλλομένους αὐτοῖς φόρους καὶ νὰ ὑποκύπτωσιν ἐν σιωπῇ εἰς πᾶσαν τῶν κρατούντων θέλησιν. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ ὀσμανικὴ κυριαρχία ἐντελῶς πρὸς αὐτοὺς ἀδιαφόρησεν· ἐπὶ τοσοῦτον ἀδιαφόρησεν ὥστε, ἐνῷ ἀπὸ τῆς φραγκοκρατίας διεσπάσθη ἡ ἑνότης τῶν φυλῶν αἵτινες ἐτέλουν πρότερον ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, οἱ νέοι δορυκτήτορες ἵνα ἀπαλλαγῶσι πάσης περὶ διοικήσεως Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Βουλγάρων φροντίδος, ἠνώρθωσαν μέχρι τινὸς τὴν ἑνότητα αὐτῶν· ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ἀνεκηρύχθη ἄμεσος κυβερνήτης

τοῦ ἔθνους τῶν χριστιανῶν καὶ ὡς τοιοῦτος ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην τῆς πίστεως αὐτῶν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην.

Ἐν τῷ συνδυασμῷ τούτῳ ἐπρωταγωνίστησε πάλιν ὁ Ἑλληνισμός· ὁ πατριάρχης ἦτο Ἕλλην· πολλοὶ Ἕλληνες ἐκλήθησαν εἰς τὰ ὕπατα τοῦ κράτους ἀξιώματα, καί τινες ἐξ αὐτῶν οὐ μικρὸν ἐκτήσαντο κλέος ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ· ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐλογίζετο ἁπανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς ὡς τὸ τεκμήριον τοῦ πεπολιτισμένου ἀνδρός. Αἱ κοινότητες, ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ἐμπορία ἀνεπτύχθησαν παρ' ἡμῖν ἀσυγκρίτῳ τελειότερον ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις χριστιανοῖς. Πολυθρύλητοι ἐγένοντο οἱ Ἕλληνες ἁρματωλοὶ καὶ κλέφται, οἱ παρασκευάσαντες τὸν πεζικὸν στρατὸν τῆς ἐπαναστάσεως· καὶ μόνον παρ' ἡμῖν ἐδημιουργήθη ἡ ναυτιλία ἐκείνη, ἥτις καταλεγομένη ἐπ' ἐσχάτων ἔτι μεταξὺ τῶν πρώτων τῆς οἰκουμένης, ἐκυοφόρησεν ἥρωας τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα θέλει ζήσει ἐνόσῳ ἡ τόλμη καὶ ἡ δεξιότης τιμῶνται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ὁ Ἑλληνισμὸς λοιπὸν ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ ἐκπροσωπήσῃ αὖθις τὸν χριστιανισμὸν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὁ δεσμὸς δι' οὗ συνηρμολογεῖτο πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους δὲν ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρὸς ὥστε νὰ ἐξαλείψῃ παρ' αὐτοῖς τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας ἐθνότητος. Ἐὰν ὁ Ἑλληνισμὸς διέσωσε τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ καὶ τὰς παραδόσεις, διέσωσαν καὶ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Βούλγαροι τάς τε παραδόσεις αὐτῶν καὶ τὰς γλώσσας· ὥστε ὅτε οἱ δυνάσται τῆς Εὐρώπης ἔβαλον κλῆρον ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν τοῦ μεγάλου δορικτήτορος, ἅπαντες οἱ ἀρχαῖοι οὗτοι κτήτορες τῆς χώρας προέτεινον ἀλλεπαλλήλως τὰ δίκαια αὐτῶν.

Ἐνταῦθα ἀπολήγει ἡ συγκεφαλαίωσις τῶν μακρῶν χρόνων τῆς πατρίου ἱστορίας οὓς παρέστησα ἐνώπιον ὑμῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος. Κατὰ δὲ τὸ ἐνεστώς, ἀφοῦ συμπληρώσω παραλειπόμενά τινα τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας, θέλω ἱστορήσει πῶς διεξήχθη τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τίνα ἐγένοντο τὰ παρακολουθήματα αὐτοῦ, οὐχὶ τὰ ἐσωτερικά, ἅτινα δὲν ἐπέστη ἔτι ὁ καιρὸς νὰ ἐκτιμηθῶσιν ἀσφαλῶς, ἀλλὰ τὰ ἐξωτερικά, ὧν ἡ μελέτη νῦν μάλιστα εἶνε παντὶ Ἕλληνι ἀπαραίτητος. Ἐξ οἱωνδήποτε ἀφορμῶν κινούμεναι, αἱ μεγάλαι Δυνάμεις δὲν ἐκώφευσαν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἀρχαίων τῆς Ἀνατολῆς κτητόρων· ἐνίοτε μάλιστα αὐταὶ ἀνέστησαν αὐτοὺς ἐκ νεκρῶν. Ὁ ἑλληνισμὸς δι' ἄθλων μακρῶν καὶ περιδόξων, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τινὰς τῶν προτέρων κτήσεων. Οἱ Σέρβοι, δι' ἀγώνων μετριωτέρων, ἐγένοντο κύριοι τῆς ἑαυτῶν χώρας. Ἡ δὲ Βουλγαρία κατέστη αὐτόνομος ἄνευ οὐδεμιᾶς τῇ ἀληθείᾳ τῶν τέκνων αὐτῆς πρωτοβουλίας καὶ θυσίας. Πλὴν τούτου, ἡ Ρωσία, ἡ πολλάκις καταλαβοῦσα τὴν Μολδοβλαχίαν, ἀνεγνώρισεν ἐπὶ τέλους τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς· ἡ δὲ Ἀγγλία, ἡ ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη δέσποινα διατελέσασα τῆς Ἑπτανήσου, ἐπέτρεψε τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἕνωσιν αὐτῆς. Τοιαῦτα εἶνε τὰ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προσεγγίζοντα ἡμῖν γεγονότα, περὶ ἃ

πρόκειται ἤδη νὰ ἐνδιατρίψωμεν, οὐχὶ ἁπλῶς ἐκ περιεργίας, ἀλλ' ἵνα κρίνωμεν, εἰ δυνατόν, ἐκ τοῦ παρελθόντος τῆς χθὲς περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς αὔριον.

Κύριοί μου, πολλοὶ δὲν πιστεύουσιν εἰς τὰ διδάγματα τῆς ἱστορίας· ἐγὼ πιστεύω εἰς αὐτά, διότι διαγαγὼν τὸν βίον ἅπαντα εἰς τὸ νὰ τὰ μελετῶ, εἶδον πολλάκις τὴν κύρωσιν τῶν διδαγμάτων τούτων ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι. Σᾶς λέγω λοιπὸν ὅτι ἡ τύχη τῆς Ἀνατολῆς κεῖται ἐν ταῖς χερσὶ τῶν λαῶν αὐτῆς οὐδὲν ἧττον ἢ τῶν πανισχύρων ἡγετῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐνώπιον δὲ τῆς διαιτησίας, ἣν ἐπὶ τέλους θέλει προκαλέσει ἡ προσήκουσα τοῦ κληρονομήματος διανομή, οὐδεὶς τῶν λαῶν ἐκείνων ἔχει νὰ προτείνῃ πλειότερα καὶ πειστικώτερα τῶν ἡμετέρων δίκαια· ἀρκεῖ νὰ μὴ λησμονήσωμεν ὅτι τὸ πειστικώτατον τῶν ἐθνικῶν δικαίων ἐπιχείρημα εἶνε ἡ δύναμις, τὴν δὲ δύναμιν δημιουργεῖ ἡ *πρόνοια*, ἡ *ἐθελοθυσία*, ἡ *πειθαρχία*.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ*

---

§ 1, 4. Ἀκαταπληκτικός.

Παρὰ τῷ Γαληνῷ Τόμ. Δ', σελ. 768 ἀπαντᾷ «Ἀρχὴ δὲ παντὸς τοῦ μέλλοντος εἰρῆσθαι λόγου γνῶσις τῆς διαφορᾶς τῶν ἐν τοῖς μικροῖς παιδίοις φαινομένων ἔργων τε καὶ παθῶν τῆς ψυχῆς, ἐξ ὧν αἱ δυνάμεις αὐτῆς κατάδηλοι γίνονται· τινὰ μὲν γὰρ αὐτῶν φαίνονται δειλότατα, τινὰ δὲ *καταπληκτικώτατα*· καὶ τινὰ μὲν ἄπληστα καὶ λίχνα, τινὰ δὲ ἐναντίως διακείμενα· καὶ τινὰ μὲν ἀναίσχυντα, τινὰ δὲ αἰσχυντηλά».

Παντὶ φανερὸν ὑπάρχει ὅτι κάλλιστα τοῖς *δειλοτάτοις* παιδίοις ἀντιτίθενται τὰ *καταπληκτικώτατα*. Ὁ Κόβητος μετέγραψεν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ (1882, σελ. 184) *ἀκαταπληκτικώτατα*. Ἀλλ' ὤφειλε ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ *ἀκαταπληκτότατα*· διότι μόνον *ἀκατάπληκτος* λέγεται ἑλληνιστί, οὐχὶ δὲ καὶ *ἀκαταπληκτικός*.

Ὡς δ' ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ ἐξερρύη τὸ Α, οὕτω καὶ ἐν τῷ τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως σελ. 498 «Ἑκαταῖος δὲ αὐτάρκειαν καὶ δὴ Ἀπολλόδοτος ὁ Κυζικηνὸς τὴν ψυχαγωγίαν, καθάπερ Ναυσιφάνης τὴν *κατάπληξιν*· ταύτην γὰρ ἔφη ὑπὸ Δημοκρίτου ἀθαμβίην λέγεσθαι». Ὀρθῶς δοξάζουσιν οἱ δοξάζοντες ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος *τὴν ἀκαταπληξίαν*, ᾧ ὅμοιον τὸ *ἀθαμβίην*. Οὐδαμῶς πειθόμεθα τῷ Λοβεκκίῳ (*Φρυν.* σελ. 501) ἀρεσκομένῳ μᾶλλον τῇ ἐκφορᾷ *τὴν οὐ κατάπληξιν*.

Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ *συμμετρία* ἀντὶ τοῦ *ἀσυμμετρία* καὶ *δυνατά* ἀντὶ τοῦ *ἀδύνατα* καὶ *πιθανόν* ἀντὶ τοῦ *ἀπίθανον*, ὡς καὶ *πιθανῶς* ἀντὶ τοῦ *ἀπιθάνως* καὶ *πιθανότητας* ἀντὶ τοῦ *ἀπιθανότητας*, καὶ *φρυκτῶν* ἀντὶ τοῦ *ἀφρύκτων* καὶ *σαφῶς* ἀντὶ τοῦ *ἀσαφῶς* καὶ *διαφόρως* ἀντὶ τοῦ *ἀδιαφόρως* καὶ *συνήθως* ἀντὶ τοῦ *ἀσυνήθως*, κτλ. Ὁ Κοραῆς γράφει ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἰσοκράτους Τόμ. Β', σελ. 86 «Ἐν γὰρ τῷ ἀκινδύνῳ: Ἐν τῷ μὴ πολεμεῖν· Κίνδυνος γὰρ ὁ πόλεμος παρὰ τοῖς Ῥήτορσι. Τὴν δὲ γραφὴν ἐκ διορθώσεως Αὐγήρου παρείληφεν ὁ Λάγγιος ἀντὶ τοῦ, Ἐν γὰρ τῷ κινδύνῳ» καὶ ἐν τῇ τοῦ Στράβωνος Τόμ. Δ', σελ. 138 «Βαθύς: Γραπτέον μετὰ ἀρνήσεως εἶναι εἴκαζον, *Οὐ βαθύς*, ἐν ταῖς εἰς τὴν Γαλλικὴν μετάφρασιν σημειώσεσιν. Ἔστι καὶ συντομωτέρως γράφειν, *Ἀβαθής*, λέξει τοῦ παρακμάζοντος Ἑλληνισμοῦ, ᾗ καὶ Γαληνὸς ἐχρήσατο, καὶ ἡμεῖς νῦν ἐν τῇ συνηθείᾳ χρώμεθα, ἐξαλλάξαντες τὴν κλίσιν εἰς τὸ ἰσοσύλλαβον, *Ἄβαθος*».

Ὡς τὰ συγκριτικὰ *δυσαισθητοτέραν* καὶ *εὐαισθητοτέρους* κακῶς ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων ἀναγνωσθέντα ἐγένοντο *δυσαισθητικωτέραν* καὶ *εὐαισθητικωτέρους*, περὶ ὧν ἐποιησάμεθα λόγον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (§ 1, 3), οὕτω καὶ τὸ ὑπερθετικὸν *ἀκαταπληκτότατα* διαφθαρὲν ὑπ' αὐτῶν μετέπεσεν εἰς τὸ *ἀκαταπληκτικώτατα*, ὅπερ στερηθὲν τοῦ Α ἀπηλλάγη μὲν τοῦ βαρβαρισμοῦ, ἀπέβη δ' ὅλως τῷ λόγῳ ἀνάρμοστον. Φέρεται δὲ παρὰ τῷ Γαληνῷ καὶ «οὔτε γὰρ τῶν ὁρατῶν οὔτε τῶν *ἀκουστικῶν* οὔτε τῶν ὀσφραντῶν» (Τόμ. Δ', σελ. 765) ἀντὶ τοῦ *ἀκουστῶν* καὶ «πρὸς τὸ γνῶναι τίνα *θεραπευτικὰ* καὶ τίνα ἀθεράπευτα» (Τόμ. Ις', σελ. 209) ἀντὶ τοῦ *θεραπευτά* καὶ «πρὸς ταύτας οὖν τὰς ἐφόδους τῶν λόγων ἀπολογούμενοι καὶ *συστατικὴν* καὶ αὐτάρκη καὶ τεχνικὴν ἐπιδεικνύναι πειρῶνται τὴν ἐμπειρίαν» (Τόμ. Α', σελ. 76) ἀντὶ τοῦ *συστατήν* καὶ «ἀλλ' ἡ κατὰ τὸ τέλος προσθήκη τοιαύτην τινὰ ἔχει τὴν ἔνδειξιν, ἀπέθανεν ἡ ἄνθρωπος αὕτη διὰ τὴν *κυναγχικήν*» (Τόμ. ΙΖ', ά, σελ. 609) ἀντὶ τοῦ *κυνάγχην* καὶ τοὐναντίον «ἐγένοντο δέ τινες καὶ ἐπισυνθετικοί, ὡς Λεωνίδης ὁ Ἀλεξανδρεύς, καὶ *ἐκλεκτοί*, ὡς Ἀρχιγένης ὁ Ἀπαμεὺς τῆς Συρίας» (Τόμ. ΙΔ', σελ. 684) ἀντὶ τοῦ *ἐκλεκτικοί* καὶ «γονὰς δὲ εἴρηκε τὰ *γεννητὰ* μόρια, μήτραν μὲν ἐπὶ τῶν θηλειῶν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀνδρῶν τὰ σπερματικὰ καλούμενα» (Τόμ. ΙΗ', ά, σελ. 543) ἀντὶ τοῦ *γεννητικά* καὶ «*Κλεονάκτην*, φησί, πῦρ ἔλαβε» (Τόμ. ΙΖ', ά, σελ. 280) ἀντὶ τοῦ *Κλεανακτίδην*. Πρβ. καὶ *αἰσθητικόν-αἰσθητόν* καὶ *αἰσθητόν-αἰσθητικόν*, κτλ. (Ἴδε § 1, 3). Δύναταί δέ τις νὰ μετατυπώσῃ καὶ τὸ «χωρὶς πάσης ἐπικτήτου ποιότητος καὶ χωρὶς πάσης ἐπιμιξίας *γευστικῆς* τε καὶ *ὀσφραντικῆς*» (Γαλην. Τόμ. ϛ', σελ. 818) εἰς τὸ «χωρὶς πάσης ἐπιμιξίας *γευστΟΥ* τε καὶ *ὀσφραντΟΥ*». Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δεῖται ἀκριβεστέρας ἐπισκέψεως (Πρβ. § 1, 2).

Ἀξία παρατηρήσεως εἶνε ἡ μετ' ἀπαρεμφάτου παρακειμένου σύνταξις

τοῦ ῥήματος *μέλλω* ἐν τῇ ῥήσει τοῦ Γαληνοῦ, ἣν ἐν ἀρχῇ παρεθέμεθα, «Ἀρχὴ δὲ παντὸς τοῦ *μέλλοντος εἰρῆσθαι* λόγου γνῶσις κτέ.». Εὑρίσκονται δὲ καὶ ἄλλα τῆς τοιαύτης συντάξεως παρὰ τῷ Γαληνῷ παραδείγματα, οἷον Τόμ. Ε', σελ. 149 «ἄλλων τέ τινων οὐκ ὀλίγων φαινομένων καὶ τοῦ νῦν *εἰρῆσθαι μέλλοντος* οὐχ ἥκιστα» καὶ σελ. 317 «εἰ *μέλλοι* τελέως *κεκοσμῆσθαι* τὴν ψυχὴν ὁ ἄνθρωπος» καὶ Τόμ. Γ', σελ. 128 «*ἐστράφθαι* γὰρ εἰς ἀλλήλας οὕτως *ἔμελλον* αἱ χεῖρες, *ἀπεστράφθαι* δ' ἐκείνως» καὶ Τόμ. Θ', σελ. 598 (Τόμ. ΙΘ', σελ. 628) «χρὴ δὲ αὐτὸ καὶ τῷ πάχει τοσοῦτον ἀποκεχωρηκέναι τοῦ ὑδατώδους, εἰ *μέλλοι (μέλλει) πεπέφθαι* καλῶς, ὅσον καὶ τῷ χρώματι» καὶ Τόμ. ΙΖ', Β', σελ. 506 «ἐν οἷς ἀξιοῦμεν τὸν *μέλλοντα γεγυμνάσθαι* παρακολουθήσειν (παρακολουθῆσαι) οἷς Ἱπποκράτης διὰ βραχέων ἔγραψεν». Ὡς δ' εἶπεν ὁ Γαληνὸς *μέλλοντος εἰρῆσθαι* καὶ τοῦ *νῦν εἰρῆσθαι μέλλοντος*, οὕτω καὶ ὁ Ψελλὸς Μεσαιων. Βιβλ. Σάθ. Τόμ. Δ', σελ. 439 «ἀλλὰ ταῦτα μὲν *τῶν μελλόντων εἰρῆσθαι* σκιαγραφία τις καὶ ὑπόσχεσις». Πλημμελῆ εἶνε τὰ ὑπ' ἐλλογίμου ἀνδρὸς γεγραμμένα ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Ζ', σελ. 337. Φέρεται δὲ καὶ ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Ἐπικούρου παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ Ι', 56 «*ἀφῖχθαί* τε *μέλλει* καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁρατὴ ἄτομος» καὶ παρὰ τῷ Φίλωνι Τόμ. Α', σελ. 10 «οὕτω γὰρ *ἔμελλον ἠκριβῶσθαί* τε καὶ ἀπλανεῖς εἶναι καὶ ἀσύγχυτοι» καὶ παρ' ἄλλοις μεταγενεστέροις ὅμοια τούτοις παραδείγματα. Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος λέγει σελ. 228, 10 «*Μέλλω ποιεῖν* καὶ *μέλλω ποιήσειν*· οὐ *μέλλω ποιῆσαι* ἀλλὰ μετὰ τοῦ *ἄν*, ἤγουν *μέλλω ποιῆσαι ἄν*. Προστιθέαμεν δὲ τὸ *ἄν*, ἵνα τὸν παρῳχημένον διὰ τούτου ὡς μέλλοντα δεξώμεθα. Οἱ δὲ μὴ οὕτω γράφοντες ἁμαρτάνουσιν, εἰ καὶ Αἰσχύλος ἐν Προμηθεῖ διὰ τὸ μέτρον ἀναγκασθεὶς ἐπὶ παρῳχημένου ἅπαξ εἶπε λέγων *μήτι με κρύψῃς τοῦθ' ὅπερ μέλλω παθεῖν*· νοουμένου ἔξωθεν τοῦ *ἄν*. Εὕρηται δὲ καὶ παρὰ Πλάτωνι ἐν τῇ τοῦ Σωκράτους Ἀπολογίᾳ *οὐδ' εἰ πολλάκις μέλλω τεθνάναι*, ὅπερ μοι δοκεῖ ἁμάρτημα τῶν γραφέων εἶναι διὰ τὸ μηδαμοῦ ἑτέρωθι τῶν αὐτοῦ λόγων τοῦτο εὑρίσκεσθαι· ὤφειλε γὰρ μετὰ τοῦ *ἄν* εἶναι, οἷον *οὐδ' εἰ πολλάκις ἂν μέλλω τεθνάναι*». Μωρότατα καὶ καταγελαστότατα εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Μαγίστρου λεγόμενα. Τὸ *μέλλω ποιῆσαι ἄν* ὅλως ἀπᾴδει τῆς φύσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐ μόνον δ' ὁ Αἰσχύλος εἶπε *μέλλω παθεῖν* ἀλλὰ καὶ ὁ Εὐριπίδης *θανεῖν μέλλω* (Ἴων. 760) καὶ *μέλλω θανεῖν* (Μηδ. 392 καὶ Ἱππ. 722) καὶ *μέλλοντα θανεῖν* (Ἠλ. 17)· ἔτι δὲ *ἀναλαβεῖν ἔμελλε* (Ὀρέστ. 292) καὶ *μέλλει τυχεῖν* (Ἴων. 80) καὶ *ἔμελλε τυχεῖν* (Ἰφιγ. Τ. 1264) καὶ *μέλλουσα τυχεῖν* (Ἀποσπ. 115, σελ. 314 Ναυκ.). Ἀπαντᾷ δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει *μέλλοντος λαβεῖν* καὶ *μέλλοιμι ἰδῆν* (Ἀχαρν. 1159 καὶ Λυσ. 118) καὶ παρὰ τῷ Ἡροδότῳ *τῶν μελλόντων γενέσθαι* (βιβλ. Α', 34) καὶ παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ *τοὺς δὲ μηδὲ μελλήσαντας γενέσθαι* (βιβλ. ϛ', 98) καὶ παρὰ

τῷ Πλάτωνι *μέλλομεν ἰδεῖν* καὶ *ἔμελλεν αὐτὸν ἰδεῖν* καὶ *μέλλει ἰδεῖν αὐτόν* (Πολιτικ. σελ. 268, δ' καὶ 'Αλκιβ. Α', σελ. 132, δ' καὶ σελ. 153, β') καὶ *μέλλεις παρασχεῖν* (Πρωταγ. σελ. 312, β') καὶ *μέλλοι βιῶναι* καὶ *μέλλει ἀναπλῆναι* (Γοργ. σελ. 512, ε' καὶ σελ. 525, ά) καὶ *μέλλει γενέσθαι* καὶ *μέλλοι γενέσθαι* (Πρωταγ. σελ. 345, β' καὶ Νόμ. σελ. 811, ά καὶ Πολιτ. σελ. 491, β'. Πρβ. καὶ Ψευδοπλ. 'Αλκιβ. Β', σελ. 150, ε': *μέλλοιμι γενέσθαι* καὶ σελ. 141, γ': *μέλλοι ἀπαλλαγῆναι* καὶ Κριτί. σελ. 108, β': *μέλλεις γενέσθαι* καὶ 'Επιστ. Ζ', σελ. 326, γ': *μελλῆσαί ποτε γενέσθαι* καὶ Δ', σελ. 320, δ': *μέλλουσι γνωσθῆναι* καὶ 'Ερυξ. σελ. 396, β': *ἐμέλλετε ἀπαλλαγῆναι*). Διεξοδικῶς θὰ ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα ἐν οἰκειοτέρῳ τόπῳ ποιούμενοι λόγον καὶ περὶ τῆς τροπῆς τοῦ *γενέσθαι* εἰς τὸ *γενήσεσθαι* καὶ τοῦ *ψηφίσασθαι* (Λυσ. κατ' 'Αλκ. Β', 10: μέλλοντας ψηφίσασθαι) εἰς τὸ *ψηφιεῖσθαι*, κτλ. Τῷ *μέλλω τεθνάναι* ὑπάρχει ἐμφερὲς τὸ ἐν τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος κείμενον σελ. 88, γ' «εἰ *μέλλει* δικαίως τις ἅμα μὲν καλὸς ἅμα δ' ἀγαθὸς [ὀρθῶς] *κεκλῆσθαι*». Λέγει δὲ καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐν τῇ 'Αναβάσει Ζ', ά, 9 «εἰ κελεύει ὁ παῖς καὶ *μέλλει χάριν εἰδέναι* (=γιγνώσκειν)» καὶ ὁ 'Αριστοτέλης ἐν τοῖς Πολιτικοῖς Ζ', δ', 1 «περὶ τῆς *μελλούσης* κατ' εὐχὴν *συνεστάναι* πόλεως». Πρβ. καὶ Πλούτ. 'Ηθικ. σελ. 276, 42 Διδ. «ἢ αὐτοὶ *τεθνάναι μέλλομεν*». 'Ωραπόλλ. σελ. 72 «κτίζει τοῖς νεοττοῖς φωλεὸν *μέλλων τεθνάναι*» καὶ Θεοφάν. Χρονογρ. σελ. 388 «*μέλλων τεθνάναι* προσκαλεσάμενος τὸν πατριάρχην 'Ιωάννην κτέ.» καὶ 'Επικτ. Διατρ. Γ', κβ', 57 «*μέλλει κεκραγέναι* (=βοᾶν) καὶ ἀγανακτεῖν» καὶ Φίλων. 'Ιουδ. Τόμ. Γ', σελ. 306 «ἐξ ἐλπίδος τῶν *μελλόντων συνεστάναι*» καὶ Νεαρ. 'Ιουστιαν. Τόμ. Α', σελ. 350 Τσῦδν. «καθ' ἃς *μέλλοι* δυνατὴ *καθεστάναι* πλήθει βοηθεῖν τοσούτῳ». Παρατηρητέον δ' ὅτι ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἐλέχθη καὶ «εἰ δὲ μή, *τεθνάναι ἐπηγγείλατο*» ('Αναβ. Δ', ζ', 20).

§ 1, 5. 'Ανεπιστημονικός.

'Εν τοῖς Εὐδημείοις 'Ηθικοῖς τοῦ Ψευδαριστοτέλους βιβλ. Β', γ', 1 (Τόμ. Β', σελ. 195, 11 Διδ.) φέρεται «καὶ ἐν ὁποιαοῦν πράξει, καὶ ἐπιστημονικῇ καὶ *ἀνεπιστημονικῇ* καὶ τεχνικῇ καὶ ἀτέχνῳ».

'Επειδὴ ἀδύνατον ἡμῖν φαίνεται κατὰ τὴν φύσιν τῆς 'Ελληνικῆς γλώσσης νὰ λεχθῇ *ἀνεπιστημονικός* ὁμοίως τῷ ἐκ τοῦ *ἐπιστήμων* παρηγμένῳ *ἐπιστημονικός*, μετατυποῦμεν τὸ *ἀνεπιστημονικῇ* εἰς τὸ *ἀνεπιστήμονι* περιαιροῦντες τὴν ἐκ τῆς προηγουμένης λέξεως προσφῦσαν αὐτῷ κατάληξιν ΚΗι.

Λέγεται δ' *ἀνεπιστήμων πρᾶξις*, ὡς *ἀνεπιστήμων ὁδός*, οἷον παρ' 'Ηροδότῳ Β', 21 «ἡ δ' ἑτέρη (ὁδὸς) *ἀνεπιστημονεστέρη* μέν ἐστι τῆς λελεγμένης, λόγῳ δὲ εἶπαι θωμασιωτέρη». Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον παραλαμ-

θάνεται τὸ ἐπίθετον *ἀμαθής* καὶ *ἀμαθές*, ὡς δηλοῦται ἔκ τ' ἄλλων παραδειγμάτων καὶ τῶν παρὰ τῷ γραμματικῷ Φρυνίχῳ ἀπαντώντων τῶνδε. σελ. 293 «καὶ τοῦτο ἐπ' εὐθείας τιθέμενον *ἀμαθές*» καὶ σελ. 310 «οἱ χόλικες *ἀμαθές*» καὶ «*ἀμαθὲς* τὸ σύνθετον τοῦτο καὶ ἀλλόκοτον» καὶ σελ. 427 «τὸ γὰρ διὰ τοῦ Ο *ἀμαθές*». Ὅμοιον τούτοις εἶνε τὸ παρὰ Ῥούφῳ τῷ Ἐφεσίῳ σελ. 141, 12 «Τοῦτο γὰρ δεινῶς *ἀμαθὲς* καὶ ἀνόητον».

Σημειωτέον δ' ὅτι κεῖται παρὰ τῷ Φρυνίχῳ καὶ «*ἀπαίδευτον* οὕτω λέγειν» (σελ. 367), ὅπερ εὔκολον εἶνε νὰ μεταγραφῇ «*(τῶν) ἀπαιδεύτων* οὕτω λέγειν». Φέρεται δ' ὅμως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ *ἀπαίδευτος βίος*, *ἀπαίδευτος περιβολή*, *ἀπαίδευτος τροφή*, *ἀπαίδευτος τρόπος*, *ἀπαίδευτος λόγος*, *ἀπαίδευτος ὑπόληψις*, *ἀπαίδευτος ζήτησις*, κτλ., περὶ ὧν ἀλλαχοῦ, ὡς καὶ περὶ τοῦ *ἐπιστολὴ εὐπαίδευτος*, κτλ.

Ἐν σελ. 526, 14 γραπτέον: ἠ ῷ ο ς.

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ὑπὸ **Κ. Σ. ΚΟΝΤΟΥ**

§ 3. Τονίζω-τονισμὸς καὶ τονῶ-τόνωσις.

(Εἰς σύνταξιν τῆς διατριβῆς τῆσδε παρέσχεν ἡμῖν ἀφορμὴν ὁ πάντ' ἄριστος Θερειανός, ὁ εὐφυέστατος καὶ πολυμαθέστατος τῆς Κλειοῦς συντάκτης, ὅστις φιλοτίμως τοῖς φιλολογικοῖς παρακολουθῶν ζητήμασι δύναται εὐστόχως περὶ αὐτῶν ν' ἀποφαίνηται).

Πάντες σχεδὸν οἱ περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα διατρίβοντες ποιούμεθα χρῆσιν τοῦ τε ῥήματος *τονίζω-τονίζεται* καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ παρηγμένου ὀνόματος *τονισμός*. Περιττὸν δὲ κρίνοντες νὰ καταλέξωμεν μαρτύρια ἐκ βιβλίων τοῦ δεῖνος καὶ τοῦ δεῖνος παρατιθέμεθα ῥῆσιν ἐκ πραγματείας τοῦ πρυτάνεως τῶν Ἑλλήνων φιλολόγων. Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Ι. Οἰκονομίδου γεγραμμένῃ *Διαφωτίσει Λοκρικῆς Ἀνεκδότου Ἐπιγραφῆς* σελ. 21 κεῖται «Τὸ ἁπλοῦν *ὁμότης* ἐκ γλωσσαρίου τινὸς παραλαβὼν ὁ ἡμέτερος λεξικογράφος Γαζῆς, ἴσως ἀκριβείας χάριν ἐτήρησε καὶ τὸν ἡμαρτημένον **τονισμὸν** γράψας *ὁμοτής*. Ἀλλ' ἐκτὸς ὅτι ὑπὸ τῶν παλαιῶν γραμματικῶν τοῖς παροξυτόνοις συγκαταλέγεται τὸ ὄνομα τοῦτο, καὶ αὐτὴ ἡ ἀναλογία τῶν ἀπὸ ῥημάτων ὁμοιοκαταλήκτων καὶ ἐν πολλοῖς ὁμοιοπαθῶν τῷ ΟΜΟΩ παραγομένων εἰς *της* ῥηματικῶν, οἰκειότερον **τονισμοῦ** τόπον ἀποφαίνει ἐν τούτοις τὴν παραλήγουσαν *(ἀρόω ἀρότης, ΔΟΩ δότης, ΠΟΩ πότης)*. Τοῦτο δ' ἐπιβεβαιοῖ καὶ τὸ σύνθετον *συνωμότης*, καθ' ὃ καὶ ἡμεῖς **ἐτονίσαμεν** τὸ παλίμβιον *ἐπωμότης*».

Τοῦ ῥήματος δύο μόνα ἐν τοῖς λεξικοῖς μνημονεύονται παραδείγματα, τὸ ἐκ τῶν Ῥητόρων τοῦ Οὐαλζίου Τόμ. Ϛ', σελ. 45, 26 «ἔστιν ὅτε καὶ πράξει ὀλίγῃ κέχρηται στίζων ἢ *τονίζων*» καὶ τὸ ἐκ τῶν Ἀνεκδότων τοῦ Βεκκήρου σελ. 1169 «περὶ τῶν *τονιζομένων* λέξεων κατὰ στοιχεῖον». Οὐδὲν δὲ τοῦ ὀνόματος, οὗ ὁ σχηματισμὸς εὐλογώτατος ὢν ὑπ' οὐδενὸς δύναται νὰ τύχῃ μομφῆς (Πρβ. *Γλωσσ. Παρατηρ.* σελ. 4). Εἶνε δ' ἐν τοῖς λεξικοῖς παρατεθειμένον καὶ τὸ ῥηματικὸν ἐπίθετον *τονιστέον* ἐκ τῶν εἰς Πίνδαρον Σχολίων σελ. 344 «καὶ τὸ ἱέρεα προπαροξυτόνως *τονιστέον*».

Προκριτώτερον τοῦ *τονίζω-τονίζεται* φαίνεται ἡμῖν τὸ *τονῶ-τονοῦται*. Ἀπαντᾷ δ' ἀείποτε σχεδὸν τὸ παθητικόν, ὅπερ καὶ μετὰ τῆς προθέσεως ΣΥΝ εὑρίσκεται συντεθειμένον, οἷον *συντονοῦται*, *συντονοῦνται*, κτλ. Προηνέχθη δὲ καὶ μετὰ τῆς προθέσεως ἈΝΤΙ.

Τοῦ ἁπλοῦ πολλὰ ἡμῖν παραδείγματα παρέχει ὁ Εὐστάθιος λέγων ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς

σελ. 630, 27 : εἰ καὶ μὴ *τονοῦται* ὁμοίως ἐκείνοις.
631, 33 : ἡ τέχνη τῶν διαφόρως *τονουμένων* λέξεων.
906, 43 : ἃ πρὸς διάφορον σημασίαν διαφόρως *τονοῦται*.
907, 3 : τῶν διαφόρως *τονουμένων* ἐστί.
1093, 58 : ἅπερ διαφόρως *τονοῦνται* πρὸς διάφορον σημασίαν.
1187, 24 : μυρία γάρ ἐστι πρὸς διάφορον σημασίαν διαφόρως *τονούμενα*.
1681, 2 : ἐν τῷ περὶ λέξεων διαφόρως *τονουμένων* πρὸς διάφορον σημασίαν.

Φέρεται δὲ καὶ παρ' Ἰωάννῃ τῷ Ἀλεξανδρεῖ σελ. 25, 18 «οἱ δὲ ἀριθμοὶ καὶ τὰ γένη ἀκολούθως *τονοῦνται*» καὶ παρὰ τῷ Χοιροβοσκῷ σελ. 447, 33 «διαφόρως *τονοῦνται*» καὶ ἐν τοῖς Βεκκήρου Ἀνεκδότοις 944, 33 «τὰ δισύλλαβα πρὸς τὰ πρωτότυπα *τονοῦνται*».

Τοῦ μετὰ τῆς ΣΥΝ προθέσεως συγκειμένου ποιεῖται χρῆσιν Ἀπολλώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς γράφων «εἴ γε πάλιν *συνετονοῦτο* τῷ ἀορίστῳ» καὶ «καθὸ *συνετονοῦτο* τῇ ἀρσενικῇ τάσει» καὶ «συνυπάρχειν καὶ *συντονοῦσθαι* ταῖς τοιαύταις γενικαῖς» (περὶ Συντ. σελ. 275, 22. 332, 15. 342, 16) καὶ «*συντονούμενα* τούτοις» καὶ «καθότι πάλιν *συντονούμενον* τῷ θηλυκῷ παράκειται» (περὶ Ἐπιρρ. σελ. 559, 11. 561, 23). Κεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς Κανόσι τοῦ Θεοδοσίου «*συντονοῦται* τῇ ἰδίᾳ εὐθείᾳ» καὶ «τοῖς ἀρσενικοῖς *συντονοῦνται*» (Βεκκ. Ἀν. σελ. 1005, 7. 1006, 30) καὶ παρὰ τῷ Χοιροβοσκῷ «ἡ Ἀδώνιδα αἰτιατικὴ τῇ Ἀδώνιδος γενικῇ *συντονοῦται*· ὅταν δὲ φύγῃ τὴν τετρασυλλαβίαν τῇ ἰδίᾳ εὐθείᾳ *συντονοῦται*» καὶ «τῇ γενικῇ τῶν ἑνικῶν *συντονοῦται*» καὶ «*συντονοῦται* τῇ ἰδίᾳ εὐθείᾳ τῶν ἑνικῶν» καὶ «οὐκ ἀναγκάζονται *συντονοῦσθαι* αὐταῖς» (σελ. 419, 11. 442, 5. 9. 450, 28. 458, 34).

Τοῦ μετὰ τῆς προθέσεως ΑΝΤΙ συγκειμένου ἔχομεν παράδειγμα τὸ ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς τοῦ Εὐσταθίου φερόμενον σελ. 1025, 4 «Κλεῖτος δὲ ἦν ὁ τοιοῦτος *ἀντιτονούμενος* τῷ κλειτῷ ἤτοι ἐνδόξῳ».

Τοῦ ὀνόματος *τόνωσις* ἐκ μόνων τῶν εἰς Ὅμηρον Παρεκβολῶν τοῦ Εὐσταθίου ἔχομεν νὰ μνημονεύσωμεν μαρτύρια· εἶνε δὲ τάδε· «εἰς δὲ τὴν διάφορον *τόνωσιν* τοῦ Φαιστός καὶ Φαῖστος θετέον κτέ.» καὶ σελ. 341, 21 «*τονώσεως* δὲ διαφόρου Ἀττικῆς καὶ τὸ ἰδέ καὶ λαβέ» καὶ «διαφόρου δ' εὐλόγου *τονώσεως* καὶ τὸ πυρρός ὁ πυρσόθριξ καὶ Πύρρος κύριον» (σελ. 313, 21. 341, 21. 638, 58).

Ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου σελ. 544, 8 ἐξέδωκεν ὁ Μεινέκιος «εἰ μὲν ὡς Αἴγινα *τονΩθείη*» ἀντὶ τοῦ *τονΗθείη*. Εὔλογον δ' ἴσως εἶνε νὰ τραπῇ καὶ τὸ παρ' Εὐσταθίῳ σελ. 60, 14 «εἰ *τονΗθείη* τὸ ΠΟΥ» εἰς τὸ *τονΩθείη* καὶ τὸ ἐν τοῖς εἰς τὸ Ψαλτήριον Ἐπιμερισμοῖς τοῦ Χοιροβοσκοῦ σελ. 27, 11 «ὁμοίως τῷ ἐπιθετικῷ *ἐτονΗθη*» εἰς τὸ *ἐτονΩθη*. Ὀρθῶς ἐν τοῖς Μικροῖς Συγγράμμασι τοῦ Εὐσταθίου σελ. 38, 58 Ταφ. εἶνε γεγραμμένον «ὃν ἡ τελευταία συλλαβὴ *ἐτόνωσε* λόγῳ περισπασμοῦ» καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἰλιάδα Σχολίοις σελ. 279, 12 Βekk. «πρὸς γὰρ ἀντιδιαστολὴν οὕτως *ἐτονώθη*» καὶ ἐν τῷ περὶ Ἐπιρρημάτων Ἀπολλωνίου τοῦ Ἀλεξανδρέως σελ. 585, 8 «κατὰ συμπάθειαν καὶ τὸ τώς τῷ ὥς *συνετονώθη*».

Ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι *Leipziger Studien* Τόμ. Δ', σελ. 220 εὕρομεν γεγραμμένον «neve Plutarchum *παροξυτόνωσιν* adamasse suspiceris». Ἡ διὰ τοῦ Ω μεγάλου ἐκφορὰ *παροξυτόνΩσις* εἶνε ἀνελλήνιστος. Λέγεται μὲν *τόνωσις*, διότι ὑπάρχει ῥῆμα *τονοῦν-τονοῦσθαι*· ἀλλ', ἀνυπάρκτου ὄντος τοῦ ῥήματος *παροξυτονοῦν-παροξυτονοῦσθαι*, δὲν δύναται νὰ ῥηθῇ *παροξυτόνωσις*. Ἐκ τῶν ἐπιθέτων *ὀξύτονος* καὶ *παροξύτονος* ἐσχημάτισαν οἱ Ἕλληνες τὰ ῥήματα *ὀξυτονεῖν* καὶ *παροξυτονεῖν*, ἐξ ὧν παρήχθησαν τὰ ὀνόματα *ὀξυτόνησις* καὶ *παροξυτόνησις*. Πρβ. καὶ *ὀξυτονητέον* καὶ *παροξυτονητέον*. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον λέγεται καὶ

ὀρθοτονεῖν—ὀρθοτόνησις—ὀρθοτονητέον.

βαρυτονεῖν—βαρυτόνησις—βαρυτονητέον.

Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐπ' ἐνεργητικῆς μὲν διαθέσεως λαμβάνονται τὰ ῥήματα *βαρυτονεῖν* καὶ *ὀρθοτονεῖν* καὶ *ὀξυτονεῖν* καὶ *παροξυτονεῖν*, ὧν τὰ παθητικὰ εἶνε *βαρυτονεῖσθαι* καὶ *ὀρθοτονεῖσθαι* καὶ *ὀξυτονεῖσθαι* καὶ *παροξυτονεῖσθαι*, ἐπ' οὐδετέρας δὲ τὸ *ὁμοτονεῖν* ἰσοδυναμοῦν τῷ *ὁμότονον εἶναι* ἤτοι τὸν αὐτὸν τόνον ἔχειν. Ὅμοιον τούτῳ ὑπάρχει τὸ *διτονεῖν*, οὗ παρέχει ἡμῖν παραδείγματα Ἀπολλώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγων περὶ Ἀντων. σελ. 76, γ' «ἵνα μὴ *διτονήσῃ* ἡ λέξις, δύο κλίσεων γινομένων» καὶ περὶ Συντάξ. σελ. 121, 13 «εἴ γε μὴ τὸ τῆς φωνῆς ἰδίωμα ὑπεξέληται τὸ *διτονῆσαι*» καὶ σελ. 307, 14 «οὐ δὴ οὖν ἀπᾷδον τὸ τὴν πρόθεσιν *διτονεῖν*». Τὸ ἐνεργητικὸν τοῦ *διτονεῖν* εἰς ΙΖΕΙΝ περατούμενον φέρεται ἐν

τοῖς εἰς Σοφοκλέα Σχολίοις Τόμ. Β', σελ. 347, 6 «τὸ ἡμῖν οἱ τραγικοὶ *διτονίζουσι*, ποτὲ μὲν περισπῶντες—ποτὲ δὲ ὀξύνοντες».

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΣ

ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΤΑΘΜΩΝ

I. Τοποθέτησις τῶν ὀργάνων.

α). *Τοῦ βαρομέτρου* ἡ τοποθέτησις ὑποτίθεται ὅτι ἐκτελεῖται μόνον ὑπὸ εἰδήμονος χειρός, καὶ κατ' ἰδιαιτέραν ὁδηγίαν. Τὸ βαρόμετρον τοποθετεῖται ἐν γωνίᾳ δωματίου, ἵνα προφυλάσσηται ἀπὸ ἰσχυρῶν δονισμῶν, καὶ ᾖ ἐντελῶς ἀπρόσιτον ἀπὸ τῆς ἀνακλαμπῆς τοῦ ἡλίου ἢ θερμότητος ἑστίας ἢ θερμάστρας.

β). *Τὸ Θερμόμετρον* μόνον ἐν ὑπαίθρῳ δέον νὰ τοποθετῆται, δύο τοὐλάχιστον μέτρα ἄνωθεν τοῦ ἐδάφους καὶ νὰ ἀπέχῃ τοῦ τοίχου 0,15 τοῦ μέτρου, ἐφ' οὗ στηρίζεται, χωρὶς ποτὲ νὰ προσβάλληται μήτε ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου μήτε ὑπὸ τῆς βροχῆς, δέον δὲ νὰ τοποθετῆται στερεῶς εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς οἰκίας, οὕτως ὥστε τὰ πλησίον τείχη νὰ μὴ ἀντανακλῶσιν ἡλιακὸν φῶς ἢ θερμότητα, προφυλαττόμενον ἄνωθεν διὰ ξυλίνης στέγης.

γ). *Τὸ ὀμβρόμετρον* δέον καὶ τοῦτο ἕνεκα τῶν σφοδρῶν ἀνέμων στερεῶς νὰ τοποθετῆται, ἐννοεῖται δὲ ἐντελῶς ἐν ὑπαίθρῳ, ἐν κήπῳ ἢ ἐπὶ τοῦ δώματος· ἡ δὲ ἀπόστασις τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους σημειωτέα εἰς μέτρα.

II. Χρῆσις (ἀνάγνωσις) τῶν ὀργάνων.

α). *Τὸ βαρόμετρον*. Πρῶτον τοποθετεῖται κάτωθεν τοῦ δείκτου οὕτως ὥστε ἡ λευκὴ αἰχμὴ νὰ ἅπτηται ἀκριβῶς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὑδραργύρου. Εἶτα δὲ ὁ ἄνω κινητὸς δακτύλιος ὅστις φέρει τὸν Βερνιέρον (Νόνιον) ἢ τὰς ὑποδιαιρέσεις τοποθετεῖται οὕτως ὥστε ὁ κάτω αὐτοῦ γύρος νὰ ἅπτηται τοῦ κυρτοῦ θολώματος τοῦ ὑδραργύρου. Ἡ κυρία κλίμαξ δεικνύει τὰ ἀκέραια χιλιοστὰ π. χ. 752 ὁ δὲ Νόνιος δεικνύει τὰ κλασματικὰ ἑκατοστὰ μέρη π. χ. 0,53. Ὅταν σημειωθῶσιν οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι τότε ἀναγινώσκεται ἡ στάσις τοῦ ἐπὶ τοῦ βαρομέτρου προσκεκολλημένου θερμομέτρου π. χ. 18 $^3/_4$ ἤτοι 18,7. Ἡ παρατήρησις αὕτη δηλοῦται λοιπὸν οὕτω: 752,53. 18,7. Διὰ πειραμάτων εὐκόλως διακρίνει τις διά τε τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέ-

ρας ἢ τοῦ τῆς λυχνίας ἐν καιρῷ νυκτὸς πῶς πρέπει νὰ μεταχειρίζηται τὸ προσπίπτον φῶς ἵνα δύνηται νὰ βλέπῃ σαφῶς.

β). *Τὸ θερμόμετρον*. Διαρκούσης τῆς παρατηρήσεως ὁ ὀφθαλμὸς πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ αὐτὸ ὕψος μετὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὑδραργύρου. Πρὸς καθορισμὸν τῆς θερμότητος τοῦ ἀέρος τῆς ἀτμοσφαίρας προτιμητέα ἡ χρῆσις χονδροτέρων ὀργάνων, ἔστω καὶ νὰ μὴ ἔχωσι ταῦτα τὰς ὑποδιαιρέσεις των· τοῦ δὲ λεπτοτέρου ὀργάνου χρῆσις γίνεται, ὁπότε πρόκειται νὰ ὁρισθῇ ἡ θερμοκρασία τῆς θαλάσσης, πηγῆς τινος ἢ θερμοῦ ὕδατος. Κατὰ δὲ τὸν καθορισμὸν τῆς θερμοκρατίας ὁποιουδήποτε ὕδατος δέον τὸ κάτω μέρος τοῦ θερμομέτρου νὰ εὑρίσκηται ἐντὸς ποτηρίου κάπως μεγάλου, νὰ μένῃ ἐπί τινα καιρὸν ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ἔπειτα δὲ ὁμοῦ μετὰ τοῦ πλήρους ποτηρίου νὰ ἐξάγηται καὶ ἀκριβῶς νὰ ἀναγιγνώσκηται, πρὶν δύναται νὰ λάβῃ χώραν ἐξωτερική τις ἐπίδρασις. Ἐὰν δὲ ἐπὶ στερεοῦ θερμομέτρου παρατηρῆται ἡ θερμοκρασία τοῦ ἀέρος, τότε εἰς τὰ λίαν λεπτὰ μέτρα ἐξεταστέον πρότερον, ὑπὸ ποῖον φωτισμὸν κάλλιστα ἀναγνωρίζονται αἵ τε διαιρέσεις καὶ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὑδραργύρου. Ἡ δὲ ἀνάγνωσις δέον νὰ γίνηται ταχέως, ὅπως μὴ ἐξασκήσῃ ἐπιρροήν τινα ἡ θερμότης τοῦ σώματος.

γ). *Τὸ ὀμβρόμετρον*, ἅμα παύσῃ ἡ βροχή, καὶ ἰδίως τὴν ἡμέραν δέον νὰ παρατηρῆται ἀμέσως, διότι κατὰ τὴν θερμὴν ὥραν τοῦ ἔτους χάνεται μέρος τοῦ ὕδατος διὰ τῆς ἐξατμίσεως. Ἐὰν δὲ τοῦτο δὲν δύναται νὰ γείνῃ, τότε ἂς παρατηρῆται ἅπαξ καθ' ἑκάστην πρωΐαν, ἡ δὲ εὑρεθεῖσα ποσότης ὀμβρίου ὕδατος ἂς καταλογίζηται εἰς τὴν προηγουμένην ἡμέραν. Καὶ ἡ ἐλαχίστη πτῶσις βροχῆς, ἡ μὴ δυναμένη νὰ μετρηθῇ, δέον νὰ σημειόνηται, καὶ δὴ διὰ ἀστερίσκου * τιθεμένου ἐν τῇ αὐτῇ στήλῃ, ἐν ᾗ σημειοῦνται καὶ αἱ βροχαί.

III. Καιρὸς τῶν Παρατηρήσεων.

Αὗται δέον νὰ γίνωνται καθ' ἑκάστην, καὶ δὴ 8 π. μ., 2 μ. μ., καὶ 9 μ. μ., κατὰ τὸν μέσον χρόνον τοῦ ἑκάστοτε τόπου. Ἐπειδὴ δὲ μόνον ἐν Ἀθήναις ἀκριβῶς ὁρίζεται ὁ χρόνος, δύναται μὲν οὗτος διὰ τοῦ τηλεγράφου καὶ εἰς ἄλλα μέρη νὰ μεταφέρηται· ἀλλὰ ταῦτα θὰ ἔχωσι τότε μόνον τὸν μέσον χρόνον τῶν Ἀθηνῶν, οὐχὶ δὲ τὸν ἰδικόν των, ὅστις διαφέρει ἐκείνου κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ μήκους. Ἂν δὲ ἐν τῷ μετεωρολογικῷ σταθμῷ ὑπάρχει ἡλιακὸν ὡρολόγιον, τότε διὰ τοῦ γνώμονος αὐτοῦ θὰ ἔχητε τὸν ἀληθῆ χρόνον τοῦ τόπου ἐκείνου, οὐχὶ δὲ τὸν μέσον χρόνον αὐτοῦ, ὅστις διαφέρει ἐκείνου κατὰ τὴν ἐξίσωσιν τοῦ χρόνου (équation du temps).— Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκεῖ, νὰ λαμβάνηται ὡς βάσις ὁ χρόνος, ὁ εἰς τὰ τηλεγραφεῖα ἑκάστου τόπου συνήθης, δέον ὅμως νὰ παρατηρῆται οὗτος ἀκριβῶς καὶ νὰ μὴ γίνηται λάθος ὑπερβαῖνον τὰ πέντε λεπτά.

IV. Παρατήρησις διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ μεταλλικοῦ βαρομέτρου.

Τοῦτο *δὲν πρέπει καθ' ἑκάστην* νὰ ἀναγιγνώσκηται. Δέον νὰ ἀναρτᾶται καθέτως, νὰ ταράσσηται δὲ ὀλίγον κρουόμενον διὰ τοῦ δακτύλου πρὸ τῆς ἑκάστοτε παρατηρήσεως. Πεντάκις περίπου τοῦ μηνὸς ἂς ἀναγιγνώσκηται τὸ μεταλλικὸν βαρόμετρον ἄνευ μὲν παρατηρήσεως τοῦ χρόνου, ἀλλ' ἑκάστοτε ὁμοῦ μετὰ τοῦ συνήθους βαρομέτρου, καὶ δὴ κατὰ τὰς ὑψηλὰς καὶ ταπεινὰς στάσεις αὐτοῦ, πρὸς δὲ δὶς ἢ τρὶς κατὰ τὰς μέσας στάσεις. Βραδύτερον δὲ εὑρίσκονται οὕτως αἱ διορθώσεις αὐτῶν.

V. Παρατηρήσεις ἄνευ ὀργάνων.

α) *Διαύγεια τῆς ἀτμοσφαίρας*. Σημειωτέα ἡ ποσότης τῶν νεφῶν διὰ κλίμακος, ἀπὸ 0 μέχρι 10. Ἐν αὐτῇ τὸ μὲν 0 δηλοῖ τὸν ἐντελῶς καθαρὸν οὐρανόν, τὸ δὲ 10 τὸν ἐντελῶς συννεφώδη, τὸ 5 τέλος τὸν κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ νεφῶν ἢ ἀτμῶν κεκαλυμμένον. Τὰ δὲ ἐν τῷ μέσῳ κείμενα προσδιορίζονται εὐκόλως μετά τινα ἄσκησιν.

β) *Πᾶν ἠλεκτρικὸν φαινόμενον* δέον νὰ σημειόνηται ἰδιαιτέρως καὶ δὴ ὡς ἑξῆς:

1) Ἡ καταιγὶς (*τὰ ἀστραπόβροντα*) καὶ τότε ἀκόμη, ὁπόταν μόνον μακρόθεν ἀκούεται ἡ βροντή.

2) Πᾶσα *ἀστραπή*, καὶ ἡ λίαν μακρόθεν φαινομένη, χωρὶς νὰ ἀκούηται ἡ βροντή.

γ) Πᾶσα πτῶσις *χαλάζης* καὶ *χιόνος*, καὶ ἡ ἐλαχίστη, νὰ σημειόνηται.

δ) Ὡς πρὸς δὲ τὴν *βροχὴν* δὲν ἀρκεῖ νὰ καταγράφῃ τις τὴν μετρηθεῖσαν ποσότητα, ἀλλὰ καὶ ἡ πτῶσις ἐλαχίστων σταγόνων σημειωτέα καὶ διὰ * δηλωτέα. Οὕτω μόνον φθάνομεν εἰς τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τῶν βροχερῶν ἡμερῶν μέρους τινός. Κατ' ἐπιπόλαιον γνώμην ἐσημειώθη ποτὲ ὁ μέσος ὅρος τῶν ἐν Ἀθήναις βροχερῶν ἡμερῶν = 45, ἐνῷ ἀληθῶς εἶνε = 95.

ε) Ἡ πτῶσις *δρόσου* σημειόνεται διὰ +, ἡ δὲ *χιόνος* διὰ ☐

ϛ) Σπουδαιοτάτη εἶνε ἡ ἐπιμελὴς καταγραφὴ τῶν *σεισμῶν*, δέον δὲ νὰ σημειόνηται 1) ἡ ἡμέρα, 2) ἡ ὥρα καὶ τὰ λεπτὰ κατὰ προσέγγισιν, 3) ὁ γενικὸς χαρακτὴρ ἄνευ πολλῶν λεπτομερειῶν. Ὁ τρόπος τοῦ σημειόνειν τὴν ἡμερομηνίαν καὶ τὴν ὥραν νὰ εἶνε ἀκριβής, μὴ ἐπιδεχόμενος ἀμφιβολίαν. Ὁπόταν δὲ περὶ μεσονυκτίου ὁ λόγος, νὰ σημειόνηται, *ποῖον ἐννοεῖται*, ἐπειδὴ δύναται νὰ καταλογισθῇ εἰς 2 ἡμέρας, νὰ γράφηται λ.χ. μεσονύκτιον Νοεμβρίου $^{10}/_{11}$, ἵνα μὴ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία τις. Εἰς δὲ τὰς ὥρας νὰ μὴ λησμονῆται ἡ προσθήκη π. μ. ἢ μ. μ. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ

πάσης ἀμφιβολίας κάλλιον νὰ τίθηται πρὸ ἑκάστης πρὸ μεσημβρίας ὥρας τὸ σημεῖον—, αἱ δὲ μετὰ μεσημβρίαν ὧραι νὰ γράφωνται ἄνευ τοιούτου. Λογαριαζομένης τῆς ἡμέρας ἀπὸ μεσονυκτίου μέχρι μεσονυκτίου, προμεσήμερον λέγεται ὁ ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου μέχρι τῆς μεσημβρίας χρόνος, ἀπομεσήμερον δὲ ὁ ἀπὸ τῆς μεσημβρίας μέχρι τοῦ μεσονυκτίου.

Αἱ δὲ περὶ σεισμῶν σημειώσεις νὰ σημειόνωνται καὶ ἐπὶ ἰδιαιτέρου χάρτου καὶ νὰ στέλλωνται εἰς Ἀθήνας κατὰ μῆνα ἢ τριμηνίαν.

VI. Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Πρῶτος κανὼν εἶνε, ἡ ἡμερομηνία νὰ σημειόνηται μόνον κατὰ τὸ νέον καλενδάριον, τὸ λεγόμενον Γρηγοριανόν· οὕτω δὲ μόνον κατορθοῦται εὔκολος ὑπολογισμὸς καὶ ἄμεσος παραβολὴ πρὸς τὰς ἐν Ἀθήναις καὶ τὰς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ παρατηρήσεις.

Ἐὰν δέ τις πλὴν τῶν ἀναγκαίων γνώσεων ἔχει καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, νὰ συντελέσῃ κατά τι εἰς τὴν φαινομενολογίαν, εὑρίσκει πολλάκις εὐκαιρίαν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ νὰ γνωστοποιήσῃ σπουδαῖα γεγονότα, ἄγνωστα μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἐπιστήμην. Δύναται δέ τις εὐκόλως νὰ προσέχῃ:

α). Εἰς τὴν πρώτην καὶ τελευταίαν ἐμφάνισιν τῆς χελιδόνος, τῆς ἀηδόνος, τοῦ γεράνου καὶ ἄλλων πτηνῶν.

β). Εἰς τὴν πρώτην καὶ τελευταίαν ἐμφάνισιν ψυχῶν τινῶν καὶ ἄλλων ἐντόμων.

γ). Εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς ἀνθήσεως χαρακτηριστικῶν φυτῶν·

δ). Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀροτριάσεως, τῆς σπορᾶς καὶ τῆς συγκομιδῆς.

ε). Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνθήσεως καὶ τοῦ τρυγητοῦ τῶν κλημάτων.

ς). Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνθήσεως καὶ τοῦ τρυγητοῦ τῶν ἐλαιῶν.

Ὅπως δὲ διευκολύνωνται αἱ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν Ἀθήναις γενησόμεναι ἐργασίαι τῶν ὑπολογισμῶν καὶ τῶν δημοσιεύσεων, εὐχῆς ἔργον, νὰ στέλλωνται εἰς Ἀθήνας αἱ παρατηρήσεις εἰς τὸ τέλος ἑκάστου μηνός, νὰ ἦνε δὲ γεγραμμέναι εὐκρινῶς, κυρίως οἱ ἀριθμοί.

Ἔντυπον δὲ σχέδιον ἀποστέλλεται πρὸς τοὺς παρατηρητάς, ὅπως εὐκόλως δύνανται νὰ ἐγγράφωσι τὰς παρατηρήσεις, πληροῦνται δὲ μόνον αἱ στῆλαι, ὧν αἱ ἐπιγραφαὶ εἶνε διὰ ἐρυθρᾶς γραμμῆς ὑποσεσημειωμέναι, ὅπου δὲ ἐλλείπει ἡ ἐρυθρὰ γραμμή, μένει κενὴ ἡ στήλη, πληρωθησομένη διὰ τῶν ὑπολογισθεισῶν ἀξιῶν. Ὁ Νοέμβριος μὴν τέλος ἂς χρησιμοποιηθῇ πρὸς γενικὴν ἐξάσκησιν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἐργαλείων, αἱ δὲ τακτικαὶ παρατηρήσεις νὰ ἀρχίσωσι τῇ 19 Νοεμβρίου 1 Δεκεμβρίου 1883.

Δρ. Ι. Φ. Ἰούλιος Σμίθ.
Διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.

ΒΙΑΓΚΗ ΚΑΠΠΕΛΛΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Ἡ Βιάγκη Καππέλλο ἐγεννήθη ἐν Βενετίᾳ κατὰ τὸ 1548 ἐκ τοῦ Βαρθολομαίου Καππέλλου καὶ τῆς Πελλεγρίνης Μοροζίνη. Ἡ οἰκογένεια Καππέλλο ἐκέκτητο σπουδαίαν ἐν Βενετίᾳ θέσιν ὅπου πολλὰ τῶν μελῶν αὐτῆς κατέσχον τὰ ἀνώτερα τοῦ κράτους ἀξιώματα. Ὁ Ἰωάννης Καππέλλο ἦτο κατὰ τὸ 1551 πρεσβευτὴς τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας παρὰ τῷ Ἐρρίκῳ Β΄. τῆς Γαλλίας, συνώδευσε τὸν ἡγεμόνα τοῦτον εἰς ταξείδιον εἰς Γερμανίαν καὶ ἐγένετο ὑπ' αὐτοῦ ἱππότης μὲ τὸ δικαίωμα νὰ φέρῃ ἐπὶ τοῦ οἰκοσήμου αὐτοῦ τὰ τρία χρυσᾶ κρῖνα τοῦ Οἴκου τῆς Γαλλίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρός της ἡ Βιάγκη ἤρχισε νὰ ζῇ ἐλευθεριώτερον ἀφ' ὅ,τι ἐπέτρεπον τὰ ἤθη τῶν νεαρῶν πατρικίων[1] καὶ οὕτω κατελήφθη ὑπὸ ἔρωτος πρὸς φλωρεντῖνόν τινα ὀνομαζόμενον Πέτρον Βοναβεντούρην. Οὗτος ἦτο ὑπάλληλος παρὰ τῷ θείῳ του Ἰωάννῃ Βαπτιστῇ Βοναβεντούρῃ διευθύνοντι γραφεῖόν τι τοῦ τραπεζιτικοῦ οἴκου τῶν Σαλβιάτη. Εἶναι γνωστὸν τὸ τέλος τοῦ ἔρωτος τούτου· οἱ ἐρασταὶ ἔφυγον κρυφίως ἐκ Βενετίας καὶ ἐνυμφεύθησαν ἐν Φλωρεντίᾳ. Αἱ ἀκριβεῖς λεπτομέρειαι τῶν τῆς φυγῆς των ἀποκαλύπτονται ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς ἀνακρίσεως, διότι ὁ πατὴρ ὁ οὕτω σκληρῶς πληγείς, πολὺν ἐποίησε θόρυβον περὶ τῆς ἁρπαγῆς ταύτης καὶ ἀπηύθυνε πρὸς τὸ Συμβούλιον τῶν Δέκα καταμήνυσιν.

Ἐγράφη ὅτι ἡ ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας ἀναχώρησις τῆς Βιάγκης ἐγένετο ἐκ τυχαίας ὅλως αἰτίας. Ἐξερχομένη τὴν νύκτα διὰ νὰ μεταβῇ παρὰ τῷ ἐραστῇ της, ἡ νεαρὰ κόρη ἀφῆκε τὴν θύραν ἡμιανοικτήν, ὅτε δ' ἐπέστρεψε πρὸ τῆς ἠοῦς τὴν εὗρε κλειστὴν καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν· οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ἡ ἰδία τὴν εἶχε κλείσει κατὰ λάθος· ἄλλοι ὅτι ἀρτοποιός τις μεταβαίνων ὄρθρου βαθέος εἰς τὸ ἔργον του, ἔκλεισε τὴν θύραν ὑποθέσας ὅτι εἶχε μείνει ἀνοικτὴ ἐξ ἀμελείας τῶν ὑπηρετῶν. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα ἡ Βιάγκη ἄπελπις, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀτιμίαν καὶ τὸ σκάνδαλον, προετίμησε τὴν φυγήν. Ἂν τὸ γεγονὸς τοῦτο ἦναι ἀκριβὲς εἶναι εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν κατ' αὐτῆς φερομένην κατηγορίαν ὅτι ἀναχωροῦσα ὑπεξήρεσεν ἐκ τῆς οἰκίας της μέρος τῶν οἰκογενειακῶν κοσμημάτων μεγάλης ἀξίας, ὅπερ ἀποδεικνύει ἀναγκαίως τὴν προμελέτην.

1 Ἰδὲ τὸ σύγγραμμα τὸ ἐπιγραφόμενον Delle Inscrizioni Veneziane raccolte ed illustrate da Emmanuele Antonio Cicogna. Venezia 1828. Ὁ συγγραφεὺς τὰς σπουδαιοτάτας πληροφορίας (Τόμ. Α΄. σελ. 201) περὶ Βιάγκης Καππέλλου ἠρύσθη ἐκ τῶν Ἀρχείων τῆς Βενετίας καὶ ἐκ πολλῶν χειρογράφων τῆς Μαρκιανῆς βιβλιοθήκης κυρίως δὲ ἐξ ἑνὸς χειρογράφου ἐπιγραφ. Memorie del N. U. Francesco Molin de 3 Marco delle cose successe a suoi tempi in Venezia dal 1558 al 1621.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τοῦτο δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς ἀνακρίσεως, ἀλλ' εἶναι φυσικὸν νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ὁ πατὴρ δὲν ἐσυλλογίσθη νὰ ἀναφέρῃ τοῦτο ἐν τῇ μηνύσει. Ἀφ' ἑτέρου ὁ ἐν Βενετίᾳ Φλωρεντῖνος πρεσβευτὴς Κοσμᾶς Βάρτολης ὅτε ἀνέφερε περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης εἰς τὴν κυβέρνησίν του ἔγραψεν ὅτι ἡ Βιάγκη ἀνεχώρησε μετὰ τῶν κειμηλίων καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει τὸ προμεμελετημένον τῆς φυγῆς.

Παραθέτομεν τεμάχιά τινα τῆς ὑπὸ τοῦ Βαρθολομαίου Καππέλλου γενομένης μηνύσεως τὴν 4 Δεκεμβρίου 1563.

«Αἱ κατὰ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν πολιτῶν διαπραττόμεναι βίαι πάντοτε ἐτιμωρήθησαν. . . . . διὰ τοῦτο, ἐγὼ Βαρθολομαῖος Καππέλλος, πεποιθὼς ἐν τῷ δικαίῳ μου, ἐκτίθημι οὐχὶ ἄνευ δακρύων, τὴν σκληρὰν καὶ φοβερὰν προσβολὴν τὴν γενομένην κατὰ τῆς ἰδίας μου οἰκίας. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς τῆς 29 τελευταίου Νοεμβρίου, ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἣν συνείθισαν πάντες νὰ θεωρῶσιν ὡς ἀσφαλὲς καταφύγιον διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας, κακούργημα συνετελέσθη ὑπὸ ἐλεεινῶν λυμεώνων, δηλαδὴ τοῦ Πέτρου Βοναβεντούρη τῇ συγκαταθέσει τοῦ θείου του Ἰωάννου Βαπτιστοῦ καὶ ἄλλων συνεργῶν ἀγνώστων μοι, οἵτινες ἔχουσιν οἰκίαν ὀλίγον ἀπέχουσαν τῆς ἐμῆς, ἐν ᾗ κατοικῶ, παρὰ τὸν ἅγιον Ἀπολλινάρην ἐν τῇ λοξῇ γεφύρᾳ (al ponte storto). Γνωρίζοντες ὅτι ἔχω μονογενῆ κόρην ἡλικίας περίπου δεκαὲξ ἐτῶν, οἱ ἄθλιοι οὗτοι καὶ ἄπιστοι, διὰ κακοήθων καὶ ἀπαισίων μέσων εἰσῆλθον νύκτωρ εἰς τὴν οἰκίαν μου, καὶ ἀπήγαγον αὐτήν· κατόπιν δὲ τὴν ὡδήγησαν ἀλλαχοῦ, ἵνα τὴν ἀποκρύψωσι καὶ τέλος τὴν ἔκλεψαν πρὸς μέγα σκάνδαλον καὶ ἀτιμίαν ὁλοκλήρου μου τῆς οἰκογενείας».

Ὁ Βαρθολομαῖος συμπεραίνεται ἐξαιτούμενος ὅπως οἱ δύο ἅρπαγες καταδικασθῶσιν εἰς ἣν τοῖς ἁρμόζει ποινήν, ἡ δὲ θυγάτηρ του κομισθῇ ἐν Βενετίᾳ ὅπως κλεισθῇ εἰς μοναστήριον.

Ἐν τοῖς Registri dell' Avvogaria εὑρίσκεται ὑπὸ ἡμερομηνίαν 3 Ἰανουαρίου 1563 τὸ λατινικὸν κείμενον τῆς καταδίκης τοῦ Πέτρου Βοναβεντούρη.

. . . . «Κατηγορηθεὶς ὅτι ὑπῆρξεν αὐθάδης καὶ κακὸς ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἄνευ οὐδενὸς σεβασμοῦ πρὸς τὴν Βενετικὴν εὐγένειαν, γνωρίζων ὅτι ἡ Βιάγκη θυγάτηρ τοῦ εὐγενοῦς Βαρθολομαίου Καππέλλου ἦν κληρονόμος οὐχὶ μετρίας περιουσίας, καὶ ἑπομένως φρονῶν ὅτι ἠδύνατο τὰ ἀγαθὰ ταῦτα νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του ἂν ἡ κόρη ἔσφαλλεν ὁπωσδήποτε, ἐτόλμησε καίτοι αὐτὴ δὲν εἶχε φθάσει τὴν ἡλικίαν τῶν δεκαὲξ ἐτῶν νὰ τὴν ἀποπλανήσῃ διὰ διαφόρων μέσων. . . . κλ.»

Ἡ ἀπόφασις περατοῦται διὰ τῶν συνήθων τύπων καὶ ἐπειδὴ ὁ ἔνοχος ἦν φυγὰς λέγεται ρητῶς «ὅτι ἂν τυχὸν ποτὲ συλληφθῇ, νὰ ὁδηγηθῇ εἰς Βενετίαν, ἔνθα κατὰ τὴν ὡρισμένην ἡμέραν καὶ ὥραν θέλει δώσῃ δημοσίᾳ

δίκην τῶν πράξεών του, τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἀποκοπτομένης τοῦ τραχήλου ὅπως ἐπέλθῃ θάνατος».

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν δι' ἐπισήμου πράξεως καὶ συνεπείᾳ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ὁ Βαρθολομαῖος Καππέλλος ὑπεσχέθη ἐκ τοῦ ἰδίου του ταμείου ἀνταμοιβὴν χρηματικὴν εἰς ὅν τινα ἤθελε παραδώσει τὸν Πέτρον ζῶντα ἢ νεκρὸν εἰς τὰς χεῖρας τῆς δικαιοσύνης. Ἡ ἀπόφασις ἐδημοσιεύθη τὴν 7 Ἰανουαρίου καὶ ἀνεγνώσθη ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν βαθμίδων τοῦ Ριάλτου.

Ἐκ τῆς ἀποφάσεως ἐξάγεται ὅτι ὁ Πέτρος Βοναβεντούρης (ὢν ἡλικίας τότε εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν) δὲν εἶχε τὸν ἔρωτα καὶ μόνον ὁδηγὸν ἐν τῇ ἐπιχειρήσει του ταύτῃ. Διὰ νὰ καταπείσῃ δὲ τὴν Βιάγκην, τὴν ἔπεισεν ὅτι ἦτο ὄχι ὑπάλληλος ἀλλὰ μέλος τῆς εὐϋπολήπτου καὶ ἰσχυρᾶς οἰκογενείας τῶν Σαλβιάτη. Ἡ μετὰ ταῦτα δὲ διαγωγή του ἐν Φλωρεντίᾳ θέλει ἄλλως γνωρίσει ἡμῖν τὸ ταπεινὸν τοῦ χαρακτῆρός του.

Ἡ νεότης τῆς Βιάγκης, ἡ πλήρης θελγήτρων ὡραιότης αὐτῆς, αἱ ρωμαντικαὶ περιπέτειαι τῆς φυγῆς της, ἐκίνησαν τὴν προσοχὴν Φραγκίσκου τοῦ ἐκ Μεδίκων, ὅστις τότε ἦν συνάρχων ἐν τῇ διοικήσει τῆς Τοσκάνης καὶ εἰς ὃν ὁ πατήρ του ἔδωκε τὸν τίτλον τοῦ Ἀντιβασιλέως. Ὁ Φραγκῖσκος ἠθέλησε νὰ τὴν γνωρίσῃ. Ἀλλ' ἡ νεαρὰ γυνὴ ἠγάπα τότε τὸν σύζυγόν της. Ἀναλογιζομένη μετὰ φρίκης ὅτι κατάσκοπός τις ἠδύνατο νὰ ἑλκυσθῇ ὑπὸ τῆς ἀμοιβῆς ἥτις θὰ ἐδίδετο εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε φέρει αὐτὸν νεκρὸν ἢ ζῶντα εἰς Βενετίαν, ἔμενε κεκλεισμένη πλησίον του καὶ δὲν ἤθελε νὰ ἴδῃ κανένα. Καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Λίττας, ὁλόκληρος συνωμοσία ἐστήθη περὶ τὴν δυστυχῆ Βιάγκην, ἵνα τὴν πείσωσι νὰ ἴδῃ τὸν Φραγκῖσκον. Καὶ αὐτὴ ἡ πενθερά της ἔλαβε μέρος καὶ κατώρθωσε νὰ πείσῃ αὐτὴν νὰ ὑπάγωσιν ὁμοῦ παρὰ τῇ μαρκησίᾳ δὲ Μονδραγόνε, ὁ σύζυγος τῆς ὁποίας ἦτο ἐκ τῶν εὐνοουμένων τοῦ πρίγκηπος· τῇ ὑπέδειξεν ὅτι ὁ μαρκήσιος ἠδύνατο νὰ κάμῃ τὸν δὸν Φραγκῖσκον νὰ ἐνδιαφερθῇ διὰ τὰς δυστυχίας της καὶ νὰ παρέμβῃ παρὰ τῇ Γερουσίᾳ τῆς Βενετίας ὑπὲρ αὐτῆς. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπισκέψεως ὁ Μονδραγόνε εἰσῆλθεν, ὑπεκρίθη ὅτι δὲν γνωρίζει ποία εἶναι ἡ Βιάγκη καὶ ὅταν τοῦ ὠνόμασαν αὐτήν, ὑπεσχέθη εὐθὺς νὰ παρακαλέσῃ περὶ τοῦ πράγματος τὸν πρίγκηπα. Ἐνῷ ὡμίλουν περὶ τούτων μετὰ τῆς πενθερᾶς ἡ μαρκησία ἔφερε τὴν Βιάγκην πρὸς ἄλλα δωμάτια, ἅμα δὲ ἔφθασαν εἰς μικράν τινα αἴθουσαν, τὴν ἀφῆκε μόνην προφασισθεῖσα ὅτι πηγαίνει διὰ νὰ κομίσῃ τι. Τότε εἰσῆλθεν αἰφνιδίως ὁ Φραγκῖσκος. Ἡ νεαρὰ γυνὴ παρευθὺς ἐνόησε τὴν παγίδα εἰς ἣν ἔπεσεν, ἐρρίφθη πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ πρίγκηπος ἱκετεύουσα αὐτὸν νὰ σεβασθῇ τοὐλάχιστον τὴν τιμήν της καὶ νὰ μὴν ἐπαυξήσῃ τὴν σκληρότητα τοῦ πεπρωμένου, ὅπερ τὴν ἐστέρησε τῆς πατρίδος καὶ τῶν συγγενῶν.

Μετὰ τὴν πρώτην αὐτὴν συνέντευξιν ὁ ἐν Βενετίᾳ πρεσβευτὴς τῆς

Φλωρεντίας Κοσμᾶς Βάρτολης ἐνήργησεν ὑπὲρ τοῦ Βοναβεντούρη καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Νουντζίου τοῦ Πάπα προσεπάθησε νὰ ἀνακτήσῃ ὑπὲρ τῆς Βιάγκης τὴν εὔνοιαν τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας. Καὶ ὅμως τὸ Συμβούλιον τῶν Δέκα δὲν ἐκάμφθη. Τὰ ἑξακισχίλια δουκάτα τὰ ὁποῖα εἶχεν ὑπεξαιρέσει ὁ Βοναβεντούρης, τὰ ὁποῖα ἡ κόρη ὤφειλε κατὰ τοὺς βενετικοὺς νόμους νὰ λάβῃ ὡς προῖκα ἐκ τῆς κληρονομίας τῆς μητρός της καὶ τὰ ὁποῖα ἐζήτει ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν της δὲν τῇ ἐδόθησαν καὶ ἡ κατ' αὐτῆς ἐκδοθεῖσα ἤδη ἀπόφασις ἐπεκυρώθη. Ὁ Φραγκῖσκος δὲν δυσηρεστήθη ἴσως διὰ τὴν λύσιν ταύτην ἥτις ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ ῥίψῃ τὴν φυγάδα εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ προστάτου της. Ἡ Βιάγκη ἦτο τότε μόλις δέκα ἑπτὰ ἐτῶν, καὶ οἱ ἰσχυροὶ ἔχουσι πολλὰ μέσα διὰ νὰ κάμνωσι τοὺς ἀσθενεῖς νὰ ὑποκύπτωσιν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν σύζυγον, ἐπειδὴ ἔλαβε ἀπὸ τὸν πρίγκηπα τὴν θέσιν τοῦ Ἱματιοφύλακος (Guardaroba) καὶ ἐπεθύμει νὰ διατηρήσῃ αὐτήν, ἀπεφάσισε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς περιστάσεις.

Ἡ Βιάγκη ἦτο ἤδη ἐρωμένη τοῦ πρίγκηπος ὅταν οὗτος ἐνυμφεύθη Ἰωάνναν τὴν Αὐστριακήν, τῆς ὁποίας ἡ ἐπίσημος ἐν Φλωρεντίᾳ εἴσοδος ἐγένετο τὴν 16 Δεκεμβρίου 1565. Ὁ Φραγκῖσκος ὅστις ἀπέδιδε μέγα πολιτικὸν συμφέρον εἰς τὸν ἐπιφανῆ αὐτὸν γάμον ἐκράτησε κατ' ἀρχὰς μυστικοὺς τοὺς μετὰ τῆς Βιάγκης ἔρωτάς του. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο ἡ ἀλαζὼν Αὐστριακή, μὴ ἀρεσκομένη ἄλλως τε εἰς τὰ ἔθιμα τῆς αὐλῆς τῆς Τοσκάνης, νὰ κάμῃ τὸν σύζυγόν της νὰ λησμονήσῃ τὸ πάθος τὸ συνδέον αὐτὸν πρὸς τὴν ὡραίαν βενετήν. Τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ αὐστριακὸς οἶκος μετὰ περιφρονήσεως ἔβλεπε τοὺς νεήλυδας αὐτοὺς Ἰταλοὺς ἡγεμονίσκους, καὶ ἄλλη τις ἤδη αὐστριακὴ ἡγεμονόπαις ἡ Μαργαρίτα δούκισσα τῆς Πάρμας, νόθος θυγάτηρ τοῦ Καρόλου Ε'. δὲν παρέλειψε νὰ δείξῃ εἰς τὸν Ὀκτάβιον Φαρνέσιον τὸν δεύτερον σύζυγόν της, πόσον ἐθεώρει κατώτερον αὐτῆς ἡγεμόνα τόσον προσφάτου γένους.

Ὁ Φραγκῖσκος ἐξηκολούθει λοιπὸν ἀγαπῶν τὴν Βιάγκην καὶ τάχιστα Κοσμᾶς ὁ ἐκ Μεδίκων ἐπληροφορήθη περὶ τῶν νυκτερινῶν ἐκδρομῶν τοῦ υἱοῦ του, διότι ὑπὸ ἡμερομηνίαν 25 Φεβρουαρίου 1565 ἔγραφε πρὸς αὐτόν.

«Νὰ διέρχησθε μόνος κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς τὰς ὁδοὺς τῆς Φλωρεντίας, δὲν συνᾴδει μήτε πρὸς τὸ συμφέρον, μήτε πρὸς τὴν τιμήν, μήτε πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἀτόμου σας, καὶ πρὸ πάντων ἂν τὸ κάμνητε τακτικά. Ἤθελα νὰ σᾶς εἴπω πολλὰ περὶ τῶν κακῶν συνεπειῶν τὰς ὁποίας δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τὸ τοιοῦτον. Ἀπ' ἐμοῦ δὲν θὰ προέλθωσι μήτε δυσαρέσκεια, μήτε βασανιστήρια, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου ὅστις κυρίως ἐνδιαφέρεται· ὥστε ἐπιθυμῶ νὰ ἀκούσητε τὰς συμβουλάς. Γνωρίζων τὴν μεγάλην ὑμῶν φρόνησιν δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ φροντίσητε νὰ διορθώσητε πρᾶγμα ὅπερ σπουδαίως δύναται νὰ σᾶς βλάψῃ».

Ὁ Φραγκῖσκος ὑπήκουσεν εἰς τὰς πατρικὰς συμβουλὰς ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ ἐπιρροὴ τῆς ἐρωμένης του τὸν παρέσυρε. Τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον τοὺς μετὰ τῆς Βιάγκης ἔρωτάς του ὑπεβοήθει ἡ ἀδελφή του δόννα Ἰσαβέλλα σύζυγος τοῦ Παύλου Ἰορδάνου Ὀρτίνη, δουκὸς τοῦ Βρακκιάνου ἡγεμονὶς ἐλευθεριωτάτων ἠθῶν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1569 ὁ πρίγκηψ ἔκτιζε χάριν τῆς εὐνοουμένης εἰς τὰ πέριξ τῆς Φλωρεντίας διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος Βερνάρδου Βουονταλέντη τὴν ἔπαυλιν τοῦ Πρατολίνου τὴν ὑμνηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Τάσσου, ἐκ τῆς ὁποίας δὲν σώζεται πλέον σήμερον εἰμὴ ὁ ἐπὶ τοῦ βράχου λιανθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Βερονκίου ὄγκος, ὅπου ὤφειλε νὰ λαξευθῇ τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ τῶν Ἀπεννίνων ἢ τοῦ Ὀμβρίου Διός. Κατ' αὐτὴν βεβαίως τὴν ἐποχὴν ὁ Βεμβενοῦτος Κελλίνης ἔπλασε τὴν ἐκ κηροῦ μικρογραφίαν τοῦ Φραγκίσκου, ἐζωγραφήθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου Βρονζίνου αἱ δύω εἰκόνες τῆς Βιάγκης τῶν ὁποίων ἡ μία εὑρίσκεται εἰς τὴν πινακοθήκην τῶν Uffizi καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ Μέγαρον Πίττη. Τρίτη εἰκὼν ζωγραφηθεῖσα αὕτη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀλλόρη τοῦ ἀγαπητοῦ τοῦ Βρονζίνου ἀνεψιοῦ εὑρίσκεται ἐπίσης εἰς τὴν συλλογὴν τῶν Uffizi. Ὡς καὶ αἱ δύω ἄλλαι δεικνύει τὴν θελκτικὴν βενετὴν ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ νεαρᾷ καλλονῇ.

Πολλάκις Ἰωάννα ἡ Αὐστριακὴ ὡς προσβεβλημένη σύζυγος ἔκαμε παράπονα εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Φραγκῖσκος ἀπήντα ὑποσχόμενος νὰ διαρρήξῃ τὰς πρὸς τὴν Βιάγκην σχέσεις του, ὑποσχέσεις τὰς ὁποίας οὐδὲ κἂν ἐφρόντιζε νὰ ἐκπληρώσῃ. Πρὸς στιγμὴν ἡ ἡγεμονὶς ἐσκέφθη νὰ ἐκδικηθῇ· ἀλλὰ παρευθὺς αἰσθανθεῖσα τὴν ἰδίαν ἀξιοπρέπειαν, ἐζήτησε παρηγορίαν τῶν θλίψεών της ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν θρησκευτικῶν αὐτῆς καθηκόντων καὶ μένουσα ἀφοσιωμένη εἰς τὸν σύζυγόν της, μεθ'ὅλα τὰ πρὸς αὐτὸν παράπονά της, κατέστη ἀντικείμενον λατρείας ὅλων ὅσοι δὲν ἐξήσκουν τὸ χαμερπὲς τοῦ αὐλοκόλακος ἐπάγγελμα.

Ὁ δὲ Πέτρος Βοναβεντούρης διὰ νὰ παρηγορηθῇ ἐκ τοῦ συζυγικοῦ αὐτοῦ ἀτυχήματος, εἶχε συνδέσει ἐρωτοπλοκίαν μετὰ τῆς Κασσάνδρας Ρίτση, χήρας Βογγιάνη τινός. Ἀλλ' ἡ οἰκογένεια Ρίτση ἥτις εἶχεν ἤδη δολοφονήσει δύο ἐραστὰς τῆς Κασσάνδρας, κάποιον Καβαλκάντην καὶ κάποιον δὲλ Κάτσια, ἐθεωρήθη ὑπέρποτε προσβεβλημένη διὰ τῆς νέας ταύτης σχέσεως καὶ ἡ ἐκδίκησίς της ὑπῆρξε τρομερά. Νύκτα τινὰ (κατὰ τὸ ἔτος 1572) καθ' ἣν ὁ Βοναβεντούρης ἐξήρχετο ἐκ τοῦ οἴκου τῆς ἐρωμένης του, ἀκολουθούμενος ὑπὸ δύω ὑπηρετῶν, προσεβλήθη ἐπὶ τῆς γεφύρας τῆς ἁγίας Τριάδος ὑπὸ δώδεκα καὶ πλέον ὁπλοφόρων. Εἷς τῶν ἀνθρώπων του ἔπεσε νεκρός, ὁ ἄλλος ἐτράπη εἰς φυγήν· ὁ Πέτρος φονεύσας ἕνα τῶν ἐπιτιθεμένων κατώρθωσε νὰ διέλθῃ τὴν γέφυραν καὶ νὰ πλησιάσῃ τὸν οἶκόν του, ἀλλὰ οἱ ἐχθροί του τὸν ἔφθασαν καὶ μετὰ ἀπελπιστικὴν ἀντίστασιν ὑπέκυψεν εἰς τὸν ἀριθμόν. Ἡ Κασσάνδρα ἔλαβε σχεδὸν ταυτο-

χρόνως τύχην ἐπίσης σκληράν· δολοφόνοι προσωπιδοφοροῦντες εἰσῆλθον εἰς τὸν οἶκόν της καὶ τὴν ἔπνιξαν ἐν τῇ κλίνῃ της.

Ὁ Φραγκῖσκος ὑπεβοήθησε τὸν φόνον τοῦ συζύγου τῆς ἐρωμένης του. Ἐλέχθη τοῦτο ἀλλὰ δὲν ἀπεδείχθη. Οὐχ ἧττον εἶναι βέβαιον—ἐντὸς ὀλίγου θὰ τὸ ἴδωμεν,—ὅτι ἦτο ἐν γνώσει τοῦ ἐρεθισμοῦ τῆς οἰκογενείας Ρίτση ἐναντίον τοῦ Βοναβεντούρη καὶ τῆς Κασσάνδρας καὶ ὅταν ἡ Βιάγκη, διὰ τὸν τύπον ἴσως, ἐζήτησεν ἐκδίκησιν διὰ τὸν φόνον τοῦ συζύγου της, ὁ πρίγκηψ, ἀφ' οὗ ὑπεσχέθη νὰ ἀποδώσῃ δικαιοσύνην, προὐχώρησε μετὰ τοσαύτης βραδύτητος εἰς τὰς ἀνακρίσεις τῆς ὑποθέσεως, ὥστε οἱ φονεῖς ἔλαβον καιρὸν νὰ καταφύγωσιν εἰς Γαλλίαν.

Κατὰ τὸ 1574 ὁ θάνατος τοῦ Κοσμᾶ κατέστησε τὸν Φραγκῖσκον ἐντελῶς κύριον τῆς Τοσκάνης. Ἀπ' αὐτῆς τῆς στιγμῆς ἡ Βιάγκη κατῴκησε μέγαρον γειτνιάζον τῷ τοῦ νέου μεγάλου δουκὸς καὶ ἡ ἐρωμένη μεγαλοπρεπῶς ἐνδεδυμένη παρουσιάζετο εἰς ὅλας τὰς ἑορτάς, διὰ νὰ δέχηται τὰς ὑποκλίσεις τῶν αὐλικῶν ὑπὸ τὰ βλέμματα τῆς νομίμου συζύγου.

Ἰωάννα ἡ Αὐστριακὴ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης μόνον θυγατέρας εἶχε γεννήσῃ, τῶν ὁποίων μία ἡ Μαρία γεννηθεῖσα τὴν 26 Ἀπριλίου 1573 ἀργότερα ἐνυμφεύθη Ἐρρῖκον τὸν Δ'. καὶ ἐγένετο ἡ βασίλισσα τῆς Γαλλίας Μαρία ἡ ἐκ Μεδίκων. Ἀλλ' ὁ Φραγκῖσκος πικρῶς ἐθλίβετο ὅτι δὲν εἶχεν ἄρρενα κληρονόμον. Ἡ Βιάγκη ἐπίσης ἐκ τοῦ μετὰ τοῦ Βοναβεντούρη γάμου της μόνον μίαν θυγατέρα εἶχεν ὀνομαζομένην Πελλεγρίνην. Ἔκτοτε δὲ ἦτο στεῖρα. Ἡ διακαὴς ἐπιθυμία της ἦτο νὰ δώσῃ υἱὸν εἰς τὸν Μέγαν Δοῦκα. Ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ ὑπερτερήσῃ καὶ κατὰ τοῦτο τῆς νομίμου συζύγου ὑπεκρίθη ὅτι ἦτο ἔγκυος καὶ ὅτι ἐγέννησε. Τὸ στρατήγημα διεξαχθὲν μετὰ σπανίας ἐπιτηδειότητος ἐπέτυχε κατ' ἀρχάς. Ἀπατηθεὶς ὑπὸ σειρᾶς δολοπλοκιῶν ὁ ἡγεμὼν ἀνεγνώρισεν ὡς ἴδιον υἱὸν παιδίον ταπεινῆς καταγωγῆς, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Ἀντώνιος. Πρὸς ἀποφυγὴν πάσης προδοσίας, κατὰ διαταγὴν τῆς Βιάγκης οἱ συνένοχοι καὶ ἡ ἀληθὴς μήτηρ ἀπεμακρύνθησαν καὶ ἐδολοφονήθησαν. Πρὶν ὅμως ἀποθάνῃ ἡ τελευταία αὕτη ἠδυνήθη νὰ μαρτυρήσῃ ὑπὸ ποίας περιστάσεις ἐκομίσθη κατὰ τὴν νύκτα τῆς 28 πρὸς τὴν 29 Αὐγούστου 1576 παρὰ τὴν κλίνην τῆς ψευδοῦς μητρὸς τὸ παιδίον τὸ ὁποῖον μ' ὅλα ταῦτα καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν ὠνομάζετο Δὸν Ἀντώνιος ὁ ἐκ Μεδίκων. Ὁ Φραγκῖσκος τότε εἰδοποιήθη· τὸ ἀναφέρει σαφῶς ὁ ἴδιος ἐν πολλαῖς ἐπιστολαῖς του· ἀλλ' ὁ ἔρως ἰσχυρότερος ὅλων τῶν ἀποκαλύψεων, τὸν ἐκράτησε πάντοτε δεσμευμένον παρὰ τῇ ἡρωΐδι τῆς τοιαύτης ἀπάτης.

Ἐν τοσούτῳ ἡ εὐλαβὴς Ἰωάννα ἡ Αὐστριακὴ ἐκολακεύθη ὑπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ νὰ ἐπαναφέρῃ πρὸς ἑαυτὴν τὸν ἄπιστον σύζυγόν της, ὅτε τὴν 20 Μαΐου 1577 ἐγέννησε τέλος υἱὸν ὀνομασθέντα Φίλιππον χάριν τοῦ βα-

σιλέως τῆς Ἰσπανίας. Ἀλλὰ μείνασα ἔγκυος ἐκ νέου κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανε κατὰ τὸν τοκετὸν τὴν 10 Ἀπριλίου 1578.

Μετὰ δύο μῆνας περίπου ἤτοι τὴν 5 Ἰουνίου ὁ Φραγκῖσκος ἐνυμφεύετο τὴν Βιάγκην. Οὐχὶ ὅμως ἄνευ ἀμφιβολιῶν καὶ εὐκόλως. Διότι πρὶν ἢ ἀποφασίσῃ τὸν γάμον (κατόπιν ἐγένετο γνωστὸν τοῦτο ἐκ τῶν ἐγγράφων τῶν ἀρχείων) ὑπέβαλε τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς συνειδήσεως εἰς τὸν θεολόγον τῆς αὐλῆς Ἰωάννην Βαπτιστὴν Κονφέττην. Ὁ ἱερεὺς ἵνα φωτισθῇ ὑπέβαλε τὰ ἑξῆς ζητήματα.

1) Ζώσης τῆς γυναικός του ὁ Μέγας Δοὺξ ὑπεσχέθη τῇ Βιάγκῃ νὰ τὴν νυμφευθῇ ὅταν ἀμφότεροι ἤθελον χηρεύσει;

2) Τοιαύτη ὑπόσχεσις ἐγένετο πρὸ τῆς δολοφονίας τοῦ Πέτρου Βοναβεντούρη;

3) Ὁ πρίγκηψ μετέσχε πως τοῦ φόνου τούτου;

4) Μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ γάμου εἶχε σχέσεις μετὰ τῆς Βιάγκης καὶ ἔσχε τέκνα ἐξ αὐτῆς;

Εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν ἐρώτησιν ὁ Φραγκῖσκος ἀπεκρίνατο κατηγορηματικῶς. Εἰς τὴν τρίτην ἐρώτησιν διεκήρυξεν ὅτι οὐδόλως διέταξε τὸν φόνον τοῦ Πέτρου Βοναβεντούρη, ἀλλ' ὅτι ἔμαθεν ὅτι προὔκειτο νὰ τὸν φονεύσωσι καὶ δὲν ἔσπευσε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν φόνον. Εἰς τὴν τετάρτην ἐρώτησιν δὲν ἠρνήθη τὴν μετὰ τῆς Βιάγκης ἐξακολούθησιν τῶν σχέσεων ἀλλ' ἐξήγησεν ὅτι δὲν ἔσχε τέκνα. «Εἰ καὶ ἡ κοινὴ γνώμη, εἶπεν, ὡς καὶ σεῖς αὐτὸς θὰ τὸ ἐμάθετε, ἀπέδωκεν ὅτι ὁ δὸν Ἀντώνιος ἦτο υἱός μου γεννηθεὶς ἐκ τῆς Βιάγκης, τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀνακριβές. Καὶ πράγματι, ἀφοῦ τὸν ἀνεκήρυξα υἱόν μου, ἔμαθον παρὰ τῆς Βιάγκης τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν καὶ ἐπείσθην πληρέστατα περὶ τούτου.»

Ὁ Κονφέττης διεκήρυξεν ὅτι οἱ ἱεροὶ κανόνες ἀντέκειντο εἰς τὸν γάμον. Ὁ Φραγκῖσκος ὑπεσχέθη ὅτι θὰ διαλύσῃ τὰς μετὰ τῆς ἐρωμένης του σχέσεις. Ἐν τούτοις φοβούμενος ὅτι φίλτρα καὶ μαγεῖαι ἤθελον παρασύρῃ αὐτὸν ἔφυγεν εἰς τὰ ὄρη τῆς Πιστόϊας. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ γράμματα καὶ πρεσβεῖαι τὸν παρηκολούθησαν, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ ἡ Βιάγκη αὐτὴ ἀφίκετο. Τοῦ ὑπενθύμισε τοὺς ὅρκους, οὓς ἐνώπιον τῶν ἱερῶν εἰκόνων εἶχεν ἐκφέρει καὶ δι' ὧν τῇ ὑπέσχετο τὸν γάμον καὶ κατώρθωσε νὰ συσφίξῃ διὰ παντὸς τοὺς μετ' αὐτοῦ δεσμούς.

Ὁ γάμος εὐλογηθεὶς ὑπὸ ἱερέως καὶ ἐνώπιον δύο μαρτύρων τὴν 5 Ἰουνίου 1578 ἐκρατήθη ἀπολύτως μυστικὸς διαρκοῦντος τοῦ ἐπισήμου πένθους. Δὲν ἦλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ ἢ κατὰ τὸν μῆνα Ἰούνιον τοῦ προσεχοῦς ἔτους, καὶ ἡ ἐπίσημος τῶν γάμων τελετὴ ἐγένετο τὴν 12 Ὀκτωβρίου 1579.

Ἀλλὰ σπουδαῖαι διαπραγματεύσεις ὤφειλον νὰ προηγηθῶσι τῆς ἐπισήμου τοῦ γάμου τελέσεως. Κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους τὸ ὁποῖον τὸν

ἠνάγκαζε νὰ ἱκανοποιήσῃ διὰ τοῦ πομπωδεστέρου τρόπου τὴν ἀλαζονίαν τῆς Βιάγκης, ὁ υἱὸς τοῦ Κοσμᾶ δὲν ἐλησμόνει οὐχ ἧττον τὰ συμφέροντα τῆς ἰδίας αὐτοῦ φιλοδοξίας. Ὁ πρῶτός του γάμος ἐστερέωσε δι' ἀδιασπάστων δεσμῶν τὸν ἡγεμονικὸν τῶν Μεδίκων οἶκον. Ὁ Κοσμᾶς εἶχεν ἐνοήσει τόσον καλῶς τὴν σπουδαιότητα τῆς τοιαύτης συγγενείας ὥστε διὰ νὰ τὴν κατορθώσῃ δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ καὶ μέχρι σχεδὸν παραιτήσεως ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του. Ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκείνου ἐφ' οὗ ἐκαθέσθη μία ἀρχιδούκισσα τῆς Αὐστρίας, ἠδύνατο ὁ Φραγκῖσκος νὰ θέσῃ πλησίον του τὴν Βιάγκην χωρὶς νὰ ἀμαυρώσῃ τὴν λάμψιν τοῦ στέμματός του; Τότε διὰ νὰ συμβιβάσῃ τὰ πάντα ἐσκέφθη νὰ ἀνακηρύξῃ ἡγεμονόπαιδα καὶ μάλιστα πρὸ τῆς τελέσεως τῶν γάμων, ἐκείνην τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ὡμολόγει εἰς τὴν βενετικὴν Δημοκρατίαν «ὡς ἀγαπητὴν τῆς καρδίας του» καὶ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ ἐπισήμως ὡς δευτέραν σύζυγον. Οἱ βενετοὶ πολιτικοὶ μὲ τὴν θαυμασίαν πολιτικὴν ἐμβρίθειαν δι' ἧς ἦσαν πεπροικισμένοι ἐνόησαν πάραυτα ὅτι ἂν ἀπέκτων τὴν εὔνοιαν Φραγκίσκου τοῦ ἐκ Μεδίκων εὐχαριστοῦντες αὐτὸν εἰς πρᾶγμα ὄχι μεγάλης δυσκολίας, θὰ ἠδύναντο νὰ τύχωσι μεγάλων διὰ τὴν Δημοκρατίαν ὠφελειῶν. Ὄχι μόνον ἕνεκα τοῦ μεγέθους τοῦ κράτους του καὶ τῆς πληθύος τῶν ὑπηκόων του ἀλλὰ καὶ διότι ἦτο ὁ πλουσιώτερος ἡγεμὼν τῆς Ἰταλίας, ὁ μέγας δοὺξ τῆς Τοσκάνης δὲν ἦτο ἄξιος περιφρονήσεως. Ἡ εὐγνώμων Βιάγκη ἠδύνατο νὰ ἦναι ὄργανον χρήσιμον εἰς τὰς χεῖρας τῶν βενετῶν πρέσβεων, καὶ διὰ ταῦτα ἀνηγορεύθη διὰ ψηφίσματος «ἀληθὴς καὶ ἰδιαιτέρα κόρη τῆς δημοκρατίας» «vera e particolar figliuola della Republica».

Ὁ Βαρθολομαῖος Καππέλλο δὲν περιέμενε τὸν γάμον διὰ νὰ συμφιλιωθῇ μετὰ τῆς θυγατρός του, ἥτις τὸν εἶχε μαλάξει διὰ δώρων ἡγεμονικῶν καὶ χρηματικῶν ποσῶν ἀναβαινόντων εἰς πολλὰς χιλιάδας σκούδων. Ἀπὸ καιροῦ ἤρχετο συχνάκις πρὸς ἐπίσκεψίν της εἰς Φλωρεντίαν. Ὁ συγγραφεὺς Φραγκῖσκος Μολὶν τὸ ἀναφέρει, κατηγορῶν μάλιστα ὡς μὴ συνᾷδον πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν εὐγενοῦς βενετοῦ, τὸ νὰ ἐπιτρέπῃ μεταξὺ τοῦ οἴκου του καὶ τοῦ πρίγκηπος σχέσεις τῶν ὁποίων τόσον ἄτιμος ἦτο ἡ ἀφορμή. Ἂν καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ αἰσθήματα ὅλων σχεδὸν τῶν γερουσιαστῶν, ἡ Γαληνοτάτη Δημοκρατία παρέβλεψε τὰ τοιαῦτα, ἀποβλέπουσα μόνον εἰς τὰ πολιτικὰ συμφέροντα. Τὴν 16 λοιπὸν Ἰουλίου 1579 ἡ Βιάγκη ἀνεκηρύχθη θυγάτηρ τῆς Δημοκρατίας. Ἀναφέρονται ὡς πρὸς τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐν τοῖς Annali Veneti λεπτομέρειαί τινες ἀρκετὰ χαρακτηριστικαί.

«Οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι τοῦ οἴκου τούτου, περὶ τοὺς τριακοσίους ἑξήκοντα εὐπατρίδας, ἐνεδύθησαν διὰ πορφυρᾶς μετάξης εἰς σημεῖον χαρᾶς καὶ ἐκράτησαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν τὰ ἑορτάσιμα αὐτὰ φορέματα. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν οἱ βενετοὶ προσήνεγκον ἐπίσημον γεῦμα εἰς τὸν

πρεσβευτὴν τῆς Φλωρεντίας. Πολλοὶ βενετοὶ εὐπατρίδαι ἔλαβον μέρος ἐν αὐτῷ καὶ μετὰ τὸ γεῦμα, ἐγένοντο ὡραιόταται λεμβοδρομίαι, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν, ἐπὶ τῆς μεγάλης Διώρυγος. Εἰς τὸν ρηθέντα πρεσβευτὴν προσηνέχθη ἅλυσις χρυσῆ χιλίων δουκάτων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἔγεινε ποτὲ εἰς πρεσβευτὴν δουκός».

Ἀπὸ τὸν λόγον τὸν ἀπαγγελθέντα ὑπὸ τοῦ Δόγη πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τοῦ Φραγκίσκου νομίζομεν κατάλληλον νὰ μεταφέρωμεν περικοπάς τινας.

«Ἀνακοινώσατε, παρακαλῶ, ἐν ὀνόματί μας πρὸς τὴν Α. Ὑψηλότητα, εἶπεν ὁ δόγης, ὅτι δὲν ἠπατήθη ὡς πρὸς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην μας, μήτε ὡς πρὸς τὴν πρὸς ὑμᾶς ἐμπιστοσύνην του. Καὶ ἀφ' οὗ ἔλαβε τὴν φρονιμωτάτην αὐτὴν ἀπόφασιν νὰ ἐκλέξῃ ὡς σύζυγον τὴν δέσποιναν Βιάγκην Καππέλλο, εὐγενῆ κυρίαν ἐξ εὐγενεστάτης οἰκογενείας τῆς πατρίδος μας, ἥτις κοσμεῖται ἀπὸ τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα καὶ ἔκτακτα προτερήματα, τὰ ὁποῖα κατέστησαν αὐτὴν ἀξίαν τοιαύτης ἐκλογῆς, αἰσθανόμεθα τὴν ζωηροτέραν εὐχαρίστησιν καὶ διὰ νὰ δώσωμεν περιφανὲς δεῖγμα τῆς ἡμετέρας εὐνοίας, ἀνεδείξαμεν καὶ ἀνεκηρύξαμεν αὐτὴν ἡμεῖς μετὰ τῆς Γερουσίας ἀληθῆ καὶ ἰδιαιτέραν θυγατέρα τῆς Δημοκρατίας μας. Διὰ ταῦτα ἀποδίδομεν μεγάλας εὐχαριστίας εἰς τὴν Α. Ὑψηλότητα διὰ τὴν ἰδιαιτέραν ὑπόληψιν καὶ μέριμναν τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς ἡμᾶς κατὰ τὰς σπουδαίας αὐτὰς διαπραγματεύσεις αἵτινες συνδέονται τόσον στενῶς πρὸς τὸ ἴδιον ἄτομόν του καὶ τὴν καθίδρυσιν τῆς γενεᾶς του, ἀξίας μακρᾶς καὶ εὐτυχοῦς διαδοχῆς»....

Τὴν ἐπαύριον διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ ἀκόμη περισσότερον τὸν σύζυγον τῆς Βιάγκης, ἀνηγόρευσε τὸν πατέρα αὐτῆς Βαρθολομαῖον Καππέλλο καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Βίκτωρα ἱππότας τῆς «Stola d'oro». Τὰ αὐτὰ χειρόγραφα χρονικὰ ἀναφέρουσιν ὅτι ἀμφότεροι παρουσιάσθησαν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην συνοδευόμενοι ὑπὸ ἑκατὸν εὐπατριδῶν ἐνδεδυμένων ἁπάντων διὰ μετάξης πορφυρᾶς, ἐν ᾧ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔφερον τὸν χρυσοῦν μανδύαν. Καὶ ὁ συγγραφεὺς προσθέτει ὅτι ἦτο ὡραῖον τὸ θέαμα, ὡς δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ πράγματι, ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς Βενετίας κατὰ τὴν 17 Ἰουνίου.

Ἀπὸ τῆς 12 ἤδη Μαΐου 1578 ὁ Βίκτωρ Καππέλλο εἶχε δεχθῆ παρὰ τῆς ἀδελφῆς του—ἥτις ἦτο τότε ἀκόμη ἐρωμένη τοῦ Φραγκίσκου, ἀφ' οὗ ὁ μυστικὸς γάμος ἐγένετο μόνον κατὰ τὴν 5 Ἰουνίου 1578—τὴν δωρεὰν τοῦ μεγάρου Τρεβεζάν, ὅπερ ἠγόρασεν ἀπὸ τῆς 4 Ὀκτωβρίου 1577 ἡ Βιάγκη διὰ νὰ τὸ δώσῃ ὡς κατοικίαν εἰς τὴν οἰκογένειάν της. Ἐν τῷ μεγάρῳ τούτῳ ἐφιλοξενήθη κατὰ τὸ 1579 ὁ πρεσβευτὴς τοῦ Φραγκίσκου ὅταν ἦλθε νὰ μάθῃ τὴν ἐπίσημον τῆς Γερουσίας ἀπόφασιν.

Ὁ ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου ὡς ἔκτακτος πρεσβευτὴς κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην παρὰ τῆς Δημοκρατίας τῆς Βενετίας, ἦτο ὁ νεαρὸς νόθος ἀδελφός του.

Ἡ Γαληνοτάτη Δημοκρατία δὲν παρημέλησεν οὐδὲν τῶν δεόντων διὰ νὰ

ἐξαλείψῃ τῆς μνήμης τῆς νέας συζύγου τοῦ δουκὸς τῆς Τοσκάνης τὴν αὐστηρότητα τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ἄλλοτε πρὸς αὐτὴν ἡ πατρίς, ὅτε δεκαεξαέτις μόλις, ἐγκατέλειψε, φυγὰς ἐξ ἔρωτος τὴν πατρικὴν στέγην καὶ τὴν γενέτειραν πόλιν. Διὰ νὰ ἐξαλειφθῇ καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ πράγματος, τὸ Συμβούλιον τῶν Δέκα διέταξε τὴν 23 Ἰουνίου 1579 νὰ διαγραφῶσιν ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς Avvogaria καὶ ὁπουδήποτε ἀλλαχοῦ εὑρίσκοντο τὰ τῆς δίκης τῆς Βιάγκης καὶ αἱ κατ' αὐτῆς ἀποφάσεις. Ἀλλὰ τὸ Συμβούλιον τῶν δέκα δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀκαταμάχητον ὑπομονὴν καὶ τὸν ὀξυδερκῆ ὀφθαλμὸν τῶν παλαιογράφων, τῶν ὁποίων εἷς ὁ Μάρκος Σολάρης ὁδηγούμενος ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ χρώματος τῆς μελάνης, τῆς γραφῆς καὶ τῆς μετὰ δέκα πέντε ἔτη διαγραφῆς, κατώρθωσε νὰ ἀναγνώσῃ καὶ ἀποδώσῃ σχεδὸν ὁλόκληρον τὸ ἔγγραφον. Ὁ Τσικόνια τὸ ἀναφέρει καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου καὶ αὐτὸς εἷς τῶν πρώτων ἀνεκάλυψε τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ.

Ὅτε οἱ Βενετοὶ πρεσβευταὶ μετέβησαν εἰς Φλωρεντίαν, ἐγένοντο δεκτοὶ ὁμοίως μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ πολλῶν ἐνδείξεων ἀγάπης. Ἐν Φιρεντζουόλᾳ ὁ δὸν Ἰωάννης τῶν Μεδίκων καὶ ὁ Βίκτωρ Καππέλλος τοὺς ἐχαιρέτισαν καὶ τοῖς εἶπον ἐν ὀνόματι τοῦ Φραγκίσκου, ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἐπάτησαν εἰς τὰ κράτη των, ὁ Φραγκῖσκος παρῃτεῖτο πάσης ἐξουσίας και τοὺς παρεκάλει νὰ διατάσσωσιν ὡς ἀπόλυτοι κύριοι. Μέγας ἀριθμὸς φλωρεντίνων εὐγενῶν ἦλθεν εἰς συνάντησίν των ἐν Σκαρπερίᾳ. Δύο μίλλια μακρὰν τῆς πόλεως εὗρον τὸν δὸν Πέτρον τὸν ἐκ Μεδίκων, τὸν Βαρθολομαῖον Καππέλλον καὶ τὸν Σεβασμιώτατον Πατριάρχην Ἀκυιληΐας ἐκ μητρὸς θεῖον τῆς Βιάγκης. Εἰσῆλθον δ' εἰς Φλωρεντίαν προπεμπόμενοι ὑπὸ ἑβδομήκοντα βενετῶν εὐγενῶν καὶ ἀκολουθούμενοι ὑπὸ ἑκατὸν καὶ πλέον ἱππέων. Ὅλη ἡ πόλις ἦν ἀνάστατος, τὰ παράθυρα καὶ οἱ ἐξῶσται ἦσαν πλήρη κόσμου, ὡς ὁμοίως καὶ ὅλαι αἱ ὁδοί.

Ὁ δοὺξ καὶ ἡ δούκισσα ἐξ ἰδιωτικῆς οἰκίας παρέστησαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν πρέσβεων. Τὴν ἑσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας διὰ τοῦ μακροῦ διαδρόμου ὅστις ἑνόνει τὸ Παλαιὸν Ἀνάκτορον μετὰ τοῦ μεγάρου Πίττη αἱ Ὑψηλότητές των μετέβησαν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν πρεσβευτῶν. Τὴν ἐπαύριον καὶ οὗτοι μετέβησαν παρὰ τῷ Φραγκίσκῳ καὶ τῇ Βιάγκῃ καὶ ἐδείπνησαν παρ' αὐτοῖς ἐν στενοτάτῳ κύκλῳ.

Ἡ Βενετία προσήνεγκε τῇ νέᾳ μεγάλῃ Δουκίσσῃ μεγαλοπρεπὲς περιδέραιον συνιστάμενον ἐκ δεκαοκτὼ χονδρῶν ἀδαμάντων καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ μικρῶν, ἀξίας ἑπτὰ χιλιάδων πεντακοσίων δουκάτων.

Ὅταν ἡ Βιάγκη ἐδέχετο παρὰ τῶν πρεσβευτῶν τὸ κόσμημα εἶπεν ὅτι εὐχαρίστως ἤθελεν ἀποδεχθῆ καὶ ἁπλοῦν ἄνθος, ἀλλ' ὅτι τὸ ἀντικείμενον τοῦτο θὰ ἦναι αἰωνία ἀνάμνησις τῆς ἀφοσιώσεως αὐτῆς πρὸς τὴν Γαληνοτάτην Δημοκρατίαν.

Δὲν περιγράφομεν τὰς ἑορτὰς αἵτινες ἐτελέσθησαν ἐν Φλωρεντίᾳ τὴν

12 Ὀκτωβρίου 1579, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐπισήμων γάμων. Ἓν μόνον ἐπεισόδιον θέλομεν ἀναφέρει. Μεταξὺ τῶν πρεσβευτῶν οἵτινες παρῆσαν πάντες εἰς τὸν γάμον ἐκτὸς τοῦ τῆς Αὐστρίας, διεκρίνοντο οἱ δύο τῆς Βενετίας Ἀντώνιος Τιέπολος καὶ Ἰωάννης Μιχέλης. Ὁ μέγας δοὺξ εἶχεν ἐκφράσει αὐτοῖς τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως τὴν στιγμὴν τῆς στέψεως καὶ πρὶν ἢ αὐτὸς παρουσιάσῃ τὸν γαμικὸν δακτύλιον τῇ Δουκίσσῃ ὁ εἷς τῶν δύο πρεσβευτῶν νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς δουκικὸν στέμμα. Οἱ πρεσβευταὶ οἵτινες δὲν εἶχον λάβει τοιαύτην ἐντολὴν ἀνεφέρθησαν εἰς τὴν Κυβέρνησίν των· ἡ δὲ Γερουσία συνεζήτησε διὰ μακρῶν καὶ διὰ μεγάλης πλειοψηφίας ἀπεφασίσθη ὅπως ὁ εἷς τῶν πρεσβευτῶν ἐπιθέσῃ τὸ στέμμα τῇ Δουκίσσῃ ἐπιλέγων ὅμως γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ «Εἰς δεῖγμα ὅτι εἶναι γνησία κόρη τῆς Βενετίας».

Ἐν δὲ ταῖς πρὸς τοὺς πρέσβεις σταλείσαις ὁδηγίαις ὡρίζετο «Τοῦτο δὲ θέλετε λάβει τὴν φροντίδα νὰ λεχθῇ, ἐκλέγοντες τὴν κατάλληλον στιγμήν, ὅπως ἡ φωνή σας μὴ καλυφθῇ ὑπὸ τοῦ θορύβου τῶν σαλπίγγων ἢ ἄλλου τινὸς κρότου».

Αἱ ὁδηγίαι αὗται ἦσαν φρόνιμοι, ὡς ἐφάνη ἀμέσως, διότι ὁ νούντζιος τοῦ Πάπα ὑποθέτων ὅτι σκοπὸν εἶχον νὰ στέψωσι τὴν Βιάγκην ὡς μεγάλην δούκισσαν τῆς Τοσκάνης, ἤρξατο διαμαρτυρόμενος ἐναντίον τῆς προσβολῆς ταύτης τῶν δικαιωμάτων τοῦ Πάπα. Ἀλλ' ἡ δυσκολία ἤρθη ἀμέσως ἅμα ἐγνωστοποιήθη τὸ κείμενον τῆς ἄνω διακηρύξεως. Ὁ Πάπας ἔβλεπεν ἄλλως εὐμενῶς τὸν γάμον τοῦτον, διότι εἶχεν εἰπεῖ εἰς τὸν παρ' αὐτῷ Βενετὸν πρεσβευτὴν ὅτι ἡ ἕνωσις δύο τόσῳ ἰσχυρῶν πριγκήπων τῆς Ἰταλίας, τοῦ δόγη καὶ τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Τοσκάνης, ἤθελε παραγάγει πολλὰ καλὰ τῇ χριστιανωσύνῃ.

Ἡ νέα μεγάλη δούκισσα διεκρίθη διὰ τὴν προστασίαν ἣν παρέσχε πρὸς τοὺς τεχνίτας καὶ τοὺς συγγραφεῖς. Ἠγάπα τὸν Τάσσον καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι τῷ 1587 τῷ προσέφερεν ἀργυροῦν κύπελλον.

Εὑρέθη ἐν Βενετίᾳ, ἐν τοῖς μυστικοῖς ἀρχείοις τῶν ἱερεξεταστῶν τοῦ Κράτους, ὁλόκληρος ἀλληλογραφία μεταξὺ τῆς Βιάγκης καὶ τοῦ πατρικίου Φραγκίσκου Βέμβου. Εἶναι ἀνταλλαγὴ εὐφυολογιῶν καὶ πνεύματος· αἱ ἐπιστολαὶ αἱ ὑπὸ τῆς δουκίσσης ὑπογεγραμμέναι ἀνέρχονται εἰς δεκαέξ, καὶ χρονολογοῦνται ἀπὸ 26 7βρίου 1579 μέχρι 1 Αὐγούστου 1587.

Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Βέμβου τούτου ὅστις ὑπῆρξε ποιητὴς ἀξίας τινός, εἶναι πλήρεις σεβασμοῦ πρὸς τὴν μεγάλην δούκισσαν τῆς Τοσκάνης καὶ ὑπερβολικῶν ἐπαίνων διὰ τὰς χάριτας αὐτῆς καὶ τὴν ὡραιότητα. Ἐπληρόνετο ἆρά γε ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου; ἄγνωστον· ἐν τούτοις αὐτὸς διαμαρτύρεται περὶ τῆς ἀφιλοκερδείας του· ἀργότερα ὅμως ἀνεκαλύφθη ὅτι ἐπληρόνετο ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκὸς Φερδινάνδου καὶ δικασθεὶς ὅτι ἀπεκάλυψε μυστικὰ τοῦ Κράτους εἰς ξένον ἡγεμόνα, κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ

Συμβουλίου τῶν Δέκα εἰς τὴν κεφαλικὴν ποινὴν καὶ ἀπεκεφαλίσθη τὴν 6 Ἰουλίου 1599.

Ἀλλ' ἐν τῇ μετὰ τῆς Βιάγκης ἀλληλογραφίᾳ του δὲν εὑρίσκεται οὐδεμία σπουδαία πολιτικὴ ἐκμυστήρευσις καὶ δύναταί τις νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἂν ὁ πατρίκιος οὗτος, κατὰ μικρὸν ἐθιζόμενος εἰς τὰς εὐεργεσίας τῶν δουκῶν τῆς Τοσκάνης, ἐγένετο παραίτιος κατόπιν ἐγκλήματος ὑψηλῆς προδοσίας, τοῦτο βεβαίως δὲν ἐγένετο τῇ εἰσηγήσει τῆς Βιάγκης. Πρὸς τιμὴν τῆς ἡγεμονίδος ταύτης λεκτέον ὅτι φαίνεται τοὐναντίον ὅτι ὑπῆρξε πιστὴ εἰς τὰς ὑποχρεώσεις της ἀπέναντι τῆς Βενετικῆς Γερουσίας, καὶ ὅτι εἰς πάσας τὰς περιστάσεις προσεπάθησε νὰ ὑπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος της παρὰ τῷ συζύγῳ της.

Ὑπὸ ἄλλας ὅμως περιστάσεις ἡ ἐπιρροὴ αὐτῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπῆρξε βεβαίως κακή. Ὁ ἀδελφός της Βίκτωρ λαχὼν τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Φραγκίσκου ἔλαβε τοσαύτην σπουδαιότητα ἐν τῇ αὐλῇ, ὥστε ὅλαι αἱ ὑποθέσεις διήρχοντο ἐκ τῶν χειρῶν του. Ἐμισήθη διὰ τὴν ἀλαζονείαν του καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐπὶ τέλους, διότι ἐπεχείρησε διὰ πλαστογραφίας νὰ λάβῃ τριάκοντα χιλιάδας σκούδων ἀντὶ τριῶν ἀπὸ τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ πρίγκηπος. Ἡ δὲ Βιάγκη περιεκυκλοῦτο ἀπὸ ἀνθρώπους παραδόξους, κατασκευαστὰς φίλτρων, μάγους, χαρτομάντεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο Ἰουδαία τις παρὰ πάντων ὑποβλεπομένη.

Εἶναι βέβαιον ὅτι μὴ ἀρκουμένη εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ τὰς λειτουργείας ἐν τοῖς μοναστηρίοις διὰ νὰ ἀπολαύσῃ ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν ἀπόκτησιν υἱοῦ, ἡ Βιάγκη προσεπάθει ἐπίσης νὰ κάμῃ καὶ τὸν διάβολον νὰ ἐνδιαφερθῇ ὑπὲρ τῆς ἐκπληρώσεως τῆς διακαεστέρας ἐπιθυμίας της. Τὸ νὰ ἀπολαύσῃ υἱὸν ἐπεθύμει τόσῳ μᾶλλον διακαῶς καθ' ὅσον ὁ δὸν Φίλιππος ὁ μονογενὴς τοῦ Φραγκίσκου καὶ τῆς Ἰωάννης τῆς Αὐστριακῆς υἱός, παιδίον πάντοτε φιλάσθενον, ἀπέθανεν ἐκ δυσεντερίας κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ 1582· ἔκτοτε δὲ ἐδιπλασιάσθη ἡ μελαγχολία τοῦ μεγάλου δουκὸς ὅστις ἐστερήθη κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν διαδόχου τοῦ θρόνου καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Βιάγκη ἐμίσει ὑπερβολικὰ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ ἀνδρός της, οἵτινες τῇ ἀπέδιδον τὰ ἴσα.

Ὅταν ὅμως ἐπείσθη ὅτι ὁ Θεὸς ἐκώφευσεν εἰς τὰς ἱκεσίας της, ὅτι μάταιαι ἦσαν αἱ πρὸς τοὺς μάγους σχέσεις της, ἐσκέφθη καὶ πάλιν νὰ προστρέξῃ εἰς τὸν δόλον. Ἀλλὰ τότε αὐστηρῶς ἐπετηρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Φραγκίσκου. Διὰ νὰ προλάβῃ τὰς ὑποψίας των ἔγραψε πρὸς ἕνα ἐξ αὐτῶν τὸν καρδινάλιον δὸν Φερδινάνδον. Ἡ γυναικεία ὑποκρισία σπανίως ἔφθασε, μεμιγμένη μετὰ εἰρωνίας καὶ φιλοφρονήσεων εἰς τοιοῦτον βαθμὸν δόλου. Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολή:

«Ἐνδοξότατε καὶ Σεβασμιώτατε Καρδινάλιε καὶ Ἐντιμότατε ἀδελφέ.

»Ὁ ἄρχων Πρόσπερος εἴτε ὠθούμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἴδῃ τὸν οἶ-

κόν μας εὐδαιμονοῦντα ἐν πᾶσιν, εἴτε ὑποθέτων ὡς βέβαιον ὅτι εἶμαι ἔγκυος ἔσπευσε κατὰ πολὺ πληροφορήσας τὴν Ὑμετέραν ἔνδοξον Αὐθεντίαν περὶ τῆς καταστάσεώς μου. Ἑπομένως δὲν θέλω ἡ εὐχαρίστησις τὴν ὁποίαν δεικνύετε αἰσθανόμενος, νὰ στραφῇ εἰς θλίψιν ἂν τὰ πράγματα στραφῶσιν ἐναντίον τῆς γενικῆς εὐχῆς. Πράγματι ἂν καὶ φαίνεται καὶ πάντες εὑρίσκουσιν ἀκόμη ἐν ἐμοὶ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἐγκυμοσύνης, ἀλλ' ὅμως δὲν αἰσθάνομαι τὴν κίνησιν τοῦ παιδίου, καὶ ἐπειδὴ τὸ σημεῖον αὐτὸ τὸ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο βέβαιον ἐλλείπει μοι, εἶναι ἀδύνατον νὰ ζῶ ἄνευ ἀνησυχίας, καὶ νὰ μὴ ἐκφράζω ἀμφιβολίας περὶ τοῦ πράγματος. Δι' αὐτὸ παρεκάλεσα τὸν ἄνω ῥηθέντα ἄρχοντα νὰ σᾶς εἰδοποιήσῃ περὶ τοῦ πράγματος καὶ νὰ σᾶς προσκαλέσῃ νὰ παρευρεθῆτε κατὰ τὸν τοκετόν, ἂν ὁ Θεὸς ἐπιτελέσῃ τὴν χάριν ταύτην, πεπεισμένη ὅτι ἡ εὐχαριστοτάτη παρουσία σας ὄχι μόνον θὰ μοὶ ἐλαφρύνῃ τοὺς πόνους, ἀλλὰ καὶ κατὰ πολὺ θὰ ηὔξανεν ἐν ἐμοὶ τὴν καὶ ἤδη μεγίστην εὐχαρίστησιν τὴν ὁποίαν ὅλος ὁ κόσμος θέλει αἰσθανθῇ διὰ τὸ τοιοῦτον συμβάν. Διέταξα λοιπὸν τὸν ἄρχοντα Πρόσπερον νὰ σᾶς εἴπῃ ἀκριβῶς ἐκ μέρους μου πάντα ταῦτα καὶ μεγάλως ἐνετρύφησα εἰς τὰς ἐκφράσεις τῆς χαρᾶς σας καὶ εἰς τὸ ὅτι εὐθὺς ἐσπεύσατε νὰ μὲ συγχαρῆτε διὰ τὸ μέγα αὐτὸ εὐτύχημα. Δὲν ἔμαθον ὅμως καὶ νέον τι δι' ἐμέ, διότι γνωρίζω πόσον δικαίως ἐπιθυμεῖτε ἄρρενα διάδοχον τοῦ οἴκου μας, ὅστις μάλιστα νὰ γεννηθῇ ἐξ ἐμοῦ, ἥτις εἶμαι ἀφωσιωμένη δούλη σας καὶ ὅλη αἴσθημα πρὸς ὑμᾶς, βαθύτατα δὲ εὐγνώμων διὰ τὴν ἀγάπην ἣν πρὸς ἐμὲ τρέφετε. Ἂν λοιπὸν διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ κυρίου, τὰ πράγματα ἔλθωσι κατ' εὐχήν — ἂν καὶ δὲν συμβαίνει ὅ,τι καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἐγκυμοσύνας μου, καὶ δὲν αἰσθάνομαι τὴν κίνησιν τοῦ παιδίου ὡς συνήθως αἰσθάνονται αἱ γυναῖκες—τότε ὑποθέτω ὅτι θὰ εἶμαι ἐν καιρῷ περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου. Ἀλλ' ἂν συμβῇ ἄλλως, διότι ὀφείλω νὰ ἔχω ἀμφιβολίας διὰ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους σᾶς ἀνέφερα, καὶ ἐπίσης διότι πόνοι κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὰ νεφρὰ μὲ κατέστησαν ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας ἐλεεινὴν καὶ δύνανται νὰ προξενήσωσιν ἀποβολήν, μία τῶν μεγίστων θλίψεών μου, θὰ ἦναι τὸ νὰ σκέπτωμαι ὅτι θὰ δυσαρεστηθῇ ἡ Ὑμετέρα Ἔνδοξος Αὐθεντία. Σήμερον, δόξα τῷ Θεῷ εἶμαι πολὺ καλά. Περὶ παντὸς ὅ,τι ἤθελε συμβῇ εἰς ἐμὲ θέλω σᾶς εἰδοποιεῖ. Παρακαλῶ ὑμᾶς ἐν τοσούτῳ νὰ προσεύχησθε εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεώς μου καὶ νὰ δεχθῆτε ὀλίγα τινὰ δαμάσκηνα ὡς ἀντάλλαγμα ἐλπίζουσα ὅτι θὰ σᾶς εὐχαριστήσωσι, διότι παρῆλθε πλέον ἡ ἐποχή των.

Ἐν Φλωρεντίᾳ τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1589.

Τῆς Ἐνδοξοτάτης καὶ Σαβασμιωτάτης Αὐθεντίας σας
ἡ φιλοστοργοτάτη ἀδελφὴ καὶ δούλη

Ἡ μεγάλη Δούκισσα τῆς Φλωρεντίας.

Ὁ καρδινάλιος Φερδινάνδος καὶ ὁ ἀδελφός του Πέτρος ὁ ἐκ Μεδίκων δὲν ἐπετήρουν αὐτοὶ μόνοι τὴν Βιάγκην. Ὁ μέγας δοὺξ δὲν ἐπεθύμει νὰ ἀπατηθῇ καὶ ἐκ δευτέρου. Ὅλαι αἱ ἔξοδοι τῶν δωματίων τῆς δουκίσσης ἐκλείσθησαν κατόπιν διαταγῆς του, ἐκράτει δ' αὐτὸς ὁ ἴδιος τὰς κλεῖδας μὴ ἐμπιστευόμενος ὡς πρὸς αὐτὸ οὐδένα. Οὕτως ἀναγκασθεῖσα νὰ ἀπόσχῃ ψευδοῦς ἔτι μητρότητος, ἡ πονηρὰ βενετὴ ἠναγκάσθη νὰ σκεφθῇ ὄχι ἄνευ πικρίας νὰ πλησιάσῃ τὸν νόμιμον τοῦ θρόνου διάδοχον τὸν καρδινάλιον δὸν Φερδινάνδον.

Μετά τινα καιρὸν ὁ καρδινάλιος προσκληθεὶς ἐπεσκέφθη τὸν ἀδελφόν του καὶ τὴν νύμφην του εὑρισκομένους τότε εἰς Πόζιο ἐν Καϊάνῳ. Ἡ συνέντευξις αὕτη, ἥτις κατὰ τὸ φαινόμενον τοὐλάχιστον ἦτο δεῖγμα τῆς ἐντελοῦς ἁρμονίας μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τῶν Μεδίκων, ἔσχε τραγικὴν καὶ ἀπρόοπτον λύσιν. Ὁ Μέγας δοὺξ ἀπέθανε τὴν 19 Ὀκτωβρίου 1278, ἡ δὲ Μεγάλη δούκισσα ἐξέπνευσε τὴν ἐπαύριον.

Ἂν προστρέξωμεν εἰς διαδοθεῖσαν τινὰ φήμην, ὁ λαὸς δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ πιστεύσῃ εἰς φυσικὸν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τῶν Μεδίκων θάνατον. Ἡ Βιάγκη ἐπεχείρησε νὰ δηλητηριάσῃ τὸν ἀνδράδελφόν της προσφέρουσα αὐτῷ πλακούντιόν τι, ὅπερ συνείθιζε νὰ κατασκευάζῃ διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν της χάριν τοῦ Φραγκίσκου καὶ ἡ σκευωρία αὕτη ἐστράφη ὅλως τυχαίως ἐναντίον τοῦ συζύγου της καὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας. Κατ' ἄλλην διάδοσιν ὑποθέτουσαν πάλιν τὴν δηλητηρίασιν, ὁ καρδινάλιος ἐμελέτησε καὶ ἐξετέλεσε τὸ ἔγκλημα. Ἀλλ' ὅλα ταῦτα εἶναι ὑποθέσεις μὴ βασιζόμεναι ἐπὶ βεβαιότητος. Φαίνεται βέβαιον ἐξ ἐναντίας ὅτι ὁ Φραγκῖσκος ἀπέθανεν ἐξ ἀσθενείας· προσβληθεὶς ἀπὸ τριταῖον πυρετόν, ἔκαμε τὴν ἀνοησίαν κατὰ τοὺς μὲν νὰ λάβῃ πολὺν πάγον κατὰ τοὺς δὲ νὰ φάγῃ πολλοὺς ἀμανίτας. Τῆς δὲ Βιάγκης τὴν ὑγείαν ἡ δίαιτα τῆς τροφῆς εἰς ἣν ὑπεβλήθη, καὶ τὰ φάρμακα τῶν ὁποίων ἔκαμε κατάχρησιν ἐπὶ πολλοὺς μῆνας διὰ νὰ φανῇ ἔγκυος, προσέβαλον σπουδαίως. Ἦτο λοιπὸν ἀσθενὴς ὅταν ὁ ἀπρόοπτος θάνατος τοῦ συζύγου της τῇ ἐπέφερε κτύπημα τόσῳ μᾶλλον ἰσχυρόν, καθ' ὅσον ἠννόει εἰς πόσον ἀνηλεεῖς καὶ ἐχθρικὰς χεῖρας προὔκειτο νὰ ἐμπέσῃ. Ὑπέκυψεν ὑπὸ τὸν ἠθικὸν αὐτὸν κλονισμόν, καὶ ἡ ζωὴ τὴν ἐγκατέλιπε. Κατὰ διαταγὴν τοῦ καρδιναλίου, θέλοντος νὰ καταπαύσῃ τὰς περὶ τοῦ θανάτου τούτου διαδοθείσας φήμας, τὸ πτῶμα τῆς Μεγάλης Δουκίσσης ἠνεῴχθη ἐνώπιον τῆς θυγατρός της Πελλεγρίνης, τοῦ γαμβροῦ της καὶ τῶν ἰατρῶν τῆς Αὐλῆς.

Τὸ πτῶμα τοῦ Φραγκίσκου μετηνέχθη εἰς Φλωρεντίαν· ἐκεῖ τὸ ἐνέδυσαν τὴν ἐπίσημον στολὴν καὶ μὲ τὸ δουκικὸν στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐξετέθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου. Ἔπειτα δὲ κατετέθη ἐν τοῖς τάφοις τῶν προγόνων του παρὰ Ἰωάνναν τὴν Αὐστριακήν.

Τὴν Βιάγκην μόνον μετὰ δύο ἡμέρας ἐκόμισαν εἰς Φλωρεντίαν καὶ ὅταν

ἠρώτησαν τὸν δὸν Φερδινάνδον ἂν ἔπρεπε νὰ τὴν ἐκθέσωσι μὲ τὸ δουκικὸν στέμμα «Τὸ ἔφερε πολὺν ἤδη καιρὸν καὶ ἀρκεῖ» ἀπήντησεν ὁ πρίγκηψ. Τὸν παρεκάλεσαν νὰ ὁρίσῃ τὸν τόπον ταφῆς. «Ὅπου θέλετε, ἐπανέλαβεν, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ τεθῇ ἐν τοῖς τάφοις τῆς οἰκογενείας τῶν Μεδίκων». Ἦτο μεγάλη αὐστηρότης μάλιστα ἐν οἰκογενείᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ δὲν ἐνδιαφέρθησαν ποτὲ πολὺ διὰ τοὺς ἀτάκτους γάμους καὶ γεννήσεις. Καὶ ἡ Βιάγκη ὅπως δήποτε ἔφερε τὸ στέμμα καὶ τὸν βαθμὸν τῆς νομίμου συζύγου· ἓν μάλιστα ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου της ἔλαβε παρὰ τοῦ πάπα Σίξτου Ε'. τὸ χρυσοῦν ῥόδον. Μόλα ταῦτα ὁ νέος δοὺξ ἐφάνη πρὸς αὐτὴν σκληρὸς καὶ πέραν τοῦ τάφου. Ὄχι μόνον ἐτάφη ἀτήμως εἰς κοινόν τινα λάκκον, ἀλλὰ καὶ αἱ εἰκόνες της ἀφηρέθησαν ἀπὸ παντοῦ, καὶ ὅπου ἦν ἐγγεγλυμμένον τὸ οἰκόσημόν της ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ τῆς Ἰωάννας.

Ἡ Γερουσία τῆς Βενετίας ἥτις χαριζομένη εἰς τὸν Μέγαν Δοῦκα Φραγκῖσκον ἐσυγχώρησε τὴν προγεγραμμένην καὶ ἔθεσεν ἐπισήμως εἰς τὸ μέτωπόν της τὸ στέμμα, ἀναγορεύσασα αὐτὴν θυγατέρα τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, ἔσπευσε μετὰ τῆς αὐτῆς θέρμης νὰ ἀρνηθῇ αὐτὴν ἐν τῷ τάφῳ — ἡ πολιτικὴ ὑπῆρξε πάντοτε σκληρὰ— προκειμένου νὰ ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν τοῦ δὸν Φερδινάνδου. Ἀπηγόρευσε μάλιστα καὶ νὰ τὴν πενθήσωσι.

Κατὰ τὰς ἡμέρας μας τὴν 9 Μαΐου 1858 ὁ ἱππότης Λουδοβῖκος Πασσερίνης, τότε διευθυντὴς τοῦ Κεντρικοῦ Ἀρχείου τοῦ κράτους ἐν Φλωρεντίᾳ διετάχθη νὰ ἀνοίξῃ τοὺς σορούς τοὺς περιέχοντας τὰ λείψανα τῶν Μεδίκων.

Ὁ Πασσερίνης βεβαιοῖ ὅτι τὰ σώματα τοῦ Φραγκίσκου καὶ τῆς Ἰωάννας τῆς Αὐστριακῆς διετηρήθησαν τόσον καλῶς ὥστε καὶ αἱ ἀρθρώσεις ἀκόμη ἦσαν εὐκίνητοι. Ὅλοι οἱ δ' ἄλλοι Μέδικοι εὑρέθησαν ἐκτὸς τῆς Βιάγκης.

Οὕτω παρέρχεται ἡ δόξα.....

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ τοῦ E. Plon ὑπὸ Δ. Π. Δ.)

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

(ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Ι. Ζωγραφάκη.)

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΨΑΡΑΣ

Μιὰ φορὰ ἠτόνε, λέει, μιὰ χήρα καὶ εἶχε ἕνα παιδί. Καὶ τῶβαλε 'ς τὸ σχολειό. Τὸ κοπέλι ἐβγῆκε πολὺ προκομμένο, καὶ ἐσπούδαξε. Καὶ ἀπείτις ἤμαθε αὐτὸ τὰ γράμματα δὲν ηὕρηνε θέσι νὰ μπῇ νὰ 'βγάνῃ τὸ ψωμάν του, κ' ἤπαιρνε κάθα μέρα ἕνα καλαμάκι κ' ἐπήγαινε 'ς τὸ γιαλὸ κ' ἐψά-

ρευγε· κ' ἤπιανε τὸ κοπέλι κάθα μέρα ψάρια καὶ τὰ πήγαινε καὶ τὰ πούλιε κ' ἤπαιρνε παράδες κ' ἐγόραζε ψωμὶ καὶ τὸ πήγαινε 'ς τὸ σπίτιν τους. Καὶ μιὰν ἡμέρα πάει 'ς τὸ γιαλὸ καὶ πιάνει τρία ψαράκια ὤμορφα· καὶ παίρνει καὶ πάει τα 'ς τοῦ Βασιλιᾶ τὸ παλάτι ποκάτω κ' ἐφώνιαζε.—Ἔδαι ψάργια ὤμορφα καὶ ψαρᾶς μορφήτερος! Κι' ἀκούει τον ἡ Βασιλιοποῦλα πομέσα, καὶ λέει, Ποιὸς εἶνε κεινοσὰ ποῦ φωνιάζει, ἔδαι ψάργια ὤμορφα καὶ ψαρᾶς μορφίτερος; γιὰ φωνιάξετέ του νὰ βγῇ ἀπάνω. Βγαίνει δὰ τὸ κοπέλι ἀπάνω λέσιν του ἡ δούλαις τση, Πόσο θές, μωρέ, 'ς τὸ ψάρι νὰ μᾶς τὸ πουλήσῃς; λέει, Ἂς βγάλῃ ἡ Βασιλιοποῦλα τὸ κούκλωμά τση νὰ 'δῶ τὴ μούρη τζη νὰ σᾶσε δώσω τὰ ψάρια, καὶ δὲ θέλω παράδες· λέει ἡ Βασιλιοποῦλα· Νὰ χαθῇς ἀπὸ μπρός μου! γιάδε ἄνθρωπος! Συμαυλίζουν τηνε ἡ δούλαις τση, Βγάλε, Βασιλιοποῦλα μου, τὸ κούκλωμά σου νὰ σὲ δῇ, νταὐτῶνε κοπέλι καὶ δὲν κατέχει πρᾶμμα, νὰ τοῦ πάρωμε τὰ ψάργια. Συμαυλίζουν τηνε, βγάνει τὸ κούκλωμά τση, καὶ θωρεῖ τὸ κοπέλι· τὴ μούρη τση κ' εἶχε μιὰ χρουσῆν ἐληά. Γράφει τὸ κοπέλι 'ς τὸ χαρτίν του πῶς ἔχει ἡ Βασιλιοποῦλα 'ς τὴ μούρη μιὰ χρουσῆν ἐληά. Πάει ἀργὰ τὸ κοπέλι 'ς τὸ σπίτι, ρωτᾷ το ἡ μάνα του, Ἠντᾶκαμες, παιδί μου, τὸ ψάρι ποὔπιασες σήμερο; λέει, Ἤδωκά το βερεσέ· (δὲν τοὔκαμ' ἡ μάνναν του πρᾶμμα). Ταδεταχτέρου πάει πάλι τὸ κοπέλι 'ς τὸ γιαλό, ἐψάρευγε, καὶ πιάνει πάλι τρία ψάργια, ὤμορφα· καὶ παίρνει τα καὶ πάει τα πάλι ς τὸ βασιλικὸ παλάτι ποκάτω κ' ἐφώνιαζε· Ἔδαι ψάργια ὤμορφα καὶ ψαρᾶς μορφήτερος! Ἀκούει τονε πάλ' ἡ Βασιλιοπούλα, λέει, Ποῖος εἶνε ποῦ φωνιάζει, Ἔδαι ψάργια ὤμορφα καὶ ψαρᾶς μορφήτερος; φωνιάξετέ του νὰ βγῇ ἀπάνω. Μπαίνει τὸ κοπέλι μέσα, λένε ἡ δούλαις τση, Πόσο θές, κοπέλι, 'ς τὸ ψάρι; λέει τὸ κοπέλι, Ἂς βγάλῃ ἡ βασιλιοποῦλα τὰ κομπιά τση νὰ δῶ τὸ μπέττη τση νὰ σᾶτε δώσω τὸ ψάρι. Ὡς τὸν ἤκουσε ἡ Βασιλιοποῦλα ἐμάνισε· πιάνουν τηνε πάλι ἡ δούλαις τση συμαυλίζουν τηνε, βγάνει τὰ κομπιά τση, θωρεῖ τὸ κοπέλι κ' εἶχε τρεῖς χρυσαῖς τρίχες 'ς τὸ μπέττη. Γράφει τὸ κοπέλι πάλι 'ς τὸ χαρτί, πῶς ἔχει ἡ Βασιλιοποῦλα τρεῖς χρυσαῖς τρίχες 'ς τὸν μπέττη. Πάει ἀργὰ 'ς τὸ σπίτι, ρωτᾷ ἡ μάνναν του, Ἠντᾶκαμες, παιδί μου, τὸ ψάρι ποὔπιασες σήμερο; Ἤδωκά το βερεσέ.—Ντὰ δὲ σοὔπα, δὲ θωρεῖς πῶς δὲν ἔχομε ψωμὶ νὰ φᾶμε, μόνο τῶδωνες βερεσέ; Πιάνει τονε, παίζει του κᾶμποσες κι' ἀπόκει τοῦ λέει, Ἄλλη μιὰ φορὰ νὰ μὴν τὸ δώσῃς βερεσὲ γιατὶ δὰ σὲ κοπανίσω. Πάει πάλι ταδεταχτέρου τὸ κοπέλι 'ς τὸ γιαλὸ καὶ πιάνει τρία ψαράκια ὤμορφα· πάει 'ς τοῦ Βασιλιᾶ τὸ παλάτι πάλι ποκάτω, φωνιάζει τὸ κοπέλι. Ἔδαι ψάργια ὤμορφα καὶ ψαρᾶς μορφήτερος! Ἀκούει τον ἡ Βασιλιοποῦλα, λέει, Ποῖος εἶνε ποῦ φωνιάζει, Ἔδαι ψάργια ὤμορφα καὶ ψαρᾶς μορφήτερος; γιὰ φωνιάξετέ του νὰ βγῇ ἀπάνω! βγαίνει τὸ κοπέλι ἀπάνω, λέσιν του ἡ δούλαις τση, λέει, Πόσο θές, κοπέλι, νὰ μᾶσε πουλήσῃς τὰ ψάργια; λέει

τὸ κοπέλι, Ἂς βγάλῃ ἡ Βασιλιοποῦλα τὰ παπούτζα τση νὰ δῶ τὰ πόδια τση νὰ σᾶτε χαρίσω τὰ ψάργια. Ἐμάνισε πάλι ἡ Βασιλιοποῦλα, πιάνουνε ἡ δούλαις τση, συμαχυλίζουν τηνε, βγάνει τὰ παπούτσα τση, θωρεῖ τὸ κοπέλι τὰ πόδια τση, κ' εἶχε ἕνα χρυσὸ κότσι 'ς τὸ δεξιὸ μπόδα· γράφει τὸ κοπέλι 'ς τὸ χαρτίν του πῶς, ἔχει ἡ Βασιλιοποῦλα ἕνα χρυσὸ κότσι 'ς τὸ δεξιὸ μπόδα. Παίρνει τὸ κοπέλι, πάει ἀργὰ 'ς τὸ σπίτι, ρωτᾷ τον ἡ μάνναν του, Ἠντᾶκαμες, παιδί μου τὸ ψάρι; λέει, Ἤδωκά το βερεσέ. Ποῦ νὰ σοῦ λάχῃ ἄδικο, ντὰ ἀψαργὰς δὲ σ' ἔλειρα νὰ μὴν τὸ δώσῃς βερεσέ; Πιάνει τονε πάλι, παίζει του κάμποσες.

Σὲ κάμποτο καιρὸ βγάνει ὁ Βασιλιᾶς τελάλη 'ς τὴ χώρα, πῶς ἔχει ἡ Βασιλιοποῦλα τρία σημάδια, κι' ὅποιος βρῇ ἤντα σημάδια εἶνε, νὰ ●άῃ νὰ τὸ πῇ τοῦ Βασιλιᾶ, νὰ παίρνῃ τὴ Βασιλιοποῦλα γυναῖκαν του. Ἀκούει το τὸ κοπέλι, παίρνει νὰ πάῃ 'ς τοῦ Βασιλιᾶ νὰ τοῦ πῇ ἤντα σημάδια 'χει ἡ Βασιλιοποῦλα· θωροῦν τον αὐταῖς ἀπού τὸ παραθύρι, λένε, Πάει τὸ κοπέλι νὰ τὸ πῇ τοῦ Βασιλιᾶ, καὶ δὰ μᾶσε κουτσοκεφαλίσῃ, μόνο νὰ τοῦ φωνιάξωμε νὰ μπῇ μέσα νὰ τοῦ πλερώσωμε τὸ ψάρι. Φωνιάζουν αὐταῖς τοῦ κοπελιοῦ, ἕ, κοπέλι, ἔρχου νὰ σοῦ ποῦμε. Μπαίνει τὸ κοπέλι μέσα, λέει, Ἤντα μὲ θέλετε; λέει, Πόσο θὲς 'ς τὸ πρῶτο ψάρι ποῦ μᾶς ἐπούλησες; λέει πεντακόσα φλουργιά. Δίδουν του τὰ πεντακόσα φλουργιά, παίρνει τα τὸ κοπέλι πάει τα 'ς τσῆ μάννας του, φααιραίνει τα 'ς τὴμ ποδιά τση, λέει, Νά, μητέρα μου τοῦ πρώτου ψαργιοῦ τσοῖ παράδες. Ταδεταχτέρου πάλι παίρνει τὸ κοπέλι νὰ πάῃ 'ς τοῦ Βασιλιᾶ, θωροῦν το, πάλι ποῦ τὸ παραθύρι, φωνιάζουν 'του νὰ μπῇ μέσα. Μπαίνει τὸ κοπέλι μέσα, λέει, Ἤντα μὲ θέλετε; λέει, Πόσο θὲς 'ς τὸ δεύτερο ψάρι ποῦ μᾶς ἐπούλησες; λέει χίλια φλουργιά. Παίρνει τὸ κοπέλι τὰ χίλια φλουργιὰ καὶ πάει τσῆ μάννας του, λέει, Πάρε μητέρα τοῦ δεύτερου ψαργιοῦ τσοῖ παράδες. Πάει πάλι 'ς τσοῖ τρεῖς μέραις ἀπάνω νὰ τὸ πῇ τοῦ Βασιλιᾶ, θωροῦν τονε αὐταὶς πάλι ποῦ τὸ παραθύρι, φωνιάζουν του νὰ μπῇ μέσα. Μπαίνει, λέει, Πόσο θές, κοπέλι 'ς τὸ ὕστερο ψάρι ποῦ μοῦ ἐπούλησες; λέει, χίλια πεντακόσα φλουργιά. Δίδουν του τὰ φλουργιά, παίρνει τα τὸ κοπέλι, πάει τα τσῆ μάννας του· λέει πάρε, μητέρα, καὶ τοῦ ὕστερου ψαργιοῦ τσοὶ παράδες. Κὴ ἀπόκειας παίρνει τὸ κοπέλι καὶ πάει 'ς τοῦ Βασιλιᾶ καὶ τοῦ λέει, πῶς, ἔχει ἡ θυγατέρα σου μιὰ χρουσῆν ἐληὰ 'ς τὴ μούρη, τρεῖς χρυσαῖς τρίχες 'ς τὸ μπέττη καὶ ἕνα χρυσὸ κότσι 'ς τὸ δεξὸμ πόδα· λέει του ὁ βασιλιᾶς, Ντὰ πῶς τὸ κατέχεις ἐσύ; λέει ἀπού τὴμ πολή μου σπουδὴ τὸ κατέχω.

Βασιλικὸς ἐδῶ δρισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ γυρίσῃ κι' ὀπίσω, ποῦχανε μιλημένα μ' ἕναν ἄλλο βασιλιᾶ νὰ γενοῦνε συμπεθέροι. Καὶ μηνᾷ του, Νᾶρθῃς πόδε, γιατὶ ἐτσὲ κ' ἐτσέ, ἀπατήθηκα κ' ἤβγαλα διαλαλημό, πῶς ἔχ' ἡ θυγατέρα μου τρία σημάδια, κι' ὅποιος τὰ βρῇ νὰ τηνὲ παίρνῃ γυναῖκα,

καὶ ηὗρηκε ἕναγ κοπέλι ἤντα σημάδια εἶχενε, καὶ δὲν μπορῶ νὰ γιαγύρ' ὀπίσω γιατ' εἶνε βασιλικὸς ὁρισμός, καὶ νἄρθῃς νὰ σκεφτοῦμε ἤντα λογιῶ δὰ τὸ διώξωμε. Πάει ὁ βασιλιᾶς, σμίγουνε, κι' ἀνεμαζώνει τὴ Δωδεκάδα του κ' ἐσυμβουλευτήκανε νὰ τοῦ ποῦνε νὰ μαζώξῃ σὲ σαράντα τρεῖς μέραις σαράντα λαγούς, νὰ τσοῖ βλέπῃ σαράντα μέραις νὰ κάμωμε τὸ γάμον του· λένε τοῦ κοπελιοῦ πῶς, ἕνα ζήτημα θὰ σοῦ ποῦμε κι' ἂν τὸ κάμῃς θὰ σοῦ δώσωμε τὴ Βασιλοποῦλα, ἀλλιῶς καὶ δὲν τὸ κάμῃς, θὰ σὲ κουτσοκεφαλίσωμε· λέει τὸ κοπέλι, Ἤντα ζήτημά 'ν αὐτό; λέει, Νὰ μαζώξῃς σὲ τρεῖς μέραις σαράντα λαγούς, νὰ τσοῖ βλέπῃς σαράντα μέραις, νὰ τσοῖ σφάξωμε νὰ κάμωμε τὸ γάμο σου· λέει, Καλό· ἂς εἶνε.

Πάει λέει τσῆ μάννας του τὸ κοπέλι, ἐτσὲ ἐτσὲ μοὖπεν ὁ Βασιλιᾶς, νὰ μαζώξω σαράντα λαγοὺς σὲ τρεῖς μέραις, νὰ τσοῖ βλέπω σαράντα μέραις· καὶ πῶς θὰ τσοῖ μαζώξω γώ; λέει του ἡ μάννα του, λέει, ἐγὼ ἤκουσα, παιδί μου, τοῦ κυροῦ σου καὶ ἤλεγε, πῶς τοῦ παπποῦ του ὁ παπποῦς εἶχε ἕνα θιαμπόλι καὶ τὤπαιζε, κι' ὅτι ἔχνος κι' ἠτόνε ἐκειὰ κοντὰ πήγαινε ὀμπρός του, κ' ἐχόρευγε, καὶ εἶχενε καὶ μιὰ βέργα καὶ τὴν ἤπεμπε κ' ἐπήγαινε καὶ τ' ἀνεμάζωνε ἀμονάχη τση· καὶ μοὖπενε πῶς ἠτόνε σὲ ἐκειονὲ τὸ παραθύρι, μὰ δὲν ἐπῆγα νὰ ξανοίξω· γιὰ νὰ πὰ ξανοίξωμε δά; Πᾶνε καὶ ξανοίγουνε καὶ βρίσκουν τὸ θιαμπόλι καὶ τὴ βέργα. Παίρνει τὸ κοπέλι τὸ θιαμπόλι καὶ πάει 'ς τὰ ὄρη· καὶ ὀχκέρνει κ' ἤπαιζε τὸ θιαμπόλι, κι' ἀνεμαζώνουντονε οἱ λαγοὶ κ' ἐπηαίνανε ὀμπρός του κ' ἐχορεύγανε. Κι' ἀνεμαζώνουνται σαράντα λαγοί. Καὶ ἀπείτις ἐνεμαζωχτήκανε σαράντα λαγοί, παίζει αὐτὸς μιὰ τσῆ βέργας κι' ἀνεμαζώνει τσοὶ λαγοὺς ὀμπρός του καὶ τσοὶ κάνει 'να σωρό. Λαλεῖ τση τὸ κοπέλι, λέει, Νὰ μὴ δῶ 'γὼ ἀνὲ μερώσανε; Θωρεῖ τσὰ ποπέρα μιὰ μάντρα, λέει, νὰ πάω θέλω γὼ νὰ τσοὶ μαντρίσω νὰ δῶ ἀνὲ μαντρίζουνε. Πάει τσοι τὸ κοπέλι, μαντρίζει τσοι 'ς τὴ μάντρα. Ἤβοσκέ τσοι τὸ κοπέλι κειδὰ ὥστε ἀποὺ βράδυασε· κι' ἀπείτις ἐβράδυασε τσοῖ παίρνει νὰ τσοῖ πάῃ 'ς τὴ χώρα. Ἀπείτις τσοῖ βγαλε 'ς τὴ χώρα, ἐφώνιαζε αὐτός, Στὴ μπάντα νὰ περάσουνε τοῦ Βασιλιᾶ οἱ λαγοί, νὰ τσοῖ πάω 'ς τὸ κονάκι. Πάει τσοι τὸ κοπέλι 'ς τὸ κονάκι καὶ τσοῖ μαντρίζει. Ἤπαιρνέ τσοι τὸ κοπέλι κάθα μέρα καὶ τσοῖ πήγαινε ὄξω καὶ τσοῖ βόσκιζε, καὶ καθ' ἀργὰ πάλι τσοῖ πήγαινε καὶ τσοῖ μάντριζε. Πάνω 'ς τσῆ τριάντα μέραις λέει ὁ ξένος Βασιλιᾶς, Νὰ μὴ μπάω 'γὼ νὰ πολεμήσω νὰ τοῦ πάρω κειvουδὰ τοῦ κοπελιοῦ κανένα λαγό, σὲ πεντέξε μέραις ποῦ θὰ τσοῖ μετρήσ' ὁ Βασιλιᾶς νὰ ξελντίσουνε ποῦ τὸ λογαριασμό, νὰ τονὲ κουτσοκεφαλίσῃ; Βάνει αὐτὸς χωργιάτικα ροῦχα καὶ παίρνει κ' ἕνα φλασκὶ κρασί, καὶ παίρνει καὶ ψωμὶ 'ς ἕνα βουργίδι, καὶ παίρνει καὶ γρόσσα, καὶ κάνει τὸν ἀδιάφορο πῶς ἐπέρνα ἀπὸ τὸν τόπο ποὖβλεπε τὸ κοπέλι τσοῖ λαγούς. Πάει χαιρετᾷ τὸ κοπέλι (τὸ κοπέλι κάνει δὰ πῶς δὲν τονὲ γνωρίζει), καὶ τοῦ λέει καὶ ποῦ πᾷς, κουμπάρε;

λέει, ἐπάε ποπέρα σὲ τουτονὲ τὸ χωργιό 'χω δυοτρεῖς ἰδικοὺς καὶ πάω νὰ τσοῖ δῶ· μόνο ἄϊντε νὰ μοῦ πουλήσῃς ἕνα λαγό· λέει, δὲν τσοῖ δίδω γὼ τσοῖ λαγούς, γιατ' εἶνε τοῦ Βασιλιᾶ, ταχτέρου τὴν ἄλλη μέρα ποῦ θὰ τσοῖ μετρήσῃ ἂ δὲ βγοῦνε σωστὰ θὰ μὲ κουτσοκεφαλίσῃ· λέει, Μωρέ, δό μου ἕνα κ' ἐγὼ θὰ σοῦ δώσω πεντακόσα φλουργιά. — Γιὰ πεντακόσα φλουργιὰ ποῦ θὰ μοῦ δώσῃς τοὐλόγου σου δὲ χάνω γὼ τὴν κεφαλή μου· δὲ σοῦ τονὲ δίδω· λέει, Δόσε μού τονε καὶ χίλια φλουργιὰ θὰ σοῦ δώσω· λέει ἄϊντε νὰ σοῦ τονὲ δώσω νὰ μοῦ δώσῃς τὰ χίλια φλουργιά, μὰ νὰ σταθῇς νὰ πυρώσω κειονὲ τὸ δαχτυλίδι νὰ σὲ βουλώσω 'ς τὸ κούτελο· λέει αὐτός, Νὰ πονέσω θέλω μὰ θὰ τοῦ πάρω τὸ λαγὸ νὰ ξιλντίσουνε ποῦ τὸ λογαριασμὸ μὰ θὰ τονὲ κουτσοκεφαλίσῃ ὁ Βασιλιᾶς, καὶ δὲν μπειράζει. Πιάνει δ' αὐτὸς τὸ λαγό, σφάζει τονε, καὶ ψήσουντονε καὶ τρῶντονε καὶ πίνουν καὶ τὸ κρασί· κι' ἀπόκειας πυρώνει τὸ δαχτυλίδι 'ς τὴ φωτιὰ καὶ τὸ κάνει δλιοκόκκινο καὶ τοῦ τὸ πατεῖ 'ς τὸ κούτελο, καὶ τοῦ δίδει καὶ τὰ χίλια φλουργιά, καὶ κάνει πῶς θὰ πάῃ ὄθε τὴν μπάντα κεινουδὰ τοῦ χωργιοῦ, κι' ἀπόκει γιαγέρνει καὶ πάει 'ς τὴ χώρα μὲ τόση χαρά. Λέει αὐτὸς τοῦ Βασιλιᾶ, λέει, Δὲν κάνει νὰ μετρήσωμε τσοῖ λαγοὺς τοσεσὰ μέραις ποῦ τσοῖ βλέπει μπανᾶχατε κανένα; λέει, Ἂς εἶνε. Πάει ἀργὰ τὸ κοπέλι τσοῖ λαγούς, μετροῦν τσοῖ αὐτοὶ βγάνουν τση τριανταεννιά· λέει τὸ κοπέλι, Πῶς νᾆν' αὐτοὶ μόνον τριανταεννιά; νταὐτοί σανε σωστοί· γιὰ νὰ τσοῖ μετρήσω κ' ἐγώ; λέει τσοί τὸ κοπέλι, λέει, Ἀραδιαστὰ νὰ περνᾶτε. Στένεται τὸ κοπέλι 'ς τὴ μνιὰ μπάντα ἐπερνούσαν' αὐτοὶ ἀραδιαστά, καὶ ἤγγιζε νοῦς νοῦς 'ς τὴ γκεφαλή, καὶ τσοῖ μετρᾷ καὶ τσοῖ βγάνει σαράντα. Πάει τὸ κοπέλι καὶ τσοῖ μαντρίζει πάλι.

Ἀπάνω 'ς τσοῖ τριαντάἕξε μέραις λέει καὶ ὁ γυιός του κεινουδὰ τοῦ Βασιλιᾶ, λέει, Νὰ μὴν μπάω 'γὼ νὰ πολεμήσω νὰ τοῦ πάρω κανένα λαγὸ νὰ ξιλντίσουνε ποῦ τὸ λογαριασμὸ ταχτέρου τὴν ἄλλη μέρα ποῦ θὰ τσοῖ μετρήσ' ὁ Βασιλιᾶς νὰ μὴν εἶνε σωστοὶ νὰ τονὲ κουτσοκεφαλίσῃ; Βάνει κι' αὐτὸς 'ς ἕνα φλασκὶ κρασὶ 'ς ἕνα βουργίδι, καὶ παίρνει καὶ ψωμὶ καὶ βαίνει καὶ γρόσσα· καὶ παίρνει καὶ πάει, καὶ βρίσκει τὸ κοπέλι· κάνει δὰ τὸ κοπέλι πῶς δὲν τονὲ γνωρίζει, καὶ τοῦ λέει, Καὶ ποῦ πᾷς, κουμπάρε, παδά; λέει, Ἐπάε ποπίσω σὲ τουτονὲ τὸ χωργιὸ ἔχω ἐδικοὺς καὶ πάω νὰ τσοῖ δῶ· μόνο, ἀνὲ θές, ἄϊντε νὰ μοῦ πουλήσῃς ἕνα λαγό.—Δὲν τσοῖ πουλιῶ 'γὼ τσοῖ λαγοὺς γιατί 'νιε τοῦ βασιλιᾶ, κι' ὁμπανὲ θὰ τσοῖ μετρίσῃ, κι' ἀνὲ λείπει κιανεὶς θὰ μὲ κουτσοκεφαλίσῃ.—Μωρὲ ἄϊντε νὰ μοῦ δώσῃς ἕνα λαγὸ καὶ χίλια φλουργιὰ θὰ σοῦ δώσω.—Δὲν τσοῖ δίδω 'γὼ τσοῖ λαγοὺς γιατ' εἶνε τοῦ βασιλιᾶ, ὁμπανὲ ποῦ θὰ τσὴ μετρήσῃ, ἀνὲ λείπῃ ἕνας θὰ μὲ κουτσοκεφαλίσῃ· λέει, χίλια πεντακόσα φλουργιὰ θὰ σοῦ δώσω νὰ μοῦ δώσῃς ἕνα—Δίδω σού τονε 'γὼ νὰ μοῦ δώσῃς τὰ χίλια πεντακόσα φλουργιὰ μὰ νὰ πυρώσω τουτονὲ τὸ δαχτυλίδι νὰ σταθῇς νὰ

σὲ βουλώσω 'ς τὸ κούτελο· λέ' αὐτός, Νὰ πονέσω θέλω μιαολιὰ μὰ θὰ τοῦ πάρω τὸ λαγὸ νὰ ξιλντίσουνε ποῦ τὸ λογαριασμὸ καὶ θὰ τονὲ κουτσοκεφαλίσῃ ὁ βασιλιᾶς, καὶ δὲν πειράζει. Πιάνει τὸ λαγό, σφάζει τονε καὶ ψήνει τονε, καὶ τρῶντονε, καὶ πίνουν καὶ τὸ κρασί· κι' ἀπόκειας τοῦ δίδει τὰ χιλιαπεντακόσα φλουργιά, καὶ πυρώνει καὶ τὸ δαχτυλίδι καὶ τονὲ βουλώνει 'ς τὸ κούτελο· κι' ἀπόκειας μισεύγει, καὶ κάνει πῶς θὰ πάρῃ δὰ ὅθε τὴ μπάντα τοῦ χωργιοῦ, κι' ἀπόκει γιαγέρνει πάλι καὶ μπαίνει 'ς τὴ χώρα μέσα. 'Απεὶς ἐμίσεψε αὐτός, παίζει πάλι τὸ κοπέλι τὸ θιαμπόλι καὶ πάει ἕνας λαγός, γίνουνται πάλι σαράντα. Λέει αὐτὸς ἀργὰ τοῦ Βασιλιᾶ, λέει, Νὰ μὴ μετρήσωμε τσὴ λαγούς, τοσεσὰ μέραις ποῦ τσοῖ βλέπει, νὰ μὴν ἤχατε κἀνένα; λέει, Ἂς εἶνε. Πάει ἀργὰ τὸ κοπέλι τσὴ λαγούς, λένε τοῦ κοπελιοῦ, λένε, σωστοί 'νιε οἱ λαγοί; λέει, Σωστοί· λέει, Γιὰ νὰ τσοῖ μετρήσωμε; Μετροῦν αὐτοὶ τσὴ λαγούς, βγάνουν τζσοι τριανταεννιά· λέει τὸ κοπέλι, λέει, Ντὰ οἱ λαγοί 'σανε σωστοί, πῶς νὰ τσοῖ βγάνετε τοῦ λόγου σας μόνο τριανταεννιά; γιὰ νὰ τσοῖ μετρήσω κ' ἐγώ; Μετρᾷ τὸ κοπέλι τσοῖ λαγοὺς βγάνει τσοι σωστούς· Δὲν εἴχανε δὰ ἤντα τοῦ ποῦνε, παίρνει τὸ κοπέλι καὶ πάει καὶ τσοῖ μαντρίζει.

'Απάνω 'ς τσῆ τριανταεννιὰ μέραις λέει κι' ὁ ἴδιος ὁ Βασιλιᾶς, λέει, Νὰ μὴν πάω 'γὼ νὰ τοῦ πάρω κιανένα λαγό, ταχτέρου ποῦ δὰ τσοῖ μετρήσωμε νὰ μὴν εἶνε σωστοὶ νὰ τονὲ κουτσοκεφαλίσω; Βάν' αὐτὸς χωργιάτικα ροῦχα καὶ παίρνει καὶ ἕνα φλασκὶ κρασί, καὶ παίρνει δὰ καὶ γρόσσα καὶ τὰ βάνει 'ς ἕνα βουργίδι, καὶ πάει καὶ βρίσκει τὸ κοπέλι ἐκειὰ ποῦβοσκε τσοῖ λαγούς. Τὸ κοπέλι δὰ κάνει τὸν ἀδιάφορο πῶς δὲν τονὲ γνωρίζει, λέει, Καὶ ποῦ πᾷς κουμπάρε; λέει, ἐπαὲ ποπέρα σὲ τουτονὲ τὸ χωργιὸ ἔχω ἐδικούς καὶ πάω νὰ τσοῖ δῶ· μόνο ἀνὲ θὲς ἄϊντε νὰ μοῦ πουλήσῃς ἕνα λαγό· λέει, Δὲν πουλῶ 'γὼ λαγούς· γιατί 'νιε τοῦ Βασιλιᾶ, κι' ὀμπανὲ ποῦ θὰ τσοῖ μετρήσῃ ἀνὲ λείπῃ κι ἀνεὶς θὰ μὲ κουτσοκεφαλίσῃ.—Ὄχι, ἄντε νὰ μοῦ δώσῃς ἕνα καὶ χίλια πεντακόσα φλουργιὰ θὰ σοῦ δώσω.—Δὲ δίδω 'γὼ κιανένα, γιὰ χίλια πεντακόσα φλουργιά, θὰ χάσω 'γὼ τὴν κεφαλή μου; λέει, νὰ σοῦ δώσω δυὸ χιλιάδες, νὰ μοῦ δώσῃς ἕνα· λέει, δίδω σού τονε 'γὼ τὸ λαγὸ νὰ μοῦ δώσῃς τσῆ δυὸ χιλιάδες τὰ φλουργιά, μὰ θὰ σταθῇς νὰ πυρώσω κειονὲ τὸ δαχτυλίδι νὰ σοῦ τὸ πατήσω 'ς τὸ κούτελο· λέει ὁ Βασιλιᾶς, Νὰ πονέσω θέλω, μὰ θὰ ξιλντίσουνε οἱ λαγοί, ταχτέρου ποῦ θὰ τσοῖ μετρήσωμε νὰ μὴ εἶνε σωστοὶ νὰ τονὲ κουτσοκεφαλίσω, καὶ δὲν πειράζει. Παίρνει ὁ Βασιλιᾶς τὸ λαγό, σφάζει τονε, τρῶντονε μὲ τὸ κοπέλι καὶ πίνουν καὶ τὸ κρασί, βουλλώνει τονε τὸ κοπέλι 'στὸ κούτελο μὲ τὸ δαχτυλίδι, κι' ἀπόκει κάν' αὐτὸς πῶς θὰ πάῃ ὅθε τὸ χωργιό, κι' ἀπόκει γιαγέρνει καὶ πάει 'ς τὴ χώρα. Ταδεταχτέρου, μετροῦνε τσοῖ λαγοὺς βγάνουν τσοι μόνο τριανταεννιά· μετρᾷ τσοι καὶ τὸ κοπέλι ἕνα ἕνα ἀραδιαστά, βγάνει τσοι σωστούς.

Ἀπείτις τὤκαμε δὰ τουτονὰ τὸ ζήτημα τοῦ λένε πῶς· Ἀλλονένα ζήτημα θὰ σοῦ ποῦμε, κι' ἀνὲν τὸ κάμῃς θὰ σοῦ δώσωμε τὴ Βασιλιοποῦλα· ἀλλιῶς καὶ δὲν τὸ κάμῃς θὰ σὲ κουτσοκεφαλίσωμε· λέει τὸ κοπέλι, Ἦντα ζήτημα εἶνε αὐτό; λέει, Νὰ μασὲ γεμίσῃς τρία χαράργια ψώματα· λέει. Ἂς εἶνε· ἀνεμάζωξε ταχτέρου τὸ λαό σου ὅλο 'ς τὴν πλατέα, νἄρθω κ' ἐγὼ νὰ γεμώσω τὰ τρία χαράργια ψώματα. Βγάνει ὁ Βασιλιᾶς τελάλη κ' ἐφώνιαζε 'ς τὴ χώρα ν' ἀνεμαζωχθοῦνε 'ς τὴν πλατέα ποῦ θέλει ὁ Βασιλιᾶς νὰ τωσὲ 'πῆ. Ἀνεμαζώνεται ὁ λαὸς ὅλος 'ς τὴν πλατέα, καὶ πάει καὶ τὸ κοπέλι. Δακέρνει δὰ τὸ κοπέλι καὶ τσοῖ ἤλεγε πῶς, ὁ Βασιλιᾶς μ' ἔβαλε νὰ τοῦ βλέπω σαράντα λαγοὺς σαράντα μέραις, κι' ἀπάνω 'ς τσῆ σαράντα μέραις νὰ τσοῖ σφάξῃ νὰ μοῦ κάμῃ τὸ γάμο μου, κι' ἀπάνω 'ς τσῆ τριάντα μέραις ἔρχεται ὁ ξένος Βασιλιᾶς, καὶ ἤκαμα τὸν ἀδιάφορο πῶς δὲν τὸν ἐγνώρισα, καὶ τοῦ λέω, ποῦ πᾶς, κουμπάρε; λέει, ἐπάε σὲ τουτονὲ τὸ χωργιό 'χω ἐδικοὺς καὶ πάω νὰ τσοῖ δῶ· μόνο ἀνὲ θὲς νὰ μοῦ δώσῃς ἕνα λαγό, νὰ σοῦ δώθω πεντακόσα φλουργιά, καὶ ἤδωκά του τὸ λαγὸ μὰ τὸν ἐβούλλωσα καὶ 'ς τὸ κούτελο, καὶ σὰν δὲν τὸ πιστεύγετε, σύρετέ του τὸ φέσι, ἀπάνω νὰ δῆτε τὴ βούλλα· λέει τότ' ὁ λαός, ψώωωωματα! Πιάνει αὐτὸ τὤνα χαράρι γιεραχερὰ κι' ἀνοίγει το καὶ γεμίζει το ψώματα, κι' ἀπόκειας τὸ δένει καὶ τ' ἀφίνει 'ς τὴ μνιὰ μπάντα, καὶ πιάνει τἄλλο: Κι' ἀπόκειας ἔρχεται κι' ὁ γυιός του ἀπάνω 'ς τσῆ τριαντάξε μέραις, καὶ τοὔκαμα κι' αὐτηνοῦ τὸ ἴδιο, καὶ σὰ δὲ μοῦ τὸ πιστεύγετε, σύρετέ του ἀπάνω τὸ φέσι νὰ δῆτε τὴ βούλα· λέει το λαός, ψωωώματα! γεμώνει καὶ τἄλλο σακκὶ καὶ δένειτο κι' ἀφίνει το 'ς τὴ μπάντα. Πιάνει καὶ τἄλλο· ὡς τὤπιασε, τὤνοιωσε ὁ Βασιλιᾶς πῶς ἤθελε 'πῆ καὶ γι' αὐτό, καὶ τοῦ λέει, ἄστο, παιδάκι μου, αὐτονὰ νὰ μὴν τὸ γεμώσῃς, καὶ φτάνουνε τὰ δυὸ ποῦ γέμωσες.

Τοῦ λένε δά, ἀπείτις τὤκαμε καὶ τουτονά, λέει, 'ς ἕνα σπίτι θὰ σασὲ βάλωμε καὶ τσοῖ τρεῖς μονοπάντας, καὶ μὲ ὅποιο βρεθῆ ἡ Βασιλιοποῦλα τὴν ταχινή, μὲ τὰ κειονονὰ θὰ τηνὲ βλοΐσωμε· λέει τὸ κοπέλι, Ἂς εἶνε· Ἀρμηνεύγουνε αὐτοὶ τοῦ βασιλιοπούλου καὶ τσῆ Βασιλιοπούλας, πῶς, ὅλο μαζὶ νὰ πηαίνετε, νὰ μὴ θέλουνε τὸ κοπέλι νὰ τωσὲ σιμώσῃ κιαολιᾶς· καὶ νὰ ξανοίγῃς, ὅ τι κάνει τὸ κοπέλι νὰ κάνῃς καὶ σύ, γιατ' εἶν' αὐτὸς κατεργάρης νὰ μὴ σοῦ κάμῃ κιαμμιὰ δουλιά. Πάει καὶ τὸ κοπέλι κι' ἀγοράζει ἕνα γυαλάκι κανελλόλαδο, καὶ τὸ βάνει 'ς τὴν τζέπην του· κι' ὡς τσὴ βάλανε μέσα 'ς τὸ σπῆτι καὶ τσὴ σφαλίξανε, καθίζει τὸ κοπέλι 'ποπίσω 'ς τὴν πόρτα κι' ἐγκόμαχιε, κι' ἀπόκειας ἐλείφουντονε τὸ κανελλόλαδο. Γρικᾶ τονε δὰ τὸ Βασιλιόπουλο, λέει του, Μωρὲ ἤντα κάνεις ἀτουδά; λέει (μὲ συμπάθειο) χέζομαι κι' ἀλείφομαι· καθίζει καὶ τὸ Βασιλιόπουλο κ' ἐκατούργενε κι' ἀπόκειας ἐλείφουντονε (τοὔχανε δὰ λεομένα, ὅ τι κάνει τὸ κοπέλι νὰ κάνῃ κι' αὐτός). Πάει ὕστερα νὰ σι-

μώση τσῆ Βασιλιοπούλας κ' ἐβρώμνιενε καὶ δὲν τὸν ἤθελε ἡ βασιλιοποῦλα· μόνο ἤθελε τὸ κοπέλι ποῦ ἦτόνε 'λειμμένο τσῆ μυρωδιαῖς κ' ἐμύριζε· λέει τση αὐτός, Γιὰ τὸ Θεό, κ' ἐγώ μαι ὁ Βασιλιόπουλος, κ' ἐδὰ λὲς πῶς δὲ μὲ θές; ντὰ δὲν ἤκουσες ἦντα μᾶς ἐπαραγγείλανε; λέει. Πῆνε πέρακιέ, ἐσὺ βρωμεῖς· καλι' ἄχω 'γὼ τὸ κοπέλι. Πᾶνε τὴν ταχινή, ἀνοίγουνε βρίσκουνε τὸ κοπέλι μὲ τὴ Βασιλιοποῦλα καὶ τοῦ τηνὲ βλογοῦνε.

ΤΑ ΠΡΟΠΥΛΑΙΑ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

ὑπὸ ΡΙΧΑΡΔΟΥ ΒΩΝ *

Ἐξ ὅτου ἀπὸ ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐπέκεινα ἐκ τῶν ἐρευνῶν τῶν κ.κ. Στυάρτου καὶ Ρεβέττου ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἐγνώρισε τὰ ἐν Ἀθήναις μνημεῖα, κατέστησαν ταῦτα ὑποκείμενον ἐνδελεχῶν μελετῶν καὶ δημοσιευμάτων, ἅτινα ἐν τούτοις κατὰ μέγα μέρος ἐνδεῶς ἔχουσι περὶ τὴν ἀπαραίτητον βάσιν ἀκριβοῦς καὶ περιεκτικῆς ὑπὸ τεχνικὴν ἔποψιν ἐπισκοπήσεως τῶν μνημείων αὐτῶν. Καὶ ἐν ᾧ τὸ ὑπάρχον γραμματολογικὸν καὶ ἐπιγραφικὸν ὑλικόν, ἐφ' ὅσον ἀναφέρεται εἰς τὰ μνημεῖα αὐτά, κριτικῶς διϋλίσθη καὶ εὐσυνειδήτως ἑκάστοτε ἀνεπληρώθη, αἱ εἰδικῶς ἀρχιτεκτονικαὶ μελέται μὴ σκοπουμένης τῆς ὅλης ἐμβριθείας ἁπάντων τῶν ἐρευνητῶν, παρέμειναν μέχρι τοῦδε ἕνεκα ἐλλείψεως χρόνου καὶ πόρων διὰ τὰς ἐπιμόχθους καὶ πλεονάκις δαπανηρὰς ἀνασκαφὰς ἀπαιτούσας ἐρεύνας ἀσυντέλεστοι μεμονωμέναι ἐπιστασίαι, καὶ ἀπέδειξαν κατ' ὀλίγον πάντοτε πειστικώτερον τὴν ἀνάγκην ἐξαντλητικῆς ἐρεύνης τῶν οἰκοδομημάτων καὶ λεπτομεροῦς ἐκθέσεως αὐτῶν ἐπὶ τῇ βάσει νέων σχεδιογραφιῶν. Τὸ προμνημονευθὲν λοιπὸν ἔργον τοῦ Βών, ὃ παρέχεται τοῖς περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν διατρίβουσι *μονογραφικὴν ἔκθεσιν τῶν Προπυλαίων καὶ τῶν αὐτοῖς συνδεομένων οἰκοδομῶν* συνῳδὰ πάσαις ταῖς περὶ τοιαύτας δημοσιεύσεις ἀξιώσεσι, πληροῖ πραγματικὴν χρείαν τῆς ἐπιστήμης, ἅτε μάλιστα ἐξετάζον ἐκεῖνα τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, ἅτινα μέχρι τοῦ νῦν ἔτι στεροῦνται ὡς τὸ πλεῖστον ἀκριβοῦς πραγματεύσεως. Τοὺς δὲ πόρους πρὸς τὰς ὅλον ἐνιαυτὸν ἀπαιτησάσας ἐρεύνας ἔσχεν ὁ συγγραφεὺς ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Louis-Boissonet ὑπὲρ ἀρχιτεκτόνων καὶ μηχανικῶν, εἶτα προθυμότατα ἐχορήγησαν αὐτῷ συνδρομὴν ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία καὶ τὸ ἐνταῦθα γερμανικὸν Ἰνστιτοῦτον, ὅτε αἱ ὑπὸ τοῦ διφήτορος αὐτοῦ ἀνασκαφαὶ ἀνέφηναν ἀξιόλογα πλαστικὰ καὶ ἐπιγρα-

* Die Propyläen der Akropolis zu Athen, aufgenommen und dargestellt von Richard Bohn. Berlin, 1882 (= Τὰ Προπύλαια τῆς Ἀθήνησιν Ἀκροπόλεως εἰκονογραφηθέντα καὶ παρασταθέντα ὑπὸ Ριχάρδου Βών. Ἐν Βερολίνῳ 1882, τιμὴ 75 μάρκαι.)

φικὰ εὑρήματα. Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται ἐσκόπουν κατ' ἐξοχὴν ὅπως πορίσωνται σαφήνειαν περὶ τοῦ σχήματος τῆς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀναβάσεως ἐν τοῖς διαφόροις καιροῖς καὶ ἀποκαλύψωσί τινα ἐκεῖ ὑπάρχοντα λείψανα οἰκοδομῶν. Τοιούτων ὑπολειμμάτων ἔτι ἐκ τῆς πρὸ τοῦ Περικλέους ἐποχῆς διεσώθησαν, ὡς γνωστόν, ὀλιγοστά. Παρὰ τὰ κυκλώπεια τείχη τὰ ἐπὶ τῇ δυσμικῇ ἀνωφερείᾳ τοῦ ἐπὶ τοῦ βράχου Βραυρωνίου ἰσοπέδου μετά τινος μετέπειτα πιθανῶς ἐν τῇ περιόδῳ τῶν Πεισιστρατιδῶν προστεθέντος πυλῶνος, ἐξετάζονται ἐνταῦθα κυρίως τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Βὼν ἀναφανέντα λείψανα τείχους πρὸς ἔρεισμα ἔνδοθεν τοῦ νῦν πύργου τῆς Νίκης, καὶ μάλιστα ἔν τινι πρὸς τὸν ναὸν τῆς Νίκης συνᾳδούσῃ διευθύνσει, ἐπ' ἴσης ἐν μακρότερον ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ προσπελάζον εἰς τὸν ἄξονα τῆς μνησικλείου οἰκοδομῆς περιθέον τεῖχος ὡσαύτως πρὸς ὑποστήριξιν. Ἐκ τῆς θέσεως ἄρα τῶν δύο τούτων τειχῶν, εἶτα ἐκ τῶν ἐπὶ τῇ δυτικῇ πλευρᾷ τοῦ προμαχῶνος τῆς Νίκης εὑρισκομένων ἰχνῶν βημάτων, ἅτινα ἐπικάμπτουσι κατὰ τὴν γωνίαν αὐτοῦ ἐπ' ἀνατολάς, ἀποδείκνυται, ὅτι ἡ ἐπὶ τὴν Ἀκρόπολιν κυρία ἀνάβασις ἐγίνετο τότε, ὡς ἔκπαλαι, νοτιόθεν. Μετὰ δὲ τῆς ὑπὸ Μνησικλέους οἰκοδομίας τῶν Προπυλαίων ἔπρεπε νὰ ὑψωθῇ ἐν μέρει τὸ ἔδαφος τὸ ἐπὶ τῇ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀναβάσει καὶ ὁ ἀναβιβασμὸς νὰ μεταβληθῇ. Πιθανώτατα ἐχώρησεν ὁ αὐτός, ὡς ὁ Βὼν μνημονεύει, ἀρχόμενος ἐκ νότου ἐν τοιᾷδε μορφῇ S (=δίκην ἀνεστραμμένου), καὶ δὴ ἐν πρώτοις ἕως κάτωθεν τῆς ἀρκτικῆς πτέρυγος, κ' ἐκεῖθεν μέχρι τῆς μικρᾶς κλίμακος τοῦ πύργου τῆς Νίκης ἵνα τέλος ἐν τελευταίᾳ περιστροφῇ ἐφίκηται τῆς προσόψεως τοῦ πυλῶνος. Πρὸς τὰς περιστροφὰς καὶ ἀναβάσεις τῆς ὁδοῦ ἀντιστοιχοῦντα ἐνδεχόμενον νὰ παρατείνωνται ἐγκαρσίως τείχη πρὸς ἔρεισιν ὑπεράνω τῆς ἀναβάσεως. Τὰ θεμέλια τοιούτου τείχους σώζονται ἔτι καὶ νῦν ἐπὶ τῇ νοτιοδυτικῇ γωνίᾳ τῆς προσαρκτίου πτέρυγος ἐν δυσὶ σειραῖς λίθων. Ἡ δὲ τοῦ Βὼν εἰκοτολογία, καθ' ἣν καὶ ἐκ τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας τοῦ πύργου τῆς Νίκης ἔσχε τὴν ἀρχὴν ποτὲ τεῖχος πρὸς ἔρεισιν, ὅπερ κλιμακηδὸν ὑψοῦτο μάλιστα διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν οἰκείων ὑπολειμμάτων τῶν θεμελίων δὲν φαίνεται παντελῶς πειστική. Τῷ ὁρατῷ σχήματι τοῦ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀναβασμοῦ θὰ συνεφώνει εὐστόχως καὶ ἡ τοποθεσία καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ στυλοβάτου τοῦ Ἀγρίππα, ὅστις, ὡς γινώσκομεν, κατεσκευάσθη περὶ τὸ 27 μ. Χ. ἔτος καὶ ἀναντιλέκτως ἔτι πρὸ τῆς οἰκοδομίας τῆς μεγάλης ἐκ μαρμάρου κλίμακος, δι' ἧς τὴν ἀποτελείωσιν ἐξεῦρον τὸ ἔτος 37, ἢ 38 μ. Χ. μετ' ἀναφορᾶς εἰς τὰς ἐπιγραφὰς C. I. A. III 1284-1285. Ἡ κλίμαξ διεκόπτετο διά τινος κλιμακτῆρος πλατέος (πλατυσκάλου) (ἐφ' οὗ διηνοίγετο νοτιόθεν ἡ ἤδη πολλαπλῶς ῥηθεῖσα ὁδὸς) καὶ κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτῆς ἥμισυ διῃρεῖτο δι' ἱππασίμου πάντως πάνυ ἀξιομνημονεύτου ἀνωφερείας, ἐν ᾧ ἡ κλίμαξ αὕτη ἐν τοῖς κάτω, ὡς καταδείκνυται ἐκ τῶν πε-

ρισωθέντων ἐρειπίων, κατέβαινεν ἀδιαίρετος μέχρι τῆς ὑπωρείας. Πῶς δὲ διεσχηματίσθη τὸ κάτωθεν τέρμα τῆς ὑπωρείας τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τότε καὶ ἐν προγενεστέρᾳ ἐποχῇ, ἀποβαίνει ἀδύνατον ὅπως ἐξευρεθῇ ἀσφαλῶς ἐκ τῶν εὐκρίθμων σωθέντων ἀρχαίων λειψάνων. Ἡ δὲ νῦν ἀνὰ μέσον τῶν τουρκικῶν ὀχυρωμάτων ἐκγυμνωθεῖσα ἄκρα αὐτῆς ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *πύλη τοῦ Βελέ*, δομᾶται ἐκ πρώτης μεσαιωνικῆς περιόδου, πιθανῶς τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Τὰς περαιτέρω μεταβολάς, τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν διάβασιν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὰ Προπύλαια ἐπί τε τῆς φραγκικῆς καὶ τουρκικῆς δεσποτείας, ἃς ὁ συγγραφεὺς ἀναγράφει ἐν ἀκριβολογίᾳ (καὶ ἐφ' ᾗ ὀφείλεται αὐτῷ εὐγνωμοσύνη παρὰ τῆς ἐπιστήμης), ἐν σιγῇ παρερχόμενος ὁ ἐπικριτὴς τρέπεται εἰς ἐγγυτέραν ἐξέτασιν τῆς δημιουργίας τοῦ Μνησικλέους. Τὸ δικαίως λοιπὸν ἐξυμνούμενον αὐτὸ οἰκοδόμημα ἕνεκα τοῦ ἐπιδεξίου καὶ παντελῶς δραστικοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ρυθμοῦ δὲν σχηματίζει ἀμυντήριον, ἀλλ' ἀναπεπταμένην ὑπὸ δύο ἑκατέρωθεν προεξεχουσῶν πτερύγων κεκλιμένην πανηγυρικὴν εἴσοδον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡ μεσαία οἰκοδομὴ καὶ ἡ προσάρκτιος πτέρυξ, ἡ καλουμένη Πινακοθήκη, ἦσαν γνωσταὶ ὡς πρὸς τὰ κυριωδέστερα κατὰ τὰ τέως δημοσιεύματα (καί τοι τοῦ Βὼν αἱ ἐμβριθεῖς ἔρευναι παρήγαγον ἔτι πολὺ βαρυτιμήτους ἀναπληρώσεις καὶ διορθώσεις)· μόνον τὸ σχῆμα μέχρι τοῦ νῦν ἠγνοεῖτο τῆς ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ τουρκικοῦ πύργου κεκαλυμμένης νοτίας πτέρυγος. Μετὰ τὴν πρώτην δαπάνῃ τοῦ κ. Σχλημάννου κατεδάφισιν τοῦ πύργου αὐτοῦ, ἀνεκτήθησαν μικροῦ δεῖν σύμπαντα τὰ οἰκοδομικὰ μέχρι τῆς πτέρυγος καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀπέβη δυνατὸν ν' ἀσχοληθῇ τις εἰς ἀντιπαράστασιν αὐτοῦ καὶ εἶναι σποδαία ἡ ὑπηρεσία τοῦ Βὼν, ὅτι κατέστη ἐπιδέξιος πρὸς τοιαύτην ἐντολήν. Ὅθεν ἐκ τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἀσφαλῶς συνάγεται, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος νοτία πτέρυξ εἶχε διὰ μεμονωμένης διπλομετώπου στήλης[1] παρὰ τῇ εἰς τὸν πύργον τῆς Νίκης κλιμακίδι πρόσοψιν ἐν εἴδει περιάκτου προεκβαλλομένην ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὴν ἀρκτικὴν πτέρυγα, ἥτις πρόσοψις ἦτο ἐφωδιασμένη δι' ἀετώματος, καί τοι ἡ ἐπεξεργασία τῶν εἰς ταύτην ἀνηκόντων γείσων ἐμφαίνει ἀρχικῶς σκοπούμενον ἁπλούστερον τρόπον ὀροφῆς.—Καθόλου δὲ διημφισβητήθη ἂν ἡ ἀλλόκοτος καὶ σχεδὸν βιαία λύσις, ὡς συνετελέσθη ἡ οἰκοδομὴ τῆς νοτίας πτέρυγος, δυνατὸν νὰ κῆται ἐν τῷ ἀρχικῷ σχεδίῳ τοῦ ἀρχιτέκτονος, καὶ ἐπειδὴ τὰ Προπύλαια καὶ ἀλλαχοῦ περιέχουσιν ὑποσημάνσεις καὶ ἀρχὰς μετέπειτα παραλειφθεισῶν ἐκτελέσεων, οἱ ἀρχαιολόγοι συνέλαβον τὴν πεποίθησιν, ὅτι τὸ σχέδιον διετέθη πολὺ εὐπρεπέστερον καὶ περιεκτικώτερον ἢ ὅ,τι ἔργῳ συναπετελέσθη. Ἐπὶ τῆς προκειμένης λοιπὸν περιπτώσεως ἐνδεχόμενον ὁ ναὸς τῆς Νίκης, ἢ κἂν εἰς πρὸ αὐτοῦ ἐν ἐκείνῃ τῇ θέσει κείμενος κατὰ

1 Pfeiler κυρίως σημαίνει ἐνταῦθα τετράγωνον κίονα.

τὸν προσανατολισμὸν αὐτοῦ καὶ ἐκμέτρησιν ἀμετάβλητος τόπος λατρείας ὑπῆρξε τὸ κώλυμα διά τινα κανονικὴν διάπλασιν τῆς νοτίας πτέρυγος. Ὁ ναὸς ἄρα μετὰ τοῦ ἐμβαδοῦ πρὸ τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως, εἶτα ὁ προμαχὼν (ὡς ἤδη εὑρίσκεται) καὶ ἡ κλιμακὶς ἀποτελοῦσιν ὅλον ἀχώριστον ὑπὸ οἰκοδομικὴν καὶ χρονολογικὴν ἔποψιν, ὅπερ ἔρχεταί πως εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸ οἰκοδόμημα τῶν Προπυλαίων. Ζητήσιμον δ' εἶναι μόνον ἂν τὸ αὐτὸ (ἤγουν ὁ ναὸς προμαχὼν κ. ἑ.) ὑπῆρχε πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Μνησικλέους, ἢ πρῶτον μετέπειτα προσετέθη ἕνεκα ἐπεκταθέντος προγράμματος τῆς οἰκοδομίας τῶν Προπυλαίων, πρὸς ὧν τὴν διεύθυνσιν συμφωνεῖ ὁ τῆς Νίκης πύργος.[1] Τὴν τελευταίαν δοξασίαν, τουτέστι τὴν περὶ τῆς μετὰ ταῦτα οἰκοδομῆς τοῦ πύργου ἀπεδέξατο ἀπό τινων μὲν ὁ διφήτωρ *Ἰούλιος* ἐν τῷ ἰδίῳ συγγράμματι[2] τελευταῖον δὲ διὰ πολλῷ πληρεστέρου ὑλικοῦ ἀποδείξεων ὁ Βών. Ἂν δὲ καὶ παρὰ τὰς διαφωτίσεις αὐτοῦ τὸ ζήτημα οὔπω διεγνώσθη, τούτου αἰτία εἶναι, ὅτι ἡ ἐκ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ προκύψασα χαλαρωτέρα συναρμογὴ τῆς νοτίου πτέρυγος τῷ πύργῳ τῆς Νίκης καὶ κατὰ τὰ μαρτύρια, ἅτινα ὁ Βὼν ἀναλαμβάνει ὡς ἀποδείξεως δύναμιν ἔχοντα (ἐν ἄλλοις τῶν παραστάδων, ὀφθαλμοφανῶς δι' οὐδεμίαν προσάρτησιν λογισθὲν μέρος τοῦ προεξέχοντος στυλοβάτου παρὰ τῇ μικρᾷ κλίμακι) οὐδὲν τεχνικὸν συμπέρασμα ἀποφασιστικῶς καὶ ἀσφαλῶς ἐπιτρέπουσιν ὑπὲρ τῆς μιᾶς, ἢ τῆς ἑτέρας τῶν μνημονευθεισῶν δοξασιῶν. Οὐδ' ἀποκλείεται πράγματι ἡ γνώμη περὶ τοῦ ὅτι τὴν μετωπικὴν ἐκείνην στήλην τοῦ θεμελίου καὶ ἐν τῇ μορφῇ καὶ ἐπεξεργατίᾳ, ἣν ἔχει, κάτωθεν προσήρτησέ τις εἰς τὰς βαθμίδας, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐστένωσε τὴν κλίμακα· μετὰ ταῦτα ἔπρεπεν ἢ τουλάχιστον ἐν τοῖς σχεδιογραφίαις παρασταθεῖσα ἀσύμμετρος θέσις τῶν ἰχνῶν τῶν σιδηρῶν συνδέσμων (τῶν συνδεόντων δύο λίθους) καὶ ἄλλων ὀπῶν νὰ σημαίνη τοὺς ἀναβαθμούς, καὶ φαίνεται ὡς εἰ οἱ ὑπὸ τὸ κρηπίδωμα λίθοι τοῦ χαράσσοντος μέρους τῆς κλίμακος ἐκείνης παρατρέπονται εἰς τὴν πλευράν, τὴν πρὸς τὴν μετωπικὴν στήλην ἐστραμμένην, πιθανῶς ἵνα κερδήσωσι πλείονα χῶρον εἰς ἐπικοδομίαν αὐτῆς ταύτης.[3] Κατὰ ταῦτα τὸ ζήτη-

1 Ἔκτοπον ἐν τούτοις θὰ φαίνεται ἴσως πάντοτε, ὅτι δῆλα δὴ ὁ ἀρχιτέκτων τῶν Προπυλαίων διαρκούσης ἔτι τῆς ἐκτελέσεως τοῦ οἰκοδομήματος ἐνδελεχῶς ἠγνόει καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ θέσει ἕνεκα ἀρχαίας οἰκοδομίας παρεκωλύετο εἰς τὴν τελείαν ἐξοικοδόμησιν τῆς νοτίας πτέρυγος, ἢ οὐχί, ἕως οὗ τελευταῖον χάριν νέου ἀναφανέντος σχεδίου ἐξηναγκάσθη νὰ χαράσσῃ τῷ μέρει τούτῳ τὸ ἰδιοφυὲς ἐκεῖνο ἀσυντέλεστον σχῆμα.

2 Ueber den Südflügel der Propyläen und den Tempel der Athena Nike. Mittlg. d. deutsch. archäolog. Inst. in Athen. Jahrs· 1876. Heft III. (= περὶ τῆς νοτίας πτέρυγος τῶν Προπυλαίων καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης. Ἀνακοινώσεις τοῦ γερμανικοῦ ἀρχαιολ. ἰνστιτούτου ἐν Ἀθήναις. Περίοδος 1876, τεῦχος γ'.)

3 Πρὸς χειραγωγίαν τῶν καθέκαστα τούτων παραβλητέον τὸ διὰ πολὺ αἰσθητῶν διαγραμμάτων ἐφωδιασμένον ἄρθρον τοῦ Βὼν «Zum Nikepyrgos» Archäolog. Zeit. Jahrg. XXXVIII. 1880.

μα τῆς τεχνικῆς ἀπόψεως ἐπιφυλασσόμενον εἰς περαιτέρω ἐρεύνας θεωρητέον ἔτι ὡς ἀνεπίλυτον, γνώμη, ἥτις, ὡς ἐκ προφορικῶν ἐκδηλώσεων γινώσκει ὁ ἐπικριτής, ἐξεφράσθη ἐν δέοντι χρόνῳ ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ διδάκτορος Δαίρφελδ.[1] Ὁμολογητέον ἐν τούτοις, ὅτι αἱ τοῦ Βὼν διαφωτίσεις κέκτηνται πολὺ τὸ πειστικόν· διότι ἐκ τῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν αὐτοῦ διεχύθη σαφήνεια ἐπὶ τὰ πράγματα.

Μετὰ μεγάλης τῆς ἐμβριθείας πρὸς τούτοις ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται πολλὰ ζητήματα ἐν ταῖς τέως δημοσιεύσεσιν καὶ τέλεον ἀνεπίλυτα, ἢ ἀνεπαρκῶς λελυμένα, οἷον τὸ τῆς προσαρτήσεως τῶν καθέκαστα μερῶν τῶν Προπυλαίων πρὸς ἄλληλα, τὸ τῆς ἀναπαραστάσεως τῆς ὀροφῆς, τῆς ἀναπλάσεως τῶν ὑδρορρόων κτλ καὶ παρέστησε τὰς πολλάκις ἰδιοφυεῖς ἅμα καὶ παρακεκινδυνευμένας λύσεις τῶν ἐν τούτῳ παραγομένων δυσχερειῶν ἐν εἰκόσιν αἰσθηταῖς καὶ λεπτομερέσιν εἰκονογραφίαις. Ἐνθάδε μνημονευτέα καὶ τὰ ἴχνη τῆς προσθήκης ἑνὸς πρὸς τὰ ἔνδον τῆς Ἀκροπόλεως ἐστραμμένου, ἐν τῇ γωνίᾳ μεταξὺ βορείου καὶ μεσαίου οἰκοδομήματος σκοπουμένου σχεδίου, παρ' ᾧ μετ' ἀναφορᾶς πρὸς τὴν φανερὰ μοναδικὴν ὀρόφωσιν τὴν μέλλουσαν ν' ἀποδοθῇ αὐτῷ ἐννοεῖ τις μᾶλλον στοὰν ἢ περιστυλοειδῆ αὐλήν· ὅτι δ' ἐν τῇ ἀντιστοίχῳ θέσει τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ μεσαίου οἰκοδομήματος ἔμελλε νὰ συντελεσθῇ παρόμοιον σχέδιον ἀμφιβάλλει ὁ Βὼν καὶ δικαίως· ἔνθεν μὲν διὰ τὴν σπάνιν πλειόνων προεξειργασμένων λεπτομερειῶν ἐκεῖ ἐπὶ τῆς προσαρκτίου πλευρᾶς, ἔνθεν δὲ διότι τότε καὶ οὐχὶ εὐκαταφρόνητον μέρος τοῦ ἐπὶ τοῦ βράχου Βραυρωνίου ἰσοπέδου ἀναγκαίως ἔπρεπε ν' ἀποκομισθῇ, ὅπερ μόλις ποτὲ σπουδαίως δύναται νὰ ἐπιδιωχθῇ.

Ἰδιαίτερον διάφορον ἰδιοποιοῦνται ἐκτὸς τούτου αἱ ἔρευναι περὶ τῶν κυρτώσεων τῶν δοκῶν, περὶ κλίσεως καὶ ἐξογκώσεως τῶν κιόνων, καί τινες παρατηρήσεις σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὴν τεχνικὴν πραγμάτευσιν τῆς περιφερείας τῶν τοίχων καὶ τοῦ ἐδάφους, εἰς ἃς ἐπιστασίας ἡ ὡς γνωστὸν ἀσυντελὴς κατάστασις τῶν Προπυλαίων παρέχει δαψιλῆ εὐκαιρίαν. Ἡ περίστασις δῆλον ὅτι, καθ' ἣν οἱ τοῖχοι δεικνύουσι συχνὰ ἄνωθεν ὀλίγον ὑψηλὴν μέν, ἐν τούτῳ δὲ παντελῶς λείαν μέσην ἐπιφάνειαν καὶ κύκλῳ τῆς αὐτῆς ἐν τῷ περιγράμματι τῶν προσκειμένων τοίχων, θριγκῶν ἢ παραστάδων ἀκολουθοῦν κεκοιλωμένον *κράσπεδον*,[2] παρέσχε τῷ Βὼν τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὴν εἰκοτολογίαν περὶ τοῦ ὅτι τοὐλάχιστον ἔν τισι περιπτώσεσι τὸ καλούμενον ἐκεῖνο κράσπεδον ἐνδεχόμενον νὰ σκοπῆται ὡς εἶδός τι πλαστικῆς περικρασπεδώσεως τοῦ τοίχου, ἐντεῦθεν αἱ ὑψηλαὶ

1 Διαπρεποῦς ἀρχιτέκτονος, οὗ πλεονάκις ἠκροασάμεθα ἐμβριθῶς καὶ εὐγλώττως ἀγορεύοντος ἐν ταῖς συνεδρίαις τοῦ ἐνθάδε Ἀρχαιολ. Ἰνστιτούτου.

2 Saum κράσπεδον, ἢ περιτένεια, λέξις ἀπαντῶσα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ περὶ τοῦ ἐν Λεβαδείᾳ ναοῦ.

ἐπιφάνειαι ἔμελλον οὐχὶ ὡς πρόσεργον[1] ν' ἀπομακρύνωνται τῆς τελικῆς ἀποπερατώσεως. Ἐν τούτοις κατὰ τοιαύτης ἐκδοχῆς οὐ μόνον ἡ ἐξέτασις δὲν ἤθελε συνηγορεῖ ἐν τεχνικῇ ἀναφορᾷ πρὸς τὰ Προπύλαια συγγενῶν οἰκοδομῶν τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ κράσπεδον ἐκεῖνο δὲν ἀντιστοιχεῖ *πάντοτε* κανονικῶς πρὸς τὸ περίγραμμα τῶν προσκειμένων μελῶν τῆς οἰκοδομῆς, ἐν ᾧ ἐξ ἑτέρου εὑρίσκεται ἡ αὐτὴ ἰδιορρυθμία τῆς διαπλάσεως τοῦ περιγράμματος ἐνίοτε καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνεξεργάστου, ἐν μέρει μάλιστα δι' ἐξογκωμάτων λίθων ἔτι ἐφωδιασμένου προσέργου, εἰ καὶ τοῦτο ἀσφαλῶς ἦτο εἰς τοῦτο καθωρισμένον κατόπιν ν' ἀφαιρῆται.

Ἡ παράστασις ἐν ἀκριβεῖ σχεδιογράμματι ἐπὶ 21 λιθογραφικῶν πινάκων εἶναι ἀπαράμιλλος καὶ ἐξαντλητική, παρεκτὸς τούτου διὰ μελέτας ἕνεκα τούτου ἐπίτομος, διότι πᾶν τὸ ὑπάρχον ἐν ἐπιτεταμένοις συγγράμμασι, τοῦτο ἀναπληρωθὲν ἀπεδόθη διὰ λεπτοτέρων γραμμῶν. Διαφερόντως ἀξίζουσι νὰ ἐξαίρωνται τὰ πολλὰ προοπτικὰ κατὰ λεπτομέρειαν διαγράμματα καὶ αἱ διὰ τὴν κρίσιν τῶν πραγμάτων πλείστου ἄξιαι ἐπὶ τῇ βάσει ἀκριβῶν ἰσοπεδώσεων ἐκπονηθεῖσαι τομαὶ τοῦ ἐδάφους διὰ τῆς δυτικῆς ὑπωρείας τῆς Ἀκροπόλεως. Εἰς τὰς ὑποδηλώσεις ταύτας περὶ τοῦ δαψιλοῦς ἅμα καὶ διδακτικοῦ περιεχομένου τοῦ συγγράμματος δέον ν' ἀρκώμεθα καὶ νὰ περιλάβωμεν τὸν ἔπαινον ἐν τῇ εὐχῇ ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως, ἤγουν ὁ Παρθενὼν καὶ τὸ Ἐρεχθεῖον ἀξιωθῶσιν ἐξ ἴσου ἐμβριθοῦς καὶ ἐπιτηδείας πραγματεύσεως καὶ παραστάσεως. Ἄσμενοι δὲ προάγοντες εἰς φῶς τὴν ἐκ σταχυολογίας παροῦσαν κρίσιν περὶ τοῦ φιλοπονήματος γενναίου συγγραφέως, οἷος ὁ Ριχάρδος Βών, ἐκφράζομεν εὐχαριστίας τῷ προειρημένῳ κ. Δοίρφελδ ἐπὶ τῇ διαλευκάνσει ἐνίων ἀρχιτεκτονικῶν ὅρων.

Ν. Πετρῆς.

ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟΣ Η ΔΕΜΕΝΟΣ;

ΛΕΣΧΗ*

Ἡ ἱστορία τοῦ Διαβόλου. . . .

«Πτοῦ! πτοῦ! πτοῦ! Καταραμένος νἆναι!»—Ναί, καταραμένος νἆναι!» πτύσατέ τον τρίς, κατὰ τὰ εἰθισμένα, ποιήσατε τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ, ἀσπάσθητε τὰ ἐπὶ τοῦ στήθους σας φυλακτήρια, ἐξορκίσατέ τον,

1 **Werkschicht** καλεῖται ἐπιφάνεια, ἥτις ἐπὶ τόπου μέλλει ν' ἀφαιρῆται ἐπὶ 1-2 ἑκατόμετρα. Ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐπιγραφῇ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Λεβαδείᾳ ὀνομάζεται πρόσεργον.

* Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Διαβόλου καταχωρισθησομένην ἐν τῷ **Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ**.

φωνάξατε ἀκόμη καὶ παππᾶ νὰ διαβάσῃ ἁγιασμὸν ἐπὶ τῶν ἁμαρτωλῶν τούτων σελίδων, ὅλα τὰ παραδέχομαι, διότι σεβαστὰ πάντοτε τὰ πατροπαράδοτα, ἀλλὰ τοῦτο μόνον παρακαλῶ, νὰ ἥμεθα λογικοί· ὅθεν καταράσθητε μὲν αὐτόν, ἀκούσατε δὲ καὶ ἐμοῦ.

Πάντες φοβούμεθα τὸν Διάβολον, πάντες ὁμιλοῦμεν περὶ αὐτοῦ τρέμοντες, καὶ ἐκ τῶν 364 ἡμερῶν, καθ' ἃς βασιλεύει ἐπὶ γῆς, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν καββαλιστῶν, μία ἴσως δὲν παρέρχεται χωρὶς νά τον καταρασθῶμεν. Καὶ ὅμως — φαίνεται ἀπίστευτον — τίς ἐξ ἡμῶν ἐφρόντισέ ποτε νὰ μάθῃ τί εἶναι αὐτὸς ὁ Διάβολος, πόθεν ἔρχεται, ὁποῖοι τινὲς οἱ τίτλοι καὶ αἱ περγαμηναὶ αὐτοῦ· ἐκ τίνος παραθύρου εἰσεπήδησεν εἰς τὸν κόσμον, ὅτε ἡ πύλη τῆς Γενέσεως ἔμεινε πάντοτε αὐτῷ κεκλεισμένη· πῶς τέλος, εἰσεχώρησεν ὡς ἥρως ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κωμῳδίᾳ, ἥτις ἄρχεται, ὡς Θεοκρίτου εἰδύλλιον, ὑπὸ τοὺς λειμῶνας τῆς Ἐδὲμ καὶ μέλλει φεῦ! νὰ καταλήξῃ ἕνεκεν αὐτοῦ, εἰς τὰς πεπυρακτωμένας ἐσχάρας τῆς γεέννης. Σᾶς φαίνεται λοιπὸν ἴδιον λογικῶν καὶ συνετῶν ἀνθρώπων νὰ ἔχωμεν θανάσιμον ἐχθρόν, πρὸς ὃν πέπρωται, κακῇ μοίρᾳ, νὰ παλαίωμεν ἐφ' ὅρου ζωῆς, καὶ νὰ ἀγνοῶμεν αὐτὸν ἐντελῶς; Δὲν λέγει ὁ Παῦλος: *Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις*;[1] Καὶ κακὴ ὑπομονὴ ἐὰν ἐπρόκειτο μόνον περὶ πάλης καὶ ἐπιγείων συμφορῶν, ἀλλ' ἐν χρόνοις χαλεποῖς, ὡς οἱ νῦν, ἐν χρόνοις Φαινιάνων, Μηδενιστῶν, δυναμίτιδος, νιτρογλυκερίνης, παγχαλαστρίτιδος, κοινωνιστῶν, *Ἰρρεδέντας*, *σοσιαλιστῶν*, *Μαύρης Χειρός*, ὁμογενῶν, τραπεζῶν, κυβείας, σφετερισμοῦ οἰκοπέδων — καὶ ὑπερέβημεν τὰς δέκα πληγὰς τοῦ Φαραὼ — πόσοι ἐξ ἡμῶν δὲν θὰ πέσωσιν ὑπὸ τοὺς αἰχμηροὺς αὐτοῦ ὄνυχας; Δὲν ἐλέχθη ὅτι *πολλοὶ μὲν οἱ κλητοί, ὀλίγοι δὲ οἱ ἐκλεκτοί*; Δὲν εἶναι ὡσαύτως γεγραμμένον *ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς· ὅτι στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν*;[2]

Χάριν τοῦ decorum, χάριν τῆς ἀξιοπρεπείας ἡμῶν θὰ λέγωμεν ὅτι συνέβη λάθος, ὅτι τὸ ὑποχθόνιον *τραμβάϊ*, ὡς προφέρουσιν οἱ καλοὶ Ἀθηναῖοι, ἐξετροχιάσθη, καὶ ἀντὶ νὰ φέρῃ ἡμᾶς εἰς τὰς σκηνὰς τῶν μακάρων, ἔρριψεν ἐντὸς τῶν ζεόντων λεβήτων τῆς γεέννης, ἀλλὰ *κακἂν' τὰ ψέμματα*. Πῶς λοιπὸν νὰ σωθῶμεν ἀπὸ τῶν ὀνύχων ἐχθροῦ, ὅστις καλῶς γινώσκει τὰ καθ' ἡμᾶς, ἐνῷ οἱ τάλανες ἡμεῖς ἐντελῶς ἀγνοοῦμεν τὰ κατ' αὐτόν; Καὶ πῶς νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἐχθρόν, ὅτε δὲν τολμῶμεν οἱ δείλαιοι, οὐδὲ κἂν τὸ ὄνομα αὐτοῦ νὰ προφέρωμεν, καὶ πτύομεν καὶ σταυροκοπούμεθα

1 Ματθ. Ζ', 19.
2 Πρὸς Ἐφεσ. ϛ', 12.

ἀκούοντες ἢ καταφεύγομεν, ὅπως τὸν ὀνομάσωμεν, εἰς γελοίους εὐφημισμοὺς ἢ χυδαίας ὕβρεις, καλοῦντες αὐτὸν ποτὲ μὲν *Ἀμελέτητον* ἢ *Τάδε* ἢ *Καλὸν Ἄνθρωπον* ἢ καὶ *Κατάκαλον*, ποτὲ δὲ *Πειρασμὸν* ἢ *Μαῦρον*[1] ἢ *Κακόν*, καὶ ἄλλοτε *Ὀχτρόν*, *Περίδρομον*, *Σφακελισμένον* ἢ ἄλλως πως, πάντοτε ὅμως ἐπὶ τὸ φιλοφρονέστερον[2]. Ἀλλ' ὁ ἐν θέσει ἀμύνης εὑρισκόμενος, ὡς ἡμεῖς πρὸς τὸν Διάβολον, καθεύδει ἀρκούμενος νὰ ἐξυβρίζῃ, νὰ γελοιογραφῇ καὶ νὰ καταρᾶται ἐχθρόν, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀκαταπαύστως προσβάλλεται, ἢ τοὐναντίον προσπαθεῖ παντὶ σθένει νὰ σπουδάσῃ αὐτὸν ὅσον ἔνεστι κάλλιον, ἵν' ἀποφεύγῃ τὰς πλεκτάνας τοῦ πολεμίου, ματαιώσῃ τὰ σχέδιά του καί, εἰ δυνατόν, καταβάλῃ αὐτόν; Αἱ ἄγρυπνοι καὶ συνεταὶ ἀστυνομικαὶ *ἀρχαί*, ἀληθεῖς ἐπίγειοι πρόνοιαι τῶν εὐνομουμένων λαῶν, φωτογραφοῦσι τοὺς περιβοήτους κακούργους, ἵνα ἐν ἀνάγκῃ ἔχωσι πρόχειρα τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἐχθρῶν τούτων τῆς κοινωνίας καὶ καταστήσωσιν αὐτοὺς ἧττον ἐπικινδύνους. Ἐγένετο τοιοῦτό τι ὡς πρὸς τὸν Διάβολον, θανάσιμον πολέμιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους; Ἀνοίξατε τοὺς Εὐαγγελιστάς, τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς Πατέρας, τὰ συναξάρια, τὰ ἁγιολόγια, ἑνὶ λόγῳ τὰ ἱερὰ βιβλία, βρίθουσιν ἐκ διαβόλων, δαιμόνων, δαιμονιώντων· ἡ γῆ, ὁ ἀήρ, ὁ κόσμος, τὸ σύμπαν εἶναι πεπληρωμένον δαιμόνων —θά τα ἔλεγέ τις τὰ βακτηρίδια τῆς ἐποχῆς—, αὐτὸς οὗτος ὁ Σωτὴρ πειράζεται ὑπὸ τοῦ Διαβόλου.[3] Καὶ ὅμως μάτην ζητεῖτε ἐν μέσῳ τόσης δαιμονολογίας μικράν τινα εἰκόνα τοῦ Δαίμονος, ἔστω καὶ de profil, μάτην τι θετικόν, βέβαιον, ἀσφαλὲς γνώρισμα περὶ τοῦ ἀκριβοθεωρήτου—σήμερον—τούτου ἐχθροῦ, ἵνα χρησιμεύσῃ τοῖς μεταγενεστέροις ὡς ναυτική τις πυξὶς κατὰ τὸν κινδυνώδη τοῦ βίου πλοῦν. Περιώνυμος ἐν τοῖς χρονικοῖς τῶν συναξαρίων ὁ ἐν τῇ ἐρήμῳ πειρασμὸς τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου. Ἐφ' ὅλην εἰκοσαετίαν ὁ Διάβολος οὐκ ἐπαύετο πειράζων αὐτόν, μυρίας μορφὰς περιβαλλόμενος καὶ νέας καθ' ἑκάστην ἐξυφαίνων κατ' αὐτοῦ πλεκτάνας. Τίς δὲ κάλλιον τοῦ ἁγίου ἀναχωρητοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ γράψῃ τὴν πολύμορφον εἰκόνα τοῦ Πειρασμοῦ, νὰ ἐξιστορήσῃ τὸν πόλεμον κατ' ἐκείνου, οὗ κατίσχυσε νικήσας, καὶ ν' ἀποκαλύψῃ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐπερχομένων εἴκοσιν ἐτῶν σατανικὰς παγίδας; Καὶ ὅμως, δυστυχῶς, φροῦδοι ἀπέβησαν τόσοι κόποι καὶ ἄτρυτοι κατὰ τοῦ Διαβόλου ἀγῶνες, μάταιαι αἱ μακραὶ μελέται καὶ ἡ πολυχρόνιος πεῖρα· ὁ ἅγιος οὐδὲν περὶ τούτου κατέλιπεν ἡμῖν, ἵνα δυνηθῶμεν ὡς διὰ λυχνίας νὰ διίδωμεν ἐν τῷ σκότει τὰ ἔργα τοῦ σκοτεινοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ διατί ἄρά γε καλοῦσιν ἄγγελον τοῦ σκότους; Θὰ ἔχῃ βεβαίως τοῦτο ἔννοιαν μεταφορικήν, διότι

1 Κοραῆ Ἄτακτα ἐν λέξ. Μαῦρος «Μαῦρος ὀνομάζεται οὐσιαστικῶς καὶ ὁ Διάβολος.»

2 Ὅρα πλείονα περὶ τούτου ἐν τῷ ἀξιολόγῳ πονήματι τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου. Νεοελληνικὴ Μυθολογία, τόμ. Α', μέρ. Β', σελ. 424-427.

3 Ματθ. Δ', 1, Μάρκ. Α', 12, Λουκ. Δ', 1.

οὐδεὶς ὅσον αὐτὸς ἀγαπᾷ τὸ φῶς, ζῶν ὡς ἡ σαλαμάνδρα ἐν τῷ μέσῳ τῶν φλογῶν, ἃς ἀκαταπαύστως διατρέφει ἢ θὰ διαθρέψῃ τὸ λίπος τῶν καιομένων ψυχῶν; Ἀλλ' ἡ ἄϋλος ψυχὴ ἔχει λίπος, σάρκας, ὀστᾶ, ἵνα διατηρῇ καὶ ζωογονῇ τὸ πῦρ τῆς γεέννης, ὡς οἱ καιόμενοι χριστιανοὶ ἐφώτιζον, καθὰ λέγεται, τὰ νυκτερινὰ ὄργια τοῦ Νέρωνος; Φοβερὸν τὸ τῆς καιομένης ψυχῆς δίλημμα! δύναται νὰ φέρῃ ἐπὶ τῆς πεπυρακτωμένης ἐσχάρας καὶ τὸν μᾶλλον εὐσεβῆ, διὸ καὶ κράζων *Ὀπίσω μου Σατανᾶ!* φεύγω καὶ ἔρχομαι εἰς ἄλλας ἀπορίας, ἧττον κινδυνώδεις καὶ μᾶλλον ἐπιδεκτικὰς τῆς πεπερασμένης ἡμῶν κρίσεως. Πιστεύω συνῳδὰ τῇ παραδόσει ὅτι ὁ Διάβολος ἦτο κατ' ἀρχὰς ὁ λαμπρότατος, ὁ κάλλιστος τῶν ἀγγέλων, ὁ ὑπὲρ πάντας ἔξοχος, ἐκλεκτός, καὶ ὅτι ἕνεκα τῆς ἀκράτου αὐτοῦ ἀλαζονείας ὁ Θεὸς ἐξεσφενδόνισεν αὐτὸν εἰς τὸν Τάρταρον. Ἀλλ' ἡ πτῶσις αὕτη σᾶς φαίνεται λόγος ἀποχρῶν, ἵνα ὁ πεσὼν ἄγγελος πάθῃ ἐκ δυσειδίας, ὡς οἱ ἐν Γουδῇ εὐλογιῶντες, γίνῃ μελανώτερος Αἰθίοπος, προσλάβῃ ζῳώδη οὐρὰν καὶ φέρῃ ἐπὶ κεφαλῆς κέρατα τράγου, ἑνὶ λόγῳ μεταμορφωθῇ εἰς τὸ εἰδεχθὲς καὶ σύναμα γελοῖον ἐκεῖνο τέρας, ὅπερ ἡ γραφὶς ἐξόχων καλλιτεχνῶν, ὡς ἡ τοῦ Μιχαὴλ-Ἀγγέλου, δὲν ἀπηξίωσε νὰ παραστήσῃ; Πόσοι καὶ πόσοι δὲν κατεκρημνίσθησαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ χωρὶς νὰ γίνωσι διὰ τοῦτο διάβολοι κατὰ τὴν δυσειδίαν; Καὶ ὁ εὐτυχὴς καὶ ὄλβιος Τάνταλος, ἐπαρθεὶς καὶ ἀσεβήσας πρὸς τοὺς θεούς, ἐρρίφθη εἰς τὸν Τάρταρον, ἔνθα πολλὰ ὑφίσταται δεινά, τὴν ἀπαράμιλλον εὐφυΐαν τῶν κλασικῶν μύθων μαρτυροῦντα, ἀλλ' οὐδαμοῦ λέγεται ὅτι ἐγένετο δυσειδής, Αἰθίωψ, τέρας. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχε καὶ ὁ Ἥφαιστος, ῥιφθεὶς καὶ οὗτος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἥρας, τὴν δυσειδίαν τοῦ τέκνου ἀποτροπιαζομένης· ἀλλὰ μόνον τὸν πόδα ὡς ἐκ τῆς πτώσεως ἐχωλώθη· δὲν ὑπέστη ὅμως ἐπίτασιν δυσειδίας, οὔτε προσέλαβεν οὐράν, οὔτε.... δὲν εἶχεν εἰσέτι νυμφευθῇ τὴν Ἀφροδίτην· ἦτο garçon, βρέφος μάλιστα. Τί δὲ νὰ εἴπω περὶ τῆς Ἄτης; Καὶ αὕτη ἐποιήσατο τὸ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν ἅλμα, πολὺ σύνηθες τότε, ὡς μετέπειτα τὸ τῆς Σαπφοῦς, ῥιφθεῖσα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς Διὸς καὶ οὐδὲν ἔπαθεν· εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὡς γυνὴ ἦτο ἐλαφρά. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι πόσας καὶ πόσας ἐξοχότητας τοῦ κόσμου τούτου, πόσους καὶ πόσους ὑπουργοὺς δὲν βλέπομεν καθ' ἑκάστην πίπτοντας ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τῆς ἐξουσίας χωρὶς νὰ πάθωσι διὰ τοῦτο τίποτε διαβολικόν; Δὲν γίνονται οὔτε ἄσχημοι ἢ τοὐλάχιστον ἀσχημότεροι παρ' ὅτι ἦσαν— καὶ ὁ ὑπουργὸς εἶναι ποτὲ ἄσχημος ἐνόσῳ εἶναι ὑπουργός; — οὔτε μαῦροι, οὔτε οὐροφόροι, οὔτε ... ἂς τ' ἀφήσωμεν αὐτά: τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ. Ἡ μόνη ἀλλοίωσις, ἣν ἡ πτῶσις ἐπιφέρει αὐτοῖς, εἶναι ὅτι πρότερον ἐφαίνοντο παχύτεροι, νῦν δὲ ἰσχνότεροι, ἀλλὰ τοῦτο φυσικὴ ἀπόρροια τοῦ νέου αὐτῶν βίου. Τὸ λίπος μετετράπη εἰς σάρκας· τότε ἔβαινον σχεδὸν πάντοτε ἐφ' ἁμάξης, νῦν βαίνουσι σχεδὸν πάντοτε πεζοί, καὶ οὐδὲν θαυ-

μασιώτερον κατὰ τῆς πολυσαρκίας ὅσον ἡ κίνησις· εἶναι τὸ μόνον ἀντίδοτον, ὥστε ὑπὸ τὴν γενικὴν τοῦ σώματος ἔποψιν μᾶλλον ἐκέρδισαν ἢ ἀπώλεσαν. Ὅθεν ἐκ τῶν πολλῶν τούτων παραδειγμάτων συμπεραίνων δὲν πείθομαι ὅτι ὁ Διάβολος εἶναι οἷος παρίσταται, καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ κατ' ἐμὲ περίεργόν τι φαινόμενον, ὅπερ ἄλλως ἀποβαίνει δυσεξήγητον, ὅτι, ἐνῷ ὅλος ὁ κόσμος ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Διαβόλου, οὐδεὶς ὅμως ἔσχε τὴν εὐτυχίαν ἢ τὴν δυστυχίαν, — κατὰ τὰς ἰδέας, τὴν ἀσέβειαν ἢ τὴν εὐσέβειαν ἑκάστου, — νὰ τὸν ἴδῃ πράγματι. Συμβαίνει δὲ τοῦτο ἀκριβῶς διότι πάντες ζητοῦμεν νὰ ἴδωμεν αὐτὸν ὑπὸ μορφὴν καὶ σημεῖα παραδεδεγμένα πλέον ὡς ἀλάνθαστα, τὴν δυσειδίαν, τὴν μαυρίλαν, τὴν οὐράν, τὰ κέρατα, τὴν ὀσμὴν θείου, ἐνὶ λόγῳ τὸ ζῳῶδες, τὸ εἰδεχθές, τὸ ἀποτρόπαιον. Ἀλλά, θὰ εἴπητε, αἱ μάμμαι καὶ οἱ πάπποι ἡμῶν, οἵτινες τοσάκις τὸν εἶδον, ὡς ἐκ τοῦ στόματός των τοσάκις ἠκούσαμεν, ἐψεύσθησαν ἆρά γε; Οὐχὶ βεβαίως, ἀλλ' ἠπατήθησαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐκλαβόντες δυσειδεῖς ἀνθρώπους ἀντὶ δαιμόνων. Δότε εἰς Αἰθίοπα, κοινῶς Ἀράπην, τὰ σύμβολα τῆς συζυγικῆς ἀτυχίας, δὲν γίνεται σωστὸς Διάβολος; Καὶ à propos τῶν συμβόλων τούτων, διατί ἆρά γε παριστῶσι τὸν Διάβολον ὡς Μινώταυρον, comme un maris prédestiné, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Βαλζάκ, ὁ τῆς *Φυσιολογίας τοῦ γάμου* συγγραφεύς, ὅτε οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ὡς ἔγγαμος; That is the question. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ μὲν Γάλλοι λέγουσι diablesse, οἱ δὲ Ἰταλοὶ diavolessa, ἀλλ' αἱ λέξεις αὗται σημαίνουσιν *διαβόλισσαν*, *γυναῖκα διαβολεμένην* οὐχὶ ὅμως καὶ σύζυγον τοῦ Διαβόλου. Ὁ λόγιος ὅμως φίλος, κύριος Ν. Πολίτης, ὁ μετ' ἐπιστασίας τὰ τοιαῦτα ἐρευνήσας, — διὸ φοβοῦμαι περὶ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας, — λέγει: «Ἐκτὸς δὲ τῶν θνητῶν γυναικῶν (ἤτοι ἐρωμένων), ἀναφέρεται καὶ σύζυγος τοῦ Διαβόλου, δαίμων θήλεια, ἀλλὰ σπανιώτερον τοῦτο, διότι μίαν μόνην μαρτυρίαν γινώσκομεν, παραμύθιόν τι ἀνέκδοτον μεγάλως ὁμοιάζον ἰνδικῇ τινι διηγήσει.» [1] Τὸ δὲ παραμύθιον τοῦτο, ὅπερ ὀφείλομεν τῇ φιλοφροσύνῃ αὐτοῦ, ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἕνας χωριάτης ἐπῆγε νὰ 'βγάλῃ νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι καὶ ἄκουσε μέσα εἰς αὐτὸ μεγάλη βοὴ καὶ φωναῖς. Ἔσκυψε καὶ εἶδε ἕναν ἄνθρωπον εἰς τὸ πηγάδι, τοῦ ἔρριξε τὸ σκοινὶ καὶ τὸν ἔβγαλε ἔξω. Αὐτὸς ἦτον ὁ Διάβολος. Εὐχαρίστησε τὸν χωριάτην διότι τὸν ἐγλύτωσε ἀπὸ τὰ χέρια τῆς κακῆς γυναικός του, καὶ τοῦ εἶπε νὰ ζητήσῃ τί χάριν θέλει νὰ τοῦ κάμῃ διὰ τὸ καλὸν ποῦ εἶδε ἀπὸ αὐτόν. Ὁ χωριάτης τοῦ ἐζήτησε νὰ μπορῇ νὰ γιατρεύῃ ὅλους τοὺς ἀρρώστους. — «Αὐτὸ δὲν γίνεται τοῦ εἶπε ὁ Διάβολος, μόνον τρεῖς ἀνθρώπους ποῦ νὰ ἦναι διὰ θάνατον, θὰ σὲ κάμω νὰ γιατρέψῃς. Διὰ νὰ ὠφεληθῇς ὅμως περισσότερο, σοῦ λέγω νὰ μάθῃς, πῶς ἅμα πλησιάζεις τὸ κρεβάτι τοῦ ἀρρώστου καὶ μὲ βλέπεις νὰ στέκωμαι 'ς τὸ κεφάλι του, θὰ εἰπῇ πῶς αὐτὸς θὰ ἀποθάνῃ, ἂν ὅμως στέκωμαι εἰς

1 Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 443.

τὸ ἄλλο μέρος, αὐτὸς ὁ ἄρρωστος δεν θὰ ἔχῃ κανένα φόβον.» Εἶπε καὶ ἀφανίστηκε. Μὲ αὐτὴν τὴν τέχνην ἰάτρευσεν πολλοὺς καὶ καλούς, τοὺς ὁποίους οἱ συγγενεῖς τους τοὺς εἶχαν ἀπελπισμένους, ἂν καὶ δὲν εἶχαν τίποτε, ἐγιάτρεψεν ὅμως καὶ τρεῖς ποῦ ἦσαν εἰς τὰ ἔσχατα. Καὶ ἔτσι ἐξώφλησε μὲ τὸν Διάβολον. Ἀπέκτησε λοιπὸν πλούτη πολλὰ καὶ τιμὴ καὶ τὸν ἐθεωροῦσαν ὅλοι πῶς ἦτο ὁ καλλίτερος ἰατρὸς τοῦ κόσμου. Συνέβη ὅμως ν' ἀρρωστήσῃ βαριὰ ἡ βασιλοποῦλα ἐκείνου τοῦ τόπου καὶ προσεκάλεσαν ἀμέσως τὸν χωριάτην νὰ τὴν ἰδῇ. Πηγαίνει ἐκεῖνος καὶ βλέπει τὸν φίλον του τὸν ὀξαποδῶ καὶ ἐστέκετο ἀποπάνω ἀπὸ τὸ προσκέφαλο τῆς βασιλοποῦλας. Τὸν παρακαλεῖ νὰ φύγῃ, ἐκεῖνος τίποτα, τοῦ εἶπε πῶς ἔκαμε τὴν ὑπόσχεσίν του, καὶ αὐτὴ ἡ χάρι δὲν θὰ τοῦ γίνῃ. Ὁ χωριάτης τὰ εὗρε στενά, γιατὶ ὁ βασιλιᾶς θὰ τὸν ἔκοβε, ἂν δὲν ἐγιάτρευε τὴ κόρη του, ἐπειδὴ ἤξερε πῶς ὅσους ἀρρώστους ἐκαταπιάσθη, ὅλους τοὺς ἔκαμε καλά. Εἶδε τὴν ἀπελπισίαν λοιπὸν καὶ τί σοφίζεται; Πηγαίνει τὴν ἄλλη ἡμέρα, καλημερίζει τὸν φίλο του, ὅταν ἔξαφνα ἀκοῦνε ἀπ' ἔξω τοῦμπανα, φωναῖς, κακό! — «Τί εἶνε, τί τρέχει; τὸν ἐρωτᾷ ὁ Διάβολος. — Ἡ γυναῖκά σου ἔρχεται καὶ τῆς κάνουν ὑποδοχή,» τοῦ λέει ὁ χωριάτης. Ἀκούει αὐτὸ ὁ Διάβολος, τὸν πιάνει τρομάρα, τὸ βάνει στὰ πόδια καὶ ὅπου τὸν πιάσῃς! Ἔτσι ἔγεινε καλὰ ἡ βασιλοποῦλα, καὶ τὸν ἔξυπνο χωριάτη τὸν ἐτίμησε πολὺ ὁ βασιλιᾶς.»

Καὶ οὕτω μὲν ὁ μῦθος, ἂν δὲ πιστεύσωμεν καὶ τοὺς Γάλλους, ὁ Διάβολος ἔχει γυναῖκα, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς παροιμίας: «le Diable bat sa femme» *ὁ Διάβολος δέρνει τὴν γυναῖκά του*, λεγομένης ὅταν βρέχῃ ἐν εὐδίᾳ. Καὶ βεβαίως οἱ Γάλλοι γινώσκουσι τὰ οἰκιακά του· δὲν εἶναι συμπατριῶται τοῦ ἀθυροστόμου ἐκείνου Λεσσάζ, ὅστις τόσα μυστήρια ἀπεκάλυψε τῇ συνεργείᾳ τοῦ φίλου αὐτοῦ *Χωλοῦ Διαβόλου*;

Ἀλλ' ἂν ἐκ τοῦ μύθου καὶ τῆς παροιμίας, ὁ Διάβολος φαίνεται ἔγγαμος, δὲν ἐξάγεται ὅμως ἐκ τούτου ὅτι εἶναι καὶ Μενέλαος καὶ ὅτι δέον ν' ἀπεικονίζηται οὕτω. Ναί, ἀλλ' εἶναι κακὸς σύζυγος, ξυλίζει τὴν γυναῖκά του, καὶ τὰ τοιαῦτα προκαλοῦσι πάντοτε ἀντεκδικήσεις. Ἔπειτα, μεταξὺ τῶν παροιμιῶν τοῦ Κυϊτάρδ, ὑπάρχει καί τις λίαν ὑπόπτου φύσεως:

La femme sait un art avant le Diable. [1]

Ὁποία δὲ ἆρά γε ἡ τέχνη αὕτη, ἣν ἡ παροιμία πασίγνωστον θεωρήσασα, δὲν ἀναφέρει; Ἡ τῆς ἀπάτης, λέγει τὸ σχόλιον. Ἄλλως τε τοῦτο ἦτο πεπρωμένον· θᾶττον ἢ βράδιον αἱ θυγατέρες τῆς Εὔας ἔπρεπε νὰ λάβωσι leur revanche, ἵνα πληρωθῇ τὸ τῆς αἰωνίας σοφίας: *Ὁ ἀπατῶν ἀπατηθήσεται*.

Οὕτω καθ' ἡμᾶς τὸ ζήτημα τοῦ γάμου καὶ τῶν συζυγικῶν οἰκοσήμων δέον νὰ θεωρηθῇ καταφατικῶς λελυμένον, ἀλλ' ὑπάρχουσι δυστυχῶς ἄλλα

1 Quitard: **Proverbes sur les Femmes**, σελ. 20.

πολλά, καὶ τὰ σπουδαιότερα μάλιστα, λίαν σκοτεινὰ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Διαβόλου, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐμβάλλοντα εἰς ἀμηχανίαν τὸ πνεῦμα τοῦ ζητοῦντος τὸ φῶς εὐσεβοῦς ἀναγνώστου, ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἀληθέστατον τοῦτο ἀνέκδοτον. Εὐλαβής τις γείτων μου, πολὺ τὸν Πειρασμὸν φοβούμενος, ἀναγινώσκων ποτὲ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ, τῇ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Βάμβα παραφρασθείσῃ, ὅτι ὁ Κύριος κρατεῖ τὸν Διάβολον δεσμευμένον διὰ παντοτεινῶν δεσμῶν ὑπὸ τὰ σκότη τοῦ Ταρτάρου μέχρις ἡμέρας κρίσεως[1], ἠγάλλετο χαρὰν μεγάλην καὶ ἐν τῇ χαρᾷ αὐτοῦ οὐκ ἐπαύετο κράζων: «Δόξα νἄχῃ ὁ Θεός! ὁ Κατάρατος εἶναι 'ς τὴ φυλακὴ καλὰ τοῦ στέκεται». Ἡ χαρὰ ὅμως αὕτη δὲν διήρκεσε δυστυχῶς ἐπὶ πολύ, διότι μετὰ μικρὸν εὗρεν ἐν τῇ σιβυλλικῇ Ἀποκαλύψει ὅτι ὁ Διάβολος δὲν ἐδεσμεύθη διὰ παντοτεινῶν ἀλλὰ διὰ προσκαίρων δεσμῶν, ἐπὶ χίλια μόνον ἔτη, καὶ ὅτι τῶν ἐτῶν τούτων πληρουμένων, θὰ λυθῇ καὶ θὰ ἐξέλθῃ τῆς φυλακῆς, ἵνα πλανήσῃ τὰ ἔθνη τῆς γῆς[2]. «Καὶ ἂν τὰ τρομερὰ ταῦτα χίλια ἔτη ἐπληρώθησαν ἤδη!... ἔλεγεν ἀδημονῶν, ἂν ἐλύθη!... ἂν ἤρξατο πλανῶν τὸν κόσμον!...» Φοβερὰ ζητήματα διὰ τὸν ἀγαθὸν ἐκεῖνον γείτονά μου ὅστις ἐν τῇ ἀδημονίᾳ αὐτοῦ ἔστρεψε τὰ φύλλα τῆς Διαθήκης, ἵνα κάλλιον φωτισθῇ, ἀλλὰ πόσον ἀπηλπίσθη ὅτε ἤκουσεν ἀπὸ στόματος τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Ἰωάννου ὅτι ὁ Διάβολος εἶναι ὁ *Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου*[3] καὶ ὅτι ὁ *κόσμος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται*;[4] Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε πλέον ἡσυχίαν, τὰ εἶχε χαμένα. «Θέλεις νὰ ζήσῃς ἥσυχα; εἶπεν αὐτῷ φίλος, ὕπαγε εἰς τὴν Ἀμερικήν· ἐκεῖ δὲν ὑπάρχουν διαβόλοι, οὔτε δεμένοι, οὔτε λυτοί». —«Καὶ πῶς!» —«Βεβαίως, τί λέγει ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Διαβόλου· ἀλλὰ ποῖος κόσμος; ὁ παλαιός, ἐννοεῖται, ὁ μόνος τότε γνωστός· ἡ Ἀμερικὴ ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀποστόλου;» —«Ὄχι, ἀνεκαλύφθη τῷ χίλια....» —«Ἀδιάφορον· λοιπὸν ἡ Ἀμερικὴ εἶναι κόσμος νέος καὶ δὲν ἔχει διαβόλους.» Ὁ γείτων μου ἔμεινε πρὸς στιγμὴν ἐμβρόντητος, ἀλλὰ δὲν ἐπείσθη ἐντελῶς καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ εἰς τὸν παππᾶ τῆς ἐνορίας, ὅστις, λεχθήτω ἐν παρενθέσει, δὲν ἦτο πολὺ διαβασμένος, καὶ λέγει αὐτῷ αἰφνιδίως, ἄνευ προλόγων: «Πάτερ Παφνούτιε, ὁ Διάβολος εἶναι δεμένος ἢ λυτός;» —«Λυτός, λυτός, τέκνον μου, βλέπω ὅτι σ' ἐπείραξεν, ὁ κατηραμένος· νά σου διαβάσω μίαν εὐχὴ καὶ νὰ πᾷς καὶ 'ς τὸ Δεσπότη νὰ σοῦ τὰ ἐξηγήσῃ καλλίτερα.» Καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸν Δεσπότην. «Ἔλλογος ἡ ἀπορία σου, ἀγαπητὸν ἐν Χριστῷ τέκνον, εἶπεν αὐτῷ ὁ πανιερώτατος, τοιαύτην τινὰ ἐποιήσατο ἡμῖν προχθὲς ἐν τῇ εὐσεβείᾳ αὐτῆς καὶ ἡ προσφιλὴς ἡμῶν ἀνεψιὰ Ἀναστασία· θὰ συμβουλευθῶ

1 Πέτρου: Β' Ἐπιστ. καθολ. Β', 4. Ἰούδα: Ἐπιστ. καθολ. 6.
2 Ἀποκάλ. Κ', 1-10.
3 Β' πρὸς Κορινθ. Δ', 4.
4 Ἰωάνν. Α' καθολ. Ε', 19.

τοὺς Πατέρας, κιβωτὸν σοφίας, καὶ ἀπαντήσω σοι. Εἴη ὁ Κύριος μετὰ σοῦ».

Ἡ εὐσεβὴς τοῦ Δεσπότη ἀνεψιὰ δὲν ἐπανέλαβεν, ὡς φαίνεται, τὴν ἀπορίαν της, ὁ Δεσπότης ἐλησμόνησε νὰ ἐρευνήσῃ τοὺς Πατέρας, κιβωτὸν σοφίας, ὁ ἀγαθὸς γείτων μου ἠμέλησε νὰ ὑπενθυμίσῃ αὐτῷ τὴν ὑπόσχεσίν του, καὶ οὕτως ἀπέθανεν ἀγνοῶν ἂν ὁ Διάβολος εἶναι δεδεμένος ἢ λυτός. Εὐτυχῶς οὐδεμίαν θὰ ἔχῃ μετ' αὐτοῦ δοσοληψίαν, διότι ἦτο ὑποψήφιος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι οὐδόλως συνετὸν τὸ ἐρευνᾷν τὰ τῶν δαιμονίων· τὰ δαιμόνια εἶσὶ πάντοτε ἐπικίνδυνα, καὶ ὅτε ἀκόμη δὲν τυγχάνουσι πονηρά. Τὸ δαιμόνιον ἔπῆσε 'ς τὸ *λαιμό του* τὸν Σωκράτη, καὶ ἐν τούτοις δὲν ἦτο ἐκ τῶν πονηρῶν τὸ κακόμοιρον. Ὁ δὲ Τίμαρχος θέλων νὰ πληροφορηθῇ τί ἦτο τὸ δαιμόνιον τοῦ φιλοσόφου κατέβη εἰς τὸ τροφώνιον ἄντρον, ἵνα ἐρωτήσῃ τὸν θεόν. Ἐκεῖ ἐν τῇ σκοτίᾳ ἠσθάνθη κτύπον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ πεσὼν κατὰ γῆς ἐνόμισεν ὅτι ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ διερράγη, ὅτι ἡ ψυχὴ ἀπεχώρησε τοῦ σώματος καὶ τέλος ὅτι εὑρίσκεται ἐν τῷ Ἅδῃ, ἔνθα Πνεῦμά τι παρέδωκεν αὐτῷ δωρεὰν μικρὸν μεταφυσικῆς μάθημα, περὶ τῶν σχέσεων τῶν ψυχῶν πρὸς τὰ οἰκεῖα αὐταῖς δαιμόνια. «Μετὰ τρεῖς μῆνας» προσέθηκε τὸ Πνεῦμα, τελευτῶν τὸ μάθημα, «θέλεις μάθει σὺ αὐτὸς πλείονα περὶ τούτου». Καὶ ὄντως μετὰ τρεῖς μῆνας ὁ Τίμαρχος ἀπέθνησκεν. Ὁ Δίων καὶ ὁ Βροῦτος, «ἄνδρες ἐμβριθεῖς καὶ φιλόσοφοι», εἶδον δαιμόνιον, οὐχὶ εὐμενὲς τὴν ὄψιν, ὅπερ «ἀμφοτέροις ὑπεδήλωσε τὴν τελευτήν»[1], καὶ ὁ Δίων καὶ ὁ Βροῦτος δὲν ἐβράδυναν νὰ τελευτήσωσιν. Τὸ δαιμόνιον ἔρριψεν εἰς τὴν φυλακὴν τὸν Τάσσον, καὶ συγχρόνως τὸν παρηγόρει—ἦτο ἀγαθόν, — συνδιαλεγόμενον αὐτῷ[2]. Δαιμόνιον εἶχε καὶ ὁ περιώνυμος ἐκ Παυίας μαθηματικὸς Ἱερώνυμος Καρδάνος (1501-1575), καὶ δι' αὐτὸ ἔκαμε καὶ τόσην προκοπήν· κατεδιώχθη, ἐθεωρήθη πάντοτε ὡς *λωλός*[3], εἶδεν εἰκοσαετῆ υἱὸν ἀποκεφαλισθέντα καὶ ἀπέθανεν, ὡς λέγουσιν, ἐκ πείνης ἑκουσίως[4]. Οὐδείς, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὑπῆρξε τόσῳ βαθύνους, ὅσῳ ὁ σοφὸς ἐκ Καλαβρίας μοναχὸς Θωμᾶς Καμπανέλλας (1568—1639) καὶ συγχρόνως ἀτυχὴς ὡς αὐτός. Κατεδιώχθη ὡς μάγος, ἔμεινεν ἐν τῇ εἱρκτῇ ὡς συνωμότης ἑπτὰ καὶ εἴκοσιν ὅλα ἔτη, καὶ ὑπέστη ἑπτάκις τὰς βασάνους τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως[5]· δὲν σᾶς φαίνονται ἀρκετά; εἶχε καὶ αὐτὸς δαιμόνιον. Μόνος ἴσως ὁ περιβόητος ἰατρὸς καὶ ἀλχημιστὴς Παράκελσος (1493-1541) παρουσιάζει ἐξαίρεσιν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν δαιμο-

1 Πλούταρχ. Βίων, Β'.
2 Ὅρα Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1879.
3 Ἐλέχθη περὶ αὐτοῦ: «nemo eo sapientius desipuisse, nemo stultius sapuisse videtur» ἤτοι «οὐδεὶς ἄλλος φαίνεται μήτε σοφώτερον αὐτοῦ παραφρονήσας, μήτε μωρότερον φρονήσας».
4 Michaud: Biographie Universelle, ἐν βίῳ Cardan (Jérôme).
5 Michaud: Biographie, ἐν βίῳ Campanella (Thomas).

νιώντων. Ἐβίωσε σχεδὸν ἐν πενίᾳ καί τοι ἐγίνωσκε τὴν φιλοσοφικὴν λίθον, τὴν μετατρέπουσαν τὰ ἀγενῆ μέταλλα εἰς χρυσόν, καὶ ἐτελεύτησεν ἐν ἡλικίᾳ ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα μόλις ἐτῶν, καίτοι κατεῖχε τὸ μυστικὸν τῆς ἐπὶ αἰῶνας μακροβιότητος[1]. Ἐν γένει ὅμως ὁ βίος αὐτοῦ δὲν ποικίλλεται ὑπὸ ἐκτάκτων ἀτυχημάτων· ἀλλ' εἶχε τὴν πρόνοιαν νὰ κρατῇ τὸ δαιμόνιόν του ἐν φιάλῃ[2], πολλάκις δὲ καὶ ἐξιφούλκει ἵνα ξενίσῃ αὐτὸ ἐν τῇ θήκῃ τοῦ ξίφους του, δι' οὗ ἐξώρκιζε μεγαλοφώνως τὰ πιέζοντα αὐτὸν δαιμόνια, ὅτε κατείχετο — τοῦτο δὲ συνέβαινε συνεχῶς — ὑπὸ φοβερωτέρου δαίμονος. . . τοῦ Βάκχου, καθ' ἃ διηγεῖται ὁ ἐπὶ μικρὸν παρὰ τῷ Παρακέλσῳ μαθητεύσας Ὀπορέν[3].

Ἂν δὲ τοιαῦτα τὰ μὴ πονηρὰ δαιμόνια—καὶ παραλείπω τὸ τοῦ Πλωτίνου καὶ ἄλλων—τί ἆρά γε θὰ ὦσι τὰ κακοποιά; Βλέπει λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης, ὁπόσον δυσχερές, ἐπικίνδυνον, ἐσπαρμένον ἀκανθῶν καὶ τριβόλων τὸ θέμα, ὅπερ πειρασμὸς βεβαίως ἔφερεν ἐνώπιόν μου. Τί δὲ μέλλει τώρα γενέσθαι; νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν θείαν ἀντίληψιν, ὡς ἄλλοτε οἱ ποιηταὶ τὴν Μοῦσαν, ἵνα μοὶ διευκολύνῃ τὴν ὁδόν; δέν μοι φαίνεται πολὺ συνετόν. Ὁ Θεός, ὅσῳ ἀγαθὸς καὶ ἂν ᾖ, θεωρεῖ πάντοτε τὸν Διάβολον ὡς ἀντίπαλον, καὶ μόνον ἐπὶ τοῦ τάφου ὁ ἀντίπαλος ἀπονέμει δικαιοσύνην τῷ ἀντιπάλῳ. Τίς οἶδεν, ἡ ἄνωθεν ἀντίληψις ἠδύνατο νά με παρασύρῃ, ἐπ' ἀγαθῷ βεβαίως, νά με καταστήσῃ μεροληπτικὸν καὶ νὰ παραστήσω τὸν Διάβολον πλέον μαῦρον ἀφ' ὅ,τι εἶναι, ἵνα οὕτως ἐμπνεύσῃ μείζονα ἀπέχθειαν τοῖς καλοῖς χριστιανοῖς. Νὰ ἐπικαλεσθῶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀρωγὴν τοῦ Διαβόλου, καὶ τοῦτο ἄτοπον· θὰ ἔπιπτον εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον. Ὁ Διάβολος θὰ εἰργάζετο pro domo sua καὶ θὰ παρίστα ἑαυτὸν ὡς τὸ ἀθῷον θῦμα ἄλλου προγενεστέρου Πειρασμοῦ. Θὰ μὲ ἐφίμωνεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς· θὰ μοὶ ἔλεγεν «ἐγὼ πειράζω τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι ἀληθέστατον, ἀλλ' ἐγὼ εἶμαι τὸ ἁπλοῦν ὄργανον ἀνωτέρας θελήσεως, τίς ἐπείραξεν ἐμὲ ὅτε ἤμην ἄγγελος; ὕπαγε λοιπὸν νὰ εὕρῃς τὸν πρωταίτιον, ἐγὼ εἶμαι τὸ θῦμα.» Τίς δὲ ὁ μὴ συμπαθῶν πρὸς τὰ θύματα;

Ὅθεν ἵνα φανῶ ἀμερόληπτος, φεύγω καὶ Θεὸν καὶ Διάβολον, καὶ τρεπόμενος τὴν μέσην ἐπικαλοῦμαι μόνον τὴν εὔνοιαν τοῦ ἀναγνώστου.

Ε. Ἀσώπιος

1 Michaud: Biographie, ἐν βίῳ Paracelse.

2 Annales du Magnetisme animal, ἐν Ἑρμῇ τῷ Λογίῳ, ἔτος 1818, σελ. 404-407.

3 Michaud: Biographie, ἐν βίῳ Oporin.

Η ΜΥΡΜΗΚΙΑ'

ΔΙΗΓΗΜΑ ΡΩΜΟΥΝΙΚΟΝ

Ὑπὸ τῆς Α. Μεγαλειότητος τῆς Βασιλίσσης τῆς Ῥωμουνίας

ΕΛΙΣΑΒΕΤ[1]

Μίαν φορὰν καὶ ἕνα καιρὸν ἦτο μία κόρη ὡραιοτάτη ὀνομαζομένη Βιορίκα. Ἡ κόμη της ἦτο χρυσῆ, οἱ ὀφθαλμοί της εἶχον τὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ, αἱ παρειαί της τὸ χρῶμα τοῦ γαροφάλλου καὶ τὰ χείλη της ἦσαν *σὰν τὸ κεράσι*· τὸ δὲ σῶμα της εἶχε *τὸ σεῖσμα καὶ τὸ λύγισμα τῆς καλαμιᾶς*. Δὲν ὑπῆρχεν ἀνθρώπινον πλάσμα τὸ ὁποῖον νὰ την ἔβλεπε καὶ νὰ μὴ ᾐσθάνετο θαυμασμόν· καὶ ὅσοι τὴν ἐθαύμαζον διὰ τὴν εὐμορφίαν της, τὴν ἐθαύμαζον περισσότερον διὰ τὴν προκοπήν της. Ὅταν *ἐπήγαινε γιὰ νερὸ* ἔχουσα τὴν στάμναν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, εἶχε καὶ τὴν ῥόκαν της εἰς τὴν ζώνην καὶ ἔνηθεν εἰς ὅλον τὸν δρόμον. Νὰ ὑφάνῃ καὶ νὰ ῥάψῃ εἴξευρε 'σὰν Θεός· τὰ ὑποκάμισά της τὰ ὡραιότατα τοῦ χωρίου ἦσαν κεντημένα μὲ μαῦρον καὶ μὲ κόκκινον χρῶμα. Τὸ μισοφόρι της καὶ αἱ περικνημίδες τὰς ὁποίας ἐφόρει τὴν Κυριακὴν ἦσαν ὁλοκέντητα. Αἱ *μικροκαμωμέναι* χεῖρές της ποτὲ δὲν εἶχον ἡσυχίαν, ἦσαν ἀεικίνητοι καὶ ἐν τῷ ἀγρῷ καὶ ἐν τῷ κήπῳ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ νέοι δὲν ἐχόρταινον νὰ τὴν βλέπωσι τὴν Βιορίκαν τὴν *εὔμορφην*. Πάντες δὲ προῃσθάνοντο ὅτι ἔμελλε ποτὲ νὰ γείνῃ *μία καλὴ νοικοκυρά*. Ἀλλ' οἱ ὀφθαλμοί της κατεφρόνουν τοὺς νέους, καὶ περὶ ὑπανδρείας οὐδὲ νὰ ἀκούσῃ ἤθελέ ποτε. Ἔλεγε δὲ ἁπλούστατα ὅτι μόνη της μέριμνα ἦτο ἡ μήτηρ της καὶ δὲν εἶχε καιρὸν νὰ ἐνασχοληται εἰς ἄλλο τίποτε.

Τότε δὲ ἡ μήτηρ της συνοφρυουμένη ἔλεγε πρὸς αὐτήν:

«Ἄχ! πόσον θὰ μας ἐβοήθει ἕνας καλὸς γαμβρός!»

Ἀλλ' ἡ κορασὶς ἀκούουσα τοὺς λόγους τούτους ἐλυπεῖτο καὶ ἠρώτα τὴν μητέρα της, μήπως ἀμφέβαλλε περὶ τῆς προθυμίας της τόσον πολύ, ὥστε νὰ ἐπιθυμῇ καὶ ἄνδρα ἐν τῇ οἰκίᾳ.

«Θὰ ἔχωμε καὶ ἄλλες δουλιές, ἔλεγεν ἡ Βιορίκα, ὅταν ἔχωμε κοντά μας καὶ ἄνδρα. Ἡμεῖς θά τον ῥάβωμε, θὰ ὑφαίνωμε τὰ ῥοῦχά του, θὰ γνέθωμε γι' αὐτόν. Καὶ ποῦ νὰ προφθαίνωμε τότε τοὺς ἀγρούς μας!»

Ἀλλ' ἡ μήτηρ ἐστέναζε βαθὺν στεναγμόν, συλλογιζομένη τὸν υἱόν

1 Γνωστὴ εἶνε ἡ δεξιότης καὶ εὐφυΐα μεθ' ἧς ἡ Α. Μ. ἡ Βασίλισσα Ἐλισάβετ ὡς ὑπόθεσιν λαμβάνουσα διαφόρους δημοτικὰς παραδόσεις καὶ μύθους γράφει διηγήματα μετὰ πλείστης εὐχερείας καὶ χάριτος. Ἐκ συλλογῆς τοιούτων διηγημάτων ἐκδοθέντων ἐσχάτως Ῥωμουνιστὶ καὶ Γερμανιστὶ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Carmen Sylva κατεχωρίσθη ἐν ἐν Γαλλικῇ μεταφράσει ἐν τῷ Γαλλικῷ περιοδικῷ συγγράμματι Revue du Monde Latin τῆς 25 7βρίου ἐ. ἔ., ἐξ οὗ καὶ ἐγένετο ἡ παροῦσα μετάφρασις.

της δν είχε χάση· καί του είχεν ύφάνη τόσα ώραΐα ύποκάμισα, τά όποΐα έκαμνε τόσον λευκά, ώστε όλαι αί νεάνιδες τοΰ χωρίου είχον πρός αύτόν έστραμμένους τούς όφθαλμούς των. Ή τάλαινα μήτηρ ήγνόει τί έστι κόπος καί είργάζετο άδιαλείπτως. Ή δραστηριότης καί ή προθυμία τῆς μητρός γινώσκει ποτέ κόπωσιν;

Άλλ' έπέστη τέλος ή ώρα καθ' ήν ή Βιορίκα ήδυνήθη νά ἴδη πόσον είχε δίκαιον ή μήτηρ της θέλουσα γαμβρόν, ώς έάν ή άγαθή γυνή προησθάνετο ότι δέν θά ήτο πλέον τοῦ κόσμου τούτου. Ἤρχισε νά άδυνατῆ καί όλη ή άγάπη τῆς κόρης δέν ίσχυσε νά την κρατήση είς τήν γῆν περισσότερον. Τό άξιολάτρευτον τέκνον έκλεισε τούς όφθαλμούς έκείνους ούς τοσοῦτον είχεν άγαπήση, άπό δέ τῆς στιγμῆς έκείνης ή Βιορίκα είδεν έαυτήν έν τῷ οίκίσκῳ μόνην καί έρημον. Καί τότε κατά πρῶτον αί χεῖρές της έμειναν έσταυρωμέναι έπί τοῦ στήθους της. Χάριν τίνος θά έργάζηται τοῦ λοιποῦ; Ούδένα πλέον είχεν έν τῷ κόσμῳ.

Ήμέραν τινά ήτο έπί τῆς φλιᾶς τῆς θύρας της καί οί τεθλιμμένοι όφθαλμοί της ήτένιζον πρός τό άπειρον. Αἴφνης είδε κατά γῆς έρχόμενον πρός αύτήν πρᾶγμά τι μακρόν καί μαῦρον· όλη δέ έκείνη ή άτελεύτητος σειρά ήσαν μύρμηκες. Τίς οίδε πόθεν ήρχοντο οί μύρμηκες έκεῖνοι; Δέν έφαίνετο ποῦ έληγε τό άεικίνητον έκεῖνο τάγμα. Άλλ' ίδού τό τάγμα ίσταται καί σχηματίζει πέριξ τῆς Βιορίκας παμμέγιστον κύκλον. Τινές δέ μύρμηκες έξελθόντες έκ τῆς τάξεώς των άποτείνονται πρός αύτήν καί λέγουσι:

«Σέ γνωρίζομεν, Βιορίκα· πολλάκις έθαυμάσαμεν τήν φιλοπονίαν σου, ή όποία όμοιάζει τόσον πολύ μέ τήν ίδικήν μας καί σπανίως άπαντᾶται είς τούς άνθρώπους. Είξεύρομεν καί ότι είσαι μόνη καί παντέρημη είς τοῦτον τόν κόσμον. Ἤλθομεν λοιπόν νά σε παρακαλέσωμεν νά έλθης μαζί μας νά γείνης βασίλισσά μας. Θά σου κτίσωμεν ένα παλάτι μεγαλήτερον καί καλλίτερον άπό όλα τά κτίρια ποῦ έχεις ποτέ ίδῆ. Άλλά πρέπει νά μας ύποσχεθῆς ότι ποτέ δέν θά γυρίσης είς τούς άνθρώπους καί θά μείνης μαζί μας διά βίου.»

Ή δέ Βιορίκα άπεκρίθη:

«Καί έγώ δέν θέλω καλλίτερον παρά νά ζήσω μαζί σας· μόνον ό τάφος τῆς μητέρας μου μέ κρατεῖ έδῶ. Πρέπει λοιπόν νά ύπάγω ν' άποθέσω άνθη καί κόλλυβα καί έπειτα έρχομαι κοντά σας.

» — Πήγαινε λοιπόν είς τόν τάφον τῆς μητέρας σου· άλλά τόν νοῦν σου, όποιον άνθρωπον καί άν άπαντήσης είς τόν δρόμον σου νά μήν του είπῆς γρῦ, διότι τοῦτο είνε άπιστία καί ή έκδίκησίς μας θά είνε τρομερά.»

Ή Βιορίκα καί οί μύρμηκες άπῆλθον όμοῦ, βαδίζοντες όδόν μακράν, καί τέλος έφθασαν είς τόπον, όστις έφαίνετο καταλληλότατος είς οίκοδομήν άνακτόρου. Έκεῖ δέ ή Βιορίκα είδε καί άνεγνώρισε πόσον ήσαν

οἱ μύρμηκες ἐπιδεξιώτεροι αὐτῆς· διότι πῶς θὰ ἠδύνατό ποτε νὰ οἰκοδομήσῃ ὡς οἱ σύντροφοι αὐτῆς, ἐν τοσούτῳ βραχεῖ διαστήματι, τοιοῦτον οἰκοδόμημα; τὸ οἰκοδόμημα ἐκεῖνο εἶχε στοὰς ἐπαλλήλους, ἀγούσας εἰς μέρη βαθμηδὸν ἀπώτερα, ἔνθα οἱ μύρμηκες ἀφ' οὗ ἐξέθετον τὰ ᾠά των εἰς τὴν θερμότητα τοῦ ἡλίου, τὰ μετέφερον μετὰ σπουδῆς ἵνα μὴ βρέχωνται.

Οἱ τοῖχοι τῶν δωματίων ἦσαν τεχνικῶς ἐστρωμένοι διὰ φύλλων καὶ ἀνθέων, προσηλωμένων διὰ τῶν βελονοειδῶν φύλλων τῆς πεύκης. Ἡ Βιορίκα ἐξησκεῖτο ὑφαίνουσα νήματα ἀράχνης καὶ ἐξ αὐτῶν κατασκευάζουσα τάπητας καὶ σκηνάς. Τὸ οἰκοδόμημα ὁσημέραι ἐγίνετο ὑψηλότερον, τὸ δὲ δωμάτιον τῆς Βιορίκας ἦτό τι ἐξαίσιον. Εἰς τὰ ἐνδότερα δὲ τοῦ ἀνακτόρου ἦγον πολλὰ δωμάτια, ὥστε ἡ Βιορίκα ἠδύνατο τάχιστα νὰ λάβῃ οἵαν δήποτε πληροφορίαν περὶ τῶν ὑπηκόων της. Καὶ τὸ μὲν ἔδαφος τῶν αἰθουσῶν ἦτο κατεσκευασμένον ἐξ ἀνθέων μήκωνος, ἵνα οἱ πόδες τῆς βασιλίσσης πατῶσιν ἐπὶ πορφυρῶν ταπήτων, αἱ δὲ θύρες ἦσαν ἐκ φύλλων ῥόδου συνδεδεμένων διὰ νημάτων ἀράχνης, ἵνα κινῶνται ἀθορύβως. Ἐκαλύπτετο δὲ τὸ σανίδωμα ὑπὸ τάπητος μαλακοῦ καὶ πυκνοῦ κατεσκευασμένου ἐκ τοῦ ἄνθους τῆς βασιλίσσης[1] καὶ ἐντὸς τοῦ τάπητος ἐξηφανίζοντο οἱ πόδες τῆς ἀξιολατρεύτου Βιορίκας. Οἱ *μικροκαμωμένοι* οὗτοι πόδες γυμνοὶ καὶ ἄνευ τινὸς ὑποδήματος ἠδύναντο νὰ πατῶσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ νὰ μὴ βλάπτωσι τὰ ἄνθη. Καὶ οἱ τοῖχοι ἦσαν κεκαλυμμένοι διὰ γαροφάλλων καὶ ἀνθεμίδων ἐπιδεξίως συνυφασμένων, ἀνανεουμένων δὲ ἀκαταπαύστως, ὥστε πάντοτε δροσερὰ τὰ ἄνθη ταῦτα ἀνέδιδον εὐωδίαν μεθυστικήν. Τὸ φάτνωμα ἀπετελεῖτο ἐκ φύλλων κρίνου ἔχον σχῆμα σκηνῆς. Πολλὰς ἑβδομάδας ἐργαζόμενοι οἱ φιλόπονοι μύρμηκες ἐφιλοπόνησαν τὴν κλίνην τῆς Βιορίκας, ἐπῆραν τὸν λεπτότατον χνοῦν τῶν ἀνθέων καὶ κατεσκεύασαν τὴν κλίνην καὶ ἡ Βιορίκα τὴν ἐσκέπασε δι' ὁμοίων ὑφασμάτων, ἔργων τῶν χειρῶν της. Καὶ ὅτε κατεκλίνετο τόσον εὔμορφος ἐφαίνετο, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ ἄστρα θὰ κατέβαινον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, ἐὰν εἶχον τὴν ἄδειαν νά την παρατηρήσωσιν. Ἀλλ' οἱ μύρμηκες τόσον ἦσαν ζηλότυποι καὶ τόσον πολὺ ἠγάπων τὴν βασίλισσάν των, ὥστε ἔθεσαν τὸ δωμάτιόν της εἰς τὸ ἀπώτατον μέρος τοῦ ἀνακτόρου καί το ἐφύλαττον μετ' ἄκρας αὐστηρότητος. Καὶ αὐτοὶ δὲ δὲν ἐτόλμων νά την παρατηρῶσι πολὺ ὅτε ἐκοιμᾶτο.

Ἔζη δὲ ἡ Βιορίκα ἐν τῷ μέσῳ τῶν λεγεώνων τούτων τῶν μυρμήκων ζωὴν λαμπροτάτην καὶ ἄνετον. Πάντες δὲ οἱ μύρμηκες, καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος καὶ κοινῶς, ἐξετέλουν πάσας τὰς ἐργασίας ὅσον ἠδύναντο ἐπιμελῶς, προθυμούμενοι νὰ εὐχαριστῶσι τὴν βασίλισσάν των, καὶ αἱ προσταγαὶ ἃς αὕτη ἔδιδε μετὰ πολλῆς ἠπιότητος καὶ εὐστοχίας, ἐξετελοῦντο τάχιστα μετὰ τῆς ταχύτητος τοῦ ἀνέμου. Ἡ γλυκεῖα φωνή της ὁσάκις ἠκού-

[1] Τὸ ὄνομα Βιορίκα σημαίνει: Ἴον (βιολέττα).

της δν είχε χάση· καί του είχεν υφάνη τόσα ώραΐα υποκάμισα, τὰ ὁποῖα ἔκαμνε τόσον λευκά, ὥστε ὅλαι αἱ νεάνιδες τοῦ χωρίου εἶχον πρὸς αὐτὸν ἐστραμμένους τοὺς ὀφθαλμούς των. Ἡ τάλαινα μήτηρ ἠγνόει τί ἐστι κόπος καὶ εἰργάζετο ἀδιαλείπτως. Ἡ δραστηριότης καὶ ἡ προθυμία τῆς μητρὸς γινώσκει ποτὲ κόπωσιν;

Ἀλλ' ἐπέστη τέλος ἡ ὥρα καθ' ἣν ἡ Βιορίκα ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ πόσον εἶχε δίκαιον ἡ μήτηρ της θέλουσα γαμβρόν, ὡς ἐὰν ἡ ἀγαθὴ γυνὴ προησθάνετο ὅτι δὲν θὰ ἦτο πλέον τοῦ κόσμου τούτου. Ἤρχισε νὰ ἀδυνατῇ καὶ ὅλη ἡ ἀγάπη τῆς κόρης δὲν ἴσχυσε νά την κρατήσῃ εἰς τὴν γῆν περισσότερον. Τὸ ἀξιολάτρευτον τέκνον ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνους οὓς τοσοῦτον εἶχεν ἀγαπήσῃ. ἀπὸ δὲ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ Βιορίκα εἶδεν ἑαυτὴν ἐν τῷ οἰκίσκῳ μόνην καὶ ἔρημον. Καὶ τότε κατὰ πρῶτον αἱ χεῖρές της ἔμειναν ἐσταυρωμέναι ἐπὶ τοῦ στήθους της. Χάριν τίνος θὰ ἐργάζηται τοῦ λοιποῦ; Οὐδένα πλέον εἶχεν ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἡμέραν τινὰ ἦτο ἐπὶ τῆς φλιᾶς τῆς θύρας της καὶ οἱ τεθλιμμένοι ὀφθαλμοί της ἠτένιζον πρὸς τὸ ἄπειρον. Αἴφνης εἶδε κατὰ γῆς ἐρχόμενον πρὸς αὐτὴν πρᾶγμά τι μακρὸν καὶ μαῦρον· ὅλη δὲ ἐκείνη ἡ ἀτελεύτητος σειρὰ ἦσαν μύρμηκες. Τίς οἶδε πόθεν ἤρχοντο οἱ μύρμηκες ἐκεῖνοι; Δὲν ἐφαίνετο ποῦ ἔληγε τὸ ἀεικίνητον ἐκεῖνο τάγμα. Ἀλλ' ἰδοὺ τὸ τάγμα ἵσταται καὶ σχηματίζει πέριξ τῆς Βιορίκας παμμέγιστον κύκλον. Τινὲς δὲ μύρμηκες ἐξελθόντες ἐκ τῆς τάξεώς των ἀποτείνονται πρὸς αὐτὴν καὶ λέγουσι:

«Σὲ γνωρίζομεν, Βιορίκα· πολλάκις ἐθαυμάσαμεν τὴν φιλοπονίαν σου, ἡ ὁποία ὁμοιάζει τόσον πολὺ μὲ τὴν ἰδικήν μας καὶ σπανίως ἀπαντᾶται εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐξεύρομεν καὶ ὅτι εἶσαι μόνη καὶ παντέρημη εἰς τοῦτον τὸν κόσμον. Ἤλθομεν λοιπὸν νά σε παρακαλέσωμεν νὰ ἔλθῃς μαζί μας νὰ γείνῃς βασίλισσά μας. Θά σου κτίσωμεν ἕνα παλάτι μεγαλήτερον καὶ καλλίτερον ἀπὸ ὅλα τὰ κτίρια ποῦ ἔχεις ποτὲ ἰδῆ. Ἀλλὰ πρέπει νά μας ὑποσχεθῇς ὅτι ποτὲ δὲν θὰ γυρίσῃς εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ θὰ μείνῃς μαζί μας διὰ βίου.»

Ἡ δὲ Βιορίκα ἀπεκρίθη:

«Καὶ ἐγὼ δὲν θέλω καλλίτερον παρὰ νὰ ζήσω μαζί σας· μόνον ὁ τάφος τῆς μητέρας μου μὲ κρατεῖ ἐδῶ. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπάγω ν' ἀποθέσω ἄνθη καὶ κόλλυβα καὶ ἔπειτα ἔρχομαι κοντά σας.

» — Πήγαινε λοιπὸν εἰς τὸν τάφον τῆς μητέρας σου· ἀλλὰ τὸν νοῦν σου, ὅποιον ἄνθρωπον καὶ ἂν ἀπαντήσῃς εἰς τὸν δρόμον σου νὰ μήν του εἴπῃς γρῦ, διότι τοῦτο εἶνε ἀπιστία καὶ ἡ ἐκδίκησίς μας θὰ εἶνε τρομερά.»

Ἡ Βιορίκα καὶ οἱ μύρμηκες ἀπῆλθον ὁμοῦ, βαδίζοντες ὁδὸν μακράν, καὶ τέλος ἔφθασαν εἰς τόπον, ὅστις ἐφαίνετο καταλληλότατος εἰς οἰκοδομὴν ἀνακτόρου. Ἐκεῖ δὲ ἡ Βιορίκα εἶδε καὶ ἀνεγνώρισε πόσον ἦσαν

οἱ μύρμηκες ἐπιδεξιώτεροι αὐτῆς· διότι πῶς θὰ ἠδύνατό ποτε νὰ οἰκοδομήσῃ ὡς οἱ σύντροφοι αὐτῆς, ἐν τοσούτῳ βραχεῖ διαστήματι, τοιοῦτον οἰκοδόμημα; τὸ οἰκοδόμημα ἐκεῖνο εἶχε στοὰς ἐπαλλήλους, ἀγούσας εἰς μέρη βαθμηδὸν ἀπώτερα, ἔνθα οἱ μύρμηκες ἀφ' οὗ ἐξέθετον τὰ ᾠά των εἰς τὴν θερμότητα τοῦ ἡλίου, τὰ μετέφερον μετὰ σπουδῆς ἵνα μὴ βρέχωνται.

Οἱ τοῖχοι τῶν δωματίων ἦσαν τεχνικῶς ἐστρωμένοι διὰ φύλλων καὶ ἀνθέων, προσηλωμένων διὰ τῶν βελονοειδῶν φύλλων τῆς πεύκης. Ἡ Βιορίκα ἐξησκεῖτο ὑφαίνουσα νήματα ἀράχνης καὶ ἐξ αὐτῶν κατασκευάζουσα τάπητας καὶ σκηνάς. Τὸ οἰκοδόμημα δσημέραι ἐγίνετο ὑψηλότερον, τὸ δὲ δωμάτιον τῆς Βιορίκας ἦτό τι ἐξαίσιον. Εἰς τὰ ἐνδότερα δὲ τοῦ ἀνακτόρου ἦγον πολλὰ δωμάτια, ὥστε ἡ Βιορίκα ἠδύνατο τάχιστα νὰ λάβῃ οἱανδήποτε πληροφορίαν περὶ τῶν ὑπηκόων της. Καὶ τὸ μὲν ἔδαφος τῶν αἰθουσῶν ἦτο κατεσκευασμένον ἐξ ἀνθέων μήκωνος, ἵνα οἱ πόδες τῆς βασιλίσσης πατῶσιν ἐπὶ πορφυρῶν ταπήτων, αἱ δὲ θύρες ἦσαν ἐκ φύλλων ῥόδου συνδεδεμένων διὰ νημάτων ἀράχνης, ἵνα κινῶνται ἀθορύβως. Ἐκαλύπτετο δὲ τὸ σανίδωμα ὑπὸ τάπητος μαλακοῦ καὶ πυκνοῦ κατεσκευασμένου ἐκ τοῦ ἄνθους τῆς βασιλίσσης[1] καὶ ἐντὸς τοῦ τάπητος ἐξηφανίζοντο οἱ πόδες τῆς ἀξιολατρεύτου Βιορίκας. Οἱ *μικροκαμωμένοι* οὗτοι πόδες γυμνοὶ καὶ ἄνευ τινὸς ὑποδήματος ἠδύναντο νὰ πατῶσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ νὰ μὴ βλάπτωσι τὰ ἄνθη. Καὶ οἱ τοῖχοι ἦσαν κεκαλυμμένοι διὰ γαροφάλλων καὶ ἀνθεμίδων ἐπιδεξίως συνυφασμένων, ἀνανεουμένων δὲ ἀκαταπαύστως, ὥστε πάντοτε δροσερὰ τὰ ἄνθη ταῦτα ἀνέδιδον εὐωδίαν μεθυστικήν. Τὸ φάτνωμα ἀπετελεῖτο ἐκ φύλλων κρίνου ἔχον σχῆμα σκηνῆς. Πολλὰς ἑβδομάδας ἐργαζόμενοι οἱ φιλόπονοι μύρμηκες ἐφιλοπόνησαν τὴν κλίνην τῆς Βιορίκας, ἐπῆραν τὸν λεπτότατον χνοῦν τῶν ἀνθέων καὶ κατεσκεύασαν τὴν κλίνην καὶ ἡ Βιορίκα τὴν ἐσκέπασε δι' ὁμοίων ὑφασμάτων, ἔργων τῶν χειρῶν της. Καὶ ὅτε κατεκλίνετο τόσον εὔμορφος ἐφαίνετο, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ ἄστρα θὰ κατέβαινον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, ἐὰν εἶχον τὴν ἄδειαν νά την παρατηρήσωσιν. Ἀλλ' οἱ μύρμηκες τόσον ἦσαν ζηλότυποι καὶ τόσον πολὺ ἠγάπων τὴν βασίλισσάν των, ὥστε ἔθεσαν τὸ δωμάτιόν της εἰς τὸ ἀπώτατον μέρος τοῦ ἀνακτόρου καί το ἐφύλαττον μετ' ἄκρας αὐστηρότητος. Καὶ αὐτοὶ δὲ δὲν ἐτόλμων νά την παρατηρῶσι πολὺ ὅτε ἐκοιμᾶτο.

Ἔζη δὲ ἡ Βιορίκα ἐν τῷ μέσῳ τῶν λεγεώνων τούτων τῶν μυρμήκων ζωὴν λαμπροτάτην καὶ ἄνετον. Πάντες δὲ οἱ μύρμηκες, καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος καὶ κοινῶς, ἐξετέλουν πάσας τὰς ἐργασίας ὅσον ἠδύναντο ἐπιμελῶς, προθυμούμενοι νὰ εὐχαριστῶσι τὴν βασίλισσάν των, καὶ αἱ προσταγαὶ ἃς αὐτὴ ἔδιδε μετὰ πολλῆς ἠπιότητος καὶ εὐστοχίας, ἐξετελοῦντο τάχιστα μετὰ τῆς ταχύτητος τοῦ ἀνέμου. Ἡ γλυκεῖα φωνή της ὁσάκις ἠκού-

[1] Τὸ ὄνομα Βιορίκα σημαίνει: Ἴον (βιολέττα).

ετο, ἐφαίνετο ὅτι πάντοτε ἔλεγεν ὁδηγίας καὶ μόνον ὁδηγίας. Τὸ βλέμμα της προέχεε φῶς καὶ θάλπος, καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς δεῖγμα εὐνοίας πρὸς τοὺς εὐπειθῶς ὑπακούοντας· πολλάκις δὲ οἱ μύρμηκες ἐκ τῆς πολλῆς των εὐτυχίας ἐνόμιζον ὅτι εἶχον ἐντός τῆς κατοικίας των τὰς ἀληθεῖς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου.

Εἶχον δὲ κατασκευάση μακρὰν στοὰν ὑπόστεγον, ἔνθα ἡ βασίλισσά των ὁσάκις ἐστενοχωρεῖτο, ἠδύνατο νὰ μεταβαίνῃ ἐκεῖ καὶ νὰ περιπατῇ ἀναπνέουσα τὸν δροσερὸν ἀέρα τοῦ βουνοῦ καὶ θερμαινομένη ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου. Ἐκεῖθεν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ καὶ τὴν πρόοδον τοῦ κτιζομένου ἀνακτόρου, ὅπερ εἶχεν ὑψωθῆ ὡς μικρὸς λοφίσκος.

Ἡμέραν τινὰ ἐκάθητο ἐν τῷ δωματίῳ της καὶ ἐκέντα μὲ τὴν κλωστὴν μικροῦ σκώληκος, ὃν εἶχον κομίση εἰς αὐτὴν οἱ μύρμηκες. Τὸ ἐργόχειρόν της ἦτο ὅλον πτέρυγες χρυσαλίδων, ἃς συνελάμβανεν ἐν ᾧ ἐπέτων πλησίον της. Αἴφνης θόρυβος ἀνάμικτος μετὰ φωνῶν ἀνθρωπίνων ἠκούσθη πέριξ τοῦ λοφίσκου, καὶ φόβος δεινὸς κατέλαβε τὸ μικρὸν βασίλειον, καὶ πάντες οἱ μύρμηκες ὥρμησαν ἀσθμαίνοντες εἰς τὸ δωμάτιον τῆς βασιλίσσης.

«Μᾶς κρημνίζουν τὸ σπίτι μας, ἀνεφώνησαν· οἱ ἄνθρωποι οἱ κακοὶ τὸ σκάπτουν ὑποκάτω. Δύο τρεῖς στοαὶ ἐξεπατώθησαν καὶ μία ἄλλη κοντεύει νὰ πέσῃ. Τί νὰ κάμωμεν;

» — Τοῦτο μόνον εἶνε; εἶπεν ἡσύχως ἡ Βιορίκα· τώρα ἐγὼ τοὺς διορθώνω, καὶ εἰς μίαν δύο ἡμέρας αἱ στοαὶ θὰ γείνουν πάλιν ὅπως ἦσαν.»

Καὶ ταχέως διατρέξασα τὸν λαβύρινθον τῶν αἰθουσῶν ἐφάνη αἴφνης εἰς τὴν ὑπόστεγον στοάν της. Ἐκεῖ δὲ εἶδε νέον ἐξαισίας καλλονῆς. Αὐτὸς καὶ οἱ ἀκόλουθοί του εἶχον καταβῆ ἀπὸ τῶν ἵππων καί κρατοῦντες τὰ ξίφη καὶ τὰς λόγχας των ἀνεσκάλιζον τὸν λοφίσκον τῶν μυρμήκων. Οὗτοι δὲ ἅμα ἰδόντες τὴν Βιορίκαν ἐστάθησαν, ὁ δὲ ἀρχηγὸς αὐτῶν ὡς θαμβωθεὶς ὑπὸ ζωηροῦ φωτός, ἐκάλυψε τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ τῶν χειρῶν του, καὶ οὕτω πως ἠδυνήθη νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ θαυμάσῃ τὸ φωτεινὸν ἐκεῖνο πλάσμα τὸ λαμπρῶς ἐνδεδυμένον καὶ ἀκίνητον. Ἡ χρυσῆ κόμη τῆς Βιορίκας κατέπιπτε κυματίζουσα μέχρι τῶν πτερνῶν της, ἐρύθημα ἀθωότητος κατεκάλυψε τὸ πρόσωπόν της καὶ τὰ ὄμματά της ἔλαμπον ὡς ἀστέρες. Πρὸς στιγμὴν οἱ ὀφθαλμοί της ἐταράχθησαν, ὅτε εἶδε τὸν νεαρὸν ξένον, ἀλλὰ παρευθὺς ἀνυψώσασα τὸ βλέμμα καὶ ἀνοίξασα τὰ ῥοδινά της χείλη, εἶπε μετὰ φωνῆς ἠχηρᾶς τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις:

«Δὲν μοῦ λέτε ποῖοι εἶσθε σεῖς καὶ τολμᾶτε νὰ ἐπιβάλλετε τὰς αὐθάδεις χεῖράς σας εἰς τὸ βασίλειόν μου;

» — Συγγνώμην, ἀξιολάτρευτος κόρη, ἀπεκρίθη ὁ νέος. Εἰς τὴν τιμήν μου ὡς υἱὸς βασιλέως, ὀμνύω ὅτι τοῦ λοιποῦ θὰ εἶμαι πιστός σου ὑπερα-

σπιστής. Ποτέ μου δὲν ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν μου ὅτι τὸ βασίλειον τοῦτο ἀνήκει εἰς ὑπερφυὲς πλάσμα.

»— Εὐχαριστῶ, εἶπεν ἡ Βιορίκα. Δέν σου ζητῶ ἄλλο τίποτε, παρὰ μόνον ὅ,τι δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ὑπηκόων μου. Ἀπαιτῶ λοιπὸν νὰ μὴ ἰδῶ ποτὲ ἀνθρώπινον πόδα νὰ πατήσῃ τὸ χῶμα τοῦ βασιλείου μου.»

Καὶ ταῦτα λέγουσα ἡ Βιορίκα ἐξηφανίσθη, ὡς ἐὰν ἐσχίσθη ὁ λοφίσκος καί την κατέπιε, καὶ ἀφῆκεν ἐκπεπληγμένους τοὺς νέους, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπολογίσωσι τὰ ἀναρίθμητα τάγματα τῶν μυρμήκων τὰ κατασπαζόμενα τοὺς πόδας της, καὶ ὡς ἐν θριάμβῳ συνοδεύοντα αὐτὴν μέχρι τοῦ δωματίου της, ἔνθα ἡ Βιορίκα ὡς λησμονήσασα τὰ πρὸ μικροῦ γενόμενα ἐπανέλαβεν ἡσύχως τὸ ἔργον της.

Ἐν τούτοις ὁ νεαρὸς βασιλόπαις ἵστατο ἀκίνητος πρὸ τοῦ λοφίσκου, ὡς βεβυθισμένος εἰς λήθαργον· μάτην δὲ προσεπάθησαν ἐπὶ πολλὰς ὥρας οἱ ἀκόλουθοί του νά τον πείσωσι νὰ ἱππεύσῃ. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἤλπιζεν ὅτι ἡ ἀξιέραστος βασίλισσα θὰ ἐνεφανίζετο καὶ ἐκ δευτέρου, ἤλπιζεν, ἔστω καὶ ἂν συνήντα τὰ βλέμματά της ὀργίλα, καὶ αὐστηρὰ τὰ χείλη της. Ἀλλ' ὅμως τάγματα μόνον μυρμήκων ἀναρίθμητα ἐφάνησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἀσχολούμενα εἰς ἐπισκευὴν τῶν ζημιῶν, τῶν γενομένων ὑπὸ τῆς νεανικῆς αὐτοῦ παραφορᾶς. Βλέπων δὲ αὐτοὺς οὐδόλως προσέχοντας εἰς τὰς συχνὰς ἐρωτήσεις του, ἐξωργίσθη καὶ μετὰ χαρᾶς θά τους συνέτριβεν ὑπὸ τὴν πτέρναν του· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐφαίνοντο τοσοῦτον βέβαιοι περὶ τῆς ἀσφαλείας των, ὥστε ἔτρεχον ἀμέριμνοι καὶ περιχαρεῖς μεταξὺ τῶν ποδῶν τοῦ βασιλόπαιδος. Τέλος ὁ βασιλόπαις ἀνέβη ἐπὶ τοῦ ἵππου του κατηφὴς καὶ μελαγχολικὸς οὐδὲν ἄλλο πλέον ἔχων κατὰ νοῦν, ἢ πῶς νὰ κατακτήσῃ τὴν εὐμορφοτάτην ἐκείνην κόρην, ἧς ὁμοίαν οὐδέποτε συνήντησαν οἱ ὀφθαλμοί του. Μέχρι δὲ τῆς νυκτὸς διέτρεξε τὸ δάσος κατὰ μῆκος καὶ κατὰ πλάτος, ἀγανακτούντων τῶν ἀκολούθων του, οἵτινες ἀσμένως ἔστελλον κατὰ Διαβόλου καὶ τὸ βουνὸν τῶν μυρμήκων καὶ τὴν εὔμορφον κόρην, μετὰ λύπης ἀναλογιζόμενοι τὸ δεῖπνον καὶ τὰ ποτά, ἅτινα τοὺς ἀνέμενον ἀπὸ πολλοῦ.

Ἡ δὲ Βιορίκα κατεκλίθη βραδύτερον τῶν ὑπηκόων της. Συνήθως ἐπεθεώρει αὐτὴ τὰ ᾠά τῶν μυρμήκων, ἔψαυε διὰ τῶν χειρῶν της τὰ στρώματά των, ἵνα βεβαιωθῇ ἐὰν ἦσαν ἁπαλά, ἐφρόντιζε νὰ ἀερίζῃ ἀλληλοδιαδόχως τὰ ἐξ ἀνθέων παραπετάσματα, καὶ ἀντὶ λύχνου φέρουσα ἐπὶ τοῦ δακτύλου της πυγολαμπίδα, παρετήρει μετὰ στοργῆς τὰ σκωλήκιά των. Ἀλλὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἅμα εἰσελθοῦσα εἰς τὸ δωμάτιόν της ἀπέλυσε πάσας τὰς πυγολαμπίδας, αἵτινες τὴν ἐφώτιζον συνήθως τὴν νύκτα ἐργαζομένην· μία δὲ μόνη ἔμεινε πλησίον της μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἀνέβη ἐπὶ τῆς κλίνης της.

Ἡ Βιορίκα συνήθως ἀπεκοιμᾶτο ὕπνον βαθύτατον· ἀλλὰ τὴν νύκτα ἐκείνην τεταραγμένη καὶ συστρέφουσα τὴν κόμην διὰ τῶν δακτύλων της, περιεστρέφετο ἀπαύστως ἐπὶ τῆς στρωμνῆς της· ἔπειτα δὲ ὡς ἀποπνιγομένη ὑπὸ τῆς θερμότητος, ἀνεγείρετο, κατεκλίνετο καὶ πάλιν ἀνεγείρετο. Οὐδέποτε ἐφάνη εἰς αὐτὴν ὅτι ἔλειπεν ὁ ἀὴρ ἐκ τοῦ βασιλείου της ὅσον κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν. Καὶ ἀσμένως μὲν θὰ ἐξήρχετο νὰ ἀναζητήσῃ ἀέρα ἔξω· ἀλλ' ἐφοβεῖτο μήπως την νοήσωσιν οἱ περὶ αὐτὴν καὶ δώσῃ οὕτω κακὸν παράδειγμα. Κατὰ συμβουλὴν δὲ τῶν μυρμήκων της πολλάκις εἶχε δώση κατὰ πάσης ἐξόδου ἀτάκτου προσταγὰς αὐστηράς, ὧν ἡ παράβασις συνεπήγετο τὴν ἀποβολὴν τῶν ἐνόχων ἀπὸ τῆς κοινότητος· τινὲς δὲ μάλιστα εἶχον ὑπ' αὐτῆς καταδικασθῆ εἰς θάνατον καὶ μετὰ καρδίας αἱμασσούσης ἠναγκάζετο νὰ παρίσταται τὴν ὥραν, καθ' ἣν διὰ τῶν σκληρῶν κεντημάτων ἐξετελεῖτο ἡ θανατικὴ ποινὴ τῶν ἐνόχων.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἡ βασίλισσα ἦτο ὀρθὴ πρώτη πρώτη, οἱ δὲ μύρμηκες ἐθαύμασαν ἰδόντες μίαν στοὰν ἐκτισμένην διὰ τῶν ἰδίων της χειρῶν. Ἐν τούτοις ἡ Βιορίκα οὐδόλως προσέχουσα εἰς αὐτοὺς καὶ ἐξακολουθοῦσα τὴν ἐργασίαν της, ἔστρεφεν ἀδιαλείπτως τὰ βλέμματά της πρὸς τὸ δάσος ἵνα ἴδῃ, καὶ τὰ ὦτά της ἵνα ἀκροασθῇ. Μόλις δὲ εἰσελθοῦσα εἰς τὸ δωμάτιόν της εἶδεν ἐρχομένους μετὰ σπουδῆς πολλοὺς μύρμηκας, οἵτινες εἶπον πρὸς αὐτὴν ἔντρομοι:

«Ὁ χθεσινὸς κακὸς ἄνθρωπος ἦλθε πάλιν ἔφιππος καὶ χαράττει κύκλους πέριξ τοῦ βουνοῦ μας.

» — Ἀφῆτέ τον ἥσυχον, εἶπεν ἡ βασίλισσα· δὲν θὰ κάμῃ πλέον τίποτε.»

Ἀλλ' ἡ καρδία τῆς Βιορίκας, τῆς ἐρασμίας κόρης, ἔπαλλε τοσοῦτον σφοδρῶς, ὥστε δυσκόλως ἀνέπνεε. Κατεχομένη δὲ ὑπὸ ταραχῆς διέτρεχε τὰς αἰθούσας τοῦ ἀνακτόρου· ἔπειτα δὲ παρατηροῦσα ὅτι τὰ ᾠὰ τῶν μυρμήκων δὲν ἦσαν πρὸς τὸν ἥλιον, τὰ ἐλάμβανε καί τα ἐξέθετεν εἰς τὸν ἥλιον ἀλλὰ παρευθὺς πάλιν τὰ ἐπανέφερεν εἰς τὴν προτέραν θέσιν των. Πᾶσαι δὲ αἱ πρὸς τοὺς μύρμηκας διαταγαί της εἶχόν τι τὸ ἀντιφατικόν, οἱ δὲ μύρμηκες τεταραγμένοι προσεπάθουν παντὶ σθένει νὰ ἀρέσωσιν εἰς τὴν βασίλισσάν των. Ἡ Βιορίκα μάλιστα ἐξεπλάγη ἰδοῦσα μεγαλοπρεπῆ θόλον κατασκευασθέντα ἐν ἀγνοίᾳ της, ἀλλὰ ὀλίγην προσοχὴν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ ἀντήμειψε τοὺς μύρμηκας δι' ἀσημάντων τινῶν ἐπαίνων.

Πολλάκις τῆς ἡμέρας ἠκούοντο ἀντηχοῦντες καλπασμοὶ ἵππων πέριξ τοῦ βουνοῦ· ἀλλ' ἐπί τινα χρόνον ἡ Βιορίκα δὲν ἐφάνη ἔξω τοῦ ἀνακτόρου της. Ὁ πόθος τῶν ὁμοίων της πρώτην ἤδη φορὰν κατέλαβε τὸ πνεῦμά της. Ἐνεθυμεῖτο ἤδη τὸ χωρίον της, τοὺς χορούς του, τὸν οἰκίσκον της, τὴν μητέρα της καὶ τὸν προσφιλῆ τάφον της, ὃν δὲν εἶχε πλέον ἴδη. Μετά τινας δὲ ἡμέρας ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς ὑπηκόους της ὅτι προτίθεται

ἤδη νὰ ἀπέλθῃ εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ τάφου τῆς μητρός της. Ἔντρομοι οἱ μύρμηκες τὴν ἠρώτησαν μήπως δὲν ἤρεσκεν εἰς αὐτὴν ἡ μετ' αὐτῶν συμβίωσις, ἀφ' οὗ ἐνθυμεῖται τὸ χωρίον της. «Ὢ ὄχι, ἀπεκρίθη ἡ Βιορίκα, ὀλίγας μόνον ὥρας θὰ λείψω· πρὶν νυκτώσῃ θὰ εἶμ' ἐδῶ.»

Ἀπήτησε δὲ νὰ μή την ἀκολουθήσῃ τις τῶν μυρμήκων· ἀλλ' ὅμως ἐν ἀγνοίᾳ της ἠκολούθησάν τινες μακρόθεν.

Ὁ κόσμος τῇ ἐφάνη λίαν μεταβεβλημένος! καὶ δικαίως, διότι πρὸ πολλοῦ χρόνου εἶχεν ἐγκαταλίπῃ τὴν κατοικίαν της· καθ' ἃ δὲ ὑπελόγισε θὰ εἶχον παρέλθῃ πολλὰ ἔτη, ἀφ' οὗ οἱ μύρμηκες ἠδυνήθησαν νὰ ὑψώσωσι τὸ βουνὸν ἔνθα ἦτο ἡ κατοικία της. Δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρῃ τὸν τάφον τῆς μητρός της, ὅστις εἶχε κατακαλυφθῆ ὑπὸ τῶν φυτῶν καὶ χόρτων, ἔνδακρυς τὸν ἀνεζήτει καὶ ἔτι μᾶλλον ἐλυπεῖτο διότι ἦτο ἐκεῖ πλέον ὡς ξένη.

Ἡ νὺξ προσήγγιζε καὶ ἡ Βιορίκα ἀνεζήτει ἀκόμη, ἀλλὰ ματαίως, τὸν τάφον τῆς μητρός της. Αἴφνης ἤκουσε πλησίον της τὴν φωνὴν τοῦ νεαροῦ βασιλόπαιδος. Καὶ προσεπάθησε μὲν νὰ φύγῃ, ἀλλ' ἐκεῖνος τὴν ἐκράτησε καί τῃ ἐξεδήλωσε τὸν ἔρωτά του διὰ λόγων γλυκυτάτων καὶ συγκινητικῶν, ὥστε νεύουσα κάτω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐστάθη ἀκίνητος καί τον ἤκουε. Πόσον ἔχαιρε ἀκούουσα καὶ πάλιν φωνὴν ἀνθρωπίνην καὶ μάλιστα λαλοῦσαν πρὸς αὐτὴν περὶ φιλίας καὶ ἔρωτος! Ἀλλ' ἤδη εἶχεν ἐπέλθῃ ἡ νὺξ καὶ ἡ Βιορίκα ἐνεθυμήθη ὅτι δὲν ἦτο πλέον ὀρφανὴ παντέρημος, ἀλλὰ βασίλισσα ἔχουσα καθήκοντα, καὶ ὅτι οἱ μύρμηκες τῇ εἶχον ἀπαγορεύσῃ νὰ ἴδῃ ποτὲ ἄνθρωπον. Ἔφυγε λοιπὸν μακρὰν τοῦ βασιλόπαιδος, ὅστις ὅμως παρηκολούθησεν αὐτὴν ἐκδηλῶν τὸν ἔρωτά του μέχρι τῶν προπόδων τοῦ βουνοῦ Ὅτε δ' ἔφθασεν ἐκεῖ τὸν παρεκάλεσε, τὸν καθικέτευσε καί τον ἔπεισε νά την ὑπακούσῃ, ἀλλὰ μόνον ὅτε τῷ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ πρὸς αὐτὸν τὴν ἐπιοῦσαν.

Ἡ Βιορίκα εἰσέδυσεν ἥσυχα ἥσυχα καὶ διῆλθε πάσας τὰς αἰθούσας τοῦ ἀνακτόρου της στρεφομένη πολλάκις καὶ παρατηροῦσα ὄπισθέν της· διότι τῇ ἐφαίνετο ὅτι ἤκουε τὸν καλπασμὸν τῶν ἵππων καὶ πέριξ αὐτῆς ψιθυρισμοὺς ἐλαφρούς. Πιθανὸν νὰ ἦτο τῆς φαντασίας της γεννήματα, προερχόμενα ἐκ τοῦ τρόμου ἐξ οὗ ἔπαλλε σφοδρῶς καὶ ἡ καρδία της· διότι εὐθὺς ὡς ἵστατο, ἔπαυεν ἡ ταραχή της καὶ ἐπανήρχετο ἡ γαλήνη εἰς τὴν ψυχήν της. Ὅτε δὲ τέλος ἔφθασεν εἰς τὸ δωμάτιόν της, ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην της καταπεπονημένη· ἀλλ' ὁ ὕπνος δὲν ἤρχετο νὰ διαχύσῃ ἐπ' αὐτῆς τὰς εὐεργεσίας του καὶ νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς της. Συνησθάνθη ὅτι παρέβη τὰς ὑποσχέσεις της, καὶ ἠρώτα ἑαυτὴν ἐὰν θὰ ἐξηκολούθουν τοῦ λοιποῦ νά την σέβωνται, ἀφ' οὗ ἤδη ὁ λόγος της δὲν ἦτο ἱερός. Τεταραγμένη σφόδρα ἐστρέφετο ἐν τῇ κλίνῃ της. Ἡ φιλοτιμία της ἐξεγείρετο κατὰ τῆς αὐθαιρέτου καθείρξεώς της, καὶ ἐν τούτοις οὔτε τὴν ἀγά-

πην τῶν μυρμήκων της. ἠγνόει, οὔτε τὴν σκληρότητά των δσάκις ἔμελλον νὰ τιμωρήσωσί τινα. Πολλάκις ἀνεγειρομένη ἐστήριζε ἐπὶ τῆς χειρὸς τὴν κεφαλήν, καὶ τότε τῇ ἐφαίνετο ὅτι ἤκουε κύκλῳ αὐτῆς μυριάδας μικρῶν ποδῶν τρεχόντων ἄνω καὶ κάτω, ὡς ἐὰν ὁ λοφίσκος ἦτο ἔμψυχος. Ἐν τούτοις ἅμα ἰδοῦσα τὴν ἡμέραν προσεγγίζουσαν ἡ Βιορίκα ἔσυρε τὸ ἐκ ῥόδων παραπέτασμα, ἵνα ἐξελθοῦσα ἀναπνεύσῃ ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ. Ἀλλ' ὁπόσον ἐξεπλάγη βλέπουσα ὅτι μία τῶν εἰσόδων ἦτο κλειστὴ διὰ τῶν αἰχμηρῶν φύλλων τῆς πεύκης! Σπεύδει πρὸς τὴν δευτέραν θύραν, πρὸς τὴν τρίτην, πρὸς ἁπάσας τέλος, ἀλλὰ μάταιος κόπος! Πᾶσαι ἦσαν κατάκλειστοι ἄνωθεν ἕως κάτω. Τότε ἠκούσθη δυνατὰ ἡ φωνή της, καὶ παρευθὺς πάντα τὰ τάγματα τῶν μυρμήκων ἐπερχόμενα δι' ἀπειραρίθμων καὶ ἀπροσίτων διόδων συνηθροίσθησαν πέριξ τῆς βασιλίσσης των.

« — Θέλω νὰ ἐξέλθω νὰ ἀναπνεύσω καθαρὸν ἀέρα, εἶπεν ἡ Βιορίκα μετὰ φωνῆς ἐντόνου.

» — Ὄχι· ἀπεκρίθησαν οἱ μύρμηκες, δὲν θά σε ἀφήσωμεν νὰ ἐξέλθῃς πλέον, διότι θά σε ἐχάνομεν.

» — Λοιπὸν δὲν θέλετε νά με ὑπακούσετε πλέον;

» — Μάλιστα· ὅ,τι ἄλλο θέλῃς, ἀλλὰ τοῦτο, ποτέ. Τιμώρησέ μας, καταπάτησέ μας ὑπὸ τοὺς πόδας σου. Εἴμεθα πρόθυμοι νὰ ἀποθάνωμεν διὰ τὸ καλὸν τῆς κοινότητος καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν τιμὴν τῆς βασιλίσσης μας.»

Ἡ Βιορίκα ἔκλινε τὴν κεφαλὴν καὶ οἱ ὀφθαλμοί της ἐπλήσθησαν δακρύων. Παρεκάλεσε τοὺς μύρμηκας νά την ἐλευθερώσωσιν, ἀλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἀπεκρίθησαν, καὶ αἴφνης παρετήρησεν ὅτι ἀπέμεινε μόνη ἐν τῷ ζοφερῷ ἐκείνῳ τόπῳ. Ἐστέναξε καὶ ἔκλαυσε πικρῶς, καὶ αἱ χεῖρές της ἔτιλλον ἀπόνως τὴν θαυμασίαν της κόμην. Ἔπειτα δὲ προσεπάθησε διὰ τῶν τρυφερῶν μικρῶν δακτύλων της νὰ ἀνοίξῃ δίοδόν τινα, ἀλλ' οἴμοι! τὰ πάντα παρευθὺς ἐκλείοντο πάλιν, καὶ ἡ Βιορίκα κατέπεσε κατὰ γῆς καταβεβλημένη καὶ ἄπελπις.

Οἱ μύρμηκες ἐκόμισαν μὲν εἰς αὐτὴν τὰ ὡραιότατα τῶν ἀνθέων, νέκταρ καὶ σταγόνας δρόσου πρὸς κατάσβεσιν τῆς δίψης της, ἀλλ' ἔμειναν ἀκατάπειστοι εἰς τὰς παρακλήσεις της. Ἵνα δὲ μὴ ἀκούωνται ἔξωθεν αἱ κραυγαί της, ἀπεφάσισαν νὰ ἀνεγείρωσιν ἔτι ὑψηλότερον τὸ οἰκοδόμημά των, ὥστε νὰ ὑπερβῇ κατὰ τὸ ὕψος τὸ ὄρος Βιρφουλκουδόρ καὶ ἐπωνόμασαν τὸ βουνόν των «Μυρμηκιάν».

Ὁ βασιλόπαις δὲν ἀνεφάνη πλέον πέριξ τοῦ βουνοῦ· ἀλλὰ τὴν νύκτα ὅτε πανταχοῦ ἐπικρατεῖ ἄκρα σιγή, ἀκούονται ἔτι οἱ στεναγμοὶ τῆς Βιορίκας.

(μετάφρασις ἐκ τοῦ Α' τεύχους τῆς Revue du Monde latin τῆς 25 Σεπτεμβρίου 1883).

Παναγιώτης Ι. Φέρμπος

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Κατὰ νεωτέρας ἐκ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνασκαφῶν εἰδήσεις ἀπεκαλύφθη καὶ ἐκαθαρίσθη ἐντελῶς τὸ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀρχαῖον οἰκοδόμημα. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο βαίνει παραλλήλως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς θόλου τοῦ Πολυκλείτου καὶ ἔχει μῆκος 7 περίπου μέτρων· ἐν τῷ μέσῳ δὲ ὑπῆρχον κατὰ μῆκος ἰωνικοὶ κίονες διαχωρίζοντες αὐτὸ εἰς δύο τμήματα, ἴσως δὲ κίονες ὑπῆρχον καὶ κατὰ τὴν ἔμπροσθεν πλευράν, τὴν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἐντὸς αὐτοῦ, παρὰ τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν ὑπάρχει τὸ ἀποκαλυφθὲν φρέαρ καὶ ἐντὸς αὐτοῦ εὑρέθησαν αἱ δύο ἐκεῖναι περίφημοι στῆλαι, ἐν αἷς εἶναι καταγεγραμμένα τὰ ἰάματα τῶν ἀσθενῶν.

Παρὰ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἀπεκαλύφθη μεγάλη κλίμαξ ἐκ δεκαπέντε βαθμίδων, δι' ἧς ἀνήρχετό τις ἀπὸ τῆς πεδιάδος τοῦ ἱεροῦ ἐπὶ λεκανοπεδίου, ἐν ᾧ εἰσὶ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, ὁ ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἡ θόλος τοῦ Πολυκλείτου. Διὰ τῆς κλίμακος ταύτης θὰ ἀνῆλθεν ὁ ἐξ Ἄργους ἐρχόμενος πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἱεροῦ Παυσανίας, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ πρῶτον ὁμιλεῖ περὶ περὶ τοῦ ὀλίγα βήματα ἀπέχοντος ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εἶτα περὶ τοῦ οἰκοδομήματος, ἐν ᾧ ἐκάθευδον οἱ ἀσθενεῖς καὶ περὶ τῆς θόλου. Ἐκ τῶν τοπογραφικῶν τούτων λόγων ὁρμώμενος ὁ κ. Π. Καββαδίας καὶ ἔτι ἐκ τῆς μορφῆς καὶ διατάξεως τοῦ οἰκοδομήματος συμπεραίνει ὅτι τὸ ἀνωτέρω οἰκοδόμημα εἶναι ἐκεῖνο ἐν ᾧ ἐκάθευδον οἱ ἀσθενεῖς, ἤτοι τὸ νοσοκομεῖον.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑΙ ΣΦΡΑΓΙΔΕΣ

Ἐν μιᾷ τῶν τελευταίων συνεδριάσεων τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημείας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ γραμμάτων ὁ κ. Γουσταῦος Σλουμβέργερ γνωστὸς τοῖς Ἕλλησιν ἀναγνώσταις διὰ τὰς νομισματικὰς αὐτοῦ μελέτας τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν ἀνέγνω ὑπόμνημα περὶ τεσσάρων βυζαντιακῶν σφραγίδων λίαν περιέργων.

Ἡ μία τῶν σφραγίδων τούτων ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν † ΓΑΒΡΙΗΛ ΕΞΟΥϹΙΟΚΡΑΤΟΡ ΑΛΑΝΙΑϹ. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς Βασιλείου τάξεως τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἡγεμόνων καὶ ὑποτελῶν τῇ Βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ ἦσαν ὁ ἐξουσιαστὴς ἢ ἐξουσιοκράτωρ Ἀλανίας, ὁ ἐξουσιαστὴς Ἀβασγίας καὶ ὁ ἐξουσιαστὴς Ἀλβανίας. Οἱ ἡγεμόνες οὗτοι ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν ἦσαν ἀληθεῖς κυρίαρχοι, χαλαρότατοι δὲ δεσμοὶ ὑποτελείας συνέδεον αὐτοὺς μετὰ

τοῦ Βυζαντίου· ὁ τίτλος δὲ τοῦ ἐξουσιαστοῦ ἦν προφανῶς ἀνώτερος τοῦ *ἄρχοντος*. Τὴν Ἀλανίαν περιεποιοῦντο ἰδιαιτέρως οἱ Βυζαντινοὶ διότι ἦτο μία τῶν πολεμικωτέρων τοῦ Καυκάσου χωρῶν, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἠδύνατο νὰ παράσχῃ εἰς τὸ κράτος δύναμιν τριακονταχισχιλίων ἱππέων. Ἐξουσιοκράτορας Ἀλανίας δὲν γινώσκομεν, πλὴν δὲ τοῦ Γαβριὴλ τούτου, ὅστις κατὰ πρῶτον γίνεται γνωστὸς διὰ τῆς σφραγῖδος ταύτης, Ἄννα ἡ Κομνηνὴ ἀναφέρει τὸν ἐξουσιοκράτορα Ἀλανίας Ῥωσμίκην.

Ἡ δευτέρα σφραγὶς εἶναι τοῦ «Μιχαὴλ δουκὸς καὶ βεστάρχου Βασπρακάν». Ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Βασιλείου τάξεως ἀναφέρεται ὁ πρίγκηψ τοῦ Βασπρακὰν ὡς ὁ πρῶτος μεταξὺ τῶν ἀρμενίων ἡγεμόνων καὶ πριγκήπων μετὰ τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας. Τὸ Βασπρακὰν δὲ ἢ Βασπουρακὰν ἦν ἡ σημαντικωτέρα ἐπαρχία τῆς Ἀρμενίας, ἐκτεινομένη ἀπὸ τῶν ὁρίων τῶν πρὸς μεσημβρίαν τῆς λίμνης Βάν, μέχρι πέραν τοῦ Ἀράξου, ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Ἀτροπατηνῆς. Πολλῶν ἡγεμόνων τοῦ Βασπουρακὰν τὰ ὀνόματα διέσωσαν αἱ Βυζαντιναὶ καὶ Ἀρμενικαὶ πηγαί· τὸ τοῦ Μιχαὴλ ὅμως τούτου τὸ ὄνομα τὸ πρῶτον νῦν ἡμῖν ἐκ τῆς σφραγῖδος τοῦ κ. Σλουμβέργερ καθίσταται γνωστόν.

Ἡ τρίτη σφραγὶς φέρει τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν· ΚЄ ΒΘ ΤΗ CΗ ΔΟΥΛΗ ΘΕΟΦΑΝΟΥ ΑΡΧΟΝΤΗCΗ ΡωCΙΑC ΤΗ ΜΟΥΖΑΛωΝΗCΗ. Ἡ σφραγὶς αὕτη εἶναι ἓν τῶν σπουδαιοτέρων μνημείων τῆς ἐποχῆς καὶ τὸ μόνον ἴσως ἐφ' οὗ ἀναφαίνεται ὁ τίτλος *ἄρχων* ἢ *ἀρχόντισσα* τῆς Ῥωσίας, ὃν ἡ Βυζαντινὴ αὐλὴ ἀπέδιδεν εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ῥούρικ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ἀρχῆς τῶν Τσάρων. Ἡ πρώτη ἡγεμονὶς ἡ λαβοῦσα τὸν τίτλον *ἀρχόντισα* εἶναι ἡ ἁγία Ὄλγα ἥτις ἦλθεν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 955 καὶ ἐβαπτίσθη μετονομασθεῖσα Ἑλένη. Ἡ ὑπ' ὄψιν σφραγὶς ἀνήκει εἰς τὴν ιαʹ. ἢ τὴν ιβʹ. ἑκατονταετηρίδα, ἡ δὲ Θεοφανὼ αὕτη Μουζάλωνος πάντως θὰ ἦτο πατρικία τις Βυζαντινὴ νυμφευθεῖσα μεθ' ἡγεμόνος Ῥώσου. Τίς ὅμως καὶ ποία εἶναι ἄγνωστον καὶ μόνον τὸ ὄνομα αὐτῆς γινώσκομεν ἐκ τῆς σφραγῖδος ταύτης.

Ἡ δʹ. σφραγὶς ἀνήκει εἰς *Πέτρον ἄρχοντα Διοκλίας*. Εἶναι ἡ πρώτη σφραγὶς ἥτις ἀνευρέθη τῶν ἀρχόντων τούτων τῆς Διοκλείας τῶν προκατόχων ὡς εἰπεῖν τοῦ σημερινοῦ Μαυροβουνίου. Ἡ βασίλειος τάξις ἀναφέρει τὸν ἄρχοντα Διοκλείας ὡς κατέχοντα τὴν ϛʹ. τάξιν μεταξὺ τῶν ἑπτὰ κρατῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ἅτινα τότε ἐθεωροῦντο ὡς ὑποτελῆ τῇ αὐτοκρατορίᾳ. Ὁ Πέτρος οὗτος ὁ ἄρχων Διοκλείας εἶνε πιθανῶς ὁ πρεσβύτερος τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Χραλιμὶρ οἵτινες διενεμήθησαν τὰ κράτη αὐτοῦ. Ὁ Πέτρος ἔλαβεν εἰς τὸ μερίδιόν του τὸ τμῆμα τῆς Ζέντας, ὅπερ ἐκαλεῖτο καὶ Διόκλεια, ἡγεμόνευσε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς Ιʹ. ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΑʹ. ἑκατονταετηρίδος, ἦν σύγχρονος τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Σαμουὴλ καὶ ἔσχεν ὡς διάδοχον τὸν Βλαδίμιρον· τὴν σφραγῖδα δὲ ταύτην βεβαίως

μετεχειρίζετο ὁ ἄρχων Πέτρος ἐν ταῖς μετὰ τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς σχέσεσιν αὐτοῦ.

Τοιαῦται αἱ Βυζαντιναὶ αὗται σφραγῖδες λίαν ἀξιοπερίεργοι κατὰ τὰς σημειώσεις τοῦ κ. Σλουμβέργερ.

Μ. Π. Δ.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΡΩΜΑΙΚΑ ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ὅτε οἱ ῥωμαῖοι στρατιῶται μετὰ εἴκοσι πέντε ἐτῶν ἢ καὶ πλέον εὔορκον θητείαν ἀπηλλάσσοντο τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἐτύγχανον παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος *ἐντίμου*, ὡς ἐλέγετο, *ἀφέσεως* (honesta missio). Ἡ ἔντιμος αὕτη ἄφεσις συνίστατο εἰς τὸ ὅτι οἱ *οὐετεράνοι*, οἱ ἀπόμαχοι δηλαδή, ἐλάμβανον ἀξιόλογα προνόμια· ἂν δὲν ἦσαν ῥωμαῖοι πολῖται, ἐγίνοντο πολῖται, ἂν ἦσαν ἤδη, τοῖς ἐδίδετο τὸ ius connubii, τὸ τῆς ἐπιγαμίας δίκαιον, δι' οὗ ἀνεγνωρίζετο τὸ τοῦ πολίτου δικαίωμα εἰς τὰ τέκνα, τὰ ὁποῖα ἢ εἶχον ἤδη ἢ ἤθελον ἀποκτήσει εἰς τὸ μέλλον, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ μήτηρ.

Ταῦτα δὲ ἐπιστοποιοῦντο εἰς τὰ ἀφετήρια γράμματα (tabulae honestae missionis), τὰ ὁποῖα ἐξεδίδοντο ὑπὲρ τῶν ἀφιεμένων στρατιωτικῶν ἐκ τῶν αὐτοκρατορικῶν γραφείων κατὰ τύπους ὡρισμένους ὡς καὶ πάντα τὰ δημόσια ἔγγραφα καὶ ἐχαράσσοντο εἰς διπλοῦν ἐπὶ δύο χαλκίνων πετάλων. Ἀνεγράφετο δὲ ἐν τοῖς ἐπ' ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος ἐκδιδομένοις ἀφετηρίοις, τὸ στρατιωτικὸν σῶμα, εἰς ὃ ἀνῆκεν ὁ λαμβάνων τὴν ἄφεσίν του, τὸ ὄνομα τῶν ὑπάτων, τὸ τοῦ πραιφέκτου τῆς κοόρτεως καὶ τὸ τοῦ ἀφιεμένου στρατιώτου. Ἐκ τούτων δὲ γίνεται δῆλον πόσον μεγάλη εἶναι ἡ σημασία, ἣν ἐν τῇ ἀρχαιολογίᾳ ἔχουσι τὰ μνημεῖα ταῦτα. Διότι τόσον ἀκριβεῖς χρονολογικοὶ κατὰ τόπους προσδιορισμοὶ καὶ τόσων ὀνομάτων διάσωσις δὲν εἶναι βέβαια μικρόν τι πρᾶγμα.

Μέχρι τοῦ ἔτους 1881 ὅτε ὁ Ἀθ. de Ceuleneer ἐξέδωκεν ἐν Liège τῆς Βελγικῆς τὴν ἑαυτοῦ Notice sur un diplôme militaire de Trajan trouvé aux environs de Liège (εἰς 8ον, 65 σελ.), ἦσαν ἐκ συνόλῳ γνωστὰ ἑβδομήκοντα καὶ ἓν τοιαῦτα ἀφετήρια, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ de Ceuleneer ἐκδοθέντος. Ἔκτοτε δὲν περιῆλθεν εἰς γνῶσιν ἡμῶν ἂν εὑρέθη καὶ ἄλλο πλὴν ἐκείνου, περὶ οὗ εὐθὺς θὰ διαλάβωμεν.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 5 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους τούτου τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν γραμμάτων ὁ κ. E. Desjardins ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν δύο κομμάτια ἀφετηρίου στρατιωτικοῦ ῥωμαϊκοῦ εὑρεθέντος μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Μασπερὼ ἐν Κοπτῷ τῆς Αἰγύπτου, ἀποκειμένου δὲ ἐν τῷ ἐν Βουλὰκ μουσείῳ. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἔχει ἐκδοθῇ τῇ 9 Ἰουνίου 83, ἀναφέρεται δὲ ὄχι εἰς ἁπλοῦν στρατιώτην, ἀλλ' εἰς κεντυρίωνα ἤτοι ἑκατόνταρχον. Ἐβασίλευε δὲ τότε ἐν Ῥώμῃ ὁ Δομετιανὸς καὶ εἶχε τύχει τὸ δεύτερον τῆς δημαρχικῆς ἐξουσίας. Ἦσαν εἰς ἡμᾶς

ἕως τώρα γνωστοὶ οἱ δύο ὕπατοι τῶν ἀρχῶν τοῦ 83 καὶ οἱ δύο διὰ τὸ 84 προαποδεδειγμένοι, ἀλλὰ δὲν ἦσαν καὶ οἱ suffecti οἱ διαδεχθέντες τοὺς τοῦ ἔτους 83 ἀρχομένου. Οὗτοι λοιπὸν οἱ δεύτεροι τοῦ ἔτους 83 ὕπατοι ἀναγράφονται ἐν τῷ ἀφετηρίῳ τῆς Κοπτοῦ, ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ ὀνόματά των περιῆλθον εἰς ἡμᾶς κολωβά· τοῦ πρώτου ἐσώθη μόνον τὸ Juliano, ἐκ δὲ τῶν τριῶν ὀνομάτων τοῦ δευτέρου· · · ·one Frucio Homullo. Πλὴν τούτου μᾶς δίδει πληροφορίας τὸ ἀρχαιολογικὸν ἐκεῖνο μνημεῖον ἀξίας λόγου περὶ τοῦ ἐν ἔτει 83 μ. Χ. σταθμεύοντος ἐν Αἰγύπτῳ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ. Τὸ ὄνομα τοῦ πραιφέκτου τῆς κοόρτεως εἶναι Φοῦσκος, ἐκ δὲ τοῦ ὀνόματος τοῦ κεντυρίωνος, ὑπὲρ οὗ καὶ ἔχουσιν ἐκδοθῆ τὰ γράμματα, κατ' ἀφαιρετικὴν πτῶσιν ὄντος, διεσώθησαν μόνον τὰ γράμματα · · · · no Ch · · · · o · · · ·

Σ. Κ. Σ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἠνεῴχθη ἐν τῷ Μετσοβείῳ Πολυτεχνείῳ πρὸς χρῆσιν τοῦ κοινοῦ καὶ νέα αἴθουσα ἐκ τῶν συλλογῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Ἡ αἴθουσα αὕτη περιλαμβάνει τὰς ἑξῆς συλλογάς. Καὶ πρῶτον μὲν συλλογὴν πηλίνων εἰδωλίων καὶ ἄλλων πηλίνων ἀντικειμένων ἐκ διαφόρων προελεύσεων, ἐν αἷς διακρίνεται ἡ καλὴ συλλογὴ τῶν ταναγραίων κορῶν ἐκ χιλίων διακοσίων περίπου ἀποτελουμένη. Πλὴν δὲ τούτων εἶναι καὶ ἄλλαι συλλογαὶ περιέργων πηλίνων εἰδωλίων ἐξ Αἰγίνης, Τεγέας, Μεγάρων καὶ Μυρίνης τῆς ἐν Αἰολίδι. Μετὰ τὴν συλλογὴν τῶν πηλίνων εἰδωλίων ἀξία πολλοῦ λόγου εἶναι ἡ συλλογὴ τῶν μυλυβδίνων σταθμῶν ἥτις εἶναι μία τῶν πληρεστέρων τῶν ὑπαρχουσῶν. Μεταξὺ τούτων ὑπάρχει τετράμνουν καὶ δίμνουν καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ὑποδιαιρέσεις καὶ σιδηροῦς περίεργος σταθμὸς φέρων τὴν ἐπιγραφὴν *Ἱερὸν Ἀμφιαράου*. Τὴν συλλογὴν δὲ ταύτην συμπληροῖ σειρὰ ἐκ βυζαντινῶν σταθμῶν. Ἐν τοῖς μολυβδίνοις ἀντικειμένοις καταριθμητέον τὴν ἐνδιαφέρουσαν σειρὰν ἐλασμάτων ἐνεπιγράφων ἐξ Εὐβοίας, καὶ τὴν συλλογὴν τῶν ἐνεπιγράφων πεσσῶν σφενδονῶν καὶ τὰ μολύβδινα ἐλάσματα (κατάρας) ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ περίεργον μολύβδινον ἁλτῆρα ἐξ Ἐλευσῖνος. Ἕπεται τρίτη ἡ συλλογὴ χαλκῶν καὶ ὀρειχαλκίνων ἀντικειμένων. Δόρατα καὶ αἰχμαὶ βελῶν, ξίφη, δοράτων σαυρωτῆρες, περικεφαλαῖαι, πέδιλα, ζῶναι καὶ στλεγγίδες. Ἔτι δὲ τρίχινα ὀρειχαλκίνη, ἀνάθημα, φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν *Ξενιάδας Διοδώρου Κορίνθιος ἀνέθηκε*. Ἔτι δὲ σικύα ἰατρικὴ περὶ ἧς ἐγένετο ἄλλοτε λόγος ἐν τῷ «Παρνασσῷ» (τόμος ς'. σ. 769) καὶ ἐργαλεῖα ἰατρικὰ καὶ χειρουργικὰ καὶ ἀγγεῖα καὶ σκεύη διάφορα οἰκιακῆς χρήσεως, ἀστράγαλοι, σφραγῖδες, λαβαὶ ἀγγείων, λαβαὶ τριπόδων, λύχνοι, κάτοπτρα διάφορα Κορίνθου, Μεγάρων, Ἀθηνῶν καὶ ἀγγεῖον περίεργον φέρον πέριξ τοῦ χείλους διάτρητον τὴν ἐπιγραφὴν ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΔΗΛΙΟ: ΚΑ. Ἔτι δὲ σύμβολα δικαστικὰ διάφορα,

ψῆφοι δημόσιαι καὶ διαθήκη. Πάντων ὑπολείπεται ὁμολογουμένως ἡ συλλογὴ χαλκῶν καὶ ὀρειχαλκίνων ἀγαλματίων ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀντικειμένων. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ ἀντικείμενα εἰσὶ κατατεταγμένα λίαν εὐπρεπῶς καὶ τιμῶσι λίαν τὴν φιλοκαλίαν τῶν ἐπιμελουμένων τῶν συλλογῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ προσωρινῶς κατετέθησαν μέχρις οὗ καταλλήλως ἱδρυθῶσιν ἐν τῷ ἐθνικῷ Μουσείῳ καὶ γλυπτὰ ἔργα ἐκ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἀνασκαφῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας. Τὰ γλυπτὰ ταῦτα ἀντικείμενα εἰσὶ κεφαλὴ ἀνδρική, ἀμαζὼν ἔφιππος, ἀμαζόνες κατακείμεναι δύο, μορφαὶ γυναικεῖαι δύο, κορμὸς νίκης, τεμάχια δύο κεφαλῶν ἀμαζόνων καὶ ἄλλα μικρὰ τεμάχια.

— Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔδωκε τὴν ἄδειαν τῇ γαλλικῇ σχολῇ ὅπως ποιήσηται ἀνασκαφὰς ἐν Λοκρίδι πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ἐν Ἀμφιπόλει τῆς Ἐλατείας ναοῦ τῆς Κραναίας Ἀθηνᾶς. Πρὸς τοῦτο μετέβη αὐτόσε ὁ ἑταῖρος τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς κ. Paris μετὰ τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Π. Σταματάκη.

— Ὁ παρ' ἡμῖν διατρίβων διάσημος ἀρχαιολόγος κ. Πενρόζ, ὁ κατ' ἐντολὴν τῆς ἐν Λονδίνῳ ἑταιρίας τῶν «Φιλαρχαίων» (Dilettanti) ἀναλαβὼν τὴν δι' ἀνασκαφῶν ἐξακρίβωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ σχεδίου τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, συνοψίζει τὰ ἀποτελέσματα τῆς μέχρι τοῦδε ἐργασίας αὐτοῦ ὡς ἑξῆς:

«Ἐκ τῶν ἀτελῶν ἔτι ἀνασκαφῶν, τὰς ὁποίας ἠδυνήθην μέχρι τοῦδε νὰ διεξαγάγω τῇ εὐμενῶς παραχωρηθείσῃ μοι ἀδείᾳ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, προέκυψε τοῦτο πρὸ πάντων τὸ ἄξιον λόγου πόρισμα, ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ διάταξις τῶν τοίχων καὶ κιόνων τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς φαίνεται ἱκανῶς διάφορος παντὸς ἄλλου γνωστοῦ. Τὸ σημεῖον ἐν τούτοις εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἡ ἐργασία σήμερον ἐπιβάλλει ἡμῖν εἰσέτι μεγάλην ἐπιφύλαξιν, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένετο χρῆσις ἀνωτέρω τοῦ ῥήματος *φαίνεται*. Τὸ ἔκτακτον τοῦτο συνίσταται εἰς κεντρικὸν τοῖχον ἐκτεινόμενον τριάκοντα πέντε μέτρα παραλλήλως τῷ μήκει τοῦ ναοῦ, ἤτοι ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, καὶ ἐμφαίνοντα πιθανῶς, ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ κεντρική τις κοινοστοιχία ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν κορυφὴν τῆς στέγης. Τὸ τεῖχος τοῦτο φαίνεται κατασκευῆς προγενεστέρας τῆς τῶν σωζομένων στηλῶν καὶ τῶν ἄλλων τοίχων, οἵτινες ἀνεκαλύφθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, ἀναγομένης πιθανῶς εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πεισιστράτου. Ἡ κορυφὴ αὐτοῦ ἐκαλύπτετο δι' ὀλιγίστου χώματος, ἐνῷ ἐδέησε νὰ σκάψωμεν μέχρις ὀκτὼ ποδῶν πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν λειψάνων τῶν ἄλλων. Εἰς τὸ βάθος τοῦτο εὕρομεν τὸ ἔδαφος ἐστρωμένον δι' ἀξέστων πλακῶν, αἵτινες ἀφέθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἄθικτοι, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἀπεκομίσθη πᾶς ἐπὶ τούτων δεκτικὸς χρησιμοποιήσεως λίθος. Πλὴν τούτων ἀνεκαλύφθησαν εἰς ἓν ἢ δύο μέρη λείψανα ἀνήκοντα προφανῶς εἰς τὸν τοῖχον τοῦ βορείου σηκοῦ, καὶ

πρό τινων ἡμερῶν ἴχνη τῶν μεγάλων τειχῶν τοῦ ναοῦ. Ἐκ τούτων ἔχομεν λόγους ὅπως ἐλπίσωμεν, ὅτι μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ἑβδομάδος ἡ παράστασις τοῦ ἐσωτερικοῦ σχεδίου τοῦ ναοῦ ἔσται πολὺ πληρεστέρα.

— Γράφει ὁ *Μίνως Κρήτης*:

«Ἐνῷ ἐσχάτως γεωργός τις ἠροτρία εἰς τὰ κτήματα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς παρὰ τὸ χωρίον Μητρόπολιν τῆς Ἐπαρχίας Καινουρίου τῆς Κρήτης ἀνεκάλυψε λευκὸν μαρμάρινον ἄγαλμα γυναικὸς ἀρίστης τέχνης ἀλλὰ δυστυχῶς ἠκρωτηριασμένον καθ' ὅλα τὰ ἄκρα. Οὕτω δ' ἠκρωτηριασμένον καὶ κεκλιμένον ἔχει ὕψος περὶ τὰ 0,30 τοῦ μέτρου καὶ βάρος περὶ τὰς 15 *ὀκάδας*. Καθ' ἃ εἰκάζεται ἐκ τῆς ἐπιτυχοῦς κλίσεως τοῦ σώματος παρίσταται γυνὴ ῥίπτουσα βέλος τοῦθ' ὅπερ παρέχει ἑκάστῳ τὸ ἐνδόσιμον ἵνα συμπεράνῃ ὅτι εἰκονίζεται ἡ Ἄρτεμις ὡς κυνηγός. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτε τὰ ἱμάτια αὐτῆς φαίνονται βραχέα καθήκοντα ἄχρι τῶν γονάτων, οὔτε ἐκ τοῦ ὤμου αὐτῆς ἀνήρτηται φαρέτρα βελῶν, ἀλλὰ παρίσταται ὅλως γεγυμνωμένη, οὐδόλως ἀπίθανον νὰ παριστᾷ τὴν Κύπριν Ἀφροδίτην ἀναδυομένην. Καταστεθὲν τοῦτο τηρεῖται εἰς τὸ οἰκεῖον Δημαρχεῖον Ἀμπελούζου μέχρι νεωτέρας διαταγῆς. Ἐπίσης εἰς τὸ χωρίον Πλάτανος τῆς ἰδίας ἐπαρχίας ἀνευρέθησαν ὁμοιοτρόπως τρία κιβώτια πήλινα μήκους δύο περίπου μέτρων, ἅπερ θὰ ἦναι βεβαίως ἀρχαῖοι σαρκοφάγοι.»

— Ἐπανελήφθησαν ἐν τῇ παρὰ τὴν Τροίαν πόλει Ἀσσῷ αἱ ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἀμερικανικοῦ ἰνστιτούτου. Ἀνευρέθη δὲ μέχρι τοῦδε ἡ ἀγορὰ καὶ ἐνεργεῖται ἡ ἐκκαθάρισις τῆς ὁδοῦ τῶν Τύμβων, ἐν ᾗ εὑρέθησαν πολλοὶ σαρκοφάγοι περιέχοντες ὡραῖα πήλινα εἰδώλια καὶ ὑάλινα ἀγγεῖα.

— Ἡ Αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐπέτυχε παρὰ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως τὴν ἔκδοσιν φιρμανίου ὅπως ἐπιχειρηθῶσιν ἀνασκαφαὶ παρὰ τὰ ἀρχαῖα Λάγινα. Τὰ Λάγινα τῆς Καρίας ἦσαν οὐ μακρὰν τῆς Στρατονικείας, ἀναφέρονται δ' ὡς κατέχοντα λαμπρὸν ναὸν τῆς Ἑκάτης ὃν μνημονεύει ὁ Στράβων (XIV, 660), ὁμιλῶν καὶ περὶ τῶν τελουμένων ἐκεῖ μεγάλων ἑορτῶν. Παρὰ τὰ ἀρχαῖα Λάγινα σήμερον κεῖται χωρίον μικρὸν *Λάκενα* καλούμενον περὶ τὰς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ Τζινὰ-Τζαΐ, τοῦ ἀρχαίου Μαρσύα. Τὰς ἀνασκαφὰς αἵτινες ἄρχονται κατ' αὐτὰς θέλει διευθύνει ὁ κλεινὸς ἀρχαιολόγος Βενδόρφ.

— Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἀνέθηκεν εἰς τὸν κ. Δημοσθένην Βαλτατζῆν ὅπως ποιήσῃ ἀνασκαφὰς μεταξὺ νέας Φωκαίας καὶ Κύμης, ἔνθα λείψανα πολλὰ ὑπάρχουσι μαρτυροῦντα τὴν ὕπαρξιν ἀρχαίας πόλεως. Οἱ κάτοικοι τὴν τοποθεσίαν ταύτην καλοῦσι Παλαιὸ Χωριό, ὁ δὲ κ. Βαλτατζῆς φρονεῖ ὅτι εἶναι Λάρισσα ἡ τῆς Αἰολίδος ἡ ἐπιλεγομένη Φρυκωνίς. Αἱ ἀνασκαφαὶ

ἀπέδειξαν πράγματι τὴν ὕπαρξιν πόλεως, ἀποκαλύψασαι πολλὰ ἐρείπια καὶ λείψανα τειχῶν.

— Τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου ἐν Παρισίοις προσεκτήσατο τελευταίως ἐκ Σμύρνης προελθοῦσαν συλλογὴν ἐκ πεντήκοντα πηλίνων ἀγαλματίων προερχομένων ἐκ Μυρίνης τῆς Αἰολικῆς. Τὸ μεῖζον τῶν πηλίνων τούτων ἀγαλματίων παριστᾷ χορευτὴν ὡραιοτάτης διατηρήσεως. Ἄλλα τῶν πηλίνων τούτων ἀγαλματίων εἰσὶ μιμήσεις προφανεῖς τῶν Ταναγραίων κορῶν, μέγα δὲ πήλινον ἀγαλμάτιον παριστᾷ γυμνὴν Ἀφροδίτην μετ' ἀγγείου παρ' αὐτὴν καὶ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ΑΝΤΙCCΤΙΟΥ, ὅπερ εἶναι ὄνομα τεχνίτου.

— Ὁ Γάλλος ἀρχιτέκτων Σοαζὺ ὅστις ἐξέδωκεν ἤδη τὴν πραγματείαν αὐτοῦ περὶ τοῦ ἐν Πειραιεῖ ἀρχαίου ναυστάθμου τοῦ Φίλωνος ὃν ἐν δύο πίναξιν ἀναπαριστᾷ οἷος ἦν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐδημοσίευσεν ἄρτι δευτέραν πραγματείαν, ἐν ᾗ ἀνιδρύει ὡς εἰπεῖν τὰ ἀρχαῖα τῶν Ἀθηνῶν τείχη συμφώνως ταῖς ἀρχαίαις ἐπιγραφαῖς καὶ παραδόσεσιν. Ἡ νέα αὕτη πραγματεία συνοδεύεται ὑπὸ πίνακος ἐν ᾧ φαίνεται ὁλόκληρος ἡ σειρὰ τῶν μακρῶν τειχῶν.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ἠπειρωτικοὶ μαστραπάδες. — Ἐν σελίδι 260 τοῦ παρόντος τεύχους ἐπραγματεύθην περὶ τῶν ἠπειρωτικῶν ἐνεπιγράφων μαστραπάδων καὶ ἀνεκοίνωσα τὰς ἐπιγραφὰς τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωσθέντων μοι. Ἔκτοτε περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ πατρός μου δύο ἕτεροι μαστραπάδες οὓς ἀνακοινῶ σήμερον.

Ὁ πρῶτος τούτων φέρει τὴν ἐπιγραφὴν

Δ. Μ.

Κρασὶ σὲ πίνω διὰ καλλῶ
κ' ἐσὺ μὲ κροῦς στὸν τοῖχο.
Ἐγὼ σὲ πίνω νὰ χαρῶ
κ' ἐσὺ μὲ σέρνεις σὰν μωρῶ.

Κάτωθεν τοῦ ἀγγείου γέγραπται N⁰ 3 C. C.

Ἤτοι τὰ μὲν γράμματα CC εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ ἐργοστασίου Καλεγάρη καὶ Καζάλη τοῦ παρὰ τὸ Πέσαρον, ὁ δὲ ἀριθμὸς 3 ὑποδεικνύει ὡς τότε εἶχον ὑποθέσει ὅτι ἐν τῷ ἐργοστασίῳ ἑκάστη ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ εἶχε καὶ ἰδιαίτερον ἀριθμὸν ἵνα ἀναγνωρίζηται, οὕτω δὲ τώρα ἔχομεν πλήρη τὴν σειρὰν τῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 1-4. Τοῦ μαστραπᾶ τούτου ὁ χρωματισμὸς εἶναι κυανοῦς ὁλόκληρος, διαφέρει δὲ κατὰ τοῦτο τῶν λοιπῶν, ὧν ὁ χρωματισμὸς εἶναι ποικιλότερος (ὅρα πίνακα Β).

Ὁ ἐνταῦθα κ. Ἰω. Παλαιολόγος κατέχει ὅμοιον μαστραπᾶν μὲ ποικίλον ὅμως χρωματισμὸν φέροντα τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐπιγραφὴν καὶ κάτωθεν τοῦ ἀγγείου τὸν ἀρ. 3. καὶ τὰ γράμματα C. C.

Ὁ δεύτερος μαστραπᾶς φέρει τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν

Καλαρρυτιῶτες χαῖρεσται
Πιέται μὲ ὑγείαν
Κρασὴ γλυκὸν κὲ κόκινον
Ποῦ ἐφρένει τὴν καρδίαν

Ἐπιγραφὴν τοιαύτην εἶχον δημοσιεύσει ἐν σελίδι 272, ἀλλὰ κατοχῆς τοῦ ἐν Λονδίνῳ κ. Franks, ἐν τῇ συλλογῇ δὲ τοῦ πατρός μου ὑπῆρχεν ὁμοία ἐπιγραφὴ ἀλλ' ἀντὶ τοῦ Καλαρρυτιῶται ἐφέρετο Ἰωαννῖται.

Ὁ μαστραπᾶς οὗτος ποικίλου χρωματισμοῦ καὶ ἀκριβῶς ὅμοιος τῷ ἀπεικονισθέντι ἐν πίνακι Β' εἶ αι προϊὸν ἄλλου κεραμευτικοῦ ἐργοστασίου, διότι κάτωθεν φέρει τάδε τὰ σύμβολα

+
G. D.

Καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας τὰ σύμβολα ταῦτα εἶναι τὰ ἐνδεικτικὰ τοῦ ἐργοστασίου τοῦ διδάκτορος Gioanetti ὅπερ εἶχεν ἱδρυθῇ ἐν Vineuf παρὰ τὸ Ταυρῖνον περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ἦν σχεδὸν σύγχρονον τοῦ ἐργοστασίου τοῦ Πεσάρου τῶν Καλεγάρη καὶ Καζάλη. Τὰ δύο γράμματα ἅτινα ἐν ἄλλοις ἔργοις φέρονται καὶ D G εἶναι τὰ ἀρχικὰ τοῦ διδάκτορος Gioanetti καὶ ὁ ἄνωθεν σταυρὸς εἶναι ὁ σταυρὸς τῆς Σαβαυδίας.

Μ. Π. Λάμπρος.

* *
*

Ἑλληνικὴ νομισματοποιΐα. — Ἐν σελίδι 72 τοῦ ς'. τόμου τοῦ *Παρνασσοῦ* ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ συνόλου τῶν μέχρι τοῦδε κοπέντων ἑλληνικῶν νομισμάτων ἐν τοῖς διαφόροις γαλλικοῖς νομισματοκοπείοις. Εἰς τὰς τότε δημοσιευθείσας εἰδήσεις προσθετέον καὶ τοῦτο ὅτι ἐν ἔτει 1882 ἐκόπησαν ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ Παρισίων κομμάτια τῶν 10 καὶ 5 λεπτῶν ἀξίας 2, 320, 000 φράγκων ὡς ἑξῆς.

	160,000	κομμάτια τῶν	10	λεπτῶν	ἀξίας	δρ.	1,600,000
	144.000	»	5	»	»		720,000
Τὸ ὅλον	304,000	»			»		2,320,000

Τὰ κομμάτια ταῦτα εἶναι ὅμοια ἀκριβῶς πρὸς τὰ τῷ 1878 ἐκκοπέντα ἐν τῷ νομισματοκοπείῳ Παρισίων, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι τὰ πάρεργα σύμβολα ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς κεφαλῆς δὲν εἶνε πλέον ἄγκυρα καὶ μέλισσα, ἀλλὰ κέρας ἀμαλθείας καὶ δέσμη ῥάβδων.

* *
*

Πιθανὰ αἴτια τοῦ σεισμοῦ τῆς Ἰσχίας. — Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 8 Ὀκτωβρίου τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημείας τῶν ἐπιστημῶν ὁ κ. Daubrée διευθυντὴς τοῦ σχολείου τῶν μεταλλείων, ὑπέβαλεν ἔκθεσιν πραγματευομένην τὰ γεωλογικὰ φαινόμενα τὰ συμπαραχθέντα τῇ καταστροφῇ τῆς νήσου Ἰσχίας. Ἡ ἔκθεσις συνωδεύετο ὑπὸ χάρτου δεικνύοντος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους δύο παμμεγίστας ῥωγμάς, αἵτινες ἀρχόμεναι ἐκ δύο τινῶν σημείων τῆς παραλίας συναντῶσιν ἀλλήλας ἐν εὐθείᾳ σχεδὸν γωνίᾳ εἰς Καζαμίτσιολαν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπενέργησε κυρίως ἡ μεγάλη ἐσωτερικὴ δύναμις ἡ διασείσασα τόσον ἰσχυρῶς τὸν στερεὸν φλοιόν.

Διὰ τῆς ἐκθέσεώς του ὁ Κυρ. Daubrée προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα παρήχθησαν οὐχὶ ὅπως τινὲς ὑπέθεσαν διὰ τῆς ἐξωθήσεως στερεῶν σωμάτων, ἐνεργούντων ὡς αἱ προσβολαὶ κριοῦ, ἀλλ' ὅτι ταῦτα ἐξηγοῦνται κάλλιστα ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ὕδωρ δύναται διά τινων ῥωγμῶν νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς ἐν τῷ κέντρῳ τῆς σφαίρας ἐν καταστάσει τήξεως διατελούσης μάζης.

Τὸ ὕδωρ τοῦτο συναντᾷ π. χ. πυρίτιον τετηγμένον καὶ ῥευστὸν μεθ' οὗ ἑνούμενον σχηματίζει *πυριτιακὰ ἅλατα*. Διὰ τῆς ἐκεῖ ἐπικρατούσης θερμοκρασίας καὶ ὑπὸ τόσην γιγάντειον πίεσιν, περὶ ἧς μόλις ἰδέαν ἔχομεν, ἀναπτύσσονται τὰ ἀκόλουθα φαινόμενα· τὸ πυριτιακὸν ἅλας διέρχεται ἀναμέσῳ τῶν ῥωγμῶν, ὅσον δὲ ἐκφεύγει τὸ ἐν αὐτῷ ὕδωρ ἐπὶ τοσοῦτον ἀποκτᾷ μεγαλειτέραν ἐκρηκτικὴν δύναμιν. Ὁ Κυρ. Daubrée διὰ πειραμάτων ἀπέδειξεν ὅτι ὁ σχηματισμὸς τῶν πυριτιακῶν ἁλάτων ἀντιστοιχεῖ εἰς πίεσιν πολλῶν χιλιάδων ἀτμοσφαιρῶν, ὅτι τὸ ἐξατμιζόμενον καὶ ὑπερθερμαινόμενον ὕδωρ κατέτρωγε τὰ τοιχώματα χαλυβδίνων σωλήνων ὡς σμίλη, καὶ ὅτι ὁ ἀτμὸς οὗτος ἀπολαβὼν τὴν ἀναγκαίαν ἐκτατικὴν δύναμιν διέσπα τοὺς σωλῆνας καὶ κατέτριβεν εἰς κόνιν τὰ μόρια τοῦ σιδήρου. Κατὰ τὸν Daubrée οἱ σεισμοὶ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ κατευνασθεῖσαι ἡφαίστειοι ἐκρήξεις.

Ν. Χ. Α.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Ἐγένετο ἡ τακτικὴ συνεδρία τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου.

Ὑπεβλήθη ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς κκ. Α. Βαρζέλη, Στ. Ἰωαννίδου καὶ Ν. Γ. Πολίτου εἰσηγητοῦ ἡ ἔκθεσις τῆς ἐξελέγξεως τοῦ λήξαντος ἔτους. Ὁ Σύλλογος ἐψηφίσατο εὐχαριστήρια εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ ἐπὶ τῷ ἀποτελέσματι τῆς ἐξελέγξεως.

Ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου ὑπέβαλε πρὸς τὸν σύλλογον τὴν λογοδο-

σίαν αὐτοῦ τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος γινομένων· ἡ λογοδοσία αὕτη θέλει ἐκτυπωθῇ εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος.

Ὁμοίως ὑπεβλήθησαν αἱ ἐκθέσεις τῶν σχολῶν τῶν ἀπόρων παίδων Ἀθηνῶν, Πατρῶν, Σύρου καὶ Νέας Πικέρνης αἵτινες θέλουσιν ἐκτυπωθῇ σὺν τῇ λογοδοσίᾳ.

Συνήφθησαν σχέσεις τῇ αἰτήσει αὐτῶν μετὰ τῆς ἐνταῦθα ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ σωματείου ὁ *Εὐαγγελισμός*.

Ἐγένετο δεκτὴ αἴτησις τοῦ Δημάρχου Ἀθηναίων ὅπως χρησιμοποιηθῇ προσωρινῶς ἡ σχολὴ τῶν ἀπόρων παίδων κατὰ τὰς ὥρας καθ' ἃς δὲν ἐργάζεται, ἤτοι ἀπὸ τῆς 8-12 π. μ. καὶ τῆς 2-4 μ. μ. ἐπὶ ἀποζημιώσει κανονισθησομένῃ μεταξὺ τῆς ἐφορείας τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ Δημάρχου πρὸς μεταφορὰν ἐν αὐτῇ τῆς Α΄ δημοτικῆς Σχολῆς τοῦ δήμου.

Ἐγένετο δεκτὴ αἴτησις τῶν κατοίκων τῶν χωρίων Καπελέτο καὶ Ψάρι τοῦ δήμου Βουπρασίων (Ἠλείας) ὅπως ἡ ἐν Νέᾳ Πικέρνῃ σχολὴ τοῦ Συλλόγου μετατεθῇ εἰς Καπελέτο, καθ' ὅτι ἐκ τοῦ χωρίου τούτου εἰσὶν οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν φοιτώντων παίδων, τῆς ἐν Νέᾳ Πικέρνῃ ἀποικίας τῶν Ἰταλοαλβανῶν σχεδὸν διαλυθείσης.

Μέχρι τέλους τοῦ λήξαντος μηνὸς οἱ εἰς τὰς διαφόρους τάξεις τῆς σχολῆς Ἀθηνῶν ἐγγραφέντες ἀνήρχοντο εἰς 368. Ἐκ τούτων 23 ἦσαν ἐγγεγραμμένοι εἰς τὴν δ'. τάξιν, 40 εἰς τὴν γ'. τάξιν, 118 εἰς τὴν β'. καὶ 218 εἰς τὴν α'. Πέρυσιν οἱ κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἐγγραφέντες ἀνήρχοντο εἰς 356.

Ἀπεβίωσεν ὁ **Λαμπριανὸς Ἀντωνόπουλος** ἐκ τῶν προσφιλῶν ἐπιτίμων τοῦ Συλλόγου Μελῶν.

Ἐψηφίσθησαν ἀντεπιστέλλοντα μέλη τοῦ Συλλόγου ὁ ἀρχιμανδρίτης κ. Κ. Βούλγαρης ἐν Κερκύρᾳ καὶ ὁ δικηγόρος κ. Σουλιὲ ἐν Παρισίοις.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Ἐκ τῶν τμημάτων κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα μόνον τὸ ἀρχαιολογικὸν κατήρξατο τῶν ἐργασιῶν του συνελθὸν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ προέδρου αὐτοῦ κ. Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου. Παραιτηθέντος ἕνεκα ἀσχολιῶν τοῦ γραμματέως τοῦ τμήματος κ. Ἰακώβου Χ. Δραγάτση, ἐξελέχθη ἀντ' αὐτοῦ ὁ κ. Σταμάτιος Δ. Βάλβης. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ ταύτῃ ὁ κ. Ἀλέξανδρος Μελετόπουλος εἶπέ τινα περὶ τοῦ ἀνεκδότου Ἀθηναϊκοῦ τετραδράχμου τοῦ φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν *Δῆμος*, ὁ δὲ κ. Μιχ. Π. Λάμπρος τινὰ πρόσθετα περὶ Ἠπειρωτικῶν μαστραπάδων. Ἐγένετο δὲ συζήτησις ἐπὶ τῆς λέξεως *πανδούρHς* σχετικῶς μὲ ἀνακοίνωσίν τινα περὶ τῆς σημασίας αὐτῆς γενομένην ὑπὸ τοῦ κ. Νικολάου Σολωμοῦ.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. **Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλβη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ κ. **Σαράντην Π. Οἰκονόμου** (παρὰ τῷ ἁγίῳ Κωνσταντίνῳ), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεεων πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπῆς (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4),

---

Ὁ Παρνασσὸς ἐκδίδοται τὸ τέλος ἑκάστου μηνός

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι **18**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ **20**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδένα στέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Σώματά τινα τῶν ἓξ ἐκδεδομένων τόμων τοῦ **Παρνασσοῦ** εὑρίσκονται καὶ πωλοῦνται ἐν τῷ τυπογραφείῳ *Παρνασσῷ*, κειμένῳ παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως (οἰκίᾳ Ὀλυμπίου).

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ Ἰονικῆς Τραπέζης. Τοῦ δ' ἐξωτερικοῦ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια γαλλικά.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΟΜΟΣ Ζ'. — ΤΕΥΧΟΣ ΙΑ' καὶ ΙΒ'.
Νοέμβριος καὶ Δεκέμβριος 1883

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ
Παρὰ τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον
1883

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΗΛΙΑΙΑ

Β' *

Ὡς ὁ Ἀριστοφάνης οὕτω καὶ οἱ ἀρχαῖοι ῥήτορες, ἱστορικοὶ καὶ λεξικογράφοι ἀναφέρουσι τὴν Ἡλιαίαν ὡς δικαστήριον, καὶ τοὺς Ἡλιαστὰς δικάζοντας πάσας τὰς δημοσίας δίκας, πλὴν τῶν ἐπὶ φόνῳ ἐκ προνοίας, καὶ τὰς ἰδιωτικὰς κατὰ πρῶτον καὶ τελευταῖον βαθμόν, ἢ κατ' ἔφεσιν. Ἀλλ' ἐπικρατεῖ παρὰ τοῖς νεωτέροις τῶν ἑλληνιστῶν, ἡ γνώμη ὅτι ἡ Ἡλιαία ἦτο πολιτικὸν σῶμα, μέρος τῆς Ἐκκλησίας καὶ μᾶλλον ἡ Ἐκκλησία αὐτή, ὁτὲ μὲν νομοθετοῦσα, ὁτὲ δὲ δικάζουσα διὰ τῶν δέκα δικαστηρίων τῶν ἡλιαστῶν. Τοῦτο ἐξάγει ὁ Γρότιος ἐκ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως ἡλιαίας, σημαινούσης κατὰ Τίτμαννον (gr. St. Vest. σελ. 215) τὴν δημοσίαν συνάθροισιν. Τὴν γνώμην τοῦ Γροτίου, ἀναφερομένην εἰς τὴν πρώτην σύστασιν τῆς Ἡλιαίας, ἀντέκρουσεν ὁ Σχοίμαννος (Die Verf. Gesch. Athens'. σελ. 33 ἐπ:) διὰ μακρῶν δὲ ὑποστηρίζει ὁ Fränkel καὶ διὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, προσεπικαλούμενος τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως ἐν Γέλᾳ, Ἀκράγαντι, Ἄργει καὶ παραδείγματά τινα πράξεων τῆς Ἡλιαίας, ὡς πολιτικοῦ σώματος (Die Gesch: Ger. σελ. 53 καὶ 40). Τούτῳ συνταssόμενος ὁ Gilbert (Handbuch σελ: 374 σημ: 1) ἐπιμαρτύρεται ἰδίως τὴν μετὰ τῶν Χαλκιδέω. συνθήκην, καθ' ἣν οἱ σοφοὶ οὗτοι ἑλληνισταὶ φρονοῦσιν ὅτι «Οἱ Ἡλιασταὶ παρίστανται ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ δήμου ἀπέναντι ξένης πολιτείας» (als Vertreter der Volksgemeinde gegenüber einem fremder Stanate erscheinen die Heliasten). Ἄρχομαι λοιπὸν ἀπ' αὐτῆς, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον ὑπ' ὄψει ὁ Γρότιος καὶ ὁ Σχοίμαν.

Ἡ συνθήκη αὕτη βεβαιοῦται διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἥτις, ἀνευρεθεῖσα κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀνεγνώσθη καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ *Ὥρα* τῆς 19 Ἰουνίου 1876 ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἀρχαιολόγου κ. Κουμανούδη. Ἦτον ἤδη γνωστὸν ὅτι μετὰ τὴν ἐν Κορωνείᾳ ἧτταν τῶν Ἀθηναίων ἀπεστάτησε κατ' αὐτῶν ἡ Εὔβοια, οἱ πελοποννήσιοι ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ τὸν Πλειστοάνακτα, καὶ ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων περιῆλθεν εἰς κρίσιμον θέσιν, ὅτε ὁ Περικλῆς δωροδοκήσας τὸν Πλειστοάνακτα καὶ τὸν σύμβουλον αὐτοῦ Κλεανδρίδην ἔπεισεν αὐτοὺς ν' ἀποχωρήσωσιν ἐπ' οἴκου· «καὶ Ἀθηναῖοι πάλιν εἰς Εὔβοιαν διαβάντες Περικλέους στρατηγοῦντος κατέστρεψαν πᾶσαν, καὶ τὴν μὲν ἄλλην *ὁμολογίᾳ κατεστήσαντο*. Ἑστιαίας δὲ ἐξοικίσαντες αὐτοὶ τὴν γῆν ἔσχον (Θουκ. Α, 114) Ἡ ὁμολογία εἶναι τὸ ἀντικείμενον τοῦ ψηφίσματος τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Κουμανούδης. Ἄρα ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ παρίσταται ἡ Ἡλιαία

* Τὸ Α' μέρος ἴδε ἐν σελ. 781.

ὡς νομοθετοῦσα ἀρχή, ἢ ὡς συμβαλλόμενον μετὰ τῶν Χαλκιδέων πολιτικὸν σῶμα; Τὸ ψήφισμα φέρει «Ἔδοξε τῇ Βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ. Ἀντιοχὶς ἐπρυτάνευε, Δρακοντίδης ἐπεστάτει, Θεόγνητος εἶπε· κατὰ τάδε τὸν ὅρκον ὀμόσαι Ἀθηναίων τὴν Βουλὴν καὶ τοὺς δικαστάς, οὐκ ἐξελῶ Χαλκιδέας ἐκ Χαλκίδος οὐδὲ τὴν πόλιν ἀνάστατον ποιήσω· οὐδὲ ἰδιώτην οὐδένα ἀτιμάσω, οὐδὲ φυγῇ ζημιώσω, οὐδὲ ξυλλήψομαι,οὐδ᾽ἀποκτενῶ, οὐδὲ χρήματα ἀφαιρήσομαι ἄκριτον οὐδενός, ἄνευ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, οὐδ᾽ ἐπιψηφιῶ κατ᾽ ἀπροσκλήτου, οὔτε κατὰ τοῦ κοινοῦ, οὔτε κατὰ ἰδιώτου οὐδὲ ἑνός, καὶ πρεσβείαν ἐλθόντων προσάξω πρὸς βουλὴν καὶ δῆμον δέκα ἡμερῶν, ὅταν πρυτανεύω, κατὰ τὸ δυνατόν· ταῦτα δὲ ἐμπεδώσω Χαλκιδεῦσιν πειθομένοις τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων· ὁρκῶσαι δὲ πρεσβείαν ἐλθοῦσαν ἐκ Χαλκίδος μετὰ τῶν ὁρκωτῶν Ἀθηναίοις, καὶ ἀπογράψαι τοὺς ὀμόσαντας, ὁσάκις δ᾽ ἂν ὀμόσωσιν ἅπαντες ἐπιμελόσθων οἱ στρατηγοί. Κατὰ τάδε Χαλκιδέας ὀμόσαι· οὐκ ἀποστήσομαι ἀπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων οὔτε τέχνῃ οὔτε μηχανῇ οὐδεμιᾷ. . . . .καὶ πείσομαι τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων. Ὀμόσαι δὲ Χαλκιδέων τοὺς ἡβῶντας ἅπαντας. . . ὁρκῶσαι δὲ πρεσβείαν Ἀθηναίων ἐλθοῦσαν εἰς Χαλκίδα μετὰ τῶν ὁρκωτῶν τῶν ἐν Χαλκίδι καὶ ἀπογράψαι τοὺς ὀμώσαντας χαλκιδέων.

Ἀντικλῆς εἶπε. Ἀγαθῇ τύχῃ τῇ Ἀθηναίων ποιεῖσθαι τὸν ὅρκον Ἀθηναίους καὶ Χαλκιδέας καθάπερ Ἐρετριεῦσι ἐψηφίσατο ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων· ὅπως δ᾽ ἂν τάχιστα γίγνεται ἐπιμελόσθων οἱ στρατηγοί· οἵτινες δὲ ἐξορκόσωσιν ἀφικόμενοι εἰς Χαλκίδα ἑλέσθαι τὸν δῆμον πέντε ἄνδρας αὐτίκα μάλα, περὶ δὲ τῶν ὁμήρων ἀποκρίνεσθαι Χαλκιδεῦσιν ὅτι νῦν μὲν Ἀθηναίοις δοκεῖ ἐὰν κατὰ τὰ ἐψηφισμένα κτλ. Ἀρχέστρατος εἶπε τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ Ἀντικλῆς· τὰς δὲ εὐθύνας Χαλκιδεῦσιν κατὰ σφῶν αὐτῶν εἶναι ἐν Χαλκίδι καθάπερ Ἀθήνησι Ἀθηναίοις, πλὴν φυγῆς, καὶ θανάτου καὶ ἀτιμίας· περὶ δὲ τούτων ἔφεσιν εἶναι Ἀθήναζε εἰς τὴν Ἡλιαίαν τῶν θεσμοθετῶν κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ δήμου· περὶ δὲ φυλακῆς Εὐβοίας τοῖς στρατηγοῖς ἐπιμέλεσθαι ὡς ἂν δύνωνται ἄριστα, ὅπως ἂν ἔχοι βέλτιστα Ἀθηναίοις. Ὅρκος.»

Παρατηρεῖται πρῶτον ὅτι οὐδὲν μέρος ἡ Ἡλιαία ἔχει ἐπὶ τῆς ἐπιψηφίσεως τῶν ὅρκων τῆς ὁμολογίας. Ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Δῆμος ἐνομοθέτησαν τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης καὶ τῶν διεθνῶν σχέσεων, ἤτοι τὰς ὑποχρεώσεις τῶν ὑποτελῶν Χαλκιδέων ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ τῶν προστατῶν Ἀθηναίων ἀφ᾽ ἑτέρου. Νῦν, ἔδοξε τῇ Βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ· ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Δῆμος ἀπαιτοῦντες παρὰ τῶν Χαλκιδέων νὰ ὑποσχεθῶσι δι᾽ ὅρκου τὴν τήρησιν τῶν ὁμολογουμένων, ὡς ἐγγύησιν τῆς ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων ἐκπληρώσεως τῶν ἰδίων ὑποχρεώσεων παρέχουσι πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς τὸν ὅρκον τῆς Βουλῆς καὶ *τῶν δικαστῶν*. Ἡ Βουλὴ ὡς ἐκτελεστικὸν σῶμα ὀφείλει νὰ ὀμόσῃ «οὐκ ἐξελῶ Χαλκιδέας ἐκ Χαλκίδος, οὐδὲ τὴν πόλιν ἀνάστατον ποιήσω

. . . . καὶ πρεσβείαν ἐλθοῦσαν προσάξω πρὸς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον δέκα ἡμερῶν ὅταν πρυτανεύω κατὰ τὸ δυνατόν» Οἱ δικασταὶ ὀμόσουσι «ἰδιώτην οὐδένα ἀτιμώσω, οὐδὲ φυγῇ ζημιώσω, οὐδὲ ξυλλήψομαι, οὐδὲ ἀποκτενῶ, οὐδὲ χρήματα ἀφαιρήσομαι *ἄκριτον* οὐδενός, ἄνευ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων· (δηλ. ἄνευ νέου ψηφίσματος τοῦ δήμου) οὐδὲ ἐπιψηφιῶ κατὰ ἀπροσκλήτου κτλ.» Πρὸς τί ὁ ὅρκος τῆς Βουλῆς καὶ *τῶν δικαστῶν*; Ἐν ταῖς νεωτέραις πολιτείαις ἡ *Κυβέρνησις* ἐγγυᾶται διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διεθνῶν ὁμολογιῶν ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων ἀρχῶν. Εἰς τὰς ἀρχαίας πολιτείας, ἰδίως τῇ τῶν Ἀθηναίων, δὲν ὑπῆρχεν ἡ αὐτὴ ἱεραρχικὴ ἐξάρτησις τῶν ἀρχῶν ἀπὸ ἑνὸς προσώπου, ὑπέχοντος τὰς εὐθύνας τῆς πολιτείας διὰ τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Βουλῆς, τῆς Ἡλιαίας κ.λ. Ἡ ὑπόσχεσις λ.χ. τοῦ Ἄρχοντος διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς ὁμολογίας δὲν ἐξησφάλιζε τοὺς Χαλκιδεῖς περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὑποχρεώσεων τῶν Πρυτάνεων ἵνα προσαγάγωσιν ἄνευ ἀναβολῆς τοὺς πρέσβεις τῶν Χαλκιδέων ἐνώπιον τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, ὡρκίζοντο λοιπὸν οἱ βουλευταὶ ὅτι δὲν θέλουσι παραβῇ κατὰ τοῦτο τὴν ὁμολογίαν τῆς πολιτείας. Παρομοίως καὶ οἱ *δικασταὶ* οἵτινες εἶχον τὴν ἐξουσίαν ἵνα ἀποφασίσωσι ἐπὶ πάσης δίκης μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Χαλκιδέων, ἢ ἀνὰ μέσον Χαλκιδέων, καὶ τῶν ὁποίων αἱ ἀποφάσεις δὲν ὑπέκειντο εἰς ἀκύρωσιν, ἢ εἰς ἀνάκλησιν ὑπὸ τῆς πολιτείας, ὤφειλον δι' ὅρκου νὰ ὑποσχεθῶσιν εἰς τοὺς Χαλκιδεῖς ὅτι οὐδένα θέλουσι καταδικάσει ἄκριτον, δηλ. ἄνευ τακτικῆς κρίσεως καὶ ἀπολογίας, εἰς φυγήν, δήμευσιν τῆς περιουσίας, ἀτίμωσιν καὶ θάνατον. Δὲν ὁρκίζονται λοιπὸν οἱ *Ἡλιασταὶ* ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας, οὐδὲ ὡς ἀντιπρόσωποι αὐτῆς ἢ τῆς πολιτείας, ἀλλ' ὡς δικασταὶ ὑποσχόμενοι νὰ ἐκτελέσωσι τὸ καθ' ἑαυτοὺς τὰ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ὀνόματος τοῦ δήμου συνωμολογηθέντα. Ὁ ὅρκος τῶν ἡλιαστῶν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ περιττὸς καθ' ὅσον ἐν τῷ ἡλιαστικῷ ὅρκῳ περιέχεται ὁ ὅρος «ψηφιοῦμαι κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων» ὥστε ἐν αὐτῷ περιλαμβάνονται καὶ τὰ ψηφισθέντα περὶ τῆς ὁμολογίας μετὰ τῶν Χαλκιδέων. Ἀλλ' ὁ ὅρκος ὁ διδόμενος πρὸς τὴν πολιτείαν, καὶ εἰς ἀσφάλειαν τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς, δὲν ἐφαίνετο ἀποχρῶν διὰ τὰ δικαιώματα τῆς ἀλλοδαπῆς πολιτείας, πρὸς τὴν ὁποίαν ὤφειλον ἰδίως νὰ ὁρκισθῶσιν οἱ Βουλευταὶ καὶ οἱ δικασταί.

Ὁ Fränkel ἑρμηνεύει τὰς λέξεις «ἄνευ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων» ἐν στ. 9-10, ὡς ἐμφαινούσας διττὴν συζήτησιν· τὴν μὲν ἐνώπιον τοῦ δήμου τὴν δὲ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν πρὸς καταψήφισιν τῶν ποινῶν ἀτιμίας, φυγῆς, θανάτου, δημεύσεως. Ἡ διττὴ ἐκδίκασις οὐδαμοῦ ἀναφέρεται οὐδὲ δύναται νὰ ἐννοηθῇ. Ἐννοεῖ ὁ σοφὸς ἑλληνιστὴς ὅτι ὁ δῆμος ἤθελεν ἀποφασίσει ἐπὶ τῶν δικῶν τῶν Χαλκιδέων εἰς πρῶτον βαθμόν, καὶ κατ' ἔφεσιν ἡ Ἡλιαία. Τοῦτο βεβαίως σημαίνουσιν αἱ φράσεις αὐτοῦ». Αἱ προειρη-

μέναι ποιναὶ δύνανται νὰ καραψηφισθῶσι μόνον μετὰ δύο συζητήσεις, ἐξ ὧν ἡ πρώτη διεξαχθήσεται ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἡ δευτέρα ἐνώπιον δικαστηρίου»[1]. Παρέθηκα τὰς ἰδίας αὐτοῦ λέξεις διὰ τὸ παράδοξον τοιαύτης προτάσεως ἐκ τοῦ καλάμου ἑνὸς τῶν σπουδαιοτέρων ἑλληνιστῶν τῆς σοφῆς Γερμανίας. Προδήλως τὸ ἄνευ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων σημαίνει ἄνευ τῆς γνώμης τοῦ δήμου. Ἐν τῷ π. τ. Ηρ. φόνου τοῦ Ἀντιφῶντος (ιε η) ἀναγινώσκεται «νῦν δὲ αὐτοὶ καταγνῶντες τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς ἀπεκτείνατε, ὃ οὐδὲ πόλει ἔξεστιν *ἄνευ Ἀθηναίων* οὐδένα θανάτῳ ζημιῶσαι·» ὅπερ ἐστὶ ἄνευ γνώμης ἢ ἄνευ ἀποφάσεως τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτ' αὐτὸ σημαίνει ἐνταῦθα. Ὁ Ἡλιαστὴς ὡρκίσθη ὡς δικαστὴς νὰ ψηφίζηται κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων· νῦν θέλει ὀμώσει ὅτι ἐπὶ δικῶν κατὰ Χαλκιδέων θέλει ψηφίζει συνωδὰ τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ δήμου, καὶ τῷ προκειμένῳ ψηφίσματι· «ταῦτα δ' ἐμπεδώσω Χαλκιδεῦσι πειθομένοις τῷ δήμῳ Ἀθηναίων». Ἀλλ' ἐὰν ἐν τῷ μέλλοντι καταργηθῇ τὸ ψήφισμα τοῦτο, καὶ δόξῃ ἄλλως τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων, ὁ δικαστὴς δὲν δεσμεύεται ὑπὸ τοῦ ὅρκου τοῦ διδομένου πρὸς τήρησιν τοῦ προκειμένου ψηφίσματος. Ἐὰν λ.χ. οἱ Χαλκιδεῖς ἠθέτουν τὴν ὁμολογίαν, καὶ ὁ δῆμος ἐκήρυσσεν αὐτοὺς ἐχθρούς, καί τινας ἐξ αὐτῶν προδότας, καὶ δι' αὐτοὺς ἐψήφιζεν ἄλλο εἶδος διαδικασίας, οἱ δικασταὶ ὤφειλον νὰ ἐφαρμόσωσι τὸ τελευταῖον ψήφισμα τοῦ δήμου. Ἐν τῇ συνθήκῃ ἄρα μετὰ τῶν Χαλκιδέων, ἢ μᾶλλον ἐν τῷ ψηφίσματι περὶ παραδοχῆς τῶν ὅρων τῆς ὑποταγῆς τῶν Χαλκιδέων, ἡ Ἡλιαία μνημονεύεται ὡς σῶμα ὄχι βουλευτικόν, οὐδὲ πολιτικόν, ἀλλ' ἁπλῶς δικαστικόν· καὶ *οἱ δικασταὶ* ὑποχρεοῦνται εἰς ὅρκον πρὸς τοὺς Χαλκιδέας, οὐχὶ ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ὡς δικασταὶ τῶν Χαλκιδέων.

Κατὰ τοῦτο πλανᾶται ὁ Fränkel ἐκ προηγουμένης κοινῆς μετ' ἄλλων πλάνης περὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν Ἡλιαστῶν ἐπὶ τῆς συνομολογήσεως *συμβόλων* ἤτοι τῶν μετὰ ξένων πολειτειῶν συνθηκῶν περὶ τῆς ἐκδικάσεως των διαφορῶν ἀναμέσον ὑπηκόων τῶν δύο συνομολογουσῶν πολιτειῶν.[2] Ὁ Fränkel δογματίζει ὅτι ἐπὶ τοιούτων συμβόλων ἐγίνετο μὲν συζήτησις καὶ ἀπόφασις τοῦ δήμου, ἤτε περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ συμβόλου ἤτε περὶ τῶν ἐν αὐτῷ ὅρων, ἀλλὰ τὸ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου ψηφισθὲν ἔδει νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς Ἡλιαίας· ἐπὶ τούτῳ δὲ οἱ πρέσβεις τῆς ξένης πολιτείας ἔδει νὰ παραστῶσιν ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας, νὰ ὑποβάλωσι τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν, νὰ ἐξηγήσωσι τοὺς ὅρους τοῦ συμβόλου, καὶ ἡ Ἡλιαία νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τούτου. Οὕτως οἱ νεώτεροι ἑλληνισταὶ ἡρμήνευσαν τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους ἐν τῷ περὶ Ἀλοννήσου 9» ἔτι περὶ συμβόλων φησὶ (ὁ Φίλιππος) πεπομ-

1 Σελ. 47
2 σελ. 40 Rechtsverträge

φέναι πρὸς ὑμᾶς τοὺς ποιησομένους, ταῦτα δὲ κύρια ἔσεσθαι οὐκ ἐπειδὰν ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῷ παρ' ἡμῖν κυρωθῇ, ὥσπερ ὁ νόμος κελεύει, ἀλλ' ἐπειδὰν ὡς ἑαυτὸν ἐπαναλεχθῇ, ἐφέσιμον τὴν παρ' ὑμῶν γενομένην γνῶσιν ὡς ἑαυτὸν ποιούμενος. «Δεχόμενος ὁ Fränkel δύο χωριστὰς συζητήσεις τὴν μὲν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τὴν δὲ ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας, καὶ ἐξαρτῶν τὸ κῦρος τῶν ψηφισμάτων τῆς Βουλῆς ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἡλιαίας, ἀναιρεῖ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σύστημα ὅτι Ἐκκλησία καὶ Ἡλιαία ἦτο ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πολιτικὸν σῶμα· ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου φαίνεται ἀσυμβίβαστος τοιαύτη θέσις ὑπέροχος τοῦ δικαστηρίου τῆς Ἡλιαίας, ἀπέναντι τοῦ κυριάρχου σώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Ἀλλὰ τοὺς λόγους τοῦ ῥήτορος μᾶς ἐξηγεῖ ἀκριβῶς ἡ μετὰ τῶν Χαλκιδέων ὁμολογία τοῦ δήμου ὡς πρὸς τὸν ὅρκον *τῶν δικαστῶν*. Ὁ Φίλιππος ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις ὅπως μετὰ τοῦ δήμου συνομολογήσωσι τοὺς ὅρους τοῦ συμβόλου περὶ ἐκδικάσεως τῶν μεταξὺ Μακεδόνων καὶ Ἀθηναίων διαφορῶν. Ἀφοῦ περὶ αὐτῶν συνεφώνουν οἱ πρέσβεις μετὰ τοῦ Δήμου (τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας) ἔδει κατὰ νόμον νὰ ὁρκισθῶσιν οἱ δικασταὶ ὅτι κατ' αὐτοὺς θέλουσιν ἀποφασίζει. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος ἐπιφυλαττόμενος τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ὑποβληθῇ τὸ συμβόλαιον εἰς τὴν ἐπικύρωσιν αὐτοῦ, ἠδύνατο νὰ ματαιώσῃ τὸ ψήφισμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν ὅρκον τῆς Ἡλιαίας· καὶ περὶ τούτου παραπονεῖται ὁ ῥήτωρ ὅτι ὁ Φίλιππος ποιεῖται ἐφέσιμον εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἀθηναίων. Ἡ κύρωσις ἄρα ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἦτον οὐχὶ ἐπιψήφισις τοῦ συμβόλου παρὰ τῆς Ἡλιαίας, ἀλλ' ὁ ὅρκος τῶν δικαστῶν περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὅρων τοῦ συμβόλου.

Σχετικὸν εἶνε τὸ θέμα τῆς συμμετοχῆς τῶν Ἡλιαστῶν εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν φόρων τῶν ὑποτελῶν πόλεων. Κατὰ τετραετίαν ὡρίζετο ἡ εἰσφορὰ ἑκάστου τῶν ὑπηκόων διὰ καταλόγων ὑποβαλλομένων εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ δήμου. Διὰ ταύτης ἐθεωρεῖτο ὡς διὰ νόμου ὡρισμένος ὁ φόρος τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἤτε φορολογουμένη πόλις, καὶ *οἱ τάκται*, καὶ πᾶς πολίτης εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ προσβάλωσι τὸ ψήφισμα ἐὰν ἐνόμιζον τὸν ὁρισθέντα φόρον ἄδικον, εἴτε ὡς πρὸς τὸν φορολογούμενον, εἴτε ὡς πρὸς τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων. Ἡ προσβολὴ αὕτη ἔπρεπε νὰ γίνηται διὰ *γραφῆς παρανόμων* δικαζομένης ἐνώπιον δικαστηρίου ἐκ 500 Ἡλιαστῶν Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐνεργοῦσιν οἱ Ἡλιασταί, οὐχὶ ὡς διοικητική, ἀλλὰ καθαρῶς δικαστικὴ ἀρχή, εἴτε κατὰ τοῦ προτείναντος τὸν νόμον περὶ ἐπικυρώσεως τοῦ φορολογικοῦ καταλόγου, εἴτε κατὰ τοῦ ψηφίσματος αὐτοῦ.

Αὐτὸ τοῦτο συνέβαινε προκειμένης τῆς ἀντικαταστάσεως παλαιοῦ τινος διὰ νεωτέρου νόμου. Κατὰ τὴν πρώτην κυρίαν Ἐκκλησίαν ἑκάστου ἔτους τῇ 11 Ἑκατομβαιῶνος, ἐτίθετο ζήτημα περὶ τῆς ἐπιχειροτονίας ἤτοι περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ἰσχύος τῶν ὑπαρχόντων νόμων, ἢ τῆς ἀνάγκης νέων. Οἱ θεσμοθέται ἰδίως εἶχον τὸ καθῆκον νὰ προτείνωσιν, ἂν ὑπῆρχον

ἀντιφάσκοντες νόμοι, τὴν διόρθωσιν, (Αἰσχ: Κτησ. 38.) ἀλλὰ καὶ πᾶς πολίτης εἶχε τὸ δικαίωμα τοιαύτης προτάσεως ἐπὶ τοῦ γενικοῦ ζητήματος τῆς ἀναψιλαφήσεως τῶν νόμων. Γινομένης δεκτῆς ὁ πολίτης ἠδύνατο νὰ κάμῃ πρότασιν περὶ καταργήσεως ὑπάρχοντος ἢ τῆς ἐπιψηφίσεως νέου νόμου. Ἡ πρότασις ἐδημοσιεύετο ἐκτιθεμένη ἐπὶ τῶν ἐπωνύμων (Δημ: κ. Τιμ. 705) καὶ ἀναγινωσκομένη εἰς ἐπήκοον τοῦ δήμου κατὰ τὴν ἑπομένην Ἐκκλησίαν· κατὰ δὲ τὴν τρίτην κυρίαν, τὴν α'. Μεταγειτνιῶνος ἀρχομένου, εἰσῆγεν ἡ Βουλὴ ψήφισμα περὶ τῆς ἀπορρίψεως ἢ τῆς περαιτέρω συζητήσεως τῆς προτάσεως περὶ καταργήσεως καὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ κειμένου νόμου. Ἐὰν τὸ τελευταῖον ἀποφασίζετο, ὁ δῆμος παρέπεμπε τὴν συζήτησιν περὶ καταργήσεως τοῦ νόμου εἰς δικαστήριον Ἡλιαστῶν, Νομοθετῶν καλουμένων (Δημ. αὐτ: 25) διορίζων συνάμα *συνηγόρους* πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ ὑφισταμένου νόμου. «Νομοθέται δὲ ἦσαν χίλιοι ἐν οἷς ἐξῆν λῦσαι νόμον παλαιόν, οὐ θεῖναι νέον» (Πολυδ: Η' 101) Ἐνώπιον λοιπὸν τούτου τοῦ δικαστηρίου τῶν νομοθετῶν ἐγένετο ἡ δίκη κατὰ τοῦ νόμου παρισταμένων τοῦ μὲν προτείναντος τὴν κατάργησιν αὐτοῦ ὡς διώκοντος, τῶν δὲ Συνηγόρων ὡς ὑπερασπιστῶν τοῦ νόμου, καὶ ἡ διαδικασία διεξήγετο ὡς ἐπὶ τῶν συνήθων δικῶν. Ἔχει τι παρεκκλίνον ἐκ τῆς συνήθους διαδικασίας, ἀλλ' ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων κανονιζομένη, ἡ τῆς δοκιμασίας τῶν νόμων μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν τριάκοντα, κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ Τισαμενοῦ, ὡς ἀναφέρεται παρὰ τῷ Ἀνδοκίδι π τ μυστ. κβ' Οἱ πρότερον ἰσχύοντες νόμοι τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Δράκοντος ἐπαναφέρονται εἰς ἰσχύν· ὑποβάλλονται εἰς δοκιμασίαν οἱ νέοι νόμοι «ὁπόσων δ' ἂν προσδέοι οἵδε ᾑρημένοι νομοθέται ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἀναγραφέντων ἐν σανίσι, καὶ ἐκτιθέντων πρὸς τοὺς ἐπωνύμους σκοπεῖν τῷ βουλομένῳ, καὶ παραδιδόντων ταῖς ἀρχαῖς ἐν τῷδε τῷ μηνί· τοὺς δὲ παραδιδομένους νόμους δοκιμασάτω πρότερον ἡ βουλή, καὶ οἱ νομοθέται οἱ πεντακόσιοι, οὓς οἱ δημόται εἵλοντο ἐπειδὴ ὀμομόκασι· ἐξεῖναι δὲ καὶ ἰδιώτῃ τῷ βουλομένῳ εἰπόντι εἰς τὴν Βουλὴν βουλεύειν ὅ,τι ἂν ἀγαθὸν ἔχῃ περὶ τῶν νόμων». Ἕνεκα τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων τῆς πολιτείας, τῆς ἀπουσίας πολλῶν ἐκ τῶν δημοτῶν, τοῦ κατεπείγοντος τῆς ἐπιψηφίσεως, καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν νέων νόμων, εἰς μεταβατικὴν καὶ κρίσιμον ἐποχὴν ἀποδίδοται εἰς τὴν Βουλὴν ἔκτακτος ἐνέργεια κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν νομοθετῶν, τὴν δοκιμασίαν καὶ τὴν ἐπιψήφισιν τῶν νέων νόμων, περιοριζομένη βεβαίως εἰς τούτους μόνους.

Ἐπὶ τῆς ἁρμοδιότητος τῶν νομοθετῶν στηρίζει ὁ Γρότιος καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Fränkel τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἡ Ἡλιαία ἀπετέλει μέρος τῆς Ἐκκλησίας ἐνασκοῦσα νομοθετικὰ ἔργα. Ἀλλὰ τὸ ἐναντίον ἐκ τῶν προειρημένων βεβαιοῦται, καθόσον ἡ Ἐκκλησία ἀπεφάσιζεν ἂν ἔπρεπε νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψει ἡ πρότασις τῆς καταργήσεως τοῦ νόμου, καὶ τοῦτο ἀποφασίζουσα

παρέπεμπεν εἰς τὸ δικαστήριον τῶν νομοθετῶν τὴν κατὰ τοῦ νόμου δίκην, ὁρίζουσα τὸν χρόνον τῆς περαιώσεως τῆς δίκης, τοὺς συνηγόρους τοῦ δήμου ὑπὲρ τοῦ νόμου, τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν μισθοδοσίαν τῶν δικαστῶν ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν προσβαλλομένων νόμων, καὶ ἐπὶ τέλους καθόσον ἀποφαινομένης τῆς Ἡλιαίας ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τοῦ ὑπάρχοντος νόμου ἡ ἐπιψήφισις τοῦ νέου ἦτον ἔργον ἀποκλειστικὸν τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ δήμου. Καὶ μετὰ τὴν ἐπιψήφισιν τούτου πᾶς πολίτης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταδιώξῃ τὸν προτείναντα διὰ γραφῆς παρανόμων, καὶ ἐντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀφ' ἧς ἐφηρμόσθη ὁ νέος νόμος ὁ προτείνας ὑπέκειτο εἰς ποινήν· ὥστε ἡ δίκη ἐγίνετο *κατ' αὐτοῦ*· μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν τοῦ ἔτους ἡ δίκη ἐγίνετο *πρὸς αὐτὸν*, ἤτοι ἐπὶ καταργήσει τοῦ νόμου ἄνευ τῆς συνεπείας ποινῆς κατὰ τοῦ γράψαντος (Δημ: π. Λεπτίνην ὑπόθ. β'.) Ἐπὶ τῆς γραφῆς ταύτης ἡ δίκη ἐγίνετο κατὰ τοὺς αὐτοὺς τύπους, ὡς καὶ ἐνώπιον τῶν νομοθετῶν· διότι νομοθέται καὶ Ἡλιασταὶ ἦσαν οἱ αὐτοί, ἐπὶ πάσης γραφῆς καὶ δημοσίας δίκης, τακτικοὶ δικασταὶ οὐδέποτε νομογράφοι, ἂν καὶ οἱ ἑξακισχίλιοι Ἡλιασταὶ ἐξ ὧν συνεκροτεῖτο καὶ τὸ δικαστήριον τῶν νομοθετῶν, ἦσαν συνάμα μέλη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου· καθὼς τὰ νῦν εἰς τὰς συνταγματικὰς καὶ δημοκρατικὰς πολιτείας τὸ αὐτὸ πρόσωπον δύναται νὰ ἦναι δικαστὴς καὶ βουλευτής.

Ἰδίας μελέτης ἄξιον εἶνε τὸ θέμα τῆς ἁρμοδιότητος τῆς Ἡλιαίας ἐπὶ τῆς δοκιμασίας καὶ τῆς ἐξελέγξεως τῶν Ἀρχῶν, ὡς ἔνδειξις τοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὰ νεώτερα καθαρὰ ἢ μικτὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα. Πᾶς εἰς ἀρχήν τινα αἱρεθεὶς ἢ λαχών, προτοῦ ὀμόσῃ καὶ ἀναλάβῃ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πολιτείας, ὤφειλε ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἶχε τὰ παρὰ τοῦ νόμου ἀπαιτούμενα προσόντα, καὶ ἦτον ἄξιος ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτοῦ διαγωγῆς ἵνα ὑπηρετήσῃ εἰς ἣν ἐκαλεῖτο θέσιν, καὶ κατὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς ὑπηρεσίας νὰ δώσῃ εὐθύνας τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς αὐτοῦ διαχειρίσεως. Εἴς τε τὴν δοκιμασίαν καὶ εἰς τὰς εὐθύνας τῶν ἀρχῶν εἶχον μέρος οἱ δικασταὶ τῆς Ἡλιαίας, δικαστικὰ καθήκοντα ἐνασκοῦντες κατά τε τοὺς τύπους τῆς διαδικασίας, καὶ τὴν τιμωρίαν παντὸς παρανόμως δεξαμένου ἢ διαχειρισαμένου τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Ἀτυχῶς ἕνεκεν ἐλλείψεως τῶν πηγῶν πολλά εἰσι τ' ἀμφισβητούμενα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου· περιορίζομαι δ' ἐξ ἑτέρου ἐκ τοῦ ἀντικειμένου τῆς μελέτης εἰς τὰ οὐσιωδέστερα.

Μετὰ εἰδικὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου μελέτας ὁ Thalheim συμπεραίνει ὅτι αἱ μὲν κληρωταὶ ἀρχαὶ ἐδοκιμάζοντο ἐνώπιον τῶν Ἡλιαστῶν, αἱ δὲ χειροτονηταὶ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, μετὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐφέσεως ἐνώπιον τῶν Ἡλιαστῶν. Ὁ δὲ Schaefer φρονεῖ ὅτι οἱ Ἄρχοντες ἐδοκιμάζοντο

ἐνώπιον τῆς τε Βουλῆς καὶ τοῦ δικαστηρίου, αἱ δὲ λοιπαὶ ἀρχαὶ μόνον ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου. Ὁ Fränkel προκατειλημμένος ἐκ τῆς προθέσεως τοῦ ν' ἀποδείξῃ τὴν Ἡλιαίαν πολιτικόν, μᾶλλον ἢ δικαστικὸν σῶμα, δογματίζει ὅτι παντὸς εἰς δημοσίαν ὑπηρεσίαν χειροτονηθέντος ἢ λαχόντος ὁ διορισμὸς ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῇ κατόπιν δοκιμασίας εἰς πρῶτον βαθμὸν παρὰ τῆς Βουλῆς, καὶ εἰς δεύτερον παρὰ τῆς Ἡλιαίας, κατ' ἔφεσιν εἴτε τοῦ ἐκλεχθέντος εἴτε παντὸς ἄλλου πολίτου κεκτημένου τὸ δικαίωμα τοῦ παρίστασθαι ἐπὶ δικαστηρίου. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τὸν ὁποῖον ἀποκρούουσι καὶ ὁ Gilbert (Handbuch σελ. 208 σημ. 3 καὶ 209, σημ. 3) καὶ ὁ Lipsius (Meier at. Pr. 236 ἑπ.) εἶνε εἰκασία τοῦ Fränkel οὐδαμῶς δικαιολογουμένη ἐκ τῶν πληροφοριῶν τῶν ἀττικῶν ῥητόρων, οἵτινες ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶνε ἡ κυρία καὶ ἄμεσος πηγὴ τῆς γνώσεως τῶν νεωτέρων. Ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πληροφορούμεθα ὅτι τῶν ἐννέα Ἀρχόντων καὶ τῶν Βουλευτῶν ἡ δοκιμασία ἐγίνετο ἐνώπιον τῆς Βουλῆς. Ἔχομεν διασωθέντας τρεῖς λόγους τοῦ Λυσίου ἀπαγγελθέντας ἐνώπιον τῆς Βουλῆς. Ἡ Μαντιθέῳ δοκιμαζομένῳ ἀπολογία, καὶ ὁ κατὰ Φίλωνος, ἀφορῶσιν εἰς δοκιμασίαν Βουλευτοῦ, ὁ δὲ περὶ τῆς Εὐάνδρου δοκιμασίας εἰς δοκιμασίαν Ἄρχοντος. Ἀλλὰ περὶ τῆς δοκιμασίας τῶν Ἀρχόντων ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ π. λεπτ. (Δημ. 484,90) «οὐ γὰρ ᾤετο δεῖν ὁ Σόλων ὁ τοῦτον τὸν τρόπον προστάξας νομοθετεῖν, τοὺς μὲν θεσμοθέτας τοὺς ἐπὶ τοὺς νόμους κληρουμένους *δὶς δοκιμασθέντας* ἄρχειν, ἔν τε τῇ Βουλῇ καὶ παρ' ὑμῖν ἐν τῷ δικαστηρίῳ» κτλ. Ἐκ τούτου συνδυαζομένου μετὰ τοῦ π. Εὐβουλ. (1319, 67) «ὥσπερ γὰρ τοὺς θεσμοθέτας ἀνακρίνετε ἐγὼ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐμαυτὸν ὑμῖν ἀνακρινῶ» καὶ πρὸς τὸ τοῦ Λυσίου περὶ τῆς Εὐάνδρου δοκιμασίας (175,6) «Ἂν δὲ ἐπὶ τοιόνδε λόγον τράπωνται ὡς ὁ χρόνος οὐκ ἐγχωρεῖ ἄλλον ἀποκληρῶσαι, ἀλλὰ ἀνάγκη ἐὰν αὐτὸν ἀποδοκιμάσητε, ἄθυτα τὰ πάτρια ἱερὰ γίγνεσθαι, τάδ' ἐνθυμήθητε ὅτι πάλαι ὁ χρόνος ἤδη παρελήλυθεν· ἡ γὰρ αὔριον ἡμέρα μόνη λοιπὴ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐστίν· ἐν δὲ ταύτῃ τῷ Διὶ τῷ σωτῆρι θυσία γίγνεται, *δικαστήριον* δὲ παρὰ τοὺς νόμους ἀδύνατον πληρωθῆναι» βεβαιοῦται ὅτι οἱ Ἄρχοντες ὑπεβάλλοντο εἰς διττὴν δοκιμασίαν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ δικαστηρίου τῶν Ἡλιαστῶν, ἡ δέ διττὴ δοκιμασία ἦτο διατεταγμένη διὰ μόνους τοὺς ἐννέα Ἄρχοντας καὶ τοὺς Παρέδρους τῶν τριῶν πρώτων, τοῦ Ἄρχοντος, δηλονότι, τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Πολεμάρχου, περὶ ὧν ὁ Πολυδ. Η, 92 «δοκιμασθῆναι δ' αὐτοὺς ἐχρῆν ἐν τοῖς πεντακοσίοις, εἶτ' ἐν δικαστηρίῳ.» Ἡ δοκιμασία τῶν λαχόντων καὶ τῶν ἐπιλαχόντων Βουλευτῶν ἐγίνετο ἐνώπιον τῆς προκατόχου Βουλῆς, ἐνώπιον τῆς ὁποίας εἶχε δικαίωμα τοῦ παρίστασθαι πᾶς πολίτης ἐπίτιμος ἵνα κατηγορήσῃ τοῦ δοκιμαζομένου. Ἐν τῷ κ. Μειδ. Δημ. 550,110 ἀναγινώσκεται «βουλεύειν μου λαχόντος δοκιμαζομένου κατηγόρει» (ὁ Μειδίας). Ὁ τρόπος τῆς δοκιμασίας περιγράφεται παρὰ τῶν

ρητόρων ἐν τοῖς προσημειωθεῖσι λόγοις, καὶ ἐν τῷ τοῦ Δεινάρχου κ. Ἀριστογ. 17· ἀλλὰ δέν ὁρίζεται, καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις ἀμφισβητεῖται, ὁποῖα ἦσαν τὰ ἀντικείμενα τῆς ἀνακρίσεως δι' ἑκάστην ἀρχὴν, διότι ἐνῷ κατὰ ῥητὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων ἐπὶ τῆς δοκιμασίας τῶν Ἀρχόντων ἀνεκρίνετο ὁ δημόσιος καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος, ὁ Ἕρμαν ἄνευ λόγου περιορίζει τὴν ἀνάκρισιν τῶν Βουλευτῶν εἰς τὴν βεβαίωσιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ὁ δὲ Μέϊερ ἐπεκτείνει τὴν δοκιμασίαν εἰς τὴν βεβαίωσιν καὶ τῆς ἱκανότητος πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τῆς ἀρχῆς. Ὁ Ξενοφῶν τὴν λεπτομερῆ ἀνάκρισιν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου ἀναφέρει ἐπὶ μόνης τῆς τῶν Ἀρχόντων δοκιμασίας (Ἀπομν. Β ΙΙ § 13) «ἐὰν δέ τις γονέας μὴ θεραπεύῃ, τούτῳ δίκην τε ἐπιτίθησι καὶ ἀποδοκιμάζουσα οὐκ ἐᾷ ἄρχειν τοῦτον, ὡς οὔτε ἂν τὰ ἱερὰ εὐσεβῶς θυόμενα ὑπὲρ τῆς πόλεως τούτου θύοντος . . . Καὶ νὴ Δία ἐάν τις τῶν γονέων τελευτησάντων τοὺς τάφους μὴ κοσμῇ, καὶ τοῦτο ἐξετάζει ἡ πόλις ἐν ταῖς τῶν Ἀρχόντων δοκιμασίαις.» Σοφιστικῶς δὲ φαίνεται ὁ Δείναρχος τὴν τῶν Ἀρχόντων ἀνάκρισιν ἀναφέρων εἰς πάσας τὰς ἀρχὰς ἐν τῷ κ. Ἀριστογ. ς'. 5. «Ἀριστογείτονα τοίνυν ἡ *Βουλὴ* ἀποπέφαγκε· πρὸς δὲ τούτοις ἀνακρίνοντες τοὺς τῶν κοινῶν τι μέλλοντας διοικεῖν, τίς ἔσται τὸν ἴδιον τρόπον· εἰ γονέας εὐποιεῖ, εἰ τὰς στρατείας ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐστράτευσεν, εἰ ἱερὰ πατρῷά ἐστιν, εἰ τὰ τέλη τελεῖ.» Βεβαίως ἐὰν κατὰ τὴν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς διαδικασίαν ἀπεδίδοντο εἰς τὸν δοκιμαζόμενον πράξεις παρέχουσαι ἀφορμὴν εἰς δημοσίαν κατ' αὐτοῦ δίκην ἠδύνατο ἡ Βουλὴ, ὡς καὶ ὁ ἰδιώτης κατήγορος, νὰ καταδιώξωσιν αὐτὸν ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας· τοῦτο εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ πράξωσι καὶ ὅταν μετὰ τὴν δοκιμασίαν ὤμνυε, καὶ ἀνελάμβανε τὴν ὑπηρεσίαν ὁ δοκιμασθείς. Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Λυσίου ἐν τῷ κατὰ Εὐάνδρου 12 «ὥστε ὑμῖν (τοῖς βουλευταῖς) καθῆκον περὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς (τοῦ βασιλέως) ἀκριβεστέραν τὴν δοκιμασίαν ἢ περὶ *τῶν ἄλλων ἀρχῶν* ποιεῖσθαι» φαίνεται ὅτι τῆς Βουλῆς ἡ ἁρμοδιότης δὲν περιωρίζετο εἰς τὴν δοκιμασίαν μόνον τῶν Ἀρχόντων καὶ τῶν Βουλευτῶν· ἀλλὰ τοῦ ἀμφισβητουμένου τούτου ζητήματος ἡ ἐξακρίβωσις εἰς ἄλλοτε.

Τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἡ δοκιμασία ἐγίνετο ἐνώπιον αὐτῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου τῆς Βουλῆς· τουτέστιν οἱ κατ' ἔτος ἐξυπηρετοῦντες ὡς Ἄρχοντες μετὰ τὴν λογοδοσίαν αὐτῶν, προτοῦ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν Βουλὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου ὤφειλον νὰ δοκιμασθῶσι, καὶ ἡ ἀνάκρισις αὐστηροτέρα τῆς ἐπὶ πάσης ἄλλης ἀρχῆς (Ἰσοκρ. Ἀρεοπ. Κ.) περιελάμβανεν ὅλον τὸν βίον τοῦ δοκιμαζομένου· ὡς δὲ ὁ Ἀθήναιος ἀναγράφει (13, σ. 66). «Ὑπερίδης ἐν τῷ κατὰ Πατροκλέους τοὺς Ἀρεοπαγίτας φησὶν ἀριστήσαντά τινα ἐν καπηλείῳ κωλῦσαι ἀνιέναι εἰς Ἄρειον Πάγον». Ὁ δὲ Δημοσθένης βεβαιοῖ ὅτι πολλοὶ τῶν Ἀρχόντων ἀπεδοκιμάζοντο ἀγογγύστως ὑποβαλλόμενοι εἰς τὴν ἀποψήφισιν τῶν Ἀρεοπαγιτῶν.

Περὶ τῶν λοιπῶν πολιτικῶν, στρατιωτικῶν, καὶ οἰκονομικῶν ἀρχῶν ἐν γένει ἀναφέρεται ὅτι ἐδοκιμάζοντο παρὰ τῶν δικαστηρίων. Ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ κ. Κτησ. 14 ἐπικαλεῖται τὸν νόμον «ἐν ᾧ διαρρήδην γέγραπται τὰς χειροτονήτους ἀρχὰς (ἁπάσας ἑνὶ περιλαβὼν ὀνόματι, καὶ προσεῖπεν ἀρχὰς ἁπάσας εἶναι ἃς ὁ δῆμος χειροτονεῖ) καὶ τοὺς ἐπιστάτας τῶν δημοσίων ἔργων, καὶ πάντας ὅσοι διαχειρίζουσί τι τῶν τῆς πόλεως πλέον ἢ τριάκονθ' ἡμέρας, καὶ ὅσοι λαμβάνουσιν ἡγεμονίας δικαστηρίων . . . . τί τούτους κελεύει ποιεῖν; οὐ διακονεῖν, ἀλλ' ἄρχειν δοκιμασθέντας ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἐπειδὴ καὶ αἱ κληρωταὶ ἀρχαὶ οὐκ ἀδοκίμαστοι, ἀλλὰ δοκιμασθεῖσαι ἄρχουσι». Ἐκ δὲ τῶν αἱρετῶν ἀρχῶν ἦσαν οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ Ταξίαρχοι, περὶ ὧν ῥητῶς ἐν τῷ π. Βοίωτον (Δημ. 1018, 34) ἀναγινώσκεται «χειροτονησάντων ὑμῶν ἐμὲ Ταξίαρχον ἧκεν οὗτος ἐπὶ τὸ δικαστήριον δοκιμασθησόμενος» καὶ ὁ Λυσίας ἐν τῷ κ. Ἀγορ. 10 «Εἵλεσθε ἐκεῖνον πρεσβευτὴν αὐτοκράτορα, ὃν τῷ προτέρῳ ἔτει στρατηγὸν χειροτονηθέντα ἀπεδοκιμάσατε». Ὁ δὲ Δείναρχος ἐν τῷ κ. Ἀριστογ. «ὅτε ἐμπορίου ἐπιμελητὴς λαχὼν ἀπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῶν τότε δικαζόντων ἄρχειν τὴν αὐτὴν ἀρχήν».

Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου ἐγίνετο διάκρισις τῶν *ῥητόρων* ἀπὸ τῶν *ἰδιωτῶν*. (Αἰσχ. κ. Τιμ. 195). Δὲν ὑπῆρχον διὰ τοὺς ῥήτορας ὡρισμένα ἐκ τοῦ νόμου προσόντα, καὶ πᾶς ἐπίτιμος πολίτης ὑπὲρ τὰ 30 ἔτη γεγονώς, ἠδύνατο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ν' ἀγορεύῃ. Ἀλλ' ἐὰν λόγῳ κακοηθείας, αἰσχρότητος βίου, ἢ διαγωγῆς ἀντιπατριωτικῆς, ἦτον ἀνάξιος πίστεως συμβουλεύων τῷ δήμῳ, εἶχεν ἕκαστος τῶν τῆς Ἐκκλησίας τὸ δικαίωμα ν' ἀπαγγείλῃ κατηγορίαν ἐπὶ κακοηθείᾳ ἢ ἀξιοποίνῳ πράξει κατὰ τοῦ ῥήτορος, νὰ αἰτήσῃ ὅπως ἀπαγορευθῇ ὁ λόγος, καὶ ἐνεργηθῇ ἀνάκρισις κατ' αὐτοῦ. Τοῦτο ἐλέγετο «ἐπαγγέλλειν δοκιμασίαν» ἐφ' ἧς διεξήγετο τακτικὴ δίκη ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας ἐκ πεντακοσίων, καὶ ἐὰν ὁ κατηγορούμενος ἐκηρύσσετο ἔνοχος κατεδικάζετο εἰς ἀτιμίαν. Οὕτως ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ π. Τιμ. 32 λέγει: «Τούτους μὲν ἐξαίρει ἀπὸ τοῦ βήματος... ἐάν δέ τις παρὰ ταῦτα μὴ μόνον λέγει. . . δοκιμασίαν μὲν φησὶν (ὁ νόμος) ἐπαγγειλάτω Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος, οἷς ἔξεστι, ὑμᾶς δ' ἤδη κελεύει περὶ τούτων ἐν τῷ δικαστηρίῳ διαγιγνώσκειν».

Ἐν τῇ «Ἀθηναίων πολιτείᾳ» (Ξεν. Γ'. 4) γίνεται λόγος περὶ δοκιμασίας ὀρφανῶν «πρὸς δὲ τούτοις ἀρχὰς δοκιμάσαι καὶ διαδικάσαι καὶ ὀρφανοὺς δοκιμάσαι» ὑπαγομένης εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν δικαστῶν. Ἡ δοκιμασία αὕτη δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν γνησιότητα, ἥτις ἐβεβαιοῦτο διὰ τῆς προσαγωγῆς τοῦ παιδὸς ἐνώπιον τῶν φρατόρων, καὶ τῆς ἐγγραφῆς εἰς τὸ φρατορικὸν γραμματεῖον· οὐδὲ εἰς τὴν ἰθαγένειαν, βεβαιουμένην διὰ τῆς ἐγγραφῆς τοῦ πολίτου εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον. Μετ' αὐτὴν οἱ ἀνήλικες ἔφηβοι γενόμενοι, ἐγίνοντο κύριοι τῆς διαχειρίσεως τῆς πε-

ριουσίας αὐτῶν. Ἁρποκρ. «ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, εἰς ὃ ἐνεγράφοντο οἱ τελεσθέντες τῶν παίδων, οἷς ἐξῆν ἤδη τὰ πατρῷα οἰκονομεῖν, παρ' ὃ καὶ τοὔνομα γέγονε διὰ τὸ τῶν λήξεων ἄρχειν· λήξεις δ' εἰσὶν οἵ τε κλῆροι καὶ αἱ οὐσίαι. «Ἀλλὰ προτοῦ παραλάβωσι τὴν περιουσίαν αὐτῶν ὑπεβάλλοντο εἰς ἀνάκρισιν οἱ ἐφ' ἡλικίας ὀρφανοὶ εἰ δύνανται τὰ πατρῷα παρὰ τῶν ἐπιτρόπων ἀπολαμβάνειν». Ἡ δοκιμασία αὕτη τῶν ὀρφανῶν μνημονεύεται πολλάκις εἰς τοὺς ἀρχαίους ῥήτορας λ. χ. Λυσ. κ. Διογειτ. 9.—Ἀπόσπ. 43.—Ἰσαίου Ἀριστ. Ε, 4. Κιῤῥ. Ι' 4, κτλ. Εἰς ταύτην δέ τινες τῶν νεωτέρων ἑρμηνευτῶν ἀναφέρουσι τὸν ἀστεϊσμὸν τοῦ κωμικοῦ ἐν Σφήκαις 578 «παίδων τοίνυν δοκιμαζομένων αἰδοῖα πάρεστι θεᾶσθαι». Ἀντίκειται δὲ πρὸς ταύτην ἡ γνώμη τῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν «Ἀριστοτέλης φησὶν ὅτι ψήφῳ οἱ ἐγγραφόμενοι δοκιμάζονται οἱ νεώτεροι εἰ μὴ ἐτῶν ιε'. εἶεν· ἴσως δ' ἂν περὶ τῶν κρινομένων παίδων εἰς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας λέγει· οὐχ ὡς ἐν δικαστηρίῳ κρινομένων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων. Ἄλλως· τῶν γὰρ παίδων τὴν ἡλικίαν δοκιμάζοντες τὰ αἰδοῖα ἐσκόπουν, διὰ τὸ δεῖσθαι αὐτῶν εἰς τὸ χρησιμεύειν ἐν ταῖς λειτουργίαις». Ὁπωςδήποτε τὰ περὶ τούτου, ἡ δοκιμασία παρὰ τοῦ κωμικοῦ ἀποδίδεται εἰς τοὺς ἡλιαστάς.

Περὶ τῆς δοκιμασίας τῶν δημοποιήτων εὑρίσκομεν ἐν τῷ κ. Νεαιρ. Δημ. 1375 καὶ 1381 δύο κατὰ τὸ φαινόμενον ἀντιθέτους πληροφορίας. Κατὰ πρῶτον ὁ ῥήτωρ λέγει: «Πρῶτον νόμος ἐστὶ τῷ δήμῳ κείμενος μὴ ἐξεῖναι ποιήσασθαι Ἀθηναῖον ὃν ἂν μὴ δι' ἀνδραγαθίαν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ἄξιον ᾖ γενέσθαι πολίτην, ἔπειτ' ἐπειδὰν πεισθῇ ὁ δῆμος καὶ δῷ τὴν δωρεάν, οὐκ ἐᾷ κυρίαν γενέσθαι τὴν ποίησιν, ἐὰν μὴ τῇ ψήφῳ εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἐκκλησίαν ὑπερεξακισχίλιοι Ἀθηναίων ψηφίσωνται κρύβδην ψηφιζόμενοι, τοὺς δὲ πρυτάνεις κελεύει τιθέναι τοὺς καδίσκους ὁ νόμος... ἔπειτα μετὰ ταῦτα παρανόμων γραφὴν ἐποίησε κατ' αὐτοῦ τῷ βουλομένῳ Ἀθηναίων, καὶ ἔστιν εἰσελθόντα εἰς τὸ δικαστήριον ὡς οὐκ ἄξιός ἐστι τῆς δωρεᾶς, ἀλλὰ παρὰ τοὺς νόμους Ἀθηναῖος γέγονε». Ἀκολούθως ἐπικαλούμενος τὰ ἀναγνωσθέντα *ψηφίσματα* περὶ τῆς ποιήσεως τῶν Πλαταιέων, ἐπιφέρει τάδε: «Ὁρᾶτε ὡς καλῶς καὶ δικαίως ἔγραψεν ὁ ῥήτωρ ὑπὲρ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἠξίωσε τοὺς Πλαταιέας λαμβάνοντας τὴν δωρεὰν πρῶτον μὲν δοκιμασθῆναι ἐν τῷ δικαστηρίῳ κατ' ἄνδρα ἕκαστον, εἰ ἐστι Πλαταιεύς, καὶ εἰ τῶν φίλων τῶν τῆς πόλεως κτλ.» Ἐν τῷ πρώτῳ τεμαχίῳ λόγος οὐδεὶς περὶ δοκιμασίας, ἀλλ περὶ δύο ψηφισμάτων τῆς Ἐκκλησίας ὑπερεξακισχιλίων ψηφιζόντων τὸ δεύτερον. Ἐν τῷ περὶ τῶν Πλαταιέων μετὰ τὸ γενικὸν ψήφισμα, ἕπεται δοκιμασία ἑνὸς ἑκάστου ἐν τῷ δικαστηρίῳ. Ἐπὶ τούτοις ἀνευρέθησαν μεταγενέστερα ψηφίσματα περὶ πολιτογραφήσεως ξένων ἐπὶ λίθων ἐγγεγλυμμένα, ἐν οἷς ἀναγινώσκεται «δεδόσθαι δὲ αὐτῷ καὶ πολιτείαν δοκιμασθέντι ἐν τῷ δι-

καστηρίῳ κατὰ τὸν νόμον, τοὺς δὲ θεσμοθέτας ὅταν πρῶτον πληρῶσι δικαστήριον εἰς ἕνα καὶ πεντακοσίους δικαστὰς εἰσαγαγεῖν αὐτῷ τὴν δοκιμασίαν κατὰ τὸν νόμον» ἢ «εἶναι δὲ αὐτὸν Ἀθηναῖον . . . τοὺς δὲ πρυτάνεις, οἳ ἂν πρῶτον λάχωσι πρυτανεύειν δοῦναι περὶ αὐτοῦ τὴν ψῆφον εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησίαν, τοὺς δὲ θεσμοθέτας εἰσαγαγεῖν αὐτῷ τὴν δοκιμασίαν τῆς δωρεᾶς εἰς τὸ δικαστήριον, ὅταν πρῶτον οἷόν τ' ᾖ». Πάντα ταῦτα συνδυάζων εἰς ἓν σύστημα νόμων ὁ Fränkel συνάγει ὅτι πρὸς ποίησιν τοῦ ξένου ἐχρειάζοντο δύο ψηφίσματα τῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ὧν τὸ δεύτερον δι' ὑπερεξακισχιλίων ψήφων, πρὸς δὲ τούτοις ἡ ἐπικύρωσις αὐτῶν δι' ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου ἐκ πεντακοσίων ἡλιαστῶν. Ἀλλὰ δι' ὀλίγης προσοχῆς διακρίνεται ἡ παρ' αὐτοῦ γενομένη σύγχυσις νόμων καὶ ψηφισμάτων διαφόρων ἐποχῶν. Ὁ ῥήτωρ ἐν τῷ κ. Νεαίρας ἐπικαλεῖται τὸν πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου νόμον, καθ' ὃν μετὰ τὸ ψήφισμα περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ ξένου ἀπῃτεῖτο ἡ ἐπιψήφισις εἰς τὴν προσεχῆ ἐκκλησίαν δι' ἑξακισχιλίων ψήφων. Οὐδεὶς λόγος περὶ ἐπικυρώσεως τοῦ δικαστηρίου· ἀλλ' ἔμενεν εἰς πάντα πολίτην τὸ δικαίωμα τῆς γραφῆς παρανόμων, ἥτις ἐδικάζετο ὡς πᾶσα ἄλλη δημοσία ἀγωγὴ ὑπὸ τῆς Ἡλιαίας. Ἐν τῷ λόγῳ τοῦ ῥήτορος σαφῶς ἐν τῷ νόμῳ ἐκείνῳ διακρίνονται τὰ ἔργα τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ δικαστηρίου τῆς Ἡλιαίας, τὰς ὁποίας ὁ γερμανὸς ἑρμηνευτὴς προὐτίθετο ν' ἀποδείξῃ ὡς ἓν σῶμα πολιτικὸν ἀποτελούσας. Κατὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Πλαταιῶν, τῷ πέμπτῳ ἔτει, καὶ μετὰ τὰς δεινὰς συμφορὰς τοῦ λοιμοῦ, καὶ τοῦ πολέμου (427 π. Χ.) καθίστατο πιθανῶς ἀνέφικτος ἡ ὑπὸ ἑξακισχιλίων πολιτῶν ἐπιψήφισις τῆς πολιτογραφήσεως τῶν Πλαταιέων, ὅσον ἀφ' ἑτέρου ἦτο κατεπείγουσα πρᾶξις περιθάλψεως τῶν προσφύγων. Ἦτο δὲ καὶ διὰ τὸν ἕτερον λόγον ἀνέφικτος ἡ ἐφαρμογὴ ταῦ παλαιοῦ νόμου, ὅτι διὰ τούτου ἐκανονίζετο ἡ ποίησις ἑνὸς πολίτου καὶ ἡ ἐπιψήφισις δι' ἓν μόνον ἄτομον· ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ ἦτον ἀδύνατον εἰς τὰς ἐκτάκτους ἐκείνας περιστάσεις τῆς πολιτείας νὰ ἐκδοθῶσι δι' ἑξακισχιλίων ψήφων τόσα ψηφίσματα ὅσοι ἦσαν οἱ Πλαταιεῖς. Τὸ ψήφισμα λοιπὸν τοῦ Ἱπποκράτους, τὸ ὁποῖον μνημονεύεται ἐν τῷ κ. Νεαίρας, καὶ τὰ περὶ ἐκτελέσεως αὐτοῦ ψηφίσματα, τὰ ὁποῖα ὁ ῥήτωρ ὑπαινίσσεται, μὴ καταχωρηθέντα ἐν τῷ σωζομένῳ λόγῳ περὶ δημοποιήσεως τῶν Πλαταιέων, ἀποτελοῦσιν ἐξαίρεσιν τοῦ μέχρι τότε ἰσχύοντος νόμου. Ἡ Ἐκκλησία ὡς νομοθετικὴ ἀρχὴ δὲν ἠδύνατο κατὰ τὰς προκειμένας περιστάσεις νὰ ἐξέλθῃ νομιμώτερον τῶν παρουσιαζομένων δυσχερειῶν, εἰμὴ ψηφίζουσα ἐν γένει τὴν δημοποίησιν τῶν Πλαταιέων, καὶ ἀναθέτουσα εἰς τὸ δικαστήριον τῶν Ἡλιαστῶν τὴν ἐφαρμογὴν διὰ τῆς δοκιμασίας ἑνὸς ἑκάστου τῶν δημοποιήτων. Ἡ ἐξακολούθησις τῶν αὐτῶν περιστάσεων καθ' ὅλον τὸν πόλεμον, καὶ μετ' αὐτὸν ἐπί τινα ἔτη, συνετέλεσαν ἴσως ὅπως καθιερωθῇ ἡ διαδικασία τοῦ ψηφίσματος περὶ τῶν Πλα-

ταιέων ὡς κανὼν τοῦ λοιποῦ, καὶ τούτου ἕνεκα ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ψηφισμάτων μεταγενεστέρων τοῦ δ'. αἰῶνος ἀπαντῶμεν τὴν δημοσίαν δημοποίησιν τελουμένην διὰ ψηφίσματος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δοκιμασίας τοῦ δημοποιήτου ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας ἐκ 501. Ἐν πάσῃ περιπτώσει διατηρεῖται τὸ δικαίωμα τῆς προσβολῆς τοῦ ψηφίσματος καὶ τοῦ γράψαντος αὐτὸ διὰ γραφῆς παρανόμων, ἀποτελούσης τὸ ἀντικείμενον ἰδίας δίκης ἐνώπιον τῶν Ἡλιαστῶν, οἵτινες καὶ κατ'αὐτήν, ὡς κατὰ τὴν δοκιμασίαν τοῦ δημοποιήτου, ἐκτελοῦσι καθήκοντα καθαρῶς δικαστικῆς ἀρχῆς.

Ὁ Γρότιος, τοῦ ὁποίου ἡ γνώμη ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν καὶ τὴν βάσιν τῆς θεωρίας τοῦ Fränkel, φρονεῖ ὅτι ὁ Σόλων περιέβαλε τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἥτις ἦτον αὐτὴ ἡ Ἡλιαία, μὲ μόνην τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐξελέγξεως τῆς διαχειρίσεως τῶν ἀρχῶν κατὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας· τὸ *εὐθύνειν* ἦτον ἡ κυρία λειτουργία τῆς Ἡλιαίας ἥτις μετέπειτα προσεκτήσατο καὶ τὸ *δικάζειν*, Ἀλλ' εἰς ὅλας τὰς σωζομένας πηγὰς τοῦ ἀττικοῦ δικαίου εὑρίσκομεν πάντοτε τὴν Ἡλιαίαν περιβεβλημένην κατὰ τὰς εὐθύνας τὸν χαρακτῆρα δικαστικῆς ἀρχῆς, ἀνεξαρτήτου τῆς νομοθετικῆς καὶ τῆς διοικητικῆς. Μένουσι πολλὰ τ'ἀμφίβολα καὶ ἀμφισβητούμενα μεταξὺ τῶν νεωτέρων περὶ τοῦ μέρους ὅπερ ἑκάστη τῶν Διοικητικῶν ἀρχῶν ἐλάμβανε κατὰ τὴν ἐξέλεγξιν τῆς διαχειρίσεως τῶν κοινῶν· τοῦτο ὅμως βέβαιον προκύπτει ὅτι μόνον ἀνεύθυνοι ἦσαν ὁ δῆμος, ἡ Ἐκκλησία τ. ε., καὶ τὰ δικαστήρια τῶν ἡλιαστῶν. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα ἄλλη ἀρχὴ Ἄρχοντες, Βουλευταί, Ἀρεοπαγῖται (πλὴν τῶν δικαστικῶν αὐτῶν καθηκόντων) Στρατηγοί, Πρέσβεις, Ἱερεῖς κ.λ ὑπεχρεοῦντο εἰς εὐθύνας, οἱ ἐλεγκταὶ ἀπετέλουν ἰδίαν κλάσιν ἀρχῆς ἀνεξαρτήτου τῆς Κυβερνήσεως. Ὡς τοιοῦτοι μνημονεύονται οἱ Λογισταί, οἱ Εὔθυνοι μετὰ τῶν Παρέδρων αὐτῶν, οἱ Συνήγοροι. Εἰς τοὺς Λογιστὰς ὤφειλεν ὁ ὑπόλογος, εἰς ῥητὸν χρόνον ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, νὰ παραδώσῃ τοὺς λογαριασμοὺς αὐτοῦ· καὶ ἂν κατ' αὐτὴν οὐδεμίαν διαχείρησιν χρημάτων ἔλαβε νὰ δηλώσῃ τοῦτο. Οἱ Εὔθυνοι μετὰ τῶν Παρέδρων αὐτῶν καὶ οἱ Συνήγοροι ἐπεξειργάζοντο τοὺς λογαριασμοὺς καὶ ἀνέκρινον τὸν ὑπόλογον. Οἱ Λογισταὶ μετὰ τὴν ἐξέλεγξιν εἰσῆγον τὸν ὑπεύθυνον ἐνώπιον δικαστηρίου Ἡλιαστῶν ἐξ ἑνὸς καὶ πεντακοσίων ὑπὸ τῶν Λογιστῶν προεδρευομένου, ὅπως ἐὰν μὲν ἐφαίνετο παραβὰς τὰ καθήκοντα τῆς ὑπηρεσίας τιμωρηθῇ, ἐὰν δὲ πιστῶς διαχειρίσας τὰ κοινὰ ἐπικυρωθῶσιν οἱ λογαριασμοὶ αὐτοῦ. Κατά τε τὴν ἐνώπιον τῶν Εὐθύνων προανάκρισιν, καὶ τὴν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου διαδικασίαν, πᾶς πολίτης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παραστῇ ὡς κατήγορος τοῦ ὑπολόγου, ὡς καὶ οἱ κατὰ τὴν προανάκρισιν λαβόντες μέρος Συνήγοροι (τῆς πόλεως ἢ τοῦ δήμου). Εἰς τὰς νέας πολιτείας τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον (Cour des Comptes) ἔχει τὸν χαρακτῆρα δικαστηρίου· ἀλλ' εἰς τὸ αὐτὸ σῶμα συνενοῦνται τὰ ἔργα τῆς ἐξελέγξεως

καὶ τῆς ἀποφάσεως, ἤτοι προανακρίσεως, εἰσαγωγῆς, καὶ δίκης. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κατὰ τὴν συνήθη διαδικασίαν ἡ προανάκρισις ἦτον εἰς χεῖρας τῶν Ἀρχόντων, παρὰ τῶν ἰδίων ἐνεργουμένη, ἢ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν παρὰ τῶν ἐπὶ τούτῳ παραγγελλομένων δημοσίων διαιτητῶν, καὶ εἰς τοὺς Ἄρχοντας ἀπέκειτο ἡ εἰσαγωγὴ τῆς δίκης. Ἡ καταδίωξις ἀνῆκεν εἴτε εἰς τὸν δῆμον διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ διοριζομένων δημοσίων κατηγόρων εἴτε εἰς τὸν παθόντα, ἢ τὸν βουλόμενον ἰδιώτην κατήγορον, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας ἐνεργοῦντα· καὶ εἰς τοὺς Ἠλιαστὰς ἄνευ τινος προκαταλήψεως ἀπελείπετο ἡ ἀπόφασις. Ἐπὶ τῶν Εὐθυνῶν φαίνονται οἱ Λογισταί, ἀντὶ τῶν Ἀρχόντων, ἐπιτηρηταὶ τῆς προανακρίσεως καὶ εἰσαγωγεῖς, οἱ Εὔθυνοι μετὰ τῶν παρέδρων αὐτῶν τὰ ὄργανα τῆς προανακρίσεως, οἱ Συνήγοροι δημόσιοι κατήγοροι παριστάμενοι κατά τε τὴν προανάκρισιν, καὶ εἰς τὸ δικαστήριον, οἱ δὲ Ἠλιασταὶ δικασταὶ ἐλεύθεροι πάσης προκαταλήψεως, ὡς παρ' ἡμῖν οἱ ἔνορκοι. Οὕτως ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ (Ξεν. γ. 2) «δίκας καὶ γραφὰς καὶ εὐθύνας ἐκδικάζειν» ἀναφέρονται τρία εἴδη δικαζομένων δικῶν, κατὰ τὴν σημερινὴν σημασίαν τῶν λέξεων, πολιτικῶν, ποινικῶν, καὶ λογιστικῶν, ὑπαγομένων εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν Ἠλιαστῶν.

Παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς ἀμφισβητήσεις ἡ ἑρμηνεία τῆς λέξεως Εὔθυνα ἐν τῷ προπαρατεθέντι ψηφίσματι περὶ τῶν ὅρκων τῶν Χαλκιδέων «τὰς εὐθύνας Χαλκιδεῦσι κατὰ σφῶν αὐτῶν εἶναι ἐν Χαλκίδι καθάπερ Ἀθήνησιν Ἀθηναίοις, πλὴν φυγῆς καὶ θανάτου καὶ ἀτιμίας. Περὶ δὲ τούτων ἔφεσιν εἶναι Ἀθήναζε εἰς τὴν Ἠλιαίαν τὴν τῶν θεσμοθετῶν». Ὁ Foucart ἡρμήνευσε τὴν λέξιν εἰς τὴν κυρίαν σημασίαν, ἤτοι δίκης ἐπὶ ἐξελέγξει τῆς διαχειρίσεως τῶν ἀρχῶν. Τὴν ἑρμηνείαν ταύτην ἀποκρούουσιν οἱ Γερμανοὶ ἐξηγηταὶ (Fränkel 47 Lipsius Att. Pr. Meier 259 σημ. 154) ἐκλαμβάνοντες τὴν λέξιν *εὔθυνα* εἰς τὴν γενικωτέραν σημασίαν *ποινῆς* καὶ *ποινικῆς δίκης*. Εἰς τὴν σημασίαν ταύτην βεβαίως ἀπαντᾷ πολλάκις· ἀλλ' ἆρα ἐν τῷ ψηφίσματι ἔχει τὴν γενικὴν ταύτην, ἢ τὴν εἰδικὴν σημασίαν τοῦ τεχνικοῦ ὅρου; Τοῦτο νομίζω πιθανώτερον· διότι κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ Θεογνήτου ὁρίζετο εἰς τοὺς Χαλκιδεῖς ἀπεριόριστος ἡ ἐπιβολὴ ποινῆς ἄλλης πλὴν ἀτιμίας, φυγῆς καὶ θανάτου. Ἦτο μάταιον νὰ ἐπαναληφθῇ ἡ αὐτὴ διάταξις διὰ τῆς προτάσεως τοῦ Ἀρχεστράτου. Αὕτη λοιπὸν ἀφορᾷ οὐχὶ εἰς τὰς κοινὰς πράξεις περὶ ὧν προεῖδε τὸ ψήφισμα εἰς ὃ ἀναφέρεται ὁ ὅρκος τῶν Ἠλιαστῶν, ἀλλὰ εἰς τὰς εὐθύνας ἰδίως. Κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ Ἀρχεστράτου αἱ ἀρχαὶ τῶν Χαλκιδέων ἐδίδον εὐθύνας ἐν Χαλκίδι καθάπερ οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Ἀθήναις· οἱ δὲ ὑπεύθυνοι καταδικαζόμενοι εἰς ἀτιμίαν, ἐξορίαν, ἢ θάνατον εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἐφέσεως ἐνώπιον τῆς Ἠλιαίας. Ἀλλ' ὁ γάλλος ἐξηγητὴς πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ἑρμηνείας αὐτοῦ διακρίνει εὐθύνας συνεπαγούσας χρηματικὰς

ποινὰς ἀπὸ τῶν συνεπαγουσῶν ἀτιμίαν, φυγὴν ἢ θάνατον, ἀνευρίσκων τοιαύτην διάκρισιν ἐν τῷ τεμ. τοῦ Πολυδ. Η 45 «Εὔθυνα δὲ κατὰ τῶν ἀρξάντων ἢ πρεσβευσάντων ἢν μεν περὶ χρημάτων πρὸς τοὺς εὐθύνους καὶ τοὺς λογιστάς .... ἢν δε περὶ ἀδικημάτων πρὸς τοὺς δικαστάς». Ὁ κ. Foucart ἐννοεῖ ὅτι ἐὰν ἡ εὔθυνα συνεπήγετο καταδίκην εἰς χρηματικὴν ποινὴν ἦσαν ἁρμόδιοι πρὸς ἐπιβολὴν αὐτῆς οἱ Εὔθυνοι ἢ οἱ Λογισταί, εἰσήγετο δὲ εἰς τὸ δικαστήριον μόνον ἐὰν συνεπήγετο ποινὴν ἀτιμίας, φυγῆς ἢ θανάτου. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν μοὶ φαίνεται ὀρθὴ καθ' ὅσον ἐκ πλείστων μαρτυριῶν ἀρχαίων βεβαιοῦται ὅτι πάντως ὁ ὑπεύθυνος, καί τοι μὴ κατηγορούμενος, εἰσήγετο παρὰ τῶν Λογιστῶν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ὅπως ἀπαλλαγῇ τῆς εὐθύνης. Τοῦτο ἰδίως προκύπτει ἐκ τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους περὶ παραπ. § 211· «προσελθὼν Αἰσχίνης ουτοσὶ τοῖς Λογισταῖς, ἔχων μάρτυρας πολλοὺς ἀπηγόρευσε μὴ καλεῖν ἐμὲ εἰς τὸ δικαστήριον ὡς δεδοκότα εὐθύνας, καὶ οὔτε ὄντα ὑπεύθυνον'» καὶ περὶ τοῦ Στεφ. § 117» εἶτα παρὼν ὅτε μὲ εἰσῆγον οἱ λογισταὶ οὐ κατηγόρεις; «Lipsius Att. Pr. v. Meier 267 σημ. 187. Schoel de Syneg. 13. Gilbert Handb. σελ. 216.) Αὐτὸ δὲ τοῦτο βεβαιοῦται διὰ τῆς παρὰ τὸ γυμνάσιον τοῦ Πτολεμαίου τῷ 1860 ἀνευρεθείσης ἐπιγραφῆς· (Ἐφημ. Ἀρχ. φυλλ. 55 ἀρ. 4097). Ὁ κοσμήτωρ τῶν ἐφήβων Εὔδοξος στεφανοῦται χρυσῷ στεφάνῳ διότι «ποιησάμενος τὴν εἰς τὰς θυσίας δαπάνην ἐκ τῶν ἰδίων .... καταπεσόντος δὲ τοῦ περιβόλου τοῦ Διογενείου προενοήθη [τῆς ἐπισκευῆς αὐτοῦ, ἀναδεξάμενος] τὴν περὶ αὐτὰ δαπάνην ἐκ τῶν ἰδίων, καὶ περὶ πάντων τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν ἔδωκε τὰς εὐθύνας ἐν τῷ δικαστηρίῳ κατὰ τὸν νόμον». Ἡ ἔννοια τοῦ τεμαχίου τοῦ Πολυδ. Η' 45, εἶναι ὅτι ὁ ὑπεύθυνος ὤφειλε πάντως νὰ δώσῃ τοῖς Λογισταῖς λόγον τῆς διαχειρίσεώς αὐτοῦ, καὶ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ δικαστήριον· ἀλλ' ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἀδικήματος ἄλλου εἴδους, διαπραχθέντος κατὰ παράβασιν τῶν καθηκόντων τῆς ὑπηρεσίας, ἀσχέτου πρὸς οἰκονομικὴν διαχείρισιν, ἠκολουθεῖτο ἡ τακτικὴ εἰσαγωγὴ δίκης ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου διὰ γραφῆς εὐθυνῶν, ἢ διὰ γραφῆς ἰδίας ἐπὶ τῷ ἀδικήματι τῷ ἀποδιδομένῳ εἰς τὸν δημόσιον ὑπηρέτην.

Ἰδέως ἐπὶ τῶν εὐθυνῶν οἱ ὀπαδοὶ τῆς γνώμης τοῦ Γροτίου ἀπέδωκαν δικαστικὴν ἁρμοδιότητα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, μετ' αὐτῆς συγχέοντες τὴν Ἡλιαίαν καὶ εἰς ἀπόδειξιν προσεπικαλοῦνται τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους Πολ. Β, 12. «Σόλων ἔοικε τὴν ἀναγκαιοτάτην ἀποδιδόναι τῷ δήμῳ δύναμιν τῷ τὰς Ἀρχὰς αἱρεῖσθαι καὶ *εὐθύνειν*». Ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἀναιρεῖται ὁ χαρακτὴρ τῶν εὐθυνῶν ὡς δικαστικῆς πράξεως, οὐδὲ μετατίθεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡ ἁρμοδιότης τῆς Ἡλιαίας. Τὸ μὲν καθ ὅσον εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ δήμου ἐκλεγομένας διοικητικὰς Ἀρχάς, Λογιστάς, Εὐθύνους Συνηγόρους, ἀνῆκεν ἡ ἐξέλεγξις τῆς διαχειρίσεως τῶν ὑπολόγων

ἡ προανάκρισις, καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῶν εὐθυνῶν εἰς τὴν Ἡλιαίαν· τὸ δὲ καθόσον ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ ἀναφέρει εἰς τὸν Σόλωνα ὅτι ἀπέδωκε τῷ δήμῳ τὸ δικαίωμα τοῦ δικάζειν διὰ τῆς Ἡλιαίας. Καθὼς διὰ τῶν ἐκ τοῦ δήμου κληρουμένων Ἡλιαστῶν ὁ δῆμος ἐλογίζετο ἐνασκῶν τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, οὕτω καὶ διὰ τῆς Ἡλιαίας ὁ δῆμος ἐνήσκει τὴν ἐξουσίαν τοῦ εὐθύνειν τὰς ἀρχάς. Ἀλλὰ τὸ δικαστήριον τῶν Ἡλιαστῶν δὲν ἀπέβαλε τὸν δικαστικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα ἀπολύον ἢ καταδικάζον τοὺς ὑπευθύνους μετὰ τὴν εἰς τὴν κρίσιν αὐτοῦ ὑποβολὴν τῶν εὐθυνῶν.

Ἐπίσης καθαρῶς δικαστικὴ παρίσταται ἡ ἁρμοδιότητος τῶν Ἡλιαστῶν ἐπὶ τῆς Εἰσαγγελίας, καὶ διακεκριμένα τὰ ἔργα τῆς Ἡλιαίας ἀπὸ τῶν νομοθετικῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν κυβερνητικῶν τῆς Βουλῆς. Ὁ Fränkel ὅπως ἀποδείξῃ τὴν ταυτότητα Ἐκκλησίας καὶ Ἡλιαίας ἐπικαλεῖται τὴν ἐπὶ τῆς εἰσαγγελίας διαδικασίαν. Ἀλλ' ὡς εὑρίσκομεν αὐτὴν ἐκτεθειμένην εἰς τοὺς Ἀττικοὺς ῥήτορας ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος, καὶ ὡς αὐτὸς ὁ γερμανὸς ἐξηγητὴς ἐκθέτει αὐτήν, ἡ Ἐκκλησία εἶνε κατήγορος, καὶ μόνον δικαστὴς ἡ Ἡλιαία. Ἡ λεπτομερὴς ἀφήγησις τῶν περιπτώσεων τῆς εἰσαγγελίας, καὶ τῆς ἐπὶ ταύτης δίκης, ἤθελε μὲ ἀποτρέψει πολὺ τοῦ προκειμένου θέματος. Σχετικὰ πρὸς τοῦτο εἶναι τὰ τῆς εἰσαγγελίας ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ἢ ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας, εἶχον δ' οὕτω. Πᾶς πολίτης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταγγείλῃ εἰς τὴν Βουλὴν ἢ εἰς τὸν δῆμον πᾶσαν πρᾶξιν ἀπειλοῦσαν κίνδυνον εἰς τὴν πολιτείαν, ὁποῖαι παρ' ἡμῖν χαρακτηρίζονται αἱ πράξεις ἐσχάτης προδοσίας. Ἐὰν ἡ Βουλὴ ἢ ὁ δῆμος ἐθεώρουν τὴν εἰσαγγελίαν ἀναξίαν προσοχῆς, ἀπέρριπτον αὐτήν. Ἐπὶ τῇ ἐναντίᾳ ὑποθέσει, ἐὰν ἡ χρηματικὴ ποινὴ μέχρι 500 δραχμῶν, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο ἡ Βουλὴ νὰ ἐπιβάλλῃ, δὲν ἐθεωρεῖτο ἀποχρῶσα, ἐὰν ἠπειλεῖτο πραγματικὸς κίνδυνος, ἡ Βουλὴ ἢ ἡ Ἐκκλησία ἐλάμβανον τὰ ἀναγκαῖα προληπτικὰ μέτρα διὰ τῆς συλλήψεως τῶν ὑπόπτων, συστάσεως φυλακῶν κ.λ. διετάσσετο ἐὰν ἦτο ἀναγκαία προανάκρισις, καὶ ὅταν ὁ δῆμος ἐνόμιζεν ὅτι ὑπῆρχον ἀποχρῶσαι ἐνδείξεις πρὸς καταδίωξιν τῶν εἰσαγγελθέντων, παρέπεμπε τὴν ἐκδίκασιν τῆς κατηγορίας εἰς δικαστήριον ἐξ ὡρισμένου ἀριθμοῦ Ἡλιαστῶν, συνάμα δὲ διώριζε Συνηγόρους, οἵτινες ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ὑπεστήριζον τὴν κατηγορίαν ἐξ ὀνόματος τοῦ δήμου. Ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου κατά τε τὴν συζήτησιν καὶ τὴν ἀπόφασιν ἐτηροῦντο οἱ τύποι, οἱ συνήθεις ἐπὶ πάσης δημοσίας δίκης.

Ὁ Fränkel ὅμως διατείνεται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ εἰσαγγελία κατὰ τὸν δ' αἰῶνα εἰσήχθη μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν τριάκοντα τυράννων· πρότερον δὲ οὐδὲ διεκρίνετο εἰς ὡρισμένον εἶδος μηνύσεων, οὐδὲ ἡ ἐκκλησία παρέπεμπεν εἰς τὸ δικαστήριον τὴν ἐκδίκασιν, οὐδὲ ὑπῆρχε νόμος εἰσαγγελτικός. Ἀλλ' οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι ἐπ' οὐδεμιᾶς μαρτυρίας στηρίζονται. ἀποδεικνύ-

ουτι δὲ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τοῦ νέου ἐξηγητοῦ, ἵνα βεβαιώσῃ τὰς παραδοξολογίας αὐτοῦ διὰ σοφισμάτων καὶ τῆς διαστροφῆς τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν. Διότι ἐν τῷ περὶ τοῦ Χορευτοῦ λόγῳ τοῦ Ἀντιφῶντος γραφέντι πιθανῶς πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καὶ βεβαίως πρὸ τῶν τριάκοντα, εὑρίσκομεν τὸν ὅρον εἰσαγγέλειν καὶ εἰσαγγελία εἰς τὴν εἰδικὴν σημασίαν τῆς ἐπὶ προδοσίᾳ τοῦ δήμου μηνύσεως ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ἢ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὴν ἐπ'αὐτῆς δίκην ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῶν Ἡλιαστῶν,ὁποῖαι ἀπαντῶσιν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Αἰσχίνου. «Κατηγορήσειν ἔμελλον Ἀριστίωνος, καὶ Φιλίνου, καὶ Ἀμπελίνου, καὶ τοῦ ὑπογραμματέως τῶν νομοθετῶν, μεθ' οὗπερ συνέκλεπτον, περὶ ὧν εἰσήγγειλα εἰς τὴν Βουλὴν . . . ἐκεῖνοί τε ἐμοῦ τοῦ εἰσαγγείλαντος, καὶ ἐπισταμένου τὰ πράγματα μὴ ἐπεξιόντος, ῥᾳδίως ἔμελλον ἀποφεύξεσθαι, καὶ δίκην οὐ δώσειν ὑμῖν ὧν ἠδίκησαν» (π. τ. χορ. ια' 4-6.) Ὁ δὲ Θουκυδίδης ἀναφέρει ὡς θαυμασθεῖσαν τὴν ἀπολογίαν τοῦ Ἀντιφῶντος ἐπὶ τῆς κατ' αὐτοῦ εἰσαγγελίας διὰ τὴν μετάστασιν τοῦ πολιτεύματος ἐπὶ τῶν τετρακοσίων. Ἡ ἀπολογία αὕτη, ἓν τῶν καλλιτεχνημάτων τῆς ἀρχαιας ῥητορικῆς, ἀπωλέσθη· πιθανῶς ὅμως ὁ Ἀντιφῶν εἰσηγγέλθη καὶ ἐδικάσθη παρὰ τῆς Ἡλιαίας κατὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ δήμου ἐντὸς τοῦ 20 ἔτους τοῦ πολέμου, [1] ὅτε, λέγει ὁ Θουκυδίδης, «ἐγένοντο καὶ ἄλλαι ὕστερον πυκναὶ ἐκκλησίαι, ἀφ' ὧν καὶ νομοθέτας καὶ τ' ἄλλα ἐψηφίσαντο εἰς τὴν πολιτείαν, καὶ οὐχ ἥκιστα δὴ τὸν πρῶτον χρόνον ἐπί γε ἐμοῦ Ἀθηναῖοι φαίνονται εὖ πολιτεύσαντες· μετρία γὰρ ἥτε εἰς τοὺς ὀλίγους καὶ τοὺς πολλοὺς ξύγκρασις ἐγένετο» (Θουκ. Η, 97)· Ἐκ τοῦ συνόλου τῆς διηγήσεως τοῦ ἱστορικοῦ νομίζω πιθανωτέραν τὴν παράδοσιν ὅτι ὁ Ἀντιφῶν ὑπὸ τῆς Ἡλιαίας κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν. Ὁμοίως ἐν Ἀνδοκίδῃ ἀκμάσαντα ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πολέμου, καὶ περὶ γεγονότων κατὰ τὸ 415 π. Χ. εὑρίσκομεν ἐν χρήσει τοὺς αὐτοὺς ὅρους καὶ τὴν αὐτὴν διαδικασίαν ἐπὶ τῆς εἰσαγγελίας. «Περὶ τούτων (τῶν μηνύτρων) ἠμφισβήτουν οὗτοι τε οἱ μηνύσαντες καὶ Πυθόνικος φάσκων πρῶτος εἰσαγγεῖλαι, καὶ Ἀνδροκλῆς ὑπὲρ τῆς Βουλῆς· ἔδοξεν οὖν τῷ δήμῳ ἐν τῷ τῶν θεσμοθετῶν δικαστηρίῳ τοὺς μεμυημένους ἀκούσαντας τὰς μηνύσεις ἃς ἕκαστος ἐμήνυσε διαδικάσαι» (π. τ. μυστ. η') καὶ παρακατιὼν «Ἡ μὲν εἰσαγγελία αὐτοῦ τοιαύτη» κτλ. Ἀνάγκη ὀλίγων λέξεων ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τούτου· διότι ὁ Fränkel ὁπωσοῦν ἐπιπολαίως, ἢ ἐκ προθέσεως παρερμηνεύει τήν τε μήνυσιν ὡς συνώνυμον ὅρον ἐκλαμβάνων τὴν εἰσαγγελίαν, καὶ τὴν *διαδικασίαν* ὡς δίκην ἐπὶ τῆς εἰσαγγελίας. Κυριολεκτικῶς μήνυσις ἦτον ἡ πρὸς τὴν Βουλὴν ἢ τὸν δῆμον ἀναγγελία συνωμοσίας· εἰσαγγελία δὲ ἡ κατὰ παραγγελίαν αὐτῶν κατηγορία ἐνῷ μήνυσις οὐδέποτε ἀπαντᾷ σημαίνουσα τὴν κατηγορίαν *ἤτοι καταδίωξιν* ἐνώπιον δικαστηρίου ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἢ τοῦ δήμου. Καταχρηστικῶς εἰσαγγελία ἐλέ-

1 Κοινῶς ὁ θάνατος αὐτοῦ τίθεται τῷ 411 π. Χ.

γετο καὶ ἡ μήνυσις, ἀλλὰ μήνυσις ἀναφέρεται πάντοτε ὡς ἡ καταγγελία τοῦ ἰδιώτου. Ἀκριβῶς ἡ διάκρισις αὕτη τῶν ὅρων εἶναι καταφανὴς ἐν ταῖς φράσεσι τοῦ Λυσίου τὰς ὁποίας εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἐναντίου ἐπικαλεῖται ὁ Fränkel «οὓς σύ, Ἀγόρατε, βουλομένους ἀγαθόν τι πρᾶξαι τῇ πόλει ἀπέκτεινας μηνύσας αὐτοὺς τῇ πόλει ἐπιβουλεύειν (α' Ἀγορ. 48) «ἡ κρίσις, ἣν ἐκρίθη ἐπὶ τῶν τριάκοντα καὶ ἀφείθη διαῤῥήδην λέγει· διότι φησίν, ἔδοξε τἀληθῆ εἰσαγγεῖλαι» (ὅρα καὶ Ἀνδ. π. τ. μυστ. δ, 10. ια, 8. Λυσ. κ. Ἀνδ. 43. Ἀντιφ. κατηγ. φ. β, 4. ἀπολ. β, 5. περὶ τ. Ηρ. φ. ις' 6. κλ.) Διὰ τῆς διαδικασίας προεκαλεῖτο ἀπόφασις τῆς Βουλῆς ἢ τοῦ δήμου ἐπὶ αἰτήσεως μὴ ἀποτελούσης ἀντικείμενον ἰδίας ἢ δημοσίας δίκης, οἷον περὶ καταστάσεως δημοσίων ὑπηρετῶν, κατακυρώσεως δημοσίας ἐργολαβίας, πειθαρχικῆς τιμωρίας κτλ. Οὕτως ὁ συγγραφεὺς τοῦ περὶ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας ἀπαριθμῶν τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας ἀσχολίας τῶν Ἡλιαστῶν, τῆς Βουλῆς, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐν Γ, 2 ἀναφέρει «δίκας, καὶ γραφάς, καὶ εὐθύνας *ἐκδικάζειν*» καὶ ὡς κατ' ἀντίθεσιν προσθέτει «καὶ τάδε δεῖ *διαδικάζειν*, εἴ τις τὴν ναῦν μὴ ἐπισκευάζει, ἢ κατοικοδομεῖ τι δημόσιον· πρὸς δὲ τούτοις χορηγοῖν διαδικάσαι εἰς Διονύσια, καὶ Θαργήλια, καὶ Παναθήναια.... ὅσα ἔτη». Πρὸς ταῦτα τὰ κατ' ὡρισμένας ἐτησίας περιόδους διαδικαζόμενα προστίθενται τὰ ἀπρόοπτα, τὰ διαδικαζόμενα ὁσάκις ἡ ἀνάγκη παρουσιασθῇ «διὰ χρόνου δὲ διαδικάσαι δεῖ στρατείας, καὶ ἐάν τι ἄλλο ἐξαπιναῖον ἀδίκημα γένηται, ἐάν τε ὑβρίζωσί τινες ἀήθες ὕβρισμα, ἐάν τε ἀσεβήσωσι». Ὁ Fränkel ἀντὶ διαδικάσαι γράφει «δικάσαι ἐξαπιναῖον ἀδίκημα» ὅπερ ἑρμηνεύει ὡς εἰσαγγελίαν ἀδικήματος ἐσχάτης προδοσίας· ἀλλ' ἡ ἑπομένη φράσις ἐάν τε ὑβρίζωσι, ἢ ἀσεβήσωσι ἀποδεικνύει ὅτι πρόκειται περὶ παραπτωμάτων, τὰ ὁποῖα ἡ Βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἠδύναντο νὰ τιμωρῶσι πειθαρχικῶς διὰ χρηματικῆς ποινῆς. Ἀλλ' ὑποτιθεμένου ὅτι τὸ δημόσιον ἀδίκημα εἶναι τὸ ἐξαπιναῖον καὶ τὸ ἀήθες ὕβρισμα περὶ οὗ γίγνεται λόγος ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ δὲν ἕπεται ὅτι ἄχρι τῆς συγγραφῆς ταύτης, 424 π. Χ. ὁ ὅρος εἰσαγγελία ἦτον ἄγνωστος, διότι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἔκαμε χρῆσιν αὐτοῦ. Ὁ Fränkel ἰσχυριζόμενος τοῦτο εὑρίσκει πάτημα ἐπὶ τῆς καταδίκης τῶν στρατηγῶν τῆς ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίας. Εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος Α. 7 ὅτι μετὰ τὴν ἀνάκλησιν αὐτῶν οἱ στρατηγοὶ ἀπολογούμενοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διότι οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ναυαγούς, καθίστων ὑπευθύνους τὸν Θηραμένην καὶ τὸν Θρασύβουλον ὡς παραγγελθέντας καὶ παραλιπόντας τὴν ἀναίρεσιν. Ἡ χειροτονία παρελθούσης τῆς ὥρας ἀνεβλήθη εἰς ἑπομένην Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν ἐγίνοντο τὰ Ἀπατούρια «ἐν οἷς οἱ πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς ξύνεισι σφίσιν αὐτοῖς· οἱ οὖν περὶ τὸν Θηραμένην παρεσκεύασαν ἀνθρώπους μέλανα ἱμάτια ἔχοντας καὶ ἐν χρῷ κεκαρμένους πολλοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ, ἵνα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἥκοιεν, ὡς δὴ ξυγ-

γενεῖς ὄντες τῶν ἀπολωλότων, καὶ Καλλίξενον ἔπεισαν ἐν τῇ Βουλῇ κατηγορεῖν τῶν στρατηγῶν.» Εἰς τὴν ἑπομένην λοιπὸν ἐκκλησίαν ἡ Βουλὴ εἰσήγαγε τὴν πρότασιν τοῦ Καλλιξένου ὅπως ἀμέσως ὁ δῆμος ψηφίσῃ ἂν οἱ στρατηγοὶ ἔπραξαν ἀδίκημα, ἂν δὲ δόξωσι ἀδικεῖν θανάτῳ ζημιῶσαι ... « παρῆλθε δέ τις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν φάσκων ἐπὶ τεύχους ἀλφίτων σωθῆναι· ἐπιστέλλειν δ' αὐτῷ τοὺς ἀπολλυμένους ἐὰν σωθῇ, ἀπαγγεῖλαι τῷ δήμῳ ὅτι οἱ στρατηγοὶ οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ἀρίστους ὑπὲρ τῆς πατρίδος γενομένους.» Τινὲς ἐπολέμησαν τὴν πρότασιν τοῦ Καλλιξένου ὡς παράνομον «τὸ δὲ πλῆθος ἐβόα δεινὸν εἶναι εἰ μή τις ἐάσει τὸν δῆμον πράττειν ὃ ἂν βούληται». Οἱ Πρυτάνεις ἐνδίδοντες εἰς τὴν ὀχλαγωγίαν ἐδέχοντο τὴν πρότασιν· μόνος ὁ Σωκράτης ἀντέσχεν, καὶ ὠφελήθη ἐκ τούτου ὁ Εὐρυπτόλεμος ὑπερασπίζων τοὺς στρατηγοὺς ἵνα προτείνῃ ὅπως δοθῇ αὐτοῖς μία ἡμέρα πρὸς ἀπολογίαν, κριθῶσι δὲ ἢ κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ Καννωνοῦ «ὃ κελεύει ἐάν τις τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆμον ἀδικῇ, δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δήμῳ, καὶ ἐὰν καταγνωσθῇ ἀδικεῖν ἀποθανεῖν εἰς τὸ βάραθρον ἐμβληθέντα» ἢ κατὰ τὸν νόμον «ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ προδόταις, ἐάν τις ἢ τὴν πόλιν προδιδῷ, ἢ τὰ ἱερὰ κλέπτῃ, κριθέντα ἐν δικαστηρίῳ ἂν καταγνωσθῇ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι·» ἀλλ' εἴτε κατὰ τοῦτον εἴτε κατ' ἐκεῖνον τὸν νόμον οἱ ἄνθρωποι νὰ δικασθῶσι καθ' εἷς ἕκαστος χωριστά. Εἰς ταῦτα κυρίως ἀπέβλεπεν ὁ Εὐρυπτόλεμος, νὰ δοθῇ καιρὸς ἀπολογίας, καὶ νὰ κριθῶσιν οἱ στρατηγοὶ δίχα ἕκαστος. Εἰς πρώτην ψηφοφορίαν ὁ δῆμος ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ Εὐρυπτολέμου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπανάληψιν ἐπεψήφισε τὴν πρότασιν τῆς Βουλῆς «μιᾷ ψήφῳ ἅπαντας κρίνειν» καὶ κατεδίκασε τοὺς στρατηγοὺς εἰς θάνατον. Ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ὁ Fränkel συνάγει ὅτι κατὰ τὴν δίκην αὐτῶν 400 π. Χ. δὲν ὑπῆρχε διὰ νόμου κεχωρισμένη ἡ ἁρμοδιότης τῶν Ἡλιαστῶν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Παρέθηκα ὅμως ὁλόκληρον τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ξενοφῶντος ἵνα καταστήσω καταφανῆ τὸν παραλογισμὸν τοῦ γερμανοῦ φιλολόγου, ἐκλαμβάνοντος ὡς τακτικῶς ἰσχύον δίκαιον ψηφίσματα καὶ ἀποφάσεις τοῦ λαοῦ ἐν καιροῖς στάσεων, καὶ δι' ὀχλαγωγιῶν ἐκδιδόμενα. Εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς εἰ μετά τινας ἑκατονταετηρίδας ἱστορικός τις ἐζήτει ν' ἀνεύρῃ τὸ ἐν Γαλλίᾳ ἰσχύον δίκαιον εἰς τὰ ψηφίσματα τῶν ἐθνοσυνελεύσεων καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐπαναστατικῶν δικαστηρίων κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ 18 αἰῶνος. Εἰς ποίας περιστάσεις ἐξεδόθη τὸ ψήφισμα τοῦ Καννωνοῦ εἶναι ἄγνωστον. Λόγος γίνεται περὶ αὐτοῦ κατὰ τὸ προτελευταῖον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Δὲν ἦτο λοιπὸν ὁ εἰσαγγελτικὸς νόμος, ἰσχύων ἐπὶ τῆς περικοπῆς τῶν Ἑρμῶν τῷ 415, ἐννέα ὅλα ἔτη πρὸ τῆς δίκης τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν. Βεβαίως ὅμως τὸ ψήφισμα, μεταγενέστερον τοῦ νόμου, καθιέροι ἐξαίρεσιν ἐπιψηφισθεῖσαν ἕνεκα τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἐπελ-

θουσῶν συμφορῶν καὶ στάσεων ἐν τῇ πολιτείᾳ. Σημειωτέον ὅτι ὁ Εὐρυπτόλεμος ἐπεκαλεῖτο τὸ ψήφισμα ὡς παρέχον ἐγγυήσεις ὑπὲρ τῶν κατηγορουμένων. Τοῦτο βεβαίως δὲν ἦτον ὁ εἰσαγγελτικὸς οὐδὲ ὁ ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις νόμος· ἐπικαλεῖτο δ' αὐτὸν ὁ Εὐρυπτόλεμος διότι ἡ παράλειψις τῆς ἀναιρέσεως τῶν ναυαγῶν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς παράβασις τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων μᾶλλον ἢ προδοσία τῆς πολιτείας. Ὁ δῆμος ἐξέδοτο ἀπόφασιν ἄδικον καὶ παράνομον. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη παράνομος πρᾶξις κυριάρχου συνελεύσεως ὑπὸ δημαγωγῶν συρομένης. Σχετικῶς ὅμως πρὸς τὸ προκείμενον θέμα σημειωτέον ὅτι ὁ Θηραμένης κατηγόρει τῶν στρατηγῶν ὡς ὁμολογούντων τὴν πρᾶξιν· διότι ἐνῷ οὗτοι ἀπέδιδον εἰς τοὺς Ταξιάρχους τὴν παράλειψιν τῆς ἀναιρέσεως τῶν ναυαγῶν, ὁ Θηραμένης ἔφερε τὰς ἐπιστολὰς τῶν στρατηγῶν πρὸς τὴν Βουλὴν καὶ τὸν δῆμον, δι' ὧν ἐδικαιολογοῦντο ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἕνεκα τοῦ χειμῶνος δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνέλωσι τοὺς ναυαγούς. Ὅτε δὲ ὁ κατηγορούμενος ὡμολόγει τὴν πρᾶξιν καθίστατο ματαία ἡ δίκη, καὶ ὁ ἔνοχος παρεδίδετο εἰς τοὺς Ἕνδεκα διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς, (Αἰσχ. κ. Τιμ. 131 Δημ. κ. Τιμοκρ. 65). Δὲν διαφέρει πολὺ τὸ ἰσχύον παρὰ τοῖς Ἄγγλοις σύστημα τῆς δίκης. Κατὰ τὴν δικάσιμον ἐν ἀρχῇ τῆς συνεδριάσεως προσκαλεῖται ὁ κατηγορούμενος καὶ ἐρωτᾶται πῶς θέλει νὰ συζητήσῃ τὴν κατηγορίαν, ὡς ἔνοχος, ἢ οὐχὶ ἔνοχος; (guilty - not guilty). Ἐὰν ἀπαντήσῃ ὡς ἔνοχος, καθίσταται περιττὴ ἡ ἐξέτασις τῶν μαρτύρων· συζητεῖται μόνον ἐὰν ἡ πρᾶξις εἶναι ἀξιόποινος, καὶ ὁ κατηγορούμενος αἰτεῖ τὴν σύστασιν εἰς τὴν βασιλικὴν χάριτα. Παρομοίως κατὰ τὸ ἀττικὸν δίκαιον οἱ ἐπ' αὐτοφόρῳ λαμβανόμενοι ἢ ὁμολογοῦντες τὴν ἐνοχὴν αὐτῶν, ἄνευ συζητήσεως ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένην ποινήν. Ἀφ' ἑτέρου εἰς τοὺς δικαστὰς τῆς Ἀττικῆς ἦτον ἀπηγορευμένον ν' ἀποφασίζωσιν ἄνευ γραπτοῦ καὶ ῥητοῦ νόμου· ἐὰν ἑπομένως ἡ παράλειψις τῆς ἀναιρέσεως τῶν ναυαγῶν δὲν προεβλέπετο ὑπὸ ῥητοῦ νόμου, μόνος ὁ δῆμος ἐν τῇ κυριαρχίᾳ αὐτοῦ εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κηρύξῃ τοὺς κατηγορουμένους ἐνόχους, καὶ νὰ ὁρίσῃ τὴν ποινὴν πράξεως μὴ ῥητῶς ὑπὸ τοῦ νόμου προνοουμένης. Ἡ δίκη λοιπὸν καὶ ἡ καταδίκη τῶν ἐν Ἀργινούσαις στρατηγῶν δὲν παρέχει τεκμήριον ὅτι μετ' αὐτὴν ὡρίσθη ὁ τρόπος τῆς καταδιώξεως, καὶ ἡ ἁρμοδιότης τῶν Ἡλιαστῶν ἐπὶ τῆς εἰσαγγελίας.

Πολὺ ὀλιγώτερον ἐπὶ τῆς προβολῆς συγχέονται τὰ ἔργα καὶ ἡ ἁρμοδιότης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἡλιαίας. Εἶναι παρὰ τοῖς νεωτέροις ζήτημα λίαν ἀμφισβητούμενον, ὁ λόγος τῆς προβολῆς, καὶ ἡ διαφορὰ ταύτης ἀπὸ τῆς εἰσαγγελίας. Κατ' ἐμὴν γνώμην ἡ προβολὴ ἐχώρει ὅταν ἡ πρᾶξις μὴ φέρουσα χαρακτῆρα δημοσίου ἀδικήματος πρὸς εἰσαγγελίαν προσέβαλεν ἐμμέσως τὴν πολιτείαν. Ὁ ἀμέσως ἐξ αὐτῆς προσβαλλόμενος καταγγέλων τὴν πρᾶξιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ᾔτει τὴν προστασίαν τοῦ δήμου.

Ἡ Ἐκκλησία ὅταν ἀνεγνώριζε τὸ ἀδίκημα ὡς ἐμμέσως προσβάλλον τὸν δῆμον παρέπεμπε τὴν δίκην εἰς τὴν Ἡλιαίαν. ἀλλ' ἡ δίκη διέφερε τῆς εἰσαγγελίας καθόσον ἐπὶ τῆς προβολῆς ὁ ἀγὼν διεξήγετο παρὰ τοῦ ἀδικηθέντος ὡς διώκοντος, καὶ οὐχὶ ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐκκλησίας.

Εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ καθαρῶς δικαστικὴ ἁρμοδιότης τῶν Ἡλιαστῶν ἐπὶ πάσης ἄλλης πολιτικῆς ἢ ποινικῆς ὑποθέσεως. Οἱ ὅροι οὗτοι ἦσαν ἄγνωστοι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἐγίνετο δὲ διάκρισις δημοσίων καὶ ἰδίων ἀδικημάτων, δημοσίων καὶ ἰδίων δικῶν (judicia publica-privata). Δημόσιαι ἦσαν αἱ εἰσαγόμεναι πρὸς τὸ συμφέρον, ἢ ἐξ ὀνόματος τῆς πολιτείας. Ἴδιαι αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον τοῦ ἀδικηθέντος. Ἐπὶ δημοσίων δικῶν ἀπαντῶμεν τοὺς ὅρους Φάσις, Ἀπογραφή, Γραφή, Ἀπαγωγή, Ἔνδειξις, Ἐφήγησις.

Φάσις ἐλέγετο ἡ καταγγελία καὶ καταδίωξις διὰ γραφῆς κατὰ τῶν ἀδικούντων τὴν πολιτείαν δι' ἀντιποιήσεως δημοσίων νομημάτων, ἢ κατὰ τὴν εἴσπραξιν δημοσίων εἰσοδημάτων ἢ φόρων, κατὰ λαθρεμπόρων, κατὰ τῶν δανειζόντων ἐπὶ πλοίων μὴ προσορμιζομένων εἰς λιμένα τῆς Ἀττικῆς. Πολ. Η΄. «Φάσις δὲ ἦν τὸ φαίνειν τοὺς περὶ τὸ ἐμπόριον κακουργοῦντας». Δημ. κ. Θεοκρ. (1321 ἐπ.). Ἁρπ. «ἐπὶ δημοσίου ἀδικήματος ὅταν τις ἀποφαίνῃ τῶν δημοσίων ἔχοντα μὴ πριάμενον» ἢ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων τῶν μὴ τοκιζόντων τὴν περιουσίαν τῶν ὀρφανῶν. (Λυσίας πρὸς τὴν φάσιν τοῦ ὀρφανικοῦ οἴκου). Ἡ καταγγελία ἐγίνετο πρὸς τὸν ἁρμόδιον Ἄρχοντα, τοὺς Συνδίκους ἢ τοὺς Ἐπιμελητὰς τοῦ Ἐμπορίου, προανεκρίνετο παρὰ τούτων, καὶ εἰσήγετο ἡ δίκη ἐνώπιον δικαστηρίου, ὑποστηρίζοντος τοῦ γράψαντος τὴν κατηγορίαν. Ἐὰν ἐπετύγχανεν ἡ κατηγορία ἐπὶ νοσφίσει δημοσίων χρημάτων ἢ τελῶν, ὁ φήνας ἐλάμβανε τὸ ἥμισυ τῶν φανθέντων, ἐὰν δὲ ὁ φήνας δὲν ὑπεστήριζε τὴν κατηγορίαν, ἢ δὲν μετελάμβανε τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων ἐπλήρωνε χιλίας δραχμάς, καὶ ἐστερεῖτο τοῦ δικαιώματος δημοσίας κατηγορίας ἐν τῷ μέλλοντι, (Δημ. κ. Θεοκρ.).

Ἀπογραφὴ δὲ κατὰ Ἁρποκρατίωνα «ὅταν τις λέγῃ τινὰ ἔχειν τι τῶν τῆς πόλεως, ἀπογραφὴν ποιεῖται ὁ ἐναγόμενος, δηλῶν πόθεν ἔχει τὰ χρήματα, καὶ πόσα ταῦτα εἴη· μήποτε καὶ εἶδός τι δίκης ἐστὶν ἡ ἀπογραφή. Εἰ γὰρ ἠρνεῖτό τις μὴ ἔχειν ἀπογραφεὶς ἐκρίνετο ὡς οὐκ ὀρθῶς γεγενημένης τῆς ἀπογραφῆς». Ἡ ἀπογραφὴ ἦτον ἀντικείμενον δημοσίας δίκης, εἴτε ὅτε παρὰ τοῦ ἀπογραφέντος ἠμφισβητεῖτο ὅτι τὸ παρ' αὐτοῦ κατεχόμενον ἦτο δημόσιον κτῆμα, εἴτε ὅτε ὁ κατέχων κατηγορεῖτο ὡς σφετερισθεὶς δημόσιον κτῆμα ἢ ἀποκρύπτων τὴν ἀπόδοσιν αὐτοῦ εἰς τὸ δημόσιον πρὸς ζημίαν τῆς πόλεως. Δικαίωμα πρὸς ἀπογραφὴν εἶχον οἵ τε δημόσιοι Συλλογεῖς, οἱ Ζητηταί, καὶ πᾶς πολίτης ἐπίτιμος. Ἡ ἀνάκρισις καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς δίκης ἀνῆκεν εἰς τοὺς Συνδίκους, κατὰ δὲ τὴν συζήτησιν παρίστατο ὡς κατήγορος ὁ γράψας, ὑπὲρ οὗ ἐπεδικάζοντο τὰ τρία

τέταρτα τοῦ εἰς τὸ δημόσιον ἀνήκοντος. Ὁ Δημοσθ. ἐν τῷ π. Νικοστρ. (1246) λέγει «ἀπογράψας δὲ ἐὰν ἀποδείξω τἀνδράποδα Ἀρεθουσίου ὄντα οὗπερ ἐγέγραπτο εἶναι, τὰ μὲν τρία μέρη, ἃ ἐκ τῶν νόμων τῷ ἰδιώτῃ τῷ ἀπογράψαντι γίγνεται τῇ πόλει, ἀφίημι, αὐτῷ δ' ἐμοὶ τετιμωρῆσθαι ἀρκεῖ μόνον». Ἀλλ' ἐὰν ἀπεβάλλετο ἡ κατηγορία ὁ ἀπογράψας κατεδικάζετο εἰς τὴν πληρωμὴν χιλίων δραχμῶν, καὶ ἐστερεῖτο τοῦ δικαιώματος τῆς γραφῆς ἐν τῷ μέλλοντι. (Δημ. αὐτόθ. 1246,1). Ἡ ἐν τῇ ἀ. κυρία Ἐκκλησία γινομένη ἀνάγνωσις τῶν *ἀπογραφῶν τῶν δημευομένων* (Πολυδ. Η' 95) ἦτον ἁπλῆ πρὸς τὸν δῆμον ἀνακοίνωσις, ἄσχετος πρὸς τὴν ἐπὶ τῇ ἀπογραφῇ δίκην ἐνώπιον τῶν Ἡλιαστῶν, ἐπερχομένη εἴτε κατόπιν ἀμφισβητήσεως ὅτι τὸ ἀπογραφὲν κτῆμα ἦτο δημόσιον, εἴτε κατόπιν κατηγορίας ὅτι τὸ ἀπογραφὲν δημόσιον ὄν, ὡς ἴδιον κατείχετο ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου.

Εἰς τοὺς Ἡλιαστὰς εἰσήγοντο παρομοίως αἱ περὶ ἀντιδόσεως δίκαι. Γνωστὸν ὅτι αἱ δημόσιαι λειτουργίαι ἐπεβάλλοντο εἰς τοὺς πολίτας τῶν εὐπορωτέρων κλάσεων, ἀναλόγως τῆς γνωστῆς ἑκάστου περιουσίας. Ἐάν τις ὑπεξέφευγε τὴν ὀφειλομένην λειτουργίαν ἀποκρύπτων τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, πᾶς πολίτης ἧττον εὔπορος εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀνταλλάξῃ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ πρὸς τὴν τοῦ πρώτου, ἀναδεχόμενος τὴν παρὰ τούτου ἀρνουμένην ὑποχρέωσιν πρὸς δημοσίαν λειτουργίαν. Ἐπὶ τούτῳ ὁ αἰτῶν τὴν ἀντίδοσιν προεκάλει ἐνώπιον τῶν Στρατηγῶν (συνήθως προκειμένου περὶ λειτουργίας τριηραρχικῆς) ἐπισυνάπτων εἰς τὴν αἴτησιν *ἀπογραφὴν* τῆς περιουσίας τοῦ προκαλουμένου, καὶ προτείνων τὰ μέσα τῆς ἀποδείξεως τῆς ἀξίας αὐτῆς. Ὁ προκαλούμενος μὴ δεχόμενος τὴν ἀντίδοσιν παρέδιδεν *ἀντιγραφὴν* ἀρνούμενος ὅτι εἶχε τοσαύτην περιουσίαν, καὶ παρὰ τῶν Στρατηγῶν εἰσήγετο δίκη ἐνώπιον δικαστηρίου Ἡλιαστῶν περὶ τῆς ἀντιδόσεως.

Γραφὴ ἦτον ἡ καταμήνυσις καὶ ἡ κατηγορία, τὴν ὁποίαν ὁ ἀδικηθεὶς καὶ πᾶς πολίτης ἐπίτιμος εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀπευθύνῃ κατὰ τοῦ ὑπαιτίου ἐπὶ δημοσίῳ ἀδικήματι. Τὸ κατηγορητήριον ἔγγραφον ἐνεχειρίζετο εἰς τὸν ἁρμόδιον Ἄρχοντα, ὅστις ἐνήργει τὴν προανάκρισιν, καὶ εἰσήγαγε τὴν κατηγορίαν εἰς τοὺς Ἡλιαστάς, ὑποστηριζομένην παρὰ τοῦ γράψαντος ὡς κατηγόρου.

Ἐπὶ αὐτοφώρου ἀδικήματος, πᾶς ἔχων δικαίωμα γραφῆς ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ τὸν κακουργοῦντα καὶ ἀπαγάγῃ πρὸς τοὺς Ἕνδεκα ἢ τὸν ἁρμόδιον Ἄρχοντα. Ὁ συλληφθεὶς προεφυλακίζετο, καὶ ἢ ἐφηρμόζετο κατ' αὐτοῦ ἡ νόμιμος ποινή, ἢ ἐνηργεῖτο τακτικὴ δίκη ἐνώπιον τῶν Ἡλιαστῶν, ἐπὶ τῇ ἀπαγωγῇ ἀναπληρούσῃ τὴν γραφήν.

Ὅταν ὁ πολίτης δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαγάγῃ τὸν κακουργοῦντα, προσεκάλει τὸν ἁρμόδιον Ἄρχοντα ἢ τοὺς Ἕνδεκα, οἵτινες μεταβαίνοντες ἐπὶ

τόπου συνελάμβανον τὸν αὐτουργὸν τῆς ἀξιοποίνου πράξεως, καὶ προέβαινον εἰς τὴν καταδίωξιν αὐτοῦ. Ἡ μήνυσις αὕτη ἐκαλεῖτο *Ἐφήγησις*, καὶ ὁ μηνυτὴς κατηγόρει τὸν αὐτουργὸν ἐνώπιον τῶν Ἡλιαστῶν. Ἐν τῷ περὶ τοῦ σηκοῦ Λυσίου 22, ἀναγινώσκομεν· «καί τοι εἰ φήσας μ' ἰδεῖν τὴν μορίαν ἀφανίζοντα τοὺς ἐννέα Ἄρχοντας ἐπήγαγες ἢ ἄλλους τινὰς τοὺς ἐξ Ἀρείου Πάγου (ὡς περὶ ἀσεβείας προκειμένου) οὐκ ἂν ἑτέρων ἔδει σε μαρτύρων».

Ἀντὶ ἀπαγωγῆς ἢ ἐφηγήσεως πᾶς πολίτης ἠδύνατο ν' ἀναγγείλῃ ἁπλῶς εἰς τοὺς Ἕνδεκα, ἢ ἄλλην ἁρμοδίαν ἀρχήν, τὴν ἐκτελουμένην ἀξιόποινον πρᾶξιν. Ἡ μήνυσις κατὰ τοῦ αὐτοφώρου κακουργοῦντος, οὕτω ἰδίως χαρακτηριζομένου τοῦ λάθρα ἢ βίᾳ ἐπιβουλεύοντος ξένην κινητὴν περιουσίαν, κλέπτου, λωποδύτου, λῃστοῦ κλ. ἐκαλεῖτο Ἔνδειξις. Οἱ Ἕνδεκα συλλαμβάνοντες ἐπαυτοφόρῳ τὸν κακουργοῦντα ὑπέβαλλον εἰς τὴν νόμιμον ποινήν, ἢ εἰσήγαγον τὴν κατ' αὐτοῦ δίκην εἰς τὸ δικαστήριον κατόπιν τῆς ἐνδείξεως, κατηγοροῦντος τοῦ μηνύσαντος. Πλὴν τῆς περιπτώσεως ταύτης κατὰ τὸν Ἁρποκρατίωνα «Ἔνδειξις δημοσία δίκη ὑφ' ἣν τοὺς ἐκ τῶν νόμων εἰργομένους τινῶν ἢ τόπων ἢ πράξεων, εἰ μὴ ἀπέχοιντο αὐτῶν ὑπῆγον». Οὕτω λ. χ. δι' ἐνδείξεως κατεδιώκοντο ἢ ἐτιμωροῦντο οἱ ὀφείλοντες πρὸς τὸ δημόσιον, ἢ ἐπὶ ἄλλῳ τινὶ λόγῳ ἄτιμοι, ἐνασκοῦντες ἀπηγορευμένα αὐτοῖς δίκαια, οἱ ἕνεκα φόνου ἐν ὑπερορίᾳ καταδεδικασμένοι καὶ συλλαμβανόμενοι ἐν τῇ χώρᾳ κτλ.

Κατὰ πολλὰς ἀρχαίων μαρτυρίας ὁ Δράκων περιορίσας τὴν ἁρμοδιότητα τῶν Ἀρεοπαγιτῶν εἰς τὰ πολιτικὰ τῆς Βουλῆς καθήκοντα ἀντικατέστησε τοὺς Ἐφέτας εἰς τὴν ἐκδίκασιν τῶν ἐπὶ ἀνθρωποκτονίᾳ κατηγοριῶν ἐπί τε τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῶν λοιπῶν φονικῶν δικαστηρίων. Ὁ δὲ Σόλων ἀποδοὺς εἰς τοὺς Ἀρεοπαγίτας τὴν προτέραν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ φόνου ἢ τραύματος ἐκ προνοίας, φαρμακείας, ἐμπρησμοῦ, καὶ ἀσεβείας, περιώρισε τοὺς Ἐφέτας εἰς τὴν ἐκδίκασιν τῶν κατηγοριῶν τῶν ὑπαγομένων εἰςτὰ ἕτερα τέσσαρα φονικὰ δικαστήρια, ἐπὶ Παλλαδίῳ, ἐπὶ Δελφινίῳ, ἐπὶ Πρυτανείῳ, καὶ ἐν Φρεαττοῖ. Ὁ Πολυδεύκης (Η'. 125) γράφει «κατὰ μικρὸν δὲ κατεγελάσθη τὸ τῶν Ἐφετῶν δικαστήριον». Ἐκ δὲ τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους π. Καλ. (381,53) καὶ τοῦ Δημοσθ. κ. Νεαίρας (349,12) φαίνεται ὅτι τότε οἱ Ἡλιασταὶ ἐδίκαζον εἰς τὸ ἐπὶ Παλλαδίῳ, διότι ἐν τῷ πρώτῳ ἀναφέρονται ἑπτακόσιοι οἱ δικάζοντες ἐπὶ τραύματι ἐπὶ Παλλαδίῳ, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ πεντακόσιοι δικασταὶ ἐπὶ τραύματι θανατηφόρῳ ἐπὶ Παλλαδίῳ». Πότε ὅμως κατηργήθη ἡ ἐξουσία τῶν Ἐφετῶν, καὶ ἀνέλαβον τὴν θέσιν αὐτῶν Ἡλιασταὶ δὲν ἀπομνημονεύεται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

Αἱ ἴδιαι δίκαι παρεπέμποντο συνήθως ὑπὸ τῶν Ἀρχόντων εἰς τοὺς διαιτητάς. Ἀλλὰ σώζονται πολλάκις λόγοι τῶν ἀττικῶν ῥητόρων ἐπὶ δι-

κῶν ἰδίων, εἴτε ἀμέσως εἰσαχθεισῶν ἐνώπιον δικαστηρίου τῆς Ἡλιαίας, εἴτε ἐπὶ ἐφέσει κατ' ἀποφάσεως τοῦ διαιτητοῦ. Κατὰ τίνας διατάξεις ἐκανονίζετο ἡ ἁρμοδιότης τῶν διαιτητῶν καὶ τῶν Ἡλιαστῶν ἐπὶ δικῶν ἰδίων δὲν γνωρίζομεν. Βεβαίως εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῶν τελευταίων ὑπήγοντο αἱ περὶ ἀποκηρύξεως παίδων, καθὼς αἱ περὶ ἀπαγορεύσεως ἀνικάνων, αἱ ἀπὸ συμβόλων, αἱ μεταλλικαὶ καὶ ἐμπορικαί, αἱ ἐπιδικασίαι καὶ διαδικασίαι κλήρων. Περὶ τῶν τελευταίων ἀνάγκη ὀλίγων λέξεων.

Οἱ γνήσιοι κατιόντες ἄῤῥενες, ἢ υἱοθετηθέντες παρὰ τοῦ πολίτου ζῶντος, ὑπεισήρχοντο εἰς τὸν κλῆρον τοῦ ἀποθανόντος ἀμέσως καὶ αὐτοδικαίως (ipso jure) «ἐνεβάτευον ἢ ἐβάδιζον ἐπὶ τὰ πατρῷα». Ἐν ἐλλείψει ἀμέσου κληρονόμου ὁ κλῆρος καθίστατο *ἐπίδικος*, κληρονομία ἐκκειμένη ἢ σχολάζουσα καθ' ἡμᾶς. Οἱ διὰ διαθήκης τοῦ ἀποθανόντος υἱοθετηθέντες, ἢ οἱ πλησιέστεροι αὐτοῦ συγγενεῖς καλούμενοι εἰς τὴν κληρονομίαν ὤφειλον νὰ αἰτήσωσι τὴν *ἐπιδικασίαν* τοῦ κλήρου. Ἡ αἴτησις ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Ἄρχοντα (ἢ εἰς τὸν Πολέμαρχον ἐπὶ κλήρου μετοίκων) ἐκαλεῖτο *λῆξις*, λαγχάνειν κλήρου, κληροῦν τοὺς κλήρους. Αἱ λήξεις τῶν κλήρων προεκηρύσσοντο εἰς τὴν α' κυρίαν ἐκκλησίαν· ἡ κήρυξις «τὶς ἀμφισβητεῖν ἢ παρακαταβάλλειν βούλεται (τοῦ δεῖνα κλήρου) ἐπαναλαμβάνετο τρίς, οὐδενὸς δὲ ἀμφισβητοῦντος ὁ κλῆρος ἐπεδικάζετο παρὰ τοῦ Ἄρχοντος εἰς τὸν λαχόντα. Κατὰ τὴν κήρυξιν εἶχε πᾶς Ἀθηναῖος τὸ δικαίωμα νὰ διαμαρτυρήσῃ (ἀμφισβητήσῃ προτείνων μάρτυρας) «μὴ ἐπίδικον εἶναι τὸν κλῆρον» ὡς ὑπάρχοντος τοῦ δεῖνα ἀμέσου κληρονόμου. Ἐὰν ὁ λαχὼν δὲν παρῃτεῖτο τῆς αἰτήσεως ὁ διαμαρτυρήσας ὤφειλε νὰ παραστήσῃ τοὺς μάρτυρας. Κατὰ τῶν καταθέσεων τούτων ἐπετρέπετο ἐπίσκηψις, δίκη ἐπὶ ψευδομαρτυρίᾳ, παραπεμπομένη ἐνώπιον τῶν Ἡλιαστῶν, κατόπιν δὲ τῆς ἀποφάσεως περὶ τῆς ἀληθείας ἢ τοῦ ψεύδους τῶν καταθέσεων ἀπεῤῥίπτετο ἢ ἐγίνετο δεκτὴ ἡ λῆξις τοῦ κλήρου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἴτε μετὰ τὴν ἐπιδικασίαν εἴτε πρὸ τῆς ἐπιδικασίας τοῦ κλήρου, κατὰ τὴν κήρυξιν τῶν λήξεων, πᾶς ὁ διεκδικῶν τὸν κλῆρον παρεκατέβαλε τὸ δέκατον τῆς ἀξίας, καὶ ἡ δίκη κατὰ τοῦ ἀξιοῦντος τὸν κλῆρον εἰσήγετο παρὰ τοῦ Ἄρχοντος εἰς τὸ δικαστήριον. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς κανόνας ἐὰν ὁ ἀποθανὼν κατέλειπε θυγατέρα καθίστατο αὕτη ἐπίδικος, καὶ μετὰ τοῦ κλήρου ἐπεδικάζετο εἰς τὸν διὰ τῆς διαθήκης υἱοθετηθέντα ἢ ἐγκαταστάντα κληρονόμον, ἢ τὸν πλησιέστερον ἐκ πλαγίου συγγενῆ.

Ἐὰν παρίσταντο πλείονες συγκληρονόμοι ἀμφισβητοῦντες περὶ τῆς εἰς ἕκαστον ἀναλογούσης κληρονομικῆς μερίδος εἰσήγετο ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου *διαδικασία κλήρου*. Πλειοτέρα περὶ τούτων ἀνάπτυξις ἐς ἄλλοτε. Νῦν περὶ τῶν χρόνων τῆς ἀναπτύξεως τῆς δικαστικῆς ἁρμοδιότητος τῆς Ἡλιαίας.

Γ'

Ὁ Bergk ἠμφισβήτησε πρῶτος ἐν ἔτει 1847 ὅτι παρὰ τοῦ Σόλωνος ἡ Ἡλιαία συνέστη ὡς δικαστήριον· κατόπιν ὁ Γρότιος θετικώτερον ἐξήγησε τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν ὁ κ. Παππαῤῥηγόπουλος ἐπαναλαμβάνει Ἱστ. Ἑλλ. Ἔθν. σελ. 260. «Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία τῶν Ἀρχόντων τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ τῶν Ἐφετῶν διετηρήθη παρὰ τοῦ Σόλωνος, διότι τὰ πολυάριθμα δικαστήρια τῶν λεγομένων Ἡλιαστῶν εἶναι ὡς φαίνεται μεταγενέστερα» σελ. 287 «Ὁ Κλεισθένης ἐπέτρεψε μὲν ἐν μέρει τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν δῆμον, ἀλλὰ καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας τὰ πολυάριθμα ταῦτα τοῦ δήμου δικαστήρια δὲν ἐδίκαζον ἔκτοτε εἰμὴ τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα (γρ. δημοσίας δίκας ἢ καθ' ἡμᾶς δημοσίας ἀγωγάς), αἱ δὲ ἰδιωτικαὶ δίκαι ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον δικαζόμεναι ὑπὸ τῶν ἐννέα Ἀρχόντων... Βραδύτερον ὅμως ἡ κρίσις ὅλων τῶν δικῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἰδιωτικῶν ἀπεδόθη εἰς τὰ πολυάριθμα τοῦ δήμου δικαστήρια, οἱ δὲ Ἄρχοντες ἔμειναν ἁπλῶς προϊστάμενοι τῶν δικαστηρίων τούτων καὶ προανακριταὶ τῶν δικῶν» σελ. 552 «Δολοφονηθέντος τοῦ Ἐφιάλτου ἔμεινεν ὁ Περικλῆς πρωτεύων σύμβουλος τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων. Τότε βεβαίως ἀφῃρέθη ἀπό τε τοὺς Ἄρχοντας καὶ ἀπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον πᾶσα ἡ δικαστικὴ ἁρμοδιότης ἣν πρότερον εἶχον... ἀπεδόθη δὲ ἡ δικαιοδοσία ἐκείνη, ἥ τε ἀστυκὴ καὶ ἡ ποινική, εἰς τὰ πολυάριθμα δικαστήρια τῶν ἐνόρκων, τῶν καλουμένων Ἡλιαστῶν, ἀπὸ τοῦ ἁλία, ἁλίζομαι, συνάθροισις ἀγορά, συναθροίζομαι· ὁ δικαστικὸς οὗτος σύλλογος ἐλέγετο Ἡλιαία» κτλ.

Εἰς τὴν ἐτυμολογίαν τήν, ὁποίαν ὁ Γρότιος ἠρανίσατο παρὰ τοῦ Τίτμαν ὁ Σχοίμαν ἀντιτάσσει ὅτι ἡ λέξις Ἡλιαία δὲν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς εἰς τὴν σημασίαν, ἣν ὁ Γρότιος ἀποδίδει. Ἀπεναντίας ὁ Τίτμαν πρὸς ἑρμηνείαν τῆς λέξεως ἀναφέρει τὴν τοῦ ἀρχαίου γραμματικοῦ ἐν τοῖς Bekker anecd. 1,310. «Ἡλιαία· καλεῖται δὲ μέγα δικαστήριον καὶ οἱ χίλιοι δικασταὶ» κτλ., πάντοτε δὲ παρὰ τοῖς κλασικοῖς εὕρηται ἡ μὲν Ἐκκλησία σημαίνουσα τὴν συνάθροισιν τοῦ δήμου, ἡ δὲ Ἡλιαία τὴν τῶν δικαστῶν. Ἐξ ἄλλου ὁ Welker, διατείνεται ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει συγγένεια τῆς ἀττικῆς λέξεως Ἡλιαία πρὸς τὴν δωρικὴν ἁλία. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως δὲν ἀποδεικνύει τὴν ταυτότητα τῆς Ἡλιαίας μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἀμφότεραι κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀπαντῶσι παρὰ τοῖς ἀττικοῖς, οὐδὲ ἡ ἀρχαιοτέρα ἐπωνυμία τῆς Ἡλιαίας ἀποδεικνύει ὅτι ἐπὶ Σόλωνος δὲν διεκρίνετο ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου ὡς πολιτικοῦ σώματος.

Ὅτι ὁ Σόλων ἦτον ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἡλιαίας, ὡς δικαστικῆς ἀρχῆς, ἀνενδοιάστως ἀποδέχονται πάντες οἱ ἀρχαῖοι ῥήτορες καὶ ἱστορικοί. Ὁ Fränkel ἀποβάλλει τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ ὅτι καθὼς ὁ λαὸς ἐπί-

στευεν εἰς μυθώδεις τινὰς θεότητας, ὡς ἱδρυτὰς τῶν πόλεων ἢ ἀρχηγέτας γενῶν, καὶ οἱ ἀττικοὶ ῥήτορες εἶχον τὴν εὐήθειαν, ἢ μετήρχοντο τὴν σοφιστείαν τοῦ ν' ἀποδίδωσιν εἰς τὸν Σόλωνα, ὡς ὑπερφυσικήν τινα νομοθέτου προσωποποιΐαν, πάντας τοὺς θεσμούς, τοὺς ὁποίους ἐπεκαλοῦντο ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων. Δὲν εἶναι βεβαίως ἄξιον λόγου τοιοῦτον ἐπιχείρημα· τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον οὐ μόνον οἱ ῥήτορες ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλούταρχος ὑπ' ὄψει ἔχοντες ὅλους τοὺς πρὸ αὐτῶν γράψαντας περὶ τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων, τὴν αὐτὴν δέχονται παράδοσιν περὶ τῆς συστάσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἡλιαίας.

Ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ π. τ. Στεφάνου ἐπικαλούμενος τὸν ὅρκον τῶν Ἡλιαστῶν «καὶ ἀκροάσομαι τῶν τε κατηγορούντων καὶ τῶν ἀπολογουμένων ὁμοίως ἀμφοῖν» ἀποδίδει αὐτὸν εἰς τὸν Σόλωνα «δέομαι ὑμῶν ἀκοῦσαι μου ἀπολογουμένου, ὥσπερ οἱ νόμοι κελεύουσι, οὓς ὁ τιθεὶς ἐξ ἀρχῆς Σόλων, εὔνους ὢν ὑμῖν καὶ δημοτικός, οὐ μόνον τῷ γράψαι κυρίους ᾤετο δεῖν εἶναι, ἀλλὰ καὶ τῷ τοὺς δικάζοντας ὑμᾶς ὀμομωκέναι» κτλ. Ὅτι ἡ φράσις τοῦ ὅρκου εἶναι γνησία, ἀναφερομένη καὶ ἐν Ἰσοκράτει περὶ τῆς ἀντιδόσεως 21, καὶ Λουκ. π. Συκ. 8, δὲν ἀμφισβητεῖται (Ὅρα Fränkel Hermes 30, 2 σελ. 458)· καὶ ἂν ὁ Σόλων ἐνομοθέτησε τὰ τῆς δικαστικῆς ἁρμοδιότητος τῆς Ἡλιαίας, βεβαίως εἰς τὸν αὐτὸν νόμον ὥρισε καὶ τὸν ὅρκον τῶν δικαστῶν. Ἀλλ' ὁ ῥήτωρ οὐδὲν προσέθετεν εἰς τὴν ἱερότητα τοῦ ὅρκου ψευδῶς αὐτὸν ἀποδίδων εἰς τὸν Σόλωνα, ὅπως θεωρηθῇ ὡς ῥητορικὸν σχῆμα τοιοῦτο ψεῦδος.

Ὁ Λυσίας ἐν τῷ κατὰ Θεομνήστου 16 λέγει· «καί μοι ἀνάγνωθι τούτους τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, τοὺς παλαιούς. Νόμος. Δεδέσθαι δὲ ἐν τῇ ποδοκάκῃ ἡμέρας πέντε τὸν πόδα, ἐὰν προστιμήσῃ ἡ Ἡλιαία». Οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος ἀμφιβολίας περὶ τῆς γνησιότητος τῆς φράσεως καὶ τῆς εἰλικρινείας τοῦ ῥήτορος. Ἐνῷ δὲ οὐδόλως προσέθετεν εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ νόμου, ἀποδίδων αὐτὸν ψευδῶς εἰς τὸν Σόλωνα, τοιούτου ψεύδους δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ χρῆσιν ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, αἰτῶν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ παλαιοῦ νόμου. Ἐκ τούτου δὲ οὐδεμία ἀπολείπεται ἀμφιβολία ὅτι ἡ Ἡλιαία ὡς δικαστήριον προϋπῆρχε τοῦ νόμου τοῦ Σόλωνος τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Λυσίας.

Ὁ Γρότιος ἐπικαλεῖται ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτοῦ τὸ χωρίον τῶν πολιτικῶν Β'. 12 «Ἐπεὶ Σόλων γε ἔοικε τὴν ἀναγκαιοτάτην ἀποδιδόναι τῷ δήμῳ δύναμιν τὸ τὰς ἀρχὰς αἱρεῖσθαι καὶ εὐθύνειν, μηδὲ γὰρ τούτων κύριος ὢν ὁ δῆμος δοῦλος ἂν εἴη καὶ πολέμιος» ἐξ οὗ συνάγει ὅτι αἱ ἐγγυήσεις τὰς ὁποίας ὁ Σόλων παρέσχεν εἰς τὸν δῆμον περιωρίζοντο εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὰς εὐθύνας τῶν ἀρχόντων, ἀποκλειομένου τοῦ δικαιώματος τοῦ δικάζειν. Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν ὅμως ταύτην ὁ συγγραφεὺς τῶν πολιτικῶν ἐνόει ἀποκεκλεισμένον τὸν δῆμον καὶ ἀπὸ τοῦ ψηφίζειν περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, καὶ ἀπὸ πάσης νομοθετικῆς ἢ νομοτελεστικῆς ἐνεργείας.

Ἀλλ' ἀκριβῶς ἐξηγουμένη ἡ φράσις «μηδὲ γὰρ τούτου κύριος ὢν ὁ δῆμος» ταύτην ἔχει τὴν ἔννοιαν, φρονῶ, ὅτι ὅλαι αἱ ἄλλαι ἐξουσίαι αἵτινες ὑπὸ τοῦ Σόλωνος ἀπεδόθησαν εἰς τὸν δῆμον, ἤθελον ἀρίσει δοῦλον αὐτόν, ἂν δὲν εἶχε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ τὰς ἀρχὰς αἱρεῖσθαι καὶ εὐθύνειν· ὥστε ταῦτα ἔλαβε πλὴν τῶν ἄλλων, ἅτινα παρὰ τοῦ Σόλωνος ἀπεδόθησαν αὐτῷ. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ κεφαλαίῳ λέγει ὁ συγγραφεὺς τῶν πολιτικῶν (Β, 12. 37) ὅτι ὁ Σόλων καλῶς ἔμιξε τὴν πολιτείαν «εἶναι γὰρ τὴν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλὴν ὀλιγαρχικόν, τὸ δὲ τὰς ἀρχὰς αἱρετὰς ἀριστοκρατικόν, τὰ *δὲ δικαστήρια δημοκρατικόν*· ἔοικε δ' ὁ Σόλων ἐκεῖνα μὲν ὑπάρχοντα πρότερον οὐ καταλῦσαι τήν τε βουλὴν καὶ τὴν τῶν ἀρχῶν αἵρεσιν, τόν δε δῆμον καταστῆσαι τὰ δικαστήρια ποιήσας ἐκ πάντων .... καὶ τὴν μὲν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλὴν Ἐφιάλτης ἐκόλουσε καὶ Περικλῆς, τὰ δὲ δικαστήρια μισθοφόρα κατέστησε Περικλῆς». Κατὰ τὸν συγγραφέα λοιπὸν τὸ ὀλιγαρχικὸν καὶ ἀριστοκρατικὸν στοιχεῖον τῆς πολιτείας προϋπῆρχον, καὶ εἰς ταῦτα ὁ Σόλων προσέθηκε τὸ δημοκρατικόν «τὰ δικαστήρια ποιήσας ἐκ πάντων» ὅπερ ἐστὶ τὴν Ἡλιαίαν. Λέγων δὲ παρακατιὼν ὅτι ὁ Σόλων ἔοικε τὴν ἀναγκαιοτάτην ἀποδιδόναι δύναμιν τῷ δήμῳ τὸ τὰς ἀρχὰς αἱρεῖσθαι καὶ εὐθύνειν, ἐνόει ὅτι ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὴν κυβερνητικήν, ὡς εἰπεῖν, ἐξουσίαν τοῦ δήμου, χωρὶς νὰ ἀποκλείῃ τὴν δικαστικήν, περὶ ἧς πρότερον διέλαβε. Ὁ συγγραφεὺς ἐξακολουθῶν τὴν φράσιν «τὰ δικαστήρια ποιήσας ἐκ πάντων» ἐξακολουθεῖ «διὸ καὶ μέμφονταί τινές αὐτῷ· λύσαι γὰρ θάτερον κύριον ποιήσαντα τὸ δικαστήριον πάντων, κληρωτὸν ὄν. «Ἐπὶ τῆς τελευταίας φράσεως, ἀναφερομένης προδήλως εἰς τοὺς ἡλιαστάς, στηρίζεται ἡ εἰκασία τῶν ἀμφισβητούντων τὴν γνησιότητα τοῦ χωρίου, καὶ θεωρούντων τὴν κλήρωσιν ὡς θεσμὸν μεταγενέστερον. Ἡ παρατήρησις ἦτον ὀρθὴ ἐὰν ὁ συγγραφεὺς ἀνέφερε τὴν κλήρωσιν εἰς τὰς ἀρχάς· ἀπεναντίας ὅμως ῥητῶς περιορίζει αὐτὴν εἰς τοὺς δικαστάς· καὶ ἂν δεχθῶμεν ὡς θεσμὸν τοῦ Σόλωνος τὴν σύστασιν τῆς Ἡλιαίας ἐκ δικαστῶν λαμβανομένων ἐκ πασῶν τῶν κλάσεων, μὴ ἐξαιρουμένων τῶν θητῶν, τὸ κατ' ἐμὲ οὐδόλως νομίζω ἀπίθανον τὸν σύγχρονον θεσμὸν τῆς κληρώσεως τῶν δικαστῶν, βραδύτερον ἐπεκταθείσης ἐπὶ τῶν ἀρχῶν καὶ ὅλων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, πλὴν τῶν στρατηγῶν.

Ὁ Γρότιος, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Perrot (σελ, 244 σημ) καὶ ἄλλοι διατείνονται ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης ὡς γνώμας ἄλλων, ἢ ἐξ εἰκασίας ἀναφέρει, μὴ παραδεχόμενος αὐτός, ὅτι ὁ Σόλων ἀπένειμεν εἰς τὸν δῆμον τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν. Μετ' ὀλίγης ὅμως προσοχῆς ἀναγινώσκων τις τὸ κεφ. 12 τοῦ Β', βιβλ. πείθεται περὶ τοῦ ἐναντίου. Λέγει ὁ συγγραφεὺς «Σόλωνα δ' ἔνιοι μὲν οἴονται νομοθέτην γενέσθαι σπουδαῖον· ὀλιγαρχίαν τε γὰρ καταλῦσαι .. μίξαντα καλῶς τὴν πολιτείαν· εἶναι γὰρ τὴν μὲν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλὴν ὀλιγαρχικὸν κτλ. Ἡ κρίσις τὴν ὁποίαν ἄλλοις ἀποδίδει εἶναι τὸ

Σόλωνα σπουδαῖον νομοθέτην γενέσθαι. Ἀλλὰ τὰ γεγονότα ἐφ' ὧν ἡ κρίσις αὐτῶν στηρίζεται δὲν τίθενται εἰς ἀμφιβολίαν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως Ὡς εἰκασίαν ἰδίαν ἀναφέρει ὅτι ἡ ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ βουλὴ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχῶν προϋπῆρχον τοῦ Σόλωνος, καινοτομήσαντος μόνον κατὰ τὴν μετάθεσιν τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς εἰς τὸν δῆμον. Μετὰ δὲ ταῦτα λόγον ποιούμενος περὶ τῆς μομφῆς *ἄλλων* ὅτι ὁ Σόλων κατέστησε κύριον πάντων τὸ δικαστήριον κληρωτὸν ὄν, ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ τὸν Σόλωνα διὰ τοῦ «φαίνεται δ' οὐ κατὰ τὴν Σόλωνος γενέσθαι τοῦτο προαίρεσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ συμπτώματος» κτλ.

Ὁ Γρότιος καὶ οἱ ὁμοδοξοῦντες ἀποχωρίζουσι κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον φράσεις τινὰς τοῦ βιβλ. Γ: κεφ: 11 ἰσχυριζόμενοι ὅτι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὁ Σόλων ἀπένειμεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὰς εὐθύνας, καὶ αὗται ἐννοοῦνται ὡς *κρίσεις* τοῦ δήμου. Ὁ Ἀριστοτέλης θέτει ὡς ἀπορίαν «τίνων δεῖ κυρίους εἶναι τοὺς ἐλευθέρους καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν» Ἀποκλείων δ' αὐτοὺς τῶν μεγίστων, ἀρχῶν ἐπιλέγει «λείπεται δὲ τοῦ βουλεύεσθαι καὶ κρίνειν μετέχειν αὐτούς, διόπερ καὶ Σόλων καὶ τῶν ἄλλων τινὲς νομοθετῶν τάττουσιν ἐπί τε τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὰς εὐθύνας τῶν ἀρχόντων, ἄρχειν δὲ κατὰ μόνας οὐκ ἐῶσιν». Ἐνταῦθα ὁ Ἀριστοτέλης ἀκολουθῶν τὴν συνήθη παρ' αὐτῷ διάκρισιν τῆς ἀρχῆς εἰς νομοθετικὴν (βουλεύεσθαι) νομοτελεστικὴν (ἄρχειν) καὶ δικαστικὴν (κρίνειν), ἀποκλείει τοὺς ἐλευθέρους καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν, ἤτοι τοὺς θῆτας, ἀπὸ τοῦ ἄρχειν, ἀλλ' ὁ Σόλων καί τινες τῶν ἄλλων νομοθετῶν ἄρχειν κατὰ μόνας οὐκ ἐῶσιν, ἀλλὰ τάττουσιν ἐπί τε τῆς ἀρχαιρεσίας καὶ τὰς εὐθύνας». Τοῦτο εἶναι οὐχὶ προσδιορισμὸς τοῦ κρίνειν ἀλλὰ περιορισμὸς τοῦ ἄρχειν. Ὁ Σόλων δηλαδὴ ἐνῷ ἔδωκεν εἰς τὸν δῆμον τὸ βουλεύεσθαι καὶ τὸ κρίνειν, ἔδωκεν αὐτῷ μετοχήν τινα καὶ τοῦ ἄρχειν διὰ τῶν ἀρχαιρεσιῶν καὶ τῶν εὐθυνῶν τῶν ἀρχόντων. Ἡ αὐτὴ ἔννοια ἐξάγεται ἐκ τῶν ἑπομένων ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ «αἱ δ' εὐθύναι καὶ αἱ τῶν ἀρχῶν αἱρέσεις εἰσὶ μέγιστοι ἃς ἐν ἐνίαις πολιτείαις, ὥσπερ εἴρηται, τοῖς δήμοις ἀποδιδόασιν· ἡ γὰρ ἐκκλησία κυρία πάντων τῶν τοιούτων ἐστί· καί τοι τῆς μὲν ἐκκλησίας μετέχουσι, καὶ βουλεύουσιν, καὶ δικάζουσιν ἀπὸ μικρῶν τιμημάτων, καὶ τῆς τυχούσης ἡλικίας» κτλ. Ὅτι δὲ αἱ εὔθυναι ἦσαν ἔργον οὐχὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ τῆς Ἡλιαίας, ὡς δικαστικοῦ σώματος κατὰ Ἀριστοτέλη, βεβαιοῦται ἐκ τοῦ Δ, 17 «πρῶτον οὖν διαιρείσθω πόσα εἴδη δικαστηρίων, ἔστι δὲ τὸν ἀριθμὸν ὀκτώ, ἓν μὲν εὐθυντικόν, ἄλλο δὲ εἴ τις τι τῶν κοινῶν ἀδικεῖ κτλ.» Καὶ πάλιν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐννοεῖ τὸ εὐθύνειν ὡς τὴν μόνην ἐνέργειαν τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς πρόδηλον ἐκ τοῦ Ζ, 4, «συμφέρον ἐστὶ τῇ πρότερον ῥηθείσῃ δημοκρατίᾳ, καὶ ὑπάρχειν εἴωθε, αἱρεῖσθαι μὲν τὰς ἀρχὰς καὶ εὐθύνειν καὶ *δικάζειν πάντας*, ἄρχειν δὲ τὰς μεγίστας αἱρετοὺς καὶ ἀπὸ τιμημάτων κτλ.

Πρὸς τὰ προειρημένα συμφωνοῦσιν ἐντελῶς καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἱστορούμενα ἐν βίῳ Σόλωνος ιη΄. «Ζευγῖται δ' οἱ τοῦ τρίτου τιμήματος ... οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἐκαλοῦντο θῆτες, οἷς οὐδεμίαν ἄρχειν ἔδωκεν ἀρχήν, ἀλλὰ τῷ συνεκκλησιάζειν καὶ δικάζειν μόνον μετεῖχον τῆς πολιτείας· ὃ κατ' ἀρχὰς μὲν οὐδέν, ὕστερον δὲ παμμέγεθες ἐφάνη· τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν διαφόρων ἐνέπιπτεν εἰς τοὺς δικαστάς· καὶ γὰρ ὅσα ταῖς ἀρχαῖς ἔταξε κρίνειν, ὁμοίως καὶ περὶ ἐκείνων εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεις ἔδωκε τοῖς βουλομένοις». Τὸ χωρίον εἶναι τοσοῦτον σαφὲς καὶ ἀνεπίδεκτον διφορουμένης ἑρμηνείας. Καὶ ὅμως ὁποῖαι προσπάθειαι τῶν ὀπαδῶν τοῦ Γροτίου ἵνα ἐξουδετερώσωσι τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου! Ὁ Γρότιος ἀφελῶς ἀντιτάσσει ὅτι «ἡ βεβαίωσις τοῦ Πλουτάρχου ἐμπνέει ὀλίγην πίστιν εἰς τοὺς πλείστους τῶν ἑρμηνευτῶν, ἂν καὶ ὁ Θίρλβαλλ παραδέχεται αὐτὴν ... Ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ φρονῶ ὅτι .. ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐφέσεως τῶν ἀποφάσεων τῶν ἀρχόντων, μὴ συμβιβαζομένη πρὸς τὴν δικονομίαν τῶν Ἀθηναίων, ἐγεννήθη εἰς τὸν νοῦν τοῦ Πλουτάρχου ἐξ συγχύσεως μετὰ τῆς provocatio τῶν ῥωμαίων, ἥτις πραγματικῶς ἦτον ἔκκλησις τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ὑπάτου πρὸς τὴν τοῦ λαοῦ. Τὴν ὑπόνοιαν ταύτην γεννᾷ ἡ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου γινομένη σύγκρισις τοῦ Σόλωνος καὶ τοῦ Ποβλικόλα». κτλ. Ἀλλ' εἰς τὴν σύγκρισιν ὁ Πλούταρχος ἀκριβῶς διακρίνει τὸν ἑλληνικὸν ἀπὸ τοῦ ῥωμαϊκοῦ θεσμοῦ, λέγων διὰ τὸν Ποβλικόλαν «καὶ γὰρ ἀρχόντων καταστάσεως κυρίους ἐποίησε τοὺς πολλούς, καὶ τοῖς φεύγουσι δίκην ἐπικαλεῖσθαι τὸν δῆμον, ὥσπερ ὁ Σόλων *τοὺς δικαστὰς ἔδωκε*» Τουτέστι ὁ μὲν Ποβλικόλας ἔδωκε τοῖς φεύγουσι δίκην τὸ δικαίωμα τῆς ἐφέσεως πρὸς τὸν δῆμον, ὁ δὲ Σόλων ἔδωκεν εἰς τὸν δῆμον τὸ δικαίωμα τοῦ δικάζειν. Εἶναι βέβαιον ὅτι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἐπετρέπετο κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων διοριζομένων δικαστῶν ἐπὶ ἰδίων δικῶν (Διαιτητῶν) ἔφεσις εἰς δικαστήριον Ἡλιαστῶν· διότι οὐκ ὀλίγοι σώζονται λόγοι τῶν ἀττικῶν ῥητόρων ἐπὶ τοιούτων ἐφέσεων. Παρὰ τοῖς ῥωμαίοις ἡ provocatio ἀπέβλεπεν εἰς τὰς ποινικὰς ἀποφάσεις κατὰ τῶν καταδιωκομένων ἐντὸς χιλίων βημάτων ἀπὸ τῆς πόλεως «neque enim provocationem esse longius ab urbe mille passuum (Liv.) ἐνῷ εἰς τὸ ἀττικὸν δίκαιον τὰ δημόσια ἀδικήματα προανακρινόμενα ὑπὸ τῶν Ἀρχόντων εἰσήγοντο ἀμέσως εἰς τὸ δικαστήριον τῶν Ἡλιαστῶν, καὶ αἱ ἀποφάσεις τούτων ἦσαν ἀνέκκλητοι. Οἱ πλεῖστοι τῶν ὀπαδῶν τοῦ Γροτίου ἡρμήνευσαν τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου δεχόμενοι ὅτι ὁ Σόλων διατηρήσας τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀρχόντων ἐχορήγησε κατὰ τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν δικαίωμα ἐφέσεως εἰς τὸν δῆμον, καὶ τοῦτο οἱ E. Müller καὶ Oncken περιορίζουσι εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Ἀρχόντων ἐπὶ εὐθυνῶν. Ἀλλ' ὁ Πλούταρχος ἀφοῦ λέγει ὅτι οἱ θῆτες ἔλαβον τὴν ἐξουσίαν τοῦ δικάζειν, προσθέτει ὅτι *καὶ περὶ ἐκείνων* ὅσα ταῖς ἀρχαῖς ἔταξε κρίνειν, τουτέστιν ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν δικῶν

τὰς ὁποίας ἀφῆκεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν Ἀρχόντων, καὶ περὶ ἐκείνων εἰς τὸ δικαστήριον ἐφέσεις ἔδωκε τοῖς βουλομένοις. Τὸ χωρίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὁ Πλούταρχος βεβαίως ἠρανίσατο παρ' ἀρχαιοτέρου συγγραφέως, μᾶς δίδει τὸν μίτον ἵνα προχωρήσωμεν εἰς ἀρχαιοτέραν τοῦ Σόλωνος ἐποχήν, καὶ ἀκριβέστερον κατανοήσωμεν τὴν κενοτομίαν τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν απονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Δέον ἐπὶ τούτῳ νὰ συνδυάσωμεν τὸ προπαρατεθὲν χωρίον τοῦ Πλουτάρχου μετὰ τοῦ τεμαχίου τοῦ Σουΐδα ἐν ἄρχων «καὶ πρὸ μὲν τοῦ Σόλωνος νόμων οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς ἅμα δικάζειν, κύριοί τε ἦσαν ὥστε τὰς δίκας αὐτοτελεῖς ποιεῖσθαι· ὕστερον δὲ Σόλωνος οὐδὲν ἕτερον αὐτοῖς τελεῖται ἢ μόνον ὑποκρίνουσι (γρ. ἀνακρίνουσι) τοὺς διαδίκους». Τὸ τεμάχιον τοῦτο εὑρισκόμενον καὶ εἰς τὴν συναγωγὴν λεξ. χρ. (Becker anec) καὶ συμπληρωθὲν ὑπὸ τοῦ Lange (die Epheten κ. λ. σελ. 72) ὡς ἐρανισθὲν ἐκ τοῦ Ἀπολλοδώρου ἐν δευτέρῳ περὶ νομοθετῶν, ἐξηγεῖ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἄνευ τῆς μαρτυρίας τούτου ἠδυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι δηλαδὴ πρὸ τοῦ Σόλωνος ἡ κατάχρησις τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας εἰς τὰς χεῖρας τῶν εὐπατριδῶν, ἐνασκουμένη διὰ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν, τῶν Ναυκράρων, τῶν Ἐφετῶν, καὶ τῶν κατὰ δήμους ἀρχῶν ἢ δικαστῶν, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῶν Ἀρχόντων, ἐπήνεγκε στάσεις συχνάς, ὁποίας αἱ ἱστορικαὶ παραδόσεις ἀσαφῶς καὶ ἀορίστως ἀπομνημονεύουσι. Ὁ Δράκων κληθεὶς πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ, καὶ ἀφεὶς τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης εἰς τὴν κλάσιν τῶν ἀριστοκρατῶν ἀπέτυχεν, καὶ τὰ αὐτὰ κατὰ τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ παράπονα ἐξηκολούθουν, ἰδίως ὡς πρὸς τὰς ποινικὰς δίκας ἤτοι τὰ δημόσια ἀδικήματα. Ὁ Σόλων ἐζήτησε τὴν θεραπείαν ἀφ' ἑνὸς ἀποδίδων εἰς τὸν δῆμον τὴν κρίσιν ἐπὶ τῶν δημοσίων ἀδικημάτων, ἀφίνων δὲ τὴν προανάκρισιν, τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δικῶν, καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν συζητήσεων εἰς τοὺς Ἄρχοντας, καὶ ἀφ' ἑτέρου διατηρῶν τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ δικῶν ἰδίων εἰς τοὺς Ἄρχοντας, διὰ τῶν παρὰ τούτων διοριζομένων καὶ ἐπιτηρουμένων δικαστῶν, βραδύτερον ἴσως ἀντικαταστάντων διὰ τῶν κατ' ἔτος κληρουμένων διαιτητῶν, ἀλλ' ἐπιτρέπων τὴν ἔφεσιν κατὰ τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν πρὸς τὸ δικαστήριον τῶν Ἡλιαστῶν.

Ὁ Fränkel ἐπιφέρει ὡς ἀντίρρησιν εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου τὴν βραχεῖαν καὶ ἀσύντακτον φράσιν «δὲν λέγει ὅτι ὁ Σόλων διωργάνωσε τοὺς Ἡλιαστὰς κατὰ τὸν μεταγενέστερον τρόπον». Βεβαίως ὁ ὀργανισμὸς τῆς Ἡλιαίας μετὰ τὸν Σόλωνα μετεβλήθη καὶ ὡς πρὸς τὸν ὅλον ἀριθμὸν τῶν Ἡλιαστῶν, καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἁρμοδιότητα τῶν δικαστηρίων, καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς συζητήσεως καὶ τῆς ἀποφάσεως κλ. Ἀλλ' ἡ πρότασις αὕτη πόῤῥω ἀπέχει τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ Fränkel καὶ τοῦ Γροτίου ὅτι ἐπὶ Σόλωνος ἡ Ἡλιαία ἦτον ἡ Ἐκκλησία τοῦ δήμου, περιωρισμένη εἰς τὰς ἀρχαιρεσίας καὶ τὰς εὐθύνας τῶν Ἀρχόντων, καὶ ὅτι

ἐπὶ Περικλέους ἀπέκτησε δικαστικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ Κλεισθένους ἤρξατο ν' ἀντιποιῆται.

Ὁ Γρότιος ἀποδίδων εἰς τὸν Κλεισθένην τὴν πρώτην σύστασιν τῆς Ἡλιαίας ἐπικαλεῖται χωρίον τοῦ Ἡροδότου τὸ ὁποῖον παραδόξως παρεννοεῖται παρὰ πολλῶν ἐκ τῶν ἑλληνιστῶν τῆς δύσεως. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει περὶ τοῦ Κλεισθένους (Ε, 69) «ὡς γὰρ δὴ τὸν Ἀθηναίων δῆμον πρότερον ἀπωσμένον τότε πάντα πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μοῖραν προσεθήκατο, τὰς φυλὰς μετωνόμασε» κτλ. Ἐκλαμβάνοντες τινὲς ἐν οἷς καὶ ὁ Perrot τὸ «πάντα» ὡς προσδιορισμὸν τοῦ ἀπωσμένον, οἱ δὲ διορθοῦντες διὰ τοῦ «πάντων» ἡρμήνευσαν ὅτι ὁ Κλεισθένης εὑρὼν τὸν δῆμον ἀπωσμένον, ἤτοι ἀποκεκλεισμένον πάσης ἀρχῆς, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μοῖραν προσεθήκατο, ὑπονοουμένου ὅτι τοῦτο κατώρθωσε ἀπονείμας αὐτῷ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν διὰ τῆς συστάσεως τῆς Ἡλιαίας· ὅπερ οὔτε ἄλλος τις ἐκ τῶν ἀρχαίων, οὔτε ὁ Ἡρόδοτος λέγει. Τοιαύτη μεταβολὴ καὶ ἑρμηνεία τοῦ κειμένου τοῦ Ἡροδότου οὐδόλως συνᾴδει μετὰ τῶν προηγουμένων καὶ τῶν ἑπομένων τῆς φράσεως. Τὸ *πάντα* ἀναφέρεται ὡς ἀντικείμενον εἰς τὸ προσεθήκατο, καὶ ἡ ἔννοια τοῦ χωρίου εἶναι ὅτι ἀφοῦ τὸν δῆμον πρότερον ἀπωσμένον, ἤτοι απομεμακρυσμένον ἀπ' αὐτοῦ, ὁ Κλεισθένης τότε *ὅλον* προσεθήκατο πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μοῖραν, τὰς φυλὰς μετωνόμασε κτλ. Πλὴν τούτου τοῦ τοσοῦτον οἰκτρῶς παρεννοηθέντος χωρίου δὲν φέρεται ἄλλη μαρτυρία πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὅτι ὁ Κλεισθένης ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἡλιαίας. Πιθανῶς ἐπ' αὐτοῦ μετεβλήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἡλιαστῶν συνεπείᾳ τῆς μεταβολῆς τῶν φυλῶν, ἴσως δὲ κατηργήθησαν τότε καὶ οἱ Ἐφέται ἀντικατασταθέντες εἰς τὰ φονικὰ δικαστήρια ὑπὸ τῶν Ἡλιαστῶν· καὶ ἴσως τότε πρῶτον περιωρίσθη ἡ ἐξουσία τῶν Ἀρχόντων κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν ἰδίων δικῶν διὰ τοῦ θεσμοῦ τῶν διαιτητῶν καὶ τῆς ἐφέσεως κατὰ τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν.

Ὁ Κλεισθένης βεβαίως εἰσήγαγε τὸν θεσμὸν τοῦ ὀστρακισμοῦ, κατά τινας ὅπως ἀπομακρύνῃ τοὺς ὀπαδοὺς τῶν Πεισιστρατιδῶν, κατ' ἄλλους πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐπιῤῥοῆς. Ὁ Fränkel παρενθέτει τὸν ἐξοστρακισμὸν ὡς ἔργον τῆς Ἡλιαίας καθὼς καὶ τὴν δημοποίησιν, ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή. Αἴτησις, ἤτοι ἀγωγή, ἔγκλημα, ἢ γραφὴ ἔχουσα ἀντικείμενον τὸν ἐξοστρακισμὸν δὲν εἰσήγετο εἰς δικαστήριον. Συνεζητεῖτο ἡ ἀνάγκη τοῦ μέτρου γενικῶς, καὶ μὴ ἀφορῶντος εἰς ὡρισμένον πρόσωπον, κατὰ τὴν κυρίαν ἐκκλησίαν τῆς 6 πρυτανείας ἑκάστου ἔτους, καὶ ἐὰν ἐνεκρίνετο, ἀπεφασίζετο ἡ ὀστρακοφορία ἐν συγκλήτῳ ἐκκλησίᾳ τῆς 8 πρυτανείας· ἐξετελεῖτο δ' ἐν τῇ ἀγορᾷ παρ' ἑκάστης φυλῆς χωριστά. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ψηφιζόντων ἦτον ἀόριστος, ἀπητεῖτο δ' ἡ καταψήφισις ὑπερεξακισχιλίων ὅπως καταγνωσθῇ ὁ ἐξοστρακισμός, καθὼς ἀπητεῖτο ἡ ἐπιψήφισις ὑπερεξακισχιλίων διὰ τὴν κύρωσιν τῆς δωρεᾶς τῆς ποιήσεως. Ἀλλ' ἡ ἐπιψήφισις ὑπὲρ τῆς ποιήσεως, ὡς ἡ καταψήφισις ἐπὶ ἐξοστρακι-

σμῷ, ὑποθέτουσιν ἀριθμὸν ψηφιζόντων ἑπτά, ὀκτώ, δέκα, ἢ καὶ πλειόνων ἔτι χιλιάδων πολιτῶν, ἐνῷ ὁ ἀριθμὸς τῶν ψηφιζόντων ἐν τῇ Ἡλιαίᾳ οὐδέποτε ὑπερέβαινε τοὺς ἑξακισχιλίους. Ἦτο λοιπὸν ὁ ἐξοστρακισμός ὡς καὶ ἡ δημοποίησις, καθαρῶς πολιτικὸν μέτρον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἀποφασιζόμενον, μὴ ὑπαγόμενον εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τῆς Ἡλιαίας, ὡς περὶ ἀμφοτέρων διατείνεται ὁ Fränkel. Ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἢ κατὰ Szanto (Burg. R. σελ. 7, 17) ἀπὸ τῆς 120 Ὀλ. παρεπέμφθη εἰς τὸ δικαστήριον ἡ δοκιμασία τῶν δημοποιήτων.

Ὁ Γρότιος ἀποδίδει ἰδίως τῷ Περικλῇ τὴν σύστασιν τῶν δικαστηρίων· διότι, λέγει ἐπὶ Σόλωνος ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἦτον ἀνεπτυγμένος τοσοῦτον ὥστε νὰ ἐμπιστευθῇ αὐτῷ ὁ νομοθέτης τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, οὐδὲ οἱ πολῖται τῆς τελευταίας κλάσεως ἠδύναντο ν' ἀπασχολῶνται εἰς τὰ δικαστήρια ἄνευ μισθοῦ. Οἱ λόγοι οὗτοι στεροῦνται ἱστορικῆς ἀξίας, διότι ἐξ οὐδεμιᾶς βασίμου πληροφορίας βεβαιοῦνται. Αἱ ἀλλεπάλληλοι ἔριδες τῶν κομμάτων καὶ στάσεις τοῦ λαοῦ πρὸς ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ ἐκ τῶν πιέσεων τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως ἐνδεικνύουσιν ἀπεναντίας ὅτι ὁ λαὸς εἶχεν ἀρκοῦσαν ἀνάπτυξιν καὶ συναίσθησιν τῶν δικαίων αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ μόνη τοῦ Σόλωνος ἡ νομοθεσία. Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ λαὸς οὗτος ἐνδεής, ἀμαθής, ἀναίσθητος μέχρι τοῦ Σόλωνος ἀπέκτησε διὰ μιᾶς ὡς ἐκ θαύματος τὸν φιλελεύθερον καὶ ἡρωϊκὸν χαρακτῆρα, τὸν ὁποῖον ἀναγνωρίζει αὐτῷ ὁ ἄγγλος ἱστορικὸς ἀμέσως μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Πεισιστρατιδῶν. Ἐπὶ Περικλέους ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν μετεβλήθη. Ὁ πλοῦτος ὁ συσσωρευθεὶς μετὰ τὰ Μηδικὰ παρέσχεν εἰς τοὺς δημοκόπους τὰ μέσα τῆς ἐξαγορᾶς τῶν ψήφων αὐτοῦ, ἐξ αὐτῶν δὲ ἦν καὶ ἡ μισθοφορία τῶν ἐκκλησιαζόντων καὶ τῶν δικαστῶν. Βεβαίως κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰσήχθησαν μεταρρυθμίσεις οὐκ ὀλίγαι καὶ ὡς πρὸς τὴν συγκρότησιν τῶν δικαστηρίων, καὶ ὡς πρὸς τὴν διεξαγωγὴν τῶν δικῶν. Ταύτην ἐν συντόμῳ περιέγραψα ἐν τοῖς Δικαστικοῖς Χρονικοῖς τοῦ Αὐγούστου 1877, φύλλον 20 ἑπ. καὶ περιττὸν ἐνόμισα νὰ ἐπαναλάβω ἐνταῦθα. Ἂν ὁ Περικλῆς εἰσῆγε τὸ σύστημα τῶν ἀττικῶν δικαστηρίων, οἱ σχεδὸν ὁμόχρονοι αὐτοῦ, Θουκυδίδης, Ἀριστοφάνης, Ἀντιφῶν, Λυσίας, οἱ συγγραφεῖς ἐξ ὧν ὁ Πλούταρχος ἠρανίσατο τὸν βίον αὐτοῦ, δὲν ἤθελον ἀποσιωπήσει τοσοῦτο μέγα ἔργον τοῦ μεγάλου πολιτευτοῦ. Ὁ ὀργανισμὸς καὶ ἡ δικονομία τῶν δικαστηρίων τῶν Ἡλιαστῶν, ὁποῖα ἴσχυον ἐπὶ τῶν ἀττικῶν ῥητόρων, χρονολογοῦνται μὲν ἀπὸ τοῦ Περικλέους, ἀλλ' αἱ παρὰ τούτου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐπενεχθεῖσαι τροπολογίαι τοῦ θεσμοῦ τοῦ Σόλωνος δὲν ἀναιροῦσι τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν ὅτι ὁ Σόλων ἦτον ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἡλιαίας ὡς δικαστικῆς ἀρχῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Ἀθηναίων.

Ι. Α. Τυπάλδος

ΠΕΡΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΔΑΣΩΝ

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Πρὶν ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν θέματος ἀνάγκη νὰ προτάξωμεν τὸν ὁρισμὸν τοῦ δάσους, διότι φρονοῦμεν, ὅτι ἄνευ τούτου πᾶσα περὶ τοῦ θέματος ἡμῶν ἀνάπτυξις καὶ ἀκατάληπτος καὶ ξηρὰ καὶ ἄγονος καὶ μεστὴ παρεννοήσεων καθίσταται.

Φυσικοϊστορικῶς καὶ ἐν τῇ συνήθει ὁμιλίᾳ ὑπὸ τὴν λέξιν δάσος ἐννοοῦμεν *πᾶσαν ὁτωσοῦν μεγάλην ἔκτασιν ἐδάφους περιέχουσαν ἄγρια δένδρα.* Ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω δηλονότι ἔννοιαν *τὸ δάσος εἶνε εἷς τύπος βλαστήσεως τοῦ φυτικοῦ βασιλείου.* (Ἴδε σημ. 2 εἰς τὸ ἄρθρον 1 τοῦ περὶ δασῶν Βαυαρικοῦ Νόμου, ἔκδ. A. Ganghofer. München 1880).

Δασολογικῶς, τουτέστιν ὑπὸ οἰκονομικήν, διαχειριστικὴν καὶ ἀστυνομικὴν ἔποψιν ὁ ὁρισμὸς τοῦ δάσους παρουσιάζει δυσχερείας, καθότι διὰ τοῦ ὁρισμοῦ τούτου πρόκειται νὰ διατυπωθῶσι καὶ ἐκφρασθῶσι πραγματικαὶ νομικαὶ ἔννοιαι, αἵτινες, ὡς προϊὸν τῆς ἐπιτοπίου, ἠθικῆς, διανοητικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως, κατὰ διαφόρους χώρας διαφόρως ἐμφανίζονται καὶ διαφόρως διατυποῦνται. Ἡμεῖς ἐνταῦθα ἐπιχειροῦμεν νὰ προτάξωμεν τοὺς ὑπὸ διαφόρων νομοθετῶν δοθέντας καὶ ἐν ταῖς νομοθεσίαις ἀναγεγραμμένους ὁρισμοὺς τοῦ δάσους, ὅπως μετὰ ταῦτα καταλήξωμεν εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ ἁρμόζοντος εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ὑφισταμένην κατάστασιν τῶν δασονομικῶν.

Κατὰ τὸν τελευταῖον περὶ δασῶν βαυαρικὸν νόμον, *δάσος εἶνε πᾶσα ὁτωσοῦν μεγάλη ἔκτασις ἐδάφους προωρισμένη*[1] *πρὸς καλλιεργίαν καὶ τομὴν ξύλων καὶ τῶν ἐκ τούτων προϊόντων.*

Τὴν ἔκτασιν τοῦ δάσους ὁ νόμος δὲν ὁρίζει, διότι ὁ τὸ δάσος χαρακτηρίζων παράγων δὲν εἶνε ἡ ἔκτασις, ἀλλ' *ἡ καλλιεργία* καὶ *κάρπωσις ξύλων* (σημ. 2 εἰς τὸ ἄρθρον 1 τοῦ περὶ δασῶν Βαυαρικοῦ Νόμου). Ἐντεῦθεν

1 Εἶνε δὲ προωρισμένα τὰ ἐδάφη πρὸς ἀποκλειστικὴν καλλιεργίαν δασῶν (absoluter Waldboden)· α) ὅπου ἐπίκειται κίνδυνος σχηματισμοῦ κινητῶν ἄμμων, β) ὅταν κῆνται ἐπὶ κορυφῶν ὀρέων ἢ ῥάχεων καὶ ἐπὶ κλιτύων ἐχουσῶν κλίσιν ἀνωτέραν τῶν 20 μοιρῶν, γ) ὅταν κῆνται παρὰ τὰς ὄχθας τῶν χειμάρρων καὶ τῶν ποταμῶν τῶν χειμαρρωδῶς ῥεόντων καὶ καταστρεπτικὰς πλημμύρας προξενούντων, δ) ὅταν ἡ ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τούτων δασοφυτεία θεωρῆται ἀναγκαία πρὸς βελτίωσιν τῆς ὑγιεινῆς καὶ κλιματικῆς καταστάσεως τῆς χώρας· διότι καὶ εἰς τὰς τέσσαρας ταύτας περιπτώσεις τὰ δάση εἶνε προστατευτικά· καὶ ε) πάντα τὰ πρὸς πᾶσαν γεωπονικὴν χρῆσιν ἀκατάλληλα καὶ ἄχρηστα ἐδάφη, οἷον τὰ ὀρεινὰ καὶ πετρώδη ἐδάφη, ἅτινα τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπαιτεῖ νὰ καθιστῶνται παραγωγά.

ἕπεται, ὅτι παράδεισοι καὶ δενδροφυτεῖαι πρὸς ὡραϊσμὸν καὶ τέρψιν χρησιμεύουσαι, φυτεῖαι καρποφόρων δένδρων, μεμονωμένα δένδρα καὶ τὰ παρόμοια μὴ ὄντα προωρισμένα πρὸς *καλλιεργίαν καὶ κάρπωσιν ξύλων* καὶ τῶν ἀπὸ τούτων προϊόντων, δὲν εἶνε δάσος (Gayer καθηγητὴς τῆς Δασολογίας ἐν τῷ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστημίῳ).

Παρὰ τὰ ἀνωτέρω ὑπάρχουσιν ἐν Βαυαρίᾳ καὶ ἀποφάσεις τοῦ Ἀρείου Πάγου περὶ ὁρισμοῦ τοῦ δάσους. Οὕτως ἡ ἀπόφασις τῆς 26 Ἀπριλίου 1861 (ἴδε Zeitschrift VIII σελ. 101-102) ὁρίζει τὸ δάσος ὡς ἑξῆς: «Ὡς δάσος »θεωρεῖται πᾶσα ἔκτασις ἐδάφους προωρισμένη πρὸς καλλιεργίαν καὶ »κάρπωσιν ξύλων». Ἑτέρα δ' ἀπόφασις τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου τῆς 10 Φεβρουαρίου 1860 (ἴδε Zeitschrift VII σελ. 39) προστίθησι «ἅπαντα τὰ συ»στατικὰ μέρη δάσους τινὸς καὶ ἂν προσκαίρως δὲν καλύπτωνται ὑπὸ »δένδρων δηλοῦνται διὰ τοῦ περιληπτικοῦ ὀνόματος *Δάσος, δασικὸν ἔδα»φος*». Ἐντεῦθεν ἕπεται, ὅτι καὶ οἱ ἐντὸς τῶν δασῶν ἀπαντῶντες κενοὶ χῶροι, αἱ ὁδοὶ κτξ. συμπεριλαμβάνονται εἰς τὸ δάσος (σημ. 4 εἰς τὸ ἄρθρ. 1 τοῦ Βαυαρικοῦ περὶ Δασῶν Νόμου).

Κατὰ τὸν βυρτεμβεργικὸν νόμον «δάσος εἶναι πᾶσαι αἱ γαῖαι αἱ διαρ»κῶς πρὸς παραγωγὴν ξύλων καὶ τῶν ἀπὸ τούτων δευτερευόντων προϊόν»των[1] προωρισμέναι καὶ ἀστυνομικῶς ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην τοῦ Κράτους »ἐποπτείαν διατελοῦσαι».

Ὁ περὶ δασῶν νόμος τῆς Βρουνσβίκης λέγων δάσος, ἐννοεῖ «πάσας τὰς »μὴ περιπεφραγμένας καὶ ἐντὸς τῆς περιφερείας τῶν χωρίων μὴ κατεχο»μένας γαίας τὰς πρὸς ὑλοτομίαν ξύλων χρησιμευούσας».

Ὑπὸ τὴν αὐτὴν περίπου ἔννοιαν διατυποῦται ὁ ὁρισμὸς τοῦ δάσους ἐν ἁπάσαις ταῖς γερμανικαῖς νομοθεσίαις· ὁ ὁρισμὸς δηλονότι τοῦ δάσους βασίζεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, ὅστις εἶνε νὰ παράγῃ ξύλα καὶ τὰ ἀπὸ τούτων ποικίλα προϊόντα τὰ παρ' ἡμῖν ὡς *δασικὰ* χαρακτηριζόμενα.

Ἀλλ' ἐν χώρᾳ ἐν ᾗ, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, οὔτε καταμέτρησις καὶ ὁροσήμανσις δασῶν ἐγένετο, οὔτε σύστημα διαχειρίσεως καὶ καλλιεργίας δασῶν εἰσήχθη ἢ ἐφηρμόσθη, προκειμένου νὰ δοθῇ ὁρισμὸς τοῦ δάσους ἀνάγκη νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει δύω τινά.

1) Νὰ ἐξασφαλισθῶσι πάσης περαιτέρω ἀποξυλίσεως αἱ ὑπάρχουσαι δασικαὶ ἐκτάσεις καὶ

2) Νὰ δοθῇ ὑπὸ τοῦ νόμου ἡ δέουσα προστασία εἰς τὰς τυχὸν γενομένας ἢ γενησομένας δασοφυτείας.

Ἐπειδὴ λοιπὸν παρ' ἡμῖν ὁ προορισμὸς τοῦ δάσους δὲν δύναται νὰ χρη-

1 Περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὰς γερμανικὰς νομοθεσίας, διότι ἡ Γερμανία ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς τῆς ἐπιστήμης τῶν δασῶν καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης οὐδεὶς διαμφισβητεῖ αὐτῇ τὴν ὑπεροχήν.

σιμεύσῃ ὡς οὐσιῶδες κριτήριον, ἠδυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν αὐτὸ ὡς ἑξῆς. «Δάσος εἶνε πᾶσα ὑπὸ δένδρων ἢ θάμνων, αὐτοφυῶν ἢ ἐκ σπορᾶς ἢ φυ»τείας προερχομένων, ἀραιῶς ἢ πυκνῶς καλυπτομένη συνεχὴς ἔκτασις γῆς, »χρησιμεύουσα πρὸς παραγωγὴν ξύλων, ἢ καὶ πρὸς ἄλλον τινὰ σκοπόν· »ἐξαιροῦνται οἱ παράδεισοι ἢ δενδρόφυτοι περίπατοι, αἱ δενδροστοιχίαι, »καὶ φυτεῖαι ὀπωροφόρων δένδρων, οἱ ἐλαιῶνες ἐξημερωμένων ἐλαιοδέν»δρων κτξ.»

Μετὰ τὰ προεισαγωγικὰ ταῦτα προβαίνομεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κυρίου ἡμῶν θέματος. Ἡ διαχείρισις τῶν δασῶν κατὰ τὸν πολιὸν Γιουδάϊχ (Judeich), διευθυντὴν τῆς ἐν Τάραντ (Tharandt) σαξωνικῆς δασολογικῆς Ἀκαδημείας ὁρίζεται ὡς ἑξῆς: «Σκοπὸς (λέγει) τῆς διαχειρίσεως τῶν »δασῶν εἶνε ἡ κατὰ χρόνον καὶ χῶρον τοιαύτη τῆς ὅλης χρήσεως τοῦ »δάσους διάταξις, ὥστε νὰ ἐπιτευχθῇ ὅσον ἔνεστι βέλτιον ὁ διὰ τῆς δα»σοπονίας ἐπιδιωκόμενος σκοπός». (Ἴδε Judeich Forsteinrichtung). Ὁ δ' ἡμέτερος ἐν τῇ ἐν Ἀσχαφεμπούργῳ (Aschaffenburg) Ἀκαδημείᾳ καθηγητὴς Ῥουδόλφος Βέμπερ (R. Weber) ὁρίζει αὐτὴν οὕτως. «Ἡ διαχείρισις τῶν »δασῶν εἶνε ὁ καθαρῶς οἰκονομικὸς κλάδος τῆς Δασολογίας, ὁ ἀσχολού»μενος περὶ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ μεγέθους τῆς ἐτησίας προσόδου τῶν »δασῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς διηνεκείας τῆς προσόδου ταύτης καὶ τῆς δια»τηρήσεως ἀνεπάφου τοῦ παραγωγοῦ δασικοῦ κεφαλαίου, εἶτα δὲ καὶ περὶ »τὴν κατὰ χρόνον καὶ χῶρον διάταξιν τῆς χρήσεως καὶ τῆς λοιπῆς ἐκμε»ταλλεύσεως πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ δασοκτήμονος» (R. Weber. Vorträge über Forsteinrichtung). Ὁ δὲ Γάλλος Τασσὺ (Tassy) δίδωσι τὸν ἑξῆς ὁρισμόν· «διαχείρισις τῶν δασῶν σκοπεῖ τὴν διάταξιν τῆς χρήσεως δάσους »τινὸς οὕτως, ὥστε νὰ παράγῃ πρόσοδον ἐτησίαν ὅσον ἔνεστι διαρκε»στέραν καὶ χρησιμωτέραν» (Tassy Aménagement des Forêts). Ὁ δὲ Broilliard, καθηγητὴς τῆς ἐν Νανσὺ (Nancy) Γαλλικῆς δασολογικῆς Ἀκαδημείας διετύπωσε τὸν ὁρισμὸν τῆς διαχειρίσεως τῶν δασῶν ὧδε: «Ἡ δια»χείρισις τῶν δασῶν ἐστὶν ἡ τέχνη ἡ κανονίζουσα τὴν καλλιεργίαν καὶ »τὴν χρῆσιν» αὐτῶν (Broilliard Cours d'Aménagement des Forêts). Κατὰ δὲ τὸν Ἀλφρέδον Πυτὼν (Alfred Puton), διευθυντὴν τῆς αὐτῆς δασολογικῆς Ἀκαδημείας. «Ἡ διαχείρισις τῶν δασῶν εἶνε ἐργασία σκοποῦσα τὸν προσ»διορισμὸν τῆς δασικῆς παραγωγῆς, τῆς κάλλιον ἱκανοποιούσης τὰ συμ»φέροντα τοῦ δασοκτήμονος, καὶ τὴν διακανόνισιν τοῦ εἴδους, τοῦ μεγέ»θους, τῆς τάξεως καὶ τῆς πορείας τῶν δενδροτομιῶν, αἵτινες ἐνῷ ἀφίνου»σιν ἀνέπαφον τὸ ὑλικὸν τὸ συνιστῶν τὸ δασικὸν κεφάλαιον, ἀποτελοῦσι »τὴν ἐτησίαν παραγωγήν» (Alfred Puton l'Aménagement des Forêts). Συγκεφαλαιοῦντες τοὺς ἀνωτέρω ὁρισμοὺς δυνάμεθα ἄρα νὰ εἴπωμεν, ὅτι «ἡ διαχείρισις τῶν δασῶν σκοπεῖ τὴν κατὰ χρόνον καὶ τόπον συμφορω»τέραν διανομὴν τῆς παραγωγῆς τοῦ δασικοῦ κεφαλαίου».

Πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ διὰ τῆς διαχειρίσεως ἐπιδιωκομένου σκοποῦ προϋποτίθενται πολλαὶ καὶ ποικίλαι γνώσεις καὶ κυρίως ἡ τῆς φύσεως τοῦ δασικοῦ κεφαλαίου, καὶ ἀπαιτοῦνται πολλαὶ καὶ περίπλοκοι ἐργασίαι, ὧν ἡ ἐκτέλεσις προϋποτίθησιν εἰδικὰς γνώσεις καὶ εἰδικὴν πεῖραν. Ἀποπειρώμεθα λοιπὸν πρῶτον νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὴν φύσιν τοῦ δασικοῦ κεφαλαίου, καὶ δεύτερον νὰ ἐκθέσωμεν κεφαλαιωδῶς τὰς κυριωτέρας τῶν ἐργασιῶν, ἃς ἡ διαχείρισις δάσους τινὸς συνεπάγεται.

Ὅπως εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐκμετάλλευσιν, οὕτω καὶ εἰς τὴν τῶν δασῶν ἀπαιτεῖται ἓν κεφάλαιον, ὅπερ διὰ τοῦτο καὶ *ἐκμεταλλευτικὸν κεφάλαιον* καλεῖται. Καὶ ἐν μὲν τῇ γεωπονίᾳ τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀποτελεῖται α) ἐκ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀγροῦ καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ κτιρίων τοῦ ἀγροτικοῦ κτήματος καὶ β) ἐκ τῶν σπερμάτων, τῶν κτηνῶν καὶ τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων. Ἓν μέρος τοῦ κεφαλαίου τούτου, τὸ ἔδαφος καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ κτίρια, εἶνε ἀκίνητον, διὸ καὶ *ἀκίνητον κεφάλαιον* ἀπεκλήθη, τὸ δὲ ἕτερον, ἤτοι τὰ σπέρματα, τὰ κτήνη, τὰ ἐργαλεῖα κτξ., εἶνε ὡςεπιτοπλεῖστον κινητά, διὸ καὶ *κινητὸν κεφάλαιον* λέγονται. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ γεωργίᾳ· ἀλλ' ἐν τῇ δασοπονίᾳ ἡ σύστασις τοῦ δασικοῦ κεφαλαίου εἶνε ἀλλοία· ἐνταῦθα τὸ ἐκμεταλλευτικὸν κεφάλαιον εἶνε ἀποκλειστικῶς ἀκίνητον, ἀποτελεῖται δὲ πρῶτον ἐκ τοῦ ἐδάφους τοῦ δάσους, καὶ δεύτερον ἐκ τοῦ ὄγκου τῶν ἐπ' αὐτοῦ δένδρων· τὰ δένδρα ταῦτα ἀνάγκη ν' ἀπαρτίζωσι κλίμακα ἡλικιῶν ἰσαρίθμων πρὸς τὰ ἔτη τῆς περιφορᾶς[1], ἧς τὸ μῆκος κανονίζεται πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἡλικίας τῆς ἀπαιτουμένης ὅπως τὰ δένδρα ἀποκτήσωσι διαστάσεις τοιαύτας ὥστε νὰ χρησιμεύωσι πρὸς ἱκανοποίησιν ὡρισμένων ἀναγκῶν τῆς καταναλώσεως[2].

Καὶ ἐν μὲν τῇ γεωπονίᾳ ἐὰν ὁ τὸ γεωργικὸν ἔδαφος ἐκμεταλλευόμενος πεισθῇ, ὅτι ἡ ἐπιχείρησίς του βαίνει κακῶς, ἢ ἂν ἄλλως πως ἀναγκασθῇ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπιχείρησίν του, δὲν δύναται νὰ ἐκποιήσῃ τὰ κτίρια ἄνευ τοῦ ἐδάφους, διότι ἀγροτικὰ κτίρια ἄνευ τοῦ ἀγροτικοῦ ἐδάφους οὐδεμίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἀξίαν· ἐκτὸς δὲ τούτου οὐδεὶς ἀγοράζει τὸν οἶκον ἄνευ τοῦ οἰκοπέδου. Ἀλλ' ἐν τῇ δασοπονίᾳ ὁ δασοκτήμων δύναται ἐν πάσῃ δεδομένῃ στιγμῇ νὰ μετατρέψῃ εἰς χρήματα ὁλόκληρον τὸ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ξυλῶδες ὑλικόν, καὶ τότε τὸ ἔδαφος καθίσταται ἄγονον ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον περιφοράν, δηλαδὴ καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ

1 Περιφορὰ (Γερμαν. Turmes ἢ Umtrieb, γαλλιστὶ δὲ Revolution) καλεῖται τὸ χρονικὸν διάστημα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁλόκληρον τὸ δάσος ἀνανεοῦται καὶ αἱ ὑλοτομίαι ἐπανέρχονται εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον.

2 Ἂν δηλονότι ἡ ξυλεία, ἧς ἔχομεν χρείαν, μόνον ἐξ ἑκατονταετῶν δένδρων εἶνε δυνατὸν νὰ ὑλοτομηθῇ, ἡ περιφορὰ ἔσεται ἑκατονταετὴς καὶ ὀφείλομεν νὰ διατηρῶμεν ἑκατὸν ἡλικίας δένδρων, τουτέστι νὰ ἔχωμεν δένδρα ἀπὸ ἑνὸς μέχρις ἑκατὸν ἐτῶν, ὅ ἐστι νὰ ἔχωμεν ἑκατὸν ἴσα τμήματα δάσους σχηματίζοντα κλίμακα ἡλικιῶν ἀπὸ 1-100· διότι μόνον διὰ τῆς διατάξεως ταύτης δυνάμεθα νὰ ὑλοτομῶμεν κατ' ἔτος ἓν τμῆμα περιέχον ἑκατονταετῆ δένδρα.

ἀπαιτούμενον, ὅπως ἡ φύσις παραγάγῃ ἐκ νέου ἐκμεταλλεύσιμα ξύλα, τουτέστι ἂν ἀπαιτοῦνται 100 ἔτη, ὅπως τὰ ξύλα ἀποκτήσωσι τὰς ἀπαιτουμένας διαστάσεις ἵνα καταστῶσι χρήσιμα πρός τινα ὡρισμένον σκοπόν, ἀνάγκη ἐπὶ 100 ὁλόκληρα ἔτη νὰ σπείρωμεν ἢ φυτεύωμεν κατ' ἔτος ἀνὰ ἓν τμῆμα, μέχρις οὗ καταρτίσωμεν ἐκ νέου τὴν κλίμακα τῶν ἡλικιῶν καὶ τὸ δάσος ἐπανέλθῃ εἰς ἣν πρότερον εὑρίσκετο κατάστασιν, ἤτοι καταστῇ ἐκ νέου παραγωγὸν ὡς καὶ πρότερον.

Ἐὰν ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς φύσεως τοῦ δασικοῦ κεφαλαίου λάβωμεν ὑπ' ὄψει καὶ τὴν ἐτησίαν αὐτοῦ πρόσοδον, ἀνευρίσκομεν τὰς ἑξῆς σχέσεις· ἐν μὲν τῇ γεωπονίᾳ α) τὸ ἔδαφος τοῦ ἀγροτικοῦ κτήματος ἀποτελεῖ τὸ *παραγωγὸν κεφάλαιον* β) τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα, τὰ σπέρματα, αἱ μηχαναὶ κτλ. ἀποτελοῦσι τὸ *βοηθητικὸν κεφάλαιον* τουτέστι τὰ *παραγωγικὰ ὄργανα* γ) ἡ ἐτησία πρόσοδος τοῦ ἀγροτικοῦ κτήματος (ἀφαιρέσει τῶν ἐξόδων τῆς καλλιεργείας καὶ τῶν τόκων τοῦ βοηθητικοῦ κεφαλαίου) ἀποτελεῖ τὸ *ἐτήσιον εἰσόδημα* τοῦ ἀγροτικοῦ κτήματος. Ἐν δὲ τῇ δασοπονίᾳ α) τὸ ἔδαφος τοῦ δασικοῦ κτήματος ἀποτελεῖ ὡσαύτως τὸ *παραγωγὸν κεφάλαιον* β) ὁ ὄγκος τῶν δένδρων τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀποτελεῖ τὸ *βοηθητικὸν κεφάλαιον* ἤτοι τὰ *παραγωγικὰ ὄργανα* γ) ἡ εἰς ἕκαστον τῶν ἀποτελούντων τὸ δάσος δένδρων προσγιγνομένη ἐτησία κατ' ὄγκον αὔξησις ἀποτελεῖ τὸ *ἐτήσιον εἰσόδημα* τοῦ δασικοῦ κτήματος. Ὅπως λοιπὸν γεωργικόν τι ἔδαφος ἄνευ τοῦ βοηθητικοῦ κεφαλαίου οὐδεμίαν δύναται νὰ παραγάγῃ πρόσοδον, οὕτω καὶ δασικόν τι ἔδαφος ἄνευ τοῦ βοηθητικοῦ κεφαλαίου, τῶν δένδρων δηλονότι, οὐδεμίαν δύναται νὰ παραγάγῃ πρόσοδον. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἀνωτέρω ἀπεδείχθη, τὸ ἐτήσιον τοῦ δάσους εἰσόδημα ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ἐνὶ ἑκάστῳ τῶν δένδρων αὐτοῦ ἐτησίως προσγιγνομένης κατ' ὄγκον αὐξήσεως, ἕπεται ὅτι τὰ μὲν τὸ δάσος συγκροτοῦντα δένδρα δύνανται κάλλιστα νὰ ἐξομοιωθῶσι πρὸς *τοκοφόρον κεφάλαιον*, ἡ δ' ἐτησίως ἑκάστῳ τούτων προσγιγνομένη κατ' ὄγκον αὔξησις πρὸς τὸν *τόκον* τοῦ κεφαλαίου τούτου.

Ἐν τῇ γεωπονίᾳ, ἐὰν ὁ τὸ γεωργικὸν ἔδαφος ἐκμεταλλευόμενος γεωπόνος ἤθελε τύχει εὐκαιρίας ὅπως ἐκποιήσῃ τὸ βοηθητικὸν αὐτοῦ κεφάλαιον εἰς τιμὴν τοιαύτην, ὥστε νὰ ὠφελῆται ἀπὸ τῶν ἐτησίων τόκων πλείονα, ἢ ὅσα κερδαίνει καλλιεργῶν τὸ ἀγροτικὸν κτῆμα δικαίως ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἀσύνετος καὶ κακὸς ἐπιχειρηματίας, ἐὰν μὴ ἐξεποίει τὸ βοηθητικὸν κεφάλαιον. Ἀλλ' ἐν τῇ δασοπονίᾳ συμβαίνουσι ὅλως τὰ ἐναντία· ἐνταῦθα ἡ ἐτησίως κατ' ὄγκον ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν δένδρων προσγιγνομένη αὔξησις, ἡ τὴν ἐτησίαν τοῦ δάσους πρόσοδον ἀποτελοῦσα, δὲν εἶνε προϊὸν χρημάτων, ἀλλὰ παράγεται ὑπὸ τῶν δένδρων τῶν συγκροτούντων τὸ δάσος· ἐκποιουμένου ἄρα τοῦ βοηθητικοῦ κεφαλαίου (τουτέστι τῶν τὸ δάσος συγκροτούντων δένδρων) ἐκλείπει καὶ ἡ ἐτησία τοῦ δάσους

Πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ διὰ τῆς διαχειρίσεως ἐπιδιωκομένου σκοποῦ προϋποτίθενται πολλαὶ καὶ ποικίλαι γνώσεις καὶ κυρίως ἡ τῆς φύσεως τοῦ δασικοῦ κεφαλαίου, καὶ ἀπαιτοῦνται πολλαὶ καὶ περίπλοκοι ἐργασίαι, ὧν ἡ ἐκτέλεσις προϋποτίθησιν εἰδικὰς γνώσεις καὶ εἰδικὴν πεῖραν. Ἀποπειρώμεθα λοιπὸν πρῶτον νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὴν φύσιν τοῦ δασικοῦ κεφαλαίου, καὶ δεύτερον νὰ ἐκθέσωμεν κεφαλαιωδῶς τὰς κυριωτέρας τῶν ἐργασιῶν, ἃς ἡ διαχείρισις δάσους τινὸς συνεπάγεται.

Ὅπως εἰς πᾶσαν ἄλλην ἐκμετάλλευσιν, οὕτω καὶ εἰς τὴν τῶν δασῶν ἀπαιτεῖται ἓν κεφάλαιον, ὅπερ διὰ τοῦτο καὶ *ἐκμεταλλευτικὸν κεφάλαιον* καλεῖται. Καὶ ἐν μὲν τῇ γεωπονίᾳ τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀποτελεῖται α) ἐκ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀγροῦ καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ κτιρίων τοῦ ἀγροτικοῦ κτήματος καὶ β) ἐκ τῶν σπερμάτων, τῶν κτηνῶν καὶ τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων. Ἓν μέρος τοῦ κεφαλαίου τούτου, τὸ ἔδαφος καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ κτίρια, εἶνε ἀκίνητον, διὸ καὶ *ἀκίνητον κεφάλαιον* ἀπεκλήθη, τὸ δὲ ἕτερον, ἤτοι τὰ σπέρματα, τὰ κτήνη, τὰ ἐργαλεῖα κτξ., εἶνε ὡςεπιτοπλεῖστον κινητά, διὸ καὶ *κινητὸν κεφάλαιον* λέγονται. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ γεωργίᾳ· ἀλλ' ἐν τῇ δασοπονίᾳ ἡ σύστασις τοῦ δασικοῦ κεφαλαίου εἶνε ἀλλοία· ἐνταῦθα τὸ ἐκμεταλλευτικὸν κεφάλαιον εἶνε ἀποκλειστικῶς ἀκίνητον, ἀποτελεῖται δὲ πρῶτον ἐκ τοῦ ἐδάφους τοῦ δάσους, καὶ δεύτερον ἐκ τοῦ ὄγκου τῶν ἐπ' αὐτοῦ δένδρων· τὰ δένδρα ταῦτα ἀνάγκη ν' ἀπαρτίζωσι κλίμακα ἡλικιῶν ἰσαρίθμων πρὸς τὰ ἔτη τῆς περιφορᾶς[1], ἧς τὸ μῆκος κανονίζεται πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἡλικίας τῆς ἀπαιτουμένης ὅπως τὰ δένδρα ἀποκτήσωσι διαστάσεις τοιαύτας ὥστε νὰ χρησιμεύωσι πρὸς ἱκανοποίησιν ὡρισμένων ἀναγκῶν τῆς καταναλώσεως[2].

Καὶ ἐν μὲν τῇ γεωπονίᾳ ἐὰν ὁ τὸ γεωργικὸν ἔδαφος ἐκμεταλλευόμενος πεισθῇ, ὅτι ἡ ἐπιχείρησίς του βαίνει κακῶς, ἢ ἂν ἄλλως πως ἀναγκασθῇ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπιχείρησίν του, δὲν δύναται νὰ ἐκποιήσῃ τὰ κτίρια ἄνευ τοῦ ἐδάφους, διότι ἀγροτικὰ κτίρια ἄνευ τοῦ ἀγροτικοῦ ἐδάφους οὐδεμίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἀξίαν· ἐκτὸς δὲ τούτου οὐδεὶς ἀγοράζει τὸν οἶκον ἄνευ τοῦ οἰκοπέδου. Ἀλλ' ἐν τῇ δασοπονίᾳ ὁ δασοκτήμων δύναται ἐν πάσῃ δεδομένῃ στιγμῇ νὰ μετατρέψῃ εἰς χρήματα ὁλόκληρον τὸ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ξυλῶδες ὑλικόν, καὶ τότε τὸ ἔδαφος καθίσταται ἄγονον ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον περιφοράν, δηλαδὴ καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ

1 Περιφορὰ (Γερμαν. Turmes ἢ Umtrieb, γαλλιστὶ δὲ Revolution) καλεῖται τὸ χρονικὸν διάστημα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁλόκληρον τὸ δάσος ἀνανεοῦται καὶ αἱ ὑλοτομίαι ἐπανέρχονται εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον.

2 Ἂν δηλονότι ἡ ξυλεία, ἧς ἔχομεν χρείαν, μόνον ἐξ ἑκατονταετῶν δένδρων εἶνε δυνατὸν νὰ ὑλοτομηθῇ, ἡ περιφορὰ ἔσεται ἑκατονταετὴς καὶ ὀφείλομεν νὰ διατηρῶμεν ἑκατὸν ἡλικίας δένδρων, τουτέστι νὰ ἔχωμεν δένδρα ἀπὸ ἑνὸς μέχρις ἑκατὸν ἐτῶν, ὅ ἐστι νὰ ἔχωμεν ἑκατὸν ἴσα τμήματα δάσους σχηματίζοντα κλίμακα ἡλικιῶν ἀπὸ 1-100· διότι μόνον διὰ τῆς διατάξεως ταύτης δυνάμεθα νὰ ὑλοτομῶμεν κατ' ἔτος ἓν τμῆμα περιέχον ἑκατονταετῆ δένδρα.

ἀπαιτούμενον, ὅπως ἡ φύσις παραγάγῃ ἐκ νέου ἐκμεταλλεύσιμα ξύλα, τουτέστι ἂν ἀπαιτοῦνται 100 ἔτη, ὅπως τὰ ξύλα ἀποκτήσωσι τὰς ἀπαιτουμένας διαστάσεις ἵνα καταστῶσι χρήσιμα πρός τινα ὡρισμένον σκοπόν, ἀνάγκη ἐπὶ 100 ὁλόκληρα ἔτη νὰ σπείρωμεν ἢ φυτεύωμεν κατ' ἔτος ἀνὰ ἓν τμῆμα, μέχρις οὗ καταρτίσωμεν ἐκ νέου τὴν κλίμακα τῶν ἡλικιῶν καὶ τὸ δάσος ἐπανέλθῃ εἰς ἣν πρότερον εὑρίσκετο κατάστασιν, ἤτοι καταστῇ ἐκ νέου παραγωγὸν ὡς καὶ πρότερον.

Ἐὰν ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς φύσεως τοῦ δασικοῦ κεφαλαίου λάβωμεν ὑπ' ὄψει καὶ τὴν ἐτησίαν αὐτοῦ πρόσοδον, ἀνευρίσκομεν τὰς ἑξῆς σχέσεις· ἐν μὲν τῇ γεωπονίᾳ α) τὸ ἔδαφος τοῦ ἀγροτικοῦ κτήματος ἀποτελεῖ τὸ *παραγωγὸν κεφάλαιον* β) τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα, τὰ σπέρματα, αἱ μηχαναὶ κτλ. ἀποτελοῦσι τὸ *βοηθητικὸν κεφάλαιον* τουτέστι τὰ *παραγωγικὰ ὄργανα* γ) ἡ ἐτησία πρόσοδος τοῦ ἀγροτικοῦ κτήματος (ἀφαιρέσει τῶν ἐξόδων τῆς καλλιεργείας καὶ τῶν τόκων τοῦ βοηθητικοῦ κεφαλαίου) ἀποτελεῖ τὸ *ἐτήσιον εἰσόδημα* τοῦ ἀγροτικοῦ κτήματος. Ἐν δὲ τῇ δασοπονίᾳ α) τὸ ἔδαφος τοῦ δασικοῦ κτήματος ἀποτελεῖ ὡσαύτως τὸ *παραγωγὸν κεφάλαιον* β) ὁ ὄγκος τῶν δένδρων τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀποτελεῖ τὸ *βοηθητικὸν κεφάλαιον* ἤτοι τὰ *παραγωγικὰ ὄργανα* γ) ἡ εἰς ἕκαστον τῶν ἀποτελούντων τὸ δάσος δένδρων προσγιγνομένη ἐτησία κατ' ὄγκον αὔξησις ἀποτελεῖ τὸ *ἐτήσιον εἰσόδημα* τοῦ δασικοῦ κτήματος. Ὅπως λοιπὸν γεωργικόν τι ἔδαφος ἄνευ τοῦ βοηθητικοῦ κεφαλαίου οὐδεμίαν δύναται νὰ παραγάγῃ πρόσοδον, οὕτω καὶ δασικόν τι ἔδαφος ἄνευ τοῦ βοηθητικοῦ κεφαλαίου, τῶν δένδρων δηλονότι, οὐδεμίαν δύναται νὰ παραγάγῃ πρόσοδον. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἀνωτέρω ἀπεδείχθη, τὸ ἐτήσιον τοῦ δάσους εἰσόδημα ἀποτελεῖται ἐκ τῆς ἐνὶ ἑκάστῳ τῶν δένδρων αὐτοῦ ἐτησίως προσγιγνομένης κατ' ὄγκον αὐξήσεως, ἕπεται ὅτι τὰ μὲν τὸ δάσος συγκροτοῦντα δένδρα δύνανται κάλλιστα νὰ ἐξομοιωθῶσι πρὸς *τοκοφόρον κεφάλαιον*, ἡ δ' ἐτησίως ἑκάστῳ τούτων προσγιγνομένη κατ' ὄγκον αὔξησις πρὸς τὸν *τόκον* τοῦ κεφαλαίου τούτου.

Ἐν τῇ γεωπονίᾳ, ἐὰν ὁ τὸ γεωργικὸν ἔδαφος ἐκμεταλλευόμενος γεωπόνος ἤθελε τύχει εὐκαιρίας ὅπως ἐκποιήσῃ τὸ βοηθητικὸν αὐτοῦ κεφάλαιον εἰς τιμὴν τοιαύτην, ὥστε νὰ ὠφελῆται ἀπὸ τῶν ἐτησίων τόκων πλείονα, ἢ ὅσα κερδαίνει καλλιεργῶν τὸ ἀγροτικὸν κτῆμα δικαίως ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἀσύνετος καὶ κακὸς ἐπιχειρηματίας, ἐὰν μὴ ἐξεποίει τὸ βοηθητικὸν κεφάλαιον. Ἀλλ' ἐν τῇ δασοπονίᾳ συμβαίνουσι ὅλως τὰ ἐναντία· ἐνταῦθα ἡ ἐτησίως κατ' ὄγκον ἐνὶ ἑκάστῳ τῶν δένδρων προσγιγνομένη αὔξησις, ἡ τὴν ἐτησίαν τοῦ δάσους πρόσοδον ἀποτελοῦσα, δὲν εἶνε προϊὸν χρημάτων, ἀλλὰ παράγεται ὑπὸ τῶν δένδρων τῶν συγκροτούντων τὸ δάσος· ἐκποιουμένου ἄρα τοῦ βοηθητικοῦ κεφαλαίου (τουτέστι τῶν τὸ δάσος συγκροτούντων δένδρων) ἐκλείπει καὶ ἡ ἐτησία τοῦ δάσους

πρόσοδος, ἀπαράλλακτα ὡς ἐκλείπει καὶ ἡ ἀπὸ τῶν τόκων κεφαλαίου τινὸς πρόσοδος, ἅμα ἐκλείψῃ τὸ τοκοφόρον κεφάλαιον. Ἑπομένως ἐν τῇ δασοπονίᾳ ἡ ἐκποίησις τοῦ βοηθητικοῦ κεφαλαίου δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἄνευ καταστροφῆς τῆς ἐτησίας προσόδου. Ἐνταῦθα δηλαδὴ ἰσχύει ὅ,τι ἐν τῇ γεωπονίᾳ θεωρεῖται ὡς ἐξαίρεσις καὶ ἀσυνεσία.

Ἐνταῦθα ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν καὶ ἑτέραν τινὰ διαφορὰν μεταξὺ γεωργικοῦ καὶ δασικοῦ ἐκμεταλλευτικοῦ κεφαλαίου. Ὁ γεωπόνος δηλαδή, ἄν ποτε περιέλθῃ εἰς χρηματικὰς ἀνάγκας, δύναται νὰ ἐκποιήσῃ τὰ κτήνη, τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ λοιπὰ ἐκμεταλλευτικὰ ὄργανα, διότι ταῦτα ἀγοραζόμενα ὑφ' ἑτέρων καλλιεργητῶν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸς ἑτέραν γεωργικὴν ἐπιχείρησιν· ἔτι δ' ἐν τῇ γεωπονίᾳ ἡ στενοχωρία ἀτόμου τινὸς δὲν συνεπάγεται τὴν στενοχωρίαν ὁλοκλήρου τῆς κοινωνίας. Ἀλλ' ἐν τῇ δασοπονίᾳ ὁσάκις ὁ δασοκτήμων στενοχωρηθῇ χρηματικῶς πάντοτε ἐμβάλλεται εἰς πειρασμὸν νὰ ἐκποιήσῃ ἓν μέρος τῶν δένδρων τῶν ἀποτελούντων τὴν κλίμακα τῶν ἡλικιῶν, αἵτινες εἶνε ἀναπόφευκτοι πρὸς τὴν τοῦ δάσους ἐκμετάλλευσιν· ἐκ τῆς ἐκποιήσεως δὲ ταύτης προκύπτει διπλοῦν κακόν. Πρῶτον μὲν τὸ ἐκποιηθὲν ὑλικὸν δὲν μεταβαίνει εἰς ἑτέραν ἐκμετάλλευσιν, ὅπως μεταβαίνουσι τὰ ἐκποιούμενα γεωργικὰ ὄργανα εἰς ἑτέραν γεωργικὴν ἐπιχείρησιν, ἀλλ' ἀναλίσκεται· δεύτερον δ' ἐπέρχεται ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀργάνων τῶν ἐν τῇ χώρᾳ πρὸς παραγωγὴν ξυλείας ἐργαζομένων· ἐπέρχεται δ' ἡ ἐλάττωσις αὕτη διότι τὸ ὑπὲρ τὴν ἐτησίαν πρόσοδον ἐκποιούμενον ξυλῶδες ὑλικὸν ὑλοτομεῖται ἀποκλειστικῶς ἐξ ἡλικιῶν νεωτέρων τῆς ἐκμεταλλευσίμου, ἤτοι ἀπαρτίζεται ἐκ δένδρων μικροτέρων διαστάσεων, ἅτινα συνήθως μόνον καύσιμα καὶ ὀλίγιστα ἐργάσιμα ξύλα παράγουσιν· ἑπομένως ἐνδέχεται ἡ προσφορὰ τοῦ ἐμπορεύματος νὰ ὑπερβῇ τὴν ζήτησιν καὶ νὰ ἐπέλθῃ ἔκπτωσις εἰς τὰς τιμὰς τῆς ξυλείας· ἀλλ' ἐκπιπτουσῶν τῶν τιμῶν, τὸ κοινὸν συμφέρον πάσχει, πάσχει δὲ διότι οἱ λοιποὶ δασοκτήμονες δὲν δύνανται νὰ πωλήσωσιν εἰς τιμὰς ἀμειβούσας τὰ παραγωγικὰ αὐτῶν κεφάλαια. Ἐν τοιαύταις ἀνωμάλοις περιστάσεσιν οἱ καταναλωταὶ εὑρίσκονται στιγμιαίως ἐν ἀφθονίᾳ ξυλείας ὑποτετιμημένης, ὅπως ἅμα ἐπέλθῃ ἡ σπάνις ἀναγκασθῶσι νὰ πληρώσωσι αὐτὴν εἰς τιμὰς ὑπερόγκους. Ἐκτὸς δὲ πάντων τῶν ἀνωτέρω προκύπτει καὶ τὸ μέγιστον κακὸν ὅτι πολύτιμος ὕλη *ὑπὸ μόνου τοῦ χρόνου καὶ οὐχὶ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης χειρὸς δημιουργουμένη* ἐκπίπτει τῆς ἀξίας αὐτῆς καὶ κατασπαταλᾶται. Ἡ τοιαύτη φύσις τοῦ δασικοῦ κεφαλαίου ἀναγκάζει οὐ μόνον ἐνδελεχῆ καὶ σύντονον μέριμναν πρὸς συντήρησιν τῶν δασῶν νὰ καταβάλλωμεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ μεγίστης περισκέψεως εἰς τὴν διαχείρισιν αὐτῶν νὰ βαίνωμεν.

Ἡ κεφαλαιώδης ἐργασία τῆς διαχειρίσεως συνίσταται εἰς τὴν σύνταξιν σχεδίου ἐκμεταλλεύσεως, ἐν ᾧ ἡ χρῆσις τοῦ δάσους κανονίζεται οὕτως

ὥστε, ἐνῷ ἐξασφαλίζεται τὸ διηνεκὲς τῆς καρπώσεως, συντηρεῖται δέ, καί, ὅπου δυνατόν, βελτιοῦται ἡ παραγωγικὴ τοῦ ἐδάφους δύναμις, ὁ μὲν ἰδιοκτήτης νὰ λαμβάνῃ παρ' αὐτοῦ τὴν μεγίστην ἐφικτὴν πρόσοδον, τὸ δὲ δάσος ἀδιακόπως νὰ βελτιῶται μέχρις οὗ καταστῇ κανονικὸν καὶ ἐπιδεκτικὸν συστήματος χρήσεως λογικωτέρου. 'Αλλ' ὅπως καταντήσωμεν εἰς τὸν τελικὸν τοῦτον σκοπὸν τῆς διαχειρίσεως προαπαιτοῦνται ποικίλαι ἐργασίαι συγκεφαλαιούμεναι ὡς ἑξῆς.

Α) **Κατάστρωσις τῆς παρούσης τοῦ δάσους καταστάσεως.** — Ὅπως γνωσθῇ δὲ ἡ παροῦσα ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ τοῦ δάσους κατάστασις ἀνάγκη νὰ προηγηθῶσιν αἱ ἑξῆς βοηθητικαὶ ἐργασίαι.

1) Καταμέτρησις, σύνταξις διαγράμματος καὶ ὑπολογισμὸς τῆς ἐκτάσεως τοῦ δάσους.

2) 'Εκτίμησις τοῦ δάσους, τουτέστιν ἔρευνα τῆς ἐνὶ ἑκάστῳ τῶν δένδρων προσγιγνομένης ἐτησίας αὐξήσεως.

3) Διαίρεσις τοῦ δάσους εἰς τμήματα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ποικιλιῶν, ἃς παρουσιάζουσιν αἱ συνδενδρίαι καὶ τὸ ἔδαφος, καὶ εἰδικὴ ἑκάστου τῶν τμημάτων τούτων περιγραφή, ἐν ᾗ λεπτομερῶς νὰ ἐξετάζωνται καὶ περιγράφωνται ὁ σταθμός, ἤτοι ἡ τοποθεσία τοῦ δάσους, τὸ ἔδαφος, αἱ φυσικαὶ αὐτοῦ ἰδιότητες κτλ, καὶ νὰ ὁρίζηται τὸ ποσὸν τοῦ ξυλώδους ὑλικοῦ, ἡ ἐτησία προσαύξησις ἡ ἐν ἑκάστῃ τῶν συνδενδριῶν λαμβάνουσα χώραν, ἡ ἡλικία καὶ ἡ πυκνότης αὐτῶν κτξ.

4) Ἔρευνα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς τοῦ δάσους καταστάσεως ἤτοι ἔρευνα τῆς κυριότητος καὶ τῶν λοιπῶν νομικῶν σχέσεων (δουλειῶν κτξ)· τῆς φυσικῆς τοῦ ἐδάφους καταστάσεως (φυσικῆς καταστάσεως τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ὑδρομετεώρων, ἐπικρατούντων ἀνέμων, γεωλογικοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἐδάφους, πηγῶν, ῥυακίων, ποταμῶν κτξ), τῆς τέως χρήσεως καὶ τῆς παρούσης τοῦ δάσους καταστάσεως, τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας καὶ τῶν βιομηχανιῶν τῶν καταναλισκουσῶν ξυλείαν καὶ δασικὰ προϊόντα, καὶ τέλος ἔρευνα περὶ τοῦ προσωπικοῦ καὶ τοῦ διοργανισμοῦ αὐτοῦ.

Β) **Προσδιορισμὸς τοῦ σκοποῦ τῆς διαχειρίσεως καὶ τοῦ διὰ ταύτης ἐπιδιωκομένου τέλους.** — Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν

1) Ὅτι ἡ κάρπωσις δέον νὰ ᾖ διηνεκὴς καὶ οὐχὶ διαλείπουσα.

2) Ὅτι ὁ μόνος σκοπὸς τῆς διαχειρίσεως εἶνε ἡ ὅσον ἔνεστι μείζων παραγωγὴ ξύλων χρησίμων εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας.

3) Ὅτι ἡ κάρπωσις τῆς ξυλώδους τοῦ δάσους παραγωγῆς δέον νὰ γίνηται ὑπὸ τὸ ὅρον τῆς διατηρήσεως ἀθίκτου, ἢ μᾶλλον αὐξήσεως τοῦ δασικοῦ κεφαλαίου· καὶ

4) Ὅτι αἱ δουλεῖαι, ὅπου ὑπάρχουσαι τοιαῦται, παρακωλύουσι τὴν ὁμα-

λὴν τοῦ δάσους διαχείρισιν καὶ ἀνάγκη, ὅπου δυνατὸν ν' ἀπαλλάσσηται αὐτῶν τὸ δάσος.

Γ) **Διάταξις τῆς χρήσεως τοῦ δάσους καὶ κανονισμὸς τῆς προσόδου.** — Τοῦτο κατορθοῦται

1) Διὰ τῆς καταλλήλου ἐκλογῆς τῶν δένδρων καὶ τῆς ἐφαρμοστέας μεθόδου καλλιεργίας.

2) Διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ χρόνου τῆς περιφορᾶς.

3) Διὰ τῆς ὑποδείξεως τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου ἀνανεώσεως τοῦ δάσους (διὰ φυσικῆς ἢ τεχνικῆς σπορᾶς, ἢ διὰ φυτείας).

4) Διὰ τῆς σκοπίμου διαιρέσεως τῆς ἐπιφανείας.

5) Διὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν προσόδων τοῦ δάσους καὶ τῆς ὑποδείξεως τῆς τάξεως καθ' ἣν γενήσεται ἡ χρῆσις καὶ ἀνανέωσις αὐτοῦ.

6) Διὰ τῆς τακτοποιήσεως τῆς ἐσωτερικῆς διαχειρίσεως καὶ

7) Διὰ τῆς συνεχοῦς συμπληρώσεως τοῦ ἔργου τῆς διαχειρίσεως.

Ἐπισκοπῶν τις τὰς ἀνωτέρω ἀπαριθμουμένας ποικίλας καὶ πολυπλοκωτάτας ἐργασίας ἀμέσως πείθεται, ὅτι οὐ μόνον εἰδικὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις, ἀλλὰ καὶ πεῖραν οὐκ ὀλίγην δέον νὰ ἔχῃ ὁ ἐπιχειρῶν τὴν σύνταξιν σχεδίου διαχειρίσεως δάσους. Ἐπειδὴ δὲ παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε οὔτε καλλιεργία, οὔτε ἐπιστημονικὴ τῶν δασῶν χρῆσις ἐπετεύχθη οὔτ' ἔλαβέ ποτε ὀστᾶ καὶ σάρκα ἡ τῶν δασῶν ἐπιστήμη, καί τοι κατὰ τὰς ἀρχὰς αὐτὰς τῆς πρώτης βασιλείας γενναιότατα περὶ δασῶν ἐλήφθησαν μέτρα, ἀτελέσταται δὲ καὶ λίαν συγκεχυμέναι περὶ δασολογικῆς παιδείας ἐπικρατοῦσιν ἰδέαι, ἐπιχειροῦμεν ἐν ὀλίγοις νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ τῶν γνώσεων, ἃς δέον νὰ ἔχῃ ὑπάλληλος προωρισμένος ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς διαχειριστὴς δάσους.

Παραβάλλοντες τὸ χωρίον τῶν Νόμων [1] τοῦ θείου Πλάτωνος, ἔνθα ποιεῖται λόγον περὶ ἀποσοβήσεως τῶν ἀπὸ τῶν ὑετίων ὑδάτων κινδύνων διὰ ταφρευμάτων (ὁριζοντείων τάφρων κλιμακηδὸν ἐπὶ τῶν κλιτύων τῶν λόφων καὶ ὀρέων τεταγμένων), διατηρήσεως τῶν πηγῶν καὶ κανονίσεως τοῦ ροῦ τῶν ποταμῶν διὰ δενδροφυτειῶν, ἀναλογιζόμενοι δ' ὅτι αἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀπαντῶσαι λέξεις *Ἀλσοκόμος, ἀλσοκομία, ἀλσοποιΐα, ὑλωρός, ὑλοκόμος, ὑλουργία* δὲν ἦσαν βεβαίως ἐκφράσεις κεναί, διερχόμενοι δ'

1 Καὶ τῶν ἐκ Διὸς ὑδάτων, ἵνα τὴν χώραν μὴ κακουργῇ, μᾶλλον δ' ὠφελῇ ῥέοντα ἐκ τῶν ὑψηλῶν εἰς τὰς ἐν τοῖς ὄρεσι νάπας ὅσαι κοῖλαι, τὰς ἐκροὰς αὐτῶν εἴργονται οἰκοδομήμασί τε καὶ ταφρεύμασιν, ὅπως ἂν τὰ παρὰ τοῦ Διὸς ὕδατα καταδεχόμεναι καὶ πίνουσαι τοῖς ὑποκάτωθεν ἀγροῖς τε καὶ τόποις πᾶσι νάματα καὶ κρήνας ποιοῦσαι, καὶ τοὺς αὐχμηροτάτους τόπους πολυύδρους τε καὶ εὐύδρους ἀπεργάζωνται· τά τε πηγαῖα ὕδατα ἐάν τέ τις ποταμὸς ἐάν τε καὶ κρήνη ᾖ κοσμοῦντες φυτεύμασί τε καὶ οἰκοδομήμασιν εὐπρεπέστερα καὶ συνάγοντες μεταλλείαις νάματα· πάντα ἄφθονα ποιῶσιν ὑδρείαις τε καθ' ἑκάστας τὰς ὥρας, εἴ τί που ἄλσος ἢ τέμενος περὶ ταῦτα ἀνειμένον ᾖ, τὰ ῥεύματα ἀφιέντες εἰς αὐτὰ τὰ τῶν θεῶν ἱερὰ κοσμῶσι.... Πλατ. Νόμων. στ. 761.

ἐπισταμένως καὶ τὰ ὡραῖα καὶ ἀπαράμιλλα τοῦ Θεοφράστου περὶ καλλιεργίας καὶ χρήσεως δασῶν διδάγματα [1] ἅτινα καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους ἔχουσιν ἐπιστημονικὸν κῦρος, ἀγόμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι οὐ μόνον προὐνόησαν περὶ τῶν δασῶν τῆς ὑπ' αὐτῶν κατοικουμένης χώρας, ἀλλὰ καὶ περὶ διαχειριστικοῦ προσωπικοῦ ἐμερίμνησαν καὶ ὑπηρεσίαν δασῶν τελείως κατηρτισμένην εἶχον· δυστυχῶς ὅμως αἱ περὶ τούτων πληροφορίαι δὲν διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν· διότι τὸ μόνον ἴχνος διαχειρίσεως δασῶν ἀπαντᾷ ἐν Ὀλυμπίᾳ τῆς Ἠλείας (ἴδε Παυσανίου Ἠλιακά), ὅπου ἡ διαχείρισις τῶν περὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς δασῶν ἦν ἀνατεθειμένη εἰς εἰδικὸν ὑπάλληλον καλούμενον *Ξυλέα* οὗ ἔργον ἦτο νὰ παρέχῃ τὰ διὰ τὰς θυσίας ξύλα «ἔστι δὲ ὁ *ξυλεὺς* ἐκ τῶν οἰκετῶν τοῦ Διός, ἔργον δὲ αὐτῷ πρόσκειται τὰ ἐς τὰς θυσίας ξύλα τεταγμένου λήμματος καὶ πόλεσι παρέχειν καὶ ἀνδρὶ ἰδιώτῃ».

Κατὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην κοιτὶς τῆς Δασολογίας ὑπῆρξεν ἡ Γερμανία, ἧς τὸ κῦρος καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης πανταχοῦ ἀναγνωρίζεται διότι πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τῆς ὑφηλίου χῶραι ἢ βαίνουσιν ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν Γερμανῶν ἢ ἐφαρμόζουσι τὴν γερμανικὴν ἐπιστήμην. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡμεῖς περιοριζόμεθα εἰς βραχεῖαν ἐξιστόρησιν τῶν φάσεων τῆς Δασολογίας ἐν Γερμανίᾳ παραπέμποντες τοὺς ἐνδιαφερομένους εἰς τὸ τρίτομον σύγγραμμα τοῦ Bernhardt (διευθυντοῦ τῆς πρωσσικῆς δασολογικῆς Ἀκαδημείας ἐν Münden) Geschichte des Waldeigenthums der Waldnirthschaft und Forstwissenschaft in Deutschland, καὶ τὸ πρὸ ὀλίγου ἐκδοθὲν περὶ τῆς αὐτῆς ὕλης σύγγραμμα τοῦ ἡμετέρου καθηγητοῦ Dr Adam Schwappach Grundriss der Forst und Jagdgeschichte Deutschlands. Berlin 1883.

Πρὸ τῶν ἀρχῶν τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος τὸ δάσος ἦν ἐμπεπιστευμένον εἰς τὴν φύλαξιν τῶν κυνηγῶν (Jaeger), διότι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ θήρα ἦν τὸ σπουδαιότερον τῶν προϊόντων τοῦ δάσους. Ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἡ γεωργία ἤρξατο ἐπεκτεινομένη ἐντὸς τοῦ δάσους, συνεπείᾳ δὲ τῆς ἐντεῦθεν προκυψάσης μειώσεως τῆς ἐκτάσεως τῶν δασῶν ἐπῆλθεν ἐνταῦθα μὲν *ὕψωσις τῆς τιμῆς τῆς ξυλείας*, ἀλλαχοῦ δὲ *παντελὴς ἔλλειψις*, εὐθὺς ἤρξατο ἡ ἐγγυτέρα τοῦ δάσους ἔρευνα, ἀπολήξασα εἰς τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι *διὰ τῶν κυνηγῶν οὐ μόνον κανονικὴ διαχείρισις, ἀλλ' οὐδὲ κἂν διατήρησις τῶν δασῶν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ*· ἑπομένως πρῶτον ἤδη παρουσιάσθη ἡ κατεπείγουσα ἀνάγκη τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν κυνηγῶν ὑπαλλήλων *σκοπίμως* καὶ *πρακτικῶς μεμορφωμένων*. Ἀλλ' ἐν τῷ μαθητευομένῳ κυνηγῷ πᾶσα κυνηγετικὴ περιφέρεια[2] παρεῖχε τὰ μέσα πρὸς ἐκμάθησιν τῆς θήρας καὶ τελείαν ἐκγύμνασιν, ὁ μαθητευόμενος δα-

1 Περὶ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δασολογικῶν γνώσεων προτιθέμεθα νὰ ἐκδώσωμεν εἰδικὴν πραγματείαν.

2 Τὸ δάσος διῃρεῖτο εἰς κυνηγετικὰς περιφερείας ἀποκαλουμένας Jagen.

σοτέχνης ἦν ἠναγκασμένος νὰ ζητῇ τὸν διδάσκαλόν του πανταχοῦ μεταξὺ τῶν ἐπὶ *πρακτικαῖς γνώσεσι* φημιζομένων· οὕτως ἡ μὲν πρακτικὴ ἐκπαίδευσις τῶν τότε δασοτεχνῶν ἦν καθαρῶς χειρωνακτική, ἡ δὲ θεωρητικὴ περιωρίζετο εἰς τὴν ἐκμάθησιν κανόνων τινῶν τῆς **Δασονομίας** (Waldbau), οἵτινες διὰ τῆς παραδόσεως μεταδιδόμενοι ἀπὸ τοῦ διδασκάλου εἰς τὸν μαθητὴν μετεβιβάζοντο εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

Περὶ τὰ τέλη ὅμως τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος θεωρητικοίτινες ἀναμιχθέντες εἰς τὴν τέως *τέχνην* τῶν δασῶν, ἔθεντο τὰς πρώτας βάσεις τῆς συστηματικῆς ἐρεύνης τῆς διαχειρίσεως καὶ καρπώσεως τῶν δασῶν. Ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπελθοῦσα ἔλλειψις ξυλείας προὐκάλεσε τὴν ἔρευναν τῆς ἐτησίας προσαυξήσεως καὶ *τῆς κατὰ μονάδα ἐπιφανείας* (στρεμματικῆς) *παραγωγῆς τῶν δασῶν*, ὅπως ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης κανονισθῇ καὶ *ἡ ἐτησία πρόσοδος* αὐτῶν, ἀνεγνωρίσθη δηλονότι ἡ ἀνάγκη ἐφαρμογῆς συστήματος συνετωτέρας χρήσεως ἐρειδομένης ἐπὶ τῶν τοπικῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν, τουτέστιν ἐπὶ τοῦ κλίματος καὶ τοῦ ἐδάφους. Συνεπείᾳ τῆς κινήσεως ταύτης ἱδρύθησαν ἐν ἔτει 1770 *Δασολογικαὶ Σχολαὶ* ἐν Βερολίνῳ ὑπὸ τοῦ βοτανικοῦ Gleditsch, ἐν Γοττίγγῃ ὑπὸ τοῦ Beckmann, ἐν Ἰένῃ ὑπὸ τοῦ Suckow, ἐν Χαϊδελβέργῃ ὑπὸ τοῦ Jung, ἐν Μογουντιάκῳ (Mainz) ὑπὸ τῶν Muellenkampf καὶ Nau καὶ ἐν Φραϊβούργῃ ὑπὸ τοῦ Trunk. Πᾶσαι αὗται αἱ δασολογικαὶ σχολαὶ ἀπέτυχον, διότι ἡ μὲν *τεχνικὴ* τῶν φοιτητῶν μόρφωσις ἦν περιωρισμένη, ἡ δὲ θεωρητικὴ διδασκαλία ἐγίνετο ὑπὸ καθηγητῶν εἰς τὴν σχολὴν τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἀνηκόντων καὶ πραγματευομένων αὐτὴν μόνον ὑπὸ οἰκονομολογικὴν ἔποψιν. Εἰς τὴν ἀποτυχίαν δὲ τῶν σχολῶν τούτων μεγάλως συνετέλεσε καὶ ἡ ἄκρα συγκατάβασις περὶ τὴν παραδοχὴν φοιτητῶν, τῶν πλείστων ἀνικάνων, ἐλλιπῶς κατηρτισμένων, ἢ καὶ καθολοκληρίαν ἀμαθῶν, καὶ ἀνεπιτηδείων πρὸς κατανόησιν παραδόσεων ἐπιστημονικὴν ἐχουσῶν χροιάν.

Τούτων πάντων ἕνεκα πολλοὶ ἰδιῶται προέβησαν εἰς σύστασιν *ἰδιωτικῶν σχολῶν* κληθεισῶν *ἐμπειροτεχνικῶν* (Meisterschulen), ὧν διασημότεραι ὑπῆρξαν ἡ ἐν ἔτει 1785 ὑπὸ τοῦ Κόττα (Cotta) ἐν Τσίλμπαχ ἱδρυθεῖσα καὶ ἡ ἐν ἔτει 1791 ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Λουδοβίκου Hartig ἐν Hungen (Wetterau) μετενεχθεῖσα κατόπιν εἰς Dillenburg. Ὁ Κόττας καὶ Χάρτιγ κεκτημένοι *μεγάλην μὲν πεῖραν κατηρτισμένοι δὲ καλῶς εἰς τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας* συνειδότες δ' ὅτι τὰ δασονομικὰ *μόνον δι' ἐπιστημονικῶς μεμορφωμένου προσωπικοῦ* δύνανται νὰ προαχθῶσι προσηκόντως, πρῶτοι ἐπεξέτεινον τὸν κύκλον τῆς διδασκαλίας αὐτῶν κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην, διὸ καὶ δικαίως θεωροῦνται ὡς *οἱ πρῶτοι ἱδρυταὶ τῶν Δασολογικῶν σχολῶν* καὶ ἀποκαλοῦνται *πατέρες τῆς συστηματικῆς τῶν δασῶν χρήσεως*· ὁ κύκλος τῶν μαθημάτων ἐν ἀμφοτέραις ταύταις ταῖς σχολαῖς ἦν γυμνασιακός.

Συνεπεία τῆς νέας ταύτης κινήσεως αἱ πολυάριθμοι ἐμπειροτεχνικαὶ σχολαὶ ἤρξαντο μετασχηματιζόμεναι εἰς ἰδιωτικὰ δασολογικὰ ἐκπαιδευτήρια, συνάμα δὲ καὶ ἄπειρα νέα ἱδρύοντο ἐν διαφόροις χώραις, οἷον ἐν Dillenburg, Zillbach, Gernsbach, Karlsruhe, Dessau, Kiel, Waldau, ἐν Βερολίνῳ, Rothenburg, Homburg, Φούλδᾳ, Hohenholms, Lich, Schwarzenburg, Eichstaedt καὶ ἐν Aschaffenburg (ἐν ἔτει 1807). Πολλαὶ τῶν σχολῶν τούτων ἐξέλιπον ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ ἱδρυτοῦ, ἕτεραι δὲ πάλιν, ὡς ἡ τοῦ Aschaffenburg τῆς Βαυαρίας μετεσχηματίσθησαν εἰς δημοσίας δασολογικὰς σχολὰς μὲ βαθμὸν γυμνασίου.

Ἐν ἔτει 1803 εἷς τῶν ὀπαδῶν τῆς διὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν παραγωγῆς τῆς Δασολογίας ὁ Ἰωάννης Ματθίας Βεχστάϊν (Johan Mathias Bechstein) μετενεγκὼν τὸ ἐν *Κεμνότε* ἰδιωτικὸν αὐτοῦ ἐκπαιδευτήριον εἰς Dreissigacker ὡς *δημόσιον*, ἐπραγματοποίησε πρῶτος τὴν πρὸ καιροῦ σχηματισθεῖσαν ἰδέαν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ὑπαλλήλων τῶν δασῶν ἐν σχολαῖς εἰδικαῖς καὶ μεμονωμέναις (isolirte Forstlehranstalten. Ἡ νέα αὕτη σχολὴ ἀποκληθεῖσα *Ἀκαδήμεια* ἐφωδιάσθη διὰ πολυαρίθμου προσωπικοῦ καθηγητῶν καὶ πολλῶν διδακτικῶν συλλογῶν κτλ. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον μετεποιήθησαν εἰς *δημοσίας Ἀκαδημείας* τὸ ἐν Τάραντ τῆς Σαξωνίας ἰδιωτικὸν τοῦ Κόττα ἐκπαιδευτήριον (ἐν ἔτει 1816) καὶ ἡ ἐν Aschaffenburg τῆς Βαυαρίας ἰδιωτικὴ δασολογικὴ σχολή. Ἀλλ' αἱ σχολαὶ αὗται ὀλιγίστους ἀπέφερον καρπούς· διότι τὰ ταύτας ἱδρύσαντα κράτη φρονοῦντα, ὅτι ἡ ἐπιστήμη τῶν δασῶν ἦν εὔπεπτον καταπότιον, ἐπεζήτουν ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι νὰ φέρωσι τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα, τουτέστι νὰ μορφώσωσι προσωπικὸν ἐπιστημονικῶς κατηρτισμένον· μηδόλως δὲ λαμβάνοντα ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἶχον νὰ παλαίσωσι κατὰ σπουδαστῶν ἀκαταλλήλως προκατηρτισμένων, προσεπάθουν ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ ἀναδείξωσιν αὐτοὺς ὄργανα εὔχρηστα πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πρακτικὴν ὑπηρεσίαν. Μόνον ἐν Τάραντ ἡ διδακτικὴ τοῦ Κόττα ἱκανότης ἐκάλυψε τὰ τρωτὰ μέρη τοῦ ἀτελοῦς διδακτικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ παρεσκεύασε τῇ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνομένῃ Ἀκαδημείᾳ τὸν τίτλον τῆς *ἐξόχου πασῶν*.

Διὰ τὸ θέμα ὅμως ὅπερ πραγματευόμεθα, διδακτικώτεραι εἶνε δι' ἡμᾶς αἱ περιπέτειαι τῶν δασονομικῶν ἐν Πρωσσίᾳ· διότι ἐνῷ ἐν τῇ λοιπῇ Γερμανίᾳ συνέβαινον τὰ ἀνωτέρω, ἐν Πρωσσίᾳ ἀμφεταλαντεύοντο περὶ τῆς καταλλήλου ἐκπαιδεύσεως τῶν ὑπαλλήλων καὶ μετέβαινον ἀπὸ σχεδίου εἰς σχέδιον. Ἐν ἔτει 1811 προσεκλήθη ἐκ Στουτγάρτης ὁ ἐκεῖ τὴν ἰδιωτικὴν αὐτοῦ σχολὴν διευθύνων Γεώργιος Λουδοβῖκος Χάρτιγ (Hartig), ἵνα μεταβῇ εἰς Βερολῖνον καὶ ἀναλάβῃ τὴν γενικὴν τῆς ὑπηρεσίας τῶν δασῶν διεύθυνσιν. Ἡ ὑπηρεσία τῶν δασῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦν ἐντελῶς *ἄμορφος καὶ ἄνευ ἐσωτερικῆς συνοχῆς καὶ τάξεως*. Εἰς τὰς θέσεις

δασονόμου διωρίζοντο τεχνικῶς ἀμόρφωτοι ὑπαξιωματικοὶ τοῦ σώματος τῶν κυνηγῶν καὶ ἡ κατάστασις τῶν δασῶν ἦν οἰκτροτάτη. Ὁ βαθύνους Χάρτιγ ἀμέσως ἐνόησας, ὅτι *ἡ μεγίστη τῆς ὑπηρεσίας τῶν δασῶν πληγὴ ἦν ἡ ἐλλιπὴς ἐκπαίδευσις τῶν ὑπαλλήλων*, ἀνέλαβε νὰ παραδίδῃ μαθήματα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου συνδυάζων ὅπως ἠδύνατο καταλληλότερον τὸν χρόνον, ὥστε νὰ ἐπαρκῇ καὶ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἀνατεθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας.

Ἐν ἔτει 1820 ἤρξατο μεγάλη συζήτησις μεταξὺ τῶν πεπαιδευμένων περὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ τῆς παιδείας τῶν ὑπαλλήλων τῶν δασῶν καταλήξασα εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς γνώμης τοῦ Χάρτιγ καὶ Πφάϊλ καθ' ἣν οἱ ὑπάλληλοι δέον νὰ καταρτίζωνται *θεωρητικῶς* καὶ *πρακτικῶς* ἐν ἐκπαιδευτηρίοις παρέχουσιν ἄφθονα τὰ μέσα πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐκπαίδευσιν. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ὑπεστήριξε θερμότατα ὁ Πφάϊλ ἔν τινι φυλλαδίῳ ἐπιγραφομένῳ «ueber forstliche Bildung und Unterricht im allgemeinen und mit besonderer Anwendung auf dem Preussischen Staat» ἤτοι περὶ δασολογικῆς παιδείας καὶ διδασκαλίας ἐν γένει καὶ ἰδίᾳ περὶ ἐφαρμογῆς αὐτῶν ἐν τῷ Πρωσσικῷ κράτει, ἐξ οὗ ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς:

«Εἰς τὸν ὑπάλληλον τῶν δασῶν ἐμπιστευόμεθα μέγα μέρος τοῦ ἐθνι»κοῦ πλούτου, οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ τὴν ὕπαρξιν ἑκατομμυρίων ἀν»θρώπων παραδίδομεν εἰς χεῖρας αὐτοῦ. Πᾶσαι αἱ ὑπὸ τῶν λοιπῶν τῆς »ὑπηρεσίας κλάδων καταβαλλόμεναι προσπάθειαι πρὸς ἀνύψωσιν τῆς ἐθνι»κῆς εὐδαιμονίας ἀποβαίνουσι μάταιαι, ὅταν εἰς τὰς προσπαθείας ταύτας »ἀντιτάσσηται ἀμάθεια καὶ ἐσφαλμένη περὶ τῆς ὑπηρεσίας τῶν δασῶν »ἰδέα· ὁ ἀμαθὴς δασοτέχνης ἀγνοῶν τὴν πορείαν, ἣν ἡ φύσις προχα»ράσσει ἑαυτῇ πρὸς ἀναπαραγωγὴν καὶ διατήρησιν τοῦ δάσους, δὲν δύ»ναται νὰ ὀρέξῃ χεῖρα ἀρωγὸν εἰς τὸ παραγωγὸν τῶν δυνάμεων αὐτῆς· »καταστρέφων δὲ τὰς δυνάμεις ταύτας καὶ βίαια παρενείρων ἐμπόδια εἰς »τὴν πορείαν αὐτῶν ἐκμηδενίζει καὶ ὅ,τι ἡ φύσις εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτῆς »δυνάμεις ἐγκαταλιμπανομένη ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ. Μὴ λαμβάνων δ' »ὑπ' ὄψει τοὺς ἀναγκαίους ὅρους τῆς ὑπάρξεως ἑκάστου εἴδους δένδρων, καὶ »ἐκλέγων ἀκαταλλήλους καὶ τῇ φύσει αὐτῶν ἀναρμοδίους σταθμούς, οὐ »μόνον τὰ προϊόντα τῆς πανσόφου φύσεως ἐν μέρει ἐκμηδενίζει, ἀλλὰ καὶ »χεῖρα ἐπὶ τῆς παραγωγοῦ αὐτῆς δυνάμεως ἐπιβάλλει. Ὑπὸ τὴν φονικὴν »αὐτοῦ χεῖρα τὸ ἔδαφος καθ' ἑκάστην ἐξαντλεῖται καὶ ἐκεῖ ὅπου πρότε»ρον ἔθαλλον καὶ χαριέντως ὑψοῦντο οἱ κολοσσιαῖοι γίγαντες τοῦ δάσους »οὐδὲ θάμνοι πλέον ἀναπαράγονται....»

Τὰς ἀνωτέρω περικοπὰς τοῦ Πφάϊλ αὐτολεξεὶ παρεθέμεθα, διότι ζωγραφίζουσι κατάστασιν ἀνακαλοῦσαν τὴν ἀθλιότητα τῶν ἡμετέρων δασονομικῶν. Περαιτέρω ὁ Πφάϊλ ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ ὑπάλληλος τῶν δασῶν ὢν μόνος κεκλημένος ἵνα δεσπόζῃ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, διέπῃ, κανο-

νίζῃ καὶ συμπληροῖ αὐτὰς καταλλήλως πρὸς ὄφελος τῆς δασικῆς παραγωγῆς, καὶ ὀφείλων νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς καταλλήλου διανομῆς τῆς παραγωγῆς ταύτης, ἀπαιτεῖται νὰ ἦνε ἐγκρατὴς τῆς *κοινωνικῆς οἰκονομίας* τῆς *ἐν γένει πλουτολογίας* καὶ τῆς *δημοσιονομίας*, ὅπως δι' αὐτῶν ἀποκτήσῃ τὴν ἱκανότητα τοῦ σκέπτεσθαι περὶ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Οὗτος καταλλήλως καὶ ἐπιστημονικῶς μορφούμενος δὲν θέλει ὀχυρωθῇ ὄπισθεν *τῆς ἀνάγκης τῆς διατηρήσεως τῶν δασῶν* ἐπὶ ἐδαφῶν γεωργησίμων ὅταν ἡ αὔξουσα γεωργία τῆς χώρας ἀναγκάζηται νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸ δάσος καὶ ζητήσῃ ἐκεῖ ἔδαφος πρὸς καλλιεργίαν, διότι ἡ ἐπιστήμη θέλει ὑποδείξει αὐτῷ τὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν μεταξὺ γεωργίας καὶ δάσους καὶ μεταξὺ ἐπωφελοῦς καὶ βλαβερᾶς δασοπονίας καὶ θέλει τῷ ὑπαγορεύσει τὰ μέσα, δι' ὧν θὰ δυνηθῇ ν' ἀντισταθμίσῃ τὴν ἐπελθοῦσαν μείωσιν τοῦ δασικοῦ ἐδάφους.

Τὸ ζήτημα τῆς δασολογικῆς παιδεύσεως ἐξητάζετο πρότερον λίαν ἐπιπολαίως, καὶ οὐδαμοῦ ἀνεφαίνετο λογικόν τι οἰκοδόμημα τῶν δασολογικῶν γνώσεων καὶ τῆς δασολογικῆς ἐκπαιδεύσεως· καὶ ἐζήτουν μὲν νὰ μορφώσωσιν ἕν τοιοῦτον, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ εὕρωσι τὸ ζητούμενον. Πανταχοῦ ἐκυμαίνοντο μεταξὺ πολλῶν σχεδίων, πανταχοῦ ἤθελον νὰ κάμωσιν οἰκονομίας, πανταχοῦ ἐβασίλευεν ἀβεβαιότης. Αἱ διευθύνσεις τῶν δασῶν ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν ἐπεδίωκον, τὴν ἀπόκτησιν δηλονότι ὀργάνων *εὐχρήστων* μεμορφωμένων μόνον διὰ τὸν εἰδικὸν σκοπόν, δι' ὃν προώριζον αὐτά· ἐν ἄλλοις λόγοις ἤθελον νὰ μορφώσωσι καλοὺς *οἰκονομικοὺς ὑπαλλήλους* καὶ ἐθεώρουν ὅλως περιττὴν τὴν ἐκτενεστέραν γενικὴν παιδείαν, μηδόλως φροντίζουσαι περὶ μορφώσεως ὑπαλλήλων *βασίμως πεπαιδευμένων* καὶ δυναμένων αὐτοτελῶς νὰ ἐργάζωνται· πολλαχοῦ δὲ καὶ οἱ διευθύνοντες τὰ τῶν δασῶν (κατὰ Gemghofer μηδὲ πολλῶν μεγάλων κρατῶν ἐξαιρουμένων) ἦσαν *ἐντελῶς ἀνεπιστήμονες καὶ ἀδαεῖς τοῦ κλάδου, ὃν διηύθυνον*.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ αἱ ὑπηρετικαὶ τῆς Δασολογίας ἐπιστῆμαι ἀνεπτύσσοντο καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν δημοσίων συμφερόντων προήγετο καθ' ἑκάστην, ἐνῷ ὁ δασονομικὸς κλάδος ὑπελείπετο κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον τῆς προόδου, διότι αἱ εἰδικαὶ σχολαὶ μὴ δυνάμεναι νὰ διαθέσωσι πλούσια διδακτικὰ μέσα, ἠδυνάτουν νὰ λειτουργήσωσι δεόντως· οὖσαι δὲ εἰδικαί, μεμονωμέναι καὶ μακρὰν τῶν ἐπιστημονικῶν κέντρων, ὑπελείποντο καθ' ἑκάστην ὡς πρὸς τὰς προόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν· καὶ οἱ καθηγηταὶ δὲ αὐτοὶ μακρὰν τῶν ἐπιστημονικῶν κέντρων ζῶντες λεληθότως καὶ ἀνεπαισθήτως παρήκμαζον καπνίζοντες καὶ καπνιζόμενοι ἐντὸς τῶν τοίχων τῶν μεμονωμένων σχολῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐνῷ παρεκώλυε τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης τῶν δασῶν ἐγίνετο πρόσκομμα καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν ἑδραίου συστήματος διαχειρίσεως.

Ἐν ἔτει 1874, ἐπῆλθεν ἡ ἐν Φραϊβούργῃ (Freiburg) σύνοδος τῶν Γερμανῶν δασολόγων, ἥτις *παμψηφεὶ* ἀπεφάνθη κατὰ τῶν μεμονωμένων σχολῶν. Ἔκτοτε ὡρίμασεν ἡ ἰδέα τῆς συγχωνεύσεως τῆς διδασκαλίας τῆς δασολογίας ἐν Πανεπιστημίοις, ἢ βαθμὸν Πανεπιστημίου ἔχουσιν ἀνωτέροις ἐκπαιδευτηρίοις. Ἤδη δὲ πλὴν τῆς Σαξωνίας, ἥτις τὴν μνήμην τοῦ πολλοῦ Κόττα τιμῶσα δὲν θέλει νὰ διαλύσῃ τὴν ἐν Tharand Ἀκαδήμειαν καὶ τῆς Πρωσσίας ἥτις πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν δαπανήσασα ὑπὲρ τὰ δύω ἑκατομμύρια Μάρκων πρὸς ἀναδιοργάνωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν δύω αὐτῆς Ἀκαδημειῶν, ἀναγκάζεται νὰ διατηρήσῃ τὰ πράγματα ὡς ἔχουσι, πάντα τὰ λοιπὰ κράτη τῆς Γερμανίας συνεχώνευσαν τὴν διδασκαλίαν τῆς Δασολογίας μετὰ τῆς διδασκαλίας τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις [1].

1 Ἐν Εὐρώπῃ ὑφίστανται αἱ ἑξῆς δασολογικαὶ Σχολαί:

α) ἐν Βαυαρίᾳ. Μέχρι τῆς λήξεως τῆς θερινῆς ἑξαμηνίας τοῦ 1878 ἡ διδασκαλία τῆς Δασολογίας ἐγίνετο ἐν τῇ μιᾷ καὶ μόνῃ δασολογικῇ Ἀκαδημείᾳ τοῦ Aschaffenburg· ἀλλ' ἀπὸ τῆς χειμερινῆς ἑξαμηνίας τοῦ 1878 ἡ σχολὴ τοῦ Aschaffenburg ὑπεβιβάσθη εἰς ἁπλῶς προπαρασκευαστικὴν σχολὴν καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ διδασκαλία μετηνέχθη εἰς τὸ ἐν Μονάχῳ Πανεπιστήμιον συγχωνευθεῖσα ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Δημοσίου μετὰ διετῆ μαθητείαν ἐν Aschaffenburg, ὅπου ἐκτελοῦσι καὶ τὴν μονοετῆ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ὡς ἐθελονταί, μεταβαίνουσιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μονάχου. Ὡς καθηγηταὶ προσελήφθησαν πέντε τῶν διασημοτέρων Γερμανῶν δασολόγων ἤτοι ὁ Gayer τέως διευθυντὴς τῆς ἐν Aschaffenburg Ἀκαδημείας, ὁ Ebermayer καθηγητὴς τῆς ἐδαφολογίας ἐν τῇ αὐτῇ Ἀκαδημείᾳ, ὁ R. Hartig καθηγητὴς τῆς δασικῆς βοτανικῆς ἐν τῇ Πρωσσικῇ Ἀκαδημείᾳ Eberswalde, ὁ G. Heyer διευθυντὴς τῆς ἑτέρας ἐν Münden Πρωσσικῆς Ἀκαδημείας καὶ F. v. Baur καθηγητὴς ἐν τῇ ἐν Hohenheim Βυρτεμβεργικῇ Ἀκαδημείᾳ καὶ διευθυντὴς τῆς δ α σ ι κ ῆ ς π ε ι ρ α μ α τ ι κ ῆ ς ἐ ρ ε ύ ν η ς· (τούτων ὁ G. Heyer ἀπεβίωσε τὸ λῆξαν θέρος προσβληθεὶς ὑπὸ κεραυνοβόλου ἀποπληξίας). Διὰ τῶν καθηγητῶν τούτων τὸ Μόναχον κατέστη τὸ μόνον δασολογικὸν κέντρον οὐ μόνον τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Εὐρώπης ὁλοκλήρου.

β) ἐν Βυρτεμβέργῃ, μέχρι τοῦ 1880 ἡ Δασολογία ἐδιδάσκετο ἐν τῇ ἐν Hohenheim (παρὰ τὴν Στουτγάρτην) δασολογικῇ καὶ γεωπονικῇ Ἀκαδημείᾳ· ἀλλ' ἔκτοτε καὶ ἡ Βυρτεμβέργη τῇ Βαυαρίᾳ ἑπομένη μετήνεγκε τὴν διδασκαλίαν τῆς δασολογίας εἰς τὸ ἐν Τυβίγγῃ (Tübingen) Πανεπιστήμιον.

γ) Ἐν Σαξωνίᾳ ἡ Δασολογία διδάσκεται ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Κόττα ἱδρυθείσῃ δασολογικῇ Ἀκαδημείᾳ. Πολλάκις ἐζητήθη ἡ συγχώνευσις τῆς δασολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας καὶ πιθανὸν νὰ μὴ βραδύνῃ ἡ πραγμάτωσις τῆς ἰδέας ταύτης.

δ) Ἐν Βάδῃ ἡ Δασολογία διδάσκεται ἐν τῇ Πολυτεχνικῇ σχολῇ τῆς Καρλσρούης· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ πέρυσι ἐξεδηλώθησαν τάσεις περὶ συγχωνεύσεως τῆς διδασκαλίας ἔν τινι τῶν δύω Πανεπιστημίων τῆς χώρας ταύτης.

ε) Ἐν Ἔσσῃ ἡ Δασολογία διδάσκεται ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Giessen ἀπὸ τοῦ 1831.

ϛ) Ἐν Πρωσσίᾳ ὑπάρχουσι δύω δασολογικαὶ σχολαὶ ἡ ἐν Neustadt Eberswalde ἱδρυθεῖσα ἐν ἔτει 1821 καὶ ἡ ἐν Münden τοῦ Ἀννοβέρου ἱδρυθεῖσα ἐν ἔτει 1868. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1882 ἱδρύθησαν καί τινες κατώτεραι σχολαὶ πρὸς μόρφωσιν δασοφυλάκων.

ζ) Ἐν Σαξοβεϊμάρῃ διατηρεῖται εἰσέτι ἡ ἐν Eisenach δασολογικὴ σχολή, προωρισμένη νὰ ἐκλείψῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γηραιοῦ διευθυντοῦ αὐτῆς Grebe.

η) Ἐν Ἑλβετίᾳ ἡ δασολογικὴ Σχολὴ ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ Πολυτεχνείου ἀπὸ τοῦ 1855.

θ) Ἐν Αὐστρίᾳ ὑπάρχει μία ἀνωτάτη δασολογικὴ Σχολὴ μὲ βαθμὸν Πανεπιστημίου ἐν τῇ ἐν Βιέννῃ Hochschule für Bodencultur. Πλὴν ταύτης ὑπάρχουσι

Ἐνταῦθα ἐπέρχεται ἀναγκαίως τὸ ἐρώτημα: *ὁποίας καὶ ὁπόσας γνώσεις δέον νὰ ἔχωσιν οἱ ὑπάλληλοι τῶν δασῶν*; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο διευκολύνεται ἅμα ἀναλογισθῶμεν, ὅτι κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους εἶναι ἐφηρμοσμέναι *φυσικαὶ* καὶ *οἰκονομικαὶ ἐπιστῆμαι* καὶ ἑπομένως ὅτι αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι εἶνε *θεμελιώδεις* διὰ τὴν *Δασολογίαν* καὶ οὐχὶ *ὑπηρετικαὶ* [1], ὡς ἐξελαμβάνετο εἰς ἀρχαιοτέρας ἐποχάς· ἐν ἔτει 1878

1) 13 Μέσαι σχολαὶ μὲ βαθμὸν Γυμνασίου, εἰς διαφόρους πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ
2) 53 κατώτεραι σχολαὶ δασοκομίας πρὸς μόρφωσιν δασοφυλάκων.

ι) Ἐν Γαλλίᾳ ὑπάρχει μία μόνη ἀνωτέρα δασολογικὴ σχολὴ ἡ ἐν Nancy, ἐσχάτως ἀναδιοργανωθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τελευταίων ἐπιστημονικῶν ἐν Γερμανίᾳ προόδων· εἰς τὴν Σχολὴν ταύτην εἰσὶ δεκτοὶ ἀπὸ τοῦ 1882 μόνον οἱ φέροντες πτυχίον γεωργικῆς τινος Γαλλικῆς σχολῆς. Πλὴν τούτων ὑπάρχουσι καὶ τρεῖς σχολαὶ πρὸς μόρφωσιν δασοφυλάκων.

ια) Ἐν Ἰταλίᾳ ὑπάρχει μία μόνη δασολογικὴ σχολὴ ἡ ἐν Vallombrosa παρὰ τὴν Φλωρεντίαν ἱδρυθεῖσα ἐν ἔτει 1869.

ιβ) Ἐν Ἱσπανίᾳ ἱδρύθη ἐν ἔτει 1835 εἰδικὴ σχολὴ μηχανικῶν τῶν δασῶν ἐγκατασταθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1869 ἐν τῷ μοναστηρίῳ San Lorenzo del Escorial παρὰ τὴν Μαδρίτην.

ιγ) Ἐν Πορτογαλλίᾳ ὑπάρχει γενικὸν Γεωργικὸν Ἰνστιτοῦτον ἐν Cruzde Taboado προαστείῳ τῆς Λισσαβῶνος ἐν ᾧ διδάσκονται καί τινα δασολογικά.

ιδ) Ἐν Δανίᾳ ἱδρύθη ἐν ἔτει 1856 ἐν Κοπεγχάγῃ Ἀνωτέρα Βασιλική, Κτηνιατρικὴ καὶ Γεωργικὴ σχολή· εἰς ἣν προσετέθη ἀπὸ τῆς 22 Ἰανουαρίου 1869 καὶ τμῆμα δασολογικόν.

ιε) Ἐν Σουηδίᾳ οἱ δασονομικοὶ ὑπάλληλοι σπουδάζουσιν ἐν τῷ Βασιλικῷ δασολογικῷ Ἰνστιτούτῳ τῆς Στοκχόλμης, ἱδρυθέντι ἐν ἔτει 1827, ἐν ἔτει 1870 καὶ 13 ἰδιωτικαὶ δασολογικαὶ Σχολαὶ ὑποστηριζόμεναι ὑπὸ τοῦ Δημοσίου, καὶ ἐν ἔτει 1874 ἱδρύθησαν πρὸς ταῖς ἀνωτέρω ἑπτὰ ἔτι δασολογικαὶ σχολαί.

ις) Ἐν Ῥωσσίᾳ ὑπάρχουσι πέντε δασολογικαὶ σχολαί.

1) Ἡ ἐν Πετρόβσκῃ, παρὰ τὴν Μόσχαν Γεωργικὴ καὶ Δασολογικὴ σχολὴ ἱδρυθεῖσα ἐν ἔτει 1865 ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων, ἐφ' ὧν ἄλλοτε ἡ ἐν Tharandt σαξωνική, ὅπου συνήθως ἐξεπαιδεύοντο οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τῶν δασῶν τῆς Ῥωσσίας.

2) Τὸ Ἀγρονομικὸν Ἰνστιτοῦτον τῆς Πετρουπόλεως, εἰς ὃ μεταβαίνουσιν οἱ τὰ ἐν Πετρόβσκῃ μαθήματα διανύσαντες μαθηταί.

3) Δασολογικὴ Σχολὴ Λεσσίνου 72 στάδια μακρὰν τῆς Πετρουπόλεως, εἶνε δὲ καθαρῶς πρακτικὴ σχολὴ καὶ χρησιμεύει πρὸς μόρφωσιν τοῦ κατωτέρου προσωπικοῦ.

4) Ἀγροτικὸν καὶ Δασολογικὸν Ἰνστιτοῦτον Νέας Ἀλεξανδρείας (ἀπεχούσης τῆς Βαρσοβίας 103 στάδια) ἱδρυθὲν ἐν ἔτει 1869.

5) Φιλλανδικὴ Δασολογικὴ σχολὴ συσταθεῖσα ἐν ἔτει 1858 κατὰ παρακίνησιν τοῦ ἐκεῖ προσκληθέντος βαρώνου v. Berg, διευθυντοῦ τῆς ἐν Tharand Ἀκαδημείας, ἐντὸς τοῦ βασιλικοῦ παραδείσου Evois.

ις) Ἐν Τουρκίᾳ εἶχεν ἱδρυθῆ δασολογικὴ σχολὴ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπὸ τοῦ ἐκ Γαλλίας προσκληθέντος Mr Tassy, ἥτις ἀναδιωργανώθη ἐν ἔτει 1870 ὑπὸ τὸν Mr Simon.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν μόναις ταῖς Γερμανικαῖς Ἀκαδημείαις φοιτώντων ἀνέρχεται κατὰ τὰς καταστατικὰς τοῦ 1882 εἰς 1273 φοιτητάς.

1 Ὁ κύκλος τῶν μαθημάτων τῆς Δασολογίας διαιρεῖται εἰς τρία· ἤτοι α) εἰς θεμελιώδεις ἐπιστήμας, β) εἰς κυρίας καὶ γ) εἰς βοηθητικάς.

Α. ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

α) Φυσικά.

1) Γενικὴ καὶ Θεωρητικὴ Χημεία.
2) Εἰδικὴ ἀνόργανος καὶ ὀργανικὴ χημεία καθόσον συσχετίζεται πρὸς τὴν δασολογίαν.

συζητουμένου ἐν ταῖς Βαυαρικαῖς Βουλαῖς τοῦ νόμου περὶ συγχωνεύσεως τῆς διδασκαλίας τῆς Δασολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου, τινὲς θέλοντες ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι οἱ ὑπάλληλοι τῶν δασῶν δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην τόσον ὑψηλῆς ἐπιστημονικῆς ἐκπαιδεύσεως, διότι ἤρκει αὐτοῖς δῆθεν μόνη ἡ πρακτικὴ μόρφωσις, ἀνέφερον πρὸς ὑποστήριξιν τῶν λόγων των τὸ ὑπὸ τοῦ Πφάϊλ (Pfeil) ῥηθὲν «ἐρωτᾶτε τὰ δένδρα» (Fraget die Baeume)· εἰς ταῦτα ὅμως εὐφυέστατα ἀντέταξαν οἱ ἐναντίοι τοὺς λόγους τοῦ Χάρτιγ (Hartig) «ὁ Πφάϊλ ἀνεγνώρισεν, ὅτι στερεῖται θετικῶν γνώσεων καὶ

3) Φυσική, Μετεωρολογία καὶ Κλιματολογία.
4) Ὀρυκτολογία καὶ Γεωγνωσία.
5) Βοτανική (γενικὴ καὶ δασική).
6) Γενικὴ Ζωολογία καὶ εἰδικὴ δασικὴ ἐντομολογία.

6) Μαθηματικά.

1) Καταμετρήσεις.
2) Δενδρομετρία.
3) Ἰχνογραφία.
4) Παραστατικὴ Γεωμετρία.

γ) Οἰκονομικαὶ ἐπιστῆμαι.

1) Πλουτολογία.
2) Δημοσιονομία.

Β) ΚΥΡΙΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

1) Δασοκομία (Waldbau).
2) Δασοφυλακὴ (Forstschutz).
3) Κάρπωσις δασῶν (Forstbenutsung) καὶ δασικὴ τεχνολογία.
4) Διαχείρισις δασῶν (Forsteinrichtung).
5) Ἐκτίμησις δασῶν καὶ στατικὴ (Waldwerthberechnung).
6) Διοίκησις δασῶν (Forstdiensteinrichtung).
7) Δασικαὶ δουλεῖαι.
8) Ἱστορία τῆς Δασολογίας.
9) Καταστατική.
10) Δασομετρία (Forstvermessungen).

Γ) ΒΟΗΘΗΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

α) Νομικά.

1) Ποινικὸς Νόμος;) καθόσον συσχετίζονται πρὸς τὴν καταδίωξιν τῶν δασικῶν ἀνομημάτων.
2) Ποινικὴ Δικονομία)
3) Ἑρμηνεία τοῦ περὶ δασῶν Νόμου.

6) Ἀρχιτεκτονικά.

1) Στοιχειώδεις γνώσεις οἰκοδομικῆς.
2) Στοιχειώδης Γεφυροποιΐα.

γ) Ξέναι γλῶσσαι.

δ) Στρατιωτικὰ (ἀσκήσεις ὅπλου καὶ ξίφους).

Πᾶσαι αἱ βαθμὸν Πανεπιστημίου ἔχουσαι δασολογικαὶ σχολαὶ καὶ Ἀκαδήμειαι ἀκολουθοῦσι μὲ ἐλαχίστας τροποποιήσεις τὸν ἀνωτέρω διαγραφέντα ἐπιστημονικὸν κύκλον. Αἱ δὲ κατώτεραι τροποποιοῦσιν αὐτὸν ἑκάστη ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ καὶ τῶν πόρων οὓς διαθέτουσι.

»ἤθελε τὰ ἀναγνώσῃ εἰς τὰ δένδρα, ἀλλὰ δὲν ἐγίνωσκε τὴν γλῶσσαν »αὐτῶν», διότι ὅπως ἐκμάθῃ τις τὴν γλῶσαν τῶν δένδρων ἀπαιτεῖται νὰ ἦνε ἐρωδιασμένος μὲ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ἐκεῖθεν νὰ μεταβῇ εἰς τὰ πετρώματα, εἶτα εἰς τὸ ἔδαφος, εἶτα εἰς τὰ φυτά, ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἐπιστήμην τῶν δασῶν καὶ ἐντεῦθεν τέλος εἰς τὴν δασοπονίαν. Ἐὰν καὶ κατὰ τοὺς προγενεστέρους χρόνους ἀνεγνώριζον καὶ ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ἡ διδασκαλία τῆς Δασολογίας, ὑπὸ βασιμωτέρας ἐρεύνης βοηθουμένη, ἤθελε προαχθῇ μεγάλως, καὶ δὲν θὰ ἐξήρχοντο τῶν σχολῶν πληθὺς νέων μὲ συγκεχυμένας ἰδέας, οἵτινες μεταβαίνοντες ἐκ τῆς σχολῆς εἰς τὸ δάσος, οὐδέποτε ἠδύναντο ὡς δασοτέχναι νὰ ἐφαρμόσωσιν ἐν τῇ πράξει τὸ ὀρθὸν καὶ κατάλληλον. Δικαίως ἄρα ὁ Χάρτιγ ἀπεκάλει τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας *μητέρα τῆς πείρας*. Καὶ οὕτω μόνον τῇ βοηθείᾳ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀποκτᾷ τις θετικὰς καὶ αὐταποδείκτους γνώσεις. Καὶ διὰ τοῦτο ὅταν ἡ βάσις αὕτη λείπει ἡ διδασκαλία καταντᾷ ἁπλῆ χρησιμοποίησις κανόνων ἄλλων, χωρὶς νὰ εἰσέρχηται εἰς τὴν ἐξέλεγξιν τῆς ἀκριβείας ἢ τῆς στρεβλότητος τῶν διδασκομένων κανόνων. Ἄλλως ὅμως ἔχουσι τὰ πράγματα ὅταν ὁ διδάσκαλος ἔχῃ ἐνώπιόν του μαθητὰς καλῶς προκατηρτισμένους εἰς τὰς θεμελιώδεις γνώσεις· διότι τότε εἶνε δυνατὸν οἱ μαθηταὶ νὰ μορφωθῶσιν οὕτως, ὥστε ὅταν λέγῃ τις αὐτοῖς «*ἐρωτᾶτε τὰ δένδρα*» νὰ ῥίπτωσιν ἐταστικὸν βλέμμα ἐπὶ τοῦ δάσους, νὰ ἐρευνῶσι τὰς παραγωγοὺς αὐτοῦ δυνάμεις, καὶ νὰ διευθύνωσι σκοπίμως καὶ ἀποτελεσματικῶς τὰς ἀνατιθεμένας αὐτοῖς ἐργασίας.

Ὑπάρχει ἄρα ἀναντίρρητον, ὅτι μόνον ἐπὶ *βασίμου θεωρητικῆς προκαταρτίσεως* δύναται νὰ ἱδρυθῇ ἐντελὴς πρακτικὴ ἱκανότης· διὸ καὶ ὁ Liebig μεγάλην ἐξήνεγκε ἀλήθειαν εἰπών· «ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας »ἐπίστευον, ὅτι εἰς τοὺς πρακτικοὺς καλουμένους κλάδους ἡ ἄσκησις καὶ »ἡ πεῖρα ἀναπληροῦσι τὰ πάντα, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστεύηταί »τις εἰς τὴν θεωρίαν. Καὶ τότε μὲν δὲν ἦσαν κάτοχοι τῆς ἀληθοῦς θεω»ρίας· ἀλλ' εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους εὐτυχῶς τὴν ἐπ' ἀορίστων κανόνων »βασιζομένην παλαιὰν ἐμπειρίαν ἀντικατέστησεν ἡ ἐπ' ἀληθειῶν στηρι»ζομένη ἐπιστημονική· αἱ δὲ εὐτυχεῖς ὑποθῆκαι τῶν μεγάλων νόων, οἵ»τινες συλλαμβάνουσι τὸν νόμον, χωρὶς νὰ ἔχωσι συνείδησιν τῶν αἰτίων, »δύνανται νὰ μεταδοθῶσι καὶ εἰς ἄλλους· ὅ,τι πρότερον εἰς μόνον τὸν »γεννητικὸν ἀνῆκε καὶ ἀπετέλει τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ, δύναται σήμερον »διὰ τῆς ἐπιστήμης νὰ καταστῇ κοινὸν ἀγαθόν.»

Μεγάλως ἐκώλυσε τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ οἰκονομικὴν τοῦ ἡμετέρου κλάδου ἀνάπτυξιν ἡ ἐπὶ πολὺν χρόνον μιᾶς μᾶλλον ἢ ἧττον ἀβασανίστου ἐμπειρικότητος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον παραμέλησις τῆς θεωρίας. Αἴτιον τούτου ὑπῆρξεν, ὅτι τὸν θεωρητικῶς μεμορφωμένον ὡς ἡμιμαθῆ ἐκλαμβάνοντες, προσέβαλον αὐτὸν ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ ὡς μορμολύκειον· καὶ δὲν

εἶχον ἐντελῶς ἄδικον· διότι ἀτυχῶς ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν ἐφρόντιζον νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς νέους *τελείαν θεωρίαν* ὡς στερεὰν βάσιν, οὕτω δὲ προκατηρτισμένους νὰ εἰσάγωσιν αὐτοὺς εἰς τὰ πρακτικά. Καὶ ὄντως ἄνευ τελείας θεωρίας συνοδευομένης καὶ ὑπὸ τελείας πρακτικῆς ἐμπειρίας, οὐδέποτε ὁ δασοτέχνης δύναται ν' ἀναδειχθῇ τέλειος· διότι ἡ μὲν τελεία θεωρία εἶνε τὸ *δημιουργὸν* ἡ δὲ τελεία πρακτικὴ ἐμπειρία τὸ *τελεσιουργὸν* στοιχεῖον. Ἀμφότεραι λοιπόν, ἤτε τελεία θεωρία καὶ ἡ τελεία πρακτικὴ ἐμπειρία ἀνάγκη ὡς ἀδελφαὶ νὰ παρέχωσιν ἀλλήλαις χεῖρα βοηθείας.

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν ἕπεται ὅτι πᾶσα κυβέρνησις ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν, ὅτι καὶ ἐν τῷ κλάδῳ τῶν δασῶν δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλιμπάνηται ἡ ὁδὸς ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ διοίκησις τῶν δασῶν καὶ ἡ ἐπιστήμη τελεσφόρως δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν, ἡ ὁδὸς ἐφ' ἧς ἀμφότεραι συμβαδίζουσαι δύνανται νὰ συντελέσωσι πρὸς μόρφωσιν ἀρχῶν ἀπηλλαγμένων ἐσφαλμένων ἰδεῶν καὶ προλήψεων· ἡ ὁδὸς αὕτη εἶνε ἡ *τῆς ἀκριβοῦς ἐρεύνης*, ἥτις τότε δύναται νὰ δείξῃ ποῦ θεωρία καὶ ἐμπειρία πρότερον ἠπατῶντο· ἐν ἄλλοις λόγοις πᾶσα Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ φροντίζῃ, ὅπως οἱ ὑπάλληλοι αὐτῆς ἀποκτῶσιν εὐρείας γνώσεις εἰς τὰς θεμελιώδεις ἐπιστήμας, καὶ εἰς τοὺς εἰδικοὺς δασολογικοὺς κλάδους, καὶ κυρίως εἰς τὰς γενικὰς ἐπιστήμας τὰς συσχετιζομένας μετὰ τῆς διοικήσεως τῶν δασῶν. Ὀφείλει δηλονότι νὰ φροντίζῃ νὰ δίδῃ εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τούτους ἀνωτέραν Ἀκαδημαϊκὴν ἐκπαίδευσιν τοιαύτας καὶ τοσαύτας γνώσεις περιλαμβάνουσαν, ὥστε νὰ ἀποκτῶσι τὴν ἱκανότητα νὰ συσχετίζωσι τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος μετὰ τῶν γενικῶν τῆς χώρας συμφερόντων. Ἔτι δ' ὀφείλει πᾶσα Κυβέρνησις νὰ φροντίζῃ ὅπως οἱ ὑπάλληλοι εἰσέρχωνται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν *ἐντελῶς κατηρτισμένοι*, διότι οἱ ἡμιμαθεῖς οὐδέποτε μένουσιν εὐχαριστημένοι, καὶ ἐπὶ τέλους ζητοῦσι τὴν ἀπολεσθεῖσαν εὐχαρίστησιν εἰς ἄλλα πράγματα μᾶλλον ἢ εἰς τὰς γνώσεις καὶ τὸ ἐπάγγελμά των. Ὑπὸ πολλὰς δ' ἐπόψεις εἶνε ἐπικίνδυνον νὰ ἀνατρέφηται ὁ δασοτέχνης *μόνον ἐντὸς στενοῦ κύκλου εἰδικῶν γνώσεων*, ἀφοῦ ἀπαιτοῦμεν παρ' αὐτοῦ ποτὲ νὰ μὴ λησμονῇ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τὴν ἔποψιν τῆς γενικότητος.

Ὁ δασοτέχνης κατ' ἐξαίρεσιν ἀναγκάζεται νὰ ἐργάζηται ἄνευ τῆς βοηθείας καὶ ἐπιτηρήσεως ἄλλων. Εὑρισκόμενος ἔξω εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του οὐδένα ἔχει πρὸς ὃν νὰ καταφεύγῃ πρὸς λύσιν τῶν ἀποριῶν του· ἀπαιτεῖται ἄρα νὰ ἔχῃ ἰδέας εὐκρινεῖς περὶ παντὸς συσχετιζομένου μὲ τὸν κλάδον του· διότι μόνον τοιουτοτρόπως ἐξασφαλίζει ἑαυτῷ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του λυσιτελῆ ἀνεξαρτησίαν καὶ προθύμως παραδέχεται τὰς ἰδέας τῶν κρειττόνων αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ, ὡς ἡ πεῖρα διδάσκει, *οὐδέποτε παρὰ τοῖς ἡμιμαθέσι συμβαίνει.*

Τινὲς ὑπῆρξαν γνώμης, ὅτι δὲν χρήζουσι πάντες οἱ ὑπάλληλοι τῶν δα-

σῶν ἐκτεταμένης παιδείας, καὶ ὑπεστήριξαν, ὅτι ἔδει νὰ διακριθῶσιν οἱ κατώτεροι δασονομικοὶ ὑπάλληλοι (δανονόμοι) τῶν ἀνωτέρων (δασαρχῶν καὶ ἐπιθεωρητῶν)· ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη εἶνε πεπλανημένη· διότι πανταχοῦ μέχρι τῆς σήμερον οἵ τε ἀνώτεροι καὶ οἱ κατώτεροι ὑπάλληλοι τῶν δασῶν ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς σχολῆς ἐξῆλθον, καὶ μόνον ἡ ἀτομικὴ αὐτῶν δεξιότης καὶ ἡ διὰ τῆς κατ' ἰδίαν μελέτης καὶ περαιτέρω μορφώσεως κτηθεῖσα ἱκανότης κατέστησαν αὐτοὺς καταλλήλους διὰ τὰς ἀνωτέρας θέσεις. Διὸ ἡμεῖς φρονοῦμεν, ὅτι καὶ δι' ἕκαστον κατώτερον δασονομικὸν ὑπάλληλον ἡ γνῶσις τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ κατάρτισις εἰς τὰς πολιτικὰς ἐπιστήμας εἶνε ἀναγκαιοτάτη καὶ ἀναπόφευκτος, διὰ τὸν λόγον ὅτι εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους ἡ μεγάλη τοῦ κλάδου τῶν δασῶν σπουδαιότης ἀπαιτεῖ, ὅπως ὁ δασοτέχνης κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του μὴ λαμβάνῃ ἀνάγκην νὰ τὸν ἐπιτηρῶσι καὶ τὸν διευθύνωσιν ἄλλοι. Παρὰ ταῦτα καὶ ἡ τοποθέτησις τῶν δασονομικῶν ὑπαλλήλων ἐντὸς τῶν χωρίων ἔχει μεγίστην διὰ τὴν μόρφωσιν τῆς χώρας σπουδαιότητα καὶ μεγάλως ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς κοινῆς εὐημερίας· διότι ὅσον περισσοτέρας καὶ ποικιλωτέρας γνώσεις ἔχει ὁ δασονομικὸς ὑπάλληλος, τόσον χρησιμώτερος ἀποβαίνει διὰ τὸν τόπον. Εἶνε δ' ἐσχάτη πλάνη νὰ ζητῇ τις ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὑπαλλήλου τῶν δασῶν ἓν τυφλὸν πρακτικὸν ὄργανον καὶ νὰ ἀρκῆται εἰς τὴν τυπικὴν τῆς ὑπηρεσίας ἐκτέλεσιν, διότι τότε διαπράττεται τὸ μέγα ἐκεῖνο σφάλμα δι' ὃ αἱ εἰδικαὶ σχολαὶ τοσοῦτον ὑπὸ πάντων κατεκρίθησαν. Ποσάκις δὲν συμβαίνει ὥστε ὁ δασονομικὸς ὑπάλληλος νὰ τεθῇ ἀπέναντι οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων; ἀρκεῖ νὰ ἀναλογισθῶμεν, ὅτι καὶ αὐτὸς εἶνε οἰκονομικὸς ὑπάλληλος καὶ διαχειριστὴς σπουδαιοτάτης δημοσίας περιουσίας [1],

1 Κατὰ τὴν ἐπίσημον καταστατικὴν ἡ ἐκ τῶν δασῶν τοῦ Βασιλείου ἐτησίως ὑλοτομουμένη κατειργασμένη ξυλεία παντὸς εἴδους μετὰ τῶν διαφόρων δασικῶν προϊόντων ἔχει ἀξίαν δραχ. 5,800,000

Εἰς ταῦτα προστίθεται ἡ ἀξία τῆς κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν 400 χιλιάδων οἰκογενειῶν τοῦ Βασιλείου καταναλισκομένη καύσιμος ὕλη (ἄνθρακες ἢ ξύλα) πρὸς 100 δραχ. κατ' οἰκογένειαν . . . . » 40,000,000

ἤτοι δαπανᾶται ἐτησίως ξυλεία ἀξίας . . . . » 45,800,000

Ἐὰν τὴν ἐτησίαν ταύτην κατανάλωσιν θεωρήσωμεν ὡς ἐτησίαν πρόσοδον καὶ αναζητήσωμεν τὸ ἀντιστοιχοῦν κεφάλαιον κεφαλαιοῦντες τὴν πρόσοδον μὲ τὸν διὰ τὴν δασικὴν παραγωγὴν λίαν ὑπέρογκον τόκον τῶν 6 0/0 εὑρίσκομεν ὅτι τὰ δάση τοῦ Βασιλείου παριστῶσιν ἀξίαν $\frac{45,000.000 \,.\, 100}{6}$ = 750,000.000 δραχμῶν. Ἐν ἄλλοις λόγοις τὰ δάση τῆς χώρας ἐκπροσωποῦσι κεφάλαιον ἑπτακοσίων πεντήκοντα ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Ἐὰν δὲ κατορθώσωμεν ὥστε τὰ δάση τῆς χώρας μας νὰ παράγωσι καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἰσαγομένην ξυλείαν (τοῦθ' ὅπερ εὐκολώτατον κατορθοῦται) ἀξίας 10,000,000 καὶ παριστῶσαν ἀξίαν $\frac{10.000,000 \,.\, 100}{6}$ = 166,600,000 δραχμῶν, τὰ δάση τοῦ Βασιλείου θὰ ἐκπροσωπῶσιν ἀξίαν 916,600,000 ὑπὲρ τῆς διαχειρίσεως τῶν ὁποίων οὐδὲν μέχρι τοῦδε ἐπετεύχθη.

ὅπως ἐννοήσωμεν, ὅτι ὀφείλει νὰ γινώσκῃ καλῶς τί ἐστὶ *Πίστις* καὶ *χρήματα*, τί *ἐργασία*, τί *Κεφάλαιον*, τί *Πρόσοδοι*, τί *Πηγαὶ κερδῶν καὶ ζημιῶν*, τί *μισθός*, τί *ἐνοικιάσεις*, τί *ἐμπορικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ κρίσεις* καὶ τίνες αἱ ταῦτα πάντα διέπουσαι ἀρχαί. Ἔτι δὲ ὁποία ἡ οὐσία τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας. Ἰδίως δ' ὀφείλει νὰ γινώσκῃ τὰ ἐπὶ τοῦ δάσους ἐπιδρῶντα ἢ αὐτὸ ἐπηρεάζοντα πολιτικά, δημόσια καὶ βιομηχανικὰ συμφέροντα καὶ νὰ ἦνε ἐγκρατὴς τῶν ζητημάτων τοῦ γενικοῦ συμφέροντος· οἷα λ.χ. ἡ παραχώρησις δασικοῦ ἐδάφους τῇ γεωργίᾳ κτξ. Ἐὰν ἤδη εἰς ταῦτα πάντα προσθέσωμεν καὶ τὰ παντοειδῆ νομικά, ἀστυνομικὰ καὶ τούτοις παραπλήσια ζητήματα, εὐκόλως κατανοοῦμεν, ὅτι ἡ ὑπηρεσία τοῦ δασονομικοῦ ὑπαλλήλου εἶναι ἡ ποικιλοτέρα καὶ ἡ πολυπλοκωτέρα πασῶν. Εὐκόλως ἤδη ὁ ἀναγνώστης κατανοεῖ τὴν μεγάλην σπουδαιότητα ἣν ἔχουσιν οἱ ἐν τῇ Βαυαρικῇ Βουλῇ λεχθέντες ἀξιομνημόνευτοι λόγοι· «ὅσον ἡ »διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον σπουδαιότης τῶν δασῶν αὐξάνει τοσοῦτον καὶ »οἱ δασονομικοὶ ὑπάλληλοι δέον νὰ ἔχωσι κρίσιν ἀνεξάρτητον καὶ ἐπὶ »τῶν ἀρχῶν τῆς γενικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας βασιζομένην, καὶ τοσοῦ»τον ἀνεπαρκεστέρα δέον νὰ θεωρῆται ἡ καθαρῶς πρακτικὴ τεχνικὴ παίδευσις». Οἱ ὑπάλληλοι ἄρα τῶν δασῶν οὐ μόνον καλοὶ οἰκονόμοι δέον νὰ ἦνε, ἀλλὰ καὶ βασίμως νὰ γινώσκωσι πᾶν ζήτημα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ὅπως δυνηθῶμεν ἀμερίμνως νὰ ἐμπιστευθῶμεν αὐτοῖς τὴν τόσον πολύτιμον ἐθνικὴν περιουσίαν, ἧς τὸ μέγεθος ἐπιβάλλει, *ὅπως ἡ Κυβέρνησις μηδεμιᾶς φεισθῇ δαπάνης πρὸς μόρφωσιν ὑπαλλήλων κεκτημένων τὴν μεγίστην εἰδικὴν τεχνικὴν καὶ διοικητικὴν ἱκανότητα*. Ἐπιστημονικῶς μεμορφωμένοι καὶ ἐπαρκῶς μισθοδοτούμενοι[1] ὑπάλληλοι εἶσὶν οἱ μόνοι παράγοντες δι' ὧν καὶ ὁ οἰκονομικὸς καὶ ὁ κοινωνικὸς τῆς διαχειρίσεως τῶν δασῶν σκοπὸς ἐπιτυγχάνεται καὶ εὐοδοῦται. Διαχείρισις τῶν δασῶν διὰ προσωπικοῦ τοιούτου, οἷον τὸ ἀνωτέρω περιγραφὲν συνεπάγεται ἀρκού-

1 Παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσι λίαν συγκεχυμέναι καὶ πρωτότυποι περὶ μισθοδοσίας ἰδέαι. Πλεῖστοι τὰ στοιχεῖα τοῦ μισθοῦ ἀγνοοῦντες ὑπολαμβάνουσιν αὐτὸν ὡς ἀμοιβὴν διὰ τὸν καταβαλλόμενον κόπον. Ἀλλ' ὁ μισθὸς ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν τινων στοιχείων τῶν ἑξῆς· α) ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἀπαιτουμένου, ὅπως ὁ ὑπάλληλος ζήσῃ ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς τάξεως, εἰς ἣν ἡ πολιτεία ἐννοεῖ νὰ κατατάξῃ αὐτόν, β) ἐκ τοῦ τόκου καὶ χρεωλυσίου τοῦ κεφαλαίου τοῦ καταβληθέντος ὅπως ὁ ὑπάλληλος ἀποκτήσῃ τὴν ἱκανότητα ἣν ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ ἡ πολιτεία, καὶ γ) ἐκ τῶν ἀσφαλίστρων τῆς ζωῆς τοῦ ὑπαλλήλου κατὰ τῶν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας κινδύνων τῶν νόσων κτξ. Ἀπόδειξιν τρανωτάτην τῶν λεγομένων ἔχομεν τὰ μισθολόγια τῶν δασονομικῶν ὑπαλλήλων τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ὧν τινὰ παρατίθεμεν ἐνταῦθα.

Α) Μέγα δουκάτον Βρουνσβίκης.

1) Δασάρχαι	Α—Γ	τάξεως	ἐτησίως	ἀπὸ	φράγκων	5250—6000
2) Δασονόμοι	Α—Δ	»	»		»	3375—4500
3) Βοηθοὶ	Α—Δ	»	»		»	1875—3000
4) Ἀρχιφύλακες	Α—Δ	»	»		»	1500—2250
5) Δασοφύλακες	Α—Γ	»	»		»	1125—1500

σας δαπάνας, αἵτινες μετὰ τῶν λοιπῶν εἰδικῶν καὶ μερικῶν δαπανῶν ἀνέρχονται εἰς τὸ ἥμισυ περίπου τῆς ἀκαθαρίστου προσόδου· εἴς τινας

Β) Ἀλσατία καὶ Λορραίνη.

Ὁ Δασονόμος λαμβάνει ἐτησίως

α) μισθοδοσίαν	φράγκα	3750
β) ἐπιμίσθιον	»	750
γ) σταθερὰν ἐπιχορήγησιν δι' ὁδοιπορικὰ κτξ.	»	2625
Τὸ ὅλον φράγκα χρυσᾶ		7125

Γ) Μέγα δουκάτον τῆς Ἔσσης.

1) Ὁ Δασάρχης λαμβάνει ἐτησίως·		
α) μισθοδοσίαν	φράγκα	5625
β) γραφικὰ	»	1000
γ) ἱπποφορβὴν	»	1750
ἤτοι τὸ ὅλον	»	8375
2) Ὁ Δασονόμος		
α) μισθοδοσίαν	»	4025
β) γραφικὰ	»	500
γ) ἱπποφορβὴν	»	875
Τὸ ὅλον	»	5400
3) Οἱ Δασοφύλακες		
Α' τάξεως	»	1300
Β' »	»	1175
Γ' »	»	1050

Δ) Σουηδία.

1) Ἐπιθεωρηταὶ τριῶν τάξεων	ἀπὸ φρ.	7300—9000
2) Ἀρχικυνηγοὶ (δασάρχαι) τριῶν τάξεων	»	4650—5040
3) Κυνηγοὶ (δασονόμοι) »	»	2810—4220
4) Δασοφύλακες οἱ πλεῖστοι ἄνω τῶν		875

Ε) Γαλλία.

1) Γενικὸς ἐπιθεωρητὴς δασῶν	ἐτησίως	φράγκα	15000
2) Δασάρχης (Conservateur)	»	»	4650— 5040
3) Δασονόμος (Inspecteur)	»	»	4800
4) Δασονομος Β' τάξεως (Sous inspecteur)	»	»	3000— 3800
5) Ἀρχιφύλαξ	»	»	1800— 2000
6) Βοηθὸς	»	»	1400— 1600
7) Δασοφύλαξ	»	»	900— 1100

Ἅπαντες οἱ ἀνωτέρω μισθοὶ πρόκειται ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς ἔτους 1884 νὰ αὐξηθῶσι κατὰ 10-15 ο/ο ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης μεγάλης ὑπερτιμήσεως εἰς τὰ πρὸς τὸν βίον ἐπιτήδεια.

Ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχαιοτέραις ἐποχαῖς τὰ στοιχεῖα τοῦ μισθοῦ δὲν παρεγνωρίζοντο. Ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ Moser (tom. XI σελ. 337) ἀναγράφονται αἱ ἐν ἔτει 1790 ἀποδοχαὶ τοῦ δασάρχου Καρλσρούης ὡς ἑξῆς:

1) εἰς χρήματα ἐτησίως	μάρκας	3961.43
2) τράπεζα ἐν τοῖς ἀνακτόροις	»	342.86
3) 19 μέτρα σιτηρά	»	149.83
4) ἱπποφορβὴν	»	114.00
5) καυσοξυλείαν	»	205.71
6) οἶνος Α' καὶ Β' ποιότητος	»	690 00
ἤτοι ἐν ὅλῳ	»	5463.83

μάλιστα χώρας αἱ δαπάναι ὑπερβαίνουσι καὶ τὸν ὅρον τοῦτον[1]· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι μόνον διὰ τοιούτου διοργανισμοῦ τῆς διαχειρίσεως τῶν δασῶν ἐπιτυγχάνεται ὁ διὰ ταύτης ἐπιδιωκόμενος οἰκονομικὸς καὶ κοινωνικὸς σκοπός.

Περαίνοντες δὲ τὸν λόγον ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν, ὅτι τῆς διαχειρίσεως αἱ δυσχέρειαι μεγάλως ἐξομαλύνονται διὰ τῆς μεμελετημένης συγκροτήσεως τῶν διαχειριστικῶν περιφερειῶν καὶ τῆς καταλλήλου διανομῆς τῶν ἀστυνομικῶν ὀργάνων (δασοφυλάκων). Αἱ λίαν μεγάλαι περιφέρειαι ἐκμηδενίζουσι πᾶσαν ἐργασίαν καὶ προσπάθειαν τῶν ἁρμοδίων· ὅθεν ἀνάγκη ἡ ἔκτασις τῶν δασονομείων καὶ δασοφυλακείων[2] νὰ ἦνε κατ' ἀνώτατον τοὐλάχιστον ὅρον ὡρισμένη, ἀφιεμένης ἐλευθέρας τῆς ὑπηρεσίας νὰ ἐλαττώνῃ τὸν ἀνώτατον τοῦτον ὅρον ἀναλόγως τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ δάσους περιστάσεων.

Παρὰ τὰ ἀνωτέρω δ' ἐλάμβανε 1) ἐλευθέραν κατοικίαν, 2) μίαν ἔλαφον, ἓν μέγα θήραμα, ἕνα ἀγριόχοιρον, 6 δορκάδας, 24 πέρδικας καὶ 24 λαγωούς, 3) ἀποζημίωσιν διὰ πυρίτιδα, 4) παρ' ἑκάστου κυνηγοῦ τὸ ἀντίτιμον τῆς δορᾶς τοῦ θηράματος, 5) ὁδοιπορικὰ δι' ἑκάστην ἡμέραν ὁδοιπορίας φλωρίνια 9,20, ἐκτιμώμενα ἅπαντα ὁμοῦ εἰς 3000 Μάρκας· ἐλάμβανε δηλαδὴ περὶ τὰς 10,580 δραχμὰς εἰς χρυσὸν καὶ ταῦτα πρὸ ἑκατονταετίας περίπου, ὅτε τὸ ἀνωτέρω ποσὸν εἶχε τοὐλάχιστον πενταπλασίαν ἀξίαν.

1 Αἱ δαπάναι τῆς διαχειρίσεως τῶν δασῶν συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν μισθοδοσιῶν καὶ ἀποζημιώσεων τοῦ προσωπικοῦ ἀνέρχονται κατὰ μέσον ὅρον εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ἀκαθαρίστου προσόδου, ὡς δεικνύει ὁ ἑπόμενος πίναξ.

Ῥωσσία	δαπανᾷ ἐτησίως	τῆς ὅλης	προσόδου	60,3 ο/ο
Πρωσσία	»	»	»	60,0
Βυρτεμβέργη	»	»	»	50,0
Σουηδία	»	»	»	50,0
Γαλλία.	»	»	»	48,0
Βάδη	»	»	»	47,2
Βαυαρία	»	»	»	44,0
Σαξωνία	»	»	»	40,0
Ἀλσατία καὶ Λορραίνη . . .	»	»	»	38,0
			ἤτοι κατὰ μέσον ὅρον	49 ο/ο

2 Ἔκτασις διαχειριστικῶν καὶ ἀστυνομικῶν περιφερειῶν.

Χώρα	ἔκτασις δασονομείου στρ.	ἔκτασις δασοφυλακείου στρ.
Γόθα.	9,210	4,820
Σαξωνία	15,000	
Βαυαρία	18,190	4,750
Βυρτεμβέργη . . .	23,680	6,480
Βάδη	32,710	1,470
Πρωσσία	38,170	5,850
Ἀλσατία-Λορραίνη .	55,750	4,280
Γαλλία.	60,000	4,250
Ἑλβετία	70,380	
Κατὰ μέσον ὅρον	35,900	4,640

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω μέσων ὅρων τὰ δάση τοῦ παλαιοῦ Βασιλείου, πλὴν Εὐβοίας...

(*Ἀνεγνώσθη ἐν ἐκτάκτῳ συνεδρίᾳ τοῦ Συλλόγου*).

Ν. Χλωρός, ἐπιθεωρητὴς τῶν δασῶν.

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ὑπὸ Κ. Σ. ΚΟΝΤΟΥ

§ 4. Καθωμιλημένον - καθομιλούμενον.

Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου γενομένῃ Συγγραφῇ τῆς Ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης σελ. 294,56 Ταφ. φέρεται «Ταῦτα καὶ μόνα κεφαλαιώσομαι, ὅτι τέσσαρας χρυσίνων χιλιάδας ἐγκρατῶς ἐζητήθημεν οἱ μηδὲ ψαμμίων ἢ χοὸς δράκα ἢ τὸ *καθομιλούμενον* σίελον ἐπὶ στόματος ἔχοντες».

Ἐπειδὴ πάντες οἱ ὁπωσδήποτε τῇ φύσει τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης προσέχοντες καὶ μὴ παντελῶς αὐτῆς ὀλιγωροῦντες τὸν παρακείμενον *καθωμιλῆσθαι* παρελάμβανον πρὸς δήλωσιν τοῦ *γεγονέναι* καὶ *εἶναι κοινὸν* ἢ *δημῶδες*, οὐδαμῶς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἐγράφη μὲν ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου τὸ *καθΩμιλΗμένον*, ὡς ἐν σελ. 302,29 «οὗ τι ἑκόντες ἕς γε τὸ πᾶν ἀλλ' εἰπεῖν *καθωμιλημένως* ἑκουσιακούσιοι», ἀνεγνώσθη δὲ κακῶς ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου τὸ *καθΟμιλΟΥμενον*.

Πολλάκις δ' ὁ Εὐστάθιος ποιεῖται χρῆσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος παρακειμένου ἐν ταῖς εἰς Ὅμηρον Παρεκβολαῖς, οἷον

σελ. 130,7: διὸ καὶ ἡ *καθωμιλημένη* γλῶσσα ὁρμισίας τὰς τοῦ λιμένος προσγείους λέγει καταγωγάς.

309,39: λαγόνες δὲ ὄρους *καθωμίληνται*.

310,44: ὡς πολλαχοῦ *καθωμίληται*.

329,25: τῇ *καθωμιλημένῃ* ἀρεσκείᾳ τῶν παλαιῶν.

449,6: ὃ καὶ λυκόφως ἡ *καθωμιλημένη* γλῶσσα καλεῖ.

518,23: κοινὴ μὲν (καὶ) *καθωμιλημένη* κλίσις τοῦ Ἄρεος.

555,44: ὅτι δὲ διττῶς ἡ Ἶρις — *καθωμίληται*.

637,18: ὅτι δὲ ἡ Ἄρτεμις ἡ αὐτή ἐστι τῇ σελήνῃ *καθωμίληται*.

1533,45: ὡς δηλοῖ τὸ *καθωμιλημένον* αὐχένιον.

1572,55: ὡς δὲ καί τις ὕστερόν ποτε φιληδῶν τῷ ὀσπρίῳ ἐπεκαλεῖτο σκωπτικῶς δι' αὐτὸ φακῆ *καθωμίληται*.

Πρβλ. καὶ σελ. 1735,50 «ὡς δὲ παρὰ τὸ μέλω καὶ αὐταὶ καὶ τὸ μέλι ἀλλὰ τοῦτο *κεκοίνωται*».

Γράφει δ' ὁ Εὐστάθιος καὶ ἐν ταῖς εἰς Διονύσιον Παρεκβολαῖς σελ. 256, 21 Διδ. «ὅτε ἀποτελοῦνται τὰ παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν *καθωμιλημένην* γλῶσσαν λεγόμενα κυνοκαύματα» καὶ σελ. 271, 20 «ὅτι δὲ προκατηγγυημένη ἦν τῷ Ἀχιλλεῖ ἡ Ἰφιγένεια *καθωμίληται*».

Ἐξ ἄλλων συγγραφέων παραδείγματα κατελέξαμεν μὲν ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν (Ἔτ. ΚΕ', σελ. 232 κέξ.), θὰ καταλέξωμεν δὲ καὶ ἐν ἄλλῳ βιβλίῳ.

§ 8. Καθομιλῶ τινα

Τὸ *καθομιλῶ τινα*, ὅπερ παρὰ πρώτῳ τῷ Ἀριστοτέλει, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ἀπαντᾷ, σημαίνει *κατακτῶμαί τινα ὁμιλῶν, αἱρῶ τινα τῇ ὁμιλίᾳ, ἀνακτῶμαί τινα ἐπιχαρίτως αὐτῷ προσφερόμενος, ὑποποιοῦμαί τινα τρόπῳ προσηνεῖ καὶ ἐπαγωγῷ ἢ λόγοις χρηστοῖς καὶ κολακευτικοῖς χρώμενος, ποιῶ τινα φιλικῶς μοι ἢ εὐμενῶς διακεῖσθαι θεραπεύων αὐτὸν καὶ θωπεύων ἢ ὁπωσδήποτε χαριζόμενος*. Ὅθεν δύναται νὰ νοηθῇ καθόλου ἀντὶ τοῦ *καταγοητεύω* ἢ *καταθέλγω* ἢ τοιούτου τινός. Διόδωρος ὁ Σικελιώτης λέγει ΙΖ', β', 4 «εὐεργετικὸς δὲ ὢν καὶ *ταῖς ὁμιλίαις ἐκθεραπεύων* τοὺς στρατιώτας μεγάλης ἐτύγχανε ἀποδοχῆς ἐν τῷ στρατοπέδῳ»· τὸ αὐτὸ δὲ θὰ ἐδηλοῦτο, καὶ ἂν ἀντὶ τοῦ *ταῖς ὁμιλίαις ἐκθεραπεύων* ἔκειτο τὸ *καθομιλῶν*. Παρὰ τῷ Ἡσυχίῳ φέρεται «Κατῆσε: κατεκήλησε,καθωμίλησε» καὶ «Κατησάτην: κατεκηλησάτην, καθωμιλησάτην» καὶ «Κατηθάτην: καθωμιλησάτην».

Περὶ τῆς μετ' αἰτιατικῆς συντάξεως τοῦ ῥήματος *καθομιλῶ* ποιεῖται λόγον ὁ Ἀσώπιος ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σύνταξιν σελ. 309, § 36 γράφων «Θαυμασίως δὲ φαίνεται ἡ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ἐννοίας διαφορὰ τῆς συντάξεως εἰς τὰ *παλαίειν τινί, ὁμιλεῖν τινι* καὶ *καταπαλαίειν τινά, καθομιλεῖν τινα*· οὕτως· *οἱ λόγοι καταπαλαίουσι λόγους* (Εὐριπ. Ἰφ. Α. 1013)—*τοὺς μὲν γνωρίμους καθομιλεῖν, τοὺς δὲ πολλοὺς δημαγωγεῖν* (Ἀριστ. Πολιτ. Ε', θ', 20. ἴδε καὶ Κορ. Ἰσ. Β', 33)· τὸ δὲ *καθομιλεῖν τοῖς καιροῖς*=*ὁμιλεῖν (servire)*». Λέγει δ' ὁ Ἀσώπιος καὶ ἐν τῇ Δευτέρᾳ Περιόδῳ τοῦ Συντακτικοῦ σελ. 243, § 25 «Ὡσαύτως εὑρίσκεται πολλάκις ἡ λεπτὴ διαφορὰ τῆς ἐννοίας ἐκ τῆς φύσεως τῶν προσλαμβανομένων προθέσεων, δυνάμει τῶν ὁποίων ἐξ ἁπλῶς διευθυντικοῦ εἰς ὅλως διόλου διαθετικὸν μεταποιούμενον τὸ ῥῆμα ἀπαιτεῖ, ἀντὶ δοτικῆς, αἰτιατικήν· *ὁμιλεῖν τινι*=διὰ συνομιλίας κοινωνεῖν τινι, καὶ *καθομιλεῖν τινα*=διὰ συνομιλίας καταφέρειν τινά.—*παλαίειν τινί* καὶ *καταπαλαίειν τινά*.» Γελοῖον εὑρίσκομεν τὸ *λεπτὴ διαφορά* καὶ ἀηδῶς πως διατιθέμεθα ἐκ τῆς σκαιότητος τοῦ ὅλου λόγου. Παρατηροῦμεν δ' ἐν προσθήκης μέρει ὅτι ὁμοίως τῷ *καταπαλαίω τινά* λέγεται καὶ *καταπολεμῶ τινα, καταγωνίζομαί τινα, καταμάχομαί τινα, καταναυμαχῶ τινα*. Πρβ. καὶ *καταθλῶ τινα, καταπαγκρατιάζω τινά, καταπυγμαχῶ τινα, καταστρατηγῶ τινα, καταστασιάζω τινά, κατακέκραγα (κατακεκράξομαι) τινα, καταβοῶ τινα, καταβροντῶ τινα*, κτλ. ἔτι δὲ *καταυλῶ τινα, κατηχῶ τινα*, κτλ., περὶ ὧν ἀκριβῶς μέλλομεν ἀλλαχοῦ νὰ διαλάβωμεν.

Ἔχομεν δὲ μαρτύρια τοῦ *καθομιλῶ τινα* πρὸς τῷ ὑπὸ τοῦ Ἀσωπίου ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους παρατεθέντι τάδε νὰ μνημονεύσωμεν.

Ἐκ τοῦ Πλουτάρχου «ἐδημαγώγει τε καὶ *καθωμίλει* τὸν Τισσαφέρνην

τῷ συναφομοιοῦν καὶ συνοικειοῦν ἑαυτὸν ἅπασιν» (Ἠθικ. σελ. 52, ε') καὶ «*καθομιλήσας* τὸ πλῆθος ἢ καὶ βιασάμενος» (Ἀγ. ΙΖ', 1). Πρβ. «οὐχ ἧττον ἰδίᾳ τοὺς πολλοὺς *κατεδημαγώγει καὶ κατεγοήτευε* τῇ διαίτῃ λακωνίζων» (Ἀλκιβ. ΚΓ', 3).

Ἐκ τοῦ Ἀρριανοῦ «ἐπὶ τῷ *καθομιλῆσαι* τοὺς βαρβάρους» (Ἀναβ. Δ', ϛ', 1).

Ἐκ τοῦ Ἀππιανοῦ «τὸν τῆς πρεσβείας ἡγούμενον Φαβρίκιον—*καθωμίλει* λέγων» καὶ «οὕτω *καθομιλῶν* τὸν Καίσαρα ὁ Κοκκήϊος» (Σαυν. Γ', 4 καὶ Ἐμφυλ. Ε', 63).

Ἐκ τοῦ Ἰωσήπου «*καθωμίλει* δ' ἐνίους καὶ παρηγόρει» (Ἀρχαιολ. ΙΕ', η', 2).

Ἐκ τοῦ Θεμιστίου «ὥστε ἀμφισβητήσιμον εἶναι πότερον κατεπολέμησε τοὺς ἀνθρώπους ἢ *καθωμίλησε*» (σελ. 210, ά),

Ἐκ τοῦ Ἀθηναίου «*καθομιλῶν* Φαρνάβαζον τὴν Περσικὴν ἐνεδύσατο στολήν» (σελ. 535, έ).

Ἐκ τοῦ Βαβρίου «ἔξω δ' ἐφεστὼς τὴν ὄϊν *καθωμίλει*» (132, 5, σελ. 73 ἐκδ. Gitlbauer).

Εὑρίσκεται δ' ἐνίοτε καὶ τὸ παθητικὸν *καθομιλεῖσθαι* καὶ *καθομιληθῆναι*, οἷον ἐν τῷ Στοβαίου Ἀνθολογίῳ Κ', 50 «τὸ τῆς ὀργῆς πάθος μὴ *καθομιλούμενον* μηδὲ θεραπευόμενον φυσικὴ νόσος γίνεται» καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου ΙϚ', πζ', 3 «τέλος δ' ὑπὸ τοῦ Δημάδου *καθομιληθέντα* ταῖς Ἀττικαῖς χάρισι πάντας ἀπολῦσαι τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων» καὶ ἐν τῇ Ἀρχαιολογίᾳ τοῦ Ἰωσήπου ΙΘ', δ', 2 «οἱ μὲν πρέσβεις τοιούτων ἀκροάσει λόγων *καθομιληθέντες* ἐξεπέμποντο».

Ἐν Ἐπιστολῇ τοῦ Σωπάτρου παρὰ Στοβαίῳ Ἀνθολ. ΜϚ', 54 ἀναγινώσκεται «πολιτικῆς δὲ φρονήσεως *τοῖς* ἐν δυνάμει καθομιλεῖν πρὸς ὠφέλειαν ἀνθρώπων». Ἀλλ' ἔτρεψε τὴν δοτικὴν εἰς αἰτιατικὴν ὅ τε Βάκιος *Βιβλ. Κριτ. Ν.* Τόμ. Δ', σελ. 122 καὶ ὁ Κόβητος *Μνημ.* 1874, σελ. 109. Μετέβαλε δ' ὁ Κόβητος *Collect. Crit.* σελ. 243 καὶ τὸ παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ ἁπάντων ΙΔ', ο', 3 «ὁ δὲ Διονύσιος—φιλανθρώποις λόγοις χρησάμενος καθωμίλει *τῷ πλήθει*» εἰς τὸ *τὰ πλήθη*. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ Κοβήτου ἐπηνώρθωσε τὸ τοῦ Διοδώρου χωρίον ὁ ἡμέτερος Κοραῆς ἐν σημειώσει εἰς τὸν Καίσαρα τοῦ Πλουτάρχου (*Πλουτ. Παραλλ.* Τόμ. Δ', σελ. 475), ἣν ἀξιόλογον οὖσαν οὐδαμῶς ὀκνοῦμεν ὅλην ἐνθάδε νὰ καταχωρίσωμεν. «Καθωμάλισε: ΔΓ, Καθωμήλισε· ἴσως ἐξ ἀμείνονος ἑτέρας τῆς *Καθωμίλησε*. Ἔστι δὲ τὸ μὲν *Καθωμάλισε*, ἐξ ἀγρίων ἡμέρους ἐποίησεν, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ὁμαλιζομένων τραχέων χωρίων· τὸ δὲ *Καθωμίλησε*, συνώνυμόν πως τῷ ἐκολάκευσεν, ἐκήλησεν, ἢ ἐδημαγώγησεν, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει (Πολιτ. Ε', θ') *τοὺς μὲν γνωρίμους καθομιλεῖν, τοὺς δὲ πολλοὺς δημαγωγεῖν*, καὶ ἑτέρου Πλουταρχείου χωρίου (Πῶς ἄν τις διακρ.

τὸν κόλ. τοῦ φίλ. § 7), ὅπου φησίν, ὡς Ἀλκιβιάδης *Τισσαφέρνην ἐδημαγώγει καὶ καθωμίλει*, αὐτὸ τοῦτο ἱστορηκότος αὐταῖς λέξεσι καὶ Ἀθηναίου (ΙΒ, σελ. 535), πλὴν ὅτι Φαρνάβαζον ἀντὶ Τισσαφέρνους μνημονεύει. Καὶ ἐπεὶ πρὸς αἰτιατικὴν συνάπτεται τὸ *Καθομιλῶ* ἐπὶ τῆσδε τῆς σημασίας, εἰκότως ἐν τοῖς ἀμφιβαλλομένοις ἔταξεν ὁ Σνεῖδέρος τὸ τοῦ Σικελιώτου Διοδώρου (ΙΔ, 70), *ὁ δὲ Διονύσιος . . . φιλανθρώποις λόγοις χρησάμενος ΚΑΘΩΜΙΛΕΙ ΤΩι ΠΛΗΘΕΙ καὶ τινας μὲν δωρεαῖς ἐτίμα κ.τ.λ.* Κατευθυνέσθω τοίνυν καὶ τοῦτο πρὸς τὸν κανόνα, τρεπόμενον εἰς τὸ ΚΑΘΩΜΙΛΕΙ ΤΑ ΠΛΗΘΗ· οὐ γὰρ μόνον τὸ *Τὸ πλῆθος*, ἀλλὰ καὶ πληθυντικῶς, *Τὰ πλήθη*, ἐπὶ μιᾶς χώρας ἢ πόλεως πλήθους, καλῶς ἔχει λέγεσθαι». Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἐν τῷ ἐκ τοῦ Ἀρριανοῦ παρατεθέντι χωρίῳ εἶς τῶν κωδίκων ἔχει τὴν ἡμαρτημένην ἐκφορὰν «καθομιλῆσαι *τοῖς βαρβάροις*» (Ἴδε Ἐλλένδετον *Ἀρριαν. Ἀναβ.* Τόμ. Β', σελ. 23).

Τὸ *καθομιλεῖν τοῖς καιροῖς*, οὗ ἐποιήσατο μνείαν ὁ Ἀσώπιος ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σύνταξιν, φέρεται ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 276, 23 Διδ. «ἔνθεν καὶ Θηραμένης κόθορνος ἐλέγετο ὅτι *τοῖς καιροῖς* καθομιλεῖν ἐδύνατο» καὶ σελ. 292, 15 «καθομιλῶν *τοῖς καιροῖς* καὶ τὸ συμφέρον ἑαυτοῦ τοῦ πιστοῦ προτάσσων». Ἀλλ' ἐν σελ. 302, 36 κεῖται «Δίδυμος δέ φησιν ὅτι δύναται καὶ τῆς παροιμίας μεμνῆσθαι, οὐ Χῖος ἀλλὰ Κῷος, παρ' ὅσον ποικίλος τις ὢν καὶ ἀγχίστροφος καθωμίλει *τοὺς καιροὺς* πρὸς τὸ κρεῖττον μέρος ἀεὶ διδοὺς ἑαυτόν», ἀνθ' οὗ παρὰ τῷ Σουΐδᾳ εἶνε γεγραμμένον «παρ' ὅσον ποικίλος τις ἦν καὶ ἀγχίστροφος καθωμίλει τε *τοῖς καιροῖς* πρὸς τὸ κρεῖττον μέρος ἀεὶ διδοὺς ἑαυτόν». Τῆς μετ' αἰτιατικῆς συντάξεως παρέχει ἡμῖν παράδειγμα ὁ Ἀθήναιος λέγων σελ. 513, β' «ὁ δὲ Μεγακλείδης φησὶ τὸν Ὀδυσσέα *καθομιλοῦντα τοὺς καιροὺς* ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν ὁμοήθης τοῖς Φαίαξιν εἶναι τὸ ἁβροδίαιτον αὐτῶν ἀσπάζεσθαι» (Πρβ. Schweighäuser *Animadvers. in Athen.* Τόμ. ϛ', σελ. 347).

Περὶ τοῦ παρὰ Γρηγορίῳ τῷ Ναζιανζηνῷ «τῶν βίβλων *αἷς καθωμίλησας*» καὶ τοῦ παρὰ τῷ Ψελλῷ «βραχέα δὴ ἄττα *τῷ βασιλεῖ καθωμιληκότες*» καὶ τοῦ παρὰ τῷ Ἀκομινάτῳ «τὸ *καθομιλῆσαι* ἐπὶ πλεῖστον *ἀνθρώποις*» θὰ γράψωμεν τὰ δέοντα ἑτέρωθι.

Σημειωτέον δ' ὅτι λέγεται καὶ *ἐξομιλῶ τινα*, οἷον παρὰ τῷ Πολυβίῳ σελ. 603, 15 Οὔλσχ. «τέλος ἐπὶ τοσοῦτον *ἐξωμίλησαν* τὸ μειράκιον, ὥστε καθόλου μηδενὶ προσέχειν τῶν ἄλλων» καὶ σελ. 1261,20 «νομίσας ὁ βασιλεὺς ἀναγκαιότατον εἶναι τῶν παρόντων τὸ τοὺς προειρημένους ἄνδρας *ἐξομιλῆσαι* καθ' ὅσον οἷός τ' ἦν» καὶ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ Κίμ. ϛ', 1 «ὑπολαμβάνων πρᾴως τοὺς ἀδικουμένους καὶ φιλανθρώπως *ἐξομιλῶν*» καὶ Ἠθικ. σελ. 824, δ' «τὸ μᾶλλον οἰόμενον ἀδικεῖσθαι μέρος *ἐξομιλοῦντα* πρότερον καὶ συναδικεῖσθαι δοκοῦντα καὶ συναγανακτεῖν» καὶ

παρὰ τῷ Ἀππιανῷ Ἐμφυλ. Ε', 129 «ὁ δὲ Καῖσαρ αὐτῶν τοὺς μὲν ἄρχοντας *ἐξωμίλει* ποικίλως» καὶ παρὰ τῷ Συνεσίῳ Ἐπις. σελ. 201, ά «δυνήσεται τὰ δύστηνα ταῦτ' ἀνθρώπια ὑπὲρ ὑμῶν *ἐξομιλεῖν* καὶ μεταχειρίζεσθαι» καὶ σελ. 211, ά «οὕτω τοὺς ἀνθρώπους *ἐξομιλῆσαι* καὶ καταδημαγωγῆσαι τὸ πλῆθος, ὥστε τὸν χωρὶς αὐτοῦ βίον ἀβίωτον ἅπασιν εἶναι».

Ἐν τέλει παρατιθέμεθα τὰ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἰσοκράτους Τόμ. Β', σελ. 334 «Θαυμάζοντες καὶ ὁμιλοῦντες: Ἐσημειωσάμεθα ἐν τοῖς πρόσθεν (σελ. 111) τὰς διαφόρους εἰκασίας τε καὶ διορθώσεις τοῦ Ὁμιλοῦντες διὰ τὸ πρὸς αἰτιατικὴν ἀσύντακτον τοῦ ῥήματος, τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐπινοηθείσας. Καὶ ἔστι μὲν ἀληθὲς τὸ ἀείποτε πρὸς δοτικὴν φέρεσθαι τὸ Ὁμιλεῖν· οὐδέν γε μὴν ἐνταῦθα κωλύει καὶ πρὸς αἰτιατικὴν συνάψαι, κατὰ τὸ παρὰ τοῦτο σύνθετον Καθομιλεῖν, αἰτιατικῇ πάντοτε συνταττόμενον, ὡς ἐδήλωσεν ὁ Στέφανος ἐν τῷ Θησαυρῷ (Β, σελ. 1310). Ἴσως δὲ καί, Θαυμάζοντες καὶ καθομιλοῦντες, ἦν ἡ ἀρχαία γραφή». Τὸ *ὁμιλῶ* ἰσοδύναμον ὂν παρὰ τοῖς παλαιοῖς τῷ *σύνειμι* ἢ *συγγίγνομαι* κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ συνταχθῇ αἰτιατικῇ ὁμοίως τῷ *καθομιλῶ*, ὅπερ συνωνυμοῦν τῷ *καταδημαγωγῶ* καὶ *καταγοητεύω* εὐλόγως αἰτιατικῇ συμφέρεται. Καὶ ἄλλως δὲ τῷ στόματι τοῦ Ἰσοκράτους, τοῦ ἐπιμελῶς τὴν συμβολὴν τῶν φωνηέντων φεύγοντος, ἥκιστα πρέπει ἡ χασμωδία *καὶ Ὁμιλοῦντες*. Ὁ Ἰσοκράτης ἔγραψε «θαυμάζοντες καὶ *ζηλοῦντες*», ὡς εἴκασε μὲν ὁ Βαλκενάριος ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἱππολύτου (σελ. 177), ἐπεβεβαίωσε δ' ἔπειτα ὁ ἄριστος τοῦ ῥήτορος κῶδιξ (Πρβ. Βενσελῆρον *Ἰσοκρ. Ἀρεοπαγ.* σελ. 285 καὶ Κυννῆρον *Διεξοδ. Γραμμ.* Τόμ. Β', σελ. 1068 ἐκδ. β').

Ἐν σελ. 818,8 προσθετέον τάδε: Παρατηρητέον δ' ὅτι ἐν τοῖς εἰς Ὅμηρον Σχολίοις Τόμ. Α', σελ. 101,14 φέρεται «Καὶ ὁ μὲν κανὼν θέλει προπαροξυτόνως; — ἀλλ' ἐπειδὴ οὕτω δοκεῖ *στίζειν* τῷ Ἀριστάρχῳ πειθόμεθα αὐτῷ ὡς πάνυ ἀρίστῳ γραμματικῷ», ὅπερ εὐλόγως μεταγράφεται *τονίζειν*. Ἴδε Λαρώχην *Homer. Textkr.* σελ. 64 καὶ σελ. 347.

ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΟΣ

ΡΑΨΩΔΙΑ Ζ΄

[Ἐκ τῆς ἀνεκδότου παραφράσεως ὑπὸ τοῦ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΡΑΣΧΟΥ]*

Τῶν Τρώων καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἀπεμονώθ' ἡ μάχη,
Κ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐζύγιζεν ἀμφίῤῥοπος ἡ νίκη,
Ἐν ᾧ πυκνὰ τὰ δόρατα ἐμαίνοντο, κ' ἐν μέσῳ
Ἐσκίρτων τοῦ Σιμόεντος καὶ τῶν ῥοῶν τοῦ Ξάνθου.
Ὁ Αἴας πρῶτος ἔθραυσε, τῶν Ἀχαιῶν ὁ πύργος,
Τοὺς Τρῶας, κ' ἔδωκε χαρὰν καὶ φῶς εἰς τοὺς συντρόφους·
Ἐκτύπησε τὸν ἔξοχον πολεμιστὴν τῆς Θράκης,
Τὸν ἰσχυρὸν Ἀκάμαντα, τὸν σκύμνον τοῦ Εὐσώρου.
Εἰς τὰ ἐμπρὸς τὸν ἔπληξε τοῦ λοφωμένου κράνους,
Κ' ἐμπήχθη κατὰ μέτωπον κ' ἐπέρασεν ἡ λόγχη
Ἐκ τῶν ὀστῶν· ἐκάλυψε τοὺς ὀφθαλμούς του σκότος.
Τὸν Ἄξυλον ἐφόνευσεν ὁ κραταιὸς Τυδείδης,
Τὸν Τευθρανίδην· ἔμενεν εἰς τὴν καλὴν Ἀρίσβην,
Βαθὺς τὸν πλοῦτον, πρόθυμος ἐν γέν' εἰς τοὺς ἀνθρώπους·
Κ' εἰς ὅλους εἶχεν ἀνοικτὴν πρὸ τῆς ὁδοῦ τὴν θύραν.
Πλὴν τότ' ἐμπρός του νὰ φανῇ κανένας δὲν εὑρέθη
Καὶ νὰ τὸν σώσῃ· ἔῤῥιψεν ὁ ἥρως νεκρωμένους
Αὐτὸν καὶ τὸν Καλήσιον ὁμοῦ, ἡνίοχόν του
Πιστόν, κ' ὑπὸ τῆς μαύρης γῆς ἐχώθησαν τὰ σπλάγχνα.
Τὸν Δρῆσον καὶ Ὀφέλτιον ἐφόνευσεν ὁ μέγας
Εὐρύαλος, καὶ μετ' αὐτοὺς
Τὸν Αἴσηπον καὶ Πήδασον, οὓς ἡ ὡραία νύμφη
Ἀβαρβαρέα ἔδωκε 'ς τὸν Βουκολίωνά της.
Τοῦ Λαομέδοντος υἱὸς ὁ Βουκολίων ἦτο,
Τὴν γένναν πρῶτος, πλὴν υἱὸς ἑνώσεως κρυφίας·
Βοσκός, τὴν νύμφην ἔπειτα συνήντησεν εἰς δάσος,
Κ' ἐκείνη ζεῦγος δίδυμον τῷ ἔδωκε τοὺς παῖδας.
Αὐτῶν τὰ μέλη ἔλυσε καὶ τὴν γοργὴν ἀνδρίαν
Τοῦ Μηκιστέως ὁ υἱὸς κ' ἐγύμνωσε τῶν ὅπλων.

* Ἀπηγγέλθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 4 Νοεμβρίου.

Σωρεύει τὸν Ἀστύαλον νεκρὸν ὁ Πολυποίτης·
Μὲ δόρυ τὸν Περκώσιον ὁ Ὀδυσσεὺς Πιδύτην
Κτυπᾷ· τὸν Ἀρετάονα ὁ Τεῦκρος τὸν ἀνδρεῖον.
Ἐκρήμνισε τὸν Ἄβληρον τοῦ Ἀντιλόχου πάλιν
Τὸ δόρυ, καὶ τὸν Ἔλατον ὁ μέγας Ἀγαμέμνων.
Τὴν Πήδασον τὴν ὑψηλὴν κατεῖχεν εἰς τὰς ὄχθας
Τοῦ Σατνιόεντος αὐτός·
Κ' ἐκτύπησε τὸν Φύλακον ὁ Λήϊτος πετῶντα
Μακράν, καὶ τὸν Μελάνθιον ἡ χεὶρ τοῦ Εὐρυπύλου.
Τὸν Ἄδραστον κατέφθασεν ὁ αἰχμητὴς Ἀτρείδης
Πλήρη ζωῆς· συνταραχθὲν τῶν ἵππων του τὸ ζεῦγος,
Περιεπλέχθ' εἰς τὸν κορμὸν μυρίκης, καὶ τὸ ἅρμα
Συντρίψαντες εἰς τοῦ ῥυμοῦ τὴν ἄκρην, πρὸς τὴν Τροίαν
Ἐπέτων, ὅπου ἔφευγον αἰσθμαίνοντες πολλοί.
Ἐκεῖνος ἐκ τοῦ δίφρου του ἐξεκυλίσθη κάτω
Πρηνὴς ἐπὶ τὰ χώματα, κ' ἐμπρός του ἐπεφάνη
Μὲ στίλβον δόρυ, ἄνωθεν, ὁ αἰχμητὴς Ἀτρείδης.
Ὁ Ἄδραστος τοῦ ἥρπασε τὰ γόνατα κ' ἐφώνει·
«Κράτει με ζῶντα, βασιλεῦ, καὶ πάρε ὅ,τι θέλεις·
»Εἰς τοῦ πατρός μου τὴν αὐλὴν πολὺς ὑπάρχει πλοῦτος,
»Χαλκός, χρυσίον, σίδηρος σκληρὸς πρὸς ἐργασίαν.
»Θὰ σὲ χαρίσῃ ὁ πατὴρ ἐκ τούτων ὅσα θέλεις,
»Ἀρκεῖ νὰ μάθῃ ζωντανὸς πῶς εἶμαι εἰς τὰ πλοῖα.»
Εἰπὼν αὐτά, ἐλύγισε τοῦ ἥρωος τὰς φρένας·
Καὶ ἤδη θὰ τὸν ἔδιδεν εἰς τὸν θεράποντά του
Νὰ τὸν ὑπάγ' εἰς τὰς σκηνάς, ἐὰν ὁ Ἀγαμέμνων,
Χυθεὶς ἐμπρός του, μὲ φωνὴν δὲν ἔκραζεν ἀγρίαν·
«Ὦ ἄφρον, ὦ Μενέλαε, τί τοὺς λυπεῖσαι οὕτω;
»Ὡραῖα προσεφέρθησαν τῷ ὄντ' εἰς τὴν τιμήν σου
»Οἱ κύνες οὗτοι! Ὤ, κανεὶς τὸν ὄλεθρον μὴ φύγῃ
»Καὶ τὴν αἰχμήν μας· οὐδ' αὐτὸ τὸ ἄρρεν εἰς τὰ σπλάγχνα
»Μητρός, κ' ἐκεῖνο μὴ σωθῇ· ἀκήδευτοι, χαμένοι,
»Νὰ λείψουν ὅλοι, ὅλοι των διὰ παντὸς νὰ λείψουν.»
Εἰπὼν αὐτά, παρέπεισε τοῦ ἀδελφοῦ τὸ πνεῦμα
Ὀρθῶς τῷ ὄντι· ὤθησε τὸν Ἄδραστον ἐκεῖνος
Μακράν, καὶ τὸν ἐκτύπησεν ἐγγὺς ὁ Ἀγαμέμνων
Εἰς τὴν λαγόνα, κ' ἔπεσεν· ὁ στρατηλάτης βαίνων
Βαρὺς ἐπὶ τοῦ στήθους του, ἐξέσπασε τὸ δόρυ.
Ὁ Νέστωρ δὲ ἀνέκραξε πρὸς τοὺς Ἀργείους τότε·

»Ὦ φίλοι Δαναοί, πιστοὶ τοῦ Ἄρεος οἰκέται!
»Κἀνείς σας τώρα λάφυρα μὴ κυνηγεῖ ὀπίσω
»Κἀνεὶς μὴ μέν' εἰς τὰς σκηνὰς πλειότερα νὰ φέρῃ.
»Τοὺς ἄνδρας ἂς κρημνίζωμεν ἐδῶ, κ' ἐν ἡσυχίᾳ
»Κατόπιν τοὺς γυμνόνετε νεκρούς· εἶν' ἐδικοί σας.»
Εἰπὼν αὐτά, ἐτόλευσε πᾶν στῆθος καὶ καρδίαν.
Καὶ τότε πρὸς τὸ Ἴλιον θ' ἀνέβαινον οἱ Τρῶες,
Ὑπὸ τῶν πολεμοχαρῶν ὠθούμενοι Ἀργείων,
Ἂν εἰς τὸν Ἕκτορα ἐγγὺς ἐλθὼν καὶ τὸν Αἰνείαν,
Δὲν ἔλεγεν ὁ Ἕλενος, τῶν χρησμῳδῶν ὁ πρῶτος·
«Αἰνεία κ' Ἕκτορ' ἐπειδὴ ἐπάνω σας βαρύνει
»Ὁ πόνος τῶν Τρωαδιτῶν κ' ἡ μοῖρα τῶν Λυκίων·
»Καὶ εἶσθε σεῖς οἱ ἄριστοι πρὸς πόλεμον καὶ σκέψιν·
»Σταθῆτ' ἐδῶ, κρατήσατε πρὸ τῶν πυλῶν τὰ πλήθη,
»Πριντοῦ πεσῶντες, πρὶν ὠχροὶ ῥιφθοῦν εἰς τὰς ἐσθῆτας
»Τῶν γυναικῶν των, καὶ χαρὰ τὴν πολεμίων γίνουν.
»Ἀφ' οὗ δὲ στήσετε ὀρθὰς τὰς φάλαγγάς μας, πάλιν
»Ἡμεῖς κτυπώμεθα, ἐδῶ τοὺς Δαναοὺς κρατοῦντες,
»Ἂν κ' ἐνεκρώθημεν σχεδόν· — ἀνάγκη μᾶς βιάζει.
»Σύ, Ἕκτορ, τότε, μὴν ἀργῇς· πετάξου εἰς τὴν πόλιν,
»Κ' εἰπὲ εἰς τὴν μητέρα μας νὰ φέρῃ τὰς πρωτίστας
»Γυναῖκας εἰς τῆς Ἀθηνᾶς τὸ τέμενος ἐπάνω·
»Εὐθὺς ν' ἀνοίξῃ τοῦ ναοῦ τὰς θύρας, καὶ τὸ πέπλον
»Τὸ κάλλιστον ἐκ τῶν λοιπῶν, τὸ πλουσιώτερόν της,
»Ἐξ ὅσων ἔχ' εἰς τὴν αὐλὴν καὶ προτιμᾷ, ἐκεῖνο
»Σ τῆς εὐπλοκάμου Ἀθηνᾶς τὰ γόνατα νὰ θέσῃ·
»Καὶ δώδεκα νὰ τάξῃ βοῦς, μονοετεῖς, ἀζεύκτους,
»Ἂν ελεήσῃ πρὸς στιγμὴν
»Τὸ ἄστυ, τὰς συζύγους μας, τὰ νήπιά μας τέκνα,
»Καὶ τοῦ Τυδέως τὸν υἱὸν μακρύνῃ τῆς Τρωάδος,
»Τὸν ἄγριον ἀκοντιστήν, τὸν οἰωνὸν τοῦ τρόμου.
»Ἐγὼ τὸν κρίνω πρώτιστον τῶν Ἀχαιῶν ἁπάντων·
»Οὐδὲ τὸν Ἀχιλλέα κᾶν τὸν στρατηλάτην τόσον
»Δὲν ἐφοβήθημεν ποτέ,
»Ἂν καὶ τὸν λέγουν γέννημα θεᾶς· αὐτὸς ἐμάνη,
»Αὐτοῦ κἀνεὶς δὲν δύναται τὴν λύσσαν ν' ἀντικρύσῃ.»
Εἶπε, καὶ δὲν ἀπείθησεν ὁ Ἕκτωρ εἰς τοὺς λόγους·
Ἐκ τ' ἅρματός του πάνοπλος ἐπάτησε πηδήσας,
Καὶ δύω πάλλων δόρατα διέτρεξε τὰς τάξεις,

Ὤθων πρὸς μάχην, καὶ πυρὰν ἐξήγειρε πολέμου.
Οἱ Τρῶες συνεστράφησαν σφοδροὶ πρὸς τοὺς Ἀργείους·
Κ' ὑποχωροῦντες, τὴν σφαγὴν παραίτησαν ἐκεῖνοι.
Θεός τις, ἐφαντάσθησαν, ἐξ οὐρανοῦ κατέβη
Τῶν Τρώων σύμμαχος, καθὼς ἐστράφησαν λυσσῶδεις!
Εἰς δὲ τοὺς Τρῶας ἔκραξεν ὑψιβοῶν ὁ Ἕκτωρ·
»Ἀνδρεῖοι Τρῶες, σύμμαχοι μακρόθεν κεκλημένοι·
»Φανῆτε ἄνδρες, φίλοι μου, καὶ θάρρος ἐνδυθῆτε.
»Ἐγὼ πηγαίνω· πρὸς στιγμὴν θὰ πεταχθῶ εἰς Τροίαν,
»Νὰ εἴπω 'ς τὰς γυναῖκας μας ὁμοῦ καὶ τοὺς ἐγκρίτους
»Νὰ δεηθοῦν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τάξουν ἑκατόμβας.»
Αὐτὰ εἰπών, ἐκίνησεν ὁ θυελλώδης Ἕκτωρ·
Κ' ἐκτύπα τὸν αὐχένα του καὶ τὰ σφυρὰ ὁ κύκλος,
Ποῦ τελευταῖος ἔζωνε τὴν πυργωτὴν ἀσπίδα.
Ὁ Γλαῦκος δὲ καὶ ὁ υἱὸς συνάμα τοῦ Τυδέως
Ἐν μέσῳ ἦλθον τοῦ στρατοῦ νὰ κτυπηθοῦν οἱ δύω.
Ὁπόταν δὲ προβαίνοντες εἰς χεῖρας ἦσαν, πρῶτος
Ὁ εἰς τὰς μάχας φοβερὸς τὸν εἶπε Διομήδης·
«Τίς εἶσαι σὺ ὁ ἔξοχος τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων;
»Ποτὲ εἰς κινδυνοστεφῆ δὲν συνηντήθην μάχην
»Μὲ σέ· πλήν, φαίνεται, πολὺ ἐπέρασες τὸ θάρρος
»Τῶν ἄλλων, ὅταν καρτερεῖς τὸ φονικόν μου δόρυ·
»Γονέων τέκνα δυστυχῶν μὲ συναντῶσι μόνον.
»Ἂν ἦσαι πλὴν οὐράνιος θεός, κ' ἐκ τῶν αἰθέρων
»Κατέβης, μὲ θεοὺς ἐγὼ δὲν ἔρχομαι εἰς χεῖρας.
»Οὐδὲ τοῦ Δρύαντος ὁ παῖς, ὁ κραταιὸς Λυκοῦργος,
»Ἐκέρδησε, μὲ τ' οὐρανοῦ μαχόμενος τὰ τέκνα.
»Αὐτὸς ἐδίωξε ποτὲ τοῦ μαινομένου Βάκχου
»Τὰς νύμφας παρὰ τὸ βουνὸν Νυσήϊον, κ' ἐκεῖναι
»Τοὺς θύρσους κάτω ἔρριψαν, ὑπὸ τοῦ ἀνδροκτόνου
»Λυκούργου μαστιγούμεναι· ὁ δὲ θεὸς ἐρρίφθη
»Τρομάξας εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ τὸν ἐδέχθ' ἡ Θέτις
»'Σ τοὺς κόλπους της· δὲν ἔπνεε σχεδὸν ἀπὸ τὸν φόβον.
»Κατέστη ὅμως μισητὸς εἰς τοὺς θεοὺς ἐκεῖνος,
»Καὶ τὸν ἐτύφλωσεν ὁ Ζεύς· δὲν ἠδυνήθη πλέον
»Νὰ ζήσῃ ἀπὸ τοὺς θεοὺς παραιτημένος ὅλους.
»Κ' ἐγὼ μὲ τέκνα τ' οὐρανοῦ δὲν ἔρχομαι εἰς χεῖρας.
»Ἂν ἦσαι πλὴν ἐκ τῶν θνητῶν ὁποῦ μὲ σῖτον ζῶσιν,
»Ἐλθέ, ταχέως νὰ ἴδῃς τῆς μοίρας σου τὸ τέλος.»

Καὶ ἀπεκρίθη ὁ λαμπρὸς υἱὸς τοῦ Ἱππολόχου·
»Υἱὲ Τυδέως, τί ζητεῖς τὸ γένος μου νὰ μάθῃς;
»Ὡς ἡ τῶν φύλλων γενεὰ κ' ἡ τῶν ἀνθρώπων εἶναι.
»Σκορπίζει φύλλα κατὰ γῆς ὁ ἄνεμος, καὶ φύλλα
»Γεννᾷ τὸ δάσος τὸ πυκνόν, ἡ φύσις ὅταν θάλλῃ·
»Καὶ τῶν θνητῶν αἱ γενεαὶ ἢ φύονται ἢ σβύνουν.
»Ἂν ὅμως θέλῃς καὶ αὐτὰ νὰ μάθῃς, καὶ γνωρίσῃς
»Τὴν γενεάν μου, ἄγνωστος ἡ μνήμη της δὲν εἶναι.
»Ὑπάρχει πόλις ἔνδοθεν τοῦ ἱπποτρόφου Ἄργους,
»Ἡ Ἔφυρα, καὶ εἰς αὐτὴν
»Ὁ Σίσυφος ἐπρώτευε, μοναδικὸς εἰς δόλους·
»Ὁ Αἰολίδης Σίσυφος, κ' ἐγέννησε τὸν Γλαῦκον·
»Ὁ Γλαῦκος δὲ τὸν ἄμεμπτον Βελλεροφόντην πάλιν.
«Εἰς τοῦτον κάλλος οἱ θεοὶ καὶ ζηλωτὴν ἀνδρίαν
»Ἐχάρησαν, πλὴν συμφορὰς τοῦ ἔπλεκεν ὁ Προῖτος.
»Τὸν ἔβγαλ' ἐκ τῆς χώρας του, ὡς πρώτιστος τῶν ἄλλων
»Ἀργείων· εἰς αὐτὸν ὁ Ζεὺς τοὺς εἶχεν ὑποτάξει.
»Μ' αὐτὸν τοῦ Προίτου ἡ γυνή, ἡ Ἄντεια, ἐμάνη
»Νὰ ἔλθ' εἰς ἕνωσιν κρυφήν· πλὴν τὸν Βελλεροφόντην
»Δὲν ἔπεισεν· ἡ εὐγενὴς ἀντέτεινε ψυχή του.
»Ἐκείνη, τότε, κατ' αὐτοῦ ἐστράφη ψευδομένη·
— «Μὴ ζήσῃς, εἶπε, βασιλεῦ, ἂν τὸν Βελλεροφόντην
»Νὰ ζῇ ἀφήσῃς· βδελυρὰς μοὶ ἔκαμε προτάσεις.—
»Εἶπε, κ' ἐσάλευσε θυμὸς τοῦ ἄνακτος τὰ στήθη.
»Νὰ χύσῃ αἷμ' ἀπέφυγεν — ἕως αὐτοῦ δὲν ἦλθε —
»Πλὴν τὸν ἀπέστειλε μακράν, εἰς τὴν Λυκίαν, γράψας
»Εἰς πινακίδα σφραγιστὴν ὀλέθρια σημεῖα·
»Αὐτὴν νὰ δώσῃ ἔμελλε 'ς τὸν πενθερὸν τοῦ Προίτου.
»Κ' ἐκίνησε μὲ τῶν θεῶν μαζῆ τὴν συνοδίαν.
»Ὡς εἰς Λυκίαν ἔφθασε καὶ τὰς ῥοὰς τοῦ Ξάνθου,
»Τὸν ὑπεδέχθη πρόθυμος ὁ ἄναξ τῆς Λυκίας.
»Ἐννέα τοῦ προσέφερεν ἡμέρας βοῦς ἐννέα
»Ξενίαν· ἡ δεκάτη πλὴν ὡς ἔφθασε πρωΐα,
»Τὸν ἀνηρώτα καὶ γραφὰς ἐζήτει τοῦ γαμβροῦ του.
»Τὴν δέλτον τὴν αἱματηρὰν ὡς ἔλαβεν ἐκείνην,
»Τὴν τερατώδη Χίμαιραν τὸν εἶπε νὰ φονεύσῃ
»Ἐν πρώτοις· κ' ἦτο μίγμα τι ἀγνώστου γένους· — λέων
»Τὴν ὄψιν, δράκων ὄπισθεν καὶ χίμαιρα τὴν μέσην,
»Πυρὸς φυσῶσα κύματα καὶ φλόγα φονικήν.

»Αὐτὴν ἐφόνευσε, πεισθεὶς εἰς τῶν θεῶν τὸ νεῦμα.
»Κατόπιν μὲ τοὺς ἀκουστοὺς Σολύμους ἐκτυπήθη,
»Κ' εἰς τραχυτέραν ἔλεγε πῶς δὲν εὑρέθη μάχην.
»Τῶν Ἀμαζόνων, ἔπειτα, συνέτριψε τὸ θράσος.
»Πλὴν ἄλλα εἰς τὸν δρόμον του δεινὰ τὸν ἐκαρτέρουν·
»Ἐντὸς ἐνέδρας ἔστησαν τοὺς πρώτους τῶν Λυκίων
»Νὰ τὸν κτυπήσουν, καὶ κἀνεὶς δὲν ἔστρεψεν ὀπίσω·
»Σφαγμένοι ὅλοι ἔπεσαν πρὸ τοῦ Βελλεροφόντου.
»Ἐνόησεν ὁ βασιλεὺς θεοῦ πῶς ἦτο κλῆρος
»Καὶ τὸν ἐκράτησεν ἐκεῖ· τὴν κόρην του τῷ δίδει
»Καὶ τῆς βασιλικῆς τιμῆς τὸ ἥμισυ ἐξ ἴσου.
»Συγχρόνως δὲ οἱ Λύκιοι τοῦ ἔκοψαν τεμένη
»Φυτείας καὶ σποράς, τὴν γῆν νὰ νέμεται ἀφθόνως.
»Ἡ βασιλόπαις ἔτεκεν εἰς τὸν Βελλεροφόντην
»Τὸν Ἴσανδρον, Ἱππόλοχον καὶ Λαοδάμειάν της.
»Μ' αὐτὴν ὁ βουληφόρος Ζεὺς γλυκὺν ἐπῆρεν ὕπνον,
»Κ' ἐβλάστησεν ὁ Σαρπηδών, ἰσόθεος ὁπλίτης.
»Πλὴν ὅταν ἀπὸ τοὺς θεοὺς ὁ ἥρως ἐμισήθη,
»Μονήρης εἰς τ' Ἀλήϊον πεδίον ἐπλανᾶτο,
»Καὶ τὴν ψυχήν του ἔφθειρε κ' ἐμίσει τοὺς ἀνθρώπους.
»Τὸν Ἴσανδρόν του ὁ θεὸς ὁ ἄπληστος πολέμων
»Εἰς μίαν τὸν ἐφόνευσε πρὸς τοὺς Σολύμους μάχην·
»Τὴν κόρην του, ἡ τῶν ὁασῶν χαλλίδιφρος θεότης.
»Τοῦ Ἱππολόχου εἶμ' ἐγὼ βλαστός· ὑπὲρ τῆς Τροίας
»Μ' ἔπεμψ' ἐκεῖνος, καὶ συχνὰ μ' ἐσύσταινε νὰ ἦμαι
»Τῶν ἄλλων πρῶτος, ἀριστεὺς παντοῦ, νὰ μὴν αἰσχύνω
»Τὸ γένος τῶν πατέρων μου, ὁποῦ κ' εἰς τῆς Ἐφύρας
»Τὴν γῆν ὑπῆρξαν ἄριστοι κ' εἰς τὴν Λυκίαν πρῶτοι.
»Τοιούτου γένους κ' αἵματος σεμνύνομαι πῶς εἶμαι.»
Εἶπε, καὶ χαίρων ὁ καλὸς τὰ ὅπλα Διομήδης,
Ἐπὶ τῆς πολυτρόφου γῆς ἐκάρφωσε τὸ δόρυ,
Καὶ λόγους ἔλεγε γλυκεῖς εἰς τὸν λαμπρὸν ἡγέτην·
«Ἆ, εἶσαι τότε πατρικὸς καὶ ξένος μου καὶ φίλος!
»Ὁ ἔνδοξος ποτὲ Οἰνεὺς τὸν ἄμεμπτόν σου πάππον
»Εἰς τὴν αὐλήν του εἴκοσιν ἐξένισεν ἡμέρας.
»Καὶ δῶρ' ἀκόμη ἄλλαξαν ὡραῖα μεταξύ των·
»Ὁ πρῶτος ζώνην πορφυρᾶν τῷ ἔδωκεν ὡς αἷμα,
»Χρυσοῦν ὁ ἄλλος κύπελλον καὶ δίστομον τὴν βάσιν·
»Αὐτὸ εἰς τὴν οἰκίαν μου κατέλιπα στρατεύων.

»Δὲν ἐνθυμοῦμαι τὸν καλὸν Τυδέα· ἤμην βρέφος,
»Εἰς Θήβας ὅταν ὁ λαὸς τῶν Ἀχαιῶν ἐχάθη.
»Καὶ τώρα, εἶμαι ξένος σου καὶ φίλος ἐν τῷ μέσῳ
»Τοῦ Ἄργους· εἰς Λυκίαν σύ, ἐκεῖθεν ἂν περάσω.
»Τὸ δόρυ νῦν ἂς φεύγωμεν ἀλλήλων εἰς τὰς μάχας·
»Πολλοὶ ἐμπρός μου σύμμαχοι καὶ Τρῶες νὰ κτυπήσω,
»Οὓς ὁ θεὸς κ' ἡ δύναμις μὲ δώσῃ τῶν ποδῶν μου·
»Πολλοὶ κ' ἐμπρός σου Ἀχαιοί, ἂν εὕρῃς νὰ κτυπήσῃς.
»Πλὴν ἔλ' ἂς ἀνταλλάξωμεν τὰ ὅπλα, νὰ γνωρίσουν
»Κ' οἱ ἄλλοι, ὅτι σύντροφοι καυχώμεθα ξενίας.»
Εἶπεν αὐτὰ κ' ἐπέταξαν ταχεῖς ἀπὸ τοὺς ἵππους,
Τὰς δεξιάς των ἔσφιγξαν κ' ἐπίστωσαν φιλίαν.
Τοῦ Γλαύκου, τότε, ὁ θεὸς συνήρπασε τὰς φρένας·
Ἀντὶ χαλκίνων ἔδωκε τὰ πάγχρυσά του ὅπλα,
Ἀξίας ἑκατὸν βοῶν ἀντὶ ἐννέα μόλις.
Ὁ Ἕκτωρ δὲ ὡς ἔφθασεν εἰς τὰς Σκαιὰς τὰς πύλας,
Παρὰ τὴν δρῦν, συνέρρεον τῶν Τρώων αἱ γυναῖκες
Κ' αἱ κόραι, περὶ ἀδελφῶν, συζύγων των καὶ τέκνων
Ἀνερωτῶσαι, καὶ ὁμοῦ ταῖς ἔλεγε νὰ τρέξουν
Εἰς τοὺς ναούς, ἂν κ' εἰς πολλὰς ἡ συμφορὰ ἐπῆλθε.
Κ' εἰς τὸ λαμπρὸν ἀνάκτορον μετέβη τοῦ Πριάμου·
Πελεκητὰς εἶχε στοάς· πεντήκοντα ὑπῆρχον
Εἰς τὰ πλευρά του θάλαμοι κατὰ σειρὰν, ἐκ λίθου
Κατειργασμένου, κ' εἰς αὐτοὺς οἱ παῖδες τοῦ Πριάμου
Μὲ τὰς καλὰς νυμφίας των ἡδέως ἐκοιμῶντο·
Ἐξ ἄλλου, ἔνδον τῆς αὐλῆς, κατ' ἀντικρὺ τῶν πρώτων,
Κοιτῶνες ἦσαν δώδεκα, ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον,
Τῶν θυγατέρων του γλυπτοί· κ' εἰς τούτους οἱ γαμβροί του
Μὲ τὰς σεπτὰς γυναῖκάς των ἐπίσης ἐκοιμῶντο.
Ἐκεῖ, ἐφάν' ἡ μήτηρ του ἐμπρός, τὴν Λαοδίκην,
Τὴν γλυκυτέραν κόρην της πηγαίνουσα νὰ εὕρῃ.
Ἐκ τῆς χειρὸς τὸν ἥρπασε, τὸν ἔκραζε κ' ἐλάλει·
«Πῶς ἦλθες, τέκνον, τὴν βοὴν ἀφήσας τοῦ πολέμου;
»Πολὺ σᾶς σφίγγουν, φαίνεται, οἱ ἄνομοι Ἀργεῖοι
»Διὰ νὰ φθάσουν ὡς ἐδῶ· κ' ἐσκέφθης ἐκ τοῦ πύργου
»Πρὸς τὸν Κρονίδην, ὑψηλά, τὰς χεῖρας ν' ἀνυψώσῃς.
«Πλὴν στάσου τώρα, διὰ σὲ γλυκὺν νὰ φέρω οἶνον,
»Σπονδὰς εἰς τὸν Αἰγίοχον κ' εἰς τοὺς θεοὺς τοὺς ἄλλους
»Νὰ κάμῃς· ἔπειτα καὶ σὺ τὰ χείλη σου νὰ βρέξῃς.

»Εἰς κουρασμένον μαχητὴν ὁ οἶνος νεῦρα δίδει,
»Ὡς εἶσαι σὺ κατάκοπος κ' ὑπὲρ τῶν ἄλλων πάσχεις.»
Καὶ ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὴν ὁ θυελλώδης Ἕκτωρ·
»Ἀ! ὄχι, μῆτέρ μου· γλυκὺν μὴ μὲ προσφέρεις οἶνον,
»Μὴ μ' ἐκνευρίσῃ κι' ὅλον μου τὸ σθένος λησμονήσω.
»Μ' ἀνίπτους χεῖρας δὲ τολμῶ θυσίαν νὰ προσφέρω
»Εἰς τοὺς θεούς· εἶν' ἄτοπον μ' αἱμακτωμένας χεῖρας
»Νὰ κράζῃ τις τὸν ἄνακτα τῶν ζοφερῶν συννέφων.
»Πλὴν σὺ μὲ θυμιάματα καὶ μ' ὅλας τὰς γυναῖκας
»Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς τῆς νικηφόρου πέτα·
»Τὸ πέπλον σου τὸ κάλλιστον καὶ πλουσιώτερόν σου,
»Ἐξ ὅσων ἔχεις τιμαλφῆ καὶ προτιμᾷς, ἐκεῖνο
»Σ τὰ γόνατα τῆς Ἀθηνᾶς τῆς εὐπλοκάμου φέρε,
»Καὶ τάξε μόσχους δώδεκα, μονοετεῖς, ἀζεύκτους,
»Ἂν ἐλεήσῃ πρὸς στιγμὴν
»Τὸ ἄστυ, τὰς συζύγους μας, τὰ νήπιά μας τέκνα,
»Καὶ τοῦ Τυδέως τὸν υἱὸν μακρύνῃ τῆς Τρωάδος,
»Τὸν ἄγριον ἀκοντιστήν, τὸν οἰωνὸν τοῦ τρόμου.
»Πλὴν τρέξε σὺ πρὸς τὸν ναὸν τῆς τροπαιούχου Κόρης·
»Ἐγώ, τὸν Πάριν θὰ ἰδῶ κ' εἰς μάχην θὰ προτρέψω,
»Ἂν στέργ' ἢ ἀγαπᾷ·—ἡ γῆ ν' ἀνοίξῃ πρὸ ποδῶν του
»Καὶ τὸν ῥοφήσῃ·—φοβερὰν τὸν ἔστειλε κατάραν
»Ὁ Ζεὺς εἰς Τρῶας, Πρίαμον καὶ τέκνα του συγχρόνως.
»Ὤ, ἂν τὸν ἔβλεπα νεκρὸν καὶ ἄπνουν εἰς τὸ χῶμα,
»Θὰ ἐλησμόνουν ὅλας μου τὰς θλίψεις καὶ βασάνους.»
Εἶπε, κ' ἐστράφ' εἰς τὴν αὐλὴν ἡ δέσποινα καλοῦσα
Τοὺς πάντας, καὶ τὴν ἔφεραν τῆς πόλεως τὰς πρώτας.
Κατέβ' εἰς τὸν εὐώδη της κοιτῶνα, ὅπου εἶχε
Ποικίλους πέπλους, γυναικῶν τοσούτων ἐργασίαν
Ἐκ τῆς Σιδῶνος· ἀπ' ἐκεῖ τὰς ἥρπασεν ὁ Πάρις,
Ὁπότε σχίζων τὰ νερά,
Εἰς Τροίαν τὴν διογενῆ ὡδήγησεν Ἑλένην.
Ἐπῆρεν ἕνα ἐξ αὐτῶν ὡς δῶρον τῆς Παλλάδος,
Τὸν κάλλιστον εἰς τὰς γραφὰς καὶ πλουσιώτερόν της.
Ὁποῦ ὡς ἄστρον μεταξὺ ἀπήστραπτε τῶν ἄλλων
Κ' ἐξῆλθε· πλῆθος γυναικῶν μαζῆ της συνωθοῦντο.
Ὡς ἦλθον εἰς τῆς Ἀθηνᾶς τὸ τέμενος ἐπάνω,
Τὰς θύρας ἄνοιξ' εὐλαβῶς
Ἡ ζηλευμένη Θεανώ, ἡ κόρη τοῦ Κισσέως,

Τοῦ ἱππικοῦ Ἀντήνορος νυμφία· οἱ πολῖται
Ἐκείνην εἶχον τῆς θεᾶς ἱέρειαν ἐκλέξει.
Ὅλ' αἱ γυναῖκες μὲ λυγμοὺς ἀνύψωσαν τὰς χεῖρας·
Τὸ πέπλον δὲ τὸ θαυμαστὸν ἡ Θεανὼ λαβοῦσα,
'Σ τῆς εὐπλοκάμου Ἀθηνᾶς τὸ ἔθεσε τοὺς πόδας.
Καὶ δεομένη τοῦ Διὸς τὴν κόρην παρεκάλει·
»Σεπτὴ παρθένε, ζηλωτὴ θεά, τῆς Τροίας σκέπη·
»Τὸ δόρυ θραῦσε τοῦ σκληροῦ Τυδείδου· δὸς νὰ πέσῃ
»Πρηνής, αἱμακτοκύλιστος εἰς τὰς Σκαιὰς τὰς πύλας,
»Καὶ βοῦς ἀμέσως δώδεκα μονοετεῖς, ἀζεύκτους,
»Ἡμεῖς νὰ σὲ προσφέρωμεν, ἂν ἐλεήσῃς μόνον
»Τοὺς Τρῶας, τὰς γυναῖκάς των, τὰ νήπιά των τέκνα.»
—Οὕτω ἐκεῖναι τοῦ Διὸς ἱκέτευον τὴν κόρην.—
Ἐν τούτοις πρὸς τὰ δώματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦλθεν
Ὁ Ἕκτωρ τὰ περικαλλῆ· τεχνῖται φημισμένοι,
Οἱ πρῶτοι τοῦ τὰ ἔκτισαν τῆς καρποφόρου Τροίας·
Ἐπὶ τοῦ τείχους θάλαμον τοῦ ἔκτισαν καὶ δῶμα
Μ' αὐλὴν παρὰ τοῦ Ἕκτορος τοὺς πύργους καὶ Πριάμου.
Ἐκεῖ ἐμβῆκε τοῦ Διὸς ὁ πεφιλμένος, δόρυ
Φουκτόνων ἐνδεκάπηχυ· ἐξήστραπτεν ἐπάνω
Χαλκοῦν τὸ ἔγχος, καὶ χρυσοῦς τὸ ἐγκολποῦτο κρίκος.
Τὸν Πάριν ηὗρε τὰ κομψὰ νὰ καθαρίζῃ ὅπλα,
Τὸ σάκος του, τὸν θώρακα, τὰ τόξα νὰ θωπεύῃ·
Καὶ μεταξὺ τῶν γυναικῶν τὴν εὐγενῆ Ἀργείαν
Νὰ παραστέκῃ, θαυμαστὰ ἐπιτηροῦσα ἔργα.
Αὐτὸν ὁ Ἕκτωρ μὲ πολλὴν ἐπέπληξε πικρίαν·
»Ταλαίπωρε· εἶν' ἔγκαιρον τὸ πεῖσμά σου, νομίζεις;
»Τὰ πλήθη πίπτουν γύρωθεν τῆς πόλεως, τοῦ τείχους,
»Ἀγωνιῶντα· διὰ σὲ ἀλαλαγμὸς καὶ φόνος
»Τὸ ἄστυ ζώνει· ἔπρεπε καὶ ἄλλον νὰ ἐλέγξῃς,
»Ἂν τοῦ πολέμου ἔβλεπες τὸν στρόβιλον νὰ φεύγῃ.
»Ἀνάστα, πρὶν πυρκαϊὰ τὴν πόλιν συναρπάσῃ!»
Κ' εἰς τοῦτον ὁ καλλίμορφος ἀπήντησε τοξότης·
»Ἕκτορ, μ' ἐπέπληξες ὀρθῶς καὶ ὄχι ἄνευ λόγου·
»Πλὴν ἄκουσέ με· ζύγισε τοὺς λόγους μου καὶ κρίνε.
»Δὲν εἶν' ἡ ἀγανάκτησις, οὐδὲ τὸ πεῖσμα τόσον,
»Ὁποῦ μ' ἐκράτει· ἔπασχα καὶ ἄνεσιν ἐζήτουν.
»Πλὴν ἡ Ἑλένη μ' ἔπεισε μὲ τοὺς γλυκεῖς της λόγους
»Νὰ δράμω ἔξω, καὶ θαρρῶ καλλίτερον πῶς εἶναι.

»Ἡ νίκη κατὰ βούλησιν τοὺς ἄνδρας στεφανόνει.
»Πλὴν στάσου τὴν πολεμικὴν νὰ ζώσω πανοπλίαν·
»Ἢ πήγαινε καὶ δὲν ἀργῶ· ταχέως σὲ προφθάνω.»
Εἶπε καὶ δὲν ἀπήντησεν ὁ θυελλώδης Ἕκτωρ.
Ἀλλ' ἡ Ἑλένη μὲ φωνὴν τὸν ἔλεγε γλυκεῖαν·
»Ἀνδράδελφε μιᾶς φρικτῆς, κακομηχάνου σκύλας·
»Εὐκταῖον ἦτο τὴν στιγμὴν ὅπου τὸν κόσμον εἶδα,
»Κακὴ ἀνέμου θύελλα νὰ μ' εἶχε συναρπάσει
»Καὶ ῥίψ' εἰς ὄρος ἢ βυθὸν θαλάσσης πολυφλοίσβου,
»Ἐκεῖ νὰ μείνω, συμφοραὶ τοιαῦται πρὶν ἐπέλθουν.
»Ἀφ' οὗ πλὴν ἦτον ἡ βουλὴ αὐτὴ τῶν ἀθανάτων,
»Ἡ σκέπη κἂν νὰ μ' ἔμενε συζύγου καλλιτέρου,
»Ὁποῦ ν' ἀκούῃ τὰς μομφὰς καὶ ὕβρεις τῶν ἀνθρώπων.
»Ἀλλ' οὐδὲ τώρα ἔχει νοῦν αὐτός, οὐδὲ κατόπιν
»Θὰ γίνῃ ἄλλος· τὸν καρπὸν τῶν ἔργων του θὰ εὕρῃ!
»Πλὴν ἔμβα τώρα· εἰς αὐτὸ τὸ δίφρον ἀναπαύσου,
»Ἀνδράδελφε, ἀφ' οὗ πολλὰς πικρίας σὲ ποτίζει
»Ὁ κυνισμός μου κ' ἡ οἰκτρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου βλάβη.
»Κλῆρος βαρὺς μᾶς ἔλαχε· νὰ γίνωμεν ὀπίσω
»Τῆς λύρας ᾆσμα θλιβερὸν καὶ ὕβρις τῶν ἀνθρώπων.»
Καὶ ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὴν ὁ θυελλώδης Ἕκτωρ·
»Καὶ μ' ὅλην τὴν ἀγάπην σου μὴ μὲ κρατεῖς, Ἑλένη,
»Ματαίως· ἡ καρδία μου πετᾷ νὰ περισώσῃ
»Τοὺς Τρῶας· τὰς στιγμὰς ἐκεῖ μετροῦν καὶ μὲ προσμένουν.
»Πλὴν τώρα δός του ὤθησιν, ἂς βιασθῇ καὶ μόνος,
»Ἐντὸς ἂν θέλῃ τῶν Σκαιῶν νὰ μὲ προφθάσῃ ἔτι.
»Ἐγὼ πηγαίνω νὰ ἰδῶ τοὺς ἐδικούς μου τώρα·
»Στιγμὰς τὴν Ἀνδρομάχην μου, τὸν νήπιον υἱόν μου.
»Δὲν τὸ ἠξεύρω δι' αὐτοὺς ἂν θὰ γυρίσω πάλιν,
»Ἢ πρὸ τῆς λόγχης τῶν ἐχθρῶν θὰ μὲ σωρεύσ' ἡ μοῖρα.»
Εἰπὼν αὐτά, ἐκίνησεν ὁ θυελλώδης Ἕκτωρ,
Καὶ ἦλθεν εἰς τοὺς εὐπρεπεῖς τῶν οἴκων του θαλάμους·
Πλὴν τὴν λευκώλενον ἐκεῖ δὲν ηὗρεν Ἀνδρομάχην.
Μὲ τὸν υἱόν της καὶ μαζῆ μὲ τὴν καλὴν τροφόν του
Ἐπὶ τοῦ πύργου ἔστεκε θρηνοῦσα, κοπτομένη.
Ὁ Ἕκτωρ δὲ τὴν ἄμεμπτον γυναῖκά του μὴ βλέπων,
Εἰς τὸ κατώφλι ἔμεινε καὶ εἶπεν εἰς τὰς ἄλλας·
»Ἐλᾶτε, τὴν ἀλήθειαν εἰπέτε μ' ἐν ὀλίγοις·
»Ποῦ τώρα ἡ λευκώλενος ἐπῆγεν Ἀνδρομάχη;

»Εἰς ἀνδραδέλφην της τινά, εἰς σύννυμφον καμμίαν,
»Ἢ ἔξω εἰς τῆς Ἀθηνᾶς τὸν οἶκον, ὅπου τώρα
»Αἱ σύζυγοί μας τὴν φρικτὴν θεὰν ἐξιλεόνουν;»
Καὶ ἀπεκρίθ' ἡ ἄγρυπνος τοῦ οἴκου ἐπιστάτις·
»Ἕκτορ, ὡς θέλεις, τίποτε δὲν ἔχω νὰ σὲ κρύψω·
»Οὐδὲ εἰς ἀνδραδέλφην της, ἢ σύννυμφον καμμίαν,
»Οὐδ' ἔξω εἰς τὸ τέμενος τῆς Ἀθηνᾶς ἐπῆγεν,
»Ὅπου αἱ ἄλλαι τὴν φρικτὴν θεὰν ἐξιλεόνουν·
»Ἀλλ' εἰς τὸν πύργον ἔτρεξε τῆς πόλεως, μαθοῦσα
»Οἱ Τρῶες ὅτι χάνονται κ' οἱ Ἀχαιοὶ νικῶσιν.
»Ἐκεῖ ἐρρίφθη ὡς μαινὰς κι' ἀνέβ' εἰς τὰς ἐπάλξεις
»Τοῦ τείχους, μὲ τὸ νήπιον μαζῇ καὶ τὴν τροφόν του.»
Αὐτὰ τὸν εἶπεν ἡ γυνή, κ' ἐξώρμησεν ὁ Ἕκτωρ,
Πατῶν ἐπὶ τὰ ἴχνη του καὶ ῥύμας διασχίζων.
Ὡς ἔφθασεν εἰς τὰς Σκαιάς, τὴν πόλιν προσπεράσας,
Ὀλίγον, ὅθεν ἔμελλε νὰ ἔβγ' εἰς τὸ πεδίον,
Ἐκεῖ, μ' ἓν βῆμα ἡ καλὴ εὑρέθη σύζυγός του,
Ἡ Ἀνδρομάχη, προσφιλὴς θυγάτηρ βασιλέως,
Τοῦ Ἠετίωνος· αὐτὸς τὴν δασωμένην Θήβην
Κατεῖχεν εἰς τὸ Πλάκιον, καὶ ἦρχε τῶν Κιλίκων·
Αὐτοῦ ἡ κόρη ἔλαβε τὸν Ἕκτορα τὸν μέγαν.—
Καὶ τὸν συνήντησεν ἐκεῖ· τὴν ἠκολούθ' ἡ δούλη,
Ἐπὶ τοῦ κόλπου ἁπαλὸν θηλάζουσα παιδίον,
Τὸν Ἑκτορίδην, τὸν γλυκὺν ὡς ἄστρον τῆς πρωΐας.
Ὁ Ἕκτωρ τὸν ὠνόμαζε Σκαμάνδριον, οἱ ἄλλοι
Ἐκάλουν Ἀστυάνακτα· ὁ Ἕκτωρ ἦτον Τροία.
Ἐχαμογέλασεν ἰδὼν σιωπηλὰ τὸ βρέφος,
Κ' ἡ Ἀνδρομάχ' ὑπόδακρυς ἐπέταξεν ἐμπρός του,
Ἐκ τῆς χειρὸς τὸν ἥρπασε, τὸν ἔκραζε κ' ἐλάλει·
«Δαιμόνιε, τὸ θάρρος σου αὐτὸ θὰ σ' ἀφανίσῃ!
»Τὸ νήπιόν μας, τὴν πτωχὴν ἐμένα δὲν λυπεῖσαι,
»Ὁποῦ θ' ἀφήσῃς ὀρφανήν; Ἐπάνω σου θὰ πέσουν
»Ὅλ' οἱ Ἀργεῖοι, νὰ χαθῇς. Ὦ, κάλλιον ν' ἀνοίξῃ,
»Προτοῦ σὲ χάσω, δι' ἐμὲ τὸ μνῆμα· τέρψις ἄλλη
»Δὲν θὰ μὲ μείνῃ, ἂν χαθῇς, πλὴν θλῖψις, θλῖψις μόνον
»Καὶ πάθη· μ' ἔμεινε πατήρ; ἐλπίζω εἰς μητέρα;
»Τὸν Ἠετίωνα νεκρὸν ἐπάτησεν ὁ μέγας
»Πηλείδης, τὴν πολυπληθῆ καθέδραν του χαλάσας,
»Τὴν Θήβην τὴν ὑψίπυλον, κ' ἐφόνευσεν ἐκεῖνον·

»Ἀλλὰ δὲν τὸν ἐγύμνωσεν· εἰς τοῦτο ἐκρατήθη.
»Μὲ τ' ἅρματά του τὰ καλὰ τὸν ἔκαυσε, μνημεῖον
»Ὑψώσας· καὶ περὶ αὐτὸ ἐφύτευσαν πτελέας
»Αἱ θυγατέρες τοῦ Διός, αἱ νύμφαι τῶν ὀρέων.
»Οἱ δὲ καλοί μου ἀδελφοί, ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον,
»Ἑπτά, εἰς μίαν ἔπεσαν καὶ ὥραν καὶ ἡμέραν·
»Φεῦ, ὅλους τοὺς ἐφόνευσεν ὁ ἄγριος Πηλείδης,
»Τοὺς βόας των καὶ τὰ λευκὰ ποιμένοντας ἀρνία.
»Τὴν δὲ μητέρα μου, σεπτὴν βασίλισσαν τῆς Θήβης,
»Ἐδῶ μὲ ἄλλας ἔφερεν αἱματηράς του κτήσεις,
»Καὶ πάλιν τὴν ἀπέλυσε, λαβὼν γενναῖα λύτρα·
»Κατόπιν, ἡ τοξοχαρὴς τὴν ἔπληξε Θεότης.—
»Ἕκτορ· σὺ τώρα δι' ἐμὲ πατὴρ καὶ μήτηρ εἶσαι,
»Σὺ ἀδελφός μου, σὺ ὁμοῦ καὶ σύντροφος καὶ φίλος.
»Πλὴν οἴκτειρέ με, καὶ αὐτοῦ, παρὰ τὸν πύργον μεῖνε,
»Μὴ μ' ὀρφανεύσῃς τὸ μικρὸν κ' ἐμὲ ἀφήσῃς χήραν.
»Τὰ πλήθ' εἰς τὸν ἐρινεὸν σταμάτησε, ὁπόθεν
»Ἡ πόλις εἶν' ἀναβατὴ κ' ἐπίδρομον τὸ τεῖχος.
»Τρὶς ἦλθον μάτην ὡς ἐδῶ οἱ πρῶτοι τῶν Ἀργείων,
»Ὁ ἀκουστὸς Ἰδομενεύς, οἱ Αἴαντες οἱ δύω,
»Ἡ ἔπαρσις τῶν Ἀτρειδῶν κι' ὁ ἰσχυρὸς Τυδείδης·
»Εἴτε διότι χρησμῳδὸς τοῖς ἔδειξε τὸ μέρος,
»Εἴτε διότ' ἠθέλησαν καὶ ἦλθον μοναχοί των.»

Καὶ ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὴν ὁ θυελλώδης Ἕκτωρ·
«Κ' ἐμέν' ἀπασχολεῖ συχνὰ τὸ μέλλον, Ἀνδρομάχη·
»Τοὺς Τρῶας πλὴν ἐντρέπομαι καὶ τὰς καλὰς Τρωάδας,
»Ἂν ἐκ τῆς μάχης ὡς δειλὸς μακρύνωμαι καὶ φεύγω.
»Μοῦ φέρει κόπον· ἔμαθα νὰ ἦμαι στρατιώτης,
»Καὶ πρῶτος πάντα μεταξὺ νὰ μάχωμαι τῶν Τρώων·
»Αὐτὸ μὲ λέγ' ἡ δόξα μου κ' ἡ φήμη τοῦ πατρός μου.
»Ἐγὼ γνωρίζω κάλλιστα κ' αἰσθάνομ' ἐνδομύχως,
»Πῶς φθάνει ὥρα, ἡ καλὴ ὁπότε πίπτει Τροία,
»Ὁ Πρίαμος καὶ ὁ λαὸς τοῦ αἰχμητοῦ Πριάμου.
»Πλὴν οὔτε βάλλω κατὰ νοῦν τοὺς Τρωαδίτας τόσον,
»Ἢ τὴν Ἑκάβην, ἢ αὐτὸν τὸν Πρίαμον, ἢ ὅλους
»Τοὺς ἀδελφούς μου, σωρηδὸν ὁπόταν ἕνας κ' ἕνας
»Θὰ κυλισθοῦν 'ς τὸ ἔδαφος ὑπὸ ἐχθρῶν ἀγρίων,
»Ὁπόσον σέ, ὅταν ἐχθρὸς ἐπάνω σου ἁπλόνῃ,
»Καὶ δακρυσμένην, ἔντρομον σὲ σύρ' εἰς τὴν δουλείαν!

»Κατὰ τὸ Ἄργος θὰ ῥιφθῇς, δι' ἄλλην θὰ ὑφαίνῃς,
»Καὶ ἀπὸ τὴν Ὑπέρειαν ἢ Μεσσηΐδα κρήνην
»Νερὸν θὰ φέρῃς· θλιβερὰ θὰ σὲ κινῇ ἀνάγκη.
»Καὶ θὰ εἰπῇ τις, βλέπων σε εἰς θρήνους λυομένην·
»Εἶν' ἡ γυνὴ τοῦ Ἕκτορος, ποῦ μεταξὺ τῶν Τρώων
»Ἀρίστευεν, ὁπότ' ἐκεῖ ὁ πόλεμος ἐλύσσα.
»Αὐτὰ θὰ κράξῃ τις, καὶ σὺ πικρότερα θὰ κλαύσῃς
»Τὸν ἄνδρα, ποῦ δὲν φαίνεται νὰ πχύσῃ τὰ δεινά σου...
»Πλὴν χῶμα, χῶμα κάλλιον χυτὸν νὰ μὲ καλύπτῃ
»Πρὶν αἰσθανθῶ τοὺς θρήνους σου καὶ τὴν ἀπαγωγήν σου.»
Εἶπε, καὶ πρὸς τὸ τέκνον του ἐξέτεινε τὰς χεῖρας·
Κ' ἐκεῖνο μ' ἔντρομον φωνὴν ἐχώθ' εἰς τῆς τροφοῦ του
Τοὺς κόλπους· τὸ ἐτρόμαξεν ἡ ὄψις τοῦ πατρός του,
Τοῦ κράνους τὸ σελάγισμα κ' ἡ δασωμένη χαίτη,
Ἣν εἶδεν ἐκ τῆς λοφιᾶς ἐκπληκτικῶς νὰ πίπτῃ·
Κ' ἐγέλασ' ὁ καλὸς πατὴρ κ' ἡ πότνιά του μήτηρ.
Τὸ κράνος ἐκ τῆς κεφαλῆς ἀφήρεσεν ὁ Ἕκτωρ,
Κ' ἐπὶ τῆς γῆς τὸ ἄφησε νὰ κεῖται φωτοβόλον.
Κ' ἐφίλησε τὸ τέκνον του, τὸ ὕψωσεν εἰς χεῖρας,
Κ' εὐχήθ' εἰς τὸν Αἰγίοχον καὶ τοὺς θεοὺς τοὺς ἄλλους·
»Ζεῦ κ' ἡ χορεία τῶν θεῶν· σεῖς δότε με νὰ γίνῃ
»Καὶ ὁ υἱός μου, ὡς ἐγώ, τὸ καύχημα τῶν Τρώων·
»Νὰ ἦναι μέγας, εὐγενῶς τῆς Τροίας νὰ δεσπόζῃ,
»Καὶ νὰ εἰποῦν· «ἐπέρασε τὴν δόξαν τοῦ πατρός του»
»Ἐν ᾧ τὸν βλέπουν νὰ περνᾷ μὲ λάφυρα βαμμένα
»Εἰς αἷμ' ἀνδρείου, καὶ σκιρτᾷ τὸ στῆθος τῆς μητρός του!»
Εἶπε, κ' εἰς τῆς συζύγου του τὸ ἔθεσε τὰς χεῖρας,
Κ' ἐκείν' εἰς τὴν εὐώδη της τὸ ἔκλεισεν ἀγκάλην
Δακρυγελῶσα θλιβερά·—ἐπόνεσεν ὁ ἥρως,
Κ' ἠρέμα τὴν ἐθώπευσε, τὴν ἔκραζε κ' ἐλάλει·
«Μὴ θορυβεῖσαι, δυστυχής, κ' ὑπὲρ τὸ δέον πάσχεις·
»Δὲν μὲ φονεύει χεὶρ θνητοῦ, ἡ μοῖρ' ἂν δὲν θελήσῃ·
»Πλὴν καὶ κανεὶς δὲν δύναται τὴν μοῖραν ν' ἀποφύγῃ,
»Ἀνδρεῖος ἢ δειλός· ἀρκεῖ νὰ ἐγεννήθη μόνον.
»Πλὴν στρέψαι ἤδη, κύτταξε τοῦ οἴκου σου τὰ ἔργα,
»Τὴν ἠλακάτην, τὸν ἱστόν, κ' ἐπίβλεπε τῶν ἄλλων
»Τὴν ἐργασίαν· εἰς ἡμᾶς ὁ πόλεμος ἀνήκει
»Τοὺς ἄνδρας—μάλιστα ἐμέ—τοὺς φύλακας τῆς Τροίας.»
Εἰπὼν αὐτά, ἐφόρεσε τὸ λοφωμένον κράνος

Ὁ μέγας Ἕκτωρ, κ' ἡ καλὴ ἀπῆλθε σύζυγός του,
Συχνὰ γυρίζουσα, σιγὰ εἰς δάκρυ λουομένη.
Εἰς τ' ἀνδροκτόνου Ἕκτορος ὡς ἦλθε μετ' ὀλίγον
Τὰ δώματα, ηὗρεν ἐκεῖ πολλὰς τῶν γυναικῶν της,
Καὶ μίαν ἤγειρεν βοὴν κοινοῦ μοιρολογίου·
Τὸν Ἕκτορά της ζωντανὸν 'ς τὸν οἶκόν του ἐθρήνουν.
Κάμμία δὲν ἐπίστευε πῶς θὰ γυρίσῃ πάλιν
Ζωὴν νὰ φέρῃ, ἐκφυγὼν τὰς χεῖρας τῶν Ἀργείων.
Ἀλλ' οὐδ' ὁ Πάρις ἔμενεν ἀργὸς εἰς τοὺς θαλάμους·
Μὲ τ' ἅρματά του τὰ καλὰ καὶ χαλκοτορνευμένα
Ἐρρίφθη ἔξω, πεποιθὼς εἰς τῶν ποδῶν τὸ τάχος.
Ὡς ὅταν ἵππος βαρυνθεὶς ἐν φάτνῃ, τὰ δεσμά του
Συντρίβει, καὶ ποδοκτυπῶν σαλεύει τὸ πεδίον·
Κ' εἰς λίμνης σπεύδων νὰ λουσθῇ νερὰ κρυσταλλωμένα,
Ὑψόνει κάραν εὐγενῆ, αἱ χαῖταί του κυμαίνουν
Περὶ τοὺς ὤμους, καὶ χυτὰ ἐπιδεικνύων κάλλη,
Τὰ κοῦρα φέρει γόνατα εἰς τὰς βοσκὰς τῶν ἵππων·
Ὁμοίως ἀπὸ τῶν τειχῶν ὁ Πάρις τοῦ Πριάμου
Λαμποκοπῶν εἰς τ' ἅρματα ὡς ἥλιος, ἐκίνει
Περιχαρής, κ' εἶχε πτερὰ τοὺς πόδας· μετ' ὀλίγον
Τὸν ἔνδοξόν του ἀδελφὸν ἀπήντησεν, ὁπότε
Τῆς γυναικός του τὴν πικρὰν ἀφῆκεν ὁμιλίαν.
Καὶ πρῶτος ὁ θεοειδὴς Ἀλέξανδρος τὸν εἶπε·
«Σὲ παρεμπόδισα, θαρρῶ, σεπτή μου ἀδελφότης,
»Ὁπότε σπεύδεις κ' ἔλεγες νὰ μὴ βραδύνω τόσον.»
Καὶ ἀπεκρίθη πρὸς αὐτὸν ὁ θυελλώδης Ἕκτωρ·
«Ταλαίπωρε· πᾶς τίμιος ὁμολογεῖ βεβαίως
»Τὴν εἰς τὰ ὅπλα πρᾶξίν σου καὶ εἶσαι στρατιώτης·
»Πλὴν δὲν ἀκούεις, ἀμελεῖς ἐν γνώσει, κ' ἡ ψυχή μου
»Πονεῖ, ὁπόταν περὶ σοῦ ὀνειδισμοὺς ἀκούω
»Παρὰ τῶν Τρώων· διὰ σὲ τοσαῦτα ὑποφέρουν.
»Πλὴν ἔλα, καὶ τὰ λέγομεν κατόπιν, ἂν θελήσῃ
»Ὁ Ζεὺς νὰ στήσωμεν ποτὲ εἰς τοὺς θεοὺς τοὺς ζῶντας
»Κρατῆρα ὕμνου καὶ χαρᾶς,
»Ἐδῶθεν τοὺς εὐκνήμιδας ἐλαύνοντες Ἀργείους.»

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΠΑΝΟΡΘΩΜΑΤΑ

Ὑπὸ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΚΡΕΜΟΥ

Α'

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

Ἐν τῇ Πειραιεῖ δημοτικῇ βιβλιοθήκῃ εὗρον χειρόγραφον, ὅπερ, καίπερ μὴ ὂν πλῆρες, πολλοῦ λόγου εἶναι ἄξιον τὸ μὲν ὡς πολλὰ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας διασαφοῦν, τὸ δὲ ὡς οὐκ ὀλίγα, τέως πλημμελῶς ἢ ἐλλιπῶς ἔχοντα καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐπὶ Ἀλῆ πασᾶ τῆς Πελοποννήσου κατάστασιν καὶ τοὺς ἁρματωλοὺς καὶ κλέπτας ἀποβλέποντα, ἐπανορθοῦν τε καὶ συμπληροῦν, καθάπερ ἐπὶ τέλει περὶ πάντων τῶν κατ' αὐτὸ ὅσον οἷόν τε ἐκτενῶς ῥηθήσεται. Ἔχει δὲ οὑτωσίν:

«Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μούτζου Χούσου[1] κατήγετο ἐκ τῆς Ἀλβανίας ἀφ' ἓν χωρίον Τεπελένι[2] ὀνομαζόμενον. Ὁ θεῖός του Μοῦτζο-Χοῦσος εὑρέθη εἰς μίαν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας ἐπὶ Βενετζάνων, ὅπου πολεμῶν ἐφονεύθη ἔμπροσθεν εἰς τὰς πύλας τοῦ φρουρίου, καὶ οἱ Βενετζάνοι λαφυραγωγήσαντές τον ἐκρέμασαν τὸ ξίφος του εἰς τὴν μεγάλην θύραν τοῦ προαστείου, ὅπου διὰ πολὺν καιρὸν ἐσώζετο ἢ καὶ σώζεται.

Ὁ πατὴρ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὀνόματι Βελῆς ἀξιωθεὶς παρὰ τοῦ σουλτάνου δύο τούγια ἐπωνομάσθη Βελῆ-πασᾶς, ὅστις ἀποθανὼν ἄφησε τὴν γυναῖκά του ὀνόματι Χάγκων μὲ τὸν Ἀλῆ-μπεη τὸν υἱόν του βρέφος ὢν καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Ἀλβανίας τᾶρητε κληρονομίαν καθόλους τοὺς ἐχθρούς του. Ἡ Χάγκω καὶ διὰ τὴν ὀξύνοιάν της καὶ διὰ τὰ θέλγητρά της[3] ἀντέστη πολὺν καιρὸν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς οἰκογενείας τῶν Μουτζο-Χούσιδων· ἐσχάτως ἀπαυδήσασα ᾐχμαλωτίσθη μετὰ τοῦ υἱοῦ της καὶ θυγατρός της παρὰ τῶν Γαρδικιωτῶν. Αὕτη ἡ αἰτία, δι' ἧς ὁ Ἀλῆ πασᾶς διὰ νὰ ἐξα-

1 Γέροντες Ἀλβανοὶ διηγοῦνται ὅτι ὁ πρῶτος τῆς οἰκογενείας ταύτης κατήγετο ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς τὴν Ἤπειρον.

2 Κείμενον εἰς τὸ μεσημβρινὸν μέρος παρὰ τὸν Κέλυδνον ποταμόν, ὅστις χωρίζει τὴν Παλαιὰν Ἤπειρον ἐκ τῆς Ἀλβανίας· χωρίον ἀσήμαντον καὶ μόνον τὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὄνομα ἔκαμεν ἀκουστόν, αἱ οἰκογένειαι τοῦ ὁποίου οὐδέποτε αὐξάνουσι τῶν τριάκοντα καὶ ἐννέα. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐκείνου κάτοικοι φρονοῦσιν ὅτι ἰδλιάς τις (δηλ. ἅγιος) τοιαύτην κατάραν τοῦ ἔδωσεν. Ὅτι δὲν αὐξάνουσιν εἶναι ἀληθέστατον, ἐπειδὴ ἅμα προστεθῇ μία οἰκογένεια, ἀνάγκη νὰ ἐξολοθρευθῇ ἑτέρα ἐκ τῶν πρώτων. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς δὲν ἐδυνήθη νὰ τὰς ἐπαυξήσῃ.

3 Διὰ τοῦτο οἱ Ἀλβανοὶ τῆς ἐπλαστούργησαν διάφορα ποιητικὰ ἐρωτικὰ τραγῴδια, ἐκ τῶν ὁποίων εἰσὶ καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ οἱ ἐξεύροντες τὴν γλῶτταν ἂς τὰ ἐξηγήσουν:

«Ὦ λιαμ' ἐ τεκέκιενε! ῥὴν ντέντγια Σιέκιενέ
Ὦ λιαμὶ κουρμπάνινε! μὸς μὰ τζάη μπαγιάγκινε.»

λείψῃ τὴν ἀτιμίαν τῆς μητρὸς καὶ ἀδελφῆς οὐδέποτε ἐκουράσθη, ἕως ὅτου ἐξωλόθρευσε καὶ τοὺς Γαρδικιώτας καὶ τὸ Γαρδίκι σχεδὸν ἐν γένει[4].

Ἐκ νεαρᾶς του ἡλικίας ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἔδειξε φρονήματα βαρβαρικὰ μέν, ὅμως μεγάλου ἀνδρὸς κλίνοντα πρὸς τυραννίαν καὶ μονοδεσποτίαν. Πρὶν ἢ ἀξιωθῇ τοῦ τίτλου «πασᾶς», δι' ἑνὸς Χορμοβίτου Τσαούς[5] Πρίφτη ὀνομαζομένου ἐδολοφόνησε διὰ μιᾶς τὴν κιόρκαν σύζυγον τοῦ θείου του μὲ τὸν ὀκταετῆ υἱόν της Χουτᾶ-μπεη καὶ ἅπαντας τῆς οἰκίας της, μεθ' ὧν εὑρεθεὶς σκλάβος καὶ ὁ πολυθρύλητος Ἰσούφ ἀράπης διέβη μετὰ τὴν σφαγὴν τῆς κυρίας του εἰς τὴν δούλευσιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, δὲν ἔπαυσεν ὅμως οὐδέποτε νὰ μελετᾷ ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ ἐπιβούλου Τσαούς Πρίφτη, ἕως ὅτου γενόμενος πασᾶς ὁ Ἀλῆ μπεης καὶ ὁ Ἰσούφ ἀράπης διορισθεὶς χασνατάρης του ἡ πρώτη χάρις, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐζήτησεν, ἦτον νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὸν Τζαούς Πρίφτη, καί, τούτου γενομένου, τὸν ἔψησεν εἰς τὴν σούβλαν ζῶντα ἐπὶ παρουσίᾳ χιλιάδων Ἀλβανῶν.

Ἔχων τοιαύτην φιλοδοξίαν ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὡς εἴρηται, ἅμα λαβὼν τὰ τούγια καὶ τὰ Τρίκκαλα, ἑπομένως καὶ τὰ Ἰωάννινα μανσουπὶ[6] ἐσπούδασε νὰ ἐξαλείψῃ κατὰ πρῶτον τὸ σύστημα τοῦ Κούρτη καὶ ἑπομένως ἅπαντας τοὺς ἐκ τῆς οἰκογενείας του συγγενεῖς. Ὅθεν μετὰ τὴν σφαγὴν τῆς κιόρκας διὰ πολλῶν μηχανουργιῶν συλλαβὼν τὸν ἐξάδελφόν του Ἰσλιᾶ μπεη Κλεισούρα καὶ ἀδελφοὺς αὐτοῦ (οἰκογένεια σημαντικὴ τῆς Ἀλβανίας) ἐφόνευσε πάντας.

Κατὰ συνέχειαν οὐδέποτε ἔλειψεν ἀπ' αὐτὸν τὸν σκοπόν, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιβουλεύηται ἅπαντας τοὺς ἐκ σημαντικῶν οἰκογενειῶν τῆς Ἠπείρου μπέηδες καὶ ἄρχοντας τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Θεσσαλομακεδονίας, Αἰτωλίας τε καὶ Ἑλλάδος, καὶ σχεδὸν ἅπαντας τοὺς ἐξουδένωσε, τοὺς δὲ ἔπεμψεν ἀώρως εἰς τὸν Ἅδην[7]. Αὕτη ἡ πηγή, δι' ἧς προῆλθε καὶ ἡ ἀπαραδειγμάτιστος κατὰ τοῦ πολυθρυλήτου Πασόμπεη καταδρομή.

4 Ὅτε ἐκυρίευσε δι' ἀπάτης τὸ Γαρδίκι, συλλαβὼν ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, ὡς καὶ τὰ βρέφη, μετεκόμισεν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀργυροκάστρου ὡς ἀγέλην προβάτων. Ἐκλέξας δὲ ὅλους τοὺς ἄρρενας ἠσφάλισεν εἰς ἓν ξενοδοχεῖον καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐκβαλὼν ἔξω τὸν μπτούσιαγα (πρῶτον τῶν Γαρδικιωτῶν) ἐφόνευσεν ἰδίαις χερσί· τοὺς δὲ λοιποὺς ἔσφαξε πάντας ὡς χοίρους τὸ στράτευμά του. Ὅσα κοράσια ἦτον ὡραῖα ἐκλέξας μέρος ἐβάστασεν ὁ ἴδιος καὶ μέρος διεμοίρασε τῶν ἀξιωματικῶν του· τὰς δὲ ἐπιλοίπους γυναῖκας διασκορπίσας εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος περιήρχοντο χρόνους λιμοκτονοῦντες τὸν ἐπιούσιον ἄρτον· καὶ πᾶς τις ἔτρεμεν ἐκ τοῦ φόβου νὰ τὰς ἐλεήσῃ.

5 Χριστιανοῦ ὄντος καὶ ἀρχηγοῦ τῶν σωματοφυλάκων τῆς κόρκας. Βεβαιόνουν ὅτι ἦτον καὶ τῆς Χάγκως, μητρὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐρωμένος.

6 Ἡγεμονία διδομένη παρὰ τοῦ σουλτάνου εἰς σατράπας.

7 Τὸν Μεχμὲτ πασᾶ Πλιάσα (γκέκαν σημαντικόν, γενναῖον καὶ καθ' ὅλα ἄξιον) μὴ δυνηθεὶς κατ' ἄλλον τρόπον νὰ φονεύσῃ κατεσκεύασε δι' ἑνὸς Εὐρωπαίου Ν. Σούτζου ὀνομαζομένου ἓν εἶδος ὡς τελεσκόπιον καὶ ἐμπλήσας μὲ διάφορα εἴδη κεραυνοῦ του τὸ ἔπεμψε μὲ ἕνα ταχυδρόμον ἐφωδιασμένον μὲ μίαν κολακευτικὴν ἐπιστολήν του ὡς δῶρον. Ὁ δὲ ἰδὼν αὐτὸ

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς θεωρῶν τὸν Πασόμπεη εὐφυέστατον καὶ μὲ προτερήματα μεγάλου ἀνδρὸς καὶ ἐν ταὐτῷ εἰξεύρων ὅτι εἶναι ὁ μόνος κλάδος τῆς σημαντικῆς οἰκογενείας τῶν Ἰωαννίνων ὀνομαζομένης «Παπακαλοῦ» ἐβουλήθη πολλάκις μὲ διαφόρους τρόπους νὰ τὸν πέμψῃ εἰς τὸν Ἅδην. Ὁ Πασόμπεης μολονότι δεκαεπταετὴς ὤν, ἐννοήσας τοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἔφυγε μίαν νύκτα ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν κρυφίως καὶ δοὺς τόπον τῇ ὀργῇ διευθύνθη εἰς Σόφιαν ὑπὸ τὴν δούλευσιν τοῦ τότε Ῥούμελη βαλεσῆ καὶ μετὰ περιφέρειαν ἐξ ἑπτὰ ἐτῶν ὢν ἔξω καὶ τῆς οἰκίας του καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐπέστρεψεν εἰς τοὺς συγγενεῖς του τοὺς μπεηζαντέδες Ζητουνίου, ὅπου διατρίψας ἀρκετοὺς χρόνους ὑπὸ τὴν αὐτῶν προστασίαν ἐπεριεποιήθη ἀναλόγως καὶ τῆς συγγενείας καὶ τῆς εὐγενικῆς των οἰκογενείας. Οἱ μπεηζαντέδες διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ ἐξιλεώσουν τὸν Ἀλῆ πασᾶ καὶ διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὰ ὑποστατικά του, τὰ ὁποῖα ἐξουσίασε μετὰ τὴν φυγήν, συνεργήσαντες διὰ τοῦ χασνατὰρ Ἰσοὺφ ἀράπη[8] ἔλαβεν εἰς γυναῖκα μίαν ἀνεψιὰν τοῦ τυράννου μοναχὴν κόρην μιᾶς σημαντικῆς οἰκογενείας ἐκ Δελβίνου, Κοκάταν ὀνομαζομένην, τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν πατέρα της καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν συγγενῶν της, λαβὼν εἰς τὰ ἴδια μηνιαίαν ἀνέθρεψεν ἡ γυνή του ὡς ἰδίαν της κόρην.

Μετὰ τὴν ὑπανδρείαν ταύτην καὶ διὰ τὰ προτερήματά του καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε συγγένειαν ηὐκολύνθη εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τιμώμενος παρὰ πάντων ὡς κλάδος σημαντικῆς οἰκογενείας καὶ ὡς γαμβρὸς τῆς ἡγεμονείας ἐγύριζε τὴν ῥόδαν, τὴν ὁποίαν ἐνδόμυχον εἶχεν ἀφ' ἧς ὥρας ἐννόησε τίνος ἀπόγονος ἦτον δίχως νὰ τὴν φανερώσῃ οὐδενός ποτε. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς ὅμως, μολονότι ὁ Πασόμπεης τὸν ἐκολάκευε πάντοτε, ὥστε πολλάκις ἐκινδύνευσε καὶ τὴν ζωήν του διὰ νὰ τὸν εὐχαριστῇ καὶ βαστᾷ ἀποκοιμισμένον, οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ τὸν θεωρήσῃ μὲ καλὸν ὄμμα καί, ὁσάκις ἔβλεπεν ἀνδραγαθίαν τινὰ ἢ ἀξιότητά του, τοσάκις ἐφλέγετο ἐσωτερικῶς ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ φθόνου καὶ τῆς ὑποψίας. Δὲν ἠθέλησε διὰ τὰ ἐσωτερικά του τέλη νὰ τὸν φονεύσῃ παρρησίᾳ, πλὴν δὲν ἄφησεν οὐδένα μέσον διὰ νὰ τὸν ἐπιβουλευθῇ πλαγίως. Ὁ Πασόμπεης ἔνδον τῆς οἰκίας ταύτης ἀπέκτησε τοὺς περισσοτέρους φίλους καὶ σχετικοὺς μετὰ τὴν ὑπανδρείαν, ὅτι ἠγαπᾶτο καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἀπὸ τὴν κυράν, γυναῖκα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὡς πενθεράν[9]· ἔκαμε στενὴν

τοσοῦτον ὡραῖον καὶ θελήσας νὰ τὸ ἀνοίξῃ καὶ περιεργασθῇ ἀπῆλθεν εἰς τὰ Ἠλύσια τοῦ Μωάμεθ πεδία ὁμοῦ μὲ τὸν ταχυδρόμον.

8 Ὁ Ἰσοὺφ ἀράπης ἦτον φρονιμώτατος Τοῦρκος μὲ χαρακτῆρα τιμιώτατον καὶ πιστὸς καθ' ὅλα σιμὰ εἰς τοὺς αὐθέντας του· ἀνέθρεψε τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ βρέφη ὄντα· εἰσήρχετο ἐλευθέρως εἰς τὰ λεγόμενα χαρέμια· ἐσέβετο καὶ παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ παρὰ πάντων τῆς οἰκογενείας· ὁ Μουχτὰρ πασᾶς καὶ Βελῆ πασᾶς τὸν ὠνόμαζον λαλᾶ καὶ τοῦ ἠσπάζοντο τὴν χεῖρα.

9 Γυνὴ ἐνάρετος καὶ καθ' ὑπερβολὴν εὔσπλαγχνος καὶ συμπαθητικὴ καί, ἐπειδὴ ὑπέπληττε πάντοτε τὸν Ἀλῆ πασᾶ διὰ τὰς ἀνοσιουργίας του, τὴν ἔπεμψεν εἰς τὸν Ἅδην διὰ δηλητηρίου.

φιλίαν καὶ μὲ τὸν Βελῆ πασᾶ, ὡς συνηλικιώτης, μὲ τὸν ὁποῖον συναναστρεφόμενος ἀρκετοὺς χρόνους ἔφθασε νὰ ἀνακαλύψῃ ὅλα τὰ κρύφια τῶν ἐσωτερικῶν του καὶ θεωρῶν τὴν φιλοδοξίαν του ὅτι εἶνε σύμφωνος μὲ τοὺς σκοποὺς του εἰς τὸ νὰ καταστρέψουν τὸν Ἀλῆ πασᾶ δὲν ἠμέλησεν εἰς τὸ νὰ τὸν κατηχήσῃ βαθμηδὸν ἐντελέστατα. Ὑποπτευόμενος ὅμως πάντοτε μὴ τύχῃ καὶ ἀπὸ τὴν πολλὴν ἐπιβουλὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὑστερηθῇ τὴν ζωήν του πρὶν παρὰ νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸν σκοπόν του ἐπροσποιήθη τὴν ἔνδειαν καὶ τὴν ἀνοικονομίαν τῆς οἰκίας του καὶ οὕτω λαβὼν τὴν ἄδειαν καὶ ἀποσυρθεὶς μὲ φρόνησιν δι᾽ ὀλίγον ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα καὶ ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀπῆλθεν εἰς Λάρισσαν τῆς Θετταλίας καὶ διὰ νὰ τὸν ἀποκοιμίσῃ μετεχειρίζετο τὸ ἐμπόριον τῶν ἠλτιζαμίων[10]· μόλον τοῦτο δὲν ἔλειπε καὶ ἐκ Λαρίσσης νὰ ἀνταποκρίνεται μὲ τοὺς φίλους του καὶ κατ᾽ ἐξοχὴν μὲ τὸν Βελῆ πασᾶν μυστικώτατα.

Ἡ ἀπαραδειγμάτιστος ἀσωτεία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἰς τὰ ἀφροδισιακὰ πάθη ἔφθασεν, ὥστε νὰ ἐρασθῇ καὶ τῆς νύμφης του, γυναικὸς τοῦ Βελῆ πασᾶ, θυγατρὸς δὲ τοῦ Ἰμπραὴμ πασᾶ Μπερατινοῦ καὶ νὰ συνευρίσκεται μετ᾽ αὐτῆς. Τοῦτο δὲν ἔμεινε διὰ πολὺν καιρὸν μυστήριον καί, ἀφοῦ παρὰ πολλῶν ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν τῆς αὐλῆς ἐκοινολογήθη εἰς τοὺς σημαντικωτέρους καὶ σημαντικωτέρας, ἔφθασε καὶ εἰς τὰ ὦτα τοῦ Βελῆ πασᾶ, ὅστις δὲν ἔδωκε τόσην πίστην, ἕως ὅτου τὸ ἐπληροφορήθη ἰδίοις ὀφθαλμοῖς. Ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ παλατίου κρυφοσυνομιλοῦντες κατηγόρουν τὸν Ἀλῆ πασᾶ διὰ τὴν ἀνοσιουργίαν του καὶ ἐκ συμφώνου ἐγκαργάλιζον τὸν Βελῆ διὰ ἐκδίκησιν, μολονότι ἐγνώριζον τὴν ἀναξιότητά του. Ἐκεῖνος ὅμως, ὅστις μετεχειρίσθη τὴν ὕλην ταύτην θεμέλιον ἐκδικήσεως, ἦτον ὁ Πασόμπεης ἔχων καὶ ἐπιστήθιον εἰλικρινέστατον φίλον τὸν Μάνθον Οἰκονόμου πρῶτον γραμματέα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἄνδρα ἀξιότιμον διὰ τὰς ἀρετάς του. Οὗτοι οἱ τρεῖς συνεννοηθέντες κατὰ πρῶτον ὤμοσαν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Οἱ δύω γνωρίζοντες τὸ κοῦφον τοῦ υἱοῦ του τοῦ ἔδοσαν νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἐξοστρακίζοντες τὸν πατέρα νὰ τὸν καταστήσωσιν διάδοχον.

Ἔχοντες ταύτην τὴν μυστικὴν συμφωνίαν κατὰ τύχην συνέπεσεν ἡ μάχη τῆς Πόρτας μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ ἑπομένως τῆς Ῥωσσίας. Ὁ σουλτάνος διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν Πελοπόννησον ἐβιάσθη νὰ τὴν ἀφιερώσῃ εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ· καί, γινομένης ἀποφάσεως, νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν ὁ υἱός του Βελῆ πασᾶς μὲ δέκα χιλιάδας στράτευμα, συνεννοήθη περὶ τούτου μὲ τὸν Πασόμπεη. Ὁ Βελῆ πασᾶς ὑποκρινόμενος ὅτι φοβεῖται τὴν ἐπιβουλὴν τῶν Πελοποννησίων ζητεῖ διὰ μέντορά του τὸν Πασόμπεη. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐστοχάσθη ν᾽ ἀπατήσῃ, ὅμως ἠπατήθη. Μετακαλεῖ τὸν Πασόμπεη ἐκ Λαρίσσης εἰς Ἰωάννινα καί, ἀφοῦ τοῦ κοινοποιεῖ ὅτι ἀπεφά-

10 Ἐπιχείρησις δίχως ὑπόληψιν παρὰ τοῖς σημαντικοῖς Ὀθωμανοῖς. Μόλον τοῦτο καὶ ταύτην οἱ Ἀληπασαλίδες τὴν ἐτίμησαν.

σισε νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸν Βελῆ πασᾶ ὡς εἰς τόπον πατρὸς διὰ νὰ ἔμβουν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοῦ προβάλλει συνθήκας ἐνόρκους καὶ νὰ τὰς ἐκτελέσῃ καὶ νὰ μὴ τὰς παραβῇ. Ὅλαι αἱ συνθῆκαι ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ συλλάβουν τοὺς ἄρχοντας τῆς Πελοποννήσου μὲ τὰς οἰκογενείας των, νὰ τοὺς μετακομίσουν εἰς τὸ Καστέλλι τῆς Ναυπάκτου ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ἐπὶ προφάσει ὅτι τοὺς ἐγνώρισαν τῆς βασιλείας ἐπιβούλους καὶ μετὰ τὸ τέλος ταύτης τῆς πράξεως νὰ θέσῃ στερεὸν πόδα εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ τὴν ἑνώσῃ μὲ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἠπείρου.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κατέπεισε περιπλέον τὸν Ἀλῆ πασᾶ διὰ νὰ συγκατατεθῇ νὰ ἑνώσῃ καὶ ἀποστείλῃ τὸν Πασόμπεη μετὰ τοῦ Βελῆ πασᾶ ἦτον, ἀφοῦ ἐκτελέσουν τὰς συμφωνηθείσας συνθήκας καὶ λάβῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὴν Πελοπόννησον, νὰ ἀναφερθῇ εἰς τὴν βασιλείαν ὅτι ὁ Πασόμπεης ἀπατήσας τὸν υἱόν του συνήργησε νὰ γένουν τοιαῦται ἐπιβουλαὶ εἰς τὸ κράτος καὶ μετὰ τοῦτο νὰ ἐξοντώσῃ διόλου τὴν οἰκογένειαν ταύτην. Ὁ Πασόμπεης ὅμως, ὅστις ἐγνώριζεν ἐπακριβῶς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τὰς πανουργίας του, ὑπεσχέθη μὲν ὅσα τοῦ ἐπρόβαλεν, ὅμως—κἂν μὲ πγιάσῃς—ἅμα ἠλευθερώθη ἀπὸ τοὺς ὄνυχάς του καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Λεβαδίαν τῆς Βοιωτίας, ὅπου εὑρόντες τοὺς Κορινθίους μπέηδες πρὸς προϋπάντησίν των μὲ γνώμην σχεδὸν σύμφωνον διὰ τοὺς ἄρχοντας μ' ἐκείνην τοῦ τυράννου, ἔδωσεν ἄλλην διδασκαλίαν τοῦ Βελῆ πασᾶ. «Ἡμεῖς μέχρι »τοῦδε, εἶπε, προωδεύσαμεν εὐτυχῶς εἰς τοὺς σκοπούς μας· ὅθεν διὰ νὰ »λάβω καὶ τέλος αἴτιον καὶ διὰ νὰ γείνωμεν ἡμεῖς κύριοι τῆς Πελοπον»νήσου μερικὸν καιρὸν καὶ οὐχὶ ὁ πατήρ σου, ἐν ταὐτῷ νὰ δείξωμεν καὶ »πρὸς τὴν βασιλείαν πίστιν καὶ ἀξιότητα οὐχὶ μόνον δὲν συμφέρει νὰ ἐνο»χλήσωμεν τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ μάλιστα νὰ ἐγκολπωθῶμεν, περιποιη»θῶμεν καὶ τιμήσωμεν, ὥστε μὲ τὸ μέσον τούτων δυνηθῶμεν καλῶς νὰ »ζήσωμεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ δόξαν ν' ἀξιωθῶμεν καὶ πολὺν και»ρὸν νὰ ἐπιμείνωμεν καὶ νεῦρα ἀνάλογα τῶν σκοπῶν μας νὰ ἀποκτήσω»μεν διὰ νὰ μείνῃς διάδοχος τοῦ πατρός σου.»

Ταῦτα πάντα ἐδέχθη ὁ Βελῆ πασᾶς καὶ οὐδεὶς ἀγνοεῖ πόσον ηὔξησεν ἡ ὑπόληψις τῶν Πελοποννησίων ἀρχόντων εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ μὲ ποῖον φθονερὸν ὄμμα τοὺς ἐθεώρουν οἱ Ὀθωμανοὶ συμπολῖταί των. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ καθ' αὑτὸ σκοπὸς τῆς παρούσης συνοπτικῆς ἐκθέσεως ἀποβλέπει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ νὰ σαφηνίσω τὰ ὅσα αἴτια συνέπεσον τῆς ἀδιαλλάκτου ἔχθρας μεταξὺ Ἀλῆ πασᾶ καὶ Πασόμπεη, ἥτις δὲν ἔπαυσεν, εἰμὴ μετὰ τὸν ἀφανισμὸν ἀμφοτέρων, παρατρέχω τὰ ἐπίλοιπα.

Εἶναι ἀπερίγραπτος ἡ ὀργὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἥτις ἐξανανεώθη καὶ ηὔξησεν ἔτι μᾶλλον ἐναντίον τοῦ υἱοῦ του καὶ μέντορός του. Ἀφοῦ ἔπειτα ἀπὸ τόσας δοκιμὰς εἶδεν ὅτι ἀπατημένος περιπαίζεται ὁτὲ μὲν μὲ κολακευτικὰς ἐπιστολὰς παραπονούμενος τοῦ ἐπενθύμιζε τὴν ὁποίαν ἔλαβεν

φροντίδα διὰ νὰ τὸν ἀναθρέψῃ μὲ τζεβαΐρια, τοὺς ὁποίους ἐδοκίμασεν ἀγῶνας νὰ στερεώσῃ τὸν οἶκόν του διὰ νὰ τὸν ἀφήσῃ κληρονόμον, τὴν ξεχωριστὴν ἀγάπην πρὸς αὐτὸν παρὰ εἰς τὸν Μουχτάρην· ὁτὲ δὲ μὲ ἀπειλητικὰς τὸν ἐφοβέριζεν ὅτι, ἂν γλυτώσῃ τὴν ὀργήν του, δὲν θέλει ἀποφύγει ἐκείνην τοῦ μεγαλοδυνάμου, ὅστις οὐδέποτε ἀφίνει ἀτιμωρήτους ἐκείνους, οἵτινες ἀποσκιρτοῦσι τῆς πατρικῆς ὑποταγῆς καὶ εὐπειθείας. Ὁ Πασόμπεης εἰς ὅλα ταῦτα ἐστέκετο προσεκτικώτατος καί, ἂν ποτὲ τὸν ἔβλεπε συλλογιζόμενον περὶ τούτων, εὐθὺς θέτων αὐτῷ ὑπ' ὄψιν τὸ φιλόδοξον ἀντικείμενον τῆς διαδοχῆς καὶ τὸ ὄνειδος τῆς γυναικός του, μὲ τὸ ὁποῖον ἐκάλυψε τὴν ὑπόληψίν του, τὸν ἀνεκάλει εἰς τὴν ποθεινοτάτην μυστικὴν συμφωνίαν.

Ποῖος δύναται νὰ καταγράψῃ λεπτομερῶς τὰς ὅσας ἐνήργησεν ἐπιβουλὰς ἐναντίον τῆς ζωῆς τοῦ Πασόμπεη εἰς τὴν Πελοπόννησον ὄντες εἰσέτι! Εἰς ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ Βελῆ πασᾶ εἶχε πέμψει κρυφίως διαταγὰς μὲ μεγάλας ὑποσχέσεις ἀνταμοιβῶν εἰς ὄντινα τὸν φονεύσῃ. Μερικοὶ ἐκ τούτων ἐφανέρωσαν ταῦτα τοῦ Πασόμπεη· μερικοὶ τὸν ἐπεβουλεύθησαν μὲ διαφόρους τρόπους, ὅμως δὲν ἐδυνήθησαν νὰ κατορθώσουν τὸν σκοπόν των.

Κατὰ τὸ 1810 κηρυχθέντος τοῦ πολέμου τῆς Πόρτας μετὰ τῆς Ῥωσσίας, διωρίσθη ὁ Βελῆ πασᾶς μὲ βασιλικὸν φερμάνι νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Ῥώσσων εἰς τὰ μέρη τοῦ Παραδουνάβεως διὰ συνεργείας τοῦ πατρός του ἐλπίζων ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν ἐκστρατείαν θέλει δυνηθῆ νὰ ἐπιβουλευθῇ τὴν ζωὴν τοῦ Πασόμπεη, ἑπομένως ἀνακαλέσῃ καὶ τὸν υἱόν του εἰς τὰς προσταγάς του καὶ εἰς τὴν πατρικήν του οἰκίαν. Ὅσας ἐπιβουλὰς συνήργησε καθ' ἣν στιγμὴν ἐξεστράτευσεν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον εἰς ὅλην τὴν ὁδοιπορίαν τῆς ἐκστρατείας ἕως Σόφιαν καὶ Ῥουτζούκι διὰ νὰ ὑστερήσῃ τῆς ζωῆς τὸν Πασόμπεη, ὅλαι τοῦ ἐματαιώθησαν. Ἀφοῦ δὲ ἐνήργει ταῦτα ἐσωτερικῶς μ' ὅλα τὰ ἅρματα τῆς πανουργίας καὶ δολιότητος, δὲν ἔλειπεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνεργῇ νὰ γείνῃ ἔκπτωτος ὁ Βελῆ πασᾶς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐξωτερικῶς διὰ τῆς Πόρτας. Πλὴν ἡ ἀποστολὴ τοῦ Πασόμπεη ἐκ τοῦ στρατοπέδου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης, εἰς ἣν συνήργησαν ὅ τε Βελῆ πασᾶς καὶ Πασόμπεης μέγα μέρος, ἐματαίωσε τὰς ἐνεργείας του, ὥστε ἐναντίον ὅλων τῶν ἀντενεργειῶν κατώρθωσε νὰ ἐπιστρέψῃ ἡγεμὼν καὶ αὖθις ὁ Βελῆ πασᾶς εἰς τὴν Πελοπόννησον μ' ὄχι ὀλίγην δυσαρέσκειαν καὶ τῶν Πελοποννησίων.

Πιθανὸν ὅτι πολλοὶ ἀγνοοῦσι τὰς αἰτίας τῆς μετὰ ταῦτα ἐκπτώσεως τοῦ Βελῆ πασᾶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου· ὅθεν, διὰ νὰ δώσω συνοπτικὰς μὲν ἀλλὰ ἀκριβεῖς πληροφορίας εἰς ὅσους ἐπιθυμοῦν τὴν ἀλήθειαν, ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ παρεκτραπῶ ὀλίγον τοῦ προκειμένου.

Οἱ τότε ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Πελοποννήσου μακαρῖται οἱ λεγόμενοι

αγιάννιδές τε καὶ ἄρχοντες εἰς ἓν διάστημα πέντε ἐτῶν ὑπὸ τὸ τρομακτικὸν ὄνομα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ Βελῆ πασᾶ εὗρον ὕλην πλουσίαν καὶ καιρὸν ἁρμόδιον διὰ νὰ καταπυραννήσουν τὸν μικρὸν λαὸν καὶ νὰ θησαυρίσουν τόσα, ὥστε νὰ γείνουν πλουσιώτατοι. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι καὶ ὁ Βελῆ πασᾶς δὲν ἔπραξε κάποιας πλεονεκτικὰς ἁρπαγάς, ἀλλὰ μήτε τὰ στρατεύματά του ὅτι δὲν ἔκαμον ὁμοίας τουρκικὰς στρατιωτικὰς καταχρήσεις, πλὴν δὲν ἔκαμε μήτε τὸ ἑκατοστημόριον ἀφ' ὅσας μὲ τὰς ἀναφοράς των τὸν κατηγόρησαν[11].

Δύο κατάστιχα ἐτυπώνοντο κατ' ἔτος εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἕκαστον δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὰς ἑπτακοσίας χιλιάδας γρόσια. Ταῦτα ἐμερίζοντο κατ' ἀναλογίαν εἰς τὰς εἰκοσιτέσσαρας ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου. Πλὴν ἡ ἐπαρχία, ἥτις παραδείγματος χάριν ἀνελογεῖτο εἴκοσι χιλιάδες γρόσια, ἀπὸ τὸ πρῶτον κονδύλι τῆς Τριπολιτζᾶς ἕως εἰς ἐκεῖνα τῶν ἀρχόντων, τῶν ἐπαρχιακῶν ταμείων καὶ ἑπομένως εἰς ἐκεῖνα τῶν χωρικῶν προεστώτων καὶ τῶν λεγομένων ταχσηλιτάριδων ἡ ποσότης τῶν εἴκοσι χιλιάδων ἀνέβαινε σχεδὸν εἰς τὰς ἑκατὸν εἴκοσι. Εἶναι ἀληθέστατον ὅτι εἷς ἐκ τῶν ἀρχόντων, διὰ νὰ κάμῃ γαμβρὸν εἰς μίαν ἀνεψιάν του ἕνα νέον καλὸν πλὴν ποταπῆς οἰκογενείας καὶ πτωχόν, τὸν διώρισεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν του σαμὰ ἐμίνην (εἰς τάχυρα), ὅστις εἰς διάστημα δύο ἥμισυ ἐτῶν ἐθησαύρισεν ἑκατὸν χιλιάδας γρόσια. Ἐκ ταύτης τῆς παραμικρᾶς ὑπουργίας δύναται νὰ συμπεράνῃ ἕκαστος τί ἐδοκίμασεν ὁ δυστυχὴς λαὸς τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Βελῆ πασᾶ, ὅστις μ' ὅλην τὴν ἀλβανίτικην λαιμαργίαν καὶ βαρβαρότητα δὲν ἐθεώρει διαφορετικὰ τὸν Τοῦρκον ἀπὸ τὸν χριστιανόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκολάκευε τοὺς χριστιανοὺς διὰ τὰ τέλη του παρὰ τοὺς Τούρκους. Ὁ Βελῆ πασᾶς δὲν ἔβαζε χεῖρα μήτε εἰς τὴν περιουσίαν μήτε εἰς τὴν τιμὴν οὐδενός, ἀλλὰ δὲν ἄφηνε μήτε περιουσίαν μήτε τιμὴν ἀφ' ὅσους ἕτερός τις ἤθελε τὸν διαβάλει. Εἰς τὴν αὐλήν του δὲν ἔβλεπέ τις σχεδὸν ἕτερον, εἰμὴ τρυφήν, ἀσέλγειαν, ἀσωτείαν, κολακείαν, προδοσίαν καὶ παρασίτους. Ὁ Τοῦρκος ἐπρόδιδε τὸν χριστιανὸν καὶ ὁ χριστιανὸς τὸν Τοῦρκον· οἱ ἱερεῖς τοὺς καλογήρους καὶ οἱ καλόγηροι τοὺς ἱερεῖς. Τέλος πάντων ἀφοῦ τοιουτοτρόπως ἐθησαύρισαν οἱ ἐν τοῖς πράγμασιν ὅσα ἠδυνήθησαν ἐκτὸς μερικῶν τινων ἀρχόντων[12] καθ' ὃν καιρὸν εὑρίσκετο εἰς τὴν ἐκστρατείαν δίχως νὰ εἰξεύρῃ ὁ ἡγεμὼν διόλου τὰ βάσανα τοῦ λαοῦ, ὅστις ἤρξατο ἐκ τῆς μεγάλης πληγῆς ἐλεεινολογούμενος νὰ φωνάζῃ, ἐννόησαν οἵ τε μπέηδες καὶ ἄρχοντες ὅτι ἡ δευτέρα εἴσοδος τοῦ Βελῆ πασᾶ εἰς τὸν Μωρέαν, καταπονεμένου ὄντος ἀπὸ τὰ βαρύτατα ἔξοδα τοῦ πολέμου, θέλει ἀνακαλύψει τὰ θησαυρίσματά των

11 Τὸν κατηγόρησαν ὅτι εἰς τὸ διάστημα τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἡγεμονείας του ἔμβασεν εἰς τὸ ταμεῖόν του 50 μιλιόνια γρόσια τούρκικα, ὁ δὲ μόνον ἑπτὰ ἥμισυ, 7 1)2, νόμιμα καὶ ἄνομα, διότι κατ' ἔτος τοὺς λογαριασμοὺς τοὺς ἐθεώρει ὁ συγγραφεύς (;).

12 Μεταξὺ τούτων ἀπεδείχθη ἐναρετώτερος καὶ ἀξιώτατος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ Σωτηράκης Λόντου ἐκ Βοστίτζης.

καὶ ἀνακαλύπτοντάς τα οὐχὶ μόνον θέλει τοὺς τάρπάσει, ἀλλὰ θέλει τοὺς τιμωρήσει διὰ μίαν τοιαύτην εὐλογοφανῆ αἰτίαν καὶ μ' ὅσην αὐστηρότητα δύναταί τις νὰ στοχασθῇ ἀπὸ τοιούτους ἡγεμόνας πλέον χρυσομανεῖς καὶ βαρβάρους ἢ δικαίους[13]. Ὅθεν διὰ νὰ προλάβουν, δὲν ἔδοσαν καιρὸν τοῦ ἡγεμόνος νὰ ἐξιχνιάσῃ τὸ παραμικρὸν ἀπὸ τὰς δικαίας φωνὰς τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ συμφωνήσαντες ὤμοσαν σύμπνοιαν διὰ νὰ τὸν κατηγορήσουν εἰς τὸν σουλτάνον ὅτι ὅλα τὰ παράπονα τοῦ ῥεαγιᾶ προέρχονται ἀπὸ τὰς ἁρπαγὰς καὶ καταχρήσεις τοῦ Βελῆ πασᾶ. Πόσας ἀναφορὰς ἔδοσαν ἐναντίον του καὶ πόσα ἔπραξαν, ἕως ὅτου τὸν κάμουν ἔκπτωτον, εἶναι περιττὸν εἰς τὴν παροῦσαν καὶ ἔργον ἰδιαιτέρας ἐκθέσεως. Τέλος πάντων ἔπειτα ἀπὸ μίαν μεγάλην ταραχὴν τελειώσαντες τὸν σκοπόν των ἀπέφυγον τὸν ἐπαπειλούμενον κίνδυνον.

Ἡ κατὰ τοῦ Βελῆ πασᾶ αὕτη ἀγωγὴ τῶν Πελοποννησίων συνέπεσε νὰ συμπράξῃ εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις ἀφ' ἑνὸς μέρους ἐνήργει δραστηρίως τὴν ἔκπτωσίν του, ἀφ' ἑτέρου μυστικῶς συλλυπούμενος δῆθεν τὸν ἔγραφε νὰ μὴν ἐξέλθῃ τῆς Πελοποννήσου ὑποσχόμενος νὰ τοῦ πέμψῃ πρὸς βοήθειαν τὸν Μουχτὰρ πασᾶ διὰ τῶν Καστελλίων μὲ δέκα χιλιάδες στράτευμα. Ὁ Βελῆ πασᾶς μολονότι φοβούμενος τὴν ὀργὴν τοῦ πατρός του διὰ τὴν προλαβοῦσαν παρακοὴν θεωρῶν μὲ ὁπόσην ἀτιμίαν ἐξώνεται ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον ἐπεθύμησε νὰ ἀκούσῃ τὰς συμβουλάς του· ὁ Πασόμπεης δὲν τὸν ἄφησεν ὅμως, ἀλλὰ τὸν ἐσυμβούλευσε λέγων: «ὡς μὲ βασιλικὸν φερμάνι εἰσήλθομεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, οὕτω μὲ βασιλικὸν φερμάνι πρέπει νὰ ἐξέλθωμεν τῆς Πελοποννήσου καὶ νὰ ἀπέλθωμεν εἰς τὴν σατραπείαν τῆς Θετταλίας, ὅπου ὁ σουλτάνος διατάττει.»

Εἰς τοὺς 1807 κατὰ τὸν Μάρτιον εἰσῆλθεν ὁ Βελῆ πασᾶς εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατὰ τοὺς 1812 Αὐγούστου εἴκοσιν ἐξελθὼν διέβη εἰς τὴν Λάρισσαν, ὅπου ὁ δυστυχὴς Πασόμπεης ἔπρεπε νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὰς ἐπιβουλὰς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ μὲ τὴν μεγαλειτέραν πολιτικήν του καὶ φρόνησιν.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ἀφοῦ ἐπροσπάθησε κατὰ πρῶτον μὲ τὴν ἄφεσιν τῶν ἐγκλημάτων των νὰ τοὺς ἀπατήσῃ νὰ ζητήσουν τὴν παραίτησίν των ἐκ τῆς βασιλείας ἀπὸ τὴν σατραπείαν τῆς Θετταλίας καὶ νὰ ἀπέλθουν εἰς Ἰωάννινα νὰ ζήσουν ὑπὸ τὰς πτέρυγάς του μ' ὁποιονδήποτε τρόπον θελήσουν καὶ δὲν ἐδυνήθη, ἤρξατο τοὺς φοβερισμοὺς χωρὶς νὰ ἀμελήσῃ καὶ τὰς μυστικὰς ἐπιβουλὰς ἐναντίον τῆς ζωῆς τοῦ Πασόμπεη. Τὸ πρᾶγμα πλέον ἐξετράχισθη καὶ ἀνεφέρθη ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν εἰς τὸν σουλτάνον· ὁ μὲν παραπονούμενος ὅτι ἀπεσκίρτησεν ὁ υἱός του ἀπὸ τὸ χρεωστούμενον σέβας ἐξ αἰτίας τοῦ Πασόμπεη ἐπεκαλεῖτο ἐκδίκησιν· ὁ δὲ ἀντι-

13 Ὁ συνασπισμός των ἦτον ὀρθός, διότι τοιοῦτον σκοπὸν εἶχε τωόντι ὁ Βελῆ πασᾶς οὐδὲ ἁπλῆν τινα συνήθη ἀντενέργειαν.

παρατεταττόμενος εἰς τὴν κατηγορίαν μ' ὅσην ῥαδιουργίαν ἐναντίον εἰς ἕνα βεζύρη τοῦ βασιλέως μεταχειρίζεται ἐζήτει φερμάνι καὶ ἐφόδια βασιλικὰ νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ πατρός του. Τοῦτο ἦτον τὸ ἀρεστότατον εἰς τὸν σουλτάνον, ἐπειδὴ ὁ Πασόμπεης, ὅταν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον διέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀνεκάλυψε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σουλτάνου, ἣν εἶχεν εἰς τὸ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅμως ἀγνοῶν τὸν τρόπον διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἐπληροφορήθη μυστικῶς ἀπὸ τὸν Πασόμπεη διὰ τοῦ Κισλᾶ ῥαγασῆ περὶ τῶν ὅσων τρέχουσι μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Ὅθεν τοῦ ἐδόθησαν μυστικαὶ ὁδηγίαι νὰ φέρῃ εἰς ἔκβασιν τὴν ἀποστασίαν τοῦ υἱοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ κοινοποιηθῇ ὅτι κινεῖται διὰ βασιλικῆς προσταγῆς.

Μεταξὺ τούτων ἑπτὰ γκέκιδες ὑπεσχέθησαν ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς δωρεὰς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ νὰ φονεύσουν τὸν Πασόμπεη. Ὅθεν εἰς τοὺς 1813 τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου κατὰ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν τὸ ἑσπέρας καιροφυλακτήσαντές τον εἰς ἓν σοκάκι ἔφιπποι ὡς ἐπορεύετο εἰς τὸ κατάλυμά του ἔφιππος καὶ οὗτος καὶ περικυκλωμένος μὲ ἑκατὸν πεντήκοντα σχεδὸν ἐκλεκτοὺς σωματοφύλακας τὸν ἐκτύπησαν μὲ τὰς πιστόλας καὶ οἱ ἑπτὰ τὴν ἰδίαν στιγμὴν δὲν ἔλειψε παρομοίως νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς αὐτοὺς καὶ ὁ ἴδιος καὶ οἱ σωματοφύλακές του στῆθος μὲ στῆθος· καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ταύτῃ μήτε ὁ Πασόμπεης ἐκτυπήθη μήτε τινὰς τῶν σωματοφυλάκων του, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς γκέκιδες ἔμειναν τέσσαροι φονευμένοι εἰς τὸν τόπον, οἱ δ' ἄλλοι τρεῖς ἔφυγον· πλὴν καὶ ἐκ τούτων ἐσυλλήφθησαν οἱ δύω τὴν ἐπιοῦσαν ἀπὸ τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἔφιππα ἐκίνησαν ἐξοπίσω των μετὰ τὴν συμπλοκὴν, πληγωμένοι ὄντες· εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐγλύτωσε μόνος χριστιανὸς ὢν Καψομούνης ἐπονομαζόμενος ἐξ Ἀγράφων, ὅστις ὑπῆγε τὴν εἴδησιν τῆς ἀποτυχίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Δύναται ἕκαστος νὰ συμπεράνῃ πόσον ἐξηγριώθη τὸ ἄγριον ἐκεῖνο θηρίον ἀκοῦσαν τὴν ἀποτυχίαν, δηλαδὴ ὁ τύραννος, ὅστις ἀφρίζων ὡς λέων μανιώδης ἔφθασε νὰ γείνῃ ἐκ τοῦ θυμοῦ καὶ πικρίας φρενόληπτος. Θεωροῦντες δὲ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ παλατίου του τὴν φανερὰν πλέον ταραχὴν μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ τὴν ἀναξιότητα τοῦ δευτέρου γνωρίζοντες καὶ θέλοντες νὰ σβύσουν μίαν τοιαύτην ἀτελεσφόρητον καὶ ἀνωφελῆ πυρκαϊὰν καὶ νὰ τὴν ἀφήσουν δι' ἁρμοδιώτερον καιρὸν ὑπεσχέθησαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὅτι, ἐὰν ἀφήσῃ ὅλην τὴν πληρεξουσιότητα εἰς αὐτούς, δύνανται νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἐπιθυμίαν του καὶ νὰ καθησυχάσουν τὰ πράγματα. Ὅθεν λαβόντες τὴν ἄδειαν ἐκίνησαν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς αὐλῆς του ἕως τεσσαράκοντα καὶ πέντε, οἵτινες φθάσαντες εἰς Τρίκκαλα εἰδοποίησαν τὸν Βελῆ πασᾶ ὅτι ἔρχονται πρὸς συνέντευξίν του οὐχ ὡς ἐχθροί, ἀλλ' ὡς φίλοι καὶ καλοθεληταὶ τῆς οἰκίας του. Οὗτος μολονότι ἐπληροφορήθη ὅτι ἡ ἔλευσίς των ἀποβλέπει τῷ ὄντι πρὸς μεσιτείαν ἡσυχίας ἕνεκα, τοὺς διέτα-

ξεν ὅτι νὰ ἔλθῃ ἕκαστος μ' ἕνα ὑπηρέτην μόνον ὑποπτευόμενος τὴν πανουργίαν τοῦ πατρός του.

Ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν πλέον ἤρξατο νὰ σαλεύηται ἡ ὕπαρξις τοῦ Πασόμπεη καὶ ἡ ἀποτυχία τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀγώνων τοῦ σκοποῦ του δὲν προῆλθεν ἀφ' ἕτερόν τι, εἰμὴ ἐκ τῆς μαλθακότητος καὶ φυσικῆς δειλίας τοῦ Βελῆ πασᾶ. Ἀπὸ τὸ ἓν μέρος τῆς πόλεως εἰσῆλθον οἱ πρέσβεις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἐξελθὼν ὁ Πασόμπεης μὲ ἕως διακοσίους στρατιώτας διὰ τῶν Τεμπῶν τῆς Θεσσαλίας διευθύνθη εἰς Τζάγκασι[14], ὅπου προπέμψας ἀρκετοὺς στρατιώτας ἠσφαλίσθη εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν περιμένων τὸ ἀποβησόμενον τῶν ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἔπειτα ἀπὸ διαφόρους καὶ πολλὰς συνομιλίας μετὰ τοῦ Βελῆ πασᾶ τὸν κατέπεισαν τέλος πάντων νὰ ἀπομακρύνῃ μόνον τεσσαράκοντα ἡμέρας τὸν Πασόμπεη διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ ὀντζακίου καὶ διὰ νὰ γείνῃ δῆθεν ὁ λόγος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τὰς ὁποίας ἐσυμφώνησαν νὰ διατρίψῃ εἰς τὸν Βῶλον καὶ μετὰ τὰς τεσσαράκοντα νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ διαταγῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ αὖθις ὑπὸ τὴν δούλευσιν καὶ προστασίαν τοῦ υἱοῦ του καὶ μετὰ τὴν συνθήκην ταύτην ἀναχωρήσαντες ἐπέστρεψαν εἰς Ἰωάννινα.

Ὁ Πασόμπεης διὰ τῶν περὶ τὸν Βελῆ πασᾶ μυστικῶν του κατασκόπων ἐπληροφορεῖτο βαθμηδὸν ἅπαντα καὶ τὰς συνομιλίας καὶ τὰς ἀποφάσεις τὰς ὁποίας ἐσχάτως ἀφοῦ τοῦ τὰς ἐκοινοποίησεν ἐπιστήμως καὶ ὁ Βελῆ πασᾶς τὸν ἐπροσκάλεσε πρὸς συνέντευξιν. Δὲν ἔλειψε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Λάρισσαν οὐχὶ δι' ἄλλο τι, εἰμὴ, ἀφοῦ ἐπιπλήξῃ τὸν δειλὸν αὐθέντην του, νὰ ἑτοιμασθῇ καὶ ἀπομακρυνθῇ ἀπ' αὐτὸν διὰ πάντα. Περίεργον νὰ ἔβλεπέ τις τότε ζωντανὴν τὴν δειλίαν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Βελῆ πασᾶ καὶ τὰ δάκρυα καὶ νὰ ἤκουε τοὺς φοβεροὺς ὅρκους, τοὺς ὁποίους ἐξεφώνει ὅτι ποτὲ δὲν θέλει ξεχάσει τὸν πρὸ πολλοῦ μελετώμενον σκοπὸν καὶ ὅτι κανὲν μέσον δὲν ἤθελε τὸν ὑποχρεώσει νὰ μείνῃ μίαν ἡμέραν μετὰ τὰς τεσσαράκοντα κεχωρισμένος παρ' αὐτοῦ, ἂν καὶ ὁ πατήρ του ἤθελε τοῦ ἀρνηθῆ τὴν ὁποίαν οἱ πρέσβεις τοῦ ὑπεσχέθησαν μὲ σιάρτι[15] ἀμνηστείαν καὶ διαταγὴν τῆς ἐπιστροφῆς. Ὁ Πασόμπεης ἀπὸ καιρὸν εἶχε παρατηρήσει τὴν ἀναξιότητα καὶ ἀκαταστασίαν τοῦ νοὸς τοῦ Βελῆ πασᾶ καί, μολονότι ἐγνώρισε τὴν ἀπάτην τοῦ πατρός του καὶ τὴν ἀπέδειξε καὶ τοῦ ἰδίου, τοῦ εἶπε διὰ νὰ μὴ στοχασθῇ ὅτι ἀπὸ τὸν φόβον του δὲν περιμένει τὰς συμφωνηθείσας τεσσαράκοντα ἡμέρας καί διὰ νὰ μὴν τὸν ἀφήσῃ ἐν ταυτῷ παραμικρὰν τινα ὕλην αἰτίας διὰ νὰ τοῦ προσάψῃ ἔπειτα κατηγορίαν ἀπιστίας, πηγαίνει εἰς τὸν Βῶλον καὶ ἐξοδεύει τὰς ἡμέρας τῆς συμφω-

14 Ἁλικὴ παράλιος εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἅλας μετακομιζόμενον ἀφ' ἕτερα μέρη πωλεῖται εἰς τὸν ἐνοικιαστήν.

15 Σιάρτη· εἶδος ὅρκου νενομοθετημένου εἰς τὸ ἀλκοράνι, ὅτι ὅστις τοῦτο παραβῇ ἀνάγκη νὰ χωρίσῃ τὴν γυναῖκά του νὰ κοιμηθῇ τρεῖς νύκτας μὲ ἕτερον ἄνδρα ὥστε, ἂν ἀρέσῃ περισσότερον τῆς γυναικὸς ὁ δεύτερος, δύναται νὰ τὸν ἔχῃ καὶ διὰ πάντα.

νίας. Ἐξῆλθε λοιπὸν ἐκ Λαρίσσης μὲ μίαν μεγαλωτάτην παράταξιν συντροφευμένος ἀφ' ὅλους τοὺς μπέηδες τῆς Λαρίσσης, ἀπὸ τὸν ἴδιον Βελῆ πασᾶ, ἀφ' ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς αὐλῆς αὐτοῦ καὶ μὲ χιλίους πεντακοσίους σωματοφύλακάς του.

Εἰς τὴν διάρκειαν τῶν ἡμερῶν τῆς προθεσμίας ἀλληλοδιαδόχως ὑπήγαινον οἱ ἀξιωματικοὶ ἀπὸ τὸν ἕνα εἰς τὸν ἄλλον περιποιήσεως ἕνεκα καὶ παρηγορίας τοῦ χωρισμοῦ των. Τελειωθείσης τέλος πάντων τῆς προθεσμίας καὶ μὴ βλέπων τὴν ἔκβασιν τῆς συνθήκης ἠναγκάσθη ὁ Πασόμπεης νὰ ἐξοδεύσῃ προσέτι καὶ ἄλλας εἴκοσι ἡμέρας διὰ παρακλήσεως τοῦ Βελῆ πασᾶ. Καὶ εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν ἔλειψε νὰ μεταχειρισθῇ ὁ Ἀλῆ πασᾶς διάφορα εἴδη ἐπιβουλῆς κατὰ τῆς ζωῆς του, πλὴν οὐδενὸς τούτων εὐτύχησεν, ἐπειδὴ ὢν περικυκλωμένος ἀπὸ τοσούτους παλαιούς του πιστοὺς στρατιώτας ἐδιπλασίασε τὴν προσοχήν του.

Τέλος περιμένων ἔφθασεν ὁ γαμπρὸς τοῦ Βελῆ πασᾶ Χαλήλμπεης μπεϊζαντὲς φέρων δύο φορτία χρήματα καὶ μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Βελῆ πασᾶ, δι' ἧς τὸν παρεκάλει νὰ τὰ δεχθῇ καὶ νὰ μὴ λησμονήσῃ ποτὲ τὴν φιλίαν των, ἀλλὰ δι' αἴτια συμφέροντα ἀμφοτέρων νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Εὔριπον καὶ περιμείνῃ προσέτι μερικὰς ἡμέρας τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεως τοῦ πατρός του. Ὁ Πασόμπεης πάντα ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν πρὸ πολλοῦ ὅτι θέλει τὸν ἀκολουθήσουν δὲν ἐταράχθη ποσῶς, ἀλλὰ μᾶλλον διπλασιάσας τὸ γενναῖον τῆς ψυχῆς του ἀπέπεμψε τὸν Χαλήλμπεην ὁμοῦ μὲ τὰ χρήματα καὶ μὲ μίαν ἐπιστολὴν ἀνάλογον τῆς ἀπιστίας καὶ ἀναξιότητος τοῦ Βελῆ πασᾶ. Ἐκλέξας δὲ ἑκατὸν σωματοφύλακας ἐκ τῶν πλέον πιστῶν του καὶ εὐκαταστάτων ἐβάστασε μεθ' ἑαυτοῦ, τῶν λοιπῶν δὲ πληρώσας τοὺς μισθοὺς διέλυσε.

Μὲ τὸν ἐρχομὸν τοῦ εἰρημένου Χαλήλμπεη πέμψας εἰς Τρίκερι ἐναύλωσε τὸ πλοῖον τοῦ Ἰω. Κ. Χατζῆ Λεϊμονῆ καὶ διευθύνθη εἰς Εὔριπον, ὅπου τὸν ἐδέχθη ὁ Μπεκὴρ πασᾶς ἀναλόγως τῆς τουρκικῆς του μεγαλοπρεπείας καὶ ἡγεμονίας. Καί, ἐπειδὴ τὰ σώματα τῶν κατασκόπων καὶ ἐπιβούλων ἤρξαντο εἰσέρχεσθαι κρυφίως εἰς τὴν Εὔριπον, συνεννοηθεὶς μὲ τοὺς Καρυστινοὺς μπέηδες ἀπῆλθον εἰς Κάρυστον κατὰ τὴν 15 Ἰουλίου τοῦ 1813, ὅπου ἐπέμεινε δεκατέσσαρας μῆνας φιλοξενούμενος καὶ σεβόμενος ἀπ' ἐκείνους τοὺς δύο γενναίους αὐταδέλφους μπέηδες, Ὀμέρπεην καὶ Ἰμπραήμπεην. Ἀποσιωπῶ τὰς ὅσας σκευωρίας καὶ ἐπιβουλὰς τοῦ ἔστησεν εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Ἀλῆ πασᾶς εἰς Κάρυστον. Καί, ἐπειδὴ ἀπὸ βασιλεύουσαν καὶ ἀπὸ διάφορα ἕτερα μέρη οἱ φίλοι του τοῦ ἐδείκνυον μάκρος εἰς τὴν ὑπόθεσίν του καί, ἐνῷ δὲν τοῦ ἔδιδον γνώμην νὰ ἀναβῇ εἰς τὰ βασίλεια, τὸν ἐσυμβούλευον ἐν ταυτῷ νὰ τραβηχθῇ εἰς ἀσφαλέστερον μέρος νὰ φυλαχθῇ καὶ νὰ περιμείνῃ ἐξαγοράζόμενος τὸν καιρόν, ἀπεφάσισε ν' ἀφήσῃ τὴν Κάρυστον. Ὁ σημαντικώτερος τῶν φίλων του ἦτον ὁ

πολυθρύλητος Χαλὲτ ἐφέντης, ὅστις τοῦ ἔδιδε καὶ τὴν ἀνωτέραν συμβουλὴν μέσον τοῦ Μποχωράκη Σαπτζῆ σαράφη του. Ὅθεν ἰμβαρκαρισθεὶς εἰς τὴν φιργάτα [16] τοῦ Ὀμέρμπεη, συντροφευμένος καὶ παρ' αὐτοῦ, διηυθύνθη εἰς Τζεσμέν, κωμόπολιν παράλιον τῆς Ἀνατολῆς ἀπέναντι τῆς Χίου, ὅπου τὸν ὑπεδέχθη μπέης τις Μεμήσμπεης ὀνομαζόμενος εὐγενικῶς.

Πολλὰ καὶ διάφορα ἐσχεδίαζεν μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀπὸ τὴν μίαν ὥραν εἰς τὴν ἄλλην ποίαν ὁδὸν νὰ βαδίσῃ δηλαδή, καὶ ὁτὲ μὲν ἀπεφάσιζε νὰ διαβῇ εἰς τὴν Ῥούμελην καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν φίλον του Μπερκόβτζιαλην εἰς τὸν Παραδούναβιν, ὁτὲ δὲ νὰ διευθυνθῇ εἰς τὸ Σουβάζι, σατραπείαν τῆς Καππαδοκίας, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Μπαμπᾶ πασᾶ. Τελευταῖον ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ τὴν προστασίαν τοῦ Σιακὴρ πασᾶ, ὅστις ἡγεμόνευεν εἰς τὴν σατραπείαν τῆς Κιουτάχιας[17] καὶ πέμψας ταχυδρόμον μὲ ἐπιστολήν του ἔλαβεν ἀπάντησιν ὅτι διὰ νὰ μὴ περιπλεχθῇ εἰς τὰς κατηγορίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ δὲν δύναται νὰ τὸν δεχθῇ· ὅθεν ἀπεφάσισε πλέον νὰ ἀφήσῃ τὴν Ἀνατολὴν καὶ νὰ διαβῇ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἰμβαρκαρίσθη λοιπὸν εἰς δύο πλοῖα μ' ὅλους τοὺς σωματοφύλακάς του διὰ τὴν Καββάλαν καὶ ἀπὸ ἐναντίους καιροὺς μὴ δυνάμενος νὰ ταξιδεύσῃ προσωρμίσθη εἰς ἓν παράσκαλον τῆς νήσου Μεγάλης Λίμνου, ὅπου μετὰ δύο ὥρας ἔφθασεν ἓν μὲ σημαίαν μπεϊλίτικην, καί, ἕως ὅτου πληροφορηθῇ τὸ φορτίον του, ἔλαβε ἀρκετὸν φόβον. Τὸ πλοῖον αὐτὸ ἤρχετο ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν μετακομίζον τὸν Χουσεΐναγα Τζορβατζιόγλου συμπέθερον τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ὅστις πρὸ δύω χρόνων διευθυνθεὶς εἰς τὴν Μέκκαν εὐλαβείας ἕνεκα ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Καββάλαν τὴν πατρίδα του. Ὁ Πασόμπεης μὲ τοῦτον τὸν ντερέμπεη ἔτυχε νὰ εἶναι καλὰ γνωρισμένος καὶ φιλιωμένος ἐν ταὐτῷ, ὅστις, ἀφοῦ ἤκουσε τὰ συμβάντα του καὶ εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται κατάστασιν, τοῦ ἔδωσε τὴν δεξιάν του, τοῦ ἐπρόσφερε τὴν οἰκίαν του καὶ τὴν προστασίαν του, ὥστε, χρείας τυχούσης, ἐὰν ζητηθῇ εἴτε ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶ εἴτε ἀπὸ τὸν σουλτάνον, τοῦ ὑπεσχέθη μεθ' ὅρκου ὅτι θέλει ἐξοδεύσει ὅλους τοὺς θησαυρούς του διὰ νὰ τὸ ὑπερασπισθῇ. Εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο κατάστασιν ὁ Πασόμπεης τὴν τύχην ταύτην τὴν ἐνόμισε τῆς θείας προνοίας ἀποτέλεσμα καί, μολονότι ἐγνώριζεν ὅτι ὁ ξενοδόχος του φιλοτιμούμενος ὑπέσχετο ὑπεράνω τῆς δυνάμεώς του καὶ ὅτι ἡ θέσις αὕτη τῆς Καββάλας τοῦ ἦτο διόλου ἀσύμφορος, ἐδέχθη εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν. Φθάσαντες δὲ εἰς τὸν λιμένα τῆς Καββάλας εὗρον τὴν πόλιν μεμολυσμένην καὶ τὴν νόσον πανώλη ἔνδον τῆς οἰκίας τοῦ γενναίου ξενοδόχου. Ἐκ τούτου ἀφήσαντες τὴν Καββάλαν διέβησαν εἰς ἓν ὑποστατικόν του παραθαλάσσιον Γυφτόκαστρον ὀνομαζό-

16 Φιργάτα μπεϊλίτικη, δι' ἧς κατέτρεχε τοὺς πειρατὰς τῆς Ἄσπρης θαλάσσης.

17 Θρόνος τοῦ σατράπου τῆς κατὰ τὴν Ἐλάσσονα Ἀσίαν τῆς Φρυγίας. Τὸ πάλαι ὠνομάζετο Κοτυάειον.

μενον[18] τρεῖς ὥρας ἀπέχον τῆς Καββάλας κατὰ δύσιν, ὅπου διατρίψαντες ὅλον τὸν Σεπτέμβριον ἠσθένησαν ἅπαντες. Ἐκεῖθεν διέβησαν εἰς τὴν Πράβισταν, ὅπου ἡγεμόνευεν ὁ υἱὸς τοῦ Χουσεΐναγα ὁ Καπουτζήμπασης. Οὗτος ὁ νέος ξενοδόχος τὸν ἐδέχθη ὡσαύτως μ' ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην γενναιότητα καὶ φιλοφροσύνην. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς ὅμως δὲν ἐβράδυνε νὰ πληροφορηθῇ παρὰ τῶν κατασκόπων του τὴν διατριβὴν τοῦ Πασόμπεη καὶ περιφέρειαν καὶ νὰ συνεργήσῃ μέσον τοῦ Ἰσούφμπεη Σέρεσλη νὰ πέμψουν εἰς τὴν βασιλείαν συμφώνως οἱ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ἀγιάνιδες τῆς Μακεδονίας ἀναφορὰς καὶ νὰ τὸν κατηγορήσουν ὡς διαταραχοποιόν. Ἐκτὸς τούτου διέσπειρε καὶ διάφορα σώματα κατασκόπων νὰ καιροφυλακτήσουν ἴσως καὶ τὸν φονεύσουν. Εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν, ὅπου εὑρέθη ὁ ταλαίπωρος Πασόμπεης, ἠνοίχθη ἓν μέγα θέατρον τῆς καταδρομῆς του καὶ θεωρῶν ὅτι ἡ δύναμις τοῦ ξενοδόχου του δὲν ἀναλογεῖ μὲ τὴν φιλοτιμίαν του καὶ ὅτι δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ βασταχθῇ εἰς αὐτὸ τὸ μέρος πέμπει τὸν γραμματέα του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ ἐπιστολὴν εἰς διάφορα σημαντικὰ ὑποκείμενα καὶ μινιστέρια καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν καπετὰν πασᾶ καὶ σαράφην του Σαπτζῆν διὰ νὰ ὀργανίσῃ ἴσως τοῦ ἐδίδετο κανὲν ἀνάλογον τοῦ ὑποκειμένου του μανσούπι[19] ἐπάνω εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ καθησυχάσῃ μερικὸν καιρόν. Ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ εὐτύχησεν· ὁ μὲν καπετὰν πασᾶς τοῦ ἐπρόσφερε τὴν Κύπρον, ὁ δὲ σαράφης του (τραπεζίτης) τῷ ὑπεσχέθη ὅλην τὴν ἀνήκουσαν χρηματικὴν ποσότητα διὰ τὸ βασιλικὸν ταμεῖον, πλὴν ἐπειδὴ διὰ νὰ ὑπάγῃ τινὰς εἰς τὴν Κύπρον ἡγεμὼν πρέπει κατὰ νόμον νὰ ἐνδυθῇ τὸ καφτάνι ἔνδον εἰς τὸ παλάτιον τοῦ πασᾶ καπουσιοῦ, δὲν ἐτόλμησε νὰ κινδυνεύσῃ. Ὅθεν ἀποποιηθεὶς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Κύπρου καὶ στενοχωρηθεὶς καθ' ὑπερβολὴν ἀπὸ τὰς ἀλλεπαλλήλους σκευωρίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ φεύγει διὰ νυκτὸς εἰς τὸ φρούριον τῆς Καββάλας μὲ δυσαρέσκειαν πολιτικὴν τοῦ Τζορβατζιόγλου χωρὶς νὰ εἰξεύρῃ ποῦ ἔχει νὰ ἀσφαλισθῇ καὶ λαβὼν τὸν δρόμον τῆς Δράμας ἐφιλοξενήθη εἰς ἓν ὑποστατικὸν τοῦ Μαχμούτμπεη Δράμαλη, ὁ σούμπασης τοῦ ὁποίου εὑρεθεὶς γνωστὸς τοῦ Πασόμπεη ἔδωσεν κρυφίως τὴν εἴδησιν τοῦ αὐθεντός του. Ὁ γενναῖος Μαχμούτμπεης λαβὼν τὴν εἴδησιν πέμπει τοὺς αὐταδέλφους του καὶ κεχαγιά του καὶ τὸν προσκαλεῖ εἰς τὴν αὐλήν του, ὅπου εὗρε τῷ ὄντι μεγάλην ὑποδοχὴν καὶ ψυχὴν γενναίαν διὰ νὰ ἀντιπαραταχθῇ καὶ ἀμέσως καὶ ἐμμέσως μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ Δράμαλης ἦτον εἷς ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους ἀγιάνιδες τῆς Μακεδονίας καὶ μὲ τὸν Ἰσούφμπεη Σέρεσλη ἐχθρὸς ἄσπονδος, σταθερὸς εἰς τὸν λόγον του καὶ εἰς ἄκρον φιλόδοξος· σὺν πᾶσι

18 Ὁ Μελέτιος λέγει ὅτι τὸ Γυφτόκαστρον ἴσως εἶναι ἡ ποτὲ Δικαία πόλις τῆς Θρᾴκης.
19 Ἐπίσημον τῆς βασιλείας ὑπούργημα.

τούτοις τὸν ὑπερασπίζετο καὶ ἡ βαλιντὲ τοῦ βασιλέως[20]. Ὁ Μαχμούτμπεης διὰ νὰ δώσῃ ὑπόληψιν εἰς τὸν ξενοδοχούμενόν του, σιμὰ εἰς τὰς ὁποίας ἐξουσίαζεν ἐπαρχίας, τοῦ παραδίδει ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῆς οἰκίας του καὶ τὸν κατασταίνει πληρεξούσιον εἰς ὅλα τὰ εἰσερχόμενα καὶ ἐξερχόμενα. Τοῦτο δὲν τὸ ἐχάρη ὅμως διὰ πολὺν καιρόν, ἐπειδὴ ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ τὴν δολοφονίαν διὰ τῶν διαφόρων κατασκόπων του, ἐκ τῶν ὁποίων συλληφθέντες καὶ τρεῖς ἐφουρκίσθησαν παρὰ τοῦ Μαχμούτμπεη, διὰ τῶν ἀναφορῶν τῶν ἀγιάνιδων καὶ ἀρκετῆς προσφορᾶς πρὸς τὰ μινιστέρια τῆς βασιλείας κατώρθωσε νὰ τὸν κάμῃ ἐξόριστον διὰ τὴν Μεγάλην Λίμνον. Τὰ μινιστέρια τῆς πόλεως διὰ νὰ ἁρπάσουν τὰ χρήματα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν νὰ φυλάξουν καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Πασόμπεη πρὶν παρὰ νὰ ἐκδώσουν τὸ φερμάνι τῆς ἐξορίας, πέμψαντα ἐπίτηδες μυστικῶς ἔδοσαν εἴδησιν τοῦ Δράμαλη διὰ νὰ τὸν μακρύνῃ πρὸς ὥραν ἀπὸ τὴν αὐλήν του νὰ μὴν τὸν εὕρῃ ὁ βασιλικὸς μπουμπασίρης καὶ ἐπὶ ταὐτοῦ ἔπεμψαν τὸ φερμάνι τῆς ἐξορίας μὲ ἕν βόδι τῆς Πόλεως, τὸ ὁποῖον δὲν εἴξευρεν ἕτερόν τι εἰμὴ νὰ τρώγῃ καὶ νὰ κοιμᾶται. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος δὲν εἶχεν ἐξέλθει οὐδέποτε ἔξω τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Δράμαλης ἀστειότητος ἕνεκα ἀπέρχεται ἔξω εἰς ἓν ὑποστατικόν του καὶ εἰς τὸν τόπον του παραιτεῖ τὸν Πασόμπεη ὑπὸ τὸ ὄνομα Μαχμούτμπεη περικυκλωμένον ἀφ' ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς του καὶ σωματοφύλακας τῆς αὐλῆς του. Ἐλθὼν δὲ ὁ βασιλικὸς ἄνθρωπος παρρησιάζεται εἰς τὸν πλαστὸν Μαχμούτμπεην καὶ μετὰ τὰς συνειθισμένας περιποιήσεις τοῦ ἐγχειρίζει τὸ φερμάνι· ὁ δὲ Πασόμπεης λαβὼν καὶ ἀναγνώσας ὄρθιος μὲ τὸ ἀπαιτούμενον σέβας κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν συνήθειαν τὸ ἔθεσεν ἐπάνω εἰς τὴν κεφαλήν του. Μετὰ ταῦτα λέγει τὸν μπουμπασίρη ὅτι: «τῷ ὄντι ὁ διαλαμβανόμενος εἰς τὸ ὑψηλὸν φερμάνι ἐλθὼν »πρὸ ἡμερῶν εἰς τὴν οἰκίαν μου ὡς ξένος τὸν ἐδέχθην καὶ ἐφιλοξένησα »ὡς ἀπαιτεῖ ὁ χαρακτὴρ ἑνὸς πιστοῦ Μουσουλμάνου καὶ ἐκεῖνος τῆς οἰκο»γενείας μου, ἀλλὰ πρὸ δέκα ἡμερῶν ἀνεχώρησεν ἐντεῦθεν διὰ τὸν Παρα»δούναβιν καί, ἐπειδὴ καταστρέχεται ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὡς μοὶ ἐξη»γεῖτο, εἰς ποῖον μέρος κατέφυγε ὁριστικῶς ἀγνοῶ». Τέλος διὰ νὰ μὴ πολυλογῶμεν, λαβὼν ἑπτακόσια πεντήκοντα γρόσια καὶ μίαν πρὸς τὴν βασιλείαν ἀναφορὰν ἐπέστρεψεν αὖθις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Εἰς μίαν τοιαύτην περίστασιν ὁ ἄθλιος Πασόμπεης ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὰ ἀνήκοντα μέτρα νὰ φυλάξῃ τὴν ζωήν του, νὰ μὴν ἀφήσῃ καὶ αἰτίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ διὰ νὰ ἐνοχλῇ τὰ βασίλεια μὲ τὰς καθημερινὰς ἀναφοράς του. Ὅθεν μερίζει τοὺς σωματοφύλακάς του καὶ ὑπηρέτας· καὶ τοὺς μὲν ἐξαποστέλλει εἰς Θεσσαλονίκην, τοὺς δὲ εἰς Σμύρνην τῆς Ἀσίας καὶ μέρος εἰς Κωνσταντινούπολιν· αὐτὸς δὲ μὲ μόνον τέσσαρας πιστούς του καὶ ἠγαπη-

20 Ἡ μητέρα τοῦ σουλτὰν Μαχμούτη.

μένους ἐκλείσθη εἰς ἓν οἴκημα ἀχύρων τοῦ παλατίου μεταξὺ χαρεμίου καὶ σελαμλικλοῦ (γυναικωνίτιδος καὶ ἀνδρωνίτιδος), ὅπου περιωρισμένος εἰς μίαν ἐπίτηδες κατεσκευασμένην κλίνην δίχως νὰ τὸν εἰξεύρῃ οὐδεὶς τῶν ἔξω τῆς πόλεως ἔζησε δύο ἥμισυ ἔτη συναναστρεφόμενος συχνὰ μὲ τὸν Μαχμούτμπεη καὶ περιδιαβάζων τὰς ὥρας του μὲ τὴν πασέντζαν καὶ μέλι ῥούμ. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἀγνοῶν ποῦ εὑρίσκεται διασκορπίσας διάφορα σώματα κατασκόπων εἰς Ῥούμελην, εἰς Ἀνατολήν, εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς Πελοπόννησον, εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ εἰς διάφορα ἕτερα μέρη τὸν ἐζήτει. Ὁ Πασόμπεης καὶ ἔνδον τῆς ῥηθείσης φυλακῆς δὲν ἔπαυε νὰ ἀνταποκρίνηται διὰ τῶν κατασκόπων του μὲ τοὺς ἐν Ἰωαννίνοις φίλους του[21] καὶ μὲ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει περιπλέον μὲ τὸν Χαλὲτ ἐφέντην μέσον τοῦ Σαπτζῆ σαράφη του καὶ τοῦ ἐκ Λαρίσσης Ἀπτήμπεη ἐφέντη. Ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τὸν ἐπληροφόρει κατὰ διαδοχὴν ὅλα τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ του. Ὁ Χαλὲτ ἐφέντης, ἐνῷ τὸν ἐπαρηγόρει μὲ τὰς ἐπιστολάς του, τὸν ἐσυμβούλευε νὰ ἵσταται καλὰ πεφυλαγμένος καὶ θέλει ἔλθει ἐντὸς ὀλίγου μία ἐποχή, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος σουλτάνος νὰ τὸν ζητήσῃ καὶ ἀπαλλάξῃ τῆς ἐξορίας δίχως τῶν πεντακοσίων χιλιάδων γροσίων, τὴν ποσότητα, ἣν ἐπρόσφερε πολλάκις νὰ ἐλευθερωθῇ τῆς ἐξορίας του. Εἰς τοιαύτην τεταλαιπωρημένην θέσιν εὑρισκόμενος, στενοχωρηθεὶς καθ' ὑπερβολὴν εἰς τὸ τῶν ἀχύρων οἴκημα, ἀπεφάσισε νὰ ἐξέλθῃ κρυφίως καὶ περιέλθει ἀγνώριστος μερικὸν καιρόν. Ὅθεν ἀνταποκριθεὶς μὲ τοὺς παλαιούς του φίλους μπέηδες τῆς Καρύστου τοῦ ἐπρόσφερον ἐκ δευτέρου τὴν προστασίαν των. Τυχὼν οὖν πλοῖόν τι ἐκ τῆς νήσου Σπετζῶν εἰς τοὺς λιμένας τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἐξουσίας τοῦ Μαχμούτμπεη Δράμαλη ἐμπορίου ἕνεκα καὶ ὑποχρεωθεὶς ὁ καπετάνιος καὶ ἔμπορος τοῦ πλοίου[22] μὲ ναῦλον ἀρεστὸν τὸν μετεκόμισαν εἰς τὸ Καστρί, λιμένα περὶ τὸν Κάβον Ντόρον εἰς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου Εὐβοίας. Ἐδόθη ἡ εἴδησις τῶν Καρυστινῶν μπέηδων, οἵτινες τοῦ ὑπεσχέθησαν μὲν τὴν προστασίαν των, ὡς εἴρηται, ἐκ δευτέρου πολιτικῶς, μὴ ἐλπίζοντες δὲ ὅτι τῷ ὄντι θέλει ἐπιστρέψει ἐδυσαρεστήθησαν εἰς ἄκρον, καὶ ἐκ τούτου ἐπροξενήθη κάποια ψυχρότης μεταξύ των· μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ τὸν ἀποπέμψουν φιλοτιμηθέντες, μολονότι ἐφοβοῦντο τὴν ὀργὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἐκείνην τῆς βασιλείας, τὸν ἐδέχθησαν καὶ διὰ νυκτὸς τὸν ἔμβασαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Καρύστου, ὅπου τὸν ἐδέχθη φιλοφρόνως ὁ ντηζστάρης (φρούραρχος) γυναικάδελφος τοῦ Ὀμέρμπεη. Πλὴν δὲν ἐδυνήθη νὰ μείνῃ μυστήριον ἡ εἰς Κάρυστον ἐπιστροφή του, διότι, ὅπου ἂν ὑπήγαινε, δὲν ἐδύνατο νὰ περιορισθῇ μ' ὅλην τὴν καταδρομὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ διὰ νὰ μὴν ἀνταποκρίνηται μὲ διάφορα ὑποκείμενα φίλων του καὶ σχετικῶν.

21 Μὲ τὸν πρῶτον γραμματέα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Μάνθον Οἰκονόμου ἐκ Ζαγόρι.

22 Ἔμπορος ὁ Παναγιωτάκης Παπαχριστόπουλος Πελοποννήσιος ἐκ χωρίου τῆς ἐπαρχίας Λακεδαίμονος Λογκανίκου ὀνομαζομένου.

Οἱ κατάσκοποι εἰδοποίησαν τὸν Ἀλῆ πασᾶ τὴν εἰς Κάρυστον ἔλευσίν του καί, μολονότι τὴν ἔδοσαν ὡς ἀμφίβολον, δὲν ἠμέλησε νὰ διατάξῃ Νταλίπαγά τινα Πρεμετινὸν βοϊβόνδα τοῦ Ξεροχωρίου[23] διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ τὸν ἐπιβουλευθῇ· ὅστις περιερχόμενος μὲ μίαν τράταν ὡπλισμένην εἰς τὰ τῆς Καρύστου παράλια ἀδιακόπως ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Πασόμπεης τῷ ὄντι εἶναι εἰς τὴν Κάρυστον καί, ἐπειδὴ εὗρεν ὅτι τὴν πρώτην φορὰν κατῴκει εἰς τὴν ἐξοχὴν εἰς ἕνα πύργον τοῦ Ὀμέρμπεη, διὰ νυκτὸς κατώρθωσε νὰ θέσῃ εἰς τὰ κάτωθεν τοῦ πύργου ἓν βαρέλι μὲ πυρίτιδα κόνιν καὶ προσαρμόσας τὸ φυτήλιον ἔφυγεν αὖθις εἰς τὴν τράταν του περιμένων τὰ ἀποτελέσματά της· πλὴν κατὰ καλὴν τύχην τῆς εἰς τὸν πύργον κατοικούσης φαμελλίας δὲν εὐτύχησε τὸ φυτήλιον.

Θεωρῶν λοιπὸν ὁ Πασόμπεης ὅτι ἔγεινε γνωστὴ ἡ εἰς Κάρυστον ἄφιξίς του πέμψας διὰ τοῦ Ὀμέρμπεη εἰς τὴν νῆσον Ψαρῶν ἐναύλωσε τὸ πλοῖον τοῦ κ. Δημήτρη Παπᾶ χωρὶς νὰ γνωστοποιήσῃ τοῦ πλοιάρχου τὸ ὁποῖον ἤθελεν ἐμβάτει εἰς τὸ πλοῖόν του φορτίον. Ὁ διαληφθεὶς Νταλίπαγας πληροφορηθεὶς τὸ ναύλωμα τοῦ πλοίου καὶ τὴν ἔλευσίν του ἑπομένως εἰς τὸν λιμένα τοῦ Καστρίου προκαταλαμβάνει διὰ νυκτὸς καὶ ἐξελθὼν ἐκ τῆς τράτας μὲ μέρος στρατιωτῶν συλλαμβάνει τὸν κ. Δημήτριον Παπᾶ καθ' ὁδὸν διευθυνόμενον εἰς τὴν χώραν καὶ ἑλκύσας κατὰ μέρος τὸν ἐρωτᾷ ποῖος εἶναι; ποῦ πηγαίνει; καὶ διὰ τί; ὅστις τὸν εἶπε τὸ ὄνομά του, τὴν πατρίδα του καὶ τὴν εἰς τὴν Κάρυστον διεύθυνσίν του διὰ ναῦλον: «Τί »ὅμως εἶναι τὸ φορτίον μου ἀγνοῶ», εἶπεν, ὡς καὶ τῷ ὄντι. Ὁ Νταλίπα»γας τοῦ ἐξηγήθη σαφέστατα ὅτι τὸ φορτίον του εἶναι ὁ Πασόμπεης· «καὶ »χαίρομαι», τὸν εἶπεν, «ὅτι ἔλαβες τοιαύτην καλὴν τύχην· διακόσιαις »πεντήκοντα χιλιάδες γρόσια σοῦ μετρῶ ἐνταῦθα ἅμα τὸν ἰμβαρκάρεις »καί, ὅταν φθάσωμεν εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶ, σοῦ ὑπόσχομαι ὅτι ἔχεις νὰ λά»βῃς ἄλλην μίαν τοιαύτην ποσότητα καὶ ἐκτὸς τούτων, ὅταν ἀποκτήσῃς »τὴν εὔνοιάν του ποιῶν ταύτην τὴν σημαντικὴν δούλευσιν τῆς ἐπιθυμίας »του, ἔχεις νὰ γείνῃς ὑπέρπλουτος». Ὁ κ. Δημήτριος θεωρῶν αὐτὸν ἀσκαρδαμυκτὶ καὶ συλλογιζόμενος ἔμεινε διὰ πολὺ ἄφωνος καὶ ἀμφιρρεπής· τέλος ἐλθὼν εἰς ἑαυτὸν ἀπεκρίθη: «Ὀμνύομαι εἰς ὃ πιστεύω, ὅτι δὲν ἔχω »εἴδησιν διὰ τὸν Πασόμπεη· ὅμως, ἂν καὶ μοὶ ἐπρόσφερον ὅλα τὰ πλούτη »τοῦ Κροίσου, δὲν ἤθελε μὲ καταπείσουν νὰ πράξω μίαν τοιαύτην ἀνο»σιουργίαν καὶ νἀτιμάσω τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς πατρίδος »μου». Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἦν μόνος του καὶ τῆς πόλεως μακρὰν τρεῖς ὥρας σχεδὸν ἐφοβήθη ἀναμφιβόλως. Ὅθεν διὰ νὰ τὸν ἀναπαύσῃ ὁπωσοῦν τοῦ ὡρκίσθη ὅτι «ἂν ἤθελε μοὶ προβάλουν νὰ ἰμβαρκάρω τὸν Πασόμπεη, σᾶς »κάμω τὴν χάριν νὰ μὴ τὸν δεχθῶ». Καὶ τῷ ὄντι ἔκαμε τοιαύτην ἔνορ-

23 Κωμόπολις εἰς τὸ δυτικοαρκτικὸν μέρος τῆς νήσου Εὐβοίας ἀπέναντι τῆς ἐπαρχίας Ζητουνίου.

κον ἀπόρκσιν· ὅμως, ἀφοῦ ἐπαρρησιάσθη εἰς τὸν Πασόμπεη, ὅστις τὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ τὸν ἐδέχθη μὲ μεγάλην εὐμένειαν, ἐλησμόνησε τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθη ἔνορκον χάριν τοῦ Νταλίπαγα καὶ χωρὶς νὰ φανερώσῃ καὶ ὅσα τοῦ συνέβησαν καθ' ὁδὸν διὰ νὰ μὴ δώσῃ ὑποψίαν ἐπρόσφερεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του καὶ τὸ πλοῖόν του καὶ τὸν ἑαυτόν του καὶ πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ τοῦ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς του.

Ὁ Πασόμπεης ὡς πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς ἦτον ἄνθρωπος μὲ μεγάλην πολιτικήν· εἶχεν ἐκ φύσεως πολλὰ προτερήματα· ἦτον εὐπροσήγορος, ἑτοιμόλογος καὶ γλυκύλογος· παραστατικὸς εἰς τὸ λέγειν, ἐλεύθερος κατὰ τὴν χεῖρα, γενναῖος κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ καρδίαν· εὕρισκεν ἐπιτηδειότατα νὰ προσαρμόζῃ τὰς περιστάσεις εἰς τὰ συμφέροντά του· μνήμων εἰς ἄκρον καὶ ἱστορικὸς ἐκ τοῦ προχείρου ἀξιόλογος· ποτὲ δὲν ἐσυλλογίζετο ἂν εἶναι πλούσιος ἢ πένης· εἶχε τοιοῦτον ἑλκυστικόν, ὥστε ἀδύνατον ὅστις τὸν συναναστρέφετο νὰ μὴν τὸν ἀγαπήσῃ· ἄνθρωπος δίχως νὰ τὸν γνωρίζῃ πώποτε, ἂν τὸν ἐζήτει πεντήκοντα χιλιάδες γρόσια, καί, ἂν δὲν τὰ εἶχεν, ἔπρεπε νὰ τὰ δανεισθῇ νὰ τοῦ τὰ προσφέρῃ. Σὺν πᾶσι τούτοις, ἴσως διὰ κενοδοξίαν μᾶλλον ἢ εὐσπλαγχνίαν, εἶχε τοιοῦτον ἰδίωμα ὥστε νὰ παραβλέπῃ τὰς πλέον ἀναγκαιοτέρας του ὑποθέσεις διὰ νὰ δίδῃ βοήθειαν ὁποιουδήποτε ἤθελε τοῦ ζητήσει συνδρομήν, καὶ πολλάκις ἐνασχολούμενος μὲ ζῆλον διὰ τοιαῦτα ἀντικείμενα ἔμενε νῆστις δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. Ὄντας εἰς τὴν βασιλεύουσαν εἰς τὰς δύο τῆς νυκτός ποτε παρρησιασθεὶς Γεώργιός τις Ξανθόπουλος ὀνομαζόμενος γραμματεὺς τοῦ μπαγκέρη Γεωργίου Καρακώστογλου[24] τοῦ λέγει: «Ἐφένδη μου, δι' ἀναφορᾶς τοῦ πατριάρχου »ἐξεδόθη φερμάνι καὶ περὶ τὰς δώδεκα τὸ ἑσπέρας βασιλικοὶ τζαουσιάδες »συλλαβόντες τὸν ἀρχιμανδρίτην τῆς ἐνορίας μου διεύθυνον σιδηροδέσμιον »εἰς τὸ πατριαρχεῖον διὰ νὰ τὸν πέμψῃ ἐξόριστον εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος. Ἔλεος, τοῦ λέγει ἐφένδη μου, δι' αὐτὸν τὸν δυστυχῆ!» Ὁ Πασόμπεης χωρὶς νὰ στοχασθῇ τὸ παράωρον πέμψας ἀμέσως ῥαβάσιόν τού τινα τουρκιστὶ πρὸς τὸν βεζύρην τῆς βούλλας μὲ δύω τζοχανταρέους του παρήγγειλε νὰ τοῦ τὸ ἐγχειρίσουν ἰδίαις χερσί. Ὁ βεζύρης ἅμα ἰδὼν τὸ ῥαβασάκιον εὐθὺς ἐκδίδει προσταγὴν ἔγγραφον, τὸ λεγόμενον ἰλιὰκ φερμάνι, καὶ τὴν διευθύνει μὲ τζαούσην ὁμοῦ καὶ μὲ τοὺς τζοχαντζαρέους τοῦ Πασόμπεη πρὸς τὸν πατριάρχην διὰ νὰ ἀφήσῃ ἐλεύθερον τὸν ἀρχιμανδρίτην καὶ ἐν ταὐτῷ παραδώσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων τοῦ Πασόμπεη. Ὁ μακαρίτης Γρηγόριος πατριάρχης θεωρῶν τοιοῦτον ἀσυνήθιστον ὅτι μετὰ δύο ὡρῶν τῆς ἐξορίας νὰ ἐκδοθῇ ἰλιὰκ φερμάνι εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ εἰς τὰς πέντε ὥρας τῆς νυκτὸς καὶ ἠπόρησε καὶ ἐφοβήθη τὴν βαρβαρότητα· ὅθεν λα-

24 Ἐξ Ἰωαννίνων, ὅστις πρὸ χρόνων μετοικήσας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ποιῶν τὸ ἐμπόριον τῶν σαμουρίων τῆς Ῥωσσίας ἔγεινεν ὁ πλουσιώτερος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Χριστιανῶν ἐμπόρων.

βόντες τὸν καλόγηρον οἱ ἄνθρωποι ἐπαρρησίασαν ταύτην τὴν νύκτα τοῦ Πασόμπεη, ὅστις περιμένων τὸ ἀποβησόμενον δὲν ἐδείπνησε σχεδὸν ἕως τῶν ἑπτὰ τῆς νυκτὸς ὡρῶν. Ὅσοι γνωρίζουσι τὸ βάρος τοῦ κισισχανὲ (τάγμα τῶν καλογήρων) κοντὰ εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος διὰ διαφόρων ἐπικυρωμένων ἀκτεναμέδων (συνθηκῶν) ἀφ' ὅλην σχεδὸν τὴν σειρὰν τῶν Ὀθωμανῶν αὐτοκρατόρων δύνανται εὐκόλως νὰ συμπεράνωσιν ὁπόση περιφρόνησις ἔγεινεν ἐκ τούτου εἰς τὸ πατριαρχεῖον. Μ' ὅλον τοῦτο αἱ περιστάσεις ὡδήγησαν τὸν νουνεχῆ μακαρίτην Γρηγόριον νὰ πέμψῃ τὴν ἐπιοῦσαν τὸν πρωτοσύγγελλόν του καὶ ζητήσῃ συμπάθειαν τοῦ Πασόμπεη λέγων, ἐπειδὴ ἠγνόει ὅτι ὁ καλόγηρος οὗτος ἦτον ὑπὸ τὴν εὔνοιάν του, ἔκαμεν ἐξόριστον[25].

Ὅσοι περιηγηταὶ εἴτε πρέσβεις τῆς πόλεως Ἄγγλοι, Γάλλοι, Ῥῶσσοι, Γερμανοὶ καὶ ἕτερα μεγάλα τῆς Εὐρώπης ὑποκείμενα ἐγνώρισαν προσωπικῶς τὸν Πασόμπεη τὸν ὡμολόγησαν διὰ μεγάλον Ὀθωμανόν. Μολονότι ἐκολάκευε τοὺς Ῥώσσους, ἦτον ἐχθρός των ἄσπονδος καὶ διὰ τὸ μῖσος τοῦτο ἐπήνει τὸν Ναπολέοντα τόσον, ὥστε εἰς πᾶσαν συνομιλίαν καὶ συναναστροφὴν ἐδιηγεῖτο τὰς ἀνδραγαθίας του μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμόν.

Ὄντος εἰς Κάρυστον, εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν στιγμὴν τοῦ ἦλθον αἱ εἰδήσεις ὅτι ὁ Ἀλῆ πασᾶς μέρος τῶν τζιφλικίων του πυρπολήσας κατηδάφισε καὶ μέρος ἐξουσίασεν· ὅτι εἰσελθὼν εἰς τὸ παλάτιόν του ἕως ἐπὶ τὰ ἐνδότερα τῆς γυναικωνίτιδος, ἀφοῦ ἥρπασεν ἅπασαν τὴν πολύτιμον περιουσίαν του ἕως τὸ παραμικρόν, διέταξε τοὺς σωματοφύλακάς του καὶ ἔσυρον ἐκ τῆς κόμης τὴν πρεσβύτιδα μητέρα του, τὴν τριακονταετῆ γυναῖκά του, τὴν δωδεκαετῆ κόρην του, ἀρραβωνιασμένην οὖσαν μὲ τὸν Μεχμὲτ πασᾶν υἱὸν τοῦ Βελῆ πασᾶ, καὶ τὸν ὀκταετῆ υἱόν του Ἀχμέτμπεην εἰς τὰς ῥύμας τῆς πόλεως Ἰωαννίνων καὶ ἐφυλάκωσεν εἰς μίαν παλαιὰν οἰκίαν, ὅπου ἐκ τῆς λύπης ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος ἡ μητέρα του· τοὺς δὲ ἐναπολειφθέντας μετὰ ταῦτα πέμψας εἰς Τεπελένι ἠσφάλισεν εἰς ἓν σκοτεινότατον ὑπόγειον (μπουντροῦμι), ὅπου ἀπέθανε καὶ ἡ κόρη του. Ἀφοῦ, λέγω, ταὐτοχρόνως τοῦ ἦλθον τοιαῦται πικραὶ εἰδήσεις ἔδειξε τόσην γενναιότητα, ὥστε δὲν κατεδέχθη νὰ δείξῃ παραμικρὸν σημεῖον λύπης. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν θέλοντες κατὰ τὴν συνήθειαν νὰ τὸν παρηγορήσουν ἔλαβον ἀπόκρισιν τοιαύτην: «Φίλοι μου, σᾶς παρακαλῶ νὰ μὴ ταράττησθε· ἐγὼ τὰ τοιαῦτα ἔθετα πρὸ ὀφθαλμοῦ, ἀφ' ἧς ἐσυγχύσθην μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶ· πλὴν μὴ φοβεῖσθε, διότι ὁ θεὸς προώρισε νὰ ζήσω, ὥστε

25 Ὁ ἀρχιμανδρίτης οὗτος ὠνομάζετο Σαμουὴλ, ἐφημέριος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἰς Γαλατᾶν καὶ πνευματικός, ὅστις φοβούμενος πλέον νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἠκολούθησε τὸν Πασόμπεη ἕως εἰς Λάρισσαν, ὅπου μεσιτεύσας πρὸς τὸν Λαρίσσης Πολύκαρπον ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον Σταγῶν. Ὁ Σαμουὴλ κατηγορήθη ὅτι ἐβάπτισεν ὀθωμανόν τινα· ὁ πατριάρχης διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν ἐνδεχόμενον κίνδυνον τοιαύτην κινδυνώδη κατηγορίαν πολιτικῶς ἔκαμεν ἐξόριστον. Ἡ κατηγορία δὲ ἦτον ψευδής.

νὰ ἀφανίσω ἐκ θεμελίων τὴν οἰκογένειαν τῶν Μουτζογούσιδων καὶ εἰς αὐτὴν τὴν μακαρίαν ἐποχὴν ἔχω νὰ λάβω διὰ μίαν ἑκατὸν γυναῖκας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ διὰ τὸν υἱόν μου καὶ κόρην μου ὅλα τὰ παιδιά του ἐγγόνιά του καὶ ἐγγόναις του.

Ὁ Πασόμπεης ἦτον ἀσελγέστατος ὑπὲρ φύσιν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρρενομανής. Τὸ ὁποῖον ἐδείκνυε σέβας εἰς τὴν θρησκείαν του ἦτον κατ' ἐπιφάνειαν· μολονότι δὲν ἐπίστευε τίποτε, ἐδιηγεῖτο διάφορα θαύματα καὶ ἀνδραγαθήματα τοῦ Μωάμεθ. Ἀστεῖος θαυμάσιος· χριστιανομάχος κατὰ τὸ ἐνδότερον τῆς ψυχῆς του τέλειος· τὴν ὁποίαν ἔδειχνε φιλίαν εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὴν ὑπαγόρευον τὰ τέλη του. Φίλος καλὸς εἰς ὅσους εἶχέ τι νὰ ἐλπίσῃ καὶ ἐχθρὸς πολιτικὸς εἰς τοὺς ἐχθρούς του φοβερός. Μολονότι ἐκαυχᾶτο ὡς φύλαξ τῶν ὑποσχέσεών του, δὲν εἶχε τόσην σταθερότητα εἰς τοὺς λόγους του εἰμὴ ὅσον νὰ ἐκτελέσῃ τὸν σκοπόν του. Τοὺς περὶ αὐτὸν δὲν ἤθελε μήτε πλουσίους μήτε τόσον πτωχοὺς διὰ νὰ εἶναι πάντοτε ὑποκείμενοι εἰς τὴν δούλευσίν του. Πλὴν ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον

Ἀφοῦ ἐφιλοξενήθησαν εἰς τὸ προάστειον τῆς Καρύστου μὲ τὸν κ. Δ. Παπᾶ δύο ἡμέρας ἰμβαρκαρίσθη διὰ νυκτὸς διὰ μικροῦ πλοιαρίου εἰς ἓν παράσκαλον καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ πλοῖον εἰσέπλευσεν ἀγνώριστος διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως δίχως νὰ προσορμισθῇ εἰς λιμένα καί, ἀφοῦ ἀνταπεκρίθη μυστικῶς μὲ τοὺς ἐν βασιλευούσῃ φίλους του ἐπιστρέψας διευθύνθη εἰς Δράμαν αὖθις ἔνδον τῆς παλαιᾶς φυλακῆς του.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ἐνῷ κατέτρεχε καθ' ὅλους τοὺς τρόπους τὸν Πασόμπεη, δὲν ἔλειπεν ἀπὸ τοῦ νὰ κατατρέχῃ πολιτικῶς καὶ τὸν Δράμαλην, ὥστε δωροκήσας διάφορα μινιστέρια τοῦ σουλτάνου κατώρθωσε νὰ τὸν μετακαλέσουν εἰς τὰ βασίλεια καὶ νὰ τὸν διορίσουν ἀρπᾶ ἐμινῆ (ὑπούργημα παρὰ τῷ ὀθωμανικῷ κράτει βαρύτατον, ἐπειδὴ ὁ ὑπουργὸς οὗτος εἶναι πάντοτε ἀναγκασμένος νὰ ἐξοδεύῃ χιλιάδας πουγγεῖα ἐξ ἰδίων του, διὰ νὰ δίδῃ ἐγκαίρως ὅλα τὰ βασιλικὰ σιτηρέσια καὶ νὰ τὰ λαμβάνῃ ἔπειτα εἰς ρετζεβούτας βασιλικάς, εἰς εἶδος συναλλαγματικῶν, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀπὸ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἀπὸ μέρη, τὰ ὁποῖα δὲν ἐδύνατο μήτε τὸ δεβλέτι νὰ συνάξῃ). Ὁ δυστυχὴς Πασόμπεης, μολονότι ὁ Δράμαλης τὸν ἐμψύχωνε λέγων ὅτι ἡ εἰς τὰ βασίλεια ἄφιξίς του θέλει εἶναι διὰ συμφέρον του, στενοχωρηθεὶς μόνος του δίχως συναναστροφὰς ἐξελθὼν εἴς τινας ὀρεινὰς ἐξοχὰς ἀγνώριστος μὲ ἐπείσακτα ἱμάτια καὶ μὲ ὀλίγους σωματοφύλακας διέτριβε μεταξὺ ποιμένων καὶ μερικῶν χωρικῶν σχετικῶν τοῦ Δράμαλη ἀρκετοὺς μῆνας. Οἱ κατάσκοποι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ περιερχόμενοι πανταχόθεν ἀκούραστοι ἐπληροφορήθησαν τὴν δευτέραν ἐπιστροφήν του εἰς Δράμαν καὶ τὸν εἰδοποίησαν. Νομίζων δὲ ὅτι κατοικεῖ αὖθις εἰς τὴν πρώτην ἐκείνην θέσιν τῶν ἀχύρων κατώρθωσε διὰ πέντε Ἀλβανῶν

Σιπλαρνωτῶν Χριστιανῶν νὰ πυρπολήσῃ τὸ περίφημον παλάτιον τοῦ Δράμαλη, παλάτιον, ἔνδον τοῦ ὁποίου ἐκτὸς τῶν πολυτίμων λίθων καὶ μαργαριτῶν σημαντικῆς ποσότητος ἀνελύθη καὶ μέγα μέρος τῶν ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσίου θησαυρῶν. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ ζημία τοῦ τε παλατίου μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐξετιμήθη ὑπὲρ τῶν δέκα μιλιονίων γροσίων τουρκικῶν.

Ὁ Μαχμούτμπεης τὴν εἴδησιν ταύτην ὑποφέρων μὲ γενναιότητα εἶπεν ὅτι «αὕτη ἡ ζημία ἀπαθανατίζει τὸ ὄνομά μου· διὰ νὰ σώσω τὸν φίλον μου, εὐχαριστοῦμαι νὰ χάσω καὶ τὴν ἰδίαν μου ζωήν.»

Ὁ Μαχμούτμπεης ἦτον ἄνθρωπος φιλότιμος καὶ φιλόδοξος, ἐπίμων καθ' ὑπερβολὴν καὶ δραστήριος. Μολονότι δὲν εἶχε καμμίαν τακτικὴν οἰκονομίαν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων, ἦτον πλουσιώτατος. Ἐλευθέριος, ἀδιάκριτος, ὀργίλος εἰς ἄκρον καὶ σκληρός, ἀνδρεῖος κατὰ τὴν καρδίαν καὶ μεγαλοπρεπὴς κατὰ τὴν φαντασίαν· ἐχθρὸς ἄσπονδος τῶν ἀρρενομανῶν, ὅμως ἔξω τῆς φύσεως θηλυμανής. Ἐκ τούτου εἶχε καὶ τεσσαράκοντα παλλακίδας ἐκτὸς τῆς γνησίας του συζύγου· οὐδέποτε ὅμως ἐδέχετο τὸ γυναικολαθρεμπόριον. Ποιήσας ἀγωγὴν ὅμως εἰς τὴν βασιλείαν οὐχὶ δι' ἄλλο εἰμὴ διὰ νὰ ἐρεθίσῃ τὴν ὀργὴν τῆς βασιλείας ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν τῆς ὑπομονῆς.

Μ' ὅλην τὴν γενναιότητα τοῦ Μαχμούτμπεη ὁ ταλαίπωρος Πασόμπεης τυπτόμενος ὑπὸ τοῦ συνειδότος ᾐσθάνθη καιρίως τὴν πυρπόλησιν τοῦ παλατίου καὶ πλησιάσας εἰς ἀπόγνωσιν ἐστοχάσθη τελευταῖον νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὴν ἑξῆς ἀπόπειραν:

Διὰ νὰ ὀργανίζῃ ὅσον δυνατὸν εἰς τὸ νὰ ἐρεθίζῃ τὴν βασιλικὴν ὀργὴν κατὰ τοῦ τυράννου καὶ διὰ νὰ πληροφορῆται τί ἐγίνοντο εἰς τὰ βασίλεια τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν περίοδον τῆς καταδρομῆς, δύο σωματοφύλακές του πιστοὶ διευθύνοντο ὡς κατάσκοποι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ δύο ἐπέστρεφον πρὸς αὐτὸν ἀλληλοδιαδόχως μὲ τὰς ὁποίας ἠρανίζοντο εἰδήσεις. Εἶχε πληροφορηθῆ ὅτι ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐπολιόρκει τὴν Δίμπραν κωμόπολίν τινα ἐκ τῆς σατραπείας τῆς Σκόνδρας, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκατήντησεν εἰς τα ἔσχατα ν' ἀνδραποδίσῃ. Συνθέτει δύο ἀναφορὰς κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, μίαν παρὰ τῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεως Δίμπρας καὶ μίαν παρὰ τῆς ἐν ὑπογείῳ φυλακωμένης γυναικός του. Μὲ τὴν πρώτην ἐγνωστοποίει τὸν κίνδυνον, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκεται ἡ πατρίς των παρὰ τοῦ Γιαζῆ Ἀλῆ πασᾶ, τοῦ ὁποίου ὁ σκοπὸς ἀποβλέπει, ἔλεγε, νὰ ἐξοντώσῃ τὸ ὀθωμανικὸν κράτος καὶ νὰ κατασταθῇ αὐθαίρετος τύραννος· καὶ μὲ τὴν δευτέραν παραστατίνων τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκεται, δηλαδή, ἡ γυνή του, καὶ ὅτι δὲν ἠκούσθη οὐδέποτε τοιοῦτος τύραννος Μουσουλμάνος, ὡς ἤδη ὁ διαβόητος ἐκεῖνος Ταμερλάνος, ὥστε νὰ φυλάττῃ χρόνους εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν γυναῖκας σημαντικὰς Ἰσμανίτιδας, πιστὰς τοῦ

προφήτου Μωάμεθ, αἵτινες προσκυνοῦσιν ἑπτάκις τὴν ἡμέραν, ἐζήτει μὲ δάκρυα τὸ ἔλεος τῆς βασιλείας.

Τὰς δύο ἀναφορὰς ταύτας διεύθυνε μὲ τοὺς ῥηθέντας τακτικοὺς δύο σωματοφύλακάς του εἰς βασιλεύουσαν. Οὗτοι συνεννοηθέντες μὲ τοὺς μυστικοὺς φίλους ἔλαβον σχέδιον νὰ τὰς παρουσιάσουν εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρόν. Πεντήκοντα πληρωμένοι γκέκιδες ἐκ τῶν κασάπιδων καὶ σαλεπτσίδων τῆς πόλεως ἔδοσαν τὴν πρώτην εὐγαίνων ὁ σουλτάνος τὴν Παρασκευὴν ἀπὸ τὸ τζαμὶ ὡς ἀπὸ μέρος τῶν Διμπραηλίδων φωνάζοντες: «Ἀλαχιτζάν! Μπιλιαχιτζάν!» Ταυτοχρόνως ὁ Βεκὶλ χάρτζης τοῦ Πασόμπεη, Ἰσλιάμ τζάμης, ἐνεχείρισε καὶ τὴν δευτέραν μὲ μεγάλας κλαυθμηρὰς φωνάς. Οἱ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ περὶ τὸν βασιλέα δωροφάγοι φύλακες δὲν ἐπρόφθασαν νὰ τὰς ἀρπάσουν κατὰ τὴν συνήθειάν των καὶ κρύψουν. Ὁ σουλτάνος τὰς ἔθεσεν εἰς ἀσφάλειαν. Φθάσας δὲ εἰς τὸ βασιλικὸν παλάτιον καὶ ἀναγνώσας τὰς ἀναφορὰς ἐπλήγη τὴν καρδίαν συλλογιζόμενος τίνι τροπῳ νὰ καταστρέψῃ τὴν ὀφρὺν τοῦ τυράννου. Ὅθεν τὴν ἐπιοῦσαν προσκαλέσας μυστικῶς τὸν Χαλέτην καὶ συνομιλήσας μετ' αὐτοῦ περὶ τούτων εἶπε: «Βασιλεὺς εἰμὶ ἐγώ, ὅταν δὲν δύναμαι νὰ διαφθεντεύσω τοὺς ὑπηκόους μου ἀφ' ἕνα ζαλούμην (δηλαδὴ ἅρπαγον); Θεωροῦντες ταῦτα οἱ ἀκράνιδές μου βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης ποίαν ὑπόληψιν θέλει προσφέρουν πλέον εἰς τὸ ποτὲ φοβερὸν βασίλειον τοῦ Ὀσμανλιαγηγέ! Ἆρα δὲν θέλουν μὲ νομίσουν ἀνάξιον τῶν προπατόρων μου ἀπόγονον, ὅταν δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ τιμωρήσω ἕνα ὑποτελῆ μου ἀποστάτην καὶ νὰ κινήσουν πάντα λίθον οἱ γκιαούριδες νὰ ἐξουσιάσουν τὸ κράτος μου;

Πολλάκις ἠνοχλήθη τὸ χουζοῦρι μου (ἡ ἡσυχία μου) ἀπὸ ἀναφορὰς Πασόμπεη τινος Γιάνγιαλη! Διὰ ποίαν ἄρά γε αἰτίαν τὸν κατατρέχει τόσον ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὥστε νὰ σύρῃ τὰς γυναῖκάς του ἐκ τῆς κόμης ἔξω τῆς γυναικωνίτιδος καὶ νὰ τὰς κατακρατῇ εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν τόσους χρόνους; Καὶ ποῦ ἤδη ἄρα εὑρίσκεται ὁ ἄνθρωπος;» Ὁ Χαλέτης, ὅστις διὰ πολὺν καιρὸν ὠργάνιζε νὰ ἐπιτύχῃ τοιαύτην εὐκαιρίαν, ἐχθρὸς ὢν πολιτικὸς θανάσιμος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τοῦ ἐξηγήθη ὅλην τὴν ὑπόθεσιν τῆς καταδρομῆς του· τὰς ὅσας ἐπιβουλὰς ἐδοκίμασε, τὰς ζημίας, ἃς ἔλαβεν· ὅτι, ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ τελειώσῃ τὸν σκοπόν του, ἐνεργήσας διὰ τοῦ διβανίου τὸν καθυπέβαλεν εἰς ἐξορίαν· ὅτι δὲν ἐσυλλήφθη παρὰ τοῦ μπουμπασίρη· ὅτι εἶναι καὶ καπουτζήμπασης τῆς βασιλείας· ὅτι ταῦτα πάντα πάσχει διὰ τὴν ἀξιότητά του παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, διότι, γνωρίζων ὅτι ἐκ τῆς σημαντικῆς οἰκογενείας τοῦ Παπακαλοῦ τῶν Ἰωαννίνων εἶναι ὁ μόνος κλάδος ὅστις δύναται νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὰ τυραννικὰ αὐτοῦ φρονήματα, ὑποπτεύεται καὶ ὅτι ἀγνοεῖ ἂν ζῇ καὶ ποῦ εὑρίσκεται. Πάντα ταῦτα ὁ σουλτάνος ἀκούσας μὲ περίεργον προσοχὴν καὶ ἀνεγερθεὶς λέγει: «Ἡ βασιλεία μου πρὸ χρόνων ζητεῖ τοιοῦτον ὑποκείμενον διὰ νὰ τὸ

μεταχειρισθῇ εἰς ἐξολόθρευσιν τῆς κατηραμένης γενεᾶς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ νὰ μὴ τὸ εἰξεύρῃ;» Σᾶς ἀφίνω νὰ στοχασθῆτε μὲ ποῖον τρόπον τότε παρέστησε τὴν ἀξιότητα τοῦ Πασόμπεη ὁ Χαλέτης πρὸς τὸν σουλτάνον καὶ πόσον μ' ἐκείνην τὴν ὑπουλοπολιτικὴν τῶν ῥετζαλίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠρέθισε τὴν ὀργήν του πρὸς ἐξολόθρευσιν τῆς γενεᾶς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ σουλτάνος ἀμέσως ἐκδίδει εἰς τὸ διβάνι χάτι χουμαγιοῦν (ἄμεσος βασιλικὴ ἱερὰ προσταγή), δι' οὗ διακηρύττει ἐλεύθερον τὸν Πασόμπεην ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν διατάττει νὰ προσκληθῇ εἰς τὰ βασίλεια. Παρρησιασθὲν τὸ χάτι εἰς τὸ διβάνι καὶ διαδοθεῖσα ἡ εἴδησις εἰς τὰ μινιστέρια καὶ εἰς ὅλην τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐταράχθησαν πάντες μὲ τὸ αἰφνίδιον καὶ ἀπροσδόκητον. Ὁ μὲν βεζύρης τῆς βούλλας, διότι μὴ γινομένου δι' ἀναφορᾶς του [26] . . . .

. . . .

Ὁ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶς δὲν ἔλειψε νὰ τοὺς συντροφεύσῃ μὲ ἀρκετὰ δάκρυα συλλογιζόμενος ὅτι ἡ ἔλευσίς του ἀντὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα τους τῆς τυραννίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τὴν πυρπολεῖ καὶ καταδαφίζει. Εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν γυμνώνει καὶ τοὺς πολίτας συμπατριώτας του. Οἱ προειρημένοι Δ. Τζολάκογλους καὶ Μάνθος μὴ δυνηθέντες νὰ πληροφορηθοῦν τὴν ἀλήθειαν διὰ ποῖον μέρος κινεῖται ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς διχογνωμήσαντες, ὁ μὲν Τζολάκογλους μὲ διαφόρους ἄρχοντας Ζαγορίτας ἔλαβε τὸν δρόμον τῶν Γρεβενῶν, ὁ δὲ Μάνθος ἐκεῖνον τῶν Τρικκάλων, ὅστις φθάσας εἰς τὴν κωμόπολιν Μετζόβων, λεγομένην Ἀνήλια (ἄντικρυ κεῖται καὶ ἑτέρα κωμόπολις ὀνομαζομένη Προσήλια) ἐφιλοξενήθη εἰς τὴν οἰκίαν φίλου τού τινος Τέγου ὀνομαζομένου. Ἡ κωμόπολις αὕτη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Πίνδου ὄρους εὑρισκομένη συνίσταται ὑπὲρ τῶν χιλίων πεντακοσίων οἰκογενειῶν. Ἐν αὐτῇ, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, εἰσῆλθε θριαμβευτὴς ὁ χασνατάρης τοῦ Μαχμοὺτ πασᾶ Ὀσμὰν ἀγᾶς, ὅστις πληροφορηθεὶς τὴν ἔλευσιν τοῦ Μάνθου πέμψας τὸν ἐπροσεκάλεσεν· ὁ δυστυχὴς Μάνθος ἀγνοῶν τί τρέχει μεταξὺ Μαχμοὺτ πασᾶ καὶ Ἰσμαὴλ πασᾶ, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας ἀναφέραμεν διαβολῆς, μ' ὅλην τὴν πολυπειρίαν του ἐλανθάσθη ταύτην τὴν φοράν· ἐξιστορεῖ πασίχαρος ἅπαντα ὅσα ἠκολούθησαν· τελευταῖον ὅτι ηὐτομόλησαν οἱ σημαντικώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ ὅτι τὸν ἔπεμψαν μὲ ἀναφορὰν των νὰ προϋπαντήσῃ τὸν Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶν, νὰ τοῦ παραστήσῃ τὴν πρὸς τὴν βασιλείαν εὐπείθειάν των, νὰ τοῦ προσφέρῃ τὴν δούλευσίν των, καὶ τὴν ὁποίαν ἔχουν ἐπιθυμίαν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀφοσιώσεώς των.

Τὰ φαρμακερὰ τοῦ φθόνου καὶ τῆς κακίας βέλη ἔχουν τοσαύτην δύνα-

26 Νόμος παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, ὅτι ὁποιαιδήποτε ἀναφοραὶ παρρησιαζόμεναι ἀμέσως εἰς τὸν βασιλέα νὰ διευθύνωνται πρὸς τὸν βεζύρην τῆς βούλλας νὰ τὰς σκέπτηται καὶ δίδῃ γνώμην ἔγγραφον.

μιν, ὥστε σπανίως δύνανται νὰ τὰ νικήσουν οἱ νουνεχεῖς καὶ πεπαιδευμένοι πολλῷ μᾶλλον οἱ ἀμαθεῖς καὶ βάρβαροι. Ὁ Ὀσμὰν μπεης μὲ μακεδονικὸν κεφάλι ἀνδρεῖον μὲν ἀλλὰ χονδρὸν καὶ ἀδιάκριτον, καὶ τόσον περισσότερον, διότι οὐδέποτε τὸ ἄφινεν ἐλεύθερον τῆς πολυποσίας, τὴν πρὸς τὸν Ἰσμαὴλ πασᾶ διεύθυνσίν του καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν αὐθέντην του Μαχμοὺτ πασᾶ ἐνόμισε τόσον περιφρονητικήν, ὥστε διατάξας Αἰθιοπά τινα σκλάβον του ἐθανάτωσε τὸν δυστυχῆ Μάνθον. Ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς πληροφορηθεὶς τὴν ἀνέλπιστον τραγικὴν σκηνὴν ταύτην ἐλυπήθη τόσον ὥστε ἦτο εὐχαριστημένος νὰ χάσῃ τὸν μονογενῆ του παρὰ τὸν Μάνθον. Ὁ Μάνθος ἦτο ἄξιος Ἕλλην μὲ ἀρετὰς καὶ γνώσεις ἀρκετάς, μὲ νοῦν ὑψηλὸν καὶ μὲ ψυχὴν γενναίαν, χριστιανικώτατος, φιλόπατρις, φιλότιμος, φίλος ἄριστος καὶ ἐχθρὸς τῆς τυραννίας ἄσπονδος, τέλειος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐκ φύσεως εὐφυής, καὶ ἀμίμητος εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ σύνθεσιν, ἐν ἑνὶ λόγῳ γυμναζόμενος καὶ τοσαῦτα ἔτη εἰς τὴν ἀκαδημίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, συναναστρεφόμενος καὶ ἀνταποκρινόμενος μὲ μεγάλα τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας ὑποκείμενα καὶ σεβόμενος παρὰ πάντων ἔφθασε νὰ εὕρῃ τὸν σφυγμὸν τοῦ τυράννου, τῶν υἱῶν του καὶ ὅλων τῶν ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς ταύτης, ὥστε νὰ εἰσχωρῇ καὶ νὰ ἐρωτᾷ καὶ νὰ δίδῃ γνώμην εἰς τὰ μυστικώτερα συμβούλια. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς μολονότι ἐχθρὸς ἐκ φύσεως τοιούτων ἐναρέτων ἀνδρῶν, ἔχων ἀνάγκην τῆς γνώσεώς του καὶ συμβουλῆς, ἐβιάζετο καὶ ἄκων νὰ τὸν βαστᾷ πλησίον του. Μὲ τοσαύτην ἐμπειρίαν καὶ φρόνησιν κατέτρεξε πολιτικῶς τὴν τυραννίαν τῆς οἰκογενείας ταύτης, ὥστε εἰς ἓν διάστημα τριάκοντα ἐτῶν δὲν ἔδωσε παραμικράν τινα ὑπόνοιαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατ' αὐτοῦ.

Εἶχε καὶ ἕτερον γραμματέα Β^{ον} ὁ Ἀλῆ πασᾶς Κῶνσταν ὀνομαζόμενον ἐκ Κονίτζης (ὅστις ἐσχάτως ἔλαβε μυστικὴν ἀνταπόκρισιν καὶ οὗτος μετὰ τοῦ Πασόμπεη κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ) εὐφυὴς καὶ οὗτος καὶ ἔμπειρος, ὅμως ἀπατεών, ῥαδιοῦργος, χριστιανομάχος, ἀσελγής, χρυσομανής, μυστικώτατος, κλέπτης ἐπιτηδειότατος, ἀκατάστατος φίλος, δηλ. ἄπιστος, καὶ εἰς ἄκρον ἐπίβουλος. Ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς εἶχε δίκαιον νὰ λυπηθῇ τοσοῦτον διὰ τὸν ἀκριβόν του καὶ δυσεύρετον φίλον, ἐπειδὴ ἔχασε τὸν Μάνθον, ἔχασε τὸ πᾶν. Τὴν μεγαλειτέραν μυστικὴν ἐλπίδα του, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον ἔσπευδεν, ἐπεστήριζεν εἰς τὴν ἀξιότητα τοῦ Μάνθου. Ὅστις ἐγνώριζε τὸν Μάνθον, δὲν δύναται νὰ εἴπῃ διαφορετικά. Ἂν ἔζη ὁ Μάνθος, ὁ ἐξολοθρευμὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ δὲν ἤθελε χρονοτριβήσει τόσον, δὲν ἤθελεν ἀκολουθήσει τὸ σχίσμα τῆς Ἀλβανίας, ἡ διαίρεσις, τόσοι κίνδυνοι τοῦ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶ, καὶ τελευταῖον ὁ ἄτιμος θάνατός του· πλὴν «τὰ κρίματα τοῦ θεοῦ ἀνεξερεύνητα καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί αὐτοῦ» φωνάζει μὲ θαυμασμόν του ὁ μέγας Παῦλος.

Ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς τόσον ἐσυγχύσθη μὲ τὸν Μαχμοὺτ πασᾶν, ὥστε,

μολονότι ὁ τε Χαλὲτ ἐφέντης, Ἀβδήμπεη ἐφέντης καὶ λοιπὰ διάφορα μινιστέρια ἐμεσίτευσαν πολλάκις νὰ τοὺς ἀγαπήσουν ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἐκριζώσουν διόλου ταύτην τὴν πληγὴν ἀπὸ τὰς ψυχάς των.

Μετὰ ἑπτὰ ἡμερῶν ἐκ Λαρίσσης ὁδοιπορίαν ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς (ἐν τῷ διαστήματι τῶν ὁποίων ἠκολούθησαν ὅλαι ὅσας δυστυχίας ἀνεφέραμεν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ) φθάσας εἰς Κατζικὰ ἐστρατοπέδευσεν, ὅπου ἐλθόντες οἱ αὐτομολήσαντες καὶ ἕτερα διάφορα τῆς Ἀλβανίας ὑποκείμενα, μπέηδές τε καὶ ἀγάδες καὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἄρχοντές τε καὶ καπεταναῖοι τὸν ἐπροσκύνησαν κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν συνήθειαν. Εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἔφθασε καὶ ὁ κατὰ τὸ φαινόμενον σερασκέρης, Ἰμπραὴμ πασᾶς Ὁ Ἰσοὺφ μπέης ἐκ Σερρῶν, ὁ Σελὴμ πασᾶς ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ Μαχμοὺτ πασᾶς Δράμαλης ἐκ Τρικκάλων καὶ διάφοροι ντερὲ μπέηδες μὲ ἀρκετὰ διωρισμένα ἐκ τῆς βασιλείας στρατεύματα, συγκροτοῦν συμβούλιον εἰς Μπονίλαν, λαμβάνει ἕκαστος τὴν θέσιν του, καὶ διορίζουν εἰς τἀναγκαῖα μέρη τὰ κανονοστάσια, πολιορκοῦν τακτικῶς τὸν Ἀλῆ πασᾶ καὶ τὸν στενοχωροῦν κατὰ πρῶτον τόσον, ὥστε ἐξουσίασαν ὅλας τὰς ἐκτὸς τοῦ ἰτζκαλὲ θέσεις, καὶ δὲν ἄφησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν του εἰ μὴ τὸ προάστειον τῶν Λιθαριτζίων μὲ τὸν πολυθρύλητον παρ' αὐτῷ αἱμοσταγῆ πύργον, μερικὰς οἰκίας εἰς τὴν ἐνορίαν, λεγομένην Λειβαδιώτη, οὔσας ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν κανονίων τοῦ κάστρου καὶ τὸ νησὶ τῆς λίμνης[27], εἰς τὸ ὁποῖον φρουραρχῶν ὁ Ταὴρ Ἀμπάζης καὶ ἐξαγοραζόμενος τὸν καιρὸν ὑπέσχετο νὰ αὐτομολήσῃ καὶ παραδώσῃ.

Ἐν σώμα Ἀργυροκαστριτῶν, λείψανα Γαρδικιωτῶν, Χορμοβιτῶν καὶ Τόσκιδων διὰ διαταγῆς τοῦ στρατοπέδου πολιορκεῖ τὸ Τεπελένι, ὁ ἐν αὐτῷ Μουχτὰρ πασᾶς, θεωρῶν ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀντιπαραταχθῇ, ἐλευθερώνει ἐκ τῆς πολυχρονίου ὑπογείου φυλακῆς, τὴν γυναῖκα τοῦ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶ μὲ τὸν υἱόν της, καὶ ἐξαποστέλλει μὲ μεγάλην παράταξιν εἰς Ἰωάννινα· εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν μὲ συμφωνίαν δι' ὅσον νὰ εἰδοποιηθῇ ἡ βασιλεία νὰ μὴν ὑβρισθῇ», παραδίδεται καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὸν αὐταδελφόν του Σαλὴχ πασᾶ, μὲ τοὺς υἱούς του Τζαφὲρ πασᾶ καὶ λοιπούς, μὲ τὰς γυναῖκάς του καὶ μὲ ὅλους τοὺς θησαυρούς του.

Ἡ συλλαβὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ προηγουμένως, ἑπομένως καὶ τοῦ Μουχτὰρ πασᾶ καὶ λοιπῶν γνωστοποιηθεῖσα ἐπισήμως τῷ σουλτάνῳ, διέταξε νὰ διευθυνθοῦν πανοικὶ ἀσφαλῶς εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου. Πρὶν φθάσουν δὲ εἰς τὸ Τζανακ-καλεσσὶ πέμψας ἐπίτηδες καπίπην τινα (γραμματέα) ἐμπιστευμένον μὲ φερμάνι τοὺς προϋπάντησεν, ὅστις καταγράψας ἅπασαν τὴν μεθ' αὐτῶν περιουσίαν ἕως τὸ παραμικρὸν

27 Τὸ Νησὶ συνίστατο ἀπὸ μίαν κωμόπολιν μὲ ἕως ἑκατὸν πεντήκοντα οἰκογενείας καὶ ἀπὸ ἕνδεκα μοναστήρια.

ἄφησεν εἰς τὴν ἐξουσίαν των, αὐτοὺς δὲ ἐξώρισεν εἰς Κιουτάχια καὶ εἰς τὰ πέριξ μέρη τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ Μπαμπᾶ πασᾶς εὑρὼν τὰς ὡραίας ἐξοχὰς καὶ ἄφθονα διὰ τὰ στρατεύματά του ἀναγκαῖα εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἄρτης στρατοπεδεύσας παρεδόθη εἰς τρυφήν. Ὁ σερασκὲρ πασᾶς καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ στρατοπέδου θεωροῦντες ὅτι ἔπειτα ἐκ τοσούτων προσκλήσεων διὰ νὰ ἔλθῃ καὶ παραλάβῃ τὴν θέσιν τῆς Μπονίλιας, ἐπιμένει, ἔλαβον ὑπόνοιαν ὅτι φρονεῖ διαφορετικά· ἐλθὼν δὲ μετὰ ταῦτα καὶ στρατοπεδεύσας εἰς τὴν εἰρημένην θέσιν ἔλαβε τῷ ὄντι μυστικὴν ἀνταπόκρισιν μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶ, πλὴν τὴν μετεχειρίζετο μὲ πανουργίαν καὶ δόλον διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ τὸν ἀπατήσῃ καὶ συλλάβῃ καὶ μετὰ τὴν συλλαβὴν νὰ συμμεθέξῃ τῶν θησαυρῶν του, ἐν ταὐτῷ νὰ σφετερισθῇ μόνος καὶ τῆς ἐκστρατείας τὴν δόξαν· δὲν ἐπρόφθασεν ὅμως νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸν σκοπόν του, ἐπειδὴ ἀσθενήσας διέβη εἰς ταμεῖα τοῦ Ἅδου.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς πρὶν φθάσουν τὰ βασιλικὰ στρατεύματα νὰ τὸν πολιορκήσουν καὶ πρὶν παραδοθοῦν οἱ υἱοί του καὶ λοιποί, ὡς εἴρηται, ἔλαβε κάποιας ψιλὰς ἰδέας περὶ τῆς μυστικῆς τῶν Ἑλλήνων Ἑταιρίας, τὰς ὁποίας (διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῆς βασιλείας εἰς τὸ οὐσιῶδες τοῦτο ἀντικείμενον) ἀνέφερεν εἰς τὸ διβάνι. Ὁ Σουλτάνος ὅμως νομίσας ὅτι εἰσὶ ἐκ τῶν συνειθισμένων του πανουργιῶν, δὲν ἔδωσε προσοχήν. Ὅθεν θεωρῶν ὅτι μὲ κανένα τρόπον δὲν δύναται νὰ ἐλπίσῃ τὴν ἄφεσίν του προσκαλεῖ εἰς μυστικὸν συμβούλιον τὸν Ἀλέξη Νοῦτζον ἐκ Ζαγόρι, τὸν Ἰ. Λογοθέτην ἐκ Λεβαδείας, τὸν Τζολάκογλουν ἐξ Ἀγράφων, τὸν Μάνθον καὶ Κώνσταν γραμματεῖς του καὶ ἑτέρους τινὰς τοὺς στενοχωρεῖ, τοὺς ὁρκίζει, τοὺς ὑπόσχεται νὰ γείνῃ μέλος καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἑταιρίας καὶ νὰ θυσιάσῃ ὅλους τοὺς θησαυρούς του, τοὺς πολιορκεῖ μ' ἐκεῖνα τὰ συνειθισμένα πεπλασμένα δάκρυα, ὥστε τοὺς καταπείθει καὶ ἐξιστοροῦν καταλεπτῶς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑταιρίας καὶ τοὺς κλάδους της· καί, ἐπειδὴ τὸν ἐπληροφόρησαν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ἤδη νὰ ἔμβῃ εἰς πρᾶξιν, καὶ ὅτι δὲν εἶνε μήτε εἰς τὴν ἐξουσίαν των, βιάζεται καὶ διευθύνει τὸν Σπῦρον Κολοβὸν (ἄρχοντα ἐκ τῶν σημαντικῶν τῶν Ἰωαννίνων καὶ πιστόν του σύμβουλον) πρὸς τὴν ἐν Κερκύρᾳ μυστικὴν τῶν Ἑλλήνων ἑταιρίαν μὲ ἐπιστολὰς καὶ μέρος ταλλήρων ἀφιέρωμα διὰ τὴν κοινὴν κάσσαν. Οὗτος συλλαμβάνεται εἰς τὴν διάπλευσίν του παρὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ πέμπεται εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅστις ἀσθενήσας βαρέως εἰς Ὕδραν καὶ μετακομισθεὶς εἰς Ἀθήνας ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος.

Οἱ διωρισμένοι ὑπηρέται (ἀφ' οὗ ἐνταφιάσθη) ὑποπτευθέντες μὴ τύχῃ καὶ τοὺς προσάψουν κατηγορίαν τινά, ὅτι λαβόντες ἀργύρια τὸν ἐδραπέτευσαν, μετὰ τρεῖς ἡμέρας τῆς ταφῆς του ἀνοίξαντες τὸν τάφον καὶ λαβόντες τὸ δέρμα τῆς κεφαλῆς ἔπεμψαν εἰς τὸν σουλτάνον.

Ἀλλ' οὗ λοιπὸν ἐπολιορκήθη, ὡς εἴρηται, ὁ Ἀλῆ πασᾶς ὢν μεμυημένος τῶν μυστηρίων τῆς ἑταιρίας δὲν ἔλειψε μ' ὅλην τὴν στενὴν πολιορκίαν νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὴν ἐν Παλαιᾷ Πάτρᾳ τῆς Πελοποννήσου ἑταιρίαν καὶ νὰ διευθύνῃ Μουρὰτ-αγάν τινα ἐπίπλαστον Ὀθωμανὸν (χριστιανὸν ὄντα Ζαγοραῖον) εἰς τὴν Πετρούπολιν πρὸς τὸν πρίγκηπα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Ὁποίαν δὲ ἀπάντησιν ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἀγνοεῖται· πλὴν δὲν ἠμέλησε περὶ τούτου νὰ συνεννοηθῇ καὶ μὲ τοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ἀλέξιον Νοῦτζον καὶ Κώνσταν Γραμματικόν, οἵτινες θεωροῦντες τοὺς Σουλιώτας καὶ λοιποὺς καπετανέους Ἕλληνας δυσαρεστημένους ἐκ τῶν Ὀσμανλίδων καὶ περιφρονημένους εἰς τὸ στρατόπεδον, ἔλαβον συχνὰς μετ' αὐτῶν ὁμιλίας καὶ κατηχήσαντες τοὺς βασιμωτέρους κατέπεισαν νὰ στρέψουν τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ στρατοπέδου. Τόσον ὁ Ἀλῆ πασᾶς, καθὼς καὶ οἱ καπεταναῖοι Ἕλληνες εἶχον διαφορετικὸν σκοπὸν εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἑταιρίας. Ὁ μὲν νομίζων ὅτι, ἀφοῦ σηκώσῃ τὰ ὅπλα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς βασιλείας, θέλει βιασθῇ ὁ σουλτάνος νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἄφεσιν καὶ αὖθις τὴν ἐξουσίαν νὰ καταστρέψῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ ἐξοντώσῃ διόλου τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος (τοῦτο πολλάκις ὑπεσχέθη τοῦ σουλτάνου). Οἱ δὲ ὑποκρινόμενοι τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ἀγάπην, ἔσπευδον νὰ ὀρθοποδίζουν εἰς τὰ τῆς ἑταιρίας καί, εἰ δυνατόν, νὰ βάλουν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς θησαυρούς του εἰς χεῖρας. Ὁ Σιλιχτὰρ Μπότας, ὁ Ἄγο Βασιάρης (μουχουρντάρης τοῦ Ἀλῆ πασᾶ) καὶ ὁ Ταχὴρ Ἀμπάζης ἐκ Τεπελένι[28] ἀπατηθέντες παρὰ τῶν Ἑλλήνων ὅτι ἐσήκωσαν τὰ ὅπλα τῷ ὄντι διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τυράννου, μὲ ἕως τρεῖς χιλιάδας Ἀλβανοὺς ἡνώθησαν μὲ τοὺς καπετανέους ἐναντίον τοῦ στρατοπέδου. Ἕως ὅτου ἐσώζοντο διάφοροι ἀποθῆκαι παντὸς εἴδους γεννημάτων εἰς διάφορα μέρη τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, αἱ ποίμναι καὶ αἱ ἀγέλαι βοῶν, ἐφαίνετο κάποια εὐταξία εἰς τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα καὶ τακτικὴ πολιορκία· ὅταν ὅμως ἐκ τῆς ἁρπαγῆς καὶ καταχρήσεως ἐξέλιπον, ἤρξατο ἡ ἀταξία, ἡ ἀπείθεια καὶ ἡ λειποταξία γενικῶς εἰς ὅλον τὸ στρατόπεδον. Ὥστε, ὅταν εἰς τὴν τουρκικὴν φυσικὴν ἁρπαγὴν καὶ λαιμαργίαν προσετέθη καὶ εὐλογοφανὴς ἀφορμὴ καὶ αἰτία, ἂς συμπεράνῃ ἕκαστος πόσαι δυστυχίαι ἐπεσωρεύθησαν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας γενικῶς καὶ μερικῶς εἰς κάθε χριστιανόν. Τὰ ἐκ τοῦ στρατοπέδου στρατεύματα περιερχόμενα ἀσυστόλως εἰς σωματίδια τὰς πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία, ἥρπαζον ὡς καὶ τὴν μπουκιὰν τοῦ πτωχοῦ Ἕλληνος. Οὗτοι τρέχοντες ἀγεληδὸν πανταχόθεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἔδιδον ἀναφορὰς μὲ κλαυθμοὺς καὶ δάκρυα. Ἀλλὰ ποῖος τοὺς ἀκούει ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ποῖος ἀκούει τοὺς πασάδες καὶ ἡγεμόνας Ὀθωμανούς; Τόσον αἱ ἐκ τοῦ μέρους τῶν στρατευμάτων ἀγωγαὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν

28 Εἰς ταύτην τὴν συμφωνίαν ἦτον καὶ ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης, ὅστις διὰ συμφωνίας ἔμεινεν εἰς τὸ στρατόπεδον νὰ τοὺς κοινοποιῇ τὰ πρακτέα.

σιτηρεσίων των, όσον καὶ αἱ κατάραι τῶν χριστιανῶν διὰ τὰ ὁποῖα ἐδοκίμαζον κακὰ ἐκ τῆς ἀπεριορίστου ἁρπαγῆς καὶ λαιμαργίας τῶν στρατιωτῶν, ἐπισωρεύονται ὅλαι εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶ.

Τὸ στρατόπεδον ἐβάστασεν ὁπωσοῦν εὐταξίαν καὶ χαρακτῆρα τουρκικοῦ στρατοπέδου ἀπὸ τὰς 20 τοῦ Αὐγούστου μέχρι τέλους τοῦ Σεπτεμβρίου, σχεδὸν τεσσαράκοντα ἡμέρας. Στρατεύματα πραγματικῶς ἐσυμποσοῦντο ἕως ὀγδοήκοντα χιλιάδες, πλὴν σιτηρέσια καὶ μισθοὶ ἐμερίζοντο τριπλασίως καὶ ἔτι πρός. Μόλα ταῦτα ἡ πολιορκία ἐξηκολούθει καὶ ὁ πόλεμος ἀδιάκοπος. Ἀπὸ ἑκατὸν κανόνια καὶ τεσσαράκοντα βόμβας ἐπολεμοῦντο τὰ φρούρια ἀκαταπαύσως τὴν νύκτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἐκ τούτου δὲν ἔγεινεν ὀλιγωτέρα καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν πολεμοφοδίων. Ἐν ᾧ δὲν ἔλειπεν ὁ σουλτάνος νὰ προμηθεύῃ τὸ στρατόπεδον διὰ θαλάσσης ἀπὸ παντὸς εἴδους ζωοτροφιῶν καὶ πολεμοφοδίων καὶ διὰ ξηρᾶς κατὰ συνέχειαν μὲ ἀρκετὰ φορτία μαχμουτιέδων, ἐγυμνώθησαν καὶ ἅπαντα τὰ εἰς τὴν ἐξουσίαν του φρούρια· ὅμως οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἐμπλήσῃ τὴν ἀλβανιτικὴν ἀπληστίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐρεθίσας ὑπερηύξησε καὶ τὴν λαιμαργίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν. Μόλην τὴν ἐπιμονὴν καὶ σφοδρὰς διαταγὰς τοῦ σουλτάνου εἰς τὸ νὰ ἐξοντώσῃ τὴν κατηραμένην οἰκογένειαν ταύτην, δὲν ἁμαρτάνομεν, ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι οἱ περισσότεροι πασάδες, ντερεμπέηδες καὶ λοιποὶ ὁπλαρχηγοὶ τοῦ στρατοπέδου (ἐκτὸς τοῦ Δράμαλη καὶ Χασὰν πασᾶ Εὐρίπου Βελεσσῆ) ἔλαβον μυστικὴν ἀνταπόκρισιν μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶ, μὲ σκοπὸν ν' ἀδυνατήσουν τὸ στρατόπεδον διὰ νὰ ἀποδοθῇ τὸ βάρος ὅλον εἰς τὴν ἀναξιότητα τοῦ Πασόμπεη καὶ νὰ τὸν ἀφανίσουν. Οὗτος μολονότι ἐγνώριζεν ἀκριβῶς ταῦτα πάντα, ἦτο ἠναγκασμένος πολιτευόμενος νὰ ὑπομένῃ καὶ νὰ ἀντιπαλεύῃ εἰς ὅλας τὰς καταδρομὰς ταύτας τῆς τύχης. Ὁ Σιλιχτάρης, ὁ Ἄγο Μαχουρντάρης, ὁ Ταηρχμπάζης στρατοπεδευμένοι ὄντες εἰς τὸ Λυκόστομον τέσσαρας ὥρας μακρὰν τοῦ στρατοπέδου κατὰ δύσιν καὶ συνεννοηθέντες διὰ διαταγῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ μὲ τοὺς Σουλιώτας καὶ λοιποὺς καπετανέους ἐσχεδίασαν εἰς μίαν νύκτα νὰ ὁρμήσουν ἐκ συμφώνου ἀπὸ τρία μέρη εἰς τὸ στρατόπεδον· τὸ σῶμα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀπὸ τὰ φρούρια, ἀπὸ Λυκόστομον τοῦ Σιλιχτάρη καὶ λοιπῶν καὶ ἀπὸ τὸ Θερεκήσι (τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον) τὸ Σουλιώτικον διὰ νὰ τὸ καταστρέψουν καὶ λαφυραγωγήσουν. Πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς διορισθείσης προθεσμίας ἤρξαντο τὰ φρούρια νὰ παρρησιάζουν κάποια σημεῖα ἀσυνήθιστα χωρὶς νὰ λαμβάνουν αἰτίαν ἀπὸ τὰ ἔξω τοῦ στρατοπέδου κανονοστάτια (ἐπειδὴ ὑστεροῦντο πολεμοφοδίων)· εἴκοσι τέσσαρας ὥρας ἐβάστααν τὸν κανονισμὸν ἐν γένει ἀδιακόπως ἡμέραν καὶ νύκτα· ἅπαντες ἀποροῦντες εἰς τὸ τοιοῦτον δὲν ἤξευρον τί νὰ συμπεράνουν. Ὁ πανοῦργος ὅμως Ντερβὴς Χασάνης ἐκ Μαλεσόβου, ὅστις καὶ τὸν Ἀλῆ πασᾶ εἰδοποίει τὰ τοῦ στρατοπέδου καὶ τὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τὸ στρα-

τόπεδον, γνωστοποιήσας μυστικῶς τὸν Πασόμπεη ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὅστις διὰ νὰ δυνηθῇ καὶ σύρῃ τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς συνομωσίας, ὡς εἴρηται, ἀνεφέρθη ἐγκαίρως εἰς τὸ δεβλέτι διὰ νὰ τοῦ προσφέρῃ δύο τούγια, τὰ ὁποῖα κατὰ τύχην ἐλθόντα μίαν ἡμέραν πρὶν ἔμβῃ εἰς πρᾶξιν τὸ σχέδιον τῆς ἐφόδου, εὑρέθη ἠναγκασμένος νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα του κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Εἰς τὰς 13 Ἰανουαρίου 1821 εἰς τὰς ὀκτὼ ὥρας τῆς νυκτός, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχον στμφωνίαν τὰ εἰρημένα ἐχθρικὰ τρία σώματα, ποιήσας τὸ σύνθημα ὁ ἰτζκαλὲς ἐξῆλθον οἱ ἐκλεκτότεροι ἕως τρεῖς χιλιάδες καὶ πολεμοῦντες ὑπερπηδοῦν καὶ ἐξουσιάζουν τὰ δύο ἀναγκαιότερα βασιλικὰ κανονοστάσια καὶ προχωροῦν ἐλπίζοντες ὅτι τὸ ἴδιον θέλει πράξουν τὰ ἕτερα δύο σώματα καὶ ὅτι ἔχουν καὶ τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην σύμμαχόν των. Οἱ Σουλιῶται καὶ μὲν εἶχον δώσει τὴν ὑπόσχεσίν των, ὅμως συλλογιζόμενοι ὅτι ἔχουν νὰ κάμουν μίαν ὁδοιπορίαν πεδινὴν διὰ νυκτὸς εἰς καιρὸν χειμῶνος τεσσάρων ὡρῶν, μεταμεληθέντες δὲν ἐρριψοκινδύνευσαν. Ὁ Σιλιχτάρης μὲ τὸ ἕτερον σῶμα ἐλθὼν ἕως εἰς χωρίον Ζέλοβα δύο ὥρας μακρὰν τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὰ ὁποῖα εἶχον σημεῖα, θεωρῶν ὅτι δὲν ἐκινήθησαν οἱ Σουλιῶται, δειλιάσας ἔστρεψε τὰ νῶτα. Ὁ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶς μὲ τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην συνεννοηθέντες κινοῦνται ἐκ συμφώνου ἐναντίον τοῦ ἐκ τοῦ ἰτζ-καλὲ ἐξελθόντος σώματος. Ἡ συμπλοκὴ ἔγεινεν ἐνθουσιαστικὴ καὶ μανιώδης ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ ἡ σφαγὴ οὐχὶ εὐκαταφρόνητος, ἐπειδὴ ἀμφότερα ἐνόμιζον ὅτι ἡ μάχη αὕτη θέλει ἀποφασίσει τὴν ὕπαρξιν ἑκάστου. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἀπὸ τὰς ὀκτὼ τῆς νυκτὸς ἕως εἰς τὰς δύο τῆς ἡμέρας πολεμοῦντες ὡς ἐξηγριωμένοι καὶ ἁμιλλώμενοι ποῖος νὰ χώσῃ τὸ ξῖφος εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἑτέρου ἐσφάγησαν ὑπὲρ τοὺς χιλίους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τριάκοντα ἑπτὰ ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐκτὸς τῶν πληγωμένων, ἕως ὅτου φθάσαντες, ὁ μὲν Χασὰν πασᾶς ἐκ Μπονίλας, ὁ δὲ Μαχμοὺτ πασᾶς Δράμαλης ἐκ τῆς ἱερᾶς μονῆς Περιλεύτης (μίαν ὥραν σχεδὸν ἔξω τῶν Ἰωαννίνων[29], ἐδίωξαν τοὺς ἐναπολειφθέντας ἐχθροὺς νὰ δώσουν τὰ νῶτα καὶ ἐπιστρέψουν ἀτάκτως εἰς τὰ φρούρια. Τοῦτο εἶνε τὸ περισσότερον αἷμα, τὸ ὁποῖον ἐχύθη ἀφ' ὅλους ὅσους πολέμους ἐσυγκροτήθησαν μεταξὺ Ἀληπασαλίδων καὶ βασιλικῶν, καὶ ταύτην τὴν ἀποτυχίαν ᾐσθάνθη ὁ Ἀλῆ πασᾶς πληγὴν μεγαλειτέραν ἀφ' ὅσας ἐδοκίμασεν ἕως εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχήν· ἐπειδὴ οἱ στρατιῶται, οἵτινες ἐσφάγησαν, ἦτο τὸ ἄνθος τῶν σωματοφυλάκων του, οἱ παλαιότεροι, ἀνδρειότεροι καὶ πιστότεροί του, ἅπαντες ἀναθρεμμένοι παιδιόθεν εἰς τὴν αὐλήν του. Μόλον τοῦτο δὲν ἠμέλησε τἀναγκαῖα σχέδιά του εἰς τοιαύτην δυστυχῆ περίστασιν. Διὰ νὰ καλύψῃ τρόπον τινὰ τὴν λύπην τῆς ἀποτυχίας ταύτης καὶ διὰ νὰ ἐμψυχώσῃ τὰ στρατεύματά του, ῥίπτει τὴν προσοχήν του εἰς ἕτερον στρατήγημα· συνεννοεῖται μετὰ τοῦ Σιλιχτάρη

29 Ὁ Πασόμπεης καὶ Ὀμὲρ Βρυώνης ἦτον ἐσκηνωμένοι ἔνδον τῶν Ἰωαννίνων.

καὶ Ἄγο Μουχουρντάρη, οἵτινες μετὰ δύο ἡμέρας αἰφνιδίως πολιορκοῦν μίαν θέσιν ἀναγκαιοτάτην πλησίον τοῦ νησίου εἰς ἓν χωρίον παράλιον τῆς λίμνης[30] καὶ μετὰ τριῶν ἡμερῶν πολιορκίαν στενοχωροῦν τοὺς πολιορκουμένους, τοὺς συλλαμβάνουν καὶ ἐξουσιάζουν τὴν θέσιν καὶ ἐξουσιάσαντές την ἀνεζωπυρίσθη αὖθις ἡ ἐλπὶς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἐμψυχώθησαν τὰ στρατεύματά του, ἐπειδὴ ἡ ἐξουσία τῆς θέσεως ταύτης ἀπεκατέστησεν ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον τῶν πολιορκουμένων καὶ ἤρξαντο νὰ ἐμβαίνουν κρέατα καὶ διάφορα ἕτερα εἴδη τροφῶν εἰς τὰ φρούρια, ἐπειδή, μὴ ἔχοντες ἕτερόν τι ἐκτὸς σίτου, κατήντησαν εἰς τοσαύτην στενοχωρίαν, ὥστε ἔφθασε νὰ πωλῆται τὸ αὐγὸν διὰ τοὺς πληγωμένους καὶ ἀσθενεῖς πεντήκοντα γρόσια, διακόσια γρόσια ἡ ὀκᾶ τὸ κρέας, ἑκατὸν πεντήκοντα ὁ καπνός, ὁ καφρὲς κτλ. κτλ. εἰς μίαν τιμὴν ἀπίστευτον, ὅμως βεβαίαν. Ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς μέρους μετεχειρίζετο τοιαῦτα ὁ Ἀλῆ πασᾶς ὑπ' ὄψιν τοῦ στρατοπέδου, ἀφ' ἑτέρου δὲν ἔλειπε διὰ τῶν Σουλιωτῶν καὶ λοιπῶν καπετανέων Ἑλλήνων νὰ διατάττῃ πολιορκίας, περιορισμοὺς καὶ πολέμους εἰς Ἄρταν καὶ εἰς διαφόρους θέσεις ἀναγκαίας. Ὥστε θεωρῶν ὁ ταλαίπωρος Πασόμπεης τοὺς περὶ ζωοτροφιῶν γογυσμούς, τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ στρατοπέδου, τὰς ἐπιβουλὰς τῶν συμμάχων πασάδων, τὴν φυγὴν τῶν καπετανέων ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, τὴν πανταχόθεν ᾀδομένην ἀποστασίαν τῶν Ἑλλήνων, τὸ ἀκούραστον τοῦ ἐχθροῦ του, καὶ περιπλέον ἠξεύρων τὸ ἀκατάστατον τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας τοῦ δεβλετίου, ἐγνώρισε πλέον ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὕτη θέλει λάβει κακὸν τέλος ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπώλειαν τῆς ζωῆς του καὶ ἀπελπισθεὶς ἔλαβε τὴν ὁποίαν εἶχε φυσικὴν γενναιότητα, ἐμπειρίαν, εὐπροσηγορίαν καὶ εὐγενικὸν ὕφος· ἐν ἑνὶ λόγῳ κατήντησεν ἓν θέαμα ἄξιον συμπαθείας καὶ λύπης. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ ἄνθρωπος φυσικὰ φιλόζωος ὢν καὶ φιλόδοξος καὶ εἰς ὁποιαν δήποτε κατάστασιν καὶ ἂν ἤθελεν εὑρεθῇ πάντοτε ἐλπίζει διὰ νὰ δυνηθῇ, εἰ δυνατὸν νὰ ἀνορθώσῃ τὰ πράγματα, ἀναφέρεται εἰς τὸ διβάνι καὶ κατὰ μέρος ἐξιστορεῖ τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν τοῦ στρατοπέδου, τὰς αἰτίας, τὰς ἐπιβουλὰς τῶν συμμάχων του καὶ ἐκείνας τῶν ἀγάδων τῆς Ἀλβανίας καὶ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ζητεῖ ὅτι νὰ διορισθῇ ὁ Χουρσὶτ πασᾶς ὁ ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου, ὡς εἴρηται, Ῥούμελη βαλεσσῆς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου καὶ νὰ διαταχθῇ δραστηρίως νὰ προφθάσῃ ὅσον ταχύτερον εἰς τὸ στρατόπεδον. Τὸ δεβλέτι ἐνέκρινε τὴν αἴτησίν του καὶ ἐν ᾧ τὸν διώρισε Ῥούμελη βαλεσσὴ καὶ σερασκέρην (ἀρχηγόν), τὸν διέταξε κατὰ μέρος νὰ ἀκούῃ πάντοτε τὰς συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας τοῦ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶ, διὰ νὰ μὴν ἀπατηθῇ ἀπὸ τὰς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ῥαδιουργίας.

Ὁ Χουρσὶτ πασᾶς θανάσιμος ἐχθρὸς ὢν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὡς καὶ ὁ Χαλέτης, ὁ Χαλέτης αὖθις ἐχθρὸς ἄσπονδος τοῦ Χουρσίτη ἐκαιροφυλακτοῦ-

30 Στροὺγγ ὀνομαζόμενον.

σαν ἀμφότεροι εὐκαιρίαν ἐκδικήσεως. Ὁ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶς φίλος ἀμφοτέρων περιεπλέχθη πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς ἄλλην δυστυχίαν συλλογιζόμενος τίνι τρόπῳ νὰ εὐχαριστήσῃ τὰς γνώμας τῶν δύο φίλων του ἐχθρῶν ὄντων.

Διατάττεται λοιπὸν ὁ Χουρσὶτ πασᾶς ν' ἀφήσῃ διάδοχόν του τὸν κεχαγιᾶ του Μεχμὲτ πασᾶ καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ διὰ τὰ Ἰωάννινα νὰ παραλάβῃ τὰς ἡνίας τοῦ στρατοπέδου, πλὴν ἕως ὅτου εὐτακτήσῃ τὰ τῆς Πελοποννήσου, ἀσφαλίσῃ τὰ χαρέμια του (γυναῖκάς του) καὶ θησαυρούς του ὧν καὶ πρὸ πολλοῦ φιλάσθενος, χρονοτριβήσας, ἔφθασε κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Μαρτίου εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ἅπαντες οἱ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του βεζυράδες, πασάδες καὶ ντερεμπέηδες τὸν προϋπάντησαν μὲ μίαν μεγάλην πομπὴν καὶ παράταξιν. Ἡ πανουργία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ δὲν ἔλειψε καὶ ἀπὸ τὴν μέσην τῆς παρατάξεως ταύτης! διὰ νὰ δώσῃ ὑπόνοιαν ἡ πονηρὰ ἀλώπηξ, καὶ ὅτι ἔχει ἀνταπόκρισιν μὲ τὸν νέον πληρεξούσιον, διὰ νὰ δείξῃ ἐν ταὐτῷ γενναιότητα καὶ ἀφοβίαν, τοῦ ὑψώνει διαφόρους χαροποιὰς σημαίας, τὸν χαιρετᾷ μὲ εἴκοσι καὶ ἓν τακτικὰ κανόνια· καὶ διατάττει εἰς ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς παρατάξεως νὰ παύσῃ ὁ ἐχθρικὸς πόλεμος.»

(Προσεχῶς τὸ Β'. Μέρος)

ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩι ΣΥΛΛΟΓΩι

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ ΙΗ' ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ

Ὑποβάλλων τὴν Λογοδοσίαν σήμερον τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος πράξεων τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πρέπει πρὸ πάντων νὰ ἐκφράσω τὰς ζωηράς μου εὐχαριστίας ἐπὶ τιμῇ, ἧς πρῶτος ἐγὼ ἠξιώθην, τοῦ νὰ περιβληθῶ καὶ τετάρτην φορὰν τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου ὑπὸ τῶν μελῶν. Ἡ τιμὴ αὕτη εἰ καὶ μὲ καθιστᾷ λίαν ὑπερήφανον, μοὶ ἐπιβάλλει καὶ δικαιώματα, νὰ καταβάλω ὅσον τὸ δυνατὸν μείζονας ἐνεργείας πρὸς προκοπὴν τοῦ ἡμετέρου σωματείου.

Ἡ προκοπὴ δ' αὕτη ἐπῆλθε κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ζωηροτάτη καὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ Συλλόγου ἡμῶν πολλαπλαῖ καὶ ποικίλαι ἐστέφθησαν ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Ἡ δὲ κατὰ τμήματα διαίρεσις τοῦ Συλλόγου ἐνεφύσησε νέαν ζωὴν εἰς αὐτὸν, κατέστησε δὲ συμμετόχους τῶν τοῦ Συλλόγου ἔργων πάντας αὐτοῦ τοὺς ἑταίρους.

Ἄρχομαι τῆς ἀναγραφῆς τῶν γενομένων κατὰ τὴν εἰθισμένην τάξιν.

Μέλη προσετέθησαν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 93 τοσαῦτα δηλ. ὅσα εἰς οὐδὲν τῶν παρελθόντων τελευταίων ἐτῶν. Ἐκ τούτων 62 προσετέθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν τακτικῶν μελῶν (29 εἰς τὴν τῶν ἐνεργῶν καὶ 33 εἰς τὴν τῶν παρέδρων) 19 εἰς τὴν τῶν ἐπιτίμων καὶ 12 εἰς τὴν τῶν ἀντεπιστελλόντων.

Ὁ θάνατος ὅμως καὶ πάλιν ἀφήρεσεν ἐκ τῶν τάξεων ἡμῶν ἐννέα προσφιλεῖς ἑταίρους. Ἐκ τῶν τακτικῶν μελῶν ἀπωλέσαμεν τὸν **Κωνσταντῖνον Λαμπαδάριον**, ἐκ τῶν παλαιοτέρων συναδέλφων ἐργασθέντα ἀείποτε μετὰ ζήλου καὶ ἀγάπης ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου. Ἀπεβίωσαν δὲ καὶ πέντε ἐκ τῶν ἐπιτίμων μελῶν, ἐνταῦθα μὲν ὁ πολὺς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου καθηγητὴς **Γεώργιος Ῥάλλης** καὶ ἡ χαρίεσσα ποιήτρια **Φωτεινὴ Οἰκονομίδου**, ἐν Κωνσταντινουπόλει δ' ὁ **Χατζῆ Γεώργιος Κωνσταντινίδης** ἐκ τῶν πρώτων μελῶν καὶ εὐεργετῶν τοῦ Συλλόγου, ἐν Κερκύρᾳ ὁ τρυφερὸς ποιητὴς **Ἰούλιος Τυπάλδος** ἀκάματος συνεργάτης τοῦ ἡμετέρου περιοδικοῦ καὶ ἐν Μονάχῳ ὁ διαπρεπὴς καὶ σοφὸς καθηγητὴς **Κορράδος Βουρσιανός**. Τρία τέλος ἀντεπιστέλλοντα μέλη παλαιοὶ συνάδελφοι ἀναχωρήσαντες τῶν Ἀθηνῶν ἀπεβίωσαν ἐν τῇ ξένῃ, ὁ **Ἀλέξανδρος Μάνος** ἐν Βιέννῃ, ὁ **Θεμιστοκλῆς Καγιᾶς** ἐν Νεαπόλει καὶ ὁ **Γεώργιος Ξάνθος** ἐν Βάρνᾳ.

Ἄλλαι μεταβολαὶ πολλαὶ ἐγένοντο ἐν ταῖς τάξεσι τῶν μελῶν· ἀντεπιστέλλοντα τέως μέλη ἀποκατασταθέντα ἐν Ἀθήναις κατετάχθησαν εἰς τὰς τάξεις τῶν τακτικῶν μελῶν, ἄλλα ἐκ τῶν τακτικῶν ἀνεχώρησαν εἴτε εἰς τὴν ξένην εἴτε εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐπίτιμα πολλὰ ἐκ τῶν ἔξω ἦλθον μεταξὺ ἡμῶν καὶ μεταλλαγαὶ μεταξὺ τῆς ὑποδιαιρέσεως τῆς τάξεως τῶν τακτικῶν μελῶν, τῶν ἐνεργῶν λέγω καὶ παρέδρων. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἶναι τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Συλλόγου καὶ καταφαίνονται λεπτομερῶς ἐν τοῖς συνήθως μετὰ τῆς Λογοδοσίας συνδημοσιευομένοις πίναξι τῶν μελῶν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δέον νὰ ἀναγραφῇ ἐνταῦθα εἶναι ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου· οὗτος ἀνέρχεται σήμερον εἰς 750. Ἐκ τούτων 240 εἶναι τακτικὰ μέλη (ἤτοι 108 ἐνεργὰ καὶ 132 πάρεδρα), 195 ἐπίτιμα, 264 ἀντεπιστέλλοντα καὶ 51 τὰ ἀπομένοντα ἐκ τῆς καταργηθείσης τάξεως τῶν ἐκτάκτων.

Εἰς τεσσαράκοντα ἑπτὰ συνῆλθεν ὁ Σύλλογος κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος συνεδρίας, ἐξ ὧν 12 μὲν ἦσαν τακτικαὶ 35 δ' ἔκτακτοι. Τῶν τακτικῶν ἀντικείμενον ἦν πάντοτε τὰ ἀφορῶντα τὰς τοῦ Συλλόγου ὑποθέσεις, τῶν δ' ἐκτάκτων ἡ ἀνάγνωσις διατριβῶν. Ἐνταῦθα χρεωστῶ νὰ ἐκφράσω τὰ εὐχαριστήριά μου πρὸς πάντα τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, ἅτινα διὰ τῆς προθυμίας των περὶ τὴν προσέλευσιν εἰς τὰς συνεδρίας κατώρθωσαν ὥστε οὐδεμία προκηρυχθεῖσα συνεδρία νὰ ματαιωθῇ ἐλλείψει ἀπαρτίας. Ὁμοίως δ' ὀφείλω νὰ ἐκφράσω τοῦ Συλλόγου τὰς θερμὰς εὐχαριστίας πρὸς τὸν σεβαστὸν

ἡμῶν ἐπίτιμον πρόεδρον κ. Κ. Παπαρρηγόπουλον διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου μέριμναν αὐτοῦ.

Πρῶτον τοῦ Συλλόγου ἔργον ἦν ἡ ἐπιψήφισις τοῦ προϋπολογισμοῦ. Κατὰ τοῦτον τὰ μὲν ἔσοδα προϋπελογίσθησαν εἰς δρ. π. 21,599,80 τὰ δὲ ἔξοδα εἰς δρ. 20,325 ἀπομένοντος περισσεύματος ἐκ δρ 1274,80. Πιστώσεις νεώτεραι καὶ εἰσπράξεις ἔκτακτοι ἐπήνεγκον ὡς εἰκὸς μεταβολὰς εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τούτους ὡς θέλει δηλωθῇ κατωτέρω ἐν τῷ περὶ ταμείου λόγῳ.

Ὁμοίως ἓν τῶν πρώτων τοῦ Συλλόγου ἔργων ἦτο ἡ ἔκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ προλαβόντος ἔτους. Αὕτη ἀποτελουμένη ἐκ τῶν κκ. Ἀποστ. Βαρζέλη, Χρήστου Μαντζάκου καὶ Θ. Μπαλτῆ ὑπέβαλε διὰ τοῦ τελευταίου ὡς εἰσηγητοῦ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξελέγξεως, ἐν ᾗ «καθῆκον αὐτῆς ἔκρινεν» ὡς αὐτολεξεὶ σημειοῖ, «νὰ συστήσῃ τῷ Συλλόγῳ ἵνα ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ ταῖς ἀρχαῖς τοῦ προκειμένου συλλογικοῦ ἔτους». Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τέλει τῆς λογοδοσίας τοῦ παρελθόντος ἔτους.

Αἱ μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν συλλόγων καὶ σωματείων καὶ τῶν ξένων ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν ἱδρυμάτων σχέσεις ἡμῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐγκάρδιοι, συνήψαμεν δὲ νέας σχέσεις τῇ αἰτήσει αὐτῶν μετὰ τῶν ἑξῆς σωματείων 1) τῆς ἐνταῦθα ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας 2) τοῦ ἐνταῦθα καλλιτεχνικοῦ συλλόγου 3) τοῦ ἐν Πειραιεῖ συλλόγου ὁ *Περικλῆς* 4) τοῦ ἐν Αἰγίῳ συλλόγου ἡ *ἀλληλοβοήθεια* 5) τοῦ ἐν Καλλιπόλει συλλόγου ὁ *Φοῖνιξ* 6) τῆς ἐν Μοναστηρίῳ Φιλεκπαιδευτικῆς ἀδελφότητος *Καρτερίας* 7) τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ συλλόγου *Εὐαγγελισμός*. Πρός τινας τῶν Συλλόγων τούτων καὶ πρὸς ἄλλας κοινότητας ὁ Σύλλογος ἡμῶν ἀπέστειλε βιβλία καθόσον τοῦτο ἦν δυνατόν, ἔσπευσε δὲ καὶ ἀρωγὸς διὰ χρηματικῆς βοηθείας ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτοῦ πρὸς ἀνασύστασιν τῶν ἐν Κρήνῃ σχολείων. Δυστυχῶς οὔτε οἱ ἐξαιτησάμενοι τότε τὴν βοήθειαν ἡμῶν ἀτυχεῖς Κρηναῖοι οὔτε ἡμεῖς αὐτοὶ προεβλέπομεν ὅτι νέα ἤθελον ἐπέλθει δεινὰ καὶ ὅτι μάταιαι ἤθελον ἀποβῇ αἱ ἐνέργειαι τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων κατοίκων ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων των.

Καὶ αἱ μετὰ τῶν ξένων ἐπιστημονικῶν σωματείων σχέσεις τοῦ Συλλόγου ἡμῶν διατηροῦνται ἀκμαῖαι, πολλὰ δὲ τῶν σωματείων τούτων ἀποστέλλουσιν ἡμῖν τακτικῶς τὰς δημοσιεύσεις των, ὁ δὲ Σμιθσώνειος ἐν Ἀμερικῇ σύλλογος καὶ ἡ Βασιλικὴ βιβλιοθήκη τοῦ Βελγίου ἀπέστειλαν ἡμῖν καλὴν συλλογὴν βιβλίων. Οἱ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ συνάδελφοι σύλλογοι πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐξακολουθοῦσιν ἀνατιθέμενοι ἡμῖν τὰς ἑαυτῶν ὑποθέσεις ἐν Ἑλλάδι, ὁ δὲ ἀγγλικὸς μάλιστα σύλλογος καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος συνέστησεν ἡμῖν τοὺς ἐκ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ κατερχομένους πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐφ' ἡμῖν διὰ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου, εἰς ἃ ἀνατιθέμεθα τὴν ὁδηγίαν τῶν περιηγητῶν

Μέλη προσετέθησαν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 93 ..., Ἑλλάδος ἀποκομί-
οὐδὲν τῶν παρελθόντων τελευταίων ἐτῶν. ... ἰδέαν τῆς καταστάσεως
θησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν τακτικῶν μελῶν ...
33 εἰς τὴν τῶν παρέδρων) 19 εἰς τὴν τ... σωματείων σχέσεις ἀνάγεται ἡ
ἀντεπιστελλόντων. ... εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον, ὅπερ

Ὁ θάνατος ὅμως καὶ πάλιν ... Καναδᾶ. Τοῦ συνεδρίου τούτου ἐπελήφθη
φιλεῖς ἑταίρους. Ἐκ τῶν τα... πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν, ὁ δ' ἡμέτερος ἀντι-
τῖνον **Λαμπαδάριον** ... μετέσχε πασῶν τῶν συνεδριῶν καὶ κατέθηκε
ἀείποτε μετὰ ζήλου ... Συλλόγου πεμφθέντα ὑπομνήματα καὶ τὰς διαφό-
πέντε ἐκ τῶν ἐπι...
καίου καθηγητ... τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ Μεγάλου Δουκάτου
τεινὴ **Οὲν** ... ...άλεσε διὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γερμα-
Κωνσ... ...τορίας τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ὅπως ἀποστείλῃ ἀντιπρό-
γου, ... ἐν τῇ 56ῃ συνόδῳ τῶν Γερμανῶν ἐπιστημόνων, ἥτις ἐγέ-
σν... ...ἐν Φρειβούργῳ τὴν 6, 7, 8 καὶ 9 Σεπτεμβρίου. Ἡ Ἐφορεία συνελθοῦσα
... ...σεν ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ Συλλόγου τὸν καθηγητὴν κ. Ἀ. Χρηστομά-
...ὅστις καὶ μετέβη εἰς Φρειβοῦργον. Τὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ κ. Χρηστο-
μάνου διαφεύγουσι τὰ ὅρια τῆς παρούσης Λογοδοσίας, εὐχαρίστως δὲ μό-
νον ἀναγγέλλω ὑμῖν ὅτι ὁ κ. Χρηστομάνος ἐξελέχθη παμψηφεὶ ὡς ἀντιπρό-
σωπος τοῦ Συλλόγου πρόεδρος τοῦ τῆς Χημείας τμήματος.

Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐθεώρησε καλὸν νὰ συμμετάσχῃ διὰ συγχαρητηρίου τηλεγραφήματος τῆς πανταχόθεν ἑορτασθείσης πεντηκονταετηρίδος τοῦ πολιτικοῦ βίου τοῦ μεγάλου φιλέλληνος Γουλλιέλμου Γλάδστωνος. Ὁ ἰδιαίτερος τοῦ Γλάδστωνος γραμματεὺς Γλέβεσον Δόβερ ἀπήντησε διὰ λίαν φιλόφρονος ἐπιστολῆς ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ πρὸς τὸ προεδρεῖον.

Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ μεγάλου πολίτου τῆς Γαλλίας Λέοντος Γαμβέτα ψήφῳ τοῦ Συλλόγου ἀπεστάλησαν συλλυπητήρια, πρὸς ἃ δεόντως ἀπήντησεν ἡ οἰκογένεια.

Ὀλίγον μετέπειτα ἀπέθνησκε παρ' ἡμῖν ὁ **Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος**. Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ μετάσχῃ τοῦ γενικοῦ πένθους ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἀνδρὸς πολλαχῶς αὐτὸν εὐεργετήσαντος. Καὶ ἐψήφισε μὲν ἐκτάκτως συνελθὼν τὴν κατάθεσιν στεφάνων καὶ τὴν ἀνάρτησιν τῆς εἰκόνος αὐτοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριῶν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ὑπακούσῃ καὶ εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς τεθλιμμένης αὐτοῦ χήρας καὶ νὰ ἀναλάβῃ διὰ τῶν μελῶν αὐτοῦ τὴν κοσμητείαν τῆς μεγάλης ἐκείνης κηδείας. Τὰ πρὸς τὸν σύλλογον γράμματα καὶ τὰ εὐχαριστήρια τῆς τε χήρας καὶ τῶν δύο αὐτῆς υἱῶν Κωνσταντίνου καὶ Σπυρίδωνος ἀνεκοινώθησαν ἔκτοτε τῷ Συλλόγῳ· ἐγὼ μόνον ἐνταῦθα δημοσίᾳ ἐπαναλαμβάνω ὅτι διὰ τῶν ὑφ' ἡμῶν πραχθέντων ἀπεδόθη μικρὸς φόρος

ὑγνωμοσύνης πρὸς ἄνδρα, ὅστις εἰς τὴν πρόοδον τοῦ Συλλόγου ἡμῶν μυτρόπως εἰργάσθη.

τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐκπαιδευτικαὶ ἐνέργειαι καὶ κατὰ τὸ λῆς ὑπῆρξαν ποικίλαι. Αἱ διάφοροι σχολαὶ τοῦ Συλλόγου αἵ τε τῶν ·αίδων καὶ αἱ δημοτικαὶ ἐλειτούργησαν τακτικῶς· ἡ δὲ πρώτη ν Ἀθήναις σχολὴ τῶν ἀπόρων καὶ πάλιν καλοὺς παρήγαγε

.. συνόλῳ τὸ λῆξαν ἔτος ἐνεγράφησαν μαθηταὶ ἐν αὐτῇ 585, τοσοῦτοι ὑηλ. ὅσοι ποτὲ μέχρι τοῦδε. Διὰ ταῦτα δ' ἡ α'. τάξις ὑποδιηρέθη εἰς δύο τμήματα, καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον ἐνεγράφησαν 348, εἰς δὲ τὸ δεύτερον 158· ἐν τῇ β'. τάξει ἐνεγράφησαν 58, ἐν δὲ τῇ γ'. 21. Ἐκ τῶν φοιτώντων εἰς τὴν σχολὴν παίδων κατὰ πατρίδας ἐξεταζομένων, οἱ πλεῖστοι ἀνήκουσιν ἐκ τῆς ἔσω Ἑλλάδος εἰς τὴν Γορτυνίαν (149), εἰς τὴν Κορινθίαν (118), εἰς τὰς Ἀθήνας (68). Ἐκ τῆς ἔξω Ἑλλάδος πλείονες εἶναι οἱ Μακεδόνες (69) καὶ οἱ Κρῆτες (45). Ἐκ τῶν ἐπαγγελμάτων δὲ τὰ ὁποῖα μετέρχονται οἱ παῖδες ἐπικρατοῦσι τὰ ἑξῆς. Στιλβωταὶ ὑποδημάτων εἶναι 107, ὀψοκομισταὶ 63, πηλοφόροι (ἅπαντες ἐκ Μακεδονίας) 60 καὶ ἐφημεριδοπῶλαι 54.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι παρήγορον εἶναι ἡ τακτικὴ φοίτησις τῶν Μακεδόνων πηλοφόρων, οἵτινες ἀγνοοῦντες τὸ πλεῖστον τὴν Ἑλληνικήν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σχολῇ ἐκμανθάνουσι τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, καταρτίζονται Ἕλληνες τὸ φρόνημα καὶ τὴν καρδίαν καὶ ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν πατρίδα διασπείρουσι τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν κοινὴν μητέρα Ἑλλάδα.

Τὸ ἄλλο φαινόμενον τῆς πυκνῆς προσελεύσεως παίδων ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Γορτυνίας καὶ Κορινθίας ἐξηγεῖται ἐκ τούτου, ὅτι αἱ δύο αὗται ἐπαρχίαι πέμπουσι πάντοτε ἐνταῦθα τοὺς παῖδας αὐτῶν πρὸς εὕρεσιν ἐργασίας, οὗτοι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετέρχονται τὸ ἔργον τοῦ στιλβωτοῦ ὑποδημάτων, ὀψοφόρου καὶ ἐφημεριδοπώλου. Πρὸς βελτίωσιν κυρίως τῶν τάξεων τούτων τῶν παίδων εἰργάσθη πάντοτε ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, διότι οἱ παῖδες οὗτοι εἶναι ἐγκαταλελειμμένοι καὶ μόνοι ἐν Ἀθήναις. Κατώρθωσε δ' ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τὸν ἐξευγενισμὸν τῆς ἐργασίας καὶ τὸ κυριώτερον τὴν περιστολήν, ἂν οὐχὶ ἴσως ἀκόμη ἐντελῶς τὴν κατάπαυσιν, τῆς οἰκτρᾶς αὐτῶν σωματεμπορίας. Διότι δυστυχῶς οἱ παῖδες οὗτοι ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν ἐξεμισθοῦντο εἰς σωματεμπόρους ἐνταῦθα ἀντὶ ἐλαχίστης ἐτησίας ἀμοιβῆς, οἱ δὲ σωματέμποροι οὗτοι παντοιοτρόπως ἐκακοποίουν τοὺς παῖδας. Τοῦτο ὅπερ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ περιστείλωμεν νομίμως, καθότι οἱ παῖδες ἦσαν ἀνήλικοι καὶ παρενέβαινεν ἡ ἔννομος πατρικὴ ἐξουσία, τὸ κατωρθώσαμεν διὰ τῶν συμβουλῶν καὶ τῆς προστασίας ἣν πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ ἔργου αὐτῶν παρέχομεν τοῖς παισίν.

προφήτου Μωάμεθ, αἵτινες προσκυνοῦσιν ἑπτάκις τὴν ἡμέραν, ἐζήτει μὲ δάκρυα τὸ ἔλεος τῆς βασιλείας.

Τὰς δύο ἀναφορὰς ταύτας διεύθυνε μὲ τοὺς ῥηθέντας τακτικοὺς δύο σωματοφύλακάς του εἰς βασιλεύουσαν. Οὗτοι συνεννοηθέντες μὲ τοὺς μυστικοὺς φίλους ἔλαβον σχέδιον νὰ τὰς παρουσιάσουν εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρόν. Πεντήκοντα πληρωμένοι γκέκιδες ἐκ τῶν κασάπιδων καὶ σαλεπτσίδων τῆς πόλεως ἔδοσαν τὴν πρώτην εὐγαίνων ὁ σουλτάνος τὴν Παρασκευὴν ἀπὸ τὸ τζαμὶ ὡς ἀπὸ μέρος τῶν Διμπραντλίδων φωνάζοντες: «Ἀλαχιτζάν! Μπιλιαχιτζάν!» Ταυτοχρόνως ὁ Βεκὶλ χάρτζης τοῦ Πασόμπεη, Ἰσλιάμ τζάμης, ἐνεχείρισε καὶ τὴν δευτέραν μὲ μεγάλας κλαυθμηρὰς φωνάς. Οἱ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ περὶ τὸν βασιλέα δωροφάγοι φύλακες δὲν ἐπρόφθασαν νὰ τὰς ἁρπάσουν κατὰ τὴν συνήθειάν των καὶ κρύψουν. Ὁ σουλτάνος τὰς ἔθεσεν εἰς ἀσφάλειαν. Φθάσας δὲ εἰς τὸ βασιλικὸν παλάτιον καὶ ἀναγνώσας τὰς ἀναφορὰς ἐπλήγη τὴν καρδίαν συλλογιζόμενος τίνι τροπῳ νὰ καταστρέψῃ τὴν ὀφρὺν τοῦ τυράννου. Ὅθεν τὴν ἐπιοῦσαν προσκαλέσας μυστικῶς τὸν Χαλέτην καὶ συνομιλήσας μετ' αὐτοῦ περὶ τούτων εἶπε: «Βασιλεὺς εἰμὶ ἐγώ, ὅταν δὲν δύναμαι νὰ διαφθεντεύσω τοὺς ὑπηκόους μου ἀφ' ἕνα ζαλούμην (δηλαδὴ ἅρπαγον); Θεωροῦντες ταῦτα οἱ ἀκράνιδές μου βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης ποίαν ὑπόληψιν θέλει προσφέρουν πλέον εἰς τὸ ποτὲ φοβερὸν βασίλειον τοῦ Ὀσμανλιαγηγέ! Ἆρα δὲν θέλουν μὲ νομίσουν ἀνάξιον τῶν προπατόρων μου ἀπόγονον, ὅταν δὲν εἶμαι ἱκανὸς νὰ τιμωρήσω ἕνα ὑποτελῆ μου ἀποστάτην καὶ νὰ κινήσουν πάντα λίθον οἱ γκιαούριδες νὰ ἐξουσιάσουν τὸ κράτος μου;

Πολλάκις ἠνοχλήθη τὸ χουζοῦρι μου (ἡ ἡσυχία μου) ἀπὸ ἀναφορὰς Πασόμπεή τινος Γιάνγιαλη! Διὰ ποίαν ἄρά γε αἰτίαν τὸν κατατρέχει τόσον ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ὥστε νὰ σύρῃ τὰς γυναῖκάς του ἐκ τῆς κόμης ἔξω τῆς γυναικωνίτιδος καὶ νὰ τὰς κατακρατῇ εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν τόσους χρόνους; Καὶ ποῦ ἤδη ἄρα εὑρίσκεται ὁ ἄνθρωπος;» Ὁ Χαλέτης, ὅστις διὰ πολὺν καιρὸν ὠργάνιζε νὰ ἐπιτύχῃ τοιαύτην εὐκαιρίαν, ἐχθρὸς ὢν πολιτικὸς θανάσιμος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τοῦ ἐξηγήθη ὅλην τὴν ὑπόθεσιν τῆς καταδρομῆς του· τὰς ὅσας ἐπιβουλὰς ἐδοκίμασε, τὰς ζημίας, ἃς ἔλαβεν· ὅτι, ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ τελειώσῃ τὸν σκοπόν του, ἐνεργήσας διὰ τοῦ διβανίου τὸν καθυπέβαλεν εἰς ἐξορίαν· ὅτι δὲν ἐσυλλήφθη παρὰ τοῦ μπουμπασίρη· ὅτι εἶναι καὶ καπουτζήμπασης τῆς βασιλείας· ὅτι ταῦτα πάντα πάσχει διὰ τὴν ἀξιότητά του παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, διότι, γνωρίζων ὅτι ἐκ τῆς σημαντικῆς οἰκογενείας τοῦ Παπακαλοῦ τῶν Ἰωαννίνων εἶναι ὁ μόνος κλάδος ὅστις δύναται νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τὰ τυραννικὰ αὐτοῦ φρονήματα, ὑποπτεύεται καὶ ὅτι ἀγνοεῖ ἂν ζῇ καὶ ποῦ εὑρίσκεται. Πάντα ταῦτα ὁ σουλτάνος ἀκούσας μὲ περίεργον προσοχὴν καὶ ἀνεγερθεὶς λέγει: «Ἡ βασιλεία μου πρὸ χρόνων ζητεῖ τοιοῦτον ὑποκείμενον διὰ νὰ τὸ

μεταχειρισθῇ εἰς ἐξολόθρευσιν τῆς κατηραμένης γενεᾶς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ νὰ μὴ τὸ εἰξεύρῃ;» Σᾶς ἀφίνω νὰ στοχασθῆτε μὲ ποῖον τρόπον τότε παρέστησε τὴν ἀξιότητα τοῦ Πασόμπεη ὁ Χαλέτης πρὸς τὸν σουλτάνον καὶ πόσον μ' ἐκείνην τὴν ὑπουλοπολιτικὴν τῶν ῥετζαλίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠρέθισε τὴν ὀργήν του πρὸς ἐξολόθρευσιν τῆς γενεᾶς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ σουλτάνος ἀμέσως ἐκδίδει εἰς τὸ διβάνι χάτι χουμαγιοῦν (ἄμεσος βασιλικὴ ἱερὰ προσταγή), δι' οὗ διακηρύττει ἐλεύθερον τὸν Πασόμπεην ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν διατάττει νὰ προσκληθῇ εἰς τὰ βασίλεια. Παρρησιασθὲν τὸ χάτι εἰς τὸ διβάνι καὶ διαδοθεῖσα ἡ εἴδησις εἰς τὰ μινιστέρια καὶ εἰς ὅλην τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐταράχθησαν πάντες μὲ τὸ αἰφνίδιον καὶ ἀπροσδόκητον. Ὁ μὲν βεζύρης τῆς βούλλας, διότι μὴ γινομένου δι' ἀναφορᾶς του [26] . . . .

. . . . , ...

Ὁ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶς δὲν ἔλειψε νὰ τοὺς συντροφεύσῃ μὲ ἀρκετὰ δάκρυα συλλογιζόμενος ὅτι ἡ ἔλευσίς του ἀντὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα τους τῆς τυραννίας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, τὴν πυρπολεῖ καὶ καταδαφίζει. Εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν γυμνώνει καὶ τοὺς πολίτας συμπατριώτας του. Οἱ προειρημένοι Δ. Τζολάκογλους καὶ Μάνθος μὴ δυνηθέντες νὰ πληροφορηθοῦν τὴν ἀλήθειαν διὰ ποῖον μέρος κινεῖται ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς διχογνωμήσαντες, ὁ μὲν Τζολάκογλους μὲ διαφόρους ἄρχοντας Ζαγορίτας ἔλαβε τὸν δρόμον τῶν Γρεβενῶν, ὁ δὲ Μάνθος ἐκεῖνον τῶν Τρικκάλων, ὅστις φθάσας εἰς τὴν κωμόπολιν Μετζόβων, λεγομένην Ἀνήλια (ἄντικρυ κεῖται καὶ ἑτέρα κωμόπολις ὀνομαζομένη Προσήλια) ἐφιλοξενήθη εἰς τὴν οἰκίαν φίλου τού τινος Τέγου ὀνομαζομένου. Ἡ κωμόπολις αὕτη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Πίνδου ὄρους εὑρισκομένη συνίσταται ὑπὲρ τῶν χιλίων πεντακοσίων οἰκογενειῶν. Ἐν αὐτῇ, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, εἰσῆλθε θριαμβευτὴς ὁ χασνατάρης τοῦ Μαχμοὺτ πασᾶ Ὀσμὰν ἀγᾶς, ὅστις πληροφορηθεὶς τὴν ἔλευσιν τοῦ Μάνθου πέμψας τὸν ἐπροσεκάλεσεν· ὁ δυστυχὴς Μάνθος ἀγνοῶν τί τρέχει μεταξὺ Μαχμοὺτ πασᾶ καὶ Ἰσμαὴλ πασᾶ, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας ἀναφέραμεν διαβολῆς, μ' ὅλην τὴν πολυπειρίαν του ἐλανθάσθη ταύτην τὴν φοράν· ἐξιστορεῖ πασίχαρος ἅπαντα ὅσα ἠκολούθησαν· τελευταῖον ὅτι ηὐτομόλησαν οἱ σημαντικώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ ὅτι τὸν ἔπεμψαν μὲ ἀναφοράν των νὰ προϋπαντήσῃ τὸν Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶν, νὰ τοῦ παραστήσῃ τὴν πρὸς τὴν βασιλείαν εὐπείθειάν των, νὰ τοῦ προσφέρῃ τὴν δούλευσίν των, καὶ τὴν ὁποίαν ἔχουν ἐπιθυμίαν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀφοσιώσεώς των.

Τὰ φαρμακερὰ τοῦ φθόνου καὶ τῆς κακίας βέλη ἔχουν τοσαύτην δύνα-

26 Νόμος παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, ὅτι ὁποιαιδήποτε ἀναφοραὶ παρρησιαζόμεναι ἀμέσως εἰς τὸν βασιλέα νὰ διευθύνωνται πρὸς τὸν βεζύρην τῆς βούλλας νὰ τὰς σκέπτηται καὶ δίδῃ γνώμην ἔγγραφον.

μιν, ὥστε σπανίως δύνανται νὰ τὰ νικήσουν οἱ νουνεχεῖς καὶ πεπαιδευμένοι πολλῷ μᾶλλον οἱ ἀμαθεῖς καὶ βάρβαροι. Ὁ Ὀσμὰν μπεης μὲ μακεδονικὸν κεφάλι ἀνδρεῖον μὲν ἀλλὰ χονδρὸν καὶ ἀδιάκριτον, καὶ τόσον περισσότερον, διότι οὐδέποτε τὸ ἄφινεν ἐλεύθερον τῆς πολυποσίας, τὴν πρὸς τὸν Ἰσμαὴλ πασᾶ διεύθυνσίν του καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν αὐθέντην του Μαχμοὺτ πασᾶ ἐνόμισε τόσον περιφρονητικήν, ὥστε διατάξας Αἰθίοπά τινα σκλάβον του ἐθανάτωσε τὸν δυστυχῆ Μάνθον. Ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς πληροφορηθεὶς τὴν ἀνέλπιστον τραγικὴν σκηνὴν ταύτην ἐλυπήθη τόσον ὥστε ἦτο εὐχαριστημένος νὰ χάσῃ τὸν μονογενῆ του παρὰ τὸν Μάνθον. Ὁ Μάνθος ἦτο ἄξιος Ἕλλην μὲ ἀρετὰς καὶ γνώσεις ἀρκετάς, μὲ νοῦν ὑψηλὸν καὶ μὲ ψυχὴν γενναίαν, χριστιανικώτατος, φιλόπατρις, φιλότιμος, φίλος ἄριστος καὶ ἐχθρὸς τῆς τυραννίας ἄσπονδος, τέλειος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐκ φύσεως εὐφυής, καὶ ἀμίμητος εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ σύνθεσιν, ἐν ἑνὶ λόγῳ γυμναζόμενος καὶ τοσαῦτα ἔτη εἰς τὴν ἀκαδημίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, συναναστρεφόμενος καὶ ἀνταποκρινόμενος μὲ μεγάλα τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας ὑποκείμενα καὶ σεβόμενος παρὰ πάντων ἔφθασε νὰ εὕρῃ τὸν σφυγμὸν τοῦ τυράννου, τῶν υἱῶν του καὶ ὅλων τῶν ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς ταύτης, ὥστε νὰ εἰσχωρῇ καὶ νὰ ἐρωτᾷ καὶ νὰ δίδῃ γνώμην εἰς τὰ μυστικώτερα συμβούλια. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς μολονότι ἐχθρὸς ἐκ φύσεως τοιούτων ἐναρέτων ἀνδρῶν, ἔχων ἀνάγκην τῆς γνώσεώς του καὶ συμβουλῆς, ἐβιάζετο καὶ ἄκων νὰ τὸν βαστᾷ πλησίον του. Μὲ τοσαύτην ἐμπειρίαν καὶ φρόνησιν κατέτρεξε πολιτικῶς τὴν τυραννίαν τῆς οἰκογενείας ταύτης, ὥστε εἰς ἓν διάστημα τριάκοντα ἐτῶν δὲν ἔδωσε παραμικράν τινα ὑπόνοιαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατ' αὐτοῦ.

Εἶχε καὶ ἕτερον γραμματέα Βον δ Ἀλῆ πασᾶς Κῶνσταν ὀνομαζόμενον ἐκ Κονίτζης (ὅστις ἐσχάτως ἔλαβε μυστικὴν ἀνταπόκρισιν καὶ οὗτος μετὰ τοῦ Πασόμπεη κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ) εὐφυὴς καὶ οὗτος καὶ ἔμπειρος, ὅμως ἀπατεών, ῥαδιοῦργος, χριστιανομάχος, ἀσελγής, χρυσομανής, μυστικώτατος, κλέπτης ἐπιτηδειότατος, ἀκατάστατος φίλος, δηλ. ἄπιστος, καὶ εἰς ἄκρον ἐπίβουλος. Ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς εἶχε δίκαιον νὰ λυπηθῇ τοσοῦτον διὰ τὸν ἀκριβόν του καὶ δυσεύρετον φίλον, ἐπειδὴ ἔχασε τὸν Μάνθον, ἔχασε τὸ πᾶν. Τὴν μεγαλειτέραν μυστικὴν ἐλπίδα του, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον ἔσπευδεν, ἐπεστήριζεν εἰς τὴν ἀξιότητα τοῦ Μάνθου. Ὅστις ἐγνώριζε τὸν Μάνθον, δὲν δύναται νὰ εἴπῃ διαφορετικά. Ἂν ἔζη ὁ Μάνθος, ὁ ἐξολοθρευμὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ δὲν ἤθελε χρονοτριβήσει τόσον, δὲν ἤθελεν ἀκολουθήσει τὸ σχίσμα τῆς Ἀλβανίας, ἡ διαίρεσις, τόσοι κίνδυνοι τοῦ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶ, καὶ τελευταῖον ὁ ἄτιμος θάνατός του· πλὴν «τὰ κρίματα τοῦ θεοῦ ἀνεξερεύνητα καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί αὐτοῦ» φωνάζει μὲ θαυμασμόν του ὁ μέγας Παῦλος.

Ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς τόσον ἐσυγχύσθη μὲ τὸν Μαχμοὺτ πασᾶν, ὥστε,

μολονότι ὅ τε Χαλὲτ ἐφέντης, Ἀβδήμπεη ἐφέντης καὶ λοιπὰ διάφορα μινιστέρια ἐμεσίτευσαν πολλάκις νὰ τοὺς ἀγαπήσουν ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἐκριζώσουν διόλου ταύτην τὴν πληγὴν ἀπὸ τὰς ψυχάς των.

Μετὰ ἑπτὰ ἡμερῶν ἐκ Λαρίσσης ὁδοιπορίαν ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς (ἐν τῷ διαστήματι τῶν ὁποίων ἠκολούθησαν ὅλαι ὅσας δυστυχίας ἀνεφέραμεν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ) φθάσας εἰς Κατζικὰ ἐστρατοπέδευσεν, ὅπου ἐλθόντες οἱ αὐτομολήσαντες καὶ ἕτερα διάφορα τῆς Ἀλβανίας ὑποκείμενα, μπεηδές τε καὶ ἀγάδες καὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἄρχοντές τε καὶ καπεταναῖοι τὸν ἐπροσκύνησαν κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν συνήθειαν. Εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἔφθασε καὶ ὁ κατὰ τὸ φαινόμενον σερασκέρης, Ἰμπραὴμ πασᾶς Ὁ Ἰσοὺφ μπέης ἐκ Σερρῶν, ὁ Σελὴμ πασᾶς ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ Μαχμοὺτ πασᾶς Δράμαλης ἐκ Τρικκάλων καὶ διάφοροι ντερὲ μπέηδες μὲ ἀρκετὰ διωρισμένα ἐκ τῆς βασιλείας στρατεύματα, συγκροτοῦν συμβούλιον εἰς Μπονίλαν, λαμβάνει ἕκαστος τὴν θέσιν του, καὶ διορίζουν εἰς τἀναγκαῖα μέρη τὰ κανονοστάσια, πολιορκοῦν τακτικῶς τὸν Ἀλῆ πασᾶ καὶ τὸν στενοχωροῦν κατὰ πρῶτον τόσον, ὥστε ἐξουσίασαν ὅλας τὰς ἐκτὸς τοῦ Ἰτζκαλὲ θέσεις, καὶ δὲν ἄφησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν του εἰ μὴ τὸ προάστειον τῶν Λιθαριτζίων μὲ τὸν πολυθρύλητον παρ' αὐτῷ αἱμοσταγῆ πύργον, μερικὰς οἰκίας εἰς τὴν ἐνορίαν, λεγομένην Λειβαδιώτη, οὔσας ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν κανονίων τοῦ κάστρου καὶ τὸ νησὶ τῆς λίμνης[27], εἰς τὸ ὁποῖον φρουραρχῶν ὁ Ταὴρ Ἀμπάζης καὶ ἐξαγοραζόμενος τὸν καιρὸν ὑπέσχετο νὰ αὐτομολήσῃ καὶ παραδώσῃ.

Ἐν σῶμα Ἀργυροκαστριτῶν, λείψανα Γαρδικιωτῶν, Χορμοβιτῶν καὶ Τόσκιδων διὰ διαταγῆς τοῦ στρατοπέδου πολιορκεῖ τὸ Τεπελένι, ὁ ἐν αὐτῷ Μουχτὰρ πασᾶς, θεωρῶν ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀντιπαραταχθῇ, ἐλευθερώνει ἐκ τῆς πολυχρονίου ὑπογείου φυλακῆς, τὴν γυναῖκα τοῦ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶ μὲ τὸν υἱόν της, καὶ ἐξαποστέλλει μὲ μεγάλην παράταξιν εἰς Ἰωάννινα· εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν μὲ συμφωνίαν δι' ὅσον νὰ εἰδοποιηθῇ ἡ βασιλεία νὰ μὴν ὑβρισθῇ», παραδίδεται καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὸν αὐτάδελφόν του Σαλὴχ πασᾶ, μὲ τοὺς υἱούς του Τζαφὲρ πασᾶ καὶ λοιπούς, μὲ τὰς γυναῖκάς του καὶ μὲ ὅλους τοὺς θησαυρούς του.

Ἡ συλλαβὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ προηγουμένως, ἑπομένως καὶ τοῦ Μουχτὰρ πασᾶ καὶ λοιπῶν γνωστοποιηθεῖσα ἐπισήμως τῷ σουλτάνῳ, διέταξε νὰ διευθυνθοῦν πανοικὶ ἀσφαλῶς εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου. Πρὶν φθάσουν δὲ εἰς τὸ Τζανακ-καλεσσὶ πέμψας ἐπίτηδες καπιτίπην τινα (γραμματέα) ἐμπιστευμένον μὲ φερμάνι τοὺς προϋπάντησεν, ὅστις καταγράψας ἅπασαν τὴν μεθ' αὐτῶν περιουσίαν ἕως τὸ παραμικρὸν

27 Τὸ Νησὶ συνίστατο ἀπὸ μίαν κωμόπολιν μὲ ἕως ἑκατὸν πεντήκοντα οἰκογενείας καὶ ἀπὸ ἕνδεκα μοναστήρια.

ἄφησεν εἰς τὴν ἐξουσίαν των, αὐτοὺς δὲ ἐξώρισεν εἰς Κιουτάχια καὶ εἰς τὰ πέριξ μέρη τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ Μπαμπᾶ πασᾶς εὑρὼν τὰς ὡραίας ἐξοχὰς καὶ ἄφθονα διὰ τὰ στρατεύματά του ἀναγκαῖα εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἄρτης στρατοπεδεύσας παρεδόθη εἰς τρυφήν. Ὁ σερασκὲρ πασᾶς καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ στρατοπέδου θεωροῦντες ὅτι ἔπειτα ἐκ τοσούτων προσκλήσεων διὰ νὰ ἔλθῃ καὶ παραλάβῃ τὴν θέσιν τῆς Μπονίλιας, ἐπιμένει, ἔλαβον ὑπόνοιαν ὅτι φρονεῖ διαφορετικά· ἐλθὼν δὲ μετὰ ταῦτα καὶ στρατοπεδεύσας εἰς τὴν εἰρημένην θέσιν ἔλαβε τῷ ὄντι μυστικὴν ἀνταπόκρισιν μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶ, πλὴν τὴν μετεχειρίζετο μὲ πανουργίαν καὶ δόλον διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ τὸν ἀπατήσῃ καὶ συλλάβῃ καὶ μετὰ τὴν συλλαβὴν νὰ συμμεθέξῃ τῶν θησαυρῶν του, ἐν ταὐτῷ νὰ σφετερισθῇ μόνος καὶ τῆς ἐκστρατείας τὴν δόξαν· δὲν ἐπρόφθασεν ὅμως νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸν σκοπόν του, ἐπειδὴ ἀσθενήσας διέβη εἰς ταμεῖα τοῦ Ἅδου.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς πρὶν φθάσουν τὰ βασιλικὰ στρατεύματα νὰ τὸν πολιορκήσουν καὶ πρὶν παραδοθοῦν οἱ υἱοί του καὶ λοιποί, ὡς εἴρηται, ἔλαβε κἄποιας ψιλὰς ἰδέας περὶ τῆς μυστικῆς τῶν Ἑλλήνων Ἑταιρίας, τὰς ὁποίας (διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῆς βασιλείας εἰς τὸ οὐσιῶδες τοῦτο ἀντικείμενον) ἀνέφερεν εἰς τὸ διβάνι. Ὁ Σουλτάνος ὅμως νομίσας ὅτι εἰσὶ ἐκ τῶν συνειθισμένων του πανουργιῶν, δὲν ἔδωσε προσοχήν. Ὅθεν θεωρῶν ὅτι μὲ κανένα τρόπον δὲν δύναται νὰ ἐλπίσῃ τὴν ἄφεσίν του προσκαλεῖ εἰς μυστικὸν συμβούλιον τὸν Ἀλέξη Νοῦτζον ἐκ Ζαγόρι, τὸν Ἰ. Λογοθέτην ἐκ Λεβαδείας, τὸν Τζολάκογλουν ἐξ Ἀγράφων, τὸν Μάνθον καὶ Κώνσταν γραμματεῖς του καὶ ἑτέρους τινὰς τοὺς στενοχωρεῖ, τοὺς ὁρκίζει, τοὺς ὑπόσχεται νὰ γείνῃ μέλος καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἑταιρίας καὶ νὰ θυσιάσῃ ὅλους τοὺς θησαυρούς του, τοὺς πολιορκεῖ μ' ἐκεῖνα τὰ συνειθισμένα πεπλασμένα δάκρυα, ὥστε τοὺς καταπείθει καὶ ἐξιστοροῦν καταλεπτῶς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑταιρίας καὶ τοὺς κλάδους της· καί, ἐπειδὴ τὸν ἐπληροφόρησαν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ἤδη νὰ ἔμβῃ εἰς πρᾶξιν, καὶ ὅτι δὲν εἶνε μήτε εἰς τὴν ἐξουσίαν των, βιάζεται καὶ διευθύνει τὸν Σπῦρον Κολοβὸν (ἄρχοντα ἐκ τῶν σημαντικῶν τῶν Ἰωαννίνων καὶ πιστόν του σύμβουλον) πρὸς τὴν ἐν Κερκύρᾳ μυστικὴν τῶν Ἑλλήνων ἑταιρίαν μὲ ἐπιστολὰς καὶ μέρος ταλλήρων ἀφιέρωμα διὰ τὴν κοινὴν κάσσαν. Οὗτος συλλαμβάνεται εἰς τὴν διάπλευσίν του παρὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ πέμπεται εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅστις ἀσθενήσας βαρέως εἰς Ὕδραν καὶ μετακομισθεὶς εἰς Ἀθήνας ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος.

Οἱ διωρισμένοι ὑπηρέται (ἀφ' οὗ ἐνταφιάσθη) ὑποπτευθέντες μὴ τύχῃ καὶ τοὺς προσάψουν κατηγορίαν τινά, ὅτι λαβόντες ἀργύρια τὸν ἐδραπέτευσαν, μετὰ τρεῖς ἡμέρας τῆς ταφῆς του ἀνοίξαντες τὸν τάφον καὶ λαβόντες τὸ δέρμα τῆς κεφαλῆς ἔπεμψαν εἰς τὸν σουλτάνον.

Ἀ' οὗ λοιπὸν ἐπολιορκήθη, ὡς εἴρηται, ὁ Ἀλῆ πασᾶς ὢν μεμυημένος τῶν μυστηρίων τῆς ἑταιρίας δὲν ἔλειψε μ' ὅλην τὴν στενὴν πολιορκίαν νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὴν ἐν Παλαιᾷ Πάτρᾳ τῆς Πελοποννήσου ἑταιρίαν καὶ νὰ διευθύνῃ Μουράτκαγάν τινα ἐπίπλαστον Ὀθωμανὸν (χριστιανὸν ὄντα Ζαγοραῖον) εἰς τὴν Πετρούπολιν πρὸς τὸν πρίγκηπα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Ὁποίαν δὲ ἀπάντησιν ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἀγνοεῖται· πλὴν δὲν ἠμέλησε περὶ τούτου νὰ συνεννοηθῇ καὶ μὲ τοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ Ἀλέξιον Νοῦτζον καὶ Κώσταν Γραμματικόν, οἵτινες θεωροῦντες τοὺς Σουλιώτας καὶ λοιποὺς καπετανέους Ἕλληνας δυσαρεστημένους ἐκ τῶν Ὀσμανλίδων καὶ περιφρονημένους εἰς τὸ στρατόπεδον, ἔλαβον συχνὰς μετ' αὐτῶν ὁμιλίας καὶ κατηχήσαντες τοὺς βασιμωτέρους κατέπεισαν νὰ στρέψουν τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ στρατοπέδου. Τόσον ὁ Ἀλῆ πασᾶς, καθὼς καὶ οἱ καπεταναῖοι Ἕλληνες εἶχον διαφορετικὸν σκοπὸν εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἑταιρίας. Ὁ μὲν νομίζων ὅτι, ἀφοῦ σηκώσῃ τὰ ὅπλα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς βασιλείας, θέλει βιασθῇ ὁ σουλτάνος νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἄφεσιν καὶ αὖθις τὴν ἐξουσίαν νὰ καταστρέψῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ ἐξοντώσῃ διόλου τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος (τοῦτο πολλάκις ὑπεσχέθη τοῦ σουλτάνου). Οἱ δὲ ὑποκρινόμενοι τὴν ἐλευθερίαν του καὶ ἀγάπην, ἔσπευδον νὰ ὀρθοποδίζουν εἰς τὰ τῆς ἑταιρίας καί, εἰ δυνατόν, νὰ βάλουν καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς θησαυρούς του εἰς χεῖρας. Ὁ Σιλιχτὰρ Μπότας, ὁ Ἄγο Βασιάρης (μουχουρντάρης τοῦ Ἀλῆ πασᾶ) καὶ ὁ Ταχὴρ Ἀμπάζης ἐκ Τεπελένι [28] ἀπατηθέντες παρὰ τῶν Ἑλλήνων ὅτι ἐσήκωσαν τὰ ὅπλα τῷ ὄντι διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τυράννου, μὲ ἕως τρεῖς χιλιάδας Ἀλβανοὺς ἡνώθησαν μὲ τοὺς καπετανέους ἐναντίον τοῦ στρατοπέδου. Ἕως ὅτου ἐσώζοντο διάφοροι ἀποθῆκαι παντὸς εἴδους γεννημάτων εἰς διάφορα μέρη τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, αἱ ποίμναι καὶ αἱ ἀγέλαι βοῶν, ἐφαίνετο κάποια εὐταξία εἰς τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα καὶ τακτικὴ πολιορκία· ὅταν ὅμως ἐκ τῆς ἁρπαγῆς καὶ καταχρήσεως ἐξέλιπον, ἤρξατο ἡ ἀταξία, ἡ ἀπείθεια καὶ ἡ λειποταξία γενικῶς εἰς ὅλον τὸ στρατόπεδον. Ὥστε, ὅταν εἰς τὴν τουρκικὴν φυσικὴν ἁρπαγὴν καὶ λαιμαργίαν προσετέθη καὶ εὐλογοφανὴς ἀφορμὴ καὶ αἰτία, ἂς συμπεράνῃ ἕκαστος πόσαι δυστυχίαι ἐπεσωρεύθησαν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας γενικῶς καὶ μερικῶς εἰς κάθε χριστιανόν. Τὰ ἐκ τοῦ στρατοπέδου στρατεύματα περιερχόμενα ἀσυστόλως εἰς σωματίδια τὰς πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία, ἥρπαζον ὡς καὶ τὴν μπουκιὰν τοῦ πτωχοῦ Ἕλληνος. Οὗτοι τρέχοντες ἀγεληδὸν πανταχόθεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἔδιδον ἀναφορὰς μὲ κλαυθμοὺς καὶ δάκρυα. Ἀλλὰ ποῖος τοὺς ἀκούει ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ποῖος ἀκούει τοὺς πατσάδες καὶ ἡγεμόνας Ὀθωμανούς; Τόσον αἱ ἐκ τοῦ μέρους τῶν στρατευμάτων ἀγωγαὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν

28 Εἰς ταύτην τὴν συμφωνίαν ἦτον καὶ ὁ Ὀμὲρ Βρυώνης, ὅστις διὰ συμφωνίας ἔμεινεν εἰς τὸ στρατόπεδον νὰ τοὺς κοινοποιῇ τὰ πρακτέα.

σιτηρεσίων των, ὅσον καὶ αἱ κατάραι τῶν χριστιανῶν διὰ τὰ ὁποῖα ἐδοκίμαζον κακὰ ἐκ τῆς ἀπεριορίστου ἁρπαγῆς καὶ λαιμαργίας τῶν στρατιωτῶν, ἐπισωρεύονται ὅλαι εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶ.

Τὸ στρατόπεδον ἐβάστασεν ὁπωσοῦν εὐταξίαν καὶ χαρακτῆρα τουρκικοῦ στρατοπέδου ἀπὸ τὰς 20 τοῦ Αὐγούστου μέχρι τέλους τοῦ Σεπτεμβρίου, σχεδὸν τεσσαράκοντα ἡμέρας. Στρατεύματα πραγματικῶς ἐσυμποσοῦντο ἕως ὀγδοήκοντα χιλιάδες, πλὴν σιτηρέσια καὶ μισθοὶ ἐμερίζοντο τριπλασίως καὶ ἔτι πρός. Μόλα ταῦτα ἡ πολιορκία ἐξηκολούθει καὶ ὁ πόλεμος ἀδιάκοπος. Ἀπὸ ἑκατὸν κανόνια καὶ τεσσαράκοντα βόμβας ἐπολεμοῦντο τὰ φρούρια ἀκαταπαύσκως τὴν νύκτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ἐκ τούτου δὲν ἔγεινεν ὀλιγωτέρα καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν πολεμοφοδίων. Ἐν ᾧ δὲν ἔλειπεν ὁ σουλτάνος νὰ προμηθεύῃ τὸ στρατόπεδον διὰ θαλάσσης ἀπὸ παντὸς εἴδους ζωοτροφιῶν καὶ πολεμοφοδίων καὶ διὰ ξηρᾶς κατὰ συνέχειαν μὲ ἀρκετὰ φορτία μαχμουτιέδων, ἐγυμνώθησαν καὶ ἅπαντα τὰ εἰς τὴν ἐξουσίαν του φρούρια· ὅμως οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἐμπλήσῃ τὴν ἀλβανιτικὴν ἀπληστίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐρεθίσας ὑπερηύξησε καὶ τὴν λαιμαργίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν. Μόλην τὴν ἐπιμονὴν καὶ σφοδρὰς διαταγὰς τοῦ σουλτάνου εἰς τὸ νὰ ἐξοντώσῃ τὴν κατηραμένην οἰκογένειαν ταύτην, δὲν ἁμαρτάνομεν, ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι οἱ περισσότεροι πασάδες, ντερεμπέηδες καὶ λοιποὶ ὁπλαρχηγοὶ τοῦ στρατοπέδου (ἐκτὸς τοῦ Δράμαλη καὶ Χασὰν πασᾶ Εὐρίπου Βελεσσῆ) ἔλαβον μυστικὴν ἀνταπόκρισιν μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶ, μὲ σκοπὸν ν' ἀδυνατήσουν τὸ στρατόπεδον διὰ νὰ ἀποδοθῇ τὸ βάρος ὅλον εἰς τὴν ἀναξιότητα τοῦ Πασόμπεη καὶ νὰ τὸν ἀφανίσουν. Οὗτος μολονότι ἐγνώριζεν ἀκριβῶς ταῦτα πάντα, ἦτο ἠναγκασμένος πολιτευόμενος νὰ ὑπομένῃ καὶ νὰ ἀντιπαλεύῃ εἰς ὅλας τὰς καταδρομὰς ταύτας τῆς τύχης. Ὁ Σιλιχτάρης, ὁ Ἄγο Μαχουρντάρης, ὁ Ταηραμπάζης στρατοπεδευμένοι ὄντες εἰς τὸ Λυκόστομον τέσσαρας ὥρας μακρὰν τοῦ στρατοπέδου κατὰ δύσιν καὶ συνεννοηθέντες διὰ διαταγῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ μὲ τοὺς Σουλιώτας καὶ λοιποὺς καπετανέους ἐσχεδίασαν εἰς μίαν νύκτα νὰ ὁρμήσουν ἐκ συμφώνου ἀπὸ τρία μέρη εἰς τὸ στρατόπεδον· τὸ σῶμα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀπὸ τὰ φρούρια, ἀπὸ Λυκόστομον τοῦ Σιλιχτάρη καὶ λοιπῶν καὶ ἀπὸ τὸ Θερεκῆσι (τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον) τὸ Σουλιώτικον διὰ νὰ τὸ καταστρέψουν καὶ λαφυραγωγήσον. Πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς διορισθείσης προθεσμίας ἤρξαντο τὰ φρούρια νὰ παρρησιάζουν κάποια σημεῖα ἀσυνήθιστα χωρὶς νὰ λαμβάνουν αἰτίαν ἀπὸ τὰ ἔξω τοῦ στρατοπέδου κανονοστάσια (ἐπειδὴ ὑστεροῦντο πολεμοφοδίων)· εἴκοσι τέσσαρας ὥρας ἐβάσταξαν τὸν κανονισμὸν ἐν γένει ἀδιακόπως ἡμέραν καὶ νύκτα· ἅπαντες ἀποροῦντες εἰς τὸ τοιοῦτον δὲν ἤξευρον τί νὰ συμπεράνουν. Ὁ πανοῦργος ὅμως Ντερβὴς Χασάνης ἐκ Μαλεσόβου, ὅστις καὶ τὸν Ἀλῆ πασᾶ εἰδοποίει τὰ τοῦ στρατοπέδου καὶ τὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τὸ στρα-

τόπεδον, γνωστοποιήσας μυστικῶς τὸν Πασόμπεη ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὅστις διὰ νὰ δυνηθῇ καὶ σύρῃ τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς συνομωσίας, ὡς εἴρηται, ἀνεφέρθη ἐγκαίρως εἰς τὸ δεβλέτι διὰ νὰ τοῦ προσφέρῃ δύο τούγια, τὰ ὁποῖα κατὰ τύχην ἐλθόντα μίαν ἡμέραν πρὶν ἔμβῃ εἰς πρᾶξιν τὸ σχέδιον τῆς ἐφόδου, εὑρέθη ἠναγκασμένος νὰ στρέψῃ τὰ ὅπλα του κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Εἰς τὰς 13 Ἰανουαρίου 1821 εἰς τὰς ὀκτὼ ὥρας τῆς νυκτός, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχον συμφωνίαν τὰ εἰρημένα ἐχθρικὰ τρία σώματα, ποιήσας τὸ σύνθημα ὁ Ἰτζαχαλὲς ἐξῆλθον οἱ ἐκλεκτότεροι ἕως τρεῖς χιλιάδες καὶ πολεμοῦντες ὑπερπηδοῦν καὶ ἐξουσιάζουν τὰ δύο ἀναγκαιότερα βασιλικὰ κανονοστάσια καὶ προχωροῦν ἐλπίζοντες ὅτι τὸ ἴδιον θέλει πράξουν τὰ ἕτερα δύο σώματα καὶ ὅτι ἔχουν καὶ τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην σύμμαχόν των. Οἱ Σουλιῶται καὶ μὲν εἶχον δώσει τὴν ὑπόσχεσίν των, ὅμως συλλογιζόμενοι ὅτι ἔχουν νὰ κάμουν μίαν ὁδοιπορίαν πεδινὴν διὰ νυκτὸς εἰς καιρὸν χειμῶνος τεσσάρων ὡρῶν, μεταμεληθέντες δὲν ἐρριψοκινδύνευσαν. Ὁ Σιλιχτάρης μὲ τὸ ἕτερον σῶμα ἐλθὼν ἕως εἰς χωρίον Ζέλοβα δύο ὥρας μακρὰν τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὰ ὁποῖα εἶχον σημεῖα, θεωρῶν ὅτι δὲν ἐκινήθησαν οἱ Σουλιῶται, δειλιάσας ἔστρεψε τὰ νῶτα. Ὁ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶς μὲ τὸν Ὀμὲρ Βρυώνην συνεννοηθέντες κινοῦνται ἐκ συμφώνου ἐναντίον τοῦ ἐκ τοῦ ἰτζ-καλὲ ἐξελθόντος σώματος. Ἡ συμπλοκὴ ἔγεινεν ἐνθουσιαστικὴ καὶ μανιώδης ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ ἡ σφαγὴ οὐχὶ εὐκαταφρόνητος, ἐπειδὴ ἀμφότερα ἐνόμιζον ὅτι ἡ μάχη αὕτη θέλει ἀποφασίσει τὴν ὕπαρξιν ἑκάστου. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἀπὸ τὰς ὀκτὼ τῆς νυκτὸς ἕως εἰς τὰς δύο τῆς ἡμέρας πολεμοῦντες ὡς ἐξηγριωμένοι καὶ ἁμιλλώμενοι ποῖος νὰ χώσῃ τὸ ξῖφος εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἑτέρου ἐσφάγησαν ὑπὲρ τοὺς χιλίους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τριάκοντα ἑπτὰ ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐκτὸς τῶν πληγωμένων, ἕως ὅτου φθάσαντες, ὁ μὲν Χασὰν πασᾶς ἐκ Μπονίλας, ὁ δὲ Μαχμοὺτ πασᾶς Δράμαλης ἐκ τῆς ἱερᾶς μονῆς Περιλεύτης (μίαν ὥραν σχεδὸν ἔξω τῶν Ἰωαννίνων[29], ἐβίασαν τοὺς ἐναπολειφθέντας ἐχθροὺς νὰ δώσουν τὰ νῶτα καὶ ἐπιστρέψουν ἀτάκτως εἰς τὰ φρούρια. Τοῦτο εἶνε τὸ περισσότερον αἷμα, τὸ ὁποῖον ἐχύθη ἀφ' ὅλους ὅσους πολέμους ἐσυγκροτήθησαν μεταξὺ Ἀληπασαλίδων καὶ βασιλικῶν, καὶ ταύτην τὴν ἀποτυχίαν ᾐσθάνθη ὁ Ἀλῆ πασᾶς πληγὴν μεγαλειτέραν ἀφ' ὅσας ἐδοκίμασεν ἕως εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχήν· ἐπειδὴ οἱ στρατιῶται, οἵτινες ἐσφάγησαν, ἦτο τὸ ἄνθος τῶν σωματοφυλάκων του, οἱ παλαιότεροι, ἀνδρειότεροι καὶ πιστότεροί του, ἅπαντες ἀναθρεμμένοι παιδιόθεν εἰς τὴν αὐλήν του. Μόλον τοῦτο δὲν ἠμέλησε τἀναγκαῖα σχέδιά του εἰς τοιαύτην δυστυχῆ περίστασιν. Διὰ νὰ καλύψῃ τρόπον τινὰ τὴν λύπην τῆς ἀποτυχίας ταύτης καὶ διὰ νὰ ἐμψυχώσῃ τὰ στρατεύματά του, ῥίπτει τὴν προσοχήν του εἰς ἕτερον στρατήγημα· συνεννοεῖται μετὰ τοῦ Σιλιχτάρη

29 Ὁ Πασόμπεης καὶ Ὀμὲρ Βρυώνης ἦτον ἐσκηνωμένοι ἔνδον τῶν Ἰωαννίνων.

καὶ Ἄγο Μουχουρντάρη, οἵτινες μετὰ δύο ἡμέρας αἰφνιδίως πολιορκοῦν μίαν θέσιν ἀναγκαιοτάτην πλησίον τοῦ νησίου εἰς ἓν χωρίον παράλιον τῆς λίμνης[30] καὶ μετὰ τριῶν ἡμερῶν πολιορκίαν στενοχωροῦν τοὺς πολιορκουμένους, τοὺς συλλαμβάνουν καὶ ἐξουσιάζουν τὴν θέσιν καὶ ἐξουσιάσαντές την ἀνεζωπυρίσθη αὖθις ἡ ἐλπὶς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἐμψυχώθησαν τὰ στρατεύματά του, ἐπειδὴ ἡ ἐξουσία τῆς θέσεως ταύτης ἀπεκατέστησεν ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον τῶν πολιορκουμένων καὶ ἤρξαντο νὰ ἐμβαίνουν κρέατα καὶ διάφορα ἕτερα εἴδη τροφῶν εἰς τὰ φρούρια, ἐπειδή, μὴ ἔχοντες ἕτερόν τι ἐκτὸς σίτου, κατήντησαν εἰς τοσαύτην στενοχωρίαν, ὥστε ἔφθασε νὰ πωλῆται τὸ αὐγὸν διὰ τοὺς πληγωμένους καὶ ἀσθενεῖς πεντήκοντα γρόσια, διακόσια γρόσια ἡ ὀκᾶ τὸ κρέας, ἑκατὸν πεντήκοντα ὁ καπνός, ὁ καφρὲς κτλ. κτλ. εἰς μίαν τιμὴν ἀπίστευτον, ὅμως βεβαίαν. Ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς μέρους μετεχειρίζετο τοιαῦτα ὁ Ἀλῆ πασᾶς ὑπ' ὄψιν τοῦ στρατοπέδου, ἀφ' ἑτέρου δὲν ἔλειπε διὰ τῶν Σουλιωτῶν καὶ λοιπῶν καπετανέων Ἑλλήνων νὰ διατάττῃ πολιορκίας, περιορισμοὺς καὶ πολέμους εἰς Ἄρταν καὶ εἰς διαφόρους θέσεις ἀναγκαίας. Ὥστε θεωρῶν ὁ ταλαίπωρος Πασόμπεης τοὺς περὶ ζωοτροφιῶν γογγυσμούς, τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ στρατοπέδου, τὰς ἐπιβουλὰς τῶν συμμάχων πασάδων, τὴν φυγὴν τῶν καπετανέων ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, τὴν πανταχόθεν φοβουμένην ἀποστασίαν τῶν Ἑλλήνων, τὸ ἀκούραστον τοῦ ἐχθροῦ του, καὶ περιπλέον ἠξεύρων τὸ ἀκατάστατον τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας τοῦ δεβλετίου, ἐγνώρισε πλέον ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὕτη θέλει λάβει κακὸν τέλος ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπώλειαν τῆς ζωῆς του καὶ ἀπελπισθεὶς ἔλαβε τὴν ὁποίαν εἶχε φυσικὴν γενναιότητα, ἐμπειρίαν, εὐπροσηγορίαν καὶ εὐγενικὸν ὕφος· ἐν ἑνὶ λόγῳ κατήντησεν ἓν θέαμα ἄξιον συμπαθείας καὶ λύπης. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ ἄνθρωπος φυσικὰ φιλόζωος ὢν καὶ φιλόδοξος καὶ εἰς ὁποιαν δήποτε κατάστασιν καὶ ἂν ἤθελεν εὑρεθῇ πάντοτε ἐλπίζει διὰ νὰ δυνηθῇ, εἰ δυνατὸν νὰ ἀνορθώσῃ τὰ πράγματα, ἀναφέρεται εἰς τὸ διβάνι καὶ κατὰ μέρος ἐξιστορεῖ τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν τοῦ στρατοπέδου, τὰς αἰτίας, τὰς ἐπιβουλὰς τῶν συμμάχων του καὶ ἐκείνας τῶν ἀγάδων τῆς Ἀλβανίας καὶ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ζητεῖ ὅτι νὰ διορισθῇ ὁ Χουρσὶτ πασᾶς ὁ ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου, ὡς εἴρηται, Ῥούμελη βαλεσσῆς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου καὶ νὰ διαταχθῇ δραστηρίως νὰ προφθάσῃ ὅσον ταχύτερον εἰς τὸ στρατόπεδον. Τὸ δεβλέτι ἐνέκρινε τὴν αἴτησίν του καὶ εὐθὺ τὸν διώρισε Ῥούμελη βαλεσσὴ καὶ σερασκέρην (ἀρχηγόν), τὸν διέταξε κατὰ μέρος νὰ ἀκούῃ πάντοτε τὰς συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας τοῦ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶ, διὰ νὰ μὴν ἀπατηθῇ ἀπὸ τὰς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ῥαδιουργίας.

Ὁ Χουρσὶτ πασᾶς θανάσιμος ἐχθρὸς ὢν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὡς καὶ ὁ Χαλέτης, ὁ Χαλέτης αὖθις ἐχθρὸς ἄσπονδος τοῦ Χουρσίτη ἐκαιροφυλακτοῦ-

30 Στρούγγ ὀνομαζόμενον.

σαν ἀμφρότεροι εὐκαιρίαν ἐκδικήσεως. Ὁ Πάσο Ἰσμαὴλ πασᾶς φίλος ἀμφοτέρων περιεπλέχθη πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς ἄλλην δυστυχίαν συλλογιζόμενος τίνι τρόπῳ νὰ εὐχαριστήσῃ τὰς γνώμας τῶν δύο φίλων του ἐχθρῶν ὄντων.

Διατάττεται λοιπὸν ὁ Χουρσὶτ πασᾶς ν' ἀφήσῃ διάδοχόν του τὸν κεχαγιᾶ του Μεχμὲτ πασᾶ καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ διὰ τὰ Ἰωάννινα νὰ παραλάβῃ τὰς ἡνίας τοῦ στρατοπέδου, πλὴν ἕως ὅτου εὐτακτήσῃ τὰ τῆς Πελοποννήσου, ἀσφαλίσῃ τὰ χαρέμια του (γυναῖκάς του) καὶ θησαυρούς του ὢν καὶ πρὸ πολλοῦ φιλάσθενος, χρονοτριβήσας, ἔφθασε κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Μαρτίου εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ἅπαντες οἱ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του βεζυράδες, πασάδες καὶ ντερεμπέηδες τὸν προϋπάντησαν μὲ μίαν μεγάλην πομπὴν καὶ παράταξιν. Ἡ πανουργία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ δὲν ἔλειψε καὶ ἀπὸ τὴν μέσην τῆς παρατάξεως ταύτης! διὰ νὰ δώσῃ ὑπόνοιαν ἡ πονηρὰ ἀλώπηξ, καὶ ὅτι ἔχει ἀνταπόκρισιν μὲ τὸν νέον πληρεξούσιον, διὰ νὰ δείξῃ ἐν ταὐτῷ γενναιότητα καὶ ἀφοβίαν, τοῦ ὑψώνει διαφόρους χαροποιὰς σημαίας, τὸν χαιρετᾷ μὲ εἴκοσι καὶ ἓν τακτικὰ κανόνια καὶ διατάττει εἰς ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς παρατάξεως νὰ παύσῃ ὁ ἐχθρικὸς πόλεμος.»

(Προσεχῶς τὸ Β'. Μέρος)

ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩι ΣΥΛΛΟΓΩι

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ ΙΗ' ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ

Ὑποβάλλων τὴν Λογοδοσίαν σήμερον τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος πράξεων τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πρέπει πρὸ πάντων νὰ ἐκφράσω τὰς ζωηράς μου εὐχαριστίας ἐπὶ τιμῇ, ἧς πρῶτος ἐγὼ ἠξιώθην, τοῦ νὰ περιβληθῶ καὶ τετάρτην φορὰν τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου ὑπὸ τῶν μελῶν. Ἡ τιμὴ αὕτη εἰ καὶ μὲ καθιστᾷ λίαν ὑπερήφανον, μοὶ ἐπιβάλλει καὶ δικαιώματα, νὰ καταβάλω ὅσον τὸ δυνατὸν μείζονας ἐνεργείας πρὸς προκοπὴν τοῦ ἡμετέρου σωματείου.

Ἡ προκοπὴ δ' αὕτη ἐπῆλθε κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ζωηροτάτη καὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ Συλλόγου ἡμῶν πολλαπλαῖ καὶ ποικίλαι ἐστέφθησαν ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Ἡ δὲ κατὰ τμήματα διαίρεσις τοῦ Συλλόγου ἐνεφύσησε νέαν ζωὴν εἰς αὐτόν, κατέστησε δὲ συμμετόχους τῶν τοῦ Συλλόγου ἔργων πάντας αὐτοῦ τοὺς ἑταίρους.

Ἄρχομαι τῆς ἀναγραφῆς τῶν γενομένων κατὰ τὴν εἰθισμένην τάξιν.

Μέλη προσετέθησαν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 93 τοσαῦτα δηλ. ὅσα εἰς οὐδὲν τῶν παρελθόντων τελευταίων ἐτῶν. Ἐκ τούτων 62 προσετέθησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν τακτικῶν μελῶν (29 εἰς τὴν τῶν ἐνεργῶν καὶ 33 εἰς τὴν τῶν παρέδρων) 19 εἰς τὴν τῶν ἐπιτίμων καὶ 12 εἰς τὴν τῶν ἀντεπιστελλόντων.

Ὁ θάνατος ὅμως καὶ πάλιν ἀφήρεσεν ἐκ τῶν τάξεων ἡμῶν ἐννέα προσφιλεῖς ἑταίρους. Ἐκ τῶν τακτικῶν μελῶν ἀπωλέσαμεν τὸν **Κωνσταντῖνον Λαμπαδάριον**, ἐκ τῶν παλαιοτέρων συναδέλφων ἐργασθέντα ἀείποτε μετὰ ζήλου καὶ ἀγάπης ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου. Ἀπεβίωσαν δὲ καὶ πέντε ἐκ τῶν ἐπιτίμων μελῶν, ἐνταῦθα μὲν ὁ πολὺς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου καθηγητὴς **Γεώργιος Ῥάλλης** καὶ ἡ χαρίεσσα ποιήτρια **Φωτεινὴ Οἰκονομίδου**, ἐν Κωνσταντινουπόλει δ' ὁ **Χατζῆ Γεώργιος Κωνσταντινίδης** ἐκ τῶν πρώτων μελῶν καὶ εὐεργετῶν τοῦ Συλλόγου, ἐν Κερκύρᾳ ὁ τρυφερὸς ποιητὴς **Ἰούλιος Τυπάλδος** ἀκάματος συνεργάτης τοῦ ἡμετέρου περιοδικοῦ καὶ ἐν Μονάχῳ ὁ διαπρεπὴς καὶ σοφὸς καθηγητὴς **Κορράδος Βουρσιανός**. Τρία τέλος ἀντεπιστέλλοντα μέλη παλαιοὶ συνάδελφοι ἀναχωρήσαντες τῶν Ἀθηνῶν ἀπεβίωσαν ἐν τῇ ξένῃ, ὁ **Ἀλέξανδρος Μάνος** ἐν Βιέννῃ, ὁ **Θεμιστοκλῆς Καγιᾶς** ἐν Νεαπόλει καὶ ὁ **Γεώργιος Ξάνθος** ἐν Βάρνᾳ.

Ἄλλαι μεταβολαὶ πολλαὶ ἐγένοντο ἐν ταῖς τάξεσι τῶν μελῶν· ἀντεπιστέλλοντα τέως μέλη ἀποκατασταθέντα ἐν Ἀθήναις κατετάχθησαν εἰς τὰς τάξεις τῶν τακτικῶν μελῶν, ἄλλα ἐκ τῶν τακτικῶν ἀνεχώρησαν εἴτε εἰς τὴν ξένην εἴτε εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐπίτιμα πολλὰ ἐκ τῶν ἔξω ἦλθον μεταξὺ ἡμῶν καὶ μεταλλαγαὶ μεταξὺ τῆς ὑποδιαιρέσεως τῆς τάξεως τῶν τακτικῶν μελῶν, τῶν ἐνεργῶν λέγω καὶ παρέδρων. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἶναι τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Συλλόγου καὶ καταφαίνονται λεπτομερῶς ἐν τοῖς συνήθως μετὰ τῆς Λογοδοσίας συνδημοσιευομένοις πίναξι τῶν μελῶν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δέον νὰ ἀναγραφῇ ἐνταῦθα εἶναι ὁ ὁλικὸς ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου· οὗτος ἀνέρχεται σήμερον εἰς 750. Ἐκ τούτων 240 εἶναι τακτικὰ μέλη (ἤτοι 108 ἐνεργὰ καὶ 132 πάρεδρα), 195 ἐπίτιμα, 264 ἀντεπιστέλλοντα καὶ 51 τὰ ἀπομένοντα ἐκ τῆς καταργηθείσης τάξεως τῶν ἐκτάκτων.

Εἰς τεσσαράκοντα ἑπτὰ συνῆλθεν ὁ Σύλλογος κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος συνεδρίας, ἐξ ὧν 12 μὲν ἦσαν τακτικαὶ 35 δ' ἔκτακτοι. Τῶν τακτικῶν ἀντικείμενον ἦν πάντοτε τὰ ἀφορῶντα τὰς τοῦ Συλλόγου ὑποθέσεις, τῶν δ' ἐκτάκτων ἡ ἀνάγνωσις διατριβῶν. Ἐνταῦθα χρεωστῶ νὰ ἐκφράσω τὰ εὐχαριστήριά μου πρὸς πάντα τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, ἅτινα διὰ τῆς προθυμίας των περὶ τὴν προσέλευσιν εἰς τὰς συνεδρίας κατώρθωσαν ὥστε οὐδεμία προκηρυχθεῖσα συνεδρία νὰ ματαιωθῇ ἐλλείψει ἀπαρτίας. Ὁμοίως δ' ὀφείλω νὰ ἐκφράσω τοῦ Συλλόγου τὰς θερμὰς εὐχαριστίας πρὸς τὸν σεβαστὸν

ἡμῶν ἐπίτιμον πρόεδρον κ. Κ. Παπαρρηγόπουλον διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου μέριμναν αὐτοῦ.

Πρῶτον τοῦ Συλλόγου ἔργον ἦν ἡ ἐπιψήφισις τοῦ προϋπολογισμοῦ. Κατὰ τοῦτον τὰ μὲν ἔσοδα προϋπελογίσθησαν εἰς δρ. π. 21,599,80 τὰ δὲ ἔξοδα εἰς δρ. 20,325 ἀπομένοντος περισσεύματος ἐκ δρ 1274,80. Πιστώσεις νεώτεραι καὶ εἰσπράξεις ἔκτακτοι ἐπήνεγκον ὡς εἰκὸς μεταβολὰς εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τούτους ὡς θέλει δηλωθῆ κατωτέρω ἐν τῷ περὶ ταμείου λόγῳ.

Ὁμοίως ἓν τῶν πρώτων τοῦ Συλλόγου ἔργων ἦτο ἡ ἔκθεσις τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ προλαβόντος ἔτους. Αὕτη ἀποτελουμένη ἐκ τῶν κκ. Ἀποστ. Βαρζέλη, Χρήστου Μαντζάκου καὶ Θ. Μπαλτῆ ὑπέβαλε διὰ τοῦ τελευταίου ὡς εἰσηγητοῦ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξελέγξεως, ἐν ᾗ «καθῆκον αὐτῆς ἔκρινεν» ὡς αὐτολεξεὶ σημειοῖ, «νὰ συστήσῃ τῷ Συλλόγῳ ἵνα ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ ταῖς ἀρχαῖς τοῦ προκειμένου συλλογικοῦ ἔτους». Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τέλει τῆς λογοδοσίας τοῦ παρελθόντος ἔτους.

Αἱ μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν συλλόγων καὶ σωματείων καὶ τῶν ξένων ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν ἱδρυμάτων σχέσεις ἡμῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐγκάρδιοι, συνήψαμεν δὲ νέας σχέσεις τῇ αἰτήσει αὐτῶν μετὰ τῶν ἑξῆς σωματείων 1) τῆς ἐνταῦθα ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἑταιρίας 2) τοῦ ἐνταῦθα καλλιτεχνικοῦ συλλόγου 3) τοῦ ἐν Πειραιεῖ συλλόγου ὁ *Περικλῆς* 4) τοῦ ἐν Αἰγίῳ συλλόγου ἡ *ἀλληλοβοήθεια* 5) τοῦ ἐν Καλλιπόλει συλλόγου ὁ *Φοῖνιξ* 6) τῆς ἐν Μοναστηρίῳ Φιλεκπαιδευτικῆς ἀδελφότητος *Καρτερίας* 7) τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ συλλόγου *Εὐαγγελισμός*. Πρός τινας τῶν Συλλόγων τούτων καὶ πρὸς ἄλλας κοινότητας ὁ Σύλλογος ἡμῶν ἀπέστειλε βιβλία καθόσον τοῦτο ἦν δυνατόν, ἔσπευσε δὲ καὶ ἀρωγὸς διὰ χρηματικῆς βοηθείας ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτοῦ πρὸς ἀνασύστασιν τῶν ἐν Κρήνῃ σχολείων. Δυστυχῶς οὔτε οἱ ἐξαιτησάμενοι τότε τὴν βοήθειαν ἡμῶν ἀτυχεῖς Κρηναῖοι οὔτε ἡμεῖς αὐτοὶ προεβλέπομεν ὅτι νέα ἤθελον ἐπέλθει δεινὰ καὶ ὅτι μάταιαι ἤθελον ἀποβῇ αἱ ἐνέργειαι τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων κατοίκων ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων των.

Καὶ αἱ μετὰ τῶν ξένων ἐπιστημονικῶν σωματείων σχέσεις τοῦ Συλλόγου ἡμῶν διατηροῦνται ἀκμαῖαι, πολλὰ δὲ τῶν σωματείων τούτων ἀποστέλλουσιν ἡμῖν τακτικῶς τὰς δημοσιεύσεις των, ὁ δὲ Σμιθσώνειος ἐν Ἀμερικῇ σύλλογος καὶ ἡ Βασιλικὴ βιβλιοθήκη τοῦ Βελγίου ἀπέστειλαν ἡμῖν καλὴν συλλογὴν βιβλίων. Οἱ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ συνάδελφοι σύλλογοι πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐξακολουθοῦσιν ἀνατιθέμενοι ἡμῖν τὰς ἑαυτῶν ὑποθέσεις ἐν Ἑλλάδι, ὁ δὲ ἀγγλικὸς μάλιστα σύλλογος καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος συνέστησεν ἡμῖν τοὺς ἐκ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ κατερχομένους πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐφ' ἡμῖν διὰ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου, εἰς ἃ ἀνατιθέμεθα τὴν ὁδηγίαν τῶν περιηγητῶν

τούτων, προσπαθοῦμεν ὅπως οἱ ξένοι ἀπέρχωνται τῆς Ἑλλάδος ἀποκομίζοντες περὶ αὐτῆς ἀγαθὰς ἐντυπώσεις καὶ ἀληθῆ ἰδέαν τῆς καταστάσεως τῆς χώρας.

Εἰς τὰς μετὰ τῶν ἐπιστημονικῶν σωματείων σχέσεις ἀνάγεται ἡ πρόσκλησις τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν συνέδριον, ὅπερ συνῆλθε πέρυσιν ἐν Μονρεὰλ τοῦ Καναδᾶ. Τοῦ συνεδρίου τούτου ἐπελήφθη ἡ ἀμερικανικὴ Ἑταιρία πρὸς πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν, ὁ δ' ἡμέτερος ἀντιπρόσωπος κ. Χουγὲ Λατοὺρ μετέσχε πασῶν τῶν συνεδριῶν καὶ κατέθηκε τὰ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου πεμφθέντα ὑπομνήματα καὶ τὰς διαφόρους διατριβάς.

Πλὴν τούτου δὲ τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν τοῦ Μεγάλου Δουκάτου τῆς Βάδης προσεκάλεσε διὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ὅπως ἀποστείλῃ ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ ἐν τῇ 56ῃ συνόδῳ τῶν Γερμανῶν ἐπιστημόνων, ἥτις ἐγένετο ἐν Φρειβούργῳ τὴν 6, 7, 8 καὶ 9 Σεπτεμβρίου. Ἡ Ἐφορεία συνελθοῦσα ὥρισεν ὡς ἀντιπρόσωπον τοῦ Συλλόγου τὸν καθηγητὴν κ. Ἀ. Χρηστομάνον ὅστις καὶ μετέβη εἰς Φρειβοῦργον. Τὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ κ. Χρηστομάνου διαφεύγουσι τὰ ὅρια τῆς παρούσης Λογοδοσίας, εὐχαρίστως δὲ μόνον ἀναγγέλλω ὑμῖν ὅτι ὁ κ. Χρηστομάνος ἐξελέχθη παμψηφεὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Συλλόγου πρόεδρος τοῦ τῆς Χημείας τμήματος.

Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐθεώρησε καλὸν νὰ συμμετάσχῃ διὰ συγχαρητηρίου τηλεγραφήματος τῆς πανταχόθεν ἑορτασθείσης πεντηκονταετηρίδος τοῦ πολιτικοῦ βίου τοῦ μεγάλου φιλέλληνος Γουλλιέλμου Γλάδστωνος. Ὁ ἰδιαίτερος τοῦ Γλάδστωνος γραμματεὺς Γλέβεσον Δόβερ ἀπήντησε διὰ λίαν φιλόφρονος ἐπιστολῆς ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ πρὸς τὸ προεδρεῖον.

Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ μεγάλου πολίτου τῆς Γαλλίας Λέοντος Γαμβέτα ψήφῳ τοῦ Συλλόγου ἀπεστάλησαν συλλυπητήρια, πρὸς ἃ δεόντως ἀπήντησεν ἡ οἰκογένεια.

Ὀλίγον μετέπειτα ἀπέθνησκε παρ' ἡμῖν ὁ **Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος**. Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ μετάσχῃ τοῦ γενικοῦ πένθους ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἀνδρὸς πολλαχῶς αὐτὸν εὐεργετήσαντος. Καὶ ἐψήφισε μὲν ἐκτάκτως συνελθὼν τὴν κατάθεσιν στεφάνων καὶ τὴν ἀνάρτησιν τῆς εἰκόνος αὐτοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συνεδριῶν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ μὴ ὑπακούσῃ καὶ εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς τεθλιμμένης αὐτοῦ χήρας καὶ νὰ ἀναλάβῃ διὰ τῶν μελῶν αὐτοῦ τὴν κοσμητείαν τῆς μεγάλης ἐκείνης κηδείας. Τὰ πρὸς τὸν σύλλογον γράμματα καὶ τὰ εὐχαριστήρια τῆς τε χήρας καὶ τῶν δύο αὐτῆς υἱῶν Κωνσταντίνου καὶ Σπυρίδωνος ἀνεκοινώθησαν ἔκτοτε τῷ Συλλόγῳ· ἐγὼ μόνον ἐνταῦθα δημοσίᾳ ἐπαναλαμβάνω ὅτι διὰ τῶν ὑφ' ἡμῶν πραχθέντων ἀπεδόθη μικρὸς φόρος

εὐγνωμοσύνης πρὸς ἄνδρα, ὅστις εἰς τὴν πρόοδον τοῦ Συλλόγου ἡμῶν μυριοτρόπως εἰργάσθη.

Αἱ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἐκπαιδευτικαὶ ἐνέργειαι καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ὑπῆρξαν ποικίλαι. Αἱ διάφοραι σχολαὶ τοῦ Συλλόγου αἵ τε τῶν ἀπόρων παίδων καὶ αἱ δημοτικαὶ ἐλειτούργησαν τακτικῶς· ἡ δὲ πρώτη τούτων ἡ ἐν Ἀθήναις σχολὴ τῶν ἀπόρων καὶ πάλιν καλοὺς παρήγαγε καρπούς.

Ἐν συνόλῳ τὸ λῆξαν ἔτος ἐνεγράφησαν μαθηταὶ ἐν αὐτῇ 585, τοσοῦτοι δηλ. ὅσοι ποτὲ μέχρι τοῦδε. Διὰ ταῦτα δ' ἡ α'. τάξις ὑποδιῃρέθη εἰς δύο τμήματα, καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον ἐνεγράφησαν 348, εἰς δὲ τὸ δεύτερον 158· ἐν τῇ β'. τάξει ἐνεγράφησαν 58, ἐν δὲ τῇ γ'. 21. Ἐκ τῶν φοιτώντων εἰς τὴν σχολὴν παίδων κατὰ πατρίδας ἐξεταζομένων, οἱ πλεῖστοι ἀνήκουσιν ἐκ τῆς ἔσω Ἑλλάδος εἰς τὴν Γορτυνίαν (149), εἰς τὴν Κορινθίαν (118), εἰς τὰς Ἀθήνας (68). Ἐκ τῆς ἔξω Ἑλλάδος πλείονες εἶναι οἱ Μακεδόνες (69) καὶ οἱ Κρῆτες (45). Ἐκ τῶν ἐπαγγελμάτων δὲ τὰ ὁποῖα μετέρχονται οἱ παῖδες ἐπικρατοῦσι τὰ ἑξῆς. Στιλβωταὶ ὑποδημάτων εἶναι 107, ὀψοκομισταὶ 63, πηλοφόροι (ἅπαντες ἐκ Μακεδονίας) 60 καὶ ἐφημεριδοπῶλαι 54.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι παρήγορον εἶναι ἡ τακτικὴ φοίτησις τῶν Μακεδόνων πηλοφόρων, οἵτινες ἀγνοοῦντες τὸ πλεῖστον τὴν Ἑλληνικήν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σχολῇ ἐκμανθάνουσι τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, καταρτίζονται Ἕλληνες τὸ φρόνημα καὶ τὴν καρδίαν καὶ ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν πατρίδα διασπείρουσι τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν κοινὴν μητέρα Ἑλλάδα.

Τὸ ἄλλο φαινόμενον τῆς πυκνῆς προσελεύσεως παίδων ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Γορτυνίας καὶ Κορινθίας ἐξηγεῖται ἐκ τούτου, ὅτι αἱ δύο αὗται ἐπαρχίαι πέμπουσι πάντοτε ἐνταῦθα τοὺς παῖδας αὐτῶν πρὸς εὕρεσιν ἐργασίας, οὗτοι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετέρχονται τὸ ἔργον τοῦ στιλβωτοῦ ὑποδημάτων, ὀψοφόρου καὶ ἐφημεριδοπώλου. Πρὸς βελτίωσιν κυρίως τῶν τάξεων τούτων τῶν παίδων εἰργάσθη πάντοτε ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, διότι οἱ παῖδες οὗτοι εἶναι ἐγκαταλελειμμένοι καὶ μόνοι ἐν Ἀθήναις. Κατώρθωτε δ' ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τὸν ἐξευγενισμὸν τῆς ἐργασίας καὶ τὸ κυριώτερον τὴν περιστολήν, ἂν οὐχὶ ἴσως ἀκόμη ἐντελῶς τὴν κατάπαυσιν, τῆς οἰκτρᾶς αὐτῶν σωματεμπορίας. Διότι δυστυχῶς οἱ παῖδες οὗτοι ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν ἐξεμισθοῦντο εἰς σωματεμπόρους ἐνταῦθα ἀντὶ ἐλαχίστης ἐτησίας ἀμοιβῆς, οἱ δὲ σωματέμποροι οὗτοι παντοιοτρόπως ἐκακοποίουν τοὺς παῖδας. Τοῦτο ὅπερ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ περιστείλωμεν νομίμως, καθότι οἱ παῖδες ἦσαν ἀνήλικοι καὶ παρενέβαινεν ἡ ἔννομος πατρικὴ ἐξουσία, τὸ κατωρθώσαμεν διὰ τῶν συμβουλῶν καὶ τῆς προστασίας ἣν πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ ἔργου αὐτῶν παρέχομεν τοῖς παισίν.

Ἡ δὲ διδασκαλία ἐγίνετο ἐπὶ δίωρον ὡς συνήθως κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος· καὶ διδάσκαλοι ὑπῆρξαν τῆς μὲν ἀνωτέρας γ'. τάξεως ὁ κ. Διονύσιος Κολοκοτσᾶς, τῆς β'. ὁ κ. Κ. Καλεβρᾶς καὶ τῆς α'. ὁ κ. Δημ. Κολοκοτσᾶς μετὰ βοηθοῦ τοῦ παλαιοῦ τῆς σχολῆς μαθητοῦ κ. Δ. Καραβᾶ. Τὰ δὲ διδαχθέντα μαθήματα ἦσαν εἰς μὲν τὴν ἀνωτέραν τάξιν ἱερά, ἀνάγνωσις, γραφή, γραμματική, ἀριθμητική, ἑλλην. ἱστορία καὶ γεωγραφία, ἐν δὲ τῇ β' ἱερά, ἀνάγνωσις, γραμματική, γεωγραφία καὶ ἀριθμητική, ἐν δὲ τῇ α'. τάξει ἀνάγνωσις, γραφή, ἀριθμητική. Πλὴν τούτου ὅμως ἐδιδάχθη καὶ ἐφέτος τὸ μάθημα τῆς ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίας, συνοδεῦον πάντοτε τὰς καταθέσεις τῶν μαθητῶν ἐν τῷ ταμιευτηρίῳ, καὶ ἀνὰ πᾶν Σάββατον ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Κυριακῆς.

Συνεννοηθέντες δὲ μετὰ τοῦ Μουσικοῦ καὶ Δραματικοῦ Συλλόγου εἰσηγάγομεν παρὰ τῇ σχολῇ τῶν ἀπόρων παίδων καὶ τὸ μάθημα τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς καὶ συνεστήσαμεν θίασον μουσικόν, διδασκόμενον ἐν τῷ Ὠδείῳ ἀντὶ 170 δραχμῶν μηνιαίως καταβαλλομένων, ἐκ παίδων τῆς ἡμετέρας Σχολῆς. Ὁ καταρτισθεὶς κανονισμὸς ἐν εἴδει συμβολαίου ὑπεγράφη ἐκ μέρους μὲν τοῦ Μουσικοῦ καὶ Δραματικοῦ Συλλόγου ὑπὸ τοῦ προέδρου αὐτοῦ κ. Μ. Ῥενιέρη, ἐκ μέρους δὲ τοῦ Συλλόγου ἡμῶν ὑπ' ἐμοῦ καὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰουνίου ἤρξατο ἡ διδασκαλία τεσσαράκοντα περίπου παίδων ἐν τῷ Ὠδείῳ, ὑπὸ τοῦ ἀρχιμουσικοῦ κ. Γ. Γαϊδεμβέργερ καὶ τοῦ κ. Φράντζ Ἔμκε. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ θεσμοῦ τούτου πολὺ θέλει ὠφελήσει τοὺς ἀπόρους παῖδας καὶ θέλει συντελέσει ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ἐξημέρωσιν αὐτῶν.

Αἱ δ' ἐξετάσεις γενόμεναι περὶ τὰ τέλη Μαΐου, ὡς συνήθως ἐνώπιον τοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ πολλῶν φιλομούσων ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐκ τοῦ ἀρχιμανδρίτου κ. Εὐγ. Δεπάστα, τοῦ παιδαγωγοῦ κ. Βλ. Σκορδέλη καὶ τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἰγν. Μοσχάκη παρήγαγον καλοὺς καρπούς. Ἑβδομήκοντα ἐν συνόλῳ ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὰς ἐξετάσεις παῖδες, ἐξ ὧν ἀπελύθησαν ἐκ τῆς ἀνωτέρας τάξεως τέσσαρες λαβόντες καὶ τὸ κεκανονισμένον ἀπολυτήριον τῆς σχολῆς διὰ τὴν περαιτέρω ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀποκατάστασιν.

Ἡ δὲ ὑγιεινὴ κατάστασις τῶν παίδων ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἀρίστη ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἰατροῦ τῆς σχολῆς καὶ κοσμήτορος κ. Κ. Διγενῆ, ὅστις ἐπεσκέπτετο τοὺς ἀσθενοῦντας τῶν παίδων. Ἕνεκα τῆς ἐπισκηψάσης ἐπιδημίας τῆς εὐλογίας διεκόπησαν ἐπὶ ἕνα μῆνα τὰ μαθήματα τῆς σχολῆς, φροντίδι δὲ τῆς κοσμητείας τῆς Σχολῆς ἐκομίσθη ἐκ τῆς Ἑσπερίας δαμαλίς, δι' ἧς ἐνεβολιάσθησαν πάντες οἱ εἰς τὴν σχολὴν φοιτῶντες παῖδες.

Ἡ δὲ λειτουργία τοῦ ταμιευτηρίου τῆς Σχολῆς ἐγίγνετο κατὰ τρίτην μετὰ τὸ μάθημα τῆς ἐκ τῆς δαπάνης οἰκονομίας ὑπὸ τῶν διδασκάλων

κατὰ τὴν ὑποδειχθεῖσαν αὐτοῖς μέθοδον συμφώνως πρὸς τὸ σύστημα τοῦ εἰδικοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα Γάλλου Μαλάρς. Κατετέθησαν δὲ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ὑπὸ 396 καταθετῶν παίδων δρ. 3,507,25 καὶ ἀπεδόθησαν δρ. 2,738,35, μένουσι δ' εἰς διάθεσιν τῶν παίδων ἐν τῷ ταμιευτηρίῳ τῆς Σχολῆς δρ. 768,90.

Τὰ τῆς Σχολῆς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος διηύθυνε κοσμητεία ἀποτελουμένη ἐκ τῶν κκ. Κ. Βάμβα ἐφόρου, Α. Μαρινοπούλου γραμματέως καὶ τῶν κοσμητόρων κκ. Κ. Διγενῆ, Κ. Ξένου, Δ. Παπαγεωργίου καὶ Θ. Μιχαλοπούλου.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐν 'Αθήναις σχολήν, αἱ δ' ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἡμέτεραι Σχολαὶ τῶν ἀπόρων ἐξηκολούθησαν ἐπιτυχῶς ἐργαζόμεναι καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος. Πλὴν δὲ τῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν ὁ σύλλογος συνέστησε νέαν σχολὴν ἐν Πύργῳ ἀποδεχθεὶς τὴν αἴτησιν ὅπως ἡ ἐκεῖ συστᾶσα σχολὴ ὑπαχθῇ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ σχολῶν καὶ ἐκλεξάμενος πρὸς τοῦτο κοσμήτορας τοὺς κκ. Κ. Μητρόπουλον, Ε. Χρυσανθόπουλον, Εὐθ. Λεονάρδον, Σταμ. Βωβὸν καὶ 'Αριστ. Μάρκον. Ἔτι δὲ συσταθείσης δημοτικῆς σχολῆς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῷ χωρίῳ Γιαννησαίου τοῦ δήμου Κορθίου Ἄνδρου ἔνθα διετηροῦμεν σχολήν, ἀπεδεξάμεθα τὴν αἴτησιν τῶν κατοίκων ὅπως ἡ ἡμετέρα αὕτη ἐν Ἄνδρῳ σχολὴ μετατεθῇ εἰς τὸ χωρίον Γαυρίου Θολό. Πλὴν τούτων ὅμως ὁ Σύλλογος ἐπῆλθεν ἀρρωγὸς καὶ εἰς τὴν Δημοτικὴνσχολὴν τοῦ χωρίου 'Ανδραβίδας τῆς 'Ηλείας ἀποστείλας κατ'αἴτησιν τῶν κατοίκων βιβλία διδακτικὰ εἰς αὐτήν, καὶ εἰς τὴν ἐν Κερκύρᾳ συστᾶσαν σχολὴν τῶν ἀπόρων παίδων αἰτήσει τῆς Φιλελεήμονος αὐτόθι ἑταιρίας Ἅγιος Σπυρίδων.

Διετηροῦντο λοιπὸν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος δέκα σχολαί· ἡ ἐνταῦθα καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐν Καλάμαις, Σύρῳ, Ζακύνθῳ, Πάτραις, Ἄνδρῳ, Νέᾳ Πικέρνῃ, Τραγανοῦ, Κατσαροῦ καὶ Πύργῳ.

Προτάσει ὀγδοήκοντα τεσσάρων τακτικῶν ἐνεργῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ληξάσης τῆς τριετοῦς διορίας τῆς ἰσχύος τοῦ κανονισμοῦ κατηργήθη τὸ ἄρθρον 40 αὐτοῦ ἔχον ὡς ἑξῆς.

Ἄρθρον 40. Ἐπὶ τρία μόνον ἔτη κατὰ σειρὰν δύνανταινὰ ἐκλεχθῶσι τὰ μέλη τῆς 'Εφορείας εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν.

Συγχρόνως δ' ἐψηφίσθη ἡ τροποποίησις τοῦ ἄρθρου 8 τοῦ κανονισμοῦ ὅσον ἀφορᾷ περὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς τῶν νέων μελῶν. 'Ανετέθη δ' εἰς ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Ν. Ζηλήμονος, Τ. 'Ηλιοπούλου καὶ Α. Βαρζέλη ὅπως ὑποβάλῃ τὰς ἀναγκαίας τροποποιήσεις· καὶ ὑπεβλήθησαν μὲν αἱ τροποποιήσεις αὗται δὲν ἐψηφίσθησαν ὅμως κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος.

Τὸ ἡμέτερον περιοδικὸν καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐξηκολούθησε μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε ἐπιμελείας τακτικῶς ἐκδιδόμενον τῇ φροντίδι τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ἐκ τῶν κκ. Σπ. Π. Λάμπρου, Π. Φέρμπου,

Ν. Γ. Πολίτου καὶ Σταμ. Βάλβη. Τοῦ *Παρνασσοῦ* τακτικὰς ἀναλύσεις δημοσιεύουσι διάφορα ἔγκριτα τῆς Ἑσπερίας περιοδικά, τινὰ δὲ καὶ μεταφράζουσιν ἐνίοτε τὰς ἀρχαιολογικὰς καὶ φιλολογικὰς αὐτοῦ διατριβὰς καὶ ἀνακοινώσεις.

Αἱ ἔκτακτοι συνεδρίαι τοῦ Συλλόγου εἶναι ὡς γνωστὸν ἀφιερωμέναι διὰ τὰ ἀναγνώσματα. Ταῦτα ἐφέτος ἦσαν πάμπολλα διότι συνεποσώθησαν εἰς 34, ἐφοιτῶντο δ' ὑπὸ πυκνοῦ πάντοτε πλήθους. Δέον νὰ μνημονεύσω ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ τῆς κυρίας Καλλιόπης Κεχαγιᾶ διευθυντρίας τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ζαππείου καὶ ἐπιτίμου τοῦ Συλλόγου μέλους, ἥτις πρώτη ἔδωκε παρ' ἡμῖν τὸ κάλλιστον παράδειγμα τῆς δημοσίᾳ ὁμιλίας τῶν γυναικῶν.

Ἰδοὺ κατὰ σειρὰν τὰ ἀναγνώσματα τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου.

Πρῶτον ἐγένετο ἀνάγνωσμα ἡ μετάφρασις τοῦ *Πλούτου* τοῦ Ἀριστοφάνους τοῦ μεταστάντος τακτικοῦ μέλους Κωνσταντίνου Λαμπαδαρίου.

Ὁ κ. Γ. Παράσχος τακτικὸν μέλος ἀνέγνω μετάφρασιν τοῦ Δ. τῆς Ἰλιάδος.

Ὁ κ. Κ. Βάμβας τακτικὸν μέλος ὡμίλησε *περὶ συνεργατικῶν Ἑταιρειῶν*.

Ὁ κ. Δαμιανὸς Βορρὲς τακτικὸν μέλος *περὶ τοῦ προσφορωτέρου διὰ τὴν Ἑλλάδα σωφρονιστικοῦ συστήματος*.

Ὁ κ. Κ. Γ. Ξένος τακτικὸν μέλος *περὶ Ῥαβελαὶ καὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ*.

Ὁ κ. Ν. Χλωρὸς *περὶ χρησιμότητος τῶν δασῶν Μέρος Α'*.

Ὁ κ. Ν. Χ. Ἀποστολίδης τακτικὸν μέλος *πορίσματα ἐξετάσεως τεμαχίου κρητῖδος* μετὰ πειραμάτων.

Ὁ κ. Σῖμος Μπαλάνος τακτικὸν μέλος *περὶ προσωπικῆς κρατήσεως ὡς μέσου ἐκτελέσεως*.

Ὁ κ. Α. Διομήδης Κυριακὸς τακτικὸν μέλος *περὶ τῆς προτάσεως τῆς ἱερᾶς συνόδου περὶ μισθοδοσίας τοῦ κλήρου*.

Ὁ κ. Θ. Φλογαΐτης τακτικὸν μέλος *περὶ τοῦ συγκεντρωτικοῦ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπαρχιακῆς διοικήσεως*.

Ὁ Σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος Πλαταμῶνος κύριος Ἀμβρόσιος ἐπίτιμον μέλος *περὶ τοῦ ζητήματος τῆς μισθοδοσίας τῶν Ἐφημερίων*.

Ὁ κ. Νικόλαος Γεωργιάδης ἀντεπιστέλλον μέλος *περὶ πίστεως καὶ ὑλισμοῦ*.

Ὁ κ. Ι. Παπαλουκᾶς Εὐταξίας τακτικὸν μέλος *περὶ ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως*.

Ὁ κ. Ἀχιλλεὺς Παράσχος ἀντεπιστέλλον μέλος *ἀνέκδοτα λυρικὰ ποιήματα*.

Ὁ κ. Τιμολέων Ἀργυρόπουλος τακτικὸν μέλος *περὶ τῶν ἐφαρμογῶν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ* μετὰ πειραμάτων.

Ὁ κ. Σπ. Σπηλιωτάκης μέλος ἐπίτιμον *περὶ τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας καὶ τῶν πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς μέσων.*

Ὁ κ. Μ. Δέφνερ τακτικὸν μέλος *περὶ τῶν σχέσεων τῆς συγκριτικῆς φιλολογίας πρὸς τὴν ἐθνολογίαν.*

Ὁ κ. Σπ. Σοκόλης ἀντεπιστέλλον μέλος *περὶ Ἀλβανίας καὶ Ἠπείρου.*

Ὁ ἀρχιμανδρίτης κ. Σ. Κολιάτσος μέλος ἐπίτιμον *περὶ τῆς ἐν τῷ οἴκῳ εὐδαιμονίας.*

Ὁ κ. Βλάσιος Σκορδέλης τακτικὸν μέλος *ἡ φυλλάδα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ὁ ὀκτώηχος ἢ σχολεῖον καὶ λαός.*

Ὁ κ. Σπ. Σοκόλης ἀντεπιστέλλον μέλος *περὶ Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας* μέρος β'.

Ὁ κ. Ἀριστ. Προβελέγιος περὶ τοῦ *Φάουστ* τοῦ Γκαῖτε μετ' ἀποσπασμάτων ἐμμέτρου αὐτοῦ μεταφράσεως.

Ὁ κ. Ν. Παγκώστας ἀντεπιστέλλον μέλος *περὶ τῶν διαφόρων θρησκευμάτων.*

Ὁ κ. Τ. Ἀμπελᾶς τακτικὸν μέλος *περὶ τῶν τυχῶν τοῦ ὀνόματος Γραικός.*

Ὁ κ. Ι. Ἀ. Τυπάλδος ἐπίτιμον μέλος *περὶ τῶν νομικῶν ὅρων τῆς Ἀττικῆς* ἀναγνώσματα δύο.

Ὁ κ. Α. Πασπάτης ἐπίτιμον μέλος *πολιορκία καὶ ἅλωσις Κωνσταντινουπόλεως* ἀναγνώσματα πέντε.

Ἡ κυρία Καλλιόπη Κεχαγιᾶ ἐπίτιμον μέλος *ἐντυπώσεις τῶν ἐν Ἑσπερίᾳ Μουσείων.*

Ὁ κ. Ἀριστ. Προβελέγιος τακτικὸν μέλος *ὁ Ἀρίων* ποίημα λυρικόν.

Ὁ κ. Λέων Μηλιώτης τακτικὸν μέλος *περὶ τῆς οἰκογενείας ἐν τῇ προϊστορικῇ ἐποχῇ.*

Καὶ αὗται μὲν αἱ ἐν γένει ἐργασίαι τοῦ Συλλόγου, ἔρχομαι δὲ ἤδη ἐπὶ τὰ τμήματα. Προτάσει τῶν τακτικῶν μελῶν κκ. Τιμ. Ἀμπελᾶ, Τιμ. Ἠλιοπούλου, Γ. Κρίνου, Μ. Π. Λάμπρου καὶ Α. Μαρινοπούλου καὶ μετὰ πεφωτισμένην συζήτησιν ἐγένετο δεκτὴ ἡ σύστασις πέντε εἰδικῶν τμημάτων ἐν τῷ Συλλόγῳ ἤτοι θεολογικοῦ, φιλολογικοῦ καὶ ἀρχαιολογικοῦ, νομικοῦ καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν φυσιογνωστικοῦ, καὶ καλῶν τεχνῶν, ὧν σκοπὸς ἀνεγράφη ἡ ἐν αὐτοῖς μελέτη καὶ προεξεργασία τῶν εἰς τὸν Σύλλογον ὑποβαλλομένων προτάσεων καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν ὑποβολὴ προτάσεων ἐχουσῶν ἀντικείμενα σχετικὰ πρὸς τοὺς κλάδους τῶν τμημάτων· ἔτι δ' ἡ συζήτησις θεμάτων σχετικῶν ἑκάστῳ κλάδῳ, ἡ ἐξεύρεσις μέσων πρὸς σύστασιν διαγωνισμῶν ἐτησίων ἐπὶ θεμάτων ὁριζομένων καὶ ἡ εἰς τὸ κοινὸν ἀνακοίνωσις πληροφοριῶν ἢ γνωμοδοτήσεων ἀφορωσῶν εἰς τὸ κοινῇ συμφέρον, ἐξαιρουμένων τῶν ὅπως δήποτε σχετιζομένων πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τοὺς πολιτευτάς. Τὰ τμήματα δὲ ἀποτελοῦνται ἐκ πάντων τῶν

ἐν Ἀθήναις μελῶν, ἕκαστον δὲ μέλος δύναται νὰ ἐγγραφῇ εἰς πλείονα τμήματα.

Τούτου γενομένου τὸ προεδρεῖον προσεκάλεσε τὰ ἐν Ἀθήναις μέλη τοῦ Συλλόγου, ἅτινα πάντα καὶ τὰ εἰς διαφόρους τάξεις ἀνήκοντα μετὰ σπανίας προθυμίας ἐνεγράφησαν εἰς τὰ διάφορα τμήματα καὶ μετὰ ζήλου μετέσχον τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν.

Οὕτως ἀμέσως συνελθόντα τὰ τμήματα προέβησαν εἰς τὸν καταρτισμὸν αὐτῶν καὶ ἐξελέχθησαν τοῦ μὲν Θεολογικοῦ πρόεδρος ὁ ἀρχιμανδρίτης κ. Σωκράτης Κολιάτσος, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Α. Διομήδης Κυριακὸς καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Ἰγνάτιος Μοσχάκης, τοῦ δὲ τῶν νομικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν πρόεδρος ὁ κ. Κ. Ν. Κωστῆς, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ν. Ζηλήμων καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Τιμ. Ἠλιόπουλος, τοῦ δὲ ἀρχαιολογικοῦ καὶ Φιλολογικοῦ πρόεδρος ὁ κ. Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Γ. Κρέμος καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης, τοῦ τῶν καλῶν τεχνῶν πρόεδρος ὁ κ. Μ. Μελᾶς, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ἰ. Ἰσιδωρίδης Σκυλίσσης καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Εὐγ. Ζαλοκώστας καὶ τοῦ φυσιογνωστικοῦ πρόεδρος ὁ κ. Γ. Καραμήτσας, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Α. Χρηστομάνος καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Α. Τριανταφυλλίδης.

Μετὰ τὴν κατάρτισιν αὐτῶν τὰ τμήματα προέβησαν ἀμέσως εἰς τὰς ἐργασίας των, ὧν περίληψιν παρατίθημι ἐνταῦθα, παραπέμπων διὰ πλείονας λεπτομερείας εἰς τὰς ἐν τέλει τῆς λογοδοσίας προσαρτηθησομένας ἐκθέσεις τῶν τμημάτων.

Καὶ τὸ μὲν Θεολογικὸν τμῆμα ἔκρινε καλὸν μετὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ προεδρείου αὐτοῦ νὰ συγχωνευθῇ μετὰ τοῦ φιλολογικοῦ καὶ ἀρχαιολογικοῦ.

Τὸ δὲ νομικὸν καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ ὀργανισμοῦ του ἐπελήφθη τῆς συζητήσεως διαφόρων ὑποβληθεισῶν αὐτῷ προτάσεων. Καὶ πρῶτον μὲν συνεζήτησε τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Α. Λεβίδου ὑποβληθεῖσαν πρότασιν περὶ ταξινομήσεως καθ' ὕλην καὶ χρονολογικῶς τῶν ἐν Ἑλλάδι δημοσιευθέντων νόμων καὶ Β. Διαταγμάτων καὶ περὶ δημοσιεύσεως εὑρετηρίου. Τὸ τμῆμα συνέστησεν ἐπιτροπὴν πρὸς τοῦτο ἐκ τῶν κκ. Ι. Τυπάλδου, Ε. Λουριώτη, Θ. Φλογαΐτου, Ι. Παπαλουκᾶ Εὐταξία, Ι. Καρύδα, Δ. Βορρέ, Σ. Μπαλάνου, Γ. Ἀγγελοπούλου, Ν. Ζηλήμονος, Π. Χρυσανθοπούλου, Γ. Μελισσουργοῦ καὶ Ι. Ἀραβαντινοῦ, ἥτις μελετήσασα ἐπαρκῶς τὸ ζήτημα προέτεινε τὴν σύστασιν διαγωνισμοῦ, τοῦ ὁποίου οἱ ὅροι συζητηθήσονται προσεχῶς.

Τὸ τμῆμα λαβὸν ὑπ' ὄψει τὴν ὑπὸ τῶν κκ. Κ. Ν. Κωστῆ καὶ Ν. Ζηλήμονος ὑποβληθεῖσαν πρότασιν περὶ ἐξευρέσεως τῶν μέσων, ὅπως οἱ ἐν ταῖς φυλακαῖς κρατούμενοι περιθάλπωνται καὶ διδάσκωνται δεόντως, ἐξέλεξεν ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἀρχικῶς ἐκ τῶν κκ. Ι. Τυπάλδου, Ν. Ζη-

λήμονος Ι. Καρύδα, Ι. Ἀραβαντινοῦ, Δ. Βορρὲ ἵνα ἐργασθῇ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ἐκλεξαμένη πρόεδρον τὸν κύριον Ι. Τυπάλδον ἐξέθηκεν ἐν δημοσίᾳ συνεδρίᾳ τοῦ τμήματος τὸν σκοπὸν αὐτῆς, ὃν αὐτὸς ὁ Σύλλογος υἱοθέτησε πρῶτος προσενεγκὼν ὑπὲρ τούτου χιλίας δραχμάς. Ἡ ἐπιτροπὴ δὲ τῇ εὐγενεῖ συνεργασίᾳ φιλανθρώπων κυριῶν προέβη εἰς τὴν συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τῶν φυλακισμένων, ἐπεμελήθη δὲ τῆς πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς αὐτῶν μορφώσεως εἰσαγαγοῦσα, κατὰ τὸ ἐνόν, ἐν ταῖς φυλακαῖς τὴν διδασκαλίαν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, καὶ φροντίσασα περὶ τῆς ὅσον ἔνεστι καλῆς διαίτης τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς κρατουμένων. Τὰ λεπτομερέστερα περὶ τούτων ὡς καὶ περὶ τῆς χρηματικῆς καταστάσεως τοῦ εἰδικοῦ ταμείου τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ἀναγράφονται ἐν τέλει ἐν ἰδιαιτέρᾳ ἐκθέσει.

Τὸ τμῆμα ὁμοίως τῇ προτάσει τῶν κκ. Ν. Δαμασκηνοῦ, Σίμου Μπαλάνου, Κ. Ν. Κωστῆ καὶ Ι. Α. Τυπάλδου ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς προσωπικῆς κρατήσεως ὡς μέσου ἐκτελέσεως, κατέληξε δ' ἐκφράσαν εὐχὴν ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τοῦ θεσμοῦ τούτου.

Τὸ τμῆμα ὁμοίως προτάσει καὶ εἰσηγήσει τοῦ κ. Σίμου Μπαλάνου ἐμελέτησε τὸ ζήτημα τῆς βελτιώσεως τῶν δικαστηρίων. Συνέστη ἡ ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. Κ. Ν. Κωστῆ, Ἀ. Παπαφράγκου, Ν. Ῥάδου, Σ. Μπαλάνου, Γ. Φιλαρέτου, Ν. Δ. Λεβίδου, καὶ Θ. Φλογαΐτου ἥτις διὰ τοῦ τελευταίου τούτου ὡς εἰσηγητοῦ συνέταξεν ἔκθεσιν λεπτομερῆ περιλαμβάνουσαν ὅλας τὰς φάσεις τοῦ ζητήματος καὶ τὰ προτεινόμενα πρὸς διόρθωσιν μέτρα· ἥτις ἐδημοσιεύθη προσηκόντως καὶ συζητηθήσεται προσεχῶς.

Τὸ τμῆμα ἐπεξειργάσθη δι' ἐπιτροπῶν καὶ ἄλλας προτάσεις, περὶ ὧν εἰδικὸς λόγος γίνεται ἐν τῇ ἰδίᾳ τοῦ τμήματος τούτου ἐκθέσει.

Τὸ τμῆμα τῶν καλῶν τεχνῶν πρῶτον ζήτημα ὅπερ ἐπελήφθη ἦν τὸ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου, ὅπερ συνεζήτησεν ἐν διαφόροις συνεδρίαις· συνεκρότησε δὲ καὶ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Ἰω. Ἰσιδ. Σκυλίσση, Ἀλ. Α. Ῥαγκαβῆ καὶ Μ. Π. Λάμπρου εἰσηγητοῦ ὅστις ὑπέβαλεν ἔκθεσιν πρὸς τὸ τμῆμα α) ὡς πρὸς τὴν πρότασιν τῆς συστάσεως διὰ τοῦ τμήματος θιάσου ἑλληνικοῦ, ὅστις ὑπὸ τὰς ἀμέσους αὐτοῦ ὁδηγίας νὰ διδάσκῃ δράματα ἑλληνικά, β) ὡς πρὸς τὴν πρότασιν περὶ συστάσεως μονίμου ἑλληνικοῦ θεάτρου καὶ ἑλληνικοῦ σχολείου δραματικοῦ. Προέτεινε δ' ἡ ἐπιτροπὴ ὅπως γίνῃ ἀπόπειρά τις κατὰ τὸ θέρος ἵνα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ τμήματος καὶ τὴν ἐποπτείαν αὐτοῦ συστῇ θίασος ἑλληνικός, ὅστις ἀπό τινος τῶν θερινῶν θεάτρων νὰ διδάσκῃ κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς ἐπιτροπῆς. Ἐπὶ τῶν δύο πρώτων προτάσεων ἡ συζήτησις ἀνεβλήθη ἕνεκα ἄλλων ἀσχολιῶν τοῦ τμήματος, τὴν δὲ τελευταίαν ἐφάνη παραδεχόμενον τὸ τμῆμα, ἀλλὰ συστὰς τότε ὁ Ἐθνικὸς σύλλογος ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν πραγ-

ματοποίησιν τῆς ἀποπείρας ταύτης καὶ οὕτως ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἀπεσύρθη.

Ἕτερον θέμα περὶ ὃ ἐνησχολήθη τὸ τμῆμα ἦν ἡ τέλεσις κατὰ τὴν 25 Μαρτίου ἐθνικῆς ἐκθέσεως μελλούσης νὰ περιλάβῃ ἀντικείμενα σχετιζόμενα πρὸς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Τὸ τμῆμα παρεδέξατο τὴν πρότασιν ταύτην, ἀλλ' ἀνέβαλε τὴν τέλεσιν τῆς ἐκθέσεως διὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος διότι ὀλίγος ὑπελείπετο καιρὸς ἐφέτος διὰ τὴν εὐπρεπῆ παρασκευήν.

Προτάσει δὲ τοῦ κ. Σπ. Σπηλιωτάκη τὸ τμῆμα παρεδέξατο τὴν τέλεσιν ἐκθέσεως ἀνθέων καὶ φυτῶν. Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἥτις διήρκεσε τρεῖς ἡμέρας, τὴν 6, 7, καὶ 8 Μαΐου διωργανίσθη ἐν τῷ παριλισσίῳ κήπῳ *Παράδεισος*, δύναται δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς πρώτη τοιαύτη ἀπόπειρα ἐκθέσεων ἐν Ἑλλάδι ὡς ἐπιτυχοῦσα ἀρκετά. Τὰ τοῦ διοργανισμοῦ αὐτῆς ἀνέλαβεν ἐπιτροπὴ συνισταμένη ἐκ τῶν μελῶν τοῦ τμήματος κκ. Ν. Τριανταφυλλίδου, Γ. Δουρούτη, Α. Ῥαγκαβῆ, Α. Χαραλάμπη καὶ Κ. Κουτσαλέξη. Ἑλλανοδῖκαι δ' ὡρίσθησαν οἱ κκ. Ι. Ἰσιδ. Σκυλίσσης, Θ. Χέλδραϊχ καὶ Π. Γεννάδιος. Ἐκθέται παρουσιάσθησαν ἐν συνόλῳ 57, ἐξ ὧν 52 μὲν ἐξ Ἀθηνῶν, εἷς ἐκ Κηφισσίας, τρεῖς ἐκ Καλαμῶν καὶ εἷς ἐκ Πατρῶν. Ἐξετέθησαν δ' ἐν συνόλῳ γάστραι μὲν ἀνθέων καὶ φυτῶν 1565, συλλογαὶ δρεπτῶν ἀνθέων καὶ ἰδίᾳ κεκομμένων ῥόδων 10, προϊόντα ἀνθοδετικῆς 10, πρωΐμων λαχανικῶν καὶ ὀπωρῶν συλλογαὶ 10, τεχνητῶν ἀνθέων καὶ καρπῶν συλλογαὶ 2, ἀνθέων ἀγροῦ συλλογὴ μία, ἔτι δὲ ὁ κῆπος ἐν ᾧ ἡ ἔκθεσις καὶ κινητὸς κῆπος (jardinière) ἐκ 50 γαστρῶν ἄριστα διασκευασμένος. Τὴν ἔκθεσιν ἐπεσκέφθησαν ἐν συνόλῳ 3690 ἄτομα, ἔτι δὲ διὰ διαρκῶν εἰσιτηρίων 69. Τὸ πρῶτον βραβεῖον τιμῆς ἀπενεμήθη εἰς τὸν ἐν Κερκύρᾳ κ. Π. Κρεμύδην διὰ τὸν κινητὸν αὐτοῦ κῆπον ὡς περιέχοντα περὶ τὰ πεντήκοντα εἴδη φυτῶν ἀλλοτρίων κλιμάτων καὶ διὰ τὴν φιλόκαλον συναρμογὴν καὶ τὸν ἐπιστημονικὸν ἑκάστου ὁρισμόν. Χρυσᾶ δὲ βραβεῖα ἀπενεμήθησαν δύο, εἰς τὸν ἐκ Κηφισσίας κ. Χ. Κοκκινάκην κηπουρὸν τοῦ κ. Μ. Μελᾶ καὶ εἰς τοὺς ἀνθοκόμους ἀδελφοὺς Καντόρου. Ἀπενεμήθησαν δὲ καὶ 5 ἀργυρᾶ βραβεῖα, 15 χαλκᾶ, 5 ἔπαινοι καὶ χρηματικαὶ ἀμοιβαὶ εἰς διαφόρους. Περὶ πάντων τούτων λεπτομερεῖς πληροφορίας παρέχει ἡ ἔκθεσις τοῦ τμήματος.

Τὸ δὲ ἀρχαιολογικὸν καὶ φιλολογικὸν τμῆμα ἐνησχολήθη κυρίως εἰς ἀνακοινώσεις διαφόρους τῶν μελῶν αὐτοῦ, αἵτινες ἀνῆλθον εἰς πεντήκοντα δύο ἐν συνόλῳ, ἁπτόμεναι τῶν διαφόρων μελετῶν τοῦ τμήματος ὡς ἑξῆς.

Νομισματικαὶ ἀνακοινώσεις ἐγένοντο τέσσαρες· ὑπὸ τοῦ κ. Π. Λάμπρου περὶ ἀνεκδότου νομίσματος Ἰακώβου δὲ Μιλλύ, καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Μελετοπούλου περὶ ἀνεκδότων νομισμάτων τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκίδος, τῆς ἐν Ἀμοργῷ Μινώας, καὶ περὶ ἀνεκδότου χαλκοῦ Ἀθηναϊκοῦ συμβόλου.

Ἔργων ἀρχαίας τέχνης ἀνακοινώσεις δέκα· ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Χ. Δραγάτση

περὶ κεφαλῆς Ὁμήρου ἐκ Πειραιῶς, περὶ ἀγγείου πηλίνου μετ' ἀναγλύφου κεφαλῆς Ἥρας, περὶ ἀγάλματος Ἀθηνᾶς ἐκ Πειραιῶς, περὶ ἀναγλύφου παραστάσεως ἐρωτικῆς ἁρπαγῆς· ὑπὸ τοῦ κ. Α. Μελετοπούλου περὶ χαλκοῦ ποδὸς ἵππου καὶ περὶ ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου ἐκ Πειραιῶς· ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτου περὶ κριοφόρου Ἑρμοῦ, περὶ Ἀθηνᾶς Ἱππίας καὶ περὶ εἰδωλίου πηλίνου δαμαλοφόρου Ἑρμοῦ· ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Γ. Σολομοῦ περὶ προϊστορικοῦ ἀγγείου ἐκ Ναυπλίου.

Ἔργων μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας τέχνης ἀνακοινώσεις ἑπτά· ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καραπάνου περὶ οἰκοσήμου τῆς οἰκογενείας Δελαγραμμάτικα, ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Καμπούρογλου περὶ τοῦ αὐτοῦ οἰκοσήμου καὶ περὶ σφραγῖδος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀρείου Πάγου, ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Π. Λάμπρου περὶ ἠπειρωτικῶν ἐνεπιγράφων Μαστραπάδων, ὑπὸ τοῦ κ. Ἀ. Μελετοπούλου περὶ σφραγῖδος τῆς ἐν Ἀμοργῷ μονῆς τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, περὶ ὑελίνης Βυζαντινῆς σφραγῖδος καὶ περὶ χριστιανικῆς μυροθήκης.

Ἐπιγραφικαὶ ἀνακοινώσεις ἐγένοντο ἕνδεκα· ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου περὶ ἐπιγραφῆς ἐκ Δυρραχίου, ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Χ. Δραγάτση περὶ ἐπιγραφικῶν Σύρου, περὶ παναρχίας ἐπιγραφῆς Σίφνου, περὶ δύο ἐπιτυμβίων λίθων ἐκ Πειραιῶς, περὶ δύο ἐπιγραφῶν ἀνεκδότων Πειραιῶς, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Μελετοπούλου περὶ ὅρου Πειραιῶς, περὶ καταλόγων κυρίων ὀνομάτων ἐκ Τροιζῆνος, ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Π. Λάμπρου περὶ ἐπιτυμβίας ἐπιγραφῆς τοῦ ἐν Πατησίοις μουσείου, ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Γ. Φιλιππίδου περὶ ἐπιγραφῶν ἐκ Μακεδονίας καὶ περὶ ἐπιγραφῶν ἐκ Δοξάτου, ὑπὸ τοῦ κ. Α. Λασποπούλου περὶ ἐπιγραφῶν Δίου.

Ἱστορίας ἀρχαίας, μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας ἀνακοινώσεις δεκατέσσαρες. Ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Β. Γεωργιάδου ἐκδοθέντος βιβλίου «Λόγοι ἀνέκδοτοι τοῦ ἐπισκόπου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτου καὶ Γεωργίου Βούρτζη» καὶ περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Α. Βλαστοῦ ἐκδοθέντος βιβλίου ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1453. Ὑπὸ τοῦ κ. Σ. Π. Λάμπρου περὶ χειρογράφων τοῦ χρονικοῦ Μονεμβασίας καὶ περὶ νέας πηγῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων· ὑπὸ τοῦ κ. Ἰω. Σακελλίονος περὶ διαθήκης ἀνεκδότου Γερμανοῦ καθηγουμένου Πάτμου, περὶ τῆς διακηρύξεως τῆς Τουρκίας ἐν τῷ κατὰ τῆς Ῥωσίας πολέμῳ, περὶ ἀνεκδότων ἱστορικῶν ἐγγράφων τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου· ὑπὸ τοῦ κ. Π. Λάμπρου περὶ ἀνεκδότων ἐγγράφων τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου, ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Κρέμου περὶ νεωτέρων ἐρευνῶν ἐπὶ τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, περὶ σειρᾶς ἱστορικῶν ἐγγράφων τοῦ Γκούρα, περὶ ἀνεκδότου πηγῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ· ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Φιλιππίδου περὶ ἐγγράφων ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐν Χαλκιδικῇ ἐπανάστασιν καὶ περὶ αὐτογράφου τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ.

Φιλολογίας τέλος καὶ κριτικῆς ἀνακοινώσεις τέσσαρες ἤτοι τοῦ μὲν κ. Α. Πασπάτη περὶ τῶν ἁμαρτημάτων τῆς ἐπιτεθεωρημένης ἀγγλικῆς μεταφράσεως τῆς Καινῆς διαθήκης, τοῦ κ. Σταματίου Δ. Βάλβη περὶ διορθώσεως χωρίου τοῦ Πλατωνικοῦ διαλόγου Λύσιδος, περὶ διορθώσεως χωρίου τῆς Ἠλέκτρας τοῦ Σοφοκλέους, ὑπὸ τοῦ κ. Ο. Ἰασωνίδου τέλος περὶ τῶν Φιλολογικῶν ἄρθρων τῆς ἐπιτηρίδος τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ Συλλόγου.

Τὸ δὲ Φυσιογνωστικὸν τμῆμα εἰργάσθη περὶ τὰ ἑξῆς. Προτάσει τοῦ κ. Ἐμ. Δραγούμη παρεδέξατο τὴν σύστασιν μετεωρολογικῶν σταθμῶν εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ κράτους. Ἐψηφίσθη δὲ ὀργανισμὸς καὶ ἐγένετο δεκτὴ ἡ σύστασις σταθμῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν Πειραιεῖ, Πάρῳ, Λαυρίῳ, Καλάμαις, Τριπόλει καὶ Λαρίσσῃ. Ὁ Σύλλογος προθύμως ἐψηφίσατο τὴν δέουσαν πίστωσιν, τὸ δὲ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐνέγραψεν εἰς τὸν προϋπολογισμὸν αὐτοῦ βοήθημα χιλίων δραχμῶν καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἀπεδέξατο ὅπως ἡ διεύθυνσις τῶν ἐν Λαρίσσῃ καὶ Τριπόλει σταθμῶν ἀνατεθῇ εἰς τὰ αὐτόθι διδασκαλεῖα καὶ ἀνέλαβεν ὅπως καταβάλῃ τὴν δαπάνην διὰ τὰ ὄργανα τῶν σταθμῶν τούτων Οἱ μετεωρολογικοὶ οὗτοι σταθμοὶ ἄρχονται τάχιστα λειτουργοῦντες.

Ἐγένετο δεκτὴ πρότασις τοῦ κ. Σταματίου Κρίνου ὅπως συστῇ ἐπιτροπὴ πρὸς φυσικὴν ἐξέτασιν τῆς Ἀττικῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ συγκροτηθεῖσα ἐκ τῶν κκ. Ἰουλίου Σμίθ, Π. Βουγιούκα, Α. Κορδέλλα, Α. Χρηστομάνου, Στ. Κρίνου, Δ. Κοκκίδου, Θ. Χέλδραϊχ, Κ. Μητσοπούλου, Τ. Ἀργυροπούλου, Ε. Δραγούμη, Μ. Χρυσοχόου, Θ. Κρύπερ καὶ Ν. Ἀποστολίδου ἐξελέξατο πρόεδρον αὐτῆς τὸν κ. Ἰούλιον Σμίθ, ἀντιπρόεδρον τὸν κ. Α. Κορδέλλαν καὶ γραμματέα τὸν κ. Ν. Ἀποστολίδην καὶ συνέταξε τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν της καθ' ὃ τὴν μὲν μαθηματικὴν γεωγραφίαν τῆς Ἀττικῆς ἀνέλαβον οἱ κκ. Δ. Κοκκίδης, Μ. Χρυσοχόος καὶ Α. Τριανταφυλλίδης, τὴν ὀρεογραφίαν καὶ ὑδρογραφίαν ὁ κ. Α. Χρηστομάνος, τὴν μετεωρολογίαν ὁ κ. Ι. Σμίθ, τὴν κλιματογραφίαν ἡ Ἑταιρία τῆς Ὑγιεινῆς, τὴν γεωλογίαν καὶ ὀρυκτολογίαν οἱ κκ. Π. Βουγιούκας, Α. Κορδέλλας, Κ. Μητσόπουλος καὶ Ε. Δραγούμης, τὴν ζωολογίαν οἱ κκ. Ν. Ἀποστολίδης καὶ Θ. Κρύπερ καὶ τὴν βοτανικὴν οἱ κκ. Θ. Χέλδραϊχ καὶ Στ. Κρῖνος. Τοῦ προγράμματος τούτου τὴν ἐκτέλεσιν πρῶτος ἀνέλαβεν ὁ σεβαστὸς τῆς ἐπιτροπῆς πρόεδρος κ. Ἰούλιος Σμὶθ, ὁ κλεινὸς διευθυντὴς τοῦ ἡμετέρου Ἀστεροσκοπείου. Τὸ δ' ἔργον αὐτοῦ περὶ μετεωρολογίας καὶ φαινομενολογίας τῆς Ἀττικῆς ἐκτυπούμενον ἤδη τάχιστα θέλει δημοσιευθῆ, ἐγκαινίζον οὕτως ἐπ' ἀγαθῷ τὴν σπουδαίανταύτην ἐργασίαν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Περὶ ἄλλων προτάσεων τοῦ τμήματος ἀλλὰ μὴ συζητηθεισῶν διαλαμβάνει ἡ εἰδικὴ περὶ τούτου ἔκθεσις, ἐνταῦθα δ' ἀναγράφω τὰς ἐν τῷ

τμήματι γενομένας ἀνακοινώσεις αἵτινες ἀνέρχονται εἰς εἰκοσιπέντε καὶ κατανέμονται ὡς ἑξῆς.

Φυσιολογία. — Ὁ κ. Ῥήγας Νικολαΐδης α) Περὶ τῶν ἐρυθρῶν αἱμοσφαιρίων τῆς φλεβὸς τῶν πυλῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἡπατικὴν φλέβα.

β) Περὶ τῆς διατομῆς τοῦ μυϊκοῦ σωματίου τῶν ῥαβδωτῶν μυῶν.

Ὁ κ. Δ. Χασιώτης περὶ τῆς ἐμβρυακῆς ἀναπτύξεως τῶν ῥαβδωτῶν μυϊκῶν ἰνῶν τῶν μαστοφόρων ζώων.

Ὁ κ. Α. Φιλίππου περὶ βρέφους στερουμένου τῶν ἄνω ἄκρων.

Ὁ κ. Μ. Ἀθανασίου περὶ περιέργου διαστροφῆς τῶν ὀργάνων τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Χημεία. — Ὁ κ. Α. Χρηστομάνος α) περὶ καϊρίνης.

β) περὶ ἐπιδραργυρώσεως τοῦ ψευδαργύρου τῶν γαλβανικῶν στοιχείων.

γ) περὶ χημικῆς ὀνοματοθεσίας.

δ) περὶ ἀναλυτικοῦ χωρισμοῦ τοῦ καλίου ἀπὸ τοῦ νατρίου.

Φυσικὴ καὶ Μετεωρολογία. — Ὁ κ Τ. Ἀργυρόπουλος περὶ μονάδος φωτός.

Ὁ κ. Ἐμ. Δραγούμης περὶ μετεωρολογικῶν σταθμῶν.

Γεωλογία. — Ὁ κ. Α. Κορδέλλας α) περὶ τῆς σχετικῆς γεωλογικῆς ἡλικίας τῶν πετρωμάτων τῆς Ἀττικῆς.

β) περὶ τοῦ ἡφαιστείου τῆς Θήρας.

Ὁ κ. Α. Χρηστομάνος, περὶ τῶν ποτίμων ὑδάτων τοῦ λεκανοπεδίου τῆς Ἀττικῆς.

Ὁ κ. Α. Ἡλιόπουλος περὶ τοῦ γεωργησίμου ἐδάφους τῆς Ἀττικῆς.

Ζωολογία. — Ὁ κ. Ν. Ἀποστολίδης α) περὶ θαλασσοπτερίδος τῆς φωσφοριζούσης.

β) περὶ φυσητῆρος τοῦ μακροκεφάλου.

γ) περὶ ἀμφιόξυος τοῦ λογχοειδοῦς.

Ὁ κ. Ξ. Νίδερ περὶ λευκασμοῦ τῶν πτηνῶν.

Ὁ κ. Α. Κορδέλλας περὶ τέττιγος τοῦ ἀμπελοφθόρου.

Ὁ κ. Δ. Χασιώτης περὶ κυττάρων σφηκῶν.

Βοτανική. — Ὁ κ. Θ. Χέλδραϊχ α) περὶ φυτολογικῆς ἐρεύνης τῆς Θεσσαλίας.

β) περὶ χλωρίδος τῆς νήσου Κεφαλληνίας.

Ὁ κ. Α. Παρλαπᾶς περὶ νυμφαίας τῆς λευκῆς.

Τοιαῦται εἶναι καὶ αἱ ἐργασίαι τῶν τμημάτων τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος, τὸ πρῶτον τῆς συστάσεως τοῦ νέου τούτου θεσμοῦ τοῦ Συλλόγου.

Τὴν δ᾽ ἐπέτειον τῆς συστάσεως αὐτοῦ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἑώρτασεν ὡς συνήθως διὰ συμποσίου, ὅπερ καὶ ἐφέτος ἐδόθη ἐν Φαλήρῳ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐπιτίμου προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου καὶ

τῶν προέδρων τῶν διαφόρων τμημάτων καὶ παριστημένων μελῶν περὶ τὰ ὀγδοήκοντα. Προπόσεις ἐξεφωνήθησαν καὶ λόγοι ἀντηλλάγησαν ἐγκαρδίου συμπνοίας καὶ ὑποσχέσεις ἐργασιῶν μειζόνων διὰ τὸ μέλλον. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ γεύματος ἐπαιάνιζεν ἡ μουσικὴ τοῦ Πυροβολικοῦ.

Ἡ δ' Ἐφορεία τοῦ Συλλόγου συγκειμένη κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐξ ἐμοῦ ὡς προέδρου, τῶν ἀντιπροέδρων κκ. Τιμ. Ἀμπελᾶ καὶ Τιμ. Ἠλιοπούλου, τοῦ γενικοῦ γραμματέως κ. Μ. Π. Λάμπρου, τῶν εἰδικῶν γραμματέων κκ. Α. Α. Ῥαγκαβῆ καὶ Ν. Λουριώτη, τοῦ ταμίου κ. Σπ Κονοφάου, τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης κ. Π. Ι. Φέρμπου καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἀναγνωστηρίου κ. Στ. Βάλβη, συνῆλθεν εἰς συνεδρίας 16 συσκεπτομένη περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Συλλόγου. Χάριτας πολλὰς ὀφείλω εἰς πάντα τὰ μέλη τῆς Ἐφορείας διὰ τὴν εὐμενῆ ὑποστήριξιν καὶ τὴν ἀδελφικὴν σύμπραξιν, ἣν ἐν πᾶσι μοὶ παρέσχον.

Ἔρχομαι δ' ἤδη εἰς τὸν περὶ ταμείου λόγον. Τὸ ταμεῖον κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος εἰσέπραξε δρ. 46144,38 καὶ ἐδαπάνησε 44776,18 ἔμεινε δ' οὕτω περίσσευμα δρ. 1368.30.

Μεταξὺ τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος δωρεῶν ἰδιαιτάτης μνείας ἀξίαν κρίνω τὴν τοῦ ἐν Ὀδησσῷ κ. Π. Ῥοδοκανάκη, ὅστις ἐπιτελῶν τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅπως διαθέσῃ ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀθήναις κοινωφελῶν ἱδρυμάτων δεκακισχίλια ῥούβλια εὐηρεστήθη νὰ διαθέσῃ ἐκ τούτων ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου χάριν τῶν ἀναγκῶν τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων πέντε χιλιάδας ῥούβλια, ἤτοι δρ. ν. 14128. Ο Σύλλογος ἀποδεχθεὶς εὐγνωμόνως τὴν δωρεάν, ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐκφράσῃ τὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ πρὸς τὸν κ. Π. Ῥοδοκανάκην διὰ τὴν προτίμησιν ταύτην τοῦ Συλλόγου, ἀφ' ἑτέρου ἀνέγραψε μέγαν αὐτοῦ εὐεργέτην τὸν ἀείμνηστον πατέρα αὐτοῦ Θεόδωρον Ῥοδοκανάκην καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀναρτήσῃ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τῇ κυριωτέρᾳ τῶν αἰθουσῶν τῆς Σχολῆς.

Μεταξὺ τῶν ἐκτάκτων εἰσφορῶν ὑπὲρ τῆς σχολῆς τῶν ἀπόρων δέον νὰ μνημονεύσω τοῦ ὑπὲρ αὐτῆς εὐεργετικοῦ χοροῦ ὅστις ἐδόθη ἐφέτος ἐν ταῖς αἰθούσαις τοῦ Δημαρχείου εὐμενῶς παραχωρηθείσαις. Τὸν χορὸν ἀνέλαβον ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν αἱ εὐγενεῖς κυρίαι Ῥόζα Σ. Βαλαωρίτου, Τερψιχόρη Β. Μελᾶ, Ἰφιγένεια Α. Συγγροῦ, Ναταλία Α. Σούτσου καὶ Σοφία Σ. Σχλιέμαν· εἰσεπράχθη δὲ ἐξ αὐτοῦ τὸ ποσὸν Δρ. 5576, ἐξ ὧν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐξόδων ὑπελείφθησαν καθαραὶ δρ. 3924.85. Ὀφείλω δημοσίᾳ νὰ ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου πρὸς τὰς εὐγενεῖς κυρίας τὰς ἀναλαβούσας τὴν προστασίαν τοῦ χοροῦ.

Περὶ ἄλλων μικροτέρων ἐκτάκτων ἐσόδων καὶ δωρεῶν ὡς καὶ ἐν γένει λεπτομερείας περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ταμείου περιλαμβάνει ἡ δημοσιευθησομένη ἔκθεσις τοῦ κυρίου Ταμίου. Ἐνταῦθα ὅμως δέον μετ' εὐχαριστήσεως νὰ ἀναφέρω ὅτι κατεβάλομεν τὸ λῆξαν ἔτος πρὸς τὴν Ἐθνικὴν

Τράπεζαν δρ. 10162.19, πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ πρὸς αὐτὴν χρέους ἀπέναντι τοῦ καταστήματος τῆς σχολῆς καὶ τοῦ Συλλόγου, οὕτω δὲ τὸ κατάστημα τοῦτο ὅπερ ὅτε ἠγοράσθη τῷ 1878 ἐπεβαρύνετο διὰ χρέους 37500 δρ. σήμερον εἶναι ἐντελῶς ἐλεύθερον.

Ἐκ τῶν συνημμένων ἐκθέσεων τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἀναγνωστηρίου θέλετε μάθει τὰ κατὰ τὰ παραρτήματα ταῦτα τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Γενομένων τῶν ἀρχαιρεσιῶν διὰ τὸ ιθ'. ἔτος τοῦ Συλλόγου ἐξελέχθησαν πρόεδρος μὲν ἐγώ, ἀντιπρόεδροι οἱ κκ. Τ. Ἠλιόπουλος καὶ Τ. Ἀμπελᾶς, γενικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Μ. Π. Λάμπρος, εἰδικοὶ γραμματεῖς οἱ κκ. Α. Α. Ῥαγκαβὴς καὶ Ν. Τζανετόπουλος, ταμίας ὁ κ. Σπ. Κονοφάος, ἐπιμελητὴς τῆς βιβλιοθήκης ὁ κ. Π. Ι. Φέρμπος καὶ διευθυντὴς τοῦ ἀναγνωστηρίου ὁ κ. Στ. Βάλβης. Πρόεδρος δ' ἐπίτιμος ὁ κ. Κωνς. Παπαρρηγόπουλος. Ἔφορος δὲ τῆς Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ὁ κ. Κ. Βάμβας καὶ κοσμήτορες οἱ κκ. Κ. Διγενής, Γ. Ι. Δουρούτης, Ἀλέξ. Μαρινόπουλος, Ν. Κουρῆς, Ν. Τριανταφυλλίδης καὶ Κ. Κουτσαλέξης. Ἐξελέχθησαν δ' ἐλεγκταὶ οἱ κκ. Ν. Γ. Πολίτης, Α. Βαρζέλης καὶ Στ. Ἰωαννίδης.

Τοιαύτη ἡ κατάστασις τοῦ Συλλόγου κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος, εὔχομαι δὲ κρείττονα ἔργα νὰ ἀναγγείλω τὸ ἐπιὸν ἔτος.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΠΛΟΕΤΖΕΝΣΕΕ ΦΥΛΑΚΗΣ*

Ζωηρὰς διατηρῶν τὰς ἀναμνήσεις τῶν ἐν τῷ συλλόγῳ ἡμῶν κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα συζητήσεων καὶ διασκέψεων περὶ τῆς βελτιώσεως τῶν παρ' ἡμῖν φυλακῶν, ὅτε κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος μετέβην εἰς Βερολῖνον, ἔσπευσα εἰς ἐπίσκεψιν τῆς περιωνύμου φυλακῆς τοῦ Plötzensee. Πρὶν ὑποβάλω τὰ συμπεράσματα ἅτινα ἐκ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης ἐξήγαγον, ἐπιτρέψατέ μοι ὅπως διὰ βραχέων ἀπεικονίσω Ὑμῖν, ἐφ' ὅσον τὸ τοιοῦτον ἔσεται δυνατόν, τὴν φυλακὴν ταύτην καὶ συγκοινωνοὺς Ὑμᾶς τῶν ἐντυπώσεών μου καταστήσω, ὥστε ἀσφαλέστερον εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν συμπερασμάτων νὰ προβῆτε. Τὸ παράπαν δὲν μὲ λανθάνει ὅτι δι' ἁπλῆς ἀφηγήσεως ἀδύνατον εἶναι νὰ παραστήσῃ τις τελείαν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν διασκευὴν καὶ οἰκονομίαν οἰκοδομήματος εἰς σωφρονιστικὴν φυλακὴν προωρισμένου. Ἐν αὐτῷ συμπλέκονται πλεῖστα ὅσα τεχνικὰ ζητήματα ὧν οὐ μόνον ἡ ἐκτίμησις, ἀλλὰ καὶ ἡ κατανόησις καὶ ἡ ἀντίληψις προϋποθέτουσι ποικίλας εἰδικὰς γνώσεις, ἃς δὲν κατέχει ὁ μὴ

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 4 Δεκεμβρίου 1883 τοῦ νομικοῦ τμήματος.

ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σπουδὴν αὐτῶν ἐγκύψας. Ἐγκαταλείποντες τὴν μελέτην τῶν τοιούτων ζητημάτων εἰς τοὺς ἁρμοδίους πρὸς ἔρευναν αὐτῶν, θέλομεν ἐνδιατρίψει εἰς τὴν γενικωτέραν τῶν οἰκοδομημάτων περιγραφήν, κυρίως δὲ θέλομεν ἀσχοληθῇ εἰς ἔκθεσιν τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμὸν τῆς φυλακῆς καὶ τὴν δίαιταν τῶν καταδίκων, ἀρυσθέντες τὰς περὶ τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν πληροφορίας ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐκθέσεων τοῦ ἐν Πρωσσίᾳ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης.

Πρὸς τὴν βορειοδυτικὴν πλευρὰν τῆς ἐξοχικῆς περιφερείας τοῦ Βερολίνου, εἰς ἀπόστασιν ἑξακισχιλίων μέτρων ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς πόλεως ἐν τῇ θέσει ἥτις ἄλλοτε ἐκαλεῖτο «Jungfernhaide» καὶ παρὰ τῇ πλευστῇ διώρυγι τοῦ Σπανδάου, ἐγγὺς τῆς λίμνης Plötzensee ὑπάρχει τὸ σύμπλεγμα τῶν ἐξ ἐρυθροχρόων ὀπτοπλίνθων οἰκοδομημένων κτιρίων τοῦ ὁμωνύμου σωφρονιστηρίου τοῦ Plötzensee. Τὰ σχέδια τῶν κτιρίων ἐξεπόνησαν οἱ ἀρχιτέκτονες Hermann, Spicker καὶ Lorenz· ἡ δὲ οἰκοδομὴ αὐτῶν ἀρξαμένη ἐν ἔτει 1869 ἀπεπερατώθη καθ' ὁλοκληρίαν μετὰ παρέλευσιν ὅλης δεκαετίας ἐν ἔτει 1879. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 1872 ἐγένετο ἤδη χρῆσις, πρὸς κάθειρξιν τῶν ἐνηλίκων τῶν εἰς ποινὴν φυλακίσεως ἀπὸ μιᾶς ἡμέρας μέχρι πέντε ἐτῶν καταδικασθέντων (ἄρθρ. 16 καὶ 17 τοῦ Γερμ. ποιν. νόμου) ὡς καὶ τῶν ἐφήβων τῶν διαπραξάντων ἀδικήματα ἀπὸ τῆς ἡλικίας τοῦ 12 μέχρι τοῦ 18 ἔτους, περὶ ὧν τὰ δικαστήρια ἀπεφάνθησαν ὅτι μετὰ διακρίσεως ἐνήργησαν. Αἱ γυναῖκες εἰσὶν ἀποκεκλεισμέναι τῶν εὐεργετημάτων τοῦ σωφρονιστηρίου τούτου.

Τὸ σωφρονιστήριον τοῦ Plötzensee εἶναι ἄξιον μελέτης διότι ἐκύρωσε τὴν λύσιν πολλῶν ζητημάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν δίαιταν τῶν καταδίκων, τὸ σύστημα τῆς καθείρξεως, τὴν ἁρμόζουσαν τροφὴν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ὑγείας αὐτῶν.

1) Ἀρχιτεκτονικὴ διασκευή.

Τὸ σύμπλεγμα τῶν οἰκοδομημάτων τῶν ἀποτελούντων τὸ σωφρονιστήριον καταλαμβάνει ἔκτασιν 25 ἑκτὰρ ἤτοι 250000 τετραγων. μέτρων, ἐκ τῶν ὁποίων δύω περίπου ἑκτὰρ ἤτοι 20000 μέτρα κατέχουσιν αἱ οἰκοδομαί, τὸ δὲ ὑπόλοιπον χρησιμεύει δι' αὐλάς, κήπους καὶ μέρος καλύπτεται ὑπὸ δάσους.

Αἱ οἰκοδομαὶ διακρίνονται εἰς τρεῖς κυρίως κατηγορίας.

1) Εἰς τὰ καταστήματα τῶν φυλακῶν.

2) Εἰς τὰ καταστήματα τὰ χρησιμεύοντα διὰ τὰ γραφεῖα τῆς διευθύνσεως καὶ δι' ἐργοστάσια, καὶ

3) Εἰς τὰ οἰκήματα τῶν ὑπαλλήλων.

Ἐν τῷ κέντρῳ ὑπάρχουσι τὰ γραφεῖα τῆς διευθύνσεως καὶ ἡ ἐκκλησία, ἀμφοτέρωθεν δ' αὐτῶν διὰ στενῶν διαδρόμων συνδεόμεναι δύω πτέρυγες φυλακῶν ἔνθα καθείργονται ἐνήλικοι κατάδικοι. Εἰς ὀλίγην ἀπόστασιν ἐνδοτέρω δεξιόθεν τῷ εἰσιόντι ὑπάρχει τὸ νοσοκομεῖον, ἀριστερόθεν δὲ ἡ φυλακὴ τῶν ἀνηλίκων, ὄπισθεν δὲ ταύτης ὑπάρχει τὸ μέγα σωφρονιστήριον τῶν ἐνηλίκων καταδίκων.

Αἱ οἰκοδομαὶ αὗται χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων δι' εὐρυχώρων αὐλῶν καὶ κήπων, ἐν δὲ ταῖς αὐλαῖς ὑπάρχουσι τοποθετημένα τὰ ἐργοστάσια, τὸ πλυντήριον, τὰ μαγειρεῖα, ἀτμομηχαναὶ διὰ τὴν διοχέτευσιν τοῦ ὕδατος, οἱ στῦλοι, τὸ κατάστημα τοῦ φωταερίου δι' οὗ φωτίζεται ὁλόκληρος ἡ φυλακή. Ἅπαντα τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα περιβάλλονται δι' ὑψηλοῦ τοίχου ἓξ μέτρων ὕψους, παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ὁποίου ὑπάρχει τὸ φυλακεῖον ἐν ᾧ διαμένει ἡ στρατιωτικὴ φρουρά. Ἔξωθεν τοῦ τοίχου καὶ πέριξ τῶν τριῶν αὐτοῦ πλευρῶν τῆς κατὰ μέτωπον καὶ τῶν ἀμφοτέρωθεν ταύτης ὑπάρχουσιν εἰς σύμμετρον ἀπόστασιν ἀπ' ἀλλήλων τοποθετημέναι πολυάριθμοι οἰκίαι μετὰ τῶν αὐλῶν καὶ κήπων αὐτῶν, χρησιμεύουσαι πρὸς ἐνοίκησιν τῶν ὑπαλλήλων τῆς φυλακῆς ἤτοι τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ὑποδιευθυντοῦ τῶν ἱερέων, ἐπιστατῶν ὡς καὶ τοῦ ὑποδεεστέρου προσωπικοῦ. Αἱ οἰκίαι αὗται αἱ μὲν διὰ τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους προωρισμέναι εἰσὶ διῃρημέναι εἰς 2-4 κατοικίας, αἱ δὲ διὰ τοὺς ὑποδεεστέρους εἰς 8-12.

2) Χωρητικότης καὶ δαπάνη.

Τὸ σωφρονιστήριον τοῦ Plötzensee μετὰ τῶν παραρτημάτων αὐτοῦ δύναται νὰ περιλάβῃ δισχίλια πρόσωπα διανεμόμενα ὡς ἑξῆς.

Τὸ πρῶτον σωφρονιστήριον.	500
Τὸ δεύτερον ὡσαύτως	500
Τὸ τρίτον τῆς ἀπομονώσεως	294
Τὸ τῶν ἀνηλίκων	106
ἤτοι τὸ ὅλον	1400

Ἐν τῷ νοσοκομείῳ δύνανται συγχρόνως νὰ νοσηλεύωνται 118 ἀσθενεῖς ἀλλ' οὐδέποτε ὑπερέβη ὁ ἀριθμὸς τῶν νοσηλευομένων τοὺς 60.

Ἐκτὸς τῶν φυλακισμένων, ὧν ὡς εἴρηται ὁ ἀριθμὸς δύναται ν' ἀνέλθῃ μέχρι τῶν 1400, διαιτῶνται ἐν τῷ σωφρονιστηρίῳ 117 οἰκογένειαι τῶν ὑπαλλήλων τῆς φυλακῆς, αἵτινες ἀποτελοῦσι 549 πρόσωπα, ἐκτὸς δὲ τούτων ἐργολάβοι καὶ ἐργοδηγοὶ 60.

Ἡ ὅλη δαπάνη τῆς φυλακῆς ταύτης διὰ τὴν οἰκοδομήν, τὰ ἔπιπλα αὐτῆς, τὴν ἐνδυμασίαν τῶν καταδίκων καὶ τὰ ἐργαλεῖα τῶν τεχνῶν ἀν-

ἦλθεν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 6,287,000] Μάρκων, ἤτοι 7,858,750 δραχμῶν. Ὁ κ. Stevens ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ περὶ τῶν κελλιοειδῶν φυλακῶν τοῦ Βελγίου ἀναβιβάζει τὴν δι' ἕκαστον κελλίον τῆς φυλακῆς ταύτης δαπάνην εἰς δραχμὰς 6385, ἐν ᾧ ἐν Βελγίῳ ἡ ἀναλογοῦσα εἰς ἕκαστον κελλίον δαπάνη ἀνέρχεται εἰς δραχ. 3672,35)00, καὶ πολλῶν ἄλλων φυλακῶν ἡ ἀντίστοιχος δαπάνη εἶνε κατωτέρα ὡς λ. χ. τῆς φυλακῆς τῶν Madelonettes 6000, τῆς Φιλαδελφίας 5,930 τοῦ Petonville 4078, τοῦ Bruchsal 3431, Louvain 2983 κτλ. Ἀλλ' ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ Κ. Stevens ὡς πρὸς τὴν φυλακὴν τοῦ Plötzensee δὲν φαίνεται ἀκριβής, διότι ὡς θέλομεν ἴδει ἐν τῇ φυλακῇ ταύτῃ δὲν ἐφαρμόζεται ἀπολύτως τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως. Ἡ οἰκοδομὴ τῆς φυλακῆς ἔνθα ἐφαρμόζεται τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως δὲν ἀπήτησε δαπάνην ἀνωτέραν τῶν 928,368 μάρκων ἤτοι δραχ. 1, 160,460· περιέχει δὲ 300 κελλία, ὥστε ἡ δι' ἕκαστον δαπάνη ἀναλογεῖ εἰς δραχμὰς 3868 περίπου.

3) Σύστημα καθείρξεως καταδίκων.

Ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ Plötzensee δὲν ὑπάρχει ὁμοιόμορφον σύστημα καθείρξεως τῶν καταδίκων, διὸ καὶ τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως συναντῶμεν ἐν χρήσει καὶ τὸ σύστημα τῆς συμβιώσεως ἀλλ' ἀμφοτέρων ἡ ἐφαρμογὴ ἐῤῥυθμίσθη τοσοῦτον καταλλήλως ὥστε ἐπίσης εὐδοκίμως λειτουργοῦσιν. Ἡ τοιαύτη ἀμφοτέρων τῶν συστημάτων συνύπαρξις πηγάζει ἐκ τῶν ἑξῆς λόγων. Ὡς εἴρηται ἡ φυλακὴ τοῦ Plötzensee προώρισται πρὸς ἀπότισιν τῶν κατὰ τῆς ἐλευθερίας ποινῶν τῶν καταγνωσθεισῶν παρὰ τῶν ἐν Βερολίνῳ ἑδρευόντων ποινικῶν δικαστηρίων, καὶ τῶν ὁποίων ἡ διάρκεια δύναται νὰ ᾖ μιᾶς ἡμέρας μέχρι 15 ἐτῶν. Κατὰ τὸν Γερμανικὸν ποιν. νόμον (ἄρθρ. 22) ἡ ἐν ἀπομονώσει φυλάκισις δὲν δύναται ἄνευ συναινέσεως τοῦ καταδίκου νὰ παραταθῇ πλέον τῆς τριετίας· οἱ συμπληρώσαντες τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα, πρὸς ἀπότισιν τοῦ ὑπολοίπου τῆς ποινῆς αὐτῶν μεταφέρονται εἰς τὰς φυλακὰς τῆς συμβιώσεως τῶν καταδίκων. Τὸ σύστημα τῆς ἀπολύτου ἀπομονώσεως ἐφαρμόζεται ἐν τῷ πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τοῦ περιβόλου ὑπάρχοντι καταστήματι τῶν φυλακῶν. Τὸ δὲ σύστημα τῆς συμβιώσεως ἐν τῇ φυλακῇ τῶν ἀνηλίκων ὡς καὶ ἐν ταῖς ἀμφοτέρωθεν τῶν γραφείων τῆς διευθύνσεως καὶ κατὰ μέτωπον τῆς εἰσόδου ὑπαρχούσαις φυλακαῖς.

Διὰ τοῦ συστήματος τῆς ἀπομονώσεως δὲν ἐπιζητεῖται ἡ ἀπόλυτος ἀπομόνωσις τῶν καταδίκων καὶ ἡ ἀπαγόρευσις πάσης μετ' αὐτῶν συγκοινωνίας, ἀλλὰ μόνον ὁ ἀποχωρισμὸς τῶν καταδίκων ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ἡ πρόληψις πάσης ἐπιβλαβοῦς ἐκ τῆς συγκοινωνίας αὐτῶν ἐπιδράσεως. Ἡ διηνεκὴς κοινωνία τοῦ καταδίκου μετὰ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ σωφρονιστηρίου

τῶν τε προϊσταμένων καὶ ὑποδεεστέρων, οἷον τοῦ διευθυντοῦ, τοῦ ὑποδιευθυντοῦ, τοῦ ἱερέως, τοῦ ἰατροῦ, τῶν ἐπιστατῶν καὶ δεσμοφυλάκων, οὐ μόνον δὲν ἀπαγορεύεται ἀλλὰ τοὐναντίον ἐπιβάλλεται, ὑποχρεουμένων ἁπάντων τῶν εἰρημένων προσώπων νὰ ἐπισκέπτωνται καθ' ἑκάστην ἐκ περιτροπῆς ἀριθμόν τινα καταδίκων, καὶ διὰ τῶν ἐπισκέψεων αὐτῶν νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν καὶ σωματικὴν εὐεξίαν αὐτῶν.

Ὑπάρχει μάλιστα διαρκὴς ὁ ἔλεγχος τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος τούτου τῶν ὑπαλλήλων τῆς φυλακῆς, διότι ἕκαστος κατάδικος κρατεῖ σημειωματάριον, ἐν ᾧ γράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκεπτομένων. Ἐκτὸς τῆς μετὰ τῶν εἰρημένων προσώπων συγκοινωνίας, ἥτις εἶνε ἀδιάλειπτος, ὁ κατάδικος εὑρίσκεται εἰς συγκοινωνίαν διαρκῆ μετὰ τῶν ἐργοδηγῶν τῶν διαφόρων χειροτεχνῶν αἵτινες ἐκτελοῦνται ἐν τοῖς κελλίοις τῆς φυλακῆς.

Τὸ σύστημα τῆς συμβιώσεως συνίσταται εἰς τὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας συνεργασίαν τῶν καταδίκων ἐντὸς ἐργοστασίων τοποθετημένων ἐν ταῖς παρακειμέναις τῇ φυλακῇ αὐλαῖς· τὴν δὲ νύκτα τινὲς μὲν ἐκ τῶν καταδίκων κατακλίνονται ἐντὸς κοινῶν θαλάμων περιεχόντων ὀκτὼ ἕως δέκα κλίνας, ἄλλοι δὲ πάλιν ἀποχωρίζονται διὰ τοῦ ἑξῆς προσφυεστάτου τρόπου. Ἐντὸς εὐρυχώρων αἰθουσῶν τοποθετοῦνται αἱ κλίναι τῶν καταδίκων εἰς θαλαμίσκους διακεχωρισμένους ἐκ τῶν τριῶν αὐτῆς πλευρῶν διὰ σανιδώματος δύο μέτρων ὕψους, ἄνωθεν δὲ καὶ ἔμπροσθεν ὅπου ὑπάρχει ἡ εἴσοδος, ἀποκεκλεισμένων διὰ σιδηροῦ δικτυωτοῦ φράγματος. Τοιουτοτρόπως καὶ ὁ χωρισμὸς τῶν καταδίκων ἐπιτυγχάνεται, καὶ χῶρος πολὺς ἐξοικονομεῖται, διότι ἐντὸς μιᾶς αἰθούσης δύνανται νὰ τοποθετηθῶσι 30-40 τοιοῦτοι θαλαμίσκοι, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνέτως ὑπνώττει ὁ κατάδικος. Ἅπαντες οἱ κατάδικοι ὑποβάλλονται εἰς ἐργασίαν, ποικίλαι δ' εἰσὶν αἱ ὑπ' αὐτῶν ἐνασκούμεναι χειροτεχνίαι· εἰς μὲν τοὺς ἐν ἀπομονώσει διατελοῦντας δίδονται τοιαῦται ἐργασίαι αἵτινες δὲν ἀπαιτοῦσι τὴν σύμπραξιν πλειόνων προσώπων, οἷον ἡ ραπτική, ἡ ὑποδηματοποιΐα, ἡ ξυλουργία, ἡ βιβλιοδετικὴ κτλ. εἰς τοὺς ἐν τοῖς ἐργοστασίοις διημερεύοντας ποικίλαι ἄλλαι τέχναι διδάσκονται, ὡς ἡ κατασκευὴ καὶ ἐπιχρύσωσις πλαισίων, ἡ σιδηρουργία καὶ κλειθροποιΐα, ἡ διὰ μηχανῶν κατασκευὴ καλτσῶν, ἡ κατασκευὴ τεχνητῶν ἀνθέων, ἡ κατασκευὴ διαφόρων χρησίμων ἀντικειμένων ἐκ λευκοσιδήρου, καὶ οὕτω καθεξῆς.

4) Ὅροι εὐεξίας τῶν καταδίκων.

Ἡ στέρησις τῆς ἐλευθερίας ἐπιδρᾷ πολλαχῶς ἐπὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἀνθρώπου, περιορίζουσα τὴν κατὰ προαίρεσιν διάθεσιν τῶν σωματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ἀναγκάζουσα αὐτὸν νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν κεκανονισμένην καὶ ὁμοιόμορφον δίαιταν τῆς φυλακῆς, ἥτις ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαν αὐτοβου-

λίαν. Ἡ τοιαύτη τοῦ καταδίκου ἠθικὴ κατάστασις δύναται οὐ μόνον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ διαθέσεων νὰ ἐπιδράσῃ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ εὐεξίας σπουδαῖα νὰ ἔχῃ ἀποτελέσματα. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ ἡ ἐν τῷ αὐτῷ περιπεφραγμένῳ χώρῳ συμβίωσις πολλῶν προσώπων, ὁσάκις οἱ ἀπαραίτητοι ὅροι τῆς συνυπάρξεως αὐτῶν δὲν συντρέχουσι, δύναται λίαν ἐπιβλαβεῖς νὰ ἔχῃ συνεπείας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν μεγίστη πρέπει νὰ καταβάλληται ἐν ταῖς φυλακαῖς προσπάθεια, ὅπως οἱ πρώτιστοι ὅροι τῆς εὐεξίας τοῦ σώματος ὑφίστανται. Εἰσὶ δὲ οὗτοι ἀὴρ καθαρός, ὕδωρ ἄφθονον, τροφὴ ἁρμοδία, ὡς καὶ διάφορα ἄλλα παρεπόμενα ὑγιεινὰ μέτρα. Ἐξεταστέον κατὰ πόσον οἱ ὅροι οὗτοι ἐν τῷ σωφρονιστηρίῳ τοῦ Plötzensee ὑφίστανται.

α) *Χωρητικότης τῶν αἰθουσῶν καὶ κελλίων καὶ ἀερισμός.*

Κατὰ γενικὰς παρατηρήσεις δι' ἑκάστης εἰσπνοῆς εἰσέρχεται εἰς τοὺς πνεύμονας ἡμῶν ἡμίσεια λίτρα ἀέρος καὶ κατά τινας μὲν εἰς ἕκαστον λεπτὸν τῆς ὥρας γίνονται 13 —15 εἰσπνοαί, κατ' ἄλλους δὲ 18-20, ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν εἰσπνέει κατὰ μέσον ὅρον 9000 λιτρῶν ἀέρα. Ὅπως λοιπὸν προληφθῇ πᾶσα ἐπιβλαβὴς ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς ὑγείας τῶν καταδίκων διὰ τῆς εἰσπνοῆς μεμολυσμένου ἀέρος, πρέπει ὁ περικλείων τὸν ἀέρα χῶρος νὰ ἦναι ἐπαρκὴς καὶ ἡ ἐν αὐτῷ ἀνανέωσις τοῦ ἀέρος νὰ γίνηται προσηκόντως καὶ ἀδιαλείπτως.

Ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ Plötzensee ὅπου μὲν ἐφαρμόζεται τὸ σύστημα τῆς ἀπομονώσεως τῶν καταδίκων, τὰ κελλία ἔχουσι μῆκος μέτρων 2,33, πλάτος 4,21, ὕψος 3,05-3,36, ὥστε περιέχουσι κατὰ μέσον ὅρον 29 $^{92}/_{00}$ —32 $^{36}/_{00}$ κυβικὰ μέτρα ἀέρος. Ὅπου δὲ ὑπάρχουσι κοινοὶ κοιτῶνες πρὸς κάθειρξιν τῶν καταδίκων τὸ ἐμβαδὸν αὐτῶν καὶ ἡ χωρητικότης παραλλάσσει ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐτοῖς οἰκούντων. Οἱ θάλαμοι ἐν οἷς καθείργονται πέντε κατάδικοι ἔχουσι μῆκος μέτρων 4,47, πλάτος 4,39, ὕψος 3,05· ἐπομένως ἀναλογεῖ εἰς ἕκαστον κατάδικον 11,97 κυβικῶν μέτρων ἀήρ, ἀναλόγως δὲ μεγεθύνονται αἱ διαστάσεις αὐξανομένου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καταδίκων. Ἐν τοῖς θαλάμοις ἐν οἷς καθείργονται 11 κατάδικοι τὸ μῆκος αὐτῶν εἶναι μέτρων 9,93 — 10,06, τὸ πλάτος 4,30 καὶ τὸ ὕψος 3,05, κατὰ μέσον ὅρον εἰς ἕκαστον κατάδικον ἀναλογεῖ ἐμβαδὸν χώρου μέτρων 3,88 καὶ κυβικὰ μέτρα ἀέρος 11,82. Παρατηρητέον ὅτι ἐν τοῖς θαλάμοις αὐτοῖς ὑπνώττουσι μόνον οἱ κατάδικοι, ἐργαζόμενοι διαρκούσης τῆς ἡμέρας ἐν τοῖς ἐργοστασίοις, ὥστε οἱ θάλαμοι οὗτοι ἀερίζονται καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ χῶρος ὁ ἑκάστῳ ἀναλογῶν σμικρύνεται ἔνθα ἐπί τινας μόνον ὥρας οἱ κατάδικοι διαμένουσιν, ὡς ἐν τοῖς σχολείοις, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἔνθα εἰς ἕκαστον κατάδικον ἀνα-

λογοῦσιν 6—10,65 κυβικὰ μέτρα ἀέρος. Τοὐναντίον ὁ χῶρος οὗτος μεγεθύνεται ἐν τῷ νοσοκομείῳ ἔνθα εἰς ἑκάστην κλίνην ἀναλογοῦσι 37,85 — 39,15 κυβικὰ μέτρα ἀέρος, ἐν ᾧ ἐν τοῖς νοσοκομείοις Brighton, Bristol, Glascow, Edimburg κτλ. ἀναλογοῦσι μόνον 28 — 31 κυβικὰ μέτρα ἀέρος εἰς ἑκάστην κλίνην.

Μόνη ἡ ὕπαρξις τοῦ ἀναγκαίου ἐν τοῖς κελλίοις καὶ ἐν τοῖς θαλάμοις τῶν φυλακῶν ἀέρος δὲν ἀρκεῖ, διότι ὡς εἴδομεν ὁ ἀὴρ διὰ τῆς εἰσπνοῆς ἀλλοιοῦται καὶ ἀπαιτεῖται ἡ διηνεκὴς αὐτοῦ ἀνανέωσις. Κατὰ τὰς γενομένας ἐν Γαλλίᾳ παρατηρήσεις πρὸς συντήρησιν τῆς ὑγείας ἀπαιτοῦνται δι' ἕκαστον κατάδικον ἐν μιᾷ ὥρᾳ δέκα κυβικὰ μέτρα καθαροῦ ἀέρος. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν ἐν μὲν τῇ φυλακῇ τοῦ Mazas ἐν Παρισίοις εἰς ἕκαστον κελλίον καθ' ὥραν εἰσάγονται 25 κυβικὰ μέτρα καθαροῦ ἀέρος. Ἐπίσης καὶ ἐν τοῖς νοσοκομείοις εἰς μείζονα ἀναλογίαν γίνεται ἡ τοῦ ἀέρος ἀνανέωσις.

Κατὰ μέσον ὅρον δι' ἑκάστην κλίνην καὶ καθ' ὥραν εἰσάγεται καθαρὸς ἀὴρ εἰς τὸ νοσοκομεῖον Lariboisière ἐν Παρισίοις 74.3 κυβ. μέτρα, Quy ἐν Λονδίνῳ 66.6.—118, Glascow, 100-105. Ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ Plötzensee εἰς τοὺς θαλάμους τῆς κοινῆς καθείρξεως τῶν καταδίκων εἰσάγονται καθ' ὥραν 35-45 κυβ. μέτρα καθαροῦ ἀέρος, εἰς τὰ κελλία τῆς δι' ἀπομονώσεως καθείρξεως 40 κυβ. μέτρα. Εἰς τὰ κελλία τῶν ἀνηλίκων καταδίκων 60 κυβ. μέτρα εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ νοσοκομείου 80-100 Εἰς πολλὰς τῶν αἰθουσῶν τοῦ νοσοκομείου εὗρον 8-9 ἀσθενεῖς μεταξὺ τῶν ὁποίων καί τινας ἐκ στηθικῆς παθήσεως βαρέως νοσοῦντας ἐν τούτοις οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη ἀποφορὰ οὐδὲ οἱαδήποτε ὀσμὴ ὑπῆρχε.

Ὁ τοιοῦτος ἀερισμὸς τῶν κελλίων καὶ αἰθουσῶν ἐνεργεῖται δι' ἀτμοκινήτων μηχανῶν εὑρισκομένων ἐν τοῖς ἰσογείοις ἑκάστης φυλακῆς καὶ διὰ τῶν ὁποίων εἰσάγεται ὁ καθαρὸς ἀήρ, ἀφαιρεῖται δὲ ὁ μεμολυσμένος.

β) Ὕδωρ

Εἷς ἐκ τῶν πρωτίστων ὅρων τῆς εὐεξίας τῶν καταδίκων καὶ τῆς συντηρήσεως τῆς καθαριότητος ἐν ταῖς φυλακαῖς εἶνε ἡ ὕπαρξις ἀφθόνου καὶ καθαροῦ ὕδατος. Τοῦ ὕδατος ἐν ταῖς φυλακαῖς οὐ μόνον πρὸς πόσιν γίνεται χρῆσις ἀλλὰ καὶ διὰ ποικίλας ἄλλας λειτουργίας, οἷον πρὸς παρασκευὴν τῶν ἐδεσμάτων, πρὸς λούσιμον τῶν καταδίκων, πρὸς πλῦσιν τῶν ἐνδυμάτων αὐτῶν καὶ πρὸς καθαρισμὸν τῶν διαχωρητηρίων καὶ ὑπονόμων καὶ διοχέτευσιν τῶν περιττῶν ὑλῶν, πρὸς ἄρδευσιν τῶν κήπων καὶ φυτειῶν αἵ τινες πρέπει πάντοτε νὰ περιβάλωσι τὰ σωφρονιστικὰ καταστήματα. Τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως ἀφθόνου ὕδατος ἐξετάζεται πάντοτε μετὰ πολλῆς περισκέψεως κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς ἐκλογῆς τοῦ γηπέδου πρὸς οἰκοδομὴν

τῶν φυλακῶν. Ἡ ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν φυλακῶν τοῦ Plötzensee ἔλλειψις πηγαίου ὕδατος ἀνεπληρώθη διὰ τῆς ἀνορύξεως φρέατος ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν φυλακῶν. Τὸ φρέαρ αὐτὸ ἔχον διάμετρον τριῶν μέτρων καὶ βάθος ὀκτώ, περιλαμβάνει ὕδωρ ὕψους 6 μέτρων θερμοκρασίας + 8 βαθμῶν. Ἡ χημικὴ ἀνάλυσις τοῦ φρεατείου τούτου ὕδατος ἐπεβεβαίωσε τὴν χρησιμότητα αὐτοῦ πρὸς πόσιν, ὅθεν δι' αὐτοῦ ἀναπληροῦνται ἅπασαι αἱ ποικίλαι τῆς φυλακῆς ἀνάγκαι. Ἡ διοχέτευσις τοῦ ὕδατος εἰς τὰ οἰκοδομήματα τῶν φυλακῶν ὡς καὶ τὰς πολυαρίθμους κατοικίας, ὅπου ὑπάρχουσι τὰ γραφεῖα ἢ ἐνδιαιτῶνται οἱ ὑπάλληλοι, γίνεται ἐκ τῶν ὑπερκειμένων πέντε δεξαμενῶν χωρητικότητος 150 κυβικῶν μέτρων ὕδατος, εἰς ἃς ἀναβιβάζεται τὸ ὕδωρ δι' ἀτμοκινήτων μηχανῶν· καὶ ἡ μὲν κυρία δεξαμενὴ εἰς ὕψος 25 μέτρων ὑπάρχει ἐπὶ τῆς κορυφῆς πυργοειδοῦς οἰκοδομήματος, παρακειμένου τῷ φρέατι, ἐν τῷ ἰσογείῳ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσιν αἱ ἀτμοκίνητοι μηχαναί, αἱ δὲ λοιπαὶ τέσσαρες δεξαμεναὶ ἐπὶ τῶν ὀροφῶν τῶν καταστημάτων τῶν φυλακῶν, ἀλλ' αἱ τέσσαρες αὗται εἰσὶ μικροῦ μεγέθους καὶ χρησιμεύουσι μόνον ὡς ἐπικουρικαί, διὸ ἐξ αὐτῶν δὲν ἐκρέει τὸ ὕδωρ εἰμὴ μόνον ἀφοῦ κενωθῇ ἡ κυρία δεξαμενή. Ἐπὶ τῶν σωλήνων δι' ὧν ἐκ τῶν εἰρημένων δεξαμενῶν διοχετεύεται τὸ ὕδωρ ὑπάρχουσιν ἐξωτερικαὶ ὀπαὶ πρὸς ἄντλησιν ὕδατος ἐν περιπτώσει ἐκρήξεως πυρκαϊᾶς

Κατὰ μέσον ὅρον διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σωφρονιστηρίου τοῦ Plötzensee ἀπαιτοῦνται καθ' ἑκάστην ἡμέραν 600 κυβ. μέτρα ὕδατος, εἰς ἕκαστον δὲ τῶν ἐνοικούντων ἀναλογοῦσι κατ' ἀνώτατον ὅρον 300 λίτραι ὕδατος, ποσὸν πολὺ ἀνώτερον τοῦ ἀναλογοῦντος εἰς τοὺς κατοίκους πολλῶν ἐκ τῶν μᾶλλον εὐμοιρουσῶν ὕδατος πόλεων. Ἐν τῇ πόλει τοῦ Βερολίνου ἀναλογοῦσι εἰς ἕκαστον κάτοικον καθ' ἡμέραν 132 λίτραι, ἐν Danzig 107, ἐν Βιέννῃ 142, ἐν Στρασβούργῳ 150, ἐν Ἀμβούργῳ 170. Μόνον ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ἀναλογοῦσιν εἰς ἕκαστον κάτοικον 305 λίτραι καθ' ἑκάστην, καὶ ἐν τῷ βορείῳ διαμερίσματι τοῦ Λονδίνου 450.

Ἡ τοιαύτη τοῦ ὕδατος ἀφθονία ἐν τῷ σωφρονιστηρίῳ τοῦ Plötzensee δὲν πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὅλως ματαία, διότι ἐν ταῖς φυλακαῖς ὅπου σχετικῶς πρὸς τὰς πόλεις ἐντὸς μᾶλλον περιωρισμένου χώρου συμπυκνοῦται μείζων ἀριθμὸς προσώπων, ἐπιτείνεται ἡ ἀνάγκη τῆς καθαριότητος.

γ) *Τροφή*

Ἡ τροφὴ τῶν καταδίκων χορηγουμένη τρὶς τῆς ἡμέρας τὴν πρωΐαν, τὴν μεσημβρίαν καὶ τὸ ἑσπέρας διακρίνεται εἰς τρία εἴδη. Τὴν συνήθη τροφὴν τὴν χορηγουμένην εἰς τοὺς ὑγιεῖς καταδίκους, τὴν τροφὴν τῶν ἀσθενούντων ἢ ἐν ἀναῤῥώσει διατελούντων καταδίκων καὶ τὴν μεσαίαν τροφὴν (Mittelkost) ἢ εἰδικὴν τροφὴν τὴν χορηγουμένην εἰς κατα-

δίκους οἵτινες ὡς ἐκ τῆς σωματικῆς αὐτῶν καταστάσεως, οἷον ἕνεκα ἀδυναμίας τοῦ στομάχου ἢ τῶν πεπτικῶν ὀργάνων, μακροχρονίου καθείρξεως, προβεβηκυίας ἡλικίας ἢ ἕνεκα τῆς προγενεστέρας αὐτῶν διαίτης δὲν δύνανται ἄνευ βλάβης τῆς ὑγείας αὐτῶν νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν συνήθη τροφὴν τῶν καταδίκων.

Ἡ συνήθης τροφὴ τῶν ὑγιῶν καταδίκων τὴν μὲν πρωΐαν σύγκειται ἐκ σούπας ὀσπρίων ἢ ἐκ καφὲ τρὶς τῆς ἑβδομάδος. Τὴν μεσημβρίαν ἐκ διαφόρων λαχανικῶν εἰς ἃ τρὶς τῆς ἑβδομάδος καὶ τὰς ἐπισήμους ἑορτάς, ἐν συνόλῳ 156 ἡμέρας τοῦ ἔτους, προστίθεται καὶ κρέας βόειον ἢ χοιρινόν, ἐκ γαιωμήλων, ὀρύζης κτλ. Τὸ δὲ ἑσπέρας ἐκ σούπας ἐκ διαφόρων ὀσπρίων κατασκευαζομένης. Τὸ μόνον ποτὸν τὸ ἐπιτετραμμένον τοῖς καταδίκοις εἶναι τὸ ὕδωρ. Τὸ ποσὸν τοῦ χορηγουμένου ἄρτου καθ' ἑκάστην εἰς ἕκαστον κατάδικον ὑπολογίζεται εἰς 700 γραμμάρια.

Ἡ τροφὴ τῶν νοσούντων τὴν μὲν πρωΐαν σύγκειται ἢ ἐκ σούπας ὡσαύτως ἢ ἐκ καφὲ ἁπλοῦ ἢ γάλακτος, ἢ τείου. Τὴν μεσημβρίαν ἐκ κρέατος παρεσκευασμένου διαφοροτρόπως καὶ ἐκ λαχανικῶν καὶ ὀσπρίων, καὶ τὸ ἑσπέρας ἐκ σούπας.

Ἡ μεσαία τροφὴ σύγκειται ἐκ τῆς τροφῆς τῆς χορηγουμένης εἰς τοὺς ὑγιεῖς καταδίκους σὺν τῇ προσθήκῃ ἢ γάλακτος καθ' ἑκάστην πρωΐαν ἀντὶ σούπας, ἢ ζωμοῦ καὶ κρέατος τὴν μεσημβρίαν πεντάκις τῆς ἑβδομάδος, καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐν γένει γίνονται διάφοροι συνδυασμοὶ τῶν φαγητῶν καὶ δι' αὐτῶν ὑπάρχουσι τέσσαρα εἴδη μεσαίας τροφῆς, τὴν ὁποίαν ὁ ἰατρὸς εἰδικῶς ὁρίζει κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ καταδίκου, ὑποβάλλων ἠτιολογημένην ἑκάστοτε ἔκθεσιν εἰς τὸν διευθυντὴν τῆς φυλακῆς παρ' οὗ δίδεται ἡ ἄδεια τῆς χορηγήσεως τῆς μεσαίας ταύτης τροφῆς.

Διὰ τὴν τροφὴν τῶν ὑγιῶν ὡς καὶ τῶν νοσηλευομένων συντάσσεται καθ' ἕκαστον μῆνα κατάλογος τῶν διαφόρων φαγητῶν τῶν δοθησομένων ἑκάστην ἑβδομάδα, λαμβάνεται δὲ καὶ πρόνοια ὥστε ἕκαστον εἶδος φαγητοῦ νὰ δίδηται ἅπαξ μόνον τῆς ἑβδομάδος καὶ νὰ μὴ συμπίπτῃ πάντοτε κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν.

Εἰς τοὺς καταδίκους τοὺς εἰς ἐπιπόνους ἐργασίας ἀσχολουμένους προστίθενται εἰς τὴν μερίδα τοῦ ἡμερησίου ἄρτου 167-250 γραμμάρια. Οἱ δὲ κατάδικοι οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὰς ἀτμοκινήτους μηχανάς, εἰς τὰ μαγειρεῖα καὶ τὰ πλυντήρια λαμβάνουσι καθ' ἑκάστην ἡμισείαν λίτραν ζύθου.

Εἰς τοὺς διακεκριμμένης ἐπιμελείας καὶ ἀμέπτου διαγωγῆς καταδίκους ἐπιτρέπεται ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς ἐργασίας αὐτῶν νὰ δαπανῶσι 60 φοινίκια καθ' ἑβδομάδα πρὸς ἀγορὰν προσθέτων τροφίμων εἰς τὴν τακτικὴν αὐτῶν τροφήν, οἷον νωποῦ βουτύρου, τυροῦ, ἀλάντων, καπνοῦ κτλ.

δ) Διάφορα παρεπόμενα ὑγειονομικὰ καὶ ψυχαγωγικὰ μέτρα.

Ἐκτὸς τῆς ὑπάρξεως τῶν προεκτεθέντων ὅρων τῶν ἀπαραιτήτως ἀπαιτουμένων πρὸς εὐεξίαν τῶν καταδίκων, μεγίστη λαμβάνεται πρόνοια περὶ τῆς ὑγείας αὐτῶν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς διαφόρων ὑγειονομικῶν μέτρων.

Εὐθὺς ἅμα ὁ κατάδικος εἰσέλθῃ εἰς τὴν φυλακὴν ὁ ἰατρὸς ὀφείλει νὰ ἐπισκεφθῇ αὐτὸν καὶ νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ὑγείας του. Περὶ τῶν καταδίκων τῶν εἰς ποινὴν φυλακίσεως μείζονα τῶν τριῶν μηνῶν καταδικασθέντων δέον νὰ ἀποφανθῇ ὁ ἰατρὸς ἐὰν ἡ ὑγεία αὐτῶν ἐπιτρέπῃ τὴν δι' ἀπομονώσεως φυλάκισιν. Μετὰ τοῦτο λαμβάνει ὁ κατάδικος θερμὸν λουτρόν, πρὸς καθαρισμὸν τοῦ σώματος. Πάντες δὲ οἱ κατάδικοι ἀνὰ πᾶσαν δευτέραν ἢ τρίτην ἑβδομάδα ἑκάστου μηνὸς λούονται, οἱ δὲ ἐργαζόμενοι εἰς χειροτεχνίας ἐξ ὧν ἀκαθαρσίαι προέρχονται ὑποχρεοῦνται καθ' ἑβδομάδα νὰ λούωνται. Ἕκαστος κατάδικος καὶ ἐὰν ἓν μόνον ἡμερονύκτιον πρόκειται νὰ διέλθῃ ἐν τῇ φυλακῇ λαμβάνει καθαρὰ κλινοσκεπάσματα καὶ ἐνδύματα ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους. Οὐδεὶς τῶν καταδίκων ἀπαλλάσσεται ἢ ἀποκλείεται τῆς καθ' ἑκάστην ἐν τῇ αὐλῇ τῆς φυλακῆς ἐπὶ μίαν ὥραν ἢ τοὐλάχιστον ἓν τέταρτον παραδιαβάσεως. Διὰ τοὺς ἐν ἀπομονώσει καθειργμένους ὑπάρχουσι παρὰ τῇ φυλακῇ ἀκτινοειδῶς κατασκευασμένα περιπατητήρια ἐντὸς τῶν ὁποίων ἕκαστος δύναται ἀκωλύτως νὰ περιδιαβάζῃ· ἐντὸς ἑκάστου τῶν περιπατητηρίων ὑπάρχει καὶ δίζυγον διὰ γυμναστικὰς ἀσκήσεις, τὰς ὁποίας ὁ κατάδικος καὶ ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ δύναται νὰ ἐκτελῇ κατὰ τὰς ἐπὶ τούτῳ ἀνηρτημένας ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν ὁδηγίας.

Οὐδέποτε ἀπαγορεύεται ἡ συγκοινωνία τοῦ καταδίκου μετὰ τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν, ὅθεν καὶ αἱ ἐπισκέψεις αὐτῶν ἐπιτρέπονται καθ' ὡρισμένας ἡμέρας καὶ ἡ μετ' αὐτῶν ἀλληλογραφία. Ἐκτὸς δὲ τούτου δύναται ὁ κατάδικος καὶ μέρος τοῦ ἐκ τῆς ἐργασίας του περισσεύματος νὰ διαθέτῃ πρὸς περίθαλψιν τῶν οἰκείων του.

Κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως δύνανται οἱ κατάδικοι νὰ ἀσχολῶνται εἰς ἀνάγνωσιν προμηθευόμενοι τὰ βιβλία εἴτε ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς φυλακῆς εἴτε καὶ ἔξωθεν.

5) **Νόσοι καὶ θνησιμότης.**

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς νοσούντων πάντοτε εἶναι ἀνώτερος ἐν ἀντιπαραθέσει πρὸς τοὺς ἐν ἐλευθερίᾳ βιοῦντας. Ὁ δὲ λόγος τούτου ἔγκειται οὐ μόνον ἐν τῇ ἐπιδράσει ἣν ἀσκεῖ ἡ στέρησις τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τῆς ὑγείας τοῦ σώματος ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ σωματικῇ καχεξίᾳ ἐν ᾗ τυγχάνουσιν ἐκτὸς τινῶν ἐξαιρέσεων οἱ φυλακισμένοι. Ὡς ἐπὶ

τὸ πολὺ ἐν ταῖς πολιτείαις τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης, τὸ ἔγκλημα εἶναι ὁ ἀχώριστος ὀπαδὸς τῆς πενίας, τοῦ ἐκδεδιῃτημένου βίου, καὶ τῆς διαφθορᾶς, ἡ τοιαύτη δὲ κατάστασις ἐπιδρᾷ οὐσιωδῶς ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ, ἐμβάλλουσα ἐν αὐτῷ τὸ σπέρμα διαφόρων ἀσθενειῶν αἵτινες ἐκδηλοῦνται κατὰ τὸν χρόνον τῆς φυλακίσεως. Ὅθεν μόνον διὰ τῆς προσηκούσης διαρρυθμίσεως τῆς διαίτης τῶν καταδίκων, διὰ τῆς προλήψεως τῶν νοσογόνων αἰτιῶν δύναται νὰ διατηρηθῇ ἐν καλῇ καταστάσει ἡ ὑγεία τῶν φυλακισμένων.

Τὸν δὲ ἔλεγχον τῆς εὐδοκίμου κατασκευῆς καὶ διοργανώσεως παντὸς σωφρονιστηρίου παρέχει ἡ ἔρευνα τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως καὶ τῆς θνησιμότητος τῶν φυλακισμένων. Ἐὰν ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἐξετάσωμεν τὸ σωφρονιστήριον τοῦ Plötzensee λίαν εὐάρεστα πορίσματα δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν στατιστικῶν πινάκων ἐν οἷς ἀναγράφονται οἱ ἀριθμοὶ οἱ ἐνδεικνύοντες τοὺς ἀσθενήσαντας καὶ ἀποβιώσαντας, ἐπὶ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν καταδίκων.

Ὡς ἀσθενήσαντες λογίζονται ἐν τοῖς στατιστικοῖς πίναξιν ὅσοι ἕνεκα τῆς παθήσεως αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ διακόψωσι τὴν ἐργασίαν καὶ νὰ μεταφερθῶσιν εἰς τὸ νοσοκομεῖον, οὐχὶ οἱ ὑπὸ μικροῦ παροδικοῦ νοσήματος καταληφθέντες οἱ οὐδόλως πρὸς ἐργασίαν καταστάντες ἀνίκανοι καὶ ἐκτὸς τοῦ νοσοκομείου ἰαθέντες. Ἐπίσης εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀσθενῶν δὲν ὑπάγονται οἱ ἀνάπηροι καὶ οἱ ἐξ ἀνιάτου νοσήματος πάσχοντες πρὸ τῆς καθείρξεως· οἱ τοιοῦτοι φυλακίζονται εἰς ἰδιαίτερον τμῆμα ἐπικαλούμενον τῶν ἀπομάχων (Invalidenabtheilung).

Τὸν ἀριθμὸν τῶν νοσηλευθέντων ἐκ τοῦ συνόλου τῶν φυλακισμένων ἑκάστου ἔτους ἀπὸ τοῦ 1873 μέχρι τοῦ 1882 ὡς καὶ τὴν σύγκρισιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑγιῶν πρὸς τοὺς νοσοῦντας καθ' ἑκάστην ἡμέραν παρέχει ἡμῖν ὁ ἑξῆς πίναξ.

Ἔτος	Σύνολον φυλακισθέντων	Νοσηλευθέντες	*Μέσος ὅρος* τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν φυλακισμένων.	
			Ὑγιεῖς	Ἀσθενεῖς
1873	2078	346	526	9
1874	4756	588	839	13
1875	5072	693	910	16
1876	6230	786	1112	19
1877	7912	940	1393	19
1878	8570	921	1470	27
1879—80	5446	646	1245	15
1880—81	5353	840	1484	20
1881—82	6002	843	1518	22

Ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀσθενούντων ἀνέρχεται εἰς 2% ἐπὶ τοῦ μέσου ὅρου τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν φυλακισμένων. Οὐδέποτε μέχρι τοῦδε ἐν τῷ σωφρονιστηρίῳ ἐνέσκηψε γενικὸν ἐπιδημικὸν νόσημα.

Πολλάκις σποραδικῶς προσεβλήθησαν οἱ φυλακισμένοι ὑπὸ κοιλιακοῦ τύφου, ἐρυσιπέλατος, διφθερίτιδος, ἢ σκαρλατίνας, ἀλλ'οὐδέποτε τὰ νοσήματα ταῦτα ἠδυνήθησαν νὰ λάβωσιν ἐνδημικὸν χαρακτῆρα. Ἄλλοτε λίαν συνήθεις ὑπῆρχον οἱ διαλείποντες πυρετοί, ὡς ἐκ τῶν ἐν τοῖς περιχώροις γενομένων ἐργασιῶν πρὸς κατασκευὴν τῆς διώρυγος, καὶ τῶν ὑπαρχόντων πέριξ λιμναζόντων ὑδάτων καὶ τελμάτων· ἀλλὰ διὰ τῆς ἀποξηράνσεως τῶν ἑλῶν καὶ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς κατασκευῆς τῆς διώρυγος ἠλαττώθησαν ἐπαισθητῶς τὰ κρούσματα τοῦ διαλείποντος πυρετοῦ. Αἱ συνηθέστεραι τῶν ἀσθενειῶν εἰσὶν αἱ δυσπεψίαι, κατάῤῥοι τοῦ στομάχου, ἢ τῶν ἐντέρων· σπανιώτεραι ἡ φθίσις, βρογχίτης ὀξὺς ἢ χρόνιος, πνευμονίαι κτλ.

Ἐντὸς ἐννεαετίας ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1873 μέχρι 1 Ἀπριλίου 1882 ἀπεβίωσαν ἐκ τῶν καταδίκων 117· καὶ ἐκ τούτων 113 μὲν ἐκ φυσικοῦ θανάτου, 4 δὲ μόνον ἐξ αὐτοχειρίας. Ἐὰν λάβῃ τις τὸν ὅλον ἀριθμὸν τῶν ἐντὸς τῆς ἐννεαετίας φυλακισμένων ἀνερχόμενον εἰς 51419 ἀναλογοῦσιν ἐπὶ 100 φυλακισμένων 0,22 ἀποβιώσεις. Ἐπὶ δὲ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἀσθενῶν ἀνερχομένου εἰς 6606 ἀναλογεῖ ἐπὶ 100 ἀσθενῶν 1 $^{77}/_{00}$ θάνατος. Ἐκ τῶν 117 ἀποβιωσάντων 78 ἔπασχον ἐκ φθίσεως ἥτις ὑπῆρξε καὶ ἡ αἰτία τοῦ θανάτου αὐτῶν. Ἐν ταῖς φυλακαῖς ὅλων τῶν ἐπικρατειῶν παρετηρήθη ὅτι οἱ κατάδικοι πρὸ πάντων προσβάλλονται καὶ ἀποθνήσκουσιν ἐκ φθίσεως ὥστε ἀνεξαιρέτως ἡ ἀναλογία τῶν φυλακισμένων τῶν ἕνεκα φθίσεως ἀποβιούντων εἶνε πάντοτε ἀνωτέρα τῶν ἐν ἐλευθερίᾳ τυγχανόντων καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ νοσήματος παθόντων.

Ὁ ἐλάχιστος ἀριθμὸς τῶν αὐτοκτονησάντων κατὰ τὸ ἐννεατὲς διάστημα, ὡς καὶ τῶν ἀποπειρῶν αὐτοχειρίας αἵτινες ἀνῆλθον μὲν εἰς 13 ἀλλ' αἱ ἑπτὰ ἀπεδείχθησαν ἐκ προσποιήσεως γενόμεναι, μαρτυρεῖ ὅτι τὸ σύστημα τῆς καθείρξεως τῶν καταδίκων καὶ ἰδίᾳ τῆς ἀπομονώσεως λειτουργεῖ ἀπροσκόπτως καὶ οὐδεμίαν ἐπιβλαβῆ ἐπὶ τῶν καταδίκων ἐπίδρασιν ἀσκεῖ.

Δὲν ἐπιχειρῶ νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν ἔρευναν πολλῶν ἄλλων ἐπουσιωδεστέρων ἀντικειμένων διότι ἐκ τῶν εἰρημένων πιστεύω ὅτι ἐβεβαιώθητε περὶ τῆς τελειότητος καὶ ἀκριβείας μεθ' ἧς τὰ πάντα εἰσὶ διατεταγμένα ἐν τῇ φυλακῇ ταύτῃ. Ὅθεν εὔλογον καὶ δίκαιον θέλετε θεωρήσει τὸ αἴσθημα τοῦ θαυμασμοῦ ὑφ' οὗ τις κατέχεται ἐξερχόμενος ἐκ τῆς φυλακῆς ταύτης μετά τινων ὡρῶν ἐν αὐτῇ διαμονήν.

Ὑπὸ τὸ κράτος τοιούτου αἰσθήματος διετέλουν ὅτε ἤκουσα συστρεφομένην ὄπισθεν ἐμοῦ τὴν βαρύγδουπον θύραν τοῦ σωφρονιστηρίου τούτου ὅτε εὑρέθην ἐπὶ τῆς λεωφόρου τῆς ἀγούσης εἰς τὸν ἐγγὺς σταθμὸν τοῦ ἱπ-

ποσιδηροδρόμου. Ἀλλὰ κατὰ σύμπτωσιν τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ αἴθριος ὁρίζων, αἱ κατ' ἐξαίρεσιν καυστικαὶ τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες, αἱ ἀντανακλώμεναι ἐπὶ τοῦ ἀμμώδους τῶν περιχώρων τοῦ Βερολίνου ἐδάφους, μοὶ ἀνέμνησαν τὴν πατρώαν γῆν, μοὶ ἀνέμνησαν τὰς διηγήσεις περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἡμετέρων φυλακῶν τὰς τοσάκις ἐπαναληφθείσας ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν φυλακῶν τῆς πάνυ φιλοτίμως ἐργαζομένης. Κατεῖδον τὸ μέγα χάσμα τὸ ὑπάρχον μεταξὺ τῶν φυλακῶν ἡμῶν καὶ τῆς φυλακῆς ἣν πρό τινων στιγμῶν εἶχον ἐπισκεφθῇ, καὶ τὸ αἴσθημα τοῦ θαυμασμοῦ ὑπεχώρησεν εἰς τὸ αἴσθημα τῆς λύπης καὶ ἀθυμίας, ἣν παρώξυνεν ἔτι μᾶλλον ἡ σκέψις ὅτι παρ' ἡμῖν οὐχὶ οἱ φυλακισμένοι ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἐλεύθεροι πολῖται στεροῦνται πολλῶν ἀγαθῶν ὧν ἀπολαμβάνουσιν οἱ δεσμῶται τοῦ Plötzensee. Ὅταν τὸ θέρος στερούμεθα τοῦ πρὸς πόσιν καθαροῦ ὕδατος, ὁ δεσμώτης τοῦ Plötzensee ἔχει εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ 300 λίτρας ὕδατος διαυγοῦς καθ' ἑκάστην. Ὁ δεσμώτης τοῦ Plötzensee εἰσπνέει ἀέρα καθαρὸν τὰ δὲ τέκνα ἡμῶν τὰ φοιτῶντα εἰς τὰ δημόσια καὶ δημοτικὰ σχολεῖα διημερεύουσιν ἐντὸς δωματίων καθύγρων ἢ πεπληρωμένων ἀτμοσφαίρας μεμολυσμένης, ἐν ᾧ ὁ δεσμώτης τοῦ Plötzensee τυγχάνει τῆς θρησκευτικῆς παραμυθίας καὶ διδασκαλίας διὰ καταλλήλου διδαχῆς, ἡμεῖς ἀκροώμεθα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ῥινόφθογγα ἀπηχήματα ἀκαταλήπτων ψαλμωδιῶν, οὔτε τὰ ὦτα τέρποντα οὔτε τὸν νοῦν τρέφοντα.

Ἐν κοινωνίᾳ διατελούσῃ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει καὶ παράκαιρον καὶ ἀνέφικτον εἶναι νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν ἵδρυσιν σωφρονιστηρίων λαμβάνοντες ὡς ὑπόδειγμα φυλακὰς οἷα ἡ τοῦ Plötzensee ἢ καὶ ἄλλας μικροτέρας μὲν κατὰ τὰς διαστάσεις ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα λειτουργούσας. Ὁ μηχανισμὸς τοιούτων φυλακῶν εἶναι ἀδύνατον νὰ λειτουργήσῃ παρ' ἡμῖν ὅπου εἰσέτι πολλῶν στερούμεθα. Δὲν πρέπει ἔχοντες ἐνώπιον ἡμῶν τὰ πρότυπα τοιούτων φυλακῶν, καὶ χρημάτων πολλῶν, καὶ διευθύνσεως καταλλήλου δεομένων, νὰ ἐπιζητῶμεν τὰ ἀδύνατα παραμελοῦντες τὰ δυνατὰ γενέσθαι, δαπανῶντες τὸν χρόνον εἰς σχεδιαγράμματα πολυδαπάνων κτιρίων, ὧν ἡ ἐκτέλεσις ἀνέφικτος, καὶ προκαλοῦντες γνωμοδοτήσεις περὶ ἐφαρμοστέων συστημάτων, ἐν ᾧ στερούμεθα τῶν θεμελιωδῶν βάσεων τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν. Καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Βελγίῳ, ὅπου σήμερον εὑρίσκονται τὰ πολυτελέστερα οἰκοδομήματα τῶν φυλακῶν καὶ οἱ ἐντελέστεροι αὐτῶν ὀργανισμοί, δὲν ἐδημιουργήθησαν ταῦτα ἐξαπίνης, ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον προήχθησαν. Μέγα βῆμα προόδου ἐν τῇ παρούσῃ ἡμῶν καταστάσει δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐὰν ὁ φυλακισμένος δὲν στερῆται τροφῆς καὶ ὕδατος, ἐὰν δὲν εἰσπνέῃ ἀέρα μεμολυσμένον, ἐὰν ἐπιβάλληται αὐτῷ ἐργασία καὶ χορηγῆται αὐτῷ ἡ δέουσα θρησκευτικὴ καὶ τῶν γραμμάτων διδασκαλία. Ταῦτα πάντα κατορθοῦν-

ται ἐὰν ἀναβάλωμεν ἐπί τινα χρόνον τὴν ἰδέαν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀπομονώσεως τῶν καταδίκων, ὡς ἐν ταῖς προτύποις φυλακαῖς τοῦ εἴδους τούτου ἐφαρμόζεται, καὶ ἐὰν ἀποστῶμεν πολυορόφων οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα ἀμέσως προκαλοῦσι τὰ ζητήματα τοῦ ἀερισμοῦ, τῆς διοχετεύσεως τοῦ ὕδατος καὶ ἄλλα παρόμοια, καὶ ἐντὸς εὐρυχώρου γηπέδου δι᾽ὑψηλοῦ καὶ παχέως τοίχου περικλειομένου ἐγείρωμεν ἰσογείους οἰκοδομὰς τὰς μὲν πρὸς κατοικίαν τῶν καταδίκων, τὰς δὲ δι' ἐργοστάσια, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ τετραγώνου ὅπερ θέλουσιν ἀποτελεῖ τὰ οἰκήματα ταῦτα καὶ τὰ ἐργοστάσια ὑπάρχει ὁ ναΐσκος καὶ τὸ σχολεῖον. Ἄραγε διὰ διακοσίων ἢ τριακοσίων χιλιάδων δραχμῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τοιαύτην φυλακήν, ἥτις ὁμολογουμένως πολὺ θέλει ἀπέχει τῆς τοῦ Plötzensee ἐν Βερολίνῳ, τῆς τοῦ Petonville ἐν Λονδίνῳ, τῆς τοῦ Anvers ἐν Βελγίῳ, καὶ ἄλλων ὁμοίων, ἀλλὰ ἀναντιῤῥήτως οὐδεμία σύγκρισις θὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν φυλακῶν τοῦ Μενδρεσὲ καὶ Κόκλα, ὧν μόνη ἡ θέα δύναται νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν κατάστασιν ἡμῶν ὡς κατάστασιν ἔθνους ἐν βαρβαρότητι διατελοῦντος. Τοιαύτη φυλακὴ ἐν τοῖς περιχώροις τῆς πρωτευούσης ἐγειρομένη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον τῆς ἱδρύσεως καὶ ἄλλων ὁμοίων φυλακῶν εἰς ἄλλα μέρη τοῦ κράτους, ἀφ' οὗ ἡ χρησιμότης αὐτῆς δοκιμασθῇ καὶ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον μορφωθῇ ἐν αὐτῇ τὸ ἀναγκαῖον προσωπικὸν ἄνευ τοῦ ὁποίου καὶ ἐν τοῖς ἐντελεστέροις ὑπὸ ἀρχιτεκτονικὴν ἔποψιν σωφρονιστηρίοις ἀδύνατον νὰ ὀρθοποδήσῃ οἱονδήποτε σύστημα. Ὅταν οἱ πόροι τοῦ κράτους ἡμῶν αὐξηθῶσιν, ὅταν παρασκευάσωμεν τὸ ἀναγκαῖον προσωπικόν, τότε ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων δυνάμεθα νὰ προβῶμεν εἰς τὴν κατασκευὴν ἐντελεστέρων.

Ἡ πρόοδος δὲν συντελεῖται δι' ἁλμάτων, ὅταν τοιαῦτα διαλογιζώμεθα ἡ ἀνεπάρκεια τῶν δυνάμεων φέρει τὸν δισταγμὸν ὁ δὲ δισταγμὸς τὴν ἀναβολὴν καὶ στασιμότητα.

Κ. Ν. Κωστῆς

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΔΙΑΣΚΕΔΑΖΕΙ

ΔΡΑΜΑ

ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΟΥΓΚΩ*

Τὸν χαρακτῆρα τοῦ γελωτοποιοῦ Τριβουλέτου, τοῦ πρωταγωνιστοῦντος ἐν τῷ δράματι, οὗτινος θὰ λάβω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ἀναγνώσω τὰς μᾶλλον ἐνδιαφερούσας σκηνάς, εἶχον ἀναπτύξει ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου πρὸ τριετίας. Ἀληθῶς δὲ ἡ ὁμιλία μου ἐκείνη ἐγένετο ἡ πρώτη ἀφορμὴ

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 18 Νοεμβρίου 1883.

τῆς μεταφράσεως ταύτης, τὴν ὁποίαν, παραμελήσας ἐπὶ μακρόν, ἐπανήρχισα πάλιν ἄνευ σκοποῦ ὡρισμένου καὶ ἀπεπεράτωσα χωρὶς νὰ ἐννοῶ ὅτι ἡ ἀσύντακτος ἐκείνη ἐργασία ἔμελε νὰ καταλήξῃ μίαν ἡμέραν εἰς ἕν τι ὅλον.*

Πολλάκις ἐν τῷ μεταξὺ ἐσκέφθην ἂν πράγματι δὲν ἦτο τόλμημα ἡ μετάφρασις, καὶ ἔμμετρος μάλιστα, δράματος ἑνὸς τῶν μεγίστων ποιητῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος. Πολλάκις, ἀναμετρῶν τὰς ἐμὰς δυνάμεις καὶ τὸ ὕψος τοῦ Οὐγκώ, διέκοψα τὴν ἐργασίαν ἐν ἀποφάσει νὰ μὴ τὴν ἐπαναλάβω. Διότι γνωρίζετε, κάλλιον ἐμοῦ ἴσως, ὅτι ὁ Οὐγκὼ μετὰ τῶν ἁλμάτων τῆς φαντασίας ἔχει καὶ ὕφος ἰδιάζον αὐτῷ, ἐνιαχοῦ συνεσφιγμένον μέχρι τοῦ ἀκαταλήπτου, διὰ πρώτην τοὐλάχιστον ἀντίληψιν. Πολλάκις ὑπὸ μίαν λέξιν

* Ἡ Β' πρᾶξις τῆς μεταφράσεως δημοσιεύεται μετ' οὐ πολὺ ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ προσεχοῦς ἔτους. Παρακαλοῦνται οἱ εὐμενεῖς ἀναγνῶσται, οἵτινες θ' ἀξιώσωσι νὰ διέλθωσι καὶ τὸ ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολογίῳ ἀπόσπασμα, ν' ἀναγνώσωσι τοὺς κατωτέρω στίχους διωρθωμένους ὡς ἕπεται, διότι ἡ φιλικὴ τοῦ Κυρίου Ἀσωπίου σπουδὴ μὲ ἠνάγκασε νὰ τῷ παραδώσω τὸ χειρόγραφον, χωρὶς προηγουμένως νὰ δυνηθῶ νὰ ὑποβάλω αὐτὸ εἰς ἐπισταμένην βάσανον, ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ μετάφρασις ἔργου μεγαλοφυοῦς ποιητοῦ, ὡς ὁ Οὐγκώ.

Οὕτω, οἱ ἐν τῇ Α'. σκηνῇ στίχοι 25ος μέχρι καὶ τοῦ 28ου δέον ν' ἀναγνωσθῶσι:

Τριβουλέτος

Καὶ τί λαμβάνεις ἆρά γε
Ἵνα φονεύσῃς ἕνα ἐρωτόληπτον;

Σαλταβαδὴλ

Ἀ! ἀναλόγως μὲ τὸν ἐρωτόληπτον
Ποῦ θὰ φονεύσω καὶ μὲ τὴν ἀξίαν μου.

Οἱ ἐν τῇ Α'. σκηνῇ στίχοι 78ος μέχρι καὶ τοῦ 81ου ὡς ἑξῆς:

Λευκή

Κύριε, πόθεν ἔρχεσθε;

Ὁ Βασιλεύς

Ἀδιάφορον
Ἐὰν ἀπὸ τὸν ᾅδην ἢ τὸν οὐρανόν,
Ὁ Σατανᾶς ἂν ἦμαι ἢ ὁ Γαβριήλ.
Σὲ ἀγαπῶ!

Καὶ οἱ τῆς τελευταίας σκηνῆς τελευταῖοι στίχοι οὕτω:

Τριβουλέτος

Θέλουν καὶ καλὰ
Ἐδῶ νὰ πλύνω πᾶσαν ἁμαρτίαν μου;
Νὰ ἔχουν τελειώσῃ;— Ὢ τί χλευασμός!
. . . .
Τοὺς ὀφθαλμούς μου μοῦ ἐκάλυψαν!
. . . .
Ὢ! ἡ κατάρα!

Ε. Γ. Ζ.

ὑποκρύπτει αὐτὸς νόημα, ὅπερ δὲν δύναταί τις ἀκόπως νὰ ἐξαγάγῃ καὶ τὸ ὁποῖον ἐπὶ τέλους δὲν μεταφέρεται μετὰ τῆς αὐτῆς χάριτος, μετὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως εἰς τὴν ἡμετέραν πρὸ πάντων γλῶσσαν, ἥτις πρόκειται ἀσχημάτιστος ἀκόμη καὶ ἀνίσχυρος νὰ μεταδώσῃ πᾶσαν ἔννοιαν ξένης γλώσσης ἐπακριβῶς.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ μετάφρασις συνεπληρώθη, ἠθέλησα δὲ πρὶν ἢ κυκλοφορήσῃ εἰς εὐρύτερον ὅμιλον, νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν πεφωτισμένην κρίσιν τῶν εὐμενῶν ἀκροατῶν τοῦ *Παρνασσοῦ*.

Ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησα εἶνε ὁποία σήμερον γράφεται, συμβιβαζομένη οὐχ' ἧττον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ διαλόγου καὶ τοῦ θεάτρου τὰς ἀνάγκας. Ὅπου ὅμως ὁμιλεῖ ἡ καρδία, ὁ λαός, ἢ ὅπου ἐκφράζονται ἁπλούστερα αἰσθήματα καὶ ἰδέαι ἀφελεῖς, προσέφυγα, ἐφ' ὅσον μοὶ ἐπετρέπετο, εἰς τὴν ἐκφραστικωτάτην καὶ χαρίεσσαν τοῦ λαοῦ διάλεκτον. Ὡς μέτρον, ἀντὶ τοῦ δεκαπεντασυλλάβου ὁμοιοκαταλήκτου, ἐπροτίμησα, ὡς καταλληλότερον διὰ τῆς ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλίαν, τὸν τρίμετρον ἰαμβικόν, τὸν ὁποῖον ἄλλως τε ἐνεκαίνισαν οἱ ἀπὸ εἰκοσαετίας γράψαντες ἢ μεταφράσαντες δράματα λόγιοι ἡμῶν.

Διὰ τοῦ δράματος *ὁ Βασιλεὺς διασκεδάζει* μεταφέρει ἡμᾶς ὁ Οὐγκὼ εἰς τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, τὸν ἀκαταπόνητον ἐκεῖνον αἰῶνα τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, καθ' ὃν ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης πρωτηγωνίστησε. Φέρει ἐπὶ σκηνῆς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκῖσκον Α^{ον} μετὰ τοῦ περιφανοῦς γελωτοποιοῦ του Τριβουλέτου, ἵνα ἐν τῷ προσώπῳ ἐκείνου ῥαπίσῃ τὰς μεσαιωνικὰς προλήψεις, καὶ διὰ τούτου παραστήσῃ τὴν ἀπέλπιδα κατάστασιν τοῦ τότε λαοῦ, ὑπὸ τὴν τυραννικὴν πίεσιν τῶν ἀρχόντων του οὐδεμίαν, ἔστω καὶ οἰκογενειακήν, χαρὰν δυναμένου νὰ συγκρατήσῃ.

Ὁ Τριβουλέτος εἶνε ὁ εὐφυέστατος καὶ ἑτοιμότατος τῶν γελωτοποιῶν τοῦ μεσαίωνος. Ἡ γραφὶς δὲ τοῦ Οὐγκὼ τὸν καθιστᾷ τὸν μᾶλλον ἐπίχαριν τύπον. Εἶνε ὁ πανταχοῦ ἐν τῇ Αὐλῇ παρών, ὁ μαντεύων πᾶσαν δολοπλοκίαν, ὁ ἔμπιστος τῶν ἐρώτων τοῦ Λούβρου. Εἶνε ἡ γλῶσσα ἡ καυτηριάζουσα τὴν χαμέρπειαν τοῦ Αὐλικοῦ, ἡ εὐφυὴς σάτυρα τῶν στίχων τοῦ βασιλέως, διότι ὁ Φραγκῖσκος Α', παρασυρόμενος ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τῆς ἐποχῆς, ἔγραφε στίχους, ἀλλὰ στίχους μόνον.

Μία ἐκ τῶν χαριεστέρων τοῦ δράματος σκηνῶν εἶνε ἡ ἀπεικονίζουσα τὸν ἐλευθέριον καὶ φαιδρὸν τῆς γαλλικῆς Αὐλῆς βίον κατὰ τοὺς πυρετώδεις χρόνους τῆς ἀναγεννήσεως. Ἡ Αὐλὴ ἐκείνη, ἥτις περιέκλειε τὰς ὡραιοτέρας γυναῖκας καὶ τοὺς μᾶλλον ἐνθουσιώδεις καλλιτέχνας, ἐγένετο συγχρόνως καὶ τὸ κέντρον τῶν ἀκαταβλήτων τοῦ αἰῶνος ἑλληνιστῶν. Οἱ δυστυχεῖς αὐτοὶ ἑλληνισταὶ ἦσαν ὁ καθημερινὸς σκοπὸς τῆς σατυρικῆς εὐφυΐας τοῦ Τριβουλέτου:

Τριβουλέτος ἐξακολουθῶν ἀρξαμένην συνδιάλεξιν.

Μοῦ φαίνεται σὰν πρᾶγμα ἐκτρωματικὸν
Ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων δάσκαλοι.

Ὁ Βασιλεύς

Ἀλλὰ
Πεῖσε τὴν ἀδελφήν μου, ἥτις τοὺς σοφοὺς
Νά με περιστοιχίζουν θέλει.

Τριβουλέτος

Βασιλεῦ,
Παραδεχθῆτε — ἀναμεταξύ μας — πῶς
Ἔπια κἄτι ὀλιγώτερον. Λοιπὸν
Διὰ νὰ κρίνω μὲ τἀποτελέσματα
Καὶ ὅλας τὰς αἰτίας των τὰ πράγματα,
Λόγον τινά, ἢ μᾶλλον δύο, ἀπὸ σᾶς
Περισσοτέρους ἔχω — δὲν ἐμέθυσα
Διόλου καὶ δὲν εἶμαι Βασιλεύς. —
Ἀντὶ σοφοὺς νὰ ἔχητε πλησίον σας
Προτιμοτέρα εἶνε ἡ πανώλη ἢ
Ὁ πυρετὸς καὶ τὰ λοιπά.

Ὁ Βασιλεὺς

Ἡ γνώμη σου
Εἶνε ὀλίγον ἐλαφρά. Ἐπιθυμεῖ
Ἡ Μαργαρίτα τοὺς σοφοὺς πλησίον μου.

Τριβουλέτος

Πολὺ κακὸν ἐκ μέρους ἀδελφῆς. — Οὐδὲν
Ὑπάρχει ζῶον, λύκος, κόραξ λαίμαργος,
Ἢ κουκουβάγια, βῶδι, οὔτε ποιητής,
Χῆνα, ἀρκοῦδα, θεολόγος, Φλαμανδὸς
Δήμαρχος, σκύλος, οὔτε μωαμεθανός,
Ἄσχημος τόσον καὶ ἐπίσης μαλλιαρός,
Ἀντιπαθητικός, μὲ παραλογισμοὺς
Γεμάτος, καὶ βρωμιάρης περισσότερον,
Ἀγκαθωτὸς καὶ φουσκωμένος μ' ἄνεμον,
Ὅσο ὁ σαμαρωμένος αὐτὸς γάδαρος
Ὅπου τὸν λέγουν δάσκαλον.—Σᾶς λείπουσιν
Αἱ κατακτήσεις, ἡ ἰσχύς, αἱ ἡδοναί,
Αἱ δροσεραὶ γυναῖκες νὰ καλύνωσι
Τὰς ἑορτάς σας;

Ὁ Βασιλεύς

Ἀλλ' ἡ ἀδελφή μου χθὲς
Μὲ ἐβεβαίου, ὅτι θέλω βαρυνθῇ
Μίαν ἡμέραν τὰς γυναῖκας, ὅταν δὲ
Θὰ πλήττω . . .

Τριβουλέτος

Εἰς τὴν πλῆξιν ὅμως τοὺς σοφοὺς
Νὰσυμβουλεύουν!—Συμβουλὴ πρωτάκουςος!
Ἀλλ' ἡ Κυρία Μαργαρίτα πάντοτε,
Θὰ τὸ παραδεχθῆτε, ἀποκλίνουσα
Πρὸς τοὺς ἀπελπισμένους φαίνεται.

Ὁ Βασιλεὺς

Καλά!
Ὄχι σοφούς! Ἀλλ' ὅμως ποιητὰς πέντ' ἕξ...

Τριβουλέτος

Ἂν ἤμην ὅ,τι τώρα εἶσθε, Βασιλεῦ,
Πλειότερον θὰ ἐφοβούμην ποιητήν,
Ποῦ μὲ τοὺς στίχους πάντοτε μωρολογεῖ,
Παρ' ὅσον τὸ λιβάνι ὁ Βεελζεβούλ.

Ὁ Βασιλεὺς

Πέντε ἢ ἕξ; . . . .

Τριβουλέτος

Πέντε ἢ ἕξ! θὰ ἔχωμεν
Τότε Ἀκαδημίαν, ἱπποστάσιον
Ἢ θηριοτροφεῖον! Μήπως ἀρκετὸς
Ἐδῶ δὲν εἶνε ὁ δικός μας ὁ Μαρώ,
Χωρὶς νὰ μᾶς ποτίσουν ἄλλοι ποιηταὶ
Τὸ δηλητήριόν των;

. . . .

Ὁ οὐρανός, ὁ κόσμος, ὁ ἐπίγειος
Παράδεισος εἶν' αἱ γυναῖκες, Βασιλεῦ!
Θεέ μου! τὰς γυναῖκας ἔχετε! Λοιπὸν
Μοῦ ὀνειροπολεῖτε τοὺς σοφούς, ἀφοῦ
Τόσας γυναῖκας ἔχετε πλησίον σας!
Ἀφήσατέ με ἥσυχον!

Ὁ Βασιλεύς

Ἡσύχασε!
Μὰ τὴν βασιλικήν μου πίστιν, δι' αὐτοὺς
Οὔτε φροντίζω.

(Τινὲς εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς γελῶσιν).

Ἀλλ' οἱ κομψευόμενοι
Αὐτοὶ σὲ περιπαίζουν.

(Ὁ Τριβουλέτος μεταβαίνει, καὶ ἀκούσας ἐπανέρχεται).

Τριβουλέτος

Ὄχι! πρόκειται
Δι' ἕνα ἄλλον, Βασιλεῦ, τρελόν.

Ὁ Βασιλεὺς

Καλά!
Καὶ ποῖον;

Τριβουλέτος

Διὰ σᾶς

Ὁ Βασιλεὺς

Μπᾶ! τί μου φλυαροῦν;

Τριβουλέτος

Φιλάργυρον σᾶς λέγουν, ὅτι στέλλετε
Ὅλα τὰ χρήματα καὶ πᾶσαν εὔνοιαν
Εἰς τὴν Ναβάρραν, τίποτε δὲ δι' αὐτοὺς
Δὲν γίνεται!

Ὁ Βασιλεὺς

Τοὺς βλέπω ἀπ' ἐδῶ τοὺς τρεῖς—
Ὁ Μονσενῆ ὁμοῦ μὲ τὸν Μονμορενσῆ
Καὶ τὸν Βριών.

Τριβουλέτος

Ἐκεῖνοι εἶνε.

Ὁ Βασιλεὺς

Ὦ, αὐτοὶ
Οἱ αὐλοκόλακες! τί γένος μισητόν!
Τὸν ἕνα ἔχω διορίσει ναύαρχον,
Τὸν ἄλλον δὲ στρατάρχην, ἐπιμελητὴν
Τοῦ οἴκου μου τὸν τρίτον. Ἐφαντάζεσο
Αὐτὸ ποτέ σου; Δὲν εὐχαριστοῦνται.

Τριβουλέτος

Ἔ,
Δίκαιον εἶνε ἔργον νὰ τοὺς κάμητε
Ἀκόμη κἄτι.

Ὁ Βασιλεὺς

Τί;

Τριβουλέτος

Νὰ τοὺς κρεμάσητε.*

. . . .

Μὴ νομίσητε ὅμως ὅτι ὁ Τριβουλέτος ἦτο εὐτυχής. Ἦτο κυφός, ἦτο ἀσθενής· δὲν ἠδύνατο νὰ γελάσῃ ἢ ὅταν ἤθελεν ἡ Αὐλή· νὰ κλαύσῃ ὡς ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα ὡς δυστυχὴς ἄνθρωπος, δὲν τῷ ἐπετρέπετο, διότι ἡ Αὐλὴ ἐκείνη ἐγέλα, ἐγέλα πάντοτε:

Ἡ φύσις καὶ οἱ ἄνθρωποι
Μὲ ἔχουν καταστήσει ἀληθῶς πολὺ
Σκληρόν, πολὺ κακοῦργον καὶ δειλὸν πολύ.
Ὦ λύσσα! Τὸ νὰ ἦσαι γελωτοποιὸς
Καὶ δύσμορφος συγχρόνως! Πάντοτε αὐτὴ
Ἡ σκέψις! Ἢ κοιμῶμαι, εἴτε ἀγρυπνῶ,
Καὶ εἰς τοῦ κόσμου ὀνειροπολῶν ποτε
Τὰ πέρατα ἂν φθάσω, ἐπανέρχομαι
Εἰς μίαν σκέψιν: Εἶμαι γελωτοποιὸς
Τοῦ Βασιλέως! Ἄλλο νὰ μὴ δύνασαι,
Νὰ μὴ ἐπιθυμῇς, νὰ μὴ ὀφείλῃς τι
Ἄλλο νὰ πράττῃς, παρὰ μόνον νὰ γελᾷς!
—Ὁποία ἀθλιότης καὶ ταπείνωσις!
Πῶς! καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ ἀπολαύουσιν
Οἱ στρατιῶται οἱ συναθροιζόμενοι
Περὶ τὸ ῥάκος, τὸ ὁποῖον λέγουσι
Σημαίαν, καὶ πᾶν ὅ,τι εἰς τὸν εἵλωτα
Τῆς Τύνιδος, εἰς τὸν ἐπαίτην ἔμεινε
Τῆς Ἱσπανίας, καὶ τὸν εἰς τὸ κάτεργον
Δεσμώτην· ὅ,τι πᾶς τις ζῶν ἐπὶ τῆς γῆς
Ἀπολαμβάνει, ἤτοι τὸ δικαίωμα
Νὰ μὴ γελᾷ, καὶ ὅταν θέλῃ νὰ θρηνῇ,
Ἐγὼ δὲν ἔχω! — Ὦ Θεέ μου! ἄπελπις,
Βαρύθυμος, δεσμώτης ἐντὸς ἀτελοῦς
Σώματος, τὸ ὁποῖον μὲ στενοχωρεῖ,
Ἀηδιάζων ἐκ τῆς ἀσχημίας μου,
Ζηλότυπος πρὸς πᾶσαν καλλονὴν κ' ἰσχύν,
Κυκλούμενος ἐκ μεγαλείων, ἅτινα
Μὲ καθιστῶσι μᾶλλον σκοτεινόν, ἐὰν
Ποτε ἐπιζητήσω μόνος, σκυθρωπός,
Καὶ ἐπ' ὀλίγον, τὴν ἀφάνειαν, ἐὰν
Ἐπὶ στιγμὴν θελήσω τὴν ταλαίπωρον
Ψυχήν μου νὰ πραΰνω, ἥτις θρηνώδει
Κ' αἱμάσσει, αἴφνης ἔρχεται ὁ χαροπὸς
Δεσπότης μου, ὡραῖος, νέος, ὑγιής,
Εὐδαίμων ἐν τῷ βίῳ καὶ πανίσχυρος,
Ὁ παρὰ πάσης γυναικὸς ἐρώμενος,
Ὁ τῆς Γαλλίας Βασιλεύς, καὶ λησμονῶν
Ἐξ εὐτυχίας καὶ τὸν θάνατον αὐτόν,
Μ' ἐν λάκτισμά του ἐκ τῆς ἀφανείας μου,
Ἐν ᾗ στενάζω, μὲ καλεῖ χασμώμενος:
— Κάμε με νὰ γελάσω, γελωτοποιέ!
— Πτωχὲ τῶν ἀνακτόρων γελωτοποιέ!
Εἶνε καὶ οὗτος ἐπὶ τέλους ἄνθρωπος!
Καὶ ὅμως τὸ κοχλάζον ἐντὸς τῆς ψυχῆς
Ἐκείνου πάθος, τὴν ἀκράτητον ὀργὴν
Καὶ τὴν μνησικακίαν, τὸν ἐγωϊσμόν,
Τὸν φθόνον, τὴν μανίαν τὴν ἀκάθεκτον,
Τὴν αἰωνίαν σκέψιν πρός τινα σκοπὸν
Φρικώδη, πάντα ταῦτα τὰ αἰσθήματα

* Πρᾶξις Δ'. Σκηνὴ Δ'.

Τὰ μαῦρα, τὰ ὁποῖα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
Σπαράσσουν, εἰς ἓν νεῦμα τοῦ κυρίου του
Ἐντὸς αὐτοῦ τὰ πνίγει, φέρων γέλωτα
Εἰς ὅν τινα θελήσῃ! — Τίς ταπείνωσις!
Εἴτε βαδίζει, ἵσταται, ἐγείρεται,
Πάντοτε ἔχει εἰς τὸν πόδα τὸν κλοιόν.
. . . .
— Ὦ δυστυχία! τοῦτο εἶνε ἡ ζωή;
Χολὴν νὰ ῥίπτῃς εἰς τὸν οἶνον, ὅντινα
Θὰ πίῃ ὁ πλησίον· ν' ἀποσπᾷς ἐκ σοῦ
Ἂν ἔνστικτόν τι ἀρετῆς ῥιζοβολῇ·
Τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ σκεφθῇ,
Νὰ τὸ ζαλίζῃς μὲ παιδὸς ἀθύρματα,
Ὅλας σου τὰς ἡμέρας νὰ διέρχησαι,
Ὡς πονηρόν τι πνεῦμα, μέσῳ ἑορτῶν,
Αἵτινες εἶνε εἰρωνία διὰ σέ·
Νὰ καταστρέφῃς τῶν ἀνθρώπων τὴν χαράν,
Ἕνεκ' ἀνίας· ὡς φιλοδοξίαν σου
Νὰ ἔχῃς τοῦ πλησίον τὴν καταστροφήν,
Καὶ κατὰ πάντων, καὶ ἐντός σου πάντοτε
Ὅπου σὲ τάξ' ἡ τύχη, νὰ διατηρῇς,
Νὰ κρύπτῃς, ὑπὸ σκωπτικὸν μειδίαμα,
Κ' εἰς κάθε τι νὰ τὸ μεταχειρίζεσαι,
Ἀρχαῖον μῖσος πλημμυροῦν ἐν τῇ ψυχῇ!
Ὦ, πόσον εἶμαι δυστυχής! *

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ ἀγαθὸς θεὸς ἐπεφύλαξε καὶ διὰ τὸν ἀπόβλητον γελωτοποιὸν μίαν εὐτυχίαν. Εἶνε πατήρ, καὶ οὐδ' αὐτὸς δύναται νὰ πιστεύσῃ ὅτι εἶνε τόσον εὐτυχής. Ἔχει ὡραίαν δεκαεξαέτιδα κόρην, τὴν Λευκήν, πρὸς ἣν ἀφοσιοῦται πᾶσα σκέψις του, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ παλμοὶ τῆς συντετριμμένης καρδίας του. Καὶ πόσον διαπύρως τὴν κόρην ταύτην ἀγαπᾷ! Φοβούμενος τῆς ἐποχῆς τὰ χαλαρὰ ἤθη, τὴν ἀπέκρυψεν εἰς ἀπόκεντρόν τινα γωνίαν τοῦ Μπισύ, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς γραίας Κερᾶς Βεράρδης, καὶ ἐκεῖ, ἀποβάλλων τοῦ γελωτοποιοῦ τὴν πέδην καὶ ἀναλαμβάνων τοῦ πατρὸς τὰς τρυφερὰς μερίμνας, ἔρχεται νὰ λησμονήσῃ τί ἦτο μίαν στιγμὴν πρότερον καὶ νὰ πεισθῇ ὅτι εἶνε καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος.

— Ποῦ ἄλλως τε, λέγει εἰς τὴν κόρην του, καρδία τις ἀνταποκρινομένη;

Ὦ σὲ ἀγαπῶ
Ὅσον μισῶ πᾶν ἄλλο εἰς τὴν γῆν.—Ἐλθὲ
Πλησίον μου καὶ λέγε: τὸν πατέρα σου
Τὸν ἀγαπᾷς; Ἐφόσον εἴμεθα ὁμοῦ
Καὶ ἐντὸς τῆς χειρός μου ἀναπαύεται
Ἡ χείρ σου, τί μᾶς ἀναγκάζει ἄρά γε
Ἵνα δι' ἄλλο εἴπωμεν; Ὦ κόρη μου,
Ὦ μόνη εὐτυχία ἣν ἐπέτρεψε
Νὰ ἔχω ὁ Θεός, οἱ ἄλλοι ἔχουσι
Τέκνα πολλὰ καὶ συγγενεῖς καὶ ἀδελφούς,
Προγόνους, φίλους, ἀκολούθους, σύζυγον,
Ὑποτελεῖς — τίς οἶδε! Ἐγὼ ἔχω σέ,
Σὲ μόνον. Ἄλλοι εἶνε πλούσιοι — καὶ σὺ
Εἶσαι ὁ θησαυρός μου, μόνη εἶσαι σὺ
Ἐμοῦ ἡ εὐτυχία. Ἂν πιστεύωσιν
Εἰς τὸν Θεόν, πιστεύω, βλέπεις, καὶ ἐγὼ
Εἰς τὴν ψυχήν σου. Ἔχουσι νεότητα
Οἱ ἄλλοι καὶ γυναῖκα, λάμψιν, ἔρωτα,
Χάριν, ὑγείαν καὶ ὑπερηφάνειαν,
Εἶνε ὡραῖοι· ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἔχω τι
Ἐκτὸς τῆς καλλονῆς σου. Τέκνον προσφιλές!
Χώρα, πατρίς μου, μήτηρ, οἰκογένεια,
Σύζυγος, κόρη, ἀδελφὴ καὶ πλοῦτός μου,
Θρησκεία, εὐτυχία, νόμος καὶ τὸ πᾶν
Σὺ εἶσαι, αἰωνίως σύ, καὶ τίποτε
Ἐκτός σου. Ἡ ψυχή μου ἡ ταλαίπωρος
Προσκρούει πρὸς πᾶν ἄλλο. —Ἂν σὲ ἔχανα!
Κ' ἐπὶ στιγμὴν δὲν δύναμαι νὰ τὸ σκεφθῶ! **

Καὶ τὴν κρατεῖ ἐπὶ τῶν γονάτων του, τῇ θωπεύει τὴν μαύρην κόμην, τὴν φιλεῖ, τὴν φιλεῖ, καταβρέχων αὐτὴν ἐκ δακρύων χαρᾶς. Εἰς τὸν ψίθυρον τῶν φύλλων, εἰς τῆς θύρας τὸν ἐλάχιστον τριγμὸν συνταράσσεται, ἀνησυχεῖ, ἐρευνᾷ. Τί φοβεῖται; Τῆς ἐποχῆς τὰ χαλαρὰ ἤθη, καὶ πρὸ πάν-

* Πρᾶξις Β' Σκηνὴ Β'.
** Πρᾶξις Β' Σκηνὴ Γ'.

Ὁ Βασιλεύς

Καλά!
Καὶ ποῖον;

Τριβουλέτος

Διὰ σᾶς

Ὁ Βασιλεύς

Μπᾶ! τί μου φλυαροῦν;

Τριβουλέτος

Φιλάργυρον σᾶς λέγουν, ὅτι στέλλετε
Ὅλα τὰ χρήματα καὶ πᾶσαν εὔνοιαν
Εἰς τὴν Ναβάρραν, τίποτε δὲ δι' αὐτοὺς
Δὲν γίνεται!

Ὁ Βασιλεύς

Τοὺς βλέπω ἀπ' ἐδῶ τοὺς τρεῖς—
Ὁ Μονσενῆ ὁμοῦ μὲ τὸν Μονμορενσῆ
Καὶ τὸν Βριών.

Τριβουλέτος

Ἐκεῖνοι εἶνε.

Ὁ Βασιλεύς

Ὤ, αὐτοὶ
Οἱ αὐλοκόλακες! τί γένος μισητόν!
Τὸν ἕνα ἔχω διορίσει ναύαρχον,
Τὸν ἄλλον δὲ στρατάρχην, ἐπιμελητὴν
Τοῦ οἴκου μου τὸν τρίτον. Ἐφαντάζεσο
Αὐτὸ ποτέ σου; Δὲν εὐχαριστοῦνται.

Τριβουλέτος

Ἔ,
Δίκαιον εἶνε ἔργον νὰ τοὺς κάμητε
Ἀκόμη κάτι.

Ὁ Βασιλεύς

Τί;

Τριβουλέτος

Νὰ τοὺς κρεμάσητε.*

. . . . . .

Μὴ νομίσητε ὅμως ὅτι ὁ Τριβουλέτος ἦτο εὐτυχής. Ἦτο κυφός, ἦτο ἀσθενής· δὲν ἠδύνατο νὰ γελάσῃ ἢ ὅταν ἤθελεν ἡ Αὐλή· νὰ κλαύσῃ ὡς ἄνθρωπος, καὶ μάλιστα ὡς δυστυχὴς ἄνθρωπος, δὲν τῷ ἐπετρέπετο, διότι ἡ Αὐλὴ ἐκείνη ἐγέλα, ἐγέλα πάντοτε:

Ἡ φύσις καὶ οἱ ἄνθρωποι
Μὲ ἔχουν καταστήσει ἀληθῶς πολὺ
Σκληρόν, πολὺ κακοῦργον καὶ δειλὸν πολύ.
Ὤ λύσσα! Τὸ νὰ ἦσαι γελωτοποιὸς
Καὶ δύσμορφος συγχρόνως! Πάντοτε αὐτὴ
Ἡ σκέψις! Ἢ κοιμῶμαι, εἴτε ἀγρυπνῶ,
Καὶ εἰς τοῦ κόσμου ὀνειροπολῶν ποτε
Τὰ πέρατα ἂν φθάσω, ἐπανέρχομαι
Εἰς μίαν σκέψιν: Εἶμαι γελωτοποιὸς
Τοῦ Βασιλέως! Ἄλλο νὰ μὴ δύνασαι,
Νὰ μὴ ἐπιθυμῇς, νὰ μὴ ὀφείλῃς τι
Ἄλλο νὰ πράττῃς, παρὰ μόνον νὰ γελᾷς!
—Ὁποία ἀθλιότης καὶ ταπείνωσις!
Πῶς! καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ ἀπολαύουσιν
Οἱ στρατιῶται οἱ συναθροιζόμενοι
Περὶ τὸ ῥάκος, τὸ ὁποῖον λέγουσι
Σημαίαν, καὶ πᾶν ὅ,τι εἰς τὸν εἵλωτα
Τῆς Τύνιδος, εἰς τὸν ἐπαίτην ἔμεινε
Τῆς Ἱσπανίας, καὶ τὸν εἰς τὸ κάτεργον
Δεσμώτην· ὅ,τι πᾶς τις ζῶν ἐπὶ τῆς γῆς
Ἀπολαμβάνει, ἤτοι τὸ δικαίωμα
Νὰ μὴ γελᾷ, καὶ ὅταν θέλῃ νὰ θρηνῇ,
Ἐγὼ δὲν ἔχω! — Ὤ Θεέ μου! ἄπελπις,
Βαρύθυμος, δεσμώτης ἐντὸς ἀτελοῦς
Σώματος, τὸ ὁποῖον μὲ στενοχωρεῖ,
Ἀηδιάζων ἐκ τῆς ἀσχημίας μου,
Ζηλότυπος πρὸς πᾶσαν καλλονὴν κ' ἰσχύν,
Κυκλούμενος ἐκ μεγαλείων, ἅτινα
Μὲ καθιστῶσι μᾶλλον σκοτεινόν, ἐὰν
Ποτε ἐπιζητήσω μόνος, σκυθρωπός,
Καὶ ἐπ' ὀλίγον, τὴν ἀφάνειαν, ἐὰν
Ἐπὶ στιγμὴν θελήσω τὴν ταλαίπωρον
Ψυχήν μου νὰ πραΰνω, ἥτις θρηνῳδεῖ
Κ' αἱμάσσει, αἴφνης ἔρχεται ὁ χαροπὸς
Δεσπότης μου, ὡραῖος, νέος, ὑγιής,
Εὐδαίμων ἐν τῷ βίῳ καὶ πανίσχυρος,
Ὁ παρὰ πάσης γυναικὸς ἐρώμενος,
Ὁ τῆς Γαλλίας Βασιλεύς, καὶ λησμονῶν
Ἐξ εὐτυχίας καὶ τὸν θάνατον αὐτόν,
Μ' ἓν λάκτισμά του ἐκ τῆς ἀφανείας μου,
Ἐν ᾗ στενάζω, μὲ καλεῖ χασμώμενος:
— Κάμε με νὰ γελάσω, γελωτοποιέ!
— Πτωχὲ τῶν ἀνακτόρων γελωτοποιέ!
Εἶνε καὶ οὗτος ἐπὶ τέλους ἄνθρωπος!
Καὶ ὅμως τὸ κοχλάζον ἐντὸς τῆς ψυχῆς
Ἐκείνου πάθος, τὴν ἀκράτητον ὀργὴν
Καὶ τὴν μνησικακίαν, τὸν ἐγωϊσμόν,
Τὸν φθόνον, τὴν μανίαν τὴν ἀκάθεκτον,
Τὴν αἰωνίαν σκέψιν πρός τινα σκοπὸν
Φρικώδη, πάντα ταῦτα τὰ αἰσθήματα

* Πρᾶξις Α'. Σκηνὴ Δ'.

Τὰ μαῦρα, τὰ ὁποῖα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
Σπαράσσουν, εἰς ἓν νεῦμα τοῦ κυρίου του
Ἐντὸς αὐτοῦ τὰ πνίγει, φέρων γέλωτα
Εἰς ὅν τινα θελήσῃ! — Τίς ταπείνωσις!
Εἴτε βαδίζει, ἵσταται, ἐγείρεται,
Πάντοτε ἔχει εἰς τὸν πόδα τὸν κλοιόν.
. . . .
— Ὢ δυστυχία! τοῦτο εἶνε ἡ ζωή;
Χολὴν νὰ ῥίπτῃς εἰς τὸν οἶνον, ὅντινα
Θὰ πίῃ ὁ πλησίον· ν' ἀποσπᾷς ἐκ σοῦ
Ἂν ἐνστικτόν τι ἀρετῆς ῥιζοβολῇ·
Τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ σκεφθῇ,
Νὰ τὸ ζαλίζῃς μὲ παιδὸς ἀθύρματα,
Ὅλας σου τὰς ἡμέρας νὰ διέρχησαι,
Ὡς πονηρόν τι πνεῦμα, μέσῳ ἑορτῶν,
Αἵτινες εἶνε εἰρωνία διὰ σέ·
Νὰ καταστρέφῃς τῶν ἀνθρώπων τὴν χαράν,
Ἕνεκ' ἀνίας· ὡς φιλοδοξίαν σου
Νὰ ἔχῃς τοῦ πλησίον τὴν καταστροφήν,
Καὶ κατὰ πάντων, καὶ ἐντός σου πάντοτε
Ὅπου σὲ τάξ' ἡ τύχη, νὰ διατηρῇς,
Νὰ κρύπτῃς, ὑπὸ σκωπτικὸν μειδίαμα,
Κ' εἰς κάθε τι νὰ τὸ μεταχειρίζεσαι,
Ἀρχαῖον μῖσος πλημμυροῦν ἐν τῇ ψυχῇ!
Ὤ, πόσον εἶμαι δυστυχής! *

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ ἀγαθὸς θεὸς ἐπεφύλαξε καὶ διὰ τὸν ἀπόβλητον γελωτοποιὸν μίαν εὐτυχίαν. Εἶνε πατήρ, καὶ οὐδ' αὐτὸς δύναται νὰ πιστεύσῃ ὅτι εἶνε τόσον εὐτυχής. Ἔχει ὡραίαν δεκαεξαέτιδα κόρην, τὴν Λευκήν, πρὸς ἣν ἀφοσιοῦται πᾶσα σκέψις του, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ παλμοὶ τῆς συντετριμένης καρδίας του. Καὶ πόσον διαπύρως τὴν κόρην ταύτην ἀγαπᾷ! Φοβούμενος τῆς ἐποχῆς τὰ χαλαρὰ ἤθη, τὴν ἀπέκρυψεν εἰς ἀπόκεντρόν τινα γωνίαν τοῦ Μπισύ, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς γραίας Κερᾶς Βεράρδης, καὶ ἐκεῖ, ἀποβάλλων τοῦ γελωτοποιοῦ τὴν πέδην καὶ ἀναλαμβάνων τοῦ πατρὸς τὰς τρυφερὰς μερίμνας, ἔρχεται νὰ λησμονήσῃ τί ἦτο μίαν στιγμὴν πρότερον καὶ νὰ πεισθῇ ὅτι εἶνε καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος.

— Ποῦ ἄλλως τε, λέγει εἰς τὴν κόρην του, καρδία τις ἀνταποκρινομένη;

Ὢ σὲ ἀγαπῶ
Ὅσον μισῶ πᾶν ἄλλο εἰς τὴν γῆν. — Ἐλθὲ
Πλησίον μου καὶ λέγε: τὸν πατέρα σου
Τὸν ἀγαπᾷς; Ἐφόσον εἴμεθα ὁμοῦ
Καὶ ἐντὸς τῆς χειρός μου ἀναπαύεται
Ἡ χείρ σου, τί μᾶς ἀναγκάζει ἆρά γε
Ἵνα δι' ἄλλο εἴπωμεν; Ὢ κόρη μου,
Ὢ μόνη εὐτυχία ἣν ἐπέτρεψε
Νὰ ἔχω ὁ Θεός, οἱ ἄλλοι ἔχουσι
Τέκνα πολλὰ καὶ συγγενεῖς καὶ ἀδελφούς,
Προγόνους, φίλους, ἀκολούθους, σύζυγον,
Ὑποτελεῖς — τίς οἶδε! Ἐγὼ ἔχω σέ,
Σὲ μόνον. Ἄλλοι εἶνε πλούσιοι — καὶ σὺ
Εἶσαι ὁ θησαυρός μου, μόνη εἶσαι σὺ
Ἐμοῦ ἡ εὐτυχία. Ἂν πιστεύωσιν
Εἰς τὸν Θεόν, πιστεύω, βλέπεις, καὶ ἐγὼ
Εἰς τὴν ψυχήν σου. Ἔχουσι νεότητα
Οἱ ἄλλοι καὶ γυναῖκα, λάμψιν, ἔρωτα,
Χάριν, ὑγείαν καὶ ὑπερηφάνειαν,
Εἶνε ὡραῖοι· ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἔχω τι
Ἐκτὸς τῆς καλλονῆς σου. Τέκνον προσφιλές!
Χώρα, πατρίς μου, μήτηρ, οἰκογένεια,
Σύζυγος, κόρη, ἀδελφὴ καὶ πλοῦτός μου,
Θρησκεία, εὐτυχία, νόμος καὶ τὸ πᾶν
Σὺ εἶσαι, αἰωνίως σύ, καὶ τίποτε
Ἐκτός σου. Ἡ ψυχή μου ἡ ταλαίπωρος
Προσκρούει πρὸς πᾶν ἄλλο. — Ἂν σὲ ἔχανα!
Κ' ἐπὶ στιγμὴν δὲν δύναμαι νὰ τὸ σκεφθῶ! **

Καὶ τὴν κρατεῖ ἐπὶ τῶν γονάτων του, τῇ θωπεύει τὴν μαύρην κόμην, τὴν φιλεῖ, τὴν φιλεῖ, καταβρέχων αὐτὴ ἐκ δακρύων χαρᾶς. Εἰς τὸν ψίθυρον τῶν φύλλων, εἰς τῆς θύρας τὸν ἐλάχιστον τριγμὸν συνταράσσεται, ἀνησυχεῖ, ἐρευνᾷ. Τί φοβεῖται; Τῆς ἐποχῆς τὰ χαλαρὰ ἤθη, καὶ πρὸ πάν-

* Πρᾶξις Β' Σκηνὴ Β'.
** Πρᾶξις Β' Σκηνὴ Γ'.

των τοῦ Βασιλέως, ὅστις ἠγάπα τὰς γυναῖκας, ὅσον ἠγάπα τοὺς πολέμους, τὴν Γαλλίαν καὶ τὰ γράμματα.

Ἀλλ' ὁ Τριβουλέτος ἦτο δυστυχής, διότι ὁ Βασιλεὺς εἶδε τὴν Λευκήν, τὴν παρηκολούθησεν ἐκκλησιαζομένην, καὶ εἰσδύσας εἰς τὸ παρθενικόν της ἄσυλον ὑπὸ τὸ ὄνομα πτωχοῦ μαθητοῦ—τοῦ Γκωσσὲ Μαχιέ—ἤναψεν ἐν τῇ ψυχῇ της τὴν πυρκαϊάν, ἥτις ἀνάπτει ἐντὸς πάσης ἀπείρου καὶ ἀθώας καρδίας. Πόσον ἡ Λευκὴ ἀγαπᾷ τὸν βασιλέα τὸ ἐκμυστηρεύεται εἰς τὴν γραῖαν σύντροφόν της:

Λευκὴ σκεπτική, προσέχουσα εἰς τὰ βήματα τοῦ ἀπομακρυνομένου πατρός της.

Καὶ ὅμως μὲ βαρύνει ἡ συνείδησις!

Κερὰ Βεράρδη

Συνείδησις! καὶ διατί;

Λευκὴ

Δὲν εἶδες πῶς
Μὲ τίποτε τρομάζει καὶ ταράσσεται!
Εἰς τὦμμά του ἓν δάκρυ ὅταν ἔφευγεν
Εἶδα νὰ λάμπῃ. Πόσον εἶνε ἀγαθός!
Πτωχέ μου πάτερ! ἔπρεπε νὰ τῷ εἰπῶ
Ὅτι ἐξερχομένας τὴν κυριακὴν
Εἰς νεανίας πάντοτε ἀκολουθεῖ.
Σὺ τὸν γνωρίζεις τὸν ὡραῖον νέον.

Κερὰ Βεράρδη

Καὶ
Πρὸς τί, κυρία, νὰ τοῦ τὸ εἰπῇς αὐτό;
Μὴ δὲν εἰξεύρεις ὅτι εἶνε ἄγριος,
Παράξενος ὀλίγον ὁ πατέρας σου;
Λοιπόν, αὐτὸν τὸν νέον τὸν μισεῖς πολύ;

Λευκὴ

Ἐγώ; τί εἶπες; νὰ μισῶ αὐτόν; ποτέ!
Οἴμοι! τὸ ἐναντίον μάλιστα, ἀφ' οὗ
Ἐκεῖνον εἶδα ἄλλο δὲν μ' ἐπασχολεῖ.
Ἀφ' ἧς ἀνταπεκρίθη εἰς τὸ βλέμμα μου
Τὸ βλέμμα του, πρὸς ὅλα ἀδιαφορῶ,
Ἐνώπιόν μου βλέπω πάντοτε αὐτόν,
Ὅτι ἀνήκω εἰς αὐτὸν φαντάζομαι..—
Μοῦ φαίνεται τῶν ἄλλων ὑψηλότερος!
Ὁπόσον εἶνε εὐγενής, ἀγέρωχος,
Πόσον γλυκύς, Βεράρδη, γενναιόκαρδος!
Ὅταν ἱππεύῃ πῶς θὰ ἦνε θαυμαστός!

Κερὰ Βεράρδη

Εἶνε χαριτωμένος!*

Οἱ ἔρωτες ὅμως τοῦ Φραγκίσκου Α'. ἦσαν ἐξάψεις μιᾶς στιγμῆς μόνον. Σεβασμὸς πρὸς τὴν τιμὴν τῆς παρθένου καὶ τῆς συζύγου τὴν πίστιν ἦσαν αἰσθήματα ὅλως ξένα καὶ ἄγνωστα κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους τῆς μεταβατικῆς καταστάσεως τῶν κοινωνιῶν.

Ἤρκει ὅτι ἡ Λευκὴ ἤρεσεν εἰς τὸν Βασιλέα. Οἱ δὲ περικυκλοῦντες τὸν βασιλικὸν θρόνον εὐγενεῖς ἐπεζήτουν τὴν εὐκαιρίαν ἵνα εὐχαριστήσωσι τὸν κυρίαρχον. Συνέρχονται λοιπόν, συνωμοτοῦν καὶ μεταβαίνουσι διὰ νυκτὸς εἰς τὸ Μπισύ, ἵνα ἀρπάσωσι τὴν ἐρωμένην τοῦ μισητοῦ Τριβουλέτου, ὡς ἐνόμιζον. Προγράφεται ἡ τιμὴ καὶ ἡ εὐτυχία μιᾶς γυναικός· ἀδιάφορον! θὰ εὐχαριστήσωσιν ἐκεῖνον, ὅστις γνωρίζει νὰ ἐκτιμᾷ καὶ ἀνταμείβῃ τοιαύτας ἐντίμους ὑπηρεσίας. Ἦσαν τότε σκοτεινοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι ὅσον καὶ οἱ καιροί.

Ἡ δύσμοιρος Λευκή, ἀπαχθεῖσα εἰς τὸ Λοῦβρον, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐνόη-

* Πρᾶξις Β'. Σκηνὴ Δ'.

σε ποῦ ἀπολήγουσι τοῦ Φραγκίσκου οἱ ἔρωτες. Θεέ μου, λέγει, πῶς γελᾷ! ἤθελον νὰ μὴ αἰσθάνωμαι! Καὶ ὁ Βασιλεὺς ἀπαντᾷ:

Ὦ, οἱ χοροί, τὰ παίγνια,
Αἱ ἑορταί, οἱ γλυκεῖς λόγοι ἔρωτος
Πρὸς τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ βάθος τῶν δασῶν,
Τὰ ἱπποδρόμιά μας, τόσαι ἡδοναί,
Ἂς θὰ καλύψῃ μὲ τὸν πέπλον της ἡ νύξ —
Ἰδοὺ τὸ μέλλον καὶ τῶν δύο μας Λευκή!
Ἂς ζήσωμεν ὡς δύο ἀγαπώμενοι,
Σύζυγοι δύο, δύο εὐτυχεῖς! Ἀφοῦ
Μίαν ἡμέραν θὰ γηράσωμεν. Αὐτὸς
Ὁ βίος, τὸν ὁποῖον κερματίζουσιν
Οἱ χρόνοι, κ' ἔρωτος στιγμαὶ βραχύταται
Φωτίζουν, εἶνε ῥάκος θλιβερόν, ἐὰν
Ἀφαιρεθοῦν ἐκεῖνα τὰ κοσμήματα.
Λευκή, πολλάκις τοῦτο ἐμελέτησα,
Ἰδοὺ εἶνε ἡ σοφί'. Ἀπόλαυσις,
Καλὸ φαγεῖ, ἀγάπη, δόξα τῷ θεῷ!

Λευκὴ ὀπισθοχωροῦσα ἔκπληκτος

Ὦ πλάναι μου! Πόσον εἶνε ἀνόμοιος
Μ' ἐκεῖνον! —

Ὁ Βασιλεὺς

Πῶς! κανένα μὲ ἐνόμιζες
Σχολαστικὸν ἢ δειλιῶντα ἐραστήν,
Ἀπὸ ἐκείνους τοὺς τρελοὺς ποῦ κλαίουσι,
Χωρὶς νὰ ἔχουν φλόγα, καὶ πιστεύουν πῶς
Ἐὰν ἐκβάλλουν στεναγμοὺς καὶ φθισικοῦ
Ἔκφρασιν λάβουν, θέλουν τοὺς παραδοθῇ
Εὐθὺς ὅλ' αἱ γυναῖκες ἀπὸ ἔρωτα;

Λευκὴ ἀπωθοῦσα αὐτόν.

Ἀφήσατέ με! — Εἶμαι δυστυχής!

Ὁ Βασιλεὺς

Ἀλλὰ εἰξεύρεις ποῖοι εἴμεθα ἡμεῖς!
Ὅλ' ἡ Γαλλία, εἷς λαὸς ὁλόκληρος
Ἐξ ἑκατομμυρίων δεκαπέντε, καὶ
Πλούτη, ἡδοναί, τιμαὶ καὶ δύναμις,
Χωρὶς κανένα νόμον εἴτε χαλινόν,
Ὅλα ἀνήκουν κ' εἶνε δι' ἐμέ, ἐγὼ
Εἶμαι ὁ ἄρχων! Ἔ λοιπόν! θὰ ἦσαι σὺ
Τοῦ κυριάρχου ἡ κυρίαρχος. Λευκή,
Εἶμαι ὁ ἄναξ, σὺ δὲ ἡ βασίλισσα.

Λευκὴ

Βασίλισσα! κ' ἡ σύζυγός σας;

Ὁ Βασιλεὺς γελῶν

Ἀρετή!
Ὢ ἀθωότης! Ἀλλὰ ἐρωμένη μου
Δὲν εἶν' ἡ σύζυγός μου.

Λευκὴ

Ἐρωμένη σας!
Ποτέ! ὁποῖον αἶσχος!*

Διὰ τὸν Τριβουλέτον τὸ πᾶν ἐτελείωσε πλέον. Οὐχ' ἧττον δὲν ἐκσπῶσιν ἀκόμη οἱ κεραυνοὶ τῆς ὀργῆς του, ἀλλὰ προσποιεῖται ἐντελῆ ἀπάθειαν καὶ ἐξακολουθεῖ συναναστρεφόμενος παιγνιωδῶς τοὺς ἐν τῷ Λούβρῳ. Μόνον τὸ βλέμμα του, ἄγριον, ἀνήσυχον, ἐταστικόν, ὁτὲ ἐκπέμπον φλόγα, ὁτὲ ἀναβλύζον δάκρυα, προδίδει τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν ψυχικὴν σφαγήν. Ἀλλοίμονον, ἐὰν ἐκραγῇ ὁ ὠκεανός, ὁ πλημμυρῶν ἐν τῷ στήθει του! Καὶ ἀληθῶς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐκσπάσῃ ἡ μανία του ὅτε οὐδεμία πλέον τῷ ἀπέμεινεν ἀμφιβολία ὅτι τὴν Λευκήν του ἀπέκρυψεν ὁ Βασιλεὺς εἰς τὰ ἰδιαίτερα αὐτοῦ δωμάτια:

Αἴ! ἀρκεῖ. Τὰ ἀστεῖά σας
Ἂς τελειώσουν πλέον ἂν ἐπαίζατε!
Τὴν κόρην μου τὴν θέλω, μὲ ἀκούετε;
Γελῶντες συζητεῖτε, ψυθυρίζετε,
Καὶ λέγετε περὶ τοῦ πράγματος, ἐμὲ
Τὸ κατακτητικόν σας ὕφος δὲν πτοεῖ!
Κύριοι, εἶπα — δότε μου τὴν κόρην μου!
(ὁρμᾷ πρὸς τὴν θύραν τοῦ δωματίου τοῦ Βασιλέως).
Εἶνε ἐκεῖ!

* Πρᾶξις Γ'. Σκηνὴ Β'.

(πάντες οἱ αὐλικοὶ παρεμβαίνοντες τῷ φράττουσι τὴν θύραν).

Μαρῶ

Βέβαια παρεφρόνησε!

Τριβουλέτος

Κατηραμένη γενεά, ὦ κόλακες,
Δαίμονες μαῦροι, αὐλοκόλακες!
Εἶν' ἀληθὲς πῶς ἥρπασαν τὴν κόρην μου
Οἱ λησταὶ οὗτοι! — Βέβαια, μία γυνὴ
Εἰς τὴν συνείδησίν των εἶνε τίποτε.
Ὅταν, κατ' εὐτυχίαν, καὶ ὁ Βασιλεὺς
Εἶνε ὀργίων Βασιλεύς, αἱ δέσποιναι
Τῶν εὐγενῶν, αἱ μᾶλλον ἐπιδέξιαι,
Τοὺς ἐξυπηρετοῦσι κάλλιστα. Αὐτοὶ
Καὶ τῆς παρθένου τὴν τιμὴν τὴν θεωροῦν
Ὡς πρᾶγμα ὅλως περιττόν, ὡς θησαυρὸν
Φέροντα βάρος. Ἡ γυνὴ εἶνε ἀγρὸς
Προσοδοφόρος, εἶνε ὑποστατικόν,
Οὗτινος καταβάλλει τὸ ἐνοίκιον
Ὁ Βασιλεὺς εἰς πᾶσαν λῆξιν. Ἄφθονοι
Τιμαί, πίπτουσαι, ὅπως ἡ βροχή,
Ἄδηλον πόθεν, μία τις κυβέρνησις,
Ὠφέλειαι ἀπαύστως ἐπαυξάνουσαι,
Εἰς τὸν λαιμὸν ὡραία ἅλυσσις! — Καὶ τίς,
Εἰς ἔστω, νὰ μὲ διαψεύσῃ δύναται;
Δὲν εἶνε, κύριοί μου, ταῦτα ἀληθῆ;
Πράγματι, ὅλοι σας θὰ τῷ πωλήσητε,
Ἐὰν ἀκόμη τοῦτο δὲν ἐπράξατε,
Δι' ἕνα τίτλον, ὄνομά τι, ἢ τινὰ
Χίμαιραν ἄλλην,

(πρὸς τὸν δὲ Βριὼν)

Τὴν γυναῖκά σου, Βριών,

(πρὸς τὸν δὲ Γόρδ)

Τὴν ἀδελφήν σου σύ,

(καὶ πρὸς τὸν νέον Παρδαγιάν)

Σὺ τὴν μητέρα σου!

. . . .

Τίς θὰ πιστεύσῃ; Δοῦκες καὶ πατρίκιοι,
Τῆς Ἱσπανίας ἄρχοντες, ὢ αἶσχος! εἷς
Ἐκ τοῦ Καρλομάγνου καταγόμενος
Βερμανδοά, καὶ εἷς Βριών, οὗτινος δοὺξ
Ὁ πάππος ἦτο τοῦ Μιλάνου, εἷς Πιέν,
Εἷς Γόρδης Σιμιάνης, εἷς Μονμορενσῆ,
Εἷς Παρδαγιάν, τὰ μᾶλλον φημιζόμενα
Ὀνόματα, ὅτι τοῦ δυστυχοῦς πατρὸς
Θὰ ἥρπαζον τὴν κόρην! — Δὲν ἀνήκουσιν
Εἰς τοὺς μεγάλους τούτους οἴκους εὐτελεῖς
Τόσον καρδίαι, καλυπτόμεναι ὑπὸ
Οἰκόσημα τοσοῦτον ἔνδοξα! Οὐχί,
Δὲν σᾶς ἀναγνωρίζω! — Αἱ μητέρες σας
Εἰς τοὺς ἁμαξηλάτας των ἐδόθησαν,
Κ' ἐν συριγμοῖς καὶ αἴσχει σᾶς ἐγέννησαν.
Ὅλοι σας εἴσθε νόθοι! . . . .

. . . .

Πόσα ὁ Βασιλεύς σας σᾶς ἐπλήρωσεν,
Ἵνα πωλήσητ' εἰς αὐτὸν τὴν κόρην μου;
Τὸ ἔργον σας βεβαίως θὰ ἀντήμειψε!
Κ' ἐμέ, ὅστις ἐκείνην μόνον ἔχω — ἂν
Ἤθελα — χωρὶς ἄλλο — εἶνε εὔμορφος
Καὶ νέα — ὢ βεβαίως θὰ ἐπλήρωνε!
Μήπως ὁ βασιλεύς σας ἐφαντάσθη πῶς
Θὰ δυνηθῇ καὶ δι' ἐμὲ νὰ πράξῃ τι;
Δύναται νὰ καλύψῃ μ' ἄλλο ὄνομα,
Καθὼς τὰ ἰδικά σας, τὄνομά μου; Εἰς
Ὡραῖον νὰ μὲ μεταβάλῃ, ἄνθρωπον
Καθὼς οἱ ἄλλοι; — Μοῦ ἀφήρπασε τὸ πᾶν.
—Ὤ τὸ χαριτωμένον τοῦτο ἔργον σας
Εἶνε ἀπάνθρωπον, κακοῦργον, χαμερπές,
Καὶ μὲ δειλίαν τὸ ἐξετελέσατε.
Κακοῦργοι, δολοφόνοι! εἴσθε ἄνθρωποι
Τοῦ σκότους, κλέπται καὶ λησταί, ἀπαγωγοὶ
Τῶν γυναικῶν.—Ἔ, κύριοι, τὴν κόρην μου
Τὴν θέλω ἐπὶ τέλους! θὰ τὴν δώσητε;
— Ὤ, εἴδατε τὴν χεῖρα ταύτην! εἶνε χεὶρ
Ἑνὸς ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, χεὶρ ἄσημος,
Βάναυσος δούλου· ἀλλ' ἡ χεὶρ αὐτή, μεθ' ἧς
Γελᾶτε ὅτι εἶνε ἄοπλος, ἐὰν
Δὲν θλίβει σπάθην, ἔχει ὅμως ὄνυχας!
— Ἐπὶ πολύ, νομίζω, ἐπερίμενα!
Ἀπόδοτέ την! — Ἔ, ἀνοίξατε αὐτὴν
Τὴν θύραν!

(Ὁρμᾷ ἐκ νέου πρὸς τὴν θύραν, τὴν ὁποίαν προασπίζουσιν οἱ αὐλικοὶ πάντες. Παλαίει μετ' αὐτῶν ἐπὶ μικρόν, καὶ καταβληθείς, ἀσθμαίνων, ἔρχεται καὶ πίπτει γονυπετὴς εἰς τὰ προσκήνια.)

Ὅλοι ἐναντίον μου μαζῆ!
Κατὰ ἑνὸς κ' οἱ δέκα!

(ἀναλυόμενος εἰς δάκρυα)

Ἴδατε λοιπὸν
Τὰ δάκρυά μου τώρα!

. . . .

Συγγνώμην σᾶς ζητῶ, ἰδού,
Γονυπετής. Ὤ, εἶμαι ἀσθενής... λοιπὸν
Λάβετε οἶκτον δι' ἐμέ, παρακαλῶ.
— Ἄλλην ἡμέραν ἄλλως τὸ παιγνίδι σας
Ἤθελα κρίνει. Ἀλλά, βλέπετε, συχνά,
Μόλις ἓν βῆμα κάμω, εἰς τὸ σῶμά μου,
Χωρὶς νὰ λέγω τίποτε, αἰσθάνομαι
Πόνους φρικτούς. Διέρχεται κανεὶς
Εἰς τὴν ζωήν του καὶ ἡμέρας σκοτεινάς
Ὅταν στρεβλῶς ἐπλάσθη! - Πρὸ πολλῶν ἐτῶν
Ὁ γελωτοποιός σας εἶμαι: σᾶς ζητῶ
Τὸ ἔλεός σας! Εὐσπλαγχνίσθητε, καὶ μὴ
Μὴ τὴν κτυπᾶτε οὕτω τὴν πληγῶνά σας.
Ὁ Τριβουλὲ τοσάκις νὰ γελάσητε

Σᾶς ἔκαμε . . . .
'Ω καλοί μου κύριοι,
Εὐσπλαγχνισθῆτε! πῶς νὰ ζήσω θέλετε
Χωρὶς ἐκείνην; — Ἔχω τόσον ἀπηνῆ
Τὴν τύχην! Καὶ ἐκείνη ἦτο ἐπὶ γῆς
Τὸ μόνον ἀγαθόν μου!
(πάντες σιγῶσι. Ἐγείρεται ἄπελπις)
Δὲν εἰξεύρετε
Τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ γελᾶτε, ἢ
Σιωπηλοὶ νὰ ἦσθε; Τόσην ἡδονὴν
Σᾶς προξενεῖ ἡ θέα δυστυχοῦς πατρός,
Ὅστις κτυπᾷ τὸ στῆθος, καὶ τὴν κόμην του
Ἐκσπᾷ! Δύο τοιαῦται νύκτες δύνανται
Νὰ μὲ λευκάνουν! *

Καὶ ὅτε ἡ Λευκή, διαφυγοῦσα τέλος, ἐξέρχεται καὶ λυσίκομος, πελιδνή, ἐν ἀταξίᾳ ἐπαναπίπτει εἰς τὴν ἀγκάλην του, ὁ δύσμοιρος πατὴρ λησμονεῖ πᾶσαν ἄλλην ἀπαισίαν σκέψιν καὶ πιστεύει ἐν μιᾷ στιγμῇ ὅτι εἶνε εὐτυχὴς ἀκόμη. Οἴμοι! ἡ πλάνη του δὲν διήρκεσε πολύ!

Τριβουλέτος βαρὺς

Λέγε μου τώρα.

Λευκὴ κάτω νεύουσα καὶ διακοπτομένη [ὑπὸ λυγμῶν

Νὰ σοῦ εἴπω, πάτερ μου,
Ὀφείλω ὅτι νύκτα χθὲς εἰσέδυσεν
Εἰς τὴν οἰκίαν...
(Θρηνοῦσα καὶ κρύπτουσα διὰ τῶν χειρῶν τοὺς ὀφθαλμούς)
Ὢ! αἰσχύνομαι.
(Ὁ Τριβουλέτος τὴν ἐναγκαλίζεται)
Ἐπὶ
Πολὺν καιρὸν μὲ ἠκολούθει — ὤφειλα
Νὰ σοῦ τὸ εἴπω ἐνωρίτερα...
(διακοπτομένη)
Ἀλλὰ
Δὲν μοῦ ὡμίλει... Πρέπει νὰ γνωρίζῃς πρὶν
Ὅτ' εἰς τὴν ἐκλησίαν τὴν κυριακὴν
Ὁ νέος οὗτος ἤρχετο...

Τριβουλέτος

Ὁ Βασιλεύς!

Λευκὴ

Ἵνα τὸν ἴδω, πάντοτε τὴν ἕδραν μου
Νομίζω πῶς ἐκίνει διερχόμενος·
(διὰ φωνῆς μᾶλλον ἀσθενοῦς)
Χθὲς νὰ εἰσδύσῃ ἐντὸς τῆς οἰκίας μας
Κατώρθωσε...

Τριβουλέτος

Μαντεύω τὰ ἐπίλοιπα.
Πλειότερον δὲν θέλω νὰ βασανισθῇς,
Διηγουμένη ὅλα. — Δυστυχία μου!
Σ' ἠτίμασε καὶ σὲ περιεφρόνησε
Ἵνα σὲ στιγματίσῃ! Ἡ πνοὴ αὐτοῦ
Ἐμόλυνε τὴν κύκλῳ σου ἀτμόσφαιραν!
Τὸ στέμμα σου βαναύσως ἀπεφύλλισε!
Λευκή μου, μόνον ἄσυλον τοῦ δυστυχοῦς!
Φῶς, τὸ ὁποῖον διεσκέδαζεν εὐθύς,
Τὸ ἐξ ἐκείνων σκότος· ὢ ψυχὴ δι' ἧς
Ἀνέβαιν' ἡ ψυχή μου πρὸς τὴν ἀρετήν·
Σκέπη ἁγνὴ τὸ αἶσχός μου καλύπτουσα·
Τοῦ ἐπαράτου, ὅν τινα πᾶν ἀγαθὸν
Ἐγκαταλείπει, μόνον καταφύγιον·
Ἄγγελε, τὸν ὁποῖον ἐλησμόνησεν
Ἐξ εὐσπλαγχνίας ὁ θεὸς πλησίον μου·
Μόνη θεότης, τὴν ὁποίαν πάντοτε
Ἐπίστευσα, θεέ μου! νὰ κυλίηται
Εἰς τὴν ἰλὺν τοῦ αἴσχους! Μετὰ τὴν πληγὴν
Αὐτήν, τί θ' ἀπογείνω συστρεφόμενος
Ἐντὸς Αὐλῆς ἀτίμου, ἀφοῦ ἐπὶ γῆς,
Καὶ ἐν ἐμοὶ καὶ πέριξ δὲν ἐγνώρισα
Εἰμὴ κακίαν, ἀτιμίαν, ὄργια,
Ἀναίδειαν, μοιχείαν καὶ ἀσέλγειαν,
Ἀφοῦ δὲν εἶχον ἢ τὴν παρθενίαν σου,
Ἐφ' ἧς οἱ ὀφθαλμοί μου ν' ἀναπαύωνται!
Συνείθισ' ἀγογγύστως νὰ ἀνέχωμαι
Τὴν ἀθλιότητά μου. Ὅλα τὰ δεινά,
Ἅτινα ἡ αἰσχύνη παρακολουθεῖ,
Τοὺς γέλωτας ἐπὶ τῇ δυστυχίᾳ μου,
Τὰ δάκρυα, καὶ ὅσας ὁ ἐγωϊσμὸς
Λαμβάνει τοῦ ἀνθρώπου φοβερὰς πληγάς,
Τὴν καταφρόνησιν, ὢ ὅλα ἤθελα,
Θεέ μου, νὰ τὰ εἶχον, ὄχι πλὴν αὐτή!
Ἐφόσον μᾶλλον ἔπιπτα, πλειότερον
Ἐκείνην ὑψουμένην ἤθελα. Παρὰ
Τὴν λαιμητόμον νὰ ὑπάρχῃ εἰς
Βωμός. Ἀλλ' ἀνετράπη ὁ βωμός.
Κρύψε τὸ μέτωπόν σου—κλαῦσε, τέκνον μου
Ἀγαπητόν.—Ναί, κλαῦσε. Μόλις πρὸ μικροῦ
Νὰ ὁμιλήσῃς σὲ ἠνάγκασα πολύ.
Ἐνίοτε τῆς λύπης μέρος, ὅταν κλαίωσιν
Οἱ νέοι, ἐξαντλεῖται. Ἐὰν δύνασαι
Εἰς τοῦ πατρός σου χύσε ὅλα τὴν ψυχήν.**

* Πρᾶξις Γ'. Σκηνὴ Γ'.
** Πρᾶξις Γ'. Σκηνὴ Δ'.

Ἀλλ' ἡ Λευκή, ἡ διαψευσθεῖσα ἐν τῷ ἔρωτί της, ἡ ἀτιμασθεῖσα τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ κόρη, ἀγαπᾷ ἀκόμη καὶ πάντοτε τὸν Βασιλέα.—Τὸν ἀγαπᾷς λοιπόν; τὴν ἐρωτᾷ ὁ Τριβουλέτος.—Ὦ, πάντοτε, ἀπαντᾷ ἐκείνη.

Τριβουλέτος

Ἐγὼ
Ἐν τούτοις τόσον σ' ἄρησα καιρόν, αὐτὸν
Τὸν ἄφρονα νὰ λησμονήσῃς ἔρωτα.

Λευκὴ

Τὸν ἀγαπῶ.

Τριβουλέτος

Καρδία γυναικὸς πτωχή!
Ἐξήγησέ μου, διὰ νὰ τὸν ἀγαπᾷς,
Τί λόγους ἔχεις;

Λευκὴ

Δὲν γνωρίζω.

Τριβουλέτος

Ἀλλ' αὐτὸ
Πολὺ παράδοξον μοῦ φαίνεται.

Λευκὴ

Ποσῶς!
Ἕνεκα τούτου ἀκριβῶς τὸν ἀγαπῶ.
Πολλάκις μὲ ἀνθρώπους συναντώμεθα,
Εἰς τοὺς ὁποίους τὴν ζωὴν ὀφείλομεν,
Συζύγους, οἱ ὁποῖοι καθιστοῦν ἡμᾶς
Πλουσίας, ἐπιζήλους. Πάντοτε αὐτοὺς
Τοὺς ἀγαπῶμεν; — Εἰς ἐμὲ αὐτὸς
Μόνον κακὸν νομίζω ἐπροξένησε,
Τὸν ἀγαπῶ καὶ δὲν γνωρίζω διατί.
Τὸν ἀγαπῶ τοσοῦτον, ὥστε τίποτε
Δὲν λησμονῶ, κ' εἰξεύρω πῶς ἂν ἔπρεπε
— Βλέπεις παραφροσύνη! — ὅπως διὰ σέ,
Ὃν ἀγαπῶ τοσοῦτον, οὕτω δι' αὐτόν,
Ὅστις μοῦ εἶνε δαίμων, θὰ ἀπέθνησκα.

Τριβουλέτος

Σὲ συγχωρῶ, παιδίον.

Λευκὴ

Ἀλλὰ μ' ἀγαπᾷ.
Εἰξεύρεις;

Τριβουλέτος

Ὦ παράφρων! — δὲν σε ἀγαπᾷ

Λευκὴ

Τὸ εἶπε, τὸ ὡρκίσθη μάλιστα αὐτό.
Ἔπειτα λέγει τόσα περὶ ἔρωτος
Ὡραῖα καὶ μὲ τόνον κατακτητικόν,
Ὥστε καταλαμβάνουν τὴν καρδίαν σου.
Ἔχει δὲ τόσον διὰ κόρην συμπαθεῖς
Τοὺς ὀφθαλμούς. Ὡραῖος εἶνε βασιλεύς,
Ἐπιφανής, γενναῖος.

Τριβουλέτος

Εἶνε ἄτιμος!
Οὐδεὶς θὰ εἴπῃ ὅτι ἀτιμωρητεὶ
Μοῦ ἥρπασε τὴν εὐτυχίαν ὁ δειλὸς
Ἀπαταιών.

Λευκὴ

Ἀλλ' ὅμως τὴν συγγνώμην σου
Δὲν ἔδωσες;

Τριβουλέτος

Εἰς ἕνα ἱερόσυλον;
Καιρὸν ζητοῦν μόνον, τὴν παγίδα μου
Νὰ στήσω.

Λευκὴ

Ἀλλὰ πρό τινος — σοῦ ὁμιλῶ
Καὶ τρέμω — πᾶς τις θὰ ἐνόμιζε
Ὅτι τὸν Βασιλέα ἀγαπᾷς.

Τριβουλέτος

Ποτέ.
Εἶνε ἀπάτη. — Θὰ ἐκδικηθῶ, Λευκή.

Λευκὴ

Πάτερ μου, μὴ τὸ πράξῃς.

Τριβουλέτος

Ἂν τοὐλάχιστον
Σ' ἠπάτα, ἡ ψυχή σου θὰ ὠργίζετο;

Λευκὴ

Αὐτὸς νὰ μ' ἀπατήσῃ; Ὢ ποτὲ αὐτὸ
Δὲν θὰ πιστεύσω!

Τριβουλέτος

Καὶ ἐὰν τὸν ἔβλεπες
Ἐδῶ ἐμπρός σου, μὲ αὐτοὺς τοὺς ὀφθαλμούς;
Ἂν δὲν σ' ἠγάπα, λέγε μοι, ἀκόμη σὺ
Θὰ τὸν ἠγάπας;

Λευκὴ

Δὲν εἰξεύρω. Μ' ἀγαπᾷ,
Πῶς με λατρεύει χθὲς ἀκόμη ἔλεγε.

Τριβουλέτος πικρῶς

Καὶ ποίαν ὥραν;

Λευκὴ

Τὸ ἑσπέρας χθές.

Τριβουλέτος

Λοιπὸν
Ἰδὲ καὶ βλέπε, ἂν νὰ ἴδῃς δύνασαι.*

Καὶ παρακολουθεῖ ἡ ταλαίπωρος τοῦ γελωτοποιοῦ κόρη τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Μαγελόνης τοὺς χυδαίους ἔρωτας, ἀκούει τοὺς ταπεινοὺς λόγους, βλέπει πᾶσαν ἐλευθεριότητα διὰ τῆς ῥωγμῆς τῆς καλύβης τοῦ Σαλταβαδήλ, δολοφόνου ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ προαγωγοῦ τῆς ἰδίας ἀδελφῆς.

Μαγελόνη διαφεύγουσα τῶν χειρῶν τοῦ Βασιλέως.

Ὄχι δά!

Ὁ Βασιλεὺς

Καλά. Ἀλλὰ
Εἰξεύρεις ὅτι δυνατὰ μ' ἐκτύπησες,
Διότ' ἠθέλησα νὰ σ' ἐναγκαλισθῶ!
Ὄχι δά! τοῦτο εἶνε μία πρόοδος,
Τὸ ὄχι δά! σπουδαῖον εἶνε βῆμα.—Ἆ!
Πάντοτε φεύγει! — Ἂς συνομιλήσωμεν.

(Ἡ Βοεμὴ πλησιάζει)

Εἰς τὸ ξενοδοχεῖον πρώτην μου φορὰν
Τοὺς ὀφθαλμούς σου τοὺς γλυκεῖς συνήντησα.
Εἶνε ὀκτὼ ἡμέραι τώρα! — Τίς ἐκεῖ
Μὲ ἔφερε; Νομίζ' ὁ Τριβουλέτος μου —
Λοιπὸν ὀκτὼ ἡμέρας τώρα σ' ἀγαπῶ,
Δὲν ἀγαπῶ δὲ ἄλλην παρὰ μόνον σέ,
Ὡραία κόρη.

Μαγελόνη γελῶσα.

Καθὼς ἄλλας εἴκοσι.
Μοῦ φαίνεσθε πῶς εἶσθε ἕνας τέλειος
Παραλυμένος, Κύριε.

Ὁ Βασιλεὺς γελῶν ἐπίσης.

Εἶν' ἀληθὲς
Ὅτι πολλὰς νὰ δυστυχήσουν ἔκαμα.
Πράγματι εἶμαι τέρας.

Μαγελόνη

Ὤ, τὸ ξύπασμα!

Ὁ Βασιλεὺς

Σὲ βεβαιόνω. Ἀλλὰ τώρα μ' ἔφερες
Εἰς τὴν καλύβην σου αὐτήν, τὸ ἄθλιον
Ξενοδοχεῖον, ὅπου ἄσχημα κανεὶς
Δειπνᾷ καὶ πίνει τὸ κρασί, ποῦ ἔκαμε
Ὁ ἀδελφός σου ἕνα ζῶον φοβερόν.
Τί βλάκας ποῦ θὰ ἦνε ἀκοινώνητος,
Ἀφοῦ ἐμπρὸς στὸ εὔμορφό σου πρόσωπο
Νὰ φαίνεται τολμᾷ ὁ ἀσχημάνθρωπος.
Ἀλλὰ μοῦ εἶνε ἀδιάφορον· ἐδῶ
Σκοπεύω νὰ περάσω ἕως τὸ πρωΐ.

Μαγελόνη ἰδίᾳ.

Ἡσύχασε, αὐτὸ θὰ γείνῃ μόνο του.

(Ὁ Βασιλεὺς ἀποπειρᾶται νὰ τὴν ἐναγκαλισθῇ).

Ἔ, ἄφησέ με!

Ὁ Βασιλεὺς

Πόσον κάμνεις θόρυβον!

Μαγελόνη

Πρέπει νὰ ἦσαι φρόνιμος.

* Πρᾶξις Δ'. Σκηνὴ Α'.

Ὁ Βασιλεὺς

'Αγάπη μου,
'Ιδοὺ τί εἶνε φρόνησις: Καλὸ φαγεῖ,
'Απόλαυσις, ἀγάπη. Τοῦτο σκέπτομαι,
Καθὼς ὁ μακαρίτης Σολωμών.

Μαγελόνη

'Αλλὰ
Εἰς τὸ οἰνοπωλεῖον περισσότερον
Συχνὰ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν φαίνεσαι.

Ὁ Βασιλεὺς τείνων αὐτῇ τὸν βραχίονα.

Ὦ Μαγελόνη!

Μαγελόνη διαφεύγουσα.

Αὔριον.

Ὁ Βασιλεὺς

Ἂν μοῦ εἰπῇς
Αὐτὴν τὴν λέξιν ἄλλοτε τὴν μισητὴν
Καὶ βάναυσον, ἀμέσως τὸ τραπέζι σου
Γυρίζω ἄνω κάτω! Ναί· οὐδέποτε
Πρέπει νὰ λέγῃ αὔριον ἡ καλλονή.

Μαγελόνη ἐρχομένη παρὰ τὸν Βασιλέα.

Γίνωμεν πάλιν φίλοι.

Ὁ Βασιλεὺς λαμβάνων τὴν χεῖρά της.

Ὦ θεέ μου! τί
Ὡραία χείρ! Καὶ ποῖος, χωρὶς ἅγιος
Νὰ ἦνε, δὲν θὰ ηὔχετο καλλίτερον
'Απὸ αὐτὴν νὰ δέχεται ῥαπίσματα
Παρὰ θωπείας ἀπ' ἄλλην!

Μαγελόνη

Μὲ γελᾷς!

Ὁ Βασιλεὺς

'Εγώ, ποτέ!

Μαγελόνη

'Αλλ' εἶμαι ἄσχημος!

Ὁ Βασιλεὺς

Τίς, σύ;
Εἰς τὰ οὐράνιά σου, κόρη, θέλγητρα
Ἔσο δικαιοτέρα! Ἆ πῶς καίομαι!
Τῶν ἀπανθρώπων ἄνασσα, δὲν ἔμαθες
Πόσον ὁ ἔρως μᾶς καταλαμβάν' ἡμᾶς
Τῶν ὅπλων τοὺς ἀνθρώπους· πῶς γινόμεθα,
Ὅταν μᾶς ἀγαπήσῃ εὔμορφος γυνή,
Λάβα καὶ πῦρ, ἀκόμη ἐὰν εἴμεθα
Κ' εἰς τὴν Ρωσσίαν.

Μαγελόνη καγχάζουσα

Εἰς βιβλίον κάποτε
Αὐτὰ θὰ εἶδες.

Ὁ Βασιλεὺς ἰδίᾳ

Πιθανόν.
(γεγωνυίᾳ)
Ἓν φίλημα.

Μαγελόνη

Ἔλα καὶ εἶσαι μεθυσμένος.

Ὁ Βασιλεὺς γελῶν

Ναί, ἀπὸ
Τὸν ἔρωτα.

Μαγελόνη

Μοῦ παίζεις χαριτολογῶν,
'Αμέριμνέ μου, Κύριε.

Ὁ Βασιλεὺς

Ὄχι!
(τὴν ἐναγκαλίζεται)

Μαγελόνη

'Αρκεῖ.

Ὁ Βασιλεὺς

Στάσου καὶ θέλω νὰ σὲ νυμφευθῶ.

Μαγελόνη γελῶσα

Τί λές,
'Αλήθεια;

Ὁ Βασιλεὺς

Πόσον εἶνε γοητευτικὴ
Τρελὴ ἐρώτων κόρη*

* Πρᾶξις Δ'. Σκηνὴ Β'.

Ὁ κύβος ἐρρίφθη. Ὁ Τριβουλέτος θὰ ἐκδικηθῇ. Δὲν εἶνε πλέον ὁ ὑπηρέτης, ὁ σκύλος ὁ δεχόμενος λακτίσματα, ἀλλ' ὁ ἀντιμέτωπος τοῦ Βασιλέως. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ δυνάμενος νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν σκοπόν του εἶνε πρόχειρος —ὁ Σαλταβαδήλ. Ὁ τόπος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἤθελε τελεσθῇ ἀφανῶς, ἀθορύβως τὸ ἔγκλημα ἦτο ἡ οἰκία τῆς Μαγελόνης, παρ' ᾗ συχνάκις, διὰ νυκτὸς μάλιστα, μετέβαινεν ὁ Φραγκῖσκος. Ἡ ἀδελφή, ὑπὸ τὰ ἐρωτικὰ ᾄσματα, ἤθελεν ἀποκοιμήσει, ὁ ἀδελφὸς διὰ τοῦ ἐγχειριδίου ἤθελε συνεχίσει τὸν ἀμέριμνον ἐκεῖνον ὕπνον.

Ὁ Τριβουλέτος, ἑτοιμάζων τὰ τῆς φυγῆς, ζευγνύει ἵππον, περιβάλλει τὴν κόρην του ἀνδρικὰ ἐνδύματα, δὲν τῇ λέγει ὡρισμένως τίποτε, εἰμὴ μόνον ὅτι τὴν νύκτα ἐκείνην θὰ τελεσθῇ φοβερὸν ἔγκλημα. Ἡ Λευκή, μαντεύουσα ὅλα, ἔρχεται ὑπὸ τὸ νέον ἔνδυμα πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Σαλταβαδήλ, μὴ γνωρίζουσα ἀκόμη τί τῇ ἀπομένει νὰ πράξῃ:

Λευκή

Εἶνε φοβερόν!
— Τὸν νοῦν μου χάνω! — Πρόκειται τὴν
[νύκτ' αὐτὴν
Εἰς ταύτην τὴν οἰκίαν νὰ ἀναπαυθῇ!
Ὅτι ἐγγίζει πολὺ κρίσιμος στιγμὴ
Αἰσθάνομαι. Συγγνώμην, πάτερ μου. Ἐδῶ
Δὲν εἶσαι πλέον. Ἐρχομένη δὲ
Σὲ παρακούω. Πλὴν δὲν ἦτο δυνατὸν
Ν' ἀνθέξω.—

(πλησιάζει πρὸς τὴν οἰκίαν)

Τί θὰ γείνῃ ἆρά γε ἐδῶ,
Καὶ πῶς θὰ τελειώσῃ ἡ ὑπόθεσις;
Ἐγώ, ἥτις ἠγνόουν, μόλις πρὸ μικροῦ,
Τὸν κόσμον καὶ τὸ μέλλον καὶ τὰς συμφοράς,
Ἐντὸς ἀνθέων ζῶσα, κόρη ἄπειρος,
Νὰ ῥίπτωμ' αἴφνης ἐντὸς τόσῳ σκοτεινῶν
Πραγμάτων; — Οἴμοι! καὶ ἡ εὐτυχία μου,
Κ' ἡ ἀρετή μου, ὅλα κατεστράφησαν!
Ὅλα πενθοῦν! — Ὁ ἔρως, ἐντὸς τῆς ψυχῆς,
Ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔλαμψέ ποτε, οὐδὲν
Ἀφίνει φεύγων ἢ ἐρείπια; Μικρὰ
Ἐναπομένει τέφρα ἀπὸ ὅλην τὴν
Πυρκαϊάν του! — Δέν με ἀγαπᾷ λοιπὸν
Ἐκεῖνος πλέον!
Μοῦ ἐφάνη πρὸ μικροῦ
Ἄνω τῆς κεφαλῆς μου ὅτι ἤκουσα
Θόρυβον μέγαν. — Ἴσως νὰ ἐβρόντησε.
— Τί ἀπαισία νύξ! Μία γυνὴ τὸ πᾶν
Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ εἶνε ἱκανὴ
Νὰ πράξῃ. Ἐγώ, ἥτις τόσον ἔτρεμα
Πρὸ τῆς σκιᾶς μου!
(βλέπουσα τὸ φῶς τῆς οἰκίας)
Τί συμβαίνει ἆρά γε;
(προχωρεῖ, εἶτα ἐπανέρχεται)
Πῶς τρέμει ἡ ψυχή μου ὅταν ἦμ' ἐκεῖ!
Ἀρκεῖ νὰ μὴ φονεύσουν ἄνθρωπόν τινα!*

Τί θέλει πράξει; θὰ σώσῃ τὸν Βασιλέα; Πῶς; θὰ φονευθῇ ἀντ' ἐκείνου; πῶς; Ἔπειτα, πρὶν γείνῃ δεκαέξ ἐτῶν! Ἀλλὰ ἰδοὺ ἡ ἀντίζηλος, ἡ τρελὴ καὶ ἐλευθερία Μαγελόνη, κλαίει, αἰτουμένη παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ της τὴν σωτηρίαν ἐκείνου. Εἶνε ὡραῖος ὅσον ὁ Ἀπόλλων, κοιμᾶται ἐπάνω εἰς τὸ ὑπερῷον ὡς μικρὸς ἄγγελος. Ἂς τεθῇ ἐντὸς τοῦ σάκκου, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ παραδώσωσιν εἰς τὸν Τριβουλέτον τὸ μεσονύκτιον, τὸ πτῶμα ἑνὸς διαβάτου οἱουδήποτε, ὅστις θὰ ζητήσῃ ἄσυλον ἐν τῇ τρικυμιώδει ἐκείνῃ νυκτί.

Ἡ Μαγελόνη κλαίει καὶ ἡ Λευκὴ φοβεῖται τὴν ζωήν; Ἀφοῦ ἐκεῖνος τὴν κατεπρόδωσε ποῖον γόητρον παρέχει εἰς αὐτὴν ὁ βίος; Προχωρεῖ πρὸς τὴν καλύβην, ὑπὸ κρουνοὺς βροχῆς καὶ τὴν βροντὴν τοῦ κεραυνοῦ. Ἵστα-

* Πρᾶξις Δ'. Σκηνὴ Ε'.

ται, ὀπισθοχωρεῖ, προβαίνει· πάλιν καὶ πάλιν ἐπανέρχεται, εἰς μίαν στιγμὴν ἀναλαμβάνει τῆς θυσίας τὸ θάρρος καὶ κρούει τὴν θύραν. Ὁ σίδηρος διαπερᾷ τῆς δυστυχοῦς τὸ στῆθος, καὶ πρὶν ἢ ἐκπνεύσῃ ἔτι τὴν ῥάπτουσιν ἐντὸς τοῦ σάκκου, ἐνῷ ἐξ ἄλλου φυγαδεύουσι τὸν Βασιλέα.

Φοβούμενος μὴ ἐμακρυγόρησα, ἐπεθύμουν νὰ καταλήξω ἐνταῦθα. Ἀλλ' ἤθελον παραλείψει τὴν δραματικωτέραν, καὶ μᾶλλον εὔγλωττον τῆς τραγῳδίας πρᾶξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἡ φαντασία τοῦ Οὐγκὼ ἐξικνεῖται εἰς τὸ ὕψιστον τοῦ μεγαλείου της σημεῖον. Διὰ τοῦτο τολμῶ νὰ ἐπασχολήσω ὑμᾶς ἐπὶ μικρὸν ἀκόμη διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν κυριωτέρων σκηνῶν τῆς τελευταίας πράξεως, ἐν ᾗ ὁ Τριβουλέτος πατεῖ ἐπὶ τοῦ σάκκου, λοιδωρεῖ καὶ τύπτει αὐτόν, φρονῶν ὅτι ἐγκλείει τὸν νεκρὸν τοῦ Βασιλέως, ἐνῷ πράγματι περιέχει τὴν Λευκὴν ψυχορραγοῦσαν ἔτι:

ΠΡΑΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

Τριβουλέτος μόνος, βλέπων πάντοτε τὸν σάκκον.

Εἶνε ἐδῶ! — Νεκρός! Καὶ ὅμως ἤθελα
Νὰ τὸν ἰδῶ!
(ψηλαφῶν τὸν σάκκον)
Ἀλλ' εἶνε ἀδιάφορον,
Βεβαίως εἶν' αὐτός.—Ναί, τὸν αἰσθάνομαι
Ὑπὸ τὸν σάκκον τοῦτον.-Διὰ τοῦ ὑφάσματος
Ἰδοὺ οἱ πτερνιστῆρές του ἐξέρχονται.—
Εἶνε αὐτός! —
(στρεφόμενος καὶ πατῶν ἐπὶ τοῦ σάκκου)
Καὶ τώρα, κόσμε, βλέπε με.
Ἐμπρός σου ἔχεις ἕνα γελωτοποιόν,
Καὶ ἕνα ἄνακτα!—Καὶ ποῖον ἄνακτα!
Τὸν πρῶτον πάντων καὶ τὸν ὕψιστον! Ἰδοὺ
Κρατῶ αὐτὸν ὑπὸ τοὺς πόδας μου, αὐτὸς
Ἐκεῖνος εἶνε. Ἔχει δὲ ὡς μνῆμά του
Τὸν Σηκουάναν καὶ τὸν σάκκον σάβανον.
Τίς ὅλα ταῦτα ἔπραξε;
(σταυρῶν τοὺς βραχίονας)
Μόνος ἐγώ!
Ὄχι, νὰ τὸ πιστεύσω εἶν' ἀδύνατον
Ὅτι τοιοῦτον ἦρα θρίαμβον, καθὼς
Οὐδὲ ὁ κόσμος θὰ πιστεύσῃ αὔριον.
Τὸ μέλλον τί θὰ εἴπῃ; Ποίαν φοβερὰν
Θὰ παραγάγῃ εἰς τὰ ἔθνη ἔκπληξιν
Ἓν γεγονὸς τοιοῦτον; Πόσον εὔκολα
Μᾶς ἀφαρπάζεις, Τύχη, σὺ ἥτις ἐδῶ
Μᾶς ἔρριψες! Πῶς! ἓν παμμέγιστον λοιπὸν
Τῶν ἀνθρωπίνων μεγαλείων, εἷς θεός,
Ἀφ' οὗ ἀθανασία μόνον ἔλειπεν,
Εἷς τῆς Γαλλίας βασιλεύς, ὅστις πολὺν
Ἐν τῇ ψυχῇ του εἶχεν ἐνθουσιασμόν,
Ὁ τοῦ Καρόλου Πέμπτου ἀντιμέτωπος,
Φραγκίσκος ὁ τοῦ Βαλοά, ὁ νικητὴς
Ἐν τοῖς πολέμοις, ὅστις μὲ τὸ βῆμά του
Τὰ τείχη ἀπὸ βάθρων ἔσειεν,
(βροντᾷ)
Αὐτὸς
Ὅστις τὴν νύκτα κατ' ἀλλήλων τοὺς στρατοὺς
Θορυβωδῶς ἐξώθει, κ' εἶτα τὴν αὐγὴν
Μὲ χεῖρας αἱμοφύρτους ἐκ τριῶν ξιφῶν
Ἐκράτει μόνον ἓν τεμάχιον, αὐτὸς
Ὁ Βασιλεύς, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Μαρινιάν,
Ὅστις τὴν οἰκουμένην μὲ τὴν δόξαν του
Ἐκλεῖσε, πῶς ἀποτόμως, ὦ θεέ,
Θέλει ἐκλείψει! Μὲ τὸ μέγα ὄνομα,
Τὸν θόρυβόν του, τῶν κολάκων τὴν αὐλὴν
Καὶ τὴν ἰσχύν του, ὡς παιδίον ἔκθετον
Ἡρπάγη αἴφνης, ἀνηρπάγη ἐν νυκτὶ
Τρικυμιώδει ἀπὸ ἕνα ἄγνωστον!
Πῶς! ἡ αὐλὴ ἐκείνη, τὸ βασίλειον
Καὶ ὁ αἰών, παρῆλθον ὡς καπνός! Αὐτὸς
Ὁ βασιλεύς, οὗτινος ἦτο ἡ ζωὴ
Αὐγὴ ὡραία, ἔσβυσεν, ἐξέλιπε,
Διεσκορπίσθη εἰς τὸν ἄνεμον! Εὐθὺς
Ἦλθε, παρῆλθε, καθὼς μία ἀστραπή!
Αὔριον ἴσως κήρυκες ἀνωφελῶς
Θὰ περιέλθουν πᾶσαν πόλιν, ἄφθονον
Δεικνύοντες χρυσίον, καὶ θὰ κράζωσιν
Εἰς τοὺς ἐπτοημένους διαβαίνοντας:
—Ἀνήκει εἰς ἐκεῖνον, ὅστις δυνηθῇ
Ν' ἀνεύρῃ τὸν Φραγκίσκον Πρῶτον!-Ὢ αὐτὸ
Εἶνε λαμπρόν!
(Μετά τινας στιγμάς)
Ὦ κόρη μου περίλυπος,
Ἰδοὺ ἐτιμωρήθη οὗτος, ἰδοὺ ὅτι σὺ
Ἐξεδικήθης! Πόσον ἐπεθύμησα
Τὸ αἷμά του! Μ' ὀλίγα χρήματα, ἰδοὺ
Τὸν ἔχω!
(κύπτων παραφόρως ἐπὶ τοῦ πτώματος)
Ὦ κακοῦργε! Τώρα δύνασαι
Νὰ μὲ ἀκούσῃς! Ἥρπασες τὴν κόρην μου,

Ἥτις ἀξίζει περισσότερον πολὺ
Τοῦ στέμματός σου, ἡ ὁποία εἰς τινὰ
Κακὸν δὲν ἔπραξε· μοῦ τὴν ἐφθόνησες
Κ' ἠτιμασμένην μοῦ ἀπέδωκες αὐτὴν
Καὶ δυστυχῆ! Ἔ, μὲ ἀκούεις τὸ λοιπόν;
Παράδοξον δὲν εἶνε; ναί, εἶμαι ἐγὼ
Ὅστις ἐδῶ καγχάζω κ' ἐκδικοῦμαι. Ἆ!
Προσεποιούμην ὅτι ἐλησμόνησα
Καὶ σὺ ἀπεκοιμήθης!—Καὶ ἐπίστευσες —
Ἀνόητε!—πῶς ἐξαντλεῖται ἡ ὀργὴ
Ἑνὸς πατρὸς εὐκόλως! — Ὄχι! εἰς αὐτὴν
Τὴν μεταξύ μας πάλην, πάλην ἀσθενοῦς
Πρὸς ἰσχυρόν, ὁ ἀσθενὴς ἐνίκησεν.
Ἐκεῖνος, ὅστις ἔλειχε τοὺς πόδας σου
Σοῦ κατατρώγει τὴν καρδίαν! Σὲ κρατῶ!
(κύπτων ἐπὶ πλέον ἐπὶ τοῦ σάκκου)
Δὲν μὲ ἀκούεις; ὦ Ἱππότα Βασιλεῦ,
Εἶμαι ἐκεῖνος ὁ τρελλός, τὸ ἥμισυ
Ἑνὸς ἀνθρώπου μόλις, γελωτοποιός,
Τὸ ζῶον τοῦτο τὸ ἀμφίβολον, πρὸς ὃ
Ἔκραζες — Σκύλε!
(τύπτει τὸ πτῶμα)
Βλέπεις; ὅταν τὴν ψυχὴν
Τὴν μᾶλλον ἠρεμοῦσαν ἡ ἐκδίκησις
Ὠθήσῃ, δὲν κοιμᾶται πλέον τίποτε
Ἐντὸς αὐτῆς! Ὁ μᾶλλον τότε ἀσθενὴς
Ἀνδρίζεται, ὁ πλέον δὲ οὐτιδανὸς
Μεταμορφοῦται, ἡ ὀργὴ ἐκρήγνυται
Τοῦ δούλου, τίγρις ἡ γαλῆ καθίσταται,
Ὁ γελωτοποιὸς δὲ δήμιος!
(ἡμιεγειρόμενος)
Ὢ πῶς
Ἐπόθησα νὰ ἦτο δυνατόν, χωρὶς
Νὰ κινηθῇ διόλου, νά με ἤκουε! —
(κύπτων αὖθις ἐπὶ τοῦ πτώματος)
Ἔ, μὲ ἀκούεις; σὲ βδελύττομαι! Καὶ νῦν,
Εἰς τὸν πυθμένα ὕπαγε τοῦ ποταμοῦ,
Ὅπου πᾶν ἴχνος τῆς ζωῆς σου θὰ σβεσθῇ,
Νὰ ἴδῃς μήπως εἰς τὸ κοιμητήριον
Τῶν Γάλλων βασιλέων κανὲν ῥεῦμά του
Ἐπαναστρέψῃ πάλιν.
(ἐγειρόμενος)
Εἰς τὸν ποταμόν,
Φραγκῖσκε πρῶτε!

(Λαμβάνει τὸν σάκκον ἐκ μιᾶς ἄκρας καὶ τὸν σύρει εἰς τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ. Καθ' ἣν στιγμὴν τὸν ἀποθέτει ἐπὶ τοῦ παροχθίου περιτειχίσματος, ἡ Μαγελόνη ἀνοίγει μετ' ἐπιφυλάξεως τὴν θύραν τῆς καλύβης καὶ παρατηρεῖ περὶ ἑαυτὴν ἀνησύχως. Μὴ διακρίνουσα τινά, εἰσέρχεται καὶ ἐπανέρχεται μετὰ μίαν στιγμὴν μετὰ τοῦ Βασιλέως, εἰς τὸν ὁποῖον διὰ νευμάτων ἐξηγεῖ ὅτι οὐδεὶς πλέον εἶνε ἐκεῖ καὶ ὅτι δύναται ν' ἀπέλθῃ. Εἰσερχομένης αὐτῆς, κλείει ἡ θύρα, ὁ δὲ Βασιλεὺς διέρχεται διὰ τοῦ βάθους τῆς σκηνῆς, ἀκολουθῶν τὴν διεύθυνσιν, ἣν τῷ ἔδειξεν ἡ Μαγελόνη. Ταύτῃ τῇ στιγμῇ ὁ Τριβουλέτος ἑτοιμάζεται νὰ ῥίψῃ τὸν σάκκον εἰς τὸν Σηκουάναν).

Τριβουλέτος κρατῶν τὸν σάκκον

Ἔ, ἐμπρός!
(Ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ Βασιλέως ψάλλοντος τὸ γνωστὸν ᾆσμά του)
Ποία φωνή!
Εἶνε αὐτή! Ὢ φάσματα νυκτερινά,
Μ' ἐμπαίζετε;
(Στρέφεται καὶ τείνει τὸ οὖς ἔντρομος. Ὁ Βασιλεὺς ἀκούεται ψάλλων ἔξω τῆς σκηνῆς)
Κατάρα! Μὲ ἠπάτησαν!
Τὸν ἔχουν φυγαδεύσει, δὲν κρατῶ αὐτόν.
(Τρέχει πρὸς τὴν οἰκίαν, ἧς τινος μόνον τὸ ἄνω παράθυρον εἶνε ἀνοικτόν)
Κακοῦργε!
(ἀναμετρῶν τὸ ὕψος ὡσεὶ θέλων ν' ἀναρριχηθῇ)
Εἶνε ὑψηλὰ πολύ!
(ἐρχόμενος εἰς τὸν σάκκον)
Ἀλλὰ
Ποῖον ἐντὸς τοῦ σάκκου νὰ μοῦ ἔθεσεν
Ὁ δολοφόνος; Τίν' ἀθῷον; — Τρέμω. . .
(ψαύων τὸν σάκκον)
Ναί,
Εἶνε ἀνθρώπου σῶμα.
(σχίζει τὸν σάκκον κατὰ μῆκος διὰ τοῦ ἐγχειριδίου του καὶ παρατηρεῖ ἐν αὐτῷ ἐναγωνίως)
Ἀλλὰ τίποτε
Δὲν βλέπω!—Τόσον σκοτεινά!
(στρεφόμενος)
Εἰς τὴν ὁδὸν
Κανείς! Εἰς τὴν οἰκίαν οὔτε! Οὔτε φῶς!
(στηρίζεται ἄπελπις ἐπὶ τοῦ σάκκου)
Ἂς περιμείνω νὰ ἀστράψῃ!
(ἀναμένει ἐπί τινας στιγμὰς θεωρῶν ἐντὸς τοῦ σάκκου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐξήγαγε τὴν Λευκὴν κατὰ τὸ ἥμισυ).

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Τριβουλέτος, Λευκή

(Ἀστράπτει· ὁ Τριβουλέτος ἐγείρεται καὶ ὀπισθοχωρεῖ ἐκβάλλων κραυγὴν φρενητιώδη)

Τριβουλέτος

Ἡ κόρη μου!
Θεέ μου! Δυστυχία! εἶν' ἡ κόρη μου!
Ἡ κόρη μου! ἡ κόρη εἶνε τώρα!
(ψηλαφῶν τὴν χεῖρά του)
Ὤ!
Ἐβράχ' ἡ χείρ μου! τίνος αἷμα εἶν' αὐτό;
—Ἡ κόρη μου!—Ὢ χάνομαι! πλὴν ὄνειρον,
Φάντασμα μόνον εἶνε τοῦτο φοβερόν!
Ἀδύνατον ἐκείνη ἀνεχώρησε,
Πρὸς τὸ Ἑβραὶ βαδίζει τώρα.
(γονυπετεῖ παρὰ τὸ σῶμα προσηλῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανόν)

Ὦ Θεέ!
Δὲν εἶνε ἀληθὲς πῶς εἶνε ὄνειρον
Φρικῶδες μόνον, ὅτι σὺ τὴν κόρην μου
Ὑπὸ τὰς πτέρυγάς σου διεφύλαξες,
Ὅτι αὐτὴ δὲν εἶνε, ὦ Θεέ μου!

(Δευτέρα ἀστραπὴ ῥίπτει ζωηρὸν φῶς ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ προσώπου καὶ τῶν κεκλεισμένων ὀφθαλμῶν τῆς Λευκῆς)

Ναί!
Ἐκείνη εἶνε! εἶν' αὐτή!

(ῥιπτόμενος θρηνωδῶς ἐπὶ τοῦ πτώματος)

Ὦ κόρη μου!
Παιδίον, ἀποκρίσου, ἀποκρίσου μου,
Ὢ! οἱ κακοῦργοι σὲ ἐδολοφόνησαν!
Ὁμίλει μου! Δὲν εἶνε ἄλλος τις ἐδῶ
Παρὰ ἡ φρικαλέα οἰκογένεια,
Θεὲ μεγάλε! λάλησε, ὁμίλει μου.
Ὦ κόρη μου! ὦ κόρη!

(Ἡ Λευκὴ ὡσεὶ ζωογονηθεῖσα ἐκ τῶν κραυγῶν τοῦ πατρός της, ἡμιανοίγει τὰ βλέφαρα καὶ ὁμιλεῖ διὰ φωνῆς ἐκλιπούσης)

Λευκή

Ποῖος μὲ καλεῖ;

Τριβουλέτος ἔξω ἑαυτοῦ

Λαλεῖ! κινεῖται κάπως! ἡ καρδία της
Πάλλει, ἀνοίγει τὤμμά της, Θεέ μου! ζῇ

(Ἡ Λευκὴ ἡμιεγείρεται· φέρει ὑποκάμισον, εἶνε καθημαγμένη καὶ λυσίκομος. Τὸ κάτω τοῦ σώματος καλύπτει ὁ σάκκος)

Λευκή

Ποῦ εἶμαι;

Τριβουλέτος ὑποστηρίζων αὐτὴν ἐπὶ τοῦ στήθους του

Μὲ ἀκούεις; λέγε, τέκνον μου,
Ὦ μόνη εἰς τὸν κόσμον εὐτυχία μου,
Ἀναγνωρίζεις τὴν φωνήν μου;

Λευκή

Πάτερ μου!

Τριβουλέτος

Ἀγαπητή μου κόρη, τί σοῦ ἔκαμαν;
—Πόσον φρικῶδες εἶν' αὐτὸ μυστήριον!
Φοβοῦμαι νά σε ψαύσω μὴ πονέσῃς, καὶ
Δὲν βλέπω. Ἔχεις κάπου, κόρη μου, πληγήν;
Τὴν χεῖρά μου ὁδήγει.

Λευκὴ μετὰ φωνῆς διακοπτομένης

Τὴν καρδίαν μου,
—Εἶμαι βεβαία, — ἤγγισεν ἡ μάχαιρα,—
Ὤ, τὸ ᾐσθάνθην. . .—

Τριβουλέτος

Ποῖος σὲ ἐκτύπησε;

Λευκή

Ἐγὼ εἰς ὅλα ἔπταισα,—σ' ἠπάτησα.—
Ἀπείρως τὸν ἠγάπων—θνήσκω—χάριν του.

Τριβουλέτος

Ὦ πεπρωμένον ἄκαμπτον! Ἐνέπεσεν
Εἰς τὴν ἐκδίκησίν μου! Καὶ ὁ Ὕψιστος
Μὲ τιμωρεῖ! Ἀλλ' ὅμως, ἐξηγήσου μου,
Κόρη μου, λέγε, τί σοῦ ἔκαμαν;

Λευκὴ θνήσκουσα

Ὤ, μὴ
Μὲ ἀναγκάζῃς νὰ λαλῶ.

Τριβουλέτος καταφιλῶν αὐτὴν

Συγχώρει με.
Πλὴν νά σε χάσω, χωρὶς νὰ γνωρίζω πῶς!
Οἴμοι! ἡ κεφαλή σου κλίνει!

Λευκὴ προσπαθοῦσα νὰ στραφῇ

Στρέψε με
Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. . . πνίγομαι! . .

Τριβουλέτος ἀνεγείρων αὐτὴν

Λευκή!
Λευκή! μὴ ἀποθάνῃς! . .

(στρεφόμενος ἐν ἀπελπισίᾳ)

Ὤ, βοήθεια!
Κανεὶς ἐδῶ δὲν εἶνε; Καὶ θ' ἀφήσωσι
Νὰ ἀποθάνῃ οὕτω ἡ θυγάτηρ μου;
—Ἰδού, ὁ κώδων τοῦ πορθμείου. Κόρη μου
Ἀγαπητή, δὲν δύνασαι μίαν στιγμὴν
Νὰ περιμένῃς, νὰ σοῦ φέρω ὕδωρ καὶ
Σημάνω ἵνα ἔλθῃ κάποιος;

(ἡ Λευκὴ τῷ νεύει ὅτι εἶνε ἀνωφελές)

Ἀλλὰ
Δὲν θέλεις;— Πρέπει ὅμως. . .

(κράζων ἀπὸ τῆς θέσεώς του)

Ἄνθρωποι!

(σιωπὴ πανταχοῦ. Ἡ οἰκία οὐδὲν προδίδει σημεῖον ζωῆς)

Θεέ!
Ἄφωνος τάφος εἶνε ἡ οἰκί' αὐτή!

(ἡ Λευκὴ ἀγωνιᾷ)

Μὴ ἀποθνήσκῃς, θησαυρέ μου, κόρη μου,
Περιστερά μου· ἂν μοῦ φύγῃς τίποτε
Δὲν θ' ἀπομείνῃ πλέον εἰς ἐμέ, Λευκή. . .
Μὴ ἀποθάνῃς!

Λευκή

Ὤ!

Τριβουλέτος

Ἐδῶ σὲ ἐνοχλεῖ
Ἡ χείρ μου, δὲν εἶν' ἀληθές;—Περίμενε

Ν' ἀλλάξω θέσιν.—Κἄτι τι καλλίτερα
Δὲν εἶσαι οὕτω;—Ὦ, δι' ὄνομα Θεοῦ,
Κράτησε τὴν πνοήν σου, ἑωσοῦ κανεὶς
Μᾶς βοηθήσῃ!—Ὦ, κανεὶς δὲν βοηθεῖ!

Λευκὴ διὰ φωνῆς ἐκλιπούσης

Συγχώρησέ τον, πάτερ μου. . . Ὑγίαινε!
(Ἡ κεφαλή της κλίνει)

Τριβουλέτος ἐκσπῶν τὴν κόμην του

Λευκή! . . . Ἐκπνέει!
(Τρέχει πρὸς τὸν κώδωνα τοῦ πορθμείου, ὃν κινεῖ ὁρμητικῶς)
Φόνος! φόνος! τρέξατε!
(ἐπανερχόμενος πρὸς τὴν Λευκὴν)
Λευκή, προσπάθησ' ἕνα μόνον λόγον σου
Νὰ μοῦ εἰπῇς ἀκόμη. Εὐσπλαγχνίσου με!
Ὁμίλησέ μου! μίαν λέξιν!
(προσπαθῶν νὰ τὴν ἐγείρῃ)
Διατί
Θέλεις νὰ μένῃς οὕτω πως ἀκίνητος!
Δεκαεξέτις! Εἶνε νεαρὰ πολύ!
Ὦ, ὄχι, ὄχι, δὲν ἀπέθανες! Λευκή,
Πῶς ἠδυνήθης μόνον τὸν πατέρα σου
Ν' ἀφήσῃς; Εἶνε ἀληθὲς πῶς ἄλλοτε
Δὲν θὰ σ' ἀκούσῃ πλέον; Διατί, Θεέ;
(Εἰσέρχονται ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ μετὰ λαμπάδων, ἀκούσαντες τὸν κώδωνα)
Ὑπῆρξεν ἀνοικτίρμων ὁ Θεὸς πρὸς σέ,
Ἀφοῦ σὲ ἔδωσ' εἰς ἐμέ. Τοὐλάχιστον
Δέν σε ἐκάλει, πρὶν τὴν ὡραιότητα
Μοῦ δείξῃ τῆς ψυχῆς σου; πρὸς τί μ' ἄφησε
Νὰ ἴδω ποῖον εἶχα θησαυρόν; Πρὸς τί,
Ὅτε μικρὰν ἀκόμη σὲ ἐπλήγωσαν
Τὰ ἄλλα τὰ παιδία, δὲν ἀπέθνησκες;
Κόρη μου! κόρη! . .

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

Τριβουλέτος, Ἄνδρες καὶ Γυναῖκες τοῦ λαοῦ

Μία Γυνὴ

Μοῦ σπαράζουν τὴν ψυχὴν
Οἱ λόγοι του!

Τριβουλέτος στρεφόμενος

Ἆ! τώρα ἔρχεσθε! καλά!
Πολὺ ἐγκαίρως ἔρχεσθε!
(δραττόμενος τοῦ περιλαιμίου ἁμαξηλάτου τινός, ὅστις κρατεῖ τὸ μαστίγιόν του)
Χωριάτη, σὺ
Εἰπέ μου ἔχεις ἄλογα, ἁμάξι;

Ὁ Ἁμαξηλάτης

Ναί.—
Πῶς μὲ τινάζει!

Τριβουλέτος

Ἔχεις; Βάλε τὸ λοιπὸν
Νὰ κόψῃ τὸ ἁμάξι τὸ κεφάλι μου.
(ἐπανέρχεται καὶ ῥίπτεται ἐπὶ τοῦ πτώματος)
Κόρη μου!

Εἷς τῶν παρισταμένων

Κἄτι φονικὸν θὰ ἔγεινε!
Τί δύστυχος πατέρας! Μὴ ἀφήσωμεν
Αὐτὸν πλησίον της.

Τριβουλέτος

Ὄχι! ἐπιθυμῶ
Νὰ μείνω! θέλω νὰ τὴν βλέπω! Ἐγὼ σᾶς
Δὲν σᾶς γνωρίζω. Πῶς θὰ τὴν ἁρπάσητε
Ἀφοῦ κακὸν κανένα δὲν σᾶς ἔκαμα;
(πρὸς μίαν γυναῖκα)
Κυρία, κλαίεις; Ὦ σὺ εἶσαι ἀγαθή,
Νὰ μή μου τὴν ἁρπάσουν λέγε τους.
(Ἡ γυνὴ ἐπεμβαίνει ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐκεῖνος ἐπανέρχεται πρὸς τὴν Λευκὴν πρὸ τῆς ὁποίας γονυπετεῖ)
Πτωχέ!
Κλίνε τὸ γόνυ παρ' αὐτὴν ἀπόθανε
Γονυπετής!

Ἡ Γυνὴ

Μὰ ἡσυχάσατε. Ἐὰν
Τοιουτοτρόπως θὰ φωνάζετε, αὐτοὶ
Θὰ σᾶς τὴν πάρουν.

Τριβουλέτος

Ὦ, ἀφήσατέ μου την
Νομίζω πῶς ἀκόμη δὲν ἐξέπνευσε!
Τὴν συνδρομήν μου θέλει! Ἀλλὰ τρέξατε
Βοήθειαν καμμίαν νὰ ζητήσετε
Ἀπὸ τὴν πόλιν. Ἐπὶ τῆς καρδίας μου
Ἀφήσατέ την, καὶ θὰ ἦμαι ἥσυχος.
(Τὴν σύρει ὅλην πρὸς τὸ στῆθός του, καὶ τὴν διευθετεῖ ὡς μήτηρ τὸ κοιμώμενον τέκνον της)
Ὄχι! νεκρὰ δὲν εἶνε. Ὁ Θεὸς αὐτὸ
Δὲν ἤθελε! Διότι τὸ γνωρίζει πῶς
Δὲν ἔχω εἰς τὸν κόσμον ἄλλο τι ἐκτὸς
Αὐτῆς. Ὁ κόσμος ὅλος σ' ἀποστρέφεται
Ὁπόταν ἦσαι ἄσχημος. Σὲ φεύγουσιν
Οἱ ἄνθρωποι, κανείς των δὲν παθαίνεται
Εἰς τὰ δεινά σου. Ἀλλ' αὐτὴ μὲ ἀγαπᾷ,
Αὐτὴ εἶν' ἡ χαρά μου καὶ τὸ στήριγμα.

Ὅταν γελῶσι τὸν πατέρα της, αὐτὴ
Μαζῆ του κλαίει. Τόσον εὔμορφος, νεκρά!
Ἀδύνατον! δότε μου τώρα κἄτι τι
Τὸ μέτωπόν της νὰ σπογγίσω.

(τῇ σπογγίζει τὸ μέτωπον)

Ἐρυθρὸν
Τὸ χεῖλός της ἀκόμη εἶνε. Ἂν καὶ σεῖς
Ἐβλέπατε ἐκείνην παῖδα διετῆ
Μὲ τὴν χρυσῆν της κόμην! ὤ, ἐγώ, ξανθὴν
Ὡς ἦτο τότε, δὲν τὴν ἐλησμόνησα.
Βασανισμένη κόρη, εὐτυχία μου,
Λευκή μου! οὕτω τὴν ἐκράτουν ἄλλοτε
Παιδίον. Ὅπως τώρα, ἀνεπαύετο
Ἐπάνω μου καὶ τότε. Ἂν εἰξεύρατε,
Ὅταν ἐξύπνα, ποῖος ἦτο ἄγγελος.
Δὲν ἐφαινόμην εἰς αὐτὴν παράδοξος,
Μοὶ ἐμειδίων οἱ γλυκεῖς της ὀφθαλμοί,
Κ'ἐφίλουν τὰς μικράς της χεῖρας. Ἄκακον
Παιδίον!—Ὄχι, δὲν ἀπέθανεν, ἀλλὰ
Κοιμᾶται, ἡσυχάζει. Μόλις πρὸ μικροῦ
Ὡσὰν ἀποθαμμένη ἦτο, κύριοι.
Ἐξύπνησεν ἐν τούτοις. Περιμείνατε.
Ναί, θὰ ἰδῆτε πάλιν νὰ ἀνοίξωσι
Τὰ βλέφαρά της ἔξαφνα. Ἔ, βλέπετε,
Κύριοι, ὅτι τώρα ὁμιλῶ ὀρθῶς.
Κανένα δὲν προσβάλλω, εἶμαι ἥσυχος,
Γλυκύς. Ἀφοῦ κανένα δὲν παρήκουσα,
Δύνασθε ἐλευθέρως νὰ μ' ἀφήσετε
Τὴν κόρην μου νὰ βλέπω.

(παρατηρῶν αὐτὴν)

Ἔκφρασις
Πόνου καμμία, οὐδεμία κἂν ῥυτίς!
Ἐντὸς τῶν ἰδικῶν μου τὰς ἐθέρμανα
Τὰς χεῖράς της. Ἰδέτε, ψαύσατε αὐτάς.

Ἡ Γυνὴ τῷ Τριβουλέτῳ

Ὁ ἰατρός.

Τριβουλέτος τῷ χειρουργῷ

Ἔλατε, ἴδατε αὐτήν,
Δὲν θὰ σᾶς ἐμποδίσω. Δὲν εἶν' ἀληθὲς
Λιπόθυμος πῶς εἶεν;

Ὁ ἰατρὸς ἐξετάζει τὴν Λευκὴν

Φεῦ! ἀπέθανε!
(Ὁ Τριβουλέτος ἀνατινάσσεται αἰφνιδίως)
Ἔχει πληγὴν βαθεῖαν εἰς τ' ἀριστερὸν
Πλευρόν. Τὸ αἷμα ἔφερε τὸν θάνατον.

Τριβουλέτος

Τὴν κόρην μου, τὴν κόρην ἐθανάτωσα!
(πίπτει ἀναίσθητος).

Εὐγ. Γ. Ζαλοκώστας

ΤΟ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΝ ΕΚΤΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΦΥΣΙΟΔΙΦΩΝ ΚΑΙ ΙΑΤΡΩΝ ΕΝ ΦΡΕΪΒΟΥΡΓῌ

Ὅτε κατ' Αὔγουστον προσεκλήθην ἐπισήμως ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας τοῦ Μεγ. Δουκάτου τῆς Βάδης νὰ μετάσχω τοῦ 56ου Συνεδρίου τῶν Γερμανῶν φυσιοδιφῶν καὶ ἰατρῶν, τελουμένου τὴν 6)18 Σεπτ. ε. ε. ἐν Φρεϊβούργῃ τῆς Βάδης, ἔλαβε καὶ ὁ φιλολογ. Σύλλογος Παρνασσὸς τοιαύτην πρόσκλησιν· ἐνίσχυσε δὲ τὴν πρόθεσίν μου νὰ λάβω μέρος εἰς τὸ συνέδριον ἡ τιμῶσά με ἀντιπροσώπευσις τοῦ Συλλόγου, ἣν οὗτος μοὶ ἀνέθηκε καὶ ὁ ζῆλος μεθ' οὗ προεθέμην νὰ ἐκτελέσω τὴν ἐντολὴν ταύτην.

Ἀπὸ τοῦ 1882 τελοῦνται κατ' ἔτος, ἐν ἑτέρᾳ ἑκάστοτε πόλει, ἀπὸ τῆς 18 μέχρι τῆς 22 Σεπτεμβρίου ἤτοι περὶ τὸ τέλος τῶν ἀκαδημαϊκῶν διακοπῶν, τὰ ὑπὸ τοῦ φυσιοφιλοσόφου Ocken ἱδρυθέντα συνέδρια ταῦτα, εἰς ἃ πλείστην πρόοδον ὀφείλουσιν αἱ φυσικαὶ καθόλου ἐπιστῆμαι, διότι

ἕκαστον μέλος τῶν συνεδρίων τούτων φιλοτιμεῖται νὰ προσαγάγῃ κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην πανήγυριν τὴν ἀρίστην τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν· καὶ τώρα ἀκόμη, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ πρὸ 56 ἐτῶν ἐλλείποντα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ καὶ οἱ ἐπιστημονικοὶ σύλλογοι παρέχουσι τὰς στήλας ἢ τὰς συνεδριάσεις αὐτῶν εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς συζητήσεις καὶ ἀνακοινώσεις, τὰ συνεντευκτήρια ταῦτα τῶν γερμανῶν φυσιοδιφῶν καὶ τῶν τὴν ἐπιστημοσύνην τούτων σεβομένων ἀλλοδαπῶν εἰσὶν ἀγαπητὰ τοῖς πᾶσιν. Ἐν αὐτοῖς γίνονται πλειότεραι ἀνακοινώσεις ἢ ὅσαι καθ' ὅλον τὸ ἔτος δημοσιεύονται ἐν τοῖς περιοδικοῖς, αἱ δὲ ἐπιθεωρήσεις τῶν κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἔτους πεπραγμένων καθορίζουσι τὰς ἐποχὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς προόδου τῆς συγχρόνου φυσικῆς ἐπιστήμης.

Εἰς τὸ 56ον συνέδριον λοιπὸν τῶν φυσιοδιφῶν καὶ ἰατρῶν συνῆλθον ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Γερμανίας εἰς τὴν ἀπαράμιλλον διὰ τὴν φυσικὴν καλλονὴν τῶν περιχώρων, τὴν σπουδαιότητα τῶν ἐπιστημονικῶν ἱδρυμάτων καὶ συλλογῶν καὶ τὴν φιλοξενείαν τῶν κατοίκων, ἀρχαίαν πόλιν Φρεϊβούργην 1100 ἐπιστήμονες, τὸ πλεῖστον ἰατροί, καὶ κατέγειναν πυρετωδῶς εἰς ἀνακοινώσεις καὶ συζητήσεις ἐν δυσὶ γενικαῖς συνελεύσεσι καὶ πολλαπλαῖς συνεδριάσεσι τῶν 24 εἰδικῶν τμημάτων, εἰς ἃ ὑποδιῃρέθησαν καὶ κατετάχθησαν.

Ἐν τῇ πρώτῃ τῶν γενικῶν συνελεύσεων μετὰ τὰς προσαγορεύσεις τοῦ προέδρου τοῦ συνεδρίου, καθηγητοῦ τῆς χημείας κ. Claus, τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ ὑπουργοῦ τῆς παιδείας τῆς Βάδης κ. Nokk, τοῦ δημάρχου τῆς πόλεως καὶ τοῦ πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ καθηγητὴς τῆς ζωολογίας Hertwig τῆς Ἰένης ἠγόρευσε περὶ τῆς «Συμβιώσεως ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν ζώων», ἀναπτύξας διὰ γεγονότων τὸ περίεργον θέμα τῆς συνυπάρξεως καὶ ἀμοιβαίας κοινωνίας δύο ἢ καὶ πλειοτέρων ζωικῶν ὄντων ἀπὸ τῶν ἐλαχίστων ὀργανισμῶν τῶν ἐντόμων μέχρι τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἐντελεστέρων ἐνσπονδύλων ζώων, καταδείξας ὅτι ἡ ἐξουδετέρωσις τῶν ἀντιθέσεων τῶν ὀργανισμῶν αὐτῶν, ἀπὸ τῶν μορφολογικῶν διαφορῶν μέχρι τῶν χημικῶν ἐν αὐτοῖς συμβαινουσῶν λειτουργιῶν, παρακινοῦσιν αὐτὰ εἰς συμβίωσιν καὶ εἰς ἀλληλοβοήθειαν, ἀκριβῶς ὅπως παρατηροῦμεν τοῦτο ἐν ταῖς κοινωνίαις τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο τοσούτῳ γενικὸν ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει, ὥστε ἐπεκτείνεται καὶ μέχρι τοῦ ἀρρήκτου συνδυασμοῦ τοῦ ζώου μετὰ τοῦ φυτοῦ.

Μετ' αὐτὸν ὁ πολὺς τῆς Τυβίγγης καθηγητὴς καὶ παθολόγος Liebermeister ἠγόρευσε «περὶ τῶν νεωτέρων προσπαθειῶν τῆς θεραπευτικῆς», ἐπιθεωρήσας τὰς νεωτέρας θεραπευτικὰς μεθόδους, ἃς ἐχαρακτήρισεν ὡς μετάβασιν ἐκ τῆς ἀρχαιοτέρας συμπτωματολογικῆς ἰατρικῆς εἰς τὴν νεωτέραν παθολογικο-ἀνατομικήν· ὡμίλησε περὶ τῶν μολυσμάτων καὶ μιασμάτων, περὶ τῆς ἐντεῦθεν προφυλακτικῆς μεθόδου, τῶν ἐνδημικῶν καὶ τῶν

ἐπιδημικκῶν νοσοεγερτῶν, μνησθεὶς καὶ τῆς μεθόδου τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ὃν τόσῳ ἐπιτυχῶς ἐφαρμόζει ἡ Ἑλλὰς κατὰ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ χολέρας καὶ κατέληξεν εἰς τὴν καταπολέμησιν τῶν μικροοργανισμῶν, διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν ὁποίων νέον νῦν ἀνοίγεται στάδιον εἰς τὴν θεραπευτικήν.

Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν γενικὴν συνέλευσιν, καθ' ἣν ὡρίσθη πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι τὸ 57ον τοῦ προσεχοῦς ἔτους συνέδριον θέλει τελεσθῇ ἐν Μαγδεβούργῃ, ὁ μὲν περιώνυμος τῆς κεντρώας Ἀφρικῆς διερευνητής, καθηγητὴς Schweinfurth, ὡμίλησε διὰ μακρῶν περὶ τῆς παρ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθείσης χώρας Socotras, ὁ δὲ καθηγητὴς Eimer ἐκ Τυβίγγης περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ζωικοῦ ὄντος (individu).

Ποικίλη δὲ ἦτο ἡ ὕλη περὶ ἧς ἠσχολήθησαν τὰ 24 εἰδικὰ τμήματα (Sections), τῶν ὁποίων αἱ κατ' ἰδίαν γενόμεναι συνεδριάσεις διήρκεσαν ἐπὶ 4 ἡμέρας.

1. Τὸ μαθηματικὸν καὶ ἀστρονομικὸν τμῆμα

συνεζήτησε περὶ τῶν ἑξῆς ἀνακοινώσεων·

Περὶ τῶν κωνικῶν τομῶν,
» τῶν ἀριθμῶν τοῦ Bernouilli,
» τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐλλειψοειδοῦς,
» τῆς μεθόδου τοῦ Bézout (Ellimination),
» τινος ἀξιώματος τοῦ Ἀρχιμήδους,
» ἀνακλάσεως ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τῶν πλανητῶν,
» φασματοσκοπήσεως τῶν τελευταίων κομητῶν,
» διαττόντων ἀστέρων.

2. Τμῆμα Φυσικῆς καὶ Μετεωρολογίας.

Περὶ φωτεινῶν ἠλεκτρικῶν ἐκκενώσεων ἐντὸς ἀερίων,
» πυροηλεκτρικῆς τῶν κρυστάλλων,
» κρυσταλλωτικῶν μικροσκοπίων,
» τῆς τροπῆς τοῦ ἐπιπέδου τῆς πολώσεως,
» ἀτμοσφαίρας τοῦ αἰθέρος τῶν μορίων,
» τῆς τροπῆς τοῦ πεπολωμένου φωτὸς ὑπὸ μαγνητῶν,
» σχέσεων μεταξὺ ἀντιστάσεως ἠλεκτρικῆς καὶ τριβῆς,
» » » τοῦ αἰθέρος καὶ τῶν βαρέων μορίων,
» τοῦ φάσματος τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτός.

3. Τμῆμα χημείας.

Περὶ ἀπορροφήσεως τοῦ Βρωμίου ὑπὸ πυριτικοῦ ἄμμου (Kieselguhr) καὶ στερεοποιημένου Βρωμίου,

Περὶ ἰδιαζούσης ὀξειδωτικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀραιοῦ νιτρικοῦ ὀξέος ἐπὶ ἀρωματικῶν ἑνώσεων,
* » ἐμμέσου ἀναλύσεως τοῦ Καλίου καὶ τοῦ Νατρίου,
» ἱππουροπαραφίνης,
» προϊόντων τοῦ Φαινυλοξονίου,
* » τινων νέων ἐφαρμογῶν τοῦ Νατριαμαλγάματος,
* » παρασκευῆς τοῦ Ἀμμωνιαμαλγάματος,
» ἀλκαλοειδῶν τῆς Κίνας καὶ τεχνητῆς αὐτῶν παρασκευῆς,
* » καύσεως τῆς ἀμμωνίας ἐν ὀξυγόνῳ
» φλογοαντιδράσεων τῶν ὀργανικῶν ἑνώσεων
» ἐφαρμογῆς τῶν θεμελιωδῶν νόμων τῆς φυσικῆς ἐπὶ τῆς χημείας
» μεθόδων χωρισμοῦ τῶν ἰσομερῶν νιτροενώσεων τῆς Ναφθαλίνης,
» τοῦ τύπου τῆς συνθέσεως τοῦ ὑποχλωριώδους ἀσβεστίου καὶ λιθίου,
» τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἐδάφους ἐν Stassfurt ἐπὶ τοῦ ὕδατος τοῦ Ἄλβιος,
* » ἐπιδράσεως τοῦ ἀτμοῦ τοῦ ἰωδίου ἐπὶ ἀσβέστου,
* » παραγωγῆς τῆς ὑδροϊσατίνης,
» νέων συνθετικῶν μεθόδων τῆς ὀργανικῆς χημείας,
» ἀζωτοενώσεων τῶν Κρεσσελαίων,
» τοῦ τύπου τοῦ στυφνικοῦ ὀξέος,
» τῆς τεχνητῆς συνθέσεως τοῦ χλωριούχου φθαλυλίου,
» τῆς τεχνητῆς συνθέσεως τοῦ χλωριούχου ἠλεκτρυλίου,
» νέας σειρᾶς ὀξυαζωτοενώσεων,
* » ἀναλύσεων 2 ἰαματικῶν πηγῶν τῆς Καζαμίτζιολας ἐν Ἰσχίᾳ,
* Πρότασις περὶ σχηματισμοῦ διεθνοῦς ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν νέας, ὀρθῆς καὶ ἑνιαίας χημικῆς ὀνοματολογίας
Περὶ μετασκευῆς τῶν ἀνθρωπίνων ἐκκρίσεων τῆς πόλεως Φρέϊβουργ εἰς διάφορα εἴδη λιπάσματος (Poudrette).

4. Τμῆμα Ὀρυκτολογίας, Κρυσταλλογραφίας, Γεωλογίας.

Περὶ τῶν προόδων τῆς Ὀρυκτολογίας καὶ Γεωλογίας ἀπὸ τοῦ 1838 καὶ τοῦ σημερινοῦ σκοποῦ αὐτῆς,
» τεχνητῶν ὀρυκτῶν καὶ πετρωμάτων,
» γενέσεως τοῦ λιθάνθρακος,
» μεταμορφώσεως τοῦ Ακβραδορίτου εἰς λευκήρην (Albit) καὶ Ζεόλιθον,
» νέων ἀκτινωτῶν ἐκ τοῦ Ἰούρα,
» εὑρέσεως Ὀφιούρων εἰς Βυρτεμβέργην,
» νεφρίτου, ἰαδεΐτου καὶ χλωρομελανίτου καὶ ἀπόδειξις ὅτι δὲν προέρχωνται ἐκ μόνης τῆς Ἑλβετίας,
» Πλεστομαχρίου Holzendorf τῆς Ἰαπωνίας.

5. Τμῆμα Γεωγραφίας καὶ Ἐθνολογίας.

Πρόοδοι αὐτῆς καὶ θέματα εἰσέτι ἀνεκτέλεστα,
Διερεύνησις τῆς Ἀφρικῆς. Περιήγησις Schweinfurth καὶ Passavant εἰς Σοκώτραν καὶ τὸ ὄρος Camperoon,
Ἡ Ἀφρικὴ δὲν ἦτο ποτὲ ἡνωμένη μετὰ τῆς Ἀμερικῆς.

6. Τμῆμα Ἀνθρωπολογίας.

Περὶ προϊστορικῶν κρανίων τοῦ Στρασβούργου,
» εἰσελάσεως τοῦ εἴδους homo sapiens ἐν Ἀμερικῇ,
» τῶν Tumuli τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου
» διχασμοῦ τῶν κυττάρων,
» τοῦ βασωτικοῦ τῶν θηλαστικῶν,
» τῆς μορφολογικῆς ἀξίας τῶν ὀστέων του ὠτός, τῆς ἀρθρώσεως τῆς κάτω σιαγῶνος καὶ τῶν arcs visceraux.

7. Τμῆμα Βοτανικῆς.

Τὰ ἀνώτερα κρυπτόγαμα ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Δαρβίνου·
Σχέσεις τοῦ φωτὸς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ὀξυγόνου ἐν φυτοῖς·
Τὸ χλωροφύλλιον καὶ τὰ χρώματα τῶν φυτῶν·
Βοτανικὰ ἐξαμβλώματα·
Νέα φυτά·
Φυτὰ κηπευόμενα καὶ εἶτα ἐγκλιματισθέντα·
Τὰ φυτὰ τοῦ ὠκεανοῦ·
Περὶ νέων εἰδῶν Διατομέων·
Ποίαν ἐπιρροὴν ἔχει ὁ γεωλογικὸς σχηματισμὸς τοῦ ἐδάφους ἐπὶ τῆς χλωρίδος τόπου τινός.

8. Τμῆμα Ζωολογίας.

Περὶ τῆς ἐμβρυολογικῆς ἀναπτύξεως τῆς Asterina gibbosa Forbes,
» σαρκοσποριδίων ἐκ τοῦ φάρυγγος τῆς αἰγός,
» Σποροζώου ἐν τῷ ἀπευθυσμένῳ τοῦ ἵππου,
» νέου πρωτοζώου: Ξενόμυξα, ἡ ἰόχρους,
» γενεαλογίας τοῦ κυνὸς καὶ κανονικότητος τῶν σχεδίων τοῦ δέρματος τῶν κυνῶν καὶ τῶν γαλῶν,
» Μεδουσῶν,

Περὶ Coregonen,
» Peripatus Edwarti,
» Stelechopus,
» Μυζοστομίων,
» καλλιεργείας καὶ ἀνατροφῆς τοῦ Vortex viridis ἐντὸς διυλισθέντος ὕδατος, ὅτε παράγονται εἴδη ἄχροα, ἐστερημένα πρασίνων κυττάρων,
» τοῦ πυρῆνος τῶν ἐγχευματικῶν ζωυφίων.

9. Τμῆμα Γεωπονικόν.

Περὶ ζυμώσεως τοῦ ἀραβοσίτου,
» κατεργασίας τῶν ἀνθρωπίνων ὑποχωρημάτων καὶ παρασκευῆς λιπασμάτων ἐξ αὐτῶν,
» τῆς χρηματικῆς ἀξίας τῶν καταβόθρων διὰ ἀνθρώπινα ὑποχωρήματα,
» τοῦ ἀζώτου αὐτῶν καὶ πειραμάτων πολυετῶν περὶ ἀφομοιώσεως αὐτοῦ ὑπὸ ἀγρῶν ἐν Giessen,
» προσδιορισμοῦ τοῦ ἀζώτου τῶν λιπασμάτων καὶ συσκευῶν σχετικῶν,
» ἀναλύσεως τοῦ καρποφόρου χοός,
» τροφίμων τῶν βοῶν καὶ ἰδίως τῶν ὑπολειμμάτων τῆς ἐκθλίψεως τῶν σεύτλων,
» καθαριότητος τῶν πόλεων καὶ χρησιμοποιήσεως τῶν περιττωμάτων ἐν Φρεϊβούργῃ,
» συστατικῶν τοῦ τυροῦ,
Συζήτησις περὶ τῶν καταλληλοτέρων συστημάτων ἀπομακρύνσεως τῶν ὑποχωρημάτων κατὰ τὸν Liernur. Ἐπιδοκιμάζεται ἡ εἰς λιπάσματα μετασκευή, ἀποδοκιμάζεται δὲ ἡ ἄμεσος μεταφορὰ εἰς εἰς ἀγρούς,
» καθιζήσεως τῶν σπορισμάτων ἐν ὑγροῖς διαφόρου πυκνότητος καὶ χωρισμοῦ αὐτῶν,
» προϊόντων ἐκ τοῦ γάλακτος,
» ἀποτελεσμάτων λιπάνσεως γρανιτικοῦ καὶ ἀμμώδους ἐδάφους εἰς παραγωγὴν βρώμης καὶ ἀχύρων διὰ κοφίνους.

10. Τμῆμα Κτηνιατρικῆς.

Ἐμβρυολογία τοῦ προβάτου.
Περὶ διαρρήξεως τῆς σκληρᾶς τῶν ἵππων,
» πνευμονομυκώσεων τῶν ζώων διὰ τοῦ Aspergillus famigatus Virchowi,
» φυσιολογίας τῆς ἀναπνοῆς τοῦ ἵππου,
» βαλβίδων τῆς καρδίας τοῦ ἵππου.

11. Τμῆμα φυσικομαθηματικῆς διδασκαλίας.

Περὶ κατασκευῆς φυσικῶν συσκευῶν ὑπὸ μαθητῶν,
» ὁρίων τῆς φυσικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν γυμνασίοις,
» διανομῆς καὶ μεθόδου τῆς μαθηματικῆς διδασκαλίας,
» νέων συσκευῶν.

12. Τμῆμα ἀνατομίας.

Περὶ διαμέσου ὀστοῦ τῆς πτέρνας τῶν θηλαστικῶν os intermedium Tarsi,
» συγκριτικῆς ἀνατομίας τῶν νεύρων καὶ τῶν ἠλεκτρικῶν ὀργάνων,
» μεσοβλάστου (δέρματος) τῶν Ἀμφιβίων,
» τῆς ἀνατομίας τῶν πτηνῶν,
» ἐμβρυολογίας τοῦ ἀνθρώπου,
» πιθηκοειδῶν σχημάτων ἀνθρωπίνων κρανίων,
» μηχανισμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου ποδός,
» τῶν σταδίων τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐπιθηλίου τοῦ περιτοναίου,
» ἀπορροφήσεως ἐν τῷ ἀπευθυσμένῳ,
» τομῆς μυῶν ἀπαγχονισθέντων,
» τῶν ἄκρων τῶν ἀξονικῶν κυλίνδρων καὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν,
» θερμάνσεως τῶν μικροσκοπικῶν παρασκευασμάτων κατὰ τὴν παρατήρησιν,
» πλαγίου σιαγονικοῦ τρήματος,
» γενέσεως τῶν ἀδένων τῆς γλώσσης καὶ τοῦ θυρεοειδοῦς ἀδένος,
» τῶν φλεβῶν τοῦ ὑπογαστρίου ἐν τῷ ἐμβρύῳ τοῦ ἀνθρώπου,
» ἐνεργείας τῶν νεφρῶν ἐν τῷ ἐμβρύῳ.

13. Τμῆμα φυσιολογίας.

Περὶ ἠλεκτρικῶν ὀργάνων τῶν ζώων,
» τῆς ἀκοῆς,
» τῆς ἀρθρώσεως τῆς κάτω σιαγόνος,
» τοῦ Basioticum τῶν θηλαστικῶν.

14. Τμῆμα παθολογικῆς ἀνατομίας.

Περὶ ἀκτινομυκώσεως,
» γλοιωμάτων,
» τῆς τύχης τῆς ἀτελεκτασίας τῶν πνευμόνων,

Περὶ συριλίδος ἐκ γενετῆς τῶν πνευμόνων,
» φυσιολογικῶν καὶ παθολογικῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ αἵματος,
» τοῦ Ulcus rotundum vaginae,
» διατρήσεως τῆς μήτρας,
» μικροκόκκων τῶν πνευμόνων,
» παθογενῶν σχιζομυκήτων,
» εὑρέσεως φιματιωδῶν βακτηριδίων ἐν τῷ γεννητικῷ συστήματι φθισιώντων.

15. Τμῆμα νοσολογίας.

Περὶ ἀτροφίας προϊούσης τῶν μυῶν,
» θεραπείας τοῦ ὀξέως ῥευματισμοῦ τῶν ἄρθρων διὰ σαλικυλικοῦ ὀξέος
» ψευδοϋπερτροφίας τῶν μυῶν,
» παθολογίας τοῦ κοιλιακοῦ τύφου,
» διαβήτου ἁπλοῦ καὶ κληρονομικῆς διαθέσεως αὐτοῦ,
» χημικῶν ἀλλοιώσεων ἀσθενούντων ἱστῶν,
» κλινικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ θανατωθέντων ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ,
» αἱματοσφαιριναιμίας καὶ σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν αἱμοσφαιρινουρίαν,
» φαρμάκων νέων καταβιβαζόντων τὴν θερμοκρασίαν,
» βρωμιοκαφουρᾶς ὡς καυστηρίου καὶ φαρμάκου εἰσπνεομένου κατὰ ἐπιληψίας, διφθερίτιδος καὶ κοκκύτου,
» ἀλλοιώσεων τῆς καρδίας κατὰ τὴν νεφρίτιδα,
» παθογενέσεως τῆς φιματιώδους περικαρδίτιδος,
» τῆς χρήσεως τοῦ ἠλεκτρισμοῦ κατὰ τοῦ ῥευματισμοῦ καὶ τῆς ἀρθρίτιδος,
» πειραματικῆς ἐπιδείξεως βακτηριδίων φιματιώσεως,
» καταμετρήσεως τῆς διαπνοῆς τοῦ ὕδατος παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ,
» ἀνατομίας ἐγκεφάλου παιδὸς ἀποβιώσαντος ἐξ ἐγκεφαλονωτιαίας μηνιγγίτιδος.

16. Τμῆμα χειρουργικῆς.

Περὶ τραυματικῆς ῥήξεως τῆς κύστεως,
» ἐπισχέσεως αἱμορραγιῶν δι' ἀντισηπτικῶν ἐπιδέσμων καὶ ἰδίως διὰ τοῦ ἀτμοῦ τοῦ ἰωδοφορμίου,
» δικλεῖδος ἐκ περιτροπῆς ἐνεργούσης ἐπὶ τοῦ οὐρητῆρος,
» ὀστεωμάτων,
» κατάγματος τοῦ Processus Cubitalis,
» ἀγγειοσαρκώματος τοῦ ὀστοῦ τῆς κνήμης,

Περὶ θεραπείας τῆς βρογχοκήλης,
» νέων χειρουργικῶν ἐργαλείων,
» ὑδροκήλης,
» φιματιώδους οὐρηθρίτιδος,
» ἐπιδείξεως βλημάτων ἐξαχθέντων ἐκ τραυμάτων.

17. Τμῆμα γυναικολογίας.

Περὶ ἀναισθησίας κατὰ τὸν τοκετόν,
» κύστεων ἐν τῷ κόλπῳ τῆς μήτρας,
» ταινιῶν τοῦ Simonart,
» ἀντικαταστάσεως τῆς ἐρυσιβώδους ὠλύρας ὑπὸ τοῦ φλοιοῦ τῆς ῥίζης τοῦ βάμβακος (Rad. Gossypii),
» λεκάνης ὑπὸ ἀνθρωπολογικὴν ἔποψιν,
» ἐγκυμοσύνης ἐκτὸς τῆς μήτρας,
» ἐμμήνων,
» νέων γυναικολογικῶν ἢ μαιευτικῶν ἐργαλείων,
» προπτώσεως τῆς μήτρας καὶ ῥαφῆς τοῦ κόλπου.

18. Τμῆμα παιδιατρικῆς.

Α'. *Περὶ φιματιώσεως.*

Ἀνατομικὴ πορεία τοῦ φιματιώδους ἰοῦ μετὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὸ σῶμα,
Περὶ φιματιώσεως τῶν νεογνῶν,
» συχνότητος καὶ ἐντοπίσεως τῆς φιματιώσεως κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν,
Ἐντόπισις ἐγκεφαλική,
Διάθεσις τῶν πνευμόνων,
Καταρροϊκὴ πνευμονία καὶ μετάπτωσις αὐτῆς εἰς φθίσιν,
Φιματίωσις τοῦ λυμφατικοῦ συστήματος,
» ὀστέων καὶ ἄρθρων,
Ὀξεῖα κεγχροειδὴς φιματίωσις,
Θεραπεία τῆς φιματιώσεως,
Ἀδενικὴ φιματίωσις.

Β'. *Περὶ συφιλίδος (Lues).*

Ἀποκαλύψεις τῆς παθολογικῆς ἀνατομίας,
Κληρονομία καὶ μετάδοσις αὐτῆς,
Κλινικὴ εἰκὼν τῆς συφιλίτιδος,
Θεραπεία αὐτῆς,

Σύφιλις τῶν ὀφθαλμῶν,
» τοῦ ἐγκεφάλου καὶ νωτιαίου μυελοῦ,
» τῶν ὀστῶν καὶ ἄρθρων,
» τῶν ὑποχονδρίων καὶ ὀργάνων τῆς κοιλίας,
» τῶν ὀργάνων τῆς ἀναπνοῆς καὶ κυκλοφορίας,
» λεμφικοῦ συστήματος,
» τοῦ δέρματος.

Περὶ θεραπείας τῆς ῥαχίτιδος διὰ τοῦ φωσφόρου,
» ἰδιοτρόπων μολυσματικῶν νοσημάτων τῶν παίδων,
» γυναικείου γάλακτος καὶ θρεπτικῶν συστατικῶν αὐτοῦ,
» θεραπείας καὶ φύσεως τῶν χοιράδων (Scrophulose) μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν φυματιωδῶν βακτηριδίων τοῦ Koch,
» νέας μεθόδου πρὸς συλλογὴν τῶν οὔρων ἀμφοτέρων τῶν νεφρῶν κατ' ἰδίαν καὶ διαγωνιστικὴ σημασία αὐτῆς διὰ τὰ νοσήματα τοῦ οὐροποιητικοῦ συστήματος τῶν παίδων,
» ἐπιρροῆς τῆς ἱλαρᾶς καὶ τοῦ κοκκύτου ἐπὶ τὴν γένεσιν τῆς φυματιώσεως,
» ἐπιρροῆς τῆς ἀτελείας τῆς θρέψεως,
» ἱστορίας τῆς κληρονομικῆς φυματιώσεως,
» Στατιστικαὶ παραβολαί.

19. Τμῆμα ὀφθαλμολογίας.

Περὶ ὑδροφθαλμοῦ ἐκ γενετῆς·
Αἰτιολογία καὶ παθολογικὴ ἀνατομία τοῦ γλαυκώματος.

20. Τμῆμα ψυχιατρικῆς καὶ νευρολογίας.

Περὶ χλωροαλικῆς ψυχώσεως,
» ἀνατομικῆς ἐντοπίσεως καὶ κλινικῆς σημασίας τοῦ φαινομένου τοῦ γόνατος (*Kniephänomen*),
» ἐπιδράσεως τοῦ στατικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἐπὶ μυῶν ἐκπεφυλισμένων,

Κλινικὴ τοῦ οἰνοπνευματισμοῦ Alcoholismus chronicus,
Πειραματικαὶ ἔρευναι περὶ ἐγκεφαλικῆς ἀτροφίας,
Περὶ προϊούσης παραλύσεως τῶν φρενοβλαβῶν,
» νευρωτικῆς ἀτροφίας,
» τῶν *Neuroglia*.

21. Τμῆμα Ὠτιατρικῆς.

Περὶ τραυματισμοῦ τοῦ ὠτὸς ὑπὸ ἰατροδικαστικὴν ἔποψιν,
» ἱστολογίας τοῦ ἀνθρωπίνου ὠτός,

Περὶ ἰνωμάτων τοῦ ὠτός,
» ἐξοστώσεως καὶ ἐξαγωγῆς διὰ τῆς σμίλης,
» αὐτοφωνίας,
» τεχνητοῦ τυμπάνου,
» Ἀναπαραγωγῆς τῆς ἀκοῆς διὰ πληρώσεως τοῦ ἀκουστικοῦ πόρου δι' ὕδατος.

22. Τμῆμα λαρυγγολογίας καὶ ῥινολογίας.

Περὶ θεραπείας τῆς βρογχοκήλης,
» θεραπείας τῆς Angina phlegmonosa διὰ τοῦ ἱεροξύλου (Resina Guajaci),
» μυκώσεως τῶν ἀμυγδαλῶν,
» λαρυγγοφθίσεως,
» ἀδενοειδῶν νεοπλασμάτων ἐν τῷ φάρυγγι,
» νευραλγικῶν συμπτωμάτων ἐν τοῖς νοσήμασι τοῦ φάρυγγος,
» παρέσεως τοῦ *Posticus*,
» νέας θεραπείας τοῦ κοκκύτου,
» ταξινομίσεως τῶν οἰδημάτων τῆς βλεννομεμβάνης τῆς ῥινός,
» ῥινοχειρουργικῆς θεραπείας τῶν ῥευματικῶν οἰδημάτων τοῦ προσώπου, ῥευματικῶν νευραλγιῶν, ῥευματικῶν οἰδημάτων τοῦ δέρματος ἐν γένει, ῥευματικῶν παθήσεων τῶν μυῶν καὶ ῥευματικῶν ἐξοιδήσεων τῶν ἄρθρων δι' ἀντανακλαστικῆς χειρουργικῆς ἐγχειρίσεως ἐπὶ μερῶν τινῶν τῶν βλεννομεμβρανῶν τῆς ῥινός,
Περὶ ὀζαίνης,
» θεραπείας τῆς μυκώσεως διὰ κινολίνης,
» θεραπείας τῆς βρογχοκήλης δι' ἀρσενικοῦ.

23. Τμῆμα δημοσίας Ὑγιεινῆς.

Περὶ ὑδραγωγείων τῶν πόλεων,
» μεταποιήσεως τῶν διαχωρωμάτων εἰς λιπάσματα,
» φορείων,
» στατιστικῆς τῆς φυματιώδους φθίσεως,
» ὑγιεινῆς σπουδαιότητος τῶν ἐστερημένων ἀσβέστου φυσικῶν ὑδάτων,
» ἐξαρτήσεως τῆς συχνότητος τῆς φθίσεως ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ τόπου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης,
» φυσικοῦ φωτισμοῦ· ἀποδοκιμάζεται ἡ ἔκθεσις δωματίων, οἴκων καὶ νοσοκομείων πρὸς ἀνατολὰς καὶ συσταίνεται ἡ πρὸς μεσημβρίαν,
» ἀπολυμάνσεως διὰ Βρωμίου,
» στατιστικῶν δημοσιευμάτων ἑβδομαδιαίων δι' ἑκάστην νόσον.

24. Τμῆμα στρατιωτικῆς ὑγιεινῆς.

Περὶ ἀντισηπτικοῦ ἐπιδέσμου ἐν τῷ πολέμῳ,
Περὶ χρήσεως τῆς ἄχνης καὶ τοῦ ἰωδοφορμίου.
Ἀπαιτεῖται ὁμοφώνως ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἐπιδέσεως νὰ ὑπάρχῃ διαρκὲς ἰατρικὸν συμβούλιον, ὅπως γνωματεύῃ περὶ τῆς θεραπείας τραυματιῶν.
Ἀπορρίπτεται ἡ βάττα καὶ συστείνεται ἡ γάζα καὶ ἡ ἄχνη ὡς καὶ τὸ ἰωδοφόρμιον ἀντὶ τοῦ φανικοῦ ὀξέος.
Παλαιοὶ ἐπίδεσμοι Lister εἰσὶν ἄχρηστοι.

Καθὼς ἐκ τῆς περιληπτικῆς ταύτης ἀπαριθμήσεως τῶν κυριωτέρων λόγων καὶ συζητήσεων προκύπτει, ἦτο λίαν πλουσία ἡ ἐπιστημονικὴ συγκομιδὴ τοῦ ἐφετεινοῦ συνεδρίου. Κατερχόμενος δὲ τοῦ βήματος δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω ὅτι ἀνακοινώσας ἐν τῇ 6ῃ συνεδριάσει τοῦ τμήματος τῆς ὑγιεινῆς τὰς ἀναλύσεις μου ἐπὶ 29 ὑδάτων φυσικῶν πηγῶν καὶ φρεάτων τῶν Ἀθηνῶν, ἃς ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπιδημίας τοῦ κοιλιακοῦ τύφου κατὰ τὸ ἔτος 1881 ἐπεχείρησα, καὶ διανείμας τὸ ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Παρνασσοῦ[1] δημοσιευθὲν μέρος τῆς σχετικῆς πραγματείας μου, ἀπέσπασα ζωηρὰ χειροκροτήματα ὑπὲρ τοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, ὅτε ἐπερωτηθεὶς περὶ αὐτοῦ, ἂν ἦναι ἑταιρία ἢ ἀκαδημία, ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ εἴπω μετὰ πεποιθήσεως καὶ ἐνδομύχου ἱκανοποιήσεως ὅτι εἶναι τὸ μόνον μέχρι τοῦδε ἵδρυμα ἐν Ἑλλάδι, ὅπερ τρέφει, ἐκδηλοῖ καὶ διαδίδει ἐμπράκτως καὶ αὐταπαρνήτως χάριν τοῦ καλοῦ καὶ ὠφελίμου τὸν πρὸς καλλιέργειαν τῶν ἐπιστημῶν ζῆλον τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10ῃ Νοεμβρίου 1883

Ἀναστ. Κ. Χρηστομάνος [2]

Σημ. Αἱ δι' ἀστερίσκου σημειούμεναι ἀνακοινώσεις ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ κ. Χρηστομάνου.

ΠΕΡΙ ΛΥΚΟΦΩΤΟΣ

Πάντοτε ὁπόταν οὐράνιόν τι φαινόμενον δεικνύει μεγαλειτέραν τῆς συνήθους ἔντασιν ἢ παρεκκλίνει τῆς τακτικῆς αὐτοῦ πορείας ἐξεγείρει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὴν προσοχὴν καὶ περιέργειαν. Νέον τούτου παράδειγμα παρέχουσιν αἱ τελευταῖαι ἡμέραι, καθ' ἃς τὰ λαμπρὰ χρώματα τοῦ ἑσπερινοῦ λυκόφωτος ἀπὸ τῆς 19 Νοεμβρίου (1 Δεκεμβρίου) προσείλκυον τὰ βλέμματα πάντων πρὸς τὸν οὐρανόν. Ἂν καὶ ἀκόμη δὲν εἶναι καιρὸς νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τοῦ φαινομένου τούτου κατὰ βάθος καὶ ὑφ'

1. Ἴδε τοῦ παρόντος τόμου σελίδα 165.
2. Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ φυσιογνωστικοῦ τμήματος τῆς 22 Νοεμβρίου.

ὅλας τὰς ἐπόψεις, ἐπειδὴ πᾶσαι αἱ ξέναι παρατηρήσεις ἐλλείπουσι, παρέχομεν ὅμως τ' ἀκόλουθα ὡς πρόχειρον πληροφορίαν.

Τὸ ἀξιοθαύμαστον φαινόμενον κατὰ τὰς 8 ἑσπέρας ἀπὸ τῆς 1-8 Δεκεμβρίου ἦτον ἁπλῶς καὶ μόνον λυκόφως. Ἀσυνήθης δὲν ἦτο τόσον ἡ λαμπρότης τῶν χρωμάτων ὅσον ἡ ἴσως μοναδικὴ διάρκεια τοῦ φαινομένου ἐπὶ ἑβδομάδα καὶ πλέον καὶ ἡ ὑπέρβασις τοῦ μέσου ὅρου τῶν συνήθων ὁρίων τοῦ ὁρατοῦ τοῦ λυκόφωτος. Σχεδὸν καθ' ἑκάστην πρωΐαν τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρουσιάζετο πρὸς ΝΑ ἄνωθεν τοῦ Ὑμηττοῦ.

Καθ' ὅσον εἶναι γνωστὸν οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἢ ἐν Ἀθήναις ἠρευνήθη εἰδικῶς τὸ φαινόμενον τοῦ λυκόφωτος διὰ παρατηρήσεων ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ἀλλ' ὅμως ἡ παρατήρησις ἔδει νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ *ἑσπερινὸν* λυκόφως διότι ἡ θέσις τοῦ Πεντελικοῦ καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ ἐμποδίζει τὴν πλήρη θέαν τοῦ ἀναλόγου φαινομένου πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ οὐρανοῦ. Ἐκτὸς τῶν χρωμάτων, τοῦ ὕψους, τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ λυκόφωτος ἀντικείμενον τῆς παρατηρήσεως εἶναι ἐπίσης καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου, καθ' ὃν οἱ ἀστέρες διαφόρων μεγεθῶν ἐμφανίζονται εἰς τὸ Ζενὶθ, καὶ πότε γίνεται ἀφανὲς τὸ τελευταῖον ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος φῶς καὶ τὸ τελευταῖον χρῶμα τοῦ λυκόφωτος. Διὰ τὴν τελευταίαν ταύτην παρατήρησιν δέον ἡ ἀτμόσφαιρα νὰ ἦναι ἐντελῶς καθαρὰ καὶ νὰ μὴ φωτίζηται ὑπὸ τῆς σελήνης, ὅπως δυνηθῇ τις νὰ παρατηρήσῃ τὴν ἀντανάκλασιν τῶν τελευταίων ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα εὑρισκομένων ἀκτίνων τοῦ ἡλίου ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν στρωμάτων τῆς ἀτμοσφαίρας. Διὰ τοιούτων παρατηρήσεων ἀναγνωρίζει τις τὴν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν μεταβαλλομένην διάρκειαν τοῦ λυκόφωτος προστιθεμένου ὅτι ἔχει προσδιορίσει καὶ σημειώσει ἀκριβῶς μέχρι λεπτοῦ δι' ἑκάστην ἡμέραν τὴν δύσιν τοῦ κέντρου τοῦ ἡλίου ὑπὸ τὸν πραγματικὸν ὁρίζοντα διαλαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ὁριζοντίας διαθλάσεως, ἥτις ἐπιβραδύνει τὴν δύσιν ἐπί τινα λεπτὰ τῆς ὥρας. Ἀπὸ τῆς ἀφανείας τοῦ τελευταίου κατ' ἀντανάκλασιν ἡλιακοῦ φωτὸς ἄρχεται ἡ πραγματικὴ νὺξ, ἀφ' οὗ πρότερον γίνωσι καταφανεῖς οἱ μικροὶ ἀστέρες τοῦ 6ου μεγέθους, ὁ Γαλαξίας καὶ τὸ ζωδιακὸν φῶς. Ἂν ποτε τὸ λυκόφως διαρκέσῃ ἐπὶ πολλὰ λεπτὰ τῆς ὥρας πλέον τοῦ συνήθους δεικνύει δὲ ἔκτακτον ζωηρότητα τῶν χρωμάτων, ἡ αἰτία τοῦ φαινομένου δὲν πρέπει νὰ ζητηθῇ εἰς ἀπωτέρας χώρας, πρόκειται μᾶλλον περὶ λύσεως τοῦ ζητήματος περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἀτμοσφαίρας κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν παρουσιάσθη τὸ φαινόμενον, ἡ δὲ κατάστασις αὕτη γνωρίζεται κατὰ βάθος μόνον ὅταν ὑπάρχωσι παρατηρήσεις ἐκ μεγάλων ἐκτάσεων, αἵτινες ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐλλείπουσι ἡμῖν καθ' ὁλοκληρίαν.

Εἴμεθα λοιπὸν ἠναγκασμένοι νὰ ἐξαγάγωμεν ὑποθετικὰ συμπεράσματα ἐκ τῶν μονομερῶν ἐν Ἀθήναις παρατηρήσεων. Ὅπως τὸ λυκόφως ᾖ ὁρατὸν ἐπὶ μακρότερον χρόνον τοῦ συνήθους δέον ὅπως ὑψηλότερα ἢ συνήθως

στρώματα τῆς ἀτμοσφαίρας δύνανται ν' ἀντανακλῶσι πρὸς ἡμᾶς τὰς ἀκτῖνας τοῦ πρὸ πολλοῦ δύσαντος ἡλίου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔπρεπε καὶ τὸ βαρόμετρον νὰ δεικνύῃ μεγάλην ὕψωσιν. Ἀλλ' ἀναγκαῖον δὲν εἶναι καὶ τοῦτο, διότι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ εἰς μέγα ὕψος ἐλαφρὸς θερμὸς καὶ πλήρης ἀτμῶν ἀήρ. Ἡ κατάστασις αὕτη τοῦ ἀέρος ὑπῆρχεν ἀληθῶς ἀπὸ τῆς 18)30 Νοεμβρίου καὶ δὲν εἶχε παύσει μέχρι τῆς 28)10 Δεκεμβρίου. Καθ' ἑκάστην τὸ κατώτατον στρῶμα τῶν νεφῶν ἦτο ταπεινόν, τὰ ὑψηλότερα στρώματα τοῦ ἀέρος πλήρη ἀτμῶν, ὥστε ὁ οὐρανὸς οὐδέποτε ἐφαίνετο καθαρῶς κυανοῦς ἀλλὰ γαλακτώδης καὶ κατὰ μὲν τὴν μεσημβρίαν ὁ ἥλιος τὴν δ' ἑσπέραν ἡ σελήνη περιεκυκλοῦτο ὑπὸ ἅλω. Ἡ ἅλως ὅμως αὕτη οὐδέποτε ἐδείκνυε τὸ γνωστὸν δακτειλιοειδὲς σχῆμα τοῦ στεφάνου (corona) ἀλλ' ἦτο κυκλοειδής τις λαμπρὰ ἀτμώδης ἅλως ἐν σχήματι δίσκου. Ὅτι δὲ ὁ ἀὴρ ἦτο λίαν ὑγρὸς ἐξάγεται ἀναμφισβητήτως καὶ ἐξ ἄλλων φαινομένων. Τέλος κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας παρουσιάζοντο μέγισται μεταβολαὶ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς θλίψεως. Παραθέτω ἐνταῦθα πίνακα τῆς μετεωρολογικῆς καταστάσεως ἀπὸ τῆς 16)30 Νοεμβρίου περιέχοντα μέσους ὅρους μετά τινων παρατηρήσεων.

				Ἄνεμος		
		βαρομ.	θερμοκ.	διεύθ.	ἔντασις	ἀήρ
Νοέμβρ.	30	758.2	10.9	Β	2.3	κεκαλ. ἀτμοὶ ὧ.
Δεκεμ.	1	54.5	11.5	Β	1.5	νεφελώδης » 5.5 παρήλιος ἑσπ ἀστ. ΝΔ
»	2	49.9	12.0	Β	0.5	ἀτμοὶ » » » » ΝΔ
»	3	50.5	12.6	Β	0 5	νεφελώδης ἀτμοὶ βροχή.
»	4	46.9	13.0	ΝΔ	1.0	ἀτμοὶ » » ΝΔ
»	5	40 3	15.6	Ν	4.0	νεφελώδ. ἀτμ. θύελλα βροχὴ » » ΝΔ
»	6	50,2	9 7	ΒΔ	0.7	νεφελώδης ἀτμοὶ » » ΝΔ.ΒΔ
»	7	53 6	11.2	ΝΔ	0.8	νεφελώδης ἀτμ. βροχή
»	8	53 9	11.5	Β	0.3	» » » » » ΝΔ Ν
»	9	759 9	10 6	Β	1.5	» » »

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον συνέβαινον πρὸς νότον τῶν Ἀθηνῶν μεγάλαι καταιγίδες καὶ θύελλαι περὶ τῶν ὁποίων μάτην ἤθελέ τις ζητήσει εἰδήσεις ἐν ταῖς ἐφημερίσι. Μόνον κατὰ τὴν 3 Δεκεμβρίου ἀνηγγέλθη καταιγὶς μετὰ χαλάζης ἐκ Ῥόδου. Ἡ ὅλη μεταβολὴ τῆς ἀτμοσφαιρικῆς θλίψεως ἐν Ἀθήναις ἦτο ἐκτάκτως μεγάλη τουτέστιν 22,4 χιλιοστὰ ἐντὸς 4 ἡμερῶν (Δεκεμβρίου 4 ἕως 9 ἀπὸ 739,4 ἕως 761.8). Λοιπὸν ἀληθῶς ὑπῆρχεν ἀπὸ τῆς 18)30 Νοεμβρίου ὁ ἐν λόγῳ ἀτμώδης ἀὴρ εἰς ὑψηλὰ στρώματα τῆς ἀτμοσφαίρας, καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς 19)1 Δεκεμβρίου παρετηρήθη ἡ σπανία αὕτη λαμπρότης τοῦ λυκόφωτος ἔν τε Βενετίᾳ καὶ Κωνσταντινουπόλει, ἕπεται ὅτι τὸ ἐν λόγῳ στρῶμα τοῦ ἀέρος εἶχε μεγάλην ἔκτασιν Τὸ ἐκ Παρισίων ὅμως ἀγγελθὲν φαινόμενον ἔλαβε χώραν τὴν 14)26 Νοεμβρίου καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ εἴδησις στερεῖται τοῦ ἀναγκαίου χαρακτηρισμοῦ, ὥστε μέχρι τοῦδε, ἕνεκα ἐλλείψεως χρησίμων ξένων παρατηρήσεων, δέον νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις ἀντιλήψεις.

Κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου αἱ ἀκτῖνες αὐτοῦ διανύουσι τὴν μεγίστην ὁδὸν διὰ τοῦ ἀέρος. Ἐν τῷ φάσματι φαίνονται πυλυάριθμοι σκοτειναὶ γραμμαὶ ἐκ τῶν καλουμένων γηΐνων γραμμῶν, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι σχεδὸν ἅπαν τὸ κυανοῦν φῶς ἀπορροφᾶται οὕτως ὥστε μόνον τὸ ἐρυθρὸν φῶς ὁ συνήθης χρωματισμὸς τοῦ λυκόφωτος ἀπομένει. Ἡ ἀπορρόφησις ἔφθασε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην εἰς τὸν μέγιστον ὅρον κατὰ συνέπειαν ἐφαίνετο τοσοῦτον ἐντελὴς ἡ ἐρυθρότης καθ' ἑκάστην πρωΐαν καὶ καθ' ἑκάστην ἑσπέραν. Ὅπου τὸ φῶς τοῦ λυκόφωτος ἦτο ἐλεύθερον ὠχροῦ χρώματος ἤτοι βαθέως ἐρυθρὸν, ἐφαίνετο ἰόχρουν κατὰ τὰ ἀκρότατα ὅρια αὐτοῦ, ἐκεῖ μόνον ὅπου ὑπέκειτο ὁ κυανοῦς οὐρανὸς, ἢ σκοτεινὰ στρώματα ἀτμῶν. Τὸ ζωηρὸν χλωρὸν χρῶμα, ὅπερ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐντακτικῆς ἐρυθρότητος ἐδείκνυε κατὰ μέρη ὁ ἄλλως κυανοῦς οὐρανὸς ἐφαίνετο καὶ παρὰ τῇ σελήνῃ καὶ τοῖς φανοῖς καὶ ἦτο ἁπλῶς ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιθέσεως ἐπειδὴ τὸ ἐρυθρὸν προκαλεῖ ὡς συμπληρωματικὴν ἀντίθεσιν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ χλωροῦ εἰς τὸν ὀφθαλμόν. Δὲν θὰ ἐκθέτω ἐνταῦθα τὰς λεπτομερείας τῶν ἡμετέρων παρατηρήσεων ἀπὸ τῆς 1 Δεκεμβρίου, διότι αὗται εἰσέτι δὲν ἐπεξειργάσθησαν καὶ θ' ἀπήτουν πολὺν χῶρον. Παρατηρητέον μόνον ὅτι τὰ λαμπρὰ ἐρυθρὰ καὶ ὠχρὰ χρώματα παρουσιάζονται συχνὰ κατὰ τὸ λυκόφως. Ἀλλ' ὁ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ὁρατὸς γενόμενος βαθέως ἐρυθρὸς ὡς ὁ τοῦ αἵματος χρωματισμὸς, καθόλου ὅμοιος πρὸς τὸν τοῦ μεγάλου βορείου σέλαος της 2 Φεβρουαρίου 1872, τόσον σπανίως παρουσιάζεται κατὰ τὸ λυκόφως, ὥστε ἐγὼ μόνον τρὶς ἢ τετράκις εἶδον αὐτὸν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ 1858, οὐδέποτε ὅμως ἐπανάληψιν αὐτοῦ ἐπὶ 2 ἢ 3 ἡμέρας.

Διὰ νὰ δείξω πόσον χρόνον μετὰ τὴν δύσιν τοῦ κέντρου τοῦ ἡλίου συμβαίνει τὸ τέλος τοῦ λυκόφωτος ἐν τῷ ὁρίζοντι ἐκθέτω συντόμως τ' ἀκόλουθα ἐξαγόμενα.

		Δύσις τοῦ κέντρου τοῦ ἡλίου	Διάρκεια τοῦ λυκόφωτος	Τέλος τοῦ λυκόφωτος εἰς τὸν ὁρίζοντα
		ὥ. λ.	ὥ. λ.	ὥ. λ.
Ἰανουαρ.	15	5. 2,1	1. 24,8	6. 26,9
Φεβρ.	14	5.35,2	1. 20,0	6. 55,2
Μαρτ.	15	6. 4,8	1. 18,1	7. 22,9
Ἀπρ.	15	6.33,1	1. 22,5	7. 55,6
Μαΐου	15	7. 0,1	1. 28,6	8. 28,7
Ἰουνίου	15	7.17,5	1. 39,6	8. 57,1
Ἰουλ.	15	7.19,1	1. 36,4	8. 55,5
Αὐγ.	15	6.51,0	1. 27,1	8. 18,1
Σεπτ.	15	6. 6,1	1. 21,9	7. 28,0
Ὀκτ.	15	5.17,8	1. 22,4	6. 40,2
Νοεμ.	15	4.46,3	1. 27,8	6. 14,1
Δεκεμ.	15	4.39,4	1. 30,5	9. 9,9

Αἱ μέσαι τιμαὶ τῆς διαρκείας τοῦ λυκόφωτος εἶναι ἀκριβεῖς μὲ προσέγγισιν περίπου $^1/_2$ λεπτοῦ τῆς ὥρας. Ὅταν συμβαίνῃ τὸ τέλος τοῦ λυκόφωτος κατὰ τὸν ὁρίζοντα ὁ ἥλιος ἀπέχει ἀπὸ τοῦ κατακορύφου 105,9 ἤτοι εὑρίκεται ἐν Ἀθήναις $15^0,9$ ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα, ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐπιστώθη καὶ διὰ τῶν παρατηρήσεων τοῦ Behrmann κατὰ τοὺς τροπικούς. Μέχρις ὅτου ἐγένετο γνωστὸν κατὰ τὸ 1864 τὸ ἐξαγόμενον τῶν ἐν Ἀθήναις παρατηρήσεων παρεδέχοντο τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἴσον πρὸς 18^0 συμφώνως πρὸς τ' ἀναφερόμενα ὑπὸ ἀρχαίων Ἀράβων ἀστρονόμων. Κατὰ τὸ τελευταῖον φαινόμενον τοῦ λυκόφωτος ἐμειώθη (ἀπὸ τῆς 19)1 Δεκεμβρίου) τὸ τελευταῖον φῶς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος ὡς ἑξῆς, παραθέτω δὲ καὶ τὸν χρόνον τοῦ τέλους τοῦ τυπικοῦ λυκόφωτος, ὡς τοῦτο ὑπελογίσθη ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ 1860 γενομένων παρατηρήσεων.

Τέλος τοῦ λυκόφωος			Τέλος τοῦ τυπ. λυκόφωτος	Ἐπιβράδυνσις.
		ὥ. λ.	ὥ. λ.	λ.
Δεκεμ.	1	6. 16	6. 9,7	6, 3
»	2	6. 20	6. 9,8	18, 2
»	4	6. 25	6. 9,9	15, 1
»	5	6. 15	6. 9,9	5, 1
»	6	6. 21,5	6.10,0	11, 5
»	7	6. 18,0	6.10,0	8, 0

Κατὰ μέσον ὅρον λοιπὸν ἐφάνη τὸ τέλος τοῦ κνέφους ἐπιβραδῦναν κατὰ λ.9,5 τουτέστιν ἦτο ὁρατὸν κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὁ ἥλιος εὑρίσκετο περίπου 20^0 ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα ἀντὶ 16^0, ἐπομένως ὑπῆρχε κατ' ἀνάγκην λίαν ὑψηλὸν πλῆρες ἀτμῶν στρῶμα ἀέρος, ὅπως ἀντανακλᾶται αἰσθητὸν ἡμῖν φῶς εὑρισκομένου τοῦ ἡλίου 20^0 ὑπὸ τὸν ὁρίζοντα. Τὸ στρῶμα τοῦτο ὑπῆρχε πράγματι ἐπὶ δέκα ἡμέρας, οἱ δὲ ὅροι πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐρυθροῦ φωτὸς δὲν ἔλλειπον.

Μετὰ τοῦ βορείου σέλαος εἶχε τὸ φαινόμενον ἀπὸ τῆς 19)1 Δεκεμβρίου ἐξωτερικὴν ἢ μορφολογικὴν ὁμοιότητα, οὕτω π. χ. τὰ στρώματα τῶν νεφῶν τὰ ὁποῖα πολλάκις παρουσιάζοντο ὡς βάσις καὶ αἱ ὑπὲρ ταῦτα ὠχραὶ καὶ ἔπειτα ἐρυθραὶ παρυφαί. Ἀλλὰ πάντα τὰ λοιπὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ βορείου σέλαος *ἔλειπον ἐξ ὁλοκλήρου* μὴ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ θέσις αὐτοῦ εἶναι πρὸς τὰ ΒΔ, Β, ΒΑ. Κατ' ἐξαίρεσιν ἐμφανίζεται τὸ πολικὸν σέλας καὶ εἰς τὸ Ζενὶθ καὶ (ὡς κατὰ τὴν 3 Δεκεμβρ. 1845) πρὸς νότον.

Δρ Ι. Φ. Ι. Σμίθ

(Ἀνεκοινώθη ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 30 Νοεμβρίου τοῦ Φυσιογνωστικοῦ τμήματος).

ΠΕΡΣΟΥ ΕΚΔΙΚΗΣΙΣ

Ὑπῆρχον κατὰ τὸ 1650 μ. Χ. ἐν Ἰσπαχάνῃ (τοῖς Ἀσπαδάνοις τῶν Ἑλλήνων) πρωτευούσῃ τότε τῆς Περσίας, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀββᾶ τοῦ Β'. δύο οἰκογένειαι ἐν τῇ συνοικίᾳ Ἰσεβαρβάγῃ, ἡνωμέναι ἀπό τινος χρόνου πρὸς ἀλλήλας διὰ σχέσεων μυχιαιτάτης συμπαθείας.

Ἀμφότεραι πλούσιαι, ἀμφότεραι συνδεδεμέναι μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ ἰσχυροτέρων προσώπων τῆς αὐλῆς, αἱ οἰκογένειαι αὗται ἀπήλαυον ἐν τῇ πρωτευούσῃ μεγίστης ὑπολήψεως.

Πρωΐαν τινὰ ὁ Ἀσρὰφ, ἀρχηγὸς τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν, μεταβὰς πρὸς ἐντάμωσιν τοῦ Ἀμσέφ, ἀρχηγοῦ τῆς ἑτέρας, εἶπεν εἰς αὐτόν:

— Εἴμεθα φίλοι. . . . τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Θέλω νὰ γείνωμεν κηδεσταί. Ἀρέσκει σοι ἡ πρότασίς μου;

— Μάλιστα, μοὶ ἀρέσκει ὑπὲρ τὸ δέον, ἀπεκρίθη ὁ Ἀμσέφ. Περὶ τίνος πρόκειται;

— Πόσων ἐτῶν εἶνε ἡ θυγάτηρ σου Βεχάρη;

— Ὀκτὼ ἐτῶν.

— Ὁ υἱός μου Οὐεδδὰχ εἶνε δέκα· ἀνάγκη νὰ συζεύξωμεν τὴν θυγατέρα σου μετὰ τοῦ υἱοῦ μου.

— Εὐχαρίστως.

Ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον.

Καὶ ὁ μὲν Ἀσρὰφ ἔστειλε νὰ ζητήσῃ τὸν Οὐεδδὰχ, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν μετά τινων ὁμηλίκων ἀτάκτων παίδων ἐπὶ τῆς δημοσίου πλατείας ἦτο ὅλος ἀπησχολημένος νὰ περιπαίζῃ ἕνα νάννον γέροντα καλούμενον Σαφῆν. Ὁ δὲ Ἀμσὲφ ἔστειλε νὰ καλέσῃ τὴν Βεχάρην, ἥτις εἰργάζετο μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν ἐν τῇ γυναικωνίτιδι, τῷ παρὰ μὲν τοῖς ὀθωμανοῖς καλουμένῳ *χαρέμ*, παρὰ δὲ τοῖς Πέρσαις τότε καὶ νῦν *ἐντεροὺν*, διαμερίσματι τῆς οἰκίας προωρισμένῳ διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰς νεάνιδας καὶ εἰς ὃ μόνοι οἱ σύζυγοι καὶ οἱ γονεῖς ἔχουσι δικαίωμα νὰ εἰσέρχωνται.

— Οὐεδδάχ, εἶπεν ὁ Ἀσρὰφ εἰς τὸν υἱόν του, αὔριον δίδω σοι μνηστὴν τὴν Βεχάρην θυγατέρα τοῦ Ἀμσέφ.

— Ἔχει καλῶς, πάτερ, ἀπεκρίθη ὁ Οὐεδδάχ.

— Βεχάρη, εἶπεν ὁ Ἀμσὲφ εἰς τὴν θυγατέρα του, αὔριον δίδω σε μνηστὴν εἰς τὸν Οὐεδδάχ, υἱὸν τοῦ Ἀσράφ.

— Ἔχει καλῶς, πάτερ, ἀπήντησεν ἡ Βεχάρη.

Καὶ πράγματι ἡ τελετὴ ἐγένετο τὴν ἐπαύριον.

Ἡ τελετὴ αὕτη εἶνε πρωτοφυὴς κατὰ τὴν ἁπλότητα.

Φοροῦντες τὰ ὡραιότατα τῶν φορεμάτων αὐτῶν, οἱ δύο νέοι ἤχθησαν ἐνώπιον πάντων τῶν μελῶν τῶν δύο οἰκογενειῶν, συνελθουσῶν εἰς μίαν τῶν κυριωτέρων αἰθουσῶν τοῦ μεγάρου τοῦ Ἀσράφ.

Κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον τοῦ Κορανίου, ὅστις ἀπαιτεῖ νὰ μὴ δύνηται ὁ σύζυγος νὰ ἴδῃ τὴν γυναῖκα, εἰμὴ καθ' ἣν ἡμέραν κυρίως νυμφεύεται αὐτήν, τοῦτ' ἔστι τρεῖς ἢ τέσσαρας μῆνας ἐνίοτε μετὰ τὴν μνηστείαν, ἡ μνηστὴ ἦτο κεκαλυμμένη τὸ πρόσωπον.

Εἷς ἰμάμης, δηλ. ἱερεύς, κληθεὶς ἐπὶ τοιαύτῃ περιστάσει, ἑνώσας τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐξεφώνησε τὰς τυπικὰς καθιερωμένας λέξεις . . .

Κατόπιν οἱ παρεστῶτες ἐξέπεμψαν κραυγὴν εὐθυμίας.

Ἦτο τετελεσμένον τὸ πᾶν· ὁ Οὐεδδὰχ καὶ ἡ Βεχάρη ἦσαν μεμνηστευμένοι.

Ἀπ' ἐκείνης τῆς στιγμῆς κατὰ πρῶτον ἐπετράπη νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν καλουμένην *μαμζέδμπαζί*, ἤτοι *παιδιὰν τοῦ μνηστῆρος*, καὶ βοηθούμενος ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῆς συγκαταβατικῆς ἀδυναμίας τῆς μητρὸς τῆς νεάνιδος κατώρθωσε νὰ εἰσδύσῃ ὡς ἤθελεν ἢ ὅπως ἐτύγχανεν ἑκάστοτε, εἰς τὸ ἐνδερούν, ἀναβαίνων διὰ κλιμάκων τὰς ὀροφάς, ἢ εἰσερχόμενος ἀπὸ τῶν παραθύρων.

Δεκαετὴς μνηστὴρ καὶ ὀκταέτις μνηστή! Βλέπω τὰς ἀναγνωστρίας μου μειδιώσας. Τί ἔκαμνον ὁ Οὐεδδὰχ καὶ ἡ Βεχάρη ὅτε ἦσαν μόνοι; . . . Ἔπαιζον τὰς πλαγγόνας βεβαίως.

Ἴσως δὲν ἔπαιζον μετὰ τοσαύτης ἀθωότητος! ἐν τῇ κεντρικῇ καὶ μεσημβρινῇ Ἀσίᾳ δὲν συμβαίνει ὅπως ἐν Εὐρώπῃ· ἡ θερμότης τοῦ κλίματος ἀναπτύσσει εἰς τοὺς ἀνθρώπους ταχύτερον ἢ παρ' ἡμῖν τὴν θερμότητα τῶν αἰσθήσεων.

Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ Οὐεδδὰχ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπωφεληθῇ τὰ χορηγηθέντα αὐτῷ προνόμια ἐκ τῆς νέας θέσεως τοῦ νὰ παρίσταται εἰς τὸ χαρέμιον τοῦ Ἀμσέφ.

Τοιαύτη προθυμία ἦτο κατ' οὐσίαν νομιμωτάτη. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀσρὰφ ἔσπευδε νὰ βεβαιωθῇ ἂν ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀμσέφ, ἡ μνηστὴ αὐτοῦ, ἦτο ὡραία.

Ἡ δὲ γυνὴ τοῦ Ἀμσὲφ παρεσκεύασε πρὸς τοῦτο μικρὰν καὶ ἀστειοτάτην κωμῳδίαν.

Ἡ πρώτη ἐπίσκεψις τοῦ Οὐεδδὰχ ἐγένετο ἑσπέρας, καθ' ἣν στιγμὴν ἦτο παμπληθὴς συναναστροφὴ γυναικῶν, νεανίδων καὶ κορασίων, εἰς τὴν κυρίαν αἴθουσαν τοῦ γυναικωνίτου.

Πῶς ποτέ, μὴ γινώσκων αὐτήν, νὰ διακρίνῃ μεταξὺ τούτων τῶν τελευταίων τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ; . . .

Ὁ Οὐεδδὰχ ἵστατο ἀκίνητος, ἀναποφάσιστος, ἐν ἀμηχανίᾳ.

— Τί τρέχει, Οὐεδδάχ; ἠρώτησεν ἡ Ὀμὲλ-Ἀφὶζ, γυνὴ τοῦ Ἀμσέφ, τί θέλεις, φίλε μου; Ζητεῖς τὴν Βεχάρην; Ζήτει, ζήτει.

— Ζήτει, ζήτει, ἐπανέλαβον γελῶσαι πᾶσαι αἱ γυναῖκες.

Θὰ ἀνεζήτει ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, ἀλλ' ἓν ἐκ τῶν κορασίων, τὸ χαριέστατον, προσποιούμενον ὅτι στρέφεται νὰ λάβῃ τὸ μανδύλιον αὐτῆς, ἔρριψεν ἐπ' αὐτοῦ λάθρα γλυκὺ βλέμμα.

— Ἰδοὺ ἡ Βεχάρη, εἶπεν ἐφορμῶν ἐπ' αὐτῆς.

Ἐκείνη ἠρυθρίασε. — Καὶ ἤδη ἐρωτότροπος, προσεπάθησε νὰ ἀρνηθῇ ἀφοῦ πρῶτον προὔδωκεν ἑαυτήν.

— Σφάλλεσαι, Οὐεδδάχ, εἶπεν αὕτη, δὲν εἶμαι ἐγὼ ἡ Βεχάρη.

— Ἀληθῶς; ἐπανέλαβε μετ' εἰρωνείας ὁ Οὐεδδάχ. Λοιπὸν ἂν σὺ δὲν εἶσαι ἡ Βεχάρη, λυποῦμαι πολὺ δι' αὐτήν, ἐπειδὴ σὲ καὶ ὄχι ἄλλην ἀγαπῶ . . . καὶ ἀείποτε θὰ ἀγαπῶ . . .

Ὅπως ἐνισχύσῃ τὸν ὅρκον του ὁ παῖς σφίξας περὶ τὴν ὀσφὺν τὸ κοράσιον, τὸ ἐφίλησε.

Τὸ φίλημα πιθανῶς ἤρεσεν αὐτῇ ὅσον καὶ ἂν ἦτο ἀρχάριος εἰς τοιοῦτο εἶδος θωπευμάτων, ἐπειδὴ ἐρυθριῶσα ἐκ νέου,—ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην ἐξ ἡδονῆς,—ἐψιθύρισε, σφίγγουσα μετὰ τρυφερότητος τὴν χεῖρα τοῦ μνηστῆρος.

— Ναί, ἐγὼ εἶμαι ἡ Βεχάρη.

Ἐξ ἐκείνης τῆς στιγμῆς ὁ Οὐεδδὰχ δὲν ἠνωχλήθη πλέον ὑπ' οὐδενός.

Διὰ τῆς διανοίας καὶ τοῦ πνεύματος εἶχε δικαιολογήσῃ τὰ μνηστευτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα.

Οὐδεὶς διενοήθη νὰ διαμφισβητήσῃ αὐτῷ ταῦτα.

Ὅλην τὴν ἡμέραν διέτριβεν ἐν τῷ ἐνδερούν, εἰς τὸ πλάγιον τῆς ἐπαφροδίτου μνηστῆς.

Ἀπῃτεῖτο ἡ γυνὴ τοῦ Ἀμσὲρ νὰ θυμώσῃ ὅπως ὑποχρεώσῃ αὐτὸν νὰ ἀποχωρήσῃ, ὅτε ἐσήμαινεν ἡ ὥρα τῆς ἀναπαύσεως.

— Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ Βεχάρη εἶνε σύζυγός μου, ἐπανελάμβανεν ἐπιμόνως, διατί νὰ ἀποχωρίζωμαι αὐτῆς; . . .

Ἐν μιᾷ τῶν ἑσπερῶν προσποιηθεὶς ὅτι ἀναχωρεῖ, κατώρθωσε νὰ κρυβῇ ἐν τῷ κοιτῶνι τῆς κόρης. . .

Ἐκείνη εἶχεν εἰσέλθῃ καὶ ἤρχιζε νὰ ἐκδύηται παιγνιδίζουσα καθ' ἑαυτήν, ὅπως κατακλιθῇ, ἀποκαλύπτουσα οὕτω βαθμηδὸν θέλγητρα μόλις ἐσχεδιασμένα ὑπὸ τῆς φύσεως, ἅπερ ὅμως ἀπὸ τότε ἐφαίνοντο ἤδη ἡδονικὰ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ πρωΐμου λάτριος.

Ἐν τῷ ἅμα ἐξορμῶν ἀπὸ τῆς κρύπτης του :

— Βεχάρη, Βεχάρη μου, ἀνεφώνησεν ὁ Οὐεδδάχ.

Ἐκείνη ἐξέπεμψε κραυγὴν πτοηθείσης περιστερᾶς.

— Σύ ! ὤ ! εἶσαι πονηρός ! . . . Σὺ ἐν τῷ κοιτῶνι μου ! . . .

— Καὶ διατί ὄχι, ἀφοῦ εἶσαι σύζυγός μου ! . . . σὲ ἀγαπῶ.

— Ἄπελθε, ἐξορκίζω σε.

— Τί ἔχεις νὰ φοβηθῇς ἀφοῦ εἶσαι σύζυγός μου ; Σὲ ἀγαπῶ.

— Ἄπελθε, εἰδὲ μὴ θὰ καλέσω κἀνένα.

— Σὲ προκαλῶ νὰ πράξῃς τοῦτο, ἂν δύνασαι. . .

Καὶ ὁ μικρὸς πονηρὸς ἔσφιγγεν αὐτὴν ἡμίγυμνον εἰς τοὺς βραχίονας καὶ ἐκάλυπτε διὰ φιλημάτων πάντα τὰ μέλη τοῦ σφριγῶντος ἐκείνου σωματίου. . .

Παιδαριώδη ἀναμφιβόλως. . . ἀλλ' ἅτινα σὺν τῷ χρόνῳ ἠδύναντο νὰ καταντήσωσι σπουδαῖα.

Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἐν Περσίᾳ δὲν συμβαίνει ὅπως ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ πᾶν ἐκεῖ ὡριμάζει ταχύτερον, οἵ τε καρποὶ καὶ αἱ καρδίαι. Ἐκεῖ τὸ ἔαρ εἶνε θέρος. Εἶνε ἐπίσης ἀληθὲς ὅτι πρὸς ἀντιστάθμισιν τὸ θέρος ὁμοιάζει ἐνίοτε πρὸς χειμῶνα. . . Γυνὴ τριακοντοῦτις ἐκεῖ εἶνε γραῦς.

Παιδίσκη διερχομένη παρὰ τὸν θάλαμον τῆς Βεχάρης, ἔστη ἐκπεπληγμένη ἐκ τοῦ ἀποτελουμένου θορύβου, ὅστις παρωμοίαζε πρὸς κέλαδον πτηνῶν.

Δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἐξήγησιν ἐκείνου τοῦ κελάδου, καὶ ἔσπευσε νὰ ἀναζητήσῃ τὴν γυναῖκα τοῦ Ἀμσέφ.

Ὁ Οὐεδδὰχ ἐξεβλήθη τῆς θύρας μεθ' ὅλας τὰς τιμὰς τὰς ὀφειλομένας εἰς τὴν ἰδιότητα αὐτοῦ ὡς μνηστῆρος. Ἐξ ἐκείνης ὅμως τῆς ἡμέρας ἡ Βεχάρη ἐδείχθη περιπαθεστέρα πρὸς τὸν ποθητὸν αὐτῆς Οὐεδδάχ. . . . καὶ στενάζουσα ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας, εἴπέρ ποτε καὶ πρότερον, ἐπόθησε νὰ ἀνταλλάξῃ τὸν τίτλον αὐτῆς ὡς μνηστῆς διὰ τοῦ τῆς γαμετῆς.

Οἴμοι ! ὁ ἔρως προτίθεται ἄλλο. . . καὶ τὸ συμφέρον διατίθησιν ἄλλο. Ἓξ μῆνες εἶχον παρέλθη ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς μνηστείας τοῦ Οὐεδδὰχ καὶ τῆς Βεχάρης. Ἄλλοι ἓξ μῆνες ὑπομονῆς ὑπελείποντο ὅπως ὁριστικῶς συνδεθῶσιν.

Ἐν πρώτοις ὁ Οὐεδδὰχ εἶχε διακηρύξῃ, ὅτι ἂν ἐπὶ μᾶλλον παρετείνετο ἡ προθεσμία, θὰ ἥρπαζεν ἰδιοχείρως *τὴν γυναῖκά του*. Ἡ δὲ Βεχάρη ἀφ' ἑτέρου εἶχε βεβαιώσει ὅτι θὰ ἀπέθνησκεν ἑκουσίως ἐκ τῆς δίψης καὶ τῆς πείνης, ἂν κατὰ τὴν ὡρισμένην προθεσμίαν, οὐδὲ στιγμὴν βραδύτερον, δὲν παρεχωρεῖτο εἰς τὸν *ἄνδρα της*.

Δυστυχεῖς ἐρασταί ! ἔκαμνον τοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτῶν μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει τὴν Ἔριν,—θυγατέρα τῆς νυκτὸς καὶ μητέρα τῶν ἐπιορκιῶν, τῶν θλίψεων καὶ τῶν ἀγωνιῶν, — ἥτις ἵστατο νὰ μηδενίσῃ τὰς προσφιλεῖς αὐτῶν ἐλπίδας.

Πρωΐαν τινὰ ὁ Ἀσράφ, πατὴρ τοῦ Οὐεδδάχ, καὶ ὁ Ἀμσέφ, πατὴρ τῆς Βεχάρης, πορεύονται ὁμοῦ εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ἰσπαχάνης ὅπως διαπραγματευθῶσιν ἀπὸ κοινοῦ περὶ διαφόρων ἀγορῶν.

Ἡ ἀγορὰ εἶνε ἐν Περσίᾳ περίπου ὅ,τι ἐν Εὐρώπῃ τὰ καφενεῖα, τόπος συνεντεύξεως.

Ὁ Ἀσρὰφ καὶ ὁ Ἀμσὲρ ἐπορεύθησαν λοιπὸν ὁμοῦ εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ ἀπό τινων στιγμῶν κρατούμενοι ἀπὸ τῶν βραχιόνων περιεπάτουν ὑπὸ τὰς στοὰς τὰς τεταγμένας διὰ τοὺς ἐμπόρους τῶν ὑφασμάτων καὶ φορεμάτων, ἔνθα ἕκαστος ἐπόθει νὰ ἀγοράσῃ ἕνα *κουλιτζὲν* (εἶδος μεταξωτοῦ χιτῶνος), ἐπειδὴ ἐπλησίαζεν ἡ ἑορτὴ τοῦ μπαϊραμίου, ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸ πάσχα τῶν χριστιανῶν, ἐπὶ δὲ τῇ ἑορτῇ ταύτῃ τὰ πλούσια ὑποκείμενα ἐν Ἱσπαχάνῃ, ἐπεδείκνυντο μεγάλην πολυτέλειαν.

Εἶχον ἤδη παρατηρήσει εἰκοσιν κουλυτζέδων χωρὶς νὰ ἐπιτύχωσι κἀνένα τῆς ἀρεσκείας των. Ἐπὶ τέλους ἐπεδείχθησαν αὐτοῖς δύο τοιοῦτοι ἄξιοι τῆς ἐκλογῆς των.

Οἱ δύο οὗτοι χιτῶνες ἦσαν πράγματι ὡραιότατοι, ὁλοκέντητοι διὰ χρυσοῦ καὶ μαργαριτῶν. Καὶ ἡγεμόνες ἂν ἦσαν δὲν ἠδύναντο νὰ ἀπαιτήσωσι ποσῶς καλλιτέρους.

Ὑπελείπετο νὰ συμφωνήσωσι περὶ τῆς τιμῆς. Ὁ ἔμπορος ἤθελε χίλια φλωρία δι' ἕκαστον... Ἦτο ἀκριβά, ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο ἀφοῦ θὰ καθίσταντο ζηλωτοὶ καὶ ἐπίφθονοι κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ μπαϊραμίου, διὰ τῶν λαμπρῶν ἐκείνων κουλυτζέδων.

Δοῦλος ἀκολουθῶν τοὺς δύο φίλους, πεφορτωμένος σάκκον χρυσῶν νομισμάτων, ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ πληρώσῃ τὰ δισχίλια φλωρία εἰς τὸν ἔμπορον, καὶ νὰ παραλάβῃ ἐπὶ τῶν ὤμων, ἐπιμελῶς περιτετυλιγμένους εἰς σῶμα μαλακοῦ βάμβακος, τοὺς δύο χιτῶνας.

Κατόπιν ὑπέστρεψαν εἰς τὴν ἑαυτῶν συνοικίαν Τσεβαρβάγην, ἔνθα ἀμφότεροι ἀνυπομόνως περιέμενον νὰ λάβωσιν ἐπευφημίας παρὰ τῶν δύο οἰκογενειῶν διὰ τόσον ἀξιόλογον ἀγοράν.

Οἱ δύο κουλυτζέδες ἦσαν ὅμοιοι καθ' ὅλα, εἶχε βεβαιωθῇ τοῦτο, καὶ προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι ἀμφότεροι εἶχον τὴν αὐτὴν τιμήν.

Ἐν τούτοις ἀφοῦ ἔφθασαν εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Ἀσράφ, ὅτε πρόκειται νὰ διανεμηθῶσιν αὐτούς, καὶ ὁ Ἀσρὰφ ἔλεγεν: «ἂς λάβῃ ἕκαστος ὅν τινα τύχῃ», ἰδοὺ ἐξ αἰτίας τῆς γυναικὸς τούτου τοῦ τελευταίου ἀνεφύη σοβαρὰ δυσχέρεια.

Αἱ γυναῖκες ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς καλλιτέρους τῶν ἀνδρῶν εἰς τὸ ἐξετάζειν καὶ ἐρευνᾶν πᾶν τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν στολισμόν.

— Ἀλλά, φίλε μου, εἶπεν αὕτη εἰς τὸν ἄνδρα της, δὲν παρετήρησας ὅτι ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων χιτώνων; οὗτος ἔχει δώδεκα μαργαρίτας ὀλιγωτέρους ἐκείνου.

— Δώδεκα μαργαρίτας ὀλιγωτέρους! εἶνέ ποτε δυνατόν; ἀνεφώνησαν οἱ δύο φίλοι.

— Παρατηρήσατε λοιπόν.

Ἦτο αὐτόχρημα ἀλήθεια· εἰς τὸ κέντημα τοῦ ἑνὸς χιτῶνος ὁ ἔμπορος εἶχε κάμη οἰκονομίαν δώδεκα μαργαρίτας. Οὐδεμία ἄλλη διαφορὰ ὑπῆρχε.

— Ὦ, ὤ, ὑπετονθόρυσεν ὁ Ἀσράφ, ὁ ἔμπορος οὗτος εἶνε ληστὴς διπλωματοῦχος.

— Βεβαίως, ὑπέλαβεν ὁ Ἀμσέφ. Ἀλλὰ τώρα εἶνε πολὺ ἀργὰ ὥστε νὰ κατηγορῇ τις αὐτόν. Οὗτος ἠδύνατο νὰ ἀπαντήσῃ ἡμῖν: «Ἔπρεπε νὰ ἐξακριβώσητε τὰ κεντήματα πρὶν πληρώσητε τὰ ἐνδύματα· ἐγὼ εἶμαι ὑπεύθυνος δι' ἐκεῖνο ὅπερ ἐν γνώσει ὑμῶν ἔδωκα, καὶ οὐχὶ δι' ὅ,τι ἐφαντάζεσθε ὅτι ἠδύνατο νὰ εἶνε».

— Συνελόντι εἰπεῖν, ἀνέλαβεν ὁ Ἀσράφ, δὲν θὰ εἶνε πολὺ δυσάρεστον διὰ τοῦτο εἰς ἡμᾶς νὰ πληρώσωμεν εἰς τὴν αὐτὴν τιμὴν ὅ,τι προφανῶς δὲν παριστᾷ τὴν αὐτὴν ἀξίαν.

— Ἔχεις δίκαιον, Ἀσράφ, ἀπεκρίθη ὁ Ἀμσέφ· ἀλλὰ τί θέλεις νὰ γείνῃ; Θέλεις νὰ κληρώσωμεν εἰς τίνα θὰ ἀνήκῃ ὁ κατὰ δώδεκα μαργαρίτας ἐλλιπὴς κουλυτζές;

— Οὐχί.

— Τότε λοιπὸν τί θέλεις; ὑποθέτω ὅτι δὲν θὰ ἀξιώσῃς νὰ σοὶ δώσω, ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ σὲ εὐχαριστήσω, τὸν ὡραιότερον χιτῶνα.

— Καὶ διατὶ δὲν ἐδικαιούμην νὰ ἔχω ταύτην τὴν ἀξίωσιν; Πλεονάκις ἐπέδειξα γενναιοδωρίαν πρός σε, διατί, φέρ' εἰπεῖν, νὰ μὴ ἀποδώσῃς εἰς ἐμὲ τὰ ἴσα; . . .

— Ἔδωκες συχνάκις δείγματα γενναιοδωρίας πρός με; . . . σύ; . . . καὶ πότε; . . . ἐν τίνι περιστάσει;

— Καθ' ἃ φαίνεται ἀπώλεσας τὸ μνημονικόν. Ἂς ἐξηγηθῶμεν. Δὲν παρῆλθον ὀκτὼ ἡμέραι ἀφ' ὅτου ἔστειλά σοι ἓν λαμπρὸν πτερὸν διὰ τὸν ἐπίσημον πῖλόν σου.

— Καὶ δι' αὐτὸ... τῇ ὑστεραίᾳ ἔδωκά σοι μεγαλοπρεπῆ σπάθην... Οὐδὲν ὀφείλω σοι. Λοιπὸν, ἀγαπητέ μοι διακηρύττω σοι ὅτι ἂν διεκδικῇς μοι τὸν κουλυτζὲν ὃν ἐπιθυμῶ, θὰ χαρακτηρίσω τοῦτο τὸ διάβημα ὡς χαμέρπειάν σου.

Χαμέρπειαν! Σοὶ βεβαίως, Ἀσράφ, ἀνήκει νὰ ταπεινῶσαι εἰς μικροπρεπείας . . . καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην δεικνύεις τοῦτο διὰ τῶν ἀθλίων σου ἀντεγκλήσεων.

Ἀμσέφ, ἐξ ὅσων φαίνεται τὰ ἐκλαμβάνεις σπουδαῖα . . . Πρόσεχε . . . Δὲν ἀγνοεῖς ὅτι ἡ ὑπομονὴ εἶνε προσὸν ξένον εἰς ἐμέ.

— Τώρα μεταβαίνεις εἰς τὰς ἀπειλάς! . . . ἐγὼ θὰ εἶμαι φρονιμώτερος· δὲν θὰ ἀρδεύσω δι' αἵματος τὴν ῥῆξιν τριακονταετοῦς φιλίας . . . Σὺ προθυμεῖσαι περισσότερον νὰ ἀποκτήσῃς ὀλίγους μαργαρίτας ἐπὶ πλέον ἐφ' ἑνὸς κουλυτζὲ παρὰ τὴν χεῖρά μου ἐν τῇ ἰδικῇ σου; . . . Ἔσω . . . Ὁ ὡραιότερος χιτὼν εἶνε ἰδικός σου. Ἀλλ' εἶνε ἡ τελευταία φορὰ καθ' ἣν ὑπερβαίνω τὸ κατώφλιόν σου. Ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας ἡ θυγάτηρ μου

Βεχάρη δὲν εἶναι πλέον μνηστὴ τοῦ υἱοῦ σου Οὐεδδάχ. Ἐντὸς τριῶν μηνῶν θὰ εἶνε σύζυγος ἄλλου. Χαῖρε.

Συνέβη λοιπόν, δι' ὀλίγα σφαιρίδια τιτανώδους οὐσίας,— ἀποτέλεσμα νόσου τῶν ὀστρέων,—οὐδὲν ἄλλο εἶναι οἱ μαργαρῖται,—ὁ Ἀσρὰφ καὶ ὁ Ἁμσὲφ νὰ λογομαχήσωσι λυσσωδῶς.

Τῷ ὄντι ἐξ αἰτίας ἐρίδων τῶν γονέων των ἐπὶ ἀσημάντων πραγμάτων, ἅπερ μόλις καὶ μετὰ βίας ἠδύναντο νὰ γείνωσι θέμα οἰκιακῶν ἀμφισβητήσεων ὁ Οὐεδδὰχ καὶ ἡ Βεχάρη ἐχωρίσθησαν διὰ παντός. Πόσα δάκρυα ἔχυσαν! Πόσας ἱκεσίας δὲν μετῆλθον πρὸς τοὺς παραγωγοὺς τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν! ἐκεῖνοι ἄλλο δὲν ἔκαμνον παρὰ νὰ γελῶσι.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ Οὐεδδάχ, ἐπὶ τέλους, παρηνώχλει πολὺ διὰ τῶν δεήσεών του τὸν Ἀσράφ, ἐκεῖνος διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν παρά τινι τῶν συγγενῶν του εἰς Τεχεράνην.

Ἐπειδὴ παρομοίως καὶ ἡ Βεχάρη κατεπόνει τὸν πατέρα διὰ συνεχῶν ἐκδηλώσεων τῆς θλίψεως αὐτῆς, μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς μηνὸς ἀντὶ τριῶν ὡς εἶχεν εἴπῃ, ὁ Ἁμσὲφ ἥνωσεν τὴν Βεχάρην μετά τινος ἐξαδέλφου της Οὐαλὶδ-Θαγῆ-Χάν, νέου ἀξιωματικοῦ παρὰ τοῖς ἀνακτόροις. Οὐχ ἧττον οὗτος ἦτον ὡραῖος καὶ πλουσιώτατος. Καί τοι δὲ ἀπό τινος χρόνου ἡ κόρη ἤρεσκεν εἰς αὐτόν, ὀλιγώτερον ὅμως ἀνυπόμονος τοῦ Οὐεδδάχ, ἔσχε τὴν φρόνησιν νὰ περιμένῃ αὐτὴν νὰ μεγαλώσῃ, ἢ διὰ νὰ εἴπω ἄλλως, νὰ συμπληρώσῃ τὰ δέκα ἔτη, διὰ νὰ μὴ μεταχειρίζηται πλέον αὐτὴν ὡς παῖδα.

Λέγεται κοινῶς ὅτι πᾶσα ἡμέρα τοῦ βίου παρερχομένη εἶνε φύλλον προστιθέμενον εἰς τὴν βίβλον τῆς λήθης.

Βεβαίως, μετὰ δύο ἔτη, ἡ Βεχάρη δὲν ὑπέφερε τόσον ζωηρῶς ὡς κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ὅτε εἶχον ματαιωθῇ οἱ ἀρραβῶνες αὐτῆς μετὰ τοῦ Οὐεδδάχ. Ἐν τούτοις τὸ περιστατικὸν τοῦτο εἶχεν ἀφήσῃ εἰς αὐτὴν ἀόριστόν τινα τάσιν εἰς μελαγχολίαν. Καὶ πέντε ἔτη βραδύτερον, ὅτε δηλ. ἦτο πεντεκαιδεκέτις, ὁσάκις ἤκουε προφερόμενον ἐνώπιον αὐτῆς ὄνομα ἀγαπητόν, ἡ ἀρχαία μνηστὴ τοῦ Οὐεδδὰχ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφύγῃ λυπηρὰν φρικίασιν.

Τί εἶχεν ἀπογείνῃ ὁ Οὐεδδάχ; διεδίδετο ὅτι ἦτο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἡγεμόνος τινὸς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαζανδεράνῃ (τῇ ἀρχαίᾳ Ὑρκανίᾳ). Προσφιλὴς Οὐεδδάχ! Ἠκούσαμεν κυρίας τινὰς βεβαιούσας ὅτι αἱ τρυφερώταται καὶ περιπαθέσταται θωπεῖαι τοῦ συζύγου οὐδαμῶς ἰσοφαρίζουσι παρ' αὐταῖς τὸ πρωτον φίλημα τοῦ ἐραστοῦ . . . Ἡ Βεχάρη ἀνελογίζετο τὸ πρῶτον φίλημα τοῦ Οὐεδδάχ . . . καὶ διὰ τοῦτο εἰς τοὺς βραχίονας τοῦ Οὐαλίδ-Θαγῆ- Χάν, συνέβαινεν αὐτῇ συχνάκις νὰ ἀναμίξῃ δάκρυ θλίψεως μετὰ δακρύου ἡδονῆς.

Ἂν ἡ ἀνάμνησις αὕτη ἔρωτος μηδενισθέντος δὲν ἐπεσκίαζε τὴν ζωὴν ἐκείνης, ἡ Βεχάρη θὰ ἦτο εὐτυχεστάτη, ἐπειδὴ ὁ σύζυγός της ἐλάτρευεν αὐτήν.

Ἑπτὰ ἔτη κατοχῆς,—ὧν τὰ δύο πρῶτα δοκιμασίας, εἶνε ἀληθές,—οὐδ' ἐπὶ ἐλάχιστον εἶχον ἀλλοιώση τὴν μετὰ θαυμασμοῦ συνηνωμένην συμπάθειαν ἣν οὗτος ἐπεδείκνυε πρὸς αὐτήν. Μετὰ θαυμασμοῦ συνηνωμένην! Ἦτο πράγματι ὡραιοτάτη ἡ ἡμετέρα Βεχάρη. Ὢ! ἡ γυνὴ εἶχε διατηρήσει τὴν παιδικὴν αὐτῆς ὑπόσχεσιν! ὅπως ἀρέσκῃ εἰς αὐτὴν, ὁ Οὐαλὶδ Θαγῆ-Χὰν ἐβασάνιζε πᾶσαν στιγμὴν τὸν ἐγκέφαλον. Καθ' ἑκάστην προσέφερεν αὐτῇ νέαν ἐσθῆτα, καθ' ἑκάστην ἠγόραζεν εἰς αὐτὴν ἀνὰ μίαν δούλην.

Κατὰ δυστυχίαν τὰ ἐν τῷ ἀνακτόρῳ καθήκοντα ἐκράτουν αὐτὸν μέρος τῆς ἡμέρας μακρὰν αὐτῆς καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ὡς σήμερον ὅτε τὰ ἤθη τῆς Περσίας δὲν μετεβλήθησαν πολὺ, ἐν Ἰσπαχάνῃ ἡ γυνὴ ἑνὸς μεγάλου κυρίου δὲν εἶχε πολλὰ ἀντικείμενα διασκεδάσεως. Ἡ Βεχάρη λοιπὸν ἐστενοχωρεῖτο ἀρκετὰ ἐν τῇ γυναικωνίτιδι, ἔνθα τόγ' ἐπ' αὐτὴν πολὺ ἀπεῖχε τοῦ νὰ ἀσχολῆται εἰς ᾠδάς· ἐν τούτοις ἐδέχετο παμπληθεῖς ἐπισκέψεις, γυναικείας ἐννοεῖται.

Μία τῶν ἐπισκεπτομένων αὐτὴν ἡ μᾶλλον ἀρέσκουσα ἦτο Κερβέλα τις, γυνὴ ἑνὸς τῶν κυριωτέρων διαχειριστῶν τοῦ βασιλικοῦ θησαυροῦ. Ἡ Κερβέλα ἐγίνωσκε τὴν Βεχάρην μικρὰν ἔτι, ἐγίνωσκε τὴν ἱστορίαν τῶν ματαιωθέντων ἀρραβώνων μετὰ τοῦ Οὐεδδάχ... καὶ ὅτε ἦσαν μόναι, τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας τῶν δύο φίλων περιεφέρετο σχεδὸν ἀείποτε ἐπ' ἐκείνων τῶν λεπτομερειῶν.

Τώρα ἡμέραν τινὰ ἡ Κερβέλα ἔφθασε παρὰ τῇ Βεχάρῃ μετὰ χαρακτηριστικῶν ἐνεψυχωμένων ὑπ' ἐκτάκτου συγκινήσεως.

— Τί ἔχεις λοιπὸν φιλτάτη μοι; εἶπεν ἐκείνη.

— Ἔχω σπουδαίαν ἀγγελίαν νὰ σοὶ ἀνακοινώσω, ἀπήντησεν ἡ Κερβέλα. Γινώσκεις τὸν ἀδελφόν μου Χασάνην ;

— Μάλιστα.

— Λοιπόν, μαντεύεις τίνα οὗτος συνήντησε ταύτην τὴν πρωΐαν παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως ἐν τῷ προαστείῳ Τζουλφά ; Ἄγε δὴ, θὲς ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς καρδίας νὰ μὴ σὲ φύγῃ ! ὁ Χασὰν συνήντησε τὸν Οὐεδδάχ.

— Τὸν Οὐεδδάχ! . . . ἐψιθύρισεν ἡ Βεχάρη, ὁ Οὐεδδὰχ εἶνε ἐν Ἰσπαχάνῃ !

— Ὁ Οὐεδδὰχ εἶνε ἐν Ἰσπαχάνῃ διαταγῇ τοῦ ἡγεμόνος Μιρ-Μαχμοὺτ τοῦ κυρίου του, ὅστις μέλλει νὰ φθάσῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν. Κατοικεῖ ἐν τῷ μεγάρῳ Τσεχέλ-Σουτούν· ὁ Χασὰν συνωμίλησεν ἐπὶ μακρὸν μετ' αὐτοῦ. . . ἐπὶ μήκιστον ! Σὲ ἀγαπᾷ ἀείποτε φίλη μου ! . . ὤ ! δὲν προσε-

πάθησε νὰ ἀποκρύψῃ τοῦτο ! καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀδελφός μου συνέχαιρεν αὐτῷ διὰ τὴν παραδειγματικὴν πίστιν του, ὁ Οὐεδδὰχ τοσοῦτον εὐχαριστήθη διὰ τοιοῦτον ἔπαινον, ὥστε ἔδωκεν αὐτῷ μεγαλοπρεπὲς ἐγχειρίδιον, ὅπερ ἔφερεν ἐπὶ τῆς ζώνης. Εἶνε ἀρκετὰ ὡραῖος ἐξ ὅσων φαίνεται. Ὁ Χασὰν μοὶ ἐπανέλαβεν πλέον ἢ δεκάκις ὅτι οὐδένα γινώσκει ἐν τῇ πόλει δυνάμενον νὰ συγκριθῇ μετὰ τοῦ Οὐεδδὰχ κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν γλαφυρότητα! ... Ἀτυχὴς Βεχάρη! ... Ἰδοὺ σε ὅλην ἄνω κάτω! εἶχον ἄδικον ἴσως νὰ σοὶ εἴπω .... ἀνεζωπύρησα τὰ παλαιά σου! ... ἐντούτοις ἂν προσέθετον ὅτι ... ὅταν τὸ θέλῃς ... ἔχω μέσον εὔκολον νὰ σὲ ἑνώσω ἐπὶ μίαν ἢ δύο ὥρας μετὰ τοῦ προσφιλοῦς σου μνηστῆρος, τί θὰ ἔλεγες ; ...

Ἡ Βεχάρη σκιρτήσασα — Θὰ εἴπω ὑπέλαβεν ὅτι δὲν ἀνήκω πλέον εἰς ἐμαυτήν ... ὅτι ὀφείλω νὰ ἀποποιηθῶ τὸ νὰ πλησιάσω εἰς τὸ ἑξῆς τὸν Οὐεδδάχ! ...

— Καὶ ἂν οὐδεὶς κίνδυνος ἦτο οὔτε διὰ σὲ οὔτε δι' αὐτόν; ἐν συντόμῳ, ἵνα μὴ σὲ κάμω καὶ τήκησαι ἐπὶ μακρότερον χρόνον, ἀγαπητή μοι, θὰ σοὶ εἴπω τὸ πᾶν. Εἶδον κἀγὼ πρὸ μικροῦ τὸν Οὐεδδὰχ ἐν τῇ ἀγορᾷ περιπατοῦντα μετὰ τοῦ Χασάν, μοὶ ὡμίλησε. Εἶπέ: ναί, καὶ ταύτην τὴν ἑσπέραν θὰ εἶνε ἐδῶ ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ αἰθούσῃ τοῦ χαρεμίου σου!

— Ἐδῶ! ... Ἀλλὰ τὸ λέγεις ἀστεϊζομένη Κερβέλα! ... καὶ πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσῃ ἕως ἐδῶ; ...

— Κατὰ τὸν ἁπλούστατον τρόπον. Ὁ ἀνήρ σου ἐπιτρέπει σοι ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος διασκέδασιν ἐκ θιάσου ὀρχηστῶν ... Μεταμφιεσμένος στολὴν μουσικοῦ συνοδεύοντος τοὺς ὀρχηστάς, ὡς παίκτης μανδολίνου, ὁ Οὐεδδάχ ...

— Οὐχί, οὐχί, διέκοψεν ἡ Βεχάρη, δὲν θέλω τοῦτο ... δὲν τὸ θέλω! ... μὴ ἐπίμενε περαιτέρω Κερβέλα.

— Ἔστω, συνεπέρανεν ἡ τελευταία· ἐν τούτοις εἶνε ἀπώλεια σημαντικῆς εὐκαιρίας, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ ὁ Οὐεδδὰχ συνεννοήθη ἤδη μετὰ τῶν ὀρχηστῶν, καὶ ὅσῳ βλέπων τὴν ἐναντίωσίν σου, θὰ ἀναγκασθῇ νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐκτελέσεως σχεδίου, ὅπερ καθίστα αὐτὸν εὐτυχῆ.

— Ἀληθῶς συνεννοήθη μετὰ τῶν ὀρχηστῶν;

— Βεβαιότατα· καὶ ὁ ἀδελφός μου περιμένει ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τὴν ἀπάντησίν σου ὅπως φέρῃ αὐτὴν εἰς τὸ Τσεχὲλ-Σουτούν. Συλλήβδην, ἀποποιεῖται ἀπολύτως νὰ τὸν δεχθῇς; Ἀφοῦ λέγω σοι ὅτι οὐδεὶς κίνδυνος ὑπάρχει. Ὁ ἀνήρ σου δὲν κρατεῖται ὅλην τὴν σημερινὴν νύκτα ἐν τῷ ἀνακτόρῳ; Ἄλλως τε τίς θὰ ἠδύνατό ποτε νὰ ἀναγνωρίσῃ ἀξιωματικὸν τοῦ ἡγεμόνος Μὶρ Μαχμοὺτ ὑπὸ τὰ ἐνδύματα μουσικοῦ; λοιπόν; ...

Ἡ Βεχάρη παλλομένη τὴν καρδίαν ἔκρυψεν τὸ πρόσωπον ἐν τῷ κόλπῳ τῆς φίλης· ὡς νὰ ἀπεκρίνετο: «ἂς ἔλθῃ.»

Καὶ ἦλθεν. Ὁ θίασος τῶν ὀρχηστῶν ἀπετελεῖτο ἐξ ὀκτὼ παίδων ἐν-

δεδυμένων γυναικεῖα, μετὰ μακρᾶς καὶ ἐπὶ τοῦ ὤμου πιπτούσης κόμης, καὶ φορούντων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πιλίδια χρυσωτὰ καλούμενα *άρακτζύν*, ἅπερ δύναται νὰ παρατηρήσῃ τις εἰς πάσας τὰς περσικὰς εἰκόνας τὰς περιεχούσας συμπλέγματα γυναικεῖα.

Ἐχόρευσαν τὸν *Χερατύν*, εἶδος ῥυθμικῆς παντομίμας ἐπὶ τοῦ ἤχου τοῦ μανδολίνου, ὅπερ πάνυ τεχνηέντως διεχειρίζετο ὁ Οὐεδδάχ, καθήμενος, κατὰ τὴν συνήθειαν, εἰς γωνίαν τινὰ τῆς αἰθούσης ἔνθα συνέβαινεν ὁ χορός. Διὰ μιᾶς, κατόπιν σημείου τοῦ μουσικοῦ, οἱ ὀκτὼ ὀρχησταὶ ἐγένοντο ἄφαντοι ἀκολουθούσης τῆς Κερβέλας. Ἡ Βεχάρη εὑρέθη μόνη μετὰ τοῦ Οὐεδδάχ· μόνη καὶ πασῶν τῶν ἐξόδων κεκλεισμένων. Δὲν ἀπώλεσε καιρὸν εἰς μακρὰς φράσεις. Καὶ αὐτὴ δὲ δὲν διενοήθη κἂν νὰ ἐναντιωθῇ.

Τὸν ἔρωτα τοῦτον ὅστις ἀντέσχεν εἰς επταετεῖς θλιβερὰς δοκιμασίας, ἠδύνατο νῦν τόσον πλησίον τῆς εὐδαιμονίας νὰ ἀποκρούσῃ; Μία ὥρα παρῆλθεν, ἥτις διὰ τοὺς ἐραστὰς ἡμῶν ἐφάνη ἓν λεπτόν. Ἡ Κερβέλα ἐπανῆλθε κατεπτοημένη . . .

— Ἰδοὺ ὁ Οὐαλὶδ-Θαγῆ-Χάν . . .

— Οὐρανέ, ἐψιθύρισεν ἡ Βεχάρη· καὶ οἱ ὀρχησταί; . . .

— Ἀνεχώρησαν.

— Τί νὰ κάμω τότε;

— Νὰ κρατήσῃς τὸν Οὐεδδὰχ ἐνταῦθα ἕως αὔριον πρωΐ.

— Καὶ ποῦ νὰ κρύψω αὐτόν.

— Ὅπου δήποτε· ἐκεῖ μέσα.

Ἡ Κερβέλα ἐδείκνυε μέγα κιβώτιον. Ὁ Οὐεδδὰχ χωρὶς νὰ περιμένῃ τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἐρωμένης ἐχώσθη ἐντός, μείνας ἐκεῖ ὀκτὼ ἡμέρας. Λέγοντες ὀκτὼ ἡμέρας ἐννοοῦμεθα. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ὀκτὼ ἡμερῶν δὲν ἔμενεν ἐν τῷ κιβωτίῳ· τὴν ἡμέραν ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Οὐαλὶδ-Θαγῆ-Χάν, ὁ Οὐεδδὰχ ἦτο εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Βεχάρης . . . καὶ τὴν νύκτα ἀκόμη, ὅλην τὴν νύκτα.... Μόλις ὑπώπτευε τὴν πλησίασιν ὀχληροῦ τινος, κατέφευγεν εἰς τὴν κρύπτην αὐτοῦ.

Τέλος συνέβη ἡμέραν τινά, ὅτε ὁ Οὐαλὶδ-Θαγῆ-Χὰν εἶχε σταλεῖ εἰς τὴν κάτω πόλιν ἐξ ὀνόματος τοῦ Σάχη διερχόμενος τὴν ἀγοράν, παρετήρησεν εἰς τὴν ἐκτεθειμένην δακτυλιοθήκην χρυσοχόου τινὸς ἐμπόρου, δακτύλιον μετὰ ῥουβινίων, ὅστις ἐφάνη αὐτῷ πάνυ χαρίεις. Τοῦτον ἀγοράσας εἶπεν εἰς τὸν ὑπηρέτην τοῦ καταστήματος, παῖδα δωδεκαέτη, φυσιογνωμίας ζωηρᾶς καὶ νοήμονος, καλούμενον Ποῦλον:

— Κόμισον ἀμέσως τοῦτον τὸν δακτύλιον εἰς τὸ μέγαρόν μου, πρὸς τὴν γυναῖκα μου Βεχάρην.

— Ἐν τῷ ἅμα, κύριε, ἀπήντησεν ὁ Ποῦλος.

— Καὶ θὰ ἐπανέλθῃς νὰ μοὶ εἴπῃς πῶς ὑπεδέχθη ἡ γυνή μου τοῦτο τὸ δῶρον.

— Μάλιστα κύριε.

Συντομώτερον τῶν εἴκοσι λεπτῶν τῆς ὥρας, διότι τὸ μέγαρον αὐτοῦ δὲν ἀπεῖχε μακρὰν τῆς ἀγορᾶς, ὁ Οὐαλὶδ-Θαγῆ-Χὰν εἶδεν ἐπανερχόμενον τὸν Ποῦλον.

— Λοιπὸν πῶς εἶδες τὴν κυρίαν; εἶπεν αὐτῷ.

— Πιστεύω, ἀπεκρίθη ὁ ὑπηρέτης, ἡ γυνή σου νὰ ηὐχαριστήθη κύριε.

— Πῶς; πιστεύεις; δὲν σοὶ ἐφάνη ὅτι ἦτο πράγματι εὐχαριστημένη;

— Τί νὰ εἴπω; οὐχὶ τόσον πολύ, διότι ἀπέφυγε νὰ μοὶ δώσῃ ἀργυροῦν τι νομισμάτιον διὰ τὰ κόμιστρά μου.

— Ἀπέφυγε! τοῦτο εἶνε παράδοξον, διότι ἡ Βεχάρη δὲν εἶνε φιλάργυρος. Φαίνεται δὲν παρέστης εἰς αὐτὴν μετὰ τρόπων ἐπιχαρίτων.

Ὁ παῖς μειδιάσας εἶπε.— Οὐχὶ διὰ τοῦτο δὲν μοὶ ἔδωκε τίποτε, ἀλλὰ διότι ἦτο παρωργισμένη.

— Παρωργισμένη; καὶ διὰ τίνα λόγον;

— Διότι ... ὅσον καὶ ἂν ἔσπευσε νὰ κλείσῃ τὸν κλωβὸν, ἔσχον καιρὸν νὰ ἴδω τὸ ἐντὸς πτηνόν.

— Τὸν κλωβόν; . . . τὸ πτηνόν; . . . τί θέλεις νὰ εἴπῃς; ἐξηγήθητι, μικρὲ πονηρέ, ἄλλως ἀποκόπτω σοι τὰ ὦτα.

Ὁ Ποῦλος ὠχρίασε, διότι ὁ Οὐαλὶδ-Θαγῆ-Χὰν συνωφρυοῦτο. Ἴσως ἐνδομύχως ἀπεδοκίμασεν ἑαυτὸν ὅτι ἔσχε πολὺ μακρὰν τὴν γλῶσσαν· ἀλλ' εἶχε προελάσῃ πολὺ πρόσω, ὥστε δὲν ἠδύνατο νὰ ὀπισθοχωρήσῃ.

— Λοιπόν, ἐπειδὴ εἶχον ἤδη τὸ προνόμιον νὰ πηγαίνω συχνάκις εἰς τὸ μέγαρον τῆς εὐγενείας σας, μὴ βλέπων ὑπηρέτας, εἰς τὸ ὑπὸ τὸν πρόδομον ἰσόγειον, εἰς οὓς νὰ ὁμιλήσω, ἀνέβην τὴν ταχίστην εἰς τὸ ἐνδιαίτημα τῆς κυρίας Βεχάρης· ἔχων δὲ τὸν πόδα ἐλαφρὸν ἠδυνήθην νὰ εἰσδύσω μέχρι τῆς οὐδοῦ τοῦ δωματίου ἔνθα διέτριβε, χωρὶς νὰ ἀκουσθῶ ὑπ' αὐτῆς. Ἐν τούτοις, ἐνῷ ὤθουν τὴν θύραν τοῦ θαλάμου, προὔδωκέ με ὁ τριγμός· ἡ δὲ κυρία Βεχάρη ἔκρυψε πάραυτα ἐν μεγάλῳ ἐρυθρῷ κιβωτίῳ ἕνα ἄνδρα ὅστις ἦτο μετ' αὐτῆς.

— Ἕνα ἄνδρα! ἐψεύσθης γέννημα κυνός, ἐξεφώνησεν ὁ Οὐαλὶδ-Θαγῆ-Χάν, σφίγγων τὸν παῖδα μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς ὥστε ἔκαμε νὰ εἰσχωρήσωσιν τὰ δάκτυλα εἰς τὰς σάρκας του.

— Ἂν ἐψεύσθην, φόνευσόν με, ἀπήντησεν ὁ Ποῦλος, ὅστις δὲν ἀφῆκε μὲν κραυγὴν, ἀλλ' οἱ δακρύοντες ὀφθαλμοὶ του ἀπεκάλυπτον ζωηρὰν θλίψιν· ἀλλὰ πρὶν μὲ φονεύσῃς βεβαιώθητι ἂν ἐψεύσθην.

Οἱ δάκτυλοι τοῦ Πέρσου ἀξιωματικοῦ ἠνεώχθησαν.

— Ἔχεις δίκαιον, ἀπεκρίθη μετὰ βραχεῖαν σιωπήν. Πρῶτόν μου καθῆκον εἶνε νὰ βεβαιωθῶ ἂν εἶσαι ἢ μὴ ψεύστης. Περίμενέ με λοιπὸν ἐν ταύτῃ

τῇ θέσει, καὶ πρὸς χάριν τῆς ζωῆς σου, μηδὲ μίαν λέξιν νὰ μὴ ἐξενέγκῃς δι' ὅλα ταῦτα, μηδ' εἰς τὸν πατέρα σου. Ἂν εἴπῃς μοι τὴν ἀλήθειαν, ἔσο ἥσυχος· θὰ σοὶ δώσω τόσα ἀργυρᾶ νομίσματα, ὅσας τρίχας ἔχεις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς.

— Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει θὰ εἶμαι λοιπὸν πολὺ πλούσιος ἀπήντησεν εὐθύμως ὁ Ποῦλος, ἐπειδὴ δὲν ἀριθμῶ ὀλίγας τρίχας.

— Περίμενέ με.

Ὁ Οὐαλίδ Θαγῆ-Χὰν διηυθύνετο μακροῖς βήμασι πρὸς τὸ μέγαρον αὐτοῦ, καὶ ἐνῷ ὥδευεν ἐσκέπτετο, κάτω νεύων τὴν κεφαλήν, καὶ μετ' ὀφθαλμοῦ πενθίμου.

Βεβαίως ὁ παῖς δὲν εἶχε ψευσθῇ· πρὸς τί τάχα θὰ ἔλεγε ψεῦδος; Ἡ Βεχάρη ἦτο ἔνοχος· καὶ τίνι χαριζομένη αὕτη ἐξηπάτα αὐτόν;

Ἀπρόοπτος ἀστραπὴ διεφώτισε τὸ ὄμμα τοῦ προσβεβλημένου συζύγου καὶ ἀνεπόλει ὅτι ἤκουσεν ὅτι ὁ Οὐεδδάχ ἐθεάθη ἐν Ἰσπαχάνῃ. Ὁ Οὐεδδάχ! . . . νὰ ἦτο αὐτὸς ὁ διαπραξάμενος . . . Τί νὰ κάμῃ; ἓν σκάνδαλον; οὐχί. Ἀπῃτεῖτο νὰ ἐκδικηθῇ, ἀλλ' εἰς τρόπον ὥστε μηδεὶς νὰ παρατηρήσῃ τὸ ἐλάχιστον.

Ἐπλησίασεν εἰς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον· οἱ ὑπηρέται ἀνήγγειλαν αὐτὸν εἰς τὴν Βεχάρην. Ὁ Οὐαλίδ Θαγῆ-Χὰν εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον, ἔνθα ἡ νέα γυνὴ εἶχε δεχθῆ τοσοῦτο κακόν ! τὸν Ποῦλον.

Ἦσαν ἐκεῖ δύο κιβώτια τῶν αὐτῶν διαστάσεων, ἀλλὰ κεκαλυμμένα διὰ διαφόρου ὑφάσματος, τοῦ μὲν ἐρυθροῦ, τοῦ δὲ κυανοῦ. Ὁ Ποῦλος εἶχε δηλώσῃ εἰς αὐτὸν τὸ ἐρυθρόν· ἐπ' αὐτοῦ λοιπὸν τοῦ ἐρυθροῦ καθίσας ὁ Οὐαλίδ-Θαγῆ-Χάν, εἶπε κατόπιν μετὰ μειλιχιωτάτου τόνου.

— Ἔλαβες ἓν ῥουβινοκόλλητον δακτυλίδιον, Βεχάρη;

— Μάλιστα, ἀπήντησεν αὕτη μετὰ παρομοίας εὐγενείας. Ἰδοὺ τοῦτο ἐπὶ τοῦ δακτύλου μου.

— Ἔχει καλῶς· πρὸς ἀντάλλαγμα δὲ τοῦ δώρου μου θὰ σὲ ζητήσω ἓν ἄλλο.

— Πᾶν τὸ ἐμὸν εἶνε σόν.

— Πολὺ περιποιητική! Δός μοι τὸ κιβώτιον ἐφ' οὗ κάθημαι.

Ἡ Βεχάρη ἐφρικίασεν, ἀλλ' ὅμως συνέχουσα ἑαυτὴν ἀπεκρίνατο.

— Ἐν τούτῳ τῷ κιβωτίῳ εἶνε πράγματα ἀναγκαῖα διὰ γυναῖκα.

— Δὲν ἐπιθυμῶ τὸ περιεχόμενον, ἀλλ' ἁπλῶς τὸ κιβώτιον.

— Λάβε τὸ ἄλλο τὸ κυανοῦν.

— Ἐγὼ προτιμῶ τὸ κόκκινον.

— Ἐκείνη ἐννόησεν ὅτι ἦτο χαμένη ἂν προσέθετο μίαν λέξιν περιπλέον. Ἠγάπα τὸν ἐραστήν της ἀλλ' ἐφρόντιζε καὶ περὶ τῆς ζωῆς.

— Λοιπόν, ἀπεκρίθη, λάβε τὸ κόκκινον κιβώτιον.

— Δόξα σοι ὁ Θεός! εἶπεν ὁ Οὐαλίδ-Θαγῆ-Χάν.

Εἰς τὸ πρόσταγμα «ἐμπρὸς» προσέδραμον τέσσαρες δοῦλοι.

— Σηκώσατε ἀπ' ἐδῶ τοῦτο τὸ κιβώτιον.

— Ποῦ κύριε;

— Εἰς τὸν κῆπον.—Καλὴν ἀντάμωσιν, Βεχάρη, καὶ εὐχαριστῶ.

Ἐκείνη δὲν ἔσχε τὸ θάῤῥος νὰ ἀποκριθῇ: «δὲν ἀξίζει τὸν κόπον», ἀλλὰ δι' ἑνὸς νεύματος ἐφαίνετο ὡς νὰ τὸ ἔλεγε.

Ὦ γυναῖκες!... ὁ δυστυχὴς Οὐεδδάχ οὐδὲ κἂν ἐκινεῖτο.

Οἱ δοῦλοι εἶχον κατάθέσει τὸ κιβώτιον ἐν τῷ κήπῳ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν συκομορρεῶν. Ὁ Οὐαλίδ-Θαγῆ-Χὰν διέταξε νὰ σκάψωσιν ἕνα λάκκον ὑπὸ τὴν γῆν μέχρι βάθους ἔνθα νὰ εὑρίσκηται ὕδωρ. Ἀκολούθως πλησιάσας τὴν ὀπὴν τοῦ κιβωτίου, ἐξεφώνησε:

— Μοὶ εἶπον κἄτι τι περὶ σοῦ· ἂν ἡ πληροφορία εἶνε ἀληθὴς πᾶν ἴχνος σου ἂς ἐξαφανισθῇ, οἱαδήποτε εἴδησις περὶ σοῦ ἂς ταφῇ. Ἂν δὲ μοὶ εἶπον ψεῦδος, οὐδὲν κακὸν κάμνω θάπτων ἐν κιβώτιον· ξύλον ἁπλοῦν ἔχωσα ὑπὸ τὴν γῆν.

Τότε διέταξε νὰ καταβιβάσωσι τὸ κιβώτιον εἰς τὸν λάκκον καὶ νὰ τὸ γεμίσωσι διὰ τοῦ αὐτοῦ ὑλικοῦ τοῦ ἐξαχθέντος ἐκεῖθεν. Περάνας δὲ τοῦτο μετέβη εἰς τὸ ἐνδιαίτημά του ἔνθα ἐξ ἑνὸς ἀρμαρίου ἔλαβε χαριεστάτην κρυσταλλίνην φιαλίδα ἔχουσαν χρυσοῦν πῶμα. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς εἰς τὴν ἀγορὰν εἰς τὴν θέσιν ἔνθα περιέμενεν αὐτὸν ὁ μικρὸς Πούλος. Ὁ Οὐαλίδ-Θαγῆ-Χάν, ἐπανήρχετο μειδιῶντι προσώπῳ, οὕτως ὥστε ὁ παῖς ὅστις δὲν ἦτο ἄνευ ἀνησυχίας τινός, τί νὰ εἶχε πληροφορηθῇ συνεπείᾳ τῆς ἑαυτοῦ καταμηνύσεως, ᾐσθάνθη διαλυομένους τοὺς φόβους του.

— Λοιπόν, κύριε; ἠρώτησε.

— Λοιπὸν ἔχεις δίκαιον, φίλε μου· ἦτο εἷς ἀνὴρ ἐντὸς τοῦ ἐρυθροῦ κιβωτίου· ἀλλὰ γινώσκω τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, εἶνε φίλος μου ὅστις ἔπαιζε μετὰ τῆς γυναικός μου· ἀλλὰ δὲν πειράζει ἐγὼ θὰ σὲ ἀνταμείψω ὅτι ἔσχες καλοὺς ὀφθαλμούς· πλὴν τῶν ὑποσχεθέντων σοι νομισμάτων, φέρω σοι ταύτην τὴν φιαλίδα ἐνέχουσαν ἀφέψημα ῥόδων· ὀσφραίνεσαι λοιπὸν πόσον ὡραία εἶναι ἡ ὀσμή του;

Ὁ Οὐαλίδ-Θαγῆ-Χὰν εἶχεν ἐκπωματίσῃ τὴν φιαλίδα καὶ παρουσίαζεν αὐτὴν πρὸς τὸν Πούλον. Ὁ δὲ παῖς ἄνευ δυσπιστίας τινὸς ἐπλησίασεν αὐτὴν εἰς τοὺς ῥώθωνας καὶ εἰσπνεύσας ἰσχυρῶς ἔπεσεν ὡς κεραυνόπληκτος. Τὸ καλούμενον ἀφέψημα ῥόδων ἦτο αὐτόχρημα τρομερὸν δηλητήριον οὗ μόνη ἡ ὀσμὴ ἦτο θανατηφόρος.

— Ὦ! ἔκαμεν ὁ Πέρσης ἀξιωματικός, ἐπαναθέμενος τὴν φιαλίδα ἐν τῷ θυλακίῳ· τί ἔπαθε λοιπὸν οὗτος ὁ μικρός; συγκοπὴν τῆς καρδίας βεβαίως... καὶ ἀπεμακρύνθη ἐν ᾧ ὁ πατὴρ τοῦ Πούλου καὶ τρεῖς ἔμποροι προσδραμόντες μάτην προσεπάθουν νὰ ἀνακαλέσωσιν αὐτὸν εἰς τὴν ζωήν.

Ἡ Βεχάρη δὲν ἐπέζησε πολὺ μετὰ τὸν Οὐεδδάχ· μαθοῦσα τὸν τόπον ἔνθα εἶχε ταφῆ τὸ κιβώτιον δὲν ἔπαυσε (καθὼς λέγει τὸ ἀραβικὸν βιβλίον ἐξ οὗ ἠντλήσαμεν τοῦτο τὸ διήγημα) νὰ πηγαίνῃ καὶ νὰ παρακαλῇ καὶ νὰ κλαίῃ μέχρις οὗ ἑσπέραν τινὰ εὑρέθη ἐκεῖ ἄπνους, ἔχουσα τὴν ὄψιν ἐστραμμένην πρὸς τὸ ἔδαφος.

Διὰ τοῦ Ἰταλικοῦ **Μ. Κ. Κρίσπης**

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Ἀσματικαὶ ἀκολουθίαι. Μεταξὺ τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνηθέντων ὑπ' ἐμοῦ 65 μουσικῶν χειρογράφων, τῶν ἐκ τῶν Θετταλικῶν μονῶν ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ μετενεχθέντων, ὑπάρχει καὶ χειρόγραφον χάρτου, τὸ μόνον, ἐξ ὅσων ἔντε ταῖς εὐρωπαϊκαῖς βιβλιοθήκαις καὶ ἀλλαχοῦ ἐξήτασα, περιέχον πλὴν ἄλλων πρὸ τῆς ἁλώσεως μελῳδιῶν καὶ δύο *ἀσματικοὺς* καλουμένους ἑσπερινοὺς μετὰ τῆς τάξεως αὐτῶν, πολὺ διαφόρου τῆς σήμερον. Αἱ ἀνώνυμοι μελῳδίαι τῶν ᾀσματικῶν τούτων ἑσπερινῶν παραβαλλόμεναι πρὸς τοὺς οὓς ἐκ χειρογράφου τῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ἀντιγράψας ἔχω ψαλμοὺς μεμελοποιημένους ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ὑμνογράφου καὶ μελοποιοῦ τῶν σωζομένων μελῳδιῶν τῶν ὡρῶν Χριστουγεννῶν, Θεοφανείων καὶ Μεγάλης Παρασκευῆς Σωφρονίου τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἀκμάσαντος, φαίνονται ὅτι ἐπὶ μέρος δὲν εἶναι ἀρχαιότεραι τοῦ 8ου αἰῶνος. Τοῦ εἴδους τῆς ᾀσματικῆς ταύτης μελοποιΐας καὶ ἀκολουθίας, περὶ ἧς ἐποιήσαμεν λόγον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διατριβῇ «Περὶ τῆς κατὰ τὸν μεσαίωνα μουσικῆς τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας», οὐδεμία γίνεται μνεία οὔτε ἐν τῷ ἱεροσολυμιτικῷ τυπικῷ, οὔτε ἐν τοῖς ἄλλοις ὑμνολογικοῖς καὶ λειτουργικοῖς βιβλίοις τῆς σήμερον ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, διότι ἡ ᾀσματικὴ ἀκολουθία ἀπετέλει μέρος τοῦ κοσμικοῦ τυπικοῦ καὶ οὐχὶ τοῦ μοναχικοῦ, ὅπερ πιθανὸν ἐπεκράτησεν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῶν λατίνων μέχρι τῆς σήμερον ἐν ταῖς κοσμικαῖς ἐκκλησίαις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεσσαλονίκης Συμεῶνος λέγοντος: «Ἡ ᾀσματικὴ ἀκολουθία παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν ἄνωθεν δέδοται . . . καὶ αἱ καθολικαὶ δὲ ἐκκλησίαι πᾶσαι ἀνὰ »τὴν οἰκουμένην ἀπ' ἀρχῆς ταύτην ἐτέλουν μελῳδικῶς μηδὲν χωρὶς λέγουσαι μέλους, εἰ μὴ τὰς τῶν ἱερέων μόνον εὐχὰς καὶ τὰς τῶν διακόνων »αἰτήσεις· ἐξαιρέτως δὲ αἱ μέγισται ἐκκλησίαι τῆς Κωνσταντίνου καὶ Ἀν»τιοχείας ποτὲ καὶ Θεσσαλονίκης . . . εἰς ἣν (δηλ. Θεσσαλονίκην) ἄρτι καὶ »μόνον ἐν μόνῳ τῷ τοῦ Θεοῦ Ἁγίας Σοφίας θείῳ ναῷ ἐνεργεῖσθαι ὑπολέ»λειπται . . . Οἱ Κωνσταντινοπολῖται δὲ τοῦτο θαυμάζουσι, μὴ εἰδότες, ὡς »ταῦτα διωγμῷ λατίνων τὰ κάλλιστα κατέλιπον ἔθη.» Ὅτι δὲ ὑπῆρχον δύο τυπικά, ἓν τὸ τῶν μοναστηρίων καὶ ἕτερον τῶν κοσμικῶν ἐκλησιῶν,

μαρτυρεῖ ὁ αὐτὸς Συμεὼν λέγων: «Ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ »τυπικοῦ, ὅπερ μοναχικὸν ἐστί, ἕτερον δὲ ἐστὶ τὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλη»σίας, ὅπερ δὴ καὶ πᾶσαι εἶχον αἱ ἐκκλησίαι· αἱ συνεχεῖς δὲ τῶν ἐθνῶν »ἐπιδρομαὶ τὴν τάξιν τούτου κατέλυσαν, ἐν τῇ καθολικῇ δὲ μόνον ὑπολέ»λειπται τῶν Θεσσαλονικέων ἐκκλησίᾳ.» Ι. Δ. Τζέτζης

* * *

Τὸ Φθινόπωρον τοῦ 1883. Τὸ φθινόπωρον ὡς γνωστὸν κατὰ τὰς μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις περιλαμβάνει τοὺς μῆνας Σεπτέμβριον, Ὀκτώβριον καὶ Νοέμβριον Ἰδοὺ δὲ κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν εὐμενῶς ἀνακοινωθείσας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ κ. Α. Βούρλη τίνα φαινόμενα παρουσίασε τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους τούτου ἐν Ἀθήναις.

Ἡ μέση αὐτοῦ βαρομετρικὴ θλῖψις ἦν 753,06 ἀπέναντι 753,03 τοῦ φθινοπώρου τοῦ παρελθόντος ἔτους ἤτοι ἡ αὐτή. Καὶ μεγίστη μὲν ἦν τὴν 19 Νοεμβρίου (758, 93) ἐλαχίστη δὲ τὴν 7 Σεπτεμβρίου (744,36). Ἡ μέση θλῖψις τῶν τριῶν μηνῶν ἦν

Σεπτέμβριος	751,06
Ὀκτώβριος	753,71
Νοέμβριος	754,41

Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν σημειωθεῖσα ἐκ τῶν τριῶν καθημερινῶν παρατηρήσεων καὶ οὐχὶ ὡς πρότερον ἐκ τοῦ ἐλαχίστου καὶ μεγίστου τῆς θερμοκρασίας, ἦν εἰς βαθμοὺς τῆς ἑκατονταβάθμου διαιρέσεως (Κελσίου) 19,44 ἀπέναντι 20, 34 τοῦ μέσου ὅρου τῆς θερμοκρασίας τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1882.

Τὸ μέγιστον τῆς θερμοκρασίας ἦν 34, 1 τὴν 5 Σεπτεμβρίου, καὶ τὸ ἐλάχιστον τοῦ μεγίστου 22,5 τὴν 8 Νοεμβρίου. Ἡ μέση θερμοκρασία τῶν τριῶν μηνῶν ἦν

Σεπτέμβριος	24,31
Ὀκτώβριος	19,43
Νοέμβριος	14,60

Ἡμέρας βροχῆς ἔσχομεν 32 καὶ τὸ ποσὸν τοῦ καταπεσόντος ὕδατος ἀνέρχεται εἰς χιλιοστὰ τοῦ μέτρου 330,93, ποσὸν μέγιστον ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ μέσος ὅρος τῆς ἐν Ἀθήναις ἐτησίας πιπτούσης βροχῆς εἶναι 409 χιλιοστὰ τοῦ μέτρου ὕδατος.

Ἐπικρατήσαντες ἄνεμοι ἦσαν οἱ ΒΑ πνεύσαντες 28 ἡμέρας, οἱ Ν. πνεύσαντες 23, οἱ ΝΔ. πνεύσαντες 17 καὶ οἱ Β. πνεύσαντες 15. Ἔπνευσαν δὲ τρὶς Α, δὶς ΝΑ, δὶς Δ, καὶ ἅπαξ ΒΔ.

Μέσον τῆς ἐντάσεως τῶν ἀνέμων ἦν 1,11 καὶ εἰδικώτερον τὸν Σεπτέμβριον 1,32 τὸν Ὀκτώβριον 1,23 καὶ τὸν Νοέμβριον 0, 90.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Νοέμβριος. Δεκέμβριος 1883

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Τέσσαρες συνεκροτήθησαν συνεδρίαι τοῦ Συλλόγου κατὰ τοὺς δύο τούτους μῆνας, ἐγένοντο δὲ τὰ ἑξῆς ἀναγνώσματα.

Τοῦ κ. Γ. Παράσχου τακτικοῦ μέλους μετάφρασις ἔμμετρος τοῦ Ζ' τῆς Ἰλιάδος.

Τοῦ κ. Ε. Γ. Ζαλοκώστα τακτικοῦ μέλους *ὁ βασιλεὺς διασκεδάζει* δρᾶμα τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ.

Τοῦ κ. Σπ. Σοκόλη ἀντεπιστέλλοντος μέλους *περὶ ἀλβανικοῦ συνδέσμου.*

Τοῦ κ. Α. Παπαδιαμαντοπούλου τακτικοῦ μέλους *περὶ τῶν ὁρίων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.*

Τοῦ κ. Α. Πασπάτη ἐπιτίμου μέλους *περὶ βυζαντινῶν ἀνακτόρων* μέρος α'.

Τοῦ κ. Ν. Χλωροῦ τακτικοῦ μέλους *περὶ διαχειρίσεως δασῶν καὶ διαχειριστικῶν ὀργάνων.*

Τοῦ κ. Ν. Χ. Ἀποστολίδου τακτικοῦ μέλους *περὶ μυρμήκων.*

Τοῦ κ. Κ. Γ. Ξένου *ἡ Ἱσπανικὴ φιλολογία κατὰ τὸν ιστ' καὶ ιζ' αἰῶνα.*

Ὁ Δήμαρχος Κρανίων ἀπέστειλε τῷ Συλλόγῳ δρ. 350 ὅπως συστηθῇ ἐν Ἀργοστολίῳ μετεωρολογικὸς σταθμός. Ὁ Σύλλογος ἐξέφρασε τὰ εὐχαριστήρια αὐτοῦ καὶ παρέπεμψε τὰ περαιτέρω εἰς τὸ Φυσιογνωστικὸν τμῆμα.

Ὁ κ. Θ. Πετροκόκινος ἀπέστειλε τῷ Συλλόγῳ 6000 σιγάρα Βρασιλίας ὅπως ἐκποιηθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ὄφελος τοῦ ταμείου του. Ὁ Σύλλογος ἀποβλέπων εἰς τὸ ποσὸν ὅπερ θέλει προσπορίσει αὐτῷ ἡ πώλησις αὕτη, ἀνεκήρυξε τὸν κ. Πετροκόκινον εὐεργέτην αὐτοῦ.

Ἐψηφίσθη ἡ ἁρμοδία πίστωσις ἵνα δημοσιευθῇ καὶ τρίτος τόμος Νεοελληνικῶν ἀναλέκτων, ἐν ᾧ θέλει περιληφθῇ ἡ σταλεῖσα τῷ Συλλόγῳ συλλογὴ παραμυθίων ᾀσμάτων καὶ ἄλλων δημοτικῶν τῆς Κρήτης προϊόντων ὑπὸ τοῦ ἐν Ἡρακλείῳ δημοδιδασκάλου κ. Ἰω. Ζωγραφάκη. Πρὸς τὸν εὐγενῆ δωρητὴν ὁ Σύλλογος παρεχώρησεν ἑκατὸν ἀντίτυπα.

Κοσμήτορες τῆς ἐν Θολῷ τοῦ δήμου Γαυρίου Ἄνδρου συστάσης ὑπὸ τοῦ Συλλόγου Σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων ἐξελέχθησαν οἱ κκ. Γιαννούλης Γιαννουλίδης, Γεώργιος Σταύρου, ἱερεὺς Νικόλαος Μπαμπούσης, Γεώρ-

γιος Ταράτης, Γεώργιος Πετράκης. Διδάσκαλος δὲ τῆς σχολῆς ταύτης διωρίσθη ὁ κ. Στέφανος Καλογερόπουλος.

Εἰς ἀντικατάστασιν παραιτηθέντων ἐξελέγησαν κοσμήτορες τῆς ἐν Σύρῳ σχολῆς τῶν ἀπόρων παίδων οἱ κκ. Λάζαρος Μ. Γαίτης καὶ Ἰω. Ζ. Πετροκόκκινος.

Ἀπὸ τῆς 20 Δεκεμβρίου, ἤτοι 1 Ἰανουαρίου κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, ἤρξατο ἡ τακτικὴ λειτουργία τῶν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου συστάντων μετεωρολογικῶν σταθμῶν.

Ἐψηφίσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἡ σύστασις σχολῆς ἀπόρων παίδων ἐν Ἀργοστολίῳ Κεφαλληνίας καὶ ἡ διὰ τῶν παίδων τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς σύστασις σώματος κομιστῶν.

Ἐν τῇ σχολῇ τῶν ἀπόρων παίδων ἐνεγράφησαν μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 411 μαθηταί, ἤτοι ἐν τῇ Δ'. τάξει 24, ἐν τῇ Γ'. τάξει 40, ἐν τῇ Β'. 123, ἐν τοῖς δύο τμήμασι τῆς Α'. τάξεως 224. Ἐν δὲ τῷ ταμιευτηρίῳ τῆς σχολῆς κατετέθησαν ὑπὸ τῶν παίδων κατὰ τοὺς δύο μῆνας δρ. 982$^{30}/_{00}$. Ἕνεκα τῆς μεγάλης συρροῆς μαθητῶν ἐν τῇ α'. τάξει προσελήφθη καὶ ἕτερος διδάσκαλος ἐγκρίσει τοῦ Συλλόγου ὁ κ. Ι. Γ. Γιαννοῦκος τελειόφοιτος τοῦ Διδασκαλείου.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Τμῆμα νομικὸν καὶ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Τρεῖς συνεκρότησε τὸ τμῆμα τοῦτο συνεδρίας κατὰ τοὺς μῆνας Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον. Κατὰ τὴν πρώτην τούτων μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ προέδρου ἀνακοίνωσιν ἐν περιλήψει τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος γενομένων ὑπὸ τοῦ τμήματος, ἀπεφασίσθη ὅπως ἐν προσεχεῖ συνεδρίᾳ γίνωσιν αἱ ἀρχαιρεσίαι τοῦ τμήματος διὰ τὸ Β' ἔτος, συγχρόνως δὲ προτάσει τοῦ κ. Γ. Ἀγγελοπούλου γίνεται δεκτὸν ὅπως αἱ συνεδρίαι τοῦ τμήματος συγκροτῶνται δὶς τοῦ μηνὸς ἕνεκα τῶν πολλῶν ὑπὸ συζήτησιν ὑπαρχόντων ἀντικειμένων.

Ἐν τῇ β' συνεδρίᾳ ὁ πρόεδρος τοῦ τμήματος κ. Κ. Ν. Κωστῆς ἐποιήσατο μακρὰν ἀνακοίνωσιν περὶ τῆς Πλοέτζενσεε παρὰ τὸ Βερολῖνον σωφρονιστικῆς φυλακῆς. Τὸ τμῆμα ὁμοφώνως ἀπεφάσισεν ὅπως ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη καταχωρισθῇ ἐν τῷ *Παρνασσῷ*, δημοσιεύεται δ' ἐν τῷ παρόντι τεύχει.

Ἐν τῇ γ' συνεδρίᾳ ἐγένοντο αἱ ἀρχαιρεσίαι τοῦ τμήματος. Ἐξελέχθη δὲ πρόεδρος καὶ αὖθις ὁ κ. Κ. Ν. Κωστῆς, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Σ. Μπαλάνος καὶ γραμματεὺς ὁ κ. Τ. Ἠλιόπουλος. Κατόπιν ὁ κ. Σ. Σπηλιωτάκης ὑπέβαλε πρότασιν ἵνα τὸ νομικὸν τμῆμα δι' ἐπιτροπῆς του ἐξεύρῃ τὰ μέσα πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐν τοῖς χρηματιστηρίοις κυβείας· ἡ πρότασις αὕτη μετὰ συζήτησιν καθ' ἣν ἔλαβον μέρος οἱ κ. Γ. Ἀγγελόπουλος καὶ Ν. Τζα-

νετόπουλος πολεμήσαντες ταύτην, καὶ οἱ κκ. Σ. Μπαλάνος καὶ Τ. Φιλήμων συνηγορήσαντες αὐτῆς, ἐγένετο ἀποδεκτή, τὸ δὲ τμῆμα ἐξελέξατο ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Σ. Μπαλάνου, Τ. Φιλήμονος, Γ. Ἀγγελοπούλου, καὶ Κ. Βάμβα ἵνα ὑποβάλῃ ἔκθεσιν περὶ αὐτῆς. Εἶτα τὸ τμῆμα ὥρισε τὴν προσεχῆ αὐτοῦ συνεδρίαν πρὸς συζήτησιν τῆς περὶ τῆς βελτιώσεως τῶν δικαστηρίων ἐκθέσεως τῆς εἰδικῆς ἐπιτροπῆς.

Τμῆμα Φυσιογνωστικόν. Τρεῖς συνεκρότησε συνεδρίας καὶ τοῦτο τὸ τμῆμα κατὰ τοὺς δύο μῆνας. Ἐν τῇ πρώτῃ τούτων ὁ πρόεδρος ἐσυνόψισε τὰς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐργασίας τοῦ τμήματος· μεθ' ὃ ἐξελέγη ὁμοφώνως γραμματεὺς ὁ κ. Ν. Χ. Ἀποστολίδης παραιτηθέντος τοῦ κ. Α. Τριανταφυλλίδου ἕνεκα ἀσχολιῶν. Ὁ κ. Ν. Χ. Ἀποστολίδης ὡμίλησε περὶ τεχνητοῦ μετασχηματισμοῦ τῶν κεφαλῶν τῶν ἠπειρωτῶν καὶ τῶν κατοίκων τοῦ Πηλίου, ἀπέδωκε δὲ τὸν πρῶτον εἰς τὴν κακὴν ἀνατροφὴν τῶν νηπίων ὑπὸ τῶν ἠπειρωτισσῶν, ἀνατρεφουσῶν ταῦτα διαρκῶς ἐν τοῖς λίκνοις μέχρι τοῦ τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας, τὸν δὲ δεύτερον εἰς τὴν χρῆσιν ἰδίου κεφαλοδέσμου ὀνομαζομένου παρὰ τοῖς πηλιώταις τούρλου. Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Ἀν. Χρηστομάνος ἀνέγνω ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ 56ου συνεδρίου τῶν φυσιοδιφῶν καὶ ἰατρῶν ἐν Φρεϊβούργῳ [illegible] σχεν [illegible] δημοσιεύεται ἐν τῷ τεύχει τούτῳ.

Κατὰ τὴν β' συνεδρίαν ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Δραγούμης ἀνέγνω μετάφρασιν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ἀνακοινώσεως τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἀστεροσκοπείου κ. Ι. Φ. Ι. Σμίθ, πραγματευομένης τὸ ἀπὸ 14 Νοεμβρίου καὶ ἐφεξῆς ἡμέρας παρατηρηθὲν ἐν τῷ ὁρίζοντι Ἀθηνῶν οὐράνιον φαινόμενον τοῦ Λυκάφωτος. Καὶ ἡ ἀνακοίνωσις αὐτὴ δημοσιεύεται ἐν τῷ δε τῷ τεύχει.

Ἐν τῇ γ' τέλος συνεδρίᾳ ὁ κ Α. Χρηστομάνος ἀνεκοίνωσε τὰ κατὰ τὴν μέθοδον Buhl et Keller, δι' ἧς παρασκευάζονται λιπάσματα ἐκ τῶν διαχωρημάτων. Ὁ κ. Τ. Ἀργυρόπουλος ἀγγειλεν ὅτι οἱ δῆμοι Βώλου, Μεσολογγίου καὶ Ἀργοστολίου ἐψήφισαν τὴν σύστασιν ἐν αὐτοῖς μετεωρολογικῶν σταθμῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Συλλόγου, καὶ ὅτι παρηγγέλθησαν ἤδη εἰς Παρισίους τὰ σχετικὰ ὄργανα.

Τμῆμα φιλολογικὸν καὶ ἀρχαιολογικόν. Δύο συνεδρίας τὰς τακτικὰς αὐτοῦ συνεκρότησε τὸ τμῆμα τοῦτο κατὰ τοὺς δύο λήξαντας μῆνας.

Κατὰ τὴν α' τούτων ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἀνακοινώσεις. Ὁ κ. Ἰω. Σακελλίων ἀνέγνω τὸν λόγον περὶ ἐλευθερίας ὃν ἐξεφώνησε τὴν 1 Μαΐου 18[illegible] ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος. Ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος ἀνεκοίνωσέ τινα σχετικῶς μὲ τὴν λέξιν *παντούρης* ἀναφορικῶς πρὸς ὅσα εἶπεν

ἐν παρελθούσῃ συνεδρίᾳ ὁ κ. Ν. Σολομός. Ὁ κ. Ἰω. Τσέττης ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος εἶπεν ὅτι τὸ ὄνομα *παντούρης* οὐδεμίαν ἔχει συγγένειαν μετὰ τοῦ ῥωμουνικοῦ padure (δάσος) καὶ τοῦ παραγώγου padurarù (ὁ φύλαξ τοῦ δάσους), ἀλλὰ μόνον μετὰ τοῦ παραγώγου pàndarù (δραγάτης). Κατὰ τὸν ῥωμοῦνον λεξικογράφον τὸ παντούρης εἶνε οὐγγρικόν, παντοῦροι δὲ ὠνομάσθησαν τὸ πρῶτον ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ ὕστερον ἐν Ῥωμουνίᾳ σώματα, οἷς ἦν ἀνατεθειμένη ἡ ἄγρυπνος φυλακὴ τῆς χώρας. Τὸ τουρκικὸν παντούρμπασης ἐσχηματίσθη πιθανὸν κατὰ τὴν κατοχὴν τῆς Οὐγγαρίας καὶ Ῥωμουνίας ὑπὸ τῶν τούρκων, ἐὰν δὲν εἶνε κοινὸν τῇ τε Οὐγγρικῇ καὶ Τουρκικῇ γλώσσῃ, ἀμφοτέραις μογγολικῆς καταγωγῆς. Ὁ κ. Στ. Δ. Βάλβης διέλαβε περὶ τῶν στίχων τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους:

> καί σφας ἐσιδὼν
> πολλῷ ῥεύματι προσνισσομένους
> χρυσοῦ καναχῇ θ' ὑπερόπτας,
> παλτῷ ῥιπτεῖ πυρὶ βαλβίδων
> ἐπ' ἄκρων ἤδη
> νίκην ὁρμῶντ' ἀλαλάξαι.
> (Στ. 128-133).

σημειῶν ὅτι ὁ τρίτος τῶν ἀνωτέρω παρατεθειμένων στίχων, δέον νὰ γραφῇ:

χρυσοῦ Καπανεῖ ξὺν θ' ὑπερόπτᾳ.

Ὁ κ. Ἰω. Τσέτσης ἀνεκοίνωσε τὰ τῆς εὑρέσεως δύο ᾀσματικῶν ἑσπερινῶν μετὰ σημείων μουσικῆς περὶ ὧν οὐδὲν ἴχνος ὑπάρχει μέχρι σήμερον, ποιεῖται δὲ μόνον μνείαν αὐτῶν ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης. Ἐν τέλει ὁ κ. Γ. Κρέμος ἀνήνεγκέ τινα περὶ περιέργου χειρογράφου ἀνευρεθέντος ἐν Φωκίδι ἐν τῇ μονῇ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ καὶ περιέχοντος μετάφρασιν τῶν στοιχείων τῆς Ἰλιάδος Α, Β (στίχ. 1-501), Γ, Δ (στίχ. 1-498), τῶν τῆς Ὀδυσσείας Α, Β (στίχ. 1-336, 393-τέλος), Γ (στίχ. 1-432), Ζ (279-331), ἔτι δὲ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ εἰς τὴν πλάσιν καὶ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Ἀδάμ, Πλουτάρχου ἀποφθέγματα βασιλέων καὶ στρατηγῶν, Θεμιστίου φιλοσόφου τοῦ ἐπικληθέντος Εὐφραδοῦς περὶ φιλίας.

Ἐν δὲ τῇ 6′ συνεδρίᾳ ὁ κ. Μ. Π Λάμπρος ἐποιήσατο ἀρχαιολογικὴν περιγραφὴν τῶν παρὰ τὸν ἅγιον Φίλιππον ἐν τῷ ἀνασκαπτομένῳ ὑδραγωγείῳ ἀνευρεθεισῶν ἀρχαιοτήτων, ἃς κατελθὼν ὑπογείως ἐπεσκέψατο· ἐξήνεγκε δὲ τὴν εἰκασίαν, ὅτι οἱ ἐκεῖ ἀνευρεθέντες κίονες ἀνήκουσιν εἰς δεξαμενὴν καὶ ἐπέδειξεν ἐν τέλει κεφαλήν τινα νεανικὴν ἀνευρεθεῖσαν ἐκεῖ πιθανῶς ῥωμαϊκῶν χρόνων ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τοῦ δήμου. Προσέθετο δ' ὅτι ἀποδείκνυται ἀληθὴς οὕτως ἡ παράδοσις περὶ ἀρχαίου κάτωθι τοῦ ἁγ. Φιλίππου οἰκοδομήματος ἣν ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸ τμῆμα τὸν παρελθόντα Μάϊον. Εἶτα ὁ κ. Α. Μελετόπουλος εἶπεν ὀλίγα τινὰ περί τινος ἀγαλ-

βατίου ἐκ χαλκοῦ, ἀνευρεθέντος ἐσχάτως ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ περί τινος νομίσματος ἀργυροῦ τῆς Ἐπιδαύρου, φέροντος ἐφ' ἑνὸς μὲν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐφ' ἑτέρου δὲ τὸν Ἀσκληπιὸν κρατοῦντα βακτηρίαν τῇ ἀριστερᾷ χειρί, τὴν δὲ δεξιὰν ἔχοντα ὑπεράνω κεφαλῆς δράκοντος. Ἡ ἐπὶ τοῦ νομίσματος παράστασις τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πανσανίου ἐν Κορινθιακοῖς σελ. 164. Μετ' αὐτὸν ὁ κ. Σπ. Π. Λάμπρος ὡμίλησε περὶ τῆς κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ὑπάρξεως δύο ἐκδόσεων τοῦ Αἰλιανοῦ. Ἀκολούθως ὁ κ. Γ. Κρέμος ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ ἱεροκήρυκος Κοσμᾶ, τοῦ καὶ ὡς ἁγίου θεωρουμένου. Ἀποδεικνύει ὅτι δὲν κατήγετο ἐκ Μεγάλου Δένδρου τῆς Ναυπακτίας ἀλλ' ἐξ Ἀποκώρου τῆς ἐπαρχίας Ἄρτης, παρατηρεῖ, δ' ὅτι αἱ διδαχαὶ αὐτοῦ ἦταν πάντη ἄγνωστοι καὶ παρουσιάζει χειρόγραφον, ἐν ᾧ περιέχονται: α') πέντε διδαχαὶ πλήρεις, ἔχουσαι μεγάλην ῥητορικὴν ἀξίαν καὶ περιέχουσαι πολλὰ ἱστορικὰ περὶ Ἠπείρου ἰδίως καὶ περὶ τῆς κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα κοινωνικῆς καταστάσεως, β) σημειώματα περὶ τῶν κειμηλίων τοῦ ἁγίου Ὄρους καὶ γ) ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μοδεστίου ἀνέκδοτος. Τέλος δὲ ὁ πρόεδρος τοῦ τμήματος κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἀνακοινώσας δύο νέας πραγματείας, τὴν μὲν περὶ τῆς ἐν Βυτίνῃ Σχολῆς καὶ τῶν ἐν τῷ δήμῳ Νυμφασίας λόγου ἀξίων μνημείων, ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ σχολάρχου κ. Παναγιώτου Παπαζαφειροπούλου, τὴν δὲ περὶ τῶν Βυζαντινῶν ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ κατὰ τὴν Θ' καὶ Ι' ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ τοῦ Ῥώσου Μ. Βρούνα, ὑπέβαλε περὶ ἀμφοτέρων καὶ μάλιστα τῆς τελευταίας, πληροφορίας τινὰς καὶ παρατηρήσεις.

Τμῆμα καλῶν τεχνῶν. Δύο τὸ τμῆμα τοῦτο συνεκρότησε συνεδρίας. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐξελέχθησαν ὁμοψήφως αἱ ἀρχαὶ τοῦ τμήματος διὰ τὴν παροῦσαν περίοδον ἐκ τῶν κκ. Μ. Μελᾶ προέδρου, Ι. Ἰσιδ. Σκυλίσση ἀντιπροέδρου καὶ Γ. Δροσίνη, γραμματέως. Ἀπεφασίσθη εἶτα, ἵνα ἡ προσεχὴς ἔκθεσις τῶν ἀνθέων προκηρυχθῇ ἀπὸ τοῦδε, ἐξελέχθη δὲ καὶ ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κκ. Ν. Ἀποστολίδου, Γ. Δουρούτη, Κ. Κουτσαλέξη καὶ Ν. Μπαλάνου, ἥτις συνεργαζομένη μετὰ τοῦ προεδρείου τοῦ τμήματος θέλει κανονίσει τὰ τῆς ἐκθέσεως ταύτης. Ἐκφρασθείσης δὲ ὑπό τινων μελῶν τῆς ἐπιθυμίας ν' ἀκούσωσι τὸν κ. Ι. Τζέτζην, ἐφαρμόζοντα τὰς περὶ βυζαντινῆς μουσικῆς μελέτας καὶ σκέψεις αὐτοῦ, οὗτος ὑπεσχέθη νὰ πράξῃ τοῦτο ἐν ἐκτάκτῳ συνεδρίᾳ τοῦ τμήματος ψάλλων ᾄσματά τινα καὶ κρούων ταῦτα ἐπὶ κλειδοκυμβάλου ἀπὸ τῶν ἀρχαίων σημείων. Ὑπεβλήθησαν ὡσαύτως ὑπὸ τῶν μελῶν προτάσεις, ἵνα συζητηθῶσιν ἐν τῇ προσεχεῖ συνεδρίᾳ τοῦ τμήματος α') ὑπὸ τοῦ κ. Σπ. Λάμπρου περὶ ἀναμνηστικῶν πινάκων, οἵτινες θέλουσι τεθῇ ἐν Ἀθήναις, ὡς ἀλλαχοῦ γίνεται τοῦτο, ἐπὶ τῶν οἴκων, ἐν οἷς ἐγεννήθησαν ἢ κατῴκησαν ἢ ἀπέθανον ἐπίσημοι ἄνδρες τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, β') ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Κατσίμπαλη περὶ ἀνεγέρ-

σεως Πανθέου, ἤτοι Στοᾶς, ἐν ᾗ θέλουσι στηθῇ οἱ ἀνδριάντες τῶν διαπρεπῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλληνικῆς Παλλιγγενεσίας. Ἐπὶ τῆς δευτέρας προτάσεως παρετήρησεν ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης, ὅτι ἡ Κυβέρνησις πρὸ τοῦ 1824 ἐξέδωκε διάταγμα πρὸς ἵδρυσιν τοιαύτης Στοᾶς, ὅπερ δὲν ἐξετελέσθη ἔκτοτε, κατὰ δὲ τὸ 1870, νομίζει, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐδήλωσεν ὅτι προσφέρει πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν 25 χιλ. δραχμῶν.—Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἱδρύσεως μονίμου Ἑλληνικοῦ θεάτρου, τὸ τμῆμα ἀποφασίζει ν' ἀπόσχῃ ἤδη ἀφοῦ συνέστη ἴδιος ἐπὶ τούτῳ σύλλογος ὁ «Ἐθνικός», ἵνα μὴ φανῇ ὅτι ὑπάρχει σκοπὸς ἀντιπράξεως ἐκ μέρους τοῦ τμήματος πρὸς τὰς ἐνεργείας ἐκείνου. Ἐν τέλει δὲ τῇ αἰτήσει τοῦ ἐφόρου τῆς Σχολῆς τῶν Ἀπόρων παίδων ὁ Πρόεδρος ἐδήλωσεν ὅτι τὸ τμῆμα θέλει ἀναλάβει εὐχαρίστως ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ τὸν μουσικὸν θίασον τῆς Σχολῆς τὸν ἐκ τῷ Ὠδείῳ ἐκγυμναζόμενον.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ συνεδρίᾳ ἀπόντων ἀμφοτέρων τῶν εἰσαγαγόντων προτάσεις ἐν τῇ προηγουμένῃ συνεδρίᾳ ἡ ἐπ' αὐτῶν συζήτησις ἀνεβλήθη. Ὁ κ. Χ. Ἄννινος προτείνει ἵνα κατὰ τὴν 25 προσεχοῦς Μαρτίου ἑορτασθῇ ἡ ἐπέτειος τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας δι' ἐκθέσεως ἱστορικῶν ἀντικειμένων ἀναφερομένων εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα καὶ ἄλλης δημοτελοῦς πανηγύρεως· ἡ πρότασις αὕτη προστίθησι, καὶ πέρυσιν ἐγένετο ἀλλ' ἀνεβλήθη ἕνεκα τοῦ ἀνεπαρκοῦς χρόνου, ἐφέτος ὅμως δύναται νὰ γείνῃ ἀνυπερθέτως τῇ συμπράξει τοῦ τμήματος μετὰ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος. Τὸ τμῆμα ἀποδεχόμενον τὴν πρότασιν ταύτην ὡς ἐπείγουσαν ἐκλέγει τριμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κκ. Χ. Ἀννίνου, Κ. Βάμβα καὶ Γ. Δροσίνη ἥτις θέλει συνεννοηθῇ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μετὰ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς ἑταιρίας.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Ζ' ΤΟΜΟΥ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΤΟΥ ΕΒΔΟΜΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ 1883

ΣΧΕΔΙΑ ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Σελ. 10 στ. 18 γράφε: ἀπαθανατίσῃ — 338, 26 γρ. ἁρματωλοῦ — 392, 23 γρ. τουτέστι — 428, 32 γρ. ἀποτίνει — 501, 22 ἐν ἀρχῇ. γρ. 499) — 503, 4 ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀντὶ Β′ γρ. Α′ — 652, 12 ἀντὶ 520 γρ. 502 — 781, 7 κάτ. γρ. Σφηξί — 817, 22 γρ. πρῶτον — 848, 11 γρ. ἀπό τινων μὲν ἐτῶν, καὶ στ. 16 γρ. ὑπολαμβάνει — 849, 8 ἀντὶ καὶ γρ. ἤ.

Αἰτήσεις συνδρομῶν μὲν ἀπευθύνονται πρὸς τὸν ἐκδότην τοῦ περιοδικοῦ κ. **Σαράντην Π. Οἰκονόμου** (παρὰ τῷ ἁγίῳ Κωνσταντίνῳ), πληροφοριῶν δὲ καὶ καταχωρίσεεων πρὸς τὸν κ. **Π. Ι. Φέρμπον** μέλος τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιτροπῆς (ἐν τῷ καταστήματι τοῦ Συλλόγου ὁδὸς Νομισματοκοπείου ἀριθ. 4),

---

Ὁ Παρνασσὸς ἐκδίδοται τὸ τέλος ἑκάστου μηνός

ΤΙΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΠΛΗΡΩΤΕΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐν Ἑλλάδι δραχμαὶ νέαι **15**
Ἐν τῇ Ἀλλοδαπῇ φράγκα χρυσᾶ **20**

Ἔξω τῶν Ἀθηνῶν εἰς οὐδένα στέλλεται ὁ **Παρνασσὸς** ἐὰν μὴ προαποσταλῇ ἡ συνδρομή.

Σώματά τινα τῶν ἓξ ἐκδεδομένων τόμων τοῦ **Παρνασσοῦ** εὑρίσκονται καὶ πωλοῦνται ἐν τῷ τυπογραφείῳ *Παρνασσῷ*, κειμένῳ παρὰ τῇ πλατείᾳ τῆς Μητροπόλεως (οἰκίᾳ Ὀλυμπίου).

Αἱ συνδρομαὶ τῶν ἐπαρχιῶν γίνονται δεκταὶ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς καὶ Ἰονικῆς Τραπέζης. Τοῦ δ' ἐξωτερικοῦ εἰς τραπεζικὰ γραμμάτια γαλλικά.

Τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστατεῖ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. **Παναγιώτου Ι. Φέρμπου, Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Ν. Γ. Πολίτου** καὶ **Στ. Βάλβη** καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Συλλόγου κ. Τιμολέοντος Ἀργυροπούλου.